PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD USQUE INNOCENTII III TEMPORA FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA OMNIUM QUÆ
EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM
PRIORA ECCLESIÆ SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA,

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA: ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES PRIMA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ LATINÆ
A TERTULLIANO AD GREGORIUM MAGNUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE, Cursuum Completorum IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS XXIX.

S. HIERONYMI TOMUS DECIMUS.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRÈS LA BARRIÈRE D'ENFER,
OU PETIT-MONTROUGE.

1846.

S. EUSEBII

HIERONYMI

STRIDONENSIS PRESBYTERI

OPERA OMNIA,

POST MONACHORUM ORDINIS S. BENEDICTI E CONGREGATIONE S. MAURI

SED POTISSIMUM JOANNIS **MARTIANÆI** HUJUS ORDINIS RECENSIONEM,
DENUO AD MANUSCRIPTOS ROMANOS, AMBROSIANOS, VERONENSES ET MULTOS ALIOS,
NEC NON AD OMNES EDITIONES GALLICANAS ET EXTERAS CASTIGATA,
PLURIMIS ANTEA OMNINO INEDITIS MONUMENTIS,
ALIISQUE S. DOCTORIS LUCUBRATIONIBUS SEORSIM TANTUM VULGATIS AUCTA,
INNUMERIS NOTIS, OBSERVATIONIBUS, CORRECTIONIBUS ILLUSTRATA,

STUDIO ET LABORE

VALLARSII ET MAFFÆII

VERONÆ PRESBYTERORUM,
OPERAM NAVANTIBUS ALIIS IN EADEM CIVITATE LITTERATIS VIRIS.
EDITIO PARISIORUM NOVISSIMA
EX SECUNDA AB IPSIS VERONENSIBUS EDITORIBUS CURIS POSTERIORIBUS ITA RECOGNITA,

ATQUE EX **RECENTIUS DETECTIS** SIC DITATA
UT PRÆSENS EDITIO, AMPLITUDINE SOLA, CÆTERIS OMISSIS EMENDATIONIBUS,
PRÆCEDENTES OMNES EDITIONES, ETIAM BENEDICTINAS,

tertia parte seu triente materialiter superet,

ACCURANTE ET AD ULTIMUM RECOGNOSCENTE **J. P. MIGNE**, *CURSUUM COMPLETORUM* IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS DECIMUS.

VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRÈS LA BARRIÈRE D'ENFER,
OU PETIT-MONTROUGE.

1846.

ELENCHUS OPERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. HIERONYMI DIVINÆ BIBLIOTHECÆ PARS SECUNDA.

S. HIERONYMI DIVINÆ BIBLIOTHECÆ PARS TERTIA.

Imprimerie de Vrayet de Surcy et Cie,
rue de Sèvres, 37, à Paris.

PRÆFATIO.

Quæ Hieronymus ex Græco sacri codicis textu, si unum atque alterum libellum excipias, in Latinum convertit, Hebræo dudum absoluto Canone, tomo hoc operum ejus decimo continentur. Hunc sibi locum atque ordinem ipsa postulare videbatur recensionis nostræ hujus series, sive, ut verius dicam, Hieronymianæ ejus interpretationis genus, ex altero Scripturarum fonte derivatum. Tribuitur autem hic ipse in duas partes tomus: quarum una quæ Veteris Testamenti haud sane multa supcrant post grande naufragium monimenta, altera Novum omne comprehendit: ex Græco utraque, tantum quod illa ἀπόγραφον, ista primigenium atque ἀρχέτυπον textum refert. Quæ ut probe teneas, per partes sunt de more, antequam ad legendum accedas, enucleatius exponenda, repetendaque res paulo altius.

Hieronymus, quo nemo umquam post homines natos divinarum Litterarum scientia magis excelluit, nemo ad eam comparandam plus diligentiæ atque industriæ contulit, primum in Latina sui temporis versione, quæ vitiis, sive interpretum culpa, sive librariorum, multis scatebat, ad nativum τῶν Septuaginta exemplar exigenda, atque emendanda, ingenii atque eruditionis suæ periculum fecit. Prælusit tantæ molis operi recensione illa Psalmorum, prope dixerim tumultuaria, quam, ut ipse ait, *Romæ positus* apud Damasum, *cursim, et magna* tantum *ex parte* adornaverat. Fortasse neque est tunc alia editione Græca usus, quam quæ ad manus erat, et Κοινὴ, *Communis*, dicta est, quod vulgo obtineret. Certe ne in consilium quidem fuisse adhibitam Hexaplarem Origenis, obelis atque asteriscis instructam, res ipsa persuadet. Cum tamen bene rudimentum hoc ipsum cesserit, et Romanæ cumprimis Ecclesiæ suffragiis probaretur (etiamnum quippe *Romanum Psalterium* audit), ille animum ad universam versionem illam ex integro juxta Græcum, atque eum quidem longe emendatissimum Hexaplarem textum refigendam appulit. Nec sane dubium videtur, quin et propositum per singulas partes exsecutus, totum Veteris Testamenti Canonem continenti illa archetypi comparatione expoliverit: tamen etsi duo nunc soli superent libri ex ea recensione integri, Job, et Psalterium, totidemque prologi in libros Salomonis, et Paralipomenon, qui ut deperditum opus majore in desiderio sit, faciunt. Haberemus, si labor ille ætatem tulisset, quantivis pretii thesaurum sacræ eruditionis, ex quo et restituere Hexaplarem ipsam editionem sæpius liceret, et Veteris Latinæ reliquias asteriscorum obelorumque ope: tum qui fuerit ejus interpretis sensus atque animus in locis vexatissimis, nullo negotio internoscere. Quæ quanta sint, ii facile sentiunt, qui sacras Scripturas ex Antiquorum mente, atque originalibus libris scrutari percupiunt. Nunc quando particula dumtaxat illa frui datum est, eam omni majore cura ac studio complecti nos decet, ut in ejus adornanda editione, nihil non operæ conferamus.

Verum alii sunt, fueruntque olim non indocti critici, e quorum numero Serarius in Prolegomenis, qui tantum abest, ut jacturam hanc doleant, quin potius contendant, nullos fuisse alios præter laudatos libros abs Hieronymo ad Græcum recognitos. Diu multumque incertum habuit et Martianæum hæc sententia. Nos eorum omnia argumenta nihil momenti habere: quin ita atque nos sentimus, S. ipsum Interpretem fidejubere, contendimus. Aiunt, horum tantummodo librorum ipsum meminisse adversus Rufinum, cum interpretationem hanc suam juxta LXX ab ejus criminationibus tueretur: nec porro, quod de his facit, mentionem de aliis fecisse umquam in præfationibus ad eosdem libros ex Hebræo: denique cum, deperditis ipsis Salomonis et Paralipomenon ex ea recensione libris, supersint tamen in eos præfatiunculæ, aliorum ne has quidem superesse, nec cur Antiquarii, qui istas cum præfationum congerie servarunt, alias prætermiserint, si exstitissent, commodam posse causam prætendi. Addunt, nemini Scriptorum veterum, alios umquam innotuisse præter laudatos; sanctum vero Augustinum epist. inter Hieronymianas 104, quæ ad annum spectat quadringentesimum tertium, cum Jobi interpretationem vidisset, auctorem fuisse S. Doctori, ut universam versionem Latinam, ad eum plane mo-

dum, cum obelis atque asteriscis pristinæ juxta Græcum exemplar veritati redderet: quod sane ab eo præstitum, ne conjecisse quidem, manifestum indicium est. Bene hæc in speciem, quæ tamen unius negativi, ut vocant, argumenti vim habent, et quæ una facti historia penitus elidit. Hieronymus solos, quos dicunt de nomine, sex libros suo studio emendatos laudat contra Rufinum, non quod aliis non impenderit eamdem operam, sed quod solos editionis honori, ut alias ait ipse, jam permisisset. Nec sane aliis, quam qui prodierant in lucem, vindicare fidem suam poterat; neque aliorum singillatim eum meminisse intererat in præfationibus ad versionem ex Hebræo, siquidem intra domesticos parietes clausi armario continebantur, nec poterant a lectore consuli ad faciendam rei fidem. Ad hæc fortasse jam tum multa fuerant a nescio quo compilata: id enim ipse caussatur S. Interpres epist. 134, ad Augustinum, in fine, *Præceptis tuis,* inquiens, *parere non possum, maxime in editione Septuaginta, quæ asteriscis, verubusque distincta est, pleraque enim prioris laboris fraude cujusdam amisimus.* Adeo nec erat e re sua mentionem earum lucubrationum habere per partes, quibus ipsemet jam careret. Bene autem est in rem nostram, quod præter ea quæ vulgo prostabant tunc temporis, et nunc quoque superant, *pleraque* vocat, ut editionem universam fuisse ab eo recognitam, ex hoc ipso loco intelligas. Jam quod ipsæ præfatiunculæ, quibus munire unumquemque librum consueverat, desiderentur, cum illæ tamen supersint, quæ in deperditos Salomonis et Paralipomenon adornavit: minime hoc quidem indicium est, non fuisse alios libros emendatos, sed illud nimirum evincit, quod dicebamus, editos ab eo non fuisse. Præfationes enim tunc demum lucubrationibus suis S. Doctor præfigere in more habuit, cum eas publici juris faciens, amicorum cuipiam inscriberet. Falsum denique est, antiquis scriptoribus nullos alios præter laudatos innotuisse. Sanctus ipse Augustinus epistola inter Hieronymianas 116, cum pridem solam Jobi versionem esset admiratus, certiorem se postea factum de universi Canonis recensione indicat: aitque ad Hieronymum, *Mittas obsecro interpretationem tuam de Septuaginta, quam te edidisse nesciebam.* Luculentius multo Cassiodorius, qui ipsas illas, quas Hieronymus amiserat, partes a se inventas significat, et corpori ejus editionis restitutas. *Tertia,* inquit, Divinar. Instit. cap. 13, *divisio est inter alias codice grandiore, littera clariore conscripto, qui habet quaterniones* XCV, *in quo Septuaginta Interpretum translatio Veteris Testamenti in libris quadraginta quatuor continetur. Cui subjuncti sunt Novi Testamenti libri viginti sex: suntque simul libri septuaginta, in illo palmarum numero,* etc. *Hic textus multorum translatione variatus, Patris Hieronymi diligenti cura emendatus, compositusque relictus est.* Ita sane capituli ejus contextus et titulus, de Hieronymiana emendatione *Translationis secundum Septuaginta Interpretes,* loqui auctorem probant: ipsaque editoris ad marginem nota admonet, *Textum* eum dici *Septuaginta Interpretum a beato Hieronymo emendatum.* Verum, ut ne hoc quidem dissimulem, ne quam Cassiodorius Patris Hieronymi curam laudat, ad unius Novi Testamenti recensionem referenda sit, nonnihil subdubito. Sed enim majora sunt omni exceptione S. ipsius Interpretis testimonia, quibus cum ἁπλῶς editionem Septuaginta a se ait de Græcis in Latino emendatam, eamque alteri ex Hebræo translationi opponit, manifestum est, non paucos libros, sed universum Canonem denotare. Insignis locus ille est epist. 112, ad August., n. 19: *Quod quæris, cur prior mea in libris Canonicis interpretatio asteriscos habeat, et virgulas prænotatas, et postea aliam translationem absque his signis ediderim, pace tua dixerim, videris mihi non intelligere quod quæsisti. Illa enim interpretatio Septuaginta Interpretum est; et ubicumque virgulæ, id est, obeli sunt, significantur,* etc. Et paulo post: *Ego non tam vetera abolere conatus sum, quæ linguæ meæ hominibus emendata de Græco in Latinum transtuli, quam,* etc. Manifestius in prologo ad libros Salomonis ex Hebræo, *Si cui sane Septuaginta Interpretum magis editio placet, habet eam a nobis emendatam.* Et lib. II contra Rufinum: *Egone contra Septuaginta Interpretes aliquid sum locutus, quos ante annos plurimos diligentissime emendatos meæ linguæ studiosis dedi.* Itemque lib. III, iisdem prope verbis, *Septuaginta editionem diligentissime emendatam ante annos plurimos meæ linguæ hominibus dedi.* Paria habet epist. 71, ad Lucinium, *Septuaginta Interpretum editionem et te habere non dubito, et ante annos plurimos diligentissime emendatam studiosis tradidi.* Denique, ut alia prætermittam, epist. 106, ad Sunniam et Fretelam, ubi quantum intersit Communem inter atque Hexaplarem editio-

nem, docet: *Ea autem*, inquit, *quæ habetur in* Ἑξαπλοῖς, *et quam nos vertimus, ipsa est*, etc. Igitur non illos tantum libellos, qui vix minimam Canonis partem explent, sed universam, ut in Hexaplis erat, editionem vertit, sive Latinis Græca contendens restituit.

At vero, quod dicebamus, fecit damni hac in re multum ipse, cum adviveret, sanctus Interpres: nunc de his, qui jamdiu desiderantur, libris reparandis, ferme conclamatum est. Sane neque aliis quot scio, nec mihi esse ita felici contigit, ut eorum partem saltem aliquam inter bibliothecarum antiquos mss. invenirem, quos tamen quanta maxima licuit diligentia perlustrabam. Nihilominus, aut me animus fallit, aut tanta ejus editionis pars superest in ipsiusmet S. Patris Commentariis, ut ferme possint prophetæ omnes, certe quidem minores duodecim, et Ecclesiastes ad pristinam integritatem redire. Persuasum nempe habeo, eam versionem ex LXX, quam per versuum periochas propositæ illi ex Hebræo continenter subnectit, edisseritque sæpe sæpius juxta alium sensum, eam ipsam versionem esse, quam ad Græcum exemplar recognoverat: non, ut vulgo putant, Veterem in emendatam. Et sentio quidem, quod nemo non statim objiciet, nullam ferme speciem ibi Hieronymiani laboris præferri: abesse enim plerasque omnes, quibus unice potest internosci, asteriscorum atque obelorum notas. Ego tamen inde aliter colligendum existimo, ex paucis nimirum quæ alicubi superant ejusmodi notis, non aliam posse, quam quæ ex Hieronymi calamo profecta est, editionem eam videri; neque enim iis instructa Latina alia umquam fuit. Quod autem rarius occurrunt, quam res postulare videbatur, maxime in prophetis majoribus, in causa est ejus propositum operis atque institutum; neque enim ibi S. Pater edere Scripturæ textum, sed exponere atque illustrare constituerat: quin et volebat, Hebraicæ veritati τοὺς LXX subservire, satisque adeo habuit majoris momenti verborum et sensuum differentias, vel iis signis, vel conceptis verbis, ut alias facit, annotasse, cum Hebraico utpote veriori textui mallet insistere. Cæterum dies me deficiet, si modo velim insigniora loca, quibus sive obeli, sive asterisci adhibentur, verbo tenus indicare. In Commentariis in prophetas minores obvii magis sunt. Repetamus igitur aliunde exempla, atque ex uno Isaia. Cap. XL, vers. 1: *Quod additur a Septuaginta* ÷ Sacerdotes *obelo prænotatum est;* et vers. 7: *Hoc quod asteriscis notatur* ※; quia spiritus Dei flavit in eo ※ vere fenum est populus ※ exsiccatum est fenum, cecidit flos : *ex Hebraico et Theodotionis editione additum est.* Cap. XLV, in ipso textu verba, ÷ *Innovamini ad me insulæ*, obelo transverberat. Cap. LI, vers. 10: *Nomen* ÷ Jerusalem : *quod hic a Septuaginta additum est, nec in Hebræo habetur, nec ullus trium interpretum posuit, unde obelo prænotandum*, etc. Et post paucos versus, *Illud autem quod supra dicitur* ※ Et non accidet in corruptionem, et non deficiet panis ejus : *de Theodotionis editione ex Hebraico additum est.* Cap. sequenti: *In hoc loco nomen* ÷ Sion : a *Septuaginta additum, et idcirco jugulatum veru.* Denique cap. LV: *Quodque sequitur*, ÷ et obnoxii tui erunt in ea, : *obelo prænotavimus.* Si aliam atque emendatam abs Hieronymo editionem hæc repræsentant, æquus lector dijudicet. Quid porro aiendum, cum erroris notat Latinos codices, ipse aliter, sive recte proposito loco legit? In caput Jeremiæ XXXI, initio, *Ridicule*, inquit, *Latini codices in hoc loco ambiguitate verbi Græci pro* calido lupinos *interpretati sunt.* Et *calidum* tamen in ea quam proponit ipse septuagintavirali versione prætulerat. Igitur non Veteris, quæ passim obtinebat, et male habebat *lupinos*, sed quam ipse adornaverat, recensionem laudat. Paria exempla alibi sæpius offendere est.

Jam quæ fuerit ejus laboris ratio, et num illa interpretatio proprie dicenda sit, an, ut nobis quidem videtur, recensio, per se quisque poterit ex his quæ dicta sunt, multo autem rectius ex ipsis quæ supersunt, monimentis existimare. Cum itaque ait S. Pater epist. ad Sunniam et Fretelam loco superius laudato, se editionem, quæ habetur in Ἑξαπλοῖς, *vertisse* (hoc enim verbo haud scio alibi usum ad laborem suum significandum) de his dixisse accipiendus est, quæ sub asteriscis adduntur, et cum ex Græco Hexaplari suffecerit, Latine etiam reddidit: deque his præterea, quæ vitium per plures versus fecissent, et nova ipse interpretatione donavit. Sed non ideo inter Versiones, qualis illa fuit ex Hebræo, sed inter emendationes recognitionesque, qualem ipse continuo alibi vocat, referenda est. Fallitur Natalis Alexander, qui superstites libros, Jobum et Psalterium, Salomonis quoque tres, et Paralipomena *de novo vertisse* ait S. Patrem juxta Græcum, reliquos qui interciderunt, *tantum emendasse.* Satis est alteram Psalterii emendationem ad priorem comparare, ut constet,

neutram fuisse novæ translationis opere et cultu exornatam. Sunt autem docti viri, quos inter Simonius lib. II, cap. 10, qui adjecta sub asteriscis verba, ex Hebræo immediate fuisse contendat a S. Interprete in Latinum conversa. Quod est quidem verum, si de Paralipomenon libro dicunt, quem in ipsa illa recensione juxta LXX testatur S. Pater se cum Legis doctore, *qui apud Hebræos admirationi habebatur*, contulisse *a vertice, ut aiunt, usque ad extremum unguem* : ita enim *et in Græcis et Latinis codicibus* vitiosus erat, *ut non tam Hebræa, quam barbara quædam et Sarmatica nomina congesta habere* videretur. Proinde monuit expressis verbis : *Ubicumque asteriscos, id est, stellas* ⋇ *radiare in hoc volumine videritis, ibi sciatis de Hebræo additum, quod in Latinis codicibus non habetur*. Verum haud ita factum in reliquis videtur, in quibus ipse iterum S. Interpres significat, Græca se ex Theodotionis editione, quemadmodum in Hexaplis fuerant ab Origene assuta, translulisse. Unum ea de re locum ex epist. 112, ad Augustinum, laudabimus : *Ubicumque*, ait, *virgulæ, id est, obeli sunt, significatur quod Septuaginta plus dixerint, quam habetur in Hebræo. Ubi autem asterisci, id est, stellulæ prælucentes, ex Theodotionis editione ab Origene additum est : et ibi* GRÆCA *transtulimus*. Quæ his continuo subnectuntur verba, *Hic de ipso Hebraico, quod intelligebamus expressimus, sensuum potius veritatem, quam verborum ordinem interdum conservantes*, fraudi his fuerunt, qui in contraria opinione versantur : neque enim, ut putant, ad recensionem istam justa Græcum referuntur, sed, quod loci contextus evincit, ad eam quam præcedenti proxime periodo memoraverat, *aliam translationem absque his signis*, ex Hebræo. Sed ne testimoniis ejusmodi diutius velitemur, ex ipsismet libris per se quisque poterit, contentione textus utriusque facta, de re ipsa judicare.

Nunc de ipsis libris pauca singillatim. Tobias, et Judith primo occurrunt, qui tamen non ex Græco, sed ex Hebræo, sive Chaldaico exemplari conversi sunt in Latinum. Fortasse etiam satis, quod erat e re nostra, de his dictum in notis ad prologos, quæ hic replicare, non videtur operæ pretium. Qui asteriscorum obelorumque notis distinguitur, atque hanc proprie seriem spectat, primus est Job, quem librum vix dictu est, quot mendis non librariorum modo, sed et criticorum culpa inolitis liberavimus. Vere dixerim cum Hieronymo, *Job adhuc apud Latinos jacebat in stercore, et vermibus scatebat errorum*. Et, *Quomodo probatione atque victoria dupliciter universa ei sunt reddita : ita ego in lingua nostra (audacter loquor) feci eum habere quæ amiserat*. Multum opis S. Augustinus in Annotationum libro, tum Alexandrini codicis nupera editio ad textum resarciendum, et quæ innumeris locis aut deerant, aut perperam habebantur, ad veruum atque asteriscorum signa reponenda, suppeditarunt : quæ malim ab ipsius lectione operis percipias, quam ut nostram tibi commendari industriam putes. Psalmorum liber qui pone sequitur, ex duplici, ut et paulo superius notatum est, S. Patris editione ad Græcum exhibetur. Explicatum est quoque semel atque iterum in notis, quod et passim alii ante nos docuerunt, cur prior illa et minus accurata recensio *Romanum* Psalterium, altera *Gallicanum* audiat : quibus vocabulis ipsa rei non inutilis historia continetur. Sed enim post Waltonum in Prolegom. x, 5, Natalis quoque Alexander fallitur quæst. III. de Vulgat. Latin., ubi sentit, *quater circa Psalterium Hieronymum laborasse* : atque adeo alteram post duas istas emendationem ex Græco, quæ nusquam fuit, comminiscitur. Errat in contrariam partem Petrus Pithœus, de Latinis Biblior. interpretibus, cum Vulgatam nostram Psalmorum editionem (quæ exceptis obelorum atque asteriscorum notis, eadem omnino est atque Psalterium quod Gallicanum vocant, ut textum conferenti sole clarius constabit) non aliam haberi vult, quam veterem quæ ante Hieronymum obtinebat ex ea editione, quæ Luciani dicebatur : ac porro unicam ex Græco exemplari versionem Hieronymi eam esse, quam Romanum Psalterium exhibet. Fucum docto viro fecit, quod in excusis Vulgatæ codicibus quædam sint, tametsi rarius, quæ Hieronymo non probentur : cujusmodi est illud psalm. v, vers. 9 : *Dirige in conspectu tuo viam meam*, pro quo jubet S. Interpres rescribi, *in conspectu meo viam tuam*. Sed illa editorum codicum lectio est, non item et mss. qui perinde atque notatum est abs Hieronymo, rectius legunt. Alia id genus, quæ ejus menti videntur ire contraria, maxime obelorum in vulgatis libris defectus peperit, qui cum in veteribus manu exaratis rite sint positi, difficultatem omnino elevant. Actum vero præclare nobiscum, quod ejusmodi codicibus, et summæ quidem vetustatis, atque emendationis non caruimus, uno cum primis Vaticano, olim Sveco-

rum Reginæ, qui uncialibus, ut vocant, litteris ferme omnibus exaratur. Quam bono fuerint usui nobis, tum senties, cum ad ipsius operis lectionem accedes.

Sed et illud, quod *Romanum* dicunt, Psalterium altera ejusdem libri perantiqua recensione, quibus ab Hieronymiana locis differt, fecimus locupletissimum. Accepimus autem illam ex insigni, quem Veronensis capituli bibliotheca servat ms. quadrato, ut vocant, charactere, sæculum ferme sextum redolente, atque optimæ quantum est id genus codicum notæ. Habet ille in adversa quaque pagella totidem Latinæ versionis versibus respondentem Græcum textum, non tamen Græcis, sed Latinis litteris exaratum : quod ne palmarium libri putes, scito non paucos ejusmodi scripturæ in ms. Italiæ bibliothecis offendi, atque olim fuisse a Luca Brugensi laudatos. Ut autem dicamus modo de Latina, quod nostra cum primis interest, versione, illa nisi Augustiniana ipsa recensio est, ad ejus certe instar maxima ex parte videtur a studioso quopiam, puta Cassiodorio, adornata. Notum id sibi negotii in Psalmorum codice castigando dedisse Hipponensem Episcopum, quod narrat ipse epistola 261, ad Audacem, num. 5, ubi cum se diceret Hieronymiana versione ex Hebræo carere : *Nos autem*, subdit, *non interpretati sumus, sed codicum Latinorum nonnullas mendositates ex Græcis exemplaribus emendavimus. Unde fortassis fecerimus aliquid commodius, quam erat, non tamen tale quale esse debebat. Nam etiam nunc, quæ forte nos tunc præterierunt, si legentes moverint, collatis codicibus emendamus.* Hæc enimvero Latina codicis Veronensis versio fere semper cum Augustiniana lectione concinit, nec iis tantum locis, quibus ab aliis, quot sunt quotque fuerunt, Psalterii editionibus dissentit, sed et sicubi minus quam illæ videtur recte habere. Pauca, et ut pressius aliquid dicam, decem plus minus loca, quibus in diversa abit, omnino pro iis haberi nequeunt, quæ veteris editionis erant, fueruntque ab Augustino emendata : quippe nec est verosimile, Hipponensis episcopi studium emendationibus constitisse tam paucis, nec, quod rei caput est, in posteriorem dumtaxat ejus libri partem fuisse ab illo collocatum : nam ab eo demum loco noster abludit. Est igitur econtrario colligendum, eo usque tantam, quanta in reliquis fuerat S. Episcopi diligentiam non devenisse, fuisse autem eos psalmos iis locis a Veronensi editore, sive ad aliorum exempla, sive, quod et putare malim, juxta posteriores Augustini curas recognitos : quas post Enarrationes ad populum, in suomet ipse exemplari annotasset : *Nam etiam nunc*, inquit, *quæ forte nos tunc præterierunt, si legentes moverint, collatis codicibus emendamus.* Quid quod videtur alicubi noster ex ipsa Augustini Enarratione, non ex proposito psalmi textu, lectionem expressisse? Non raro etiam rectius, quam prior illa Hieronymi emendatio, Romanum inquam Psalterium, legit, doctique sane critici ingenium sapit. Potestne magnus Hieronymus, si eo antiquior est codicis Veronensis lectio, de bona receptaque vulgo scriptura, novam putari fecisse non bonam? Aliud est, si cursim emendando, quædam, eaque justis de causis passus est remanere, quæ alia ex parte sibi minus probarentur. Si quæ Veronensi codice versio continetur, illa est, quæ ante S. Patris emendationem obtinebat, quoties aliter et rectius habet, depravatam ab eo veterem lectionem, non emendatam, nefaria calumnia ut dicat, necesse est, qui tantam ei libro vetustatis memoriam de largitionum suarum scrinio attribuit. Sed ut plane compertum habeas, quam nullis oculis, immo nulla mente nescio quis eam versionem pro *Itala* vulgo obtruderit, de multis, quæ passim observamus in notis, exemplum illud recole ad psalmum 127, vers. 2, *Labores manuum tuarum manducabis.* Ita sane prætulisse veterem ante Hieronymum versionem, eamque Italam, nemo adduci poterit, ut credat, qui legerit, quantum olim antiquis interpretibus et cumprimis Hilario Pictaviensi locus ille negotii facesserit, quod *Latini* ante Hieronymum libri, *Labores fructuum* haberent pro *manuum.* Salva res erat, atque expedita, si hæc illis innotuisset interpretatio : nec sane erat, cur eximius ille episcopus postquam *varia* fuisset *opinatus*, locum alia ex parte tentaret, et quod testatur Hieronymus epistola in nostra recensione 34, ad Marcellam, assereret, *magis stare sententiam, si scribatur*, fructus laborum *aliquem manducare*, *et non* labores fructuum. Verum illud percipi ex codicum Latinorum collatione omnino non poterat : *Latini enim*, pergit S. Doctor, *de Græci verbi ambiguitate decepti*, καρποὺς, fructus, *magis quam* manus *interpretati sunt*, *quam* καρποὶ manus *quoque dicantur, quod in Hebræo ponitur* CHAPHACH. Erat igitur Italæ editionis, ut aiunt, seu Vulgatæ veteris lectio *fructuum*; quæ una adeo in libris omnibus obtinebat, ut ab ipso etiam

Hieronymo in priore Psalterii emendatione retenta sit. Subrogavit ipse *manuum* in pleniore altera, quam cum obelis atque asteriscis adornavit. Consequens adeo est, atque evidens, eam quæ codice Veronensi continetur, et *manuum* præfert, ita nemini obtrudi posse pro Itala, aut Vulgata vetere, ut sit etiam Hieronymiana altera emendatione, Gallicano inquam Psalterio, atque ipsa Vulgata hodierna recentior. Re etiam vera ex iis locus iste est, quibus ab Augustiniana recensione noster dissentit: latuit enim ipsum Augustinum ea lectio, saltem quo tempore psalmum illum enarrabat, quem cum Latinorum vulgo legit, ac ferme ita atque Hilarius pertentat. Labores (*ait*) fructuum tuorum manducabis. *O vos, o tu, vos multi qui unus estis*, labores fructuum tuorum manducabis. *Quasi perverse videtur dicere non intelligentibus: debuit enim dicere, fructum laborum tuorum manducabis.*

Porro ejusmodi exempla in Veronensi codice alia multa sunt, atque obvia, quæ proferre singillatim non vacat, suntque obiter indicata in notis: denique in oculos incurrent si cum Hieronymi epist. ad Sunniam et Fretelam, ubi quædam laudantur Vulgatæ ejus veteris lectiones, contendas. Quod si nonnulla superant tamen in eo libro verba, quæ vetustiorem illam versionem redoleant, ut sunt, *amaricare*, *ignire*, atque his similia, ex his illa sunt, quæ recens emendator retinere satius duxit, et S. etiam Augustino commodiorem sensum referre, quamquam minus fortasse Latina, viderentur. Alioqui si conjicere inde licet, Versionem Italam eam esse, quæ propria aliquot ejus verba retineat; Versio Itala hodierna quoque Vulgata nostra dicenda est, quæ magnam partem ex ejus verbis constat, maxime vero Psalterium Romanum, seu prior emendatio Hieronymiana, quæ longe paucioribus locis a vetere lectione abhorret. Nam ita quidem ego existimo, in hac magis quam, in reliquis, sive editis, sive mss. Psalmorum variis ex Græco interpretationibus Italam esse requirendam, atque ea demum posse residua ejus verba dici, in quibus pleraque omnia aliarum Ecclesiarum antiqua Psalteria conveniunt. Unum ex his est Veronense, nostræ hujus Ecclesiæ usibus olim, sæculo ut videtur septimo, sive ætate Cassiodorii accommodatum; cui quidem ego primas defero ob lectionum præstantissimarum delectum, versuum distinctionem, summamque Antiquarii in eo describendo curam. Spero etiam magnam initurum me a doctis gratiam, quod Hieronymianis subnecterim: eoque magis quod locis dumtaxat, quibus a Romano variat, annotatis, magno temporis chartarumque compendio, totum haud multis versibus representarim. Norunt, et me tacente, qui penitiorem Scripturarum eruditionem amant, quanta hinc lucis accessio ad S. Patris industriam fiat, quamque actum præclare, cum lectionum varietates per ferme rei causas, ingeniaque interpretum licet inspicere, tamque vetustis memoriis frui. Sed et alia nobis ejus edendæ Versionis causa fuit, ut eam scilicet ab adversa, qua conflictabatur fortuna, quoad nostrarum saltem partium erat, vendicaremus. In nupera Anastasii editione Romana, Græce ac Latine descriptus liber iste per cola et comata toto contextu *Prolegomena*, si diis placet, ad Paparum Vitas agebat, novo sibi etiam *auctore* ascito: tum altero coactus titulo lectorem fallere, *Versio Itala* inscribebatur; denique pannis obsitus lectionum ex linguis, quas minime noverat, visus est dedita opera in scenam agi, ad faciendum popello risum, ut cum annotatur; exempli gratia ad psal. CXVII *casus muliebris*, pro *genere feminino*. Sed hæc missa faciamus, quæ, ut alia sexcenta, dissimulare erat animus, si per operis propositum licuisset. Psalmis subnectimus præfationes in Paralipomenon et Salomonis libros; de quibus et satis dictum est paulo ante. His postremo ordine Sapientiæ, Ecclesiastici, et Machabæorum libros, quamquam Deuterocanonicos, nec abs Hieronymo recensitos, tantum ut ne integro Scripturarum corpori juxta hodiernum Canonem deesset, adjecimus. Id vero ipsum, ne quem series scripturæ falleret, in fronte ejus partis admonemus.

Pone sequitur Novum Testamentum, quod abs se fuisse *Græcæ fidei redditum*, in Catalogo suorum operum Sanctus ipse Pater testatur. Quibus verbis, ut ego quidem sentio, quid isthuc rei esset, quidve sibi negotii dederit, apertissime ostendit. Sunt nihilominus, qui Evangelia quidem ab eo fuisse ad Græcam veritatem exacta, consentiant: de reliquis autem libris dubitent; ac porro velint ab aliquo alio Hieronymi exemplum affectante fuisse emendatos. Me etiam ipsum, ut nihil dissimulem, movet, quod hi præfatione careant, quam aliis omnibus a se conversis præfigere S. Interpreti solemne fuit: illa autem quam unice habemus Damaso inscripta, *pollicetur*, expressis verbis, *quatuor tantum Evangelia*. Accedit

quod Augustinus epistola inter Hieronymianas 104, anno data quadringentesimo tertio non aliis noverit quam Evangeliorum libro hanc, qualemcumque putarit, operam Hieronymum impendisse. *Non parvas*, inquit num. 6, *Deo gratias agimus de opere tuo, quo Evangelium ex Græco interpretatus es, quia pene in omnibus nulla offensio est, cum Scripturam Græcam contulerimus.* Quæ quidem accepit Hieronymus, epistol. 112, qua demum illi respondit, perinde atque de Novo Testamento dixisset. *Et, si me*, inquit num. 20, *ut dicis, in Novi Testamenti emendatione suscipis, exponisque causam, cur suscipias*, etc. Verum non deerit fortasse qui hoc ipso *Novi Testamenti* nomine satis bene Evangelia denotari, aliis ejusmodi locutionum exemplis velit. Nihilosecius constans iste ac perpetuus Hieronymo loquendi modus de Novo ἁπλῶς Testamento, non laudatis modo locis, sed et epistola 71, ad Lucinium, ubi, *Novum*, ait, *Testamentum Græcæ reddidi auctoritati*, et quæ paria his habet epistol. 106, ad Sunniam et Fretelam, putare id de solo Evangeliorum libro dici, omnino non sinent. Re etiam ipsa proprio nomine, cum eum unice librum voluit designare, usus est, ut in prologo ad Damasum; quo loco nondum, se ad reliquas ejusdem Testamenti partes animum advertisse, indicat, quas è vestigio tamen in manus sumpsit, eodemque studio perlustravit. Reliquum vix facit dubitationi locum epistola 27, ad Marcellam, qua suarum interpretationum ex Novo Testamento obtrectatoribus respondens, exempla de Pauli Epistolis ferme omnia sumit. *Illi legant*, spe gaudentes, tempori servientes: *nos legamus*, spe gaudentes, Domino servientes. *Illi adversus presbyterum accusationem omnino putent recipiendam: legamus*, adversus presbyterum accusationem ne receperis, *etc. Illis placeat*, Humanus sermo, et omni acceptione dignus: *nos cum Græcis.... erremus*, Fidelis sermo, *etc.* Hinc sumitur et pro reliquis libris argumentum, atque adeo universo Novi Testamenti Canone, quem ad Græcorum codicum fidem exegerit S. Pater: tametsi sola Evangelia prologo instruxerit, quod ea pars sit omnium prima et nobilissima, fortasse etiam, quod longè pluribus locis medicam ei manum atque opem, adhibuerit. Richardus Bentleius, qui pro adornanda ejusmodi Hieronymiana editione ex antiquissimis variarum gentium codicibus mss. programmate in vulgus edito, tentavit doctorum hominum judicia, specimen magni Operis maluit ex Apocalypsis capite postremo exhibere, ut ne de hoc quidem libro, qui pluribus criticorum calumniis videtur obnoxius, dubitare se, quin fuerit abs Hieronymo recensitus ad Græcum, ostenderet. Poterat labor ille, nisi post longas moras, mors ipsa Editoris intercessisset, bene nobis prodesse. Interea et sine illo, nihil quod erat e re nostra, prætermisimus. Canonibus Evangeliorum præfiximus Græce et Latine epistolam Eusebii ad Carpianum, quæ in præcedenti Martianæi editione desiderabatur, erat vero ad Canonum rationem percipiendam omnino necessaria. Ipsa Evangelia, Pauli Epistolas, et reliquum Scripturæ textum ad mss. codices antiquissimos, atque optimæ notæ exegimus, nulla, aut exigua ratione habita recentiorum, quorum magna vis quidem est in Italiæ bibliothecis, sed non æqua auctoritas, ubi de pristina Hieronymi lectione restituenda res agitur. Cætera ex annotationibus dignosces.

S. EUSEBII HIERONYMI,

STRIDONENSIS PRESBYTERI

DIVINÆ BIBLIOTHECÆ

PARS SECUNDA;

Complectens aliquot libros qui in Hebræorum Canone non habentur, vel qui in Hebræo Canone quidem habiti, iterum tamen e textu Græco Septuaginta versi sunt.

POSTREMUS ORDO V. TESTAMENTI.

PRÆFATIO HIERONYMI IN LIBRUM TOBIÆ.

Chromatio [a] *et Heliodoro episcopis Hieronymus presbyter in Domino salutem.*

Mirari non desino exactionis vestræ instantiam : exigitis enim, ut librum Chaldæo sermone conscriptum, ad Latinum stylum traham, librum utique A Tobiæ, quem Hebræi de catalogo divinarum Scripturarum secantes, his, quæ [b] apocrypha memorant, manciparunt. Feci satis desiderio vestro, non tamen

[a] Chromatio scilicet Aquileiæ, Heliodoro autem Altini episcopo.

[b] Ita legit ms. codex Bibliorum maximus Cartusiæ Villæ-Novæ secus Avenionem : et ita legendum consentiunt viri litterati, Leander a Sancto Martino et cæteri omnes, quibus exploratum est Judæos, non alios Hagiographos libros agnoscere; præter eos qui tertium ordinem canonis Hebræi constituunt. Editi corrupte legunt cum mss. quamplurimis, *Hagiographa :* non enim potuit Tobiæ liber de canone seu catalogo divinarum Scripturarum secari, ut verbis utar sancti Doctoris, quin ab ordine Hagiographorum simul secaretur; et inter apocrypha apud Hebræos reponeretur. Ne quis vero hic nobis obstrepat invidiæ livor, vel inimicus homo; meminerit omnes ac singulos libros hagiographos Hebræorum fuisse memoratos, numeratosque ab Hieronymo præfatione in libros Regum; intra quos nec Tobiam, nec Judith nullatenus recensere voluit : *Tertius*, inquit, *ordo* ἁγιόγραφα *possidet; et primus liber incipit a Job., secundus a David... Tertius est Salomon tres libros habens : Proverbia... Ecclesiasten... Canticum Canticorum. Sextus est Daniel. Septimus Dabreajamim... qui liber apud nos* Παραλειπομένων *primus et secundus inscribitur. Octavus Ezras, qui et ipse similiter apud Græcos et Latinos in duos libros divisus est. Nonus Esther. Atque ita fiunt pariter veteris Legis libri viginti duo, id est, Mosi quinque : prophetarum octo : hagiographorum novem. Quamquam nonnulli Ruth et Cinoth inter* ἁγιόγραφα *scriptitent, et libros hos in suo putent numero supputandos : ac per hoc esse priscæ Legis libros viginti quatuor... Hic prologus Scripturarum, quasi Galeatum principium omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, convenire potest : ut scire valeamus quidquid extra hos est, inter* ἀπόκρυφα *esse ponendum. Igitur Sapientia... et Jesu filii Syrac liber, et Judith, et Tobias, et Pastor, non sunt in canone.* Quam parum sibi constaret Hieronymus, si Tobiæ librum, quem hoc loco inter *apocrypha* esse ponendum decernit, postea dixerit præfatione in eumdem Tobiam, apud Hebræos inter *hagiographa* fuisse mancipatum. Itaque ne contraria sibi et invicem pugnantia docuisse credatur sanctus Doctor, error veterum librariorum castigandus est ad fidem ms. exemplaris supra laudati : summa namque diligentia primum descriptus, secundis etiam curis emendatior factus est, ac melioris notæ. At de his iterum præfatione in Judith, ubi ad nostram lectionem, *apocrypha*, confirmandam accedit alter ms. Bibliorum codex bibliothecæ Avenionensis collegii e societate Jesu. MART.

— Plerique alii libri cum veteres tum recentiores legunt *Hagiographa*, hancque lectionem sunt critici cætera docti, qui ea maxime de causa præferant, quod liber iste, tametsi in priorem Hebr. canonem, libros tantummodo Hebraice scriptos complectentem, receptus non sit, divinam tamen auctoritatem tum apud ipsos, tum apud Ecclesiæ Patres continuo obti-B nuerit, ut ex utriusque partis testimoniis, et Grotii præterea, ac Sixti Senensis argumentis compertum est. Nihilosecius impressa lectio, *apocrypha*, quam et Martianæus pridem ex mss. restituit, bonisque argumentis munivit, unice vera est, eamque unice probat et res ipsa, et Hieronymianus contextus nedum hujus loci, sed et in prologo Galeato multo luculentius, demum et prologo ad libros Salomonis, atque alio in Jonam. Major quoque ab ea stat numerus codicum mss. atque eorum auctoritas, qui ita olim in suis exemplaribus scriptum invenerunt, ut est Auctor Glossæ ordinariæ, Comestor, Hugo card. liber Marmotrectus, Abulensis, auctor Præfationis Bibliorum una cum Glossa Ordin. et Lyrano editorum, astipulantibus etiam Driedone, Catharino, Garzia Galarza, ac dudum Simonio, atque aliis. Quin etiam ex his mss. qui *Hagiographa* prætferunt, aut hic aut inferius ad prologum Judithæ, qui geminus huic locus est, nonnulli annotant ad libri oram, *apo-*C *crypha*. Sic habet glossa interlinearis ad hunc locum, sicque haberi testatur Humfredus Hodyus in quodam ms. Lambethano ad prolog. Judithæ, ubi notatum in margine manu supra an. 200 vetusta : *Apocrypha est verior lectio.* Idem ait : In alio Bodlejano (NE. A. 2 1) annotatur ad prol. Tobiæ manu antiqua, *immo verius inter apocrypha.* Sic *apocrypha* legitur in prol. Judith. in alio Biblio Lambethano optimæ notæ 2 vol. prægrand. et in Biblio Bodlejano (NE. F. 3 25) le-

meo studio. Arguunt enim nos Hebræorum studia, et imputant nobis, contra suum canonem Latinis auribus ista transferre. Sed melius esse judicans pharisæorum displicere judicio, et episcoporum jussionibus deservire, institi ut potui. Et quia vicina est Chaldæorum lingua sermoni Hebraico: utriusque A linguæ peritissimum loquacem reperiens, unius diei laborem arripui: et quidquid ille mihi Hebraicis verbis expressit, hoc ego accito notario, sermonibus Latinis exposui. Orationibus vestris mercedem hujus operis compensabo, cum gratum vobis didicero me, quod jubere estis dignati, complesse.

gitur *apocrypha* in utroque prologo. Inter antiquiores quotquot lectionem *Hagiographa* veram esse crediderunt, largiori sensu sumendam esse statuunt. Sic Dionysius Carthus. et in tertio quodam Biblio ms. Bodlejano (F. 107) ad vocem *Hagiographa* in prol. Tobiæ notatum, *id est, apocrypha: scilicet Hagiographa dicuntur large.* Et in prol. Judith. ad eamdem vocem apponitur nota interlinearis, *large.*

INCIPIT
LIBER [a]TOBIÆ.

[*Cap.* I.] Tobias ex tribu et civitate Nephthali (quæ est in superioribus Galilææ supra Naasson, post viam quæ ducit ad occidentem, in sinistro habens civitatem Sephet) cum captus esset in diebus Salmanasar regis Assyriorum, in captivitate tamen positus, viam veritatis non deseruit, ita ut omnia, quæ habere poterat, quotidie concaptivis fratribus, qui erant ex ejus genere, impertiret. Cumque esset junior omnibus in tribu Nephthali, nihil tamen puerile gessit in opere. Denique cum irent omnes ad vitulos aureos, quos Jeroboam fecerat rex Israel, hic solus fugiebat consortia omnium, sed pergebat in Jerusalem ad templum Domini, et ibi adorabat Dominum Deum Israel, omnia primitiva sua et decimas suas fideliter offerens, ita ut in tertio anno proselytis, et advenis ministraret omnem decimationem. Hæc et his similia secundum legem Dei puerulus observabat. Cum vero factus esset vir, accepit uxorem Annam de tribu sua, genuitque ex ea filium, nomen suum imponens ei, quem ab infantia timere Deum docuit, et abstinere ab omni peccato.

Igitur, cum per captivitatem devenisset cum uxore sua, et filio in civitatem Niniven cum omni tribu sua, cum omnes ederent ex cibis gentilium, iste custodivit animam suam et numquam contaminatus est in escis eorum. Et quoniam memor fuit Domini in toto corde suo, dedit illi Deus gratiam in conspectu Salmanasar regis, et dedit illi potestatem quocumque vellet ire, habens libertatem quæcumque facere voluisset. Pergebat ergo ad omnes, qui erant in captivitate, et monita salutis dabat eis.

Cum autem venisset in Rages civitatem Medorum, et ex his, quibus honoratus fuerat a rege, habuisset B decem talenta argenti: et cum in multa turba generis sui Gabelum egentem videret, qui erat ex tribu ejus, sub chirographo dedit illi memoratum pondus argenti.

Post multum vero temporis, mortuo Salmanasar rege, cum regnaret Sennacherib filius ejus pro eo, et filios Israel exosos haberet in conspectu suo, Tobias quotidie pergebat per omnem cognationem suam, et consolabatur eos, dividebatque unicuique, prout poterat, de facultatibus suis: esurientes alebat, nudisque vestimenta præbebat, et mortuis atque occisis sepulturam sollicitus exhibebat.

Denique cum reversus esset rex Sennacherib, fugiens a Judæa plagam, quam circa eum fecerat Deus C propter blasphemiam suam, et iratus multos occideret ex filiis Israel, Tobias sepeliebat corpora eorum. At ubi nuntiatum est regi, jussit eum occidi, et tulit omnem substantiam ejus. Tobias vero cum filio suo et cum uxore fugiens, nudus latuit, quia multi diligebant eum. Post dies vero quadraginta quinque occiderunt regem filii ipsius, et reversus est Tobias in domum suam, omnisque facultas ejus restituta est ei.

[*Cap.* II.] Post hæc vero, cum esset dies festus Domini, et factum esset prandium bonum in domo Tobiæ, dixit filio suo: Vade, et adduc aliquos de tribu nostra, timentes Deum, ut epulentur nobiscum. Cumque abiisset reversus nuntiavit ei, unum ex filiis Israel jugulatum jacere in platea. Statimque exsiliens de D accubitu suo, relinquens prandium, jejunus pervenit ad corpus: tollensque illud portavit ad domum suam occulte, ut, dum sol occubuisset, caute sepeliret eum. Cumque occultasset corpus, manducavit panem

[a] Hunc librum, quem satis habuit Martian. ex Vaticana edit. fideliter expressisse, nos ad antiquissimum ejusdem Vaticanæ bibliothecæ Palatinum ms. codicem n. 24 prænotatum continenter exegimus. Sed et alium consuluimus itidem Vaticanum, olim reginæ Suecorum ms. sub n. 7, quem et in superioris tomi libris recognoscendis bonæ frugis experti sumus. Dicitur porro quidam alius S. Germani Pratensis ms. hanc præferre interscriptionem: *Liber Actorum Tobiæ filii Ananielis, filii Gabrielis de Tribu Nephthalim.* Sed Chaldæus textus unde versionem hanc suam expressit S. Pater, nullam Tobiæ genealogiam videtur exhibuisse; tametsi alii textus, et Græcæ edit. quarum ille ms. sequitur normam, adhuc fusiores genealogias, easque inter se varias nectant.

cum luctu et tremore, memorans illum sermonem, quem dixit Dominus per Amos prophetam : Dies festi vestri convertentur in lamentationem et luctum. Cum vero sol occubuisset, abiit, et sepelivit eum. Arguebant autem eum omnes proximi ejus, dicentes : Jam hujus rei causa interfici jussus es, et vix effugisti mortis imperium, et iterum sepelis mortuos? Sed Tobias plus timens Deum quam regem, rapiebat corpora occisorum, et occultabat in domo sua, et mediis noctibus sepeliebat ea.

Contigit autem ut quadam die fatigatus a sepultura, veniens in domum suam, jactasset se juxta parietem, et obdormisset, et ex nido hirundinum dormienti illi calida stercora inciderent super oculos ejus, fieretque cæcus. Hanc autem tentationem ideo permisit Dominus evenire illi, ut posteris daretur exemplum patientiæ ejus, sicut et sancti Job. Nam cum ab infantia sua semper Deum timuerit, et mandata ejus custodierit, non est contristatus contra Deum, quod plaga cæcitatis evenerit ei, sed immobilis in Dei timore permansit, agens gratias Deo omnibus diebus vitæ suæ. Nam sicut beato Job insultabant reges, ita isti parentes et cognati ejus irridebant vitam ejus, dicentes : Ubi est spes tua, pro qua eleemosynas et sepulturas faciebas? Tobias vero increpabat eos, dicens : Nolite ita loqui : quoniam filii sanctorum sumus, et vitam illam expectamus quam Deus daturus est his, qui fidem suam numquam mutant ab eo.

Anna vero uxor ejus ibat ad opus textrinum quotidie, et de labore manuum suarum victum, quem consequi poterat, deferebat. Unde factum est, ut hædum caprarum accipiens detulisset domi : cujus cum vocem balantis vir ejus audisset, dixit : Videte, ne forte furtivus sit, reddite eum dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. Ad hæc uxor ejus irata respondit : Manifeste vana facta est spes tua, et eleemosynæ tuæ modo apparuerunt [*Al.* paruerunt]. Atque his et aliis hujuscemodi verbis exprobrabat ei.

[*Cap.* III.] Tunc Tobias ingemuit, et cœpit orare cum lacrymis, dicens : Justus es, Domine, et omnia judicia tua [a] justa sunt, et omnes viæ tuæ, misericordia, et veritas, et judicium. Et nunc, Domine, memor esto mei, et ne vindictam sumas de peccatis meis, neque reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum. Quoniam non obedivimus præceptis tuis, [b] ideo traditi sumus in direptionem, et captivitatem, et mortem, et in fabulam, et in improperium omnibus nationibus, in quibus dispersisti nos. Et nunc, Domine, magna judicia tua, quia [*Al.* qui] non egimus secundum præcepta tua, et non ambulavimus sinceriter coram te. Et nunc, Domine, secundum voluntatem tuam fac mecum, et præcipe in pace recipi spiritum meum : expedit enim mihi mori magis quam vivere.

Eadem itaque die contigit, ut Sara filia [c] Raguelis in Rages civitate Medorum, et ipsa audiret improperium ab una ex ancillis patris sui, quoniam tradita fuerat septem viris, et dæmonium nomine Asmodæus occiderat eos, mox ut ingressi fuissent ad eam. Ergo cum pro culpa sua increparet puellam, respondit ei, dicens : Amplius ex te non [d] videamus filium aut filiam super terram, interfectrix virorum tuorum. Numquid et occidere me vis sicut jam occidisti septem viros? Ad hanc vocem perrexit in superius cubiculum [*Al.* superiori cubiculo] domus suæ : et tribus diebus, et tribus noctibus non manducavit, neque bibit : sed in oratione persistens, cum lacrymis deprecabatur Deum, ut ab isto improperio liberaret eam. Factum est autem die tertia, dum compleret orationem benedicens Dominum, dixit : Benedictum est nomen tuum, Deus patrum nostrorum : qui cum iratus fueris, misericordiam facies, et in tempore tribulationis peccata dimittis his qui invocant te. Ad te, Domine, faciem meam converto, ad te oculos meos [e] dirigo. Peto, Domine, ut de vinculo improperii hujus absolvas me, aut certe desuper terram eripias me. Tu scis, Domine, quia numquam concupivi virum, et mundam servavi animam meam ab omni concupiscentia. Numquam cum ludentibus miscui me : neque cum his, qui in levitate ambulant, participem me præbui. Virum autem cum timore tuo, non cum libidine mea consensi suscipere. Et, aut ego indigna fui illis, aut illi [f] forsitan me non fuerunt digni : quia forsitan viro alii conservasti me. Non est enim in hominis potestate consilium tuum. Hoc autem pro certo habet omnis qui te colit; quod vita ejus, si in probatione fuerit, coronabitur : si autem in tribulatione fuerit, liberabitur : et si in correptione fuerit, ad misericordiam tuam venire [*Al.* pervenire] licebit. Non enim delectaris in perditionibus nostris : quia post tempestatem, tranquillum facis : et post lacrymationem et fletum, exsultationem infundis. Sit nomen tuum, Deus Israel, benedictum in sæcula.

In illo tempore exauditæ sunt preces amborum in conspectu gloriæ summi Dei : et missus est angelus Domini sanctus Raphael, ut curaret [g] eos ambos, quorum uno tempore sunt orationes in conspectu Domini recitatæ.

[*Cap.* IV.] Igitur cum Tobias putaret orationem suam exaudiri ut mori potuisset, vocavit ad se Tobiam filium suum, dixitque ei : Audi, fili mi, verba oris mei, et ea in corde tuo, quasi fundamentum construe. Cum acceperit Deus animam meam, corpus meum sepeli; et honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ ejus : memor enim esse debes,

[a] In Palatino ms. *judicia tua vera sunt.*
[b] Idem ms. *et traditi sumus.* Græce *καὶ ἔδωκας ἡμᾶς*, etc.
[c] Cum Palatino Reginæ ms. *filia Raguel in civitate*, absque intermedio nomine, *Rages.*
[d] Iidem mss. *non videbimus.*
[e] Iterum *converto* pro *dirigo*, nostri mss. præferunt.
[f] Palatin. ms. *illi mihi forsitan non fuerunt*, etc.
[g] Pronomen *eos*, tacet idem ms. tum legit, *quorum uno tempore fuerat oratio in conspectu recitata.*

quæ et quanta pericula passa sit propter te in utero A suo. Cum autem et ipsa compleverit tempus vitæ suæ, sepelias [*Al.* sepelies] eam circa me. Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum : et cave, ne aliquando peccato consentias, et prætermittas præcepta [a] Domini Dei nostri. Ex substantia tua fac eleemosynam, et noli avertere faciam tuam ab ullo paupere : ita enim fiet, ut nec a te avertatur facies Domini. Quomodo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue : si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude. Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis. Quoniam eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna omnibus facientibus [*Al.* qui faciunt] eam. B Attende tibi, fili mi, ac omni fornicatione, et præter uxorem tuam, numquam patiaris crimen scire. Superbiam numquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas : in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio. Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, et merces mercenarii tui apud te omnino non remaneat. Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. Panem tuum cum esurientibus et egenis comede, et de vestimentis tuis nudos tege. Panem tuum et vinum tuum super sepulturam justi constitue, et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus. Consilium semper a sapiente perquire. Omni tempore benedic Deum : et pete ab eo, ut vias tuas dirigat, et omnia consilia tua in ipso permaneant. C

Indico etiam tibi, fili mi, dedisse me decem talenta argenti, dum adhuc infantulus esses, Gabelo, in Rages civitate Medorum, et chirographum ejus apud me habeo : et ideo perquire quomodo ad eum pervenias, et recipias ab eo supra memoratum pondus argenti, et restituas ei chirographum suum. Noli timere, fili mi : pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum, et recesserimus ab omni peccato, et fecerimus bene.

[*Cap.* V.] Tunc respondit Tobias patri suo, et dixit : Omnia quæcumque præcepisti mihi, faciam, pater. Quomodo autem pecuniam hanc requiram, ignoro. Ille me nescit, et ego eum ignoro : quod signum dabo ei? sed neque viam, per quam pergatur illuc, aliquando cognovi. Tunc pater suus respondit D illi, et dixit : Chirographum quidem illius penes me habeo, quod dum illi ostenderis, statim restituet. Sed perge nunc, et inquire tibi aliquem fidelem virum, qui eat tecum salva mercede sua : ut, dum adhuc vivo, recipias eam.

Tunc egressus Tobias, invenit juvenem splendidum, stantem præcinctum, et quasi paratum ad ambulandum. Et ignorans quod angelus Dei esset, salutavit eum, et dixit : Unde te habemus, bone juvenis? At ille respondit : Ex filiis Israel. Et Tobias dixit ei : Nosti viam, quæ ducit in regionem Medorum? Cui respondit : Novi : et omnia itinera ejus frequenter ambulavi, et mansi apud Gabelum fratrem nostrum : qui moratur in Rages civitate Medorum, quæ posita est in monte Ecbatanis. Cui Tobias ait : Sustine me, obsecro, donec hæc ipsa nuntiem patri meo.

Tunc ingressus Tobias, indicavit universa hæc patri suo. Super quæ admiratus pater, rogavit, ut introiret ad eum.

Ingressus itaque salutavit eum, et dixit : Gaudium tibi sit semper. Et ait Tobias : Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, et lumen cœli non video? Cui ait juvenis : Forti animo esto, in proximo est ut a Deo cureris. Dixit itaque illi Tobias : Numquid poteris perducere filium meum ad Gabelum in Rages civitatem Medorum? et cum redieris, restituam tibi mercedem tuam. Et dixit ei angelus ; Ego ducam et reducam eum ad te. Cui Tobias respondit : Rogo te, indica mihi, de qua domo, aut de qua tribu es tu? Cui Raphael angelus dixit : Genus quæris mercenarii, an ipsum mercenarium, qui cum filio tuo eat? Sed ne forte sollicitum te reddam, ego sum Azarias Ananiæ magni filius. Et Tobias respondit : Ex magno genere es tu. Sed peto ne irascaris quod voluerim cognoscere genus tuum. Dixit autem illi angelus : Ego sanum ducam, et sanum tibi reducam filium tuum. Respondens autem Tobias, ait : Bene ambuletis, et sit Deus in itinere vestro, et angelus ejus comitetur vobiscum.

Tunc paratis omnibus, quæ erant in via portanda, fecit Tobias vale patri suo et matri suæ, et ambulaverunt ambo simul.

Cumque profecti essent, cœpit mater ejus flere, et dicere : Baculum senectutis nostræ tulisti, et transmisisti a nobis. Numquam fuisset ipsa pecunia, pro qua misisti eum. Sufficiebat enim nobis paupertas nostra, ut divitias computaremus hoc, quod videbamus filium nostrum. Dixitque ei Tobias : Noli flere, salvus perveniet filius noster, et salvus revertetur ad nos, et oculi tui videbunt illum. Credo enim quod angelus Dei bonus comitetur ei, et bene disponat omnia, quæ circa eum geruntur, ita ut cum gaudio revertatur ad nos. Ad hanc vocem cessavit mater ejus flere, et tacuit.

[*Cap.* VI.] Profectus est autem Tobias, et canis secutus est eum, et mansit prima mansione juxta fluvium Tigris. Et exivit ut lavaret pedes suos, et ecce piscis immanis exivit ad devorandum eum. Quem expavescens Tobias clamavit voce magna, dicens : Domine, invadit me. Et dixit ei angelus : Apprehende branchiam ejus, et trahe eum ad te. Quod cum fecisset, attraxit eum in siccum, et palpitare cœpit ante pedes ejus. Tunc dixit ei angelus : Exentera hunc piscem, et cor ejus, et fel, et jecur repone tibi : sunt enim hæc necessaria ad medicamenta utiliter. Quod cum fecisset, assavit carnes ejus, et secum tulerunt in via · cætera salierunt, quæ

[a] Hic quoque nomen *Domini* idem. ms. tacet.

sufficerent eis, quousque pervenirent in Rages civita- A tem Medorum. Tunc interrogavit Tobias angelum, et dixit ei : Obsecro te, Azaria frater, ut dicas mihi, quod remedium habebunt ista, quæ de pisce servare jussisti? Et respondens angelus, dixit ei : Cordis ejus particulam si super carbones ponas, fumus ejus extricat omne genus dæmoniorum, sive a viro, sive a muliere, ita ut ultra non accedat ad eos. [a] Et fel valet ad ungendos oculos in quibus fuerit albugo, et sanabuntur.

Et dixit ei Tobias : Ubi vis ut maneamus? Respondensque angelus, ait : Est hic Raguel nomine, vir propinquus de tribu tua, et hic habet filiam nomine Saram, sed neque masculum, neque feminam ullam habet aliam præter eam. Tibi debetur omnis substantia ejus, et oportet eam te accipere conju- B gem. Pete ergo eam a patre ejus, et dabit tibi eam in uxorem. Tunc respondit Tobias, et dixit : Audio quia tradita est septem viris, et mortui sunt, sed et hoc audivi, quia dæmonium occidit illos. Timeo ergo, ne forte et mihi hæc eveniant : et cum sim unicus parentibus meis, deponam senectutem illorum cum tristitia ad inferos. Tunc angelus Raphael dixit ei : Audi me, et ostendam tibi qui sunt, quibus prævalere potest dæmonium. Hi namque qui conjugium ita suscipiunt, ut Deum a se et a sua mente excludant, et suæ libidini ita vacent, sicut equus et mulus, quibus non est intellectus : habet potestatem dæmonium super eos. Tu autem cum acceperis eam ingressus cubiculum, per tres dies continens esto ab ea, et nihil aliud, C nisi orationibus vacabis cum ea. Ipsa autem nocte, incenso jecore piscis, fugabitur dæmonium. Secunda vero nocte in copulatione sanctorum patriarcharum admitteris. Tertia autem nocte, benedictionem consequeris, ut filii ex vobis procreentur incolumes. Transacta autem tertia nocte, accipies virginem cum timore Domini amore filiorum magis quam libidine ductus, ut in semine Abrahæ benedictionem in filiis consequaris.

[*Cap.* VII.] Ingressi sunt autem ad Raguelem, et suscepit eos Raguel cum gaudio. Intuensque Tobiam Raguel, dixit Annæ uxori suæ : Quam similis est juvenis iste consobrino meo! Et cum hæc dixisset, ait. Unde estis, juvenes fratres nostri? At illi dixerunt : Ex tribu Nephthali sumus ex captivitate Ni- D nive. Dixitque illis Raguel : Nostis Tobiam fratrem meum? Qui dixerunt : Novimus. Cumque multa bona loqueretur de eo, dixit angelus ad Raguelem : Tobias, de quo interrogas, pater istius est. Et misit se Raguel, et cum lacrymis osculatus est eum, et plorans supra collum ejus, dixit : Benedictio sit tibi, fili mi, quia boni et optimi viri filius es. Et Anna uxor ejus, et Sara ipsorum filia, lacrymatæ sunt.

Postquam autem locuti sunt, præcepit Raguel occidi arietem, et parari convivium. Cumque hortaretur eos discumbere ad prandium, Tobias dixit : Hic ego hodie non manducabo neque bibam, nisi prius petitionem meam confirmes, et promittas mihi dare Saram filiam tuam. Quo audito verbo, Raguel expavit, sciens quid evenerit illis septem viris, qui ingressi sunt ad eam : et timere cœpit ne forte et huic similiter contingeret. Et cum nutaret, et non daret petenti ullum responsum, dixit ei angelus : Noli timere dare eam isti, quoniam huic timenti Deum debetur conjux filia tua : propterea alius non potuit habere illam. Tunc dixit Raguel : Non dubito quod Deus preces, et lacrymas meas in conspectu suo admiserit. Et credo quoniam ideo fecit vos venire ad me, ut ista conjungeretur cognationi suæ secundum legem Moysi : et nunc noli dubium gerere quod tibi eam tradam. Et apprehendens dexteram filiæ suæ, dextræ Tobiæ tradidit, dicens : Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob vobiscum sit, et ipse conjungat vos, impleatque benedictionem suam in vobis. Et accepta charta, fecerunt conscriptionem conjugii. Et post hæc epulati sunt, benedicentes Deum.

Vocavitque Raguel ad se Annam uxorem suam, et præcepit ei ut præpararet alterum cubiculum. Et introduxit [b] illuc Saram filiam suam, et lacrymata est. Dixitque ei : Forti animo esto, filia mea : Dominus cœli det tibi gaudium pro tædio quod perpessa es.

[*Cap.* VIII.] Postquam vero cœnaverunt, introduxerunt juvenem ad eam. Recordatus itaque Tobias sermonum angeli, protulit de cassidili suo partem jecoris, posuitque eam super carbones vivos. Tunc Raphael angelus apprehendit dæmonium, et religavit illud in deserto superioris Ægypti. Tunc hortatus est virginem Tobias, dixitque ei : Sara, exsurge, et deprecemur Deum hodie, et cras, et secundum cras : quia his tribus noctibus Deo jungimur : tertia autem transacta nocte, in nostro erimus conjugio. Filii quippe sanctorum sumus, non possumus ita conjungi, sicut gentes quæ ignorant Deum.

Surgentes autem pariter, instanter orabant ambo simul, ut sanitas daretur eis. Dixitque Tobias : Domine Deus patrum nostrorum, benedicant te cœli et terræ, mareque et fontes, et flumina, et omnes creaturæ tuæ, quæ in eis sunt. Tu fecisti Adam de limo terræ, dedistique ei adjutorium Hevam. Et nunc, Domine, tu scis, quia non luxuriæ causa accipio sororem meam conjugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in sæcula sæculorum. Dixit [c] quoque Sara : Miserere nobis, Domine, miserere nobis, et consenescamus ambo pariter sani.

Et factum est circa pullorum cantum, accersiri jussit Raguel servos suos, et abierunt cum eo pari-

[a] Tota isthæc pericope, *Et fel valet ad ungendos oculos in quibus fuerit albugo, et sanabuntur*, in Palatino ms. desideratur.

[b] In Palatin. ms. *introduxit in eum Saram*, etc., et mox, *filia mi*, pro *mea*.

[c] Palatin. ms. cum Vulgatis *Dixit itaque Sara*, etc.

tor, ut foderent sepulcrum. Dicebat enim : ne [a] forte A simili modo evenerit ei, quo et cæteris illis septem viris qui sunt ingressi ad eam. Cumque parassent fossam, reversus Raguel ad uxorem suam, dixit ei : Mitte unam ex ancillis tuis, et videat si mortuus est, ut sepeliam eum antequam illucescat dies. At illa misit unam ex ancillis suis. Quæ ingressa cubiculum, reperit eos salvos et incolumes, secum pariter dormientes. Et reversa, nuntiavit bonum nuntium : et benedixerunt Dominum, Raguel videlicet et Anna uxor ejus, et dixerunt: Benedicimus te, Domine Deus Israel, quia non contigit, [b] quemadmodum putabamus. Fecisti enim nobiscum misericordiam tuam, et exclusisti a nobis inimicum persequentem nos. Misertus es autem duobus unicis. Fac eos, Domine, [c] plenius benedicere te : et sacrificium tibi B laudis tuæ et suæ sanitatis offerre, ut cognoscat universitas gentium, quia tu es Deus solus in universa terra. Statimque præcepit servis suis Raguel, ut replerent fossam, quam fecerant, priusquam elucesceret. Uxori autem suæ dixit, ut instrueret convivium, et præpararet omnia quæ in cibos erant iter agentibus necessaria. Duas quoque pingues vaccas, et quatuor arietes occidi fecit, et parari epulas omnibus vicinis suis, cunctisque amicis. Et adjuravit Raguel Tobiam, ut duas hebdomadas moraretur apud se. De omnibus autem, quæ possidebat Raguel, dimidiam partem dedit Tobiæ : et fecit [*Al. add.* hanc] scripturam, ut pars dimidia, quæ supererat post obitum eorum, Tobiæ dominio deveniret.

[*Cap.* IX.] Tunc vocavit Tobias angelum ad se, C quem quidem hominem existimabat, dixitque ei : Azaria frater, peto ut auscultes verba mea.

Si me ipsum tradam tibi servum, non ero condignus providentiæ tuæ. Tamen obsecro [d] te, ut assumas tibi animalia sive servitia, et vadas ad Gabelum in Rages civitatem Medorum, reddasque ei chirographum suum, et recipias ab eo pecuniam, et roges eum venire ad nuptias meas. Scis enim ipse quoniam numerat pater meus dies : si tardavero una die plus, contristatur anima ejus. Et certe vides quomodo [e] adjuravit me Raguel, cujus adjuramentum spernere non possum.

Tunc Raphael assumens quatuor ex servis Raguelis, et duos camelos, in Rages [f] civitatem Medorum perrexit : et inveniens Gabelum, reddidit ei chirographum suum, et recepit ab eo omnem pecuniam. D Indicavitque ei de Tobia filio Tobiæ, omnia [g] quæ gesta sunt: fecitque eum secum venire ad nuptias.

Cumque ingressus esset domum Raguelis, invenit Tobiam discumbentem : et exsiliens, osculati sunt se invicem : et [h] flevit Gabelus, benedixitque Deum, et dixit : Benedicat te Deus Israel, quia filius es optimi viri, et justi, et timentis Deum, et eleemosynas facientis : et dicatur benedictio super uxorem tuam, et super parentes vestros, et videatis filios vestros, et filios filiorum vestrorum usque in tertiam et quartam generationem : et sit [i] semen vestrum benedictum a Deo Israel, qui regnat in sæcula sæculorum. Cumque omnes dixissent, Amen, accesserunt ad convivium : sed et cum timore Domini nuptiarum convivium exercebant.

[*Cap.* X.] Cum vero moras faceret Tobias, causa nuptiarum, sollicitus erat pater ejus Tobias, dicens : Putas quare moratur filius meus, aut quare detentus est ibi? Putasne Gabelus mortuus est, et nemo reddet illi pecuniam? Cœpit autem contristari nimis ipse, et Anna uxor ejus cum eo : et cœperunt ambo simul flere : eo quod die statuto minime reverteretur filius eorum ad eos. Flebat igitur mater ejus [j] irremediabilibus lacrymis, atque dicebat : Heu! heu! me, fili mi, ut quid te misimus peregrinari, lumen oculorum nostrorum, baculum senectutis nostræ, solatium vitæ nostræ, spem posteritatis nostræ! Omnia simul in te uno habentes, te non debuimus dimittere a nobis. Cui dicebat Tobias : Tace, et noli turbari, sanus est filius noster : satis fidelis est vir ille, cum quo misimus eum. Illa autem nullo modo consolari poterat, sed quotidie exsiliens circumspiciebat, et circuibat vias omnes, per quas spes remeandi videbatur, ut procul videret eum, si fieri posset, venientem.

At vero Raguel dicebat ad generum suum : Mane hic, et ego mittam nuntium salutis de te ad Tobiam patrem tuum. Cui Tobias ait : Ego novi, quia pater meus et mater mea modo dies computant, et cruciatur spiritus eorum in ipsis. Cumque verbis multis rogaret Raguel Tobiam, et ille eum nulla ratione vellet audire, tradidit ei Saram, et dimidiam partem omnis substantiæ suæ in pueris, in puellis, in pecudibus, in camelis, et in vaccis, et in pecunia multa : et salvum atque gaudentem dimisit eum a se, dicens : Angelus Domini sanctus sit in itinere vestro, perducatque vos incolumes, et inveniatis omnia recte circa parentes vestros, et videant oculi mei filios vestros priusquam moriar. Et apprehendentes parentes filiam suam, osculati sunt eam, et dimiserunt ire : monentes eam honorare soceros, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, et se ipsam irreprehensibilem exhibere.

[*Cap.* XI.] Cumque reverterentur, pervenerunt ad Charan, quæ est in medio itinere contra Niniven, undecimo die. Dixitque angelus : Tobia frater, scis

[a] Illud *forte* Palatin. ms. tacet.
[b] Addit idem ms. hic *nobis*.
[c] Ms. Palatinus *in plenius*. Paulo post pro *universitas*, quod nostri aliique omnes libri restituunt, vitiose lectum a Martianæo *universitatis*.
[d] Nostri mss. *obsecro ut sumas*, sine *te*, etc.
[e] Unus Palatin. ms. *quomodo Raguel conjuraverit me*.
[f] Tacet idem ms. hic vocem *civitatem*, moxque habet, *et veniens ad Gabelum dedit ei chirographum*, pro *et inveniens Gabelum*, etc.
[g] Idem ms. *quæ ei gesta sunt*.
[h] Plus iterum habet idem ms. *flevit itaque Gabelus*, tum, *Benedicat te Dominus Deus*, etc.
[i] Pro *semen* in Palatino ms. est *nomen*.
[j] In eodem *incomparabilibus* legitur pro *irremediabilibus*.

quemadmodum reliquisti patrem tuum. Si placet ita- A que tibi, præcedamus, et lento gradu sequantur iter nostrum familiæ, simul cum conjuge tua, et cum animalibus. Cumque hoc placuisset ut irent, dixit Raphael ad Tobiam : Tolle tecum ex felle piscis : erit enim necessarium. Tulit itaque Tobias ex felle illo, et abierunt.

Anna autem sedebat secus viam, quotidie in supercilio montis, unde respicere poterat de longinquo. Et dum ex eodem loco specularetur adventum ejus, vidit a longe, et illico agnovit venientem filium suum : currensque nuntiavit viro suo, dicens : Ecce venit filius tuus : Dixitque Raphael ad Tobiam : At ubi introieris domum tuam, statim adora Dominum Deum tuum : et gratias agens ei, accede ad patrem tuum, et osculare eum. Statimque lini super oculos B ejus ex felle isto piscis, quod portas tecum. Scias enim quoniam mox aperientur oculi ejus, et videbit pater tuus lumen cœli, et in aspectu tuo gaudebit.

Tunc præcucurrit canis, qui simul fuerat in via : Et quasi nuntius adveniens, blandimento suæ caudæ gaudebat. Et consurgens cæcus pater ejus, cœpit offendens pedibus currere, et data manu puero, occurrit obviam filio suo. Et suscipiens osculatus est eum cum uxore sua, et cœperunt ambo flere præ gaudio. Cumque adorassent Deum, et gratias egissent, consederunt.

Tunc sumens Tobias de felle piscis, linivit oculos [a] patris sui. Et sustinuit quasi dimidiam fere horam : et cœpit albugo ex oculis ejus, quasi membrana ovi, egredi. Quam apprehendens Tobias traxit C ab oculis ejus, statimque visum recepit. Et glorificabant Deum, ipse videlicet, et uxor ejus, et omnes qui sciebant eum. Dicebatque Tobias : Benedico te, Domine Deus Israel, quia tu castigasti me, et tu salvasti me : et ecce ego video Tobiam filium meum.

Ingressa est etiam post septem dies Sara uxor filii ejus, et omnis familia sana, et pecora, et cameli, et pecunia multa uxoris; sed et illa pecunia, quam receperat a Gabelo : et narravit parentibus suis omnia beneficia Dei, quæ fecisset circa eum per hominem qui eum duxerat. Veneruntque Achior et Nabath consobrini Tobiæ, gaudentes ad Tobiam, et congratulantes ei de omnibus bonis, quæ circa illum ostenderat Deus. Et per septem dies epulantes, omnes D cum gaudio magno gavisi sunt.

[*Cap.* XII.] Tunc vocavit ad se Tobias filium suum, dixitque ei : Quid possumus dare viro isti sancto, qui venit tecum? Respondens Tobias, dixit patri suo : Pater, quam mercedem dabimus ei? aut quid dignum poterit esse beneficiis ejus? Me duxit et reduxit sanum, pecuniam a Gabelo ipse recepit, uxorem ipse me habere fecit, et dæmonium ab ea ipse compescuit, gaudium parentibus ejus [b] fecit, me ipsum a devoratione piscis eripuit, te quoque videre fecit lumen cœli, et bonis omnibus per eum repleti sumus. Quid illi ad hæc poterimus dignum dare? Sed peto te, pater mi, ut roges eum, si forte dignabitur medietatem de omnibus, quæ allata sunt, sibi assumere.

Et vocantes eum, pater scilicet et filius, tulerunt eum in partem : et rogare cœperunt, ut dignaretur dimidiam partem omnium, quæ attulerant, acceptam habere. Tunc dixit eis occulte : Benedicite Deum cœli, et coram omnibus viventibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam. Etenim sacramentum regis abscondere bonum est : opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est. Bona est oratio cum jejunio, et eleemosyna magis quam thesauros auri recondere : quoniam eleemosyna a morte liberat, et ipsa est, quæ purgat peccata, et facit invenire misericordiam et vitam æternam. Qui autem faciunt peccatum, et iniquitatem, hostes sunt animæ suæ. Manifesto ergo vobis veritatem, et non abscondam a vobis occultum sermonem. Quando orabas cum lacrymis, et sepeliebas mortuos, et derelinquebas prandium tuum, et mortuos abscondebas per diem in domo tua, et nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino. Et quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te. Et nunc misit me Dominus, ut curarem te, et Saram uxorem filii tui a dæmonio liberarem. Ego enim sum Raphael angelus, unus ex septem, qui astamus ante Dominum. Cumque hæc audissent, turbati sunt, et trementes ceciderunt super terram in faciem suam. Dixitque eis angelus : Pax vobis, nolite timere. Etenim cum essem vobiscum, per voluntatem Dei eram : ipsum benedicite, et cantate illi. Videbar quidem vobiscum manducare, et bibere : sed ego cibo invisibili, et potu, qui ab hominibus videri non potest, utor. Tempus est ergo ut revertar ad eum, qui me misit : vos autem benedicite Deum, et narrate [c] omnia mirabilia ejus. Et cum hæc dixisset, ab aspectu eorum ablatus est, et ultra eum videre non potuerunt. Tunc prostrati per horas tres in faciem, benedixerunt Deum, et exsurgentes narraverunt omnia mirabilia ejus.

[*Cap.* XIII.] Aperiens autem Tobias senior os suum benedixit Dominum, et dixit : Magnus es, Domine, in æternum, et in omnia sæcula regnum tuum, quoniam tu flagellas et salvas : deducis ad inferos, et reducis : et non est qui effugiat manum tuam. Confitemini Domino, filii Israel, et in conspectu gentium laudate eum : quoniam ideo dispersit vos inter gentes, quæ ignorant eum, ut vos enarretis mirabilia ejus, et faciatis scire eos, quia non est alius Deus omnipotens præter eum. Ipse castigavit nos propter iniquitates nostras : et ipse salvabit nos propter misericordiam suam. Aspicite ergo quæ fecit nobiscum, et cum timore et tremore confitemini illi : regemque sæculorum exaltate in operibus vestris. Ego autem in terra captivitatis meæ confitebor

[a] Duo mss. *linivit oculos patri suo.*

[b] Addit Palatin. ms. hic *tribus*, sive habet, *parentibus ejus tribus fecit.*

[c] Hic vero vocem *omnia*, idem ms. prætermittit.

illi : quoniam ostendit majestatem suam in gentem A peccatricem. Convertimini itaque, peccatores, et facite justitiam coram Deo, credentes quod faciat vobiscum misericordiam suam. Ego autem, et anima mea in [a] eo lætabimur.

Benedicite Dominum omnes electi ejus : agite dies lætitiæ, et confitemini illi. Jerusalem civitas Dei [b], castigavit te Dominus in operibus manuum tuarum. Confitere Domino in bonis tuis, et benedic Deum sæculorum, ut reædificet in te tabernaculum suum, et revocet ad te omnes captivos, et gaudeas in omnia sæcula sæculorum. Luce splendida fulgebis : et omnes fines terræ adorabunt te. Nationes ex longinquo ad te venient: et munera deferentes, adorabunt in te Dominum, et terram tuam in sanctificationem habebunt. Nomen enim magnum invoca- B bunt in te. Maledicti erunt qui contempserint te : et condemnati erunt omnes qui blasphemaverint te : benedictique erunt qui ædificaverint te. Tu autem lætaberis in filiis tuis, quoniam omnes benedicentur, et congregabuntur ad Dominum. Beati omnes qui diligunt te, et qui gaudent super pace tua. Anima mea, benedic Dominum, quoniam liberavit Jerusalem civitatem suam [c] a cunctis tribulationibus ejus, Dominus Deus noster. Beatus ero, si fuerint reliquiæ seminis mei ad videndam claritatem Jerusalem. Portæ Jerusalem ex sapphiro et smaragdo ædificabuntur : et ex lapide pretioso omnis circuitus murorum ejus. Ex lapide candido et mundo omnes plateæ ejus sternentur : et per vicos ejus alleluia cantabitur. Benedictus Dominus, qui exaltavit eam, C [d] et sit regnum ejus in sæcula sæculorum super eam. Amen.

[*Cap.* XIV.] Et consummati sunt sermones Tobiæ. Et postquam illuminatus est Tobias, vixit annis quadraginta duobus, et vidit filios nepotum suorum. Completis itaque annis centum [e] duobus, sepultus est honorifice in Ninive. Quinquaginta namque et sex annorum lumen oculorum amisit, sexagenarius vero recepit. Reliquum vero vitæ suæ in gaudio fuit, et cum bono profectu timoris Dei perrexit in pace.

In hora autem mortis suæ vocavit ad se Tobiam filium suum, et septem juvenes filios ejus nepotes suos, dixitque eis : Prope erit interitus Ninive : non enim excidit verbum Domini : et fratres nostri, qui dispersi sunt a terra Israel, revertentur ad eam. Omnis autem deserta terra ejus replebitur, et domus Dei, quæ in ea incensa est, iterum reædificabitur : ibique revertentur omnes timentes Deum, et relinquent gentes idola sua, et venient in Jerusalem, et inhabitabunt in ea, et gaudebunt in ea omnes reges terræ, adorantes regem Israel. Audite ergo, filii mei, patrem vestrum : Servite Domino in veritate, et inquirite ut faciatis quæ placita sunt illi : et filiis vestris mandate ut faciant justitias et eleemosynas, ut sint memores Dei et benedicant eum in omni tempore in veritate, et in tota virtute sua. Nunc ergo, filii, audite me, et nolite manere hic; sed quacumque die sepelieritis matrem vestram circa me in uno sepulcro, ex eo dirigite gressus vestros ut exeatis hinc : video enim quia iniquitas ejus finem dabit ei.

Factum est autem post obitum matris suæ, Tobias abscessit ex Ninive cum uxore sua, et filiis, et filiorum filiis, et reversus est ad soceros suos. Invenitque eos incolumes in senectute bona : et curam eorum gessit, et ipse clausit oculos eorum : et omnem hæreditatem domus Raguelis ipse percepit : viditque quintam generationem, filios filiorum suorum. Et completis annis nonaginta novem in timore Domini, cum gaudio sepelierunt eum.

Omnis autem cognatio ejus, et omnis generatio ejus in bona vita, et in sancta conversatione permansit, ita ut accepti essent tam Deo, quam hominibus, et cunctis habitantibus in terra.

Explicit liber Tobiæ.

[a] Idem ms. *in Deo lætabimur.*

[b] Plus habet idem ms. *civitas Dei magni castigavit*, etc.

[c] Solida hæc verba, *a cunctis tribulationibus ejus Dominus Deus noster*, quæ etiam abesse sine recti sensus dispendio possunt, Palat. ms. prætermisit; multo autem plura in Hebr. et Græco textibus hic loci desiderantur. D

[d] Idem ms. *ut sit regnum ejus*, tum verba, *in sæcula sæculorum*, non agnoscit.

[e] In eodem ms. *centum duodecim*, pro *centum duobus* legitur; etenim nihil de sepultura Tobiæ tradunt sive Hebræus, sive Græcus textus, quin potius iste tantum *nonaginta sex* annos vitæ Tobiæ videtur tribuere.

PRÆFATIO HIERONYMI IN LIBRUM [a] JUDITH.

¶ Apud Hebræos liber Judith inter [b] apocrypha legitur : cujus auctoritas ad roboranda illa quæ in

[a] Hunc quoque librum cum prologo ad eosdem recognovimus codices mss. Vaticanæ bibliothecæ, alterum Palatinum num. 24, alterum reginæ Suecorum, num. 7, quos in superioris Tobiæ libri recensione laudavimus. Martianæus nullis, ut et illo excudendo fecerat, mss. est usus.

[b] Idem ms. Bibliorum codex Cartusiæ Villæ-Novæ secus Avenionem, supra jam laudatus præfatione in librum Tobiæ, constanter legit *apocrypha*, non *hagiographa*, ut habent editi libri, ac mss. fere omnes. Exemplar vero ms. sacrorum Bibliorum collegii Avenionensis e societate Jesu, qui in prologo superiori depravatam lectionem *hagiographa* retinebat, puram hoc loco ac genuinam repræsentat, eam scilicet, quam nos restituimus ad fidem duorum istorum mss. codicum : fulti præsertim auctoritate S.

contentionem veniunt, minus [a] idonea judicatur. [b] Chaldæo tamen sermone conscriptus, inter historias computatur. Sed quia hunc librum [c] Synodus Nicæna in numero sanctarum Scripturarum legitur computasse, acquievi postulationi vestræ, immo exactioni: et sepositis occupationibus, quibus vehementer arctabar, huic unam lucubratiunculam dedi, magis [d] sensum e sensu', quam ex verbo verbum transferens. [e] Multorum codicum varietatem vitiosissimam A **amputavi: sola ea, quæ intelligentia integra in verbis Chaldæis invenire potui, Latinis expressi. Accipite [f] Judith viduam, castitatis exemplum, et triumphali laude, perpetuis eam præconiis declarate. Hanc enim non solum feminis, sed et [g] viris imitabilem dedit, qui castitatis ejus remunerator, virtutem ei talem tribuit, [h] ut invictum omnibus hominibus vinceret, et insuperabilem superaret.**

Hieronymi, qui dum numerum librorum hagiographorum et apud Hebræos canonicorum circumscribit ac definit præfationibus suis in Regum, Danielis, Paralipomenonque volumina, nullam mentionem facit Tobiæ vel Judith, nisi cum hos libros e numero viginti quatuor sive viginti duorum segregatos, inter *apocrypha* scripta esse ponendos decernit. Id quoque docuit ante Hieronymum Origenes in Epistola ad Africanum, ubi testatur Judæos non uti libris Tobiæ et Judith; nec apud eos haberi nisi in apocryphis. *De quo nos oportet scire*, inquit, *quod Hebræi Tobia non utuntur, neque Judith. Non enim ea habent nisi in apocryphis Hebraice, ut ab ipsis discentes cognovimus*. Plures prætermittimus conjecturas, quia manifesta proposuimus testimonia et argumenta ad rem præsentem, seu editionem nostram plane confirmandam. MART.

Diximus fortasse plus satis de hujus veritate lectionis supra ad geminum isti locum prologi in Tobiam. Male adeo e nostris quoque ms. alter Reginæ cum pridem editis legit *hagiographa*. Videsis et Origenem, epistola ad Africanum.

[a] Huc refer illud in prologo ad libros Salomonis: *Legit Ecclesia ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.* Alibi clausulam paulo duriorem adhibet, ut in epist. 54, ad Furiam, num. 16: *Si cui tamen placet hunc librum recipere.* Et in cap. I Aggæi: *Si quis tamen vult librum accipere mulieris.* Laudat tamen impense alibi, ut in epist. ad Principiam, *Ruth, Esther, et Judith, tantæ gloriæ sunt, ut sacris voluminibus nomina dederint.*

[b] Excidit temporum injuria Chaldæum istud exemplar, quod Hieronymus laudat; nec quæ omnium antiquissima superest versio Græca, ab eo videtur exemplari expressa.

[c] Non edito quidem canone novo Scripturarum, aut peculiari in hujus libri gratiam decreto; sed, ut vulgo autumant docti viri, ideo eum dicitur recepisse Nicæna synodus, quod ejus Patres ex eo etiam Libro sumpserint testimonia atque exempla. Qui in hanc concessere sententiam, longam instruunt Patrum etiam Antenicænorum seriem, quibus illa interdum laudatur Judithæ historia. Et magno quidem numero, atque ex omni pene Ecclesiæ sæculo, proferri in hanc rem posse, non inficior: verum non eam fuisse opinor Hieronymi mentem; sed certam, et scriptis traditam synodi definitionem appellasse, tametsi spuriam et falso Nicænis Patribus attributam. Exstabant scilicet olim Hieronymianis temporibus indiculi sacrorum librorum sub Nicæni concilii atque etiam Chalcedonensis nomine, qui ut pia fraude constarent, vulgo tamen circumferebantur, atque auctoritatem obtinebant. Colligimus id manifesto ex Cassiodoro Institut. Divinar. Litterar. cap. 14, ubi cum dixisset de Hieronymiana interpretatione Scripturæ, deque ejus divisione, ac librorum numero, subdit: *Unde licet multi Patres, id est, S. Hilarius, et Rufinus, et Epiphanius, et synodus* NICÆNA, *et Chalcedonensis non contra dixerint, sed diversa: omnes tamen per divisiones suas libros divinos sacramentis competentibus aptaverunt.* Erant igitur jamdiu antea ascripta Nicænæ synodi, ut et Chalcedonensi monimenta, quæ aliter Scripturarum ordinem texerent, ac libros B supputarent.

[d] Eo fortasse, quo Tobiæ versionem modo adornaverat, ut quæ Chaldaice scripta erant, alio in Hebraicum reddente, ipse in Latinum refunderet, historiæ magis veritatem, quam sententiarum et verborum seriem sedulo persecutus. Quamquam non desunt eruditi viri, qui Latinam istam versionem cum Græca componentes, nescire se profitentur, quæ fuerit utriusque ratio, et qua ipse mente Hieronymus dixerit, se *magis sensu, quam ex verbo verbum*, transtulisse. Quin etiam dubitant, sitne isthæc interpretatio Hieronymi, cum phrasibus scateat, quæ Græcum magis redoleant, quam Chaldaici textus ingenium. Nos quæ majoris saltem momenti sunt, suis locis expendemus.

[e] Videre est etiamnum tot variantia in his qui supersunt antiquioris Vulgatæ codicibus mss. quæ Martianæus quidem in se receperat exhibere in hujus partis appendice, postmodum vero improbo labore C superatus, latiori operi reservavit, ac demum penitus prætermisit. Exemplar tamen vetus Corbeiense P. Calmero communicavit, qui sub nomine veteris Vulgatæ illud passim laudat in suis commentariis. Nobis etiam unum atque alterum hujusmodi exemplarium videre contigit, quæ in præfatione nominamus, atque ita ad Græcum propius accedere animadvertimus, ut tamen alibi cum Vulgata magis consentiant.

[f] Reginæ ms., *solaque ea, quæ*, etc. Hinc videatur S. Interpres eam historiam interdum in compendium redegisse.

[g] Ex hoc loco videmur nobis satis recte colligere, viris, non feminis fuisse hanc præfationem, ipsamque adeo versionem Judithæ ab Hieronymo nuncupatam. Nempe cum nulla personarum, quibus inscribitur, mentio sit in editis aut mss. libris, Tillemontius, aliique post eum conjiciunt, ex ipsius, ut aiunt, convenientia operis, φιλοπονωτάταις Paulæ, filiæque ejus Eustochio dari. Nobis propius videtur D ad fidem, geminos episcopos, Chromatium, atque Heliodorum, quorum nominibus et superiorem proxime Tobiæ librum dedicaverat, hic iterum compellare, unamque esse dicere tantæ feminæ virtutem in causa, cur ejus historiam viris nuncupet, quæ se *non solum feminis, sed et viris imitabilem dedit.* Id si verum sit, ratio quoque temporis, quo laborem hunc exanthlavit S. Pater, verosimilius constabit. Haud autem intelligo quid sibi voluerit qui Reginæ codicem descripsit amanuensis, cum subdit in fine, *Girardo fratri suo.*

[h] Mss. quamplures, *ut invictum ab omnibus vinceret*, etc.

INCIPIT LIBER JUDITH.

[*Cap.* I.] Arphaxad itaque rex Medorum subjugaverat multas gentes imperio suo, et ipse ædificavit civitatem potentissimam, quam appellavit Ecbatanis, ex lapidibus quadratis et sectis : fecit muros ejus in [a] latitudinem cubitorum septuaginta, et in altitudinem cubitorum triginta, turres vero ejus posuit in altitudinem cubitorum centum. Per quadrum vero earum, latus utrumque vicenorum pedum spatio tendebatur [*Al.* tenebatur], posuitque portas ejus in altitudinem turrium : et gloriabatur quasi potens in potentia exercitus sui, et in gloria quadrigarum suarum.

Anno igitur duodecimo regni sui, Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui regnabat in Ninive civitate magna, pugnavit contra Arphaxad, et obtinuit eum in campo magno, qui appellatur Ragau, circa Euphraten, et Tigrin, et [b] Jadason, in campo Erioch regis Elicorum. Tunc exaltatum est regnum Nabuchodonosor, et cor ejus elevatum est, et misit ad omnes qui habitabant in Cilicia, et Damasco, et Libano, et ad gentes, quæ sunt in Carmello, et Cedar, et inhabitantes Galilæam in campo magno Esdrelon, et ad omnes qui erant in Samaria, et trans flumen Jordanem usque ad Jerusalem, et omnem terram Jesse, quousque perveniatur ad [c] terminos Æthiopiæ. Ad hos omnes misit nuntios Nabuchodonosor rex Assyriorum : qui omnes uno animo contradixerunt, et remiserunt eos vacuos, et sine honore abjecerunt. Tunc indignatus Nabuchodonosor rex adversus omnem terram illam, juravit per thronum et regnum suum, quod defenderet se de omnibus [d] regionibus his.

[*Cap.* II.] Anno tertio decimo Nabuchodonosor regis, vicesima et secunda die mensis primi, factum est verbum in domo Nabuchodonosor regis Assyriorum ut defenderet se. Vocavitque omnes majores natu, omnesque duces et bellatores suos, et habuit cum eis mysterium consilii sui. Dixitque cogitationem suam in eo esse, ut omnem terram suo subjugaret imperio. Quod dictum cum placuisset omnibus, vocavit Nabuchodonosor rex Holofernem principem militiæ suæ, et dixit ei : Egredere adversus omne regnum Occidentis, et contra eos præcipue, qui contempserunt imperium meum. Non parcet oculus tuus

A ulli regno, omnemque urbem munitam subjugabis mihi.

Tunc Holofernes vocavit duces, et magistratus virtutis Assyriorum : et dinumeravit viros in expeditionem, sicut præcepit ei rex, centum viginti millia peditum pugnatorum, et [e] equitum sagittariorum duodecim millia. Omnemque expeditionem suam fecit præire in multitudine innumerabilium camelorum, cum his qui [*Al.* quæ] exercitibus sufficerent copiose, boum quoque armenta gregesque ovium, quorum non erat numerus. Frumentum ex omni Syria in transitu suo parari constituit. Aurum vero et argentum, de domo regis assumpsit multum nimis. Et profectus est ipse, et omnis exercitus, cum quadrigis, et equitibus, et sagittariis qui cooperuerunt

B faciem terræ, sicut locustæ. Cumque pertransisset fines Assyriorum, venit ad magnos montes Ange, qui sunt a sinistro Ciliciæ, ascenditque omnia castella eorum, et obtinuit omnem munitionem. Effregit autem civitatem opinatissimam Melothi, prædavitque omnes filios Tharsis, et filios Ismael [*Al.* Israel], qui erant contra faciem deserti, et [f] ad austrum terræ Cellon. Et transivit Euphratem, et venit in Mesopotamiam : et fregit omnes civitates excelsas, quæ erant ibi, a torrente Mambre usquequo perveniatur ad mare : et occupavit terminos ejus, a Cilicia usque ad fines Japheth, qui sunt ad austrum. Abduxitque omnes filios Madian, et prædavit omnem locupletationem eorum, omnesque resistentes sibi occidit in ore gladii. Et post hæc de-

C scendit in campos Damasci in diebus messis, et succendit omnia sata, omnesque arbores et vineas fecit [g] incidi : et cecidit timor illius super omnes inhabitantes terram.

[*Cap.* III.] Tunc miserunt legatos suos, universarum urbium ac provinciarum reges ac principes, Syriæ scilicet Mesopotamiæ, et Syriæ Sobal [*Al.* Syriis Sobal], et Libyæ atque Ciliciæ, qui venientes ad Holophernem, dixerunt : Desinat indignatio tua circa nos ; melius est enim ut viventes serviamus Nabuchodonosor regi magno, et subditi simus tibi, quam morientes cum interitu nostro ipsi servitutis nostræ damna patiamur. Omnis civitas nostra, omnisque possessio, omnes montes, et colles, et

[a] Hic *altitudinem* pro latitudine, et mox vicissim *latitudinem* pro altitudine Reginæ ms. præfert. Paulo post vitiose legebatur *vicinorum*, pro *vicenorum*.

[b] Pro *Jadason* legit Reginæ ms. *Ydasan*.

[c] Palatinus ms., *ad montes*, pro *ad terminos*.

[d] Nostri mss. pari consensu, *de omnibus* tantum, nec addunt voces *regionibus his*. Paulo superius unus Reginæ pro *adversus omnem terram*, legit *ad omnem* D *terram*.

[e] Cod. Palatin., *et equites sagittarios*, qui et paulo post voce *innumerabilium* prætermissa, *in multitudine camelorum* legit.

[f] Ms. Reginæ, *ad Austrum terram et Cæleon* : Palatinus, *et Austrum terræ et Celeon*.

[g] In Palatino ms., *fecit incendi*, pro *incidi*.

campi, et armenta boum, gregesque ovium, et caprarum, equorumque et camelorum et universæ facultates nostræ, atque familiæ, in conspectu tuo sunt : sint omnia [a] nostra sub lege tua. Nos et filii nostri, servi tui sumus. Veni nobis pacificus dominus, et utere servitio nostro, sicut placuerit tibi.

Tunc descendit de montibus cum equitibus in virtute magna, et obtinuit omnem civitatem, et omnem inhabitantem terram. De universis autem urbibus assumpsit sibi auxiliarios viros fortes, et electos ad bellum. Tantusque metus provinciis illis incubuit, ut universarum urbium habitatores principes, et honorati simul cum populis exirent obviam venienti, excipientes eum cum coronis et lampadibus, ducentes choros in tympanis et [b] tibiis. Nec ista tamen facientes, ferocitatem ejus pectoris mitigare potuerunt : nam et civitates eorum destruxit, et lucos eorum excidit. Præceperat enim illi Nabuchodonosor rex, ut omnes deos terræ exterminaret, videlicet ut ipse solus diceretur Deus ab his nationibus, quæ potuissent Holofernis potentia subjugari. Pertransiens autem Syriam Sobal, et omnem Apameam, omnemque Mesopotamiam, venit ad Idumæos in terram Gabaa, accepitque civitates eorum, et sedit ibi per triginta dies, in quibus diebus adunari præcepit universum exercitum virtutis suæ.

[*Cap*. IV.] Tunc audientes hæc filii Israel, qui habitabant in terra Juda, timuerunt valde a facie ejus. Tremor et horror invasit sensus eorum, ne hoc faceret Jerusalem et templo Domini, quod fecerat cæteris civitatibus et templis earum. Et miserunt in omnem Samariam per circuitum usque Jericho et præoccupaverunt omnes vertices montium : et muris circumdederunt vicos suos, et congregaverunt frumenta in præparationem pugnæ.

Sacerdos etiam Eliacim scripsit ad universos qui erant contra Esdrelon, quæ est contra faciem campi magni juxta Dothain, et universos, per quos viæ transitus esse poterat, ut obtinerent ascensus montium, per quos via esse poterat ad Jerusalem, et illic custodirent ubi angustum iter esse poterat inter montes.

Et fecerunt filii Israel, secundum quod constituerat eis sacerdos Domini Eliacim. Et clamavit omnis populus ad Dominum instantia magna, et humiliaverunt animas suas in jejuniis, [c] et orationibus, ipsi et mulieres eorum. Et induerunt se sacerdotes ciliciis, et infantes prostraverunt contra faciem templi Domini, et altare Domini operuerunt cilicio, et clamaverunt ad Dominum [d] Deum Israel unanimiter, ne darentur in prædam infantes eorum, et uxores eorum in divisionem, et civitates eorum in exterminium, et sancta eorum in [e] pollutionem, et fierent opprobrium gentibus.

A Tunc Eliacim, sacerdos Domini magnus, circumivit omnem Israel, allocutusque est eos, dicens : Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras, si manentes permanseritis in jejuniis et orationibus in conspectu Domini. Memores estote Moysi servi Domini, qui Amalec confidentem in virtute sua, et in potentia sua, et in [f] exercitu suo, et [*Al. add.* In] clypeis suis, et in curribus suis, et in equitibus suis, non ferro pugnando, sed precibus sanctis orando, dejecit : sic erunt universi hostes Israel : si perseveraveritis in hoc opere, quod cœpistis.

Ad hanc igitur exhortationem ejus deprecantes Dominum, permanebant in conspectu Domini, ita ut etiam hi, qui offerebant Domino holocausta, præcincti ciliciis offerrent sacrificia Domino, et erat
B cinis super capita eorum. Et ex toto corde suo omnes orabant Deum, ut visitaret populum suum Israel.

[*Cap*. V.] Nuntiatumque est Holoferni principi militiæ Assyriorum, quod filii Israel præpararent se ad resistendum, ac montium itinera conclusissent, et furore nimio exarsit in iracundia magna, vocavitque omnes principes Moab et duces Ammon, et dixit eis : Dicite mihi, quis sit populus iste, qui montana obsidet : aut quæ, et quales, et quantæ sint civitates eorum : quæ etiam sit virtus eorum, aut quæ sit multitudo eorum : vel quis rex militiæ illorum : et quare præ omnibus, qui habitant in oriente, isti contempserunt nos, et non exierunt obviam nobis, ut susciperent nos cum pace.

C Tunc Achior dux omnium filiorum Ammon respondens, ait : Si digneris audire, domine mi, dicam veritatem in conspectu tuo, de populo isto qui in montanis habitat, et non egredietur verbum falsum ex ore meo. Populus iste ex progenie Chaldæorum est : hic primum in Mesopotamia habitavit, quoniam noluerunt sequi deos patrum suorum, qui erant in terra Chaldæorum. Deserentes itaque cæremonias patrum suorum, quæ in multitudine deorum erant, unum Deum cœli coluerunt, qui et præcepit eis, ut exirent inde, et habitarent in Charan. Cumque operuisset omnem terram fames, descenderunt in Ægyptum, illicque per quadringentos annos sic multiplicati sunt, ut dinumerari eorum non posset exercitus. Cumque gravaret eos rex Ægypti,
D atque in ædificationibus urbium suarum in luto et latere subjugasset eos, clamaverunt ad Dominum suum, et percussit totam terram Ægypti plagis variis. Cumque ejecissent eos Ægyptii a se, et cessasset plaga ab eis, et iterum eos vellent capere, et ad suum servitium revocare, fugientibus his Deus cœli mare aperuit, ita ut hinc inde aquæ quasi murus solidarentur, et isti pede sicco fundum maris perambulando transirent. In quo loco dum innumerabilis

[a] Idem ms. tacet pronomen *nostra* ; tum legit, *Nos jam et filii*, etc.

[b] Voculas *et tibiis* idem ms. omittit.

[c] Rursum tacet idem ms. voces *et orationibus*.

[d] Hic quoque verba, *Deum Israel*, idem ms. non agnoscit.

[e] Istud isocolon, *et fierent opprobrium gentibus*, in nullo e nostris mss. invenitur. Palatinus tantum habet plurium numero, *in pollutionibus*.

[f] Reginæ ms. tacet hoc alterum comma, *et in exercitu suo*.

exercitus Ægyptiorum eos persequeretur, ita aquis coopertus est, ut non remaneret vel unus, qui factum posteris nuntiaret. [a] Egressi vero mare Rubrum, deserta Sina montis occupaverunt, in quibus numquam homo habitare potuit, vel filius hominis requievit. Illic fontes amari obdulcati sunt eis ad bibendum, et per annos quadraginta annonam de cœlo consecuti sunt. Ubicumque ingressi sunt sine arcu et sagitta, et absque scuto et gladio, Deus eorum pugnavit pro eis et vicit. Et non fuit qui insultaret populo isti, nisi quando recessit a [b] cultu Domini Dei sui. Quotiescumque autem præter ipsum Deum suum, alterum coluerunt, dati sunt in prædam, et in gladium, et in opprobrium. Quotiescumque autem pœnituerunt se recessisse a cultura Dei sui, dedit eis Deus cœli virtutem resistendi. Denique Chananæum regem, et Jebusæum, et Pherezæum, et Hettæum, et Hevæum, et Amorrhæum, et omnes potentes in Esebon prostraverunt, et terras eorum, et civitates eorum ipsi possederunt: et usquedum non peccarent in conspectu Dei sui, erant cum illis bona: Deus enim illorum odit iniquitatem. Nam et ante hos annos, cum recessissent a via, quam dederat illis Deus, ut ambularent in ea, exterminati sunt præliis a multis nationibus, et plurimi eorum captivi abducti sunt in terram non suam. Nuper autem reversi ad Dominum Deum suum, ex dispersione, qua dispersi fuerant, adunati sunt, et ascenderunt montana hæc omnia, et iterum possident Jerusalem, ubi sunt sancta eorum. Nunc ergo, mi domine, perquire si est aliqua iniquitas eorum in conspectu Dei eorum: ascendamus ad illos, quoniam tradens tradet illos Deus eorum tibi, et subjugati erunt sub jugo potentiæ tuæ. Si vero non est offensio populi hujus coram Deo suo, non poterimus resistere illis: quoniam Deus eorum defendet illos: et erimus in opprobrium universæ terræ.

Et factum est, cum cessasset loqui Achior verba hæc, irati sunt omnes magnates Holofernis, et cogitabant interficere eum, dicentes ad [c] alterutrum: Quis est iste, qui filios Israel posse dicat resistere regi Nabuchodonosor, et exercitibus ejus, homines inermes, et sine virtute, et sine peritia artis pugnæ? Ut ergo agnoscat Achior quoniam fallit nos, ascendamus in montana: et cum capti fuerint potentes eorum, cum eisdem gladio transverberabitur: ut sciat omnis gens [*Al.* sciant omnes gentes], quoniam Nabuchodonosor deus terræ est, et præter ipsum alius non est.

[*Cap.* VI.] Factum est autem cum cessassent loqui, indignatus Holofernes vehementer, dixit ad Achior: Quoniam prophetasti [d] nobis dicens, quod genus Israel defendatur a Deo suo, ut ostendam tibi quoniam non est Deus, nisi Nabuchodonosor: cum percusserimus eos omnes, sicut hominem unum, tunc et ipse cum illis Assyriorum gladio interibis, et omnis Israel tecum perditione disperiet: et probabis quoniam Nabuchodonosor dominus sit universæ terræ: tuncque gladius militiæ meæ transiet per latera tua, et confixus cades inter vulneratos Israel, et non respirabis ultra, donec extermineris cum illis. Porro autem si prophetiam tuam veram existimas, non concidat vultus tuus, et pallor, qui faciem tuam obtinet [*Al.* obtinuit], abscedat a te, si verba mea hæc putas impleri non posse. Ut autem noveris quia simul cum illis hæc experieris, ecce ex hac hora illorum populo sociaberis, ut, dum dignas mei gladii pœnas exceperint, ipse simul ultioni subjaceas.

Tunc Holofernes præcepit servis suis ut comprehenderent Achior, et perducerent eum in Bethuliam, et traderent eum in manus filiorum Israel. Et accipientes eum servi Holofernis, profecti sunt per campestria: sed cum appropinquassent ad montana, exierunt contra eos fundibularii. Illi autem divertentes a latere montis, ligaverunt Achior ad arborem manibus et pedibus, et sic vinctum [e] restibus dimiserunt eum, et reversi sunt ad dominum suum.

Porro filii Israel descendentes de Bethulia, venerunt ad eum: quem solventes duxerunt ad Bethuliam, atque in medium populi illum statuentes, percunctati sunt quid rerum esset, quod illum vinctum Assyrii reliquissent. In diebus illis erant illic principes, Ozias filius Micha de tribu Simeon, et Charmi, qui et Gothoniel. In medio itaque seniorum, et in conspectu omnium, Achior dixit omnia quæ locutus ipse fuerat ab Holoferne interrogatus: qualiter populus Holofernis voluisset propter hoc verbum interficere eum, et quemadmodum ipse Holofernes iratus jusserit eum Israelitis hac de causa tradi: ut, dum vicerit filios Israel, tunc et ipsum Achior diversis jubeat interire suppliciis, propter hoc quod dixisset: Deus cœli defensor eorum est. Cumque Achior universa hæc exposuisset, omnis populus cecidit in faciem, adorantes Dominum, et communi lamentatione et fletu unanimes preces suas Domino effuderunt, dicentes: Domine Deus cœli et terræ, et intuere superbiam eorum, et respice ad nostram humilitatem, et faciem sanctorum tuorum attende, et ostende quoniam non derelinquis præsumentes de te: et præsumentes de se, et de sua virtute gloriantes, humilias. Finito itaque fletu, et per totam diem oratione populorum completa, consolati sunt Achior, dicentes: Deus patrum nostrorum, cujus tu virtutem prædicasti, ipse tibi hanc dabit vicissitudinem, ut eorum magis tu interitum videas. Cum vero Dominus Deus noster dederit hanc libertatem servis suis, sit et tecum Deus in medio nostri: [f] ut sicut placuerit

[a] In Palatino ms., *Egressus etiam mare:* et mox, *occurrerunt*, pro *occupaverunt*.

[b] Pro *cultu*, præferunt duo nostri mss. *cultura:* Palatin. præterea subsequens *Domini* nomen tacet.

[c] Codex Reginæ, *dicentes alter ad alterum, quis*, etc.

[d] Interserit Palatin. *in* voculam, *prophetasti in nobis*.

[e] Uterque noster ms., *vinctum de restibus dimiserunt*, vel *demiserunt*.

[f] Hic Palatin. ms. *ut* voculam, mox et *nobiscum* prætermittit.

tibi, ita cum tuis omnibus converseris nobiscum. Tunc Ozias, finito consilio, suscepit eum in domum suam, et fecit ei cœnam magnam. Et vocatis omnibus presbyteris, simul expleto jejunio refecerunt. Postea vero convocatus est omnis populus, et per totam noctem intra ecclesiam oraverunt, petentes auxilium a Deo Israel.

[*Cap.* VII.] Holofernes autem altera die præcepit exercitibus suis, ut ascenderent contra Bethuliam. Erant autem pedites bellatorum centum viginti millia, et equites viginti duo millia, præter præparationes virorum illorum, quos occupaverat captivitas, et abducti fuerant de provinciis et urbibus universæ juventutis. Omnes paraverunt se pariter ad pugnam contra filios Israel, et venerunt per crepidinem montis usque ad apicem, qui respicit super Dothain, a loco qui dicitur [a] Bolma, usque ad Chelmon qui est contra Esdrelon.

Filii autem Israel ut viderunt multitudinem illorum, prostraverunt se super terram, mittentes cinerem super capita sua, unanimes orantes, ut Deus Israel misericordiam suam ostenderet super populum suum. Et assumentes arma sua bellica, sederunt per loca, quæ ad angusti itineris tramitem dirigunt inter montosa [*Al.* montuosa], et erant custodientes ea tota die ac nocte.

Porro Holofernes, dum circuit per gyrum, reperit quod fons, qui influebat, aquæ ductum illorum a parte australi extra civitatem dirigeret: et incidi præcepit aquæ ductum illorum. Erant tamen non longe a muris fontes, ex quibus furtim videbantur haurire aquam, ad refocillandum potius quam ad potandum.

Sed filii Ammon et Moab accesserunt ad Holofernem, dicentes: Filii Israel, non in lancea nec in sagitta confidunt, sed montes defendunt illos, et [b] muniunt illos colles in præcipitio constituti. Ut ergo sine congressione pugnæ possis superare eos, pone custodes fontium, ut non hauriant [c] aquam ex eis, et sine gladio interficies eos, vel certe fatigati tradent civitatem suam, quam putant in montibus positam superari non posse. Et placuerunt verba hæc coram Holoferne, et coram satellitibus ejus, et constituit per gyrum centenarios per singulos fontes. Cumque ista custodia per dies viginti fuisset expleta, defecerunt cisternæ, et collectiones aquarum, omnibus habitantibus Bethuliam [*Al.* inhabitantibus in Bethulia], ita ut non essent intra civitatem unde satiarentur vel una die, quoniam ad mensuram dabatur populis aqua quotidie.

Tunc ad Oziam congregati omnes viri, feminæque, juvenes et parvuli, omnes simul una voce dixerunt: Judicet Deus inter nos et te, quoniam fecisti in nos mala, nolens loqui pacifice cum Assyriis, et propter hoc vendidit nos Deus in manibus eorum. Et ideo non est qui adjuvet, cum prosternamur ante oculos eorum in siti et perditione magna. Et nunc congregate universos qui in civitate sunt, ut sponte tradamus nos omnes populo Holofernis. Melius est enim ut captivi benedicamus Dominum, viventes, quam moriamur, et simus opprobrium omni carni, cum viderimus uxores nostras, et infantes nostros, mori ante oculos nostros. Contestamur hodie cœlum et terram, et Deum patrum nostrorum, qui ulciscitur nos secundum peccata nostra, ut jam tradatis civitatem in manu militiæ Holofernis, et sit finis noster brevis in ore gladii, qui longior efficitur in ariditate sitis. Et cum hæc dixissent, factus est fletus et ululatus magnus in ecclesia ab omnibus, et per multas horas una voce clamaverunt ad Deum, dicentes: Peccavimus cum patribus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus. Tu, quia pius es, miserere nostri, aut in tuo flagello vindica iniquitates nostras, et noli tradere [d] confitentes te, populo qui ignorat te, ut non dicant inter gentes: Ubi est Deus eorum? Et cum fatigati his clamoribus, et his fletibus lassati siluissent, exsurgens Ozias infusus lacrymis, dixit: Æquo animo estote, fratres, et hos quinque dies exspectemus a Domino misericordiam. Forsitan enim indignationem suam abscindet, et dabit gloriam nomini suo. Si autem transactis quinque diebus non venerit adjutorium, faciemus hæc verba, quæ locuti estis.

[*Cap.* VIII.] Et factum est, cum audisset hæc verba Judith vidua, quæ erat filia Merari, filii Idox, filii Joseph, filii Oziæ, filii Elai, filii Jamnor, filii Gedeon, filii Raphaim, filii Achitob, filii Melchiæ, filii Enan, filii Nathaniæ, filii Salathiel, filii Simeon, filii Ruben: et vir ejus Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ: instabat enim super alligantes manipulos in campo, et venit æstus super caput ejus, et mortuus est in Bethulia civitate sua, et sepultus est illic cum patribus suis. Erat autem Judith relicta ejus vidua jam annis tribus, et mensibus sex. Et in superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa morabatur, et habens super lumbos suos cilicium, jejunabat omnibus diebus vitæ suæ, præter sabbata, et neomenias et festa domus Israel. Erat autem eleganti aspectu nimis, cui vir suus reliquerat divitias multas, et familiam copiosam, ac possessiones armenti boum et gregibus ovium plenas. Et erat hæc in [e] omnibus famosissima, quoniam timebat Dominum valde, nec erat qui loqueretur de illa verbum malum.

Hæc itaque cum audisset, quoniam Ozias promisisset quod transacto quinto die traderet civitatem: misit ad presbyteros Chabri et Charmi. Et venerunt ad illam, et dixit illis: quod est hoc verbum, in quo consentit Ozias, ut tradat civitatem Assyriis, si intra quinque dies non venerit vobis adjutorium? Et qui

[a] In nostris mss, et vulgatis libris, *Belma* dicitur.
[b] Reperit Palatin. ms. *defendunt illos et colles*, pro *muniunt*, etc.
[c] Idem ms., *hauriant ex eis*, sine intermedia voce, *aquam*.
[d] Rursum idem ms., *confidentes in te*.
[e] Duo ms., *in eo omnibus formosissima*, *quoniam*, etc., quæ contemnenda ipsa quoque lectio non est.

estis vos, qui tentatis Dominum? Non est iste sermo, qui misericordiam [a] provocet, sed potius qui iram excitet, et furorem accendat. Posuistis vos tempus miserationis Domini, et in arbitrium vestrum, diem constituistis ei. Sed quia patiens Dominus est, in hoc ipso pœniteamus, et indulgentiam ejus fusis lacrymis postulemus: non enim quasi homo, sic Deus comminabitur, neque sicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur. Et ideo humiliemus illi animas nostras, et in spiritu constituti humiliato, servientes illi, dicamus flentes Domino, ut secundum voluntatem suam sic faciat nobiscum misericordiam suam: ut sicut conturbatum est cor nostrum in superbia eorum, ita etiam de nostra humilitate gloriemur: quoniam non sumus secuti peccata patrum nostrorum, qui dereliquerunt Deum suum, et adoraverunt deos alienos, pro quo scelere dati sunt in gladium, et in rapinam, et in confusionem inimicis suis: nos autem alterum Deum nescimus præter ipsum: exspectemus humiles consolationem ejus, et exquiret sanguinem nostrum de afflictionibus inimicorum nostrorum, et humiliabit omnes gentes, quæcumque insurgunt contra nos, et faciet illas sine honore Dominus Deus noster. Et nunc, fratres, quoniam vos estis presbyteri in populo Dei, et ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum corda eorum erigite, ut memores sint, quia tentati sunt patres nostri, ut probarentur, si vere colerent Deum suum. Memores esse debent, quomodo pater noster Abraham tentatus est, et per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est. Sic Isaac, sic Jacob, sic Moses, et omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles. Illi autem, qui tentationes non susceperunt cum timore Domini, et impatientiam suam et improperium murmurationis suæ contra Dominum protulerunt, exterminati sunt ab exterminatore, et a serpentibus perierunt. Et nos ergo non ulciscamur nos pro his quæ patimur, sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse, flagella Domini, quibus quasi servi corripimur, ad emendationem, et non ad perditionem nostram evenisse credamus.

Et dixerunt illi Ozias, et presbyteri: Omnia quæ locuta es, vera sunt, et non est in sermonibus tuis ulla reprehensio. Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mulier sancta es, et timens Deum. Et dixit illis Judith: Sicut quod potui loqui, Dei esse cognoscitis: ita quod facere disposui, probate si ex Deo est et orate, ut firmum faciat Deus consilium meum. Stabitis vos ad portam nocte ista, et ego exeam cum abra mea: et orate, ut sicut dixistis, in diebus quinque respiciat Dominus populum suum Israel. Vos autem nolo ut scrutemini actum meum, et usquedum renuntiem vobis, nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad Dominum Deum nostrum. Et dixit ad eam Ozias princeps [b] Juda: Vade in pace, et Dominus sit tecum in ultionem inimicorum nostrorum. Et revertentes abierunt.

[*Cap.* IX.] Quibus [c] abscedentibus, Judith ingressa est oratorium suum: et induens se cilicio, posuit cinerem super caput suum: et prosternens se Domino, clamabat ad Dominum, dicens: Domine Deus patris mei Simeon, qui dedisti illi gladium in defensionem alienigenarum, qui violatores exstiterunt in coinquinatione sua, et denudaverunt femur virginis in confusionem: et dedisti mulieres illorum in prædam, et filias illorum in captivitatem; et omnem prædam in divisionem servis tuis, qui zelaverunt zelum tuum: subveni, quæso te, Domine Deus meus, mihi viduæ. Tu enim fecisti priora, et illa post illa cogitasti: et hoc factum est quod ipse voluisti. Omnes enim viæ tuæ paratæ sunt, et tua judicia in tua providentia posuisti. Respice castra Assyriorum nunc, sicut tunc castra Ægyptiorum videre dignatus es, quando post servos tuos armati currebant, confidentes in quadrigis, et in equitatu suo, et in multitudine bellatorum. Sed aspexisti super castra eorum, et tenebræ fatigaverunt eos. Tenuit pedes eorum abyssus, et aquæ operuerunt eos. Sic fiant et isti, Domine, qui confidunt in multitudine sua, et in curribus suis, et in contis, [d] et in scutis, et in sagittis suis, et in lanceis gloriantur, et nesciunt, quia tu ipse es Deus noster, qui conteris bella ab initio, et Dominus nomen est tibi. Erige brachium tuum sicut ab initio, et allide virtutem illorum in virtute tua: cadat virtus eorum in iracundia tua, qui promittunt se violare sancta tua, et polluere tabernaculum [e] nominis tui, et dejicere gladio suo cornu altaris tui. Fac, Domine, ut gladio proprio ejus superbia amputetur: capiatur laqueo oculorum suorum in me, et percuties eum ex labiis charitatis meæ. Da mihi in animo constantiam, ut contemnam illum; et virtutem, ut evertam illum. Erit enim hoc memoriale nominis tui, cum manus feminæ dejecerit eum. Non enim in multitudine est virtus tua, Domine, neque in equorum viribus voluntas tua est, nec superbi ab initio placuerunt tibi: sed humilium et mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Deus cœlorum, creator aquarum, et Dominus totius creaturæ, exaudi me miseram deprecantem, et de tua misericordia præsumentem. Memento, Domine, testamenti tui, et da verbum in ore meo, et in corde meo consilium corrobora, ut domus tua in sanctificatione tua permaneat: et omnes gentes agnoscant, quia tu es Deus, et non est alius præter te.

[*Cap.* X.] Factum est autem, cum cessasset clamare ad Dominum, surrexit de loco in quo jacuerat prostrata ad Dominum. Vocavitque abram suam, et descendens in domum suam, abstulit a se cilicium, et exuit se vestimentis viduitatis suæ, et lavit corpus suum, et unxit se [f] myro optimo, et discrimi-

[a] Palatin. ms., *qui misericordiam producet.*
[b] In eodem, *princeps Judæ*, hic dicitur.
[c] Duo ms., *Quibus ascendentibus*, etc.
[d] Verba, *et in scutis*, in nullo e nostris mss. sunt.
[e] Palat. ms., *tabernaculum honoris tui*, pro *nominis*.
[f] Unum hoc est iis verbis, quæ cum Græcæ originis sint, doctos homines in eam suspicionem adduxerunt, ut putarint Versionem istam Latinam, non ex

navit crinem capitis sui, et imposuit mitram super caput suum et induit se vestimentis jucunditatis suæ, induitque sandalia pedibus suis; assumpsitque dextraliola, et [a] lilia, et inaures, et annulos, et omnibus ornamentis suis ornavit se. Cui etiam Dominus contulit splendorem, quoniam omnis ista compositio, non ex libidine, sed ex virtute pendebat: et ideo Dominus hanc [b] in illam pulchritudinem ampliavit, ut incomparabili decore omnium oculis appareret.] Imposuit itaque abræ suæ ascoperam vini, et vas olei, et polentam, et palathas, et panes, et caseum, et profecta est.

Cumque venissent ad portam civitatis, invenerunt exspectantem Oziam et presbyteros civitatis. Qui cum vidissent eam, stupentes mirati sunt nimis pulchritudinem ejus. Nihil tamen interrogantes eam, dimiserunt transire, dicentes: Deus patrum nostrorum det tibi gratiam, et omne consilium tui cordis sua virtute corroboret, ut glorietur super te Jerusalem, et sit nomen tuum in numero sanctorum et justorum. Et dixerunt hi qui illic erant omnes una voce: Fiat, fiat. Judith vero orans Dominum, transivit [c] per portas et ipsa et abra ejus.

Factum est autem, cum descenderet montem, circa ortum diei, occurrerunt ei exploratores Assyriorum, et tenuerunt eam, dicentes: Unde venis? aut quo vadis? Quæ respondit: Filia sum Hebræorum, ideo ego fugi a facie eorum, quoniam futurum agnovi, quod dentur vobis in deprædationem, pro eo quod contemnentes vos, noluerunt ultro tradere seipsos, ut invenirent misericordiam in conspectu vestro. Hac de causa cogitavi mecum dicens: Vadam ad faciem principis Holofernis, ut indicem illi secreta illorum, et ostendam illi quo aditu possit obtinere eos, ita ut non cadat vir unus de exercitu ejus.

Et cum audissent viri illi verba ejus, considerabant faciem ejus, et erat in oculis eorum stupor, quoniam pulchritudinem ejus mirabantur nimis. Et dixerunt ad eam: Conservasti animam tuam, eo quod tale reperisti consilium, ut descenderes ad dominum nostrum. Hoc autem scias, quoniam cum steteris in conspectu ejus, bene tibi faciet, et eris gratissima in corde ejus. Duxeruntque illam ad tabernaculum Holofernis, annuntiantes eam.

Cumque intrasset ante faciem ejus, statim captus A est in suis oculis Holofernes. Dixeruntque ad eum satellites ejus: Quis contemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres habet, ut non pro his merito pugnare contra eos debeamus?

Videns itaque Judith Holofernem sedentem in conopeo, quod erat ex purpura, et auro, et smaragdo, et lapidibus pretiosis intextum: et cum in faciem ejus intendisset, adoravit eum, prosternens se super terram. Et elevaverunt eam servi Holofernis, jubente domino suo.

[*Cap.* XI.] Tunc Holofernes dixit ei: Æquo animo esto, et noli pavere in corde tuo; quoniam ego numquam nocui [d] viro, qui voluit servire Nabuchodonosor regi. Populus autem tuus, si non contempsisset me, non levassem lanceam meam super eum. B Nunc autem dic mihi, qua ex causa recessisti ab illis, et placuit tibi ut venires ad nos?

Et dixit illi Judith: Sume verba ancillæ tuæ, quoniam si secutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet Dominus tecum. Vivit enim Nabuchodonosor rex terræ, et Vivit virtus ejus, quæ est in te ad correptionem omnium animarum errantium: quoniam non solum homines serviunt illi per te, sed et bestiæ agri obtemperant illi. Nuntiatur enim animi tui industria universis gentibus, et indicatum est omni sæculo, quoniam tu solus bonus et potens es in omni regno ejus, et disciplina tua omnibus provinciis prædicatur. Nec hoc latet, quod locutus est Achior; nec illud ignoratur, quod ei jusseris evenire. Constat enim, Deum nostrum sic peccatis C offensum, ut mandaverit per prophetas suos ad populum, quod tradat eum pro peccatis suis. Et quoniam sciunt se offendisse Deum suum filii Israel, tremor tuus super ipsos est. Insuper etiam fames invasit eos, et ab ariditate aquæ jam inter mortuos computantur. Denique hoc ordinant, ut interficiant pecora sua, et bibant sanguinem eorum: et sancta Domini Dei sui, quæ præcepit Deus non contingi, in frumento, vino, et oleo, hæc cogitaverunt impendere, et volunt consumere quæ nec manibus deberent contingere: ergo quoniam hæc faciunt, certum est quod in perditionem dabuntur. Quod ego ancilla tua cognoscens, fugi ab illis, et misit me Dominus hæc ipsa nuntiare tibi. Ego enim ancilla tua Deum colo, etiam nunc apud te: et exiet ancilla tua, et

Chaldæo archetypo, sed ex Græca translatione derivatam. Ejusmodi est quod subsequitur *mitræ* nomen, et alia inferius, quibus non videtur usurum fuisse interpretem, nisi Græci exemplaris propositi phrasis suggessisset. Hinc porro Hieronymi hanc non esse arguunt, quippe quæ non ex Chaldæo desumpta sit, sed ex Græco. Verum quis neget, hæc ipsa verba veteris interpretationis, utpote quæ satis perspicua et vulgo recepta, potuisse Hieronymum retinere ea ipsa de causa, quam ipsemet in prologis sæpe ingerit, ne scilicet videretur a recepta bona lectione longius abludere. Ad hæc cum suo ipse sensu, non ex alio transferens, scripsit, hæc ipsa verba, eodemque plane intellectu usurpavit. Sic in Prologo Galeato, *Vos quæ Domini discumbentis pretiosissimo fidei myro ungitis caput*. Et epist. 58, ad Marcellam: *Crines ancillulæ disponebant, et mitellis crispantibus vertex arc-* D *tabatur innoxius.*

[a] Visum est doctis criticis, mendum hoc esse pro voce *pselia*, quod vocabulum, quod Græci textus est, ψέλια, id est *armillas*, ita facile usurpari ab Hieronymo potuit vel retineri ex antiqua versione Latinis litteris, *pselia*, ut ab Antiquario, qui exoticæ vocis sensum non sit assecutus, in istud notissimum ac fere simile mutari *lilia*. Chaldæo autem archetypo deficiente; neque istud certo potest constitui.

[b] Palatin. ms., *hac illam pulchritudine ampliavit*. Tum alter Reginæ, *ut in corporali decore*, pro *incomparabili*. Denique omnes *ascopam*, pro *ascoperam*: et pro *palathas*, quæ sunt caricarum aut ficuum massæ, pari consensu *lapates* legunt, quod metatheseos in pronuntiando vitium videtur.

[c] In Palat. ms., *transivit portas*, absque *per*.

[d] Palatinus ms., *numquam nocui virum, qui*, etc.

orabo Deum, et dicet mihi quando eis reddat peccatum suum, et veniens nuntiabo tibi, ita ut ego adducam te per mediam Jerusalem, et habebis omnem populum Israel, sicut oves, quibus non est pastor, et non latrabit vel unus canis contra te : quoniam hæc mihi dicta sunt per providentiam Dei. Et quoniam iratus est illis Deus, hæc ipsa missa sum nuntiare tibi.

Placuerunt autem omnia verba hæc coram Holoferne et coram pueris ejus, et mirabantur sapientiam ejus, et dicebant alter ad alterum : Non est talis mulier super terram in aspectu, in pulchritudine, et in sensu verborum. Et dixit ad illam Holofernes : Benefecit Deus, qui misit te ante populum, ut des illum tu in manibus nostris : et quoniam bona est promissio tua, si fecerit mihi hoc Deus, et tu in domo Nabuchodonosor magna eris, et nomen tuum nominabitur in universa terra.

[*Cap.* XII.] Tunc jussit eam introire ubi repositi erant thesauri ejus, et jussit illic manere eam, et constituit quid daretur illi de convivio suo. Cui respondit Judith, et dixit : Nunc non potero manducare ex his quæ mihi præcipis tribui, ne veniat super me offensio : ex his autem, quæ mihi detuli, manducabo. Cui Holophernes ait : Si defecerint tibi ista, quæ tecum detulisti, quid faciemus tibi? Et dixit Judith : Vivit anima tua, domine meus, quoniam non expendet omnia hæc ancilla tua, donec faciat Deus in manu mea hæc quæ cogitavi.

Et [a] induxerunt illam servi ejus in tabernaculum, quod præceperat. Et petiit dum introiret, ut daretur ei copia nocte et ante lucem egrediendi foras ad orationem, et deprecandi Dominum. Et præcepit cubiculariis suis, ut sicut placeret illi, exiret et introiret ad adorandum Deum suum, per triduum : et exibat noctibus in vallem Bethuliæ, et baptizabat se in fonte aquæ. Et ut ascendebat, orabat Dominum Deum Israel, ut dirigeret viam ejus ad liberationem populi sui. Et introiens, munda manebat in tabernaculo, usque dum acciperet escam suam in vespere.

Et factum est, in quarto die Holofernes fecit cœnam servis suis, et dixit ad Vagao eunuchum suum : Vade, et suade Hebræam illam, ut sponte consentiat habitare mecum. Fœdum est enim apud Assyrios, si femina irrideat virum, agendo ut immunis ab eo transeat.

Tunc introivit Vagao [b] ad Judith, et dixit : Non vereatur bona puella introire ad dominum meum, ut honorificetur ante faciem ejus, ut manducet cum eo, et bibat vinum in jucunditate. Cui Judith respondit : Quæ ego sum, ut contradicam domino meo? Omne quod erit ante oculos ejus bonum et optimum, faciam. Quidquid autem illi placuerit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ.

Et surrexit, et ornavit se vestimento suo, et ingressa stetit ante faciem ejus. Cor autem Holofernis concussum est : erat enim ardens in concupiscentia ejus. Et dixit ad eam Holofernes : Bibe nunc, et accumbe in jucunditate, quoniam invenisti gratiam coram me. Et dixit Judith : Bibam, domine, quoniam magnificata est anima mea hodie præ omnibus diebus meis. Et accepit, et manducavit, et bibit coram ipso, ea quæ paraverat illi ancilla ejus. Et jucundus factus est Holofernes ad eam, bibitque vinum multum nimis, quantum numquam biberat in vita sua.

[*Cap.* XIII.] Ut autem sero factum est, festinaverunt servi illius ad hospitia sua, et conclusit Vagao ostia cubiculi, et abiit. Erant autem omnes fatigati a vino : eratque Judith sola in cubiculo. Porro Holofernes jacebat in lecto, nimia ebrietate sopitus. Dixitque Judith puellæ suæ ut staret foris ante cubiculum, et observaret.

Stetitque Judith ante lectum, orans cum lacrymis, et labiorum motu in silentio, dicens : Confirma me, Domine Deus Israel, et respice in hac hora ad opera manuum mearum, ut, sicut promisisti, Jerusalem civitatem tuam erigas ; et hoc, quod credens per te posse fieri, [c] cogitavi, perficiam. Et cum hæc dixisset, accessit ad columnam, quæ erat ad caput lectuli ejus, et pugionem ejus, qui in ea ligatus pendebat, exsolvit. Cumque evaginasset illum, apprehendit comam capitis ejus, et ait : Confirma me, Domine Deus in hac hora. Et percussit bis in cervicem ejus, et abscidit caput ejus, et abstulit conopeum ejus a columnis, et evolvit corpus ejus truncum. Et post pusillum exivit, et tradidit caput Holofernis ancillæ suæ, et jussit ut mitteret illud in peram suam.

Et exierunt duæ, secundum consuetudinem suam, quasi ad orationem, et transierunt castra, et gyrantes vallem, venerunt ad portam civitatis. Et dixit Judith a longe custodibus murorum : Aperite portas, quoniam nobiscum est Deus, qui fecit [d] virtutem in Israel.

Et factum est, cum audissent viri vocem ejus, vocaverunt presbyteros civitatis. Et concurrerunt ad eam omnes, a minimo usque ad maximum : quoniam sperabant [*Al.* sperarant] eam jam non esse venturam. Et accendentes luminaria, congyraverunt circa eam universi : illa autem ascendens in eminentiorem locum, jussit fieri silentium. Cumque omnes tacuissent, dixit Judith : Laudate Dominum Deum nostrum, qui non deseruit sperantes in se : et in me ancilla sua adimplevit misericordiam suam, quam promisit domui Israel : et interfecit in manu mea hostem populi sui hac nocte. Et proferens de pera caput Holofernis, ostendit illis, dicens : Ecce caput Holofernis, principis militiæ Assyriorum, et ecce conopeum illius, in quo recumbebat in ebrietate sua, ubi per manum feminæ percussit illum Dominus Deus noster. Vivit autem ipse Dominus, quo-

[a] Rursum idem ms, *et introduxerunt illam*, etc.

[b] Rectius idque constanter nostri mss. *Bugoan* vocant.

[c] Plus habet Reginæ ms., *ut cogitavi*, etc.

[d] Palatin. ms., *fecit salutem magnam in Israel.*

niam custodivit me angelus ejus, et hinc euntem, et A ibi commorantem, et inde huc revertentem, et non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari, sed sine pollutione peccati revocavit me vobis gaudentem in victoria sua, in evasione mea, et in liberatione vestra. [a] Confitemini illi omnes, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.

Universi autem adorantes Dominum, dixerunt ad eam : Benedixit te Dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros. Porro Ozias, princeps populi Israel, dixit ad eam : Benedicta es tu filia a Domino Deo excelso, præ omnibus mulieribus super terram. Benedictus Dominus, qui creavit cœlum et terram, qui te direxit in vulnera capitis principis inimicorum nostrorum : quia hodie nomen tuum ita magnificavit, ut non recedat laus tua B de ore hominum, qui memores fuerint virtutis Domini in æternum, pro quibus non pepercisti animæ tuæ, propter angustias et tribulationem generis tui, sed subvenisti ruinæ ante conspectum Dei nostri. Et dixit omnis populus : Fiat, fiat.

Porro Achior vocatus venit, et dixit ei Judith : Deus Israel, cui tu testimonium dedisti quod ulciscatur se de inimicis suis, ipse caput omnium incredulorum incidit hac nocte in manu mea. Et ut probes quia ita est, ecce caput Holofernis, qui in contemptu superbiæ suæ Deum Israel contempsit, et tibi interitum minabatur, dicens : Cum captus fuerit populus Israel, gladio perforari præcipiam latera tua. Videns autem Achior caput Holofernis, angustiatus præ pavore, cecidit in faciem suam super terram, C et æstuavit anima ejus ; postea vero quam, resumpto spiritu, recreatus est, procidit ad pedes ejus, et adoravit eam, et dixit : Benedicta tu a Deo tuo in omni tabernaculo Jacob, quoniam in omni gente, quæ audierit nomen tuum, magnificabitur super te Deus Israel.

[*Cap.* XIV.] Dixit autem Judith ad omnem populum: Audite me, fratres, suspendite caput hoc super muros nostros : et erit, cum exierit sol accipiat unusquisque arma sua, et exite cum impetu, non ut descendatis deorsum, sed quasi impetum facientes. Tunc exploratores necesse erit ut fugiant ad principem suum [b] excitandum ad pugnam. Cumque duces eorum cucurrerint ad tabernaculum Holofernis, et invenerint eum truncum in suo sanguine volutatum, D decidet super eos timor. [*Al.* tremor.] Cumque cognoveritis fugere eos, ite post illos securi, quoniam Dominus conteret eos sub pedibus vestris.

Tunc Achior videns virtutem, quam fecit Deus Israel [*Al.* in Israel], relicto gentilitatis ritu, credidit Deo, et circumcidit carnem præputii sui, et appositus est ad populum [c] Israel, et omnis successio generis ejus usque in hodiernum diem.

Mox autem ut ortus est dies, suspenderunt super muros caput Holofernis, accepitque unusquisque vir arma sua, et egressi sunt cum grandi strepitu et ululatu. Quod videntes exploratores, ad tabernaculum Holofernis cucurrerunt. Porro hi qui in tabernaculo erant, venientes, et ante ingressum cubiculi perstrepentes, excitandi gratia, inquietudinem arte moliebantur, ut non ab excitantibus, sed a sonantibus Holofernes evigilaret. Nullus enim audebat cubiculum virtutis Assyriorum pulsando aut intrando aperire. Sed cum venissent ejus duces ac tribuni, et universi majores exercitus [d] regis Assyriorum, dixerunt cubiculariis : Intrate, et excitate illum, quoniam egressi mures de cavernis suis, ausi sunt provocare nos ad prælium.

Tunc ingressus Vagao cubiculum ejus, stetit ante cortinam, et plausum fecit manibus suis : suspicabatur enim illum cum Judith dormire. Sed cum nullum motum jacentis sensu aurium caperet, accessit proximans ad cortinam, et elevans eam, vidensque cadaver absque capite Holofernis in suo sanguine tabefactum jacere super terram, exclamavit voce magna cum fletu, et scidit vestimenta sua. Et ingressus tabernaculum Judith, non invenit eam, et exsiliit foras ad populum, et dixit : Una mulier Hebræa fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor : ecce enim Holofernes jacet in terra, et caput ejus non est in illo.

Quod cum audissent principes virtutis Assyriorum, sciderunt omnes vestimenta sua, et intolerabilis timor et tremor cecidit super eos, et turbati sunt animi eorum valde. Et factus est clamor incomparabilis in [e] medio castrorum eorum.

[*Cap.* XV.] Cumque omnis exercitus decollatum Holofernem audisset, fugit mens et consilium ab eis, et solo tremore et metu agitati, fugæ præsidium sumunt : ita ut nullus loqueretur cum proximo suo, sed [f] inclinato capite, relictis omnibus, evadere festinabant Hebræos, quos armatos super se venire [g] audiebant, fugientes per vias camporum et semitas collium.

Videntes itaque filii Israel fugientes, secuti sunt illos. Descenderuntque clangentes tubis, et ululantes post ipsos. Et quoniam Assyrii non adunati, in fugam ibant præcipites : filii autem Israel uno ag-

[a] In eodem ms., *Confiteamur illi omnes*, etc.

[b] Duo mss., *ad excitandum eum ad pugnam.*

[c] Interserit Palatin. ms. hic nomen *Dei*.

[d] Hic vero nomen *regis* idem ms. tacet.

[e] Palatin. ms., *in media castra eorum.*

[f] Aliter Græcus habet, *sed effusi unanimiter*, ἀλλὰ ἐκχυθέντες ὁμοθυμαδὸν : quamobrem Hieronymum, qui vertit, *sed inclinato capite*, non ex Chaldæo textu, sed ex Græco perquam simili verbo putavit Grotius legisse, ἐκκλιθέντες. Ego ut ejus conjecturam admittam, non tamen Hieronymum credam Græcæ lectionis deceptum similitudine, cum Græcum exemplar in hac adornanda versione omnino non attigerit, sed vetustiorem fortasse Latin. interpretem, ita ut Grotio libet, legere potuisse autumo : cujus interpretationem absque ullo Chaldaicæ veritatis et recti sensus dispendio Hieron. retinuerit.

[g] Reginæ ms., *armatos venire super se videbant, fugientes*, etc.

mine persequentes, debilitabant omnes, quos invenire potuissent.

Misit itaque Ozias nuntios per omnes civitates et regiones Israel. Omnis itaque regio, [a] omnisque urbs, electam juventutem armatam misit post eos, et persecuti sunt eos in ore gladii quousque venirent ad extremitatem finium suorum. Reliqui autem qui erant in Bethulia, ingressi sunt castra Assyriorum, et prædam, quam fugientes Assyrii reliquerant, abstulerunt, et [b] onustati sunt valde. Hi vero, qui victores reversi sunt ad Bethuliam, omnia quæ erant illorum, attulerunt secum, ita ut non esset numerus in pecoribus, et jumentis, et universis mobilibus eorum, ut a minimo usque ad maximum omnes divites fierent de prædationibus eorum.

Joacim autem, summus pontifex, de Jerusalem venit in Bethuliam cum universis presbyteris suis, ut videret Judith. Quæ cum exisset ad illum, benedixerunt eam omnes una voce, dicentes: Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri: quia fecisti viriliter, et [c] confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaveris, et post virum tuum, alterum nescieris: ideo et manus Domini confortavit te, et [d] ideo eris benedicta in æternum. Et dixit omnis populus: Fiat, fiat.

Per dies autem triginta, vix collecta sunt spolia Assyriorum a populo Israel. Porro autem universa, quæ Holofernis peculiaria fuisse probata sunt, dederunt Judith in auro, et argento, et vestibus, et gemmis, et omni supellectili, et tradita sunt omnia illi a populo. Et omnes populi gaudebant cum mulieribus, et virginibus, et juvenibus, in organis, et citharis.

Tunc cantavit canticum hoc Domino Judith, dicens:

[*Cap.* XVI.] Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum novum, exaltate et invocate nomen ejus.

Dominus conterens bella, Dominus nomen est illi.

Qui posuit castra sua in medio populi sui, ut eriperet nos de manu omnium inimicorum nostrorum.

Venit Assur ex montibus ab aquilone in multitudine fortitudinis suæ: cujus multitudo obturavit torrentes, et equi eorum cooperuerunt valles.

Dixit se incensurum fines meos, et juvenes meos occisurum gladio, infantes meos dare in prædam, et virgines in captivitatem.

Dominus autem omnipotens nocuit eum, et tradidit eum in manus [*Al.* manibus] feminæ, et confodit eum.

A Non enim cecidit potens eorum a juvenibus, nec filii Titan percusserunt eum, nec excelsi gigantes [e] opposuerunt se illi, sed Judith filia Merari in specie faciei suæ dissolvit eum.

Exuit enim se vestimento viduitatis, et induit se vestimento lætitiæ in [f] exsultatione filiorum Israel:

Unxit faciem suam unguento, et colligavit cincinnos suos mitra, [g] accepit stolam novam ad decipiendum illum.

Sandalia ejus rapuerunt oculos ejus, pulchritudo ejus captivam fecit animam ejus, amputavit pugione cervicem ejus.

Horruerunt Persæ constantiam ejus, et Medi audaciam ejus.

B Tunc ululaverunt castra Assyriorum, quando apparuerunt humiles mei, arescentes in siti.

Filii puellarum compunxerunt eos, et sicut pueros fugientes occiderunt eos: perierunt in prælio a facie Domini [h] Dei mei.

Hymnum cantemus Domino, hymnum novum cantemus Deo nostro.

Adonai, Domine magnus es tu, et præclarus in virtute [i] tua, et quem superare nemo potest.

Tibi serviet [*Al.* serviat] omnis creatura tua: quia dixisti, et facta sunt: misisti spiritum tuum, et creata sunt, et non est qui resistat voci tuæ.

Montes a fundamentis movebuntur cum aquis: petræ, sicut cera, liquescent ante faciem tuam.

Qui autem timent te, magni erunt apud te per
C omnia.

Væ genti insurgenti super genus meum: Dominus enim omnipotens vindicabit in eis, in die judicii visitabit illos.

Dabit enim [*Al. tac.* enim] ignem, et vermes in carnes eorum, ut urantur, et sentiant usque in sempiternum.

Et factum est post hæc, omnis populus post victoriam venit in Jerusalem adorare Dominum: et mox ut purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, et vota, et repromissiones suas. Porro Judith, universa vasa [j] bellica Holofernis, quæ dedit illi populus, et conopeum, quod ipsa sustulerat de cubili ipsius, obtulit in anathema oblivionis. Erat autem populus jucundus secundum faciem sanctorum, et per tres
D menses gaudium hujus victoriæ celebratum est cum Judith.

Post dies autem illos unusquisque rediit in [k] domum suam, et Judith magna facta est in Bethulia, et

[a] Codex Palatinus, *omnesque urbes selectam juventutem*, etc.

[b] Idem ms., *honestati sunt*, pro *onustati*: tum paulo post, *abstulerunt secum*, pro *attulerunt*, etc.; denique infra, *a minimo usque ad magnum*, pro *ad maximum*.

[c] Reginæ ms., *confirmatum est cor tuum*, etc.

[d] Palatinus ms., *et a Deo eris benedicta*, etc.

[e] Pari consensu nostri mss., *imposuerunt se*, pro *opposuerunt*, etc.

[f] Fortasse quemadmodum habet et Græcus, *εἰς ὕψος*, scripsit quoque S. Pater *in exaltationem*, pro *exsultationem*.

[g] Comma istud, *accepit stolam novam*, nostri omnes mss. nesciunt.

[h] Non addit Palatin. ms. hic nomen *Dei*.

[i] Pronomen *tua* hic et subsequenti statim versu Palatin. ms. tacet.

[j] Idem ms., *universa bellica*, absque *vasa*: et paulo post, *sustulerat in anathema*, pro *obtulit*, etc.

[k] Cum Reginæ, tum Palatin. ms., *unusquisque rediit in sua, et Judith*, etc. Græcus habet *ἕκαστος εἰς τὴν κληρονομίαν ἑαυτοῦ*: *unusquisque in possessionem suam*, etc.

præclarior erat universæ terræ Israel. Erat etiam virtuti castitas adjuncta, ita ut non cognosceret virum omnibus diebus vitæ suæ, ex quo defunctus est Manasses vir ejus. Erat autem diebus festis procedens cum magna gloria. Mansit autem in domo viri sui annos centum quinque, et dimisit Abram suam liberam, et defuncta est ac sepulta cum viro suo in A Bethulia. Luxitque illam omnis populus diebus septem. In omni autem spatio vitæ ejus non fuit, qui perturbaret Israel, et post mortem ejus annis multis.

Dies autem victoriæ hujus festivitatis, ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, et colitur a Judæis ex illo tempore usque in præsentem diem.

Explicit liber Judith.

VETERIS TESTAMENTI VOLUMINA DUO
JOB ET PSALTERIUM

Ex Græcis exemplaribus sive et Origenis Hexaplari editione

A S. HIERONYMO IN LATINUM CONVERSA,

Cum asteriscorum atque obelorum notis.

J. MARTIANÆI ADMONITIO IN OPUS SUBSEQUENS.

Librum Job quem olim juxta Septuaginta, additis obelis et asteriscis, in Latinum verterat Hieronymus, multis retro sæculorum spatiis jacentem in pulvere, de bibliotheca Majoris-Monasterii tandem relevatum, ad nos minime cunctabundus transmisit R. P. Domnus Claudius Martin : cujus sane officiis ac benevolentiæ editionem novam S. Hieronymi plurimum debere profitemur. Ut vero ad nos pervenit pretiosissimum illud antiquitatis sacræ monumentum maxima statim aviditate integrum revolvimus : curiosisque oculis cuncta perlustrantes, ipsissimum hunc esse librum comperimus, quem suo tempore tanti fecit Augustinus, ut admirabilem prædicarit interpretis Hieronymi diligentiam ac fidem. Quantum autem incuriæ et cladis volumen Jobi incesserit, priusquam apud Græcos Origenes, apud Latinos vero Hieronymus, ipsum sartum tectum effecissent, non solum ejusdem Hieronymi præfatiunculæ, sed Origenis etiam Adamantii ac quorumdam aliorum antiquorum scriptorum attestantur verba. Ideo aliquod operæ pretium fuerit hujusmodi auctorum de libro Job testimonia proposuisse in fronte voluminis : his namque præviis veterum Patrum documentis facilius nobis concedent æqui rerum æstimatores, manifesta exscriptorum vitia radarguere omissaque nonnulla repetere, obelorum dico necnon asteriscorum signa, quæ notariorum incogitantia prætermissa sunt vel perturbata in manuscripto codice. Cæterum puncta duo crassiora non numquam supplere curavimus, ac definienda quæ sub asteriscis et obelis posita sunt : quia subtractis hisce terminis obeli vel asterisci, majori patent omnia confusioni quam si nulla apparerent id genus signa. Quomodo enim lector deprehendet continentiam eorum quæ sub asteriscis notantur, nisi terminos viderit suis locis præfinitos? Itaque ne casso labore egregium adeo opus a nobis ederetur, necessitate compulsi omissa puncta aliquot in locis apponere non timemus; certi aliunde eadem duo puncta eodemque consilio ab Hieronymo fuisse impressa in sua posteriori Psalmorum emendatione. Hæc in genere præmonuisse sit satis : cætera suis locis infra dicentur.

PATRUM VETERUM TESTIMONIA DE LIBRO JOB.

Ex epistola Origenis ad Africanum.

Sed et in Job, ab illo loco, *Scriptum est autem illum resurrecturum cum iis quos suscitat Dominus*, ad finem usque quæcumque sequuntur desunt apud Hebræos : quamobrem nec apud Aquilam exstant; apud Septuaginta autem et Theodotionem ea sunt quæ tantumdem valent inter se. Mille quoque alia invenimus in Job in nostris exemplaribus quæ et minus et plus habent quam apud Judæos : minus quidem, cum *surgens mane obtulit pro iis sacrificia secundum numerum ipsorum* [*vitulum unum pro peccato pro animabus eorum*]. Et cum *accederent angeli Dei, ut starent coram Deo, venit quoque diabolus cum illis*; hoc : *Circumiens terram et perambulans eam.* Præter ea post hæc verba : *Dominus dedit, Dominus abstulit*, apud Hebræos non erat illud : *Sicut Domino placuit, sic factum est.* Plura sunt autem in nostris quam in Hebraicis : quando dixit Jobo uxor ejus, ab illo loco : *Quousque perseverabis* [*dicendo :* B *Ecce, manebo adhuc parum exspectans spem salutis meæ*, usque ad hæc verba : *ut requiescam ab ærumnis et doloribus meis, qui me nunc constringunt*]. Nam hæc tantum verba mulieris [*subaudi* in Hebraico] scripta sunt : *Dic verbum contra Dominum, et morere.* Rursum plurima per medium totum Jobum apud Hebræos posita reperiuntur; non item apud nos. Et sæpe quidem quatuor vel tres versus interdum et quatuordecim, et sedecim, et novemdecim. Et quid me oportet hæc enumerare? quæ multo labore collegimus, ne nos lateret discrimen Judaicorum nostrorumque exemplarium.

Ex Hesychio apud Usserium Armachanum epist. ad Ludovic. Capellum.

Hesychius vel quicumque ineditarum in Libros sacros Hypothesium auctor fuit, distinctione adhibita, librum Job sine asteriscis quidem 1600 στίχους habuisse notat; cum asteriscis vero 2200.

Ex epistola 71, alias 10, S. Augustini ad Hieronymum.

In hac autem epistola hoc addo, quod postea didicimus, ex Hebræo Job a te interpretatum, cum jam quamdam haberemus interpretationem tuam ejusdem prophetæ ex Græco eloquio versam in Latinum: ubi tamen asteriscis notasti quæ in Hebræo sunt, et in Græco desunt, obelis autem quæ in Græco inveniuntur, et in Hebræo non sunt: tam mirabili diligentia, ut quibusdam in locis ad verba singula, singulas stellas videamus: significantes eadem verba esse in Hebræo, in Græco autem non esse. *Advertat lector, hac Hieronymi versione usum fuisse Augustinum libro Annotationum in Job: prætermissis tamen hujuscemodi signis asteriscorum et obelorum.*

A *Ex Præfatione Hieronymi in suam translationem libri Job ex Hebræo.*

Discant igitur obtrectatores mei recipere in toto, quod in partibus susceperunt: aut interpretationem meam cum asteriscis suis radere. Neque enim fieri potest, ut quos plura intermisisse perspexerint, non eosdem etiam in quibusdam errasse fateantur: præcipue in Job, cui si ea quæ sub asteriscis addita sunt, subtraxeris, pars maxima voluminis detruncabitur: et hoc dumtaxat apud Græcos. Cæterum apud Latinos ante eam translationem quam sub asteriscis et obelis nuper edidimus, septingenti ferme aut octingenti versus desunt: ut decurtatus et laceratus corrosusque liber, fœditatem sui publice legentibus præbeat.

PRÆFATIO HIERONYMI IN LIBRUM JOB.

Si aut fiscellam junco texerem, aut palmarum folia complicarem, ut in sudore vultus mei comederem panem, et ventris opus sollicita mente tractarem: nullus morderet, nemo reprehenderet. Nunc autem quia juxta sententiam Salvatoris volo operari cibum, qui non perit, et antiquam divinorum Voluminum viam, sentibus virgultisque purgare, mihi [a] genuinus infigitur: corrector vitiorum falsarius vocor, et errores non auferre, sed serere. Tanta est enim vetustatis consuetudo, ut etiam confessa plerisque vitia placeant, dum magis pulchros habere malunt codices, quam emendatos. Quapropter, [b] o Paula et Eustochium, unicum nobilitatis et humilitatis exemplar, pro flabello, calathis, sportellisque, munusculo monachorum, spiritualia hæc et mansura dona suscipite: ac beatum Job qui adhuc apud La- B tinos jacebat in stercore, et vermibus scatebat errorum, integrum, immaculatumque gaudete. Quomodo enim probatione atque victoria dupliciter universa ei sunt reddita: ita ego in lingua nostra ([c] audacter loquor) feci eum habere quæ amiserat. Igitur et vos, et unumquemque lectorem solita Præfatione commoneo, et in principiis librorum eadem semper annectens, rogo, ut ubicumque præcedentes virgulas ÷ videritis, sciatis ea quæ subjecta sunt in Hebræis voluminibus non haberi. Porro ubi stellæ imago fulserit ※ ex Hebræo in nostro sermone addita. Nec non et illa quæ [d] habere videbamur, et ita corrupta erant, ut sensum legentibus tollerent, orantibus vobis, magno labore correxi; [e] magis utile quid ex otio meo Christi Ecclesiis venturum ratus, quam ex aliorum negotio.

[a] Errore librariorum septem mss. vel amplius legunt hoc modo, *mihi geminus infigitur.* In canone S. Germani a Pratis: additum est verbum *error*, id est, *error mihi genuinus infigitur:* editi retinent omnium mss. depravationes, in iis enim ita legunt Erasmus ac Marianus, *error mihi geminus infigitur.* Phrasis vero isthæc, *genuinum infigere*, familiaris erat Hieronymo, uti liquet ex hoc loco libri primi Apologiæ adversus Rufinum: *Me hominem maledicum, omnium detractorem* (esse dicit), *in præcessores meos genuinum semper infigere,* ex Satyr. 1 Persii, et 5 Juvenalis similes locutiones depromptæ nobis videntur. MART.

— Male quidam mss., *geminus*. Passim, quod et Martian. notat, hac utitur phrasi Hieronymus. Alicubi addit et *dentem*, ut in Præf. ad Chronicum. *Nec ignoro multos fore, qui huic volumini genuinum dentem infigant.*

[b] Stupenda hic occurrit veterum librariorum temeritas, qua ausi sunt in mss. codicibus fere omnibus tollere de medio verba hæc, *o Paula et Eustochium:* ac eorum loco ista substituere, *o fratres charissimi*: quasi indigne ferentes quod Hieronymus lucubrationes suas mulieribus dedicasset. Idem invidiæ livor C apparet in præfatione ad libros Salomonis, quam typis melioribus in finem Bibliothecæ edendam polliciti sumus supra, cum de hisce voluminibus disputatio instituta est. Cæterum flabellum de quo hic loci loquitur Hieronymus, inter monachorum munuscula ipsum computans, erat instrumentum præcipue ad excitandum ignem, vel ad abigendas muscas: atque id genus flabelli tenebat manu sua Eustochium, dum Paulæ matri in lectulo decumbenti, jam jamque obituræ assisteret. Vide Epitaphium Paulæ apud Hieronymum. MART.

[c] Quamplures mss. cum editis, *ut audacter loquar.* MART.

[d] In pluribus mss. ac in editis, *quæ haberi videbantur.* Consequenter pro *ex otio meo,* decem mss. legunt, *ex odio meo.* MART.

[e] Accepit ex illo Sallustii effato in Jugurtha cap. 4: *Majus commodum ex otio meo, quam ex aliorum negotiis Reipublicæ venturum*, etc. Atque otium quidem Hieronymus studia litterarum vocat, quæ ita et vulgo audiunt: quod ego ea de causa moneo, ne D forte ex recentioris critici sententia existimes, hic luxata librariorum vitio esse nomina, legendumque, *ex negotio meo... quam ex aliorum otio*, etc.

INCIPIT
LIBER JOB.

[*Cap.* I.] Homo quidam erat in regione Ausitide, nomine Job. Erat homo ille verax, sine crimine, A justus Dei cultor, abstinens se ab omni re mala. Habuit autem septem filios et tres filias. Et erant

pecora ejus [a] [multa nimis]; oves, septem millia; A cameli, tria millia; juga boum, quinquaginta : et asinæ gregales quingentæ, [b] ÷ et ministerium copiosum nimis, : et opera magna erant ei super terram. Et erat homo ille nobilis, de filiis orientis. Convenientes autem filii ejus ad invicem, faciebant convivium quotidie : convocatis secum sororibus suis, ut secum vescerentur et biberent : et cum finiti essent dies convivii, mittebat Job, et purificabat eos consurgens mane, et offerebat pro eis victimas secundum numerum eorum, [c] ÷ et vitulum unum pro peccato animarum ipsorum : Dicebat enim Job : Ne forte peccaverint filii mei, et maledixerint Domino in cordibus suis. Sic faciebat Job omnibus diebus. Factum est, in his diebus : et ecce venerunt angeli, [d] ut astarent coram Domino. [e] Et venit ※ equidem : diabolus cum eis. [f] Et dixit Dominus diabolo : Unde ades? Et respondens diabolus Domino dixit : [g] Circumiens terram, et peragrans quæ sub cœlo sunt, adsum. Et dixit ei Dominus. Animadvertisti in puerum meum Job, quia non est quisquam similis illi super terram? Homo sine crimine, verax Dei cultor, abstinens se ab omni malo. Respondens diabolus Domino dixit : Numquid gratis colit Job Dominum? non tu circumsepsisti quæ sunt extra domum ejus, et intra domum ejus, et quæ foris sunt omnia in circuitu ejus? Operibus manuum ejus benedixisti, et pecora ejus multa fecisti super terram. Sed mitte manum tuam, et tange omnia quæ habet, nisi in facie tua benedixerit tibi. Tunc dixit Dominus diabolo : Ecce omnia quæcumque habet, do in manu tua; sed ipsum noli tangere. Et discessit diabolus a facie Domini. In eo die filii Job, et filiæ ejus ※ comedebant, et : bibebant vinum in domo fratris sui senioris. Et ecce nuntius venit ad Job et dixit ei : Juga boum arabant, et asinæ pascebantur juxta eos, et venerunt hostes, et ceperunt eas, et servos occiderunt gladiis, et liberatus ego solus veni, ut renuntiarem tibi. Adhuc eo loquente, venit et alius B nuntius, et dixit ad Job. [h] Ignis ※ Dei : cecidit de cœlo et concremavit oves, et pastores consumpsit similiter, et liberatus sum ego solus, et veni, ut nuntiarem tibi. Adhuc eo loquente, venit alius nuntius, et dixit ad Job : Equites fecerunt nobis tres ordines, et cinxerunt camelos, et ceperunt eos, et servos occiderunt gladiis : et liberatus ego solus ÷ et veni : ut nuntiarem tibi. Adhuc eo loquente, alius nuntius venit, dicens : [Job] [i] filii tui et filiæ tuæ,

[a] Quæ uncinis inclusimus post Martianæum verba, *multa nimis*, neque in Hebr. sunt, neque in Græco, nec tamen obelo in Latino ms. prænotantur, ut facile videri possint studiosi alicujus glossema in textum temere intrusum. Ejusmodi interpolationes, quas nedum ab Hebr., sed et ab Origenis Hexaplari editione abfuisse, bonis argumentis colligimus, iisdem infra notis designabimus : Martianæus minori asterisco denotavit.

[b] Chrysostomus hunc locum edisserens in Catena Græcorum Patrum in Job, ita monet : *Quoniam vero obelisco notatur illud*, ministerium multum valde, *sciendum est, quæ obelisco signantur in Hebraico non haberi*, ὅτι ὅσα ὠβέλισται, ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ οὐ κεῖται, *verum perspicuitatis causa a Septuaginta posita esse*. Necesse est hic errorem alicujus scriptoris secutum fuisse Chrysostomum; nam illud, *ministerium multum valde*, positum legitur in fonte Hebraico, ועבדה רבה מאד, *vaavudda rabba meod*, id est, *ac familia multa nimis*, sive *famulitium multum valde*. Eadem quoque Aquila interpretatus est, attestante Olympiodoro in jam dicta Catena. *Ministerium dicit, quod præstabatur a servis. Aquila, servitium multum valde : Symmachus vero, familiam, dilucidius interpretatus est*. Ita Olympiodorus : unde exploratum habemus allucinatum fuisse Chrysostomum imperitia D librarii, qui male obelum apposuerat jam dictis Scripturæ verbis. Mart.

— Præfiximus his verbis, *et ministerium copiosum nimis*, obelum ad codicis Græci fidem, ipsa insuper rei veritate cogente. Quæ nempe unica in Hebr. est textu sententia, ועבדה רבה מאד, *et familia multa nimis*, gemina hic ex Græco interpretatione exponitur, ea scilicet quam jugulamus, tum hac altera, *et opera magna erant ei super terram*, quarum alterutram redundare, perspicuum est. Quod vero hac retenta, priorem, quæ tamen Heb. pressius hæret, obelo transfodimus, in causa est veterum scriptorum auctoritas, et cum primis Chrys. in Catena Græc. Patrum in Job admonentis, ὅτι ὠβέλισται τὸ, Καὶ ὑπηρεσία πολλὴ σφόδρα : *quoniam obelo denotatur illud:* Et ministerium multum valde. Martianæus qui geminam hancce, quam diximus, unius sententiæ expositionem esse, non animadvertit, utramque una probavit, quin etiam Chrys. erroris dicam impingere audet, quem, inquit, exploratum habemus, allucinatum fuisse imperitia librarii, qui male obelum apposuerat jam dictis Scripturæ verbis. Immo vero ipse fallitur splendide, qui S. Doctorem non intellexit.

[c] Signum istud ab exscriptore prætermissum supplevimus moniti ab Origene in epist. ad Africanum. C Vide supra Origenis testimonium. Mart.

—Obelum hic præponit et Græcus, qui tamen integrius habet μόσχον ἕνα περὶ ἁμαρτίας ὑπὲρ τῶν ψυχῶν, etc. Origenes epist. ad African. n. 3, altero etiam loco, περὶ legit pro ὑπέρ. Quoquo autem modo velis, vertendum Latine videtur, *vitulum unum pro peccato pro animabus eorum*.

[d] Puto supplendum hic *Dei* nomen esse, nam et Græcus habet, οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, et Heb. בני האלהים. Quin potius quod præcedit *ecce* adverbium, omitti poterat aut obelo notari.

[e] Obscurus est iste locus apud Origenem. Consulat qui voluerit, notas Rodolphi Westeni in epistolam ad Africanum. Nos fidem ms. codicis secuti, qui asteriscum notat hoc loco, duo puncta post verbum, *equidem*, impressimus : certi ex Augustino, Hieronymum sæpe ad singula verba, singulas apposuisse stellas. Mart.

[f] Non aliam videtur Origenes ad hunc locum in D laudata modo epist. ad Africanum verborum pericopen ὀβελίζειν, quam quæ in Græcis exemplaribus perperam hic addebatur, περιελθὼν τὴν γῆν καὶ ἐμπεριπατήσας τὴν ὑπ' οὐρανὸν, quæ ad sequentem unice versum spectant, et in nupera codicis Alexandrini editione jugulantur. Non, ut Martianæus putat, ea voluit Adamantius verba, ubi recte infra suo loco habentur, expungi.

[g] Ista leguntur in Hebræo præter illud, *adsum* : quare corruptus videtur textus epistolæ Origenis; ubi dicitur, *circumiens terram et peragrans eam*, abundare apud Septuaginta. Mart.

[h] Bene monet Chrysostomus ad hunc locum, *ignis decidit de cœlo*, apud Aquilam et Theodotionem additum fuisse nomen *Dei*, id est, *ignis Dei decidit de cœlo*. Mart.

[i] Positum hic loci ab exscriptore obelum sustulimus : non enim ante vocem hanc *alius*, sed ante verbum, *Job*, apponendus erat, quia *Job* non legitur in Hebraico. Mart.

dum comedunt et bibunt vinum apud fratrem suum A seniorem, subito spiritus malignus irruit a deserto, et tetigit quatuor angulos domus, et ruit, [a] et liberatus sum ego solus, et veni, ut nuntiarem tibi. Tunc surrexit Job, et conscidit vestimenta sua, et totondit comam capitis sui : et procidens in terram oravit, et dixit : Nudus exii de utero matris meæ, et nudus vadam illuc. Dominus dedit, Dominus abstulit : ÷ sicut Domino placuit ita factum est : sit nomen Domini benedictum. In omnibus his ÷, quæ contigerunt ei : non peccavit Job ÷ coram Domino : et non dedit insipientiam Deo.

[*Cap.* II.] Et factum est in illis diebus venerunt filii Dei, ut astarent ante Dominum, et venit diabolus in medio eorum ※ ut staret coram Domino : Et dixit Dominus diabolo : Unde tu venis? Et respon- B dit diabolus Domino ※ et dixit : Circuivi quæ sub cœlo sunt; et peragrato toto orbe, adsum. Et dixit Dominus ad diabolum : Animadvertisti ergo famulum meum Job, quia non est quisquam similis illi super terram, homo innocens, verax Dei cultor, abstinens se ab omni malo, et adhuc perseverat in innocentia : tu vero dixisti, ut substantiam ejus frustra perderem. Respondens autem diabolus Domino, dixit: Corium pro corio, et omnia quæcumque habuerit homo dabit pro anima sua. Sed extende manum tuam, et tange ossa et carnes ejus, nisi in facie tua benedixerit tibi. Dixit autem Dominus diabolo : Ecce trado illum tibi : tantum animam ejus custodi. Et egressus diabolus ※ a facie Domini : percussit Job vulnere pessimo, a pedibus usque ad caput. Et tulit ※ sibi : testam, ut raderet saniem. Et ※ ipse : sedebat in stercore [b] [extra civitatem. Tempore vero multo injecto:] ※ Et dixit illi uxor sua : Quousque sustinebis ÷ dicens [c] : Ecce exspecto parvo ÷ sustinens spem salutis? ÷ Ecce enim exterminata est memoria tua a terra [d] ÷ filii et filiæ, mei ventris dolores et gemitus ÷ quos frustra portavi cum labore ÷ Tuque in putredine vermium sedes ÷ pernoctans sub divo [e] ÷ et ego oberrans, et deprecans

— Scripserit Origenes ἔρχεται ÷ πρὸς Ἰὼβ : λέγων, etc. ad cujus videtur normam locus iste refigendus, *venit ÷ ad Job : dicens*, etc. Certe in Hebr. Jobi nomen, quod adeo uncinis inclusimus, tacet.

[a] Desunt in ms. quæ sequuntur : *ceciditque super pueros, et mortui sunt*. MART.

—Supple ex Græco isthæc: *domus super pueros tuos, et mortui sunt*, quæ librarii oscitantia in Latino ms. excidisse, nihil est dubium.

[b] Quæ intra uncinos comprehensa sunt, non sunt notata obelisco in ms. codice; etsi minime legantur, apud Hebræos, redundentque in Græcis exem- C plaribus LXX. Quid vero doceat nos immediate sequens asteriscus, scire non possum. Ideo tamquam inutilis et errore librariorum positus habendus esse videtur. MART.

—Totidem sunt et in Græco verba, nec tamen ὠβελισμένα, quæ nos uncinis circumscripsimus, quod in Heb. desiderentur : ἔξω τῆς πόλεως. Χρόνου δὲ πολλοῦ προβεβηκότος. Qui subsequitur asteriscus, unam illucescere facit, *Et*, voculam, quam nos e textibus Heb. et Græco suffecimus, ut ipsa asterisci, quem inutilem, ac positum librariorum errore Martianæus putavit, ratio constaret.

[c] Manifesto exscriptoris errore hic notatus erat asteriscus pro signo obeli, et quidem post verbum, *dicens*, quod non legitur in Hebraico. Nos Origenis auctoritate fulti, suis locis ac signis omnia restituimus. MART.

—Martianæus hic duo crassiora puncta apposuerat, ad finem ὠβελισμένης vocis denotandum, perinde ac si quæ sequuntur, *Ecce exspecto parvo*, de Hebr. es- D sent textu, cum minime sint, et jugulari pariter obelo debeant. Id ex ipsa, quam Mart. innuit, Origenis epist. ad Africanum constat, cujus operæ pretium est verba describere : πλείονα ἐν τοῖς ἡμετέροις παρὰ τὰ Ἑβραϊκὰ, ὅτε εἶπε τῷ Ἰὼβ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ· « μέχρι τίνος καρτερήσεις; λέγων· Ἰδοὺ, ἀναμένω χρόνον ἔτι μικρὸν προσδεχόμενος τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μου, » ἕως τοῦ· « ἵνα ἀναπαύσωμαι τῶν μόχθων μου καὶ τῶν ὀδυνῶν, αἵ με νῦν συνέχουσι· » μόνον γὰρ τὰ ῥήματα τῆς γυναικὸς ἀναγέγραπται· τό, « ἀλλ' εἰπόν τι ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελεύτα. » *Multa in nostris exemplaribus ultra Hebr. redundant, quæ his uxoris Job verbis :* quousque perseverabis? *adduntur*, dicendo : Manebo adhuc parvo tempore exspectans spem salutis meæ, *usque ad illud*, ut requiescam ab ærumnis meis, et a doloribus qui me nunc detinent : *nam hæc tantum uxoris verba scripta sunt :* Sed dic verbum contra Dominum, et morere. Nihil hoc luculentius testimonio.

[d] Ex distinctione versiculorum, quam retinet ms. Alexandrinus in Catena Græcorum Patrum, hunc obelum supplevimus : tot namque Scripturæ pars isthæc obelos debet habere, quot habet versiculos : alioquin minime perspectum foret intuenti, quanta versuum copia redundet apud LXX interpretes, cujus nullum exstat vestigium in Hebræorum voluminibus. Porro vice versa nonnihil juvant obeli hic notati ad restituendam perfectam versuum distinctionem in ms. Alexandrino, quia nonnumquam duo versus sub una divisione ibi leguntur. MART.

[e] Neque plura Græcus habet textus : Martianæus tamen in Addendis alterum hunc versum suppleri hic jubet atque interseri; *Et ero vaga, et habitu ancilla ambulans*, quod hæc verba lecta olim sint in alio exemplari Job juxta LXX a Joan. Camerario Dalburgio episcopo Vangionum. Constabit vero ab hujusmet episcopi mox recitando testimonio, minime supplendam eam simul esse pericopen, sed stare pro hic impressa, *Et ego oberrans, et deprecans :* et quod ille invenit in Badagiensi monasterio exemplar non Hieron. versionis, sed alius fortasse antiquioris esse. Sic autem verba ejus habent : Sæpe quæstus sum, Scripturam sacr. pluribus in locis a vera interpretatione esse depravatam, non Hieron. viri doctissimi et sanctissimi culpa, sed vitio librariorum. In qua re nonnulli nebulones incolæ cellarum urbanarum mihi adversati sunt, ex spiritu vini sententias suas proferentes : quorum ut inscitiam luculentam arguamus, mitto quæ nuper in Badagiensi monasterio in veteri Biblia reperi verba uxoris Job, in emendatis Bibliis nostris deficientia: *Dixit autem illi uxor sua : Adhuc tu permanes in simplicitate tua? Usquequo tu nunc sustines, et dices. Ecce exspecto paucum tempus, adhuc sperans spem salutis? Ecce exterminata est, et periit memoria tua de terra. Filii tui et filiæ tuæ, ventris mei gemitus et dolores, quos in vacuum portavi cum labore : tu autem ipse ecce sedes in putredine vermium, pernoctans et vigilans sub divo : et ego vaga et habitu ancillæ ambulans de loco in locum, et de domo in domum operis causa, exspecto quando sol occidat, ut requiescam a gemitibus meis et laboribus, qui me nunc temporibus his comprehenderunt; sed dic aliquod verbum, benedic in Domino, et morere.* Nos unam suffecimus, voculam *ego*, quæ deerat, atque eam quidem tum Græcia codicis ope, tum recto cogente sensu.

⋇ de loco in locum, et de domo in domum, ÷ exspectans quando sol occidat, ÷ et requiem agam laborum : ÷ et gemituum, qui me nunc agunt ⁚ sed dic aliquod verbum in Dominum, et morere. At ille ÷ intuens ⁚ dixit ad eam : Tamquam una de stultis mulieribus locuta es. Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus? In omnibus his ÷ [a] quæ acciderunt illi ⁚ nihil peccavit Job labiis ⋇ suis ÷ ante Dominum.

Ut audierunt tres amici ejus omnia mala hæc [b] quæ acciderunt illi, convenerunt unusquisque de regione sua ad eum Eliphaz Themanites [c] [rex] Baldad Sauchites [tyrannus] et Sophor ⋇ Namathites ÷ Mineorum rex ⁚ Et venerunt ad eum simul ut visitarent, et consolarentur. Videntes autem eum procul, non agnoverunt. Et exclamantes voce magna fleverunt, scindentes singuli vestimenta sua, spargentes singuli pulverem super caput suum ⋇ in cœlum ⁚ sederunt cum eo ⋇ in terra ⁚ septem diebus, et septem noctibus : et nemo eorum locutus est ⋇ ad eum verbum ⁚ Videbant enim [d] vulnera ejus atrocia, et magnum dolorem valde.

[*Cap.* III.] Post hæc Job aperuit os suum, et maledixit diei suæ. Et ⋇ respondens Job ⁚ dixit : Pereat dies ille in quo natus sum ⋇ in eo ⁚ et nox in qua [e] dictum est, conceptus est homo. Nox illa sit [*Al.* sint] tenebræ : nec requirat Dominus eam desuper, nec [f] inveniat eam lumen; sed excipiant eam tenebræ et umbra mortis. Veniat super illam caligo,

A ⋇ et conturbent eam quasi amaritudines diei ⁚ et noctem illam ⋇ suscipiant tenebræ ⁚ Non sit in diebus anni, neque numeretur ⋇ in diebus mensium ⁚ sed nox illa sit dolor, nec veniat jucunditas ÷ neque gaudium ⁚ in ea; sed maledicat illi maledicens diei [g] [illi] qui magnum cetum capturus est. Tenebrescant sidera noctis illius; permaneat, et in lucem non veniat, neque videat Luciferum orientem, quia non conclusit portas ventris matris meæ, abscondisset enim laborem ab [h] oculis meis. Quare enim in ventre non obii, ex utero exiens, et non ÷ protinus ⁚ perii? Et ut quid constiterunt mihi genua? quare ubera suxi? Nunc [i] utique dormiens quiescerem, et somni securitate fruerer cum regibus honoratis terræ, qui gloriabantur in [j] gladiis : aut cum principi-
B bus quibus [multum] fuit aurum qui compleverunt domos suas argento : aut tamquam abortivum prolapsum ÷ de vulva matris ⁚ aut tamquam infantes qui non viderunt lucem. Ibi impii deposuerunt furorem suum. Ibi requieverunt fatigati corpore, simulque in æternum ⋇ abundaverunt ⁚ nec audierunt vocem exactoris. Pusillus et magnus ibi est, et servus [k] non timens dominum suum. Ut quid enim datur eis qui in amaritudine sunt lux et vita, animabus quæ sunt in doloribus, quæ desiderant mortem, et non contingit illis, quærentes eam tamquam thesaurum, et gaudio afficiuntur [l]. Mors viro requies, cujus via abscóndita est. Conclusit enim Deus adversus eum. Ante escas quippe meas gemitus [m] [ad Do-

[a] De his additamentis ita monet S. Chrysostomus : Ὁ Ἑβραῖος αὐτὸ οὐκ ἔχει, ἀρκούντως τὴν ἔννοιαν προσεκφράσαι. *Hebræus codex hoc non habet, contentus sensum explicuisse.* Sic autem Chrysostomum intellige, quod Hebræus non habeat ea, quæ obelis notata ac jugulata sunt. MART.

[b] Quem falso Martianæus præposuerat his verbis, *quæ acciderunt illi*, obelum sustulimus, cum et luculentissime in Heb. hic loci sint, הבאה עליו, *quæ evenerunt super eum*, et deceptus videatur loci similitudine superiori proxime versu Latinus amanuensis, ut eamdem iisdem verbis præfigendam putarit obeli notam.

[c] Verba uncinis terminata absunt in Hebraico; hæc tamen errore vel incuria librariorum non sunt obelis notata in ms. codice. MART.

[d] Redundant, si Hebræo componantur, hæc proprie verba, *Vulnera ejus atrocia*, quæ malim adeo veru præfixo denotari. In Græco etiam cod. Alexand. Ἑώρων γὰρ τὴν πληγὴν (δεινὴν οὖσαν καὶ) μεγάλην σφόδρα : verba quæ parenthesi clausimus, obelo confodiuntur. Adeo quam plane contrariam S. Interpretis menti asterisci notam Martianæus præposuit verbis *et magnum dolorem valde*, mendum Latini amanuensis apertissimum inde amovere non dubitavimus.

[e] Legit S. Augustinus in Annotationum libro, *in qua dixerunt* : Græcus quoque ἐν ᾗ εἶπον.

[f] Denuo S. Augustinus, *Nec veniat in eam lumen*, pressius Græco, Μηδὲ ἔλθοι εἰς αὐτὴν φέγγος.

[g] Tametsi nihil immuto, et inclusam uncinis vocem retineo, ac scio ita ferme lectum etiam ab Augustino, malim tamen pro *illi*, quod ut vides, in Hebræo pronomen non est, legi *illo*, ac jungi subsequenti sententiæ, *ille qui magnum cetum*, etc. Græcus, Ὁ μέλλων μέγα κῆτος χειρώσασθαι. Leviora quædam infra taciti emendamus.

[h] Ante verbum hoc *meis* appositus est obelus in
C ms. codice : nos vero illum expunximus, quia in Hebræis voluminibus legimus cum pronomine, *ab oculis meis*. MART.

[i] Vitiose lectum a Martianæo *itaque* pro *utique* : tum alterum additum *nunc* adverbium : *Nunc itaque nunc dormiens*, etc. Nos locum ex S. Augustini testimonio et Græci codicis auctoritate emendamus : Νῦν ἂν κοιμηθεὶς κ. τ. λ.

[j] Iterum ex vitiato codice perperam lectum a Martianæo *in malis*, pro *in gladiis*, quod substituere non dubitavimus post Hebræum textum הרבות, Græco ipso et ἐν ξίφεσιν præferente. Sed et S. Augustinus, *qui gloriabantur in gladiis. Unde est*, inquit, *et gladium spiritus, quod est verbum Dei.*

[k] Tertio vitiose et falso factum a Martianæo *servus metuens*, pro *servus non timens*, quemadmodum emendatum a nobis est, tum ad recti sensus, cum etiam ad normam codicis Græci θεράπων οὐ δεδοικώς. Quam lectionem luculentissimo testimonio firmavit S. Augustinus : *Et servus non timens dominum suum.*
D *Sive secundum illud : Vis non timere potestatem, bonum fac. Sive secundum illud, Consummata dilectio foras mittit timorem.*

[l] Omittuntur hæc in ms., *cum invenerint sepulcrum*, vel *si fuerint consecuti*. Consulendus est textus Hebræus, ac ms. Alexandrinus ad intelligentiam hujus loci. MART.

— Subjungit Græcus Alexandrini codicis textus : ἐὰν κατατύχωσι, id est, *si fuerint consecuti* : in aliis additur præterea, θανάτου, id est, *mortem*. Paria habet Hebræus quoque textus.

[m] Facile pro *ad Dominum*, quas voculas uncinis inclusimus, legendum uno est verbo *adest* : facile enim librarius scriptionis nescio qua similitudine deceptus est. Sic certe ipse olim Augustinus legit : *gemitus adest : et fleo*, etc. Illud vero *ad Dominum*, neque Græcus codex, ut de Hebræo interim taceam, agnoscit.

minum] ; et fleo coarctatus timore. Timor enim (A) quem verebar, venit mihi, et quem timebam, comprehendit me : neque in pace fui, neque in silentio, neque in requie : venit autem [*Al.* enim] mihi ira.

RESPONDENS AUTEM ELIPHAZ THEMANITES, DIXIT :

[*Cap.* IV.] Ne forte loquamur tibi in molestia. Pondus autem verborum tuorum quis sustinebit? Quod si tu monuisti multos, et manus infirmium consolatus es, et ægros corroborasti sermonibus, genibusque infirmium valetudinem præstitisti, et nunc venit in te dolor, et penetravit te, tu autem conturbatus es : nonne timor tuus stultus est, et spes tua, et simplicitas [a] vitæ tuæ? Recordare itaque quis mundus perierit, vel quando veraces radicitus interierint. Quemadmodum vidi arantes pessima, et qui (B) serunt ea, dolores metunt sibi. Præcepto Domini peribunt, et spiritu iræ ejus demolientur. Fremitus leonis, et vox leænæ, et [b] gaudium draconum exstinctum est. Myrmicoleon periit, eo quod non haberet escam : et catuli leonum divisi sunt ab invicem. Quod si aliquod verbum verum fuisset in sermonibus tuis ÷ nihil horum tibi accidisset ⁚. Numquid *non* capit auris mea magnifica ab eo, somnum et timorem nocturnum? Decidente timore in homines, horror mihi accidit et tremor : et valide ossa mea commovit, et spiritus in faciem mihi occurrit. Horruerunt capilli mei et carnes. Exsurrexi, et non cognovi. Inspexi, et non erat figura ante faciem meam : sed auram tantum et vocem audiebam. Quid enim? Numquid homo coram Domino mundus erit, aut ab (C) operibus suis sine macula vir? Si contra servos suos non credit, et adversus angelos suos pravum quid reperit? habitantes autem domos luteas, de quibus et nos ex eodem luto sumus, percussit illos tamquam tinea, et a mane usque ad vesperam ultra non sunt, et quod non possent sibi [c] ipsis subvenire perierunt. Afflavit enim eos, et aruerunt, interierunt, quia non habebant sapientiam.

[*Cap.* V.] Invoca autem si quis tibi respondeat : aut si quem sanctorum angelorum videas. Etenim stultum interimit [*Al.* perimit] ira : errantem autem occidit zelus. Ego autem vidi stultos radicem mittentes; sed protinus comesta est eorum conversatio. Longe fiant filii eorum a salute, et conterantur ante [*Al.* super] januas [d] [infirmorum], et non sit qui eruat. Quæ enim illi congregaverunt, justi comedent, ipsi vero de malis non liberabuntur. Exhauriatur fortitudo eorum. Non enim prodiet de terra labor nec de montibus germinabit dolor; sed homo in labore nascitur : pulli autem vulturis altissime [e] volant. Unde et ego deprecabor Dominum, et Dominum omnium dominatorem invocabo, qui facit magna et investigabilia : glorifica ÷ et ingentia [f] ⁚ quorum non est numerus. Qui dat pluviam [g] super ※ faciem ⁚ terræ, et mittit aquam sub cœlo. Qui facit infirmos in excelso, et qui impeditos excitat ※ in salutem. Qui mutat consilia astutorum, ut non faciant [*Al.* faciat] manus eorum veritatem ⁚ Qui comprehendit sapientes in prudentia, et consilium versutorum exterret. In die occurrent illis tenebræ : et [*Al.* aut] tamquam nocte palpabunt in meridie. Et pereant in bello, et egrediatur de manu potentis infirmus. Sit autem infirmo spes : et iniquus obstruatur. Beatus autem vir, quem arguit Dominus. Correptionem ergo omnipotentis ne abnueris. Ipse enim dolorem facit, et rursum medetur. Percutit, et manus ejus sanat. Sexies de necessitatibus liberabit te, et in septimo non te tangent malum. In fame liberabit te a morte, in prælio vero de manu [h] ferri solvet te. A flagello linguæ abscondet te : neque timebis, neque supervenient tibi mala. [i] Injustos et iniquos deridebis, [j] et ferocientes bestias non timebis ※ Quia cum lapidibus agri habebis fœdus. Bestiæ enim feræ pacatæ erunt

[a] Cum sit in Græco τῆς ὁδοῦ, id est, *viæ* : in Latino autem vox isthæc perquam similis sit *vitæ*, opinari licet, confusum olim a librariis nomen, hocque illi temere substitutum.

[b] Hic vero manifesto mendosa visa est Martianæi lectio, *gladius exstinctus*, pro qua rescripsimus, *gaudium exstinctum*. De hoc primum rectus nos sensus monuit, nam *gaudium* quidem exstingui, non *gladium* intelligimus : deinde Græci ipsius textus vocabulum γαυρίαμα, quod gaudii effusionem, seu jactationem insolescentem significat : denique et S. Augustini eadem lectio persuasit. Pro *haberet*, quod sequitur, antea erat *habet*.

[c] Erat minus recte *ipsi*; Græcus, παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἑαυτοῖς βοηθῆσαι : Augustiniani quoque libri; *quod non possent sibi ipsis subvenire*.

[d] Martianæus legit *impiorum*, qui veteris amanuensis error est. Nos accepimus ex Augustino, *infirmorum*, quos etiam in bonam partem interpretatur, id est, *humiles, et qui recepti fuerint in cubiculum a sponso* : tantum abest, ut pro impiis habuerit. Concinit vero et Græca vox ἡσσόνων, *minorum*; quæ tamen in Hebræo vacat, atque hic adeo uncinis includitur. Leviora infra emendamus.

[e] S. Augustinus, *volitant*, quod verbum et in subnexa ibi expositione servat.

[f] Obelus hic positus erat post *ingentia*, quem suo (D) loco restituere æquum fuit, ne aliqua fraus subreperet ex notariorum errore. MART.

— Finalia puncta quæ et sæpe alibi Martianæus prætermittit, hic et subsequenti loco suffecimus, ut quousque procedat lectio obelo confodienda, seu asterisco illustranda, constet.

[g] Præponebatur in Martianæi editione asteriscus præcedenti verbo *super*, nullis deinde additis terminalibus punctis. Liquet vero ex Alexandrini codicis nupera recensione, uni voci πρόσωπον, id est, *faciem*, asteriscum in Hexaplis fuisse præfixum, quemadmodum restituimus.

[h] Vitiose in suo legit Martianæus codice *inferni* pro *ferri*, nam et Græcus textus habet ἐκ χειρὸς σιδήρου, *de manu ferri*, seu *ferrea* : et S. quoque Augustinus ita præfert quod etiam interpretatur, *de potestate vinculorum*. Nos horum ope textuum veram lectionem restituimus.

[i] Supplet hic Græci codicis Alexandrini editio, καὶ οὐ φοβηθήσῃ ἀπὸ ταλαιπωρίας, Ὅτι ἐλεύσεται ταλαιπωρία. *Et non timebis a miseria, quoniam veniet miseria.*

[j] Quam hic Martianæus præposuerat, delevimus asterisci notam, qua etiam Alexandrini codicis editio caret. Pro *ferocientes* legit S. Augustinus *feroces* : sed eo longius Græcus ipse contextus abludit : Ἀπὸ δὲ θηρίων ἀγροίκων τῆς γῆς οὐ φοβηθήσῃ. Tum addit : θῆρες γὰρ ἄγριοι εἰρηνεύσουσί σοι : *Bestiæ enim feroces*,

tibi; [a] Deinde scies quod in pace erit domus tua': A et tabernaculi tui conversatio non peccabit. Et scies quod multum erit semen tuum : et filii tui erunt tamquam herba omnis in campo. Et venies in sepulcrum tamquam frumentum maturum [[b] quod in tempore suo metetur] aut tamquam acervus areæ in tempore suo congregatus. Ecce hæc ita exquisivimus. Hæc sunt quæ audivimus, tu vero scito temetipsum [quid egeris].

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT :

[*Cap.* VI.] Si quis appendens ponderet iram meam, et [c] sermones meos ponat in statera simul: arena littorum inveniet graviores. Sed ut videtur, verba [d] mea sunt mala. Sagittæ enim Dei [*Al.* Domini] in corpore meo sunt: quarum furor bibit sanguinem meum. Cum enim incipio loqui, stimulant me. B Quid enim? Numquid frustra onager clamabit nisi escam quærens [*Al.* requirens]? aut bos mugiet cum habeat in præsepi cibos? Numquid potest sine sale edi panis: aut est sapor in sermonibus vanis? Sic nec anima mea potest cessare. Fetidas enim video escas meas, sicut est odor leonis. Quod si det et veniat postulatio mea, et spem meam det Dominus: incipiens Dominus vulneret me, sed non in perpetuum me interficiat. Sit mihi civitas sepulcrum, super cujus muros saliebam. Non parcam. Non enim mentitus sum [e] verba sancti Dei mei. Quæ est enim virtus mea, ut sufferam? aut quod tempus meum, ut sustineat anima mea? Numquid virtus lapidum, virtus mea, aut carnes meæ sunt æreæ? aut non in ipso confidebam [f]? sed adjutorium a me recessit. Aversa C est a me misericordia, et visitatio Domini me despexit. Propinqui mei non respexerunt me, tamquam torrens deficiens, aut sicut fluctus transierunt me. Qui me metuebant, nunc irruerunt super me. Sicut nix aut glacies constricta cum tabuerit in calore, non apparet quid fuerit: sic et ego derelictus sum ab omnibus. Perii, et exsul de domo mea factus sum. Videte vias Themanorum, semitas Sabæorum. [g] Intuemini, quia confusionem consequentur qui in civitatibus, et in divitiis confidunt. [h] Nunc autem et vos insurrexistis in me sine misericordia : sed videntes vulnus meum, timete. Quid enim? Numquid aliquid vos petii, aut fortitudine vestra indigeo, ut me salvetis ab inimicis, aut de manu potentium eripiatis me? Docete me, et ego obmutescam. Si quid erravi, dicite mihi. Sed ut video, [i] prava veri hominis esse dicitis. Non enim a vobis auxilium peto, neque increpatio vestra silentium imponit mihi. Neque enim elocutionem sermonis vestri sustinebo. Verumtamen super pupillum [*Al.* pusillum] irruistis, et insilistis in amicum vestrum. Nunc autem [j] aspicientes ⋇ vacate mihi. In facie vestra non mentiar. Sedete, et non sit iniquitas: et rursum justitiæ adestote. Non est enim in ore meo iniquitas.

[*Cap.* VII.] Et fauces meæ nonne sapientiam meditantur [*Al.* meditabantur]? Numquid non tentatio est vita humana super terram, et sicut quotidiani mercenarii vita ejus? aut tamquam servus metuens dominum suum, et consecutus umbram : aut tamquam mercenarius qui exspectat mercedem operis sui? sic et ego exspectavi menses vanos, et noctes dolorum datæ sunt mihi. Si dormiero : dico : Quando dies? Et si surrexero, rursum : Quando vespera [*Al.* vesper]? [k] Repleor autem doloribus a vespera usque ad mane : et concrescit corpus meum putredine vermium. Infundo glebas terræ, radens saniem, et vita [l] mea exilior est, quam loquela, et periit in vacuum spes. Recordare itaque [*Al.* ergo] quia spiritus est vita mea, et non [m] amplius rever-

pacatæ erunt tibi : quæ tamen verba ad subsequentem versum unice spectant, et male in eo codice Græco repeti, ex Hebræo archetypo liquet.

[a] Iterum plus habet codex Alexandrinus, quæ sub asterisco continuat : Καὶ γνώσῃ ὅτι ἐν εἰρήνῃ τὸ σπέρμα σου, καὶ ἐπισκοπὴ τῆς εὐπρεπείας σου, καὶ οὐ μὴ ἁμάρτῃς : quæ ad Hebræum comparata textum, mera videntur subsequentis sententiæ glossemata.

[b] Nempe semel est in Hebræo בעתו, quod ad acervum areæ refert. Vide quæ ad hunc locum versionis Hieronymianæ ex Hebræo diximus.

[c] Legendum *dolores*, ipse Martianæus monuit : et est quidem in Græco ὀδύνας. D

[d] Tacet in Augustinianis libris pronomen, *mea*.

[e] Apud S. Augustinum : *Non enim mentitus sum : verba sunt sancta Dei mei*. Græcus impressæ lectioni nostræ hæret propius.

[f] Addit præterea Augustinus, *cum mihi bene esset :* quæ tamquam sacri textus germana verba interpretatur, *id est, cum essem immortalis ad imaginem Dei*. In Hebræo autem aut Græco textibus non sunt.

[g] Aliter hæc idem nectit: *semitas Sabæorum intuemini;* sed et Græcus textus abludit, et plus habet.

[h] Solidum hunc versiculum 21, *Nunc autem et vos insurrexistis in me sine misericordia : sed videntes vulnus meum timete*, qui in Martianæi editione veteris descriptoris incuria deerat, nos ex S. Augustino totidem verbis suffecimus. Neque vero ex iis erat hæc verborum pericope, quæ aut obelo jugulanda sunt, aut sub asteriscis supplenda, ut causari exemplarium varietatem, aut notarum possis : sed quæ continenter cum in Hebræo, tum in Græco maxime textu obtinuerit : Ἀτὰρ δὲ καὶ ὑμεῖς ἐπέβητέ μοι ἀνελεημόνως, ὥστε ἰδόντες τὸ ἐμὸν τραῦμα φοβήθητε : quibus de verbo ad verbum Latina, quam restituimus, interpretatio respondet. Vide, si lubet, ipsiusmet S. Augustini Annotationem.

[i] August. *parva* pro *prava* nedum legit, sed etiam in subjuncta annotatione exponit : *Eum dicit verum hominem, qui personam significat agentis pœnitentiam conversione ad Deum, cujus parva verba dicebant*. Attamen φαῦλα, quod est in Græco, vocabulum, proprie deteriora, mala, nequam, et vero homine indigna verba significat.

[j] Græcus habet Νυνὶ δὲ ἐμβλέψας εἰς πρόσωπα ὑμῶν, οὐ ψεύσομαι. *Nunc autem inspiciens in facies vestras, non mentiar*. Facit vero cum impressa lectione Hebræus, atque ipse Augustinus, qui uno verbo *inspicientes*, pro *aspicientes* abludit.

[k] Minus bene in Martianæi editione *Replebor*. S. August. in instanti *Repleor*, et Græcus quoque Πλήρης δὲ γίνομαι, legunt : quorum et nos lectionem præferimus.

[l] Pronomen *mea*, quod deerat, ex Augustino et Græco suffecimus.

[m] Pro hisce verbis, *et non amplius revertetur oculus meus videre bona*, quæ totidem et in Græco sunt, S. August. tantum habet, *Et non revertar ad visibilia*.

tetur oculus meus videre bona, ⋇ [a] non me cognoscet oculus videntis? ⋇ oculi tui in me, et non subsisto [b] ⁚ tamquam nubes expurgata [de cœlo]. Si enim homo descenderit ad inferos, ultra non ascendet, et non revertetur amplius domum suam, neque cognoscet illum ultra locus suus. Propterea itaque et ego non parcam ori meo: loquar in angustia positus spiritus mei, aperiam [c] amaritudinem animæ meæ ÷ coarctatus ⁚ utrumne mare sum ego, aut draco, quia [d] statuisti super me custodiam? ⋇ Quia dixi ⁚ consolabitur me lectulus meus, et referam ad meipsum consolationem in toro meo: exterres me per somnia et per visionem obstupefacis: [e] absolves a spiritu meo animam meam: et a morte ossa mea. ⋇ [f] Repuli: Non enim in sempiternum vivam ÷ ut patienter feram ⁚

Discede a me. Vana est enim vita mea. Quid est enim homo quod exaltasti eum? aut quia sensu tuo intendisti ad [*Al.* in] eum? ut visitationem ejus facies in mane, et in requie judicabis eum. Usquequo me non dimittis, neque deseris donec glutiam [*Al.* deglutiam] salivam meam [in dolore]? [g] Si ego peccavi, quid possum tibi facere? Tu qui scis sensum humanum. Quare posuisti me, ut loquar adversum te, et sum tibi oneri? Et quare non es [h] oblitus iniquitatis meæ, et purgasti peccatum meum? nunc autem in terram ibo. [i] Mane vigilabo, et ultra non ero.

AD HÆC BALDAD SAUCHITES, DIXIT:

[*Cap.* VIII.] Quousque loqueris hæc? Spiritus multiloquax est ori tuo. Numquid Dominus injuste agit cum judicat, aut qui fecit omnia turbabit quod justum est? Si filii tui peccaverunt coram eo, misit in manu iniquitates eorum. Tu autem consurge diluculo ad Dominum omnipotentem, et precare. Si mundus et verax ⋇ es tu, ⁚ precem exaudiet tuam, et restituet tibi vitam justitiæ, et erunt priora tua minima, no-

A vissima autem tua infinita. Interroga enim generationem priorem, et exquire genus parentum. [j] Et hesterni sumus, et nescimus, et umbra est vita nostra super terram. Aut numquid non hi docebunt te, et referent tibi: et ex corde suo proferent sermones? Numquid virescit [*Al.* viret] scirpus sine aqua, aut crescit juncus nisi irrigetur? Adhuc in sua radice consistit, et non metetur. Antequam [k] bibat omnis herba, nonne arescit? Sic igitur erunt novissima hominum, qui obliviscuntur Dominum. Spes enim impii peribit, et non habitabilis erit domus ejus, atque araneis complebitur tabernaculum ejus. Quod et si suffulserit domum suam, non stabit; et cum cœperit, non permanebit. Humidus est enim ante solem, et de putredine [l] ejus germen ejus ascendet. In congre-
B gationibus lapidum dormit, et in medio lapillorum vivet. Si [m] deglutierit, locus mentietur eum. Non enim advertisti hæc, quia eversio imputabilis est. De terra autem alterutrum [n] germinabit. Dominus enim non [o] reprobabit innocentem, nec ullum munus impii accipiet. Veracium autem os replebit risu, et labia eorum confessione. Inimici autem eorum induentur confusione, et tabernaculum impii non manebit [*Al.* permanebit].

ET RESPONDENS JOB, DIXIT:

[*Cap.* IX.] Vere scio quia ita est. Quomodo enim poterit quis justus esse ante Dominum? Si enim velit judicio contendere cum eo, non [p] respondebit ei unum de mille. Sapiens est enim sensu, et fortis et magnus. Quis durus fuit coram eo, et mansit?
C Qui in [q] vetustatem perducit montes, et nesciunt: qui vertit eos in ira, qui commovet orbem a fundamentis, et columnæ ejus movebuntur. Qui præcepit soli et non oritur, et cætera sidera signat. Qui extendit cœlum solus, et ambulat tamquam super terram, super mare. Qui facit Arcturum, et Vespertinum, et Pleiadas, et interiora Austri. Qui facit

[a] Vitiose legit Martianæus uno verbo *nonne* pro *non me*, quod restituimus ex Augustino, et Græco quoque textu. Etiam pro *cognoscet*, antea legebatur in instanti minus bene *cognoscit*.

[b] Deerat terminalis punctorum nota, quam supplemus.

[c] Græcus plus habet Ἀνοίξω τὸ στόμα μου ἐν πικρίᾳ, κ. τ. λ. *Aperiam os meum in amaritudine*, etc. Hebræus haud item. Pro eo qui subsequitur obelo, antea erat asteriscus, quem tamen ipsemet Martian. improbavit.

[d] Emendavimus *statuisti*, juxta Græcum κατέταξας, et Augustini lectionem: antea haud bene legebatur in prima persona *statui*.

[e] Iterum emendavimus *absolves*, juxta Augustinum, Græcumque verbum Ἀπαλλάσσεις: pro quo legerat Martian. *absolvens*.

[f] Aliter nectit S. Augustinus, *a morte ossa mea repuli*. In Græco autem codice postremum hoc verbum, neque sub asterisco invenitur.

[g] Suffecimus conditionalem *si* voculam, quæ deerat, ope Græci exemplaris, Εἰ ἐγὼ ἥμαρτον: tum Augustinianæ lectionis, quam et propria annotatio confirmat. *Si peccavi, nihil possum tibi facere*.... tum paucis interjectis: *Si autem peccatum hominis nec facto, nec dicto tibi nocet*, etc.

[h] Legit S. Augustinus in tertia persona *oblitus est*: et Græcus λήθην ἐποιήσω.

[i] Pro *mane vigilabo*, quod et Græcus textus sonat, ὀρθρίζων; vitiose præferunt Augustiniani libri, *Nam evigilabo*. Leviora infra emendamus.

[j] In ms. codice error hic est exscriptoris, qui legit, *et externi sumus*, id est, *externi* pro *hesterni*. MART.

[k] Supino errore, qui tamen in antiquis mss. fere obvius est, lectum a Martianæo *vivat* pro *bibat*, quod
D nos, Græco suffragante textu, πρὸ τοῦ πιεῖν, restituimus. Elegantissime autem Augustinus, *Nisi*, inquit, *bibat: non enim aliquando viruit impius*.

[l] Pronomen *ejus*, quod hic legit et Augustinus, et in Græco ipso textu resonat, αὐτοῦ, nos supplemus.

[m] Antea erat *Si deglutietur*, pro quo nos Augustinianam lectionem secuti, rescripsimus *deglutierit*, et Græcus, Ἐὰν καταπίῃ.

[n] Hic quoque rescripsimus *germinabit*, juxta Græcum ἀναβλαστήσει, et Augustini testimonium: male antea, solemni antiquariorum lapsu, legebatur, *germinavit*.

[o] Ita et Græcus habet ἀποποιήσεται: legit tamen Augustinus *probabit*; addit vero, *An*, non reprobabit? *Vel illud*: impium probabit innocentem.

[p] Plurium numero Augustinus *non respondebunt*.

[q] Martianæus *in vetustate perducet*: minus bene Græc. ὁ παλαιῶν.

magna atque investigabilia : glorifica et ingentia quorum non est numerus. Si trangressus me fuerit, non videbo : et si [a] transierit me, nec sic sciam. Si enim morti tradiderit, quis avertet, aut quis dicet illi, quid fecisti? Ipsius enim inavertibilis ira. Ab ipso subdita sunt [b] cætera sub cœlo. Quod si audiat me, et discernat sermones meos ※ secum ⁝ Quod si etiam justus fuero, non exaudiet me. ※ Judicium ejus rogabo ⁝ Si vero invocavero, et [c] exaudierit, non credam, quod [*Al.* quoniam] exaudivit vocem meam. Ne forte in turbine me conterat. Multas enim tribulationes meas fecit sine causa. Non enim sinit me respirare; sed implevit me amaritudine. Etenim quia potest obtinet. Nam judicio ejus quis adversabitur? Quod et si fuero justus, os meum impia loquetur. Quod et si fuero sine crimine, pravus inveniar. Si enim et impie egi in animam [d] meam, nescio. Verumtamen aufertur vita mea. Unum est propter quod et dixi : Magnum et potentem disperdit [*Al.* disperdidit] ira, quia [e] nequam homines in magna morte erunt; sed justi hi deridentur. ※ Terra tradita est in manus impii. ※ Facies [f] judicum ejus operit. ※ Quod si non est, quis ergo est? ※ Vita autem mea levior est cursore.

A [g] ※ Fugerunt, et non viderunt bonitatem. ⁝ Abierunt quasi vestigium navis, aut quasi aquilæ [h] volantis, et quærentis escam. Quod si et locutus fuero, obliviscor dum loquor. Declinans in facie [*Al.* faciem], et ingemiscam. Commoveor omnibus membris. Scio enim quia impunitum me non dimittis. Et quia sum impius, quare non sum mortuus, sed laboro? Quod si purificatus fuero in nive, et mundatus fuero mundis manibus, satis in sorde me [i] tinxisti, et exsecratum me est vestimentum meum. Non es enim homo sicut ego, cui contradicam : ut veniamus pariter ad judicium. Utinam esset nobis arbiter, et qui argueret, et qui audiret inter utrumque [*Al.* utrosque]! Avertat a me virgam ※ suam ⁝ et timor ejus non me terreat. Loquar,

B et non timeam eum. Non enim [j] nunc sum mecum. [*Cap.* X] Defecit anima mea in vita mea. Proferam contra me sermones meos, loquar in amaritudine animæ [k] ÷ coarctatus, ⁝ et dicam ad Dominum : Noli me docere impium esse. Quare me taliter judicasti? Aut bonum est tibi, si inique egero? quia despicis opus quod manus tuæ fecerunt, et ad consilium impiorum animadvertisti? aut sicut homo perspicit, perspicis, ※ aut sicut videt homo videbis :

[a] Aliter hocce alterum isocolon legit Augustinus : *Si altior me fuerit* (*aut celeritate perstrinxerit me*), *non eum agnoscam*. Haud scio tamen, num quæ parenthesi inclusimus, tamquam ipsius textus verba recitet. Ut ut sit, noster satis bene cum Græco quadrat.

[b] Quamquam et Augustinus ita legit, et qui eum
C hoc proprio loco exponunt, Benedictini editores nihil de Latina ista lectione dubitent, sed Græcam modo satagant emendare, mihi eo magis Latina ipsa de mendo suspecta est, quo certius liquet, ex corrupto, ut volunt, Græco exemplari, esse derivatam. Pro *cætera* penes LXX est κήτη, id est, κήτη τὰ ὑπ' οὐρανὸν, *cete quæ sub cœlo sunt* : atque ut demus ultro, quod putant, labem allatam Græcæ versioni, quæ olim legere fortassis debuisset, κῆθοι τῆς ὑπερηφανίας, id est, *adjutores superbiæ*, quod Hebræo textui consonaret : fatendum est tamen, quam dicunt labem longe esse antiquissimam, et multo ante Hieronymum, quem κήτη legisse, non κῆθοι, tum reliqua hujusce commatis interpretatio verborum, *quæ sub cœlo sunt*, manifesto evincit, cum ipsa vox *cætera* quæ neque Hebrææ quidquam lectioni, nec Græcæ restitutæ κῆθοι convenit, sed suopte se indicio prodit, scribarum vitio depravatam ob eam quam cum *cete* habet similitudinem. Aio itaque non
D *cætera* scriptum fuisse abs Hieronymo hic loci, sed *cete* : siquidem ex nullo umquam exemplari illam potuit interpretationem excudere; hanc vero propositum Hexaplare, sive etiam commune τῶν LXX sponte totidemque litteris sufficiebat, κήτη, *cete*. Optime autem habet et sensus, nam et Virgilius v Æneid. *immania cete* dixit, ubi videndus est Servius Græcam declinationem proferens, et *scopulosa cete* Statius I Achill., ut alios nunc taceam. Econtrario qui *cætera* posuit, omnino non potuit Interpres esse, sed vetus amanuensis, qui duas temere litterulas pro suo captu atque arbitratu supplevit, et cum bene quoad sensum esset ex ea etiam fraude, vel, ut sibi fortasse videbatur, critica emendatione, facile lectoribus suis omnibus ad hunc usque diem imposuit. Imposuit vero jam inde ab ipsius ævo Interpretis, nam ipse Augustinus, quem scimus hac usum Hieronymiana interpretatione in Annotationum libro, jam tum depravato hujusmodi codice est usus, quod cum ex ejus lectione, tum præsertim ex subjuncta ibi Annotatione constat : *Ab ipso subdita sunt cætera sub cœlo : Excepto*, inquit, *ipso cœlo, id est, rationali creatura, quia si ipsa sibi cætera subdidisset, numquam per ea quæ subdiderat, puniretur*. Vide quam cito, et quam late fraus invaluerit.
C Nosmet venerandæ antiquitati tantum tribuimus, ut quam falsam ostendimus, mutare lectionem non audeamus.

[c] Contrario sensu legit atque interpretatur S. Augustinus, *et non exaudierit* : Græco tamen ipso textu contradicente, qui eam negandi particulam non agnoscit.

[d] Illud *meam*, asterisco prænotandum est, ut in Græco. Pro quod sequitur adverbio *Verumtamen*, vitiose lectum a Martianæo *Verum autem*. Denique iterum præfigendus asteriscus sequentibus, *Unum est*, etc. Porro Augustinus ἁπλῶς legit, *quod dixi* : non, *propter quod dixi*, tametsi istud Græco magis consonat.

[e] Satis vitiose, nullo autem ferme sensu, Martianæus legerat *neque homines*, pro *nequam homines*, quod nos emendamus.

[f] Mendoso, ut alibi ostendimus, hic quoque usus est codice S. Augustinus, qui legit, atque interpretatur, *Faciens judicium*, pro *Facies judicum*.

D [g] Asteriscum, quem postremæ tantum voci *bonitatem*, prætermissis etiam finalibus punctis, Martianæus præposuerat, nos ad Græci codicis normam huc sensimus revocandum initio versiculi. Quod sequitur verbum *Abierunt*, in Hebræo quidem, non autem in Græco resonat.

[h] Martianæus minus bene in recto legerat *Aquilæ volantes et quærentes*, quod veteris pronuntiationis est vitium.

[i] Iterum vitiose idem legerat *tinxi* pro *tinxisti*, et paulo post, *Non est enim homo*, pro *Non es enim*, etc., quæ adeo post S. Augustini suffragium, ex Græco βάψας et Οὐ γάρ εἶ ἄνθρωπος, nos restituimus. Leviora inferius emendamus.

[j] Voculam *nunc*, Hebræus, Græcus, ipsique Augustiniani libri tacent.

[k] Deerat obelus, quem, voce *coarctatus* in Hebræo tacente, necessarium ad Græci quoque codicis normam suffecimus.

aut humana est vita tua, aut anni tui sunt [a] ※ tamquam dies ⁚ hominis? quia perquisisti iniquitatem meam, et peccata mea investigasti. Scis enim me nihil impii [*Al.* impie] fecisse. Sed quis est qui de manibus tuis eripiat [*Al.* eripiatur]? Manus tuæ fecerunt me, et finxerunt me, postea vero mutatus percussisti me. Memor esto quod de luto finxisti me, et in terram [b] iterum me convertes. Nonne tamquam lac mulsisti me, et coagulasti me ut caseum? et pelle et carne me induisti : ossibus et nervis me inseruisti. Vitam, et misericordiam mihi dedisti, et inspectio tua custodivit spiritum meum. Hæc ergo cum in te sint, scio quia omnia potes, nec est tibi impossibile quidquam. Quod si et peccavero, custodies me : ab iniquitate autem non impunitum fecisti me. Quod si et impie fecero, væ mihi : et si justus fuero, non possum respirare. Plenus enim sum opprobrio : et capior sicut leo ad occisionem. Iterum autem commutatus sævissime crucias me. Restauras [*Al.* Instauras] in me tormenta mea. Ira magna usus es in me, et importasti mihi tentationes. Quare ergo de ventre eduxisti me et non sum mortuus, ut nullius oculi me viderent? et essem tamquam non fuissem. Quare autem a ventre non sum sepultus protinus? aut numquid non est parum tempus vitæ meæ? [c] Patere me, ut requiescam pusillum ; antequam eam unde non revertar : in terram tenebrosam, et caligosam, in terram noctis æternæ : ubi non est lux, nec est videre vitam hominum.

RESPONDENS SOFAR MINÆUS, DIXIT :

[*Cap.* XI.] Qui multa dicit et audire debet. Aut numquid eloquens, videbitur justus esse? Beatus homo natus, [d] homo brevis vitæ. Noli multus esse in verbis, cum nemo sit qui contradicat tibi. Neque dicas, justus sum operibus, et sine crimine ※ fui ante eum. ⁚ Sed quomodo Dominus loquatur ad te, ※ et aperiat labia sua tecum, ⁚ et doceat te virtutem sapientiæ, quia duplex erit super te : et tunc scies, quia digne reddita [e] sunt tibi a Deo pro eis quæ peccasti. At vestigium Domini invenies, vel ad ultima venisti eorum quæ fecit omnipotens? Sublimior [f] est cœlo, et quid facies? Profundior vero inferis,

A quid scis? aut longior a spatio vel altitudine maris. Quod si everterit omnia ※ aut congregaverit, ⁚ quis dicet illi, quid fecisti? Ipse enim novit opera [g] iniquorum, et videns injusta, non negliget. Homo aliter putat sermonibus, et vir natus mulieris tamquam onager erit in deserto. Si enim tu mundum posuisti cor tuum, et extendes [*Al.* extendens] ad eum manus tuas. Si iniquum quid est in manu tua, longe facito illud ÷ a te ⁚ et iniquitas in domo tua non maneat. Sic enim fulgebit facies tua, tamquam aqua pura, et exspoliabis [*Forte* exspoliaberis] sorde, et non timebis : et laboris oblivisceris, tamquam [h] fluctus qui præterit, et non terreberis : et oratio tua tamquam Lucifer erit : et a meridiano orietur tibi vita, et confides quia est tibi spes. Et pro solli-

B citudinibus et curis apparebit tibi pax. Requiesces enim et non erit qui te expugnet, et rogabunt faciem tuam multi. ※ Oculi autem impiorum tabescent ⁚ salus autem relinquet eos : spes enim eorum perditio est animæ.

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT :

[*Cap.* XII.] Ergo vos estis soli homines? vobiscum morietur sapientia? et mihi quoque est cor, sicut et vobis; sed justus vir et sine crimine venit [i] in derisum. In tempus enim certum præparatus erat, ut succumberet alius, et domus ejus ut devastaretur ab iniquis. Immo vero nullus confidat, cum sit nequam, se impunitum futurum, quod in iracundiam provocat Deum, tamquam inquisitio in eos non sit futura. Sed tamen interroga quadrupedia, si

C tibi responderint [*Al.* respondeant], aut volatilia cœli, si renuntiaverint tibi, et narra terræ, si loquetur ad te. ※ Et referent tibi pisces maris : ※ Quis nescit in his omnibus quia manus Domini fecit hæc? ⁚ Si non in [j] manu ejus est anima omnium viventium, et spiritus omnis ※ carnis ⁚ hominis. Auris enim sermones dijudicat, fauces autem gustans escas ※ sibi ⁚ In multo tempore sapientia est : et in longa vita est scientia. Apud eum est sapientia et virtus, ipsius est consilium et intellectus. Si destruxerit, quis [k] ædificabit? Si cluserit ※ circum hominem, [l] quis aperit? Si prohibuerit aquam, siccabit terram. Quod si emiserit, [m] perdet

[a] Præposuimus voci *tamquam*, asteriscum, quem male Martianæus postposuerat : addidimus et finalia puncta.

[b] Pro *iterum*, mendose legit Martianæus *tantum*. In Græco est πάλιν. Leviora infra emendantur.

[c] Supino errore, contrario autem sensu, lectum a Martianæo *Attere*, pro *Patere*. Græcus Ἔασόν με. Sed et Augustinus sic legit, exponitque, *Patere ergo me, ut requiescam in te.* Hic vero præterea habet *donec* pro *ut*, moxque exaggerare suo ipse sensu videtur, non ipsa textus verba laudare, ubi addit, *Antequam eam in pœnas, unde reverti non licet.*

[d] Abundat altera hæc vox *homo*, quam neque S. Augustinus, neque Græcus repetit.

[e] S. Augustinus, *reddita sint tibi a Domino quæ peccasti.*

[f] Propius ad Græcum Ὑψηλος, positive idem legit *sublime.*

[g] Idem plus habet, *opera hominum iniquorum :* et

D mox rectius : *Homo vero aliter nutat.*

[h] Hic autem e mendoso, ut videtur, codice legit cum negandi particula, *fluctum qui non præterit :* tum *terreris* pro *terreberis.*

[i] Minus recte Martian. *venit ad risum.*

[j] Idem iterum male *in manus* pro *manu*. Græc. ἐν χειρί.

[k] Hoc quoque juxta Græc. et S. Augustinum legimus *ædificabit* : Martian. *ædificat.* Obelum præterea, quem verbis, *quis aperiet*, ex corrupto suo codice ipsemet invitus præposuerat, sustulimus.

[l] Frustra anteposito veru jugulatur, *quis aperit?* quia hæc duo verba reperiuntur in Hebræo, et manca uno membro remaneret oratio absque illis. MART.

[m] Interserit S. Augustinus *et* particulam : *Si et emiserit.* Tum nos *perdet*, ex ejus testimonio et Græco ἀπολέσει emendavimus, pro quo vitiose lectum a Martian. *prodiet.*

evertens terram. Apud ipsum imperium et fortitudo, et disciplina, et intelligentia. Qui ducit consiliarios [*Al.* consultatores] captivos, Judices autem terræ in pavorem misit [*Al.* mittit]. Qui collocat reges super sedes ✳ et circumdedit balteo renes [*Al.* lumbos] eorum ⁚ Qui emittit sacerdotes captivos, et potentes terræ evertit. Qui permutat labia fidelium, et intelligentiam senum cognovit : effundens ignobilitatem super principes, et humiles sanans. Qui revelat profunda de tenebris : et [a] produxit in lucem umbram mortis, ✳ decipiens gentes, et perdens eas, ⁚ sternens gentes et in via deducens [*Al.* in viam ducens] eas. Reconcilians corda principum ✳ populi ⁚ terræ : seduxit autem illos in via [*Al.* viam] quam non noverant. Tractabit tenebras et non lucem, et errabunt sicut ebrius. [*Cap.* XIII.] Ecce hæc omnia vidit oculus meus, et audivit auris mea, et novi quæ et vos nostis. Et ✳ quidem ⁚ ego non sum vobis insipientior : immo vero et ego ad Dominum loquar, et arguam in conspectu ejus, si voluerit. Vos autem estis medici iniqui, et curatores malorum omnes vos. Utinam contingat vobis obmutescere ! et reputabitur vobis in sapientiam. Audite ergo objurgationem oris mei ⁚ Judicio autem labiorum meorum intendite. Nonne ante conspectum Domini loquimini, et ante conspectum ejus profertis dolum ? an subtrahitis vos ipsos judices fieri? Optimum erit, si discusserit vos. Si enim omnia facientes adjiciemini ei, hic nihilominus [b] arguet vos. Quod si et occulte personas mirati fueritis, nonne censura ejus terrebit vos, et timor ejus decidet in vos ? Et erit gaudium vestrum in cinere : corpus autem luteum. Obmutescite, ut loquar ✳ ego ⁚ et requiescam ab ira, apprehendens carnes meas dentibus meis, et animam meam ponam in manu [c]. Licet occidat me ille, qui potens est, quia [*Al.* qui] et cœpit, tamen loquar, et coram eo arguam [d], et hoc mihi eveniet in salutem. Non enim ante conspectum ejus dolus introibit. Audite, audite sermones meos, quos referam vobis audientibus. Ecce ego appropinquo judicio meo. Scio ego quia justus

A inveniar. Quis est qui dijudicetur mecum ✳ ut nunc obmutescam et desinam. ⁚ Duo concede mihi ✳ tunc a facie tua non abscondar ⁚ manum aufer a me, et timor tuus non me terreat. Deinde vocabis, et ego audiam : loqueris, et ego respondebo tibi. Quot sunt iniquitates meæ, et peccata mea quæ sunt, doce me. Quare a me abscondis? Aut putas me esse contrarium tibi, et quasi folium quod a vento movetur, vereris ? an tamquam feno quod rapitur, contrarius es ? quia conscripsisti adversum me mala, et imposuisti mihi peccata juventutis, et imposuisti in compede [*Al.* compedes] pedem meum, et observasti omnia opera mea. Radices pedum meorum contemplatus es, qui veterasco sicut uter, aut velut vestimentum, quod a tineis comestum est. [*Cap.* XIV.] Homo enim

B natus de muliere brevis vitæ, et plenus iracundiæ : et sicut flos cum floruerit, decidet, fugitque ut umbra, et non permanet. Nonne etiam hujus curam habuisti, et hunc venire fecisti in judicium coram te? Quis enim erit mundus absque sorde? nec unus quidem, etiamsi unius diei fuerit vita [e] ejus ✳ super terram. ⁚ Dinumerati enim sunt menses ejus [f] apud te. Tempus definisti, et non transit. [g] Discede ab eo : sine requiescat, et placeat ei tamquam mercenario dies sua. Est enim arbori [*Al.* arboris] spes. Quia si excidatur, iterum floret, et germen ejus non deficiet. Nam si senuerit radix ejus in terra, [h] atque in petra fuerit mortuus truncus ejus, ab odore aquæ florebit, et faciet fructum sicut novella. Vir vero cum mortuus fuerit, abiit; et

C cum ceciderit homo, jam non erit : tempore enim minuetur mare, et flumen deseritur, et siccatur. Homo autem cum dormierit, non exsurget. Usquequo cœlum est, non consuetur, ✳ et non suscitabitur de somno suo. ⁚ Atque utinam apud inferos me custodisses, et abscondisses me, donec requiesceret ira tua, et statuisses mihi tempus in quo memoriam mei faceres ! Si enim mortuus fuerit homo : vivet consummatis diebus vitæ suæ ? Sustinebo usquequo denuo faciam : deinde vocabis, et ego respondebo tibi. Opera autem manuum tuarum ne im-

[a] Martian. *perduxit*, minus bene : qui et paulo post, quemadmodum sæpius alibi, finalia puncta, quæ asterisci continentiam terminant, prætermisit.

[b] Superfluus hoc loco ponitur asteriscus cum sequenti dictione. Sensus enim, remoto *quia*, perfectus est; nec illud scriptum legitur in volumine Hebraico. MART.

— Præfixo asterisco addit Martian. *quia*, quam ipsemet notam, ac vocem adscititias, ac temere intrusas in suo ms. fatetur. Forte *via*, legendum erat pro *quia*, eaque varians lectio erat margini apposita *via ejus* pro *ei*, ut Alexandrinum exemplar Gr. ὁδῷ αὐτοῦ pro αὐτῷ.

[c] Supplendum videtur pronomen *mea*, quod in Hebr. et Gr. ipso textu resonat.

[d] S. Augustinus addit nos, Gr. ὑμᾶς, *vos*, Heb. neutrum habet. Leviora quædam infra emendamus.

[e] Asteriscum hic loci, pro ÷ obelo, imperitia scriptoris invenimus appositum. Quis enim nesciat obelis, non asteriscis fuisse notata ab Hieronymo quæ in LXX legebantur, et in Hebræorum voluminibus non erant? Itaque similes emendationes ac mutationes facile nobis permittimus; ubi exploratum habemus, quid ab Hieronymo, quid a librariis dormitantibus derivatum fuerit in mss. codicibus Latinis. MART.

D [f] LXX, *apud eum*, sive *ab eo*, παρ' αὐτοῦ : at melius in ms. *apud te*, juxta Hebræum אתך *ittach*, id est, *tecum*, vel *apud te*. MART.

[g] Notat Olympiodorus in quibusdam exemplaribus sic legi : *Recede a me, ut requiescam, et victu seu mercede contentus sim, sicut mercenarius*. MART.

[h] *Sciendum est*, inquit Polychronius, *quod Hebræus pro illo*, in petra, *habet*, in cinere, *prioris versus consequentia, et rei ipsius natura ita postulante. Aquila autem*, in pulvere, *et Theodotion*, in humo, *cum Hebraico fonte consentientes, reddiderunt; qui etiam pro voce*, ῥάδαμνος, *interpretati sunt*, κορμόν, *id est, truncum pro surculo. Rursus Græcus*, faciet messem, *a fine, dixit : Hebræus autem rem ipsam respiciens*, fructum faciet. *Utrobique vero idem sensus servatur*. Ms. codex concordat cum Hebraico in ultima voce, *fructum faciet*. MART.

probes. Cogitationes meas dinumerasti, et nihil te latuit peccatorum meorum. Signasti in sacculo iniquitates meas : annotasti si quid invitus erravi. ⋇ Et quidem [*Al.* equidem] mons cadens defluit ⋇ et petra veterascit in loco suo.[a] Lapides consumuntur aquis, ⋇ et alluvione frequentium gurgitum minuitur arena terræ, ⁚ spem vero hominis perdidisti. Impulisti enim in finem, et abiit ; mutasti faciem ejus, dimisisti eum. Et cum multi fuerint [*Al.* fuerunt], filii ejus, nescit : si autem et pauci, ignorat ⋇ de eis ⁚ sed carnes [b] ejus ⋇ super eum [c] doluerunt : et anima ejus super eum luxit.

RESPONDENS AUTEM ELIPHAZ THEMANITES, DIXIT :

[*Cap.* XV.] Numquid sapiens respondebit in spiritu scientiæ, et implebit [*Al.* implevit] dolore ventrem, arguens in verbis quibus non oportet, in sermonibus quibus nihil proderit ⋇ in eis? nonne tu repulisti timorem, et locutus es tales sermones ante conspectum Domini? Quia reus es sermonibus oris tui, et elegisti linguam malorum, arguat te os tuum et non ego, et labia tua contradicant tibi. Quid enim? Numquid primus homo natus es, aut [d] ante colles concretus es : aut arcana Domini audisti, aut in te solo est sapientia? Quid enim nosti quod non novimus, aut quid intelligis quod non nobiscum est? ⋇ Sed et senex et decrepitus in nobis est : ⋇ antiquior patris tui diebus. Numquid parum peccasti, et vulneratus es graviter ? ⁚ Nimis elate locutus es. Quid ausum fuit cor tuum, et quid sustinuerunt oculi tui : quia in furore erupisti contra Dominum : et protulisti ex ore tuo sermones tales? Quid enim est homo, ut sit sine crimine? aut sit natus justus ex muliere? Si in sanctis ⋇ ejus ⁚ non est fides, et cœlum non est mundum ante eum : quanto magis abominabilis vir, bibens iniquitates ut potum! Narrabo tibi, audi me, et quæ vidi, annuntiabo tibi, quæ sapientes dixerunt, et non celaverunt parentes suos. Ipsis solis data est terra, nec supervenit illis quisquam extraneus. Omnis vita impii in solitudine est : et numerati anni dati sunt potenti, et timor in auribus A ejus. Cum putaverit se esse jam in pace, tunc eversio veniet ei. Non credit [*Al.* credet] converti a tenebris. Jam enim traditus est in manibus ferri, et decretus est in escam [*Al.* esca] vulturum, et novit in semetipso quod servatur ad ruinam. Dies enim tenebrarum terrebit eum. Necessitas et tribulatio tenebit eum. Sicut dux in prima acie decidet, [e] qui elevavit manus contra Dominum [*Al.* Deum], et contra Dominum omnipotentem contumax fuit, et cucurrit contra eum contumeliose ⋇ in crassa cervice scuti sui, ⋇ quia [f] operuit faciem ejus in adipe suo ⋇ et fecit capistrum super femora. Habitet civitates desertas, intret in domos quæ non habitantur. Quæ enim ille [g] paravit, alii auferent, et non ditabitur, nec permanebit substantia ejus. Non B mittet [*Al.* immittet] super terram umbram, nec effugiet tenebras; sed stirpem ejus arefaciet ventus, et decidet ejus flos. Non speret se permanere : vana enim evenient ei. Præcisio ejus ante horam corrumpetur, et germen ejus non videbitur. Vindemietur tamquam uva acerba ante tempus. Decidat tamquam flos olivæ. Testimonium enim impii mors, et ignis comburet domos eorum qui munera accipiunt. Concipiet in ventre gemitus, et evenient ei vana, et venter ejus portabit dolum.

[h] RESPONDENS AUTEM JOB, AIT :

[*Cap* XVI.] Audivi talia multa. Consolatores [i] malorum omnes. Quid enim ⁚ Numquid ordo est in sermonibus spiritus? ⋇ aut in quo molestum tibi erit, quia re- C spondebis ⁚ Et ego secundum vos loquar [*Al.* loquor]. Si subjecta esset anima vestra pro mea, loquerer vobis sermonibus, et moverem super vos caput meum. Esset virtus in ore meo, et labia moverem, et non parcerem. Si enim loquar, non [j] dolebo vulnere, quod si taceam, nihilominus terebrabor. Nunc autem lassavit me [k] dolor; et fecit stultum, et putrem ⋇ apprehendisti me, et in testimonium factus sum, ⋇ et surrexit super me mendacium meum, ⋇ contra faciem meam [l] respondebit ⁚ Iracundia

[a] Asteriscorum et punctorum finalium notas, ut sæpe alibi, hic quoque non semel restituimus.

[b] Hic pro asterisco ⋇ posuerat exscriptor ÷ obelum, sed manifesto errore, quem emendavimus ad fidem Hebræi codicis. Notandum vero in sequenti, *super eum*, nullum esse appositum signum in ms. Alexandrino ad finem hujus capituli : etsi minime reperiantur hæc in LXX Romanæ editionis. MART.

[c] Aliter Martian. hæc junxerat interjecto punctu, *super eum. Diluerunt*, etc. haud bene.

[d] Olymp. et Polych. in Catena Græcorum Patrum : *Neque ante colles concretus es. vel* (*ut Hebræus habet*) *conceptus es... Neque constitutionem Domini audisti, pro quo Aquila*, arcana, *Theodotio*, mysterium, *Symmachus vero*, colloquium, *reddidit :* Hieronymus cum Aquila consentit, dum Latine interpretatur, *aut arcana Domini audisti*, etc. MART.

[e] Augustinus *qua :* neutrum Græcus probat, sed *quia* ὅτι.

[f] Hebræus habet *cor;* ac si diceret, *facultas animæ visibili luxu et deliciis obcæcata est;* pro illo vero *peristomium* [ms. *capistrum*], habet, *pinguedinem et diploidem*, etc. Hæc Olympiodorus in Catena Gr. PP. MART.

[g] Idem plurium numero, *Quæ enim illi paraverunt, alii auferunt.*

[h] Omissa sunt isthæc in ms. codice; ubi exscriptor spatium sufficiens vacuum reliquit ad ea describenda miniaceo colore, ac litteris majusculis. Quod in aliis mss. factum conspicimus : nam in multis de- D sunt sæpius tituli et litteræ initiales. MART.

[i] Restituimus ad Græcum exemplar, et Augustini lectionem, *Consolatores malorum omnes*, pro quibus erat, *Consolatores mali vos omnes.*

— Pro quo Aquila, inquit Olympiodorus, *consolatores laborum;* Theodotio, *consolatores molestiarum;* Symmachus autem dilucidius reddidit, *consolatores omnes odiosi estis.* MART.

[j] Falso legerat Martianæus, *non delebo vulnera*, pro *non dolebo vulnere* juxta Græcum, οὐκ ἀλγήσω τὸ τραῦμά μου, quemadmodum S. quoque Augustinus legit.

[k] Nomen *dolor*, quod proprie in Græco non est, ne ipse quidem Augustinus novit.

[l] Apud S. Augustinum *respondi*, qui mox *enim* adverbium rectius prætermittit : tum vero omnium optime *dejecit me*, legit juxta Græcum μετέβαλλέ με, quemadmodum et nos restituimus. Satis autem vi-

enim usus dejecit me, fremuit super me dentibus. Sagittæ pyratarum ejus super me deciderunt, acie oculorum irruit. Acriter percussit me [a] in genibus, et simul concurrerunt in me. Tradidit enim me Dominus in manus iniqui, et inter impios projecit me. In pace cum essem, discerpsit me, et tenens comam meam divulsit [*Al.* devellit]. Statuit me sicut signum. [b] Circumdederunt me lanceis emittentes in renes meos; et [*Al. tacet* et] non pepercerunt. Effuderunt in terra fel meum, dejecerunt me prostratione magna. Cucurrerunt ad me potentes, cilicium assuerunt corio meo, [c] virtus enim mea in terra exstincta est, venter meus combustus est a fletu, et super palpebras meas umbra [d] mortis. Iniquitas nulla erat in manibus meis, sed oratio mea munda. Terra ne operiat super sanguinem carnis meæ, nec sit locus clamori meo. Et nunc ecce in cœlis est testis meus, et conscius meus in excelsis. Ascendat deprecatio mea ad Dominum, et ante conspectum ejus distillet oculus meus. Dijudicetur vir cum Domino ⋇ sicut filius hominis ad proximum suum ⁏ anni enim dinumerati venerunt mihi, et viam qua [*Al.* per quam] non revertar, ingrediar. [*Cap.* XVII.] Defeci, agitatus spiritu. Oro ut sepeliar, et non contingit mihi. Preces adhibeo cum labore. Et quid feci? Furati sunt externi bona mea. ⋇ Quis est iste? Ad manum meam ligetur. ⋇ Quia cor eorum abscondisti a prudentia ⋇ propter hoc non exaltabis eos ⋇. Parti [e] annuntientur mala, et oculi super filios eorum tabuerunt ⁏ Posuisti autem me in loquelam nationibus, et in risum illis deveni. Obscurati sunt ab ira [*Al.* ob iram] oculi mei, et expugnatus sum valde ab omnibus, et mirati sunt super hæc [*Al.* hoc] veraces. Justus autem super inimicum con urgat, et obtineat fidelis viam suam, et purus manibus sumat audaciam. Quapropter omnes convertimini, et venite. Non enim [f] invenio in vobis veritatem. Dies mei transierunt in calamitatibus: et concussæ sunt compages cordis mei. Noctem in diem posuerunt. Lux prope faciem tenebrarum. Si sustinuero, inferi erunt domus mea. In tenebris stratus est lectus meus. Interitum appellavi patrem meum, matrem meam, et sororem tabem. Quæ est enim mihi jam spes? aut bona mea videbo: aut mecum ad inferos descendent? aut pariter in cinerem descendemus.

RESPONDENS AUTEM BALDAD SAUCHITES, DIXIT:

[*Cap.* XVIII.] Quousque non es taciturus? Cohibe te, ut et nos loquamur. Cur ut quadrupedia tacuimus coram te? abutitur te iracundia. Quid enim? Si tu mortuus fueris, sub cœlo non habitabitur: aut subvertentur montes a fundamentis, et lumen impiorum exstinguetur, nec splendebit flamma eorum? Lux ejus erit [*Al.* fuerunt] tenebræ in domo, et lucerna super eum exstinguetur. Capiant [g] infimi substantiam ejus, et erret concilium ejus. Immissus est enim pes ejus in laqueum [*Al.* laqueo], et in rete implicabitur. Veniant super eum laquei ⋇ confortabit [*Al.* confortavit] super eum sitientes ⁏ absconditus est super terram funiculus ejus ⋇ et captio ejus in semita [*Al.* semitis]. Per circuitum ⁏ perdant eum dolores, et multi circa pedes ejus veniant in angustia famis. Ruina enim ei præparata est magna. Comedantur rami pedum ejus, et devoret decora ejus ⋇ matura ⁏ mors. Rumpatur de habitaculo ejus sanitas, et teneat eum necessitas causæ regalis. ⋇ Habitet in tabernaculo ejus, [h] in nocte ejus. ⋇ Aspergentur speciosa ejus sulphure. ⋇ Subter radices ejus siccabuntur, ⋇ et de sursum irruet messio ejus ⁏ Memoria ejus pereat de terra [i] ⋇ et non

tiose ac nullo ferme sensu Martianæus ex corrupto suo ms. excuderat, *deficit me*.

[a] Malim equidem *in genas* legi, quod et Hebræus præfert לחיי, ac facile existimarim Origenianum quoque exemplar *εἰς σιαγόνια* olim prætulisse. Verum cum etiam Augustinus in Latino suo codice invenerit, *in genibus*, et Græcus habeat *εἰς τὰ γόνατα*, propius ad fidem est opinari, jam inde ab Hieronymi ævo fuisse Græcas voces, *εἰς σιαγόνια*, ob litterarum similitudinem a librariis depravatas in has *εἰς τὰ γόνατα*: atque ejusmodi exemplari S. quoque usum esse interpretem, cum nullum ferme esset boni sensus dispendium. Hinc certe, cum pridem *in genas* rescribere statuissemus, probavimus demum Augustinianam lectionem hanc magis: quam enim e suo ms. excuderat Martianæus uno verbo *ingens*, sive pro *in genas*, sive pro *in gentibus*, depravatam velis scribarum oscitantia, manifesto mendosam ac falsam pati haud potuimus.

[b] Iterum manifesto errore laborabat Martianæi lectio, *circumdederunt lanceas*, quam ex S. Augustini testimonio, Græco jugiter textu, *ἐκύκλωσάν με λόγχαις*, suffragante, emendavimus.

[c] Falso Martianæus versiculum istum, *virtus enim mea in terra exstincta est*, præfixo obelo jugulaverat, perinde ac si esset Græcum assumentum, quod in Hebræo archetypo non haberetur. Verum est illa omnium fere luculentissima in Hebræo sententia, ועללתי בעפר קרני quod, est ad verbum, *Et infirmarit in pulvere cornu meum*, quod commodius Græci interpretantur, Τὸ δὲ σθένος μου εἰς γῆν ἐσβέσθη. *Robur autem meum in terra exstinctum est.* Ad fidem itaque Hebræi textus obelum sustulimus.

[d] Videtur vox *mortis*, ad Alexandrini codicis normam asterisco insignienda.

[e] Martianæus *annuntiantur*, minus bene, ut et illud, quod postremum asteriscum omiserat, quem nos suffecimus.

[f] Minus hic bene Augustini codex, *invenit in vos veritatem*. Paulo autem post, *convulsæ* pro *concussæ*.

[g] S. Augustinus, *Accipiant*, quod idem est. Verum quod *infimi* legimus, pro quo vitiose Martianæus *infirmi*, illius testimonio debemus, et Græco textui, ἐλάχιστοι, ad cujus fidem leviora quædam infra castigantur.

[h] Idem Olympiodorus non otiose in hunc locum ista annotavit: *Alia autem exemplaria pro eo*, in nocte ejus, *habent*, in corpore ejus..... *Theodotio*: habitabit in tabernaculo ejus rerum omnium egestas. *Hebræus autem amplius quiddam dicens*, *habet*, habitabit in tabernaculis non suis, *id est*, *vagabundus in aliorum ædibus commorabitur*. Cæterum qui interpretantur, *in nocte ejus*, abjecto מ *Mem* ex hodierno Hebræo מבלי לו *mibbeli-lo*, legebant בלילו *ballajelo*; hoc enim significat, *in nocte ejus*. MART.

[i] Superiores proxime tres asteriscos, addita in fine crassiorum punctorum nota, ad codicis Alexandrini regulam restituimus, ubi iste asteriscus soli

sit nomen ejus in facie platearum : et pellatur de lumine in tenebras : et non sit cognoscibilis in populo suo, nec resalvetur sub cœlo domus ejus; sed in populo ejus vivant alteri. Super eum gemuerunt infimi, et proceres tenuit miraculum. Hæc sunt domus impiorum, et hic est locus ignorantium Deum.

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT :

[*Cap.* XIX.] Quousque fatigatis animam meam, et destruitis me verbis? Scitote tantum, quia Dominus [*Al.* Deus] fecit mihi sic. [a] Detrahitis me, et non erubescitis incumbere mihi. Sed esto, vere ego erravi, et apud me habitat error ÷ ut loquerer verbum, quod non oportebat ÷ et sermones mei erant, et non sunt in tempore ⁏ Cur autem vos in me exaltamini, et exprobratis mihi opprobrium? Scitote ergo quia Dominus est qui me turbavit : et vallum suum circa me circumdedit. Ecce [b] rideo opprobria, et non loquar : clamabo, et nusquam est judicium. [c] ※ Circumseptus sum, nec vado. In vultu meo tenebras posuit, et gloria me exuit, et abstulit coronam de capite meo, et disrupit me undique, et [d] abii. Excidit tamquam arborem spem meam. Sævissime abusus est me in iracundia : et arbitratus est me tamquam inimicum. Simul venerunt tentationes ejus, ※ et fecerunt per me viam suam, ※ et circumdederunt tabernaculum meum ⁏ Fratres mei recesserunt. Cognoverunt alienos magis quam me, et amici mei immisericordes facti sunt. Non curaverunt me proximi mei, et scientes nomen meum obliti sunt me. Vicini domus, atque ancillæ meæ ※ quasi alienum reputaverunt me : extraneus eram coram eis. Servum meum vocavi, et non respondit. Os meum deprecabatur : et rogabam uxorem meam. Invocabam [*Al.* invocavit] ÷ blandiens ⁏ filios ※ uteri mei ⁏ et illi in perpetuum despexerunt me. Cum surrexero loquentur ad me. Abominati sunt me, qui noverant me, et quos dilexeram consurrexerunt in me. In cute computruerunt carnes meæ, et ossa mea in dentibus meis sunt. Miseremini

A mihi, miseremini mei, o amici! Manus enim Domini est, quæ tetigit me. Quare me persequimini sicut et Dominus? De carnibus meis non satiamini. Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei, et ponantur in libro in perpetuum ※ in stylo ferreo ⁏ et plumbo : aut ※ in testimonium [*Al.* testimonii] ⁏ in petris sculpantur? Scio enim quia æternus est qui me resoluturus est. Super terram resurget cutis mea quæ hæc patitur. A Domino enim mihi hæc contigerunt, quorum ego mihi conscius sum, quæ oculus meus vidit et non alius, et omnia mihi consummata sunt in sinu. Quod et si dixeritis, quid dicemus contra eum, et radicem sermonis inveniemus in eo? Timete et vos ※ a gladio ⁏ Ira enim super iniquos veniet, et tunc cognoscetis ※ quia est judicium.

B RESPONDENS [e] AUTEM SOPHAR MINÆUS, AIT :

[*Cap.* XX.] Non sic sperabam contradicturum te hæc. Nec [*Al.* non] enim [f] intelligitis magis quam ego. ※ Eruditionem confusionis meæ audiam, ※ et spiritus sapientiæ respondebit mihi. ※ Numquid hæc nosti a sæculis ex quo positus est homo super terram? Jucunditas impiorum ruina magna est; et gaudium iniquorum perditio est. Si ascenderint in cœlum munera ejus, et victima ejus nubes tetigerit [g] ÷ cum putaverit se jam stabilem esse ⁏ in fine peribit; et qui noverunt eum, dicent : Ubi est? Tamquam sonus avolans, nusquam comparet : et volavit velut phantasma nocturnum. ※ Oculus videbit, et non adjiciet ※ et ultra non cernet eum C locus ejus ※ filios ejus disperdat impius, ※ et manus ejus succendantur [*Al.* succendatur] doloribus. ※ Ossa ejus repleta sunt [h] juventute ejus, ※ et cum illo in cinere dormient. ※ Si dulcis fuerit in ore ejus malitia. ※ Abscondet eam sub lingua sua. Parcet ei, et non relinquet eam, et tenebit eam in medio gutture suo, et non poterit subvenire sibi. Fel aspidis in ventre ejus. Divitiæ inique congregatæ evomentur. De [i] domo ejus protrahet eum an-

præfigitur negandi particulæ *non*, idque, ut videtur, verius, quod tantum monere voluimus. Post vocem *platearum* August. addit, *ubi erat*, quæ tamen verba in nullo originali textu inveniuntur.

[a] Pro *Detrahitis*, invenit in suo ms. Martianæus *Decies trahitis*, quod ipsemet improbavit.

[b] Primum hæc verba, *rideo opprobria*, *et non loquar*, obelo liberavimus, quo plane immerito a Martianæo confodiebantur, cum manifesto sint in Hebræo, quem consulere debuisset, אצעק חמס ולא אענה : ad verbum, *vociferabor opprobria*, *et non audiar :* quæ Græci paulo liberiori sensu converterunt, γελῶ (vel λαλῶ) ὀνείδη, καὶ οὐ λαλήσω : Ridebo (vel *dicam*) *opprobria*, *et non loquar*. Deinde ipsam Martianæi lectionem emendavimus, nam *rideor* legerat pro *rideo*, quod ferme contrarium sensum reddit : tum *opprobrio* pro *opprobria*, tametsi in idem utrumque recidit, et Græca quædam exemplaria ipsa ὀνείδη, pro ὀνείδει legant. Sed hæc magis probatur August. qui etiam *loquor* in instanti habet pro *loquar*.

[c] Hoc loco positus erat obelus, ÷, pro asterisco. ※. Hunc pro falso codicis obelo asteriscum de suo Martianæus substituit. Nobis ad Alexandrini ms. fidem utramque notam exsulare satius videtur.

[d] Falso legerat Martian. *abiit*. Libri omnes in prima persona, ut nos restituimus, præferunt.

[e] Hæc omissa in ms. incuria librarii, supplevimus ex interpretatione LXX, qui pro *Naamathite*, *Sophar Minæum* dicunt. MART.

[f] Minori numero penes Martianæum *intelligis :* Græcus et Augustinus, quos sequimur, in plurali le- D gunt.

[g] Non quod nihil his verbis in Hebræo respondeat, obelo prænotantur; sed quod alia ibi, unoque comprehensa sit verbo sententia, כגללו, id est, *quasi stercus ejus*, Hieronymus vertit, *quasi sterquilinium*, Græci autem aliter eam videntur legisse, neque adeo in Alexandrino codice locum hunc jugulant.

[h] Expunximus juxta Augustini lectionem et Græcam *in* præpositionem, quam Martianæus inseruerat; asteriscos autem duos aut tres, qui deerant, commatum initiis præfiximus. At qui duo subsequuntur post verbum *dormient*, in nupera Alexandrini cod. editione non sunt.

[i] Isthæc Græcorum propemodum omnium, ipsorumque Hexaplarium codicum, e quibus Hieronymus transtulit, lectio ἐξ οἰκίας, *de domo*, librariorum corrupta est, sive incuria, sive perversa cura pro ἐκ κοιλίας, *de ventre*, juxta Hebræam מבטנו, quam ipsemet Hieronymus in sua ex Hebraico versione

gelus, et [a] furorem draconum mulgebit. Interficiat illum lingua colubri, et non videat mulctram pecorum, neque pabula mellis et butyri. In vanum et frustra laboravit divitias, de quibus non est gustaturus : quæ egerentur, ut durum quid quod mandi non potest, nec glutiri. Multorum enim validorum domos confregit : et habitacula diruit, nec instauravit. [b] Non est salus substantiæ ejus. ⋇ In desiderio suo non salvabitur. ⋇ Non erunt reliquiæ de cibis ejus : ideo non florebunt bona ejus. ⁚ Cum putaverit se repletum esse, coarctabitur, et omnis necessitas super eum veniet. Si quomodo impleat ventrem suum, emittet super eum furorem iracundiæ. Pluet super eum dolorem, et non liberabitur de manu gladii. Vulneret eum sagitta ærea, pertranseat corpus ejus [c] ÷ jaculum. ⁚ Fulgura in habitaculis [*Al.* tabernaculis] ejus, ⋇ discurrant super eum terribiliter : et omnes tenebræ in eo maneant. Comedat eum ignis inexstinguibilis, lædat advena domum ejus, et detegat cœlum iniquitates ejus. Terra adversetur ei : trahat domum ejus perditio in finem. Dies iræ superveniat illi. Hæc pars hominis impii a Domino, et possessio bonorum ejus ab episcopo.

RESPONDENS [d] AUTEM JOB, AIT :

[*Cap.* XXI.] Audite, audite sermones meos, et non sit mihi a vobis hæc consolatio. Sufferte me, ego autem loquar, et ita demum ridebitis me. Quid enim? Numquid humana est castigatio mea? aut quare non irascar? Respicite ad me, et admiramini, et ponite manum sub mento. Si enim recorder, perturbor; et tenentur carnes meæ doloribus. Quare impii vivunt, et senuerunt in divitiis? Semen eorum secundum ÷ desiderium [e] animæ ⁚ et nepotes eorum ante oculos. Domus eorum abundantes, et timor nusquam, nec flagellum Domini est super eos. Vaccæ eorum concipientes non abortant, et

A fœta eorum salvavit, et peperit. ⋇ Et mittunt sicut [f] ⋇ infantes suos ⁚ et permanent sicut vetustæ oves eorum. Et parvuli eorum ludo se provocant. Tenent psalterium et citharam, et lætantur ad vocem ⋇ organi. ⁚ Et finierunt in bonis vitam suam, atque in requie inferi dormierunt. Dicunt autem Domino : Discede a nobis. Nosse vias tuas nolumus. ⋇ Quid est Dominus quia serviemus ei? ⋇ aut quæ utilitas, quia [g] obediemus ei? ⁚ Erant autem in manibus eorum bona. Sed facta impiorum non respicit. Immo vero lucerna impiorum exstinguetur, et superveniet eis eversio. Dolores autem tenebunt eos ab ira, et erunt sicut palea in vento, et sicut pulvis quem abstulit turbo. [h] Deus, deficiant filii ⋇ ejus ⁚ bona ejus. ⋇ Redde ei, et sciet. Videant oculi ejus B necem suam, et a Domino non salvetur. ⋇ Quia nulla voluntas ejus in domo sua post eum ⋇ licet numerus mensium ejus dimidiatus sit. Numquid non Dominus qui docet sensum et scientiam, ipse [i] etiam homicidas judicat? ⋇ hic ⁚ morietur in robore simplicitatis suæ, totus in abundantia et felicitate. Intestina ejus plena sunt adipe, et medulla eorum diffunditur. Alius vero moritur ab amaritudine animæ suæ, non comedens quidquam boni. Et simul in terra dormient, et putredo operiet eos. Itaque scio, vos audacter [*Al.* audaciter] mihi insistere ⋇ quia dicitis : Ubi est domus principis, ⋇ et ubi est velamen in tabernaculis impiorum? ⋇ Interrogate eos qui transeunt per viam, ⋇ et signa eorum non ignorabitis. ⋇ Quia in die perditionis C salvatur malus, ⋇ in diem iræ deducentur. ⋇ Quis annuntiabit coram eo viam ejus, ⋇ et quæ ipse fecit, qui reddet ei? ⋇ Et ipse in sepulcra [*Al.* sepulcrum] deductus est, ⋇ et super acervum vigilavit. ⋇ Dulces ei fuerunt lapilli [*Al.* lapides] torrentis, ⋇ et post eum omnis homo sequitur, ⋇ et ante eum innumerabiles. Quomodo ergo consolamini me inaniter? Requies enim mihi a vobis nulla est.

novit. Olympiodorus quoque in hunc locum auctor
est, reliquos interpretes vertisse ἐκ γαστρός.

[a] Minus bene in eo, quo usus est Augustinus,
exemplari, *furore draconum fulgebit :* sed neque satis
bene hic erat *mulcebit*, quod nos, recto cogente
sensu, in *mulgebit* convertimus : Græce est θηλάσει.
Mox pro *mulcturam* ex Augustino rescripsimus
mulctram.

[b] Nupera codicis Alexandrini editio ex hoc loco
asteriscos exorditur, quos per quinque incisa, usque
ad finalia, quæ nos suffecimus, puncta continuat.

[c] Mutatum est hic loci asteriscus in obelum; quia
imperitia exscriptoris, vel incuria signum isthoc ⋇ in
ms. positum erat pro ÷, quod substituimus.
MART.

[d] Prætermissa initia capitulorum supplere cogimur
sæpius cum ea quæ titulorum loco ponuntur, notariorum
diligentiam effugerint. MART.

[e] Placeret magis unam obelo confodi vocem, *desiderium*,
non et quæ subsequitur *anima*. Conjicio autem
LXX, aliter Hebræum legisse, et pro לפניהם,
quod est, *coram eis*, scriptura perquam simili legisse
לנפשיהם. quod interpretati sunt κατὰ ψυχὴν, *juxta
animam;* neque enim videntur potuisse aliter animæ
vocabulum hic comminisci.

[f] Excidit, ni fallor, exscriptori verbum *pecus*,
aut *greges*, quod in Hebraico scriptum legitur : sensus
quoque nullus, vel imperfectus est absque hac
voce. Deinde secundus asteriscus in hoc versiculo
superfluus videri potest; quoniam tota isthæc sententia
ex Hebr. voluminibus addita interpretationi LXX
sufficienter notetur sub uno asterisco. MART.

—Non superat in Græco apographo, quæ hic duobus
asteriscis designatur, pericope. Satis autem
D erudite notatum Martianæo, videri excidisse verbum
pecus, aut *greges*, quod in Hebraico resonat
כצאן, et sine quo nullus aut imperfectus est sensus :
quin etiam potuisse unico asterisco sententiam hanc
ex Hebræo, sive Theodotione Septuagintavirali editioni
additam illustrari. Tum pro eo quod est, *vetustæ
oves*, Augustinus ex inemendato, ut videtur,
codice legit, *vetustate oves*.

[g] Conjicio ex Græco verbo ἀπαντήσωμεν, istud
obediemus, Latinorum esse amanuensium errorem
pro *obviemus*, cujus est fere similis scriptura. Augustinus
hunc locum præterit.

[h] Videtur asterisco illustrandum nomen *Deus*,
quod etiamnum in Græco desideratur. Levia quædam
alia infra emendamus.

[i] Minus bene penes August. *ipse enim homicidia
judicat*. Qui subsequitur asteriscus, non, ut Martianæus
posuerat, totum versiculum, sed unicum pronomen
hic illucescere facit, quod adeo finalibus
punctis conclusimus.

RESPONDIT AUTEM ELIPHAZ THEMANITES, ET DIXIT :

[*Cap.* XXII.] Nonne Dominus est qui docet sensum [a] et scientiam, ※ et habitare facit super nos intelligentiam? ⁚ Quid enim pertinet ad Dominum, si tu sis in operibus ※ absque crimine? ⁚ aut quid ei prodest, quia simplex est via tua? aut timens te arguet te, et veniet tecum in judicium? Nonne malitia tua [b] ÷ est ⁚ multa : et innumerabilia peccata tua? ※ Quia ⁚ pignus tulisti fratrum tuorum sine causa; et vestimentum pauperum abstulisti : aquam sitientibus non dedisti, et esurientes privasti pane. [c] Habitare fecisti quemquam super terram, aut miratus es personam aliquorum? Viduas dimisisti vacuas, et pupillos afflixisti. Igitur circumvenerunt te laquei, et contrivit te bellum magnum. Lumen tuum in [d] tenebras conversum est; et dormientem te aqua B operuit. Nonne qui in excelso manet respicit, et injuriam facientes humiliat? Et dixisti : Quid novit Deus? an per nebulam judicat [*Al.* dijudicat]? ※ nubes latibulum ejus, et non videbitur. ※ Et ambitum cœli percurrit. ※ Ergone semitam sæculi custodis ※ quam calcaverunt viri iniqui ※ qui capiti sunt immaturi? Fluminis decurrentis fundamenta eorum. ⁚ Qui dicunt : Dominus quid faciet nobis, vel quid nobis importabit omnipotens? Et ipse implevit domos eorum bonis. Et cogitatio impii longe est ab eo. Videntes justi [e] riserunt; et inculpabilis subsannabit eos. ※ Numquid non demolita est substantia eorum, ※ et reliquias eorum comedit ignis? ⁚ Esto durus [f] : si sustinueris [g], deinde fructus tuus erit in bonis. Accipe magis ex ore ejus edictum, et sus- C cipe verba ejus in corde tuo. Quod si reversus fueris, et humiliaveris te coram Domino, procul fa- A cies iniquitatem a tabernaculo tuo. ※ Et pones illud super aggerem in petram, ※ [h] et in saxa torrentis Ophir. Erit omnipotens adjutor tuus contra inimicos, et quasi argentum mundum igni probatum, faciet te. Tunc coram Domino habebis fiduciam, suscipiens cœlum cum hilaritate. Et cum oraveris ad eum, exaudiet te, votaque tua reddes. Et restituet tibi conversationem justitiæ, ※ et in viis tuis erit lumen ⁚ [i] Quia humiliavit semetipsum, et dices, elatus est in superbiam. Et inclinatum oculis salvabit. Erue innocentem, et salvaberis in munditia manuum tuarum.

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT :

[*Cap.* XXIII.] Et quidem scio quia de manu mea est increpatio, et manus [j] ejus gravis facta est super gemitum meum. Quis dabit scire me et invenire eum, et venire usque ad solium ejus, ut dicam coram eo causam meam, et os meum impleam increpationibus, et cognoscam causationes quas loquetur mihi, et sentiam quæ annuntiat mihi? An in multa virtute dijudicabitur mecum? Nequaquam. Tantum [*Al.* Tamen] in terrore non abutatur me. Veritas enim, et increpatio ab eo est. Educit [k] in finem judicium meum. Nam et si primus ambulavero, ultra non ero. Et in novissimis quomodo sciam ※ eum? ※ [l] A læva quid aget? non apprehendam. ※ Convertetur ad dexteram, et non videbo ⁚ sed scit ipse viam meam, et [m] probavit me sicut aurum. Egrediar in præceptis ejus. ※ Tenuit pes meus [n] vias ejus. Custodivi, non declinabo. A præceptis ejus non discedam. In sinu autem meo abscondi verba ejus. Si autem ipse judicavit sic, quis est qui contradicat ei? Quod enim ipse voluit, et fecit [o]. Propterea ad

[a] Longius hic locus ab Hebræo abludit : Græcus autem, quæ subsequuntur sub asterisco, verba non retinet. Confer utrumque textum : nos finalia puncta statim suffecimus.

[b] Quæ sub asterisco notantur, leguntur in Hebraico : male igitur positus fuit in ms. codice ÷ obelus pro asterisco ※. MART.

— Obelum quem hic restituimus, retinebat et Martianæi ms., ac jure, unum verbum *est*, jugulat. Quod ille minime animadvertens, obelo expuncto, contra S. Interpretis mentem de suo asteriscum substituit. Paulo post asterisco, qui unice adverbium *quia* respicit, finalia puncta subjunximus.

[c] Horum versuum ordo inversus est apud Septuaginta. MART.

[d] Vitiose penes Martianæum, *in tenebris*. Infra leviora alia ex Augustino emendantur.

[e] Satis mendose apud August., *Videntes justiores erunt*, contra Græci textus fidem Ἰδόντες δίκαιοι ἐγέλασαν.

[f] Durus hoc in loco, id est, firmus et patiens, non mollis et effeminatus.

[g] Addit S. Augustinus *patiens*, quod nec habetur in Græco, sed unde fluxerit intelligere est ex vetere hic ad libri oram apposito Scholio.

[h] Nullos hic asteriscos luxata Alexandrini codicis editio præfigit. Minus porro bene *ponens*, pro *pones* legit Augustinus : denique pro *et in saxa*, Græcus habet, *et ut saxa*, sive *petra*, καὶ ὡς πέτρα.

[i] Quæ obelis hic notata sunt, reperiuntur in Hebraico : frustra igitur apposuit exscriptor hujuscemodi signa obelorum, quorum usus nullus est, cum sententiæ exstant in fonte Hebræo. Asterisci ※ forte erant apud Hieronymum, non obeli ÷. MART.

—Præfixos isti et subsequenti isocolo obelos manifesto falsos, atque ipsi improbatos Martianæo, ad aliorum librorum fidem sustulimus. Tum ex Augustini testimonio rescripsimus, *elatus est in superbiam*, pro quo Martian. *elevatus es superbia*. Nupera codicis Alexandrini editio emendata ὑπερηφανεύσατο : quæ subsequens comma, *et inclinatum oculis salvabit*, asterisco illustrat.

[j] Haud recte penes Augustinum, *manus mea*, pro *ejus*.

[k] Martianæus, *Educet in fine*. Tum Augustinus, *Nam si*, intermedia *et* particula prætermissa : denique *postea non ero*, pro *ultra*, etc.

D [l] Ita ex Augustini testimonio reposuimus, *A læva quid aget*, concinniori sensu, maxime vero Græco suffragante textu, Ἀριστερὰ ποιήσαντος αὐτοῦ. Martianæus in prima persona sub interrogandi etiam nota, legerat, *Ad lævam quid agam?*

[m] Corrupte Martianæus in futuro, *probabit*, quod, Augustino consentiente, in *probavit* emendavimus ex Græco διέκρινε. Leviora supra atque infra taciti castigamus.

[n] Videtur ad Græcum refigendus locus, subjunctis hic finalibus punctis, ac novo exinde στοιχείῳ incepto : *Vias ejus custodivi : non declinabo*, etc. Ὁδοὺς γὰρ αὐτοῦ ἐφύλαξα, καὶ οὐ μὴ ἐκκλινῶ.

[o] Solidus decimus quartus versus, quem ita ex Hebræo interpretatus est S. Pater, *cum expleverit in me voluntatem suam, et alia multa similia præsto sunt ei*, hic cum in Græco exemplari, tum in Latina ista versione desideratur.

eum festinavi, et commonitus sollicitus fui de eo [a] ⋇. Idcirco a facie ejus turbabor. Considerabo, et timebo ab eo ⁚ Et Dominus mollivit cor meum, et omnipotens conturbavit me. Nec enim sciebam quod supervenirent mihi tenebræ, et ante faciem meam tegeret caligo. [*Cap.* XXIV.] Quare Dominum non latuerunt horæ, impii autem ⋇ nescierunt dies ejus? finem transgressi sunt. Gregem cum pastore rapientes ⋇ paraverunt ⁚ Jumentum pupillorum abegerunt, et bovem viduæ pignoraverunt. Et inclinaverunt pauperes a via ÷ justa ⁚ simul absconditi sunt mites terræ. Et irruerunt [b] sicut asini ⋇ feri ⁚ in agro super me, exeuntes ad opus suum. ⋇ Suavis factus est eis panis in adolescentes ⁚ [c] Agrum ante tempus non suum demessuerunt. Infirmi vineas impiorum absque mercede, et cibo co- B lucrunt. Nudos multos fecerunt dormire sine vestimentis, et tegumen in frigore abstulerunt. ⋇ De stillicidiis montium madescent ⁚ qui cum tegumen non haberent, petra operti sunt. Rapuerunt ab ubere pupillum; et eum qui ceciderat, humiliaverunt. Nudos fecerunt dormire inique, et esurientium abstulerant panem. In angustiis inique insidiati sunt, viam autem justitiæ ignoraverunt. De civitate et de domibus [d] vi ejiciebantur. Anima vero parvulorum in gemitu valde. Ipse autem Deus eorum curam non habuit? Cum essent super terram, et ignorarent viam justitiæ, non ambulaverunt in semitis ejus: et sciens eorum opera tradidit eos in tenebras. ⋇ Et nocte erit sicut fur. ⋇ Oculus adulteri observat tenebras ⋇ dicens, non videbit me oculus, ⋇ et C latibulum faciei posuit. ⋇ Suffodit in tenebris domos. Per diem obsignaverunt semetipsos. ⋇ Non cognoverunt lucem, ⋇ quia simul eis [e] mane umbra mortis [f] ⋇ levis est super faciem aquæ ⁚ Maledicatur pars eorum super terram. Appareant plantationes eorum super terram aridæ. De sinu enim pupillorum rapuerunt. Deinde rememoratum est peccatum ejus. Sicut nebula roris nusquam comparuit. Retribuatur illi sicut egit. Conteratur sicut lignum insanabile omnis iniquus. Sterili enim non fecit bene, et mulieris non est misertus. In ira evertit infirmos. Consurgens ergo non credit contra vitam

A suam. Cum infirmari cœperit, non speret sanitatem, sed cadet [*Al.* cadit] in languore. Multos enim afflixit altitudo ejus. Emarcuit sicut malva in æstu, aut sicut de stipula spica ⋇ [g] sponte ⁚ decidens ⋇ alioquin quis est qui loquatur mendacium me dicere, ⋇ et ponet in nihilum verba mea?

RESPONDENS AUTEM BALDAD SAUCHITES, DIXIT:

[*Cap.* XXV.] Quid enim exordium quam timor ab eo qui facit universa in excelso? Nemo enim putet esse moram piratis. In quem enim non venient insidiæ ab eo? aut quomodo erit homo justus coram Domino, vel quomodo se mundabit natus ex muliere, si lunæ præcipit, et non lucet, nec stellæ sunt mundæ ante [*Al.* apud] eum? Quanto magis homo putredo, aut filius hominis vermis!

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT:

[*Cap.* XXVI.] Cui ades, vel quem adjuturus es? nonne cum cui multa virtus est et brachium forte? Cui tu das consilium? nonne cui omnis est sapientia? vel quem sequeris? nonne eum cui magna est fortitudo? Cui annuntiasti sermones, aut spiramen cujus est quod exit a te? ⋇ Numquid gigantes redigentur in nihilum ⋇ subter aquam, et proximi eorum? ⋇ Nudus infernus coram eo, ⋇ et non est velamen perditioni. ⋇ Extendens aquilonem super nihilum ⋇ suspendens terram super nihilum (in aerem) ⋇ ligans quam in nubibus suis, ⋇ et non est scissa nubes [h] sub eo. ⋇ Qui tenet faciem solii ⋇ et extendens [*Al.* extendit] super eum nubem suam, ⋇ præceptum circumdedit super faciem aquæ ⋇ usque ad consummationem lucis. ⋇ Columnæ [i] cœli intremuerunt [*Al.* contremuerunt] ⋇ et obstupuerunt ab increpatione ejus ⁚ Virtute sua sedavit mare. Prudentia ejus vulneratus est cetus, et claustra cœli metuunt eum. Præcepto autem peremit draconem desertorem. Ecce hæc partes [j] viæ ejus. Et adhuc stillam sermonis audivimus de eo. Virtutem autem tonitrui ejus quis sciet quando faciet?

ET ADJECIT JOB AD PROŒMIUM SUUM, ET DIXIT:

[*Cap.* XXVII.] Vivit Dominus, qui sic me judicavit, et omnipotens qui amaricavit animam meam:

[a] Hæc vero quæ asteriscis illustratur, pericope, alia est ejusdem proxime superioris versus decimi quinti, eaque gemina interpretatio, ut ex Hebræi archetypi collatione perspicies. Potiori adeo jure obelis confodienda esset, nisi et in Græco asteriscis gauderet.

[b] Augustinus, ad cujus lectionem lævia quædam modo emendavimus, hic *sicut* adverbium tacet.

[c] Istud comma, *Agrum ante tempus*, etc., in Græco Alexandrino codice non habetur, atque adeo videtur asterisco designandum. Quod subsequitur, *Infirmi vineas*, etc., ab Hebræo longius abludit; sed hæc persequi haud vacat.

[d] Voculam *vi*, quam proprie nec Græcus habet, Augustinus quoque tacet.

[e] Mendose penes Augustinum *manet*, pro *mane* legitur.

[f] Supplendum alterum hemistichium videtur, quod facile ob earumdem vocum, *umbra mortis*, recursum a Latino codice exciderit. Est autem luculentissime nedum in Græco, *ὅτι ἐπιγνώσεται ταραχὰς σκιᾶς θανάτου*: sed et in Hebræo, כי יכיר D בלהות צלמות. Ex Græco autem sic fere transferas ad verbum, et suppleas, asterisco præposito, *quia cognoscet sollicitudines umbræ mortis*. Pro *levis* vocabulo, quod statim subsequitur, minus recte Martianæus legerat alio significatu *lævis*.

[g] Fortasse verius legit Augustinus *sponte ejus*. Græc. *αὐτόματος*. Postremum asteriscum ex codicis Alexandrini nupera editione suffecimus.

[h] Martianæus *ab eo*: tum male penes Augustinum *faciem Solis*, pro *solii*, Græce *θρόνου*.

[i] Expunximus hic vocem *lucis*, quam nec Augustinus, nec libri alii originales agnoscunt, ac temere intrusum glossema ex margine in textum se prodit. Cæterum et singulis hemistichiis asteriscos suffecimus, additis demum in fine crassioribus punctis, quæ deerant.

[j] Hic rursum pronomen *ejus*, falso repetitum, et quod in cæteris libris omnibus vacat, expunximus.

quia donec spiratio mea est in me, et spiritus divinus in naribus meis, non loquentur labia mea injusta, nec anima mea meditabitur iniqua. Absit a me justos vos dicere, donec moriar. Nec enim separabo innocentiam [a] meam a me. Justitiam meam teneo, et non dimittam. Nec enim conscius sum mihi iniquum quid commisisse. Itaque sunt inimici mei sicut eversio impiorum, et qui in me insurgunt sicut perditio iniquorum. Quæ enim spes est impio, quia exspectat, et confidit in Domino si forte solvatur, aut preces ejus exaudiat Dominus? aut si venerit [*Al.* evenerit] ei necessitas, numquid habet aliquam fiduciam in conspectu ejus, aut cum invocaverit eum, [b] exaudiet illum? Quapropter annuntiabo vobis quid sit in manu Domini. Quæ sunt ab omnipotente, non mentiar. Ecce omnes nostis quia vane [c] vana loquimini. Hæc est pars hominis impii a Domino. Possessio vero potentium veniet ab omnipotente super eos. Quod si multi fuerint filii ejus, in occisionem erunt. Si autem et juvenes facti fuerint, indigebunt. Et qui circa eum sunt, morte morientur, et viduis eorum nemo [*Al.* non] miserebitur. Quod si et collegerit ut terram argentum, et velut lutum paraverit aurum, hæc omnia justi consequentur, et substantiam ejus [d] ※ veraces possidebunt ⁚. Erunt enim eorum domus sicut tinea [*Al.* tineæ], et aranea [*Al.* araneæ] quæ servavit. Dives dormit, et non adjiciet. ※ Oculos suos aperuit, et non est. ※ Occurrent ei quasi aqua dolores, ※ nocte auferet eum caligo. ※ Tollet eum æstus, et abibit; ※ et ventilabit eum de loco suo ⁚ et projiciet super eum, et non parcet. De manu enim ejus fuga fugiet. Plaudet super eum manibus suis, et trahet eum de loco suo. [*Cap.* XXVIII.] Est enim argento [*Al.* argenti] locus unde sit; locus autem auro ubi purgatur: Ferrum A enim de terra fit, æs autem similiter ut [e] lapis exciditur. Ordinem posuit tenebris, ※ et omnem finem ipse invenit ※ lapis tenebræ et umbræ [f] mortis, ※ discissio torrentis a cinere ⁚ Qui vero obliviscuntur viam justitiæ, [g] infirmati sunt ab hominibus, ※ et commoti sunt. [h] ※ Terra de qua egressus est panis [i] ※ subter eam versus est quasi ignis. ※ Locus sapphiri lapides ejus, ※ et aurum [j] ejus agger est ※ semitam quam non cognovit avis ※ nec vidit eam oculus vulturis, ※ nec [*Al.* non] calcaverunt eam filii arrogantium, ※ nec transiit super eam leo. ※ In durissimo lapide extendit manum suam; ※ vertit enim ab stirpibus montes ⁚ et ripas fluminum disrupit. Omne vero pretiosum vidit oculus [k] ejus, altitudines fluminum revelavit; ostenditque virtutem B suam in lumine. Sapientia vero unde inventa est, vel quis sit locus scientiæ? Ignorat mortalis viam ejus, nec invenietur in hominibus. ※ Abyssus dixit: Non est in me ※ Et mare dixit, non est mecum ※ non dabitur aurum ÷ [l] conclusum ⁚ pro ea ※ et non appendetur argentum in commutatione ejus. ※ Non erit deterior auro Ophir, ※ onyche pretioso, et sapphiro. ※ Non æquabitur ei aurum et vitrum, ※ [m] et commutatio ejus vasa aurea. ※ Et Excelsa [n] et Gabis non erunt in memoria. ※ Et trahes sapientiam de occultis. ※ Non componetur ei topazium Æthiopiæ. ※ Auro mundo non comparabitur. ※ Sapientia unde inventa est? ※ Quis autem locus est intellectus? Latet ab oculis omnis hominis, ※ et a volucrum cœli abscondita est. ※ Perditio C et mors dixerunt: Audivimus ejus gloriam ⁚ Dominus commendavit viam ejus, et ipse novit locum ejus. Ipse enim omne quod est sub cœlo, [o] perspicit, et novit quæ sunt in terra, qui omnia fecit: ventorum libramenta, aquæ mensuras. [p] Quando

[a] Augustinus, *separabo innocentem a me*. Et in Græco quidem ipso, tametsi, *innocentiam*, sive ἀκακίαν præfertur, non additur tamen *meam*.

[b] Idem, *habuit fiduciam*, absque *aliquam*: et mox, *si invocaverit, exaudiet*, absque *eum*.

[c] Addidimus ex Augustino *vana*, juxta Græcum, qui, licet paulo diverso sensu, eam vocem repetit, κενὰ κενοῖς ἐπιϐάλλεσθε. Semel antea erat *vane loquamini*. Leviora infra emendantur.

[d] Obelus, ut alibi sæpissime, notatus erat pro asterisco, quem restituimus ad fidem Hebr. voluminum, ubi legitur nomen *veracis*, sive *innocentis*. MART.

D [e] Apud Augustinum, *ut lapides, excuditur*: in Græco ἴσα λίθῳ λατομεῖται.

[f] Verius in recto *umbra*, quemadmodum et cum Græco σκιὰ Augustinus legit: non item quod subjungit *et facta est discissio*, etc.

[g] Perperam et contrario sensu antea erat *firmati sunt* pro *infirmati sunt*, quod ex Græco ἠσθένησαν reponere non dubitavimus. Quod sequitur *ab hominibus*, Augustinus ad subsequens comma, *commoti sunt*, propius ad Græcum refert.

[h] Octo versus sequentes asteriscis omnes notati leguntur apud S. August. libro Annotationum in Job: unde certum exstat hac Hieronymi versione usum fuisse Augustinum, non veteri alia et Vulgata in qua deerant septingenti vel octingenti versus priusquam Hieronymiana manus eidem succurreret. MART.

[i] Emendavimus *subter* ex Græco ὑποκάτω, pro mendose lecto a Martianæo *super*. Aliter S. Augustinus, *et eam incensurus est*.

[j] Nobis Augustini lectio, *et aggeres aurum ei*, probatur eo magis, quo magis Græco adhæret exemplari, καὶ χῶμα χρύσιον αὐτῷ. Piget vero repetere, quod cum hic, tum alibi fere semper asteriscos, et terminalia puncta suis quæque locis restituimus.

[k] S. Augustinus *oculus meus* legit, Gr. tamen renuente textu, pro *ejus*, αὐτοῦ.

[l] In Hebræo legimus סגור Segor, quod Hieron. vertit *aurum obryzum*, id est, *purissimum*. LXX συγκλεισμόν, *conclusuram* interpretati sunt. Quare *conclusum*, quod non est in Hebr., obelo notatum est in ms. MART.

[m] Erat contrario sensu, *nec commutatio*, etc., quod restituimus in *et commutatio*, etc., juxta Gr. et Augustinum. Asteriscos quoque plures et finalia, quæ deerant, puncta suffecimus.

[n] Ms. codex, *gravis*, corrupte pro *Gabis*, voce Hebraica, nam Hebraice scriptum est, ראמות וגביש, *ramoth, vegabis*: id est, *Corallia et Unio*, uti quibusdam placet. MART.

[o] Male retinuit Martian. ex vitiato codice *perfecit*, contra Gr. textum, ἐφορᾷ, et Augustini lectionem, *perspicit*, quam restituimus.

[p] Legerat idem Martian. *quoniam hoc fecit, sicut vidit, et fecit*, quæ cum a Gr. textu longius abluderent, et glossatoris olerent ingenium, placuit Augustinianam hanc lectionem, *quando fecit, sicut vidit enumeravit*, substituere, quæ et satis recte habet, et

hæc fecit, sicut vidit, enumeravit ✳ et viam tempestatis [*Al.* tempestatum] vocibus ✳ tunc vidit eam et exposuit eam, paravit, et investigavit : Dixit autem homini : Ecce pietas est sapientia, abstinere vero a malis, scientia.

ET ADJECIT JOB AD PRÆFATIONEM, DICENS :

[*Cap.* XXIX.] Quisnam me restituet in menses priorum dierum, in quibus Dominus custodiebat me? Cum lucebat lucerna ejus [a] super meum caput; cum in lumine ejus ambulabam in tenebris; cum eram florens in viis; cum [b] Dominus inspiceret domum meam, et essem in abundantia magna, et circum me pueri mei. Cum flueret per vias meas butyrum; cum montes mei abundarent lacte. Cum exirem [c] matutinus in civitate, et in plateis ponebatur mihi sella. Videntes me adolescentes abscondebantur, senes autem omnes [*Al. tacet* omnes] assurgebant, et potentes cessaverunt loqui, digitum ponentes ad os suum. Et audientes me felicem dixerunt, et lingua eorum gutturi eorum adhæsit : quia auris audivit, et beatificavit me; et oculus videns me declinavit. Liberavi enim pauperem [d] de ÷ manu : potentis, et pupillo, cui non erat adjutorium, auxilium detuli. ✳ Benedictio perituri super me veniebat : et os viduæ benedixit me. Justitiaque indutus eram, et vestiebar judicio sicut chlamyde. Oculus eram cæcorum, et pes claudorum. Ego eram pater invalidorum. Judicium, quod non noveram, exquisivi. Confregi molas iniquorum, et de medio dentium eorum rapinas extorsi. Dixi enim : Ætas mea senescet, sicut arbor palmæ multo vivam tempore. ✳ Radix mea patet ad aquas, ✳ et ros morabitur in messe mea. ✳ Gloria mea nova mecum, ✳ et arcus meus in manu mea gradietur : Me audientes intuiti sunt, et tacuerunt in meo consilio, et in sermone meo non adjecerunt; sed gavisi sunt cum loquerer eis. Sicut terra sitiens exspectat pluviam : sic isti meum sermonem. Quod si et redirem ad eos, non credebant, ✳ et lux vultus mei non concidebat. ✳ Elegi viam eorum, et sedi

A princeps, ✳ et habitabam sicut rex cinctus fortibus ✳ quasi tristes consolans :

[*Cap.* XXX.] Nunc autem derident me infimi : nunc monent me minores tempore, quorum spernebam [e] parentes; et [f] virtus manuum eorum quasi nihilum mihi erat. ✳ In eis [g] peribat omnis vita. ✳ In egestate et fame instabiles : qui fugiebant [h] in desertum heri [*Al.* heremi] propter angustias, et miserias. ✳ Qui rodebant cortices arborum; quorum erat cibus radix herbarum. Inhonorati et subjecti [*Al.* abjecti], et egentes omni bono. Qui radices lignorum manducabant propter famem magnam. Insurrexerunt in [*Al.* super] me fures, quorum domus erant cavernæ petrarum, ✳ et inter arbores clamabant : Qui sub stirpibus terræ manebant. Filii stultorum,
B ✳ et ignobilium; nomen et honor exstinctus a terra. Nunc autem cithara eorum ego sum, et me habent fabulam [*Al.* ad fabulam]. Abominati sunt me discedentes procul; nec in faciem meam pepercerunt spuere. Aperiens enim pharetram suam, afflixit me : et frenum in faciem meam miserunt. Pedes meos vinxerunt compedibus, et aperuerunt super me semitas perditionis suæ. Contritæ sunt semitæ meæ. Exuit enim me stola, et jaculis suis vulneravit me. Abusus est me sicut voluit. Doloribus involutus sum, et iterantur dolores mei. Discedit sicut spiritus spes mea, et sicut nubes ✳ transiit : salus mea. ✳ Et nunc super me effundetur anima mea : Possederunt me dies dolorum : Nocte vero ossa mea confracta sunt, et nervi mei dissoluti sunt. In multa virtute
C apprehendit stolam meam, ✳ et quasi ora vestimenti mei circumdedit me : Æstimavi me sicut lutum. In terra et cinere pars mea. Clamavi vero ad te, et non audisti me. ✳ Steterunt, et consideraverunt me : Aggressus es me sine misericordia. Manu potenti verberasti me, et constituisti me in doloribus, ✳ et projecisti me a salute : scio enim quod mors conteret me. Domus enim est omni mortali terra. Atque utinam possem me ipsum interficere, aut rogare [i] alium ut faceret mihi hoc ! Ego autem flevi

ad verbum respondet satis bene his Gr. textus, Ὅτε ἐποίησεν, οὕτως ἰδὼν ἠρίθμησε.

[a] Duobus verbis, manifesto autem mendo, antea erat, *sic per*, pro *super*, quod nos ex Gr. ὑπὲρ, aliisque libris castigamus.

[b] Apud August. *cum verbum Domini inspiceret*, etc. Sequendus tamen Floriacensis ms., qui legit juxta præsentem editionem, *cum Dominus inspiceret*, etc. — Sic multis aliis scriptionum S. Augustini locis emendandis aut restituendis inservire potest Bibliotheca divina S. Hieronymi. MART.

[c] Corrupte erat, *matutinis in civitatem*.

[d] Martian. solida verba, *de manu potentis*, obelo transfixerat, cum tamen sola vox *manu* in Heb. abundet, cæteris respondeat משׁוע. Ac licet aliud quam quod Septuaginta interpretati sunt, vocabulum hoc sonet : illud tamen est ipsum, quod verterunt, δυνάστου, atque, ut opinor, pro משׁור acceperunt, decepti vocum similitudine, quæ postrema una litterula ע. *hain*, pro ר *res*, inter se differunt. Nos adeo eam duntaxat vocem *manu* confodimus. Inferius quoque passim finalia puncta suis, quod sæpe monemus, ad suffectæ lectionis fines internoscendos, locis addidimus.

[e] Martian., *spernens parentes*, qui tamen non inerudite annotat, subsequi hic alterum hemistichium debere, ad hunc fere modum, *Quos non putavi dignos esse cum canibus meorum gregum*, ut in Gr. est, Οὓς οὐχ ἡγησάμην ἀξίους εἶναι κυνῶν τῶν ἐμῶν νομάδων : illudque videri e Latino ms. excidisse.

D [f] Desunt in ms. nonnulla, videlicet, *non putavi dignos canibus meorum gregum*, vel, *non dignabar ponere eos cum canibus gregis mei* : quæ tamen non leguntur in libro Annotationum S. Augustini; nec eum ea legisse in suo exemplari conjicere possumus ex ejus expositione ad hunc locum. MART.

[g] August. *in eo* : tum recte *peribat*, pro quo corrupte Mart. *periebat*. Qui subsequitur asteriscus, ut et paulo post alter in codicis Alexandrini nupera recensione, non sunt, nec sane alias nobis videntur, nisi eas, quas proxime præcedunt, *In* et *Qui* voculas illustrare. Inferius leviora quædam alia castigantur, et cum primis crassiora puncta suis quæque locis ascribuntur.

[h] Hunc locum restituimus, moniti a S. Augustino, qui post LXX legit *heri*, non *heremi*, ut exscriptor codicis nostri ms. MART.

[i] Apud Augustinum, *rogarem alium, et faceret*.

super omni invalido, et suspiravi cum viderem virum in necessitatibus. Ego bona præstolabar. Ecce occurrerunt mihi magis dies malorum. ⋇ [a] Venter meus efferbuit, et non tacebit. ⋇ Occupaverunt me dies inopiæ ⁚ Gemens incessi sine [b] silentio, et steti in cœtu clamans. Frater factus sum sirenarum, et amicus filiarum struthionum. Cutis mea innigrata est valde, et ossa mea ⋇ frixa sunt ⁚ ab æstu. Versa est in luctum cithara mea, et psalmus meus in fletum. ⋇ [*Cap.* XXXI.] Testamentum feci oculis meis, ⋇ [c] et non cogitabo de virgine. ⋇ Et quæ est pars alia Dei desuper, ⋇ et hæreditas omnipotentis de excelsis. ⋇ Nonne perditio erit iniquo, et abalienatio facientibus iniquitatem? ⁚ Nonne ipse videbit viam meam, et omnes gressus meos dinumeravit? Si incessi cum irrisoribus, vel si festinavit ad dolum pes meus, appendat me in statera æquissima. Scit autem Dominus innocentiam meam. Si defluxit pes meus de via, et si secutum est oculum cor meum. Si manibus meis tetigi munera, seram, et alii fructus meos edant; sine stirpe sim super terram. Si secutum est cor meum mulierem, aut si obsedi januas ejus, placeat quoque uxor mea alteri, et filii mei humilientur. Furor enim [d] animi est indomitus commaculare viri uxorem. Ignis ardens est in omnibus membris. Quocumque intraverit, radicitus perdet. Quod si et despexi judicium famuli mei, aut ancillæ, [e] cum judicarentur apud me; (quid enim faciam, si judicium meum faciat Dominus?) quod si et visitationem, quod responsum dabo? Nonne sicut ego conceptus sum in utero, et illi, et fuimus similiter in ventre? Infirmis autem, si quid opus fuit, non denegavi. Viduæ oculum non excruciavi. Aut si panem meum comedi solus, et non dedi pupillo ⋇ ex eo (quia ab

A adolescentia mea enutriebam quasi pater ⋇ [f] et de ventre matris meæ dux eis fui ⁚ aut si despexi nudum pereuntem, et non operui ⋇, non habentem velamen ⁚ Infirmorum vero si non benedixerunt mihi humeri, et de tonsura ovium mearum calefacti sunt. Si levavi super pupillum manum ⋇ meam ⁚ fidens quia multum est mihi adjutorium, discedat [g] humerus meus a jugulo meo, et brachium meum a cubito meo conteratur. Timor enim Domini [*Al. tacet* Domini] continuit me, ⋇ et a pondere ejus non sustinebo. ⋇ Si posui [h] aurum robur meum ⁚ quod et si in lapide pretioso fidebam : si et lætatus sum cum esset mihi census multus, si et in [i] innumerabilibus posui manum meam. An non videmus solem lucentem deficere, et lunam minui? non enim in ipsis est,
B ⋇ et deceptum est clam cor meum ⁚ Quod si et osculatus sum manum meam ponens ad os meum, et hoc mihi ad magnam injustitiam reputetur : quia mentitus sum in conspectum Domini excelsi. Quod si et gavisus sum super ruina inimici mei, et dixit cor meum, benefactum est : audiat auris mea maledictionem meam, opprobrio sim in meo populo diffamatus. Quod si sæpe dixerunt ancillæ meæ, Quis det nobis ut carnibus ejus satiemur? cum satis bonus essem. Foris non manebat hospes. Janua mea omni advenienti patebat. Quod si et sponte peccans abscondi peccatum meum; nec enim erubui multitudinem populi, ne confiterer coram eis : aut si dimisi infirmum sinu vacuo exire januam meam. ⋇ Quis mihi tribuat auditorem? ⋇ Manum Domini si non timui, ⁚ [j] conscrip-
C tionem si quam habeo, super humeros meos levans, et coronatus publice legam : et si non disrupi eam, et reddidi nihil accipiens a debitore. Si super me umquam terra gemuit, aut sulci ejus ploraverunt simul;

[a] Hunc, et qui subsequitur, asteriscum ad codicis Alexandrini normam supplevimus.

[b] Gr. habet ἄνευ θυμοῦ, vel φιμοῦ, id est, *sine animositate*, vel *freno*; quare haud scio, unde *sine silentio* excuderit noster : nisi cubat in mendo locus, ac fortasse legendum est, *sine confidentia*, aut quid simile. Tum nec recte Augustinus *et stetit*, pro *steti*, etc.

[c] Aliter et plus uno inciso Augustinus, *ut non cogitem de virgine, et non cogitabo de virgine :* haud tamen ex originalibus libris, tamen etsi illud *cogitabo*, probavimus magis ex Gr. συννήσω, cum legisset Mart. *cogitavi*.

[d] Neque hic bene Augustini codex *animæ meæ*, pro *animi* dumtaxat.

[e] Suffecimus hic reliqua præsentis versiculi verba, *cum judicarentur apud me ;* tum solidum subsequentem, qui decimus quartus est in iis libris, ubi versus ad numerorum seriem notantur : *Quid enim faciam, si judicium meum faciat Dominus? quod si et visitationem, quod responsum dabo?* Deerat ante nos tanta tamque insignis periocha in Latina ista editione, ex decurtato et manco exemplari expressa : quam nihil est dubium, sola veteris amanuensis oscitantia excidisse. Nimirum est si quæ alia pars sacri contextus certissima, quæ nedum Heb. archetypo, ex quo postea ab ipso Hieron. in Latinum conversa est; sed et in Gr. superat, ex quo versionem hanc priorem suam adornavit. Verba sunt, κρινομένων αὐτῶν πρὸς ἐμέ, τί γὰρ ποιήσω, ἐὰν ἔτασίν μου ποιήσῃ ὁ Κύριος, ἐὰν δὲ καὶ ἐπισκοπήν; τίνα ἀπόκρισιν ποιήσομαι; his autem quæ Latine supplevimus, verbo ad verbum respondent : et quæ eorum maxima germanitatis est nota, exceptis his, quæ parenthesi inclusimus, ab August. ipsa laudantur, sicque ab eo sunt totidem verbis descripta, ut nihil jam dubitemus, quin eadem illa sint, quæ S. interpres Hieron. in sua ista ex Græco versione posuit. Sola, inquam, ea, quæ uncinis includuntur : *Quid enim faciam, si judicium meum faciat Dominus*, supposita a nobis sunt ad Græci contextus fidem, summa, ut videre est, religione : ut hæc quoque vero simillimum sit, a genuinis, si exstarent, fore ut nec verbo tenus abluderent. Inserta autem sunt textui, quod aliter nullus ferme constaret sensus, nec restitutæ a nobis sententiæ ratio satis com-
D mode lectori perspecta esse posset.

[f] *Et* particulam, et finalia puncta quæ deerant, nos reposuimus. Hujusmodi aliæ asteriscorum, punctorumque notæ infra ad codicis Alexandrini exemplum restituuntur.

[g] In editione Romana LXX Interpretum *humerus meus a junctura*, Augustinus autem, ut et ms. noster, *a jugulo meo*. Mart.

[h] Ita etiam S. Augustinus. Alii, *si posui aurum in congium meum*. Conferat igitur lector studiosus hanc editionem libri Job cum textu Annotationum S. Augustini, statim pervidebit ipsissimam esse versionem, qua ille utitur in eodem opere. Mart.

[i] Falso antea legebatur *in numerabilibus*. Græce autem est, ἐπ' ἀναριθμήτοις, juxta quod emendamus.

[j] Ait S. Augustinus ad hunc locum : *Conscriptionem si quam habeo. Et si non disrupi eam super humeros meos, et coronatus legam super humeros meos levans*, etc.

aut si et virtutem ejus comedi solus sine pretio; aut si animam Domini terræ decipiens contristavi: pro tritico germinet mihi [a] urtica, et pro hordeo spina.

ET QUIEVERUNT VERBA JOB.

[*Cap.* XXXII.] Cessaverunt autem et tres amici ejus ultra contradicere Job; erat enim Job in conspectu suo justus. Et iratus est furore Elius filius Barachiel Buzites de cognatione Ram ÷ Ausitidis regionis ⁏ Job. Iratus autem valde, quia se dixerit justum ante Deum. Et tribus amicis iratus est valde quod non potuerunt respondere contraria Job; et æstimaverunt eum esse impium. Elius autem sustinuit, ut daret responsum Job, quia seniores se erant in diebus. Et vidit Elius, quia non est responsio in ore trium virorum, ※ et iratus est furor ejus.

ET RESPONDENS ELIUS FILIUS BARACHIEL BUZITES, DIXIT:

Juvenis quidem sum ætate, vos autem estis seniores; propterea tacui, timens referre vobis eruditionem meam. Dixi autem quia non est ætas quæ loquatur, neque in multis annis noverunt sapientiam: sed spiritus est in hominibus, et inspiratio Omnipotentis, qui docet eos. Nec enim longævi sunt sapientes, neque senes noverunt judicium. Propter quod dico, audite me, ut referam vobis quæ novi. ※ Ecce patiens fui in verba vestra, ※ et audivi vestram prudentiam, usquequo discuteretis sermones, ※ et donec intelligerem vos; ※ et ecce non est qui arguat Job, ※ et respondeat sermonibus ejus ex vobis. ※ Ne dicatis: Invenimus sapientiam [b]. ※ Dominus abjecit eum, et non vir. ※ Nec dum ad me locutus est, ※ et [*Al. tac.* in] in sermonibus vestris non respondebo ei. ※ Obstupuerunt, non responderunt ultra. ※ Defecerunt ab eis sermones. ※ Quia [c] ergo exspectavi, et non sunt locuti, ※ et steterunt et non responderunt ultra: ※ respondebo et ego partem meam, ※ et annuntiabo scientiam meam. ※ [d] Homini vero permisistis loqui talia verba.

ET ADJICIENS ELIUS AIT: ITERUM LOQUAR:

Plenus enim sum verborum, et angit me spiritus ventris mei. Venter enim [*Al. tac.* enim] meus sicut uter musto plenus, fervens et ligatus, et veluti follis ærarii disruptus. Loquar et requiescam, aperiens labia respondebo. Neque enim erubescam faciem
A viri, nec mortale confundar. Non enim scio mirari faciem: alioquin et me tineæ edunt [*Al.* edent]. [*Cap.* XXXIII.] Nunc ergo, Job, audi verba mea, et loquelam meam auribus percipe. Ecce aperui os meum, et locuta est lingua mea ※ in gutture meo. ⁏ Mundum est cor meum in verbis, et sensus labiorum meorum pura intelligit. Spiritus divinus qui fecit me, et inspiratio Omnipotentis quæ docet me. Si potes, da mihi responsum ad hæc. Sustine ista contra me, et ego contra te De luto factus es tu, sicut et ego. Ex eodem facti sumus. Nec timor meus terrebit me, nec manus mea erit gravis super te. ※ Veruntamen dixisti: in auribus meis ⁏ vocem verborum tuorum audivi, qua dicis: Mundus sum a peccato, et sine crimine. Non enim deliqui. Ecce
B querelam contra me reperit, et putat me quasi contrarium ※ sibi. ⁏ Posuit enim in ligno pedem meum, et custodivit omnes vias meas. Quomodo ergo [e] dicis, Justus sum, et non exaudivit me? Æternus enim est qui est super homines. Dices autem: Quare judicium non audivit, et omnem sermonem? Semel enim loquitur Dominus, et in secundo ※ non considerabit illud. ⁏ Per somnium, aut in visitatione nocturna; aut sicut incidit sævus timor in homines, cum dormiunt in cubili [*Al.* cubiculis]: tunc adaperit aurem hominum, in figuris talibus horrorum illos perterrens: ut avertat hominem ab iniquitate, et corpus ejus a ruina eruat, et pepercit animæ ejus a morte. [f] Et iterum arguet eum in infirmitate in cubili; et multitudo ossium ejus emarcuit; omnem-
C que escam non poterit sumere. ※ Et anima ejus desiderabit cibum ⁏ donec carnes ejus tabescant, et ostendantur ossa ejus inania. Accessitque ad mortem anima ejus, et vita ejus ad inferos. Quod si fuerint ※ angeli mortiferi ※ non respondebit ei. Unus ex eis non vulnerabit eum, si intellexerit corde converti ad Dominum, et nuntiaverit homini viam suam ÷ stultitiam suam ostenderit, ÷ [g] subveniet sibi ut non cadat in morte, ÷ et renovabit corpus suum sicut litura in pariete ÷ et ossa sua implebit medulla, et molliet carnes suas sicut parvuli, et restituet se fortem in hominibus. Orabit ad Dominum, et in acceptum refertur ei; et intrabit [*Al.* intravit] facie hilari cum professione, et reddet hominibus justitiam, et tunc increpabit homo semetipsum, di-
D cens: Qualia faciebam! et non me digne castigavi,

[a] Martianæus *germinet mihi urticam*, et mox, *spinam*.

[b] Expunximus quam hic Martianæus addebat, *Domini*, vocem, quod neque in originali ullo sit libro, nec genuinam contextus aut sententiæ vim servet: præterea ob subsequentis immediato recursum, quæ eadem est, errore veteris amanuensis facile videatur repetita. Porro sunt quidem in Hebræo, quæ hinc subsequuntur ad finem usque sectionis, postrema excepta sententia; in Græco autem nonnulla ex his omnino desiderantur, alia brevioribus ac ferme diversis sensibus continentur.

[c] Pro *ego*, quod Martian. legerat, restituimus juxta Augustini lectionem *ergo*.

[d] Immo vero jugulanda obelo est, non asterisco illustranda postrema isthæc sententia, quam Hebræus textus nescit. Luxata præterea est, et non suo loco posita, si ad Græcum componatur, ubi ante tres versus habetur, utcumque rectius, Ἀνθρώπῳ δὲ ἐπιτρέψατε λαλῆσαι τοιαῦτα ῥήματα.

[e] Quod hic deerat verbum, *dicis*, ad Græci textus fidem et Augustini lectionem suffecimus.

[f] Supplendum ex Græco textu, τοῦ μὴ πέσειν αὐτὸν ἐν πολέμῳ, *ut non cadat ille in bello*. Aliter S. Augustinus legit, *quia venturum est bellum*.

[g] Obelus iste amovendus hinc atque expungendus videtur; est enim illa, tametsi paulo diversis verbis, in Hebræo sententia, aut certe supra Hebraicam continentiam hæc non abundat. Qui subsequitur, verbo *renovabit*, postponebatur, nos cum Græca editione præposuimus.

et peccavi. ⋇ Salva animam meam, ne veniam in corruptionem, ⋇ et vita mea lucem videbit. ⋇ Ecce hæc omnia faciet Deus ⋇ vices tres cum viro ⁚. Sed [a] eruit animam meam de morte, ut anima mea in lumine collaudet eum. Auribus percipe, Job, et audi me. Tace, et ego loquar. ⋇ Si est tibi sermo, responde mihi, ⋇ loquere: volo enim justificari te. ⋇ Alioquin audi me, tace, et docebo te sapientiam.

RESPONDENS AUTEM ELIUS, DIXIT:

[*Cap.* XXXIV.] Audite, sapientes, verba mea; et qui habetis sapientiam [*Al.* scientiam], auribus percipite. ⋇ Quia auris verba [*Al.* sermones] probat, ⋇ et guttur gustabit cibum. ⋇ Judicium eligamus nobis, ⋇ [b] sententiam inter nosmetipsos, quid est bonum. ⁚ Quia dixit Job, justus sum, et Dominus abstulit judicium meum, et in judicio meo mentitus est. ⋇ Violentum jaculum meum absque iniquitate. ⋇ Quis est vir ut Job, ⋇ bibens subsannationem quasi aquam? ⁚ non peccans, neque impie agens, neque omnino parcens [c] eorum qui faciebant iniquitatem, ut iret cum ⋇ viris ⁚ impiis. Dixit enim: Non visitabitur [d] vir, qui ambulaverit cum Deo. Idcirco prudentes corde, audite me. Absit a Domino impietas, et ab omnipotente turbare quod justum est. Quia reddit homini ⋇ opus suum, ⋇ et juxta viam suam unusquisque reperiet. ⁚ Putas Dominum iniqua facturum, et omnipotentem turbaturum judicium, qui fecit terram? Quis est qui reficit orbem sub cœlo, et quæ sunt in eo omnia? Si enim voluerit inhibere, et spiritum ejus apud se tenere, morietur omnis caro simul, et omnis homo ibit in terram ÷ unde formatus est. ⁚ Quod si non es commotus, audi hæc, percipe vocem verborum meorum. Videto odientem iniqua, et interficientem malos, qui est æternus et justus. ⋇ Impius est qui dicit regi, ini-

A que [*Al.* injuste] agis ⋇ impiissime principibus ⁚ qui non erubuit faciem inhonorati; nesciunt honorem deferre principibus, et admirari facies eorum. Vana eis evenient, ut clament, et rogent virum. Abusi sunt enim inique, cum excluderentur infirmi. Ipse enim perspicit opera hominum, nec latet eum quidquam eorum quæ faciunt. Neque erit locus; ⋇ et non est umbra mortis ⁚ ut lateant qui faciunt iniqua, ⋇ quia non in homine positum est ultra ⁚ Dominus enim omnes respicit, qui comprehendit investigabilia, glorifica, et admiranda, quorum non est numerus. ⋇ Qui cognoscit opera eorum ⋇ et [e] evertet noctem, et humiliabuntur. ⋇ Et exstinxit impios, [f] ⋇ et gloriosos coram inimicis suis ⋇ quia declinaverunt a lege Dei, ⋇ et justitias ejus

B non cognoverunt ⋇ ut perferatur ad eum clamor pauperis, et ⋇ clamorem pauperum exaudiet. ⋇ Ipse quietem dabit, et quis poterit condemnare? ⋇ Abscondet faciem, et quis videbit eum? ⋇ Et contra gentem, et contra hominem simul. ⋇ Qui regnare facit hominem hypocritam propter perversitatem populi. ⋇ Quia ad Dominum loqui cœpi, non cessabo. ⋇ At [g] quod minus video, tu ostende mihi. Si iniquitatem operatus sum, non adjiciam. ⋇ Numquid a te exiget [*Al.* exigit] eam, quia [*Al.* quam] repulisti? Tu enim elegisti, et non ego: Et si quid scis, loquere. ⁚ Propterea prudentes corde dicent hæc: Et vir sapiens audiet [h] verbum meum: Job autem non in sapientia locutus est, et verba ejus non sunt scientiæ. Immo vero disce, Job, et noli

C jam respondere sicut stulti, ne augeamus super peccata nostra, et injustitia super nos reputetur, multa loquentibus verba coram Domino.

RESPONDENS AUTEM ELIUS, AIT:

[*Cap.* XXXV.] Quare [i] hoc existimasti in judicio?

[a] Penes Martianæum; *Sed et eruet*: minus bene.

[b] Malim utique rescribi *sentiamus*, pro *sententiam*: nam et Græcus Γνῶμεν habet, et ex Hebræo *videamus*, ipsemet Hieronymus interpretatus est: denique et rectus contextus ordo sic postulat. Cæterum asteriscos et puncta terminalia piget, quam sæpe restituamus, repetere.

[c] In Græco est οὐδὲ κοινωνήσας μετά, κ. τ. λ. ex quo ista, *quæ omnino parcens*, etc., de mendo suspecta mihi sunt. Immo vero legito sodes, me auctore, *particeps*, pro *parcens*: ut enim in textum lectionem illam inferam, librorum originalium defectus D vetat.

[d] Voculam *vir* S. Augustinus tacet.

[e] Pro hoc Inciso Augustinus, *lucere sibi videbantur*. Græci quoque inter se libri dissentiunt.

[f] *Et exstinxit impios, lucere sibi videbantur.* Ita S. August. libro sæpius memorato Annotationum in Job. Vulgata juxta Hebr. *Quasi impios percussit eos loco videntium.* Ms. autem noster Latinus exemplar Græcum Alexandrinum LXX secutus videtur; nam in eo scriptum est καὶ ὁρατοὶ ἐγένοντο ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, *et conspicui coram inimicis.* MART.

[g] Rectius ad Græcum saltem exemplar, ἄνευ ἐμαυτοῦ ὄψομαι, Augustinus legit *Absque me videbo*.

[h] Hanc quoque pericopem Martianæus sub asteriscis continuabat, quos superiori hemistichio post verbum *loquere*, nos crassioribus appositis punctis finivimus. Hic porro contraria nota, sive obelus videtur præponendus τῷ *verbum*, quod in Hebræo tacet, ubi שמעני, *audiat me*, tantum legitur.

[i] Totum istud capitulum abfuisse videtur in LXX interpretatione, quæ κοινὴ, id est, Vulgata dicebatur et Vetus. Nec obstat quod versus singuli non sunt ⋇ asterisco prænotati: quia exscriptores multa omittunt signa in medio paginarum, contenti ea annotasse ab initio, et in fine. Hoc modo quatuor vel quinque obelis inveniuntur prænotata in Regio Bibliorum ms. codice n. 3564, quæ quadraginta et amplius hujusmodi signa exigunt in singulis paginis Prophetæ Danielis, ubi hymnus trium puerorum descriptus est. Consulat codicem jam dictum, conferatque qui voluerit cum nostra editione Danielis, ut rerum experientia persuasus, nihil præter verum a nobis dictum fateatur. MART.

— Autumat Martianæus, totum istud capitulum a Græca editione Vulgata abfuisse, atque adeo debere hic unumquemque versum, sive hemistichium prænotari asterisco. Nullam tamen addit probandæ conjecturæ suæ causam, ac ne temere fidem verbo tenus id asserenti adhibeamus, veri omnis species vetat; quin immo cum ex his aliquot modo, iique numero notati versus in Hexaplaribus libris dicantur ex Theodotione suppleri, ut est in uno Colbertino apud Montfauconium: optime ex ea annotatione arguas, illos dumtaxat, non omnes æque abfuisse.

⋇ Tu qui es quia [*Al.* qui] dixisti, justus sum ante conspectum Dei? ⋇ aut dicis, quid prodest tibi: aut quid faciam, si peccavi? ⁚ Itaque ego dabo tibi responsum, et tribus amicis tuis. Aspice in cœlum, et vide. Respice in nubes, quam altæ sunt a te. Si peccasti, quid ages [*Al.* agis]; aut si multa [a] injusta fecisti, quid poteris facere? Et si justus es, quid dabis ei? ⋇ aut quid de manu tua accipiet? Viro [b] simili tui, impietas tua, ⋇ et filio hominis justitia tua. ⋇ A multitudine calumniantium clamabunt, ⋇ vociferabuntur a brachio multorum. ⁚ [c] et non dixit: Ubi est Deus qui fecit me? Qui distribuit custodias nocturnas, qui separat me a quadrupedibus terræ, et a volatilibus cœli. ⋇ Sapientiorem me fecit. ⋇ Ibi clamabunt, et non audiet [*Al.* audies] ⁚ ab injuriis malorum. Vana enim non vult Dominus videre. Ipse enim omnipotens perspicit eos qui faciunt justitiam, et salvum me faciet. Judicare itaque contra [*Al. tac.* contra] eum, si potes. Collaudare eum, sicuti est, ⋇ et nunc quia non est visitans iram suam, nec ⋇ cognovit delicta vehementer, ⋇ et Job vane [d] aperit os suum, ⋇ in ignorantia verba multiplicat.

ADDENS ERGO ELIUS, AIT:

[*Cap.* XXXVI.] Sustine [e] me pusillum, ut te doceam. Adhuc enim [f] sunt in me sermones. Suscipiens scientiam meam de longe, operibus autem meis quæ justa sunt, loquar. In veritate, et non [g] injusta verba injuste intelliges. Et scito quia Deus [*Al.* Dominus] non abjiciet innocentem. ⋇ Fortis robore cordis non vivificabit. [*Al.* vivificat] impium ⋇ et judicium pauperum [*Al.* pauperibus] dabit. ⋇ Non auferet a justo oculos suos [*Al.* ejus], ⋇ et cum regibus in solio. ⋇ Et sedere eos [h] facit in perpetuum, et exaltabuntur. ⋇ Et qui compediti sunt compedibus ⋇ capientur in funibus paupertatis: ⋇ et annuntiabit [*Al.* annuntiantur] eis opera

A eorum, ⋇ et delicta, cum fuerint roborati: ⋇ sed justum exaudiet. ⋇ Et dixit: quia convertentur ab iniquitate ⋇ si audierint [i] te, et servierint ⋇ complebunt dies suos in bonis, ⋇ et annos suos in gloria ⁚ Impios vero non facit salvos, eo quod noluerint [*Al.* noluerunt] scire Dominum, et cum monerentur, inobedientes erant. [j] ⋇ Et hypocritæ corde ponent furorem. Non clamabunt quia [k] ligavit eos. Moriatur ergo in juventute anima eorum, et vita eorum vulneretur ab angelis: quod tribulaverint infirmum et invalidum. Judicium vero mansuetorum statuet [*Al.* statuit]. ⋇ Et quia decepit te ab ore inimici abyssus, ⋇ effusi subter eam, ⋇ et descendit [*Al.* descendet] mensa tua plena pinguedine ⁚. Non deficiet justos [*Al.* justo] judicium; et ira super impios B erit, propter impietatem munerum, quæ accipiebant in [*Al. tac.* in] iniquitatibus. Non te avertat voluntas animi a precibus infirmorum, cum in necessitate fuerint. Et omnes qui habent fortitudinem, noli [l] extrahere per noctem ⋇ ut ascendant populi pro eis; ⋇ sed cura ne quid facias indecens; ⋇ hoc enim elegisti super inopiam ⁚. [m] Ecce Deus roborabitur in fortitudine sua. Quis enim est sicut ille potens, vel quis est qui discutiat ejus opera, aut quis est qui dicat, egit inique? Memento quia magna sunt opera ejus ⋇ quæ laudaverunt viri. ⋇ Omnis homo respicit ad eum. Quicumque compunguntur homines. ⋇ Ecce Deus multus, et nesciemus. ⋇ Numerus annorum ejus infinitus. ⋇ [n] Ei autem numerabiles stillæ pluviæ. ⋇ Effundetur imber per semitas suas. ⋇ Fluent nu- C bes et tenebrascent super homines plurimos. ÷ Horam constituit jumentis, et sciunt cubilis ordinem. [o] ÷ In his omnibus non torpescit animus tuus, ÷ nec mutatur cor tuum a corpore ⁚ ⋇ Si cogitaverit extendere nebulam ⋇ æque [p] ad tabernaculum expandit eam. ⋇ Ecce effundit super eum lucem

[a] Vitiose Martianæus *injusto*, pro *injusta*, sive *injuste*, et mox *potes*, pro *poteris*, quæ duo nos ex Augustino ad Græci textus fidem restituimus.

[b] Hic iterum vitiose erat *similis*. Quæ infra est vox *clamantium* ab Augustino ignoratur, qui et paulo post, *vociferabantur*, pro *vociferabuntur* legit.

[c] Erat pro finali punctorum nota penes Martianæum asteriscus, quem ad nuperam codicis Alexandrini editionem expungere satius fuit. Ejusmodi alia infra emendantur.

[d] Penes Augustin. *aperuit*, et mox *in ignorantia sua*.

[e] Voculam *me* ex August. et Græco textu *suffecimus*.

[f] Perperam scriptum antea erat *juxta sunt*.

[g] Iterum mendose erat, *non in justitia*, pro *non injusta*, quemadmodum ex Græco, οὐκ ἄδικα, atque ita prælegente Augustino castigamus. Sed et superior locus iisdem suffragiis nititur.

[h] Augustinus *sedere eos fecit*, quæ verba et præcedenti immediate isocolo supplet subjungenda, sentit.

[i] Pronomen *te* Græcus et Augustinus tacent. In fine versiculi finalia, quæ deerant, puncta suffecimus.

[j] Verbum istud, *corde*, prætermissum in ms. nostro supplevimus ex Augustino, qui legit, *et hypocritæ corde ponent furorem*. MART.

[k] Antea erat *ligabit*, refragantibus aliis libris, et Græco ἔδησεν: deerat et finalis punctorum nota, quam denuo inferius suo loco substituimus: aliaque leviora emendamus.

[l] Perperam legebatur *extollere*, pro *extrahere*. Monuit nos August., maxime vero Græcus textus, μὴ ἐξελκύσῃς.

[m] S. Augustinus duplicem hoc loco recitat variantem lectionem sequentem: *Ecce Deus consolabitur, vel roborabitur in fortitudine sua*. Vide librum Annotationum in Job. MART.

D [n] Pro vera, quam ex August. substituimus, lectione, *Ei autem numerabiles*; contrario ferme, atque incongruo sensu, tantum erat in Martianæi editione *innumerabiles*. Refragabatur vero Græcus ipse textus. Ἀριθμηταὶ δὲ αὐτῷ ὑετοῦ σταγόνες: *Ipsi vero numerabiles sunt pluviæ stillæ*.

[o] In græco οὐκ ἐξίστατο (vel ἐξίσταται), *non obstupuit*, vel *obstupescit*, quam lectionem August. quoque præfert, ac sequi nos ipsi malumus, pro *torpescit*. Minus vero recte *animus ejus* idem, pro *tuus* legit. Vetus porro nota Colbertini codicis penes Montfauconium est de quatuor hisce hemistichiis obelo transverberatis: Οὗτοι οἱ δὲ οὐ κεῖνται ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ, διὸ καὶ ὠβελίσθησαν. *Hi quatuor* (versiculi) *non exstant in Hebraico, adeoque obelis notati sunt*.

[p] Integrius penes Augustin. *æque ut per tabernaculum*.

suam, ※ et radices maris contexit. ※ In eis judicabit populos, ※ dabit escam plurimis. ※ In manibus contexit lumen, ※ et mandavit de eo in contrarium, ※ ut nuntiaret super illo amico suo, ※ possessionem contra eum, qui ascendere nititur. [*Cap.* XXXVII.] ※ Sed in hoc [*Al.* his] obstupuit cor meum, ※ et evulsum est de loco suo. ※ Audite sonitum terroris, ※ et [a] strepitum oris ipsius exeuntem. ※ Subter universum cœlum circuit, ※ et lumen ejus in finibus terræ. ※ Post eum fremet vox. ※ Tonabit in sonitu superbiæ suæ, ※ et non poterit investigari cum audita fuerit vox ejus. ※ Tonabit fortis in voce sua mirabiliter : Fecit enim magna quæ nesciebamus, præcipiens [b] nivi, esto super terram. ※ Et tempestas pluviæ, et tempestas imbrium, potestatis ejus. ※ In manu omnis hominis [c] signat : ut sciat omnis homo infirmitatem suam. Introierunt autem bestiæ sub protectione, et quieverunt in cubili. De promptuariis supervenit tempestas, et de promptuariis frigus, ※ et a Spiritu Dei dabitur glacies : gubernat autem qualiter illi placuerit, aquam, et frumentum [d] irrigabit nubibus. Disseminabit nubes lucem suam, et ipsa per circuitum vertitur in gubernaculis, ad operanda [*Al.* operandum] omnia quæ mandaverit eis. Hæc constituta sunt ab eo super terram ※ Sive in tribu, sive in terra sua, ※ sive in misericordia inveniri voluerit eam : Auribus percipe hæc, Job. Sta, [e] et commonere virtute Domini. Scimus quia Deus posuit opera sua, cum faceret lucem de tenebris. Scis

A differentiam nubium, et ingentes lapsus malorum? Tua vero stola est [f] valida, quiescente terra ※ ab austro. ※ Firmabis cum eo cœlos, qui æqualiter ad vivendum fusi sunt? : Quare doce [g] nos quid dicamus ei; et requiescamus multa dicentes : Numquid liber, aut scriba [h] assistit mihi; ut hic stans faciam hominem tacere? Omnibus autem non est visibile lumen, quod refulget in nubibus. Et [i] spiritus transiens emundabit eas. Ab aquilone nubes coloris aurei. In his est magna gloria, et honor Omnipotentis; et non invenimus alium similem virtuti ejus. Qui juste judicat, non putas exaudire eum? propterea timebunt eum homines, timebunt quoque eum et sapientes corde.

[*Cap.* XXXVIII.] Et postquam quievit Elius loqui,
B dixit Dominus ad Job per turbinem nubis : Quis est qui celat me consilium, continens sermones in corde, ÷ et putat me [j] latere : accinge tamquam vir lumbum tuum, interrogabo te, tu autem responde mihi. Ubi eras cum fundarem terram? Indica mihi si nosti scientiam. Quis posuit [k] mensuras ejus ※ si nosti : aut quis est qui induxit super eam funiculum, aut super quo [*Al.* quod] circuli ejus [l] fusi sunt? Quis est autem qui misit lapidem angularem : ÷ [m] super eam : quando facta sunt simul sidera? Laudaverunt me voce magna omnes angeli mei. Conclusi portis mare, cum fremeret ex [*Al.* in] utero matris suæ, volens progredi. Circumposui illi nubem operimentum, et nebula obvolvi illud; et posui illi terminos, imponens

C [a] Plus habet hic Augustinus, *et vocis ejus*, tum *strepitu* legit, pro *strepitum*. Græco autem abludente textu ab utraque lectione cum hic loci, tum etiam inferius, nihil audemus.

[b] Mendose, ut videtur, præferebat Augustinianum exemplar *nubi*, pro *nivi* : Græce χιόνι. Bene autem est, quod ex eo accepimus paulo post *potestatis*, juxta Græcum δυναστείας, pro quo legerat Martianæus *potestas* : et rursum *signat*, pro *signatur*, itidem cum Græco κατασφραγίζει. Subjunximus et huic verbo finalia puncta, quæ deerant.

[c] Active legunt Augustinus, et Vulgata, id est, *signat* pro *signatur*. Mart.

[d] August. *irrigavit nubes. Disseminavit nubem*, haud satis recte, si prius nomen, *nubes*, excipias, quod hodiernæ scriptioni Græce, νεφέλη, consonat magis. Sequentes asteriscos suo nos loco suisque finibus constituimus.

[e] Emendandus est textus in libro Annotationum S. Augustini, in quo depravata hujusmodi exstat lectio, *et commovere virtutem Domini*. Mart.

[f] Manuscriptus et Augustinus legunt sic *valida*, pro *calida*, ut habet canon Hebr. veritatis, ac Vulgata Latina. Nec error hic est recentiorum exscriptorum, sed veterum, et antiquorum : nam eodem modo legebat in suo exemplari S. Augustinus, qui *stolam validam* interpretatur *dignitatem superbam*. Mart.

— Rescribendum *calida*, Græca vox θερμή clamat : tametsi ipse etiam *valida* Augustinus prætulerit. Idem paulo post *firmabis* habet pro *firmabit*. Stant et Græci pro alterutra lectione codices.

[g] Arridet magis, quod habet Augustinus *me*, juxta Græcum, pro *nos*.

[h] Idem *assistis* : Græcus *astitit*, παρέστηκεν. Correximus vero utriusque ope, *ut* voculam, quæ sequitur, pro qua erat mendose *aut*.

[i] *Quæ* his, *et spiritus transiens emundabit eas*, in Græco respondeant, haud invenimus. Sunt tamen in Hebræo archetypo, ex quo ipsemet Hieronymus vertit, *et ventus transiens fugavit eas*. Legit etiam Augustinus, tametsi paulo aliter, *spiritus transit, et mundabit*, etc.

[j] Apud Augustinum *dare*, pro *latere*, quod quidem mendum apertissimum haud scio, num in suo ipse olim exemplari legerit, an sequiorum culpa librariorum in describendo Annotationum S. Patris Libro sit perpetratum : nam latendi verbum, non dandi in proposito textu a se lectum, sive laudatum fuisse, non obscure, ut mihi quidem videtur, ipse indicat in subnexa ibi annotatione his proprie verbis, *quoniam Deum non latent*. Cæterum et pro *Accinge* legitur apud eum *Accingere*.

[k] Obelus hic positus fuit pro asterisco : quod emendare nequaquam pertimescimus, cum ille qui nobis transcripsit hanc editionem e ms. codice, plures asteriscos ※ posuerit pro obelis ÷ Proclivi enim lapsu
D mutantur signa isthæc ab scriptoribus, qui eorum nec usus, nec significantias intelligunt. Mart.

[l] Idem *fixi sunt*, pro *fusi*, etc. Græce πεπήγασι.

[m] Voces *super eam*, quæ in Martianæi editione desiderabantur, nos suffecimus, ex Augustiniano exemplari, et præfixo etiam obelo jugulavimus, cum sint illæ quidem in Græco textu, ἐπ' αὐτῆς, non item et in Hebraico addatur עליה. Sed et in illo, ex quo hæc Martianæus descripsit codice ms. obelus hic loci erat, verbis tamen, ut diximus, quæ confodienda erant, prætermissis. Hoc autem illi fraudi fuerit, ut plane immerito verba, *quando facta sunt*, jugularet, quibus manifesto respondit in Hebræo ברן, et ab ipso Hieronymo ex eo fonte redduntur : *Cum me laudarent* : Græci ex alia vocabuli etymologia, Ὅτε ἐγενήθη, *Cum facta sunt*, etc.

4

claustra et portas. Et dixi : Hucusque venies, et A non transibis : sed in temetipso comminuentur fluctus tui. Aut numquid tecum constitui lucem matutinam, aut cognovit Lucifer ordinem suum? [a] Apprehende pinnas terræ, excute impios ex ea. Et tu sumens terræ lutum figurasti [b] animal, et famosum eum posuisti super terram, et abtulisti ab impiis lucem, aut brachium superborum comminuisti, aut venisti ad fontem maris, aut in vestigiis abyssi deambulasti [*Al.* ambulas], aut tibi aperiuntur metu portæ mortis, aut janitores inferni videntes te timuerunt, aut cognovisti latitudinem sub cœlo? Narra ergo mihi quanta [c] quæque sit, aut in qua terra habitet [*Al.* habitat] lux, aut quis tenebrarum locus. Si [d] duces me in fines eorum? Quod si et nosti semitas eorum, numquid scis quia tunc natus eras B [*Al.* es], et numerus annorum tuorum multus? Aut venisti in thesauris nivis, aut thesauros grandinis vidisti; quæ reposita sunt [e] in tempus inimicorum, et in diem [*Al.* die] pugnæ et belli? Unde autem procedit pruina, et dispergitur auster sub cœlo? Quis præparavit pluviæ validæ flumen, et viam vocibus tempestatis, ※ ut [*Al.* ut et] pluat super terram, ubi non est vir, ※ in deserto, ubi non est homo. ※, ut satiet invium et inhabitabile [*Al.* inviam et inhabitabilem], ※ et ut germinet herbæ viror? ; Quis est pluviæ pater, vel [f] quis est qui genuit stillas roris? De cujus utero procedit glacies : aut pruinam in cœlo quis genuit, quæ descendit sicut aquæ [*Al.* æque] flumen? aut faciem impii quis tabefecit? aut intellexisti nexus Pleiadis, et septum Orionis ape- C ruisti? ※ An aperies Mazuroth in tempore suo, ※ et vesperum super ædificationem ejus induces? ; Scis [g] commutationes cœli, aut omnia quæ sub cœlo pariter fiunt? Vocabis nubem voce, et in tremore aquæ validæ obedient [*Al* obediunt] tibi? [h] Mittes vi fulmina, et ibunt; aut dicent tibi, quid est? Quis dedit mulieribus texturæ sapientiam, et varietatum scientiam? Aut quis [i] est qui numeret nubes sapientia, ※ et organa cœli in terram declinavit? Diffusus est autem sicut terra cinis, et agglutinavit eum [j] sicut lapidibus cubum [*Al.* cibum]. Aut capies leonibus [*Al.* leoni] escas, aut animas draconum [vel catulorum] replebis? Pavidi enim sunt in cubilibus suis, et sedent in silvis insidiantes. Quis autem præparavit corvo escam : pulli enim ejus ad Dominum clamant, errantes et [*Al.* clamantes et] escam quærentes. [*Cap.* XXXIX.] ※ Si cognovisti tempus pariendi tragelaphorum in petris [*Al.* petras] ; aut partus cervarum custodisti, et numerasti menses partus earum, et dolores earum solvisti, et nutristi hinnulos earum sine metu? ※ Partus earum emittes? Abrumpent filii earum, ※ multiplicabuntur in tritico, [k] ※ exibunt, et non revertentur eis. ; Quis autem est qui dimisit onagrum liberum, et vincula ejus quis resolvit? Posui enim [l] tabernaculum ejus desertum, ※ et habitacula ejus salsuginem. ; Irridens multitudinem civitatis, et querelam exactoris non audiens. ※ Consideravit montes pascuæ suæ, ※ et post omne viride quærit. ; Volet autem monoceros servire tibi, aut dormire super præsepe tuum; aut [*Al.* et] alligabis in loris jugum suum, aut ducet tibi sulcos in campo? Confidis autem in eo, quia mutata est virtus ejus, aut dimittes [*Al.* dimittis] ei

[a] Apud Augustinum *Apprehendere*, et *excutere* : nam quod *pœnas*, pro *pinnas*, sive *pennas* legitur, typographorum puto esse vitium. Pro eo autem quod deinde sequitur *animal*, eodem Augustino et Gr. ζῶον suffragante, vitiose Martian. legerat *anima*, ut et paulo post *fecisti*, pro *posuisti*, juxta Gr. ἔθου.

[b] Augustinus post LXX, *figurasti animal*. MART.

[c] Illud *quæque* nos ex Augustino supplemus, ita cum primis Gr. jubente textu, πόση ἥτις ἐστίν. Novit vero et Martian. hanc Hipponensis episcopi lectionem, sed mirum plane, qua eam de causa repudiet. Melius, inquit, legitur in ms. juxta Hebr. כלה *Hullah*, id est, *tota ipsa*, nempe, *terra*. Scilicet oblitus est, ex Gr. versionem istam, non ex Hebr. derivari : nec præterea intellexit, nihil in rem suam, aut lectoris, observationem eam esse.

[d] Error hic est, ni fallor, exscriptoris, qui substantivum verbum *sit*, posuit pro conditionali particula *si*. Ita igitur legendum : *aut quis tenebrarum* D *locus. Si duces me*, etc. Huic lectioni consentiunt LXX et Augustinus. MART.

— Antea corrupte legebatur, *locus sit :* tum τελεία στίγμη apposita, *Duces me*, etc. Emendavimus vero nedum ad librorum omnium, et cum primis Græci fidem; sed et ipsius Martian. mentem, ut in notis monuerat.

[e] Addit Augustinus *tibi*; quam vocem cum in Græcis codicibus invenias, et malis in Latinum adoptare, obelo tamen prænotabis, quod in Hebraico non sit. Leviora quædam infra emendantur.

[f] Aliter August. : *Et quis est qui peperit glebas roris*. In Gr. quoque varians est lectio, *glebas*, pro *stillas*, βώλους, pro συνοχὰς, quarum utramque retinet codex Alexandrinus; nec tamen dicere ausim, quam ipse S. interpres prætulerit : aut si alteram ad libri oram ipsemet annotavit.

[g] Vitiose legerat Martian. *commotiones*, contra Græcum τροπὰς, *commutationes*, quemadmodum et Augustinus legit : tum *omnium* erat pro *omnia*, iisdem contradicentibus libris.

[h] Legebat hoc loco S. Augustinus, *mittes vi flumina, et ibunt :* quæ profecto sensum Scripturæ legentibus tollunt. Quare nostræ editioni ac Vulgatæ Latinæ prorsus adhærendum, ne errores librariorum æque nobis imponant, ac sanctissimo Doctori. MART.

[i] Voculas, *est qui*, nos ex Augustino suffecimus concinente Gr. textu, τίς δὲ ὁ ἀριθμῶν, etc. Qui subsequitur asteriscus unum puto vocabulum *organa* illustrat, quod puto ex Symmacho suffectum esse, non enim in aliis Græcis libris habetur nisi οὐρανὸν, *cœlum*. Denique pro *declinavit*, quod ex ejusdem Augustini et Græci textus auctoritate rescripsimus, Martian. legerat *declinet*.

[j] Mendosus est locus iste tam in ms. nostro, quam apud S. Augustinum. In ms. legitur, *sicut lapidibus civium :* in annotationibus autem S. Augustini, *sicut lapidibus cibum*. Sic unusquisque veterum scriptorum posuit quod intelligebat, non quod inveniebat. *Cubum* itaque restituimus juxta id quod in LXX legimus ὥσπερ λίθῳ κύβον : hoc est *sicut lapide cubum*. MART.

[k] Minus bene erat penes Martian. duobus verbis *et ibunt*. Nos cum Augustino fecimus, et Gr. ἐξελεύσονται : quibuscum etiam *eis* deinde rescripsimus, pro *ad eas*.

[l] Penes Augustinum *habitaculum desertum, et habitacula*, etc.

opera tua? aut [*Al.* et] credes ei ※ qu'a reddet tibi sementem, [a] et in aream tuam inferet? ※ Penna struthionum mixta est alis herodionis et accipitris, ※ et relinquit [*Al.* reliquit] in terra ova sua, ※ et in pulvere calefiunt. ※ Ut oblita est, quia pes dispergit [*Al.* disperdet] ea; ※ et bestiæ [b] agri conculcabunt ea. ※ Obduruit contra filios suos, ne sint ejus. ※ Frustra laboravit absque ullo timore, ※ quia despexit eam Dominus [*Al.* Deus] in sapientia, ※ et non distribuit ei intellectum. ※ Cum tempus fuerit, in altum se levabit [*Al.* evolabit], ※ et deridebit [*Al.* irridebit] equitem, et ascensorem. ⁚ An tu circumdedisti equo virtutem, et inseruisti collo ejus hinnitum, et circumposuisti ei arma? Et [c] gloriæ pectoris ejus, audacia. Prodiens in campo luxuriat, et procedit in prælium [*Al.* prælio] cum virtute: occurrensque jaculo contemnit, nec se avertit a ferro. Super ipsum autem gaudet arcus et gladius, ※ lanceæ, hastæque tremore. ⁚ Et iracundia evertit [*Al.* vertit] terram, nec credet, donec clanguerit [*Al.* clamaverit] tuba. Cum autem tuba cecinerit, dicet, euge. Et procul odoratur pugnam; tonitruum ducum et clamorem. Numquid in sapientia tua plumescit accipiter, [d] expansis pennis immobilis, ※ respiciens ad austrum? ⁚ aut [*Al.* ac] tuo præcepto exaltatur aquila; et vultur super nidum suum in petra sedens morabitur ※ in summitate petræ, et in caverna? ⁚ et cum ibi fuerit, quærit escas ※ longe oculi ejus prospiciunt [*Al.* respiciunt], ⁚ et pulli ejus volutantur in sanguine. Ubicumque fuerint cadavera, statim [*Al.* confestim] reperiuntur.

[e] Et adjecit Dominus, et locutus est ad Job: Numquid qui disputat cum Omnipotente, quiescet: arguens Dominum respondebit ita?

RESPONDENS AUTEM JOB, DOMINO DIXIT:

※ Quid [f] ergo judicor ÷ commonitus et increpatus a Domino ⁚ audiens talia ⁚ cum nihil sim? quod responsum dabo? Manum ponam ad os meum. Semel locutus sum, iterum non adjiciam.

RESPONDENS AUTEM DOMINUS JOB DE TURBINE, AIT:

[*Cap.* XL.] Nequaquam. Sed accinge tamquam vir lumbos tuos. Interrogabo te, tu vero responde mihi. An abnuis judicium meum? aut putas me aliter tibi

A locutum fuisse, quam ut appareres justus? An brachium contra Dominum tibi est, aut vocibus contra illum tonas? assume igitur altitudinem et virtutem, gloriam et honorem vestire. Emitte in iracundia angelos, et omnem injuriosum humilia. Videns omnem superbum exstinguito. Contere impios statim, et absconde sub terra simul, faciesque eorum imple ignominia: ita demum confitebor, quia salvare te potest dextera tua. Sed ecce bestia quam feci apud te, fenum sicut boves edit. Ecce virtus ejus in lumbis [g] ※ ejus ⁚ et potentia ※ ejus ⁚ super umbilicum ventris. Et erexit caudam sicut cypressus, et nervi ejus implicati sunt, et costæ ejus costæ æreæ, et spina ejus ferrum est fusile. Hoc est initium figmenti Domini, quod fecit. Illudatur ab angelis ejus. Ascen-

B dens autem in montem præruptum, fecit gaudium quadrupedibus in tartaro. Sub omnimodis arboribus dormit, secus juncum, et calamum, et caricem; et obumbrantur in eo arbores magnæ, cum stirpibus, et virgultis torrentis. ※ Si fuerit inundatio, non timebit ※ securus est, cum illisus fuerit Jordanis in os ejus. ※ [h] In oculo suo suscipiet eum. Torto vertice, pertundit nares. ⁚ Adduces autem draconem in hamo? Pones capistrum circa nares ejus, ※ [i] sigillabis circulum in ore ejus, et forcipe pertundes labium ejus? Loquetur autem tibi preces et obsecrationes blande: et ponet testamentum tecum, et accipies eum servum sempiternum; et ludes de eo sicut de ave, aut alligabis eum sicut passerem infantulo? Saginantur in eo nationes, et partiuntur

C eum Phœnicum gentes. Et omnes naves si conveniant, non portabunt corium caudæ ejus ※ et in navibus piscatorum caput ejus. ⁚ Impones autem ei manum recordatus pugnæ, quæ fit in ejus corpore, et amplius non fiat. [*Cap.* XLI.] Non vidisti eum, neque in his quæ dicuntur, miratus es; nec timuisti quod præparatum est mihi. Quis enim est qui mihi resistat, aut quis mihi resistet, et sustinebit? Si omne quod sub cœlo est, meum est? ※ Non tacebo propter eum, ※ et sermo virtutum miseretur æqualis sui. ⁚ Quis denudabit faciem vestitus ejus, aut in duplicatione thoracis ejus, quis intrabit? Portas vultus ejus quis aperiet? Circa dentes ejus est timor, et in præcordiis ejus scuta ærea. Colligatio ejus sicut

[a] Vitiose Martian., *in arcam*, contra Græcum textum *εἰς ἅλωνα*, atque ipsum Augustinum.

[b] Partim ex Augustino, partim ex Græco textu locum hunc restituimus. Nomen *agri*, quod uterque, immo et libri omnes retinent, deerat. Cæterum Augustinus minori numero præfert, *bestia agri conculcabit*. Præcedentes quoque asteriscos aliquot supplevimus, atque infra unum qui abundaverat expunximus.

[c] Erat in recto *gloria*, pro *gloriæ*, quem casum una præferunt Augustinus et Græcus δόξα.

[d] Perperam, ac nullo ferme sensu legit Martianæus *ex passis pennis*, pro *expansis*, etc., juxta Augustinum et Græcum sensum, ad quos textus, *et* quoque copulam post asteriscum expunximus.

[e] Aliter apud Augustinum: *Respondit Dominus, et dixit, Numquid*, etc.; tum *quiescit*, pro *quiescet*, et D *Deum*, pro *Dominum*.

[f] Malim pro *ergo* rescribi *ego*, juxta Græcum ἐγώ. Pro *judicor* legit August. *judicer*. Obelus autem pro asterisco his verbis in Alexandrini codicis edit. præfigitur. Nos finalia puncta, quæ male verbis, *cum nihil sim*, postponebantur, iisdem præposuimus juxta Hebraicam veritatem.

[g] Finalia puncta, quæ deerant et quibus unum, *ejus*, pronomen asterisco illustrari ostenditur, nos utroque in loco ascripsimus.

[h] Deerant hi duo posteriores asterisci, et finalia puncta, quæ juxta Alexand. cod. nuperam editionem sufficimus.

[i] Pro *sigillabis* uno verbo, malim equidem duobus seorsim legi, *si ligabis*, aut quid simile: unamque adeo particulam *si* asterisco prænotari. Et vero in Græco est, *εἰ δήσεις*. Leviora infra castigantur.

[a] zirimitis lapis. ※ Unus uni adhæret, ※ et spiritus non pertransibit ad eum ※ vir fratri suo agglutinabitur ※ continebuntur, et non divellentur. : In sternutamentis ejus illucescit lux, et oculi ejus species luciferi. De ore ejus lampades ardentes exibunt [b], et craticulæ ignis dispergentur. De naribus ejus exit fumus fornacis ardentis igne carbonum. Anima ejus carbones [c] accendet, et flamma de ore ejus procedet. In collo ejus habitat fortitudo, et ante eum currit perditio. Carnes corpori ejus adhærent ※ circumfusæ ei, et immobiles. : Cor ejus obduruit sicut lapis, et stat sicut incudo infatigabilis. Et cum se converterit, timor est bestiis quadrupedibus sævientibus super terram. Si occurrerint ei lanceæ, nihil facient ei ※ hastæ elevatio, et thoracis. : Reputat enim paleas ferrum, et sicut lignum putre æs, non vulnerabit eum sagitta ærea. Ducit balistam tamquam fenum, sicut stipulam æstimabit malleum. [[d] Aquas æstimat lapides, fundæ jactus ut fenum] et deridet trementem hastam. Cubile ejus sudibus ferreis præacutis, et omne aurum maris sub eo est, sicut lutum immensum. Fervescere facit abyssum sicut vas æneum: æstimat mare sicut [e] deletum; et tartarum abyssi sicut captivum. ※ Computavit abyssum quasi in deambulacrum : non est quidquam super terram simile ei, factum ad illudendum ab angelis meis. Omne altum videt, et ipse rex omnium quæ in aquis sunt.

[*Cap.* XLII.] Respondens autem Job Domino, dixit: Scio quia omnia potes, et impossibile tibi est nihil. Quis est enim qui abscondat a te consilium, parcens verbis te putet celare? Quis vero nuntiavit mihi quæ nesciebam, [f] : magna et mirifica quæ non noram? Audi me, Domine, ut et ego loquar; interrogabo te, tu vero doce me. Auditu quidem auris audiebam te prius: nunc autem oculus meus videt te. Ideo despexi memetipsum et distabui, et æstimavi [g] terram et cinerem [h]. Factum est autem postquam Dominus locutus est omnia verba hæc ad Job.

DIXIT DOMINUS AD ELIPHAZ THEMANITEN:

Peccasti tu et duo amici tui. Non enim locuti estis coram me verum quidquam sicut servus meus Job. Et nunc sumite ※ vobis [i] : septem vitulos et septem arietes, et ite ad servum meum Job, et faciet hostias pro vobis. Job famulus meus orabit pro vobis, quia nisi facies ejus mihi esset accepta, et nisi propter eum, perdidissem vos. Non enim locuti estis : ad ※ me ÷ [j] verum adversus famulum meum Job.

Et abiit Eliphaz Themanites, et Baldad Sauchites, et Sophar Minæus; et fecerunt sicut præcepit illis Dominus. Et solvit peccatum eorum propter Job. Dominus vero auxit conversationem Job. Et cum orasset etiam pro amicis, remisit illis peccatum. Et dedit Dominus duplicia omnia quæ habuerat prius Job. Audierunt autem omnes fratres ejus et sorores omnia quæ acciderant ei, et venerunt ad eum, et omnes qui eum noverant a principio. Et cum bibissent, et comedissent apud eum [k] panem in domo ejus, consolati sunt eum, et mirati sunt in omnibus malis, quæ induxerat Dominus super eum. Et dedit ei unusquisque agnam unam; et [l] vir inaurem auream unam. Dominus autem benedixit no-

[a] LXX, ὥσπερ σμυρίτης, *sicut smyrites*. Alii legunt σιδηρῖτις, *sideritis*. Crediderim exscriptorem pro *smyritis*, legisse *zirimitis*. MART.

— Videtur rescribendum *smyrites* juxta Græcum σμυρίτης, quemadmodum et Martianæus conjecerat. Qui subsequuntur asterisci suis locis sunt a nobis constituti.

[b] In instanti rectius habet Gr. ἐκπορεύονται, et διαριπτοῦνται, *exeunt*, et *dispergantur*, quæ obiter notamus, neque enim hæc persequi vacat.

[c] Neque hoc additur in Gr. verbum *accendet*, pro quo etiam legi malim accendit, ut et procedit pro *procedet*. Qui infra est asteriscus, ex Græca editione codicis Alexandrini suppletur.

[d] Hæc, quam uncinis inclusimus, pericope. *Aquas æstimat lapides, fundæ jactus ut fenum*, si quid video, gemina est interpretatio ejus quæ præcedit, sententiæ, *non vulnerabit eum sagitta ærea: ducit balistam tamquam fenum*, ex varia codicum lectione hujus loci, et verborum aliquot interpolatione derivata. Certe non nisi semel habetur sive in Hebr. sive in ipso Gr. textu, ac versionibus exinde expressis: nec quæ alteri huic laciniæ respondeant in originalibus libris invenias. Facile vetus hæc est Latina ante Hieronymum interpretatio, quæ ad libri oram privatæ eruditionis gratia primum ab studioso aliquo apposita, postea ab imperito antiquario contextui temere subjuncta est atque assuta. Nos id modo licere duximus, ut ipsa assumenti ejus verba uncinis concluderemus.

[e] In Gr. est ὥσπερ ἐξάλειπτρον, quod Latine reddas, *sicut alabastrum*, seu *vas unguentarium*: sic enim interpretantur lexicographi veteres, et cum primis Pollux haud semel. Τὸ δὲ ἀγγεῖον, ᾧ τὸ μύρον ἐνῆν, φιάλῃ προσεοικὸς, ἐξάλειπτρον ἐκαλεῖτο. *Vas autem, cui unguentum inerat, phialæ non absimile, Exaleiptron dicebatur*. Concinunt et Græci Script. Interp. antiqui, et præsertim Aquila, qui μυρεψητήριον, transtulit, quod est *vas unguentarium*, et ipsemet Hieron. in sua ex Hebraico versione, ubi *quasi ollam* vertit. Quod igitur hic redditur *deletum*, non alia de causa est, quam quod ab ἐξαλείφω verbo, quod sonat *delere*, ἐξάλειπτον lectum est perquam simili voce et scriptura, pro ἐξάλειπτρον, sive illud Græci amanuensis vitium fuerit in proposito exemplari, sive properantis oculo interpretis in legendo lapsus.

[f] Voces, *magna et*, obelo confodimus, cum tantum in Hebr. sit נפלאות, id est, *mirabilia*. Facem nobis prætulit laudata sæpius nupera cod. Alexandrini editio.

[g] Interserit hic, sive repetit Gr. textus ἐμαυτὸν, id est. *me*, rectius. Quod subsequitur integrum comma, *Factum est autem postquam*, etc., cum in suo ms. exemplari desideraretur, suffecit Martian. ex Græco.

[h] Verba sequentia ad nomen *Job* usque omissa sunt incuria librarii in ms. Latino nostro. MART.

[i] Crassiora hæc puncta, quæ solum *vobis* pronomen asterisco illustrari docent, ac deerant penes Martian. nos ascripsimus.

[j] In Græco proprie est *quidquam boni*, οὐδὲν ἀγαθὸν.

[k] Redolent ista versionem ex Hebr. non ex Græco, ubi aliter est, *manducantes et bibentes apud eum, consolati sunt*, etc.: φαγόντες δὲ καὶ πιόντες παρ' αὐτῷ, παρεκάλεσαν αὐτόν.

[l] Longius iterum abludit hic locus a Græco textu, in quo est, καὶ τετράδραχμον χρυσοῦν ἄσημον: *et tetradrachmum auri non signatum*: Ex Hebr. autem sic vertit S. Pater, *et unusquisque inaurem auream unam*.

vissima Job, magis quam priora. Et erant pecora ejus oves quatuordecim millia, cameli sex millia, juga boum mille, asinæ pascuales mille. Et nati sunt illi filii septem, et filiæ tres. Et vocavit primam quidem Diem, secundam vero Cassiam, tertiam autem Cornu Amaltheæ. Et non sunt inventæ mulieres a filiabus Job sub cœlo. Et dedit eis pater hæreditatem inter fratres. Vixit autem Job post plagam [a] centum quadraginta annis. ÷ Et omnes anni vitæ ejus fuerunt ducenti quadraginta octo ⁚ ※ Et vidit Job filios suos, ※ et filios filiorum suorum quarta generatione ⁚ [b]. Et defunctus est Job senex plenus dierum. [c] ÷ Scriptum est autem resurrecturum eum cum his, quos Dominus suscitabit.

÷ [d] Hic interpretatur de Syriaco libro, in terra A quidem habitasse Ausitide, in finibus Idumææ et Arabiæ, et erat ei antea nomen Jobab. Et accepit uxorem Arabissam. Genuitque filium, cui nomen erat Ennon. Erat autem ipse filius quidem Zaræ, de Esau filiis filius, de matre vero Bosram, ita ut sit quintus ab Abraham. Et hi sunt reges qui regnaverunt in Edom, in qua et ipse regnavit regione. Prius Balaac filius Boor, et nomen civitatis ejus Dennaba. Post Balaac autem Jobab, qui vocatur Job. Post hunc Casum, qui erat dux ex Themanorum regione. Post hæc Adad filius Barad, qui excidit Madian in campo Moab: et nomen civitatis ejus Gethem. Qui autem venerunt ad eum amici [e] Eliphaz ex filiis Esau Themanorum rex, Baldad Sauchiorum tyrannus, Sophar Minæorum rex. ⁚

Explicit liber Job secundum Septuaginta.

[a] Septuaginta, *centum septuaginta annis. Omnes autem annos vixit ducentos quadraginta.* Ms. tamen Alexandrinus concordat cum editione nostra in ultimo commate, *Omnes autem annos*, etc., quia habet, *ducentos quadraginta octo.* Cæterum notari debuit obelus ad istam annorum Job summam: non enim legitur ille versiculus in voluminibus Hebræorum. Mart.

[b] Hæc annorum Jobi summa neque in Hebraico, neque apud reliquos interpr. exstat, ut Colbertini codicis atque alterius Regii Hexaplaris apud Montfauconium nota testatur: οὐ κεῖται ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ, οὐδὲ παρὰ τοῖς λοιποῖς. Nos itaque illam obelo confodimus.

[c] Hic desinit Hebr. archetypum, et qui ex illo transtulerunt interpretes Græci. Quæ subsequuntur, obelo singulis quibusque versibus prænotata apud LXX et Theodotionem, ex Syriaco desumpta habentur. Placet vero, quandoquidem et per inane paginæ spatium licet, veteris Vulgatæ edit. ex Græco hic interpretationem hujus assumenti apponere: *Scriptum est autem quoniam hic resurget cum iis, qui a Domino suscitandi sunt. Quæ sequuntur, ex Syriaca educta sunt: Job vero habitabat in terra Us, inter terminos Edom et Arabiæ, et antea vocabatur Jobab. Hic duxit uxorem alienigenam* (Arabem), *ipsique natus est filius, dictus Ennon. Job vero erat filius Zaræ, filii filiorum Esau, et Bozra; et ipse erat quintus ab Abrahamo* (Arabs, *sextus*). *Et hi reges, qui regnarunt in Edom, ubi Job regnavit. Primus Balac filius Beor: Et nomen urbis istius viri Dennaba. Et post hunc, Jobab iste qui vocatur Job: et post Job, Asomi, qui erat princeps in Terra Theman. Et post eum, Adad, filius Barac, hic est qui occidit, et fugavit Madian in planitie Moab: et nomen urbis ejus Gethem. Et ex amicis Job, qui eum convenerunt, erat Elphaz de filiis Esau, et rex Themam; Baldad rex Sauchæorum, et* B *Sophar rex Minæorum.*

[d] Meminerit lector verborum Origenis, quibus in fronte hujus libri docebamur integram istam partem obelis notatam abesse in Hebræorum voluminibus, quamvis eam retineant Septuaginta Interpretes cum Theodotione. Porro additamentum hoc antiquissimum esse consentiunt eruditi omnes: quia mentionem ejus faciunt, Aristeas, Philo, et Polyhistor, teste Spanhemio in Hist. Job., c. 4. Quantæ vero fuerit auctoritatis apud Græcos, scire poteris ex proœmio Catenæ Græc. PP. in Job. De eodem additamento hæc habet S. Hieronymus libro Quæstionum Hebraicarum: *Male*, inquit, *quidam æstimant Job de genere esse Esau: siquidem illud quod in fine libri ipsius habetur, eo quod de sermone Syro translatus est: et quartus sit ab Esau, et reliqua, quæ ibi continentur, in Hebræis voluminibus non habentur.* Hieronymo adjungendus Polychronius qui additamenti fidem quoque elevavit his verbis: *Genealogiam, quæ in fine* C *est, quidam rejiciunt, quia in Hebræo non reperitur... Nominis similitudinem in Genealogia Esau, quæ in libro Geneseos exstat, ubi Jobabi mentio fit, ansam erroris et hujusmodi scholii quibusdam præbuisse: tractuque temporis postea, quæ margini adscripta erant, in libri contextum ab aliis assumpta esse, asserunt.* Mart.

[e] Additur præterea in Alexandrino codice isthæc non spernenda lacinia, quam Latine saltem præstat describere: *Themam filius Eliphaz, præfectus Idumææ. Hic interpretatur ex Syriaco libro. In terra quidem Ausitide* (Job) *habitabat ad fines Euphratis. Olim fuit nomen ejus Jobab. Erat autem pater ejus Zareth, ex ortu Solis.* Cæterum cum de isto, tum de superiore additamento Græcorum codicum veterisque Vulgatæ Latinæ, conferendus ipse est S. interpres in Qu. Hebraicis in Genesim.

ADMONITIO IN OPUS SUBSEQUENS.

Psalmorum volumen juxta Septuaginta Interpretes, semel atque iterum emendatum ab Hieronymo, ante annos circiter decem, J. Cari presbyteri studio ac labore, Romæ primum editum est: additis obelis et asteriscis in eo Psalterio, quod Gallicanum vocant veteres ac recentiores scriptores. Hujus eruditi Cari diligentiam in edendo duplici Hieronymi Psalterio, ut imitaremur; nonnihilque castigatius et auctius apud nos prodiret, quamplures antiquissimos codices mss. perquisivimus ad supplenda ea, quæ tum in textu, tum in signis obelorum et asteriscorum deesse videbantur. Subsidium ergo ministrante haud mediocri copia veterum codicum, Cari votis fecimus satis; qui eodem mss. librorum destitutus auxilio fatetur inchoatum a se opus, aliis perficiendum tradidisse. Horum, *inquit,* Psalmorum tituli ex mss. codicibus et Cassiodoro, quantum quidem licuit, sed non quantum oportebat ac optabamus (cum id rei plures oculatioresque viros, ac ipsos manuscriptos codi-

ces ad manus haberi exigeret), sunt excerpti. Quam ampliorem diligentiam desiderari in obelorum, asteriscorum ac diapsalmatum additione, versuumque distinctione in utraque editione, ingenue fatemur. Specimen certe dedimus, ut quod in votis erat, aperta simul via, cura laboreque absolutiore alii accuratius præstarent. *Sincero itaque pectori quidquid peccavit in hac editione Psalterii facile condonantes, in id unum intenti erimus, ut Psalterium Hieronymianum, quod partim editum, partim ineditum supra dicebamus, emendatissimum omnibusque numeris suis absolutum prodeat nunc ad publicam Ecclesiæ ac studiosorum utilitatem. Porro duplicis Psalmorum juxta LXX emendationis a se susceptæ meminit S. Doctor præfatione jamjam subsecutura : libro etiam secundo Apologiæ adversus Rufinum, Psalterium curis suis castigatum, Romæ olim susceptum testatur his verbis :* Psalterium quoque, quod certe emendatissimum juxta Septuaginta Interpretes nostro labore dudum Roma suscepit, rursum juxta Hebraicum vertens, *etc. Cujus vero emendationis hic recordetur; an ejus quam Romæ positus priorem subministravit; an posterioris in Bethlehemitico secessu editæ cum obelis et asteriscis, vix nobis compertum esse potest. Certe de prima illa emendatione quam* cursim *Romæ elaboratam dicit infra, hæc intelligenda minime veniunt; quamquam id asserant scriptores non pauci : nam qui fieri potuit ut Ecclesia Romana emendatissimum susciperet ab Hieronymo Psalterium, quod ille* cursim et magna *tantum* ex parte *correxerat? Verisimillimum igitur apparet utramque Hieronymianam editionem, tam priorem quam posteriorem, in urbe Romana fuisse susceptam; ac Hieronymum indistinctim ambas emendationes comprehendere, cum Psalterium suum juxta LXX emendatissimum Rufino objiciebat. Opinioni nostræ impense favent Valafridi paulo post citati dicta, quibus certi sumus Gallos a Romanis mutuatos esse posteriorem etiam emendationem Psalterii. Cæterum prior editio Romani Psalterii nomen obtinuit, quod ea uteretur antiquitus Ecclesia Romana ; hodieque usus perseveret in Ecclesia Vaticana. Gallicanum autem Psalterium appellata est editio posterior et accuratissima, eo quod primi inter omnes ad usus ecclesiasticos eamdem adhibuerint Galli nostrates. Meminerit proinde lector in nostra hac editione Psalterii duplicis, Romani et Gallicani, prius a nobis notatum esse in capite columnarum littera R, posterius autem littera G; his enim litteris præmissis, nulla deinceps versionum confusio subrepere poterit* [a].

[a] Distinctio versionum apud nos obtinebitur distinctione characterum. Romani designabunt codicem Romanum : Italici vero codicem Gallicanum.

TESTIMONIA

DE DUPLICI HIERONYMIANO PSALTERIO JUXTA LXX INTERPRETES.

Hieronymus epist. 71, *ad Lucinium Bæticum*, num. 5.

A Septuaginta Interpretum editionem et te habere non dubito, et ante annos plurimos diligentissime emendatam studiosis tradidi.

Idem lib. II, *contra Rufinum*, num. 30.

Psalterium quoque, quod certe emendatissimum juxta Septuaginta Interpretes nostro labore dudum Roma suscepit, rursum juxta Hebraicum vertens, etc.

Item epist. 106, *ad Sunniam et Fretelam*.

Cujus rei vobis sensum breviter aperiam. Ubi qui minus habetur in Græco, ab Hebraica veritate, Origenes de translatione Theodotionis addidit, et signum posuit asterisci, id est, stellam, quæ, quod prius absconditum videbatur, illuminet, et in medium proferat : ubi autem quod in Hebræo non est, in Græcis codicibus invenitur, obelon, id est, jacentem præposuit virgulam, quam nos Latine veru possumus dicere; quo ostenditur jugulandum esse et confodiendum, quod in authenticis libris non invenitur. Quæ signa et in Græcorum, Latinorumque poematibus inveniuntur.

Idem eademque epistola.

Et hinc apud vos, et apud plerosque error exoritur, quod scriptorum negligentia, virgulis et asteriscis subtractis, distinctio universa confunditur. *Et iterum :* Et dicitis quod in Græco, sibi, non habeat. Nec in Hebræo habet, et apud Septuaginta obelo prænotatum est : quæ signa dum per scriptorum negligentiam a plerisque quasi superflua relinquuntur, magnus in legendo error exoritur.

Ibidem.

Aliam editionem LXX Interpretum, quæ et in ἑξαπλοῖς codicibus reperitur, et a nobis in Latinum sermonem fideliter versa est.

Ibidem paulo post.

Ea autem quæ habentur in ἑξαπλοῖς, et quam nos vertimus, ipsa est, quæ in eruditorum libris incorrupta et immaculata Septuaginta Interpretum translatio servatur.

Idem epist. 112, *ad Augustinum*, num. 19.

Quæris cur prior mea in libris Canonicis interpretatio asteriscos habeat virgulas prænotatas.

Tum ejusdem ad eumdem epist. 134, in fine.

Præceptis tuis parere non potuimus, maxime in editione Septuaginta, quæ asteriscis verubusque distincta est. B Pleraque enim prioris laboris ob fraudem cujusdam amisimus.

Idem in præfatione Psalterii ex Hebraico ad Sophronium.

Nec hoc dico, quo præcessores meos mordeam, aut quidquam de his arbitrer detrahendum, quorum translationem diligentissime emendatam olim meæ linguæ hominibus dederim.

Ex Valafrido Strabone de Rebus Ecclesiasticis, cap. 25.

Psalmos autem cum secundum LXX Interpretes Romani adhuc habeant; Galli et Germanorum aliqui secundum emendationem, quam Hieronymus Pater

de LXX editione composuit Psalterium cantat: quam Gregorius Turonensis episcopus a partibus Romanis mutuatam, in Galliarum dicitur Ecclesias transtulisse.

Ex triplici Psalterio ms. Sorbonico, num. 2783.

Psalterium quod secundum LXX Interpretes in omnibus Ecclesiis cantabatur, Hieronymus correxit: quo iterum vitiato, Psalterium novum composuit, quod et a LXX Interpretum editione non multum discordaret, et cum Hebraico multum concordaret. Quod ut omnibus clarum fieret, psalterium distinxit per asteriscos, id est, stellam ⁎, et per obelos, id est, virgam jacentem ÷, docens ea quæ continentur sub A asterisco usque ad duo puncta :, in Hebræo non haberi, et a LXX addita esse. [a] Juxta Theodotionis dumtaxat emendationem. Hoc Psalterium Damasus papa, rogatu Hieronymi, in Gallicanis ecclesiis cantari instituit, et propter hoc Gallicanum vocatur: Romanis Psalterium secundum LXX retinentibus sibi, propter quod Romanum vocatur.

Hæc duo Psalteria cum non sufficerent ad proponenda testimonia de Christo contra Judæos, qui non recipiunt nisi ea quæ habentur in Hebræo, addidit et tertium quod vocatur Hebraicum, pro eo quod, rogatu Sophronii, viri sapientis, transtulit illud de Hebraica veritate in Latinum, verbo ad verbum. Quod Psalterium et alia Hieronymi opuscula idem Sophronius de Latino in Græcum transtulit.

[a] Hic nonnulla deesse videntur. Confer Hier. præfat. seq.

[a] PRÆFATIO HIERONYMI IN LIBRUM [b] PSALMORUM.

Psalterium Romæ dudum positus emendaram, et juxta Septuaginta interpretes, licet cursim, magna illud ex parte correxeram. Quod quia rursum videtis, o Paula et Eustochium, scriptorum vitio depravatum, plusque antiquum errorem, quam novam B emendationem [c] valere: cogitis, ut veluti quodam novali, scissum jam arvum exerceam, et obliquis sulcis renascentes spinas eradicem: æquum esse, dicentes, ut quod crebro male pullulat, crebrius succidatur. [d] Unde consueta præfatione commoneo tam

[a] Videtur Martianæus hanc præfationem ex vulgato quopiam Bibliorum volumine, non ex mss. codicibus, quos non memorat, exscripsisse. Habetur vero in eo, quod cum glossa ordinaria et interlineari, ac Nicolai Lyrani commentariis editum est, nec non in postilla Hugonis de S. Caro: denique et in vetere, quam sæpe laudamus, editione Hieronymianorum aliquot operum anni 1496: alios autem editores, et cum primis Erasmum et Victorium latuit. Nos ex mss. libris, quos imus laudatum in subsequenti annotatione, expressimus, cumque ipsis vulgatis contulimus.

[b] Exegimus itaque hunc librum cum ipsa, ut diximus, præfatione ad duos summæ vetustatis atque optimæ cumprimis notæ codices mss. Vaticanæ bibliothecæ, quorum alter olim reginæ Suecorum fuit, et num. 24 prænotatur, alter Palatinus est sub n. 39, uncialibus ferme litteris totus exaratus, tantæque emendationis, ut parem ei nullum facile velim invenias. Habet hic liber præter hanc præfationem, illam quoque ad Sophronium; quæ versioni alteri Hieronymianæ ex Hebræo præfigitur: tum alia quædam affuit *de Laudibus Psalmorum:* denique hanc ex minio notam: *Perscriptor. Veracissime secundum Hieronymum scias hoc esse Psalterium, quod correctum secundum LXX a Hierosolyma Romam* (ms. *Romæ*) *transmisit.* Subsequuntur multi, qui formam quadripartiti Psalterii edisserunt, ligata oratione versus, e quibus operæ pretium esse duximus hos saltem describere, C quos etiam alicubi emendamus.

Pagina bis binis loquitur nam quæque columnis
Quæ stylus Hebraico verissima fonte refundat,
Hieronymo hæc reserante quidem sermone Latino.
Græcus et hic proprie sensus ac sermo patescit
Litterulis nostris nostroque charactere scriptus,
Quem tamen ex Græco versum sermone Latino,
Quem dixi supra retinet quoque pagina scripta,
Ecclesia hæc etiam jugiter Romana frequentat,
Editio communis et hæc Vulgataque fertur.
Ex quibus Hebraicæ interpres linguæ venerandus,
Ut reprobanda notat, necnon retinenda figurat.
Sed tamen hac quarta translatio scripta columna
Est, quam præfatus bene Septuaginta secutus
Ex Græco in linguam transferre fideliter istam
Hieronymus studuit, totaque fide reservavit.
Hanc etiam populi psallunt Orientis, et isti
Gallia quos genuit, quos et Septentrio gignit.
Quadruplicem ergo, precor, caute nunc inspice, lector,
Psalterii formam vario sermone coactam,
Amplius et noli quovis paradigmate falli,
Veridica ante oculos auctorum dogmata cernens.
Prima quidem supra folio descripta columna
Quæ recitant Galli, retinet sermone fideli:
Horum Hieronymo, ut dixi, interprete fido.
Hac quidquid certe discordat ab editione,
Hoc et ab Hebraico pariter distare memento.
Sed Vulgata tenet: minus et correcta secunda
Hæc, quam Romani psallunt, Italique frequentant.
Tertia sed vere Hebraico translata magistro
Continent, et nobis melius hæc omnia pandet.
Ultima nam Græco proprie sermone notata,
Quæ minus, ut dixi, cum sint vulgata, probamus.

EXEMPLAR QUADRIPARTITI PSALTERII.

Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum: Et in cathedra pestilentiæ non sedit,	Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum: Et in cathedra pestilentiæ non sedit,	Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum: In cathedra derisorum non sedit.	Macharios anir os uc eporeuthi en buli asebon: Ce epi cathedra limon uc ecathisen.

Est et apud nos in Veron. bibliotheca diglotton remotissimæ antiquitatis Psalterium, Latinum scilicet et Græcum: sed Græcum Latinis litteris exaratum, Latinum vero ex vetere, sed non Hieronymiana versione: quam ego quidem Italam haud dixerim; alii etiam, quæ Itala ab Augustino appellatur, velint novi Testamenti, non veteris versionem esse. Hujus autem codicis quæ variant a Romano exemplari nostro, lectiones haud sane multas in hac ipsa nostra editione exhibere haud pigebit, tum in studiosi lectoris gratiam, cum ad ingentis operis compen- D dium; nam qui nuper universum illum codicem, Italæ versionis obtentu, descripsit, ediditque apte in prolegomenis ad Anastasii Vitas serie integra, atque iterum cum Græco Latinis litteris expresso recudit, næ ille otio abundat, ac librariam præpostero studio rem curat. Cæterum prælixam huic tomo præfationem consulito.

[c] Tacet in Palatino ms. verbum *valere*, tum legitur *veluti quoddam novalis*.

[d] Hæ quoque voces, *Unde consueta*, in Palatino ms. desiderantur.

vos, quibus forte labor iste desudat, quam eos qui A exemplaria istiusmodi habere voluerint, ut quæ diligenter emendavi, cum cura et diligentia [a] transcribantur. Notet sibi unusquisque vel jacentem lineam, vel signa radiantia : id est, [b] vel obelos ÷ vel asteriscos ⋇. Et ubicumque viderit virgulam præcedentem ÷, ab ea usque ad duo puncta ⁚ quæ impressimus, sciat in Septuaginta translatoribus [*Al.* interpretibus] plus haberi. Ubi autem stellæ ⋇ similitudinem perspexerit, de Hebræis voluminibus additum noverit, æque [c] usque ad duo puncta, juxta Theodotionis dumtaxat editionem, qui simplicitate sermonis a Septuaginta interpretibus non discordat. Hæc ergo et vobis et studioso cuique fecisse me sciens, non ambigo multos fore, qui vel invidia, vel supercilio malint contemnere [d] videri præclara, quam discere, et de turbulento magis rivulo [*Al.* rivo], quam de purissimo fonte potare.

[a] Vetus editio anni 149., active habet *transcribant* ferme rectius.

[b] Addidimus *vel* voculam, quæ deerat, ex Palatini, Reginæ, aliorumque librorum auctoritate.

[c] Palatin. ms. τὸ *usque* prætermittit.

[d] Idem ms., *videre.* Diximus vero ad geminam isti sententiam in præfatione Psalterii ex Hebraico ad Sophronium, videri nobis legendum *et invidere :* eaque esse Plinii verba, quæ in sua transtulerit S. Pater. Et vero in alia præfatione inferius recudenda in libros Paralipomenon juxta LXX, sub finem de hac ipsa lectione fidejussor S. ipsemet doctor accedit, ubi de nomine Plinium laudat : *Optima enim quæque, ut ait Plinius, malunt contemnere, et invidere plerique, quam discere.*

INCIPIT
LIBER PSALMORUM
JUXTA
SEPTUAGINTA INTERPRETES
AB HIERONYMO SEMEL ET ITERUM EMENDATUS
Atque in hac editione Obelis et Asteriscis ab eodem illustratus.

PSALMUS I.

[a] GALLICANUM PSALTERIUM. B

Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit : [b] *et in cathedra pestilentiæ non sedit.*

Sed in lege Domini voluntas ejus : et in lege ejus meditabitur die ac nocte.

Et erit, tamquam lignum, ÷ quod ⁚ plantatum ÷ est secus decursus aquarum : quod fructum suum dabit in tempore suo.

Et folium ejus non defluet : et omnia quæcumque faciet, prosperabuntur.

[c] ROMANUM PSALTERIUM.

Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit : et in cathedra pestilentiæ non sedit.

Sed in lege Domini fuit voluntas ejus : et in lege ejus meditabitur die ac nocte.

Et erit, tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum.

Quod fructum suum dabit in tempore suo : et folium ejus non decidet, et omnia quæcumque fecerit, prosperabuntur.

[a] In ms. Regio 3561 ac in Colbertino 2200 hanc legimus epigraphen in fronte hujus editionis : *Incipit Psalterium de translatione Septuaginta Interpretum, emendatum a S. Hieronymo presbytero, in novo.* Posteriorem editionem vocabant Psalterium emendatum *a novo*, id est, *de novo.* MART.

[b] Ms. Colbertinus n. 2200 male notat obelum pro C conjunctione *et*, quæ legitur in Hebræo. Similem ms. habuit Carus, qui prænotavit et ipse obelum ad eamdem particulam. Alii mss. pure legunt absque obelo. MART.

[c] Romanum hoc dicitur, quod sive Damasi, sive aliorum etiam de Urbe amicorum rogatu in ejus certe Ecclesiæ gratiam atque usum fuerit ab Hieronymo elaboratum, ut ex primis statim prologi verbis didicimus : *Psalterium Romæ dudum positus emendaram et juxta LXX interpretes, licet cursim, magna illud ex parte correxeram.* Alterum obelis atque asteriscis distinctum, et posteriori accuratiorique studio a S. Doctore ad Græcum Hexaplare emendatum, Gallicanum ea de causa dicitur, quod eo jampridem Gallicana Ecclesia in divinis officiis usa est. Cum igitur de hac ipsa recognitione Psalterii ait S. Pater lib. XI contra Rufinum, *Psalterium emendatissimum juxta LXX interpretes nostro labore dudum Roma suscepit :* non ita accipiendus est, quasi in ejus Ecclesiæ usum hoc quoque acceptum fuisse dicat : quæ priore correctione contenta, eam tenet etiamnum in Vaticana basilica ; sed illud modo significat, quod et Romam laborem hunc suum transmiserit : quemadmodum et superius laudati Palatini codicis nota indicat. Hoc porro Gallicanum Psalterium cum obelis atque asteriscis commentario Brunonis episcopi Herbipolensis illustratum primo typis vulgatum est anno 1694, ac deinde anno 1618, in Bibliotheca Patrum Coloniensi, tomo XI recusum ex Joannis Cochlæi recognitione. Aliam hujus editionem anni 1539 laudat Usserius de LXX versione, capite 9. Denique aliam ven. cardin. Thomasius, sub nomine Josephi Mariæ Cari presbyteri e Vaticanis mss. summo studio ac diligentia concinnavit, quam et Martianæus usurpavit, et nos de verbo ad verbum continenter expendimus.

Non sic impii ÷ non sic ⁚ sed, tamquam pulvis, A *quem projicit ventus ÷ a facie terræ ⁚*

Ideo non [a] *resurgent impii in judicio, neque peccatores in concilio justorum :*

Quoniam novit Dominus viam justorum : et iter impiorum peribit.

Non sic impii, non sic : sed, tamquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ.

Ideo non resurgunt impii in judicio : neque peccatores [g] in concilio justorum.

Quoniam novit Dominus viam justorum : et iter impiorum peribit.

PSALMUS II.

PSALMUS DAVID.

Quare fremuerunt gentes : et populi meditati sunt inania?

Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum : adversus Dominum et adversus Christum ejus ÷ Diapsalma ⁚

Dirumpamus vincula eorum : et projiciamus [b] *a nobis jugum ipsorum.*

÷ Qui ⁚ habitat in cœlis, ÷ ir ⁚ ridebit ÷ eos : et ⁚ Dominus subsannabit eos. B

Tunc loquetur ad eos, in ira sua : et in furore suo conturbabit eos.

Ego autem constitutus sum rex ÷ ab eo ⁚ super Sion montem sanctum ejus : prædicans præceptum ejus.

Dominus dixit ad me, Filius meus es tu : ego hodie genui te. [c]

Postula a me, et dabo tibi gentes, hæreditatem tuam : et possessionem tuam, terminos terræ.

Reges eos in virga ferrea : [d] *÷ et ⁚ tamquam vas figuli confringes eos.*

Et nunc, reges, intelligite : erudimini ÷ qui ⁚ judicatis terram.

Servite Domino in timore : et [e] *exsultate ÷ ei ⁚ cum tremore.*

C *Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur ÷ Dominus ⁚ et pereatis de via ÷ justa ⁚*

Cum exarserit in brevi ira ejus : beati omnes, qui confidunt in eo.

PSALMUS DAVID.

Quare [h] fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania?

Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum : adversus Dominum, et [i] adversus Christum ejus. Diapsalma.

Dirumpamus vincula eorum : et projiciamus a nobis jugum ipsorum.

Qui habitat in cœlis, irridebit eos : et Dominus subsannabit eos.

Tunc loquetur ad eos, in ira sua : et in [j] furore suo conturbabit eos.

Ego autem constitutus sum rex ab eo, super Sion montem sanctum ejus : prædicans præceptum Domini.

Dominus dixit ad me, Filius meus es tu : ego hodie genui te.

Postula a me, et dabo tibi gentes, hæreditatem tuam : et [k] possessionem tuam, terminos terræ.

Reges eos in virga ferrea : et, tamquam vas figuli, confringes eos.

Et nunc, reges, intelligite : erudimini, omnes, qui judicatis terram.

Servite Domino in timore : et exsultate ei cum tremore.

Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus : [l] ne pereatis de via justa.

Cum exarserit in brevi ira ejus : beati omnes qui confidunt in eo.

PSALMUS III.

PSALMUS DAVID, CUM FUGERET A FACIE ABSALOM FILII SUI.

Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me? Multi insurgunt adversum me.

Multi dicunt animæ meæ : Non est salus ipsi in Deo ÷ ejus ⁚ [f] Diapsalma.

PSALMUS DAVID, CUM FUGERET A FACIE ABESSALOM FILII SUI.

Domine, [m] quid multiplicati sunt, qui tribulant me? Multi insurgunt adversum me, multi dicunt animæ meæ : Non est salus illi in Deo ejus. Diapsalma.

[a] Et vero ἀναστήσονται Græcus quoque habet textus, quem plerique alii codices Latini referunt. Palatinus tamen ms. in instanti mavult *resurgunt*.

[b] Tota pars isthæc versiculi corrupte prænotatur obelo in edito ac mss. jam dictis. Duo vero signa obelorum immediate sequentia suppleta sunt ex mss. codicibus nostris. Mart.

—Verba dumtaxat *a nobis* Palatinus ms. obelo jugulat : editio autem Cari etiam quæ subsequuntur duo, *jugum ipsorum*. Neuter bene. Sed et subsequenti versu in obelis prænotandis fallitur, qui Palatinum codicem ita descripsit ÷ *Qui habitat in cœlis ÷ in ⁚ ridebit eos ÷ et Dominus ⁚ subsannabit eos*.

[c] Addit Palatin. ms. *Diapsalma*, quod libri alii omnes reticent.

[d] Idem ms. utrumque prætermittit obelum, atque *et* copulam. Carus obelum dumtaxat.

[e] Neque hic satis bene Palatin. ms. *exsultate ei ÷ in ⁚ tremore*.

[f] Non addit Palatinus ms. *Diapsalma*, quod neque in vetustiori versione exstitisse, Veronensis, aliique mss. codices indicio sunt. Atque hic sane asterisco prænotandum erat, quemadmodum in Græca codicis Alexandrini editione fit, ut scires suffectum fuisse ab Origene in Hexaplis ex Symmacho aut Theodotione, cum in Vulgatis exemplaribus, cujusmodi erat Aldinum, desideraretur. Vide, si libet, epist. in nostra recensione 28, ad Marcellam.

D [g] Alii libri *in concilio* : quod idem est tamen hic loci.

[h] Veronens. codex. *Ut quid*.

[i] Perperam idem liber, quod erat notatu dignum, hic apponit *Diapsalma*, quod fuerat in fine versiculi subjungendum.

[j] Idem ms. *in indignatione sua*.

[k] Manifesto antiquarii mendo erat in eodem ms. *tuas*, pro *tuam*, quod non ausus castigare ejus editor, præcedens nomen quod minori numero recte habebat, depravare maluit in *possessiones*, deditque pro se vadem Syriacum interpretem.

[l] Veronensis, aliique passim Psalterii codices *et* pro *ne*, quod erat animadvertendum.

[m] Idem ms., *qui* pro *quid* legit, tum *super me* pro *adversum me*, denique *Diapsalma*, in fine versiculi prætermittit, quod præstabat monuisse.

Tu autem, Domine, susceptor meus ÷ es ⁚ gloria mea, et exaltans caput meum. A

Voce mea ad Dominum clamavi : et exaudivit me de monte sancto suo. Diapsalma.

Ego dormivi, et soporatus sum : et [a] *÷ ex ⁚ surrexi, quia Dominus suscepit me.*

Non timebo millia populi circumdantis me : ÷ Ex ⁚ surge, Domine, salvum me fac, Deus meus.

Quoniam ÷ tu ⁚ percussisti omnes adversantes mihi sine causa : dentes peccatorum contrivisti.

Domini est salus, ÷ et ⁚ super populum tuum benedictio tua ⋇ Diapsalma.

Tu autem, Domine, susceptor meus es : gloria mea, et exaltans caput meum.

Voce mea ad Dominum clamavi : et exaudivit me de monte sancto suo. Diapsalma.

Ego dormivi, et somnum [i] cepi, et resurrexi : quoniam Dominus suscipiet me.

Non timebo millia populi circumdantis me : Exsurge, Domine, salvum me fac, Deus meus.

Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa : dentes peccatorum [j] contrivisti.

Domini est salus : et super populum tuum benedictio tua.

PSALMUS IV.

IN FINEM, IN CARMINIBUS, PSALMUS DAVID.

Cum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ : in tribulatione dilatasti mihi. B

Miserere mei : et [b] *exaudi orationem meam.*

Filii hominum, usquequo gravi corde ? [c] *÷ ut quid ⁚ diligitis vanitatem,* [d] *÷ et ⁚ quæritis mendacium.* Diapsalma.

⋇ [e] *Et ⁚ scitote, quoniam mirificavit Dominus sanctum suum : Dominus exaudiet ÷ me ⁚ cum clamavero ad eum.*

Irascimini, et nolite peccare, [f] *quæ dicitis in cordibus vestris : in cubilibus vestris compungimini.* Diapsalma.

Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino : Multi dicunt : Quis ostendit nobis bona ?

Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine : dedisti lætitiam in corde meo. C

A fructu frumenti, [g] *et vini ÷ et olei ⁚ sui : multiplicati sunt.*

In pace, in idipsum, dormiam et requiescam.

Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me.

IN FINEM, PSALMUS DAVID, CANTICUM.

Cum invocarem te, exaudisti me, Deus justitiæ meæ : in tribulatione dilatasti [k] me.

Miserere mihi, Domine, et exaudi orationem meam.

Filii hominum, usquequo gravi corde ? ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium ? Diapsalma.

Scitote quoniam [l] magnificavit Dominus sanctum suum : Dominus exaudiet me, dum clamavero ad eum.

Irascimini, et nolite peccare : quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini. Diapsalma.

Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino.

Multi dicunt : Quis ostendit nobis bona ? Signatum est, super nos, lumen vultus tui, Domine.

Dedisti lætitiam in corde meo : A tempore frumenti, vini et olei [m] sui, multiplicati sunt.

In pace, in idipsum, obdormiam et requiescam : quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me.

PSALMUS V.

IN FINEM PRO EA, QUÆ HÆREDITATEM CONSEQUITUR, PSALMUS DAVID.

Verba mea [h] *auribus percipe, Domine, intellige clamorem meum.*

IN FINEM, [n] PRO HÆREDITATE, PSALMUS DAVID.

Verba mea auribus percipe, Domine : intellige clamorem meum.

[a] Ad hunc modum præpositiones, quibus verba componuntur, obelo jugulant mss. quod et plerumque Palatinus facit, non tamen hic loci ; sed hæc momenti perquam exigui visa res est.

[b] Nimirum hoc loco præpositionem obelo transverberat Palatinus, *et ÷ ex ⁚ audi*, etc.

[c] Nec tamen jure videntur obelo prænotandæ voculæ, *ut quid* ; neque enim proprie abundant, sed verbo למה respondent, *ut* LXX quidem acceperunt, qui duobus verbis לב למה legerunt pro unico לכלמה.

[d] Deerat, quem ad codicis Palatini fidem præposuimus, obelum *et* copulæ : nempe et in Hebræo tantum est תבקשו, nec ו, sive *et*, præponitur.

[e] Idem ms. Sorbonicus prænotavit veru sive obelo hanc particulam *et*, sed ms. codex monasterii nostri Sagensis notat asteriscum ⋇, idque merito, cum particula conjunctiva *et* legatur in Hebraico fonte. Mart. —Rectius, puto, prætermittit Palatin. ms. hunc asteriscum, neque enim si quæ exstiterint aliquando Gr. exemplaria, quæ καὶ copulam omitterent, compertum est. In subsequenti isocolo ad verbum *exaudiet*, præpositionem de more idem Palatin. confodit.

[f] Videtur veru transfigenda, *quæ*, vocula, quod et codicis Alexandrini editori probatur. Scilicet in Hebr. tantum est אמרין Porro quod est in fine versiculi *Diapsalma*, Palatin. ms. ignorat, neque olim Aldinum Græcum exemplar habuit.

[g] Et copulam Palatin. ms. hic supplet. Melius autem *a tempore* in Romano legitur, quam *a fructu* : videturque ipse textus Gr. juxta Heb. עת refigendus, ac rescribendum καιροῦ pro καρποῦ D

[h] Ms. Sorbonicus, anteposito veru ÷, jugulat verbum *auribus*, quod tamen ad sensum Scripturæ exprimendum necessario usurpari videtur. Idem exemplar, etsi optimum ac præcipuum nobis sit, frustra tamen in consequentibus apposuit multa signa obelorum, quæ in aliis mss. non visuntur. Mart.

[i] In eodem ms., *somnium cepi, exsurrexi*, etc.; tum subsequenti versu *a millibus* pro *millia*.

[j] Denuo idem ms., *conteruisti*, quod æque Latinum est, non librarii mendum, ut editor ejus putat.

[k] Idem ms., *dilatasti mihi. Miserere mei* : tum infra *graves corde* pro *gravi*, etc.

[l] Veronensis ms., *admirabilem fecit* cum Augustino : et subsequenti versu, *cubiculis* pro *cubilibus*.

[m] Tacet idem ms. *sui* : in fine *habitare fecisti me* legit, pro *constituisti*, etc.

[n] In eodem ms., *quæ hæreditate accepit*.

Intende voci orationis meæ : rex meus, et Deus meus. A

Quoniam ad te orabo, Domine : mane ÷ ex ⁚ audies vocem meam.

Mane astabo tibi, et videbo ; quoniam non, Deus, volens iniquitatem tu ÷ es ⁚

Neque habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injusti ante oculos tuos.

Odisti omnes, [a] *÷ qui ⁚ operantur iniquitatem : perdes ÷ omnes qui ⁚ loquuntur mendacium.*

Virum sanguinum, et dolosum abominabitur Dominus : Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ.

Introibo in domum tuam : adorabo ad templum sanctum tuum, in timore tuo.

Domine, deduc me in justitia tua, propter inimicos meos, dirige in conspectu meo [b] *viam tuam.*

Quoniam non est in ore eorum veritas : cor eorum vanum est. B

Sepulcrum patens ÷ est ⁚ guttur eorum, [c] *linguis suis dolose agebant : judica illos, Deus.*

Decidant a cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos : quoniam irritaverunt te, ÷ Domine ⁚

Et lætentur omnes, qui sperant in te : in æternum exsultabunt, et habitabis in eis.

Et gloriabuntur in te ÷ omnes ⁚ qui diligunt nomen tuum : quoniam tu benedices justo.

Domine, ut scuto [d] *bonæ voluntatis : coronasti nos.*

Intende voci orationis meæ, rex meus, et Deus meus.

Quoniam ad te orabo, Domine : mane exaudies vocem meam.

Mane astabo tibi, [h] et videbo : quoniam non volens, Deus, iniquitatem tu es.

Non habitabit juxta te malignus ; neque permanebunt injusti ante oculos tuos.

Odisti, Domine, omnes qui operantur iniquitatem : perdes eos qui loquuntur mendacium.

Virum sanguinum, et dolosum abominabitur Dominus : Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ.

Introibo, [i] Domine, in domum tuam : adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

Deduc me, Domine, in tua justitia : propter inimicos [j] meos dirige in conspectu tuo viam meam.

Quoniam non est in ore eorum veritas : cor eorum vanum est.

Sepulcrum patens est guttur eorum : linguis suis dolose agebant, judica illos, Deus.

Decidant a cogitationibus suis : secundum multitudinem impietatum eorum, expelle eos : quoniam [k] exacerbaverunt te, Domine.

Et lætentur omnes qui sperant in te : in æternum exultabunt, et inhabitabis in eis, et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum.

Quoniam tu, Domine [*Ms. tacet* Domine], benedices justum : Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.

PSALMUS VI.

IN [e] FINEM IN CARMINIBUS, PRO OCTAVA PSALMUS DAVID. C

Domine, ne in furore tuo arguas me : neque in ira tua corripias me.

Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum : sana me, Domine, quoniam [f] *conturbata sunt ossa mea.*

Et anima mea turbata est valde : sed tu, Domine, usquequo ?

Convertere, Domine, [g] *÷ et ⁚ eripe animam meam : salvum me fac, propter misericordiam tuam.*

IN FINEM, [l] IN HYMNIS, PRO OCTAVA, PSALMUS DAVID.

Domine, ne in ira tua arguas me : neque in furore tuo corripias me.

Miserere mihi, Domine, quoniam infirmus sum : sana me, Domine, quoniam conturbata [m] sunt omnia ossa mea, et anima mea turbata est valde.

Et tu, Domine, usquequo ? convertere [n], et eripe animam meam : salvum me fac, propter misericordiam tuam.

[a] Hunc obelum haud satis recte Palatin. cod. prætermittit.

[b] Aliquot mss. legunt : *In conspectu tuo viam meam.* Hocque monet scholion marginale ms. codicis Sorbonici, qui in textu retinet puram Hieronymi lectionem, quam edidimus. Puram dixi dilectionem, quia S. Hieronymus docet nos epist. ad Sunniam et Fretelam : *Dirige in conspectu tuo viam meam*, non haberi, nec apud Septuaginta, nec apud alios interpretes ; sed in sola editione Vulgata, quæ κοινὴ dicebatur. MART.

[c] *Ms. Palatin., in linguis.*

[d] Haud bene penes Martian. obelus verbo *bonæ*, D præfigebatur, quem nos ad cod. Palat. fidem ipsiusque Cari edit. inde amovimus ; nam quod Hebr. textus tantum habet רצון neque addit, sive præponit טוב ea nimirum causa est, quod nomen illud non ἁπλῶς *voluntatem*, sed *bonam voluntatem*, *beneplacitum*, *benevolentiam*, Gr. εὐδοκίαν sonat : neque adeo illud *bonæ* in Latino abundat, aut in Hebr. טוב addi poterat. Tum aliud ejusdem ms. ope atque auctoritate mendum sustulimus, addebatur enim in Martian. edit. verbo *voluntatis* pronomen *tuæ*, quod nedum Hebr. textus, ne ipsi quidem Septuaginta agnoscunt, eaque propter a nobis inductum est.

[e] Palatinus : *In finem pro octava in carminibus David.*

[f] De more idem ms. præpositionem ita jugulat, *quoniam ÷ con ⁚ turbata*, etc. Mox, *et tu, Domine*, pro *sed tu*, etc., legit ferme rectius juxta Gr. καὶ σὺ.

[g] Juxta Palatinum Cari quoque editio obelum hunc et qui proxime sequitur, prætermittit : haud tamen bene.

[h] Idem ms., *et contemplabor te, quoniam non Deus volens iniquitates tu es. Non erit incola tibi malignus.* Confer. epist. 106, ad Sunniam et Fretelam, n. 3.

[i] Non est in Veronensi ms. τὸ *Domine*, rectius.

[j] In eodem ms., *propter inimicos tuos, dirige in conspectu tuo iter meum.*

[k] Veronensis ms., *Quoniam inamaricaverunt te :* mox *et jucundentur* pro *lætentur*, ex Augustino, ut cætera quæ sequuntur, ne eadem continuo repetam.

[l] In Veronensi ms. *In finem ipsi David. Domine, ne in indignatione tua arguas me, neque in ira tua emendaveris me. Miserere mei*, etc.

[m] Idem ms., *quoniam turbata sunt ossa mea :* sed neque Gr. addit *omnia.*

[n] Alterum, *Domine*, rectius hic addit Veronensis ms. rectiusque subsequentem *et* copulam tacet.

Quoniam non est in morte, ÷ qui ⁚ memor sit tui : in inferno ÷ autem ⁚ quis confitebitur tibi ? A

Laboravi in gemitu meo : lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. [a]

Turbatus est a furore oculus meus : inveteravi inter omnes inimicos meos.

Discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem : quoniam ÷ ex ⁚ audivit Dominus vocem fletus mei.

÷ Ex ⁚ audivit Dominus deprecationem meam : Dominus orationem meam suscepit.

Erubescant et conturbentur ※ vehementer ⁚ omnes inimici mei, convertantur et erubescant ÷ valde ⁚ velociter. [e]

Quoniam non est in morte, qui memor sit tui : in inferno autem quis confitebitur tibi ?

Laboravi in gemitu meo : lavabo per singulas noctes lectum meum :[e] lacrymis stratum meum rigabo.

Turbatus est præ ira oculus meus : inveteravi inter omnes inimicos meos.

Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem : quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.

Exaudivit Dominus deprecationem meam : Dominus orationem meam assumpsit.

Erubescant et conturbentur omnes inimici mei : avertantur [f] retrorsum, et erubescant valde velociter.

PSALMUS VII.

PSALMUS DAVID, QUEM CANTAVIT DOMINO, PRO VERBIS CHUSI, FILII JEMINI. B

Domine, Deus meus, in te speravi : salvum me fac ex omnibus persequentibus me, et libera me.

Ne quando rapiat, ut leo, animam meam : dum non est, qui redimat, neque qui salvum faciat.

Domine Deus meus, si feci istud : si est iniquitas in manibus meis.

Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.

Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat, et conculcet in terra vitam meam : et gloriam meam in pulverem deducat. [b] ※ DIAPSALMA.

÷ Ex ⁚ surge, Domine, in ira tua : et exaltare in finibus inimicorum meorum. ※ ⁚ Exsurge, ÷ Domine, [c] *⁚ Deus meus in præcepto quod mandasti : et synagoga populorum circumdabit te.* C

Et propter hanc, in altum regredere : Dominus judicat populos.

Judica me, Domine, secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam, super me.

Consumetur nequitia peccatorum, et diriges justum, [d] *※ et ⁚ scrutans corda et renes, Deus.*

Justum adjutorium meum a Domino; qui salvos facit rectos corde.

PSALMUS [g] DAVID, QUEM CANTAVIT DOMINO, PRO VERBIS CHUSI, FILII JEMINI.

Domine Deus meus, in te speravi : libera me ab omnibus persequentibus me, et eripe me.

Ne quando rapiat, ut leo, animam meam : dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat.

Domine Deus meus, si feci istud : si est iniquitas in manibus meis.

Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam [h] merito ab inimicis meis inanis.

Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat eam, et conculcet in terra vitam meam : et gloriam meam in pulverem deducat. DIAPSALMA.

[i] Exsurge, Domine, in ira tua : et exaltare in finibus inimicorum tuorum.

Exsurge, Domine, Deus meus, in præcepto quod mandasti; et synagoga populorum circumdabit te.

Et propter hanc, in altum regredere : Domine, judica populos.

Judica me, Domine, secundum justitiam meam, et secundum innocentiam manuum mearum, super me.

Consummetur nequitia peccatorum, et dirige justum, scrutans corda et renes, Deus.

Justum [j] adjutorium meum a Domino : qui salvos facit rectos corde.

[a] E regione hujus versiculi, ut et ab hoc tertii ac rursum postremi apponit Palat. ms. *Dp.*, hoc est, *Diapsalma :* neque hoc tamen vere.

[b] Male cod. Palatinus asteriscum æque atque *Diapsalma* hic omittit.

[c] Hic vero omnium optime duo finalia puncta apponit idem ms. quæ Martianæus subsequentibus, *Deus meus*, subdiderat. Nempe una vox, *Domine*, supra Hebraicum textum abundat. D

[d] Curiose ms. Sorbonicus observat ad marginem hujus loci, *et* particulam *haberi in quibusdam locis cum obelo*, id est, *÷ et scrutans corda :* sed curiosius observandum eamdem particulam inveniri in ms. Regio supra memorato, cum asterisco in hunc modum ※, *et ⁚ scrutans corda.* Sic pro voluntate scriptorum ponuntur sæpius asterisci vel obeli. MART.

— Asteriscum atque ipsam *et* copulam ex eodem Palatino ms. suffecimus, quæ cum in uno Regio Martianæus invenisset, repudiavit tamen, neque sane animadvertit, aperte in Hebræo esse ובחן, *et scrutans.*

[e] Idem ms., *in lacrymis :* tum, *Turbatus est ab indignatione oculus meus; inveteravi in omnibus inimicis meis. Abscedite*, etc.

[f] Veronensis ms. *convertantur et confundantur valde*, etc., quæ Augustini emendatio est.

[g] Interserit idem ms. *ipsi*, quod et fere continenter in sequentium psalmorum titulis nomini *David* præponit, satisque adeo erit semel atque iterum annotasse. Ita porro exorditur : *Dominus Deus*, etc., *salvum me fac ex omnibus persequentibus me, et erue me*, de more juxta Augustin.

[h] Idem ex Augustino ms., *decidam ergo*, et mox *Persequatur ergo inimicus*, etc. Græce utroque in loco est ἄρα.

[i] Idem, *Et exsurge*, tum *congregatio* pro *synagoga* : denique inferius, *Dominus judicat*, propius Græco, pro *Domine, judica :* quæ pridem omnia Augustin. reposuerat.

[j] In eodem ms., *auxilium :* tum subsequenti versu, *non in iram adducens*, pro *numquid irascitur*, pressius iterum Græco, ad exemplar autem Augustini, qui ad hunc locum, *Significantius*, inquit, *fortasse dicitur* iram adducens, *quam* irascens; *et ita in exemplaribus Græcis invenimus*, etc.

Deus, judex justus, fortis ÷ et patiens ⁚ numquid irascitur per singulos dies?

Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit: arcum suum tetendit, et paravit illum.

Et in eo paravit vasa mortis; sagittas suas ardentibus effecit.

Ecce parturiit injustitiam ⋇ [a] et ⁚ concepit dolorem, et peperit iniquitatem.

Lacum aperuit, et effodit eum; et incidit in foveam, quam fecit.

Convertetur dolor ejus in caput ejus; et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet.

Confitebor Domino secundum justitiam ejus: et psallam nomini Domini altissimi.

A Deus, judex justus, fortis et longanimis: numquid irascitur per singulos dies?

Nisi convertamini, gladium suum vibravit, arcum suum tetendit, et paravit illum.

Et in ipso paravit vasa mortis: sagittas suas ardentibus [g] effecit.

Ecce parturiit injustitiam: concepit dolorem, et peperit iniquitatem.

Lacum aperuit, et effodit eum: et incidet in foveam, quam fecit.

Convertetur [h] dolor ejus in caput ejus; et in verticem ejus iniquitas ejus descendet.

Confitebor Domino secundum justitiam ejus: et psallam nomini Domini Altissimi.

PSALMUS VIII.

IN [b] FINEM, PRO TORCULARIBUS, PSALMUS DAVID.

Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!

Quoniam elevata est magnificentia tua super cœlos.

Ex ore infantium et [c] lactentium, perfecisti laudem, propter inimicos tuos: ut destruas inimicum et ultorem.

Quoniam videbo cœlos [d] ⋇ tuos ⁚ opera digitorum tuorum; lunam et stellas quæ ÷ tu ⁚ fundasti.

Quid est homo, quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam visitas eum?

Minuisti eum paulo minus ab angelis: gloria et honore coronasti eum: ÷ [e] et ⁚ constituisti eum super opera manuum tuarum.

Omnia subjecisti sub pedibus ejus: oves et boves universas, insuper et pecora campi.

Volucres cœli, et pisces maris: qui perambulant semitas maris.

Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!

B IN FINEM, PRO [i] LAS(?)IS, PSALMUS DAVID.

Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!

Quoniam elevata est magnificentia tua, super cœlos.

Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem, propter inimicos tuos: ut destruas inimicum et defensorem.

Quoniam videbo cœlos, opera digitorum tuorum: lunam et stellas, quas tu fundasti.

Quid est homo, quod [*Ms.* quoniam] memor es ejus? aut filius hominis, quoniam visitas eum?

Minuisti eum paulo minus ab angelis: gloria et honore coronasti eum: et constituisti eum super opera manuum tuarum.

C Omnia subjecisti sub pedibus ejus: oves et boves universas, insuper et pecora campi.

Volucres cœli, et pisces maris; qui perambulant semitas maris.

Domine, Dominus [*Ms.* Deus] noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!

PSALMUS IX.

IN FINEM, PRO OCCULTIS [f] FILII, PSALMUS DAVID.

Confitebor ÷ tibi ⁚ Domine, in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua.

Lætabor et exsultabo in te: psallam nomini tuo, Altissime.

In convertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur et peribunt a facie tua.

Quoniam fecisti judicium meum et causam meam: sedisti super thronum, ÷ qui ⁚ judicas justitiam.

IN FINEM, [j] PROPTER OCCULTA FILII, PSALMUS DAVID.

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua.

Lætabor et exsultabo in te: psallam nomini tuo, Altissime:

In convertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur et perient a facie tua.

Quoniam fecisti judicium meum et causam meam: sedes [*Ms.* sedisti] super thronum, qui judicas æquitatem.

[a] Iterum *et* copulam, præfixo etiam asterisco, ex Regio, quem Martianæus respuit, ms. suffecimus, cogente nos insuper Hebræo textu הרה. Sed et Palatinus apud nos *et* voculam præponit, tametsi asteriscum omittit.

[b] Tacet Palatin. ms. *in finem.*

[c] idem ms., *lactantium*, tum præpositionem subsequentis verbi de more jugulat ÷ *per* ⁚ *fecisti.*

[d] Annotanda quæ et Martianæus laudat, Hieronymi ad hunc locum verba in epist. ad Sunniam et Fretelam, num. 7: *Quoniam videbo cœlos tuos: et dicitis quod* tuos *in Græco non habeat. Verum est; sed in Hebræo legitur* SAMACHA, *quod interpretatur* cœlos tuos; *et de editione Theodotionis in Septuaginta in-* D *terpretibus additum est sub asterisco*, etc.

[e] Pro obelo asteriscum nupera codicis Alexandrini editio hic apponit. Palatinus e regione versiculi *Diapsalma* ascribit, utrumque contra hodiernum Hebræum textum.

[f] Deest in Palatino ms. vox *filii.*

[g] Idem ms., *operatus est*, quo item verbo utitur inferius pro *fecit*, cum Augustino, etc.

[h] Ex Augustino, et pressius Græco πόνος, *labor* est in Veronensi ms. pro *dolor*, et mox *descendat* pro *descendet.*

[i] Idem, *Pro torcularibus Psalmus ipsi David.*

[j] Totum Veronens. ms. hic titulum prætermittit.

Increpasti gentes, ÷ et ⁏ periit impius : nomen eorum delesti, in æternum, et [a] *÷ in ⁏ sæculum ÷ sæculi ⁏* A

Inimici defecerunt frameæ in finem : et civitates destruxisti.

Periit memoria eorum cum sonitu : et Dominus in æternum permanet.

Paravit in judicio thronum suum : et ipse judicabit orbem ÷ [b] *terræ ⁏ in æquitate : judicabit populos in justitia.*

Et factus est Dominus refugium pauperi : adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.

Et sperent in te, qui noverunt nomen tuum : quoniam non dereliquisti quærentes te, Domine.

Psallite Domino, ÷ [c] *qui ⁏ habitat ÷ in ⁏ Sion : annuntiate, inter gentes, studia ejus.* B

Quoniam, requirens sanguinem eorum, recordatus est : non est oblitus clamorem pauperum.

Miserere mei, Domine : vide humilitatem meam, de inimicis meis.

[d] *Qui exaltas me de portis mortis : ut annuntiem omnes laudationes tuas, in portis filiæ Sion.*

Exsultabo in salutari tuo : infixæ sunt gentes in interitu, [e] *quem fecerunt.*

In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.

Cognoscetur Dominus, judicia faciens : in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

CANTICUM DIAPSALMATIS.

Convertantur peccatores in infernum : omnes gentes, quæ obliviscuntur Deum. C

Quoniam non in finem oblivio erit pauperis : patientia pauperum non peribit in finem.

÷ Ex ⁏ surge, Domine, non confortetur homo : judicentur gentes, in conspectu tuo.

Constitue, Domine, legislatorem super eos : [f] *sciant gentes ÷ quoniam ⁏ homines sunt.* ⋇ DIAPSALMA ⁏

Ut quid, Domine, recessisti longe? despicis in opportunitatibus, in tribulatione?

Dum superbit impius, incenditur pauper : comprehenduntur in consiliis, quibus cogitant.

Increpasti gentes, et periit impius : nomen eorum delesti, in æternum et in sæculum sæculi.

Inimici defecerunt [g] frameæ in finem : et civitates eorum destruxisti.

Periit memoria eorum cum sonitu [*Ms.* strepitu] : et Dominus in æternum permanet.

Paravit in judicio sedem suam : et ipse judicabit [*Ms.* judicavit] orbem terræ in æquitate : judicabit populos cum justitia.

Et factus est Dominus refugium pauperum : adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.

Et sperent in te [h] omnes, qui noverunt nomen tuum : quoniam non derelinquis [*Ms.* derelinques] quærentes te, Domine.

Psallite Domino, qui habitat in Sion : annuntiate inter gentes [*Ms.* in gentibus] mirabilia ejus.

Quoniam requirens sanguinem eorum, memoratus est, et non est oblitus orationis [*Ms.* clamorem] pauperum.

Miserere mihi [*Ms.* mei], Domine, et vide humilitatem meam, de inimicis meis, qui exaltas me de portis mortis : ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion.

Exsultabo [i] in salutari tuo : infixæ sunt gentes in interitu, quem fecerunt : In laqueo isto, quem occultaverunt mihi, comprehensus est pes eorum.

Cognoscetur [*Ms.* cognoscitur] Dominus, judicia faciens : in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

CANTICUM DIAPSALMATIS.

Convertantur peccatores in infernum : omnes gentes, quæ [*Ms.* qui] obliviscuntur Dominum.

Quoniam non in finem [j] oblivio erit pauperum : patientia pauperum non peribit in finem.

Exsurge : Domine, non prævaleat homo : judicentur gentes in conspectu tuo.

Constitue, Domine, legislatorem super eos : [k] ut sciant gentes, quoniam homines sunt. DIAPSALMA.

Ut quid, Domine, recessisti [*Ms.* discessisti] longe ? despicis in opportunitatibus, in tribulatione ?

Dum [*Ms.* cum] superbit impius, incenditur pauper : [l] comprehenduntur in cogitationibus suis, quas cogitant.

[a] Obelum *in* voculæ, quem præcedenti *et* Palatinus præponebat, ab ipso ejus errore edocti nos præfiximus. Carus, subsequenti versu, *civitates ÷ eorum :* prænotato, ut vides, obelo præfert; sed et paulo superius in hisce apponendis notis fallitur cum Palatino ms. quæ singulis quibusque locis annotare nihil interest.

[b] In Hebræo est תבל, quod non simpliciter *orbem*, sed *orbem terræ*, sive ut Græcus habet; τὴν οἰκουμένην significat : ut fere expungendus obelus iste videatur.

[c] Palat. ms. et Cari editio obelos hos nesciunt.

[d] Hic vero obelum idem ms. præfigit *÷ Qui ⁏ exaltas*, etc.

[e] Præstabat *quem* vero prænotari, a quo nos subsequenti statim versu eximimus vocem *isto*, juxta Palatinum ms. et Cari editionem, facem præferente Hæbræo textu, ברשת־זו.

[f] Ad ms. Palatini, tum Hebræi textus et Græci fidem *ut* voculam expunximus. Carus subsequentes duas obeli atque asterisci notas cum eodem Palatino cod. omittit. D

[g] In veronensi codice, *framea*, qui et rectius pronomen *eorum* mox tacet cum Gallicano et plerisque aliis.

[h] Rursum tacet idem ms. vocem *omnes*, quæ et a Græcis olim codicibus aberat : tum ferme rectius *agnoscunt* pro *noverunt*, cum solo Augustino legit.

[i] Idem ms., *super salutare tuum*, tum *in corruptione*, pro *in interitu :* quas ex solo Augustino mutuavit lectiones ut et *in muscipula ista quam*, etc., pro *in laqueo*, etc., etiam prætermisso, quod hic additur, *mihi*, et in Græco ipso textu desideratur.

[j] Idem *in oblivione erit pauper :* tum, *non periet in æternum :* continentur ex Augustino.

[k] *Ut* voculam cum Augustino et plerisque aliis Latinis codicibus et Græco, Veronensis quoque tacet.

[l] Idem ms., *comprehendantur in cogitationibus suis*,

Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ: et iniquus benedicitur.

Exacerbavit Dominum peccator: secundum multitudinem iræ suæ, non quæret.

Non est Deus in conspectu ejus: inquinatæ sunt viæ illius, in omni tempore.

Auferuntur judicia tua a facie ejus: omnium inimicorum suorum dominabitur.

Dixit ÷ [a] enim ⁏ in corde suo: Non movebor, a generatione in generationem, sine malo.

Cujus, maledictione, os plenum est, et amaritudine et dolo: sub lingua ejus, labor et dolor.

Sedet in insidiis, cum divitibus, in occultis, ut interficiat innocentem.

Oculi ejus in pauperem respiciunt: insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca ÷ sua ⁏.

Insidiatur, ut rapiat pauperem, rapere pauperem; dum attrahit eum.

In laqueo suo humiliabit eum: inclinabit se, et cadet cum dominatus fuerit pauperum.

Dixit ÷ enim ⁏ in corde suo, Oblitus est Deus: avertit faciem suam, ne videat in finem.

÷ Ex ⁏ surge, Domine Deus, exaltetur manus tua: ne obliviscaris pauperum.

Propter quid irritavit impius Deum? Dixit enim in corde suo: Non requiret.

Vides, quoniam tu laborem et dolorem consideras, ut tradas eos in manus tuas.

Tibi derelictus est pauper: orphano tu eris adjutor.

Contere brachium peccatoris et maligni: quæretur peccatum illius, et non invenietur.

Dominus regnabit in æternum, et in sæculum ÷ sæculi ⁏ peribitis gentes de terra [b] illius.

Desiderium pauperum ÷ ex ⁏ audivit Dominus: præparationem cordis eorum audivit auris tua.

Judicare pupillo et humili: ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.

A Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ: et qui iniqua gerit, benedicetur [*Ms.* Benedicitur].

Irritavit Dominum peccator: secundum multitudinem iræ suæ non inquiret [*Ms.* exquiret].

Non est Deus in conspectu ejus: [c] polluuntur viæ ejus, in tempore.

Auferuntur judicia tua a facie ejus: omnium inimicorum suorum dominabitur.

Dixit enim in corde suo: Non movebor, de [*Ms.* in] generatione in generationem [*Ms.* et generatione], sine malo.

Cujus os, maledictione et amaritudine plenum est et dolo: sub lingua ejus, labor et dolor.

Sedet in insidiis, cum divitibus, in occultis, ut
B interficiat innocentem?

Oculi ejus in pauperem respiciunt: insidiatur in occulto, sicut leo in cubili suo.

Insidiatur, ut rapiat pauperem [*Ms.* inopem], rapere pauperem, dum attrahit eum.

In [d] laqueo suo humiliabit eum: inclinabit se, et cadet, dum dominabitur pauperis.

Dixit enim in corde suo, Oblitus est Deus: avertit faciem suam, ne videat usque in finem.

Exsurge, Domine Deus meus, et exaltetur manus tua: ne obliviscaris [e] pauperem in finem.

Propter quid [*Ms.* quod] irritavit impius Dominum [*Ms.* Deum]? Dixit enim in corde suo: Non requiret [f] Deus.

Vides, quoniam tu laborem et dolorem considé-
C ras: ut tradas eos in manibus tuis: tibi enim derelictus est pauper: pupillo tu eris adjutor.

Conteres brachium peccatoris et maligni: requiretur delictum ejus, nec invenietur. [g]

Regnabit [*Ms.* Regnavit] Dominus in æternum et in sæculum sæculi, peribitis gentes de terra ejus.

Desiderium pauperum exaudivit Dominus: desideria [*Ms.* præparationem] cordis eorum exaudivit auris tua.

Judicare pupillo et humili: ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.

PSALMUS X.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ: transmigra in montem, sicut passer?

Quoniam, ecce peccatores intenderunt arcum: para-

IN FINEM, PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ: transmigra in montem [*Ms.* montes], sicut passer?

Quoniam, ecce peccatores tetenderunt [*Ms.* inten-

quibus cogitant. Ubi uno verbo *comprehendantur*, pro *comprehenduntur* ab edito Augustino variat; cætera quæ subnotamus, ejus sunt adamussim omnia.

[a] Hunc quoque obelum Palatinus ms. et Carus nesciunt.

[b] In Græci codicis Alexandrini nupera editione vox isthæc, *illius*, asterisco prænotatur.

[c] Idem ms. *contaminantur viæ ejus in omni tempore*.

[d] Idem ms., *in muscipula sua*, tum *inclinabitur, et cadet, dum dominabitur pauperum*.

[e] Rursus idem, *pauperum*, ubi et sequiori manu additur *tuorum*.

[f] Non addit Veronensis nomen, *Deus*, tum sequenti
D versu *iram*, pro *dolorem*, legit. Infra etiam cum Gallicano *in manus tuas: tibi derelictus est pauper: et contere brachium*, pro *conteres*, etc.

[g] Veronensis ms. *et non invenitur*, subjungitque *propter illud*, quæ duo verba cum ejus editor Psalterii dicat deleta a recentiori manu mendose, quid sibi velit, haud equidem intelligo, nisi mendose, pro temere, aut perperam dixit, nostra autem hoc scire intererat. Ac sunt revera quædam etiam Græca exemplaria, quæ addunt δι' αὐτὴν, id est, ἁμαρτίαν *propter illud* (scil. *peccatum*); sicque etiam in Veronensis ms. Græca Latinis litteris columna scriptum esse velim, *di auten*, non *di auton*, ut vere mendose legitur. Piget repetere Augustini hæc esse.

verunt sagittas [a] suas in pharetra : ut sagittent in obscuro rectos corde.

Quoniam, quæ perfecisti, destruxerunt : justus ÷ autem ⁝ quid fecit?

Dominus in templo sancto suo : Dominus in cœlo sedes ejus.

Oculi ejus ÷ in pauperem ⁝ respiciunt : palpebræ ejus interrogant filios hominum.

Dominus interrogat justum et impium : ÷ [b] qui ⁝ autem diligit iniquitatem, odit animam suam.

Pluet super peccatores laqueos, ignis ⁜ et ⁝ sulphur ⁜ et ⁝ spiritus procellarum, pars calicis eorum.

Quoniam justus Dominus, [c] ÷ et ⁝ justitias dilexit : æquitatem vidit vultus ejus.

A derunt] arcum : paraverunt sagittas [b] suas in pharetra : ut sagittent in obscuro rectos corde.

Quoniam, quem perfecisti, destruxerunt justus autem quid fecit?

Dominus in templo sancto suo : Dominus in cœlo sedes ejus.

Oculi ejus in pauperem respiciunt : palpebræ ejus interrogant filios hominum.

Dominus interrogat justum et impium : qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.

Pluit [*Ms.* Plüet] super peccatores laqueos : ignis, sulphur [*Ms.* et sulphur] et spiritus procellarum [*Ms.* procellæ], pars calicis eorum.

Quoniam justus Dominus justitiam dilexit : æquitatem vidit vultus ejus.

PSALMUS XI.

IN FINEM, PRO OCTAVA, PSALMUS DAVID. B

Salvum ÷ me ⁝ fac, Domine, quoniam defecit sanctus : quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.

Vana locuti sunt, unusquisque ad proximum suum : labia dolosa, in corde et corde [d] locuti sunt ⁝

Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam,

Qui dixerunt : Linguam nostram magnificabimus, labia nostra, a nobis sunt : quis noster Dominus est?

Propter miseriam inopum et gemitum pauperum, nunc exsurgam, dicit Dominus.

Ponam in salutari : fiducialiter agam in eo.

Eloquia Domini, eloquia casta : argentum igne examinatum, probatum [e] terræ, purgatum septuplum. C

Tu, Domine, servabis nos, et custodies nos a generatione hac in æternum.

In circuitu impii ambulant : secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

IN FINEM PRO OCTAVA [i] DIE, PSALMUS DAVID.

Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus : quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.

Vana locuti sunt [*Ms.* locutus est], unusquisque ad proximum suum : labia dolosa in corde et corde locuti sunt mala.

Disperdat Dominus universa labia dolosa et linguam magniloquam.

Qui dixerunt : Lingnam nostram magnificabimus [*Ms.* magnificavimus], labia nostra, [j] a nobis sunt : quis noster est Dominus?

Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum, nunc exsurgam, dicit Dominus.

Ponam super [k] salutare meum : fiducialiter agam in eo.

Eloquia Domini, eloquia casta : argentum, igne examinatum terræ, purgatum septuplum.

Tu, Domine, servabis nos et custodies nos, a generatione hac in [*Ms.* et in] æternum.

In circuitu impii [l] ambulant : secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

PSALMUS XII.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Usquequo, [f] Domine, oblivisceris me in finem? usquequo avertis faciem tuam a me?

Quamdiu ponam consilia in anima mea : dolorem in corde meo per diem?

Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? Respice ÷ et ⁝ exaudi me, Domine Deus meus. [g]

IN FINEM, PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem : quousque [*Ms.* usquequo] avertis faciem tuam a me?

Quamdiu ponam consilium in anima mea [*Ms.* animam meam] : dolorem in corde meo per diem?

Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? Respice : et exaudi me, Domine Deus meus.

[a] Videtur asterisco illustrandum pronomen hoc, *suas*, quod in hodierno quidem Hebræo resonat, non autem et in Græco τῶν LXX, et facile ex Aquila aut Symmacho suppletur.

[b] Obelum prætermittunt Palatinus ms. et Carus.

[c] Hic præter obelum etiam *et* copulam idem ms. omittit.

[d] Neque hic bene Palatinus ms. et Carus sine asterisco legunt.

[e] Qui Palatinum codicem descripsit, temere, suoque pro captu verba hæc nectens, sic depravat : *probatum per, repurgatum septuplum,* quæ lectio Hebræum textum sive etiam Græcum non attendenti, facile fraudi esse potuisset.

[f] Denuo fallitur codicis Palatini descriptor, qui vocem hanc, *Domine*, veru prænotat.

[g] E regione ponitur in Palatin. ms. *Diapsalma*. ÷

D [h] Tacet Veronens. pronomen *suas* : de quo in opposita versione diximus. Habet præterea *in obscura luna*, pro *in obscuro* tantum : idque ex Græco σκοτομένῃ contentiose factum videtur ab Augustino. Videsis Tomi hujus præfationem.

[i] Idem ms., *Pro octavo Psalmus ipsi David*.

[j] Veronensis ms, *apud nos* : iterum uno e Latinis Augustino concinente.

[k] Idem, *in salutari* dumtaxat, absque *meo*.

[l] In futuro idem ms., *ambulabunt*, quæ Hexaplarium est lectio Interpretum. Tum *secundum multitudinem*, pro *altitudinem*, quæ hujus unice est codicis, sive lectio, sive, ut putare malim, error. Tacet vero hic editor, qui minutissimas quasque variantes lectiones, immo et scripturas ad fastidium usque continuo ingerit.

A *Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte : ne quando dicat inimicus meus : Prævalui adversus eum.*

Qui tribulant me, exsultabunt, si motus fuero : ego autem in misericordia tua speravi.

Exsultabit cor meum in salutari tuo; cantabo Domino, qui ÷ [a] bona : tribuit mihi ÷ et psallam nomini Domini altissimi :

Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte [*Ms.* mortem] : ne quando dicat inimicus meus : Prævalui adversus eum.

Qui tribulant me, exsultabunt, si motus fuero : ego autem in tua misericordia sperabo [*Ms.* speravi].

Exsultabit [*Ms.* exsultavit] cor meum in salutari tuo; cantabo Domino, qui bona tribuit mihi : et psallam nomini Domini altissimi.

PSALMUS XIII.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus.

Corrupti sunt ÷ et : abominabiles facti sunt in studiis [b] suis : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum :

B *Dominus de cœlo prospexit super filios hominum : ut videat, si est intelligens ÷ aut : requirens Deum.*

Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. [c]

[d] ÷ *Sepulcrum patens est guttur eorum : ÷ linguis suis dolose agebant : ÷ venenum aspidum sub labiis eorum :*

÷ *Quorum os maledictione et amaritudine plenum est : ÷ veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem :*

÷ *Contritio et infelicitas in viis eorum : ÷ et viam pacis non cognoverunt : ÷ non est timor Dei ante oculos eorum :*

Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem : qui devorant plebem meam, sicut escam panis ?

C [e] *Dominum non invocaverunt : illic trepidaverunt timore ÷ ubi non erat timor :*

Quoniam Dominus in generatione justa est : consilium inopis confudistis : quoniam Dominus spes ejus est.

Quis dabit ex Sion salutare Israel? Cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exsultabit Jacob ÷ et : lætabitur Israel.

IN FINEM PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Dixit [f] insipiens in corde suo : Non est Deus. Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis.

Non est qui faciat bonum : non est usque ad unum.

Dominus de cœlo prospexit super filios hominum : ut videat, si est intelligens, aut requirens Deum.

Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant : venenum aspidum sub labiis eorum.

Quorum os maledictione, et amaritudine plenum est : veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

Contritio et infelicitas in viis eorum : et viam pacis non cognoverunt : non est timor Dei ante oculos eorum.

Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem : qui devorant [g] plebem meam, sicut escam panis?

Deum [*Ms.* Dominum] non invocaverunt : illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.

Quoniam Deus in generatione justa est : consilium inopis [h] confudistis, quoniam Deus [*Ms.* Dominus] spes ejus est.

Quis dabit ex Sion salutare Israel? Dum [i] avertet Dominus captivitatem plebis suæ.

Lætetur Jacob, et exsultet Israel.

PSALMUS XIV.

PSALMUS DAVID.

Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? ÷ aut : quis requiescet in monte sancto tuo?

IN FINEM, [j] PSALMUS DAVID.

Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo?

[a] Quod est in Hebræo verbum , cum alibi, tum hic certe loci, significat *benefacere, remunerari.* Fortasse adeo veru, quo vox, *bona*, prænotatur, satius esset expungi.

[b] Sed neque in Græco additur *suis* : Hebraice autem est עלילה : sed qui *suis* primum addidit, videtur subsequentem Hebraici contextus vocem אין, *hen* negandi particulam pro *hem* suffixo accepisse, atque una serie continuasse. Palatinus supra atque infra in versibus ascribendis non semel peccat.

[c] In Palatino hæc apponitur ex minio, et grandioribus paulo litteris nota : *Hi octo versus in Hebræis codicibus non habentur :* et consequenter singuli singulis obelis confodiuntur. Notum et Hieronymi ipsius testimonium Præfatione libri XVI Commentarior. in Isaiam : *Omnes Græciæ Tractatores, qui nobis eruditionis suæ in Psalmos Commentarios reliquerunt, hos versiculos veru annotant, atque prætereunt : liquido confitentes in Hebraico non haberi, nec esse in septuagi ta Interpretibus, sed in editione Vulgata, quæ Græce* κοινὴ *dicitur, et in toto orbe diversa est.* Docuerat vero paulo superius, ex quo quisque loco versus esset ascitus : *Nam,* inquit, *duo primi versus :* Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, *quinti psalmi sunt. Illud autem quod sequitur :* Venenum aspidum sub labiis eorum, *centesimi trigesimi noni psalmi est. Rursumque quod dicitur :* Quorum

D os maledictione et amaritudine plenum est, *de nono psalmo sumptum est. Tres autem versiculi qui sequuntur,* veloces pedes eorum, *usque,* viam pacis non cognoverunt, *in Isaia propheta reperi*, etc. Suppositilius Hieronymus in Breviario in psalmos etiam *de Deuteronomio* asciscit, quod a veri omni specie distat.

[d] De octo versibus obelo hic prænotatis fuse disputat Hieronymus respondens ad objecta Eustochii virginis, prooemio Comment. lib. XVI in Isaiam. Consulat locum citatum qui voluerit. MART.

[e] Alterum hic et post subsequentem versiculum *Diapsalma*, ad libri oram Palatin. ms. apponit.

[f] Veronens. ms. *imprudens*, et mox *affectionibus*, pro *voluntatibus* : continenter ex Augustino.

[g] Idem ms. *devorant populum meum, ut cibum panis.*

[h] Vitiose lectum minori numero e Veronensi ms. *confudisti.*

[i] In eodem ms. *avertit* : et in fine, *Exsultabit Jacob, et lætabitur Israel.*

[j] Verbis, *in finem*, prætermissis, in Veron. ms.

Qui ingreditur sine macula : et operatur justitiam : [a] A

÷ *Qui* ⁚ *loquitur veritatem in corde suo : qui non egit dolum in lingua sua.*

Nec fecit proximo suo malum : et opprobrium non accepit adversus proximos suos.

Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus : timentes autem Dominum, glorificat.

÷ *Qui* ⁚ *jurat* [b] *proximo suo, et non decipit :* ÷ *qui* ⁚ *pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super* [c] *innocentem, non accepit.*

Qui facit hæc : non movebitur in æternum.

Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam.

Qui loquitur veritatem in corde suo : et [*Ms.* qui] non egit dolum in lingua sua.

Nec fecit proximo suo malum : et opprobrium non accepit adversus proximum suum.

Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus : timentes autem Dominum, magnificat. [*Ms.* glorificat].

Qui jurat proximo suo, et non decipit [f] eum : qui pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super innocentem non accepit.

Qui facit hæc : non commovebitur [*Ms.* movebitur] in æternum.

PSALMUS XV.

[d] TITULI INSCRIPTIO IPSI DAVID. B

Conserva me, Domine, quoniam speravi in te : dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.

Sanctis, qui sunt in terra [e] *ejus* ⁚ *mirificavit* ※ *omnes* ⁚ *voluntates meas in eis.*

Multiplicatæ sunt infirmitates eorum : postea acceleraverunt.

Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus : nec memor ero nominum eorum, per labia mea.

Dominus, pars hæreditatis meæ et calicis mei : tu es, qui restitues hæreditatem meam mihi.

Funes ceciderunt mihi in præclaris : et ÷ *enim* ⁚ *hæreditas mea præclara est mihi.* C

Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum : insuper, et usque ad noctem, increpuerunt me renes mei.

Providebam Dominum in conspectu meo semper : quoniam a dextris est mihi, ne commovear.

Propter hoc lætatum est cor meum, et exsultavit lingua mea ÷ *insuper* ⁚ *et caro mea requiescet in spe.*

Quoniam non derelinques animam meam in inferno : nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo : delectationes in dextera tua ÷ *usque* ⁚ *in finem.*

[g] IN TITULI INSCRIPTIONE, IPSI DAVID.

Conserva me, Domine, quoniam in te speravi : dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non indiges [*Ms* eges].

Sanctis qui in terra sunt ejus, mirificavit omnes voluntates meas inter illos [*Ms.* in illis].

Multiplicatæ sunt enim [*Ms. tac.* enim] infirmitates eorum : postea acceleraverunt.

Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus : nec memor ero nominum [*Ms.* omnium] illorum, per labia mea.

Dominus, pars hæreditatis meæ et calicis mei : tu es qui restituisti [*Ms.* restitues] mihi hæreditatem meam.

Funes ceciderunt mihi in præclaris : etenim hæreditas mea præclara est mihi.

Benedicam Dominum, qui mihi tribuit intellectum : insuper, [h] et usque ad noctem, increpaverunt me renes mei.

Providebam Dominum in conspectu meo, semper : quoniam a dextris est mihi, ne commovear.

Propter hoc [i] delectatum est cor meum, et exsultavit lingua mea : insuper et caro mea requiescet in spe.

Quoniam non derelinques animam meam in inferno [*Ms.* infernum] : nec [*Ms.* neque] dabis sanctum tuum videre corruptionem.

Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo : [j] delectationes in dextera tua, usque in finem.

PSALMUS XVI.

ORATIO DAVID.

÷ *Ex* ⁚ *audi, Domine, justitiam* ÷ *meam* ⁚ *intende deprecationem meam.*

ORATIO DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Exaudi, Domine [*Ms.* Deus), justitiam meam : intende deprecationi meæ.

tantum est, *Psalmus ipsi David*, tum *peregrinabitur* pro *habitabit*, quod pridem Augustinus rescripserat. D

[a] Hic e regione *Diapsalma* Palat. codex ascribit. Obelus autem priori ac tertio *qui*, relativo præfigendus videtur pari de causa, qua secundo annotatur.

[b] Perperam in Martian. editione obelus præponebatur verbis *proximo suo*, quæ satis resonant in Hebr. לרעו. Nos illum ad codicis Palatini fidem sustulimus.

[c] Idem ms. *innocentes* : varias et in Gr. ἐπ' ἀθῴῳ, et ἐπ' ἀθώοις.

[d] Palatin. ms. *In tituli inscriptione.*

[e] Obelum hunc, et qui infra proxime occurrit sexto versu idem ms. et Cari editio prætermittunt : e cujus etiam regione versiculi *Diapsalma* Palat. apponit.

[f] Voculas, *eum qui*, Veronensis ms. omittit tum plurium numero *innocentes* pro *innocentem* legit.

[g] Idem ms. *Tituli inscriptio*, juxta Gallicanum, quocum alius infra concinit, ubi a Romano abludit.

[h] Idem ms. *insuper autem, et usque ad noctem emendaverunt me*, etc. quo novo indicio mere Augustinianum apographum esse se prodit.

[i] Iterum ex Augustini Psalterio, quocum unice facit Veronensis cod., *jucundatum* pro *delectatum*.

[j] Denuo ad verbum cum uno Augustino Veronens. habet ms. minori numero, *delectatio*.

Auribus percipe orationem meam : non in labiis dolosis.

De vultu tuo judicium meum prodeat : oculi tui videant æquitates.

Probasti cor meum ÷ et ⁚ visitasti nocte : igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas.

Ut non loquatur os meum opera hominum : propter verba labiorum tuorum, ego custodivi vias duras.

Perfice gressus meos in semitis tuis : ut non moveantur vestigia mea.

Ego clamavi, quoniam exaudisti me, Deus : inclina aurem tuam mihi ÷ et ex ⁚ audi verba mea [a].

Mirifica misericordias tuas, ÷ qui ⁚ salvos facis sperantes ÷ in te ⁚

A resistentibus dexteræ tuæ custodi me, ut pupillam oculi.

Sub umbra alarum tuarum protege me, a facie impiorum, qui me afflixerunt.

Inimici mei animam meam circumdederunt : adipem suum concluserunt : os eorum locutum est superbiam.

Projicientes me, nunc circumdederunt me : oculos suos statuerunt declinare in terram.

Susceperunt me, sicut leo paratus ad prædam : et sicut catulus leonis habitans in abditis.

÷ Ex ⁚ surge, Domine, præveni eum, et supplanta eum, eripe animam meam ab impio : frameam tuam ab inimicis manus tuæ.

Domine, a paucis de terra divide eos in vita eorum : de absconditis tuis adimpletus [Al. *repletus*] *est venter eorum.*

Saturati sunt filiis : et dimiserunt reliquias suas parvulis suis.

Ego ÷ autem ⁚ in justitia apparebo conspectui tuo : satiabor, cum apparuerit gloria tua.

A Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis; de [*Ms.* a] vultu tuo judicium meum prodeat : oculi mei videant æquitatem.

Probasti cor meum, et visistati nocte : igne me examinasti : et non est inventa in me iniquitas.

Ut non loquatur os meum opera hominum : propter verba labiorum tuorum, ego custodivi vias duras.

Perfice [d] gressus meos in semitis tuis : ut non moveantur vestigia mea.

Ego clamavi, quoniam exaudisti me, Deus : inclina aurem tuam mihi, et exaudi verba mea.

Mirifica misericordias tuas : qui salvos facis sperantes in te, a resistentibus dexteræ tuæ.

Custodi me, Domine [*Ms. tac.* Domine], ut pupil-
B lam oculi : sub [e] umbra alarum tuarum protege me, a facie impiorum, qui me afflixerunt.

Inimici mei animam meam circumdederunt, adipem suum concluserunt : os eorum locutum est superbiam.

Projicientes me, nunc circumdederunt me : oculos suos statuerunt declinare in terram.

Susceperunt me, sicut leo paratus ad prædam : et sicut catulus leonis habitans in [f] abditis.

Exsurge, Domine, præveni eos, et subverte eos : eripe animam meam ab impio, frameam inimicorum de manu tua.

Domine, a paucis, [g] a terra dispertire eos : et supplanta eos, in vita ipsorum.

De absconditis tuis adimpletus est venter eorum :
C saturati sunt porcina, et reliquerunt, [h] quæ superfuerunt, parvulis suis.

Ego autem cum justitia apparebo in conspectu tuo : satiabor, dum manifestabitur gloria tua.

PSALMUS XVII.

IN FINEM, PUERO DOMINI DAVID, QUÆ LOCUTUS EST DOMINO VERBA CANTICI HUJUS, IN DIE QUA ERIPUIT EUM DOMINUS [b] DE MANU OMNIUM INIMICORUM EJUS, ET DE MANU SAUL, ET DIXIT :

Diligam te, Domine, fortitudo mea : Dominus firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus.

Deus meus, adjutor meus, et sperabo in eum.

Protector meus, et cornu salutis meæ, ÷ et ⁚ susceptor meus.

Laudans invocabo Dominum : et ab inimicis meis salvus ero [c].

IN FINEM, PUERO DOMINI, DAVID, QUI [*Ms.* IPSI DAVID QUÆ] LOCUTUS EST AD DOMINUM VERBA CANTICI HUJUS, IN DIE QUA ERIPUIT [*Ms.* ERUIT] EUM DOMINUS DE MANU SAUL, [*Ms. cum Gallic.*] ET DE MANU OMNIUM INIMICORUM EJUS ET DIXIT.

Diligam te, Domine, virtus mea : Dominus [*Ms.* Domine], firmamentum meum et refugium meum.

Et liberator meus, Deus meus : adjutor meus spe-
D rabo in eum.

Protector meus, et cornu salutis meæ, [i] adjutor meus : laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero.

[a] Iterum hic et ad decimum tertium versum in libri albo Palatin. plus habet *Diapsalma* : carent vero cum ipse, tum Carus, eo, qui subsequitur, obelo.

[b] Palatin. *de manu Saul, et de manu inimicorum ejus, et dixit*, etc.

[c] In eodem *Diapsalma* hic annotatur.

[d] Idem, qui etiam cum a cæteris omnibus, numquam ab Augustino abludit, *Ad perficiendos* legit pro *perfice*.

[e] Et hoc se Augustinianum probat Veronens. cod. quod *in tegmine* pro *sub umbra*, cum solo legit Augustino.

[f] Idem unice juxta Augustinum, *in occultis* : ut et mox *erue*, et *ab impiis*, pro *eripe*, et *ab impio*. Cætera, *frameam tuam ab inimicis manus tuæ*, concinunt cum Gallicano.

[g] Tædet eadem continenter repetere, et est tamen hic eadem Veronensis cod. et Augustini, quæ a reliquis omnibus variat, lectio : *Domine, perdens de terra, dispertire eos in vita eorum : Et de*, etc.

[h] Ms. Veronens. cum uno Augustino, *reliquias parvulis ejus. Ego autem in tua justitia appareo* (pro *apparebo*) *in conspectu tuo : saturabor*, etc.

[i] Idem ex Augustino, *et redemptor meus.*

A *Circumdederunt me dolores mortis : et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.*

Dolores inferni circumdederunt me : præoccupaverunt me laquei mortis.

÷ [a] *Et* : [b] *in tribulatione mea invocavi Dominum : et ad Deum meum clamavi.*

÷ *Et ex* : *audivit de templo* ÷ *sancto* : *suo vocem meam, et clamor meus in conspectu ejus introibit in aures ejus.*

Commota est, et contremuit terra : et fundamenta montium conturbata sunt et commota sunt, quoniam iratus est ÷ *eis.*

Ascendit fumus in ira ejus : et ignis a facie ejus exarsit, carbones succensi sunt ab eo.

B *Inclinavit cœlos, et descendit : et caligo sub pedibus ejus.*

Et ascendit super Cherubim, et volavit : volavit super pennas ventorum.

÷ *Et* : *posuit tenebras, latibulum suum : in circuitu ejus tabernaculum ejus, tenebrosa aqua in nubibus aeris.*

Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt, [c] *grando et carbones ignis.*

Et intonuit de cœlo Dominus : et Altissimus dedit vocem suam : ⋇ *grando et carbones ignis* :

Et misit sagittas suas, et dissipavit eos : fulgura multiplicavit, et conturbavit eos.

Et apparuerunt fontes aquarum : et revelata sunt fundamenta orbis ÷ [d] *terrarum* :

C *Ab increpatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.*

Misit de summo, et accepit me : et assumpsit me de aquis multis.

Eripuit me de inimicis meis fortissimis, et ab iis, qui oderunt me : quoniam confortati sunt super me.

Prævenerunt me in die afflictionis meæ, et factus est Dominus protector meus :

Et eduxit me in latitudinem : salvum me fecit, quoniam voluit me.

÷ *Et* : *retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam :* ÷ *et* : *secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.*

Quia custodivi vias Domini : nec impie gessi a Deo meo.

D *Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo : et justitias ejus non repuli a me.*

Circumdederunt me gemitus [*Ms.* dolores] mortis : et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.

Dolores inferni circumdederunt me : et [*Ms. tac.* et] prævenerunt me laquei mortis.

Et in tribulatione [*Ms.* pressura] mea invocavi Dominum : et ad Deum meum clamavi.

Et exaudivit, de templo sancto suo, vocem meam, et clamor meus in conspectu ejus, introivit in aures ejus.

Et commota est, et contremuit terra : fundamenta montium conturbata sunt et commota sunt : quoniam iratus est eis Deus.

Ascendit fumus in ira ejus : et ignis a facie ejus exardescit [*Ms.* exardescet], carbones succensi sunt ab eo.

Et inclinavit cœlos [*Ms.* cœlum], et descendit : et caligo sub pedibus ejus.

Et ascendit super Cherubim, et volavit : volavit super pennas ventorum.

Et posuit tenebras, latibulum suum : in circuitu ejus tabernaculum ejus, tenebrosa aqua in nubibus aeris.

Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt, grando et carbones ignis.

Et intonuit de cœlo Dominus : et Altissimus dedit vocem suam.

Misit [e] sagittas suas, et dissipavit eos : fulgura multiplicavit, et conturbavit eos.

Et apparuerunt fontes aquarum : et revelata sunt fundamenta orbis terræ.

Ab increpatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.

Misit de summo, et accepit me : et assumpsit me de multitudine aquarum.

Eripuit [*Ms.* eruit] me de inimicis meis fortissimis, et ab his qui oderunt me : quoniam confortati sunt super me.

Prævenerunt me in die afflictionis meæ, et factus est Dominus [f] protector meus : et eduxit me in latitudinem, salvum me fecit, quoniam voluit me.

Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, et secundum innocentiam [*Ms.* puritatem] manuum mearum retribuet mihi.

Quia custodivi vias Domini : nec impie gessi a Deo meo.

Quoniam omnia judicia ejus, in conspectu meo sunt [g] semper : et justitiam ejus non repuli a me.

[a] Aberat obelus, ipsaque et copula, quæ originales alii libri sufficiunt : infra leviora alia eorumdem ope emendatur, ut est paulo post *introibit* pro *introivit :* tum *et fundamenta*, etc. cum deesset *et* copula, etc.

[b] Sagensis ms. codex prænotat præpositionem *in* asterisco : ⋇ *In* : *tribulatione mea*, etc. Alii nullum signum adhibent; sicut nec editio Romana Cari. MART.

[c] Non bene fulget hic in editione Cari imago stellæ ⋇. Neque vero abfuit apud LXX præsens versiculus; sed repetitio ejusdem, juxta quod docuit Hieronymus epist. sæpius laudata in nostris annotationibus : *Et quæritis*, inquit, *cur Græcus istum versiculum secundo non habeat, interpositis duobus versibus? Sed sciendum quia de Hebraico et de Theodotionis editione in Septuaginta Interpretibus sub asterisco additum sit.* MART.

[d] Diximus et paulo superius, quod est in Hebræo תבל, non orbem ἁπλῶς, sed terrarum orbem significare; atque adeo hunc posse obelum induci. Palatinus paulo post *et* voculam veru prænotat, *misit de summo* ÷ *et* : *accepit me.*

[e] Veronensis ms. juxta Augustinum, *et emisit sagittas, et dispersit eos, et coruscationes multiplicavit.*

[f] Duo iidem libri Veronens. et Augustin., *firmamentum meum*, et mox *eruet*, sive *eruit me*, pro *salvum me fecit.*

[g] Tacet in Veronensi ms. *semper*, ut et in Augustinianis melioris notæ libris : tum *justitias* pro *jus-*

Et ero immaculatus cum eo: et observabo me ab iniquitate mea. A

Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam: ÷ et ⁚ secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum ejus.

Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris.

÷ Et ⁚ cum electo electus eris: et cum perverso, perverteris.

Quoniam tu populum humilem salvum facies; et oculos superborum humiliabis.

Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine: Deus meus, illumina tenebras meas.

Quoniam in te eripiar a tentatione: [a] *et in Deo meo transgrediar murum.*

Deus ÷ meus, impolluta via ejus; eloquia Domini, igne examinata: protector est omnium sperantium in se. B

Quoniam quis Deus, præter Dominum? [b] *aut quis Deus, præter Deum nostrum?*

Deus, qui præcinxit me virtute, et posuit immaculatam viam meam.

Qui perfecit pedes meos, tamquam cervorum: et super excelsa statuens me.

Qui docet manus meas ad prælium: et [c] *posuisti, ut arcum æreum, brachia mea.*

Et dedisti mihi protectionem salutis [d] *tuæ: et dextera tua suscepit me.*

Et disciplina tua correxit me ÷ in finem: et disciplina tua ipsa docebit ⁚

Dilatasti gressus meos subtus me, et non sunt infirmata vestigia mea. C

Persequar inimicos meos, et comprehendam [e] *illos: et non convertar, donec deficiant.*

Confringam illos, nec potuerunt stare: cadent subtus pedes meos.

Et præcinxisti me virtute ab bellum: [f] *supplantasti insurgentes in me, subtus me.*

Et ero immaculatus coram eo: et observabo me ab iniquitate mea.

Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam: et secundum innocentiam [*Ms.* puritatem] manuum mearum [g], in conspectu oculorum ejus.

Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris: et cum electo electus eris, et cum perverso, subverteris [*Ms.* perversus eris.]

Quoniam tu populum humilem salvum facies: et oculos superborum [h] humiliabis:

Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine: Deus meus, illumina tenebras meas.

Quoniam in te eripiar a tentatione: et in Deo meo transgrediar murum.

Deus meus, impolluta [*Ms.* immaculata] via ejus; eloquia Domini, igne examinata: protector est omnium sperantium in se.

Quoniam quis Deus præter Dominum [*Ms.* Deum]? aut quis Deus præter Deum nostrum?

Deus, qui præcinxit [*Ms.* præcingit] me virtutem: posuit immaculatam viam meam.

Qui perficit pedes meos, tamquam cervi: et super excelsa statuit [*Ms.* statuens] me.

Qui docet manus meas ad prælium [*Ms.* in prælio] et posuit, ut [*Ms.* et posuisti ut] arcum æreum, brachia mea.

Et dedisti mihi protectionem salutis [i] tuæ: et dextera tua suscepit me, et disciplina tua ipsa me docebit.

Dilatasti gressus meos subtus [*Ms.* subter *hic atque infra*] me: et non sunt infirmata vestigia mea.

Persequar inimicos meos, et comprehendam illos: et non convertar, donec deficiant.

Affligam [*Ms.* confligam] illos, nec poterunt [*Ms.* potuerunt] stare: cadent subtus pedes meos.

Et præcinxisti me virtutem, ad [*Ms.* in] bellum: supplantasti omnes insurgentes in me, subtus me.

titiam legitur, et quod subsequenti versu ad verbum *observabo* additur *me*, rursum tacet.

[a] Desideratur in Palatino ms. *et* vocula.

[b] Rescripsit sequior manus in eodem codice, *Et quis*, pro *aut*, etc. Græce etiam est καὶ. E regione versiculi *Diapsalma* insuper annotatur.

[c] Palatin. ms. *posuit*, sequiori tamen manu.

[d] Maluisset Martianæus *meæ*, rescribi pro *tuæ*, juxta Græcum τῆς σωτηρίας μου. Sed præterquam quod Græci exemplaris mendum illud est manifestum, ac facile obvium, ubi σου et μου sæpius a librariis male permutata sunt: id ipsum luculentissime notatum Hieronymo in epist. ad Sunniam et Fretelam: *In Græco vos legisse dixistis*, salutis meæ: *sed in Hebræo* Jesach, salutis tuæ, *significat, non* meæ, *quod et omnes Interpretes transtulerunt.*

[e] Perperam Palatin. ms. pronomen *illos* veru prænotat; sed et superius in hisce ascribendis notis non semel peccat, quæ manifesta menda scire nihil interest.

[f] *Et* copulam ad Palatini ms. tum Hebræi textus et Græci fidem hinc amovimus. Male autem subsequenti statim versu idem ms. et Carus obelum prænotant: ÷ *Et* ⁚ *inimicos meos*, etc.

[g] Addebatur in eodem ms. iterum *retribuit mihi*, quod sequior manus cum hic, tum in adversa Græca columna delevit ad Augustinianum exemplar: ac sane etiam in codicis Alexandrini nupera editione aliquo prænotari signo debuisset, cum manifesto abundent.

[h] Exciderat Antiquarii errore postremum hoc
D verbum in Veronens. ms. in quo *illuminabis* utroque in loco mox legitur pro *illumina*: tum *in te eruar a tentatione*, quæ omnia ex Augustino descripta sunt. Quod autem verbis, *Deo meo*, additur *sperans*, nostri est amanuensis interpolatio.

[i] Mavult cum Augustino Veronensis ms. *meæ*, tametsi minus recte; nam quod et Græca quædam exemplaria sic præferant, sæpe obvius amanuensium error est, qui, ut paulo superius animadvertimus, voculas μου et σου perquam similes inter se confundunt. Mox quod repetit, *et disciplina tua direxit me in finem, et disciplina tua ipsa me docebit*, commune habet, ut et cætera omnia, cum Augustino, iterum minus bene; nam alterutrum ex his hemistichiis abundat: immo et vetus Scholion monet, τὸ « Καὶ ἡ παιδεία σου αὐτή με διδάξει, » Θεοδοτίονός ἐστιν, ἀντὶ τοῦ, « Καὶ ἡ παιδεία σου ἀνώρθωσέν με εἰς τέλος, » εἰρημένου τοῖς Ο'. Confer quæ in opposita Gallicani columna obelis verba confodiuntur.

Et inimicos meos dedisti mihi dorsum: et odientes me disperdisti. A

Clamaverunt (nec erat qui salvos faceret) ad Dominum, nec exaudivit eos.

Et comminuam eos, ut pulverem ante faciem venti : ut lutum platearum delebo eos.

Eripies me de contradictionibus populi : constitues me in caput gentium.

Populus, quem non cognovi, servivit mihi : in auditu auris obedivit mihi.

Filii alieni mentiti sunt mihi : filii alieni inveterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis.

Vivit Dominus, et benedictus Deus meus : et exaltetur Deus salutis meæ. [a]

Deus, qui das vindicias mihi, et subdis populos sub me : liberator meus de inimicis meis ÷ [b] *iracundis* ⁚ B

※ *Et* ⁚ *ab insurgentibus in me, exaltabis me : a viro iniquo eripies me.*

Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine, et nomini tuo psalmum dicam.

Magnificans salutes regis ejus : et faciens misericordiam Christo suo, David et semini ejus, usque in sæculum.

Et inimicorum meorum [*Ms.* inimicos meos] dedisti mihi dorsum : et [c] odientes me disperdidisti.

Clamaverunt (nec erat qui salvos faceret) ad Dominum, nec exaudivit eos.

Et comminuam illos, ut pulverem ante faciem venti : ut lutum platearum delebo eos.

Eripies [*Ms.* erues] me de contradictionibus populi : constitues me in caput [*Ms.* capite] gentium.

Populus, quem non cognovi, servivit mihi : [d] obauditu auris obedivit mihi.

Filii alieni mentiti sunt mihi : filii alieni inveteraverunt, et claudicaverunt a semitis suis.

Vivit Dominus, et benedictus Deus meus : et exaltetur Deus salutis meæ.

Deus, qui das vindictam mihi : et subdidisti populos sub me.

Liberator meus, [e] Dominus, de gentibus iracundis et ab insurgentibus in me, exaltabis me : a viro iniquo eripies me.

Propterea confitebor tibi in populis [*Ms.* gentibus], Domine, et nomini tuo [f] psalmum dicam.

Magnificans salutare regis ipsius : et faciens misericordiam Christo suo, David et semini ejus, usque in sæculum.

PSALMUS XVIII.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Cœli enarrant gloriam Dei : et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.

Dies diei eructat verbum : et nox nocti indicat scientiam.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Cœli enarrant gloriam Dei : et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.

Dies diei [g] eructat verbum : et nox nocti indicat scientiam.

[a] Hic annotat Palatin. cod. *Diapsalma* : tum et *subdes* pro *subdis* legit. C

[b] S. Interpres ad hunc locum in epist. ad Sunniam et Fretelam, cujus verba, utpote sinceri pectoris ac modestiæ insigne testimonium, Martianæus quoque laudat : *Quia*, inquit, *semel veritati studemus, si quid vel transferentis festinatione, vel scribentium vitio depravatum est, simpliciter confiteri et emendare debemus. In Hebræo nihil aliud habes, nisi hoc*, Liberator meus ab inimicis meis. *Septuaginta autem* iracundis *addiderunt*. Hæc scilicet causa est, cur obelo vox ista confoditur. Nihilosecius, si rem licet attentius expendere, quod in laudatæ epist. recognitione non animadvertimus, facile se queant Septuaginta a S. Patris criminatione tueri, falsumque illud ostendere, quod de suo quidpiam addiderint. Nempe quæ in Hebræo textu post vocem מאיבי *inimicis meis*, vox אף immediate subsequitur, si alterum ex ea hemistichium exordiaris, significat *etiam*, *et verumtamen* : si præcedenti subjungas, nomen est, quod D *iram* denotat, ac si alteri substantivo jungitur, vices adjectivi gerit, ac sonat *iracundum*. Sic Prov. XXII, 24 : באיש־אף, *homini iracundo*, et XXIX, 22 : איש־אף *vir iracundus*, ab ipsomet Hieronymo interpretatur quæ ante nos loca nuperus codicis Alexandrini editor annotavit. Igitur non de suo illud ὀργίλων, id est *iracundis*, assuerunt Septuaginta ; sed satis ita recte ex Hebræo textu vocem illam pro nomine acceperunt, non adverbio. Re autem ipsa subsequens hemistichium non a καὶ, *et*, sive alia particula, aut adverbio inchoant : sed simpliciter Ἀπὸ τῶν ἐπανισταμένων : *Ab insurgentibus*, etc. Placuit Hieronymo magis habere pro *et*, sive *etiam* adverbio : eratque hoc illi integrum ; tantum interpolationis redarguenda Septuagintaviralis versio non erat. At erat revera sa S. Patris editio mendosa hic loci penes Martianæum, qui non solam vocem *iracundis*, sed etiam subsequentem *et* novo obelo confoderat. Satis autem recte econtrario Carus et Palatinus ms. asteriscum ei voculæ præfixerunt, quem et nos restituimus juxta sancti interpretis mentem, qui aliter nec sibi constaret. Quamquam non ita arbitror scriptum in Origeniano exemplari, sed aut repositum in Latino postea ab Hieronymo, aut fortasse etiam ab aliis, qui laudatum modo epistolæ ejus ad Sunniam locum animadverterunt. Ad hæc puto rectius olim non voci *iracundis*, sed præcedenti *meis* obelum fuisse præpositum. Sic certe exhibet Palatinus ms. *ab inimicis ÷ meis* ⁚ *iracundis*, etc. Augustinus quoque in sua Emendatione, quam religiose Veronens. ms. repræsentat, pronomen *meis* respuit : quod a Græcis melioris notæ exemplaribus abesset : respuunt et Latini alii codices Hieronymiani, quos inter præstantissimus reginæ Suecorum, quem in notis ad eam epistolam laudamus. Denique Hebræus ipse textus, aliis substratis punctis, concinnius leget in D statu regiminis cum sequenti voce אף, id est, מאיבי־אף, *ab inimicis iracundis*, pro מאיבי, absoluto quod ejus linguæ magistri non diffitebuntur.

[c] Rescripsit Augustinus magis Latine, *odio habentes*, quod et Veronensis ms. refert. Ita et quod infra est, *juxta faciem venti*, pro *ante*, etc.

[d] Idem ms. *in obauditu auris obaudivit mihi*.

[e] Tacet in eodem ms. *Dominus* : tum *de inimicis iracundis, ab insurgentibus*, etc. ubi quam recte præsertim *et* copula reticetur, ex annotatione in oppositam columnam disces. Denique *erues* de more pro *eripies* legitur : atque hæc omnia ex Augustino.

[f] Veronensis ms., *psallam*, *magnificans salutem regis*, etc.

[g] Idem ms., *eructat*, et *annuntiat*, pro *indicat*, ex Augustini emendatione, ut et quæ sequuntur.

Non sunt loquelæ neque sermones : quorum non audiantur voces eorum. A

In omnem terram exivit sonus eorum ; et in fines orbis ÷ [a] terræ : verba eorum.

÷ In : sole posuit tabernaculum suum : et ipse, tamquam sponsus, procedens de thalamo suo.

Exsultavit, ut gigas, ad currendam viam [b] : a summo cœlo egressio ejus.

Et occursus ejus, usque ad summum ejus : nec est qui se abscondat a calore ejus.

Lex Domini immaculata, convertens animas : testimonium Domini fidele : sapientiam præstans parvulis.

Justitiæ Domini rectæ, lætificantes corda : præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.

Timor Domini sanctus, permanens in sæculum ÷ B *sæculi : judicia Domini vera, justificata in semetipsa.*

Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum : et dulciora super mel et favum.

Et [c] enim : servus tuus custodit ea : in custodiendis illis retributio multa.

Delicta quis intelligit? Ab occultis ÷ meis : munda me : et ab alienis parce servo tuo.

Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero : et emundabor a delicto maximo.

÷ [d] Et : erunt, ut complaceant eloquia oris mei : et meditatio cordis mei in conspectu tuo ÷ semper : Domine, adjutor meus, et redemptor meus.

Non sunt loquelæ neque sermones ; quorum non audiantur voces eorum.

In omnem terram exivit [*Ms.* exiit] sonus eorum : et in fines orbis terræ verba eorum.

In sole posuit tabernaculum suum : et ipse, tamquam sponsus, procedens de thalamo suo.

Exsultavit, [f] ut gigas, ad currendam viam, a summo cœlo egressio ejus : et occursus ejus, usque ad summum ejus, nec est qui se abscondat a calore ejus.

Lex Domini irreprehensibilis [*Ms.* immaculata], convertens animas : testimonium Domini fidele : sapientiam præstans parvulis.

Justitiæ Domini rectæ, lætificantes [g] corda : præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.

Timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi : judicia Dei [*Ms.* Domini] vera, justificata in semetipsis.

Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum : et dulciora super mel et favum.

Nam et servus tuus custodit ea : in custodiendo illa retributio multa.

Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me, Domine : et ab alienis parce servo tuo.

Si mei non fuerint [h] dominati, tunc immaculatus ero : et emundabor a delicto maximo.

Et erunt, ut complaceant eloquia oris mei : et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.

Domine, adjutor meus, et redemptor meus.

PSALMUS XIX.

[e] IN FINEM, PSALMUS DAVID. C

Exaudiat te Dominus, in die tribulationis : protegat te nomen Dei Jacob.

Mittat tibi auxilium de sancto : et de Sion tueatur te.

Memor sit omnis sacrificii tui : et holocaustum tuum pingue fiat. DIAPSALMA.

Tribuat tibi secundum cor tuum : et omne consilium tuum confirmet.

Lætabimur in salutari tuo : et in nomine Dei nostri magnificabimur.

PSALMUS DAVID [*Ms.* IN FINEM PSALMUS IPSI DAVID].

Exaudiat te Dominus, in die tribulationis : protegat te nomen Dei Jacob.

Mittat tibi auxilium de sancto : et de Sion tueatur te.

Memor sit [i] Dominus omnis sacrificii tui : et holocaustum tuum pingue fiat [*Ms.* faciat]. DIAPSALMA.

Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum : et omne consilium tuum [j] confirmet.

Lætabimur in salutari tuo : et in nomine Domini Dei nostri magnificabimur.

[a] Videsis quæ superius, nec semel diximus, quod est in Hebræo בבל, non *orbem* simpliciter, sed *terræ orbem* significare. Qui subsequitur obelus in Palatino ms. et apud Carum desideratur.

[b] Additum repererat hic sub veru pronomen *suam*, Hieron. Ms. Carnutensis habet adhuc idem veru seu obelum cum spatio vacuo, in hunc modum : *ad cur-* D *rendam viam ÷ : a summo*, etc. Hoc verbum expunxit forte S. Doctor Psalterium emendans, quia Hebræi ac Græci codices legunt sine pronomine *suam*. MART.

— Hieronymi ipsius ævo exemplaria subjungebant pronomen *suam* : qua de re ad Sunniam et Fretelam, *Et dicitis*, inquit, *quod in Græco* suam *non habeat; sed hoc nos sub veru additum reperimus, et in Hebræo non esse manifestum est*. Servat et Palatinus ms. lituram hoc loco inducti obeli ac pronominis : quidam autem Carnutensis penes Martianæum obelum illum, et spatium reponendo pronomini vacuum. Demum e regione subsequentis versiculi idem Palatinus *Diapsalma* annotat.

[c] Palatinus ms. obelum hunc omittit : Carus vocem quoque *enim* transverberat. Ad oram libri in eodem ms. *Diapsalma* rursum ascribitur.

[d] Minus iterum bene Palatinus ms. et Carus hunc obelum prætermittunt.

[e] Verba, *in finem*, idem ms. tacet.

[f] Idem, *sicut gigas ad currendum viam, a summo cœli*, etc., *usque ad summum cœli, et non est*, etc., ex Augustino.

[g] Minori numero Augustinus, et qui eum exscribit codex Veronensis, *cor*, legunt, et mox *castus permanens*, pro *sanctus permanet*, et *justificata in idipsum*, pro *in semetipsis*. Quod vero deinde legitur in eodem codice, *lapidem pretiosum mundum*, pro *multum*, editoris potius quam ms. error in legendo est. Denique *etenim et servus tuus custodiet ea*, etc.

[h] Rectissime emendatum Augustino *dominata*, id est, *delicta*, quemadmodum et Veronensis ms. recitat : tum *mundabor a delicto magno*, ex eodem.

[i] Rectius iterum Veronensis ms. et Augustinus nomen *Dominus* hic omittunt.

[j] Denuo ex Augustino Veronens. ms., *consilium tuum compleat. Exsultabimus in salutari*, etc.

Impleat Dominus omnes petitiones tuas : nunc cognovi, quoniam salvum fecit Dominus Christum suum. A

Exaudiet illum de cœlo sancto suo : in potentatibus salus dexteræ ejus.

Hi in curribus, et hi in equis : nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus.

Ipsi obligati sunt et ceciderunt : nos autem surreximus et erecti sumus.

Domine, salvum fac regem ÷ et ex ⁚ audi nos in die qua invocaverimus ÷ te ⁚

Impleat Dominus omnes petitiones tuas, nunc cognovi, quoniam salvum faciet [*Ms.* facit] Dominus Christum suum : et exaudiet illum de cœlo sancto suo, in potentatibus salus dexteræ ejus.

Hi in curribus, et hi in equis : nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur.

Ipsi obligati sunt, et ceciderunt : nos autem resurreximus, et erecti sumus.

Domine, salvum fac regem : et exaudi nos in die qua [*Ms.* in qua] invocaverimus te.

PSALMUS XX.

[a] IN FINEM PSALMUS DAVID.

Domine, in virtute tua lætabitur rex : et super salutare tuum exsultabit vehementer.

Desiderium cordis ejus tribuisti ei : et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum. DIAPSALMA.

Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis : posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso. B

Vitam petiit a te [b] *÷ et ⁚ tribuisti ei longitudinem dierum, in sæculum et in sæculum ÷ sæculi ⁚*

Magna est gloria ejus in salutari tuo : gloriam et ÷ magnum ⁚ decorem impones super eum.

Quoniam dabis eum in benedictionem, in sæculum ÷ sæculi ⁚ lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

Quoniam rex sperat in Domino : et in misericordia altissimi non commovebitur.

Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis : dextera tua inveniat ÷ omnes [c], *qui ⁚ te oderunt.*

Pones eos, ut clibanum ignis, in tempore vultus tui : Dominus in ira sua conturbabit eos, et devorabit eos ignis. C

Fructum eorum de terra perdes : et semen eorum a filiis hominum.

Quoniam declinaverunt in te mala : cogitaverunt consilia, quæ non potuerunt ÷ stabilire ⁚

Quoniam pones eos dorsum : in reliquiis tuis præparabis vultum eorum.

Exaltare, Domine, in virtute tua : cantabimus et psallemus virtutes tuas.

IN FINEM, PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Domine, in virtute tua lætabitur rex : et super salutare tuum exsultabit vehementer.

Desiderium animæ ejus [d] tribuisti ei : et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum. DIAPSALMA.

Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis : posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso.

Vitam [e] petiit a te : tribuisti ei longitudinem dierum, in sæculum sæculi.

Magna est gloria ejus in salutari tuo : gloriam et magnum decorem impones super eum.

Quoniam dabis [f] eum in benedictionem, in sæculum sæculi : lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

Quoniam rex speravit in Domino : et in misericordia altissimi non commovebitur.

Inveniatur [*Ms.* invenietur] manus tua omnibus inimicis tuis : et dextera tua inveniat omnes qui te oderunt.

Pones eos, ut [*Ms.* in] clibanum ignis in tempore vultus tui : Dominus in ira sua conturbabit [*Ms.* conturbavit] eos, et devorabit [*Ms.* devoravit] eos ignis.

Fructum eorum de terra perdes : et semen eorum a filiis hominum.

Quoniam declinaverunt in te mala : cogitaverunt consilium, quod non potuerunt stabilire.

Quoniam pones [g] eos dorsum : in reliquiis tuis præparare vultum illorum.

Exaltare, Domine, in virtute tua : cantabimus et psallemus virtutes tuas.

PSALMUS XXI.

IN FINEM, PRO ASSUMPTIONE MATUTINA, PSALMUS DAVID.

Deus, Deus meus, ÷ respice in me ⁚ quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum.

Deus meus, clamabo per diem, et non exaudies : et nocte, et non ad insipientiam mihi. D

IN FINEM PRO ASSUMPTIONE [*Ms.* SUSCEPTIONE] MATUTINA, PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Deus, Deus meus, respice in [*Ms.* tacet in] me, quare me dereliquisti? longe a salute mea, verba delictorum meorum.

Deus meus, clamabo [h] per diem, nec exaudies : in nocte, et non ad insipientiam mihi :

[a] Verba *in finem* in Palatin. ms. non sunt. Mox *exaltavit* pro *exsultabit*, sequior manus reposuit. Denique *Diapsalma* prætermittitur.

[b] Hic deerat quem ad Palatin. cod. fidem obelum præfiximus *et* voculæ, quæ in Hebr. quoque textu tacet. Paulo etiam post ad verbum *impones*, præpositionem *in* de more idem ms. veru jugulat.

[c] Carus et Palatin. ms. finalia puncta *qui* relativo præponunt.

[d] Veronensis ms., *dedisti ei, et voluntatem labiorum ejus non privasti ei*, ex Augustini Psalterio, ut sunt cætera quæ sequuntur omnia.

[e] Iidem libri *petiit et dedisti ei longitudinem dierum in æternum et in sæculum sæculi* : tum *in salute tua* pro *salutari*, etc.

[f] Rursum ex Augustino idem ms., *dabis ei benedictionem*, et *cum gaudio* pro *in*, etc. : denique, *sperat in Dominum*.

[g] Tacet idem ms. pronomen *eos*, tum *præparabis* legit pro *præparare*.

[h] Addit ex Augustino Veronensis ms. voculas *ad te* : mox *et nocte* pro *in nocte* legit.

Tu autem in sancto habitas, laus Israel, in te speraverunt patres nostri : speraverunt, et liberasti eos.

Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt : in te speraverunt, et non sunt confusi.

Ego autem sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis.

Omnes videntes me, deriserunt me : locuti sunt labiis, ÷ et ⁚ moverunt caput.

Speravit in Domino, eripiat eum : salvum faciat eum, quoniam vult eum.

Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre : spes mea ab uberibus matris meæ, in te projectus sum ex utero.

De ventre matris meæ, Deus meus es tu : ne [a] discesseris ÷ a me ⁚

Quoniam tribulatio proxima est : quoniam non est, qui adjuvet. [b]

Circumdederunt me vituli multi : tauri pingues obsederunt me.

Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens.

Sicut aqua, effusus sum : et dispersa sunt omnia ossa mea.

Factum est cor meum tamquam cera liquescens, in medio ventris mei.

Aruit, tamquam testa, virtus mea, et lingua mea adhæsit faucibus meis : et in pulverem mortis deduxisti me.

Quoniam circumdederunt me canes ÷ multi ⁚ concilium malignantium obsedit me.

Foderunt manus meas, et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea.

Ipsi vero consideraverunt, et inspexerunt me : diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem.

Tu autem, Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me : ad defensionem meam conspice.

Erue a framea ÷ [c] Deus ⁚ animam meam : ÷ et ⁚ de manu canis, unicam meam.

Salva me ex ore leonis : et a cornibus unicornium humilitatem meam.

Narrabo nomen tuum fratribus meis : in medio Ecclesiæ laudabo te.

Qui timetis Dominum laudate eum : universum semen Jacob, glorificate eum. [d]

A Tu autem in sancto habitas, laus Israel, in te speraverunt patres nostri : speraverunt, et liberasti [*Ms.* eruisti] eos.

Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt : in te speraverunt, et non sunt confusi.

Ego autem sum vermis, et non homo : opprobrium hominum, et abjectio plebis.

Omnes qui [e] videbant me, aspernabantur me : locuti sunt labiis, et moverunt caput.

Speravit in Domino, eripiat [*Ms.* eruat] eum : salvum faciat eum, quoniam vult [*Ms.* voluit] eum.

Quoniam tu es, qui abstraxisti [*Ms.* extraxisti] me de ventre, spes mea ab uberibus matris meæ, in te jactatus sum ex utero : de ventre matris meæ, Deus meus es tu.

B

Ne discesseris [*Ms.* discedas] a me, quoniam tribulatio proxima est : et [*Ms.* quoniam] non est, qui adjuvet.

Circumdederunt me vituli multi : tauri pingues obsederunt me.

Aperuerunt in me os suum, sicut leo rapiens et rugiens : sicut aqua, effusa sunt [*Ms.* effusus sum], et dispersa sunt omnia ossa mea.

Et [*Ms. tacet* et] factum est cor meum tamquam cera liquefiens [*Ms.* liquescens], in medio ventris mei.

Exaruit, velut testa, virtus mea, et lingua mea adhæsit faucibus meis : et in pulverem mortis deduxisti me.

Quoniam circumdederunt me canes multi : concilium

C malignantium [f] obsedit me.

Foderunt manus meas et [*Ms. tacet* et] pedes meos : et dinumeraverunt omnia ossa mea.

Ipsi vero, consideraverunt [g], et conspexerunt me : diviserunt sibi vestimenta mea : et super vestem meam [*Ms.* vestimentum meum miserunt sortem.

Tu autem, Domine, ne longe [h] facias auxilium tuum a me : ad [*Ms.* in] defensionem meam aspice.

Erue a framea animam meam : et de manu canis unicam meam.

Libera me [*Ms.* salvum me fac] de ore leonis : et a cornibus unicornuorum humilitatem meam.

Narrabo nomen tuum fratribus meis : in medio Ecclesiæ laudabo [*Ms.* cantabo] te.

Qui timetis Dominum, laudate eum : universum

D semen Jacob, [i] magnificate eum.

[a] Pro hoc asterisco ⋇, scriptorum errore positus est obelus ÷ in ms. Sorbonico, qui hæc signa minio repræsentat cum duobus punctis consequentibus. MART.

[b] E regione annotat Palatinus ms. *Diapsalma.*

[c] Rectius ferme utrumque abest a Palatino ms. nomen *Deus*, et veru, quo confoditur, quemadmodum et in Græco ipso est textu.

[d] Hic e regione Palatinus ms. *Diapsalma* apponit.

[e] Idem cum August. ms., *qui conspiciebant me, subsannabant me, et locuti sunt in labiis.*

[f] In eodem ms., *circumdedit*, unice cum August.

[g] Addit idem ms. *me :* tum *vestimenta sua* pro *mea* legit, quod aperte mendosum est : et nescio tamen qua περιεργίᾳ editor, ut ne illud suspiceris esse aut antiquarii aut typographi mendum, ita monet retinendum, *lege* sua, *non* mea.

[h] Penes August. et Veronens. ms. *feceris.* Pro *auxilium tuum*, quod sequitur, notat Hieronymus epist. ad Sunniam et Fretelam, invenisse eos, *auxilium meum quod*, inquit, *et verum est, et ita corrigendum.* Revera sic ferunt originales libri omnes. Audi nunc quid Veronensis hujus psalterii editor doceat, perquam enim rare aliquid ultra variantes lectiones addet : *Pro* a me, inquit, *S. Hieronymus, in epist.* 135, *vult legi* mecum. Falsa equidem ac perverse. Hieronymus neque voculas *a me* respexit, sed pronomen *tuum*; neque pro eo *mecum* corrigendum dixit, sed *meum.*

[i] In Græco legebant Sunnia ac Fretela *glorificate.* Super qua re isthæc monuit S. Hieronymus :

Timeat eum omne semen Israel : quoniam non sprevit, neque despexit deprecationem pauperis. A

Nec avertit faciem suam a me ; et cum [a] *clamarem ad eum, exaudivit ÷ me ⁝*

Apud te laus mea in ecclesia magna : vota mea reddam in conspectu timentium eum.

Edent pauperes, et saturabuntur, ÷ et ⁝ laudabunt Dominum, qui requirunt eum : vivent corda eorum in sæculum ÷ sæculi ⁝

Reminiscentur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ.

Et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium.

Quoniam Domini est regnum, et ÷ ipse dominabitur gentium.

Manducaverunt, et adoraverunt omnes pingues terræ : in conspectu ejus cadent omnes, qui descendunt in terram. B

Et anima mea illi vivet : ÷ et semen ⁝ meum serviet ipsi.

Annuntiabitur Domino generatio ventura : et annuntiabunt justitiam ejus, populo qui nascetur, quem fecit ÷ Dominus ⁝

Timeat eum omne semen Israel, quoniam non sprevit, neque despexit preces pauperum [*Ms.* precem pauperis] : neque avertit faciem suam a me, et dum [*Ms.* cum] clamarem ad eum, exaudivit me.

Apud te [d] laus mihi in Ecclesia magna : vota mea Domino reddam coram timentibus eum.

Edent pauperes, et saturabuntur : et laudabunt Dominum, qui requirunt eum.

[e] Vivet cor eorum in sæculum sæculi : reminiscentur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ.

Et adorabunt in conspectu ejus omnes [*Ms.* universæ] patriæ gentium, quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium.

Manducaverunt, et adoraverunt omnes divites terræ : in conspectu ejus procident universi [*Ms.* omnes], qui descendunt in terram.

Et anima mea ipsi vivet [*Ms.* vivit] : et semen meum serviet illi.

Annuntiabitur Domino generatio ventura, et annuntiabunt [f] cœli justitiam ejus populo, qui nascetur, quem fecit Dominus.

PSALMUS XXII.

PSALMUS DAVID.

Dominus regit me, [b] ÷ et ⁝ nihil mihi deerit : in loco pascuæ, ÷ ibi ⁝ me collocavit.

Super aquam refectionis educavit me : animam meam convertit.

Deduxit me super semitas justitiæ, propter nomen suum. C

Nam etsi ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala : quoniam tu mecum es.

Virga tua, et baculus tuus, ipsa me consolata sunt.

Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me.

Impinguasti in oleo caput meum : ÷ et ⁝ calix meus inebrians, ÷ quam ⁝ præclarus [c] ÷ est ⁝

PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Dominus [g] regit me, et nihil mihi deerit : in loco pascuæ, ibi me collocavit.

Super aquam refectionis educavit me : animam meam convertit.

Deduxit me super semitam justitiæ, propter nomen suum.

Nam etsi ambulem in medio umbræ mortis : non timebo mala, quoniam tu mecum es.

Virga tua, et baculus tuus, ipsa me consolata sunt.

Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me.

Impinguasti in [*Ms. tacet* in] oleo caput meum : et [h] poculum meum inebrians, quam præclarum est!

Sciendum, inquit, *quod ubicumque in Græco scriptum est glorificate, Latinus interpres magnificate transtulerit, secundum illud quod in Exodo dicitur : Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est. Pro quo in Græco scribitur glorificatus est : sed in Latino sermone si transferatur, fit indecora translatio. Et nos emendantes olim Psalterium, ubicumque sensus idem est, veterum interpretum consuetudinem mutare noluimus, ne nimia novitate lectoris animum terreremus.* De Psalterio Romano, id est, Romæ emendato, haud dubium intelligendus est iste locus : in eo enim superest verbum *magnificate* Latini interpretis, quod Hieronymus mutare noluerat. In posteriori tamen emendatione Psalterii, Bethlehem edita, *glorificate* interpretatus est : nec propterea translatio dicenda est indecora, cum non præcedat ibi adverbium *gloriose*, sicut in versiculo Exodi supra recitato, ubi nimis indecore legeretur : *Gloriose enim glorificatus est.* MART. D

[a] Idem ms., *cum clamavero.*

[b] Palatinus ms. obelum hunc prætermittit, et qui subsequitur, non *ibi*, sed *me* voculæ præponit ; Carus utrumque respuit; neuter vero satis bene.

[c] Carus hunc obelum et postremum quoque hujus psalmi Palatinus ms. prætermittit.

[d] Præfert Veronensis ms. *laus mea in ecclesia magna, confitebor tibi : vota mea*, etc., quemadmodum ex Augustino descripsit, ac solum e Græcis habet Aldinum exemplar.

[e] Idem ms., *Vivent corda eorum ;* tum, *commemorabuntur et convertentur*, continenter ex Augustino.

[f] Tacet cum plerisque aliis, præsertim vero Augustiniano Psalterio, Veronensis cod. vocem *cœli*.

[g] In Veronensi ms., *Dominus pascit me :* tum, *in locum pascuæ ibi me constituit :* et paulo post, *per semitas justitiæ*, etc., quarum lectionum meliorem partem accepit ab Augustino.

[h] Veronense et, quod idem est, Augustinianum Psalterium, *calix tuus* pro *poculum meum* præferunt. Ac notum sane est illud ipsiusmet Hieronymi epist. ad Sunniam et Fretelam, quod ait, *tuum* pro *meum in* κοινῇ *errore obtinuisse.* Hoc sancti Patris testimonium longe notissimum Veronensis Psalterii editor non ex ea epist., sed ex præfatione in libros Paralipomenon ad Chromatium repetit, in qua nec fuit unquam, nec ejus Psalmi mentio est ulla, perinde ac si nunquam exstitisset. Novo autem errore Hieronymianam ille sententiam cumulat, cum ait esse κοινήν, sive Vulgatam editionem, eamdem ac Lucia-

A *Et misericordia ÷ tua subsequetur me, omnibus diebus vitæ meæ.*

Et ÷ ut ⁚ inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum.

Et misericordia tua subsequatur me, omnibus diebus vitæ meæ.

Ut inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum.

PSALMUS XXIII.

PSALMUS DAVID, PRIMA SABBATI.

Domini est terra et plenitudo ejus, orbis [a] *÷ terrarum ⁚ et ÷ universi ⁚ qui habitant in eo.*

÷ Quia ⁚ ipse super maria fundavit eum : et super flumina præparavit eum.

Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto ejus?

Innocens manibus, et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam : nec juravit in dolo ÷ proximo tuo ⁚

B *÷ Hic ⁚ accipiet benedictionem a Domino : et misericordiam a Deo salutari suo.*

Hæc est generatio quærentium eum : quærentium faciem Dei Jacob. DIAPSALMA.

Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit rex gloriæ.

Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis et potens, Dominus potens [b] *÷ in prælio.*

Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales : et introibit rex gloriæ.

Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. [c] ⁎ DIAPSALMA.

PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID], PRIMA SABBATI.

Domini est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in ea.

Ipse super maria fundavit eam : et super flumina præparavit illam.

Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto ejus?

Innocens manibus, et mundo [f] corde : qui non accepit in vano animam suam : nec juravit in dolo proximo suo.

Hic [*Ms.* iste] accipiet benedictionem a Domino : et misericordiam a Deo salutari [*Ms.* salvatoris] suo.

Hæc est generatio quærentium Dominum : requirentium [*Ms.* quærentium] faciem Dei Jacob. DIAPSALMA.

Tollite portas, principes, vestras [*Ms.* vestri], et elevamini, portæ æternales; et introibit rex gloriæ.

Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis et potens : Dominus potens in prælio [*Ms.* bello].

Tollite portas, principes, vestras [*Ms.* vestri] et elevamini, portæ æternales : et introibit rex gloriæ.

Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.

PSALMUS XXIV.

C PSALMUS DAVID.

[d] *Ad te, Domine, levavi animam meam : Deus meus, in te confido, non erubescam.*

Neque irrideant me inimici mei : et ÷ enim ⁚ universi, qui sustinent te, non confundentur.

Confundantur ÷ omnes ⁚ iniqua agentes, supervacue.

Vias tuas, Domine, demonstra mihi : ÷ et ⁚ semitas tuas edoce me.

Dirige me in veritate tua, et doce me : quia tu es Deus salvator meus, ÷ et ⁚ te sustinui tota die [e].

IN FINEM, PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Ad te, Domine, levavi animam meam : Deus meus, in te confido : non erubescam, neque irrideant me inimici mei.

Etenim universi, qui te exspectant, non confundentur : confundantur iniqua [g] facientes vane.

Vias tuas, Domine, notas fac mihi : et semitas tuas edoce me.

Dirige me in veritate tua, et doce me : quia [*Ms.* quoniam] tu es Deus salutaris [*Ms.* salvator] meus, et te sustinui tota die.

næam, quod plane falsum esse nisi sexcentis aliis argumentis vulgo constaret, ab ea ipsa perperam laudata S. Patris præfatione doceri poterat. Sed piget hæc persequi, quæ scias tunc demum notari a nobis ut caveas, cum Hieronymiano nomini decori sunt : cætera libentius dissimulari. Paulo post idem ms., *consequetur me per omnes dies vitæ meæ. Et ut inhabitem*, etc.

[a] Vide quæ superius, nec uno in loco, diximus de Hebræo תבל, quod *orbem terrarum* proprie sonat. Palatinus ms, altero ab hoc versu *Diapsalma* annotat.

[b] Suffecimus hunc obelum, qui deerat, codicis Palatini ope; nam et in Hebræo absque *in* præpositione est, גבור מלחמה *fortis prælio*.

[c] *Diapsalma* istud sub asterisco, quod et a Græcis plerisque omnibus codicibus abest, Palatinus quoque ms. omittit.

[d] In ms. Sorbonico codice, qui solam posteriorem emendationem Psalterii complectitur, appositum legimus scholion sequens e latere versiculi sexti : *Huic psalmo ascribuntur Hebrææ litteræ a plerisque, sed non recte*. Docet quoque S. Hieronymus epist. ad Paulam Urbicam falsa opinione nonnullos æstimare alios Psalmos Hebraico alphabeto supputari; præter eos quos ipse numerat, scilicet 110, 111, 118 et 144; alibi addit etiam psalmum XXXVI. MART.

D — Ad Hebraici alphabeti litteras, suam cuique versiculo ex ordine tribuens, Carus hunc psalmum digessit. Martian. *non recte* id fieri, annotatum vetere scholio invenit in Sorbonico ms. Nos in Palatino appositum e regione priorum verborum asteriscum, neque finalibus umquam punctis conclusum, ad ejusdem alphabeti elementa singulis quibusque versibus præponenda, signum accipimus. Videsis tamen quæ ad hunemet psalmum in translatione ex Hebraico diximus Jam vero obelum, qui primo occurrit, idem ms. et Carus respuunt.

[e] Subjungit idem ms. *Diapsalma*.

[f] Idem ms. ex Augustino, *mundus*; tum, *et non juravit in dolore*, quod postremum verbum manifestum est Veronensis librarii mendum pro *dolo*.

[g] Veronensis ms. unicé cum Augustino, *inique facientes vana*.

Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt.

Delicta juventutis meæ et ignorantias meas ne memineris.

Secundum misericordiam tuam memento mei [a] ※ *tu* : *propter bonitatem tuam, Domine.*

Dulcis et rectus Dominus : propter hoc legem dabit delinquentibus in via.

Diriget mansuetos in judicio : docebit mites vias suas.

Universæ viæ Domini misericordia et veritas, requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus.

Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo : multum est enim.

Quis est homo qui timet Dominum? legem statuit ei in via, quam elegit.

Anima ejus in bonis demorabitur : et semen ejus hæreditabit terram.

Firmamentum est Dominus timentibus eum, et testamentum ipsius, ut manifestetur illis.

Oculi mei semper ad Dominum : quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos.

Respice in me, et miserere mei : quia unicus et pauper sum ego.

Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt : de necessitatibus meis erue me.

Vide humilitatem meam et laborem meum : et dimitte universa delicta mea.

Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt : et odio iniquo oderunt me.

Custodi animam meam, et erue me : non erubescam, quoniam speravi in te.

Innocentes et recti adhæserunt mihi, quia sustinui te.

Libera, Deus Israel, ex omnibus tribulationibus suis.

A Reminiscere miserationum tuarum, Domine : et [b] misericordiæ tuæ, quæ a sæculo sunt.

Delicta juventutis et ignorantiæ meæ ne memineris : secundum magnam misericordiam tuam memor esto mei, propter bonitatem tuam, Domine.

Dulcis et rectus Dominus : propter hoc legem statuit [*Ms.* statuet] delinquentibus in via.

Diriget mites in judicio : docebit mansuetos vias *suas*.

Universæ viæ Domini misericordia et veritas, requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus.

Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo, copiosum [*Ms.* multum] est enim.

Quis est homo, qui timeat Dominum? legem statuit [*Ms.* statuet] ei in via, quam elegit.

Anima ejus in bonis demorabitur : et semen ejus B hæreditatem [*Ms.* hæreditate] possidebit terram.

Firmamentum est Dominus timentibus eum [c] : et testamentum ipsius [*Ms.* ejus] ut manifestetur illis.

Oculi mei semper ad Dominum : quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos.

Respice in me, et miserere [d] mei, quoniam unicus et pauper sum ego.

Tribulationes cordis mei dilatatæ [*Ms.* multiplicatæ] sunt : de necessitatibus meis eripe [*Ms.* libera] me.

Vide humilitatem meam et laborem meum : et dimitte omnia peccata mea.

Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt : et odio iniquo oderunt me.

Custodi animam meam et eripe [e] me : Domine, C non confundar, quoniam invocavi te.

Innocentes et recti adhæserunt mihi : quoniam sustinui te, [f] Domine.

Redime me, Deus Israel, ex omnibus angustiis meis.

PSALMUS XXV.

PSALMUS DAVID.

Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.

Et in Domino sperans non infirmabor.

Proba me, Domine, et tenta me : ure renes meos et cor meum.

Quoniam misericordia tua ante oculos meos est : et complacui in veritate tua.

Non sedi cum concilio vanitatis : et cum iniqua gerentibus non introibo.

Odivi ecclesiam malignantium : et cum impiis non sedebo.

PSALMUS [*Ms.* IPSI] DAVID.

Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea [g] ingressus sum.

Et in Domino sperans non infirmabor.

Proba me, Domine, et tenta me : ure renes meos et cor meum.

Quoniam misericordia tua ante oculos meos est : et complacui in veritate tua.

Non sedi in consilio [*Ms.* concilio] vanitatis : et cum iniqua gerentibus non introibo.

[h] Odivi congregationem malignorum : et cum impiis non sedebo.

[a] Atque hic perperam obelum pro asterisco Palatinus et Carus prænotant.

[b] Atque hoc ex Augustino idem ms., *et quia misericordiæ tuæ a sæculo sunt.*

[c] Quod est Græci codicis Alexandrini glossema, *et nomen Domini timentibus eum*, Augustinus hic sufficit, ex eoque codex Veronensis.

[d] Editor Veronensis Psalterii pronomen *mei* truncat, nec facti lectorem monet, aut ejus expungendi causa addit, cum illud tamen originales textus ac libri alii omnes habeant.

[e] Idem ms., *erue me, non confundar, quoniam speravi in te*, jugiter ex Augustino.

[f] Verbum istud *Domine* superflue in Græco posi- D tum dicit Hieronymus. Unde illud expunxit in secunda emendatione. Omissum est idem nomen in ms. Romano Psalterio Sorbonico, quamvis in adversa columna, ubi Græcus contextus LXX Interpretum Latinis litteris descriptus est, legatur hoc modo, *ipemina se Kre*, ὑπέμεινά σε κύριε, id est, *sustinui te, Domine*. MART.

—S. ipse Pater, epist. ad Sunniam, ad hæc verba, *quia sustinui te : Et dicitis*, inquit, in *Græco reperisse* Domine, *quod superfluum est*. Mox Veronensis ms., *tribulationibus* habet pro *angustiis*.

[g] Unice cum Augustino Veronens. ms., *ambulavi et in Deo meo sperans*, etc.

[h] Idem ms. et August. *odio habui : tum Lavabo*

A *Lavabo inter innocentes manus meas : et circumdabo altare tuum, Domine.*

Ut audiam vocem laudis : et enarrem universa mirabilia tua [a].

Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ.

Ne perdas cum impiis animam meam : et cum viris sanguinum vitam meam.

In quorum manibus iniquitates sunt : dextera eorum repleta est muneribus.

Ego autem in innocentia mea ingressus sum : redime me, et miserere mei.

Pes meus stetit in directo : in ecclesiis benedicam ÷ te ⁚ Domine.

Lavabo inter innocentes manus meas : et circuibo altare tuum, Domine.

Ut audiam vocem laudis tuæ : et enarrem universa mirabilia tua.

Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum tabernaculi [*Ms.* habitationis] gloriæ tuæ.

Ne [g] perdas cum impiis animam meam : et cum viris sanguinum vitam meam, in quorum manibus iniquitates sunt.

Dextera eorum repleta est muneribus : ego autem in innocentia mea ingressus sum ; redime me, et miserere mei.

Pes enim meus stetit in via recta : in ecclesiis benedicam Dominum.

PSALMUS XXVI.

B [b] DAVID, ÷ PRIUSQUAM LINIRETUR.

Dominus illuminatio mea, et salus mea : quem timebo?

Dominus protector vitæ meæ : a quo trepidabo?

Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas.

Qui tribulant me [c] *inimici mei : ipsi infirmati sunt, et ceciderunt.*

Si consistant adversum me castra : non timebit cor meum.

Si [d] *exsurgat adversum me prælium : in hoc ego sperabo.*

Unam petii a Domino, hanc requiram : ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.

C *Ut videam voluptatem Domini : et visitem templum ejus.*

Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui.

In petra exaltavit me : et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos.

Circuivi, et immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis : cantabo et psalmum dicam Domino. [e]

Exaudi, Domine, vocem meam, qua clamavi ÷ ad te ⁚ miserere mei, et exaudi me.

Tibi dixit cor meum : Exquisivit [f] *te facies mea : faciem tuam, Domine, requiram.*

PSALMUS [*Ms.* IPSI] DAVID, PRIUSQUAM UNGERETUR [*Ms.* EGREDERETUR].

Dominus illuminatio mea, et salus mea : quem timebo?

Dominus defensor [*Ms.* protector] vitæ meæ : a quo trepidabo?

Dum appropiant [*Ms.* appropinquaverint] super me nocentes, ut edant carnes meas, qui tribulant me [h] inimici mei : ipsi infirmati sunt, et ceciderunt.

Si consistant adversus me castra, non timebit cor meum : si insurgat in me prælium, in hoc ego sperabo.

Unam petii a Domino, hanc requiram : ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus [*Ms.* omnes dies] vitæ meæ.

Ut [i] videam voluntatem Domini : et protegar a templo sancto ejus.

Quoniam abscondit me in tabernaculo suo : in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui : in petra exaltavit me.

Nunc autem exaltavit caput meum super inimicos meos ; circuibo, et immolabo in tabernaculo ejus hostiam jubilationis, cantabo et psalmum dicam Domino.

Exaudi, Domine, vocem meam, [j] qua clamavi ad te : miserere mei, et exaudi me.

Tibi dixit cor meum : Quæsivi vultum tuum ; vultum tuum, Domine, requiram.

---

cum innocentibus manus meas, et circumdabo, etc. D Denique et *tuæ* pronomen post *laudis* tacet.

[a] Subjungit Palatinus ms. *Diapsalma.*

[b] In Palat. ms. hic sine obelo est titulus, *Psalmus David, priusquam ungueretur.*

[c] Videtur hic sub asterisco supplenda *et* copula, quæ in ipso Hebræo ואיבי resonat, et in Græco καὶ οἱ ἐχθροί.

[d] De more Palatin. ms. præpositionem ὀβελίζει. *Si ÷ ex ⁚ surgat*, etc. Paulo post, *voluntatem*, pro *voluptatem* legit.

[e] Hic Palatinus ms. *Diapsalma* apponit, tum præpositionem *ex* jjugulat *÷ Ex⁚audi* : denique obelum, qui subsequitur, vocesque ipsas, *ad te*, prætermittit, quas Carus sine obelo ascripserat.

[f] Præstat *te* voculam induci, quemadmodum et in Palatino ms. secundis curis expungitur. Certe neque in Hebræo est, neque in Græcis melioris notæ exemplaribus ; atque ipsi Hieronymo laudata ad Suniam et Fretelam epist. improbatur.

[g] Pari iidem consensu, *Ne comperdas cum impiis* ; alterum, *cum*, Veronensis tacet, ut et postremam versiculi vocem, *sunt.* Prosequitur vero juxta Augustinum, *et dextera eorum* ; tum, *ambulavi*, pro *ingressus sum*, ut superius : denique, *Pes meus stetit in rectitudine, in ecclesiis benedicam te, Domine.*

[h] Rectius præponit juxta originales textus Veronens. ms. *et* copulam. *Et inimici mei*, etc.

[i] In Veronensi ms. : *Ut contempler delectationem Domini, et protegi a templo ejus*, a quo vix uno verbo, *templum*, pro *a templo*, dicitur Augustinus abludere. Cætera adamussim, ut est infra, quod addit *meorum*, voci *malorum* ; tum legit *et nunc ecce exaltavit* : et, *circuivi et immolavi* : denique *psallam*, pro *psalmum dicam.*

[j] Idem ms. *quam clamavi*, voculis quæ sequuntur, *ad te*, prætermissis.

Ne avertas faciem tuam a me, ne declines in ira a servo tuo. A

Adjutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me, Deus salutaris meus.

Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me : Dominus autem assumpsit me.

Legem pone mihi, Domine, in via tua : et dirige me in semitam rectam propter inimicos meos.

Ne tradideris me in animas tribulantium me : quoniam insurrexerunt in me testes iniqui : et mentita est iniquitas [a] ÷ *sibi* ⁚

Credo videre bona Domini in terra viventium.

Exspecta Dominum, viriliter age : et confortetur cor tuum, et sustine Dominum.

Ne avertas faciem tuam [*Ms.* vultum tuum] a me : et ne declines in ira a servo tuo.

Adjutor meus esto, ne derelinquas me : neque despicias me, Deus salutaris meus.

Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me : Dominus autem assumpsit me.

Legem mihi constitue, Domine, in via, et dirige me in semitam rectam [*Ms.* semita recta] propter inimicos meos.

Ne tradideris me in animas persequentium [*Ms.* tribulantium] me, quoniam insurrexerunt in me [*Ms.* mihi] testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi.

Credo videre bona Domini in terra viventium.

Exspecta [*Ms.* sustine] Dominum, et viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum.

PSALMUS XXVII.

[b] ÷ PSALMUS IPSI ⁚ DAVID. B

Ad te, Domine, clamabo, Deus meus, ne sileas a me, ne quando taceas a me ⁚ *et assimilabor descendentibus in lacum.*

÷ *Ex* ⁚ *audi* [c] *vocem deprecationis meæ, dum oro ad te : dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.*

Ne ÷ *simul* ⁚ *trahas me cum peccatoribus : et cum operantibus iniquitatem* ÷ *ne perdas me* ⁚

Qui loquuntur pacem cum proximo suo : mala autem in cordibus eorum.

Da illis secundum opera eorum, et secundum nequitiam adinventionum ipsorum.

Secundum opera manuum eorum tribue illis ; redde retributionem eorum ipsis.

Quoniam non intellexerunt opera Domini, et in opera manuum ejus destrues illos, et non ædificabis [d] *eos.* C

Benedictus Dominus : quoniam ÷ *exaudivit vocem deprecationis meæ.*

Dominus adjutor meus et protector meus : [e] *in ipso speravit cor meum et adjutus sum.*

Et refloruit caro mea : et ex voluntate mea confitebor ei.

Dominus fortitudo plebis suæ : et protector salvationum Christi sui est.

Salvum fac populum tuum [f] ÷ *Domine* ⁚ *et bene-*

[g] HUIC DAVID PSALMUS.

Ad te, Domine, clamavi, Deus meus, ne sileas a me : et ero similis descendentibus in lacum.

Exaudi vocem deprecationis meæ, dum oro ad te : et [*Ms. tacet* et] dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.

Ne simul tradas [h] me cum peccatoribus : et cum operantibus iniquitatem ne perdas me.

Cum his qui loquuntur pacem cum proximo suo : mala autem sunt [*Ms. tacet* sunt] in cordibus eorum [*Ms.* suis].

Da illis, Domine [*Ms. tac.* Domine], secundum opera eorum : et secundum [i] nequitias studiorum retribue illis.

Redde retributionem eorum [*Ms.* ipsorum] ipsis : quoniam non intellexerunt opera Domini, et in opera manuum ejus non consideraverunt.

Destrue illos, nec [*Ms.* et non] ædificabis eos : benedictus Dominus, quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ.

Dominus adjutor meus et protector meus : et in ipso [*Ms.* in ipsum] speravit cor meum, et adjutus sum.

Et refloruit caro mea : et ex voluntate mea confitebor illi.

Dominus fortitudo plebis suæ : et protector salutarium Christi sui est.

Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic

[a] Est in Hebræo textu, quod τῷ *sibi* respondeat, , tamenetsi alia interpunctione Massorethæ eam vocem cum subsequenti versu conjungant, deque ejus recta scriptura dissentiant. Satis hoc tamen est, ut scias, minus hic recte obelum præponi, quem et Palatinus ms. ignorat, et satius fuerit ad ejus fidem expungi.

[b] Palatinus ms. absque obelo, *Huic David psalmus.* Asteriscum quoque verbis, *ne quando taceas a me*, præfixum, idem ms. uni voci *quando* attribuit.

[c] Corrupte omnino positus visitur hic in editione Cari asteriscus cum nomine Domini; *Exaudi* ⋇ *Domine* ⁚ *vocem*, etc. Monet enim ipsemet Hieronymus id addititium esse. Quod utique verum reperiet, qui fontem Hebraicum, vel Græcorum codices adierit. MART.

—Idem ms. atque ex eo Carus addunt sub asterisco *Domine*, quod et Martian. notat ipsimet Hieronymo sæpius laudata epist. ad Sunniam improbari.

[d] Perperam in Martianæi editione pronomen *eos*, obelo confodiebatur, quod tamen in Hebræo resonat יב ם. Nos ejus notæ amovendæ monuit Palatinus ms., qui et paulo ante *destrue* legit pro *destrues*. D

[e] Addit Palatin. ms. *et* copulam, obelo tamen præfixo, ÷ *et* ⁚ *in ipso*, etc.

[f] Minus hic bene idem ms. obelum prætermittit.

[g] Pro titulo in Veronensi et Augustiniano Psalterio tantum est, *Ipsi David*, in quibus et primo statim versu, post verba, *ne sileas a me*, eadem ferme repetuntur, *ne quando sileas a me*, quæ in opposita columna asterisco illustrantur.

[h] Idem ms., *tradas cum peccatoribus animam meam*, et, *ne comperdas me.*

[i] Habet unice cum Augustino Veronensis ms. *secundum malignitatem affectionum ipsorum, et secundum opera manuum illorum da eis :* tum subsequenti versu, *non intellexerunt in opera Domini*, etc., postremis verbis, *non consideraverunt*, plane omissis.

dic hæreditati tuæ : et rege eos, et extolle illos usque in æternum.

A hæreditatem tuam : et rege eos, et extolle illos usque in sæculum.

PSALMUS XXVIII.

PSALMUS DAVID [a], ÷ IN CONSUMMATIONE TABERNACULI ⁚

Afferte Domino, ÷ filii Dei : afferte Domino ⁚ filios arietum.

Afferte Domino gloriam et honorem : afferte Domino gloriam nomini ejus : adorate Dominum in atrio sancto ÷ ejus ⁚

Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit: Dominus super aquas multas.

Vox Domini in virtute : vox Domini in magnificentia.

Vox Domini confringentis cedros, et confringet Dominus cedros Libani.

Et comminuet eas, tamquam vitulum Libani ; et dilectus, quemadmodum filius unicornium.

Vox Domini intercidentis flammam ignis : vox Domini concutientis desertum, et commovebit Dominus desertum Cades.

Vox Domini præparantis cervos, et revelabit condensa : et in templo ejus [b] omnes dicent gloriam.

Dominus diluvium inhabitare facit, et sedebit Dominus rex in æternum.

Dominus virtutem populo suo dabit : Dominus benedicet populo suo in pace.

PSALMUS [c] DAVID, IN EXITU TABERNACULI.

Afferte Domino, filii Dei : afferte Domino filios arietum.

Afferte Domino gloriam et honorem, afferte Domino gloriam nomini ejus : adorate Dominum in aula sancta ejus.

Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit : Dominus super aquas multas.

Vox Domini in virtute : vox Domini in magnificentia.

Vox Domini [d] confringentis cedros, et confringet Dominus cedros Libani, et comminuet eas, tamquam vitulum Libani : et dilectus, sicut filius unicornuorum.

B Vox Domini intercidentis [*Ms.* præcidentis] flammam ignis : vox Domini concutientis [*Ms.* commoventis] solitudinem : et commovebit Dominus desertum Cades.

Vox Domini præparantis [e] cervos, et revelabit condensa : et in templo ejus omnes dicent gloriam.

Dominus diluvium inhabitat : et sedebit Dominus rex in æternum.

Dominus virtutem populo suo dabit : et [*Ms.* Dominus] benedicet populum suum in pace.

PSALMUS XXIX.

PSALMUS CANTICI IN DEDICATIONE DOMUS DAVID.

Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me : nec delectasti inimicos meos super me.

Domine Deus meus, clamavi ad te, et sanasti me.

Domine, eduxisti ab inferno animam meam : salvasti me a descendentibus in lacum.

Psallite Domino, sancti ejus : et confitemini memoriæ sanctitatis ejus.

Quoniam ira in indignatione ejus : et vita in voluntate ejus.

Ad vesperum demorabitur fletus : et ad matutinum lætitia.

Ego autem dixi in abundantia mea : Non movebor in æternum.

Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem.

Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus.

Ad te, Domine, clamabo : et ad Deum ÷ meum ⁚ deprecabor.

Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem ?

[f] PSALMUS CANTICI IN DEDICATIONE DOMUS DAVID.

Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me : nec delectasti inimicos meos super me.

Domine Deus meus, clamavi ad te, et sanasti me : Domine, abstraxisti [*Ms.* eduxisti] ab inferis animam

C meam, salvasti me a descendentibus in lacum.

Psallite Domino, sancti ejus : et confitemini memoriæ sanctitatis ejus.

Quoniam ira in indignatione ejus : et vita in voluntate ipsius [*Ms.* ejus].

Ad vesperum [*Ms.* vespera] demorabitur fletus : et ad matutinum lætitia [*Ms.* exsultatio].

Ego autem dixi in mea abundantia : Non movebor in æternum.

Domine, in [g] bona voluntate tua præstitisti decori meo virtutem : avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus.

Ad te, Domine, clamabo, et ad Deum meum deprecabor ; quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo [*Ms.* descendero] in corruptionem?

D

[a] Obelum in titulo Palatinus ms. omittit : e regione autem secundi versus plus habet *Diapsalma*.

[b] Minori numero idem ms., *omnis dicet*, Græce, πᾶς λέγει. Rursum vero *Diapsalma* ad subsequentem versum apponit.

[c] In Veronensi et Augustiniano Psalterio inscribitur, *Psalmus ipsi David consummationis tabernaculi.*

[d] In iisdem, *conterentis cedros, et conteret Dominus.*

[e] Mendose, *cedros*, pro *cervos* scripsit Veronensis antiquarius : cætera, ut est, *perficientis*, pro *præparantis, et silvas*, pro *condensa*, denique et *omnis quique*, sive, *unusquisque dicit gloriam*, ex Augustino descripsit.

[f] Inscribitur in Augustiniano ut et Veronensi Psalterio, *In finem, psalmus cantici dedicationis*, etc. In textu, *et non jucundasti*, pro *nec delectasti*.

[g] Tacet in Veronensi ms. vox, *bona :* tum *avertisti autem faciem tuam* legitur, prætermissis quæ sequuntur, voculis, *a me :* nisi si putandus ille est antiquarii lapsus, qui *autem* pro iis posuerit.

Numquid confitebitur tibi pulvis? aut annuntiabit veritatem tuam?

Audivit Dominus, et misertus est mei: Dominus ÷ factus ⁚ est adjutor meus.

Convertisti planctum meum in gaudium mihi: conscidisti saccum meum, et circumdedisti me lætitia.

Ut cantet tibi gloria ÷ mea ⁚ et non compungar: Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi [a].

A Numquid confitebitor tibi pulvis? aut annuntiabit veritatem tuam?

Audivit Dominus, et misertus est mihi [*Ms.* mei]: Dominus factus est adjutor meus.

Convertisti planctum meum in gaudium mihi: conscidisti saccum meum, et præcinxisti me lætitia: ut cantet tibi gloria mea, et non compungar.

Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi.

PSALMUS XXX.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

In te, Domine, speravi, non confundar in æternum: in justitia tua libera me.

Inclina ad me aurem tuam: accelera, ut eruas me.

Esto mihi in Deum protectorem, et in domum refugii, ut salvum me facias.

Quoniam fortitudo mea et refugium meum es tu: et propter nomen tuum deduces me, et enutries me.

Educes me de laqueo hoc, quem absconderunt mihi: quoniam tu es protector meus.

In manus tuas [b] *commendo spiritum meum: redemisti me, Domine Deus veritatis.*

Odisti observantes vanitates, supervacue.

Ego autem in Domino speravi: exsultabo, et lætabor in misericordia tua.

Quoniam respexisti humilitatem meam: salvasti de necessitatibus animam meam.

Nec conclusisti me in manibus inimici: statuisti in loco spatioso pedes meos.

Miserere mei, Domine, quoniam tribulor: conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, et venter meus.

Quoniam defecit in dolore vita mea: et anni mei in gemitibus.

Infirmata est in paupertate virtus mea: et ossa mea conturbata sunt.

Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, et vicinis meis valde, et timor notis meis.

Qui videbant me, foras fugerunt a me: oblivioni

IN FINEM, [d] PSALMUS DAVID.

In te, Domine, speravi, non confundar in æternum: in tua justitia [c] libera me, et eripe me.

Inclina ad me aurem tuam: accelera ut eripias me.

Esto mihi in Deum protectorem, et in locum refu-

B gii: ut salvum me facias.

Quoniam firmamentum meum, et refugium meum es tu: et propter nomen tuum dux mihi eris, et enutries me.

Et [*Ms. tacet* et] educes me de laqueo [f] isto, quem occultaverunt mihi, quoniam tu es [g] protector meus, Domine: in manus tuas commendo spiritum meum.

Redemisti me, Domine Deus veritatis: odisti observantes vanitatem, supervacue.

Ego autem in Domino sperabo [*Ms.* speravi]: exsultabo, et lætabor [*Ms.* jucundabor] in tua misericordia.

Quia respexisti humilitatem meam: salvam fecisti de necessitatibus animam meam: nec conclusisti me in manus inimici.

C Statuisti in loco [*Ms. tacet* loco] spatioso pedes meos: miserere mihi [*Ms. tacet* mei], Domine, quoniam tribulor.

Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, et venter meus.

Quoniam defecit in dolore vita mea: et anni mei in gemitibus.

[h] Infirmata est in paupertate virtus mea: et ossa mea conturbata sunt.

Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium [*Ms. add.* et] vicinis meis nimium [*ms.* nimis], et timor notis meis.

Qui videbant me, foras fugiebant a me: [i] excidi tam-

[a] Addit hic in fine Palat. ms. *Diapsalma.*

[b] Reposuit in Palat. cod. sequior manus *commendabo*, juxta Gr. παραθήσομαι. Præterea additur in fine hemistichii *Diapsalma.*

[c] *Et* copulam idem ms. tacet.

[d] San-Germanense Psalterium ms. num, 8 sequentem habet observationem super titulo hujus Psalmi: *In Augustino titulus sic, in finem Psalmus David, exstasis; quod est mentis excessus.* Editus Cari legit cum obelo ÷ *pro exstasi* ⁚ mss. autem nihil retinent præter ea quæ edidimus. MART.

— Testatur et Sangermanensis apud Martian. ms., sub n. 8, hunc fuisse in Augustiniano Psalterio titulum, *In finem Psalmus ipsi David exstasis*, quem nimirum et Veronensis ms. præfert.

[e] Veronense æque atque Augustinianum psalterium, *erue me, et exime me*: tum, *ut eximas me*, pro *eripias*, et *in domum refugii*, pro *locum;* denique, *Quia fortitudo, et refugium meum*, etc.

[f] Pro *laqueo* August. *muscipulam* fere continenter rescripsit, sicque ipsum Veronensem librum prætulisse olim, par est credere, antequam eum sequior manus alicubi depravaret: nam licet *de laqueo isto* nunc legat, retinet tamen *quam*, monet atque ipse

D ejus editor restituendam pristinam lectionem *de muscipula ista.* Pari pacto, quod subsequitur nomen *Domine*, in eodem ms. secundis curis temere additum est, et contra Augustiniani exemplaris, quod cætera perquam religiose describit, fidem. Quæ nos ideo monuimus, ut scias, cum ab Augustiniano tantillum Veronense apographum discrepat, illud aut amanuensis errori tribuendum esse, aut ausibus sequioris manus.

[g] Hieronymus ad Sunn. et Fretel.: *Rursum in hoc loco nomen Domini additum est: et ne eadem semper inculcem, observare debetis nomen Domini et Dei sæpissime additum; et id vos debere sequi quod de Hebraico et de Septuaginta Interpretibus emendavimus.* MART.

[h] In eodem ms. ut et penes Augustinum, *infirmatus est in egestate vigor meus.*

[i] Rursum iidem libri, *oblitus sum*, pro *excidi*, tum *et* copula prætermissa, *factus sum tamquam vas*, etc., deinde, *audivi vituperationes multorum habitantium in circuitu. Dum congregarentur ipsi simul*, etc.

datus sum tamquam mortuus a corde.

Factus sum tamquam vas perditum : quoniam audivi vituperationem multorum commorantium in circuitu.

[a] *In eo dum convenirent simul adversum me : accipere animam meam consiliati sunt.*

Ego autem in te speravi, Domine, dixi : Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ.

Eripe me de manu inimicorum meorum, et a persequentibus me.

Illustra faciem tuam super servum tuum : salvum me fac in misericordia tua : Domine, [b] *non confundar, quoniam invocavi te.*

Erubescant impii, et deducantur in infernum : muta fiant labia dolosa,

Quæ loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbia et abusione.

Quam magna multitudo dulcedinis tuæ,[c] ÷ [*Domine* ⁚] *quam abscondisti timentibus te.*

Perfecisti eis qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum.

Abscondes eos in abscondito faciei tuæ, a conturbatione hominum.

Proteges eos in tabernaculo tuo, a contradictione linguarum.

Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam mihi in civitate munita.

Ego autem [d] *dixi in excessu mentis meæ : Projectus sum a facie oculorum tuorum.*

Ideo exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.

Diligite Dominum, omnes sancti ejus, ÷ *quoniam* ⁚ [e] *veritates requiret Dominus : et retribuet abundanter facientibus superbiam.*

Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino.

quam mortuus a corde, et factus sum sicut vas perditum.

Quoniam audivi vituperationem multorum circumhabitantium.

In eo dum congregarentur omnes simul adversus me : ut acciperent animam meam, consiliati sunt.

Ego vero in te speravi, Domine, dixi : Tu es Deus meus, in manibus tuis tempora mea.

Libera me [h], et eripe me de manibus inimicorum meorum, et a persequentibus me.

Illumina [*Ms.* inlustra] faciem tuam super servum tuum, et [*Ms. tacet* et] salvum me fac in tua misericordia : Domine, non confundar, quoniam invocavi te.

Erubescant impii, et deducantur in infernum : muta efficiantur labia dolosa, quæ loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbia et contemptu.

Quam magna [*Ms.* multa] multitudo dulcedinis tuæ, Domine : quam abscondisti timentibus te, [i] et perfecisti eam sperantibus in te, in conspectu filiorum hominum!

Abscondes eos in abdito vultus tui, a conturbatione hominum.

Proteges eos in tabernaculo tuo [*Ms. tac.* tuo], a contradictione linguarum. ⁚

Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam in civitate circumstantiæ.

Ego [j] autem dixi in pavore meo : Projectus sum a vultu oculorum tuorum.

Ideo exaudisti vocem deprecationis meæ, dum clamarem ad te.

Diligite Dominum, omnes sancti ejus : quoniam veritatem requiret [*Ms.* requirit] Dominus, et retribuet his qui abundanter faciunt superbiam.

Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes, qui speratis in Domino [*Ms.* Dominum].

PSALMUS XXXI.

[f] ÷ ※ HUIC ⁚ DAVID, INTELLECTUS.

Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.

Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum : nec est in spiritu ejus dolus.

Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die.

[g] *Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua : conversus sum in ærumna* ÷ *mea* ⁚ *dum confi-*

IPSI DAVID, INTELLECTUS [*Ms.* INTELLIGENTIA].

Beati quorum remissæ sunt iniquitates : et quorum tecta sunt peccata.

Beatus vir, cui non imputavit [*Ms.* imputabit] Dominus peccatum : nec [*Ms.* non] [k] est in ore ejus dolus.

Quoniam tacui, inveteraverunt omnia ossa mea : [l] dum clamarem tota die.

Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua, conversus sum in ærumna, dum configitur

[a] Obelum voculis *in eo*, Carus et Palat. ms. præfigunt, haud tamen recte.

[b] Idem ms., *ne confundar.*

[c] Rursum in eodem ms. *Diapsalma* hic apponitur.

[d] Testatur idem S. Doctor, hoc juxta Græcum transtulisse, quia Latinus sermo aliter ἔκστασιν exprimere non potest. Ante ipsum legebatur in Latinis codicibus, *in pavore meo*. Quod quidem mutare noluit in sua priori emendatione Psalmorum. MART.

[e] Minori numero Palatin. ms. et Cari editio *veritatem.*

[f] Iterum Palatin. ms. et Carus absque obelo, *Ipsi David*, etc. præferunt.

[g] Iidem obelis jugulant voces, *quoniam*, et mox *tua*, haud recte : tum plurium numero, sequiori autem manu, ms. *injustitias meas non abscondi*, etc.

[h] In iisdem libris, semel tantum est, *Erue me de manibus*, etc.

[i] Pari consensu, et copula pretermissa, iidem libri habent, *perfecisti sperantibus in te :* mox, *in abscondito*, pro *abdito.*

[j] Continenter juxta Augustinum Veronens. ms. *Ego dixi in excessu mentis meæ : Projectus a facie oculorum meorum, ideo exaudisti, Domine, vocem orationis meæ, cum*, etc. Videsis et Hieronymum in epist. ad Sunniam et Fretelam.

[k] Solus Symmachus posuit ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος, *in ore ejus dolus*. Cæteri omnes interpretes, *in spiritu*, habent, pro *in ore*. MART.

[l] Rursum Augustinus et Veronensis ms. *a clamando me :* mox *configeretur*, pro *configitur*, librarii enim mendum est, quod habet Veronens. *confringeretur*. Tum *peccatum meum cognovi, et injustitiam meam* (minori numero, ut et paulo post) *non operui.*

gitur spina. ÷ Diapsalma ⁚.

Delictum meum cognitum ÷ *tibi* ⁚ *feci, et injustitiam meam non abscondi.*

Dixi : Confitebor [a] ÷ *adversum me* ⁚ *injustitiam meam Domino : et tu remisisti impietatem peccati mei.* Diapsalma.

Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno.

Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.

Tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me : exsultatio mea, erue me a circumdantibus me. Diapsalma.

Intellectum tibi dabo, et instruam te in via hac qua gradieris : firmabo super te oculos meos.

Nolite fieri sicut equus et mulus : quibus non est intellectus.

B *In camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.*

Multa flagella peccatoris : [b] *sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.*

Lætamini in Domino, et exsultate, justi : et gloriamini, omnes recti corde.

A spina. Diapsalma.

Delictum meum cognitum tibi feci : et injustitias meas non operui.

Dixi : Pronuntiabo adversus me injustitias meas Domino : et tu remisisti [*Ms.* dimisisti] impietatem cordis mei. Diapsalma.

Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno : verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non [d] approximabunt.

Tu es mihi refugium a pressura quæ circumdedit me : exsultatio mea, redime me a circumdantibus me. Diapsalma.

Intellectum dabo tibi, et [e] instruam te in via hac qua gradieris : firmabo super te oculos meos.

Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.

In freno et camo maxillas eorum constringes [*Ms.* confringe], qui non approximant [*Ms.* appropinquant] ad te.

Multa flagella peccatorum [*Ms.* peccatoris] : sperantes autem in Domino misericordia circumdabit.

Lætamini in Domino, et exsultate, justi : et gloriamini, omnes recti corde.

PSALMUS XXXII.

※ PSALMUS DAVID ⁚

Exsultate, justi, in Domino : rectos decet collaudatio.

Confitemini Domino in cithara : in psalterio decem chordarum psallite illi.

B *Cantate ei canticum novum : bene psallite* ÷ *ei* ⁚ *in vociferatione.*

Quia rectum est verbum Domini : et omnia opera ejus in fide.

Diligit misericordiam et judicium : misericordia Domini plena est terra.

Verbo Domini cœli firmati sunt : et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

Congregans, sicut in utre, aquas maris : ponens in thesauris abyssos.

Timeat Dominum omnis terra : ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem.

Quoniam ipse dixit, et facta sunt : ipse mandavit, et creata sunt.

C *Dominus dissipat consilia gentium, reprobat* ÷ *autem* ⁚ *cogitationes populorum :* ÷ *et reprobat consilia principum* ⁚.

Consilium ※ *autem* ⁚ *Domini in æternum manet, cogitationes cordis ejus in generatione et generationem.*

Beata gens cujus [c] ※ *est* ⁚ *Dominus Deus ejus : populus, quem elegit in hæreditatem sibi.*

PSALMUS [*Ms.* IPSI] DAVID.

Laudate [*Ms.* Exsultate], justi, in Domino : rectos decet collaudatio.

Confitemini Domino in cithara : in psalterio decem chordarum [*Ms.* decachordo] psallite ei [*Ms. tac.* ei].

Cantate [*Ms* canite] ei canticum novum : bene psallite ei in jubilatione.

Quoniam rectus est sermo Domini : et omnia opera ejus in fide.

Diligit misericordiam et judicium : misericordia Domini plena est terra.

Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

Congregans, sicut in utrem, aquas maris : ponens in thesauris abyssos.

Timeat Dominum omnis terra : ab ipso autem commoveantur [f] universi, et omnes qui habitant orbem.

Quoniam ipse dixit, et facta sunt : ipse mandavit et creata sunt.

Dominus dissipat [*Ms.* dissipavit] consilia gentium, reprobat autem cogitationes [*Ms.* cogitationem] populorum : et reprobat consilia principum.

Consilium vero Domini manet in æternum ; cogitationes cordis ejus in sæculum sæculi [*Ms.* sæcula sæculorum].

Beata gens cujus est Dominus Deus eorum : po-

[a] Perperam in Martianæi editione hic erat pro asterisco obelus, cum satis tamen aperte in Hebræo עלי, *adversum me*, resonet. Poterat vero et ipse asteriscus abesse; sed nos de eo substituendo Palatinus ms. monuit.

[b] Plurium numero idem habet ms. *sperantes*.

[c] Utrumque tacet Palat. liber, obelum scilicet, atque *est* verbum, sed et superius in hisce apponen-

dis notis non semel peccat.

[d] Iidem, *appropinquabunt*, cui verbo cum addit Veronensis ms. *Diapsalma*, dignum notatu erat : quod a cæteris libris abludat.

[e] In eodem ms. ut et Augustino, *statuam te in via qua ingredieris : affirmabo*, etc.

[f] August. et Veronensis liber voces, *universi, et*, prætermittunt : addunt vero *terræ*, post *orbem*.

De cœlo respexit Dominus : vidit omnes filios hominum.

De præparato habitaculo suo : respexit [a] *super omnes qui habitant terram.*

Qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum.

Non salvatur rex per multam virtutem : et gigas non salvabitur in multitudine virtutis ※ suæ ⁚

Fallax equus ad salutem : in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur.

Ecce oculi Domini super metuentes eum, [b] ÷ *et* ⁚ *in eis qui sperant super misericordia ejus.*

Ut eruat a morte animas eorum : et alat eos in fame.

Anima nostra sustinet Dominum : [c] ※ *quoniam* ⁚ *adjutor et protector noster est.*

Quia in eo lætabitur cor nostrum : et in nomine sancto ejus speravimus.

Fiat misericordia tua, Domine, super nos : quemadmodum speravimus in te.

A pulus, quem elegit Dominus in hæreditatem sibi.

De cœlo prospexit [*Ms.* respexit] Dominus, et vidit omnes filios hominum, de præparato habitaculo suo, respexit super omnes qui habitant orbem [*Ms.* terram].

Qui finxit singillatim corda eorum : qui intelligit in [*Ms. tac.* in] omnia opera eorum.

Non [i] salvabitur rex per multam virtutem suam : nec gigas salvus erit in multitudine fortitudinis suæ.

Falsus equus ad salutem : in abundantia autem virtutis suæ non erit salvus.

Ecce oculi Domini super timentes eum, sperantes autem in misericordia ejus : ut eripiat a morte animas eorum, et alat eos in fame.

Anima autem nostra sustinet Dominum, quoniam
B adjutor et protector noster est : et [*Ms.* quia] in ipso lætabitur cor nostrum, et in nomine sancto ejus speravimus.

Fiat, Domine, misericordia tua super nos sicut speravimus in te.

PSALMUS XXXIII.

[d] DAVID, CUM IMMUTAVIT VULTUM SUUM CORAM ABIMELECH, ET DIMISIT EUM, ET ABIIT.

Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo.

In Domino laudabitur anima mea : audiant mansueti, et lætentur.

Magnificate Dominum mecum : et exaltemus nomen ejus in idipsum.

÷ *Ex* ⁚ *quisivi Dominum, et exaudivit me : et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.* [e]

Accedite ad eum, et illuminamini : et facies vestræ non confundentur.

Iste pauper clamavit, et Dominus [f] *exaudivit* ※ *eum* ⁚ *et de omnibus tribulationibus ejus salvavit eum.*

Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum : et eripiet eos.

Gustate, et videte, quoniam suavis [g] ÷ *est* ⁚ *Dominus : Beatus vir qui sperat in eo.*

Timete Dominum ÷ *omnes* ⁚ *sancti ejus : quoniam non est inopia timentibus eum.*

Divites eguerunt et esurierunt : inquirentes [h] *autem Dominum, non minuentur omni bono.* ÷ DIAPSALMA ⁚

Venite, filii, audite me : timorem Domini docebo vos.

PSALMUS DAVID, CUM [*Ms.* IPSI DAVID QUANDO] COMMUTAVIT VULTUM SUUM CORAM ABIMELECH, ET DIMISIT EUM, ET ABIIT.

Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo.

In Domino laudabitur anima mea : audiant mansueti, et lætentur.

Magnificate Dominum mecum : et exaltemus nomen
C ejus in invicem [*Ms.* unum].

Inquisivi Dominum, et exaudivit me : et ex omnibus tribulationibus meis eripuit [*Ms.* eruit] me.

Accedite ad eum, et illuminamini : et vultus vestri non erubescent.

Iste pauper [*Ms.* inops] clamavit, et Dominus exaudivit eum : et ex omnibus tribulationibus ejus liberavit [*Ms.* salvum fecit] eum.

Immittet angelus Domini [*Ms.* angelum Dominus] in circuitu timentium eum : et eripiet [*Ms.* eruet] eos.

Gustate, et videte, quoniam suavis est Dominus : Beatus vir qui sperat in eo [*Ms.* eum].

Timete Dominum omnes [*Ms. tac.* omnes] sancti ejus quoniam nihil deest timentibus eum.

Divites eguerunt et esurierunt : inquirentes au-
D tem Dominum non deficient [*Ms.* minuentur] omni bono. DIAPSALMA.

Venite, filii, audite me [*Ms. tac.* me] : timorem Domini docebo vos.

---

[a] Hic vero adverbium *super*, obelo idem ms. confodit : et est tamen in Hebr. אל.

[b] Aliter Palat. ms. habet, et ÷ *in eis* ⁚ *qui sperant*, etc. haud tamen recte.

[c] Neque hoc bene est, quod hunc obelum Palat. ms. dissimulat.

[d] In palat. ms. *Psalmus David, cum*, etc. inscribitur. Carus ab Hebraici alphabeti elementis singulos ejus versus juxta ordinem auspicatus est.

[e] *Diapsalma* hic loci idem ms. apponit.

[f] De more præpositionem ex verbi *exaudivit*, idem ms. obelo jugulat.

[g] Hunc vero obelum idem ms. prætermittit.

[h] Vocem, *autem*, quæ et in Hebr. textu resonat, ut et *Diapsalma*, quod obelo confoditur, Palatin. ms. ignorat.

[i] Ex August. Veronens. ms. *Non salvus fiet rex in multitudine virtutis, et, in multitudine virtutis suæ. Mendax equus*, etc. Paulo post, *et sperantes super misericordia ejus ut eruat a morte*, etc. denique, *Anima nostra patiens erit Domino quoniam*, etc.

Quis est homo, qui vult vitam : diligit dies videre bonos? A

Prohibe linguam tuam a malo : et labia tua ne loquantur dolum.

Diverte a malo et fac bonum : ÷ in : quire pacem, et [a] *persequere eam.*

Oculi Domini super justos : et aures ejus in preces eorum.

Vultus ÷ autem : Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

Clamaverunt ÷ justi : et Dominus [b] *exaudivit ÷ eos : et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.*

Juxta est Dominus his, qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu salvabit.

Multæ tribulationes justorum : et de omnibus his liberabit eos Dominus. B

Custodit ÷ Dominus : omnia ossa eorum : unum ex iis non conteretur.

Mors peccatorum pessima : et qui oderunt justum delinquent.

Redimet Dominus animas servorum suorum et non [c] *delinquet omnes qui sperant in eo.*

Quis est homo qui vult vitam : et cupit [*Ms.* diligit] videre dies bonos?

Cohibe linguam tuam a malo : et labia tua ne [*Ms.* ut non] loquantur dolum.

[g] Diverte a malo, et fac bonum : inquire pacem : et sequere eam.

Oculi Domini super justos : et aures ejus ad [*Ms.* in] preces eorum.

Vultus autem Domini super facientes mala ut perdat de terra memoriam eorum.

Clamaverunt justi, et Dominus exaudivit eos : et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit [*Ms.* eruit] eos.

Juxta est Dominus his qui [h] tribulato sunt corde; et humiles spiritu salvavit.

Multæ tribulationes justorum : et de his omnibus liberavit [*Ms.* eruit] eos Dominus.

Dominus custodit omnia ossa eorum : unum ex eis [*Ms.* illis] non conteretur.

Mors peccatorum pessima est [*Ms. tac.* est] : et qui oderunt justum delinquent]*Ms.* delinquunt].

Redimet Dominus animas servorum suorum : et non delinquent omnes qui sperant in eo [*Ms.* eum].

PSALMUS XXXIV.

÷ IPSI : DAVID.

Judica, Domine, nocentes me : [d] *expugna impugnantes me.*

Apprehende arma et scutum : et exsurge in adjutorium mihi.

Effunde frameam, et conclude adversus eos qui persequuntur me : dic animæ meæ : Salus tua ego sum. C

Confundantur et revereantur, [e] *quærentes animam meam.*

Avertantur retrorsum, et confundantur, cogitantes mihi mala.

Fiant tamquam pulvis ante faciem venti : et angelus Domini coarctans ÷ eos :

Fiat via illorum tenebræ et lubricum : et angelus Domini persequens eos.

Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui : supervacue exprobraverunt animam meam.

Veniat illi laqueus, quem ignorat, et captio, quam abscondit, apprehendat eum : ÷ et : in laqueum cadat [f] *in ipsum.*

Anima autem mea exsultabit in Domino et delectabitur super salutari suo. D

HUIC DAVID.

Judica, Domine, nocentes me : expugna impugnantes [*Ms.* expugnantes] me.

Apprehende arma et scutum : et exsurge in adjutorium mihi.

Effunde frameam, et conclude adversos eos qui me persequuntur : dic animæ meæ, Salus tua ego sum.

Confundantur et revereantur [i] inimici mei, qui quærunt animam meam.

Avertantur retrorsum, et erubescant, qui cogitant [*Ms.* cogitantes] mihi mala.

Fiant tamquam pulvis ante faciem venti, et angelus Domini [j] affligens eos.

Fiant viæ eorum tenebræ et lubricum : et angelus Domini persequens eos.

Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui : vane exprobraverunt animam meam.

Veniat illis laqueus quem ignorant, et captio, quam occultaverunt, apprehendat [*Ms.* comprehendat] eos : et in laqueum incidant in idipsum.

Anima autem mea exsultabit in Domino : et delectabitur super salutare [k] ejus.

[a] In Palat. ms. *et sequere eam*, recentior manus scripsit.

[b] Idem ms. præpositionem verbi *exaudivit* veru transverberat.

[c] Temere in Palatino cod. sequior manus rescripsit *derelinquet*.

[d] Præpositionem *ex* de more Palatin. ms. ὀβελίζει.

[e] Iterum secundis curis repositum in Palatin. ms. *qui quærant*.

[f] Carus obelum verbis *in ipsum* præposuerat. In Palatin. autem cod. rescripsit sequior manus *in ipso*.

[g] Continenter ex August. ut et cætera quæ in libri albo annotavimus. Veronens. ms. *Declina a malo, et fac quod bonum est : quære pacem*, etc.

[h] Atque hoc unice cum Augustino Veronens. ms. *his qui obtriverunt cor* : tum, *salvos faciet* pro *salvavit*, sive *salvabit*.

[i] Tacent in Veronensi ms. ut et apud Augustinum voces *inimici mei*.

[j] Iidem libri *tribulans eos* : tum minori numero, *Fiat via eorum* : et paulo post, *absconderunt mihi corruptionem muscipulæ suæ*, quod nomen pro *laqueo* subsequentibus locis iterum iterumque servant : *muscipula quam ignorant* : et, *in muscipula incident ipsa*.

[k] Librarii mendo *tuum* legit Veronens. ms. pro *suum*, ut est apud Augustinum.

Omnia ossa mea dicent : Domine, quis similis [a] tibi ?

Eripiens inopem de manu fortiorum ejus : egenum et pauperem a diripientibus eum. Surgentes [b] testes iniqui quæ ignorabam interrogabant me.

Retribuebant mihi mala pro bonis : sterilitatem animæ meæ.

Ego autem cum mihi molesti essent : induebar cilicio.

Humiliabam in jejunio animam meam : et oratio mea in sinu meo convertetur.

Quasi proximum, [c] et quasi fratrem nostrum, sic complacebam : quasi lugens et contristatus, sic humiliabar.

Et adversum me lætati sunt, et convenerunt : congregata sunt super me flagella, et ignoravi.

Dissipati sunt, nec compuncti, tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione: frenduerunt super me dentibus suis.

Domine, quando respicies? Restitue animam meam a malignitate eorum, a leonibus unicam meam.

Confitebor tibi in ecclesia magna : in populo gravi laudabo te.

Non supergaudeant mihi, qui adversantur mihi inique : qui oderunt me gratis, et annuunt oculis.

Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur : et in iracundia ⁜ terræ : [d] loquentes dolos cogitabant.

Et dilataverunt super me os suum, dixerunt : Euge, euge, viderunt oculi nostri.

Vidisti, Domine, ne sileas : Domine, ne discedas a me.

Exsurge, et intende judicio meo : Deus meus, et Dominus [e] meus in causam meam.

Judica me secundum justitiam tuam, Domine Deus meus, et non supergaudeant mihi.

Non dicant in cordibus suis : Euge, [f] euge, animæ nostræ : nec dicant : Devoravimus eum.

Erubescant, et revereantur simul, qui gratulantur malis meis.

Induantur confusione et reverentia, qui [g] magna loquuntur super me.

Exsultent, et lætentur qui volunt justitiam meam : et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus.

Et lingua mea meditabitur justitiam tuam : tota die laudem tuam.

A Omnia ossa mea dicent : Domine, quis similis tibi? eripiens [*Ms.* eruens] inopem de manu fortioris ejus : egenum et pauperem a rapientibus eum [*Ms.* diripientibus].

Exsurgentes [*Ms.* Insurgentes] testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me : et [*Ms. tac.* et] retribuebant mihi mala pro bonis, et sterilitatem animæ meæ.

Ego autem dum [*Ms.* cum] mihi molesti essent : induebam me cilicio [*Ms.* cilicium], et humiliabam in jejunio animam meam, et oratio mea in sinu meo [*Ms.* Sinum meum] convertebatur.

Sicut proximum, et [*Ms. tac.* et] sicut fratrem nostrum, ita complacebam : tanquam lugens et contristatus, ita humiliabar.

B [h] Adversus me lætati sunt, et convenerunt, et congregaverunt in me flagella, et ignoraverunt.

Dissoluti sunt, nec compuncti sunt, tentaverunt me, et deriserunt derisu : striderunt in me dentibus suis.

Domine, quando respicies? Restitue animam meam a malefactis [*Ms.* ab astutiis] eorum, et a leonibus unicam meam.

Confitebor tibi, Domine, in ecclesia magna [*Ms.* multa] : in populo gravi laudabo te.

Ut [*Ms. tacet* ut] non insultent in me [*Ms.* mihi], qui adversantur mihi inique : qui oderunt me gratis, et annuebant [*Ms.* annuentes] oculis.

Quoniam mihi quidem pacifice [*Ms.* pacifica] loquebantur : et super iram [*Ms.* in ira] dolose cogitabant.

C [i] Dilataverunt in me os suum, dixerunt : Euge, euge, viderunt oculi nostri : vidisti, Domine, ne silas : Domine, ne discedas a me.

Exsurge, Domine, et intende judicium meum [*Ms.* judicio meo] Deus meus, et Dominus meus in causam meam.

Judica me [j] secundum magnam misericordiam tuam, Domine Deus meus, ut non insultent in me inimici mei : nec dicant in cordibus suis : Euge, euge, animæ nostræ, nec dicant : Obsorbuimus eum.

Erubescant, et revereantur simul, qui gratulantur malis meis : induantur pudore et reverentia, qui magna loquuntur adversum me.

Exsultent et lætentur qui volunt justitiam meam : et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus. Sed [*Ms. tacet* sed] et lingua mea

D meditabitur justitiam tuam : tota die laudem tuam.

[a] Ms. Palatinus *quis similis tui ?*

[b] Denuo temere prior S littera in Palatin. ms. deletur, ut legatur alio sensu, *Urgentes.*

[c] In eodem ms. *et* copula desideratur.

[d] Videtur ipsum quoque verbum *loquentes*, asterisco illustrandum, sive ipsi postponenda finalia puncta : in Græcis enim exemplaribus communis editionis utrumque desideratur, *γῆς λαλοῦντες*.

[e] In Palatino ms. pronomen *meus*, obelo confoditur.

[f] Alterum *euge* in Palatin. ms. veru præfixum habet : tum *devorabimus* pro *devoravimus* legitur.

[g] Haud bene in eodem ms., *maligna loquuntur* : pro *magna*, etc.

[h] Continenter juxta August. Veronens. ms. *et adversus me lætati sunt, et convenerunt in unum, congregata sunt in me flagella, et ignoraverunt. Discissi sunt :* tum *et subsannaverunt me subsannationem*, etc.

[i] In Augustino et Veronensi ms., *et dilataverunt :* tum idem plus habet *dixerunt mihi*, quod pronomen neque Græcus ipse textus, nec libri, quos scio, alii habent.

[j] In Veronensi æque atque Augustiniano Psalterio, *Judica me, Domine, secundum justitiam meam, Domine Deus meus, non insultent*, etc., *non dicant in corde suo*, et *absorbuimus* pro *obsorbuimus* : denique paulo post, *gratulantur malis meis, induantur confusionem et reverentiam.*

PSALMUS XXXV.

[a] IN FINEM, SERVO DOMINI DAVID. A

Dixit injustus, ut delinquat in semetipso : non est timor Dei ante oculos ejus.

Quoniam dolose egit in conspectu ejus : ut inveniatur iniquitas ejus ad odium.

Verba oris ejus iniquitas et dolus : noluit intelligere, ut bene ageret.

Iniquitatem meditatus est in cubili suo : astitit [b] ÷ *omni* ⁝ *viæ non bonæ, malitiam* ※ *autem* ⁝ *non odivit.*

Domine in cœlo misericordia tua : ※ *et* ⁝ *veritas tua usque ad nubes.*

Justitia tua sicut montes Dei : judicia tua abyssus multa.

Homines et jumenta salvabis, Domine : quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus! B

Filii autem hominum, in tegmine alarum tuarum sperabunt.

Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ : et torrente [c] *voluptatis tuæ potabis eos.*

Quoniam apud te est fons vitæ : ※ *et* ⁝ *in lumine tuo videbimus lumen.*

Prætende misericordiam tuam scientibus te et justitiam tuam his qui recto sunt corde.

Non veniat mihi pes superbiæ : et manus peccatoris non moveat me.

Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem : expulsi sunt, nec potuerunt stare.

IN FINEM, SERVO DOMINI DAVID [*Ms.* IPSI DAVID] PSALMUS.

Dixit injustus, ut delinquat in semetipso : non est timor Dei ante oculos ejus.

Quoniam dolose egit in conspectu ejus : ut inveniret iniquitatem suam et [f] odium.

Verba oris ejus iniquitas et dolus, noluit intelligere, ut bene ageret : iniquitatem meditatus est in cubili suo.

Astitit omni viæ non bonæ : malitiam autem non odivit.

Domine, in cœlo misericordia tua : et veritas tua usque ad nubes.

Justitia tua sicut montes Dei : [g] et judicia tua abyssus multa.

Homines et jumenta salvos facies, Domine : quemadmodum multiplicasti misericordias tuas, Deus :

Filii autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt : inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.

Quoniam apud te est fons vitæ : et [*Ms. tacet* et] in lumine tuo videbimus lumen.

Prætende misericordiam tuam scientibus te : et justitiam tuam his qui recto sunt corde.

Non veniat mihi pes superbiæ : et manus peccatorum non moveat [*Ms.* moveant] me.

Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem : expulsi sunt, nec potuerunt stare.

PSALMUS XXXVI.

÷ IPSI ⁝ DAVID. C

[d] Aleph. *Noli æmulari in malignantibus : neque zelaveris facientes iniquitatem.*

Quoniam tamquam fenum velociter arescent : et quemadmodum olera herbarum [e] *cito decident.*

Beth. *Spera in Domino, et fac bonitatem :* ÷ *et* ⁝ *inhabita terram, et pasceris in divitiis ejus.*

Delectare in Domino; et dabit tibi petitiones cordis tui.

Gimel. *Revela Domino viam tuam, et spera in eo : et ipse faciet.*

Et educet quasi lumen justitiam tuam, et judicium tamquam meridiem.

Daleth. *Subditus esto Domino, et ora eum :*

Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua; in homine faciente injustitias :

HUIC [*Ms.* IPSI] DAVID.

Aleph. Noli [h] æmulari inter malignantes, neque æmulatus fueris facientes iniquitatem.

Quoniam tamquam fenum velociter arescent : et sicut olera herbarum cito cadent.

Beth. Spera in Domino, et fac bonitatem : et inhabita terram, et pasceris in divitiis [*Ms.* divitibus] ejus.

Delectare in Domino : et dabit tibi petitionem cordis tui.

Gimel. Revela Domino [*Ms.* ad Dominum] viam tuam, et spera in eo [Ms. eum] : et ipse [i] faciet.

Et educet tamquam [*Ms.* sicut] lumen justitiam tuam : et judicium tuum, sicut meridiem.

Daleth. Subditus esto Domino, et obsecra eum : D ne æmulatus fueris [*Ms.* subæmuleris] eum, qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniquitatem.

[a] Carus *ipsi*, Palatinus ms. præponit *Psalmus.*

[b] Palatinus ms. hunc et qui proxime subsequitur, obelos prætermittit : tum ad versus finem *Diapsalma* apponit utrumque minus bene.

[c] In Palatino ms., *voluntatis.*

[d] Hunc psalmum recenset Hieronymus in Prologo Scripturarum inter eos, qui viginti duarum litterarum texuntur alphabeto : quare litteras, sive earum nomina retinuimus in hoc psalmo. MART.

—Hebraici alphabeti litteras cuique juxta ordinem versui præpositas Palatinus ms. ignorat.

[e] Hic obelum Palatin. ms. voci *cito* præfigit, a quo sequenti vero *et* copulam eximit.

[f] Iidem unice inter se consentientes libri *et odisset :* sic infra, *odio habuit* pro *odivi.*

[g] Prætermissa *et* copula, unanimes continuo legunt Augustinus et Veronens. ms. *judicia tua sicut abyssus multa. Homines et jumenta salvabis, Domine, sicut multiplicata est misericordia tua, Deus :* et in sequentis versiculi fine, *torrentem deliciarum tuarum potabis eos.*

[h] Ms. *subæmulari in malignantibus neque æmuleris etc.;* tum unice cum Augustino, *cito arescent, et sicut olera prati cito cadent.*

[i] Quod præfert Veronensis ms. *fac bonitatem* pro *ipse faciet*, facile de superiori proxime versu librarius aliud agens supposuit.

He. ***Desine ab ira, et derelinque furorem : noli æmulari, ut maligneris.***

Quoniam qui malignantur, exterminabuntur : sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram.

Vav. ***Et adhuc pusillum, et non erit peccator : et quæres locum ejus, et non invenies.***

Mansueti autem hæreditabunt terram : et delectabuntur in multitudine pacis.

Zain. ***Observabit peccator justum : et stridebit super eum dentibus suis.*** [a]

Dominus ÷ autem ⁏ irridebit eum : quoniam prospicit quod veniet dies ejus.

Heth. ***Gladium evaginaverunt peccatores : intenderunt arcum suum,***

Ut [b] ***dejiciant pauperem et inopem : ut trucident rectos corde.***

Teth. ***Gladius eorum intret in corda ipsorum : et arcus eorum confringatur.***

Melius [c] ***est modicum justo, super divitias peccatorum multas.***

Quoniam brachia peccatorum conterentur : confirmat autem justos Dominus.

Jod. ***Novit Dominus dies immaculatorum : et hæreditas eorum*** [d] ***in æternum erit.***

Non confundentur in tempore malo : et in diebus famis saturabuntur.

Caph. *Quia peccatores peribunt.*

Inimici vero Domini mox [e] ***ut honorificati fuerint et exaltati : deficientes quemadmodum fumus deficient.***

Lamed. *Mutuabitur peccator, et non solvet : justus autem miseretur, et* [f] *tribuet.*

Quia benedicentes ei hæreditabunt terram : maledicentes autem ei disperibunt.

Mem. *Apud Dominum gressus hominis dirigentur : et viam ejus volet.*

Cum ceciderit, non collidetur : quia Dominus supponit manum suam. [g]

Nun. ***Junior fui, etenim senui : et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.***

Tota die miseretur, et commodat : et semen illius in benedictione ÷ erit ⁏

He. Desine ab ira, et derelinque [*Ms.* relinque] furorem, ne æmuleris [*Ms.* subæmuleris], ut [h] nequiter facias.

Quoniam qui nequiter agunt, exterminabuntur : qui vero exspectant Dominum, ipsi hæreditate possidebunt terram.

Vau. Pusillum adhuc, et non erit peccator : et quæres locum ejus, nec invenies.

[i] Mansueti autem possidebunt terram : et delectabuntur in multitudine pacis.

Zain. Observabit peccator justum, et fremet [*Ms.* stridet] super eum dentibus suis : Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit quod veniet dies ejus.

Heth. Gladium evaginaverunt [*Ms.* eduxerunt] peccatores : tetenderunt [*Ms.* extenderunt] arcum suum, ut dejiciant inopem et pauperem, ut trucident rectos corde.

Teth. Gladius [*Ms.* framea] eorum intret in cor ipsorum : et arcus eorum conteratur.

Melius est modicum justo, super divitias peccatorum multas.

Quoniam brachia peccatorum conterentur : confirmat autem justos Dominus.

Jod. Novit Dominus vias immaculatorum : et hæreditas eorum in æternum erit.

Non confundentur in tempore malo : et in diebus famis saturabuntur [j] [*Ms.* manet].

Caph. Quoniam peccatores peribunt.

Inimici autem Domini mox ut honorati et exaltati fuerint : deficientes ut fumus, deficient.

Lamed. Mutuatur peccator, et non solvit : Justus autem miseretur, et commodat.

Quoniam benedicentes eum possidebunt terram : maledicentes autem illum disperient.

Mem. A Domino gressus hominis : diriguntur [*Ms.* dirigetur] : et [k] viam ejus volet.

Cum ceciderit [l] justus, non conturbabitur : quia Dominus firmat manum ejus.

Nun. Juvenior fui, et senui : et non vidi justum derelictum, nec semen ejus egens pane.

Tota die miseretur, et commodat : et semen ejus n benedictione erit.

[a] Addit hic Palat. ms. *Diapsalma.*

[b] Palat. ms. *decipiant*, quem errorem discimus etiam Veronensis Psalterii scribam errasse.

[c] Tacet idem ms. verbum *est*, quod neque in Græco resonat.

[d] Præpositionem *in* Palatin. ms. et Carus obelo jugulant.

[e] Idem ms. *ut* vocula prætermissa, verba *et exaltati*, minio infecta repræsentat.

[f] Sequior manus in eodem cod. rescripsit *retribuet.*

[g] Iterum hic *Diapsalma* addit Palatin. ms. tum adverbium *etenim* ex parte, ὀβελίζει ÷ *et enim senui*, etc.

[h] *Pro nequiter* hic atque infra *maligne* iidem libri præferunt : tum *sustinentes autem Dominum*, cum Gallicano, quocum rursum, *et adhuc pusillum*, etc. *et non invenies.*

[i] Plus habet Veronens. ms. *mansueti autem ipsi hæreditate possidebunt*, etc., ferme autem cum Augustino.

[j] Idem ms., *statim ut glorificabuntur, et exaltabuntur :* a quo uno verbo, *gloriabuntur*, Augustinus abludit. Cætera *fœneratur peccator, et non solvet*, tum *benedicentes eum*, *hæreditate* (vel *hæreditatem*) *possidebunt terram*, unice ex ejusdem emendatione sunt.

[k] In edito Cari, *cupit nimis.* Mss. vero Carnutensis et Sorbonicus, qui Romanum Psalterium habent descriptum, legunt *volet*, sine *nimis :* quod quidem expunxisse videtur Hieronymus, quia additum illud agnoscebat, nec haberi apud quemquam Interpretum. MART.

[l] Tacet idem ms. *justus*, quod et superfluum est. Plus vero mox habet, *confirmat manum ejus. Juvenis fui, et ecce senui :* deinde *quærens panem*, pro *egens pane*, et pro *commodat*, *fenerat.* celebri illa sententia Augustinus tuetur in enarrationibus ad hunc locum. Feneratur *quidem Latine dicitur et qui dat mutuum, et qui accipit : planius hoc autem dicitur, si dicamus,* Fenerat. *Quid; ad nos quid grammatici velint? melius in barbarismo nostro vos intelligitis, quam in nostra disertitudine vos diserti eritis. Ergo justus iste*, tota die miseretur et fenerat. Non latuit Veronens. Psalterii editorem hic locus : nec tamen doceri tam luculento testimonio potuit, eam quæ ita præferret, Augustinianam recensionem esse, non veterem, et quam ipse pro Itala obtrudit, editionem.

Samech. *Declina a malo, et fac bonum : et inhabita* A *in sæculum* [a] *÷ sæculi ⁚*

Quia Dominus amat judicium, et non derelinquet sanctos suos : in æternum conservabuntur.

÷ Injusti punientur ⁚ et semen impiorum peribit.

Justi ÷ autem ⁚ hæreditabunt terram : et inhabitabunt in sæculum ÷ sæculi ⁚ super eam.

Phe. *Os justi meditabitur sapientiam : et lingua ejus loquetur judicium.*

Lex Dei ejus in corde ipsius ÷ et ⁚ non supplantabuntur gressus ejus.

Sade. *Considerat peccator justum : et quærit mortificare eum.*

Dominus ÷ autem ⁚ non derelinquet eum in manibus ejus, nec damnabit eum cum judicabitur ÷ illi ⁚

Coph. *Exspecta Dominum, et custodi viam ejus, et* B *exaltabit te, ut hæreditate capias terram : cum perierint peccatores, videbis.*

Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani.

Res. *Et transivi, et ecce non erat : et quæsivi eum, et non est inventus ÷ locus ejus ⁚*

Sin. *Custodi innocentiam, et vide æquitatem : quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.*

Injusti autem disperibunt simul, reliquiæ impiorum interibunt.

Vau [b] Thau. *Salus autem justorum a Domino ÷ et ⁚ protector eorum in tempore tribulationis.*

Et adjuvabit eos Dominus, et liberabit eos : et ⁚ eruet eos a peccatoribus et salvabit eos, quia speraverunt in eo.

Samech. Declina a malo et fac bonum : et inhabita in sæculum sæculi [*Ms.* sæcula sæculorum] :

Quoniam Dominus amat judicium, et non derelinquet sanctos suos : in æternum conservabuntur.

Injusti autem punientur : et semen impiorum peribit.

Justi vero [*Ms. tacet* vero] hæreditate possidebunt terram : et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam.

Phe. Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium.

Lex Dei ejus in corde ipsius : et non supplantabuntur gressus ejus.

Sade. Considerat peccator justum, et quærit perdere [*Ms.* mortificare] eum : Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus, nec damnabit B eum, cum judicabitur illi.

Coph. Exspecta Dominum, et custodi vias ejus, et exaltabit te, ut [e] inhabites terram : cum perient peccatores, videbis.

Vidi impium superexaltatum, et elevatum super cedros Libani.

Res. Transivi, et ecce non erat : quæsivi eum, et non est inventus locus ejus.

Sin. Custodi veritatem [*Ms.* innocentiam], et vide æquitatem : quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.

Injusti autem disperient [f] simul reliquiæ impiorum peribunt.

Vau Thau. Salus autem justorum a Domino est [*Ms. tacet* est] : et protector eorum est in tempore tribulationis.

C Et adjuvabit eos Dominus, et liberabit eos : et eripiet eos a peccatoribus, et salvos faciet eos, quoniam speraverunt in eo [*Ms.* eum].

PSALMUS XXXVII.

PSALMUS DAVID, IN COMMEMORATIONEM [c] ÷ DE SABBATHO ⁚.

Domine, ne in furore tuo arguas me : neque in ira tua corripias me.

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi : et confirmasti super me manum tuam.

Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ : non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.

Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum : [d] *sicut onus grave gravatæ sunt super me.*

PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID], IN REMEMORATIONE [*Ms.* recordationem] SABBATHI.

Domine, ne in [g] ira tua arguas me : neque in furore tuo corripias me.

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et confirmasti super me manum tuam.

Nec [*Ms.* non] est sanitas in carne mea a vultu iræ tuæ, et [*Ms. tacet* et] non est pax ossibus meis, a facie peccatorum meorum.

Quoniam iniquitates meæ [h] superposuerunt caput D meum : sicut onus grave gravatæ sunt super me.

[a] Atque hic minus bene Palatinus ms. obelum omittit, nec ipse ejus libri editor cavit *decipiant* pro *dejiciant*. Cætera Augustini omnia sunt.

[b] Locum ultimæ litteræ alphabeti occupat *vav* istud; nam in Hebræo cum ותשועת *Uthschuhath* legatur, id est, *vav* ante *thav*, initio versiculi; prima ejusdem versus non potuit edi littera, quin *vav* scriberetur. Mss. tamen *thav* solummodo legunt, quod et nos in Canone imitati sumus. MART.
— Videsis de postrema hac littera, quæ ad versionem ex Hebr. diximus. Cæterum Palat. ms. obelum præfigit voci *autem*.

[c] Hieronymus ad Algasium scribens meminit hujus tituli. MART. — Idem ms. *Die sabbati*, obelo prætermisso, legit : haud bene, ut est quoque illud quod primo statim versiculo *Diapsalma* subjungit.

[d] Antea præponebatur *et* copula, quam, cum neque in Hebr. neque Græco ipso textu resonet, ad Palatini ms. fidem expunximus.

[e] Veronensis ms. et Augustinus, *ut hæreditate possideas terram, cum pereunt peccatores : tum superexaltari et elevari super*, etc. *Et transivi, et ecce non erat : et quæsivi*, etc.

[f] Unice cum Augustino idem ms., *disperient in idipsum, et reliquiæ impiorum interibunt*. Sic postremo versu, *eruet eos, et eximet eos ex peccatoribus*.

[g] Augustinus, quem Veronens. ms. describit, *ne in indignatione tua arguas me, neque in ira tua emendaveris* (al. *emendes*) *me*.

[h] Iidem unice inter se concinentes libri, *iniquitates meæ sustulerunt caput meum, sicut fascis gravis gravatæ sunt super me. Computuerunt, et putrierunt livores mei :* tantum rectius apud August. scribitur *Computruerunt, et putuerunt*.

Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ. A

Miser factus sum et curvatus sum usque in finem : tota die contristatus ingrediebar.

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus : et non est sanitas in carne mea.

Afflictus sum, et humiliatus sum nimis : rugiebam a gemitu cordis mei.

Domine, ante te omne desiderium meum : et gemitus meus a te non est absconditus.

Cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea, et lumen oculorum meorum, et ipsum non est mecum.

Amici mei, et proximi mei, adversum me appropinquaverunt, et steterunt.

Et qui juxta me erant, de longe steterunt : et vim B *faciebant qui quærebant animam meam,*

Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates : et dolos tota die meditabantur.

Ego autem tamquam surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum.

Et factus sum sicut homo non audiens : et non habens in ore suo redargutiones. [a]

Quoniam in te, Domine, speravi, tu exaudies, Domine Deus meus.

Quia dixi : Ne quando supergaudeant mihi ÷ inimici mei ⁝ et dum commoventur pedes mei, super me magna locuti sunt.

Quoniam ego in flagella paratus [b] *sum : et dolor meus in conspectu meo semper.*

Quoniam iniquitatem meam annuntiabo : ÷ et ⁝ co- C *gitabo pro peccato meo.*

Inimici autem mei vivunt, et confirmati sunt ÷ super me ⁝ et multiplicati sunt, qui oderunt me inique.

Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi : quoniam sequebar bonitatem [c].

Ne derelinquas me, Domine Deus meus : ne discesseris a me.

Intende in adjutorium meum, Domine, [d] *÷ Deus ⁝ salutis meæ.*

Computruerunt, et deterioraverunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ.

Miseriis afflictus sum, et curvatus sum usque in finem : tota die contristatus [e] ingrediebar.

Quoniam anima mea completa est illusionibus : et non est sanitas in carne mea.

Incurvatus sum et humiliatus sum usquequaque, rugiebam a gemitu cordis mei : et ante te est omne desiderium meum, et gemitus meus a te non est absconditus.

Cor meum conturbatum est in me, et deseruit me fortitudo mea : et lumen oculorum meorum, non est mecum.

Amici mei, et proximi mei, adversus me appropiaverunt [*Ms.* appropinquaverunt], et steterunt, et proximi mei a longe steterunt.

Et vim faciebant qui quærebant animam meam : et qui [f] inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates, et dolos tota die meditabantur.

Ego autem velut surdus non audiebam ; et sicut mutus, qui non aperit [*Ms.* apericns] os suum.

Et factus sum ut homo non audiens : et non habens in ore suo increpationes [*Ms.* argutiones].

Quoniam in te, Domine, speravi [g], dixi : Tu exaudies me, Domine Deus meus.

Quia dixi : Ne aliquando insultent in me inimici mei, et dum commoverentur pedes mei, in me magna locuti sunt.

Quoniam ego ad flagella paratus sum : et dolor meus ante me est semper.

Quoniam iniquitatem meam ego pronuntio : et [h] cogitabo pro peccato meo.

Inimici mei autem vivunt, et confortati sunt super me : et multiplicati sunt qui oderunt me inique.

Qui retribuebant mihi mala pro bonis, detrahebant mihi quoniam subsecutus sum justitiam [i].

Ne derelinquas me, Domine Deus meus, ne discesseris a me : intende in adjutorium meum, Domine Deus salutis meæ.

[a] Hic iterum *Diapsalma* de suo Palatinus ms. addit.

[b] Rectius idem ms. verbum *sum* tacet : plus vero habet subsequenti versu, *ego annuntiabo*, etc.

[c] Rursum *Diapsalma* hic idem ms. subjungit : tum legit, *Non derelinquas*, etc.

[d] Hunc obelum sequior manus in Palatino ms. delevit : præstabat vero ipsum, *Deus*, nomen, quod neque in Græco est, induci.

[e] Pari consensu Augustinus et Veronensis ms. habent *ambulabam* pro *ingrediebar* : et paulo post, *infirmatus sum* pro *incurvatus*, et *usque nimis* pro *usquequaque*.

[f] Augustinianum et Veronense, quod idem est, Psalterium, *qui quærebant mala mea, locuti sunt vanitatem, et dolum tota die meditabantur*, vitiose enim ejus editor præfert *meditabuntur*.

[g] Hic verbum *dixi*, tum *me* pronomen iidem cum Gallicano prætereunt : mox vero quod pro *insultent in me*, præfert Veronens. *exsultent mihi*, propius quidem Græco ἐπιχαίρωσί μοι hæret ; ab Augustino autem, ut ne quid dissimulemus, in vulgatis saltem exemplaribus, abludit, ubi vetus lectio *insultant in me*, retinetur. Falso itaque Veronensis ejus ms. editor ait, *ne aliquando exsultent* ab Augustino quoque legi in enarratione hujus psalmi, num. 22. Vix ego hanc lectionem Augustino notam fuisse conjicio ex παραλλήλῳ testimonio, quod laudat, *qui me promunt, exsultabunt, si motus fuero.*

[h] Ex Augustino Veronensis ms. *curam gerum :* quod sequitur *qui oderunt me inique*, Augustinus quoque retinet, ms. tamen Veronens. mavult *injuste*, quod dignum notatu erat ejus editori, qui minima quæque studiose persequitur. Deinde pari consensu, *qui retribuunt mala pro bonis*, et *quoniam persecutus sum*, etc.

[i] Quod Veronens. ms. subjungit vetus glossema, *et projecerunt me dilectum tamquam mortuum abominatum*, ex Augustino quidem descripsit, qui illud bis recitat in enarratione : tametsi videri possit, non pro hujus versiculi parte, sed pro aliunde in ejus sententiæ sive allegoriæ gratiam adscito testimonio accepisse. Nec tamen ignoramus e Græcis illud exemplaribus fluxisse, e quibus totidem verbis laudat Theodoretus, καὶ ἀπέῤῥιψάν με τὸν ἀγαπητὸν, ὡς νεκρὸν ἐβδελυγμένον ; unde et versiones aliquot

PSALMUS XXXVIII.

IN FINEM [a] IPSI IDITHUN, CANTICUM DAVID.

Dixi : Custodiam vias meas : ut non delinquam in lingua mea.

Posui ori meo custodiam : cum consisteret peccator adversum me.

Obmutui [b] *et ÷ : humiliatus sum ÷ et : silui a bonis : et dolor meus renovatus est.*

Concaluit cor meum intra me ÷ et : in meditatione mea exardescet ignis.

Locutus sum in lingua mea : Notum fac mihi, Domine, finem meum.

Et numerum dierum meorum, quis est? ut sciam quid desit mihi.

Ecce mensurabiles posuisti dies meos : et substantia mea tamquam nihilum ante te.

Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens. Diapsalma.

Verumtamen in imagine pertransit homo; sed et frustra conturbatur.

Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea.

Et nunc quæ est exspectatio mea? nonne Dominus? ÷ et : substantia mea apud te est.

Ab omnibus iniquitatibus meis erue me : opprobrium insipienti dedisti me.

Obmutui ÷ et : non aperui os meum, quoniam tu fecisti : amove a me plagas tuas.

A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus : propter iniquitatem corripuisti hominem.

Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus : verumtamen vane ÷ conturbatur : omnis homo. Diapsalma.

÷ Ex : audi orationem meam, Domine, et deprecationem ÷ meam : auribus percipe lacrymas meas :

Ne sileas, quoniam advena ego sum apud te, [c] *÷ et : peregrinus : sicut omnes patres mei.*

Remitte mihi ut refrigerer priusquam abeam : et amplius non ero.

A IN FINEM, PRO IDITHUN, CANTICUM DAVID [*Aug.* IPSI DAVID].

Dixi : Custodiam vias meas : ut non delinquam in lingua mea.

Posui ori meo custodiam : dum consistit peccator adversus me.

[d] Obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis : et dolor meus renovatus est.

Concaluit cor meum intra me : et in meditatione mea exardescit ignis.

Locutus sum in lingua mea : Notum mihi fac, Domine, finem meum : et numerum dierum meorum, quis [*Ms.* qui] est? ut sciam quid desit mihi.

Ecce veteres posuisti dies meos : et substantia mea tamquam nihil ante te est [*Ms. tacet* est].

B Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens. Diapsalma. Quamquam in imagine [e] Dei ambulat homo : vane conturbabitur.

Thesaurizat, et ignorat cui congreget ea : et nunc quæ est exspectatio mea? nonne Dominus? et substantia mea tamquam nihil ante te est.

Ab omnibus iniquitatibus meis eripe [*Ms.* erue] me : opprobrium insipienti dedisti me.

Obmutui, et non aperui os meum, quoniam tu [f] fecisti me, amove a me plagas tuas : a fortitudine enim manus tuæ ego defeci in increpationibus.

Propter iniquitatem corripuisti hominem : et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus.

Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens. Diapsalma. Exaudi, Deus, orationem meam et C deprecationem meam : auribus percipe lacrymas meas.

Quoniam [g] incola ego sum apud te in terra : et peregrinus sicut omnes patres mei.

Remitte mihi, ut refrigerer priusquam eam : et amplius non ero

PSALMUS XXXIX.

IN FINEM, DAVID PSALMUS.

Exspectans exspectavi Dominum : et intendit mihi.

Et ÷ ex : audivit preces meas : et eduxit me de lacu miseriæ, ÷ et : de luto fæcis.

IN FINEM PSALMUS DAVID [MS. IPSI DAVID PSALMUS].

[h] Exspectans exspectavi Dominum, et respexit me : et exaudivit deprecationem meam, et eduxit me de D lacu miseriæ, et de luto fæcis.

orientales ex Græco derivatas, et nonnullos quoque Latinos codices pervasit.

[a] Palatinus ms., *pro Idithun.*

[b] Perperam in Martianæi editione tota isthæc pericope, *et humiliatus sum, et*, obelo confodiebatur : quem nec satis bene alteri tantum et copulæ Carus cum Palatino ms. præponebat. Nos Hebræus ipse textus cum Græco comparatus de iis notis suo loco restituendis monuit.

[c] Hanc quoque *et* copulam, quod neque in Hebræo textu sit, ad Palatini ms. fidem veru prænotamus.

[d] Cum solo Augustino Veronens. ms. *obsurdui :* quod et infra vers. 10, scripsisse autumo, pro *obmutui;* tum *caluit cor meum*, et *exardescet ignis.*

[e] Vix hic uno ulteroque verbo iidem inter se dissident libri. Augustinus, *Quamquam in imagine ambulat* (Veron. *perambulat*) *homo, tamen vane conturbatur. Thesaurizat et non agnoscit* (Veronens. *nescit*) *cui congregabit ea*, et *nonne Dominus* (Veronens. præponit *tu*) *et substantia mea ante te est semper.*

[f] Iisdem in libris, *tu es qui fecisti me, amove a me flagella tua, a fortitudine manus.* Tum, *Pro iniquitate emendasti* (August. *erudisti*) *hominem, et tabescere fecisti sicut araneam animam meam. Verumtamen vane conturbatur omnis homo*, etc. Denique, *exaudi orationem meam, Domine, et deprecationem*, etc.

[g] Pro *incola*, est pariter in iisdem libris *inquilinus*, et voces *in terra*, pariter ignorantur.

[h] Continuo juxta Augustinum Veronens ms. *Sustinens sustinui*, et paulo post, *de luto limi* pro *fæcis.*

Et statuit super petram pedes meos : ÷ [a] et ⁚ direxit gressus meos.

Et immisit in os meum canticum novum, carmen Deo nostro :

Videbunt multi, et timebunt, et sperabunt in Domino.

Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus : et non respexit in vanitates et insanias falsas.

Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua : et cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.

Annuntiavi et locutus sum : multiplicati sunt super numerum.

Sacrificium et oblationem noluisti : aures ÷ autem perfecisti mihi.

Holocaustum et pro peccato non postulasti : tunc dixi : Ecce venio.

In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam : Deus meus, volui, et legem tuam in medio cordis mei.

Annuntiavi justitiam ÷ tuam ⁚ in ecclesia magna : ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu scisti.

Justitiam tuam non abscondi in corde meo : veritatem tuam et salutare tuum dixi.

Non abscondi misericordiam tuam, et veritatem tuam, a concilio multo.

Tu ÷ autem ⁚ Domine, ne [b] longe facias miserationes tuas a me : misericordia tua et veritas tua semper susceperunt me.

Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus, comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui, ut viderem.

[c] *Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei : et cor meum dereliquit me.*

[d] *Complaceat tibi, Domine, ut eruas me : Domine, ad adjuvandum me respice.*

Confundantur, et revereantur, simul qui quærunt animam meam, ut auferant eam.

Convertantur retrorsum, et revereantur, qui volunt mihi mala.

Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi : Euge, euge.

Exsultent, et lætentur super te [e] omnes quærentes te ÷ et ⁚ dicant semper : Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

Ego autem mendicus sum, et pauper : Dominus sollicitus est mei.

Adjutor meus et protector meus tu es, Deus meus, ne tardaveris.

A Et statuit supra [*Ms.* super] petram pedes meos, et direxit gressus meos : et immisit in os meum canticum novum, hymnum Deo nostro.

Videbunt multi, [f] et timebunt, et sperabunt in Domino.

Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus : et non respexit in vanitatem et insanias falsas.

Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua : et cogitationibus tuis non est quis similis tibi.

Annuntiavi, et locutus sum, multiplicati sunt super numerum : sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi.

Holocausta etiam pro delicto non postulasti [*Ms.* petisti] : tunc dixi : Ecce venio.

B In capite libri scriptum est de me, ut faciam [*Ms.* facerem] voluntatem tuam : Deus meus, volui, et legem tuam in medio cordis mei.

Bene nuntiavi justitiam tuam in ecclesia magna : ecce labia mea non prohibebo.

Domine, tu cognovisti : justitiam tuam non abscondi in corde meo : veritatem tuam et salutare tuum dixi.

Non celavi misericordiam tuam, et veritatem tuam a synagoga [*Ms.* congregatione] multa.

Tu autem, Domine, ne longe facias [*Ms.* elonginquaveris] misericordias tuas a me : misericordia tua et veritas tua semper susceperunt me.

Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus, comprehenderunt me iniquitates meæ ; et

C non potui, ut viderem.

Multiplicatæ [*Ms.* multiplicati] sunt super capillos capitis mei : et cor meum dereliquit me [*Ms.* derelinquit].

Complaceat tibi, Domine, [g] ut eripias me : Domine, in auxilium meum respice.

Confundantur, et revereantur inimici mei : qui quærunt animam meam, ut auferant eam.

Avertantur retrorsum, et erubescant, qui cogitant mihi mala.

Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi : Euge, euge.

Exsultent, et [h] lætentur qui quærunt te, Domine; et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

D Ego vero egenus et pauper sum : Dominus curam habet mei.

Adjutor meus et liberator meus es tu, Domine, ne tardaveris.

[a] Peccat vero hic idem ms. obelum prætermittens.

[b] Palatinus ms. *ne e longe facias.*

[c] Idem ms. *multiplicati*, quemadmodum et Veronensis.

[d] Præpositionem verbi *complaceat*, Palatinus ms. vero prænotat.

[e] Huic quoque voci *omnes*, obelum Palatin. ms. præfigit, subsequentem vero *et* copulam ab eo eximit : neutrum bene.

[f] Atque hoc unice, tametsi minus recte, cum Augustino idem ms. *justi* pro *multi*, cum hoc tamen et originales textus, et libri alii omnes præferant. Ita et paulo post *vanitates et insanias mendaces.*

[g] Veronensis ms. cum Augustino, *Placeat tibi, Domine, liberare* (Augustin. *eruere*) *me, Domine, ad* (vel *in*) *adjuvandum mihi respice. Confundantur et revereantur simul qui quærunt*, etc.; et paulo post, *Convertantur* pro *avertantur*, et *volunt*, pro *cogitant.*

[h] Pro unico verbo *lætentur*, iidem libri duo præferunt, *jocundentur omnes : tum altero ab hoc versu, curam habebit mihi : mei* tamen Augustinus maluit : denique *protector* pro *liberator* pariter legunt.

PSALMUS XL.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Beatus qui intelligit super egenum ÷ et pauperem ⁝ in die mala liberabit eum Dominus.

Dominus conservet eum, et vivificet eum, et beatum faciat eum in terra : et non tradat eum in animam inimicorum ejus.

Dominus opem ferat illi super lectum doloris ÷ ejus ⁝ universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.

Ego dixi, Domine, miserere mei : sana animam meam, quia peccavi tibi.

Inimici mei dixerunt mala mihi : Quando morietur, et peribit nomen ejus?

Et si ingrediebatur, ut videret, vana loquebatur : cor ejus congregavit iniquitatem sibi.

Egrediebatur foras : et loquebatur in idipsum.

Adversum me susurrabant omnes inimici mei : adversum me cogitabant mala mihi.

Verbum iniquum constituerunt adversum me ÷ Numquid ⁝ qui dormit non adjiciet, ut resurgat?

Etenim homo pacis meæ in quo speravi : qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem.

Tu autem, Domine, miserere mei : et resuscita me, et retribuam eis.

In hoc cognovi quoniam voluisti me : quoniam non gaudebit inimicus meus super me.

Me autem propter innocentiam suscepisti : et confirmasti me in conspectu tuo in æternum [a].

Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et usque in sæculum : fiat, fiat.

A IN FINEM, PSALMUS DAVID [MS. IPSI DAVID].

Beatus qui intelligit super egenum et pauperem : in die mala liberabit [*Ms.* malo eruet] eum Dominus.

Dominus conservet eum, et vivificet eum, et beatum faciat eum, et [e] emundet in terra animam ejus : et [*Ms.* ut] non tradat eum in manus inimici ejus.

Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus. Universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.

Ego dixi, Domine, miserere mei : sana animam meam, quia [*Ms.* quoniam] peccavi tibi.

Inimici mei dixerunt mala mihi : Quando morietur, et periet [*Ms.* peribit] nomen ejus?

Et ingrediebantur, ut viderent, vana locutum est cor eorum : congregaverunt iniquitatem sibi.

Et egrediebantur foras, et loquebantur : [f] simul

B in unum susurrabant.

Omnes inimici mei adversum me cogitabant mala mihi verbum iniquum mandaverunt adversum me.

Numquid qui dormit non adjiciet, ut resurgat [*Ms.* surgat]? Etenim homo pacis meæ in quo [g] sperabam, qui edebat panes meos, ampliavit adversus me supplantationem.

Tu autem, Domine, miserere mei : et resuscita me, et reddam [*Ms.* retribuam] illis.

In hoc cognovi quoniam voluisti me : quia non gaudebit inimicus meus super me.

Propter innocentiam autem meam [*Ms. tac.* meam] suscepisti me : et confirmasti me in conspectu tuo in æternum.

Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et usque in sæculum : fiat, fiat.

PSALMUS XLI.

IN FINEM, INTELLECTUS, FILIIS CORE.

Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum : ita desiderat anima mea ad te, Deus.

Sitivit anima mea ad Deum ⋇ fortem ⁝ vivum : quando veniam, et [b] *apparebo ante faciem Dei?*

Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte : dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus?

Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam : quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei.

In voce exsultationis, et confessionis, sonus epulantis. [c]

Quare tristis es, anima mea? et ÷ quare ⁝ conturbas me?

Spera in Deo, quoniam ⋇ adhuc ⁝ confitebor illi : salutare vultus mei [d] *÷ et ⁝ Deus meus.*

C IN FINEM, PSALMUS DAVID. INTELLECTUS FILIIS CORE [*Ms.* INTELLECTUS FILIIS CORE PSALMUS].

Sicut [*Ms.* Quemadmodum] cervus desiderat ad fontes aquarum : ita desiderat anima mea ad te, Deus.

Sitivit anima mea ad Deum vivum : quando veniam, et apparebo ante faciem Dei?

Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes [*Ms.* panis] die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus?

Hæc recordatus [*Ms.* memoratus] sum, et effudi in [*Ms.* super] me animam meam : quoniam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei.

In voce exsultationis, et confessionis [h] sonus epulantis.

Quare tristis es, anima mea? et quare conturbas

D me?

Spera in Deo [*Ms.* Dominum], quoniam confitebor illi : salutare vultus mei, et Deus meus.

[a] Hic minus bene Palatinus ms. voces *et usque* prætermittit.

[b] Ms. idem, secundis tamen curis, *parebo.*

[c] Hic idem ms. subjungit *Diapsalma.*

[d] Sine obelo, qui neque in Alexandrini codicis nupera editione additur. habet et Palatinus ms. qui et infra legit *Ermoniim de monte*, etc.

[e] Verba *et emundet*, tum, *animam ejus* in Veronensi atque adeo Augustiniano Psalterio tacent ; paulo quoque post *vertisti* legitur pro *versasti.*

[f] *In id ipsum adversum me*, pro *simul in unum* : tum *disposuerunt* pro *mandaverunt*, unice cum Augustino Veronensis ms. legit.

[g] Iidem duntaxat libri, *in quem speravi* ; et *ampliavit super me calcaneum*, pari consensu præferunt.

[h] Legit ex Augustino Veronens. ms. *soni festivitatem celebrantis* ; atque infra, *Ad me ipsum* pro *A me ipso.*

Ad me ipsum anima mea conturbata est : propterea memor ero tui de terra Jordanis, et Hermoniim a monte modico. A

Abyssus ⋇ [a] *ad* ⁚ *abyssum invocat : in voce cataractarum tuarum.*

Omnia excelsa tua et fluctus tui, super me transierunt.

In die mandavit Dominus misericordiam suam : et nocte canticum ejus.

Apud me oratio Deo vitæ meæ, dicam Deo : Susceptor meus [b] ÷ *es* ⁚.

Quare oblitus es mei? et quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?

Dum confringuntur ossa mea : exprobraverunt mihi, qui tribulant me inimici mei.

Dum dicunt mihi per singulos dies : Ubi est Deus tuus? Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? B

Spera in Deo, quoniam ⋇ *adhuc* ⁚ *confitebor : illi salutare vultus mei* ⋇ *et* ⁚ *Deus meus.*

A me ipso anima mea turbata est : propterea memor ero tui, Domine, de terra Jordanis, et Hermonis [*Ms.* Hermoni] a monte modico.

Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum : [f] omnia excelsa tua et fluctus tui super me transierunt.

In die mandavit Dominus misericordiam suam : et nocte declaravit.

Apud me oratio Deo vitæ meæ : dicam Deo [*Ms. add.* meo] : Susceptor meus es.

Quare [g] me oblitus es? et quare me repulisti? et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

Dum confringuntur omnia ossa mea, exprobraverunt me qui tribulant me : dum dicitur mihi per singulos dies : Ubi est Deus tuus?

Quare tristis es, anima? et quare conturbas me?

Spera in Deo [*Ms.* Dominum], quoniam confitebor illi : salutare vultus mei et Deus meus.

PSALMUS XLII.

÷ PSALMUS DAVID.

Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta : ab homine iniquo et doloso erue me.

Quia tu ÷ *es* [c] ⁚ *Deus fortitudo mea, quare me repulisti? et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?*

[d] *Emitte lucem tuam et veritatem tuam : ipsa me deduxerunt, et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.* C

Et introibo ad altare Dei : ad Deum qui lætificat juventutem meam.

Confitebor tibi in cithara Deus Deus meus : quare tristis es, anima mea et quare conturbas me?

Spera in Deo, quoniam ⋇ *adhuc* ⁚ *confitebor illi : salutare vultus mei,* ⋇ *et* ⁚ *Deus meus.*

PSALMUS DAVID.

Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta : ab homine iniquo et doloso eripe [*Ms.* libera] me.

Quia tu es Deus meus et fortitudo mea, [h] quare me repulisti? et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

Emitte lucem tuam et veritatem tuam : ipsa me deduxerunt, et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.

Introibo ad altare Dei : ad Deum qui lætificat juventutem meam.

Confitebor tibi in cithara, Deus Deus meus : quare tristis es, anima mea? et quare conturbas me?

Spera in Deo [*Ms.* Domino], quoniam confitebor illi : salutare vultus mei, et Deus meus.

PSALMUS XLIII.

IN FINEM, FILIIS CORE, ÷ AD ⁚ INTELLECTUM.

Deus, auribus nostris audivimus : patres nostri annuntiaverunt nobis

Opus quod operatus es in diebus eorum, ÷ [e] *et* ⁚ *in diebus antiquis.*

Manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos : afflixisti populos, et expulisti eos.

IN FINEM, FILIIS CORE, AD INTELLECTUM.

Deus, auribus nostris audivimus : et [*Ms. tac.* et] patres nostri annuntiaverunt nobis

Opus quod operatus es in diebus eorum, et in diebus antiquis.

Manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos : [i] afflixisti populos, et expulisti eos.

[a] Prætermissa *ad* præpositione, vocem *abyssum*, quæ subsequitur, asterisco illustrant Palatinus ms. et Carus. Est autem in Hebræo אֶל, quam præpositionem ἐπὶ reddiderunt Græci interpretes, atque ipsi καλεῖν verbo jungentes, verterunt ἐπικαλεῖται.

[b] Hunc quoque obelum, et subsequenti versu *et* copulam Palatinus ms. prætermittit : male utrumque.

[c] Sine obelo Palatinus ms. legit.

[d] Hic vero idem ms. præpositionem verbi *Emitte*, tum sequentis versus priorem voculam *et*, obelis confodit, ÷ *E* ⁚ *mitte lucem*, etc. ÷ *Et introibo*, etc.

[e] Tum obelum, cum ipsam *et* copulam Palatin. ms. prætermittit.

[f] Veronens. ms. *omnes suspensuræ tuæ* : paulo concinnius apud Augustinum *suspensiones*.

[g] Rectius *mei* præferunt iidem libri : et *ut quid me repulisti, et ut quid tristis*. Tum Veronens. voci *inimicus* addit *meus*, quod e Latinis unum scio Cassiodorium addidisse. Cætera de more cum Augustino, *Dum confringit* (al. *confringet*) *ossa mea, exprobraverunt mihi : et dum dicunt mihi*, etc.

[h] Constanter pro *quare* hic atque infra Veronensis liber atque Augustinus habent *ut quid*. Porro in fine versiculi voci *inimicus*, addit Veronens. *meus*, ut ad geminum huic locum proxime notatum est : tum et verbo *adduxerunt*, pro quo *perduxerunt* legit cum Augustino, addit quoque *me* : denique *et introibo*, etc.

[i] Unice cum Augustino Veronens. ms. *infirmasti* pro *afflixisti* : tum, *hæreditate possederunt terram*, et *salvos fecit*, pro *salvavit* : denique *complacuisti in eis* pro *complacuit tibi*, etc.]

Nec enim in gladio suo possederunt terram : et brachium eorum non salvavit eos.

Sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui : quoniam complacuisti ÷ in ⁚ eis.

Tu es ipse rex meus ÷ et ⁚ Deus meus ⁚ qui mandas salutes Jacob.

In te inimicos nostros ventilabimus [a] cornu : ÷ et ⁚ in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.

Non enim in arcu meo sperabo : et gladius meus non salvabit me.

Salvasti enim nos de affligentibus nos : et odientes nos confudisti.

In Deo laudabimur tota die : et ÷ in ⁚ nomine tuo confitebimur in sæculum. Diapsalma.

Nunc autem repulisti et confudisti nos : et non egredieris ÷ [b] Deus ⁚ in virtutibus nostris !

Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros : et qui oderunt nos diripiebant sibi.

Dedisti nos tamquam oves escarum : et in gentibus dispersisti nos.

Vendidisti populum tuum sine pretio : et non fuit multitudo in commutationibus eorum.

Posuisti nos opprobrium vicinis nostris : subsannationem et derisum his qui sunt in circuitu nostro.

Posuisti nos in similitudinem gentibus : commotionem capitis in populis.

Tota die verecundia mea contra me ÷ est ⁚ et confusio faciei meæ cooperuit me.

A voce exprobrantis et obloquentis, a facie inimici et persequentis.

Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te : et inique non egimus in testamento tuo.

÷ Et ⁚ non recessit retro cor nostrum : et declinasti semitas nostras a via tua.

Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis : et cooperuit nos umbra mortis.

Si obliti sumus nomen Dei nostri : et ÷ si ⁚ expandimus manus nostras ad Deum alienum.

Nonne Deus requiret ista? ipse enim novit abscondita cordis.

Quoniam propter te mortificamur tota die : æstimati sumus sicut oves occisionis.

Exsurge, quare obdormis, Domine? [c] exsurge, ÷ et ⁚ ne repellas in finem.

Quare faciem tuam avertis? oblivisceris inopiæ [d] nostræ, et tribulationis nostræ.

Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra : conglutinatus est ÷ [e] in ⁚ terra venter noster.

A Non enim in gladio suo possederunt terram : et brachium eorum non salvavit eos.

Sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui : quoniam complacuit tibi in illis.

Tu es ipse rex meus et Deus meus : qui mandas salutem Jacob.

In te inimicos nostros ventilabimus : et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos.

Non enim in arcu meo sperabo : et gladius meus non salvabit me.

[f] Liberasti enim nos ex affligentibus nos : et eos qui nos oderunt confudisti.

In Deo laudabimur tota die : et in nomine tuo confitebimur in sæcula. Diapsalma.

Nunc autem repulisti et confudisti nos : et non
B egredieris, Deus, in virtutibus nostris!

Avertisti nos retrorsum præ inimicis nostris, et eos [*Ms. tac.* eos] qui nos oderunt, diripiebant sibi.

Dedisti nos tamquam oves escarum : et in gentibus [*Ms.* nationibus] dispersisti nos.

Vendidisti populum tuum sine pretio : et non fuit multitudo in [g] commutationibus eorum.

Posuisti nos in opprobrium vicinis nostris, derisum et contemptum his qui in circuitu nostro sunt.

Posuisti nos in similitudinem gentibus : commotionem capitis in plebibus.

Tota die verecundia mea contra me est : et confusio vultus mei operuit me.

A voce exprobrantis et obloquentis, a facie inimici et persequentis.

C Hæc omnia venerunt super nos, et obliti non sumus te : et inique non egimus in testamento tuo, et non recessit retro cor nostrum.

Et declinasti semitas nostras a [*Ms.* de] via tua, quoniam humiliasti nos in loco afflictionis [*Ms.* infirmitatis], et operuit nos umbra mortis.

Si obliti sumus nomen Dei [*Ms.* Domini] nostri ; et si expandimus manus nostras ad Deum alienum.

Nonne Deus requiret ista? ipse enim novit occulta cordis.

Quoniam propter te morte [h] afficimur tota die : æstimati sumus ut oves occisionis.

Exsurge, quare obdormis, Domine? exsurge, et ne repellas in finem.

D Quare faciem tuam avertis? oblivisceris inopiam nostram et tribulationem nostram?

Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra : adhæsit [*Ms.* hæsit] in terra venter noster.

[a] Cum Palatin. ms. Carus, haud tamen bene, *ventilabimus ÷ cornu et in nomine*, etc.

[b] Nec veru, nec nomen *Deus*, in Palat. ms. hic habetur.

[c] Præpositionem verbi *exsurge*, de more idem ms. jugulat : subjungit præterea huic versiculo *Diapsalma*.

[d] Prius istud pronomen *nostræ*, Carus et Palatin. ms. obelo prænotant.

[e] Voci ץ־אל, quæ in Hebr. est, ipsa includitur præpositio *in*, quam adeo malim ab obelo eximi. Martianæus sequentis verbi *Exsurge*, præpositionem, quam numquam antea hoc Psalmo, jugulaverat. Peccat vero magis Palatin. ms. qui subsequentem proximo obelum prætermittit.

[f] Cum solo Augustino continenter Veronens. liber, *salvos enim fecisti*.

[g] Iidem libri, *in jubilationibus : tum subsannationem et derisum his qui*, etc. atque iterum, *in nationibus* pro *gentibus*, ut et paulo superius : denique *in populis*, pro *in plebibus*.

[h] Uno verbo *mortificamur* pro *morte afficimur*, iidem libri habent : tum *deputati sumus velut oves*, etc. subsequenti autem versu unus Veronensis *dormis* pro *obdormis : et ne repellas nos in finem*, ubi *nos* pronomen solus dicitur Cassiodorius e Latinis addidisse.

Exsurge ÷ *Domine* ⁏ *adjuva nos : et redime nos propter nomen tuum.*

Exsurge, Domine, adjuva nos : et libera [*Ms.* redime] nos propter nomen tuum.

PSALMUS XLIV.

IN FINEM, PRO IIS QUI [a] COMMUTABUNTUR, FILIIS CORE, AD INTELLECTUM, CANTICUM PRO DILECTO.

IN FINEM, PRO HIS QUI [*Ms.* QUÆ] COMMUTABUNTUR, FILIIS CORE, AD [*Ms.* IN] INTELLECTUM, CANTICUM [*Ms. tac.* CANTICUM] PRO D LECTO.

Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi.

Lingua mea calamus Scribæ, velociter [b] ÷ *scribentis* ⁏

Speciosus forma præ filiis hominum diffusa est gratia in labiis tuis : propterea benedixit te Deus in æternum.

Accingere gladio tuo super femur ÷ *tuum* ⁏ *potentissime.*

Specie tua et pulchritudine tua, [c] *intende, prospere procede* ÷ *et* ⁏ *regna.*

Propter veritatem, et mansuetudinem, ÷ *et* ⁏ *justitiam :* ※ *et* ⁏ *deducet te mirabiliter dextera tua.*

Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent ; in corda inimicorum regis.

Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi : virga directionis, virga regni tui.

Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem : propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.

Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis : ÷ [d] *ex* ⁏ *quibus delectaverunt te filiæ regum in honore tuo.*

Eructavit cor meum verbum bonum : dico ego opera mea regi.

Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis.

Speciosus forma præ filiis hominum : diffusa est gratia in labiis tuis.

Propterea benedixit te Deus in æternum : accingere gladio tuo [*Ms.* gladium tuum] circa femur, potentissime.

Specie [e] tua et pulchritudine tua, intende, et B prospere procede, et regna.

Propter veritatem et mansuetudinem et justitiam : et deducet [*Ms.* deducat] te mirabiliter dextera tua.

Sagittæ tuæ acutæ, [f] potentissime, populi sub te cadent in [g] corde inimicorum regis.

Sedes tua Deus in sæculum sæculi [*Ms.* sæcula sæculorum] : virga [h] recta est, virga regni tui.

Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem : propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.

Myrrha et gutta et casia a vestimentis tuis, a [i] gradibus eburneis : ex quibus te delectaverunt filiæ regum in honore tuo.

[a] In epistola ad Principiam virginem, *filiorum Chore, intelligentiæ Canticum pro dilecto.* MART.

[b] Neque hic obelum Palat. ms. prænotat.

[c] Palatinus ms. *et intende :* ubi *et prospera* sequior manus rescripsit.

[d] Præstaret hoc eximi obelo *ex* præpositionem, quæ et in Hebræo מני resonat. Deletur vero *te* pronomen, quod sequitur, in Palatino ms.

[e] Quarto pro sexto casu *speciem*, etc. fert Veronens. ms., qui passim obvius error est in antiquis libris, ut alibi diximus : tum habet *et intende, et prospere*, etc. quas copulas ipse etiam Augustinus geminat.

[f] Additum est hoc nomen, *potentissime*, de superiori versiculo, in quo legitur : *Accingere gladio tuo*, etc. Consule epist. Hieron. toties recantatam. MART. — In Veronensi ms. *potentissimæ*, quemadmodum ab ipso lectum Augustino, ex ejus interpretatione perspicuum est. Et est tamen hæc diversa multum a Græco δυνατέ lectio, sed Augustinum, etiam cum minus recte habet, codex Veronensis describit.

[g] Habet Veronens. ms. *in conspectu*, pro *in corde*, et quod mireris magis, in adversa quoque Græca Latinis litteris columna *enopion* cohærenter legit, pro ἐν καρδίᾳ, *in corde*, quemadmodum libri alii quot scio omnes, atque omnium linguarum præferunt. Neque adeo hinc licet pro vetere Latina versione argumentum sumere, cum neque aliquod sit Græcum exemplar, quod ἐνώπιον legat. Malim ego hunc glossatoris putare ausum. Adhæc scias, prima quidem manu *enopion* in nostro Codice scriptum fuisse, sed statim alia, æque ut videtur antiqua, litteris *epion* transversa lineola inductis, et obelo ad libri oram annotato jugulatis, suprascriptum *cardia*, quæ, ut diximus, Græcorum omnium exemplarium lectio est.

[h] Pro *recta est*, in Veronens. ms. *æquitatis* dicitur, penes Augustinum *directionis :* tum pari consensu uterque, *oleo exsultationis præ participibus tuis*, tametsi Augustini editio *suis* præferat.

[i] Antiquior lectio vulgo putatur fuisse *a gravibus*, quod ipsum erat vitium Latinorum quorumdam codicum ante Hieronymum. Ac factum volunt librariorum errore ob tantam vocum *gravibus* et *gradibus* C similitudinem inter se, ut hæc, quæ melius aptari videbatur contextui, pro illa substitueretur in aliis Latinis libris. Hanc translatitiam opinionem Veronensis quoque Psalterii editor arripuit. Ego multo aliter sentio, ac non ex Latina perquam simili scriptura variantem lectionem exortam velim, sed a varia, quam statim docebo, Græci codicis lectione variam quoque in Latino interpretationem fluxisse, atque adeo neutram librario mendo laborare. Una quidem est Græcorum exemplarium, eaque germana lectio ἀπὸ βάρεων, *a domibus*, ex vernaculo Palæstinis vocabulo, βάρις, quod *magnam domum* significat : atque ita ipsi etiam legerunt, qui *a gravibus* interpretati sunt, tantum a βαρύς, quod est *grave*, deduxerunt. At qui *a gradibus* vertunt, eos dico, una litterula mutata, βάσεων, pro βάρεων legisse, atque ea ratione satis bene ex Græco interpretatos, non Latinorum vocum deceptos similitudine. Si nulla nunc Græca exemplaria lectionem eam proferunt, hoc nimirum in causa est, quod a Latino interprete D lecta ad eum modum, non et perscripta a Græcis amanuensibus fuerit. Re autem ipsa cum idem nomen infra sub aliis casibus occurrit, puta psalmo XLVII, versu penultimo, τὰς βάρεις, qui *gradus* interpretantur, ut plerique faciunt, perspicuum est, eam vocem pro hac alia *graves*, non accepisse : tum quia major inter utramque vocem dissimilitudo intercedit, quam quæ fraudi esse possit : tum maxime quia nemo est interpretum, qui eo loci *graves* transtulerit. Manifestum ergo est, quam quod maxime, legisse eos ibi τὰς βάσεις, pro τὰς βάρεις, atque adeo etiam hic loci atque inferius, ubi *a gradibus*, pro *a gravibus* scribunt, non a Latinorum codicum errore, sed a Græca sui exemplaris sive lectione, sive emendatione accepisse. Errare autem oppido illos, qui eos

A *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato : ÷ circumdata [a] varietate ⁚*

Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam : et obliviscere populum tuum, et domum patris tui.

Et concupiscet rex decorem tuum : quoniam ipse ÷ est ⁚ Dominus ÷ Deus ⁚ tuus, ⋇ et adorabunt eum.

Et ⁚ filiæ, Tyri in muneribus : vultum tuum deprecabuntur ÷ [b] omnes ⁚ divites plebis.

Omnis gloria ÷ ejus ⁚ filiæ regis ab intus : in fimbriis aureis circumamicta varietatibus.

Adducentur regi virgines post eam : proximæ ejus afferentur tibi.

Afferentur in lætitia et exsultatione : adducentur in templum regis.

Pro patribus tuis nati sunt tibi filii : constitues eos principes super omnem terram.

B *Memores [c] erunt nominis tui, in omni generatione et generationem.*

Propterea populi confitebuntur tibi in æternum : et in sæculum ÷ sæculi ⁚

Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato : circumamicta [f] varietatibus.

Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui.

Quoniam concupivit rex speciem tuam : quia ipse est Dominus [*Ms. tac.* Dominus] Deus tuus, et adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus.

Vultum tuum deprecabuntur [g] omnes divites plebis; omnis gloria ejus filiæ regum ab intus,

In fimbriis aureis circumamicta varietate.

Adducentur regi virgines post eam : proximæ ejus afferentur tibi in lætitia et exsultatione, adducentur in templum regis.

Pro patribus tuis nati sunt tibi filii : constitues eos principes super omnem terram.

Memores erunt nominis tui, [h] Domine, in omni generatione et progenie.

Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, et in sæculum sæculi.

PSALMUS XLV.

IN FINEM, FILIIS CORE, PRO ARCANIS, PSALMUS.

Deus noster refugium et virtus : adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis.

Propterea non timebimus dum turbabitur terra : et transferentur montes in cor maris.

Sonuerunt et turbatæ sunt aquæ eorum : conturbati sunt montes in fortitudine ejus. [d] DIAPSALMA.

Fluminis impetus lætificat civitatem Dei : sanctificavit tabernaculum suum Altissimus.

C *Deus in medio ejus non commovebitur : adjuvabit eam Deus mane diluculo.*

Conturbatæ sunt gentes, ÷ et ⁚ inclinata sunt regna, dedit vocem suam, mota est terra.

Dominus virtutum nobiscum : susceptor noster Deus Jacob. DIAPSALMA.

Venite, et videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram : auferens bella usque ad finem terræ.

Arcum conteret, et confringet arma : ÷ et scuta comburet igni.

Vacate et videte, quoniam ego [e] ÷ sum ⁚ Deus, exaltabor in gentibus ÷ et ⁚ exaltabor in terra.

Dominus virtutum nobiscum : susceptor noster Deus Jacob. ⋇ DIAPSALMA.

[i] IN FINEM, FILIIS CORE, PRO ARCANIS, PSALMUS.

Deus noster refugium et virtus : adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis.

Propterea non timebimus [j] dum turbabitur terra : et transferentur montes in cor [*Ms.* corde] maris.

Sonuerunt, et turbatæ sunt aquæ ejus : conturbati sunt montes in fortitudine ejus DIAPSALMA.

Fluminis impetus lætificat civitatem Dei, sanctificavit tabernaculum suum Altissimus : Deus in medio ejus non commovebitur.

Adjuvabit eam Deus vultu suo : conturbatæ sunt gentes, et [*Ms. tac.* et] inclinata sunt regna, dedit vocem suam Altissimus, et mota est terra.

Dominus virtutum nobiscum : susceptor noster Deus Jacob. DIAPSALMA.

Venite, et videte opera Domini : quæ posuit prodigia super terram.

Auferens bella usque ad fines terræ : arcum conteret, et confringet arma, et scuta comburet igni.

Vacate et videte, quoniam ego sum Deus [*Ms.* Dominus] : exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra.

Dominus [*Ms.* Deus] virtutum nobiscum : susceptor noster Deus Jacob.

libros errare putant. Videsis modo quæ ad epistol. 65, ad Principiam, docuimus col. 388 not *a*. Veronensis liber atque Augustinus *a domibus* legunt. D

[a] Minus bene in eodem ms. hic finalia puncta apponuntur, tum *Diapsalma* in fine additur.

[b] Vocem *omnes*, ipsumque adeo obelum rectius idem ms. prætermittit. Ille etiam, quo mox prænotatur pronomen *ejus*, omitti poterat, satis enim illud in voce כ ורה resonat. Rursum vero in Palatino ms. pro *varietatibus* repositum secunda manu est *varietate*.

[c] Atque hoc sane verius Palatinus ms. præfert : *Memor ero*, pro *Memores erunt*. Hebraice אזכירה.

[d] Quod hic tacet in Palatino ms. *Diapsalma*, post subsequentem versum apponitur. Atque ita quod inferius est, post alium versum apponatur. Ultimum prorsus tacet.

[e] Obelum hunc idem ms. prætermittit : male.

[f] Hic atque infra, ubi locus iste recurrit, in Veronensi ms. *variegata* legitur, pro *varietate*, Græco πεποικιλμένη pressius.

[g] Tacet hic cum plerisque aliis Veronens. ms. vocem *omnes* : mox autem unice cum Augustino, *filia regis intrinsecus*, pro *filiæ regum ab intus* legit. Paulo etiam post, *Afferentur regi*, pro *Adducentur*, etc. eoque geminato verbo, *afferentur tibi, in lætitia*, etc.

[h] Iterum hic nomen *Domine* tacent iidem libri, leguntque prætera *et generatione*, pro *progenie*.

[i] Titulus idem est penes Augustinum et in Veronensi codice, *In finem pro filiis Core, pro occultis, Psalmus*, etc.

[j] Librarii mendo *timebitis* in eodem ms. legitur. Cætera cum Augustino, *cum conturbabitur terra*, etc.

PSALMUS XLVI.

IN FINEM, PRO FILIIS CORE, PSALMUS.

Omnes gentes, plaudite manibus : jubilate Deo in voce exsultationis.

Quoniam Dominus excelsus terribilis : rex magnus super omnem terram.

Subjecit populos nobis : et gentes sub pedibus nostris.

Elegit nobis hæreditatem suam : speciem Jacob, quam dilexit. DIAPSALMA.

Ascendit Deus in jubilo : Dominus in voce tubæ.

Psallite Deo ÷ nostro ⁝ psallite : psallite regi nostro, psallite.

Quoniam rex omnis terræ Deus : psallite sapienter.

Regnabit Deus super gentes : Deus sedet super sedem sanctam suam.

Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham : quoniam dii fortes terræ vehementer elevati sunt.

A IN [d] FINEM, PRO FILIIS CORE, PSALMUS.

Omnes gentes, plaudite manibus : jubilate Deo in voce exsultationis.

Quoniam Deus [e] summus terribilis : et rex magnus super omnes deos.

Subjecit populos nobis : et gentes sub pedibus nostris.

Elegit [f] nos in hæreditatem sibi : speciem Jacob, quam dilexit. DIAPSALMA.

Ascendit Deus in jubilatione : et [*Ms. tac.* et] Dominus in voce tubæ.

Psallite Deo nostro, psallite : psallite regi nostro, psallite.

Quoniam rex omnis terræ, Deus : psallite sapienter.

B Regnavit Dominus super omnes gentes : Deus sedet super sedem sanctam suam.

Principes populi convenerunt cum Deo Abraham : quoniam dii fortes terræ nimium elevati sunt.

PSALMUS XLVII.

[a] CANTICUM PSALMI FILIIS CORE, ÷ SECUNDA SABBATI ⁝

Magnus Dominus, et laudabilis nimis : in civitate Dei nostri, [b] *÷ in ⁝ monte sancto ejus.*

Fundatur exsultatione universæ terræ mons Sion : latera aquilonis, civitas regis magni.

Deus in domibus ejus cognoscetur : cum suscipiet eam.

Quoniam ecce [c] *reges congregati sunt : convenerunt in unum.*

Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt : tremor apprehendit eos.

Ibi dolores ut parturientis : in spiritu vehementi conteres naves Tharsis.

Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri : Deus fundavit eam in æternum. DIAPSALMA.

PSALMUS CANTICI, FILIIS CORE, SECUNDA SABBATI.

Magnus Dominus, et laudabilis [g] nimis, in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus.

Dilatans exsultationes universæ terræ mons Sion : latera aquilonis, civitas regis magni.

Deus in [h] gradibus ejus dignoscetur : dum suscipiet eam.

Quoniam ecce reges congregati sunt, et convenerunt in unum.

C Ipsi videntes tunc admirati sunt, conturbati sunt, et commoti sunt : tremor apprehendit eos.

Ibi dolores sicut parturientis : [i] in spiritu vehementi conteres naves Tharsis.

Sicut audivimus, ita [j] et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri : Deus fundavit eam in æternum. DIAPSALMA.

[a] Carus cum Palatino ms. præfert, *psalmus cantici filiis*, etc.

[b] Præpositionem *in*, quam neque Hebræus textus addit, nos ope codicis Palatini obelo prænotavimus.

[c] In utroque Psalterio, Romano ac Gallicano, legebatur. *reges terræ congregati sunt*. Quod certe non permittitur iis qui opera Hieronymi restituenda susceperunt : nam quis patiatur in ejus libris adhuc legi, quæ de medio tulisse se profitetur. *Quadragesimo septimo psalmo*, inquit, *Quoniam ecce reges congregati sunt : pro quo in Græco legisse vos dicitis : Quoniam ecce reges ejus congregati sunt. Quod superfluum e se, ipse lectionis textus ostendit, et in veteribus codicibus Latinorum scriptum erat, reges terræ, quod non tulimus, quia nec in Hebræo, nec in Septuaginta reperitur.* Hæc ille in sua epist. sexcenties laudata. MART.

[d] Inscribitur in Veronensi codice, *Filiis Core, Psalmus ipsi David :* quæ postrema verba Augustinus quoque addit.

[e] Iidem cum plerisque aliis libris, *Quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram*. Scripserat deinde Veronensis antiquarius, ut nunc est, *subjecit populos*, cum vero ad hanc vocem in exemplaris sui albo annotatum esset *plebes* (scilicet ex Augustino) hanc quoque temere subjungit in textu.

[f] Iterum iidem libri, *Elegit nobis hæreditatem suam*. Infra Veronensis unice cum Augustino, *psallite intelligenter*, pro *sapienter* : tum *Principes populorum :* et in fine, *valde elevati sunt*, pro *nimium*, etc.

[g] *Valde* rursum pro *nimis*, de more cum Augustino Veronensis ms. præfert.

[h] Videsis quæ supra ad geminum huic locum psal. XLIV, annotavimus. Hic tamen iidem cum plerisque libris habent, *in domibus ejus cognoscetur* (al. *cognoscitur*) *cum suscipiet*, etc.; tum unice cum Augustino, *reges terræ collecti sunt* (tametsi illud *terræ*, testatur
D Hieronymus Epist. ad Sunniam, *in veteribus codicibus Latinorum scriptum* fuisse, *quod*, inquit, *nos tulimus, quia nec in Hebræo, nec in Septuaginta reperitur*), denique *videntes ita admirati* pro *tunc*, etc.

[i] Augustinus, *in spiritu violento conterens*, etc., quemadmodum et Veronensis ms. præfert, excepto, quod librarii errore, *in* præpositio reticetur, et *violenti* legitur. Inferius quoque pari consensu, *in medio populi sui*, pro *templi* iidem legunt, qua de re adito Hieronymum laudata modo ad Sunniam epistola.

[j] Superfluum est legere illud, *et* juxta Hieronymum in epist. ad eruditos Getas. Quod etiam non legitur in Romano Psalterio ms. Sorbonico. Habetur tamen in ms. Carnutensi, ac in edito Cari, quos secuti sumus. MART.

Suscepimus, Deus, misericordiam tuam, in medio A *templi tui.*

Secundum nomen tuum, Deus, sic ÷ [a] et ⁚ laus tua in fines terræ : justitia plena est dextera tua.

Lætetur mons Sion, ÷ et ⁚ exsultent filiæ Judæ, propter judicia tua ÷ Domine ⁚

Circumdate Sion, et complectimini eam : narrate in turribus ejus.

Ponite corda vestra in virtute ejus ÷ et ⁚ distribuite domos ejus, ut enarretis in progenie altera.

Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, et in sæculum ÷ sæculi ⁚ ipse reget nos in sæcula.

Suscepimus Deus misericordiam tuam, [g] in medio templi tui.

Secundum nomen tuum, Deus, ita et laus tua in fines terræ : justitia plena est dextera tua.

Lætetur mons Sion, et exsultent filiæ Judæ, propter judicia tua, Domine.

Circumdate Sion et complectimini eam, narrate in turribus ejus : ponite corda vestra in virtute ejus, et distribuite gratias [h] ejus, ut enarretis in progenie altera.

Quoniam hic est Deus noster in æternum, et in sæculum sæculi, et [*Ms. tacet* et] ipse reget nos in sæcula.

PSALMUS XLVIII.

IN FINEM, FILIIS CORE, PSALMUS. B

Audite hæc, omnes gentes : auribus percipite omnes qui habitatis orbem.

Quique terrigenæ, et filii hominum : [b] simul in unum dives et pauper.

Os meum loquetur sapientiam : et meditatio cordis mei prudentiam.

Inclinabo in parabolam aurem meam : aperiam in psalterio propositionem meam.

Cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circumdabit me.

Qui confidunt in virtute sua : et in multitudine divitiarum suarum gloriantur.

Frater [c] non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem suam.

Et pretium redemptionis animæ suæ : et laborabit C *in æternum, et vivet ⋇ adhuc ⁚ in finem.*

Non videbit interitum, cum viderit sapientes morientes : simul insipiens et stultus peribunt.

Et relinquent alienis divitias suas, [d] ÷ et ⁚ sepulcra eorum domus illorum in æternum.

Tabernacula eorum in progenie et progenie ; vocaverunt nomina sua [e] in terris ÷ suis ⁚

Et homo cum in honore esset, non intellexit : comparatus est jumentis ÷ insipientibus ⁚ et similis factus est ÷ illis ⁚

Hæc via illorum scandalum [f] ipsis : et postea in ore suo complacebunt. Diapsalma.

IN FINEM, FILIIS CORE, PSALMUS.

Audite hæc, omnes gentes : auribus percipite [*Ms. add.* omnes] qui habitatis orbem.

Quique terrigenæ, et filii hominum : simul in unum dives et pauper.

Os meum loquetur sapientiam : et meditatio cordis mei [i] prudentiam.

Inclinabo ad [*Ms.* in] similitudinem aurem meam : aperiam in psalterio propositionem meam.

Ut quid [j] timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circumdedit me.

Qui confidunt in virtute sua : quique in abundantia divitiarum suarum gloriantur.

Frater non redimit [*Ms.* redimet], redimet homo : non dabit Deo placationem suam, nec pretium redemptionis animæ suæ; laboravit in æternum, et vivet in finem.

Quoniam non videbit interitum : cum viderit sapientes morientes : simul [k] insipiens et stultus peribunt.

Et relinquent alienis divitias suas : et sepulcra eorum domus eorum in æternum.

Tabernacula eorum in omni generatione et progenie : invocabunt nomina eorum in terris ipsorum.

Et homo cum in honore esset, non intellexit : comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.

Hæc via eorum scandalum ipsis : et postea in ore suo benedicent. Diapsalma.

[a] Hoc prætermisso obelo, alterum, qui subsequitur, D asterisco mutat ms. Palatinus : neutrum bene.

[b] Rectius in Palatino ms. *simul*, quod neque in Græco est, tacet.

[c] In futuro idem ms. *non redimet*.

[d] Perperam hic asteriscum pro obelo idem ms. substituit.

[e] Atque hic male idem ms. *in* præpositionem obelo prænotat, non vocem *suis*.

[f] Delevit sequior manus in eodem codice pronomen *ipsis*, tum reposuit absolute *placebunt*. Mox præpositionem verbi *depascet*, de more idem ms. vero jugulat.

[g] Carnutense ms. Psalterium juxta Græcum, id est, Romanum, *in templo sancto tuo*. Mart.

[h] Hoc sane mendosum verbum est pro *gradus*, quemadmodum cum plerisque aliis liber Veronensis præfert. Abludit vero Augustinus, qui *domos* legit. In Græco est τὰς βάρεις, de quo supra diximus ad psalmum XLIV, quæ videsis, atque huc refer.

[i] Veronensis ms. *intellectum*, et quod idem est, Augustinus, *intelligentiam*. Ipsum quod in Græco est, nomen σύνεσιν utrumque adamussim significat. Fucum igitur lectori fecerit, qui harum differentiam lectionum velit expendere ad Orientales linguas, Chaldæum Paraphrasten, versiones Syram, atque Æthiopicam, etc., multo autem magis, si ab horum textuum versione Latina, non ab ipsis quas laudat, primigeniis linguis id repetat. Usuvenit vero hoc ferme unum in ea Veronensis Psalterii editione.

[j] Idem ms., *metuam in die malo*, tum *circumdabit me* : præterea, *et in abundantia*, pro *quique in*, etc., ex Augustino, ex quo item uno, *non dabit Deo depropitiationem suam, et pretium redemptionis animæ suæ, et laboravit*, etc.

[k] Rursum unice cum Augustino *simul imprudens et insipiens*, et mox, *Tabernacula eorum in generatione et generatione*, denique infra, *jumentis insensatis* pro *insipientibus*, etc.

Sicut oves in inferno positi sunt : mors depascet eos. A

Et dominabuntur eorum justi in matutino : et auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum.

Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cum [a] *acceperit me.* Diapsalma.

Ne timueris, cum dives fuerit homo : ÷ et ⁝ cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.

Quoniam cum interierit, non sumet omnia : neque descendet cum eo gloria ejus.

Quia neque in vita ipsius benedicetur : confitebitur tibi cum benefeceris ei.

Introibit usque in progenies patrum suorum : [b] *usque in æternum non videbit lumen.* B

Homo cum in honore esset, non intellexit ; comparatus est jumentis ÷ insipientibus ⁝ et similis factus est ÷ illis ⁝

Sicut oves in inferno [d] positi sunt : et mors depascet eos.

Et obtinebunt eos justi in matutino : et auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum.

Verumtamen Deus liberabit [*Ms.* redimet] animam meam de manu inferi dum [*Ms.* inferni cum] acceperit me. Diapsalma.

Ne timueris cum dives factus fuerit homo : et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.

Quoniam non cum morietur accipiet hæc [*Ms. tacet* hæc] omnia : neque simul descendet cum eo gloria domus ejus.

Quoniam anima ejus in vita ipsius benedicetur : et [*Ms. tacet* et] confitebitur tibi dum [*Ms.* cum] benefeceris ei.

Et introibit usque in progenies patrum [e] suorum : et usque in æternum non videbit lumen.

Et homo cum in honore esset, non intellexit : comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.

PSALMUS XLIX.

PSALMUS ASAPH.

Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram.

A solis ortu usque ad occasum : ex Sion species decoris ÷ ejus ⁝

Deus manifeste veniet ; Deus noster, et non silebit.

Ignis in conspectu ejus exardescet : et in circuitu ejus tempestas valida.

Advocabit [c] *cœlum desursum, et terram discernĕre populum suum.* C

Congregate illi sanctos ejus : qui ordinant testamentum ejus super sacrificia.

Et annuntiabunt cœli justitiam ejus : quoniam Deus judex est. Diapsalma.

Audi, populus meus : et loquar, Israel, et testificabor tibi : Deus Deus tuus ego sum.

Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.

Non accipiam de domo tua vitulos : neque de gregibus tuis hircos.

Quoniam meæ sunt omnes feræ silvarum, jumenta in montibus ÷ et ⁝ boves.

Cognovi omnia volatilia cœli : et pulchritudo agri mecum est. D

PSALMUS ASAPH [*Ms.* IPSI DAVID].

Deus deorum Dominus locutus est : et vocavit terram,

A solis ortu usque ad occasum : ex Sion species decoris ejus.

Deus manifestus veniet : Deus noster, et non silebit.

Ignis in conspectu ejus ardebit : et in circuitu ejus tempestas valida.

Advocabit cœlum sursum et terram : ut discerneret [*Ms.* discernere) populum suum.

Congregate illi [f] sanctos ejus : qui ordinaverunt testamentum ejus, super sacrificia.

Annuntiaverunt cœli justitiam ejus : quoniam Deus judex est. Diapsalma.

Audi, populus meus, et loquar, Israel, et testificabor tibi, quoniam Deus Deus tuus ego sum.

Non super sacrificia tua arguam te : holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.

Non accipiam de domo tua vitulos : neque de gregibus tuis hircos.

Quoniam meæ sunt omnes [g] feræ silvarum, jumenta in montibus et boves.

Cognovi omnia volatilia cœli : et species agri mecum est.

[a] Huc refer, quem et Martian. laudat Hieronymi locum ex epist. ad Sunniam et Fretelam : *In eodem*, De manu inferi cum liberaverit me, *pro quo in Græco legisse vos dicitis*, cum acceperit me. *Quod quidem et nos ita de LXX vertimus ; et miror a quo in vestro codice depravatum sit.* Subsequenti versu ad Palatini ms. fidem *et* copulam obelo prænotavimus ; neque enim in Hebræo ipso textu resonat.

[b] Hic quoque ex Palatini ms. auctoritate, *et* copulam, quæ neque in Hebræo est, neque in Græco, expunximus.

[c] De more præpositionem *Ad* obelo prænotat Palatinus ms. legitque *Advocavit*, pro *Advocabit*, quod veteris pronuntiationis est vitium.

[d] Duo iidem libri, Augustinus et Veronensis ms. *posita sunt, et mors pastor est eis. Dominabuntur eis recti mane*: tum, *a gloria eorum*, absque præcedenti *et* copula, et quæ subsequuntur, verbis *expulsi sunt*, quæ tamen sequior manus in Veronensi cod. addere voluit.

[e] In Veronensi ms., *patrum ejus*, quæ subsequitur, *et* copula prætermissa : tum juxta Augustinum, *comparatus jumentis insensatis*, etc.

[f] Duo quæ maxime inter se consentiunt Psalteria, Augustinianum et Veronense, *Congregate illi justos ejus, qui disponunt*, etc. ; tum, *Annuntiabunt cœli*. Vitiose autem ex librarii oscitantia Veronens. paulo post, *Audi populum ejus*, pro *populus meus* habet.

[g] Eadem Psalteria, *omnes bestiæ silvarum, pecora in montibus*, etc.

Si esuriero, non dicam tibi : meus est enim orbis ÷ [a] A
terræ ⁚ *et plenitudo ejus.*

Numquid manducabo carnes taurorum? aut sanguinem hircorum potabo?

Immola Deo ÷ *sacrificium* ⁚ *laudis : et redde altissimo vota tua.*

[b] ⋇ *Et* ⁚ *invoca me in die tribulationis :* ÷ *et eruam te, et honorificabis me.* DIAPSALMA.

Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas? et assumis testamentum meum per os tuum?

Tu vero odisti disciplinam : et projecisti sermones meos retrorsum.

Si videbas furem, currebas cum eo : et cum adulteris portionem tuam ÷ *ponebas* ⁚

Os tuum abundavit malitia : et lingua tua concinnabat dolos. B

Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum : hæc fecisti, et tacui.

Existimasti inique quod ero tui similis : arguam te, et statuam contra faciem tuam.

Intelligite hæc, qui obliviscimini Deum : ne quando rapiat, et non sit qui eripiat.

Sacrificium laudis honorificabit me : et illic iter [c] *quo ostendam illi salutare Dei.*

Si esuriero, non dicam tibi : meus est enim orbis terræ, et plenitudo ejus.

Numquid manducabo carnes taurorum? aut sanguinem hircorum potabo?

Immola Deo sacrificium laudis : et redde altissimo [d] vota tua.

Invoca me in die tribulationis tuæ : et eripiam te, et magnificabis me. DIAPSALMA.

Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas? et assumis testamentum meum per os tuum?

Tu vero odisti [e] disciplinam : et projecisti sermones meos post te.

Si videbas furem, simul currebas cum eo : et cum adulteris portionem tuam ponebas.

Os tuum abundavit nequitia : et lingua tua concinnavit dolum.

Sedens [f] adversum fratrem tuum detrahebas : et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum.

Hæc fecisti, et tacui : existimasti iniquitatem, quod ero tibi similis.

Arguam te, et statuam [g] illam contra faciem tuam : intelligite hæc omnes qui obliviscimini Dominum, ne quando rapiat, et non sit qui eripiat.

Sacrificium laudis honorificabit me : et illic iter est, in quo ostendam illi salutare Dei.

PSALMUS L.

IN FINEM, PSALMUS DAVID, CUM VENIT AD EUM NATHAN PROPHETA, QUANDO INTRAVIT AD BETHSABEE.

Miserere mei, Deus, secundum ÷ *magnam* ⁚ *misericordiam tuam.*

÷ *Et* ⁚ *secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.* C

Amplius lava me ab iniquitate mea : et a peccato meo munda me.

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco : et peccatum meum contra me est semper.

Tibi soli peccavi, et malum coram te feci : ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris.

IN FINEM, PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID], CUM VENIT AD EUM NATHAN PROPHETA, CUM [*Ms.* QUIA] INTRAVIT AD BERSABEE.

Miserere mei, Deus [*Ms. tacet* Deus], secundum magnam misericordiam tuam.

Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam [*Ms.* iniquitates meas].

Amplius [h] lava me ab injustitia mea : et a delicto meo munda me.

Quoniam iniquitatem meam ego agnosco : et delictum meum coram me est semper.

Tibi soli peccavi, et malum coram te feci : ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas dum judicaris.

[a] Superius, nec uno in loco observamus, quod in Hebraico est nomen תבל, non absolute *orbem*, sed *terræ orbem* significare, ac posse adeo obelum jure prætermitti.

[b] Asteriscum Palatinus ms. omittit, haud tamen bene.

[c] Minus iterum bene idem ms., *quod ostendam.* Sed et subsequenti psalmo non semel obelorum omissione manifesto peccat : quæ loca studiose annotare, nihil interest.

[d] *Preces tuas* August. et Veron. mss. pro *vota tua* habent. Tum, *Et invoca me in die tribulationis, et eximam te, et glorificabis me :* et *ut quid* pro *quare.* D

[e] In iisdem unice libris, *odisti eruditionem :* et mox : *Si videbas furem, concurrebas ei :* et, *Os tuum abundavit malitia, et lingua tua amplexa est dolositatem.* Paulo infra, *suspicatus es*, pro *existimasti.*

[f] Vitium translationis hujusmodi Latinæ redarguit Hieronymus his verbis : *Putatis*, inquit, *non bene versum, quia diximus, adversus fratrem tuum loquebaris, et debuisse nos dicere, adversus fratrem tuum detrahebas. Quod vitiosum esse, et in nostra lingua non stare, etiam stultis patet.... non possumus dicere, adversus fratrem tuum detrahebas; sed, de fratre tuo detrahebas*, etc. MART.

[g] Malim utique legi *illa*, quemadmodum Germanense et Carnutense Psalteria præferunt. Auctor quoque Breviarii in Psalmos sub Hieronymi nomine : *et statuam illa contra faciem tuam. Ut sic confusus damneris in morte perpetua, hoc est, per illa mandata, quæ non custodisti, vel tua peccata, vel aliorum, quæ post te reliquisti.* Hinc et Græci aliquot codices verbis κατὰ πρόσωπόν σου addunt, τὰς ἁμαρτίας σου, *peccata tua :* quam lectionem veteres quoque tractatores e Græcis secuti sunt. Veronense autem cum Augustiniano Psalterio aliter legunt, *statuam te ante faciem*, etc., tum voce *omnes* prætermissa, plus habent *sicut leo* post verbum *rapiat.* Denique *glorificabit*, pro *honorificabit*, et *ibi via est, in qua ostendam*, etc.

[h] Ex Augustino Veronens. ms., *Magis magisque lava me*, etc., tum vero illud tertio ab hoc versu, *et in delictis mater mea me in utero aluit* ; fortasse autem legendum est *habuit.* Denique *Asperges*, vel *Asperge, me hyssopo*, absque *Domine.*

Ecce ÷ enim ⁚ in iniquitatibus conceptus sum : et in peccatis concepit me mater mea.

Ecce enim veritatem dilexisti : incerta et occulta sapientiæ ÷ tuæ ⁚ manifestati mihi.

Asperges me hyssopo et mundabor : lavabis me, et super nivem dealbabor.

Auditui meo dabis gaudium et lætitiam : et exsultabunt ossa humiliata.

Averte faciem tuam a peccatis meis : et omnes iniquitates meas dele.

Cor mundum crea in me Deus : et spiritum rectum innova in visceribus meis.

Ne projicias me a facie tua : et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me.

Redde mihi lætitiam salutaris tui : et spiritu principali confirma me.

Docebo iniquos vias tuas : et impii ad te convertentur.

Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ : [a] *÷ et ⁚ exsultabit lingua mea justitiam tuam.*

Domine, labia mea aperies : et os meum annuntiabit laudem tuam.

Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique : holocaustis non delectaberis.

Sacrificium Deo spiritus contribulatus : cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies.

Benigne fac ÷ Domine ⁚ in ÷ [b] *bona ⁚ voluntate tua Sion : ÷ ut ⁚ ædificentur muri Jerusalem.*

Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes et holocausta : tunc imponent super altare tuum vitulos.

A Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum : et in delictis peperit me mater mea.

Ecce enim veritatem dilexisti : incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestati mihi.

Asperges me, Domine, hyssopo, et mundabor : lavabis me, et super nivem dealbabor.

Auditui meo dabis [f] gaudium et lætitiam : et exsultabunt ossa humiliata.

Averte faciem tuam a peccatis meis : et omnes iniquitates meas dele.

Cor mundum crea in me, Deus : et spiritum rectum innova in visceribus [g] meis.

Ne projicias me a facie tua : et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me.

Redde mihi lætitiam salutaris tui : et spiritu prin-
B cipali confirma me.

Docebo [*Ms.* doceam] iniquos vias tuas : et impii ad te convertentur.

Libera [h] me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ, et [*Ms. tacet* et] exsultabit lingua mea justitiam tuam.

Domine, labia mea aperies : et os meum annuntiabit laudem tuam.

Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique : holocaustis non delectaberis.

Sacrificium Deo spiritus [i] contribulatus : cor contritum et humiliatum Deus non spernit.

Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion : ut [*Ms.* et] ædificentur muri Jerusalem.

Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes
C et holocausta : tunc imponent super altare tuum vitulos.

PSALMUS LI.

IN FINEM, INTELLECTUS [c] DAVID, CUM VENIT DOEG IDUMÆUS, ET NUNTIAVIT SAUL, ET DIXIT EI : VENIT DAVID IN DOMUM ACHIMELECH.

Quid gloriaris in malitia, [d] *÷ qui ⁚ potens ÷ es ⁚ in iniquitate?*

Tota die injustitiam cogitavit lingua tua : sicut novacula acuta fecisti dolum.

Dilexisti malitiam super benignitatem : iniquitatem magis quam loqui æquitatem. [e] DIAPSALMA.

IN FINEM, [j] INTELLECTUS DAVID, CUM VENIT DOEG IDUMÆUS, ET ANNUNTIAVIT SAUL, ET DIXIT ILLIS : ECCE VENIT DAVID IN DOMUM ABIMELECH.

Quid [k] gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?

Tota die injustitiam cogitavit lingua tua : sicut novacula acuta fecisti dolum.

Dilexisti malitiam super benignitatem : iniquitatem magis quam loqui æquitatem. DIAPSALMA.

[a] Legit sine obelo Palatin. ms., *et exsaltabit.*

[b] Diximus et supra, quod in Heb. est nomen רצון non ἁπλῶς *voluntatem*, sed cum additamento *bonam voluntatem* significare, atque adeo satius videri istud *bona*, ab obelo eximi. Quod sequitur pronomen *tua*, librariorum culpa in Palatin. ms. desideratur, tum D proprius Græco, *et* pro *ut* legitur.

[c] Addit Palatin. ms. *ipsi*, tum *Doech*, pro *Doeg*, et *Abimelech*, pro *Achimelech* legit.

[d] Uterque in Palat. ms. obelus desideratur, et subsequens *in* præpositio expungitur.

[e] Istud ad subsequentis versiculi finem *Diapsalma* in eo ms. transfertur.

[f] Veronens. ms. cum Augustino, *dabis exsultationem*, quod nomen et quarto ab hoc versu pro *lætitiam* scribunt.

[g] Legit Veronensis Psalterii editor *nostris*, nec tamen de hac lectione, quæ et mendosa videtur, et cæteris libris omnibus contraria, verbo tenus lectorem monuit.

[h] Augustinus, *Erue me de sanguinibus*, etc. : in quem locum insignis illa est ejusdem sententia, *Expressit Latinus interpres verbo minus Latino proprietatem tamen ex Græco. Nam omnes novimus Latine non dici* sanguines, *nec* sanguina *: tamen quia ita Græcus posuit plurali numero, non sine causa, nisi quia hoc invenit in prima lingua Hebræa, maluit pius interpres minus Latine aliquid dicere, quam minus proprie.*

[i] Veronensis ms., *spiritus contritus*, quod neque ipsum, licet ab aliis libris abludat, ab editore notatum est : mox, *non despiciet*, ubi Augustinus qui cum impressa hic lectione facit, falso dicitur prætulisse *non spernet.*

[j] Librarii errore pro *Intellectus David*, scriptum est in Veronensi codice *Psalmus ipsi David*. Rectius porro habet, *Doec Idumæus, et nuntiavit Saul, et dixit, Venit*, etc. verbis, *illis ecce*, prætermissis. Augustinus tacet etiam illa, *et dixit.*

[k] Cum Augustino idem ms. : *Quid gloriatur in malitia qui potens est :* quod additur *in iniquitate* (minus bene Veronens. *iniquitatem*) ad subsequentem versiculum apud eosdem spectat.

Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa. A

Propterea Deus destruet te in finem; evellet te, et emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium. DIAPSALMA.

Videbunt justi, et timebunt, et super eum ridebunt, [a] ÷ *et dicent* ⁚ *Ecce homo, qui non posuit Deum adjutorem suum : sed speravit in multitudine divitiarum suarum,* ÷ *et* ⁚ *prævaluit in vanitate sua.*

Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei : speravi in misericordia Dei in æternum, et in sæculum ÷ *sæculi* ⁚

Confitebor tibi in sæculum, quia fecisti : et exspectabo nomen tuum, quoniam bonum [b] *est, in conspectu* B *sanctorum tuorum.*

Dilexisti omnia verba [e] præcipitationis, in lingua dolosa.

[f] Propterea destruet te Deus in finem : evellet te, et emigrabit te de tabernaculo, et radicem tuam de terra viventium. DIAPSALMA.

[*Ms. add.* et] Videbunt justi, et timebunt, et super eum ridebunt, et dicent :

Ecce homo, qui non posuit Deum adjutorem sibi : [*Ms.* suum] : sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et prævaluit in vanitate sua.

Ego autem sicut oliva fructifera in domo Domini [*Ms.* Dei] : speravi in misericordia Dei [f] mei in æternum, et in sæculum sæculi.

Confitebor tibi, Domine, in sæculo, quia fecisti : et exspectabo nomen tuum, quoniam bonum est, ante conspectum sanctorum tuorum.

PSALMUS LII.

IN FINEM, PRO MELETH [c], INTELLIGENTIÆ DAVID.

Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus.

Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in iniquitatibus : non est qui faciat bonum.

Deus de cœlo prospexit super filios hominum : ut videat si est intelligens, ÷ *aut* [d] ⁚ *requirens Deum.*

Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

Nonne scient ÷ *omnes* ⁚ *qui operantur iniquitatem : qui devorant plebem meam, ut cibum panis?*

Deum non invocaverunt : illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.

Quoniam Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent : confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.

Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum converterit Deus captivitatem plebis suæ, exsultabit Jacob, ÷ *et* ⁚ *lætabitur Israel.*

IN FINEM, PRO MELETH [g], INTELLECTUS DAVID.

Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus : corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis.

Non est qui faciat bonum : non est usque ad unum.

Dominus [*Ms.* Deus] de cœlo prospexit super filios hominum : ut videat si est intelligens, aut requirens Deum.

Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

Nonne cognoscent [*Ms.* scient] omnes, qui operantur iniquitatem, qui devorant [h] plebem meam sicut escam panis? Deum [*Ms.* Dominum] non invocaverunt : illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor. C

Quoniam Deus dissipavit ossa hominum sibi placentium : confusi sunt quoniam Deus sprevit eos.

Quis dabit ex Sion salutare Israel? dum avertet Dominus captivitatem plebis suæ.

Exsultabit Jacob, et lætabitur Israel.

PSALMUS LIII.

IN FINEM, IN CARMINIBUS, INTELLECTUS DAVID, CUM VE-

IN FINEM, IN [i] CARMINIBUS, INTELLECTUS DAVID, CUM VE-

[a] Voculæ *et* obelum postponit idem ms.; paulo post a verbis *sed speravit* novum versiculum cum ipse, tum Carus inchoant. Porro qui subsequitur, præfixum obelum *et* copulæ nescit, addit vero in fine versiculi *Diapsalma*; quæ omnia videntur ejus antiquarii σφάλματα.

[b] Rectius hic tacet in Palat. ms. verbum *est*.

[c] Ipse etiam Palat. ms. corrupte *Amalech*, pro *Meleth* legit. Videsis tamen quæ de hoc nos nomine in Breviario in Psalmos animadvertimus.

[d] Perperam in Palatino ms. dilatis crassioribus punctis etiam verba *requirens Deum*, obelo eodem confodiuntur. Ad subsequentis quoque versiculi finem *Diapsalma* annotatur.

[e] Atque hæc ex Augustino Veronensis liber, *verba submersionis, linguam dolosam* : tum *evellat te, et emigret* (Augustin. *emigrabit*) *te de tabernaculo tuo : tuo*, nam quod *suo* legit Veronensis Psalterii editor, manifestum ejus est mendum : præstabat vero neutrum pronomen addi.

[f] Tacet in Veronensi et Augustiniano Psalterio pronomen hoc *mei*, ut et quod sequitur, *Domine*.

D Mox quod habet Veronens., *quoniam secundum est*, puto refigendum ex Augustino; *quoniam jucundum est*.

[g] Errore scriptorum in mss. quamplurimis legimus *Amalech*, pro *Meleth*. Nomen *Amalech* sciebant omnes. Ideo Hebræum *Meleth*, sibi prorsus ignotum, mutarunt in verbum *Amalech*. De hac permutatione nominum conqueritur sæpius S. Doctor, dum Commentariis suis illustrat sacra volumina. Cæterum Psalmus iste idem est cum præcedenti decimo tertio, sed absque ulla permixtione octo versuum superadditorum. Vide supra. MART.

— Solemni librariorum lapsu *Amalech*, pro *Meleth* in Veron. quoque libro scriptum est. Cætera cum August., *Intellectus ipsi David*. In textu : *Dixit imprudens*, et. *in iniquitatibus suis*, quod tamen secunda manus reposuit, cum pridem esset *in affectionibus*.

[h] Augustinus et Veronens. mss. *populum meum in cibum* (vel *cibo*) *panis*; et mox, *ibi timuerunt timore*, etc. : atque infra, *in avertendo Deus*, pro *dum avertet*, etc.

[i] Librorum par idem, *In hymnis intellectus ipsi David, cum venerunt Ziphæi, et dixerunt*, etc.

MISISSENT ZIPHÆI, ET DIXISSENT AD SAUL : NONNE [a] DAVID ABSCONDITUS EST APUD NOS? A

Deus, in nomine tuo salvum me fac : et in virtute tua judica me.

Deus, exaudi orationem meam : auribus percipe verba oris mei.

Quoniam alieni insurrexerunt adversum me, et fortes quæsierunt animam meam : et non proposuerunt Deum ante conspectum suum. [b] DIAPSALMA.

Ecce ÷ enim ⁝ Deus adjuvat me ÷ et ⁝ Dominus susceptor est animæ meæ.

Averte mala inimicis meis : ÷ et ⁝ in veritate tua disperde illos.

Voluntarie sacrificabo tibi ÷ et ⁝ confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est.

Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me : et [c] super inimicos meos despexit oculus meus. B

MISSENT ZIPHÆI, ET DIXISSENT AD SAUL : NONNE ECCE DAVID ABSCONDITUS EST APUD NOS?

Deus, in nomine tuo salvum me fac : et in virtute tua libera me.

Deus, exaudi orationem meam : auribus percipe verba oris mei.

Quoniam alieni insurrexerunt [g] in me, et fortes quæsierunt animam meam : et non proposuerunt Deum ante conspectum suum. DIAPSALMA.

Ecce enim Deus adjuvat [*Ms.* adjuvit] me : et Dominus susceptor est animæ meæ.

Averte mala [*Ms. add.* in] inimicis meis : in veritate tua disperde illos.

Voluntarie sacrificabo tibi : et confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est.

Quoniam ex omni tribulatione eripuisti [*Ms.* eruisti] me : et super inimicos meos respexit oculus meus.

PSALMUS LIV.

IN FINEM, IN CARMINIBUS, INTELLECTUS DAVID.

Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despexeris deprecationem meam : intende mihi, et exaudi me.

Contristatus sum in exercitatione mea, et conturbatus sum a voce inimici, ÷ et ⁝ a tribulatione peccatoris.

Quoniam declinaverunt in me iniquitates : et in ira molesti erant mihi.

Cor meum conturbatum est in me : et formido mortis cecidit super me.

Timor et tremor [d] venerunt super me : et contexerunt me tenebræ.

Et dixi : Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? et volabo, et requiescam. C

Ecce elongavi fugiens : et mansi in solitudine. [e] DIAPSALMA.

Exspectabam eum qui salvum me fecit, a pusillanimitate spiritus et tempestate.

Præcipita, Domine, divide linguas eorum : quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate.

Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas : et labor in medio ejus, et injustitia :

Et non defecit de plateis ejus, usura et dolus.

Quoniam si inimicus [f] ÷ meus ⁝ maledixisset mihi : sustinuissem ÷ utique ⁝

IN FINEM, IN [h] CARMINIBUS, INTELLECTUS DAVID.

Exaudi, Deus, [i] orationem meam, et ne despexeris deprecationem meam : intende in me, et exaudi me.

Contristatus sum in exercitatione mea : et conturbatus sum a voce inimici, et a tribulatione peccatoris.

Quoniam declinaverunt in me iniquitates : et in ira [j] molesti erant mihi.

Cor meum conturbatum est in me : et formido mortis cecidit super me.

Timor et tremor venerunt super me : et contexerunt me tenebræ.

Et dixi : Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam.

Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine. DIAPSALMA.

Exspectabam eum qui me salvum faceret, a [k] pusillo animo et tempestate.

Præcipita, Domine, et divide linguas eorum : quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate die ac nocte.

Circumdabit [l] eam super muros ejus iniquitas : et labor in medio ejus, et injustitia.

Et non defecit de plateis ejus, usura et dolus : quoniam si inimicus [m] meus maledixisset mihi, supportassem utique.

[a] Interserit idem ms. hic *ecce*, quæ vox proprie quidem non resonat in Hebræo הלא; sed ex Græco est, οὐχ ἰδοῦ. In textu præpositio verbi *exaudi*, obelo de more prænotat : ut et inferius, *non* ÷ *pro* ⁝ *posuerunt*, etc.

[b] Tacet hic Palatin. *Diapsalma* : tum subsequentium versiculorum obelos *et* copulæ præfixos omittit.

[c] Carus cum eodem Palatino ms. adverbium *super* obelo jugulat.

[d] Minori numero, atque adeo Græco pressius, in Palatino ms., *venit super me, et contexit me tenebra.*

[e] Non habetur in Palatino ms. *Diapsalma*, quod re ipsa præstabat hic quoque asterisco illustrari.

[f] Rectius nedum obelus sed et ipsum pronomen *meus*, abest a Palatino ms. Et vero neque in Hebræo, neque in ipsis Græcis exemplaribus additur.

[g] Veronens. ms., *super me* : Augustinus, *adversum* : tum *potentes* pro *fortes* pari habent consensu.

[h] Non sibi constat Psalterii Veronensis editor le- D gens hic *in hymnis intellectus ipsi David*, quemadmodum et penes Augustinum est : in sua autem annotatiuncula tradens haberi *in carminibus*. Ne tamen dubites, quin illa *in hymnis*, vera sit lectio, quam nos in ipso ms. invenimus.

[i] Cum Augustino Veronens. liber *deprecationem meam, et ne despexeris precem meam, intende mihi*, etc.

[j] Unice iterum cum Augustino Veronens. ms., *adumbrabant me*, pro *molesti erant mihi* : mox etiam *metus* pro *formido* : atque infra *in deserto* pro *in solitudine*.

[k] Augustinus *a pusillanimitate*, quemadmodum et in Veronensi ms. legendum est, tametsi ferat duobus verbis *pusilla animitate* : tum pari uterque consensu, *Submerge, Domine*, pro *Præcipita*, etc.

[l] Vitiose antea *eum* erat, pro *eam*, quod pronomen in Veronensi ms. penitus desideratur.

[m] Idem cum Augustino ms. pronomen *meus*, jure

Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset : abscondissem me forsitan ab eo. A

Tu vero homo unanimis, dux meus et notus meus.

Qui simul mecum dulces capiebas cibos : in domo Dei ambulavimus cum consensu.

Veniat mors super illos : ÷ et ⁏ descendant in infernum viventes.

Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum, in medio eorum.

Ego ÷ autem ⁏ ad Deum clamavi : et Dominus salvabit me.

Vespere et mane et meridie narrabo, et annuntiabo ; et exaudiet vocem meam.

Redimet in pace animam meam ab his, qui appropinquant mihi : quoniam inter multos erant mecum.

Exaudiet Deus, et humiliabit illos, qui est ante secula. [a] Diapsalma. B

Non est illis commutatio, et non timuerunt Deum : extendit manum suam in retribuendo.

Contaminaverunt testamentum ejus, divisi sunt ab ira vultus ejus : et appropinquavit cor illius.

Molliti sunt sermones ejus super oleum : et ipsi sunt jacula.

Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet : non dabit in æternum fluctuationem justo.

Tu vero, Deus, deduces eos in puteum interitus.

Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos : ego autem sperabo in te ÷ Domine ⁏

Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset : absconderem me utique ab eo.

Tu vero homo unanimis, dux meus et notus meus : qui simul mecum dulces capiebas cibos : in domo Domini [*Ms. add.* Dei] ambulavimus cum consensu.

Veniat mors super illos : et descendant in infernum viventes.

Quoniam nequitia in hospitiis eorum, in medio ipsorum [*Ms.* eorum].

Ego autem ad Dominum [*Ms.* Deum] [e] clamavi : et Dominus exaudivit me.

Vespere et mane et meridie narrabo, et annuntiabo : et exaudiet [f] vocem meam.

Liberabit in pace animam meam ab his, qui appropiant mihi : quoniam inter multos erant mecum.

Exaudiet Deus, et humiliabit eos, qui est ante sæcula, et manet in æternum. Diapsalma.

Non est enim illis commutatio, et non timuerunt Deum : extendit manum suam in retribuendo illis.

Contaminaverunt testamentum ejus, divisi [g] sunt ab ira vultus ejus : et appropiavit cor ejus.

Mollierunt sermones suos super oleum, et ipsi sunt jacula.

Jacta in Deum cogitatum tuum : et ipse te enutriet.

Non dabit in æternum fluctuationem justo : tu vero, Deus, deduces eos in puteum interitus.

Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos : ego vero in te sperabo [*Ms.* speravi], Domine.

PSALMUS LV.

IN FINEM, PRO POPULO QUI A SANCTIS LONGE FACTUS [b] EST, DAVID IN TITULI INSCRIPTIONE, CUM TENUERUNT EUM ALLOPHYLI IN GETH. C

Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo : tota die ÷ im ⁏ pugnans tribulavit me.

Conculcaverunt me inimici mei tota die : quoniam multi bellantes adversum me.

Ab altitudine diei timebo : ego vero in te sperabo.

In Deo laudabo sermones meos, in Deo speravi : non timebo quid faciat mihi caro.

Tota die verba mea exsecrabantur : adversum me omnes cogitationes eorum in malum [c].

Inhabitabunt, et abscondent : [d] *ipsi calcaneum meum observabunt.*

In finem, pro populo qui a sanctis longe factus est David [*Ms.* facti sunt ipsi David], in tituli inscriptione, cum tenuerunt eum allophyli in Geth.

Miserere mihi, Domine, quoniam conculcavit me homo : tota die bellans [*Ms.* debellans] tribulavit me.

Conculcaverunt me inimici mei tota die, ab altitudine diei.

Quoniam multi qui debellant me, timebunt : ego vero in te sperabo [*Ms.* speravi], Domine.

In Deo laudabo sermones meos tota die, in Deo sperabo : non timebo quid faciat mihi homo.

Tota die verba mea [h] exsecrabantur : adversus me omnia consilia eorum in malum.

Inhabitabunt, et abscondent, ipsi calcaneum

hic tacet, tum pro *supportassem* legit *sustinuissem* : subsequens versus manifesto librarii errore in eo ms. depravatus est ferme totus.

[a] Tacet in Palatino ms. *Diapsalma.*

[b] Addit idem ms. *et* copulam : *factus est, et David,* etc.

[c] Subdit hic idem ms. *Diapsalma.* Mox pronomen *ipsi*, cum aliis penes Martian. mss. et Cari editione vere prænotat : minus tamen bene.

[d] Sagensis ms. cum edito Cari, obelum prænotavit ante pronomen *ipsi ;* sed corrupte, ut alias sæpius, etsi lectorem raro monuerimus hujusmodi depravationum, vel nostrarum castigationum. Mart.

[e] Placuit magis Augustino atque adeo Veronensi etiam antiquario *exclamavi*, ut et paulo post *enarrabo.*

[f] Interserit Veronens. ms. hic *Dominus :* tum habet cum Augustino aliisque, *Redimet in pace*, et *appropinquant mihi, quoniam in multis erant mecum.*

D *Exaudiet me Dominus :* denique verba, *et manet in æternum*, plane ignorat.

[g] Cum Augustino idem ms., *Polluerunt testamentum ejus, divisi sunt præ ira vultus ejus, et appropinquavit cor ejus. Molliti sunt sermones ejus*, etc. Tum, *facta in Dominum curam tuam :* atque infra, *corruptionis* pro *interitus*, et *dolositatis* (August., *dolositatem*) pro *dolosi.*

[h] Atque hæc ferme ex solo Augustino Veronensis liber descripsit, *verba mea abominabantur*, etc. Tum, *incolent et abscondent*, et *sicut sustinuit anima mea* (tametsi malim, *sustinui animam meam*) ; deinde *in ira populos deduces*, pro *confringes*, de qua lectione videsis quæ nos ad hunc locum in epist. ad Sunniam et Fretelam pluribus disseruimus. Denique et *posuisti lacrymas meas*, etc., rectius pro *posui*, etc., et paulo inferius, *ecce scivi* pro *agnovi*, etc.

Sicut sustinuerunt animam meam, pro nihilo salvos facies illos : in ira populos confringes.

Deus, vitam meam annuntiavi tibi, posuisti lacrymas meas in conspectu tuo.

Sicut et in promissione tua : tunc convertentur inimici mei retrorsum.

In quacumque die invocavero ÷ te ⁝ ecce cognovi quoniam Deus meus es.

In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo sermonem, in Deo speravi : non timebo quid faciat mihi homo [a].

In me sunt, Deus, vota tua ⁝ ÷ quæ ⁝ reddam laudationes tibi.

Quoniam eripuisti animam meam de morte, et pedes meos de lapsu : ut placeam coram Deo in lumine viventium.

meum observabunt : sicut exspectavit anima mea, pro nihilo salvos facies eos, in ira populos confringes.

Deus vitam meam annuntiavi tibi, posui lacrymas meas in conspectu tuo : sicut in repromissione tua.

Convertantur [*Ms.* convertentur] inimici mei retrorsum : in quacumque die invocavero te, ecce agnovi quoniam Deus meus es tu.

In Deo laudabo verbum [*Ms.* sermonem], et in Domino laudabo sermonem [*Ms.* verbum], in Deo sperabo : non timebo quid faciat mihi homo.

In me sunt, Deus, vota, quæ reddam [f] laudationis tibi.

Quoniam eripuisti animam meam de morte, oculos meos a lacrymis : pedes meos a lapsu, ut placeam coram Domino in lumine viventium.

PSALMUS LVI.

IN FINEM, NE DISPERDAS, DAVID IN TITULI INSCRIPTIONE, CUM FUGERET A FACIE SAUL IN SPELUNCAM.

Miserere mei, Deus, miserere mei : quoniam in te confidit anima mea.

[b] *Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas.*

Clamabo ad Deum altissimum : Deum, qui benefecit mihi.

Misit de cœlo, et liberavit me : dedit in opprobrium conculcantes me. Diapsalma.

Misit Deus misericordiam suam, et veritatem suam : ÷ et [c] *eripuit ⁝ animam meam de medio catulorum leonum, dormivi conturbatus.*

Filii hominum dentes eorum arma et sagittæ : et lingua eorum gladius acutus.

Exaltare super cœlos, Deus ÷ et ⁝ [d] *in omni terra gloria tua.*

Laqueum paraverunt pedibus meis : ÷ et ⁝ incurvaverunt animam meam.

Foderunt ante faciem meam foveam : ÷ et ⁝ inciderunt in eam. Diapsalma.

Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum : cantabo, et psalmum dicam.

Exsurge, gloria mea, exsurge psalterium et cithara : exsurgam diluculo.

Confitebor tibi in populis, Domine : ÷ [e] *et ⁝ psalmum dicam tibi in gentibus.*

IN FINEM, NE [g] DISPERDAS, DAVID IN TITULI INSCRIPTIONE, CUM FUGERET A FACIE SAUL IN SPELUNCAM.

Miserere mei, Deus, miserere mei : quoniam in te confidit anima mea.

Et in umbra alarum tuarum sperabo : donec transeat iniquitas.

Clamabo ad Deum altissimum : [h] et ad Dominum qui benefecit mihi.

Misit de cœlo, et liberavit me : dedit in opprobrium conculcantes me. Diapsalma.

Misit Deus [*Ms.* Dominus] misericordiam suam et veritatem suam : animam meam eripuit de medio catulorum leonum, dormivi conturbatus.

Filii hominum dentes eorum arma et sagittæ : et lingua eorum machæra acuta.

Exaltare super cœlos, Deus : et super omnem terram gloria tua.

Laqueos [*Ms.* muscipulam] [illegible]runt pedibus meis : et incurvaverunt animam [illegible]

Foderunt ante faciem meam foveam : et [i] ipsi inciderunt in eam. Diapsalma.

Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum : cantabo, et psalmum dicam Domino.

Exsurge, gloria mea, exsurge psalterium et cithara : exsurgam diluculo.

Confitebor tibi in populis, Domine : et psalmum dicam tibi inter gentes.

[a] Alterum hic *Diapsalma*, addit Palatinus ms. obelum vero subsequenti versu, *quæ* pronomini præfixum tacet : utrumque minus bene.

[b] Immerito *et* copula, quæ et in Hebræo resonat, obelo confodiebatur, quem nos ad Palatini ms. fidem sustulimus.

[c] Hic autem vitiose magis una *et* copula obelo prænotabatur, cum ipsum quoque verbum *arripuit* in Hebræo textu desideretur, eodemque debeat obelo transfigi.

[d] Paulo rectius Palatin. ms., *in omnem terram.* Leviora infra ex eodem emendantur.

[e] Rectius iterum Palatinus ms. obelum ipsamque *et* voculam prætermittit.

[f] Ex Augustino Veronensis ms. *quæ reddam laudis : tum quoniam eruisti*, etc.; et, *pedes meos de lapsu.*

[g] Juxta Augustinum, *ne corrumpas ipsi David in tituli inscriptionem*, etc. Veronensis quoque ms. habet, tantum non satis emendate.

[h] Iidem libri *Deum*, pro *et ad Dominum.* Subjungit vero huic versiculo Veronensis *Diapsalma*, quod in subsequentis fine tacet. Cætera de more cum Augustino, *salvum me fecit*, pro *liberavit me*, atque infra, *eruit*, pro *eripuit.*

[i] Pronomen *ipsi*, quod neque in Græco est, Veronens. ms. tacet. Ex Augustino autem *psallam* continuo habet, pro *psalmum dicam* (neque addit *Domino* priori loco) ; tum *in gentibus*, pro *inter gentes.* Verum librariis atque orthographicis mendis scatet, quas scire lectorem nihil interest.

Quoniam magnificata est usque ad cœlos misericordia tua : et usque ad nubes veritas tua. A

Exaltare super cœlos, Deus : ÷ et : super omnem terram gloria tua.

Quoniam magnificata est usque ad cœlos misericordia tua : et usque ad nubes veritas tua.

Exaltare super cœlos, Deus ; et super omnem terram gloria tua.

PSALMUS LVII.

IN FINEM, NE DISPERDAS, DAVID IN TITULI INSCRIPTIONE.

Si vere utique justitiam loquimini : recta judicate, filii hominum.

Etenim in corde iniquitates operamini in terra : injustitias manus vestræ concinnant.

Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero : locuti sunt falsa.

Furor illis secundum similitudinem serpentis : sicut aspidis surdæ, [a] *et obturantis aures suas.*

Quæ non exaudiet vocem incantantium, et venefici incantantis sapienter. B

Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum : molas leonum confringet Dominus.

Ad nihilum devenient tamquam aqua decurrens : intendit arcum suum donec infirmentur.

Sicut cera quæ fluit, auferentur : ÷ super : cecidit ignis, et non viderunt solem.

Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum; sicut viventes, sic in ira absorbet eos.

Lætabitur justus, cum viderit vindictam : manus suas lavabit in sanguine peccatoris.

Et dicet homo : Si utique est fructus justo : utique est Deus judicans ÷ eos : in terra.

IN FINEM, NE [d] DISPERDAS DAVID IN TITULI INSCRIPTIONE.

Si vere utique justitiam loquimini : justa judicate, filii hominum.

Etenim in corde iniquitates operamini in terra : iniquitates manus vestræ concinnant.

Alienati sunt peccatores ab utero, erraverunt a ventre : loculi sunt falsa.

Ira [e] illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ, et obturantis aures suas : quæ non exaudiet vocem incantantium, et veneficia quæ incantantur a sapiente.

Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum : molas leonum confringet Dominus.

Ad nihilum devenient velut aqua decurrens : intendit arcum suum donec infirmentur.

Sicut cera liquefacta auferentur : super eos cecidit ignis, et non viderunt solem.

Priusquam producat spinas vestras rhamnus : sicut viventes, sic in ira absorbet eos.

Lætabitur justus, cum viderit vindictam impiorum : manus suas lavabit in sanguine peccatorum.

Et dicet homo : Si utique est fructus justo : utique est Deus judicans eos in terra.

PSALMUS LVIII.

C IN FINEM, NE DISPERDAS, DAVID IN TITULI INSCRIPTIONE, QUANDO MISIT SAUL, ET CUSTODIVIT DOMUM EJUS, UT EUM INTERFICERET.

Eripe me de inimicis meis, Deus [b] *meus et ab insurgentibus in me libera me.*

Eripe me de operantibus iniquitatem : et de viris sanguinum salva me.

Quia ecce ceperunt animam meam : irruerunt in me fortes.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine : sine iniquitate cucurri, et direxi.

Exsurge in occursum meum, et vide : [c] *et tu, Domine, Deus virtutum, Deus Israel.*

Intende ad visitandas omnes gentes : non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem. DIAPSALMA.

IN FINEM, NE [f] DISPERDAS, DAVID IN TITULI INSCRIPTIONE, QUANDO MISIT SAUL, ET CUSTODIVIT DOMUM EJUS, UT EUM INTERFICERET.

Eripe me de inimicis meis, Deus meus : et ab insurgentibus in me libera me.

Eripe me de operantibus iniquitatem : et de viris sanguinum salva me.

Quia ecce aucupaverunt animam meam : irruerunt in me fortes : neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine.

Sine iniquitate cucurri, et dirigebar : exsurge in occursum mihi, et vide : et tu, Domine, Deus virtutum, Deus Israel.

Intende ad [g] visitandas omnes gentes : non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem. DIAPSALMA.

[a] Secundis curis in eodem ms. *obdurantis* rescriptum est, minus vere. Ipse autem Hieronymus in Isaiæ cap. III legit mox paulo aliter, *quæ non exaudit vocem incantantium, et venefici medicantis sapienter.* Porro in fine subsequentis versiculi addit idem ms. *Diapsalma.*

[b] Veru prænotat Palatin. ms. pronomen *meus*, quod neque in Græco quidem est, ex Hebræo autem utcumque potest excudi.

[c] Præpositionem verbi *Exsurge*, tum voculas *et tu*, minus bene idem ms. ὀβελίζει.

[d] Cohærenter Veronensis liber cum Augustino, *Ne corrumpas ipsi David*, etc. In textus priori versu *recte*, Augustin. *recta*, pro *justa* legunt : paulo post *connectunt*, pro *concinnant*, et *a vulva*, pro *ab utero.*

[e] In iisdem, *Indignatio eis secundum*, etc., corrupte. Veronens., *sicut :* tum uno consensu, *et medicamenti medicati a sapiente. Deus contrivit dentes*, etc.;

D et, *confregit Dominus. Spernentur tamquam aqua*, etc. Atque iterum, *supercecidit ignis*, non interjecto *eos* pronomine, et mox, *tamquam viventes, tamquam in ira combibet eos.* Demum *in sanguine peccatoris*, pro *peccatorum.* Unum in his atque alterum manifestum codicis Veronensis σφάλμα prætereo.

[f] De more Augustinus et Veronens. ms., *ne corrumpas ipsi David* ; tum unus Veronens., *et custodivit David domum, ut*, etc., qui et primo statim versu pronomen *meus* τῷ *Deus* non addit, juxta Græcum. Cæterum in textu *erue*, pro *eripe*, et *salvum me fac*, pro *salva me*, et *venati sunt*, pro *aucupaverunt*, et *super me fortes*, pro *in me*, etc., continenter juxta Augustinum.

[g] Iidem libri : *ad visitandum omnes gentes, non miserearis omnium.* etc. Tum, *convertentur ad vesperam*, ut et infra. Augustinus tamen *Convertantur*, et mox *patiantur*, etc.

Convertentur ad vesperam, [a] ÷ *et* ⁝ *famem patientur* A
ut canes : et circuibunt civitatem.

Ecce loquentur in ore suo, ÷ *et* ⁝ *gladius in labiis eorum : quoniam quis audivit?*

Et tu, Domine, deridebis eos : ad nihilum deduces omnes gentes.

Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus [b] *es : Deus meus, misericordia ejus præveniet me.*

Deus ostendet mihi super inimicos meos, ne occidas eos, ne quando obliviscantur populi mei.

Disperge illos in virtute tua : et depone eos protector meus, Domine.

Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum : B
et comprehendantur in superbia sua.

Et de exsecratione et mendacio annuntiabuntur in consummatione : in ira consummationis, et non erunt.

Et scient, quia Deus dominabitur Jacob [c] ÷ *et* ⁝ *finium terræ*. Diapsalma.

Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes : et circuibunt civitatem.

Ipsi dispergentur ad manducandum : si vero non fuerint saturati, et murmurabunt.

Ego autem cantabo fortitudinem tuam : et exsultabo mane misericordiam tuam.

Quia factus es susceptor meus, et refugium ÷ *meum* C
⁝ *in die tribulationis meæ.*

Adjutor meus, tibi psallam, quia Deus susceptor meus [d] *es, Deus* ÷ *meus* ⁝ *misericordia mea.*

Convertentur ad vesperum : et famem patientur ut canes : et [*Ms. tacet* et] circuibunt civitatem.

Ecce ipsi loquentur in ore suo : et gladius est [*Ms. tacet* est] in labiis eorum.

Quoniam quis audivit? et tu, Domine, deridebis eos et [*Ms. tacet* et] pro nihilo habebis omnes gentes.

Fortitudinem meam ad te custodiam, quia [g] tu, Deus, susceptor meus es : Deus meus, misericordia ejus præveniet me.

Deus meus ostende mihi bona inter inimicos meos, ne occideris eos : ne quando obliviscantur legis tuæ.

Disperge illos in virtute tua : et destrue eos protector meus, Domine.

Delicta oris eorum sermonem [*Ms.* verba] labiorum ipsorum : et comprehendantur [*Ms.* comprehendentur] in superbia sua, et de exsecratione et mendacio compellantur in ira consummationis, et non erunt.

Et scient, quia Deus dominabitur Jacob, et finium terræ. Diapsalma.

Convertentur ad vesperum, et famem patientur ut canes : et circuibunt civitatem.

[h] Ecce ipsi dispergentur ad manducandum : si vero non fuerint saturati, murmurabunt.

Ego autem cantabo virtutem tuam : et exsultabo mane misericordiam tuam.

Quia factus es susceptor meus et refugium meum, in die tribulationis meæ : adjutor meus, tibi psallam.

Quia tu [*Ms. tacet* tu], Deus, susceptor meus es Deus meus misericordia mea.

PSALMUS LIX.

IN FINEM PRO HIS QUI IMMUTABUNTUR, IN TITULI INSCRIPTIONE, DAVID IN DOCTRINAM, CUM [e] SUCCENDIT MESOPOTAMIAM SYRIÆ, ET SOBAL, ET CONVERTIT JOAB, ET PERCUSSIT IDUMÆAM IN VALLE SALINARUM DUODECIM MILLIA.

Deus, repulisti nos, ÷ *et* ⁝ *destruxisti* ÷ *nos* ⁝ *iratus* [f] *es*, ÷ *et* ⁝ *misertus es nobis.*

Commovisti terram, et conturbasti eam : sana contritiones ejus, quia commota est.

Ostendisti populo tuo dura : potasti nos vino compunctionis.

IN FINEM PRO [i] HIS QUI COMMUTABUNTUR IN TITULI INSCRIPTIONE, DAVID IN DOCTRINAM, CUM SUCCENDIT SYRIAM MESOPOTAMIÆ, ET SYRIAM SOBAL, ET CONVERTIT JOAB, ET PERCUSSIT VALLEM SALINARUM DUODECIM MILLIA.

Deus, repulisti nos, et destruxisti nos : iratus es, et misertus es nobis,

Commovisti terram, et conturbasti eam : sana contritiones ejus, quia [*Ms.* quoniam] mota est.

Ostendisti populo tuo dura ; potasti nos vino compunctionis.

[a] Copulam *et*, vero prænotavimus ad ms. Palatini fidem, Hebræo cum primis admonente textu.

[b] Verbum *es* idem ms. tacet, tum quod subsequitur pronomen *meus*, obelo jugulat, satis bene, si quod in Hebræo est, אלהי aliis punctis instruas.

[c] S. ipse Pater, epist. ad Sunniam et Fretelam, *in Græco*, inquit, *scriptum est :* Et finium terræ; *sed et conjunctio addita est, et ordo est ; Scient quia Deus Jacob dominabitur finium terræ*. Recte etiam subsequenti versu, *et famem patientur*, etc., obelo *et* copula in Palatino ms. prænotatur, quæ neque in Hebræo D
archetypo exprimitur.

[d] Tacet Palatin. ms. verbum *es*, quod saltem vero prænotandum videtur.

[e] Idem ms., *succendit Syriam Mesopotamiæ, et Syriam Sobal*, tum, *et percussit Edom in valle*, etc.

[f] Ipsum quoque *es* verbum Palatin. ms. obelum præcedere facit: rectis·ime autem subsequenti versu, ubi dicitur, *et conturbasti eam*, copulam *et*, quæ neque in Hebraico est textu, jugulat.

[g] Pronomen *tu* hic reticent iidem libri. Ac sequenti versu pariter habent, *Deus meus demonstravit mihi in inimicis meis ne*, etc., paulo post *deduces*, Augustin., *deduo*, pro *destrues*, atque infra, *et ex maledicto et mendacio annuntiabuntur consummationes, in ira*, etc.

[h] Prætermissis verbis *Ecce ipsi*, penes Augustinum, et Veronens. ms. reliqua sic habent, *Dispergentur ut edant, ipsi autem* (verius Augustinus, *si autem*) *non saturabuntur, et murmurabuntur. Ego autem cantabo potentiam tuam*, etc.

[i] Titulus idem est penes Augustinum et Veronens. ms. excepta *pro* vocula, quam hic tacet, aut levi alio librarii errore ; *In finem pro his qui immutabuntur, in tituli inscriptionem ipsi David in doctrinam, cum succendit Mesopotamiam Syriæ et Syriam Sobal, et convertit Joab* (ms. *Moab* mendose) *et percussit Edom in valle Salinarum*, etc. In textu, *misertus es nostri*, pro *nobis : et ostendisti plebi tuæ dura, potasti nos vinum* (al. *vino*) *stimulationis.*

Dedisti metuentibus te significationem : ut fugiant a facie arcus. [a] DIAPSALMA.

Ut liberentur dilecti tui : salvum fac dextera tua, et exaudi me.

Deus locutus est in sancto suo : lætabor ÷ *et* ⁚ *partibor Sichimam : et convallem tabernaculorum metibor.*

Meus est Galaad, et meus [b] *est Manasses et Ephraim fortitudo capitis mei.*

Juda rex meus : Moab olla spei meæ.

In Idumæam extendam calceamentum meum : mihi alienigenæ subditi sunt [c].

Quis deducet me in civitatem munitam? quis deducet me usque in Idumæam?

Nonne tu, Deus, qui repulisti nos? et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris?

Da nobis auxilium de tribulatione : [d] *quia vana salus hominis.*

In Deo faciemus virtutem : et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

A Dedisti metuentibus te significationem : ut fugiant a facie arcus. DIAPSALMA. Ut [g] liberentur electi tui.

Salvum me fac dextera tua, et exaudi me : Deus locutus est in sancto suo, lætabor, et [*Ms. tacet* et] dividam Sichimam et convallem tabernaculorum metibor [*Ms.* dimetibor].

Meus est Galaad, et meus est Manasses : et Ephrem fortitudo capitis mei.

Juda rex meus, Moab olla spei meæ : in Idumæam extendam calceamentum meum, mihi allophyli subditi [*Ms.* subjecti] sunt.

Quis deducet me in civitatem munitam? aut [*Ms. tacet* aut] quis deducet me usque in Idumæam?

Nonne tu, Deus, qui repulisti nos? et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris?

B Da nobis auxilium de tribulatione : et vana salus homini.

In Deo faciemus virtutem : et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

PSALMUS LX.

IN FINEM, IN HYMNIS DAVID.

[e] *Exaudi, Deus, deprecationem meam : intende orationi meæ.*

A finibus terræ ad te clamavi : dum anxiaretur cor meum, in petra exaltasti me.

Deduxisti me, quia factus es spes mea : turris fortitudinis a facie inimici.

Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula : protegar in velamento alarum tuarum. DIAPSALMA.

Quoniam tu Deus ÷ *meus* ⁚ *exaudisti orationem meam : dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.*

Dies super dies regis adjicies annos ejus usque in diem generationis et generationis.

Permanet in æternum in conspectu Dei : misericordiam et veritatem [f] ÷ *ejus* ⁚ *quis requiret?*

Sic psalmum dicam nomini tuo in sæculum ÷ *sæculi* ⁚ *ut reddam vota mea de die in diem.*

IN FINEM, [h] IN HYMNIS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Exaudi, Deus, deprecationem meam, intende orationi meæ : a finibus terræ ad te clamavi.

Dum [i] anxiaretur cor meum, in petra exaltasti me.

Deduxisti me, quia [*Ms.* quoniam] factus es spes mea : turris fortitudinis a facie inimici.

Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula : protegar in velamento alarum tuarum. DIAPSALMA.

C Quoniam tu, Deus, exaudisti orationem meam : dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.

Dies super dies [j] regis adjicies, annos usque in diem sæculi et sæcula : permanebit in æternum in conspectu Dei.

Misericordiam et veritatem quis requiret eorum? sic psallam nomini tuo, Deus [*Ms. tacet* Deus] in sæculum sæculi : ut reddam vota mea de die in diem.

PSALMUS LXI.

IN FINEM, PRO IDITHUN, PSALMUS DAVID.

Nonne Deo subjecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum.

IN FINEM, PRO IDITHUN, PSALMUS DAVID.

Nonne Deo subdita [*Ms.* subjecta] erit anima mea? [k] ab ipso enim salutare meum.

[a] Tacet in Palat. ms. *Diapsalma.*

[b] Alterum hoc, *est*, verbum in eodem ms. et apud Carum, quemadmodum et in Alexandrini codicis nupera editione obelo prænotatur. Ad Hebræi autem archetypi fidem debuerat et præcedens proxime confodi.

[c] Hic minus bene addit idem ms. *Diapsalma.*

[d] Rectius ad Græcum, ipsumque Hebræum exemplar, *et vana* legit Palatinus ms. pro *quia vana.*

[e] De more hic atque infra præpositionem verbi *Exaudi*, idem ms. obelo prænotat.

[f] Monuit Palatinus idem ms. pronomen *ejus*, quod neque in Hebræo hic resonat, jugulandum obelo esse.

[g] Cum August. Veronens. ms., *ut eruantur dilecti.*

[h] Librarii errore subsequentis Psalmi LXI titulus hic substitutus est in Veronensi ms. ac vicissim iste illi præfigitur, contradicentibus aliis omnibus, et in eodem libro Græca adversa columna.

[i] Cum Augustino idem ms., *augerentur*, tum altero D ab hoc versu, *Inquilinus sum* (Aug., *ero*) *in tabernaculo tuo usque in sæculum. Diapsalma. Cooperiar in velamento alarum tuarum, quoniam*, etc.

[j] Tantum unius nominis metathesi, *regis* post *adjicies*, abludit ab Augustino Veronens. liber, cætera ad unguem, si manifesta scripturæ menda excipias, *annos ejus usque in diem generationis et generationis.* Paulo post *et veritatem ejus quis requiret? Sic psallam*, etc.

[k] Prior codicis Veronensis lectio erat, *quoniam ab ipso est patientia mea :* sicque in adversa Græca Latinis litteris pagina, *oti par autu estin e ypomone mu :* quæ non hujus, sed sexti versiculi propria in reliquis omnibus libris sententia est. Et e Græcis quidem, aut libris, aut tractatoribus si quis ita unquam hic loci egerit, haud scio : e Latinis unum scio ita præferre codicem Carnutensem, qui *secundum Græcum* inscribitur. Facile autem errori amanuensium, non archetypi alicujus auctoritati hoc tribuo : quod adeo recte in ipso Veronensi codice emendatum est an-

A *Nam et ipse Deus meus, et salutaris meus, susceptor meus, non movebor amplius.*

Quousque irruitis in hominem? interficitis universi vos: tamquam parieti inclinato et maceriæ depulsæ?

Verumtamen pretium meum cogitaverunt repellere, cucurri in siti: ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant. DIAPSALMA.

Verumtamen Deo subjecta esto, anima mea: quoniam ab ipso patientia mea.

[a] *Quia ipse Deus meus, et salvator meus, adjutor meus, non emigrabo.*

In Deo salutare meum et gloria mea: Deus auxilii mei [b] ÷ *et* ⁝ *spes mea in Deo* ÷ *est* ⁝

B *Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra: Deus adjutor noster* [c] ÷ *in æternum* ⁝ DIAPSALMA.

Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris: ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum.

Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere: divitiæ si affluant, nolite cor apponere.

Semel locutus est Deus, duo hæc audivi, quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia: quia tu reddes unicuique juxta opera sua.

Etenim ipse est Deus meus, et salutaris meus, [e] adjutor meus, non movebor amplius.

Quousque irruitis in homines? interficitis universos: tamquam parieti inclinato, et maceriæ impulsæ?

Verumtamen honorem meum cogitaverunt repellere, cucurri in siti: ore suo benedicebant, et in [*Ms. tacet* in] corde suo maledicebant: DIAPSALMA.

Verumtamen Deo subdita erit [*Ms.* subjicietur] anima mea: quoniam ab ipso est patientia mea.

Etenim [*Ms.* quoniam] ipse est Deus meus, et [*Ms. tacet* et] salutaris meus: adjutor [*Ms.* susceptor] meus, non emigrabo.

In Deo salutare meum et [*Ms. tacet* et] gloria mea: Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est.

Sperate in [f] eo, omnis conventus plebis, et effundite coram illo corda vestra: quia Deus adjutor noster est [*Ms. tacet* est]. DIAPSALMA.

Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris: ut decipiant ipsi de vanitate sua in idipsum.

Nolite sperare in iniquitate: et in rapinis nolite concupiscere.

Divitiæ si affluant, nolite cor apponere: semel locutus est Deus, duo hæc audivi.

Quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia: quia tu reddes singulis secundum opera eorum.

PSALMUS LXII.

C PSALMUS DAVID, CUM ESSET IN DESERTO IDUMÆÆ.

Deus Deus meus, ad te de luce vigilo.

Sitivit [d] ÷ *in* ⁝ *te anima mea: quam multipliciter tibi caro mea:*

In ⁜ *terra* ⁝ *deserta, et invia, et inaquosa, sic in sancto apparui tibi: ut viderem virtutem tuam et gloriam tuam.*

Quoniam melior est misericordia tua super vitas: labia mea laudabunt te.

Sic benedicam te in vita mea: ÷ *et* ⁝ *in nomine tuo levabo manus meas.*

PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID], CUM ESSET IN DESERTO IDUMÆÆ.

Deus Deus meus, ad te de luce vigilo.

Sitivit in te anima mea: quam multipliciter tibi et caro mea!

In [g] deserto, et in invio et inaquoso, sic in sancto apparui tibi: ut viderem virtutem [*Ms.* potentiam] tuam et gloriam tuam.

Quia melior est misericordia tua [h] super vitas: labia mea laudabunt te.

Sic benedicam te in vita mea: et in nomine tuo levabo manus meas.

tiqua, ac fortasse eadem, quæ reliquum textum perscripserat manu in utraque pagina, *ab ipso enim salutare meum*, et, *par autu gar te sotirion mu.*

[a] Ad hunc modum in Palatino ms. et apud Carum affertur, ÷ *Quia* ⁝ *ipse* ÷ *Deus meus* ⁝ *et salvator*, etc. haud recte, tametsi aliter habet Hebræus ad verbum *Tantummodo ipse rupes mea:* sed illud צורי D passim metaphorice pro *Deo* accipitur, ac vertunt LXX: θεός μου.

[b] Huic quoque *et* copulæ, quæ neque in Hebræo resonat, ad Palatini ms. fidem veru præponimus. De subsequentis versiculi obelo ipsemet S. Pater in epist. ad Sunniam et Fretelam fide jubet.

[c] Obelum istius loci probat idem Hieronymus dicens: Ergo, *in æternum*, obelus est. MART.

[d] Hieronymus legit in epistola sua, *Sitivit tibi anima mea*, pro quo (inquit) in Græco sit, *Sitivit in te anima mea.* Subjungit etiam in Hebræo haberi LACH (לך) quod significat, *tibi*, quod et omnes interpretes transtulerunt. Ergo secundum linguæ proprietatem versum est in Latinum. MART.

—Obelum Palatin. ms. prætermittit. In ipso quoque Græco textu sine præpositione est ἐδίψησέ σοι. Videsis epist. ad Sunniam et Fretelam. Peccat vero mox in asterisco apponendo idem Palatin. ms.

[e] Veronens. cum Augustino *susceptor*, pro *adjutor:* et subsequenti versu, *quousque apponentes super hominem? interficientes* (Aug., *interficite*), *omnes tamquam*, etc.

[f] Cum Augustino Veronens. ms., *sperate in eum omne concilium plebis: effundite coram illo corda vestra: Deus adjutor noster*, absque eo, quod subsequitur, *est* verbo. Tum in sequentis versiculi fine, *decipiant ipsi de vanitate in unum.* Et, *nolite sperare super iniquitatem, et in rapinam* (Al. *rapina*) *ne concupiscatis. Divitiæ si affluant, ne apponatis cor:* denique, *reddes unicuique secundum opera ejus*, vel *sua.*

[g] Veronens. ms., *In terra deserta et invia* (Aug., *et sine via*) *et sine aqua, sic*, etc.

[h] Prætermisit Veron. Psalterii editor verba, *super vitas*, quæ ait in eo codice deesse. Immo effugerunt ejus diligentiam, prostant enim, tametsi paulo exesis vetustate aliquot litteris, in eo ipso exemplari, ac lecta nobis sunt.

Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea : et labiis exsultationis laudabit os meum [a].

Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te : quia fuisti adjutor meus.

Et in velamento alarum tuarum exsultabo, adhæsit anima mea post te : me suscepit dextera tua.

Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ : tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt.

Rex vero lætabitur in [illegible], laudabuntur omnes, qui jurant in eo : quia obstructum est os loquentium iniqua.

A

Sicut [e] adipe et pinguedine repleatur anima mea : et labia exsultationis laudabunt nomen tuum.

Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te : quia fuisti adjutor meus.

Et in velamento alarum tuarum exsultabo, adhæsit anima mea post te : me suscepit dextera tua.

Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ : tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt.

Rex vero lætabitur in Domino, laudabuntur omnes, qui jurant in eo : quia obstructum est os loquentium iniqua.

PSALMUS LXIII.

B

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Exaudi, Deus, orationem meam, cum deprecor : a timore inimici eripe animam meam.

Protexisti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem.

Quia exacuerunt ut gladium linguas suas : intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum.

Subito sagittabunt eum, et non timebunt : firmaverunt sibi sermonem nequam.

Narraverunt ut absconderent laqueos, dixerunt : Quis videbit eos?

Scrutati sunt iniquitates : defecerunt scrutantes scrutinio.

[b] *Accedet homo ad cor altum : et exaltabitur Deus.*

Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum : et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum.

Conturbati sunt omnes, qui videbant eos : et timuit omnis homo.

Et annuntiaverunt opera Dei : et facta ejus intellexerunt.

Lætabitur justus in Domino, et sperabit in eo : et laudabuntur omnes recti corde.

IN FINEM, PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Exaudi, Deus, orationem meam, cum [f] deprecor : a timore inimici eripe animam meam.

Protexisti me a conventu malignantium, et a multitudine operantium iniquitatem.

Quia [*Ms.* qui] exacuerunt ut [*Ms.* tamquam] gladium linguas suas : intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent [g] in occultis immaculatum.

Subito sagittabunt eum, et non timebunt, firmaverunt sibi verbum malum : disputaverunt ut absconderent laqueos, dixerunt : Quis videbit eos?

Scrutati sunt iniquitatem : defecerunt scrutantes scrutinium.

Accedet homo ad cor altum : et exaltabitur Deus.

C

Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum : et pro nihilo habuerunt contra eos linguæ ipsorum.

Conturbati sunt omnes, qui videbant eos : et timuit omnis homo.

Annuntiaverunt opera Dei : et facta ejus intellexerunt.

Lætabitur justus in Domino, et sperabit in eo : et laudabuntur omnes recti corde.

PSALMUS LXIV.

IN FINEM PSALMUS DAVID, [c] ⁜ CANTICUM :

Te decet hymnus Deus, in Sion : et tibi reddetur votum ÷ in Jerusalem :

[d] *Exaudi orationem ÷ meam : ad te omnis caro veniet.*

D

IN FINEM, PSALMUS DAVID, CANTICUM JEREMIÆ ET [h] AGGÆI DE VERBO PEREGRINATIONIS, QUANDO INCIPIEBANT PROFICISCI.

Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem.

Exaudi orationem meam : ad te omnis caro veniet.

---

[a] Subjungit hic Palatinus ms. *Diapsalma.*

[b] Rescripsit sequior manus in eodem codice, *Accedit*, ubi et *Diapsalma* in fine versus ascribitur.

[c] Hic addita sunt plurima verba in mss. codicibus. Carnutensis hoc modo legit : *In finem, Psalmus David,* ⁜ *Canticum Hieremiæ et Aggæi* ÷ *de verbo peregrinationis, quando incipiebant proficisci :* alii pro Aggæo habent nomen Ezechielis, sed absque ullo signo asterisci et obeli in cæteris. Nos quæ leguntur in Hebræo et apud LXX retinuimus, addita vero a librariis abjecimus. MART.

— Prætermisso asterisco, addit Palatinus ms. reliquum ad Romani Psalterii instar titulum : *Canticum Jeremiæ et Ezechielis de verbo peregrinationis, quando incipiebant proficisci.* Martianæus *Aggæi*, pro *Ezechielis* nomine in Carnutensi ms. invenit, in quo et reliqua verba obelo pronotabantur. Carus ea ferme cum Veronensi ms. legit, *populo transmigrationis, cum inciperent exire.*

[d] Præpositionem verbi *Exaudi*, idem Palatin. ms. de more jugulat. Ad cujus fidem subsequenti versu *et* copulam, quæ neque in Hebræo resonat, obelo confodimus.

[e] Juxta Augustinum idem ms. : *Tamquam adipe*, etc., *repleta est* (Aug. *repleatur*) *anima mea.* Et, *Si memoratus sum tui*, etc. Postremo versu : *laudabitur omnis qui jurat in ipso, quoniam oppilatum est os*, etc.

[f] Juxta Augustinum Veronensis ms. *tribulor.* Mox pro *eripe* August. *erue*, Veronens. *libera.*

[g] Pari consensu iidem, *ut sagittent in abscondito immaculatum. Repente sagittabunt*, etc., *firmaverunt* (vel *obfirmaverunt*) *sibi sermonem malignum : narraverunt ut absconderent muscipulas*, etc. Tum, *Perscrutati sunt :* et, *defecerunt scrutantes. Accedet homo et cor altum*, etc. et, *Sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum, et infirmatæ sunt super eos linguæ eorum.* Denique, *et annuntiaverunt.... omnes, qui recto* (al. *recti*) *sunt corde.*

[h] Veronensis ms. : *et Ezechiel ex populo transmigrationis cum inciperent exire*, juxta Augustinum. Vide quæ ad oppositam columnam annotamus.

Verba iniquorum prævaluerunt super nos : ✠ et ⁏ impietatibus nostris tu propitiaberis. A

Beatus quem elegisti, et assumpsisti : [a] *inhabitabit ✠ in ⁏ atriis tuis.*

Replebimur in bonis domus tuæ : sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate.

Exaudi nos, Deus, salutaris noster : spes omnium finium terræ, et in mari longe.

Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia : qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum ejus.

Turbabuntur gentes, et timebunt qui habitant terminos a signis tuis : exitus matutini et [b] *vespere delectabis.*

Visitasti terram, et inebriasti eam : multiplicasti locupletare eam.

Flumen Dei repletum est aquis, parasti cibum illorum : quoniam ita est præparatio ejus [id est *terræ.*]

Rivos ejus inebria, multiplica genimina ejus : in stillicidiis ejus lætabitur germinans.

Benedices coronæ anni benignitatis tuæ : et campi tui replebuntur ubertate.

Pinguescent speciosa deserti : et exsultatione colles accingentur.

Induti sunt arietes ovium, et valles abundabunt frumento : clamabunt, etenim hymnum dicent.

[d]Verba iniquorum prævaluerunt super nos : et impietatibus nostris tu propitiaberis.

Beatus quem elegisti et assumpsisti : inhabitabit in tabernaculis tuis.

Replebimur [*Ms.* replebitur] in bonis domus tuæ : sanctum est templum tuum, mirabile [*Ms.* admirabile] in æquitate.

Exaudi nos, Deus, salutaris noster : spes omnium finium terræ, et in mari longe.

Præparans montes [e] in virtute tua, accinctus potentia : qui conturbas fundum maris, sonum autem [f] fluctuum ejus quis sustinebit ?

Turbabuntur gentes, et timebunt omnes qui habitant fines terræ a signis tuis.

Exitus[g] matutini et vesperi delectaberis : visitasti terram, et inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. B

Flumen Dei repletum est aqua, parasti cibum illorum : quia [*Ms.* quoniam] ita est præparatio tua.

Rivos ejus inebrians, multiplicans generationes ejus : in stillicidiis suis lætabitur, dum exorietur.

Benedices coronam anni benignitatis tuæ : et campi tui replebuntur ubertate.

Pinguescent fines deserti : et exsultatione colles accingentur.

Induti sunt arietes ovium, et convalles abundabunt frumento, etenim clamabunt, et hymnum dicent.

PSALMUS LXV.

IN FINEM [c] CANTICUM PSALMI ✠ RESURRECTIONIS ⁏ C

Jubilate Deo, omnis terra, psalmum dicite nomini ejus : date gloriam laudi ejus.

Dicite Deo : Quam terribilia sunt opera tua ✠ Domine ⁏ in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Omnis terra adoret te, et psallat tibi : psalmum dicat nomini tuo. Diapsalma.

Venite, et videte opera Dei : terribilis ✠ in ⁏ consiliis super filios hominum.

✠ Qui ⁏ convertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede : ibi lætabimur in ipso.

IN FINEM [h] PSALMUS DAVID, CANTICUM RESURRECTIONIS.

Jubilate Deo, omnis terra, psalmum dicite nomini ejus : date gloriam laudi ejus.

Dicite Deo : Quam terribilia sunt opera tua : in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Omnis terra adoret te, et psallat tibi : psalmum dicat nomini tuo, altissime. Diapsalma.

Venite, et videte opera Domini : [i] quam terribilis in consiliis super filios hominum.

Qui convertit mare in aridam, et flumina pertransibunt pede : ibi lætabimur in idipsum.

[a] Priorem hanc, ex qua verbum componitur, *in* præpositionem, non quæ subsequitur, idem ms. obelo prænotat. Carus neutrum habet. Subsequenti autem versu pari consensu eamdem *in* præpositam *bonis* voculam immerito obelo transverberant : ut et paulo post *et* copulam, ✠ *et* ⁏ *in mari*, etc.

[b] Rescribendum videtur in gignendi casu *vesperæ*, cujus casus est quoque *vesperi*, in opposita Romana, atque aliis Latinis interpretationibus. Arnobius, *In exitu matutini et vesperi delectabitur Deus.* Sed et LXX ἑσπέρας.

[c] Palatinus ms. ut est in Romana editione, *In finem psalmus David canticum resurrectionis.*

[d] Hic *sermones*, pro *verba*, et sequenti versu *atriis*, pro *tabernaculis* : tum *in justitia*, pro *in æquitate*, et *Salvator*, pro *Salutaris*, idem cum Augustino ms. legit.

[e] Iidem consensu perpetuo libri, *in fortitudine sua, circumcinctus in potentatu* : et mox *sonum fluctuum ejus quis sufferet*, mendose Veronens. *suffert.* Ante Hieronymum legebatur, *Quis sustinebit*, quod ipsum superfluum esse in epist. ad Sunniam et Fretelam docuit.

[f] In Græco additum scribitis, inquit Hieronymus ad Sunn. et Fretel., *quis sustinebit ?* Quod superfluum est : subauditur enim, qui conturbas profundum maris, et conturbas sonum fluctuum ejus. Mart.

[g] Continenter cum Augustino Veronens. liber : *Exitus mane, et vespere delectabis* : et, *multiplicasti ditare eam. Fluvius Dei repletus est*, etc. *Sulcos ejus inebria, et multiplica generationes*, etc. ; et, *cum exorietur*. In fine, *abundabunt frumento*, *clamabunt*, *et enim hymnum dicent.* D

[h] Titulus penes Augustinum et Veronens. ms. idem atque in opposito Gallicano Psalterio est. In textu, *psallite autem* pro *psalmum dicite*, ut et versu tertio *psallat* : tum *timenda* pro *terribilia*, ac *potentiæ* pro *virtutis*, pari consensu præferunt.

[i] Tacent *quam* voculam iidem libri : tum legunt, *in flumine pertransibunt pede*, *ibi jocundabimur in ipso* : et mox *inamaricant*, vel *amaricant*, pro *iram provocant*. Barbara ea vox, Latinisque auribus inaudita, ad vim verbi exprimendam, Augustino haud displicuit, qui eam supra ad psal. LV, 14, ubi occurrit, suo calculo comprobavit, *Ipsi ergo*, inquiens, *inamaricaverunt Deum, qui peccando in eam ægritudinem devenerunt*. Ac suo proprie sensu infra in psalm. CXXXIV : *Amorrhæi interpretantur amaricantes. Jam hic videte si intelligere possumus, quomodo amaricantes regem habeant tentationem oculorum.* Et mox:

Qui dominatur in virtute sua [a] ÷ *in* : *æternum, oculi ejus super gentes respiciunt : qui exasperant non exaltentur in semetipsis.* Diapsalma. A

Benedicite, gentes, Deum nostrum, et auditam facite vocem laudis ejus :

Qui posuit animam meam ad vitam : et non dedit in commotionem pedes meos.

Quoniam probasti nos, Deus : igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.

Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro : imposuisti homines super capita nostra.

Transivimus per ignem, et aquam : et eduxisti nos in refrigerium.

Introibo in domum tuam in holocaustis : reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. B

Et locutum est os meum, in tribulatione mea.

Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum : offeram ÷ *tibi* : *boves cum hircis.* Diapsalma.

Venite, audite, et narrabo omnes qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ.

[b] *Ad ipsum ore meo clamavi : et exaltavi sub lingua mea.*

Iniquitatem si aspexi in corde meo : non exaudiet Dominus.

Propterea exaudivit Deus : et attendit voci deprecationis meæ.

Benedictus Deus : qui non amovit orationem meam, et misericordiam suam a me.

Qui dominatur in virtute sua in æternum oculi ejus super gentes respiciunt : qui in iram provocant, non exaltentur in semetipsis. Diapsalma.

Benedicite, gentes, Deum nostrum : et [c] obaudite vocem laudis ejus.

Qui posuit animam meam ad vitam : et non dedit commoveri pedes meos.

Quoniam probasti nos, Deus, igne nos examinasti : sicut igne examinatur argentum.

Induxisti nos in laqueum [*Ms.* muscipulam], posuit tribulationes in dorso nostro [*Ms.* dorsa nostra] : imposuisti : [d] hominem super capita nostra.

Transivimus per ignem et aquam : et induxisti nos in refrigerium.

Introibo in domum tuam in holocaustis : [e] reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea.

Et locutum est os meum, in tribulatione mea :

Holocausta medullata offeram tibi cum [f] incenso et arietibus, offeram tibi boves cum hircis. Diapsalma.

Venite, et audite me [*Ms. tacet* me], et narrabo vobis omnes qui timetis Deum [*Ms.* Dominum], quanta fecit animæ meæ.

Ad ipsum ore meo clamavi, et exaltavi [*Ms.* exsultavi] sub lingua mea.

Iniquitatem si conspexi in corde meo : non exaudiet Deus [*Ms.* Dominus].

Propterea exaudivit [g] me Deus : et intendit voci deprecationis meæ.

Benedictus Dominus : qui non amovit deprecationem meam, et misericordiam suam a me.

C

PSALMUS LXVI.

In finem, in hymnis, psalmus cantici ÷ David :

Deus misereatur nostri, et benedicat nobis, illuminet

In finem, in [h] hymnis. Psalmus cantici David :

Deus misereatur nobis, et benedicat nos ; illumi-

Jam quid mirum est, si amaricantes talem habeant regem, mendacem regem? Nisi enim mendacium et simulatio præcedat, non sunt amaricantes in Ecclesia : inde enim amaricant, quia fingunt. Præcedit tentatio oculorum : amaricatio sequitur, etc.

[a] Mss. Sagensis ac Regius, cum edito Cari, imaginem stellæ hic pro veru reponunt, *qui dominatur in virtute sua* ⁎ *in æternum* : Sorbonicum secuti sumus, qui obelo jugulat solam præpositionem ÷ *in* : quia non legitur in Hebræo. San-Germanensis noster num. 8 notat obelo ÷ *in æternum*. Mart.

— Legit sine obelo Palatinus ms., qui et subsequens in fine versus *Diapsalma* tacet : peccatque statim superfluo obelo, ubi prima manu præfert : *Benedicite, gentes, Deo* ÷ *nostro* : secundis quoque curis *Deum* ÷ *nostrum*. D

[b] Expunximus, quem præfigebat Martianæus, ac Palatinus ipse ms. *ad* præpositioni obelum : satis enim in Hebræo אליו ea resonat. Tum idem ms. de more præpositionem verbi *exaudio*, subsequenti atque altero versu jugulat.

[c] Augustinus et Veron. ms., *audite :* et, *posuit animam meam in vitam, et non dedit in motum pedes meos. Quoniam probasti nos, Deus, ignisti nos sicut ignitur argentum.* Hoc usus est verbo et Prudentius, hymno de S. Romano martyre sub finem :

Acus minutas ingerunt fornacibus,
His membra pergunt urere, ut igniverint.

[d] Vitiosa verborum trajectio, librarii tamen unius culpa, in Veronensi est codice, quæ ab ejus editore nec verbo tenus notata est, *imposuisti super homines capita nostra*, pro *homines super*, etc. Pervertit tamen hæc una omnem sensum, nec liber est ullus, qui cum ea consentiat.

[e] Quæ hinc subsequuntur, ad psalmi usque LXVII postremos versus, recentiori manu in Veronensi ms. supplentur, satisque manifestis indiciis constat, calligraphum, qui id sibi negotii dedit, non ab exoletis prioribus foliis, sed ab alio, ut fors tulit, exemplari descripsisse. Dissentit adeo passim ab Augustino, iis ipsis in locis quibus ipse a cæteris differt. Nec præterea licet de ejus ætate hariolari ex scriptura, antiquam enim litterarum formam et ductus, ne ab reliquo codice abhorreret, studiose conatus est imitari, non quam suo ævo obtinebat, characterum speciem exhibuit.

[f] Hunc locum reprehendit Hieronymus dicens : *Invenisse vos dicitis : cum incenso et arietibus :* sed male : in Hebræo enim scriptum est : im catoroth elim (עם קטרת אילים) *quod interpretatur*, *μετὰ θυμιάματος κριῶν*, *id est*, *cum incenso arietum*. Mart.

— Ms. Veronensis, *incensis* plurium numero, quem haud scio siquis alius liber præferat. Videsis Hieronymum in epist. sæpius laudata ad Sunniam et Fretelam. Tacet porro idem ms. *Diapsalma*, tum quod huic versiculo subditur, cum reliqua subsequentium psalmorum, quorum et inscriptiones prætermittit. Nempe hæc erant postmodum dipingenda ex minio.

[g] Respuit hoc pronomen *me*, S. Pater in epist. ad Sunniam et Veronens. ms. tum hoc, cum subsequenti versu *orationem* pro *deprecationem* habet : et priori quidem loco cum Augustino.

[h] Veronens. ms. sequiori adhuc manu *in laudibus*

vultum suum super nos, ÷ *et* [a] *misereatur nostri* : A
DIAPSALMA.

Ut cognoscamus in terra viam tuam : in omnibus gentibus salutare tuum.

Confiteantur tibi populi, Deus : confiteantur tibi populi omnes.

Lætentur et exsultent gentes : quoniam judicas populos in æquitate, et gentes in terra dirigis. DIAPSALMA.

Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes : terra dedit fructum suum.

Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus : et metuant eum omnes fines terræ.

net vultum suum super nos, et misereatur nobis.

Ut cognoscamus in terra viam tuam : in omnibus gentibus salutare tuum.

Confiteantur tibi populi, Deus : confiteantur tibi populi omnes.

Lætentur et exsultent gentes : quoniam judicas populos in æquitate, et gentes in terra dirigis. DIAPSALMA.

Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes : terra dedit fructum suum.

Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus : et metuant eum omnes fines terræ.

PSALMUS LXVII.

IN FINEM, [b] IPSI DAVID PSALMUS CANTICI.

Exsurgat Deus, ÷ *et* : *dissipentur inimici ejus : et fugiant, qui oderunt eum, a facie ejus.*

Sicut deficit fumus, deficiant : sicut fluit cera a facie ignis, ÷ *sic* : *pereant peccatores a facie Dei.*

B
Et justi epulentur, [c] ÷ *et* : *exsultent in conspectu Dei : et delectentur in lætitia.*

Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus : iter facite ei, qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi.

Et exsultate in conspectu [d] *ejus,* ÷ *turbabuntur a facie ejus* : *patris orphanorum et judicis viduarum.*

Deus in loco sancto suo : Deus, qui habitare facit [e] *unanimes in domo.*

÷ *Qui* : *educit vinctos in fortitudine : similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulcris.*

C
Deus, cum egredereris in conspectu populi tui : cum pertransires in deserto [Al. *desertum*]. DIAPSALMA.

Terra mota est, et ÷ *enim* : *cœli distillaverunt a facie Dei Sinai* ※ *a facie Dei Israel* :

Pluviam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ : et infirmata est, tu ÷ *vero* : *perfecisti eam.*

Animalia tua habitabunt in ea : parasti in dulcedine

[f] IN FINEM, PSALMUS CANTICI DAVID.

Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, et fugiant a facie ejus, qui oderunt eum.

Sicut deficit fumus, deficiant : sicut fluit cera a facie ignis : sic pereant peccatores a facie Dei, et [*Ms. tacet* et] justi epulentur.

Exsultent [*Ms.* et exsultent] in conspectu Dei : et delectentur in lætitia.

Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus : iter facite ei, qui ascendit super occasum, Dominus nomen est ei [*Ms.* illi].

Gaudete [*Ms.* exsultate] in conspectu ejus, turbabuntur a facie ejus : patris orphanorum et judicis viduarum.

Deus in loco sancto suo : Deus qui [*Ms. tacet* qui] habitare facit unanimes in domo.

Qui educit vinctos in fortitudine : similiter et [*Ms. tacet* et] eos qui in iram provocant, qui habitant in sepulcris.

Deus, dum egredereris [g] coram populo tuo : dum transgredereris per desertum. DIAPSALMA. Terra mota est.

Etenim cœli distillaverunt a facie Dei : mons Sina a facie Dei Israel.

Pluviam voluntariam segregans [*Ms.* segrega], Deus, hæreditati tuæ : etenim [*Ms.* et] infirmata est, tu vero perfecisti eam.

Animalia tua inhabitabunt in ea : parasti in dul-

canticum ipsi David : ac statim in textu *benedicat nobis.*

[a] Errat Palatin. ms. qui unam *et* voculam ὀβελίζει, et *Diapsalma* subsequenti versui subjungit.

[b] Tacet Palatin. ms. pronomen *ipsi.* In textu autem præpositionem verbi *Exsurgat* solito obelo prænotat. Subsequentem *et* copulam nos ad Hebræi textus fidem veru confodimus, ac vicissim ad idem archetypum cum Palatino ms. et Cari quoque editione alteram, ubi dicitur, *et fugiant*, ab eo eximimus, quo immerito a Martianæo et Grabio prænotabatur.

[c] Rectius Palatinus ms. cum obelo ipsam *et* copulam prætermittit. Nos *Diapsalma*, quod huic versiculo in Martianæi editione subjunctum erat, ad ejusdem ms., tum maxime Hebræi textus, atque ipsius Græci fidem expunximus.

[d] Depravata docet Hieronymus exemplaria, ubi conjunctio *et* non legitur : sic enim scribebat ad Sunn. et Fretel. : *Exsultate in conspectu ejus* : pro quo in Græco invenisse vos dicitis, *Et exsultate in conspectu ejus*. Quod ita versum est et a nobis, sed a quo in codice vestro corruptum sit, scire non possum. Ms. Sorbonicus legit sine *et*, sed in margine habet istam notulam : Et, *habetur in quibusdam.* In Psalterio Carnutensi scriptum erat prima manu, *Et exsultate*, etc., postea vero corruptum est ab imperito emendatore. MART.

D
[e] Pro *unanimes*, Palatinus ms. et Carus *unius moris* legunt, propius Græco μονοτρόπους. S. Augustinus, cui et nota lectio utraque fuit, prætulit, *unius modi : Qui enim*, inquit, τρόποι *Græce dicuntur, et modi et mores Latine interpretari possunt.*

[f] Vacat, ut diximus, in Veronensi ms. supplendo titulo spatium.

[g] Corrupte Veronens. ms., *egredieris*, et mox, *transgredieris in deserto*, neque addit *Diapsalma*. Subsequenti versu, *a facie Dei Sinai*, pro *mons Sina*, quod ab exemplari suo abhorrere ipse notat Augustinus, ubi ait, *Quidam codices et Latini et Græci non habent :* mons Sina : *sed*, a facie Dei Sina, a facie Dei Israel. Verum, ut diximus, hæc, quæ posterior manus supplevit, folia ab alius recensionis libro descripta sunt, quæ adeo comparare cum Augustino, nihil interest.

tua pauperi, Deus.

Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa.

Rex virtutum ※ dilecti : et speciei domus dividere spolia.

Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ : et posteriora ※ dorsi : ejus in pallore auri. Diapsalma :

Dum discernit cœlestis reges super eam, nive dealbabuntur in Selmon, mons Dei mons pinguis.

Mons coagulatus, mons pinguis : ut quid suspicamini montes coagulatos?

Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo : etenim Dominus habitabit [a] *in finem.*

Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium : Dominus in eis [b] *※ in : Sina in sancto.*

Ascendisti in altum, cepisti captivitatem : accepisti dona in hominibus.

Etenim non credentes [c] *inhabitare Dominum Deum.*

Benedictus Dominus die quotidie : prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum. Diapsalma.

Deus noster, Deus salvos ÷ faciendi : et Domini ※ Domini : exitus mortis.

Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem capilli ÷ per : ambulantium in delictis suis.

Dixit Dominus: Ex Basan, convertam, convertam in profundum maris.

Ut intingatur pes tuus in sanguine : lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.

Viderunt ingressus tuos, Deus, ingressus Dei mei, regis mei ÷ qui est : in sancto.

Prævenerunt principes conjuncti psallentibus, in medio juvencularum, tympanistriarum. Diapsalma.

In ecclesiis benedicite Deo Domino, de fontibus Israel.

Ibi Benjamin adolescentulus, in mentis excessu.

Principes Juda, duces eorum: principes Zabulon, principes Nephthali.

Manda, Deus, virtuli tuæ: confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis.

A cedine tua pauperes [*Ms.* pauperi], Deus.

Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa : rex virtutum dilecti, et speciei [*Ms.* species] domus dividere spolia.

Si dormiatis inter [*Ms.* in] medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora dorsi ejus in specie auri. Diapsalma [*Ms. tacet* Diapsalma].

Dum discernit cœlestis reges super eam : nive dealbabuntur in Selmon.

Montem Dei, montem uberem : mons [d] coagulatus, mons pinguis.

Ut quid suscipitis montem uberem? mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo : etenim Dominus habitabit usque in finem.

Currus Dei decem millium multiplex, millia læ-
B tantium.

Dominus in illis in Sina in sancto, ascendens in altum : captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.

Etenim non credunt inhabitare: Dominus Deus benedictus.

Benedictus Dominus de die in diem: prosperum iter faciet nobis Deus salutaris noster : Diapsalma. Deus noster, Deus salvos faciendi, et Domini exitus mortis.

Verumtamen Deus conquassabit [*Ms.* conquassavit] capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis.

Dixit Dominus : Ex Basan convertar, convertar in profundum maris : [e] donec intingatur pes tuus in
C sanguine.

Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso : [f] visi sunt gressus tui, Deus, ingressus Dei mei regis, qui est in sancto ipsius.

Prævenerunt principes conjuncti psallentibus, in medio juvenum tympanistariarum. Diapsalma.

In ecclesiis benedicite Dominum Deum de fontibus Israel.

Ibi Benjamin adolescentior in pavore, principes Juda, duces eorum : principes Zabulon, et [*Ms. tac.* et] principes Nephthali.

Manda, Deus, [g] virtutem tuam : confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis a templo sancto tuo, quod

[a] Perperam in cod. Palatino verba *in finem*, obelo prænotantur.

[b] In Palatino ms. perquam recte ad Hebræi quoque textus fidem prior isthæc *in* præpositio confoditur, quod et probatum est nobis.

[c] Idem ms. præfixo de more præpositioni obelo, ÷ *in* : *habitare*. Quod sequitur *Diapsalma*, alterum adhuc post versum idem ms. differt. Recolenda autem hic est tota S. Patris pericope in hos versus ex Epist. ad Sunniam et Fretelam, quam brevitatis gratia prætermittimus.

[d] Veronens. ms., *mons incaseatus, mons uber. Ut quid suscēpistis* (pro *suscipitis*) *montes caseatos, montem, in quo placuit Deo*, etc. ; et mox, *decem millia multiplex lætantium :* et paulo post, *in Sinai in Sancto, ascendisti in altum*, etc. Tum altero ab hoc versu, *Benedictus Dominus die quotidie, prosperum iter nobis*, absque *faciet :* neque addit *Diapsalma :* addit vero alterum *Domini* cum Vulgatis, ubi dicitur, *Do-*
D *mini, Domini exitus mortis.*

[e] Veronens. ms. *ut intinguatur* (August. *tinguatur*) paulo post *ingressus tui Deus*, etc., in quem locum videsis Hieronymum epist. ad Sunniam, etc. In fine versiculi pronomen *ipsius* tacet : tum habet *juvencularum*, pro *juvenum*, neque addit *Diapsalma;* et, *Deo Domino*, habet pro *Dominum Deum*, etc.

[f] De hoc versiculo Hieronymus multa disseruit, monens scriptoris vitium relinquendum, qui nominativum posuit pro accusativo : licet et in Septuaginta et in Ἑξαπλοῖς ita reperiretur, ἐθεώρησαν τὰς πορείας σου ὦ Θεός ; et pro eo quod est ἐθεωρήθησαν : quod et obtinuit consuetudo. Cætera vide in epistola Hieronymiana. Mart.

[g] Veronens. ms. *virtuli tuæ, confirma, Deus, quod operaris in nobis, a templo tuo in Jerusalem, tibi offerunt reges munera. Increpas feras silvæ: concilia taurorum inter vaccas populorum, ut non excludantur*, etc.

A templo tuo in Jerusalem: tibi [a] *offerent reges munera.*

Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum: ÷ ut ⁚ excludant eos, qui probati sunt argento.

Dissipa gentes quæ bella volunt, venient legati ex Ægypto: Æthiopia præveniet manus ejus Deo.

Regna terræ, cantate Deo: psallite Domino. [b] DIAPSALMA.

÷ Psallite Deo ⁚ qui ascendit super cœlum cœli, ad orientem.

Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, date gloriam Deo: super Israel magnificentia ejus, et virtus ejus in nubibus.

Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel, ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi ÷ suæ ⁚ benedictus Deus.

A est in Jerusalem, tibi offerent reges munera.

Increpa feras silvarum, concilium taurorum inter vaccas populorum: ut excludantur hi qui probati sunt argento.

Dissipa gentes, quæ bella volunt, venient legati ex Ægypto: Æthiopia præveniet manus ejus [*Ms.* suas] Deo.

Regna terræ, cantate Deo, [c] psallite Domino. DIAPSALMA [*Ms. tac.* DIAPSALMA]. Psallite Deo, qui ascendit super cœlos cœlorum ad orientem.

Ecce dabit vocem suam, vocem virtutis suæ [*Ms. tac.* suæ]: date honorem [*Ms.* gloriam] Deo.

Super Israel magnificentia ejus: et virtus ejus in nubibus.

Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel, ipse dabit virtutem [*Ms* virtutes] et fortitudinem plebi suæ: benedictus Deus.

PSALMUS LXVIII.

IN FINEM, PRO IIS QUI COMMUTABUNTUR DAVID.

Salvum me fac, Deus: quoniam intraverunt aquæ [e] *÷ usque ⁚ ad animam meam.*

Infixus sum in limo profundi: et non est substantia.

Veni in altitudinem maris: et tempestas demersit me.

Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ: defecerunt oculi mei dum spero in Deum meum.

Multiplicati sunt super capillos capitis mei: qui oderunt me gratis.

Confortati sunt qui persecuti sunt me, inimici mei injuste quæ non rapui, tunc exsolvebam [d].

Deus, tu scis insipientiam meam: et delicta mea a te non sunt abscondita.

Non erubescant in me, qui expectant te, Domine, Domine virtutum.

Non confundantur super me, qui quærunt te, Deus Israel.

Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam.

Extraneus factus sum fratribus meis: et peregrinus filiis matris meæ.

Quoniam zelus domus tuæ comedit me: et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.

Et operui in jejunio animam meam: et factum est in opprobrium mihi.

Et posui vestimentum meum cilicium: et factus sum illis in parabolam.

B IN FINEM, PRO HIS QUI [f] COMMUTABUNTUR, PSALMUS DAVID.

Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ, usque ad animam meam: infixus sum in limo [*Ms.* limum] profundi, et non est substantia.

Veni in altitudinem maris: et tempestas demersit me.

Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ: defecerunt oculi mei [g] dum spero in Deum meum.

Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.

Confortati sunt super me qui persequuntur me, inimici mei: injuste quæ non rapui, tunc exsolvebam.

Deus, tu scis insipientiam meam: et delicta mea a te non sunt abscondita.

C Non erubescant in me qui te exspectant, Dominus Deus virtutum; non revereantur super me qui requirunt te, Deus Israel.

Quoniam propter te supportavi improperium, operuit reverentia faciem meam: exter factus sum fratribus meis, et hospes filiis matris meæ.

Quoniam zelus domus tuæ comedit me: et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.

Et operui [*Ms.* cooperui] in jejunio animam meam: et factum est mihi in opprobrium.

Et posui vestimentum meum [h] cilicium: et factus sum illis in parabolam.

[a] Rescripsit in eodem cod. sequior manus *afferent*, juxta Græcum οἴσουσι.

[b] Tacet in Palatino ms. *Diapsalma*.

[c] Rectius in Palatino ms. et apud Carum sine obelo legitur; in Hebræa enim voce עד, totum illud *usque ad* continetur.

[d] Subjungit idem ms. *Diapsalma*.

[e] Propter statim sequentia isthæc, *Diapsalma. Psallite Deo, qui*, etc., dicebant Sunnia et Fretela in isto versiculo non esse scriptum, *Psallite Domino*. At prudenter et scite monet eos Hieronymus ne vera pro falsis abjiciant: *Ergo*, inquit, *et vos legite magis quæ vera sunt; ne dum additum suscipitis, quod a propheta scriptum est relinquatis*. Sic fieri amat apud sciolos quosdam hujus temporis, qui quod a prophetis scriptum est, relinquunt sæpius, ut addita ac depravata suscipiant. MART.

D [f] Nunc autem ex priori manu in Veroneas. ms. *immutabuntur, psalmus ipsi David*. Ac primo statim versu *introierunt*, pro *intraverunt*, ex Augustino.

[g] Denuo idem cum Augustino ms. *absperando*, tum altero ab hoc versu, *Confortati sunt inimici mei, qui me persequebantur* (penes Augustin. *persequuntur*), *injuste: aquæ non rapui, tunc reddebam* (in Vulgat. August., *exsolvebam*). *Deus tu scis*, (August. *scisti*) *imprudentiam meam*, etc. Et, *Domine, Domine virtutum non confundantur super me*. Et subsequenti versu, *propter te sustinuit exprobrationem*, et mox *alienus*, pro *exter*; August., *alienatus*.

[h] Iidem libri *saccum*, pro *cilicium*, habent: deinde *insultabant*, pro *exercebantur*. Tum altero ab hoc versu, *Salvum me fac de luto, ut non inhæream: eruat ex his qui me oderunt*, etc.; et, *neque coarctet*, pro *urgeat*; et, *quoniam suavis est*, pro *benigna est*, etc.

A *Adversum me loquebantur qui sedebant in porta: et* [a] *÷ in me : psallebant, qui bibebant vinum.*

Ego vero orationem meam ad te, Domine: tempus beneplaciti Deus.

In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me: in veritate salutis tuæ.

Eripe me de luto, ut non infigar: libera me ab iis qui oderunt me, et de profundis aquarum.

Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum: neque urgeat super me puteus os suum.

Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua: secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me.

Et ne avertas faciem tuam a puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me.

B *Intende animæ meæ, ÷ et : libera eam. Propter inimicos meos eripe me.*

Tu scis improperium meum, et confusionem meam, et reverentiam meam.

In conspectu tuo sunt omnes, qui tribulant me: improperium exspectavit cor meum et miseriam.

Et sustinui qui [b] *÷ simul : contristaretur, et non fuit: et qui consolaretur, et non inveni.*

Et dederunt in escam meam fel: et in siti mea potaverunt me aceto.

Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributiones, et in scandalum.

Obscurentur oculi eorum ne videant: et dorsum eorum semper incurva.

C *Effunde super eos iram tuam: et furor iræ tuæ comprehendat eos.*

Fiat habitatio eorum deserta: ÷ et : in tabernaculis eorum non sit: [c] *÷ qui : inhabitet.*

Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt: et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.

Appone iniquitatem super iniquitatem eorum: et non intrent in justitiam tuam.

Deleantur de libro viventium: et cum justis non scribantur.

Ego sum pauper et dolens: salus tua, Deus, suscepit me.

Laudabo nomen Dei cum cantico: [d] *et magnificabo eum in laude.*

Adversus me exercebantur qui sedebant in porta: et in me psallebant, qui bibebant vinum.

Ego vero orationem meam ad te, Domine; tempus beneplaciti Deus: in multitudine misericordiæ tuæ, exaudi me, in veritate salutis tuæ.

Eripe me de luto, ut non inhæream; libera me ex odientibus me, et de profundo aquarum: non me demergat tempestas aquæ.

Neque absorbeat me profundum: neque urgeat super me puteus os suum.

Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua; secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me.

Ne avertas faciem tuam a puero tuo: quoniam tribulor, [e] velociter exaudi me.

Intende animæ meæ, et libera eam: propter inimicos meos eripe me.

Tu enim scis improperium meum, confusionem et verecundiam meam: in conspectu tuo sunt omnes tribulantes me.

Improperium exspectavit cor meum et miseriam: et sustinui qui simul mecum contristaretur, et non fuit, consolantem me quæsivi, et non inveni.

Et dederunt in escam meam fel: et in siti mea potaverunt me aceto.

Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributionem et in scandalum.

Obscurentur oculi eorum, ne videant: et dorsum illorum semper incurva.

Effunde super eos iram tuam: et indignatio iræ tuæ apprehendat [*Ms.* comprehendat] eos.

Fiat habitatio eorum deserta: et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.

Quoniam [f] quem tu percussisti, ipsi persecuti sunt me [*Ms. tac.* me]: et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.

Appone iniquitatem super iniquitates ipsorum: et non intrent in tuam justitiam.

Deleantur de libro viventium: et cum justis non scribantur.

Pauper et dolens ego sum: et salus vultus tui, Deus, suscepit me.

Laudabo nomen Dei mei [g] cum cantico, et magnificabo eum in laude.

[a] Minus hic recte Palatin. ms. voculas *et in*, pro *in me* obelo prænotat, additque in fine *Diapsalma*.

[b] Atque hic sine obelo Palatinus ms. legit. Subsequenti versu repositum est secunda manu *esca mea*: et in fine *Diapsalma* additur.

[c] Neque hic bene Palatin. ms. et Cari editio obelum prætermittunt. Altero ab hoc versu *justitia tua*, pro *justitiam tuam*, sequiori manu rescriptum est, ac sequenti additum in eo ms. *Diapsalma*.

[d] Tacet in eodem ms. ut et Græcis plerisque omnibus libris *et* copula.

[e] Unus Veronens. ms. *cito* pro *velociter*, quod tamen, ut alia pleraque, a Vulgata lectione diversum esse, ejus Psalterii editor non animadvertit. Cætera cum Augustino, *redime me*, pro *libera*, tum *et confusionem meam, et verecundiam*, etc. Non autem quæ sequuntur, *qui tribulant*, pro *tribulantes*, et mox *anima mea*, pro *cor meum*, et quod, exspuncto *simul* adverbio, *mecum* retinet: quibus in locis cum Vul- D gata adamussim Augustini editiones præferunt. Sed iterum pari consensu, quod subsequitur, *et consolantes, et non inveni*.

[f] Quæ iterum excisa a Veronensi codice folia recentior manus per septem ferme versus a superiori proxime supplevit, satis hic oscitanter verba, *quem tu percussisti, ipsi*, etc., prætermisit: tum *ei* alio sensu, et contra librorum omnium fidem pro *meorum* legit: quæ tamen lectio perinde ab ejus editore Psalterii habetur, ac si cum Vulgata editione, cæterisque libris omnibus consonaret. Sequitur in codice: *Appone iniquitates super iniquitatem eorum, et non intrent in justitia*: tum, *salus tua*, pro *et salus vultus tui*.

[g] Nedum *mei* pronomen, quod ipsemet Hieronymus abundare docuit in epistola ad Sunniam et Fretelam, sed et subsequentia verba, *cum cantico et*, sequioris librarii oscitantia in Veronensi ms. desiderantur.

Et placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem et ungulas. A

Videant pauperes, et lætentur : quærite Deum, et vivet anima vestra.

Quoniam exaudivit pauperes Dominus : et vinctos suos non despexit.

Laudent illum cœli et terra, mare et omnia reptilia in eis.

Quoniam Deus salvam faciet Sion : et ædificabuntur civitates Juda.

Et inhabitabunt tibi : et hæreditate acquirent eam.

Et semen servorum ejus possidebit eam : et qui diligunt nomen ejus, habitabunt in ea.

Et placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem et ungulas.

Videant pauperes, et lætentur : quærite Dominum [*Ms.* Deum], et vivet anima vestra.

Quoniam exaudivit pauperes Dominus : et vinctos suos non sprevit.

Laudent eum cœli et terra, mare et omnia, quæ [d] in eis sunt.

Quoniam Deus salvam faciet Sion : et ædificabuntur civitates Judæ, et inhabitabunt ibi.

Et hæreditate acquirent eam, et semen servorum ejus possidebit eam, et qui diligunt nomen ejus, inhabitabunt in ea.

PSALMUS LXIX.

IN FINEM DAVID, IN REMEMORATIONEM ※ [a] EO QUOD SALVUM ME FECIT DOMINUS. ⁚ B

Deus, in adjutorium meum ÷ intende ⁚ Domine, ad adjuvandum me festina.

Confundantur, et revereantur, qui quærunt animam meam.

Avertantur retrorsum et erubescant, qui volunt mihi mala.

Avertantur statim erubescentes, qui dicunt ÷ [b] mihi ⁚ Euge, euge.

Exsultent, et lætentur in te omnes, qui quærunt te, et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

Ego vero egenus et pauper ÷ sum ⁚ Deus, adjuva me.

Adjutor meus, et liberator meus ÷ es ⁚ tu, Domine, ne moreris. C

IN FINEM, DAVID, IN REMEMORATIONEM [e] EO QUOD SALVUM ME FECIT DOMINUS.

Domine Deus, in adjutorium meum intende : Domine, ad adjuvandum me festina.

Confundantur et revereantur inimici mei, qui quærunt animam meam.

Avertantur retrorsum, et erubescant, qui cogitant mihi mala.

Avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi : Euge, euge.

Exsultent, et lætentur qui quærent te, Domine : et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

Ego vero egenus et pauper sum : Deus, adjuva me.

Adjutor meus et liberator meus es tu, Domine, ne tardaveris.

PSALMUS LXX.

÷ PSALMUS DAVID, FILIORUM JONADAB, ET PRIORUM CAPTIVORUM.

In te, Domine, speravi, non confundar in æternum : in justitia tua libera me, et eripe me.

Inclina ad me aurem tuam, et salva me.

Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum : ut salvum me facias.

Quoniam firmamentum meum, et refugium meum es tu.

Deus meus, eripe me de manu peccatoris, [c] et de manu contra legem agentis et iniqui.

Quoniam tu es patientia mea, Domine : Domine, spes mea a juventute mea.

In te confirmatus sum ex utero, de ventre matris meæ tu es protector meus.

In te cantatio mea semper : tamquam prodigium factus sum multis, et tu adjutor fortis. D

PSALMUS DAVID, FILIORUM JONADAB, ET PRIORUM CAPTIVORUM. [f]

Deus, in te speravi, Domine, non confundar in æternum : in tua justitia libera me et eripe me.

Inclina ad me aurem tuam, et libera me.

Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut salvum me facias.

Quoniam firmamentum meum, et refugium meum es tu : Deus meus, eripe me de manu peccatoris, et de manu contra legem agentis et iniqui.

Quoniam tu es patientia mea, Domine [*Ms. add.* Domine] : spes mea a juventute mea.

In te confirmatus sum ex utero, de ventre matris meæ tu es meus protector : in te decantatio mea semper.

Tamquam prodigium factus sum multis, et [g] tu adjutor fortis.

[a] Voculam *eo* Palat. ms. et Carus omittunt : atque in textu nomen duntaxat *Domine*, asterisco illustrant.

[b] Rursum male idem ms. obelum hunc, duosque alios infra, quibus verbum substantivum prænotatur, obelos prætermittit : subsequenti autem versiculo addit *Diapsalma*.

[c] Hic ferme rectius cum obelo ipsam *et* copulam Palatinus ms. tacet.

[d] Veronens. ms. *quæ repetunt* (pro *repunt*) *in eis* : August. *repentia*. Tum, *et hæreditabunt terram, et semen servorum ejus possidebunt* (August. *obtinebunt*) *eam*, etc., et, *inhabitabunt eam.*

[e] In titulo idem ms., *In recordatione in quo*, etc. In textu *Domine*, quod primum est verbum, tacet : subsequenti versu *simul* habet pro *inimici mei*. Tum *Avertantur retro, et confundantur, qui*, etc. Et, *Exsultent, et lætentur* (Aug. *jucundentur*) *in te omnes qui quærunt te.*

[f] Subjungit Veronens. codex : *Non suprascriptus apud Hebræos*. Tum primum textus verbum *Deus* tacet, cum Augustino, ut videtur ; quocum *et erue me, et exime me* legit, et mox *salva*, Aug. *salvum fac me*, pro *libera*, etc.

[g] Veronens. ms., *Et tu, Domine, adjutor fortis. Repleatur os meum laude, ut hymnum decantem* (Au-

Repleatur os meum laude, [a] ÷ *ut cantem gloriam* : A *tuam : tota die magnitudinem tuam.*

Ne projicias me in tempore senectutis : cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.

Quia dixerunt inimici mei mihi : et qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum.

Dicentes : Deus dereliquit eum, persequimini, et comprehendite eum, quia non est qui eripiat.

Deus, ne elongeris a me : Deus meus, in auxilium meum respice.

Confundantur [b] ÷ *et* : *deficiant detrahentes animæ meæ : operiantur confusione et pudore, qui quærunt mala mihi.*

Ego autem semper sperabo : et adjiciam super omnem laudem tuam.

Os meum annuntiabit justitiam tuam, tota die salutare tuum. B

Quoniam non cognovi litteraturam, introibo in potentias Domini : Domine, memorabor justitiæ tuæ solius.

Deus, docuisti me a juventute mea : et usque nunc pronuntiabo mirabilia tua.

Et usque in senectam et senium, Deus, ne derelinquas me.

Donec annuntiem brachium tuum generationi omni, quæ ventura est. [c]

Potentiam tuam et justitiam tuam, Deus, usque in altissima, quæ fecisti magnalia : Deus, quis similis tibi?

Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas, ÷ *et* : *conversus vivificasti me : et de abyssis terræ iterum reduxisti me!* C

Repleatur os meum laude tua, ut possim cantare gloriam tuam : tota die magnificentiam tuam.

Ne projicias me in tempore senectutis : dum [*Ms.* cum] defecerit virtus mea, Deus, ne derelinquas me.

Quia dixerunt inimici mei mala mihi : et qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum.

Dicentes : Deus dereliquit eum, persequimini, et comprehendite eum, quia non est qui eripiat eum.

Deus, ne elonges a me : Deus meus, in auxilium meum respice.

Confundantur, et deficiant detrahentes animæ meæ : operiantur confusione et pudore [*Ms.* verecundia] qui quærunt mala mihi.

Ego autem semper in te sperabo, Domine : et adjiciam super omnem laudem tuam.

Os meum pronuntiabit [*Ms.* annuntiabit] justitiam tuam, tota die salutare tuum.

Quia non cognovi negotiationes : introibo in potentias Domini.

Domine, memorabor justitiæ tuæ solius : [d] Deus, docuisti me a juventute mea, et usque nunc pronuntiabo mirabilia tua, et usque in senectam et senium, Deus, ne derelinquas me.

Donec annuntiem brachium tuum generationi omni, [e] quæ ventura est.

Potentiam tuam et justitiam tuam, Deus, usque in altissima quæ fecisti magnalia : Deus, quis similis tibi?

Quantas [*Ms.* quia] ostendisti mihi tribulationes multas et malas, et conversus vivificasti me, et de abyssis terræ iterum reduxisti [*Ms.* deduxisti] me!

gust., *hymno dicam*) *gloriam*, etc.; subsequenti versu nomen *Deus* tacet. Tum vitiose ex librarii errore : *Quoniam dixerunt inimici ejus, et qui custodierunt*, etc. Paulo post, *Deus meus, ne elongaveris a me, Deus meus, in adjutorium meum*, etc. Ac rursum ex librarii ausu verbo *operiantur*, additur *detrahentes*. Tum, *Ego autem sperabo in te, et adjiciam*, etc.

[a] Deest in Palatin. ms obelus, quo vicissim Carus pronomen quoque *tuam* immerito jugulat. Additur et in fine versiculi *Diapsalma*.

[b] Hunc quoque obelum idem ms. et Carus prætereunt; male.

[c] Atque hic alterum *Diapsalma* ms. Palatinus apponit, erratque altero ab hoc versu obelum prætermittens. D

[d] In Veronensi ms. : *Docuisti me, Deus, ex juventute : et usque in senectam et summam senectutis* : quæ duo postrema verba, pro *et senium*, haud sane intelligo, cur ejus Psalterii editor, propria Italæ versionis esse, pronuntiet : eoque minus, qua ratione Græcorum verborum tenaciorem fuisse illam, hinc comprobet : denique ex Augustino totum id colligat. *Duo*, inquit Augustinus, *ista nomina* (senecta et senium) *senectutis sunt, et discernuntur a Græcis : Gravitas enim post juventutem aliud nomen habet apud Græcos, et post ipsam gravitatem veniens ultima ætas aliud nomen habet : nam πρεσβύτης dicitur gravis, et γέρων senex. Quia vero in Latina lingua duorum istorum nominum distinctio deficit, de senectute ambo sunt posita, senecta et senium : scitis autem esse duas ætates.* Nimirum videtur ex hoc loco nobis plane contrarium laudati editoris argumentis unice excudi. Ac primum, non esse vetustioris Latinæ, sive, ut vocat, Italæ versionis, ea verba, *summam senectutis*, cum doceat S. Pater, in Latina lingua duorum nominum, γήρους καὶ πρεσβείου distinctionem deficere, atque adeo hanc *summæ senectutis*, quæ satis bona distinctio est a simplici senectute, in Latinis ante se libris non exstitisse persuadet, eoque minus in ea Versione, quam ut volunt, ipsemet laudat, utpote verborum tenaciorem cum perspicuitate sententiæ, et cujus certe vulgatissimam lectionem ignorare non potuisset. Alterum æque contrarium est, scilicet ex ipsius Augustini sensu colligitur, non Græcæ phraseos tenaciorem esse, immo ab ea longius evagari lectionem Veronensis codicis, seu Versionem, quæ ferat *summam senectutis*; nam Augustino πρεσβύτης dicitur gravis, et γέρων senex : contra in hac interpretatione γέρων æquivalet gravi, et πρεσβύτης seni : est siquidem in Græco textu ἕως γήρους καὶ πρεσβείου, quibus respondet *usque ad senectam et summam senectutis*. Sed piget hæc persequi, quæ si per propositum nostrum liceret, libentius plane dissimularemus. Ego, si quod sentio de ea lectione scire quis velit, suspicor ex Augustiniana illa ipsa enarratione postmodum fuisse ab studioso ejus Psalterii collectore efformatam.

[e] Cum Augustino Veronens. ms., *superventuræ*. Quod autem subsequenti versu legerat Martianæus, *quæ fecisti malignantia*, error visus est manifestus, pro *magnalia*, et quem adeo ad aliorum librorum fidem sustulimus.

Multiplicasti magnificentiam tuam : et conversus consolatus es me.

Nam et ego confitebor tibi in vasis psalmi veritatem tuam : Deus, psallam tibi in cithara sanctus Israel.

Exsultabunt labia mea cum cantavero tibi : et anima mea, quam redemisti.

Sed et lingua mea tota die meditabitur justitiam tuam : cum confusi et reveriti fuerint, qui quærunt mala mihi.

A Multiplicasti justitiam [*Ms.* magnificentiam] tuam, et conversus exhortatus [*Ms.* consolatus] es me [d] : et ego confitebor tibi in vasis psalmorum veritatem tuam, psallam tibi in cithara, Deus sanctus Israel.

Gaudebunt labia mea, dum cantavero tibi : et anima mea, quam redemisti.

Sed et lingua mea meditabitur justitiam tuam : dum confusi et reveriti fuerint, qui quærunt mala mihi.

PSALMUS LXXI.

IN SALOMONEM.

Deus, judicium [a] tuum regi da : et justitiam tuam filio regis.

Judicare populum tuum in justitia : et pauperes tuos in judicio.

Suscipiant montes pacem populo : et colles justitiam.

Judicabit pauperes populi, ÷ et ⁏ salvos faciet filios pauperum : et humiliabit calumniatorem.

Et permanebit cum sole; et ante lunam in generationem [b] et generationem.

Descendet sicut pluvia in vellus : ÷ et ⁏ sicut stillicidia stillantia super terram.

Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis : donec auferatur luna.

Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos ÷ orbis ⁏ terrarum.

Coram illo procident Æthiopes : et inimici ejus terram lingent.

Reges Tharsis et insulæ munera offerent : reges Arabum, et Saba dona adducent. [c]

Et adorabunt eum omnes reges terræ : omnes gentes servient ei.

IN SALOMONEM, PSALMUS.

Deus, judicium tuum regi da : et justitiam tuam filio regis.

Judicare populum tuum in [e] tua justitia : et pauperes tuos in judicio.

B Suscipiant montes pacem populo tuo : et colles justitiam.

[f] In sua justitia judicabit pauperes hujus populi : et salvos faciet filios pauperum.

Et humiliabit calumniatorem; et permanebit cum sole et ante lunam [g] in sæculum sæculi.

Et descendet sicut pluvia in vellus : et sicut stillicidia stillantia super terram.

Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis : donec extollatur luna.

Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis [*Ms. tac.* orbis] terræ.

Coram illo procident Æthiopes, et inimici ejus terram lingent [*Ms.* linguent].

C Reges Tharsis et insulæ munera offerent : reges Arabum, et Saba dona adducent.

Et adorabunt cum omnes reges terræ : omnes gentes servient ei.

[a] Immerito Palatin. ms. et Carus *tuum* pronomen obelo prænotant : et altero ab hoc versu ms. *Diapsalma* subjungit : tum præfixum *et* copulæ obelum omittit.

[b] Palatin., *in generationem generationum* : qua de lectione videsis quæ ad oppositam columnam observamus. Porro iterum male obelum *et* copulæ præfixum prætcrit, eique versui subjungit *Diapsalma*.

[c] Additur in Palatino ms. *Diapsalma*, tum altero ab hoc versu *liberavit* secundis curis repositum est pro *liberabit*.

[d] Repetit hic Veronens. ms. proxime superius hemistichium, *et de abyssis terræ iterum reduxisti me*, quod nihil dubium est, cum qui Veronense Psalterium compegit, ab Augustino accepisse. Consentiunt et cætera in eodem ms : *Etenim ego confitebor tibi; et, Deus, psallam tibi in citharis, sanctus Israel. Exsultabunt labia mea cum psalmum dixero tibi.* Et, *Adhuc et lingua mea tota die meditabitur justitiam tuam, cum confusi*, etc.

[e] Veronens. ms., *populum cum justitia* ; Augustin. unice pronomen *tua* tacet.

[f] Aliter Veronensis ms. legit, nectitque : *et colles. Justitia judica pauperes populi*, etc., quæ quidem lectio minus probatur Augustino : « *Quod vero*, inquit, *alii codices habent*, Suscipiant montes pacem populo et colles : *utrosque prædicatores Evangelicæ pacis intelligendos puto, sive præcedentes, sive subsequentes. In his autem codicibus illud sequitur :* In justitia judicabit pauperes populi. *Sed illi magis codices approbantur, qui habent quod supra exposuimus*, Suscipiant montes pacem populo, et colles justitiam. » Puto autem qui Veronense Psalterium descripsit, eam prætulit lectionem, quod Græco pressius adhæreret : Ἀναλαβέτω τὰ ὄρη εἰρήνην τῷ λάῳ καὶ οἱ βουνοί. Ἐν δικαιοσύνῃ κρινεῖ, κ. τ. λ. Habet quoque cohærenter idem ms. *facies* pro *faciet*.

[g] In eodem ms., *generationis et generationis* : penes Augustinum, *generationes generationum* : in quem locum S. ipse Pater, « *Sane*, inquit, *quod est in Græco* γενεὰς γενεῶν, *nonnulli interpretati sunt, non generationes, sed* generationis generationum, *quia* γενεας *ambiguus est casus in Græco; et utrum genitivus singularis sit* τῆς γενεᾶς, *id est*, hujus generationis, *an accusativus* τὰς γενεὰς, *id est*, has generationes, *non evidenter apparet, nisi quia merito sensus ille prælatus est, ut tamquam exponendo quid dixerit lunam, secutus adjungeret*, generationes generationum. » Subsequenti versu in eodem ms., *Et descendet Dominus*, quod tamen nomen sequior manus superne descripsit : tum ferme cum Augustino, *sicut guttæ destillantes super terram*. Et mox, *tollatur* pro *extollatur* : in quem locum iterum Augustinus : *Id quod dictum est* tollatur, *alii interpretati sunt* auferatur, *alii vero* extollatur : *unum verbum Græcum, sicut unicuique visum est, transferentes, quod ibi positum est,* ἀνταναιρεθῇ. *Sed qui dixerunt* tollatur, *et qui dixerunt* auferatur, *non usque adeo dissonant :* Tollatur enim magis *habet consuetudo ita dici, ut auferatur, et non sit, quam ita ut altius elevetur :* auferatur *vero prorsus aliter intelligi non potest, nisi ut perdatur, hoc est, ut non sit :* extollatur *autem nihil, nisi ut altius elevetur.*

D

Qui liberabit pauperem a potente, et pauperem, cui non erat adjutor.

Parcet pauperi et inopi : et animas pauperum salvas faciet.

Ex usuris et iniquitate redimet animas eorum : et honorabile nomen eorum coram illo [a].

Et vivet, et dabitur ei de auro Arabiæ, et adorabunt de ipso semper : tota die benedicent ei.

[b] *Et erit firmamentum in terra in summis montium, superextolletur super Libanum fructus ejus : et florebunt de civitate sicut fenum terræ.*

Sit nomen ejus ÷ benedictum ⁚ in sæcula : ante solem permanet nomen ejus.

Et benedicentur in ipso ÷ omnes tribus terræ ⁚ omnes gentes magnificabunt eum.

Benedictus Dominus Deus Israel : qui facit mirabilia solus.

Et benedictum nomen majestatis ejus in æternum : et replebitur majestate ejus omnis terra, fiat, fiat.

A Quia liberavit pauperem [d] a potente, et inopem, cui non erat adjutor.

Parcet pauperi et inopi : et animas pauperum salvas faciet.

Ex usuris et iniquitate liberabit animas eorum : et præclarum nomen eorum coram ipso.

Et [*Ms. tac.* et] vivet, et dabitur ei de auro Arabiæ, et adorabunt de ipso semper, tota die benedicent eum.

Et [*Ms tac.* et] erit firmamentum in terra in summis montium, superextolletur super Libanum fructus ejus : et florebunt de civitate sicut fenum terræ.

Et erit nomen ejus benedictum in sæcula : ante solem permanebit nomen ejus, [e] et ante lunam sedes ejus.

Et benedicentur in eo omnes tribus terræ : omnes

B gentes magnificabunt eum.

Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia magna solus : et benedictum nomen majestatis ejus [f] in æternum, et in sæculum sæculi.

Et replebitur majestate ejus omnis terra : fiat, fiat.

PSALMUS LXXII.

DEFECERUNT LAUDES DAVID, FILII JESSE. PSALMUS ASAPH.

Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde!

Mei autem pene moti sunt pedes : pene effusi sunt gressus mei.

Quia zelavi super iniquos : pacem peccatorum videns.

Quia non est respectus morti eorum : et firmamentum in plaga eorum.

In labore hominum non sunt : et cum hominibus non flagellabuntur.

Ideo tenuit eos superbia : operti sunt iniquitate et impietate sua.

Prodiit ÷ quasi ⁚ ex adipe iniquitas eorum : transierunt in affectum cordis.

Cogitaverunt, et locuti sunt nequitiam : iniquitatem in excelso locuti sunt. Posuerunt in cœlum os suum : et lingua eorum transivit in terra [c].

[g] DEFECERUNT HYMNI DAVID, FILII JESSE, PSALMUS DAVID.

Quam bonus Deus Israel his qui recto sunt corde! mei autem pene moti sunt pedes; pene effusi sunt gressus mei.

Quia zelavi in peccatoribus [*Ms.* super iniquos] : pacem peccatorum videns.

Quia non est declinatio morti eorum : nec [*Ms.* et]

C firmamentum in [h] plaga eorum.

In laboribus hominum non sunt : et cum hominibus non flagellabuntur.

Ideo tenuit eos superbia eorum : operti sunt iniquitate et impietate sua.

Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum : transierunt in dispositionem cordis.

Cogitaverunt et locuti sunt [i] nequitias : iniquitatem in excelso locuti sunt.

Posuerunt in cœlum os suum : et lingua eorum transiit [*Ms.* transivit] super terram.

[a] *Diapsalma* hic addit Palatin. ms.

[b] Rectius *Et* copulam ad Græcum exemplar idem ms. tacet : addit porro in fine versus *Diapsalma*, quod iterum in alterius ab hoc fine replicat.

[c] Atque hic plus habet Palatinus ms. *Diapsalma*, ad cujus fidem cum Cari editione et originalibus libris, *et* copulam subsequenti versu suffecimus, ubi dicitur, *et dies pleni*, etc.

[d] Veronensis ms. primis curis, *pauperem de manu potentis*, quemadmodum et in adversa Græca columna *ecchiros dynastu*, tametsi jamdiu olim utroque in loco nomen *manu* transversa lineola deletum est. Paulo post *redimet*, pro *liberabit*, et cum Augustino, *honorabile nomen eorum coram ipsis :* tum *et orabunt pro eo semper*, etc., denique inferius *florient*, pro *florebunt*, de quo verbo, ubi Psalm. CXXXI, v. 18 habetur, S. Augustinus libro II de Doctrina Christiana : Super ipsum autem floriet sanctificatio mea : *nihil*, inquit, *profecto sententia detrahit : auditor tamen peritior mallet hoc corrigi, ut non* floriet, *sed* florebit, *diceretur, nec quidquam impedit correctionem, nisi consuetudo cantantium.*

[e] Verba *et ante lunam sedes ejus*, in Veronensi ms., Augustino aliisque libris non sunt. Altero ab hoc versu, *qui fecit mirabilia solus*, *et benedictum nomen gloriæ ejus*, denique, *replebitur gloria ejus*, pari cum Augustino consensu legitur. Recole autem epistolam ad Sunniam

D et Fretelam, ipsumque Augustinum in hunc locum.

[f] Hoc superfluum esse, et a Græcis appositum, monet Hieronymus, quod nec Hebr. habet, nec LXX Interpretes. MART.

[g] In Veronensi ms. ut et penes Augustinum hæc pro Psalmi hujus titulo verba accipiuntur, quæ in aliis libris superioris contextus partem explent. Vide S. Patris epistolam 23 ad Marcellam. Legitur porro in eo ms. *Hymni laudis David*, et *Psalmus Asaph*, pro *David*. In textu *rectis*, pro *his qui recti sunt*, et mox *commoti*, pro *moti*, juxta Augustinum.

[h] Habet unice cum Augustino Veronens. ms. *in flagello eorum :* quod autem sequitur, *non invenientur*, pro *non sunt*, habet ipse unice, nec ulli, quem sciam, libro consonat, quamquam ab ejus editore notatum haud sit. Porro iterum cum Augustino ms. *Ideo obtinuit eos superbia*, nec additur *eorum*, pro quo sequior manus adjunxit *in finem*. Et, *Prodiet quasi ex adipe*, etc.

[i] Idem ms., *in nequitia*, *iniquitatem in excelsum locuti sunt*. Et, *convertetur populus meus huc*.

A *Ideo convertetur populus meus hic : et dies pleni invenientur in eis.*

Et dixerunt : Quomodo scit Deus ? et si est scientia in excelso ?

Ecce ipsi peccatores et abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias.

÷ *Et dixi* ⁚ *ergo sine causa justificavi cor meum : et lavi inter innocentes manus meas.*

Et fui flagellatus tota die : et castigatio mea in matutinis.

Si dicebam : Narrabo sic : ecce nationem filiorum tuorum reprobavi.

[a] *Et existimabam ut cognoscerem hoc, labor est ante me,*

Donec intrem in sanctuarium Dei ÷ [b] *et* ⁚ *intelligam in novissimis eorum.*

B *Verumtamen propter dolos posuisti eis : dejecisti eos, dum allevarentur.*

Quomodo facti sunt in desolationem? subito defecerunt : perierunt propter iniquitatem suam.

Velut somnium surgentium, Domine, in civitate [c] ÷ *tua* ⁚ *imaginem ipsorum ad nihilum rediges.*

Quia inflammatum est cor meum, et renes mei commutati sunt : et ego ad nihilum redactus sum, et nescivi.

Ut jumentum factus sum apud te : et ego semper tecum.

Tenuisti manum dexteram meam, ÷ *et* ⁚ *in voluntate tua deduxisti me : et cum gloria suscepisti me.*

Quid ÷ *enim* ⁚ *mihi est in cœlo? et a te quid volui super terram?*

C *Defecit caro mea et cor meum : Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum.*

Quia ecce, qui elongant se a te peribunt : perdidisti [d] *omnes qui fornicantur abs te.*

Mihi autem adhærere Deo bonum est : ponere in Domino Deo spem meam.

Ideo revertetur huc populus meus : et dies pleni invenientur in eis.

Et dixerunt : Quomodo scivit Deus ? et si est scientia in excelso :

Ecce ipsi peccatores et abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias [*Ms.* divites].

Et dixi : Ergo sine causa justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas : et fui flagellatus tota die, et [e] judex meus in matutino ?

Si dicebam : Narrabo sic ; ecce natio filiorum tuorum, quibus disposui.

Existimabam ut cognoscerem hoc, labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam in novissima eorum. DIAPSALMA.

Verumtamen propter dolos disposuisti eis mala : dejecisti eos, dum allevarentur.

Quomodo facti sunt in desolationem? subito defecerunt : [f] et perierunt propter iniquitates suas velut somnium exsurgentis.

Domine, in civitate tua imagines eorum ad nihilum rediges.

Quia delectatum [*Ms.* inflammatum] est cor meum, et renes mei resoluti [*Ms.* immutati] sunt : et ego ad nihilum redactus sum, et nescivi.

Ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum.

Tenuisti manum [g] dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me : et cum gloria assumpsisti me.

Quid enim mihi restat in cœlo? et a te quid volui super terram ?

Defecit [h] cor meum et caro mea : Deus cordis mei, et pars mea Deus in sæcula.

Quia ecce, qui elongant se a te peribunt : perdes omnes qui fornicantur abs te.

Mihi autem adhærere Deo bonum est : ponere in Domino Deo spem meam.

[a] Hic quoque *et* copulam ex Palatini ms., Cari editionis et librorum originalium consensu præfiximus. Rectius porro videtur Caruscum Palatino ms. hæc ita distinguere, *ut cognoscecerem : hoc labor est*, etc.

[b] Conjunctionem, *et*, superfluam dicit Hieronymus : quare obelo jugulatur tam in edito quam in ms. codicibus. Absque ulla conjunctione legit ipse in epist. ad Sunn. et Fretel., *Intelligam in novissimis eorum*. MART.

[c] Pronomen *tua* obelo prænotavimus ad Palatini codicis fidem, Hebraico ipso textu, ubi tantum est בעיר, astipulante.

[d] Minori numero idem ms., *omnem qui fornicatur* : pressius Gr. πάντα τὸν πορνεύοντα.

[e] Legendum videtur nobis, quemadmodum et Cassiodorus, et Auctor Breviarii in Psalmos, Hieronymo ascripti, præferunt, *index*, pro *judex*. Scilicet in Græco est ἔλεγχός μου, non κριτής, et Hebræum quoque verbum הוכחתי reprehensionem quidem sonat, non judicem. Facilis porro est Latini librarii lapsus in his vocibus permiscendis. Veronensis autem ms. habet *argutia* (pro *argutio*) *mea in matutinis* : tum, *ecce nationes filiorum tuorum cui conticui* (lege *concinui*, id est congrui, quod ex varia Græci textus lectione, ἢ συντέθεικα, pro uno verbo ἠσυνθέτηκα derivatum est) *et reprobabo*, quæ et secundis curis in eo ms. subjungitur, et ab alia ejusdem Græci verbi lectione gemina interpretatio est in Latino, pro *reprobavi*, quod rectius olim obtinebat. Sequitur cum Augustino, *Et suscepi cognoscere : hoc labor*, etc.; tum Diapsalmate prætermisso, *Verum-* D *tamen propter dolositatem posuisti in eis mala, dejecisti eos, cum extollerentur.*

[f] *Et* copula prætermissa, Veronensis juxta August. ms. minori numero *iniquitatem suam* præfert, et mox *imaginem eorum*, et subsequenti versu, *et non cognovi*, pro *et nescivi*.

[g] Iidem libri *manum dexteræ meæ*. Et, *Quid enim mihi est in cœlo*. De subsequenti versu, ubi dicitur inverso ordine, *cor meum, et caro mea*, videsis epist. ad Sunniam et Fretelam. Sequitur : *Quoniam ecce qui elongant se a te* (August. *longe se faciunt*) *peribunt : perdidisti omnes qui*, etc. *Mihi autem adjungi* (Aug., *adhærere*) *Deo bonum est : ponere in Deo spem meam.*

[h] Perversum hunc ordinem quosdam tenuisse suo tempore testatur idem Hieronymus : cum legendum sit ut in adversa columna, *Defecit caro mea et cor meum*. Similiter versu primo subsequentis psalmi male apud Græcos legitur ordine commutato, *Ut quid repulisti, Deus*. MART.

Ut annuntiem omnes prædicationes tuas, ÷ [a] *in portis filiæ Sion* ⁚

A Ut annuntiem omnes laudes tuas, in portis filiæ Sion.

PSALMUS LXXIII.

INTELLECTUS ASAPH.

Utquid, Deus, repulisti in finem? iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ?

Memor esto congregationis tuæ : quam possedisti ab initio.

Redemisti virgam hæreditatis tuæ: mons Sion in quo habitasti in eo.

Leva manus tuas in superbias eorum in finem; quanta malignatus est inimicus in sancto!

÷ *Et* ⁚ *gloriati sunt qui oderunt te, in medio solemnitatis tuæ.*

Posuerunt signa sua signa, ÷ *et non* ⁚ *cognoverunt, sicut in exitu super summum.*

÷ *Quasi* ⁚ *in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum : securi et ascia dejecerunt* ÷ *eam* ⁚

Incenderunt igni sanctuarium tuum in terra, polluerunt tabernaculum nominis tui.

Dixerunt in corde suo cognatio eorum simul : [b] *quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra.*

Signa nostra non vidimus, jam non est propheta : et nos non cognoscet amplius.

Usquequo, Deus, improperabit inimicus? irritat adversarius nomen tuum in finem?

Ut quid avertis manum tuam? et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?

Deus autem rex noster ante sæcula, operatus ÷ [c] *est* ⁚ *salutem in medio terræ.*

Tu confirmasti in virtute tua mare ; contribulasti capita draconum in aquis.

Tu confregisti capita draconis : dedisti eum escam populis Æthiopum.

INTELLECTUS ASAPH [*Ms.* IPSI ASAPH].

Ut quid repulisti nos, Deus, in finem? iratus est [d] furor tuus super oves gregis tui?

Memento congregationis tuæ : quam creasti ab initio.

Liberasti virgam hæreditatis tuæ : mons Sion in quo habitas in idipsum.

Eleva manum tuam in superbiam eorum in finem, quanta malignatus est inimicus in sanctis tuis! et gloriati sunt qui te oderunt, in medio atrio tuo!

B Posuerunt signa sua signa, et non cognoverunt, sicut in via supra summum quasi in silva lignorum.

Securibus exciderunt januas ejus in idipsum : bipenni et ascia dejecerunt eas.

Incenderunt igni sanctuarium tuum in terra, polluerunt tabernaculum nominis tui.

Dixerunt in corde suo [e] cognatio eorum inter se : venite, comprimamus omnes dies festos Domini a terra.

Signa nostra non vidimus, jam non est propheta : et nos non cognoscet amplius.

Usquequo, Deus, improperabit inimicus? irritat adversarius nomen tuum in finem?

Ut quid avertis faciem tuam? et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?

C Deus autem rex noster ante sæcula : operatus est salutem in medio terræ.

Tu confirmasti in virtute tua mare : tu contribulasti capita draconum super aquas.

Tu confregisti caput draconis [f] magni : dedisti eum in escam populo Æthiopum.

[a] Haud bene Palatin. ms. in præpositionem duntaxat obelo prænotat.

[b] Insignior est iste locus, quam ut a nobis quidquam prætermittatur ex iis, quæ Hier. scripsit ad Sun. et Fret. : *In eodem*, inquit, *incendamus omnes dies festos Dei a terra; pro quo in Græco scriptum est* καταπαύσωμεν, *et nos ita transtulimus : Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra. Et miror quomodo e latere annotationem nostram nescio quis temerarius scribendam in corpore putaverit, quam nos pro eruditione legentis scripsimus hoc modo : Non habet* καταπαύσωμεν, *ut quidam putant, sed* κατακαύσωμεν, *id est, incendamus. Et quia retulit mihi S. presbyter Firmus, qui hujus operis exactor fuit, inter plurimos hinc habitam quæstionem, planius de hoc disputandum videtur. In Hebr. scriptum est* SARPHUCHOL MOE DAU EL BAARES (שרפו כל מועדי אל בארץ) : *quod Aquila, et Symmachus verterunt*, ἐνεπύρισαν πάσας τὰς συναγωγὰς τοῦ Θεοῦ, *id est, incenderunt omnes solemnitates Dei in terra. Quinta*, κατέκαυσαν, *id est, combusserunt. Sexta*, κατακαύσωμεν, *id est, comburamus : quod et Septuaginta juxta Hexaplorum veritatem transtulisse, perspicuum est. Theodotion quoque* ἐμπυρίσωμεν *vertit, id est, succendamus. Ex quo perspicuum est sic psallendum, ut nos interpretati sumus; et tamen sciendum quid Hebraica veritas habeat. Hoc enim quod Septuaginta transtulerunt, propter vetustatem in Ecclesia decantandum est, et illud ab eruditis sciendum propter notitiam Scripturarum. Unde si quid pro studio e latere additum est, non debet poni in corpore, ne priorem translationem pro scribentium voluntate conturbet.* Vides, lector, quam longe abeant a mente S. Doctoris, qui magno stomacho, ac toto animorum impetu probare nituntur Ecclesiam Christi abjecisse Hebr. chronologiæ libri Geneseos veritatem; quia semel in anno in Ecclesiis decantatur propter antiquitatem chronologia LXX Interpretum, quæ ex Chronico Eusebiano in Martyrologium Romanum derivata est. MART. — Verbum *quiescere* obelo prænotant Palatinus ms. et Carus.

[c] Sine obelo in Palatino ms. *est* legitur.

D [d] Veronensis ms., *iratus est animus tuus super oves pascuæ tuæ*. Et, *quam possedisti ab initio. Liberasti virgam virtutis tuæ, mons Sion, in quo habitasti in eo. Elevas manus tuas*, etc., *in medio solemnitatis tuæ.* Et subsequenti versu, *sicut ingressus desuper, tamquam silva*, etc., *ascia et bipenni dejecerunt eam*. Quæ subsequitur pericope, *Incenderunt igni sanctuarium tuum*, in eo ms. desideratur ; in Græca autem ejus pagina paulo sequiore manu suppletur, *encpyrisan en pyri to agiastirion su.*

[e] Veronensis ms., *cognationes eorum in unum : venit* (pro *venite*), *comprimamus omnes solemnitates Dei a terra. Signa nostra non cognovimus, et non est etiam propheta*, etc. Altero ab hoc versu, *Ut quid avertisti manum tuam et dexteram tuam de medio sinus tui*, etc.; tum *contrivisti*, pro *contribulasti*.

[f] Illud *magni*, in Veronensi ms., transversa lineola ac punctis subnotatis, jamdiu olim expunctum est:

Tu dirupisti fontes et torrentes : ※ [a] tu siccasti fluvios Ethan ⁚

Tuus est dies, et tua est nox : tu fabricatus es auroram et solem.

Tu fecisti omnes terminos terræ : æstatem et ver, tu plasmasti [b] ea.

Memor esto hujus, inimicus improperavit Domino : et populus insipiens incitavit nomen tuum.

Ne tradas bestiis animas confitentes tibi : et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.

Respice in testamentum ÷ tuum ⁚ *quia repleti sunt, qui obscurati sunt, terræ domibus iniquitatum.*

Ne avertatur humilis factus confusus : pauper et inops laudabunt nomen tuum.

Exsurge, Deus, judica causam tuam : memor esto improperiorum tuorum, ÷ eorum quæ ⁚ *ab insipiente ÷ sunt* ⁚ *tota die.*

Ne obliviscaris voces inimicorum tuorum ; superbia eorum, [c] ÷ qui ⁚ *te oderunt ascendit semper.*

A Tu dirupisti fontes et torrentes : tu exsiccasti fluvios Ethan.

Tuus est dies, et tua est nox ; tu fecisti solem et lunam : tu fecisti omnes terminos terræ ; æstatem et ver, tu fecisti ea.

Memor esto hujus creaturæ tuæ, inimicus improperavit Domino : et populus insipiens exacerbavit nomen tuum.

Ne tradas [f] bestiis animas confitentes tibi : et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.

Respice in testamentum tuum : quia repleti sunt, qui obscurati sunt, terræ domorum iniquitatum.

Ne avertatur humilis factus confusus : pauper et inops laudabunt nomen tuum.

Exsurge, Deus, judica causam tuam : memor esto B improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die.

Ne obliviscaris voces [g] quærentium te : superbia eorum, qui te oderunt ascendit semper ad te.

PSALMUS LXXIV.

IN [d] FINEM, NE DISPERDAS, PSALMUS ASAPH, CANTICI.

Confitebimur tibi, Deus : confitebimur et invocabimus nomen tuum.

Narrabimus mirabilia tua : cum accepero tempus, ego justitias judicabo.

Liquefacta est terra, et omnes qui habitant in ea : ego confirmavi columnas ejus [e] Diapsalma.

Dixi iniquis, Nolite inique agere : et delinquentibus, nolite exaltare cornu.

Nolite extollere in altum cornu vestrum : ÷ nolite ⁚ *loqui adversus Deum iniquitatem.*

Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus : quoniam Deus judex est.

Hunc humiliat, et hunc exaltat : quia calix in manu Domini, vini meri plenus mixto.

IN FINEM, NE CORRUMPAS, PSALMUS ASAPH, CANTICI.

Confitebimur tibi, Deus : confitebimur tibi, et invocabimus nomen tuum.

Narrabo omnia [h] mirabilia tua : dum accepero [*Ms.* cum cepero] tempus, ego justitiam [*Ms.* justitias] judicabo.

Liquefacta est terra, et omnes inhabitantes in ea : ego confirmavi columnas ejus. Diapsalma [*Ms. tac.* Diapsalma].

C Dixi iniquis : Nolite inique agere : et delinquentibus, nolite exaltare cornu.

Nolite extollere in altum cornu vestrum : et [*Ms. tac.* et] nolite loqui adversus Deum iniquitatem.

Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus : quoniam Deus judex est.

Hunc humiliat, et hunc exaltat : quia calix in manu Domini, vini meri plenus est mixto.

tum plane desiderantur voces *in escam*. Mox legitur, *tu siccasti fontes Ethan :* et in fine subsequentis versus *æstatem et vernum fecisti fontes. Memento hujus*, etc. Denique *irritavit*, pro *exacerbavit*.

[a] Neque hic bene *tu* voculam Palat. ms. unico asterisco illustrat.

[b] Iterum minus bene idem ms. *ea* pronomen obelo prænotat. Subsequenti autem versiculo addit *Diapsalma*.

[c] Carus hunc obelum prætermittit : Palatinus ms. etiam quod subsequitur, pronomen *te* jugulat. Neuter satis bene.

[d] Titulus istius psalmi corrupte legitur in editis et mss. libris, *In finem ne corrumpas*, etc., excepto tamen Carnutensi triplici Psalterio, ubi vera ac germana Hieronymi lectio adhuc retinetur, scilicet, *In finem ne disperdas*, etc. Et miror scriptorum incuriam, qui in opera Hieronymi, non aliena solum inducunt et supposititia ; sed, quod magis stupendum, depravationum ipsarum exempla ab ipso notata atque castigata, in ejus translationibus edere non verentur. Incuriosos illos in flagranti delicto hic deprehendimus : cujus rei testem adhibemus ipsummet Hieronymum ita disserentem ad v. 38 psal. LXXVII : *Si quis autem putat* διαφθερεῖ *non perditionem sonare, sed corruptionem, recordetur illius tituli in quo scribitur,* εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρῃς, *hoc est, in finem ne disperdas : et non ut plerique* κακοζήλως *interpretantur, ne corrumpas.* Hunc locum D adversus editores operum S. Hieronymi non urgemus, ne κακοζηλία imperitæ invidentiæ in nos concitetur : quam experti sumus pervulgato Prodromo nostræ editionis. Mart.

— Inscribitur in Palatin. ms. : *In finem Psalmus Asaph Cantici, ne corrumpas.*

[e] Hic porro tacet in Palatino ms. *Diapsalma*, quod tertio ab hoc versu additur, ubi et verbum *nolite* obelo caret : minus tamen vere.

[f] Veronens. ms: *Ne tradideris bestiis animas confitentium tibi, animas*, etc., *ne obliviscaris me in finem.* Subsequenti versu *terra domus iniquorum* ; tum *memento improperiorum tuorum, quæ*, etc. Denique, *Ne obliviscaris vocem deprecantium te : superbia eorum qui te oderunt ascendat semper.* Quibus omnibus locis ab Augustino vix semel atque iterum per librarii mendas alludit.

[g] In Gr., τῶν ἱκετῶν σου, id est, *deprecantium te.* Mart.

[h] Sic male legi apud Græcos observat Hieronymus. Mart.

Et inclinavit ex hoc ÷ in hoc ⁚ verumtamen fæx ejus non est exinanita: bibent omnes peccatores terræ.[a]

Ego autem annuntiabo in sæculum: cantabo Deo Jacob.

Et omnia cornua peccatorum confringam: ÷ et ⁚ exaltabuntur cornua justi.

A Et inclinavit ex hoc in hoc: verumtamen fæx ejus est exinanita.

Bibent ex [i] eo omnes peccatores terræ: ego autem in sæcula gaudebo, cantabo Deo Jacob.

Et omnia cornua peccatorum confringam: et exaltabuntur cornua justi.

PSALMUS LXXV.

IN FINEM, IN LAUDIBUS, PSALMUS [b] ASAPH, CANTICUM ÷ AD ASSYRIUM ⁚

Notus in Judæa Deus: in Israel magnum nomen ejus.

Et factus est in pace locus ejus: et habitatio ejus in Sion.

Ibi confregit potentias arcuum, scutum, [c] *gladium et bellum.* DIAPSALMA.

÷ Il ⁚ luminas tu mirabiliter a montibus æternis: turbati sunt ÷ omnes ⁚ insipientes corde.

Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri [d] *divitiarum in manibus suis.*

Ab increpatione tua, Deus Jacob, dormitaverunt qui ascenderunt equos.

Tu terribilis es, et quis resistet tibi? ex tunc ira tua.

De cœlo auditum fecisti judicium: terra [e] *tremuit, et quievit.*

Cum exsurgeret in judicium Deus: ut salvos faceret omnes mansuetos terræ. DIAPSALMA.

Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi: [f] *÷ et ⁚ reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi.*

Vovete, et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus [g] *affertis munera.*

Terribili, et ei, qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terræ.

IN FINEM, IN LAUDIBUS [*Ms.* HYMNIS [1]], PSALMUS ASAPH, CANTICUM AD ASSYRIOS [*Ms.* PRO ASSYRIIS].

Notus in Judæa Deus: in [*Ms. tac.* in] Israel magnum nomen ejus.

Et factus est in pace locus ejus: et habitatio ejus in Sion.

Ibi confregit cornua arcuum, scutum, [j] gladium et bellum. DIAPSALMA.

Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis: turbati sunt omnes insipientes corde. B

Dormierunt somnum suum: et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis.

Ab increpatione [k] tua, Deus Jacob, dormitaverunt qui ascenderunt equos.

Tu terribilis es, et quis resistet tibi ex [*Ms. tac.* ex] tunc ab ira tua?

De cœlo judicium jaculatum est, terra tremuit, et quievit: dum resurgeret in judicio Deus, ut salvos faceret omnes quietos terræ. DIAPSALMA.

Quia cogitatio hominis confitebitur tibi; et reliquiæ cogitationum [*Ms.* cogitationis] diem festum agent tibi.

Vovete, et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus offertis munera.

C Terribili, et ei, qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terræ.

PSALMUS LXXVI.

IN FINEM, PRO IDITHUN, PSALMUS ASAPH.

Voce mea ad Dominum clamavi: voce mea ad Deum, et intendit mihi.

In die tribulationis meæ Deum exquisivi, manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus.

Renuit consolari anima mea: memor fui Dei, [h] *et delectatus sum, ÷ et ⁚ exercitatus sum, et defecit spiritus meus.* DIAPSALMA.

Anticipaverunt vigilias oculi mei: turbatus sum, et non sum locutus.

IN FINEM, PRO IDITHUN, PSALMUS ASAPH.

Voce mea ad Dominum clamavi, vox [*Ms.* et vox] mea ad Deum [*Ms. add.* meum], et intendit mihi.

In die tribulationis meæ Deum exquisivi manibus meis nocte coram eo [*Ms.* ipso]: et non sum deceptus.

Negavi consolari animam meam: memor fui [l] Dei, et delectatus sum.

Exercitatus sum, et defecit paulisper spiritus meus. DIAPSALMA. Anticipaverunt vigilias oculi mei: turbatus sum, et non sum locutus.

[a] Alterum hic *Diapsalma* Palatin. ms. subnectit.

[b] Nomen *Asaph* in eodem ms. tacet.

[c] Rectius hic Palatin. ms. interserit *et* copulam, *scutum et gladium*, etc.; tacet vero *Diapsalma*, totumque verbum *Illuminans* legit absque obelo.

[d] Obelum notant hic loci aliquot mss. cum præpositione *in*, ad hunc modum. ÷ *in* ⁚ *manibus suis*. Quod depravatum esse docuit Hieronymus, ac sine illa particula legendum, *Omnes viri divitiarum manibus suis*. MART.

[e] R scripsit sequior manus in Palatin. ms. *timuit*, ubi et quod subsequitur, *Diapsalma* tacet.

[f] Ms. Sorbonicus, ÷ *et* ⁚ *reliquiæ* ÷ *cogitationis diem festum* ⁚ *agent tibi*. Cæteri ut nos edidimus. MART.

[g] Iterum secundis curis repositum in Palatin. ms. *afferent*, pro *affertis*: antea erat *offerent*.

[h] Haud recte Carus cum Palatino ms. hanc *et* copulam obelo prænotat, a quo subsequentem Pa-

D latin. iterum minus recte eximit.

[i] Voculas *ex eo* ms. Veronens. prætermittit: econtrario Martianæus *omnes* bis legerat. Sequitur in eo ms.: *ego autem exsultabo in sæculum, psallam Deo Jacob*.

[j] In Veronensi ms., *Ibi confregit fortitudinem arcus, scutum, et gladium*, et, *Illuminas tu admirabiliter*, etc.

[k] Tacet Veronensis ms. pronomen *tua*, plus vero habet *omnes* post *dormitaverunt*. Altero ab hoc versu, *De cœlo jacularis judicium, terra tremuit, et quievit, cum insurget in judicio Deus, ut salvos faciat omnes quietos corde*, etc. Infra, *Deo nostro*, pro *vestro*, et *offerent*, pro *offertis*, ut et *auferet*, pro *aufert*.

[l] Antiquarii oscitantia nomen *Dei* in Veronensi ms. prætermissum est, abest et subsequenti versu adverbium *paulisper*: in fine *non sum oblitus* legitur pro *non sum locutus*, quod iterum librarii oscitantiæ tribuo.

Cogitavi dies antiquos. ÷ *et* : *annos æternos* ÷ [a] *in* A
: *mente habui.*

÷ *Et* : *meditatus sum nocte cum corde meo* [b] ÷ *et* : *exercitabar et scopebam spiritum meum.*

Numquid in æternum projiciet Deus? [c] *aut non apponet ut complacitior sit adhuc?*

Aut in finem misericordiam suam abscidet, a generatione in generationem?

Aut obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira ÷ *sua* : *misericordias suas?* DIAPSALMA.

Et dixi, ÷ *Nunc* : *cœpi: hæc mutatio dexteræ excelsi.*

Memor fui operum Domini: quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.

Et meditabor in omnibus operibus tuis: et in adinventionibus tuis exercebor. B

Deus, in sancto via tua, quis Deus magnus sicut Deus ÷ *noster?* : *tu es Deus, qui facis mirabilia.*

Notam fecisti in populis virtutem tuam: redemisti in brachio ÷ *tuo* : *populum tuum filios Jacob et Joseph.* DIAPSALMA.

Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ: et timuerunt, et turbatæ sunt abyssi.

Multitudo sonitus aquarum: vocem dederunt nubes.

Etenim sagittæ tuæ transeunt: vox tonitrui tui in rota.

Illuxerunt coruscationes tuæ orbi [d] ÷ *terræ* : *commota est et contremuit terra.*

In mari via tua, et semitæ tuæ in aquis multis: et vestigia tua non cognoscentur.

Deduxisti sicut oves populum tuum, in manu Moysi et Aaron. C

Cogitavi dies antiquos: et annos æternos in mente habui.

Et meditatus sum nocte cum corde meo: [f] exercitabar, et ventilabam in me spiritum meum.

Et dixi, Numquid in æternum projiciet Deus? aut non apponet, ut beneplacitum sit ei adhuc? aut in finem misericordiam suam abscidet a sæculo et generatione?

Numquid obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira misericordiam suam? DIAPSALMA.

Et dixi: Nunc cœpi, hæc est mutatio dexteræ excelsi; memor fui operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.

Et meditatus sum in omnibus operibus tuis: et in observationibus tuis me exercebo.

Deus in sancto via tua, quis Deus magnus sicut Deus noster? tu es Deus, qui facis mirabilia solus.

Notam fecisti in populis virtutem tuam: liberasti in brachio tuo populum tuum filios Israel et Joseph. DIAPSALMA [*Ms. tac.* DIAPSALMA].

Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ: et timuerunt, turbatæ sunt abyssi, multitudo [g] sonitus aquarum, vocem dederunt nubes.

Etenim sagittæ tuæ pertransierunt: vox tonitrui tui in rota.

Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ: vidit et commota est terra.

In mari via tua, et semitæ tuæ in aquis multis: et vestigia tua non cognoscentur.

Deduxisti sicut oves populum tuum, in manu Moysi et Aaron.

PSALMUS LXXVII.

INTELLECTUS ASAPH.

Attendite, popule [Ms. *populus*] *meus, legem meam: inclinate aurem vestram in verba oris mei.*

Aperiam in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio.

Quanta audivimus et cognovimus [e] *ea, et patres nostri narraverunt nobis.*

Non sunt occultata a filiis eorum, in generatione altera.

Narrantes laudes Domini et virtutes ejus, et mirabilia ejus quæ fecit.

INTELLECTUS ASAPH.

Attendite, [h] popule meus, legem meam: inclinate aurem vestram in verba oris mei.

Aperiam in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio sæculi,

Quanta audivimus et cognovimus ea: et patres nostri narraverunt nobis.

Non sunt occultata a filiis eorum, in generatione altera [*Ms.* generationem alteram].

Narrantes laudes Domini et virtutes ejus, et mirabilia ejus quæ fecit.

[a] Ad Palatini ms. fidem unice *in* voculam veru D confodimus, cum antea ipsa etiam verba *mente habui* jugularentur. Et est tamen in Hebræo אזכרה, et in Græco ἐμνήσθην.

[b] Hoc Symmachus apud Hieronymum vertit ἀνηρεύνων, id est, *perscrutabar*, sive *quærebam*. MART.

[c] Palatin. ms *et* pro *aut*, verius: minus autem recte quod verbum *apponet* obelo prænotat, quod et Carus fecit.

[d] Diximus, voce תבל quæ in Hebræo est, non *orbem* ἁπλῶς, sed *orbem terræ* denotari, atque adeo posse obelum huic voci præfixum commode omitti.

[e] Pronomen *ea* Palatin. ms. et Carus obelo immerito jugulant.

[f] In Veronensi ms., *exercebar et ventilabam spiritum meum. Et dixi, Numquid in æternum repellet Deus? aut non apponet, ut delectetur adhuc? aut in finem misericordiam suam abscidet a progenie in progeniem? Aut obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua miserationem suam?* Tum, *hæc immutatio dexteræ excelsi, memoratus sum operum Dei*, etc. Et *meditabor in omnibus operibus tuis, et in affectionibus tuis garriam.* Omnia ferme ex Augustino.

[g] Idem ms., *et conturbatæ sunt abyssi, multitudo sonus aquarum.* Tum *sagittæ tuæ pertransibunt.* Et, *Apparuerunt coruscationes tuæ orbi terræ, commota et contremebunda facta est terra. In mari est via tua*, etc., atque hæc pleraque omnia cum Augustino.

[h] Denuo cum Augustino idem ms. *populus*, tum *eloquar* pro *loquar*, in cujus versiculi fine nomen *sæculi* reticetur. Et paulo post: *Non sunt abscondita a filiis*, etc. Et, *Annuntiantes laudes Domini et potentias ejus*, etc.

Et suscitavit testimonium in Jacob : et legem posuit in Israel.

Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis : ut cognoscat generatio altera.

Filii qui nascentur, [a] ÷ *et* : *exsurgent, et narrabunt filiis suis.*

Ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur operum Dei : et mandata ejus exquirant.

Ne fiant sicut patres eorum generatio prava et exasperans.

Generatio quæ non direxit cor suum : [b] *et non* ÷ *est* : *creditus cum Deo spiritus ejus.*

Filii Ephrem intendentes et mittentes arcum : conversi sunt in die belli.

Non custodierunt testamentum Dei : et in lege ejus noluerunt ambulare.

Et obliti sunt benefactorum ejus, et mirabilium ejus, quæ ostendit eis.

Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos. [c]

Interrupit mare, et perduxit eos : et statuit aquas quasi in utre.

Et deduxit eos in nube diei : et tota nocte in illuminatione ignis.

Interrupit petram in eremo : et adaquavit eos velut in abysso multa.

Et [d] *deduxit aquam de petra : et eduxit tamquam flumina aquas.*

Et apposuerunt adhuc peccare ei : in iram [Ms. *sicut*] *excitaverunt excelsum in inaquoso.*

Et tentaverunt Deum in cordibus suis : ut peterent escas animabus suis.

Et [e] ÷ *male* : *locuti sunt de Deo : dixerunt, Numquid poterit Deus parare mensam in deserto?*

Quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ : [f] *et torrentes inundaverunt.*

Numquid et panem poterit dare? aut parare mensam populo suo?

Ideo audivit Dominus, ei distulit : et ignis accensus est Jacob, et ira ascendit in Israel.

A Et suscitavit testimonium in Jacob : et legem posuit in Israel.

Quam mandavit patribus nostris, [g] ut notam facerent eam filiis suis, ut cognoscat generatio altera.

Filii qui nascentur, exsurgent : et narrabunt eam filiis suis.

Ut ponant [*Al.* ponam] in Deo spem suam : et non obliviscantur operum Dei sui : et mandata ejus exquirant.

Ne fiant sicut patres eorum, genus pravum et peramarum, genus quod non direxit cor suum, et non est creditus cum Deo spiritus.

Filii Ephrem intendentes arcum, et mittentes sagittas [h] suas : conversi sunt in die belli.

Non custodierunt testamentum Dei sui : et in lege
B ejus noluerunt ambulare.

Et obliti sunt benefactorum ejus, et mirabilium ejus, quæ ostendit eis coram patribus eorum.

Fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos.

Interrupit mare, et perduxit eos : et statuit aquas quasi in utrem.

Et eduxit eos in nube diei : et tota nocte in illuminatione ignis.

Interrupit in eremo petram : et adaquavit eos velut abyssus multa.

Et eduxit aquam de petra : et eduxit tamquam [*Ms.* sicut] flumina aquas.

Et apposuerunt adhuc [i] peccare ei : in iram concitaverunt excelsum in siccitate.

Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent
C escas animabus suis : et male locuti sunt de Deo, et dixerunt, Numquid poterit Deus parare mensam in deserto?

Quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ : et torrentes inundaverunt.

Numquid et panem poterit dare? aut parare mensam populo suo?

Ideo audivit Dominus, et distulit : et superposuit, et ignis accensus est in Jacob, et ira ascendit in Israel.

[a] Minus recte Palatinus ms. et Carus sine obelo hic legunt.

[b] Perperam Martianæus ipsas *et non* voculas obelo confoderat, quæ sunt tamen in Hebræo ולא. Nos ex Palatini ms. fide ad subsequens verbum substantivum vero transtulimus, Carus neutro loco habuit.

[c] Addit de suo Palatin. ms. *Diapsalma.*

[d] Rectius ferme in eodem ms. ut et Romana editione opposita, *Et eduxit aquam de petra, et deduxit tamquam*, etc. Græce : Καὶ ἐξήγαγεν ὕδωρ ἐκ πέτρας καὶ κατήγαγεν, κ. τ. λ.

[e] Verius iterum absque obelo Carus, et Palatinus ms. legunt, quemadmodum et in Græco κατελάλησαν; constat nempe ex orationis serie ipsa ac sensu Hebræum verbum דבר ibi perinde esse, atque obloqui, seu male de aliquo loqui.

[f] Haud bene hic Palatinus ms *et* copulam obelo jugulat : et subsequenti versui addit *Diapsalma.*

[g] Librarii mendum, ut passim alibi in Veronensi est ms. *notam facere a* pro *eam*, non *ea*, ut ejus editor libri putat : aut certe noluit ille scripsisse *notam*, sed *nota*, quod verius puto : sequitur enim *et exsurgent, et narrabunt ea*, etc. Porro, *Ut ponant in Deo*, et mox *Domini* pro *Dei sui*. Tum, *Ne fiant tamquam patres eorum, generatio prava, exacerbans* (August. *amaricans*) ; *generatio quæ non correxit cor suum, et non creditus cum Deo spiritus eorum.*

[h] Tacet idem ms *suas*, tum legit *in diebus belli.*
D Atque iterum *sui* tacet post nomen *Dei*, legitque altero versu, *beneficiorum ejus et mirabilium quæ ostendit eis coram patribus eorum. Quæ fecit mirabilia*, etc. Et mox, *traduxit eos, statuit aquas quasi in utre.* Denique : *Dirupit petram in deserto, et potavit eos sicut abyssus multa.* Ubi etiam pro *Dirupit*, ejus editor libri ait se emendasse *Disrupit.*

Pulchre mehercle factum, et sapienter.

[i] Idem ms. ex antiquarii tamen errore, *peccatores, et in iram?* pro *peccare ei*, etc. Inferius, *detraxerunt Deo*, pro *male locuti sunt de Deo*, ac deinde, *induxerunt* pro *inundaverunt*. Tum altero ab hoc versu tacet et *superposuit :* denique legit, *crediderunt in Domino, nec speraverunt in salutari suo.*

Quia non crediderunt [a] *in Deo: nec speraverunt in* A *salutari ejus.*

Et mandavit nubibus desuper: et januas cœli aperuit.

Et pluit illis manna ad manducandum: et panem cœli dedit eis.

Panem angelorum manducavit homo: cibaria misit eis in abundantia.

Transtulit austrum de cœlo: et induxit in virtute sua Africum.

Et pluit super eos sicut pulverem carnes: et sicut [b] *arenam maris volatilia pennata.*

Et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum.

Et manducaverunt, et saturati sunt nimis, et desiderium eorum attulit eis: non sunt fraudati a desiderio B *suo.*

Adhuc escæ [c] *eorum erant in ore ipsorum: et ira Dei ascendit super eos.*

Et occidit pingues eorum, et electos Israel impedivit.

In omnibus his peccaverunt adhuc: et non crediderunt ÷ [d] *in ⁚ mirabilibus ejus.*

Et defecerunt in vanitate dies eorum: et anni eorum cum festinatione.

Cum occideret eos, quærebant eum: et revertebantur, et diluculo veniebant ad [e] *Deum.*

Et memorati sunt, quia Deus adjutor ÷ est ⁚ eorum: et Deus excelsus redemptor eorum ÷ est ⁚

Et dilexerunt eum in ore suo: et lingua sua mentiti sunt ei. C

Cor autem eorum non erat rectum cum eo: nec fideles habiti sunt in testamento ejus.

Ipse autem ÷ est ⁚ misericors, ÷ et ⁚ propitius fiet peccatis [f] *÷ eorum ⁚ et non disperdet ÷ eos ⁚*

Et abundavit ut averteret iram suam: et non accendit omnem iram suam.

Et recordatus est, quia caro sunt: spiritus vadens, [g] *et non rediens.*

Quoties exacerbaverunt eum in deserto! in iram [Ms. *ira*] *concitaverunt eum in inaquoso!*

Quia non crediderunt in Deum suum: nec speraverunt in salutare ejus.

Et mandavit nubibus desuper, et [h] januas cœli aperuit: pluit illis manna manducare.

Panem cœli dedit eis, panem angelorum manducavit homo: frumentationem misit eis in abundantia:

Et excitavit austrum de cœlo: et induxit in virtute sua Africum.

Et pluit super eos sicut pulverem carnes: et sicut arenam maris volatilia pennata.

Et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum.

Et manducaverunt, et saturati sunt nimis, et desiderium eorum attulit eis: et non sunt fraudati a desiderio suo.

Adhuc esca eorum erat in ore ipsorum: et ira Dei ascendit super eos.

Et occidit plurimos eorum: et electos Israel impedivit.

In omnibus his peccaverunt adhuc: et non crediderunt in [*Ms. tac.* in] mirabilibus ejus.

Et defecerunt in vanitate dies eorum: et anni eorum cum festinantia [*Ms.* festinatione].

Cum [i] occideret eos, tunc inquirebant eum et convertebantur, et ante lucem veniebant ad Deum.

Et memorati sunt, quia Deus adjutor eorum est: et Deus excelsus liberator eorum est.

Et dilexerunt eum in ore suo: et lingua sua mentiti sunt ei.

Cor autem eorum non erat rectum cum eo: nec fides habita est illis in testamento ejus.

Ipse autem est misericors, et propitius fiet peccatis eorum, et non disperdet eos.

Et multiplicavit ut averteret iram suam ab eis: et non accendit omnem iram suam.

Et memoratus est, quia [*Ms.* quoniam] caro sunt: spiritus vadens, et non rediens [*Ms.* revertens].

Quoties exacerbaverunt eum in deserto! in iram concitaverunt eum in terra sine aqua!

---

[a] In Hebræo cum præpositione est באלהים, *in Deo:* atque adeo perperam Martianæus cum præpositionem vero prænotaverat, quod nos ad ms. quoque Palatini fidem sustulimus.

[b] Rescripsit sequior codicis Palatini emendator *arena* in recto.

[c] Injuria pronomen *eorum*, quod est et in Hebræo D אכלם, Palatinus ms. et Carus obelo prænotant.

[d] Immo vero asterisco prænotanda, non obelo, est *in* præpositio, quæ et in Hebraico vocabulo resonat בנפלאותיו; abest autem a Græco textu.

[e] Rescripsimus *Deum*, pro *eum* ad codicis Palatini fidem, Græco ipso textu cogente, πρὸς τὸν Θεόν. Qui subsequenti versu duo obeli verbo substantivo præfixi sunt, in eodem ms. et Cari editione desiderantur: subjungit autem ms. ille *Diapsalma*.

[f] Atque hic sine obelo Palatinus ms. legit, minus recte. Alterum quod subsequitur *eos* pronomen, tametsi neque in Græco sit, additum a se fatetur Hieronymus, *ne sententia pendeat*, et ut Latinum sermonem sua proprietate compleret.

[g] Iterum male cod. Palatin. *Et* voculam ὀβελίζει: additque in fine versus *Diapsalma*.

[h] In Veronensi ms. *portas cœli aperuit, et manna ad manducandum pluit. Et panem cœli*, etc.; tum *frumentatione misit eis abundantiam. Excitavit austrum*, etc. Atque infra, *in medio castrorum ipsorum, in circuitu tabernaculorum suorum:* et subsequenti versu, *non est denegatum eis desiderium ipsorum. Adhuc cum esca esset in ore eorum, et ira Dei ascendit in eos.*

[i] Codex Veronensis, *Cum occiderent eos, requirebant eum, et convertebantur, et vigilabant diluculo ad Deum* (ms. *diluculo ad eum*). *Et rememorati sunt, quoniam Deus*, etc. Tum subsequentis versiculi postrema *et* vocula prætermissa, pergit: *Cor autem eorum non est rectum cum eo, nec creditum est eis testamentum ejus. Ipse est enim misericors, et propitius erit peccatis eorum, et non disperdet eos. Et apponet avertere indignationem suam, et non accendit omnem iram suam.* E quibus quædam unice cum Augustino consonant.

Et conversi sunt, et tentaverunt Deum? et sanctum Israel exacerbaverunt? A

Non sunt recordati manus ejus, die qua redemit eos de ÷ manu ⁚ tribulantis.

Sicut posuit in Ægypto signa sua: et prodigia sua in campo Taneos.

Et convertit in sanguinem flumina eorum, et imbres [a] *eorum, ne biberent.*

Misit in eos cœnomyiam, et comedit eos: et ranam, et disperdit eos.

Et dedit ærugini fructus eorum: et labores eorum locustæ.

Et occidit in grandine vineas eorum: et moros eorum in pruina.

Et tradidit grandini jumenta eorum: et possessionem eorum igni.

Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem, immissiones [Ms. *immissionem*] *per angelos malos.*

Viam fecit semitæ iræ suæ, et non pepercit a morte [b] *animabus eorum: et jumenta eorum in morte conclusit.*

Et percussit omne primogenitum in ÷ terra ⁚ Ægypti: primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.

Et [c] *abstulit sicut oves populum suum: et perduxit eos tamquam gregem in deserto.*

Et eduxit eos in spe, et non timuerunt: et inimicos eorum operuit mare.

Et induxit eos in montem sanctificationis suæ, montem quem acquisivit dextera ejus.

Et ejecit a facie eorum gentes: et sorte divisit eis terram, in funiculo distributionis.

Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel.

Et tentaverunt, et exacerbaverunt Deum excelsum, et testimonia ejus non custodierunt.

Et averterunt se, et non servaverunt pactum: quem-

Et conversi sunt, et tentaverunt Deum? et sanctum Israel exacerbaverunt?

Non [d] sunt recordati manus ejus, qua die liberavit eos de manu tribulantis.

Sicut posuit in Ægypto signa sua: et prodigia sua in campo Taneos.

Convertit in sanguinem flumina eorum, et pluviales aquas eorum, ne biberent.

Immisit in eos muscam caninam, et comedit eos: ranam, et exterminavit eos.

Et dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustæ.

Occidit in grandine vineas eorum: et moros eorum in pruina.

Tradidit grandini jumenta eorum: et possessiones eorum igni. B

Immisit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem, immissiones per angelos malos.

Viam fecit semitæ iræ suæ, et [*Ms. tac.* et] non pepercit a morte animabus eorum: et jumenta eorum in morte conclusit.

Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti [*Ms.* Ægypto]: primitias [e] omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.

Et abstulit sicut oves populum suum: et perduxit eos tamquam gregem in deserto.

Et eduxit eos in spe, et non timuerunt: et inimicos eorum operuit mare.

Et induxit eos in montem sanctificationis suæ, C montem hunc quem acquisivit dextera ejus.

Et ejecit a facie eorum gentes: et sorte divisit eis terram, in funiculo distributionis.

Et habitavit in tabernaculis eorum, tribus Israel: et tentaverunt, et exacerbaverunt Deum excelsum, et testimonia ejus non custodierunt.

Et averterunt se, et non observaverunt pactum:

[a] Immerito cod. Palatinus veru prænotat pronomen *eorum*; subsequenti autem versu ex veteri scribarum errore *cynomiam*, pro *cœnomyiam* legit.

[b] Idem ms. *animarum*, Græco τῶν ψυχῶν pressius. Subsequenti versu pro *in ÷ terra ⁚ Ægypti*, rescriptum est secundis curis absolute, ac sine obelo ad Hebraicum exemplar, *in Ægypto*. Tum legitur, *primitias laborum eorum*, ut in Veronensi quoque haberi diximus: denique additur in fine versus *Diapsalma*.

[c] Perperam in Martianæi editione verbum *abstulit*, D obelo confodiebatur, quo in Palatino ms. unice prænotata est de more *abs* præpositio. Est autem luculentissime in Hebræo ויסע, ut et in Græci codicis Alexandrini editione Καὶ ἀπῆρεν, absque obelo, quem neque Carus ipse præfixerat.

[d] Veronensis ms.: *Et non sunt memores facti manus ejus die quo redemit.* Altero ab hoc versu, *Et convertit in sanguinem*: ad quem locum recole Augustini enarrationem. Tum, *Immisit eos cynomia*, pro *cynomyiam*, aut verius *cœnomyiam*: quod vocabulum fortasse non veteris Latinæ interpretationis, sed recentioris emendationis proprium fuit. Id ex Hieronymo colligi posse autumo tum hoc ipso ex loco, ubi *muscam caninam* in *cœnomyiam* in accuratiore altera recognitione sua commutavit: tum vero luculentius ex epist. 106 ad Sunniam et Fretelam in fine, ubi Latinos ante se interpretes notat, quod *muscam caninam* ex prava Græci vocabuli lectione transtulerunt. Κυνόμυια, inquit, *non ut Latini interpretati sunt, musca canina dicitur per υ Græcam litteram; sed juxta Hebraicam intelligentiam per δίφθογγον debet scribi οι, ut sit Κοινόμυια, id est omne muscarum genus.* Vetus itaque lectio erat *musca canina*: substitutum deinde est ab Hieronymo, *cœnomyia*, quam rursus vocem in *cynomyiam*, ut prior sensus recurreret, librarii depravarunt. Quoquo autem se res modo habuerit, hinc liquet, in Romano Psalterio potius, quam in Veronensi codice veterem interpretationem esse requirendam. Sequitur porro in codice: *et comedit eos, et ranam, et corrupit eos. Et dedit caniculæ fructus*, etc.; tum manifesto scioli antiquarii ausu, *muros eorum in ruina*, pro *moros in pruina*. Et, *Tradidit in grandine pecora eorum*: denique, *misit in eos iram indignationis suæ, furorem, et iram, et tribulationes*, etc. Quibuscum sæpius Augustinus convenit.

[e] Idem Veron. ms. *primitias laborum ipsorum*: tum infra *deduxit*, pro *eduxit*, ut et postea *perduxit*, pro *induxit*. Et subsequenti versu, *sortem distribuit ei in funiculo distributionis. Et conlocavit in tabernaculis*, etc. *Et averterunt, et contempserunt sicut patres eorum, et conversi sunt in arcum pravum.*

admodum patres eorum conversi sunt in arcum pravum.

In [a] *iram concitaverunt eum in collibus suis : et in sculptilibus suis ad æmulationem eum provocaverunt.*

Audivit Deus, et sprevit, et ad nihilum redegit valde Israel.

Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum ÷ *suum* ⁚ [b] *ubi habitavit in hominibus.*

Et tradidit in captivitatem virtutem eorum : et pulchritudinem eorum in manus inimici.

Et conclusit in gladio populum suum : et hæreditatem suam sprevit.

Juvenes eorum comedit ignis : et virgines eorum non sunt lamentatæ.

Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt : et viduæ eorum non plorabantur.

Et excitatus est tamquam dormiens Dominus ; tamquam potens crapulatus a vino.

Et percussit inimicos suos in posteriora : opprobrium sempiternum dedit illis.

Et repulit tabernaculum Joseph : et tribum Ephraim [Ms. *Effrem*] *non elegit.*

Sed elegit tribum Juda, montem Sion quem dilexit.

Et ædificavit sicut unicornium sanctificium suum in terra, quam fundavit in sæcula.

Et elegit David servum suum, et ÷ *sus* ⁚ *tulit eum de gregibus ovium : de post fetantes accepit eum.*

Pascere Jacob servum suum, et Israel, hæreditatem suam.

Et pavit eos in innocentia cordis sui : et in [Ms. tac. *in*] *intellectibus manuum suarum deduxit.*

A quemadmodum patres eorum conversi sunt in arcum perversum.

In [*Ms.* Et in] iram concitaverunt eum in collibus suis : et in sculptilibus suis [e] æmulati sunt eum.

Audivit Dominus, et sprevit, et ad nihilum redegit nimis Israel.

Et repulit tabernaculum Silo [*Ms.* Selom], tabernaculum suum, in quo habitavit inter homines.

Et tradidit in captivitatem virtutes eorum : et pulchritudines eorum in manus inimici.

Et conclusit in gladio populum suum : et hæreditatem suam sprevit.

Juvenes eorum comedit ignis : et virgines eorum non sunt lamentatæ.

Sacerdotes eorum gladio ceciderunt: viduæ eorum

B non ploraverunt [*Ms.* plorabuntur].

Et excitatus est tamquam dormiens Dominus: quasi [*Ms.* tamquam] potens crapulatus a vino.

Et percussit inimicos suos in posteriora : opprobrium sempiternum dedit eis :

Et repulit tabernaculum Joseph, tribum [*Ms.* et tribum] Ephrem non elegit : sed [*Ms.* et] elegit tribum Juda, montem Sion quem dilexit.

Et ædificavit sicut unicornuorum [f] sanctificationem suam : in terra fundavit eam in sæcula.

Et elegit [g] David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium : et [*Ms. tac.* et] de post fetantes accepit eum.

Pascere Jacob populum suum, et Israel, hæreditatem suam.

C Et pavit eos sine malitia cordis sui : et in sensu manuum suarum deduxit eos.

PSALMUS LXXVIII.

[c] PSALMUS ASAPH.

Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam : polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam.

Posuerunt morticinia servorum tuorum escas volatilibus cœli : carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.

Effuderunt sanguinem earum tamquam aquam in circuitu Jerusalem : et non erat qui sepeliret.

Facti sumus opprobrium vicinis nostris : subsannatio et illusio his qui in circuitu nostro sunt. [d]

PSALMUS ASAPH.

Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam : coinquinaverunt templum sanctum tuum.

Posuerunt Jerusalem velut pomorum custodiarium [*Ms.* custodiam]: posuerunt mortalia servorum tuorum escas volatilibus [*Ms.* escam] cœli : carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.

Effuderunt sanguinem eorum sicut [*Ms.* velut] aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret.

Facti sumus in opprobrium vicinis nostris : [h] derisum et contemptum his qui in circuitu nostro sunt.

[a] Palatinus ms. *In ira*, qui et addit in fine versus *Diapsalma.*

[b] Ipsum *ubi* adverbium eodem videtur obelo jugulandum : siquidem in Hebræo tantum est אהל שכן *tabernaculum habitavit*. Minus autem bene Palatinus ms. et Carus primam subsequentis versiculi *et* copulam veru prænotant.

[c] In Palatin. ms. *In finem Psalmus Asaph.*

[d] Subjungit idem ms. *Diapsalma.*

[e] Ms. Veronensis, *in zelum provocaverunt eum*, tum *valde* pro *nimis*, atque inferius, *in quo inhabitavit in hominibus. Et tradidit in captivitatem fortitudinem ipsorum et pulchritudinem eorum.*

[f] Idem ms., *sicut unicornum sanctuarium suum, in terra fundavit eum in æternum.* In quem locum S.

D ipse Pater epistola ad Sunniam ex recensione nostra : In terra, quam fundavit in sæcula, *Pro quo scriptum invenisse vos dicitis*, In terra fundavit eam in sæcula. *In Hebræo ita scriptum est, ut vertit Symmachus*, ὡς τὴν γῆν ἣν ἐθεμελίωσεν εἰς τὸν αἰῶνα. *Si autem non de terra dicitur, quod fundata sit, sed de alia re, quæ fundata videatur in terra, probent ex prioribus et sequentibus, quis sensus sit, ut nescio quid quod non dicitur, fundatum videatur in terra. Sin autem Sanctificium in terra fundatum putant, debuit scribi :* In terra fundavit illud in sæcula.

[g] Interserit idem ms. hic *sibi*. Tum habet, *Regere Jacob servum suum*, etc. *Et erexit eos in simplicitate cordis sui, et in intellectu manuum*, etc.

[h] Veronensis librarii mendis obsitus ms. *derisio et substantia* (pro *subsannatio*) *his qui*, etc.; subse-

Usquequo, Domine, irasceris in finem : accendetur velut ignis zelus tuus?

Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt : et in regna quæ nomen tuum non invocaverunt.

Quia comederunt Jacob : et locum ejus desolaverunt.

Ne memineris iniquitatum nostrarum [a] *antiquarum, cito anticipent nos misericordiæ tuæ : quia pauperes facti sumus nimis.*

Adjuva nos, Deus, salutaris noster, et propter gloriam nominis tui ÷ Domine ⁚ libera nos : et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

Ne forte dicant in gentibus, Ubi est Deus eorum? et innotescat in nationibus coram oculis nostris.

Ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est : introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.

Secundum magnitudinem brachii tui : posside filios mortificatorum.

Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine.

Nos autem populus tuus, et oves pascuæ tuæ, confitebimur tibi in sæculum.

In generationem et generationem annuntiabimus laudem tuam.

A Usquequo, Domine, irasceris in finem : accendetur velut ignis zelus tuus?

Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt, et in regna quæ non invocaverunt nomen tuum.

Quia [*Ms.* quoniam] comederunt Jacob : et locum ejus desolaverunt.

Ne memineris [*Ms.* memoreris] iniquitates nostras antiquas, cito nos anticipet misericordia tua : quia [*Ms.* quoniam] pauperes facti sumus nimis [*Ms.* valde].

Adjuva nos, Deus [d] salutaris noster, et propter honorem nominis tui, Domine, libera nos : et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

Ne quando dicant gentes, Ubi est Deus eorum?

B et innotescant [*Ms.* innotescat] in nationibus coram oculis nostris.

Vindica sanguinem servorum tuorum qui effusus est : intret in conspectu tuo [*Ms.* conspectum tuum] gemitus compeditorum.

Secundum magnitudinem brachii tui, posside filios morte punitorum.

Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improperium ipsorum, quod exprobraverunt [*Ms.* improbaverunt] tibi, Domine.

Nos autem populus tuus, et oves gregis tui, confitebimur tibi, Deus, in sæcula : et in sæculum sæculi narrabimus laudem tuam.

PSALMUS LXXIX.

IN FINEM, PRO HIS QUI COMMUTABUNTUR, TESTIMONIUM ASAPH, PSALMUS [*Ms.* PSALMUS ASAPH]. C

Qui regis Israel, intende, qui [b] *deducis velut ovem Joseph.*

Qui sedes super Cherubim manifestare coram Ephraim, Benjamin et Manasse.

Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos.

Deus, converte nos : et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

Domine Deus virtutum, quousque irasceris super orationem servi tui?

Cibabis nos pane lacrymarum : et potum dabis nobis in lacrymis in mensura.

Posuisti nos in contradictionem [c] *vicinis nostris : et inimici nostri subsannaverunt nos.*

IN FINEM, PRO HIS QUI [e] COMMUTABUNTUR, TESTIMONIUM ASAPH, PSALMUS ASSYRIORUM.

Qui regis Israel, intende : qui deducis velut ovem Joseph.

Qui sedes super Cherubim, [f] apparare coram Ephrem, Benjamin et Manasse.

Excita potentiam tuam, et veni : ut salvos facias nos.

Domine Deus virtutum, converte nos : et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

Domine Deus virtutum, quousque [*Ms.* usquequo] irasceris in orationem servi tui?

Cibabis nos pane [*Ms.* panem] lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura.

Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris : et inimici nostri deriserunt nos.

quenti autem versu, *exardescet sicut ignis*, etc. cum Augustino.

[a] Atque hic immerito Palatin. ms. vocem *antiquarum* obelo prænotat : additque in fine alterius ab hoc versus iterum *Diapsalma*.

[b] Præpositionem verbi *deducis*, Palatin. ms. de more prænotat veru.

[c] Palatin. ms. *inimicis nostris*, pro *vicinis*, etc. Græco ipso, γείτοσιν, contradicente.

[d] In Veronens. ms. *Deus salvator noster propter gloriam nominis tui*, etc. ac tertio ab hoc versu rursum cum Augustino, *recipe in adoptionem filios mortificatorum*, et in fine, *Deus in æternum in generatione et generatione denuntiabimus laudem tuam.*

[e] Cum Augustino Veronensis ms., *immutabuntur, testimonium ipsi Asaph, Psalmus* pro *Assyriis* : nam B quod *Assyrios* in eo ms. legitur, ex illis est librarii mendis, quibus scatet, et quæ Lectori tertio quoque verbo ingerere, nihil interest. In textu, *Qui pascis Israel*, et *velut oves*, plurium numero.

[f] *Ergo*, inquit Hieron. in Isaiam lib. III, c. VI, *errant qui solent in precibus dicere*, Qui sedes super Cherubim et Seraphim, *quod Scriptura non docuit*. Cæterum et pro *apparare*, rectius multo cum aliis ferme omnibus libris legit Veronens. *appare*. Altero ab hoc versu idem ms. *Deus, converte nos, et illumina faciem tuam* : quo in loco fallit, ac fallitur sæpe laudatus Editor Veronensis Psalterii, qui illud *illumina*, cum solo Augustino consonare ait, cum econtrario Augustin. unice habeat *ostende*. Inferius idem ms., *potabis nos*, pro *potum dabis nobis* : denique *subsannaverunt nos*, pro *deriserunt*, etc.

Deus virtutum converte nos: et ostende faciem tuam, A *et salvi erimus.*

Vineam de Ægypto ÷ trans ⁝ tulisti, ejecisti gentes, et plantasti eam.

Dux itineris fuisti in conspectu ejus : [a] *et plantasti radices ejus, et implevit terram.*

Operuit montes umbra ejus : et arbusta ejus cedros Dei.

Extendit palmites suos usque ad mare : et usque ad flumen propagines ejus.

Ut quid destruxisti maceriam ejus : et vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam?

Exterminavit eam aper de silva : et singularis ferus depastus est eam.

Deus virtutum convertere : respice de cœlo, et vide et visita vineam istam. B

Et perfice eam quam plantavit dextera tua : et super filium [b] *hominis, quem confirmasti tibi.*

Incensa igni et suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt.

Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ : et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

Et non discedimus a te : vivificabis nos, et nomen tuum invocabimus.

Domine Deus virtutum, converte nos : et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

Domine Deus virtutum, converte nos : et ostende faciem tuam, et salvi erimus. Diapsalma.

Vineam ex Ægypto transtulisti : ejecisti gentes, et plantasti eam.

Viam fecisti in conspectu ejus : et plantasti radices ejus, et repleta [*Ms.* impleta] est terra.

Operuit montes umbra ejus : et arbusta ejus cedros Dei.

Extendisti palmites ejus usque ad mare : et usque ad flumen propagines ejus.

[f] Ut quid deposuisti maceriam ejus : et vindemiant eam omnes, qui transeunt viam?

Exterminavit eam aper de silva : et singularis ferus depastus est eam.

Domine Deus virtutum, converte nunc : respice de cœlo, et vide et visita vineam istam, et dirige eam quam plantavit dextera tua : et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

Incensa igni et effossa manu, ab increpatione vultus tui peribunt.

Fiat [*Ms.* faciat] manus tua super virum dexteræ tuæ, et super filium hominis, quem confirmasti tibi, et non discedimus a [*Ms.* abs] te.

Vivificasti nos, et nomen tuum invocabimus.

Domine Deus virtutum, converte nos : et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

PSALMUS LXXX.

IN FINEM PRO TORCULARIBUS, ASAPH. [c]

Exsultate Deo adjutori nostro; jubilate Deo Jacob. C

Sumite psalmum, et date tympanum, psalterium jucundum cum cithara.

Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ.

Quia præceptum in Israel est, et judicium Deo Jacob.

Testimonium in Joseph posuit [d] *illud cum exiret de terra Ægypti : linguam quam non noverat, audivit.*

Divertit ab oneribus dorsum ejus : manus ejus in cophino servierunt.

In tribulatione invocasti [e] *÷ me ⁝ et liberavi te : exaudivi te in abscondito tempestatis, probavi te apud aquam contradictionis.* Diapsalma.

IN FINEM, PRO TORCULARIBUS, PSALMUS ASAPH, QUINTA SABBATI.

Exsultate Deo adjutori nostro : jubilate Deo Jacob.

[g] Sumite psalmum, et date tympanum, psalterium jucundum cum cithara.

Canite in initio mensis, tuba, in die insigni solemnitatis vestræ.

Quia præceptum in Israel est : et judicium Deo Jacob.

Testimonium in Joseph posuit eum [*Ms.* tac. eum]: dum exiret [*Ms.* exirent] de terra Ægypti.

Linguam quam non noverat [*Ms.* noverant], audivit : divertit ab oneribus dorsum ejus : manus ejus in cophino servierunt.

In tribulatione invocasti me, et liberavi te : exaudivi te in abscondito tempestatis, probavi te ad aquas contradictionis. Diapsalma.

[a] Ex Palatin. ms. aliisque originalibus libris suffecimus quæ deerat, *et* copulam. D

[b] Tacet in Palatino ms. *hominis*, quod nomen neque Hebræus ipse textus hic habet, et cum sit tamen in Græco υἱὸν ἀνθρώπου, par est credere, fuisse abs Hieronymo obelo prænotatum. Subsequentis versus priora duo verba *Incensa igni*, in eodem ms. et apud Carum asterisco non illustrantur, quo et satius fuisset alterum duntaxat, id est, *igni*, prænotari.

[c] Additur in Palatin. ms. *Quinta Sabbati.*

[d] Injuria Martianæus pronomen *illud* obelo confoderat, quod in Hebræi tamen verbi שמו ut vocant, affixo perspicuum est. Nos de illo amovendo Palatin. ms. monuit.

[e] Hunc vero male idem ms. obelum prætermittit.

[f] Denuo juxta Augustin. idem ms.: *Ut quid destruxisti maceriam*, et, *omnes transeuntes viam*, *evastavit eam aper*, etc. Tacet præterea subsequenti versu *Domine*, et *vero* legit pro *nunc*, et mox *perfice eam*, pro *dirige*, etc. Sic paulo post *Succensa*, pro *Incensa*, et penultimo versu *Vivificabis*, pro *Vivificasti*.

[g] Ex Augustino Veronens. ms., *Accipite psalmum*, et subsequenti versu, *Tuba canite initio mensis tuba in insigni die*, etc., vitiose autem ms. *insignis*, quod novo errore cumulandum putat ejus editor, *insignes dies* rescribens, fallitque cum *dies* pro *die* haberi in nostro codice affirmat. Sequitur idem cum Augustino ms. : *Quia præceptum ipsi Israel est :* atque altero ab hoc versu, *avertit ab oneribus*, pro *divertit*, etc.; denique *erui te*, pro *liberavi*, et *probavi te in aqua*, etc., pro *ad aquas*.

Audi, populus meus, et contestabor te: Israel, si audieris me, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum. A

Ego ÷ [a] *enim sum ⁚ Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti; dilata os tuum, et implebo illud.*

Et non audivit populus meus vocem meam: et Israel non intendit mihi.

Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum: ibunt in adinventionibus suis.

Si populus meus audisset me: Israel ÷ si ⁚ in viis meis ambulasset.

Prò nihilo ÷ forsitan ⁚ inimicos eorum humiliassem; et super tribulantes eos misissem manum meam.

B *Inimici Domini mentiti sunt ei: et erit tempus eorum in sæcula.*

Et cibavit eos ex adipe frumenti: et de petra melle saturavit eos.

Audi, populus meus, et loquar [d] Israel: et testificabor tibi.

Israel, si me audieris, non erit in te Deus recens: neque adorabis Deum alienum.

Ego enim [*Ms.* autem] sum Dominus Deus tuus: qui eduxi te de terra Ægypti.

Dilata os tuum, et ego adimplebo illud, et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi.

Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum: et ibunt in voluntatibus suis.

Si plebs mea audisset me, Israel si vias meas ambulasset: ad nihilum inimicos eorum humiliassem, et super tribulantes eos misissem manum meam.

Inimici Domini mentiti sunt ei: et erit tempus eorum in æternum.

Cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos.

PSALMUS LXXXI.

PSALMUS ASAPH.

Deus stetit in synagoga deorum: in medio ÷ autem ⁚ deos [b] *dijudicat.*

Usquequo judicatis iniquitatem? et facies peccatorum sumitis? DIAPSALMA.

Judicate egeno et pupillo: humilem et pauperem justificate.

Eripite pauperem et egenum de manu peccatoris liberate.

C *Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant: movebuntur omnia fundamenta terræ.*

Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes. [c]

Vos autem sicut homines moriemini: et sicut unus de principibus cadetis.

Surge, Deus, judica terram: quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

PSALMUS ASAPH.

Deus stetit in synagoga deorum: in medio autem deos [e] discernit.

Quousque judicatis iniquitatem? et facies peccantium [*Ms.* faciem peccatorum] sumitis? DIAPSALMA.

Judicate pupillo et egeno: humilem et pauperem justificate.

Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate.

Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant: movebuntur omnia fundamenta terræ.

Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes.

Vos autem sicut homines [f] moriemini: et sicut unus de principibus cadetis.

Exsurge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

PSALMUS LXXXII.

CANTICUM PSALMI ASAPH.

Deus, quis similis erit tibi? ne taceas, neque compescaris, Deus.

CANTICUM PSALMI ASAPH [*Ms.* IPSI ASAPH.]

Deus, quis similis erit tibi? ne taceas, neque [g] compescaris, Deus.

[a] Antea penes Martianæum atque alios unice adverbium *enim* obelo prænotabatur, cum tamen verbum quoque substantivum ab Hebræo textu absit.

[b] Præpositio verbi *dijudicat*, in Palatin. ms. de more confoditur.

[c] Subjungit idem ms. Palatin. *Diapsalma.*

[d] Veronens. iterum ex Augustino ms. prius hoc nomen *Israel* tacet, et tertio ab hoc versu pronomen *ego*: inde legit *implebo illud, et non obaudivit populus*, etc. Tum, *Dimisi eos, secundum affectiones cordis eorum, et ibunt in affectionibus suis.* Et, *Israel si in viis meis ambulasset.* Denique postremo versu, *et cibavit illos ex adipe*, etc.

[e] Juxta Augustinum Veronensis ms. *discernere, Usquequo judicatis*, etc., tum altero ab hoc versu, *Auferte inopem et egenum* (Aug. *pauperem*) *de manu peccatoris eruite.*

[f] In instanti Veronens. habet ms. *morimini*, et mox *caditis*, propius Græco. In fine *hæreditaberis*, pro *hæreditabis*; Augustinus, *disperdes*: in quem locum, *Non prætereundum*, inquit, *quod nonnulli codices habent*, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus: *quia et hoc non inconvenienter accipitur, neque ut simul utrumque fit, quidquam repugnat. Fit ergo* D *hæreditas ejus per charitatem.* Ex his porro verbis Editor Veronensis Psalterii arguit, non *hæreditabis*, quemadmodum Augustiniani libri omnes ferunt, sed ut in Veronensi est codice, legendum in Hipponensis quoque episcopi testimonio *hæreditaberis.* Quod ego quidem haud facile credam, nullo suffragante libro, maxime autem reliquo activi sensus contextu contradicente: *per charitatem quam suis præceptis et gratia, misericorditer excolendo, terrenam disperdit substantiam.* Immo vero neque satis quid ille sibi velit, intelligo, aut alius puto intelliget, quod pronuntiat, lectum ab Augustino, *hæreditaberis* PASSIVO, non modo aut sensu, sed TEMPORE.

[g] In Veronensi ms. *mitescas*, pro *compescaris. Nam*, inquit Augustinus, *et sic quidam interpretati sunt, quod hic positum est*, neque compescaris, Deus, *ut dicerent*, neque mitescas, Deus. Subsequenti versu *sonuerunt*, pro *sonaverunt*, et *levaverunt*, pro *extulerunt.* Tum, *Super plebem tuam machinaverunt consilium*: et paulo post, *disperdamus eos ex gentibus, et non fit in memoria nomen Israel adhuc.* Memorat quoque Augustinus *codices*, *qui* de gentibus *habent*; *ubi magis interpretes intellectum, quam verbum secuti sunt*, etc. quæ videsis.

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, et qui oderunt te, extulerunt caput. A

Super populum tuum malignaverunt consilium : et cogitaverunt adversus sanctos tuos.

Dixerunt : Venite, et disperdamus eos de gente : et non memoretur nomen Israel ultra.

Quoniam cogitaverunt unanimiter, [a] simul adversum te testamentum disposuerunt, tabernacula Idumæorum et Ismahelitæ.

Moab et Agareni, Gebal et Ammon, et Amalech, alienigenæ cum habitantibus Tyrum.

Etenim Assur venit cum illis : facti sunt ÷ [b] in ÷ adjutorium filiis Lot. DIAPSALMA.

Fac illis sicut Madian et Sisaræ : sicut Jabin in torrente Cisson.

Disperierunt in Endor : facti sunt ut stercus terræ. B

Pone principes eorum sicut Oreb, et Zeb et Zebee et Salmana.

Omnes principes eorum [c] qui dixerunt : ÷ Hæreditate : possideamus sanctuarium Dei.

Deus meus, pone illos ut rotam : et sicut stipulam ante faciem venti :

Sicut ignis ÷ [d] qui : comburit silvam : et sicut flamma comburens montes.

Ita persequeris illos in tempestate tua : et in ira tua turbabis eos.

Imple facies eorum ignominia : et quærent nomen tuum, Domine.

Erubescant et conturbentur in sæculum ÷ sæculi : et confundantur, et pereant.

Et cognoscant quia nomen tibi Dominus : tu solus altissimus in omni terra. C

Quoniam ecce inimici tui sonaverunt : et qui oderunt te, extulerunt caput.

In plebem tuam astute cogitaverunt consilium : et cogitaverunt adversus sanctos tuos.

Dixerunt, Venite, disperdamus eos ex gente : et non memorabitur nomen Israel amplius.

Quoniam cogitaverunt [*Ms. add.* in] consensum in unum : adversus te testamentum disposuerunt.

Tabernacula Idumæorum et Ismahelitarum [*Ms.* Ismaelitum], Moab et Agareni, Gebal et Ammon, et Amalech, et alienigenæ cum habitantibus Tyrum.

Etenim Assur simul venit [*Ms.* fuit] cum illis, facti sunt in susceptionem filiis Lot. DIAPSALMA [*Ms. tacet*].

Fac illis sicut Madian [*Ms.* Mazia] et Sisaræ, et sicut Jabin in torrente Cison : disperierunt in Endor, facti sunt sicut [*Ms.* ut] stercus terræ.

Pone principes eorum sicut Horeb et Zeb et Zebee [*Ms.* Zebe] et Salmana, omnes principes eorum, qui dixerunt : Hæreditate possideamus [f] nobis sanctuarium Dei.

Deus meus, pone illos ut rotam, et [*Ms. tac.* et] sicut stipulam ante faciem venti : et sicut ignem qui comburit silvam, velut si flamma incendat montes.

Ita persequeris eos in tempestate tua : et in ira tua conturbabis eos.

Imple facies eorum ignominia : et quærent nomen tuum, Domine.

Confundantur et conturbentur in sæculum sæculi, et revereantur, et pereant : et cognoscant quoniam nomen tibi Dominus.

Tu solus altissimus super omnem terram.

PSALMUS LXXXIII.

IN FINEM, PRO TORCULARIBUS, FILIIS CORE, PSALMUS.

Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum : concupiscit et deficit anima mea in atria Domini.

Cor meum et caro mea [e] exsultavit in Deum vivum.

Etenim passer invenit ÷ sibi : domum et turtur nidum sibi, ubi ponat pullos suos.

Altaria tua, Domine virtutum, rex meus et Deus meus.

IN FINEM, PRO TORCULARIBUS, FILIIS CORE PSALMUS.

Quam [g] amabilia sunt tabernacula tua, Domine virtutum : concupivit et defecit [*Ms.* deficit] anima mea in atria Domini.

Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum : etenim passer invenit sibi domum, et turtur nidum, ubi reponat pullos suos.

Altaria tua, Domine virtutum, rex meus et Deus meus.

[a] Repositum secunda manu in Palatino ms. *simul adversus testamentum tuum disposuerunt*, etc., contra originalium codicum fidem. D

[b] Deest in eodem ms. et apud Carum obelus.

[c] Rescripsit in eo codice sequior manus ad hunc modum : *Principes eorum ÷ qui dixerunt, Hæreditate possidemus*, etc., haud equidem satis bene : sed neque illud quod voci *Hæreditate* veru præponitur, nobis arridet. Jam vero cur verbo subsequenti *possideamus*, S. Pater non addiderit *nobis*, exponit his in epist. ad Sunniam et Fretelam : *Et dicitis quod in Græco sit scriptum*, possideamus nobis: *quæ superflua quæstio est ; quando enim dicitur*, possideamus, *intelligitur et* nobis.

[d] Deest in Palatino ms. obelus, qui altero ab hoc versu copulæ *et*, ubi dicitur, *et quærent*, etc., secundis curis immerito præfixus est.

[e] Idem ms. et Cari editio plurium numero, *exsultaverunt. In quo*, inquit S. Pater ad Sunniam et Fretelam, *nulla contentio est : si enim legimus* exsultavit, *intelligitur, et cor meum exsultavit, et caro mea exsultavit. Sin autem* exsultaverunt, *duo pariter exsultaverunt; id est, cor et caro.*

[f] *Et dicitis*, ait Hieronymus ad Sunniam et Fretelam, *quod in Græco sit scriptum*, *possideamus nobis. Quæ superflua quæstio est : quando enim dicitur, possideamus, intelligitur et nobis.* MART.

— Illud *nobis*, cur in posteriore Emendatione sua S. Pater omiserit, ad Gallicani laterculi locum hunc dicemus. Porro pro *sanctuarium* Veronens. ms. præfert *altare :* subsequenti versu *succendit*, pro *comburit*, ac vicissim *comburat*, pro *incendat*. Inferius. *Imple faciem eorum ignominia, et quærant*, etc. denique, *Confundantur et revereantur in sæculum*, etc.

[g] Unice cum Augustino Veronensis liber, *Quam dilectissima sunt*, etc.; tum altero versu, *turtur nidum sibi, ubi*, etc.; et post duos alios, *cujus est susceptio abs te*, etc.; *in convalle plorationis in locum quem disposuit. Etenim benedictionem*, etc. Et, *apparebit Deus*, pro *videbitur*, etc.

Beati qui habitant in domo tua : in sæcula ÷ sæculorum : laudabunt te. DIAPSALMA.

Beatus vir cujus [a] *÷ est : auxilium abs te : ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum, in loco quem posuit.*

Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem : videbitur Deus deorum in Sion.

Domine Deus virtutum, exaudi orationem meam : auribus percipe, Deus Jacob. DIAPSALMA.

Protector noster aspice Deus : et respice ÷ in : faciem Christi tui.

Quia melior est dies ÷ una : in atriis tuis, super millia.

Elegi abjectus esse in domo Dei mei : magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.

Quia misericordiam et veritatem [b] *diligit Deus, gratiam et gloriam dabit Dominus.*

Non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia : Domine virtutum, beatus homo qui sperat in te.

A Beati qui habitant [*Ms.* ambulant] in domo tua, Domine: in sæculum sæculi [*Ms.* sæcula sæculorum] laudabunt te. DIAPSALMA.

Beatus vir, cujus est auxilium abs te, Domine : ascensus in corde ejus disposuit in convalle lacrymarum, in loco quem disposuisti ei.

Etenim benedictionem dabit qui legem dedit : ambulabunt de [*Ms.* a] virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion.

Domine Deus virtutum, exaudi precem [*Ms.* orationem] meam : auribus percipe, Deus Jacob. DIAPSALMA.

Protector noster aspice Deus, et respice in faciem Christi tui.

Quia [*Ms.* Quoniam] melior est dies una in atriis

B tuis, super millia.

Elegi abjectus esse in domo Domini : magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.

Quoniam [*Ms.* Quia] misericordiam et veritatem diligit Dominus [f], gratiam et gloriam dabit Deus.

Dominus non privabit bonis ambulantes in innocentia : Domine Deus virtutum, beatus homo qui sperat in te.

PSALMUS LXXXIV.

IN FINEM, FILIIS CORE, PSALMUS [c].

Benedixisti, Domine, terram tuam : avertisti captivitatem Jacob.

Remisisti iniquitatem plebis tuæ : operuisti omnia peccata eorum. DIAPSALMA.

Mitigasti omnem iram tuam : avertisti ab ira indignationis tuæ.

Converte nos, Deus salutaris noster : et averte iram a nobis.

Numquid in æternum irasceris nobis ? [d] *÷ aut : extendes iram tuam a generatione in generationem ?*

÷ Deus : tu conversus vivificabis nos : et plebs tua lætabitur in te.

Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam : et salutare tuum da nobis.

Audiam quid loquatur [e] *÷ in me Dominus Deus : quoniam loquetur pacem in plebem suam,*

Et super sanctos suos, et in eos qui convertuntur ad cor.

IN FINEM, FILIIS CORE, PSALMUS.

Benedixisti, Domine, terram tuam : avertisti [g] captivitatem Jacob.

C Remisisti iniquitatem plebi tuæ : operuisti omnia peccata eorum. DIAPSALMA.

Mitigasti omnem iram tuam : avertisti ab ira indignationis tuæ.

Converte nos, Deus salutaris noster, et averte iram tuam a nobis : ut non in æternum irascaris nobis.

Neque extendas iram tuam a progenie in progenies : Deus, tu convertens vivificabis nos, et plebs tua lætabitur in te.

Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam : et salutare tuum da nobis.

Audiam quid loquatur [*Ms.* loquetur] in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in [*Ms.* super] plebem suam, et super sanctos suos, et in eos qui [h] convertentur ad ipsum.

[a] Hunc quoque obelum Palatin. ms. et Carus omittunt : subsequenti autem versu ms. *benedictiones* legit plurium numero : et insequenti alio præpositionem verbi *exaudi* de more jugulat : denique et subjunctum *Diapsalma* prætermittit.

[b] Alia Hebraici textus sententia est, כי שמש ומגן יהוה אלהים הן וכבוד יתן, ut ipsemet vertit S. Pater, *Quia sol, et scutum Dominus Deus, gratiam et gloriam dabit*, etc. Ex quibus ut excuderint LXX : ὅτι τὸ ἔλεον καὶ ἀλήθειαν ἀγαπᾷ Κύριος, *Quia misericordiam et veritatem diligit Dominus*, etc., nec satis scio, nec si sciam, pluribus edisserere hic ausim. Certum interea est, aliter eos verba שמש ומגן legisse, ut *misericordiam et veritatem* interpretarentur, nihil vero in Hebraico textu esse, quod *diligit* verbo respondeat : atque adeo jure illud videri obelo confodiendum, quemadmodum et in mss. aliquot, et in nupera codicis Alexandrini editione est præstitum. Carus

D ipsum quod subsequitur nomen *Deus* ὀβελίζει.

[c] Additur in Palatino ms. *David*.

[d] Minus hic recte Palatinus ms. obelum prætermittit.

[e] Neque hic bene codex Palatinus *in* præpositionem dumtaxat jugulat.

[f] Plus hic iterum habet ms. Veronensis *Deus*, quod nomen in fine versus tacet.

[g] Interscrit idem ms. *Deus*. Mox falso legit ejus editor *plebis tuæ*, pro *plebi*, etc. Porro cum Augustino idem ms. : *Sedasti omnem iram*, pro *Mitigasti*, etc. Et *Converte nos Deus sanitatum nostrarum*, (nam quod *sanitantium* ex eo laudatus modo editor præfert, Antiquarii mendum est longe manifestissimum) *et averte iram tuam a nobis: non* (prætermissa *ut* vocula) *in æternum irascaris nobis. Vel extendas iram tuam a generatione in generationem.*

[h] In Veronensi ms. *convertuntur ex corde. Verumtamen prope timentes eum*, etc. Subsequenti versu,

Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius : ut [a] inhabitet gloria in terra nostra.

Misericordia et veritas obviaverunt : ÷ sibi : justitia et pax osculatæ sunt.

Veritas de terra orta est : et justitia de cœlo prospexit.

Etenim Dominus dabit benignitatem : et terra nostra dabit fructum suum.

Justitia ante eum ambulabit : et ponet in via gressus suos.

A Verumtamen prope est timentibus eum salutare ipsius : ut inhabitet gloria in terra nostra.

Misericordia et veritas obviaverunt sibi : justitia et pax complexæ sunt se.

Veritas de terra orta est : et justitia de cœlo prospexit.

Etenim Dominus dabit benignitatem : et terra nostra dabit fructum suum.

Justitia ante eum ambulabit : et ponet in via gressus suos.

PSALMUS LXXXV.

ORATIO [b] ÷ IPSI : DAVD.

Inclina, Domine, aurem tuam, ÷ et : exaudi me : quoniam inops et pauper sum ego.

Custodi animam meam, quoniam sanctus sum : salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te.

Miserere mei, Domine, quoniam ad te [c] clamavi tota die : lætifica animam servi tui, quoniam ad te, Domine, animam meam levavi.

Quoniam tu, Domine, suavis et mitis, et multæ misericordiæ omnibus invocantibus te.

Auribus percipe, Domine, orationem meam : et intende voci deprecationis meæ.

In die tribulationis meæ clamavi ad te : quia exaudisti me.

Non est similis tui in diis, Domine : et non est secundum opera tua.

Omnes gentes quas ÷ cumque : fecisti, venient, et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum.

Quoniam magnus es tu, et faciens mirabilia : tu ÷ es : Deus solus. [d]

Deduc me, Domine, in via tua, et ingrediar in veritate tua : lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum.

Confitebor, tibi Domine Deus meus in toto corde meo : et glorificabo nomen tuum in æternum.

Quia misericordia tua magna ÷ est : super me : et eruisti animam meam ex inferno inferiori.

Deus, iniqui insurrexerunt super me, et synagoga potentium quæsierunt animam meam : et non [e] proposuerunt te in conspectu suo.

ORATIO DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Inclina, Domine, aurem tuam [f] ad me, et exaudi me : quoniam egenus et pauper sum ego.

Custodi animam meam, quoniam sanctus sum : salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te.

B Miserere mihi, Domine, quoniam ad te clamavi tota die : lætifica animam servi tui, quia ad te, Domine, levavi animam meam.

Quoniam tu, Domine, suavis ac mitis es, et copiosus in misericordia omnibus invocantibus te.

Auribus percipe, Domine, orationem meam : et intende voci deprecationis meæ.

In die tribulationis meæ clamavi ad te : quoniam exaudisti me.

Non est similis tibi in diis, Domine : et non est secundum opera tua.

Omnes gentes quascumque [*Ms.* quas] fecisti, venient : et adorabunt coram te, Domine, et honorificabunt [*Ms.* glorificabunt] nomen tuum.

C Quoniam magnus es tu, et faciens [g] mirabilia : tu es Deus solus.

Deduc me, Domine, in via tua : et ambulabo in veritate tua.

Lætetur [*Ms.* delectetur] cor meum, ut timeat nomen tuum : confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo, et honorificabo [*Ms.* glorificabo] nomen tuum in æternum.

Quoniam misericordia tua magna est super me : et eripuisti [*Ms.* eruisti] animam meam ex inferno inferiore.

Deus, [h] injusti insurrexerunt in me : et synagoga potentium quæsierunt animam meam : et non proposuerunt te ante conspectum suum.

cucurrerunt, pro *obviaverunt*, et *osculatæ sunt*, pro *complexa*. Denique infra unice cum Augustino, *dabit suavitatem*, pro *benignitatem : et ante eum præibit*, pro *ambulabit*.

[a] De more Palatin. ms. *ut ÷ in : habitet.*

[b] Ignorat idem ms. pronomen *ipsi*, istumque adeo obelum.

[c] In eodem ms., *ad te clamabo tota*, etc.

[d] Subjungit hic Palatin. ms. *Diapsalma :* quod iterum tertio ab hoc versu subnectit.

[e] Idem ms. de more, *non ÷ pro : posuerunt*, etc.

[f] Voculas *ad me*, quas neque originales libri alii habent, Veronensis quoque ms. tacet. Tertio autem ab hoc versu legit cum Augustino, *jocunda animam servi tui : quoniam ad te, Domine, levavi animam meam. Quia tu suavis es, Domine, ac mitis, et multum* D *misericors omnibus invocantibus te. Auribus infige, Domine, orationem meam, et intende voci orationis meæ.*

[g] Ms. Veronens. *misericordias*, ex librarii errore, pro *mirabilia :* tum cum Augustino, *tu es Deus solus magnus. Deduc*, etc.

[h] Atque hoc, ut et alia pleraque ad marginem annotata, cum Augustino habet Veronens. liber, *Deus, prætereuntes legem insurrexerunt super me : synagoga potentium inquisierunt animam meam, et non posuerunt te in conspectu suo. Et tu, Domine Deus miserator et misericors, longanimis et multum*, etc. Videsis et Hieronymum epist. ad Sunniam et Fretelam, ubi quod hic additur *meus* pronomen ad *Deus*, superfluum docet esse, nec in Hebræo haberi, nec in Septuaginta.

Et tu, Domine Deus, miserator et misericors, patiens et multæ misericordiæ et verax.

Respice in me, et miserere mei: da imperium tuum puero tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ.

Fac mecum signum in bonum, ut videant qui oderunt me, et confundantur: quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me.

A Et tu, [f] Domine Deus meus, miserator et misericors, patiens et multum misericors et verax.

Respice in me, et miserere mei: da potestatem puero tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ.

Fac mecum, Domine [*Ms. tac.* Domine], signum in bonum: ut videant qui me oderunt, et confundantur.

Quoniam tu, Domine, adjuvisti me: et consolatus es me.

PSALMUS LXXXVI.

Filiis Core, psalmus cantici.

Fundamenta ejus in montibus sanctis: diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Jacob.

Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. [a] Diapsalma.

Memor ero Rahab, et Babylonis, scientium me.

Ecce alienigenæ et Tyrus ÷ et ⁚ [b] populus Æthiopum, hi fuerunt illic.

Numquid Sion dicet, Homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus?

Dominus narrabit [Ms. *narravit*] *in scripturis populorum, et principum horum qui fuerunt in ea.* [c] Diapsalma.

Sicut lætantium omnium habitatio est in te.

In [g] finem, filiis Core, psalmus cantici.

Fundamenta ejus in montibus sanctis: diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.

Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. Diapsalma.

B Memor ero Raab et Babylonis, scientium me.

Ecce alienigenæ et Tyrus [*Ms.* Tyri] et populus Æthiopum, hi fuerunt in ea [*Ms. tac.* in ea].

Mater Sion dicet, Homo, et homo factus est in ea: et ipse fundavit eam altissimus.

Dominus narravit in scripturis [*Ms.* scripturas] populorum suorum, et principum eorum qui fuerunt in ea. Diapsalma.

Sicut lætantium omnium nostrum habitatio est in te.

PSALMUS LXXXVII.

Canticum psalmi, filiis Core, in finem, pro [d] Meleth ad respondendum, intellectus ⁎ Eman Ezraitæ ⁚

Domine Deus salutis meæ, in die clamavi ÷ et nocte coram te.

Intret in conspectu tuo oratio mea: inclina aurem tuam ad precem meam. [e]

Quia repleta est malis anima mea: et vita mea inferno appropinquavit.

Æstimatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber.

Sicut vulnerati dormientes in sepulcris, quorum non es memor amplius: et ipsi de manu tua repulsi sunt.

Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, et in umbra mortis.

Canticum psalmi [*Ms.* diapsalmi], filiis Core, in finem, [h] pro Maeleth ad respondendum, intellectus Eman Israelitæ.

C Domine Deus salutis meæ, in die clamavi et nocte coram te.

Intret oratio mea in conspectu tuo: inclina aurem tuam ad precem meam, Domine.

Quia repleta est malis anima mea: et vita mea inferno appropiavit.

Æstimatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos. [*Ms.* in mortuis] liber.

Sicut vulnerati dormientes projecti in monumentis, quorum non meministi amplius: et quidem ipsi de manu tua expulsi sunt.

Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebris et umbra [*Ms.* in umbra] mortis.

[a] Tacet hic Palat. ms. *Diapsalma*, qui et subsequenti versu *scientibus*, pro *scientium* legit.

[b] Immerito nomen *populus*, pro *et* præcedenti copula, Palat. ms. et Carus obelo jugulant.

[c] Hic tacet Palatin. ms. *Diapsalma*, et subsequenti versu verbum *est*, quod neque in Græco est textu.

[d] Idem ms. *Amalech*, Carus, *Macleth*. Recole quæ ad psalmum LII diximus.

[e] Supplet hic sequior manus in Palat. ms. *Domine*; quod nomen et plerique omnes Græci codices habent. Tum subsequenti versu legit, *et vita mea in inferno*: tacet vero insequenti alio, ex librarii, ut videtur, oscitantia, voces *sine adjutorio*.

[f] Abundare et superfluum esse verbum, *meus*, docet S. Hieronymus, quia nec in Hebr. habetur, nec in Septuaginta. Mart.

[g] Tacet Veronens. ms. verba *In finem*. Legit vero altero versu, *Gloriosissima*, pro *Gloriosa*; quam lectionem ipse Augustinus laudat; ut et *scientibus me*, pro

D *scientium*, etc. Porro infra non semel antiquarii oscitantia peccat. In fine iterum cum Augustino habet, *Tamquam jucundatorum omnium habitatio in te.*

[h] Corrupte legitur in pluribus mss. *Amalech;* cum in Græco scriptum sit Μαελέθ, *Mqcleth*. Pro Αἰμὰν, *Æman* autem ms. Alexandrinus habet Αἰθὰμ, *Ætham*: unde fluxit forte asteriscus in posteriori emendatione Psalterii. Vide alias Observationes ad psal. LII. Mart.

— Unice cum Augustino Veronensis ms. *pro Melech*, tametsi minus recte. In textu autem ex manifesto librarii errore, *Deus, salvasti me per diem*, etc. pro *salutis meæ*, etc. Tum altero ab hoc versu rursum cum Augustino, *vita mea in inferno appropinquavit. Deputatus sum cum*, etc., et insequenti, *non meministi adhuc, et ipsi de manu*, etc.; itemque altero ab hoc, *In me confirmata est indignatio tua, et omnes suspensiones tuas*, etc.

Super me confirmatus est furor tuus, et omnes fluctus tuos induxisti super me. Diapsalma. A

Longe fecisti notos meos a me : posuerunt me abominationem sibi.

Traditus sum, et non egrediebar : oculi mei languerunt præ inopia.

Clamavi ad te, Domine, tota die expandi ad te manus meas.

Numquid mortuis facies mirabilia? aut medici suscitabunt, et confitebuntur tibi? [a] Diapsalma.

Numquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam? et veritatem tuam in perditione?

Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua? et justitia tua in terra oblivionis?

Et ego ad te, Domine, clamavi : et mane oratio mea præveniet te. B

Ut quid, Domine, repellis orationem meam? avertis faciem tuam a me?

Pauper ÷ sum ⁚ ego, et in laboribus a juventute ÷ mea ⁚ exaltatus autem, humiliatus sum, et conturbatus.

In me transierunt iræ tuæ : ÷ et ⁚ terrores tui conturbaverunt [b] *me.*

Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumdederunt me simul.

Elongasti a me amicum et proximum : ÷ et ⁚ notos meos a miseria.

In me confirmata est ira tua : et omnes elationes tuas super me induxisti. Diapsalma.

Longe fecisti notos meos a me, posuerunt me in [*Ms. tac.* in] abominationem sibi : traditus sum, et non egrediebar.

Oculi mei infirmati sunt [e] præ inopia, clamavi ad te, Domine : tota die expandi manus meas ad te.

Numquid mortuis facies mirabilia? aut medici resuscitabunt, et confitebuntur tibi? Diapsalma [*Ms. tac.* Diapsalma].

Numquid enarrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam? aut veritatem tuam in perditione?

Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua? aut justitia tua in terra oblivionis?

Et ego ad te, Domine, clamavi : et mane oratio mea præveniet te.

Ut quid, Domine, [f] repellis orationem meam? avertis faciem tuam a me? Diapsalma.

Egens sum ego, et in laboribus a juventute mea; exaltatus autem, humiliatus sum et confusus.

In me pertransierunt iræ tuæ : et terrores tui conturbaverunt me.

Circumdederunt me sicut aqua tota die : circumdederunt me simul.

Elongasti a me amicum et proximum : et notos meos a miseria.

PSALMUS LXXXVIII.

[c] INTELLECTUS ETHAN EZRAHITÆ.

Misericordias Domini in æternum cantabo.

In generatione et generationem, annuntiabo veritatem tuam in ore meo. C

Quoniam dixisti : In æternum misericordia ædificabitur ÷ in ⁚ cœlis : præparabitur veritas tua ÷ in eis ⁚

Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo : usque in æternum præparabo semen tuum.

Et ædificabo in generationem et generationem sedem tuam. Diapsalma.

Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine : et ÷ enim ⁚ veritatem tuam in ecclesia sanctorum.

Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? similis erit [d] *Deo in filiis Dei?*

Deus qui glorificatur in consilio sanctorum : magnus et terribilis super omnes qui in circuitu ejus sunt.

INTELLECTUS ETHAN ISRAELITÆ.

Misericordias tuas, Domine, in æternum cantabo : in generatione et progenie pronuntiabo [*Ms.* generatione annuntiabo] veritatem tuam in ore meo.

Quoniam dixisti : In æternum misericordia ædificabitur : in cœlis præparabitur veritas tua.

Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo : usque in æternum præparabo semen tuum : et ædificabo in sæculum sæculi [*Ms.* generatione et generatione] sedem tuam. Diapsalma.

Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine : et veritatem tuam in ecclesia sanctorum.

Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? aut quis similis erit Deo inter filios Dei?

Deus [g] qui glorificatur in concilio sanctorum : magnus et metuendus super omnes qui in circuitu ejus sunt.

[a] In Palat. ms. istud *Diapsalma* reticetur, quod et a Græcis codicibus abest : est autem in Hebræo סלה.

[b] *Me* pronomen, quod deerat, ex Palatino ms. et Caro, tum originalibus libris aliis, et cum primis Hebræo, צמתתוני, suffecimus.

[c] Ms. Sorbonicus habet scholion istud : *Israelitæ, vel Ezraitæ habetur in quibusdam.* In textu ipse legit *Izraitæ.* Mart.

[d] Palatinus ms. *Domino*, propius Græco Κυρίῳ.

[e] Cum Augustino, Veronensis ms. *ab inopia, et clamavi ad te, Domine : tota die extendi manus meas ad te.* Atque altero ab hoc versu, *enarrabit quis in sepulcro misericordiam tuam et veritatem*, etc. Et insequenti alio, *et justitia tua in terra oblita.*

[f] Juxta Augustin. Veronens. liber, *repulisti orationem meam, avertisti faciem tuam a me?* et prætermisso Diapsalmate, *inops sum ego*, etc. Tum ms. *super me transierunt*, etc. Et, *Circumierunt me sicut aqua*, etc. D

[g] Veronensis ms. *Deus glorificandus inter filios justorum, magnus et terribilis super omnes*, etc., neque adamussim cum Augustino, neque cum alio quopiam Psalterio, quod sciam. Et ne tamen hanc putes, quæ ante Hieronymum obtinebat, lectionem, opportune notatum ipsi est in sæpius laudata epistola ad Sunniam et Fretelam, pro *terribili* lectum antea *horrendum*, ubi habet : *Octogesimo octavo :* magnus et horrendus : *pro quo in Græco invenisse vos dicitis*, φοβερός, *quod significat* terribilis, timendus, formidandus. *Ego puto id ipsum significare et* horrendum : *non, ut vulgus æstimat, despiciendum et squalidum*, etc.

Domine Deus virtutum, quis similis tibi? potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo. A

Tu dominaris potestati maris: motum autem fluctuum ejus tu mitigas.

Tu humiliasti sicut vulneratum superbum: in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.

Tui sunt cœli, et tua [a] *est terra, orbem* ÷ *terræ* : *et plenitudinem ejus tu fundasti: aquilonem et mare tu creasti.*

Thabor et Hermon ÷ *in* : *nomine tuo exsultabunt: tuum brachium cum potentia.*

Firmetur manus tua,[b] ÷ *et* : *exaltetur dextera tua: justitia et judicium præparatio sedis tuæ.*

Misericordia et veritas præcedent faciem tuam: beatus populus, qui scit jubilationem.

B

Domine, in lumine vultus tui ambulabunt, ÷ *et* : *in nomine tuo exsultabunt tota die: et in justitia tua exaltabuntur.*

Quoniam gloria virtutis eorum tu es: et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.

Quia Domini est assumptio ÷ *nostra* : *et sancti Israel regis nostri* [c].

Tunc locutus es in visione sanctis tuis, et dixisti: Posui adjutorium in potente, ÷ *et* : *exaltavi electum de plebe* ÷ *mea* :

Inveni David servum meum: oleo sancto meo unxi eum.

Manus ÷ *enim* : *mea auxiliabitur ei: et brachium meum* [d], *confortabit eum.*

Nihil proficiet inimicus in eo: et filius iniquitatis non apponet nocere ei. C

Et concidam a facie ipsius inimicos ejus: et odientes eum in fugam convertam.

Et veritas mea, et misericordia mea cum ipso: et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.

Et ponam in mari manum ejus: et in fluminibus dexteram ejus.

Ipse [e] *invocabit me, pater meus es tu: Deus meus et susceptor salutis meæ.*

Et ego primogenitum ponam illum, excelsum ÷ *præ* : *regibus terræ.*

Domine Deus virtutum, quis similis tibi? potens es, Domine: et veritas tua in circuitu tuo.

Tu dominaris potestati maris: motum autem fluctuum ejus tu mitigas.

Tu humiliasti sicut vulneratum superbum: et in [f] virtute brachii tui dispersisti inimicos tuos.

Tui sunt cœli, et tua est terra: orbem terrarum et plenitudinem ejus tu fundasti,

Aquilonem et mare tu creasti, Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt: tuum brachium cum potentia.

Firmetur manus tua, et exaltetur dextera tua: justitia et judicium præparatio sedis tuæ.

Misericordia et veritas præibunt [*Ms.* præambulant] ante faciem tuam: beatus populus qui scit jubilationem.

Domine, in lumine vultus tui ambulabunt, et in nomine tuo exsultabunt tota die: et in tua justitia exaltabuntur.

Quoniam gloria virtutis eorum tu es: et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.

Quoniam Domini est [g] assumptio: et sancti Israel regis nostri. DIAPSALMA.

Tunc locutus es [h] in aspectu filiis tuis, et dixisti: Posui adjutorium super potentem et [*Ms. tac.* et] exaltavi electum de plebe mea [*Ms.* populo meo].

Inveni David servum meum: oleo [*Ms.* in oleo] sancto meo unxi eum.

Manus enim mea auxiliabitur ei: et brachium meum confortabit eum.

[i] Nihil proficiet inimicus in eo: et filius iniquitatis non nocebit ei.

Et concidam inimicos ejus a facie ipsius: et odientes eum in fugam convertam.

Et veritas mea, et misericordia mea cum ipso: et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.

Et ponam in mari manum ejus: et in fluminibus dexteram ejus.

Ipse invocabit me, pater meus es tu: Deus meus et susceptor salutis meæ.

Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ.

[a] Verbum *est* Palatin. ms. obelo jugulat: Hebræus nedum istud, sed et quod præcedit *sunt*, tacet. Diximus porro de חבל, unico vocabulo, quod terræ orbem significat. Haud autem bene subsequentis versus obelum idem ms. prætermittit.

[b] Ita ms. Palatinus *et* copulam veru prænotat, quam et præstitisset omnino inducere: nedum enim ab Hebræo textu, sed et a Græco ipso abest.

[c] Subjungit idem ms. *Diapsalma*.

[d] Idem ms. *confirmabit*. Altero ab hoc versu, *Et concidam a facie ejus inimicos, et odientes*, etc., quæ ex Græco, ut videtur, sequior manus reposuit.

[e] Obelum præpositioni *in* idem ms. præponit, a quo subsequenti versu *præ* voculam haud recte eximit. Atque hinc tertio versu pro obelo, quo *autem* adverbium prænotatur, asteriscum idem ms. et Carus minus iterum bene appingunt.

[f] Hic vero juxta Augustin. Veronens. ms. *et in brachio virtutis tuæ*: tum altero ab hoc versu, *Aqui-* D *lonem et maria tu*, etc., et subsequenti, *Confirmetur manus tua*, etc.

[g] Juxta Augustinum Veronens. ms., *susceptio*, pro *assumptio*. De subsequenti versu, ubi *filiis*, pro *sanctis* legitur, recole Hieronymi observationem in epistola ad Sunniam, etc.

[h] Sciendum quod in Hebr. LAASIDACH habet; quod omnes τοῖς ὁσίοις σου, id est, *sanctis tuis*, transtulerunt: et sola Sexta editio, *Prophetis tuis*, interpretata est, sensum magis quam verbum exprimens. Et in Κοινῇ tantum pro *sanctis*, *filios* reperi. Ita. S. Hieronymus. MART.

[i] Iterum cum Augustino, ut et quæ ad libri oram annotantur, Veronens. ms., *Non proficiet*, et, *non apponet nocere ei*, et, *a facie illius*, *et eos qui oderunt eum fugabo*. Tum quarto ab hoc versu, *primogenitum ponam eum*, *excelsum apud reges terræ*, et post alium versum, *semen ejus* pro *sedem*, etc.

In æternum servabo illi misericordiam meam : et testamentum meum fidele [Ms. *fideli*] *ipsi.*

Et ponam in sæculum ÷ sæculi ⁚ semen ejus; et thronum ejus sicut dies cœli.

Si ÷ autem ⁚ dereliquerint filii ejus legem meam : et in judiciis meis non ambulaverint.

Si justitias meas profanaverint : et mandata mea non custodierint.

Visitabo in virga iniquitates eorum : et in verberibus peccata eorum.

Misericordiam autem meam non dispergam ab eo : neque nocebo in veritate mea.

Neque profanabo testamentum meum : et quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita.

Semel juravi in sancto meo, si David mentiar : semen ejus in æternum manebit.

Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo : [a] *÷ et ⁚ sicut luna perfecta in æternum, et testis in cœlo fidelis.* Diapsalma.

Tu vero repulisti, et despexisti, distulisti christum tuum.

Evertisti testamentum servi tui : profanasti in terra sanctuarium ejus.

Destruxisti omnes sepes ejus : posuisti firmamentum ejus formidinem.

Diripuerunt eum omnes transeuntes viam : factus est opprobrium vicinis suis.

Exaltasti dexteram deprimentium eum : lætificasti omnes inimicos ejus.

Avertisti adjutorium gladii ejus : et non es auxiliatus ei in bello.

Destruxisti eum ab emundatione : et sedem ejus in terra collisisti.

Minorasti dies temporis ejus : perfudisti eum confusione. Diapsalma.

Usquequo, Domine, avertis in finem? exardescet sicut ignis ira tua?

Memorare quæ mea substantia : numquid enim vane constituisti [b] *⋇ omnes ⁚ filios hominum?*

Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem? eruet animam suam de manu inferi? Diapsalma.

Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine : sicut jurasti David in veritate tua?

Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium.

Quod exprobraverunt inimici tui, Domine, quod exprobraverunt commutationem christi tui.

Benedictus, Dominus, in æternum : fiat, fiat.

A In æternum servabo illi [*Ms.* ei] misericordiam meam : et testamentum meum fidele ipsi.

Et ponam in sæculum sæculi sedem ejus : et thronum ejus, sicut dies ⁚ cœli [*Ms.* sæculi].

Si dereliquerint filii ejus legem meam : et in judiciis meis non ambulaverint.

Si justificationes meas profanaverint : et mandata mea non custodierint.

Visitabo in virga iniquitates eorum : et in [c] verberibus peccata eorum.

Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo ei in veritate mea : neque profanabo testamentum meum, et quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita.

Semel juravi in sancto meo, si David mentiar,
B semen ejus in æternum manebit : et sedes ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta [*Ms* composita] in æternum, et testis in cœlo fidelis. Diapsalma.

Tu vero repulisti, et [d] sprevisti, et distulisti christum tuum : avertisti testamentum servi tui, profanasti in terra sanctitatem ejus.

Destruxisti omnes macerias ejus : posuisti munitiones ejus in [*Ms. tac.* in] formidinem.

Diripuerunt eum omnes transeuntes viam : factus est in [*Ms. tac.* in] opprobrium vicinis suis.

Exaltasti dexteram inimicorum ejus : lætificasti omnes inimicos ejus.

Avertisti adjutorium gladii ejus : et non es auxi-
C liatus ei in bello.

Dissolvisti eum ab emundatione : et [*Ms. tac.* et] sepem ejus in terra collisisti.

Minorasti dies temporum ejus : perfudisti eum confusione. Diapsalma.

Usquequo, Domine, irasceris [*Ms.* Deus avertis] in finem? exardescet sicut ignis ira tua?

[e] Memorare, Domine, quæ mea est substantia : non enim vane constituisti filios hominum.

Quis est homo qui vivit, et non videbit mortem? aut quis eruet animam suam de manu inferi? Diapsalma.

Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine : sicut jurasti David in veritate tua?

Memor esto opprobrii servorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium.

D Quod exprobraverunt inimici tui, Domine, quod exprobraverunt commutationem christi tui.

Benedictus Dominus in æternum : fiat, fiat.

[a] Haud recte Palatinus ms. obelum hunc prætermittit, ut et quod subsequitur in fine versus, *Diapsalma.*

[b] Rursum male post Palatinum ms. ipse Carus obelum hic pro asterisco præfigit.

[c] Cum Augustino Veronens. ms., *et in flagellis delicta eorum. Misericordiam vero meam non disperdam* (August. *dispergam*) *ab eo, neque nocebo in veritate mea*, ut et mox, *non reprobabo*, pro *non faciam irrita.*

[d] In eodem ms. ut et penes Augustinum, *et ad nihilum reduxisti, distulisti, Domine* [quod nomen Augustin. tacet), *christum tuum*, etc., et tertio ab hoc versu, *jocundasti*, pro *lætificasti*, et in sequenti, *opitulatus es*, pro *auxiliatus*, etc.; et post alium versum, *minuisti dies sedis ejus*, etc.

[e] Iidem pari consensu libri, *Memento quæ est substantia mea; non enim vane constituisti omnes filios hominum. Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem : eruet animam suam de manu inferni : quas jurasti David in veritate tua. Memento, Domine, opprobrii*, etc.; denique in fine, *Benedictio Domini in æternum*, etc.

PSALMUS LXXXIX.

ORATIO MOYSI, HOMINIS DEI.

Domine, refugium ⁜ tu ⁝ factus es nobis, a generatione in generationem.

Priusquam montes fierent, [a] *aut formaretur terra et orbis : a sæculo, et usque in sæculum tu es, Deus.*

÷ *Ne* ⁝ *avertas hominem in humilitatem : et dixisti, Convertimini, filii hominum.*

Quoniam mille anni ante oculos tuos, tamquam dies hesterna, quæ præteriit.

Et custodia in nocte : quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

Mane sicut herba transeat, mane floreat, et transeat : vespere decidat, induret, et arescat.

Quia defecimus in ira tua : et in furore tuo turbati sumus.

B *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo : sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.*

Quoniam omnes dies nostri defecerunt : ÷ *et* ⁝ *in ira tua defecimus.*

Anni nostri sicut aranea meditabuntur : dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni.

Si autem in potentatibus octoginta anni : et amplius eorum labor et dolor.

Quoniam supervenit mansuetudo : et corripiemur.

Quis novit potestatem iræ tuæ? et præ timore tuo iram dinumerare? [b]

Dexteram tuam [c] *sic notam fac : et eruditos corde in sapientia.*

Convertere, Domine, usquequo? et deprecabilis
C *esto super servos tuos.*

Repleti sumus mane misericordia [d] *tua, et exsultavimus, et delectati sumus omnibus diebus nostris.*

A ORATIO MOYSI, HOMINIS DEI.

Domine, refugium factus es nobis, [e] a generatione et progenie.

Priusquam fierent montes, aut formaretur orbis terræ : a sæculo et usque in sæculum tu es, Deus.

Ne avertas hominem in humilitatem : et dixisti [*Ms.* dicas], Convertimini, filii hominum.

Quoniam mille anni ante oculos tuos, sicut dies hesterna, quæ [*Ms.* hesternus qui] præteriit.

Et sicut [f] custodia in nocte : quæ pro nihilo habentur, anni eorum.

Mane sicut herba transeat, mane floreat, et pertranseat : vespere decidat, induret et arescat.

Quia defecimus in ira tua : et in furore tuo conturbati sumus.

Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo : sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.

Quoniam omnes dies nostri defecerunt, et nos in ira tua defecimus.

Anni nostri sicut aranea meditabuntur : dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni.

Si autem in potentatibus octoginta anni : et plurimum eorum labor et dolor.

Quoniam supervenit [g] super nos mansuetudo : et corripiemur.

Quis novit potestatem iræ tuæ? aut [*Ms.* et] præ timore iram tuam [*Ms.* iræ tuæ] dinumerare?

Dexteram tuam, Domine, [h] notam fac nobis : et eruditos corde in sapientia :

Convertere, Domine, aliquantulum, et deprecare
C super servos tuos.

Repleti sumus mane misericordia tua : exsultavimus, et delectati sunt in omnibus diebus nostris.

[a] In Palat. ms. repositum secundis curis *et* pro *aut* : Græce etiam est καὶ. Additur et *Diapsalma* in fine. Porro qui subsequitur, præfixus *ne* voculæ, obelus desideratur. Ac re quidem ipsa aut quod proxime præcedit *Deus* nomen, aut hæc negandi particula abundat : quod enim unice est in Hebræo אל, pro variis substratis punctis, *Deum* et *non* sonat : minime autem repeti ac sumi bifariam debuit. Quin ipsi Septuaginta, tametsi aliter visum Hieronymo est, unice pro *Ne*, sive Μὴ acceperunt, neque enim addunt præcedenti versui, ὁ Θεὸς, ut hic habetur, *Deus*.

[b] Alterum hic *Diapsalma* idem ms. subjungit.

D [c] Asteriscum *sic* voculæ Palatin. ms. præponit : tum pro *eruditos*, substituit in eo sequior manus *compeditos*. Ipse etiam Augustinus in hunc locum. Et compeditos corde in sapientia : *alii codices non habent* compeditos, *sed* eruditos. *Verbum enim Græcum in utraque significatione similiter sonat, ut una syllaba paululum differat.*

[d] Immerito Palatin. ms. pronomen *tua* obelo prænotat, tum legit *in omnibus diebus*, etc. Rectius porro subsequenti versu præfixum substantivo verbo *sumus* obelum omittit.

[e] Veronens. ms. et Augustin. *in generatione et generatione* : tum unus Veronensis, *aut fingeretur terra, et orbis terræ*, etc. Quam tamen lectionem ipse novit Hipponen. episcopus, ubi ait, *alii codices habent, quod de uno verbo Græco expressum est*, fingeretur terra. Sequitur cum eodem Augustiniano psalterio, *et a sæculo, et usque in sæculum tu es*, tacito, quod hic subsequitur, *Deus*. In quem locum Hieronymus sæpius laudata epist. ad Sunniam, etc. *Et dicitis, quod in Græco non sit* Deus, *quod apud eos deesse manifestum est. Nam et Hebraicum habet, et omnes alii interpretes, et Septuaginta similiter transtulerunt*, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως αἰῶνος σὺ εἶ ὁ Θεός, *quod Hebraice dicitur*, meolam ad-olam ath el. Videsis et quæ in hunc nos locum annotamus, et ad oppositam Gallicani Psalterii columnam.

[f] Iidem rursum libri, *sicut vigilia in nocte*, *et*, *anni erunt eorum*. Subsequenti versu, *et præterea*, *vespere decidat*, *durescat*, *et arescat*. *Quoniam defecimus*, etc., ut et post alterum versum, *et in ira tua defecimus*,
D tacito *nos* pronomine, ac deinde *meditabantur*, pro *meditabuntur*. Denique unus Veronensis, *Si amplius in viribus octoginta anni, et amplius ipsi labor et dolor*. Illud quod habetur subsequenti versu *super nos*, superfluum notat esse S. Pater in laudata ad Sunniam et Fretelam epistola. Porro sequitur, *et erudiemur*, pro *corripiemur*, etc.

[g] *Super nos* hic superfluum est, docente Hieronymo. MART.

[h] Atque hic Veronens ms. *sic notam fac mihi*, etc. cum Augustino, quem videsis in enarratione hujus loci. Et subsequenti versu, *quousque*, pro *aliquantulum*. Deinde, *Satiati sumus mane misericordia tua*, *et exsultavimus*, *et jocundati sumus in omnibus diebus nostris*. *Jocundati sumus*, etc. Tum, *Et aspice super servos tuos* (Aug. *respice in servos*, etc.) *et in opera tua*, *et dirige*, etc.

Lætati ÷ sumus ⁚ pro diebus, quibus nos humiliasti : annis quibus vidimus mala.

Respice in servos tuos et in opera tua : et dirige filios eorum.

Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos : [a] *⋇ et opus manuum nostrarum dirige ⁚*

A

Delectati sunt pro diebus, in [*Ms. tac.* in] quibus nos humiliasti : et annis, in quibus vidimus mala.

Respice in servos tuos, et in opera tua, Domine : et dirige filios eorum.

Et sit splendor Domini Dei nostri super nos : et opera manuum nostrarum dirige super nos.

PSALMUS XC.

÷ LAUS CANTICI DAVID ⁚

Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei ÷ cœli ⁚ commorabitur.

Dicet Domino, Susceptor meus ÷ es tu ⁚ et refugium meum, Deus meus sperabo in eum.

Quoniam ipse [b] *liberavit me de laqueo venantium, et a verbo aspero.*

In ⁚ scapulis suis obumbrabit tibi : et sub pennis ejus sperabis.

Scuto circumdabit te veritas ejus : non timebis a timore nocturno.

A sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu et dæmonio meridiano. [c]

Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis : ad te autem non appropinquabit.

Verumtamen oculis tuis considerabis : et retributionem peccatorum videbis.

Quoniam tu es, Domine, spes mea : Altissimum posuisti refugium tuum.

Non accedet ad te malum : et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

Quoniam angelis suis mandavit de te : ut custodiant te in omnibus viis tuis.

In manibus portabunt te : ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

Super aspidem et basiliscum ambulabis : ÷ et ⁚ conculcabis leonem et draconem.

Quoniam in me speravit, liberabo eum : protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.

Clamabit [d] *ad ⁚ me, et ego exaudiam eum : cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, et glorificabo eum.*

Longitudine dierum replebo eum : et ostendam illi salutare meum.

LAUS CANTICI DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur.

Dicet Domino [*Ms.* Deo], Susceptor meus es tu, et refugium meum, Deus meus [*Ms. add.* et] sperabo in eum.

Quoniam ipse liberavit me de [e] laqueo venantium, et a verbo aspero.

Scapulis suis obumbrabit tibi ; et sub pennis ejus

B

sperabis.

Scuto circumdabit te veritas ejus : non timebis a timore nocturno.

A sagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris, a ruina et dæmonio meridiano.

Cadent a latere tuo millia, et decem millia a dextris tuis ; tibi autem non appropinquabit [*Ms.* appropinquabunt].

Verumtamen oculis tuis considerabis : et retributionem peccatorum videbis.

Quoniam tu es, Domine, spes mea : Altissimum posuisti refugium tuum.

Non accedent ad te mala : et flagellum non appropinquabit [*Ms.* appropinquavit] tabernaculo tuo.

Quoniam angelis suis mandavit [*Ms.* mandabit] de

C

te : ut custodiant te in omnibus viis tuis.

In manibus [f] portabunt te : ne umquam offendas ad lapidem pedem tuum.

Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.

Quoniam in me speravit, liberabo eum : protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.

Invocabit [*Ms.* invocavit] me, et ego exaudiam eum ; cum ipso sum in tribulatione.

Eripiam eum, et glorificabo eum : longitudine dierum adimplebo eum, et ostendam illi salutare meum.

PSALMUS XCI.

PSALMUS CANTICI, IN DIE SABBATI.

Bonum est confiteri Domino : et psallere nomini tuo, Altissime.

PSALMUS CANTICI, IN DIE SABBATI.

Bonum est confiteri Domino : et psallere nomini tuo, Altissime.

D

[a] In Palatin. ms. unice præfigitur *et* copulæ veru, pro asterisco, qui totam hanc pericopen illustrat. In quem locum Augustinus, *Huc usque*, inquit (id est, Et opera manuum nostrarum dirige super nos), *Psalmum istum multi codices habent : sed in nonnullis legitur alius ultimus versus.* Et opus manuum nostrarum dirige. *Cui versui diligentes et docti prænotant stellam, quos asteriscos vocant : quibus significant ea quæ in Hebræo vel aliis interpretibus Græcis reperiuntur, in Septuaginta vero interpretatione non sunt.* Videsis et quæ nos ad finem Hieronymianæ epistolæ in nostra recensione 140 ad Cyprianum annotamus.

[b] Rectius in Palatino est ms. *liberabit* ; malim vero et *te*, pro *me*, quod subsequitur, legi.

[c] Subjungit idem ms. hic *Diapsalma*.

[d] Minus bene obelum hunc Palatinus ms. omittit : recte autem quod sequitur *ego* pronomen tacet.

[e] Continenter cum Augustino Veronens. ms. *de muscipula venantium, et a verbo aspero. Inter scapulas suas obumbrabit tibi, et sub alis ejus sperabis.* Ac post duos versus, *dena millia*, pro *decem*, etc.

[f] Uno verbo *tollant*, pro *tollent*, abludit Veronens. ms. ab Augustino : cætera pari uterque habet consensu, *nequando offendas :* atque altero ab hoc versu, *eruam eum*, pro *liberabo*, etc., et in fine *eximam* (Augustinus addit *eum*) *et glorificabo eum, longitudine dierum replebo eum.*

Ad annuntiandum mane misericordiam tuam : et veritatem tuam per noctem.

In decachordo psalterio, cum cantico in cithara.

Quia delectasti me, Domine, in factura tua : et ÷ ⁚ *in operibus manuum tuarum exsultabo.*

Quam magnificata sunt opera tua, Domine! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.

Vir insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget hæc. [a]

Cum exorti fuerint peccatores sicut fenum : et apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem.

Ut intereant in sæculum [b] ÷ *sæculi* ⁚ *tu autem Altissimus in æternum, Domine.*

Quoniam ecce inimici [c] *tui, Domine,* ⁚ *quoniam ecce inimici tui peribunt : et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.*

Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum : et senectus mea in misericordia uberi.

Et despexit oculus meus inimicos meos : ÷ *et* ⁚ *in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.* [d]

Justus ut palma florebit : sicut [Ms. *ut*] *cedrus Libani multiplicabitur.*

Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri florebunt.

Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi : et bene patientes erunt, ut annuntient.

Quoniam rectus Dominus Deus noster : et non est iniquitas in eo.

Ad annuntiandam [*Ms.* annuntiandum] mane misericordiam tuam : et veritatem tuam per noctem.

In [g] decachordo psalterio, cum cantico et cithara.

Quia delectasti me, Domine, in factura tua, et in operibus manuum tuarum exsultabo.

Quam magnificata sunt opera tua, Domine! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.

Vir insipiens non cognoscit : et stultus non intelligit ea [*Ms.* hæc].

Cum exorientur peccatores sicut fenum : et apparuerint omnes qui operantur iniquitatem : ut intereant in sæculum sæculi.

Tu autem Altissimus in æternum [*Ms. add.* es], Domine.

Quoniam ecce inimici tui, Domine, [h] peribunt : et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.

Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum ; et senectus mea in misericordia uberi.

Et respexit oculus meus inimicos meos : et insurgentes in me malignantes audivit auris mea.

Justus ut palma florebit ; et sicut cedrus Libani [*Ms.* Libano] multiplicabitur.

Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri florebunt.

Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi : et bene patientes erunt, ut annuntient.

Quoniam justus Dominus Deus noster : et non est iniquitas in eo.

PSALMUS XCII.

LAUS CANTICI IPSI DAVID, IN DIE ANTE SABBATUM, QUANDO [e] INHABITATA EST TERRA.

Dominus regnavit, decorem indutus est : indutus est Dominus fortitudinem, et præcinxit se.

Etenim firmavit orbem ÷ *terræ* ⁚ *qui non commovebitur.*

Parata sedes tua ex tunc : a sæculo tu es. ÷ *E* ⁚ *levaverunt flumina, Domine* ÷ *e* ⁚ *levaverunt flumina vocem suam.* [f] ⋇ *Elevaverunt flumina fluctus suos* ⁚ *a vocibus aquarum multarum.*

Mirabiles elationes maris : mirabilis in altis Dominus.

LAUS CANTICI IPSI DAVID, IN [i] DIE ANTE SABBATUM, QUANDO INHABITATA EST TERRA.

Dominus regnavit, decorem induit : induit Dominus fortitudinem, et præcinxit se virtutem.

Etenim firmavit orbem terræ : qui non commovebitur.

Parata sedes tua, Deus, ex tunc : a sæculo tu es.

Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina voces suas, a vocibus aquarum multarum.

Mirabiles elationes maris : mirabilis in excelsis Dominus.

[a] Additur in Palatino ms. *Diapsalma.*

[b] Hunc quoque obelum idem ms. omittit, ut et quod sequitur *autem* adverbium. Neutrum bene.

[c] Deerat penes Martianæum *tui* pronomen, quod ex fide originalium librorum, ipsiusque Palatini ms. suffecimus : deerat autem in ipso Palatino adverbium *ecce.*

[d] Subnectit Palatin. ms. *Diapsalma :* tum altero ab hoc versu præfert sequiore manu, *in atriis Dei nostri,* voce *domus* expuncta : atque hoc quidem omnino verius juxta Hebr. textum et Græcum.

[e] Palatinus ms. et Carus, *quando fundata est terra.*

[f] Satis diligenter in eodem ms. præpositione *E* veru transfixa, verbo *levaverunt* asteriscus præponitur, ad hunc modum ⋇ E ⁚ *levaverunt flumina,* etc.

[g] Ms. Veronensis, *In decem cordarum psalterio cum cantico in cithara :* tum unice cum Augustino, *quia jocundasti me,* etc., atque altero ab hoc versu, *Vir imprudens non cognoscet,* etc. Et insequenti, *prospexerunt* (Aug. *prospexerint*) *omnes qui operantur,* etc.

[h] Repetit hic Veronensis ms. quemadmodum et in originalibus est libris, verba, *quoniam ecce inimici tui :* nec tamen videtur Augustinus hanc repetitionem verborum novisse. Quæ sequuntur pariter ferme habent, *in misericordia pingui. Et respiciet* (Aug. *respexit*), *oculus meus in inimicis meis, et in eis qui insurgant in me malignantibus audiet auris mea. Justus ut palma florebit, sicut cedrus quæ est in Libano* (August. tacet voculas *quæ est*) *multiplicabitur.* Tum altero ab hoc versu, *in senecta pingui* (retinetur penes August. *uberi*) *et tranquilli erunt, ut annuntient, quoniam rectus Dominus Deus meus :* quod pronomen Augustin. tantum non addit.

[i] Eadem penes Augustin. ac Veronens. ms. epigraphe : *In diem ante Sabbatum, quando fundata est terra.* Sed et ipse contextus, *induit Dominus fortitudinem, et præcinctus est. Etenim confirmavit orbem terræ,* etc. Et, *Parata est sedes tua, Deus, ex illo, et a sæculo tu es.* Tum uno interjecto versu, *Mirabiles suspensuræ maris,* etc., et, *Testimonia tua credita facta sunt nimis. Domum tuam decet sanctificatio, Domine, in longitudinem dierum.*

Testimonia tua credibilia facta sunt nimis : domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudinem dierum. A

PSALMUS XCIII.

PSALMUS [a] IPSI DAVID, QUARTA SABBATI.

Deus ultionum Dominus, Deus ultionum libere egit.

Exaltare qui judicas terram : redde retributionem superbis.

Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur?

[b] *Ef* ⁝ *fabuntur* ÷ *et* ⁝ *loquentur iniquitatem*, ⋇ *loquentur* ⁝ *omnes qui operantur injustitiam?*

Populum tuum, Domine, humiliaverunt : et hæreditatem tuam vexaverunt. B

Viduam et advenam interfecerunt : et pupillos occiderunt.

Et dixerunt, Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob. [c]

Intelligite, insipientes in populo : et stulti aliquando sapite.

Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat?

Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam?

Dominus scit cogitationes hominum : quoniam vanæ sunt.

Beatus homo, quem [d] ÷ *tu* ⁝ *erudieris, Domine : et de lege tua docueris eum.*

Ut mitiges ei a diebus malis : donec fodiatur peccatori fovea. C

Quia non repellet Dominus plebem suam : et hæreditatem suam non derelinquet.

Quoadusque justitia convertatur in judicium : et qui juxta illam? omnes qui recto sunt corde. [e] ÷ DIAPSALMA.

Quis consurget mihi adversus malignantes? ÷ *aut* ⁝ *quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem.*

Nisi quia Dominus adjuvit me : paulo minus habitasset in inferno anima mea.

Si dicebam : Motus est pes meus, misericordia tua, Domine, adjuvabat me.

Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.

Testimonia tua, Domine, credibilia facta sunt nimis.

Domum tuam, Domine, decet sanctitudo, in longitudinem dierum.

PSALMUS IPSI DAVID, QUARTA [f] SABBATI.

Deus ultionum Dominus, Deus ultionum libere egit.

Exaltare qui judicas terram : redde retributionem superbis.

Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur?

[g] Pronuntiabunt, et loquentur iniquitatem: loquentur omnes qui operantur injustitiam?

Populum tuum, Domine, humiliaverunt : et hæreditatem tuam vexaverunt.

Viduam et advenam interfecerunt: et pupillos occiderunt.

Et dixerunt : Non videbit Dominus : neque intelliget Deus Jacob.

Intelligite nunc, qui insipientes estis in populo : et stulti aliquando sapite.

Qui plantavit aurem, non audiet? qui finxit oculum, non considerat? qui corripit gentes, non arguet? qui docet hominem scientiam?

Dominus novit cogitationes hominum ; quoniam vanæ sunt.

Beatus homo, quem tu erudieris, Domine : et de lege tua docueris eum, ut mitiges eum a diebus [h] malis, donec fodiatur peccatori fovea.

Quia [*Ms.* Quoniam] non repellet Dominus plebem suam : et hæreditatem suam non derelinquet.

Quoadusque justitia convertatur in judicium : et qui tenent eam? omnes qui recto sunt corde. DIAPSALMA.

Quis exsurget mihi adversus malignantes ? aut quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem?

Nisi quia Dominus adjuvasset me : paulo minus habitaverat in inferno anima mea.

Si dicebam, motus est pes meus : misericordia tua, Domine, adjuvabat me.

[i] Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ, Domine, lætificaverunt animam meam.

[a] Pronomen *ipsi* Palat. ms. tacet.

[b] Sine obelis Palatinus ms. et Carus, *Effabuntur, et loquentur:* tum pro *operantur injustitiam*, reposuit in eodem ms. sequior manus *operantur iniquitatem*. Hebraice etiam est אָוֶן.

[c] Addit hic idem ms. *Diapsalma*.

[d] S. ipse Pater ad hunc locum in epistola ad Sunniam, etc. : *Dicitis in Græco non esse*, tu : *et verum est ; sed apud Latinos propter εὐφωνίαν positum est. Si enim dicamus*, Beatus homo, quem erudieris, Domine, *compositionis elegantiam non habebit. Et quando dicitur*, Domine, *et apostropha fit ad Dominum, nihil nocet sensui, si ponatur et* tu.

[e] Reposuit sequior manus in Palatino ms. *convertetur*. Qui subsequitur obelus, tum et qui altero versu *aut* particulæ præfigitur, in eodem ms. desiderantur. Denique insequenti alio, *habitavit* legitur, pro *habitasset*.

D [f] Plurium numero idem ms. ut et Augustin., *Sabbatorum*. In textu verba *libere egit*, sive, ut August. *fidenter egit*, ab eodem ms. librarii oscitantia exciderunt.

[g] Veronens. ms., *Respondent, et eloquentur:* penes August. *loquentur*. Tum uno interjecto versu, *Viduam et pupillos interfecerunt, et proselytum occiderunt*. Et post duos alios, *aut qui fingit* (Augustin. *finxit*) *oculum, non considerat? qui erudit gentes, non arguet, qui docet hominem sapientiam?* (Augustin. *scientiam*) *Dominus scit cogitationes*, etc.

[h] Penes Augustinum et Veronens. ms., *a diebus malignis :* tum uno interjecto versu, *qui habent eam omnes recto sunt corde*, atque alio insequenti, *aut quis consistet mihi adversus*, etc. denique mox, *adjuvit*, pro *adjuvasset*.

[i] Præponunt hic iidem libri *Domine*, quod nomen ubi subsequenti hemistichio legitur, tacent.

Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis A *laborem in præcepto?*

Captabunt in animam justi : et sanguinem innocentem condemnabunt.

Et factus est mihi Dominus in refugium : et Deus meus in adjutorium spei meæ.

Et reddet illis iniquitatem ipsorum, et in malitia eorum [a] *disperdet eos*, ※ *disperdet illos* ⁚ *Dominus Deus noster.*

Numquid adhæret [*Ms.* aderit] tibi sedes iniquitatis qui fingis dolorem in præcepto?

Captabunt in animam justi : et sanguinem innocentem condemnabunt.

Et factus est mihi Dominus in refugium : et Deus meus in auxilium spei meæ.

Et reddet [i] illis Dominus iniquitates ipsorum : et in malitia eorum disperdet illos Dominus Deus noster.

PSALMUS XCIV.

÷ LAUS CANTICI [b] IPSI DAVID ⁚

Venite, exultemus Domino : jubilemus Deo salutari nostro.

Præoccupemus faciem ejus in confessione : ÷ *et* ⁚ *in psalmis jubilemus ei.*

Quoniam Deus magnus, Dominus, et rex magnus B *super omnes deos.*

Quia in manu ejus [c] *sunt omnes fines terræ : et altitudines montium ipsius sunt.*

[d] *Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud : et siccam manus ejus formaverunt.*

Venite, adoremus, et procidamus, [e] *et* ⁚ *ploremus ante Dominum, qui fecit nos : quia ipse est* ÷ *Dominus* ⁚ *Deus noster.*

Et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus : hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.

Sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto.

Ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt [f] ÷ *me* ⁚ *et viderunt opera mea.*

Quadraginta annis offensus sui generationi illi, et dixi : Semper [g] *hi errant corde.*

Et isti non cognoverunt vias meas, ut juravi in ira mea : si introibunt in requiem meam.

[j] LAUS CANTICI IPSI DAVID.

Venite, exultemus Domino : jubilemus Deo salutari [*Ms.* salvatori] nostro.

Præoccupemus faciem ejus in confessione : et in psalmis jubilemus ei.

Quoniam Deus magnus [*Ms. add.* est] Dominus, et rex magnus super omnes deos.

Quoniam non repellet Dominus plebem suam, quia [*Ms.* quoniam] in manu ejus [k] sunt omnes fines terræ : et altitudines montium ipse conspicit.

Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud : et aridam fundaverunt manus ejus.

Venite, adoremus, et procidamus ante Deum, ploremus coram Domino, qui fecit nos : quia ipse est Dominus Deus noster, nos autem populus ejus, et oves pascuæ ejus.

Hodie si vocem ejus audieritis : nolite obdurare corda vestra.

Sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri : probaverunt, et viderunt opera mea. C

Quadraginta annis proximus fui generationi huic : et dixi : Semper hi errant corde.

Ipsi vero non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira mea : si introibunt in requiem meam.

PSALMUS XCV.

÷ QUANDO DOMUS ÆDIFICABATUR POST CAPTIVITATEM ⁚ CANTICUM IPSI DAVID.

Cantate Domino canticum novum : cantate Domino, omnis terra.

Cantate Domino, [h] ÷ *et* ⁚ *benedicite nomini ejus, annuntiate de die in diem salutare ejus.*

CANTICUM [l] DAVID, QUANDO DOMUS ÆDIFICABATUR POST CAPTIVITATEM.

Cantate Domino canticum novum, cantate Domino, omnis terra.

Cantate Domino, et benedicite nomen ejus, bene nuntiate de die in diem salutare ejus.

[a] Præpositionem prioris verbi *disperdet* Palatinus ms. obelo prænotat.

[b] Tacet idem ms. pronomen *ipsi*.

[c] Hic quoque *sunt* verbum idem ms. tacet, neque in ipso tamen Græco textu habetur.

[d] Immerito Martianæus adverbium *Quoniam* obelo confoderat, quod hic pariter, atque superiori proxime versu, in Hebræo, אשר, vocabulo resonat. Nos de amovenda illa nota Palatinus ipse ms. admonuit : in quo præterea *sicca*, pro *siccam* legitur. D

[e] Hunc, et qui proxime sequitur, obelum idem ms. haud tamen nunc recte, omittit.

[f] Neque hic bene asteriscum in Palatino ms. sequior manus induxit.

[g] Voculam *hi*, quæ neque in Græco est, et subsequenti versu pronomen *meas*, idem ms. ignorat.

[h] Rectius cum obelo ipsam et copulam Palatin. ms. prætermittit.

[i] Veronens. liber, *Et reddet ipsis Dominus secundum iniquitatem* (August. *opera*) *eorum, et secundum malitiam eorum*, etc.

[j] Romana hujus Psalmi editio est in quotidiano ecclesiarum usu.

[k] Verba *sunt omnes*, Veronens. ms. æque atque Augustinus tacent : legunt porro *ipsius sunt*, pro *ipse conspicit*. Nec nisi uno atque altero verbo in reliquis dissentiunt, *et aridam* (penes Augustin. additur *terram*) *manus ejus finxerunt*, *Venite adoremus*, *et prosternamur* (Augustin. *procidamus;* fallitur enim Veronensis Psalterii editor, qui cum eo asserit Augustinum consentire in hoc verbo) *ei et ploremus ante Dominum, qui fecit nos : quoniam ipse est Dominus Deus noster : et nos* (Aug. *nos autem*) *populus pascuæ ejus, et oves in manus* (Augustin. recte *manuum*) *ejus*. Tum uno interjecto versu, *Sicut in amaricatione :* quo de vocabulo superius diximus ad Psalm. LXV atque alibi. Denique in fine, *semper isti errant corde. Et ipsi non cognoverunt*, etc.

[l] In Veronensi ms. *Canticum ipsi David*, quæ tamen verba reliquæ inscriptioni, ut est in Gallicano, postponuntur. In textu altero versu, *Cantate Domino, benedicite nomen ejus, bene nuntiate diem ex die salutare ejus :* quemadmodum et penes Augustinum.

Annuntiate inter gentes gloriam ejus : in omnibus populis mirabilia ejus.

Quoniam magnus Dominus, et laudabilis nimis : terribilis [a] *est super omnes deos.*

Quoniam omnes dii gentium dæmonia : Dominus autem cœlos fecit.

Confessio et pulchritudo in conspectu ejus : sanctimonia et magnificentia in sanctificatione ejus. [b]

Afferte Domino, patriæ gentium, afferte Domino gloriam et honorem : afferte Domino gloriam nomini ejus.

Tollite hostias, et introite in atria ejus : adorate Dominum in atrio sancto ejus.

Commoveatur a facie ejus universa terra : dicite in gentibus, + quia ⁚ Dominus regnavit.

Etenim correxit orbem [c] *terræ, qui non commovebitur : judicabit populos in æquitate.*

Lætentur cœli, et exsultet terra, + cum ⁚ moveatur mare, et plenitudo ejus : gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt.

Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum a facie Domini, quia venit, quoniam venit judicare terram.

Judicabit orbem + terræ ⁚ in æquitate : et populos in veritate sua.

A [e] Annuntiate inter gentes gloriam ejus : in omnibus populis mirabilia ejus.

Quoniam magnus Dominus, et laudabilis nimis [*Ms.* valde] : terribilis est super omnes deos.

Quoniam [*Ms.* quia] omnes dii gentium, dæmonia : Dominus autem cœlos fecit.

Confessio et pulchritudo in conspectu ejus : sanctitas et magnificentia in sanctificatione ejus.

Afferte Domino, patriæ gentium, afferte Domino gloriam et honorem : afferte Domino gloriam nomini ejus.

Tollite hostias, et introite in atria ejus : adorate Dominum in aula sancta ejus.

Commoveatur a facie ejus universa terra : dicite in nationibus, Dominus regnavit [f] a ligno : et-
B enim correxit orbem terræ, qui non commovebitur.

Judicabit populos in æquitate : [g] et gentes in ira sua.

Lætentur cœli, et exsultet terra : moveatur mare et plenitudo ejus.

Gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt : tunc exsultabunt omnia ligna silvarum ante faciem Domini, quoniam venit, quoniam venit judicare terram.

Judicabit orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua.

PSALMUS XCVI.

+ [d] HUIC DAVID, QUANDO TERRA EJUS RESTITUTA EST ⁚

Dominus regnavit, exsultet terra : lætentur insulæ multæ.

Nubes, et caligo in circuitu ejus : justitia et judicium correctio sedis ejus.

Ignis ante ipsum præcedet : et inflammabit in circuitu inimicos ejus.

Illuxerunt [Ms. *adluxerunt*] *fulgura ejus orbi + terræ ⁚ vidit, et commota est terra.*

C [h] PSALMUS DAVID, QUANDO TERRA EJUS RESTITUTA EST.

Dominus regnavit, exsultet terra : lætentur insulæ multæ.

Nubes, et caligo in circuitu ejus, justitia et judicium correctio sedis ejus.

Ignis ante eum præibit : et inflammabit in circuitu inimicos ejus.

Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ : vidit, et commota est terra.

[a] Verbum substantivum obelo prænotat Palatin. ms.; in Hebræo pro eo est אוה, *ille*.

[b] Subjungit idem ms. *Diapsalma*.

[c] De more debuisset nomini *terra* præponi obelus, neque enim in archetypo hic plus est quam תבל. Vide quæ superius hac de re diximus.

[d] Palatinus ms. + *Ipsi David*, et, *restituta est ei*.

[e] Prius istud hemistichium, *Annuntiate inter gentes gloriam ejus*, ut et illud quatuor abhinc versibus, *Tollite hostias, et introite in atria ejus*, quod sequior manus suffecit, Veronensis antiquarius, ejusdem vocis *ejus* recursu deceptus, solemni librariorum lapsu prætermisit. Legit porro hoc ipso versu, *in atrio sancto*, pro *aula sancta*, juxta Augustinum.

[f] Addunt has voces *a ligno* pleraque alia post Romanum Latina Psalteria, Gothicum, Carnutense, San-Germanense, etc., et quod nemo nescit, ac rei caput est, ea omnia, quibus usi sunt veteres Latini Patres, Tertullianus, Lactantius, Arnobius, Augustinus, Cassiodorius, Leo papa, atque alii, quos recenset qui hanc translatitiam ac vulgo notissimam disputationem inierunt. Sunt porro hæ voces et in Veronensi ms. quod nihil equidem mirum est : mirum immo esset, si desiderarentur. Ex hoc autem ipso nuperus ejus Editor libri contendit, Italam, ut vocat, versionem manifesto esse, quæ in eo contineatur. Ergo, inquam ego, et quæ modo laudavimus alia, eaque invicem diversa Psalteria, Italam versionem exhibent, siquidem et lectionem hanc servant. Nugæ, addit vero ille, *Quare in Hebraico quoque textu primum exstitisse eas voces nullus dubito*. Hæc vero levissima conjectura est, quam jamdiu olim
D docti viri exsufflarunt : et qui Hebraice sciunt, et codicem Hebraicum tractant, ferme etiam sciunt eas ibi voces non exstitisse. Sed hæc persequi, nostri non est instituti : maxime cum non modo a suis codicibus, sed etiam e Græcis (scilicet omnibus) ea verba Hebræos in crucis odium erasisse, sibi editor ille persuaserit.

[g] Isthæc verba *et gentes in ira sua*, quæ neque Augustin. in suo novit exemplari, Veronens. ipse ms. reposuit. Cætera cum Augustino legit, *jocundentur cœli, et exsultet terra, commoveatur mare*, etc.; et in fine, *orbem terrarum*, pro *terræ*.

[h] Augustinus ait : *Inscribit Psalmus*, Ipsi David, cum terra ejus, etc., atque ita adamussim in Veronensi est ms. quemadmodum et in textu *jocundentur*, pro *lætentur*, et secundo versu, *directio*, pro *correctio :* atque altero ab hoc, *Apparuerunt fulgura ejus*, etc.; quod enim *tua* in Veronensi legitur, manifestum librarii est vitium. Denique *fluxerunt a facie Domini, a facie Domini omnis terra*, pro *terræ*, ut est penes Augustinum.

A *Montes sicut cera fluxerunt ÷ a facie Domini ⁝ a facie Domini omnis terra.*

Annuntiaverunt cœli justitiam ejus : et viderunt omnes populi gloriam ejus.

Confundantur omnes qui adorant sculptilia : [a] *et qui gloriantur in simulacris ÷ suis ⁝*

Adorate eum, omnes angeli ÷ ejus ⁝ audivit, et lætata est Sion.

Et exsultaverunt filiæ Judæ, propter judicia tua, Domine.

Quoniam tu Dominus altissimus super omnem terram; nimis exaltatus es super omnes deos.

Qui diligitis Dominum, odite malum : custodit ÷ Dominus ⁝ animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos.

B *Lux orta est justo : et rectis corde lætitia.*

Lætamini, justi, in Domino : et confitemini memoriæ sanctificationis ejus.

Montes sicut cera fluxerunt ante faciem Domini : a facie Domini tremuit omnis terra.

Annuntiaverunt cœli justitiam ejus : et viderunt omnes populi gloriam ejus.

Confundantur omnes qui adorant sculptilia : et [*Ms. tac.* et] qui gloriantur in simulacris suis.

Adorate eum, omnes angeli ejus, audivit, et lætata [*Ms.* jocundata] est Sion : et exsultaverunt filiæ Judæ, propter judicia tua, Domine.

Quoniam tu es Dominus altissimus super omnem terram ; nimis exaltatus es super omnes deos.

Qui diligitis Dominum, odite [e] malum : custodit Dominus animas servorum suorum, et de manu peccatoris liberavit eos.

Lux orta est justo : et rectis corde lætitia.

Lætamini, justi, in Domino : et confitemini memoriæ sanctitatis ejus.

PSALMUS XCVII.

PSALMUS ÷ [b] IPSI DAVID ⁝

Cantate Domino canticum novum : quia mirabilia fecit.

Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus.

Notum fecit Dominus salutare suum : in conspectu gentium revelavit justitiam suam.

Recordatus est misericordiæ suæ, et veritatis suæ domui Israel.

C *Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.*

Jubilate Deo omnis terra : cantate, et exsultate, et psallite.

Psallite Domino in cithara, ÷ in cithara ⁝ et voce psalmi in tubis [c] *÷ ductilibus ⁝ et voce tubæ corneæ.*

Jubilate in conspectu regis Domini : moveatur mare et plenitudo ejus, orbis ÷ terrarum ⁝ et qui habitant in eo.

Flumina plaudent manu simul, montes exsultabunt a conspectu Domini : quoniam venit judicare terram.

Judicabit orbem ÷ terrarum ⁝ in justitia : et populos in æquitate.

PSALMUS IPSI DAVID.

Cantate Domino canticum novum : quia [*Ms.* quoniam] mirabilia fecit Dominus.

[f] Salvavit eum dextera ejus, et brachium sanctum ejus.

Notum fecit Dominus salutare suum : ante conspectum gentium revelavit justitiam suam.

Memor fuit misericordiæ suæ [g] Jacob, et veritatis suæ domui Israel.

Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri : jubilate Deo omnis terra : cantate, et exsultate, et psallite.

Psallite Deo nostro in cithara, et cithara, et voce psalmi in tubis ductilibus : et voce tubæ corneæ : jubilate in conspectu regis Domino.

Moveatur mare et plenitudo ejus, orbis terrarum, et universi qui habitant in ea.

Flumina plaudent [*Ms.* plaudeant] manibus in idipsum, montes exsultaverunt ante faciem Domini : quoniam venit, quoniam venit judicare terram.

Judicabit orbem terræ in justitia, et populos in æquitate.

PSALMUS XCVIII.

D ÷ PSALMUS [d] IPSI DAVID ⁝

Dominus regnavit, irascantur populi : qui sedet super cherubim, moveatur terra.

PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Dominus regnavit, irascantur populi : qui sedes super cherubim, moveatur terra [*Ms.* commoveatur mare].

[a] Tacet Palatin. ms. *et* copulam, quæ neque in ipso Græco textu habetur. Addit et in fine versus *Diapsalma*. Quæ præterea subsequenti versu pronomini *ejus* præfigitur obeli nota, in eodem ms. et Cari editione desideratur.

[b] Atque hic male idem ms. nomen *David* unice obelo prænotat.

[c] Minus bene Palatin. ms. hic obelum prætermittit, et *Diapsalma* in fine versus subnectit : demum subsequenti versu, *Domino* præfert secundis curis, pro *Domini*.

[d] Tacet idem ms. pronomen *ipsi* : in textu autem, *qui sedes* legit, pro *sedet*.

[e] Veronensis cum August., *odite malignum* : tum unus Veronensis, *animas justorum suorum, de manu peccatorum eruet eos* : ac rursum cum Augustino, *rectis corde jocunditas. Jocundamini justi*, etc.

[f] Unice cum Augustino Veronensis ms., *Sanavit ei dextera ejus.*

[g] Nomen *Jacob* hic abundare S. ipse Pater in epist. ad Sunniam et Fretelam docet. Mox pro *domui*, habet ms. Veronens. *domus*. Tum altero ab hoc versu, *Psallite Domino in cithara, in cithara* : et pressius Augustino, *regis Domini. Commoveatur mare, et plenitudo ejus, orbis terræ, et omnes qui habitant in eo* (August., *ea*). Denique, *Montes exsultabunt*, pro *exsultaverunt*, etc.

Dominus in Sion magnus : et excelsus super omnes populos.

Confiteantur nomini tuo magno, ÷ quoniam ⁚ terribile et sanctum est : et honor regis judicium diligit.

Tu parasti directiones : judicium et justitiam in Jacob tu fecisti. [a]

Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum ejus : ÷ quoniam ⁚ sanctum est.

Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus : et Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus.

Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos : in columna nubis loquebatur ad eos.

Custodiebant testimonia ejus : et præceptum, quod dedit illis.

Domine Deus noster, tu exaudiebas eos : Deus ÷ tu ⁚ propitius fuisti eis, et ulciscens in ÷ omnes ⁚ adinventiones eorum.

Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate in monte sancto ejus : quoniam sanctus Dominus Deus noster.

A Dominus in Sion magnus : et excelsus [e] super omnes populos.

Confiteantur nomini tuo magno et terribili, quoniam sanctum est; et honor regis judicium diligit.

Tu parasti æquitatem : judicium et justitiam in Jacob tu fecisti.

Exaltate Dominum Deum nostrum : et adorate scabellum pedum ejus : quoniam sanctum est.

Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus : et Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus.

Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos : et in columna nubis loquebatur ad eos.

Custodiebant testimonia ejus : et præcepta ejus, quæ dederat [f] illis.

Domine Deus noster, tu exaudiebas eos : Deus,
B tu propitius fuisti illis, et vindicans in omnia studia eorum.

Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate in monte sancto ejus : quoniam sanctus est Dominus Deus noster.

PSALMUS XCIX.

PSALMUS IN CONFESSIONE.

Jubilate Deo, omnis terra : servite Domino in lætitia.

Introite in conspectu ejus, in exsultatione.

Scitote quoniam Dominus ipse [b] est Deus : ipse fecit nos, et non ipsi nos.

Populus ejus, et oves pascuæ ejus, introite portas ejus in confessione, atria ejus in hymnis, confitemini illi.

Laudate nomen ejus, quoniam suavis [c] ÷ est ⁚ Dominus, in æternum misericordia ejus : et usque in generatione et generationem veritas ejus.

PSALMUS [g] DAVID IN CONFESSIONE.

Jubilate Deo, omnis terra : servite Domino in lætitia.

Intrate in conspectu ejus, in exsultatione : scitote quod [*Ms.* quoniam] Dominus ipse est Deus : ipse fecit nos, et non ipsi nos.

Nos autem populus ejus, et oves pascuæ ejus : intrate portas ejus in confessione, atria ejus in hymnis confessionum.

C Laudate nomen ejus, quoniam [*Ms.* quia] suavis est Dominus, in æternum misericordia ejus : et usque in sæculum sæculi veritas ejus.

PSALMUS C.

PSALMUS ÷ IPSI ⁚ DAVID.

Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine.

Psallam [d] ÷ et ⁚ intelligam in via immaculata : quando venies ad me?

÷ Per ⁚ ambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.

Non ÷ pro ⁚ ponebam ante oculos meos rem injustam : facientes prævaricationes odivi.

PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine : psallam, et intelligam in via immaculata, quando venies ad me?

[h] Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus tuæ.

Non proponebam ante oculos meos rem malam, facientes prævaricationes odivi : et non adhæsit mihi cor pravum.

[a] Hic iterum *Diapsalma* idem ms. addit : subsequenti autem versu obelum, quem respuit et Carus, omittit.

[b] Verbum substantivum, quod in Græco quidem, non autem et in Hebræo hic resonat, Palatinus ms. ὀβελίζει.

[c] Hic vero idem ms. ipsum verbum *est*, æque atque obelum cum originalibus libris ignorat.

[d] Sine obelo, haud tamen recte, idem ms. hic legit.

[e] Plus habet Veronens. ms. : *est super omnes populos. Confiteantur omnes nomini tuo magno :* tum juxta Augustinum, *quoniam terribile et sanctum est*, etc. Et in fine alterius ab hoc versiculi, *quoniam sanctus est*, ac deinde, *et Samuel in his qui invocant*, etc.

[f] Iterum cum Augustino idem ms. : *quæ dedit eis. Domine Deus noster, tu exaudisti eos*, etc., *vindicans in omnes affectiones eorum.* Deinde solus Veronens. *adorate montem sanctum ejus, quoniam sanctus Dominus.*

[g] Tacet cum Augustino Veronens. ms. hic nomen
D *David*; legit vero in textu, *in jocunditate*, pro *lætitia :* atque altero ab hoc versu, *intrate in portas ejus in confessione, atria ejus in hymnis confitemini ei :* denique in fine, *et usque in generationem et generationem veritas ejus.*

[h] Idem pari consensu libri hic, *Deambulabam*, et subsequenti versu, *prævaricationem odio habui*, etc. Deinde, *Cum declinaret a me malignus, non cognoscebam, detrahentem proximo suo occulte, hunc persequebar. Superbo oculo et insatiabili corde, huic non comedebar.*

Non adhæsit mihi cor pravum : declinantem a me malignum non cognoscebam. A

Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar.

Superbo oculo, et insatiabili corde, cum hoc non edebam.

Oculi mei ad fideles terræ, ut sedeant mecum : ambulans in via immaculata, hic ministrabat.

Non habitabit in medio domus meæ ÷ [a] qui ⁚ facit superbiam : qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.

In matutino interficiebam omnes peccatores terræ : ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem.

Declinantes a me malignos non agnoscebam : detrahentem adversus proximum suum occulte, hunc persequebar.

Superbo oculo, et insatiabili corde ; cum hoc simul non edebam.

Oculi mei super fideles terræ, [f] ut sedeant hi mecum : ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.

Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam : qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.

In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ : ut disperdam [*Ms. add.* eos] de civitate Domini omnes qui operantur iniquitatem.

PSALMUS CI.

ORATIO PAUPERIS, CUM [b] ANXIUS FUERIT, ET CORAM DOMINO EFFUDERIT PRECEM SUAM. B

Domine, exaudi orationem meam : et clamor meus ad te veniat.

Non avertas faciem tuam a me : in [c] ÷ quacumque ⁚ die tribulor, inclina ad me aurem tuam.

In quacumque die invocavero ÷ te ⁚ velociter exaudi me.

Quia defecerunt sicut fumus dies mei ; et ossa mea sicut cremium aruerunt.

Percussus [d] sum ut fenum, et aruit cor meum : quia oblitus sum comedere panem meum.

A voce gemitus mei, adhæsit os meum carni meæ.

Similis factus sum pelicano solitudinis : factus sum sicut nycticorax [Ms. *necticorax*] *in domicilio.* C

Vigilavi, et factus sum sicut passer solitarius in tecto.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei ÷ et ⁚ qui laudabant me, adversum me jurabant.

Quia cinerem tamquam panem manducabam : et [e] potum meum cum fletu miscebam.

A facie iræ et indignationis tuæ : quia elevans allisisti me.

Dies mei sicut umbra declinaverunt : et ego sicut fenum arui.

Tu autem, Domine, in æternum permanes : et memoriale tuum in generationem, et generationem.

ORATIO [g] PAUPERIS, CUM ANXIATUS FUERIT, ET CORAM DEO EFFUDERIT PRECEM SUAM.

Domine, exaudi orationem meam : et clamor meus ad te perveniat.

Ne avertas faciem tuam a me : in quacumque die tribulor, inclina ad me aurem tuam : in quacumque die invocavero te, velociter exaudi me.

Quia defecerunt sicut fumus dies mei : et ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt.

Percussus sum sicut fenum, et aruit cor meum, quia [*Ms.* quoniam] oblitus sum manducare panem meum : a voce gemitus mei, adhæserunt ossa mea carni meæ.

Similis factus sum pelicano in solitudine, et factus sum, [h] sicut nycticorax in domicilio : vigilavi, et factus sum sicut passer [i] unicus in ædificio.

Tota die exprobrabant [j] me inimici mei : et qui me laudabant, adversus me jurabant.

Quia cinerem sicut panem manducabam : et potum meum cum fletu temperabam.

A facie iræ et indignationis tuæ : quia elevans elisisti me.

Dies mei sicut umbra declinaverunt : et ego sicut [*Ms.* velut] fenum arui.

Tu autem, Domine, in æternum permanes, et memoriale tuum in sæculum sæculi.

---

[a] Sine obelo Palatinus ms. et Carus pronomen hoc legunt.

[b] In Palatino ms. *cum anxiatus fuerit, et ad Dominum precem ÷ ef ⁚ fuderit.*

[c] Minus recte idem ms. et Carus obelum hunc omittunt. Subsequenti vero Palatin. ms. addit *Diapsalma.*

[d] Reposuit sequior manus in eodem ms. *Percussus est.*

[e] Idem Palatinus ms., *et poculum meum,* etc.

[f] Ms. Veronensis, *ut simul sederent :* atque altero versu, *Non habitabat in medio domus meæ faciens superbiam, loquens iniqua :* ferme cum Augustino, ut et in fine, *omnes operantes iniquitatem.*

[g] Ferme cum Augustino Veronensis ms., *Oratio inopis cum tædium pateretur* (August., *angeretur*) *et in conspectu Domini effudit precem suam. Exaudi, Domine, orationem meam :* mox *cito*, pro *velociter.* Et post alium versum, *Percussum est sicut fenum*, et subsequenti alio, *Similis factus sum pelicano, qui* D *habitat in solitudine, factus sum sicut nycticorax in parietinis : vigilavi, et factus sum sicut passer singularis in tecto.* Huc refer solidam Hieronymi disputationem in hunc versum, quæ totum fere numerum 63 Epistolæ ad Sunniam et Fretelam tenet.

[h] De hac voce *nycticorax* plura disserit Hieronymus in sua epist. Videsis observationes Prodromi nostri ad hunc locum. MART.

[i] Ita antiquos Latinorum codices fuisse interpretatos agnoscit idem Hieronymus. MART.

[j] Veron. cum August. *exprobrabant mihi inimici tum, mei : Quoniam cinerem sicut panem manducavi, et potum meum cum fletu miscebam. A facie iræ tuæ et indignationis tuæ, quoniam elevans,* penes August. *levasti.* Hinc duobus interjectis versibus, *Tu vero, Domine, in æternum manes, et memoriale tuum in generationem et generationem. Tu exsurgens misereberis Sion, quoniam venit* (Augustin. verbum hoc tacet) *tempus, ut miserearis ejus* (vel *ei*) *quoniam venit tempus.*

Tu exsurgens misereberis Sion : quia tempus miserendi [a] *ejus*, ※ *quia venit tempus.*

Quoniam ⁚ *placuerunt servis tuis lapides ejus, et terræ ejus miserebuntur.*

Et timebunt gentes [b] *nomen tuum, Domine : et omnes reges terræ gloriam tuam.*

Quia ædificavit Dominus Sion : et videbitur in gloria sua.

Respexit in orationem humilium : et non sprevit precem eorum.

Scribantur hæc in [c] *generatione altera : et populus qui creabitur, laudabit Dominum.*

Quia prospexit de excelso sancto suo : Dominus de cœlo in terram aspexit.

Ut audiret gemitus compeditorum : ut solveret filios interemptorum.

Ut annuntient in Sion nomen Domini : et laudem ejus in Jerusalem.

In conveniendo populos in unum, et reges ut serviant Domino.

Respondit ei in via virtutis suæ : paucitatem dierum meorum nuntia mihi.

Ne revoces me in dimidio dierum meorum : in generationem et generationem anni tui.

Initio [d] ÷ *tu Domine* ⁚ *terram fundasti : et opera manuum tuarum* ÷ *sunt* ⁚ *cœli.*

Ipsi peribunt, tu autem permanes : et omnes sicut vestimentum veterascent [Ms. *veterascunt*].

[e] *Et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur : tu autem* ÷ *idem* ⁚ *ipse es, et anni tui non deficient.*

Filii servorum tuorum habitabunt : et semen eorum C *in sæculum dirigetur.*

A Tu exsurgens misereberis Sion : quia venit tempus miserendi ejus.

Quia [*Ms.* quoniam] beneplacitum habuerunt servi tui lapides ejus : et [f] terræ ejus miserebuntur.

Et timebunt gentes nomen tuum, Domine : et omnes reges terræ gloriam tuam.

Quoniam ædificabit [*Ms.* ædificavit] Dominus Sion : et videbitur in majestate sua.

Et respexit in orationes pauperum : et non sprevit preces eorum.

Scribantur hæc in generatione altera : et populus qui creabitur, laudabit Dominum.

Quoniam prospexit de excelso sancto suo : Dominus de cœlo in terram prospexit.

Ut audiret gemitum vinculatorum : et solvat filios
B interemptorum.

Ut annuntietur in Sion nomen Domini : et laus ejus in Jerusalem.

In convertendo populos in unum, et regna ut serviant Domino.

Respondit ei in via [g] virtutis suæ, paucitatem dierum meorum enuntia mihi : et ne revoces me in dimidio dierum meorum, in sæculum sæculi anni tui.

Initio terram tu fundasti, Domine, et opera manuum tuarum sunt cœli.

Ipsi peribunt, tu autem permanebis, et omnes ut vestimentum veterascent [*Ms.* veterascunt] : et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur.

Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.

Filii servorum tuorum inhabitabunt ibi : et semen eorum in sæculum sæculi dirigetur.

PSALMUS CII.

÷ IPSI ⁚ DAVID.

Benedic, anima mea, Domino : et omnia quæ intra me sunt, nomini sancto ejus.

Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus.

Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis : qui sanat omnes infirmitates tuas.

Qui redimit de interitu vitam tuam : qui coronat te in misericordia et miserationibus.

PSALMUS [*Ms.* IPSI] DAVID.

Benedic, anima mea, Dominum, et omnia interiora mea nomen sanctum ejus.

Benedic, anima mea, Dominum : et noli oblivisci omnes retributiones ejus.

Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis : qui sanat omnes languores tuos.

Qui [h] redimit de interitu vitam tuam : qui satiat in bonis desiderium tuum.

[a] Male Palat. ms. pronomini *ejus* obelum præfigit, cætera sine asterisco legit.

[b] Secundis curis repositum in Palat. est ms. *timebunt gentes nomen Domini* : ad Græcum codicis Alexandrini, τὰ ἔθνη τὸ ὄνομα Κυρίου. Insequenti etiam versu, *ædificabit*, pro *ædificavit*, præfert idem ms. cum G. οἰκοδομήσει.

[c] Idem ms., *in generationem alteram.*

[d] Unice, nec tamen recte, pronomen *tu* in Palat. ms. veru transverberat.

[e] Neque hic recte apud Carum *Et* copula obelo prænotatur, a quo nomen *idem* tum eximit Palat. ms. qui et in fine addit *Diapsalma.*

[f] August. et Veronens. ms. *pulveris*, pro *terræ*, et post unum versum, *videbitur in gloria sua. Respexit in orationem humilium, et non despexit precem eorum. Scribantur hæc in generationem alteram* : Et mox, *Quoniam prospexit ex alto sancto suo*, etc. Denique, *Ut audiret gemitum compeditorum, ut solvat filios mortificatorum.*

[g] Rursum cum August. idem ms., *in via fortitudinis suæ, exiguitatem dierum meorum annuntia mihi, ne*
D *revoces me* (quod pronomen a Veronens. ms. excidit) *in dimidio dierum meorum in generatione, et generatione* (Augustin., *generationum*) *anni tui. In principio, Domine, terram fundasti*, ubi Augustin. ordinem impressæ hic lectionis præfert. Cætera pari denuo consensu, *tu autem permanes, et omnes sicut*, etc. Et, *Tu vero idem ipse es*. Demum postremo versu voces *ibi* et *sæculi* pariter tacent.

[h] Inversum in Romana editione horum versuum ordinem Veronensis juxta Augustinum ms. ad hunc modum, paucis quoque mutatis verbis, restituit : *Qui redimet de corruptione vitam tuam : qui coronat te in miseratione et misericordia. Qui satiat in bonis desiderium tuum : renovabitur sicut aquilæ*, etc. Deinde solus Veronensis, *injuriam accipientibus. Notas fecisti vias tuas Moysi*, etc. *Miserator et misericors Dominus, longanimis et multum misericordiæ* : quo demum postremo versu cum Augustino consentit.

Qui replet in bonis desiderium tuum : renovabitur ut aquilæ juventus tua.

Faciens misericordias Dominus, et judicium omnibus injuriam patientibus. [a]

Notas fecit vias suas Moysi : filiis Israel voluntates suas.

Miserator et misericors Dominus, longanimis et multum misericors.

Non in perpetuum irascetur : neque in æternum comminabitur.

Non secundum peccata nostra fecit nobis : neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.

Quoniam secundum altitudinem cœli a terra, corroboravit misericordiam suam super timentes se.

Quantum distat ortus ab occidente : longe fecit a nobis iniquitates nostras.

Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognovit figmentum nostrum.

Recordatus est, quoniam pulvis sumus : homo sicut fenum dies ejus : tamquam flos agri sic efflorebit.

Quoniam spiritus pertransibit in illo, et non subsistet : et non cognoscet amplius locum suum.

Misericordia autem Domini ab æterno, et usque in æternum super timentes eum.

Et justitia illius in filios filiorum, his qui servant testamentum ejus.

Et memores sunt mandatorum ipsius, ad faciendum ea.

Dominus in cœlo paravit sedem suam : et regnum ipsius omnibus dominabitur : [b]

Benedicite Domino, omnes angeli ejus : potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum ejus.

Benedicite Domino, omnes virtutes ejus : ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus.

Benedicite Domino omnia opera ejus, in omni loco dominationis ejus, benedic, anima mea, Domino.

Qui coronat te in miseratione et misericordia : renovabitur sicut aquilæ juventus tua.

Faciens misericordias Dominus : et judicium omnibus injuriam patientibus.

Notas fecit vias suas Moysi : filiis Israel voluntates suas.

Misericors et miserator Dominus, patiens et multum misericors.

Non in finem irascetur ; neque in æternum indignabitur.

Non secundum peccata nostra fecit nobis : neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.

Quia [*Ms.* quoniam] secundum altitudinem cœli a terra, confirmavit Dominus misericordiam suam super timentes eum.

Quantum distat oriens ab [d] occasu : elongavit a nobis iniquitates nostras.

Sicut miseretur pater filiis, ita [*Ms.* sic] misertus est Dominus timentibus se : quia [*Ms.* quoniam] ipse fecit figmentum nostrum.

Memento, Domine, quod pulvis sumus, homo sicut [*Ms.* tamquam] fenum dies ejus [*Ms.* illius] : et sicut flos agri ita efflorebit [*Ms.* florebit].

Quia spiritus pertransiit ab eo, et non erit : et non cognoscet amplius locum suum.

Misericordia autem Domini a sæculo est, et usque in sæculum sæculi super timentes eum.

Et justitia ejus super filios filiorum, custodientibus testamentum ejus : et memoria retinentibus mandata ejus, ut faciant ea.

Dominus in cœlo paravit sedem suam : et regnum ejus omnium dominabitur.

Benedicite Dominum, omnes angeli ejus, potentes virtute qui facitis verbum ejus, ad audiendam vocem sermonum ejus.

Benedicite Dominum, omnes virtutes ejus : ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus.

Benedicite Dominum omnia opera ejus in omni loco dominationis ejus : benedic, anima mea, Dominum.

PSALMUS CIII.

÷ IPSI [c] DAVID :

Benedic, anima mea, Domino : Domine Deus meus, magnificatus es vehementer.

Confessionem et decorem induisti : amictus lumine sicut vestimento.

Extendens cœlum sicut pellem : qui tegis aquis superiora ejus.

Qui ponis nubem ascensum tuum : qui ambulas super pennas ventorum.

[e] PSALMUS IPSI DAVID.

Benedic, anima mea, Dominum : Domine Deus meus, magnificatus es vehementer.

Confessionem et decorem induisti : amictus lumen sicut vestimentum.

Extendens cœlum sicut pellem : qui [f] tegit in aquis superiora ejus.

Qui ponit nubem ascensum suum : qui ambulat super pennas ventorum.

[a] Addit Palat. ms. *Diapsalma*.

[b] Iterum hic *Diapsalma* Palatinus ms. subjungit : subsequentis autem versiculi altero hemistichio pronomen *illius* sequior ex eodem ms. manus temere abrasit.

[c] Pronomen dumtaxat *ipsi* Palatin. ms. jugulat.

[d] Iterum cum Augustino Veronens. ms., *Quantum distat oriens ab occidente, longe fecit a nobis peccata nostra :* tum duobus ab hoc versibus solus Veronensis ; *Quoniam spiritus pertransiit in eo, et jam non erit,* etc. atque iterum ferme cum Augustino, *Misericordia vero Domini a sæculo usque in sæculum super timentes eum ;* unoque interjecto versu, *Dominus parebit* (*Augustinus aliique* paravit) *in cœlo thronum suum et regnum ejus,* etc.; et insequenti alio, *potentes fortitudinem, facientes verbum ejus :* ut et demum, *facientes voluntatem ipsius*, etc.

[e] In Veronensi ms. nomen *Psalmus* non est; est vero in textu *nimis* pro *vehementer* juxta Augustinum, ut et quod sequitur, *circumamictus lucem sicut vestimentum.*

[f] Rectius forme idem ms. in secunda persona hæc duo affert, *qui protegis,* et mox, *qui ponis nubem*

Qui facis angelos tuos spiritus : [a] ÷ *et* : *ministros tuos ignem urentem.*

Qui fundasti terram super stabilitatem suam : non inclinabitur in sæculum sæculi.

Abyssus sicut vestimentum amictus ejus, super montes stabunt aquæ.

Ab increpatione tua fugient : a voce tonitrui tui formidabunt,

Ascendunt montes, ÷ *et* : *descendunt campi, in locum, quem fundasti eis.*

Terminum posuisti, quem non transgredientur : neque convertentur operire terram.

Qui emittis fontes in convallibus : inter medium montium pertransibunt ÷ *aquæ* :

Potabunt omnes bestiæ agri : exspectabunt onagri in siti sua.

Super ea volucres cœli habitabunt : de medio petrarum dabunt voces.

Rigans montes de superioribus suis : de fructu operum tuorum satiabitur terra.

Producens fenum jumentis : et herbam servituti hominum.

Ut educas panem de terra : et vinum [b] *lætificet cor hominis.*

Ut exhilaret faciem ÷ *in* : *oleo : et panis cor hominis confirmet.*

Saturabunt ligna campi : ÷ *et* : *cedri Libani quas plantavit : illic passeres nidificabunt.*

Herodii domus dux est eorum : montes excelsi cervis, petra refugium herinaciis.

Fecit lunam in tempora : sol cognovit occasum suum.

Posuisti tenebras, et facta est nox : in ipsa pertransibunt omnes bestiæ silvæ.

[c] ÷ *Catuli* : *leonum rugientes ut rapiant : et quærant a Deo escam sibi.*

Ortus est sol, et congregati sunt : et in cubilibus suis collocabuntur.

Exibit homo ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperum. [d]

Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti, impleta est terra possessione tua.

A Qui facit [e] angelos suos spiritus : et ministros suos ignem urentem [*Ms.* ardentem].

Qui fundavit terram super stabilitatem ejus : non inclinabitur in sæculum sæculi.

Abyssus sicut pallium amictus ejus, super montes stabunt aquæ.

Ab increpatione tua fugient : a voce tonitrui [*Ms.* tonitrus] tui formidabunt.

Ascendunt montes, et descendunt campi, in locum, quem fundasti eis, terminum posuisti eis : quem non transgredientur, neque convertentur operire terram.

Qui emittit fontes in convallibus : inter medium montium pertransibunt aquæ.

Potabunt [f] eas omnes bestiæ silvarum, exspecta-
B bunt onagri in siti sua : super ea volucres cœli habitabunt, de medio petrarum dabunt voces suas.

Rigans montes de superioribus suis : de fructu operum tuorum satiabitur terra.

Producens fenum jumentis : et herbam servituti hominum.

Ut educat panem de terra : et vinum lætificet cor hominis.

Ut exhilaret faciem in oleo : et panis cor hominis confirmet.

Satiabuntur omnia ligna silvarum, et cedri Libani quas plantasti : illic passeres nidificant.

Fulicæ [g] domus dux est eorum : montes excelsi cervis, petra refugium herinaciis.

C Fecit lunam in tempora, sol cognovit [*Ms.* agnovit] occasum suum.

Posuisti tenebras, et facta est nox : in ipsa [*Ms.* ea] pertransibunt omnes bestiæ silvarum [*Ms.* silvæ].

Catuli leonum rugientes ut rapiant : et [*Ms.* et ut] quærant a Deo escam sibi.

Ortus est sol, et congregati sunt : et in cubilibus suis se collocabunt [*Ms.* cubabunt].

Exiet homo ad opus suum, et ad operationem suam, usque ad vesperum.

Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti : repleta est terra creatura tua.

ascensum ejus. Placuisset Hieronymo ad eum modum efferri et reliqua, *qui ambulas, qui facis, qui fundasti,* etc. Videsis ejus ad Suniam et Fretelam epistolam. Augustinus econtrario tertiam personam continenter præfert. Cæterum postremo loco cum Augustino, *qui* pronomine expuncto, legit idem ms. ἁπλῶς *fundavit terram super firmitatem.* Tum, *abyssus sicut vestimentum amictus ipsius :* et in fine alterius ab hoc versus, *neque revertentur tegere terram.*

[a] Hic sine obelo *et* copulam, minus iterum bene, Palatin. ms. legit.

[b] In instanti *lætificat*, rescripsit in Palatino codice sequior manus, et subsequenti versu, *confirmat.* Tum *saturabuntur* pro *saturabunt*, primis etiam curis scriptum est, quæ tria ad Græcum textum propius accedunt.

[c] Sine obelo *Catuli leonum* idem ms. legit ; in Græco unicum est vocabulum Σκύμνοι, ut et in Hebræo הכפירים. Pro *Ortus est* verbo, quod sequitur, videtur ejus codicis scriba *Opertus est* prætulisse.

[d] Subjungit Palatin. ms. *Diapsalma.*

D [e] Ms. Carnutensis legit in secunda persona, *facis, fundasti :* Sorbonicus autem et Editus Cari in tertia persona. MART.

[f] Veron. cum August. *Potabunt omnes bestiæ agri, suscipient onagri in sitim suam, super illos volatilia cœli inhabitabunt, de medio petrarum dabunt vocem suam.* Tum duobus aliis interjectis versibus, *vinum lætificat cor hominis. Ut exhilaretur facies*, etc. (August., *exhilaret faciem*), *et panis cor hominis confirmat. Satiabuntur ligna campi, et cedri Libani, quas plantavit : illic passeres nidificabunt :* et, *montes altissimi cervis, petra refugium hericiis et leporibus*, ut et cætera minoris momenti, quæ in libri albo annotantur.

[g] Vulgus Lingonum vocat *une foulique.* Parisini autem *diabolum* vocant, quod furva sit. Bellonius dicit esse *une poule d'eau.* Ita in Thesauro linguæ Latinæ. Porro quam incongrue Hebr. חסידה, *Asida*, sive *hhasida*, interpretetur *fulica*, ex consequentia sensus discere potes. Melius apud Hieronymum *Asida*, dicitur *milvus*, qui in excelsis arboribus nidos facere consueverit. MART.

Hoc mare magnum et spatiosum [a] ÷ *manibus* ⁝ *illic* A *reptilia, quorum non est numerus.*

Animalia pusilla cum magnis, illic naves pertransibunt.

Draco iste quem formasti ad illudendum ei : omnia a te exspectant, ut des illis escam in tempore.

Dante te illis colligent : aperiente te manum tuam, ÷ *omnia* ⁝ *implebuntur bonitate.*

Avertente autem te faciem, turbabuntur : auferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum revertentur.

Emittes Spiritum tuum, et creabuntur : et renovabis faciem terræ,

Sit gloria Domini in sæculum : lætabitur Dominus in operibus suis.

Qui respicit terram, et ÷ [b] *facit eam* ⁝ *tremere :* B *qui tangit montes, et fumigant.*

Cantabo Domino in vita mea : psallam Deo meo quamdiu sum.

Jucundum sit ei eloquium meum : ego vero delectabor in Domino.

Deficiant peccatores a terra, et iniqui ita ut non sint : benedic, anima mea, Domino.

Hoc mare magnum et spatiosum : illic [*Ms.* ibi] reptilia, quorum non est numerus, animalia pusilla [d] et magna, illic naves pertransibunt.

Draco iste quem formasti ad illudendum ei : omnia a te exspectant, Domine, ut tu des escam illis in tempore.

Dante te, illi colligent : aperiente te manum tuam, omnia replebuntur ubertate.

Avertente autem te faciem tuam, turbabuntur : auferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum revertentur [*Ms.* convertentur].

Emitte Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis [*Ms.* innovabis] faciem terræ.

Sit gloria Domini in [e] sæculum sæculi : lætabitur Dominus in operibus suis.

Qui respicit terram, et facit eam tremere : qui tangit montes, et fumigabunt.

Cantabo Domino in vita mea : psallam Deo meo quamdiu ero.

Suavis sit ei laudatio mea : ego vero delectabor in Domino.

Deficiant peccatores a terra, et iniqui [*Ms. injusti*] ita ut non sint : benedic, anima mea, Dominum.

PSALMUS CIV.

ALLELUIA.

Confitemini Domino, ÷ *et* ⁝ *invocate nomen ejus : annuntiate inter gentes opera ejus.*

Cantate ei, et psallite ei : narrate omnia mirabilia C *ejus.*

Laudamini in nomine sancto ejus : lætetur cor quærentium Dominum.

Quærite Dominum, et confirmamini : quærite faciem ejus semper. [c]

Mementote mirabilium ejus quæ fecit : prodigia ejus, et judicia oris ejus.

Semen Abraham servi ejus : filii Jacob electi ejus.

Ipse Dominus Deus noster, in universa terra judicia ejus.

Memor fuit in sæculum testamenti sui : verbi, quod mandavit in mille generationes.

ALLELUIA.

Confitemini Domino, et invocate nomen ejus : annuntiate inter gentes [*Ms.* in gentibus] opera ejus.

Cantate ei, et psallite ei : narrate omnia mirabilia ejus.

Laudamini in nomine sancto ejus : lætetur cor quærentium Dominum.

Quærite Dominum, et [f] confirmamini : quærite faciem ejus semper.

Mementote mirabilium ejus, quæ fecit : prodigia et judicia oris ejus.

Semen Abraham servi ejus : filii Jacob electi ejus.

Ipse [g] Dominus Deus noster : in universa terra judicia ejus.

Memor fuit in sæculum testamenti sui : verbi, quod mandavit in mille generationes.

[a] Neque hic recte asterisci notam idem ms. omittit. Sanctus ipse Pater epist. ad Sunniam et Fretelam : *Dicitis*, inquit, *in Græco*, manibus, *non haberi, et ego novi. Sed ex Hebraico et Theodotionis editione in Septuaginta sub asterisco additum est.*

[b] Iterum minus recte Palatinus ms. et Cari editio, ad *eam* pronomen unice confodiendum, obelum hunc transferunt. Addit præterea Palatin. in fine versus *Diapsalma.*

[c] Atque hic in libri albo *Diapsalma* apponit Palatin. ms.

[d] Veronensis ms., *pusilla cum magnis*, tum juxta Augustinum, *illic naves commeabunt. Draco hic quem finxisti ad illudendum eis* (Augustin., *ei*) *: omnia a te exspectant, Domine, ut des illis cibum in tempore opportuno. Dante te eis, colligunt* (Augustinus, *cum dederis eis, colligent*), *aperiente autem te manum tuam, universa implebuntur bonitate.*

[e] Atque hic juxta Augustinum Veronens. ms. ἁπλῶς habet *in æternum*. Tum, *qui aspicit terram :* D et subsequenti versu, *quamdiu vivo* (Augustin., *sum*). *Suavis sit ei disputatio mea : ego autem jocundabor in Domino.*

[f] Veronens. ms., *corroboramini :* in quem locum S. Augustinus, quem penes est *confortamini*, *Hoc enim*, inquit, *de Græco expressius interpretatum est, quamvis verbum minus Latinum videatur.* Unde et alii codices habent, *confirmamini : alii, corroboramini.* Subsequenti versu pariter plus habent *prodigia ejus*, etc.

[g] Addit Veronens. ms. *est*. Legit vero juxta Augustinum, *in omni terra :* tum habet, *Memor fuit in æternum*, ubi Augustin. cui impressa lectio *in sæculum* probatur, *Alii*, inquit, *codices habent in æternum, quod ex ambiguo Græco factum est*. Subsequenti versu, *et juramenti sui ipsi Isaac, et statuit illud ipsi Jacob in præceptum, et ipsi Israel in testamentum*, etc., quemadmodum et ab Augustino lectum, non equidem ubi locus iste proponitur, sed ubi repetitur in ipsa Enarratione, perspicuum est.

Quod disposuit ad Abraham : et juramenti sui ad Isaac.

Et statuit illud Jacob in præceptum : et Israel in testamentum æternum.

Dicens : Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ. [a]

Cum essent numero brevi, paucissimi, et incolæ ejus.

Et pertransierunt de gente in gentem, ÷ *et* ⁚ *de regno ad populum alterum.*

Non reliquit hominem nocere eis : et corripuit pro eis reges.

Nolite tangere christos meos : et [b] ÷ *in* ⁚ *prophetis meis nolite malignari.*

Et vocavit famem super terram ÷ *et* ⁚ *omne firmamentum panis contrivit.*

Misit ante eos virum : in servum venundatus est Joseph.

Humiliaverunt in compedibus pedes ejus, ferrum pertransiit [c] *animam ejus : donec veniret verbum ejus.*

Eloquium Domini inflammavit eum : misit rex, et solvit eum, princeps populorum, et dimisit eum.

Constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ.

Ut erudiret principes ejus sicut semetipsum : et senes ejus prudentiam doceret.

Et intravit Israel [d] ÷ *in* ⁚ *Ægyptum : et Jacob accola fuit in terra Cham.*

Et auxit populum suum vehementer : et firmavit eum super inimicos ejus.

Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus : et dolum facerent in servos ejus.

A Quod disposuit ad Abraham, juramenti sui ad Isaac : statuit illud Jacob in præceptum : et Israel in testamentum æternum.

Dicens : Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ.

Cum essent [e] in numero brevi, paucissimi, et incolæ in ea : et pertransierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum.

Non permisit hominem nocere eis : et corripuit pro eis reges.

Nolite tangere christos meos : et in prophetis meis nolite malignari.

Et vocavit famem super terram : [*Ms. tac.* et] et omne firmamentum panis contrivit.

B Misit ante eos virum [*Ms.* hominem], in servum venundatus est Joseph : humiliaverunt in compedibus pedes ejus : ferrum pertransivit [f] animam ejus, donec veniret verbum ejus : eloquium Domini inflammavit eum.

Misit rex, et solvit eum : princeps populorum, et dimisit eum.

Et [*Ms. tac.* et] constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ.

Ut erudiret principes suos sicut [*Ms.* ita ut] seipsum : et [g] seniores suos prudentiam doceret.

Et intravit Israel in Ægyptum : et Jacob habitavit in terra Cham.

Et auxit populum suum nimis : et [h] confirmavit eum super inimicos ejus.

C Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus : et dolum facerent in servos ejus.

[a] Alterum *Diapsalma* idem ms. annotat. Tum alterius ab hoc versiculi priorem *Et* copulam ὀβελίζει.

[b] Carus *et* copulam, Palatinus ms. subsequentem obelum, minus uterque recte, omittunt.

[c] In recto *anima*, juxta Græcum ἡ ψυχὴ, aliosque Latinos libros, præfert Palatinus ms.

[d] Sine obelo legitur in eodem ms. in quo et subsequenti versui *Diapsalma* subnectitur. Neutrum bene.

[e] Veron. ms. *ipsi*, pro *in*. Recolendus porro et Augustini locus : *Nonnulli autem codices habent, non* paucissimi et incolæ, *sed* paucissimos et incolas. *Ubi apparet eos, qui ista ita interpretati sunt, Græcam fuisse locutionem secutos, quæ transferri non potest in Latinum, nisi cum ea absurditate, quæ ferri omnino non possit. Si enim totam ipsam locutionem transferre conemur, dicturi sumus,* In eo esse illos numero brevi paucissimos et incolas in ea. *Quod autem ait Græcus,* In eo esse illos, *hoc est Latine*, Cum essent : *quod verbum non potest casus accusativus sequi, sed nominativus. Quis enim dicat, Cum essent paucissimos ? sed, Cum essent paucissimi*. Sequitur in eodem ms. : *et transierunt de gente in gentem, de regno in populum alterum*. Tum *sed arguit*, pro *et corripuit*, et *maligne agere*, pro *malignari :* quibus locis ab Augustiniana lectione longius abit.

[f] Habet Veronensis ms. in recto *anima*, qua de lectione ad oppositam columnam diximus. Tum *eloquium Domini ignivit eum*, quo de verbo diximus ad Psalm. LXV. Augustinus in hunc locum, Eloquium Domini inflammavit eum : *vel quod magis de Græco expressum alii codices habent*, Eloquium Domini ignivit eum.

[g] Pressius ad Græcum idem ms., *et seniores ejus sapientes faceret*. Quam ego lectionem ab Augustini Enarratione Veronensem antiquarium velim descripsisse. *Græcus*, inquit, *habet*, Et seniores ejus sapientiam doceret. *Quod omni modo ad verbum ita dici posset*, Erudiret principes ejus sicut semetipsum, et seniores ejus sapientes faceret. Πρεσβυτέρους enim habet, quos dicere solemus seniores, non γέροντας, id est, senes : σοφίσαι autem, quod uno verbo Latine dici non potest, a sapientia dictum est, quæ σοφία Græce dicitur : non a prudentia, quæ φρόνησις appellatur. Sequitur in eodem ms. : *Et introivit Israel in Ægyptum, et Jacob habitavit in terra Chanaan*, pro *Cham*. Qua de lectione iterum Augustinus : *Hic*, inquit, *apertissime demonstratum est, de semine*
D *Cham filii Noe, cujus primitivus fuit Chanaan, exortam fuisse etiam gentes Ægyptiorum. Proinde in quibus codicibus hoc loco legitur* Chanaan, *emendandum est. Melius autem interpretatum est*, accola fuit, *quam sicut alii codices habent*, inhabitavit, *quod tantumdem esset, si et incola diceretur, nihil enim aliud significat. Nam idipsum est verbum in Græco isto loco, quod est et superius, ubi dictum est, Paucissimi, et incolæ ejus.* Porro intelligis, Lector, noluisse Veronensem antiquarium hic loci Augustinianæ sententiæ ac lectioni obsequi.

[h] De suo iterum Veronens. codex, *Et confortavit eum*. Tum subsequenti versu, *ut odisset populum ejus, et insidiaretur in servis ejus*, quas lectiones utpote ab his quas proferunt Latini libri alii omnes diversas, ut et alias id genus sæpe, haud debuisset ejus editor Psalterii tacitus dissimulare, cum ad eas exponendas, quæ nihil fere sunt, Hebræos codices et Græcos, immo et Chaldæos, et Arabicos, Persicos, Æthiopi-

Misit Moysen servum suum, Aaron quem elegit ipsum. A

Posuit in eis verba signorum suorum et prodigiorum in terra Cham.

Misit tenebras, et obscuravit, et non exacerbavit sermones suos.

Convertit aquas eorum in sanguinem: et occidit pisces eorum.

Edidit [a] *terra eorum ranas, in penetralibus* [Ms. *penetrabilibus*] *regum ipsorum.*

Dixit, et venit [b] *cœnomyia,* ÷ *et* ⁞ *ciniphes, in omnibus finibus eorum.*

Posuit pluvias eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum.

Et percussit vineas eorum et ficulneas eorum: et contrivit lignum finium eorum. B

Dixit, et venit locusta, et bruchus, [c] *cujus non erat numerus.*

Et comedit omne fenum in terra eorum ⋇ *et comedit* ÷ *omnem* ⁞ *fructum terræ eorum.*

Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum.

Et eduxit eos cum argento et auro: et non erat in tribubus eorum infirmus.

Lætata est Ægyptus in profectione eorum: quia incubuit timor eorum super eos.

Expandit nubem in protectionem ÷ *eorum* ⁞ *et ignem ut luceret* [d] ÷ *eis per* ⁞ *noctem.*

Petierunt: et venit coturnix: et pane cœli saturavit eos.

C *Dirupit petram, et fluxerunt aquæ: abierunt in sicco flumina.*

Misit Moysem servum suum, et [*Ms. tac.* et] Aaron quem elegit ipsum.

Posuit in eis verba signorum suorum, et prodigiorum [e] suorum in terra Cham.

Misit tenebras, et obscuravit eos: quia exacerbaverunt sermones ejus.

Convertit aquas eorum in sanguinem: et occidit pisces eorum.

[f] Misit terra eorum ranas, in cubilibus regum ipsorum.

Dixit, et venit cynomyia et ciniphes [*Ms.* scynifes], in omnibus finibus eorum.

Posuit pluvias eorum in grandinem, et ignem comburentem in terra ipsorum.

Et percussit vineas eorum et ficulneas eorum: [g] et contrivit omne lignum finium eorum.

Dixit, et venit locusta et bruchus, cujus non erat numerus: et comedit omne fenum terræ eorum, [h] et comedit omnem fructum terræ eorum.

Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti, primitias omnis laboris eorum.

Et eduxit eos in argento et auro: et non erat in tribubus eorum infirmus.

Lætata est Ægyptus in profectione eorum: quia cecidit timor eorum super eos.

Expandit nubem in protectionem eorum: et ignem ut luceret eis per noctem.

Petierunt carnes, et venit coturnix: et pane cœli saturavit eos.

Dirupit petram, et fluxerunt aquæ: [i] et abierunt in sicco flumina.

eosque, ac si qui alii sunt, in partes vocet ac jubeat Latine loqui.

[a] Juxta fidem mss. codicum epistolæ ad Sunn. et Fretel. videtur Hieronymus hic legisse, *Dedit terra eorum ranas*. Psalterium Carnutense prima manu habuit, *Et dedit*, etc., quod mutatum est in *Edidit*. Male autem in eodem ms. legitur conjunctio *et*, id est, *Et misit terra*, etc., secundum Romanum Psalterium. Mart.

[b] Ex veteri errore scribitur in Palatin. codice *cynomia*; minus autem male *sciniphes*, pro *ciniphes*: tametsi placeret impendio magis *sciniphes*, ex Græco σκνίφες.

[c] Tacet idem ms. pronomen *cujus*, quod nec in Hebræo quidem proprie resonat. Perperam vero, ut et Carus, subsequenti versu in præpositionem obelo prænotat, et qui subsequitur, asteriscum omittit. Denique apponit insequentis alterius in fine *Diapsalma*.

D

[d] Carus cum Palatino ms. unice *eis* pronomen veru confodit. Tum uno interjecto versu, verba *quod habuit*, sine obelo Palatinus ms. legit: quod certum est mendum.

[e] Alterum hoc *suorum* pronomen cum Augustino, ipsoque Hebræo textu ms. Veronens. tacet. Porro sequitur, *Et misit tenebras, et contenebricavit, et exacerbaverunt verba ejus*: ad Græcum, maxime qui in codice Vaticano exhibetur: ἐξαπέστειλε σκότος, καὶ ἐσκότασε, καὶ παρεπίκραναν, κ. τ. λ. Sed et in Hebræo, quod noster ait contenebricare, uno verbo resonat ויחשך. *Quod autem*, inquit Augustinus, *sequitur in diversis codicibus varie legitur. Alii namque habent*, Et exacerbaverunt sermones ejus. *Alii vero*, Et non exacerbaverunt sermones ejus. *Sed quod prius dixi, in pluribus invenimus. Ubi autem addita est negativa particula, vix duos codices potuimus reperire*, etc.

[f] In Veronensi ms., *Et eructuabit*, quæ lectio a Latinis, aliisque omnibus libris dissentit, atque unice Græco, qui in opposita ejus codicis pagina Latinis præscriptus est litteris, *exereuxato*, consonat. Vide Hieronymum in epistola ad Sunniam, etc. Tum, uno interjecto versu, idem ms., *Posuit pluvias eorum in grandine, ignem urentem*, etc.; et insequenti alio, *vineas eorum et ficeta eorum, et contrivit omne lignum*, etc., ubi illud *omne* abundare, in laudata ad Sunniam epistola Hieronymus docuit.

[g] Nomen *omne* additum ac superfluum declarat Hieronymus; nec habetur in Psalterio Carnutensi. Intactum tamen voluimus, quod legatur in ms. Sorbonico, inque edito Cari. Mart.

[h] Suffecit in Veronensi ms. sequior manus hæc verba, *et comedit omnem fructum terræ eorum*, quæ jamdiu olim ab aliis quoque Latinis libris, solemni antiquariorum lapsu, ob ejusdem pronominis *eorum* recursum, videntur excidisse. Ab ipso autem Romano Psalterio abesse, notatum Nobilio est. Mox pro *in terra Ægypti*, habet idem ms. *in terra eorum*: et post unum versum, *Jocundata est Ægyptus in profectione eorum, quoniam*, etc. tum insequenti alio, *ignem, ut illuminaret eis per noctem. Petierunt, et venit coturnix*; quæ maximam partem ab Augustino dissentiunt.

[i] Idem ms., *et ambulaverunt in siccitate flumina*,

Quoniam memor fuit verbi sancti sui : ÷ quod habuit ⁝ ad Abraham puerum suum.

Et eduxit populum suum in exsultatione : ÷ et ⁝ electos suos in lætitia.

Et dedit illis regiones gentium : et labores populorum possederunt.

Ut custodiant justificationes ejus : et legem ejus requirant.

A Quia memor fuit verbi sancti sui : quod locutus est ad Abraham puerum suum.

Et eduxit populum suum in exsultatione : et electos suos in lætitia.

Et dedit eis regiones gentium : et labores populorum possederunt.

Ut custodiant justificationes ejus : et legem ejus exquirant. ALLELUIA.

PSALMUS CV.

[a] ALLELUIA.

Confitemini Domino, quoniam bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Quis loquetur potentias Domini? auditas faciet omnes laudes ejus?

Beati qui custodiunt judicium : et faciunt justitiam in omni tempore.

Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui : visita nos in salutari tuo.

Ad videndum in bonitate electorum tuorum : ad lætandum in lætitia gentis tuæ, ut lauderis cum hæreditate tua.[b]

Peccavimus cum patribus nostris : injuste egimus, iniquitatem fecimus.

Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua : non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.

Et irritaverunt ascendentes [c] ⋇ *in mare* ⁝ *mare Rubrum.*

Et salvavit eos propter nomen suum : ut notam faceret potentiam suam.

Et increpuit mare Rubrum, et exsiccatum est : et deduxit eos in abyssis sicut in deserto.

Et salvavit eos de manu odientium : et redemit eos de manu inimici.

Et operuit aqua tribulantes eos : unus ex eis non remansit.

ALLELUIA.

Confitemini Domino, quoniam [d] bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Quis loquetur potentias Domini? auditas faciet omnes laudes ejus?

B Beati qui custodiunt judicium : et faciunt justitias [*Ms.* justitiam] in omni tempore.

Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui : et visita nos in salutari tuo.

Ad videndum in bonitate electorum tuorum : ad lætandum in lætitia gentis tuæ, ut lauderis cum hæreditate tua.

Peccavimus cum patribus nostris : injuste egimus, iniquitatem fecimus.

Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia [*Ms.* admirabilia] tua : et [e] non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.

Et [f] irritaverunt ascendentes in Rubrum mare, et liberavit eos propter nomen suum : ut notam faceret eis potentiam suam.

C

Et increpavit mare Rubrum, et siccatum est : et eduxit eos in aquis multis sicut in deserto.

Et liberavit eos de manu odientium, et redemit eos de manu inimicorum : et operuit aqua tribulantes eos, unus ex eis non remansit.

et insequenti versu, *quod ad Abraham*, prætermisso verbo *locutus est*, quod neque habetur in Græco. Tum, *labores populorum hæreditate possederunt. Ut custodiant justificationes tuas, et legem*, etc., tacito, quod in fine habetur, *Alleluia.* Longius iterum ab Augustino.

[a] Geminum est in Palatino ms. *Alleluia.*

[b] Subdit hic idem ms. *Diapsalma.*

[c] Minus bene idem ms. unice *in* præpositionem asterisco illustrat. Neque hic tamen, sed statim, ubi secundo dicitur *mare*, in eo exemplari, quod habebat Augustinus ob oculos, asteriscus præponebatur. *Codex*, inquit, *quem intuebar, sic habebat* (Et irritaverunt ascendentes in mare, mare Rubrum), *et his quidem duobus verbis ultimis, quod dictum est, mare Rubrum, stella fuerat prænotata; qua significantur quæ in Hebræo sunt, et in interpretatione Septuaginta non sunt.*

[d] In Veronensi Psalterio, *quoniam bonum est :* et post duos versus, *Domine, in bono placito populo tuo.*

[e] S. ipse Pater epist. ad Sunniam, etc., *Dicitis quod in Græco inveneritis :* Et non fuerunt memores. Et *conjunctio superflua est.*

[f] Idem Veronens. ms., *amaricaverunt ascendentes*, etc., de quo nos verbo diximus superius, nec semel. Hoc autem loco ipsius est S. Patris insignis recolenda sententia e toties laudata epist. ad Sunniam et Fretelam. *In eodem*, Et irritaverunt ascendentes in mare, mare Rubrum. *Pro quo in Græco invenisse vos dicitis*, καὶ παρεπίκραναν : *et putatis verbum e verbo debere transferri*, et amaricaverunt. *Sed hæc interpretatio ambulationi consimilis est, sive annihilationi. Legite Ezechiel, et invenietis* παραπικρασμὸν irritationem], *et* exacerbationem *semper expressum : ubi dicitur*, οἶκος παραπικραίνων, *id est*, domus exasperans. Augustino autem in hujus Psalmi Enarratione, quemadmodum et aliis quæ supra notata sunt, locis, minime verbum illud displicuit, *Plures*, inquit, *codices, quos inspicere potui, et Græci, et Latini sic habent :* Et irritaverunt, *vel quod expressius de Græco est :* Et amaricaverunt ascendentes in Rubro mari. Videsis et quæ ad oppositam Gallicanæ editionis columnam observamus. Porro sequitur in eodem ms. *et salvos fecit eos*, pro *liberavit*, et *ut notam faceret potentiam suam*, absque *eis* pronomine intermedio. Tum, *et eduxit eos per abyssum, sicut*, etc., ubi Augustinus, *quidam*, inquit, *volentes istum versiculum totum interpretari, dixerunt*, Et eduxit eos in aquis multis : quæ Romanæ editionis est lectio. Denique in eodem ms. : *Et salvos fecit eos de manu eorum qui eos oderunt, et redemit eos de manu inimici, et cooperuit*, etc., quod ipsum notatum est Hipponensi episcopo, ubi ait : *Hunc versum per circuitum quidam interpretati sunt, verba minus Latina vitantes :* Et salvos fecit eos de manu eorum qui oderant eos. Et redemit eos de manu inimici, etc.

D

Et crediderunt [a] *in verbis ejus : et laudaverunt laudem ejus.*

Cito ÷ fecerunt ⁚ obliti sunt operum ejus : et non sustinuerunt consilium ejus.

Et concupierunt concupiscentiam in deserto : et tentaverunt Deum in inaquoso.

Et dedit eis petitionem ipsorum : et misit saturitatem in animas eorum.

Et irritaverunt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini.

Aperta est terra, et deglutivit Dathan : et operuit [b] *super congregationem Abiron.*

Et exarsit ignis in synagoga eorum : flamma combussit peccatores.

÷ Et ⁚ fecerunt vitulum in Horeb : et adoraverunt sculptile.

Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fenum.

Obliti sunt Deum, qui salvavit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro.

Et dixit, ut disperderet eos : si [c] *non Moyses electus ejus stetisset in confractione, in conspectu ejus.*

Ut averteret iram ejus, ne disperderet ÷ eos ⁚ et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.

Non crediderunt verbo ejus, et murmuraverunt in tabernaculis suis : non ÷ ex ⁚ audierunt vocem Domini.

[d] *Et elevavit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto.*

Et ut dejiceret semen eorum in nationibus : et dispergeret eos in regionibus.

Et initiati sunt Beelpheyor : et comederunt sacrificia mortuorum.

Et irritaverunt eum in adinventionibus suis : et multiplicata est in eis ruina.

Et stetit Phinees, et placavit : et cessavit quassatio.

Et reputatum est ei in justitiam, in generationem et generationem usque in sempiternum.

Et irritaverunt [e] *÷ eum ⁚ ad aquas contradictionis : et vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbaverunt spiritum ejus.*

A Et crediderunt in verbis ejus, et cantaverunt laudes ejus : [f] cito fecerunt; et obliti sunt operum ejus, et non sustinuerunt consilium ejus.

Et concupierunt [*Ms.* concupiscent] concupiscentiam in deserto : et tentaverunt Deum in siccitate.

Et dedit eis petitiones eorum : et misit saturitatem in animas eorum.

Et irritaverunt Moysen in castris, et Aaron sanctum Domini.

Aperta est terra, et deglutivit Dathan : et operuit super synagogam Abiron.

Exarsit ignis in synagoga eorum : et flamma combussit peccatores.

Et fecerunt vitulum in Horeb [*Ms.* Choreb], et B adoraverunt sculptile : et mutaverunt gloriam suam, in similitudinem vituli manducantis fenum.

Et [*Ms. tac.* Et] obliti sunt Deum, qui liberavit eos : qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro.

Et dixit, ut disperderet eos, si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus, ut averteret [g] iram ejus, ne disperderet eos.

Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem, et non crediderunt in verbis ejus : et murmuraverunt in tabernaculis suis, nec [*Ms.* non] exaudierunt vocem Domini.

Et elevavit manum suam super eos, ut prosterneret eos [*Ms.* illos] in deserto; et ut dejiceret semen C eorum in nationibus, et dispergeret eos in regionibus.

Et consecrati sunt Beelphegor : et manducaverunt sacrificia mortuorum.

Et [h] irritaverunt eum in studiis suis : et multiplicata est in eis ruina.

Stetit Phinees, et exoravit, et cessavit quassatio : et reputatum est illi ad justitiam, a generatione in generationem usque in sæculum.

Et irritaverunt eum ad aquas contradictionis : et vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbaverunt spiritum ejus, et distinxit in labiis suis.

[a] Immerito Martianæus obelo *in* præpositionem confoderat, quæ et luculenter in Hebræo est textu בדבריו, ac sine obelo apud Carum pridem legebatur, ut et nunc in Palatino est ms. Legit autem iste *in verbis suis*, pro *ejus*, additque in fine versus *Diapsalma*.

[b] Hic vero Palat. ms. et Carus male uterque obelum præpositioni *super* præfigunt.

[c] Negandi particulam Palat. ms. obelo prænotat, tum addit in fine versus *Diapsalma* : denique, ut et Cari editio, qui subsequenti versu *eos* pronomini præfigitur, obelum nescit. Haud recte.

[d] Neque hic jure Palat. ms. *Et* voculam ὀβελίζει, et subsequenti versui *Diapsalma* subjungit.

[e] Idem ms., *irritaverunt ad aquam*, minori numero, atque ipso *eum* pronomine atque obelo expunctis.

[f] Ms. Veronensis, *festinaverunt*, pro *cito fecerunt* : quod et August. probatur, ubi ait : *alii codices intelligibilius habent* festinaverunt, obliti sunt, etc. Tum altero ab hoc versu, *petitiones ipsorum, et immisit* D *saturitatem*, etc. *Et in iram miserunt Moysen*, etc.; et in sequenti alio, *absorbuit Dathan, et cooperuit synagogam Abiron, Et exarsit ignis*, etc.; et *flamma incendit peccatores* ; quibus ferme omnibus locis ab Augustiniana lectione dissentit.

[g] In eodem ms., *ut averteret ab indignatione, ira ejus ne disperderet*, etc. Atque ita quidem præferre Gr. Vaticanum codicem, sæpe laudatus editor notat adductis verbis : nec tamen animadvertit ὀργῆς, quod ibi legitur, non recti, sed genitivi esse casus, ac sub alia interpunctione sensum, *ab indignatione iræ ejus, ne*, etc. Subsequenti versu, idem ms., *non crediderunt verbo ejus*. Atque alio insequenti, *ut dejiceret eos in deserto*, etc.; et, *semen eorum in gentibus, ut disperderet eos in regionibus*. Numquam fere cum August.

[h] Idem ms., *Et exacerbaverunt eum in adinventionibus suis*, etc. *Et stetit Phinee*, etc. *Et deputatum est ei ad justitiam in generatione, et generatione usque in sæculum. Et in iram miserunt eam*, etc., *quia inamaricaverunt spiritum ejus.*

Et distinxit ÷ in ⁝ labiis suis : non disperdiderunt gentes, quas dixit Dominus illis. A

Et commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum, et servierunt sculptilibus eorum : et factum est illis in scandalum.

Et immolaverunt filios suos, et filias suas dæmoniis.

[a] *Et effuderunt sanguinem innocentem : sanguinem filiorum suorum, et filiarum ÷ suarum ⁝ quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan.*

Et infecta est terra in sanguinibus, et contaminata est in operibus eorum : et fornicati sunt in adinventionibus suis.

Et [b] *iratus est furore Dominus in populum suum, et abominatus est hæreditatem suam.*

Et tradidit eos in manus gentium : et dominati sunt eorum, qui oderunt eos. B

Et tribulaverunt eos inimici eorum, et humiliati sunt sub manibus eorum : sæpe liberavit eos.

Ipsi autem exacerbaverunt ÷ eum ⁝ in consilio suo : et humiliati sunt in iniquitatibus suis.

Et vidit cum tribularentur : et audivit orationem eorum.

Et memor fuit testamenti sui : et pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ.

Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium qui ceperant eos. [c]

Salvos nos fac, Domine Deus noster : et congrega nos de nationibus.

Ut confiteamur nomini sancto tuo : et gloriemur in laude tua.

C

Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo, et usque in sæculum : et [d] *dicet omnis populus, Fiat, ÷ fiat ⁝*

Non disperdiderunt gentes, quas dixerat [*Ms.* dixit] Dominus illis : et commixti sunt inter gentes [*Ms.* in gentibus], et didicerunt opera eorum, et servierunt sculptilibus eorum, et factum est illis in scandalum.

Et immolaverunt filios suos et filias suas dæmoniis : et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum, [e] quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan.

Infecta est terra in sanguinibus, et contaminata est in operibus eorum.

Et fornicati sunt in observationibus suis : et iratus est animo Dominus in populum suum, et abominatus est hæreditatem suam.

Et tradidit eos in manus gentium : et dominati sunt eorum, qui oderunt eos.

Et tribulaverunt eos inimici eorum, et humiliati sunt sub manibus eorum : sæpe [f] liberavit eos.

Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo : et humiliati sunt in suis iniquitatibus.

Et respexit eos, cum tribularentur : cum exaudiret orationes eorum.

Et memor fuit testamenti sui : et pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ,

Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium qui eos ceperant.

Salvos nos fac, Domine Deus noster, et congrega nos de nationibus : ut confiteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tua.

Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo, usque in sæculum : et dicite omnis populus, Fiat fiat.

PSALMUS CVI.

ALLELUIA.

Confitemini Domino, quoniam bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Dicant qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimici : et de regionibus congregavit eos.

ALLELUIA.

Confitemini Domino, quoniam [g] bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Dicant nunc qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimici : et de regionibus congregavit eos.

[a] Immerito Palat. ms. *et* voculam obelo prænotat, quam notam pro subsequenti asterisco pronomini *suarum* novo errore præfigit. Mox pro *infecta* legit *interfecta*, quæ vetus olim lectio fuit. Carus subsequentia verba *in sanguinibus* veru transverberat : Palat. quæ sequitur alia *in operibus*. Neuter bene.

[b] Iterum minus recte Carus *Et* copulam ὀβελίζει : mox Palat. ms., *populo suo*, pro *in populum suum* legit. D

[c] Addit Palat. ms. *Diapsalma*.

[d] Palatinus ms., *et dicat omnis*, etc.

[e] Relativum *quas* in Veronens. ms. tac. A prioribus autem hujus versiculi verbis per solidos subsequentes quatuor abrasum in eo codice longa vetustate folium, sequior manus restituit. Legitur porro : *Et interfecta est terra in sanguine* (ms., *sanguinem*). *Et contaminata est terra in operibus eorum. Et fornicati sunt in adinventionibus suis, et iratus est ira Dominus*, etc. Nunc iterum juxta Augustinum, sive qui eum fere continenter describit, Cassiodorium. Est enim harum fidejussor lectionum S. episcopus in Enarratione. Ibi : Et interfecta est terra in sanguinibus. *Putaremus*, inquit, *scriptoris errorem, eumque diceremus pro eo quod est*, infecta, *fecisse*, interfecta, *nisi haberemus beneficium Dei, qui Scripturas suas in multis linguis esse voluit; atque ita esse scriptum*, Interfecta est terra in sanguinibus, *inspectis Græcis codicibus, videremus*. Et paulo post : Et fornicati sunt in adinventionibus suis. *Has dicit adinventiones, quas Græci ἐπιτηδεύματα appellant. Nam hoc verbum est in codicibus Græcis, et hoc loco, et superius, ubi dictum est*, Irritaverunt eum in adinventionibus suis. Denique ubi dicitur, Iratus est ira Dominus, hæc notat. *Noluerunt quidam interpretes nostri iram ponere, in eo quod Græcus habet θυμός : sed quidam posuerunt mentem; quidam vero indignationem, quidam animum interpretati sunt.*

[f] In eodem ms. *sæpe eruit eos. Ipsi autem inamaricaverunt eum in consilio suo, et humiliati sunt in iniquitatibus suis. Et respexit, cum tribularentur*, etc. Et post unum versum : *Et dedit eos in misericordiam, in conspectu omnium, qui captivaverant eos :* denique, *congrega nos de gentibus ut*, etc. : quod et Augustino notatum est ibi, *Congrega nos de nationibus*, vel, sicut alii codices habent, *de gentibus*.

[g] Cum Augustino Veronensis ms., *quoniam suavis est*. Et, *Dicant qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimicorum, de*, etc. *Ab Oriente, et Occidente, et Aquilone et Mari*. Et post tres versus, *Et deduxit eos in viam rectam* (ms., *recta*), *ut*, etc. Et, *Confiteantur Domino miserationes ejus*, etc.

A *A solis ortu et occasu, ab aquilone et mari.*

Erraverunt in solitudine in inaquoso : viam civitatis habitaculi non invenerunt :

Esurientes et sitientes : anima eorum in ipsis defecit.

Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur : [a] ÷ *et* : *de necessitatibus eorum eripuit eos.*

Et deduxit eos in viam rectam : ut irent in civitatem habitationis.

Confiteantur Domino misericordiæ ejus : et mirabilia ejus filiis hominum.

Quia satiavit animam inanem, et animam esurientem satiavit bonis.

Sedentes [b] ÷ *in* : *tenebris et umbra mortis, vinctos* ÷ *in* : *mendicitate et ferro.*

B *Quia exacerbaverunt eloquia Dei ; et consilium altissimi irritaverunt.*

Et humiliatum est in laboribus cor eorum : infirmati sunt nec fuit qui adjuvaret.

Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur : et de necessitatibus eorum liberavit eos.

[c] *Et eduxit eos de tenebris, et umbra mortis : et vincula eorum disrupit.*

Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.

Quia contrivit portas æreas : et vectes ferreos confregit.

Suscepit eos de via iniquitatis eorum : propter injustitias enim [d] *suas humiliati sunt.*

C *Omnem escam abominata est anima eorum : et appropinquaverunt usque ad portas mortis.*

Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur : ÷ *et* : *de necessitatibus eorum liberavit eos.*

Misit verbum suum, et sanavit eos : et eripuit eos de interitionibus eorum.

Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.

Et sacrificent sacrificium laudis : et annuntient opera ejus in exsultatione.

Qui descendunt mare in navibus : facientes operationem in aquis multis.

Ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo.

D *Dixit, et stetit spiritus procellæ: et exaltati sunt fluctus ejus.*

A A solis ortu et occasu, ab aquilone et mari.

Erraverunt in solitudine in siccitate : viam civitatis habitationis non invenerunt.

Esurientes et sitientes : anima eorum in ipsis defecit.

Et clamaverunt [*Ms.* exclamaverunt] ad Dominum, cum tribularentur : et de necessitatibus eorum liberavit eos.

Et eduxit eos in viam rectam : ut irent in civitatem habitationis.

Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.

Quia [*Ms.* quoniam] satiavit animam inanem : et animam esurientem [e] satiavit bonis.

Sedentes in tenebris et umbra mortis, vinculis

B ligatos in mendicitate et ferro.

Quia exacerbaverunt eloquium Domini : et consilium Altissimi irritaverunt.

Et humiliatum est in laboribus cor eorum : infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret.

Et clamaverunt [*Ms.* exclamaverunt] ad Dominum, cum tribularentur : et de necessitatibus eorum liberavit eos.

Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis : et vincula eorum diripuit.

Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.

Quia contrivit portas æreas : et vectes ferreos confregit.

Suscepit eos de via iniquitatis eorum : propter in-

C justitias [*Ms.* iniquitates] enim suas humiliati sunt.

Omnem escam abominata est anima eorum : et [f] appropiaverunt usque ad portas mortis.

Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur : et de necessitatibus eorum liberavit eos.

Misit verbum suum, et sanavit eos : et eripuit eos de interitu eorum.

Confiteantur Domino misericordiæ ejus : et mirabilia ejus filiis hominum.

Ut sacrificent sacrificium laudis : et annuntient opera ejus in exsultatione.

Qui descendunt mare in navibus : facientes operationes in aquis multis.

Ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo.

D Dixit, et stetit spiritus procellæ : et exaltati sunt fluctus ejus.

[a] Minus recte Palatin. ms. obelum hunc prætermittit : in fine autem, subsequentis versiculi addit *Diapsalma*.

[b] Atque hic male idem ms. obelum respuit.

[c] Denuo male Palatin. ms. *et* voculæ obelum præfigit, qui præpositioni subsequentis verbi *eduxit*, erat de more præponendus. Subjungit vero huic quoque versiculo *Diapsalma*.

[d] Pronomen hoc *suas*, ut et subsequenti versu adverbium *usque*, Palatin. ms. et Carus obelo prænotant. Qui autem hinc sequitur præfixus *et* copulæ obelus, in eo ms. desideratur, *Diapsalma* autem in alterius ab eo versiculi fine additur. Quæ omnia amanuensium putanda sunt vitia.

[e] Cum Aug. Veron. Ms., *implevit bonis*, et mox, *compeditos*, pro *vinculis ligatos*. Tum, *Quoniam inamaricaverunt eloquia Domini, et consilium Altissimi exacerbaverunt*. Et in subsequentis versiculi fine, *qui adjuvaret eos*, et alterius insequentis, *et de necessitatibus eorum salvos fecit eos* : Deinde, *vincula eorum disrupit. Confiteantur Domino miserationes ejus*, etc.

[f] Pariter Augustinus, et Veronensis liber, *et appropinquaverunt usque ad portas mortis. Et exclamaverunt*, etc. Tum solus Veronensis, *salvos fecit*, ut superius, pro *liberavit*, et subsequenti versu, *et eduxit eos de corruptione eorum*. Ac rursum cum Augustino : *Confiteantur Domino miserationes ejus*, etc. *Et sacrificent sacrificium*, etc. Denique, *facientes operationem*, pro *operationes*.

A *Ascendunt ÷ usque : ad cœlos, et descendunt ÷ usque : ad abyssos : anima eorum in malis tabescebat.*

Turbati sunt, et moti sunt sicut ebrius : et omnis sapientia eorum devorata est.

Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur : et de necessitatibus eorum eduxit eos.

÷ Et : statuit procellam ÷ ejus : in auram : et siluerunt fluctus ejus.

[a] *Et lætati sunt quia siluerunt : et deduxit eos in portum voluntatis eorum.*

Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum :

Et exaltent eum in ecclesia plebis : et in cathedra seniorum laudent eum.

Posuit flumina in desertum : et exitus aquarum in sitim.

B *Terram fructiferam in salsuginem, a malitia inhabitantium [b] in ea.*

Posuit desertum in stagna aquarum : et terram sine aqua in exitus aquarum.

Et collocavit illic esurientes : et constituerunt civitatem habitationis.

Et seminaverunt agros, et plantaverunt vineas : et fecerunt fructum nativitatis.

Et benedixit eis, et multiplicati sunt nimis, et jumenta eorum non minoravit.

Et pauci facti sunt, et vexati sunt, a tribulatione malorum et dolore.

Effusa est [c] contemptio super principes : et errare fecit eos in invio, et non in via.

C *Et adjuvit pauperem de inopia : et posuit sicut oves familias.*

Videbunt recti, et lætabuntur : omnis iniquitas oppilabit os suum.

Quis sapiens, et custodiet hæc? et intelliget misericordias Domini?

Ascendunt usque ad cœlos, et descendunt usque ad abyssos : anima eorum in malis tabescebat.

Turbati [e] sunt, et moti sunt sicut ebrius : et sapientia eorum deglutita est.

Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur : et de necessitatibus eorum liberavit eos.

Et statuit procellam in auram : et siluerunt fluctus ejus, et lætati sunt quod siluerunt.

Et eduxit eos in portum voluntatis eorum : et de necessitatibus eorum liberavit eos.

Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia [*Ms.* admirabilia] ejus filiis hominum.

Et exaltent eum in ecclesia plebis [*Ms.* populi] : et in cathedra seniorum laudent eum.

Quia [*Ms. tac.* quia] posuit flumina in desertum : et exitus aquarum in sitim.

Terram fructiferam in [f] salsilaginem, a malitia inhabitantium in ea.

Posuit desertum in stagnum aquæ : et terram sine aqua in exitus aquarum.

Et collocavit illic esurientes, et constituerunt civitatem habitationis.

Et seminaverunt agros, et plantaverunt vineas : et fecerunt fructum nativitatis.

Et benedixit eos, et multiplicati sunt nimis : et jumenta eorum non sunt minorata.

Pauci facti sunt, et vexati sunt, a tribulatione malorum et dolorum.

Et effusa est contemptio super principes eorum : et seduxerunt eos in invio, et non in via.

Et adjuvavit pauperem de inopia : et posuit sicut oves familias.

Videbunt recti, et lætabuntur : et omnis iniquitas oppilabit os suum.

Quis sapiens, et custodiet hæc? et tunc intelliget misericordias Domini?

PSALMUS CVII.

CANTICUM [d] PSALMI DAVID.

Paratum cor meum, Deus, ÷ paratum cor meum : cantabo et psallam in gloria mea.

[g] CANTICUM PSALMI DAVID.

Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum : cantabo et psalmum dicam Domino.

[a] Minus iterum bene Palatin. ms. et Carus *Et* copulam veru confodiunt. In fine autem versus ms. addit *Diapsalma*.

[b] Voculas *in ea* rursum immerito Palatin. ms. obelo jugulat.

[c] Neque hic bene in Palatino ms. *contentio* scribitur, pro *contemptio*.

[d] In recto habet idem ms. *Psalmus*. Carus addit, præposito obelo, *ipsi*. In textu obelum primo statim versu idem ms. temere omittit. De subsequenti videsis Hieronymum in epist. ad Sunniam et Fretelam, et quæ nos ibi observamus.

[e] Veronensis ms., *Conturbati sunt, et commoti sunt sicut ebrius : et omnis sapientia eorum absorpta est. Et exclamaverunt*, etc., et *de necessitatibus eorum eduxit eos :* quibus postremis verbis Augustino consentit, ut et his quæ sequuntur : *Et imperavit procellæ, et stetit in auram*, etc. (ms., *aulam*), *et jocundati sunt, quoniam siluerunt. Et deduxit eos in portum voluntatis eorum*, prætermisso altero hemistichio, *et de necessitatibus eorum liberavit eos*, quod et plerique Latini alii libri ignorant. Porro ut et superius *miserationes*, pro *misericordiæ*.

[f] Idem ms. juxta Augustinum, *in salinas*, et mox plurium numero, *in stagna aquarum*. Tum, *Et habitare fecit illic esurientes*. Et, *fructum frumenti*, pro
D *nativitatis*, ut et deinde *valde*, pro *nimis*, et *deminuta* pro *minorata*. Sequitur : *Et pauci facti sunt, et vexati sunt a tribulatione dolorum et malorum* (Augustin. *malorum et dolore*). Cætera pari consensu, *Effusus est contemptus super principes, et seduxit eos*, etc. *Et adjuvit pauperem a mendicitate*, etc. *Videbunt recti, et jocundabuntur*, etc., denique, *et intelliget miserationes Domini*.

[g] Inscribitur in Veronensi ms. *In finem Psalmus ipsi David*. In textu cum Augustino, *cantabo, et psallam in gloria mea. Exsurge*, etc.; atque iterum mox, *et psallam tibi in nationibus. Quoniam magnificata* (August., *magna*) *est super cœlos misericordia*, etc.; et subsequenti versu, *ut eruantur dilecti tui*.

Exsurge [a] *psalterium et cithara, exsurgam diluculo.*
Confitebor tibi in populis, Domine, et psallam tibi in nationibus.
Quia magna est super cœlos misericordia tua : et usque ad nubes veritas tua. [b]
Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram gloria tua : ut liberentur dilecti tui.
Salvum fac dextera tua, et exaudi me : Deus locutus est in sancto suo.
Exsultabo, ÷ et ⁚ dividam Sichimam : et convallem tabernaculorum dimetiar.
Meus est Galaad, et meus est Manasses, et Ephraim susceptio capitis mei.
Juda rex meus : Moab * *lebes spei meæ.*
In Idumæam extendam calceamentum meum : mihi alienigenæ amici facti sunt.
Quis deducet me in civitatem munitam? quis deducet me usque in Idumæam?
Nonne tu, Deus, qui repulisti nos? et non exibis, Deus, in virtutibus nostris?
Da nobis auxilium de tribulatione : quia vana salus hominis.
In Deo faciemus virtutem : et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.

A Exsurge psalterium et cithara : exsurgam diluculo.
Confitebor tibi in populis, Domine : et psalmum dicam tibi inter gentes.
Quoniam magnificata est usque ad cœlos misericordia tua : et usque ad nubes veritas tua.
Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram gloria tua : ut liberentur electi tui.
Salvum me [*Ms. tac.* me] fac dextera tua, et exaudi me, Deus locutus est in sancto suo : lætabor, et dividam Sicimam, et convallem tabernaculorum metibor [*Ms.* dimetiar].
Meus est Galaad, et meus est Manasses : et Ephrem [f] fortitudo capitis mei.
Juda [*Ms.* Judas] rex meus, Moab olla spei meæ : in Idumæam extendam calciamentum meum, mihi
B allophyli subditi sunt.
Quis deducet me in civitatem munitam? aut quis deducet me usque in Idumæam?
Nonne tu, Deus, qui repulisti nos? et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris.
Da nobis auxilium de tribulatione : et vana salus hominum.
In Deo faciemus virtutem : et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

PSALMUS CVIII.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Deus, laudem meam ne tacueris : quia os peccatoris, et [d] *os dolosi super me apertum est.*
Locuti sunt adversum me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me : et expugnaverunt me gratis.
Pro eo ut [e] *⁜ me ⁚ diligerent, detrahebant mihi : ego autem orabam.*
Et posuerunt adversum me mala pro bonis : et odium pro dilectione mea.
Constitue super eum peccatorem : et diabolus stet a dextris ejus.
Cum judicatur, exeat condemnatus : et oratio ejus fiat in peccatum.

. . . .

. . . .

Fiant dies ejus pauci : ÷ et ⁚ episcopatum ejus accipiat alter.
Fiant filii ejus orphani : et uxor ejus vidua.

IN FINEM, PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Deus, laudem meam ne tacueris : quia [*Ms.* quoniam] os peccatoris et dolosi super me apertum est.
Locuti sunt adversus me lingua dolosa [*Ms.* linguam dolosam], et sermonibus odii circumdederunt
C me, et expugnaverunt [*Ms.* debellaverunt] me gratis.
Pro eo ut diligerent me, detrahebant mihi : ego autem orabam.
Posuerunt [*Ms.* Et posuerunt] adversus me mala pro bonis : et odium pro dilectione mea.
Constitue super eum peccatorem : et diabolus stet a dextris ejus.
Cum judicatur, exeat condemnatus : et oratio ejus fiat in peccatum.
[g] Fiat habitatio ejus deserta : et non sit qui inhabitet in ea.
Fiant dies ejus pauci, et episcopatum ejus accipiat alter.
Fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vidua.

[a] Editi ac mss. aliquot libri legunt ante ista : *Exsurge gloria mea.* Quod quidem in Latino minime legebant Sunnia et Fretela : unde ad eosdem scribit Hieronymus : *Quod dicitis in Latino non esse, recte in isto psalmo non habet : quia nec apud Hebræos, nec apud ullum interpretum reperitur, sed habetur in quinquagesimo sexto psalmo, de quo mihi videtur in istum locum esse translatum.* Cæterum mss. Carnutensis et Colbertinus num. 2200, et Sorbonicus num. 2784, non legunt illud additamentum, *Exsurge gloria mea.* In Romano tamen Psalterio, quod secundam seu mediam columnam occupat Psalterii triplicis ms. Sorbonici, errore librariorum adhuc retinetur; quod nullatenus apparet in Carnutensi codice antiquissimo ac optimæ notæ. MART.

[b] In Palatin. ms. additur *Diapsalma.*

[c] Vacat in eodem ms. abrasum sequiore manu spatium, quantum huic sufficiendo nomini satis sit.

D Antea videtur ibi lectum *olla.*

[d] Alterum hoc nomen *os* in Palatino ms. deletur. Legitur porro, præposito *et* voculæ obelo ÷ *et* ⁚ *sermonibus*, etc. quod et Caro probatur contra originalium librorum fidem.

[e] Minus iterum bene Palatin. ms. asteriscum omittit.

[f] Cum Augustino hic Veronens. ms., *susceptio.* Subsequenti autem versu, *mihi alienigenæ subjecti sunt*, atque alio insequenti tacet *aut* voculam : denique in fine, *inimicos nostros* præfert pro *tribulantes nos.*

[g] Hunc versum, quem neque Veronensis ms. habet, Martianæus in uno Sorbonico reperit. Altero ab hoc versu legitur in Veronensi codice *pupilli*, pro *orphani*, ac deinde cum Augustino *transferantur*, pro *amoveantur.*

Nutantes transferantur filii ejus, et mendicent : [a] *et ejiciantur de habitationibus suis.*

Scrutetur fenerator omnem substantiam ejus ⁜ *et* ⁚ *diripiant alieni labores ejus.*

Non sit illi adjutor : nec sit qui misereatur pupillis ejus.

Fiant nati ejus in interitum : in generatione una deleatur nomen ejus.

In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini : et peccatum matris ejus non deleatur.

Fiant contra Dominum semper, et dispereat de terra memoria eorum : [b] *pro eo quod non est recordatus facere misericordiam.*

Et persecutus est hominem inopem et mendicum, et compunctum corde mortificare.

Et dilexit maledictionem, et veniet ei : et noluit benedictionem, et elongabitur ab eo.

Et induit maledictionem sicut vestimentum : et intravit sicut aqua in interiora ejus, et sicut oleum in ossibus ejus.

Fiat ei sicut vestimentum quo operitur : et sicut zona, qua semper præcingitur.

Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi [c] *apud Dominum : et qui loquuntur mala adversus animam meam.*

Et tu, Domine, Domine, fac mecum propter nomen tuum : quia suavis est misericordia tua.

Libera me, quia egenus et pauper ego sum : et cor meum [d] *conturbatum est intra me.*

Sicut umbra cum declinat, ablatus sum : et excussus sum sicut locustæ.

Genua mea infirmata sunt a jejunio : et caro mea immutata est propter oleum. [e] ⁜ *Et* ⁚ *ego factus sum opprobrium illis : viderunt me,* ÷ *et* ⁚ *moverunt capita sua.*

Adjuva me, Domine Deus meus : salvum me fac secundum misericordiam tuam.

Et sciant quia manus tua hæc : [f] ÷ *et* ⁚ *tu, Domine, fecisti eam.*

Maledicent illi, et tu benedices; qui insurgunt in me, confundantur : servus autem tuus lætabitur.

A Commoti amoveantur filii ejus, et mendicent; ejiciantur de habitationibus suis.

Scrutetur fenerator omnem substantiam ejus : et [*Ms. tac.* et] diripiant alieni omnes labores ejus.

Non sit illi adjutor : nec [*Ms.* non] sit qui misereatur pupillis ejus.

Fiant nati [*Ms.* filii] ejus in interitum : in una generatione deleatur nomen ejus [*Ms.* eorum].

In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini : et peccatum matris ejus non deleatur.

Fiant [g] contra Dominum semper : et dispereat de terra memoria eorum.

Pro eo quod non est recordatus facere misericordiam : et persecutus est hominem pauperem et mendicum, et compunctum corde morti tradidit.

B Et dilexit maledictionem, et veniet ei : et noluit benedictionem, et [h] prolongabitur ab eo.

Et induit se maledictionem sicut vestimentum : et intravit sicut aqua in interiora ejus, et sicut oleum in ossibus ejus.

Fiat ei sicut vestimentum quo operitur : et sicut zona, qua semper præcingitur.

Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Dominum : et qui loquuntur mala adversus animam meam.

Et tu, Domine, Domine, fac mecum misericordiam propter nomen tuum : quoniam suavis est misericordia tua.

Libera me, quoniam egenus et pauper sum ego : et cor meum conturbatum est in me.

Sicut umbra cum declinat, ablatus sum : et [*Ms.*
C *tac.* et] excussus sum sicut locusta.

Genua mea infirmata sunt præ [*Ms.* a] jejunio : et caro mea immutata est propter [i] oleum, et ego factus sum opprobrium illis.

Viderunt me, et moverunt capita sua : adjuva me, Domine Deus meus, et [*Ms. tac.* et] salvum me fac propter misericordiam tuam.

Ut sciant quia [*Ms.* quoniam] manus tua hæc est : et tu, Domine, fecisti eam.

Maledicent illi [*Ms.* ipsi], et tu benedices; qui insurgunt in me, confundantur : servus autem tuus lætabitur.

[a] Hic autem ms. Palatin *et* copulam tacet, quam et Græcus ignorat.

[b] Palatinus ms. et Carus *pro* voculam obelo immerito prænotant.

[c] Voces *apud Dominum*, in eodem ms. desunt : additur vero in fine versiculi *Diapsalma*. Tum insequenti versu verbum substantivum deletur.

[d] In eodem ms. *turbatum est*, in quo et subsequenti versu *et* copula obelo confoditur.

[e] Atque hic asteriscum idem ms. omittit.

[f] Sequior manus in eodem ms. obelum, ipsamque *et* copulam induxit.

[g] In Veronensi ms. *Fiant coram Domino semper :* quam lectionem inter cæteras ipse laudat Augustinus in Enarratione, ubi illud *contra Dominum*, dictum accipit perinde atque *in conspectu Domini. Nam*, subdit, *et alii Interpretes sic transtulerunt*, Fiant in conspectu Domini semper : *alii vero*, Fiant coram Domino semper, etc. Sequitur in eo ms., *et intereat de terra memoria eorum. Pro eo quod non sunt recordati facere misericordiam, et persecuti sunt hominem*, et cohærenter, *morti tradiderunt :* quam tamen nec verbo tenus lectionem S. Augustinus memorat.

[h] Idem ms., *et longe fiet ab eo :* tum uno interposito versu, *sicut vestimentum quod operietur*, ac deinde, *qui loquuntur maligna*. Et post alium versum, *erue me, quoniam*, etc., et, *conturbatum est intra me*, qua demum unica præpositione, pro *in*, cum Augustino
D consentit.

[i] Ex Græco δι' ἔλαιον perperam accepto, pro δι' ἔλεον, perquam simili voce et scriptura, legitur in Veronensi ms. *propter misericordiam :* quæ lectio si cui umquam alteri Latino libro probata sit, nescio. Subsequenti autem versu juxta Augustinum, *Deus meus, salvum me fac secundum misericordiam*, etc. Tum solus Veronensis in alterius ab hoc fine, *servus autem tuus jocundabitur :* atque altero insequentis hemistichio, *et circumamiciantur sicut pallium duplex confusionem suam*. Quam ex parte lectionem ipsemet novit Augustinus in Enarratione, ubi de Diploide, quod et ipse nomen retinuit, disputans, *Diplois*, inquit, *duplex pallium est. Nam quidam etiam sic interpretati sunt istum versum*, et operiantur sicut pallium duplex confusionem suam.

Induantur qui detrahunt mihi, pudore : et operiantur sicut diploide confusione sua.

Confitebor Domino nimis in ore meo : et in medio multorum laudabo eum.

Quia [Ms. *qui*] *astitit a dextris pauperis : ut salvam faceret a persequentibus animam meam.*

A Induantur qui detrahunt mihi, reverentiam : et operiantur sicut diploide confusione sua.

Confitebor Domino nimis in ore meo : et in medio multorum laudabo eum.

Qui astitit a dextris pauperis : ut salvam faceret [*Ms.* faciat] a persequentibus animam meam.

PSALMUS CIX.

PSALMUS DAVID.

Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis.

Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.

Virgam virtutis tuæ [a] *emittet Dominus ex Sion : dominare in medio inimicorum tuorum.*

Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genui te.

Juravit Dominus, et non pœnitebit eum :

Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Dominus a dextris tuis : confregit in die iræ suæ reges.

Judicabit in nationibus, implebit [Ms. *implevit*] *ruinas : conquassabit capita in terra multorum.*

De torrente in via bibet : propterea exaltabit caput.

[f] PSALMUS DAVID.

Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis :

Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.

Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion : [g] et dominaberis in medio inimicorum tuorum.

Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum : ex utero ante luciferum genui te.

Juravit Dominus, et non pœnitebit eum :

B Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Dominus a dextris tuis : confregit in die iræ suæ reges.

Judicabit in nationibus, implebit ruinas : conquassabit capita multa in terra copiosa.

De torrente in via bibet : propterea exaltabit caput.

PSALMUS CX.

[b] ALLELUIA.

Aleph. *Confitebor* ÷ *tibi* : *Domine, in toto corde* ÷ [c] *meo* : Beth. *in consilio justorum et congregatione.*

Gimel. *Magna opera Domini :* Daleth. *exquisita in omnes voluntates ejus.*

He. *Confessio et magnificentia opus ejus :* Vav. *et justitia ejus manet in sæculum* ⁜ *sæculi* [d] :.

Zain. *Memoriam fecit mirabilium suorum :* Heth. *misericors et miserator Dominus :* Teth. *escam dedit timentibus se.*

Jod. *Memor erit in sæculum testamenti sui :* Caph. *virtutem operum suorum annuntiabit populo suo.*

Lamed. *Ut det illis hæreditatem gentium :* Mem. *opera manuum ejus veritas et judicium.*

Nun. *Fidelia omnia mandata ejus :* Samech. [e] *confirmata in sæculum sæculi :* Ain. *facta in veritate et æquitate.*

Phe. *Redemptionem misit populo suo.* Sade. *mandavit in æternum testamentum suum.*

Coph. *Sanctum et terribile nomen ejus :* Res. *initium sapientiæ timor Domini.*

ALLELUIA, [h] REVERSIONIS AGGÆI ET ZACHARIÆ.

Aleph. Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo : *Beth.* in consilio justorum et congregatione, *Gimel.* magna opera Domini.

Daleth. Exquisita in omnes voluntates ejus, *He.* confessio et magnificentia opus ejus : *Vav.* et justitia ejus manet in sæculum sæculi.

Zain. Memoriam fecit mirabilium suorum : *Heth.* misericors et miserator Dominus : *Thet.* escam dedit timentibus se.

C *Jod.* Memor erit in sæculum testamenti sui : *Caph.* virtutum operum suorum annuntiavit populo suo, *Lamed.* ut det illis hæreditatem gentium.

Mem. Opera manuum ejus veritas et judicium : *Nun.* fidelia omnia mandata ejus : *Samech.* confirmata in sæculum sæculi : *Ain,* facta in veritate, et æquitate.

Phe. Redemptionem misit populo suo *Sade.* mandavit in æternum testamentum suum : *Coph.* sanctum et terribile nomen ejus.

Res. Initium sapientiæ timor Domini : *Sin.* intellectus bonus omnibus facientibus ea.

[a] Præpositionem verbi *emittet* de more Palatin. ms. obelo prænotat : addit et *Diapsalma* in fine tum hujus, cum subsequentis versiculi.

[b] Geminum habet idem ms. *Alleluia,* pro titulo. Neque porro Hebraica elementa versibus præfigit : et qui primo statim occurrit, obelum nescit.

[c] *Meo,* hic superfluum esse docuit idem Hieronymus. MART.

[d] Legit Palatin. ms. sine obelo : addit autem de suo *Diapsalma.*

[e] De more Palatinus ms. præpositionem *con* jugulat ; omittit vero qui postremo habetur in fine Psalmi, obelum.

[f] In Veronensi ms. et penes Augustin. *Ipsi David Psalmus.* A tertio autem versu ms., *et dominabitur in medio inimicorum suorum. Tecum principium,* etc. *In splendore sanctorum : ex utero ante luciferum generavi te.* Tum uno interjecto versu, *conquassavit in die iræ suæ reges. Judicavit in gentibus replebit ruinas :* D *conquassavit capita super terram multa :* in fine, *exaltavit,* pro *exaltabit caput.* Fere continenter cum Augustino.

[g] Sic legunt mss. Carnutensis et Sorbonicus : *et* quoque conjunctio legebatur a Sunnia et Fretela, quam tamen superabundare docet Hieronymus, nec in Hebræo, nec apud LXX reperiri. MART.

[h] Isthæc verba, *Reversionis Aggæi et Zachariæ,* in Veronensi ms. desiderantur. In textus altero versu, *Rectorum* legitur, pro *justorum.* Et ad Caph litteram, *fortitudinem operum suorum annuntiabit,* etc. ; et ad Nun, *fidelissima* pro *fidelia.* Denique in fine, *Intellectus bonus facientibus ea. Laus ejus manet,* etc.

Sin. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum :* A
Thav. *laudatio ejus manet in sæculum* ÷ *sæculi* ⁚

Thav. Laudatio ejus manet in sæculum sæculi.

PSALMUS CXI.

ALLELUIA, REVERSIONIS AGGÆI ET ZACHARIÆ ⁚

Aleph. Beatus vir, qui timet Dominum : Beth. *in mandatis ejus volet nimis.*

Gimel. *Potens in terra erit semen ejus :* Daleth. *generatio rectorum benedicetur.*

He. *Gloria et divitiæ in domo ejus :* Vau. *et justitia ejus manet in sæculum* ÷ [a] *sæculi* ⁚

Zain. [b] *Exortum est in tenebris lumen rectis :* Heth. *misericors et miserator et justus.*

Teth. *Jucundus homo qui miseretur et commodat,* Jod. *disponet sermones suos in judicio :* Caph. *quia in æternum non commovebitur.*

Lamed. *In memoria æterna erit justus :* Mem. *ab auditione mala non timebit.*

B

Nun. *Paratum cor ejus sperare in Domino.* Samech : *confirmatum est cor ejus : non commovebitur* Ain., *donec despiciat inimicos suos.*

Phe. *Dispersit, dedit pauperibus :* Sade. *justitia ejus manet in sæculum* ÷ [c] *sæculi* ⁚ Coph. *cornu ejus exaltabitur in gloria.*

Res. *Peccator videbit et irascetur :* Sin. *dentibus suis fremet, et tabescet :* Thav. *desiderium peccatorum peribit.*

ALLELUIA REVERSIONIS [*Ms.* CONVERSI] AGGÆI ET ZACHARIÆ.

Aleph. Beatus vir qui timet Dominum : *Beth.* in mandatis ejus cupit [*Ms.* volet] nimis.

Gimel. Potens in terra erit semen ejus : *Daleth.* generatio rectorum benedicetur.

He. Gloria et divitiæ in domo ejus : *Vau.* et justitia ejus manet in sæculum sæculi.

Zain. Exortum est in tenebris lumen rectis [e] corde : *Heth.* misericors et miserator et justus.

Teth. Jucundus homo qui miseretur et commodat, *Jod.* disponet sermones suos in judicio : *Caph.* quia [*Ms.* quoniam] in æternum non commovebitur.

Lamed. In memoria æterna erit justus : *Mem.* ab auditu malo non timebit.

Nun. Paratum est cor ejus sperare in Domino : *Samech.* confirmatum est cor ejus, non commovebitur, *Ain.* donec videat inimicos suos.

Phe. Dispersit, dedit pauperibus, : *Sade.* justitia ejus manet in sæculum sæculi : *Coph.* cornu ejus exaltabitur in gloria.

Res. Peccator videbit, et irascetur : *Sin.* dentibus suis fremet et tabescet : *Thav.* desiderium peccatorum peribit.

PSALMUS CXII.

ALLELUIA.

Laudate, pueri, Dominum : laudate nomen Domini.

Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc, et usque in sæculum.

C

A solis ortu usque ad occasum, laudabile nomen Domini.

Excelsus super omnes gentes Dominus [d] ÷ *et* ⁚ *super cœlos gloria ejus.*

Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat : ÷ *et* ⁚ *humilia respicit in cœlo et in terra?*

Suscitans a terra inopem : et de stercore erigens pauperem.

Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui.

Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.

ALLELUIA.

Laudate, pueri, Dominum : laudate nomen Domini.

Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc, et usque in sæculum.

A solis ortu usque ad occasum, laudate nomen Domini.

Excelsus super omnes gentes Dominus : et [*Ms. tac.* et] super cœlos gloria ejus.

Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et humilia respicit in cœlo et in terra?

Suscitans [f] a terra inopem : et de stercore erigens pauperem.

Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui.

Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.

PSALMUS CXIII.

ALLELUIA.

D

In exitu Israel de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro.

ALLELUIA.

In exitu Israel ex Ægypto, domus Jacob de populo barbaro.

[a] Atque hic sine obelo Palatin. ms. legit, pro quo addit *Diapsalma.*

[b] Idem ms. præpositionem verbi *Exortum*, ut et infra ad Samech litteram, *confirmatum*, obelis jugulat.

[c] Male idem ms. obelum hic prætermittit, addit vero in fine versus *Diapsalma.*

[d] Palat. ms. pari hic pacto atque vitio obelum omittit : in fine autem versus addit *Diapsalma.*

[e] Nomen *corde* in Veronens. ms. non est. Plus vero insequenti est versu, *justus Dominus Deus.* Tum legitur *Beatus vir, qui miseretur*, etc. Atque infra sub Ain littera, *donec videat super inimicos suos.* Denique sub finem *frendet*, pro *fremet :* neque hoc quidem, ut editor ejus Psalterii putat, cum Augustino, a quo lectum *frendet*, libri ejus testantur, atque ex toto contextu liquet.

[f] Veronensis ms., *Qui erigit a terra inopem, et de stercore exaltat pauperem :* ad amussim cum Augustino.

⁝ *Facta est Judæa sanctificatio ejus, Israel potestas* A *ejus.*

Mare vidit, et fugit : Jordanis conversus est retrorsum.

Montes exsultaverunt ut arietes ÷ et ⁝ colles sicut agni ovium.

Quid est ※ tibi ⁝ mare, quod fugisti? ÷ et tu ⁝ Jordanis, quia conversus es retrorsum?

Montes, exsultastis sicut arietes ÷ et ⁝ colles sicut agni ovium? [a]

A facie Domini mota est terra, a facie Dei Jacob.

Qui convertit petram in stagna aquarum : ÷ et ⁝ rupem in fontes aquarum.

Non nobis, Domine, non nobis : sed nomini tuo da gloriam.

Super misericordia tua et veritate tua : ne ÷ [b] *quando ⁝ dicant gentes, Ubi est Deus eorum ?*

Deus autem noster in cœlo : omnia quæcumque voluit, fecit. ÷ Diapsalma ⁝

Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.

Os habent, et non loquentur : oculos habent, et non videbunt.

Aures habent, et non audient : nares habent, et non odorabunt.

Manus habent, et non palpabunt ; pedes habent, et non ambulabunt : non clamabunt in gutture suo.

Similes illis fiant qui faciunt ea, ÷ et ⁝ omnes qui C *confidunt in eis.*

÷ Domus ⁝ Israel speravit in Domino : adjutor [c] *eorum et protector eorum est.*

Domus Aaron speravit in Domino : adjutor eorum et protector eorum est.

Qui timent Dominum, speraverunt in Domino : adjutor eorum et protector eorum est.

Domus memor ÷ fuit ⁝ nostri ÷ et ⁝ benedixit ÷ nobis ⁝

Benedixit domui Israel : benedixit domui Aaron.

Benedixit ÷ omnibus ⁝ qui timent Dominum, pusillis cum majoribus.

Facta est Judæa [d] sanctificatio ejus : Israel potestas ejus, Israel regnavit in ea.

Mare vidit, et fugit : Jordanis conversus est retrorsum.

Montes exsultaverunt ut arietes, et colles velut agni ovium :

Quid est, mare, quod fugisti ? et tu, Jordanis, quare conversus es retrorsum?

Montes, quare exsultastis ut arietes? et colles velut agni ovium?

A facie Domini commota est terra, a facie Dei [*Ms.* Domini] Jacob.

Qui convertit [e] solidam petram in stagnum aquæ, et rupem in fontes aquarum.

Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da B gloriam.

Super misericordia tua et veritate tua : ne quando dicant gentes, Ubi est Deus eorum ?

Deus autem noster [f] in cœlo sursum : in cœlo et in terra omnia quæcumque voluit, fecit. Diapsalma.

Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum [g] hominum.

Os habent, et non loquentur : oculos habent, et non videbunt.

Aures habent, et non audient : nares habent, et non odorabunt.

Manus habent, et non palpabunt ; pedes habent, et non ambulabunt.

Non clamabunt in gutture suo : neque enim est spiritus in ore ipsorum.

Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis.

Domus Israel speravit in Domino [*Ms.* Dominum]: adjutor eorum et protector eorum est.

Domus Aaron speravit in Domino [*Ms.* Dominum]: adjutor eorum et protector eorum est.

Qui timent Dominum, [h] sperent in Domino : adjutor eorum et protector eorum est.

Dominus memor fuit nostri, et benedixit nos : benedixit domum Israel, benedixit Domum Aaron, benedixit omnes timentes se Dominus, pusillos cum majoribus.

[a] Atque hic *Diapsalma* Palatin. ms. subjungit : ac subsequenti versu adverbium *quia* immerito obelo prænotat.

[b] Sine obelo Palatinus ms. legit, minus recte.

[c] Hoc et subsequentibus duobus versibus in Palatino ms. *adjutor ÷ eorum ⁝* præfixo pronomini obelo, scribitur, cui satius fuisset e contrario præfigi asteriscum.

[d] Veronens. ms. *sanctitas ejus :* tum prætermissis verbis, *Israel regnavit in ea*, quæ gemina est versio hujus hemistichii *Israel potestas ejus*, sequitur, *Mare vidit, et fugit. Jordanes conversus est retro. Montes gestierunt velut arietes*, etc. *Quid est tibi, mare, quod fugisti ? et tu, Jordane, conversus es retro ? Montes, quare gestistis velut arietes?* etc. Quibus omnibus locis vix uno *gestiendi* verbo, pro *exsultandi*, ejus cum Augustiniana lectio consentit.

[e] Tacet idem ms. *solidam;* tum legit plurium numero, *in stagna aquarum et rupes*, etc. Rursum altero ab hoc versu pronomen *tua*, ubi dicitur, *misericordia tua*, et in fine insequentis *Diapsalma* tacet. Consulto ad hunc versum Hieronymi epist. ad Sunniam et Fretelam.

D

[f] Ita legunt editi ac mss. in hoc Romano Psalterio : manifeste autem addita sunt a librariis hæc verba, *in cœlo sursum*, cum apud LXX ita scriptum sit : *Deus autem noster in cœlo, et in terra*, etc.; superfluum esse, *et in terra*, Hieronymus quoque nos docuit. Mart.

[g] *Illorum*, pro *hominum* in Veronensi est ms.; tum in instanti, *non loquuntur, non vident, non audiunt :* reliqua juxta Augustinum, *manus habent, et non contrectabunt*, etc.; et, *Non clamabunt in faucibus suis, neque enim*, etc. Denique, *Similes illis fiant omnes, qui faciunt*, etc.

[h] In eodem ms., *speraverunt in Dominum :* et subsequenti versu, *omnes timentes Dominum, pusillos cum magnis.* Tum, *Adjiciat Dominus super vos : super vos, et super*, etc. *Benedicti vos Domino*, etc., continenter juxta Augustinianum exemplar.

Adjiciat Dominus super vos, ⋇ super vos ⁚ et super filios vestros. A

Benedicti vos a Domino, qui fecit cœlum et terram.

Cœlum cœli Domino : terram autem dedit filiis hominum.

Non mortui laudabunt ÷ [a] *te ⁚ Domine : neque omnes qui descendunt in infernum.*

Sed nos ÷ qui vivimus ⁚ benedicimus Domino, ex hoc nunc, et usque in sæculum.

Adjiciat Dominus super vos, et super filios vestros.

Benedicti vos a Domino, qui fecit cœlum, et terram.

Cœlum cœli Domino : terram autem dedit filiis hominum.

Non mortui laudabunt te, Domine : neque omnes qui descendunt in infernum.

Sed nos, qui vivimus, benedicimus Dominum, ex hoc nunc, et usque in sæculum [*Ms.* sæcula].

PSALMUS CXIV.

ALLELUIA.

Dilexi, quoniam [b] *exaudiet Dominus : vocem orationis meæ.*

Quia inclinavit aurem suam mihi : et in diebus meis invocabo. B

Circumdederunt me dolores mortis : et pericula inferni invenerunt me.

Tribulationem et dolorem inveni : et nomen Domini invocavi.

O Domine, libera animam meam; misericors Dominus et justus, et Deus noster miseretur.

Custodiens parvulos Dominus : humiliatus sum, et liberavit me.

Convertere, anima mea, in requiem tuam : quia Dominus benefecit tibi.

Quia eripuit animam meam de morte : oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu.

Placebo Domino, in regione vivorum.

ALLELUIA.

Dilexi, quoniam exaudiet Dominus : vocem [e] orationis meæ.

Quia inclinavit aurem suam mihi : et in diebus meis invocabo [f] eum.

Circumdederunt me dolores mortis : pericula inferni invenerunt me.

Tribulationem et dolorem inveni : et nomen Domini invocavi.

O Domine, libera animam meam; misericors Dominus et justus, et Deus noster miserebitur.

Custodiens parvulos Dominus : humiliatus sum, et liberavit me.

Convertere, anima mea, in requiem tuam : quia [*Ms.* quoniam] Dominus benefecit mihi.

Quia eripuit animam meam de morte : oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu : placebo Domino, in regione vivorum.

PSALMUS CXV.

÷ ALLELUIA ⁚ C

Credidi propter quod locutus sum : ego ÷ autem ⁚ humiliatus sum nimis.

Ego dixi in excessu meo : Omnis homo mendax.

Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi ?

Calicem salutaris accipiam : et nomen Domini invocabo.

[c] *⋇ Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus ⁚ pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.*

O Domine, ⋇ quia ⁚ ego servus tuus : ego servus tuus, ÷ et ⁚ filius ancillæ tuæ.

Dirupisti vincula mea : tibi sacrificabo hostiam laudis, [d] *⋇ et in nomine Domini invocabo ⁚*

ALLELUIA.

Credidi, propter quod locutus sum : ego autem humiliatus sum nimis.

Ego [g] dixi in excessu mentis meæ : Omnis homo mendax.

Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi ?

Calicem salutaris accipiam : et nomen Domini invocabo.

Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.

O Domine, ego servus tuus ; ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ.

Dirupisti vincula mea : tibi sacrificabo hostiam laudis.

[a] Finalia puncta penes Martianæum deerant : in Palatino autem ms. ipsa est etiam obeli nota prætermissa. D

[b] Præpositionem verbi *exaudiet*, et subsequenti versu *quia* adverbium, juncta Cari editione, Palatin. ms. jugulat.

[c] Perperam in eodem ms. unice prius istud nomen *Vota*, asterisco illustratur : subsequenti autem verbo *reddam*, obelus præfigitur. Denique additur in fine versus *Diapsalma*.

[d] Palatinus ms. ut et Cari editio, *et nomen Domini invocabo :* qui pariter postremo versu asterisci notam ipsumque verbum *Alleluia* omittunt.

[e] Cum veronensi ms. Augustinus, *vocem deprecationis meæ. Quoniam inclinavit*, etc. Et post duos versus, *O Domine, erue animam meam*, etc. *Deus noster miseretur.* Et paulo post, *humiliatus sum, et salvum me fecit.* Postremo autem solus Veronensis liber, *Quoniam liberavit animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, et pedes meos a lapsu ; placebo coram Domino*, etc.

[f] Carnutensis ms. non legit pronomen *eum*, quod tamen retinet Sorbonicus cum edito. In codicibus Latinis Sunniæ ac Fretelæ non *eum*, sed *te*, scriptum erat. Id vero eradendum monet sanctus Hieronymus. MART.

[g] Iterum cum Augustino Veronensis ms., *Ego autem dixi in ecstasi mea*, Et penultimo versu, *sacrificabo sacrificium laudis*. Denique solus Veronensis, *Vota mea Domino meo reddam*, etc.

Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi ejus, in atriis domus Domini, in medio tui, Jerusalem. ※ *Alleluia* :

A Vota mea Domino reddam in atriis domus Domini : in conspectu omnis populi ejus, in medio tui, Jerusalem.

PSALMUS CXVI.

ALLELUIA.

Laudate Dominum, omnes gentes; laudate eum, omnes populi.

Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus : et veritas Domini ÷ *manet* : *in æternum.*

ALLELUIA.

Laudate [e] Dominum, omnes gentes : et collaudate eum, omnes populi.

Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus : et veritas Domini manet in æternum.

PSALMUS CXVII.

ALLELUIA.

Confitemini Domino, quoniam bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Dicat nunc Israel, ÷ *quoniam bonus* : *quoniam in sæculum misericordia ejus.*

Dicat nunc domus Aaron : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Dicant nunc qui timent Dominum : quoniam in sæculum misericordia ejus.

De tribulatione invocavi Dominum : et [a] *exaudivit me in latitudine* ※ *Dominus* :

Dominus mihi ÷ *adjutor* : *non timebo quid faciat mihi homo.*

Dominus mihi adjutor, et ego despiciam inimicos meos.

Bonum est confidere in Domino : [b] *quam confidere in homine.*

Bonum est sperare in Domino : quam sperare in principibus.

Omnes gentes circuierunt me : [c] ÷ *et* : *in nomine Domini,* ※ *quia* : *ultus sum* ÷ *in* : *eos.*

Circumdantes circumdederunt me ÷ *et* : *in nomine Domini,* ※ *quia* : *ultus sum* ÷ *in* : *eos.*

Circumdederunt me sicut apes ÷ *et* : *exarserunt sicut ignis in spinis* ÷ *et* : *in nomine Domini,* ※ *quia* : *ultus sum* ÷ *in* : *eos.*

Impulsus eversus sum, ut caderem : et Dominus suscepit me.

Fortitudo mea, et laus [d] ÷ *mea* : *Dominus : et factus est mihi in salutem.*

Vox exsultationis et salutis, in tabernaculis justorum.

※ *Dextera Domini fecit virtutem* : *dextera Domini exaltavit* ÷ *me* : *dextera Domini fecit virtutem.*

Non moriar, sed vivam : et narrabo opera Domini.

ALLELUIA.

Confitemini Domino, quoniam bonus [f] : quoniam in sæculum misericordia ejus.

B Dicat nunc Israel, quoniam bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Dicat nunc domus Aaron, quoniam bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Dicant nunc omnes qui timent Dominum, quoniam bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

In tribulatione invocavi Dominum : et exaudivit me in latitudine

Dominus mihi adjutor est : et [*Ms. tac.* et] non timebo quid faciat mihi homo.

Dominus mihi adjutor est : et ego videbo inimicos meos.

Bonum est confidere in Domino : quam confidere in homine.

Bonum est sperare in Domino [*Ms.* Dominum] : C quam sperare in principibus [*Ms.* principem].

Omnes gentes circumdederunt me : et in nomine Domini ultus sum eos.

Circumdantes circumdederunt me : et in nomine Domini [g] ultus sum eos.

Circumdederunt me sicut apes : et exarserunt sicut ignis in spinis, et in nomine Domini vindicabor in eis:

Impulsus versatus sum, ut caderem : et Dominus suscepit me.

Fortitudo mea, et laudatio [*Ms.* laus] mea Dominus : et factus est mihi in salutem.

Vox lætitiæ et salutis, in tabernaculis justorum.

Dextera Domini fecit virtutem : dextera Domini exaltavit me.

D Non moriar, sed vivam : et narrabo [*Ms.* enarrabo] opera Domini.

[a] Præpositionem verbi *exaudivit*, Palatin. ms. obelo prænotat : subsequenti autem versu, *adjutor* sine obelo perperam legit, atque alio insequenti addit *Diapsalma*.

[b] Legebatur typographorum, ut arbitror, vitio, *quoniam*, pro *quam*.

[c] Palatini ms. ope, maxime vero ad Hebraici archetypi fidem, obelo *et* copulam prænotavimus cum hic, tum subsequenti versu, ubi verba hæc eadem, *et in nomine Domini* recurrunt.

[d] Admonente nos primum Palatino ms., tum ipsa cogente Hebraici textus lectione זִמְרָת, pronomen hocce alterum *mea* obelo confodimus. Præcedenti autem proximo versui in eo ms. additur *Diapsalma*.

[e] Veronens. ms. *Laudate Dominum, omnes gentes : laudent eum omnis populus. Quoniam corroborata est*, etc.

[f] Idem juxta Augustinum ms., *quoniam bonus est*. Et, *Dicat autem domus Israel*, etc. *Dicat autem domus Aaron*, etc.; et quarto ab hoc versu, *et ego despiciam*, pro *videbo*, etc.

[g] In eodem ms., *supra i eos* : tum denuo juxta Augustinum, *Circumdederunt me sicut apes favum, et exarserunt*, etc.; *et in nomine Domini ultus sum eos. Tamquam cumulus arenæ impulsus sum, ut caderem*, etc. Pariter quoque tertio ab hoc versiculo subjungunt, ac repetunt, *Dextera Domini fecit virtutem :* leguntque post alium versum, *Emendans emendavit me Dominus*, etc.; denique, *ingressus in eis*, pro *in eas*.

A *Castigans castigavit me Dominus : et morti non tradidit me.*

Aperite mihi portas justitiæ, ingressus [a] *in eas confitebor Domino : hæc porta Domini, justi intrabunt in eam.*

Confitebor tibi, quoniam exaudisti me : et factus es mihi in salutem.

Lapidem quem reprobaverunt ædificantes : ÷ *hic* ⁞ *factus est in caput anguli.*

A Domino factum est ⋇ *istud* ⁞ [b] *et est mirabile in oculis nostris.*

Hæc est dies, quam fecit Dominus : exsultemus et lætemur in ea [c].

O Domine, salvum me fac; o Domine, bene prosperare : benedictus qui venit in nomine Domini.

B *Benediximus vobis de domo Domini : Deus Dominus et illuxit nobis.*

Constituite ÷ *diem* ⁞ *solemnem in condensis : usque ad cornu altaris.*

Deus meus ÷ *es* ⁞ [d] *tu, et confitebor tibi : Deus meus* ÷ *es tu* ⁞ *et exaltabo te.*

÷ *Confitebor tibi, quoniam exaudisti me* ⁞ ÷ *et factus es mihi in salutem* ⁞

Confitemini Domino, quoniam bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Castigans castigavit me Dominus : et morti non tradidit me.

Aperite mihi portas justitiæ, ingressus in eas confitebor [*Ms.* confitear] Domino : hæc porta Domini, justi introibunt per eam [*Ms.* in ea].

Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudisti me; et factus es mihi in salutem.

Lapidem quem reprobaverunt ædificantes : hic factus est in caput anguli.

A Domino [f] factum est istud : et est mirabile in oculis nostris.

Hæc dies quam fecit Dominus; exsultemus, et lætemur in ea.

O Domine, salvum [g] me fac : o Domine, bene prosperare.

Benedictus qui venit in nomine Domini : benediximus [*Ms.* benedicimus] vos de domo Domini : Deus Dominus et illuxit nobis.

Constituite diem solemnem in confrequentationibus usque ad cornu altaris.

Deus meus es tu, et confitebor tibi : Deus meus es tu, et exaltabo te.

Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudisti me : et factus es mihi in salutem.

Confitemini Domino, quoniam bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

PSALMUS CXVIII.

÷ ALLELUIA ⁞

[e] Aleph. *Beati immaculati in via : qui ambulant in lege Domini.*

C Aleph. *Beati qui scrutantur testimonia ejus : in toto corde exquirunt eum.*

Aleph. *Non enim qui operantur iniquitatem : in viis ejus ambulaverunt.*

Aleph. *Tu mandasti, mandata tua custodiri* [Ms. *custodire*] *nimis.*

Aleph. *Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas justificationes tuas!*

Aleph. *Tunc non confundar : cum perspexero in omnibus mandatis tuis.*

Aleph. *Confitebor tibi in directione cordis : in eo quod didici judicia justitiæ tuæ.*

Aleph. *Justificationes tuas custodiam : non me derelinquas usquequaque.*

ALLELUIA.

Aleph. Beati immaculati in via : qui ambulant in lege Domini.

Aleph. Beati qui scrutantur testimonia ejus : in toto corde exquirunt eum.

Aleph. Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.

Aleph. Tu [h] mandasti mandata tua, Domine, custodiri nimis.

Aleph. Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas justificationes tuas!

Aleph. Tunc non confundar : dum respicio in omnia mandata tua :

Aleph. Confitebor tibi, Domine, in directione cordis; in eo quod didici judicia justitiæ tuæ.

Aleph. Justificationes tuas custodiam : non me derelinquas usquequaque.

[a] Minus hic recte Palatinus ms. et Cari editio *in* præpositioni, quæ et in Hebræa voce בם resonat, obelum præfigunt.

[b] In eodem ms. *hoc est mirabile*, etc.

[c] Alterum hic *Diapsalma* idem ms. subjungit.

[d] Ipsum *tu* pronomen Palatin. ms. obelo transverberat : econtrario Carus ipsum ab eo eximit verbum substantivum. Subsequenti gemino huic loco Palatinus ipsam *et* copulam ὀβελισμένοις includit : Carus iterum econtrario voculas *es tu*, prænotat asterisco. Denique ex insequenti versu priora tantum verba *Confitebor tibi*, idem ms. jugulat.

[e] Semel, primo cuique versiculo eam, ex qua juxta ordinem inchoatur Hebraici alphabeti litteram, ms. Palatinus præponit.

[f] Veronensis liber, *factus est iste* : olim erat et penes Augustinum, *factus est is*; nunc, *factus est ei*. Satis autem opportune, atque re sua existimavit Psalterii Veronensis editor docere, textum He-
D bræum *in casu muliebri* habere : voluit puto dixisse, *genere feminino*. Sed neque hoc ipsum nostra quidquam interest scire, ac nihil porro minus ad laudati codicis lectionem asserendam conducit. Sequitur in eo ms. : *Hic est dies quem fecit Dominus; exsultemus, et jocundemur in eo*, ferme cum Augustino.

[g] Idem ms., *O Domine, salvum fac vero* : tum juncto Augustino : *o Domine, prospera iter vero*. Mox, uno scilicet interposito versu, *Constituite diem festum in frequentationibus usque ad cornua altaris* : et insequentis altero hemistichio, *Deus meus, et exaltabo te*. Iterum ex parte cum Augustino.

[h] Pari consensu Augustinus et Veronens. liber, *Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis* : tum altero ab hoc versu, *dum inspicio*, pro *respicio*, atque alio insequenti, *in eo, cum* (August., *quod*) *didicerim judicia justitiæ tuæ*; *justificationes tuas custodiam, ne derelinquas me usque valde. In quo corrigit junior viam suam? in custodiendo verba tua.*

Beth. *In quo corrigit adolescentior viam suam? in custodiendo sermones tuos.* A

Beth. *In toto corde meo exquisivi te : ne* [Ms. *non*] *repellas me a mandatis tuis.*

Beth. *In corde meo abscondi eloquia tua : ut non peccem tibi.*

Beth. *Benedictus es, Domine : doce me justificationes tuas.*

Beth. *In labiis meis, pronuntiavi omnia judicia oris tui.*

Beth. *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis.*

Beth. *In mandatis tuis exercebor : et considerabo vias tuas.*

Beth. *In justificationibus tuis meditabor : non obliviscar sermones tuos.* B

Gimel. ÷ *Re* ⁏ *tribue servo tuo, vivifica me : et custodiam sermones tuos.*

Gimel. *Revela oculos meos : et considerabo mirabilia de lege tua.*

Gimel. *Incola ego sum in terra : non abscondas a me mandata tua.*

Gimel. *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas, in omni tempore.*

Gimel. *Increpasti superbos : maledicti qui declinant a mandatis tuis.*

Gimel. *Aufer a me opprobrium et contemptum : quia testimonia tua exquisivi.*

Gimel. *Etenim sederunt principes,* [a] ÷ *et* ⁏ *adversum me loquebantur : servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis.* C

Gimel. *Nam et testimonia tua meditatio mea est :* ÷ *et* ⁏ *consilium meum justificationes tuæ.*

Daleth. *Adhæsit pavimento anima mea : vivifica me secundum verbum tuum.*

Daleth. *Vias meas enuntiavi, et exaudisti me : doce me justificationes tuas.*

Daleth. *Viam justificationum tuarum instrue me : et exercebor in mirabilibus tuis.*

Beth. In quo corrigit juvenior viam suam? in custodiendo sermones tuos.

Beth. In toto corde meo exquisivi te : ne repellas me a mandatis tuis :

Beth. In corde meo abscondi eloquia tua : ut non peccem tibi.

Beth. Benedictus es, Domine : doce me justificationes tuas.

Beth. In labiis meis, [b] pronuntiavi omnia judicia oris tui.

Beth. In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis.

Beth. In mandatis tuis me exercebo : et considerabo vias tuas.

Beth. In tuis justificationibus meditabor : non obliviscar sermones tuos.

Gimel. Retribue servo tuo, vivam ; et custodiam sermones tuos.

Gimel. Revela oculos meos : et considerabo mirabilia de lege tua.

Gimel. [c] Incola ego sum in terra : non abscondas a me mandata tua.

Gimel. Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas, in omni tempore.

Gimel. Increpasti superbos : maledicti qui declinant a mandatis tuis.

Gimel. Aufer a me opprobrium et contemptum : quia testimonia tua exquisivi.

Gimel. Etenim sederunt principes, et adversus me loquebantur : servus autem tuus exercebatur in tuis justificationibus.

Gimel. Nam et testimonia tua meditatio mea est : et consolatio mea justificationes tuæ sunt.

Daleth. Adhæsit pavimento anima mea : vivifica me secundum verbum tuum.

Daleth. Vias [d] meas enuntiavi, et exaudisti me : doce me justificationes tuas.

Daleth. Viam justificationum tuarum insinua mihi: et exercebor in mirabilibus tuis.

[a] Obelus Antiquarii oscitantia in Palatino ms. omittitur.

[b] Augustin. et Veroneus. liber *enuntiari*, et mox, *jocundatus sum*, pro *delectatus*; antiquarii autem vitio desunt in Veronensi ms. verba *sicut in omnibus*. Tum sequitur cum Augustino, *garriam*, pro *me exercebo*. Denique *In justificationibus tuis meditabor : non obliviscar* (Veronens. ms. *obliviscebor*) *verborum tuorum. Retribueservo tuo, ut* (Augustin. *ut* tacet) *vivam, et custodibo verba tua.* D

[c] In Veronensi ms. *Inquilinus*, pro *Incola :* quam lectionem ipse laudat Augustinus initio sermonis octavi in hunc psalmum. Ibi : Incola ego sum, etc. *sive, ut nonnulli codices habent*, Inquilinus ego sum in terra. *Quod enim est in Græco, πάροικος, aliqui nostri*, inquilinus, *aliqui* incola, *nonnumquam etiam* advena *interpretati sunt.* Sequitur *non abscondas*, etc., quam negandi particulam Veronensis Psalterii editor tacuit, lectore ne verbo quidem admonito. Insequenti versu idem ms., *desiderare judicia tua*, etc., atque altero ab hoc, *Aufer a me opprobrium et despectum, quoniam testimonia*, etc., ac deinde, *adversus me sermocinabantur : servus autem tuus garriebat in justificationibus tuis. Etenim testimonia*, etc, *et consilia tua, justificatio mea. Adhæsit*, etc., quibus omnibus locis ab Augustiniana lectione abludit.

[d] Veronensis ms., *Vias tuas :* in quem locum S. Augustinus, *Nonnulli quidem*, inquit, *codices habent*, vias tuas : *sed plures, et maxime Græci*, vias meas. Sed et quæ sequuntur, dissentiunt ab Augustino, *garriam*, pro *exercebor*, atque altero ab hoc versu, ubi dicitur, *et de lege tua*, etc. Tum inferius sub *He* littera, *Legem statue mihi, Domine, in via justificationum tuarum, et quæram illa* (pro *illam*) *semper*. Tum, *perscrutabor legem tuam, et custodibo illam*, etc., ac post intermedium versum, *Inclina cor meum*, etc. *et non in emolumentum*, pro *avaritiam :* quam et Hipponensis episcopus lectionem laudat, ubi Græcam etymologiam investigans, *tali*, inquit, *Græco verbo appellat, a quo possit intelligi generalis avaritia, qua plus appetit quisque, quam sat est, πλέον enim Latine* plus *est : ἕξις* habitus *est, ab eo quod est habere. Ergo a plus habendo appellata est πλεονεξία, quam Latini Interpretes in hoc loco nonnulli interpretati sunt* emolumentum, *quidam vero* utilitatem, *sed melius qui* avaritiam. Sequitur in codice Veronensi, *Circum aufer opprobrium meum :* mox cum Augustino, *judicia enim tua suavia*, ut, *in tua justitia vivifica me.*

Daleth. *Dormitavit anima mea præ tædio : confirma me in verbis tuis.*

Daleth. *Viam iniquitatis amove a me : et* [a] *de lege tua miserere mei.*

Daleth. *Viam veritatis elegi : judicia tua non sum oblitus.*

Daleth. *Adhæsi testimoniis tuis, Domine : noli me confundere.*

Daleth. *Viam mandatorum tuorum cucurri : cum dilatasti cor meum.*

He. *Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum : et exquiram eam semper.*

He. *Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam : et custodiam illam in toto corde ÷ meo* :

He. *Deduc me in semitam mandatorum tuorum : quia ipsam volui.*

He. *Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam.*

He. *Averte oculos meos ne videant vanitatem : in via tua vivifica me.*

He. *Statue servo tuo eloquium tuum, in timore tuo.*

He. *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum : quia judicia tua jucunda.*

He. *Ecce concupivi mandata tua : in æquitate tua vivifica me.*

Vav. *Et veniat super me misericordia tua, Domine : salutare tuum secundum eloquium tuum.*

Vav. *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum : quia speravi in sermonibus tuis.*

Vav. *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque : quia in judiciis tuis supersperavi.*

Vav. *Et custodiam legem tuam semper in sæculum et in sæculum sæculi.*

Vav. *Et ambulabam in latitudine : quia mandata tua* [b] *exquisivi.*

Vav. *Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum : et non confundebar.*

Vav. *Et meditabar in mandatis tuis : quæ dilexi.*

A *Daleth.* Dormitavit anima mea præ tædio : confirma me in verbis tuis.

Daleth. Viam iniquitatis amove a me : et lege tua miserere mei.

Daleth. Viam veritatis elegi : judicia tua non sum oblitus.

Daleth. Adhæsi testimoniis tuis, Domine : noli me confundere.

Daleth. Via mandatorum tuorum cucurri : dum [*Ms.* cum] dilatares cor meum.

He. Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum : et exquiram eam semper.

He. Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam: et custodiam illam in toto corde meo.

He. Deduc me in semitam [*Ms.* semita] mandatorum tuorum : quia ipsam [*Ms.* quoniam eam] volui. B

He. Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam.

He. Averte oculos meos, ne videant vanitatem : in via tua vivifica me.

He. Statue servo tuo eloquium tuum, in timore tuo.

He. Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum : judicia enim tua jucunda.

He. Ecce concupivi mandata tua : in æquitate tua vivifica me.

Vav. [c] Et veniat super me misericordia tua, Domine : salutare tuum secundum eloquium tuum.

Vav. Et respondebo exprobrantibus mihi verbum : quia speravi in sermonibus tuis.

C *Vav.* Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque : quia in judiciis tuis speravi.

Vav. Et custodiam legem tuam semper, in æternum et in sæculum sæculi.

Vav. Et ambulabam in latitudine : quia mandata tua exquisivi.

Vav. Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum ; et non confundebar.

Vav. Et meditabar in mandatis tuis : quæ dilexi [d] nimis.

[a] Rectius *de* præpositionem Palatin. ms. tacet, quæ neque in Hebræo est, neque in Græco ipso textu.

[b] Obelo prænotat Palatinus ms. præpositionem verbi *exquisivi*. Subsequenti versu *in testimoniis*, pro *de testimoniis* legit, denuo rectius ad Hebræum בעדותיך atque ipsum Græcum *ἐν τοῖς μαρτυρίοις*. Mox D in futuro, *et meditabor*, tum, *et exercebor*, pro *meditabar*, et *exercebar*. Demum insequenti versu obelum ante *tui* pronomen per librarii oscitantiam prætermittit.

[c] Tacet Veronensis ms. *Et* copulam, contra Augustini lectionem talemque sententiam : *Non enim ait*, veniat super me ; *sed ait*, Et veniat, etc. Subsequenti versu idem ms., *respondeam*. etc., *quoniam speravi in verbis suis. Et ne auferas ex ore meo verbum veritatis usque valde : quoniam in judiciis tuis speravi. Et custodibo legem*, etc. *Et ingrediebar in latitudine, quia testimonia tua exquisivi. Et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum* : denique *in mandatis tuis, quæ dilexi valde* ; cui consimile adverbium *vehementer* tacet subsequenti versu, ubi verba hæc eadem recurrunt. Videsis hac de re Annotationem nostram in epist. ad Sunniam et Fretelam ad eum locum. Notatum et sancto Augustino, quocum maximam hactenus partem Veronens. ms. fecit, *Nonnullos codices habere in utroque versu*, dilexi valde, *aut* vehementer : *sicut interpretari placuit*, *quod Græce dicitur σφόδρα*. Addendum quod et *garriam* (leg. *garriebam*) præfert idem ms. pro *exercebar* : quod iterum Augustino notatum est, ubi ait, *Plures interpretes dicere maluerunt* exercebar, *quam* lætabar, *aut* garriebam, *quod aliqui interpretati sunt ex eo, quod Græcus habet ἠδολέσχουν*.

[d] *Nimis* superfluum esse scimus ex Hieronymo, apud quem *vehementer* habetur pro *nimis*. Consequenter vero positum est adverbium *vehementer*, quod legitur in ms. Alexandrino Græco, et in Sorbonico Latino Psalterio. Carnutensis codex sic legit : *ad mandata tua quæ dilexi nimis*. Monendus autem videtur lector, istud *vehementer* deesse in epistola ad Sunniam et Fretelam tam in editis, quam in mss. libris : quia nisi adsit *vehementer* vel *nimis*, non erit verum hoc loco aliquid esse superfluum ut ibidem docuit S. Hieronymus. MART.

Vav. Et levavi manus meas ad mandata tua quæ A
dilexi : et exercebar in justificationibus tuis.

Zain. *Memor esto verbi ÷ tui ⁚ servo tuo : in quo mihi spem dedisti.*

Zain. *Hæc me consolata est in humilitate mea : quia eloquium tuum vivificavit me.*

Zain. *Superbi inique agebant usquequaque : a lege ÷ autem ⁚ tua non declinavi.*

Zain. *Memor fui judiciorum tuorum a sæculo, Domine : et consolatus sum.*

Zain. *Defectio tenuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.*

Zain. *Cantabiles mihi erant justificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ.*

Zain. *Memor fui nocte nominis tui, Domine : et* B
custodivi legem tuam.

Zain. *Hæc facta est mihi : quia justificationes tuas exquisivi.*

Heth. *Portio mea, Domine : dixi, custodire legem tuam.*

Heth. *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde ÷ meo ⁚ miserere mei secundum eloquium tuum.*

Heth. *Cogitavi vias meas : et* [a] *converti pedes meos in testimonia tua.*

Heth. *Paratus sum, et non sum turbatus : ut custodiam mandata tua.*

Heth. *Funes peccatorum circumplexi sunt me ÷ et ⁚ legem tuam non sum oblitus.*

Heth. *Media nocte surgebam ad confitendum tibi,*
super judicia justificationis tuæ. C

Heth. *Particeps ego sum omnium timentium te, et custodientium mandata tua.*

Heth. *Misericordia* [b] *tua, Domne, plena est terra : justificationes tuas doce me.*

Teth. *Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine : secundum verbum tuum.*

Teth. *Bonitatem et disciplinam, et scientiam doce me : quia mandatis tuis credidi.*

Teth. *Priusquam humiliarer* [Ms. *humiliar*], *ego deliqui : propterea eloquium tuum custodivi.*

Vav. Et levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi vehementer : et exercebar in tuis justificationibus.

Zain. Memento verbi tui servo tuo : in quo [c] mihi spem dedisti.

Zain. Hæc me consolata est in humilitate mea : quia eloquium tuum vivificavit me.

Zain. Superbi inique agebant usquequaque : a lege autem tua non declinavi.

Zain. Memor fui judiciorum tuorum a sæculo, Domine : et consolatus sum.

Zain. Defectio animi tenuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.

Zain. Cantabiles mihi erant justificationes tuæ, in loco incolatus mei.

Zain. Memor fui nocte [*Ms.* in nocte] nominis tui, Domine : et custodivi legem tuam.

Zain. Hæc mihi facta est : quia [*Ms.* facta est mihi : quoniam] justificationes tuas exquisivi.

Heth. Portio [d] mea, Domine, dixi, custodire legem tuam.

Heth. Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo : miserere mei secundum eloquium tuum.

Heth. Quia cogitavi vias meas : et converti pedes meos in testimonia tua.

Heth. Paratus sum, et non sum turbatus : ut custodiam mandata tua.

Heth. Funes peccatorum circumplexi sunt me : legem autem tuam non sum oblitus.

Heth. Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super judicia justitiæ tuæ.

Heth. Particeps sum ego omnium timentium te, et custodientium mandata tua.

Heth. Misericordia tua, Domine, plena est terra : justificationes tuas doce me.

Teth. [e] Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum.

Teth. Bonitatem et disciplinam, et scientiam doce me : quia in mandatis tuis credidi.

Teth. Priusquam humiliarer, ego deliqui ; [f] propterea eloquium tuum ego custodivi.

[a] Sequior manus in Palatino ms. reposuit, *et averti.*

[b] Eadem hic manus rescripsit, *Misericordia Domini plena est terra*, etc., propius ad Græcum Alexandrinum exemplar.

[c] Alio ordine Veronens. ms., *spem dedisti mihi :* subsequenti autem versu, *quoniam verbum tuum*, quod minus probatur August., ubi, *Expressius*, ait, *interpretati sunt qui non* verbum, *sed* eloquium *posuerunt: Græcus enim* λόγιον *habet, quod est* eloquium : *non* λόγος, *quod est* verbum. Sequitur, *Superbi inique agebant usque valde a lege*, etc. *Memor fui*, etc., *et exhortatus sum*, pro *consolatus*, quod item Augustinus notat ibi, *Vel sicut alii codices habent*, et exhortatus sum, *id est, exhortationem accepi. Utrumque enim potuit interpretari de verbo Græco, quod est* παρεκλήθην, Continuat juxta Augustinum, *Tædium detinuit me a peccatoribus derelinquentibus legem tuam.*

[d] In Veronens. ms., *Pars mea :* ferme cum Augustino, nisi hic *Dominus* mallet, pro *Domine.* Tum, *Precatus sum vultum tuum*, etc. *Quia cogitavi vias tuas*, etc. Et, *Paratus sum, et non sum conturbatus : ad custodienda mandata tua*, quod postremum Hipponensis episcopus tantum inter variorum glossemata interpretum censet. Demum altero insequentis versiculi hemistichio, *et legis tuæ non sum oblitus :* rursum cum Augustiniana lectione.

[e] Idem ms., *Suavitate*, quod pro *bonitate* nomen
D continenter usurpat, ut et *suavis*, pro *bonus*. S. Augustinus ibi : Suavitatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum : *vel potius*, secundum eloquium tuum. *Sed quod ait Græcus*, χρηστότητα, *aliquando* suavitatem, *aliquando* bonitatem *nostri Interpretes transtulerunt*, etc. Hinc ms., *Suavitatem et eruditionem et scientiam doce me, quoniam mandatis tuis credidi.* In quem locum recolenda sunt hæc iterum ex Augustino, *Addidit autem*, et eruditionem, *vel sicut plures codices habent*, disciplinam, *sed disciplinam, quam Græci appellant* παιδείαν, *ibi Scripturæ ponere consueverunt, ubi intelligenda est per molestias eruditio : secundum illud*, Quem enim diligit Dominus, corripit : flagellat autem, etc.

[f] In eodem ms., *propterea verbum tuum ego custodivi*, in quem locum denuo Augustinus, *Vel*, inquit, *sicut alii expressius habent*, eloquium tuum. Sequitur in ms., *Suavis es, Domine, et suavitate doce me.* Augustin. *Vel*, inquit, *sicut plures habent*, Suavis es tu, *vel*,

Teth. *Bonus es tu : et* [a] *in bonitate tua doce me justificationes tuas.*

Teth. *Multiplicata est super me iniquitas superborum ; ego autem in toto corde scrutabor mandata tua.*

Teth. *Coagulatum est sicut lac cor eorum : ego* [b] ÷ *vero* : *legem tuam meditatus sum.*

Teth. *Bonum mihi quia humiliasti me : ut discam justificationes tuas.*

Teth. *Bonum mihi lex oris tui, super millia auri et argenti.*

Jod. *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me : da mihi intellectum, et discam mandata tua.*

Jod. *Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur : quia in verba tua supersperavi.*

Jod. *Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua : et* [c] ÷ *in* : *veritate* ÷ *tua* : *humiliasti me.*

Jod. *Fiat misericordia tua, ut consoletur me : secundum eloquium tuum servo tuo.*

Jod. *Veniant mihi miserationes tuæ, et vivam : quia lex tua meditatio mea* ÷ *est* :

Jod. *Confundantur superbi, quia injuste iniquitatem fecerunt in me : ego autem exercebor in mandatis tuis.*

Jod. *Convertantur mihi timentes te, et qui noverunt testimonia tua.*

Jod. *Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis : ut non confundar.*

Caph. *Defecit in salutare tuum anima mea:* ÷ [d] *et* : *in verbum tuum supersperavi.*

Caph. *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum : dicentes, Quando consolaberis me?*

Caph. *Quia factus sum sicut uter in pruina : justificationes tuas non sum oblitus.*

Caph. *Quot sunt dies servi tui? quando facies de persequentibus me judicium ?*

A *Teth.* Bonus es tu, Domine, et in bonitate tua doce me justificationes tuas.

Teth. Multiplicata est super me iniquitas superborum ; ego autem in toto [e] corde meo scrutabor mandata tua.

Teth. Coagulatum est sicut lac cor eorum : ego vero legem tuam meditatus sum.

Teth. Bonum mihi quod humiliasti me : ut discerem justificationes tuas.

Teth. Bonum mihi lex oris tui, super millia auri et argenti.

Jod. Manus fecerunt me, et [f] plasmaverunt me : da mihi intellectum, ut [*Ms.* et] discam mandata tua :

Jod. Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur :
B quia in verbo tuo speravi.

Jod. Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua ; et in veritate tua humiliasti me.

Jod. Fiat nunc misericordia tua, ut consoletur me : secundum eloquium tuum servo tuo.

Jod. Veniant mihi miserationes tuæ, et vivam : quia lex tua meditatio mea est.

Jod. Confundantur superbi, quia injuste iniquitatem fecerunt in me : ego autem exercebor in mandatis tuis.

Jod. Convertantur ad me, qui timent te, et qui noverunt testimonia tua.

Jod. Fiat cor meum immaculatum in tuis justificationibus, ut non confundar.

Caph. [g] Defecit in salutari tuo anima mea : et in
C verbo tuo speravi.

Caph. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum : dicentes, Quando consolaberis me ?

Caph. Quia factus sum sicut uter in pruina : justificationes tuas non sum oblitus.

Caph. Quot sunt dies servi tui ? Quando facies de persequentibus me judicium ?

bonus es tu. Atque uno interposito versu (ubi quod dicitur *corde meo*, pronomen superfluo additum, docet in epistol. ad Sunniam et Fretelam Hieronymus), cætera sic habent in eodem ms. : *Coagulatum est, ut lac, cor meum : ego autem legem tuam meditabor* (pro *meditabar*). *Bonum mihi, quoniam humiliasti me, ut discam justificationes tuas*, etc.

[a] Palatinus ms. *in* præpositionem obelo prænotat, quo satius fuisset, quod sequitur pronomen *tua* jugulari. In Hebræo est, ומטיב למדני, ad verbum, *et de bonitate doce me.*

[b] Obelum hunc Palat. ms. et Carus, ut et cod. Alexandrini nupera editio, prætermittunt.

[c] Hunc minus recte obelum Palatinus ms. et Carus negligunt.

[d] Pro *et* vocula, quam prorsus tacet, Palatin. ms. subsequentem *in* præpositionem confodit. Carus utramque ÷ *et in* : *verbum*, etc. Optima impressa est lectio.

[e] Hoc modo in Græcis codicibus legebant Sunnia et Fretela, sed *meo* hic superfluum esse docuit eos Hieronymus. MART.

[f] Veronensis ms., *finxerunt*, de quo verbo Aug. : *Quidam*, inquit, *Interpretes noluerunt dicere* finxerunt me, *sed* plasmaverunt me, *magis diligentes minus Latine declinare de Græco, quam dicere* finxerunt, *quod aliquando etiam de simulatione dici solet*. Sequitur, *videbunt me, et jocundabuntur, quoniam* (sup. in) *verba tua speravi. Agnovi, Domine, quoniam justitia judicia tua, et veritate tua humiliasti me. Fiat itaque misericordia*, etc., *secundum verbum tuum servo tuo. Veniant mihi misericordiæ tuæ, et vivam : quoniam lex tua meditatio mea. Confundantur superbi, quoniam*
D *injuste iniquitatem gesserunt in me : ego autem garriam in præceptis tuis.* Et mox, *qui cognoscunt testimonia tua :* pleraque omnia juxta Augustinum.

[g] Idem ms. : *Defecit in salutare tuum anima mea, et in verbum tuum speravi. Defecerunt oculi mei in verbum tuum, dicentes, quando consolaberis. Quoniam factus sum tamquam uter in gelicidio :* quod verbum satis Latinum atque aureæ Latinitatis auctoribus usurpatum, unus quem sciam, Ambrosius retinuit. Tum uno interposito versu, *Narraverunt mihi injusti delectationes suas ; sed non ita sicut*, etc. In quem locum Augustin. *eas* (delectationes), *sic transferre voluerunt interpretes nostri, quas Græci ἀδολεσχίας vocant : quod usque adeo uno verbo nequaquam dici Latine potest, ut aliqui* delectationes, *aliqui* fabulationes *eas dicerent*. Quod vero addit Veronens. ms., *suas*, abundat. Porro *injuste persecuti sunt*, pro *iniqui*, etc. Et post tres versus, *In generatione veritas tua*. Et, *dispositione tua permanet dies, quoniam universa serviunt tibi. Nisi qui a lex tua*, etc.

Caph. *Narraverunt mihi iniqui fabulationes : sed non ut lex tua.*

Caph. *Omnia mandata tua veritas : inique persecuti sunt me, adjuva me.*

Caph. *Paulo minus consummaverunt me in terra : ego autem non dereliqui mandata tua.*

Caph. *Secundum misericordiam tuam vivifica me : et custodiam testimonia oris tui.*

Lamed. *In æternum, Domine, verbum tuum permanet in cœlo.*

Lamed. *In generationem et generationem veritas tua : fundasti terram, et permanet.*

Lamed. *Ordinatione tua perseverat dies, quoniam omnia serviunt tibi.*

Lamed. *Nisi quod lex tua meditatio mea ÷ est* : [a] *tunc forte periissem in humilitate mea.*

Lamed. *In æternum non obliviscar justificationes tuas : quia in ipsis vivificasti me.*

Lamed. *Tuus sum ego, salvum me fac : quoniam justificationes tuas* [b] *exquisivi.*

Lamed. *Me exspectaverunt peccatores, ut perderent me : testimonia tua intellexi.*

Lamed. *Omnis consummationis vidi finem : latum mandatum tuum nimis.*

Mem. *Quomodo dilexi legem tuam ÷ Domine* : *tota die meditatio mea ÷ est* :

Mem. *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo : quia in æternum mihi est.*

Mem. *Super omnes docentes me intellexi : quia testimonia tua meditatio mea ÷ est* :

Mem. *Super senes intellexi : quia mandata tua quæsivi.*

Mem. *Ab omni via mala prohibui pedes meos : ut custodiam verba tua.*

Mem. *A judiciis tuis non declinavi : quia tu legem posuisti mihi.*

Mem. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel ori meo.*

Mem. *A mandatis tuis intellexi : propterea odivi omnem viam iniquitatis.*

Nun. *Lucerna pedibus meis verbum tuum : et lumen semitis meis.*

Nun. *Juravi et statui custodire judicia justitiæ tuæ.*

Nun. *Humiliatus sum usquequaque, Domine : vivifica me secundum verbum tuum.*

A

Caph. Narraverunt mihi iniqui fabulationes : sed non ita ut lex tua, Domine.

Caph. Omnia mandata tua veritas : iniqui persecuti sunt me, adjuva me.

Caph. Paulo minus consummaverunt me [*Ms.* tac. me] in terra : ego vero [*Ms.* autem] non dereliqui mandata tua.

Caph. Secundum misericordiam tuam vivifica me : et custodiam testimonia oris tui.

Lamed. In æternum, Domine, permanet verbum tuum in cœlo.

Lamed. Et in sæculum sæculi, veritas tua.

Lamed. Fundasti terram, et permanet : ordinatione tua perseverant dies, quoniam omnia serviunt tibi.

B

Lamed. Nisi quod lex tua meditatio mea est : tunc forsitan perissem in humilitate mea.

Lamed. In æternum non obliviscar [c] justificationes tuas : quia in ipsis vivificasti me.

Lamed. Tuus sum ego, salvum me fac : quia [*Ms.* quoniam] justificationes tuas exquisivi.

Lamed. Me exspectaverunt peccatores, ut perderent me ; testimonia tua intellexi.

Lamed. Omni consummationi vidi finem : latum mandatum tuum nimis.

Mem. Quomodo dilexi legem tuam, Domine : tota die meditatio mea est.

Mem. Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo : quia in æternum mihi est.

C

Mem. Super omnes docentes me intellexi : quia [*Ms.* quoniam] testimonia tua meditatio mea est.

Mem. Super seniores intellexi : quia [*Ms.* quoniam] mandata tua exquisivi.

Mem. Ab omni via mala prohibui pedes meos : ut custodiam verbum tuum.

Mem. A judiciis tuis non declinavi ; quia [*Ms.* quoniam] tu legem posuisti mihi.

Mem. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ! super mel et favum ori meo.

Mem. A mandatis tuis intellexi : propterea [*Ms.* propter hoc] odio habui omnem viam iniquitatis, quoniam tu legem posuisti mihi.

Nun. Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine : et lumen semitis meis [*Ms.* mei].

D

Nun. Juravi et statui, custodire judicia justitiæ tuæ.

Nun. Humiliatus sum [d] usquequaque, Domine : vivifica me secundum verbum tuum.

[a] Palatinus ms. et Carus ipsam *tunc* voculam novo obelo confodiunt ; immerito.

[b] Præpositio verbi *exquisivi* in eodem ms. de more obelo prænotatur. Altero ab hoc versu, *Omni consummationi* legitur in dandi casu, et insequenti alio obelus negligitur, ante nomen *Domine*.

[c] In Veronensi ms., *justificationum tuarum, quoniam in illis vivificasti me, Domine* : atque altero ab hoc versu, *Me sustinuerunt peccatores*, etc., ac deinde, *Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum valde* : itemque alio interjecto versu, *Super inimicos meos sapere me fecisti mandatum tuum, quoniam in sæculum mihi est*. Ibi Augustinus. *Melius*, inquit, *intellexerunt qui interpretati sunt* in æternum, *quam qui* in sæculum. Et post duos alios, *Ab omni via maligni* (pro *maligna*) *prohibui pedes meos, ut custodiam verba tua* : ac demum *dulcia faucibus meis verba tua*, pro *eloquia*, etc., quod S. Augustinus dicit *de Græco expressius*.

[d] Idem ms., *usque valde*. Tum, *Voluntaria oris mei adproba me* (pro *adprobato*, vel *adproba quæso*, aut *bene*, aut *nunc*), *Domine*, etc. Ubi dicitur insequenti versu, *manibus tuis*, pro *meis*, S. ipse Pater in epist. ad Sunniam et Fretelam ita edisserit : *Sciendum*, et

Nun. *Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domine: et judicia tua doce me.*

Nun. *Anima mea in manibus meis semper: et legem tuam non sum oblitus.*

Nun. *Posuerunt peccatores laqueum mihi: et de mandatis tuis non erravi.*

Nun. *Hæreditate acquisivi testimonia tua in æternum: quia exsultatio cordis mei sunt.*

Nun. *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum, propter retributionem.*

Samech. *Iniquos odio habui: et legem tuam dilexi.*

Samech. *Adjutor et susceptor meus es tu:* ÷ [a] *et* ⁏ *in verbum tuum supersperavi.*

Samech. *Declinate a me, maligni; et scrutabor mandata Dei mei.*

Samech. *Suscipe me secundum eloquium tuum, et vivam: et non confundas me ab exspectatione mea.*

Samech. *Adjuva me, et salvus ero: et meditabor in justificationibus tuis semper.*

Samech. *Sprevisti omnes discedentes a* [b] *judiciis tuis: quia injusta cogitatio eorum.*

Samech. *Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ: ideo dilexi testimonia tua.*

Samech. *Confige timore tuo carnes meas: a judiciis* [c] *enim tuis timui.*

Ain. *Feci judicium et justitiam: non tradas me calumniantibus me.*

Nun. Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domine: et judicia tua doce me.

Nun. Anima mea [d] in manibus tuis semper: et legem tuam non sum oblitus.

Nun. Posuerunt peccatores laqueos mihi: et a mandatis tuis non erravi.

Nun. Hæreditatem acquisivi testimonia tua in æternum: quia [*Ms.* quoniam] exsultatio cordis mei sunt.

Nun. Inclinavi [*Ms.* declinavit] cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum, propter retributionem.

Samech. Iniquos odio habui: et legem tuam dilexi.

Samech. Adjutor et susceptor meus es tu: et in verbo tuo speravi:

Samech. Declinate a me maligni, et scrutabor mandata Dei mei.

Samech. Suscipe me secundum eloquium tuum, et vivam: et ne confundas me ab exspectatione mea.

Samech. Adjuva me, et salvus ero: et meditabor [*Ms.* meditabo] in tuis justificationibus semper.

Samech. [e] Sprevisti omnes discedentes a justificationibus tuis: quia injusta cogitatio eorum est.

Samech. Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ: ideo dilexi testimonia tua.

Samech. Infige timore tuo carnes meas, a judiciis enim [*Ms.* autem] tuis timui.

Ain. Feci judicium et justitiam: ne tradas [f] me persequentibus me.

apud Hebræos et apud Septuaginta, et omnes alios interpretes scriptum esse, in manibus meis, *et non*, in manibus tuis, *quod Hebraice dicitur Bachaffi*, etc. Econtrario Augustinus: *Nonnulli*, ait, *codices habent*, in manibus meis, *sed plures* in tuis, *et hoc quidem planum est; Justorum enim animæ in manu Dei sunt.* Sequitur in eodem ms., *et legis tuæ non sum oblitus. Posuerunt peccatores muscipulam mihi, et a mandatis tuis, Domine, non erravi. Hæreditate possedi terram tuam*, quod manifestum librarii mendum est pro *testimonia tua*. Cæterum et Augustino probatur magis, ut dicatur *hæreditate possedi*, sive *hæreditate acquisivi*: non *hæreditatem*, sed *hæreditate*. Rursum infra ad Samech alteram litteram, *Defensor meus, et susceptor meus es tu: et in verbum tuum speravi. Discedite a me, maligni*, etc., et, *suscipe me secundum verbum tuum*; quibus locis consonat quidem sæpe Augustino; sed et ab eo sæpe dissentit.

[a] Palatin. ms. pro *et* vocula, quam nescit, insequentem præpositionem *in* ὀβελίζει. Carus utramque ÷ *et in* ⁏ *verbum*, etc. Neuter satis bene.

[b] In Palatino ms. *a justitiis tuis*, etc.

[c] Adverbium *enim*, pro quo in Hebræo proprie est *et*, in Palatino ms. et penes Carum obelo prænotatur.

[d] Ita legunt editi ac mss. libri in Romano Psalterio, nec non exemplaria Græca LXX Interpretum, tam impressa, quam manuscripta: ἐν ταῖς χερσίν σου; Sorbonicus mss. codex editionis LXX, *en tes chersin su*. Sed sciendum, inquit Hieronymus, et apud Hebræos, et Septuaginta, et omnes alios interpretes scriptum esse, *in manibus meis*, et non *in manibus tuis*. Quod Hebraice dicitur *bachaffi* (בכפי), etc. Itaque exemplaria Græca quibus utimur, et quæ exstant in Psalterio triplici ms. Sorbonico, non sunt puri codices LXX Interpretum. Mart.

[e] In Veronensi ms.: *Ad nihilum deduxisti* (quod ait Augustin. *de Græco diligentius expressum*) *omnes qui discedunt a justificationibus tuis, quoniam iniqua prævaricatio eorum. Prævaricatores existimavi omnes peccatores terræ: propterea dilexi testimonia tua semper. Confige clavis a timore tuo.* Recolendus autem Augustinus ibi. Prævaricantes deputavi *vel* putavi, *vel* existimavi omnes peccatores terræ: *Multis enim modis nostri interpretati sunt, unum verbum Græcum, quod est* ἐλογισάμην. Et subsequentis sermonis initio, Prævaricatores, *vel potius* Prævaricantes; *Græcus enim* παραβαίνοντας *ait, non* παραβάτας. Tum num. 6, *Sic*, inquit, Confige clavis, etc., *expressius interpretati sunt quidam nostri, quod Græce uno verbo dici potuit, idest*, καθήλωσον. *Hoc alii*, Confige, *dicere voluerunt, nec addiderunt* clavis; *atque ita dum volunt uno verbo Græco unum Latinum interpretando reddere, sententiam minus explicaverunt, quoniam in eo quod est*, confige, *non sonant clavi;* καθήλωσον *autem sine clavis intelligi non potest, nec nisi duobus verbis Latine dici potest, sicut dictum est*, Confige clavis.

[f] In eodem ms., *ne tradas me nocentibus me:* in quem locum denuo Augustinus: *Quidam codices habent*, ne tradas me persequentibus me; *quod enim Græce dictum est* τοῖς ἀντιδικοῦσι, *quidam interpretati sunt* nocentibus, *quidam* persequentibus, *quidam* calumniantibus. *Miror autem, omnium, quos in promptu habere potui, codicum nusquam me legisse* adversantibus, *cum sine controversia quod Græce* ἀντίδικος, *hoc Latine adversarius appelletur.* Sequitur in eodem ms. *Excipe servum tuum in bono, non calumnientur*, etc. et subsequenti versu, *et in verbum justitiæ tuæ*, ut et insequenti alio, *et justitias tuas doce me.*

Ain. *Suscipe servum tuum in bonum : non calumnientur me superbi.*

Ain. *Oculi mei defecerunt in salutare tuum , et in eloquium justitiæ tuæ.*

Ain. *Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam : et justificationes tuas doce me.*

Ain. *Servus tuus* ÷ *sum* ⁚ *ego : da mihi intellectum, ut* [Ms. *et*] *sciam testimonia tua.*

Ain. *Tempus faciendi , Domine : dissipaverunt legem tuam.*

Ain. *Ideo dilexi mandata tua, super aurum et topazion.*

Ain. *Propterea ad omnia mandata tua dirigebar : omnem viam iniquam odio habui.*

Phe. *Mirabilia testimonia tua : ideo scrutata est ea anima mea.*

Phe. *Declaratio sermonum tuorum illuminat :* ÷ *et* ⁚ *intellectum dat parvulis.*

Phe. *Os meum aperui , et attraxi spiritum : quia mandata tua desiderabam.*

Phe. *Aspice in me , et miserere mei , secundum judicium diligentium nomen tuum.*

Phe. *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum : et non dominetur mei omnis injustitia.*

Phe. *Redime me a calumniis hominum : ut custodiam mandata tua.*

Phe. *Faciem tuam illumina super servum tuum : et doce me justificationes tuas.*

Phe. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei : quia non custodierunt legem tuam.*

Sade. *Justus es , Domine : et rectum judicium tuum.*

Sade. *Mandasti justitiam testimonia tua : et veritatem tuam nimis.*

Sade. *Tabescere* [a] *me fecit zelus meus : quia obliti sunt verba tua inimici mei :*

Sade. *Ignitum eloquium tuum vehementer : et servus tuus dilexit illud.*

Sade. *Adolescentulus sum ego et contemptus : justificationes tuas non sum oblitus.*

Sade. *Justitia tua , justitia in æternum : et lex tua veritas.*

Sade. *Tribulatio et angustia invenerunt me : mandata tua meditatio mea* [b] ÷ *est* ⁚

A *Ain.* Elige servum tuum in bonum , ut non calumnientur mihi superbi.

Ain. Oculi mei defecerunt in salutare tuum, et in eloquium justitiæ tuæ.

Ain. Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam : et justificationes tuas doce me.

Ain. Servus tuus sum ego : [c] da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua.

Ain. Tempus faciendi , Domine : dissipaverunt iniqui legem tuam.

Ain. Ideo dilexi mandata tua, super aurum et topazion.

Ain. Propterea ad omnia mandata tua dirigebar : omnem viam iniquam odio habui.

Phe. Mirabilia testimonia tua , Domine : ideo

B scrutata est ea anima mea.

Phe. Declaratio sermonum tuorum illuminat me : et intellectum dat parvulis.

Phe. Os meum aperui , et attraxi spiritum : quia mandata tua desiderabam.

Phe. Aspice in me , et miserere mei, secundum judicium diligentium nomen tuum.

Phe. Gressus meos dirige secundum eloquium tuum : et non dominetur mei omnis injustitia.

Phe. Redime me a calumniis hominum : ut custodiam mandata tua.

Phe. Faciem tuam illumina super servum tuum : et doce me justificationes tuas.

Phe. [d] Exitus aquarum transierunt oculi mei : quia non custodierunt legem tuam.

C *Sade.* Justus es , Domine : et rectum [*Ms. add.* est] judicium tuum.

Sade. Mandasti justitiam testimonia tua : et veritatem tuam nimis.

Sade. Tabescere me fecit zelus domus tuæ : quia obliti sunt verba tua inimici mei.

Sade. Ignitum eloquium tuum vehementer : et servus tuus dilexit illud.

Sade. Adolescentior sum ego et contemptus : justificationes tuas non sum oblitus.

Sade. Justitia tua , justitia in æternum : et lex tua veritas.

Sade. Tribulatio et angustia invenerunt me : mandata autem tua meditatio mea est.

[a] Tacet librarii , ut videtur, oscitantia *me* pronomen in Palatino ms.

[b] Rectius in Palatino ms. obelus, ipsumque verbum substantivum, quod neque in Hebræo est, neque in Græco, inducitur. Pari pacto altero ab hoc versu obelus, et *meo* pronomen prætermissum est, tametsi in Græco quidem hoc resonet.

[c] In Veronensi ms., *intelligere me fac , et scibo testimonia tua. Tempus est faciendi , Domine , dissipaverunt legem tuam. Propter hoc dilexi* , etc. Atque iterum , *Propter hoc ad omnia mandata tua corrigebar , omnem viam iniquitatis odio habui. Admirabilia testimonia tua , propter hoc scrutata est anima mea. Manifestatio verborum tuorum illuminat , et intelligere facit infantes. Os meum aperui, et duxi spiritum : quoniam mandata tua concupiebam, Respice me , et miserere*, etc. *Itinera mea dirige secundum verbum tuum, et ne dominetur mihi omnis iniquitas. Redime me a calumniis hominum, et custodibo mandata tua.* E quibus nonnullæ Augustino lectiones consonant, aliæ non item.

D [d] Præstat hic quoque Veronensis Psalterii contextum exscribere : *Per exitus aquarum descenderunt oculi mei , quoniam non custodierunt*, etc.; tum altero ab hoc versu in fine, *veritatem valde.* Et, *Comedit me zelus domus tuæ* , in quem locum Augustinus, *Habent* , inquit , *nonnulli etiam codices* , *domus tuæ, et non tabefecit me , sed comedit me. Quod ex alio Psalmo, quantum mihi videtur, putatum est emendandum, ubi scriptum est,* Zelus domus tuæ comedit me, etc. Sequitur in eo ms., *quoniam obliti sunt verborum tuorum inimici mei. Ignitum verbum tuum valde, et servus tuus dilexit illud. Juvenis ego sum et despectus*, etc.; et post alium versum, *Tribulatio et necessitas invenerunt me mandata tua meditatio mea est. Justitia testimonia tua , intellectum da mihi , et vivifica me.*

Sade. *Æquitas testimonia tua in æternum : intel-* A
lectum da mihi, et vivam.

Coph. *Clamavi in toto corde* ÷ *meo* ⁚ *exaudi me, Domine : justificationes tuas requiram.*

Coph. *Clamavi ad te, salvum me fac : ut custodiam mandata tua.*

Coph. *Præveni in maturitate, et clamavi :* [a] ÷ *quia* ⁚ *in verba tua supersperavi.*

Coph. *Prævenerunt oculi mei :* ÷ *ad te* ⁚ *diluculo : ut meditarer eloquia tua.*

Coph. *Vocem meam audi secundum misericordiam tuam, Domine :* [b] *secundum judicium tuum vivifica me.*

Coph. *Appropinquaverunt persequentes me iniquitati : a lege* ÷ *autem* ⁚ *tua longe facti sunt.*

Coph. *Prope es tu, Domine : et omnes viæ tuæ ve-* B
ritas.

Coph. *Initio cognovi de testimoniis tuis : quia* [Ms. *quoniam*] *in æternum fundasti ea.*

Res. *Vide humilitatem meam, et eripe me : quia legem tuam non sum oblitus.*

Res. *Judica judicium meum, et redime me : propter eloquium tuum vivifica me.*

Res. *Longe a peccatoribus salus : quia justificationes tuas non* [c] *exquisierunt.*

Res. *Misericordiæ tuæ multæ, Domine : secundum judicium tuum vivifica me.*

Res. *Multi qui persequuntur me, et tribulant me : a testimoniis tuis non declinavi.*

Res. *Vidi prævaricantes, et tabescebam ; quia elo-*
quia tua non custodierunt. C

Res. *Vide, quoniam mandata tua dilexi, Domine : in misericordia tua vivifica me.*

Res. *Principium verborum tuorum veritas :* [d] *et in æternum omnia judicia justitiæ tuæ.*

Sin. *Principes persecuti sunt me gratis : et a verbis tuis formidavit* [Ms. *formidabit*] *cor meum.*

Sade. Æquitas testimonia tua in æternum : intellectum da mihi, et vivam.

Coph. [e] Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine : justificationes tuas requiram.

Coph. Clamavi ad te, salvum me fac : ut custodiam mandata tua.

Coph. Præveni in maturitate, et clamavi : et in verbo tuo speravi.

Coph. Prævenerunt oculi mei ad te diluculo : ut meditarer eloquia tua.

Coph. Vocem meam exaudi, Domine, secundum misericordiam tuam, et secundum judicium tuum vivifica me.

Coph. Appropiaverunt [f] persequentes me iniqui : a lege autem tua longe facti sunt.

Coph. Prope es tu, Domine : et omnia mandata tua veritas.

Coph. Initio cognovi de testimoniis tuis : quia in æternum fundasti ea.

Res. Vide humilitatem meam, et eripe me : quia legem tuam non sum oblitus.

Res. Judica judicium meum, et redime me : propter eloquium tuum vivifica me.

Res. Longe est a peccatoribus salus : quia justificationes tuas non exquisierunt.

Res. Miserationes tuæ multæ nimis, Domine : secundum judicium tuum vivifica me.

Res. Multi persequentes me, et tribulantes me : a testimoniis tuis non declinavi.

Res. Vidi non servantes pactum, et tabescebam : quia eloquia tua non custodierunt.

Res. Vide, quia mandata tua dilexi, Domine : in tua misericordia vivifica me.

Res. Principium verborum tuorum veritas : in [*Ms.* et in] æternum omnia judicia justitiæ tuæ.

Sin. Principes persecuti sunt me gratis ; et a verbis tuis [g] formidavit cor meum.

[a] Atque hic rectius tacet Palatin. ms. adverbium *quia :* quod autem pro eo insequentem *in* præpositionem obelo prænotat, male habet : atque adeo pejus Cari editio, quæ utramque vocem transverberat ÷ *quia in* ⁚ *verba*, etc. Male præterea iidem subsequenti versu præfixum voculis *ad te* obelum prætermittunt.

[b] Expunximus *et* copulam ad ms. Palatini fidem, Hebræo cum primis, et Græco astipulantibus.

[c] Præpositionem verbi *exquisierunt* Palatin. ms. de more prænotat veru. D

[d] *Et* voculam, quæ deerat, Palatino ms. admonente, ad Hebræi Græcique ipsius textus fidem suffecimus.

[e] Codex Veronensis, *Exclamavi in toto corde*, etc. *et justificationes tuas exquiram. Exclamavi, salvum me fac* (sine intermediis vocibus *ad te*, quas ipse etiam omittit Augustinus, ubi aliis in codicibus Græcis, Latinisque haberi notat, *Clamavi te*, etc.), *et custodibo testimonia tua. Præveni intempesta te nocte, et exclamavi, in verba tua speravi.* In quem locum demum notatum Augustino est : *Plures codices non habent*, intempesta nocte, *sed* immaturitate. *Vix autem unus inventus est, qui haberet geminatam præpositionem, id est*, in immaturitate. Et paulo post : *Quod ergo Græce dictum est ἐν ἀωρίᾳ, non uno verbo, sed duobus, id est, præpositione, et nomine : hoc Interpretes nostri quidam dixerunt*, intempesta nocte; *plures* immaturitate, *non duobus verbis, sed uno, cujus vocabuli nominativus est immaturitas : nonnulli vero in duobus verbis, sicut Græcus posuit*, in immaturitate; *ἀωρία quippe immaturitas est, ἐν ἀωρίᾳ*, in immaturitate : *tamquam si vellet etiam ille qui dixit*, intempesta nocte, *præpositione dicere geminata* in intempesta, *ut una præpositio significet, in qua hora, altera pertineat ad compositionem nominis*, etc. Demum in eodem codice subsequenti versu, *meditari verba tua*, pro *ut meditarer eloquia*, etc.

[f] Præfert idem ms. *Appropinquaverunt me persequentes me inique*, quam et Augustinus lectionem laudat, excepto librarii mendo in *me* pronominis repetitione : Sequitur, *Prope es tu, Domine, et omnes viæ tuæ veritas. Ab initio cognovi*, etc. In quem rursus locum Augustinus : *Quod Græcus ait, κατὰρχὰς, aliqui nostri* ab initio, *aliqui* in initiis *interpretati sunt. Sed qui pluraliter hoc dicere maluerunt, Græcam locutionem secuti sunt. Latinæ autem linguæ illud potius usitatum est, ut* ab initio, *vel* initio *dicatur, quod κατὰρχὰς Græce, quasi pluraliter, sed adverbialiter dicitur*, etc. Subsequenti versu idem ms., *Vide humilitatem meam et redime me, quoniam*, etc. Tum, *propter verbum tuum vivifica me. Longe a peccatoribus salus, quoniam justificationes*, etc. Et *Miserationes tuæ multæ, Domine, secundum judicia tua vivifica me.* Ac demum altero ab hoc versu, *Vidi insensatos et tabescebam, quoniam verba tua non custodierunt.* Quæ lectio Augustino etiam probatur.

[g] In Veronensi ms., *trepidavit cor meum. Exul-*

Sin. *Lætabor ego super eloquia tua : sicut qui invenit spolia multa.* A

Sin. *Iniquitatem odio habui, et abominatus sum; legem autem tuam dilexi.*

Sin. *Septies in die laudem dixi tibi, super judicia justitiæ tuæ.*

Sin. *Pax multa diligentibus legem tuam ; et non est illis scandalum.*

Sin. *Exspectabam salutare tuum, Domine : et mandata tua dilexi.*

Sin. *Custodivit anima mea testimonia tua : et dilexit ea vehementer.*

Sin. *Servavi mandata tua, et testimonia tua : quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.*

Thav. *Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo, Domine : juxta eloquium tuum da mihi intellectum.* B

Thav. *Intret postulatio mea in conspectu tuo secundum eloquium tuum eripe me.*

Thav. *Eructabunt labia mea hymnum; cum docueris me justificationes tuas.*

Thav. *Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum : quia omnia mandata tua æquitas.*

Thav. *Fiat manus tua, ut salvet me : quoniam mandata tua elegi.*

Thav. *Concupivi salutare tuum, Domine; et lex tua meditatio mea* [a] ÷ *est* ⁝

Thav. *Vivet anima mea, et laudabit te : et judicia tua adjuvabunt me.*

Thav. *Erravi, sicut ovis quæ periit : quære servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.* C

Sin. Lætabor ego super eloquia tua : sicut qui invenit spolia multa.

Sin. Iniquitatem odio habui, et abominatus sum : legem autem tuam dilexi.

Sin. Septies in die laudem dixi tibi, super judicia justitiæ tuæ.

Sin. Pax multa diligentibus legem tuam, Domine; et non est illis scandalum.

Sin. Exspectabam salutare tuum, Domine : et mandata tua dilexi.

Sin. Custodivit anima mea testimonia tua : et dilexit ea vehementer.

Sin. Servavi mandata tua, et testimonia tua : quia omnes viæ meæ in conspectu tuo, Domine.

Thav. Appropiet [d] oratio mea in conspectu tuo, Domine : secundum eloquium tuum da mihi intellectum.

Thav. Intret postulatio mea in conspectu tuo, Domine : secundum eloquium tuum eripe me.

Thav. Eructabunt labia mea hymnum : cum docueris me justificationes tuas.

Thav. Pronuntiabit lingua mea eloquia tua : quia omnia mandata tua æquitas.

Thav. Fiat manus tua, ut salvum me faciat : quia mandata tua elegi.

Thav. Concupivi salutare tuum, Domine : et lex tua meditatio mea est.

Thav. Vivet [*Ms.* Vivat] anima mea, et laudabit te : et judicia tua adjuvabunt me.

Thav. Erravi, sicut ovis quæ perierat : require servum tuum, Domine : quia mandata tua non sum oblitus.

PSALMUS CXIX.

CANTICUM GRADUUM.

Ad Dominum cum tribularer clamavi : et exaudivit me.

Domine, libera animam meam a labiis iniquis, [b] ÷ *et* ⁝ *a lingua dolosa.*

Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi, ad linguam dolosam?

Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis. [c]

Heu mihi! quia incolatus meus prolongatus est, ha-

CANTICUM GRADUUM.

Ad [e] Dominum cum tribularer clamavi : et exaudivit me.

Domine, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa.

Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi, ad linguam dolosam?

Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis.

Heu me ! quia incolatus meus prolongatus est,

---

to ego in verba tua, etc. *Injustitias odio habui*, etc. Et, *Septies in die laudabo te super judicia*, etc. Subsequenti versu tacet nomen *Domine* : insequenti autem alio *exquisivi* habet, pro *dilexi*. Tum, *Custodivit anima mea*, etc., *et dilexi illa valde*, pro *dilexit*, quod S. Augustinus in nonnullis codicibus haberi testatur, *ut subaudiatur, anima mea*. Denique, *quoniam omnes viæ meæ coram te, Domine*. D

[a] Obelum, atque ipsum substantivum verbum in Palatino ms. sequior manus induxit.

[b] In Palat. ms., obelus cum ipsa *et* copula expungitur : ad Hieronymi scilicet mentem, in epistol. ad Sunniam et Fretelam quam videsis.

[c] Additur in Palat. ms. *Diapsalma*.

[d] Veronens. ms. *Appropinquet oratio*, etc., *secundum eloquium tuum, intellectum tribue mihi. Intret postulatio mea coram te, Domine : secundum verbum tuum erue me*. Et post intermedium versum, *Respondeat lingua mea, Domine, verba tua : quoniam omnia mandata tua justitia est. Fiat manus tua salvum facere me : quoniam mandata tua elegi*. Et in fine, *Errari sicut ovis perdita : vivifica servum tuum, quoniam mandata tua non sum oblitus*. In quem locum non omittendum Augustini testimonium, *Nonnulli codices non habent* quære, *sed* vivifica. *Una quippe syllaba interest, qua inter se in Græco distant* ζῆσον *et* ζήτησον, *unde et ipsi codices Græci variant*.

[e] Juxta August. Veronens ms., *Ad te, Domine* ; tum, *exaudisti me. Libera animam meam a labiis injustis*, etc. *Quid dabitur tibi, aut quid apponetur*, etc. Mox solus Veronens., *Sagittæ tuæ potentis*, τοῦ Gr. articulo in σοῦ pronomen depravato. Et quod sequitur, *Heu me! quod incolatus meus elongatus est a me, inhabitavi*, etc. Denuo autem cum August., *multum peregrinata est anima mea*. Et, *debellabant me gratis*.

bitavi cum habitantibus Cedar : multum incola fuit anima mea.

Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus : cum loquebar illis, impugnabant me [a] ÷ *gratis* :

A habitavi cum habitantibus Cedar : multum incola fuit anima mea.

Cum his qui oderunt [*Ms.* oderant] pacem, eram pacificus : dum [*Ms.* cum] loquebar illis, impugnabant me gratis.

PSALMUS CXX.

CANTICUM GRADUUM.

Levavi oculos meos in montes : unde veniet auxilium mihi?

Auxilium meum a Domino : qui fecit cœlum et terram.

Non det in commotionem pedem tuum : neque dormitet qui custodit te.

Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel [b].

Dominus custodit te, Dominus protectio tua, super manum dexteram tuam.

Per diem sol non uret te : neque luna per noctem.

Dominus custodit te ab omni malo : custodiat animam tuam ÷ *Dominus* :

Dominus custodiat introitum tuum, et exitum tuum : ex hoc nunc, et usque in sæculum.

CANTICUM GRADUUM.

Levavi oculos meos ad montes : unde veniet auxilium mihi?

Auxilium meum a Domino : qui fecit cœlum et terram.

Non [e] det in commotionem pedem tuum : neque obdormiet qui custodit te.

Ecce non dormitabit neque obdormiet, qui custodit Israel.

B Dominus custodit te, Dominus protectio tua, super manum dexteræ tuæ.

Per diem sol non uret te : neque luna per noctem.

Dominus custodit te ab omni malo, custodiat [*Ms.* custodit] animam tuam Dominus.

Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum : ex hoc nunc, et usque in sæculum.

PSALMUS CXXI.

CANTICUM GRADUUM.

Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi : in domum [Ms. *domo*] *Domini ibimus.*

Stantes erant pedes nostri, in atriis tuis [c] ⋇ *Jerusalem* :

Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas : cujus participatio ejus in idipsum.

Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini testimonium Israel ad confitendum nomini Domini.

Quia illic sederunt sedes in judicio, sedes ÷ *super* : *domum David.*

Rogate ÷ *quæ ad* : *pacem* ÷ *sunt Jerusalem* ÷ [d] *et* : *abundantia diligentibus te.*

Fiat pax in virtute tua, et : *abundantia in turribus tuis.*

Propter fratres meos, et proximos meos, loquebar pacem de te.

Propter domum Domini Dei nostri quæsivi bona tibi.

CANTICUM GRADUUM.

Lætatus [f] sum in his quæ dicta sunt mihi : in domum Domini ibimus.

Stantes erant pedes nostri, in atriis tuis Jerusalem.

Jerusalem quæ ædificatur ut civitas : cujus participatio ejus in idipsum.

C Illuc [*Ms.* illic] enim ascenderunt tribus, tribus Domini testimonium Israel ad confitendum nomini tuo, Domine.

Quia illic sederunt sedes in judicio, sedes super domum David.

Rogate quæ ad pacem sunt Jerusalem : et abundantia diligentibus te.

Fiat pax in virtute tua, et abundantia in turribus tuis.

Propter fratres meos, et proximos meos, loquebar pacem de te.

Et propter domum Domini Dei mei, quæsivi bona tibi.

PSALMUS CXXII.

CANTICUM GRADUUM.

Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis.

Ecce sicut oculi servorum, in manibus dominorum suorum.

D CANTICUM GRADUUM.

Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlo.

Ecce sicut oculi servorum in [g] manibus dominorum suorum.

---

[a] Caret obelo postrema vox isthæc in Palat. ms.

[b] De suo addit Palat. ms. *Diapsalma.*

[c] Necessaria asterisci nota Palat. ms. caret. Mox *Illic enim*, pro *Illuc* legit : denique alteri versui subjungit *Diapsalma.*

[d] Isthæc *et* copula neque in Palatin. ms. neque in Græci Alexandrini codicis nupera editione jugulatur : nec re tamen vera in Hebr. est textu.

[e] Ms. Veronensis, *Ne des ad commovendum pedem tuum, neque dormit* (pro *dormitet*) *qui custodit te* : ferme cum August. ut et quod semel atque iterum dicitur, *Dominus custodiet te*, pro *custodit.*

[f] Cum August. Veronens. m. *Jocundatus* : quocum, subsequenti versu, *tuis* tacet. Et post duos alios, *Quoniam ibi sederunt sedes super thronum* (August. *domum*) *David, Interrogate quæ*, etc., *et abundantia his, qui diligunt te.* Denique, *Propter fratres meos et propinquos meos loquebar pacem de te. Propter domum Domini*, etc.

[g] Iidem libri *in manus* hoc et subsequenti versu, ubi legunt, *sic oculi nostri ad Dominum Deum nostrum quousque* (vel *quoadusque*) *misereatur nostri. Miserere nostri, Domine, miserere nostri : quoniam multum repleti sumus despectione. In plurimum repleta est anima nostra, opprobrium eis qui abundant, et despectio superbis.*

Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ : ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum : donec misereatur nostri [a].

Miserere nostri, Domine, miserere nostri : quia multum repleti sumus despectione.

÷ *Quia* ⁑ *multum repleta est anima nostra : opprobrium abundantibus et despectio superbis.*

Et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ : ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis.

Miserere nobis, Domine, miserere nobis : quia multum repleti sumus contemptione.

Et multum repleta est anima nostra : opprobrium abundantibus et despectio superbis.

PSALMUS CXXIII.

CANTICUM GRADUUM.

Nisi ÷ [b] *quia* ⁑ *Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel ? nisi* ÷ *quia* ⁑ *Dominus erat in nobis.*

Cum exsurgerent homines in nos : forte vivos deglutissent nos.

Cum irasceretur furor eorum in nos : forsitan aqua absorbuisset nos.

Torrentem [c] *pertransivit anima nostra : forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.*

Benedictus Dominus : qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

Anima nostra, sicut passer, erepta est de laqueo venantium.

Laqueus contritus est, et nos liberati sumus.

Adjutorium nostrum in nomine Domini : qui fecit cœlum et terram.

CANTICUM GRADUUM.

Nisi quod [*Ms.* quia] Dominus erat in nobis, dicat nunc [*Ms.* vero] Israel : nisi quia Dominus erat in nobis.

Dum insurgerent homines [e] in nos : forsitan vivos deglutissent nos.

Dum irasceretur animus eorum adversus nos : forsitan velut aqua absorbuissent nos.

Torrentem pertransivit anima nostra : forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.

Benedictus Dominus : qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

Anima nostra, sicut passer, erepta est de laqueo venantium.

Laqueus contritus est : et nos liberati sumus.

Adjutorium nostrum in nomine Domini : qui fecit cœlum et terram.

PSALMUS CXXIV.

CANTICUM GRADUUM.

Qui confidunt in Domino sicut mons Sion : non commovebitur in æternum qui habitat [d] ÷ *in* ⁑ *Jerusalem.*

Montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui : ex hoc nunc et usque in sæculum.

Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum : ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas.

Benefac, Domine, bonis, et rectis corde.

Declinantes autem ad obligationes, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem : pax super Israel.

CANTICUM GRADUUM.

Qui confidunt in Domino sicut mons Sion : non [f] commovebitur in æternum, qui habitat in Jerusalem.

Montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui : ex hoc nunc et usque in sæculum.

Quia non derelinquet Dominus virgam peccatorum, super sortem justorum.

Ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas : benefac, Domine, bonis et rectis corde.

Declinantes autem ad obligationem, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem : pax super Israel.

PSALMUS CXXV.

CANTICUM GRADUUM.

In convertendo Dominus captivitatem Sion : facti sumus sicut consolati.

CANTICUM GRADUUM.

In [g] convertendo Dominus captivitatem Sion : facti sumus sicut consolati.

[a] Iterum hic *Diapsalma* de suo addit Palatin. ms.

[b] Tum hæc, cum quæ sequitur hoc ipso versiculo vox *quia*, in Palatino ms. çarent obeli nota.

[c] Verbi *pertransivit* præpositio in eodem ms. jugulatur : additur et in fine verius *Diapsalma*.

[d] Palatinus ms. et Cari editio obelum hunc nesciunt. Altero ab hoc versu nomen *Dominus* quod neque in Hebræo est textu, neque in Græco ipso, jure merito in eodem ms. expungitur : in cujus etiam fine versiculi additur *Diapsalma*. Denique et *in obligationes* legitur pro *ad obligationes*.

[e] Augustinus et Veronens. codex, *super nos forsitan vivos absorbuissent nos*. Et : *Dum irasceretur furor ipsorum super nos, forsitan aqua demersisset nos. Torrentem pertransiit anima nostra, forsitan pertransiit anima nostra aquam* (ms. ad. *quæ est*) *sine substantia*. Tum, *dedit nos in venationem. Anima nostra, sicut passer, liberata* (Aug. *eruta*) *est de muscipula venantium. Muscipula contrita est*, etc., nam quod *sunt* in Veronensi ms. legitur, manifestus librarii est lapsus.

[f] Plurium numero in Veronensi ms. *non commovebuntur in æternum qui habitant*, etc. ferme cum Augustino : ut et quod sequitur *plebis suæ*, pro *populi sui*. Subsequenti autem versu solus Veronens. *Quoniam non derelinquet virga*, de more, pro *virgam*, sine interposito *Dominus* : et postremo, *Declinantes autem in strangulatione*, quod est tamen ex Augustino emendandum *in strangulationem*.

[g] Veronensis ms. *Cum convertit* : melius Augustin. *convertet*, aut *convertit*. Altero ab hoc versu verba *magnificavit Dominus facere cum illis*, ejusdem occursu verbi, sive etiam totius hemistichii similitudine deceptus Veronensis scriba prætermisit; legit vero mox iterum cum Augustino *jocundati*, pro *lætantes*. Sed in fine, *tollens gremia sua*, etc., quæ, ut bene potuerit ex Græco interpretatio excudi, nulli tamen codicum Latinorum, quos scio, consonat : estque omnium notatu dignissima.

A

Tunc repletum est gaudio os nostrum : et lingua nostra exsultatione.

Tunc dicent inter gentes, Magnificavit Dominus facere cum eis.

Magnificavit Dominus facere nobiscum : facti sumus lætantes.

Converte, Domine, captivitatem nostram : sicut torrens in austro.

Qui seminant in lacrymis : in exsultatione metent.

Euntes ibant, et flebant, [a] *mittentes semina sua.*

Venientes ÷ autem ⁝ venient cum exsultatione : portantes manipulos suos.

Tunc repletum est gaudio os nostrum : et lingua nostra exsultatione.

Tunc dicent inter gentes, Magnificavit Dominus facere cum illis : magnificavit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.

Converte, Domine, captivitatem nostram : sicut torrens in austro.

Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent : euntes ibant, et flebant, mittentes semina sua.

Venientes autem venient in exsultatione : portantes manipulos suos.

PSALMUS CXXVI.

B

CANTICUM GRADUUM SALOMONIS.

Nisi Dominus ædificaverit domum : in vanum laboraverunt qui ædificant eam.

Nisi Dominus custodierit civitatem : frustra vigilat qui custodit [b] *÷ eam ⁝*

Vanum est vobis ante lucem surgere : ÷ surgite ⁝ postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.

Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini, filii, merces, fructus ventris.

Sicut sagittæ in manu potentis : ita filii [c] *excussorum.*

Beatus vir, qui implevit desiderium suum ex ipsis : non confundetur cum loquetur inimicis ÷ suis ⁝ in porta.

CANTICUM GRADUUM SALOMONIS.

Nisi Dominus ædificaverit domum : in vanum laborant qui ædificant eam.

Nisi Dominus custodierit civitatem : in vanum vigilant qui custodiunt eam.

In vanum est vobis ante lucem surgere : surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.

Cum dederit dilectis suis somnum : hæc est hæreditas Domini, filii, merces, fructus ventris.

Sicut sagittæ in manu potentis : ita filii excussorum.

Beatus vir, qui implevit desiderium suum ex ipsis : non confundetur dum loquetur inimicis suis in porta.

PSALMUS CXXVII.

C

CANTICUM GRADUUM.

Beati omnes, qui timent Dominum : qui ambulant in viis ejus.

Labores manuum tuarum ⋇ quia ⁝ manducabis, beatus es, et bene tibi erit.

Uxor tua sicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ.

Filii tui sicut [d] *novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ.*

Ecce sic benedicetur homo : qui timet Dominum.

CANTICUM GRADUUM.

Beati omnes qui timent Dominum : qui ambulant in viis ejus.

Labores [f] fructuum tuorum manducabis : beatus es, et bene tibi erit.

Uxor tua sicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ.

Filii tui sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ.

Ecce sic benedicetur omnis homo : qui timet Dominum.

[a] In Palatin. ms., *portantes semina sua.*

[b] Minus hic recte idem ms. et Cari editio obelum prætereunt : et in subsequentis fine versiculi addit ms. *Diapsalma.*

[c] De hac voce *excussorum* consule doctam Hieronymi epistolam, cujus initium est : *Beatus Pamphilus*, etc., ubi docet, hoc loco pro *adolescentibus* atque *puberibus*, *excussos* esse positos. MART.

D

[d] Ms. Palatinus, *sicut novella olivarum*, etc. qui et penultimo versui subjungit *Diapsalma.*

[e] Cum Augustino Veronens. ms., *in vanum laboraverunt ædificantes eam :* et mox, *in vanum vigilavit* (Aug. *laboravit*) *qui custodit eam.* Tum, *surgite postea quam sedistis qui*, etc. Subsequenti versu solus Veronens. *Cum dedero somnium dilectis ejus, ecce hæreditas :* et in fine, *Beatus vir, qui replevit desiderium tuum ex eis : non confundetur cum loquetur*, etc. quæ sunt tamen levioris momenti.

[f] Codex Veronensis, *Labores manuum tuarum :* ex qua una lectione, si quæ sane multa alia suis locis innuimus, argumenta deessent, colligi recte posse arbitror, non esse hanc veterem, quam Italam sæpe laudatus editor versionem vocat. Testis nempe est omni exceptione major Hieronymus epistola in nostra recensione 34 ad Marcellam num. 5, Latinos libros prætulisse, *Labores fructuum tuorum*, hancque pervulgatam lectionem tractatoribus ante se crucem fixisse, et magno cum primis Pictaviensi Hilario, cui si demum hæc altera, *manuum tuarum*, lectio innotuisset, in promptu erat commode locum exponere. *Varia* autem, inquit Hieron., *opinatus asseruit magis stare sententiam, si scribatur*, fructus laborum, *aliquem manducare, et non* labores fructuum : *unde spiritualem intelligentiam debere perquiri. Et ex hac occasione longam ingrediens disputationem, tanta operositate, quod volebat intelligi, usus est persuadendi, quanta semper falsitas indiget, ut vera videatur, cum in hoc loco non Septuaginta interpretes, sed* LATINI *de Græci verbi ambiguitate decepti*, καρποὺς, fructus, *magis quam* manus *interpretati sint; cum* καρποὶ manus *quoque dicantur, quod in Hebræo ponitur* chaphach : *et Symmachus, quintaque editio transtulerunt*, manuum tuarum, *ut ambiguitatem prioris sermonis effugerent.* Erat igitur veteris Latinæ interpretationis lectio *fructuum tuorum*, non *manuum tuarum*, quemadmodum Hieronymus postea mutavit. Cætera unice habet cum Augustino Veronensis idem ms., *uxor tua sicut vinea fertilis.* Et, *filii tui sicut novellatio olivarum*, etc. Denique, *benedicetur homo*, sine interjecto *omnis.*

Benedicat tibi Dominus ex Sion: et videas bona Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ.

Et videas filios filiorum tuorum, pacem super Israel.

A Benedicat te Dominus ex Sion: et videas quæ bona sunt in Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ.

Et videas filios filiorum tuorum: pax super Israel.

PSALMUS CXXVIII.

CANTICUM GRADUUM.

Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, dicat nunc Israel.

Sæpe expugnaverunt me a juventute mea: etenim non potuerunt mihi.

[a] *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores: prolongaverunt iniquitatem suam.*

Dominus justus concidit cervices peccatorum: confundantur et convertantur retrorsum omnes, qui oderunt Sion.

Fiant sicut fenum tectorum: quod priusquam evellatur, exaruit.

De quo non implevit manum suam qui metit: et sinum suum qui manipulos colligit.

Et non dixerunt qui præteribant; benedictio Domini super vos: benediximus vobis in nomine Domini.

CANTICUM GRADUUM.

Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, dicat [d] nunc Israel: sæpe expugnaverunt me a juventute mea, etenim non potuerunt mihi.

Supra [*Ms.* Super] dorsum meum fabricaverunt peccatores: prolongaverunt iniquitates suas.

Dominus justus concidet cervices peccatorum: confundantur et revereantur omnes qui oderunt Sion.

B Fiant sicut fenum ædificiorum, quod priusquam evellatur, arescit.

De quo non implevit manum suam qui metet, nec sinum suum qui manipulos colliget.

Et non dixerunt qui præteribant, benedictio Domini super vos: benediximus [*Ms.* benedicimus] vos in nomine Domini.

PSALMUS CXXIX.

CANTICUM GRADUUM.

De profundis clamavi ad te, Domine: Domine, [b] *exaudi vocem meam.*

Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.

Si iniquitates observaveris: Domine: Domine, quis sustinebit?

Quia apud te propitiatio est: et propter legem tuam sustinui te, Domine.

Sustinuit anima mea in verbo ejus: speravit anima mea in Domino.

A custodia matutina usque ad noctem, speret Israel in Domino.

Quia apud Dominum misericordia: et copiosa apud eum redemptio.

Et ipse redimet Israel, ex omnibus iniquitatibus ejus.

CANTICUM GRADUUM.

De profundis clamavi ad te, Domine: Domine, exaudi orationem meam.

Fiant aures tuæ intendentes in [e] orationem servi tui.

C Si iniquitates observaveris, Domine: Domine, quis sustinebit?

Quia apud te propitiatio est: et propter legem tuam sustinui te, Domine.

Sustinuit anima mea verbum tuum: speravit anima mea in Domino.

A custodia matutina usque ad noctem, speret Israel in Domino.

Quia apud Dominum misericordia est: et copiosa apud eum redemptio.

Et ipse redimet Israel, ex omnibus iniquitatibus ejus.

PSALMUS CXXX.

CANTICUM GRADUUM [c] ÷ DAVID ⁚

Domine, non est exaltatum cor meum: neque elati sunt oculi mei.

CANTICUM GRADUUM. [f]

Domine, non est exaltatum cor meum: neque elati sunt oculi mei.

[a] In Palat. ms. *Super*, in cujus fine versiculi additur *Diapsalma*. Tum *concidet*, pro *concidit* legit: unde et quæ sequuntur in futuro sequior manus rescripsit, *implebit*, *metet*, *colliget*, pro *implevit*, *metit*, etc.

[b] Præpositio verbi *exaudi* in Palatino ms. de more jugulatur. Altero ab hoc versu secundis curis repositum est *observabis*, pro *observaveris*: subsequenti alio reticetur *et* copula: denique alio insequenti prior *in* præpositio obelo prænotatur, quemadmodum et penes Carum *anima mea* ÷ *in verbo ejus*: haud equidem recte.

[c] Neque asterisci nota, neque ipsum *David* nomen in Palatino est ms. In contextu autem quarto versiculo ἁπλῶς legitur, *Sicut ablactatum super matre*, etc.

[d] Augustinus et Veronens. ms. *dicat vero Israel*: et subsequenti versu: *longe fecerunt injustitiam suam*: ac deinde, *confundantur et avertantur retrorsum omnes*, etc. *Fiant sicut fenum tectorum, quod priusquam evellatur, aruit. De quo non implevit manum suam messor, et sinum suum qui manipulos colligit. Et non* D *dixerunt transeuntes* (August. addit *viam*) *Benedictio Domini*, etc.

[e] Solus Veronens ms., *in vocem obsecrationis meæ*, et, *quis tolerabit? Quoniam apud te*, etc. Deinde cum Augustino, *Sustinuit anima mea in verbum tuum: speravit anima mea in Dominum. A vigilia matutina usque ad noctem, a vigilia matutina speret Israel in Dominum. Quoniam apud Dominum misericordia, et multa apud illum redemptio.*

[f] Addit Veronensis Psalterii editor ad codicis sui fidem *Ipsi David*: in subnexa autem ibi annotatiuncula negat illud ipsum *David* nomen in eo haberi. Porro in textu ferme cum Augustino ms. *neque in altum elevati* (monet editor legendum *elati*) *sunt oculi mei. Neque ingressus sum in magnis*, etc. Atque altero ab hoc versu, *quemadmodum qui ablatus est a lacte super matrem suam, sic retributio in anima mea*, vel, *animam meam. Speret Israel in Dominum ex hoc nunc*, qua postrema una vocula prætermissa ab Augustino codex abludit.

Neque ambulavi in magnis: neque in mirabilibus super me. A

Si non humiliter sentiebam: sed exaltavi animam meam.

Sicut ablactatus est super matre sua: ita retributio in anima mea.

Speret Israel in Domino, ex hoc nunc, et usque in sæculum.

Neque ambulavi in magnis: neque in mirabilibus super me.

Si non humiliter sentiebam: sed exaltavi animam meam.

Sicut ablactatus super matrem suam: ita retribues in animam meam.

Speret Israel in Domino, ex hoc nunc, et usque in sæculum.

PSALMUS CXXXI.

CANTICUM GRADUUM.

Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus.

Sicut juravit Domino: votum vovit Deo Jacob.

Si introiero in tabernaculum domus meæ: si ascendero in lectum [a] *strati mei.*

Si dedero somnum oculis meis: ÷ *et* ⁝ *palpebris meis dormitationem.* B

÷ *Et requiem temporibus meis* ⁝ *donec inveniam locum Domino: tabernaculum Deo Jacob.*

Ecce audivimus eam in Ephrata: invenimus eam in campis silvæ.

Introibimus in tabernaculum [b] *ejus: adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus.*

Surge, Domine, in requiem tuam: tu et arca sanctificationis tuæ.

Sacerdotes tui induantur justitiam: et sancti tui exsultent.

Propter David servum tuum, non avertas faciem christi tui.

Juravit Dominus David veritatem, [c] ÷ *et* ⁝ *non frustrabitur eam: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* C

Si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea hæc, quæ docebo eos.

Et filii eorum usque in sæculum, sedebunt super sedem tuam.

Quoniam elegit Dominus Sion: elegit eam in habitationem sibi.

Hæc requies mea in sæculum ÷ *sæculi* ⁝ *hic habitabo, quoniam elegi eam.*

Viduam ejus benedicens benedicam: pauperes ejus saturabo panibus.

CANTICUM GRADUUM.

Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus.

Sicut juravit Domino: votum vovit Deo Jacob.

Si introiero in tabernaculum domus meæ: si ascendero in [*Ms. tac.* in] lectum stratus mei.

Si dedero somnum oculis meis: aut palpebris meis dormitationem, aut [*Ms.* et] requiem temporibus meis.

Donec [*Ms.* Quoadusque] inveniam locum Domino: tabernaculum Deo Jacob.

Ecce audivimus [d] eum in Ephrata: [*Ms.* Eufrata] invenimus eum in campis silvæ.

Introibimus in tabernaculum [*Ms.* tabernacula] ejus: adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus.

Exsurge, Domine, in requiem tuam: tu et arca sanctificationis tuæ.

Sacerdotes tui induantur justitiam: et sancti tui exsultent.

Propter David servum tuum, non avertas faciem christi tui.

Juravit Dominus David veritatem: et non frustrabitur eum.

De fructu ventris tui ponam super sedem meam: si custodierint filii tui testamentum meum: et testimonia mea hæc, quæ docebo eos.

Et filii eorum [e] usque in sæculum sæculi, sedebunt super sedem meam.

Quoniam elegit Dominus Sion: præelegit eam in habitationem sibi.

Hæc requies mea in sæculum sæculi: hic habitabo, quoniam præelegi eam.

Viduam ejus benedicens benedicam: pauperes ejus saturabo panibus:

[a] Palatin. ms. *stratus mei:* ad cujus libri fidem subsequenti versu *et* copulam, quod neque in Hebræo archetypo resonet, obelo prænotavimus. Perperam vero habet insequenti alio versu idem ms. ubi primam *Et* voculam unice pro toto hemistichio transverberat. D

[b] Atque hic immerito pronomen *ejus* obelo prænotat Palatin. ms., qui et *justitia* altero hoc versu, pro *justitiam* legit.

[c] Obelo temere prætermisso, præfert idem ms. *et non fustravit eum.* Sed et Græci aliquot libri αὐτὸν habent: in Palatino autem *frustravit* sequiore rescriptum est manu.

[d] Pronuntiationis tribuendum est vitio quod *ea*, pro *eam* bis hoc versu in Veronensi codice scribitur, ut et mox *Introivimus*, et *adoravimus*, pro *Introibimus*, et *adorabimus*. Cæteræ peculiares ipsi lectiones sunt, *in locum, ubi steterunt*, etc.; et mox, *tu et arca sanctitatis tuæ*. Cum Augustino autem per tres insequentes versus, *et sancti tui lætentur:* et, *ne avertas faciem*, etc.; denique, *et non pœnitebit eum.*

[e] Veronensis ms. cum Augustino, *Et filii eorum sedebunt in æternum super sedem tuam:* et mox, *elegit eam*, pro *præelegit*, etc. atque altero ab hoc versiculo, *Viduam ejus benedicens, benedicam: et pauperes ejus*, etc. In quem locum insignis illa est S. ipsiusmet Patris Annotatio in Quæstionibus Hebraicis in Genesim cap. XLIV, v. 21: *Ubi*, inquit, *nostri legunt*, Viduam ejus benedicens benedicam (*licet in plerisque codicibus*, pro vidua, *hoc est pro χήρα, nonnulli legant θήραν*), *in Hebræo habet* SEDA, *id est* Cibaria ejus benedicens benedicam, etc. Videsis et quæ nos in eum locum observamus. Demum penultimo versu, *Ibi suscitabo* unice iterum cum Augustino ms. præfert.

A *Sacerdotes ejus induam salutari : et sancti ejus exsultatione exsultabunt.*

[a] *Illuc producam cornu David : paravi lucernam christo meo.*

Inimicos ejus induam confusione : super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea.

Sacerdotes ejus induam salutare [*Ms.* salutari] : et sancti ejus exsultatione exsultabunt.

Illic producam cornu David : paravi lucernam christo meo.

Inimicos ejus induam confusionem : super ipsum autem florebit sanctificatio mea.

PSALMUS CXXXII.

CANTICUM GRADUUM, [b] ⋇ DAVID ⁚

Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum.

Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron.

Quod descendit in [c] oram vestimenti ejus : sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.

Quonianı illic mandavit Dominus benedictionem : [d] *÷ et ⁚ vitam usque in sæculum.*

CANTICUM GRADUUM. [f]

Ecce quam bonum et quam jucundùm, habitare fratres in unum.

Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron.

Quod descendit in oram vestimenti ejus : sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.

Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem :
B et vitam usque in sæculum.

PSALMUS CXXXIII.

CANTICUM GRADUUM.

Ecce [e] *÷ nunc ⁚ benedicite Dominum, omnes servi Domini.*

Qui statis in domo Domini, ÷ in atriis domus Dei nostri ⁚

In noctibus ÷ ex ⁚ tollite manus vestras in sancta : et benedicite Dominum.

Benedicat te Dominus ex Sion : qui fecit cœlum et terram.

CANTICUM GRADUUM.

Ecce nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini.

Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.

In noctibus extollite manus vestras in sancta : et benedicite Dominum.

Benedicat te Dominus ex Sion : qui fecit cœlum et terram.

PSALMUS CXXXIV.

ALLELUIA.

Laudate nomen Domini : laudate, servi, Dominum.

C *Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.*

Laudate Dominum, quia bonus Dominus : psallite nomini ejus, quoniam suave.

Quoniam Jacob elegit sibi Dominus : Israel in possessionem sibi.

Quia ego cognovi quod magnus ÷ est ⁚ Dominus : et Deus noster præ omnibus diis.

Omnia quæ ÷ cumque ⁚ voluit Dominus, fecit in cœlo et in terra : in mari, et in omnibus abyssis.

Educens nubes ab extremo terræ : fulgura in pluviam fecit.

Qui producit ventos de thesauris suis : qui percussit primogenita Ægypti ab homine usque ad pecus.

÷ Et ⁚ misit signa et prodigia in medio tui, Ægypte : in Pharaonem, et in omnes servos ejus.

ALLELUIA.

Laudate nomen Domini ; laudate, servi, Dominum.

Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.

Laudate Dominum, quoniam [g] benignus est Dominus : psallite nomini ejus, quoniam suavis est.

Quoniam Jacob elegit sibi Dominus ; Israel in possessionem sibi.

Quia ego cognovi quod magnus est Dominus : et Deus noster præ omnibus diis.

Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cœlo, et in terra, [h] in mari et in abyssis.

Et educens nubes ab extremis terræ : fulgura in pluviam fecit.

Qui producit ventos de thesauris suis : qui percussit primogenita Ægypti, ab homine usque ad pecus.

Misit signa et prodigia in medio tui, Ægypte, in
D Pharaonem, et in omnes servos ejus.

[a] Sequior hic manus rescripsit *Illic* pro *Illuc*. De more autem subsequenti versu præpositio verbi *efflorebit* prænotatur veru.

[b] Cum asterisci nota ipsum *David* nomen Palatin. ms. ignorat.

[c] Palatin. ms. *in ora*, quemadmodum et in Veronensi diximus legi. Neque hoc tamen librarii tribuendum est vitio : tametsi quod in Græco habetur ᾤαν, estque τοῖς LXX peculiare hic loci vocabulum, ab oris significatione prorsus abludat, ac proprie notet ex eorum sensu fimbriam, sive oram vestimenti ex ovina pelle. Quod enim econtrario est in Hebræo פי, sive על־פי מדותיו, *os* proprie sonat, id est, *super os talaris ejus* : ut sæpe in Scripturis de vestimentis dicatur ; ipso Hieronymo interprete in epist. 64 ad Fabiolam num. 4, superiorem eam partem tunicæ notat, *qua collo induitur, aperta, quod vulgo capitium vocant :* apertura illa scilicet, per quam caput inseritur, quæ ad instar est oris, atque os ipsius vestis appellari non incongrue potest.

[d] Male idem ms. sine obelo hic legit.

[e] Atque hic male idem ms. obelum prætermittit.

[f] Additur in Veronensi ms., *ipsi David*. In textu penultimo versu legitur *in ora*, pro *oram*; de qua lectione mox dicemus. Et, *qui descendit super montem Sion. Quoniam mihi* (pro *ibi*) *manavit Dominus*, etc.

[g] Veronens. ms. *quoniam bonus Dominus*. Atque altero ab hoc versu, *Quoniam ego cognovi, quoniam magnus Dominus, et Dominus noster super omnes deos*.

[h] Veronens. ms. *in mari et in omnibus abyssis. Suscitans nubes ab extremo terræ*, etc. *Qui eduxit ventos*, etc.; demum, *Immisit signa*, etc. fere semper cum Augustino, eoque sæpius uno.

Qui percussit gentes multas : occidit reges fortes. A

Sehon regem Amorrhæorum, et Og regem Basan, et omnia regna Chanaan.

Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo.

Domine, nomen tuum in æternum : Domine, memoriale tuum in generationem et generationem.

Quia judicabit Dominus populum suum ; et in servis suis deprecabitur.

Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.

Os habent, et non loquentur : oculos habent, et non videbunt.

Aures habent, et non audient : neque enim est spiritus in ore ipsorum. B

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Similes illis fiunt qui faciunt ea, [a] ÷ *et omnes qui confidunt in eis.*

Domus Israel, benedicite Domino : domus Aaron, benedicite Domino.

Domus Levi, benedicite Domino : qui timetis Dominum, benedicite Domino.

Benedictus Dominus ex Sion ; qui habitat in Jerusalem.

Qui percussit gentes multas : et occidit reges fortes.

Seon regem Amorrhæorum, et Og regem Basan : et omnia regna Chanaan [b] occidit.

Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo.

Domine, nomen tuum in æternum : Domine, memoriale tuum in sæculum sæculi.

Quia judicabit Dominus populum suum : et in servis suis consolabitur.

Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.

Os habent, et non loquentur : oculos habent, et non videbunt.

Aures habent, et non audient : [c] nares habent, et non odorabunt.

Manus habent, et non palpabunt : pedes habent, et non ambulabunt.

Non clamabunt in gutture suo : neque enim est spiritus in ore ipsorum.

Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis.

Domus Israel, benedicite Dominum : domus Aaron, benedicite Dominum : domus Levi, benedicite Dominum.

Qui timetis Dominum, benedicite Dominum : benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Jerusalem.

PSALMUS CXXXV.

ALLELUIA. C

Confitemini Domino, quoniam bonus : quoniam in æternum misericordia ejus.

Confitemini Deo deorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

Confitemini Domino dominorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui facit mirabilia magna solus : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui fecit cœlos in intellectu : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui firmavit terram super aquas : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui fecit luminaria magna : quoniam in æternum misericordia ejus.

ALLELUIA.

Confitemini Domino, quoniam bonus [*Ms. add.* est] : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Confitemini Deo deorum : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Confitemini Domino dominorum : quoniam in sæculum misericordia ejus :

Qui facit mirabilia magna solus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Qui [d] fecit cœlos in intellectu, quoniam in sæculum misericordia ejus.

Qui fundavit terram super aquas : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Qui [e] fecit luminaria magna solus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

[a] Nos obelum, qui deerat ante, *et* copulam, admonente Palatino ms., ad Hebræi textus fidem sufficimus. D

[b] Verbum *occidit*, quod et Augustinus videtur retinuisse, ms. Veronens. tacet. Tum legit, *Et dedit terram eorum in hæreditatem, hæreditatem Israel servo suo. Domine, nomen tuum in sæcula, memoriale tuum in generatione et generationem. Quoniam judicavit Dominus plebem suam*, etc., adamussim cum Augustino; non autem quæ infra sunt tria in instanti verba, *non loquuntur, non vident, non audiunt*, contra quam sæpius laudato editori notatum est. Notum porro huc ascitos esse ex superiori Psalmo CXIII versiculos, qui exinde subsequuntur; in quibus tamen *non contrectabunt*, pro *palpabunt*, et *in faucibus suis*, pro *gutture suo* legitur. Denique iterum cum August. *Similes illis fiant omnes qui*, etc., in fine autem de suo *benedicat te Dominus*, pro *benedictus Dominus*.

[c] Sequentes versiculi huc translati sunt in Romano Psalterio, ex psalmo superiori CXIII : sic pro voluntate scriptorum plura habemus admistionis genera in veteri Vulgata Græca, atque Latina. MART.

[d] In instanti ms. Veronens. *qui facit*, ut et infra, *cœlos in intelligentia :* quæ Augustino, quem auctor sum ut consulas, lectio innotuit. Videsis et Hieronymi epistolam ad Sunniam et Fretelam, qui alterum nomen *solus*, ubi dicitur *luminaria magna solus*, de superiori versiculo additum, atque adeo expungendum docet.

[e] De hoc verbo, *solus*, Hieronymus aiebat ad Sunn. et Fretel. : *Dicitis quia in Græco inveneritis, magna solus ; sed hoc de superiori versiculo est, ubi legimus, qui facit mirabilia magna solus. Ibi ergo legendum est, et hic quasi superfluum, non scribendum.* In editis exemplaribus Græcis verbum, *solus*, legitur, non tamen in ms. Sorbonico editionis LXX. MART.

Solem in potestatem diei : quoniam in æternum misericordia ejus. A

Lunam, et stellas in potestatem noctis : quoniam in æternum misericordia ejus [a].

Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum ; quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui eduxit Israel de medio eorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

In manu potenti, et brachio excelso : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui divisit mare Rubrum in divisiones : quoniam in æternum misericordia ejus.

Et eduxit Israel per medium ejus : quoniam in æternum misericordia ejus.

Et excussit Pharaonem, et virtutem ejus in mari B *Rubro : quoniam in æternum misericordia ejus.*

※ *Qui traduxit populum suum* [b] *per desertum : quoniam in æternum misericordia ejus.*

. . . . . .
. . . . . .

Qui percussit reges magnos : quoniam in æternum misericordia ejus.

Et occidit reges fortes : quoniam in æternum misericordia ejus.

Sehon regem Amorrhæorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

Et Og regem Basan : quoniam in æternum misericordia ejus.

Et dedit terram eorum hæreditatem : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Hæreditatem Israel servo suo : quoniam in æternum misericordia ejus. C

Quia in humilitate nostra memor fuit nostri : quoniam in æternum misericordia ejus.

Et redemit nos ab inimicis nostris : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui dat escam omni carni : quoniam in æternum misericordia ejus.

Confitemini Deo cœli : quoniam in æternum misericordia ejus.

[c] ÷ *Confitemini Domino dominorum : quoniam in æternum misericordia ejus.*

Solem in potestate diei : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Lunam et stellas in potestate noctis : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Qui percussit Ægyptum cum primitivis eorum : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Et eduxit Israel [d] de medio ejus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

In manu forti, et brachio excelso : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Qui divisit mare Rubrum in divisiones : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Et eduxit Israel per medium ejus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Et excussit Pharaonem et exercitum ejus in mari Rubro : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Qui transduxit populum suum per desertum : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Qui [e] eduxit aquam de petra rupis : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Qui percussit reges magnos : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Et occidit reges mirabiles [*Ms.* admirabiles] ; quoniam in sæculum misericordia ejus.

Seon regem Amorrhæorum : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Et Og regem Basan : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Et dedit terram eorum hæreditatem : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Hæreditatem Israel servo suo : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Quia [*Ms.* quoniam] in humilitate nostra memor fuit nostri Dominus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Et redemit nos de manu inimicorum nostrorum : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Qui dat escam omni carni : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Confitemini [f] Deo [*Ms.* Domino] cœli : quoniam in sæculum misericordia ejus.

Confitemini Domino dominorum, quoniam bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

PSALMUS CXXXVI.

DAVID PSALMUS, JEREMIÆ ※ D

Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus : cum recordaremur Sion.

[g] PSALMUS DAVID, JEREMIÆ.

Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus : dum recordaremur tui, Sion.

[a] De suo addit Palat. ms. *Diapsalma.*

[b] Sequior manus in eodem codice rescripsit *in deserto :* propius Gr. ἐν τῇ ἐρήμῳ.

[c] Huc translatus est versiculus tertius ejusdem psalmi, qui non legitur in Hebræo, nec in LXX Romanæ editionis. Exstat tamen in Græco triplicis Psalterii ms. Sorbonici, atque in omnibus mss. nostris Latinis. MART.

— Obelus temere prætermissus est in Palatino ms. Videsis porro quæ de adscititio hoc versu ad oppositam columnam dicemus.

[d] Veron. ms. *per medium :* tum quarto ab hoc versu, *Pharaonem et virtutem ejus in mare Rubrum :* et mox, *Qui eduxit populum suum in deserto :* ferme cum Augustino.

[e] In ms. Sorbonico aliter legimus : *Qui eduxit aquam de medio eorum.* Sed utrumque additum est imperitia et temeritate librariorum : nihil enim hujus versiculi exstat in Scriptura Sacra Hebraica, vel Græca Psalmorum. MART.

[f] Postremus hic versus, qui purus purusque tertius est hujus Psalmi, in originalibus ipsisque Latinis emendatioribus libris, atque adeo Veronensi desideratur. Admittit eum tamen Augustinus in Enarrationibus : non item et, quem modo laudatus Editor citat, Hieronymus, quem notum est lippis atque tonsoribus, Commentarios illos ψευδεπιγράφους, seu Breviarium in Psalmos, non adornasse.

[g] Pro titulo tantum est in Veronensi ms., *Ipsi David.* In textu, *ibi sedimus*, pro *illic*, etc. Tum,

In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra.

Quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum.

Et qui abduxerunt nos : hymnum cantate nobis de canticis Sion.

Quomodo cantabimus canticum Domini, in terra aliena ?

Si oblitus fuero tui, Jerusalem : oblivioni detur dextera mea.

Adhæreat lingua mea faucibus meis : si non meminero tui.

Si non proposuero Jerusalem, in principio lætitiæ meæ.

Memor esto, Domine, filiorum Edom, in die Jerusalem.

Qui dicunt, Exinanite, exinanite, usque ad fundamentum in ea.

Filia Babylonis [a] *misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam : quam retribuisti nobis.*

Beatus qui tenebit, et allidet parvulos tuos ad petram.

A In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra.

Quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum, et qui abduxerunt nos:

Hymnum cantate nobis de canticis Sion. Quomodo cantabimus canticum Domini, in terra aliena?

Si oblitus fuero tui, Jerusalem : obliviscatur me dextera mea.

Adhæreat lingua mea faucibus meis : si non meminero tui.

Si non proposuero tui Jerusalem, in principio lætitiæ meæ.

Memento, Domine, filiorum Edom, in die Jeru-
B salem.

Qui dicunt, Exinanite, exinanite, quousque ad fundamentum in ea.

Filia Babylonis [e] misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam : quam tu retribuisti nobis.

Beatus qui tenebit, et allidet parvulos tuos ad petram.

PSALMUS CXXXVII.

÷ IPSI ⁚ DAVID.

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo : ÷ quoniam audisti verba oris mei ⁚

[b] *÷ Et ⁚ in conspectu angelorum psallam tibi : adorabo ad templum factum tuum, et confitebor nomini tuo.*

Super misericordia tua, et veritate tua : quoniam magnificasti super [c] *÷ omne ⁚ nomen factum tuum.*

In ÷ quacumque ⁚ die invocavero ÷ te ⁚ exaudi me : multiplicabis in anima mea virtutem.

Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ : quia audierunt ÷ omnia ⁚ verba oris tui.

Et cantent in viis Domini : quoniam magna [d] *÷ est ⁚ gloria Domini.*

Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit.

IPSI DAVID.

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo : quoniam [f] exaudisti omnia verba oris mei, et in conspectu angelorum psallam tibi.

Adorabo ad templum sanctum tuum : et confitebor nomini tuo, Domine.

Super misericordia tua, et veritate tua : quoniam
C [g] magnificasti super nos nomen sanctum tuum.

In quacumque die invocavero te, exaudi me : multiplicabis in anima mea virtutem tuam.

Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ : quoniam audierunt omnia verba oris tui, et cantent in canticis Domino.

Quoniam magna est gloria Domini : quia [*Ms.* quoniam] excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a longe agnoscit [*Ms.* cognoscit].

Quoniam ibi interrogaverunt nos, etc., *verba canticorum.* A tertio autem ab hoc versu, *si tui non meminero. Si non te præposuero Jerusalem in principio jocunditatis meæ* : atque alio interposito, *Dicentium, Evacuate, evacuate usque ad fundamenta in ea.* E quibus pleraque omnia cum Augustiniana lectione consonant.

[a] Immerito ἐπίθετον, *misera*, Palatinus ms. obelo prænotat.

[b] Ipsam cum obelo *et* copulam Palatinus ms. et Cari editio prætermittunt.

[c] Hanc quoque Palatin. ms. notam asterisci, ac rursum, juncta Cari editione, subsequentis versus priorem obelum per oscitantiam omittit. Addit vero ms. in fine versus de suo *Diapsalma*.

[d] Rectius hic verbum ipsum substantivum, cum præposito veru, Palatin. ms. ignorat.

[e] Ms. Veronens. *infelix*, pro *misera*, et, *quam retribuisti*, non interposito *tu* pronomine : denique, *Beatus qui tenebit infantes tuos, et elidet eos ad petram* : cum Augustino fere continenter.

[f] In Veronensi ms. ut et penes Augustinum, *audisti verba oris mei, et coram angelis psallam tibi.* Tacet et subsequenti versu postrema vox *Domine* : atque inde legitur, *In misericordia*, non addito *tua*, quod est tamen in Augustiniano Psalterio. Videsis Hieronymum ad hunc versiculi locum, ubi dicitur, *magnificasti super nos*, in epist. ad Sunniam et Fretelam. Porro in eodem ms. et apud Augustinum, *cito exaudi me, multiplicabis me in anima mea in virtute.* Sic in
D subsequentis fine, *In viis Domini*, pro *in canticis Domino* : tum excelsa, pro *alta*. Denique, *retribues pro me, Domine, misericordia tua in æternum : Domine, opera, etc.*

[g] Ita ms. Sorbonicus ac editus Cari : ms. autem Carnutensis legit, *super omnia.* Quod magis accedit ad lectionem Antiquorum Latinorum codicum, uti liquet ex his Hieronymi verbis ad Sunn. et Fretel. : *Græco reperisse vos dicitis, super omnes : sed in Septuaginta ita legitur,* ὅτι ἐμεγάλυνας ἐπὶ πᾶν τὸ ὄνομα, τὸ ἅγιόν σου, *sicut et nos in Latinum vertimus. Cæterum apud Hebræos ita esse cognoscite : Quia magnificasti super omne nomen verbum tuum. Juxta editionem autem Latinam hic sensus est : Quoniam magnificasti super omne nomen, hoc est, quod in cælo et in terra dici potest sanctum, filium tuum.* Notandum vero in ms. Alexandrino scriptum esse adhuc, non ἐπὶ πᾶν, sed ἐπὶ πάντας, id est, *super omnes*, ut legebant Sunnia et Fretela in suis exemplaribus Græcis. MART.

Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis A *me :* [a] ÷ *et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, et salvum me fecit dextera tua.*

Dominus retribuet pro me : Domine, misericordia tua in sæculum : opera manuum tuarum ne despicias.

Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me : et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, et salvum me fecit dextera tua.

Domine, retribue pro me : Domine, misericordia tua in sæculum : opera manuum tuarum ne despicias.

PSALMUS CXXXVIII.

IN FINEM, DAVID PSALMUS.

Domine, probasti me, et cognovisti [b] ÷ *me* ⁚ *tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem meam.*

Intellexisti cogitationes meas de longe : semitam meam, et funiculum meum investigasti.

Et omnes vias meas prævidisti : quia non est sermo in lingua mea.

Ecce, Domine, ÷ *tu* ⁚ *cognovisti omnia novissima et antiqua :* ÷ *tu* ⁚ *formasti me, et posuisti super me* B *manum tuam.*

Mirabilis [c] ÷ *facta est* ⁚ *scientia* ÷ *tua* ⁚ *ex me : confortata est,* ÷ *et* ⁚ *non potero ad eam.*

Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam?

Si ascendero in cœlum, [d] *tu illic* ÷ *es* ⁚ *si descendero in infernum, ades.*

Si sumpsero pennas ÷ *meas* ⁚ *diluculo :* ÷ *et* ⁚ *habitavero in extremis maris.*

Etenim illuc manus tua deducet me : et tenebit me dextera tua.

Et dixi, Forsitan tenebræ conculcabunt me? et nox illuminatio mea in deliciis meis.

Quia tenebræ non obscurabuntur a te, et nox sicut dies illuminabitur : sicut tenebræ ejus, ita et lumen C *ejus.*

Quia tu possedisti renes meos : suscepisti me de utero matris meæ.

Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es : mirabilia opera tua, et anima mea cognoscit [Ms. *cognoscet*] *nimis.*

IN FINEM, PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Domine, probasti me, et cognovisti me : tu cognovisti sessionem [*Ms.* sedem] meam, et resurrectionem meam.

Intellexisti cogitationes meas, a [*Ms.* de] longe, semitam meam, et [e] directionem meam investigasti, et omnes vias meas prævidisti : [f] quia non est dolus in lingua mea.

Ecce tu, Domine [*Ms.* Domine tu], cognovisti omnia novissima et antiqua.

Tu formasti me, et posuisti super me manum tuam.

Mirabilis facta est scientia tua ex me; confortata est, nec potero ad eam.

Quo ibo a spiritu tuo? et a facie tua quo fugiam?

Si ascendero in cœlum, [g] tu illic es : et si descendero in infernum, ades.

Si sumpsero pennas meas ante lucem : et habitavero in postremo maris,

Etenim illuc manus tua deducet me? et tenebit [*Ms.* contenebit] me dextera tua.

Et dixi, Forsitan tenebræ conculcabunt me : et nox illuminatio mea in deliciis meis.

Quia tenebræ non obscurabuntur abs te : et nox sicut dies illuminabitur.

Sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus : quia tu, Domine, possedisti renes meos et suscepisti me de utero matris meæ.

Confitebor tibi, Domine, quoniam terribiliter mirificatus es : [h] mira opera tua, et anima mea novit nimis.

[a] Secundis melioribus curis in eodem ms. obelus ipsaque *et* copula inducitur.

[b] Perperam hic sine obelo idem ms. legit.

[c] Vitiose Palatinus ms. ut et Cari editio hoc et subsequenti obelo carent.

[d] Hic vero Palatini codicis potiorem fidem secuti, obelum, quo immerito Martianæus *tu* pronomen confoderat, sustulimus, astipulante luculentissimo Hebraici textus אתה, atque ipsa Cari editione. Econtrario quod sequitur verbum substantivum *es*, jugula- D vimus, ad ipsius ms. fidem et maxime Hebræi archetypi silentium. Peccat enim ipsa etiam Græci codicis Alexandrini nupera editio in hisce apponendis notis.

[e] Unice cum Augustino idem ms., *et limitem meum investigasti*, etc., *quoniam non est dolus*, etc. Quod, *inquit Hieronym.*, solum Sexta Editio interpretata est. Cæterum et apud Septuaginta, et apud omnes interpretes, et ipsum Hebraicum, vel λαλίαν, vel λόγον, *eloquium*, et *verbum*, scriptum habet. Altero ab hoc versu. *Tu finxisti me*, etc. Denique, *Mirificata est scientia tua ex me : invaluit nec potero ad illam. Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam?*

[f] Testatur Hieronymus solam Sextam Editionem interpretatam fuisse δόλον, *dolum*; apud LXX vero, et omnes alios interpretes, ac in ipso Hebraico scriptum esse λαλίαν, vel λόγον, id est, *eloquium*, et *verbum*. Psalterium igitur Romanum nonnihil habet admistum Sextæ Editionis : ut et editio LXX interpretum in manuscripto Sorbonico, ubi legimus : *Oti uk estin dolos en glossi mu*, hoc est, *Quia non est dolus in lingua mea*. MART.

[g] Veronens. ms. et Augustinus; *tu ibi es : si descendero*, etc. *Si recipiam pennas meas in directum : et habitabo*, vel *habitavero*, *in novissima maris*. Et post intermedium versum, *Fortasse tenebræ conculcabunt me, et nox illuminatio in deliciis meis. Quoniam tenebræ non obtenebrabuntur*, vel, *tenebrabuntur, a te, et nox tamquam dies*, etc. Demum, *quoniam tu possedisti renes meos, Domine : suscepisti me a ventre* (Aug. *ex utero*) *matris meæ*.

[h] Pari consensu iidem libri, *mirabilia opera tua, et anima mea cognoscit valde. Non est absconditum os meum a te, quod fecisti in abscondito*, etc. Mox solus Veronensis, *viderunt oculi mei*, pro *tui :* quæ sane dissimulanda sæpius laudato editori lectio non erat, quippe quæ tam adeo cæteris libris omnibus contraria, ut qui eam unus probat codex San-Germanensis, prætulerit tamen *imperfectum tuum*, pro *meum :* abludatque adeo penitus sensu. Pergunt porro, *Per diem errabunt, et nemo in eis : mihi autem valde honorificati sunt amici tui, Deus : valde confortatus*,

Non est occultatum os meum a te, quod fecisti, in occulto : et substantia mea, in inferioribus terræ.

Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur : dies formabuntur, et nemo in eis.

Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus : nimis confortatus est principatus eorum.

Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur: exsurrexi, et adhuc sum tecum.

Si occideris, Deus, peccatores : viri sanguinum, declinate a me.

Quia dicitis in cogitatione : accipient in vanitate civitates tuas.

Nonne qui oderunt te, Domine, oderam? et super inimicos tuos tabescebam?

[a] *Perfecto odio oderam illos : et inimici facti sunt mihi.*

Proba me, Deus, et scito cor meum : interroga me, et cognosce semitas meas.

Et vide si via iniquitatis in me est : et deduc me in via æterna.

Non est occultatum os meum abs te, quod fecisti, in occulto : et substantia mea, in inferioribus terræ.

Imperfectum meum viderunt oculi tui : et in libro tuo omnes scribentur.

Dies formabuntur, et nemo in eis : mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus ; nimis confortatus est principatus eorum.

Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur : resurrexi, et adhuc tecum sum : si occidas, Deus, peccatores.

Viri sanguinum, declinate a me, quia dicitis in cogitationibus vestris : accipient in vanitate civitates suas.

Nonne qui te oderunt, Deus, oderam illos? et super inimicos tuos tabescebam ?

Perfecto odio oderam illos : et [*Ms. tac.* et] inimici facti sunt mihi.

Proba me, Deus [*Ms.* Domine], et [e] scito cor meum: interroga me, et cognosce semitas meas.

Et vide si via iniquitatis in me est : et deduc me in viam æternam [*Ms.* via æterna].

PSALMUS CXXXIX.

[b] IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Eripe me, Domine, ab homine malo : a viro iniquo eripe me.

Qui cogitaverunt iniquitates in corde : tota die constituebant prælia.

Acuerunt linguas suas sicut [c] *serpentis : venenum aspidum sub labiis eorum.* DIAPSALMA.

Custodi me, Domine, de manu peccatoris : et ab hominibus iniquis eripe me.

Qui cogitaverunt supplantare gressus meos : absconderunt superbi laqueum mihi.

Et funes extenderunt in laqueum : juxta iter scandalum posuerunt mihi. DIAPSALMA.

Dixi Domino, Deus meus es tu : ÷ ex ⁑ audi, Domine, vocem deprecationis meæ.

Domine, Domine, virtus salutis meæ : obumbrasti ÷ super ⁑ caput meum in die belli. [d]

Ne tradas me, Domine, a desiderio ÷ meo ⁑ peccatori : cogitaverunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur. DIAPSALMA.

IN FINEM, PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID]

Eripe [f] me, Domine, ab homine malo : a viro iniquo libera me.

Qui cogitaverunt malitias in corde : tota die constituebant prælia.

Acuerunt linguas suas sicut serpentes : venenum aspidum sub labiis eorum. DIAPSALMA.

Custodi me, Domine, de manu peccatoris : et ab hominibus iniquis libera me.

Qui cogitaverunt supplantare gressus meos : absconderunt superbi laqueos mihi.

Et funes extenderunt in laqueum [g] pedibus meis : juxta iter scandalum posuerunt mihi. DIAPSALMA.

Dixi [h] Domino, Deus meus es tu : exaudi, Domine, vocem orationis meæ.

Domine, Domine, virtus salutis meæ : obumbra caput meum in die belli.

Ne tradas me a desiderio meo peccatori : cogitaverunt adversus me : ne derelinquas me, ne unquam exaltentur. DIAPSALMA.

etc. Tum, *exsurrexi, et adhuc sum tecum : si occideris, Deus*, etc. Et, *quoniam dicitis in cogitatione, accipient in vanitatem*, vel *vanitate, civitates suas. Nonne eos qui oderunt*, vel *oderant te, Domine, odio habui, et super*, etc.

[a] In Palatin. ms. *Defecto odio oderam illos : inimici*, etc. ipsa non interposita *et* copula.

[b] In Palatino ms. verba *In finem* desiderantur.

[c] Idem ms. *serpentes* plurium numero. Reticet porro quod subnectitur *Diapsalma*, et quæ infra sunt reliqua duo. Tacet et insequenti versu *et* copulam, quam sane præstat expungere, cum neque in Hebræo sit, neque in Græco ipso textu.

[d] Hic autem de suo addit idem ms. *Diapsalma.* Porro legit, *Non tradas, Domine, desiderio meo peccatori :* minus recte.

[e] Solus Veronensis ms. *scito cor meum, scruta renes meos, et scito semitas meas.*

[f] Idem ms. *Libera me, Domine*, etc., *et a viro injusto erue me. Qui cogitaverunt injustitias*, et, *constituebant bella. Acuerunt linguam suam*, etc. Et insequenti versu, *Conserva me, Domine, de manu peccatoris, ab hominibus injustis libera me.* Tum, *absconderunt superbi muscipulam mihi. Et restes extenderunt in muscipula pedibus meis* (quæ postrema duo verba superflua esse, Hieronymus epist. ad Sunniam docet) : *juxta semitam scandala posuerunt mihi :* fere continenter *ad verbum cum Augustino.*

[g] Hæc verba, *pedibus meis*, hoc in loco superflua esse docet sanctus Hieronymus. MART.

[h] Iterum cum Augustino idem liber, *Dixi, Domine, Deus meus es tu, auribus percipe, Domine, vocem deprecationis meæ.* Et, *obumbrasti super caput meum in die belli. Ne tradas me, Domine, a desiderio meo peccati*, pro *peccatori :* et, *ne forte exaltentur.* Tum, *teget eos. Decidant super eos carbones ignis in terra et dejicies eos*, etc., atque altero versu, *mala venabuntur in interitum.* Denique, *Dominus faciet judicium egentis, et causam pauperum :* ut et in fine *inhabitabunt*, pro *habitabunt.*

Caput circuitus eorum : labor labiorum ipsorum operiet eos. A

Cadent super eos carbones, in ignem dejicies eos : in miseriis non subsistent.

Vir linguosus non dirigetur in terra : virum injustum mala capient in interitu.

Cognovi quia faciet Dominus judicium inopis : [a] *÷ et ⁚ vindictam pauperum.*

Verumtamen justi confitebuntur nomini tuo : ÷ et ⁚ habitabunt recti cum vultu tuo.

Caput circuitus eorum [*Ms.* illorum], labor labiorum ipsorum cooperiet eos.

Cadent super eos carbones ignis, in ignem dejicies eos : in miseriis non subsistent.

Vir linguosus non dirigetur super terram : virum injustum mala capient in interitu.

Cognovi quoniam faciet Dominus judicium inopum : et vindictam pauperum.

Verumtamen justi confitebuntur nomini tuo : et habitabunt recti cum vultu tuo.

PSALMUS CXL.

PSALMUS DAVID.

Domine, clamavi ad te, exaudi me : intende voci meæ cum clamavero ad te.

Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo : elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum. B

Pone, Domine, custodiam ori meo : ÷ et ⁚ ostium circumstantiæ labiis meis.

Non declines cor meum in verba malitiæ : ad excusandas excusationes in peccatis.

Cum hominibus operantibus iniquitatem : et non communicabo cum electis eorum [b].

Corripiet me justus in misericordia : et increpabit me : oleum ÷ autem ⁚ peccatoris non impinguet caput meum.

Quoniam adhuc et oratio mea in beneplacitis eorum : absorpti sunt juncti petræ judices eorum.

Audient verba mea, quoniam potuerunt : sicut crassitudo terræ erupta est super terram.

Dissipata sunt ossa nostra secus infernum : quia ad te, Domine, Domine, oculi mei : in te speravi, non auferas animam meam. C

Custodi me a laqueo quem statuerunt mihi : et a scandalis operantium iniquitatem.

Cadent in retiaculo ejus peccatores : singulariter sum ego donec transeam.

PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID].

Domine, clamavi ad te, exaudi me : intende voci orationis [*Ms.* deprecationis] meæ, dum clamavero ad te.

Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.

Elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum.

Pone, Domine, custodiam ori meo : et ostium [d] circumstantiæ labiis meis.

Ut non declines cor meum in verbum malum : ad excusandas excusationes in peccatis.

Cum hominibus operantibus iniquitatem : et non combinabor cum electis eorum.

Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me : oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis eorum : absorpti sunt continuati petræ judices eorum, audient verba mea, quoniam potuerunt.

Sicut crassitudo terræ eructat super terram : dissipata sunt ossa nostra secus infernum.

Quia ad te, Domine, Domine, oculi mei : in te speravi, ne auferas animam meam.

Custodi me a laqueo quem statuerunt mihi : et a scandalis operantibus iniquitatem.

Cadent in retiaculum ejus peccatores : singulariter sum ego, donec transeam.

PSALMUS CXLI.

INTELLECTUS DAVID, CUM ESSET IN SPELUNCA, ORATIO.

Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Dominum deprecatus sum.

Effundo in conspectu ejus orationem meam : [c] *tribulationem meam ante ipsum pronuntio.*

In deficiendo ex me spiritum meum : et tu cognovisti semitas meas. D

INTELLECTUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID], CUM ESSET IN SPELUNCA, ORATIO.

Voce mea [*Ms.* vocem meam] ad Dominum clamavi : voce mea ad Deum [*Ms.* Dominum] deprecatus sum.

Effundam in [e] conspectu ejus orationem meam : et tribulationem meam ante ipsum pronuntiem.

In deficiendo in me spiritum meum : et tu cognovisti semitas meas.

[a] Minus recte Palatinus ms. obeli notam hanc præterit. Rectissime autem subsequenti versu eamdem voculam *et* plane omittit, juxta S. ipsiusmet Doctoris mentem in epist. ad Sunniam et Fretelam : *In Græco reperisse vos dicitis*, et habitabunt. *Sed hic et conjunctio superflua est.*

[b] Atque hic de suo Palatin. ms. addit *Diapsalma.*

[c] Ad Palatini ms. fidem, astipulantibus vero Hebræo, Græcoque ipso textu, *et* conjunctionem cum præposito ipsi obelo hinc amovimus.

[d] In Veronensi Psalterio, *ostium continentiæ circa labia mea. Ne declines cor meum in verba maligna :* paulo post, *et non combinabo cum electis eorum. Emendabit me justus in misericordia : et arguet me*, etc. Tum, *Quoniam adhuc et oratio mea*, etc. *absorpti sunt juxta petram judices eorum : audientur verba mea, quoniam prævaluerunt. Sicut grassitudo terræ dirupta est super terram, dispersa sunt juxta infernum ossa nostra. Quoniam ad te*, etc., *ne avertas anima mea* (solemni veteri pronuntiandi, sive scribendi more, pro *animam meam*). *Custodi me a muscipula, quæ* (pro *quam*) *occultaverunt mihi, et ab scandalis quæ operantur iniquitatem. Cadent in retiaculo peccatores : singularis ego sum, donec transeam.* Quæ pleraque omnia cum Augustino, eoque sæpius unico faciunt.

[e] Psalterium Veronense, *Effundam ante eum pre-*

In via hac qua ambulabam : absconderunt laqueum mihi. A

Considerabam ad dexteram, et videbam : [a] *et non erat qui cognosceret me.*

Periit fuga a me : et non est qui requirat animam meam.

Clamavi ad te, Domine : dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viventium.

Intende deprecationem meam : quia humiliatus sum nimis.

Libera me a persequentibus me : quia confortati sunt super me.

Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo : me exspectant justi, donec retribuas mihi. B

In via hac qua ambulabam : absconderunt superbi laqueos mihi.

Considerabam a dextris, et videbam : et non erat qui agnosceret me.

Periit fuga a me : non est qui requirat [*Ms.* inquirat] animam meam.

Clamavi ad te, Domine : dixi, Tu es spes mea : portio mea in terra viventium.

Intende in [*Ms.* ad] orationem meam : quia [*Ms.* quoniam] humiliatus sum nimis.

Libera me a persequentibus me : quoniam confortati sunt super me.

Educ de carcere animam meam, ad confitendum nomini tuo, Domine.

Me exspectant justi, donec retribuas mihi.

PSALMUS CXLII.

PSALMUS DAVID, ÷ QUANDO PERSEQUEBATUR EUM FILIUS [b] EJUS.

Domine, exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam, in veritate tua : exaudi me in tua justitia.

Et non intres in judicium cum servo tuo : quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.

Quia persecutus est inimicus animam meam : humiliavit in terra vitam meam.

Collocavit me in obscuris sicut mortuos sæculi : et anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum. C

Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis : [c] *in factis manuum tuarum meditabar.*

Expandi manus meas ad te, anima mea ÷ sicut ⁑ terra sine aqua tibi. [d] DIAPSALMA.

Velociter exaudi me, Domine : defecit spiritus meus.

Non avertas faciem tuam a me : et similis ero descendentibus in lacum.

Auditam fac mihi mane misericordiam tuam : quia in te speravi.

PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID] QUANDO EUM FILIUS SUUS PERSEQUEBATUR.

Domine, exaudi orationem meam, auribus percipe [e] obsecrationem meam, in veritate tua : exaudi me in tua justitia.

Et ne intres in judicium [*Ms.* judicio] cum servo tuo : quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.

Quia [*Ms.* quoniam] persecutus est inimicus animam meam : humiliavit in terra vitam meam.

Collocavit me in obscuro sicut mortuos sæculi : et anxiatus est in me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.

Memor fui dierum antiquorum, et meditatus sum in omnibus operibus tuis : et in factis manuum tuarum meditabar.

Expandi manus meas ad te, anima mea sicut terra sine aqua tibi. DIAPSALMA. Velociter exaudi me.

Domine, defecit spiritus meus, ne avertas faciem tuam a me : et ero similis descendentibus in lacum.

Auditam mihi fac mane misericordiam tuam : quia [*Ms.* quoniam] in te speravi, [f] Domine.

cem meam : tribulationem meam in conspectu ejus, annuntiabo. Dum deficit a me spiritus meus, et tu, etc. Tum, *absconderunt mihi muscipulam. Considerabam in dexteram, et videbam : et non erat qui me cognosceret.* Subsequenti versu voculæ *et non est*, librarii oscitantia exciderunt. Tertio autem a fine, *Erue me a persequentibus me : quoniam corroborati sunt*, etc. Tum, *ut confiteatur*, pro *ad confitendum*. Ac demum, *Me exspectabunt justi, quoadusque retribuas mihi.* Maximam sane partem ad Augustinianum exemplar.

[a] Hanc quidem *et* copulam minus recte, jure autem merito eam quæ altero ab hoc hemistichio subsequitur, et in Hebraico textu non est, Palatinus ms. obelo prænotat.

[b] Palatinus ms. *filius suus.* Et, *Domine ÷ ex ⁑ audi*, etc., præfixo de more præpositioni obelo. Subsequenti versu rescriptum sequiore manu, *in judicio*, pro *judicium.*

[c] Sequior hic manus in Palatin. ms. præfixit *et* conjunctionem. Porro qui verbo *sicut* præponitur asteriscus, in eodem ms. et Cari editione desideratur.

[d] Tacet Palat. ms. *Diapsalma.*

[e] Idem ms. *precem meam* : et mox, *quoniam non* D *justificabitur coram te omnis vivens.* Tum rursus cum Augustino, *Collocaverunt me in tenebrosis, et tædium passus est in me spiritus meus, in me conturbatum est cor meum. Memoratus sum dierum*, etc., *in facturis manuum tuarum meditatus sum. Extendi manus meas*, etc., *terra sine aqua sitivi*, pro *tibi*. Et *sitiens* quidem, pro *sine aqua* commode aliis lectum atque expositum scio, ac do lubens : verum, quod Veronensis Psalterii editor putat, *sitivi*, pro *tibi*, (manifestum ejus codicis mendum) probatum quoque Augustino esse, ex eo quod ait, *sitire tibi possum, me irrigare non possum*, commentum est ejus, qui neque istud quod diximus, glossema, neque sancti Patris contextum attenderit. Demum *cito* legitur, pro *velociter.*

[f] Ms. Veronens. cum Augustino, quod hic loci prætermittit, *Domine*, subsequenti versu interserit ad hunc modum : *Notam fac mihi, Domine, viam, in qua ingrediar, quoniam ad te levavi animam meam.* Tum solus ms. : *Libera me de inimicis meis, Domine, quoniam ad te confugi : doce me ut faciam voluntatem* (non addito *tuam* pronomine ex librarii oscitantia) *quoniam tu es*, etc. Deinde rursum cum Augustino, *vivificabis me. In tua justitia educes de tribulatione,*

Notam fac mihi viam in qua ambulem : quia ad te levavi animam meam.

Eripe me de inimicis meis, Domine, ad te confugi : doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus [a] ÷ *es* ⁝ *tu.*

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam : propter nomen tuum, Domine, vivificabis me in æquitate tua.

Educes de tribulatione animam meam : et in misericordia tua disperdes inimicos tuos.

Et perdes omnes qui tribulant animam meam : quoniam ego servus tuus sum.

A Notam mihi fac viam in qua ambulem : quia ad te, Domine, levavi animam meam;

Eripe me de inimicis meis, Domine, ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam, quia tu es Deus meus.

Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam [*Ms.* terra recta] : propter nomen tuum, Domine, vivificabis me in æquitate tua.

Et educes de tribulatione animam meam : et in misericordia tua disperdes inimicos meos.

Et perdes omnes qui tribulant animam meam : quoniam servus tuus ego sum.

PSALMUS CXLIII.

÷ [b] PSALMUS ⁝ DAVID : ADVERSUS GOLIATH ⁝

Benedictus Dominus Deus meus : qui docet manus meas ad prælium, ÷ *et* ⁝ *digitos meos ad bellum.*

Misericordia mea, et refugium meum : susceptor meus, et liberator meus :

Protector meus, et in ipso speravi : qui [c] *subdit populum meum sub me.*

Domine, quid est homo quia innotuisti ei? ÷ *aut* ⁝ *filius hominis quia reputas eum?*

Homo vanitati similis factus est : dies ejus sicut umbra prætereunt.

Domine, inclina cœlos tuos, et descende : tange montes, et fumigabunt.

Fulgura coruscationem, et dissipabis eos : emitte sagittas tuas, et conturbabis eos.

Emitte manum tuam de alto, eripe me, et libera me de aquis multis, [d] *de manu filiorum alienorum.*

Quorum os locutum est vanitatem; et dextera eorum, dextera iniquitatis.

Deus, canticum novum cantabo tibi : in psalterio decachordo psallam tibi.

Qui das salutem regibus : qui redemisti David servum tuum de gladio maligno, eripe me.

Et erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum, dextera iniquitatis.

B [*Ms.* PSALMUS] DAVID AD GOLIAM.

Benedictus Dominus Deus meus : qui docet manus meas [e] ad prælium, et digitos meos ad bellum.

Misericordia mea, et refugium meum : susceptor meus, et liberator meus.

Protector meus, et in ipso speravi : [f] subjiciens populos sub me.

Domine, quid est homo quod [*Ms.* quoniam] innotuisti ei? aut filius hominis quoniam reputas eum?

Homo vanitati similis factus est : dies ejus sicut umbra prætereunt.

Domine, inclina cœlos tuos, et descende : tange montes, et fumigabunt.

Corusca coruscationes tuas, et dissipabis eos:

C emitte sagittas tuas, et conturbabis eos.

Emitte manum tuam de alto, eripe me, et libera me de aquis multis, et [*Ms. tac.* et] de manu filiorum alienorum.

Quorum os locutum est vanitatem : et dextera eorum, dextera iniquitatis.

Deus canticum novum cantabo tibi : in psalterio decem chordarum psallam tibi.

Qui das salutem regibus : qui liberas David servum tuum de gladio maligno.

Eripe me, et libera me [g] de aquis multis, et de manu filiorum alienorum.

Quorum os locutum est vanitatem : et dextera eorum, dextera iniquitatis.

etc.; librarii enim manifestum est vitium, quod sequitur in eo codice, *mea* ἁπλῶς, pro *animam meam*. Denique *omnes tribulantes*, pro *omnes qui tribulant*.

[a] Perperam Martian. ipsum quoque pronomen *tu*, quod est luculentissime in Hebr. textu, obelo confoderat, a quo nos illud, admonente Palat. ms., atque ipsa Cari edit., exemimus. Mox, *in terra recta*, pro *terram rectam*, sequiore manu repositum est in eo codice.

[b] Rectius in eodem ms. τὸ *Psalmus* non est : haud autem bene reliquus sine obelo est titulus.

[c] Palatinus ms. *qui subdis :* qui et sine obelo *aut* voculam subsequenti versiculo non recte legit.

[d] Idem ms. de suo addit *et* conjunctionem, et in subsequentis fine versiculi *Diapsalma*. Tum vero post alium versum sequior manus rescripsit, *qui redemit David servum suum*.

[e] Idem ms. *in prælio, digitos meos*, etc., conjunc-D tione *et* prætermissa.

[f] Veronens. lib., *subdit populum suum sub me :* paulo post, *quoniam æstimas eum. Homo vanitati similatus est : dies illius tamquam umbra transeunt.* Neque porro addit *tuos* pronomen ad *cœlos*, aut *tuas* insequenti versu ad *coruscationes :* legitque *disperges*, pro *dissipabis*, ut et mox, *ex alto libera me, et erue me :* quibus omnibus locis vix uno atque altero verbo cum Augustiniana lectione consonat.

[g] Hic vero adamussim cum Augustino idem ms. *Erue me, et exime me de manu*, etc., verbis, *de aquis multis et*, repudiatis. Tum altero ab hoc versu : *Quorum filii velut novellæ constabilitæ in juventute sua. Filiæ eorum compositæ, et ornatæ sicut similitudo templi. Cellaria eorum*, etc., *ex hoc in hoc. Oves eorum fecundæ multiplicantes in egressibus suis, boves eorum crassi. Non est ruina in eis* (Augustin. *ruina sepis*), *nec exitus, neque clamor*, etc.; et in fine, *beatus populus, cujus Dominus Deus ipsius.*

Quorum filii sicut novellæ plantationes [Ms. *novella*], *in juventute sua.*

Filiæ eorum compositæ : circumornatæ, ut similitudo templi.

Promptuaria eorum plena : eructantia ex hoc in illud.

Oves eorum fetosæ, abundantes in egressibus suis : boves eorum crassæ.

Non est ruina maceriæ neque transitus : neque clamor in plateis eorum.

Beatum [a] ÷ *dixerunt* ⁚ *populum, cui hæc sunt : beatus populus cujus Dominus Deus ejus.*

Quorum filii sicut novellæ plantationes : stabiliti a juventute sua.

Filiæ eorum compositæ : circumornatæ, ut similitudo templi.

Promptuaria eorum plena : eructantia ex hoc in illud.

Oves eorum fetosæ, abundantes in itineribus suis : boves eorum crassæ.

Non est ruina maceriæ neque transitus, neque clamor in plateis eorum.

Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt : beatus populus cujus est Dominus Deus eorum.

PSALMUS CXLIV.

LAUDATIO IPSI DAVID.

[Aleph.] *Exaltabo te, Deus meus rex : et benedicam nomini tuo in sæculum, et in sæculum* [b] ÷ *sæculi* ⁚

[Beth.] *Per singulos dies benedicam tibi : et laudabo nomen tuum in sæculum, et in sæculum* ÷ *sæculi* ⁚

[Gimel.] *Magnus Dominus, et laudabilis nimis : et magnitudinis ejus non est finis.*

[Daleth.] *Generatio et generatio* [c] *laudabit opera tua : et potentiam tuam pronuntiabunt.*

[He.] *Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, et mirabilia tua narrabunt.*

[Vav.] *Et virtutem terribilium tuorum dicent : et magnitudinem tuam narrabunt.*

[Zain.] *Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt, et justitia tua exsultabunt.*

[Heth.] *Miserator et misericors Dominus : patiens, et multum misericors.*

[Teth.] *Suavis Dominus universis : et miserationes ejus super omnia opera ejus.*

[Jod.] *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua : et sancti tui benedicant tibi.*

[Caph.] *Gloriam regni tui dicent : et potentiam tuam loquentur.*

[Lamed.] *Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam, et gloriam magnificentiæ regni tui.*

[Mem.] *Regnum tuum, regnum omnium sæculorum : et dominatio tua in omni generatione, et generationem.*

[d] ÷ *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis : et sanctus in omnibus operibus suis* ⁚

[e] LAUDATIO IPSI DAVID.

[*Aleph.*] Exaltabo te, Deus rex meus : et benedicam nomen tuum in æternum, et in sæculum sæculi.

[*Beth.*] Per singulos dies benedicam te : et laudabo nomen tuum in æternum, et in sæculum sæculi.

[*Gimel.*] Magnus Dominus, et laudabilis nimis : et magnitudinis ejus non est finis.

[*Daleth.*] Generatio et generatio laudabunt opera tua : et potentiam tuam pronuntiabunt.

[*He.*] Magnificentiam majestatis tuæ, et sanctitatem tuam loquentur : et mirabilia tua narrabunt.

[*Vav.*] Virtutem terribiliorum tuorum dicent et magnitudinem tuam narrabunt.

[*Zain.*] Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt : et justitia tua exsultabunt.

[*Heth.*] Misericors et miserator Dominus : patiens, et multum misericors.

[*Teth.*] Suavis Dominus universis : et miserationes ejus super omnia opera ejus.

[*Jod.*] Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua : et sancti tui benedicent. [*Ms.* benedicant] te.

[*Caph.*] Gloriam regni tui dicent : et potentiam tuam loquentur.

[*Lamed.*] Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam, et gloriam [f] magnificentiæ regni tui.

[*Mem.*] Regnum tuum, Domine, regnum omnium sæculorum : et dominatio tua in omni generatione, et progenie.

Fidelis Dominus in verbis suis : et sanctus in omnibus operibus suis.

[a] Fortasse rectius verbum *dixerunt*, sine obelo in Palatino est ms.; neque enim proprie abundat supra originales textus, Hebræum אשרי, aut Græcum ἐμακάρισαν, uno verbo.

[b] Librarii oscitantia, neque Hebraica elementa singulis versibus præfixa, neque obelum hunc, et qui pene sequitur altero versu, habet Palatin. ms.

[c] Sequior in eodem cod. manus rescripsit plurium numero *laudabunt*.

[d] Atque hunc perperam sine obelo versiculum Palatinus ms. legit.

[e] Inscribitur in Veronensi ms. ut et penes Augustinum *Laus*, etc. In textu, *Exaltabo te*, *Deus meus, rex*, etc.; et mox *in sæculum*, pro *in æternum*, ut et postea, *laudabilis valde*, pro *nimis*. Tum, *Generatio et generatio laudabit opera tua*, *et virtutem tuam annuntiabunt*, *Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, et mirabilia tua enarrabunt. Virtutem metuendorum tuorum dicent, et magnitudinem tuam loquentur* (Augustinus *enarrabunt eam*). Mox *eructuabunt*, pro *eructabunt*, *et longanimis*, pro *patiens*. Denique, *Suavis Dominus omnibus*, *et miserationes ejus in omnia opera ejus.*

[f] Iidem libri, *gloriam magnitudinis decoris tui. Regnum tuum, regnum*, etc.; et, *in omni generatione, et generatione*. Altero ab hoc versu, *Confirmat Dominus omnes decidentes*, *et*, etc.; tum, aliis duobus interpositis, *Justus Dominus in omnibus viis suis :* ac deinde, *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum*, *omnibus qui invocant eum in veritate :* denique, *et preces eorum exaudiet.*

[Lamech.] *Allevat Dominus omnes qui corruunt : et erigit omnes elisos.* A

[Ain.] *Oculi omnium in te sperant,* [a] *Domine : et tu das escam illorum in tempore opportuno.*

[Phe.] *Aperis ÷ tu ⁚ manum tuam : et imples omne animal benedictione.*

[Sade.] *Justus Dominus in omnibus viis suis : et sanctus in omnibus operibus suis.*

[Coph.] *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum* [b] ⁎ *omnibus invocantibus eum* ⁚ *in veritate.*

[Res.] *Voluntatem timentium se faciet : et deprecationem eorum exaudiet, et salvos faciet eos.*

[Sin.] *Custodit Dominus omnes diligentes se : et omnes peccatores disperdet.*

[Thav.] *Laudationem Domini loquetur os meum : et benedicat omnis* [c] *caro nomini sancto ejus in sæculum, et in sæculum ÷ sæculi ⁚* B

[*Lamech.*] Allevat Dominus omnes qui ruunt : et erigit omnes elisos.

[*Ain.*] Oculi omnium in te sperant, Domine : et tu das escam illis in tempore opportuno.

[*Phe.*] Aperis tu manum tuam ; et imples omne animal [*Ms.* omnem animam] benedictione.

[*Sade.*] Justus Dominus in viis suis : et sanctus in omnibus operibus suis.

[*Coph.*] Prope est Dominus omnibus invocantibus eum, in veritate.

[*Res.*] Voluntatem timentium se faciet : et orationes eorum exaudiet, et salvos faciet eos.

[*Sin.*] Custodit Dominus omnes diligentes se [*Ms.* eum] : et omnes peccatores disperdet.

[*Thav.*] Laudem Domini loquetur os meum : et benedicat omnis caro nomen sanctum ejus in æternum, et in sæculum sæculi.

PSALMUS CXLV.

ALLELUIA, [d] ÷ AGGÆI, ET ZACHARIÆ ⁚

Lauda, anima mea, Dominum, laudabo Dominum in vita mea : psallam Deo meo quamdiu fuero.

Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, [e] *in quibus non est salus.*

Exibit spiritus ejus, et revertetur in terram suam : in illa die peribunt ÷ [f] *omnes ⁚ cogitationes eorum.*

Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus : spes ejus in Domino Deo ipsius qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt :

Qui custodit veritatem in sæculum, facit judicium injuriam patientibus : dat escam esurientibus.

Dominus solvit compeditos : Dominus illuminat cæcos.

Dominus erigit [g] *elisos : Dominus diligit justos.* C

Dominus custodit advenas, pupillum et viduam suscipiet : et vias peccatorum disperdet.

Regnabit Dominus in sæcula : Deus tuus Sion in generationem et generationem.

ALLELUIA. [i]

Lauda, anima mea, Dominum, laudabo Dominum in vita mea : psallam Deo meo quamdiu fuero.

Nolite confidere in principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus.

Exiet spiritus ejus et revertetur in terram suam : in illa die peribunt [*Ms.* perient] omnes cogitationes eorum.

Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus [*Ms.* est] : spes ejus in Domino Deo ipsius.

Qui fecit cœlum et terram, mare, et omnia quæ in eis [*Ms.* ea] sunt.

Qui custodit veritatem in sæculum, facit judicium injuriam patientibus : dat escam esurientibus.

Dominus erigit elisos, Dominus solvit compeditos : Dominus illuminat cæcos, Dominus dirigit justos.

Dominus custodit advenam, pupillum te viduam suscipiet, et viam peccatorum exterminabit.

Regnabit Dominus in æternum ; Deus tuus Sion in sæculum sæculi.

PSALMUS CXLVI.

[h] ALLELUIA. ÷ AGGÆI, ET ZACHARIÆ ⁚

Laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus : Deo nostro sit jucunda, ⁎ *decoraque ⁚ laudatio.*

ALLELUIA. [j]

Laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus : Deo nostro jucunda sit laudatio.

[a] Aut vero prænotandum hoc est nomen *Domine*, aut quod juxta Palatini ms. est fidem, ac rectius multo videtur, prorsus inducendum, quod nedum in Hebræo sed neque in Græco ipso textu resonet.

[b] Asterisci notam Palatinus ms. et Cari editio dissimulant. Sequentis autem proxime verbi *exaudiet* præpositionem ms. de more jugulat.

[c] Antiquarii, ut videtur, oscitantia excidit e Palatino ms. vox *caro*.

[d] Quæ obelo prænotantur, *Aggæi et Zachariæ* nomina, in Palatino ms. rectius omnino non sunt.

[e] Atque hanc rectius pau'o *in* præpositionem idem ms. respuit juxta originales libros.

[f] Haud recte hic idem ms. sine obelo legit, ac de suo addit in fine *Diapsalma*.

[g] Secundis curis repositum hic est *allisos*, atque altero ab hoc versu, *viam* minori numero.

[h] Rectius in Palatino ms. et Cari editione *Aggæi et Zachariæ* nomina prorsus non adduntur. Sed neque in textus priori versiculo verbum substantivum *est* additur.

[i] Addit Veronens. ms. *Aggæi et Zachariæ* nomina. In textu habet, *quamdiu vivo*, pro *fuero*, et, *Nolite fidere in principes, et in filios hominum, quibus non est salus :* propius ad Augustinianum exemplar, ut et quæ sequuntur tribus ab hinc versibus, *Qui custodit veritatem in æternum, facientem judicium injuriam accipientibus : dante* (vel *dantem*) *te escam esurientibus. Dominus solvit compeditos : Dominus erigit elisos. Dominus sapientes facit cæcos : Dominus* D *diligit justos. Dominus custodit proselytos, orphanum et viduam* etc. Denique, *Deus tuus Sion in generatione et generationem.*

[j] Hic vero eadem *Aggæi et Zachariæ* nomina, ut et ad subsequentes duorum psalmorum titulos, addit Veronens. ms. In Textus altero versu, *concolligens* habet, pro *congregans*, ac deinde cum Augustino, *vocans*, pro *vocat*. Solus autem mox, *prudentiæ ejus*, pro *et sapientiæ*, etc. Tum iterum juxta Augustinum, *humilians*, pro *humiliat*. Et, *Qui cooperit cœlum nubibus, et parat* (ms. *pensat*) *terræ pluviam. Qui exoriri facit in montibus*, etc. *Qui dat pecoribus escam*, etc., et, *corvorum qui invocant eum. Non in potentatu equi*, etc., *nec bene in tabernaculis viri sentiet. Bene*

A *Ædificans Jerusalem Dominus : dispersiones Israelis* [Ms. *Israhel*] *congregabit.*

Qui sanat contritos corde : et alligat contritiones eorum.

Qui numerat multitudinem stellarum : [a] ÷ *et* ⁚ *omnibus eis nomina vocat.*

Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus : et sapientiæ ejus non est numerus.

Suscipiens mansuetos Dominus : humilians ÷ *autem* ⁚ *peccatores usque ad terram.*

Præcinite Domino in confessione : psallite Deo nostro in cithara.

Qui operit cœlum nubibus : et parat terræ pluviam.

[b] *Qui producit in montibus fenum :* ÷ *et herbam servituti hominum* ⁚

B *Qui dat jumentis escam ipsorum :* ÷ *et* ⁚ *pullis corvorum invocantibus eum.*

Non in fortitudine equi, voluntatem habebit : nec in tibiis viri beneplacitum erit ei.

[c] ÷ *Bene* ⁚ *placitum est Domino super timentes eum,* ÷ *et* ⁚ *in eis qui sperant super misericordia ejus.*

Ædificans Jerusalem Dominus : et dispersiones Israel congregans.

Qui sanat contritos corde : et alligat contritiones eorum.

Qui numerat multitudinem stellarum : et omnibus eis nomina vocat.

Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus : et sapientiæ ejus non est numerus.

Suscipiens mansuetos Dominus : humiliat autem peccatores usque ad terram.

Incipite Domino in confessione : psallite Deo nostro in cithara.

Qui operit cœlum nubibus : et parat terræ pluviam.

Qui producit in montibus fenum : et herbam servituti hominum.

Qui dat jumentis escam ipsorum : et pullis corvorum invocantibus eum.

Non in viribus equi voluntatem habebit : neque in tabernaculis viri beneplacitum est ei.

Beneplacitum est Domino : super timentes eum, et in eos qui sperant in misericordia ejus.

PSALMUS CXLVII.

ALLELUIA [d] AGGÆI, ET ZACHARIÆ ⁚

Lauda, Jerusalem, Dominum : lauda Deum tuum, Sion.

Quoniam confortavit seras portarum tuarum : benedixit filiis tuis in te.

C *Qui posuit fines tuos pacem :* ÷ *et* ⁚ *adipe frumenti satiat te.*

Qui emittit eloquium suum terræ : velociter currit sermo ejus.

Qui dat nivem sicut lanam : nebulam sicut cinerem spargit.

Mittit crystallum suam sicut buccellas : ante faciem frigoris ejus quis sustinebit ?

÷ *E* ⁚ *mittet verbum suum, et liquefaciet ea : flabit spiritus ejus, et fluent aquæ.*

Qui annuntiat verbum suum Jacob : justitias et judicia sua Israel.

ALLELUIA [e].

Lauda, Jerusalem, Dominum : lauda Deum tuum, Sion.

Quoniam confortavit seras portarum tuarum, benedixit filios tuos in te.

Qui posuit fines tuos pacem : et adipe frumenti satians te.

Qui emittit [f] eloquium suum terræ : velociter currit sermo ejus.

Qui dat nivem sicut lanam : nebulam velut [*Ms.* sicut] cinerem spargit.

Mittit crystallum suam sicut frusta panis : ante faciem frigoris ejus quis subsistet ?

Mittet verbum suum, et liquefaciet ea : flabit [*Ms.* flavit] spiritus ejus, et fluent [*Ms.* profluent] aquæ.

Pronuntians verbum suum Jacob : justitias et judicia sua Israel.

sensit (Aug. *sentiet*) *Dominus in timentibus eum ; et in his qui sperant*, etc.

[a] Nos *et* conjunctioni obelum præfiximus ad Hebræi textus fidem, admonente Palatino ms.

D [b] Econtrario superfluum obelum hinc nos amovimus, quem plane constat, aut nulli, aut etiam præcedenti proxime, et subsequenti *qui* relativis fuisse præponendum. Monuit vero nedum Palatinus ms., sed et Cari editio. Minus autem bene insequenti versu idem ms. absque veru habet *et* copulam.

[c] Atque hic ferme rectius *Beneplacitum* legunt Palatinus ms. et Cari editio sine obelo, qui si recte habet, debuit eadem prorsus de causa et præcedenti proxime eidem vocabulo præfigi. Minus autem bene vocula quoque *in eis*, eodem, quo *et* copula jugulatur, Carus obelo transverberat.

[d] Hic iterum, ut ad superioris psalmi titulum notatum est, *Aggæi et Zachariæ* nomina Palatinus ms. et Cari editio penitus reticent.

[e] Iterum, quod et modo notatum est, *Aggæi et Zachariæ* adduntur hic nomina in Veronensi ms. In textu *confirmavit* legitur, quod plurium esse codicum, pro *confortavit*, S. quoque Augustinus testatur.

[f] Legit cum Augustino Veronensis ms. : *Qui mittit verbum suum terræ : usque in velocitatem currit verbum ejus.* Et, *Qui mittit crystallum suum, sicut*, etc. *Emittet verbum suum, et tabefaciet*, etc. Ac paulo post, *Annuntians verbum suum*, etc. Et, *Non fecit sic universæ genti*, etc. Postremum denique verbum *Alleluia* prætermittit, quod pari pacto in fine insequentium psalmorum tacet. Rei hujus causam ita Augustinus in Enarratione psalmi CV exponit : *Quidam dicunt unum* Halleluia *pertinere ad finem psalmi superioris, alterum ad hujus principium. Et hoc asserunt, quod omnes Halleluiatici psalmi habent in fine* Halleluia, *non omnes in capite : unde quicumque psalmus non habet in fine* Halleluia, *nec in capite volunt eum habere : quod autem in ejus capite videtur esse, ad finem superioris pertinere*, et cætera, quæ tute consulas, satis prolixe toto numero primo disputata.

Non fecit taliter omni nationi : et judicia sua [a] *non manifestavit eis.* ALLELUIA.

Non fecit taliter omni nationi : et judicia sua non manifestavit eis. ALLELUIA.

PSALMUS CXLVIII.

ALLELUIA.

Laudate Dominum de cœlis : laudate eum in excelsis.

Laudate eum, omnes angeli ejus : laudate eum, omnes virtutes ejus.

Laudate eum, sol et luna : laudate eum, omnes stellæ ÷ et ⁚ lumen.

Laudate eum, cœli cœlorum : et aquæ [b] *omnes quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini.*

Quia ÷ [c] *ipse dixit, et facta sunt ⁚ ipse mandavit, et creata sunt.*

Statuit ea in [d] *æternum, et in sæculum ÷ sæculi ⁚ præceptum posuit, et non præteribit.*

Laudate Dominum de terra, dracones, et omnes abyssi.

Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum : quæ faciunt verbum ejus.

Montes et omnes colles, ligna fructifera, et omnes cedri.

Bestiæ et universa pecora, serpentes, et volucres pennatæ.

Reges terræ et omnes populi, principes, et omnes judices terræ.

Juvenes, et virgines, senes cum junioribus laudent nomen Domini : quia exaltatum est nomen ejus solius.

Confessio ejus super cœlum et terram : et exaltavit cornu populi sui.

Hymnus omnibus sanctis ejus, filiis Israel, populo appropinquanti sibi. [e] ALLELUIA.

ALLELUIA [*Ms. add.* AGGÆI ET ZACHARIÆ].

Laudate Dominum de cœlis : laudate eum in excelsis.

Laudate eum, omnes angeli ejus : laudate eum, omnes virtutes ejus.

Laudate eum, sol et luna : laudate eum, omnes stellæ et lumen.

Laudate eum, cœli cœlorum : et aquæ, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini.

Quia [*Ms.* Quoniam] ipse dixit, et facta sunt : ipse mandavit, et creata sunt.

Statuit ea in æternum, et in sæculum sæculi : præceptum posuit, et non præteribit.

Laudate Dominum de terra, dracones, et omnes abyssi.

Ignis, grando, nix, glacies, spiritus [f] procellarum : quæ faciunt verbum ejus.

Montes et omnes colles, ligna fructifera et omnes cedri.

Bestiæ et universa pecora, serpentes et volucres pennatæ.

Reges terræ et omnes populi, principes, et omnes judices terræ.

Juvenes et virgines, senes cum junioribus, laudent nomen Domini.

Quia [*Ms.* Quoniam] exaltatum est nomen ejus solius; confessio ejus super cœlum et terram.

Et exaltavit cornu populi sui : hymnus [*Ms.* hymnum] omnibus sanctis ejus, filiis Israel, populo appropinquanti sibi. ALLELUIA.

PSALMUS CXLIX.

ALLELUIA.

Cantate Domino canticum novum : laus ejus in ecclesia sanctorum.

Lætetur Israel in eo, qui fecit eum : ÷ et ⁚ filii Sion exsultent in rege suo.

Laudent nomen ejus in choro : in tympano et psalterio psallant ei.

Quia beneplacitum est Domino in populo suo ÷ et ⁚ exaltabit mansuetos in salutem.

[g] ALLELUIA.

Cantate Domino canticum novum : laudatio ejus in ecclesia sanctorum.

Lætetur Israel in eo qui fecit ipsum : et filii Sion exsultent super rege suo.

Laudent nomen ejus in choro et tympano : in psalterio psallant ei.

[h] Quia beneplacitum est Domino in populo suo : exaltabit mansuetos in salutem.

[a] Palatinus ms. in instanti *Non facit*, qui et postremum verbum *Alleluia* omittit.

[b] Expungenda vox est *omnes*, quam neque libri nostri mss. addunt, neque Hebræus textus, ad cujus fidem saltem erat obelo jugulanda. Sed neque in Græco est, aut Latinis ipsis emendatioribus ac vetustioribus libris : ac plane superflua.

[c] Perperam sine obelo idem ms. legit.

[d] In Palatino ms. *statuit ea in sæculum ÷ et in sæculum ⁚ sæculi præceptum*, etc. Recte autem habet impressa lectio.

[e] Deest in Palatino ms. *Alleluia*.

[f] Post Augustinum Veronensis liber, *spiritus tempestatis* : et mox, *Bestiæ et omnia pecora, reptilia, et volatilia pennata*. Tum infra *seniores* pro *senes* : atque exinde, *confessio ejus in terra et in cœlo* : ultimo demum verbo *Alleluia* prætermisso, de quo modo diximus.

[g] Addit et Veronens. ms. *Aggæi et Zachariæ* nomina. In textus primo statim versu, *laus*, pro *laudatio* : tum, *qui fecit eum*, et *exsultent in rege suo* : denique, *in choro, in tympano, et in psalterio*, cum Augustino adamussim.

[h] Uno hic verbo aliter atque apud Augustinum in Veronensi est ms. *Quoniam bene sensit Dominus* : nempe Augustinus certo certius legit *benefecit*, quod liquet ex ejus Enarratione. Sibi vero magis constat Veronensis liber, qui per *benesentiendi* verbum, quod hic atque alibi superius *beneplacitum esse* dicitur, quantum memini, continenter expressit. Cætera pari cum Augustino consensu, *et exaltabit mansuetos in salute*. Tum altero ab hoc versu, *et frameæ bis acutæ in manibus eorum. Ad faciendam vindictam in gentibus, objurgationes in populis. Ut alligent reges*, etc.

Exsultabunt sancti in gloria : lætabuntur in cubilibus suis.

Exaltationes Dei in gutture eorum : et gladii ancipites in manibus eorum.

Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.

Ad alligandos reges eorum in compedibus : et nobiles eorum in manicis ferreis.

Ut faciant in eis judicium conscriptum : gloria [a] ÷ *hæc* ⁚ *est omnibus sanctis ejus.* ALLELUIA.

A Exsultabunt sancti in gloria [*Ms. add.* et] lætabuntur in cubilibus suis.

Exaltationes Dei in faucibus eorum : et gladii ancipites in manibus eorum.

Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.

Ad alligandos reges eorum in compedibus : et nobiles eorum in vinculis ferreis.

Ut faciant in eis judicium conscriptum : gloria hæc est omnibus sanctis ejus.

PSALMUS CL.

※ ALLELUIA. ⁚

Laudate Dominum in sanctis ejus : laudate eum in firmamento virtutis ejus.

Laudate eum in virtutibus ejus : laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus.

Laudate eum in sono tubæ : laudate eum in psalterio et cithara.

Laudate eum in tympano et choro : laudate eum in chordis et organo.

Laudate eum in cymbalis ÷ *bene* ⁚ *sonantibus, laudate eum in cymbalis jubilationis : omnis spiritus laudet Dominum.* [b] ALLELUIA.

ALLELUIA.

Laudate Dominum in sanctis ejus : laudate eum B in firmamento [*Ms.* firmamentum] virtutis ejus.

Laudate eum in [c] potentatibus ejus : laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus.

Laudate eum in sono tubæ : laudate eum in psalterio et cithara.

Laudate eum in tympano et choro : laudate eum in chordis et organo.

Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, laudate eum in cymbalis bene tinnientibus : omnis spiritus laudet Dominum.

Expliciunt Psalmi David. [d] *Versus habent* ℣. *Deo gratias. Amen.*

[a] Resonat vero manifestissime in Hebræo הדר הוא, *honor iste :* tacet econtrario verbum substantivum *est*, quod adeo hic multo rectius pro demonstrativo pronomine debuit obelo prænotari. Ac scio quidem, C ipsum pronomen aliquando pro verbo substantivo poni, ut est Deuteronom. XXXII, 39, אני הוא, *ego sum*, pro *ego is :* proposito autem loco satius dico nativo ejus vocis significatu, quam ascititio uti. Re etiam vera nullum hic obelum Palatin. ms. præponit. Verum et postremum verbum *Alleluia* injuria prætermittit.

[b] *Paucissimi*, inquit Augustinus Enar. in Psalm. CV, *codices sunt (quod quidem in nullo Græcorum reperi, quos inspicere potui) qui habeant* Halleluia *in fine centesimi quinquagesimi Psalmi.* Videsis quæ superius in fine psalmi CXLVII ex eodem annotamus.

Jam vero, quando et licet per inane spatium chartæ, placet hic coronidis loco testimonium Bernonis abbatis Augiensis ex epistola ms. ad Meginfridum penes Martenium de Antiquis Ecclesiæ Ritibus lib. IV, cap. 3, annectere. Auctor medio sæculo undecimo floruit ; inque ea epistola de Hieronymo agens, Versionum ejus, ut vocat, Gallicanæ et Romanæ usum per ea tempora cæteris luculentius omnibus exponit. D Nondum vero innotuerat nobis, cum Veterum aliorum Testimonia huicmet duplici Hieronymiano Psalterio præfiximus. Hæc ejus ipsa sunt verba :

Inter cætera ex emendata Septuaginta Interpretum Translatione, Psalterium ex Græco in Latinum vertit (Hieronymus) *illudque cantandum omnibus Galliæ, ac quibusdam Germaniæ Ecclesiis tradidit. Et ob hoc Gallicanum Psalterium appellavit, Romanis adhuc ex corrupta Vulgata editione Psalterium canentibus. Ex qua Romani cantum composuerunt : nobisque usum cantandi contradiderunt. Unde accidit quod verba, quæ in Diurnis, vel Nocturnis officiis canendi more modulantur, intermisceantur, et confuse nostris Psalmis inserantur : ut a minus peritis haud facile possit discerni, quid nostræ, vel Romanæ conveniat editioni. Quod pius Pater ac peritus magister intuens, tres Editiones in uno volumine composuit; et Gallicanum psalterium, quod nos canimus, ordinavit in una columna, in altera Romanum, in tertia Hebræum.*

Confer nunc Valafridum Strabonem, quem inter Veterum testimonia adduximus. Neque porro Bernonem nostrum ita eum Martenio accipias, ut traditum voluerit psalterium Galliæ ac Germaniæ Ecclesiis ab ipso tunc præsente Hieronymo : sed ut vulgo dicitur, cujus quisque rei auctor est, eam dedisse, dedisse etiam Hieronymum alteram interpretationem Romanæ, alteram Gallicanæ Ecclesiæ : quod hæc uni, illa alteri placuerit magis. Auctor porro est sanctus Isidorus Hispalensis Leandrum fratrem suum, præcessoremque in ejusdem Ecclesiæ cathedra *in toto duplici Psalterio*, Romano scilicet et Gallicano, *orationes edidisse.* Testatur et Sigebertus Gemblacensis lib. de Script. Eccl. cap. 84 de Einardo, quod *abbreviavit et ipse Gallicanum psalterium, quo nos Galli utimur, excerpens de illo omnes versus, verba orationis continentes.*

[c] Legit Augustinus *in virtutibus*, subditque, *vel, ut alii interpretati sunt*, in potentatibus : quod neque ipsum Veronensi antiquario probatur, sed *potestatibus*, ut et mox *magnificentiæ*, pro *magnitudinis.* In fine cum Augustino, *in cymbalis jubilationis*, pro *bene tinnientibus*. Denique rursum ille de suo, *laudet eum*, pro *Deum*, sive, ut hic legitur, *Dominum.*

[d] Tot versus, nempe *quinque millia*, numerarunt antiquitus in libro Psalmorum. Consule Prolegomena nostra, ubi de hujusmodi versuum divisionibus abunde satis disputatum est. MART.

ADMONITIO J. MARTIANÆI

IN DUAS SEQUENTES PRÆFATIONES S. HIERONYMI.

Præter volumina Jobi ac Davidis a nobis jam edita, periere cæteri libri sacri, quos Hieronymus de Græco diligentissime emendatos, additis insuper obelis *et* asteriscis, *linguæ suæ studiosis hominibus, id est, Latinis tribuerat. Supersunt tantum duæ Præfatiunculæ, quæ libris Paralipomenon ac Salomonis erant affixæ ad declarationem ejus, quod Hieronymus præstiterat in hujusmodi translationibus ex Græco Latinis. Faxit Deus, ut æqualem habeant illi libri sortem cum Jobi volumine, quod excepta ejusdem præfatione ineditum ad nos usque jacebat in tenebris, nunc autem integrum ac immaculatum in lucem prodiisse gaudemus. Id ipsum equidem de Paralipomenis et operibus Salomonis sperare nobis liceret, si plures essent ac diligentes Scripturarum indagatores, qui labore improbo vetera sacrorum Bibliorum evolverent monumenta in antiquis Ecclesiarum archivis ac Bibliothecis. Hortamur itaque etiam atque etiam studiosos omnes, ut si qui sint penes ipsos manuscripti codices sacri, diligenter cum editis eos conferre non graventur. Ex hac enim contentione facile deprehenditur, supersint etiamnum, necne Hieronymi versiones Latinæ juxta* LXX, *maxime si intra sacrum contextum signa obelorum et asteriscorum legentibus occurrerint. O felicem ætatem nostram, si post editum Canonem Hebraicæ veritatis, translationes quoque universæ ab Hieronymo concinnatæ ad Græcos in integrum restituerentur! Quæramus igitur quicumque utilitatis publicæ curiosi sumus, aperiet forsan thesauros adhuc reconditos ille, qui dixit :* Quærite, et invenietis.

Cæterum in superstite præfatione ad Paralipomena, in primis notandum venit, Hieronymum non ex Græcis exemplaribus, sed ex Hebræo emendasse hunc librum. Assumpto namque legis doctore apud Judæos inclyto, totum volumen Paralipomenon cum eo contulit a vertice usque ad extremum unguem, quod liber ille Nominum in Græcis et Latinis codicibus ita scriptorum vitio fuisset depravatus, ut non tam Hebræa quam Barbara quædam ac Sarmatica nomina haberet conjecta. Hinc necesse erat adhæsisse Hebræorum fontibus, ubi nomina isthæc distinctis intervallis posita ; suisque syllabis apposite descripta leguntur. Deinde etiam illud attendendum, quod cum Hieronymus undiqueversum ex suis præfatiunculis testimonia collegerit ad retundendam Rufini reprehensionem, qua S. Doctorem invidiæ erga Septuaginta Interpretes calumniator insimulabat, nihil tamen hujus prologi replicat in suæ Apologiæ posteriori libro, ad cujus finem citatæ reperiuntur omnes præfationes veteris Instrumenti. Cur hoc acciderit, necdum bene novimus : nisi conjectare utcumque liceat cum Erasmo, Hieronymum non ex sua sententia dixisse, Septuaginta Interpretes plenos fuisse Spiritu sancto, *et in libris sacris multa addidisse* ob auctoritatem Spiritus Sancti : *sed id tribuisse animo Domnionis et Rogatiani familiarium suorum, apud quos tantum pondus habebant forte exemplaria* LXX *Interpretum. Quidquid sit de hac Erasmi conjectura, certum exstat, S. Hieronymum negare aliis sexcentis locis, Spiritu Sancto movente, editam fuisse Versionem Græcam Septuaginta, quia* aliud est, *inquit prologo in Genesim,* vatem, aliud est esse interpretem. Ibi spiritus ventura prædicit, hic eruditio et verborum copia, ea, quæ intelligit, transfert. *Et iterum :* Aut aliter de eisdem libris per Septuaginta Interpretes, aliter per apostolos Spiritus sanctus testimonia texuit, ut quod illi tacuerunt, hi scriptum esse mentiti sint. *Hæc adversus Rufinum afferens in suo Apologiæ libro secundo, non potuit ibidem verba subsequentis præfationis in Paralipomena replicare ad suam defensionem ; quin illico stultitiæ argueretur in causa* LXX *Interpretum, de quibus tam contraria et invicem sibi pugnantia scripsisset. Prudenter itaque reticet quod olim animo ac salivæ Domnionis tribuerat, apud quem summa forte ea fuit auctoritas editionis* LXX, *sed salvo semper honore Hebræi styli, ut et apud omnes alios hujus temporis ecclesiasticos viros, qui utramque auctoritatem, Hebræorum scilicet, Græcorumque librorum, divinam esse fatebantur.*

Jam quod spectat prologum in libros Salomonis, illud ante nos monuit Leander de S. Martino, eam præfationem impressam fuisse in omnibus editionibus Glossæ ordinariæ : ab Erasmo autem et a Reatino episcopo prætermissam in collectione operum S. Hieronymi : quamvis genuinus sit fetus ejusdem Sancti Doctoris, uti ex argumento præfatiunculæ, sententiis, et modo scribendi prorsus Hieronymiano scire nobis licet. Verum pars ultima hujus prologi manifestissime supposititia viro erudito nimium imposuit, cum suis annotationibus eam illustrans S. Hieronymo ascribere conatur. Poterat utique fraudem agnoscere ex incongruo sensu, quem verba addititiæ partis efficiunt in hoc prologo : neque enim Hieronymo scribenti ullatenus conveniunt, ut infra planum fit in scholiis nostris ad hunc locum præfationis jam dictæ. Porro edendam in fine primæ partis Divinæ Bibliothecæ præfatiunculam spopondimus in notis, sed mutato deinceps consilio, in calce hujus secundæ partis ejusdem Bibliothecæ Divinæ eam collocare satius duximus.

[a]PRÆFATIO HIERONYMI
IN LIBRUM PARALIPOMENON JUXTA LXX INTERPRETES.

Eusebius Hieronymus [b] Domnioni et Rogatiano suis in Jesu salutem.

[c] Quomodo Græcorum historias magis intelligunt, qui Athenas viderint, et tertium Virgilii librum, qui a Troade per Leucaten, et Acroceraunia ad Siciliam, et inde ad ostia Tiberis navigarint: ita sanctam Scripturam lucidius intuebitur, qui Judæam oculis contemplatus est [*Al.* sit], et antiquarum urbium memorias, locorumque vel eadem vocabula, vel mutata cognoverit [*Al.* cognoverunt]. Unde et nobis curæ fuit, cum eruditissimis Hebræorum hunc laborem subire, ut circumiremus provinciam, quam universæ Christi Ecclesiæ sonant. Fateor enim, mi Domnion, et Rogatiane charissimi, numquam me in divinis voluminibus, propriis viribus credidisse, nec habuisse [d] magistrum [*Al. tac.* magistrum] opinionem meam, sed ea etiam de quibus scire me arbitrabar, interrogare me solitum: quanto magis de his super quibus anceps eram? Denique cum a me nuper litteris flagitassetis, ut vobis librum Paralipomenon Latino sermone transferrem, de Tiberiade [e] Legis quondam doctorem, qui apud Hebræos admirationi habebatur, assumpsi: et contuli cum eo a vertice, ut aiunt, usque ad extremum unguem: et sic confirmatus, ausus sum facere quod jubebatis. Libere A enim vobis loquor, ita et in Græcis et Latinis codicibus hic nominum liber vitiosus est, ut non tam Hebræa quam Barbara quædam, et Sarmatica nomina congesta [*Al.* conjecta] arbitrandum sit. Nec hoc Septuaginta Interpretibus, qui Spiritu sancto [f] pleni, ea quæ vera fuerant, transtulerunt, sed scriptorum culpæ ascribendum, dum de inemendatis [*Al.* emendatis] inemendata scriptitant: et sæpe tria nomina, subtractis e medio syllabis, in unum vocabulum cogunt, vel e regione unum nomen, propter latitudinem suam, in duo, vel tria vocabula dividunt. Sed et ipsæ appellationes, non homines, ut plerique æstimant [*Al.* existimant], sed urbes, et regiones, et saltus, et provincias sonant, et oblique sub interpretatione [g] et figura eorum, quædam narrantur historiæ: B de quibus in Regnorum libro dicitur, *Nonne ecce hæc scripta sunt in libro Verborum Dierum regum Juda?* Quæ utique in nostris codicibus non habentur. Hoc primum sciendum, quod apud Hebræos, Paralipomenon liber unus sit: et apud illos, [h] vocetur [*Al.* vocatus] DABRE JAMIM, id est, *Verba Dierum:* qui propter magnitudinem, apud nos divisus est, quod nonnulli etiam in Bruto, Ciceronis dia-

[a] Diximus in præfixa huic tomo præfatione, nihil præterea aliud e reliquis Hieronymi interpr. ex Græco, post Jobum ac Psalterium, quæ dudum recensuimus, e veteri Testamento superesse, quam in librum Paralipomenon Præfationem hanc ipsam, et quod pone sequitur, Fragmentum alterius in libros Salomonis, deperditis jamdiu olim ipsorummet librorum versionibus in tanta illa ejus Operis jactura et clade. Videsis porro quæ ibi nos hac de re disputamus.

C [b] Iisdem haud multo post suam ex Hebr. Versionem Ezræ nuncupavit: nec tamen, quod mirari subit, hujus verbo tenus meminit in ea epist. Sunt autem et mss. aliquot codices, qui hunc Prologum non Latinæ ex Gr. Hexaplari textu Interpretationi, sed alteri τῶν Paralipomenon libro Hebraica veritate converso præfigunt: quin etiam in uno, quem Martian. laudat, B. M. Deauratæ notatum ab sciolo librario est: *Iste Prologus, scilicet, Eusebius,* etc., *non debet esse in hoc loco; sed debet legi et scribi in principio secundi libri.* Quod oppido falsum esse, ex toto contextu liquet.

[c] Ms. Bibliorum codex beatæ Mariæ Deauratæ, cujus nonnulla in superioribus prologis attuli, istud habet scholion positum ab eodem librario, si bene memini, qui exemplar descripsit: *Iste Prologus, scilicet, Eusebius,* etc., *non debet esse in hoc loco; sed debet legi et scribi in principio secundi libri.* Falsus est tamen scriptor hujus annotationis, quia hic prologus pertinet ad translationem Latinam, quam Hieronymus edidit juxta Septuaginta, additis obelis et asteriscis; non ad secundum librum Paralipomenon, ex fonte Hebraico Latine conversum: ad cujus tamen frontem habetur descriptus in ms. Bibliorum codice eminentissimi card. de Bonzio. MART.

[d] Ita mss. omnes, excepto Carcassonensi, qui legit *magistram,* pro *magistrum.* MART.

[e] Quamplures mss. codices, *legis quondam auctore,* vel *auctorem.* San-Germanensem n. 4 et Tolosanum monasterii B. Mariæ Deauratæ secuti sumus. Unus e monasterio nostro Narbonensi legit cum editis, *legis quemdam doctorem.* MART.

— Martian. τὸ *librum* reticuit, quod nomen, et præferunt plerique omnes editi, et revera aut ab ipso additum Hieronymo est, aut certe scriptum *Paralipomena.* Pro eo etiam quod sequitur, *quondam doctorem,* retineri malim cum antea editis *quemdam.* Video tamen cur adverbium illud probarit Martian. magis. Scilicet post Morinum existimavit, Hebr. illum, quo præceptore Hieronymus usus est, et lib. II Commentarior. in Epistol. ad Galatas cap. II laudat, fuisse ex Hebræo Christianum. Quam opinionem ex eodem illo testimonio derivatam, longius ab omni veritatis specie abesse, ostendimus in S. Doctoris Vita.

[f] Non videtur Hieronymus suo ipse sensu, sed ex concepta eorum, quos compellat, et quæ passim obtinebat, opinione loqui: certe θεοπνεύστους LXX Interpretes exstitisse, alibi totis fere paginis suorum operum pernegat: tametsi hic iterum in Præfationis fine *Spiritus sancti auctoritatem,* iisdem non defuisse subinferat.

[g] Atque hic frustra Auctor videtur ad allegoricum sensum consurgere, cum quæ Paralipomenon libris non habentur, ac vult tamen ex iis laudari, oblique sub interpretatione ac figura excipit. Id, inquit cl. D Huetius, si recipimus, sane omnia reperientur in omnibus, et magna figmentis hominum fenestra patefiet.

[h] In Canone Memmiano prima manu hæc verba corrupte legebantur, *Jaomim,* et *Jadomim:* quod emendator aliquis mutavit in *Ajomim.* Consule superiorem prologum Galeatum præfixum libris Samuelis et Malachim. MART.

logo, faciunt, ut eum in tres partes secent, cum [a] unus a suo auctore sit editus. Deinde etiam illud attendendum, quod frequenter nomina, non vocabula hominum, sed rerum, ut dixi, significantias sonent [*Al.* sonant]. Ad extremum, quod omnis eruditio Scripturarum in hoc libro [*Al. tac.* libro] continetur: et historiæ vel quæ [*Al.* quæ vel] prætermissæ sunt in suis locis, vel perstrictæ leviter, hic per quædam verborum compendia explicentur. Orationum itaque vestrarum adjutus auxilio, misi librum benevolis placiturum: tamen invidis displiciturum esse non ambigo. [b] Optima enim quæque, ut ait Plinius, malunt contemnere [c] et invidere plerique, quam A discere. Si quis in hac interpretatione voluerit aliquid reprehendere, interroget Hebræos, suam conscientiam recolat, videat ordinem textumque sermonis, et tunc nostro labori, si potuerit, detrahat. Ubicumque ergo asteriscos, id est, stellas ⁜ radiare in hoc volumine videritis, ibi sciatis de [d] Hebræo additum quod in Latinis codicibus non habetur. Ubi vero obelus, transversa scilicet virga ÷, præposita est, illic signatur quid Septuaginta Interpretes addiderint, vel ob decoris gratiam, vel ob Spiritus sancti auctoritatem, licet in Hebræis voluminibus non legatur.

[a] Libro II de Divination. cap. 1, *Ita tres erunt de Oratore, quartus Brutus, quintus Orator.*

[b] Eadem inculcat præfatione in librum Psalmorum juxta Septuaginta: ubi nos legere poteramus, *contemnere et invidere*, ut hoc loco restituimus, moniti uno codice Silvæ majoris, et altero monasterii nostri Narbonensis. MART.

[c] Diximus de hac Plinii sententia superius ad Prologum in librum Psalmorum, atque alibi: quibus in locis ex hoc ipso testimonio veram lectionem restituendam ostendimus. In plerisque autem editis verbum *invidere* desideratur.

[d] Testatus ipse est sub Prologi initium S. Pater, *cum legis Doctore, qui apud Hebræos admirationi habebatur*, hunc se librum *contulisse a vertice, ut aiunt, usque ad extremum unguem;* erat enim non in Latinis modo, sed et in Græcis ipsis codicibus adeo vitiosus, ut *non tam Hebræa, quam Barbara quædam et Sarmatica nomina congesta* habere videretur. Ex B quo fit etiam illud verosimillimum, ea quæ sub asteriscis *de Hebræo addita* hic memorat, ex ipsius archetypi fide ac proprie verbis fuisse in Latinum conversa: quæ peculiaris in hoc transferendo Libro fuerit S. Interpretis diligentia. In reliquis enim tum hi qui supersunt, tum aliis hujusce Versionis e Græco, qui interciderunt, haud puto, tantum curæ adhibuit ac studii; sed quemadmodum in Hexaplari proposito sibi textu sub asteriscis Gr. fuerant ab origine suffecta, eadem ille in Latinum refudit; hoc scilicet unum sibi tum temporis negotii dederat, ut ex Græc. non ex Hebr. Scripturas interpretaretur. Videsis præfixam huic tomo Præfationem.

[a] PRÆFATIO HIERONYMI
IN LIBROS SALOMONIS JUXTA LXX INTERPRETES.

Tres libros Salomonis, id est, Proverbia, Ecclesiasten, Canticum Canticorum, veteri Septuaginta Interpretum auctoritati reddidi, vel antepositis lineis, ÷ superflua quæque designans, vel stellis ⁜ [b] titulo prænotatis, ea quæ minus habebantur, interserens: quo plenius, [c] o Paula et Eustochium, cognoscatis quid in libris nostris minus sit, quid redundet. Nec non etiam illa, quæ imperiti Translatores male in linguam nostram de Græco sermone verterant, C oblitterans et antiquans, curiosissima veritate correxi. Et ubi præpostero ordine atque perverso, sententiarum fuerat lumen ereptum, suis locis restituens, feci intelligi quod latebat. Porro in eo libro, qui a plerisque Sapientia Salomonis inscribitur, et in Ecclesiastico, quem esse Jesu filii Sirach, nullus ignorat, calamo temperavi: tantummodo Canonicas Scripturas vobis emendare desiderans, et studium meum certis, magis quam dubiis commendare [d].

[a] Exstat in Bibliis editis cum Glossa ordinaria. Titulum vero ad hunc Martianæus modum concinnavit. Nobis Præfationis quoddam fragmentum magis videtur, atque illud quidem non uno in loco aliis verbis interpolatum, ut Hieronymi elegantissimum ingenium et gustum subinde non referat.

[b] Scripserit S. Pater, *vel stellulis prænotatis*, aut quid simile, ex quo vocem *titulo*, quæ hic nihil est, non nemo librarius excuderit. Confer superiores Prologos, in quibus hoc ipsum de asteriscis monetur.

[c] Insigni fraude ac temeritate Paulam et Eustochium tulit e medio hujus prologi scriptor codicis Corbeiensis num. 14 in bibliotheca San-Germanensi: non enim legi voluit, *o Paula et Eustochium;* sed, *o fratres dilectissimi.* Eadem quoque librariorum invidia sanctissimam matrem cum filia virgine supra e prologo in Jobum exsulare diximus. Quæ animorum ægritudo vetustissima sane dignoscitur: nam tempore Hieronymi ipsius ægre ferebant non pauci, quod ad mulieres de rebus sacris scriberet. Quare ad Principiam virginem aiebat: *Scio me, Principia in Christo filia, a plerisque reprehendi, quod interdum scribam ad mulieres, et fragiliorem sexum maribus præferam: et idcirco debeo primum obtrectatoribus meis respondere.* Et paulo post: *Si doceri a femina non fuit turpe Apostolo; mihi quare turpe sit, post viros* D *docere et feminas?* etc. MART.

—Pro nominibus, *Paula et Eustochium*, vetus Corbeiensis ms., Martianæo teste, præfert *fratres dilectissimi.* Quod ut minime genuinum putem, dubium tamen de vulgata ipsa inscriptione sanctarum feminarum movet: scimus enim et sæpe alias, pro librariorum lubitu, varia supponi in hisce Prologis nomina. Atque, ut semel dicam quod sentio, olet sæpe mihi librarias manus hic Prologus: nec sane videtur, ut quædam exemplo notem, e Hieronymiano profectum calamo illud, *curiosissima veritate correxi*, et paulo post, *feci intelligi*, atque alia his paria, quæ in perexiguo dictato notari Criticorum filiis possunt.

[d] Hic explicit prologus in supradicto codice Cor-

APPENDIX

AD SECUNDAM PARTEM

DIV. BIBLIOTHECÆ S. HIERONYMI,

COMPLECTENS

LIBROS SAPIENTIÆ, ECCLESIASTICI, MACHABÆORUM,

Ad totius Scripturæ complementum ex Vulg. edit. huc adscitos.

INCIPIT LIBER SAPIENTIÆ.

CAPUT PRIMUM.

Diligite justitiam, qui judicatis terram. Sentite de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quærite illum.

Quoniam invenitur ab his qui non tentant illum: apparet autem eis qui fidem habent in illum.

Perversæ enim cogitationes separant a Deo: probata autem virtus corripit insipientes.

Quoniam in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.

Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, et corripietur a superveniente iniquitate.

Benignus est enim spiritus sapientiæ, et non liberabit maledicum a labiis suis. Quoniam renum illius testis est Deus, et cordis illius scrutator est verus, et linguæ ejus auditor.

Quoniam spiritus Domini replevit orbem terrarum: et [a] hoc, quod continet omnia, scientiam habet vocis.

Propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere, nec præteriet illum corripiens judicium.

In cogitationibus enim impii interrogatio erit: sermonum autem illius auditio ad Deum veniet, ad correptionem iniquitatum illius.

Quoniam auris zeli audit omnia, et tumultus murmurationum non abscondetur.

Custodite ergo vos a murmuratione, quæ nihil prodest, et a detractione parcite linguæ, quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit: os autem, quod mentitur, occidit animam.

Nolite zelare mortem in errore vitæ vestræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuum vestrarum.

Quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione [b] vivorum.

Creavit enim, ut essent omnia: et sanabiles fecit nationes orbis terrarum: et non est in illis medicamentum exterminii, nec inferorum regnum in terra.

Justitia enim perpetua est, et immortalis.

Impii autem manibus et verbis accersierunt illam: et æstimantes illam amicam, defluxerunt, et sponsiones posuerunt ad illam: quoniam digni sunt qui sint ex parte illius.

CAPUT II.

Dixerunt enim cogitantes apud se non recte: Exiguum, et cum tædio est tempus vitæ nostræ, et non est refrigerium in fine hominis, et non est qui agnitus sit reversus ab inferis.

Quia ex nihilo nati sumus, et post hoc erimus tamquam non fuerimus: quoniam fumus flatus est in naribus nostris: et sermo scintilla ad commovendum cor nostrum.

Qua exstincta, cinis erit corpus nostrum, et spiritus diffundetur tamquam mollis aer, et transibit vita nostra tamquam vestigium nubis, et sicut nebula dissolvetur, quæ fugata est a radiis solis, et a calore illius aggravata.

Et nomen nostrum oblivionem accipiet per tempus, et nemo memoriam habebit operum nostrorum.

Umbræ enim transitus est tempus nostrum, et non est reversio finis nostri: quoniam consignata est, et nemo revertitur.

Venite ergo, et fruamur bonis quæ sunt, et utamur creatura tamquam in juventute celeriter.

Vino pretioso et unguentis nos impleamus: et non prætereat nos flos temporis.

Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra.

Nemo nostrum exsors sit luxuriæ nostræ, ubique relinquamus signa lætitiæ: quoniam hæc est pars nostra, et hæc est sors.

Opprimamus pauperem justum, et non parcamus viduæ, nec veterani revereamur canos multi temporis.

Sit autem fortitudo nostra lex justitiæ: quod enim infirmum est, inutile invenitur.

Circumveniamus ergo justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et improperat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ.

---

beiensi, in aliis vero addita sunt isthæc: *Ideo et de Græco, et de Hebræo Præfatiuncula utraque in hoc libro præmissa est: quia nonnulla de Græco ob illuminationem sensus, et legentis ædificationem, vel inserta Hebraicæ translationi, vel extrinsecus juncta sunt. Et idcirco qui legis, semper peregrini memento.* Non Hieronymi sunt verba hæc, sed ejus qui in Hebraicam S. Doctoris translationem nonnulla induxit ex editione LXX Interpretum. Qui enim fieri potuit, ut Hieronymus utramque suam præfatiunculam in libros Salomonis præmitteret, et nonnulla translationi suæ Hebraicæ insereret; cum nulla adhuc esset ejus præfatio aut translatio de Hebræo? Nemo virorum est, qui nesciat aliquot annis editam fuisse versionem Latinam juxta LXX Interpretes cum Hieronymi præfatiunculis, antequam e fontibus Hebræis aliam translationem vir sanctus nobis edidisset. Mera ideo est impostura dicere in præfatione præsenti, quam præmisit translationi suæ juxta LXX Interpretes, utramque præfatiunculam fuisse ab eo præmissam; quia posterior *de Hebræo* nondum exstabat, sicut nec Hebraica translatio. MART.

[a] Quod est in Græco neutrius generis, πνεῦμα, in Latino masculino est, *spiritus*: debueratque pronomen τοῦτο, quod ad πνεῦμα refertur, hic in Latinum cohærenter verti per *hoc*.

[b] Haud recte alii libri *virorum* legunt: Græco ζώντων contradicente.

Promittit scientiam Dei habere, et filium Dei se nominat.

Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum.

Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et immutatæ sunt viæ ejus.

Tamquam nugaces æstimati sumus ab illo, et abstinet se a viis nostris tamquam ab immunditiis, et præfert novissima justorum, et gloriatur patrem se habere Deum.

Videamus ergo si sermones illius veri sint, et tentemus quæ ventura sunt illi, et sciemus quæ erunt novissima illius.

Si enim est verus filius Dei, suscipiet illum, et liberabit eum de manibus contrariorum.

Contumelia et tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, et probemus patientiam illius.

Morte turpissima condemnemus eum : erit enim ei respectus ex sermonibus illius.

Hæc cogitaverunt, et erraverunt : excæcavit enim illos malitia eorum.

Et nescierunt Sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt justitiæ, nec judicaverunt honorem animarum sanctarum.

Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, et ad imaginem similitudinis suæ fecit illum.

Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum.

Imitantur autem illum qui sunt ex parte illius.

CAPUT III.

Justorum autem animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis.

Visi sunt oculis insipientium mori : et æstimata est afflictio exitus illorum.

Et quod a nobis est iter, exterminium : illi autem sunt in pace.

Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est.

In paucis vexati, in multis bene disponentur : quoniam Deus tentavit eos, et invenit illos dignos se.

Tamquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos, et in tempore erit respectus illorum.

Fulgebunt justi, et tamquam scintillæ in arundineto discurrent.

Judicabunt nationes, et dominabuntur populis, et regnabit Dominus illorum in perpetuum.

Qui confidunt in illo, intelligent veritatem : et fideles in dilectione acquiescent illi : quoniam donum et pax est electis ejus.

Impii autem secundum quæ cogitaverunt, correptionem habebunt : qui neglexerunt justum, et a Domino recesserunt.

Sapientiam enim, et disciplinam qui abjicit, infelix est : et vacua est spes illorum, et labores sine fructu, et inutilia opera eorum.

Mulieres eorum insensatæ sunt, et nequissimi filii eorum.

Maledicta creatura eorum, quoniam felix est sterilis : et incoinquinata, quæ nescivit thorum in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarum.

Et spado, qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitavit adversus Deum nequissima : dabitur enim illi fidei donum electum, et sors in templo Dei acceptissima.

Bonorum enim laborum gloriosus est fructus, et quæ non concidat radix sapientiæ.

A Filii autem adulterorum in consummatione erunt, et ab iniquo thoro semen exterminabitur.

Et si quidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, et sine honore erit novissima senectus illorum.

Et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, nec in die agnitionis allocutionem.

Nationis enim iniquæ diræ sunt consummationes.

CAPUT IV.

O quam pulchra est casta generatio cum claritate ! immortalis est enim memoria illius : quoniam et apud Deum nota est, et apud homines.

Cum præsens est, imitantur illam : et desiderant eam cum se eduxerit, et in perpetuum coronata triumphat incoinquinatorum certaminum præmium vincens.

Multigena autem impiorum multitudo non erit utilis, et spuria [a] vitulamina non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt.

B Et si in ramis in tempore germinaverint, infirmiter posita a vento commovebuntur, et a nimietate ventorum eradicabuntur.

Confringentur enim rami [b] inconsummati, et fructus illorum inutiles, et acerbi ad manducandum, et ad nihilum apti.

Ex iniquis enim somnis filii, qui nascuntur, testes sunt nequitiæ adversus parentes in interrogatione sua.

Justus autem si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit.

Senectus enim venerabilis est non diuturna, neque annorum numero computata : cani autem sunt sensus hominis.

Et ætas senectutis vita immaculata.

Placens Deo factus est dilectus, et vivens inter peccatores translatus est.

Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius.

Fascinatio enim nugacitatis obscurat bona, et inconstantia concupiscentiæ transvertit sensum sine malitia. C

Consummatus in brevi explevit tempora multa.

Placita enim erat Deo anima illius : propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum : populi autem videntes, et non intelligentes, nec ponentes in præcordiis talia.

Quoniam gratia Dei, et misericordia est in sanctos ejus, et respectus in electos illius.

Condemnat autem justus mortuus vivos impios, et juventus celerius consummata, longam vitam injusti.

Videbunt enim finem sapientis, et non intelligent quid cogitaverit de illo Deus, et quare munierit illum Dominus.

Videbunt, et contemnent eum : illos autem Dominus irridebit.

Et erunt post hæc decidentes sine honore, et in contumelia inter mortuos in perpetuum : quoniam disrumpet illos inflatos sine voce, et commovebit illos a fundamentis, et usque ad supremum desolabuntur : et
D erunt gementes, et memoria illorum peribit.

Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, et traducent illos ex adverso iniquitates ipsorum.

CAPUT V.

Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, et qui abstulerunt labores eorum.

Videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatæ salutis.

[a] Augustinus de Doctrina Christiana l. II, c. 12, n. 18 : *Hinc est etiam illud, quoniam* μόσχος (Edit. perperam κόχος) *Græce* vitulus *dicitur,* μοσχεύματα *quidam non intellexerunt esse* plantationes, *et* vitulamina *interpretati sunt : qui error tam multos codices præoccupavit, ut vix inveniatur aliter scriptum, et tamen sententia manifestissima est, quia clarescit consequentibus verbis : Namque* adulterinæ plantationes non dabunt radices alias, *convenientius dicitur, quam* vitulamina, *quæ pedibus in terra gradiuntur, et non hærent radicibus.*

[b] Editi alii libri perperam *consummati :* contra Gr. ἀτελέστατοι.

Dicentes intra se, pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum et in similitudinem improperii.

Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore.

Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est.

Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol intelligentiæ non est ortus nobis.

Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus.

Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis?

Transierunt omnia illa tamquam umbra, et tamquam nuntius percurrens.

Et tamquam navis, quæ pertransit fluctuantem aquam: cujus cum præterierit, non est vestigium invenire neque semitam carinæ illius in fluctibus:

Aut tamquam avis, quæ transvolat in aere, cujus nullum invenitur argumentum itineris, sed tantum sonitus alarum verberans levem ventum: et scindens per vim itineris aerem: commotis alis transvolavit, et post hoc nullum signum invenitur itineris illius:

Aut tamquam sagitta emissa in locum destinatum, divisus aer continuo in se reclusus est, ut ignoretur transitus illius.

Sic et nos nati continuo desivimus esse: et virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere: in malignitate autem nostra consumpti sumus.

Talia dixerunt in inferno hi, qui peccaverunt.

Quoniam spes impii tamquam lanugo est, quæ a vento tollitur, et tamquam spuma gracilis, quæ a procella dispergitur: et tamquam fumus, qui a vento diffusus est: et tamquam memoria hospitis unius diei prætereuntis.

Justi autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum, et cogitatio illorum apud Altissimum.

Ideo accipient regnum decoris, et diadema speciei de manu Domini: quoniam dextera sua teget eos, et brachio sancto suo defendet illos.

Accipiet armaturam zelus illius, et armabit creaturam ad ultionem inimicorum.

Induet pro thorace justitiam, et accipiet pro galea judicium certum.

Sumet scutum inexpugnabile æquitatem.

Acuet autem duram iram in lanceam, et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.

Ibunt directæ emissiones fulgurum, et tamquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur, et ad certum locum insilient.

Et a petrosa ira plenæ mittentur grandines, excandescet in illos aqua maris, et flumina concurrent duriter.

Contra illos stabit spiritus virtutis, et tamquam turbo venti dividet illos: et ad eremum perducet omnem terram iniquitas illorum, et malignitas evertet sedes potentium.

CAPUT VI.

Melior est sapientia quam vires: et vir prudens quam fortis.

Audite ergo, reges, et intelligite, discite, judices finium terræ.

Præbete aures, vos, qui continetis multitudines, et placetis vobis in turbis nationum.

Quoniam data est a Domino potestas vobis, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur.

Quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte judicastis, nec custodistis legem [Al. leges] justitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis.

Horrende et cito apparebit vobis: quoniam judicium durissimum his, qui præsunt, fiet.

Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.

Non enim subtrahet personam cujusquam Deus,

A nec verebitur magnitudinem cujusquam: quoniam pusillum et magnum ipse fecit, et æqualiter cura est illi de omnibus.

Fortioribus autem fortior instat cruciatio.

Ad vos ergo, reges, sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam, et non excidatis.

Qui enim custodierint justa juste, justificabuntur: et qui didicerint ista, invenient quid respondeant.

Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, et habebitis disciplinam.

Clara est, et quæ numquam marcescit sapientia, et facile videtur ab his qui diligunt eam, et invenitur ab his qui quærunt illam.

Præoccupat qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat.

Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit: assidentem enim illam foribus suis inveniet.

Cogitare ergo de illa, sensus est consummatus; et qui vigilaverit propter illam, cito securus erit.

B Quoniam dignos se ipsa circuit quærens, et in viis ostendit se illis hilariter, et in omni providentia occurrit illis.

Initium enim illius verissima est disciplinæ concupiscentia.

Cura ergo disciplinæ, dilectio est: et dilectio, custodia legum illius est; custoditio autem legum, consummatio incorruptionis est.

Incorruptio autem facit esse proximum Deo:

Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum perpetuum.

Si ergo delectamini sedibus, et sceptris, o reges populi, diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis.

Diligite lumen sapientiæ, omnes qui præestis populis.

Quid est autem sapientia, et quemadmodum facta sit referam: et non abscondam a vobis sacramenta Dei, sed ab initio nativitatis investigabo, et ponam in lucem scientiam illius, et non præteribo veritatem.

Neque cum invidia tabescente iter habebo: quoniam talis homo non erit particeps sapientiæ.

C Multitudo autem sapientium sanitas est orbis terrarum: et rex sapiens stabilimentum populi est.

Ergo accipite disciplinam per sermones meos, et proderit vobis.

CAPUT VII.

Sum quidem et ego mortalis homo, similis omnibus, et ex genere terreni illius, qui prior factus est, et in ventre matris figuratus sum caro.

Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine hominis, et delectamento somni conveniente.

Et ego natus accepi communem aerem, et in similiter factam decidi terram, et primam vocem similem omnibus emisi plorans.

In involumentis nutritus sum, et curis magnis.

Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium.

Unus ergo introitus est omnibus ad vitam, et similis exitus.

Propter hoc optavi, et datus est mihi sensus: et
D invocavi, et venit in me spiritus sapientiæ.

Et præposui illam regnis et sedibus, et divitias nihil esse duxi in comparatione illius.

Nec comparavi illi lapidem pretiosum: quoniam omne aurum in comparatione illius, arena est exigua, et tamquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius.

Super salutem et speciem dilexi illam, et proposui pro luce habere illam: quoniam inexstinguibile est lumen illius.

Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, et innumerabilis honestas per manus illius.

Et lætatus sum in omnibus: quoniam antecedebat me ista sapientia: et ignorabam quoniam horum omnium mater est.

Quam sine fictione didici, et sine invidia communico, et honestatem illius non abscondo.

Infinitus enim thesaurus est hominibus, quo qui usi

sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei, propter disciplinæ dona commendati.

Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia, et præsumere digna horum, quæ mihi dantur : quoniam ipse sapientiæ dux est, et sapientium emendator.

In manu enim illius et nos, et sermones nostri, et omnis sapientia, et operum scientia et disciplina.

Ipse enim dedit mihi horum quæ sunt, scientiam veram : ut sciam dispositionem orbis terrarum et virtutes elementorum.

Initium, et consummationem, et medietatem temporum, vicissitudinum permutationes, et commutationes temporum.

Anni cursus, et stellarum dispositiones.

Naturas animalium, et iras bestiarum, vim ventorum, et cogitationes hominum, differentias virgultorum, et virtutes radicum.

Et quæcumque sunt absconsa et improvisa, didici : omnium enim artifex docuit me sapientia.

B *Est enim in illa spiritus intelligentiæ, sanctus, unicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis, incoinquinatus, certus, suavis, amans bonum, acutus, quem nihil vetat, benefaciens,*

Humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, et qui capiat omnes spiritus, intelligibilis, mundus, subtilis.

Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia : attingit autem ubique propter suam munditiam.

Vapor est enim virtutis Dei, et emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera : et ideo nihil inquinatum in eam incurrit.

Candor est enim lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius.

Et cum sit una, omnia potest : et in se permanens omnia innovat, et per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei et prophetas constituit.

Neminem enim diligit Deus, nisi eum, qui cum sapientia inhabitat.

C *Est enim hæc speciosior sole, et super omnem dispositionem stellarum, luci comparata invenitur prior.*

Illi enim succedit nox : sapientiam autem non vincit malitia.

CAPUT VIII.

Attingit ergo a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.

Hanc amavi, et exquisivi a juventute mea, et quæsivi sponsam mihi eam assumere, et amator factus sum formæ illius.

Generositatem illius glorificat, contubernium habens Dei : sed et [Al. tac. *et*] *omnium Dominus dilexit illam.*

Doctrix enim est disciplinæ Dei, et electrix operum illius.

Et si divitiæ appetuntur in vita, quid sapientia locupletius, quæ operatur omnia?

Si autem sensus operatur : quis horum, quæ sunt, magis quam illa est artifex?

D *Et si justitiam quis diligit : labores hujus magnas habent virtutes : sobrietatem enim, et prudentiam docet, et justitiam, et* [a] *virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus.*

Et si multitudinem scientiæ desiderat quis, scit præterita, et de futuris æstimat : scit versutias sermonum, et dissolutiones argumentorum : signa et monstra scit, antequam fiant, et eventus temporum et sæculorum.

Proposui ergo hanc adducere mihi ad convivendum : sciens quoniam mecum communicabit de bonis, et erit allocutio cogitationis et tædii mei.

Habebo propter hanc claritatem ad turbas, et honorem apud seniores juvenis.

Et acutus inveniar in judicio, et in conspectu potentium admirabilis ero, et facies principum mirabuntur me.

Tacentem me sustinebunt, et loquentem me respicient, et sermocinante me plura, manus ori suo imponent.

Præterea habebo per hanc, immortalitatem : et memoriam æternam his, qui post me futuri sunt, relinquam.

Disponam populos : et nationes mihi erunt subditæ.

Timebunt me audientes reges horrendi : in multitudine videbor bonus, et in bello fortis.

Intrans in domum meam, conquiescam cum illa : non enim habet amaritudinem conversatio illius, nec tædium convictus illius, sed lætitiam et gaudium.

Hæc cogitans apud me, et commemorans in corde meo : quoniam immortalitas est in cognatione sapientiæ,

Et in amicitia illius delectatio bona, et in operibus manuum illius honestas sine defectione, et in certamine loquelæ illius sapientia, et præclaritas in communicatione sermonum ipsius : circuibam quærens, ut mihi illam assumerem.

Puer autem eram ingeniosus, et sortitus sum animam bonam.

Et cum essem magis bonus, veni ad corpus [b] *incoinquinatum.*

Et ut scivi, quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, et hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum : adii Dominum, et deprecatus sum illum, et dixi ex totis præcordiis meis.

CAPUT IX.

Deus patrum meorum, et Domine misericordiæ, qui fecisti omnia verbo tuo.

Et sapientia tua constituisti hominem, ut dominaretur creaturæ, quæ a te facta est.

Ut disponat orbem terrarum in æquitate et justitia, et in directione cordis judicium judicet :

Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, et noli me reprobare a pueris tuis.

Quoniam servus tuus sum ego, et filius ancillæ tuæ : homo infirmus, et exigui temporis, et minor ad intellectum judicii et legum.

Nam et si quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur.

Tu elegisti me regem populo tuo, et judicem filiorum tuorum, et filiarum.

Et dixisti me ædificare templum in monte sancto tuo, et in civitate habitationis tuæ altare, similitudinem tabernaculi sancti tui, quod præparasti ab initio.

Et tecum sapientia tua, quæ novit opera tua, quæ et affuit tunc cum orbem terrarum faceres, et sciebat quid esset placitum oculis tuis, et quid directum in præceptis tuis.

Mitte illam de cœlis sanctis tuis, et a sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit, et mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te.

Scit enim illa omnia, et intelligit, et deducet me in operibus meis sobrie, et custodiet me in sua potentia.

Et erunt accepta opera mea, et disponam populum tuum juste, et ero dignus sedium patris mei.

Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus?

Cogitationes enim mortalium timidæ, et incertæ providentiæ nostræ.

Corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.

Et difficile æstimamus, quæ in terra sunt : et quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore. Quæ autem in cœlis sunt quis investigabit?

Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris spiritum sanctum tuum de altissimis;

Et sic correctæ sint semitæ eorum, qui sunt in terris, et quæ tibi placent, didicerint homines?

[a] Alii editi libri, *veritatem*, longius a Græco ἀνδρίαν.

[b] Perperam Hentenii codices *coinquinatum*.

Nam per sapientiam sanati sunt quicumque placuerunt tibi, Domine, a principio.

CAPUT X.

Hæc illum, qui primus formatus est a Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit.

Et eduxit illum a delicto suo, et dedit illi virtutem continendi omnia.

Ab hac ut recessit injustus in ira sua, per iram homicidii fraterni deperiit.

Propter quem, cum aqua deleret terram, sanavit iterum sapientia, per contemptibile lignum justum gubernans.

Hæc et in consensu nequitiæ cum se nationes contulissent, scivit justum, et conservavit sine querela Deo, et in filii misericordia fortem custodivit.

Hæc justum a pereuntibus impiis liberavit fugientem, descendente igne in Pentapolim.

Quibus in testimonium nequitiæ fumigabunda constat deserta terra, et incerto tempore fructus habentes arbores, et incredibilis animæ memoria stans figmentum salis.

Sapientiam enim prætereuntes non tantum in hoc lapsi sunt, ut ignorarent bona, sed et insipientiæ suæ reliquerunt hominibus memoriam, ut in his, quæ peccaverunt, nec latere potuissent.

Sapientia autem hos, qui se observant, a doloribus liberavit.

Hæc profugum iræ fratris justum deduxit per vias rectas, et ostendit illi regnum Dei, et dedit illi scientiam sanctorum: honestavit illum in laboribus, et complevit labores illius.

In fraude circumvenientium illum affuit illi, et honestum fecit illum.

Custodivit illum ab inimicis, et a seductoribus tutavit illum, et certamen forte dedit illi, ut vinceret, et sciret quoniam omnium potentior est sapientia.

Hæc venditum justum non dereliquit, sed a peccatoribus liberavit eum: descenditque cum illo in foveam.

Et in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni, et potentiam adversus eos, qui eum deprimebant: et mendaces ostendit, qui maculaverunt illum, et dedit illi claritatem æternam.

Hæc populum justum, et semen sine querela, liberavit a nationibus, quæ illum deprimebant.

Intravit in animam servi Dei, et stetit contra reges horrendos in portentis et signis.

Et reddidit justis mercedem laborum suorum: et deduxit illos in via mirabili: et fuit illis in velamento diei, et in luce stellarum per noctem.

Transtulit illos per mare Rubrum, et transvexit illos per aquam nimiam.

Inimicos autem illorum demersit in mare, et ab altitudine inferorum eduxit illos.

Ideo justi tulerunt spolia impiorum.

Et decantaverunt, Domine, nomen sanctum tuum, et victricem manum tuam laudaverunt pariter.

Quoniam sapientia aperuit os mutorum, et linguas infantium fecit disertas.

CAPUT XI.

Direxit opera eorum in manibus prophetæ sancti.

Iter fecerunt per deserta, quæ non habitabantur: et in locis desertis fixerunt casas.

Steterunt contra hostes, et de inimicis se vindicaverunt.

Sitierunt, et invocaverunt te, et data est illis aqua de petra altissima, et requies sitis de lapide duro.

Per quæ enim pœnas passi sunt inimici illorum, a defectione potus sui, et in eis, cum abundarent filii Israel, lætati sunt:

Per hæc, cum illis deessent, bene cum illis actum est.

Nam pro fonte quidem sempiterni fluminis humanum sanguinem dedisti injustis.

Qui cum minuerentur in traductione infantium occisorum, dedisti illis abundantem aquam insperate.

A *Ostendens per sitim, quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, et adversarios illorum necares.*

Cum enim tentati sunt, et quidem cum misericordia disciplinam accipientes, scierunt quemadmodum cum ira judicati impii tormenta paterentur.

Hos quidem tamquam pater monens probasti: illos autem tamquam durus rex interrogans condemnasti.

Absentes enim et præsentes similiter torquebantur.

Duplex enim illos acceperat tædium, et gemitus cum memoria præteritorum.

Cum enim audirent per sua tormenta bene secum agi, commemorati sunt Dominum, admirantes in finem exitus.

Quem enim in expositione prava projectum deriserunt, in finem eventus mirati sunt, non similiter justis sitientes.

Pro cogitationibus autem insensatis iniquitatis illorum, quod quidam errantes colebant mutos serpentes, et bestias supervacuas, immisisti illis multitudinem mu-
B *torum animalium in vindictam;*

Ut scirent quia per quæ peccat quis, per hæc et torquetur.

Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quæ creavit orbem terrarum ex materia invisa, immittere illis multitudinem ursorum, aut audaces leones;

Aut novi generis ira plenas ignotas bestias, aut vaporem ignium spirantes, aut fumi odorem proferentes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes.

Quarum non solum læsura poterat illos exterminare, sed et aspectus per timorem occidere.

Sed et sine his uno spiritu poterant occidi persecutionem passi ab ipsis factis suis, et dispersi per spiritum virtutis tuæ: sed omnia in mensura, et numero, et pondere disposuisti.

Multum enim valere tibi soli supererat semper: et virtuti brachii tui quis resistet?

Quoniam tamquam momentum stateræ, sic est ante te orbis terrarum, et tamquam gutta roris antelucani, quæ descendit in terram.

C *Sed misereris omnium, quia omnia potes, et dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam.*

Diligis enim omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti: nec enim odiens aliquid constituisti, aut fecisti.

Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod a te vocatum non esset, conservaretur?

Parcis autem omnibus: quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas.

CAPUT XII.

O quam bonus, et suavis est, Domine, spiritus tuus in omnibus!

Ideoque eos, qui exerrant, partibus corripis, et de quibus peccant, admones, et alloqueris ut, relicta malitia, credant in te, Domine.

Illos enim antiquos inhabitatores terræ sanctæ tuæ, quos exhorruisti,

D *Quoniam odibilia opera tibi faciebant per medicamina et sacrificia injusta,*

Et filiorum suorum necatores, sine misericordia, et comestores viscerum hominum, et devoratores sanguinis a medio sacramento tuo.

Et auctores parentes animarum inauxiliatarum, perdere voluisti per manus parentum nostrorum.

Ut dignam perciperent peregrinationem puerorum Dei, quæ tibi omnium charior est terra.

Sed et his tamquam hominibus pepercisti, et misisti antecessores exercitus tui vespas, ut illos paulatim exterminarent.

Non quia impotens eras in bello subjicere impios justis, aut bestiis sævis, aut verbo duro simul exterminare:

Sed partibus judicans, dabas locum pœnitentiæ, non ignorans, quoniam nequam est natio eorum, et naturalis malitia ipsorum, et quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum.

Semen enim erat maledictum ab initio: nec timens aliquem, veniam dabas peccatis illorum.

Quis enim dicet tibi: Quid fecisti? aut quis stabit contra judicium tuum? aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti?

Non enim est alius Deus quam tu, cui cura est de omnibus, ut ostendas quoniam non injuste judicas judicium.

Neque rex, neque tyrannus in conspectu tuo inquirent de his, quos perdidisti.

Cum ergo sis justus, juste omnia disponis: ipsum quoque, qui non debet puniri, condemnare, exterum æstimas a tua virtute.

Virtus enim tua justitiæ initium est: et ob hoc quod omnium Dominus es, omnibus te parcere facis.

Virtutem enim ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus, et horum, qui te nesciunt, audaciam traducis.

Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate judicas, et cum magna reverentia disponis nos: subest enim tibi, cum volueris, posse.

Docuisti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet justum esse et humanum, et bonæ spei fecisti filios tuos, quoniam judicans das locum in peccatis pœnitentiæ.

Si enim inimicos servorum tuorum, et debitos morti, cum tanta cruciasti attentione, dans tempus et locum, per quæ possent mutari a malitia,

Cum quanta diligentia judicasti filios tuos, quorum parentibus juramenta et conventiones dedisti bonarum promissionum?

Cum ergo das nobis disciplinam, inimicos nostros multipliciter flagellas, ut bonitatem tuam cogitemus judicantes: et cum de nobis judicatur, speremus misericordiam tuam.

Unde et illis qui in vita sua insensate et injuste vixerunt, per hæc, quæ coluerunt, dedisti summa tormenta.

Etenim in erroris via diutius erraverunt, deos æstimantes hæc, quæ in animalibus sunt supervacua, infantium insensatorum more viventes.

Propter hoc tamquam pueris insensatis judicium in derisum dedisti.

Qui autem ludibriis et interpretationibus non sunt correcti, dignum Dei judicium experti sunt.

In quibus enim patientes indignabantur, per hæc quos putabant deos, in ipsis cum exterminarentur videntes, illum, quem olim negabant se nosse, verum Deum agnoverunt: propter quod et finis condemnationis eorum venit super illos.

CAPUT XIII.

Vani autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei: et de his, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui est, neque operibus attendentes, agnoverunt quis esset artifex.

Sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem et lunam, rectores orbis terrarum deos putaverunt.

Quorum si specie delectati, deos putaverunt: sciant quanto his dominator eorum speciosior est: speciei enim generator hæc omnia constituit.

Aut si virtutem, et opera eorum mirati sunt, intelligebant ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior est illis.

A magnitudine enim speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri.

Sed tamen adhuc in his minor est querela. Et hi enim fortasse errant, Deum quærentes et volentes invenire.

Etenim cum in operibus illius conversentur, inquirunt: et persuasum habent quoniam bona sunt quæ videntur:

Iterum autem nec his debet ignosci.

Si enim tantum potuerunt scire, ut possent æstimare sæculum: quomodo hujus Dominum non facilius invenerunt?

Infelices autem sunt, et inter mortuos spes illorum est, qui appellaverunt deos opera manuum hominum, aurum et argentum, artis inventionem, et similitudines animalium, aut lapidem inutilem opus manus antiquæ.

Aut si quis artifex faber de silva lignum rectum secuerit, et hujus docte eradat omnem corticem, et arte sua usus, diligenter fabricet vas utile in conversationem vitæ,

Reliquiis autem ejus operis, ad præparationem escæ abutatur.

Et reliquum horum, quod ad nullos usus facit, lignum curvum, et vorticibus plenum, sculpat diligenter per vacuitatem suam, et per scientiam suæ artis figuret illud, et assimilet illud imagini hominis:

Aut alicui ex animalibus illud comparet, perliniens rubrica, et rubicundum faciens fuco colorem illius, et omnem maculam, quæ in illo est, perliniens.

Et faciat ei dignam habitationem, et in pariete ponens illud, et confirmans ferro,

Ne forte cadat, prospiciens illi, sciens quoniam non potest adjuvare se: imago enim est, et opus est illi adjutorium.

Et de substantia sua, et de filiis suis, et de nuptiis votum faciens inquirit. Non erubescit loqui cum illo, qui sine anima est.

Et pro sanitate quidem infirmum deprecatur, et pro vita rogat mortuum, et in adjutorium inutilem invocat.

Et pro itinere petit ab eo, qui ambulare non potest: et de acquirendo, et de operando, et de omnium rerum eventu ponit ab eo, qui in omnibus est inutilis.

CAPUT XIV.

Iterum alius navigare cogitans, et per feros fluctus iter facere incipiens, ligno portante se, fragilius lignum invocat.

Illud enim cupiditas acquirendi excogitavit, et artifex sapientia fabricavit sua.

Tua autem, Pater, Providentia gubernat: quoniam dedisti et in mari viam, et inter fluctus semitam firmissimam.

Et [Al. tac. *et*] *ostendens quoniam potens es ex omnibus salvare, etiam si sine arte aliquis adeat mare.*

Sed ut non essent vacua sapientiæ tuæ opera: propter hoc etiam et exiguo ligno credunt homines animas suas, et transeuntes mare per ratem liberati sunt:

Sed ab initio cum perirent superbi gigantes, spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit sæculo semen nativitatis, quæ manu tua erat gubernata.

Benedictum est enim lignum, per quod fit justitia.

Per manus autem quod fit idolum, maledictum est et ipsum, et qui fecit illud: quia ille quidem operatus est: illud autem cum esset fragile, Deus cognominatus est.

Similiter autem odio sunt Deo impius, et impietas ejus.

Etenim quod factum est, cum illo, qui fecit, tormenta patietur.

Propter hoc et in idolis nationum non erit respectus: quoniam creaturæ Dei in odium factæ sunt, et in tentationem animabus hominum, et in muscipulam pedibus insipientium.

Initium enim fornicationis est exquisitio idolorum: et adinventio illorum corruptio vitæ est.

Neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum.

Supervacuitas enim hominum hæc adinvenit in orbem terrarum: et ideo brevis illorum finis est inventus.

Acerbo enim luctu dolens pater, cito sibi rapti filii fecit imaginem: et illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tamquam Deum colere cœpit, et constituit inter servos suos sacra et sacrificia.

Deinde interveniente tempore, convalescente iniqua

consuetudine, hic error tamquam lex custoditus est, et A tyrannorum imperio colebantur figmenta.

Et hos, quos in palam homines honorare non poterant, propter hoc quod longe essent, e longinquo figura eorum allata, evidentem imaginem regis, quem honorare volebant, fecerunt: ut illum, qui aberat, tamquam præsentem colerent sua sollicitudine.

Provexit autem ad horum culturam et hos, qui ignorabant, artificis eximia diligentia.

Ille enim volens placere illi, qui se assumpsit, elaboravit arte sua, ut similitudinem in melius figuraret.

Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum, qui ante tempus tamquam homo honoratus fuerat, nunc Deum æstimaverunt.

Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio: quoniam aut affectui, aut regibus deservientes homines, incommunicabile nomen lapidibus et lignis imposuerunt.

Et non suffecerat errasse eos circa Dei scientiam, sed et in magno viventes inscientiæ bello, tot et tam magna mala pacem appellant.

B

Aut enim filios suos sacrificantes, aut obscura sacrificia facientes, aut insaniæ plenas vigilias habentes,

Neque vitam, neque nuptias mundas jam custodiunt: sed alius alium per invidiam occidit, aut adulterans contristat.

Et omnia commixta sunt, sanguis, homicidium, furtum, et fictio, corruptio et infidelitas, turbatio et perjurium, tumultus bonorum:

Dei immemoratio, animarum inquinatio, nativitatis immutatio, nuptiarum inconstantia, inordinatio mœchiæ et impudicitiæ.

Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali causa est, et initium et finis.

Aut enim dum lætantur, insaniunt: aut certe vaticinantur falsa, aut vivunt injuste, aut pejerant cito.

Dum enim confidunt in idolis, quæ sine anima sunt, male jurantes noceri se non sperant.

Utraque ergo illis evenient digne, quoniam male senserunt de Deo, attendentes idolis, et juraverunt injuste, in dolo contemnentes justitiam.

C

Non enim juratorum virtus, sed peccantium pœna perambulat semper injustorum prævaricationem.

CAPUT XV.

Tu autem, Deus noster, suavis et verus es, patiens, et in misericordia disponens omnia.

Etenim si peccaverimus, tui sumus, scientes magnitudinem tuam: et si non peccaverimus, scimus quoniam apud te sumus computati.

Nosse enim te, consummata justitia est: et scire justitiam et virtutem tuam, radix est immortalitatis.

Non enim in errorem induxit nos hominum malæ artis excogitatio, nec umbra picturæ labor sine fructu, effigies sculpta per varios colores:

Cujus aspectus insensato dat concupiscentiam, et diligit mortuæ imaginis effigiem sine anima.

Malorum amatores digni sunt, qui spem habeant in talibus, et qui faciunt illos, et qui diligunt, et qui colunt.

D

Sed et figulus mollem terram premens laboriose fingit ad usus nostros unumquodque vas, et de eodem luto fingit quæ munda sunt in usum vasa, et similiter quæ his sunt contraria: horum autem vasorum quis sit usus, judex est figulus,

Et cum labore vano Deum fingit de eodem luto: ille qui paulo ante de terra factus fuerat, et post pusillum reducit se unde acceptus est, repetitus [Al. repertus] animæ debitum quam habebat.

Sed cura est illi, non quia laboraturus est, nec quoniam brevis illi vita est, sed concertatur aurificibus et argentariis: sed et ærarios imitatur, et gloriam præfert, quoniam res supervacuas fingit.

Cinis est enim cor ejus, et terra supervacua spes illius, et luto vilior vita ejus.

Quoniam ignoravit qui se finxit, et qui inspiravit illi animam, quæ operatur, et qui insufflavit ei spiritum vitalem.

Sed et æstimaverunt lusum esse vitam nostram, et conversationem vitæ compositam ad lucrum, et oportere undecumque etiam ex malo acquirere.

Hic enim scit se super omnes delinquere, qui ex terræ materia fragilia vasa et sculptilia fingit.

Omnes enim insipientes, et infelices supra modum animæ superbi, sunt inimici populi tui, et imperantes illi.

Quoniam omnia idola nationum deos æstimaverunt, quibus neque oculorum usus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractandum, sed et pedes eorum pigri ad ambulandum.

Homo enim fecit illos: et qui spiritum mutuatus est, is finxit illos. Nemo enim sibi similem homo poterit Deum fingere.

Cum enim sit mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior enim est ipse, his, quos colit, quia ipse quidem vixit, cum esset mortalis, illi autem numquam.

Sed et animalia miserrima colunt: insensata enim comparata his, illis sunt deteriora.

Sed nec aspectu aliquis ex his animalibus bona potest conspicere. Effugerunt autem Dei laudem et benedictionem ejus.

CAPUT XVI.

Propter hæc, et per his similia passi sunt digne tormenta, et per multitudinem bestiarum exterminati sunt.

Pro quibus tormentis bene disposuisti populum tuum, quibus dedisti concupiscentiam delectamenti sui novum saporem, escam parans eis ortygometram.

Ut illi quidem concupiscentes escam propter ea, quæ illis ostensa et missa sunt, etiam a necessaria concupiscentia averterentur. Hi autem in brevi inopes facti, novam gustaverunt escam.

Oportebat enim illis sine excusatione quidem supervenire interitum exercentibus tyrannidem: his autem tantum ostendere quemadmodum inimici eorum exterminabantur.

Etenim cum illis supervenit sæva bestiarum ira, morsibus perversorum colubrorum exterminabantur.

Sed non in perpetuum ira tua permansit, sed ad correptionem in brevi turbati sunt, signum habentes salutis ad commemorationem mandati legis tuæ.

Qui enim conversus est, non per hoc, quod videbat, sanabatur, sed per te omnium salvatorem.

In hoc autem ostendisti inimicis nostris quia tu es, qui liberas ab omni malo.

Illos enim locustarum, et muscarum occiderunt morsus, et non est inventa sanitas animæ illorum: quia digni erant ab hujusmodi exterminari.

Filios autem tuos, nec draconum venenatorum vicerunt dentes: misericordia enim tua adveniens sanabat illos.

In memoria enim sermonum tuorum examinabantur, et velociter salvabantur, ne in altam incidentes oblivionem, non possent tuo uti adjutorio.

Etenim neque herba, neque malagma sanavit eos, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia.

Tu es enim, Domine, qui vitæ et mortis habes potestatem, et deducis ad portas mortis, et reducis.

Homo autem occidit quidem per malitiam, et cum exierit spiritus, non revertetur, nec revocabit animam, quæ recepta est.

Sed tuam manum effugere impossibile est.

Negantes enim te nosse impii, per fortitudinem brachii tui flagellati sunt: novis aquis, et grandinibus, et pluviis persecutionem passi, et per ignem consumpti.

Quod enim mirabile erat, in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat: vindex est enim orbis justorum.

Quodam enim tempore mansuetabatur ignis, ne comburerentur quæ ad impios missa erant animalia: sed ut ipsi videntes scirent, quoniam Dei judicio patiuntur persecutionem.

Et quodam tempore in aqua supra virtutem ignis

exardescebat undique, ut iniquæ terræ nationem exterminaret.

Pro quibus angelorum esca nutrivisti populum tuum, et paratum panem de cœlo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem et omnis saporis suavitatem.

Substantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat: et deserviens uniuscujusque voluntati, ad quod quisque volebat, convertebatur.

Nix autem et glacies sustinebant vim ignis, et non tabescebant; ut scirent quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine et pluvia coruscans.

Hic autem iterum ut nutrirentur justi, etiam suæ virtutis oblitus est.

Creatura enim tibi Factori deserviens, exardescit in tormentum adversus injustos: et lenior fit ad benefaciendum pro his qui in te confidunt.

Propter hoc et tunc in omnia transfigurata omnium nutrici gratiæ tuæ deserviebat, ad voluntatem eorum, qui a te desiderabant.

Ut scirent filii tui, quos dilexisti, Domine, quoniam non nativitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus hos, qui in te crediderint, conservat.

Quod enim ab igne non poterat exterminari, statim ab exiguo radio solis calefactum tabescebat.

Ut notum omnibus esset, quoniam oportet prævenire solem ad benedictionem tuam, et ad ortum lucis te adorare.

Ingrati enim spes tamquam hibernalis glacies tabescet, et disperiet tamquam aqua supervacua.

CAPUT XVII.

Magna sunt enim judicia tua, Domine, et inenarrabilia verba tua: propter hoc indisciplinatæ animæ erraverunt.

Dum enim persuasum habent iniqui posse dominari nationi sanctæ, vinculis tenebrarum et longæ noctis compediti, inclusi sub tectis, fugitivi perpetuæ providentiæ jacuerunt.

Et dum putant se latere in obscuris peccatis, tenebroso oblivionis velamento dispersi sunt, paventes horrende, et cum admiratione nimia perturbati.

Neque enim quæ continebat illos spelunca, sine timore custodiebat: quoniam sonitus descendens perturbabat illos, et personæ tristes illis apparentes pavorem illis præstabant.

Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec siderum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam.

Apparebat autem illis subitaneus ignis, timore plenus: et timore perculsi illius, quæ non videbatur, faciei, æstimabant deteriora esse, quæ videbantur.

Et magicæ artis appositi erant derisus, et sapientiæ gloriæ correptio cum contumelia.

Illi enim qui promittebant timores et perturbationes expellere se ab anima languente, hi cum derisu pleni timore languebant.

Nam etsi nihil illos ex monstris perturbabat, transitu animalium et serpentium sibilatione commoti, tremebundi peribant: et aerem, quem nulla ratione quis effugere posset, negantes se videre.

Cum sit enim timida nequitia, dat testimonium condemnationis: semper enim præsumit sæva perturbata conscientia.

Nihil enim est timor nisi proditio cogitationis auxiliorum.

Et dum ab intus minor est exspectatio, majorem computat inscientiam ejus causæ, de qua tormentum præstat.

Illi autem qui impotentem vere noctem, et ab infimis

A *et altissimis inferis supervenientem, eumdem somnum dormientes,*

Aliquando monstrorum exagitabantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione: subitaneus enim illis et insperatus timor supervenerat.

Deinde si quisquam ex illis decidisset, custodiebatur in carcere sine ferro reclusus.

Si enim rusticus quis erat, aut pastor, aut agri laborum operarius præoccupatus esset, ineffugibilem sustinebat necessitatem.

Una enim catena tenebrarum omnes erant colligati. Sive spiritus sibilans, aut inter spissos arborum ramos avium sonus suavis, aut vis aquæ decurrentis nimium,

Aut sonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium cursus invisus, aut mugientium valida bestiarum vox, aut resonans de altissimis montibus echo: deficientes faciebant illos præ timore.

Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, et non impeditis operibus continebatur.

B *Solis autem illis superposita erat gravis nox, imago tenebrarum, quæ superventura illis erat. Ipsi ergo sibi erant graviores tenebris.*

CAPUT XVIII.

Sanctis autem tuis maxima erat lux, et horum quidem vocem audiebant, sed figuram non videbant. Et quia non et [Al. tac. *et*] *ipsi eadem passi erant, magnificabant te.*

Et qui ante læsi erant, quia non lædebantur, gratias agebant: et ut esset differentia, donum petebant.

Propter quod ignis ardentem columnam ducem habuerunt ignotæ viæ, et solem sine læsura boni hospitii præstitisti.

Digni quidem illi carere luce, et pati carcerem tenebrarum, qui inclusos custodiebant filios tuos, per quos incipiebat incorruptum legis lumen sæculo dari.

Cum cogitarent justorum occidere infantes, et uno exposito filio, et liberato, in traductionem illorum,

C *multitudinem filiorum abstulisti, et pariter illos perdidisti in aqua valida.*

Illa enim nox ante cognita est a patribus nostris, ut vere scientes quibus juramentis crediderunt, animæquiores essent.

Suscepta est autem a populo tuo sanitas quidem justorum, injustorum autem exterminatio.

Sicut enim læsisti adversarios, sic et nos provocans magnificasti.

Absconse enim sacrificabant justi pueri bonorum, et justitiæ legem in concordia disposuerunt: similiter et bona et mala recepturos justos, patrum jam decantantes laudes.

Resonabat autem inconveniens inimicorum vox, et flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium.

Simili autem pœna servus cum Domino afflictus est, et popularis homo regi similia passus.

Similiter ergo omnes uno nomine mortis mortuos habebant innumerabiles. Nec enim ad sepeliendum viri

D *sufficiebant: quoniam uno momento, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata est.*

De omnibus enim non credentes propter [a] *veneficia, tunc vero primum cum fuit exterminium primogenitorum, spoponderunt populum Dei esse.*

Cum enim quietum silentium contineret omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet:

Omnipotens sermo tuus, [b] *Domine, exsiliens de cœlo a regalibus sedibus, durus debellator in mediam exterminii terram prosilivit.*

Gladius acutus insimulatum imperium tuum portans, et stans replevit omnia morte, et usque ad cœlum attingebat stans in terra.

[a] Perperam in aliis est libris *beneficia*. Est autem et Græce φαρμακίας.

[b] Duo isthæc verba, *Domine, exsiliens*, vetustiores editi libri non agnoscunt: sed neque in Græco sunt textu, qui tantum habet, Ὁ παντοδύναμός σου λόγος ἀπ' οὐρανῶν ἐκ θρόνων βασιλείων, κ. τ. λ.

Tunc continuo visus somniorum malorum turbaverunt illos, et timores supervenerunt insperati.

Et alius [a] *alibi projectus semivivus, propter quam moriebatur, causam demonstrabat mortis.*

Visiones enim quæ illos turbaverunt, hæc præmonebant, ne inscii, quare mala patiebantur, perirent.

Tetigit autem tunc et justos tentatio mortis, et commotio in eremo facta est multitudinis: sed non diu permansit ira tua.

Properans enim homo sine querela deprecari pro populis, proferens servitutis suæ scutum, orationem, et per incensum deprecationem allegans, restitit iræ, et finem imposuit necessitati, ostendens quoniam tuus est famulus.

Vicit autem turbas, non in virtute corporis, nec armaturæ potentia, sed verbo illum, qui se vexabat, subjecit, juramenta parentum, et testamentum commemorans.

Cum enim jam acervatim cecidissent super alterutrum mortui, interstitit, et amputavit impetum, et divisit illam, quæ ad vivos ducebat, viam.

In veste enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum: et parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, et magnificentia tua in diademate capitis illius sculpta erat.

His autem cessit qui exterminabat, et hæc extimuit; erat enim sola tentatio iræ sufficiens.

CAPUT XIX.

Impiis autem usque in novissimum sine misericordia ira [b] *supervenit. Præsciebat enim et futura illarum.*

Quoniam cum ipsi permisissent ut se educerent, et cum magna sollicitudine permisissent illos, consequebantur illos pœnitentia acti.

Adhuc enim inter manus habentes luctum, et deplorantes ad monumenta mortuorum, aliam sibi assumpserunt cogitationem inscientiæ: et quos rogantes projecerant, hos tamquam fugitivos persequebantur.

Ducebat enim illos ad hunc finem digna necessitas, et horum quæ acciderant commemorationem amittebant, ut quæ deerant tormentis, repleret punitio.

Et populus quidem tuus mirabiliter transiret, illi autem novam mortem invenirent.

Omnis enim creatura ad suum genus ab initio refigurabatur, deserviens tuis præceptis, ut pueri tui custodirentur illæsi.

Nam nubes castra eorum obumbrabat, et ex aqua, quæ ante erat, terra arida apparuit, et in mari Rubro via sine impedimento, et campus germinans de profundo nimio.

Per quem omnis natio transivit, quæ tegebatur tua manu, videntes tua mirabilia et monstra.

Tamquam enim equi depaverunt escam, et tamquam agni exsultaverunt, magnificantes te, Domine, qui liberasti illos.

Memores enim erant adhuc eorum, quæ in incolatu illorum facta fuerant, quemadmodum pro natione animalium eduxit terra muscas, et pro piscibus eructavit fluvius multitudinem ranarum.

Novissime autem viderunt novam creaturam avium, cum adducti concupiscentia postulaverunt escas epulationis.

In allocutione enim desiderii, ascendit illis de mari ortygometra: et vexationes peccatoribus supervenerunt, non sine illis, quæ ante facta erant, argumentis per vim fulminum: juste enim patiebantur secundum suas nequitias.

Etenim detestabiliorem inhospitalitatem instituerunt: alii quidem ignotos non recipiebant advenas, alii autem bonos hospites in servitutem redigebant.

Et non solum hæc, sed et alius quidam respectus illorum erat: quoniam inviti recipiebant extraneos.

Qui autem cum lætitia receperunt hos, qui eisdem usi erant justitiis, sævissimis afflixerunt doloribus.

Percussi sunt autem cæcitate: sicut illi in foribus justi, cum subitaneis cooperti essent tenebris, unusquisque transitum ostii sui quærebat.

In se enim elementa dum convertuntur, sicut in organo qualitatis sonus immutatur, et omnia suum sonum custodiunt: unde æstimari ex ipso visu certo potest.

Agrestia enim in aquatica convertebantur: et quæcumque erant natantia, in terram transibant.

Ignis in aqua valebat supra suam virtutem, et aqua exstinguentis naturæ obliviscebatur.

Flammæ econtrario corruptibilium animalium non vexaverunt carnes coambulantium, nec dissolvebant illam, quæ facile dissolvebatur sicut glacies, bonam escam. In omnibus enim magnificasti populum tuum, Domine, et honorasti, et non despexisti, in omni tempore, in omni loco assistens eis.

Explicit liber Sapientiæ.

[a] Ita habet et Græcus ἀλλαχῆ: Latini autem libri plerique, *ibi*.

[b] Adduunt editi quidam libri *sua*, quod et Græcus textus pronomen tacet.

IN ECCLESIASTICUM JESU FILII SIRACH PROLOGUS.

Multorum nobis, et magnorum per Legem, et Prophetas, aliosque qui secuti sunt illos, sapientia demonstrata est: in quibus oportet laudare Israel doctrinæ et sapientiæ causa: quia non solum ipsos loquentes necesse est esse peritos, sed etiam extraneos posse et dicentes [Al. *discentes*], *et scribentes doctissimos fieri. Avus meus Jesus, postquam se amplius dedit ad diligentiam lectionis Legis, et Prophetarum, et aliorum librorum, qui nobis a parentibus nostris traditi sunt; voluit et ipse scribere aliquid horum, quæ ad doctrinam et sapientiam pertinent: ut desiderantes discere, et illorum periti facti, magis magisque attendant animo, et confirmentur ad legitimam vitam. Hortor itaque venire vos cum benevolentia, et attentiori studio lectionem facere, et veniam habere in illis, in quibus videmur sequentes imaginem sapientiæ deficere in verborum compositione. Nam deficiunt verba Hebraica, quando fuerint translata ad alteram linguam. Non autem solum hæc, sed et ipsa Lex, et Prophetæ, cæteraque aliorum librorum, non parvam habent differentiam, quando inter se dicuntur. Nam in octavo et trigesimo anno temporibus Ptolemæi Evergetis regis, postquam perveni in Ægyptum: et cum multum temporis ibi fuissem, inveni ibi libros relictos, non parvæ, neque contemnendæ doctrinæ. Itaque bonum et necessarium putavi et ipse aliquam addere diligentiam et laborem interpretandi librum istum: et multa vigilia attuli doctrinam in spatio temporis ad illa, quæ ad finem ducunt, librum istum dare, et illis qui volunt animum intendere, et discere quemadmodum oporteat instituere mores, qui secundum legem Domini proposuerint* [Al. *proposuerunt*] *vitam agere.*

INCIPIT
LIBER ECCLESIASTICI.

CAPUT PRIMUM.

Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper et est ante ævum.

Arenam maris, et pluviæ guttas, et dies sæculi quis dinumeravit? Altitudinem cœli, et latitudinem terræ, et profundum abyssi quis dimensus est?

Sapientiam Dei præcedentem omnia quis investigavit? Prior omnium creata est sapientia, et intellectus prudentiæ ab ævo.

Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, et ingressus illius mandata æterna.

Radix sapientiæ cui revelata est, et astutias illius quis agnovit?

Disciplina sapientiæ cui revelata est, et manifestata? et multiplicationem ingressus illius quis intellexit?

Unus est altissimus Creator omnipotens, et Rex potens, et metuendus nimis, sedens super thronum illius et dominans Deus.

Ipse creavit illam in Spiritu sancto, et vidit, et dinumeravit, et mensus est.

Et effudit illam super omnia opera sua, et super omnem carnem secundum datum suum, et præbuit illam diligentibus se.

Timor Domini gloria, et gloriatio, et lætitia, et corona exsultationis.

Timor Domini delectabit cor, et dabit lætitiam, et gaudium, et longitudinem dierum.

Timenti Dominum bene erit in extremis, et in die defunctionis suæ benedicetur.

Dilectio Dei honorabilis sapientia.

Quibus autem apparuerit in visu, diligunt eam in visione, et in agnitione magnalium suorum.

Initium sapientiæ, timor Domini, et cum fidelibus in vulva concreatus est, cum electis feminis graditur, et cum justis et fidelibus agnoscitur.

Timor Domini, scientiæ religiositas.

Religiositas custodiet, et justificabit cor, jucunditatem atque gaudium dabit.

Timenti Dominum bene erit, et in diebus consummationis illius benedicetur.

Plenitudo sapientiæ est timere Deum, et plenitudo a fructibus illius.

Omnem domum illius implebit a generationibus, et receptacula a thesauris illius.

Corona sapientiæ timor Domini, replens pacem et salutis fructum.

Et vidit, et dinumeravit eam: utraque autem sunt dona Dei.

Scientiam, et intellectum prudentiæ sapientia compartietur: et gloriam tenentium se exaltat.

Radix sapientiæ est timere Dominum: et rami illius longævi.

In thesauris sapientiæ intellectus, et scientiæ religiositas: exsecratio autem peccatoribus sapientia.

Timor Domini expellit peccatum.

Nam qui sine timore est, non poterit justificari: iracundia enim animositatis illius subversio illius est.

Usque in tempus sustinebit patiens, et postea redditio jucunditatis.

Bonus sensus usque in tempus abscondet verba illius, et labia multorum enarrabunt sensum illius.

In thesauris sapientiæ significatio disciplinæ:

Exsecratio autem peccatori, cultura Dei.

Fili concupiscens sapientiam, conserva justitiam, et Deus præbebit illam tibi:

Sapientia enim et disciplina timor Domini: et quod beneplacitum est illi:

A *Fides et mansuetudo, et adimplebit thesauros illius.*

Ne sis incredibilis timori Domini, et ne accesseris ad illum duplici corde.

Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, et non scandalizeris in labiis tuis.

Attende in illis, ne forte cadas, et adducas animæ tuæ inhonorationem.

Et revelet Deus absconsa tua, et in medio Synagogæ elidat te.

Quoniam accessisti maligne ad Dominum, et cor tuum plenum est dolo et fallacia.

CAPUT II.

Fili accedens ad servitutem Dei, sta in justitia, et timore, et præpara animam tuam ad tentationem.

Deprime cor tuum, et sustine: inclina aurem tuam, et suscipe verba intellectus: et ne festines in tempore obductionis.

Sustine sustentationes Dei: conjungere Deo, et sus-
B *tine, ut crescat in novissimo vita tua.*

Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe, et in dolore sustine, et in humilitate tua patientiam habe.

Quoniam in igne probatur aurum et argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis.

Crede Deo, et recuperabit te: et dirige viam tuam, et spera in illum. Serva timorem illius, et in illo veterasce.

Metuentes Dominum sustinete misericordiam ejus, et non deflectatis ab illo, ne cadatis.

Qui timetis Dominum, credite illi: et non evacuabitur merces vestra.

Qui timetis Dominum, sperate in illum: et in oblectationem veniet vobis misericordia.

Qui timetis Dominum diligite illum, et illuminabuntur corda vestra.

Respicite, filii, nationes hominum: et scitote, quia nullus speravit in Domino, et confusus est.

Quis enim permansit in mandatis ejus et derelictus
C *est? aut quis invocavit eum, et despexit illum?*

Quoniam pius et misericors est Deus, et remittet in die tribulationis peccata: et protector est omnibus exquirentibus se in veritate.

Væ duplici corde, et labiis scelestis, et manibus malefacientibus, et peccatori terram ingredienti duabus viis.

Væ dissolutis corde, qui non credunt Deo: et ideo non protegentur ab eo.

Væ his qui perdiderunt sustinentiam, et qui dereliquerunt vias rectas, et diverterunt in vias pravas.

Et quid facient, cum inspicere cœperit Dominus?

Qui timent Dominum, non erunt incredibiles verbo illius: et qui diligunt illum, conservabunt viam illius.

Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplacita sunt ei: et qui diligunt eum, replebuntur lege ipsius.

Qui timent Dominum, præparabunt corda sua; et in conspectu illius sanctificabunt animas suas.

Qui timent Dominum, custodiunt mandata illius, et patientiam habebunt usque ad inspectionem illius.

Dicentes: Si pœnitentiam non egerimus, incidemus
D *in manus Domini, et non in manus hominum.*

Secundum enim magnitudinem ipsius, sic et misericordia illius cum ipso est.

CAPUT III.

Filii sapientiæ, ecclesia justorum: et natio illorum, obedientia et dilectio.

Judicium patris audite, filii; et sic facite, ut salvi sitis.

Deus enim honoravit patrem in filiis : et judicium matris exquirens, firmavit in filios.

Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, et continebit se ab illis, et in oratione dierum exaudietur.

Et sicut qui thesaurizat, ita et qui honorificat matrem suam.

Qui honorat patrem suum, jucundabitur in filiis : et in die orationis suæ exaudietur.

Qui honorat patrem suum, vita vivet longiore : et qui obedit patri, refrigerabit matrem.

Qui timet Dominum, honorat parentes, et quasi dominis serviet his qui se genuerunt.

In opere et sermone, et omni patientia honora patrem tuum,

Ut superveniat tibi benedictio ab eo, et benedictio illius in novissimo maneat.

Benedictio patris firmat domos filiorum : maledictio autem matris eradicat fundamenta.

Ne glorieris in contumelia patris tui : non enim est tibi gloria, ejus confusio.

Gloria enim hominis ex honore patris sui, et dedecus filii pater sine honore.

Fili, suscipe senectam patris tui, et non contristes eum in vita illius.

Et si defecerit sensu, veniam da, et ne spernas eum in virtute tua : eleemosyna enim patris non erit in oblivione.

Nam pro peccato matris restituetur tibi bonum.

Et in justitia ædificabitur tibi, et in die tribulationis commemorabitur tui : et sicut in sereno glacies, solventur peccata tua.

Quam malæ famæ est, qui derelinquit patrem : et [Al. tac. *et*] *est maledictus a Deo, qui exasperat matrem.*

Fili, in mansuetudine opera tua perfice, et super hominum gloriam diligeris.

Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam :

Quoniam magna potentia Dei solius, et ab humilibus honoratur.

Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris : sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, et in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus.

Non est enim tibi necessarium ea, quæ abscondita sunt, videre oculis tuis.

In supervacuis rebus noli scrutari multipliciter, et in pluribus operibus ejus non eris curiosus.

Plurima enim super sensum hominum ostensa sunt tibi.

Multos quoque supplantavit suspicio illorum, et in vanitate detinuit sensus illorum.

Cor durum habebit male in novissimo : et qui amat periculum, in illo peribit.

Cor ingrediens duas vias non habebit successus, et pravus corde in illis scandalizabitur.

Cor nequam gravabitur in doloribus, et peccator adjiciet ad peccandum.

Synagogæ superborum non erit sanitas : frutex enim peccati radicabitur in illis, et non intelligetur.

Cor sapientis intelligitur in sapientia, et auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam.

Sapiens cor et intelligibile abstinebit se a peccatis, et in operibus justitiæ [a] *successus habebit.*

Ignem ardentem exstinguit aqua, et eleemosyna resistit peccatis.

Et Deus prospector est ejus qui reddit gratiam : meminit ejus in posterum, et in tempore casus sui inveniet firmamentum.

CAPUT IV.

Fili, eleemosynam pauperis ne defraudes, et oculos tuos ne transvertas a paupere.

Animam esurientem ne despexeris : et non exasperes pauperem in inopia sua.

Cor inopis ne afflixeris, et non protrahas datum angustianti.

Rogationem contribulati ne abjicias : et non avertas faciem tuam ab egeno.

Ab inope ne avertas oculos tuos propter iram; et non relinquas quærentibus tibi retro maledicere.

Maledicentis enim tibi in amaritudine animæ exaudietur deprecatio illius : exaudiet autem eum, qui fecit illum.

Congregationi pauperum affabilem te facito, et presbytero humilia animam tuam, et magnato humilia caput tuum.

Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, et redde debitum tuum, et responde illi pacifica in mansuetudine.

Libera eum qui injuriam patitur de manu superbi : et non acide feras in anima tua.

In judicando esto pupillis misericors ut pater, et pro viro matri illorum :

Et eris tu velut filius Altissimi obediens, et miserebitur tui magis quam mater.

Sapientia filiis suis vitam inspirat, et suscipit inquirentes se, et præibit in via justitiæ.

Et qui illam diligit, diligit vitam : et qui vigilaverint ad illam, complectentur placorem ejus.

Qui tenuerint illam, vitam hæreditabunt : et quo introibit, benedicet Deus.

Qui serviunt ei, obsequentes erunt sancto : et eos qui diligunt illam, diligit Deus.

Qui audit illam, judicabit gentes : et qui intuetur illam, permanebit confidens.

Si crediderit ei, hæreditabit illam, et erunt in confirmatione creaturæ illius :

Quoniam in tentatione ambulat cum eo, et in primis eligit eum.

Timorem et metum, et probationem inducet super illum : et cruciabit illum in tribulatione doctrinæ suæ, donec tentet eum in cogitationibus suis, et credat animæ illius.

Et firmabit illum, et iter adducet directum ad illum, et lætificabit illum.

Et denudabit absconsa sua illi, et thesaurizabit super illum scientiam et intellectum justitiæ.

Si autem oberraverit, derelinquet eum, et tradet eum in manus inimici sui.

Fili, conserva tempus, et devita à malo.

Pro anima tua ne confundaris dicere verum.

Est enim [Al. *etiam*] *confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam et gratiam.*

Ne accipias faciem adversus faciem tuam, nec adversus animam tuam mendacium.

Ne reverearis proximum tuum in casu suo :

Nec retineas verbum in tempore salutis. Non abscondas sapientiam tuam in decore suo.

In lingua enim sapientia dignoscitur : et sensus, et scientia, et doctrina in verbo sensati, et firmamentum in operibus justitiæ.

Non contradicas verbo veritatis ullo modo, et de mendacio ineruditionis tuæ confundere.

Non confundaris confiteri peccata tua, et ne subjicias te omni homini pro peccato.

Noli resistere contra faciem potentis, nec coneris contra ictum fluvii.

Pro justitia agonizare pro anima tua, et usque ad mortem certa pro justitia, et Deus expugnabit pro te inimicos tuos.

Noli citatus esse in lingua tua, et inutilis, et remissus in operibus tuis.

Noli esse sicut leo in domo tua, evertens domesticos tuos, et opprimens subjectos tibi.

Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, et ad dandum collecta.

CAPUT V.

Noli attendere ad possessiones iniquas, et ne dixeris :

[a] Præferunt alii libri *accessus.*

Est mihi sufficiens vita : nihil enim proderit in tempore vindictæ et obductionis.

Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentiam cordis tui :

Et ne dixeris : Quomodo potui? aut quis me subjiciet propter facta mea? Deus enim vindicans vindicabit.

Ne dixeris : Peccavi, et quid mihi accidit triste? Altissimus enim est patiens redditor.

De propitiato peccato noli esse sine metu, neque adjicias peccatum super peccatum.

Et ne dicas : Miseratio Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur.

Misericordia enim, et ira ab illo cito proximant, et in peccatores respicit ira illius.

Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem.

Subito enim veniet ira illius, et in tempore vindictæ disperdet te.

Noli anxius esse in divitiis injustis : non enim proderunt tibi in die obductionis et vindictæ.

Non ventiles te in omnem ventum, et non eas in omnem viam : sic enim omnis peccator probatur in duplici lingua.

Esto firmus in via Domini, et in veritate sensus tui, et scientia : et prosequatur te verbum pacis et justitiæ.

Esto mansuetus ad audiendum verbum, ut intelligas : et cum sapientia proferas responsum verum.

Si est tibi intellectus, responde proximo : sin autem, sit manus tua super os tuum, ne capiaris in verbo indisciplinato, et confundaris.

Honor et gloria in sermone sensati, lingua vero imprudentis subversio est ipsius.

Non appelleris susurro, et lingua tua ne capiaris, et confundaris.

Super furem enim est confusio et pœnitentia, et denotatio pessima super bilinguem : susurratori autem odium, et inimicitia, et contumelia.

Justifica pusillum, et magnum similiter.

CAPUT VI.

Noli fieri pro amico inimicus proximo : improperium enim et contumeliam malus hæreditabit, et omnis peccator invidus et bilinguis.

Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus : ne forte elidatur virtus tua per stultitiam.

Et folia tua comedat, et fructus tuos perdat, et relinquaris velut lignum aridum in eremo.

Anima enim nequam disperdet qui se habet, et in gaudium inimicis dat illum, et deducet in sortem impiorum.

Verbum dulce multiplicat amicos, et mitigat inimicos : et lingua eucharis in bono homine abundat.

Multi pacifici sint tibi, et consiliarius sit tibi unus de mille.

Si possides amicum, in tentatione posside eum, et ne facile credas ei.

Est enim amicus secundum tempus suum et non permanebit in die tribulationis.

Et est amicus qui convertitur ad inimicitiam : et est amicus qui odium et rixam, et convicia denudabit.

Est autem amicus socius mensæ : et non permanebit in die necessitatis.

Amicus si permanserit fixus, erit tibi quasi coæqualis, et in domesticis tuis fiducialiter aget.

Si humiliaverit se contra te, et a facie tua absconderit se, unanimem habebis amicitiam bonam.

Ab inimicis tuis separare, et ab amicis tuis attende.

Amicus fidelis, protectio fortis : qui autem invenit illum, invenit thesaurum.

Amico fideli nulla est comparatio, et non est digna ponderatio auri et argenti contra bonitatem fidei illius.

Amicus fidelis, medicamentum vitæ et immortalitatis : et qui metuunt Dominum, invenient illum.

Qui timet Deum, æque habebit amicitiam bonam : quoniam secundum illum erit amicus illius.

Fili, a juventute tua excipe doctrinam, et usque ad canos invenies sapientiam.

A Quasi is qui arat, et seminat, accede ad eam, et sustine bonos fructus illius.

In opere enim ipsius exiguum laborabis, et cito edes de generationibus illius.

Quam aspera est nimium sapientia in doctis hominibus, et non permanebit in illa excors.

Quasi lapidis virtus probatio erit in illis, et non demorabuntur projicere illam.

Sapientia enim doctrinæ secundum nomen est ejus, et non est multis manifesta : quibus autem cognita est, permanet usque ad conspectum Dei.

Audi, fili, et accipe consilium intellectus, et ne abjicias consilium meum :

Injice pedem tuum in compedes illius, et in torques illius collum tuum.

Subjice humerum tuum, et porta illam, et ne acedieris vinculis ejus.

In omni animo tuo accede ad illam, et in omni virtute tua conserva vias ejus.

B Investiga illam, et manifestabitur tibi, et continens factus ne derelinquas eam.

In novissimis enim invenies requiem in ea, et convertetur tibi in oblectationem.

Et erunt tibi compedes ejus in protectionem fortitudinis, et bases virtutis, et torques illius in stolam gloriæ.

Decor enim vitæ est in illa, et vincula illius alligatura salutaris.

Stolam gloriæ indues eam, et coronam gratulationis superpones tibi.

Fili, si attenderis mihi, disces : et si accommodaveris animum tuum, sapiens eris.

Si inclinaveris aurem tuam, excipies doctrinam : et si dilexeris audire, sapiens eris.

In multitudine presbyterorum prudentium sta, et sapientiæ illorum ex corde conjungere, ut omnem narrationem Dei possis audire, et proverbia laudis non effugiant a te.

Et si videris sensatum, evigila ad eum : et gradus C ostiorum illius exterat pes tuus.

Cogitatum tuum habe in præceptis Dei, et in mandatis illius maxime assiduus esto : et ipse dabit tibi cor, et concupiscentia sapientiæ dabitur tibi.

CAPUT VII.

Noli facere mala, et non te apprehendent.

Discede ab iniquo, et deficient mala abs te.

Fili, non semines mala in sulcis injustitiæ, et non metes ea in septuplum.

Noli quærere a domino ducatum, neque a rege cathedram honoris.

Non te justifices ante Deum, quoniam agnitor cordis ipse est : et penes regem noli velle videri sapiens.

Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates : ne forte extimescas faciem potentis, et ponas scandalum in æquitate tua.

D Non pecces in multitudinem civitatis : nec te immittas in populum :

Neque alliges duplicia peccata : nec enim in uno eris immunis.

Noli esse pusillanimis in animo tuo.

Exorare, et facere eleemosynam ne despicias.

Ne dicas : In multitudine munerum meorum respiciet Deus, et offerente me Deo altissimo, munera mea suscipiet.

Non irrideas hominem in amaritudine animæ : est enim qui humiliat, et exaltat, circumspector Deus.

Noli arare mendacium adversus fratrem tuum : neque in amicum similiter facias.

Noli velle mentiri omnem mendacium : assiduitas enim illius non est bona.

Noli verbosus esse in multitudine presbyterorum, et non iteres verbum in oratione tua.

Non oderis laboriosa opera, et rusticationem creatam ab Altissimo.

Non te repules in multitudine [a] *indisciplinatorum.*

Memento iræ, quoniam non tardabit.

Humilia valde spiritum tuum : quoniam vindicta carnis impii, ignis et vermis.

Noli prævaricari in amicum pecuniam differentem, neque fratrem charissimum auro spreveris.

Noli discedere a muliere sensata et bona, quam sortitus es in timore Domini : gratia enim verecundiæ illius super aurum.

Non lædas servum in veritate operantem, neque mercenarium dantem animam suam.

Servus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua : non defraudes illum libertate, neque inopem derelinquas illum.

Pecora tibi sunt? attende illis : et si sunt utilia, perseverent apud te.

Filii tibi sunt? erudi illos, et curva illos a pueritia illorum.

Filiæ tibi sunt? serva corpus illarum, et non ostendas hilarem faciem tuam ad illas.

Trade filiam, et grande opus feceris : et homini sensato da illam.

Mulier si est tibi secundum animam tuam, non projicias illam : et odibili non credas te. In toto corde tuo

Honora patrem tuum, et gemitus matris tuæ ne obliviscaris.

Memento quoniam nisi per illos natus non fuisses : et retribue illis, quomodo et illi tibi.

In tota anima tua time Dominum, et sacerdotes illius sanctifica.

In omni virtute tua dilige eum qui te fecit : et ministros ejus ne derelinquas.

Honora Deum ex tota anima tua, et honorifica sacerdotes, et propurga te cum brachiis.

Da illis partem, sicut mandatum est tibi, primitiarum et purgationis : et de negligentia tua purga te cum paucis.

Datum brachiorum tuorum et sacrificium santificationis offeres Domino, et initia sanctorum.

Et pauperi porrige manum tuam, ut perficiatur propitiatio, et benedictio tua.

Gratia dati in conspectu omnis viventis, et mortuo non prohibeas gratiam.

Non desis plorantibus in consolatione, et cum lugentibus ambula.

Non te pigeat visitare infirmum : ex his enim in dilectione firmaberis.

In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis.

CAPUT VIII.

Non litiges cum homine potente, ne forte incidas in manus illius.

Non contendas cum viro locuplete, ne forte contra te constituat litem tibi.

Multos enim perdidit aurum et argentum, et usque ad cor regum extendit, et convertit.

Non litiges cum homine linguato, et non strues in ignem [Al. *igne*] *illius ligna.*

Non communices homini indocto, ne male de progenie tua loquatur.

Ne despicias hominem avertentem se a peccato, neque improperes ei : memento quoniam omnes in correptione sumus.

Ne spernas hominem in sua senectute : etenim ex nobis senescunt.

Noli de mortuo inimico tuo gaudere : sciens quoniam omnes morimur, et in gaudium nolumus venire.

Ne despicias narrationem presbyterorum sapientium, et in proverbiis eorum conversare.

Ab ipsis enim disces sapientiam, et doctrinam intellectus, et servire magnatis sine querela.

Non te prætereat narratio seniorum : ipsi enim didicerunt a patribus suis :

Quoniam ab ipsis disces intellectum, et in tempore necessitatis dare responsum.

Non incendas carbones peccatorum arguens eos, et ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum.

Ne contra faciem stes contumeliosi, ne sedeat quasi insidiator ori tuo.

Noli fenerari homini fortiori te : quod si feneraveris, quasi perditum habe.

Non spondeas super virtutem tuam : quod si spoponderis, quasi restituens cogita.

Non judices contra judicem : quoniam secundum quod justum est, judicat.

Cum audace non eas in via, ne forte gravet mala sua in te : ipse enim secundum voluntatem suam vadit, et simul cum stultitia illius peries.

Cum iracundo non facies [Al. *facias*] *rixam, et cum audace non eas in desertum : quoniam quasi nihil est ante illum sanguis, et ubi non est adjutorium, elidet te.*

Cum fatuis consilium non habeas : non enim poterunt diligere, nisi quæ eis placent.

Coram extraneo ne facias consilium : nescis enim quid pariet.

Non omni homini cor tuum manifestes : ne forte inferat tibi gratiam falsam, et convicietur tibi.

CAPUT IX.

Non zeles mulierem sinus tui, ne ostendat super te malitiam doctrinæ nequam.

Non des mulieri potestatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtutem tuam, et confundaris.

Ne respicias mulierem multivolam : ne forte incidas in laqueos illius.

Cum saltatrice ne assiduus sis : nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius.

Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius.

Ne des fornicariis animam tuam in ullo : ne perdas te, et hæreditatem tuam.

Noli circumspicere in vicis civitatis, ne oberraveris in plateis illius.

Averte faciem tuam a muliere compta, et ne circumspicias speciem alienam.

Propter speciem mulieris multi perierunt : et ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit.

Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur.

Speciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti sunt : colloquium enim illius quasi ignis exardescit.

Cum aliena muliere ne sedeas omnino, nec accumbas cum ea super cubitum.

Et non alterceris cum illa in vino, ne forte declinet cor tuum in illam, et sanguine tuo labaris in perditionem.

Ne derelinquas amicum antiquum : novus enim non erit similis illi.

Vinum novum, amicus novus : veterascet, et cum suavitate bibes illud.

Non zeles gloriam, et opes peccatoris : non enim scis quæ futura sit illius subversio.

Non placeat tibi injuria injustorum, sciens quoniam usque ad inferos non placebit impius.

Longe abesto ab homine potestatem habente occidendi, et non suspicaberis timorem mortis.

Et si accesseris ad illum, noli aliquid committere, ne forte auferat vitam tuam.

Communionem mortis scito : quoniam in medio laqueorum ingredieris, et super dolentium arma ambulabis.

Secundum virtutem tuam cave te a proximo tuo, et cum sapientibus et prudentibus tracta.

Viri justi sint tibi convivæ, et in timore Dei sit tibi gloriatio,

Et in sensu sit tibi cogitatus Dei, et omnis enarratio tota in præceptis Altissimi.

[a] Hentenii codices editi, *disciplinatorum* : refragantibus recto sensu, Græcoque ipso textu ἁμαρτωλῶν.

In manu artificum opera laudabuntur, et princeps populi in sapientia sermonis sui : in sensu vero seniorum verbum. A

Terribilis est in civitate sua homo linguosus : et temerarius in verbo suo odibilis erit.

CAPUT X.

Judex sapiens judicabit populum suum, et principatus sensati stabilis erit.

Secundum judicem populi, sic et ministri ejus : et qualis rector est civitatis, tales et inhabitantes in ea.

Rex insipiens perdet populum suum : et civitates inhabitabuntur per sensum potentium.

In manu Dei potestas terræ : et utilem rectorem suscitabit in tempus super illam.

In manu Dei prosperitas hominis : et super faciem scribæ imponet honorem suum.

Omnis injuriæ proximi ne memineris, et nihil agas in operibus injuriæ. B

Odibilis coram Deo est et hominibus superbia : et exsecrabilis omnis iniquitas gentium.

Regnum a gente in gentem transfertur [Al. *transferetur*] *propter injustitias, et injurias, et contumelias, et diversos dolos.*

Avaro autem nihil est scelestius. Quid superbit terra et cinis?

Nihil est iniquius quam amare pecuniam : hic enim et animam suam venale habet : quoniam in vita sua projecit intima sua.

Omnis potentatus brevis vita. Languor prolixior gravat medicum.

Brevem languorem præcidit medicus : sic et rex hodie est, et cras morietur.

Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes, et bestias, et vermes.

Initium superbiæ hominis, apostatare a Deo.

Quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit cor ejus : quoniam initium omnis peccati est superbia : qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, et subvertet eum in finem. C

Propterea exhonoravit Dominus conventus malorum, et destruxit eos usque in finem.

Sedes ducum superborum destruxit Deus, et sedere fecit mites pro eis.

Radices gentium superbarum arefecit Deus, et plantavit humiles ex ipsis gentibus.

Terras gentium evertit Dominus, et perdidit eas usque ad fundamentum.

Arefecit ex ipsis, et disperdidit eos, et cessare fecit memoriam eorum a terra.

Memoriam superborum perdidit Deus; et reliquit memoriam humilium sensu.

Non est creata hominibus superbia : neque iracundia nationi mulierum.

Semen hominum honorabitur hoc, quod timet Deum: semen autem hoc exhonorabitur, quod præterit mandata Domini.

In medio fratrum rector illorum in honore : et qui timent Dominum, erunt in oculis illius. D

Gloria divitum, honoratorum, et pauperum, timor Dei est.

Noli despicere hominem justum pauperem, et noli magnificare virum peccatorem divitem.

Magnus, et judex, et potens est in honore : et non est major illo qui timet Deum.

Servo sensato liberi servient : et vir prudens et disciplinatus non murmurabit correptus, et inscius non honorabitur.

Noli extollere te in faciendo opere tuo : et noli cunctari in tempore angustiæ.

Melior est qui operatur, et abundat in omnibus, quam qui gloriatur, et eget pane.

Fili, in mansuetudine serva animam tuam, et da illi honorem secundum meritum suum.

Peccantem in animam suam quis justificabit? et quis honorificabit exhonorantem animam suam?

Pauper gloriatur per disciplinam et timorem suum : et est homo qui honorificatur propter substantiam suam.

Qui autem gloriatur in paupertate, quanto magis in substantia! et qui gloriatur in substantia, paupertatem vereatur.

CAPUT XI.

Sapientia humiliati exaltabit [Al. *exaltavit*] *caput illius, et in medio magnatorum consedere illum faciet.*

Non laudes virum in specie sua, neque spernas hominem in visu suo.

Brevis in volatilibus est apis, et initium dulcoris habet fructus illius.

In vestitu ne glorieris umquam, nec in die honoris tui extollaris : quoniam mirabilia opera Altissimi solius : et gloriosa, et absconsa, et invisa opera illius.

Multi tyranni sederunt in throno, et insuspicabilis portavit diadema.

Multi potentes oppressi sunt valide, et gloriosi traditi sunt in manus alterorum.

Priusquam interroges, ne vituperes quemquam : et cum interrogaveris, corripe juste.

Priusquam audias, ne respondeas verbum, et in medio sermonum ne adjicias loqui.

De ea re, quæ te non molestat, ne certeris : et in judicio peccantium ne consistas.

Fili, ne in multis sint actus tui : et si dives fueris, non eris immunis a delicto : si enim secutus fueris, non apprehendes : et non effugies, si præcucurreris.

Est homo laborans, et festinans, et dolens impius, et tanto magis non abundabit.

Est homo marcidus egens recuperatione, plus deficiens virtute, et abundans paupertate.

Et oculus Dei respexit illum in bono, et erexit eum ab humilitate ipsius, et exaltavit caput ejus : et mirati sunt in illo multi, et honoraverunt Deum.

Bona et mala, vita et mors, paupertas et honestas a Deo sunt.

Sapientia et disciplina, et scientia legis apud Deum. Dilectio, et viæ bonorum apud ipsum.

Error et tenebræ peccatoribus concreata sunt : qui autem exsultant in malis, consenescunt in malo.

Datio Dei permanet justis, et profectus illius successus habebit in æternum.

Est qui locupletatur parce agendo, et hæc est pars mercedis illius,

In eo quod dicit : Inveni requiem mihi, et nunc manducabo de bonis meis solus :

Et nescit quod tempus præteriet, et mors appropinquet, et relinquat omnia aliis, et morietur.

Sta in testamento tuo, et in illo colloquere, et in opere mandatorum tuorum veterasce.

Ne manseris in operibus peccatorum.

Confide autem in Deo, et mane in loco tuo.

Facile est enim in oculis Dei subito honestare pauperem.

Benedictio Dei in mercedem justi festinat, et in hora veloci processus illius fructificat.

Ne dicas : Quid est mihi opus, et quæ erunt mihi ex hoc bona?

Ne dicas : Sufficiens mihi sum : et quid ex hoc pessimabor.

In die bonorum ne immemor sis malorum : et in die malorum ne immemor sis bonorum :

Quoniam facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique secundum vias suas.

Malitia horæ oblivionem facit luxuriæ magnæ, et in fine hominis denudatio operum illius.

Ante mortem ne laudes hominem quemquam, quoniam in filiis suis agnoscitur vir.

Non omnem hominem inducas in domum tuam : multæ enim sunt insidiæ dolosi.

Sicut enim eructant præcordia fetentium, et sicut perdix inducitur in caveam, et ut caprea in laqueum : sic et cor superborum : et sicut prospector videns casum proximi sui.

A *Bona enim in mala convertens, insidiatur, et in electis imponet maculam.*

A scintilla una augetur ignis, et ab uno doloso augetur sanguis? homo vero peccator sanguini insidiatur.

Attende tibi a pestifero, fabricat enim mala: ne forte inducat super te subsannationem in perpetuum.

Admitte ad te alienigenam, et subvertet te in turbine, et abalienabit te a tuis propriis.

CAPUT XII.

Si benefeceris, scito cui feceris; et erit gratia in bonis tuis multa.

Benefac justo, et invenies retributionem magnam: et si non ab ipso, certe a Domino.

Non est enim ei bene, qui assiduus est in malis, et eleemosynas non danti: quoniam et Altissimus odio habet peccatores, et misertus est pœnitentibus.

Da misericordi, et ne suspicias peccatorem: et impiis et peccatoribus reddet vindictam, custodiens eos in diem vindictæ.

B *Da bono, et non receperis peccatorem.*

Benefac humili, et non dederis impio: prohibe panes illi dari, ne in ipsis potentior te sit.

Nam duplicia mala invenies in omnibus bonis, quæcumque feceris illi: quoniam et Altissimus odio habet peccatores, et impiis reddet vindictam.

Non agnoscetur in bonis amicus, et non abscondetur in malis inimicus.

In bonis viri, inimici illius in tristitia: et in malitia illius, amicus agnitus est.

Non credas inimico tuo in æternum: sicut enim æramentum æruginat nequitia illius.

Et si humiliatus vadat curvus, adjice animum tuum, et custodi te ab illo.

Non statuas illum penes te, nec sedeat ad dexteram tuam, ne forte conversus in locum tuum, inquirat cathedram tuam: et in novissimo agnoscas verba mea, et in sermonibus meis stimuleris.

C *Quis miserebitur incantatori a serpente percusso, et omnibus, qui appropiant bestiis? et sic qui comitatur cum viro iniquo, et obvolutus est in peccatis ejus.*

Una hora tecum permanebit: si autem declinaveris, non supportabit.

In labiis suis indulcat inimicus: et in corde suo insidiatur, ut subvertat te in foveam.

In oculis suis lacrymatur inimicus, et si invenerit tempus non satiabitur sanguine.

Et si incurrerint tibi mala, invenies eum illuc priorem.

In oculis suis lacrymatur inimicus, et quasi adjuvans suffodiet plantas tuas.

Caput suum movebit, et plaudet manu: et multa susurrans commutabit vultum suum.

CAPUT XIII.

Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: et qui communicaverit superbo induet superbiam.

Pondus super se tollet, qui honestiori se communicat. Et ditiori te ne socius fueris.

D *Quid communicabit cacabus ad ollam? quando enim se colliserit* [Al. *colliserint*] *confringetur.*

Dives injuste egit, et fremet: pauper autem læsus tacebit.

Si largitus fueris, assumet te: et si non habueris, derelinquet te.

Si habes, convivet tecum, et evacuabit te, et ipse non dolebit super te.

Si necessarius illi fueris, supplantabit te, et subridens spem dabit, narrans tibi bona, et dicet: Quid opus est tibi?

Et confundet te in cibis suis, donec te exinaniat bis et ter: et in novissimo deridebit te: et postea videns derelinquet te, et caput suum movebit ad te.

Humiliare Deo, et exspecta manus ejus.

Attende, ne seductus in stultitiam humilieris.

Noli esse humilis in sapientia tua, ne humiliatus in stultitiam seducaris.

Advocatus a potentiore discede: ex hoc enim magis te advocabit.

Ne improbus sis, ne impingaris: et ne longe sis ab eo, ne eas in oblivionem.

Ne retineas ex æquo loqui cum illo, nec credas multis verbis illius: ex multa enim loquela tentabit te, et subridens interrogabit te de absconditis tuis.

Immitis animus illius conservabit verba tua: et non parcet de malitia, et de vinculis.

Cave tibi, et attende diligenter auditui tuo: quoniam cum subversione tua ambulas.

Audiens vero illa quasi in somnis vide, et vigilabis.

Omni vita tua dilige Deum, et invoca illum in salute tua.

Omne animal diligit simile sibi: sic et omnis homo proximum sibi.

Omnis caro ad similem sibi conjungetur, et omnis homo simili sui sociabitur.

Si communicabit lupus agno aliquando, sic peccator justo.

Quæ communicatio sancto homini ad [a] *canem? aut quæ pars diviti ad pauperem?*

Venatio leonis onager in eremo: sic et pascua divitum sunt pauperes.

Et sicut abominatio est superbo humilitas: sic et exsecratio divitis pauper.

Dives commotus confirmatur ab amicis suis: humilis autem cum ceciderit, expelletur a notis.

Diviti decepto multi recuperatores: locutus est superba, et justificaverunt illum.

Humilis deceptus est, insuper et arguitur: locutus est sensate, et non est datus ei locus:

Dives locutus est, et omnes tacuerunt, et verbum illius usque ad nubes perducent.

Pauper locutus est, et dicunt: Quis est hic? et si offenderit, subvertent illum.

Bona est substantia cui non est peccatum in conscientia: et nequissima paupertas in ore impii.

Cor hominis immutat faciem illius, sive in bona, sive in mala.

Vestigium cordis boni, et faciem bonam difficile invenies, et cum labore.

CAPUT XIV.

Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo, et non est stimulatus in tristitia delicti.

Felix qui non habuit animi sui tristitiam, et non excidit a spe sua.

Viro cupido et tenaci sine ratione est substantia, et homini livido ad quid aurum?

Qui acervat ex animo suo injuste, aliis congregat, et in bonis illius alius luxuriabitur.

Qui sibi nequam est, cui alii bonus erit? et non jucundabitur in bonis suis.

Qui sibi invidet, nihil est illo nequius: et hæc redditio est malitiæ illius:

Et si bene fecerit, ignoranter, et non volens facit: et in novissimo manifestat malitiam suam.

Nequam est oculus lividi, et avertens faciem suam, et despiciens animam suam.

Insatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis: non satiabitur donec consumat arefaciens animam suam.

Oculus malus ad mala: et non satiabitur pane, sed indigens et in tristitia erit super mensam suam.

Fili, si habes, benefac tecum, et Deo dignas oblationes offer.

Memor esto, quoniam mors non tardat, et testamentum inferorum quia demonstratum est tibi: testamentum enim hujus mundi morte morietur.

Ante mortem benefac amico tuo, et secundum vires tuas exporrigens da pauperi.

Non defrauderis a die bono, et particula boni doni non te prætereat.

[a] Olim erat *ad carnem* vitiose.

A *Nonne aliis relinques dolores et labores tuos in divisione sortis?*

Da, et accipe, et justifica animam tuam.

Ante obitum tuum operare justitiam : quoniam non est apud inferos invenire cibum.

Omnis caro sicut fenum veterascet, et sicut folium fructificans in arbore viridi.

Alia generantur, et alia dejiciuntur : sic generatio carnis et sanguinis, alia finitur, et alia nascitur.

Omne opus corruptibile in fine deficiet : et qui illud operatur, ibit cum illo.

Et omne opus electum justificabitur : et qui operatur illud, honorabitur in illo.

Beatus vir, qui in sapientia morabitur, et qui in justitia sua meditabitur, et in sensu cogitabit circumspectionem Dei.

Qui excogitat vias illius in corde suo, et in absconditis suis intelligens, vadens post illam quasi investigator, et in viis illius consistens;

B *Qui respicit per fenestras illius, et in januis illius audiens;*

Qui requiescit juxta domum illius, et in parietibus illius figens palum, statuet casulam suam ad manus illius, et requiescent in casula illius bona per ævum.

Statuet filios suos sub tegmine illius, et sub ramis ejus morabitur.

Protegetur sub tegmine illius a fervore : et in gloria ejus requiescet.

CAPUT XV.

Qui timet Deum, faciet bona : et qui continens est justitiæ, apprehendet illam.

Et obviabit illi quasi mater honorificata, et quasi mulier a virginitate suscipiet illum.

Cibabit illum pane vitæ et intellectus, et aqua sapientiæ salutaris potabit illum : et firmabitur in illo, et non flectetur :

Et continebit illum, et non confundetur : et exaltabit illum apud proximos suos :

C *Et in medio Ecclesiæ aperiet os ejus, et adimplebit illum spiritu sapientiæ et intellectus, et stola gloriæ vestiet illum.*

Jucunditatem, et exsultationem thesaurizabit super illum, et nomine æterno hæreditabit illum.

Homines stulti non apprehendent illam, et homines sensati obviabunt illi, homines stulti non videbunt eam : longe enim abest a superbia et dolo.

Viri mendaces non erunt illius memores : et viri veraces invenientur in illa, et successum habebunt usque ad inspectionem Dei.

Non est speciosa laus in ore peccatoris.

Quoniam a Deo profecta est sapientia : sapientiæ enim Dei astabit laus, et in ore fideli abundabit, et dominator dabit eam illi.

Non dixeris : Per Deum abest : quæ enim odit, ne feceris.

Non dicas : Ille me implanavit : non enim necessarii sunt ei homines impii.

D *Omne execramentum erroris odit Dominus, et non erit amabile timentibus eum.*

Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui.

Adjecit mandata et præcepta sua.

Si volueris mandata servare, conservabunt te, et in perpetuum fidem placitam facere.

Apposuit tibi aquam et ignem : ad quod volueris, porrige manum tuam.

Ante hominem vita et mors, bonum et malum : quod placuerit ei, dabitur illi.

Quoniam multa sapientia Dei, et fortis in potentia, videns omnes sine intermissione.

Oculi Domini ad timentes eum : et ipse agnoscit omnem operam hominis.

Nemini mandavit impie agere, et nemini dedit spatium peccandi.

Non enim concupiscit multitudinem filiorum infidelium, et inutilium.

CAPUT XVI.

Ne jucunderis in filiis impiis, si multiplicentur : nec oblecteris super ipsos, si non est timor Dei in illis.

Non credas vitæ illorum, et ne respexeris in labores eorum :

Melior [Al. *Melius*] *est enim unus timens Deum, quam mille filii impii.*

Et utile est mori sine filiis, quam relinquere filios impios.

Ab uno sensato inhabitabitur patria, tribus impiorum deseretur.

Multa talia vidit oculus meus; et fortiora horum audivit auris mea.

In synagoga peccantium exardebit ignis, et in gente incredibili exardescet ira.

Non exoraverunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt confidentes suæ virtuti.

Et non pepercit peregrinationi Loth, et execratus est eos præ superbia verbi illorum.

Non misertus est illis, gentem totam perdens, et extollentem se in peccatis suis.

Et sicut sexcenta millia peditum, qui congregati sunt in duritia cordis sui : et si unus fuisset cervicatus, mirum si fuisset immunis.

Misericordia enim et ira est cum illo. Potens exoratio, et effundens iram.

Secundum misericordiam suam, sic correptio illius hominem secundum opera sua judicat.

Non effugiet in rapina peccator, et non retardabit sufferentia misericordiam facientis.

Omnis misericordia faciet locum unicuique secundum meritum operum suorum, et secundum intellectum peregrinationis ipsius.

Non dicas : A Deo abscondar et ex summo quis mei memorabitur?

In populo magno non agnoscar ; quæ est enim anima mea in tam immensa creatura?

Ecce cœlum, et cœli cœlorum, abyssus, et universa terra, et quæ in eis sunt, in conspectu illius commovebuntur.

Montes simul, et colles, et fundamenta terræ : cum conspexerit illa Deus, tremore concutientur.

Et in omnibus his insensatum est cor et omne cor intelligitur ab illo.

Et vias illius quis intelligit, et procellam, quam nec oculus videbit hominis?

Nam plurima illa opera sunt in absconsis : sed opera justitiæ ejus quis enuntiabit? aut quis sustinebit? Longe enim est testamentum a quibusdam, et interrogatio omnium in consummatione est.

Qui minoratur corde, cogitat inania : et vir imprudens, et errans cogitat stulta.

Audi me, fili, et disce disciplinam sensus, et in verbis meis attende in corde tuo.

Et dicam in æquitate disciplinam, et scrutabor enarrare sapientiam : et in verbis meis attende in corde tuo, et dico in æquitate spiritus virtutes, quas posuit Deus in opera sua ab initio, et in veritate enuntio scientiam ejus.

In judicio Dei opera ejus ab initio, et ab institutione ipsorum distinxit partes illorum, et initia eorum in gentibus suis.

Ornavit in æternum opera illorum, nec esurierunt, nec laboraverunt, et non destiterunt ab operibus suis.

Unusquisque proximum sibi non angustiabit usque in æternum.

Non sis incredibilis verbo illius.

Post hæc Deus in terram respexit, et implevit illam bonis suis.

Anima omnis vitalis denuntiavit ante faciem ipsius, et in ipsam iterum reversio illorum.

CAPUT XVII.

Deus creavit de terra hominem, et secundum imaginem suam fecit illum.

Et iterum convertit illum in ipsam, et secundum se vestivit illum virtute.

Numerum dierum, et tempus dedit illi, et dedit illi potestatem eorum, quæ sunt super terram.

Posuit timorem illius super omnem carnem, et dominatus est bestiarum et volatilium.

Creavit ex ipso adjutorium simile sibi: consilium, et linguam, et oculos, et aures, et cor dedit illis excogitandi, et disciplina intellectus replevit illos.

Creavit illis scientiam spiritus, sensu implevit cor illorum, et mala et bona ostendit illis.

Posuit oculum suum super corda illorum ostendere [*Al. et ostendere*] *illis magnalia operum suorum,*

Ut nomen sanctificationis collaudent: et gloriari in mirabilibus illius, ut magnalia enarrent operum ejus.

Addidit illis disciplinam, et legem vitæ hæreditavit illos.

Testamentum æternum constituit cum illis, et justitiam et judicia sua ostendit illis.

Et magnalia honoris ejus vidit oculus illorum, et honorem vocis audierunt aures illorum, et dixit illis: Attendite ab omni iniquo.

Et mandavit illis unicuique de proximo suo.

Viæ illorum coram ipso sunt semper, non sunt absconsæ ab oculis ipsius.

In unamquamque gentem præposuit rectorem.

Et pars Dei, Israel facta est manifesta.

Et omnia opera illorum velut sol in conspectu Dei: et oculi ejus sine intermissione inspicientes in viis eorum.

Non sunt absconsa testamenta per iniquitates eorum in conspectu Dei.

Eleemosyna viri quasi signaculum cum ipso: et gratiam hominis quasi pupillam conservabit.

Et postea resurget, et retribuet illi retributionem, unicuique in caput ipsorum, et convertet in interiores partes terræ.

Pœnitentibus autem dedit viam justitiæ, et confirmavit deficientes sustinere, et destinavit illis sortem veritatis.

Convertere ad Dominum, et relinque peccata tua.

Precare ante faciem Domini, et minue offendicula.

Revertere ad Dominum, et avertere ab injustitia tua, et nimis odito exsecrationem.

Et cognosce justitias et judicia Dei, et sta in sorte propositionis, et orationis altissimi Dei.

In partes vade sæculi sancti, cum vivis et dantibus confessionem Deo.

Non demoreris in errore impiorum: ante mortem confitere. A mortuo quasi nihil perit confessio.

Confiteberis, et laudabis Deum, et gloriaberis, et laudabis Deum, et gloriaberis in miserationibus illius.

Quam magna misericordia Domini, et propitiatio illius convertentibus ad se!

Nec enim omnia possunt esse in hominibus, quoniam non est immortalis filius hominis, et in vanitate malitiæ placuerunt.

Quid lucidius sole? et hic deficiet. Aut quid nequius quam quod excogitavit caro et sanguis? et hoc arguetur.

Virtutem altitudinis cœli ipse conspicit: et omnes homines terra et cinis.

CAPUT XVIII.

Qui vivit in æternum, creavit omnia simul. Deus solus justificabitur, et manet invictus rex in æternum.

Quis sufficit enarrare opera illius?

Quis enim investigabit magnalia ejus?

Virtutem autem magnitudinis ejus quis enuntiabit? aut quis adjiciet enarrare misericordiam ejus?

Non est minuere, neque adjicere, nec est invenire magnalia Dei.

Cum consummaverit homo, tunc incipiet: et cum quieverit, aporiabitur.

Quid est homo, et quæ est gratia illius? et quid est bonum, aut quid nequam illius?

Numerus dierum hominum, ut multum, centum anni, quasi gutta aquæ maris deputati sunt: et sicut calculus arenæ, sic exigui anni in die ævi.

Propter hoc patiens est Deus in illis, et effundit super eos misericordiam suam.

Vidit præsumptionem cordis eorum, quoniam mala est: et cognovit subversionem illorum, quoniam nequam est.

Ideo adimplevit propitiationem suam in illis, et ostendit eis viam æquitatis.

Miseratio hominis circa proximum suum: misericordia autem Dei super omnem carnem.

Qui misericordiam habet, docet, et erudit quasi pastor gregem suum.

Miseretur excipientis doctrinam miserationis, et qui festinat in judiciis ejus.

Fili, in bonis non des querelam, et in omni dato non des tristitiam verbi mali.

Nonne ardorem refrigerabit ros? sic et verbum melius quam datum.

Nonne ecce verbum super datum bonum? sed utraque cum homine justificato.

Stultus acriter improperabit: et datus indisciplinati tabescere facit oculos.

Ante judicium para justitiam tibi, et antequam loquaris, disce.

Ante languorem adhibe medicinam: et ante judicium interroga teipsum, et in conspectu Dei invenies propitiationem.

Ante languorem humilia te, et in tempore infirmitatis ostende conversationem tuam.

Non impediaris orare semper, et ne verearis usque ad mortem justificari: quoniam merces Dei manet in æternum.

Ante orationem præpara animam tuam: et noli esse quasi homo qui tentat Deum.

Memento iræ in die consummationis: et tempus retributionis in conversatione faciei.

Memento paupertatis in tempore abundantiæ, et necessitatum paupertatis in die divitiarum.

A mane usque ad vesperam immutabitur tempus, et hæc omnia citata in oculis Dei.

Homo sapiens in omnibus metuet, et in diebus delictorum attendet ab inertia.

Omnis astutus agnoscit sapientiam, et invenienti eam dabit confessionem.

Sensati in verbis et ipsi sapienter egerunt: et intellexerunt veritatem et justitiam, et impleverunt proverbia et judicia.

Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere.

Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis.

Ne [Al. *Non*] *oblecteris in turbis nec in modicis: assidua enim est commissio illorum.*

Ne fueris mediocris in contentione ex fenore, et est tibi nihil in sacculo: eris enim invidus vitæ tuæ.

CAPUT XIX.

Operarius ebriosus non locupletabitur: et qui spernit modica, paulatim decidet.

Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes, e arguent sensatos.

Et qui se jungit fornicariis, erit nequam: putredo et vermes hæreditabunt illum, et extolletur in exemplum majus, et tolletur de numero anima ejus.

Qui credit cito, levis corde est, et minorabitur: et qui delinquit in animam suam, insuper habebitur.

Qui gaudet iniquitate, denotabitur: et qui odit correptionem, minuetur vita: et qui odit loquacitatem, exstinguit malitiam.

Qui peccat in animam suam, pœnitebit: et qui jucundatur in malitia, denotabitur.

Ne iteres verbum nequam, et durum, et non minoraberis.

Amico et inimico noli narrare sensum tuum: et si est tibi delictum, noli denudare.

Audiet enim te, et custodiet te, et quasi defendens peccatum, odiet te, et sic aderit tibi semper:

Audisti verbum adversus proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam non te dirumpet.

A facie verbi parturit fatuus, tamquam gemitus partus infantis.

Sagitta infixa femori carnis, sic verbum in corde stulti.

Corripe amicum, ne forte non intellexerit, et dicat: Non feci: aut si fecerit, ne iterum addat facere.

Corripe proximum, ne forte non dixerit: et si dixerit, ne forte iteret.

Corripe amicum: sæpe enim fit commissio.

Et non omni verbo credas: est qui labitur lingua, sed non ex animo.

Quis est enim qui non deliquerit in lingua sua? Corripe proximum antequam commineris:

Et da locum timori Altissimi: quia omnis sapientia timor Dei, et in illa timere Deum, et in omni sapientia dispositio legis.

Et non est sapientia nequitiæ disciplina: et non est cogitatus peccatorum prudentia.

Est nequitia, et in ipsa exsecratio: et est insipiens qui minuitur sapientia.

Melior est homo qui minuitur sapientia, et dejiciens sensu in timore, quam qui abundat sensu, et transgreditur legem Altissimi.

Et solertia certa, et ipsa iniqua. Et est qui emittit verbum certum enarrans veritatem.

Est qui nequiter humiliat se, et interiora ejus plena sunt dolo:

Et est qui se nimium submittit a multa humilitate: et est qui inclinat faciem suam, et fingit se non videre quod ignoratum est.

Et si ab imbecillitate virium vetetur peccare, si invenerit tempus malefaciendi, malefaciet.

Ex visu cognoscitur vir, et ab occursu faciei cognoscitur sensatus.

Amictus corporis, et risus dentium, et ingressus hominis enuntiant de illo.

Est correptio mendax in ira contumeliosi: et est judicium, quod non probatur esse bonum: et est tacens, et ipse est prudens.

CAPUT XX.

Quam bonum est arguere, quam irasci, et confitentem in oratione non prohibere!

Concupiscentia spadonis devirginabit juvenculam.

Sic qui facit per vim judicium iniquum.

Quam bonum est correptum manifestare pœnitentiam! sic enim effugies voluntarium peccatum.

Est tacens, qui invenitur sapiens: et est odibilis qui procax est ad loquendum.

Est tacens non habens sensum loquelæ: et est tacens sciens tempus aptum.

Homo sapiens tacebit usque ad tempus: lascivus autem, et imprudens non servabunt tempus.

Qui multis utitur verbis, lædet animam suam: et qui potestatem sibi sumit injuste, odietur.

Est processio in malis viro indisciplinato, et est inventio in detrimentum.

Est datum, quod non est utile, et est datum, cujus retributio duplex.

Est propter gloriam minoratio: et est qui ab humilitate levabit caput.

Est qui multa redimat modico pretio, et restituens ea in septuplum.

Sapiens in verbis seipsum amabilem facit: gratiæ autem fatuorum effundentur.

Datus insipientis non erit utilis tibi: oculi enim illius septemplices sunt.

Exigua dabit, et multa improperabit: et apertio oris illius inflammatio est.

Hodie feneratur quis, et cras expetit: odibilis est homo hujusmodi.

Fatuo non erit amicus, et non erit gratia bonis illius.

A *Qui enim edunt panem illius: falsæ linguæ sunt. Quoties, et quanti irridebunt eum! Neque enim quod habendum erat, directo sensu distribuit: similiter et quod non erat* [Al. tac. *erant*] *habendum.*

Lapsus falsæ linguæ, quasi qui in pavimento cadens: sic casus malorum festinanter veniet.

Homo acharis quasi fabula vana, in ore indisciplinatorum assidua erit.

Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore suo.

Est qui vetatur peccare præ inopia, et in requie sua stimulabitur.

Est qui perdet animam suam præ confusione, et ab imprudenti persona perdet eam: personæ autem acceptione perdet se.

Est qui præ confusione promittit amico, et lucratus est eum inimicum gratis.

Opprobrium nequam in homine mendacium, et in ore indisciplinatorum assidue erit.

B *Potior fur quam assiduitas viri mendacis: perditionem autem ambo hæreditabunt.*

Mores hominum mendacium sine honore: et confusio illorum cum ipsis sine intermissione.

Sapiens in verbis producet seipsum, et homo prudens placebit magnatis.

Qui operatur terram suam, inaltabit acervum frugum: et qui operatur justitiam, ipse exaltabitur: qui vero placet magnatis, effugiet iniquitatem.

Xenia et dona excæcant oculos judicum, et quasi mutus in ore avertit correptiones [Al. *correptionem*] *eorum.*

Sapientia absconsa et thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque?

Melior est qui celat insipientiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam.

CAPUT XXI.

C *Fili, peccasti? non adjicias iterum: sed et de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur.*

Quasi a facie colubri fuge peccata: et si accesseris ad illa, suscipient te.

Dentes leonis, dentes ejus, interficientes animas hominum.

Quasi romphæa bis acuta omnis iniquitas: plagæ illius non est sanitas.

Objurgatio et injuriæ annullabunt substantiam: et domus quæ nimis locuples est, annullabitur superbia: sic substantia superbi eradicabitur.

Deprecatio pauperis ex ore usque ad aures ejus perveniet, et judicium festinato adveniet illi.

Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris; et qui timet Deum, convertetur ad cor suum.

Notus a longe potens lingua audaci, et sensatus scit labi se [Al. tac. *se*] *ab ipso.*

Qui ædificat domum suam impendiis alienis, quasi qui colligit lapides suos in hieme.

D *Stuppa collecta synagoga peccantium, et consummatio illorum flamma ignis.*

Via peccantium complanata lapidibus, et in fine illorum inferi, et tenebræ, et pœnæ.

Qui custodit justitiam, continebit sensum ejus.

Consummatio timoris Dei, sapientia et sensus.

Non erudietur qui non est sapiens in bono.

Est autem sapientia, quæ abundat in malo: et non est sensus ubi est amaritudo.

Scientia sapientis tamquam inundatio abundabit, et consilium illius sicut fons vitæ permanet.

Cor fatui quasi vas confractum, et omnem sapientiam non tenebit.

Verbum sapiens quodcumque audierit scius, laudabit, et ad se adjiciet: audivit luxuriosus, et displicebit illi, et projiciet illud post dorsum suum.

Narratio fatui quasi sarcina in via: nam in labiis sensati invenietur gratia.

Os prudentis quæritur in ecclesia, et verba illius cogitabunt in cordibus suis.

Tamquam domus exterminata, sic fatuo sapientia, et scientia insensati inenarrabilia verba.

Compedes in pedibus, stulto doctrina: et quasi vincula manuum super manum dextram.

Fatuus in risu exaltat vocem suam: vir autem sapiens vix tacite ridebit.

Ornamentum aureum prudenti doctrina, et quasi brachiale in brachio dextro.

Pes fatui facilis in domum proximi: et homo peritus confundetur a persona potentis.

Stultus a fenestra respiciet [Al. *respiciat*] *in domum; vir autem eruditus foris stabit.*

Stultitia hominis auscultare per ostium: et prudens gravabitur contumelia.

Labia imprudentium stulta narrabunt: verba autem prudentium statera ponderabuntur.

In ore fatuorum cor illorum: et in corde sapientium os illorum.

Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam.

B *Susurro coinquinabit animam suam, et in omnibus odietur: et qui cum eo manserit, odiosus erit: tacitus et sensatus honorabitur.*

CAPUT XXII.

In lapide luteo lapidatus est piger, et omnes loquentur super aspernationem illius.

De stercore boum lapidatus est piger: et omnis, qui tetigerit eum, excutiet manus.

Confusio patris est de filio indisciplinato: filia autem in deminoratione fiet.

Filia prudens hæreditas viro suo, nam quæ confundit, in contumeliam fit genitoris.

Patrem et virum confundit audax, et ab impiis non minorabitur, ab utrisque autem inhonorabitur.

Musica in luctu importuna narratio: flagella et doctrina in omni tempore sapientia.

Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam.

Qui narrat verbum non audienti, quasi qui excitat dormientem de gravi somno.

C *Cum dormiente loquitur qui enarrat stulto sapientiam: et in fine narrationis dicit: Quis est hic?*

Supra mortuum plora, defecit enim lux ejus: et supra fatuum plora, defecit [Al. *deficit*] *enim sensus.*

Modicum plora supra mortuum, quoniam requievit.

Nequissimi enim nequissima vita super mortem fatui.

Luctus mortui septem dies, fatui autem et impii omnes dies, vitæ illorum.

Cum stulto ne multum loquaris, et cum insensato ne abieris.

Serva te ab illo, ut non molestiam habeas, et non coinquinaberis peccato illius.

Deflecte ab illo, et invenies requiem, et non acediaberis in stultitia illius.

Super plumbum quid gravabitur? et quod illi aliud nomen quam fatuus?

Arenam, et salem, et massam ferri facilius est ferre, quam hominem imprudentem, et fatuum, et impium.

D *Loramentum ligneum colligatum in fundamento ædificii non dissolvetur: sic et cor confirmatum in cogitatione consilii.*

Cogitatus sensati in omni tempore, metu non depravabitur.

Sicut pali in excelsis, et cæmenta sine impensa posita, contra faciem venti non permanebunt:

Sic et cor timidum in cogitatione stulti contra impetum timoris non resistet.

Sicut cor trepidum in cogitatione fatui, omni tempore non metuet: sic et qui in præceptis Dei permanet semper.

Pungens oculum deducit lacrymas: et qui pungit cor, profert sensum.

Mittens lapidem in volatilia, dejiciet illa: sic et qui conviciatur amico, dissolvit amicitiam.

Ad amicum etsi produxeris gladium, non desperes: est enim regressus. Ad amicum

Si aperueris os triste, non timeas: est enim concordatio, excepto convicio, et improperio, et superbia, et mysterii revelatione, et plaga dolosa: in his omnibus effugiet amicus.

Fidem posside cum amico in paupertate illius, ut et in bonis illius læteris.

In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, ut et in hæreditate illius cohæres sis.

Ante ignem camini vapor, et fumus ignis inaltatur: sic et ante sanguinem maledicta, et contumeliæ, et minæ.

Amicum salutare non confundar, a facie illius non me abscondam: et si mala mihi evenerint per illum, sustinebo.

Omnis, qui audiet, cavebit se ab eo.

Quis dabit ori meo custodiam, et super labia mea signaculum certum, ut non cadam ab ipsis, et lingua mea perdat me?

CAPUT XXIII.

Domine pater, et dominator vitæ meæ, ne derelinquas me in consilio eorum: nec [Al. *ne*] *sinas me cadere in illis.*

Quis superponet in cogitatu meo flagella, et in corde meo doctrinam sapientiæ, ut ignorationibus eorum non parcant mihi, et non appareant delicta eorum.

Et ne adincrescant ignorantiæ meæ, et multiplicentur delicta mea, et peccata mea abundent, et incidam in conspectu adversariorum meorum? et gaudeat super me inimicus meus?

Domine pater, et Deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu illorum.

Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, et omne desiderium averte a me.

Aufer a me ventris concupiscentias, et concubitus concupiscentiæ ne apprehendant me, et animæ irreverenti et infrunitæ ne tradas me.

Doctrinam oris audite, filii: et qui custodierit illam, non periet labiis, nec scandalizabitur in operibus nequissimis.

In vanitate sua apprehenditur peccator: et superbus et maledicus scandalizabitur in illis.

Jurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa.

Nominatio vero Dei non sit assidua in ore tuo, et nominibus Sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis.

Sicut enim servus interrogatus assidue, a livore non minuitur: sic omnis jurans, et nominans, in toto a peccato non purgabitur.

Vir multum jurans implebitur iniquitate, et non discedet a domo illius plaga.

Et si frustraverit, delictum illius super ipsum erit: et si dissimulaverit, delinquit [Al. *delinquet*] *dupliciter.*

Et si in vacuum juraverit, non justificabitur: replebitur enim retributione domus illius.

Est et alia loquela contraria morti: non inveniatur in hæreditate Jacob.

Etenim a misericordibus omnia hæc auferentur, et in delictis non volutabuntur.

Indisciplinatæ loquelæ non assuescat os tuum: est enim in illa verbum peccati.

Memento patris et matris tuæ: in medio enim magnatorum consistis.

Ne forte obliviscatur te Deus in conspectu illorum, et assiduitate tua infatuatus, improperium patiaris, et maluisses non nasci, et diem nativitatis tuæ maledicas.

Homo assuetus in verbis improperii, in omnibus diebus suis non erudietur.

Duo genera abundant in peccatis, et tertium adducit iram, et perditionem.

Anima calida quasi ignis ardens non exstinguetur, donec aliquid glutiat:

Et homo nequam in ore carnis suæ non desinet, donec incendat ignem.

Homini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur transgrediens usque ad finem.

Omnis homo qui transgreditur lectum suum, contemnens in animam suam, et dicens: Quis me videt?

Tenebræ circumdant me, et parietes cooperiunt me, et nemo circumspicit me: quem vereor? delictorum meorum non memorabitur Altissimus.

Et non intelligit quoniam omnia videt oculus illius, quoniam expellit a se timorem Dei hujusmodi hominis timor, et oculi hominum timentes illum:

Et non cognovit quoniam oculi Domini multo plus lucidiores sunt [Al. tac. *sunt*] *super solem, circumspicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi, et hominum corda intuentes in absconditas partes.*

Domino enim Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita: sic et post perfectum respicit omnia.

Hic in plateis civitatis vindicabitur, et quasi pullus equinus fugabitur: et ubi non speravit, apprehendetur.

Et erit dedecus omnibus, eo quod non intellexerit timorem Domini.

Sic et mulier omnis relinquens virum suum, et statuens hæreditatem ex alieno matrimonio.

Primo enim in lege Altissimi incredibilis fuit: secundo in virum suum deliquit: tertio et in adulterio fornicata est, et ex alio viro filios statuit sibi.

Hæc in ecclesiam adducetur, et in filios ejus respicietur.

Non tradent filii ejus radices, et rami ejus non dabunt fructum.

Derelinquet in maledictum memoriam ejus, et dedecus illius non delebitur.

Et agnoscent qui derelicti sunt, quoniam nihil melius est quam timor Dei: et nihil dulcius quam respicere in mandatis Domini.

Gloria magna est sequi Dominum: longitudo enim dierum assumetur ab eo.

CAPUT XXIV.

Sapientia laudabit animam suam, et in Deo honorabitur, et in medio populi sui gloriabitur.

Et in ecclesiis Altissimi aperiet os suum, et in conspectu virtutis illius gloriabitur.

Et in medio populi sui exaltabitur, et in plenitudine sancta admirabitur.

Et in multitudine electorum habebit laudem, et inter benedictos benedicetur, dicens:

Ego ex ore Altissimi prodivi primogenita ante omnem creaturam.

Ego feci in cœlis, ut oriretur lumen indeficiens, et sicut nebula texi omnem terram.

Ego in altissimis habitavi, et thronus meus in columna nubis.

Gyrum cœli circuivi sola, et profundum abyssi penetravi, in fluctibus maris ambulavi.

Et in omni terra steti, et in omni populo.

Et in omni gente primatum habui.

Et omnium excellentium et humilium corda virtute calcavi: et in his omnibus requiem quæsivi, et in hæreditate Domini morabor.

Tunc præcepit, et dixit mihi Creator omnium: et qui creavit me, requievit in tabernaculo meo,

Et dixit mihi: In Jacob inhabita, et in Israel hæreditare, et in electis meis mitte radices.

Ab initio, et ante sæcula creata sum, et usque ad futurum sæculum non desinam, et in habitatione sancta coram ipso ministravi.

Et sic in Sion firmata sum, et in civitate sanctificata similiter requievi, et in Jerusalem potestas mea.

Et radicavi in populo honorificato, et in parte Dei mei hæreditas illius, et in plenitudine Sanctorum detentio mea.

Quasi cedrus exaltata sum in Libano, et quasi cypressus in monte Sion.

Quasi palma exaltata sum in Cades, et quasi plantatio rosæ in Jericho.

A *Quasi oliva speciosa in campis, et quasi platanus exaltata sum juxta aquam in plateis.*

Sicut cinnamomum, et balsamum aromatizans odorem dedi: quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris.

Et quasi storax, et galbanus, et ungula, et gutta, et quasi Libanus non incisus vaporavi habitationem meam, et quasi balsamum non mistum odor meus.

Ego quasi terebinthus extendi ramos meos, et rami mei honoris et gratiæ.

Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris: et flores mei fructus honoris et honestatis.

Ego mater pulchræ dilectionis, et timoris, et agnitionis, et sanctæ spei.

In me gratia omnis viæ et veritatis, in me omnis spes vitæ et virtutis.

Transite ad me omnes qui concupiscitis me; et a generationibus meis implemini.

Spiritus enim meus super mel dulcis, et hæreditas mea super mel et favum.

B *Memoria mea in generationes sæculorum.*

Qui edunt me, adhuc esurient: et qui bibunt me, adhuc sitient.

Qui audit me, non confundetur: et qui operantur in me, non peccabunt.

Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.

Hæc omnia liber vitæ, et testamentum Altissimi, et agnitio veritatis.

Legem mandavit Moyses in præceptis justitiarum, et hæreditatem domui Jacob, et Israel promissiones.

Posuit David puero suo excitare regem ex ipso fortissimum, et in throno honoris sedentem in sempiternum.

Qui implet quasi Phison sapientiam, et sicut Tigris in diebus novorum.

Qui adimplet quasi Euphrates sensum: qui multiplicat quasi Jordanis in tempore messis.

Qui mittit disciplinam sicut lucem, et assistens quasi

C *Gehon in die vindemiæ.*

Qui perficit primus scire ipsam, et infirmior non investigabit eam.

A mari enim abundavit cogitatio ejus, et consilium illius ab abysso magna.

Ego sapientia effudi flumina.

Ego quasi trames aquæ immensæ de fluvio, ego quasi fluvii Dioryx, et sicut aquæductus exivi in Paradiso.

Dixi: Rigabo hortum meum plantationum, et inebriabo prati mei fructum.

Et ecce factus est mihi trames abundans, et fluvius meus appropinquabit ad mare.

Quoniam doctrinam quasi antelucanum illumino omnibus, et enarrabo illam usque ad longinquum.

Penetrabo omnes inferiores partes terræ, et inspiciam omnes dormientes, et illuminabo omnes sperantes in Domino.

Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam, et relinquam illam quærentibus sapientiam, et non desinam in progenies illorum usque in ævum sanctum.

D *Videte quoniam non soli mihi laboravi, sed omnibus exquirentibus veritatem.*

CAPUT XXV.

In tribus placitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo, et hominibus:

Concordia fratrum, et amor proximorum, et vir et mulier bene sibi consentientes.

Tres species odivit anima mea, et aggravor valde animæ illorum:

Pauperem superbum: divitem mendacem: senem fatuum et insensatum.

Quæ in juventute tua non congregasti, quomodo in senectute tua invenies?

Quam speciosum cantici judicium, et presbyteris cognoscere consilium!

Quam speciosa veteranis sapientia, et gloriosis intellectus, et consilium!

A *Corona senum multa peritia, et gloria illorum timor Dei.*

Novem insuspicabilia cordi magnificavi, et decimum dicam in lingua hominibus :

Homo, qui jucundatur in filiis, vivens et videns subversionem inimicorum suorum.

Beatus qui habitat cum muliere sensata, et qui lingua sua non est lapsus, et qui non servivit indignis se.

Beatus, qui invenit amicum verum, et qui enarrat justitiam auri audienti.

Quam magnus, qui invenit sapientiam et scientiam! sed non est super timentem Dominum.

Timor Dei super omnia se superposuit.

Beatus homo, cui donatum est habere timorem Dei : qui tenet illum, cui assimilabitur?

Timor Dei initium dilectionis ejus : fidei autem initium agglutinandum est ei.

Omnis plaga tristitia cordis est : et omnis malitia, nequitia mulieris.

B *Et omnem plagam, et non plagam videbit cordis :*

Et omnem nequitiam, et non nequitiam mulieris :

Et omnem obductum, et non obductum odientium :

Et omnem vindictam, et non vindictam inimicorum.

Non est caput nequius super caput colubri :

Et non est ira super iram mulieris. Commorari leoni et draconi placebit, quam habitare cum muliere nequam.

Nequitia mulieris immutat faciem ejus : et obcæcat vultum suum tamquam ursus : et quasi saccum ostendit. In medio proximorum ejus.

Ingemuit vir ejus, et audiens suspiravit modicum.

Brevis omnis malitia super malitiam mulieris, sors peccatorum cadet super illam.

Sicut ascensus arenosus in pedibus veterani : sic mulier linguata homini quieto.

Ne respicias in mulieris speciem, et non concupiscas mulierem in specie.

Mulieris ira, et irreverentia, et confusio magna.

Mulier si primatum habeat, contraria est viro suo.

C *Cor humile, et facies tristis, et plaga cordis, mulier nequam.*

Manus debiles, et genua dissoluta, mulier quæ non beatificat virum suum.

A muliere initium factum est peccati, et per illam omnes morimur.

Non des aquæ tuæ exitum, nec modicum : nec mulieri nequam veniam prodeundi.

Si non ambulaverit ad manum tuam, confundet te in conspectu inimicorum.

A carnibus tuis abscinde illam, ne semper te abutatur.

CAPUT XXVI.

Mulieris bonæ beatus vir : numerus enim annorum illius duplex.

Mulier fortis oblectat virum suum, et annos vitæ illius in pace implebit.

D *Pars bona, mulier bona, in parte timentium Deum dabitur viro pro factis bonis.*

Divitis autem, et pauperis cor bonum, in omni tempore vultus illorum hilaris.

A tribus timuit cor meum, et in quarto facies mea metuit :

Delaturam civitatis : et collectionem populi,

Calumniam mendacem : super mortem; omnia gravia :

Dolor cordis et luctus, mulier zelotypa.

In muliere zelotypa flagellum linguæ, omnibus communicans.

Sicut bonum jugum, quod movetur, ita et mulier nequam, qui tenet illam, quasi qui apprehendit scorpionem.

Mulier ebriosa ira magna : et contumelia, et turpitudo illius non tegetur.

Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, et in palpebris illius agnoscetur.

In filia non avertente se, firma custodiam : ne inventa occasione utatur se.

Ab omni irreverentia oculorum ejus cave, et ne mireris si te neglexerit.

Sicut viator sitiens, ad fontem os aperiet, et ab omni aqua proxima bibet, et contra omnem palum sedebit, et contra omnem sagittam aperiet pharetram, donec deficiat.

Gratia mulieris sedulæ delectabit virum suum, et ossa illius impinguabit.

Disciplina illius datum Dei est.

Mulier sensata et tacita, non est immutatio eruditæ animæ.

Gratia super gratiam mulier sancta, et pudorata.

Omnis autem ponderatio non est digna continentis animæ.

Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei : sic mulieris bonæ species in ornamentum domus ejus.

Lucerna splendens super candelabrum sanctum, et species faciei super ætatem stabilem.

Columnæ aureæ super bases argenteas, et pedes firmi super plantas stabilis mulieris.

Fundamenta æterna supra petram solidam, et mandata Dei in corde mulieris sanctæ.

In duobus contristatum est cor meum, et in tertio iracundia mihi advenit :

Vir bellator deficiens per inopiam : et vir sensatus contemptus :

Et qui transgreditur a justitia ad peccatum, Deus paravit eum ad romphæam.

Duæ species difficiles et periculosæ mihi apparuerunt. Difficile exuitur negotians a negligentia : et non justificabitur caupo a peccatis labiorum.

CAPUT XXVII.

Propter inopiam multi deliquerunt : et qui quærit locupletari, avertit oculum suum.

Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur : sic et inter medium venditionis et emptionis angustiabitur peccatum.

Conteretur cum delinquente delictum.

Si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subvertetur domus tua.

Sicut in percussura cribri remanebit pulvis : sic aporia hominis in cogitatu illius.

Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis.

Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum illius : sic verbum ex cogitatu cordis hominis.

Ante sermonem non laudes virum : hæc enim tentatio est hominum.

Si sequaris justitiam, apprehendes illam : et indues quasi poderem honoris, et inhabitabis cum ea, et proteget te in sempiternum, et in die agnitionis invenies firmamentum.

Volatilia ad sibi similia conveniunt : et veritas ad eos, qui operantur illam, revertetur.

Leo venationi insidiatur semper : sic peccata operantibus iniquitates.

Homo sanctus in sapientia manet sicut sol : nam stultus sicut luna mutatur.

In medio insensatorum serva verbum tempori : in medio autem cogitantium assiduus esto.

Narratio peccantium odiosa, et risus illorum in deliciis peccati.

Loquela multum jurans, horripilationem capiti statuet : et irreverentia ipsius obturatio aurium.

Effusio sanguinis in rixa superborum : et maledictio illorum auditus gravis.

Qui denudat arcana amici, fidem perdit, et non inveniet amicum ad animum suum :

Dilige proximum, et conjungere fide cum illo.

Quod si denudaveris absconsa illius, non persequeris post eum.

Sicut enim homo, qui perdit amicum suum : sic et qui perdit amicitiam proximi sui.

Et sicut qui dimittit avem de manu sua: sic dereliquisti proximum tuum, et non eum capies.

Non illum sequaris, quoniam longe abest: effugit enim quasi caprea de laqueo: quoniam vulnerata est anima ejus.

Ultra eum non poteris colligare: et maledicti est concordatio.

Denudare autem amici mysteria, desperatio est animæ infelicis.

Annuens oculo fabricat iniqua, et nemo eum abjiciet.

In conspectu oculorum tuorum conculcabit os suum, et super sermones tuos admirabitur: novissime autem pervertet os suum, et in verbis tuis dabit scandalum.

Multa odivi, et non coæquavi ei, et Dominus odiet illum.

Qui in altum mittit lapidem, super caput ejus cadet: et plaga dolosa dolosi dividet vulnera.

Et qui foveam fodit, incidet in eam: et qui statuit lapidem proximo, offendet in eo; qui laqueum alii ponit, peribit in illo.

Facienti nequissimum consilium, super ipsum devolvetur, et non agnoscet unde adveniat illi.

Illusio, et improperium superborum, et vindicta sicut leo insidiabitur illi.

Laqueo peribunt qui oblectantur casu justorum: dolor autem consumet illos antequam moriantur.

Ira et furor, utraque exsecrabilia sunt: et vir peccator continens erit illorum.

CAPUT XXVIII.

Qui vindicari vult, a Domino inveniet vindictam: et peccata illius servans servabit.

Relinque proximo tuo nocenti te: et tunc deprecanti tibi peccata solventur.

Homo homini reservat iram, et a Deo quærit medelam.

In hominem similem sibi non habet misericordiam, et de peccatis suis deprecatur?

Ipse cum caro sit, reservat iram, et propitiationem petit a Deo? quis exorabit pro delictis illius?

Memento novissimorum, et desine inimicari:

Tabitudo enim et mors imminent in mandatis ejus.

Memorare timorem Dei, et non irascaris proximo.

Memorare testamentum Altissimi, et despice ignorantiam proximi.

Abstine te a lite, et minues peccata.

Homo enim iracundus incendit litem, et vir peccator turbabit amicos, et in medio pacem habentium immittet inimicitiam.

Secundum enim ligna silvæ, sic ignis exardescit; et secundum virtutem hominis, sic iracundia illius erit, et secundum substantiam suam exaltabit iram suam.

Certamen festinatum incendit ignem: et lis festinans effundit sanguinem: et lingua testificans adducit mortem.

Si sufflaveris in scintillam, quasi ignis exardebit: et si exspueris super illam, exstinguatur: utraque ex ore proficiscuntur.

Susurro et bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes.

Lingua tertia multos commovit, et dispersit illos de gente in gentem:

Civitates muratas divitum destruxit, et domos magnatorum effodit:

Virtutes populorum concidit, et gentes fortes dissolvit.

Lingua tertia mulieres viratas ejecit, et privavit illas laboribus suis.

Qui respicit illam, non habebit requiem, nec habebit amicum, in quo requiescat.

Flagelli plaga livorem facit: plaga autem linguæ comminuet ossa.

Multi ceciderunt in ore gladii: sed non sic quasi qui interierunt per linguam suam.

Beatus qui tectus est a lingua nequam, qui in iracundiam illius non transivit, et qui non attraxit jugum illius, et in vinculis ejus non est ligatus.

Jugum enim illius, jugum ferreum est: et vinculum illius, vinculum æreum est.

Mors illius, mors nequissima: et utilis potius infernus quam illa.

Perseverantia illius non permanebit, sed obtinebit vias injustorum: et in flamma sua non comburet justos.

Qui relinquunt Deum, incident in illam, et exardebit in illis, et non exstinguetur, et immittetur in illos quasi leo, et quasi pardus lædet illos.

Sepi aures tuas spinis, linguam nequam noli audire, et ori tuo facito ostia, et seras.

Aurum tuum et argentum tuum confla, et verbis tuis facito stateram, et frenos ori tuo rectos:

Et attende, ne forte labaris in lingua, et cadas in conspectu inimicorum insidiantium tibi, et sit casus tuus insanabilis in mortem.

CAPUT XXIX.

Qui facit misericordiam, feneratur proximo suo: et qui prævalet manu, mandata servat.

Fenerare proximo tuo in tempore necessitatis illius: et iterum redde proximo in tempore suo.

Confirma verbum, et fideliter age cum illo: et in omni tempore invenies quod tibi necessarium est.

Multi quasi inventionem æstimaverunt fenus, et præstiterunt molestiam his qui se adjuverunt.

Donec accipiant, osculantur manus dantis, et in promissionibus humiliant vocem suam.

Et in tempore redditionis postulabit tempus, et loquetur verba tædii et murmurationum, et tempus causabitur.

Si autem potuerit reddere, adversabitur: solidi vix reddet dimidium, et computabit illud quasi inventionem.

Sin autem, fraudabit illum pecunia sua, et possidebit illum inimicum gratis:

Et convivia et maledicta reddet illi, et pro honore et beneficio reddet illi contumeliam.

Multi non causa nequitiæ non fenerati sunt, sed fraudari gratis timuerunt.

Verumtamen super humilem animo fortior esto, et pro eleemosyna non trahas illum.

Propter mandatum assume pauperem, et propter inopiam ejus ne dimittas eum vacuum.

Perde pecuniam propter fratrem et amicum tuum: et non abscondas illum sub lapide in perditionem.

Pone thesaurum tuum in præceptis Altissimi, et proderit tibi magis quam aurum.

Conclude eleemosynam in corde pauperis: et hæc pro te exorabit ab omni malo.

Super scutum potentis, et super lanceam adversus inimicum tuum pugnabit.

Vir bonus fidem facit pro proximo suo:

Et qui perdiderit confusionem, derelinquet sibi.

Gratiam fidejussoris ne obliviscaris: dedit enim pro te animam suam.

Repromissionem fugit peccator et immundus.

Bona repromissoris sibi ascribit peccator.

Et ingratus sensu derelinquet liberantem se.

Vir repromittit de proximo suo: et cum perdiderit reverentiam, derelinquetur ab eo.

Repromissio nequissima multos perdidit dirigentes, et commovit illos quasi fluctus maris.

Viros potentes gyrans migrare fecit, et vagati sunt in gentibus alienis.

Peccator transgrediens mandatum Domini, incidet in promissionem nequam: et qui conatur multa agere, incidet in judicium.

Recupera proximum secundum virtutem tuam, et attende tibi, ne incidas.

Initium vitæ hominis aqua et panis, et vestimentum, et domus protegens turpitudinem.

Melior est victus pauperis sub tegmine asserum, quam epulæ splendidæ in peregre sine domicilio.

Minimum pro magno placeat tibi, et improperium peregrinationis non audies.

Vita nequam hospitandi de domo in domum: et ubi hospitabitur, non fiducialiter aget, nec aperiet os.

Hospitabitur, et pascet, et potabit ingratos, et ad hæc amara audiet.

Transi hospes, et orna mensam: et quæ in manu habes, ciba cæteros.

Exi a facie honoris amicorum meorum: necessitudine domus meæ hospitio mihi factus est frater.

Gravia hæc homini habenti sensum: Correptio domus, et improperium feneratoris.

CAPUT XXX.

Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella, ut lætetur in novissimo suo, et non palpet proximorum ostia.

Qui docet filium suum, laudabitur in illo, et in medio domesticorum in illo gloriabitur.

Qui docet filium suum, in zelum mittit inimicum, et in medio amicorum gloriabitur in illo.

Mortuus est pater ejus, et quasi non est mortuus: similem enim reliquit sibi post se.

In vita sua vidit, et lætatus est in illo: in obitu suo non est contristatus, nec confusus est coram inimicis.

Reliquit enim defensorem domus contra inimicos, et amicis reddentem gratiam.

Pro animabus filiorum colligabit vulnera sua, et super omnem vocem turbabuntur viscera ejus.

Equus indomitus evadit durus, et filius remissus evadet præceps.

Lacta filium, et paventem te faciet: lude cum eo, et contristabit te.

Non corrideas illi, ne doleas, et in novissimo obstupescent dentes tui.

Non des illi potestatem in juventute, et ne despicias cogitatus illius.

Curva cervicem ejus in juventute, et tunde latera ejus dum infans est, ne forte induret, et non credat tibi, et erit tibi dolor animæ.

Doce filium tuum, et operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas.

Melior est pauper sanus, et fortis viribus, quam dives imbecillis et flagellatus malitia.

Salus animæ in sanctitate justitiæ melior est omni auro et argento, et corpus validum quam census immensus.

Non est census super censum salutis corporis: et non est oblectamentum super cordis gaudium.

Melior est mors, quam vita amara: et requies æterna, quam languor perseverans.

Bona abscondita in ore clauso, quasi appositiones epularum circumpositæ sepulcro.

Quid proderit libatio idolo? nec enim manducabit, nec odorabit:

Sic qui effugatur a Domino, portans mercedes iniquitatis:

Videns oculis, et ingemiscens, sicut spado complectens virginem, et suspirans.

Tristitiam non des animæ tuæ, et non affligas temetipsum in consilio tuo.

Jucunditas cordis hæc est vita hominis, et thesaurus sine defectione sanctitatis: et exsultatio viri est longævitas.

Miserere animæ tuæ placens Deo, et contine: congrega cor tuum in sanctitate ejus, et tristitiam longe repelle a te.

Multos enim occidit tristitia, et non est utilitas in illa.

Zelus et iracundia minuunt dies: et ante tempus senectam adducet cogitatus.

Splendidum cor, et bonum in epulis est: epulæ enim illius diligenter fiunt.

CAPUT XXXI.

Vigilia honestatis tabefaciet carnes, et cogitatus illius auferet somnum.

A Cogitatus præscientiæ avertit sensum, et infirmitas gravis sobriam facit animam.

Laboravit dives in congregatione substantiæ, et in requie sua replebitur bonis suis.

Laboravit pauper in diminutione victus, et in fine inops fit.

Qui aurum diligit, non justificabitur: et qui insequitur consumptionem, replebitur ex ea.

Multi dati sunt in auro casus, et facta est in specie ipsius perditio illorum.

Lignum offensionis est aurum sacrificantium: væ illis, qui sectantur illud, et omnis imprudens deperiet in illo.

Beatus dives, qui inventus est sine macula: et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunia et thesauris.

Quis est hic, et laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua.

Qui probatus est in illo, et perfectus est, erit illi gloria æterna: qui potuit transgredi, et non est transgressus, facere mala, et non fecit: B

Ideo stabilita sunt bona illius in Domino, et eleemosynas illius enarrabit omnis Ecclesia sanctorum.

Supra mensam magnam sedisti? non aperias super illam faucem tuam prior.

Non dicas sic: Multa sunt, quæ super illam sunt.

Memento quoniam malus est oculus nequam.

Nequius oculo quid creatum est? ideo ab omni facie sua lacrymabitur: cum viderit.

Ne extendas manum tuam prior, et invidia contaminatus erubescas.

Ne comprimaris in convivio.

Intellige quæ sunt proximi tui ex teipso.

Utere quasi homo frugi his, quæ tibi apponuntur: ne, cum manducas multum, odio habearis.

Cessa prior causa disciplinæ: et noli nimius esse, ne forte offendas.

Et si in medio multorum sedisti, prior illis ne extendas manum tuam, nec prior poscas bibere. C

Quam sufficiens est homini erudito vinum exiguum! et in dormiendo non laborabis ab illo, et non senties dolorem.

Vigilia, cholera, et tortura viro infrunito.

Somnus sanitatis in homine parco, dormiet usque mane, et anima illius cum ipso delectabitur.

Et si coactus fueris in edendo multum, surge e medio, evome: et refrigerabit te, et non adduces corpori tuo infirmitatem.

Audi me, fili, et ne spernas me: et in novissimo invenies verba mea.

In omnibus operibus tuis esto velox, et omnis infirmitas non occurret tibi.

Splendidum in panibus benedicent labia multorum, et testimonium veritatis illius fidele.

Nequissimo in pane murmurabit civitas, et testimonium nequitiæ illius verum est.

Diligentes in vino noli provocare: multos enim exterminavit vinum. D

Ignis probat ferrum durum: sic vinum corda superborum arguet in ebrietate potatum.

Æqua vita hominibus vinum in sobrietate: si bibas illud moderate, eris sobrius.

Quæ vita est ei, qui minuitur vino?

Quid defraudat vitam? Mors.

Vinum in jucunditatem creatum est, et non in ebrietatem, ab initio.

Exsultatio animæ et cordis vinum moderate potatum.

Sanitas est animæ et corpori sobrius potus.

Vinum multum potatum irritationem, et iram, et ruinas multas facit.

Amaritudo animæ vinum multum potatum.

Ebrietatis animositas, imprudentis offensio, minorans virtutem, et faciens vulnera.

In convivio vini non arguas proximum: et non despicias eum in jucunditate illius.

Verba improperii non dicas illi : et non premas illum in repetendo.

CAPUT XXXII.

Rectorem te posuerunt? noli extolli : esto in illis quasi unus ex ipsis.

Curam illorum habe, et sic confide, et omni cura tua explicita, recumbe,

Ut læteris propter illos, et ornamentum gratiæ accipias coronam, et dignationem consequaris corrogationis.

Loquere major natu : decet enim te :

Primum verbum diligenti scientia, et non impedias musicam.

Ubi auditus non est, non effundas sermonem, et importune noli extolli in sapientia tua.

Gemmula carbunculi in ornamento auri, et comparatio musicorum in convivio vini.

Sicut in fabricatione auri signum est smaragdi : sic numerus musicorum in jucundo et moderato vino.

Audi tacens, et pro reverentia accedet tibi bona gratia.

Adolescens loquere in tua causa vix.

Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum.

In multis esto quasi inscius, et audi tacens simul et quærens.

In medio magnatorum non præsumas : et ubi sunt senes, non multum loquaris.

Ante grandinem præibit coruscatio : et ante verecundiam præibit gratia, et pro reverentia accedet tibi bona gratia.

Et hora surgendi non te trices : præcurre autem prior in domum tuam, et illic avocare, et illic lude,

Et age conceptiones tuas, et non in delictis et verbo superbo.

Et super his omnibus benedicito Dominum, qui fecit te, et inebriantem te ab omnibus bonis suis.

Qui timet Dominum, excipiet doctrinam ejus : et qui vigilaverint ad illum, invenient benedictionem.

Qui quærit legem, replebitur ab ea : et qui insidiose agit, scandalizabitur in ea.

Qui timent Dominum, invenient judicium justum, et justitias quasi lumen accendent.

Peccator homo vitabit correptionem, et secundum voluntatem suam inveniet comparationem.

Vir consilii non disperdet intelligentiam : alienus et superbus non pertimescet timorem :

Etiam postquam fecit cum eo sine consilio, et suis insectationibus arguetur.

Fili, sine consilio nihil facias, et post factum non pœnitebis.

In via ruinæ non eas, et non offendes in lapides : nec credas te viæ laboriosæ, ne ponas animæ tuæ scandalum :

Et a filiis tuis cave, et a domesticis tuis attende.

In omni opere tuo crede ex fide animæ tuæ : hoc est enim conservatio mandatorum.

Qui credit Deo, attendit mandatis : et qui confidit in illo, non minorabitur.

CAPUT XXXIII.

Timenti Dominum non occurrent mala, sed in tentatione Deus illum conservabit, et liberabit a malis.

Sapiens non odit mandata, et justitias, et non illidetur quasi in procella navis.

Homo sensatus credit legi Dei, et lex illi fidelis.

Qui interrogationem manifestat, parabit verbum, et sic deprecatus exaudietur, et conservabit disciplinam, et tunc respondebit.

Præcordia fatui quasi rota carri : et quasi axis versatilis cogitatus illius.

Equus emissarius, sic et amicus subsannator, sub omni suprasedente hinnit.

Quare dies diem superat, et iterum lux lucem, et annus annum a sole?

A Domini scientia separati sunt, facto sole, et præceptum custodiente.

Et immutavit tempora, et dies festos ipsorum, et in illis dies festos celebraverunt ad horam.

Ex ipsis exaltavit, et magnificavit Deus, et ex ipsis posuit in numerum dierum. Et omnes homines de solo, et ex terra, unde creatus est Adam.

In multitudine disciplinæ Dominus separavit eos, et immutavit vias eorum.

Ex ipsis benedixit, et exaltavit : et ex ipsis sanctificavit, et ad se applicavit : et ex ipsis maledixit, et humiliavit, et convertit illos a separatione ipsorum.

Quasi lutum figuli in manu ipsius, plasmare illud et disponere.

Omnes viæ ejus secundum dispositionem ejus : sic homo in manu illius, qui se fecit, et reddet illi secundum judicium suum.

Contra malum bonum est, et contra mortem vita : sic et contra virum justum peccator. Et sic intuere in omnia opera Altissimi. Duo et duo, et unum contra unum.

Et ego novissimus evigilavi, et quasi qui colligit acinos post vindemiatores.

In benedictione Dei et ipse speravi : et quasi qui vindemiat, replevi torcular.

Respicite, quoniam non mihi soli laboravi, sed omnibus exquirentibus disciplinam.

Audite me, magnates, et omnes populi : et rectores Ecclesiæ, auribus percipite.

Filio et mulieri, et fratri et amico non des potestatem super te in vita tua : et non dederis alii possessionem tuam, ne forte pœniteat te et depreceris pro illis.

Dum adhuc superes et aspiras, non immutabit te omnis caro.

Melius est enim ut filii tui te rogent, quam te respicere in manus filiorum tuorum.

In omnibus operibus tuis præcellens esto.

Ne dederis maculam in gloria tua. In die consummationis dierum vitæ tuæ, et in tempore exitus tui distribue hæreditatem tuam.

Cibaria, et virga, et onus asino : panis, et disciplina, et opus servo.

Operatur in disciplina, et quærit requiescere : laxa manus illi, et quærit libertatem.

Jugum, et lorum curvant collum durum, et servum inclinant operationes assiduæ.

Servo malevolo tortura et compedes : mitte illum in operationem, ne vacet :

Multam enim malitiam docuit otiositas.

In opera constitue eum : sic enim condecet illum. Quod si non obaudierit, curva illum compedibus, et non amplifices super omnem carnem : verum sine judicio nihil facias grave.

Si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua : quasi fratrem sic eum tracta : quoniam in sanguine animæ comparasti illum.

Si læseris eum injuste, in fugam convertetur.

Et si extollens discesserit, quem quæras, et in qua via quæras illum, nescis.

CAPUT XXXIV.

Vana spes, et mendacium viro insensato : et somnia extollunt imprudentes.

Quasi qui apprehendit umbram, et persequitur ventum : sic et qui attendit ad visa mendacia.

Hoc secundum hoc visio somniorum : ante faciem hominis similitudo hominis.

Ab immundo quid mundabitur? et a mendace quid verum dicetur?

Divinatio erroris, et auguria mendacia, et somnia malefacientium vanitas est.

Et sicut parturientis, cor tuum phantasias patitur : nisi ab Altissimo fuerit emissa visitatio, ne dederis in illis cor tuum.

Multos enim errare fecerunt somnia, et exciderunt sperantes in illis.

Sine mendacio consummabitur verbum legis, et sapientia in ore fidelis complanabitur.

Qui non est tentatus, quid scit? Vir in multis expertus, cogitabit multa: et qui multa didicit, enarrabit intellectum. A

Qui non est expertus, pauca recognoscit: qui autem in multis factus est, multiplicat malitiam.

Qui tentatus non est, qualia scit? qui implanatus est, abundabit nequitia.

Multa vidi in peregrinationem errando, et abundantia verborum meorum intellectus meus. Frequenter errando, et plurimas verborum consuetudines.

Aliquoties usque ad mortem periclitatus sum horum causa, et liberatus sum gratia Dei.

Spiritus timentium Deum quæritur, et in respectu illius benedicetur.

Spes enim illorum in salvantem illos, et oculi Dei in diligentes se.

Qui timet Dominum, nihil trepidabit, et non pavebit: quoniam ipse est spes ejus.

Timentis Dominum beata est anima ejus.

Ad quem respicit, et quis est fortitudo ejus?

B Oculi Domini super timentes eum, protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardoris, et umbraculum meridiani,

Deprecatio offensionis, et adjutorium casus, exaltans animam, et illuminans oculos, dans sanitatem, et vitam, et benedictionem:

Immolantis ex iniquo oblatio est maculata, et non sunt beneplacitæ subsannationes injustorum.

Dominus solus sustinentibus se in via veritatis et justitiæ.

Dona iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum: nec in multitudine sacrificiorum eorum propitiabitur peccatis.

Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui.

Panis egentium vita pauperum est: qui defraudat illum, homo sanguinis est.

Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum.

Qui effundit sanguinem, et qui fraudem facit mercenario, fratres sunt. C

Unus ædificans, et unus destruens: quid prodest illis nisi labor?

Unus orans, et unus maledicens: cujus vocem exaudiet Deus?

Qui baptizatur a mortuo et iterum tangit eum, quid proficit lavatio illius?

Sic homo qui jejunat in peccatis suis, et iterum eadem faciens, quid proficit humiliando se: orationem illius quis exaudiet?

CAPUT XXXV.

Qui conservat legem, multiplicat oblationem.

Sacrificium salutare est attendere mandatis, et discedere ab omni iniquitate.

Et propitiationem litare sacrificii super injustitias, et deprecatio pro peccatis, recedere ab injustitia.

Retribuet gratiam, qui offert similaginem: et qui facit misericordiam, offert sacrificium.

Beneplacitum est Domino recedere ab iniquitate: et deprecatio pro peccatis recedere ab injustitia. D

Non apparebis ante conspectum Domini vacuus.

Hæc enim omnia propter mandatum Dei fiunt.

Oblatio justi impinguat altare, et odor suavitatis est in conspectu Altissimi.

Sacrificium justi acceptum est, et memoriam ejus non obliviscetur Dominus.

Bono animo gloriam redde Deo: et non minuas primitias manuum tuarum.

In omni dato hilarem fac vultum tuum, et in exsultatione sanctifica decimas tuas.

Da Altissimo secundum datum ejus, et in bono oculo adinventionem facito manuum tuarum:

Quoniam Dominus retribuens est, et septies tantum reddet tibi.

Noli offerre munera prava, non enim suscipiet illa.

Et noli inspicere sacrificium injustum, quoniam Dominus judex est, et non est apud illum gloria personæ.

Non accipiet Dominus personam in pauperem, et deprecationem læsi exaudiet.

Non despiciet preces pupilli, nec viduam, si effundat loquelam gemitus.

Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, et exclamatio ejus super deducentem eas?

A maxilla enim ascendunt usque ad cœlum, et Dominus exauditor non delectabitur in illis.

Qui adorat Deum in oblectatione, suscipietur, et deprecatio illius usque ad nubes propinquabit.

Oratio humiliantis se nubes penetrabit: et donec propinquet, non consolabitur: et non discedet, donec Altissimus aspiciat.

Et Dominus non elongabit, sed judicabit justos, et faciet judicium: et Fortissimus non habebit in illis patientiam, ut contribulet dorsum ipsorum:

Et gentibus reddet vindictam donec tollat plenitudinem superborum: et sceptra iniquorum contribulet:

Donec reddat hominibus secundum actus suos, et secundum opera Adæ, et secundum præsumptionem illius:

Donec judicet judicium plebis suæ, et oblectabit justos misericordia sua.

Speciosa misericordia Dei, in tempore tribulationis, quasi nubes pluviæ in tempore siccitatis.

CAPUT XXXVI.

Miserere nostri, Deus omnium, et respice nos, et ostende nobis lucem miserationum tuarum.

Et immitte timorem tuum super gentes, quæ non exquisierunt te, ut cognoscant, quia non est Deus nisi tu, et enarrent magnalia tua.

Alleva manum tuam super gentes alienas, ut videant potentiam tuam:

Sicut enim in conspectu eorum sanctificatus es in nobis: sic in conspectu nostro magnificaberis in eis:

Ut cognoscant te, sicut et nos cognovimus, quoniam non est Deus præter te, Domine.

Innova signa, et immuta mirabilia.

Glorifica manum et brachium dextrum.

Excita furorem, et effunde iram.

Tolle adversarium, et afflige inimicum.

Festina tempus, et memento finis, ut enarrent mirabilia tua.

In ira flammæ devoretur qui salvatur; et qui pessimant plebem tuam, inveniant perditionem.

Contere caput principum inimicorum, dicentium: Non est alius præter nos.

Congrega omnes tribus Jacob: ut cognoscant quia non est Deus nisi tu, et enarrent magnalia tua: et hæreditabis eos, sicut ab initio.

Miserere plebi tuæ, super quam invocatum est nomen tuum, et Israel, quem coæquasti primogenito tuo.

Miserere civitati sanctificationis tuæ Jerusalem, civitati requiei tuæ.

Reple Sion inenarrabilibus verbis tuis, et gloria tua populum tuum.

Da testimonium his, qui ab initio creaturæ tuæ sunt, et suscita prædicationes, quas locuti sunt in nomine tuo prophetæ priores.

Da mercedem sustinentibus te, ut prophetæ tui fideles inveniantur: et exaudi orationes servorum tuorum.

Secundum benedictionem Aaron da populo tuo, et dirige nos in viam justitiæ, et sciant omnes qui habitant terram, quia tu es Deus conspector sæculorum.

Omnem escam manducabit venter, et est cibus cibo melior.

Fauces contingunt cibum feræ, et cor sensatum verba mendacia.

Cor pravum dabit tristitiam, et homo peritus resistet illi.

Omnem masculum excipiet mulier: et est filia melior filia.

Species mulieris exhilarat faciem viri sui, et super omnem concupiscentiam hominis superducit desiderium.

Si est lingua curationis, est et mitigationis et misericordiæ : non est vir illius secundum filios hominum. A

Qui possidet mulierem bonam, inchoat possessionem : adjutorium secundum illum est, et columna ut requies.

Ubi non est sepes, diripietur possessio : et ubi non est mulier, ingemiscit egens.

Quis credit ei, qui non habet nidum : et deflectens ubicumque obscuraverit, quasi succinctus latro exsiliens de civitate in civitatem?

CAPUT XXXVII.

Omnis amicus dicet : Et ego amicitiam copulavi : sed est amicus solo nomine amicus. Nonne tristitia inest usque ad mortem?

Sodalis autem et amicus ad inimicitiam convertentur.

O præsumptio nequissima! unde creata es cooperire aridam malitia et dolositate illius?

Sodalis amico conjucundatur in oblectationibus, et in tempore tribulationis adversarius erit. B

Sodalis amico condolet causa ventris, et contra hostem accipiet scutum.

Non obliviscaris amici tui in animo tuo, et non immemor sis illius in opibus tuis.

Noli consiliari cum eo, qui tibi insidiatur, et a zelantibus te absconde consilium.

Omnis consiliarius prodit consilium, sed est consiliarius in semetipso.

A consiliario serva animam tuam : prius scito quæ sit illius necessitas : et ipse enim animo suo cogitabit :

Ne forte mittat sudem in terram, et dicat tibi :

Bona est via tua : et stet econtrario videre quid tibi eveniat.

Cum viro irreligioso tracta de sanctitate, et cum injusto de justitia, et cum muliere de ea, quæ æmulatur : cum timido de bello : cum negotiatore de trajectione, cum emptore de venditione, cum viro livido de gratiis agendis :

Cum impio de pietate : cum inhonesto de honestate : cum operario agrario de omni opere : C

Cum operario annuali de consummatione anni : cum servo pigro de multa operatione : non attendas his in omni consilio.

Sed cum viro sancto assiduus esto, quemcumque cognoveris observantem timorem Dei.

Cujus anima est secundum animam tuam : et qui, cum titubaveris in tenebris, condolebit tibi.

Cor boni consilii statue tecum : non est [Al. tac. *est*] *enim tibi aliud pluris illo.*

Anima viri sancti enuntiat aliquando vera, quam septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum.

Et in his omnibus deprecare Altissimum, ut dirigat in veritate viam tuam.

Ante omnia opera verbum verax præcedat te, et ante omnem actum consilium stabile.

Verbum nequam immutabit cor : ex quo partes quatuor oriuntur, bonum et malum, vita et mors : et dominatrix illorum est assidua lingua. Est vir astutus multorum eruditor, et animæ suæ inutilis est. D

Vir peritus multos erudivit, et animæ suæ suavis est.

Qui sophistice loquitur, odibilis est : in omni re defraudabitur.

Non est illi data a Domino gratia : omni enim sapientia defraudatus est.

Est sapiens animæ suæ sapiens : et fructus sensus illius laudabilis.

Vir sapiens plebem suam erudit, et fructus sensus illius fideles sunt.

Vir sapiens implebitur benedictionibus, et videntes illum laudabunt.

Vita viri in numero dierum : dies autem Israel innumerabiles sunt.

Sapiens in populo hæreditabit honorem, et nomen illius erit vivens in æternum.

Fili, in vita tua tenta animam tuam : et si fuerit nequam, non des illi potestatem :

Non enim omnia omnibus expediunt, et non omni animæ omne genus placet.

Noli avidus esse in omni epulatione, et non te effundas super omnem escam.

In multis enim escis erit infirmitas, et aviditas appropinquabit usque ad choleram.

Propter crapulam multi obierunt : qui autem abstinens est, adjiciet vitam.

CAPUT XXXVIII.

Honora medicum propter necessitatem : etenim illum creavit Altissimus.

A Deo est enim omnis medela, et a rege accipiet donationem.

Disciplina medici exaltabit caput illius, et in conspectu magnatorum collaudabitur.

Altissimus creavit de terra medicamenta, et vir prudens non abhorrebit illa.

Nonne a ligno indulcata est aqua amara?

Ad agnitionem [Al. *agnationem*] *hominum virtus illorum, et dedit hominibus scientiam Altissimus, honorari in mirabilibus suis.*

In his curans mitigabit dolorem, et unguentarius faciet pigmenta suavitatis, et unctiones conficiet sanitatis, et non consummabuntur opera ejus :

Pax enim Dei super faciem terræ.

Fili, in tua infirmitate ne despicias te ipsum, sed ora Dominum, et ipse curabit te.

Averte a delicto, et dirige manus, et ab omni delicto munda cor tuum.

Da suavitatem et memoriam similaginis, impingua oblationem, et da locum medico.

Etenim illum Dominus creavit : et non discedat a te, quia opera ejus sunt necessaria.

Est enim tempus, quando in manus illorum incurras.

Ipsi vero Dominum deprecabuntur, ut dirigat requiem eorum, et sanitatem propter conversationem illorum.

Qui delinquit in conspectu ejus, qui fecit eum, incidet in manus medici.

Fili, in mortuum produc lacrymas, et quasi dira passus incipe plorare, et secundum judicium contege corpus illius, et non despicias sepulturam illius.

Propter delaturam autem amare fer luctum illius uno die, et consolare propter tristitiam.

Et fac luctum secundum meritum ejus uno die, vel duobus propter detractionem.

A tristitia enim festinat mors, et cooperit virtutem, et tristitia cordis flectit cervicem.

In abductione permanet tristitia : et substantia inopis secundum cor ejus.

Ne dederis in tristitia cor tuum, sed repelle eam a te : et memento novissimorum.

Noli oblivisci : neque enim est conversio, et huic nihil proderis, et te ipsum pessimabis.

Memor esto judicii mei : sic enim erit et tuum : mihi heri, et tibi hodie.

In requie mortui requiescere fac memoriam ejus, et consolare illum in exitu spiritus sui.

Sapientia scribæ in tempore vacuitatis : et qui minoratur actu, sapientiam percipiet : qua sapientia replebitur.

Qui tenet aratrum, et qui gloriatur in jaculo, stimulo boves agitat, et conversatur in operibus eorum, et enarratio ejus in filiis taurorum.

Cor suum dabit ad versandos sulcos, et vigilia ejus in sagina vaccarum.

Sic omnis faber et architectus, qui noctem tamquam diem transigit, qui sculpit signacula sculptilia, et assiduitas ejus variat picturam : cor suum dabit in similitudinem picturæ, et vigilia sua perficiet opus.

Sic faber ferrarius sedens juxta incudem, et considerans opus ferri. Vapor ignis uret carnes ejus, et in calore fornacis concertatur :

Vox mallei innovat aurem ejus, et contra similitudinem vasis oculus ejus.

Cor suum dabit in consummationem operum, et vigilia sua ornabit in perfectionem.

Sic figulus sedens ad opus suum, convertens pedibus suis rotam, qui in sollicitudine positus est semper propter opus suum, et in numero est omnis operatio ejus.

In brachio suo formabit lutum, et ante pedes suos curvabit virtutem suam.

Cor suum dabit, ut consumet linitionem, et vigilia sua mundabit fornacem.

Omnes hi in manibus suis speraverunt, et unusquisque in arte sua sapiens est.

Sine his omnibus non ædificatur civitas.

Et non inhabitabunt, nec inambulabunt, et in ecclesiam non transilient.

Super sellam judicis non sedebunt, et testamentum judicii non intelligent, neque palam facient disciplinam et judicium, et in parabolis non invenientur.

Sed creaturam ævi confirmabunt, et deprecatio illorum in operatione artis accommodantes animam suam, et conquirentes in lege Altissimi.

CAPUT XXXIX.

Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, et in prophetis vacabit.

Narrationem virum nominatorum conservabit, et in versutias parabolarum simul introibit.

Occulta proverbiorum exquiret, et in absconditis parabolarum conversabitur.

In medio magnatorum ministrabit, et in conspectu præsidis apparebit.

In terram alienigenarum gentium pertransiet: bona enim et mala in hominibus tentabit.

Cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum: et in conspectu Altissimi deprecabitur.

Aperiet os suum in oratione, et pro delictis suis deprecabitur.

Si enim Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiæ replebit illum:

Et ipse tamquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ, et in oratione confitebitur Domino:

Et ipse diriget consilium ejus, et disciplinam, et absconditis suis consiliabitur.

Ipse palam faciet disciplinam doctrinæ suæ, et in lege testamenti Domini gloriabitur.

Collaudabunt multi sapientiam ejus, et usque in sæculum non delebitur.

Non recedet memoria ejus, et nomen ejus requiretur a generatione in generationem.

Sapientiam ejus enarrabunt gentes, et laudem ejus enuntiabit ecclesia.

Si permanserit, nomen derelinquet plus quam mille: et si requieverit, proderit illi.

Adhuc consiliabitur ut enarrem: ut furore enim repletus sum.

In voce dicit: Obaudite me, divini fructus, et quasi rosa plantata super rivos aquarum fructificate.

Quasi Libanus odorem suavitatis habete.

Florete, flores, quasi lilium, et date odorem, et frondete in gratiam, et collaudate canticum, et benedicite Dominum in operibus suis.

Date nomini ejus magnificentiam, et confitemini illi in voce labiorum vestrorum, et in canticis labiorum, et citharis, et sic dicetis in confessione:

Opera Domini universa bona valde.

In verbo ejus stetit aqua sicut congeries: et in sermone oris illius sicut exceptoria aquarum.

Quoniam in præcepto ipsius placor fit, et non est minoratio in salute ipsius.

Opera omnis carnis coram illo, et non est quidquam absconditum ab oculis ejus.

A sæculo usque in sæculum respicit, et nihil est mirabile in conspectu ejus.

Non est dicere: Quid est hoc, aut quid est istud? omnia enim in tempore suo quærentur.

A *Benedictio illius quasi fluvius inundavit.*

Quomodo cataclysmus aridam inebriavit: sic ira ipsius gentes, quæ non exquisierunt eum, hæreditabit.

Quomodo convertit aquas in siccitatem, et siccata est terra: et viæ illius vis illorum directæ sunt: sic peccatoribus offensiones in ira ejus.

Bona bonis creata sunt ab initio, sic nequissimis bona et mala.

Initium necessariæ rei vitæ hominum, aqua, ignis, et ferrum, sal, lac, et panis similagineus, et mel, et botrus uvæ, et oleum, et vestimentum.

Hæc omnia sanctis in bona, sic et impiis et peccatoribus in mala convertentur.

Sunt spiritus, qui ad vindictam creati sunt, et in furore suo confirmaverunt tormenta sua:

In tempore consummationis effundent virtutem: et furorem ejus, qui fecit illos, placabunt.

Ignis, grando, fames, et mors, omnia hæc ad vindictam creata sunt:

B *Bestiarum dentes, et scorpii, et serpentes, et romphæa vindicans in exterminium impios.*

In mandatis ejus epulabuntur, et super terram in necessitatem præparabuntur, et in temporibus suis non præterient verbum.

Propterea ab initio confirmatus sum, et consiliatus sum, et cogitavi, et scripta dimisi.

Omnia opera Domini bona, et omne opus hora sua subministrabit.

Non est dicere: Hoc illo nequius est: omnia enim in tempore suo comprobabuntur.

Et nunc in omni corde et ore collaudate, et benedicite nomen Domini.

CAPUT XL.

Occupatio magna creata est omnibus hominibus, et jugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ, in matrem omnium.

C *Cogitationes eorum, et timores cordis, adinventio exspectationis, et dies finitionis.*

A residente super sedem gloriosam, usque ad humiliatum in terra et cinere.

Ab eo, qui utitur hyacintho, et portat coronam, usque ad eum, qui operitur lino crudo: furor, zelus, tumultus, fluctuatio, et timor mortis, iracundia perseverans, et contentio.

Et in tempore refectionis in cubili somnus noctis immutat scientiam ejus.

Modicum tamquam nihil in requie, et ab eo in somnis, quasi in die respectus.

Conturbatus est in visu cordis sui, tamquam qui evaserit in die belli. In tempore salutis suæ exsurrexit, et admirans ad nullum timorem.

Cum omni carne, ab homine usque ad pecus, et super peccatores septuplum.

Ad hæc mors, sanguis, contentio, et romphæa, oppressiones, fames, et contritio, et flagella.

D *Super iniquos creata sunt hæc omnia, et propter illos factus est cataclysmus.*

Omnia, quæ de terra sunt, in terram convertentur, et omnes aquæ in mare revertentur.

Omne munus, et iniquitas delebitur, et fides in sæculum stabit.

Substantiæ injustorum sicut fluvius siccabuntur, et sicut tonitruum magnum in pluvia personabunt.

In aperiendo manus suas lætabitur: sic prævaricatores in consummatione tabescent.

Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos, et radices immundæ super cacumen petræ sonant.

Super omnem aquam viriditas, et ad oram fluminis ante omne fenum evelletur.

Gratia sicut paradisus in benedictionibus, et misericordia in sæculum permanet.

Vita sibi sufficientis operarii condulcabitur [Al. *conculcabitur*], *et in ea invenies thesaurum.*

Filii, et ædificatio civitatis confirmabit [Al. *confir-*

mavit] nomen, et super hæc mulier immaculata computabitur.

Vinum et musica lætificant cor; et super utraque dilectio sapientiæ.

Tibiæ, et psalterium suavem faciunt melodiam, et super utraque lingua suavis.

Gratiam, et speciem desiderabit oculus tuus, et super hæc virides sationes.

Amicus, et sodalis in tempore convenientes, et super utrosque mulier cum viro.

Fratres in adjutorium in tempore tribulationis, et super eos misericordia liberabit.

Aurum et argentum est constitutio pedum: et super utrumque consilium beneplacitum.

Facultates et virtutes exaltant cor, et super hæc timor Domini.

Non est in timore Domini minoratio, et non est in eo inquirere adjutorium.

Timor Domini sicut paradisus benedictionis, et super omnem gloriam operuerunt illum.

Fili, in tempore vitæ tuæ ne indigeas: melius est enim mori, quam indigere.

Vir respiciens in mensam alienam, non est vita ejus in cogitatione victus: alit enim animam suam cibis alienis.

Vir autem disciplinatus, et eruditus custodiet se.

In ore imprudentis condulcabitur [Al. *conculcabitur*] *inopia, et in ventre ejus ignis ardebit.*

CAPUT XLI.

O mors, quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis:

Viro quieto, et cujus viæ directæ sunt in omnibus, et adhuc valenti accipere cibum!

O mors, bonum est judicium tuum homini indigenti, et qui minoratur viribus,

Defecto ætate, et cui de omnibus cura est, et incredibili, qui perdit patientiam!

Noli metuere judicium mortis. Memento quæ ante te fuerunt, et quæ superventura sunt tibi: hoc judicium a Domino omni carni:

Et quid superveniet tibi in beneplacito Altissimi? sive decem, sive centum, sive mille anni.

Non est enim in inferno accusatio vitæ.

Filii abominationum fiunt filii peccatorum, et qui conversantur secus domos impiorum.

Filiorum peccatorum periet hæreditas, et cum semine illorum assiduitas opprobrii.

De patre impio queruntur filii, quoniam propter illum sunt in opprobrio.

Væ vobis, viri impii, qui dereliquistis legem Domini altissimi.

Et si nati fueritis, in maledictione nascemini: et si mortui fueritis, in maledictione erit pars vestra.

Omnia, quæ de terra sunt, in terram convertentur: sic impii a maledicto in perditionem.

Luctus hominum in corpore ipsorum, nomen autem impiorum delebitur.

Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri pretiosi et magni.

Bonæ vitæ numerus dierum: bonum autem nomen permanebit in ævum.

Disciplinam in pace conservate, filii, sapientia enim abscondita, et thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque?

Melior est homo, qui abscondit stultitiam suam, quam homo, qui abscondit sapientiam suam.

Verumtamen reveremini in his, quæ procedunt de ore meo:

Non est enim bonum omnem reverentiam observare: et non omnia omnibus bene placent in fide.

Erubescite a patre et a matre de fornicatione: et a præsidente et a potente de mendacio,

A principe et a judice de delicto: a synagoga et plebe de iniquitate.

A socio et amico de injustitia: et de loco, in quo habitas.

De furto, de veritate Dei, et testamento: de discubitu in panibus, et ab obfuscatione dati et accepti:

A salutantibus de silentio: a respectu mulieris fornicariæ: et ab aversione vultus cognati.

Ne avertas faciem a proximo tuo, et ab auferendo partem et non restituendo.

Ne respicias mulierem alieni viri, et ne scruteris ancillam ejus, neque steteris ad lectum ejus.

Ab amicis de sermonibus improperii: et cum dederis, ne improperes.

CAPUT XLII.

Non duplices sermonem auditus de revelatione sermonis absconditi, et eris vere sine confusione, et invenies gratiam in conspectu omnium hominum: ne pro his omnibus confundaris, et ne accipias personam, ut delinquas.

De lege Altissimi, et testamento, et de judicio justificare impium,

De verbo sociorum et viatorum, et de datione hæreditatis amicorum,

De æqualitate stateræ et ponderum, de acquisitione multorum et paucorum,

De corruptione emptionis, et negotiatorum, et de multa disciplina filiorum, et servo pessimo latus sanguinare.

Super mulierem nequam bonum est signum.

Ubi manus multæ sunt, claude, et quodcumque trades, numera, et appende: datum vero, et acceptum omne describe.

De disciplina insensati et fatui, et de senioribus, qui judicantur ab adolescentibus: et eris eruditus in omnibus, et probabilis in conspectu omnium vivorum.

Filia patris abscondita est vigilia, et sollicitudo ejus aufert somnum, ne forte in adolescentia sua adulta efficiatur, et cum viro commorata odibilis fiat:

Ne quando polluatur in virginitate sua, et in paternis suis gravida inveniatur: ne forte cum viro commorata transgrediatur, aut certe sterilis efficiatur.

Super filiam luxuriosam confirma custodiam: ne quando faciet te in opprobrium venire inimicis, a detractione in civitate, et objectione plebis, et confundat te in multitudine populi.

Omni homini noli intendere in specie: et in medio mulierum noli commorari:

De vestimentis enim procedit tinea, et a muliere iniquitas viri.

Melior est enim iniquitas viri, quam mulier benefaciens, et mulier confundens in opprobrium.

Memor ero igitur operum Domini, et quæ vidi, annuntiabo. In sermonibus Domini opera ejus.

Sol illuminans per omnia respexit, et gloria Domini plenum est opus ejus.

Nonne Dominus fecit sanctos enarrare omnia mirabilia sua, quæ confirmavit Dominus omnipotens stabiliri in gloria sua?

Abyssum, et cor hominum investigavit: et in astutia eorum excogitavit.

Cognovit enim Dominus omnem scientiam, et inspexit in signum ævi, annuntians quæ præterierunt, et quæ superventura sunt, revelans vestigia occultorum.

Non præterit illum omnis cogitatus, et non abscondit se ab eo ullus sermo.

Magnalia sapientiæ suæ decoravit, qui est ante sæculum et usque in sæculum: neque adjectum est,

Neque minuitur, et non eget alicujus consilio.

Quam desiderabilia omnia opera ejus, et tamquam scintilla, quæ est considerare!

Omnia hæc vivunt, et manent in sæculum, et in omni necessitate omnia obaudiunt ei.

Omnia duplicia, unum contra unum, et non fecit quidquam deesse.

Uniuscujusque confirmavit bona. Et quis satiabitur videns gloriam ejus?

CAPUT XLIII.

Altitudinis firmamentum pulchritudo ejus est, species cœli in visione gloriæ.

Sol in conspectu annuntians in exitu, vas admirabile, opus Excelsi. A

In meridiano exurit terram, et in conspectu ardoris ejus quis poterit sustinere? Fornacem custodiens in operibus ardoris:

Tripliciter sol exurens montes, radios igneos exsufflans, et refulgens radiis suis obcæcat oculos.

Magnus Dominus qui fecit illum, et in sermonibus ejus festinavit iter.

Et luna in omnibus in tempore suo, ostensio temporis, et signum ævi.

A luna signum diei festi, luminare quod minuitur in consummatione.

Mensis secundum nomen ejus est, crescens mirabiliter in consummatione.

Vas castrorum in excelsis, in firmamento cœli resplendens gloriose.

Species cœli gloria stellarum, mundum illuminans in excelsis Dominus.

In verbis sanctis stabunt ad judicium, et non deficient in vigiliis suis. B

Vide arcum, et benedic eum qui fecit illum: valde speciosus est in splendore suo.

Gyravit cœlum in circuitu gloriæ suæ: manus Excelsi aperuerunt illum.

Imperio suo acceleravit nivem: et accelerat coruscationes emittere judicii sui.

Propterea aperti sunt thesauri, et evolaverunt nebulæ sicut aves.

In magnitudine sua posuit nubes, et confracti sunt lapides grandinis.

In conspectu ejus commovebuntur montes: et in voluntate ejus aspirabit Notus.

Vox tonitrui ejus verberabit terram, tempestas Aquilonis, et congregatio spiritus:

Et sicut avis deponens ad sedendum, aspergit nivem: et sicut locusta demergens descensus ejus.

Pulchritudinem candoris ejus admirabitur oculus, et super imbrem ejus expavescet cor.

Gelu sicut salem effundet super terram: et dum gelaverit, fiet tamquam cacumina tribuli. C

Frigidus ventus Aquilo flavit, et gelavit crystallus ab aqua: super omnem congregationem aquarum requiescet, et sicut lorica induet se aquis.

Et devorabit montes, et exuret desertum, et exstinguet viride, sicut igne.

Medicina omnium in festinatione nebulæ: et ros obvians ab ardore venienti humilem efficiet eum.

In sermone ejus siluit ventus, et cogitatione sua placavit abyssum, et plantavit in illa Dominus insulas.

Qui navigant mare, enarrent pericula ejus: et audientes auribus nostris admirabimur.

Illic præclara opera, et mirabilia: varia bestiarum genera, et omnium pecorum, et creatura belluarum.

Propter ipsum confirmatus est itineris finis, et in sermone ejus composita sunt omnia.

Multa dicemus, et deficiemus in verbis: consummatio autem sermonum, ipse est in omnibus.

Gloriantes ad quid valebimus? ipse enim omnipotens super omnia opera sua. D

Terribilis Dominus, et magnus vehementer, et mirabilis potentia ipsius.

Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis [Al. poteritis], supervalebit enim adhuc, et admirabilis magnificentia ejus.

Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis: non major enim est omni laude.

Exaltantes eum replemini virtute, ne laboretis: non comprehenderis.

Quis videbit eum, et enarrabit? et quis magnificabit eum sicut est ab initio?

Multa abscondita sunt majora his: pauca enim vidimus operum ejus:

Omnia autem Dominus fecit, et pie agentibus dedit sapientiam.

CAPUT XLIV.

Laudemus viros gloriosos, et parentes nostros in generatione sua.

Multam gloriam fecit Dominus magnificentia sua a sæculo.

Dominantes in potestatibus suis homines magni virtute, et prudentia sua præditi, nuntiantes in prophetis dignitatem prophetarum.

Et imperantes in præsenti populo, et virtute prudentiæ populis sanctissima verba.

In peritia sua requirentes modos musicos, et narrantes carmina scripturarum.

Homines divites in virtute, pulchritudinis studium habentes: pacificantes in domibus suis.

Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, et in diebus suis habentur in laudibus.

Qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum.

Et sunt quorum non est memoria: perierunt quasi qui non fuerint: et nati sunt, quasi non nati, et filii ipsorum cum ipsis.

Sed illi viri misericordiæ sunt, quorum pietates non defuerunt:

Cum semine eorum permanent bona.

Hæreditas sancta nepotes eorum, et in testamentis stetit semen eorum.

Et filii eorum propter illos usque in æternum manent: semen eorum et gloria eorum non derelinquetur.

Corpora ipsorum in pace sepulta sunt, et nomen eorum vivit in generationem et generationem.

Sapientiam ipsorum narrent populi, et laudem eorum nuntiet ecclesia.

Henoch placuit Deo, et translatus est in paradisum, ut det gentibus pœnitentiam.

Non inventus est perfectus, justus, et in tempore iracundiæ factus est reconciliatio:

Ideo dimissum est reliquum terræ, cum factum est diluvium.

Testamenta sæculi posita sunt apud illum, ne deleri possit diluvio omnis caro.

Abraham magnus pater multitudinis gentium, et non est inventus similis illi in gloria: qui conservavit legem Excelsi, et fuit in testamento cum illo.

In carne ejus stare fecit testamentum, et in tentatione inventus est fidelis.

Ideo jurejurando dedit illi gloriam in gente sua, crescere illum quasi terræ cumulum:

Et ut stellas exaltare semen ejus, et hæreditare illos a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos terræ.

Et in Isaac eodem modo fecit propter Abraham patrem ejus.

Benedictionem omnium gentium dedit illi Dominus, et testamentum confirmavit super caput Jacob.

Agnovit eum in benedictionibus suis, et dedit illi hæreditatem, et divisit illi partem in tribubus duodecim.

Et conservavit illi homines misericordiæ, invenientes gratiam in oculis omnis carnis.

CAPUT XLV.

Dilectus Deo et hominibus Moyses, cujus memoria in benedictione est.

Similem illum fecit in gloria sanctorum, et magnificavit eum in timore inimicorum, et in verbis suis monstra placavit.

Glorificavit illum in conspectu regum, et jussit illi coram populo suo, et ostendit illi gloriam suam.

In fide et lenitate ipsius sanctum fecit illum, et elegit eum ex omni carne.

Audivit enim eum, et vocem ipsius, et induxit illum in nubem.

Et dedit illi coram præcepta, et legem vitæ et disciplinæ, docere Jacob testamentum suum, et judicia sua Israel.

Excelsum fecit Aaron fratrem ejus, et similem sibi de tribu Levi.

Statuit ei testamentum æternum, et dedit illi sacerdotium gentis : et beatificavit illum in gloria.

Et circumcinxit eum zona gloriæ, et induit eum stolam gloriæ, et coronavit eum in vasis virtutis.

Circumpedes, et femoralia, et humerale posuit ei, et cinxit illum tintinnabulis aureis plurimis in gyro.

Dare sonitum in incessu suo, auditum facere sonitum in templo in memoriam filiis gentis suæ.

Stolam sanctam, auro, et hyacintho, et purpura, opus textile, viri sapientis, judicio et veritate præditi.

Torto cocco opus artificis, gemmis pretiosis figuratis in ligatura auri, et opere lapidarii sculptis, in memoriam secundum numerum tribuum Israel.

Corona aurea super mitram ejus expressa signo sanctitatis, et gloria honoris : opus virtutis, et desideria oculorum ornata.

Sic pulchra ante ipsum non fuerunt talia usque ad originem.

Non est indutus illa alienigena aliquis, sed tantum filii ipsius soli, et nepotes ejus per omne tempus.

Sacrificia ipsius consumpta sunt igne quotidie.

Complevit Moyses manus ejus, et unxit illum oleo sancto.

Factum est illi in testamentum æternum, et semini ejus sicut dies cœli : fungi sacerdotio, et habere laudem, et glorificare populum suum in nomine ejus.

Ipsum elegit ab omni vivente, offerre sacrificium Deo, incensum, et bonum odorem, in memoriam placare pro populo suo.

Et dedit illi in præceptis suis potestatem, in testamentis judiciorum, docere Jacob testimonia, et in lege sua lucem dare Israel.

Quia contra illum steterunt alieni, et propter invidiam circumdederunt illum homines in deserto, qui erant cum Dathan et Abiron, et congregatio Core in iracundia.

Vidit Dominus Deus, et non placuit illi, et consumpti sunt in impetu iracundiæ.

Fecit illis monstra, et consumpsit illos in flamma ignis.

Et addidit Aaron gloriam, et dedit illi hæreditatem, et primitias frugum terræ divisit illi.

Panem ipsis in primis paravit in satietatem : nam et sacrificia Domini edent, quæ dedit illi, et semini ejus.

Cæterum in terra gentes non hæreditabit, pars non est illi in gente : ipse est enim pars ejus, et hæreditas.

Phinees filius Eleazari tertius in gloria est imitando eum in timore Domini :

Et stare in reverentia gentis : in bonitate et alacritate animæ suæ placuit Deo pro Israel.

Ideo statuit illi testamentum pacis, principem sanctorum et gentis suæ, ut sit illi et semini ejus sacerdotii dignitas in æternum.

Et testamentum David regi filio Jessæ de tribu Juda, hæreditas ipsi et semini ejus, ut daret sapientiam in cor nostrum judicare gentem suam in justitia, ne abolerentur bona ipsorum, et gloriam ipsorum in gentem eorum æternam fecit.

CAPUT XLVI.

Fortis in bello Jesus Nave, et successor Moysi in prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum.

Maximus in salutem electorum Dei, expugnare insurgentes hostes, ut consequeretur hæreditatem Israel.

Quam gloriam adeptus est in tollendo manus suas, et jactando contra civitates romphæas?

Quis ante illum sic restitit? Nam hostes ipse Dominus perduxit.

An non iracundia ejus impeditus est sol, et una dies facta est quasi duo?

Invocavit Altissimum potentem in oppugnando inimicos undique, et audivit illum magnus et sanctus Deus in saxis grandinis virtutis valde fortis.

A *Impetum fecit contra gentem hostilem, et in descensu perdidit contrarios.*

Ut cognoscant gentes potentiam ejus, quia contra Deum pugnare non est facile. Et secutus est a tergo potentis.

Et in diebus Moysi misericordiam fecit ipse, et Caleb filius Jephone, stare contra hostem, et prohibere gentem a peccatis, et perfringere murmur malitiæ.

Et ipsi duo constituti, a periculo liberati sunt a numero sexcentorum millium peditum, inducere illos in hæreditatem, in terram, quæ manat lac et mel.

Et dedit Dominus ipsi [Al. ipse] *Caleb fortitudinem, et usque in senectutem permansit illi virtus, ut ascenderet in excelsum terræ locum, et semen ipsius obtinuit hæreditate :*

Ut viderent omnes filii Israel, quia bonum est obsequi sancto [a] *Deo.*

Et judices singuli suo nomine, quorum non est corruptum cor : qui non aversi sunt a Domino,

B *Ut sit memoria illorum in benedictione, et ossa eorum pullulent de loco suo.*

Et nomen eorum permaneat in æternum, permanens ad filios illorum, sanctorum virorum gloria.

Dilectus a Domino Deo suo Samuel propheta Domini, renovavit imperium, et unxit principes in gente sua.

In lege Domini congregationem judicavit, et vidit Deus Jacob, et in fide sua probatus est propheta.

Et cognitus est in verbis suis fidelis, quia vidit Deum lucis.

Et invocavit Dominum omnipotentem, in oppugnando hostes circumstantes undique in oblatione agni inviolati,

Et intonuit de cœlo Dominus, et in sonitu magno auditam fecit vocem suam.

Et contrivit principes Tyriorum, et omnes duces Philistiim.

Et ante tempus finis vitæ suæ et sæculi, testimonium præbuit in conspectu Domini, et Christi, pecunias et usque ad calceamenta ab omni carne non accepit, et C *non accusavit illum homo.*

Et post hoc dormivit, et notum fecit regi, et ostendit illi finem vitæ suæ, et exaltavit vocem suam de terra in prophetia delere impietatem gentis.

CAPUT XLVII.

Post hæc surrexit Nathan propheta in diebus David.

Et quasi adeps separatus a carne, sic David a filiis Israel.

Cum leonibus lusit quasi cum agnis : et in ursis similiter fecit sicut in agnis ovium in juventute sua.

Numquid non occidit gigantem, et abstulit opprobrium de gente?

In tollendo manum, saxo fundæ dejecit exsultationem Goliæ.

Nam invocavit Dominum omnipotentem, et dedit in dextera ejus tollere hominem fortem in bello, et exaltare cornu gentis suæ.

Sic in decem millibus glorificavit eum, et laudavit eum in benedictionibus Domini in offerendo illi coronam D *gloriæ.*

Contrivit enim inimicos undique, et exstirpavit Philistiim contrarios usque in hodiernum diem; contrivit cornu ipsorum usque in æternum.

In omni opere dedit confessionem Sancto, et Excelso in verbo gloriæ.

De omni corde suo laudavit Dominum, et dilexit Deum, qui fecit illum : et dedit illi contra inimicos potentiam :

Et stare fecit cantores contra altare, et in sono eorum dulces fecit modos.

Et dedit in celebrationibus decus, et ornavit tempora usque ad consummationem vitæ, ut laudarent nomen sanctum Domini, et amplificarent mane Dei sanctitatem.

Dominus purgavit peccata ipsius, et exaltavit in

[a] Interserunt Latini alii codices *suo* : Græcus vero textus tantum habet, πορεύεσθαι ὀπίσω Κυρίου, *ambulare post Dominum.*

æternum cornu ejus : et dedit illi testamentum regni, et sedem gloriæ in Israel.

Post ipsum surrexit filius sensatus, et propter illum dejecit omnem potentiam inimicorum.

Salomon imperavit in diebus pacis, cui subjecit Deus omnes hostes, ut conderet domum in nomine suo, et pararet sanctitatem in sempiternum ; quemadmodum eruditus es in juventute tua,

Et impletus es, quasi flumen, sapientia, et terram retexit anima tua.

Et replesti in comparationibus ænigmata : ad insulas longe divulgatum est nomen tuum, et dilectus es in pace tua.

In cantilenis, et proverbiis, et comparationibus, et interpretationibus miratæ sunt terræ.

Et in nomine Domini Dei, cui est cognomen, Deus Israel.

Collegisti quasi aurichalcum aurum, et ut plumbum complesti argentum.

Et inclinasti femora tua mulieribus : potestatem habuisti in corpore tuo.

Dedisti maculam in gloria tua, et profanasti semen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos, et incitari stultitiam tuam :

Ut faceres imperium bipartitum, et ex Ephraim imperare imperium durum.

Deus autem non derelinquet misericordiam suam, et non corrumpet, [Al. add. et] nec delebit opera sua, neque perdet a stirpe nepotes electi sui : et semen ejus, qui diligit Dominum non corrumpet.

Dedit autem reliquum Jacob, et David de ipsa stirpe.

Et finem habuit Salomon cum patribus suis.

Et dereliquit post se de semine suo, gentis stultitiam.

Et imminutum a prudentia, Roboam, qui avertit gentem consilio suo.

Et Jeroboam filium Nabat, qui peccare fecit Israel, et dedit viam peccandi Ephraim, et plurima redundaverunt peccata ipsorum.

Valde averterunt illos a terra sua.

Et quæsivit omnes nequitias usque dum perveniret ad illos defensio, et ab omnibus peccatis liberavit eos.

CAPUT XLVIII.

Et surrexit Elias propheta, quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat.

Qui induxit in illos famem, et irritantes illum invidia sua pauci facti sunt : non enim poterant sustinere præcepta Domini.

Verbo Domini continuit cœlum, et dejecit de cœlo ignem ter.

Sic amplificatus est Elias in mirabilibus suis. Et quis potest similiter sic gloriari tibi ?

Qui sustulisti mortuum ab inferis de sorte mortis in verbo Domini Dei.

Qui dejecisti reges ad perniciem, et confregisti facile potentiam ipsorum, et gloriosos de lecto suo.

Qui audis in Sina judicium, et in Horeb judicia defensionis.

Qui ungis reges ad pœnitentiam, et prophetas facis successores post te.

Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum.

Qui scriptus es in judiciis temporum lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, et restituere tribus Jacob.

Beati sunt, qui te viderunt, et in amicitia tua decorati sunt.

Nam nos vita vivimus tantum, post mortem autem non erit tale nomen nostrum.

Elias quidem in turbine tectus est, et in Elisæo completus est spiritus ejus : in diebus suis non pertimuit principem, et potentia nemo vicit illum,

Nec superavit illum verbum aliquod, et mortuum prophetavit corpus ejus.

In vita sua fecit monstra, et in morte mirabilia operatus est.

In omnibus istis non pœnituit populus, et non recesserunt a peccatis suis usque dum ejecti sunt de terra sua, et dispersi sunt in omnem terram :

Et relicta est gens perpauca, et princeps in domo David.

Quidam ipsorum fecerunt quod placeret Deo : alii autem multa commiserunt peccata.

Ezechias munivit civitatem suam, et induxit in medium ipsius aquam, et fodit ferro rupem, et ædificavit ad aquam puteum.

In diebus ipsius ascendit Sennacherib, et misit Rabsacen, et sustulit manum suam contra illos, et extulit manum suam in Sion, et superbus factus est potentia sua.

Tunc mota sunt corda, et manus ipsorum : et doluerunt quasi parturientes mulieres.

Et invocaverunt Dominum misericordem, et expandentes manus suas, extulerunt ad cœlum : et sanctus Dominus Deus audivit cito vocem ipsorum.

Non est commemoratus peccatorum illorum, neque dedit illos inimicis suis, sed purgavit eos in manu Isaiæ sancti prophetæ.

Dejecit castra Assyriorum, et contrivit illos angelus Domini.

Nam fecit Ezechias quod placuit Deo, et fortiter ivit in via David patris sui quam mandavit illi Isaias propheta magnus, et fidelis in conspectu Dei :

In diebus ipsius retro rediit sol, et addidit regi vitam.

Spiritu magno vidit ultima, et consolatus est lugentes in Sion. Usque in sempiternum

Ostendit futura et abscondita antequam evenirent.

CAPUT XLIX.

Memoria Josiæ in compositionem odoris facta opus pigmentarii.

In omni ore quasi mel indulcabitur ejus memoria, et ut musica in convivio vini.

Ipse est directus divinitus in pœnitentiam gentis, et tulit abominationes impietatis.

Et gubernavit ad Dominum cor ipsius, et in diebus peccatorum corroboravit pietatem.

Præter David, et Ezechiam, et Josiam, omnes peccatum commiserunt :

Nam reliquerunt legem Altissimi reges Juda, et contempserunt timorem Dei.

Dederunt enim regnum suum aliis, et gloriam suam alienigenæ genti.

Incenderunt electam sanctitatis civitatem, et desertas fecerunt vias ipsius in manu Jeremiæ.

Nam male tractaverunt illum, qui a ventre matris consecratus est propheta, evertere, et eruere, et perdere, et iterum ædificare, et renovare.

Ezechiel qui vidit conspectum gloriæ, quam ostendit illi in curru Cherubim.

Nam commemoratus est inimicorum in imbre, benefacere illis, qui ostenderunt rectas vias.

Et duodecim prophetarum ossa pullulent de loco suo : nam corroboraverunt Jacob, et redemerunt se in fide virtutis.

Quomodo amplificemus Zorobabel ? nam et ipse quasi signum in dextera manu ;

Sic et Jesum filium Josedec ? qui in diebus suis ædificaverunt domum, et exaltaverunt templum sanctum Domino, paratum in gloriam sempiternam.

Et Nehemias in memoriam multi temporis, qui erexit nobis muros eversos, et stare fecit portas et seras, qui erexit domos nostras.

Nemo natus est in terra qualis Henoch : nam et ipse receptus est a terra.

Neque ut Joseph, qui natus est homo, princeps fratrum, firmamentum gentis, rector fratrum, stabilimentum populi.

Et ossa ipsius visitata sunt, et post mortem prophetaverunt.

Seth et Sem apud homines gloriam adepti sunt : et super omnem animam in origine Adam.

CAPUT L.

Simon Oniæ filius, sacerdos magnus, qui in vita sua suffulsit domum, et in diebus suis corroboravit templum.

Templi etiam altitudo ab ipso fundata est, duplex ædificatio et excelsi parietes templi.

In diebus ipsius emanaverunt putei aquarum, et quasi mare adimpleti sunt supra modum.

Qui curavit gentem suam, et liberavit eam a perditione.

Qui prævaluit amplificare civitatem, qui adeptus est gloriam in conversatione gentis: et ingressum domus et atrii amplificavit.

Quasi stella matutina in medio nebulæ, et quasi luna plena in diebus suis lucet.

Et quasi sol refulgens, sic ille effulsit in templo Dei.

Quasi arcus refulgens inter nebulas gloriæ, et quasi flos rosarum in diebus vernis, et quasi lilia quæ sunt in transitu aquæ, et quasi thus redolens in diebus æstatis.

Quasi ignis effulgens et thus ardens in igne.

Quasi vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso.

Quasi oliva pullulans, et cypressus in altitudinem se extollens, in accipiendo ipsum stolam gloriæ, et vestiri eum in consummationem virtutis.

In ascensu altaris sancti, gloriam dedit sanctitatis amictum.

In accipiendo autem partes de manu sacerdotum, et ipse stans juxta aram. Et circa illum corona fratrum, quasi plantatio cedri in monte Libano.

Sic circa illum steterunt quasi rami palmæ; et omnes filii Aaron in gloria sua.

Oblatio autem Domini in manibus ipsorum, coram omni synagoga Israel: et consummatione fungens in ara, amplificare oblationem excelsi regis.

Porrexit manum suam in libatione, et libavit de sanguine uvæ.

Effudit in fundamento altaris odorem divinum excelso principi.

Tunc exclamaverunt filii Aaron, in tubis productilibus sonuerunt, et auditam fecerunt vocem magnam in memoriam coram Deo.

Tunc omnis populus simul properaverunt, et ceciderunt in faciem super terram, adorare Dominum Deum suum, et dare preces omnipotenti Deo excelso.

Et amplificaverunt psallentes in vocibus suis, et in magna domo auctus est sonus suavitatis plenus.

Et rogavit populus Dominum excelsum in prece, usque dum perfectus est honor Domini, et munus suum perfecerunt.

Tunc descendens, manus suas extulit in omnem congregationem filiorum Israel dare gloriam Deo a labiis suis, et in nomine ipsius gloriari.

Et iteravit orationem suam, volens ostendere virtutem Dei.

Et nunc orate Deum omnium, qui magna fecit in omni terra, qui auxit dies nostros a ventre matris nostræ, et fecit nobiscum secundum suam misericordiam:

Det nobis jucunditatem cordis, et fieri pacem in diebus nostris in Israel per dies sempiternos.

Credere Israel nobiscum esse Dei misericordiam, ut liberet nos in diebus suis.

Duas gentes odit anima mea: tertia autem non est gens, quam oderim.

Qui sedent in monte Seir, et Philisthiim, et stultus populus, qui habitat in Sichimis.

Doctrinam sapientiæ et disciplinæ scripsit in codice isto Jesu filius Sirach Jerosolymita, qui renovavit sapientiam de corde suo.

Beatus, qui in istis versatur bonis: qui ponit illa in corde suo, sapiens erit semper.

Si enim hæc fecerit, ad omnia valebit: quia lux Dei, vestigium ejus est.

CAPUT LI.

Oratio Jesu filii Sirach: Confitebor tibi, Domine rex, et collaudabo te Deum salvatorem meum.

A *Confitebor nomini tuo: quoniam adjutor et protector factus es mihi.*

Et liberasti corpus meum a perditione, a laqueo linguæ iniquæ, et a labiis operantium mendacium, et in conspectu astantium factus es mihi adjutor.

Et liberasti me secundum multitudinem misericordiæ nominis tui a rugientibus, præparatis ad escam,

De manibus quærentium animam meam, et de portis tribulationum quæ circumdederunt me:

A pressura flammæ, quæ circumdedit me, et in medio ignis non sum æstuatus:

De altitudine ventris inferi, et a lingua coinquinata, et a verbo mendacii, a rege iniquo, et a lingua injusta.

Laudabit usque ad mortem anima mea Dominum.

Et vita mea appropinquans erat in inferno deorsum.

Circumdederunt me undique, et non erat qui adjuvaret. Respiciens eram ad adjutorium hominum, et non erat.

B *Memoratus sum misericordiæ tuæ, Domine, et operationis tuæ, quæ a sæculo sunt.*

Quoniam eruis sustinentes te, Domine, et liberas eos de manibus gentium.

Exaltasti super terram habitationem meam, et pro morte defluente deprecatus sum.

Invocavi Dominum patrem Domini mei, ut non derelinquat me in die tribulationis meæ, et in tempore superborum sine adjutorio.

Laudabo nomen tuum assidue, et collaudabo illud in confessione, et exaudita est oratio mea.

Et liberasti me de perditione, et eripuisti me de tempore iniquo.

Propterea confitebor, et laudem dicam tibi, et benedicam nomini Domini.

Cum adhuc junior essem, priusquam oberrarem, quæsivi sapientiam palam in oratione mea.

Ante templum postulabam pro illa, et usque in novissimis inquiram eam. Et effloruit tamquam præcox uva.

C *Lætatum est cor meum in ea. Ambulavit pes meus iter rectum, a juventute mea investigabam eam.*

Inclinavi modice aurem meam, et excepi illam.

Multam inveni in meipso sapientiam, et multum profeci in ea.

Danti mihi sapientiam, dabo gloriam.

Consiliatus sum enim, ut facerem illam: zelatus sum bonum, et non confundar.

Colluctata est anima mea in illa, et in faciendo eam confirmatus sum.

Manus meas extendi in altum, et insipientiam ejus luxi.

Animam meam direxi ad illam, et in agnitione inveni eam.

Possedi cum ipsa cor ab initio: propter hoc non derelinquar.

Venter meus conturbatus est quærendo illam: propterea bonam possidebo possessionem.

Dedit mihi Dominus linguam mercedem meam: et in ipsa laudabo eum.

D *Appropiate ad me, indocti, et congregate vos in domum disciplinæ.*

Quid adhuc retardatis? et quid dicitis in his? animæ vestræ sitiunt vehementer.

Aperui os meum, et locutus sum: Comparate vobis sine argento.

Et collum vestrum subjicite jugo, et suscipiat anima vestra disciplinam: in proximo est enim invenire eam.

Videte oculis vestris quia modicum laboravi, et inveni mihi multam requiem.

Assumite disciplinam in multo numero argenti, et copiosum aurum possidete in ea.

Lætetur anima vestra in misericordia ejus, et non confundemini in laude ipsius.

Operamini opus vestrum ante tempus, et dabit vobis mercedem vestram in tempore suo.

Explicit liber Ecclesiastici.

INCIPIUNT
LIBRI DUO MACHABÆORUM.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Et factum est, postquam percussit Alexander Philippi Macedo, qui primus regnavit in Græcia, egressus de terra Cethim, Darium regem Persarum, et Medorum :

Constituit prælia multa, et obtinuit omnium munitiones, et interfecit reges terræ,

Et pertransiit usque ad fines terræ : et accepit spolia multitudinis gentium, et siluit terra in conspectu ejus.

Et congregavit virtutem, et exercitum fortem nimis : et exaltatum est, et elevatum cor ejus.

Et obtinuit regiones gentium, et tyrannos : et facti sunt illi in tributum.

Et post hæc decidit in lectum, et cognovit quia moreretur.

Et vocavit pueros suos nobiles, qui secum erant nutriti a juventute : et divisit illis regnum suum, cum adhuc viveret.

Et regnavit Alexander annis duodecim, et mortuus est.

Et obtinuerunt pueri ejus regnum, unusquisque in loco suo ; B

Et imposuerunt omnes sibi diademata post mortem ejus, et filii eorum post eos annis multis, et multiplicata sunt mala in terra.

Et exiit ex eis radix peccatrix, Antiochus illustris, filius Antiochi regis, qui fuerat Romæ obses : et regnavit in anno centesimo trigesimo septimo regni Græcorum.

In diebus illis exierunt ex Israel filii iniqui, et suaserunt multis, dicentes : Eamus, et disponamus testamentum cum gentibus, quæ circa nos sunt : quia ex quo recessimus ab eis, invenerunt nos multa mala.

Et bonus visus est sermo in oculis eorum.

Et destinaverunt aliqui de populo, et abierunt ad regem : et dedit illis potestatem, ut facerent justitiam gentium.

Et ædificaverunt gymnasium in Jerosolymis secundum leges nationum.

Et fecerunt sibi præputia, et recesserunt a testamento sancto, et juncti sunt nationibus, et venumdati sunt, ut facerent malum. C

Et paratum est regnum in conspectu Antiochi, et cœpit regnare in terra Ægypti, ut regnaret super duo regna.

Et intravit in Ægyptum in multitudine gravi, in curribus, et elephantis, et equitibus, et copiosa navium multitudine :

Et constituit bellum adversus Ptolemæum regem Ægypti, et veritus est Ptolemæus a facie ejus, et fugit, et ceciderunt vulnerati multi.

Et comprehendit civitates munitas in terra Ægypti : et accepit spolia terræ Ægypti.

Et convertit Antiochus, postquam percussit Ægyptum in centesimo et quadragesimo tertio anno : et ascendit ad Israel.

Et ascendit Jerosolymam in multitudine gravi.

Et intravit in sanctificationem cum superbia, et accepit altare aureum, et candelabrum luminis, et universa vasa ejus, et mensam propositionis, et libatoria, et phialas, et mortariola aurea, et velum, et coronas, et ornamentum aureum, quod in facie templi erat : et comminuit omnia. D

Et accepit argentum, et aurum, et vasa concupiscibilia : et accepit thesauros occultos, quos invenit : et sublatis omnibus, abiit in terram suam.

A *Et fecit cædem hominum, et locutus est in superbia magna.*

Et factus est planctus magnus in Israel, et in omni loco eorum :

Et ingemuerunt principes, et seniores : virgines, et juvenes infirmati sunt, et speciositas mulierum immutata est.

Omnis maritus sumpsit lamentum : et quæ sedebant in thoro maritali, lugebant :

Et commota est terra super habitantes in ea, et universa domus Jacob induit confusionem.

Et post duos annos dierum misit rex principem tributorum in civitates Juda, et venit Jerusalem cum turba magna.

Et locutus est ad eos verba pacifica in dolo : et crediderunt ei :

Et irruit super civitatem repente, et percussit eam plaga magna, et perdidit populum multum ex Israel.

Et accepit spolia civitatis : et succendit eam igni, et destruxit domos ejus, et muros ejus in circuitu.

Et captivas duxerunt mulieres : et natos, et pecora possederunt.

Et ædificaverunt civitatem David muro magno, et firmo, et turribus firmis, et facta est illis in arcem.

Et posuerunt illic gentem peccatricem, viros iniquos, et convaluerunt in ea, et posuerunt arma, et escas : et congregaverunt spolia Jerusalem :

Et reposuerunt illic : et facti sunt in laqueum magnum.

Et factum est hoc ad insidias sanctificationi, et in diabolum malum in Israel :

Et effuderunt sanguinem innocentem per circuitum sanctificationis, et contaminaverunt sanctificationem.

Et fugerunt habitatores Jerusalem propter eos, et facta est habitatio exterorum, et facta est extera semini suo, et nati ejus reliquerunt eam.

Sanctificatio ejus desolata est sicut solitudo,

Dies festi ejus conversi sunt in luctum : sabbata ejus in opprobrium, honores ejus ad nihilum.

Secundum gloriam ejus multiplicata est ignominia ejus : et sublimitas ejus conversa est in luctum.

Et scripsit rex Antiochus omni regno suo, ut esset omnis populus unus, et relinqueret unusquisque legem suam.

Et consenserunt omnes gentes secundum verbum regis Antiochi.

Et multi ex Israel consenserunt servituti ejus, et sacrificaverunt idolis, et coinquinaverunt sabbatum.

Et misit rex libros per manus nuntiorum in Jerusalem, et in omnes civitates Juda : ut sequerentur leges gentium terræ :

Et prohiberent holocausta, et sacrificia, et placationes fieri in templo Dei :

Et prohiberent celebrari sabbatum, et dies solemnes :

Et jussit coinquinari sancta, et sanctum populum Israel.

Et jussit ædificari aras, et templa, et idola, et immolari carnes suillas, et pecora communia.

Et relinquere filios suos circumcisos, et coinquinari animas eorum in omnibus immundis, et abominationibus, ita ut obliviscerentur legem, et immutarent omnes justificationes Dei.

Et quicumque non fecissent secundum verbum regis Antiochi, morerentur.

Secundum omnia verba hæc scripsit omni regno suo,

et præposuit principes populo, qui hæc fieri cogerent.

Et jusserunt civitatibus Juda sacrificare.

Et congregati sunt multi de populo ad eos, qui dereliquerant legem Domini : et fecerunt mala super terram :

Et effugaverunt populum Israel in abditis, et in absconditis fugitivorum locis.

Die quintadecima mensis Casleu, quinto et quadragesimo et centesimo anno, ædificavit rex Antiochus abominandum idolum desolationis super altare Dei, et per universas civitates Juda in circuitu ædificaverunt aras.

Et ante januas domorum, et in plateis incendebant thura, et sacrificabant :

Et libros legis Dei combusserunt igni, scindentes eos.

Et apud quemcumque inveniebantur libri testamenti Domini, et quicumque observabat legem Domini, secundum edictum regis trucidabant eum.

In virtute sua faciebant hæc populo Israel, qui inveniebatur in omni mense et mense in civitatibus.

Et quinta et vigesima die mensis sacrificabant super aram, quæ erat contra altare.

Et mulieres, quæ circumcidebant filios suos trucidabantur secundum jussum regis Antiochi :

Et suspendebant pueros a cervicibus per universas domos eorum : et eos, qui circumciderant illos, trucidabant.

Et multi de populo Israel definierunt apud se, ut non manducarent immunda : et elegerunt magis mori, quam cibis coinquinari immundis.

Et noluerunt infringere legem Dei sanctam, et trucidati sunt :

Et facta est ira magna super populum valde.

CAPUT II.

In diebus illis surrexit Mathathias filius Joannis, filii Simeonis, sacerdos ex filiis Joarib ab Jerusalem, et consedit in monte Modin.

Et habebat filios quinque, Joannem, qui cognominabatur Gaddis :

Et Simonem, qui cognominabatur Thasi :

Et Judam, qui vocabatur Machabæus :

Et Eleazarum, qui cognominabatur Abaron : et Jonathan, qui cognominabatur Apphus.

Hi viderunt mala quæ fiebant in populo Juda, et in Jerusalem.

Et dixit Mathathias : Væ mihi, ut quid natus sum videre contritionem populi mei, et contritionem civitatis sanctæ, et sedere illic, cum datur in manibus inimicorum :

Sancta in manu extraneorum facta sunt : templum ejus sicut homo ignobilis.

Vasa gloriæ ejus captiva abducta sunt : trucidati sunt senes ejus in plateis, et juvenes ejus ceciderunt in gladio inimicorum.

Quæ gens non hæreditavit regnum ejus, et non obtinuit spolia ejus ?

Omnis compositio ejus ablata est. Quæ erat libera, facta est ancilla.

Et ecce sancta nostra, et pulchritudo nostra, et claritas nostra desolata est, et coinquinaverunt ea gentes.

Quo ergo nobis adhuc vivere?

Et scidit vestimenta sua Mathathias, et filii ejus : et operuerunt se ciliciis, et planxerunt valde.

Et venerunt illuc qui missi erant a rege Antiocho, ut cogerent eos, qui confugerant in civitatem Modin, immolare, et accendere thura, et a lege Dei discedere.

Et multi de populo Israel consentientes accesserunt ad eos : sed Mathathias, et filii ejus constanter steterunt.

Et respondentes qui missi erant ab Antiocho, dixerunt Mathathiæ : Princeps et clarissimus, et magnus es in hac civitate, et ornatus filiis, et fratribus.

Ergo accede prior, et fac jussum regis sicut fecerunt omnes gentes, et viri Juda, et qui remanserunt [A].

A *manserunt] in Jerusalem : et eris tu, et filii tui inter amicos regis, et amplificatus auro, et argento, et muneribus multis.*

Et respondit Mathathias, et dixit magna voce : Et si omnes gentes regi Antiocho obediunt, ut discedat unusquisque a servitute legis patrum suorum, et consentiat mandatis ejus :

Ego et filii mei, et fratres mei obediemus legi patrum nostrorum.

Propitius sit nobis Deus, non est nobis utile relinquere legem, et justitias Dei.

Non audiemus verba regis Antiochi, nec sacrificabimus transgredientes legis nostræ mandata, ut eamus altera via.

Et ut cessavit loqui verba hæc, accessit quidam Judæus in omnium oculis sacrificare idolis super aram in civitate Modin, secundum jussum regis :

Et vidit Mathathias, et doluit, et contremuerunt renes ejus, et accensus est furor ejus secundum judicium legis, et insiliens trucidavit eum super aram.

B *Sed et virum, quem rex Antiochus miserat, qui cogebat immolare, occidit in ipso tempore, et aram destruxit.*

Et zelatus est legem, sicut fecit Phinees Zamri filio Salomi.

Et exclamavit Mathathias voce magna in civitate, dicens : Omnis qui zelum habet legis statuens testamentum, exeat post me.

Et fugit ipse, et filii ejus in montes, et reliquerunt quæcumque habebant in civitate.

Tunc descenderunt multi quærentes judicium, et justitiam, in desertum.

Et sederunt ibi ipsi, et filii eorum, et mulieres eorum, et pecora eorum, quoniam inundaverunt super eos mala.

Et renuntiatum est viris regis, et exercitui, qui erat in Jerusalem civitate David, quoniam discessissent viri quidam, qui dissipaverunt mandatum regis in loca occulta in deserto, et abiissent post illos multi.

C *Et statim perrexerunt ad eos, et constituerunt adversus eos prælium in die sabbatorum.*

Et dixerunt ad eos : Resistitis et nunc adhuc ? exite, et facite secundum verbum regis Antiochi, et vivetis.

Et dixerunt : Non exibimus neque faciemus verbum regis, ut polluamus diem sabbatorum.

Et concitaverunt adversus eos prælium.

Et non responderunt eis, nec lapidem miserunt in eos, nec oppilaverunt loca occulta,

Dicentes : Moriamur omnes in simplicitate nostra : et testes erunt super nos cælum, et terra, quod injuste perditis nos.

Et intulerunt illis bellum sabbatis : et mortui sunt ipsi, et uxores eorum, et filii eorum, et pecora eorum usque ad mille animas hominum.

Et cognovit Mathathias, et amici ejus, et luctum habuerunt super eos valde.

Et dixit vir proximo suo : Si omnes fecerimus sicut fratres nostri fecerunt, et non pugnaverimus adversus D *gentes pro animabus nostris, et justificationibus nostris : nunc citius disperdent nos a terra :*

Et cogitaverunt in die illa, dicentes : Omnis homo, quicumque venerit ad nos in bello die sabbatorum, pugnemus adversus eum : et non moriemur omnes, sicut mortui sunt fratres nostri in occultis.

Tunc congregata est ad eos synagoga Assidæorum fortis viribus ex Israel, omnis voluntarius in lege.

Et omnes, qui fugiebant a malis, additi sunt ad eos, et facti sunt illis ad firmamentum.

Et collegerunt exercitum, et percusserunt peccatores in ira sua, et viros iniquos in indignatione sua : et cæteri fugerunt ad nationes, ut evaderent.

Et circuivit Mathathias, et amici ejus, et destruxerunt aras :

Et circumciderunt pueros incircumcisos quotquot invenerunt in finibus Israel : et in fortitudine.

Et persecuti sunt filios superbiæ, et prosperatum est opus in manibus eorum.

Et obtinuerunt legem de manibus gentium, et de manibus regum : et non dederunt cornu peccatori.

Et appropinquaverunt dies Mathathiæ moriendi, et dixit filiis suis : Nunc confortata est superbia, et castigatio, et tempus eversionis, et ira indignationis.

Nunc ergo, o filii, æmulatores estote legis, et date animas vestras pro testamento patrum vestrorum.

Et mementote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus suis : et accipietis gloriam magnam et nomen æternum.

Abraham nonne in tentatione inventus est fidelis, et reputatum est ei ad justitiam ?

Joseph in tempore angustiæ suæ custodivit mandatum, et factus est dominus Ægypti.

Phinees pater noster, zelando zelum Dei, accepit testamentum sacerdotii æterni.

Jesus dum implevit verbum, factus est dux in Israel.

Caleb, dum testificatur in ecclesia, accepit hæreditatem.

David in sua misericordia consecutus est sedem regni in sæcula.

Elias, dum zelat zelum legis, receptus est in cœlum.

Ananias, et Azarias, et Misael credentes, liberati sunt de flamma.

Daniel in sua simplicitate liberatus est de ore leonum.

Et ita cogitate per generationem, et generationem : et [Al. tac. *et*] *quia omnes qui sperant in eum, non infirmantur.*

Et a verbis viri peccatoris ne timueritis, quia gloria ejus stercus, et vermis est.

Hodie extollitur, et cras non invenietur : quia conversus est in terram suam, et cogitatio ejus periit.

Vos ergo, filii, confortamini, et viriliter agite in lege : quia in ipsa gloriosi eritis.

Et ecce Simon frater vester, scio quod vir consilii est, ipsum audite semper, et ipse erit vobis pater.

Et Judas Machabæus fortis viribus a juventute sua, sit vobis princeps militiæ, et ipse aget bellum populi.

Et adducetis ad vos omnes factores legis, et vindicate vindictam populi vestri.

Retribuite retributionem gentibus, et intendite in præceptum legis.

Et benedixit eos, et appositus est ad patres suos.

Et defunctus est anno centesimo et quadragesimo sexto ; et sepultus est a filiis suis in sepulcris patrum suorum in Modin, et planxerunt eum omnis Israel planctu magno.

CAPUT III.

Et surrexit Judas, qui vocabatur Machabæus, filius ejus pro eo.

Et adjuvabant eum omnes fratres ejus, et universi, qui se conjunxerant patri ejus, et præliabantur prælium Israel cum lætitia.

Et dilatavit gloriam populo suo, et induit se loricam sicut gigas, et succinxit se arma bellica sua in præliis, et protegebat castra gladio suo.

Similis factus est leoni in operibus suis, et sicut catulus leonis rugiens in venatione.

Et persecutus est iniquos perscrutans eos : et qui conturbabant populum suum, eos succendit flammis :

Et repulsi sunt inimici ejus præ timore ejus, et omnes operarii iniquitatis conturbati sunt : et directa est salus in manu ejus.

Et exacerbabat reges multos, et lætificabat Jacob in operibus suis, et in sæculum memoria ejus in benedictione.

Et perambulavit civitates Juda, et perdidit impios ex eis, et avertit iram ab Israel.

Et nominatus est usque ad novissimum terræ, et congregavit pereuntes.

Et congregavit Apollonius gentes, et a Samaria virtutem multam et magnam ad bellandum contra Israel.

Et cognovit Judas, et exiit obviam illi : et percussit, et occidit illum : et ceciderunt vulnerati multi, et reliqui fugerunt.

Et accepit spolia eorum : et gladium Apollonii abstulit Judas, et erat pugnans in eo omnibus diebus.

Et audivit Seron princeps exercitus Syriæ, quod congregavit Judas congregationem fidelium, et ecclesiam secum,

Et ait : Faciam mihi nomen, et glorificabor in regno, et debellabo Judam, et eos qui cum ipso sunt, qui spernebant verbum regis.

Et præparavit se : et ascenderunt cum eo castra impiorum fortes auxiliarii, ut facerent vindictam in filios Israel.

Et appropinquaverunt usque ad Bethoron : et exivit Judas obviam illi cum paucis.

Ut autem viderunt exercitum venientem sibi obviam, dixerunt Judæ : Quomodo poterimus pauci pugnare contra multitudinem tantam, et tam fortem, et nos fatigati sumus jejunio hodie ?

Et ait Judas : Facile est concludi multos in manus paucorum : et non est differentia in conspectu Dei cœli liberare in multis, et in paucis.

Quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est.

Ipsi veniunt ad nos in multitudine contumaci, et superbia, ut disperdant nos, et uxores nostras, et filios nostros, et ut spolient nos :

Nos vero pugnabimus pro animabus nostris, et legibus nostris.

Et ipse Dominus conteret eos ante faciem nostram : vos autem ne timueritis eos.

Ut cessavit autem loqui, insiluit in eos subito : et contritus est Seron, et exercitus ejus in conspectu ipsius.

Et persecutus est eum in descensu Bethoron usque in campum, et ceciderunt ex eis octingenti viri : reliqui autem fugerunt in terram Philisthiim,

Et cecidit timor Judæ, ac fratrum ejus, et formido super omnes gentes in circuitu eorum.

Et pervenit ad regem nomen ejus, et de præliis Judæ narrabant omnes gentes.

Ut audivit autem rex Antiochus sermones istos, iratus est animo : et misit, et congregavit exercitum universi regni sui, castra fortia valde :

Et aperuit ærarium suum, et dedit stipendia exercitui in annum : et mandavit illis, ut essent parati ad omnia.

Et vidit quod defecit pecunia de thesauris suis, et tributa regionis modica propter dissensionem, et plagam, quam fecit in terra, ut tolleret legitima, quæ erant a primis diebus :

Et timuit, ne non haberet ut semel et bis, in sumptus, et donaria, quæ dederat ante larga manu, et abundaverat super reges qui ante eum fuerant.

Et consternatus erat animo valde, et cogitavit ire in Persidem, et accipere tributa regionum, et congregare argentum multum.

Et reliquit Lysiam hominem nobilem de genere regali, super negotia regia, a flumine Euphrate usque ad flumen Ægypti :

Et ut nutriret Antiochum filium suum donec rediret.

Et tradidit ei medium exercitum, et elephantos : et mandavit ei de omnibus, quæ volebat, et de inhabitantibus Judæam et Jerusalem :

Et ut mitteret ad eos exercitum ad conterendam et exstirpandam virtutem Israel, et reliquias Jerusalem, et auferendam memoriam eorum de loco ;

Et ut constitueret habitatores filios alienigenas in omnibus finibus eorum, et sorte distribueret terram eorum.

Et rex assumpsit partem exercitus residui, et exivit ab Antiochia civitate regni sui anno centesimo et quadragesimo septimo : et transfretavit Euphratem flumen, et perambulabat superiores regiones.

Et elegit Lysias Ptolemæum filium Dorymini, et Nicanorem, et Gorgiam, viros potentes ex amicis regis :

Et misit cum eis quadraginta millia virorum, et septem millia equitum, ut venirent in terram Juda, et disperderent eam secundum verbum regis.

Et processerunt cum universa virtute sua, et venerunt, et applicuerunt Emmaum in terra campestri.

Et audierunt mercatores regionum nomen eorum: et acceperunt argentum et aurum multum valde, et pueros: et venerunt in castra, ut acciperent filios Israel in servos: et additi sunt ad eos exercitus Syriæ, et terræ alienigenarum.

Et vidit Judas, et fratres ejus, quia multiplicata sunt mala, et exercitus applicabant ad fines eorum: et cognoverunt verba regis, quæ mandavit populo facere in interitum, et consummationem:

Et dixerunt unusquisque ad proximum suum: Erigamus dejectionem populi nostri, et pugnemus pro populo nostro, et sanctis nostris.

Et congregatus est conventus ut essent parati in prælium: et ut orarent, et peterent misericordiam, et miserationes.

Et Jerusalem non habitabatur, sed erat sicut desertum: non erat qui ingrederetur et egrederetur de natis ejus: et sanctum conculcabatur: et filii alienigenarum erant in arce, ibi erat habitatio gentium: et ablata est voluptas à Jacob, et defecit ibi tibia, et cithara.

Et congregati sunt, et venerunt in Maspha contrà Jerusalem: quia locus orationis erat in Maspha ante in Israel.

Et jejunaverunt illa die, et induerunt se ciliciis, et cinerem imposuerunt capiti suo: et disciderunt vestimenta sua:

Et expanderunt libros legis, de quibus scrutabantur gentes similitudinem simulacrorum suorum:

Et attulerunt ornamenta sacerdotalia, et primitias, et decimas: et suscitaverunt Nazaræos, qui impleverant dies:

Et clamaverunt voce magna in cœlum, dicentes: Quid faciemus istis, et quo eos ducemus?

Et sancta tua conculcata sunt, et contaminata sunt, et sacerdotes tui facti sunt in luctum, et in humilitatem.

Et ecce nationes convenerunt adversum nos, ut nos disperdant: tu scis quæ cogitant in nos.

Quomodo poterimus subsistere ante faciem eorum, nisi tu, Deus, adjuves nos?

Et tubis exclamaverunt voce magna.

Et post hæc constituit Judas duces populi, tribunos, et centuriones, et pentacontarchos, et decuriones.

Et dixit his qui ædificabant domos, et sponsabant uxores, et plantabant vineas, et formidolosis, ut redirent unusquisque in domum suam secundum legem.

Et moverunt castra, et collocaverunt ad austrum Emmaum.

Et ait Judas: Accingimini, et estote filii potentes, et estote parati in mane, ut pugnetis adversus nationes has, quæ convenerunt adversus nos disperdere nos, et sancta nostra:

Quoniam melius est nos mori in bello, quàm videre mala gentis nostræ, et sanctorum.

Sicut autem fuerit voluntas in cœlo, sic fiat.

CAPUT IV.

Et assumpsit Gorgias quinque millia virorum, et mille equites electos: et moverunt castra nocte.

Ut applicarent ad castra Judæorum, et percuterent eos subito: et filii, qui erant ex arce, erant illis duces.

Et audivit Judas, et surrexit ipse, et potentes percutere virtutem exercituum regis, qui erant in Emmaum.

Adhuc enim dispersus erat exercitus a castris.

Et venit Gorgias in castra Judæ noctu, et neminem invenit, et quærebat eos in montibus: quoniam dixit: Fugiunt hi a nobis.

Et cum dies factus esset, apparuit Judas in campo cum tribus millibus virorum tantum: qui tegumenta et gladios non habebant:

A *Et viderunt castra gentium valida, et loricatos, et equitatus in circuitu eorum, et hi docti ad prælium.*

Et ait Judas viris qui secum erant: Ne timueritis multitudinem eorum, et impetum eorum ne formidetis.

Mementote qualiter salvi facti sunt patres nostri in mari Rubro, cum sequeretur eos Pharao cum exercitu multo.

Et nunc clamemus in cœlum, et miserebitur nostri Dominus, et memor erit testamenti patrum nostrorum, et conteret exercitum istum ante faciem nostram hodie:

Et scient omnes gentes, quia est qui redimat et liberet Israel.

Et elevaverunt alienigenæ oculos suos, et viderunt eos venientes ex adverso.

Et exierunt de castris in prælium, et tubâ cecinerunt hi, qui erant cum Juda:

Et congressi sunt: et contritæ sunt gentes, et fugerunt in campum.

Novissimi autem omnes ceciderunt in gladio, et
B *persecuti sunt eos usque Gezeron, et usque in campos Idumææ, et Azoti, et Jamniæ: et ceciderunt ex illis usque ad tria millia virorum.*

Et reversus est Judas, et exercitus ejus, sequens eum.

Dixitque ad populum: Non concupiscatis spolia: quia bellum contrà nos est.

Et Gorgias et exercitus ejus prope nos in monte: sed state nunc contra inimicos nostros, et expugnate eos, et sumetis postea spolia securi.

Et adhuc loquente Juda hæc, ecce apparuit pars quædam prospiciens de monte.

Et vidit Gorgias quod in fugam conversi sunt sui, et succenderunt castra: fumus enim, qui videbatur, declarabat quod factum est.

Quibus illi conspectis, timuerunt valde, aspicientes simul et Judam, et exercitum in campo paratum ad prælium.

Et fugerunt omnes in campum alienigenarum:

Et Judas reversus est ad spolia castrorum, et acceperunt aurum multum, et argentum, et hyacinthum, et
C *purpuram marinam, et opes magnas.*

Et conversi, hymnum canebant, et benedicebant Deum in cœlum, quoniam bonus est, quoniam in sæculum misericordia ejus.

Et facta est salus magna in Israel in die illa.

Quicumque autem alienigenarum evaserunt, venerunt, et nuntiaverunt Lysiæ universa quæ acciderant.

Quibus ille auditis, consternatus animo deficiebat: quod non qualia voluit, talia contigerunt in [Al. tac. in] *Israel, et qualia mandavit rex.*

Et sequenti anno congregavit Lysias virorum electorum sexaginta millia, et equitum quinque millia, ut debellaret eos.

Et venerunt in Judæam, et castra posuerunt in Bethoron, et occurrit illis Judas cum decem millibus viris.

Et viderunt exercitum fortem, et oravit, et dixit: Benedictus es, salvator Israel, qui contrivisti impetum potentis in manu servi tui David, et tradidisti castra
D *alienigenarum in manu Jonathæ filii Saul, et armigeri ejus.*

Conclude exercitum istum in manu populi tui Israel, et confundantur in exercitu suo, et equitibus.

Da illis formidinem, et tabefac audaciam virtutis eorum, et commoveantur contritione sua.

Dejice illos gladio diligentium te: et collaudent te omnes, qui noverunt nomen tuum in hymnis.

Et commiserunt prælium: et ceciderunt de exercitu Lysiæ quinque millia virorum.

Videns autem Lysias fugam suorum, et Judæorum audaciam, et quod parati sunt aut vivere, aut mori fortiter, abiit Antiochiam, et elegit milites, ut multiplicati rursus venirent in Judæam.

Dixit autem Judas, et fratres ejus: Ecce contriti sunt inimici nostri: ascendamus nunc mundare sancta, et renovare.

Et congregatus est omnis exercitus, et ascenderunt in montem Sion.

Et viderunt sanctificationem desertam, et altare profanatum, et portas exustas, et in atriis virgulta nata sicut in saltu, vel in montibus, et pastophoria diruta.

Et sciderunt vestimenta sua, et planxerunt planctu magno, et imposuerunt cinerem [Al. *cineres*] *super caput suum.*

Et ceciderunt in faciem super terram, et exclamaverunt tubis signorum, et clamaverunt in cœlum.

Tunc ordinavit Judas viros, ut pugnarent adversus eos qui erant in arce, donec emundarent sancta.

Et elegit sacerdotes sine macula, voluntatem habentes in lege Dei:

Et mundaverunt sancta, et tulerunt lapides contaminationis in locum immundum.

Et cogitavit de altari holocaustorum, quod profanatum erat, quid de eo faceret.

Et incidit illis consilium bonum, ut destruerent illud: ne forte illis esset in opprobrium, quia contaminaverunt illud gentes, et demoliti sunt illud.

Et reposuerunt lapides in monte domus in loco apto, quoadusque veniret propheta, et responderet de eis.

Et acceperunt lapides integros secundum legem, et ædificaverunt altare novum secundum illud, quod fuit prius:

Et ædificaverunt sancta, et quæ intra domum erant intrinsecus: et ædem et atria sanctificaverunt.

Et fecerunt vasa sancta nova, et intulerunt candelabrum, et altare incensorum, et mensam in templum.

Et incensum posuerunt super altare, et accenderunt lucernas, quæ super candelabrum erant, et lucebant in templo.

Et posuerunt super mensam panes, et appenderunt vela, et consummaverunt omnia opera quæ fecerant.

Et ante matutinum surrexerunt quinta et vigesima die mensis noni (hic est mensis Casleu) centesimi quadragesimi octavi anni.

Et obtulerunt sacrificium secundum legem super altare holocaustorum novum, quod fecerunt.

Secundum tempus et secundum diem, in qua contaminaverunt illud gentes, in ipsa renovatum est in canticis, et citharis, et cinyris, et in cymbalis.

Et cecidit omnis populus in faciem, et adoraverunt, et benedixerunt in cœlum eum qui prosperavit eis.

Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, et obtulerunt holocausta cum lætitia, et sacrificium salutaris, et laudis.

Et ornaverunt faciem templi coronis aureis, et scutulis: et dedicaverunt portas, et pastophoria, et imposuerunt eis januas.

Et facta est lætitia in populo magna valde, et aversum est opprobrium gentium:

Et statuit Judas, et fratres ejus, et universa ecclesia Israel, ut agatur dies dedicationis altaris in temporibus suis ab anno in annum, per dies octo, a quinta et vigesima die mensis Casleu, cum lætitia et gaudio.

Et ædificaverunt in tempore illo montem Sion, et per circuitum muros altos, et turres firmas, ne quando venirent gentes, et conculcarent eum, sicut antea fecerunt.

Et collocavit illic exercitum, ut servarent eum, et munivit eum ad custodiendam Bethsuram, [Al. add. *et*] *ut haberet populus munitionem contra faciem Idumææ.*

CAPUT V.

Et factum est, ut audierunt gentes in circuitu, quia ædificatum est altare, et sanctuarium sicut prius, iratæ sunt valde:

Et cogitabant tollere genus Jacob, qui erant inter eos, et cœperunt occidere de populo, et persequi.

Et debellabat Judas filios Esau in Idumæa, et eos qui erant in Acrabathane: quia circumsedebant Israelitas, et percussit eos plaga magna.

Et recordatus est malitiam filiorum Bean, qui erant populo in laqueum et in scandalum, insidiantes ei in via.

Et conclusi sunt ab eo in turribus, et applicuit ad eos, et anathematizavit eos, et incendit turres eorum igni, cum omnibus qui in eis erant.

Et transivit ad filios Ammon, et invenit manum fortem, et populum copiosum, et Timotheum ducem ipsorum:

Et commisit cum eis prœlia multa, et contriti sunt in conspectu eorum, et percussit eos:

Et cepit Gazer civitatem, et filias ejus, et reversus est in Judæam.

Et congregatæ sunt gentes, quæ sunt in Galaad, adversus Israelitas, qui erant in finibus eorum, ut tollerent eos, et fugerunt in Datheman munitionem.

Et miserunt litteras ad Judam, et fratres ejus, dicentes: Congregatæ sunt adversum nos gentes per circuitum, ut nos auferant:

Et parant venire, et occupare munitionem in quam confugimus: et Timotheus est dux exercitus eorum.

Nunc ergo veni, et eripe nos de manibus eorum, quia cecidit multitudo de nobis.

Et omnes fratres nostri, qui erant in locis Tubin, interfecti sunt: et captivas duxerunt uxores eorum, et natos, et spolia, et peremerunt illic fere mille viros.

Et adhuc epistolæ legebantur, et ecce alii nuntii venerunt de Galilæa conscissis tunicis, nuntiantes secundum verba hæc:

Dicentes, convenisse adversum se a Ptolemaida, et Tyro, et Sidone: et repleta est omnis Galilæa alienigenis, ut nos consumant.

Ut audivit autem Judas, et populus, sermones istos, convenit ecclesia magna cogitare quid facerent fratribus suis, qui in tribulatione erant, et expugnabantur ab eis.

Dixitque Judas Simoni fratri suo: Elige tibi viros, et vade, et libera fratres tuos in Galilæa: ego autem, et frater meus Jonathas ibimus in Galaaditim.

Et reliquit Josephum filium Zachariæ, et Azariam duces populi cum residuo exercitu in Judæa ad custodiam.

Et præcepit illis, dicens: Præestote populo huic: et nolite bellum committere adversum gentes, donec revertamur.

Et partiti sunt Simoni viri tria millia, ut iret in Galilæam: Judæ autem octo millia in Galaaditim.

Et abiit Simon in Galilæam, et commisit prœlia multa cum gentibus: et contritæ sunt gentes a facie ejus, et persecutus est eos usque ad portam

Ptolemaidis: et ceciderunt de gentibus fere tria millia virorum, et accepit spolia eorum,

Et assumpsit eos, qui erant in Galilæa, et in Arbatis cum uxoribus, et natis, et omnibus quæ erant illis, et adduxit in Judæam cum lætitia magna.

Et Judas Machabæus, et Jonathas frater ejus transierunt Jordanem, et abierunt viam trium dierum per desertum.

Et occurrerunt eis Nabuthæi, et susceperunt eos pacifice, et narraverunt eis omnia quæ acciderant fratribus eorum in Galaaditide,

Et quia multi ex eis comprehensi sunt in Barasa, et Bosor, et in Alimis, et in Casphor, et Mageth, et Carnaim: hæ omnes civitates munitæ et magnæ.

Sed et in cæteris civitatibus Galaaditidis tenentur comprehensi, et in crastinum constituerunt admovere exercitum civitatibus his, et comprehendere, et tollere eos in una die.

Et convertit Judas, et exercitus ejus, viam in desertum Bosor repente, et occupavit civitatem: et occidit omnem masculum in ore gladii, et accepit omnia spolia eorum, et succendit eam igni.

Et surrexerunt inde nocte, et ibant usque ad munitionem.

Et factum est diluculo, cum elevassent oculos suos, ecce populus multus, cujus non erat numerus, portantes scalas et machinas, ut comprehenderent munitionem, et expugnarent eos.

Et vidit Judas quia cœpit bellum, et clamor belli ascendit ad cœlum sicut tuba, et clamor magnus de civitate:

Et dixit exercitui suo : Pugnate hodie pro fratribus vestris. A

Et venit tribus ordinibus post eos, et exclamaverunt tubis, et clamaverunt in oratione.

Et cognoverunt castra Timothei, quia Machabæus est, et refugerunt a facie ejus : et percusserunt eos plaga magna, et ceciderunt ex iis in die illa fere octo millia virorum.

Et divertit Judas in Maspha, et expugnavit, et cepit eam : et occidit omnem masculum ejus, et sumpsit spolia ejus, et succendit eam igni.

Inde perrexit, et cepit Casbon, et Mageth, et Bosor, et reliquas civitates Galaaditidis.

Post hæc autem verba congregavit Timotheus exercitum alium, et castra posuit contra Raphon trans torrentem.

Et misit Judas speculari exercitum : et renuntiaverunt ei dicentes : quia convenerunt ad eum omnes gentes, quæ in circuitu nostro sunt, exercitus multus nimis:

Et Arabas conduxerunt in auxilium sibi, et castra posuerunt trans torrentem, parati ad te venire in prælium. Et abiit Judas obviam illis. B

Et ait Timotheus principibus exercitus sui : Cum appropinquaverit Judas, et exercitus ejus ad torrentem aquæ : si transierit ad nos prior, non poterimus sustinere eum : quia potens poterit adversum nos.

Si vero timuerit transire, et posuerit castra extra flumen, transfretemus ad eos : et poterimus adversus illum.

Ut autem appropinquavit Judas ad torrentem aquæ, statuit scribas populi secus torrentem, et mandavit eis, dicens : Neminem hominum reliqueritis : sed veniant omnes in prælium.

Et transfretavit ad illos prior, et omnis populus post eum, et contritæ sunt omnes gentes a facie eorum, et projecerunt arma sua, et fugerunt ad fanum quod erat in Carnaim.

Et occupavit ipsam civitatem, et fanum succendit igni cum omnibus qui erant in ipso : et oppressa est Carnaim, et non potuit sustinere contra faciem Judæ. C

Et congregavit Judas universos Israelitas, qui erant in Galaaditide, a minimo usque ad maximum, et uxores eorum, et natos, et exercitum magnum valde, ut venirent in terram Juda.

Et venerunt usque Ephron : et hæc civitas magna in ingressu posita, munita valde, et non erat declinare ab ea dextera vel sinistra, sed per mediam iter erat.

Et incluserunt se, qui erant in civitate, et obstruxerunt portas lapidibus : et misit ad eos Judas verbis pacificis,

Dicens : Transeamus per terram vestram, ut eamus in terram nostram : et nemo vobis nocebit : tantum pedibus transibimus. Et nolebant eis aperire.

Et præcepit Judas prædicare in castris, ut applicarent unusquisque in quo erat loco.

Et applicuerunt se viri virtutis : et oppugnavit civitatem illam tota die, et tota nocte, et tradita est civitas in manu ejus : D

Et peremerunt omnem masculum in ore gladii, et eradicavit eam, et accepit spolia ejus, et transivit per totam civitatem super interfectos.

Et transgressi sunt Jordanem in campo magno, contra faciem Bethsan.

Et erat Judas congregans extremos, et exhortabatur populum per totam viam, donec venirent in terram Juda :

Et ascenderunt in montem Sion cum lætitia et gaudio, et obtulerunt holocausta, quod nemo ex eis cecidisset, donec reverterentur in pace.

Et in diebus, quibus erat Judas, et Jonathas in terra Galaad, et Simon frater ejus in Galilæa contra faciem Ptolemaidis.

Audivit Josephus Zachariæ filius, et Azarias principes [Al. *princeps*] *virtutis, res bene gestas, et prælia quæ facta sunt,*

Et dixit : Faciamus et ipsi nobis nomen, et eamus pugnare adversus gentes quæ in circuitu nostro sunt.

Et præcepit his qui erant in exercitu suo, et abierunt Jamniam.

Et exivit Gorgias de civitate, et viri ejus obviam illis in pugnam.

Et fugati sunt Josephus et Azarias usque in [Al. *ad*] *fines Judææ : et ceciderunt illo die de populo Israel ad duo millia viri, et facta est fuga magna in populo :*

Quia non audierunt Judam, et fratres ejus, existimantes fortiter se facturos.

Ipsi autem non erant de semine virorum illorum, per quos salus facta est in Israel.

Et viri Juda magnificati sunt valde in conspectu omnis Israel, et gentium omnium, ubi audiebatur nomen eorum.

Et convenerunt ad eos fausta acclamantes.

Et exivit Judas, et fratres ejus, et expugnabant filios Esau in terra quæ ad Austrum est, et percussit Chebron et filias ejus : et muros ejus, et turres succendit igni in circuitu.

Et movit castra, ut iret in terram alienigenarum, et perambulabat Samariam.

In die illa ceciderunt sacerdotes in bello, dum volunt fortiter facere, dum sine consilio exeunt in prælium.

Et declinavit Judas in Azotum in terram alienigenarum, et diruit aras eorum, et sculptilia deorum ipsorum succendit igni : et cepit spolia civitatum, et reversus est in terram Juda.

CAPUT VI.

Et rex Antiochus perambulabat superiores regiones, et audivit esse civitatem Elymaidem in Perside nobilissimam, et copiosam in argento et auro.

Templumque in ea locuples valde : et illic velamina aurea, et loricæ, et scuta, quæ reliquit Alexander Philippi rex Macedo, qui regnavit primus in Græcia.

Et venit, et quærebat capere civitatem, et deprædari eam : et non potuit, quoniam innotuit sermo his qui erant in civitate :

Et insurrexerunt in prælium, et fugit inde, et abiit cum tristitia magna, et reversus est in Babyloniam.

Et venit qui nuntiaret ei in Perside, quia fugata sunt castra quæ erant in terra Juda :

Et quia abiit Lysias cum virtute forti in primis, et fugatus est a facie Judæorum, et invaluerunt armis, et viribus, et spoliis multis, quæ ceperunt de castris, quæ exciderunt.

Et quia diruerunt abominationem, quam ædificaverat super altare quod erat in Jerusalem : et sanctificationem, sicut prius, circumdederunt muris excelsis : sed et Bethsuram civitatem suam.

Et factum est, ut audivit rex sermones istos, expavit, et commotus est valde : et decidit in lectum, et incidit in languorem præ tristitia, quia non factum est ei sicut cogitabat.

Et erat illic per dies multos : quia renovata est in eo tristitia magna, et arbitratus est se mori.

Et vocavit omnes amicos suos, et dixit illis : Recessit somnus ab oculis meis, et concidi, et corrui corde præ sollicitudine :

Et dixi in corde meo : In quantam tribulationem deveni, et in quos fluctus tristitiæ, in qua nunc sum : qui jucundus eram, et dilectus in potestate mea!

Nunc vero reminiscor malorum, quæ feci in Jerusalem, unde et abstuli omnia spolia aurea et argentea, quæ erant in ea, et misi auferre habitantes Judæam sine causa.

Cognovi ergo, quia propterea invenerunt me mala ista : et ecce pereo tristitia magna in terra aliena.

Et vocavit Philippum, unum de amicis suis, et præposuit eum super universum regnum suum :

Et dedit ei diadema, et stolam suam, et annulum, ut adduceret Antiochum filium suum, et nutriret eum, et regnaret.

Et mortuus est illic Antiochus rex, anno centesimo quadragesimo nono.

Et cognovit Lysias, quoniam mortuus est rex, et constituit regnare Antiochum filium ejus, quem nutrivit adolescentem: et vocavit nomen ejus Eupatorem [Al. *Eupator*].

Et hi, qui erant in arce, concluserant Israel in circuitu sanctorum: et quærebant eis mala semper, et firmamentum gentium.

Et cogitavit Judas disperdere eos: et convocavit universum populum, ut obsiderent eos.

Et convenerunt simul, et obsederunt eos anno centesimo quinquagesimo, et fecerunt balistas et machinas.

Et exierunt quidam ex eis, qui obsidebantur: et adjunxerunt se illis aliqui impii ex Israel,

Et abierunt ad regem, et dixerunt: Quousque non facis judicium, et vindicas fratres nostros?

Nos decrevimus servire patri tuo, et ambulare in præceptis ejus, et obsequi edictis ejus:

Et filii populi nostri propter hoc alienabant se a nobis: et quicumque inveniebantur ex nobis, interficiebantur, et hæreditates nostræ diripiebantur.

Et non ad nos tantum extenderunt manum, sed et in omnes fines nostros.

Et ecce applicuerunt hodie ad arcem Jerusalem occupare eam, et munitionem Bethsuram munierunt:

Et nisi præveneris eos velocius, majora, quam hæc, facient, et non poteris obtinere eos.

Et iratus est rex, ut hæc audivit: et convocavit omnes amicos suos, et principes exercitus sui, et eos qui super equites erant.

Sed et de regnis aliis, et de insulis maritimis venerunt ad eum exercitus conductitii.

Et erat numerus exercitus ejus, centum millia peditum, et viginti millia equitum, et elephanti triginta duo, docti ad prælium.

Et venerunt per Idumæam, et applicuerunt ad Bethsuram, et pugnaverunt dies multos, et fecerunt machinas, et exierunt, et succenderunt eas igni, et pugnaverunt viriliter.

Et recessit Judas ab arce, et movit castra ad Bethzacharam contra castra regis.

Et surrexit rex ante lucem, et concitavit exercitus in impetum contra viam Bethzacharam: et comparaverunt se exercitus in prælium, et tubis cecinerunt:

Et elephantis ostenderunt sanguinem uvæ et mori, ad acuendos eos in prælium:

Et diviserunt bestias per legiones: et astiterunt singulis elephantis mille viri in loricis concatenatis, et galeæ æreæ in capitibus eorum: et quingenti equites ordinati unicuique bestiæ electi erant.

Hi ante tempus ubicumque erat bestia, ibi erant: et quocumque ibat, ibant, et non discedebant ab ea.

Sed et turres ligneæ super eos firmæ, protegentes super singulas bestias: et super eas machinæ: et super singulas viri virtutis triginta duo, qui pugnabant desuper, et Indus magister bestiæ.

Et residuum equitatum hinc et inde statuit in duas partes, turbis exercitum commovere, et perurgere constipatos in legionibus ejus.

Et ut refulsit sol in clypeos aureos et æreos, resplenduerunt montes ab eis, et resplenduerunt sicut lampades ignis.

Et distincta est pars exercitus regis per montes excelsos, et alia per loca humilia, et ibant caute et ordinate.

Et commovebantur omnes inhabitantes terram a voce multitudinis, et incessu turbæ, et collisione armorum: erat enim exercitus magnus valde, et fortis.

Et appropiavit Judas, et exercitus ejus in prælium: et ceciderunt de exercitu regis sexcenti viri.

Et vidit Eleazar filius Saura unam de bestiis loricatam loricis regis: et erat eminens super cæteras bestias, et visum est ei quod in ea esset rex.

Et dedit se, ut liberaret populum suum, et acquireret sibi nomen æternum.

Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis interficiens a dextris, et a sinistris, et cadebant ab eo huc atque illuc.

Et ivit sub pedes elephantis, et supposuit se ei, et occidit eum, et cecidit in terram super ipsum, et mortuus est illic.

Et videntes virtutem regis, et impetum exercitus ejus, diverterunt se ab eis.

Castra autem regis ascenderunt contra eos in Jerusalem, et applicuerunt [Al. *applicuerunt*] *castra regis ad Judæam et montem Sion.*

Et fecit pacem cum his qui erant in Bethsura: et exierunt de civitate, quia non erant eis ibi alimenta conclusis, quia sabbata erant terræ.

Et comprehendit rex Bethsuram: et constituit illic custodiam servare eam.

Et convertit castra ad locum sanctificationis dies multos: et statuit illic balistas, et machinas, et ignis jacula, et tormenta ad lapides jactandos, et spicula, et scorpios ad mittendas sagittas, et fundibula.

Fecerunt autem et ipsi machinas adversus machinas eorum, et pugnaverunt dies multos.

Escæ autem non erant in civitate, eo quod septimus annus esset: et qui remanserant in Judæa de gentibus, consumpserant reliquias eorum, quæ repositæ fuerant.

Et remanserunt in sanctis viri pauci, quoniam obtinuerat eos fames: et dispersi sunt unusquisque in locum suum.

Et audivit Lysias quod Philippus, quem constituerat rex Antiochus, cum adhuc viveret, ut nutriret Antiochum filium suum, et regnaret,

Reversus esset a Perside, et Media, et exercitus, qui abierat cum ipso, et quia quærebat suscipere regni negotia:

Festinavit ire, et dicere ad regem, et duces exercitus: Deficimus quotidie, et esca nobis modica est, et locus, quem obsidemus, est munitus, et incumbit nobis ordinare de regno.

Nunc itaque demus dextras hominibus istis, et faciamus cum illis pacem, et cum omni gente eorum:

Et constituamus illis, ut ambulent in legitimis suis sicut prius: propter legitima enim ipsorum, quæ despeximus, irati sunt, et fecerunt omnia hæc.

Et placuit sermo in conspectu regis et principum: et misit ad eos pacem facere: et receperunt illam.

Et juravit illis rex, et principes: et exierunt de munitione.

Et intravit rex montem Sion, et vidit munitionem loci: et rupit citius juramentum quod juravit: et mandavit destruere murum in gyro.

Et discessit festinanter, et reversus est Antiochiam, et invenit Philippum dominantem civitati: et pugnavit adversus eum, et occupavit civitatem.

CAPUT VII.

Anno centesimo quinquagesimo primo exiit Demetrius Seleuci filius ab urbe Roma, et ascendit cum paucis viris in civitatem maritimam, et regnavit illic.

Et factum est, ut ingressus est domum regni patrum suorum, comprehendit exercitus Antiochum, et Lysiam, ut adducerent eos ad eum.

Et res ei innotuit, et ait: Nolite mihi ostendere faciem eorum.

Et occidit eos exercitus. Et sedit Demetrius super sedem regni sui:

Et venerunt ad eum viri iniqui et impii ex Israel: et Alcimus dux eorum, qui volebat fieri sacerdos.

Et accusaverunt populum apud regem, dicentes: Perdidit Judas, et fratres ejus omnes amicos tuos, et nos dispersit de terra nostra.

Nunc ergo mitte virum, cui credis, ut eat, et videat exterminium omne, quod fecit nobis, et regionibus regis: et puniat omnes amicos ejus, et adjutores eorum.

Et elegit rex ex amicis suis Bacchidem, qui domina-

batur trans flumen magnum in regno, et fidelem regi: et misit eum,

Ut videret exterminium, quod fecit Judas; sed et Alcimum impium constituit in sacerdotium, et mandavit ei facere ultionem in filios Israel.

Et surrexerunt, et venerunt cum exercitu magno in terram Juda: et miserunt nuntios, et locuti sunt ad Judam et ad fratres ejus verbis pacificis in dolo.

Et non intenderunt sermonibus eorum: viderunt enim quia venerunt cum exercitu magno.

Et convenerunt ad Alcimum et Bacchidem congregatio scribarum requirere quæ justa sunt.

Et primi Assidæi, qui erant in filiis Israel, et exquirebant ab eis pacem:

Dixerunt enim: Homo sacerdos de semine Aaron venit, non decipiet nos.

Et locutus est cum eis verba pacifica: et juravit illis, dicens: Non inferemus vobis malum, neque amicis vestris.

Et crediderunt ei. Et comprehendit ex eis sexaginta viros, et occidit eos in una die, secundum verbum quod scriptum est:

Carnes sanctorum tuorum, et sanguinem ipsorum effuderunt in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret.

Et incubuit timor, et tremor in omnem populum, quia dixerunt: Non est veritas et judicium in eis: transgressi sunt enim constitutum, et jusjurandum, quod juraverunt.

Et movit Bacchides castra ab Jerusalem, et applicuit in Bethzecha: et misit, et comprehendit multos ex eis qui a se effugerant, et quosdam de populo mactavit, et in puteum magnum projecit.

Et commisit regionem Alcimo, et reliquit cum eo auxilium in adjutorium ipsi. Et abiit Bacchides ad regem:

Et satis agebat Alcimus pro principatu sacerdotii sui.

Et convenerunt ad eum omnes qui perturbabant populum suum, et obtinuerunt terram Judam, et fecerunt plagam magnam in Israel.

Et vidit Judas omnia mala quæ fecit Alcimus, et qui cum eo erant, filiis [Al. filii] Israel, multo plus quam gentes.

Et exiit in omnes fines Judææ in circuitu, et fecit vindictam in viros desertores, et cessaverunt ultra exire in regionem.

Vidit autem Alcimus quod prævaluit Judas, et qui cum eo erant: et cognovit quia non potest sustinere eos, et regressus est ad regem, et accusavit eos multis criminibus.

Et misit rex Nicanorem, unum ex principibus suis nobilioribus, qui erat inimicitias exercens contra Israel: et mandavit ei evertere populum.

Et venit Nicanor in Jerusalem cum exercitu magno, et misit ad Judam, et ad fratres ejus verbis pacificis cum dolo, dicens:

Non sit pugna inter me et vos: veniam cum viris paucis, ut videam facies vestras cum pace.

Et venit ad Judam, et salutaverunt se invicem pacifice: et hostes parati erant rapere Judam.

Et innotuit sermo Judæ, quoniam cum dolo venerant ad eum: et conterritus est ab eo, et amplius noluit videre faciem ejus.

Et cognovit Nicanor quoniam denudatum est consilium ejus: et exivit obviam Judæ in pugnam juxta Capharsalama.

Et ceciderunt de Nicanoris exercitu fere quinque millia viri, et fugerunt in civitatem David.

Et post hæc verba ascendit Nicanor in montem Sion, et exierunt de sacerdotibus populi salutare eum in pace, et demonstrare ei holocautomata quæ offerebantur pro rege.

Et irridens sprevit eos, et polluit: et locutus est superbe.

Et juravit cum ira, dicens: Nisi traditus fuerit Judas et exercitus ejus in manus meas, continuo cum regressus fuero in pace, succendam domum istam. Et exiit cum ira magna.

Et intraverunt sacerdotes, et steterunt ante faciem altaris et templi: et flentes dixerunt:

Tu, Domine, elegisti domum istam ad invocandum nomen tuum in ea, ut esset domus orationis et obsecrationis populo tuo.

Fac vindictam in homine isto, et exercitu ejus, et cadant in gladio: memento blasphemias eorum, et ne dederis eis ut permaneant.

Et exiit Nicanor ab Jerusalem, et castra applicuit ad Bethoron: et occurrit illi exercitus Syriæ.

Et Judas applicuit in Adarsa cum tribus millibus viris: et oravit Judas, et dixit:

Qui missi erant a rege Sennacherib, Domine, quia blasphemaverunt te, exiit angelus, et percussit ex eis centum octoginta quinque millia:

Sic contere exercitum istum in conspectu nostro hodie: et sciant cæteri quia male locutus est super sancta tua: et judica illum secundum malitiam illius.

Et commiserunt exercitus prœlium tertia decima die mensis Adar: et contrita sunt castra Nicanoris, et cecidit ipse primus in prœlio.

Ut autem vidit exercitus ejus quia cecidisset Nicanor, projecerunt arma sua et fugerunt:

Et persecuti sunt eos viam unius diei ab Adazer usquequo veniatur in Gazara, et tubis cecinerunt post eos cum significationibus:

Et exierunt de omnibus castellis Judææ in circuitu, et ventilabant eos cornibus et convertebantur iterum ad eos, et ceciderunt omnes gladio, et non est relictus ex eis nec unus.

Et acceperunt spolia eorum in prædam, et caput Nicanoris amputaverunt, et dexteram ejus, quam extenderat superbe, et attulerunt et suspenderunt contra Jerusalem.

Et lætatus est populus valde, et egerunt diem illam in lætitia magna.

Et constituit agi omnibus annis diem istam tertia decima die mensis Adar.

Et siluit terra Juda dies paucos.

CAPUT VIII.

Et audivit Judas nomen Romanorum, quia sunt potentes viribus, et acquiescunt ad omnia quæ postulantur ab eis: et quicumque accesserunt ad eos, statuerunt cum eis amicitias, et quia sunt potentes viribus.

Et audierunt prœlia eorum, et virtutes bonas quas fecerunt in Galatia, quia obtinuerunt eos et duxerunt sub tributum:

Et quanta fecerunt in regione Hispaniæ, et quod in potestatem redegerunt metalla argenti et auri quæ illic sunt, et possederunt omnem locum consilio suo, et patientia.

Locaque quæ longe erant valde ab eis, et reges qui supervenerant eis ab extremis terræ contriverunt, et percusserunt eos plaga magna: cæteri autem dant eis tributum omnibus annis.

Et Philippum et Persen Cethæorum regem, et cæteros qui adversum eos arma tulerant, contriverunt in bello, et obtinuerunt eos.

Et Antiochum magnum regem Asiæ, qui eis pugnam intulerat, habens centum viginti elephantos, et equitatum, et currus, et exercitum magnum valde, contritum ab eis.

Et quia ceperunt eum vivum, et statuerunt ei ut daret ipse, et qui regnarent post ipsum, tributum magnum, et daret obsides, et constitutum,

Et regionem Indorum, et Medos, et Lydos, de optimis regionibus eorum, et acceptas eas ab eis, dederunt Eumeni regi:

Et quia qui erant apud Helladam, voluerunt ire, et tollere eos: et innotuit sermo his,

Et miserunt ad eos ducem unum: et pugnaverunt contra illos, et ceciderunt ex eis multi, et captivas duxerunt uxores eorum et filios, et diripuerunt eos, et terram eorum possederunt, et destruxerunt muros eo-

rum, et in servitutem illos redegerunt usque in hunc diem :

Et residua regna, et insulas, quæ aliquando restiterant illis, exterminaverunt, et in potestatem redegerunt.

Cum amicis autem suis, et qui in ipsis requiem habebant, conservaverunt [Al. et conservarunt] amicitiam, et obtinuerunt regna, quæ erant proxima et quæ erant longe : quia quicumque audiebant nomen eorum, timebant eos :

Quibus vero vellent auxilio esse ut regnarent, regnabant : quos autem vellent, regno deturbabant : et exaltati sunt.

Et in omnibus istis nemo portabat diadema, nec induebatur purpura ut magnificaretur in ea.

Et quia curiam fecerunt sibi, et quotidie consulebant trecentos viginti, consilium agentes semper de multitudine, ut quæ digna sunt gerant.

Et committunt uni homini magistratum suum per singulos annos, dominari universæ terræ suæ, et omnes obediunt uni, et non est invidia, neque zelus inter eos.

Et elegit Judas Eupolemum, filium Joannis, filii Jacob, et Jasonem, filium Eleazari, et misit eos Romam constituere cum illis amicitiam et societatem.

Et ut auferrent ab eis jugum Græcorum, quia viderunt quod in servitutem premerent regnum Israel.

Et abierunt Romam viam multam valde, et introierunt curiam, et dixerunt :

Judas Machabæus, et fratres ejus, et populus Judæorum miserunt nos ad vos statuere vobiscum societatem et pacem, et conscribere nos socios et amicos vestros.

Et placuit sermo in conspectu eorum.

Et hoc rescriptum est, quod rescripserunt in tabulis æreis, et miserunt in Jerusalem, ut esset apud eos ibi memoriale pacis et societatis.

Bene sit Romanis, et genti Judæorum in mari, et in terra in æternum : gladiusque et hostis procul sit ab eis.

Quod si institerit bellum Romanis prius, aut omnibus sociis eorum in omni dominatione eorum :

Auxilium feret gens Judæorum, prout tempus dictaverit, corde pleno :

Et prœliantibus non dabunt, neque subministrabunt triticum, arma, pecuniam, naves, sicut placuit Romanis : et custodient mandata eorum, nihil ab eis accipientes.

Similiter autem et si genti Judæorum prius acciderit bellum, adjuvabunt Romani ex animo, prout eis tempus permiserit :

Et adjuvantibus non dabitur triticum, arma, pecunia, naves, sicut placuit Romanis : et custodient mandata eorum absque dolo.

Secundum hæc verba constituerunt Romani populo Judæorum.

Quod si post hæc verba hi aut illi addere, aut demere ad hæc aliquid voluerint, facient ex proposito suo : et quæcumque addiderint vel dempserint, rata erunt.

Sed et de malis quæ Demetrius rex fecit in eos, scripsimus ei, dicentes : Quare gravasti jugum tuum super amicos nostros et socios Judæos?

Si ergo iterum adierint nos adversum te, faciemus illis judicium, et pugnabimus tecum mari terraque.

CAPUT IX.

Interea ut audivit Demetrius quia cecidit Nicanor et exercitus ejus in prœlio, apposuit Bacchidem et Alcimum rursum mittere in Judæam, et dextrum cornu cum illis.

Et abierunt viam quæ ducit in Galgala, et castra posuerunt in Masaloth, quæ est in Arbellis : et occupaverunt eum, et peremerunt animas hominum multas.

In mense primo anni centesimi et quinquagesimi secundi, applicuerunt exercitum ad Jerusalem :

Et surrexerunt, et abierunt in Beream viginti millia virorum, et duo millia equitum.

A Et Judas posuerat castra in Laisa, et tria millia viri electi cum eo :

Et viderunt multitudinem exercitus, quia multi sunt, et timuerunt valde : et multi subtraxerunt se de castris, et non remanserunt ex eis nisi octingenti viri.

Et vidit Judas quod defluxit exercitus suus, et bellum perurgebat eum, et confractus est corde : quia non habebat tempus congregandi eos, et dissolutus est.

Et dixit his qui residui erant : Surgamus, et eamus ad adversarios nostros, si poterimus pugnare adversus eos.

Et avertebant eum, dicentes : Non poterimus, sed liberemus animas nostras modo, et revertamur ad patres nostros, et tunc pugnabimus adversus eos : nos autem pauci sumus.

Et ait Judas : Absit istam rem facere ut fugiamus ab eis : et si appropiavit tempus nostrum, moriamur in virtute propter fratres nostros, et non inferamus crimen gloriæ nostræ.

B Et movit exercitus de castris, et steterunt illis obviam : et divisi sunt equites in duas partes, et fundibularii, et sagittarii præibant exercitum, et primi certaminis omnes potentes.

Bacchides autem erat in dextro cornu, et proximavit legio ex duabus partibus, et clamabant tubis :

Exclamaverunt autem et hi, qui erant ex parte Judæ, etiam ipsi, et commota est terra a voce exercituum : et commissum est prœlium a mane usque ad vesperam.

Et vidit Judas, quod firmior est pars exercitus Bacchidis in dextris, et convenerunt cum ipso omnes constantes corde :

Et contrita est dextera pars ab eis, et persecutus est eos usque ad montem Azoti.

Et qui in sinistro cornu erant, viderunt quod contritum est dextrum cornu, et secuti sunt post Judam, et eos qui cum ipso erant, a tergo :

Et ingravatum est prœlium, et ceciderunt [Al. occiderunt] vulnerati multi ex his, et ex illis.

C Et Judas cecidit, et cæteri fugerunt.

Et Jonathas, et Simon tulerunt Judam fratrem suum, et sepelierunt eum in sepulcro patrum suorum in civitate Modin.

Et fleverunt eum omnis populus Israel planctu magno, et lugebant dies multos,

Et dixerunt : Quomodo cecidit potens, qui salvum faciebat populum Israel?

Et cætera verba bellorum Judæ, et virtutum quas fecit, et magnitudinis ejus, non sunt descripta ; multa enim erant valde.

Et factum est : post obitum Judæ emerserunt iniqui in omnibus finibus Israel, et exorti sunt omnes qui operabantur iniquitatem.

In diebus illis facta est fames magna valde, et tradidit se Bacchidi omnis regio eorum cum ipsis.

Et elegit Bacchides viros impios, et constituit eos dominos regionis :

D Et exquirebant, et perscrutabantur amicos Judæ, et adducebant eos ad Bacchidem, et vindicabat in illos, et illudebat.

Et facta est tribulatio magna in Israel, qualis non fuit ex die qua non est visus propheta in Israel.

Et congregati sunt omnes amici Judæ, et dixerunt Jonathæ :

Ex quo frater tuus Judas defunctus est, vir similis ei non est, qui exeat contra inimicos nostros, Bacchidem, et eos qui inimici sunt gentis nostræ.

Nunc itaque te hodie elegimus esse pro eo nobis in principem, et ducem ad bellandum bellum nostrum.

Et suscepit Jonathas tempore illo principatum, et surrexit loco Judæ fratris sui.

Et cognovit Bacchides, et quærebat eum occidere.

Et cognovit Jonathas, et Simon frater ejus, et omnes qui cum eo erant : et fugerunt in desertum Thecuæ, et consederunt ad aquam lacus Asphar.

Et cognovit Bacchides, et die sabbatorum venit ipse et omnis exercitus ejus trans Jordanem.

A *Et Jonathas misit fratrem suum ducem populi, et rogavit Nabuthæos amicos suos, ut commodarent illis apparatum suum, qui erat copiosus.*

Et exierunt filii Jambri ex Madaba, et comprehenderunt Joannem, et omnia, quæ habebat, et abierunt habentes ea.

Post hæc verba, renuntiatum est Jonathæ, et Simoni fratri ejus, quia filii Jambri faciunt nuptias magnas, et ducunt sponsam ex Madaba filiam unius de magnis principibus Chanaan cum ambitione magna.

Et recordati sunt sanguinis Joannis fratris sui : et ascenderunt, et absconderunt se sub tegumento montis.

Et elevaverunt oculos suos, et viderunt : et ecce tumultus, et apparatus multus : et sponsus processit, et amici ejus, et fratres ejus obviam illis [Al. *illi*] *cum tympanis, et musicis, et armis multis.*

Et surrexerunt ad eos ex insidiis, et occiderunt eos, et ceciderunt vulnerati multi, et residui fugerunt in montes : et acceperunt omnia spolia eorum :

B *Et conversæ sunt nuptiæ in luctum, et vox musicorum ipsorum in lamentum.*

Et vindicaverunt vindictam sanguinis fratris sui : et reversi sunt ad ripam Jordanis.

Et audivit Bacchides, et venit die sabbatorum usque ad oram Jordanis in virtute magna.

Et dixit ad suos Jonathas : Surgamus, et pugnemus contra inimicos nostros : non est enim hodie sicut heri, et nudiustertius.

Ecce enim bellum ex adverso : aqua vero Jordanis hinc et inde, et ripæ, et paludes, et saltus : et non est locus divertendi.

Nunc ergo clamate in cœlum, ut liberemini de manu inimicorum vestrorum. Et commissum est bellum.

Et extendit Jonathas manum suam percutere Bacchidem, et divertit ab eo retro :

Et dissiliit Jonathas, et qui cum eo erant in Jordanem, et transnataverunt ad eos Jordanem.

Et ceciderunt de parte Bacchidis die illa mille viri. Et reversi sunt in Jerusalem.

C *Et ædificaverunt civitates munitas in Judæa, munitionem, quæ erat in Jericho, et in Ammaum, et in Bethoron, et in Bethel, et Thamnata, et Phara, et Thopo muris excelsis, et portis, et seris.*

Et posuit custodiam in eis, ut inimicitias exercerent in Israel.

Et munivit civitatem Bethsuram, et Gazaram, et arcem, et posuit in eis auxilia, et apparatum escarum.

Et accepit filios principum regionis obsides, et posuit eos in arce in Jerusalem in custodiam.

Et anno centesimo quinquagesimo tertio, mense secundo, præcepit Alcimus destrui muros domus sanctæ interioris, et destrui opera prophetarum : et cœpit destruere.

In tempore illo percussus est Alcimus, et impedita sunt opera illius, et occlusum est os ejus, et dissolutus est paralysi, nec ultra potuit loqui verbum, et mandare de domo sua.

Et mortuus est Alcimus in tempore illo cum tormento magno.

D *Et vidit Bacchides quoniam mortuus est Alcimus : et reversus est ad regem, et siluit terra annis duobus.*

Et cogitaverunt omnes iniqui dicentes : Ecce Jonathas, et qui cum eo sunt, in silentio habitant confidenter : nunc ergo adducamus Bacchidem, et comprehendet eos omnes una nocte.

Et abierunt, et consilium ei dederunt.

Et surrexit, ut veniret cum exercitu multo : et misit occulte epistolas sociis suis, qui erant in Judæa, ut comprehenderent Jonathan, et eos qui cum eo erant : sed non potuerunt, quia innotuit eis consilium eorum.

Et apprehendit de viris regionis, qui principes erant militiæ, quinquaginta viros, et occidit eos.

Et secessit Jonathas, et Simon, et qui cum eo erant in Bethbessen, quæ est in deserto : et exstruxit diruta ejus, et firmaverunt eam.

Et cognovit Bacchides, et congregavit universam multitudinem suam : et his, qui de Judæa erant, denuntiavit.

Et venit, et castra posuit desuper Bethbessen : et oppugnavit eam dies multos, et fecit machinas.

Et reliquit Jonathas Simonem fratrem suum in civitate, et exiit in regionem, et venit cum numero,

Et percussit Odaren, et fratres ejus, et filios Phaseron in tabernaculis ipsorum : et cœpit cædere, et crescere in virtutibus.

Simon vero, et qui cum ipso erant, exierunt de civitate, et succenderunt machinas :

Et pugnaverunt contra Bacchidem, et contritus est ab eis : et afflixerunt eum valde, quoniam consilium ejus, et congressus ejus erat inanis.

Et iratus contra viros iniquos, qui ei consilium dederant, ut veniret in regionem ipsorum, multos ex eis occidit : ipse autem cogitavit cum reliquis abire in regionem suam.

Et cognovit Jonathas : et misit ad eum legatos componere pacem cum ipso, et reddere ei captivitatem.

Et libenter accepit, et fecit secundum verba ejus, et juravit se nihil facturum ei mali omnibus diebus vitæ ejus.

Et reddidit ei captivitatem, quam prius erat prædatus de terra Juda : et conversus abiit in terram suam, et non apposuit amplius venire in fines ejus.

Et cessavit gladius ex Israel : et habitavit Jonathas in Machmas, et cœpit Jonathas ibi judicare populum, et exterminavit impios ex Israel.

CAPUT X.

Et anno centesimo sexagesimo ascendit Alexander Antiochi filius, qui cognominatus est Nobilis : et occupavit Ptolemaidam : et receperunt eum, et regnavit illic.

Et audivit Demetrius rex, et congregavit exercitum copiosum valde, et exivit obviam illi in prælium.

Et misit Demetrius epistolam ad Jonatham verbis pacificis, ut magnificaret eum.

Dixit enim : Anticipemus facere pacem cum eo, priusquam faciat cum Alexandro adversum nos :

Recordabitur enim omnium malorum, quæ fecimus in eum, et in fratrem ejus, et in gentem ejus.

Et dedit ei potestatem congregandi exercitum, et fabricare arma, et esse ipsum socium ejus : et obsides, qui erant in arce, jussit tradi ei.

Et venit Jonathas in Jerusalem : et legit epistolas in auditu omnis populi, et eorum qui in arce erant.

Et timuerunt timore magno, quoniam audierunt quod dedit ei rex potestatem congregandi exercitum.

Et traditi sunt Jonathæ obsides, et reddidit eos parentibus suis :

Et habitavit Jonathas in Jerusalem, et cœpit ædificare, et innovare civitatem.

Et dixit facientibus opera, ut exstruerent muros, et montem Sion in circuitu lapidibus quadratis ad munitionem : et ita fecerunt.

Et fugerunt alienigenæ, qui erant in munitionibus quas Bacchides ædificaverat.

Et reliquit unusquisque locum suum, et abiit in terram suam.

Tantum in Bethsura remanserunt aliqui ex his qui reliquerant legem et præcepta Dei : erat enim hæc eis ad refugium.

Et audivit Alexander rex promissa quæ promisit Demetrius Jonathæ : et narraverunt ei prælia, et virtutes, quas ipse fecit, et fratres ejus, et labores quos laboraverunt.

Et ait : Numquid inveniemus aliquem virum talem ? et nunc faciemus eum amicum et socium nostrum.

Et scripsit epistolam, et misit ei secundum hæc verba, dicens :

Rex Alexander fratri Jonathæ salutem.

Audivimus de te, quod vir potens sis viribus, et aptus es ut sis amicus noster.

Et nunc constituimus te hodie summum sacerdotem gentis tuæ, et ut amicus voceris regis (et misit ei purpuram, et coronam auream), et quæ nostra sunt sentias nobiscum, et conserves amicitias ad nos.

Et induit se Jonathas stola sancta septimo mense, anno centesimo sexagesimo in die solemni Scenopegiæ : et congregavit exercitum, et fecit arma copiosa.

Et audivit Demetrius verba ista, et contristatus est nimis, et ait :

Quid hoc fecimus, quod præoccupavit nos Alexander apprehendere amicitiam Judæorum ad munimen sui?

Scribam et ego illis verba deprecatoria, et dignitates, et dona : ut sint mecum in adjutorium.

Et scripsit eis in hæc verba : Rex Demetrius genti Judæorum salutem :

Quoniam servastis ad nos pactum, et mansistis in amicitia nostra, et non accessistis ad inimicos nostros, audivimus, et gavisi sumus.

Et nunc perseverate adhuc conservare ad nos fidem, et retribuemus vobis bona pro his quæ fecistis nobiscum :

Et remittemus vobis præstationes multas, et dabimus vobis donationes.

Et nunc absolvo vos, et omnes Judæos a tributis, et pretia salis indulgeo, et coronas remitto, et tertias seminis :

Et dimidiam partem fructus ligni, quod est portionis meæ, relinquo vobis ex hodierno die, et deinceps, ne accipiatur a terra Juda, et a tribus civitatibus, quæ additæ sunt illi ex Samaria, et Galilæa ex hodierna die et in totum tempus.

Et Jerusalem sit sancta, et libera cum finibus suis : et decimæ, et tributa ipsius sint.

Remitto etiam potestatem arcis, quæ est in Jerusalem : et do eam summo sacerdoti, ut constituat in ea viros quoscumque ipse elegerit, qui custodiant eam.

Et omnem animam Judæorum, quæ captiva est a terra Juda in omni regno meo, relinquo liberam gratis, ut omnes a tributis solvantur, etiam pecorum suorum.

Et omnes dies solemnes, et sabbata, et neomeniæ, et dies decreti, et tres dies ante diem solemnem, et tres dies post diem solemnem sint omnes immunitatis et remissionis omnibus Judæis, qui sunt in regno meo.

Et nemo habebit potestatem agere aliquid, et movere negotia adversus aliquem illorum in omni causa.

Et ascribantur ex Judæis in exercitu regis ad triginta millia virorum, et dabuntur illis copiæ, ut oportet omnibus exercitibus regis, et ex eis ordinabuntur qui sint in munitionibus regis magni :

Et ex his constituentur super negotia regni, quæ aguntur ex fide, et principes sint ex eis, et ambulent in legibus suis, sicut præcepit rex in terra Juda.

Et tres civitates, quæ additæ sunt Judææ ex regione Samariæ, cum Judæa reputentur : ut sint sub uno, et non obediant alienæ potestati, nisi summi sacerdotis.

Ptolemaida, et confines ejus, quas dedi donum sanctis, qui sunt in Jerusalem ad necessarios sumptus sanctorum.

Et ego do singulis annis quindecim millia siclorum argenti de rationibus regis, quæ me contingunt :

Et omne, quod reliquum fuerit, quod non reddiderant qui super negotia erant annis in [Al. tac. in] *prioribus, ex hoc dabunt in opera domus.*

Et super hæc quinque millia siclorum argenti, quæ accipiebant de sanctorum ratione per singulos annos : et hæc ad sacerdotes pertineant, qui ministerio funguntur.

Et quicumque confugerint in templum, quod est Jerosolymis, et in omnibus finibus ejus, obnoxii regi in omni negotio dimittantur, et universa, quæ sunt eis in regno meo, libera habeant.

Et ad ædificanda, vel restauranda opera sanctorum, sumptus dabuntur de ratione regis :

Et ad exstruendos muros in [Al. tac. in] *Jerusalem et communiendos in circuitu, sumptus dabuntur de ratione regis, et ad construendos muros in Judæa.*

Ut audivit autem Jonathas, et populus sermones istos, non crediderunt eis, nec receperunt eos : quia recordati sunt malitiæ magnæ, quam fecerat in Israel, et tribulaverat eos valde.

Et complacuit eis in Alexandrum, quia ipse fuerat eis princeps sermonum pacis, et ipsi auxilium ferebant omnibus diebus.

Et congregavit rex Alexander exercitum magnum, et admovit castra contra Demetrium.

Et commiserunt prælium duo reges, et fugit exercitus Demetrii, et insecutus est eum Alexander, et incubuit super eos.

Et invaluit prælium nimis, donec occidit sol : et cecidit Demetrius in die illa.

Et misit Alexander ad Ptolemæum regem Ægypti legatos secundum hæc verba, dicens :

Quoniam regressus sum in regnum meum, et sedi in sede patrum meorum, et obtinui principatum, et contrivi Demetrium, et possedi regionem nostram,

Et commisi pugnam cum eo, et contritus est ipse, et castra ejus a nobis, et sedimus in sede regni ejus :

Et nunc statuamus ad invicem amicitiam : et da mihi filiam tuam uxorem, et ego ero gener tuus, et dabo tibi dona, et ipsi, digna te.

Et respondit rex Ptolemæus dicens : Felix dies, in qua reversus es ad terram patrum tuorum, et sedisti in sede regni eorum.

Et nunc faciam tibi quod scripsisti : sed occurre mihi Ptolemaidam, ut videamus invicem nos, et spondeam tibi sicut dixisti.

Et exivit Ptolemæus de Ægypto, ipse et Cleopatra filia ejus, et venit Ptolemaidam anno centesimo sexagesimo secundo.

Et occurrit ei Alexander rex, et dedit ei Cleopatram filiam suam, et fecit nuptias ejus Ptolemaidæ, sicut reges, in magna gloria.

Et scripsit rex Alexander Jonathæ, ut veniret obviam sibi.

Et abiit cum gloria Ptolemaidam, et occurrit ibi duobus regibus, et dedit illis argentum multum, et aurum, et dona, et invenit gratiam in conspectu eorum.

Et convenerunt adversus eum viri pestilentes ex Israel, viri iniqui interpellantes adversus eum : et non intendit ad eos rex.

Et jussit spoliari Jonatham vestibus suis, et indui eum purpura : et ita fecerunt. Et collocavit eum rex sedere secum.

Dixitque principibus suis : Exite cum eo medium civitatis, et prædicate, ut nemo adversus eum interpellet de ullo negotio, nec quisquam ei molestus sit de ulla ratione.

Et factum est, ut viderunt qui interpellabant gloriam ejus, quæ prædicabatur, et opertum eum purpura, fugerunt omnes :

Et magnificavit eum rex, et scripsit eum inter primos amicos, et posuit eum ducem, et participem principatus :

Et reversus est Jonathas in Jerusalem cum pace et lætitia.

In anno centesimo sexagesimo quinto venit Demetrius filius Demetrii a Creta in terram patrum suorum.

Et audivit Alexander rex, et contristatus est valde, et reversus est Antiochiam.

Et constituit Demetrius rex Apollonium ducem, qui præerat Cœlesyriæ : et congregavit exercitum magnum, et accessit ad Jamniam : et misit ad Jonathan summum sacerdotem.

Dicens : Tu solus resistis nobis : ego autem factus sum in derisum, et in opprobrium, propterea quia tu potestatem adversum nos exerces in montibus :

Nunc ergo si confidis in virtutibus tuis, descende ad nos in campum, comparemus illic invicem : quia mecum est virtus bellorum.

Interroga, et disce quis sum ego, et cæteri, qui auxilio sunt mihi, qui et dicunt : quia non potest stare pes vester ante faciem nostram, quia bis in fugam conversi sunt patres tui in terra sua.

Et nunc quomodo poteris sustinere equitatum et exercitum tantum in campo, ubi non est lapis, neque saxum, neque locus fugiendi?

Ut audivit autem Jonathas sermones Apollonii, mo-

tus est animo : et elegit decem millia virorum, et exiit ab Jerusalem, et occurrit ei Simon frater ejus in adjutorium :

Et applicuerunt castra in Joppen, et exclusit eum a civitate (quia custodia Apollonii Joppe erat), et oppugnavit eam.

Et exterriti qui erant in civitate, aperuerunt ei, et obtinuit Jonathas Joppen.

Et audivit Apollonius, et admovit tria millia equitum, et exercitum multum.

Et abiit Azotum tamquam iter faciens, et statim exiit in campum, eo quod haberet multitudinem equitum, et confideret in eis. Et insecutus est eum Jonathas in Azotum, et commiserunt prælium.

Et reliquit Apollonius in castris mille equites post eos occulte.

Et cognovit Jonathas quoniam insidiæ sunt post se, et circuierunt castra ejus, et ejecerunt jacula in populum a mane usque ad vesperam :

Populus autem stabat, sicut præceperat Jonathas : et laboraverunt equi eorum.

Et ejecit Simon exercitum suum, et commisit contra legionem : equites enim fatigati erant : et contriti sunt ab eo, et fugerunt.

Et qui dispersi sunt per campum, fugerunt in Azotum, et intraverunt in Bethdagon idolum suum, ut ibi se liberarent.

Et succendit Jonathas Azotum, et civitates, quæ erant in circuitu ejus, et accepit spolia eorum, et templum Dagon : et omnes, qui fugerunt in illud, succendit igni.

Et fuerunt qui cecideruut gladio cum his qui succensi sunt, fere octo millia virorum.

Et movit inde Jonathas castra, et applicuit ea Ascalonem : et exierunt de civitate obviam illi in magna gloria.

Et reversus est Jonathas in Jerusalem cum suis, habentibus spolia multa.

Et factum est, ut audivit Alexander rex sermones istos, addidit adhuc glorificare Jonatham.

Et misit ei fibulam auream, sicut consuetudo est dari cognatis regum. Et dedit ei Accaron, et omnes fines ejus in possessionem.

CAPUT XI.

Et rex Ægypti congregavit exercitum, sicut arena, quæ est circa oram maris, et naves multas : et quærebat obtinere regnum Alexandri dolo, et addere illud regno suo.

Et exiit in Syriam verbis pacificis, et aperiebant ei civitates, et occurrebant ei : quia mandaverat Alexander rex exire ei obviam, eo quod socer suus esset.

Cum autem introiret civitatem Ptolemæus, ponebat custodias militum in singulis civitatibus.

Et ut appropiavit Azoto, ostenderunt ei templum Dagon succensum igni, et Azotum, et cætera ejus demolita, et corpora projecta, et eorum, qui cæsi erant in bello, tumulos quos fecerant secus viam.

Et narraverunt regi, quia hæc fecit Jonathas, ut invidiam facerent ei : et tacuit rex.

Et occurrit Jonathas regi in Joppen cum gloria, et invicem se salutaverunt, et dormierunt illic.

Et abiit Jonathas cum rege usque ad fluvium, qui vocatur Eleutherus : et reversus est in Jerusalem.

Rex autem Ptolemæus obtinuit dominium civitatum usque Seleuciam maritimam, et cogitabat in Alexandrum consilia mala.

Et misit legatos ad Demetrium, dicens : Veni, componamus inter nos pactum, et dabo tibi filiam meam, quam habet Alexander : et regnabis in regno patris tui.

Pœnitet enim me, quod dederim illi filiam meam : quæsivit enim me occidere.

Et vituperavit eum, propterea quod concupierat regnum ejus.

Et abstulit filiam suam, et dedit eam Demetrio, et

A *alienavit se ab Alexandro, et manifestatæ sunt inimicitiæ ejus.*

Et intravit Ptolemæus Antiochiam, et imposuit duo diademata capiti suo, Ægypti, et Asiæ.

Alexander autem rex erat in Cilicia illis temporibus : quia rebellabant qui erant in locis illis.

Et audivit Alexander, et venit ad eum in bellum : et produxit Ptolemæus rex exercitum, et occurrit ei in manu valida, et fugavit eum.

Et fugit Alexander in Arabiam, ut ibi protegeretur : rex autem Ptolemæus exaltatus est.

Et abstulit Zabdiel Arabs caput Alexandri, et misit Ptolemæo.

Et rex Ptolemæus mortuus est in die tertio : et qui erant in munitionibus, perierunt ab his qui erant in castra.

Et regnavit Demetrius anno centesimo sexagesimo septimo.

In diebus illis congregavit Jonathas eos, qui erant
B *in Judæa, ut expugnarent arcem, quæ est in Jerusalem : et fecerunt contra eam machinas multas.*

Et abierunt quidam, qui oderant gentem suam viri iniqui ad regem Demetrium, et renuntiaverunt ei, quod Jonathas obsidere tarcem.

Et ut [Al. tac. *ut*] *audivit, iratus est : et statim venit ad Ptolemaidam, et scripsit Jonathæ, ne obsideret arcem, sed occurreret sibi ad colloquium festinato.*

Ut audivit autem Jonathas, jussit obsidere : et elegit de senioribus Israel, et de sacerdotibus, et dedit se periculo.

Et accepit aurum, et argentum, et vestem, et alia xenia multa, et abiit ad regem Ptolemaidam, et invenit gratiam in conspectu ejus.

Et interpellabant adversus eum quidam iniqui ex gente sua.

Et fecit ei rex sicut fecerant ei, qui ante eum fuerant : et exaltavit eum in conspectu omnium amicorum suorum.

Et statuit ei principatum sacerdotii [Al. *sacerdotis*],
C *et quæcumque alia habuit prius pretiosa, et fecit eum principem amicorum.*

Et postulavit Jonathas a rege, ut immunem faceret Judæam, et tres toparchias, et Samariam, et confines ejus : et promisit ei talenta trecenta :

Et consensit rex : et scripsit Jonathæ epistolas de his omnibus, hunc modum continentes :

Rex Demetrius fratri Jonathæ salutem, et genti Judæorum.

Exemplum epistolæ, quam scripsimus Lastheni parenti nostro de vobis, misimus ad vos ut sciretis :

Rex Demetrius Lastheni parenti salutem.

Genti Judæorum amicis nostris, et conservantibus quæ justa sunt apud nos, decrevimus benefacere propter benignitatem ipsorum, quam erga nos habent.

Statuimus ergo illis omnes fines Judææ, et tres civitates, Lydan, et Ramathan, quæ additæ sunt Judææ ex Samaria, et omnes confines earum sequestrari omnibus sacrificantibus in Jerosolymis pro his, quæ ab eis
D *prius accipiebat rex per singulos annos, et pro fructibus terræ, et pomorum.*

Et alia, quæ ad nos pertinebant decimarum, et tributorum ex hoc tempore remittimus eis : et areas salinarum, et coronas, quæ nobis deferebantur,

Omnia ipsis concedimus : et nihil horum irritum erit ex hoc, et in omne tempus.

Nunc ergo curate facere horum exemplum, et detur Jonathæ, et ponatur in monte sancto, in loco celebri.

Et videns Demetrius rex quod siluit terra in conspectu suo, et nihil ei resistit, dimisit totum exercitum suum, unumquemque in locum suum, excepto peregrino exercitu, quem contraxit ab insulis gentium : et inimici erant ei omnes exercitus patrum ejus.

Tryphon autem erat quidam partium Alexandri prius : et vidit quoniam omnis exercitus murmurabat contra Demetrium, et ivit ad Emalchuel Arabem, qui nutriebat Antiochum filium Alexandri :

Et assidebat ei, ut traderet eum ipsi, ut regnaret

loco patris sui : et enuntiavit ei quanta fecit Demetrius, et inimicitias exercituum ejus adversus illum. Et mansit ibi diebus multis.

Et misit Jonathas ad Demetrium regem, ut ejiceret eos, qui in arce erant in Jerusalem, et qui in præsidiis erant : quia impugnabant Israel.

Et misit Demetrius ad Jonatham, dicens : Non hæc tantum faciam tibi, et genti tuæ, sed gloria illustrabo te, et gentem tuam cum fuerit opportunum.

Nunc ergo recte feceris, si miseris in auxilium mihi viros : quia discessit omnis exercitus meus.

Et misit ei Jonathas tria millia virorum fortium Antiochiam : et venerunt ad regem, et delectatus est rex in adventu eorum.

Et convenerunt, qui erant de civitate centum viginti millia virorum, et volebant interficere regem.

Et fugit rex in aulam : et occupaverunt qui erant de civitate, itinera civitatis, et cœperunt pugnare.

Et vocavit rex Judæos in auxilium, et convenerunt omnes simul ad eum, et dispersi sunt omnes per civitatem :

Et occiderunt in illa die centum millia hominum, et succenderunt civitatem, et ceperunt spolia multa in die illa, et liberaverunt regem.

Et viderunt qui erant de civitate, quod obtinuissent Judæi civitatem, sicut volebant : et infirmati sunt mente sua, et clamaverunt ad regem cum precibus dicentes :

Da nobis dextras, et cessent Judæi oppugnare nos, et civitatem.

Et projecerunt arma sua, et fecerunt pacem, et glorificati sunt Judæi in conspectu regis, et in conspectu omnium, qui erant in regno ejus, et nominati sunt in regno : et regressi sunt in Jerusalem habentes spolia multa.

Et sedit Demetrius rex in sede regni sui : et siluit terra in conspectu ejus.

Et mentitus est omnia quæcumque dixit, et abalienavit se a Jonatha, et non retribuit ei secundum beneficia, quæ sibi retribuerat [Al. tribuerat], et vexabat eum valde.

Post hæc autem reversus est Tryphon, et Antiochus cum eo puer adolescens, et regnavit, et imposuit sibi diadema.

Et congregati sunt ad eum omnes exercitus, quos disperserat Demetrius, et pugnaverunt contra eum : et fugit, et terga vertit.

Et accepit Tryphon bestias, et obtinuit Antiochiam :

Et scripsit Antiochus adolescens Jonathæ, dicens : Constituo tibi sacerdotium, et constituo te super quatuor civitates, ut sis de amicis regis.

Et misit illi vasa aurea in ministerium, et dedit ei potestatem bibendi in auro, et esse in purpura, et habere fibulam auream :

Et Simeon fratrem ejus constituit ducem a terminis Tyri usque ad fines Ægypti.

Et exiit Jonathas, et perambulabat trans flumen civitates : et congregatus est ad eum omnis exercitus Syriæ in auxilium, et venit Ascalonem, et occurrerunt ei honorifice de civitate.

Et abiit inde Gazam : et concluserunt se, qui erant Gazæ : et obsedit eam, et succendit quæ erant in circuitu civitatis, et prædatus est ea.

Et rogaverunt Gazenses Jonathan, et dedit illis dexteram : et accepit filios eorum obsides, et misit illos in Jerusalem : et perambulavit regionem usque Damascum.

Et audivit Jonathas quod prævaricati sunt principes Demetrii in Cades quæ est in Galilæa, cum exercitu multo, volentes eum removere a negotio regni :

Et occurrit illis : fratrem autem suum Simonem reliquit intra provinciam.

Et applicuit [Al. applicavit] Simon ad Bethsuram, et expugnabat eam diebus multis, et conclusit eos.

Et postulaverunt ab eo dextras accipere, et dedit illis : et ejecit [a] eos inde, et cepit civitatem, et posuit in ea præsidium.

Et Jonathas, et castra ejus applicuerunt ad aquam Genesar, et ante lucem vigilaverunt in campo Asor.

Et ecce castra alienigenarum occurrebant in campo, et tendebant ei insidias in montibus : ipse autem occurrit ex adverso.

Insidiæ vero exsurrexerunt de locis suis, et commiserunt prælium.

Et fugerunt qui erant ex parte Jonathæ omnes, et nemo relictus est ex eis, nisi Mathathias filius Absolomi, et Judas filius Calphi, princeps militiæ exercitus.

Et scidit Jonathas vestimenta sua, et posuit terram in capite suo, et oravit.

Et reversus est Jonathas ad eos in prælium, et convertit eos in fugam, et pugnaverunt.

Et viderunt qui fugiebant partis illius, et reversi sunt ad eum, et insequebantur cum eo omnes usque Cades ad castra sua, et pervenerunt usque illuc.

Et ceciderunt de alienigenis in die illa tria millia virorum : et reversus est Jonathas in Jerusalem.

CAPUT XII.

Et vidit Jonathas quia tempus eum juvat, et elegit viros, et misit eos Romam statuere, et renovare cum eis amicitiam.

Et ad Spartiatas, et ad alia loca misit epistolas secundum eamdem formam.

Et abierunt Romam, et intraverunt curiam, et dixerunt : Jonathas summus sacerdos, et gens Judæorum miserunt nos, ut renovaremus amicitiam, et societatem secundum pristinum.

Et dederunt illis epistolas ad ipsos per loca, ut deducerent eos in terram Juda cum pace.

☞ Et hoc est exemplum epistolarum, quas scripsit Jonathas Spartiatis :

Jonathas summus sacerdos, et seniores gentis, et sacerdotes, et reliquus populus Judæorum Spartiatis fratribus salutem.

Jampridem missæ erant epistolæ ad Oniam summum sacerdotem ab Ario, qui regnabat apud vos, quoniam estis fratres nostri, sicut rescriptum continet, quod subjectum est.

Et suscepit Onias virum, qui missus fuerat, cum honore : et accepit epistolas, in quibus significabatur de societate, et amicitia.

Nos cum nullo horum indigeremus, habentes solatio sanctos libros, qui sunt in manibus nostris.

Maluimus mittere ad vos renovare fraternitatem, et amicitiam, ne forte alieni efficiamur a vobis : multa enim tempora transierunt, ex quo misistis ad nos.

Nos ergo in omni tempore sine intermissione, in diebus solemnibus, et cæteris, quibus oportet, memores sumus vestri in sacrificiis, quæ offerimus, et in observationibus, sicut fas est, et decet meminisse fratrum.

Lætamur itaque de gloria vestra.

Nos autem circumdederunt multæ tribulationes, et multa prælia, et impugnaverunt nos reges, qui sunt in circuitu nostro.

Noluimus ergo vobis molesti esse, neque cæteris sociis, et amicis nostris in his præliis :

Habuimus enim de cœlo auxilium, et liberati sumus nos, et humiliati sunt inimici nostri.

Elegimus itaque Numenium Antiochi filium, et Antipatrem Jasonis filium, et misimus ad Romanos renovare cum eis amicitiam, et societatem pristinam.

Mandavimus itaque eis, ut veniant etiam ad vos, et salutent vos : et reddant vobis epistolas nostras de innovatione fraternitatis nostræ.

Et nunc benefacietis respondentes nobis ad hæc.

Et hoc est rescriptum epistolarum, quod miserat Oniæ :

[a] Editi alii libri, *ejecit eos*, *et inde cepit*, etc., minus vere.

Arius, rex Spartiatarum, Oniæ sacerdoti magno salutem.

Inventum est in scriptura de Spartiatis, et Judæis, quoniam sunt fratres, et quod sunt de genere Abraham.

Et nunc ex quo hæc cognovimus, benefacitis scribentes nobis de pace vestra :

Sed et nos rescripsimus vobis : Pecora nostra, et possessiones nostræ, vestræ sunt : et vestræ, nostræ : mandavimus itaque hæc nuntiari vobis.

Et audivit Jonathas quoniam regressi sunt principes Demetrii cum exercitu multo supra quam prius, pugnare adversus eum.

Et exiit ab Jerusalem, et occurrit eis in Amathite regione : non enim dederat eis spatium, ut ingrederentur regionem ejus.

Et misit speculatores in castra eorum : et reversi renuntiaverunt, quod constituunt supervenire illis nocte.

Cum occidisset autem sol, præcepit Jonathas suis vigilare, et esse in armis paratos ad pugnam tota nocte, et posuit custodes per circuitum castrorum.

Et audierunt adversarii quod paratus est Jonathas cum suis in bello : et timuerunt, et formidaverunt in corde suo : et accenderunt focos in castris suis.

Jonathas autem, et qui cum eo erant, non cognoverunt usque mane : videbant autem luminaria ardentia :

Et secutus est eos Jonathas, et non comprehendit eos : transierant enim flumen Eleutherum.

Et divertit Jonathas ad Arabas, qui vocantur Zabadæi, et percussit eos, et accepit spolia eorum.

Et junxit, et venit Damascum, et perambulabat omnem regionem illam.

Simon autem exiit, et venit usque ad Ascalonem, et ad proxima præsidia : et declinavit in Joppem, et occupavit eam.

(Audivit enim quod vellent præsidium tradere partibus Demetrii) et posuit ibi custodes, ut custodirent eam.

Et reversus est Jonathas, et convocavit seniores populi, et cogitavit cum eis ædificare præsidia in Judæa,

Et ædificare muros in Jerusalem, et exaltare altitudinem magnam inter medium arcis et civitatis, ut separaret eam a civitate, ut esset ipsa singulariter, et neque emant, neque vendant.

Et convenerunt, ut ædificarent civitatem : et cecidit murus, qui erat super torrentem ab ortu solis, et reparavit eum, qui vocatur Caphetetha.

Et Simon ædificavit Adiada in Sephela, et munivit eam, et imposuit portas, et seras.

Et cum cogitasset Tryphon regnare Asiæ, et assumere diadema, et [Al. tac. *et*] *extendere manum in Antiochum regem :*

Timens ne forte non permitteret eum Jonathas, sed pugnaret adversus eum, quærebat comprehendere eum, et occidere. Et exsurgens abiit in Bethsan.

Et exivit Jonathas obviam illi cum quadraginta millibus virorum electorum in prælium, et venit Bethsan.

Et vidit Tryphon quia venit Jonathas cum exercitu multo, ut extenderet in eum manus, timuit.

Et excepit eum cum honore, et commendavit eum omnibus amicis suis, et dedit ei munera : et præcepit exercitibus suis ut obedirent ei, sicut sibi.

Et dixit Jonathæ : Ut quid vexasti universum populum, cum bellum nobis non sit?

Et nunc remitte eos in domos suas : elige autem tibi viros paucos, qui tecum sint, et veni mecum Ptolemaidam, et tradam eam tibi, et reliqua præsidia, et exercitum, et universos præpositos negotii, et conversus abibo : propterea enim veni :

Et credidit ei, et fecit sicut dixit : et dimisit exercitum, et abierunt in terram Juda.

Retinuit autem secum tria millia virorum : ex quibus remisit in Galilæam duo millia : mille autem venerunt cum eo.

Ut autem intravit Ptolemaidam Jonathas, clauserunt portas civitatis Ptolemenses, et comprehenderunt eum : et omnes, qui cum eo intraverant, gladio interfecerunt.

Et misit Tryphon exercitum, et equites in Galilæam,
A *et in campum magnum, ut perderet* [Al. *perderent*] *omnes socios Jonathæ.*

At illi cum cognovissent, quia comprehensus est Jonathas, et periit, et omnes qui cum eo erant, hortati sunt semetipsos, et exierunt parati in prælium.

Et videntes hi, qui insecuti fuerant, quia pro anima res est illis, reversi sunt :

Illi autem venerunt omnes cum pace in terram Juda. Et planxerunt Jonatham, et eos, qui cum ipso fuerant, valde : et luxit Israel luctu magno.

Et quæsierunt omnes gentes, quæ erant in circuitu eorum conterere eos : dixerunt enim :

Non habent principem, et adjuvantem : nunc ergo expugnemus illos, et tollamus de hominibus memoriam eorum.

CAPUT XIII.

Et audivit Simon quod congregavit Tryphon exercitum copiosum, ut veniret in terram Juda, et attereret B *eam :*

Videns quia in tremore populus est, et in timore, ascendit Jerusalem, et congregavit populum :

Et adhortans dixit : Vos scitis quanta ego, et fratres mei, et domus patris mei fecimus pro legibus, et pro sanctis prælia, et angustias quales vidimus :

Horum gratia perierunt fratres mei omnes propter Israel, et relictus sum ego solus.

Et nunc non mihi contingat parcere animæ meæ in omni tempore tribulationis : non enim melior sum fratribus meis.

Vindicabo itaque gentem meam, et sancta, natos quoque nostros, et uxores : quia congregatæ sunt universæ gentes conterere nos inimicitiæ gratia.

Et accensus est spiritus populi simul, ut audivit sermones istos :

Et responderunt voce magna dicentes : Tu es dux noster loco Judæ, et Jonathæ fratris tui.

Pugna prælium nostrum : et omnia, quæcumque dixeris nobis, faciemus.

C *Et congregans omnes viros bellatores, acceleravit consummare universos muros Jerusalem, et munivit eam in gyro.*

Et misit Jonatham filium Absalomi, et cum eo exercitum novum in Joppen, et ejectis his, qui erant in ea, remansit illic ipse.

Et movit Tryphon a Ptolemaida cum exercitu multo, ut veniret in terram Juda, et Jonathas cum eo in custodia.

Simon autem applicuit in Addus contra faciem campi.

Et ut cognovit Tryphon quia surrexit Simon loco fratris sui Jonathæ : et quia commissurus esset cum eo prælium, misit ad eum legatos,

Dicens : Pro argento, quod debebat [Al. *habebat*] *frater tuus Jonathas in ratione regis, propter negotia, quæ habuit, detinuimus eum.*

Et nunc mitte argenti talenta centum, et duos filios ejus obsides, ut non dimissus fugiat a nobis, et remittimus eum.

D *Et cognovit Simon quia cum dolo loqueretur secum : jussit tamen dari argentum, et pueros, ne inimicitiam magnam sumeret ad populum Israel, dicentem :*

Quia non misit ei argentum, et pueros, propterea periit.

Et misit pueros, et centum talenta : et mentitus est, et non dimisit Jonatham.

Et post hæc venit Tryphon intra regionem, ut contereret eam : et gyraverunt per viam, quæ ducit Ador : et Simon, et castra ejus ambulabant in omnem locum quocumque ibant.

Qui autem in arce erant, miserunt ad Tryphonem legatos, ut festinaret venire per desertum, et mitteret illis alimonias.

Et paravit Tryphon omnem equitatum, ut veniret illa nocte : erat autem nix multa valde, et non venit in Galaaditim.

Et cum appropinquasset Bascaman [Al. *Bescaman*], *occidit Jonatham, et filios ejus illic.*

Et convertit Tryphon, et abiit in terram suam.

Et misit Simon, et accepit ossa Jonathæ fratris sui, et sepelivit ea in Modin civitate patrum ejus.

Et planxerunt eum omnis Israel planctu magno, et luxerunt eum dies multos.

Et ædificavit Simon super sepulcrum patris sui et fratrum suorum ædificium altum visu, lapide polito retro et ante.

Et statuit séptem pyramidas, unam contra unam patri et matri, et quatuor fratribus :

Et his circumposuit columnas magnas : et super columnas arma, ad memoriam æternam : et juxta arma naves sculptas, quæ viderentur ab omnibus navigantibus mare.

Hoc est sepulcrum, quod fecit in Modin, usque in hunc diem.

Tryphon autem cum iter faceret cum Antiocho rege adolescénte, dolo occidit eum.

Et regnavit loco ejus, et imposuit sibi diadema Asiæ, et fecit plagam magnam in terra.

Et ædificavit Simon præsidia Judææ, muniens ea turribus excelsis, et muris magnis, et portis, et seris : et posuit alimenta in munitionibus.

Et elegit Simon viros, et misit ad Demetrium regem, ut faceret remissionem regioni : quia actus omnes Tryphonis per direptionem fuerant gesti.

Et Demetrius rex ad verba ista respondit ei, et scripsit epistolam talem :

Rex Demetrius Simoni summo sacerdoti, et amico regum, et senioribus, et genti Judæorum salutem.

Coronam auream, et bahem, quam misistis, suscepimus : et parati sumus facere vobiscum pacem magnam, et scribere præpositis regis remittere vobis quæ indulsimus.

Quæcumque enim constituimus, vobis constant. Munitiones, quas ædificastis, vobis sint.

Remittimus quoque ignorantias, et peccata usque in hodiernum diem, et coronam, quam debebatis : et si quid aliud erat tributarium in Jerusalem, jam non sit tributarium.

Et si qui ex vobis apti sunt conscribi inter nostros, conscribantur, et sit inter nos pax.

Anno centesimo septuagesimo ablatum est jugum gentium ab Israel.

Et cœpit populus Israel scribere in tabulis, et gestis publicis, anno primo sub Simone summo sacerdote, magno duce, et principe Judæorum.

In diebus illis applicuit Simon ad Gazam, et circumdedit eam castris, et fecit machinas, et applicuit ad civitatem, et percussit turrem unam, et comprehendit eam.

Et eruperant, qui erant intra machinam in civitatem : et factus est motus magnus in civitate.

Et ascenderunt qui erant in civitate cum uxoribus, et filiis supra murum scissis tunicis suis, et clamaverunt voce magna, postulantes a Simone dextras sibi dari, et dixerunt :

Non nobis reddas secundum malitias nostras, sed secundum misericordias tuas.

Et flexus Simon non debellavit eos : ejecit tamen eos de civitate, et mundavit ædes, in quibus fuerant simulacra, et tunc intravit in eam, cum hymnis benedicens Dominum :

Et ejecta ab ea omni immunditia, collocavit in ea viros, qui legem facerent : et munivit eam, et fecit sibi habitationem.

Qui autem erant in arce Jerusalem, prohibebantur egredi, et ingredi regionem, et emere, ac vendere : et esurierunt valde, et multi ex eis fame perierunt,

Et acclamaverunt ad Simonem, ut dextras acciperent : et dedit illis : et ejecit eos inde, et mundavit arcem a contaminationibus :

Et intraverunt in eam tertia et vigesima die secundi mensis, anno centesimo septuagesimo primo cum laude, et ramis palmarum, et cinyris, et cymbalis, et nablis, et hymnis, et canticis : quia contritus est inimicus magnus ex Israel.

A *Et constituit, ut omnibus annis agerentur dies hi cum lætitia.*

Et munivit montem templi, qui erat secus arcem, et habitavit ibi ipse, et qui cum eo erant.

Et vidit Simon Joannem filium suum, quod fortis prælii vir esset : et posuit eum ducem virtutum universarum : et habitavit in Gazaris.

CAPUT XIV.

Anno centesimo septuagesimo secundo congregavit rex Demetrius exercitum suum, et abiit in Mediam ad contrahenda sibi auxilia, ut expugnaret Tryphonem.

Et audivit Arsaces rex Persidis, et Mediæ, quia intravit Demetrius confines suos, et misit unum de principibus suis, ut comprehenderet eum vivum, et adduceret eum ad se.

Et abiit, et percussit castra Demetrii : et comprehendit eum, et duxit eum ad Arsacem, et posuit eum
B *in custodiam.*

Et siluit omnis terra Juda omnibus diebus Simonis, et quæsivit bona genti suæ : et placuit illis potestas ejus, et gloria ejus omnibus diebus.

Et cum omni gloria sua accepit Joppen in portum, et fecit introitum in insulis maris.

Et dilatavit fines gentis suæ, et obtinuit regionem.

Et congregavit captivitatem multam, et dominatus est Gazaræ, et Bethsuræ, et arci : et abstulit immunditias ex ea, et non erat qui resisteret ei.

Et unusquisque colebat terram suam cum pace : et terra Juda dabat fructus suos, et ligna camporum fructum suum.

Seniores in plateis sedebant omnes, et de bonis terræ tractabant, et juvenes induebant se gloriam, et stolas belli.

Et civitatibus tribuebat alimonias, et constituebat eas, ut essent vasa munitionis quoadusque nominatum est nomen gloriæ ejus usque ad extremum terræ.

Fecit pacem super terram, et lætatus est Israel læ-
C *titia magna.*

Et sedit unusquisque sub vite sua, et sub ficulnea sua : et non erat qui eos terreret.

Defecit impugnans eos super terram : reges contriti sunt in diebus illis.

Et confirmavit omnes humiles populi sui, et legem exquisivit, et abstulit omnem iniquum et malum :

Sancta glorificavit, et multiplicavit vasa sanctorum.

Et auditum est Romæ, quia defunctus esset Jonathas : et usque in Spartiatas : et contristati sunt valde.

Ut audierunt autem quod Simon frater ejus factus esset summus sacerdos loco ejus, et ipse obtineret omnem regionem, et civitates in ea :

Scripserunt ad eum in tabulis æreis, ut renovarent amicitias, et societatem quam fecerant cum Juda, et cum Jonatha, fratribus ejus.

Et lectæ sunt in conspectu ecclesiæ in Jerusalem. Et hoc exemplum epistolarum, quas Spartiatæ miserunt :

Spartianorum principes, et civitates, Simoni sacer-
D *doti magno, et senioribus, et sacerdotibus, et reliquo populo Judæorum, fratribus, salutem.*

Legati, qui missi sunt ad populum nostrum, nuntiaverunt nobis de vestra gloria, et honore, ac lætitia : et gavisi sumus in introitu eorum.

Et scripsimus quæ ab eis erant dicta, in conciliis populi, sic : Numenius Antiochi, et Antipater Jasonis filius, legati Judæorum, venerunt ad nos, renovantes nobiscum amicitiam pristinam.

Et placuit populo excipere viros gloriose, et ponere exemplum sermonum eorum in segregatis populi libris, ut sit ad memoriam populo Spartiatarum. Exemplum autem horum scripsimus Simoni magno sacerdoti.

Post hæc autem misit Simon Numenium Romam, habentem clypeum aureum magnum, pondo mnarum mille, ad statuendam cum eis societatem. Cum autem audisset populus Romanus

Sermones tuos, dixerunt : Quam gratiarum actionem reddemus Simoni, et filiis ejus?

Restituit enim ipse fratres suos, et expugnavit inimicos Israel ab eis, et statuerunt ei libertatem, et descripserunt in tabulis æreis, et posuerunt in titulis in monte Sion.

Et hoc est exemplum scripturæ : Octava decima die mensis Elul, anno centesimo septuagesimo secundo, anno tertio sub Simone sacerdote magno in Asaramel.

In conventu magno sacerdotum, et populi, et principum gentis, et seniorum regionis, nota facta sunt hæc : quoniam frequenter sunt prælia in regione nostra.

Simon autem Mathathiæ filius ex filiis Jarib, et fratres ejus dederunt se periculo, et restiterunt adversariis gentis suæ, ut starent sancta ipsorum, et lex : et gloria magna glorificaverunt gentem suam.

Et congregavit Jonathas gentem suam, et factus est illis sacerdos magnus, et appositus est ad populum suum,

Et voluerunt inimici eorum calcare, et atterere regionem ipsorum, et extendere manus in sancta eorum.

Tunc restitit Simon, et pugnavit pro gente sua, et erogavit pecunias multas, et armavit viros virtutis gentis suæ, et dedit illis stipendia :

Et munivit civitates Judææ, et Bethsuram, quæ erat in finibus Judææ, ubi erant arma hostium antea : et posuit illic præsidium viros Judæos.

Et Joppen munivit, quæ erat ad mare : et Gazaram, quæ est in finibus Azoti, in qua hostes antea habitabant, et collocavit illic Judæos : et quæcumque apta erant ad correptionem eorum, posuit in eis.

Et vidit populus actum Simonis, et gloriam, quam cogitabat facere genti suæ, et posuerunt eum ducem suum, et principem sacerdotum, eo quod ipse fecerat hæc omnia, et justitiam et fidem, quam conservavit genti suæ, et exquisivit omni modo exaltare populum suum.

Et in diebus ejus prosperatum est in manibus ejus, ut tollerentur gentes de regione ipsorum, et qui in civitate David erant in Jerusalem in arce, de qua procedebant, et contaminabant omnia, quæ in circuitu sanctorum sunt, et inferebant plagam magnam castitati.

Et collocavit in ea viros Judæos ad tutamentum regionis, et civitatis, et exaltavit muros Jerusalem.

Et rex Demetrius statuit illi summum sacerdotium.

Secundum hæc fecit eum amicum suum, et glorificavit eum gloria magna.

Audivit enim, quod appellati sunt Judæi a Romanis amici, et socii, et fratres, et quia susceperunt legatos Simonis gloriose :

Et quia Judæi, et sacerdotes eorum consenserunt eum esse ducem suum, et summum sacerdotem in æternum, donec surgat propheta fidelis :

Et ut sit super eos dux, et ut constitueret præpositos super opera eorum, et super regionem, et super arma, et super præsidia :

Et cura sit illi de sanctis : et ut [Al. tac. ut] *audiatur ab omnibus, et scribantur in nomine ejus omnes conscriptiones in regione : et ut operiatur purpura, et auro :*

Et ne liceat ulli ex populo, et ex sacerdotibus irritum facere aliquid horum, et contradicere his, quæ ab eo dicuntur, aut convocare conventum in regione sine ipso : et vestiri purpura, et uti fibula aurea.

Qui autem fecerit extra hæc, aut irritum fecerit aliquid horum, reus erit.

Et complacuit omni populo statuere Simonem, et facere secundum verba ista.

Et suscepit Simon, et placuit ei, ut summo sacerdotio fungeretur, et esset dux, princeps gentis Judæorum, et sacerdotum, et præesset omnibus.

Et scripturam istam dixerunt ponere in tabulis æreis, et ponere eas in peribolo sanctorum, in loco celebri :

Exemplum autem eorum ponere in ærario, ut habeat Simon, et filii ejus.

CAPUT XV.

Et misit rex Antiochus filius Demetrii epistolas ab insulis maris Simoni sacerdoti, et principi gentis Judæorum, et universæ genti :

Et erant continentes hunc modum : Rex Antiochus Simoni sacerdoti magno, et genti Judæorum salutem.

Quoniam quidem pestilentes obtinuerunt regnum patrum nostrorum, volo autem vindicare regnum, et restituere illud sicut erat antea : et electam feci multitudinem exercitus, et feci naves bellicas.

Volo autem procedere per regionem, ut ulciscar in eos, qui corruperunt regionem nostram, et qui desolaverunt civitates multas in regno meo.

Nunc ergo statuo tibi omnes oblationes, quas remiserunt tibi ante me omnes reges, et quæcumque alia dona remiserunt tibi.

Et permitto tibi facere percussuram proprii numismatis in regione tua :

Jerusalem autem sanctam esse, et liberam : et omnia arma, quæ fabricata sunt, et præsidia, quæ construxisti, quæ tenes, maneant tibi [Al. *ibi*].

Et omne debitum regis, et quæ futura sunt regi, ex hoc, et in totum tempus remittuntur tibi.

Cum autem obtinuerimus regnum nostrum, glorificabimus te, et gentem tuam, et templum gloria magna, ita ut manifestetur gloria vestra in universa terra.

Anno centesimo septuagesimo quarto exiit Antiochus in terram patrum suorum, et convenerunt ad eum omnes exercitus, ita ut pauci relicti essent cum Tryphone.

Et insecutus est eum Antiochus rex, et venit Doram fugiens per maritimam.

Sciebat enim quod congregata sunt mala in eum, et reliquit eum exercitus.

Et applicuit Antiochus super Doram cum centum viginti millibus virorum belligeratorum, et octo millibus equitum :

Et circuivit civitatem, et naves a mari accesserunt : et vexabant civitatem a terra, et mari, et neminem sinebant ingredi, vel egredi.

Venit autem Numenius, et qui cum eo fuerant, ab urbe Roma, habentes epistolas regibus, et regionibus scriptas, in quibus continebantur hæc :

Lucius consul Romanorum Ptolemæo regi salutem.

Legati Judæorum venerunt ad nos amici nostri, renovantes pristinam amicitiam, et societatem, missi a Simone principe sacerdotum, et populo Judæorum.

Attulerunt autem et clypeum aureum mnarum mille.

Placuit itaque nobis scribere regibus, et regionibus, ut non inferant illis mala, neque impugnent eos, et civitates eorum, et regiones eorum : et ut non ferant auxilium pugnantibus adversus eos.

Visum autem est nobis accipere ab eis clypeum.

Si qui ergo pestilentes refugerunt de regione ipsorum ad vos, tradite eos Simoni principi sacerdotum, ut vindicet in eos secundum legem suam.

Hæc eadem scripta sunt Demetrio regi, et Attalo, et Ariarathi, et Arsaci,

Et in omnes regiones : et Lampsaco, et Spartiatis, et in Delum, et in Myndum, et in Sicyonem, et in Cariam, et in Samum, et in Pamphyliam, et in Lyciam, et in Alicarnassum, et in Coo, et in Siden, et in Aradon, et in Rhodum, et in Phaselidem, et in Gortynam, et Gnidum, et Cyprum, et Cyrenen.

Exemplum autem eorum scripserunt Simoni principi sacerdotum, et populo Judæorum.

Antiochus autem rex applicuit castra in Doram secundo, admovens ei semper manus, et machinas faciens : et conclusit Tryphonem, ne procederet.

Et misit ad eum Simon duo millia virorum electorum in auxilium, et argentum, et aurum, et vasa copiosa :

Et noluit ea accipere, sed rupit omnia, quæ pactus est cum eo antea, et alienavit se ab eo.

Et misit ad eum Athenobium unum de amicis suis, ut tractaret cum ipso, dicens : Vos tenetis Joppen, et

Gazaram, et arcem, quæ est in [Al. tac. *in*] *Jerusalem,* A
civitates regni mei.

Fines earum desolastis, et fecistis plagam magnam in terra, et dominati estis per loca multa in regno meo.

Nunc ergo tradite civitates, quas occupastis, et tributa locorum, in quibus dominati estis extra fines Judææ.

Sin autem, date pro illis quingenta talenta argenti, et exterminii, quod exterminastis, et tributorum civitatum alia talenta quingenta : sin autem, veniemus, et expugnabimus vos.

Et venit Athenobius amicus regis in Jerusalem, et vidit gloriam Simonis, et claritatem in auro et argento, et apparatum copiosum : et obstupuit, et retulit ei verba regis.

Et respondit ei Simon, et dixit ei : Neque alienam terram sumpsimus, neque aliena detinemus : sed hæreditatem patrum nostrorum, quæ injuste ab inimicis nostris aliquo tempore possessa est.

Nos vero tempus habentes, vindicamus hæreditatem B
patrum nostrorum.

Nam de Joppe, et Gazara, quæ expostulas, ipsi faciebant in populo plagam magnam, et in regione nostra : horum damus talenta centum. Et non respondit ei Athenobius verbum.

Reversus autem cum ira ad regem, renuntiavit ei verba ista, et gloriam Simonis, et universa quæ vidit, et iratus est rex ira magna.

Tryphon autem fugit navi in Orthosiada.

Et constituit rex Cendebæum ducem maritimum, et exercitum peditum et equitum dedit illi.

Et mandavit illi movere castra contra faciem Judææ : et mandavit ei ædificare Gedorem, et obstruere portas civitatis, et debellare populum. Rex autem persequebatur Tryphonem.

Et pervenit Cendebæus Jamniam, et cœpit irritare plebem, et conculcare Judæam, et captivare populum, et interficere, et ædificare Gedorem.

Et collocavit illic equites, et exercitum : ut egressi C
perambularent viam Judææ, sicut constituit ei rex.

CAPUT XVI.

Et ascendit Joannes de Gazaris, et nuntiavit Simoni patri suo, quæ fecit Cendebæus in populo ipsorum.

Et vocavit Simon duos filios seniores, Judam, et Joannem, et ait illis : Ego, et fratres mei, et domus patris mei expugnavimus hostes Israel ab adolescentia usque in hunc diem : et prosperatum est in manibus nostris liberare Israel aliquoties.

Nunc autem senui : sed estote loco meo, et fratres mei, et egressi pugnate pro gente nostra : auxilium vero de cœlo vobiscum sit.

Et elegit de regione viginti millia virorum belligeratorum, et equites : et profecti sunt ad Cendebæum : et dormierunt in Modin.

Et surrexerunt mane, et abierunt in campum : et ecce exercitus copiosus in obviam illis peditum, et equitum, et fluvius torrens erat inter medium ipsorum.

Et admovit castra contra faciem eorum ipse, et populus ejus, et vidit populum trepidantem ad transfretandum torrentem, et transfretavit primus : et viderunt eum viri, et transierunt post eum.

Et divisit populum, et equites in medio peditum : erat autem equitatus adversariorum copiosus nimis.

Et exclamaverunt sacris tubis, et in fugam conversus est Cendebæus, et castra ejus : et ceciderunt ex eis multi vulnerati : residui autem in munitionem fugerunt.

Tunc vulneratus est Judas frater Joannis : Joannes autem insecutus est eos, donec venit Cedronem, quam ædificavit :

Et fugerunt usque ad turres, quæ erant in agris Azoti, et succendit eas igni. Et ceciderunt ex illis duo millia virorum, et reversus est in Judæam in pace.

Et Ptolemæus filius Abobi constitutus erat dux in campo Jericho, et habebat argentum, et aurum multum :

Erat enim gener summi sacerdotis.

Et exaltatum est cor ejus, et volebat obtinere regionem, et cogitabat dolum adversus Simonem, et filios ejus, ut tolleret eos.

Simon autem, perambulans civitates, quæ erant in regione Judææ, et sollicitudinem gerens earum, descendit in Jericho ipse, et Mathathias filius ejus, et Judas, anno centesimo septuagesimo septimo, mense undecimo : hic est mensis Sabath.

Et suscepit eos filius Abobi in munitiunculam, quæ vocatur Doch, cum dolo, quam ædificavit : et fecit eis convivium magnum, et abscondit illic viros.

Et cum inebriatus esset Simon et filii ejus, surrexit Ptolemæus cum suis, et sumpserunt arma sua, et intraverunt in convivium, et occiderunt eum, et duos filios ejus, et quosdam pueros ejus.

Et fecit deceptionem magnam in Israel, et reddidit mala pro bonis.

Et scripsit hæc Ptolemæus, et misit regi, ut mitteret ei exercitum in auxilium, et traderet ei regionem, et civitates eorum, et tributa.

Et misit alios in Gazaram tollere Joannem : et tribunis misit epistolas, ut venirent ad se, et daret eis argentum, et aurum, et dona.

Et alios misit occupare Jerusalem, et montem templi.

Et præcurrens quidam, nuntiavit Joanni in Gazara, quia periit pater ejus, et fratres ejus, et quia misit te quoque interfici.

Ut audivit autem, vehementer expavit : et comprehendit viros, qui venerant perdere eum, et occidit eos : cognovit enim quia quærebant eum perdere.

Et cætera sermonum Joannis, et bellorum ejus, et bonarum virtutum, quibus fortiter gessit, et ædificii murorum, quos exstruxit, et rerum gestarum ejus :

Ecce hæc scripta sunt in libro dierum sacerdotii ejus, ex quo factus est princeps sacerdotum post patrem suum.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM. D

Fratribus, qui sunt per Ægyptum, Judæis, salutem dicunt fratres, qui sunt in Jerosolymis, et [Al. tac. *et*] *Judæi, et qui in regione Judææ, et pacem bonam.*

Benefaciat vobis Deus, et meminerit testamenti sui, quod locutus est ad [Al. tac. *ad*] *Abraham, et Isaac, et Jacob, servorum suorum fidelium :*

Et det vobis cor omnibus, ut colatis eum, et faciatis ejus voluntatem corde magno, et animo volenti.

Adaperiat cor vestrum in lege sua, et in præceptis suis, et faciat pacem.

Exaudiat orationes vestras, et reconcilietur vobis, nec vos deserat in tempore malo.

Et nunc hic sumus orantes pro vobis.

Regnante Demetrio, anno centesimo sexagesimo nono, nos Judæi scripsimus vobis in tribulatione, et impetu, qui supervenit nobis in istis annis, ex quo recessit Jason a sancta terra, et a regno.

Portam succenderunt, et effuderunt sanguinem innocentem : et oravimus ad Dominum, et exauditi sumus, et obtulimus sacrificium, et similaginem, et accendimus lucernas, et proposuimus panes.

Et nunc frequentate dies Scenopegiæ mensis Casleu.

A *Anno centesimo octogesimo octavo, populus, qui est Jerosolymis, et in Judæa, Senatusque et Judas, Aristobulo magistro Ptolemæi regis, qui est de genere christorum sacerdotum, et his, qui in Ægypto sunt, Judæis salutem, et sanitatem.*

De magnis periculis a Deo liberati, magnifice gratias agimus ipsi, ut pote qui adversus talem regem dimicavimus.

Ipse enim ebullire fecit de Perside eos qui pugnaverunt contra nos, et sanctam civitatem.

Nam cum in Perside esset dux ipse, et cum ipso immensus exercitus, cecidit in templo Naneæ, consilio deceptus sacerdotum Naneæ.

Etenim cum ea habitaturus venit ad locum Antiochus, et amici ejus, et ut acciperet pecunias multas dotis nomine.

Cumque proposuissent eas sacerdotes Naneæ, et ipse cum paucis ingressus esset intra ambitum fani, clauserunt templum,

B *Cum intrasset Antiochus: apertoque occulto aditu templi, mittentes lapides percusserunt ducem, et eos qui cum eo erant, et diviserunt membratim, et capitibus amputatis, foras projecerunt.*

Per omnia benedictus Deus, qui tradit impios.

Facturi igitur quinta et vigesima die mensis Casleu purificationem templi, necessarium duximus significare vobis: ut et vos quoque agatis diem Scenopegiæ, et diem ignis, qui datus est, quando Nehemias, ædificato templo, et altari, obtulit sacrificia.

Nam cum in Persidem ducerentur patres nostri, sacerdotes, qui tunc cultores Dei erant, acceptum ignem de altari occulte absconderunt in valle, ubi erat puteus altus, et siccus, et in eo contutati sunt eum, ita ut omnibus ignotus esset locus.

Cum autem præterissent anni multi, et placuit Deo, ut mitteretur Nehemias a rege Persidis: nepotes sacerdotum illorum, qui absconderant, misit ad requirendum ignem: et sicut narraverunt nobis, non invenerunt ignem, sed aquam crassam.

C *Et jussit eos haurire, et afferre sibi: et sacrificia, quæ imposita erant, jussit sacerdos Nehemias aspergi ipsa aqua, et ligna, et quæ erant superposita.*

Utque hoc factum est, et tempus affuit, quo sol refulsit, qui prius erat in nubilo, accensus est ignis magnus, ita ut omnes mirarentur.

Orationem autem faciebant omnes sacerdotes dum consummaretur sacrificium, Jonatha inchoante, cæteris autem respondentibus.

Et Nehemiæ erat oratio hunc habens modum: Domine Deus, omnium creator, terribilis, et fortis, justus, et misericors, qui solus es bonus rex,

Solus præstans, solus justus, et omnipotens, et æternus, qui liberas Israel de omni malo, qui fecisti patres electos, et sanctificasti eos:

Accipe sacrificium pro universo populo tuo Israel, et custodi partem tuam, et sanctifica.

Congrega dispersionem nostram, libera eos, qui serviunt gentibus, et contemptos et abominatos respice: ut sciant gentes, quia tu es Deus noster. D

Affige opprimentes nos, et contumeliam facientes in superbia.

Constitue populum tuum in loco sancto tuo, sicut dixit Moyses.

Sacerdotes autem psallebant hymnös, usquequo consumptum esset sacrificium.

Cum autem consumptum esset sacrificium, ex residua aqua Nehemias jussit lapides majores perfundi.

Quod ut factum est, ex eis flamma accensa est: sed ex lumine, quod refulsit ab altari, consumpta est.

Ut vero manifestata est res, renuntiatum est regi Persarum, quod in loco, in quo ignem absconderant hi, qui translati fuerant, sacerdotes, aqua apparuit, de qua Nehemias, et qui cum eo erant, purificaverunt sacrificia.

Considerans autem rex, et rem diligenter examinans, fecit ei templum, ut probaret, quod factum erat.

Et cum probasset, sacerdotibus donavit multa bona, et alia atque alia munera, et accipiens manu sua, tribuebat eis.

Appellavit autem Nehemias hunc locum Nephthar, quod interpretatur Purificatio. Vocatur autem apud plures Nephi.

CAPUT II.

Invenitur autem in descriptionibus Jeremiæ prophetæ, quod jussit eos ignem accipere, qui transmigrabant: ut significatum est, et ut mandavit transmigratis.

Et dedit illis legem, ne obliviscerentur præcepta Domini, et ut non exerrarent mentibus, videntes simulacra aurea, et argentea, et ornamenta eorum.

Et alia hujusmodi dicens, hortabatur, ne legem amoverent a corde suo.

Erat autem in ipsa scriptura, quomodo tabernaculum, et arcam jussit Propheta divino responso ad se facto comitari secum, usquequo exiit in montem, in quo Moyses ascendit, et vidit Dei hæreditatem.

Et veniens ibi Jeremias invenit locum speluncæ: [a] *et tabernaculum, et arcam, et altare incensi intulit illuc, et ostium obstruxit.*

Et accesserunt quidam simul, qui sequebantur, ut notarent sibi locum: et non potuerunt invenire.

Ut autem cognovit Jeremias, culpans illos, dixit: Quod ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi, et propitius fiat:

Et tunc Dominus ostendet hæc, et apparebit majestas Domini, et nubes erit, sicut et Moysi manifestabatur, et sicut cum Salomon petiit, ut locus sanctificaretur magno Deo, manifestabat hæc.

Magnifice etenim sapientiam tractabat: et ut sapientiam habens, obtulit sacrificium dedicationis, et consummationis templi.

Sicut et Moyses orabat ad Dominum, et descendit ignis de cœlo, et consumpsit holocaustum: sic et Salomon oravit, et descendit ignis de cœlo, et consumpsit holocaustum.

Et dixit Moyses, eo quod non sit comestum, quod erat pro peccato, consumptum est.

Similiter et Salomon octo diebus celebravit dedicationem.

Inferebantur autem in descriptionibus, et commentariis Nehemiæ hæc eadem: et ut construens bibliothecam congregavit de regionibus libros et prophetarum, et David, et epistolas Regum, et de donariis.

Similiter autem et Judas ea, quæ deciderant per bellum, quod nobis acciderat, congregavit omnia, et sunt apud nos.

Si ergo desideratis hæc, mittite qui perferant vobis.

Acturi itaque purificationem scripsimus vobis: bene ergo facietis, si egeritis hos dies.

Deus autem, qui liberavit populum suum, et reddidit hæreditatem omnibus, et regnum, et sacerdotium, et sanctificationem,

Sicut promisit in lege, speramus quod cito nostri miserebitur, et congregabit de sub cœlo in locum sanctum.

Eripuit enim nos de magnis periculis, et locum purgavit.

De Juda vero Machabæo, et fratribus ejus, et de templi magni purificatione et de aræ dedicatione.

Sed et de prœliis, quæ pertinent ad Antiochum Nobilem, et filium ejus, Eupatorem:

Et de illuminationibus, quæ de cœlo factæ sunt [Al. tac. *sunt*] *ad eos, qui pro Judæis fortiter fecerunt, ita ut universam regionem, cum pauci essent, vindicarent, et barbaram multitudinem fugarent,*

Et famosissimum in toto orbe templum recuperarent, et civitatem liberarent, et leges, quæ abolitæ

[a] Tacent editi alii libri hic *et* voculam, moxque ipsum *illuc* adverbium: cum in Græco tamen utrumque resonet.

erant, restituerentur, Domino cum omni tranquillitate propitio facto illis.

Itemque ab Jasone Cyrenæo quinque libris comprehensa tentavimus nos uno volumine breviare.

Considerantes enim multitudinem librorum et difficultatem volentibus aggredi narrationes historiarum propter multitudinem rerum,

Curavimus volentibus quidem legere, ut esset animi oblectatio: studiosis vero, facilius possint memoriæ commendare: omnibus autem legentibus utilitas conferatur.

Et nobis quidem ipsis, qui hoc opus breviandi causa suscepimus, non facilem laborem, immo vero negotium plenum vigiliarum, et sudoris assumpsimus.

Sicut hi, qui præparant convivium, et quærunt aliorum voluntati parere propter multorum gratiam, libenter laborem sustinemus.

Veritatem quidem de singulis auctoribus concedentes, ipsi autem secundum datam formam brevitati studentes.

Sicut enim novæ domus architecto de universa structura curandum est: ei vero, qui pingere curat, quæ apta sunt ad ornatum, exquirenda sunt: ita æstimandum est et in nobis.

Etenim intellectum colligere, et ordinare sermonem, et curiosius partes singulas quasque disquirere, historiæ congruit auctori.

Brevitatem vero dictionis sectari, et exsecutiones rerum vitare, brevianti concedendum est.

Hinc ergo narrationem incipiemus: de Præfatione tantum dixisse sufficiat: stultum etenim est ante historiam effluere, in ipsa autem historia succingi.

CAPUT III.

Igitur cum sancta civitas habitaretur in omni pace, leges etiam adhuc optime custodirentur, propter Oniæ pontificis pietatem, et animos odio habentes mala,

Fiebat, ut et ipsi reges, et principes locum summo honore dignum ducerent, et templum maximis muneribus illustrarent:

Ita ut Seleucus Asiæ rex de redditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes.

Simon autem de tribu Benjamin præpositus templi constitutus, contendebat, obsistente sibi principe sacerdotum, iniquum aliquid in civitate moliri.

Sed cum vincere Oniam non posset, venit ad Apollonium Tharsææ filium, qui eo tempore erat dux Cœlesyriæ, et Phœnicis:

Et nuntiavit ei, pecuniis innumerabilibus plenum esse ærarium Jerosolymis, et communes copias immensas esse, quæ non pertinent ad rationem sacrificiorum: esse autem possibile sub potestate regis cadere universa.

Cumque retulisset ad regem Apollonius, de pecuniis, quæ delatæ erant, ille accitum Heliodorum, qui erat super negotia ejus, misit cum mandatis, ut prædictam pecuniam transportaret.

Statimque Heliodorus iter est aggressus, specie quidem quasi per Cœlesyriam, et Phœnicen civitates esset peragraturus: revera autem regis propositum perfecturus.

Sed cum venisset Jerosolymam, et benigne a summo sacerdote, in civitate esset exceptus, narravit de dato indicio pecuniarum: et, cujus rei gratia adesset, aperuit: interrogabat autem, si vere hæc ita essent.

Tunc summus sacerdos ostendit deposita esse hæc, et victualia viduarum, et pupillorum.

Quædam vero esse Hircani Tobiæ viri valde eminentis, in his, quæ detulerat impius Simon: universa autem argenti talenta esse quadringenta, et auri ducenta.

Decipi vero eos, qui credidissent loco, et templo, quod per universum mundum honoratur, pro sui veneratione, et sanctitate omnino impossibile esse.

At ille pro his, quæ habebat in mandatis a rege, dicebat omni genere regi ea esse deferenda.

Constituta autem die intrabat de his Heliodorus ordinaturus. Non modica vero per universam civitatem erat trepidatio.

A

Sacerdotes autem ante altare cum stolis sacerdotalibus jactaverunt se, et invocabant de cœlo eum, qui de depositis legem posuit, ut his, qui deposuerant ea, salva custodiret.

Jam vero qui videbat summi sacerdotis vultum mente vulnerabatur: facies enim, et color immutatus declarabat internum animi dolorem:

Circumfusa enim erat mœstitia quædam viro, et horror corporis, per quem manifestus aspicientibus dolor cordis ejus efficiebatur.

Alii etiam gregatim de domibus confluebant, publica supplicatione obsecrantes, pro eo quod in contemptum locus esset venturus.

Accinctæque mulieres ciliciis pectus, per plateas confluebant: sed et virgines, quæ conclusæ erant, procurrebant ad Oniam: aliæ autem ad muros: quædam vero per fenestras aspiciebant.

B

Universæ autem protendentes manus in cœlum, deprecabantur.

Erat enim misera commistæ multitudinis, et magni sacerdotis in agone constituti exspectatio.

Et hi quidem invocabant omnipotentem Deum, ut credita sibi his, qui crediderant, cum omni integritate conservarentur.

Heliodorus autem, quod decreverat, perficiebat eodem loco ipse cum satellitibus circa ærarium præsens.

Sed spiritus omnipotentis Dei magnam fecit suæ ostensionis evidentiam, ita ut omnes, qui ausi fuerant parere ei, ruentes Dei virtute, in dissolutionem, et formidinem converterentur.

Apparuit enim illis quidam equus terribilem habens sessorem, optimis operimentis adornatus: isque cum impetu Heliodoro priores calces elisit: qui autem ei sedebat, videbatur arma habere aurea.

Alii etiam apparuerunt duo juvenes virtute decori, optimi gloria, speciosique amictu: qui circumsteterunt

C

eum, et ex utraque parte flagellabant, sine intermissione multis plagis verberantes.

Subito autem Heliodorus concidit in terram, eumque multa caligine circumfusum rapuerunt, atque in sella gestatoria positum ejecerunt.

Et is, qui cum multis cursoribus, et satellitibus prædictum ingressus est ærarium, portabatur, nullo sibi auxilium ferente, manifesta Dei cognita virtute:

Et ille quidem per divinam virtutem jacebat mutus, atque omni spe et salute privatus.

Hi autem Dominum benedicebant, quia magnificabat locum suum: et templum, quod paulo ante timore ac tumultu erat plenum, apparente omnipotente Domino, gaudio et lætitia impletum est.

Tunc vero ex amicis Heliodori quidam rogabant confestim Oniam, ut invocaret Altissimum, ut vitam donaret ei, qui in supremo spiritu erat constitutus.

Considerans autem summus sacerdos, ne forte rex

D

suspicaretur malitiam aliquam ex Judæis circa Heliodorum consummatam, obtulit pro salute viri hostiam salutarem.

Cumque summus sacerdos exoraret, iidem juvenes eisdem vestibus amicti, astantes Heliodoro, dixerunt: Oniæ sacerdoti gratias age: nam propter eum Dominus tibi vitam donavit.

Tu autem a Deo flagellatus, nuntia omnibus magnalia Dei, et potestatem. Et his dictis, non comparuerunt.

Heliodorus autem, hostia Deo oblata, et votis magnis promissis ei, qui vivere illi concessit, et Oniæ gratias agens, recepto exercitu, repedabat ad regem.

Testabatur autem omnibus ea quæ sub oculis suis viderat opera magni Dei.

Cum autem rex interrogasset Heliodorum, quis esset aptus adhuc semel Jerosolymam mitti, ait:

Si quem habes hostem, aut regni tui insidiatorem, mitte illuc, et flagellatum eum recipies, si tamen

evaserit : eo quod in loco sit vere Dei quædam virtus.

Nam ipse, qui habet in cœlis habitationem, visitator, et adjutor est loci illius, et venientes ad malefaciendum percutit, ac perdit.

Igitur de Heliodoro, et ærarii custodia ita res se habet.

CAPUT IV.

Simon autem prædictus pecuniarum, et patriæ delator, male loquebatur de Onia, tamquam ipse Heliodorum instigasset ad hæc, et ipse fuisset incentor malorum :

Provisoremque civitatis, ac defensorem gentis suæ, et æmulatorem legis Dei audebat insidiatorem regni dicere.

Sed, cum inimicitiæ in tantum procederent, ut etiam per quosdam Simonis necessarios homicidia fierent :

Considerans Onias periculum contentionis, et Apollonium insanire, utpote ducem Cœlesyriæ, et Phœnicis, ad augendam malitiam Simonis, ad regem se contulit,

Non ut civium accusator, sed communem utilitatem apud semetipsum universæ multitudinis considerans :

Videbat enim sine regali providentia impossibile esse pacem rebus dari, nec Simonem posse cessare a stultitia sua.

Sed post Seleuci vitæ excessum, cum suscepisset regnum Antiochus, qui Nobilis appellabatur, ambiebat Jason frater Oniæ summum sacerdotium :

Adito rege, promittens ei argenti talenta trecenta sexaginta, et ex redditibus aliis talenta octoginta :

Super hæc promittebat et alia centum quinquaginta, si potestati ejus concederetur gymnasium, et ephebiam sibi constituere, et eos, qui in Jerosolymis erant, Antiochenos scribere.

Quod cum rex annuisset, et obtinuisset principatum, statim ad gentilem ritum contribules suos transferre cœpit.

Et amotis his, quæ humanitatis causa Judæis a regibus fuerant constituta, per Joannem patrem Eupolemi, qui apud Romanos de amicitia, et societate functus est legatione legitima, civium jura destituens, prava instituta sanciebat.

Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium constituere, et optimos quosque epheborum in lupanaribus ponere.

Erat autem hoc non initium, sed incrementum quoddam, et profectus gentilis, et alienigenæ conversationis, propter impii, et non sacerdotis Jasonis nefarium et inauditum scelus.

Ita ut sacerdotes jam non circa altaris officia dediti essent, sed contempto templo, et sacrificiis neglectis, festinarent participes fieri palæstræ, et præbitionis ejus injustæ, et in exercitiis disci.

Et patrios quidem honores nihil habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur :

Quarum gratia periculosa eos contentio habebat, et eorum instituta æmulabantur, ac per omnia his consimiles esse cupiebant, quos hostes, et peremptores habuerant.

In leges enim divinas impie agere, impune non cedit: sed hoc tempus sequens declarabit.

Cum autem quinquennalis agon Tyri celebraretur, et rex præsens esset,

Misit Jason facinorosus ab Jerosolymis viros peccatores, portantes argenti didrachmas trecentas in sacrificium Herculis, quas postulaverunt hi, qui asportaverant, ne in sacrificiis erogarentur : quia non oporteret, sed in alios sumptus eas deputari.

Sed hæ oblatæ sunt quidem ab eo, qui miserat, in sacrificium Herculis : propter præsentes autem datæ sunt in fabricam navium triremium.

Misso autem in Ægyptum Apollonio Mnesthei filio propter primates Ptolemæi Philometoris regis, cum cognovisset Antiochus alienum se a negotiis regni effectum, propriis utilitatibus consulens, profectus inde venit Joppen, et inde Jerosolymam.

Et magnifice ab Jasone, et civitate susceptus, cum facularum luminibus, et laudibus ingressus est : et inde in Phœnicen exercitum convertit.

Et post triennii tempus misit Jason Menelaum supradicti Simonis fratrem portantem pecunias regi, et de negotiis necessariis responsa perlaturum.

At ille commendatus regi, cum magnificasset faciem potestatis ejus, et semetipsum retorsit summum sacerdotium, superponens Jasoni talenta argenti trecenta.

Acceptisque a rege mandatis, venit, nihil quidem habens dignum sacerdotio : animos vero crudelis tyranni, et feræ belluæ iram gerens.

Et Jason quidem, qui proprium fratrem captivaverat, ipse deceptus profugus in Ammanitem expulsus est regionem.

Menelaus autem principatum quidem obtinuit : de pecuniis vero regi promissis nihil agebat, cum exactionem faceret Sostratus, qui arci erat præpositus :

(Nam ad hunc exactio vectigalium pertinebat) quam ob causam utrique ad regem sunt evocati.

Et Menelaus amotus est a sacerdotio, succedente Lysimacho fratre suo : Sostratus autem prælatus est Cypriis.

Et cum hæc agerentur, contigit, Tharsenses, et Mallotas seditionem movere, eo quod Antiochidi regis concubinæ dono essent dati.

Festinanter itaque rex venit sedare illos, relicto suffecto uno ex comitibus suis Andronico.

Ratus autem Menelaus accepisse se tempus opportunum, aurea quædam vasa e templo furatus donavit Andronico, et alia vendiderat Tyri, et per vicinas civitates.

Quod cum certissime cognovisset Onias, arguebat eum, ipse in loco tuto se continens Antiochiæ secus Daphnen.

Unde Menelaus accedens ad Andronicum, rogabat, ut Oniam interficeret. Qui cum venisset ad Oniam, et datis dextris cum jurejurando (quamvis esset ei suspectus) suasisset de asylo procedere, statim eum peremit, non veritus justitiam.

Ob quam causam non solum Judæi, sed aliæ quoque nationes indignabantur, et moleste ferebant de nece tanti viri injusta.

Sed regressum regem de Ciliciæ locis, adierunt Judæi apud Antiochiam, simul et Græci, conquerentes de iniqua nece Oniæ.

Contristatus itaque animo Antiochus propter Oniam, et flexus ad misericordiam, lacrymas fudit, recordatus defuncti sobrietatem et modestiam.

Accensisque animis, Andronicum purpura exutum, per totam civitatem jubet circumduci : et in eodem loco, in quo in Oniam impietatem commiserat, sacrilegum vita privari, Domino illi condignam retribuente pœnam.

Multis autem sacrilegiis in templo a Lysimacho commissis Menelai consilio, et divulgata fama, congregata est multitudo adversum Lysimachum, multo jam auro exportato.

Turbis autem insurgentibus, et animis ira repletis, Lysimachus armatis fere tribus millibus iniquis manibus uti cœpit, duce quodam tyranno, ætate pariter, et dementia provecto.

Sed, ut intellexerunt conatum Lysimachi, alii lapides, alii fustes validos arripuere : quidam vero cinerem in Lysimachum jecere.

Et multi quidem vulnerati, quidam autem et prostrati, omnes vero in fugam conversi sunt : ipsum etiam sacrilegum secus ærarium interfecerunt.

De his ergo cœpit judicium adversus Menelaum agitari,

Et cum venisset rex Tyrum, ad ipsum negotium detulerunt missi tres viri a senioribus.

Et cum superaretur Menelaus, promisit Ptolemæo multas pecunias dare ad suadendum regi.

Itaque Ptolemæus in quodam atrio positum quasi refrigerandi gratia regem adiit, et deduxit a sententia :

Et Menelaum quidem universæ malitiæ reum criminibus absolvit : miseros autem, qui, etiamsi apud Scythas causam dixissent, innocentes judicarentur, hos morte damnavit.

Cito ergo injustam pœnam dederunt, qui pro civitate, et populo, et sacris vasis causam prosecuti sunt.

Quam ob rem Tyrii quoque indignati, erga sepulturam eorum liberalissimi exstiterunt.

Menelaus autem, propter eorum, qui in potentia erant, avaritiam, permanebat in potestate, crescens in malitia ad insidias civium.

CAPUT V.

Eodem tempore Antiochus secundam profectionem paravit in Ægyptum.

Contigit autem per universam Jerosolymorum civitatem videri diebus quadraginta per aera equites discurrentes, auratas stolas habentes, et hastis, quasi cohortes, armatos.

Et cursus equorum per ordines digestos, et congressiones fieri cominus, et scutorum motus, et galeatorum multitudinem gladiis districtis, et telorum jactus, et aureorum armorum splendorem, omnisque generis loricarum.

Quapropter omnes rogabant in bonum monstra converti.

Sed cum falsus rumor exisset, tamquam vita excessisset Antiochus, assumptis Jason non minus mille viris, repente aggressus est civitatem, et civibus ad murum convolantibus, ad ultimum apprehensa civitate, Menelaus fugit in arcem :

Jason vero non parcebat in cæde civibus suis : nec cogitabat prosperitatem adversum cognatos malum esse maximum, arbitrans hostium et non civium se tropæa capturum.

Et principatum quidem non obtinuit, finem vero insidiarum suarum confusionem accepit, et profugus iterum abiit in Ammaniten.

Ad ultimum, in exitium sui conclusus ab Areta Arabum tyranno, fugiens de civitate in civitatem, omnibus odiosus, ut refuga legum, et exsecrabilis, ut patriæ civium hostis, in Ægyptum extrusus est :

Et qui multos de patria sua expulerat, peregre periit, Lacedæmonas profectus, quasi pro cognatione ibi refugium habiturus :

Et qui insepultos multos abjecerat, ipse et illamentatus, et insepultus abjicitur, sepultura neque peregrina usus, neque patrio sepulcro participans.

His itaque gestis, suspicatus est rex societatem deserturos Judæos, et ob hoc profectus ex Ægypto efferatis animis, civitatem quidem armis cepit.

Jussit autem militibus interficere, nec parcere occursantibus, et per domos ascendentes trucidare.

Fiebant ergo cædes juvenum, ac seniorum, et mulierum, et natorum exterminia, virginumque, et parvulorum neces.

Erant autem toto triduo octoginta millia interfecti, quadraginta millia vincti, non minus autem venumdati.

Sed nec ista sufficiunt : ausus est etiam intrare templum universa terra sanctius, Menelao ductore, qui legum, et patriæ fuit proditor :

Et scelestis manibus sumens sancta vasa, quæ ab aliis regibus, et civitatibus erant posita ad ornatum loci, et gloriam contrectabat indigne, et contaminabat.

Ita alienatus mente Antiochus, non considerabat, quod propter peccata habitantium civitatem, modicum Deus fuerat iratus ; propter quod et accidit circa locum despectio.

Alioquin nisi contigisset eos multis peccatis esse involutos, sicut Heliodorus, qui missus est a Seleuco rege ad exspoliandum ærarium, etiam hic statim adveniens flagellatus, et repulsus utique fuisset ab audacia.

A Verum non propter locum, gentem ; sed propter gentem, locum Deus elegit.

Ideoque et ipse locus particeps factus est populi malorum : postea autem fiet socius bonorum, et qui derelictus in ira Dei omnipotentis est, iterum in magni Domini reconciliatione cum summa gloria exaltabitur.

Igitur Antiochus mille et octingentis ablatis de templo talentis, velociter Antiochiam regressus est, existimans se præ superbia terram ad navigandum, pelagus vero ad iter agendum deducturum propter mentis elationem.

Reliquit autem et præpositos ad affligendam gentem : Jerosolymis quidem Philippum genere Phrygem, moribus crudeliorem eo ipso, a quo constitutus est :

In Garizim autem Andronicum, et Menelaum, qui gravius quam cæteri imminebant civibus.

Cumque appositus esset contra Judæos, misit odiosum principem Apollonium cum exercitu viginti et

B duobus millibus, præcipiens ei omnes perfectæ ætatis interficere ; mulieres ac juvenes vendere.

Qui cum venisset Jerosolymam, pacem simulans, quievit usque ad diem sanctum sabbati : et tunc feriatis Judæis arma capere suis præcepit.

Omnesque qui ad spectaculum processerant, trucidavit : et civitatem cum armatis discurrens, ingentem multitudinem peremit.

Judas autem Machabæus, qui decimus fuerat, secesserat in desertum locum, ibique inter feras vitam in montibus cum suis agebat : et feni cibo vescentes, demorabantur, ne participes essent coinquinationis.

CAPUT VI.

Sed non post multum temporis misit rex senem quemdam Antiochenum, qui compelleret Judæos, ut se transferrent a patriis et Dei legibus.

Contaminare etiam quod in Jerosolymis erat templum, et cognominare Jovis Olympii : et in Garizim,

C pro ut erant hi, qui locum inhabitabant, Jovis hospitalis.

Pessima autem et universis gravis erat malorum incursio :

Nam templum luxuria, et comessationibus gentium erat plenum, et scortantium cum meretricibus : sacratisque ædibus mulieres se ultro ingerebant, intro ferentes ea, quæ non licebat.

Altare etiam plenum erat illicitis, quæ legibus prohibebantur.

Neque autem sabbata custodiebantur, neque dies solemnes patrii servabantur, nec simpliciter Judæum se esse quisquam [Al. quisque] confitebatur.

Ducebantur autem cum amara necessitate in die natalis regis ad sacrificia : et, cum Liberi sacra celebrarentur, cogebantur hedera coronati Libero circuire.

Decretum autem exiit in proximas gentilium civitates, suggerentibus Ptolemæis, ut pari modo et ipsi adversus Judæos agerent, ut sacrificarent :

D Eos autem, qui nollent transire ad instituta gentium, interficerent : erat ergo videre miseriam.

Duæ enim mulieres delatæ sunt natos suos circumcidisse : quas, infantibus ad ubera suspensis, cum publice per civitatem circumduxissent, per muros præcipitaverunt.

Alii vero ad proximas coeuntes speluncas, et latenter sabbati diem celebrantes cum indicati essent Philippo, flammis succensi sunt, eo quod verebantur propter religionem et observantiam, manu sibimet auxilium ferre.

Obsecro autem eos, qui hunc librum lecturi sunt, ne abhorrescant propter adversos casus, sed reputent, ea, quæ acciderunt, non ad interitum, sed ad correptionem esse generis nostri.

Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii est indicium.

Non enim, sicut in aliis nationibus, Dominus patienter exspectat, ut eas, cum Judicii dies advenerit, in plenitudine peccatorum puniat :

Ita et in nobis statuit, in peccatis nostris in finem devolutis, ita demum in nos vindicet.

Propter quod numquam quidem a nobis misericordiam suam amovet : corripiens vero in adversis populum suum non derelinquit.

Sed hæc nobis ad commonitionem legentium dicta sint paucis. Jam autem veniendum est ad narrationem.

Igitur Eleazarus unus de primoribus scribarum, vir ætate provectus, et vultu decorus, aperto ore hians compellebatur carnem porcinam manducare.

At ille gloriosissimam mortem magis quam odibilem vitam complectens, voluntarie præibat ad supplicium.

Intuens autem, quemadmodum oporteret accedere, patienter sustinens, destinavit non admittere illicita propter vitæ amorem.

Hi autem, qui astabant, iniqua miseratione commoti, propter antiquam viri amicitiam, tollentes eum secreto rogabant afferri carnes, quibus vesci ei licebat, ut simularetur manducasse, sicut rex imperaverat de sacrificii carnibus :

Ut, hoc facto, a morte liberaretur : et propter veterem viri amicitiam, hanc in eo faciebant humanitatem.

At ille cogitare cœpit ætatis ac senectutis suæ eminentiam dignam, et ingenitæ nobilitatis canitiem, atque a puero optimæ conversationis actus : et secundum sanctæ et a Deo conditæ legis constituta, respondit cito, dicens, præmitti se velle in infernum.

Non enim ætatis nostræ dignum est, inquit, fingere : ut multi adolescentium, arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum transisse ad vitam alienigenarum :

Et ipsi propter meam simulationem, et propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, et per hoc maculam, atque exsecrationem meæ senectuti conquiram.

Nam, etsi in præsenti tempore suppliciis hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec vivus, nec defunctus effugiam.

Quam ob rem fortiter vita excedendo, senectute quidem dignus apparebo :

Adolescentibus autem exemplum forte relinquam, si prompto animo, ac fortiter pro gravissimis ac sanctissimis legibus honesta morte perfungar. His dictis confestim ad supplicium trahebatur.

Hi autem, qui eum ducebant, et paulo ante fuerant mitiores, in iram conversi sunt propter sermones ab eo dictos, quos illi per arrogantiam prolatos arbitrabantur.

Sed, cum plagis perimeretur, ingemuit, et dixit : Domine, qui habes sanctam scientiam, manifeste tu scis, quia, cum a morte possem liberari, duros corporis sustineo dolores : secundum animam vero propter timorem tuum libenter hæc patior.

Et iste quidem hoc modo vita decessit, non solum juvenibus, sed et universæ genti memoriam mortis suæ ad exemplum virtutis et fortitudinis derelinquens.

CAPUT VII.

Contigit autem et septem fratres una cum matre sua apprehensos compelli a rege edere contra fas carnes porcinas, flagris, et taureis cruciatos.

Unus autem ex illis, qui erat primus, sic ait : Quid quæris, et quid vis discere a nobis? parati sumus mori, magis, quam patrias Dei leges prævaricari.

Iratus itaque rex jussit sartagines, et ollas æneas succendi : quibus statim succensis,

Jussit ei, qui prior fuerat locutus, amputari linguam : et, cute capitis abstracta, summas quoque manus et pedes ei præscindi, cæteris ejus fratribus et matre inspicientibus.

Et, cum jam per omnia inutilis factus esset, jussit ignem admoveri, et adhuc spirantem torreri in sartagine : in qua cum diu cruciaretur, cæteri una cum matre invicem se hortabantur mori fortiter,

Dicentes : Dominus Deus aspiciet veritatem, et consolabitur in nobis, quemadmodum in protestatione cantici declaravit Moyses : Et in servis suis consolabitur.

Mortuo itaque illo primo, hoc modo sequentem deducebant ad illudendum : et, cute capitis ejus cum capillis abstracta, interrogabant, si manducaret prius, quam toto corpore per membra singula puniretur.

At ille, respondens patria voce, dixit : Non faciam. Propter quod et iste, sequenti loco, primi tormenta suscepit :

Et in ultimo spiritu constitutus, sic ait : Tu quidem, scelestissime, in præsenti vita nos perdis : sed Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectionem suscitabit.

Post hunc tertius illuditur, et linguam postulatus cito protulit, et manus constanter extendit :

Et cum fiducia ait : E cœlo ista possideo, sed propter Dei leges nunc hæc ipsa despicio, quoniam ab ipso me ea recepturum spero :

Ita ut rex, et qui cum ipso erant, mirarentur adolescentis animum, quod tamquam nihilum duceret cruciatus.

Et hoc ita defuncto, quartum vexabant similiter torquentes.

Et, cum jam esset ad mortem, sic ait : Potius est ab hominibus morti datos spem exspectare a Deo, iterum ab ipso resuscitandos : tibi enim resurrectio ad vitam non erit.

Et cum admovissent quintum, vexabant eum. At ille, respiciens in eum,

Dixit : Potestatem inter homines habens, cum sis corruptibilis, facis quod vis : noli autem putare genus nostrum a Deo esse derelictum :

Tu autem patienter sustine, et videbis magnam potestatem ipsius, qualiter te, et semen tuum torquebit.

Post hunc ducebant sextum, et is, mori incipiens, sic ait : Noli frustra errare : nos enim propter nosmetipsos hæc patimur, peccantes in Deum nostrum, et digna admiratione facta sunt in nobis :

Tu autem ne existimes tibi impune futurum, quod contra Deum pugnare tentaveris.

Supra modum autem mater mirabilis, et bonorum memoria digna, quæ pereuntes septem filios sub unius diei tempore conspiciens, bono animo ferebat propter spem, quam in Deum habebat :

Singulos illorum hortabatur voce patria fortiter repleta sapientia : et femineæ cogitationi masculinum animum inserens :

Dixit ad eas : Nescio qualiter in utero meo apparuistis : neque enim ego spiritum et animam donavi vobis, et vitam, et singulorum membra non ego ipsa compegi :

Sed enim mundi Creator, qui formavit hominis nativitatem, quique omnium invenit originem, et spiritum vobis iterum cum misericordia reddet et vitam, sicut nunc vosmetipsos despicitis propter leges ejus.

Antiochus autem, contemni se arbitratus, simul et exprobrantis voce despecta, cum adhuc adolescentior superesset, non solum verbis hortabatur, sed et cum juramento affirmabat, se divitem et beatum facturum, et translatum a patriis legibus amicum habiturum, et res necessarias ei præbiturum.

Sed ad hæc cum adolescens nequaquam inclinaretur, vocavit rex matrem, et suadebat ei, ut adolescenti fieret in salutem.

Cum autem multis eam verbis esset hortatus, promisit suasuram se filio suo.

Itaque inclinata ad illud, irridens crudelem tyrannum, ait patria voce : Fili mi, miserere mei, quæ te in utero novem mensibus portavi, et lac triennio dedi, et alui, et in ætatem istam perduxi.

Peto, nate, ut aspicias ad cœlum et terram, et ad omnia quæ in eis sunt : et intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus, et hominum genus :

Ita fiet, ut non timeas carnificem istum, sed dignus fratribus tuis effectus particeps, suscipe mortem, ut in

illa miseratione cum fratribus tuis te recipiam [Al. *recipiat*].

Cum hæc illa adhuc diceret, ait adolescens : Quem sustinetis ? non obedio præcepto regis, sed præcepto legis, quæ data est nobis per Moysen.

Tu vero, qui inventor omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manum Dei.

Nos enim pro peccatis nostris hæc patimur.

Et si nobis propter increpationem, et correptionem Dominus Deus noster modicum iratus est : sed iterum reconciliabitur servis suis.

Tu autem, o scelestе, et omnium hominum flagitiosissime, noli frustra extolli vanis spebus in servos ejus inflammatus.

Nondum enim omnipotentis Dei, et omnia inspicientis, judicium effugisti.

Nam fratres mei, modico nunc dolore sustentato, sub testamento æternæ vitæ effecti sunt : tu vero judicio Dei justas superbiæ tuæ pœnas exsolves.

Ego autem, sicut et fratres mei, animam, et corpus meum trado pro patriis legibus : invocans Deum maturius genti nostræ propitium fieri, teque cum tormentis, et verberibus confiteri quod ipse est Deus solus.

In me vero et in fratribus meis desinet Omnipotentis ira, quæ super omne genus nostrum [Al. *nostrorum*] *juste superducta est.*

Tunc rex accensus ira in hunc super omnes crudelius desævit, indigne ferens se derisum.

Et hic itaque mundus obiit, per omnia in Domino confidens.

Novissime autem post filios et mater consumpta est.

Igitur de sacrificiis, et de nimiis crudelitatibus satis dictum est.

CAPUT VIII.

Judas vero Machabæus, et qui cum illo erant, introibant latenter in castella : et convocantes cognatos, et amicos, et eos, qui permanserunt in Judaismo, assumentes, eduxerunt ad se sex millia virorum.

Et invocabant Dominum, ut respiceret in populum, qui ab omnibus calcabatur : et misereretur templo, quod contaminabatur ab impiis.

Misereretur etiam exterminio civitatis, quæ esset illico complananda, et vocem sanguinis ad se clamantis audiret :

Memoraretur quoque iniquissimas mortes parvulorum innocentum, et blasphemias nomini suo illatas, et indignaretur super his.

At Machabæus, congregata multitudine, intolerabilis gentibus efficiebatur : ira enim Domini in misericordiam conversa est.

Et superveniens castellis, et civitatibus improvisus, succendebat eas : et opportuna loca occupans, non paucas hostium strages dabat :

Maxime autem noctibus ad hujuscemodi excursus ferebatur, et fama virtutis ejus ubique diffundebatur.

Videns autem Philippus paulatim virum ad profectum venire, ac frequentius res ei cedere prospere, ad Ptolemæum ducem Cœlesyriæ, et Phœnicis scripsit, ut auxilium ferret regis negotiis.

At ille velociter misit Nicanorem Patrocli de primoribus amicum, [a] *dans ei de permistis gentibus, armatis non minus viginti millibus, ut universum Judæorum genus deleret : adjuncto ei et Gorgia viro militari, et in bellicis rebus experientissimo.*

Constituit autem Nicanor, ut regi tributum, quod Romanis erat dandum, duo millia talentorum de captivitate Judæorum suppleret :

Statimque ad maritimas civitates misit, convocans ad coemptionem Judaicorum mancipiorum, promittens se nonaginta mancipia talento distracturum, non respiciens ad vindictam, quæ eum ab Omnipotente esset consecutura.

A *Judas autem ubi comperit, indicavit his, qui secum erant, Judæis Nicanoris adventum.*

Ex quibus quidam formidantes, et non credentes Dei justitiæ, in fugam vertebantur :

Alii vero, si quid ei [Al. *eis*] *supererat, vendebant, simulque Dominum deprecabantur, ut eriperet eos ab impio Nicanore, qui eos prius quam cominus veniret, vendiderat :*

Et si non propter eos, propter testamentum tamen, quod erat ad patres eorum, et propter invocationem sancti et magnifici nominis ejus super ipsos.

Convocatis autem Machabæus septem millibus, qui cum ipso erant, rogabat, ne hostibus reconciliarentur, neque metuerent inique venientium adversum se hostium multitudinem : sed fortiter contenderent :

Ante oculos habentes contumeliam, quæ loco sancto ab his injuste esset illata, itemque, et ludibrio habitæ civitatis injuriam, adhuc etiam veterum instituta convulsa.

B *Num illi quidem armis confidunt, ait, simul et audacia : nos autem in omnipotente Domino, qui potest et venientes adversum nos, et universum mundum uno nutu delere, confidimus.*

Admonuit autem eos et de auxiliis Dei, quæ facta sunt erga parentes : et quod sub Sennacherib centum octoginta quinque millia perierunt :

Et de prælio, quod eis adversus Galatas fuit in Babylonia, ut omnes ubi ad rem ventum est, Macedonibus sociis hæsitantibus, ipsi sex millia soli peremerunt centum viginti millia propter auxilium illis datum de cœlo, et beneficia pro his plurima consecuti sunt.

His verbis constantes effecti sunt, et pro legibus, et patria mori parati.

Constituit itaque fratres suos duces utrique ordini, Simonem, et Josephum, et Jonatham, subjectis unicuique millenis et quingentenis.

Ad hoc etiam ab Esdra lecto illis sancto libro, et dato signo adjutorii Dei, in prima acie ipse dux commisit cum Nicanore.

C *Et facto sibi adjutore Omnipotente, interfecerunt super novem millia hominum : majorem autem partem exercitus Nicanoris vulneribus debilem factam, fugere compulerunt.*

Pecuniis vero eorum, qui ad emptionem ipsorum venerant, sublatis, ipsos usquequaque persecuti sunt.

Sed reversi sunt hora conclusi : nam erat ante sabbatum : quam ob causam non perseveraverunt insequentes.

Arma autem ipsorum, et spolia congregantes, sabbatum agebant : benedicentes Dominum, qui liberavit eos in isto die, misericordiæ initium stillans in eos.

Post sabbatum vero debilibus, et orphanis viduis diviserunt spolia : et residua ipsi cum suis habuere.

His itaque gestis, et communiter ab omnibus facta obsecratione, misericordem Dominum postulabant, ut in finem servis suis reconciliaretur.

Et ex his, qui cum Timotheo, et Bacchide erant contra se contendentes, super viginti millia interfecerunt, et munitiones excelsas obtinuerunt : et plures prædas diviserunt æquam portionem debilibus, pupillis, et viduis : sed et senioribus facientes. D

Et cum arma eorum diligenter collegissent, omnia composuerunt in locis opportunis, residua vero spolia Jerosolymam detulerunt :

Et Philarchen, qui cum Timotheo erat, interfecerunt, virum scelestum : qui in multis Judæos afflixerat.

Et cum epinicia agerent Jerosolymis, eum, qui sacras januas incenderat, id est, Callisthenem, cum in quoddam domicilium refugisset, incenderunt, digna ei mercede pro impietatibus suis reddita.

Facinorosissimus autem Nicanor, qui mille negotiantes ad Judæorum venditionem adduxerat,

Humiliatus auxilio Domini ab his quos nullos exi-

[a] Præferunt alii libri *datis* : in Græco autem est, ὑποτάξας.

stimaverat, deposita veste gloriæ, per mediterranea fugiens, solus venit Antiochiam, summam infelicitatem de interitu sui exercitus consecutus.

Et qui promiserat Romanis se tributum restituere de captivitate Jerosolymorum, prædicabat nunc protectorem Deum habere Judæos, et ob ipsum invulnerabiles esse, eo quod sequerentur leges ab ipso constitutas.

CAPUT IX.

Eodem tempore Antiochus inhoneste revertebatur de Perside.

Intraverat enim in eam, quæ dicitur Persepolis, et tentavit exspoliare templum, et civitatem opprimere: sed multitudine ad arma concurrente, in fugam versi sunt: et ita contigit, ut Antiochus post fugam turpiter rediret.

Et cum venisset circa Ecbatanam, recognovit quæ erga Nicanorem et Timotheum gesta sunt.

Elatus autem in ira, arbitrabatur se injuriam illorum qui se fugaverant, posse in Judæos retorquere: ideoque jussit agitari currum suum, sine intermissione agens iter, cœlesti eum judicio perurgente, eo quod ita superbe locutus est se venturum Jerosolymam, et congeriem sepulcri Judæorum eam facturum.

Sed qui universa conspicit Dominus Deus Israel, percussit eum insanabili et invisibili plaga. Ut enim finivit hunc ipsum sermonem, apprehendit eum dolor dirus viscerum, et amara internorum tormenta.

Et quidem satis juste, quippe qui multis et novis cruciatibus aliorum torserat viscera, licet ille nullo modo a sua malitia cessaret.

Super hoc autem superbia repletus, ignem spirans animo in Judæos, et præcipiens accelerari negotium, contigit illum impetu euntem de curru cadere, et gravi corporis collisione membra vexari.

Isque qui sibi videbatur etiam fluctibus maris imperare, supra humanum modum superbia repletus, et montium altitudines in statera appendere, nunc humiliatus ad terram, in gestatorio portabatur, manifestam Dei virtutem in semetipso contestans:

Ita ut de corpore impii vermes scaturirent, ac viventis in doloribus carnes ejus effluerent, odore etiam illius et fetore exercitus gravaretur.

Et qui paulo ante sidera cœli contingere se arbitrabatur, eum nemo poterat propter intolerantiam fetoris portare.

Hinc igitur cœpit ex gravi superbia deductus, ad agnitionem sui venire, divina admonitus plaga, per momenta singula doloribus suis augmenta capientibus.

Et cum nec ipse jam fetorem suum ferre posset, ita ait: Justum est subditum esse Deo, et mortalem non paria Deo sentire.

Orabat autem hic scelestus Dominum, a quo non esset misericordiam consecuturus.

Et civitatem, ad quam festinans veniebat, ut eam ad solum deduceret, ac sepulcrum congestorum faceret, nunc optat liberam reddere.

Et [Al. tac. *Et*] *Judæos, quos nec sepultura quidem se dignos habiturum, sed avibus ac feris diripiendos traditurum, et cum parvulis exterminaturum dixerat, æquales nunc Atheniensibus facturum pollicetur.*

Templum etiam sanctum, quod prius exspoliaverat, optimis donis ornaturum, et sancta vasa multiplicaturum, et pertinentes ad sacrificia sumptus de redditibus suis præstiturum.

Super hæc, et Judæum se futurum, et omnem locum terræ perambulaturum, et prædicaturum Dei potestatem.

Sed non cessantibus doloribus (supervenerat enim in eum justum Dei judicium), desperans scripsit ad Judæos in modum deprecationis epistolam hæc continentem:

Optimis civibus Judæis plurimam salutem, et bene valere, et esse felices, rex et princeps Antiochus.

Si bene valetis, et filii vestri, et ex sententia vobis cuncta sunt, maximas agimus gratias.

Et ego in infirmitate constitutus, vestri autem memor benigne, reversus de Persidis locis, et infirmitate gravi apprehensus, necessarium duxi pro communi utilitate curam habere:

Non desperans memetipsum, sed spem multam habens effugiendi infirmitatem.

Respiciens autem quod et pater meus, quibus temporibus in locis superioribus ducebat exercitum, ostendit qui post se susciperet [Al. *suscipiet*] *principatum:*

Ut si quid contrarium accideret, aut difficile nuntiaretur, scientes hi, qui in regionibus erant, cui esset rerum summa derelicta, non turbarentur.

Ad hæc, considerans de proximo potentes quosque, et vicinos temporibus insidiantes, et eventum exspectantes, designavi filium meum Antiochum regem, quem sæpe recurrens in superiora regna multis vestrum commendabam: et scripsi ad eum quæ subjecta sunt.

Oro itaque vos, et peto memores beneficiorum publice et privatim, ut unusquisque conservet fidem ad me et ad filium meum.

Confido enim eum modeste et humane acturum, et sequentem propositum meum, et communem vobis fore.

Igitur homicida, et blasphemus pessime percussus, et ut ipse alios tractaverat, peregre in montibus miserabili obitu vita functus est.

Transferebat autem corpus Philippus collactaneus ejus: qui, metuens filium Antiochi, ad Ptolemæum Philometorem in Ægyptum abiit.

CAPUT X.

Machabæus autem, et qui cum eo erant, Domino se protegente, templum quidem, et civitatem recepit.

Aras autem, quas alienigenæ per plateas exstruxerant, itemque delubra demolitus est.

Et purgato templo, aliud altare fecerunt: et de ignitis lapidibus igne concepto, sacrificia obtulerunt post biennium, et incensum, et lucernas, et panes propositionis posuerunt.

Quibus gestis, rogabant Dominum prostrati in terram, ne amplius talibus malis inciderent: sed et si quando peccassent, ut ab ipso mitius corriperentur, et non barbaris, ac blasphemis hominibus traderentur.

Qua die autem templum ab alienigenis pollutum fuerat, contigit eadem die purificationem fieri, vigesima quinta mensis, qui fuit Casleu.

Et cum lætitia diebus octo egerunt in modum tabernaculorum, recordantes quod ante modicum temporis diem solemnem tabernaculorum in montibus et in speluncis more bestiarum egerant.

Propter quod thyrsos, et ramos virides, et palmas præferebant ei, qui prosperavit mundari locum suum.

Et decreverunt communi præcepto et decreto universæ genti Judæorum omnibus annis agere dies istos.

Et Antiochi quidem, qui appellatus est Nobilis, vitæ excessus ita se habuit.

Nunc autem de Eupatore, Antiochi impii filio, quæ gesta sunt narrabimus, breviantes mala quæ in bellis gesta sunt.

Hic enim, suscepto regno, constituit super negotia regni Lysiam quemdam, Phœnicis et Syriæ militiæ principem.

Nam Ptolemæus, qui dicebatur Macer, justi tenax, erga Judæos esse constituit, et præcipue propter iniquitatem quæ facta erat in eos, et pacifice agere cum eis.

Sed ob hoc accusatus ab [a] *amicis apud Eupatorem, cum frequenter proditor audiret, eo quod Cyprum creditam sibi a Philometore deseruisset, et ad Antiochum Nobilem translatus etiam ab eo recessisset, veneno vitam finivit.*

Gorgias autem, cum esset dux locorum, assumptis advenis, frequenter Judæos debellabat.

[a] Ita et Græcus præfert ὑπὸ τῶν φίλων: vulgati autem alii libri habent *ab inimicis*.

Judæi vero, qui tenebant opportunas munitiones, fugatos ab Jerosolymis suscipiebant, et bellare tentabant.

Hi vero qui erant cum Machabæo, per orationes Dominum rogantes, ut esset sibi adjutor, impetum fecerunt in munitiones Idumæorum.

Multaque vi insistentes, loca obtinuerunt, occurrentes interemerunt, et omnes simul non minus viginti millibus trucidaverunt.

Quidam autem, cum confugissent in duas turres valde munitas, omnem apparatum ad repugnandum habentes,

Machabæus ad eorum expugnationem, relicto Simone, et Josepho, itemque Zachæo, eique qui cum ipsis erant, satis multis, ipse ad eas, quæ amplius perurgebant, pugnas conversus est.

Hi vero, qui cum Simone erant, cupiditate ducti, a quibusdam, qui in turribus erant, suasi sunt pecunia: et septuaginta millibus didrachmis acceptis, dimiserunt quosdam effugere.

Cum autem Machabæo nuntiatum esset quod factum est, principibus populi congregatis, accusavit, quod pecunia fratres vendidissent, adversariis eorum dimissis.

Hos igitur proditores factos interfecit, et confestim duas turres occupavit,

Armis autem, ac manibus omnia prospere agendo in duabus munitionibus plus quam viginti millia peremit.

At Timotheus, qui prius a Judæis fuerat superatus, convocato exercitu peregrinæ multitudinis, et congregato equitatu Asiano, advenit quasi armis Judæam capturus.

Machabæus autem, et qui cum ipso erant, appropinquante illo, deprecabantur Dominum, caput terra aspergentes, lumbosque ciliciis præcincti.

Ad altaris crepidinem provoluti, ut sibi propitius, inimicis autem eorum esset inimicus, et adversariis adversetur, sicut lex dicit.

Et ita post orationem, sumptis armis, longius de civitate procedentes, et proximi hostibus effecti resederunt.

Primo autem solis ortu utrique commiserunt: isti quidem victoriæ, et prosperitatis sponsorem cum virtute Dominum habentes: illi autem ducem belli animum habebant.

Sed, cum vehemens pugna esset, apparuerunt adversariis de cœlo viri quinque in equis, frenis aureis decori, ducatum Judæis præstantes:

Ex quibus duo Machabæum medium habentes, armis suis circumseptum incolumem conservabant: in adversarios autem tela, et fulmina jaciebant, ex quo et cæcitate confusi, et repleti perturbatione cadebant.

Interfecti sunt autem viginti millia quingenti, et equites sexcenti.

Timothæus vero confugit in Gazaram præsidium munitum, cui præerat Cheræas.

Machabæus autem, et qui cum eo erant, lætantes obsederunt præsidium diebus quatuor.

At hi, qui intus erant, loci firmitate confisi, supra modum maledicebant, et sermones nefandos jactabant.

Sed cum dies quinta illucesceret, viginti juvenes ex his, qui cum Machabæo erant, accensi animis propter blasphemiam, viriliter accesserunt ad murum, et feroci animo incedentes ascendebant.

Sed et alii similiter ascendentes, turres, portasque succendere aggressi sunt, atque ipsos maledicos vivos concremare.

Per continuum autem biduum præsidio vastato, Timotheum occultantem se in quodam repertum loco peremerunt: et fratrem illius Cheræam, et Apollophanem occiderunt.

Quibus gestis, in hymnis et confessionibus benedicebant Dominum, qui magna fecit in Israel, et victoriam dedit illis.

CAPUT XI.

Sed parvo post tempore, Lysias procurator regis, et propinquus, ac negotiorum præpositus, graviter ferens de his quæ acciderant,

A *Congregatis octoginta millibus, et equitatu universo, veniebat adversus Judæos, existimans se civitatem quidem captam gentibus habitaculum facturum,*

Templum vero in pecuniæ quæstum, sicut cætera delubra gentium habiturum, et per singulos annos venale sacerdotium:

Nusquam recogitans Dei potestatem, sed mente effrenatus in multitudine peditum, et in millibus equitum, et in octoginta elephantis confidebat.

Ingressus autem Judæam, et appropians Bethsuræ, quæ erat in angusto loco, ab Jerosolyma intervallo quinque stadiorum, illud præsidium expugnabat.

Ut autem Machabæus, et qui cum eo erant, cognoverunt expugnari præsidia, cum fletu et lacrymis rogabant Dominum, et omnis turba simul, ut bonum angelum mitteret ad salutem Israel.

Et ipse primus Machabæus, sumptis armis, cæteros adhortatus est simul secum periculum subire, et ferre auxilium fratribus suis.

B *Cumque pariter prompto animo procederent, Jerosolymis apparuit præcedens eos eques in veste candida, armis aureis hastam vibrans.*

Tunc omnes simul benedixerunt misericordem Dominum, et convaluerunt animis: non solum homines, sed et bestias ferocissimas, et muros ferreos parati penetrare.

Ibant igitur prompti, de cœlo habentes adjutorem, et miserantem super eos Dominum.

Leonum autem more impetu irruentes in hostes, prostraverunt ex eis undecim millia peditum, et equitum mille sexcentos.

Universos autem in fugam verterunt: plures autem ex eis vulnerati nudi evaserunt. Sed et ipse Lysias turpiter fugiens evasit.

Et quia non insensatus erat, secum ipse reputans, factam erga se diminutionem, et intelligens invictos esse Hebræos, omnipotentis Dei auxilio innitentes, misit ad eos:

Promisitque se consensurum omnibus quæ justa sunt, C *et regem compulsurum amicum fieri.*

Annuit autem Machabæus precibus Lysiæ, in omnibus utilitati consulens: et quæcumque Machabæus scripsit Lysiæ de Judæis, ea rex concessit:

Nam erant scriptæ Judæis epistolæ a Lysia quidem hunc modum continentes: Lysias populo Judæorum salutem.

Joannes, et Abesalon, qui missi fuerant a vobis, tradentes scripta, postulabant, ut ea, quæ per illos significabantur, implerem.

Quæcumque igitur regi potuerunt perferri, exposui: et quæ res permittebat, concessit [Al. *concessi*].

Si igitur in negotiis fidem conservaveritis et deinceps bonorum vobis causa esse tentabo.

De cæteris autem per singula verbo mandari [a] *et istis, et his qui a me missi sunt, colloqui vobiscum.*

Bene valete. Anno centesimo quadragesimo octavo mensis Dioscori, die vigesima et quarta.

Regis autem epistola ista continebat: Rex Antiochus D *Lysiæ fratri salutem.*

Patre nostro inter deos translato, nos volentes eos, qui sunt in regno nostro, sine tumultu agere, et rebus suis adhibere diligentiam,

Audivimus Judæos non consensisse patri meo, ut transferrentur ad ritum Græcorum, sed tenere velle suum institutum, ac propterea postulare a nobis concedi sibi legitima sua.

Volentes igitur hanc quoque gentem quietam esse, statuentes judicavimus, templum restitui illis, ut agerent secundum suorum majorum consuetudinem.

Bene igitur feceris, si miseris ad eos, et dexteram dederis: ut cognita nostra voluntate, bono animo sint, et utilitatibus propriis deserviant.

Ad Judæos vero regis epistola talis erat:

Rex Antiochus senatui Judæorum, et cæteris Judæis salutem.

[a] Voculas *et istis* vulgati alii libri tacent, quæ sunt tamen in Græco, τούτοις τε καὶ τοῖς παρ' ἐμοῦ, κ. τ. λ.

Si valetis, sic estis ut volumus : sed et ipsi bene valemus.

Adiit nos Menelaus, dicens, velle vos descendere ad vestros, qui sunt apud nos.

His igitur, qui commeant usque ad diem trigesimum mensis Xanthici, damus dextras securitatis.

Ut Judæi utantur cibis, et legibus suis, sicut et prius : et nemo eorum ullo modo molestiam patiatur de his, quæ per ignorantiam gesta sunt.

Misimus autem et Menelaum, qui vos alloquatur.

Valete. Anno centesimo quadragesimo octavo, Xanthici mensis quinta decima die.

Miserunt autem etiam Romani epistolam; ita se habentem :

Quintus Memmius, et Titus Manilius legati Romanorum, populo Judæorum salutem.

De his, quæ Lysias cognatus regis concessit vobis, et nos concessimus.

De quibus autem ad regem judicavit referendum, confestim aliquem mittite, diligentius inter vos conferentes, ut decernamus, sicut congruit vobis : nos enim Antiochiam accedimus.

Ideoque festinate rescribere, ut nos quoque sciamus cujus estis voluntatis.

Bene valete. Anno centesimo quadragesimo octavo, quinta decima die mensis Xanthici.

CAPUT XII.

His factis pactionibus, Lysias pergebat ad regem, Judæi autem agriculturæ operam dabant.

Sed hi, qui resederant, Timotheus, et Apollonius Gennæi filius, sed et Hieronymus, et Demophon super hos, et Nicanor Cypriarches non sinebant eos in silentio agere, et quiete.

Joppitæ vero tale quoddam flagitium perpetrarunt : rogaverunt Judæos, cum quibus habitabant, ascendere scaphas, quas paraverant, cum uxoribus, et filiis, quasi nullis inimicitiis inter eos subjacentibus.

Secundum commune itaque decretum civitatis, et ipsis acquiescentibus, pacisque causa nihil suspectum habentibus, cum in altum processissent, submerserunt non minus ducentos :

Quam crudelitatem Judas in suæ gentis homines factam, ut cognovit, præcepit viris, qui erant cum ipso : et invocato justo judice Deo,

Venit adversus interfectores fratrum, et portum quidem noctu succendit, scaphas exussit, eos autem, qui ab igne refugerant, gladio peremit.

Et cum hæc ita egisset, discessit quasi iterum reversurus, et universos Joppitas eradicaturus.

Sed cum cognovisset, et eos, qui erant Jamniæ, velle pari modo facere habitantibus secum Judæis,

Jamnitis quoque nocte supervenit, et portum cum navibus succendit : ita ut lumen ignis appareret Jerosolymis a stadiis ducentis quadraginta.

Inde cum jam abiissent novem stadiis, et iter facerent ad Timotheum, commiserunt cum eo Arabes quinque millia viri, et equites quingenti,

Cumque pugna valida fieret, et auxilio Dei prospere cessisset, residui Arabes victi, petebant a Juda dexteram sibi dari, promittentes se pascua daturos, et in cæteris profuturos.

Judas autem, arbitratus vere in multis eos utiles, promisit pacem : dextrisque acceptis, discessere ad tabernacula sua.

Aggressus est autem et civitatem quamdam firmam pontibus murisque circumseptam, quæ a turbis habitabatur gentium promiscuarum, cui nomen Casphin.

Hi vero, qui intus erant, confidentes in stabilitate murorum, et apparatu alimoniarum, remissius agebant, maledictis lacessentes Judam, et blasphemantes, ac loquentes quæ fas non est.

Machabæus autem, invocato magno mundi Principe, qui sine arietibus, et machinis temporibus Jesu præcipitavit Jericho, irruit ferociter muris :

Et capta civitate per Domini voluntatem, innumerabiles cædes fecit, ita ut adjacens stagnum stadiorum duo- A *rum latitudinis, sanguine interfectorum fluere videretur.*

Inde discesserunt stadia septingenta quinquaginta, et venerunt in Characa ad eos, qui dicuntur Tubianæi, Judæos :

Et Timotheum quidem in illis locis non comprehenderunt, nulloque negotio perfecto regressus est, relicto in quodam loco firmissimo præsidio.

Dositheus autem, et Sosipater, qui erant duces cum Machabæo, peremerunt a Timotheo relictos in præsidio, decem millia viros,

At Machabæus, ordinatis circum se sex millibus, et constitutis per cohortes, adversus Timotheum processit, habentem secum centum viginti millia peditum, equitumque duo millia quingentos.

Cognito autem Judæ adventu, Timotheus præmisit mulieres, et filios, et reliquum apparatum, in præsidium, quod Carnion dicitur : erat enim inexpugnabile, et accessu difficile propter locorum angustias :

Cumque cohors Judæ prima apparuisset, timor hostibus incussus est, ex præsentia Dei, qui universa conspicit, et in fugam versi sunt alius ab alio, ita ut magis B *a suis dejicerentur, et gladiorum suorum ictibus debilitarentur.*

Judas autem vehementer instabat puniens profanos, et prostravit ex eis triginta millia virorum.

Ipse vero Timotheus incidit in partes Dosithei, et Sosipatris : et multis precibus postulabat, ut vivus dimitteretur, eo quod multorum ex Judæis parentes haberet, ac fratres, quos morte ejus decipi eveniret.

Et cum fidem dedisset restituturum se eos secundum constitutum, illæsum eum dimiserunt propter fratrum salutem.

Judas autem egressus est ad Carnion, interfectis viginti quinque millibus.

Post horum fugam, et necem, movit exercitum ad Ephron civitatem munitam, in qua multitudo diversarum gentium habitabat : et robusti juvenes pro muris consistentes, fortiter repugnabant : in hac autem machinæ multæ, et telorum erat apparatus.

C *Sed cum Omnipotentem invocassent, qui potestate sua vires hostium confringit, ceperunt civitatem : et ex eis, qui intus erant, viginti quinque millia prostraverunt.*

Inde ad civitatem Scytharum abierunt, quæ ab Jerosolymis sexcentis stadiis aberat.

Contestantibus autem his, qui apud Scythopolitas erant, Judæis, quod benigne ab eis haberentur, etiam temporibus infelicitatis quod modeste secum egerint :

Gratias agentes eis, et exhortati etiam de cætero erga genus suum benignos esse, venerunt Jerosolymam, die solemni septimanarum instante :

Et post Pentecosten abierunt contra Gorgiam præpositum Idumææ.

Exivit autem cum peditibus tribus millibus et equitibus quadringentis.

Quibus congressis, contigit paucos ruere Judæorum.

Dositheus vero quidam de Bacenoris eques, vir fortis, Gorgiam tenebat : et cum vellet illum capere vivum, D *eques quidam de Thracibus irruit in eum, humerumque ejus amputavit, atque ita Gorgias effugit in Maresa.*

At illis, qui cum Esdrin erant, diutius pugnantibus et fatigatis, invocavit Judas Dominum adjutorem, et ducem belli fieri :

Incipiens voce patria, et cum hymnis clamorem extollens, fugam Gorgiæ militibus incussit. Judas autem, collecto exercitu, venit in civitatem Odollam : et, cum septima dies superveniret, secundum consuetudinem purificati, in eodem loco sabbatum egerunt.

Et sequenti die venit cum suis Judas, ut corpora prostratorum tolleret, et cum parentibus poneret in sepulcris paternis.

Invenerunt autem sub tunicis interfectorum de donariis idolorum, quæ apud Jamniam fuerunt, a quibus lex prohibet Judæos : omnibus ergo manifestum factum est, ob hanc causam eos corruisse.

Omnes itaque benedixerunt justum judicium Domini, qui occulta fecerat manifesta.

Atque ita ad preces conversi, rogaverunt, ut id, quod A factum erat, delictum oblivioni traderetur. At vero fortissimus Judas hortabatur populum conservare se sine peccato, sub oculis videntes, quæ facta sunt pro peccatis eorum, qui prostrati sunt.

Et facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene et religiose de resurrectione cogitans.

(Nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum videretur, et vanum orare pro mortuis.)

Et quia considerabat quod hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam:

Sancta ergo, et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.

CAPUT XIII.

Anno centesimo quadragesimo nono, cognovit Judas Antiochum Eupatorem venire cum multitudine adversus Judæam, B

Et cum eo Lysiam procuratorem, et præpositum negotiorum, secum habentem peditum centum decem millia, et equitum quinque millia, et [Al. tac. et] elephantos viginti duos, currus cum falcibus trecentos.

Commiscuit autem se illis et Menelaus: et cum multa fallacia deprecabatur Antiochum, non pro patriæ salute, sed sperans se constitui in principatum.

Sed rex regum suscitavit animos Antiochi in peccatorem: et suggerente Lysia hunc esse causam omnium malorum, jussit (ut eis est consuetudo) apprehensum in eodem loco necari.

Erat autem in eodem loco turris quinquaginta cubitorum, aggestum undique habens cineris: hæc prospectum habebat in præceps.

Inde in cinerem dejici jussit sacrilegum, omnibus eum propellentibus ad interitum.

Et tali lege prævaricatorem legis contigit mori, nec terræ dari Menelaum.

Et quidem satis juste: nam quia multa erga aram C Dei delicta commisit, cujus ignis, et cinis erat sanctus, ipse in cineris morte damnatus est.

Sed rex mente effrenatus veniebat, nequiorem se patre suo Judæis ostensurus.

Quibus Judas cognitis, præcepit populo, ut die ac nocte Dominum invocarent, qui, sicut semper, et nunc adjuvaret eos:

Quippe qui lege, et patria, sanctoque templo privari vererentur: ac populum, qui nuper paululum respirasset, ne sineret blasphemis rursus nationibus subdi.

Omnibus itaque simul id facientibus, et petentibus a Domino misericordiam cum fletu et jejuniis, per triduum continuum prostratis, hortatus est eos Judas, ut se præpararent.

Ipse vero cum senioribus cogitavit prius quam rex admoveret exercitum ad Judæam, et obtineret civitatem, exire, et Domini judicio committere exitum rei.

Dans itaque potestatem omnium Deo mundi creatori, et exhortatus suos, ut fortiter dimicarent, et usque D ad mortem pro legibus, templo, civitate, patria, et civibus starent, circa Modin exercitum constituit.

Et dato signo suis Dei victoriæ, juvenibus fortissimis electis, nocte aggressus aulam regiam, in castris interfecit viros quatuor millia, et maximum elephantorum cum his qui superpositi fuerant:

Summoque metu, ac perturbatione hostium castra replentes, rebus prospere gestis, abierunt.

Hoc autem factum est die illucescente, adjuvante eum Domini protectione.

Sed rex, accepto gustu audaciæ Judæorum, arte difficultatem locorum tentabat.

Et Bethsuræ, quæ erat Judæorum præsidium munitum, castra admovebat, sed fugabatur, impingebat, minorabatur.

His autem, qui intus erant, Judas necessaria mittebat.

Enuntiavit autem mysteria hostibus Rhodocus quidam de Judaico exercitu, qui requisitus comprehensus est, et conclusus.

Iterum rex sermonem habuit ad eos, qui erant in Bethsuris: dextram dedit: accepit: abiit:

Commisit cum Juda: superatus est. Ut autem cognovit rebellasse Philippum Antiochiæ, qui relictus erat super negotia, mente consternatus, Judæos deprecans, subditusque eis, jurat de omnibus, quibus justum visum est: et reconciliatus obtulit sacrificium, honoravit templum, et munera posuit:

Machabæum amplexatus est, et fecit eum a Ptolemaide usque ad Gerrenos ducem et principem.

Ut autem venit Ptolemaidam, graviter ferebant Ptolemenses amicitiæ conventionem, indignantes, ne forte fœdus irrumperent.

Tunc ascendit Lysias tribunal, et exposuit rationem, et populum sedavit, regressusque est Antiochiam: et hoc modo regis profectio, et reditus processit.

CAPUT XIV.

Sed post triennii tempus cognovit Judas, et qui cum eo erant, Demetrium Seleuci cum multitudine valida, et navibus, per portum Tripolis ascendisse ad loca opportuna.

Et tenuisse regiones adversus Antiochum, et ducem ejus Lysiam.

Alcimus autem quidam, qui summus sacerdos fuerat, sed voluntarie coinquinatus est temporibus commixtionis, considerans nullo modo sibi esse salutem, neque accessum ad altare.

Venit ad regem Demetrium centesimo quinquagesimo anno, offerens ei coronam auream, et palmam, super hæc et thallos, qui templi esse videbantur. Et ipsa quidem die siluit.

Tempus autem opportunum dementiæ suæ nactus, convocatus a Demetrio ad consilium, et interrogatus quibus rebus et consiliis Judæi niterentur.

Respondit: Ipsi, qui dicuntur Assidæi Judæorum, quibus præest Judas Machabæus, bella nutriunt, et seditiones movent, nec patiuntur regnum esse quietum.

Nam et ego defraudatus parentum gloria (dico autem summo sacerdotio), huc veni.

Primo quidem utilitatibus regis fidem servans, secundo autem etiam [Al. tac. etiam] civibus consulens: nam illorum pravitate universum genus nostrum non minime vexatur.

Sed oro, his singulis, o rex, cognitis, et regioni, et generi secundum humanitatem tuam pervulgatam omnibus prospice.

Nam, quamdiu superest Judas, impossibile est, pacem esse negotiis.

Talibus autem ab hoc dictis, et cæteri amici, hostiliter se habentes adversus Judam, inflammaverunt Demetrium.

Qui statim Nicanorem præpositum elephantorum ducem misit in Judæam:

Datis mandatis, ut ipsum quidem Judam caperet: eos vero, qui cum illo erant, dispergeret, et constitueret Alcimum maximi templi summum sacerdotem.

Tunc gentes, quæ de Judæa fugerant Judam, gregatim se Nicanori miscebant, miserias, et clades Judæorum prosperitates rerum suarum existimantes.

Audito itaque Judæi Nicanoris adventu, et conventu nationum, conspersi terra rogabant eum, qui populum suum constituit, ut in æternum custodiret, quique suam portionem signis evidentibus protegit.

Imperante autem duce, statim inde moverunt, conveneruntque ad castellum Dessau.

Simon vero frater Judæ commiserat cum Nicanore: sed conterritus est repentino adventu adversariorum.

Nicanor tamen, audiens virtutem comitum Judæ, et animi magnitudinem, quam pro patriæ certaminibus habebant, sanguine judicium facere metuebat.

Quamobrem præmisit Posidonium, et Theodosium [Al. Theodotium], et Matthiam, ut darent dextras, atque acciperent.

Et cum diu de his consilium ageretur, et ipse dux

ad multitudinem retulisset, omnium una fuit sententia amicitiis annuere. A

Itaque diem constituerunt, qua secreto inter se agerent, et singulis sellæ prolatæ sunt, et positæ.

Præcepit autem Judas armatos esse locis opportunis, ne forte ab hostibus repente mali aliquid oriretur: et congruum colloquium fecerunt.

Morabatur autem Nicanor Jerosolymis, nihilque inique agebat, gregesque turbarum, quæ congregatæ fuerant, dimisit.

Habebat autem Judam semper charum ex animo, et erat viro inclinatus.

Rogavitque eum ducere uxorem, filiosque procreare. Nuptias fecit, quiete egit, communiterque vivebant.

Alcimus autem, videns charitatem illorum ad invicem, et conventiones, venit ad Demetrium, et dicebat: Nicanorem rebus alienis assentire, Judamque regni insidiatorem successorem sibi destinasse.

Itaque rex exasperatus, et pessimis hujus criminationibus irritatus, scripsit Nicanori, dicens, graviter quidem se ferre de amicitiæ conventione; jubere tamen Machabæum citius vinctum mittere Antiochiam. B

Quibus cognitis, Nicanor consternabatur, et graviter ferebat, si ea, quæ convenerant, irrita faceret, nihil læsus a viro,

Sed quia regi resistere non poterat, opportunitatem observabat, qua præceptum perficeret.

At Machabæus, videns secum austerius agere Nicanorem, et consuetum occursum ferocius exhibentem, intelligens non ex bono esse austeritatem istam, paucis suorum congregatis, occultavit se a Nicanore.

Quod cum ille cognovit fortiter se a viro præventum, venit ad maximum et sanctissimum templum: et sacerdotibus solitas hostias offerentibus, jussit sibi tradi virum.

Quibus cum juramento dicentibus, nescire se ubi esset qui quærebatur extendens manum ad templum,

Juravit, dicens: Nisi Judam mihi vinctum tradideritis, istud Dei fanum in planitiem deducam, et altare effodiam, et templum hoc Libero patri consecrabo. C

Et his dictis abiit. Sacerdotes autem protendentes manus in cœlum, invocabant eum, qui semper propugnator esset gentis ipsorum, hæc dicentes:

Tu, Domine universorum, qui nullius indiges, voluisti templum habitationis tuæ fieri in nobis.

Et nunc, sancte sanctorum omnium Domine, conserva in æternum impollutam domum istam, quæ nuper mundata est.

Razias autem quidam de senioribus ab Jerosolymis delatus est Nicanori, vir amator civitatis, et bene audiens: qui pro affectu pater Judæorum appellabatur.

Hic multis temporibus continentiæ propositum tenuit in Judaismo, corpusque, et animam tradere contentus pro perseverantia.

Volens autem Nicanor manifestare odium, quod habebat in Judæos, misit milites quingentos, ut eum comprehenderent.

Putabat enim, si illum decepisset, se cladem Judæis maximam illaturum.

Turbis autem irruere in domum ejus, et januam disrumpere, atque ignem admovere cupientibus, cum jam comprehenderetur, gladio se petiit, D

Eligens nobiliter mori potius, quam subditus fieri peccatoribus, et contra natales suos indignis injuriis agi.

Sed cum per festinationem non certo ictu plagam dedisset, et turbæ intra ostia irrumperent, recurrens audacter ad murum, præcipitavit semetipsum viriliter in turbas:

Quibus velociter locum dantibus casui ejus, venit per mediam cervicem:

Et cum adhuc spiraret, accensus animo, surrexit: et cum sanguis ejus magno fluxu deflueret, et gravissimis vulneribus esset saucius, cursu turbam pertransiit:

Et stans supra quamdam petram præruptam, et jam exsanguis effectus, complexus intestina sua, utrisque manibus projecit super turbas, invocans dominatorem vitæ ac spiritus, ut hæc illi iterum redderet: atque ita vita defunctus est.

CAPUT XV.

Nicanor autem, ut comperit Judam esse in locis Samariæ, cogitavit cum omni impetu die sabbati committere bellum.

Judæis vero, qui illum per necessitatem sequebantur, dicentibus: Ne ita ferociter, et barbare feceris, sed honorem tribue diei sanctificationis, et honora eum, qui universa conspicit:

Ille infelix interrogavit, si est potens in cœlo, qui imperavit agi diem sabbatorum.

Et respondentibus illis: Est Dominus vivus ipse in cœlo potens, qui jussit agi septimam diem,

Et ille ait: Et ego potens sum super terram, qui impero sumi arma, et negotia regis impleri. Tamen non obtinuit, ut consilium perficeret.

Et Nicanor quidem cum summa superbia erectus, cogitaverat commune tropæum statuere de Juda.

Machabæus autem semper confidebat cum omni spe auxilium sibi a Deo affuturum.

Et hortabatur suos, ne formidarent ad adventum nationum, sed in mente haberent adjutoria sibi facta de cœlo, et nunc sperarent ab Omnipotente sibi affuturam victoriam.

Et allocutus eos de Lege, et Prophetis, admonens etiam certamina, quæ fecerant prius, promptiores constituit eos.

Et ita animis eorum erectis, simul ostendebat gentium fallaciam, et juramentorum prævaricationem.

Singulos autem illorum armavit, non clypei, et hastæ munitione, sed sermonibus optimis, et exhortationibus, exposito digno fide somnio, per quod universos lætificavit.

Erat autem hujuscemodi visus: Oniam, qui fuerat summus sacerdos, virum bonum et benignum, verecundum visu, modestum moribus, et eloquio decorum, et qui a puero in virtutibus exercitatus sit, manus protendentem, orare pro omni populo Judæorum:

Post hoc apparuisse et alium virum ætate, et gloria mirabilem, et magni decoris habitudine circa illum:

Respondentem vero Oniam dixisse: Hic est fratrum amator, et populi Israel: hic est, qui multum orat pro populo, et universa sancta civitate, Jeremias propheta Dei.

Extendisse autem Jeremiam dextram, et dedisse Judæ gladium aureum, dicentem:

Accipe sanctum gladium munus a Deo, in quo dejicies adversarios populi mei Israel.

Exhortati itaque Judæ sermonibus bonis valde, de quibus extolli posset impetus, et animi juvenum confortari, statuerunt dimicare, et confligere fortiter: ut virtus de negotiis judicaret, eo quod civitas sancta, et templum periclitarentur.

Erat enim pro uxoribus, et filiis, itemque pro fratribus, et cognatis minor sollicitudo: maximus vero et primus pro sanctitate timor erat templi.

Sed et eos, qui in civitate erant, non minima sollicitudo habebat pro his, qui congressuri erant.

Et, cum jam omnes sperarent judicium futurum, hostesque adessent, atque exercitus esset ordinatus, bestiæ, equitesque opportuno in loco compositi,

Considerans Machabæus adventum multitudinis, et apparatum varium armorum, et ferocitatem bestiarum, extendens manus in cœlum, prodigia facientem Dominum invocavit, qui non secundum armorum potentiam, sed prout ipsi placet, dat dignis victoriam.

Dixit autem invocans hoc [Al. *in hoc*] *modo: Tu, Domine, qui misisti angelum tuum sub Ezechia rege Juda, et interfecisti de castris Sennacherib centum octoginta quinque millia:*

Et nunc, dominator cœlorum, mitte angelum tuum bonum ante nos in timore, et tremore magnitudinis brachii tui:

Ut metuant qui cum blasphemia veniunt adversus sanctum populum tuum. Et hic quidem ita peroravit.

Nicanor autem, et qui cum ipso erant, cum tubis et A *canticis admovebant.*

Judas vero, et qui cum eo erant, invocato Deo, per orationes congressi sunt :

Manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus orantes, prostraverunt non minus triginta quinque millia, præsentia Dei magnifice delectati :

Cumque cessassent, et cum gaudio redirent, cognoverunt Nicanorem ruisse cum armis suis.

Facto itaque clamore, et perturbatione excitata, patria voce omnipotentem Dominum benedicebant.

Præcepit autem Judas, qui per omnia corpore et animo mori pro civibus paratus erat, caput Nicanoris, et manum cum humero abscissam, Jerosolymam perferri.

Quo cum pervenisset, convocatis contribulibus, et sacerdotibus ad altare, accersiit et eos, qui in arce erant.

Et ostenso capite Nicanoris, et manu nefaria, quam extendens contra domum sanctam omnipotentis Dei, magnifice gloriatus est :

Linguam impii Nicanoris præcisam jussit particu- B *latim avibus dari : manum autem dementis contra templum suspendi.*

Omnes igitur cœli benedixerunt Dominum, dicentes : Benedictus, qui locum suum incontaminatum servavit.

Suspendit autem Nicanoris caput in summa arce, ut evidens esset, et manifestum signum auxilii Dei.

Itaque omnes communi consilio decreverunt nullo modo diem istum absque celebritate præterire.

Habere autem celebritatem tertiadecima die mensis Adar, quod dicitur voce Syriaca, pridie Mardochæi diei.

Igitur his erga Nicanorem gestis, et ex illis temporibus ab Hebræis civitate possessa, ego quoque in his faciam finem sermonis.

Etsi quidem bene, et ut historiæ competit, hoc et ipse velim : sin autem minus digne, concedendum est mihi.

Sicut enim vinum semper bibere, aut semper aquam, contrarium est : alternis autem uti, delectabile : ita legentibus, si semper exactus sit sermo, non erit gratus. Hic ergo erit consummatus.

Expliciunt libri Machabæorum.

S. EUSEBII HIERONYMI,

STRIDONENSIS PRESBYTERI,

DIVINÆ BIBLIOTHECÆ

PARS TERTIA,

COMPLECTENS NOVUM TESTAMENTUM.

ORDO EVANGELICUS,

In quo sunt libri : Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes.

PRÆFATIO HIERONYMI IN QUATUOR EVANGELIA.

Beatissimo papæ Damaso Hieronymus.

Novum opus facere me cogis ex veteri, ut post C exemplaria Scripturarum toto orbe dispersa, quasi quidam arbiter sedeam : et quia inter se variant, quæ sint illa quæ cum Græca consentiant veritate, [a] decernam. Pius labor, sed periculosa præsumptio, judicare de cæteris, ipsum ab omnibus judicandum : senis mutare linguam, et canescentem jam mundum ad initia retrahere parvulorum. Quis enim doctus pariter vel indoctus, cum in manus volumen assumpserit, et a saliva, quam semel imbibit, viderit discrepare quod lectitat, non statim erumpat in vocem, me falsarium, me clamans esse sacrilegum, qui audeam aliquid in veteribus libris addere, mutare, corrigere? Adversus quam invidiam duplex causa me consolatur : quod et tu, qui summus Sacerdos es, fieri jubes : et verum non esse quod variat, etiam maledicorum testimonio comprobatur. Si enim Latinis exemplaribus fides est adhibenda, respondeant, quibus : tot enim sunt exemplaria [b] pene quot codices. Sin autem veritas est quærenda

[a] Ex hoc loco, multo autem clarius ex toto subsequenti contextu liquet, non novam ex integro Evangeliorum interpretationem Latinam ex Græco Hieronymum adornasse : sed veterem Latinam, quæ vulgo obtinebat, cum Græco originali textu contulisse, eamque, ut ipse inferius ait, codicum *Græcorum, sed veterum collatione,* ita *emendasse,* ut *ne multum a lectionis Latinæ consuetudine discreparet*, *ita* D *calamo temperavit, ut his tantum, quæ sensum videbantur mutare, correctis, reliqua manere pateretur, ut fuerant.*

[b] Hujusmodi exemplar ex perquam tenui membrana purpureo colore infecta, litteris aureis, atque argenteis summo studio exaratum, vetustatis autem tantæ, ut quantum est, aut certe hactenus innotuit codicum manuscriptorum facile exsuperet, servat

de pluribus: cur non ad Græcam originem revertentes, ea quæ vel a vitiosis interpretibus male edita, vel a præsumptoribus imperitis emendata perversius, vel a librariis dormitantibus addita sunt, aut mutata, corrigimus? Neque vero ego de veteri disputo Testamento, quod a Septuaginta senioribus in Græcam linguam versum, tertio [a] gradu ad nos usque pervenit. Non quæro quid Aquila, quid Symmachus sapiant, quare Theodotion inter novos et veteres medius incedat. Sit illa vera interpretatio, quam Apostoli probaverunt. De novo nunc loquor Testamento: quod Græcum esse non dubium est, excepto apostolo [b] Matthæo, qui primus in Judæa Evangelium Christi Hebraicis litteris edidit. Hoc certe cum in nostro sermone discordat, [c] et diversos rivulorum tramites ducit: uno de fonte quærendum est. Prætermitto eos codices, quos a Luciano et Hesychio [d] nuncupatos, paucorum hominum asserit perversa contentio: quibus utique nec in veteri Instrumento post Septuaginta Interpretes emendare quid licuit, nec in Novo profuit emendasse: cum multarum gentium linguis Scriptura ante translata, doceat falsa esse quæ addita sunt. Igitur hæc præsens præfatiuncula pollicetur quatuor tantum A Evangelia, quorum ordo est iste, [e] Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes, codicum Græcorum emendata collatione, sed Veterum. Quæ ne multum a lectionis Latinæ consuetudine discreparent, [f] ita calamo temperavimus, ut his tantum quæ sensum videbantur mutare, correctis, reliqua manere pateremur ut fuerant. Canones quoque, quos Eusebius Cæsariensis episcopus Alexandrinum secutus Ammonium, in decem numeros ordinavit, sicut in Græco habentur, expressimus. Quod si quis de curiosis voluerit nosse, quæ in Evangeliis, vel eadem, vel vicina, vel sola sint, eorum distinctione cognoscat. Magnus siquidem hic in nostris codicibus error inolevit, dum quod in eadem re alius Evangelista plus dixit, in alio quia minus putaverint, [g] addiderunt. Vel dum eumdem B sensum alius aliter expressit, ille qui unum e quatuor primum legerat, ad ejus exemplum cæteros quoque æstimaverit emendandos. Unde accidit, ut apud nos mixta sint omnia, et in Marco plura Lucæ atque Matthæi: rursum in Matthæo plura Joannis et Marci, et in cæteris reliquorum quæ aliis propria sunt, inveniantur. Cum itaque Canones legeris, qui subjecti sunt, confusionis errore sublato, et similia omnium scies, et singulis sua quæque restitues. In

etiamnum Veronensis Ecclesiæ bibliotheca: nosque illud ante annos ferme decem perlegimus, atque ex eo excerpta quædam, quæ majoris momenti videbantur, cum alio antiquissimo Vercellensis Ecclesiæ, ad quam ea etiam de causa diverteramus, sedulo comparavimus. Et quamquam mutilus uterque sit liber, maleque temporis injuriis affectus, præcipue autem Veronensis, in quo eorum etiam, quæ supersunt, exesæ maximam partem, atque exsoletæ oculorum aciem effugiunt sæpe litteræ: certis tamen indiciis, quæ et cum res feret, repræsentabimus, ex ea collatione internovimus, verum hoc esse, quod hic S. Pater testatur, Tot olim fuisse Latinæ Versionis exemplaria pene quot codices. Nam cum Hieronymianam emendationem certo certius antevertant, atque adeo vetustiorem Versionem præferant, locis tamen haud sane paucis ita dissentiunt, ut ab eodem Latino exemplari, quod apud omnes obtineret, accepta minime videri possint. Idem ex ea didicimus editione Evangelii secundum Matthæum, quam Vulgatam antiquam Latinam et Italam inscripsit, ac singulari libello primus veteribus mss. publici juris fecit Martianæus, et quam non solum ab aliis apud eumdem antiquis libris sæpe sæpius, sed et a Veronensi hoc nostro, atque ipso Vercellensi in diversa abire, passim animadvertimus. Laudatur et antiquissimus Bezæ ms. et alter Regius Paris. vel Claromontanus, e quibus Versio illa antiquior creditur restitui posse: quin etiam scimus ejusmodi alios mss. in Italiæ bibliothecis superesse, quos tamen oculis usurpare nobis haud contigit. Ac præcedere quidem eos Hieronymianam emendationem, nihil dubito, describi autem proprie, ac certo posse ex eorum aliquo, ne Veronensi quidem excepto, eam Versionem, quæ Itala dicta est Augustino, seu Vulgatam veterem, quæ una Ecclesiis Latinorum omnibus præsto fuerit, vix credam, aut ne vix quidem. Adeo verum hoc est Hieronymi effatum, quod nos ipsi in conferendis codicibus experientia didicimus.

[a] Ex Hebræo in Græcum, et ex Græco in Latinum.

[b] Diximus alibi, et præsertim ad lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis, eorum nos propius sententiæ accedere, qui ab ipso etiam Matthæo scriptum Græce, non Heb. sive Syriace Evangelium contendunt. Ut vero quæ in eam rem alias congessimus argumenta, hic prætereamus: illud est sane in hac sententia perquam commodum, quod uti reliquorum Evangelistarum, Scriptorumque novi Testamenti, C ita et Matthæi ipsum Evangelium αὐθεντικὸν creditur superesse ea lingua, atque iis quibus exaratum est, litteris; econtrario qui oppositam opinionem tuentur, alia se debeant, eaque obscuriore ac tralatitia quæstione expedire (quandoquidem originalis Hebraicus textus jamdiu olim intercidit) cuinam Græca tribuenda sit versio? Papias enim apud Eusebium Hist. Eccl. lib. III, c. 39, ὡς ἠδύνατο ἕκαστος, *ut quisque valuit*, pro sua eruditione atque usu Græce illud convertisse, auctor est. Et qui certo cuipiam interpreti eam operam ascribunt, mirum quantum inter se dissentiant. Sunt qui Jacobo primo Jerosolymorum Episcopo, sunt et qui Joanni Apostolo, et qui Barnabæ translationem eam asserant: alii Paulo, aut Lucæ, denique ipsum Matthæum suimet Evangelii Græcum interpretem exstitisse, alii tradunt. Nihil certum quod sequaris, in tanta opinionum varietate, habes.

[c] Ita mss. omnes antiquiores ac melioris notæ. Aliquot recentiores cum editis legunt, *in diversos* D *rivulorum tramites*: vel *ad diversos*, etc. MART.

[d] Hæc porro sunt quæ apocrypha notantur, ac rejiciuntur in Gelasiano Decreto, *Evangelia quæ falsavit Lucianus. Evangelia quæ falsavit Hesychius*. Videsis Husserium Syntagmate de LXX Interpret. cap. 7.

[e] Alius nempe olim ordo erat nedum in Græcis, sed et Latinis codicibus. In nostro etiam Veronensi, quem modo laudavimus, Matthæo Joannes succedit, non Lucas, quod Græcus nonnemo in vernaculis exemplaribus factum dixit in similitudinem boni agricolæ, qui fortiores boves primo jungit. Videsis Humfredum Hodyum de Bibliorum Textibus originalibus.

[f] Codices mss. quamplures, *imperavimus*. MART.

[g] Consule quæ in Prolegomenis nostris diximus de Latino Matthæi Evangelio usu recepto in Ecclesia ante Hieronymum, ubi exempla proposuimus additamentorum hujusmodi. MART.

Canone primo concordant quatuor, Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes. In secundo tres, Matthæus, Marcus, Lucas. In tertio tres, Matthæus, Lucas, Joannes. In quarto tres, Matthæus, Marcus, Joannes. In quinto duo, Matthæus, Lucas. In sexto duo, Matthæus, Marcus. In septimo duo, Matthæus, Joannes. In octavo duo, Lucas, Marcus. In nono duo, Lucas, Joannes. In decimo [a] propria unusquisque, quæ non habentur in aliis, ediderunt. Singulis vero Evangeliis, ab uno incipiens usque ad finem librorum, dispar numerus increscit [*Al.* accrescit]. Hic nigro colore præscriptus, sub se habet alium ex minio numerum [b] discolorem, qui ad decem usque procedens, indicat prior numerus, in quo sit Canone A requirendus. Cum igitur aperto codice, verbi gratia, illud sive illud capitulum scire volueris, cujus Canonis sit, statim ex subjecto numero doceberis, et recurrens ad principia, in quibus Canonum est distincta congeries, eodemque statim Canone ex titulo frontis invento, illum quem quærebas numerum ejusdem Evangelistæ, qui et ipse ex inscriptione signatur, invenies: atque e vicino cæterorum tramitibus inspectis, quos numeros e regione habeant, annotabis. Et cum scieris, recurres ad volumina singulorum, et sine mora repertis numeris, quos ante signaveras, [b] reperies [*Al.* reperias] et loca, in quibus vel eadem, vel vicina dixerunt [c]. Opto, ut in Christo valeas, et mei memineris, Papa beatissime.

[a] Ita omnes mss. codices: editi autem legunt, *propria quique quæ*, etc. MART.

[b] Pro colorum diversitate, commodior visa est in ipsis numericis notis diversitas: ut quos nempe ex minio præscripserat S. Pater, nos Saracenis, ut vocat, notis, et quos ex nigro, Romanis exhiberemus.

[c] Ante istam epistolæ, seu præfationis conclusionem ac salutationem, legimus in editis atque in aliquot mss. libris quæ subsequuntur: *Sciendum etiam ne quis ignarum ex similitudine numerorum error involvat, quod sicubi in subnotatione Canonum distinctorum, in Canone quolibet tres Evangelistæ, bis, vel ter, vel quater, aut etiam amplius eumdem numerum per ordinem habuerint annotatum, et quartus econtrario, discrepantes; quod id tres illi in eo loco semel dixerint, quartus toties in corpore voluminis sui ponat, quoties diversi numeri in ejus Canone positi sunt contra prædictorum numerorum continuatas similitudines. Item si in uno quolibet eorum, aut etiam duorum idem in Canone numerus bis, ter, quater, aut eo amplius reperiatur in ordine collocatus, et dispares inveniantur in cæteris: dubium non erit, quin id quod illius, illorumve Canonis numerus bis, terque repeti-* B *tum ab his in volumine semel dictum est ostendit, alter alterius eorum toties uno atque eodem sensu loquantur, quoties prætulerint in numerorum annotatione distantiam. Et hoc in omnium novem canonum collatione servabitur. Cæterum in decimo, quoniam propria singulorum tantummodo continentur, non potest contra id comparatio esse quod solum est. Opto ut in Christo valeas, et mei memineris, Papa beatissime.*

Integrum hujusmodi additamentum retinent mss. codices duo, quorum unus exstat in monasterio nostro S. Andreæ, alter in monasterio PP. Cartusianorum secus Avenionem. Plures autem alii antiquissimi, puta Vaticanos, San-Germanenses, unum S. Guillelmi in deserto, Crassensem nostrum, etc., nihil habent præter ea quæ edidimus. Additamentum igitur est epistolæ Hieronymianæ consutum ab aliquo scriptore recentiore. Quod manifestissime indicat codex ms. San-Germanensis noster, num. 6, ubi pars isthæc additilia separatim posita est quasi C præfatio, seu *Argumentum* distinctum a superiore epistola ad Damasum: et in fine non habet conclusionem, seu salutationem, *Opto ut in*, etc., sed immediate post ista, *quod solum est*, subjungit, EXPLICIT ARGUMENTUM. MART.

EUSEBII CÆSARIENSIS [a] EPISTOLA IN SUBSEQUENTES CANONES EVANGELIORUM.

EUSEBIUS CARPIANO FRATRI

In Domino Salutem.

Ammonius [b] quidam Alexandrinus, magno studio

ΕΥΣΕΒΙΟΣ ΚΑΡΠΙΑΝΩ ΑΓΑΠΗΤΩ ΑΔΕΛΦΩ

Ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἀμμώνιος μὲν ὁ Ἀλεξανδρεύς, πολλὴν, ὡς εἰκὸς, φιλο-

[a] Quandoquidem *Canones, quos Eusebius ordinavit, sicut in Græco habentur*, se testatur expressisse Hieronymus, suæque novi Testamenti versioni præmisisse: atque ipsi quidem Canones in Hieronymianis editionibus, atque ipsa quam Martianæus adornavit, suo proprie loco exhibentur: operæ quoque pretium erat ipsam Eusebii epistolam, qua rationem eorumdem Canonum, suæque industriæ explicat Carpiano fratri, ipsi præponere in studiosi lectoris gratiam, ut quæ solis ibi numeralibus notis indicantur, commodius ex ista perciperet. Nam et re ipsa non solum in Græcis novi Testamenti editionibus, post Erasmi ac Roberti Stephani exemplum, passim invenitur, sed et Latine in Orthodoxographis olim vulgata est, ac sæpe in Bibliorum codicibus antiquis, quos laudat Vener. Cardinalis Thomasius, qui eam recudit, ex veteri Latina versione occurrit. Prætermissa autem est a Martianæo: quod mirantur, atque ægre ferunt homines eruditi. Nos illam Græce pariter ac Latine ex nupera Fabricii editione Bibliothec. Græc. lib. v, D c. 4, descriptam hic exhibemus: tametsi quod ille lib. IV, c. 5, existimat, Latinam eam Hieronymi versionem esse, putemus quidem verosimillimum, at pro certo asserere non audeamus.

[b] Sunt ex Antiquis qui hujus Harmoniæ opus anonymum tribuunt Tatiano hæretico. Alii putant Harmoniam, quæ Tatiani erat vel credita est, postmodum tributam Ammonio Alexandrino, et econtra quæ Ammonii vere censetur, Tatiano ascriptam fuisse. Hanc litem singulari quadam dissertatione P. Nourisius dirimere conatus, hæsit anceps inter utrumque, ac parum abfuit, quin totum opus spurium atque adulterinum diceret. Quoad *Evangelicos Canones* eidem Harmoniæ oppositos, Hieronymus noster aliique ab Ammonio excogitatos asserunt, quamquam isthæc Eusebii ad Carpianum epistola contra atque sentiat: in qua se ait Eusebius occasione Ammonianæ Harmoniæ *excogitasse certo Concilio* Canones istos.

atque industria unum nobis pro quatuor Evangeliis dereliquit. Namque trium Evangeliorum sensus exceptos, omnes similes contextus Matthæi Evangelio quasi ad unum congestos, annexuit : ita ut eorumdem, quantum ad tenorem pertinet lectionis, sequens jam stylus interruptus esse videatur. Verum ut salvo corpore, sive textu cæterorum hic Evangeliorum propria et familiaria loca, in quibus eadem similiterque dixerunt, scire possis, ac vere disserere, accepta occasione ex prædicti viri studio, alia ratione decem numerorum tibi titulos designavi. Quorum primus, quatuor in se continet numeros, in quibus similia ab universis dicta sunt, Matthæo, Marco, Luca, Joanne. Secundus, in quibus tres, Matthæus, Marcus, Lucas. Tertius, in quibus tres, Matthæus, Lucas, Joannes. Quartus, in quibus tres, Matthæus, Marcus, Lucas. Quintus, in quibus duo, Matthæus, Lucas. Sextus, in quibus duo, Matthæus, Marcus. Septimus, in quibus duo, Matthæus, Joannes. Octavus, in quibus duo, Marcus, Lucas. Nonus, in quibus duo, Lucas, Joannes. Decimus, in quibus singuli de quibusdam proprie scripserunt. Et quidem subjectorum titulorum id est argumentum, clara vero eorum narratio hæc est : etenim per singula loca Evangeliorum quidam numerus videtur appositus, paulatim incipiens a primo, deinde secundo, postremo tertio, et per ordinem librorum ad finem usque progrediens. Itaque per singulos numeros supputatio, per lineæ distinctionem invenitur inserta, significans cui de decem titulis appositus numerus assignetur. Veluti siquidem primum, certum est in primo. Si vero in secundo, et eodem modo usque ad decem. Si igitur evoluto uno qualicumque cum quatuor Evangeliis, cuilibet capitulo velis insistere, et rescire qui similia dixerint, et loca propria agnoscere singulorum, in quibus eadem sunt prolocuti ejusdem sensus quem tenes, relegens propositum numerum, quæsitumque eum in titulo quem demonstrat tituli subnotatio, continuo scire potes ex suprascriptionibus, quas in fronte notatas invenies : qui, aut quot de his quæ inquiris, similia dixerint. Veniens etiam ad reliqua Evangelia per eumdem numerum, quem continent, videbis appositos per singulos numeros, atque eos in suis propriisque locis similia dixisse reperies.

A πονίαν καὶ σπουδὴν εἰσαγηοχώς, τὸ διὰ τεσσάρων ἡμῖν καταλέλοιπεν εὐαγγέλιον, τῷ κατὰ Ματθαῖον τὰς ὁμοφώνους τῶν λοιπῶν εὐαγγελιστῶν περικοπὰς παραθείς, ὡς ἐξ ἀνάγκης συμβῆναι τὸν τῆς ἀκολουθίας εἱρμὸν τῶν τριῶν διαφθαρῆναι, ὅσον ἐπὶ τῷ ὕφει τῆς ἀναγνώσεως· ἵνα δὲ σωζομένου καὶ τοῦ τῶν λοιπῶν δι' ὅλου σώματός τε καὶ εἱρμοῦ, εἰδέναι ἔχοις τοὺς οἰκείους ἑκάστου εὐαγγελιστοῦ τόπους ἐν οἷς κατὰ τῶν αὐτῶν ἠνέχθησαν, καὶ φιλαληθῶς εἰπεῖν, ἐκ τοῦ πονήματος τοῦ προειρημένου ἀνδρὸς εἰληφὼς ἀφορμάς, καθ' ἑτέραν μέθοδον κανόνας δέκα τὸν ἀριθμὸν διεχάραξά σοι τοὺς ὑποτεταγμένους· ὧν ὁ μὲν πρῶτος περιέχει ἀριθμοὺς ἐν οἷς τὰ παραπλήσια εἰρήκασιν οἱ τέσσαρες, Ματθαῖος, Μάρκος, Λουκᾶς, Ἰωάννης. Ὁ δεύτερος, ἐν ᾧ [*F. ἐν οἷς, ut et infra*] οἱ τρεῖς, Ματθαῖος, Μάρκος, Λουκᾶς. Ὁ τρίτος, ἐν ᾧ οἱ τρεῖς, Ματθαῖος, Λουκᾶς, B Ἰωάννης. Ὁ τέταρτος, ἐν ᾧ οἱ τρεῖς, Ματθαῖος, Μάρκος, Ἰωάννης. Ὁ πέμπτος, ἐν ᾧ οἱ δύο, Ματθαῖος, Λουκᾶς. Ὁ ἕκτος, ἐν ᾧ οἱ δύο, Ματθαῖος, Μάρκος. Ὁ ἕβδομος, ἐν ᾧ οἱ δύο, Ματθαῖος, Ἰωάννης. Ὁ ὄγδοος, ἐν ᾧ οἱ δύο, Μάρκος, Λουκᾶς. Ὁ ἔννατος, ἐν ᾧ οἱ δύο, Λουκᾶς, Ἰωάννης. Ὁ δέκατος, ἐν ᾧ περὶ τίνων ἕκαστος αὐτῶν ἰδίως ἀνέγραψεν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ τῶν ὑποτεταγμένων κανόνων ὑπόθεσις· ἡ δὲ σαφὴς αὐτῶν διήγησις, ἔστιν ἥδε· ἐφ' ἑκάστῳ τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων ἀριθμός τις πρόκειται κατὰ μέρος, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ πρώτου, εἶτα δευτέρου, καὶ τρίτου, καὶ καθεξῆς προϊὼν δι' ὅλου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ βιβλίου, καθ' ἕκαστον δὲ ἀριθμὸν ὑποσημείωσις διὰ κινναβάρεως πρόκειται, δηλοῦσα ἐν ποίῳ τῶν δέκα κανόνων κείμενος ὁ ἀριθμὸς τυγχάνει. Οἷον εἰ μὲν α', δῆλον ὡς ἐν τῷ πρώτῳ, εἰ δὲ β', ἐν τῷ δευτέρῳ, καὶ οὕτω καθεξῆς C μέχρι τῶν δέκα. Εἰ οὖν ἀναπτύξας ἕν τι τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων ὁποιονδήποτε, βουληθείης ἐπιστῆναί τινι ᾧ βούλει κεφαλαίῳ, καὶ γνῶναι τίνες τὰ παραπλήσια εἰρήκασι, καὶ τοὺς οἰκείους ἐν ἑκάστῳ τόπους εὑρεῖν ἐν οἷς κατὰ τῶν αὐτῶν ἠνέχθησαν, ἧς ἐπέχεις περικοπῆς ἀναλαβὼν τὸν προκείμενον ἀριθμόν, ἐπιζητήσας τε αὐτὸν ἔνδον ἐν τῷ κανόνι ὃν ἡ διὰ τοῦ κινναβάρεως ὑποσημείωσις ὑποβέβληκεν, εἴσῃ μὲν εὐθὺς ἐκ τῶν ἐπὶ μετώπου τοῦ κανόνος προγραφῶν, ὁπόσοι καὶ τίνες τὰ παραπλήσια εἰρήκασιν, ἐπιστήσας δὲ καὶ τοῖς τῶν λοιπῶν εὐαγγελίων ἀριθμοῖς τοῖς ἐν τῷ κανόνι ᾧ ἐπέχεις ἀριθμῷ παρακειμένοις, ἐπιζητήσας τε αὐτοὺς ἔνδον ἐν τοῖς οἰκείοις ἑκάστου εὐαγγελίου τόποις, τὰ παραπλήσια λέγοντας εὑρήσεις.

CANONES EVANGELIORUM.

INCIPIT CANON PRIMUS, IN QUO QUATUOR.

D

MATTHÆUS.	MARCUS.	LUCAS.	JOANNES.	MATTHÆUS.	MARCUS.	LUCAS.	JOANNES.
VIII.	II.	VII.	X.	LXXXVII.	CXXXIX.	CCL.	CXLII.
XI.	IV.	X.	VI.	LXXXVII.	CXXXIX.	CCL.	CXLVI.
XI.	IV.	X.	XII.	XCVIII.	XCVI.	CXVI.	XL.
XI.	IV.	X.	XIV.	XCVIII.	XCVI.	CXVI.	CXI.
XI.	IV.	X.	XXVIII.	XCVIII.	XCV.	CXVI.	CXX.
XIV.	V.	XIII.	XV.	XCVIII.	XCVI.	CXVI.	CXXIX.
XXIII.	XXVII.	XVII.	XLVI.	XCVIII.	XCVI.	CXVI.	CXXXI.
XXIII.	XXVII.	XXXIV.	XLVI.	XCVIII.	CXVI.	CXVI.	CXLIV.
XXIII.	XXVII.	XIV.	XLVI.	CXXIIII.	XXXVII.	LXXVII.	CIX.
LXX.	XX.	XXXVII.	XXXVIII.	CXXXII.	L.	CIX.	LIX.

MATTHÆUS.	MARCUS.	LUCAS.	JOANNES.	A
CXXXII.	LI.	XXI.	XXXV.	
CXLVII.	LXIV.	XCII.	XLIX.	
CLXVI.	LXXXII.	XCIV.	XVII.	
CLXVI.	LXXXII.	XCIV.	LXXIV.	
CCIX.	CXIX.	CCXXXIV.	C.	
CCXI.	CXXI.	CCXXXVIII	XXI.	
CCXX.	CXXII.	CCXXXIX.	LXXVII.	
CCXX.	CXXII.	CCXLII.	LXXXV.	
CCXX.	CXXIX.	CCLXI.	LXXXVIII.	
CCXLIV.	CXXXIX.	CCL.	CXLI.	
CCXLIV.	CXXXIX.	CCL.	CXLVI.	
CCLXXIV.	CLVI.	CCLX.	XX.	
CCLXXIV.	CLVI.	CCLX.	XLVIII.	
CCLXXIV.	CLVI.	CCLX.	XCVI.	
CCLXXVI.	CLVIII.	LXXIV.	XCVIII.	
CCLXXX.	CLXII.	CCLXIX.	CXXII.	
CCLXXXIV	CLXV.	CCLXVI.	LV.	
CCLXXXIV	CLXV.	CCLXVI.	LXIII.	B
CLXXXIV.	CLXV.	CCLXVI.	LXV.	
CCLXXXIV	CLXV.	CCLXVI.	LXVII.	
CCLXXXIX	CLXXII.	CCLXXV.	CXXVI.	
CCXCI.	CLXXII.	CCLXXIX.	CLVI.	
CCXCIV.	CLXXV.	CCLXXXII.	CLXI.	
CCXCV.	CLXXVI.	CCLXXXI.	XLII.	
CCXCV.	CLXXVI.	CCLXXXII	LVII.	
CCC.	CLXXXI.	CCLXXXV.	LXXIX.	
CCC.	CLXXXI.	CCLXXXV.	CLVIII.	
CCCII.	CLXXXIII.	CCLXXXVII	CLX.	
CCCIV.	CLXXXIV.	CCLXXXIX	CLXX.	
CCCVI.	CLXXXVII.	CCXC.	CLXII.	
CCCVI.	CLXXXII.	CCXC.	CLXXIV.	
CCCX.	CXCI.	CCXCVII.	LXIX.	
CCCXIII.	CXCIV.	CCXCIV.	CLXXII.	
CCCXIV.	CXCV.	CCXCI.	CLXVI.	
CCCXIV.	CXCV.	CCXCI.	CLXVIII.	
CCCXV.	CXCVI.	CCXCII.	CLXXV.	C
CCCXVIII.	CXCIX.	CCC.	CLXXVI.	
CCCXX.	CC.	CCCII.	CLXXVIII.	
CCCXXV.	CCIV.	CCCX.	CLXXXIV.	
CCCXXVI.	CCVI.	CCCXI.	CLXXXVIII	
CCCXXVI.	CCV.	CCCXIII.	CXCIV.	
CCCXXVIII	CCVI.	CCCXIV.	CXCVI.	
CCCXXXI.	CCIX.	CCCXV.	CXCVII.	
CCCXXXII	CCX.	CCCXVIII.	CXCVII.	
CCCXXXIV	CCXII.	CCCXXI.	CCI.	
CCCXXXV.	CCXIV.	CCCXXIV.	CXCIX.	
CCCXXXVI	CCXV.	CCCXVII.	CXCIX.	
CCCXXXVI	CCXV.	CCCXIX.	CXCVIII.	
CCCXLIII.	CCXXIII.	CCCXXIX.	CCIV.	
CCCXLVIII.	CCXXVII.	CCCXXXII.	CCVI.	
CCCXLIX.	CCXXVIII.	CCCXXXIII	CCVIII.	
CCCLII.	CCXXXI.	CCCXXXVI	CCIX.	
CCCLII.	CCXXXI.	CCCXXXVI	CCXI.	

Explicit Canon primus. D

INCIPIT CANON SECUNDUS, IN QUO TRES.

MATTHÆUS.	MARCUS.	LUCAS.
XV.	VI.	XV.
XXI.	X.	XXXII.
XXXI.	CXI.	CLXXXV.
XXXII.	XXXIX.	LXXIX.
XXXII.	XXXIX.	CXXXIII.
L.	XLI.	LVI.
LXII.	XIII.	IV.
LXII.	XIIII.	XXIV.
LXIII.	XVIII.	XXXIII.
LXVII.	XV.	XXVI.
LXIX.	XLVI.	LXXXIII.
LXXI.	XXI.	LXXXVIII.
LXXII.	XXII.	LXXXIX.
LXXII.	XXII.	CXXXVI.
LXXIII.	XXIII.	XL.
LXXIV.	XLIX.	LXXXV.
LXXVI.	LII.	CLXIX.
LXXIX.	XXIX.	LXXXVI.
LXXX.	XXX.	XLIV.
LXXII.	LIII.	LXXXVII.
LXXXII.	LIII.	CX.
LXXXIII.	LIV.	LXXXVII.
LXXXIII.	LIV.	CXII.
LXXXV.	LV.	LXXXVIII.
LXXX.	LV.	CXIV.
LXXXVIII.	CXLI.	CXLVIII.
LXXXVIII.	CXLI.	CCLI.
XCII.	XL.	LXXX.
XCIV.	LXXXVI.	XCVII.
XCIV.	LXXXVI.	CXLVI.
CIII.	I.	LXX.
CXIV.	XXIV.	XLI.
CXVI.	XXV.	XLII.
CXVI.	XXV.	CLXV.
CXVI.	XXV.	CLXXVII.
CXXI.	XXXII.	CXXVII.
CXXII.	XXXIII.	CXXIX.
CXXIII.	XXXIV.	CXLVII.
CXXX.	XXXV.	LXXXII.
CXXXI.	XXXVI.	LXXVI.
CXXXV.	XXXVIII.	LXXVIII.
CXXXVII.	XLIV.	LXVII.
CXLIII.	LVII.	XC.
CXLIV.	LIX.	XII.
CXLIX.	LXVI.	XXXV.
CXLIX.	LXVI.	XLIII.
CLIII.	LXIX.	XCXVI.
CLXIV.	LXXIX.	CXLIV.
CLXVIII.	LXXXIII.	CXCV.
CLXVIII.	LXXXIII.	CCVI.
CLXX.	LXXXV.	XCVI.
CLXXII.	LXXXVII.	CXVIII.
CLXXIV.	XCI.	XCIX.
CLXXVI.	XCVIII.	CI.
CLXXVIII.	XCV.	CII.
CLXXVIII.	XCV.	CCXVII.
CLXXIX.	XCIX.	CXCVII.
CXC.	CV.	CXCV.
CXCII.	CVI.	CXCVI
CXCIII.	CVII.	CXXI.
CXCIII.	CVII.	CCXVIII.
CXCIV.	CVIII.	CLII.
CXCIV.	CVIII.	CCXIX.
CXCV.	CIX.	CCXX.
CXCVIII.	CX.	CCXXI.
CXCIX.	CXI.	CLXXIII.
CCI.	CXII.	CCXII.
CCIII.	CXIV.	CCLXX.
CCV.	CXVI.	CCXXIV.
CCVI.	CXVII.	CCXXXII.
CCVIII.	CXVIII.	CCXXXIII.
CCXVII.	CXXVII.	CCXL.
CCXIX.	CXXVIII.	CCXLI.
CCXXIII.	CXXX.	CCXLIII.
CCXXV.	CXXXIV.	CCXLV.
CCXXVI.	CXXXIII.	CCXLIV.
CCXXIX.	CXXXV.	CCXXXVII.
CCXXIX.	CXXXV.	CCXLVI.
CCXLII.	CXXXVII.	CCXXXVII.
CCXLII.	CXXXVII.	CCXLVIII.
CCXLIII.	CXXXVIII.	CCXLIX.
CCXLVIII.	CXLIII.	CCIX.
CCXLVIII.	CXLIII.	CCLIII.

MATTHÆUS.	MARCUS.	LUCAS.
CCXLIX.	CXLIV.	CCLIV.
CCLI.	CXLVI.	CCLV.
CCLIII.	CXLVIII.	CCIV.
CCLVIII.	CL.	CCLVII.
CCLIX.	CLI.	CCLVIII.
CCLXIV.	CLV.	CLVI.
CCLXIX.	CLIV.	CCXXVIII.
CCLXXI.	XLII.	CCXXX.
CCLXXVIII.	CLX.	CCLXIII.
CCLXXXI.	CLXIII.	CCLVIII.
CCLXXXV.	CLXVI.	CCLXV.
CCLXXXV.	CLXVI.	CCLXVII.
CCXCVI.	CLXXVII.	CCLXXX.
CCXCVI.	CLXXVII.	CCLXXXIV.
CCCI.	CLXXXII.	CCLXXXVI.
CCCVIII.	CLXXXIX.	CCCV.
CCCXII.	CXCIII.	CCXCIX.
CCCXVI.	CXCVII.	CCXCXIII.
CCCXVII.	CXCVIII.	CCXCV.
CCCXXII.	CCII.	CCXCIX.
CCCXXXVIII.	CCXVIII.	CCCXXII.
CCCXXXIX.	CCIX.	CCCXXV.
CCCXL.	CCXX.	CCCXXVII.
CCCXLII.	CXXII.	CCCXXIII.
CCCXLIV.	CXXIV.	CCCXVIII.
CCCXLVI.	CCXXV.	CCCXXX.
CCCLIII.	CCXXXII.	CCCXXXVII.
CCCLIV.	CCXXIII.	CCCXXXVIII.

Explicit Canon secundus.

INCIPIT CANON TERTIUS, IN QUO TRES.

MATTHÆUS.	LUCAS.	JOANNES.
I.	XIV.	I.
I.	XIV.	III.
I.	XIV.	V.
VII.	VI.	II.
VII.	VI.	XXV.
LIX.	LXIII.	CXVI.
LXIV.	LXV.	XXXVII.
XC.	LVIII.	CXVIII.
XC,	LVIII.	CXXXIX.
XCVII.	CCXI.	CV.
CXI.	CXIX.	XXX.
CXI.	CXIX.	CXIV.
CXI.	CXIX.	CXLVIII.
CXII.	CXIX.	VIII.
CXII.	CXIX.	XLIV.
CXII.	CXIX.	LXI.
CXII.	CXIX.	LXXXVI.
CXII.	CXIX.	LXXXVII.
CXII.	CXIX.	XC.
CXII.	CXIX.	CXLII.
CXII.	CXIX.	CLIV.
	XCII.	XLVII.

Explicit Canon tertius.

INCIPIT CANON QUARTUS, IN QUO TRES.

MATTHÆUS.	MARCUS.	JOANNES.
XVIII.	VIII.	XXVI.
CXVII.	XXVI.	XCIII.
CXVII.	XXVI.	XCV.
CL.	LXVII.	LI.
CLXI.	LXXVII.	XXIII.
CLXI.	LXXVII.	LIII.
CCIV.	CXV.	XCI.
CCIV.	CXV.	CXXXV.
CCXVI.	CXXV.	CXXVIII.
CCXVI.	CXXV.	CXXXIII.
CCXVI.	CXXV.	CXXXVII.
CCXVI.	CXXV.	CL.
CCLXXVII.	CLIX.	XCVIII.
CCLXXIX.	CLXI.	LXXII.
CCLXXIX.	CLXI.	CXXI.
CCLXXXVII.	CLXVIII.	CLII.
CCXCIII.	CLXXIV.	CVII.
CCXCVII.	CLXXVIII.	LXX.
CCXCIX.	CLXXX.	CIII.
CCCVII.	CLXXXVIII.	CLXIV.
CCCXXI.	CCI.	CLXXX.
CCCXXI.	CCI.	CXCII.
CCCXXIII.	CCIII.	CLXXXIII.
CCCXXIX.	CCVII.	CLXXXV.
CCCXXIX.	CCVII.	CLXXXVII.
CCCXXXIII.	CCXI.	CCIII.

Explicit Canon quartus.

INCIPIT CANON QUINTUS, IN QUO DUO.

MATTHÆUS.	LUCAS.
III.	II.
X.	VIII.
XII.	XI.
XVI.	XVI.
XXV.	XLVI.
XXVII.	XLVIII.
XXVIII.	XLVII.
XXX.	XLIX.
XXXIV.	CXCIV.
XXXVI.	CLXII.
XXXVIII.	LIII.
XL.	LII.
XLI.	LV.
XLIII.	CXXIII.
XLVI.	CLIII.
XLVII.	CXXXIV.
XLVIII.	CXCI.
XLIX.	CL.
LI.	LIX.
LIII.	CXXV.
LIV.	LIV.
LV.	CLXX.
LVII.	LXI.
LVIII.	LX.
LX.	CLXI.
LXI.	LXIV.
LXV.	CLXII.
LXVI.	LXVI.
LXVIII.	CV.
LXXVIII.	CVIII.
LXXXIV.	CXI.
LXXXVI.	CIX.
XCIII.	CXLV.
XCV.	CLX.
XCVI.	CLXXXII.
XCVI.	CLXXXIV.
CII.	LXIX.
CIV.	LXXI.
CV.	CXCIII.
CVII.	LXXIII.
CVIII.	CXV.
CX.	CXVIII.
CXIX.	CXXII.
CXXV.	LXII.
CXXVII.	CXXVIII.
CXXVIII.	CXXXII.
CXXIX.	CXXX.
CXXXII.	LXXXI.
CXXXIV.	CXX.

MATTHÆUS.	LUCAS.
CXXXVIII.	CLXVIII.
CLVI.	LVII.
CLVIII.	CCXXVI.
CLXII.	CLXI.
CLXXV.	CC.
CLXXXII.	CLXXXVII.
CLXXXII.	CLXXXIX.
CLXXXIII.	CXCVIII.
CLXXXVII.	CXCIX.
CXCVII.	CCLXXII.
CCXIII.	CCXXXV.
CCXXI.	CLXXXII.
CCXXVIII.	CXXXIX.
CCXXXI.	CLXXIX.
CCXXXI.	CCXV.
CCXXXII.	CXLII.
CCXXXIV.	CXXXVI.
CCXXXVI.	CXXXV.
CCXXXVII.	CXXXVIII.
CCXXXVIII.	CXL.
CCXL.	CXLI.
CCXLI.	CLXXV.
CCLV.	CCII.
CCLVI.	CCV.
CCLVII.	CCXIII.
CCLXI.	CCVII.
CCLXII.	CCXII.
CCLXV.	CLVII.
CCLXVI.	CLV.
CCLXVI.	CLVII.
CCLXVII.	CLVIII.
CCLXX.	CCXXIX.
CCLXXII.	CCXXXI.

Explicit Canon quintus.

INCIPIT CANON SEXTUS, IN QUO DUO.

MATTHÆUS.	MARCUS.
IX.	III.
XVII.	VII.
XX.	IX.
XXII.	XI.
XLIV.	CXXVI.
LXXVII.	LXIII.
C.	XCVIII.
CXXXIX.	XLV.
CXLV.	LX.
CXLVIII.	LXV.
CLII.	LXVIII.
CLIV.	LXXI.
CLVII.	LXXII.
CLIX.	LXXIII.
CLX.	LXXVI.
CLXIII.	LXXVIII.
CLXV.	LXXX.
CLXIX.	LXXXIV.
CLXXIII.	LXXXIX.
CLXXX.	C.
CLXXXIX.	CIII.
CCII.	CXIII.
CCXIV.	CXX.
CCXV.	CXXIV.
CCXXIV.	CXXXI.
CCXLVI.	CXL.
CCXLVII.	CXLII.
CCL.	CXLV.
CCLII.	CXLVII.
CCLIV.	CXLIX.

A

MATTHÆUS.	MARCUS.
CCLX.	CLII.
CCLXIII.	CLIII.
CCLXXV.	CLVII.
CCLXXXII.	CLXIV.
CCLXXXVI.	CLVII.
CCLXXXVIII.	CLXIX.
CCXC.	CLXXI.
CCXCII.	CLXXIII.
CCXCVIII.	CLXXIX.
CCCV.	CLXXXV.
CCCIX.	CXC.
CCCXI.	CXCII.
CCCXXX.	CCVIII.
CCCXXXVII.	CCXVII.
CCCXLI.	CCXXI.
CCCXLVII.	CCXXVI.
CCCL.	CCXXIX.

B *Explicit Canon sextus.*

INCIPIT CANON SEPTIMUS, IN QUO DUO.

MATTHÆUS.	JOANNES.
V.	LXXXIII.
XIX.	XIX.
XIX.	XXXII.
XIX.	XXXIV.
CXX.	LXXXII.
CLXXXV.	CCXV.
CCVII.	CI.

Explicit Canon septimus.

INCIPIT CANON OCTAVUS, IN QUO DUO.

C

LUCAS.	MARCUS.
XXIII.	XII.
XXV.	XIV.
XXVII.	XVI.
XXVII.	XXVIII.
XXVIII.	XVII.
LXXXIV.	XLVIII.
LXXXIX.	LVI.
XCI.	LXI.
C.	LXXV.
CIII.	XCVII.
CCXLVII.	CXXXVI.
CCLXXVII.	CCXVI.
CCCXXXV.	CCXXX.
CCCXL.	CCXXXIV.

Explicit Canon octavus.

D INCIPIT CANON NONUS, IN QUO DUO.

LUCAS.	JOANNES.
XXX.	CCXIX.
XXX.	CCXXII.
CCLXII.	CXIII.
CCLXII.	CXXIV.
CCLXXIV.	CCXXVII.
CCLXXIV.	CCXXIX.
CLXXIV.	CCXXXI.
CCCIII.	CLXXXII.
CCCIII.	CLXXXVI.
CCCIII.	CXC.
CCCVII.	CLXXXII.
CCCVII.	CLXXXVI.
CCCVII.	CXC.
CCCXII.	CLXXXII.
CCCXII.	CLXXXVI.

LUCAS.	JOANNES.
CCCXII.	CXC.
CCCXLI.	CCXIII.
CCCXLI.	CCXVII.
CCCXLII.	CCXXI.
CCCXLII.	CCXXIII.
CCXLII.	CCXXV.

Explicit Canon nonus.

INCIPIT CANON X — MATTHÆUS PROPRIE.

MATTHÆUS.	MATTHÆUS.
II.	CLV.
IV.	CLXVII.
VI.	CLXXI.
XIII.	CLXXVII.
XXIV.	CLXXXI.
XXVI.	CLXXXIV.
XXIX.	CLXXXVI.
XXXIII.	CLXXXVIII.
XXXV.	CXCI.
XXXVII.	CXCVI.
XXXIX.	CC.
XLII.	CCX.
XLV.	CCXII.
LII.	CCXVIII.
LVI.	CCXXII.
LXXV.	CCXXVII.
LXXXI.	CCXXX.
LXXXIX.	CCXXXIII.
XCI.	CCXXXV.
XCIX.	CCXXXIX.
CI.	CCXLV.
CVI.	CCLXVIII.
CIX.	CCLXXIII.
CXIII.	CCLXXXIII.
CXV.	CCCIII.
CXVIII.	CCCXIX.
CXXIV.	CCCXXIV.
CXXVI.	CCCXXVII.
CXXXVI.	CCCXLV.
CXL.	CCCLI.
CLI.	CCCLV.

MARCUS PROPRIE.

MARCUS.	MARCUS.
XIX.	XC.
XXXI.	XCII.
XLIII.	XCIV.
XLVI.	CI.
LVIII.	CIV.
LXII.	CXXIII.
LXX.	CXXXII.
LXXIV.	CLXXXVI.
LXXXI.	CCXIII.
LXXXVIII.	CCXXXV.

LUCAS PROPRIE.

A

LUCAS.	LUCAS.
I.	XX.
III.	XXII.
V.	XXIX.
IX.	XXXI.
XVIII.	L.
LI.	CCIII.
LXVII.	CCVIII.
LXVIII.	CCX.
LXXII.	CCXIV.
LXXV.	CCXXIII.
CIV.	CCXXV.
CVI.	CCXXVII.
CVII.	CCXXXVI.
CXIII.	CCLII.
CXVII.	CCLVI.
CXXII.	CCLIX.
CXXIV.	CCLXIV.
CXXXI.	CCLXXI.
CXLIII.	CCLXXIII.
CXLIX.	CCLXXVI.
CLI.	CCLXXVIII.
CLIV.	CCLXXXIII.
CLIX.	CCLXXXVIII.
CLXIII.	CCXCVI.
CLXIV.	CCXCVIII.
CLXVI.	CCCI.
CLXXIV.	CCCIV.
CLXXVI.	CCCVI.
CLXXVIII.	CCCVIII.
CLXXX.	CCCXVI.
CLXXXIII.	CCCXX.
CLXXXVIII.	CCCXXVI.
CXC.	CCCXXXI.
CXCII.	CCCXXXIV.
CXCVI.	CCCXXXIX.
CCI.	CCCXLIII.

B

JOANNES PROPRIE.

C

JOANNES.	JOANNES.
IV.	LXXXI.
VII.	LXXXIV.
IX.	LXXXVI.
XI.	LXXXIX.
XIII.	XCII.
XVI.	XCIV.
XVIII.	XCVII.
XXII.	XCIX.
XXIV.	CII.
XXVII.	CIV.
XXIX.	CVI.
XXXI.	CVIII.
XXXIII.	CX.
XXXVI.	CXII.
XXXIX.	CXV.
XLI.	CXVII.
XLIII.	CXIX.
XLV.	CXXIII.
L.	CXXV.
LII.	CXXVII.
LIV.	CXXX.
LVI.	CXXXII.
LVIII.	CXXXIV.
LX.	CXXXVI.
LXII.	CXXXVIII.
LXIV.	CXL.
LXVI.	CXLIII.
LXVIII.	CXLV.
LXXI.	CXLVII.
LXXIII.	CXLIX.
LXXV.	CLI.
LXXVIII.	CLIII.
LXXX.	CLV.

D

JOANNES.	JOANNES.	JOANNES.	JOANNES.
CLVII.	CLXXVII.	CCII.	CCXVIII.
CLIX.	CLXXIX.	CCV.	CCXX.
CLXIII.	CLXXXI.	CCVII.	CCXXIV.
CLXV.	CLXXXIX.	CCX.	CCXXVI.
CLXVII.	CXCI.	CCXII.	CCXXVII.
CLXIX.	CXCIII.	CCXIV.	CCXXX.
CLXXI.	CXCV.	CCXVI.	CCXXXII.
CLXXIII.	CC.		

Explicit Canon X in quo singuli evangelistæ proprie.

EXPLICIUNT CANONES EVANGELIORUM.

INCIPIT

[a] EVANGELIUM SECUNDUM MATTHÆUM.

[*Cap.* I. I, 3.] Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam et fratres ejus. Judas autem genuit Phares, et Zaram de Thamar. Phares autem genuit Esron. Esron autem genuit Aram. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon. Salmon autem genuit Booz de Rahab. Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Jesse. Jesse autem genuit David regem. David autem rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Uriæ. Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abiam. Abias autem genuit Asa. Asa autem genuit Josaphat. Josaphat autem genuit Joram. Joram autem genuit Oziam. Ozias autem genuit Joatham. Joatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. Ezechias autem genuit Manassen. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Josiam. Josias autem genuit Jechoniam, et fratres ejus in transmigratione Babylonis. Et post transmigrationem Babylonis Jechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Joseph virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.

[II, 10.] Omnes itaque generationes ab Abraham usque ad David generationes quatuordecim : et a David usque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim : et a transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim.

[III, 5.] Christi autem generatio sic erat : Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto. [IV, 10.] Joseph autem vir ejus, cum esset justus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in somnis ei, dicens : Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam : quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium : et vocabis nomen ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem : Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium : et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus. Exsurgens autem Joseph a somno, fecit sicut præcepit ei Angelus Domini, et accepit conjugem suam. [b] Et non cognoscebat [*Al.* cognovit] eam, donec peperit filium suum primogenitum : et vocavit nomen ejus Jesum.

[*Cap.* II.] Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem [c] Juda, in diebus Herodis regis, ecce magi ab

[a] Solidum quatuor Evangeliorum contextum contulimus expendimusque ad tres, quos ex Hieronymiana interpretatione invenire potuimus omnium antiquissimos codices mss. in Vaticana Bibliotheca : quorum duo cæteris præstantiores omnibus, fuerunt olim Reginæ Suecorum, nunc numeris 10 et 14 prænotantur, atque hunc quidem ad Venceslai usum exstitisse in calce admonetur : tertius veteris Vaticanæ, majusculis, ut vocant, litteris, iisque auro infectis exaratus est totus : ex argenti quoque lamina, atque ebore antiquo figurato coopertus, quem pro libri elegantia ostentant. Cæterum et bonæ ille frugis est, tametsi non ejus, quæ vulgo creditur, vetustatis. Alicubi etiam in consilium adhibuimus ex eadem Bibliotheca codicem Palatinum prægrandem, numero 5 inscriptum, atque eum bonæ quidem emendationis et notæ, sed ætatis multo recentioris, et quæ sæculum duodecimum vix attingat. Dicitur porro in Abbatia S. Epternaci textus haberi. Evangeliorum antiquissimus Saxonicis litteris, correctusque ex autographo ipso S. Hieronymi, ut est ibi notatum in calce libri : *Proemendavi, ut posui, secundum codicem de Bibliotheca Eugipi* (sic) *presbyteri, quem ferunt fuisse S. Hieronymi. Indictione VI post Consulatum Basilii V. C. anno septimo decimo.*

[b] Mss. aliquot, *et non cognovit eam*, etc. Idem legitur in textu Commentariorum in Matthæum. MART.

[c] Reginæ ms. alter *Judæ;* olim erat *Judææ*, ut in Græco τῆς Ἰουδαίας, qua de lectione videsis S. Doctorem in Commentariis.

Oriente venerunt in Jerosolymam, dicentes : Ubi est qui natus est rex Judæorum? vidimus enim stellam ejus in oriente, et venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Jerosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum, et scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. [v, 7.] At illi dixerunt ei : In Bethlehem Judæ. Sic enim scriptum est per Prophetam : Et tu, Bethlehem terra Juda : nequaquam minima es in principibus Juda, ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. [vi, 10.] Tunc Herodes, clam vocatis magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ, quæ apparuit eis : et mittens illos in Bethlehem, dixit : Ite, et interrogate diligenter de puero, et cum inveneritis, renuntiate mihi, ut et ego veniens adorem eum. Qui cum audissent regem, abierunt : et ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos, usque dum veniens staret supra, ubi erat puer. Videntes autem stellam, gavisi sunt gaudio magno valde. Et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria matre ejus, et procidentes adoraverunt eum : et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham. Et responso accepto in somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam. Qui cum recessissent ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens : Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et fuge in Ægyptum, et esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim, ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Qui consurgens accepit puerum et matrem ejus nocte, et secessit in Ægyptum, et erat ibi usque ad obitum Herodis : ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem : Ex Ægypto vocavi filium meum. Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a magis, iratus est valde, et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus, a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a magis : tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem : Vox in Rama audita est,[a] ploratus et ululatus multus : Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt. Defuncto autem Herode, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto, dicens : Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et vade in terram Israel : defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri. Qui consurgens, accepit puerum, et matrem ejus, et venit in terram Israel. Audiens autem quod Archelaus regnaret in Judæa pro Herode patre suo, timuit illo ire : et admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ. Et veniens habitavit in civitate, quæ vocatur Nazareth : ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas : Quoniam Nazaræus vocabitur.

[*Cap.* III. vii, 3.] In diebus autem illis venit Joannes Baptista prædicans in deserto Judææ, et dicens : Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum. [viii, 1.] Hic est enim, qui dictus est per Isaiam prophetam dicentem : Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini : rectas facite semitas ejus. [ix, 6.] Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos suos : esca autem ejus erat locustæ, et mel silvestre. Tunc exibat ad eum Jerosolyma, et omnis Judæa, et omnis regio circa Jordanem ; et baptizabantur ab eo in Jordane, confitentes peccata sua. [x, 5.] Videns autem multos Pharisæorum, et Sadducæorum, venientes ad baptismum suum, dixit eis : Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a [b] ventura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Et ne velitis dicere intra vos : Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. [xi, 1.] Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam : qui autem post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare : ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni. [xii, 5.] Cujus ventilabrum in manu sua : et permundabit aream suam : et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inexstinguibili. [xiii, 10.] Tunc venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. Joannes autem prohibebat eum, dicens : Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me? Respondens autem Jesus, dixit ei : Sine modo : sic enim decet nos implere omnem justitiam. Tunc dimisit eum. [xiv, 1.] Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua. Et ecce aperti sunt ei cœli : et vidit spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. Et ecce vox de cœlis, dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

[*Cap.* IV. xv, 2.] Tunc Jesus ductus est in desertum a spiritu, ut tentaretur a diabolo. [xvi, 5.] Et cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, postea esuriit. Et accedens tentator dixit ei : Si Filius Dei es, dic, ut lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit : Scriptum est : Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, et statuit eum super pinnaculum templi, et dixit ei : Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim : Quia angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi Jesus : Rursum scriptum est : Non tentabis Dominum Deum tuum. Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde : et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum, et dixit ei : Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. Tunc dicit ei Jesus, Vade, Satana : Scriptum est

[a] Plus in Græco est textu, θρῆνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολύς : quod verteris, gemitus, ploratus multus, etc.

[b] Tres, quibus utimur, mss. pari consensu præferunt, *a futura ira.*

enim : Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. [xvii, 6.] Tunc reliquit eum diabolus : et ecce angeli accesserunt, et ministrabant ei. [xviii, 4.] Cum autem audisset Jesus quod Joannes traditus esset, secessit in Galilæam : [xix, 7.] et relicta civitate Nazareth, [a] venit, et habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon et Nephthalim, ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam : Terra Zabulon, et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam : et sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. [xx, 6.] Exinde cœpit Jesus prædicare, et dicere : Pœnitentiam agite : appropinquavit enim regnum cœlorum. Ambulans autem Jesus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare, erant enim piscatores, [xxi, 2.] et ait illis : Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuo relictis retibus, secuti sunt eum. [xxii, 6.] Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem ejus, in navi cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia sua : et vocavit eos. Illi autem statim relictis retibus et patre, [b] secuti sunt eum. [xxiii, 1.] Et circuibat Jesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum, et prædicans evangelium regni : et sanans omnem languorem, et omnem infirmitatem in populo. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus, et tormentis comprehensos, et qui dæmonia habebant, et lunaticos, et paralyticos, et curavit eos : et secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa, et Decapoli, et de Jerosolymis, et de Judæa, et de trans Jordanem.

[*Cap.* V. xxiv, 10.] Videns autem [c] Jesus turbas, ascendit in montem, et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus, [xxv, 5.] et aperiens os suum docebat eos, dicens : Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cœlorum. [xxvi, 10.] Beati [d] mites : quoniam ipsi possidebunt terram. [xxvii, 5.] Beati, qui lugent : quoniam ipsi consolabuntur. [xxviii, 5.] Beati, qui esuriunt, et sitiunt justitiam : quoniam ipsi saturabuntur. [xxix, 10.] Beati misericordes : quoniam ipsi misericordiam consequentur. Beati mundo corde : quoniam ipsi Deum videbunt. Beati pacifici : quoniam filii Dei vocabuntur. Beati, qui persecutionem patiuntur propter justitiam : quoniam ipsorum est regnum cœlorum. [xxx, 5.] Beati estis cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes, propter me : gaudete, et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Sic enim persecuti sunt prophetas, qui fuerunt ante vos. [xxxi, 2.]

A Vos estis sal terræ. Quod si sal evanuerit, in quo salietur? ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus. [xxxii, 2.] Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita. Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio; sed super candelabrum, ut luceat [*Al.* et lucet] omnibus, qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. [xxxiii, 10.] Nolite putare quoniam veni solvere Legem, aut Prophetas : non veni solvere, sed adimplere. [xxxiv, 5.] Amen quippe dico vobis, donec transeat cœlum et terra, iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant. [xxxv, 10.] Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et B docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum : qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Dico enim vobis, quia nisi abundaverit justitia vestra plus quam scribarum, et pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Audistis quia dictum est antiquis : Non occides : qui autem occiderit, reus [e] erit judicio. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo, raca : reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue : reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te : relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo : et tunc veniens offeres [f] munus tuum. [xxxvi, 5.] Esto consentiens C adversario tuo cito, dum es in via cum eo : ne forte tradat te adversarius judici, et judex tradat te ministro, et in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem. [xxxvii, 10.] Audistis quia dictum est antiquis : Non mœchaberis. Ego autem dico vobis : quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te : expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, et projice abs te : expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam. Dictum est autem : Quicumque di- D miserit uxorem suam, det ei libellum repudii. Ego autem dico vobis : Quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari : et qui dimissam duxerit, adulterat. Iterum audistis quia dictum est antiquis : Non perjurabis : reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est : neque per terram, quia scabellum

[a] Alias, *veniens habitavit*, pressius Græco, ἐλθὼν κατῴκησεν, etc. Paulo quoque post, *per Isaiam prophetam dicentem*, etc. διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος.

[b] Addit Græcus αὐτῶν, *patre eorum*.

[c] Nomen *Jesus* hic loci neque nostri mss. habent, neque Græcus ipse textus.

[d] Hæc de mitium beatitudine pericope alteri, quæ de lugentium est, in Græco exemplari posthabetur.

[e] Unus Reginæ ms., *reus est judicio*, Mox ubi dicitur, *omnis, qui irascitur fratri suo*, additum est in Græco εἰκῆ, *sine causa*.

[f] Alias *offer* : cum Græco πρόσφερε.

est pedum ejus : neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis : neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. Sit autem sermo vester, est, est : non, non : quod autem his abundantius est, a malo est. Audistis quia dictum est : Oculum pro oculo, et dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo, [XXXVIII, 5.] sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram : et ei, qui vult tecum judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium, [XXXIX, 10.] et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo. Qui petit a te, da ei : et volenti mutuari a te, ne avertaris. Audistis quia dictum est : Diliges proximum tuum, et [a] odio habebis inimicum tuum. [XL, 5.] Ego autem dico vobis : diligite inimicos vestros, [b] benefacite his, qui oderunt vos : et orate pro persequentibus, et calumniantibus vos : ut sitis filii patris vestri, qui in cœlis est : qui solem suum oriri facit super bonos et malos : et pluit super justos et injustos. [XLI, 5.] Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne et publicani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne et ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut et pater vester cœlestis perfectus est.

[*Cap.* VI. XLII, 10.] Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis : alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum, qui in cœlis est. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis, et in vicis, ut honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua : ut sit eleemosyna tua in [c] abscondito, et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus : amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio [d], ora patrem tuum in abscondito : et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. [XLIII, 5.] Orantes autem, nolite multum loqui, sicut ethnici. Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis. Scit enim pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis eum.

A Sic ergo vos orabitis : Pater noster, qui es in cœlis : sanctificetur nomen tuum. [e] Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo. Amen. [XLIV, 6.] Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum : dimittet et vobis pater vester cœlestis [f] delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.

[XLV, 10.] Cum autem jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam. Tu autem, cum B jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, sed patri tuo, qui est in abscondito : et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra : ubi ærugo, et tinea demolitur : et ubi fures effodiunt, et furantur. [XLVI, 5.] Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo : ubi neque ærugo, neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt, nec furantur. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. [XLVII, 5.] Lucerna corporis [g] tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex : totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam : totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen, quod in te est, tenebræ sunt : ipsæ tenebræ quantæ erunt? [XLVIII, 5.] Nemo potest duo- C bus dominis servire : aut enim unum odio habebit, et alterum diliget : aut unum sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire et Mammonæ [XLIX, 5.] Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis [h], neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quam esca : et corpus plus quam vestimentum? Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea : et pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? Quis autem vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt : non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut D unum ex istis. Si autem fenum agri, quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit : quanto

[a] Pari consensu tres quos laudavimus mss., *et odies inimicum tuum.*

[b] Plus habet Græcus textus εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, *benedicite maledicentes vos* : tum καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας, etc., *benefacite his, qui oderunt vos.*

[c] Hic atque inferius continenter nostri mss. *absconso*, pro *abscondito* præferunt.

[d] Addunt iidem mss. *tuo*, quod et in Græco pronomen est. Paulo quoque superius, ubi dicitur *reddet tibi*, ut et mox, atque iterum infra, ubi eadem recurrunt verba, continenter in Græco additum est, ἐν τῷ φανερῷ, *in palam*, quod et in vetere antiquissimo Veronensi codice Evangeliorum continetur, Versione legitur.

[e] Duo Reginæ mss. *veniat* : qui et in hujus Dominicæ orationis fine, *Amen* prætermittunt. Græcus addit in plerisque exemplaribus : ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. *Quoniam tuum regnum, et potentia et gloria in sæcula, amen.*

[f] Non additur hic in Græco *delicta vestra*, sed mox repetitur *peccata eorum*, τὰ παραπτώματα αὐτῶν, post verba, *si autem non dimiseritis hominibus*. Tum nostri quoque mss. juxta Græcum, pronomen *vobis*, post verbum *dimittet*, ignorant.

[g] Quod ter hoc versu repetitur *tui* pronomen, tertio tantum primo habetur.

[h] Additur in Græco, *et quid bibatis*, καὶ τί πίητε.

magis vos, [a] modicæ fidei? Nolite ergo solliciti esse, A dicentes : Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum Dei, et justitiam ejus : et hæc omnia adjicientur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit diei malitia sua.

[*Cap.* VII. L, 2.] Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini : et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. [LI, 5.] Quid autem vides festucam in oculo fratris tui : et trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo : Sine ejiciam festucam de oculo tuo : et ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc B videbis ejicere festucam de oculo fratris tui. [LII, 5.] Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos : ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos. [LIII, 5.] Petite, et dabitur vobis : quærite, et invenietis : pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit : et qui quærit, invenit : et pulsanti aperietur. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei? Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei? Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris : quanto magis pater vester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus se! [LIV, 5.] Omnia ergo quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Hæc est enim lex, et prophetæ. [LV, 5.] C Intrate per angustam portam : quia lata porta, et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta, et arcta via est, quæ ducit ad vitam : et pauci sunt, qui inveniunt eam! [LVI, 10.] Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces : a fructibus eorum cognoscetis eos. [LVII, 5.] Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? [LVIII, 5.] Sic omnis arbor bona fructus bonos facit : mala autem arbor malos fructus facit. Non potest arbor bona malos fructus facere : neque arbor mala bonos fructus facere. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. Igitur ex fructibus D eorum cognoscetis eos. [LIX, 3.] Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum : sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, [b] ipse intrabit in regnum cœlorum. [LX, 5.] Multi dicent mihi in illa die : Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis : Quia numquam novi vos : discedite a me qui operamini iniquitatem. [LXI, 5.] Omnis ergo, qui audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram, et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit : fundata enim erat super petram. Et omnis, qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam : et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna. [LXII, 2.] Et factum est, cum consummasset Jesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina ejus. Erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut Scribæ eorum, et Pharisæi.

[*Cap.* VIII. LXIII, 2.] Cum autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ : et ecce leprosus veniens, adorabat eum dicens : Domine, si vis, potes me mundare. Et extendens Jesus manum, tetigit eum, dicens : Volo. Mundare. Et confestim mundata est lepra ejus. Et ait illi Jesus : Vide, nemini dixeris : sed vade, ostende te sacerdoti, et offer munus, quod præcepit Moyses, in testimonium illis. [LXIV, 5.] Cum autem introisset [c] Capharnaum, accessit ad eum Centurio, rogans eum, et dicens : Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, et male torquetur. Et ait illi Jesus : Ego veniam, et curabo eum [*Al.* veniens curabo]. Et respondens Centurio, ait : Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum : sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus. Nam et ego homo sum sub potestate [d] constitutus, habens sub me milites, et dico huic : Vade, et vadit : et alii, Veni, et venit : et servo meo, Fac hoc, et facit. Audiens autem Jesus miratus est : et sequentibus se dixit : Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel. [LXV, 5.] Dico autem vobis, quod multi ab oriente, et occidente venient, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno cœlorum : filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores : ibi erit fletus, et stridor dentium. [LXVI, 6.] Et dixit Jesus Centurioni : Vade et sicut credidisti, fiat tibi. Et sanatus est puer [*Al.* puer ejus] in illa hora. [LXVII, 2.] Et cum venisset Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem, et febricitantem : et tetigit manum ejus, et dimisit eam febris, et surrexit, et ministrabat eis. Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes : et ejiciebat spiritus verbo : et omnes male habentes curavit : ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem : Ipse infirmitates nostras accepit : et ægrotationes [e] nostras portavit. Videns autem Jesus turbas multas

[a] Mss. duo Reginæ, *vos minimæ fidei*. Paulo post in Græco, ubi dicitur, *Scit enim pater vester*, additur *cœlestis*, ὁ οὐράνιος.

[b] Hoc autem comma, *ipse intrabit in regnum cœlorum*, tametsi necessario subintelligatur, in Græco tamen exemplari non est.

[c] Vetustior Reginæ ms. addit hic nomen *Jesus*, quod quidem et in Græcis plerisque libris exprimitur : εἰσελθόντι δὲ τῷ Ἰησοῦ : alii αὐτῷ tantum.

[d] Verbum *constitutus*, duo Reginæ mss. ignorant : neque ipse proprie habet Græcus textus.

[e] Alterum hoc quoque pronomen *nostras* iidem mss., Græco ipso assentiente textu, reticent.

circum se, jussit ire trans fretum. [LXVIII, 5.] Et accedens unus Scriba, ait illi : Magister, sequar te, quocumque ieris. Et dicit ei Jesus : Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos ; filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. Alius autem de discipulis ejus ait illi : Domine, permitte me primum ire, et sepelire patrem meum. Jesus autem ait illi : Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos. [LXIX, 2.] Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli ejus : et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus, ipse vero dormiebat. Et accesserunt ad eum [a] discipuli ejus, et suscitaverunt eum, dicentes : Domine, salva nos, perimus. Et dicit eis Jesus : Quid timidi estis, modicæ fidei? Tunc surgens, imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna. Porro homines mirati sunt, dicentes : Qualis est hic, quia venti [*Al.* et venti] et mare obediunt ei? Et cum venisset trans [b] fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sævi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam. Et ecce clamaverunt, dicentes : Quid nobis, et tibi, Jesu fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos? Erat autem non longe ab illis grex multorum porcorum pascens. Dæmones autem rogabant eum, dicentes : Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et ait illis : Ite. At illi exeuntes abierunt in porcos, et ecce impetu abiit totus grex [*Al.* grex pecorum] per præceps in mare; et mortui sunt in aquis. Pastores autem fugerunt : et venientes in civitatem, nuntiaverunt omnia, et de eis, qui dæmonia habuerant. Et ecce tota civitas exiit obviam Jesu : et viso eo, rogabant, ut transiret a finibus eorum.

[*Cap.* IX. LXX, 1.] Et ascendens in naviculam transfretavit, et venit in civitatem suam. Et ecce offerebant ei paralyticum jacentem in lecto. Et videns Jesus fidem illorum, dixit paralytico : Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se : Hic blasphemat. Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit : Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius, dicere : Dimittuntur tibi peccata tua; an dicere : Surge, et ambula? Ut autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico : Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. Et surrexit, et abiit in domum suam. Videntes autem turbæ timuerunt, et glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus. [LXXI, 2.] Et, cum transiret inde Jesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine. Et ait illi : Sequere me. Et surgens, secutus est eum.

A [LXXII, 2.] Et factum est, discumbente eo in domo, ecce multi publicani et peccatores venientes, discumbebant cum Jesu, et discipulis ejus. Et videntes Pharisæi, dicebant discipulis ejus : Quare cum publicanis et peccatoribus manducat Magister vester? [LXXIII, 2.] At Jesus audiens, ait : Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. Euntes autem discite quid est : Misericordiam volo, et non sacrificium. Non enim veni vocare justos, sed peccatores. Tunc accesserunt ad eum discipuli Joannis, dicentes : Quare nos, et Pharisæi, jejunamus frequenter : discipuli autem tui non jejunant? Et ait illis Jesus : Numquid possunt filii sponsi lugere quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt.
B Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus : tollit enim plenitudinem ejus a vestimento, et pejor scissura fit. Neque mittunt vinum novum in utres veteres, alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt. Sed vinum novum in utres novos mittunt, et ambo conservantur. [LXXIV, 2.] Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit, et adorabat eum, dicens : [c] Domine, filia mea modo defuncta est : sed veni, impone manum tuam super eam, et vivet. Et surgens Jesus, sequebatur eum, et discipuli ejus. Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus. Dicebat enim intra se : Si tetigero tantum vestimentum ejus, salva ero. At Jesus conver-
C sus, et videns eam, dixit : Confide, filia, fides tua te salvam fecit. Et salva facta est mulier ex illa hora. Et cum venisset Jesus in domum principis, et vidisset tibicines et turbam tumultuantem, dicebat : Recedite : non est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. Et cum ejecta esset turba, intravit ; et tenuit manum ejus. Et surrexit puella. Et exiit fama hæc in universam terram illam. [LXXV, 10.] Et transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo cæci, clamantes, et dicentes : Miserere nostri, fili David. Cum autem venisset domum, accesserunt ad eum cæci. Et dicit eis Jesus : Creditis quia hoc possum facere [d] vobis? Dicunt ei : Utique, Domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens : Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum, et comminatus est illis Jesus, dicens : Videte ne quis
D sciat. Illi autem exeuntes, diffamaverunt eum in tota terra illa. Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, dæmonium habentem. Et ejecto dæmonio, locutus est mutus, et miratæ sunt turbæ, dicentes : Numquam apparuit sic in Israel. Pharisæi autem dicebant : In principe dæmoniorum ejicit dæ-

[a] Iterum duo verba *discipuli ejus*, mss. Reginæ tacent : quorum tamen alterum dumtaxat, sive *ejus*, Græca aliquot melioris notæ exemplaria ignorant. Paulo autem aliter habet contextus, καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ ἤγειραν αὐτὸν, *et accedentes discipuli suscitaverunt eum*. Sed et quod proxime sequitur, *Jesus* nomen tacet.

[b] Proprie in Græco *fretum* non est, et Γεργεσηνῶν, pro *Gerasenorum* regio appellatur. Paulo etiam post, μακρὰν, *longe* pro *non longe*, abfuisse porcorum grex dicitur : denique et locutos dæmones. εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς, ἐπίτρεψον ἡμῖν ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἀγέλην. *Si ejicis nos, permitte nobis abire in gregem*, etc.

[c] Nomen *Domine*, pro quo Græcus textus hic habet, ὅτι, *quia*, Reginæ mss. prorsus ignorant.

[d] Neque in Græco exemplari, neque in Latinis vetustioribus libris additum est, *vobis*.

mones. [LXXVI, 2.] Et circuibat Jesus omnes civitates et castella, docens in synagogis eorum, et prædicans evangelium regni, et curans omnem languorem, et omnem infirmitatem. [LXXVII, 6.] Videns autem turbas, misertus est eis : quia erant vexati, et jacentes sicut oves non habentes pastorem. [LXXVIII, 5.] Tunc dicit discipulis suis : Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut [a] mittat operarios in messem suam.

[*Cap.* X. LXXIX, 2.] Et convocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, et curarent omnem languorem, et omnem infirmitatem. [LXXX, 2.] Duodecim autem Apostolorum nomina sunt hæc. Primus, Simon, qui dicitur Petrus, et Andreas frater ejus, Jacobus Zebedæi, et Joannes frater ejus, Philippus, et Bartholomæus, Thomas, et Matthæus publicanus, Jacobus Alphæi, et Thaddæus, Simon Chananæus, et Judas Iscariotes [*Al.* Scharioles], qui et tradidit eum. [LXXXI, 10.] Hos duodecim misit Jesus, præcipiens eis, dicens : In viam gentium ne abieritis ; et in [b] civitates Samaritanorum ne intraveritis : sed potius ite ad oves, quæ perierunt, domus Israel. [LXXXII, 2.] Euntes autem prædicate, dicentes : Quia appropinquavit regnum cœlorum. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones ejicite, gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris : non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam : dignum enim est operarius cibo suo. [LXXXIII, 2.] In quamcumque autem civitatem aut castellum intraveritis, interrogate. quis in ea dignus sit : et ibi manete donec exeatis. [LXXXIV, 5.] Intrantes autem in domum, salutate eam dicentes : Pax huic domui. Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam : si autem non fuerit digna, pax vestra revertetur ad vos.

[LXXXV, 2.] Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros : exeuntes foras de domo, vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. Amen dico vobis : Tolerabilius erit terræ Sodomorum, et Gomorrhæorum in die judicii, quam illi civitati. [LXXXVI, 5.] Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. [LXXXVII, 1.] Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos : et ad præsides et ad reges ducemini propter me, in testimonium illis, et gentibus. [LXXXVIII, 2.] Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini : dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium : et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient : et eritis odio omnibus propter nomen meum : qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. [LXXXIX, 10.] Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat Filius hominis. [XC, 3.] Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. Sufficit discipulo, ut sit sicut magister ejus ; et servo, sicut dominus ejus. [XCI, 10.] Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt : quanto magis domesticos ejus? Ne ergo timueritis eos. [XCII, 2.] Nihil enim est opertum, quod non revelabitur ; et occultum, quod non scietur. [XCIII, 5.] Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine : et quod in aure auditis, prædicate super tecta. Et nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere : sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. Nonne duo passeres asse veneunt : et unus ex illis non cadet super terram sine patre vestro? Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere : multis passeribus meliores estis vos. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est : [XCIV, 2.] qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est. [XCV, 5.] Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram : non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam : et inimici hominis, domestici ejus. [XCVI, 5.] Qui amat patrem, aut matrem plus quam me, non est me dignus : et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus. [XCVII, 3.] Qui invenit animam suam, perdet illam : et qui perdiderit animam suam proper me, inveniet eam. [XCVIII, 1.] Qui recipit vos, me recipit : et qui me recipit, recipit eum, qui me misit. [XCIX, 10.] Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet : et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet. [C, 6.] Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli : amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

[*Cap.* XI. CI, 10.] Et factum est, cum consummasset Jesus, præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde, ut doceret, et prædicaret in civitatibus eorum. [CII, 5.] Joannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, ait illi : Tu es, qui venturus es, an alium exspectamus? Et respondens Jesus ait illis : Euntes renuntiate Joanni quæ audistis et vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur : et beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me. Illis autem abeuntibus, cœpit Jesus dicere ad turbas de Joanne :

[a] Duo Reginæ mss., *ut ejiciat*, propius Græco verbo, ἐκβάλλῃ.

[b] Minori numero *civitatem*, ut in Græco est textu, unus quoque e nostris mss. præfert.

Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam. Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, et plus quam prophetam. [CIII, 2.] Hic est enim de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. [CIV, 5.] Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista: qui autem minor est in regno cœlorum, major est illo. [CV, 5.] A diebus autem Joannis Baptistæ usque nunc, regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. [CVI, 10.] Omnes enim prophetæ et lex, usque ad Joannem, prophetaverunt: et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est. Qui habet aures audiendi, audiat. [CVII, 5.] Cui autem similem æstimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt: Cecinimus vobis, et non saltastis: lamentavimus, et non planxistis. Venit enim Joannes neque manducans, neque bibens, et dicunt: Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicunt: Ecce homo vorax, et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus. Et justificata est sapientia a filiis suis. [CVIII, 5.] Tunc cœpit exprobrare civitatibus in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent pœnitentiam. Væ tibi, Corozain [*Al.* Corazain], væ tibi, Bethsaida: quia, si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent. Verumtamen dico vobis: Tyro et Sidoni remissius erit in die judicii, quam vobis. Et tu, Capharnaum, numquid usque in cœlum exaltaberis? usque in infernum descendes. [CIX, 10.] Quia, si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die judicii, quam tibi. [CX, 5.] In illo tempore respondens Jesus dixit: [a] Confiteor tibi, Pater Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita, Pater: quoniam sic fuit placitum ante te. [CXI, 3.] Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. [CXII, 3.] Et nemo novit filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. [CXIII, 10.] Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum, et humilis corde: et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve.

[*Cap.* XII. CXIV, 2.] In illo tempore abiit Jesus per sata sabbato: discipuli autem ejus esurientes cœperunt vellere spicas, et manducare. Pharisæi autem videntes, dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet [b] facere sabbatis. At ille dixit eis: Non legistis quid fecerit David, quando esuriit, et qui cum eo erant: quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his, qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? [CXV, 10.] Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt? Dico autem vobis, quia templo major est hic. Si autem sciretis, quid est: Misericordiam volo, et non sacrificium: numquam condemnassetis innocentes. [CXVI, 2.] Dominus enim est Filius hominis etiam sabbati. Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum. Et ecce homo manum habens aridam, et interrogabant eum, dicentes: Si licet sabbatis curare? ut accusarent eum. Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam, et si ceciderit hæc sabbatis in foveam, nonne tenebit, et levabit eam? Quanto magis melior est homo ove! Itaque licet sabbatis benefacere. Tunc ait homini: Extende manum tuam: et extendit, et restituta est sanitati sicut altera. [CXVII, 4.] Exeuntes autem Pharisæi, consilium faciebant adversus eum, quomodo perderent eum. [CXVIII, 10.] Jesus autem sciens recessit inde: et secuti sunt eum multi, et curavit eos omnes: et præcepit eis ne manifestum eum facerent. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, et judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus: arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non exstinguet, donec ejiciat ad victoriam judicium: et in nomine ejus gentes sperabunt. [CXIX, 5.] Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus et mutus, et curavit eum, ita ut loqueretur, et videret. [CXX, 7.] Et stupebant omnes turbæ, et dicebant: Numquid hic est filius David? [CXXI, 2.] Pharisæi autem audientes, dixerunt: Hic non ejicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. [CXXII, 2.] Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum divisum contra se, desolabitur: et omnis civitas, vel domus divisa contra se, non stabit. Et si Satanas Satanam ejicit, adversus se divisus est: quomodo ergo stabit regnum ejus? Et si ego in Beelzebub ejicio dæmones, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt. Si autem ego in spiritu Dei ejicio dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei. Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem? et tunc domum illius diripiet. Qui non est mecum, contra me est: et qui non congregat mecum, spargit. [CXXIII, 2.] Ideo dico vobis: Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemia non remittetur. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui

[a] In instanti *confiteor*, juxta Græcum ἐξομολογοῦμαι. **Reginæ quoque habent mss.**

[b] Addunt iidem mss., *eis*, quod et quædam habent Græca exemplaria.

autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. [cxxiv, 10.] Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum : aut facite arborem malam, et fructum ejus malum : siquidem ex fructu arbor agnoscitur. Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur. [cxxv, 5.] Bonus homo de bono thesauro profert bona : et malus homo de malo thesauro profert mala. [cxxvi, 10.] Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii. Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis. [cxxvii, 5.] Tunc responderunt ei quidam de Scribis et Pharisæis, dicentes : Magister, volumus a te signum videre. [cxxviii, 5.] Qui respondens ait illis : Generatio mala et adultera signum quærit : et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, et tribus noctibus : sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus, et tribus noctibus. Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam : quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ. Et ecce plus quam Jonas hic. Regina Austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam : quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, et ecce plus quam Salomon hic. [cxxix, 5.] Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, et non invenit. Tunc dicit : Revertar in domum meam, unde exivi. Et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam, et ornatam. Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et intrantes habitant ibi : et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit et generationi huic pessimæ. [cxxx, 2.] Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus et fratres stabant foris, quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam : Ecce mater tua, et fratres tui foris stant quærentes te. At ipse respondens dicenti sibi, ait : Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei? Et extendens manus in discipulos suos, dixit : Ecce mater mea, et fratres mei. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est : ipse meus frater, et soror, et mater est.

[*Cap.* XIII. cxxxi, 2.] In illo die exiens Jesus de domo, sedebat secus mare. Et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ita ut in [*Al. tac.* in] naviculam ascendens sederet, et omnis turba stabat in littore : et locutus est eis multa in parabolis dicens : Ecce exiit qui seminat seminare. Et dum seminat, quædam ceciderunt secus viam, et venerunt volucres [a] cœli, et comederunt ea. Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam : et continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem terræ. Sole autem orto æstuaverunt : et quia non habebant radicem, aruerunt. Alia autem ceciderunt in spinas : et creverunt spinæ, et suffocaverunt ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam : et dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum. Qui habet aures audiendi, audiat. Et accedentes discipuli dixerunt ei : Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens, ait illis : Quia vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum; illis autem non est datum. [cxxxii, 5.] Qui enim habet, dabitur ei, et abundabit : qui autem non habet, et quod habet, auferetur ab eo. [cxxxiii, 1.] Ideo in parabolis loquor eis : quia videntes non vident, et audientes non audiunt, neque intelligunt. Et adimpletur in eis prophetia Isaiæ dicentis : Auditu audietis, et non intelligetis : et videntes videbitis, et non videbitis. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos clauserunt : nequando videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem eos. [cxxxiv, 5.] Vestri autem beati oculi, quia vident, et aures vestræ, quia audiunt. Amen quippe dico vobis, quia multi prophetæ et justi cupierunt videre quæ videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis, et non audierunt. [cxxxv, 2.] Vos ergo audite parabolam seminantis. Omnis qui audit verbum regni, et non intelligit, venit malus, et rapit quod seminatum est in corde ejus : hic est qui secus viam seminatus est. Qui autem super petrosa seminatus est, hic est, qui verbum audit, et continuo cum gaudio accepit illud : non habet autem in se radicem, sed est temporalis. Facta autem tribulatione et persecutione propter verbum, continuo scandalizatur. Qui autem seminatus est in spinis, hic est, qui verbum audit, et sollicitudo sæculi istius, et fallacia divitiarum, suffocat verbum, et sine fructu efficitur. Qui vero in terram bonam seminatus est, hic est, qui audit verbum, et intelligit, et fructum affert, et facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud vero trigesimum. [cxxxvi, 10.] [a] Aliam parabolam proposuit illis, dicens : Simile factum est regnum cœlorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo. Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit. Cum autem crevisset herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania. Accedentes autem servi patrisfamilias, dixerunt ei : Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo habet zizania? Et ait illis : Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei : Vis, imus, et colligimus ea? Et ait : Non : ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis et triticum. Sinite utraque crescere usque ad messem, et in tempore messis dicam messoribus : Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum : triticum autem congregate in horreum meum.

[cxxxvii, 2.] Aliam parabolam proposuit eis dicens : Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo seminavit in agro suo : quod

[a] Nomen *cœli*, quod et pleraque Græca exemplaria tacent, a Reginæ duobus mss. abest.

minimum quidem est omnibus seminibus : cum au- A
tem creverit, majus est omnibus oleribus, et fit arbor, ita ut volucres cœli veniant, et habitent in ramis ejus. [CXXXVIII, 5.] Aliam parabolam locutus est eis. Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum. [CXXXIX, 6.] Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas : et sine parabolis non loquebatur eis ; ut impleretur quod dictum erat per prophetam dicentem : Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi. [CXL, 10.] Tunc, dimissis turbis, venit in domum : et accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes : Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui respondens ait [a] illis : Qui seminat bonum semen, est Filius hominis. Ager autem, est mundus. B
Bonum vero semen, hi sunt filii regni. Zizania autem, filii sunt nequam. Inimicus autem, qui seminavit ea, est diabolus. Messis vero, consummatio sæculi est. Messores autem, angeli sunt. Sicut ergo, colliguntur zizania, et igni comburuntur : sic erit in consummatione sæculi. Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem : et mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus, et stridor dentium. Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro : quem qui invenit homo, abscondit, et præ gaudio illius vadit, et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum. Iterum simile est regnum cœlorum homini negotia- C
tori, quærenti bonas margaritas. Inventa autem una pretiosa margarita, abiit, et vendit omnia quæ habuit, et emit eam. Iterum simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti. Quam, cum impleta esset, educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione sæculi : exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis : ibi erit fletus, et stridor dentium. [b] Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei : Etiam. Ait illis : Ideo omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera. Et factum est, cum consummasset Jesus parabolas istas, transiit inde. [CXLI, 1.] Et veniens in D
patriam suam, docebat eos in synagogis eorum, ita ut mirarentur, et dicerent : Unde huic sapientia hæc, et virtutes? Nonne hic est fabri filius? Nonne mater ejus dicitur Maria; et fratres ejus Jacob, et Joseph [*Al.* Joses], et Simon, et Judas? et sorores ejus, nonne omnes apud nos sunt? Unde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo. [CXLII, 1.] Jesus autem dixit eis : Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, et in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.

[*Cap.* XIV. CXLIII, 2.] In illo tempore audivit Herodes Tetrarcha famam Jesu : et ait pueris suis : Hic est Joannes Baptista : ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in eo. [CXLIV, 2.] Herodes enim tenuit Joannem, et alligavit eum : et posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui. Dicebat enim illi Joannes : Non licet tibi habere eam. Et volens illum occidere, timuit populum : quia sicut Prophetam eum habebant. [CXLV, 6.] Die autem natalis Herodis saltavit filia Herodiadis in medio, et placuit Herodi. Unde cum juramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo. At illa præmonita a matre sua, Da mihi, inquit, hic in disco caput Joannis Baptistæ. Et contristatus est rex : propter juramentum autem, et eos qui pariter recumbebant, jussit dari. Misitque, et decollavit Joannem in carcere. Et allatum est caput ejus in disco, et datum est puellæ, et attulit matri suæ. Et accedentes discipuli ejus, tulerunt corpus ejus, et sepelierunt illud : et venientes nuntiaverunt Jesu. [CXLVI, 3.] Quod cum audisset Jesus, secessit inde in navicula, in locum desertum seorsum : et cum audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de civitatibus. Et exiens vidit turbam multam, et misertus est eis, et curavit languidos eorum. [CXLVII, 1.] Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes : Desertus est locus, et hora jam præteriit : dimitte turbas, ut euntes in castella, emant sibi escas. Jesus autem dixit eis : Non habent necesse ire : date illis vos manducare. Responderunt ei : Non habemus hic nisi quinque panes, et duos pisces. Qui ait eis : Afferte mihi illos huc. Et cum jussisset turbam discumbere super fenum, acceptis quinque panibus, et duobus piscibus, aspiciens in cœlum benedixit, et fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus, et parvulis. [CXLVIII, 6.] Et statim [c] compulit Jesus discipulos ascendere in naviculam, et præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas.

[CXLIX, 2.] Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. [CL, 4.] Vespere autem facto, solus erat ibi. Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus : erat enim contrarius ventus. Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos ambulans super mare. Et videntes eum [*Al. add.* discipuli] super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes : Quia phantasma est. Et præ timore clamaverunt. Statimque Jesus locutus est eis, dicens : Habete fiduciam : ego sum, nolite timere. [CLI, 10.] Respondens autem

[a] Hoc etiam pronom. *illis* prætermittunt Reginæ codices cum Græcis melioris notæ.

[b] Præponunt Græca pleraque exemplaria Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, *Dicit eis Jesus.*

[c] Duo Reginæ mss., *statim jussit discipulis*, ipso *Jesus* nomine prætermisso : et Græco dissentiente textu.

Petrus dixit : Domine, si tu es, jube me ad te venire super aquas. At ipse ait : Veni. Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam, ut veniret ad Jesum. Videns vero ventum validum, timuit : et cum cœpisset mergi, clamavit dicens : Domine, salvum me fac. Et continuo Jesus extendens manum, apprehendit eum : et ait illi : Modicæ fidei, quare dubitasti ? [CLII, 6.] Et cum ascendissent in naviculam, cessavit ventus. Qui autem in navicula erant, venerunt, et adoraverunt eum, dicentes : Vere Filius Dei es. [CLIII, 2.] Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesar. Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes. Et rogabant eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent. Et quicumque tetigerunt, salvi facti sunt.

[*Cap.* XV. CLIV, 6.] Tunc accesserunt ad eum ab Jerosolymis Scribæ et Pharisæi, dicentes : Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas, cum panem manducant. Ipse autem respondens ait illis : Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram ? Nam Deus dixit : Honora patrem, et matrem, et : Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis : Quicumque dixerit patri, vel matri : Munus quodcumque est ex me, tibi proderit : et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam : et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens : [a] Populus hic labiis me honorat : cor autem eorum longe est a me. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas, et mandata hominum. Et convocatis ad se turbis, dixit eis : Audite, et intelligite. Non quod intrat in os, coinquinat hominem : sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. [CLV, 10.] Tunc accedentes discipuli ejus, dixerunt ei : Scis quia Pharisæi, audito verbo hoc, scandalizati sunt ? At ille respondens ait : Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur. [CLVI, 5.] Sinite illos : cæci sunt, et duces cæcorum, cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt. [CLVII, 6.] Respondens autem Petrus dixit ei : Edissere nobis parabolam istam. At ille dixit : Adhuc et vos sine intellectu estis? Non intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur? Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem : de corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt, quæ coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem. Et egressus inde Jesus, secessit in partes Tyri et Sidonis. Et ecce mulier Chananæa a

A finibus illis egressa clamavit, dicens ei : Miserere mei, Domine fili David : filia mea male a dæmonio vexatur. Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli ejus rogabant eum dicentes : Dimitte eam, quia clamat post nos. [CLVIII, 5.] Ipse autem respondens ait : Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt, domus Israel. [CLIX, 6.] At illa venit, et adoravit eum, dicens : Domine, adjuva me. Qui respondens ait : Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. At illa dixit : Etiam, Domine : nam et catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens Jesus, ait illi : O mulier, magna est fides tua : fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illa hora. [CLX, 6.] Et cum transisset inde Jesus, venit secus B mare Galilææ : et ascendens in montem, sedebat ibi. Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, et cæcos, claudos, debiles, et alios multos : et projecerunt eos ad pedes ejus, et curavit eos : ita ut turbæ mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes : et magnificabant Deum Israel. Jesus autem, convocatis discipulis suis, dixit : Misereor turbæ, quia triduo jam perseverant mecum, et non habent quod manducent : et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. Et dicunt ei discipuli : Unde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam ? Et ait illis Jesus : Quot habetis panes ? At illi dixerunt : Septem, et paucos pisciculos. Et præcepit turbæ, ut discumberent super terram. Et accipiens C septem panes, et pisces, et gratias agens, fregit, et dedit discipulis suis, et discipuli dederunt populo. Et comederunt omnes, et saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. Erant autem qui manducaverunt, quatuor millia hominum, extra parvulos et mulieres. Et, dimissa turba, ascendit in naviculam : et venit in fines Magedan.

[*Cap.* XVI. CLXI, 4.] Et accesserunt ad eum Pharisæi et Sadducæi tentantes : et rogaverunt eum, ut signum de cœlo ostenderet eis. [CLXII, 5.] At ille respondens, ait illis : Facto vespere dicitis : Serenum erit, rubicundum est enim cœlum. Et mane : Hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum. Faciem ergo cœli dijudicare nostis : signa autem tem- D porum non potestis [b] scire? [CLXIII, 6.] Generatio mala et adultera signum quærit : et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Et relictis illis, abiit. Et cum venissent discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere. [CLXIV, 2.] Qui dixit illis : Intuemini, et cavete a fermento Pharisæorum et Sadducæorum. [CLXV, 6.] At illi cogitabant intra se dicentes : Quia panes non accepimus. Sciens autem Jesus, dixit : Quid cogitatis intra vos, modicæ fidei, quia panes non habetis? Nondum in-

[a] Plus habet Græcus textus, Ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι, καὶ τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, etc. *Appropinquat mihi populus iste ore, et labiis me honorat*, etc.

[b] Verbum *scire* cum plerisque Græcis Reginæ etiam codices tacent.

telligitis, neque recordamini quinque panum in A quinque millia hominum, et quot cophinos sumpsistis? neque septem panum in quatuor millia hominum, et quot sportas sumpsistis? Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis : Cavete a fermento Pharisæorum et Sadducæorum? Tunc intellexerunt, quia non dixerit cavendum a fermento panum, sed a doctrina Pharisæorum et Sadducæorum. [CLXVI, 1.] Venit autem Jesus in partes Cæsareæ Philippi : et interrogabat discipulos suos, dicens : Quem dicunt homines esse Filium hominis? At illi dixerunt : Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex Prophetis. Dicit illis Jesus : Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit : Tu es Christus, Filius Dei vivi : [CLXVII, 10.] Respondens autem B Jesus, dixit ei : Beatus es, Simon Bar-Jona : quia caro, et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni cœlorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis : et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis. [CLXVIII, 2.] Tunc præcepit discipulis suis, ut nemini dicerent quia ipse esset Jesus Christus. Exinde cœpit Jesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Jerosolymam, et multa pati a senioribus, et scribis, et principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere. [CLXIX, 6.] Et assumens eum Petrus, cœpit increpare illum dicens : C Absit a te, Domine, non erit tibi hoc. Qui conversus, dixit Petro : Vade post me, satana, scandalum es mihi : quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea, quæ hominum. [CLXX, 2.] Tunc Jesus dixit discipulis suis : Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam : qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? [CLXXI, 10.] Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis : et tunc reddet unicuique secundum opera ejus. [CLXXII, 2.] Amen dico vobis, sunt qui- D dam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.

[*Cap.* XVII.] Et post dies sex assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem fratrem ejus, et duxit illos in montem excelsum seorsum : et transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies ejus sicut sol : vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix. Et ecce apparuerunt illis Moyses, et Elias cum eo loquentes. Respondens autem Petrus, dixit ad Jesum : Domine, bonum est nos hic esse : si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum. Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube, dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui : ipsum audite. Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde. Et accessit Jesus, et tetigit eos : dixitque eis : Surgite, nolite timere. Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Jesum. Et descendentibus illis de monte, præcepit eis Jesus dicens : Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis a mortuis resurgat. [CLXXIII, 6.] Et interrogaverunt eum discipuli, dicentes : Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam oporteat primum venire? At ille respondens, ait eis : Elias quidem venturus est, et restituet omnia. Dico autem vobis, quia Elias jam venit, et non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt. Sic et filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Joanne Baptista dixisset eis. [CLXXIV, 2.] Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus provolutus ante eum, dicens : Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, et male patitur : nam sæpe cadit in ignem, et crebro in aquam. Et obtuli eum discipulis tuis, et non potuerunt curare eum. Respondens autem Jesus, ait : O generatio incredula, et perversa, quousque ero vobiscum? usquequo patiar vos? Afferte huc illum ad me. Et increpavit illum Jesus, et exiit ab eo dæmonium, et curatus est puer ex illa hora. [CLXXV, 5.] Tunc accesserunt discipuli ad Jesum secreto, et dixerunt : Quare nos non potuimus ejicere illum? Dixit illis [a] Jesus : Propter incredulitatem vestram. Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic : Transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis. Hoc autem genus non ejicitur nisi per orationem, et jejunium. [CLXXVI, 2.] Conversantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Jesus : Filius hominis tradendus est in manus hominum : et occident eum, et tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer. [CLXXVII, 10.] Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, et dixerunt ei : Magister vester non solvit didrachma? Ait : Etiam. Et cum intrasset in domum, prævenit eum Jesus, dicens : Quid tibi videtur, Simon? Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel censum? a filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit : Ab alienis. Dixit illi Jesus : Ergo liberi sunt filii. Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum : et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle : et aperto ore ejus, invenies staterem : illum sumens, da eis pro me, et te.

[*Cap.* XVIII. CLXXVIII, 2.] In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes : Quis, putas, major est in regno cœlorum? Et advocans Jesus

[a] Reginæ mss. hic nomen *Jesus* cum Græcis aliquot exemplaribus, et paulo post, ubi dicitur, *Transi hinc illuc*, alterum hocce adverbium prætermittunt.

parvulum, statuit eum in medio eorum, et dixit : Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno cœlorum. Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit. [CXXIX, 2.] Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris. Væ mundo a scandalis. Necesse est enim, ut veniant scandala : verumtamen væ homini illi, per quem scandalum venit. [CLXXX, 6.] Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, et projice abs te : bonum tibi est ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quam duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te : bonum tibi est cum uno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. [CLXXXI, 10.] Videte, ne contemnatis unum ex his pusillis : dico enim vobis quia angeli eorum in cœlis semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est. Venit enim Filius hominis salvare quod perierat. [CLXXXII, 5.] Quid vobis videtur? si fuerint alicui centum oves, et erraverit una ex eis : nonne relinquit nonaginta novem in montibus, et vadit quærere eam, quæ erravit? et si contigerit, ut inveniat eam : Amen dico vobis, quia gaudet super eam magis quam super nonaginta novem, quæ non erraverunt. Sic non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis. [CLXXXIII, 5.] Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. [CLXXXIV, 10.] Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos, ut in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic ecclesiæ. Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, et eunuchus, et publicanus. [CLXXXV, 7.] Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo : et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo. [CLXXXVI, 10.] Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo, qui in cœlis est. Ubi enim sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. [CLXXXVII, 5.] Tunc accedens Petrus ad eum dixit : Domine, quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies? Dicit illi Jesus : Non dico tibi usque septies; sed usque septuagies septies. [CLXXXVIII, 10.] Ideo assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis. Et cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei unus, qui debebat ei decem millia talenta. Cum autem non haberet unde redderet, jussit eum dominus ejus venumdari, et uxorem ejus, et filios, et omnia quæ habebat, et reddi. Procidens autem servus ille, orabat eum, di-

A cens : Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. Misertus autem dominus servi illius, dimisit eum, et debitum dimisit ei. Egressus autem servus ille, invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios : et tenens suffocabat eum, dicens : Redde quod debes. Et procidens conservus ejus, rogabat eum, dicens : Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. Ille autem noluit : sed abiit, et misit eum in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem conservi ejus, quæ fiebant, contristati sunt valde : et venerunt, et narraverunt domino suo omnia, quæ facta fuerant. Tunc vocavit illum dominus suus : et ait illi : Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me : nonne ergo oportuit, et te misereri conservi tui,

B sicut et ego tui misertus sum? Et iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum. Sic et Pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.

[*Cap.* XIX. CLXXXIX, 6.] Et factum est, cum consummasset Jesus sermones istos, migravit a Galilæa, et venit in fines Judææ trans Jordanem, et secutæ sunt eum turbæ multæ, et curavit eos ibi. Et accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, et dicentes : Si licet homini dimittere uxorem suam, quacumque ex causa? Qui respondens, ait eis : Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? et dixit : Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt

C duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. Dicunt illi : Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii, et dimittere? Ait illis : Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras : ab initio autem non fuit sic. [CXC, 2.] Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur : et qui dimissam duxerit, mœchatur. [CXCI, 10.] Dicunt ei discipuli ejus : Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Qui dixit illis : Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt : et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus : et sunt eunuchi, qui seipsos ca-

D straverunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat. [CXCII, 2.] Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret, et oraret. Discipuli autem increpabant eos. Jesus vero ait eis : Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire : talium est enim regnum cœlorum. Et cum imposuisset eis manus, abiit inde. [CXCIII, 2.] Et ecce unus accedens, ait illi : Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam? Qui dixit ei : Quid me interrogas de bono? Unus est bonus Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata. Dicit illi. Quæ? Jesus autem dixit : Non homicidium facies : Non adulterabis : Non facies furtum : Non falsum testimonium dices : Honora patrem tuum, et matrem tuam : et diliges

proximum tuum sicut teipsum. Dicit illi adolescens : Omnia hæc custodivi a juventute mea, quid adhuc mihi deest? [cxciv, 2.] Ait illi Jesus : Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo : et veni, sequere me. [cxcv, 2.] Cum audisset autem adolescens verbum, abiit tristis : erat enim habens multas possessiones. Jesus autem dixit discipulis suis : Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum cœlorum. Et iterum dico vobis : Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes : Quis ergo poterit salvus esse? Aspiciens autem Jesus, dixit illis : Apud homines hoc impossibile est : apud Deum autem omnia possibilia sunt. Tunc respondens Petrus, dixit ei : Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te : [cxcvi, 10.] quid ergo erit nobis? Jesus autem dixit illis : Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, [cxcvii, 5.] sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. [cxcviii, 2.] Et omnis qui reliquerit [*Al.* reliquit] domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. [cxcix, 2.] Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi.

[*Cap.* XX. cc, 10.] Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam. Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, et dixit illis : Ite et vos in vineam [a] meam, et quod justum fuerit dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextam et nonam horam : et fecit similiter. Circa undecimam vero exiit, et invenit alios stantes, et dicit illis : Quid hic statis tota die otiosi? Dicunt ei : Quia nemo nos conduxit. Dicit illis : Ite et vos in vineam meam. Cum sero autem factum esset, dicit dominus vineæ procuratori suo : Voca operarios, et redde illis mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos. Cum venisset ergo qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. Venientes autem et primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi : acceperunt autem et ipsi singulos denarios. Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias, dicentes : Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei, et æstus. At ille respondens uni eorum, dixit : Amice, non facio tibi injuriam : nonne ex denario convenisti mecum? Tolle, quod tuum est, et vade : volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi. Aut non licet mihi quod volo, facere? an oculus tuus nequam est, quia

A ego bonus sum? Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

[cci, 2.] Et ascendens Jesus Jerosolymam, assumpsit duodecim discipulos secreto, et ait illis : Ecce ascendimus Jerosolymam, et filius hominis tradetur principibus sacerdotum, et scribis, et condemnabunt eum morte, et tradent eum gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum, et tertia die resurget. [ccii, 6.] Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans et petens aliquid ab eo. Qui dixit ei : Quid vis? Ait illi : Dic, ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram, in regno tuo. Respondens autem Jesus, dixit : Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Dicunt ei : Possu-
B mus. Ait illis : Calicem quidem meum bibetis : sedere autem ad dexteram meam, vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo. [cciii, 2.] Et audientes decem, indignati sunt de duobus fratribus. Jesus autem vocavit eos ad se, et ait : Scitis quia principes gentium dominantur eorum : et qui majores sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos : sed quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister : et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus : [cciv, 4.] Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare et dare animam suam, redemptionem pro multis. [ccv, 2.] Et egredientibus illis ab Jericho, secuta est eum turba multa : et ecce duo cæci sedentes secus viam, audierunt quia Jesus transiret :
C et clamaverunt, dicentes : Domine, miserere nostri, fili David. Turba autem increpabat eos, ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes : Domine, miserere nostri, fili David. Et stetit Jesus, et vocavit eos, et ait : Quid vultis, ut faciam vobis? Dicunt illi, Domine, ut aperiantur oculi nostri. Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum. Et confestim viderunt, et secuti sunt eum.

[*Cap.* XXI. ccvi, 2.] Et cum appropinquassent Jerosolymis, et venissent Bethphage ad montem Oliveti : tunc Jesus misit duos discipulos, dicens eis : Ite in castellum, quod contra vos est, et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea : solvite, et adducite mihi : et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet : et confestim dimittet
D eos. [ccvii, 7.] Hoc autem [b] totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem : Dicite filiæ Sion : Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, et pullum filium subjugalis. [ccviii, 2.] Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Jesus. Et adduxerunt asinam, et pullum : et imposuerunt super eos vestimenta sua, et eum desuper sedere fecerunt. Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via : alii autem cædebant ramos de arboribus, et sternebant in via. [ccix,

[a] *Meam*, pronomen hic, et paulo post, ubi eadem recurrit pericope, in duobus Reginæ mss. ut et in Græco textu desideratur.

[b] Istud *totum*, cum Græcis melioris notæ mss. laudati Reginæ codices tacent.

1.] Turbæ autem, quæ præcedebant, et quæ sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna filio David: benedictus, qui venit in nomine Domini: hosanna in altissimis. [ccx, 10.] Et cum intrasset Jerosolymam, commota est universa civitas, dicens: Quis est hic? Populi autem dicebant: Hic est Jesus Propheta a Nazareth Galilææ: [ccxi, 1.] Et intravit Jesus in templum Dei, et ejiciebat omnes vendentes, et ementes in templo, et mensas numulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit: et dicit eis: Scriptum est: Domus mea domus orationis [a] vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum. [ccxii, 10.] Et accesserunt ad eum cæci et claudi in templo, et sanavit eos. [ccxiii, 5.] Videntes autem principes sacerdotum, et scribæ mirabilia, quæ fecit, et pueros clamantes in templo, et dicentes: Hosanna filio David: indignati sunt, et dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? Jesus autem dixit eis: Utique, numquam legistis: Quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem? [ccxiv, 6.] Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam: ibique mansit. Mane autem revertens in civitatem, esuriit. Et videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam: et nihil invenit in ea nisi folia tantum, et ait illi: Numquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo ficulnea. Et videntes discipuli, mirati sunt, dicentes: Quomodo continuo aruit! [ccxv, 6.] Respondens autem Jesus, ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem, et non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed et si monti huic dixeritis: Tolle te, et jacta te in mare, fiet. [ccxvi, 4.] Et omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis. [ccxvii, 2.] Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem, principes sacerdotum, et seniores populi, dicentes: In qua potestate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem? Respondens Jesus dixit eis: Interrogabo vos et ego unum sermonem: quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. Baptismum Joannis unde erat? e cœlo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se, dicentes: Si dixerimus, e cœlo, dicet nobis, quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus, timemus turbam: omnes enim habebant Joannem sicut Prophetam. Et respondentes Jesu, dixerunt: Nescimus. Ait illis et ipse: Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. [ccxviii, 10.] Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios, et accedens ad primum, dixit: Fili, vade hodie, operare in vinea mea. Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea autem, pœnitentia motus abiit. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait: Eo, domine, et non ivit. Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis Jesus: Amen dico vobis, quia publicani, et meretrices præcedent vos in regnum Dei. Venit enim ad vos Joannes in via justitiæ, et non credidistis ei: publicani autem, et meretrices crediderunt ei: vos autem videntes, nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei. [ccxix, 2.] Aliam parabolam audite. Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, et sepem circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et ædificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus. Et agricolæ, apprehensis servis ejus, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt. Iterum misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter. Novissime autem misit ad eos filium suum, dicens: Verebuntur filium meum. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est hæres, venite, occidamus eum, et habebimus hæreditatem ejus. Et apprehensum eum ejecerunt extra vineam, et occiderunt. Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Malos male perdet: et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. Dicit illis Jesus: Numquam legistis in Scripturis: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris? Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus. Et qui ceciderit supra lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum. [ccxx, 1.] Et cum audissent principes sacerdotum et Pharisæi parabolas ejus, cognoverunt quod de ipsis diceret. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas: quoniam sicut Prophetam eum habebant.

[*Cap.* XXII. ccxxi, 5.] Et respondens Jesus, dixit iterum in parabolis eis, dicens: Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, et nolebant venire. Iterum misit alios servos, dicens: Dicite invitatis: Ecce prandium meum paravi, tauri mei et altilia occisa sunt, et omnia parata: venite ad nuptias. Illi autem neglexerunt: et abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam: reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contumeliis affectos occiderunt. Rex autem cum audisset, iratus est: et missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit. Tunc ait servis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, et quoscumque inveneritis, vocate ad nuptias. Et egressi servi ejus in vias, congregaverunt omnes, quos invenerunt, malos et bonos: et impletæ sunt nuptiæ discumbentium. [ccxxii, 10.] Intravit autem rex, ut videret discumbentes, et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali. Et ait illi: Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit rex ministris: Ligatis manibus, et pedibus ejus, [b] mittite eum in tenebras

[a] Pro *vocabitur* verbo, quod et Græcus textus habet, Reginæ mss. *est* præferunt.

[b] Plus habetur in Græco, ἄρατε αὐτὸν, καὶ ἐκβάλετε, etc. *Tollite eum, et mittite*, etc.

exteriores: ibi erit fletus, et stridor dentium. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. [ccxxiii, 2.] Tunc abeuntes Pharisæi, consilium inierunt, ut caperent eum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis dicentes: Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personam hominum: dic ergo nobis quid tibi videtur, licet censum dare Cæsari, an non? Cognita autem Jesus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis, hypocritæ? ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Jesus: Cujus est imago hæc, et superscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo. Et audientes mirati sunt, et relicto eo, abierunt. In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem: et interrogaverunt eum, dicentes: Magister, Moyses dixit: Si quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater ejus uxorem illius, et suscitet semen fratri suo. Erant autem apud nos septem fratres, et primus, uxore ducta, defunctus est: et non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo. Similiter secundus, et tertius, usque ad septimum. Novissime autem omnium et mulier defuncta est. In resurrectione ergo cujus erit de septem uxor? omnes enim habuerunt eam. Respondens autem Jesus, ait illis: Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur: [a] sed erunt sicut angeli Dei in cœlo. De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium. Et audientes turbæ mirabantur in doctrina ejus. [ccxxiv, 6.] Pharisæi autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, convenerunt in unum: et interrogavit eum unus ex eis legis doctor, tentans eum: Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Jesus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum, et primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum, sicut teipsum. In his duobus mandatis universa Lex pendet, et Prophetæ. [ccxxv, 2.] Congregatis autem Pharisæis, interrogavit eos Jesus, dicens: Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicunt ei: David. Ait illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est? [ccxxvi, 2.] Et nemo poterat ei respondere verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

[*Cap.* XXIII, ccxxvii, 10.] Tunc Jesus locutus est ad turbas, et ad discipulos suos, dicens: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis servate, et facite: secundum opera vero eorum nolite facere: dicunt enim, et non faciunt. [ccxxviii, 5.] Alligant enim onera gravia, et importabilia, et imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea movere. [ccxix, 2.] Omnia vero opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus: dilatant enim phylacteria sua, et magnificant fimbrias. Amant autem primos recubitus in cœnis, primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi. [ccxxx, 10.] Vos autem nolite vocari Rabbi. Unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terram: unus est enim Pater vester, qui in cœlis est. Nec vocemini magistri: quia Magister vester unus est Christus. [ccxxxi, 5.] Qui major est vestrum, erit minister vester. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur: et qui se humiliaverit, exaltabitur. [ccxxxii, 5.] Væ autem vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ: quia clauditis regnum cœlorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare. [ccxxxiii, 10.] Væ [b] vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ: quia circuitis mare et aridam,

[a] Pressius Græco *εἰσί*, in instanti *sunt*, duo Reginæ mss. legunt.

[b] Recentiores quidam codices cum editis hic addunt: *Væ autem vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ: quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes: propter hoc amplius accipietis judicium.* Verum hæc peregrina esse atque ex capitulis cxxxvi Marc. et ccxlvii Luc., hoc est ex Marc. c. xii, vers. 40, et Luc. cap. xx, vers. 47, quibusdam additis, quibusdam vero mutatis ad implendam cohærentiam, huc translata, suadent primo ipsa situs variatio in iis in quibus habetur codicibus: quidam enim hæc præponunt huic sententiæ de clavibus, in quibus est ms. monasterii nostri, S. Taurini Ebroicensis, complectens quatuor Evangelia Græce cum commentariis; alii subtexunt. Deinde hæc in Eusebianis Hieronymianisque Evangeliorum canonibus locum habere non possunt: neque enim in canone decimo reponi queunt, cum non sint propria Matthæi, sed prædictis Marci ac Lucæ capitulis communia: illa autem ad canonem octavum revocantur, in quo nihil de Matthæo continetur. Tertio absunt hæc ab antiquioribus meliorisque notæ codicibus mss., quales plurimos præ manibus habemus ab octingentis, aut eo amplius annis exaratos, Regiæ scilicet bibliothecæ uno n. 3564, Sancti Germani a Pratis sex, his numeris designatis 4, 6, 15, 18, 19, 32; Corbeiensi uno in bibliotheca nostra San-Germanensi asservato num. 2; monasterii S. Guillelmi in Deserto, uno; monasterii Crassensis, altero. MART.

— Præponunt Vulgati libri solidum huncce versiculum: *Væ autem vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ: quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes: propter hoc amplius accipietis judicium.* Qui quidem et in Græco est archetypo ad verbum: Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι· διὰ τοῦτο λήψεσθε περισσότερον κρίμα. In nullo autem e nostris, atque aliis, quos ad hunc locum consuluimus antiquis Latinis libris invenitur. Videsis porro hac de interpolatione disserentes Criticos sacros, ipsumque Martianæum in Notis in calce libri. Paulo autem post in vetustiori Reginæ ms. plus habetur, *Væ vobis, Scribæ, duces cæci,* etc.

ut faciatis unum proselytum: et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos. Væ vobis, duces cæci, qui dicitis: Quicumque juraverit per templum, nihil est: qui autem juraverit in auro templi, debet. Stulti, et cæci! Quid enim majus est, aurum, an templum, quod sanctificat aurum? Et quicumque juraverit in altari, nihil est: quicumque autem juraverit in dono, quod est super illud, debet. Cæci! Quid enim majus est, donum, an altare, quod sanctificat donum? Qui ergo jurat in altari, jurat in eo, et in omnibus, quæ super illud sunt. Et quicumque juraverit in templo, jurat in illo, et in eo, qui habitat in ipso: et qui jurat in cœlo, jurat in throno Dei, et in eo, qui sedet super eum. [ccxxxiv, 5.] Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentham, et anethum, et cyminum, et reliquistis quæ graviora sunt Legis, judicium, et misericordiam, et fidem. Hæc oportuit facere, et illa non omittere. [ccxxxv, 10.] Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. [ccxxxvi, 5.] Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia mundatis quod deforis est calicis et paropsidis: intus autem pleni estis rapina et immunditia. Pharisæe cæce, munda prius, quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id, quod deforis est, mundum. [ccxxxvii, 5.] Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ: quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ aforis parent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia. Sic et vos aforis quidem paretis hominibus justi: intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate. [ccxxxviii, 5.] Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta justorum, et dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum, qui Prophetas occiderunt. [ccxxxix, 10.] Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Serpentes genimina viperarum, quomodò fugietis a judicio gehennæ? [ccxl, 5.] Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas, et sapientes, et scribas, et ex illis occidetis, et crucifigetis, et ex eis flagellabitis in Synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem: ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ, filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. [ccxli, 5.] Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico enim vobis, non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus, qui venit in nomine Domini.

[*Cap.* XXIV, ccxlii, 2.] Et egressus Jesus de templo ibat. Et accesserunt discipuli ejus, ut ostenderent ei ædificationes templi. Ipse autem respondens dixit illis: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur. [ccxliii, 2.] Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes: Dic nobis, quando hæc erunt? et quod signum adventus tui, et consummationis sæculi? Et respondens Jesus, dixit eis: Videte, ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus: et multos seducent. Audituri enim estis prælia, et opiniones præliorum. Videte, ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis. Consurget enim gens in gentem, et regnum in regnum, et erunt pestilentiæ, et fames, et terræmotus per loca. Hæc autem omnia initia sunt dolorum. [ccxliv, 1.] Tunc tradent vos in tribulationem, et occident vos: et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. [ccxlv, 10.] Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem. Et multi pseudoprophetæ surgent, et seducent multos. Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. [ccxlvi, 6.] Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus: et tunc veniet consummatio. [ccxlvii, 6.] Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat: [ccxlviii, 2.] tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes: et qui in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua: et qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam. [ccxlix, 2.] Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus. [ccl, 6.] Orate autem, ut non fiat fuga vestra in hyeme, vel sabbato. [ccli, 2.] Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. [cclii, 6.] Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro: sed propter electos breviabuntur dies illi [ccliii, 2.] Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. [ccliv, 6.] Surgent enim pseudochristi, et pseudoprophetæ: et dabunt signa magna, et prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. Ecce prædixi vobis. [cclv, 5.] Si ergo dixerint vobis: Ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetralibus, nolite credere. [cclvi, 5.] Sicut enim fulgur exit ab oriente, et paret usque in occidentem: ita erit et adventus Filii hominis. [cclvii, 5.] Ubicumque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilæ. [cclviii, 2.] Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cœlo, et virtutes cœlorum commovebuntur: et tunc parebit signum Filii hominis in cœlo: [cclix, 2.] et tunc plangent omnes tribus terræ: et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa, et majestate. Et mittet angelos suos cum tuba, et voce magna: et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis cœlorum usque ad terminos eorum. Ab arbore autem fici discite parabolam: cum jam ramus ejus

tener fuerit, et folia nata, scitis quia prope est æstas : ita et vos cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in januis. Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc fiant. Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. [CCLX, 6.] De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi solus Pater. [CCLXI, 5.] Sicut autem in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes, et nuptui tradentes, usque ad eum diem, quo intravit Noe in arcam, et non cognoverunt, donec venit diluvium, et tulit omnes : ita erit et adventus Filii hominis. [CCLXII, 5.] Tunc duo erunt in agro : unus assumetur, et unus relinquetur. Duæ molentes in mola : una assumetur, et una relinquetur. [a] [CCLXIII, 6.] Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. [CCLXIV, 2.] Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. Ideo et vos estote parati : quia qua nescitis hora filius hominis venturus est. [CCLXV, 5.] Quis, putas, est fidelis servus, et prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? [CCLXVI, 5.] Beatus ille servus, quem cum venerit dominus ejus, invenerit sic facientem. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. [CCLXVII, 5.] Si autem dixerit malus servus ille in corde suo : Moram facit dominus meus venire : et cœperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriosis : veniet dominus servi illius, in die qua non sperat, et hora qua ignorat : et dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis : illic erit fletus, et stridor dentium.

[*Cap.* XXV, CCLXVIII, 10.] Tunc simile erit regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsæ. Quinque autem ex eis erant fatuæ, et quinque prudentes. Sed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum : prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes, et dormierunt. Media autem nocte clamor factus est : Ecce sponsus venit, exite obviam ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, et ornaverunt lampades suas. Fatuæ autem sapientibus dixerunt : Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur. Responderunt prudentes, dicentes : Ne forte non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes, et emite vobis. Dum autem irent emere, venit sponsus : et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua. Novissime vero veniunt et reliquæ virgines, dicentes : Domine, Domine, aperi nobis. At ille respondens ait : Amen dico vobis, nescio vos. Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque hora

A ram. [CCLXIX, 2.] Sicut enim homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua : [CCLXX, 5.] Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem, et profectus est statim. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis, et lucratus est alia quinque. Similiter et qui duo acceperat, lucratus est alia duo. Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui. Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens : Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. Ait illi dominus ejus : Euge, serve bone et

B fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam ; intra in gaudium domini tui. Accessit autem et qui duo talenta acceperat, et ait : Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum. Ait illi dominus ejus : Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium domini tui. Accedens autem et qui unum talentum acceperat, ait : Domine, scio quia homo durus es, metis ubi non seminasti, et congregas ubi non sparsisti : et timens abii, et abscondi talentum tuum in terra : ecce habes quod tuum est. Respondens autem dominus ejus, dixit ei : Serve male et piger, sciebas quia meto ubi non semino, et congrego ubi non sparsi : oportuit ergo te committere pecuniam meam numulariis, et veniens

C ego recepissem utique quod meum est cum usura. Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta. [CCLXXI, 2.] Omni enim habenti dabitur, et abundabit : ei autem qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo. [CCLXXII, 5.] Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores : illic erit fletus et stridor dentium. [CCLXXIII, 10.] Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ : et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis : et statuet oves quidem a dextris suis, hædos autem a sinistris. Tunc dicet rex his qui a dextris ejus erunt : Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.

D Esurivi enim, et dedistis mihi manducare : sitivi, et dedistis mihi bibere : hospes eram, et collegistis me : nudus, et cooperuistis me : infirmus, et visitastis me : in carcere eram, et venistis ad me. Tunc respondebunt ei justi, dicentes : Domine, quando te vidimus esurientem, et pavimus te : sitientem, et dedimus tibi potum? Quando autem te vidimus hospitem, et collegimus te : aut nudum, et cooperuimus te? Aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, et venimus ad te? Et respondens rex, dicet illis : Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis mi-

[a] Addunt nonnulli vulgati libri, *Duo in lecto, unus assumetur, et unus relinquetur* : quæ et Græce habent aliquot exemplaria : δύο ἐπὶ κλίνης μιᾶς· εἷς παραλαμβάνεται, καὶ εἷς ἀφίεται.

nimis, mihi fecistis. Tunc dicet et his qui a sinistris A erunt: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare : sitivi, et non dedistis mihi potum : hospes eram, et non collegistis me : nudus, et non cooperuistis me : infirmus, et in carcere, et non visitastis me. Tunc respondebunt ei et ipsi, dicentes : Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi? Tunc respondebit illis, dicens : Amen dico vobis, quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis. Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam.

[*Cap.* XXVI. CCLXXIV, 1.] Et factum est, cum consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit di- B scipulis suis : Scitis quia post biduum Pascha fiet, et filius hominis tradetur, ut crucifigatur. [CCLXXV, 6.] Tunc congregati sunt principes sacerdotum et seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas : et consilium fecerunt, ut Jesum dolo tenerent, et occiderent. Dicebant autem : Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. [CCLXXVI, 1.] Cum autem Jesus esset in Bethania, in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput ipsius recumbentis. Videntes autem discipuli [*Al. add.* ejus], indignati sunt, dicentes : Ut quid perditio hæc? potuit enim istud venumdari multo, et dari pauperibus. Sciens autem Jesus, ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? opus enim bonum operata est in me. Nam C semper pauperes habetis vobiscum : me autem non semper [a] habetis. [CCLXXVII, 4.] Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur et quod hæc fecit in memoriam ejus. [CCLXXVIII, 2.] Tunc abiit unus de duodecim qui dicebatur Judas Iscariotes, ad principes sacerdotum, et ait illis : Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quærebat opportunitatem, ut eum traderet. Prima autem die Azymorum, accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes : Ubi vis paremus tibi comedere Pascha? At Jesus dixit : Ite in civitatem, ad quemdam, et dicite ei : Magister dicit : Tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum D discipulis meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, et paraverunt Pascha. Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis. [CCLXXIX, 4.] Et edentibus illis, dixit : Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. [CCLXXX, 1.] Et contristati valde, cœperunt singuli dicere : Numquid ego sum, Domine? [CCLXXXI, 2.] At ipse respondens, ait : Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo : væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur : [CCLXXXII, 6.] bonum erat ei si natus non fuisset homo ille. [CCLXXXIII, 10.] Respondens autem Judas, qui tradidit eum, dixit : Numquid ego sum, Rabbi? Ait illi : Tu dixisti. [CCLXXXIV, 1.] Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et ait : Accipite, et comedite : hoc est corpus meum. [CCLXXXV, 2.] Et accipiens calicem, gratias egit, et dedit illis, dicens : Bibite ex hoc omnes : hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Dico autem vobis : Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei. [CCLXXXVI, 6.] Et hymno dicto, exierunt in montem Oliveti. [CCLXXXVII, 4.] Tunc dicit illis Jesus : Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. [CCLXXXVIII, 6.] Scriptum est enim : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. [CCLXXXIX, 1.] Respondens autem Petrus, ait illi : Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor. Ait illi Jesus : Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis. [CCXC, 6.] Ait illi Petrus : Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter et omnes discipuli dixerunt. [CCXCI, 1.] Tunc venit Jesus cum illis in villam, quæ dicitur Gethsemani, [CCXCII, 6.] et dixit discipulis suis : Sedete hic, donec vadam illuc, et orem. Et assumpto Petro, et duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari, et mœstus esse. [CCXCIII, 4.] Tunc ait illis : Tristis est anima mea usque ad mortem : sustinete hic, et vigilate mecum : [CCXCIV, 1.] Et progressus pusillum, procidit in faciem suam orans, et dicens : Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste. [CCXCV, 1.] Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. [CCXCVI, 2.] Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes, et dicit Petro : Sic non potuistis una hora vigilare mecum? Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem. [CCXCVII, 4.] Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. [CCXCVIII, 6.] Iterum secundo abiit, et oravit, dicens : Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Et venit iterum, et invenit eos dormientes : erant enim oculi eorum gravati. Et relictis illis, iterum abiit, et oravit tertio, eumdem sermonem dicens. Tunc venit ad discipulos suos, et dicit illis : Dormite jam, et requiescite : [CCXCIX, 4.] ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus : ecce appropinquavit qui me tradet. [CCC, 1.] Adhuc eo loquente, ecce Judas unus de duodecim venit, et cum eo turba multa, cum gladiis et fustibus, missi a principibus sacerdotum, et senioribus populi. [CCCI, 2.] Qui au-

[a] In futuro *habebitis* legitur in Reginæ mss. ac Sixtina editione, quemadmodum et in uno alterove Græco exemplari ἕξετε pro ἔχετε. Paulo quoque post iidem mss., *qui dicitur Judas Scarioth*, pro *dicebatur Judas Iscariotes*.

tem tradidit eum, dedit illis signum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedens ad Jesum, dixit: Ave, Rabbi. Et osculatus est eum. Dixitque illi Jesus: Amice, ad quid venisti? Tunc accesserunt, et manus injecerunt in Jesum, et tenuerunt eum. [cccii, 1.] Et ecce unus ex his qui erant cum Jesu, extendens manus, exemit gladium suum, et percutiens servum principis sacerdotum, amputavit auriculam ejus. [ccciii, 10.] Tunc ait illi Jesus: Converte gladium tuum in locum suum. Omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum? Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri? [ccciv, 1.] In illa hora dixit Jesus turbis: Tamquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me: quotidie apud vos sedebam docens in templo, et non me tenuistis? [cccv, 6.] Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur Scripturæ Prophetarum. Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt. [cccvi, 1.] At illi tenentes Jesum, duxerunt ad Caipham principem sacerdotum, ubi scribæ et seniores convenerant. [cccvii, 4.] Petrus autem sequebatur eum a longe, usque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem. [cccviii, 2.] Principes autem sacerdotum, et omne concilium, quærebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent: et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent. [cccix, 6.] Novissime autem venerunt duo falsi testes, et dixerunt: Hæc dixit: Possum destruere templum Dei, et post triduum reædificare illud. Et surgens princeps sacerdotum, ait illi: Nihil respondes ad ea, quæ isti adversum te testificantur? Jesus autem tacebat. Et princeps sacerdotum ait illi: Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus Filius Dei. Dicit illi Jesus: Tu dixisti: [cccx, 1.] verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cœli. [cccxi, 6.] Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens: Blasphemavit, [cccxii, 2.] quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam: quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis. [cccxiii, 1.] Tunc exspuerunt in faciem ejus, et colaphis eum ceciderunt, alii autem palmas in faciem ejus dederunt, dicentes: Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit? [cccxiv, 1.] Petrus vero sedebat foris in atrio: et accessit ad eum una ancilla, dicens: et tu cum Jesu Galilæo eras. At ille negavit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicis. [cccxv, 1.] Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, et ait his, qui erant ibi: Et hic erat cum Jesu Nazaræno. Et iterum negavit cum juramento: Quia non novi hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, et dixerunt Petro: Vere et tu ex illis es: nam et loquela

A tua manifestum te facit. Tunc cœpit detestari et jurare quia non novisset hominem. Et continuo gallus cantavit. [cccxvi, 2.] Et recordatus est Petrus verbi Jesu, quod dixerat: Prius quam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras flevit amare.

[*Cap.* XXVII. cccxvii, 2.] Mane autem facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum et seniores populi adversus Jesum, ut eum morti traderent. [cccxviii, 1.] Et vinctum adduxerunt eum, et tradiderunt Pontio Pilato præsidi. [cccxix, 10.] Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, et senioribus, dicens: Peccavi, tradens sanguinem justum. At illi dixerunt:
B Quid ad nos? tu videris. Et projectis argenteis in templo, recessit: et abiens [a] se suspendit. Principes autem sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam: quia pretium sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum. Propter hoc vocatus est ager ille, Haceldama, hoc est, ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Israel: et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus. [cccxx, 1.] Jesus autem stetit ante præsidem, et interrogavit eum præses, dicens: Tu es rex Judæorum? Dicit illi Jesus: Tu dicis. [cccxxi, 4.] Et cum
C accusaretur a principibus sacerdotum, et senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta adversum te dicunt testimonia? Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur præses vehementer. [cccxxii, 2.] Per diem autem solemnem consueverat præses populo dimittere unum vinctum, quem voluissent. [cccxxiii, 4.] Habebat autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis: Barabbam, an Jesum, qui dicitur Christus? Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum. [cccxxiv, 10.] Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus, dicens: Nihil tibi, et justo illi. Multa enim passa sum hodie per visum propter eum. [cccxxv, 10.] Principes autem sacerdotum, et senio-
D res persuaserunt populis, ut peterent Barabbam, Jesum vero perderent. Respondens autem præses, ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt: Barabbam. [cccxxvi, 1.] Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? Dicunt omnes: Crucifigatur. Ait illis præses: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant dicentes: Crucifigatur. [cccxxvii, 10.] Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret: accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum a sanguine justi hujus: vos videritis. Et respondens universus populus, dixit:

[a] In Reginæ ms., *laqueo se suspendit*: Græce tantum est ἀπήγξατο.

Sanguis ejus super nos, et super filios nostros. A [CCCXXVIII, 1.] Tunc dimisit illis Barabbam: Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur. [CCCXXIX, 4.] Tunc milites præsidis suscipientes Jesum in prætorium, congregaverunt ad eum universam cohortem: et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei, et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, et arundinem in dextera ejus. Et genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes: Ave, rex Judæorum. [CCCXXX, 6.] Et exspuentes in eum, acceperunt arundinem, et percutiebant caput ejus. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, et induerunt eum vestimentis ejus, et duxerunt eum, ut crucifigerent. [CCCXXXI, 1.] Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: hunc angariaverunt, ut tolleret cru- B cem ejus. [CCCXXXII. 1.] Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod est Calvariæ locus. [CCCXXXIII, 4.] Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. Et cum gustasset, noluit bibere. [CCCXXXIV, 1.] Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes: [a] ut impleretur quod dictum est per Prophetam, dicentem: Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem. Et sedentes servabant eum. [CCCXXXV, 1.] Et imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam: Hic est Jesus rex Judæorum. [CCCXXXVI, 1.] Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones: unus a dextris, et unus a sinistris. [CCCXXXVII, 6.] Prætereuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua, et dicentes: Vah! qui destruis templum, C [b] et in triduo illud reædificas: salva temetipsum: si Filius Dei es, descende de cruce. [CCCXXXVIII, 2.] Similiter et principes sacerdotum illudentes cum scribis et senioribus dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere: si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei; confidit in Deo: liberet nunc, si vult, eum: dixit enim: Quia Filius Dei sum. [CCCXXXIX, 2.] Idipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.

[CCCXL, 2.] A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam. [CCCXLI, 6.] Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens: Eli, Eli, [c] lamma sabactani? hoc est: Deus meus, Deus meus, ut quid de- D reliquisti me? Quidam autem illic stantes, et audientes dicebant: Eliam vocat iste. [CCCXLII, 2.] Et continuo currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto, et imposuit arundini, et dabat ei bibere. Cæteri vero dicebant: Sine, videamus an veniat Elias liberans eum. [CCCXLIII, 1.] Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum. [CCCXLIV, 1.] Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum, [CCCXLV, 10.] et terra mota est, et petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. [CCCXLVI, 2.] Centurio autem, et qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terræ motu, et his, quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere filius Dei erat iste. [CCCXLVII, 6.] Erant autem ibi mulieres multæ a longe [*Al. add.* spectantes], quæ secutæ erant Jesum a Galilæa, ministrantes ei, inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi. [CCCXLVIII, 1.] Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathæa, nomine Joseph, qui et ipse discipulus erat Jesu. Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus. [CCCXLIX, 1.] Et accepto corpore, Joseph involvit illud in sindone munda. Et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit. [CCCL, 6.] Erat autem ibi Maria Magdalene, et altera Maria, sedentes contra sepulcrum. [CCCLI, 10.] Altera autem die, quæ est post parasceven, convenerunt principes sacerdotum et Pharisæi ad Pilatum, dicentes: Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam. Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium: ne forte veniant discipuli ejus, et furentur eum, et dicant plebi: Surrexit a mortuis. Et erit novissimus error pejor priore. Ait illis Pilatus: Habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes munierunt sepulcrum, signantes lapidem, cum custodibus.

[*Cap.* XXVIII. CCCLII, 2.] Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, et altera Maria, videre sepulcrum. Et ecce terræ motus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cœlo: et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum: erat autem aspectus ejus sicut fulgur: et vestimentum ejus sicut nix. [CCCLIII, 2.] Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui. Respondens autem angelus dixit mulieribus: Nolite timere vos: scio enim, quod Jesum, qui crucifixus est, quæritis: non est hic: surrexit enim, sicut dixit. Venite, et videte locum, ubi positus erat Dominus. Et cito euntes dicite discipulis ejus quia surrexit: et ecce præcedit vos in Galilæam: ibi eum videbitis. Ecce prædixi vobis [CCCLIV, 2.] Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno, currentes

[a] Tota hæc pericope, *Ut impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem*, in nullo e nostris mss. hic loci additur; abest quoque ab aliis veteribus Latinis, Græcisque aliquot libris, demum et a Complutensi editione ac versione Syriaca: qua de re adito Criticos sacros.

[b] Addunt Reginæ mss. *Dei* nomen, quod tamen a Græco archetypo, aliisque libris vulgatis abest.

[c] In vetustiori Reginæ cod. paulo corruptius, *Lema Zaptani.*

nuntiare discipulis ejus. [CCCLV, 10.] Et ecce Jesus A occurrit illis, dicens: Avete. Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum. Tunc ait illis Jesus: Nolite timere: ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt. Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant. Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite quia discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit a præside, nos suadebimus ei, et securos vos faciemus. At illi accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et divulgatum est verbum istud apud Judæos, usque in hodiernum diem. Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem, ubi constituerat illis Jesus. Et videntes eum adoraverunt: quidam autem dubitaverunt. Et accedens Jesus locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cœlo, et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.

Explicit Evangelium secundum Matthæum.

INCIPIT
EVANGELIUM SECUNDUM MARCUM.

[*Cap.* I. I, 2.] Initium [a] Evangelii Jesu Christi, B filii Dei. Sicut scriptum est in Isaia propheta: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. [II, 1.] Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. [III, 6.] Fuit Joannes in deserto baptizans, et prædicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum. Et egrediebatur ad eum omnis Judææ regio, et Jerosolymitæ universi, et baptizabantur ab illo in Jordanis flumine, confitentes peccata sua. Et erat Joannes vestitus pilis cameli, et zona pellicea circa lumbos ejus, et locustas et mel silvestre edebat. [IV, 1.] Et prædicabat dicens: Venit fortior me post me: cujus non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamentorum ejus. Ego baptizavi vos aqua, ille vero C baptizabit vos Spiritu sancto. [V, 1.] Et factum est: in diebus illis venit Jesus a Nazareth Galilææ: et baptizatus est a Joanne in Jordane. Et statim ascendens de aqua, vidit cœlos apertos, et Spiritum [b] tamquam columbam descendentem, et manentem in ipso. Et vox facta est de cœlis: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui. [VI, 2.] Et statim Spiritus expulit eum in desertum. Et erat in deserto quadraginta diebus et quadraginta noctibus: et tentabatur a Satana: [VII, 6.] eratque cum bestiis, et angeli ministrabant illi. [VIII, 4.] Postquam autem traditus est Joannes, venit Jesus in Galilæam, [IX, 6.] prædicans Evangelium regni Dei, et dicens: Quoniam impletum est tempus, et appropinquavit regnum Dei: pœnitemini, et credite Evangelio. Et præteriens secus D mare Galilææ, vidit Simonem, et Andream fratrem ejus, mittentes retia in mare (erant enim piscatores), [X, 2.] et dixit eis Jesus: Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. Et protinus relictis retibus, secuti sunt eum. [XI, 6.] Et progressus inde pusillum, vidit Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem ejus, et ipsos componentes retia in navi. Et statim vocavit illos. Et relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum. [XII, 8.] Et ingrediuntur Capharnaum: et statim sabbatis ingressus in synagogam docebat eos. [XIII, 2.] Et stupebant super doctrina ejus: erat enim docens eos, quasi potestatem habens, et non sicut scribæ. [XIV, 8.] Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo: et exclamavit, dicens: Quid nobis, et tibi, Jesu Nazaræne: venisti perdere nos? scio qui sis, sanctus Dei. Et comminatus est ei Jesus, dicens: Obmutesce, et exi de homine. Et discerpens eum spiritus immundus, et exclamans voce magna exiit ab eo. Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se dicentes: Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc nova? quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, et obediunt ei. Et processit rumor ejus statim in omnem regionem Galilææ. [XV, 2.] Et protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum Simonis et Andreæ, cum Jacobo et Joanne. Decumbebat autem socrus Simonis febricitans: et statim dicunt ei de illa. Et accedens elevavit eam, apprehensa manu ejus: et continuo dimisit eam febris, et ministrabat eis. Vespere autem facto cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes, et dæmonia habentes: et erat omnis civitas congregata ad januam. Et curavit multos, qui vexabantur variis languoribus, [XVI, 8.] et dæmonia multa ejiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum. [XVII, 8.] Et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat. Et prosecutus est eum

[a] Præponit unus e Reginæ codicibus, *sancti*. Paulo autem post, ubi dicitur, *præparabit viam suam ante te*, pari omnes consensu verba *ante te* prætermittunt, quæ et in aliquot Græcis mss. hic loci desiderantur.

[b] Atque hic addit unus Reginæ ms. cum Sixtina editione *Sanctum*, id est *Spiritum sanctum*.

Simon, et qui cum illo erant. Et cum invenissent A eum, dixerunt ei : Quia omnes quærunt te. Et ait illis : Eamus in proximos vicos, et civitates, ut et ibi prædicem : ad hoc enim veni. Et erat prædicans in synagogis eorum, et in omni Galilæa, et dæmonia ejiciens. [xviii, 2.] Et venit ad eum leprosus deprecans eum : et genu flexo, dixit ei : Si vis, potes me mundare. Jesus autem misertus ejus, extendit manum suam, et tangens eum, ait illi : Volo. Mundare. Et cum dixisset, statim discessit ab eo lepra, et mundatus est. Et comminatus est ei, statimque ejecit illum : et dicit ei : Vide nemini dixeris : sed vade, ostende te principi sacerdotum, et offer pro emundatione tua, quæ præcepit Moyses in testimonium illis. [xix, 10.] At ille egressus cœpit prædicare, et diffamare sermonem, ita ut jam non posset manifeste B introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset [*Al.* esse], et conveniebant ad eum undique.

[*Cap.* II. xx, 1.] Et iterum intravit Capharnaum post dies, et auditum est quod in domo esset, et convenerunt multi, ita ut non caperet neque ad januam, et loquebatur eis verbum. Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui a quatuor portabatur. Et cum non possent offerre eum illi præ turba, nudaverunt tectum ubi erat : et patefacientes submiserunt grabatum, in quo paralyticus jacebat. Cum autem vidisset Jesus fidem illorum, ait paralytico : Fili, dimittuntur tibi peccata [a] tua. Erant autem illic quidam de scribis sedentes, et cogitantes in cordibus suis : Quid hic sic loquitur? blasphemat. [*Al.* loquitur blasphemias?] Quis potest dimittere peccata, nisi C solus Deus? Quo statim cognito Jesus spiritu suo quia sic cogitarent intra se, dicit illis : Quid ista cogitatis in cordibus vestris? Quid est facilius dicere paralytico : Dimittuntur tibi peccata; an dicere : Surge, tolle grabatum tuum, et ambula? Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico), tibi dico : Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam. Et statim surrexit ille : et sublato grabato, abiit coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, et honorificarent Deum, dicentes : Quia numquam sic vidimus [xxi, 2.] Et egressus est rursus ad mare : omnisque turba veniebat ad eum, et docebat eos. Et cum præteriret, vidit [b] Levi Alphæi sedentem ad telonium, et ait illi : Sequere me. Et surgens secutus est eum. D [xxii, 2.] Et factum est, cum accumberet in domo illius, multi publicani et peccatores simul discumbebant cum Jesu et discipulis ejus : erant enim multi, qui et sequebantur eum. Et scribæ et pharisæi videntes quia manducaret cum publicanis et peccatoribus, dicebant discipulis ejus : Quare cum publicanis et peccatoribus manducat, et bibit magister vester? [xxiii, 2.] Hoc audito, Jesus ait illis : Non necesse habent sani medico, sed qui male habent : non enim veni vocare justos, sed peccatores. Et erant discipuli Joannis et pharisæi jejunantes : et veniunt, et dicunt illi : Quare discipuli Joannis et pharisæorum jejunant, tui autem discipuli non jejunant? Et ait illis Jesus : Numquid possunt filii nuptiarum, quamdiu sponsus cum illis est, jejunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt jejunare. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus : et tunc jejunabunt in illis diebus. Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri : alioquin aufert supplementum novum a veteri, et major scissura fit. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres : alioquin dirumpet vinum utres, et vinum effundetur, et utres peribunt : sed vinum novum in utres novos mitti debet. [xxiv, 2.] Et factum est iterum cum [c] Dominus sabbatis ambularet per sata, et discipuli ejus cœperunt progredi, et vellere spicas. Pharisæi autem dicebant ei : Ecce, quid faciunt sabbatis quod non licet? Et ait illis : Numquam legistis, quid fecerit David, quando necessitatem habuit, et esuriit ipse, et qui cum eo erant? quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, et panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare, nisi sacerdotibus, et dedit eis qui cum eo erant? [xxv, 2.] Et dicebat eis : Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter sabbatum. Itaque dominus est Filius hominis, etiam sabbati.

[*Cap.* III.] Et introivit iterum in synagogam : et erat ibi homo habens manum aridam. Et observabant eum, si sabbatis curaret, ut accusarent illum. Et ait homini habenti manum aridam : Surge in medium. Et dicit eis : Licet sabbatis benefacere, an male? animam salvam facere, an perdere? At illi tacebant. Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini : Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est manus illi. [xxvi, 4.] Exeuntes autem pharisæi, statim cum Herodianis consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent. [xxvii, 1.] Jesus autem cum discipulis suis secessit ad mare : et multa turba a Galilæa et Judæa secuta est eum, et ab Jerosolymis, et ab Idumæa, et trans Jordanem : et qui circa Tyrum et Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum. Et dixit discipulis suis, ut navicula sibi deserviret propter turbam, ne comprimerent eum. Multos enim sanabat, ita ut irruerent in eum, ut illum tangerent quotquot habebant plagas. [xxviii, 8.] Et spiritus immundi, cum illum videbant, procidebant ei : et clamabant dicentes : Tu es Filius Dei. Et vehementer comminabatur eis, ne manifestarent illum. [xxix, 2.] Et ascendens in montem vocavit ad se quos voluit ipse, et venerunt ad eum. Et fecit, ut essent duodecim cum illo : et ut mitteret eos prædicare. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, et ejiciendi dæmonia. [xxx, 2.] Et imposuit Simoni nomen Petrus : et Ja-

[a] Tacent duo Reginæ mss. pronomen *tua*, quod tamen in Græco resonat.

[b] Mss. *Levin* propius Græco Λευὶν.

[c] Reticent nostri mss. nomen *Dominus*, pro quo Græcus habet αὐτὸν.

cobum Zebedæi, et Joannem fratrem Jacobi, et imposuit eis nomina Boanerges, quod est, Filii tonitrui : et Andream, et Philippum, et Bartholomæum, et Matthæum, et Thomam, et Jacobum Alphæi, et Thaddæum, et Simonem Chananæum, et Judam Iscariotem [*Al.* Scarioth], qui et tradidit illum. [XXXI, 10.] Et veniunt ad domum : et convenit iterum turba, ita ut non possent neque panem manducare. Et cum audissent sui, exierunt tenere eum : dicebant enim : Quoniam in furorem versus est. [XXXII, 2.] Et scribæ, qui ab Jerosolymis descenderant, dicebant : Quoniam Beelzebub habet, et quia in principe dæmoniorum ejicit dæmonia. [XXXIII, 2.] Et convocatis eis, in parabolis dicebat illis : Quomodo potest Satanas Satanam ejicere? Et si regnum in se dividatur, non potest regnum illud stare. Et si domus super semetipsam dispertiatur, non potest [*Al.* poterit] domus illa stare. Et si Satanas consurrexerit in semetipsum, dispertitus est, et non poterit stare, sed finem habet. Nemo potest vasa fortis ingressus in domum diripere, nisi prius fortem alliget, et tunc domum ejus diripiet. [XXXIV, 2.] Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata et blasphemiæ, quibus blasphemaverint: qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit [*Al.* habet] remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti. Quoniam dicebant : Spiritum immundum habet. [XXXV, 2.] Et veniunt mater ejus et fratres . et foris stantes miserunt ad eum vocantes eum, et sedebat circa eum turba : et dicunt ei : Ecce mater tua et fratres tui foris quærunt te. Et respondens eis, ait : Quæ est mater mea, et fratres mei? Et circumspiciens eos, qui in circuitu ejus sedebant, ait : Ecce mater mea, et fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, et soror [a] mea, et mater est.

[*Cap.* IV. XXXVI, 2.] Et iterum cœpit docere ad mare : et congregata est ad eum turba multa, ita ut navim ascendens sederet in mari, et omnis turba circa mare super terram erat : et docebat eos in parabolis multa, et dicebat illis in doctrina sua : Audite : ecce exiit seminans ad seminandum. Et dum seminat, aliud cecidit circa viam, et venerunt volucres [b] cœli, et comederunt illud. Aliud vero cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam : et statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terræ : et quando exortus est sol, exæstuavit : et eo quod non habebat radicem, exaruit. Et aliud cecidit in spinas : et ascenderunt spinæ, et suffocaverunt illud, et fructum non dedit. Et aliud cecidit in terram bonam : et dabat fructum ascendentem, et crescentem ; et afferebat unum triginta, unum sexaginta, et unum centum. Et dicebat : Qui habet aures audiendi, audiat. Et cum esset singularis, interrogaverunt eum hi, qui cum eo erant duodecim, parabolam [*Al.* parabolas]. Et dicebat eis : Vobis datum est [c] nosse mysterium regni Dei : [XXXVII, 1.] illis autem, qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt, ut videntes videant, et non videant, et audientes audiant, et non intelligant : nequando convertantur, et dimittantur eis peccata. Et ait illis : Nescitis parabolam hanc? et quomodo omnes parabolas cognoscetis? [XXXVIII, 2.] Qui seminat, verbum seminat. Hi autem sunt, qui circa viam, ubi seminatur verbum, et cum audierint, confestim venit Satanas, et aufert verbum, quod seminatum est in cordibus eorum. Et hi sunt similiter, qui super petrosa seminantur : qui cum audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud : et non habent radicem in se, sed temporales sunt : deinde orta tribulatione et persecutione propter verbum, confestim scandalizantur. Et alii sunt qui in spinis seminantur : hi sunt qui verbum audiunt, et ærumnæ sæculi, et deceptio divitiarum, et circa reliqua concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum, et sine fructu efficitur. Et hi sunt, qui super terram bonam seminati sunt, qui audiunt verbum, et suscipiunt et fructificant, unum triginta, unum sexaginta, et unum centum. [XXXIX, 2.] Et dicebat illis : Numquid venit lucerna, ut sub modio ponatur, aut sub lecto? nonne ut super candelabrum ponatur? [XL, 2.] Non est enim aliquid absconditum, quod non manifestetur : nec factum est occultum, sed ut in palam veniat. Si quis habet aures audiendi, audiat. [XLI, 2.] Et dicebat illis : Videte quid audiatis. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, et adjicietur vobis. [XLII, 2.] Qui enim habet dabitur illi : et qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo. [XLIII, 10.] Et dicebat : Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram, et dormiat, et exsurgat nocte et die, et semen germinet, et increscat, dum nescit ille. Ultro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. Et cum [d] produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis. [XLIV, 2.] Et dicebat : Cui assimilabimus regnum Dei? aut cui parabolæ comparabimus illud? Sicut granum sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quæ sunt in terra : et cum seminatum fuerit, ascendit, et fit majus omnibus oleribus, et facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra ejus aves cœli habitare. [XLV, 6.] Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire : Sine parabola autem non loquebatur eis : [XLVI, 10.] seorsum autem discipulis suis disserebat omnia. [XLVII, 2.] Et ait illis in illa die, cum sero esset factum : Transeamus contra. Et dimittentes turbam, assumunt eum ita ut erat in navi, et aliæ naves erant cum illo. Et

[a] Pronomen *mea*, cum Græcis plerisque libris unus Reginæ ms. tacet.

[b] Atque hic nomen *cœli*, in Reginæ mss. ut et Græcis plerisque exemplaribus desideratur.

[c] Reginæ mss. *scire*, pro *nosse*.

[d] In Reginæ mss. *Et cum se produxerit*, etc. cum Lovaniensi Editione atque aliis. Sixtina Editio plus adhuc habet, *Cum ex se produxerit*, etc. Græce tantum est, Ὅταν δὲ παραδῷ.

facta est procella magna venti, et fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis. Et erat ipse in puppi super cervical dormiens : et excitant eum, et dicunt illi : Magister, non ad te pertinet, quia perimus? Et exsurgens comminatus est vento, et dixit mari : Tace, obmutesce. Et cessavit ventus : et facta est tranquillitas magna. Et ait illis : Quid timidi estis? necdum habetis fidem? Et timuerunt timore magno, et dicebant ad alterutrum : Quis, putas, est iste, quia et ventus et mare obediunt ei?

[*Cap.* V.] Et venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum. Et exeunti ei de navi, statim occurrit de monumentis homo in spiritu immundo, qui domicilium habebat in monumentis, et neque catenis jam quisquam poterat eum ligare : quoniam sæpe compedibus et catenis vinctus, dirupisset catenas, et compedes comminuisset, et nemo poterat eum domare. Et semper die ac nocte in monumentis et in montibus erat, clamans, et concidens se lapidibus. Videns autem Jesum a longe, cucurrit et adoravit eum : et clamans voce magna dixit : Quid mihi, et tibi, Jesu, Fili Dei [a] altissimi? adjuro te per Deum, ne me torqueas. Dicebat enim illi : Exi, spiritus immunde, ab homine. Et interrogabat eum : Quod tibi nomen est? Et dicit ei : Legio mihi nomen est, quia multi sumus. Et deprecabatur eum multum, ne se expelleret extra regionem. Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus, pascens. Et deprecabantur eum spiritus, dicentes : Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus. Et concessit eis statim Jesus. Et exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos : et magno impetu grex præcipitatus est in mare ad duo millia, et suffocati sunt in mari. Qui autem pascebant eos, fugerunt, et nuntiaverunt in civitatem, et in agros. Et egressi sunt videre quid esset factum [*Al.* facti] : et veniunt ad Jesum : et vident illum, qui a dæmonio vexabatur, sedentem, vestitum, et sanæ mentis, et timuerunt. Et narraverunt illis, qui viderant, qualiter factum esset ei, qui dæmonium habuerat, et de porcis. Et rogare cœperunt eum, ut discederet de finibus eorum [XLVIII, 8.] Cumque ascenderet navim, cœpit illum deprecari, qui a dæmonio vexatus fuerat, ut esset cum illo : et non admisit eum, sed ait illi : Vade in domum tuam ad tuos, et annuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, et misertus sit tui. Et abiit, et cœpit prædicare in Decapoli, quanta sibi fecisset Jesus : et omnes mirabantur. [XLIX, 2.] Et cum transcendisset Jesus in navi rursum trans fretum, convenit turba multa ad eum, et erat circa mare. Et venit quidam de archisynagogis nomine Jairus : et videns eum, procidit ad pedes ejus, et deprecabatur eum multum, dicens : Quoniam filia mea in extremis est, veni, impone manum super eam, ut salva sit, et vivat. Et abiit cum illo, et sequebatur eum turba multa, et comprimebant eum. Et mulier, quæ erat in profluvio sanguinis annis duodecim, et fuerat multa perpessa a compluribus medicis : et erogaverat omnia sua, nec quidquam profecerat, sed magis deterius habebat : cum audisset de Jesu, venit in turba retro, et tetigit vestimentum ejus : dicebat enim : Quia, si vel vestimentum ejus tetigero, salva ero. Et confestim siccatus est fons sanguinis ejus : et sensit corpore, quia sanata esset a plaga. Et statim Jesus in semetipso cognoscens virtutem, quæ exierat de illo, conversus ad turbam, aiebat : Quis tetigit vestimenta mea? Et dicebant ei discipuli sui : Vides turbam comprimentem te, et dicis : Quis me tetigit? Et circumspiciebat videre eam quæ hoc fecerat. Mulier vero timens, et tremens, sciens quod factum esset in se, venit, et procidit ante eum, et dixit ei omnem veritatem. Ille autem dixit ei : Filia, fides tua te salvam fecit : vade in pace, et esto sana a plaga tua. Adhuc eo loquente, veniunt ab archisynagogo, dicentes : Quia filia tua mortua est; quid ultra vexas magistrum? Jesus autem audito verbo, quod dicebatur, ait archisynagogo : Noli timere, tantummodo crede : Et non admisit quemquam se sequi, nisi Petrum, et Jacobum, et Joannem fratrem Jacobi. Et veniunt in domum archisynagogi, et videt tumultum, et flentes, et ejulantes multum. Et ingressus, ait illis : Quid turbamini, et ploratis? puella non est mortua, sed dormit. Et irridebant eum. Ipse vero, ejectis omnibus, assumit patrem et matrem puellæ, et qui secum erant, et ingreditur ubi puella erat jacens. Et tenens manum puellæ, ait illi : Talitha cumi, quod est interpretatum : Puella (tibi dico), surge. Et confestim surrexit puella, et ambulabat : erat autem annorum duodecim : et obstupuerunt stupore magno. Et præcepit illis vehementer, ut nemo id sciret : et dixit dari illi manducare.

[*Cap.* VI. L, 1.] Et egressus inde, abiit in patriam suam : et sequebantur eum discipuli sui : et facto sabbato cœpit in synagoga docere : et multi audientes admirabantur in doctrina ejus, dicentes : Unde huic hæc omnia? et quæ est sapientia, quæ data est illi, et virtutes tales, quæ per manus ejus efficiuntur? Nonne hic est faber, filius Mariæ, frater Jacobi, et Joseph, et Judæ, et Simonis? nonne et sorores ejus hic nobiscum sunt? Et scandalizabantur in illo. [LI, 1.] Et dicebat illis Jesus : Quia non est Propheta sine honore nisi in patria sua, et in domo sua, et in cognatione sua. Et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit. Et mirabatur propter incredulitatem eorum, [LII, 2.] et circuibat castella in circuitu docens. [LIII, 2.] Et vocavit duodecim : et cœpit eos mittere binos, et dabat illis potestatem spirituum immundorum. Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum, non peram, non panem, neque in zona æs, sed calceatos sandaliis, et ne induerentur duabus tunicis. [LIV, 2.] Et dicebat eis : Quocumque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde : [LV, 2.] et quicumque non receperint vos, nec audierint vos, exeuntes

[a] In nostris mss. *Dei summi*, pro *Altissimi*.

inde, excutite pulverem de pedibus vestris in testimonium illis. [LVI, 8.] Et exeuntes prædicabant, ut pœnitentiam agerent: et dæmonia multa ejiciebant, et ungebant oleo multos ægros, et sanabant. [LVII, 2.] Et audivit rex Herodes (manifestum enim factum est nomen ejus) et dicebat: Quia Joannes Baptista resurrexit a mortuis: et propterea virtutes operantur in illo. Alii autem dicebant: Quia Elias est. Alii vero dicebant: Quia Propheta est, quasi unus ex Prophetis. [LVIII, 10.] Quo audito Herodes ait: Quem ego decollavi Joannem, hic a mortuis resurrexit. [LIX, 2.] Ipse enim Herodes misit, ac tenuit Joannem, et vinxit eum in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam. Dicebat enim Joannes Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui. Herodias autem insidiabatur illi: et volebat occidere eum, nec poterat. Herodes enim metuebat Joannem, sciens eum virum justum et sanctum: et custodiebat eum, et audito eo multa faciebat, et libenter eum audiebat. [LX, 6.] Et cum dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui cœnam fecit principibus, et tribunis, et primis Galilææ. Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, et saltasset, et placuisset Herodi, simulque recumbentibus; rex ait puellæ: Pete a me quod vis, et dabo tibi: et juravit illi: Quia quidquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei. Quæ cum exisset, dixit matri suæ: Quid petam? At illa dixit: Caput Joannis Baptistæ. Cumque introisset statim cum festinatione ad regem, petivit dicens: Volo, ut protinus des mihi in disco caput Joannis Baptistæ. Et contristatus est rex: propter jusjurandum, et propter simul discumbentes, noluit eam contristare: sed misso spiculatore, præcepit afferri caput ejus in disco. Et decollavit eum in carcere, et attulit caput ejus in disco: et dedit illud puellæ, et puella dedit matri suæ. Quo audito, discipuli ejus venerunt, et tulerunt corpus ejus: et posuerunt illud in monumento. [LXI, 8.] Et convenientes Apostoli ad Jesum, renuntiaverunt ei omnia, quæ egerant, et docuerant. [LXII, 10.] Et ait illis: Venite seorsum in desertum locum, et requiescite pusillum. Erant enim qui veniebant et redibant multi: et nec spatium manducandi habebant. [LXIII, 6.] Et ascendentes in navim, abierunt in desertum locum seorsum. Et viderunt eos abeuntes, et cognoverunt multi; et pedestres de omnibus civitatibus concurrerunt illuc, et prævenerunt eos. Et exiens vidit turbam multam Jesus: et misertus est super eos, qui erant sicut oves non habentes pastorem, et cœpit illos docere multa. [LXIV, 1.] Et cum jam hora multa fieret: accesserunt discipuli ejus, dicentes: Desertus est locus hic, et jam hora præteriit: dimitte illos, ut euntes in proximas villas et vicos, emant sibi cibos, quos manducent. Et respondens, ait illis: Date illis vos manducare. Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denariis panes, et dabimus illis manducare. Et dicit eis: Quot panes habetis? ite, et videte. Et cum cognovissent, dicunt: Quinque et duos pisces. Et præcepit illis, ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fenum. Et discubuerunt in partes, per centenos et quinquagenos. Et acceptis quinque panibus, et duobus piscibus, intuens in cœlum, benedixit, et fregit panes, et dedit discipulis suis: ut ponerent ante eos: et duos pisces divisit omnibus. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Et sustulerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos plenos, et de piscibus. Erant autem qui manducaverunt quinque millia virorum. [LXV, 6.] Et statim coegit discipulos suos ascendere navim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum. [LXVI, 2.] Et cum dimisisset eos, abiit in montem orare. [LXVII, 4.] Et cum sero esset, erat navis in medio mari, et ipse solus in terra. Et videns eos laborantes in remigando (erat enim ventus contrarius eis), et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans supra mare: et volebat præterire eos. At illi ut viderunt ambulantem supra mare, putaverunt phantasma esse, et exclamaverunt. Omnes enim viderunt eum, et conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis, et dixit eis: Confidite, ego sum, nolite timere. [LXVIII, 6.] Et ascendit ad illos in navim, et cessavit ventus. Et plus magis intra se stupebant: non enim intellexerunt de panibus, erat enim cor eorum obcæcatum. [LXIX, 2.] Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesareth, et applicuerunt. Cumque egressi essent de navi, continuo cognoverunt eum: et percurrentes universam regionem illam, cœperunt in grabatis eos, qui se male habebant, circumferre, ubi audiebant eum esse. Et quocumque introibat, in vicos vel in villas, aut civitates, in plateis ponebant infirmos, et deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent: et quotquot tangebant eum, salvi fiebant.

[*Cap.* VII. LXX, 10.] Et conveniunt ad eum pharisæi, et quidam de scribis venientes ab Jerosolymis. Et cum vidissent quosdam ex discipulis ejus, communibus manibus, id est non lotis, manducare panes, vituperaverunt. Pharisæi enim, et omnes Judæi, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum: et a foro nisi baptizentur, non comedunt: et alia multa sunt, quæ tradita sunt illis servare, baptismata calicum, et urceorum, et æramentorum, et lectorum: [LXXI, 6.] et interrogabant eum pharisæi, et scribæ: Quare discipuli tui non ambulant juxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? At ille respondens, dixit eis: Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. In vanum autem me colunt, docentes doctrinas et præcepta hominum. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditionem hominum, baptismata urceorum, et calicum: et alia similia his facitis multa. Et dicebat illis: Bene irritum facitis præceptum Dei, ut traditionem vestram servetis. Moyses enim dixit: Honora patrem tuum, et matrem tuam. Et: Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Si

dixerit homo patri aut matri : Corban (quod est donum) quodcumque ex me, tibi profuerit : et ultra non dimittitis eum quidquam facere patri suo, aut matri, rescindentes verbum Dei per traditionem vestram, quam tradidistis : et similia hujusmodi multa facitis. Et advocans iterum turbam, dicebat illis : Audite me omnes, et intelligite : Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum coinquinare, sed quæ de homine procedunt, illa sunt quæ communicant hominem. Si quis habet aures audiendi, audiat. [LXXII, 6.] Et cum introissent in domum a turba, interrogabant eum discipuli ejus parabolam. Et ait illis : Sic et vos imprudentes estis? Non intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare : quia non intrat in cor ejus, sed in ventrem [a] vadit, et in secessum exit, purgans omnes escas? Dicebat autem, quoniam quæ de homine exeunt, illa communicant hominem. Abintus enim de corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, avaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia. Omnia hæc mala abintus procedunt, et communicant hominem. Et inde surgens abiit in fines Tyri et Sidonis : et ingressus domum, neminem voluit scire, et non potuit latere. Mulier enim statim ut audivit de eo, cujus filia habebat spiritum immundum, intravit et procidit ad pedes ejus. Erat enim mulier gentilis, Syrophœnissa genere. [LXXIII, 6.] Et rogabat eum, ut dæmonium ejiceret de filia ejus. Qui dixit illi : Sine prius saturari filios : non est enim bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. At illa respondit, et dixit illi : Utique, Domine, nam et catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. Et ait illi : Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium a filia tua. Et cum abiisset domum suam, invenit puellam jacentem supra lectum; et dæmonium exisse. [LXXIV, 10.] Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos. Et adducunt ei surdum et mutum, et [b] deprecabantur eum, ut imponat illi manum. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas ejus : et exspuens, tetigit linguam ejus. Et suspiciens in cœlum, ingemuit, et ait illi : Ephpheta, quod est, adaperire. Et statim apertæ sunt aures ejus, et solutum est vinculum linguæ ejus, et loquebatur recte. Et præcepit illis, ne cui dicerent. [LXXV, 8.] Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant : et eo amplius admirabantur, dicentes : [LXXVI, 6.] Bene omnia fecit : et surdos fecit audire, et mutos loqui.

[*Cap.* VIII.] In diebus illis iterum cum turba multa esset, nec haberent, quod manducarent, convocatis discipulis, ait illis : Misereor super turbam : quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod manducent : et si dimisero eos jejunos in domum

A suam, deficient in via : quidam enim ex eis de longe venerunt. Et responderunt ei discipuli sui : Unde illos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? Et interrogavit eos : Quot panes habetis? Qui dixerunt : Septem. Et præcepit turbæ discumbere super terram. Et accipiens septem panes, gratias agens fregit, et dabat discipulis suis, ut apponerent, et apposuerunt turbæ. Et habebant pisciculos paucos : et ipsos benedixit, et jussit apponi. Et manducaverunt, et saturati sunt, et sustulerunt quod superaverat de fragmentis, septem sportas. Erant autem qui manducaverant, quasi quatuor millia : et dimisit eos. Et statim ascendens navim cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha. [LXXVII, 4.] Et exierunt pharisæi, et cœperunt conquirere cum eo, quærentes

B ab illo signum de cœlo, tentantes eum. [LXXVIII, 6.] Et ingemiscens spiritu, ait : Quid generatio ista signum quærit? Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum. Et dimittens eos ascendit iterum navim, et abiit trans fretum. Et obliti sunt panes sumere : et nisi unum panem non habebant secum in navi. [LXXIX, 2.] Et præcipiebat eis, dicens : Videte, et cavete a fermento Pharisæorum, et fermento Herodis. [LXXX, 6]. Et cogitabant ad alterutrum, dicentes : Quia panes non habemus. Quo cognito, ait illis Jesus : Quid cogitatis, quia panes non habetis? nondum cognoscetis nec intelligitis? adhuc cæcatum habetis cor vestrum? oculos habentes non videtis? et aures habentes non auditis? Nec recordamini, quando quinque panes fregi in quinque millia : quot

C cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei : Duodecim. Quando et septem panes in quatuor millia ; quot sportas fragmentorum tulistis? Et dicunt ei : Septem. Et dicebat eis : Quomodo nondum intelligitis? [LXXXI, 10.] Et veniunt Bethsaidam, et adducunt ei cæcum, et rogabant eum, ut illum tangeret. Et apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum : et exspuens in oculos ejus, impositis manibus suis, interrogavit eum si quid videret. Et aspiciens, ait : Video homines velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus : et cœpit videre, et restitutus est ita, ut clare videret omnia. Et misit illum in domum suam, dicens : Vade in domum tuam : et si in vicum introieris, nemini dixeris. [LXXXII, 1.] Et egressus est Jesus, et disci-

D puli ejus, in castella Cæsareæ Philippi : et in via interrogabat discipulos suos, dicens eis : Quem me dicunt esse homines? Qui responderunt illi, dicentes : Joannem Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi unum de Prophetis. Tunc dicit illis : Vos vero quem me esse dicitis? Respondens Petrus, ait ei : Tu es Christus. [LXXXIII, 2.] Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo. Et cœpit docere eos, quoniam oportet Filium hominis pati multa, et reprobari a senioribus, et a summis sacerdotibus, et scribis, et occidi, et post tres dies resurgere. Et palam verbum loque-

[a] Verbum *vadit*, videtur hic abundare. Certe neque in iis est, quibus utimur, mss., neque in Græco ipso textu.

[b] Unus Reginæ ms. in instanti *deprecantur* : ut et in Gr. παρακαλοῦσιν.

batur. [LXXXIV, 6.] Et apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum. Qui conversus, et videns discipulos suos, comminatus est Petro, dicens : Vade retro me, Satana, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum [LXXXV, 2]. Et convocata turba cum discipulis suis, dixit eis : Si quis vult me sequi, deneget semetipsum : et tollat crucem suam, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam : qui autem perdiderit animam suam propter me et Evangelium, salvam faciet eam. Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum, et detrimentum animæ suæ faciat? Aut quid dabit homo commutationis pro anima sua? [LXXXVI, 2.] Qui enim me confusus fuerit, et verba mea, in generatione ista adultera et peccatrice : et filius hominis confundetur eum, cum venerit in gloria Patris sui cum angelis sanctis. [LXXXVII, 2.] Et dicebat illis : Amen dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute.

[*Cap.* IX.] Et post dies sex assumit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem : et ducit illos in montem excelsum seorsum solos, et transfiguratus est coram ipsis. Et vestimenta ejus facta sunt splendentia, et candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere. Et apparuit illis Elias cum Moyse : et erant loquentes cum Jesu. Et respondens Petrus, ait Jesu : Rabbi, bonum est nos hic esse : et faciamus tria tabernacula, tibi unum, et Moysi unum, et Eliæ unum. Non enim sciebat quid diceret : erant enim timore exterriti. Et facta est nubes obumbrans eos : et venit vox de nube, dicens : Hic est Filius meus charissimus : audite illum. Et statim circumspicientes, neminem amplius viderunt, nisi Jesum tantum secum. Et descendentibus illis de monte, præcepit illis ne cuiquam quæ vidissent, narrarent : nisi cum Filius hominis a mortuis resurrexerit. [LXXXVIII, 10.] Et verbum continuerunt apud se, conquirentes quid esset : Cum a mortuis resurrexerit. [LXXXIX, 6.] Et interrogabant eum, dicentes, quid ergo dicunt [a] pharisæi et scribæ; quia Eliam oportet venire primum? Qui respondens, ait illis : Elias, cum venerit primo, restituet omnia : et quomodo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur, et contemnatur. Sed dico vobis quia et Elias venit (et fecerunt illi quæcumque voluerunt), sicut scriptum est de eo. [XC, 10.] Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, et scribas conquirentes cum illis. Et confestim omnis populus videns Jesum, stupefactus est, et expaverunt, et accurrentes salutabant eum. Et interrogavit eos : Quid inter vos conquiritis? [XCI, 2.] Et respondens unus de turba, dixit : Magister, attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum : qui ubicumque eum apprehenderit, allidit illum, et spumat, et stridet dentibus, et arescit : et dixi discipulis tuis, ut ejicerent illum, et non potuerunt. Qui respondens eis, dixit : O genera-

A tio incredula, quamdiu apud vos ero? quamdiu vos patiar? afferte illum ad me. Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim spiritus conturbavit illum : et elisus in terram, volutabatur spumans. Et interrogavit patrem ejus : Quantum temporis est, ex quo ei hoc accidit? At ille ait : Ab infantia : et frequenter eum in ignem, et in aquas misit, ut eum perderet. Sed si quid potes, adjuva nos misertus nostri. Jesus autem ait illi : Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Et continuo exclamans pater pueri, cum lacrymis aiebat : Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam. Et cum videret Jesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi : Surde et mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo : et amplius ne introeas in eum. Et exclamans, B et multum discerpens eum, exiit ab eo, et factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent : Quia mortuus est. Jesus autem tenens manum ejus, elevavit eum, et surrexit. [XCII, 10.] Et cum introisset in domum, discipuli ejus secreto interrogabant eum : Quare nos non potuimus ejicere eum? Et dixit illis : Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione, et jejunio. [XCIII, 2.] Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam : nec volebat quemquam scire. Docebat autem discipulos suos, et dicebat illis : Quoniam Filius hominis tradetur in manus hominum, et occident eum, et occisus tertia die resurget. At illi ignorabant verbum : et timebant interrogare eum. [XCIV, 10.] Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent, interrogabat eos : Quid in via tractabatis? [XCV, 2.] At illi C tacebant, siquidem in via inter se disputaverant, quis eorum major esset. Et residens vocavit duodecim ; et ait illis : Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, et omnium minister. Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum : quem cum complexus esset, ait illis : Quisque unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recepit : [XCVI, 1.] Et quicumque me susceperit, non me suscipit, sed eum, qui misit me. [XCVII, 8.] Respondit illi Joannes, dicens : Magister, vidimus quemdam, in nomine tuo ejicientem dæmonia, qui non sequitur nos, et prohibuimus eum. Jesus autem ait : Nolite prohibere eum. Nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, et possit cito male loqui de me. Qui enim non est adversum vos, pro vobis est. D [XCVIII, 6.] Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ in nomine meo, quia Christi estis : Amen dico vobis, non perdet mercedem suam. [XCIX, 2.] Et quisquis scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me : bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo ejus, et in mare mitteretur. [C, 6.] Et si scandalizaverit te manus tua, abscinde illam : bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inexstinguibilem. [CI, 10.] Ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum : bonum est

[a] In Græcis exemplaribus hæc solis Scribis, non etiam Pharisæis sententia imputatur : ὅτι λέγουσιν οἱ γραμματεῖς, *Quoniam dicunt Scribæ, quia*, etc.

tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inexstinguibilis : ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. Quod si oculus tuus scandalizat te, ejice eum : bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis : ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. Omnis enim igne salietur, et omnis victima [a] sale salietur. [CII, 2.] Bonum est sal ; quod si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos.

[*Cap.* X. CIII, 6.] Et inde exsurgens venit in fines Judææ ultra Jordanem : et conveniunt iterum turbæ ad eum ; et sicut consueverat, iterum docebat illos. Et accedentes pharisæi interrogabant [b] : Si licet viro uxorem dimittere : tentantes eum. At ille respondens, dixit eis : Quid vobis præcepit Moyses? Qui dixerunt : Moyses permisit libellum repudii scribere et dimittere. Quibus respondens Jesus, ait : Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud. Ab initio autem creaturæ, masculum et feminam fecit eos Deus. Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit ad uxorem suam : et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. [CIV, 10.] Et in domo iterum discipuli ejus de eodem interrogaverunt eum. [CV, 2.] Et ait illis : Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam. Et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, mœchatur. [CVI, 2.] Et offerebant illi parvulos, ut tangeret illos. Discipuli autem comminabantur offerentibus. Quos cum videret Jesus, indigne tulit, et ait illis : Sinite parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos : talium enim est regnum Dei. Amen dico vobis : Quisquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud. Et complexans eos, et imponens manus super illos, benedicebat eos. [CVII, 2.] Et cum egressus esset in viam, procurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum : Magister bone, quid faciam, ut vitam æternam percipiam? Jesus autem dixit ei : Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus Deus. Præcepta nosti : Ne adulteres, Ne occidas, Ne fureris, Ne falsum testimonium dixeris, Ne fraudem feceris, Honora patrem tuum et matrem. At ille respondens, ait illi : Magister, hæc omnia observavi a juventute mea. [CVIII, 2.] Jesus autem intuitus eum, dilexit eum, et dixit ei : Unum tibi deest : vade, quæcumque habes, vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo : et veni, sequere me. [CIX, 2.] Qui contristatus in verbo, abiit mœrens : erat enim habens multas possessiones. Et circumspiciens Jesus, ait discipulis suis : Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt! Discipuli autem obstupescebant in verbis ejus. At

A Jesus rursus respondens ait illis : Filioli, quam difficile est, confidentes in pecuniis, in regnum Dei introire! Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. Qui magis admirabantur, dicentes ad semetipsos : Et quis potest salvus fieri? Et intuens illos Jesus, ait : Apud homines impossibile est, sed non apud Deum : omnia enim possibilia sunt apud Deum. Et cœpit ei Petrus dicere : Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. [CX, 2.] Respondens Jesus, ait : Amen dico vobis : Nemo est, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros, propter me, et propter Evangelium, qui non accipiat centies tantum nunc in tempore hoc, domos, et fratres, et sorores, et matres, et filios, et B agros, cum persecutionibus, et in sæculo futuro vitam æternam. [CXI, 2.] Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. [CXII, 2.] Erant autem in via ascendentes Jerosolymam : et præcedebat illos Jesus, et stupebant : et sequentes timebant. Et assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ essent ei eventura : Quia ecce ascendimus Jerosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, et scribis, et senioribus, et damnabunt eum morte, et tradent eum gentibus : et illudent ei, et conspuent eum, et flagellabunt eum, et interficient eum : et tertia die resurget. [CXIII, 6.] Et accedunt ad eum Jacobus et Joannes filii Zebedæi, dicentes : Magister, volumus, ut quodcumque petierimus, facias nobis. At ille dixit eis : Quid vultis, ut faciam C vobis? Et dixerunt : Da nobis, ut unus ad dexteram tuam, et alius ad sinistram tuam, sedeamus in gloria tua. Jesus autem ait eis : Nescitis quid petatis : potestis bibere calicem, quem ego bibo : aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari? At illi dixerunt ei : Possumus. Jesus autem ait eis : Calicem quidem, quem ego bibo, bibetis ; et baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini : sedere autem ad dextram meam, vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est. [CXIV, 2.] Et audientes decem, cœperunt indignari de Jacobo et Joanne. Jesus autem vocans eos, ait illis : Scitis quia hi, qui videntur principari gentibus, dominantur eis : et principes eorum potestatem habent ipsorum. Non ita est autem in vobis, sed quicumque voluerit fieri major, D erit vester minister : et quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus. [CXV, 4.] Nam et filius hominis non venit, ut ministraretur ei, sed ut ministraret, et daret animam suam redemptionem pro multis. [CXVI, 2.] Et veniunt Jericho, et proficiscens eo de Jericho, et discipuli ejus, et plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus cæcus, sedebat juxta viam mendicans. Qui cum audisset quia Jesus Nazarænus est, cœpit clamare, et dicere : Jesu, fili David, miserere mei. Et comminabantur ei multi, ut taceret. At ille multo magis clamabat : Fili David,

[a] Non additur in nostris mss. *sale*, quod tamen in plerisque Græcis exemplaribus nomen est.

[b] Hic vero duo Reginæ mss. pronomen *eum* addunt quod et retinent Græci libri.

miserere mei. Et stans Jesus præcepit illum vocari. A Et vocant cæcum dicentes ei : Animæquior esto : surge, vocat te. Qui projecto vestimento suo exsiliens, venit ad eum. Et respondens Jesus dixit illi : Quid tibi vis faciam ? Cæcus autem dixit ei : Rabboni, ut videam. Jesus autem ait illi : Vade, fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, et sequebatur eum in via.

[*Cap.* XI. cxvii, 2.] Et cum appropinquarent Jerosolymæ et Bethaniæ ad montem Olivarum, mittit duos ex discipulis suis, et ait illis : Ite in castellum, quod contra vos est, et statim introeuntes illuc, invenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit : solvite illum, et adducite. Et si quis vobis dixerit : Quid facitis? dicite, quia Domino necessarius est : et continuo illum dimittet B huc. [cxviii, 2.] Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante januam foris in bivio : et solvunt eum. Et quidam de illic stantibus dicebant illis : Quid facitis solventes pullum? Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Jesus, et dimiserunt eis. Et duxerunt pullum ad Jesum : et imponunt illi vestimenta sua, et sedit super eum. Multi autem vestimenta sua straverunt in via : alii autem frondes cædebant de arboribus, et sternebant in via. [cxix, 1.] Et qui præibant, et qui sequebantur, clamabant, dicentes : Hosanna : Benedictus qui venit in nomine Domini. Benedictum quod venit regnum patris nostri David : Hosanna in excelsis. [cxx, 6.] Et introivit Jerosolymam in templum : et circumspectis omnibus, cum jam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. Et C alia die cum exirent a Bethania, esuriit. Cumque vidisset a longe ficum habentem folia, venit si quid forte inveniret in ea. Et cum venisset ad eam, nihil invenit præter folia : non enim erat tempus ficorum. Et respondens dixit ei : Jam non amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet. Et audiebant discipuli ejus. [cxxi, 1.] Et venit Jerosolymam, Et cum introisset in templum, cœpit ejicere vendentes, et ementes in templo : et mensas numulariorum et cathedras vendentium columbas evertit. Et non sinebat, ut quisquam transferret vas per templum : et docebat, dicens eis : Nonne scriptum est : Quia domus mea, domus orationis vocabitur omnibus gentibus? Vos autem fecistis eam speluncam latronum. [cxxii, 1.] D Quo audito, principes sacerdotum et scribæ quærebant quomodo eum perderent : timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina ejus. [cxxiii, 10.] Et cum vespera facta esset, egrediebatur de civitate. Et cum mane transirent, viderunt ficum aridam factam a radicibus. [cxxiv, 6.] Et recordatus Petrus, dixit ei : Rabbi, ecce ficus, cui maledixisti, aruit. Et respondens Jesus ait illis : Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti : Tollere, et mittere in mare ; et non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit quia quodcumque dixerit, fiat; fiet ei. [cxxv, 4.] Propterea dico vobis, omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis. [cxxvi, 6.] Et cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem : ut et Pater vester qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra. Quod si vos non dimiseritis : nec Pater vester, qui in cœlis est, dimittet vobis peccata vestra. [cxxvii, 2.] Et veniunt rursus Jerosolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes, et scribæ, et seniores : et dicunt ei : in qua potestate hæc facis? et quis dedit tibi hanc potestatem, ut ista facias? Jesus autem respondens, ait illis : Interrogabo vos et ego unum verbum, et respondete mihi : et dicam vobis in qua potestate hæc faciam. Baptismus Joannis, de cœlo erat, an ex hominibus? Respondete mihi. At illi cogitabant secum, dicentes : Si dixerimus, de cœlo, dicet : Quare ergo non credidistis ei? [a] Si dixerimus, ex hominibus, timemus populum. Omnes enim habebant Joannem quia vere propheta esset. Et respondentes dicunt Jesu : Nescimus. Et respondens Jesus ait illis : Neque ego dico vobis in qua potestate hæc faciam.

[*Cap.* XII. cxxviii, 5.] Et cœpit illis in parabolis loqui : Vineam pastinavit homo, et circumdedit sepem, et fodit lacum, et ædificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. Et misit ad agricolas in tempore servum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineæ. Qui apprehensum eum ceciderunt, et dimiserunt vacuum. Et iterum misit ad illos alium servum : et illum in capite vulneraverunt, et contumeliis affecerunt. Et rursum alium misit, et illum occiderunt : et plures alios : quosdam cædentes, alios vero occidentes. Adhuc ergo unum habens filium charissimum : et illum misit ad eos novissimum, dicens : quia reverebuntur filium meum. Coloni autem dixerunt ad invicem : Hic est hæres : venite, occidamus eum : et nostra erit hæreditas. Et apprehendentes eum, occiderunt : et ejecerunt extra vineam. Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet, et perdet colonos ; et dabit vineam aliis. Nec scripturam hanc legistis : Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli : A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris? [cxxix, 1.] Et quærebant eum tenere : et timuerunt turbam. Cognoverunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit. Et relicto eo, abierunt. [cxxx, 2.] Et mittunt ad eum quosdam ex Pharisæis, et Herodianis, ut eum caperent in verbo. Qui venientes dicunt ei : Magister, scimus quia verax es, et non curas quemquam : nec enim vides in faciem hominum, sed in veritate viam Dei doces. Licet dari tributum Cæsari, an non dabimus? Qui sciens versutiam illorum, ait illis : Quid me tentatis? afferte mihi denarium, ut videam. At illi attulerunt ei. Et ait illis : Cujus est imago hæc, et inscriptio? Dicunt ei : Cæsaris. Respondens autem Jesus, dixit illis : Reddite igitur quæ sunt Cæsaris,

[a] Unus Reginæ ms., *dicemus* ; tum juncto vetustiori altero, *timebant*, pro *timemus*, juxta Græcum ἐφοβοῦντο.

Cæsari : et quæ sunt Dei, Deo. Et mirabantur super eo. Et venerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt resurrectionem non esse : et interrogabant eum dicentes : Magister, Moyses nobis scripsit, ut si cujus frater mortuus fuerit, et dimiserit uxorem, et filios non reliquerit, accipiet frater ejus uxorem ipsius, et resuscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant : et primus accepit uxorem, et mortuus est, non relicto semine. Et secundus accepit eam, et mortuus est : et nec iste reliquit semen. Et tertius similiter. Et acceperunt eam similiter septem : et non reliquerunt semen. Novissima omnium defuncta est et mulier. In resurrectione ergo cum resurrexerint, cujus de his erit uxor? septem enim habuerunt eam uxorem. Et respondens Jesus, ait illis : Nonne ideo erratis, non scientes Scripturas, neque virtutem Dei? Cum enim a mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut angeli in cœlis. De mortuis autem quod resurgant, non legistis in libro Moysi, super rubum quomodo dixerit illi Deus, inquiens : Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed vivorum. Vos ergo multum erratis. [CXXXI, 6.] Et accessit unus de scribis, qui audierat illos conquirentes, et [a] videns quoniam bene illis responderit, interrogavit eum quod esset primum omnium mandatum. Jesus autem respondit ei : Quia primum omnium mandatum est : Audi, Israel, Dominus Deus [b] tuus, Deus unus est : et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota virtute tua. Hoc est primum mandatum. Secundum autem simile est illi : Diliges proximum tuum tamquam teipsum. Majus horum aliud mandatum non est. [CXXXII, 10.] Et ait illi scriba : Bene, Magister, in veritate dixisti, quia unus est [c] Deus, et non est alius præter eum. Et ut diligatur ex toto corde, et ex toto intellectu, et ex tota anima, et ex tota fortitudine : et diligere proximum tamquam seipsum, majus est omnibus holocautomatibus et sacrificiis. Jesus autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi : Non es longe a regno Dei. [CXXXIII, 2.] Et nemo jam audebat eum interrogare. [CXXXIV, 2.] Et respondens Jesus, dicebat, docens in templo : Quomodo dicunt scribæ, Christum filium esse David? ipse enim David dicit in Spiritu sancto : Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse ergo David dicit eum Dominum, et unde est filius ejus? Et multa turba eum libenter audivit. [CXXXV, 2.] Et dicebat eis in doctrina sua : Cavete a scribis, qui volunt in stolis ambulare, et salutari in foro, et in primis cathedris sedere in synagogis, et primos discubitus in cœnis : [CXXXVI, 8.] qui devorant domos viduarum

A sub obtentu prolixæ orationis : hi accipient prolixius judicium. Et sedens Jesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba jactaret æs in gazophylacium : et multi divites jactabant multa. Cum venisset autem vidua una pauper, misit duo minuta, quod est quadrans ; et convocans discipulos suos, ait illis : Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium. Omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miserunt : hæc vero de penuria sua omnia quæ habuit, misit totum victum suum.

[*Cap.* XIII. CXXXVII, 2.] Et cum egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis : Magister, aspice quales lapides, et quales structuræ. Et respondens Jesus, ait illi : Vides has omnes magnas

B ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. [CXXXVIII, 2.] Et cum sederet in monte Olivarum contra templum, interrogabant eum separatim Petrus, et Jacobus, et Joannes, et Andreas : Dic nobis, quando ista fient? et quod signum erit, quando hæc omnia incipient consummari? Et respondens Jesus cœpit dicere illis : Videte ne quis vos seducat : multi enim venient in nomine meo dicentes, quia ego sum : et multos seducent. Cum audieritis autem bella, et opiniones bellorum, ne timueritis : oportet enim hæc fieri : sed nondum finis. Exsurget enim gens contra gentem, et regnum super regnum, et erunt terræ motus per loca, et fames. Initium dolorum hæc. [CXXXIX, 1.] Videte autem vosmetipsos. Tradent enim vos in conciliis,

C et in synagogis vapulabitis, et ante præsides et reges stabitis propter me, in testimonium illis. [CXL, 6.] Et in omnes gentes primum oportet prædicari Evangelium. [CXLI, 2.] Et cum duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini : sed quod datum vobis fuerit in illa hora, id loquimini. Non enim vos estis loquentes, sed Spiritus sanctus. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium : et consurgent filii in parentes, et morte afficient eos. Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem sustinuerit in finem, hic salvus erit. [CXLII, 6.] Cum autem videritis abominationem desolationis, stantem ubi non debet : qui legit, intelligat : [CXLIII, 2.] tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes : et qui super tectum, ne descendat in domum, nec in-

D troeat, ut tollat quid de domo sua : et qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentum suum. [CXLIV, 2.] Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus. [CXLV, 6.] Orate vero, ut hyeme non fiant. [CXLVI, 2.] Erunt enim dies illi [d] tribulationes tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus, usque nunc, neque fient. [CXLVII, 6.] Et nisi breviasset Dominus dies, non fuisset salva omnis

[a] In Martianæi editione erat plurium numero, *et videntes*, quod et Latinis aliis et Græcis omnibus libris, et recto ipso sensui refragatur.

[b] In uno Reginæ ms. *noster* pro *tuus*, quemadmodum et Græci plerique codices præferunt ἡμῶν.

[c] Nostri mss. nomen *Deus*, hic omittunt, quod et in Græcis quibusdam exemplaribus tacet.

[d] Duo Reginæ mss. *dies illi tribulationis tales*, etc. Cæterum et proxime ante Græca melioris notæ exemplaria aliter habent, ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος, *ut ne fiat fuga vestra hyeme.*

caro: sed propter electos, quos elegit, breviavit dies. [CXLVIII, 2.] Et tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis. [CXLIX, 6.] Exsurgent enim pseudochristi, et pseudoprophetæ, et dabunt signa et portenta ad seducendos, si fieri potest, etiam electos. Vos ergo videte: ecce prædixi vobis omnia. [CL, 2.] Sed in illis diebus, post tribulationem illam, [a] sol contenebrabitur, et luna non dabit splendorem suum: et stellæ cœli erunt decidentes, et virtutes, quæ in cœlis sunt, movebuntur. [CLI, 2.] Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa, et gloria. Et tunc mittet angelos suos, et congregabit electos suos a quatuor ventis, a summo terræ, usque ad summum cœli. A ficu autem discite parabolam. Cum jam ramus ejus tener fuerit, et nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit æstas: sic et vos, cum videritis hæc fieri, scitote quod in proximo sit in ostiis. Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio hæc, donec omnia ista fiant. Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt. [CLII, 6.] De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater. [CLIII, 6.] Videte, vigilate, et orate: nescitis enim quando tempus sit. [CLIV, 2.] Sicut homo, qui peregre profectus reliquit domum suam, et dedit servis suis potestatem cujusque operis, et janitori præcepit, ut vigilet. [CLV, 2.] Vigilate ergo (nescitis enim quando dominus domus veniat: sero, an media nocte, an galli cantu, an mane), ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico: Vigilate.

[*Cap.* XIV, CLVI, 1.] Erat autem Pascha et Azyma post biduum, [CLVII, 6.] et quærebant summi sacerdotes, et scribæ, quomodo eum dolo tenerent, et occiderent. Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. [CLVIII, 1.] Et cum esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, et recumberet: venit mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati pretiosi, et fracto alabastro, effudit super caput ejus. Erant autem quidam indigne ferentes intra semetipsos, et dicentes: Ut quid perditio ista unguenti facta est? Poterat enim unguentum istud venumdari plus quam trecentis denariis, et dari pauperibus. Et fremebant in eam. Jesus autem dixit: Sinite eam, quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me. Semper enim pauperes habetis vobiscum; et cum volueritis, potestis illis benefacere: me autem non semper habetis. [CLIX, 4.] Quod habuit hæc, fecit: prævenit ungere corpus meum in sepulturam. Amen dico vobis: Ubicumque prædicatum fuerit Evangelium istud in universo mundo, et quod fecit hæc, narrabitur in memoriam ejus. [CLX, 2.] Et Judas Iscariotes [*Al.* Scariothes] unus de duodecim, abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis. Qui audientes gavisi sunt: et promiserunt ei pecuniam se daturos. Et quærebat quomodo illum opportune traderet. Et primo die Azymorum quando Pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quo vis eamus, et paremus tibi, ut manduces Pascha? Et mittit duos ex discipulis suis, et dicit eis: Ite in civitatem: et occurret vobis homo lagenam aquæ bajulans, sequimini eum: et quocumque introierit, dicite domino domus, quia magister dicit: ubi est refectio mea, ubi Pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande, stratum: et illic parate nobis. Et abierunt discipuli ejus, et venerunt in civitatem: et invenerunt sicut dixerat illis, et paraverunt Pascha. [CLXI, 4.] Vespere autem facto, venit cum duodecim. Et discumbentibus eis, et manducantibus, ait Jesus: Amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me, qui manducat mecum. [CLXII, 1.] At illi cœperunt contristari, et dicere ei singulatim: Numquid ego? [CLXIII, 2.] Qui ait illis: Unus ex duodecim, qui intingit mecum manum in catino. Et Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de eo: væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur. [CLXIV, 6.] Bonum erat ei, si non esset natus homo ille. [CLXV, 1.] Et manducantibus illis, accepit Jesus panem: et benedicens fregit, et dedit eis, et ait: Sumite, hoc est corpus meum. [CLXVI, 2.] Et accepto calice, gratias agens dedit eis: et biberunt ex illo omnes. Et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro [b] multis effundetur. Amen dico vobis, quia jam non bibam de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei. [CLXVII, 6.] Et hymno dicto, exierunt in montem Olivarum. [CLXVIII, 4.] Et ait eis Jesus: Omnes scandalizabimini in me nocte ista: [CLXIX, 6.] quia scriptum est: Percutiam pastorem, et dispergentur oves. Sed postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam. [CLXX, 1.] Petrus autem ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, sed non ego. Et ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus. [CLXXI, 6.] At ille amplius loquebatur: Et si oportuerit me simul commori tibi, non te negabo. Similiter autem et omnes dicebant. [CLXXII, 1.] Et veniunt in prædium, cui nomen Gethsemani. [CLXXIII, 6.] Et ait discipulis suis: sedete hic donec orem. Et assumit Petrum, et Jacobum, et Joannem secum: et cœpit pavere, et tædere. [CLXXIV, 4.] Et ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hic, et vigilate. [CLXXV, 1.] Et cum processisset paululum, procidit super terram: et orabat, ut si fieri posset, transiret ab eo hora. Et dixit: Abba, pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc a me, [CLXXVI, 1.] sed non quod ego volo, sed quod tu. Et venit, et invenit eos dormientes. [CLXXVII, 2.] Et ait Petro: Simon, dormis? non potuisti una hora vigilare? Vigilate, et orate, ut non intretis in tenta-

[a] Penes Martianæum vitiose, *sed contenebrabitur*, pro *sol*, etc.

[b] Additum in uno Reginæ ms. secundis curis *pro vobis, et pro*, etc., quæ verba tametsi in Græco exemplari non sint, in Latinis tamen libris passim occurrunt.

tionem. [CLXXVIII, 4.] Spiritus quidem promptus est, caro vero infirma. [CLXXIX, 6.] Et iterum abiens oravit, eumdem sermonem dicens. Et reversus, denuo invenit eos dormientes, erant enim oculi eorum gravati, et ignorabant quid responderent ei. Et venit tertio, et ait illis : Dormite jam, et requiescite. Sufficit : [CLXXX, 4.] venit hora : ecce Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus. Ecce qui me tradet, prope est. [CLXXXI, 1.] Et adhuc eo loquente, venit Judas Iscariotes [*Al.* Scarioth] unus de duodecim, et cum eo turba multa, cum gladiis et lignis, a summis sacerdotibus et scribis, et senioribus. [CLXXXII, 2.] Dederat autem traditor ejus signum eis, dicens : Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, et ducite caute. Et cum venisset, statim accedens ad eum, ait : Ave, Rabbi : et osculatus est eum. At illi manus injecerunt in eum, et tenuerunt eum. [CLXXXIII, 1.] Unus autem quidam de circumstantibus educens gladium, percussit servum summi sacerdotis : et amputavit illi auriculam. [CLXXXIV, 1.] Et respondens Jesus, ait illis : Tamquam ad latronem existis cum gladiis et lignis comprehendere me? quotidie eram apud vos in templo docens, et non me tenuistis. [CLXXXV, 6.] Sed ut impleantur Scripturæ. Tunc discipuli ejus relinquentes eum, omnes fugerunt. [CLXXXVI, 10.] Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo : et tenuerunt eum. At ille, rejecta sindone, nudus profugit ab eis. [CLXXXVII, 1.] Et adduxerunt Jesum ad summum sacerdotem : et convenerunt omnes sacerdotes, et scribæ, et seniores. [CLXXXVIII, 4.] Petrus autem a longe secutus est eum usque intro in atrium summi sacerdotis : et sedebat cum ministris [a] ad ignem, et calefaciebat se. [CLXXXVIX, 2.] Summi sacerdotes et omne concilium quærebant adversus Jesum testimonium, ut eum morti traderent, nec inveniebant. Multi enim testimonium falsum dicebant adversus eum : et convenientia testimonia non erant. [CXC, 6.] Et quidam surgentes falsum testimonium ferebant adversus eum, dicentes. Quoniam nos audivimus eum, dicentem : Ego dissolvam templum hoc manu factum, et per triduum aliud non manu factum ædificabo. Et non erat conveniens testimonium illorum. Et exsurgens summus sacerdos in medium, interrogavit Jesum, dicens : Non respondes quidquam ad ea, quæ tibi objiciuntur ab his? Ille autem tacebat, et nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum, et dixit ei : Tu es Christus Filius Dei benedicti? Jesus autem dixit illi : Ego sum : [CXCI, 1.] et videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis [b] Dei, et venientem cum nubibus cœli. [CXCII, 6.] Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait : [CXCIII, 2.] quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam : quid vobis videtur? Qui omnes condemnaverunt eum esse reum mortis. [CXCIV, 1.] Et cœperunt quidam conspuere eum, et velare faciem ejus, et colaphis eum cædere, et dicere ei : Propheliza : et ministri alapis eum cædebant. [CXCV, 1.] Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi sacerdotis : et cum vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum, ait : Et tu cum Jesu Nazaræno eras. At ille negavit, dicens : Neque scio, neque novi quid dicas. [CXCVI, 1.] Et exiit foras ante atrium, et gallus cantavit. Rursus autem cum vidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus : Quia hic ex illis est. At ille iterum negavit. Et post pusillum rursus qui astabant, dicebant Petro : Vere ex illis es : nam et Galilæus es. Ille autem cœpit anathematizare, et jurare : Quia nescio hominem istum quem dicitis. Et statim gallus iterum cantavit. [CXCVII, 2.] Et recordatus est Petrus verbi, quod dixerat ei Jesus : Prius quam gallus cantet bis, ter me negabis. Et cœpit flere.

[*Cap.* XV. CXCVIII, 2.] Et confestim mane consilium facientes summi sacerdotes, cum senioribus, et scribis, et universo concilio, [CXCIX, 1.] vincientes Jesum, duxerunt, et tradiderunt Pilato. [CC, 1.] Et interrogavit eum Pilatus : Tu es rex Judæorum? At ille respondens, ait illi, Tu dicis. [CCI, 4.] Et accusabant eum summi sacerdotes in multis. Pilatus autem rursum interrogavit eum dicens : Non respondes quidquam? vide in quantis te accusant! Jesus autem amplius nihil respondit, ita ut miraretur Pilatus. [CCII, 2.] Per diem autem festum solebat dimittere illis unum ex vinctis, quemcumque petiissent. [CCIII, 4.] Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium. Et cum ascendisset turba, cœpit rogare, sicut semper faciebat illis. Pilatus autem respondit eis, et dixit : Vultis dimittam vobis regem Judæorum? Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum summi sacerdotes. [CCIV, 1.] Pontifices autem concitaverunt turbam, ut magis Barabbam dimitteret eis. [CCV, 1.] Pilatus autem iterum respondens, ait illis : Quid ergo vultis faciam regi Judæorum? At illi iterum clamaverunt : Crucifige eum. Pilatus vero dicebat illis : Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant : Crucifige eum. [CCVI, 1.] Pilatus autem volens populo satisfacere dimisit illis Barabbam, et tradidit Jesum flagellis cæsum, ut crucifigeretur. [CCVII, 4.] Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii, et convocant totam cohortem, et induunt eum purpura, et imponunt ei plectentes spineam coronam. Et cœperunt salutare eum : Ave, rex Judæorum. [CCVIII, 6.] Et percutiebant caput ejus arundine : et conspuebant eum, et ponentes genua, adorabant eum. Et postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, et induerunt eum vestimentis suis : et educunt illum, ut crucifigerent eum. [CCVIX, 1.] Et angariaverunt prætereuntem quempiam, Simonem Cyrenæum, venientem de villa, patrem Alexandri et Rufi, ut tolleret crucem ejus. [CCX, 1.] Et perducunt illum in Golgotha

[a] Voculas *ad ignem*, neque Græcus textus, neque nostri mss. agnoscunt.

[b] Hic quoque *Dei* nomen, quod neque Græcus textus addit, ab iisdem mss. abest.

locum : quod est interpretatum Calvariæ locus. A [ccxi, 4.] Et dabant ei bibere myrrhatum vinum : et non accepit. [ccxii, 1.] Et crucifigentes eum, diviserunt vestimenta ejus, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret. [ccxiii, 10.] Erat autem hora tertia : et crucifixerunt eum. [ccxv, 1.] Et erat titulus causæ ejus inscriptus : Rex Judæorum. [ccxv, 1.] Et cum eo crucifigunt duos latrones; unum a dextris, et alium a sinistris ejus. [ccxvi, 8.] Et impleta est scriptura, quæ dicit : Et cum iniquis reputatus est. [ccxvii, 6.] Et prætereuntes blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes : Vah ! [a] qui destruis templum Dei, et in tribus diebus reædificas : salvum fac temetipsum descendens de cruce. [ccxviii, 2.] Similiter et summi sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum scribis dicebant : Alios B salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Christus rex Israel descendat nunc de cruce, ut videamus, et credamus. [ccxix, 2.] Et qui cum eo crucifixi erant, conviciabantur ei. [ccxx, 2.] Et facta hora sexta, tenebræ factæ sunt per totam terram usque in horam nonam. [ccxxi, 6.] Et hora nona exclamavit Jesus voce magna, dicens : Eloi, Eloi, lamma sabacthani ? quod est interpretatum : Deus meus, Deus meus, utquid dereliquisti me ? Et quidam de circumstantibus audientes, dicebant : Ecce Eliam vocat. [ccxxii, 2.] Currens autem unus, et implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei, dicens : Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum. [ccxxiii, 1.] Jesus autem, emissa voce magna, exspiravit. C [ccxxiv, 2.] Et velum templi scissum est in duo, a summo [*Al.* sursum] usque deorsum. [ccxxv, 2.] Videns autem Centurio, qui ex adverso stabat, quia sic clamans exspirasset, ait : Vere hic homo Filius Dei erat. [ccxxvi, 6.] Erant autem et mulieres de longe aspicientes : inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi minoris et Joseph [*Al.* Josue] mater, et Salome : et cum esset in Galilæa, sequebantur eum, et ministrabant ei, et aliæ multæ, quæ simul cum eo ascenderant Jerosolymam. [ccxxvii, 1.] Et cum jam sero esset factum (quia erat parasceve, quod est ante sabbatum), venit Joseph ab Arimathæa nobilis decurio, qui et ipse erat exspectans regnum Dei, et audacter introivit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu. Pilatus autem mirabatur si jam D obiisset. Et accersito Centurione, interrogavit eum si jam mortuus esset. Et cum cognovisset a Centurione, donavit corpus Joseph. [ccxxviii, 1.] Joseph autem mercatus sindonem, et deponens eum involvit sindone, et posuit eum in monumento, quod erat excisum de petra, et advolvit lapidem ad ostium monumenti. [ccxxix, 6.] Maria autem Magdalene, et Maria Joseph [*Al.* Josue], aspiciebant ubi poneretur.

[*Cap.* XVI. ccxxx, 8.] Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum. [ccxxxi, 1.] Et valde mane una sabbatorum, veniunt ad monumentum, orto jam sole. Et dicebant ad invicem : quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti ? Et respicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde. Et introeuntes in monumentum viderunt juvenem sedentem in dextris, coopertum stola candida, et obstupuerunt. [ccxxxii, 2.] Qui dicit illis : Nolite expavescere : Jesum quæritis Nazaræenum, crucifixum : surrexit, non est hic, ecce locus ubi posuerunt eum. Sed ite, dicite discipulis ejus et Petro, quia præcedit vos in Galilæam : ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. [ccxxxiii, 2.] At illæ exeuntes, fugerunt de monumento : invaserat enim eas tremor et pavor : et nemini quidquam dixerunt : timebant enim. Surgens autem mane, prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalene, de qua ejecerat septem dæmonia. Illa vadens nuntiavit his, qui cum eo fuerant, lugentibus et flentibus. Et illi audientes quia viveret, et visus esset ab ea, non crediderunt. [ccxxxiv, 8.] Post hæc autem duobus ex his ambulantibus ostensus est in alia effigie euntibus in villam : et illi euntes nuntiaverunt cæteris : nec illis crediderunt. [ccxxxv, 10.] Novissime recumbentibus illis undecim apparuit : et exprobravit incredulitatem eorum et duritiam cordis, quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Et dixit eis : Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit : qui vero non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur : In nomine meo dæmonia ejicient : linguis loquentur novis : serpentes tollent : et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit : super ægros manus imponent, et bene habebunt. Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei. Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis.

Explicit Evangelium secundum Marcum.

[a] Unus Reginæ ms. *qui destruxit :* alter, *qui destruit :* tum pari consensu, *tribus diebus ædificat*, etc.

INCIPIT

EVANGELIUM SECUNDUM LUCAM.

[*Cap.* I. 1, 10.] [a] Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ

[a] Editi libri quamplures, cum mss. codicibus non paucis, hocce primum Lucæ capitulum infra apponunt versu 5, ad hæc verba : *Fuit in diebus Herodis regis Judææ sacerdos quidam*, etc. Præfatiunculam

sunt, rerum : sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis : visum est mihi, assecuto [a] omnia a principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem. Fuit in diebus Herodis, regis Judææ, sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice Abia; et uxor illius de filiabus Aaron, et nomen ejus Elizabeth. Erant autem justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela, et non erat illis filius, eo quod esset Elizabeth sterilis, et ambo processissent in diebus suis. Factum est autem, cum sacerdotio fungeretur [b] in ordine vicis suæ ante Deum, secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret, ingressus in templum Domini : et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi. Apparuit autem illi angelus Domini, stans a dextris altaris incensi. Et Zacharias turbatus est videns, et timor irruit super eum. Ait autem ad illum Angelus : Ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua : et uxor tua Elizabeth pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Joannem : et erit gaudium tibi, et exsultatio, et multi in nativitate ejus gaudebunt : erit enim magnus coram Domino : et vinum et siceram non bibet, et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ : et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum : et ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ : ut convertat corda patrum in filios, et [c] incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam. Et dixit Zacharias [ad angelum] : Unde hoc sciam? ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis. Et respondens angelus dixit ei : Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum : et missus sum loqui ad te, et hæc tibi evangelizare. Et ecce eris tacens, et non poteris loqui, usque in diem quo hæc fiant, pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. Et erat plebs exspectans Zachariam : et mirabantur quod tardaret ipse in templo. Egressus autem non poterat loqui ad illos, et cognoverunt quod visionem vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis, et permansit mutus. Et factum est, ut impleti sunt dies officii ejus, abiit in domum suam : post hos autem dies concepit Elizabeth uxor ejus, et occultabat se mensibus quinque, dicens : Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines. [II, 5.] [d] In mense autem sexto missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro cui nomen erat Joseph, de domo David, et nomen virginis Maria. [III, 10.] Et ingressus angelus ad eam dixit : Ave, gratia plena : Dominus tecum : Benedicta tu in mulieribus. Quæ cum audisset, turbata est in sermone ejus, et cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait angelus ei : Ne timeas, Maria; invenisti enim gratiam apud Deum : ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus : et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis. Dixit autem Maria ad angelum : Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Et respondens angelus dixit ei : Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : ideoque et quod nascetur [e] ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Et ecce Elizabeth cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute sua:

vero, quæ præcedit, nullo capitulo, nulli canoni ascribunt. Sed quam parum recte, ex hoc intelligitur, quod ex his innui videatur prædictam præfatiunculam non esse genuinum Lucæ evangelistæ opus, neque a Deo inspiratam. Quod nefas est dictu. Nos hæc restituimus ad fidem exemplarium bibliothecæ nostræ San-Germanensis ms. num. 4, 19, 24. His quoque annumerari facile posset aliud exemplar ejusdem bibliothecæ optimæ notæ num. 18; in quo una cum nota capituli primi, quæ in consequentibus nusquam apparet, excisum est totum hoc Lucæ exordium usque ad prædicta verba versus 5, *Fuit in diebus Herodis*, etc., exclusive. MART.

[a] Pressius Græco nostri mss. *assecuto a principio omnibus diligenter :* Græce Ἔδοξε κἀμοί, παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς κ. τ. λ. Cæterum videsis de hocce Prooemio disputantem Martianæum in Notis.

[b] Interserunt hic *Zachariæ* nomen duo Reginæ mss. quod et Græce quædam exemplaria retinent.

[c] Iterum duo Reginæ mss. *incredibiles*, pro *incredulos*, præferunt.

[d] Magna hic dissensio est inter codices cum manuscriptos tum editos. Manuscripti siquidem bene multi, secundum capitulum supra apponunt, versu 19, ad hæc verba : *Et respondens angelus, dixit ei : Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum : et missus sum loqui ad te, et hæc tibi evangelizare.* Quæ verba cum ad canonem quintum referantur, concordare debuerant cum his capituli tertii Evangelii Matthæi : *Christi autem generatio sic erat : Cum esset desponsata Mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.* Manifestum autem est nullam inter illa esse consensionem; cum hæc ad Christi, illa ad Joannis præcursoris conceptionem pertineant. Error hic est, seu potius oscitantia librariorum, qui cum cernerent in apographis, ut et in manuscripto San-Germanensi num. 18, quem in hac parte, utpote emendatissimum, et rationi maxime consentaneum, merito sequimur, cæterisque omnibus anteponimus; cum, inquam, in his apographis cernerent, hoc secundum Lucæ capitulum annotatum ad ea verba versus 26, quæ hic in textu leguntur, scilicet : *In mense autem sexto missus est angelus Gabriel*, etc., ubi angeli Gabrielis mentio fit, ut et in illo alio loco versus 19, supra relato : imprudenter alterum pro altero sumpsere : maxime cum in quibusdam codicibus, ut in ms. nostro San-Germanensi num. 19, duo illa loca in duabus ejusdem paginæ columnis, perfecte quasi in una linea sibi invicem e regione respondeant. Hoc non attendentes editi omnes libri, nullo ex iis, quos præ manibus habemus, suffragante codice manuscripto, præsens capitulum secundum in caput sequens distrahunt, versu 26, ad hæc verba : *Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies, ut pareret, et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit :* cum tamen his verbis Christi nativitas describatur, non ejus conceptio, ut in loco Matthæi parallelo. MART.

[e] Voculas *ex te*, quæ et raro in Græcis exemplaribus inveniuntur, Reginæ mss. prorsus ignorant.

et hic mensis sextus est illi, quæ vocatur sterilis : quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria : Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et discessit ab illa angelus. Exsurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana cum festinatione, in civitatem Juda : Et intravit in domum Zachariæ, et salutavit Elizabeth. Et factum est, ut audivit salutationem Mariæ Elizabeth, exsultavit infans in utero ejus, et repleta est Spiritu sancto Elizabeth : et exclamavit voce magna, et dixit : Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me ? Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exsultavit in gaudio infans in utero meo. Et beata quæ [a] credidisti, quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi a Domino. Et ait Maria :

Magnificat anima mea Dominum, et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo.

Quia respexit humilitatem ancillæ suæ : ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

Quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen ejus.

Et misericordia ejus [b] a progenie in progenies timentibus eum.

Fecit potentiam in brachio suo : dispersit superbos mente cordis sui.

Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles.

Esurientes implevit bonis : et divites dimisit inanes.

Suscepit Israel puerum suum, [c] recordatus misericordiæ suæ.

Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, et semini ejus in sæcula.

Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus : et reversa est in domum suam. Elizabeth autem impletum est tempus pariendi, et peperit filium. Et audierunt vicini et cognati ejus, quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, et congratulabantur ei. Et factum est in die octavo, venerunt circumcidere puerum, et vocabant eum nomine patris sui Zachariam. Et respondens mater ejus, dixit : Nequaquam, sed vocabitur Joannes. Et dixerunt ad illam : Quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine. Innuebant autem patri ejus, quem vellet vocari eum. Et postulans pugillarem scripsit, dicens : Joannes est nomen ejus. Et mirati sunt universi. Apertum est autem illico os ejus, et lingua ejus, et loquebatur benedicens Deum. Et factum est timor super omnes vicinos eorum : et super omnia montana Judææ divulgabantur omnia verba hæc : et posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes : [d] Quis, putas, puer iste erit ? Etenim manus Domini erat cum illo. Et Zacharias pater

A ejus repletus est Spiritu sancto : et prophetavit dicens :

Benedictus Dominus Deus Israel : quia visitavit et fecit redemptionem plebis suæ.

Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui.

Sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt, prophetarum ejus :

Salutem ex inimicis nostris, et de manu omnium qui oderunt nos :

Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris : et memorari testamenti sui sancti.

Jusjurandum, quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis :

Ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi :

B In sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris.

Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis : præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus :

Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum :

Per viscera misericordiæ Dei nostri : in quibus visitavit nos oriens ex alto :

Illuminare his, qui in tenebris, et in umbra mortis sedent : ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

Puer autem crescebat, et confortabatur spiritu : et erat in desertis usque in diem ostensionis suæ ad Israel.

C [*Cap.* II.] Factum est autem in diebus illis, exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. Hæc descriptio prima facta est [e] a præside Syriæ Cyrino : et ibant omnes, ut profiterentur singuli in suam civitatem. Ascendit autem et Joseph a Galilæa de civitate Nazareth, in Judæam in civitatem David, quæ vocatur Beth-Lehem : eo quod esset de domo et familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in præsepio : quia non erat eis locus in diversorio. Et pastores erant in regione eadem vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum. Et ecce angelus Domini stetit
D juxta illos, et claritas Dei circumfulsit illos, et timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus : Nolite timere : ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo : quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David. Et hoc vobis signum : Invenietis infantem pannis involutum, et positum in præsepio. Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cœlestis,

[a] Iidem mss., *beata quæ credidit*, et cohærenter, *quæ dicta sunt ei a Domino* etc. atque hoc Græco pressius, ἡ πιστεύσασα, ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ Κυρίου, etc.

[b] Duo Reginæ mss., *in progenies et progenies*.

[c] Iidem mss. *memorari misericordiæ*, pressius iterum Græco, μνησθῆναι ἐλέους.

[d] Pari iterum consensu iidem mss. *Quid, putas*, etc. Græce, Τί ἄρα, etc.

[e] Unus e nostris mss. atque alter Crassensis penes Martianæum : *facta est præside*, etc. absque *a* particula, sensu etiam concinniore juxta Græcum, ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου.

laudantium Deum, et dicentium : Gloria in altissimis A Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et factum est, ut discesserunt ab eis angeli in cœlum : pastores loquebantur ad invicem : Transeamus usque Beth-Lehem, et videamus hoc verbum, quod factum est, quod Dominus ostendit nobis. Et venerunt festinantes : et invenerunt Mariam, et Joseph, et infantem positum in præsepio. Videntes autem cognoverunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes, qui audierunt, mirati sunt : et de his, quæ dicta erant a pastoribus ad ipsos. Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et reversi sunt pastores glorificantes et laudantes Deum, in omnibus quæ audierant, et viderant, sicut dictum est ad illos. Et postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur [a] puer : B vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab angelo prius quam in utero conciperetur. Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini : Quia omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur. Et ut darent hostiam secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. Et ecce homo erat in Jerusalem, cui nomen Simeon, et homo iste justus, et timoratus, exspectans consolationem Israel, et Spiritus sanctus erat in eo. Et responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit in spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Jesum parentes C ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo : et ipse accepit eum in ulnas suas, et benedixit Deum, et dixit :

Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace :
Quia viderunt oculi mei salutare tuum :
Quod parasti ante faciem omnium populorum ;
Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel.

Et erat pater ejus et mater mirantes super his, quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, et dixit ad Mariam matrem ejus : Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel : et in signum, cui contradicetur : et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus D cogitationes. Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser : hæc processerat in diebus multis, et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua. Et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor : quæ non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die. Et hæc, ipsa hora superveniens, confitebatur Domino : et loquebatur de illo omnibus, qui exspectabant redemptionem [b] Israel. Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth.

Puer autem crescebat et confortabatur, plenus sapientia : et gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem, in die solemni Paschæ. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Jerosolymam secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Jesus in Jerusalem, et non cognoverunt parentes ejus. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, et requirebant eum inter cognatos et notos. Et non invenientes, regressi sunt in Jerusalem, requirentes eum. Et factum est, post triduum invenerunt illum in templo, sedentem in medio doctorum, audientem illos, et interrogantem eos. [iv, 2.] Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, super prudentia et responsis ejus. Et videntes admirati sunt. [v, 10.] Et dixit mater ejus ad illum : Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos : Quid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est ad eos. Et descendit cum eis, et venit Nazareth : et erat subditus illis. Et mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo. Et Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines.

[*Cap.* III. vi, 3.] Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Iturææ, et Trachonitidis regionis, et Lysania Abilinæ tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna et Caipha : factum est verbum Domini super Joannem, Zachariæ filium, in deserto. [vii, 1.] Et venit in omnem regionem Jordanis prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ prophetæ : Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini : rectas facite semitas ejus : omnis vallis implebitur : et omnis mons, et collis humiliabitur : et erunt prava et directa, et aspera in vias planas : et videbit omnis caro salutare Dei. [viii, 5.] Dicebat ergo ad turbas quæ exibant, ut baptizarentur ab ipso : Genimina viperarum : quis ostendit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, et ne cœperitis dicere : Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. [ix, 10.] Et interrogabant eum turbæ, dicentes : Quid ergo faciemus? Respondens autem dicebat illis : Qui habet duas tunicas, det non habenti : et qui habet escas, similiter faciat. Venerunt autem et publicani, ut baptizarentur, et dixerunt ad illum : Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos : Nihil amplius, quam quod constitutum est vobis, faciatis. Interrogabant autem eum et milites,

[a] Istud *puer* nomen, quod et in Græcis melioris notæ codicibus desideratur, in uno Reginæ ms. prorsus non est, in altero secundis curis est additum.

[b] Pro *Israel*, in nostris mss. *Jerusalem* legitur, quamadmodum et Græcis plerisque libris Ἱερουσαλήμ.

dicentes : Quid faciemus et nos? Et ait illis : Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis : et contenti estote stipendiis vestris. Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne forte ipse esset Christus : respondit Joannes, dicens omnibus. [x, 1.] Ego quidem aqua baptizo vos : veniet autem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni. [xi, 5.] Cujus ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inexstinguibili. Multa quidem et alia exhortans evangelizabat populo. [xii, 2.] Herodes autem tetrarcha, cum corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, et de omnibus malis, quæ fecit Herodes, adjecit et hoc super omnia, et inclusit Joannem in carcere. [xiii, 1.] Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, et Jesu baptizato, et orante, apertum est cœlum : et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum : et vox de cœlo facta est : Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi. [xiv, 5.] Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Janne, qui fuit Joseph, qui fuit Mathatiæ, qui fuit Amos, qui fuit Nahum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge, qui fuit Mahath, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Joseph, qui fuit Juda, qui fuit Johanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Elmadan, qui fuit Her, qui fuit Jesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Jorim, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Simeon, qui fuit Juda, qui fuit Joseph, qui fuit Jona, qui fuit Eliakim, qui fuit Melea, qui fuit Menna, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit David, qui fuit Jesse, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esron, qui fuit Phares, qui fuit Judæ, qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Mathusale, qui fuit Henoch, qui fuit Jared, qui fuit Malaleel [*Ms.* Maleel], qui fuit Cainam, qui fuit Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

[*Cap.* IV. xv, 2.] Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane : et agebatur a Spiritu in desertum, diebus quadraginta, et tentabatur a diabolo. [xvi, 5.] Et nihil manducavit in diebus illis: et consummatis illis, esuriit. Dixit autem illi diabolus : Si Filius Dei es, dic lapidi huic ut panis

A fiat. Et respondit ad illum Jesus : Scriptum est : Quia non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei. Et duxit illum diabolus [a] in montem excelsum, et ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis, et ait illi : Tibi dabo potestatem hanc universam, et gloriam illorum : quia mihi tradita sunt; et cui volo, do illa. Tu ergo si adoraveris coram me, erunt tua omnia. Et respondens Jesus, dixit illi : Scriptum est : [b] Dominum tuum adorabis, et illi soli servies. Et duxit illum in Jerusalem, et statuit eum super pinnam templi, et dixit illi : Si Filius Dei es, mitte te hinc deorsum. Scriptum est enim quod angelis suis mandavit de te, ut conservent te : et quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Et respondens Jesus,

B ait illi : Dictum est : Non tentabis Dominum Deum tuum. Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo, usque ad tempus. [xvii, 1.] Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam, et fama exiit per universam regionem de illo. Et ipse docebat in synagogis eorum, et magnificabatur ab omnibus. [xviii, 10.] Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, et intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, et surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaiæ prophetæ. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me : propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, [c] sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, et cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum

C Domini acceptum, et diem retributionis. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, et sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum : Cœpit autem dicere ad illos : Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris. [xix, 1.] Et omnes testimonium illi dabant : et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius, et dicebant: Nonne hic est filius Joseph ? [xx, 10.] Et ait illis : Utique dicetis mihi hanc similitudinem : Medice, cura te ipsum : quanta audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua. [xxi, 1.] Ait autem : Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria sua. In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, quando clausum est cœlum annis tribus et mensibus sex, cum facta esset

D fames magna in omni terra: et ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidoniæ, ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo propheta : et nemo eorum mundatus est nisi Naaman [*Ms.* Neman] Syrus. Et repleti sunt omnes in synagoga ira, hæc audientes. Et surrexerunt, et ejecerunt illum extra civitatem : et duxerunt illum usque ad supercilium montis, super quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum. Ipse

[a] Verba *in montem excelsum*, quæ et in Græcis quibusdam libris desiderantur, in neutro e Reginæ mss. sunt.

[b] Interserunt Reginæ mss. *Deum*, quod nomen et Græca retinent exemplaria. Paulo ante plus habet Sixtina Editio, *si procidens adoraveris me*.

[c] Hic iterum verba, *sanare contritos corde*, quæ a Græcis nonnullis codicibus reticentur, absunt et ab utroque Reginæ ms.; in altero autem Vaticano secundis curis sunt addita.

autem transiens per medium illorum, ibat. [xxiii, 8.] Et descendit in Capharnaum civitatem Galilææ, ibique docebat illos sabbatis. [xxiv, 2.] Et stupebant in doctrina ejus quia in potestate erat sermo ipsius. [xxv, 8.] Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum, et exclamavit voce magna, dicens : Sine, quid nobis, et tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? scio te [a] quis sis, sanctus Dei. Et increpavit illum Jesus, dicens : Obmutesce. et exi ab eo. Et cum projecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illum nocuit. Et factus est pavor in omnibus, et colloquebantur ad invicem, dicentes : Quod est hoc verbum, quia in potestate et virtute imperat immundis spiritibus, et exeunt? Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis. [xxvi, 2.] Surgens autem Jesus de synagoga, introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus : et rogaverunt illum pro ea. Et stans super illam, imperavit febri et dimisit illam. Et continuo surgens ministrabat illis. Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, curabat eos. [xxvii, 8.] Exibant autem dæmonia a multis, clamantia et dicentia : Quia tu es Filius Dei : et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. [xxviii, 8.] Facta autem die, egressus ibat in desertum locum, et turbæ requirebant eum, et [b] non venerunt usque ad ipsum : et detinebant illum ne discederet ab eis. Quibus ille ait : Quia et aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei : quia ideo missus sum. Et erat prædicans in synagogis Galilææ.

[*Cap.* V. xxix, 10.] Factum est autem, cum turbæ irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, et ipse stabat secus stagnum Genesareth. Et vidit duas naves stantes secus stagnum : piscatores autem descenderant, et lavabant retia. Ascendens autem in navim, quæ erat Simonis, rogavit eum a terra reducere pusillum. Et sedens docebat de navicula turbas. [xxx, 9.] Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem : Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam. Et respondens Simon, dixit illi : Præceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus, in verbo autem tuo laxabo rete. Et cum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam, rumpebatur autem rete eorum. Et annuerunt sociis, qui erant in alia navi, ut venirent, et adjuvarent eos. Et tenuerunt, et impleverunt ambas naviculas, ita ut [c] pene mergerentur. [xxxi, 10.] Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Jesu, dicens : Exi a me, quia homo peccator sum, Domine. Stupor enim circumdederat eum, et omnes qui cum illo erant, in captura piscium, quam ceperant : similiter autem Jacobum et Joannem, filios Zebedæi, qui erant socii Simonis. [xxxii, 2.] Et

A ait ad Simonem Jesus : Noli timere : ex hoc jam homines eris capiens. Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus secuti sunt eum. [xxxiii, 2.] Et factum est, cum esset in unam civitatem, et ecce vir plenus lepra, et videns Jesum, et procidens in faciem, rogavit eum, dicens : Domine, si vis, potes me mundare. Et extendens manum, tetigit eum, dicens : Volo. Mundare. Et confestim lepra discessit ab illo. Et ipse præcepit illi, ut nemini diceret : sed, Vade, ostende te sacerdoti, et offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses, in testimonium illis. [xxxiv, 1.] Perambulabat autem magis sermo de illo : et conveniebant turbæ multæ, ut audirent, et curarentur ab infirmitatibus suis. [xxxv, 2.] Ipse autem sedebat in desertum, et orabat. [xxxvi, 2.]

B Et factum est in una dierum ; et ipse sedebat docens. Et erant Pharisæi sedentes, et legis doctores, qui venerant ex omni castello Galilææ, et Judææ, et Jerusalem : et virtus Domini erat ad sanandum eos. [xxxvii, 1.] Et ecce viri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus : et quærebant eum inferre, et ponere ante eum. Et non invenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, et per tegulas summiserunt eum cum lecto in medium ante Jesum. Quorum fidem ut vidit, dixit : homo, remittuntur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare scribæ, et pharisæi, dicentes : Quis est hic qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Ut cognovit autem Jesus cogitationes eorum, respondens, dixit ad

C illos : Quid cogitatis in cordibus vestris? Quid est facilius dicere : dimittuntur tibi peccata ; an dicere : Surge, et ambula? Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, (ait paralytico :) Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. Et confestim consurgens coram illis, tulit lectum, in quo jacebat, et abiit in domum suam, magnificans Deum. Et stupor apprehendit omnes, et magnificabant Deum. Et repleti sunt timore, dicentes : quia vidimus mirabilia hodie : [xxxviii, 2.] Et post hæc exiit et vidit publicanum nomine Levi, sedentem ad telonium, et ait illi : Sequere me. Et relictis omnibus, surgens secutus est eum. [xxxix, 2.] Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua : et erat turba multa publi-

D canorum, et aliorum, qui cum illis erant discumbentes. Et murmurabant pharisæi et scribæ eorum, dicentes ad discipulos ejus : Quare cum publicanis et peccatoribus manducatis et bibitis? [xl, 2.] Et respondens Jesus, dixit ad illos : Non egent qui sani sunt, medico, sed qui male habent. Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam. At illi dixerunt ad eum : Quare discipuli Joannis jejunant frequenter, et obsecrationes faciunt, similiter et pharisæorum : tui autem edunt et bibunt? Quibus ipse ait : Numquid potestis filios sponsi, dum cum

[a] Græce τίς εἶ, Reginæ ms. *qui sis*.

[b] Absque negandi particula, *et venerunt usque ad ipsum*, habent Reginæ mss. juxta pleraque omnia Græca exemplaria.

[c] Adverbium *pene*, quod neque in Græcis melioris notæ libris habetur, prorsus in Reginæ ms. non est.

illis est sponsus, facere jejunare? Venient autem dies, cum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus. Dicebat autem et similitudinem ad illos: Quia nemo commissuram a novo vestimento immittit in vestimentum vetus: alioquin et novum rumpit, et veteri non convenit commissura a novo. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioquin rumpet vinum novum utres, et ipsum effundetur, et utres peribunt. Sed vinum novum in utres novos mittendum est, et utraque conservantur. Et nemo bibens vetus, statim vult novum, dicit enim: Vetus melius est.

[*Cap.* VI. XLI. 2.] Factum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli ejus spicas, et manducabant confricantes manibus. Quidam autem pharisæorum dicebant illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis? Et respondens Jesus ad eos, dixit: Nec hoc legistis quod fecit David, cum esurisset ipse, et qui cum illo erant: quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis sumpsit, et manducavit, et dedit his qui cum ipso erant, quos non licet manducare nisi tantum sacerdotibus? [XLII, 2.] Et dicebat illis: Quia Dominus est Filius hominis etiam sabbati. Factum est autem et in alio sabbato, ut intraret in synagogam, et doceret. Et erat ibi homo, et manus ejus dextera erat arida. Observabant autem scribæ, et pharisæi, si in sabbato curaret: et invenirent unde accusarent eum. Ipse vero sciebat cogitationes eorum: et ait homini, qui habebat manum aridam: Surge, et sta in medium. Et surgens stetit. Ait autem ad illos Jesus: Interrogo vos, si licet sabbatis benefacere, an male; animam salvam facere, an perdere? et circumspectis omnibus, dixit homini: Extende manum tuam. Et extendit: et restituta est manus ejus. Ipsi autem repleti sunt insipientia; e colloquebantur ad invicem, quidnam facerent Jesu. [XLIII, 2.] Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, et erat pernoctans in oratione Dei. [XLIV, 2.] Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos: et elegit duodecim ex ipsis (quos et Apostolos nominavit): Simonem, quem cognominavit Petrum, et Andream fratrem ejus, Jacobum, et Joannem, Philippum, et Bartholomæum, Matthæum, et Thomam, Jacobum Alphæi, et Simonem, qui vocatur Zelotes: et Judam Jacobi, et Judam Iscariotem [*Ms.* Scarioth], qui fuit proditor. [XLV, 1.] Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, et turba discipulorum ejus, et multitudo copiosa plebis ab omni Judæa, et Jerusalem, et maritima, et Tyri, et Sidonis, qui venerant, ut audirent eum, et sanarentur a languoribus suis. Et qui vexabantur a spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere; quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes: [XLVI, 5.] Et ipse elevatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes: quia ve-

A strum est regnum Dei. [XLVII, 5.] Beati qui nunc esuritis: quia saturabimini. [XLVIII, 5.] Beati qui nunc fletis: quia ridebitis. [XLIX, 5.] Beati eritis cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint, et ejecerint nomen vestrum tamquam malum, propter Filium hominis. Gaudete in illa die, et exsultate; ecce enim merces vestra multa est in cœlo: secundum hæc enim faciebant prophetis patres eorum. [L, 10.] Verumtamen væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram. Væ vobis, qui saturati estis: quia esurietis. Væ vobis, qui ridetis nunc: quia lugebitis et flebitis. [LI, 10.] Væ cum [a] benedixerint vobis homines: secundum hæc enim faciebant pseudoprophetis patres eorum. [LII, 5.] Sed vobis dico, qui auditis: Diligite ini-

B micos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Benedicite maledicentibus vobis, et orate pro calumniantibus vos. [LIII, 5.] Et qui te percutit in maxillam, præbe et alteram. Et ab eo, qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te, tribue: et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. [LIV, 5.] Et prout vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter. Et si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? nam et peccatores diligentes se diligunt. [LV, 5.] Et si benefeceritis his, qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? siquidem et peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his, a quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? nam et peccatores peccatoribus fenerantur, ut recipiant æqualia: Verumtamen

C diligite inimicos vestros: benefacite, et mutuum date, nihil inde sperantes: et erit merces vestra multa, et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos et malos. Estote ergo misericordes, sicut et pater vester misericors est. [LVI, 2.] Nolite judicare, et non judicabimini: nolite condemnare, et non condemnabimini. Dimittite, et dimittemini. Date, et dabitur vobis: mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis. [LVII, 5.] Dicebat autem illis et similitudinem: Numquid potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foveam cadunt? [LVIII, 5.] Non est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ejus. [LIX, 5.]

D Quid autem vides festucam in oculo fratris tui; trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater, sine ejiciam festucam de oculo tuo, ipse in oculo tuo trabem non videns? Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo: et tunc perspicies ut educas festucam de oculo fratris tui. [LX, 5.] Non est enim arbor bona, quæ facit fructus malos: neque arbor mala, faciens fructum bonum. Unaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur. [LXI, 5.] Neque,

[a] Vatican. ac Reginæ mss. *cum bene vobis dixerint omnes homines*, quod quidem *omnes*, in Græco etiam originali textu resonat juxta plerosque codices, πάντες οἱ ἄνθρωποι. Tum duo Reginæ *hæc faciebant Prophetis patres eorum*, quod ex superioris 23 versiculi isoloco repetitum est: nam et Pseudoprophetas rectissime hic loci vocat textus, et secundis quoque curis in altero Reginæ ms. repositum ita est.

enim de spinis colligunt ficus : neque de rubo vindemiant uvam. [LXII, 5.] Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum : et malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. [LXIII, 3.] Quid autem vocatis me, Domine, Domine : et non facitis quæ dico? [LXIV, 5.] Omnis qui venit ad me, et audit sermones meos, et facit eos : ostendam vobis cui similis sit : similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, et posuit fundamentum super petram; inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, et non potuit eam movere : fundata enim erat super petram. Qui autem audit, et non facit, similis est homini ædificanti domum suam super terram sine fundamento; in quam illisus est fluvius, et continuo cecidit : et facta est ruina domus illius magna.

[*Cap.* VII. LXV, 3.] Cum autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intravit Capharnaum. Centurionis autem cujusdam servus male habens, erat moriturus : qui illi erat pretiosus. Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum rogans eum, ut veniret, et salvaret servum ejus. At illi cum venissent ad Jesum, rogabant eum sollicite, dicentes ei : Quia dignus est, ut hoc illi præstes. Diligit enim gentem nostram : et synagogam ipse ædificavit nobis. Jesus autem ibat cum illis. Et cum jam non longe esset a domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens : Domine, noli vexari : Non enim sum dignus, ut sub tectum meum intres. Propter quod et me ipsum non sum dignum arbitratus, ut venirem ad te : sed dic verbo, et sanabitur puer meus. Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites : et dico huic, Vade, et vadit; et alii, Veni, et venit; et meo servo, Fac hoc, et facit. Quo audito, Jesus miratus est : et conversus sequentibus se turbis, dixit : Amen [a] dico vobis, nec in Israel tantam fidem inveni. [LXVI, 5.] Et reversi, qui missi fuerant, domum, invenerunt servum, qui languerat, sanum. [LXVII, 10.] Et factum est : deinceps ibat in civitatem, quæ vocatur Naim : et ibant cum eo discipuli ejus, et turba copiosa. Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ : et hæc vidua erat : et turba civitatis multa cum illa. Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi : Noli flere. Et accessit, et tetigit loculum (hi autem, qui portabant, steterunt). Et ait, Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, et cœpit loqui. Et dedit illum matri suæ. Accepit autem omnes timor : et magnificabant Deum, dicentes : Quia propheta magnus surrexit in nobis : et quia Deus visitavit plebem suam. [LXVIII, 10.] Et exiit hic sermo in universam

A Judæam de eo, et in omnem circa regionem. [LXIX, 5.] Et nuntiaverunt Joanni discipuli ejus de omnibus his. Et convocavit duos de discipulis suis Joannes, et misit ad Jesum, dicens : Tu es qui venturus es, an alium exspectamus? Cum autem venissent ad eum viri, dixerunt : Joannes Baptista misit nos ad te, dicens : Tu es qui venturus es, an alium exspectamus? (in ipsa autem hora multos curavit a languoribus, et plagis, et spiritibus malis; et cæcis multis donavit visum.) Et respondens, dixit illis : Euntes [b] renuntiate Joanni quæ audistis, et vidistis : Quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur : et beatus est quicumque non fuerit scandalizatus in me. Et cum discessissent nuntii Joan-
B nis, cœpit de Joanne dicere ad turbas : Quid existis in desertum videre? arundinem vento [c] agitatam? Sed quid existis videre? hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui in veste pretiosa sunt et deliciis, in domibus regum sunt. Sed quid existis videre? Prophetam? Utique dico vobis, et plusquam prophetam : [LXX, 2.] hic est, de quo scriptum est : Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. [LXXI, 5.] Dico enim vobis : Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista nemo est. Qui autem minor est in regno Dei, major est illo.

[LXXII, 10.] Et omnis populus audiens et publicani justificaverunt Deum, baptizati baptismo Joannis. Pharisæi autem, et legis periti consilium Dei spreverunt
C in semetipsos, non baptizati ab eo. [d] Ait autem Dominus : [LXXIII, 5.] Cui ergo similes dicam homines generationis hujus? et cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, et loquentibus ad invicem, et dicentibus : Cantavimus vobis tibiis, et non saltastis : lamentavimus, et non [e] plorastis. Venit enim Joannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum, et dicitis : Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans, et bibens, et dicitis : Ecce homo devorator, et bibens vinum, amicus publicanorum, et peccatorum. Et justificata est sapientia ab omnibus filiis suis. [LXXIV, 1.] Rogabat [f] autem illum quidam de Pharisæis, ut manducaret cum illo. Et ingressus domum pharisæi discubuit. Et ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut
D cognovit quod accubuisset in domo pharisæi, attulit alabastrum unguenti : et stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes ejus, et unguento ungebat. Videns autem pharisæus, qui vocaverat eum, ait intra se dicens : Hic si esset propheta, sciret utique, quæ et qualis est [g] mulier, quæ tan-

[a] Bis *Amen* repetit unus Reginæ ms. quemadmodum et in Græcis exemplaribus plerisque retinetur : in uno alterove semel dicitur.

[b] Nostri mss. pari omnes consensu, *renuntiate*.

[c] Vaticanus, et duo Reginæ mss. *arundinem vento moveri?* In Græco est, κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον.

[d] Verba, *ait autem Dominus*, quæ et in Græcis nonnullis exemplaribus desiderantur, nostri etiam mss. ignorant.

[e] Unus Vaticanus ms. *et non planxistis* : Græce, καὶ οὐκ ἐκλαύσατε.

[f] Hic cum Vaticano unus Reginæ ms. *Rogavit*, pro *rogabat* : mox pari omnes consensu, *accubuit*, pro *accubuisset*.

[g] Idem ms. *quæ et qualis mulier esset*, etc.

git eum : quia peccatrix est. Et respondens Jesus dixit ad illum : Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait : Magister, dic. Duo debitores erant cuidam feneratori : unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta. Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo eum plus diligit? Respondens Simon dixit : Æstimo quia is cui plus donavit. At ille dixit ei : Recte judicasti. Et conversus ad mulierem : dixit Simoni : Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti : hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, et capillis suis tersit. Osculum mihi non dedisti : hæc autem ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos. Oleo caput meum non unxisti: hæc autem unguento unxit pedes meos. Propter quod dico tibi : [a] Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem ad illam : Remittuntur tibi peccata. Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere intra se : Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? Dixit autem ad mulierem : Fides tua te salvam fecit : vade in pace.

[*Cap*. VIII. LXXV, 10.] Et factum est deinceps, et ipse iter faciebat per [b] civitates et castella, prædicans et evangelizans regnum Dei : et duodecim cum illo, et mulieres aliquæ, quæ erant curatæ a spiritibus malignis, et infirmitatibus : Maria, quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant, et Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, et Susanna, et aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis. [LXXVI, 2.] Cum autem turba plurima convenirent, et de civitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem : Exiit qui seminat, seminare semen suum : et dum seminat, aliud cecidit secus viam, et conculcatum est, et volucres cœli comederunt illud. Et aliud cecidit super petram : et natum aruit, quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter spinas, et simul exortæ spinæ suffocaverunt illud. Et aliud cecidit in terram bonam : et ortum fecit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat : Qui habet aures audiendi, audiat. Interrogabant autem eum discipuli ejus, quæ esset hæc parabola. Quibus ipse dixit : Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, [LXXVII, 1.] cæteris autem in parabolis : ut videntes non videant, et audientes non intelligant.

[LXXVIII, 2.] Est autem hæc parabola : Semen est verbum Dei. Qui autem secus viam, hi sunt qui audiunt; deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant. Nam qui supra petram, qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum, et hi radices non habent : qui ad tempus credunt et in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit : hi sunt, qui audierunt, et a sollicitudinibus, et divitiis, et voluptatibus vitæ, euntes suffocantur, et non referunt fructum. Quod autem in bonam terram : hi sunt, qui in corde bono

A et optimo audientes verbum retinent, et fructum afferunt in patientia. [LXXIX, 2.] Nemo autem lucernam accendens, operit eam vase, aut subtus lectum ponit : sed supra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen. [LXXX, 2.] Non est enim occultum, quod non manifestetur : nec absconditum, quod non cognoscatur, et in palam veniat. [LXXI, 5.] Videte ergo quomodo audiatis. Qui enim habet, dabitur illi: et quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo. [LXXXII, 2.] Venerunt autem ad illum mater et fratres ejus, et non poterant adire eum præ turba. Et nuntiatum est illi : Mater tua, et fratres tui stant foris, volentes te videre. Qui respondens, dixit ad eos : Mater mea, et fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt, et faciunt. [LXXXIII,

B 2.] Factum est autem in una dierum : et ipse ascendit in naviculam, et discipuli ejus, et ait ad illos : Transfretemus trans stagnum. Et ascenderunt. Et navigantibus illis, obdormivit, et descendit procella venti in stagnum, et complebantur, et periclitabantur. Accedentes autem suscitaverunt eum, dicentes: Præceptor, perimus. At ille surgens, increpavit ventum, et tempestatem aquæ, et cessavit : et facta est tranquillitas. Dixit autem illis : Ubi est fides vestra? Qui timentes, mirati sunt ad invicem, dicentes : Quis, putas, hic est, quia et ventis et mari imperat, et obediunt ei? Et navigaverunt ad regionem Gerasenorum, quæ est contra Galilæam. Et cum egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam, qui habebat dæmonium jam temporibus multis, et vestimento non

C induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis. Is, ut vidit Jesum, procidit ante illum : et exclamans voce magna, dixit : Quid mihi et tibi est, Jesu, Fili Dei altissimi? obsecro te, ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo, ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum; et vinciebatur catenis et compedibus custoditus. Et ruptis vinculis agebatur a dæmonio in deserta. Interrogavit autem illum Jesus, dicens : Quod tibi nomen est? At ille dixit : Legio : quia intraverant dæmonia multa in eum. Et rogabant illum, ne imperaret illis, ut in abyssum irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte : et rogabant eum, ut permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, et

D intraverunt in porcos : et impetu abiit grex per præceps in stagnum, et suffocatus est. Quod ut viderunt factum qui pascebant, fugerunt, et nuntiaverunt in civitatem, et in villas. Exierunt autem videre quod factum est, et venerunt ad Jesum : et invenerunt hominem sedentem, a quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente, ad pedes ejus, et timuerunt. Nuntiaverunt autem illis et qui viderant, quomodo sanus factus esset a legione; et rogaverunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum, ut discederet ab ipsis : quia magno timore teneban-

[a] In futuro *Remittentur* præfert unus Vaticanus, atque alter Reginæ ms.

[b] Minori numero *per civitatem et castellum*, juxta Græcum, κατὰ πόλιν καὶ κώμην, Vaticanus et Reginæ quoque ms. præferunt.

tur. [LXXXIV, 8.] Ipse autem ascendens navim, reversus est. Et rogabat illum vir, a quo dæmonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit autem eum Jesus, dicens : Redi in domum tuam, et narra quanta tibi fecit Deus. Et abiit per universam civitatem, prædicans quanta illi fecit Jesus. [LXXXV, 2.] Factum est autem cum rediisset Jesus, excepit illum turba. Erant enim omnes exspectantes eum. Et ecce venit vir, cui nomen Jairus, et ipse princeps synagogæ erat : et cecidit ad pedes Jesu, rogans eum, ut intraret in domum ejus, quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, et hæc moriebatur. Et contigit, dum iret, a turbis comprimebatur. Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogaverat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari : accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus, et confestim stetit fluxus sanguinis ejus. Et ait Jesus : Quis est, qui me tetigit? Negantibus autem omnibus dixit Petrus, et qui cum illo erant : Præceptor, turbæ te comprimunt, et affligunt, et dicis : Quis me tetigit? Et dixit Jesus : Tetigit me aliquis : nam ego novi virtutem de me exiisse. Videns autem mulier, quia non latuit, tremens venit, et procidit ante pedes ejus : et ob quam causam tetigerit eum, indicavit coram omni populo ; et quemadmodum confestim sanata sit. At ipse dixit ei : Filia, fides tua salvam te fecit : vade in pace. Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem synagogæ, dicens ei : Quia mortua est filia tua, noli vexare illum. Jesus autem audito hoc verbo, respondit patri puellæ : Noli timere, crede tantum, et salva erit. Et cum venisset domum, non permisit intrare secum quemquam, nisi Petrum, et Jacobum, et Joannem, et patrem, et matrem puellæ. Flebant autem omnes, et plangebant illam : at ille dixit : Nolite flere, non est mortua [a] puella, sed dormit. Et deridebant eum, scientes quod mortua esset. Ipse autem tenens manum ejus clamavit, dicens : Puella, surge. Et reversus est spiritus ejus, et surrexit continuo. Et jussit illi dari manducare. Et stupuerunt parentes ejus, quibus præcepit, ne alicui dicerent quod factum erat.

[*Cap.* IX. LXXXVI, 2.] Convocatis autem duodecim Apostolis, dedit illis virtutem et potestatem super omnia dæmonia, et ut languores curarent. Et misit illos prædicare regnum Dei, et sanare infirmos. [LXXXVII, 2.] Et ait ad illos : Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. Et in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, et inde ne exeatis. [LXXXVIII, 2.] Et quicumque non receperint vos : exeuntes de civitate *illa*, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. [LXXXIX, 8.] Egressi autem circuibant per castella, evangelizantes et curantes ubique. [XC, 2.] Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo,

A et hæsitabat, eo quod diceretur a quibusdam : Quia Joannes surrexit a mortuis : a quibusdam vero : Quia Elias apparuit : ab aliis autem : Quia propheta unus de antiquis surrexit. Et ait Herodes : Joannem ego decollavi : Quis est autem iste, de quo ego talia audio? Et quærebat videre eum. [XCI, 8.] Et reversi Apostoli, narraverunt illi quæcumque fecerunt : [XCII, 3.] et assumptis illis secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaidæ. Quod cum cognovissent turbæ, secutæ sunt illum ; et excepit eos, et loquebatur illis de regno Dei, et eos, qui cura indigebant, sanabat. [XCIII, 1.] Dies autem cœperat declinare. Et accedentes duodecim dixerunt illi : Dimitte turbas, ut euntes in castella villasque quæ circa sunt, divertant, et inveniant escas : quia hic B in loco deserto sumus. Ait autem ad illos : Vos date illis manducare. At illi dixerunt : Non sunt nobis plus quam quinque panes, et duo pisces : nisi forte nos eamus, et emamus in omnem hanc turbam escas. Erant autem fere viri quinque millia. Ait autem ad discipulos suos : Facite illos discumbere per convivia quinquagenos. Et ita fecerunt. Et discumbere fecerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus, et duobus piscibus, respexit in cœlum, et benedixit illis, et fregit, et distribuit discipulis suis, ut ponerent ante turbas. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim. [XCIV, 1.] Et factum est cum solus esset orans, erant cum illo et discipuli : et interrogavit illos dicens : Quem me dicunt esse C turbæ? At illi responderunt, et dixerunt : alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero quia unus propheta de prioribus surrexit. Dixit autem illis : Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit : Christum Dei. [XCV, 2.] At ille increpans illos, præcepit, ne cui dicerent hoc, dicens : Quia oportet Filium hominis multa pati, et reprobari a senioribus, et principibus sacerdotum, et scribis, et occidi, et tertia die resurgere. [XCVI, 2.] Dicebat autem ad omnes : Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam quotidie, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam : nam qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet illam. Quid enim proficit homo si lucretur universum mun- D dum, se autem ipsum perdat, et detrimentum sui faciat? [XCVII, 2.] Nam qui me erubuerit, et meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, et patris, et sanctorum angelorum. [XCVIII, 2.] Dico autem vobis, vere sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei. Factum est autem post hæc verba fere dies octo, et assumpsit Petrum, et Jacobum, et Joannem, et ascendit in montem, ut oraret. Et facta est, dum oraret, species vultus ejus altera, et vestitus ejus albus et refulgens. Et ecce duo viri loque-

[a] Non additur *puella* in his, quibus utimur, mss., quod nomen et in Græcis perquam raris codicibus hic loci occurrit.

bantur cum illo. Erant autem Moyses et Elias, visi in majestate, et dicebant excessum ejus, quem completurus erat in Jerusalem. Petrus vero, et qui cum illo erant, gravati erant somno. Et evigilantes viderunt majestatem ejus, et duos viros, qui stabant cum illo. Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Jesum : Præceptor, bonum est nos hic esse : et faciamus tria tabernacula, unum tibi, et unum Moysi, et unum Eliæ, nesciens quid diceret. Hæc autem illo loquente, facta est nubes, et obumbravit eos : et timuerunt, intrantibus illis in nubem. Et vox facta est de nube dicens : Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite. Et dum fieret vox, inventus est Jesus solus. Et ipsi tacuerunt, et nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex his, quæ viderant. [XCIX, 2.] Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa. Et ecce vir de turba exclamavit, dicens : Magister, obsecro te, respice in filium meum, quia unicus est mihi : et ecce spiritus apprehendit eum, et subito clamat, et elidit, et dissipat eum cum spuma, et vix discedit dilanians eum : et rogavi discipulos tuos, ut ejicerent illum, et non potuerunt. Respondens autem Jesus, dixit : O generatio infidelis, et perversa, usquequo ero apud vos, et patiar vos? Adduc huc filium tuum. Et cum accederet, elisit illum dæmonium, et dissipavit. Et increpavit Jesus spiritum immundum, et sanavit puerum, et reddidit illum patri ejus. [C, 8.] Stupebant autem omnes in magnitudine Dei : [CI, 2.] omnibusque mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos : Ponite vos in cordibus vestris sermones istos : filius enim hominis futurum est, ut tradatur in manus hominum. At illi ignorabant verbum istud, et erat velatum ante eos, ut non sentirent illud : et timebant eum interrogare de hoc verbo. [CII, 2.] Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum major esset. At Jesus videns cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, et statuit illum secus se, et ait illis : Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit : et quicumque me receperit, recipit eum, qui me misit. Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est. [CIII, 8.] Respondens autem Joannes, dixit : Præceptor, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, et prohibuimus eum : quia non sequitur nobiscum. Et ait ad illum Jesus : Nolite prohibere : qui enim non est adversum vos, pro vobis est. [CIV, 10.] Factum est autem dum complerentur dies assumptionis ejus, et ipse faciem suam firmavit, ut iret in Jerusalem. Et misit nuntios ante conspectum suum : et euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum, ut pararent illi. Et non receperunt eum, quia facies ejus erat euntis in Jerusalem. Cum vidissent autem discipuli ejus Jacobus et Joannes, dixerunt ; Domine, vis, dicimus ut ignis descendat de cœlo, et consumat illos [a] ? Et conversus increpavit illos, dicens : Nescitis cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare. Et abierunt in aliud castellum. [CV, 5.] Factum est autem : ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum : Sequar te quocumque ieris. Dixit illi Jesus : Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos : Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. Ait autem ad alterum : Sequere me. Ille autem dixit : Domine, permitte mihi primum ire, et sepelire patrem meum. Dixitque ei Jesus : Sine, ut mortui sepeliant mortuos suos : tu autem vade, et annuntia regnum Dei. [CVI, 10.] Et ait alter : Sequar te, Domine, sed permitte mihi primum renuntiare his quæ domi sunt. Ait ad illum Jesus : nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei.

[*Cap.* X. CVII, 10.] Post hæc autem designavit Dominus et alios septuaginta duos : et misit illos binos ante faciem suam, in omnem civitatem et locum, quo erat ipse venturus. [CVIII, 5.] Et dicebat illis : Messis quidem multa : operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. [CIX, 5.] Ite : ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. [CX, 2.] Nolite portare sacculum neque peram, neque calceamenta, et neminem per viam salutaveritis. [CXI, 5.] In quamcumque domum intraveritis, primum dicite : Pax huic domui : et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra ; sin autem, ad vos revertetur. [CXII, 5.] In eadem autem domo manete, edentes, et bibentes quæ apud illos sunt : dignus est enim operarius mercede sua. [CXIII, 10.] Nolite transire de domo in domum. Et in quamcumque civitatem intraveritis, et susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis : et curate infirmos, qui in illa sunt, et dicite illis : Appropinquavit in vos regnum Dei. [CXIV, 2.] In quamcumque autem civitatem intraveritis, et non susceperint vos, exeuntes in platea ejus, dicite : Etiam pulverem qui adhæsit nobis de civitate vestra, extergimus in vos : tamen hoc scitote, quia appropinquavit regnum Dei. Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, quam illi civitati. [CXV, 5.] Væ tibi, Corozain ; væ tibi, Bethsaida : quia si in Tyro et Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere sedentes pœniterent. Verumtamen Tyro et Sidoni remissius erit in judicio, quam vobis. Et tu, Capharnaum, usque ad cœlum exaltata, usque ad infernum demergeris. [CXVI, 1.] Qui vos audit, me audit : et qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum, qui misit me. [CXVII, 10.] Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio, dicentes : Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis : Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem inimici : et nihil vobis nocebit. Verumtamen in hoc nolite gaudere quia spiritus vobis subjiciuntur : gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in

[a] Græca exemplaria addunt, *Quemadmodum et Elias fecit*, ὡς καὶ Ἠλίας ἐποίησε.

cœlis. [cxviii, 5.] In ipsa hora exsultavit Spiritu sancto, et dixit : Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quod abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Etiam, Pater : quoniam sic placuit ante te. [cxix, 3.] Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et nemo scit quis sit Filius, nisi Pater; et quis sit Pater, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. [cxx, 5.] Et conversus ad discipulos suos dixit : Beati oculi, qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis, quod multi prophetæ et reges voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt, et audire quæ auditis, et non audierunt. [cxxi, 2.] Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum, et dicens : Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo? At ille dixit ad eum : In lege quid scriptum est? quomodo legis? Ille respondens dixit : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente tua : et proximum tuum sicut teipsum. Dixitque illi : Recte respondisti : hoc fac, et vives. [cxxii, 10.] Ille autem volens justificare seipsum, dixit ad Jesum : Et quis est meus proximus? Suscipiens autem Jesus, dixit : Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum : et plagis impositis, abierunt, semivivo relicto. Accidit autem, ut sacerdos quidam descenderet eadem via : et viso illo, præterivit. Similiter et Levita, cum esset secus locum, et videret eum, pertransiit : Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eum : et videns eum, misericordia motus est. Et appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum, et vinum : et imponens illum in jumentum suum, duxit in stabulum, et curam ejus egit. Et altera die protulit duos denarios, et dedit stabulario, et ait : Curam illius habe, et quodcumque supererogaveris, ego cum rediero, reddam tibi. Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones? At ille dixit : qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Jesus : Vade, et tu fac similiter. Factum est autem, dum irent, et ipse intravit in quoddam castellum : et mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam : et huic erat soror nomine Maria, quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius. Martha autem satagebat circa frequens ministerium; quæ stetit, et ait : Domine, non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me solam ministrare? dic ergo illi, ut me adjuvet. Et respondens dixit illi Dominus : Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima. Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

[*Cap.* XI. cxxiii, 5.] Et factum est : cum esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit unus ex disci-

A pulis ejus ad eum : Domine, doce nos orare, sicut docuit et Joannes discipulos suos. Et ait illis : Cum oratis, dicite, Pater, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum [a]. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem et ipsi dimittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem. [cxxiv, 10.] Et ait ad illos : Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicat illi : Amice, commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, et non habeo quod ponam ante illum. Et ille deintus respondens dicat : Noli mihi molestus esse, jam ostium clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere, et dare tibi. Et si ille perseveraverit pulsans : dico vobis, et si non

B dabit illi surgens eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, et dabit illi quotquot habet necessarios. [cxxv, 5.] Et ego dico vobis : Petite, et dabitur vobis : quærite, et invenietis : pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit : et qui quærit, invenit : et pulsanti aperietur. Quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? Aut piscem, numquid pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ovum : numquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris : quanto magis Pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se! [cxxvi, 5.] Et erat ejiciens dæmonium, et illud erat mutum. Et cum ejecisset dæmonium, locutus est mutus, et admiratæ sunt turbæ. [cxxvii,

C 2.] Quidam autem ex eis dixerunt : In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia. [cxxviii, 5.] Et alii tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo. [cxxix, 2.] Ipse autem, ut vidit cogitationes eorum, dixit eis : Omne regnum in seipsum divisum [b] desolabitur, et domus supra domum cadet. Si autem et Satanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus? quia dicitis in Beelzebub me ejicere dæmonia. Si autem ego in Beelzebub ejicio dæmonia : filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt. Porro si in digito Dei ejicio dæmonia : profecto pervenit in vos regnum Dei. Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus

D confidebat, et spolia ejus distribuet. Qui non est mecum, contra me est : et qui non colligit mecum, dispergit. [cxxx, 5.] Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem, et non inveniens dicit : Revertar in domum meam unde exivi : et cum venerit, invenit eam scopis mundatam, et [c] ornatam. Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et ingressi,

[a] Additur et in plerisque Græcis codicibus illa pericope, *fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra*, γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Mox et duo mss., unus Vaticanus, alter Reginæ, præferunt *da nobis quotidie*, pro *da nobis hodie* : Græco plerumque est τὸ καθ' ἡμέραν.

[b] In instanti *desolatur* mss. nostri præferunt, in Græco etiam est, ἐρημοῦται.

[c] Duo iterum mss., unus Vaticanus, atque alter Reginæ vetustior, omittunt istud *ornatam*, quod est tamen in plerisque omnibus Græcis libris.

habitant ibi. Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. [cxxxi, 10.] Factum est autem cum hæc diceret, extollens vocem quædam mulier de turba, dixit illi : Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti. At ille dixit : Quinimmo beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud. [cxxxii, 5.] Turbis autem concurrentibus, cœpit dicere : Generatio hæc generatio nequam est : signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Nam sicut fuit Jonas signum Ninivitis : ita erit et Filius hominis generationi isti. Regina Austri surget in judicio cum viris generationis hujus, et condemnabit illos : quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis : et ecce plus [a] quam Salomon hic. Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione hac, et condemnabunt illam, quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Jonæ : et ecce plus quam Jonas hic. [cxxxiii, 1.] Nemo lucernam accendit, et in abscondito ponit, neque sub modio : sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur lumen videant. [cxxxiv, 5.] Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit : si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, et sicut lucerna fulgoris illuminabit te. [cxxxv, 5.] Et cum loqueretur, rogavit illum quidam Pharisæus ut pranderet apud se. Et ingressus recubuit. Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait Dominus ad illum : Nunc vos, Pharisæi, quod deforis est calicis et catini mundatis : quod autem intus est vestrum plenum est rapina et iniquitate. Stulti, nonne qui fecit quod deforis est, etiam id quod deintus est fecit? Verumtamen, quod superest, date eleemosynam : et ecce omnia munda sunt vobis. [cxxxvi, 5.] Sed væ vobis Pharisæis, quia decimatis mentham, et rutam, et omne olus, et præteritis judicium et charitatem Dei : hæc autem oportuit facere, et illa non omittere. [cxxxvii, 2.] Væ vobis Pharisæis, quia diligitis primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro. [cxxxviii, 5.] Væ vobis, quia estis ut monumenta quæ non apparent, et homines ambulantes supra nesciunt. [cxxxix, 5.] Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi : Magister, hæc dicens etiam contumeliam nobis facis. At ille ait : Et vobis legisperitis væ : quia oneratis homines oneribus quæ portare non possunt, et ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas. [cxl, 5.] Væ vobis, qui ædificatis monumenta prophetarum : patres autem vestri occiderunt illos. Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum, quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulcra. [cxli, 5.] Propterea, et sapientia Dei dixit : Mittam ad illos prophetas et apo- A stolos, et ex illis occident et persequentur. Ut inquiratur sanguis omnium prophetarum qui effusus est a constitutione mundi a generatione ista : a sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariæ, qui periit inter altare et ædem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. [cxlii, 5.] Væ vobis legisperitis, quia tulistis clavem scientiæ, ipsi non introistis, et eos qui introibant prohibuistis. [cxliii, 10.] Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisæi et legisperiti graviter insistere, et os ejus opprimere de multis, insidiantes ei, et quærentes aliquid capere de ore ejus, ut accusarent eum.

[*Cap.* XII.] Multis autem turbis circumstantibus ita ut se invicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos : [cxliv, 2.] Attendite a fermento Phari- B sæorum, quod est hypocrisis. [cxlv, 5.] Nihil autem opertum est quod non reveletur, neque absconditum quod non sciatur. Quoniam quæ in tenebris dixistis in lumine dicentur : et quod in aurem locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis. Dico autem vobis amicis meis : Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quod faciant. Ostendam autem vobis quem timeatis : timete eum qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Ita dico vobis, hunc timete. Nonne quinque passeres veneunt dipondio, et unus ex illis non est in oblivione coram Deo? Sed et capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere : multis passeribus pluris estis [b] vos. Dico autem vobis : omnis quicumque confessus fuerit me coram C hominibus, et Filius hominis confitebitur illum coram angelis Dei : [cxlvi, 2.] qui autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram angelis Dei. [cxlvii, 2.] Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi : ei autem qui in Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur. [cxlviii, 2.] Cum autem inducent vos in synagogas, et ad magistratus et potestates, nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis : Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere. [cxlix, 10.] Ait autem ei quidam de turba : Magister, dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem. At ille dixit illi : Homo, quis me constituit judicem aut divisorem super vos? Dixitque ad illos : Videte, et cavete ab omni avaritia; quia non in abundantia cujus- D quam vita ejus est, ex his quæ possidet. Dixit autem similitudinem ad illos, dicens : Hominis cujusdam divitis uberes fructus ager attulit; et cogitabat intra se dicens : Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit : Hoc faciam : destruam horrea mea, et majora faciam; et illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, et bona mea, et dicam animæ meæ : Anima, habes multa bona posita in annos plurimos : requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus : Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te ; quæ autem parasti, cujus erunt? Sic

[a] In iisdem codicibus *plus Salomone hic*.
[b] Pronomen *vos*, quod et Græcus textus retinet, mss. nostri omnes ignorant.

est qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives. [CL, 5.] Dixitque ad discipulos suos : Ideo dico vobis : Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis, neque corpori quid induamini. Anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum. Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium neque horreum, et Deus pascit illos. Quanto magis vos pluris estis illis! Quis autem vestrum cogitando potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de cæteris solliciti estis? Considerate lilia quomodo crescunt : non laborant, neque nent : dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis. Si autem fenum quod hodie est in agro, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit : quanto magis vos, pusillæ fidei! Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis; et nolite in sublime tolli : hæc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis. Verumtamen quærite [a] primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. [CLI, 10.] Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. [CLII, 2.] Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam. [CLIII, 5.] Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis : quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit. Ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit. [CLIV, 10.] Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes [b] in manibus vestris, et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum quando revertatur a nuptiis, ut cum venerit et pulsaverit, confestim aperiant ei. [CLV, 5.] Beati servi illi quos, cum venerit dominus, invenerit vigilantes. Amen dico vobis quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis. Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi. [CLVI, 2.] Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet. [CLVII, 5.] Ait autem ei Petrus : Domine, ad nos dicis hanc parabolam : an et ad omnes? Dixit autem Dominus : Quis, putas, est fidelis dispensator, et prudens, quem constituit dominus supra familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? Beatus ille servus quem, cum venerit dominus [c], invenerit ita facientem. Vere dico vobis, quoniam supra omnia quæ possidet constituet illum. [CLVIII, 5.] Quod si dixerit servus ille in corde suo : Moram facit dominus meus venire, et cœperit percutere [d] servos et ancillas, et edere, et bibere, et inebriari : veniet dominus servi illius in die qua non sperat, et hora qua nescit, et dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet. [CLIX, 10.] Ille autem servus qui cognovit voluntatem domini sui, et non præparavit, et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis; qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo; et cui commendaverunt multum, plus petent ab eo. [CLX, 5.] Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur? Baptismo autem habeo baptizari; et quomodo coarctor usque dum perficiatur? Putatis quia pacem veni dare in terram? Non dico vobis, sed separationem : erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi, tres in duos, et duo in tres dividentur : pater in filium, et filius in patrem suum; mater in filiam, et filia in matrem; socrus in nurum suam, et nurus in socrum suam. [CLXI, 5.] Dicebat autem et ad turbas : Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis : Nimbus venit, et ita fit. Et cum austrum flantem, dicitis quia æstus erit, et fit. Hypocritæ, faciem cœli et terræ nostis probare; hoc autem tempus quomodo non probatis? Quid autem et a vobis ipsis non judicatis quod justum est? [CLXII, 5.] Cum autem vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad judicem, et judex tradat te exactori, et exactor mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde donec etiam novissimum minutum reddas.

[*Cap.* XIII. CLXIII, 10.] Aderant autem quidam ipso in tempore, nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum. Et respondens dixit illis : Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Non, dico vobis : sed nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. Sicut illi decem et octo, supra quos cecidit turris in Siloe, et occidit eos : putatis quia et ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Jerusalem? Non, dico vobis : sed si pœnitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis. [CLXIV, 10.] Dicebat autem et hanc similitudinem : Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, et venit quærens fructum in illa, et non invenit. Dixit autem ad cultorem vineæ : Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, et non invenio : succide ergo illam : utquid etiam terram occupat? At ille respondens, dicit illi : Domine, dimitte illam et hoc anno usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora : et si quidem fecerit fructum : sin autem, in futurum succides eam. Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis. Et ecce mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo : et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere. Quam cum videret Jesus, vocavit eam ad se, et ait illi : Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, et confestim erecta

[a] Adverbium *primum* ad Græci textus fidem duo e nostris mss. ignorant; sed et mox verba *et justitiam ejus*, pari omnes consensu, Græco suffragante archetypo, respuunt.

[b] Verba *in manibus vestris*, neque Græcus textus addit, neque hi quibus utimur Latini mss.

[c] Pronomen *suus*, et in Græco textu, et in nostris mss. hic additur.

[d] Eodem quidem sensu, propius tamen Græco verbo, παῖδας, *pueros* pro *servos* in nostris mss. legitur.

est, et glorificabat Deum. Respondens autem archisynagogus, indignans quia sabbato curasset Jesus, dicebat turbæ : Sex dies sunt, in quibus oportet operari : in his ergo venite, et curamini : et non in die sabbati. [CLXV, 2.] Respondens autem ad illum Dominus dixit : Hypocritæ, unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem suum aut asinum a præsepio, et ducit adaquare? Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligavit Satanas, ecce decem et octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati? [CLXVI, 10.] Et cum hæc diceret, erubescebant omnes adversarii ejus : et omnis populus gaudebat in universis, quæ gloriose fiebant ab eo. [CLXVII, 2.] Dicebat ergo : Cui simile est regnum Dei, et cui simile æstimabo illud? Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, et crevit, et factum est in arborem magnam : et volucres cœli requieverunt in ramis ejus. [CLXVIII, 5.] Et iterum dixit : Cui simile æstimabo regnum Dei? Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermentaretur totum. [CLXIX, 2.] Et ibat per civitates et castella, docens, et iter faciens in Jerusalem. [CLXX, 5.] Ait autem illi quidam : Domine, si pauci sunt, qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos : Contendite intrare per angustam portam : quia multi, dico vobis, quærent intrare, et non poterunt. [CLXXI, 5.] Cum autem intraverit paterfamilias, et clauserit ostium, incipietis foris stare, et pulsare ostium, dicentes : Domine, aperi nobis, et respondens dicet vobis : Nescio vos unde sitis : tunc incipietis dicere : Manducavimus coram te, et bibimus, et in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis : Nescio vos unde sitis : discedite a me, omnes operarii iniquitatis. Ibi erit fletus, et stridor dentium : [CLXXII, 5.] cum videritis Abraham, et Isaac, et Jacob, et omnes prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. Et venient ab oriente, et occidente, et aquilone, et austro, et accumbent in regno Dei. [CLXXIII, 2.] Et ecce sunt novissimi qui erunt primi, et sunt primi, qui erunt novissimi. [CLXXIV, 10.] In ipsa die accesserunt quidam pharisæorum, dicentes illi : Exi, et vade hinc : quia Herodes vult te occidere. Et ait illis : Ite, et dicite vulpi illi : Ecce ejicio dæmonia et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consummor. Verumtamen oportet me hodie et cras et sequenti die ambulare : quia non capit Prophetam perire extra Jerusalem. [CLXXV, 5.] Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos, qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum avis nidum suum sub pennis, et noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat cum dicetis : Benedictus, qui venit in nomine Domini.

℞ [*Cap.* XIV. CLXXVI, 10.] Et factum est cum intraret Jesus in domum cujusdam principis pharisæorum sabbato manducare panem, et ipsi observabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. [CLXXVII, 2.] Et respondens Jesus dixit ad legisperitos, et pharisæos, dicens : Si licet sabbato curare? At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit. Et respondens ad illos dixit : Cujus vestrum asinus aut bos in puteum cadet, et non continuo extrahet illum die sabbati? Et non poterant ad hæc respondere illi. [CLXXVIII, 10.] Dicebat autem et ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos : Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit invitatus ab illo; et veniens is, qui te et illum vocavit, dicat tibi : Da huic locum : et tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere. Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in novissimo loco : ut, cum venerit qui te invitavit, dicat tibi : Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus : [CLXXIX, 5.] quia omnis qui se exaltat, humiliabitur : et qui se humiliat, exaltabitur. [CLXXX, 10.] Dicebat autem et ei, qui se invitaverat : Cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, divites, ne forte te et ipsi reinvitent, et fiat tibi retributio. Sed cum facies convivium, voca pauperes, debiles, claudos, et cæcos : et beatus eris, quia non habent retribuere tibi : retribuetur enim tibi in resurrectione justorum. Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi : Beatus, qui manducabit panem in regno Dei. [CLXXXI, 5.] At ipse dixit ei : Homo quidam fecit cœnam magnam, et vocavit multos. Et misit servum suum hora cœnæ dicere invitatis, ut venirent, quia jam parata sunt omnia. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei : Villam emi, et necesse habeo exire, et videre illam : rogo te, habe me excusatum. Et alter dixit : Juga boum emi quinque, et eo probare illa : rogo te, habe me excusatum. Et alius dixit : Uxorem duxi, et ideo non possum venire. Et reversus servus nuntiavit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias, dixit servo suo : Exi cito in plateas et vicos civitatis : et pauperes, ac debiles, et cæcos, et claudos introduc huc. Et ait servus : Domine, factum est ut imperasti, et adhuc locus est. Et ait dominus servo : Exi in vias, et sepes : et compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum, qui vocati sunt, gustabit cœnam meam. [CLXXXII, 5.] Ibant autem turbæ multæ cum eo : et conversus dixit ad illos : Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus. Et qui non bajulat crucem suam, et venit post me, non potest meus esse discipulus. [CLXXXIII, 10.] Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus, qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum; ne, posteaquam posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, omnes qui vident incipiant illudere ei, dicentes : Quia hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare? Aut quis rex iturus committere bellum adversus alium regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad

se? alioquin adhuc illo longe agente, legationem A mittens, rogat ea quæ pacis sunt. [CLXXXIV, 5.] Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. [CLXXXV, 2.] Bonum est sal. Si autem sal [a] evanuerit, in quo condietur? Neque in terram, neque in sterquilinium utile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat.

[*Cap.* XV. CLXXXVI, 2.] Erant autem appropinquantes ei publicani, et peccatores, ut audirent illum. Et murmurabant pharisæi, et scribæ, dicentes: Quia hic peccatores recipit, et manducat cum illis. [CLXXXVII, 5.] Et ait ad illos parabolam istam dicens: Quis ex vobis homo, qui habet centum oves: et si perdiderit unam ex illis; nonne dimittit nonaginta novem in deserto, et vadit ad illam quæ perierat, B donec inveniat eam? Et cum invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens: et veniens domum convocat amicos et vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quæ perierat? Dico vobis, quod ita gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentia. [CLXXXVIII, 10.] Aut quæ mulier habens drachmas decem, si perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam, et everrit [*Ms.* evertit] domum, et quærit diligenter, donec inveniat? Et cum invenerit, convocat amicas et vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam, quam perdideram? [CLXXXIX, 5.] Ita dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente. [CXC, 10.] Ait autem: Homo qui- C dam habuit duos filios; et dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit. Et divisit illis substantiam. Et non post multos dies congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, et ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose. Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, et ipse cœpit egere. Et abiit, et adhæsit uni civium regionis illius. Et misit illum in villam suam, ut pasceret porcos. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant: et nemo illi dabat. In se autem reversus, dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo! Surgam, et ibo ad patrem meum, et dicam ei: Pater, peccavi D in cœlum, et coram te. Jam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut unum de mercenariis tuis. Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longe esset, vidit illum pater ipsius, et misericordia motus est, et occurrens cecidit super collum ejus, et osculatus est eum. Dixitque ei filius: Pater, peccavi in cœlum et coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus. Dixit autem pater ad servos suos: Cito proferte stolam primam, et induite illum, et date annulum in manum ejus, et calceamenta in pedes ejus: et adducite vitulum saginatum, et occidite, et manducemus, et epulemur: quia hic filius meus mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est. Et cœperunt epulari. Erat autem filius ejus senior in agro: et cum veniret et appropinquaret domui, audivit symphoniam et chorum: et vocavit unum de servis, et interrogavit [b] quid hæc essent. Isque dixit illi: Frater tuus venit, et occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit. Indignatus est autem, et nolebat introire. Pater ergo illius egressus, cœpit rogare illum. At ille respondens, dixit patri suo: Ecce tot annis servio tibi, et numquam mandatum tuum præterivi, et numquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer: sed postquam filius tuus hic, qui devoravit substantiam suam cum B meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum. At ipse dixit illi: Fili, tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt: epulari autem et gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat et revixit: perierat, et inventus est.

[*Cap.* XVI.] Dicebat autem et ad discipulos suos: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum: et hic diffamatus est apud illum quasi dissipasset bona ipsius. Et vocavit illum et ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ: jam enim non poteris villicare. Ait autem villicus intra se: Quid faciam, quia dominus meus aufert a me villicationem? fodere non valeo, mendicare erubesco. Scio quid faciam, ut cum amotus fuero a villicatione, recipiant me in domos suas. Convocatis itaque singulis C debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? At ille dixit: Centum cados olei. Dixitque illi: Accipe cautionem tuam: et sede cito, scribe quinquaginta. Deinde alii dixit: Tu vero quantum debes? Qui ait: Centum coros tritici. Ait illi: Accipe litteras tuas, et scribe octoginta. Et laudavit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset: quia filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt. Et ego vobis dico: facite vobis amicos de mammona iniquitatis: ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in minimo, et in majori fidelis est; et qui in modico iniquus est, et in majori iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis: quod verum est, D quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis: quod vestrum est, quis dabit vobis? [CXCI, 5.] Nemo servus potest duobus dominis servire: aut enim unum odiet, et alterum diliget; aut uni adhærebit et alterum contemnet: non potestis Deo servire et mammonæ. [CXCII, 10.] Audiebant autem omnia hæc pharisæi, qui erant avari: et deridebant illum. Et ait illis: Vos estis, qui justificatis vos coram hominibus: Deus autem novit corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum. [CXCIII, 5.] Lex et Prophetæ, usque ad Joannem: ex eo regnum Dei evangelizatur, et omnis in illud vim facit. [CXCIV, 5.]

[a] In uno Vaticano atque altero Reginæ ms. ut et in aliquot Græcis codicibus, *si autem sal quoque*, etc.

[b] In nostris mss. *quæ hæc essent.*

Facilius est autem cœlum et terram præterire, quam de lege unum apicem cadere. [cxcv, 2.] Omnis, qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, mœchatur : et qui dimissam a viro ducit, mœchatur. [cxcvi, 10.] Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso : et epulabatur quotidie splendide. Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus, ulceribus plenus, cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa divitis, [a] et nemo illi dabat : sed et canes veniebant, et lingebant ulcera ejus. Factum est autem, ut moreretur mendicus, et portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno. Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe, et Lazarum in sinu ejus : et ipse clamans dixit : Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Et dixit illi Abraham : Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala : nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris; et in his omnibus, inter nos et vos chaos magnum firmatum est : ut hi, qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare. Et ait : Rogo ergo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei. Habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Et ait illi Abraham : Habent Moysen, et Prophetas : audiant illos. At ille dixit : Non, pater Abraham : sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. Ait autem illi : Si Moysen et Prophetas non audiunt; neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

[*Cap.* XVII. cxcvii, 2.] Et ait ad discipulos suos : Impossibile est, ut non veniant scandala : væ autem illi, per quem veniunt. Utilius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum ejus, et projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis. [cxcviii, 5.] Attendite vobis : Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum : et si pœnitentiam egerit, dimitte illi. [cxcix, 5.] Et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens : Pœnitet me, dimitte illi. [cc, 5.] Et dixerunt Apostoli Domino : Adauge nobis fidem. Dixit autem Dominus : Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, [b] diceτis huic arbori moro : Eradicare, et transplantare in mare : et obediet vobis. [cci, 10.] Quis autem vestrum habens servum arantem aut pascentem, qui regresso de agro dicat illi : Statim transi, recumbe : et non dicat ei : Para quod cœnem, et præcinge te, et ministra mihi donec manducem et bibam, et post hæc tu manducabis et bibes? Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit quæ ei [c] imperaverat? Non puto. Sic et vos, cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite : Servi inutiles sumus : quod debuimus facere, fecimus. Et factum est,

A dum iret in Jerusalem, transibat per mediam Samariam in [*Al.* et] Galilæam. Et cum ingrederetur quoddam castellum ; occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt a longe : et levaverunt vocem, dicentes : Jesu præceptor, miserere nostri. Quos ut vidit, dixit : Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est, dum irent, mundati sunt. Unus autem ex illis, ut vidit quia mundatus est, regressus est, cum magna voce magnificans Deum, et cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens : et hic erat Samaritanus. Respondens autem Jesus, dixit : Nonne decem mundati sunt ? et novem ubi sunt ? Non est inventus qui rediret, et daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. Et ait illi : Surge, vade, quia fides tua te salvum fecit. [ccii , 5.] Interrogatus autem a Pharisæis :
B Quando venit regnum Dei ? respondens eis, dixit : Non venit regnum Dei cum observatione : neque dicent : Ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est. [cciii, 10.] Et ait ad discipulos suos : Venient dies quando desideretis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis. [cciv, 2.] Et dicent vobis : Ecce hic, et ecce illic. Nolite ire, neque sectemini. [ccv, 5.] Nam, sicut fulgur coruscans de sub cœlo, in ea quæ sub cœlo sunt, fulget : ita erit Filius hominis in die sua. [ccvi, 2.] Primum autem oportet illum multa pati, et reprobari a generatione hac. [ccvii, 5.] Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit et in diebus Filii hominis. Edebant, et bibebant : uxores ducebant, et dabantur ad nuptias, usque in diem, qua intravit Noe in arcam : et venit diluvium,
C et perdidit omnes. [ccviii, 10.] Similiter sicut factum est in diebus Lot : Edebant et bibebant ; emebant, et vendebant : plantabant et ædificabant : qua die autem exiit Lot a Sodomis, pluit ignem et sulphur de cœlo, et omnes perdidit : secundum hæc erit qua die Filius hominis revelabitur. [ccix, 2.] In illa hora, qui fuerit in tecto, et vasa ejus in domo, ne descendat tollere illa ; et qui in agro, similiter non redeat retro. [ccx, 10.] Memores estote uxoris Lot. [ccxi, 3.] Quicumque quæsierit animam suam salvam facere, perdet illam : et quicumque perdiderit illam, vivificabit eam. [ccxii, 5.] Dico vobis : In illa nocte erunt duo in lecto uno; unus assumetur, et alter relinquetur : duæ erunt molentes in unum ; una assumetur,
D et altera relinquetur : duo in agro ; unus assumetur, et alter relinquetur. [ccxiii, 5.] Respondentes dicunt illi : Ubi, Domine? Qui dixit illis : Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ.

[*Cap.* XVIII. ccxiv, 10.] Dicebat autem et parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, et non deficere, dicens : Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, et hominem non reverebatur. Vidua autem quædam erat in civitate illa, et veniebat ad eum, dicens : Vindica me de adversario meo. Et nolebat per multum tempus. Post hæc

[a] Verba, *et nemo illi dabat*, quæ et in Græco archetypo desiderantur, in his, quos consuluimus, mss. libris non sunt.

[b] In nostris omnibus mss. *diceretis*, et Græce est, ἐλέγετε.

[c] Iterum iidem mss. *quæ sibi* pro *ei* ; differentiam hanc peperit varia Græci ipsius vocabuli scriptio, αὐτῷ, quæ si aspero, ut vocant, notetur spiritu, *sibi*; si leni, *ei* interpretatur.

autem dixit intra se: Etsi Deum non timeo, nec hominem revereor: tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in novissimo veniens suggillet me. Ait autem Dominus: Audite quid judex iniquitatis dicit: Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, et patientiam habebit in illis? Dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Verumtamen Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in terra? Dixit autem et ad quosdam, qui in se confidebant tamquam justi, et aspernabantur cæteros, parabolam istam: Duo homines ascenderunt in templum, ut orarent: unus pharisæus, et alter publicanus. Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum: raptores, injusti, adulteri: velut etiam hic publicanus. Jejuno bis in sabbato: decimas do omnium quæ possideo. Et publicanus a longe stans, nolebat nec oculos ad cœlum levare: sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo: [ccxv, 5.] quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur. [ccxvi, 2.] Afferebant autem ad illum et infantes, ut eos tangeret. Quod cum viderent discipuli, increpabant illos. Jesus autem convocans illos, dixit: Sinite pueros venire ad me, et nolite vetare eos: talium est enim regnum Dei. [ccxvii, 2.] Amen dico vobis: Quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud. [ccxviii, 2.] Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo? dixit autem ei Jesus: Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi solus Deus. Mandata nosti: Non occides: Non mœchaberis: Non furtum facies: Non falsum testimonium dices: Honora patrem tuum et matrem. Qui ait: Hæc omnia custodivi a juventute mea. [ccxix, 2.] Quo audito, Jesus ait ei: Adhuc unum tibi deest: omnia quæcumque habes, vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo: et veni, sequere me. [ccxx, 2.] His ille auditis, contristatus est: quia dives erat valde. Videns autem Jesus illum tristem factum, dixit: Quam difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt! Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest salvus fieri? Ait illis: quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. [ccxxi, 2.] Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo est, qui reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, propter regnum Dei, et non recipiat multo plura in hoc tempore, et in sæculo venturo vitam æternam. [ccxxii, 2.] Assumpsit autem Jesus duodecim, et ait illis: Ecce ascendimus Jerosolymam, et consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per prophetas de Filio hominis. Tradetur enim gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur: et postquam flagellaverint, occident eum, et tertia die resurget. [ccxxiii, 10.] Et ipsi nihil horum intellexerunt, et erat verbum istud absconditum ab eis, et non intelligebant quæ dicebantur. [ccxxiv, 2.] Factum est autem, cum appropinquaret Jericho, cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans. Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt autem ei, quod Jesus Nazaræus transiret. Et clamavit, dicens: Jesu, fili David, miserere mei. Et qui præibant, increpabant eum, ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat: Fili David, miserere mei. Stans autem Jesus jussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrogavit illum, dicens: Quid tibi vis faciam? At ille dixit: Domine, ut videam. Et Jesus dixit illi: Respice, fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, et sequebatur illum magnificans Deum. Et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo.

[*Cap.* XIX. ccxxv, 10.] Et ingressus perambulabat Jericho. Et ecce vir nomine Zachæus: et hic princeps erat publicanorum, et ipse dives: et quærebat videre Jesum, quis esset: et non poterat præ turba, quia statura pusillus erat. Et præcurrens ascendit in arborem sycomorum ut videret eum: quia inde erat transiturus. Et cum venisset ad locum, suspiciens Jesus vidit illum, et dixit ad eum: Zachæe, festinans descende: quia hodie in domo tua oportet me manere. Et festinans descendit, et excepit illum gaudens. Et cum viderent omnes, murmurabant, dicentes quod ad hominem peccatorem divertisset. Stans autem Zachæus, dixit ad Dominum: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum. Ait Jesus ad eum: Quia hodie salus domui huic facta est: eo quod et ipse filius sit Abrahæ. [ccxxvi, 5.] Venit enim Filius hominis quærere et salvum facere quod perierat. [ccxxvii, 10.] Hæc illis audientibus, adjiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Jerusalem: et quia existimarent quod confestim regnum Dei manifestaretur. [ccxxviii, 2.] Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, et reverti. [ccxxix, 5.] Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem mnas, et ait ad illos: Negotiamini dum venio. Cives autem ejus oderant eum: et miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos. Et factum est, ut rediret accepto regno: et jussit vocari servos, quibus dedit pecuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset. Venit autem primus dicens: Domine, mna tua decem mnas acquisivit. Et ait illi: Euge, bone serve, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem civitates. Et alter venit, dicens: Domine, mna tua fecit quinque mnas. Et huic ait: Et tu esto super quinque civitates. Et alter venit, dicens: Domine, ecce mna tua, quam habui repositam in sudario: timui enim te, quia homo austerus es: tollis quod non posuisti, et metis quod non seminasti. Dicit ei: De ore tuo te judico, serve nequam: sciebas quod ego homo austerus sum, tollens quod non posui, et metens quod non semi-

navi : et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, ut ego veniens cum usuris utique exegissem illam? Et astantibus dixit : Auferte ab illo mnam et date illi qui decem mnas habet. Et dixerunt ei : Domine, habet decem mnas. [ccxxx, 2.] Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur, [a] et abundabit : ab eo autem qui non habet, et quod habet auferetur ab eo. [ccxxxi, 5.] Verumtamen inimicos meos illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, et interficite ante me. [ccxxxii, 2.] Et his dictis, præcedebat ascendens Jerosolymam. Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage, et Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos, dicens : Ite in castellum, quod contra est : in quod introeuntes, invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo umquam hominum sedit : solvite illum, et adducite. Et si quis vos interrogaverit : Quare solvitis? sic dicetis ei : Quia Dominus operam ejus desiderat. [ccxxxiii, 2.] Abierunt autem qui missi erant : et invenerunt, sicut dixit illis, stantem pullum. Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini ejus ad illos : Quid solvitis pullum? At illi dixerunt : Quia Dominus eum necessarium habet. Et duxerunt illum ad Jesum. Et jactantes vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Jesum. Eunte autem illo, substernebant vestimenta sua in via. [ccxxxiv, 1.] Et cum appropinquaret jam ad descensum montis Oliveti, cœperunt omnes turbæ [b] discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus, quas viderant, virtutibus, dicentes : Benedictus, qui venit rex in nomine Domini, pax in cœlo, et gloria in excelsis. [ccxxxv, 5.] Et quidam Pharisæorum de turbis, dixerunt ad illum : Magister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait : dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt. [ccxxxvi, 10.] Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit super illam, dicens : Quia si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te : et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te : et coangustabunt te undique : et ad terram prosternent te, et filios tuos, qui in te sunt, [ccxxxvii, 1.] et non relinquent in te lapidem super lapidem : eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. [ccxxxviii, 1.] Et ingressus in templum, cœpit ejicere vendentes in illo, et ementes, dicens illis : Scriptum est : Quia domus mea domus orationis est. Vos autem fecistis illam speluncam latronum. [ccxxxix, 1.] Et erat docens quotidie in templo. Principes autem sacerdotum, et scribæ, et principes plebis quærebant illum perdere : et non inveniebant quid facerent illi. Omnis enim populus suspensus erat, audiens illum.

[*Cap.* XX. ccxl, 2.] Et factum est in una dierum, docente illo populum in templo, et evangelizante,
A convenerunt principes sacerdotum, scribæ cum senioribus, et aiunt dicentes ad illum : Dic nobis, in qua potestate hæc facis? aut : Quis est, qui dedit tibi hanc potestatem? Respondens autem Jesus, dixit ad illos : Interrogabo vos et ego unum verbum. Respondete mihi : Baptismus Joannis de cœlo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se, dicentes : Quia si dixerimus, De cœlo, dicet : Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus : Ex hominibus, plebs universa lapidabit nos : certi sunt enim, Joannem prophetam esse. Et responderunt, se nescire unde esset. Et Jesus ait illis : Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio. [ccxli, 2.] Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc : Homo plantavit vineam, et locavit eam colonis; et ipse peregre fuit
B multis temporibus. Et in tempore misit ad cultores servum, ut de fructu vineæ darent illi. Qui cæsum dimiserunt eum inanem. Et addidit alterum servum mittere. Illi autem hunc quoque cædentes, et afficientes contumelia, dimiserunt inanem. Et addidit tertium mittere : qui et illum vulnerantes ejecerunt. Dixit autem dominus vineæ : Quid faciam? mittam filium meum dilectum; forsitan, cum hunc viderint, verebuntur. Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt intra se, dicentes : Hic est hæres, occidamus illum, ut nostra fiat hæreditas. Et ejectum illum extra vineam, occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ? veniet, et perdet colonos istos, et dabit vineam aliis. Quo audito, dixerunt illi : Absit. Ille autem aspiciens eos, ait : Quid est ergo hoc, quod
C scriptum est : Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur : super quem autem ceciderit, comminuet illum. [ccxlii, 1.] Et quærebant principes sacerdotum, et scribæ, mittere in illum manus in illa hora : et timuerunt populum : cognoverunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem hanc. [ccxliii, 2.] Et observantes miserunt insidiatores, qui se justos simularent, ut caperent eum in sermone, ut traderent illum principatui et potestati præsidis. Et interrogaverunt eum, dicentes : Magister, scimus quia recte dicis et doces : et non accipis personam, sed viam Dei in veritate doces : licet nobis tributum dare Cæsari, an non?
D Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos : Quid me tentatis? Ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem, et inscriptionem? Respondentes dixerunt ei : Cæsaris. Et ait illis : Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo. Et non potuerunt verbum ejus reprehendere coram plebe : et mirati in responso ejus, tacuerunt. Accesserunt autem quidam Sadducæorum, qui negant esse resurrectionem, et interrogaverunt eum, dicentes : Magister, Moyses scripsit nobis : Si frater alicujus mortuus fuerit habens uxorem, et hic sine liberis

[a] Non addunt Vaticanus et Reginæ vetustior ms. *et abundabit*, quæ verba in altero tantum Reginæ, et secundis quidem curis suffecta sunt : in Græco autem textu penitus desiderantur.

[b] Pro *discipulorum* nostri omnes mss. præferunt *descendentium*, quemadmodum et in Græco Cantabricensi exemplari quod Bedæ fuerat τῶν καταβαινόντων pro τῶν μαθητῶν.

fuerit, ut accipiat eam frater ejus uxorem, et suscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant, et primus accepit uxorem, et mortuus est sine filiis. Et sequens accepit illam, et ipse mortuus est sine filio. Et tertius accepit illam. Similiter et omnes septem, et non reliquerunt semen, et mortui sunt. Novissime omnium mortua est et mulier. In resurrectione ergo, cujus eorum erit uxor? siquidem septem habuerunt eam uxorem. Et ait illis Jesus: Filii hujus sæculi nubunt, et traduntur ad nuptias: illi vero qui digni habebuntur sæculo illo, et resurrectione ex mortuis, [a] neque nubent, neque ducent uxores: neque enim ultra mori poterunt: æquales enim angelis sunt, et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis. Quia vero resurgant mortui, et Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum, Deum Abraham, et Deum Isaac, et Deum Jacob. Deus autem non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim vivunt ei. Respondentes autem quidam scribarum, dixerunt ei: Magister, bene dixisti. [CCXLIV, 2.] Et amplius non audebant eum quidquam interrogare. [CCXLV, 2.] Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum, filium esse David et ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum? David ergo Dominum illum vocat: et quomodo filius ejus est? [CCXLVI, 2.] Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis: Attendite a scribis, qui volunt ambulare in stolis, et amant salutationes in foro, et primas cathedras in synagogis, et primos discubitus in conviviis: [CCXLVII, 8.] qui devorant domos viduarum, simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem majorem.

[*Cap.* XXI.] Respiciens autem, vidit eos, qui mittebant munera sua in gazophylacium, divites. Vidit autem et quamdam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo. Et dixit: Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper, plus quam omnes misit. Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei: hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit. [CCXLVIII, 2.] Et quibusdam dicentibus de templo, quod bonis lapidibus et donis ornatum esset, dixit: Hæc quæ videtis, venient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. [CCXLIX, 2.] Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, et quod signum cum fieri incipient? Qui dixit: Videte ne seducamini: multi enim venient in nomine meo dicentes, quia ego sum: et tempus appropinquavit: nolite ergo ire post eos. Cum autem audieritis prælia, et seditiones, nolite terreri: oportet primum hæc fieri, sed [b] nondum statim finis. Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum. Et terræmotus magni erunt per loca, et pestilentiæ, et fames, terroresque de cœlo, et signa magna

A erunt. [CCL, 1.] Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas, et persequentur, tradentes in synagogas et custodias, trahentes ad reges et præsides, propter nomen meum: continget autem vobis in testimonium. [CCLI, 2.] Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari quemadmodum respondeatis. Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. Trademini autem a parentibus, et fratribus, et cognatis, et amicis, et morte afficient ex vobis: et eritis odio omnibus propter nomen meum: et capillus de capite vestro non peribit. In patientia vestra possidebitis animas vestras. [CCLII, 10.] Cum autem videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus:

B [CCLIII, 2.] tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes, et qui in medio ejus, discedant: et qui in regionibus, non intrent in eam. Quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. [CCLIV, 2.] Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus. [CCLV, 2.] Erit enim pressura magna super terram, et ira populo huic. [CCLVI, 10.] Et cadent in ore gladii: et captivi ducentur in omnes gentes, et Jerusalem calcabitur a gentibus: donec impleantur tempora nationum. [CCLVII, 2.] Et erunt signa in sole, et luna, et stellis, et in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris, et fluctuum: arescentibus hominibus præ timore, et exspectatione, quæ supervenient universo orbi. Nam virtutes cœlorum movebuntur: [CCLVIII, 2.] et tunc videbunt Filium

C hominis venientem in nube cum potestate magna, et majestate. His autem fieri incipientibus, respicite, et levate capita vestra: quoniam appropinquat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem: Videte ficulneam, et omnes arbores: cum producunt jam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas. Ita et vos cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei. Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. Cœlum et terra transibunt: verba autem mea non transibunt. [CCLIX, 10.] Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis hujus vitæ: et superveniat in vos repentina dies illa: tamquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate ita-

D que, omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, et stare ante filium hominis. Erat autem diebus docens in templo: noctibus vero exiens, morabatur in monte, qui vocatur Oliveti. Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum.

[*Cap.* XXII, CCLX, 1.] Appropinquabat autem dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha: [CCLXI, 1.] et quærebant principes sacerdotum, et scribæ, quo-

[a] In instanti juxta Græcum textum οὔτε γαμοῦσιν οὔτε ἐκγαμίζονται: nostri quoque omnes, quibus utimur, mss. legunt, *neque nubunt*, *neque ducunt uxores*, uno excepto Reginæ sub num. 14, qui et priore dumtaxat loco præfert in futuro *neque nubent*.

[b] Iterum pressius Gr. οὐκ εὐθέως unus Vaticanus atque alter vetustior Reginæ ms. *non statim* tantum habent, pro *nondum*, etc.

modo [a] Jesum interficerent : timebant vero plebem. A [CCLXII, 9.] Intravit autem Satanas in Judam, qui cognominabatur Iscariotes, unum de duodecim. [CCLXIII, 2.] Et abiit, et locutus est cum principibus sacerdotum, et magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gavisi sunt, et pacti sunt pecuniam illi dare. Et spopondit. Et quærebat opportunitatem, ut traderet illum sine turbis. Venit autem dies Azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Et misit Petrum et Joannem, dicens : Euntes parate nobis pascha, ut manducemus. At illi dixerunt : Ubi vis paremus? Et dixit ad eos : Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo quidam amphoram aquæ portans : sequimini eum in domum, in quam intrat, et dicetis patrifamilias domus, dicit tibi Magister : Ubi est diversorium, ubi pascha cum B discipulis meis manducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, et ibi parate. Euntes autem, invenerunt sicut dixit illis, et paraverunt pascha. Et cum facta esset hora, discubuit, et duodecim apostoli cum eo. [CCLXIV, 10.] Et ait illis : Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. [CCLXV, 2.] Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. Et accepto calice gratias egit, et dixit : Accipite, et dividite inter vos. Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. [CCLXVI, 1.] Et accepto pane gratias egit, et fregit, et dedit eis, dicens : Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur : hoc facite in meam commemorationem. [CCLXVII, 2.] Similiter et C calicem, postquam cœnavit, dicens : Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. [CCLXVIII, 2.] Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Et quidem Filius hominis, secundum quod definitum est, vadit : verumtamen væ homini illi, per quem tradetur. [CCLXIX, 1.] Et ipsi cœperunt quærere inter se, quis esset ex eis, qui hoc facturus esset. [CCLXX, 2.] Facta est autem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse major. Dixit autem eis : Reges gentium dominantur eorum : et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic : sed qui major est in vobis, fiat sicut minor : et qui præcessor est, sicut ministrator. [CCLXXI, 10.] Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat? nonne qui recum- D bit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Vos autem estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis, et bibatis super mensam meam in regno [b] meo [CCLXXII, 5.] et sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israel. [CCLXXIII, 10.] Ait autem Dominus : Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua : [CCLXXIV, 9.] et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. [CCLXXV, 1.] Qui dixit ei : Domine, tecum paratus sum et in carcerem et in mortem ire. At ille dixit : Dico tibi, Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. [CCLXXVI, 10.] Et dixit eis : Quando misi vos sine sacculo, et pera, et calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt : Nihil. Dixit ergo eis : Sed nunc qui habet sacculum, tollat; similiter et peram : et qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium. [CCLXXVII, 8.] Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me : Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea, quæ sunt de me, finem habent. [CCLXXVIII, 10.] At illi dixerunt : Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis : Satis est. [CCLXXIX, 1.] Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Olivarum. Secuti sunt autem illum et discipuli. [CCLXXX, 2.] Et cum pervenisset ad locum, dixit illis : Orate, ne intretis in tentationem. [CCLXXXI, 1.] Et ipse avulsus est ab eis quantum jactus est lapidis : et positis genibus orabat, dicens : Pater, si vis, transfer calicem istum a me : [CCLXXXII, 1.] Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. [CCLXXXIII, 10.] Apparuit autem illi angelus de cœlo, confortans eum. Et factus in agonia, prolixius orabat. Et factus est sudor ejus, sicut guttæ sanguinis decurrentes in terram. [CCLXXXIV, 2.] Et cum surrexisset ab oratione, et venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes præ tristitia. Et ait illis : Quid dormitis? surgite, orate, ne intretis in tentationem. [CCLXXXV, 1.] Adhuc eo loquente, ecce turba : et qui vocabatur Judas unus de duodecim, antecedebat eos : et appropinquavit Jesu, ut oscularetur eum. [CCLXXXVI, 2.] Jesus autem dixit illi : Juda, osculo Filium hominis tradis? [CCLXXXVII, 1.] Videntes autem hi, qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei : Domine, si percutimus in gladio? Et percussit unus ex illis servum principis sacerdotum, et amputavit auriculam ejus dexteram. Respondens autem Jesus, ait : Sinite usque huc. [CCLXXXVIII, 10.] Et cum tetigisset auriculam ejus, sanavit eum. [CCLXXXIX, 1.] Dixit autem Jesus ad eos, qui venerant ad se principes sacerdotum, et magistratus templi, et seniores : Quasi ad latronem existis cum gladiis et fustibus? Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me : sed hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum. [CCXC, 1.] Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum : [CCXCI, 1.] Petrus vero sequebatur a longe. Accenso autem igne in medio atrii, et circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum. Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, et eum fuisset intuita, dixit : Et hic cum illo erat? At ille negavit eum, dicens : Mulier, non novi illum. [CCXCII, 1.] Et post pusillum alius videns eum, dixit : Et tu de illis es? Petrus vero ait : O homo, non sum. Et intervallo facto

[a] Ad Græcum exemplar αὐτὸν, nostri quoque mss. *eum*, pro *Jesum* præferunt, quod pronomen in altero Reginæ secunda repositum est manu. Mox pro *Iscariotes*, *Scarioth* de more omnes legunt.

[b] Unus Vaticanus pronomen *meo*, quod in reliquis tamen est libris, altero hoc loco reticet.

quasi horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens : Vere et hic cum illo erat : nam et Galilæus est. Et ait Petrus : Homo, nescio quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente cantavit gallus. [ccxciii, 2.] Et conversus Dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi Domini, sicut dixerat : Quia prius quam gallus cantet, ter me negabis : Et egressus foras Petrus flevit amare. [ccxciv, 1.] Et viri qui tenebant illum, illudebant ei, cædentes. Et velaverunt eum, et percutiebant faciem ejus : et interrogabant eum, dicentes : Prophetiza, quis est, qui te percussit? Et alia multa blasphemantes dicebant in eum. [ccxcv, 2.] Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis, et principes sacerdotum, et scribæ, et duxerunt illum in concilium suum, dicentes : Si tu es Christus, dic nobis. [ccxcvi, 10.] Et ait illis : Si vobis dixero, non credetis mihi : si autem et interrogavero, non respondebitis mihi neque dimittetis. [ccxcvii, 1.] Ex hoc autem erit filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. [ccxcviii, 10.] Dixerunt autem omnes : Tu ergo es Filius Dei? Qui ait : Vos dicitis, quia ego sum. [ccxcix, 2.] At illi dixerunt : Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audivimus de ore ejus.

[*Cap.* XXIII. ccc, 1.] Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. [ccci, 10.] Cœperunt autem illum accusare, dicentes : Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dare Cæsari, et dicentem se Christum regem esse. [cccii, 1.] Pilatus autem interrogavit eum, dicens : Tu es rex Judæorum? At ille respondens ait : Tu dicis. [ccciii, 9.] Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum et turbas : Nihil invenio causæ in hoc homine. [ccciv, 10.] At illi invalescebant, dicentes : Commovet populum, docens per universam Judæam, incipiens a Galilæa usque huc. Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit si homo Galilæus esset. Et ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Jerosolymis erat illis diebus. Herodes autem viso Jesu, gavisus est valde. Erat enim cupiens ex multo tempore videre eum : eo quod audierat multa de eo, et sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. [cccv, 2.] Stabant [a] autem principes sacerdotum et scribæ constanter accusantes eum. [cccvi, 10.] Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo : et illusit indutum veste alba, et remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes et Pilatus in ipsa die : nam antea inimici erant ad invicem. [cccvii, 9.] Pilatus autem convocatis principibus sacerdotum, et magistratibus, et plebe, dixit ad illos : Obtulistis mihi hunc hominem quasi avertentem populum, et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inveni in homine isto ex his, in quibus eum accusatis. [cccviii, 10.] Sed neque Herodes; nam remisi vos ad illum,

A et ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum dimittam. [cccix, 2.] Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum unum. [cccx, 1.] Exclamavit autem simul universa turba, dicens : Tolle hunc, et dimitte nobis Barabbam. Qui erat propter seditionem quamdam factam in civitate, et homicidium, missus in carcerem. [cccxi, 1.] Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Jesum. At illi succlamabant dicentes : Crucifige, crucifige eum. [cccxii, 9.] Ille autem tertio dixit ad illos : Quid enim mali fecit iste? nullam causam mortis invenio in eo : corripiam ergo illum, et dimittam. [cccxiii, 1.] At illi instabant vocibus magnis postulantes, ut crucifigeretur : et invalescebant voces eorum. [cccxiv, 1.] Et Pilatus adjudicavit fieri

B petitionem eorum. Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium et seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant : Jesum vero tradidit voluntati eorum. [cccxv, 1.] Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem, venientem de villa : et imposuerunt illi crucem portare post Jesum. [cccxvi, 10.] Sequebatur autem illum multa turba populi, et mulierum : quæ plangebant, et lamentabantur eum. Conversus autem ad illas Jesus, dixit : Filiæ Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros. Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent : Beatæ steriles, et ventres qui non genuerunt, et ubera quæ non lactaverunt. Tunc incipient dicere montibus : Cadite super nos : et collibus : Ope-

C rite nos. Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? [cccxvii, 1.] Ducebantur autem et alii duo nequam cum eo, ut interficerentur. [cccxviii, 1.] Et postquam venerunt in locum, qui vocatur Calvariæ, ibi crucifixerunt eum; [cccxix, 1.] et latrones, unum a dextris, et alterum a sinistris. [cccxx, 10.] Jesus autem dicebat : Pater, dimitte illis : non enim sciunt quid faciunt. [cccxxi, 1.] Dividentes vero vestimenta ejus, miserunt sortes. Et stabat populus spectans, [cccxxii, 2.] et deridebant eum principes cum eis, dicentes : Alios salvos fecit; se salvum faciat, si hic est Christus Dei electus. [cccxxiii, 2.] Illudebant autem ei et milites accedentes, et acetum offerentes ei, et dicentes : Si tu es rex Judæorum, salvum te fac. [cccxxiv, 1.] Erat autem

D et superscriptio scripta super eum litteris Græcis, et Latinis, et Hebraicis : Hic est rex Judæorum. [cccxxv, 2.] Unus autem de his, qui pendebant, latronibus, blasphemabat eum dicens : Si tu es Christus, salvum fac temetipsum, et nos. [cccxxvi, 10.] Respondens autem alter increpabat eum, dicens : Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es. Et nos quidem juste, nam digna factis recipimus : hic vero nihil mali gessit. Et dicebat ad Jesum : Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum. Et dixit illi Jesus : Amen dico tibi : Hodie mecum eris in paradiso. [cccxxvii, 2.] Erat

[a] In Vaticano ms., *Stabant etiam.*

autem fere hora sexta, et tenebræ factæ sunt in A universam terram usque in horam nonam. Et obscuratus est sol: [CCCXXVIII, 2.] et velum templi scissum est medium. [CCCXXIX, 1.] Et clamans voce magna Jesus ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens, exspiravit. [CCCXXX, 2.] Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere hic homo justus erat. [CCCXXXI, 10.] Et omnis turba eorum, qui simul aderant ad spectaculum istud, et videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur. Stabant autem omnes noti ejus a longe, et mulieres quæ secutæ eum erant a Galilæa, hæc videntes. [CCCXXXII, 1.] Et ecce vir nomine Joseph, qui erat decurio, vir bonus et justus: hic non consenserat consilio et actibus eorum, ab Arimathæa civitate B Judææ, qui exspectabat et ipse regnum Dei. Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu: [CCCXXXIII, 1.] et depositum involvit sindone, et posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat. [CCCXXXIV, 10.] Et dies erat parasceves, et sabbatum illucescebat. Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, et quemadmodum positum erat corpus ejus. [CCCXXXV, 8.] Et revertentes paraverunt aromata, et unguenta: et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.

[*Cap.* XXIV. CCCXXXVI, 1]. Una autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes, quæ paraverant, aromata: et invenerunt lapidem revolutum a monumento. Et ingressæ non invenerunt C corpus Domini Jesu. Et factum est, dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. [CCCXXXVII, 2.] Cum timerent autem, et declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quæritis viventem cum mortuis? non est hic, sed surrexit: recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens: Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et die tertia resurgere. Et recordatæ sunt verborum ejus. [CCCXXXVIII, 2.] Et regressæ a monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, et cæteris omnibus. [CCCXXXIX, 10.] Erat autem Maria Magdalene, et Johanna, et Maria Jacobi, et cæteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc. Et D visa sunt ante illos, sicut deliramentum, verba ista: et non crediderunt illis. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum: et procumbens vidit linteamina sola posita, et abiit secum mirans quod factum fuerat. [CCCXL, 8.] Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Jerusalem, nomine Emmaus. Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus quæ acciderant. Et factum est, dum fabularentur, et secum quærerent, et ipse Jesus appropinquans ibat cum illis: oculi autem illorum tenebantur ne eum agnoscerent. Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et estis tristes? Et respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt: De Jesu Nazaræno, qui fuit vir propheta, potens in opere et sermone, coram Deo et omni populo: et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes et principes nostri in damnationem mortis, et crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel: et nunc super hæc omnia, tertia dies [a] est hodie quo hæc facta sunt. Sed et mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, et non invento corpore ejus, venerunt, dicentes se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum: et ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero [b] non invenerunt. Et ipse dixit ad eos: O stulti, et tardi corde ad credendum, in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ! Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? Et incipiens a Moyse, et omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. Et appropinquaverunt castello quo ibant: et ipse se finxit longius ire. Et coegerunt illum, dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, et inclinata est jam dies. Et intravit cum illis. Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum: et ipse evanuit ex oculis eorum. Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis scripturas? Et surgentes eadem hora regressi sunt in Jerusalem: et invenerunt congregatos undecim, et eos qui cum illis erant, dicentes: Quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via: et quomodo cognoverunt eum in fractione panis. [CCCXLI, 9.] Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, et dicit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere. Conturbati vero, et conterriti, existimabant se spiritum videre. Et dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas, et pedes, quia ego ipse sum: palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, et pedes. [CCCXLII, 9.] Adhuc autem illis non credentibus, et mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid, quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piscis assi, et favum mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis. [CCCXLIII, 3.] Et dixit ad eos: Hæc sunt verba, quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse

[a] Verbum *est* in uno Vaticano ms. desideratur.

[b] Nostri mss. rectius ad Græcum archetypum οὐκ εἶδον vel εἴδομεν habent *non viderunt*, pro *non invenerunt*.

est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, et prophetis, et Psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas. Et dixit eis : Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die : et prædicare in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerosolyma. Vos autem testes estis horum. Et ego A mitto promissum Patris mei in vos : vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto. Eduxit autem eos foras in Bethaniam, et elevatis manibus suis benedixit eis. Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in cœlum. Et ipsi adorantes, regressi sunt in Jerusalem cum gaudio magno : et erant semper in templo, laudantes et benedicentes Deum. Amen.

Explicit Evangelium secundum Lucam.

INCIPIT

EVANGELIUM SECUNDUM JOANNEM.

[*Cap.* I. I, 3.] In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt : et sine ipso factum est nihil, quod factum est : in ipso vita erat, et vita erat lux hominum : et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt. [II, 3.] Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. [III, 3.] Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit. [IV, 10.] In propria venit, et sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt C in nomine ejus : qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. [V, 3.] Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis : et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis. [VI, 1.] Joannes testimonium perhibet de ipso, et clamat dicens : Hic erat, quem dixi : Qui post me venturus est, ante me factus est; quia prior me erat. [VII, 10.] Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia. Quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est. [VIII, 3.] Deum nemo vidit umquam; unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. [IX, 10.] Et hoc est testimonium Joannis, quando miserunt Judæi ab Jerosolymis sacerdotes D et levitas ad eum, ut interrogarent eum : Tu quis es? Et confessus est, et non negavit : et confessus est : Quia non sum ego Christus. Et interrogaverunt eum : Quid ergo? Elias es tu? Et dixit : Non sum. Propheta es tu? Et respondit : Non. Dixerunt ergo ei : Quis es, ut responsum demus his, qui miserunt nos? quid dicis de te ipso? [X, 1.] Ait : Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias propheta. [XI, 10.] Et qui missi fuerant, B erant ex pharisæis. Et interrogaverunt eum, et dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque propheta? [XII, 1.] Respondit eis Joannes, dicens : Ego baptizo in aqua : medius autem vestrum stetit, quem vos [a] nescitis. Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est : cujus ego non sum dignus, ut solvam ejus corrigiam calceamenti. [XIII, 10.] Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans. Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se, et ait : Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. [XIV, 1.] Hic est de quo dixi : Post me venit vir, qui ante me factus est; quia prior me erat. Et ego nesciebam eum; sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. [XV, 1.] Et testimonium perhibuit Joannes, dicens : Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, et mansit super eum. Et ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi : et testimonium perhibui quia hic est Filius Dei. [XVI, 10.] Altera die iterum stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo. Et respiciens Jesum ambulantem, dicit : Ecce agnus Dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Jesum. Conversus autem Jesus, et videns eos sequentes se, dicit eis : Quid quæritis? Qui dixerunt ei : Rabbi (quod dicitur interpretatum Magister), ubi habitas? Dicit eis : Venite, et videte. Venerunt, et viderunt ubi maneret, et apud eum manserunt die illo : hora autem erat quasi decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus, qui audierant a Joanne, et secuti fuerant eum. [XVII, 1.] Invenit hic primum fratrem suum Simonem, et dicit ei : Invenimus Messiam. (Quod est interpretatum, Christus.) Et adduxit eum ad Jesum. Intuitus autem eum Jesus, dixit : Tu es Simon filius Jona : tu vocaberis Cephas. (Quod interpretatur Petrus.) [XVIII, 10.] In crastinum [b] voluit exire in Galilæam, et invenit Philip-

[a] Tres mss., *quem vos non scitis.*

[b] Unus Vaticanus, *in crastinum autem voluit*, etc.

pum. Et dicit ei Jesus : Sequere me. Erat autem Philippus a Bethsaida, civitate Andreæ et Petri. Invenit Philippus Nathanael, et dicit ei : Quem scripsit Moyses in Lege, et prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth. Et dixit ei Nathanael : A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus : Veni, et vide. Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, et dicit de eo : Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael : Unde me nosti? Respondit Jesus, et dixit ei. Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit ei Nathanael, et ait : Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel. Respondit Jesus, et dixit ei : Quia dixi tibi : Vidi te sub ficu, credis : majus his videbis. Et dicit ei : Amen, amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, et Angelos Dei ascendentes, et descendentes supra Filium hominis.

[*Cap.* II.] Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ : et erat Mater Jesu ibi. Vocatus est autem et Jesus, et discipuli ejus, ad nuptias. Et deficiente vino, dicit mater Jesu ad eum : Vinum non habent : Et dicit ei Jesus : Quid mihi, et tibi est, mulier? nondum venit hora mea. Dicit mater ejus ministris : Quodcumque dixerit vobis, facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas. Dicit eis Jesus : Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum. Et dicit eis Jesus : Haurite nunc, et ferte architriclino. Et tulerunt. Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, et non sciebat unde esset; ministri autem sciebant, qui hauserant aquam : vocat sponsum architriclinus, et dicit ei : Omnis homo primum bonum vinum ponit : et cum inebriati fuerint, tunc id, quod deterius est : tu autem servasti bonum vinum usque adhuc. Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ : et manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus. [xix, 7.] Post hoc descendit Capharnaum ipse, et mater ejus, et fratres ejus, et discipuli ejus : et ibi manserunt non multis diebus. [xx, 1.] Et prope erat Pascha Judæorum, et ascendit Jesus Jerosolymam : [xxi, 1,] et invenit in templo vendentes boves, et oves, et columbas, et numularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo, oves quoque, et boves, et numulariorum effudit æs, et mensas subvertit. Et his, qui columbas vendebant, dixit : Auferte ista hinc, et nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis. [xxii, 10.] Recordati sunt vero discipuli ejus quia scriptum est : Zelus domus tuæ comedit me. [xxiii, 4.] Responderunt ergo Judæi, et dixerunt ei : Quod signum ostendis nobis quia hæc facis? [xxiv, 10.] Respondit Jesus, et dixit eis : Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Judæi : Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in tribus

A diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quia hoc dicebat, et crediderunt scripturæ, et sermoni quem dixit Jesus. Cum autem esset Jerosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus quæ faciebat. Ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, et quia opus ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine : ipse enim sciebat quid esset in homine.

[*Cap.* III.] Erat autem homo ex pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum. Hic venit ad Jesum nocte, et dixit ei : Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister : nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Respon-

B dit Jesus, et dixit ei : Amen, amen dico tibi, nisi quis [a] renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. Dicit ad eum Nicodemus : Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? numquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, et renasci? Respondit Jesus : Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est : et quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris quia dixi tibi : oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed [b] nescis unde veniat, aut quo vadat : sic est omnis, qui natus est ex spiritu. Respondit Nicodemus, et dixit ei : Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Jesus, et dixit ei : Tu es magister in Israel, et hæc

C ignoras? Amen, amen dico tibi, quia quod scimus, loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, et non creditis : quomodo, si dixero vobis cœlestia, credetis? Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo. Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto : ita exaltari oportet Filium hominis; ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret : ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non judicatur : qui autem non credit, jam ju-

D dicatus est : quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei. Hoc est autem judicium : quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem : erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui [c] male agit, odit lucem et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus : qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta. Post hæc venit Jesus, et discipuli ejus, in terram Judæam : et illic demorabatur cum eis, et baptizabat. [xxv, 3.] Erat autem et Joannes baptizans in Aennon, juxta Salim : quia

[a] Nostri mss. *natus* pro *renatus*, pressius Græco textui γεννηθῇ. Sic mox iidem libri *introire et nasci*, pro *renasci*.

[b] Iidem mss., *et non scis unde veniat, et quo vadat.*

[c] Ad Græcum exemplar ὁ φαῦλα πράσσων, nostri etiam mss., *qui mala agit*, pro *male*, etc.

aquæ multæ erant illic, et [a] veniebant, et baptizabantur. [xxvi, 4.] Nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem. [xxvii, 10.] Facta est autem quæstio ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione. Et venerunt ad Joannem, et dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum. Respondit Joannes, et dixit: Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cœlo. [xxviii, 1.] Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim: Non sum ego Christus: sed quia missus sum ante illum. [xxix, 10.] Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat, et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est. Illum oportet crescere, me autem minui. Qui desursum venit, super omnes est. Qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur. Qui de cœlo venit, super omnes est. Et quod vidit, et audivit, hoc testatur, et testimonium ejus nemo accipit. Qui accepit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad mensuram dat Deus spiritum. [xxx, 3.] Pater diligit Filium: et omnia dedit in manu ejus. [xxxi, 10.] Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

[*Cap.* IV.] Ut ergo cognovit Jesus, quia audierunt pharisæi quod Jesus plures discipulos facit, et baptizat, quam Joannes (quamquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus), [xxxii, 7.] reliquit Judæam, et abiit iterum in Galilæam. [xxxiii, 10.] Oportebat autem eum transire per Samariam. Venit ergo in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, juxta prædium, quod dedit Jacob Joseph filio suo. Erat autem ibi fons Jacob. Jesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Jesus: Da mihi bibere. (Discipuli enim ejus abierant in civitatem, ut cibos emerent.) Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim coutuntur Judæi Samaritanis. Respondit Jesus, et dixit ei: Si scires donum Dei, et quis est, qui dicit tibi: Da mihi bibere: tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam. Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, et puteus altus est: unde ergo habes aquam vivam? Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibit, et filii ejus, et pecora ejus? Respondit Jesus, et dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam,

A ut non sitiam, neque veniam huc haurire. Dicit ei Jesus: Vade, voca virum tuum, et veni huc. Respondit mulier, et dixit: Non habeo virum. Dicit ei Jesus: Bene dixisti: quia non habeo virum: quinque enim viros habuisti; et nunc quem habes, non est tuus vir: hoc vere dixisti. Dicit ei mulier: Domine, video quia propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Jerosolymis est locus, ubi adorare oportet. Dicit ei Jesus: Mulier, crede mihi quia [b] venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Jerosolymis adorabitis Patrem. Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est. Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater

B tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus: et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. Dicit ei mulier: Scio quia Messias venit (qui dicitur Christus). Cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. Dicit ei Jesus: Ego sum, qui loquor tecum. Et continuo venerunt discipuli ejus: et mirabantur quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit: Quid quæris, aut quid loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam suam mulier, et abiit in civitatem, et dicit illis hominibus: Venite, et videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci: numquid ipse est Christus? Exierunt ergo de civitate, et veniebant ad eum. Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca. Ille autem dicit eis: Ego cibum habeo manducare, quem vos ne-

C scitis. Dicebant ergo discipuli ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare? Dicit eis Jesus: Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus. Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt [*Al.* sint], et messis venit? Ecce dico vobis: Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam: ut, et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit. In hoc enim est verbum verum: quia alius est qui seminat, et alius est qui metit. Ego misi vos metere quod vos non laborastis: alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis. Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium per-

D hibentis: Quia dixit mihi omnia quæcumque feci. Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum, ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multo plures crediderunt in eum propter sermonem ejus. Et mulieri dicebant: Quia jam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audivimus, et scimus, quia hic est vere Salvator mundi. [xxxiv, 7.] Post duos autem dies exiit inde: et abiit in Galilæam. [xxxv, 1.] Ipse enim Jesus testimonium perhibuit, quia propheta in sua patria honorem non habet. [xxxvi, 10.] Cum ergo venissent in Galilæam,

[a] Duo mss., *et adveniebant*, quæ præpositio in uno Reginæ secundis curis expungitur.

[b] In nostris mss., *quia veniet*. Græcus autem ipse textus habet in instanti ἔρχεται.

exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent quæ fecerat Jerosolymis in die festo: et ipsi enim venerant ad diem festum. Venit ergo iterum in Cana Galilææ, ubi fecit aquam vinum. [XXXVII, 4.] Et erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum. Hic cum audisset quia Jesus adveniret a Judæa in Galilæam, abiit ad eum, et rogabat eum ut descenderet, et sanaret filium ejus: incipiebat enim mori. Dixit ergo Jesus ad eum: Nisi signa et prodigia videritis, non creditis. Dicit ad eum regulus: Domine, descende prius quam moriatur filius meus. Dicit ei Jesus: Vade, filius tuus vivit. Credidit homo sermoni, quem dixit ei Jesus, et ibat. Jam autem eo descendente, servi occurrerunt ei, et nuntiaverunt dicentes, quia filius ejus viveret. Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt ei: Quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Jesus: Filius tuus vivit: et credidit ipse, et domus ejus tota. Hoc iterum secundum signum fecit Jesus, cum venisset a Judæa in Galilæam.

[*Cap.* V. XXXVIII, 1.] Post hæc erat dies festus Judæorum, et ascendit Jesus Jerosolymam. Est autem Jerosolymis Probatica piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethsaida, quinque porticus habens. In his jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, exspectantium aquæ motum. Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam: et movebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat a quacumque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi, triginta et octo annos habens in infirmitate sua. Hunc cum vidisset Jesus jacentem, et cognovisset quia jam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri? Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: dum venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei Jesus: Surge, tolle grabatum tuum, et ambula. Et statim sanus factus est homo ille: et sustulit grabatum suum, et ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Judæi illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. [XXXIX, 10.] Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, et ambula. Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo, qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, et ambula? Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Jesus enim declinavit a turba constituta in loco. Postea invenit eum Jesus in templo, et dixit illi: Ecce sanus factus es: jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abiit ille homo, et nuntiavit Judæis: quia Jesus esset, qui fecit eum sanum. Propterea persequebantur Judæi Jesum, quia hæc faciebat in sabbato. Jesus autem respondit eis: Pater meus usque modo operatur, et ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere: quia non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque Jesus, et dixit eis: Amen, amen dico vobis: non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit: et majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini. Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat: sic et Filius, quos vult, vivificat. Neque enim Pater judicat quemquam: sed omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem: [XL, 1.] qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum. [XLI, 10.] Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et in judicium non venit, sed transiit a morte in vitam. Amen, amen dico vobis, quia venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei: et qui audierint, vivent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso: sic dedit et Filio habere vitam in semetipso, et potestatem dedit ei judicium facere, quia filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei: et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii. Non possum ego a me ipso facere quidquam. Sicut audio, judico: et judicium meum justum est: [XLII, 1.] quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me. [XLIII, 10.] Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum. Alius est qui testimonium perhibet de me: et scio quia verum est testimonium, quod perhibet de me. Vos misistis ad Joannem: et testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio: sed hæc dico ut vos salvi sitis. Ille erat lucerna ardens, et lucens. Vos autem voluistis ad horam exsultare in luce ejus. Ego autem habeo testimonium majus Joanne. Opera enim, quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me: et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me: [XLIV, 4.] neque vocem ejus umquam audistis, neque speciem ejus vidistis. [XLV, 10.] Et verbum ejus non habetis in vobis manens: quia quem misit ille, huic vos non creditis. Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me: et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis. Claritatem ab hominibus non accipio. Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis: et gloriam, quæ a solo Deo est, non quæritis? Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat [*Al.* accuset] vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis?

A [*Cap.* VI. XLVI, 1.] Post hæc abiit Jesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis : et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa, quæ faciebat super his qui infirmabantur. [XLVII, 3.] Subiit ergo in montem Jesus : et ibi sedebat cum discipulis suis. [XLVIII, 1.] Erat autem proximum Pascha, dies festus Judæorum. [XLIX, 1.] Cum sublevasset ergo oculos Jesus, et vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum : Unde ememus panes, ut manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum : ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus : Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei unus ex discipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri : Est puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces : sed hæc quid B sunt inter tantos? Dixit ergo Jesus : Facite homines discumbere. Erat autem fenum multum in loco. Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia. Accepit ergo Jesus panes : et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus : similiter et ex piscibus quantum volebant. Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis : Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum, ex quinque panibus hordeaceis, quæ superfuerunt his qui manducaverunt. [L, 10.] Illi ergo homines cum vidissent quod Jesus fecerat signum, dicebant : Quia hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum. Jesus ergo cum cognovisset, quia venturi essent, ut raperent eum, et facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse C solus. [LI, 4.] Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare. Et cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum : et tenebræ jam factæ erant et non venerat ad eos Jesus. Mare autem, vento magno flante, exsurgebat. Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta, vident Jesum ambulantem supra mare, et proximum navi fieri, et timuerunt. Ille autem dicit eis : Ego sum, nolite timere. Voluerunt ergo accipere eum in navim : et statim navis fuit ad terram, in quam ibant. [LII, 10.] Altera die, turba quæ stabat trans mare, vidit quia navicula alia non erat ibi nisi una, et quia non introisset cum discipulis suis Jesus in navim, sed soli discipuli ejus abiissent : aliæ vero supervenerunt naves a Tiberiade, juxta locum ubi D manducaverant panem, gratias agente Domino. Cum ergo vidisset turba quia Jesus non esset ibi, neque discipuli ejus, ascenderunt in naviculas, et venerunt Capharnaum quærentes Jesum. Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei : Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Jesus, et dixit : Amen, amen dico vobis : quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus. Dixerunt ergo ad eum : Quid faciemus ut operemur opera Dei? Respondit Jesus, et dixit eis : Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. [LIII, 4.] Dixerunt ergo ei : Quod ergo tu facis signum, ut videamus, et credamus tibi? quid operaris? [LIV, 10.] Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est : Panem de cœlo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Jesus : Amen, amen dico vobis : Non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Panis enim Dei est, qui de cœlo descendit : et dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum : Domine, semper da nobis panem hunc. [LV, 1.] Dixit autem eis Jesus : Ego sum panis vitæ : qui venit ad me, non esuriet : et qui credit in me, non sitiet umquam. Sed dixi vobis, quia et vidistis me, et non creditis. [LVI, 10.] Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet : et eum, qui venit ad me, non ejiciam foras : [LVII, 1.] quia descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me. [LVIII, 10.] Hæc est autem voluntas ejus, qui misit me, Patris : ut omne, quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illum in novissimo die. Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me, ut omnis, qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. [LIX, 1.] Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dixisset : Ego sum panis [a] vivus, qui de cœlo descendi ; et dicebant : Nonne hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem, et matrem? Quomodo ergo dicit hic : Quia de cœlo [b] descendi? [LX, 10.] Respondit ergo Jesus, et dicit eis : Nolite murmurare in invicem : nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum : et ego resuscitabo eum in novissimo die. Est scriptum in prophetis : Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis, qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me. [LXI, 3.] Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is, qui est a Deo, hic vidit Patrem. [LXII, 10.] Amen, amen dico vobis : Qui credit in me, habet vitam æternam. [LXIII, 1.] Ego sum panis vitæ. [LXIV, 10.] Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt. Hic est panis de cœlo descendens : ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. [LXV, 1.] Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum : et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. [LXVI, 10.] Litigabant ergo Judæi ad invicem, dicentes : Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Dixit ergo eis Jesus : Amen, amen dico vobis : nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. [LXVII, 1.] Caro enim mea, vere est cibus : et sanguis meus, vere est potus. [LXVIII, 10.] Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me ma-

[a] Non addunt nostri mss. *vivus*, quod epithetum neque in Græco textu hic loci invenitur.

[b] In uno Vaticano *descendit*, pro *descendi*.

net, et ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem: et qui manducat me, et ipse vivet propter me. Hic est panis, qui de cœlo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum. Hæc dixit in synagoga docens, in Capharnaum. Multi ergo audientes ex discipulis ejus, dixerunt: Durus est hic sermo, et quis potest eum audire? Sciens autem Jesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat? [LXIX, 1.] Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? [LXX, 4.] Spiritus [a] est, qui vivificat: caro non prodest quidquam. [LXXI, 10.] Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. [LXXII, 4.] Sciebat enim ab initio Jesus qui essent non credentes, et quis traditurus esset eum. [LXXIII, 10.] Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro: et jam non cum illo ambulabant. Dixit ergo Jesus ad duodecim: Numquid et vos vultis abire? [LXXIV, 1.] Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Et nos credidimus, et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei. [LXXV, 10.] Respondit eis Jesus: Nonne ego vos duodecim elegi: et ex vobis unus diabolus est? Dicebat autem Judam Simonis Iscariotem [*Al.* Scariothem *et* Scariothis]: hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.

[*Cap.* VII.] Post hæc autem ambulabat Jesus in Galilæam; non enim volebat in Judæam ambulare, quia quærebant eum Judæi interficere. Erat autem in proximo dies festus Judæorum, Scenopegia. Dixerunt autem ad eum fratres ejus: Transi hinc, et vade in Judæam, ut et discipuli tui videant opera tua, quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, et quærit ipse in palam esse: si hæc facis, manifesta teipsum mundo. Neque enim fratres ejus credebant in eum. Dicit ergo eis Jesus: Tempus meum nondum advenit: tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos: me autem odit [*Mart.* audit]: quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera ejus mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendo ad diem festum: quia meum tempus nondum impletum est. Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum non manifeste, sed quasi in occulto. Judæi ergo quærebant eum in die festo, et dicebant: Ubi est ille? Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant: Quia bonus est; Alii autem dicebant: Non, sed seducit turbas. Nemo tamen palam loquebatur de illo, propter metum Judæorum. Jam autem die festo mediante, ascendit Jesus in templum, et docebat. Et mirabantur Judæi, dicentes: Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit? Respondit eis Jesus, et dixit: Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me. Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar. Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quærit; qui autem quærit gloriam ejus, qui misit eum, hic verax est, et injustitia in illo non est. Nonne Moyses dedit vobis legem: et nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere? Respondit turba, et dixit: Dæmonium habes, quis te quærit interficere? Respondit Jesus, et dixit eis: Unum opus feci, et omnes miramini. Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem (non quia ex Moyse est, sed ex patribus), et in sabbato circumciditis hominem. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysi, mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate. Dicebant ergo quidam ex Jerosolymis: Nonne hic est, quem quærunt interficere? [b] Et ecce palam loquitur: et nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes quia hic est Christus? Sed hunc scimus unde sit: Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit. [LXXVI, 3.] Clamabat ergo Jesus in templo docens, et dicens: Et me scitis, et unde sim scitis: et a me ipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis. Ego scio eum: quia ab ipso sum, et ipse me misit. [LXXVII, 1.] Quærebant ergo eum apprehendere: et nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora ejus. [LXXVIII, 10.] De turba autem multi crediderunt in eum, et dicebant: Christus cum venerit, numquid plura signa faciet quam quæ hic facit? Audierunt pharisæi turbam murmurantem de illo hæc; [LXXIX, 1.] et miserunt principes et pharisæi ministros, ut apprehenderent eum. [LXXX, 10.] Dixit ergo eis Jesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum: et vado ad eum qui me misit. [LXXXI, 10.] [c] Quæretis me, et non invenietis: et ubi ego sum, vos non potestis venire. Dixerunt ergo Judæi ad semetipsos: Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? numquid in dispersionem gentium iturus est, et docturus gentes? Quis est hic sermo, quem dixit: Quæretis me, et non invenietis: et ubi sum ego, vos non potestis venire. In novissimo autem die magno festivitatis, stabat Jesus, et clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum: nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus. [LXXXII, 7.] Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones ejus, dicebant: Hic est vere Propheta. Alii dicebant: Hic est Christus. [LXXXIII, 7.] Quidam autem dicebant: Numquid

[a] Pro *est* verbo duo e nostris mss. obelum ÷, minus tamen recte, interserunt.

[b] Particulam *Et*, duo e nostris mss. ignorant; tertius Vaticanus secundis curis expungit. Paulo ante, pro *ex Jerosolymis*, in Græco est, ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν *ex Jerosolymitis*.

[c] Minus recte in instanti habent quidam mss. tum hic, cum paulo post, *Quæritis*, pro *Quæretis*.

a Galilæa venit Christus? Nonne Scriptura dicit: Quia ex semine David, et de Beth-Lehem, castello, ubi erat David, venit Christus? [LXXXIV, 10.] Dissensio itaque facta est in turba propter eum. [LXXXV, 1.] Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum: sed nemo misit super eum manus. [LXXXVI, 10.] Venerunt ergo ministri ad pontifices, et pharisæos. Et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri: Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo. Responderunt ergo eis pharisæi: Numquid et vos seducti estis? Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex pharisæis? sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt. Dixit Nicodemus ad eos, ille qui venit ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis: Numquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cognoverit quid faciat? Responderunt, et dixerunt ei: Numquid et tu Galilæus es? Scrutare [a] Scripturas, et vide quia a Galilæa Propheta non surgit. Et reversi sunt unusquisque in domum suam.

[*Cap.* VIII.] Jesus autem perrexit in montem Oliveti: et diluculo iterum venit in templum, et omnis populus venit ad eum, et sedens docebat eos: Adducunt autem scribæ et pharisæi mulierem in adulterio deprehensam: et statuerunt eam in medio, et dixerunt ei: Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio. In lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum. Jesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra. Cum ergo perseverarent interrogantes eum, erexit se, et dixit eis: Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum se inclinans, scribebat in terra. Audientes autem unus post unum exibant, incipientes a senioribus: et remansit solus [b] Jesus, et mulier in medio stans. Erigens autem se Jesus, dixit ei: Mulier, ubi sunt, qui te accusabant? nemo te condemnavit? Quæ dixit: Nemo, Domine. Dixit autem Jesus: Nec ego te condemnabo. Vade, et jam amplius noli peccare. Iterum ergo locutus est eis Jesus, dicens: Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. Dixerunt ergo ei pharisæi: Tu de te ipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum. Respondit Jesus, et dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum: quia scio unde veni, et quo vado; vos autem nescitis unde venio, aut quo vado. Vos secundum carnem judicatis; ego non judico quemquam: et si judico ego, judicium meum verum est, quia solus non sum: sed ego, et qui misit me, Pater. Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum, qui testimonium perhibeo de me ipso: et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater. Dicebant ergo ei: Ubi est Pater tuus? Respondit Jesus: [LXXXVII, 3.] Neque me

A scitis, neque Patrem meum: si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis. [LXXXVIII, 1.] Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio, docens in templo: et nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora ejus. [LXXXIX, 10]. Dixit ergo iterum eis Jesus: Ego vado: et [c] quæretis me, et in peccato vestro moriemini. Quo ego vado, vos non potestis venire. Dicebant ergo Judæi: Numquid interficiet semetipsum, quia dixit: Quo ego vado, vos non potestis venire? Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo. Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris: si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro. Dicebant ergo ei: Tu quis es? Dixit eis Jesus: Principium, qui [*Ms.* quia] et

B loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui, et judicare; sed qui me misit, verax est: et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo. Et non cognoverunt quia Patrem ejus dicebat Deum. Dixit ergo eis Jesus: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, et a meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor: et qui me misit, mecum est, et non reliquit me solum: quia ego, quæ placita sunt ei, facio semper. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum. Dicebat ergo Jesus ad eos, qui crediderunt ei Judæos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis: et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos. Responderunt ei: Semen Abrahæ sumus, et nemini servivimus umquam: quomodo tu dicis, Liberi eritis? Respondit eis Jesus: Amen,

C amen dico vobis: quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati. Servus autem non manet in domo in æternum: filius autem manet in æternum. Si ergo vos filius liberaverit, vere liberi eritis. Scio quia filii Abrahæ estis: sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis. Ego quod vidi apud Patrem meum, loquor: et vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis. Responderunt, et dixerunt ei: Pater noster Abraham est. Dicit eis Jesus: Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui veritatem vobis locutus sum, quam audivi a Deo: hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non sumus nati: unum patrem habemus Deum. Dixit ergo eis Jesus: Si

D Deus pater vester esset, diligeretis utique me. Ego enim ex Deo processi, et veni: neque enim a me ipso veni, sed ille me misit. Quare loquelam meam non cognoscitis? quia non potestis audire sermonem meum. Vos ex patre diabolo estis: et desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit: quia non est veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est et pater ejus. Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi. Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico vobis, quare non credi-

[a] Non addunt *Scripturas* mss. nostri, neque Græcus ipse textus: ἐρεύνησον, καὶ ἴδε, *scrutare, et vide.*

[b] Atque hic nomen *Jesus* tacent mss. nostri, et Græca quædam vetustiora exemplaria.

[c] Duo mss. *quæritis* in instanti, quemadmodum et superius notatum est, legunt.

tis mihi? Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Responderunt ergo Judæi, et dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes? Respondit Jesus: Ego dæmonium non habeo: sed honorifico Patrem meum, et vos inhonorastis me: ego autem non quæro gloriam meam: est qui quærat, et judicet. Amen, amen dico vobis: si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum. Dixerunt ergo Judæi: Nunc cognovimus quia dæmonium habes: Abraham mortuus est, et Prophetæ: et tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in æternum. Numquid tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est? et prophetæ mortui sunt. Quem te ipsum facis? Respondit Jesus: Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est: est Pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis, quia Deus [a] vester est, et non cognovistis eum: ego autem novi eum. Et si dixero quia non scio eum, ero similis vobis, mendax. Sed scio eum, et sermonem ejus servo. Abraham pater vester exsultavit, ut videret diem meum: vidit, et gavisus est. Dixerunt ergo Judæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti? Dixit eis Jesus: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Tulerunt ergo lapides, ut jacerent in eum: Jesus autem abscondit se, et exivit de templo.

[*Cap.* IX.] Et præteriens Jesus vidit hominem cæcum a nativitate: et interrogaverunt eum discipuli ejus: Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur? Respondit Jesus: Neque hic peccavit, neque parentes ejus: sed ut manifestentur opera Dei in illo. Me oportet operari opera ejus, qui misit me, donec dies est: venit nox, quando nemo potest operari. Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. Hæc cum dixisset, exspuit in terram, et fecit lutum ex sputo, et linivit lutum super oculos ejus, et dixit ei: Vade, lava in natatoria Siloe (quod interpretatur Missus). Abiit ergo, et lavit, et venit videns. Itaque vicini, et qui viderant eum prius quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est, qui sedebat, et mendicabat? Alii dicebant, quia hic est. Alii autem: Nequaquam, sed similis est ei. Ille vero dicebat: Quia ego sum. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit: Ille homo, qui dicitur Jesus, lutum fecit: et unxit oculos meos, et dixit mihi: Vade ad natatoria Siloe, et lava. Et abii, lavi, et [b] video. Et dixerunt ei: Ubi est ille? Ait: Nescio. Adducunt eum ad pharisæos, qui cæcus fuerat. Erat autem sabbatum, quando lutum fecit Jesus, et aperuit oculos ejus. Iterum ergo interrogabant eum pharisæi quomodo vidisset. Ille autem dixit eis: Lutum mihi posuit super oculos, et lavi, et video. Dicebant ergo ex pharisæis quidam: Non est hic homo a Deo, quia sabbatum non custodit.
A Alii autem dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et schisma erat inter eos. Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit: quia propheta est. Non crediderunt ergo Judæi de illo, quia cæcus fuisset, et vidisset, donec vocaverunt parentes ejus qui viderat: et interrogaverunt eos, dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? Responderunt eis parentes ejus, et dixerunt: Scimus quia hic est filius noster, et quia cæcus natus est: quomodo autem nunc videat, nescimus: aut quis ejus aperuit oculos, nos nescimus: ipsum interrogate: ætatem habet, ipse de se loquatur. Hæc dixerunt parentes ejus, quoniam timebant Judæos: jam enim conspiraverant
B Judæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. Propterea parentes ejus dixerunt: Quia ætatem habet, ipsum interrogate. Vocaverunt ergo rursum hominem, qui fuerat cæcus, et dixerunt ei: Da gloriam Deo. Nos scimus quia hic homo peccator est. Dixit ergo eis ille: Si peccator est, nescio: unum scio, quia cæcus cum essem, modo video. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis: Dixi vobis jam, et audistis: quid iterum vultis audire? numquid et vos vultis discipuli ejus fieri? Maledixerunt ergo ei, et dixerunt: Tu discipulus illius sis: nos autem Moysi discipuli sumus. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus: hunc autem nescimus unde sit. Respondit ille homo, et dixit eis: In hoc enim mirabile
C est, quia vos nescitis unde sit, et aperuit meos oculos. Scimus autem quia peccatores Deus non audit: sed si quis Dei cultor est, et voluntatem ejus facit, hunc exaudit. A sæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam. Responderunt, et dixerunt ei: In peccatis natus es totus, et tu doces nos? Et ejecerunt eum foras. Audivit Jesus quia ejecerunt eum foras, et cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei? Respondit ille, et dixit: Quis est, Domine, ut credam in eum? Et dixit ei Jesus: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo, Domine. Et procidens adoravit eum. Et dixit Jesus: In judicium ego in hunc mundum veni: ut qui non vident videant; et qui vident,
D cæci fiant. Et audierunt quidam ex pharisæis, qui cum ipso erant, et dixerunt ei: Numquid et nos cæci sumus? Dixit eis Jesus: Si cæci essetis, non haberetis peccatum; nunc vero dicitis: Quia videmus. Peccatum vestrum manet.

[*Cap.* X.] Amen, amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est, et latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium. Huic ostiarius aperit, et oves vocem [c] audiunt, et proprias oves vocat nominatim, et educit

[a] In duobus e nostris mss., *quia Deus noster est*, juxta Græca quædam exemplaria, ὅτι Θεὸς ὑμῶν ἐστι.

[b] Nostri mss. propius ad Græcum archetypum, *lavi, et vidi. Dixerunt ei*, etc. Alii, *Dixerunt ergo ei*, etc.: νιψάμενος, ἀνέβλεψα. Εἶπον οὖν αὐτῷ.

[c] Addunt *ejus* pronomen mss. nostri cum Græco exemplari φωνῆς αὐτοῦ.

eas. Et cum proprias oves emiserit, ante eas vadit : et oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus. Alienum autem non sequuntur. Sed fugiunt ab eo : quia non noverunt vocem alienorum. Hoc proverbium dixit eis Jesus. Illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum Jesus : Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium. Omnes quotquot venerunt, fures sunt, et latrones, [a] et non audierunt eos oves. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur : et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet. Fur non venit, nisi ut furetur, et mactet, et perdat. Ego veni, ut vitam habeant, et abundantius habeant. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. Mercenarius autem, et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit : et lupus rapit, et dispergit oves; mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus. Ego sum pastor bonus : et cognosco meas, et cognoscunt me meæ. [xc, 3.] Sicut novit me Pater, et ego cognosco Patrem : [xci, 4.] et animam meam pono pro ovibus meis, [xcii, 10.] et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili : et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor. Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me; sed ego pono eam a me ipso, et potestatem habeo ponendi eam : et potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo. Dissensio iterum facta est inter Judæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis : Dæmonium habet, et insanit : quid eum auditis? Alii dicebant : Hæc verba non sunt dæmonium habentis : numquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire? Facta sunt autem Encænia in Jerosolymis : et hyems erat. Et ambulabat Jesus in templo, in porticu Salomonis. Circumdederunt ergo eum Judæi, et dicebant ei : Quousque animam nostram tollis? si tu es Christus, dic nobis palam. Respondit eis Jesus : Loquor vobis, et non creditis : opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me : sed vos non creditis [b], quia non estis ex ovibus meis. Oves meæ vocem meam audiunt : et ego cognosco eas, et sequuntur me : et ego vitam æternam do eis : et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est : et nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego et Pater unum sumus. Sustulerunt ergo lapides Judæi, ut lapidarent eum. Respondit eis Jesus : Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? Responderunt ei Judæi : De bono opere non lapidamus

A te, sed de blasphemia : et quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Respondit eis Jesus : Nonne scriptum est in lege vestra : quia Ego dixi, dii estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura : quem Pater sanctificavit, et misit in mundum, vos dicitis : Quia blasphemas : quia dixi : Filius Dei sum? Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis, et credatis quia Pater in me est, et ego in Patre. [xciii, 4.] Quærebant ergo eum apprehendere : et exivit de manibus eorum. Et abiit iterum trans Jordanem, in eum locum, ubi erat Joannes [c] baptizans primum : et mansit illic. [xciv, 10.] Et multi venerunt ad eum, et dicebant : Quia Joannes quidem
B signum fecit nullum. Omnia autem quæcumque dixit Joannes de hoc, vera erant. Et multi crediderunt in eum.

[*Cap.* XI.] Erat autem quidam languens Lazarus a Bethania, de castello Mariæ, et Marthæ sororis ejus. (Maria autem erat, quæ unxit Dominum unguento, et extersit pedes ejus capillis suis : cujus frater Lazarus infirmabatur.) Miserunt ergo sorores ejus ad eum dicentes : Domine, ecce quem amas, infirmatur. Audiens autem Jesus dixit eis : Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam. Diligebat autem Jesus Martham, et sororem ejus Mariam, et Lazarum. Ut ergo audivit quia infirmabatur, tunc quidem mansit
C in eodem loco duobus diebus. Deinde post hæc dixit discipulis suis : Eamus in Judæam iterum. Dicunt ei discipuli : Rabbi, nunc quærebant te Judæi lapidare, et iterum vadis illuc? Respondit Jesus : Nonne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem hujus mundi videt : si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo. Hæc ait, et post hæc dixit eis : Lazarus amicus noster dormit : sed vado ut a somno [d] excitem eum. Dixerunt ergo discipuli ejus : Domine, si dormit, salvus erit. Dixerat autem Jesus de morte ejus : illi autem putaverunt quia de dormitione somni diceret. Tunc ergo Jesus dixit eis manifeste : Lazarus mortuus est, et gaudeo propter vos, ut credatis : quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum.
D Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos : Eamus et nos, ut moriamur cum eo. Venit itaque Jesus, et invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem. (Erat autem Bethania juxta Jerosolymam quasi stadiis quindecim.) Multi autem ex Judæis venerant ad Martham et Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo, ut audivit quia Jesus venit, occurrit illi : Maria autem domi se-

[a] Iterum Græco pressius ἀλλ' οὐκ ἤκουσαν, legitur in nostris mss., *sed non audierunt.*

[b] Additur in uno atque altero e nostris mss. *mihi*, quod pronomen neque in Græco est textu, neque in vetustissimo Latino Reginæ ms.

[c] Ad codicum nostrorum, aliorumque editorum fidem, in quibus constanter est *baptizans*, juxta Græcum textum ὁ βαπτίζων, ita et nos restituimus, cum antea penes Martianæum esset *baptizatus.*

[d] Duo mss. nostri *exsuscitem* : tertius absolute *suscitem*, expuncta *ex* præpositione secundis curis.

debat. Dixit ergo Martha ad Jesum : Domine, si fuis- A ses hic, frater meus non fuisset mortuus : sed et nunc scio, quia quæcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus. Dicit illi Jesus : Resurget frater tuus. Dicit ei Martha : Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die. Dixit ei Jesus : Ego sum resurrectio, et vita : qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet : et omnis, qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi : Utique, Domine, ego credidi, quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti. Et cum hæc dixisset, abiit, et vocavit Mariam sororem suam silentio, dicens : Magister adest, et vocat te. Illa ut audivit surgit cito, et venit ad eum ; nondum enim venerat Jesus in castellum, sed erat adhuc in illo loco, ubi occurrerat ei Martha. Judæi ergo, qui B erant cum ea in domo, et consolabantur eam, cum vidissent Mariam quia cito surrexit et exiit, secuti sunt eam dicentes : Quia vadit ad monumentum, ut ploret ibi. Maria ergo, cum venisset ubi erat Jesus, videns eum, cecidit ad pedes ejus, et dicit ei : Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus. Jesus ergo, ut vidit eam plorantem, et Judæos qui venerant cum ea, plorantes, infremuit [*Ms.* fremuit] spiritu, et turbavit seipsum, et dixit : Ubi posuistis eum? Dicunt ei : Domine, veni, et vide. Et lacrymatus est Jesus. Dixerunt ergo Judæi : Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerunt : Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci [a] nati, facere ut hic non moreretur? Jesus ergo rursum fremens in semetipso, venit ad monumentum. Erat C autem spelunca : et lapis superpositus erat ei. Ait Jesus : Tollite lapidem. Dicit ei Martha, soror ejus qui mortuus fuerat : Domine, jam fetet, quatriduanus est enim. Dicit ei Jesus : Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem : Jesus autem elevatis sursum oculis, dixit : Pater, gratias ago tibi quoniam audisti me. Ego [b] sciebam quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat, dixi : ut credant quia tu me misisti. Hæc cum dixisset, voce magna clamavit : Lazare, veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes, et manus institis, et facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Jesus : Solvite eum, et sinite abire. Multi ergo ex Judæis, qui venerant ad Mariam et Martham, et viderant quæ fecit [c] Jesus, D crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad pharisæos, et dixerunt eis quæ fecit Jesus. Collegerunt ergo pontifices et pharisæi concilium, et dicebant : Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum : et venient Romani, et tollent nostrum locum, et gentem. Unus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis : Vos nescitis quidquam, nec cogitatis quia expedit [d] vobis, ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. Hoc autem a semetipso non dixit : sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit, quod Jesus moriturus erat pro gente, et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. [xcv, 4.] Ab illo ergo die cogitaverunt, ut interficerent eum. Jesus ergo, jam non palam ambulabat apud Judæos, sed abiit in regionem juxta desertum, in civitatem quæ dicitur Ephrem, et ibi morabatur cum discipulis suis. [xcvi, 1.] Proximum autem erat Pascha Judæorum: [xcvii, 10.] et ascenderunt multi Jerosolymam de regione ante Pascha, ut sanctificarent seipsos. Quærebant ergo Jesum : et colloquebantur ad invicem, in templo stantes : Quid putatis, quia non venit ad diem festum? Dederant autem pontifices et pharisæi mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.

[*Cap.* XII.] Jesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Jesus. [xcviii, 1.] [e] Fecerunt autem ei cœnam ibi : et Martha ministrabat, Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, et unxit pedes Jesu, et extersit pedes ejus capillis suis : et domus impleta est ex odore unguenti. Dixit ergo unus ex discipulis ejus, Judas Iscariotes [*Ms.* Scariothis], qui erat eum traditurus : Quare hoc unguentum non veniit trecentis denariis, et datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea quæ mittebantur, [f] portabat. Dixit ergo Jesus : Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud. Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autem non semper habetis. [xcix, 10.] Cognovit ergo turba multa ex Judæis quia illic est : et venerunt, non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit a mortuis. Cogitaverunt autem principes sacerdotum, ut et Lazarum interficerent : quia multi propter illum abibant ex Judæis, et credebant in Jesum. [c, 1.] In crastinum autem, turba multa, quæ venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Jesus Jerosolymam, acceperunt ramos palmarum, et processerunt obviam ei, et clamabant : Hosanna, benedictus, qui venit in nomine Domini, rex Israel. [ci, 7.] Et invenit Jesus asellum, et se-

[a] Illud *nati*, neque in nostris habetur mss. neque in plerisque melioris notæ exemplaribus Græcis.

[b] Adverbium *autem* plerique omnes cum Latini tum Græci mss. addunt.

[c] Nomen *Jesus* a nostris, nonnullisque Græcis mss. abest.

[d] *Nobis*, quod et pleraque Græci textus habent exemplaria, nostri quoque pari consensu præferunt mss.

[e] Capitulum istud Joannis xcviii, non solum ad canonem 1 revocandum est, in quo cum Matth. cclxxvi, Marc. clviii, Luc. lxxiv, consentit : sed etiam ad canonem 4, in quo cum Matth. cclxxvii, Marc. clix, congruit. Nos hæc annotasse contenti, quæ in manuscriptis habentur, plena fide expressimus. Mart.

[f] Duo e nostris mss. cum præpositione habent *exportabat*. Tum juxta Græcum archetypum minori numero, *Sine*, pro *Sinite*.

dit super eum, sicut scriptum est : Noli timere, filia A Sion : ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ. [CII, 10.] Hæc non cognoverunt discipuli ejus primum : sed quando glorificatus est Jesus, tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo, et hæc fecerunt ei. Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocavit de monumento, et suscitavit eum a mortuis. Propterea et obviam venit ei turba : quia audierunt eum fecisse hoc signum. Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos : Videtis quia nihil proficimus ? ecce mundus totus post eum abiit. Erant autem quidam gentiles, ex his qui ascenderant, ut adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat a Bethsaida Galilææ, et rogabant eum, dicentes : Domine, volumus Jesum videre. Venit Philippus, et dicit Andreæ : B Andreas rursum et Philippus dixerunt Jesu. [CIII, 4.] Jesus autem respondit eis, dicens : Venit hora, ut [a] clarificetur filius hominis. [CIV, 10.] Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. [CV, 3.] Qui amat animam suam, perdet eam : et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. [CVI, 10.] Si quis mihi ministrat, me sequatur : et ubi sum ego, illic et minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus. [CVII, 4.] Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam ? Pater, salvifica me ex hac hora. [CVIII, 10.] Sed propterea veni in horam hanc : Pater, clarifica nomen tuum. C Venit ergo vox de cœlo : Et clarificavi, et iterum clarificabo. Turba ergo quæ stabat, et audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alii dicebant : Angelus ei locutus est. Respondit Jesus, et dixit : Non propter me hæc vox venit, sed propter vos. Nunc judicium est mundi : nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. (Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.) Respondit ei turba : Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in æternum : et quomodo tu dicis : Oportet exaltari filium hominis ? Quis est iste filius hominis ? Dixit ergo eis Jesus : Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant : et qui ambulat D in tenebris, nescit quo vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. Hæc locutus est Jesus : et abiit, et abscondit se ab eis. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum : ut sermo Isaiæ prophetæ impleretur, quem dixit : Domine, quis credidit auditui nostro ? et brachium Domini cui revelatum est ? [CIX, 1.] Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias : Excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum : ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur, et sanem eos. [CX, 10.] Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo. Verumtamen et ex principibus multi crediderunt in eum : sed propter pharisæos non confitebantur, ut e synagoga non ejicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei. [CXI, 1.] Jesus autem clamavit, et dixit : Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me. Et qui videt me, videt eum qui misit me. [CXII, 10.] Ego lux in mundum veni : ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et si quis audierit verba mea, et non custodierit, ego non judico eum. Non enim veni, ut judicem mundum, sed ut salvificem mundum. Qui spernit me, et non accipit verba mea, habet qui judicet eum. Sermo, quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die. Quia ego ex me ipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, et quid loquar. Et scio quia mandatum ejus vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

[*Cap.* XIII.] Ante [b] diem festum Paschæ, sciens Jesus quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem : cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. [CXIII, 9.] Et cœna facta, cum diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis [c] Iscariotæ : [CXIV, 3.] sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit : [CXV, 10.] surgit a cœna, et ponit vestimenta sua : et cum accepisset linteum, præcinxit se. Deinde [d] mittit aquam in pelvim, et cœpit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo, quo erat præcinctus. Venit ergo ad Simonem Petrum. Et dicit ei Petrus : Domine, tu mihi lavas pedes ? Respondit Jesus, et dixit ei : Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Dicit ei Petrus : Non lavabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Jesus : Si non lavero te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus : Domine, non tantum pedes meos, sed et manus, et caput. Dicit ei Jesus : Qui lotus est, non indiget ut pedes lavet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum : propterea dixit : Non estis mundi omnes. Postquam ergo lavit pedes eorum, et accepit vestimenta sua : cum recubuisset iterum, dixit eis : Scitis quid fecerim vobis ? [CXVI, 3.] Vos vocatis me Magister, et Domine : et bene dicitis : sum etenim. [CXVII, 10.] Si ergo ego lavi pedes vestros, Dominus, et Magister : et vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. [CXVIII, 3.] Amen, amen dico vobis : Non est servus major domino suo : neque apostolus major est eo, qui misit illum. Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea. [CXIX, 10.] Non de omnibus vobis dico : ego scio quos elegerim : sed ut adim-

[a] In uno Vaticano, *ut glorificetur*, pro *clarificetur*.

[b] Addunt mss. nostri adverbium *autem*, quod et in Græco resonat textu, δὲ.

[c] Duo e nostris mss. nomen *Simonis*, cum Græcis quibusdam exemplaribus nesciunt, pari autem consensu de more legunt *Scariothis*.

[d] Iidem mss. *misit*, pro *mittit* legunt.

pleatur Scriptura : Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum. Amodo dico vobis, priusquam fiat ; ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum [cxx, 1.] Amen, amen dico vobis : Qui accipit si quem misero, me accipit : qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. [cxxi, 1.] Cum hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu : et protestatus est, et dixit : Amen, amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me. [cxxii, 4.] Aspiciebant ergo ad invicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. [cxxiii, 10.] Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus. Innuit ergo huic Simon Petrus : et dixit ei : Quis est, de quo dicit ? Itaque cum recubuisset ille supra pectus Jesu, dicit ei : Domine, quis est ? [a] Respondit Jesus : Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. [cxxiv, 9.] Et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotæ. [*Ms.* Scariothis.] Et post buccellam, introivit in eum Satanas. [cxxv, 10.] Et dixit ei Jesus : Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Judas, quod dixisset ei Jesus : Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum : aut egenis, ut aliquid daret. Cum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo. Erat autem nox. Cum ergo exisset, dixit Jesus : Nunc clarificatus est Filius hominis : et Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificabit [*Ms.* clarificavit] eum in semetipso : et continuo clarificabit eum. Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis [*Ms.* Quæritis] me : et sicut dixi Judæis : Quo ego vado, vos non potestis venire : et vobis dico modo. Mandatum novum do vobis : Ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. [cxxvi, 1.] Dicit ei Simon Petrus : Domine, quo vadis ? Respondit Jesus : Quo ego vado, non potes me modo sequi : sequeris autem postea. Dicit ei Petrus : Quare non possum te sequi modo ? animam meam pro te ponam. Respondit ei Jesus : Animam tuam pro me pones ? Amen, amen dico tibi : Non cantabit gallus, donec ter me neges.

[*Cap.* XIV. cxxvii, 10.] Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, et in me credite. In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Si quo minus, dixissem vobis : Quia vado parare vobis locum. Et si abiero, et præparavero vobis locum : iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis. Et quo ego vado, scitis, et viam scitis. Dicit ei Thomas : Domine, nescimus quo vadis : et quomodo possumus viam scire? Dicit ei Jesus : Ego sum via, et veritas, et vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis, et amodo

A cognoscetis eum, et vidistis eum. Dicit ei Philippus : Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis. Dicit ei Jesus : Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Philippe, qui [b] videt me, videt et Patrem. Quomodo tu dicis : Ostende nobis Patrem ? Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est? Verba, quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera. Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet : quia ego ad Patrem vado. [cxxviii, 4.] Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam : ut glorificetur Pater in Filio. Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam. Si diligitis

B me, mandata mea servate. Et ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum. Vos autem [c] cognoscetis eum ; quia apud vos manebit, et in vobis erit. Non relinquam vos orphanos : veniam ad vos. Adhuc modicum : et mundus me jam non videt. Vos autem videtis me : quia ego vivo, et vos vivetis. In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, et vos in me, et ego in vobis. Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me. [cxxix, 1.] Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo : et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum. [cxxx, 10.] Dicit ei Judas, non ille Iscariotes [*Ms.* Scariothis]: Domine, quid factum est, quia ma-

C nifestaturus es nobis teipsum, et non mundo? Respondit Jesus, et dixit ei : Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus : qui non diligit me, sermones meos non servat. [cxxxi, 1.] Et sermonem quem audistis, non est meus, sed ejus, qui misit me, Patris. Hæc locutus sum vobis, apud vos manens. [cxxxii, 10.] Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis : non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Audistis quia ego dixi vobis : Vado, et venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Pa-

D trem : quia Pater major me est. Et nunc dixi vobis priusquam fiat : ut cum factum fuerit, credatis. Jam non multa loquar vobiscum. Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam. Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

[*Cap.* XV.] Ego sum vitis vera : et Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem

[a] In nostris mss., *Cui respondit Jesus.* Addunt vero plerique omnes *tunc* particulam, ubi dicitur, *tunc introivit in eum*, etc. Paulo post iidem mss., *quia dicit ei Jesus*, pro *quod dixisset ei*, etc.

[b] Propius fortasse Græco habent nostri mss., *qui vidit me, vidit et Patrem*, etc. Tum eidem textui pressius, *non credis*, pro *non creditis.*

[c] In instanti cum Græco textu nostri quoque habent mss., *non cognoscitis.*

fructum, tollet eum: et omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat. Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. Manete in me, et ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum; quia sine me nihil potestis facere. Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, et [a] arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet. [CXXXIII, 4.] Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint: quodcumque volueritis petetis, et fiet vobis. [CXXXIV, 10.] In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut et ego Patris mei præcepta servavi, et maneo in ejus dilectione. Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum impleatur. Hoc præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. [CXXXV, 4.] Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. [CXXXVI, 10.] Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Jam non dicam vos servos: quia servus nescit quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. Non vos me elegistis: sed ego elegi vos, et posui vos ut eatis, et fructum afferatis; et fructus vester maneat: [CXXXVII, 4.] ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. [CXXXVIII, 10.] Hæc mando vobis, ut diligatis invicem. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat, diligeret: quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. [CXXXIX, 3.] Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis: Non est servus major domino suo. [CXL, 10.] Si me persecuti sunt, et vos persequentur: si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt. [CXLI, 1.] Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum: [CXLII, 3.] quia nesciunt eum, qui misit me. [CXLIII, 10.] Si non venissem, et locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. [CXLIV, 1.] Qui me odit: et Patrem meum odit. [CXLV, 10.] Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem et viderunt, et oderunt et me, et Patrem meum. Sed ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis. Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me: et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

[*Cap.* XVI.] Hæc locutus sum vobis, ut non scan-A dalizemini. Absque synagogis facient vos: [CXLVI, 1.] sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. Et hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me. Sed hæc locutus sum vobis: ut cum venerit hora eorum, reminiscamini quia ego dixi vobis. [CLXVII, 10.] Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram: Et nunc vado ad eum, qui misit me; et nemo ex vobis interrogat me: Quo vadis? Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis; expedit vobis ut ego vadam: si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio. De peccato [b] quidem, quia non crediderunt B in me: de justitia vero, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me: de judicio autem, quia princeps hujus mundi jam judicatus est. Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur a semetipso: sed quæcumque audiet, loquetur, et quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. [CXLVIII, 3.] Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt. [CXLIX, 10.] Propterea dixi: quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. Modicum, et jam non videbitis me: et iterum modicum, et videbitis me: quia vado ad Patrem. Dixerunt ergo ex discipulis ejus ad invicem: Quid est hoc, quod dicit nobis: Modicum, et non vide-C bitis me: et iterum modicum, et videbitis me], et, Quia vado ad Patrem? Dicebant ergo: Quid est hoc, quod dicit, Modicum? nescimus quid loquitur. Cognovit autem Jesus, quia volebant eum interrogare, et dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia dixi, Modicum, et non videbitis me: et iterum modicum, et videbitis me. Amen, amen dico vobis; quia plorabitis, et flebitis vos; mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus: cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis; iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum: et gaudium vestrum nemo tollet a vo-D bis. Et in illo die me non rogabitis quidquam. [CL, 4.] Amen, amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Usque modo non petistis quidquam in nomine meo: Petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum. [CLI, 10.] Hæc in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora, cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis. In [*Mss. tac.* In] illo die in nomine meo petetis; et non dico vobis quia ego rogabo Patrem de vobis: ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis [*Ms.* amatis], et credidistis quia ego a

[a] Propius Græco ἐξηράνθη, duo etiam e nostris mss. *aruit* legunt.

[b] Iidem mss. prætermissa vocula *quidem*, in instanti habent propius Græco textui, *non credunt*, πιστεύουσιν: mox cohærenter *non videtis* pro *non videbitis*.

Deo exivi. Exivi a Patre, et veni in mundum: iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem. Dicunt ei discipuli ejus: Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis. Nunc scimus quia scis omnia, et non opus est tibi, ut quis te interroget; in hoc credimus quia a Deo existi. [CLII, 4.] Respondit eis Jesus: Modo creditis? Ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquatis: et non sum solus, quia Pater mecum est. [CLIII, 10.] Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

[*Cap.* XVII.] Hæc locutus est Jesus: et sublevatis oculis in cœlum, dixit: Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna: ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti, Jesum Christum. Ego te clarificavi super terram; opus consummavi, quod dedisti mihi ut faciam; et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum, claritate, quam habui priusquam mundus esset, apud te. Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo: tui erant, et mihi eos dedisti, et sermonem tuum servaverunt. Nunc cognoverunt, quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt: quia verba, quæ dedisti mihi, dedi eis: et ipsi acceperunt, et cognoverunt vere quia a te exivi, et crediderunt quia tu me misisti. Ego pro eis rogo: non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi: quia tui sunt: et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt: et clarificatus sum in eis. Et jam non sum in mundo, et hi in mundo sunt, et ego ad te venio. Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi: ut sint unum, sicut et nos. Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, custodivi: et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur. Nunc autem ad te venio: et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis. Ego dedi eis sermonem tuum, et mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut et ego non sum de mundo. Non rogo, ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo. De mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. Sicut tu me misisti in mundum, et ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico meipsum: ut sint et ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis [*Mss.* his] autem rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus, quia tu me misisti. Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis: ut sint unum, sicut et nos unum sumus. Ego in eis, et tu in me: ut sint consummati in unum: et cognoscat mundus quia tu me misisti, et dilexisti eos, sicut et me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum: ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi: quia dilexisti me ante constitutionem mundi. [CLIV, 3.] Pater juste, mundus te non cognovit: ego autem te cognovi: [CLV, 10.] et hi cognoverunt, quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum, et notum faciam: ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, et ego in ipsis.

[*Cap.* XVIII. CLVI, 1.] Hæc cum dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse, et discipuli ejus. [CLVII, 10.] Sciebat autem et Judas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Jesus convenerat illuc cum discipulis suis. [CLVIII, 1.] Judas ergo cum accepisset cohortem, et a pontificibus et pharisæis ministros, venit illuc cum lanternis, et facibus, et armis. [CLIX, 10.] Jesus itaque sciens omnia, quæ ventura erant super eum, processit, et dixit eis: Quem quæritis? Responderunt ei: Jesum Nazarænum. Dicit eis Jesus: Ego sum. Stabat autem et Judas, qui tradebat eum, cum ipsis. Ut ergo dixit eis: Ego sum: abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogavit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Jesum Nazarænum. Respondit Jesus: Dixi vobis, quia ego sum: si ergo me quæritis, sinite hos abire. Ut impleretur sermo, quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam. [CLX, 1.] Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum: et percussit pontificis servum: et abscidit auriculam ejus dexteram. Erat autem nomen servo Malchus. [CLXI, 10.] Dixit ergo Jesus Petro: Mitte gladium [a] tuum in vaginam. Calicem, quem dedit mihi Pater, non bibam illum? [CLXII, 1.] Cohors ergo, et tribunus, et ministri Judæorum comprehenderunt Jesum, et ligaverunt eum: [CLXIII, 10.] Et adduxerunt eum ad Annam primum: erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Judæis: Quia expedit, unum hominem mori pro populo. [CLXIV, 4.] Sequebatur autem Jesum Simon Petrus, et alius discipulus. [CLXV, 10.] Discipulus autem ille erat notus pontifici, et introivit cum Jesu in atrium pontificis. [CLXVI, 1.] Petrus autem stabat ad ostium foris. [CLXVII, 1.] Exivit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, et dixit ostiariæ, et introduxit Petrum. [CLXVIII, 1.] Dicit ergo Petro ancilla ostiaria: Numquid et tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum. [CLXIX, 10.] Stabant autem servi et ministri ad prunas, quia frigus erat, et calefaciebant se: erat autem cum eis et Petrus stans, et calefaciens se. Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis, et de doctrina ejus. [CLXX, 1.] Respondit ei Jesus: Ego palam locutus sum mundo: ego semper docui in synagoga, et in templo, quo omnes Judæi conveniunt; et in occulto locutus sum nihil. [CLXXI, 10.] Quid me interrogas? interroga eos, qui audierunt

[a] Pronomen *tuum*, quod et codices quidam Græci tacent, in nostris mss. non habetur.

quid locutus sim ipsis : ecce hi sciunt quæ dixerim A ego. [CLXXII, 1.] Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens : Sic respondes pontifici? [CLXXIII, 10.] Respondit ei Jesus : Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo : si autem bene, quid me cædis? [CLXXIV, 1.] Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem. [CLXXV, 1.] Erat autem Simon Petrus stans et calefaciens se. Dixerunt ergo ei : Numquid et tu ex discipulis ejus es? Negavit ille, et dixit : non sum. Dicit [a] ei unus ex servis pontificis, cognatus ejus, cujus abscidit Petrus auriculam : Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negavit Petrus : et statim gallus cantavit. [CLXXVI, 1.] Adducunt ergo Jesum a Caipha in prætorium. Erat autem mane : [CLXXVII, 10.] et ipsi non introierunt in B prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha. Exivit ergo Pilatus ad eos foras, et dixit : Quam accusationem affertis adversus hominem hunc? Responderunt, et dixerunt ei : Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Dixit ergo eis Pilatus : Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate eum. Dixerunt ergo ei Judæi : Nobis non licet interficere quemquam. Ut sermo Jesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus. [CLXXVIII, 1.] Introivit ergo iterum in prætorium Pilatus, et vocavit Jesum, et dixit ei : Tu es rex Judæorum? Respondit Jesus : a temetipso hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me? [CLXXIX, 10.] Respondit Pilatus : Numquid ego Judæus sum? Gens tua, et pontifices tradiderunt te C mihi : quid fecisti? Respondit Jesus : Regnum meum non est de hoc mundo; si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judæis : nunc autem regnum meum non est hinc. [CLXXX, 4.] Dixit itaque ei Pilatus : Ergo rex es tu? Respondit Jesus : Tu dicis quia rex sum ego. [CLXXXI, 10.] [b] Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati : omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus : Quid est veritas? [CLXXXII, 9.] Et cum hoc dixisset, iterum exivit ad Judæos, et dicit eis : Ego nullam invenio in eo causam. [CLXXXIII, 4.] Est autem consuetudo vobis, ut unum dimittam vobis in Pascha : vultis ergo dimittam vobis regem Judæorum? [CLXXXIV, 1.] Clamaverunt D ergo rursum omnes, dicentes : Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.

[*Cap.* XIX. CLXXXV, 4.] Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, et flagellavit. Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus : et veste purpurea circumdederunt eum. Et veniebant ad eum, et dicebant : Ave, rex Judæorum : et dabant ei alapas. [CLXXXVI, 9.] Exivit ergo iterum Pilatus foras, et dicit eis : Ecce adduco eum foras, ut cognoscatis quia nullam invenio in eo causam. ([CLXXXVII, 4.] Exivit ergo Jesus portans coronam spineam, et purpureum vestimentum.) Et dicit eis : Ecce homo. [CLXXXVIII, 1.] Cum ergo vidissent eum pontifices, et ministri, clamabant dicentes : Crucifige, crucifige [c] eum. [CLXXXIX, 10.] Dicit eis Pilatus : Accipite eum vos, et crucifigite : [CXC, 9.] ego enim non invenio in eo causam. [CXCI, 10.] Responderunt ei Judæi : Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit. [CXCII, 4.] Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. Et ingressus est prætorium iterum : et dixit ad Jesum : Unde es tu? Jesus autem responsum non dedit ei. [CXCIII, 10.] Dicit ergo ei Pilatus : Mihi non loqueris? nescis quia potestatem habeo crucifigere te, et potestatem habeo dimittere te? Respondit Jesus : Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet. Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Judæi autem clamabant dicentes : Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim, qui se regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum : et sedit pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos [*Mss.* Lithostrotus], Hebraice autem Gabbatha. Erat autem parasceve Paschæ, hora quasi sexta, et dicit Judæis : Ecce rex vester. [CXCIV, 1.] Illi autem clamabant : Tolle, tolle, crucifige eum. [CXCV, 10.] Dicit eis Pilatus : Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices : Non habemus regem, nisi Cæsarem. [CXCVI, 1.] Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur. [CXCVII, 1.] Susceperunt autem Jesum, et eduxerunt. Et bajulans sibi crucem, exivit in eum, qui dicitur Calvariæ, locum, Hebraice autem Golgotha : ubi crucifixerunt eum, [CXCVIII, 1.] et cum eo alios duos, hinc et hinc, medium autem Jesum. [CXCIX, 1.] Scripsit autem et titulum Pilatus : et posuit super crucem. Erat autem scriptum : Jesus Nazarænus, rex Judæorum. [CC, 10.] Hunc ergo titulum multi Judæorum legerunt : quia prope civitatem erat locus ubi crucifixus est Jesus. Et erat scriptum Hebraice, Græce, et Latine. Dicebant ergo Pilato pontifices Judæorum : Noli scribere, rex Judæorum : sed quia ipse dixit : Rex sum Judæorum. Respondit Pilatus : Quod scripsi, scripsi. [CCI, 1.] Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus (et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem) et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum.

[a] Tacent nostri mss. pronomen *ei*, quod neque in Græco resonat textu.

[b] Ita exemplaria omnia capitulum isthoc Joannis CLXXX ad canonem quartum revocant, conjunguntque cum capitulis Matthæi CCCXXI, Marci CCXXI, ac ejusdem Joannis CXCII, quibuscum tamen nihil fere commune habet. Referendum foret ad canonem primum, copulandumque cum Matthæi capitulo CCCXX, Marci CC, Lucæ CCCII, itemque ejusdem Joannis CLXXVIII, cum quibus per omnia consentit. Sed contra fidem omnium codicum nihil nobis permittimus. MART.

[c] Cum Græcis plerisque exemplaribus *eum* pronomen nostri quoque mss. nesciunt.

Dixerunt ergo ad invicem : Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cujus sit. Ut scriptura impleretur, dicens : Partiti sunt vestimenta mea sibi : et in vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt [ccii, 10.] Stabant autem juxta crucem Jesu, mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophæ, et Maria Magdalene. Cum vidisset ergo Jesus matrem, et discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ : Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo : Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. [cciii, 4.] Postea sciens Jesus quia omnia consummata sunt, ut consummaretur scriptura, dixit : Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. [cciv, 1.] Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit : B Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum. [ccv, 10.] Judæi ergo (quoniam parasceve erat), ut non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati), rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, et tollerentur. Venerunt ergo milites : et primi quidem fregerunt crura, et alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura : sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua. Et qui vidit, testimonium perhibuit, et verum est testimonium ejus. Et ille scit quia vera dicit : ut et vos credatis. Facta sunt enim hæc, ut scriptura impleretur : Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit : Videbunt in quem C transfixerunt. [ccvi, 1.] Post hæc autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathæa (eo quod esset discipulus Jesu, occultus autem propter metum Judæorum) ut tolleret corpus Jesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, et tulit corpus Jesu. [ccvii, 10.] Venit autem et Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ et aloes, quasi libras centum. [ccviii, 1.] Acceperunt ergo corpus Jesu, et ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire. Erat autem in loco, ubi crucifixus est, hortus : et in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat. Ibi ergo propter parasceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum.

[*Cap.* XX. ccix, 1.] Una autem sabbati, Maria D Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum : et vidit lapidem sublatum a monumento. [ccx, 10.] Cucurrit ergo, et venit ad Simonem Petrum, et ad alium discipulum, quem amabat Jesus, et dicit illis : Tulerunt Dominum de monumento, et nescimus ubi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus, et ille alius discipulus, et venerunt ad monumentum. Currebant autem duo simul, et ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, et venit primus ad monumentum. Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introivit. Venit ergo Simon

A Petrus sequens eum, et introivit in monumentum; et vidit linteamina posita, et sudarium, quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum. Tunc ergo introivit et ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum : et vidit, et credidit : nondum enim sciebant Scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. [ccxi, 1.] Maria autem stabat ad monumentum foris, plorans. Cum ergo fleret, inclinavit se, et prospexit in monumentum : et vidit duos angelos in albis, sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu. [ccxii, 10.] Dicunt ei illi : Mulier, quid ploras ? Dicit eis : Quia tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, et vidit Jesum stantem : et non sciebat quia Jesus est. Dicit ei Jesus : Mulier, quid ploras? quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei : Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum : et ego eum tollam. Dicit ei Jesus : Maria. Conversa illa, dicit ei : Rabboni (quod dicitur Magister). Dicit ei Jesus : Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum : vade autem ad fratres meos, et dic eis : Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum: Deum meum, et Deum vestrum. Venit Maria Magdalene annuntians discipulis : Quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi. [ccxiii, 9.] Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, et fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum, venit Jesus, et stetit in medio, et dixit eis : Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, et latus. [ccxiv, 10.] Gavisi sunt ergo discipuli viso Domino. Dixit ergo eis iterum : Pax vobis. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis : Accipite Spiritum sanctum : [ccxv, 7.] quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt. [ccxvi, 10.] Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Jesus. Dixerunt ergo ei alii discipuli : Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis : Nisi videro in manibus ejus [a] fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam. [ccxvii, 9.] Et post dies octo, iterum erant discipuli ejus intus; et Thomas cum eis. Venit Jesus januis clausis, et stetit in medio, et dixit : Pax vobis. Deinde dicit Thomæ : Infer digitum tuum huc, et vide manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum : et noli esse incredulus, sed fidelis. [ccxviii, 10.] Respondit Thomas, et dixit ei : Dominus meus, et Deus meus. Dixit ei Jesus : Quia vidisti me, Thoma, credidisti : beati qui non viderunt, et crediderunt. Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus

[a] Fortasse rectius juxta Græcum, τὸν τύπον, nostri etiam mss. legunt *figuram*, pro *fixuram*.

Filius Dei: et ut credentes, vitam habeatis in nomine ejus. A

[*Cap.* XXI. ccxix, 9.] Postea manifestavit se iterum Jesus [a] discipulis ad mare Tiberiadis. Manifestavit autem sic. Erant simul Simon Petrus, et Thomas, qui dicitur Didymus, et Nathanael, qui erat a Cana Galilææ, et filii Zebedæi, et alii ex discipulis ejus duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus et nos tecum. Et exierunt, et ascenderunt in navim: et illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem facto stetit Jesus in littore: non tamen cognoverunt discipuli quia Jesus est. Dixit ergo eis Jesus: Pueri, numquid pulmentarium habetis? Responderunt ei: Non. Dicit eis: Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis. Miserunt ergo: et jam non valebant illud trahere præ multitudine B piscium. [ccxx, 10.] Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat Jesus, [b] Petro: Dominus est. Simon Petrus cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus) et misit se in mare. Alii autem discipuli navigio venerunt (non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium. [ccxxi, 9.] Ut ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, et piscem superpositum, et panem. Dicit eis Jesus: Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc. [ccxxii, 9.] Ascendit Simon Petrus, et traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cum tanti essent, non est scissum rete. [ccxxiii, 9.] Dicit eis Jesus: Venite, prandete. [ccxxiv, 10.] Et nemo audebat discumbentium interrogare eum: Tu quis es? scientes, quia Dominus C est. [ccxxv, 9.] Et venit Jesus, et accepit panem, et dat eis, et piscem similiter. [ccxxvi, 10.] Hoc jam tertio manifestatus est Jesus discipulis suis, cum resurrexisset a mortuis. Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus: Simon Joannis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiam, Domine, tu scis quia amo te. [ccxxvii, 9.] Dicit ei: Pasce agnos meos. [ccxxviii, 10.] Dicit ei iterum: Simon Joannis, diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu scis quia amo te. [ccxxix, 9.] Dicit ei: Pasce agnos meos. [ccxxx, 10.] Dicit ei tertio: Simon Joannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? et dixit ei: Domine, tu omnia [c] nosti: tu scis quia amo te. [ccxxxi, 9.] Dixit ei: Pasce oves meas. [ccxxxii, 10.] Amen, amen dico tibi: cum esses junior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum. Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me. Conversus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Jesus, sequentem, qui et recubuit in cœna super pectus ejus, et dixit: Domine, quis est qui tradet te? Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Jesu: Domine, hic autem quid? Dicit ei Jesus: [d] Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere. Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Jesus: Non moritur; sed: Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, et scripsit hæc: et scimus, quia verum est testimonium ejus: sunt autem et alia multa, quæ fecit Jesus: quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.

[a] Duo e nostris mss. non addunt *discipulis*: quædam vero Græca exemplaria etiam *Jesus* nomen prætereunt.

[b] Nomen *Petro*, quod in Græcis tamen plerisque omnibus libris habetur, ab uno alterove e nostris mss. abest.

[c] Primo etiam loco duo e nostris mss. præferunt, *tu omnia scis*, pro *nosti*.

[d] Antiquissimus error scriptorum, qui pro *si* particula conditionali, posuerunt *sic*, contra fidem Græci contextus, ubi ἐὰν legitur; quod Syrus quoque et Arabs sequuntur. In ms. nostro codice num. 19 emendatus fuit locus uterque, ubi *sic* positum est; sed alia manus reposuit quod emendatum erat. Alius autem codex ms. num. 15, cum primo loco legisset: *Sic eum volo manere*, etc., postea tamen posuit, *sed si sic eum volo manere, donec veniam, quid ad te?* Cæteri constanter legunt *sic*. MART.

— Codex Reginæ sub num. 14, qui et S. Wenceslai fuisse olim dicitur, probæ is quidem antiquitatis et notæ, *si* legit utroque in loco, pro *sic*, juxta Græcum textum ἐὰν. Quoniam vero tralatitiam hac super re quæstionem retexere, non est e re nostra, auctores sumus, ut adeas Criticos sacros, et Hieronymum nostrum lib. I contra Jovinianum, et quæ nobis notata sunt ad eum locum.

Explicit Evangelium secundum Joannem.

S. EUSEBII HIERONYMI,

STRIDONENSIS PRESBYTERI,

DIVINÆ BIBLIOTHECÆ

PARS TERTIA,

COMPLECTENS NOVUM TESTAMENTUM.

ORDO APOSTOLICUS,

In quo sunt : Actus Apostolorum, Epistolæ Pauli, Epistolæ Canonicæ, Apocalypsis.

INCIPIT
LIBER ACTUUM APOSTOLORUM,

Juxta Exemplar Vaticanum summa fide editus.

[*Cap.* I.] Primum quidem sermonem feci de omnibus, A o Theophile, quæ cœpit Jesus facere, et docere, usque in diem, qua præcipiens apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est : quibus et præbuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, et loquens de regno Dei. Et convescens, præcepit eis ab Jerosolymis ne discederent, sed exspectarent promissionem Patris, quam audistis (inquit) per os meum : quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies. Igitur qui convenerant, interrogabant eum, dicentes : Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel? Dixit autem eis : Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate : sed accipietis virtutem super- B venientis Spiritus sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa, et Samaria, et usque ad ultimum terræ. Et cum hæc dixisset, videntibus illis, elevatus est : et nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur in cœlum euntem illum, ecce duo viri astiterunt juxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt : Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. Tunc reversi sunt Jerosolymam a monte, qui vocatur Oliveti, qui est juxta Jerusalem, sabbati habens iter. Et cum introissent in cœnaculum, ascenderunt ubi manebant Petrus et Joannes, Jacobus et Andreas, Philippus et Thomas, Bartholomæus et Matthæus, Jacobus C Alphæi, et Simon Zelotes, et Judas Jacobi. Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, et Maria matre Jesu, et fratribus ejus. In diebus illis exsurgens Petrus in medio fratrum dixit (erat autem turba hominum simul, fere centum viginti) : Viri fratres, oportet impleri Scripturam quam prædixit Spiritus sanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jesum : qui connumeratus erat in nobis, et sortitus est sortem ministerii hujus. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, et suspensus crepuit medius : et diffusa sunt omnia viscera ejus. Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem, ita ut appellaretur ager ille, lingua eorum, Haceldama, hoc est, ager sanguinis. Scriptum est enim in libro Psalmorum : Fiat commoratio eorum deserta, et non sit qui inhabitet in ea : et episcopatum ejus accipiat alter. Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intravit, et exivit inter nos Dominus Jesus, incipiens a baptismate Joannis usque in diem qua assumptus est a nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis. Et statuerunt duos, Joseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Justus, et Matthiam. Et orantes dixerunt : Tu, Domine, qui corda nosti omnium, ostende, quem elegeris ex his duobus unum, accipere locum ministerii hujus, et apostolatus, de quo prævaricatus est Judas, ut abiret in locum suum. Et dederunt sortes eis, et cecidit sors super Matthiam, et annumeratus est cum undecim Apostolis.

[*Cap.* II.] Et cum complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco :

et factus est repente de cœlo sonus, tamquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum, ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tamquam ignis, seditque supra singulos eorum : et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. Erant autem in Jerusalem habitantes Judæi, viri religiosi ex omni natione quæ sub cœlo est. Facta autem hac voce, convenit multitudo, et mente confusa est, quoniam audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes. Stupebant autem omnes, et mirabantur, dicentes : Nonne ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilæi sunt, et quomodo nos audivimus unusquisque linguam nostram, in qua nati sumus? Parthi, et Medi, et Ælamitæ, et qui habitant Mesopotamiam, Judæam, et Cappadociam, Pontum, et Asiam, Phrygiam, et Pamphyliam, Ægyptum, et partes Libyæ, quæ est circa Cyrenen, et advenæ Romani, Judæi quoque, et Proselyti, Cretes, et Arabes : audivimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei. Stupebant autem omnes, et mirabantur ad invicem dicentes : Quidnam vult hoc esse? Alii autem irridentes dicebant : quia musto pleni sunt isti. Stans autem Petrus cum undecim, levavit vocem suam, et locutus est eis : Viri Judæi, et qui habitatis Jerusalem universi, hoc vobis notum sit, et auribus percipite verba mea. Non enim, sicut vos æstimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora tertia : sed hoc est, quod dictum est per prophetam Joel : Et erit in novissimis diebus (dicit Dominus), effundam de Spiritu meo super omnem carnem : et prophetabunt filii vestri, et filiæ vestræ : et juvenes vestri visiones videbunt, et seniores vestri somnia somniabunt. Et quidem supra servos meos, et super ancillas meas, in diebus illis effundam de Spiritu meo, et prophetabunt : et dabo prodigia in cœlo sursum, et signa in terra deorsum, sanguinem, et ignem, et vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et manifestus. Et erit : omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. Viri Israelitæ, audite verba hæc : Jesum Nazaræum, virum approbatum a Deo in vobis, virtutibus, et prodigiis, et signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut et vos scitis : hunc definito consilio et præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affigentes interemistis : quem Deus suscitavit, solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. David enim dicit in eum : Providebam Dominum in conspectu meo semper : quoniam a dextris est mihi ne commovear. Propter hoc lætatum est cor meum, et exsultavit lingua mea, insuper et caro mea requiescet in spe : Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ : et replebis me jucunditate cum facie tua. Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha David, quoniam defunctus est, et sepultus : et sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem. Propheta igitur cum esset, et sciret quia jure-

A jurando jurasset illi Deus de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus : providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem. Hunc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, et promissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hunc, quem vos videtis, et auditis. Non enim David ascendit in cœlum : dixit autem ipse : Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia et Dominum eum, et Christum fecit Deus, hunc Jesum, quem vos crucifixistis. His autem auditis, compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum, et ad reliquos apostolos : Quid faciemus,
B viri fratres? Petrus vero ad illos : Pœnitentiam (inquit) agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum : et accipietis donum Spiritus sancti. Vobis enim est repromissio, et filiis vestris, et omnibus qui longe sunt, quoscumque advocaverit Dominus Deus noster. Aliis etiam verbis plurimis testificatus est, et exhortabatur eos, dicens : Salvamini a generatione ista prava. Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt : et appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia. Erant autem perseverantes in doctrina apostolorum, et communicatione fractionis panis, et orationibus. Fiebat autem omni animæ timor : multa quoque prodigia et signa per apostolos in Jerusalem fiebant, et metus erat magnus in uni-
C versis. Omnes etiam qui credebant, erant pariter, et habebant omnia communia. Possessiones et substantias vendebant, et dividebant illa omnibus, prout cuique opus erat. Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exsultatione, et simplicitate cordis, collaudantes Deum, et habentes gratiam ad omnem plebem. Dominus autem augebat qui salvi fierent quotidie in idipsum.

[*Cap.* III.] Petrus autem et Joannes ascendebant in templum, ad horam orationis nonam. Et quidam vir, qui erat claudus ex utero matris suæ, bajulabatur : quem ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur Speciosa, ut peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum. Is cum vidisset Petrum et
D Joannem incipientes introire in templum, rogabat, ut eleemosynam acciperet. Intuens autem in eum Petrus cum Joanne, dixit : Respice in nos. At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis. Petrus autem dixit : Argentum et aurum non est mihi : quod autem habeo, hoc tibi do : In nomine Jesu Christi Nazaræni surge, et ambula. Et apprehensa manu ejus dextera, allevavit eum, et protinus consolidatæ sunt bases ejus et plantæ. Et exsiliens stetit, et ambulabat : et intravit cum illis in templum ambulans, et exsiliens, et laudans Deum. Et vidit omnis populus eum ambulantem, et laudantem Deum. Cognoscebant autem illum, quod ipse erat, qui ad eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi :

et impleti sunt stupore et exstasi, in eo quod contigerat illi. Cum teneret autem Petrum, et Joannem, cucurrit omnis populus ad eos, ad porticum quæ appellatur Salomonis, stupentes. Videns autem Petrus, respondit ad populum : Viri Israelitæ, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare? Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, Deus patrum nostrorum, glorificavit Filium suum Jesum, quem vos quidem tradidistis, et negastis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti. Vos autem sanctum et justum negastis, et petistis virum homicidam donari vobis : auctorem vero vitæ interfecistis, quem Deus suscitavit a mortuis, cujus nos testes sumus. Et in fide nominis ejus, hunc, quem vos vidistis, et nostis, confirmavit nomen ejus : et fides, quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum. Et nunc, fratres, scio quia per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri. Deus autem, quæ prænuntiavit per os omnium prophetarum, pati Christum suum, sic implevit. Pœnitemini igitur et convertimini, ut deleantur peccata vestra : ut cum venerint tempora refrigerii a conspectu Domini, et miserit eum, qui prædicatus est vobis, Jesum Christum, quem oportet quidem cœlum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est Deus per os sanctorum suorum a sæculo prophetarum. Moyses quidem dixit : Quoniam Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris, tamquam meipsum audietis juxta omnia quæcumque locutus fuerit vobis. Erit autem : omnis anima quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. Et omnes prophetæ a Samuel, et deinceps, qui locuti sunt, annuntiaverunt dies istos. Vos estis filii prophetarum, et testamenti, quod disposuit Deus ad patres nostros, dicens ad Abraham : Et in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ. Vobis primum Deus suscitans Filium suum, misit eum benedicentem vobis : ut convertat se unusquisque a nequitia sua.

[*Cap.* IV.] Loquentibus autem illis ad populum, supervenerunt sacerdotes, et magistratus templi, et Sadducæi, dolentes quod docerent populum : et annuntiarent in Jesu resurrectionem ex mortuis : et injecerunt in eos manus, et posuerunt eos in custodiam in crastinum : erat enim jam vespera. Multi autem eorum, qui audierant verbum, crediderunt : et factus est numerus virorum quinque millia. Factum est in crastinum, ut congregarentur principes eorum, et seniores, et scribæ in Jerusalem ; et Annas princeps sacerdotum, et Caiphas, et Joannes, et Alexander, et quotquot erant de genere sacerdotali. Et statuentes eos in medio, interrogabant : In qua virtute, aut in quo nomine fecistis hoc vos? Tunc repletus Spiritu sancto Petrus, dixit ad eos ; Principes populi, et seniores, audite : Si nos hodie dijudicamur in benefacto hominis infirmi, in quo iste salvus factus est, notum sit omnibus vobis, et omni plebi Israel : quia in nomine Domini nostri Jesu Christi Nazaræni, quem vos crucifixistis : quem Deus suscitavit a mortuis, in hoc iste adstat coram vobis sanus. Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli : et non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. Videntes autem Petri constantiam et Joannis, comperto quod homines essent sine litteris, et idiotæ, admirabantur, et cognoscebant eos quoniam cum Jesu fuerant : hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere. Jusserunt autem eos foras extra concilium secedere : et conferebant ad invicem, dicentes : Quid faciemus hominibus istis? quoniam quidem notum signum factum est per eos, omnibus habitantibus Jerusalem : manifestum est, et non possumus negare. Sed ne amplius divulgetur in populum, comminemur eis, ne ultra loquantur in nomine hoc ulli hominum. Et vocantes eos, denuntiaverunt, ne omnino loquerentur, neque docerent in nomine Jesu. Petrus vero et Joannes respondentes, dixerunt ad eos : Si justum est in conspectu Dei, vos potius audire quam Deum, judicate : non enim possumus quæ vidimus, et audivimus, non loqui. At illi comminantes dimiserunt eos : non invenientes quomodo punirent eos, propter populum, quia omnes clarificabant id quod factum fuerat in eo, quod acciderat. Annorum enim erat amplius quadraginta homo, in quo factum fuerat signum istud sanitatis. Dimissi autem venerunt ad suos, et annuntiaverunt eis, quanta ad eos principes sacerdotum et seniores dixissent. Qui cum audissent, unanimiter levaverunt vocem ad Deum, et dixerunt : Domine, tu es qui fecisti cœlum, et terram, mare, et omnia quæ in eis sunt : qui Spiritu sancto per os patris nostri David, pueri tui, dixisti : Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum, adversus Dominum, et adversus Christum ejus? convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes, et Pontius Pilatus, cum gentibus, et populis Israel, facere quæ manus tua, et consilium tuum decreverunt fieri. Et nunc, Domine, respice in minas eorum, et da servis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum, in eo quod manum tuam extendas ad sanitates, et signa et prodigia fieri per nomen sancti Filii tui Jesus. Et cum orassent, motus est locus, in quo erant congregati : et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et loquebantur verbum Dei cum fiducia. Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una : nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Et virtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri : et gratia magna erat in omnibus illis. Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, et ponebant ante pedes apostolorum. Dividebatur autem singulis prout cuique opus erat. Joseph autem, qui cogno-

minatus est Barnabas ab apostolis (quod est interpretatum Filius consolationis) Levites, Cyprius genere, cum haberet agrum, vendidit eum, et attulit pretium, et posuit ante pedes apostolorum.

[*Cap.* V.] Vir autem quidam nomine Ananias, cum Saphira uxore sua, vendidit agrum et fraudavit de pretio agri, conscia uxore sua: et afferens partem quamdam, ad pedes apostolorum posuit. Dixit autem Petrus: Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto, et fraudare de pretio agri? Nonne manens tibi manebat, et venumdatum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hanc rem? non es mentitus hominibus, sed Deo. Audiens autem Ananias hæc verba cecidit et exspiravit. Et factus est timor magnus super omnes qui audierunt. Surgentes autem juvenes amoverunt B eum, et efferentes sepelierunt. Factum est autem quasi horarum trium spatium, et uxor ipsius, nesciens quod factum fuerat, introivit. Dixit autem ei Petrus: Dic mihi, mulier, si tanti agrum vendidisti? At illa dixit: Etiam tanti. Petrus autem ad eam: Quid utique convenit vobis tentare Spiritum Domini? Ecce pedes eorum, qui sepelierunt virum tuum, ad ostium; et efferent te. Confestim cecidit ante pedes ejus, et exspiravit. Intrantes autem juvenes, invenerunt illam mortuam, et extulerunt, et sepelierunt ad virum suum. Et factus est timor magnus in universa ecclesia, et in omnes qui audierunt hæc. Per manus autem apostolorum fiebant signa et prodigia multa in plebe. Et erant unanimiter omnes in porticu Salomonis. Cæterorum autem nemo audebat C se conjungere illis: sed magnificabat eos populus. Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo virorum, ac mulierum, ita ut in plateas ejicerent infirmos, et ponerent in lectulis ac grabatis, ut, veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis. Concurrebat autem et multitudo vicinarum civitatum Jerusalem, afferentes ægros, et vexatos a spiritibus immundis: qui curabantur omnes. Exsurgens autem princeps sacerdotum, et omnes qui cum illo erant (quæ est hæresis Sadducæorum), repleti sunt zelo: et injecerunt manus in apostolos, et posuerunt eos in custodia publica. Angelus autem Domini per noctem aperiens januas carceris, et educens D eos, dixit: Ite, et stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ hujus. Qui cum audissent, intraverunt diluculo in templum, et docebant. Adveniens autem princeps sacerdotum, et qui cum eo erant, convenerunt concilium, et omnes seniores filiorum Israel: et miserunt ad carcerem, ut adducerentur. Cum autem venissent ministri, et aperto carcere, non invenissent illos, reversi nuntiaverunt, dicentes: Carcerem quidem invenimus clausum cum omni diligentia, et custodes stantes ante januas: aperientes autem neminem intus invenimus. Ut autem audierunt hos sermones magistratus templi, et principes sacerdotum, ambigebant de illis quidnam fieret. Adveniens autem quidam nuntiavit eis: Quia A ecce viri quos posuistis in carcerem, sunt in templo stantes, et docentes populum. Tunc abiit magistratus cum ministris, et adduxit illos sine vi: timebant enim populum, ne lapidarentur; et cum adduxissent illos, statuerunt in concilio: et interrogavit eos princeps sacerdotum, dicens: Præcipiendo præcepimus vobis, ne doceretis in nomine isto: et ecce replestis Jerusalem doctrina vestra, et vultis inducere super nos sanguinem hominis istius. Respondens autem Petrus, et apostoli, dixerunt: Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno. Hunc principem et salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam pœnitentiam Israeli, et remissionem peccatorum. Et nos sumus testes horum verborum, et Spiritus sanctus, quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi. Hæc cum audissent, dissecabantur, et cogitabant interficere illos. Surgens autem quidam in concilio pharisæus, nomine Gamaliel, legis doctor honorabilis universæ plebi, jussit foras ad breve homines fieri. Dixitque ad illos: Viri Israelitæ, attendite vobis super hominibus istis quid acturi sitis. Ante hos enim dies exstitit Theodas, dicens, se esse aliquem, cui consensit numerus virorum circiter quadringentorum: qui occisus est: et omnes qui credebant ei, dissipati sunt, et redacti ad nihilum. Post hunc exstitit Judas Galilæus in diebus professionis, et avertit populum post se, et ipse periit: et omnes, quotquot consenserunt ei, dispersi sunt. Et nunc itaque dico vobis, discedite ab hominibus istis, et sinite illos: quoniam si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissolvetur: si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere illud, ne forte et Deo repugnare inveniamini. Consenserunt autem illi. Et convocantes apostolos, cæsis denuntiaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jesu, et dimiserunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Omni autem die non cessabant, in templo et circa domos docentes, et evangelizantes Christum Jesum.

[*Cap.* VI.] In diebus autem illis, crescente numero discipulorum, factum est murmur Græcorum adversus Hebræos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum. Convocantes autem duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis. Considerate ergo, fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu sancto, et sapientia, quos constituamus super hoc opus. Nos vero orationi, et ministerio verbi instantes erimus. Et placuit sermo coram omni multitudine. Et elegerunt Stephanum, virum plenum fide et Spiritu sancto, et Philippum, et Prochorum, et Nicanorem, et Timonem, et Parmenam, et Nicolaum advenam Antiochenum. Hos statuerunt ante conspectum apostolorum: et orantes imposuerunt eis manus. Et verbum Domini crescebat, et multiplicabatur numerus discipulorum in Jerusalem valde: multa etiam turba

sacerdotum obediebat fidei. Stephanus autem plenus gratia et fortitudine, faciebat prodigia et signa magna in populo. Surrexerunt autem quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum, et Cyrenensium, et Alexandrinorum, et eorum qui erant a Cilicia, et Asia, disputantes cum Stephano: et non poterant resistere sapientiæ, et Spiritui, qui loquebatur. Tunc summiserunt viros, qui dicerent se audivisse eum dicentem verba blasphemiæ in Moysen, et in Deum. Commoverunt itaque plebem, et seniores, et scribas: et concurrentes rapuerunt eum, et adduxerunt in concilium, et statuerunt falsos testes, qui dicerent: Homo iste non cessat loqui verba adversus locum sanctum, et legem. Audivimus enim eum dicentem: Quoniam Jesus Nazaræus hic destruet locum istum, et mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moyses. Et intuentes eum omnes, qui sedebant in concilio, viderunt faciem ejus tamquam faciem angeli.

[*Cap.* VII.] Dixit autem princeps sacerdotum: Si hæc ita se habent? Qui ait: Viri fratres, et patres, audite: Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ cum esset in Mesopotamia, prius quam moraretur in Charan, et dixit ad illum: Exi de terra tua, et de cognatione tua, et veni in terram, quam monstravero tibi. Tunc exiit de terra Chaldæorum, et habitavit in Charan. Et inde, postquam mortuus est pater ejus, transtulit illum in terram istam, in qua nunc vos habitatis. Et non dedit illi hæreditatem in ea, nec passum pedis, sed promisit dare illi eam in possessionem, et semini ejus post ipsum, cum non haberet filium. Locutus est autem ei Deus: Quia erit semen ejus accola in terra aliena, et servituti eos subjicient, et male tractabunt eos annis quadringentis: et gentem cui servierint, judicabo ego, dixit Dominus: et post hæc exibunt, et servient mihi in loco isto. Et dedit illi testamentum circumcisionis: et sic genuit Isaac, et circumcidit eum die octavo: et Isaac, Jacob: et Jacob, duodecim Patriarchas. Et Patriarchæ æmulantes, Joseph vendiderunt in Ægyptum, et erat Deus cum eo: et eripuit eum ex omnibus tribulationibus ejus: et dedit ei gratiam et sapientiam in conspectu Pharaonis regis Ægypti, et constituit eum præpositum super Ægyptum, et super omnem domum suam. Venit autem fames in universam Ægyptum et Chanaan, et tribulatio magna: et non inveniebant cibos patres nostri. Cum audisset autem Jacob esse frumentum in Ægypto, misit patres nostros primum: et in secundo cognitus est Joseph a fratribus suis, et manifestatum est Pharaoni genus ejus. Mittens autem Joseph accersivit Jacob patrem suum, et omnem cognationem suam in animabus septuaginta quinque. Et descendit Jacob in Ægyptum, et defunctus est ipse, et patres nostri. Et translati sunt in Sichem, et positi sunt in sepulcro, quod emit Abraham pretio argenti a filiis Hemor filii Sichem. Cum autem appropinquaret tempus promissionis, quam confessus erat Deus Abrahæ, crevit populus, et multiplicatus est in Ægypto, et quoad-

A usque surrexit alius rex in Ægypto, qui non sciebat Joseph. Hic circumveniens genus nostrum, afflixit patres nostros, ut exponerent infantes suos ne vivificarentur. Eodem tempore natus est Moyses, et fuit gratus Deo, qui nutritus est tribus mensibus, in domo patris sui. Exposito autem illo, sustulit eum filia Pharaonis, et nutrivit eum sibi in filium. Et eruditus est Moyses omni sapientia Ægyptiorum, et erat potens in verbis, et in operibus suis. Cum autem impleretur ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor ejus, ut visitaret fratres suos filios Israel. Et cum vidisset quemdam injuriam patientem, vindicavit illum: et fecit ultionem ei qui injuriam sustinebat, percusso Ægyptio. Existimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum
B ipsius daret salutem illis: at illi non intellexerunt. Sequenti vero die apparuit illis litigantibus: et reconciliabat eos in pace dicens: Viri, fratres estis, ut quid nocetis alterutrum? Qui autem injuriam faciebat proximo, repulit eum, dicens: Quis te constituit principem et judicem super nos? numquid interficere me tu vis, quemadmodum interfecisti heri Ægyptium? Fugit autem Moyses in verbo isto: et factus est advena in terra Madian, ubi generavit filios duos. Et expletis annis quadraginta, apparuit illi in deserto montis Sina angelus in igne flammæ rubi. Moyses autem videns, admiratus est visum. Et accedente illo, ut consideraret, facta est ad eum vox Domini, dicens: Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob. Treme-
C factus autem Moyses, non audebat considerare. Dixit autem illi Dominus: Solve calceamentum pedum tuorum: locus enim in quo stas, terra sancta est. Videns vidi afflictionem populi mei, qui est in Ægypto, et gemitum eorum audivi, et descendi liberare eos. Et nunc veni, et mittam te in Ægyptum. Hunc Moysen, quem negaverunt, dicentes: Quis te constituit principem et judicem? hunc Deus principem et redemptorem misit, cum manu angeli, qui apparuit illi in rubo. Hic eduxit illos, faciens prodigia et signa in terra Ægypti, et in Rubro mari, et in deserto annis quadraginta. Hic est Moyses, qui dixit filiis Israel: Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris: tamquam me, ipsum audietis. Hic est, qui fuit in Ecclesia in solitudine cum
D angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, et cum patribus nostris: qui accepit verba vitæ dare nobis. Cui noluerunt obedire patres nostri: sed repulerunt, et aversi sunt in cordibus suis in Ægyptum, dicentes ad Aaron: Fac nobis deos, qui præcedant nos: Moyses enim hic, qui eduxit nos de terra Ægypti, nescimus quid factum sit ei. Et vitulum fecerunt in diebus illis, et obtulerunt hostiam simulacro, et lætabantur in operibus manuum suarum. Convertit autem Deus, et tradidit eos servire militiæ cœli, sicut scriptum est in libro prophetarum: Numquid victimas et hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel? Et suscepistis tabernaculum Moloch, et sidus Dei vestri Rempham, figuras, quas

fecistis, adorare eos. Et transferam vos trans Babylonem. Tabernaculum testimonii fuit cum patribus nostris in deserto, sicut disposuit illis Deus, loquens ad Moysen, ut faceret illud secundum formam quam viderat. Quod et induxerunt, suscipientes patres nostri cum Jesu in possessionem gentium, quas expulit Deus a facie patrum nostrorum, usque in diebus David, qui invenit gratiam ante Deum, et petiit, ut inveniret tabernaculum Deo Jacob. Salomon autem ædificavit illi domum. Sed non excelsus in manufactis habitat, sicut Propheta dicit : Cœlum mihi sedes est : terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis mihi, dicit Dominus, aut quis locus requietionis meæ est? Nonne manus mea fecit hæc omnia? Dura cervice, et incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui B sancto resistitis, sicut patres vestri, ita et vos. Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos, qui prænuntiabant de adventu Justi, cujus vos nunc proditores et homicidæ fuistis : qui accepistis legem in dispositione Angelorum, et non custodistis. Audientes autem hæc, dissecabantur cordibus suis, et stridebant dentibus in eum. Cum autem esset plenus Spiritu sancto, intendens in cœlum, vidit gloriam Dei, et Jesum stantem a dextris Dei. Et ait : Ecce video cœlos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei. Exclamantes autem voce magna continuerunt aures suas, et impetum fecerunt unanimiter in eum. Et ejicientes eum extra civitatem, lapidabant : et testes deposuerunt vestimenta sua, secus pedes adolescentis, qui vocabatur C Saulus. Et lapidabant Stephanum invocantem, et dicentem : Domine Jesu, suscipe spiritum meum. Positis autem genibus, clamavit voce magna, dicens : Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Et cum hoc dixisset, obdormivit in Domino. Saulus autem erat consentiens neci ejus.

[*Cap.* VIII.] Facta est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Jerosolymis, et omnes dispersi sunt per regiones Judææ et Samariæ, præter Apostolos. Curaverunt autem Stephanum viri timorati, et fecerunt planctum magnum super eum. Saulus autem devastabat Ecclesiam, per domos intrans, et trahens viros ac mulieres, tradebat in custodiam. Igitur qui dispersi erant, D pertransibant, evangelizantes verbum Dei. Philippus autem descendens in civitatem Samariæ, prædicabat illis Christum. Intendebant autem turbæ his quæ a Philippo dicebantur, unanimiter audientes, et videntes signa quæ faciebat. Multi enim eorum, qui habebant spiritus immundos, clamantes voce magna exibant. Multi autem paralytici et claudi curati sunt. Factum est ergo gaudium magnum in illa civitate. Vir autem quidam nomine Simon, qui ante fuerat in civitate magus, seducens gentem Samariæ, dicens se esse aliquem magnum : cui auscultabant omnes a minimo usque ad maximum, dicentes : Hic est virtus Dei, quæ vocatur magna. Attendebant autem eum, propter quod

A multo tempore magiis suis dementasset eos. Cum vero credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Jesu Christi baptizabantur viri ac mulieres. Tunc Simon et ipse credidit : et cum baptizatus esset, adhærebat Philippo. Videns etiam signa et virtutes maximas fieri, stupens admirabatur. Cum autem audissent Apostoli, qui erant Jerosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum : Nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum. Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens : Date et mihi hanc potestatem, ut cuicumque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum : Pecunia tua tecum sit in perditionem : quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Non est tibi pars, neque sors in sermone isto. Cor enim tuum non est rectum coram Deo. Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua : et roga Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis, et obligatione iniquitatis video te esse. Respondens autem Simon, dixit : Precamini vos pro me ad Dominum, ut nihil veniat super me horum quæ dixistis. Et illi quidem testificati et locuti verbum Domini, redibant Jerosolymam, et multis regionibus Samaritanorum evangelizabant. Angelus autem Domini locutus est ad Philippum, dicens : Surge et vade contra meridianum, ad viam quæ descendit ab Jerusalem in Gazam : hæc est deserta. Et surgens abiit. Et ecce vir Æthiops, eunuchus, potens Candacis reginæ Æthiopum, qui erat super omnes gazas ejus, venerat adorare in Jerusalem : et revertebatur sedens super currum suum, legensque Isaiam prophetam. Dixit autem Spiritus Philippo : Accede, et adjunge te ad currum istum. Accurrens autem Philippus, audivit eum legentem Isaiam prophetam, et dixit : Putasne, intelligis quæ legis? Qui ait : Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi? Rogavitque Philippum, ut ascenderet, et sederet secum. Locus autem Scripturæ, quam legebat, erat hic : Tamquam ovis ad occisionem ductus est : et sicut agnus coram tondente se, sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate judicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit, quoniam tolletur de terra vita ejus? Respondens autem Eunuchus Philippo, dixit : Obsecro te, de quo propheta dicit hoc? de se, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os suum, et incipiens a Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum. Et dum irent per viam, venerunt ad quamdam aquam : et ait Eunuchus : Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? Dixit autem Philippus : Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait : Credo, Filium Dei esse Jesum Christum. Et jussit stare currum : et descenderunt uterque in aquam, Philippus, et Eunuchus, et baptizavit eum. Cum au-

tem ascendissent de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, et amplius non vidit eum Eunuchus. Ibat autem per viam suam gaudens. Philippus autem inventus est in Azoto, et pertransiens evangelizabat civitatibus cunctis, donec veniret Cæsaræam.

[*Cap.* IX.] Saulus autem adhuc spirans minarum, et cædis in discipulos Domini, accessit ad principem sacerdotum, et petiit ab eo epistolas in Damascum ad synagogas : ut si quos invenisset hujus viæ viros, ac mulieres, vinctos perduceret in Jerusalem. Et cum iter faceret, contigit, ut appropinquaret Damasco : et subito circumfulsit eum lux de cœlo. Et cadens in terram audivit vocem dicentem sibi : Saule, Saule, quid me persequeris? Qui dixit : Quis es, Domine? Et ille : Ego sum Jesus, quem tu persequeris. Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Et tremens ac stupens dixit : Domine, quid me vis facere? Et Dominus ad eum : Surge, et ingredere civitatem, et ibi dicetur tibi quid te oporteat facere. Viri autem illi, qui comitabantur cum eo, stabant stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes. Surrexit autem Saulus de terra, apertisque oculis nihil videbat. Ad manus autem illum trahentes, introduxerunt Damascum. Et erat ibi tribus diebus non videns, et non manducavit, neque bibit. Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine Ananias : et dixit ad illum in visu Dominus, Anania. At ille ait : Ecce ego, Domine. Et Dominus ad eum : Surge, et vade in vicum, qui vocatur rectus : et quære in domo Judæ Saulum nomine Tarsensem : ecce enim orat. (Et vidit virum Ananiam nomine, introeuntem, et imponentem sibi manus ut visum recipiat.) Respondit autem Ananias : Domine, audivi a multis de viro hoc, quanta mala fecerit sanctis tuis in Jerusalem : et hic habet potestatem a principibus sacerdotum alligandi omnes, qui invocant nomen tuum. Dixit autem ad eum Dominus : Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, et regibus, et filiis Israel. Ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati. Et abiit Ananias, et introivit in domum : et imponens ei manus, dixit : Saule frater, Dominus misit me Jesus, qui apparuit tibi in via qua veniebas, ut videas, et implearis Spiritu sancto. Et confestim ceciderunt ab oculis ejus tamquam squamæ, et visum recepit : et surgens baptizatus est. Et cum accepisset cibum, confortatus est. Fuit autem cum discipulis, qui erant Damasci, per dies aliquot. Et continuo in synagogis prædicabat Jesum, quoniam hic est Filius Dei. Stupebant autem omnes qui audiebant, et dicebant : Nonne hic est, qui expugnabat in Jerusalem eos, qui invocabant nomen istud : et huc ad hoc venit, ut vinctos illos duceret ad principes sacerdotum? Saulus autem multo magis convalescebat, et confundebat Judæos, qui habitabant Damasci, affirmans, quoniam hic est Christus. Cum autem implerentur dies multi, consilium fecerunt in unum Judæi, ut eum interficerent. Notæ autem factæ sunt Saulo insidiæ eorum. Custodiebant autem et portas

A die ac nocte, ut eum interficerent. Accipientes autem eum discipuli nocte, per murum dimiserunt eum, submittentes in sporta. Cum autem venisset in Jerusalem, tentabat se jungere discipulis, et omnes timebant eum, non credentes quod esset discipulus. Barnabas autem apprehensum illum duxit ad Apostolos : et narravit illis quomodo in via vidisset Dominum, et quia locutus est ei, et quomodo in Damasco fiducialiter egerit in nomine Jesu. Et erat cum illis intrans et exiens in Jerusalem, et fiducialiter agens in nomine Domini. Loquebatur quoque gentibus, et disputabat cum Græcis : illi autem quærebant occidere eum. Quod cum cognovissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, et dimiserunt Tarsum. Ecclesia quidem per totam Judæam, et Galilæam,
B et Samariam, habebat pacem, et ædificabatur ambulans in timore Domini, et consolatione sancti Spiritus replebatur. Factum est autem, ut Petrus dum pertransiret universos, deveniret ad sanctos, qui habitabant Lyddæ. Invenit autem ibi hominem quemdam, nomine Æneam, ab annis octo jacentem in grabato, qui erat paralyticus. Et ait illi Petrus : Ænea, sanat te Dominus Jesus Christus : surge, et sterne tibi. Et continuo surrexit. Et viderunt eum omnes, qui habitabant Lyddæ et Saronæ : qui conversi sunt ad Dominum. In Joppe autem fuit quædam discipula, nomine Tabitha, quæ interpretata dicitur Dorcas. Hæc erat plena operibus bonis, et eleemosynis, quas faciebat. Factum est autem in diebus illis, ut infirmata moreretur. Quam cum lavissent,
C posuerunt eam in cœnaculo. Cum autem prope esset Lydda ad Joppen, discipuli audientes quia Petrus esset in ea, miserunt duos viros ad eum, rogantes : Ne pigriteris venire usque ad nos. Exsurgens autem Petrus venit cum illis. Et cum advenisset, duxerunt illum in cœnaculum : et circumsteterunt illum omnes viduæ flentes, et ostendentes ei tunicas et vestes, quas faciebat illis Dorcas. Ejectis autem omnibus foras, Petrus ponens genua oravit : et conversus ad corpus, dixit : Tabitha, surge. At illa aperuit oculos suos : et viso Petro, resedit. Dans autem illi manum, erexit eam. Et cum vocasset sanctos, et viduas, assignavit eam vivam. Notum autem factum est per universam Joppen : et crediderunt multi in Domino. Factum est autem, ut dies multos moraretur in
D Joppe, apud Simonem quemdam coriarium.

[*Cap.* X.] Vir autem quidam erat in Cæsarea nomine Cornelius, Centurio cohortis, quæ dicitur Italica, religiosus, ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, et deprecans Deum semper : is vidit in visu manifeste, quasi hora diei nona, Angelum Dei introeuntem ad se, et dicentem sibi : Corneli. At ille intuens eum, timore correptus, dixit : Quid est, Domine? Dixit autem illi : Orationes tuæ et eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. Et nunc mitte viros in Joppen, et accersi Simonem quemdam, qui cognominatur Petrus : hic hospitatur apud Simonem quemdam coriarium, cujus est domus

juxta mare : hic dicet tibi quid te oporteat facere. Et cum discessisset angelus, qui loquebatur illi, vocavit duos domesticos suos, et militem metuentem Dominum, ex his qui illi parebant. Quibus cum narrasset omnia, misit illos in Joppen. Postera autem die iter illis facientibus, et appropinquantibus civitati, ascendit Petrus in superiora, ut oraret circa horam sextam. Et cum esuriret, voluit gustare. Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus : et vidit cœlum apertum, et descendens vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor initiis submitti de cœlo in terram, in quo erant omnia quadrupedia, et serpentes terræ, et volatilia cœli. Et facta est vox ad eum : Surge, Petre, occide, et manduca. Ait autem Petrus : Absit, Domine, quia numquam manducavi omne commune et immundum. Et vox iterum secundo ad eum : Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris. Hoc autem factum est per ter : et statim receptum est vas in cœlum. Et dum intra se hæsitaret Petrus, quidnam esset visio, quam vidisset : ecce viri, qui missi erant a Cornelio, inquirentes domum Simonis, astiterunt ad januam. Et cum vocassent, interrogabant, si Simon, qui cognominatur Petrus, illic haberet hospitium. Petro autem cogitante de visione, dixit Spiritus ei : Ecce viri tres quærunt te. Surge itaque, descende, et vade cum eis nihil dubitans : quia ego misi illos. Descendens autem Petrus ad viros, dixit : Ecce ego sum quem quæritis ; quæ causa est, propter quam venistis ? Qui dixerunt : Cornelius Centurio, vir justus, et timens Deum, et testimonium habens ab universa gente Judæorum, responsum accepit ab angelo sancto, accersire te in domum suam, et audire verba abs te. Introducens ergo eos, recepit hospitio. Sequenti autem die surgens profectus est cum illis : et quidam ex fratribus ab Joppe comitati sunt eum. Altera autem die introivit Cæsaream. Cornelius vero exspectabat illos, convocatis cognatis suis, et necessariis amicis. Et factum est cum introisset Petrus, obvius venit ei Cornelius, et procidens ad pedes ejus adoravit. Petrus vero elevavit eum, dicens : Surge, et ego ipse homo sum. Et loquens cum illo intravit, et invenit multos qui convenerant : dixitque ad illos : Vos scitis quomodo abominatum sit viro Judæo, conjungi aut accedere ad alienigenam : sed mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum dicere hominem. Propter quod sine dubitatione veni accersitus. Interrogo ergo, quam ob causam accersistis me ? Et Cornelius ait : A nudiusquarta die usque ad hanc horam, orans eram hora nona in domo mea, et ecce vir stetit ante me in veste candida, et ait : Corneli, exaudita est oratio tua, et eleemosynæ tuæ commemoratæ sunt in conspectu Dei. Mitte ergo in Joppen, et accersi Simonem, qui cognominatur Petrus : hic hospitatur in domo Simonis coriarii juxta mare. Confestim ergo misi ad te : et tu benefecisti veniendo. Nunc ergo omnes nos in conspectu tuo adsumus, audire omnia quæcumque tibi præcepta sunt a

A Domino. Aperiens autem Petrus os suum, dixit : In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus : sed in omni gente, qui timet eum, et operatur justitiam, acceptus est illi. Verbum misit Deus filiis Israel, annuntians pacem per Jesum Christum (hic est omnium Dominus). Vos scitis quod factum est verbum per universam Judæam : incipiens enim a Galilæa, post baptismum quod prædicavit Joannes, Jesum a Nazareth : quomodo unxit eum Spiritu sancto, et virtute, qui pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo, quoniam Deus erat cum illo. Et nos testes sumus omnium, quæ fecit in regione Judæorum, et Jerusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno. Hunc Deus suscitavit tertia die, et dedit eum manifestum fieri, non B omni populo, sed testibus præordinatis a Deo : nobis, qui manducavimus et bibimus cum illo, postquam resurrexit a mortuis. Et præcepit nobis prædicare populo, et testificari, quia ipse est, qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum. Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes qui credunt in eum. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum. Et obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro : quia et in nationes gratia Spiritus sancti effusa est. Audiebant enim illos loquentes linguis, et magnificantes Deum. Tunc respondit Petrus : Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum C sanctum acceperunt sicut et nos ? Et jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi. Tunc rogaverunt eum, ut maneret apud eos aliquot diebus.

[*Cap.* XI.] Audierunt autem Apostoli, et fratres, qui erant in Judæa, quoniam et gentes receperunt verbum Dei. Cum autem ascendisset Petrus Jerosolymam, disceptabant adversus illum, qui erant ex circumcisione, dicentes : Quare introisti ad viros præputium habentes, et manducasti cum illis ? Incipiens autem Petrus exponebat illis ordinem, dicens : Ego eram in civitate Joppe orans, et vidi in excessu mentis visionem, descendens vas quoddam velut linteum magnum quatuor initiis summitti de cœlo, et venit usque ad me. In quod intuens considerabam, et vidi quadrupedia terræ, et bestias, et D reptilia, et volatilia cœli. Audivi autem et vocem dicentem mihi : Surge, Petre, occide, et manduca. Dixi autem : Nequaquam, Domine. Quia commune aut immundum numquam introivit in os meum. Respondit autem vox secundo de cœlo : Quæ Deus mundavit, tu ne commune dixeris. Hoc autem factum est per ter : et recepta sunt omnia rursum in cœlum. Et ecce viri tres confestim astiterunt in domo, in qua eram, missi a Cæsarea ad me. Dixit autem Spiritus mihi, ut irem cum illis, nihil hæsitans. Venerunt autem mecum et sex fratres isti, et ingressi sumus in domum viri. Narravit autem nobis, quomodo vidisset Angelum in domo sua, stantem et dicentem sibi : Mitte in Joppen, et accersi

Simonem, qui cognominatur Petrus, qui loquetur A tibi verba, in quibus salvus eris tu, et universa domus tua. Cum autem cœpissem loqui, cecidit Spiritus sanctus super eos, sicut et in nos in initio. Recordatus sum autem verbi Domini, sicut dicebat: Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto. Si ergo eamdem gratiam dedit illis Deus, sicut et nobis qui credidimus in Dominum Jesum Christum: ego quis eram, qui possem prohibere Deum? His auditis, tacuerunt: et glorificaverunt Deum, dicentes: Ergo et gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam. Et illi quidem, qui dispersi fuerant a tribulatione, quæ facta fuerat sub Stephano, perambulaverunt usque ad Phœnicen, et Cyprum, et Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Judæis. Erant autem quidam ex eis viri B Cyprii, et Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur et ad Græcos, annuntiantes Dominum Jesum. Et erat manus Domini cum eis: multusque numerus credentium conversus est ad Dominum. Pervenit autem sermo ad aures Ecclesiæ, quæ erat Jerosolymis, super istis: et miserunt Barnabam usque ad Antiochiam. Qui cum pervenisset, et vidisset gratiam Dei, gavisus est: et hortabatur omnes in proposito cordis permanere in Domino: quia erat vir bonus, et plenus Spiritu sancto, et fide. Et apposita est multa turba Domino. Profectus est autem Barnabas Tarsum, ut quæreret Saulum; quem cum invenisset, perduxit Antiochiam. Et annum totum conversati sunt ibi in Ecclesia: et docuerunt C turbam multam, ita ut cognominarentur primum Antiochiæ discipuli, Christiani. In his autem diebus supervenerunt ab Jerosolymis prophetæ Antiochiam: et surgens unus ex eis nomine Agabus, significabat per spiritum famem magnam futuram in universo orbe terrarum, quæ facta est sub Claudio. Discipuli autem, prout quis habebat, proposuerunt singuli in ministerium mittere, habitantibus in Judæa fratribus: quod et fecerunt, mittentes ad seniores per manus Barnabæ et Sauli.

[*Cap.* XII.] Eodem autem tempore misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia. Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gladio. Videns autem quia placeret Judæis, apposuit ut apprehenderet et Petrum. Erant autem dies Azymorum. D Quem cum apprehendisset, misit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum custodiendum, volens post Pascha producere eum populo. Et Petrus quidem servabatur in carcere. Oratio autem fiebat sine intermissione ab ecclesia ad Deum pro eo. Cum autem producturus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites, vinctus catenis duabus: et custodes ante ostium custodiebant carcerem. Et ecce angelus Domini astitit: et lumen refulsit in habitaculo: percussoque latere Petri, excitavit eum, dicens: Surge velociter. Et ceciderunt catenæ de manibus ejus. Dixit autem angelus ad eum: Præcingere, et calcea te caligas tuas. Et fecit sic. Et dixit illi: Circumda tibi vestimentum tuum, et sequere me. Et exiens sequebatur eum, et nesciebat quia verum est, quod fiebat per angelum: existimabat autem se visum videre. Transeuntes autem primam et secundam custodiam, venerunt ad portam Ferream, quæ ducit ad civitatem: quæ ultro aperta est eis. Et exeuntes processerunt vicum unum: et continuo discessit angelus ab eo. Et Petrus ad se reversus, dixit: Nunc scio vere, quia misit Dominus angelum suum, et eripuit me de manu Herodis, et de omni exspectatione plebis Judæorum. ConsidEransque venit ad domum Mariæ matris Joannis, qui cognominatus est Marcus, ubi erant multi congregati, et orantes. Pulsante autem eo ostium januæ, processit puella ad audiendum, nomine Rhode. Et ut cognovit vocem Petri, præ gaudio non aperuit januam, sed intro currens nuntiavit stare Petrum ante januam. At illi dixerunt ad eam: Insanis. Illa autem affirmabat sic se habere. Illi autem dicebant: Angelus ejus est. Petrus autem perseverabat pulsans. Cum autem aperuissent, viderunt eum, et obstupuerunt. Annuens autem eis manu, ut tacerent, narravit quomodo Dominus eduxisset eum de carcere, dixitque: Nuntiate Jacobo et fratribus hæc. Et egressus abiit in alium locum. Facta autem die, erat non parva turbatio inter milites, quidnam factum esset de Petro. Herodes autem cum requisisset eum, et non invenisset, inquisitione facta de custodibus, jussit eos duci: descendensque a Judæa in Cæsaream, ibi commoratus est. Erat autem iratus Tyriis et Sidoniis. At illi unanimes venerunt ad eum, et persuaso Blasto, qui erat super cubiculum regis, postulabant pacem, eo quod alerentur regiones eorum ab illo. Statuto autem die, Herodes vestitus veste regia, sedit pro tribunali, et concionabatur ad eos. Populus autem acclamabat: Dei voces, et non hominis. Confestim autem percussit eum angelus Domini, eo quod non dedisset honorem Deo: et consumptus a vermibus, exspiravit. Verbum autem Domini crescebat, et multiplicabatur. Barnabas autem et Saulus reversi sunt ab Jerosolymis expleto ministerio, assumpto Joanne, qui cognominatus est Marcus.

[*Cap.* XIII.] Erant autem in ecclesia, quæ erat Antiochiæ, prophetæ, et doctores, in quibus Barnabas, et Simon, qui vocabatur Niger, et Lucius Cyrenensis, et Manahen, qui erat Herodis tetrarchæ collactaneus, et Saulus. Ministrantibus autem illis Domino, et jejunantibus, dixit illis Spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum et Barnabam, in opus ad quod assumpsi eos. Tunc jejunantes, et orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos. Et ipsi quidem missi a Spiritu sancto abierunt Seleuciam; et inde navigaverunt Cyprum. Et cum venissent Salaminam, prædicabant verbum in synagogis Judæorum. Habebant autem et Joannem in ministerio. Et cum perambulassent universam insulam usque Paphum, invenerunt quemdam virum magum pseudoprophetam, Judæum, cui nomen erat Bar-Jesu, qui erat cum proconsule Sergio Paulo viro prudente.

Hic, accersitis Barnaba et Saulo, desiderabat audire A verbum Dei. Resistebat autem illis Elymas magus (sic enim interpretatur nomen ejus), quærens avertere proconsulem a fide. Saulus autem, qui et Paulus, repletus Spiritu sancto, intuens in eum, dixit : O plene omni dolo, et omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis justitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectas. Et nunc ecce manus Domini super te, et eris cæcus, non videns solem usque ad tempus. Et confestim cecidit in eum caligo, et tenebræ, et circuiens quærebat qui ei manum daret. Tunc proconsul cum vidisset factum, credidit admirans super doctrina Domini. Et cum a Papho navigassent Paulus et qui cum eo erant, venerunt Pergen Pamphyliæ. Joannes autem discedens ab eis, reversus est Jerosolymam. Illi vero pertranseuntes Pergen, venerunt Antiochiam B Pisidiæ : et ingressi synagogam die sabbatorum, sederunt. Post lectionem autem legis, et prophetarum, miserunt principes synagogæ ad eos, dicentes : Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, et manu silentium indicens, ait : Viri Israelitæ, et qui timetis Deum, audite : Deus plebis Israel elegit patres nostros, et plebem exaltavit cum essent incolæ in terra Ægypti, et in brachio excelso eduxit eos ex ea, et per quadraginta annorum tempus mores eorum sustinuit in deserto. Et destruens gentes septem in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum, quasi post quadringentos et quinquaginta annos : et post hæc dedit judices usque ad Samuel prophetam. Et exinde postulaverunt regem : et dedit C illis Deus Saul filium Cis, virum de tribu Benjamin, annis quadraginta. Et amoto illo, suscitavit illis David regem : cui testimonium perhibens, dixit : Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. Hujus Deus ex semine secundum promissionem eduxit Israel salvatorem Jesum, prædicante Joanne, ante faciem adventus ejus, baptismum pœnitentiæ omni populo Israel. Cum impleret autem Joannes cursum suum, dicebat : Quem me arbitramini esse, non sum ego, sed ecce venit post me, cujus non sum dignus calceamenta pedum solvere. Viri fratres, filii generis Abraham, et qui in vobis timent Deum : vobis verbum salutis hujus missum est. Qui enim habitabant Jerusalem, et principes ejus, hunc ignorantes, et D voces prophetarum, quæ per omne sabbatum leguntur, judicantes impleverunt : et nullam causam mortis invenientes in eo, petierunt a Pilato, ut interficerent eum. Cumque consummassent omnia, quæ de eo scripta erant, deponentes eum de ligno, posuerunt eum in monumento. Deus vero suscitavit eum a mortuis tertia die ; qui visus est per dies multos his, qui simul ascenderant cum eo de Galilæa in Jerusalem ; qui usque nunc sunt testes ejus ad plebem. Et nos vobis annuntiamus eam, quæ ad patres nostros promissio facta est : quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Jesum, sicut et in Psalmo secundo scriptum est : Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod autem suscitavit eum a mortuis, amplius jam non reversurum in corruptionem, ita dixit : Quia dabo vobis sancta David fidelia. Ideoque et alias dicit : Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. David enim in sua generatione cum administrasset voluntati Dei, dormivit, et appositus est ad patres suos, et vidit corruptionem. Notum igitur sit vobis, viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur, et ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi justificari, in hoc omnis, qui credit, justificatur. Videte ergo, ne superveniat vobis quod dictum est in prophetis : Videte contemptores, et admiramini, et disperdimini : quia opus operor ego in diebus vestris, opus quod non credetis, si quis enarraverit vobis. Exeuntibus autem illis, rogabant, ut sequenti sabbato loquerentur sibi verba hæc. Cumque dimissa esset synagoga, secuti sunt multi Judæorum, et colentium advenarum, Paulum et Barnabam, qui loquentes suadebant eis, ut permanerent in gratia Dei. Sequenti vero sabbato pene universa civitas convenit audire verbum Dei. Videntes autem turbas Judæi, repleti sunt zelo, et contradicebant his, quæ a Paulo dicebantur, blasphemantes. Tunc constanter Paulus et Barnabas dixerunt : Vobis oportebat primum loqui verbum Dei ; sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus : Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ. Audientes autem gentes gavisæ sunt, et glorificabant verbum Domini : et crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam. Disseminabatur autem verbum Domini per universam regionem. Judæi autem concitaverunt mulieres religiosas, et honestas, et primos civitatis, et excitaverunt persecutionem in Paulum et Barnabam : et ejecerunt eos de finibus suis. At illi, excusso pulvere pedum in eos, venerunt Iconium. Discipuli quoque replebantur gaudio, et Spiritu sancto.

[*Cap.* XIV.] Factum est autem Iconii, ut simul introirent in synagogam Judæorum, et loquerentur, ita ut crederet Judæorum et Græcorum copiosa multitudo. Qui vero increduli fuerunt Judæi, suscitaverunt, et ad iracundiam concitaverunt animas gentium adversus fratres. Multo igitur tempore demorati sunt, fiducialiter agentes in Domino, testimonium perhibente verbo gratiæ suæ, dante signa et prodigia fieri per manus eorum. Divisa est autem multitudo civitatis : et quidam quidem erant cum Judæis, quidam vero cum Apostolis. Cum autem factus esset impetus Gentilium et Judæorum cum principibus suis, ut contumeliis afficerent, et lapidarent eos, intelligentes confugerunt ad civitates Lycaoniæ, Lystram, et Derben, et universam in circuitu regionem, et ibi evangelizantes erant. Et quidam vir Lystris infirmus pedibus sedebat, claudus ex utero matris suæ, qui numquam ambulaverat. Hic audivit Paulum loquentem. Qui intuitus eum, et videns quia fidem haberet, ut salvus fie-

ret, dixit magna voce: Surge super pedes tuos rectus. Et exsilivit, et ambulabat. Turbæ autem cum vidissent quod fecerat Paulus, levaverunt vocem suam, Lycaonice dicentes: Dii similes facti hominibus, descenderunt ad nos. Et vocabant Barnabam Jovem, Paulum vero Mercurium: quoniam ipse erat dux verbi. Sacerdos quoque Jovis, qui erat ante civitatem, tauros et coronas ante januas afferens, cum populis volebat sacrificare. Quod ubi audierunt apostoli, Barnabas et Paulus, conscissis tunicis suis exsilierunt in turbas, clamantes, et dicentes: Viri, quid hæc facitis? et nos mortales sumus, similes vobis, homines, annuntiantes vobis ab his vanis converti ad Deum vivum, qui fecit cœlum, et terram, et mare et omnia quæ in eis sunt: quæ in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de cœlo, dans pluvias et tempora fructifera, implens cibo et lætitia corda nostra. Et hæc dicentes, vix sedaverunt turbas, ne sibi immolarent. Supervenerunt autem quidam ab Antiochia et Iconio Judæi: et persuasis turbis lapidantesque Paulum, traxerunt extra civitatem, existimantes eum mortuum esse. Circumdantibus autem eum discipulis, surgens intravit civitatem, et postera die profectus est cum Barnaba in Derben. Cumque evangelizassent civitati illi, et docuissent multos, reversi sunt Lystram, et Iconium, et Antiochiam, confirmantes animas discipulorum, exhortantesque, ut permanerent in fide: et quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Et cum constituissent illis per singulas ecclesias presbyteros, et orassent cum jejunationibus, commendaverunt eos Domino, in quem crediderunt. Transeuntesque Pisidiam, venerunt in Pamphyliam, et loquentes verbum Domini in Perge, descenderunt in Attaliam: et inde navigaverunt Antiochiam, unde erant traditi gratiæ Dei, in opus quod compleverunt. Cum autem venissent, et congregassent ecclesiam, retulerunt quanta fecisset Deus cum illis, et quia aperuissent gentibus ostium fidei. Morati sunt autem tempus non modicum cum discipulis.

[*Cap.* XV.] Et quidam descendentes de Judæa, docebant fratres: Quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvari. Facta ergo seditione non minima Paulo et Barnabæ adversus illos, statuerunt ut ascenderent Paulus et Barnabas, et quidam alii ex aliis, ad apostolos et Presbyteros in Jerusalem, super hac quæstione. Illi ergo deducti ab ecclesia, pertransibant Phœnicen et Samariam, narrantes conversionem gentium: et faciebant gaudium magnum omnibus fratribus. Cum autem venissent Jerosolymam, suscepti sunt ab ecclesia, et ab apostolis, et senioribus, annuntiantes quanta Deus fecisset cum illis. Surrexerunt autem quidam de hæresi pharisæorum, qui crediderunt, dicentes: Quia oportet circumcidi eos, præcipere quo-

A que servare legem Moysi. Conveneruntque apostoli et seniores videre de verbo hoc. Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos: Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire gentes verbum Evangelii, et credere. Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum sanctum, sicut et nobis, et nihil discrevit inter nos et illos, fide purificans corda eorum. Nunc ergo quid tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Sed per gratiam Domini Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum et illi. Tacuit autem omnis multitudo: et audiebant Barnabam et Paulum, narrantes quanta
B Deus fecisset signa et prodigia in gentibus per eos. Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus, dicens: Viri fratres, audite me. Simon narravit quemadmodum primum Deus visitavit sumere ex gentibus populum nomini suo. Et huic concordant verba prophetarum, sicut scriptum est: Post hæc revertar, et reædificabo tabernaculum David, quod decidit: et diruta ejus reædificabo, et erigam illud: ut requirant cæteri hominum Dominum, et omnes gentes, super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc. Notum a sæculo est Domino opus suum. Propter quod ego judico, non inquietari eos qui ex gentibus convertentur ad Deum, sed scribere ad eos, ut abstineant se a contaminationibus simulacrorum, et fornicatione, [a] et suffoca-
C tis, et sanguine. Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus qui prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur. Tunc placuit apostolis, et senioribus cum omni ecclesia, eligere viros ex eis, et mittere Antiochiam cum Paulo et Barnaba, Judam, qui cognominabatur Barsabas, et Silam, viros primos in fratribus, scribentes per manus eorum.

Apostoli, et seniores fratres, his, qui sunt Antiochiæ, et Syriæ, et Ciliciæ, fratribus ex gentibus, salutem. Quoniam audivimus, quia quidam ex nobis exeuntes, turbaverunt vos verbis, evertentes animas vestras, quibus non mandavimus: placuit nobis collectis in unum, eligere viros, et mittere ad vos, cum charissimis nostris Barnaba et Paulo,
D hominibus, qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi. Misimus ergo Judam et Silam, qui et ipsi vobis verbis referent eadem. Visum est enim Spiritui sancto, et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris quam hæc necessaria: ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato, et fornicatione; a quibus custodientes vos, bene agetis. Valete. Illi ergo dimissi, descenderunt Antiochiam: et congregata multitudine, tradiderunt epistolam. Quam cum legissent, gavisi sunt super consolatione. Judas autem et Silas, et ipsi cum essent prophetæ, verbo plu-

[a] Illud *et suffocatis* testatur noster Hieronymus Comment. in Epist. ad Galatas cap. v, vers. 2, in aliquot tantum exemplaribus Latinis; sunt autem et Græca quædam optimæ notæ quæ illud nesciunt.

rimo consolati sunt fratres, et confirmaverunt. Facto autem ibi aliquanto tempore, dimissi sunt cum pace a fratribus, ad eos qui miserant illos. Visum est autem Silæ ibi remanere: Judas autem solus abiit Jerusalem. Paulus autem et Barnabas demorabantur Antiochiæ, docentes, et evangelizantes cum aliis pluribus verbum Domini. Post aliquot autem dies, dixit ad Barnabam Paulus : Revertentes visitemus fratres per universas civitates, in quibus prædicavimus verbum Domini, quomodo se habeant. Barnabas autem volebat secum assumere et Joannem, qui cognominabatur Marcus. Paulus autem rogabat eum (ut qui discessisset ab eis de Pamphylia, et non isset cum eis in opus) non debere recipi. Facta est autem dissensio, ita ut discederent ab invicem, et Barnabas quidem assumpto Marco navigaret Cyprum. Paulus vero electo Sila profectus est, traditus gratiæ Dei a fratribus. Perambulabat autem Syriam, et Ciliciam, confirmans ecclesias: præcipiens custodire præcepta Apostolorum, et seniorum.

[*Cap.* XVI.] Pervenit autem Derben, et Lystram. Et ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris [a] Judææ fidelis, patre gentili. Huic testimonium bonum reddebant, qui in Lystris erant et Iconio fratres. Hunc voluit Paulus secum proficisci: et assumens circumcidit eum, propter Judæos qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater ejus erat gentilis. Cum autem pertransirent civitatem, tradebant eis custodire dogmata, quæ erant decreta ab Apostolis et senioribus, qui erant Jerosolymis. Et ecclesiæ quidem confirmabantur fide, et abundabant numero quotidie. Transeuntes autem Phrygiam, et Galatiæ regionem, vetati sunt a Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia. Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam : et non permisit eos spiritus Jesu. Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem : et visio per noctem Paulo ostensa est : Vir Macedo quidam erat stans, et deprecans eum, et dicens : Transiens in Macedoniam, adjuva nos. Ut autem visum vidit, statim quæsivimus proficisci in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus evangelizare eis. Navigantes autem a Troade, recto cursu venimus Samothraciam, et sequenti die Neapolim ; et inde Philippos, quæ est prima partis Macedoniæ civitas, colonia. Eramus autem in hac urbe diebus aliquot, conferentes. Die autem sabbatorum egressi sumus foras portam juxta flumen, ubi videbatur oratio esse : et sedentes loquebamur mulieribus, quæ convenerant. Et quædam mulier nomine Lydia, purpuraria civitatis Thyatirenorum, colens Deum, audivit : cujus Dominus aperuit cor intendere his, quæ dicebantur a Paulo. Cum autem baptizata esset, et domus ejus, deprecata est dicens : Si judicastis me fidelem Domino esse, introite in domum meam, et manete. Et coegit nos. Factum est autem euntibus

A nobis ad orationem, puellam quamdam habentem spiritum Pythonem obviare nobis, quæ quæstum magnum præstabat dominis suis divinando. Hæc subsecuta Paulum, et nos, clamabat dicens : Isti homines servi Dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam salutis. Hoc autem faciebat multis diebus. Dolens autem Paulus, et conversus, spiritui dixit : Præcipio tibi in nomine Jesu Christi exire ab ea. Et exiit eadem hora. Videntes autem domini ejus, quia exivit spes quæstus eorum, apprehendentes Paulum et Silam perduxerunt in forum ad principes, et offerentes eos magistratibus dixerunt : Hi homines conturbant civitatem nostram, cum sint Judæi : et annuntiant morem, quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani. Et cucurrit plebs adver-

B sus eos : et magistratus, scissis tunicis eorum, jusserunt eos virgis cædi. Et cum multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi, ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorem carcerem, et pedes eorum strinxit ligno. Media autem nocte, Paulus et Silas orantes, laudabant Deum : et audiebant eos, qui in custodia erant. Subito vero terræmotus factus est magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia : et universorum vincula soluta sunt. Expergefactus autem custos carceris, et videns januas apertas carceris, evaginato gladio volebat se interficere, æstimans fugisse vinctos. Clamavit autem Paulus voce magna, dicens : Nihil tibi mali feceris : universi

C enim hic sumus. Petitoque lumine, introgressus est : et tremefactus procidit Paulo et Silæ ad pedes : et producens eos foras, ait : Domini, quid me oportet facere, ut salvus fiam ? At illi dixerunt : Crede in Dominum Jesum : et salvus eris tu, et domus tua. Et locuti sunt ei verbum Domini, cum omnibus qui erant in domo ejus. Et tollens eos in illa hora noctis, lavit plagas eorum : et baptizatus est ipse, et omnis domus ejus continuo. Cumque perduxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam, et lætatus est cum omni domo sua credens Deo. Et cum dies factus esset, miserunt magistratus lictores, dicentes : Dimitte homines illos. Nuntiavit autem custos carceris verba hæc Paulo : Quia miserunt magistratus, ut dimittamini : nunc igitur exeuntes, ite in pa-

D ce. Paulus autem dixit eis : Cæsos nos publice, indemnatos, homines Romanos miserunt in carcerem, et nunc occulte nos ejiciunt ? Non ita : sed veniant, et ipsi nos ejiciant. Nuntiaverunt autem magistratibus lictores verba hæc. Timueruntque, audito quod Romani essent : et venientes deprecati sunt eos, et educentes rogabant, ut egrederentur de urbe. Exeuntes autem de carcere, introierunt ad Lydiam : et visis fratribus, consolati sunt eos, et profecti sunt.

[*Cap.* XVII.] Cum autem perambulassent Amphipolim, et Apolloniam, venerunt Thessalonicam, ubi erat synagoga Judæorum. Secundum consuetudinem

[a] Variant quemadmodum in Græco χήρας, pro Ἰουδαίας, ita et in Latina Interpretatione veteres libri *viduæ*, pro *Judææ*, et Hieronymus quidem ipse in Epist. ad Augustinum lectionem eam prætulit.

autem Paulus introivit ad eos, et per sabbata tria disserebat eis de Scripturis, adaperiens et insinuans quia Christum oportuit pati, et resurgere a mortuis : et quia hic est Jesus Christus, quem ego annuntio vobis. Et quidam ex eis crediderunt, et adjuncti sunt Paulo et Silæ, et de colentibus gentilibusque multitudo magna, et mulieres nobiles non paucæ. Zelantes autem Judæi, assumentesque de vulgo viros quosdam malos, et turba facta, concitaverunt civitatem : et assistentes domui Jasonis quærebant eos producere in populum. Et cum non invenissent eos, trahebant Jasonem et quosdam fratres ad principes civitatis, clamantes : Quoniam hi, qui urbem concitant, et huc venerunt, quos suscepit Jason, et hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse Jesum. Concitaverunt autem plebem, et principes civitatis audientes hæc. Et accepta satisfactione a Jasone, et a cæteris, dimiserunt eos. Fratres vero confestim per noctem dimiserunt Paulum et Silam in Berœam. Qui cum venissent, in synagogam Judæorum introierunt. Ili autem erant nobiliores eorum, qui sunt Thessalonicæ, qui susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie scrutantes Scripturas, si hæc ita se haberent. Et multi quidem crediderunt ex eis, et mulierum gentilium honestarum, et viri non pauci. Cum autem cognovissent in Thessalonica Judæi, quia et Berœæ prædicatum est a Paulo verbum Dei, venerunt et illuc commoventes et turbantes multitudinem. Statimque tunc Paulum dimiserunt fratres, ut iret usque ad mare : Silas autem et Timotheus remanserunt ibi. Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum usque Athenas, et accepto mandato ab eo ad Silam et Timotheum, ut quam celeriter venirent ad illum, profecti sunt. Paulus autem cum Athenis eos exspectaret, incitabatur spiritus ejus in ipso, videns idololatriæ deditam civitatem. Disputabat igitur in synagoga cum Judæis, et colentibus, et in foro, per omnes dies, ad eos qui aderant. Quidam autem Epicurei et Stoici philosophi disserebant cum eo, et quidam dicebant : Quid vult seminiverbius hic dicere ? Alii vero : Novorum dæmoniorum videtur annuntiator esse : quia Jesum, et resurrectionem annuntiabat eis. Et apprehensum eum ad Areopagum duxerunt, dicentes : Possumus scire quæ est hæc nova quæ a te dicitur, doctrina? nova enim quædam infers auribus nostris. Volumus ergo scire quidnam velint hæc esse. (Athenienses autem omnes, et advenæ hospites, ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid novi.) Stans autem Paulus in medio Areopagi, ait : Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiosiores vos video. Præteriens enim, et videns simulacra vestra, inveni et aram, in qua scriptum erat : Ignoto Deo. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis. Deus, qui fecit mundum, et omnia quæ in eo sunt, hic cœli et terræ cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem, et omnia : fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ, definiens statuta tempora, et terminos habitationis eorum, quærere Deum, si forte attrectent eum, aut inveniant, quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum. In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus : sicut et quidam vestrorum poetarum dixerunt : Ipsius enim et genus sumus. Genus ergo cum simus Dei, non debemus æstimare, auro aut argento, aut lapidi, sculpturæ artis et cogitationis hominis, divinum esse simile. Et tempora quidem hujus ignorantiæ despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus, ut omnes ubique pœnitentiam agant, eo quod statuit diem in quo judicaturus est orbem in æquitate, in viro, in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis. Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam vero dixerunt : Audiemus te de hoc iterum. Sic Paulus exivit de medio eorum. Quidam vero viri adhærentes ei, crediderunt : in quibus et Dionysius Areopagita, et mulier nomine Damaris, et alii cum eis.

[*Cap.* XVIII.] Post hæc egressus ab Athenis venit Corinthum, et inveniens quemdam Judæum nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, et Priscillam uxorem ejus (eo quod præcepisset Claudius discedere omnes Judæos a Roma), accessit ad eos. Et quia ejusdem erat artis, manebat apud eos, et operabatur (erant autem scenofactoriæ artis). Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen Domini Jesu, suadebatque Judæis, et Græcis. Cum venissent autem de Macedonia Silas et Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Judæis esse Christum Jesum. Contradicentibus autem eis, et blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos : Sanguis vester super caput vestrum : mundus ego, ex hoc ad gentes vadam. Et migrans inde, intravit in domum cujusdam, nomine Titi justi, colentis Deum, cujus domus erat conjuncta synagogæ. Crispus autem archisynagogus credidit Domino cum omni domo sua : et multi Corinthiorum audientes credebant, et baptizabantur. Dixit autem Dominus nocte per visionem Paulo : Nli timere, sed loquere, et ne taceas : propter quod ego sum tecum : et nemo apponetur tibi, ut noceat te : quoniam populus est mihi multus in hac civitate. Sedit autem ibi annum et sex menses, docens apud eos verbum Dei. Gallione autem proconsule Achaiæ, insurrexerunt uno animo Judæi in Paulum, et adduxerunt eum ad tribunal, dicentes : Quia contra legem hic persuadet hominibus colere Deum. Incipiente autem Paulo aperire os, dixit Gallio ad Judæos : Si quidem esset iniquum aliquid, aut facinus pessimum, o viri Judæi, recte vos sustinerem. Si vero quæstiones sunt de verbo, et nominibus, et lege vestra, vos ipsi videritis. Judex ego horum nolo esse. Et minavit eos a tribunali. Apprehendentes autem omnes Sosthenem principem synagogæ, percutiebant eum ante tribunal : et nihil eorum Gallioni curæ erat. Paulus vero cum adhuc sustinuisset dies multos, fratribus valefaciens, navigavit in Syriam,

(et cum eo Priscilla, et Aquila) qui sibi totonderat in Cenchris caput: habebat enim votum. Devenitque Ephesum, et illos ibi reliquit. Ipse vero ingressus synagogam, disputabat cum Judæis. Rogantibus autem eis, ut ampliori tempore maneret, non consensit, sed valefaciens, et dicens: Iterum revertar ad vos, Deo volente, profectus est ab Epheso. Et descendens Cæsaream, ascendit, et salutavit Ecclesiam, et descendit Antiochiam. Et facto ibi aliquanto tempore profectus est, perambulans ex ordine Galaticam regionem, et Phrygiam, confirmans omnes discipulos. Judæus autem quidam, Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Ephesum, potens in Scripturis. Hic erat edoctus viam Domini: et fervens spiritu loquebatur, et docebat diligenter ea quæ sunt Jesu, sciens tantum baptisma Joannis. Hic ergo cœpit fiducialiter agere in synagoga. Quem cum audisset Priscilla et Aquila, assumpserunt eum, et diligentius exposuerunt ei viam Domini. Cum autem vellet ire Achaiam, exhortati fratres, scripserunt discipulis, ut susciperent eum. Qui cum venisset, contulit multum his, qui crediderant. Vehementer enim Judæos revincebat publice, ostendens per Scripturas, esse Christum Jesum.

[*Cap.* XIX.] Factum est autem, cum Apollo esset Corinthi, ut Paulus, peragratis superioribus partibus, veniret Ephesum, et inveniret quosdam discipulos; dixitque ad eos: Si Spiritum sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum: Sed neque, si Spiritus sanctus est, audivimus. Ille vero ait: In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt: In Joannis baptismate. Dixit autem Paulus: Joannes baptizavit baptismo pœnitentiæ populum, dicens: In eum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent, hoc est, in Jesum. His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Jesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, et loquebantur linguis, et prophetabant. Erant autem omnes viri fere duodecim. Introgressus autem synagogam, cum fiducia loquebatur per tres menses, disputans et suadens de regno Dei. Cum autem quidam indurarentur, et non crederent, maledicentes viam Domini coram multitudine, discedens ab eis, segregavit discipulos, quotidie disputans in schola tyranni cujusdam. Hoc autem factum est per biennium, ita ut omnes, qui habitabant in Asia, audirent verbum Domini, Judæi atque gentiles. Virtutesque non quaslibet faciebat Deus per manum Pauli: ita ut etiam super languidos deferrentur a corpore ejus sudaria, et semicinctia, et recedebant ab eis languores, et spiritus nequam egrediebantur. Tentaverunt autem quidam et de circumeuntibus Judæis exorcistis, invocare super eos, qui habebant spiritus malos, nomen Domini Jesu, dicentes: Adjuro vos per Jesum, quem Paulus prædicat. Erant autem quidam Judæi Scevæ principis sacerdotum septem filii, qui hoc faciebant. Respondens autem spiritus nequam, dixit eis: Jesum novi, et Paulum scio: vos autem qui estis? Et insiliens in eos homo, in quo erat dæmonium pessimum, et dominatus amborum, invaluit contra eos, ita ut nudi, et vulnerati effugerent de domo illa. Hoc autem notum factum est omnibus Judæis, atque gentilibus, qui habitabant Ephesi: et cecidit timor super omnes illos, et magnificabatur nomen Domini Jesu. Multique credentium veniebant, confitentes, et annuntiantes actus suos. [a] Multi autem ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, et combusserunt coram omnibus: et computatis pretiis illorum, invenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium. Ita fortiter crescebat verbum Dei, et confirmabatur. His autem expletis, proposuit Paulus in Spiritu, transita Macedonia et Achaia, ire Jerosolymam, dicens: Quoniam postquam fuero ibi, oportet me et Romam videre. Mittens autem in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi, Timotheum, et Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia. Facta est autem illo tempore turbatio non minima de via Domini. Demetrius enim quidam nomine, argentarius, faciens ædes argenteas Dianæ, præstabat artificibus non modicum quæstum: quos convocans, et eos qui hujusmodi erant opifices, dixit: Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio: et videtis, et auditis, quia non solum Ephesi, sed pene totius Asiæ, Paulus hic suadens avertit multam turbam, dicens: quoniam non sunt dii, qui manibus fiunt. Non solum autem hæc periclitabitur nobis pars in redargutionem venire, sed [b] et magnæ Dianæ templum in nihilum reputabitur, sed et destrui incipiet majestas ejus, quam tota Asia, et orbis colit. His auditis, repleti sunt ira, et exclamaverunt dicentes: Magna Diana Ephesiorum. Et impleta est civitas confusione, et impetum fecerunt uno animo in theatrum, rapto Gaio et Aristarco Macedonibus, comitibus Pauli. Paulo autem volente intrare in populum, non permiserunt discipuli. Quidam autem et de Asiæ principibus, qui erant amici ejus, miserunt ad eum rogantes, ne se daret in theatrum: alii autem aliud clamabant. Erat enim ecclesia confusa: et plures nesciebant qua ex causa convenissent. De turba autem detraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Judæis. Alexander autem, manu silentio postulato, volebat reddere rationem populo. Quem ut cognoverunt Judæum esse, vox facta una est omnium, quasi per horas duas clamantium: Magna Diana Ephesiorum. Et cum sedasset scriba turbas, dixit: Viri Ephesii, quis enim est hominum, qui nesciat Ephesiorum civitatem cultricem esse magnæ Dianæ,

[a] Propius ad Græcum S. Interpres in Præf. Comment. in Epist. ad Ephes. legit: *Plurimi quoque eorum, qui curiosa gesserant, comportantes libros, combusserunt coram omnibus, et computaverunt pretium eorum, et invenerunt argenti quinquaginta millia. Sic potenter verbum Domini crescebat, et confortabatur*, etc.

[b] Iterum Græco pressius legit ibidem S. Interpres, *Et magnæ Deæ templum Dianæ in nihilum reputabitur, destruetur quoque magnitudo ejus, quam cuncta Asia, et universus orbis colit*, etc.

Jovisque prolis? Cum ergo his contradici non possit, oportet vos sedatos esse, et nihil temere agere. Adduxistis enim homines istos, neque sacrilegos, neque blasphemantes Deam vestram. Quod si Demetrius, et qui cum eo sunt artifices, habent adversum aliquem causam, conventus forenses aguntur, et proconsules sunt, accusent invicem. Si quid autem alterius rei quæritis: in legitima ecclesia poterit absolvi. Nam et periclitamur argui seditionis hodiernæ: cum nullus obnoxius sit (de quo possimus reddere rationem) concursus istius. Et cum hæc dixisset dimisit ecclesiam.

[*Cap.* XX.] Postquam autem cessavit tumultus, vocatis Paulus discipulis, et exhortatus eos, valedixit, et profectus est, ut iret in Macedoniam. Cum autem perambulasset partes illas, et exhortatus eos fuisset B multo sermone, venit ad Græciam: ubi cum fecisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ a Judæis navigaturo in Syriam; habuitque consilium, ut reverteretur per Macedoniam. Comitatus est autem eum Sopater Pyrrhi Berœensis, Thessalonicensium vero Aristarchus, et Secundus, et Gaius Derbæus, et Timotheus: Asiani vero Tychicus et Trophimus. Hi cum præcessissent, sustinuerunt nos Troade: nos vero navigavimus post dies Azymorum a Philippis, et venimus ad eos Troadem in diebus quinque, ubi demorati sumus diebus septem. Una autem sabbati cum convenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis, profecturus in crastinum, protraxitque sermonem usque in mediam noctem. Erant autem lampades copiosæ in cœnaculo, ubi C eramus congregati. Sedens autem quidam adolescens nomine Eutychus super fenestram, cum mergeretur somno gravi, disputante diu Paulo, ductus somno cecidit de tertio cœnaculo deorsum, et sublatus est mortuus. Ad quem cum descendisset Paulus, incubuit super eum: et complexus dixit: Nolite turbari, anima enim ipsius in ipso est. Ascendens autem, frangensque panem, et gustans, satisque allocutus usque in lucem, sic profectus est. Adduxerunt autem puerum viventem, et consolati sunt non minime. Nos autem ascendentes navem, navigavimus in Asson, inde suscepturi Paulum: sic enim disposuerat ipse per terram iter facturus. Cum autem convenisset nos in Asson, assumpto eo, venimus Mitylenen. Et inde navigantes, D sequenti die venimus contra Chium, et alia applicuimus Samum, et sequenti die venimus Miletum. Proposuerat enim Paulus transnavigare Ephesum, ne qua mora illi fieret in Asia. Festinabat enim, si possibile sibi esset, ut diem Pentecostes faceret Jerosolymis. A Mileto autem mittens Ephesum, vocavit majores natu ecclesiæ. Qui cum venissent ad eum, A et simul essent, dixit eis: Vos scitis a prima die, qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim, serviens Domino cum omni humilitate, et lacrymis, et tentationibus, quæ mihi acciderunt ex insidiis Judæorum: quomodo nihil subtraxerim [a] utilium, quominus annuntiarem vobis, et docerem vos publice, et per domos, testificans Judæis atque gentilibus in Deum pœnitentiam, et fidem in Dominum nostrum Jesum Christum. Et nunc ecce alligatus ego spiritu, vado in Jerusalem; quæ in ea ventura sint mihi, ignorans: nisi quod Spiritus sanctus per omnes civitates mihi protestatur, dicens: quoniam vincula et tribulationes Jerosolymis me manent. Sed nihil horum vereor: nec facio animam meam pretiosiorem quam me, dummodo consummem cursum meum, et ministerium verbi, quod accepi a Domino Jesu, testificari Evangelium gratiæ Dei. Et nunc ecce ego scio, quia amplius non videbitis faciem meam vos omnes, per quos transivi prædicans regnum Dei. [b] Quapropter contestor vos hodierna die, quia mundus sum a sanguine omnium. Non enim subterfugi, quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis. Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo. Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se. [c] Propter quod vigilate, memoria retinentes, quoniam per triennium nocte et die non cessavi, cum lacrymis monens unumquemque vestrum. Et nunc commendo vos Deo, et verbo gratiæ ipsius qui potens est ædificare, et dare hæreditatem in sanctificatis omnibus. Argentum et aurum, aut vestem nullius concupivi, sicut ipsi scitis; quoniam ad ea, quæ mihi opus erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes, oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini Jesu, quoniam ipse dixit: Beatius est magis dare, quam accipere. Et cum hæc dixisset, positis genibus suis oravit cum omnibus illis. Magnus autem fletus factus est omnium: et procumbentes super collum Pauli osculabantur eum, dolentes maxime in verbo, quod dixerat, quoniam amplius faciem ejus non essent visuri. Et deducebant eum ad navem.

[*Cap.* XXI.] Cum autem factum esset, ut navigaremus abstracti ab eis, recto cursu venimus Coum, et sequenti die Rhodum, et inde Pataram. Et cum invenissemus navem transfretantem in Phœnicem, ascendentes navigavimus. Cum apparuissemus autem Cypro, relinquentes eam ad sinistram, navigavimus in Syriam, et venimus Tyrum: ibi enim na-

[a] Aliter S. ipse Pater in modo laudata Præfatione: *nihil subtraxerim eorum, quæ vobis proderant, quin annuntiarem, et docerem publice et domestice*, ex Vetere, ut videtur, Latina Editione.

[b] Idem atque eodem loco: *Propter quod contestor vos in die hac, quia mundus sum ego a sanguine omnium. Non enim subtraxi quominus annuntiarem vobis omnem voluntatem Dei*, etc.

[c] Atque hæc idem: *Quapropter vigilate recordantes, quia triennio nocte ac die non cessavi cum lacrymis monere*, etc. Tum, *verbo gratiæ ejus qui potens est ædificare, et dare vobis hæreditatem.*

vis expositura erat onus. Inventis autem discipulis, A mansimus ibi diebus septem : qui Paulo dicebant per Spiritum ne ascenderet Jerosolymam. Et expletis diebus profecti ibamus, deducentibus nos omnibus cum uxoribus et filiis usque foras civitatem, et positis genibus in littore, oravimus. Et cum valefecissemus invicem, ascendimus navem : illi autem redierunt in sua. Nos vero navigatione expleta, a Tyro descendimus Ptolemaidam : et salutatis fratribus, mansimus die una apud illos. Alia autem die profecti, venimus Cæsaream. Et intrantes domum Philippi evangelistæ, qui erat unus de septem, mansimus ad eum. Huic autem erant quatuor filiæ virgines prophetantes. Et cum moraremur per dies aliquot, supervenit quidam a Judæa propheta, nomine Agabus. Is cum venisset ad nos, tulit zonam B Pauli : et alligans sibi pedes et manus, dixit : Hæc dicit Spiritus sanctus : Virum, cujus est zona hæc, sic alligabunt in Jerusalem Judæi, et tradent in manus gentium. Quod cum audissemus, rogabamus nos, et qui loci illius erant, ne ascenderet Jerosolymam: Tunc respondit Paulus, et dixit : Quid facitis flentes, et affligentes cor meum? Ego enim non solum alligari, sed et mori in Jerusalem paratus sum, propter nomen Domini Jesu. Et cum ei suadere non possemus, quievimus, dicentes : Domini voluntas fiat. Post dies autem istos præparati, ascendebamus in Jerusalem. Venerunt autem et ex discipulis a Cæsarea nobiscum, adducentes secum apud quem hospitaremur, Mnasonem quemdam Cyprium, antiquum discipulum. Et cum venissemus Jerosolymam, libenter C exceperunt nos fratres. Sequenti autem die introibat Paulus nobiscum ad Jacobum, omnesque collecti sunt seniores. Quos cum salutasset, narrabat per singula, quæ Deus fecisset in gentibus per ministerium ipsius. At illi cum audissent, magnificabant Deum, dixeruntque ei : Vides, frater, quot millia sunt in Judæis, qui crediderunt, et omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te, quia discessionem doceas a Moyse eorum, qui per gentes sunt, Judæorum : dicens non debere eos circumcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? utique oportet convenire multitudinem : audient enim te supervenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus : Sunt nobis viri quatuor, votum habentes super se. His assumptis, sanctifica te cum illis: et impende D in illis, ut radant capita : et scient omnes quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas et ipse custodiens legem. De his autem, qui crediderunt ex gentibus, nos scripsimus, judicantes, ut abstineant se ab idolis, immolato, et sanguine, et suffocato, et fornicatione. Tunc Paulus, assumptis viris, postera die purificatus cum illis intravit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio. Dum autem septem dies consummarentur, hi qui de Asia erant Judæi, cum vidissent eum in templo, concitaverunt omnem populum, et injecerunt ei manus, clamantes : Viri Israelitæ, adjuvate : hic est homo, qui adversus populum, et legem, et locum hunc, omnes ubique docens, insuper et gentiles induxit in templum, et violavit sanctum locum istum. Viderant enim Trophimum Ephesium in civitate cum ipso, quem æstimaverunt quoniam in templum introduxisset Paulus. Commotaque est civitas tota, et facta est concursio populi. Et apprehendentes Paulum, trahebant eum extra templum : et statim clausæ sunt januæ. Quærentibus autem eum occidere, nuntiatum est tribuno cohortis : Quia tota confunditur Jerusalem. Qui statim assumptis militibus et centurionibus, decurrit ad illos. Qui cum vidissent tribunum et milites, cessaverunt percutere Paulum. Tunc accedens tribunus apprehendit eum, et jussit eum alligari catenis duabus : et interrogabat quis esset, et quid fecisset. Alii autem aliud clamabant in turba. Et cum non posset certum cognoscere præ tumultu, jussit duci eum in castra. Et cum venisset ad gradus, contigit ut portaretur a militibus propter vim populi. Sequebatur enim multitudo populi, clamans : Tolle eum. Et cum cœpisset induci in castra Paulus, dicit tribuno : Si licet mihi loqui aliquid ad te? Qui dixit : Græce nosti? Nonne tu es Ægyptius, qui ante hos dies tumultum concitasti, et eduxisti in desertum quatuor millia virorum sicariorum ? Et dixit ad eum Paulus : Ego homo sum quidem Judæus a Tarso Ciliciæ, non ignotæ civitatis municeps. Rogo autem te, permitte mihi loqui ad populum. Et cum ille permisisset, Paulus stans in gradibus, annuit manu ad plebem : et magno silentio facto, allocutus est lingua Hebræa, dicens :

[*Cap.* XXII.] Viri fratres et patres, audite quam ad vos nunc reddo rationem. Cum audissent autem quia Hebræa lingua loqueretur ad illos, magis præstiterunt silentium. Et dicit : Ego sum vir Judæus, natus in Tarso Ciliciæ, nutritus autem in ista civitate, secus pedes Gamaliel eruditus juxta veritatem paternæ legis, æmulator legis, sicut et vos omnes estis hodie : qui hanc viam persecutus sum usque ad mortem, alligans et tradens in custodias viros ac mulieres, sicut princeps sacerdotum mihi testimonium reddit, et omnes majores natu, a quibus et epistolas accipiens, ad fratres Damascum pergebam, ut adducerem inde vinctos in Jerusalem, ut punirentur. Factum est autem, eunte me, et appropinquante Damasco media die, subito de cœlo circumfulsit me lux copiosa : et decidens in terram, audivi vocem dicentem mihi : Saule, Saule, quid me persequeris? Ego autem respondi : Quis es, Domine? Dixitque ad me : Ego sum Jesus Nazaræus, quem tu persequeris. Et qui mecum erant, lumen quidem viderunt, vocem autem non audierunt ejus, qui loquebatur mecum. Et dixi : Quid faciam, Domine? Dominus autem dixit ad me : Surgens vade Damascum : et ibi tibi dicetur de omnibus, quæ te oporteat facere. Et cum non viderem præ claritate luminis illius, ad manum deductus a comitibus, veni Damascum. Ananias autem quidam, vir secundum legem testimonium habens ab omni-

bus cohabitantibus Judæis, veniens ad me, et astans dixit mihi : Saule frater, respice. Et ego eadem hora respexi in eum. At ille dixit : Deus patrum nostrorum præordinavit te, ut cognosceres voluntatem ejus, et videres justum, et audires vocem ex ore ejus, quia eris testis illius ad omnes homines, eorum quæ vidisti et audisti. Et nunc quid moraris? Exsurge, et baptizare, et ablue peccata tua, invocato nomine ipsius. Factum est autem revertenti mihi in Jerusalem, et oranti in templo, fieri me in stupore mentis, et videre illum dicentem mihi : Festina, et exi velociter ex Jerusalem : quoniam non recipient testimonium tuum de me. Et ego dixi : Domine, ipsi sciunt quia ego eram concludens in carcerem, et cædens per synagogas eos qui credebant in te : et cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego astabam, et consentiebam, et custodiebam vestimenta interficientium illum. Et dixit ad me : Vade, quoniam ego in nationes longe mittam te. Audiebant autem eum usque ad hoc verbum, et levaverunt vocem suam dicentes : Tolle de terra hujusmodi : non enim fas est eum vivere. Vociferantibus autem eis, et projicientibus vestimenta sua, et pulverem jactantibus in aerem, jussit tribunus induci eum in castra, et flagellis cædi, et torqueri eum, ut sciret propter quam causam sic acclamarent ei. Et cum astrinxissent eum loris : dicit astanti sibi Centurioni Paulus : Si hominem Romanum et indemnatum licet vobis flagellare? Quo audito, Centurio accessit ad tribunum, et nuntiavit ei, dicens : Quid acturus es? hic enim homo, civis Romanus est. Accedens autem tribunus dixit illi : Dic mihi si tu Romanus es? At ille dixit : Etiam. Et respondit tribunus : Ego multa summa civilitatem hanc consecutus sum. Et Paulus ait : Ego autem et natus sum. Protinus ergo discesserunt ab illo, qui eum torturi erant. Tribunus quoque timuit postquam rescivit, quia civis Romanus esset, et quia alligasset eum. Postera autem die volens scire diligentius, ex qua causa accusaretur a Judæis, solvit eum, et jussit sacerdotes convenire, et omne concilium, et producens Paulum, statuit inter illos.

[*Cap.* XXIII.] Intendens autem in concilium Paulus ait : Viri fratres, ego omni conscientia bona conversatus sum ante Deum usque in hodiernum diem. Princeps autem sacerdotum Ananias præcepit astantibus sibi percutere os ejus. Tunc Paulus dixit ad eum : Percutiet te Deus, paries dealbate. Et tu sedens judicas me secundum legem, et contra legem jubes me percuti? Et qui astabant dixerunt : Summum sacerdotem Dei maledicis? Dixit autem Paulus : Nesciebam, fratres, quia princeps est sacerdotum. Scriptum est enim : Principem populi tui non maledices. Sciens autem Paulus, quia una pars esset Sadducæorum, et altera Pharisæorum, exclamavit in concilio : Viri fratres, ego Pharisæus sum, filius Pharisæorum, de spe et resurrectione mortuorum ego judicor. Et cum hæc dixisset facta est dissensio inter Pharisæos et Sadducæos, et soluta est

A multitudo. Sadducæi enim dicunt, non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum : Pharisæi autem utraque confitentur. Factum est autem clamor magnus. Et surgentes quidam Pharisæorum, pugnabant dicentes : Nihil mali invenimus in homine isto : quid si Spiritus locutus est ei, aut Angelus? Et cum magna dissensio facta esset, timens tribunus ne discerperetur Paulus ab ipsis, jussit milites descendere, et rapere eum de medio eorum, ac deducere eum in castra. Sequenti autem nocte assistens ei Dominus, ait : Constans esto : sicut enim testificatus es de me in Jerusalem, sic te oportet et Romæ testificari. Facta autem die collegerunt se quidam ex Judæis, et devoverunt se dicentes, neque manducaturos, neque bibituros, donec occiderent Paulum.
B Erant autem plus quam quadraginta viri, qui hanc conjurationem fecerant. Qui accesserunt ad principes sacerdotum, et seniores, et dixerunt : Devotione devovimus nos nihil gustaturos, donec occidamus Paulum. Nunc ergo vos notum facite tribuno cum concilio, ut producat illum ad vos, tamquam aliquid certius cognituri de eo. Nos vero priusquam appropiet, parati sumus interficere illum. Quod cum audisset filius sororis Pauli insidias, venit, et intravit in castra, nuntiavitque Paulo. Vocans autem Paulus ad se unum ex Centurionibus, ait : Adolescentem hunc perduc ad tribunum, habet enim aliquid indicare illi. Et ille quidem assumens eum duxit ad tribunum, et ait : Vinctus Paulus rogavit me hunc adolescentem perducere ad te, habentem aliquid loqui tibi.
C Apprehendens autem tribunus manum illius, secessit cum eo seorsum, et interrogavit illum : Quid est, quod habes indicare mihi? Ille autem dixit : Judæis convenit rogare te, ut crastina die producas Paulum in concilium, quasi aliquid certius inquisituri sint de illo : tu vero ne credideris illis, insidiantur enim ei ex eis viri amplius quam quadraginta, qui se devoverunt non manducare, neque bibere, donec interficiant eum : et nunc parati sunt, exspectantes promissum tuum. Tribunus igitur dimisit adolescentem, præcipiens, ne cui loqueretur, quoniam hæc nota sibi fecisset. Et vocatis duobus Centurionibus, dixit illis : Parate milites ducentos, ut eant usque Cæsaream, et equites septuaginta, et lancearios ducentos, a tertia hora noctis : et jumenta præparate,
D ut imponentes Paulum, salvum perducerent ad Felicem præsidem. (Timuit enim ut forte raperent eum Judæi, et occiderent, et ipse postea calumniam sustineret, tamquam accepturus pecuniam,) scribens epistolam continentem hæc :

Claudius Lypsias optimo præsidi, Felici, salutem. Virum hunc comprehensum a Judæis, et incipientem interfici ab eis, superveniens cum exercitu eripui, cognito quia Romanus est. Volensque scire causam, quam objiciebant illi, deduxi eum in concilium eorum. Quem inveni accusari de quæstionibus legis ipsorum, nihil vero dignum morte aut vinculis habentem criminis. Et cum mihi perlatum esset de insidiis, quas paraverant illi, misi eum ad te,

denuntians et accusatoribus, ut dicant apud te. Vale. A Milites ergo, secundum præceptum sibi, assumentes Paulum, duxerunt per noctem in Antipatridem. Et postera die dimissis equitibus, ut cum eo irent, reversi sunt ad castra. Qui cum venissent Cæsaream, et tradidissent epistolam præsidi, statuerunt ante illum et Paulum. Cum legisset autem, et interrogasset de qua provincia esset : et cognoscens quia de Cilicia. Audiam te, inquit, cum accusatores tui venerint. Jussitque in prætorio Herodis custodiri eum.

[*Cap.* XXIV.] Post quinque autem dies descendit princeps sacerdotum Ananias, cum senioribus quibusdam, et Tertullo quodam oratore, qui adierunt præsidem adversus Paulum. Et citato Paulo cœpit accusare Tertullus, dicens : Cum in multa pace agamus per te, et multa corrigantur per tuam B providentiam : semper et ubique suscipimur, optime Felix, cum omni gratiarum actione. Ne diutius autem te protraham, oro, breviter audias nos pro tua clementia. Invenimus hunc hominem pestiferum et concitantem seditiones omnibus Judæis in universo orbe, et auctorem seditionis sectæ Nazarænorum : qui etiam templum violare conatus est, quem et apprehensum voluimus secundum legem nostram judicare. Superveniens autem tribunus Lysias, cum vi magna eripuit eum de manibus nostris, jubens accusatores ejus ad te venire : a quo poteris ipse judicans, de omnibus istis cognoscere, de quibus nos accusamus eum. Adjecerunt autem et Judæi, dicentes hæc ita se habere. Respondit autem Paulus (annuente sibi præside dicere) : Ex multis annis C te esse judicem genti huic sciens, bono animo pro me satisfaciam. Potes enim cognoscere, quia non plus sunt mihi dies, quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Jerusalem : et neque in templo invenerunt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, neque in synagogis, neque in civitate : neque probare possunt tibi, de quibus nunc me accusant. Confiteor autem hoc tibi, quod secundum sectam, quam dicunt hæresim, sic deservio Patri et Deo meo, credens omnibus, quæ in Lege et Prophetis scripta sunt : spem habens in Deum, quam et hi ipsi exspectant, resurrectionem futuram justorum, et iniquorum. In hoc et ipse studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum, et ad homines semper. Post annos autem plures, eleemosy- D nas facturus in gentem meam, veni, et oblationes, et vota. In quibus invenerunt me purificatum in templo, non cum turba neque cum tumultu. Quidam autem ex Asia Judæi, quos oportebat apud te præsto esse, et accusare si quid haberent adversum me : aut hi ipsi dicant si quid invenerunt in me iniquitatis, cum stem in concilio, nisi de una hac solummodo voce, qua clamavi inter eos stans : Quoniam de resurrectione mortuorum ego judicor hodie a vobis. Distulit autem illos Felix, certissime sciens de via hac, dicens : Cum tribunus Lysias descenderit, audiam vos. Jussitque Centurioni custodire eum, et habere requiem, nec quemquam de suis prohibere ministrare ei. Post aliquot autem dies veniens Felix cum Drusilla uxore sua, quæ erat Judæa, vocavit Paulum, et audivit ab eo fidem, quæ est in Christum Jesum. Disputante autem illo de justitia, et castitate, et de judicio futuro, tremefactus Felix respondit : Quod nunc attinet, vade : tempore autem opportuno accersam te. Simul et sperans, quod pecunia ei daretur a Paulo; propter quod et frequenter accersens eum, loquebatur cum eo. Biennio autem expleto, accepit successorem Felix Portium Festum. Volens autem gratiam præstare Judæis Felix, reliquit Paulum vinctum.

[*Cap.* XXV.] Festus ergo cum venisset in provinciam, post triduum ascendit Jerosolymam a Cæsarea. Adieruntque eum principes sacerdotum, et primi Judæorum, adversus Paulum : et rogabant eum, postulantes gratiam adversus eum, ut juberet perduci eum in Jerusalem, insidias tendentes, ut interficerent eum in via. Festus autem respondit, servari Paulum in Cæsarea : se autem maturius profecturum. Qui ergo in vobis, ait, potentes sunt, descendentes simul, si quod est in viro crimen, accusent eum. Demoratus autem inter eos dies non amplius quam octo, aut decem, descendit Cæsaream, et altera die sedit pro tribunali, et jussit Paulum adduci. Qui cum perductus esset, circumsteterunt eum, qui ab Jerosolyma descenderant Judæi, multas et graves causas objicientes, quas non poterant probare, Paulo rationem reddente : Quoniam neque in legem Judæorum, neque in templum, neque in Cæsarem quidquam peccavi. Festus autem volens gratiam præstare Judæis, respondens Paulo, dixit : Vis Jerosolymam ascendere, et ibi de his judicari apud me? Dixit autem Paulus : Ad tribunal Cæsaris sto, ibi me oportet judicari : Judæis non nocui, sicut tu melius nosti. Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori ; si vero nihil est eorum, quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsarem appello. Tunc Festus cum concilio locutus, respondit : Cæsarem appellasti? ad Cæsarem ibis. Et cum dies aliquot transacti essent, Agrippa rex et Bernice descenderunt Cæsaream ad salutandum Festum. Et cum dies plures ibi demorarentur, Festus regi indicavit de Paulo, dicens : Vir quidam est derelictus a Felice vinctus, de quo cum essem Jerosolymis, adierunt me principes sacerdotum, et seniores Judæorum, postulantes adversus illum damnationem. Ad quos respondi : Quia non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. Cum ergo huc convenissent sine ulla dilatione, sequenti die sedens pro tribunali, jussi adduci virum. De quo, cum stetissent accusatores, nullam causam deferebant, de quibus ego suspicabar malum. Quæstiones vero quasdam de sua superstitione habebant adversum eum, et de quodam Jesu defuncto, quem affirmabat Paulus vivere. Hæsitans autem ego de hujusmodi quæstione, dicebam si vellet ire Jeroso-

lymam, et ibi judicari de istis. Paulo autem appellante, ut servaretur ad Augusti cognitionem, jussi servari eum, donec mittam eum ad Cæsarem. Agrippa autem dixit ad Festum : Volebam et ipse hominem audire. Cras, inquit, audies eum. Altera autem die, cum venisset Agrippa, et Bernice, cum multa ambitione, et introissent in auditorium cum tribunis, et viris principalibus civitatis, jubente Festo, adductus est Paulus. Et dicit Festus : Agrippa rex, et omnes, qui simul adestis nobiscum viri, videtis hunc, de quo omnis multitudo Judæorum interpellavit me Jerosolymis, petentes et acclamantes non oportere eum vivere amplius. Ego vero comperi nihil dignum morte eum admisisse. Ipso autem hoc appellante ad Augustum, judicavi mittere. De quo quid certum scribam domino, non habeo. Propter quod produxi eum ad vos, et maxime ad te, rex Agrippa, ut interrogatione facta, habeam quid scribam. Sine ratione enim mihi videtur mittere vinctum, et causas ejus non significare.

[*Cap.* XXVI.] Agrippa vero ad Paulum ait : Permittitur tibi loqui pro temetipso. Tunc Paulus, extenta manu, cœpit rationem reddere. De omnibus, quibus accusor a Judæis, rex Agrippa, æstimo me beatum, apud te cum sim defensurus me hodie, maxime te sciente omnia, et quæ apud Judæos sunt consuetudines, et quæstiones, propter quod obsecro patienter me audias. Et quidem vitam meam a juventute, quæ ab initio fuit in gente mea in Jerosolymis, noverunt omnes Judæi : præscientes me ab initio (si velint testimonium perhibere) quoniam secundum certissimam sectam nostræ religionis vixi Pharisæus. Et nunc in spe, quæ ad patres nostros repromissionis facta est a Deo, sto judicio subjectus : in quam duodecim tribus nostræ, nocte ac die deservientes, sperant devenire. De qua spe accusor a Judæis, rex. Quid incredibile judicatur apud vos, si Deus mortuos suscitat? Et ego quidem existimaveram me adversus nomen Jesu Nazaræni debere multa contraria agere. Quod et feci Jerosolymis, et multos sanctorum ego in carceribus inclusi, a principibus sacerdotum potestate accepta : et cum occiderentur, detuli sententiam. Et per omnes synagogas frequenter puniens eos, compellebam blasphemare : et amplius insaniens in eos, persequebar usque in exteras civitates. In quibus dum irem Damascum cum potestate et permissu principum sacerdotum, die media in via, vidi, rex, de cœlo supra splendorem solis circumfulsisse me lumen, et eos qui mecum simul erant. Omnesque nos cum decidissemus in terram, audivi vocem loquentem mihi Hebraica lingua : Saule, Saule, quid me persequeris? durum est tibi contra stimulum calcitrare. Ego autem dixi : Quis es, Domine? Dominus autem dixit : Ego sum Jesus quem tu persequeris. Sed exsurge, et sta super pedes tuos : ad hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrum et testem eorum quæ vidisti, et eorum quibus apparebo tibi, eripiens te de populo, et gentibus, in quas nunc ego mitto te, aperire oculos eo-

A rum, ut convertantur a tenebris ad lucem, et de potestate Satanæ ad Deum, ut accipiant remissionem peccatorum, et sortem inter sanctos, per fidem, quæ est in me. Unde, rex Agrippa, non fui incredulus cœlesti visioni : sed his, qui sunt Damasci primum, et Jerosolymis, et in omnem regionem Judææ, et gentibus annuntiabam, ut pœnitentiam agerent, et converterentur ad Deum, digna pœnitentiæ opera facientes. Hac ex causa me Judæi, cum essem in templo, comprehensum tentabant interficere. Auxilio autem adjutus Dei, usque in hodiernum diem sto, testificans minori atque majori, nihil extra dicens quam ea, quæ prophetæ locuti sunt futura esse, et Moyses : si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum, lumen annuntia-
B turus est populo, et gentibus. Hæc loquente eo, et rationem reddente, Festus magna voce dixit : Insanis, Paule, multæ te litteræ ad insaniam convertunt. Et Paulus : Non insanio (inquit), optime Feste, sed veritatis et sobrietatis verba loquor. Scit enim de his rex, ad quem et constanter loquor : latere enim eum nihil horum arbitror. Neque enim in angulo quidquam horum gestum est. Credis, rex Agrippa, Prophetis? Scio quia credis. Agrippa autem ad Paulum : In modico suades me Christianum fieri. Et Paulus : Opto apud Deum, et in modico, et in magno, non tantum te, sed etiam omnes qui audiunt, hodie fieri tales, qualis et ego sum, exceptis vinculis his. Et exsurrexit rex, et præses, et Bernice, et qui assidebant eis. Et cum secessissent,
C loquebantur ad invicem, dicentes : Quia nihil morte, aut vinculis dignum quid fecit homo iste. Agrippa autem Festo dixit : Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem.

[*Cap.* XXVII.] Ut autem judicatum est navigare eum in Italiam, et tradi Paulum cum reliquis custodiis centurioni nomine Julio cohortis Augustæ, ascendentes navem Adrumetinam, incipientes navigare circa Asiæ loca, sustulimus, perseverante nobiscum Aristarcho Macedone Thessalonicensi. Sequenti autem die devenimus Sidonem. Humane autem tractans Julius Paulum, permisit ad amicos ire, et curam sui agere. Et inde cum sustulissemus, subnavigavimus Cyprum, propterea quod essent venti contrarii. Et pelagus Ciliciæ et Pamphyliæ navi-
D gantes, venimus Lystram, quæ est Lyciæ : et ibi inveniens centurio navem Alexandrinam navigantem in Italiam, transposuit nos in eam. Et cum multis diebus tarde navigaremus, et vix devenissemus contra Gnidum : prohibente nos vento, adnavigavimus Cretæ, juxta Salmonem : et vix juxta navigantes, venimus in locum quemdam, qui vocatur Boniportus, cui juxta erat civitas Thalassa. Multo autem tempore peracto, et cum jam non esset tuta navigatio, eo quod et jejunium jam præteriisset, consolabatur eos Paulus, dicens eis : Viri, video quoniam cum injuria et multo damno, non solum oneris et navis, sed etiam animarum nostrarum, incipit esse navigatio. Centurio autem gubernatori et nauclero magis

credebat, quam his quæ a Paulo dicebantur. Et cum aptus portus non esset ad hiemandum, plurimi statuerunt consilium navigare inde, si quomodo possent devenientes Phœnicem, hiemare, portum Cretæ respicientem ad Africum, et ad Corum. Aspirante autem austro, æstimantes propositum se tenere, cum sustulissent de Asson, legebant Cretam. Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo. Cumque arrepta esset navis, et non posset conari in ventum, data nave flatibus, ferebamur. In insulam autem quamdam decurrentes, quæ vocatur Cauda, potuimus vix obtinere scapham. Qua sublata, adjutoriis utebantur, accingentes navem, timentes ne in Syriam inciderent, summisso vase sic ferebantur. Valida autem nobis tempestate jactatis, sequenti die jactum fecerunt : et tertia die suis manibus armamenta navis projecerunt. Neque autem sole, neque sideribus apparentibus per plures dies, et tempestate non exigua imminente, jam ablata erat spes omnis salutis nostræ. Et cum multa jejunatio fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum, dixit : Oportebat quidem, o viri, audito me, non tollere a Creta, lucrique facere injuriam hanc et jacturam. Et nunc suadeo vobis bono animo esse. Amissio enim nullius animæ erit ex vobis, præterquam navis. Astitit enim mihi hac nocte angelus Dei, cujus sum ego, et cui deservio, dicens : Ne timeas, Paule, Cæsari te oportet assistere : et ecce donavit tibi Deus omnes qui navigant tecum. Propter quod bono animo estote, viri : credo enim Deo, quia sic erit, quemadmodum dictum est mihi. In insulam autem quamdam oportet nos devenire. Sed posteaquam quarta decima nox supervenit, navigantibus nobis in Adria circa mediam noctem, suspicabantur nautæ apparere sibi aliquam regionem. Qui et summittentes bolidem, invenerunt passus viginti : et pusillum inde separati, invenerunt passus quindecim. Timentes autem ne in aspera loca incideremus, de puppi mittentes anchoras quatuor, optabant diem fieri. Nautis vero quærentibus fugere de navi, cum misissent scapham in mare, sub obtentu quasi inciperent a prora anchoras extendere, dixit Paulus Centurioni et militibus : Nisi hi in navi manserint, vos salvi fieri non potestis. Tunc absciderunt milites funes scaphæ, et passi sunt eam excidere. Et cum lux inciperet fieri, rogabat Paulus omnes sumere cibum, dicens : Quarta decima die hodie exspectantes jejuni permanetis, nihil accipientes. Propter quod rogo vos accipere cibum pro salute vestra : quia nullius vestrum capillus de capite peribit. Et cum hæc dixisset, sumens panem, gratias egit Deo in conspectu omnium : et cum fregisset, cœpit manducare. Animæquiores autem facti omnes, et ipsi sumpserunt cibum. Eramus vero universæ animæ in navi ducentæ septuaginta sex. Et satiati cibo alleviabant navem, jactantes triticum in mare. Cum autem dies factus esset, terram non agnoscebant : sinum vero quemdam considerabant habentem littus, in quem cogitabant, si possent, A ejicere navem. Et cum anchoras sustulissent, committebant se mari, simul laxantes juncturas gubernaculorum : et levato artemone secundum auræ flatum tendebant ad littus. Et cum incidissemus in locum dithalassum, impegerunt navem : et prora quidem fixa manebat immobilis, puppis vero solvebatur a vi maris. Militum autem consilium fuit, ut custodias occiderent : ne quis cum enatasset, effugeret. Centurio autem volens servare Paulum, prohibuit fieri : jussitque eos, qui possent natare, emittere se primos, et evadere, et ad terram exire : et cæteros alios in tabulis ferebant : quosdam super ea, quæ de navi erant. Et sic factum est, ut omnes animæ evaderent ad terram.

[*Cap.* XXVIII.] Et cum evasissemus, tunc cognovimus B quia Melita insula vocabatur. Barbari vero præstabant non modicam humanitatem nobis. Accensa enim pyra reficiebant nos omnes, propter imbrem, qui imminebat, et frigus. Cum congregasset autem Paulus sarmentorum aliquantam multitudinem, et imposuisset super ignem; vipera a calore cum processisset, invasit manum ejus. Ut vero viderunt Barbari pendentem bestiam de manu ejus, ad invicem dicebant : Utique homicida est homo hic, qui cum evaserit de mari, ultio non sinit eum vivere. Et ille quidem excutiens bestiam in ignem, nihil mali passus est. At illi existimabant eum in tumorem convertendum, et subito casurum, et mori. Diu autem illis exspectantibus, et videntibus nihil mali in eo fieri, convertentes se, dicebant eum esse Deum. C In locis autem illis erant prædia principis insulæ, nomine Publii, qui nos suscipiens, triduo benigne exhibuit. Contigit autem patrem Publii febribus et dysenteria vexatum jacere. Ad quem Paulus intravit : et cum orasset, et imposuisset ei manus, salvavit eum. Quo facto, omnes, qui in insula habebant infirmitates, accedebant, et curabantur : qui etiam multis honoribus nos honoraverunt, et navigantibus imposuerunt quæ necessaria erant. Post menses autem tres, navigavimus in navi Alexandrina, quæ in insula hiemaverat, cui erat insigne Castorum. Et cum venissemus Syracusam, mansimus ibi triduo. Inde circumlegentes devenimus Rhegium : et post unum diem flante austro, secunda die venimus Puteolos : ubi inventis fratribus rogati sumus manere D apud eos dies septem : et sic venimus Romam. Et inde cum audissent fratres, occurrerunt nobis usque ad Appii forum, ac tres Tabernas. Quos cum vidisset Paulus, gratias agens Deo, accepit fiduciam. Cum autem venissemus Romam, permissum est Paulo manere sibimet cum custodiente se milite. Post tertium autem diem convocavit primos Judæorum. Cumque convenissent, dicebat eis : Ego, viri fratres, nihil adversus plebem faciens, aut morem paternum, vinctus ab Jerosolymis traditus sum in manus Romanorum : qui cum interrogationem de me habuissent, voluerunt me dimittere, eo quod nulla esset causa mortis in me. Contradicentibus autem Judæis, coactus sum appellare Cæsarem, non quasi

gentem meam habens aliquid accusare. Propter A hanc igitur causam rogavi vos videre, et alloqui. Propter spem enim Israel, catena hac circumdatus sum. At illi dixerunt ad eum : Nos neque litteras accepimus de te a Judæa, neque adveniens aliquis fratrum, nuntiavit, aut locutus est quid de te malum. Rogamus autem a te audire quæ sentis : nam de secta hac notum est nobis, quia ubique ei contradicitur. Cum constituissent autem illi diem, venerunt ad eum in hospitium plurimi, quibus exponebat testificans regnum Dei, suadensque eis de Jesu ex lege Moysi et Prophetis, a mane usque ad vesperam. Et quidam credebant his, quæ dicebantur : quidam vero non credebant. Cumque invicem non essent consentientes, discedebant, dicente Paulo unum verbum : Quia bene Spiritus sanctus locutus est per B Isaiam prophetam ad patres nostros, dicens : Vade ad populum istum, et dic ad eos : Aure audietis, et non intelligetis : et videntes videbitis, et non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos compresserunt, ne forte videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant et convertantur, et sanem eos. Notum ergo sit vobis, quoniam gentibus missum est hoc salutare Dei, et ipsi audient. Et cum hæc dixisset, exierunt ab eo Judæi, multam habentes inter se quæstionem. Mansit autem biennio toto in suo conducto : et suscipiebat omnes, qui ingrediebantur ad eum, prædicans regnum Dei, et docens quæ sunt de Domino Jesu Christo, cum omni fiducia, sine prohibitione.

Explicit liber Actuum Apostolorum.

B. PAULI APOSTOLI

INCIPIT

EPISTOLA [a] AD ROMANOS.

[*Cap.* I.] Paulus, servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est C Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri : per quem accepimus gratiam, et Apostolatum, ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine ejus, in quibus estis et vos vocati Jesu Christi : omnibus qui sunt Romæ, dilectis Dei, vocatis sanctis. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis ; quia fides vestra annuntiatur in universo mundo. Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis : obsecrans, si quomodo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad D vos. Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos : id est, simul consolari in vobis, per eam quæ invicem est, fidem vestram atque meam. Nolo autem vos ignorare, fratres ; quia sæpe proposui venire ad vos (et prohibitus sum usque adhuc), ut aliquem fructum habeam et in vobis, sicut et in cæteris gentibus. Græcis ac Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum : ita (quod in me) promptum est et vobis, qui Romæ estis, evangelizare. Non enim erubesco Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum et Græco. Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem : sicut scriptum est : Justus autem ex fide vivit. Revelatur enim ira Dei de cœlo, super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum qui veritatem Dei in injustitia detinent : quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur : sempiterna quoque ejus virtus, et divinitas : ita ut sint inexcusabiles. Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt : sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum : dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam : ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis : qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium : et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula. Amen. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ : nam feminæ eorum immutaverunt naturalem usum, in eum usum qui est contra naturam. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminæ, exarserunt in desideriis suis in

[a] Exegimus hasce Pauli, aliorumque Apostolorum Epistolas juxta exemplar Vaticanum a Martianæo editas, ad fidem ms. cod. Palatini, qui in eadem Vatic. Bibliotheca asservatur sub num. 57, et quem omnium antiquissimum invenimus, ac bonæ præ cæteris notæ ac frugis.

invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia : tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea, quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia. Qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni sunt morte : et non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

[*Cap.* II.] Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis, qui judicas. In quo enim judicas alterum, teipsum condemnas : eadem enim agis quæ judicas. Scimus enim quoniam judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. Existimas autem hoc, o homo, qui judicas eos qui talia agunt, et facis ea, quia tu effugies judicium Dei? An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis? ignoras [*Ms.* ignorans] quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus : iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, et honorem, et incorruptionem quærunt, vitam æternam : iis autem, qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio. Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum, et Græci : gloria autem, et honor, et pax omni operanti bonum, Judæo primum, et Græco : non enim est acceptio personarum apud Deum. Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt : et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex : qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et [a] inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die, cum judicabit Deus occulta hominum, secundum Evangelium meum, per Jesum Christum. Si autem tu Judæus cognominaris, et requiescis in lege, et gloriaris in Deo, et nosti voluntatem ejus, et probas meliora, instructus per legem, confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ et

A veritatis in lege. Qui ergo alium doces, teipsum non doces : qui prædicas non furandum, furaris : qui dicis non mœchandum, mœcharis : qui abominaris idola, sacrilegium facis : qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras (nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est). Circumcisio quidem prodest, si legem [b] observes : si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Si igitur præputium justitias legis custodiat : nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur? et judicabit [c] id quod ex natura est præputium, legem consummans, te qui per litteram et circumcisionem prævaricator legis es? Non enim qui in manifesto, Judæus est : neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisio : sed qui in abscondito, B Judæus est : et circumcisio cordis in spiritu, non littera : cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

[*Cap.* III.] Quid ergo amplius Judæo est? aut quæ utilitas circumcisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei. Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit? Absit. Est autem [*Ms.* enim] Deus verax : omnis autem homo mendax, sicut scriptum est : Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris. Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? Numquid iniquus est Deus, qui infert iram? (secundum hominem dico) Absit. Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum? Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in C gloriam ipsius : quid adhuc et ego tamquam peccator judicor? et non (sicut blasphemamur, et [d] sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala ut veniant bona : quorum damnatio justa est. Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus, Judæos et Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est : Quia non est justus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant; venenum aspidum sub labiis eorum, quorum os maledictione et amaritudine plenum est; veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem; contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoveD runt; non est timor Dei ante oculos eorum. Scimus autem quoniam quæcumque lex loquitur, iis quæ in lege sunt loquitur : ut omne os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo : quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati. Nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est, testificata a lege et prophetis. Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes, et super omnes qui credunt in eum; non enim est

[a] In Palatin. ms. contentiose magis ad Græcum textum, *inter se invicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium, in die*, etc.

[b] Idem ms., *custodias*, pro *observes :* in Græcis aliquot libris φυλάσσῃς pro πράσσῃς legitur.

[c] Rectius saltem ad Græcum textum κρινεῖ ἡ φύσεως ἀκροβυστία, in Palatino ms. vocula *id* reticetur.

[d] Repetit negandi particulam Palatin. ms., *et non sicut aiunt*, etc.

distinctio. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei. Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum in sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore: ut sit ipse justus, et justificans eum qui est ex fide Jesu [a] Christi. Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non; sed per legem fidei. Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis. An Judæorum Deus tantum? nonne et gentium? Immo. Et gentium. Quoniam quidem unus est Deus [b] qui justificat circumcisionem ex fide, et præputium per fidem. Legem ergo destruimus per fidem? Absit; sed legem statuimus.

[*Cap.* IV.] Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum; ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam [c] secundum propositum gratiæ Dei. Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum. Beatitudo ergo hæc in circumcisione [d] tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad justitiam. Quomodo ergo reputata est? in circumcisione, [e] an in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio. Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio; ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur et illis ad justitiam; et sit pater circumcisionis non iis tantum qui sunt ex circumcisione, sed et iis qui sectantur vestigia fidei quæ est in præputio patris nostri Abrahæ. Non enim per legem promissio Abrahæ aut semini ejus, ut hæres esset mundi, sed per justitiam fidei. Si enim qui ex lege, hæredes sunt: exinanita est fides, abolita est promissio. Lex enim iram operatur. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum,

A sed et ei qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrum. (Sicut scriptum est: Quia patrem multarum gentium posui te) ante Deum, cui [f] credidit, qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt. Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum. Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ. In repromissione etiam Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo: plenissime sciens quia quæcumque promisit [g], potens est et facere. Ideo et reputatum est illi ad justitiam. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi
B ad justitiam: sed et propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum [h] Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.

[*Cap.* V.] Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum: per quem et habemus accessum, [i] per fidem in gratiam istam, in qua stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus: scientes quod tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Utquid enim
C Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est? Vix enim pro justo quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori. Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quoniam cum adhuc peccatores essemus, [j] secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus: multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius. Non solum autem: sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus. Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes
D homines mors pertransivit, in quo omnes peccaverunt. Usque ad legem enim peccatum erat in mundo:

[a] Non addit *Christi* Palatinus ms., quod nomen Græcus quoque textus hic reticet.

[b] Idem ms., *qui justificavit*, solemni prænuntiationis vitio pro *justificabit*, juxta Græcum δικαιώσει.

[c] Verba *secundum propositum gratiæ Dei*, in Palatino ms. omnino non sunt. Ea Græci etiam plerique libri ignorant, ac puto, e Velesii lectionibus tantum prodierunt.

[d] Atque hic duo verba *tantum manet*, Palatinus ms. nescit, juxta Græcum textum in plerisque melioris notæ mss. codicibus.

[e] Plura hic Palatinus ms. habet, *in circumcisione cum esset, an etiam in præputio*. Græc. ἐν περιτομῇ ὄντι ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ.

[f] In Palatino ms., *cui credidisti*, pro *cui credidit*. Et paulo post pluribus, *sic erit semen tuum sicut stellæ cœli*, quæ neque in Græco textu juxta melioris notæ exemplaria resonant.

[g] Addit Palatinus ms. nomen *Deus*, quod minime tamen in Græco archetypo hic loci habetur.

[h] Hic vero cum Græco exemplari nomen *Christum* Palatin. ms. tacet.

[i] Pressius Græcæ phrasi Palatin. ms., *accessum fide in gratiam*.

[j] Verba *secundum tempus*, quæ neque in Græco textu habentur, Palatinus ms. omnino ignorat.

peccatum autem non imputabatur [a], cum lex non esset. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri. Sed non sicut delictum, ita et donum. Si enim unius delicto multi mortui sunt : multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit. Et non sicut per unum [b] peccatum, ita et donum. Nam judicium quidem ex uno in condemnationem; gratia autem ex multis delictis in justificationem. Si enim unius delicto mors regnavit per unum : multo magis abundantiam gratiæ, et donationis et justitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem : sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi : ita et per unius obeditionem, justi constituentur multi. Lex autem subintravit, ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia. Ut sicut regnavit peccatum in mortem : ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum.

[*Cap.* VI.] Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit. Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo? An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem : ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus : simul et resurrectionis erimus. Hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, et ultra non serviamus peccato. Qui enim mortuus est, justificatus est a peccato. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum Christo : scientes quod Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel : quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo, in Christo Jesu [c] Domino nostro. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus. Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato : sed exhibete vos Deo, tamquam ex mortuis viventes : et membra vestra arma justitiæ Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur : non enim sub lege estis, sed sub gratia. Quid ergo? peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. Nescitis quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum,

A servi estis ejus, cui obeditis, sive peccati ad mortem, sive obeditionis ad justitiam? Gratias autem Deo, quod fuistis servi peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis. Liberati autem a peccato, servi facti estis justitiæ. Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ : sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, et iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem. Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ. Quem ergo fructum habuistis tunc [d] in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam. Stipendia
B enim peccati, mors. Gratia autem Dei, vita æterna, in Christo Jesu Domino nostro.

[*Cap.* VII.] An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit? Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi : si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri. Igitur, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro : si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro. Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi : ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut [e] fructificemus Deo. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti. Nunc
C autem soluti sumus a lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ. Quid ergo dicemus? lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per legem : nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret : Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem vivebam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit. Ego autem mortuus sum : et inventum est mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Nam peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me, et per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est
D mors? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem : ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Scimus enim quia lex spiritualis est : ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato. Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo [f] bonum, hoc ago : sed quod odi malum, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio : consentio legi, quoniam bona est.

[a] In instanti Palatinus ms., *non imputatur, cum lex non est*, cui lectioni Græcus quoque textus suffragatur.

[b] Denuo pressius Græco exemplari, *per unum peccantem*, pro *peccatum*. Græc., *δι' ἑνὸς ἁμαρτήσαντος*. Mox, *Nam judicium ex uno*, prætermisso *quidem*.

[c] Quæ et nonnulli Græci codices prætereunt verba *Domino nostro*, Palatinus quoque ms. nescit.

[d] Sed neque hæc duo verba, *in illis*, in eodem Palatino ms. habentur : quod et propius est Græcæ litteræ.

[e] In Palatino ms., *ut fructificaremus*, ad Græcum exemplar, *ἵνα καρποφορήσωμεν*.

[f] Absolute in Palatino ms., *non quod volo, hoc ago*,

Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Nam velle, adjacet mihi: perficere autem bonum, non invenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio: jam [*Ms. tac.* jam] non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Invenio igitur legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet: condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Igitur ego ipse mente servio legi Dei; carne autem legi peccati.

[*Cap.* VIII.] Nihil ergo nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant. Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt, sapiunt. Qui vero secundum spiritum sunt, quæ sunt spiritus sentiunt. Nam prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita et pax. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subjecta: nec enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Si autem Christus in vobis est: corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero [a] vivit propter justificationem. Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis: qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit [*Ms.* vivificavit] et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis. Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, ii [*Ms. tac.* ii] sunt filii Dei. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba (Pater). Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Si autem filii, et hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: si tamen compatimur, ut et conglorificemur.

A Existimo enim, quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Nam exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat. Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjecit [b] eam in spe: quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc. Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes: et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei exspectantes, redemptionem corporis nostri. Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes: nam quod videt quis, quid [*Ms.* qui] sperat? Si autem quod non videmus, speramus: per patientiam exspe-
B ctamus. Similiter autem et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram: nam quid oremus, sicut oportet, nescimus: sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus: quia secundum Deum postulat pro sanctis. Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti. Nam quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, hos et vocavit: et quos vocavit, hos et justificavit: quos autem justificavit, illos et glorificavit. Quid ergo dicemus ad hæc? si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro
C nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis [c] donavit? Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat: quis est qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, immo qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Quis ergo nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? (sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oves occisionis). Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, [d] neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia
D poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.

[*Cap.* IX.] Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto: quoniam tristitia mihi magna est, et continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ,

sed quod odi, vocibus *bonum* et *malum* priori hocce loco penitus ignoratis, quæ neque in Græco textu habentur, sed ex Velesii lectionibus adscitæ in Græcis libris fuerunt, vel ex subnexo huic isocolo post quatuor versus in Latinis.

[a] In Palatino ms. pro *vivit*, est *vita*, quemadmodum et in Græco textu, ζωή.

[b] Hic pronomen *eam* tacet Palatin. ms., et paulo post nomen *Dei*, ubi dicitur, *adoptionem filiorum Dei exspectantes*, utrumque Græco archetypo pressius.

[c] Rectius juxta Græcum Palat. ms. in futuro legit, *donabit*.

[d] Ut a plerisque Græcis mss., οὔτε δυνάμεις, ita et in Palatino ms. verba, *et virtutes* desiderantur.

quorum adoptio est filiorum, et gloria, et testamentum, et legislatio, et obsequium, et promissa : quorum patres, et ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen. Non autem quod exciderit verbum Dei. Non enim omnes qui ex Israel [a] sunt, ii sunt Israelitæ : neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii : sed in Isaac vocabitur tibi semen : id est, non filii carnis, hi filii Dei; sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine. Promissionis enim verbum hoc est : Secundum hoc tempus veniam, et erit Saræ filius. Non solum autem illa : sed et Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri. Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret), non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei : Quia major serviet minori, sicut scriptum est : Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Quid ergo dicemus? numquid iniquitas apud Deum? Absit. Moysi enim dicit : Miserebor cujus [*Ms.* cui] misereor : et misericordiam præstabo cujus [*Ms.* cui] miserebor. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Dicit enim Scriptura Pharaoni : Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam : et [*Ms. tac.* et] ut annuntietur nomen meum in universa terra. Ergo cujus vult miseretur, et quem vult indurat. Dicis itaque mihi : Quid adhuc quæritur? voluntati enim ejus quis resistit? O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui se finxit : Quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Quod si Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa iræ, apta in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam. Quos et vocavit nos non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus in Osee dicit : Vocabo non plebem meam, plebem meam : et non dilectam, dilectam : et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit : In loco, ubi dictum est eis : Non plebs mea vos : ibi vocabuntur filii Dei vivi. Isaias autem clamat pro Israel : Si fuerit numerus filiorum Israel tamquam arena maris, reliquiæ salvæ fient. Verbum enim consummans, et abbrevians in æquitate : quia verbum breviatum faciet Dominus super terram : et sicut prædixit Isaias : Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissemus. Quid ergo dicemus? Quod gentes, quæ non sectabantur justitiam apprehenderunt justitiam : justitiam autem, quæ ex fide est. Israel vero sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus : offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut

A scriptum est : Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali : et omnis qui credit in eum, non confundetur.

[*Cap.* X.] Fratres, voluntas quidem cordis mei, et obsecratio ad Deum, fit pro illis in salutem. Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Finis enim legis, Christus, ad justitiam omni credenti. Moyses enim scripsit, quoniam justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea. Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit : Ne dixeris in corde tuo : quis ascendet in cœlum? id est, Christum deducere. Aut quis descendet in abyssum? hoc est, Christum a mortuis
B revocare. Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo : hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim Scriptura : Omnis, qui credit in illum, non confundetur. Non enim est distinctio Judæi et Græci : nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum. Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur? sicut
C scriptum est : Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Sed non omnes obediunt Evangelio. Isaias enim dicit : Domine, quis credidit auditui nostro? Ego fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Sed dico : Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Sed dico : Numquid Israel non cognovit? Primus Moyses dicit : Ergo ad æmulationem vos adducam in non gentem : gentem insipientem, in iram vos mittam. Isaias autem audet, et dicit : Inventus sum a non quærentibus me : palam apparui iis, qui me non interrogabant. Ad Israel autem dicit : Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, et [b] contradicentem.

D [*Cap.* XI.] Dico ergo : Numquid Deus repulit populum suum? Absit. Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit. An nescitis in Elia quid dicit Scriptura : quemadmodum interpellat Deum adversum Israel? Domine, prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt : et ego relictus sum solus, et quærunt animam meam. Sed quid dicit illi divinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. Sic ergo et in hoc tempore, reliquiæ secundum

[a] Tacet idem ms. hic verbum *sunt :* mox *neque quia* legit, pro *neque qui*, ad Græcum exemplar, Οὐδ' ὅτι.

[b] Subjungit Palatin. ms., *mihi*, quod quidem pronomen in paucis quoque e Græcis codicibus invenire est.

electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, A jam non ex operibus : alioquin gratia jam non est gratia. Quid ergo ? quod quærebat Israel, hoc non est consecutus : electio autem consecuta est : cæteri vero excæcati sunt : sicut scriptum est : Dedit illis Deus spiritum compunctionis : oculos, ut non videant, et aures, ut non audiant, usque in hodiernum diem. Et David dicit ; Fiat mensa eorum in laqueum et in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum, ne videant : et dorsum eorum semper incurva. Dico ergo : Numquid sic offenderunt ut caderent ? Absit. Sed illorum delicto salus est gentibus, ut illos æmulentur. Quod si delictum illorum divitiæ sunt mundi, et diminutio eorum divitiæ gentium : quanto magis plenitudo eorum ? Vobis enim dico gentibus : Quamdiu quidem B ego sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo, si quomodo ad æmulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis. Si enim amissio eorum, reconciliatio est mundi : quæ assumptio, nisi vita ex mortuis ? Quod si delibatio sancta est, et massa : et si radix sancta, et rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, et socius radicis, et pinguedinis olivæ factus es, noli gloriari adversus ramos. Quod si gloriaris : non tu radicem portas, sed radix te. Dices ergo : Fracti sunt rami, ut ego inserar. Bene : propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas : noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit : ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem, et seve- C ritatem Dei : in eos quidem, qui ceciderunt, severitatem : in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate, alioquin et tu excideris. Sed et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur : potens est enim Deus iterum inserere illos. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam : quanto magis ii, qui secundum naturam inserentur suæ olivæ ? Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc (ut non sitis vobis ipsis sapientes), quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est : Veniet ex Sion, qui eripiat, et avertat impietatem a Jacob. Et hoc illis a me testamentum : cum abstulero peccata eorum. Secundum Evangelium quidem, D inimici propter vos : secundum electionem autem, charissimi propter patres. Sine pœnitentia enim sunt dona et vocatio Dei. Sicut enim aliquando et vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum : ita et isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim Deus omnia in incredulitate : ut omnium misereatur. O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei : quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus ! Quis enim cognovit sensum Domini ? Aut quis consiliarius ejus fuit ? Aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei ? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi gloria in sæcula [*Ms.* sæculum]. Amen.

[*Cap.* XII.] Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Et nolite conformari huic sæculo, sed reformamini in novitate sensus vestri : ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta. Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos : Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent : ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes ; sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrina, qui exhortatur [a] in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miserètur in hilaritate. Dilectio sine simulatione. Odientes malum, adhærentes bono : Charitate fraternitatis invicem diligentes : Honore invicem prævenientes : Sollicitudine non pigri : Spiritu ferventes : Domino servientes : Spe gaudentes : In tribulatione patientes : Orationi instantes : Necessitatibus sanctorum communicantes : Hospitalitatem sectantes. Benedicite persequentibus vos : benedicite, et nolite maledicere. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus : Idipsum invicem sentientes : Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos : Nulli malum pro malo reddentes : providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes : Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim : Mihi vindicta ; ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum : si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.

[*Cap.* XIII.] Omnis [b] anima potestatibus sublimioribus subdita sit : Non est enim potestas nisi a Deo : quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt : nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem ? Bonum fac ; et habebis laudem ex illa : Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time; non enim sine

[a] Pressius ad Græcum exemplar, *ἐν τῇ παρακλήσει*, Palatin. ms., *in exhortatione*, pro *in exhortando*.

[b] Juxta aliquot Græcos libros, Πάσαις ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτάσσεσθε, in Palatino ms. legitur, *Omnibus potestatibus sublimioribus subditi estote.*

causa gladium portat. Dei enim minister est: vindex in iram ei, qui malum agit. Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim et tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita; cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis; qui enim diligit proximum, legem implevit. Nam: Non adulterabis: Non occides: Non furaberis: Non falsum testimonium dices: Non concupisces: et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio. Et hoc scientes tempus: quia hora est jam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis. Sicut in die honeste ambulemus; non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et æmulatione, sed [a] induimini Dominum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in desideriis.

[*Cap.* XIV.] Infirmum autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum. Alius enim credit se manducare omnia: qui autem infirmus est, olus [*Ms.* holera] manducet. Is qui manducat, non manducantem non spernat: et qui non manducat, manducantem non judicet: Deus enim illum assumpsit. Tu quis es, qui judicas alienum servum? Domino suo stat, aut cadit: stabit autem: potens est enim Deus statuere illum. Nam alius judicat diem inter diem: alius autem judicat omnem diem: unusquisque in suo sensu abundet. Qui sapit diem, Domino sapit. Et qui manducat, Domino manducat: gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo. Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est, et resurrexit: ut et mortuorum et vivorum dominetur. Tu autem quid judicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi [*Ms.* Dei]. Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu: et omnis lingua confitebitur Deo. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem judicemus: sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum. Scio, et confido in Domino Jesu, quia nihil commune [*Ms. add.* est] per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. Si enim propter cibum frater tuus contristatur: jam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum. Non est enim regnum Dei, esca et potus: sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto: qui enim in hoc servit Christo, placet Deo, et probatus est hominibus. Itaque quæ pacis sunt, sectemur: et quæ ædificationis sunt, in invicem custodiamus. Noli propter escam destruere opus Dei. Omnia quidem sunt munda: sed malum est homini, qui per offendiculum manducat. Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus [b] offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur. Tu fidem habes? penes temetipsum habe coram Deo: Beatus, qui non judicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est; quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

[*Cap.* XV.] Debemus autem nos firmiores imbecillitates [*Ms.* imbecillitatem] infirmorum sustinere, et non nobis placere. Unusquisque vestrum proximo suo placeat [c] in bonum, ad ædificationem. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est: Improperia improperantium tibi ceciderunt super me. Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: ut per patientiam, et consolationem Scripturarum, spem habeamus. Deus autem patientiæ et solatii, det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum: ut unanimes, uno ore honorificetis Deum, et patrem Domini nostri Jesu Christi. Propter quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit [d] vos in honorem Dei. Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum: Gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est: Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine, et nomini tuo cantabo. Et iterum dicit: Lætamini, gentes, cum plebe ejus. Et iterum: Laudate, omnes gentes, Dominum: et magnificate eum, omnes populi. Et rursus Isaias ait: Erit radix Jesse, et qui exsurget regere gentes, in eum gentes sperabunt. Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo: ut abundetis in spe et virtute Spiritus sancti. Certus sum autem, fratres mei, et ego ipse de vobis, quoniam et ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita ut possitis alterutrum monere. Audacius autem scripsi vobis, fratres, ex parte, tamquam in memoriam vos reducens: propter gratiam, quæ data est mihi a Deo, ut sim minister Christi Jesu in gentibus, sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta, et sanctificata in Spiritu sancto. Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo et factis: in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spi-

[a] Palatin. ms., *sed induite Dominum*, etc. Græce, ἀλλ' ἐνδύνασθε κύριον.
[b] Idem ms., *offendis;* Gr. προσκόπτει.
[c] Aliter in Palatino ms., *placeat in bonam ædificationem*, Græco tamen ipso textu contradicente.
[d] Cum Græcis plerisque libris *nos*, pro *vos* Palatinus ms. præfert.

ritus sancti : ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi. Sic autem prædicavi Evangelium [a] hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem : sed sicut scriptum est : Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt : et qui non audierunt, intelligent. Propter quod et impediebar plurimum venire ad vos [b] et prohibitus sum usque adhuc. Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis jam præcedentibus annis : cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens videam vos, et a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero. Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare sanctis. Probaverunt enim Macedonia, et Achaia, collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Jerusalem. Placuit enim eis, et debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles : debent et in carnalibus ministrare illis. Hoc igitur cum consummavero, et assignavero eis fructum hunc : per vos proficiscar in Hispaniam. Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis [c] Evangelii Christi veniam. Obsecro ergo vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem sancti Spiritus, [d] ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa, et obsequii mei oblatio accepta fiat in Jerusalem sanctis, ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, et refrigerer vobiscum. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

[*Cap.* XVI.] Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est in Cenchris : ut eam suscipiatis in Domino digne sanctis : et assistatis ei in quocumque negotio vestri indiguerit; etenim ipsa quoque astitit multis, et mihi ipsi. Salutate Priscam et Aquilam adjutores meos in Christo Jesu (qui pro anima mea suas cervices supposuerunt : quibus non solus ego gratias ago, sed et cunctæ Ecclesiæ gentium); et domesticam Ecclesiam [*Mss.* domestica Ecclesia] eorum. Salutate Epænetum dilectum mihi, qui est primitivus Asiæ in Christo. Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis. Salutate Andronicum et Juniam [*Mss.* Julium], cognatos et concaptivos meos : qui sunt nobiles in Apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo. Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino. Salutate Urbanum adjutorem nostrum in Christo [e] Jesu, et Stachyn dilectum meum. Salutate Appellen probum in Christo. Salutate eos, qui sunt ex Aristoboli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos, qui sunt ex Narcissi [f] domo, qui sunt in Domino. Salutate Tryphænam et Tryphosam, quæ laborant in Domino. Salutate Persidem clarissimam, quæ multum laboravit in Domino. Salutate Rufum electum in Domino, et matrem ejus, et meam. Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, et qui cum eis sunt, fratres. Salutate Philologum et Juliam; Nereum et sororem ejus, et Olympiadem, et omnes, qui cum eis sunt, sanctos. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi. Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et offendicula, præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt, et declinate [g] ab aliis. Hujuscemodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri, et per dulces sermones, et benedictiones, seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia in omnem locum divulgata est. Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos sapientes esse in bono, et simplices in malo. Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Salutat vos Timotheus adjutor meus, et Lucius, et Jason, et Sosipater, cognati mei. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam, in Domino. Salutat vos Caius hospes meus, et universa Ecclesia. Salutat vos Erastus arcarius civitatis, et Quartus, frater. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. Ei autem, qui potens est vos confirmare juxta Evangelium meum, et prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis, taciti (quod non patefactum est per Scripturas Prophetarum secundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei), in cunctis gentibus cogniti, soli [*Ms.* cognito solo] sapienti Deo per Jesum Christum; cui honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Explicit Epistola B. Pauli apostoli ad Romanos.

[a] Neque in Græco pronomen *hoc* resonat, neque in Palatino ms.

[b] Ex Valesii lectionibus, *καὶ ἐκωλύθην μέχρι νῦν*, prodiit Latine, *et prohibitus sum usque adhuc*, quæ tamen verba in Palatino ms. omnino non habentur.

[c] Desideratur in Palatino ms. *Evangelii*, quod nomen e Græcis quoque nonnullis mss. abest.

[d] Pro his verbis, *ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me*, etc., in Palatino ms. legitur, *ut sollicitudinem impertiamini mihi in orationibus pro me*, etc.; quod est quidem propius ad Græcum textum, *συναγωνίσασθαί μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Θεὸν* κ. τ. λ.

[e] Nomen *Jesu*, hic loci cum Græcis libris Palatinus quoque ms. tacet.

[f] Non addit Palatinus ms. *domo*, juxta Græcum textum, quod tamen nomen subintelligitur. Mox plus in eodem ms. habetur, *quæ multum laborant*, quod tamen adverbium secundis ibi additum est curis, et Græcus ipse textus nescit. Denique *Persidam* pro *Persidem* legitur, ut et paulo post *Herman*, pro *Hermen*.

[g] Rectius *ab illis*, pro *ab aliis*, cum in Græco, tum in Palatino ms. legitur. Paulo post reticetur *nostro*, ubi dicitur, *Jesu Christo Domino nostro*.

B. PAULI APOSTOLI
INCIPIT
EPISTOLA AD CORINTHIOS
PRIMA.

[*Cap.* I.] Paulus, vocatus apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei, et Sosthenes frater, Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus, qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum, et nostro. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu : quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, et in omni scientia : sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis : ita ut nihil vobis desit in ulla gratia, exspectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi. Fidelis Deus : per quem vocati estis in societatem Filii ejus Jesu Christi Domini nostri. Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi : ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata : sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem [a] sententia. Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab iis qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit : Ego quidem sum Pauli : ego autem Apollo : ego vero Cephæ : ego autem Christi. Divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizavi nisi Crispum et Caium : ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis [*Ms.* sitis]. Baptizavi autem et Stephanæ domum : cæterum nescio si quem alium baptizaverim. Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare : non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi. Verbum enim crucis, pereuntibus quidem stultitia est : iis autem, qui salvi fiunt, id est nobis, Dei virtus est. Scriptum est enim : Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus sæculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum : placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes : Quoniam et Judæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt : nos autem prædicamus Christum crucifixum : Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Judæis, atque Græcis, Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam : quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus : et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles : sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes, et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia : et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret : ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio : ut quemadmodum scriptum est : Qui gloriatur, in Domino glorietur.

[*Cap.* II.] Et ego, cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuntians vobis testimonium Christi. Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. Et ego in infirmitate, et timore, et tremore multo fui apud vos : et sermo meus, et prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis [b] : ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos : sapientiam vero non hujus sæculi, neque principum hujus sæculi, qui destruuntur : sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus sæculi cognovit : si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sed sicut scriptum est : [c] Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum : nobis autem revelavit Deus per spiritum suum : Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis : quæ et loquimur non in doctis humanæ sa-

[a] Quemadmodum in Græco quidam mss. γνώσει, pro γνώμῃ præferunt, ita et Palatin. ms. hic *scientia* habet pro *sententia*. Paululum quoque mox variat, *quod contentiones sint inter vos*, etc.

[b] Secundis curis, neque tamen id recte, additur in Palatino ms. hic *Dei*.

[c] Duobus hisce versiculis ex Isaia cap. LXIV laudatis in Palatino ms. obeli præfixi sunt. Antiquarius cur id fecerit, facile intelliges ex ipso Hieronymo in Commentariis ad illum Isaiæ locum, in quem, si tanti sunt, videsis et quæ nos notavimus.

pientiæ verbis, sed in doctrina Spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei : stultitia enim est illi, et non potest intelligere : quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autem judicat omnia : et ipse a nemine judicatur. Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus.

[*Cap.* III.] Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tamquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam : nondum enim poteratis : sed nec nunc quidem potestis : adhuc enim carnales estis. Cum enim sit inter vos zelus, et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? Cum enim quis dicat : Ego quidem sum Pauli : alius autem : Ego Apollo : nonne homines estis? Quid igitur est Apollo? quid vero Paulus? Ministri ejus, cui credidistis, et unicuique sicut Dominus dedit. Ego plantavi, Apollo rigavit : sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat ; sed, qui incrementum dat, Deus. Qui autem plantat, et qui rigat, unum sunt. Unusquisque autem propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem. Dei enim sumus adjutores, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Secundum gratiam Dei, quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui : alius autem superædificat. Unusquisque autem videat quomodo superædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit : Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur : et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit quod superædificavit, mercedem accipiet : Si cujus opus arserit, detrimentum patietur : ipse autem salvus erit : sic tamen quasi per ignem. Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Nemo se [*Ms.* vos] seducat : si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens. Sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Deum. Scriptum est enim : Comprehendam sapientes in astutia eorum. Et iterum : Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt. Nemo itaque glorietur in hominibus. Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura : omnia enim vestra sunt : vos autem Christi : Christus autem Dei.

[*Cap.* IV.] Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei. Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. Mihi autem pro minimo est, ut a vobis judicer, A aut ab humano die : sed neque meipsum judico. Nihil enim mihi conscius sum : sed non in hoc justificatus sum : qui autem judicat me, Dominus est. Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus : qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo. Hæc autem, fratres, transfiguravi in me et Apollo, propter vos, ut in nobis discatis, ne supra quam scriptum est, unus adversus alterum infletur pro alio. Quis enim te discernit? Quid autem habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Jam saturati estis, jam divites facti estis : sine nobis regnatis : et utinam regnetis [*Ms.* regnaretis], ut et nos vobiscum regnemus. Puto enim quod Deus nos B apostolos novissimos ostendit, tamquam morti destinatos : quia spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus. Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo : nos infirmi, vos autem fortes : vos nobiles, nos autem ignobiles. Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris : maledicimur, et benedicimus : persecutionem patimur, et sustinemus : blasphemamur, et obsecramus : tamquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc. Non ut confundam vos, hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo ; sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium C ego vos genui. Rogo ergo [*Ms.* enim] vos, imitatores mei estote, [a] sicut et ego Christi. Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, et fidelis in Domino, qui vos commonefaciet vias meas, quæ sunt in Christo Jesu, sicut ubique in omni Ecclesia doceo. Tamquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam. Veniam autem ad vos cito, si Dominus voluerit : et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate, et spiritu mansuetudinis?

[*Cap.* V.] Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat. Et vos inflati estis : et non D magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi, ut præsens, eum qui sic operatus est : in nomine Domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu, tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi. Non est bona gloriatio vestra. Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit? Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. Etenim Pascha no-

[a] Tacet Palatin. ms. verba, *sicut et ego Christi*, quæ neque in Græco textu, paucis exceptis codicibus, habentur.

strum immolatus est Christus. Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, et nequitiæ : sed in azymis sinceritatis et veritatis. Scripsi vobis in epistola : Ne commisceamini fornicariis. Non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus : alioquin debueratis de hoc mundo exisse. Nunc autem scripsi vobis non [a] commisceri; si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax; cum ejusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, judicare? Nonne de iis, qui intus sunt, vos judicatis? nam eos, qui foris sunt, Deus judicabit. Auferte malum ex vobis ipsis.

[*Cap.* VI.] Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos, et non apud sanctos? An nescitis quoniam sancti de hoc mundo judicabunt? et si in vobis judicabitur mundus, indigni estis qui de minimis judicetis? Nescitis quoniam angelos judicabimus? quanto magis sæcularia! Sæcularia igitur judicia si habueritis : contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum. Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum? Sed frater cum fratre judicio contendit : et hoc apud infideles? Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? Sed vos injuriam facitis, et fraudatis : et hoc fratribus. An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare : Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Et hæc quidam fuistis : sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri. Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri, et venter escis : Deus autem et hunc et has [*Ms.* hanc] destruet : corpus autem non fornicationi, sed Domino : et Dominus corpori. Deus vero et Dominum suscitavit : et nos suscitabit per virtutem suam. Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Erunt enim (inquit) duo in carne una. Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est. Fugite fornicationem. Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est : qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. An nescitis quoniam membra vestra, templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non

A estis vestri? Empti enim estis pretio magno. Glorificate et portate Deum in corpore vestro.

[*Cap.* VII.] De quibus autem scripsistis mihi : Bonum est homini mulierem non tangere : propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat. Uxori vir debitum reddat : similiter autem et uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem : nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi : et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. Volo enim omnes vos esse sicut meipsum : sed unusquisque proprium donum

B habet ex Deo : alius quidem sic, alius vero sic. Dico autem non nuptis, et viduis : Bonum est illi si sic permaneant [*Ms.* permanserint], sicut et ego. Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri. Iis autem, qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere : quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam cæteris ego dico, non Dominus. Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum : sanctificatus est enim vir infidelis [b] per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem : alio-

C quin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Quod si infidelis discedit, discedat : non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi; in pace autem vocavit nos Deus. Unde enim scis, mulier, si virum salvum facies? aut unde scis, vir, si mulierem salvam facies? nisi unicuique, sicut divisit Dominus, unumquemque sicut vocavit Deus, ita ambulet, et sicut in omnibus ecclesiis doceo. Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus est? non circumcidatur. Circumcisio nihil est, et præputium nihil est : sed observatio mandatorum Dei. Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Servus vocatus es? non sit tibi curæ : sed si potes fieri liber, magis utere. Qui enim in Domino vocatus est servus, liber-

D tus est Domini : similiter qui liber vocatus est, servus est Christi. Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum. Unusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat apud Deum. De virginibus autem præceptum Domini non habeo : consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. Alligatus es uxori? noli quærere solutionem.

[a] Aliter multo in Palatino mss., *non commisceamini, si qui frater nominatur inter vos fornicator*, etc. quæ quidem lectio vetus videri ante Hieronymianam emendationem potest : sed et alicubi in epistolis ab Hieronymo ipso laudatur.

[b] Pressius Græcæ litteræ Palatinus ms. habet, *in muliere fideli*, ἐν τῇ γυναικί, etc.

Solutus es ab uxore? noli quærere uxorem. Si autem acceperis uxorem : non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccavit. Tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi. Ego autem vobis parco. Hoc itaque dico, fratres : Tempus breve est; reliquum est, ut et qui habent uxores, tamquam non habentes sint : et qui flent, tamquam non flentes : et qui gaudent, tamquam non gaudentes : et qui emunt, tamquam non possidentes : et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur : præterit enim figura hujus mundi. Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori : et divisus est. Et mulier innupta, et virgo, cogitat quæ Domini sunt; ut sit sancta corpore, et spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Porro hoc ad utilitatem vestram dico : non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id, quod honestum est, et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi [*Ms.* obsecrare]. Si quis autem turpem se videri existimat super virgine sua, quod sit superadulta, et ita oportet fieri : quod vult faciat : non peccat, si nubat. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, et hoc judicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit. Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit; et qui non jungit, melius facit. Mulier alligata est [a] legi quanto tempore vir ejus vivit : quod si dormierit vir ejus, liberata est : cui vult nubat : tantum in Domino. Beatior autem erit si sic permanserit, secundum meum consilium : puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam.

[*Cap.* VIII.] De iis autem, quæ idolis sacrificantur, scimus quia omnes scientiam habemus. Scientia inflat, charitas vero ædificat. Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo. De escis autem, quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus, nisi unus. Nam etsi sunt qui dicantur dii, sive in cœlo, sive in terra (siquidem sunt dii multi, et domini multi) : nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, et nos in illum : et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum. Sed non in omnibus est scientia. Quidam autem cum conscientia usque nunc idoli, quasi idolothytum manducant ; et conscientia ipsorum cum sit infirma, polluitur. Esca autem nos non commendat Deo. Neque enim si manducaverimus, abundavimus : neque si non manducaverimus, deficiemus. Videte autem ne forte hæc licentia vestra offendiculum fiat

A infirmis. Si enim quis viderit eum, qui habet scientiam, in idolio recumbentem : nonne conscientia ejus, cum sit infirma, [b] ædificatur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua scientia, frater, propter quem Christus mortuus est? Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum : non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.

[*Cap.* IX.] Non sum liber? Non sum apostolus? Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? Nonne opus meum vos estis in Domino? Et si aliis non sum apostolus, sed tamen vobis sum : nam signaculum apostolatus mei vos estis in Domino. Mea defensio apud eos, qui me interrogant, hæc est. Numquid non
B habemus potestatem manducandi et bibendi? Numquid non habemus potestatem mulierem [c] sororem circumducendi, sicut et cæteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas? aut ego solus, et Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis umquam? Quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat? Numquid secundum hominem hæc dico? An et lex hæc non dicit? Scriptum est enim in legi Moysi : Non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus cura est Deo? An propter nos [d] utique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt. Quoniam debet in spe, qui arat, arare : et qui triturat, in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra me-
C tamus? Si alii potestatis vestræ participes sunt, quare non potius nos? sed non usi sumus hac potestate : sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi. Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt : et qui altari deserviunt, cum altari participant? Ita et Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. Ego autem nullo horum usus sum. Non autem scripsi hæc, ut ita fiant in me : bonum est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet. Nam si evangelizavero, non est mihi gloria : necessitas enim mihi incumbit : væ enim mihi est, si non evangelizavero. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo : si autem invitus, dispensatio mihi credita est. Quæ est ergo merces mea? Ut Evangelium præ-
D dicans, sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate mea in Evangelio. Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem. Et factus sum Judæis tamquam Judæus, ut Judæos lucrarer. Iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem (cum ipse non essem sub lege), ut eos, qui sub lege erant, lucrifacerem. Iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem (cum sine lege Dei

[a] Non addit Palatinus ms. *legi*, quod nomen neque alii ms. Latini libri, Corbeienses, et Sangermanenses, atque alii magno numero, quos docti viri consuluerunt, hic loci habent : sed neque in Græcis plerisque codicibus invenire est, ut videri possit ex superiore ad Romanos epistola cap. VII, vers. 2, huc adscitum.

[b] Juxta Gr. οἰκοδομηθήσεται, legit et Palat. ms. in futuro, *ædificabitur*.

[c] Tacet Palat. ms. *sororem*, quod nomen in Græco tamen textu resonat.

[d] In Palat. ms., *an propter nos hæc dicit? utique; nam*, etc.

non essem : sed in lege essem Christi), ut lucriface- A rem eos, qui sine lege erant. Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos. Omnia autem facio propter Evangelium : ut particeps ejus efficiar. Nescitis quod ii qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium ? Sic currite, ut comprehendatis. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet : et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant ; nos autem incorruptam. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum ; sic pugno, non quasi aerem verberans : sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo : ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.

[*Cap.* X.] Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare B transierunt; et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, et in mari : et omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eumdem potum spiritalem biberunt (bibebant autem de spiritali, consequente eos petra : petra autem erat Christus) ; sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo : nam prostrati sunt in deserto. Hæc autem in figura facta sunt nostri [*Ms.* nobis], ut non simus concupiscentes malorum, sicut et illi concupierunt. Neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis : quemadmodum scriptum est : Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, et ceciderunt una die viginti tria millia. Neque tentemus Christum : sicut quidam eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt. Neque mur- C muraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contingebant illis : scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt. Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat. Tentatio vos non apprehendat nisi humana ; fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere. Propter quod, charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura. Ut prudentibus loquor, vos ipsi judicate quod dico. Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est ? et panis, quem frangimus, nonne [a] participatio corporis Domini est ? Quoniam D unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus. Videte Israel secundum carnem : nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris ? Quid ergo ? dico quod idolis immolatum sit aliquid ? aut quod idolum sit aliquid ? Sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, et non Deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum : non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum : non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum. An æmulantur Dominum ? Numquid fortiores illo sumus ? Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est, quærat, sed quod alterius. Omne, quod in macello vænit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Domini est terra, et plenitudo ejus. Si quis vocat vos infidelium, et vultis ire : omne, quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit : Hoc immolatum [*Ms.* immolatitium] est idolis, nolite manducare, propter illum qui indicavit, et propter conscientiam : conscientiam autem dico non tuam, sed alterius. Ut quid enim libertas mea judicatur ab aliena conscientia ? Si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago ? Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis : omnia in gloriam Dei facite. Sine offensione estote Judæis, et gentibus, et Ecclesiæ Dei. Sicut et ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.

[*Cap.* XI.] Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. Laudo autem vos, fratres, quod per omnia mei memores estis : et sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. Volo autem vos scire, quod omnis viri caput Christus est : caput autem mulieris, vir : capu vero Christi, Deus. Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum. Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum : unum enim est ac si decalvetur. Nam si non velatur mulier, tondeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput suum : quoniam imago et gloria viri est. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Ideo debet mulier potestatem habere supra caput propter angelos. Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro, in Domino. Nam sicut mulier de viro, ita et vir per mulierem : omnia autem ex Deo. Vos ipsi judicate : decet mulierem non velatam orare Deum ? Nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi : mulier vero si comam nutriat, gloria est illi : quoniam capilli pro velamine ei dati sunt. Si quis autem videtur contentiosus esse : nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Hoc autem præcipio : non laudans, quod non in melius, sed in deterius convenitis. Primum quidem convenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos [*Ms. tac.* inter vos], et ex parte credo. Nam oportet et hæreses esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare. Unusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum ? aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos, qui non habent ? Quid dicam vobis ? Laudo vos ? in hoc non laudo. Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit pa-

[a] Curcelæi codices addunt in Græco καὶ τοῦ ποτηρίου, quod et in Latino Palatin. ms. retinet, *et de uno calice*.

nem, et gratias agens fregit, et dixit : Accipite, et manducate : hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur : hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens : Hic calix novum testamentum est in meo sanguine : hoc facite quotiescumque bibetis in meam commemorationem. Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo : et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non judicans corpus Domini. Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi. Quod si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur. Dum judicamur autem a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Itaque, fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem exspectate. Si quis esurit, domi manducet : ut non in judicium conveniatis. Cætera autem, cum venero, disponam.

[*Cap.* XII.] De spiritualibus autem, nolo vos ignorare, fratres. Scitis quoniam cum gentes essetis, ad simulacra muta prout ducebamini euntes. Ideo notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu. Et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto. Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus : Et divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus : Et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ : alii autem sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum : alteri fides in eodem Spiritu : alii gratia sanitatum in uno Spiritu : alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt : ita et Christus. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi : et omnes [a] in uno Spiritu potati sumus. Nam et corpus non est unum membrum, sed multa. Si dixerit pes : Quoniam non sum manus, non sum de corpore : num ideo non est de corpore ? Et si dixerit auris : Quoniam non sum oculus, non sum de corpore : num ideo non est de corpore ? Si totum corpus oculus : ubi auditus ? Si totum auditus : ubi odoratus ? Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore sicut voluit. Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus ? Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus. Non potest autem oculus dicere manui : Opera tua non indigeo : aut iterum caput pedibus : Non estis mihi necessarii. Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessariora sunt ; et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorem circumdamus : et quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorem honestatem habent. Honesta autem nostra nullius egent : sed Deus temperavit corpus ei, cui deerat, abundantiorem tribuendo honorem : ut non sit schisma in corpore, sed idipsum pro invicem sollicita sint membra. Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra ; sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro. Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes : exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, [b] interpretationes sermonum. Numquid omnes apostoli ? numquid omnes prophetæ ? numquid omnes doctores ? numquid omnes virtutes ? numquid omnes gratiam habent curationum ? numquid omnes linguis loquuntur ? numquid omnes interpretantur ? Æmulamini autem charismata [*Ms.* dona] meliora. Et adhuc excellentiorem viam demonstro. [*Ms.* demonstrabo].

[*Cap.* XIII.] Si linguis hominum loquar, et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam : et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam [*Ms.* ardeat], charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Charitas patiens est, benigna est : Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati ; omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas numquam excidit, sive prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, sive scientia destruetur. Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus. Quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli. Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte : tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. Nunc autem manent, fides, spes, charitas, tria hæc : major autem horum est charitas.

[*Cap.* XIV.] Sectamini charitatem, æmulamini spiritalia : magis autem ut prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo : nemo

[a] Active propius Græco textui Palatinus ms. habet, *unum spiritum potavimus*, etc., ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν.

[b] Nescit Palatinus ms. verba, *interpretationes sermonum*, quæ et rari e Græcis mss. habent.

enim audit. Spiritu autem loquitur mysteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat; qui autem prophetat, Ecclesiam [a] Dei ædificat. Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem prophetare. Nam major est qui prophetat, quam qui loquitur linguis: nisi forte [*Ms. add.* ut] interpretetur, ut Ecclesia ædificationem accipiat. Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, sive tibia, sive cithara, nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo scietur id quod canitur, aut quod citharizatur? Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita et vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis: quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aera loquentes. Tam multa, ut puta, genera linguarum sunt in hoc mundo: et nihil sine voce est. Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei, cui loquor, barbarus: et qui loquitur, mihi barbarus. Sic et vos, quoniam æmulatores estis spirituum, ad ædificationem Ecclesiæ quærite, ut abundetis. Et ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur. Nam si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo et mente: psallam spiritu, psallam et mente. Cæterum si benedixeris spiritu: qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet, Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas, nescit. Nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non ædificatur. Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor. Sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, ut et alios instruam: quam decem millia verborum in lingua. Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote: sensibus autem perfecti estote. In lege scriptum est; Quoniam in aliis linguis et labiis aliis loquar populo huic: et nec sic exaudient me, dicit Dominus. Itaque linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus; prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus. Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum, et omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ, aut infideles: nonne dicent quod insanitis? Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus: occulta cordis ejus manifesta fiunt, et ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus in vobis sit. Quid ergo est, fratres? cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant. Sive lingua quis loquitur, secundum duos, aut ut multum tres, et per partes, et unus interpretetur. Si autem non fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur, et Deo. Prophetæ autem duo, aut tres dicant, et cæteri di-

A judicent. Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare: ut omnes discant, et omnes exhortentur: et spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt. Non enim est dissensionis Deus, sed pacis; sicut et in omnibus Ecclesiis sanctorum doceo. Mulieres in Ecclesiis taceant, non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia. An a vobis verbum Dei processit? aut in vos solos pervenit? Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Si quis autem ignorat, ignorabitur. Itaque, fratres, æmulamini prophetare: et loqui linguis nolite prohibere. Omnia
B autem honeste, et secundum ordinem fiant.

[*Cap.* XV.] Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium, quod prædicavi vobis, quod et accepistis, in quo et statis, per quod et salvamini: qua ratione prædicaverim vobis, si tenetis, nisi frustra credidisti. Tradidi enim vobis in primis, quod et accepi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas, et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas: et quia visus est Cephæ, et post hoc undecim: Deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul: ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt: Deinde visus est Jacobo, deinde apostolis omnibus: Novissime autem omnium tamquam abortivo, visus est et mihi. Ego enim sum
C minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum: Sive enim ego, sive illi: sic prædicamus [*Ms.* prædicavimus], et sic credidistis. Si autem Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides vestra: invenimur autem et falsi testes Dei: quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitavit Christum: quem
D non suscitavit, [b] si mortui non resurgunt. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra, adhuc enim estis in peccatis vestris. Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Nunc autem Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Unusquisque autem in suo ordine, primitiæ Chri-

[a] Nomen *Dei*, quod et in Græco reticet textu, in Palatino ms. non est.

[b] Isthæc periocha, *si mortui non resurgunt*, neque in Palat., neque in Græc. plerisque lib. habetur.

stus : deinde ii qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt. Deinde finis : cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum et potestatem, et virtutem [a]. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Novissima autem inimica destruetur mors : Omnia enim subjecit sub pedibus ejus. Cum autem dicat : Omnia subjecta sunt ei : sine dubio præter eum, qui subjecit ei omnia. Cum autem subjecta fuerint illi omnia : tunc et ipse Filius subjectus erit ei, qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. Alioquin quid faciunt qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt ? ut quid et baptizantur pro illis ? ut quid et nos periclitamur omni hora ? Quotidie morior per vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro. Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt ? manducemus, et bibamus, cras enim moriemur. Nolite seduci. Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Evigilate, justi, et nolite peccare : ignorantiam enim Dei quidam habent, ad reverentiam vobis loquor. Sed dicet aliquis : Quomodo resurgunt mortui ? qualive corpore venient ? Insipiens, tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum, utputa tritici, aut alicujus cæterorum. Deus autem dat illi corpus sicut vult : et unicuique seminum proprium corpus. Non omnis caro eadem caro : sed alia quidem hominum, alia [b] vero pecorum, alia volucrum, alia autem piscium. Et corpora cœlestia, et corpora terrestria : sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum. Stella enim a stella differt in claritate : sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Si est corpus animale, est et spiritale, sicut scriptum est : Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem. Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale : deinde quod spiritale. Primus homo de terra, terrenus : secundus homo de cœlo, cœlestis. Qualis terrenus, tales et terreni : et qualis cœlestis, tales et cœlestes. Igitur, sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis. Hoc autem dico, fratres : quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt : neque corruptio incorruptelam possidebit. Ecce mysterium vobis dico : Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in novissima tuba : canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti : et nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem : et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est : Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, victoria tua ? ubi est, mors, stimulus tuus ? Stimulus autem mortis peccatum est : virtus vero peccati lex. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum. Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote, et immobiles : abundantes in opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in Domino.

[*Cap.* XVI.] De collectis autem, quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita et vos facite. Per unam sabbati unusquisque vestrum apud se seponat, recondens quod ei bene placuerit : ut non, cum venero, tunc collectæ fiant. Cum autem præsens fuero : quos probaveritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem. Quod si dignum fuerit, ut et ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransiero : nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autem forsitan manebo, vel etiam hyemabo, ut vos me deducatis quocumque iero. Nolo enim vos modo in transitu videre, spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit. Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. Ostium enim mihi apertum est magnum, et evidens, et adversarii multi. Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos : opus enim Domini operatur, sicut et ego. Ne quis ergo illum spernat : deducite autem illum in pace, ut veniat ad me : exspecto enim illum cum fratribus. De Apollo autem fratre vobis notum facio, quoniam multum rogavi eum, ut veniret ad vos cum fratribus : et utique non fuit voluntas ut nunc veniret : veniet autem, cum ei [c] vacuum fuerit. Vigilate, state in fide, viriliter agite, et confortamini. Omnia vestra in charitate fiant. Obsecro autem vos, fratres, nostis domum Stephanæ, et Fortunati, et Achaici : quoniam sunt primitiæ Achaiæ, et in ministerium sanctorum ordinaverunt seipsos : ut et vos subditi sitis ejusmodi, et omni cooperanti, et laboranti [d]. Gaudeo autem in præsentia Stephanæ, et Fortunati, et Achaici : quoniam id, quod vobis deerat, ipsi suppleverunt ; refecerunt enim et meum spiritum, et vestrum. Cognoscite ergo qui hujusmodi sunt. Salutant vos Ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in Domino multum, Aquila et Priscilla, cum domestica sua Ecclesia : apud quos et hospitor. Salutant vos omnes fratres. Salutate invicem in osculo sancto. Salutatio, mea manu Pauli. Si quis non amat Dominum

[a] Quod addit hic Palatinus ms., *et dominationem*, non habetur in Græco archetypo.

[b] In Palatino ms., *alia pecorum, alia caro volucrum*, etc., sed et Græcus hic textus variat.

[c] Concinnius multo, atque id pressius Græco verbo, εὐκαιρήσῃ, in Palatino ms. legitur, *cum ei opportunum fuerit*.

[d] Additur in Palatino ms. *in vobis*, quæ quidem in Græco textu duo verba non sunt.

nostrum Jesum Christum, sit anathema, Maran Atha. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum [a]. Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Jesu. Amen.

Explicit Epistola B. Pauli apostoli ad Corinthios I.

[a] Atque hic *amen* addit Palatinus ms.: quod verbum reticet Græcus textus.

B. PAULI APOSTOLI

INCIPIT

EPISTOLA AD CORINTHIOS

SECUNDA.

[*Cap.* I.] Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater, Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis, qui sunt in universa Achaia. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra; ut possimus et ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt, per exhortationem, qua exhortamur et ipsi a Deo. Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis [*Ms.* vobis]: ita et per Christum abundat consolatio nostra. Sive autem tribulamur pro vestra exhortatione et salute, [a] sive consolamur pro vestra consolatione, sive exhortamur pro vestra exhortatione et salute, quæ operatur tolerantiam earumdem passionum, quas et nos patimur: ut spes nostra firma sit pro vobis: scientes quod sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis. Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere. Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos: qui de tantis periculis nos eripuit, et eruit: in quem speramus quoniam et adhuc eripiet, adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis: ut ex [b] multorum personis, ejus quæ in nobis est donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis. Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei, conversati sumus in hoc mundo; abundantius autem ad vos. Non enim alia scribimus vobis [*Ms. tac.* vobis], quam quæ legistis, et cognovistis [*Ms.* cognoscitis]. Spero autem quod usque in finem cognoscetis, sicut et cognovistis nos ex parte, quod [*Ms. add.* nos] gloria vestra sumus, sicut et vos nostra, in die Domini nostri Jesu Christi. Et hac confidentia volui prius venire ad vos, ut secundam gratiam haberetis: et per vos transire in Macedoniam, et iterum a Macedonia venire ad vos, et a vobis deduci in Judæam. Cum ergo hoc voluissem, numquid levitate usus sum? Aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me, Est et Non? Fidelis autem Deus, quia sermo noster, qui fuit [*Ms.* fit] apud vos, non est in illo, Est et Non [c]. Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, per me, et Silvanum, et Timotheum, non fuit Est et Non, sed Est in illo fuit. Quotquot enim promissiones Dei sunt in illo Est: ideo et per ipsum Amen Deo ad gloriam nostram. Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo [*Ms.* Christus Dominus], et qui unxit nos Deus: qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritus [*Ms.* Spiritum] in cordibus nostris. Ego autem testem Deum invoco animam meam quod parcens vobis, non veni ultra Corinthum: non quia dominamur fidei vestræ, sed adjutores sumus gaudii vestri: nam fide statis.

[*Cap.* II.] Statui autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos. Si enim ego contristo vos: et quis est, qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me? Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non cum venero, tristitiam super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere: confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium, omnium vestrum est. Nam ex multa tribulatione et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas: non ut contristemini: sed ut sciatis, quam charitatem habeam abundantius in vobis. Si quis autem contristavit, non me contristavit: sed ex parte, ut non onerem omnes vos. Sufficit illi, qui ejusmodi est, objurgatio hæc, quæ fit a pluribus: ita ut econtrario magis donetis, et consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui ejusmodi est. Propter quod ob-

[a] Solida isthæc periocha, *sive consolamur pro vestra consolatione*, etc., juxta Græcum archetypum Palatinus ms. omnino ignorat. Mox eidem pressius textui, *quæ operatur in tolerantia*, ἐν ὑπομονῇ.

[b] Pro *ex multorum personis* in Palatino ms., Græcæ quidem litteræ pressius, ἐν πολλῶν προσώπων, legitur, *et multarum facierum*.

[c] Studiosus nonnemo ex veteri fortasse Latina interpretatione hic addidit, *sed est in illo, Est*. Ita et paulo post, *non fuit in illo Est et Non, sed*, etc.

secro vos, ut confirmetis in illum charitatem. Ideo A enim, et scripsi, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis. Cui autem aliquid donastis, et ego: nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi, ut non circumveniamur a Satana: non enim ignoramus [a] cogitationes ejus. Cum venissem autem Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum, sed valefaciens eis, profectus sum in Macedoniam. Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco: quia Christi bonus odor sumus Deo: in iis qui salvi fiunt, et in iis qui pereunt: aliis quidem odor mortis in mortem; aliis autem odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus? Non enim sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate, sed sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur.

[*Cap.* III.] Incipimus iterum nosmetipsos commendare? aut numquid egemus (sicut quidam) commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scitur et legitur ab omnibus hominibus: manifestati quod epistola estis Christi, ministrata a nobis et scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi; non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Fiduciam autem talem habemus, per Christum ad Deum: non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est: qui et idoneos nos fecit ministros novi testamenti; non littera, sed Spiritu: littera enim occidit, Spiritus autem vivificat. Quod si ministratio mortis litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus, quæ evacuatur: quomodo non magis ministratio Spiritus erit in gloria? Nam si ministratio damnationis gloria est: multo magis abundat [*Ms.* abundavit] ministerium justitiæ in gloria. Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam. Si enim quod evacuatur, per gloriam est: multo magis quod manet, in gloria est. Habentes igitur talem spem, multa fiducia utimur: et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quod evacuatur; sed obtusi sunt sensus eorum. Usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non revelatum (quoniam in Christo evacuatur), sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum, Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. Dominus autem Spiritus est: ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Nos vero omnes, revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tamquam a Domini Spiritu.

[*Cap.* IV.] Ideo habentes [b] administrationem juxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficimus, sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in iis, qui pereunt, est opertum: in quibus Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat [c] illis illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei. Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum B nostrum: nos autem servos vestros per Jesum, quoniam Deus qui dixit de tenebris, lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus: ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur: persecutionem patimur, sed non derelinquimur: dejicimur, sed non perimus: semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum: ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in C vobis. Habentes autem eumdem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi propter quod locutus sum, et nos credimus, propter quod et loquimur: scientes quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum. Omnia enim propter vos: ut gratia abundans, per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei. Propter quod non deficimus; sed licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur: tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem. Id enim, quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt.

D [*Cap.* V.] Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis. Nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de [*Ms.* in] cœlo est, superindui cupientes. Si tamen vestiti, non nudi inveniamur. Nam et qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati: eo quod nolumus exspoliari, sed supervestiri; ut absorbeatur quod mortale est, a vita. Qui autem efficit nos in hoc ipsum, Deus,

[a] Palatinus ms., *non enim ignoramus astutias cogitationes ejus:* in Græco autem tantum est, τὰ νοήματα.

[b] Addit pronomen *hanc* juxta Græcum textum Palat. ms.

[c] Hic vero *illis* pronomen, quod in plerisque Græcis libris habetur, Palat. ms. reticet.

qui dedit nobis pignus spiritus. Audentes igitur semper, scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino (per fidem enim ambulamus, et non per speciem); audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et præsentes esse ad Dominum. Et ideo contendimus, sive absentes, sive præsentes, placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. Scientes ergo timorem Domini, hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus. Spero autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse. Non iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis: ut habeatis ad eos, qui in facie gloriantur, et non in corde. Sive enim mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis. Charitas enim Christi urget nos: æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: et pro omnibus mortuus est [a] Christus: ut, et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit. Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem. Et si cognovimus secundum carnem Christum: sed nunc jam non novimus. Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt: ecce facta sunt [b] omnia nova. Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit sibi per Christum: et dedit nobis ministerium reconciliationis. Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, et posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.

[*Cap.* VI.] Adjuvantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim: Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum: sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma justitiæ a dextris et a sinistris: per gloriam, et ignobilitatem; per infamiam, et bonam famam: ut seductores, et veraces; sicut qui ignoti et cogniti: quasi morientes, et ecce vivimus: ut castigati, et non mortificati: quasi tristes, semper autem gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tamquam nihil habentes, et omnia possidentes. Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est. Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris: eamdem autem habentes remunerationem, tamquam filiis dico, dilatamini et vos. Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conventio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus, et immundum ne tetigeritis: et ego recipiam vos: et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens.

[*Cap.* VII.] Has ergo habentes promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. Capite nos. Neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem circumvenimus. Non ad condemnationem vestram dico. Prædiximus enim quod in cordibus nostris estis, ad commoriendum, et ad convivendum. Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis, repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. Nam et cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus: foris pugnæ; intus timores. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam [c] in consolatione, qua consolatus est in vobis, referens nobis vestrum fletum, vestram æmulationem pro me, ita ut magis gauderem. Quoniam etsi contristavi vos in epistola, non me pœnitet: etsi pœniteret, videns quod epistola illa (etsi ad horam) vos contristavit; nunc gaudeo: non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur: sæculi autem tristitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem: sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam. In omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio. Igitur, etsi scripsi vobis, non propter eum qui fecit injuriam, nec propter eum qui passus est: sed ad manifestandam sollicitudinem nostram, [d] quam habemus pro vobis coram Deo: ideo consolati sumus. In consolatione autem nostra, abundantius magis gavisi sumus super gaudio Titi,

[a] Nomen *Christus*, quod et a Græco archetypo abest, in Palat. ms. non additur.

[b] Atque hic vocem *omnia*, quæ tamen in Græco plerumque habetur, Palat. ms. ignorat.

[c] Idem Palat. ms., *in solatio quo*, etc., pro *consolatione qua*, etc.

[d] Juxta Græcum exemplar Palatinus ms., *sollicitudinem nostram, quam pro vobis habemus ad vos coram Deo*, τὴν σπουδὴν ἡμῶν τὴν ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

quia refectus est spiritus ejus ab omnibus vobis. Et A si quid apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus : sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus, ita et gloriatio nostra, quæ fuit ad Titum, veritas facta est, et viscera ejus abundantius in vobis sunt : reminiscentis omnium vestrum obedientiam, quomodo cum timore et tremore excepistis illum. Gaudeo quod in omnibus confido in vobis.

[*Cap.* VIII.] Notam autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiis Macedoniæ : quod in multo experimento tribulationis, abundantia gaudii ipsorum [a] fuit : et altissima paupertas eorum abundavit in divitias simplicitatis eorum : quia secundum virtutem [*Ms. add.* Dei] testimonium illis reddo, et supra virtutem voluntarii fuerunt, cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam, et com- B municationem ministerii, quod fit in sanctos. Et non sicut speravimus, sed semetipsos dederunt primum Domino, deinde nobis per voluntatem Dei; ita ut rogaremus Titum, ut quemadmodum cœpit, ita et perficiat in vobis etiam gratiam istam. Sed sicut in omnibus abundatis fide, et sermone, et scientia, et omni sollicitudine, insuper et charitate vestra in nos, ut et in hac gratia abundetis. Non quasi imperans dico : sed per aliorum sollicitudinem, etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobans. Scitis enim gratiam Domini nostri Jesus Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis. Et consilium in hoc do : hoc enim vobis utile est, qui non solum facere, sed et velle cœpistis ab anno priore · nunc vero et facto C perficite : ut quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit et perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est ; secundum id quod habet, accepta est, non secundum id, quod non habet. Non enim ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate. In præsenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat : ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, ut fiat æqualitas, sicut scriptum est : Qui multum, non abundavit : et qui modicum, non minoravit. Gratias autem Deo, qui dedit [*Ms. add.* nobis] eamdem sollicitudinem pro vobis in corde Titi, quoniam exhortationem quidem suscepit : sed cum sollicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. Misimus etiam cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio D per omnes Ecclesias : non solum autem, sed ordinatus est ad Ecclesias comes peregrinationis nostræ, in hanc gratiam, quæ ministratur a nobis ad Domini gloriam, et destinatam voluntatem nostram : devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quæ ministratur a nobis [b]. Providemus enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Misimus autem cum illis et fratrem nostrum, quem probavimus in multis sæpe sollicitum esse : nunc autem multo sollicitiorem, confidentia multa in vos, sive pro Tito, qui est socius meus, et in vos [*Ms.* vobis] adjutor, sive fratres nostri, Apostoli Ecclesiarum, gloria Christi. Ostensionem ergo, quæ est charitatis vestræ, et nostræ gloriæ pro vobis, in illos ostendite in faciem Ecclesiarum.

[*Cap.* IX.] Nam de ministerio, quod fit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animum vestrum : pro quo de vobis glorior apud Macedones. Quoniam et Achaia parata est ab anno præterito, et vestra æmulatio provocavit plurimos. Misi autem fratres : ut, ne quod gloriamur de vobis, evacuetur in hac parte, ut (quemadmodum dixi) parati sitis : ne cum venerint Macedones mecum, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos (ut non dicamus vos) in hac substantia. Necessarium ergo existimavi rogare fratres, ut præveniant ad vos, et præparent repromissam benedictionem hanc paratam esse, sic quasi benedictionem, non tamquam avaritiam. Hoc autem dico : Qui [*Ms.* Quia] parce seminat, parce et metet : et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. Unusquisque prout destinavit [c] in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate : hilarem enim datorem diligit Deus. Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis : ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est : Dispersit, dedit pauperibus : justitia ejus manet in [d] sæculum sæculi. Qui autem administrat semen seminanti : et panem ad manducandum præstabit, et multiplicabit semen vestrum : et augebit incrementa frugum justitiæ vestræ : ut in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo. Quoniam ministerium hujus officii, non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino, probationem ministerii hujus, glorificantes Deum in obedientia confessionis vestræ, in Evangelium Christi, et simplicitate communicationis in illos, et in omnes, et in ipsorum obsecratione pro vobis, desiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis. Gratias Deo super inenarrabili dono ejus.

[*Cap.* X.] Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi ; qui in facie quidem humilis sum inter vos, absens autem confido in vobis. Rogo autem vos, ne præsens audeam, per eam confidentiam qua existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos tamquam secundum carnem ambulemus. In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obse-

[a] Tacet in Palatino ms. *fuit*, ut et in Græco textu.

[b] Addit Palatinus ms. hic verba *in Gloriam Dei*, quorum nec vola, nec vestigium in Græco textu.

[c] Ms. Palatinus, *destinavit cordi*, propius Græco προαιρεῖται τῇ καρδίᾳ, ubi tamen *suo* non additur.

[d] Absolute *in æternum*, pro *in sæculum sæculi* præfert Palatinus ms., et Græce quidem tantum est, εἰς τὸν αἰῶνα.

quium Christi, et in promptu habentes ulcisci omnem A inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia. Quæ secundum faciem sunt, videte. Si quis confidit sibi Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se: quia sicut ipse Christi est, ita et nos. Nam, et si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis [*Ms. tac.* nobis] Dominus in ædificationem, et non in destructionem vestram: non erubescam. Ut autem non existimet tamquam terrere vos per epistolas: quoniam quidem epistolæ, inquiunt, graves sunt et fortes: præsentia autem corporis infirma, et sermo contemptibilis: hoc cogitet qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales et præsentes in facto. Non enim audemus inserere, aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant: sed ipsi in nobis nosmetipsos B metientes, et comparantes nosmetipsos nobis. Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulæ, qua mensus est nobis Deus, mensuram pertingendi usque ad vos. Non enim quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos: usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi. Non in immensum gloriantes in alienis laboribus: spem autem habentes crescentis fidei vestræ, in vobis magnificari secundum regulam nostram in abundantiam, etiam in illa, quæ ultra vos sunt, evangelizare, non in aliena regula in iis quæ præparata sunt, gloriari. Qui autem gloriatur, in Domino glorietur. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est: sed quem Deus commendat.

[*Cap.* XI.] Utinam sustineretis modicum quid in- C sipientiæ meæ, sed et supportate me: Æmulor enim vos Dei æmulatione. Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Timeo autem, ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, et excidant a simplicitate, quæ est in Christo. Nam si is qui venit, alium Christum prædicat, quem non prædicavimus; aut alium spiritum accipitis, quem non accepistis; aut aliud Evangelium, quod non recepistis: recte pateremini. Existimo enim nihil me minus fecisse a magnis apostolis. Nam etsi imperitus sermone, sed non scientia; in omnibus autem manifestati sumus vobis. Aut numquid peccatum feci, me ipsum humilians, ut vos exaltemini? quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis? Alias ecclesias ex- D spoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum. Et cum essem apud vos, et egerem; nulli onerosus fui: nam quod mihi deerat, suppleverunt fratres, qui venerunt a Macedonia: et in omnibus sine onere me vobis servavi, et servabo. Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare? Quia non diligo? Deus scit. Quod autem facio, et faciam: ut amputem occasionem eorum, qui volunt occasionem, ut in quo gloriantur, inveniantur sicut et nos. Nam ejusmodi pseudoapostoli, [a] sicut operarii subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi. Et non mirum: ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis. Non est ergo magnum, si ministri ejus transfigurentur velut ministri justitiæ: quorum finis erit secundum opera ipsorum. Iterum dico (ne quis me putet insipientem esse, alioquin velut insipientem accipite me, ut et ego modicum quid glorier), quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia, in hac substantia gloriæ. Quoniam multi gloriantur secundum carnem: et ego gloriabor. Libenter enim suffertis insipientes: cum sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim si quis vos in servitutem redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit. Secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. In quo quis audet (in insipientia dico) audeo et ego: Hebræi sunt, et ego: Israelitæ sunt, et ego: Semen Abrahæ sunt, et ego: Ministri Christi sunt, [b] (ut minus sapiens dico) plus ego: in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Judæis quinquies, quadragenas, una minus, accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum; ter naufragium feci: nocte et die in profundo maris fui, in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus: in labore et ærumna, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore, et nuditate: præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? Si gloriari oportet; quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor. Deus et pater Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in sæcula, scit quod non mentior. Damasci præpositus gentis Aretæ regis, custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet: et per fenestram in sporta dimissus sum per murum, et sic effugi manus ejus.

[*Cap.* XII.] Si gloriari oportet (non expedit quidem:) veniam autem ad visiones et revelationes Domini. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio, Deus scit) raptum hujusmodi usque ad tertium cœlum. Et scio hujusmodi hominem (sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit) quoniam raptus est in paradisum: et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Pro hujusmodi gloriabor: pro me autem nihil gloriabor nisi in infirmitatibus meis. Nam, et si voluero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam: parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut aliquid audit ex me. Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ

[a] Cum Græco textu tacet in Palatino ms. adverbium *sicut*.

[b] Addit Palatinus ms. isocolon *et ego*, quod in Græco quidem textu non habetur.

angelus Satanæ, [a] qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me : et dixit mihi ; Sufficit tibi gratia mea : nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus [b] meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. Cum enim infirmor, tunc potens sum. Factus sum insipiens, vos me coegistis. Ego enim a vobis debui commendari : nihil enim minus fui ab iis, qui sunt supra modum apostoli : tametsi nihil sum : signa tamen [c] apostolatus mei facta sunt super vos, in omni patientia, in signis, et prodigiis, et virtutibus. Quid est enim, quod minus habuistis præ cæteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non gravavi vos? Donate mihi hanc injuriam. Ecce, tertio hoc paratus sum venire ad vos : et non ero gravis vobis. Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis. Ego autem libentissime impendam, et superimpendar ipse pro animabus vestris : licet plus vos diligens, minus diligar. Sed esto : ego vos non gravavi : sed cum essem astutus, dolo vos cepi. Numquid per aliquem eorum, quos misi ad vos, circumveni vos? Rogavi Titum, et misi cum illo fratrem. Numquid Titus vos circumvenit? nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne iisdem vestigiis? [d] Olim putatis quod excusemus nos apud vos? Coram Deo in Christo loquimur : omnia autem, charissimi, propter ædificationem vestram. Timeo enim, ne forte cum venero, non quales volo, inveniam vos : et ego inveniar a vobis, qualem non vultis : ne forte contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones sint inter vos : ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos; et lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam super immunditia, et fornicatione, et impudicitia, quam gesserunt.

[*Cap.* XIII.] Ecce tertio hoc venio ad vos : In ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum. Prædixi [*Ms. add.* enim], et prædico, ut præsens [*Ms. add.* vobis], et nunc absens, iis qui ante peccaverunt, et cæteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam. An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis? Nam etsi crucifixus est ex infirmitate : sed vivit ex virtute Dei. Nam et nos infirmi sumus in illo : sed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis. Vosmetipsos tentate si estis in fide, ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est? nisi forte reprobi estis. Spero autem, quod cognoscetis, quia nos non sumus reprobi. Oramus autem Deum, ut nihil mali faciatis, non ut nos probati appareamus, sed ut vos quod bonum est, faciatis : nos autem ut reprobi simus. Non enim possumus aliquid adversus veritatem, sed pro veritate. Gaudemus enim, quoniam [*Ms.* quando] nos infirmi sumus, vos autem potentes estis. Hoc et oramus vestram consummationem. Ideo hæc absens scribo, ut non præsens durius agam, secundum potestatem, quam Dominus dedit mihi in ædificationem, et non in destructionem. De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, exhortamini, idem sapite, pacem habete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti. Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. Amen.

Explicit Epistola B. Pauli apostoli ad Corinthios II.

[a] Propius Græcæ particulæ ἵνα in Palatino ms. *ut*, pro *qui*, legitur.

[b] Atque hic pronomen *meis* in Palatino ms. juxta Græcum textum omittitur.

[c] Iterum Græco pressius archetypo, *signa tamen Apostoli facta sunt* in Palatino ms. legitur, ut ibi, Τὰ μὲν σημεῖα τοῦ ἀποστόλου κατειργάσθη.

[d] Ut in Græco est Πάλιν, in Palatino ms. est *Iterum*.

B. PAULI APOSTOLI

INCIPIT

EPISTOLA AD GALATAS.

[*Cap.* I.] Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis : et qui mecum sunt omnes fratres, Ecclesiis Galatiæ. Gratia vobis et pax a Deo Patre, et Domino nostro Jesu Christo, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de præsenti sæculo nequam, secundum voluntatem Dei et Patris nostri, cui est gloria in sæcula sæculorum : Amen. Miror quod sic tam cito transferimini, ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud Evangelium : quod non est aliud, nisi sunt aliqui, qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi. Sed licet nos, aut angelus de cœlo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. Sicut prædiximus, et nunc iterum dico : Si quis vobis evangelizaverit

præter id quod accepistis, anathema sit. Modo enim hominibus suadeo, an Deo? [a] An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium, quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem: neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi. Audistis enim conversationem aliquando in Judaismo quoniam supra modum persequebar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam, et proficiebam in Judaismo supra multos coætaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum. Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus: continuo non acquievi carni et sanguini. Neque veni Jerosolymam ad antecessores meos apostolos: sed abii in Arabiam: et iterum reversus sum Damascum: deinde post annos tres veni Jerosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim. Alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. Quæ autem scribo vobis: ecce coram Deo, quia non mentior. Deinde veni in partes Syriæ et Ciliciæ. Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ erant in Christo: tantum autem auditum habebant: Quoniam qui persequebatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat: et in me clarificabant Deum.

[Cap. II.] Deinde post annos quatuordecim, iterum ascendi Jerosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito. Ascendi autem secundum revelationem: et contuli cum illis Evangelium, quod prædico in gentibus, seorsum autem iis, qui videbantur aliquid esse: ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem. Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset gentilis, compulsus est circumcidi. Sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent. Quibus neque ad horam cessimus subjectione, ut veritas Evangelii permaneat apud vos: ab iis autem, qui videbantur esse aliquid (quales aliquando fuerint, nihil mea interest: Deus personam hominis non accipit): mihi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt. Sed econtra cum vidissent quod creditum est mihi Evangelium præputii, sicut et Petro circumcisionis (qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes): et cum cognovissent gratiam, quæ data est mihi, [b] Jacobus, et Cephas, et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ, societatis: ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem: tantum

A ut pauperum memores essemus: quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere. Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. Prius enim quam venirent quidam a Jacobo, cum gentibus edebat: cum autem venisset, subtrahebat et segregabat se, timens eos qui ex circumcisione erant. Et simulationi ejus consenserunt cæteri Judæi, ita ut et Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. Sed cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus: Si tu, cum Judæus sis, gentiliter vivis, et non judaice: quomodo gentes cogis judaizare? Nos natura Judæi, et non ex gentibus peccatores. Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi: et nos in B Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis: propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro. Quod si quærentes justificari in Christo inventi sumus et ipsi peccatores, numquid Christus peccati minister est? Absit. Si enim quæ destruxi, iterum hæc ædifico: prævaricatorem me constituo. Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam: Christo confixus sum cruci. Vivo autem, jam non ego: vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne: in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me. Non abjicio gratiam Dei. Si enim per legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est.

[Cap. III.] O insensati Galatæ, quis vos fascinavit non obedire veritati, ante quorum oculos Jesus C Christus præscriptus est, in vobis crucifixus? Hoc solum a vobis volo discere: Ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Sic stulti estis, ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini? Tanta passi estis sine causa? si tamen sine causa. Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et operatur virtutes in vobis: ex operibus legis, an ex auditu fidei? Sicut scriptum est: Abraham credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam. Cognoscite [Ms. cognoscitis] ergo, quia qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahæ. Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ: Quia benedicentur in te omnes gentes. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham. Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim: D Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis, ut faciat ea. Quoniam autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est: quia justus ex fide vivit. Lex autem non est ex fide, sed: Qui fecerit ea, vivet in illis. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno, ut gentibus benedictio

[a] Palatinus ms. *Aut*, et Græce quidem est Ἢ.

[b] Habet alio ordine cum Græcis aliquot libris Palatinus quoque ms. *quæ data est mihi, Petrus, et Jacobus, et Joannes, qui*, etc. Sed et infra quoties *Cephæ* nomen occurrit, habet idem ms. cum Græco textu *Petrum*: quod est notatu dignissimum ob tralatitiam illam quæstionem de Petro reprehenso a Paulo, quem Cepham, non Petrum apostolum, post Chrysostomum, aliosque Veteres nonnullos, recentiores critici fuisse autumant. Demum infra pro *credimus* cum iisdem Græcis libris habet Palatinus ms. *credidimus*.

Abrahæ fieret in Christo Jesu, ut pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem. Fratres (secundum hominem dico), tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit: Et seminibus, quasi in multis: sed quasi in uno: Et semini tuo, qui est Christus. Hoc autem dico, testamentum confirmatum a Deo: quæ post quadringentos et triginta annos facta est lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem. Nam si ex lege hæreditas, jam non ex promissione [*Ms.* repromissione]. Abrahæ autem per repromissionem donavit Deus. Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris. Mediator autem unius non est: Deus autem unus est. Lex ergo adversus promissa Dei? Absit. Si enim data esset lex, quæ posset [*Ms.* possit] vivificare, vere ex lege esset justitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi, in eam fidem quæ revelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. At ubi venit fides, jam non sumus sub pædagogo. Omnes enim filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu. Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Judæus, neque Græcus: non est servus, neque liber: non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. Si autem vos Christi: ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes.

[*Cap.* IV.] Dico autem: Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium: sed sub tutoribus et actoribus est, usque ad præfinitum tempus a patre: ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autem estis filii [*Ms. add.* Dei], misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra [*Ms.* nostra], clamantem: Abba, Pater. Itaque jam non est servus, sed filius. Quod si filius: et hæres per Deum. Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui natura non sunt dii, serviebatis. Nunc autem cum cognoveritis [*Ms.* cognovistis] Deum, immo cogniti sitis a Deo, quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis? Dies observatis, et menses, et tempora, et annos. Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis. Estote sicut ego, quia et ego sicut vos: fratres, obsecro vos. Nihil me læsistis. Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jampridem: et tentationem vestram in

A carne mea non sprevistis, neque respuistis: sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum. Ubi est ergo beatitudo vestra? testimonium enim perhibeo vobis, quia, si fieri posset [*Ms.* potuisset], oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi. Ergo [*Ms. add.* ego] inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis? Æmulantur vos non bene: sed excludere vos volunt, ut illos æmulemini. Bonum autem æmulamini in bono semper: et non tantum cum præsens sum apud vos. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Vellem autem esse apud vos modo, et mutare vocem meam: quoniam confundor in vobis. Dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem non legistis? Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit:
B unum de ancilla, et unum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem: quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta. Unum quidem [a] in monte Sina, in servitutem generans: quæ est Agar: Sina enim mons est in Arabia, quia conjunctus est ei, quæ nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis. Illa autem, quæ sursum est Jerusalem, libera est; quæ est mater nostra. Scriptum est enim: Lætare, sterilis, quæ non paris: erumpe, et clama, quæ non parturis: quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum. Nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus. Sed quomodo tunc is, qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum, qui secundum spiritum:
C ita et nunc. Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam, et filium ejus: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque, fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ: qua libertate Christus nos liberavit.

[*Cap.* V.] State, et nolite iterum jugo servitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis: quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ. Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini: a gratia excidistis. Nos enim spiritu ex fide, spem justitiæ exspectamus. Nam in Christo Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium: sed fides, quæ per charitatem operatur. Currebatis bene:
D quis vos impedivit veritati non obedire? [b] Persuasio hæc non est ex eo, qui vocat vos. Modicum fermentum totam massam corrumpit. Ego confido in vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis: qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicumque est ille. Ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc [*Ms. tac.* adhuc] prædico: quid adhuc persecutionem patior? Ergo evacuatum est scandalum crucis. Utinam et abscindantur qui vos conturbant. Vos enim in libertatem vocati estis, fratres: tantum ne

[a] Propius Græco textui, ἀπὸ ὄρους Σινᾶ, in Palatino ms. legitur, *a monte Sina*. Mox, *Sina autem mons est in Arabia, qui conjunctus*, etc.

[b] Subdit hæc Palat. ms. verba, *nemini consenseritis*, quæ quidem neque in Græco textu habentur hic loci.

libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem [a] Spiritus servite invicem. Omnis enim lex in uno sermone impletur : Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Quod si invicem mordetis, et comeditis : videte, ne ab invicem consumamini. Dico autem : Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit adversus spiritum : spiritus autem adversus carnem : hæc enim sibi invicem adversantur : ut non quæcumque vultis, illa faciatis. Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege. Manifesta sunt autem opera carnis : quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ [b], invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia : quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, [c] mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Adversus hujusmodi non est lex. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes.

[*Cap.* VI.] Fratres, et si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis : considerans te ipsum, ne et tu tenteris. Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. Opus autem suum probet unusquisque, et sic in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero. Unusquisque enim onus suum portabit. Communicet autem, is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis. Nolite errare : Deus non irridetur. Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem : qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes, non deficiamus : tempore enim suo metemus non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Videte qualibus litteris scripsi vobis mea manu. Quicumque enim volunt placere in carne, hi [*Ms. tac.* hi] cogunt vos circumcidi : tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur. Neque enim qui circumciduntur, legem custodiunt, sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra glorientur. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. In Christo enim Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura. Et quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, et misericordia, et super Israel Dei. De cætero nemo mihi molestus sit : ego enim stigmata Domini Jesu [*Ms. tac.* Jesu] in corpore meo porto. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres. Amen.

Explicit Epistola B. Pauli apostoli ad Galatas.

[a] Nomen *Spiritus*, quod et a Græcis plerisque libris abest, in Pal. ms. desideratur.

[b] Ejusdem vocis *αἱρέσεις*, quæ unice in Græco textu habetur, duplicem interpretationem Palatinus ms. affert, *sectæ*, *hæreses*.

[c] Hic nomen *mansuetudo*, paulo autem post *castitas*, Palatinus ms. cum Græcis aliquot libris reticet.

B. PAULI APOSTOLI

INCIPIT

EPISTOLA AD EPHESIOS.

[*Cap.* I.] Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, omnibus sanctis, qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Jesu. Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate. Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto Filio suo. In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis in omni sapientia et prudentia : ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, et quæ in terra sunt, in ipso. In quo etiam [a] et nos forte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ : ut simus in laudem gloriæ ejus nos [*Ms. tac.* nos], qui ante spe-

[a] Verba *et nos*, quæ neque in Græco habentur archetypo, Palatinus ms. tacet.

ravimus in Christo : in quo et vos, cum audissetis verbum veritatis (Evangelium salutis vestræ), in quo et credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriæ ipsius. Propterea et ego audiens fidem vestram, quæ est in Domino Jesu, et dilectionem in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis : ut Deus, Domini nostri Jesu Christi pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ, et revelationis, in agnitione ejus, illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus [*Ms. tac.* ejus], et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis, et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus [*Ms.* credidimus] secundum operationem potentiæ virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, et constituens ad dexteram suam in cœlestibus, supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen, quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Et omnia subjecit sub pedibus ejus, et ipsum dedit caput supra [a] omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.

[*Cap.* II.] Et vos, cum essetis mortui delictis et peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum sæculum mundi hujus, secundum principem potestatis aeris hujus, spiritus qui nunc operatur in [b] filios, diffidentiæ : in quibus et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis et [c] cogitationum, et eramus natura filii iræ, sicut et cæteri : Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo (cujus gratia estis salvati) et conresuscitavit, et consedere fecit in cœlestibus in Christo Jesu : ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Jesu. Gratia enim estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ut ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus. Propter quod memores estote, quod aliquando vos gentes in carne, qui dicimini [*Ms.* dicebamini] præputium, ab ea quæ dicitur circumcisio in carne, manufacta : quia eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conservatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Jesu vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne sua : legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem, et [*Ms.* ut] reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, et pacem iis, qui prope. Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem. Ergo jam non estis hospites, et advenæ : sed estis cives sanctorum, et domestici Dei : superædificati super fundamentum apostolorum, et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu : in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino : in quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu [*Ms. add.* sancto].

[*Cap.* III.] Hujus rei gratia, ego Paulus vinctus Christi Jesu, pro vobis gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis : quoniam secundum revelationem notum mihi factum est sacramentum, sicut supra scripsi in brevi : prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi : quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis ejus et prophetis in Spiritu : Gentes esse cohæredes, et concorporales, et comparticipes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium : cujus factus sum minister, secundum donum gratiæ Dei, quæ data est mihi secundum operationem virtutis ejus. Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc : In gentibus evangelizare [d] investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo, qui omnia creavit, ut innotescat principatibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei, secundum præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro : in quo habemus fiduciam, et accessum in confidentia per fidem ejus. Propter quod peto, ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis : quæ est gloria vestra. Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ, virtute corroborari per Spiritum ejus in interiorem hominem, Christum habitare per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum : scire etiam supereminen-

[a] Palatinus ms., *super omnia Ecclesiæ :* quam quidem lectionem cæteris præferimus cum melioris notæ mss. et veteribus Bibliis Corbeiensibus, juxta Græcum, ὑπὲρ παντα τῇ ἐκκλησίᾳ. Accedit ipse sibi fidejussor S. interpres Hieronymus in Commentariis in hunc locum, ubi lectionem istam bis terve repetit, atque ad litteram exponit.

[b] Atque hic Græco propius, *in filiis*, Palatinus ms. legit.

[c] Ipse autem Hieronymus mavult legere *mentium :* illamque Latinorum codicum lectionem videtur improbare. Confer ejus Commentarios in hunc locum.

[d] Palatinus ms., *ininvestigabiles*, quam lectionem unice veram esse critici recentiores contendunt; æque autem bene videtur habere impressa, quandoquidem ex *vestigo* verbo derivatur.

tem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus, aut intelligimus, secundum virtutem, quæ operatur in nobis : ipsi gloria in Ecclesia, et in Christo Jesu, in omnes generationes sæculi sæculorum. Amen.

[*Cap.* IV.] Obsecro itaque vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate, et mansuetudine, cum patientia, supportantes invicem in charitate, solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis. Unum corpus, et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ. Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis. Unicuique autem nostrum data est gratia B secundum mensuram donationis Christi. Propter quod dicit : Ascendens in altum captivam duxit captivitatem : dedit dona hominibus. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primum in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia. Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores, et doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi : donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni C vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus : ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit [*Ms.* faciens] in ædificationem sui in charitate. Hoc igitur dico, et testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut et gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei, per ignorantiam quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiæ, [a] in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam. Vos autem non ita D didicistis Christum. Si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu. Deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia, et sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem A unusquisque cum proximo suo : quoniam sumus invicem membra. Irascimini, et nolite peccare : sol non occidat super iracundiam vestram. Nolite locum dare diabolo : qui furabatur, jam non furetur : magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat : sed si quis bonus, ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei : in quo signati estis in diem redemptionis. Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia. Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit [b] vobis.

[*Cap.* V.] Estote ergo imitatores Dei sicut filii charissimi : et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Fornicatio autem, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos; aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet; sed magis gratiarum actio. Hoc enim scitote, intelligentes quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei. Nemo vos seducat inanibus verbis : propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate : fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitia, et veritate : probantes quid sit beneplacitum Deo : et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est et dicere. Omnia autem, quæ arguuntur, a lumine manifestantur : omne enim, quod manifestatur, lumen est. Propter quod dicit : Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit [c] te Christus. Videte itaque, fratres, quomodo caute ambuletis : non quasi insipientes, sed ut sapientes : redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria : sed implemini Spiritu [d] sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus, in nomine Domini nostri Jesu Christi, Deo et Patri. Subjecti invicem in timore Christi. Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino : quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ. Ipse, salvator corporis [e] ejus. Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mu-

[a] Idem ms., *impudicitiæ omnis in avaritia*, verbis, *in operationem immunditiæ*, prætermissis, oscitantia, ut videtur, antiquarii : nam et in Græco textu resonant.

[b] Cum Græcis aliquot libris in Palatino ms. *nobis*, pro *vobis* legitur.

[c] Satis contentiose ad Græcum Palatinus ms., *illuminabit tibi Christus*, ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός.

[d] Epithetum *sancto*, quod et in Græcis plerisque libris reticetur, in Palatino ms. non additur.

[e] *Ejus* pronomen neque in Græcis melioris notæ libris, neque in Palatino ms. habetur.

lieres viris suis in omnibus. Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo [a] vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata. Ita et viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim umquam carnem suam odio habuit: sed nutrit, et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ: et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia. Verumtamen et vos singuli, unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat: uxor autem [b] timeat virum suum.

[*Cap.* VI.] Filii, obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim justum est. Honora patrem tuum et matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione: ut bene sit tibi, et sis longævus super terram. Et [c] vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros: sed educate illos in disciplina et correptione Domini. Servi, obedite dominis carnalibus cum timore, et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes, sicut Domino, et non hominibus: scientes quoniam unusquisque, quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber. Et vos, domini, eadem facite illis, remittentes

A minas: scientes quia et illorum, et vester Dominus est in cœlis: et personarum acceptio non est apud eum. De cætero, fratres, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus. Induite vos [*Ms.* Induimini] armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli. Quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes, et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ, in cœlestibus. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti loricam justitiæ, et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis: in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea B exstinguere: et galeam salutis assumite; et gladium spiritus (quod est verbum Dei), per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore in spiritu: et in ipso vigilantes in omni instantia, et obsecratione pro omnibus sanctis: et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Evangelii: pro quo legatione fungor in catena, ita ut in ipso audeam, prout oportet me, loqui. Ut autem et vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam: omnia vobis nota faciet Tychicus, charissimus frater, et fidelis minister in Domino: quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et consoletur corda vestra. Pax fratribus, et charitas cum fide, a Deo Patre, et Domino [*Ms. add.* nostro] Jesu Christo. Gratia cum omniC bus, qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione. Amen.

Explicit Epistola B. Pauli apostoli ad Ephesios.

[a] Atque hic nomen *vitæ* Palatinus ms. pariter atque Græcus textus nesciunt.

[b] Addit *ut* particulam cum Græco archetypo Palatinus quoque ms.

[c] Tacet iterum cum Græco textu pronomen *vos* hic loci Palatinus ms.

B. PAULI APOSTOLI
INCIPIT
EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

[*Cap.* I.] Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis, cum episcopis, et diaconibus. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri, semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens super communicatione vestra in Evangelio [a] Christi a prima die usque nunc. Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu. Sicut est mihi justum hoc sentire pro omnibus vobis: eo D quod habeam vos in corde, et in vinculis meis, et in defensione, et confirmatione Evangelii, socios gaudii mei omnes vos esse. Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi. Et hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet in [*Ms. add.* omni] scientia, et in omni sensu: ut probetis potiora, ut sitis sinceri, et sine offensa in diem Christi, repleti fructu justitiæ per Jesum Christum, in gloriam et laudem Dei. Scire autem vos volo, fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii: ita ut vin-

[a] Nomen *Christi*, ut a Græco exemplari, ita et Palatino ms. abest.

cula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio, et in cæteris omnibus; et plures e fratribus in Domino confidentes [*Ms. add.* in] vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui. Quidam quidem et propter invidiam et contentionem, quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant. Quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim? Dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuntietur; et in hoc gaudeo, sed et gaudebo. Scio enim quia in hoc mihi provenit ad salutem, per vestram orationem, et subministrationem Spiritus Jesu Christi. Secundum exspectationem et spem meam, quia in nullo confundar : sed in omni fiducia sicut semper, et nunc magnificabitur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem. Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum. Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eligam ignoro. Coarctor autem e duobus : desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo, multo magis melius : permanere autem in carne necessarium propter vos. Et hoc confidens scio, quia manebo, et permanebo omnibus vobis, ad profectum vestrum, et gaudium fidei, ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me, per meum adventum iterum ad vos. Tantum digne [*Ms. add.* in] Evangelio Christi conversamini : ut sive cum venero, et videro vos, sive absens audiam de vobis, quia statis in uno spiritu unanimes, collaborantes fidei Evangelii : in nullo terreamini ab adversariis : quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis : et hoc a Deo, quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini : idem certamen habentes, quale et vidistis in me, et nunc audistis de me.

[*Cap.* II.] Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera [a] miserationis : implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimes, idipsum sentientes, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam : sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes : non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum. Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu : qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo : sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen : ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum ; et omnis lingua confiteatur,

A quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. Itaque, charissimi mei (sicut semper obedistis), non ut in præsentia mei tantum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum metu et tremore vestram salutem operamini. Deus est enim, qui operatur in vobis, et velle, et perficere, pro bona voluntate. Omnia autem facite sine murmurationibus, et hæsitationibus : ut sitis sine querela, et simplices filii Dei, sine reprehensione, in medio nationis pravæ et perversæ : inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes ad gloriam meam in die Christi, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi. Sed et si immolor supra sacrificium et obsequium fidei vestræ, gaudeo, et congratulor omnibus vobis. Idipsum autem et vos gau-

B dete, et congratulamini mihi. Spero autem in Domino Jesu, Timotheum me cito mittere ad vos : ut et ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt. Neminem enim habeo tam unanimem, qui sincera affectione pro vobis sollicitus sit. Omnes enim quæ sua sunt, quærunt, non quæ sunt Jesu Christi. Experimentum autem ejus cognoscite, quia sicut patri filius, mecum servivit in Evangelio. Hunc igitur spero me mittere [b] ad vos, mox ut videro quæ circa me sunt. Confido autem in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito. Necessarium autem existimavi Epaphroditum fratrem, et cooperatorem, et commilitonem meum, vestrum autem apostolum, et ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos : quoniam quidem omnes vos desiderabat : et mœstus

C erat, propterea quod audieratis illum infirmatum. Nam et infirmatus est usque ad mortem : sed Deus misertus est ejus ; non solum autem ejus, verum etiam et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. Festinantius ergo misi illum, ut viso eo, iterum gaudeatis, et ego sine tristitia sim. Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino, et ejusmodi cum honore habetote. Quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret id, quod ex vobis deerat, erga Deum obsequium.

[*Cap.* III.] De cætero, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium. Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem. Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servimus Deo, et glo-

D riamur in Christo Jesu, et non in carne fiduciam habentes : quamquam ego habeam confidentiam et in carne. Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis, circumcisus octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus, secundum æmulationem persequens Ecclesiam Dei, secundum justitiam, quæ in lege est, conversatus sine querela. Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Verumtamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi

[a] Juxta Græcum textum : καὶ οἰκτιρμοί, Palatinus quoque ms. præfert, *et miserationes*.

[b] Voculas *ad vos*, cum Græcis plerisque libris Palatinus quoque ms. tacet.

Domini mei : propter quem omnia detrimentum feci, A et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam, et inveniar in illo, non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi Jesu ; quæ ex Deo est justitia in fide, ad cognoscendum illum, et virtutem resurrectionis ejus, et societatem passionum illius : configuratus morti ejus, si quo modo occurram ad resurrectionem, quæ est ex mortuis. Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim : sequor autem, si [a] quomodo comprehendam in quo et comprehensus sum a Christo Jesu. Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens me ipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc B sentiamus : et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit. Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem sapiamus, et in eadem permaneamus regula. Imitatores mei estote, fratres, et observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis (nunc autem et flens dico) inimicos crucis Christi : quorum finis interitus : quorum Deus venter est : et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem conversatio in cœlis est : unde etiam Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ, secundum operationem, qua etiam possit subjicere sibi omnia.

[*Cap.* IV.] Itaque, fratres mei charissimi et desi- C deratissimi, gaudium meum et corona mea : sic state in Domino, charissimi. Evodiam rogo, et Syntichen deprecor, idipsum sapere in Domino. Etiam rogo et te, germane compar, adjuva illas, quæ mecum laboraverunt in Evangelio cum Clemente, et cæteris adjutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ. Gaudete in Domino semper : iterum dico, gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus : Dominus prope est. Nihil solliciti sitis : sed in omni oratione, et obsecratione, cum gratiarum actione, petitiones vestræ innotescant apud Deum. Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu. De cætero, fratres, quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate. Quæ et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me, hæc agite : et Deus pacis erit vobiscum. Gavisus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruistis pro me sentire, sicut et sentiebatis : occupati autem eratis. Non quasi propter penuriam dico : ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse. Scio et humiliari, scio et abundare (ubique et in omnibus institutus sum), et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati. Omnia possum in eo, qui me confortat. Verumtamen bene fecistis, communicantes tribulationi meæ. Scitis autem et vos, Philippenses, quod in principio Evangelii, quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli : quia et Thessalonicam semel et bis in usum [b] mihi misistis. Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. Habeo autem omnia, et abundo : repletus sum, acceptis ab Epaphrodito quæ misistis, odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo. Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum, secundum divitias suas, in gloria in Christo Jesu. Deo autem et Patri nostro gloria in sæcula sæculorum. Amen. Salutate omnem sanctum in Christo Jesu. Salutant vos, qui mecum sunt, fratres. Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsaris domo sunt. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

Explicit Epistola B. Pauli apostoli ad Philippenses.

[a] In Palatino ms., *si comprehendam*, quemadmo- D dum in Græco exemplari, *εἰ καὶ καταλάβω*, voce illa, *quomodo*, prætermissa, quæ neque in plerisque aliis Latinis mss., neque in Bibliis Corbeiensibus Vulgatæ editionis reperitur. Quin etiam veteres latini Patres eam ignorant, quos de nomine laudare non vacat. Unus pro cunctis, Augustinus, lib. II de Peccatorum meritis et remissione, cap. 13 : *Sequor autem, si comprehendam.*

[b] Typothetarum, ut videtur, errore legitur in Martianæi editione, *qui misistis*, pro *mihi*, etc.

B. PAULI APOSTOLI
INCIPIT
EPISTOLA AD COLOSSENSES.

[*Cap.* I.] Paulus apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei, et Timotheus frater : eis, qui sunt Colossis, sanctis, et fidelibus fratribus in Christo Jesu. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, [a] et Domino Jesu Christo. Gratias agimus Deo, et Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes :

[a] Verba, *et Domino Jesu Christo*, quæ et Græca pleraque exemplaria reticent, Palatinus ms. hic nescit.

audientes fidem vestram in Christo Jesu, et dilectionem, quam habetis in sanctos omnes, propter spem, quæ reposita est vobis in cœlis : quam audistis in verbo veritatis Evangelii : quod pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat, et crescit, sicut in vobis, ex ea die, qua audistis, et cognovistis gratiam Dei in veritate, sicut didicistis ab Epaphra charissimo conservo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi Jesu, qui etiam manifestavit nobis dilectionem vestram in spiritu. Ideo et nos ex qua die audivimus, non cessamus pro vobis orantes, et postulantes, ut impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni sapientia et intellectu spirituali : ut ambuletis digne, Deo per omnia placentes: in omni opere bono fructificantes, et crescentes in scientia Dei : in omni virtute confortati secundum B potentiam claritatis ejus, in omni potentia et longanimitate cum gaudio, et gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum filii dilectionis suæ; in quo habemus redemptionem [a] per sanguinem ejus, remissionem peccatorum : qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ : quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis et in terra, visibilia, et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates : omnia per ipsum et in ipso creata sunt : et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis : ut sit in omnibus ipse primatum tenens. Quia in C ipso complacuit, omnem plenitudinem inhabitare : et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt. Et vos cum essetis aliquando alienati, et inimici sensu in operibus malis : nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem, exhibere vos sanctos, et immaculatos, et irreprehensibiles coram ipso : si tamen permanetis in fide fundati, et stabiles : et immobiles a spe Evangelii, quod audistis, quod prædicatum est in universa creatura, quæ sub cœlo est, cujus factus sum ego Paulus minister. Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia : cujus factus sum ego minister secundum D dispensationem Dei, quæ data est mihi in vos, ut impleam verbum Dei : mysterium quod absconditum fuit a sæculis, et generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis ejus, quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus, in vobis spes gloriæ, quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, et docentes omnem hominem in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo

A Jesu. In quo et laboro, certando secundum operationem ejus, quam operatur in me, in virtute.

[*Cap.* II.] Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis, et pro iis, qui sunt Laodiciæ, et quicumque non viderunt faciem meam in carne : ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate, et in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei Patris et Christi Jesu : in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonum. Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum : gaudens, et videns ordinem vestrum, et firmamentum ejus, quæ in Christo est, fidei vestræ. Sicut ergo accepistis Jesum Christum Dominum [*Ms. add.* nostrum], in ipso ambulate, radicati, et superædificati in ipso, et confirmati fide, sicut et didicistis, abundantes in illo in gratiarum actione. Videte, ne quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum : quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter : et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus et potestatis : in quo et circumcisi estis circumcisione non manu facta in exspoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi : consepulti ei in baptismo, in quo et resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum a mortuis. Et vos, cum mortui essetis in delictis, et præputio carnis vestræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, et exspolians principatus, et potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso. Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum : quæ sunt umbra futurorum : corpus autem Christi. Nemo vos seducat, volens in humilitate, et religione angelorum, quæ non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ, et non tenens caput, ex quo totum corpus, per nexus et conjunctiones subministratum et constructum, crescit in augmentum Dei. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi : quid adhuc tamquam viventes in mundo decernitis? Ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contrectaveritis : quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta et doctrinas hominum : quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione, et humilitate, et non [b] ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.

[*Cap.* III.] Igitur, si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens : quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra est abscon-

[a] Palatinus idem ms., *habemus redemptionem, et remissionem peccatorum*, intermediis verbis, *per sanguinem ejus*, prætermissis, quæ quidem neque in Græcis melioris notæ codicibus reperire est.

[b] Ms., *et ad non parcendum.* Gr., *καὶ ἀφειδίως.*

dita cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria. Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram; fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus : propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis : in quibus et vos ambulastis aliquando, cum viveretis in illis. Nunc autem deponite et vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis [*Ms.* ejus], et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum. Ubi non est gentilis, et Judæus, circumcisio, et præputium, Barbarus, et Scytha, servus, et liber : sed omnia, et in omnibus Christus. Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti, et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam : supportantes invicem, et donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam : sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos. Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis : et pax Christi exsultet in cordibus vestris, in qua et vocati estis in uno corpore : et grati estote. Verbum Christi habitet in vobis abundanter, in omni sapientia, docentes, et commonentes vosmetipsos, psalmis, hymnis, et canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo. Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum. Mulieres, subditæ estote viris, sicut oportet, in Domino. Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas. Filii, obedite parentibus per omnia : hoc enim placitum est in Domino. Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant. Servi, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum. Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, et non hominibus : scientes

A quod a Domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino Christo servite. Qui enim injuriam facit, recipiet id quod inique gessit, et non est personarum acceptio apud Deum.

Domini, quod justum est et æquum, servis præstate : scientes quod et vos Dominum habetis in cœlo. Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione : orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi (propter quod etiam vinctus sum), ut manifestem illud ita ut oportet me loqui. In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere. Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychi-
B cus, charissimus frater, et fidelis minister, et conservus in Domino : quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat quæ circa vos sunt, et consoletur corda vestra, cum Onesimo charissimo, et fideli fratre, qui ex vobis est. Omnia, quæ hic aguntur, nota facient vobis. Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata : si venerit ad vos, excipite illum : et Jesus, qui dicitur Justus : qui sunt ex circumcisione, hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio. Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est, servus Christi Jesu, semper sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti, et pleni in omni voluntate Dei. Testimonium enim illi perhibeo, quod habet multum laborem pro vobis et pro iis qui sunt Lao-
C diciæ, et qui Hierapoli. Salutat vos Lucas medicus charissimus, et Demas. Salutate fratres, qui sunt Laodiciæ, et Nympham, et quæ in domo ejus est, Ecclesiam. Et cum lecta fuerit apud vos epistola hæc, facite ut et in Laodicensium Ecclesia legatur : et eam, quæ Laodicensium est, vos legatis. Et dicite Archippo : Vide ministerium, quod accepisti in Domino, ut illud impleas. Salutatio mea manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gratia vobiscum. Amen.

Explicit Epistola B. Pauli apostoli ad Colossenses.

B. PAULI APOSTOLI

INCIPIT

EPISTOLA AD THESSALONICENSES

PRIMA.

[*Cap.* I.] Paulus, et Silvanus, et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre, et Domino Jesu Christo. Gratia vobis, et pax. Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione, memores operis fidei vestræ, et laboris, et charitatis,

D et sustinentiæ spei Domini nostri Jesu Christi, ante Deum et patrem nostrum : scientes, fratres dilecti a Deo, electionem vestram : quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed et in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos. Et vos

imitatores nostri facti estis, et Domini, excipientes verbum in tribulatione multa, cum gaudio Spiritus sancti : ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia, et in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo Domini, non solum in Macedonia, et in Achaia, sed et in omni loco fides vestra, quæ est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui. Ipsi enim de nobis [*Ms.* vobis] annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos : et quomodo conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo, et vero, et exspectare Filium ejus de cœlis (quem suscitavit ex mortuis) Jesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

[*Cap.* II.] Nam ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit : sed ante passi [a], et contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine. Exhortatio enim nostra non de errore, neque de immunditia, neque in dolo, sed sicut probati sumus a Deo, ut crederetur nobis Evangelium : ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis : neque in occasione avaritiæ, Deus testis est, nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis. Cum possemus vobis oneri esse ut Christi apostoli : sed facti sumus parvuli in medio vestrum, tamquam si nutrix foveat filios suos. Ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras : quoniam charissimi nobis facti estis. Memores enim estis, fratres, laboris nostri, et fatigationis : nocte ac die operantes, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus [*Ms.* enim] in vobis Evangelium Dei. Vos testes estis, et Deus, quam sancte, et juste, et sine querela, vobis, qui credidistis, fuimus : sicut scitis, qualiter unumquemque vestrum (sicut pater filios suos) deprecantes vos et consolantes, testificati sumus, ut ambularetis digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriam. Ideo et nos gratias agimus Deo sine intermissione : quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed (sicut est vere) verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis. Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa in Christo Jesu ; quia eadem passi estis et vos a contribulibus vestris, sicut et ipsi a Judæis : qui et Dominum occiderunt Jesum, et prophetas, et nos persecuti sunt, et Deo non placent [*Ms.* placuerunt], et omnibus hominibus adversantur; prohibentes nos gentibus loqui, ut salvæ fiant, ut impleant peccata sua semper : pervenit enim ira Dei super illos usque in finem. Nos autem, fratres, desolati a vobis ad tempus horæ, aspectu, non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre cum multo desiderio : quoniam voluimus venire ad vos : ego quidem Paulus, et semel, et iterum, sed impedivit nos Satanas. Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ ? Nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus ? vos enim estis gloria nostra et gaudium.

[*Cap.* III.] Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis, solis : et misimus Timotheum fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelio Christi, ad confirmandos vos, et exhortandos pro fide vestra : ut nemo moveatur in tribulationibus istis : ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus. Nam et cum apud vos essemus, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut et factum est, et scitis. Propterea et ego amplius non sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram : ne forte tentaverit vos is, qui tentat, et inanis fiat labor noster. Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, et quia memoriam nostri habetis bonam semper, desiderantes nos videre, sicut et nos quoque vos : ideo consolati sumus, fratres, in vobis, in omni necessitate et tribulatione nostra, per fidem vestram, quoniam nunc vivimus, si vos statis in Domino. Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis, in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante Deum nostrum, nocte ac die abundantius orantes, ut videamus faciem vestram, et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ ? Ipse autem Deus et Pater noster, et Dominus noster Jesus Christus, dirigat viam nostram ad vos. Vos autem Dominus multiplicet, et abundare faciat charitatem [b] vestram in invicem, et in omnes, quemadmodum et nos in vobis : ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate, ante Deum et Patrem nostrum, in adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis ejus. Amen.

[*Cap.* IV.] De cætero ergo, fratres, rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis a nobis, quomodo oporteat vos ambulare, et placere Deo, sic et ambuletis, ut abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum. Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra : ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore; non in passione desiderii, sicut et gentes, quæ ignorant Deum : et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum : quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis, et testificati sumus. Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum : qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis. De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis ; ipsi enim vos a Deo didicistis, ut diligatis invicem. Etenim illud fa-

[a] Secundis curis additur in Palatino ms., *multa*, quæ vox tamen a Græco ipso textu abest.

[b] Pronomen *vestram*, quod et a Græco textu abest, in Palatino ms. reticetur.

citis in omnes fratres in universa Macedonia. Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis, et operam detis, ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis, et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis, et ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt : et nullius aliquid desideretis. Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et cæteri qui spem non habent. Si enim credimus quod Jesus mortuus est, et resurrexit : ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos, qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non præveniemus eos, qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo : et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam [a] Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus. Itaque consolamini invicem in verbis istis.

[*Cap.* V.] De temporibus autem, et momentis, fratres, non indigetis, ut scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet : cum enim dixerint pax, et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti [*Ms.* habentis], et non effugient. Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tamquam fur comprehendat : omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei : non sumus noctis, neque tenebrarum. Igitur non dormiamus, sicut et cæteri, sed vigilemus, et sobrii simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt : et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem, qui diei sumus, sobrii simus, induti loricam fidei, et charitatis, et galeam spem salutis : quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis : ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus. Propter quod consolamini invicem, et ædificate alterutrum, sicut et facitis. Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos, qui laborant inter vos, et præsunt vobis in Domino, et monent vos, ut habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum : pacem habete cum eis. Rogamus autem vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte, ne quis malum pro malo alicui reddat : sed semper quod bonum est, sectamini in invicem, et in omnes. Semper gaudete. Sine intermissione orate. In omnibus gratias agite : hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu, in omnibus vobis. Spiritum nolite extinguere. Prophetias nolite spernere. Omnia autem probate : quod bonum est tenete. Ab omni specie mala abstinete vos. Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia : ut integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur. Fidelis est, qui vocavit vos : qui etiam faciet. Fratres, orate pro nobis. Salutate fratres omnes in osculo sancto. Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus. Gratia Domini nostri Jesu Christi [b] vobiscum. Amen.

Explicit Epistola B. Pauli apostoli ad Thessalonicenses I.

[a] Pro *Christo*, Palatinus ms. habet *Domino*, propius Græco, κυρίου.

[b] Idem Palatinus ms., *cum omnibus vobis*, pro *vobiscum*.

B. PAULI APOSTOLI
INCIPIT
EPISTOLA AD THESSALONICENSES
SECUNDA.

[*Cap.* I.] Paulus, et Silvanus, et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Gratia vobis, et pax a Deo nostro, et Domino Jesu Christo. Gratias agere debemus semper Deo pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem : ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei, pro patientia vestra, et fide ; [a] et in omnibus persecutionibus vestris, et tribulationibus, quas sustinetis in exemplum justi judicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini. Si tamen justum est apud Deum, retribuere tribulationem iis qui vos tribulant : et vobis qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu de cœlo cum Angelis virtutis ejus, in flamma ignis dantis vindictam iis [*Ms.* de his] qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu [b] Christi. Qui pœnas dabunt in interitu æternas a facie Domini, et a gloria virtutis ejus : cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus, qui crediderunt ; quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo. In quo etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur vos vocatione sua Deus [c] noster, et impleat omnem

[a] Voculam *et*, quæ quidem abundare videtur, cum Græcus textus, tum Palatinus ms. ignorant.

[b] Nomen *Christi*, quædam exemplaria Græca et Palatinus ms. hic omittunt.

[c] Iterum tacet Palatinus ms. cum Græcis aliquot libris pronomen *noster*.

voluntatem bonitatis, et opus fidei in virtute, ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis, et vos in illo, secundum gratiam Dei nostri, et Domini Jesu Christi.

[*Cap.* II.] Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostræ congregationis in ipsum: ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tamquam per nos missam, quasi instet dies Domini. Ne quis vos seducat ullo modo: quoniam nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur, et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tamquam sit Deus. Non retinetis, quod cum adhuc [a] essem apud vos, hæc dicebam vobis? Et nunc quid detineat scitis, ut reveletur in suo tempore. Nam mysterium jam operatur iniquitatis: tantum ut qui tenet nunc, teneat donec de medio fiat. Et nunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui eum, cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis iis, qui pereunt: eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent. [b] Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres dilecti a Deo, quod elegerit [c] vos Deus primitias in salutem, in sanctificatione spiritus, et in fide veritatis: in qua et vocavit vos per Evangelium nostrum, in acquisitionem gloriæ Domini nostri Jesu Christi. Itaque, fratres, state, et tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus et Pater noster, qui dilexit nos, et dedit consolationem æternam, et spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra, et confirmet in omni opere et sermone bono.

[*Cap.* III.] De cætero, fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei currat, et clarificetur, sicut et apud vos: et ut liberemur ab importunis, et malis hominibus: non enim omnium est fides. Fidelis autem [d] Deus est, qui confirmabit vos, et custodiet a malo. Confidimus autem de vobis in Domino, quoniam quæ præcipimus, et facitis, et facietis. Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei, et patientia Christi. Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos: quoniam non inquieti fuimus inter vos: neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore, et in fatigatione, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus. Non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam et cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis: quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. Iis autem, qui ejusmodi sunt, denuntiamus, et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes, suum panem manducent. Vos autem, fratres, nolite deficere benefacientes. Quod si quis non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, et ne commisceamini cum illo, ut confundatur. Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem. Ipse autem Dominus pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cum omnibus vobis. Salutatio mea manu Pauli; quod est signum in omni epistola. Ita scribo. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

Explicit Epistola B. Pauli apostoli ad Thessalonicenses II.

[a] Plurium numerum Palatinus ms., *cum adhuc essemus apud vos, hæc dicebamus vobis*, etc.
[b] Ms., *Et ideo;* Græce item: καὶ διὰ τοῦτο.
[c] Hic, atque altero ab hoc versu, *nos* pronomen, pro *vos*, cum Græcis aliquot libris Palatinus ms. legit.
[d] Repositum in Palatino ms. secundis curis, *Dominus est*, pro *Deus*. Ita et Græce κύριος.

B. PAULI APOSTOLI
INCIPIT
EPISTOLA AD TIMOTHEUM
PRIMA.

[*Cap.* I.] Paulus apostolus Jesu Christi secundum imperium Dei Salvatoris nostri, et Christi Jesu spei nostræ: Timotheo dilecto filio in fide. Gratia, misericordia, et pax a Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro. Sicut rogavi te, ut remaneres Ephesi cum irem in Macedoniam, ut denuntiares quibusdam ne aliter docerent, neque intenderent fabulis, et genealogiis interminatis: quæ quæstiones præstant magis, quam ædificationem Dei, quæ est in fide. Finis autem præcepti est charitas de corde

puro, et conscientia bona, et fide non ficta. A quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Scimus autem quia bona est lex, si quis ea legitime utatur: sciens hoc quia lex justo non est posita, sed injustis, et non subditis, impiis, et peccatoribus, sceleratis, et contaminatis, parricidis, et matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, et perjuris, et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, quæ secundum Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. Gratias ago ei, qui me confortavit, Christo Jesu Domino nostro, quia [*Ms.* qui] fidelem me existimavit, ponens in ministerio: qui prius blasphemus fui, et persecutor, et contumeliosus: sed misericordiam [a] Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundavit autem gratia Domini nostri, cum fide, et dilectione, quæ est in Christo Jesu. Fidelis sermo, et omni acceptione dignus: quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum: ut in me primo ostenderet Christus Jesus [*Ms. tac.* Jesus] omnem patientiam, ad informationem eorum, qui credituri sunt illi, in vitam æternam. Regi autem sæculorum immortali, invisibili, soli Deo, honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam. Habens fidem, et bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt: ex quibus est Hymenæus, et Alexander, quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare.

[*Cap.* II.] Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus: pro regibus, et omnibus, qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate, et castitate. Hoc enim bonum est, et acceptum coram Salvatore nostro Deo. Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus: qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, [b] testimonium temporibus suis: in quo positus sum ego prædicator et apostolus (veritatem dico, non mentior), doctor gentium in fide, et veritate. Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione. Similiter et mulieres in habitu ornato, cum verecundia, et sobrietate ornantes se, et non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa: sed quod decet mulieres, pro-

A mittentes pietatem per opera bona. Mulier in silentio discat cum omni subjectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum; sed esse in silentio. Adam enim primus formatus est, deinde Heva: et Adam non est seductus, mulier autem seducta in prævaricatione fuit. Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, et dilectione, et sanctificatione [c] cum sobrietate.

[*Cap.* III.] Fidelis sermo: Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem, non vinolentum, non percussorem, sed modestum; non litigiosum, non cupidum, sed suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos
B cum omni castitate. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam [d] habebit? Non neophytum, ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli. Oportet autem illum et testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat, et in laqueum diaboli. Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes. Habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum: et sic ministrent, nullum crimen habentes. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diaconi sint unius uxoris viri, qui filiis suis bene præsint, et suis domibus. Qui enim bene ministraverint, gradum bonum sibi acquirent, et multam fiduciam in fide, quæ est in Christo
C Jesu. Hæc tibi scribo, sperans me ad te venire cito. Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis. Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

[*Cap.* IV.] Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et iis qui cognove-
D runt veritatem. Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim per verbum Dei et orationem. Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Jesu, enutritus verbis fidei et bonæ doctrinæ, quam assecutus es. Ineptas autem et aniles fabulas devita: exerce autem teipsum ad pieta-

[a] Nomen *Dei* hic loci in Palatino ms. ut et Græco textu reticetur.

[b] In Palat. ms., *cujus testimonium*, etc., quemadmodum et in Græcis aliquot libris, οὗ τὸ μαρτύριον. Mox ubi dicitur, *veritatem dico*, additur *in Christo*, quæ voces in Græco etiam sunt textu.

[c] Alias S. ipse interpres pro *sobrietate* constanter habet vel *cum pudicitia*, ut in Epistola ad Salvinam, vel *cum castitate*, ut alibi. Quin immo lib. III contra Jovinianum recitato hoc versiculo: *Si permanserint in...... sanctificatione cum castitate, non enim;* subdit, *ut male habetur in Latinis codicibus, sobrietas est legenda, sed castitas, id est* σωφροσύνη.

[d] Repositum secunda manu in Palatino ms., *adhibebis.*

tem. Nam corporalis exercitatio, ad modicum utilis est: pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, et futuræ. Fidelis sermo, et omni acceptione dignus. In hoc enim laboramus et maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium. Præcipe hæc, et doce. Nemo adolescentiam tuam contemnat: sed exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. Dum venio, attende lectioni, exhortationi, et doctrinæ. Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii. Hæc meditare, in his esto: ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi, et doctrinæ: insta in illis. Hoc enim faciens, et te ipsum salvum facies, et eos qui te audiunt.

[*Cap.* V.] Seniorem ne increpaveris, sed obsecra, ut patrem; juvenes, ut fratres; anus, ut matres; juvenculas, ut sorores in omni castitate: viduas honora, quæ vere viduæ sunt. Si qua autem vidua filios, aut nepotes habet: discat primum domum suam regere, et mutuam vicem reddere parentibus: hoc enim acceptum est coram Deo. Quæ autem vere vidua est, [a] et desolata, speret in Deum, et instet obsecrationibus et orationibus nocte ac die. Nam quæ in deliciis est, vivens mortua est. Et hoc præcipe, ut irreprehensibiles sint. Si quis autem suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est. Adolescentiores autem viduas devita. Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt: habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Simul autem et otiosæ discunt circuire domos: non solum otiosæ, sed et verbosæ, et curiosæ, loquentes quæ non oportet. Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia. Jam enim quædam conversæ sunt retro Satanam. Si qui fidelis habet viduas, subministret illis, et non gravetur Ecclesia, ut iis, quæ vere viduæ sunt, sufficiat. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in verbo et doctrina. Dicit enim Scriptura: Non [b] alligabis os bovi trituranti. Et: Dignus est operarius mercede sua. Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus. Peccantes coram omnibus argue: ut et cæteri timorem habeant. Testor coram Deo et Christo Jesu, et electis angelis, ut hæc custodias sine præjudicio, nihil faciens, in alteram partem declinando. Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. Teipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere, propter stomachum tuum et frequentes tuas infirmitates. Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium: quosdam autem et subsequuntur. Similiter et facta bona manifesta sunt: et quæ aliter se habent, abscondi non possunt.

[*Cap.* VI.] Quicumque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini et doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt: sed magis serviant, quia fideles sunt, et dilecti, qui beneficii participes sunt. Hæc doce, et exhortare. Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesus Christi, et ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones, et pugnas verborum: ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse pietatem. Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum: haud dubium quod nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti sumus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia, et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes, erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. Tu autem, homo Dei, hæc fuge: sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, et confessus bonam confessionem coram multis testibus. Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem: ut serves mandatum sine macula, irreprehensibile usque in adventum Domini nostri Jesu Christi: quem suis temporibus ostendet beatus et solus potens, Rex regum, et Dominus dominantium: qui solus habet immortalitatem, et lucem inhabitat inaccessibilem: quem nullus hominum vidit, [c] sed nec videre potest: cui honor, et imperium sempiternum. Amen. Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo (qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum) bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen.

Explicit Epistola B. Pauli Apostoli ad Timotheum I.

[a] Palatin. ms., *et desoluta*, vitio, ut videtur, antiquarii: tum in instanti, *sperat... et instat*.

[b] Præfert idem ms., *Non infrenabis*, pro *alligabis*: variant etiam Græca exemplaria, φιμώσεις et κημώσεις.

[c] Voculam *sed*, Palatinus ms. et Græcus textus reticent.

B. PAULI APOSTOLI

INCIPIT

EPISTOLA AD TIMOTHEUM

SECUNDA.

[*Cap.* I.] Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, secundum promissionem vitæ, quæ est in Christo Jesu : Timotheo charissimo filio, gratia, misericordia, pax a Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro. Gratias ago Deo, cui servio a progenitoribus in conscientia pura, quod [*Ms.* quam] sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, ut gaudio implear, recordationem accipiens ejus fidei, quæ est in te non ficta, quæ et habitavit primum in avia tua Loide, et matre tua Eunice, certus sum autem quod et in te. Propter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis. Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus: sed collabora Evangelio secundum virtutem Dei : qui nos liberavit, et vocavit vocatione [a] sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, et gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora sæcularia. Manifestata est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam et incorruptionem per Evangelium ; in quo positus sum ego prædicator, et apostolus, et magister gentium. Ob quam causam etiam hæc patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, et certus sum quia potens est depositum meum servare in illum diem. Formam habe sanorum verborum, quæ a me audisti in fide et in dilectione in Christo Jesu. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis. Scis hoc, quod aversi sunt a me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Phigellus, et Hermogenes. Det misericordiam Dominus Onesiphori domui : quia sæpe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit : sed cum Romam venisset, sollicite me quæsivit, et invenit. Det illi Dominus invenire misericordiam a Domino [*Ms.* Deo] in illa die. Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu melius nosti.

[*Cap.* II.] Tu ergo, fili mi, confortare in gratia, quæ est in Christo Jesu : et quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, A qui idonei erunt et alios docere. Labora sicut bonus miles Christi Jesu. Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus : ut ei placeat, cui se probavit. Nam et qui certat in agone, non coronatur nisi legitime certaverit. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Intellige quæ dico : dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. Memor esto Dominum Jesum Christum resurrexisse a mortuis ex semine David, secundum Evangelium meum, in quo laboro usque ad vincula, quasi male operans; sed verbum Dei non est alligatum. Ideo omnia sustineo propter electos, ut et ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Jesu, cum gloria cœlesti. Fidelis sermo : Nam si commortui sumus, et convivemus : si [b] sustinebimus, et conregnabi- B mus ; si negaverimus, et ille negabit nos : si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Hæc commone, testificans coram Domino. Noli contendere verbis : ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium. Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis. Profana autem et vaniloquia [*Ms.* inaniloquia] devita : multum enim proficiunt ad impietatem : et sermo eorum ut cancer serpit : ex quibus est Hymenæus, et Philetus, qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam, et [c] subverterunt quorumdam fidem. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc : cognovit Dominus qui sunt ejus; et discedat ab iniquitate omnis, qui nominat nomen Domini. C In magna autem domo non solum sunt vasa aurea, et argentea, sed et lignea, et fictilia : et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus bonum paratum. Juvenilia autem desideria fuge; sectare vero justitiam, fidem, charitatem, et pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro. Stultas autem, et sine disciplina quæstiones devita ; sciens quia generant lites. Servum autem Domini non oportet litigare : sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati : ne quando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, resipiscant

[a] Pronomen *sua*, tacet juxta Græcum textum Palatinus ms.

[b] In instanti Palatinus ms., *si sustinemus*, et Græce, εἰ ὑπομένομεν.

[c] Iterum in instanti idem ms., *et subvertunt*, cum Græco καὶ ἀνατρέπουσι. Mox autem *stetit*, pro *stat* : et paulo post, *omnis qui invocat*, pro *nominat*, minus recte ad Græcum.

a diaboli laqueis, a quo captivi [*Ms.* capti] tenentur ad ipsius voluntatem.

[*Cap.* III.] Hoc autem scito, quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa : erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protervi, tumidi, et voluptatum amatores magis quam Dei : habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes. Et hos devita : ex his enim sunt, qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis : semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. Quemadmodum autem Jannes et Mambres restiterunt Moysi : ita et hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem ; sed ultra non proficient : insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit. Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones : qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii, et Lystris : quales persecutiones sustinui, et ex omnibus eripuit me Dominus. Et omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. Mali autem homines, et seductores, proficient in pejus, errantes, et in errorem mittentes. Tu vero permane in iis, quæ didicisti, et credita sunt tibi : sciens a quo didiceris. Et quia ab infantia sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem, quæ est in Christo Jesu. Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia : ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

[*Cap.* IV.] Testificor coram Deo, et Jesu Christo, qui judicaturus est vivos, et mortuos, per adventum

A ipsius, et regnum ejus : prædica verbum, insta opportune, importune : argue, obsecra, increpa in omni patientia, et doctrina. Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros, prurientes auribus. Et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur. Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac evangelistæ, ministerium tuum imple. Sobrius esto. Ego enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex : non solum autem mihi, sed et iis, qui diligunt adventum ejus. Festina ad me venire cito. Demas enim me reliquit, diligens
B hoc sæculum, et abiit Thessalonicam : Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam. Lucas est mecum solus. Marcum assume, et adduc tecum : est enim mihi utilis in ministerium. Tychicum autem misi Ephesum. Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, et libros, maxime autem membranas. Alexander ærarius multa mala mihi ostendit : reddet illi Dominus secundum opera ejus, quem et tu devita : valde enim restitit verbis nostris. In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt : non illis imputetur. Dominus autem mihi astitit, et confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes gentes : et liberatus sum de ore leonis. Liberavit me Dominus ab omni opere malo : et salvum faciet in regnum suum
C cœleste, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. Saluta Priscam, et Aquilam, et Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Festina ante hyemem venire. Salutant te Eubulus, et Pudens, et Linus, et Claudia, et fratres omnes. Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum. Amen.

Explicit Epistola B. Pauli apostoli ad Timotheum II.

B. PAULI APOSTOLI

INCIPIT

EPISTOLA AD TITUM.

[*Cap.* I.] Paulus servus Dei, apostolus autem Jesu Christi secundum fidem electorum Dei, et agnitionem veritatis, quæ secundum pietatem est. In spem vitæ æternæ, quam promisit qui non mentitur, Deus ante tempora sæcularia : manifestavit autem temporibus suis verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi secundum præceptum Salvatoris nostri Dei : Tito dilecto filio secundum communem fidem, gratia et pax a Deo Patre, et Christo Jesu Salvatore nostro.

D Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt, corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, [a] in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem : non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum : sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, sanctum, conti-

[a] Cum negandi particula legit Palatinus ms. juxta Græcum textum, *non in accusatione, μὴ ἐν κατηγορίᾳ.*

nentem, amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem: ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere. Sunt enim multi [a] etiam inobedientes, vaniloqui, et seductores, maxime qui de circumcisione sunt: quos oportet redargui: qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis, proprius ipsorum propheta: Cretenses, semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure, ut sani sint in fide, non intendentes Judaicis fabulis, et mandatis hominum, aversantium se a veritate. Omnia munda mundis: coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum et mens et conscientia. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant: cum sint abominati, et incredibiles, et ad omne opus bonum reprobi.

[*Cap.* II.] Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam. Senes, ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes: ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, filios suos diligant, prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei. Juvenes similiter hortare ut sobrii sint. In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, et in gravitate, verbum sanum, irreprehensibile: ut is, qui ex adverso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes: ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus. Apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem, et sæcularia desideria, sobrie, et juste, et pie vivamus in hoc sæculo, exspectantes beatam spem et adven-

A tum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi: qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Hæc loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.

[*Cap.* III.] Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse: neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. Eramus enim aliquando et nos insipientes, increduli, errantes, servientes desideriis et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odibiles, odientes invicem. Cum autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei,
B non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum: ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem [b] viæ æternæ. Fidelis sermo est: et de his volo te confirmare, ut curent bonis operibus præesse qui credunt Deo. Hæc sunt bona et utilia hominibus. Stultas autem quæstiones, et genealogias, et contentiones, et pugnas legis devita, sunt enim inutiles, et vanæ. Hæreticum hominem, post unam et secundam correptionem devita: sciens quia subversus est, qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus. Cum misero ad te Artemam, aut Tychicum, festina ad me
C venire Nicopolim: ibi enim statui hyemare. Zenam legisperitum et Apollo sollicite præmitte, ut nihil illis desit. Discant autem et nostri bonis operibus præesse ad usus necessarios, ut non sint infructuosi. Salutant te qui mecum sunt omnes: saluta eos, qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen.

Explicit Epistola B. Pauli apostoli ad Titum.

[a] Voculam *etiam*, quæ in aliquot Græcis libris desideratur, Palatinus quoque ms. nescit.

[b] Juxta Græcum ζωῆς, legendum videtur *vitæ*, pro *viæ*: mss. autem non suffragantur.

B. PAULI APOSTOLI

INCIPIT

EPISTOLA AD PHILEMONEM.

[*Cap.* I.] Paulus vinctus Christi Jesu, et Timotheus frater, Philemoni dilecto, et adjutori nostro, et Appiæ sorori [a] charissimæ, et Archippo commilitoni nostro, et Ecclesiæ, quæ in domo tua est. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

D Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam, et fidem, quam habes in Domino Jesu, et in omnes sanctos: ut communicatio fidei tuæ evidens fiat in agnitione omnis [b] operis boni, quod est in vobis in Christo

[a] Non addit illud *charissimæ* Palatinus ms. cum Græcis aliquot libris.

[b] Idem ms., *in agnitione omnis boni*, *quæ est in vobis*, etc., prætermisso *operis*, quod nomen, neque in Græco est textu.

Jesu. Gaudium enim magnum habui, et consolationem in charitate tua: quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater. Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi quod ad rem pertinet: propter charitatem magis obsecro, cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et vinctus Jesu Christi, obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem et mihi et tibi utilis, quem remisi [a] tibi. Tu autem illum, ut mea viscera, suscipe: quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii: sine consilio autem tuo nihil volui facere, uti [*Ms.* ut] ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, ut æternum illum reciperes: jam non A ut servum, sed pro servo charissimum fratrem, maxime mihi; quanto autem magis tibi, et in carne, et in Domino! si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me: Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet; hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi mea manu: ego reddam, ut non dicam tibi, quod et teipsum mihi debes; ita [*Ms.* itaque], frater. Ego te fruar in Domino. Refice viscera mea in [b] Domino. Confidens in obedientia tua scripsi tibi: sciens quoniam et super id, quod dico, facies. Simul autem et para mihi hospitium: nam spero per orationes vestras donari me vobis. Salutat te Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu, Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, adjutores mei. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

Explicit Epistola B. Pauli Apostoli ad Philemonem.

[a] Atque hic pronomen *tibi*, Palat. ms. tacet, quod neque in Græco est archetypo.

[b] Idem ms., *viscera mea in Christo. Confidens obe-* B *dientiæ tuæ scripsit*, etc., contentiosius ad Græcam litteram.

B. PAULI APOSTOLI
INCIPIT
EPISTOLA AD HEBRÆOS.

[*Cap.* I.] Multifariam, multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime [*Ms.* novissimis], diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula. Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, [a] sedit C ad dexteram majestatis in excelsis: tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursum: Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium? Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei. Et ad angelos quidem dicit: Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis. Ad Filium autem: Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exsultationis præ participibus tuis. Et: Tu in principio, Domine, terram fundasti: et opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, et omnes ut vestimentum veterascent: et velut amictum [b] mutabis eos, et mutabuntur: tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. Ad quem autem angelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Nonne omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capient salutis?

[*Cap.* II.] Propterea abundantius oportet observare nos ea quæ audivimus, ne forte pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem: quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis, qui audierunt, in nos [*Ms.* nobis] confirmata est, contestante Deo signis et portentis, et variis virtutibus, et Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem. Non enim angelis subjecit Deus orbem terræ futurum de quo loquimur. Testatus est autem in quodam loco [c] quis, dicens: Quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis: gloria et honore coronasti eum: et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia D ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei. Eum autem, qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria et honore coronatum: ut gratia Dei, pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum, propter quem omnia, et

[a] Vitiose scriptum in Martianæi editione duobus verbis, *sed et*, pro *sedit*, aut *sedet*.

[b] In Palat. ms., *involves*, et Græce ἑλίξεις, pro ἀλλάξεις.

[c] Idem ms., *quidam dicens*; Gr. τὶς λέγων.

per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare. Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes. Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens: [a] Nuntiabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ laudabo te. Et iterum: Ego ero fidens in eum. Et iterum: Ecce ego, et pueri mei, quos dedit mihi Deus. Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem: ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum: et liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, et fidelis pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. In eo enim, in quo passus est ipse et tentatus, potens est et eis, qui tentantur, auxiliari.

[*Cap.* III.] Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum: qui fidelis est ei, qui fecit illum, sicut et Moyses in omni domo ejus. Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quanto ampliorem honorem habet domus, qui fabricavit illam. Omnis namque domus fabricatur ab aliquo; qui autem omnia creavit, Deus est. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus tamquam famulus, in testimonium eorum, quæ dicenda erant: Christus vero tamquam filius in domo sua: quæ domus sumus nos, si fiduciam, et gloriam spei usque ad finem, firmam retineamus. Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri; probaverunt, et viderunt opera mea quadraginta annis. Propter quod infensus fui generationi huic, et dixi: Semper errant corde. Ipsi autem non cognoverunt vias meas, [b] sicut juravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam. Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis, discedendi a Deo vivo: sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Christi effecti sumus: si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem firmum retineamus. Dum dicitur: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa exacerbatione. Quidam enim audientes exacerbaverunt, sed non universi, qui profecti sunt ex Ægypto per Moysen. Quibus autem infensus est quadraginta annis? Nonne illis, qui peccaverunt, quorum cadavera prostrata sunt in deserto? Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius, nisi illis, qui increduli

A fuerunt? Et videmus, quia non potuerunt introire [c] propter incredulitatem.

[*Cap.* IV.] Timeamus ergo, ne forte, relicta pollicitatione introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis ex vobis deesse. Etenim et nobis nuntiatum est, quemadmodum et illis: sed non profuit illis sermo auditus, non admixtus [*Ms.* admixtio] fidei ex iis qui audierunt. Ingredimur enim in requiem, qui credidimus: quemadmodum dixit: Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam: et quidem operibus ab institutione mundi perfectis. Dixit enim in quodam loco de die septima sic: Et requievit Deus die septima ab omnibus operibus suis. Et in isto rursum: Si introibunt in requiem meam. Quoniam ergo superest introire quosdam in illam, et ii,
B quibus prioribus annuntiatum est non introierunt propter incredulitatem: iterum terminat diem quemdam, Hodie, in David dicendo, post tantum temporis, sicut supra dictum est: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam si eis Jesus requiem præstitisset, numquam de alia loqueretur, posthæc, die. Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei. Qui enim ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut a suis Deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem: ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti: et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis.
C Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus: omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quem nobis sermo. Habentes ergo pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Jesum Filium Dei: teneamus confessionem. Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ: ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno.

[*Cap.* V.] Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona, et sacrificia pro peccatis: qui condolere possit iis, qui [d] ignorant, et errant: quoniam et ipse circumdatus est infirmitate: et propterea
D debet, quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semetipso offerre pro peccatis. Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tamquam Aaron. Sic et Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret: sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum et in alio loco dicit: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Qui in diebus carnis suæ, preces sup-

[a] Aliter idem ms., *Narrabo*, qui et paulo post pronomen *mei*, ubi dicitur *pueri mei*, cum Græco exemplari reticet.

[b] Juxta Græcos aliquot libros, *quibus* in Palat. ms. legitur pro *sicut*.

[c] Addit Palatinus ms. ex inferiori contextu, *in requiem ipsius*: quæ tamen verba neque in Græco exemplari habentur.

[d] In Palatino ms., *qui ignorantes erant*, etc.

plicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia. Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex iis, quæ passus est, obedientiam : et consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ, appellatus a Deo pontifex juxta ordinem Melchisedech. De quo nobis grandis sermo, et ininterpretabilis ad dicendum : quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis ut vos doceamini, quæ sint elementa exordii sermonum Dei : et facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo. Omnis enim, qui lactis est particeps, expers est sermonis [*Ms. add.* et] justitiæ : parvulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus, eorum, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

[*Cap.* VI.] Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora [*Ms.* perfectionem] feramur, non rursum jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, [a] et fide ad Deum, baptismatum doctrinæ impositionis quoque manuum, ac resurrectionis mortuorum, et judicii æterni. Et hoc faciemus, si quidem permiserit Deus. Impossibile est enim, eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœleste, et participes facti sunt Spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, et prolapsi sunt, rursus renovari ad pœnitentiam, rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, et ostentui habentes. Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, et generans [*Ms.* germinans] herbam opportunam illis, a quibus colitur, accipit benedictionem a Deo. Proferens autem spinas ac tribulos, reproba est, et maledicto proxima : cujus consummatio in combustionem. Confidimus autem de vobis, dilectissimi, meliora, et viciniora saluti : tametsi ita loquimur. Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, et ministratis. Cupimus autem unumquemque vestrum eamdem ostentare sollicitudinem ad expletionem spei usque in finem : ut non segnes efficiamini, verum imitatores eorum, qui fide et patientia hæreditabunt promissiones. Abrahæ namque promittens Deus, quoniam neminem habuit, per quem juraret, majorem, juravit per semetipsum, dicens : Nisi benedicens benedicam te, et multiplicans multiplicabo te. Et sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionem. Homines enim per majorem sui jurant : et omnis controversiæ eorum finis, ad confirmationem, est juramentum. In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum : ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem : quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac fir-

A mam, et incedentem usque ad interiora voluminis : ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.

[*Cap.* VII.] Hic enim Melchisedech, rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abrahæ regresso a cæde regum, et benedixit ei : cui et decimas omnium divisit Abraham : primum quidem qui interpretatur rex justitiæ : deinde autem et rex Salem, quod est, rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ [*Ms. tac.* vitæ] habens, assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. Intuemini autem quantus sit hic, cui et decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha. Et quidem de filiis Levi sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas sumere a B populo secundum legem, id est, a fratribus suis : quamquam et ipsi exierunt de lumbis Abrahæ. Cujus autem generatio non annumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abraham, et hunc, qui habebat repromissiones, benedixit. Sine ulla autem contradictione, quod minus est, a meliore benedicitur. Et hic quidem, decimas morientes homines accipiunt : ibi autem contestatur, quia vivit. Et (ut ita dictum sit) per Abraham, et Levi, qui decimas accepit, decimatus est : adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit ei Melchisedech. Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat (populus enim sub ipso legem accepit), quid adhuc necessarium fuit, secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, et non secundum ordinem Aaron dici? Trans- C lato enim sacerdotio, necesse est, ut et legis translatio fiat. In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altari præsto fuit. Manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster : in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem Melchisedech exsurgat alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundum virtutem vitæ insolubilis. Contestatur enim : Quoniam tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus, et inutilitatem : nihil enim ad perfectum adduxit lex, introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum. Et quantum est non sine jureju- D rando (alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt ; hic autem cum jurejurando, per eum, qui dixit ad illum : Juravit Dominus, et non pœnitebit eum : tu es sacerdos in æternum) intantum melioris testamenti sponsor factus est Jesus. Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere : hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Unde et salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum : semper vivens ad interpellandum pro [b] nobis. Talis enim decebat ut nobis esset

[a] Idem ms., *sed fidei*, propius Græco καὶ πίστεως.
[b] Præfert *pro eis*, cum Græco ὑπὲρ αὐτῶν, Palatinus quoque ms.

pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cœlis factus: qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi: hoc enim fecit semel, seipsum [*Ms.* se] offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes: sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, Filium in æternum perfectum.

[*Cap.* VIII.] Capitulum autem super ea quæ dicuntur: Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis [*Ms.* excelsis], sanctorum minister, et tabernaculi veri, quod fixit Dominus, et non homo. Omnis enim pontifex ad offerendum munera, et hostias constituitur: unde necesse est et hunc habere aliquid, quod offerat: si ergo esset super terram, nec esset sacerdos: cum essent qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari et umbræ deserviunt cœlestium. Sicut responsum est Moysi, cum consummaret tabernaculum: Vide (inquit) omnia facito secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto et melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset: non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit: Ecce dies venient, dicit Dominus: et consummabo super domum Israel, et super domum Juda, testamentum novum: non secundum testamentum, quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Ægypti: quoniam ipsi non [a] permanserint in testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus: Dando leges meas in mentem eorum, et in corde eorum superscribam eas: et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum: et non docebit unusquisque proximum suum, et unusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum: quoniam omnes scient me a minore usque ad majorem eorum: quia propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum eorum jam non memorabor. Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur, et senescit, prope interitum est.

[*Cap.* IX.] Habuit quidem et prius justificationes culturæ, et Sanctum sæculare. Tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra, et mensa, et propositio panum, quæ [*Ms.* quod] dicitur Sancta. Post velamentum autem secundum tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum: aureum habens thuribulum, et arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna, et virga Aaron, quæ frondueral, et tabulæ testamenti, superque eam erant cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium: de quibus non est modo dicendum per singula. His vero ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant

A sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes: in secundo autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine, quem offert pro sua et populi ignorantia: hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatam esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum, quæ parabola est temporis instantis: juxta quam munera, et hostiæ offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem, solummodo in cibis, et in potibus, et variis baptismatibus, et justitiis carnis usque ad tempus correctionis impositis. Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manu factum, id est, non hujus creationis; neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium
B sanguinem, introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa. Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi! Et ideo novi testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum [*Ms.* earumdem] prævaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis. Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est. Unde
C nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. Lecto enim omni mandato legis a Moyse universo populo, accipiens sanguinem vitulorum et hircorum, cum aqua, et lana coccinea, et byssopo, ipsum quoque librum, et omnem populum aspersit, dicens: Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus. Etiam tabernaculum et omnia vasa ministerii sanguine similiter aspersit. Et omnia pene in sanguine secundum legem mundantur: et sine sanguinis effusione non fit remissio. Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium his mundari: ipsa autem cœlestia melioribus hostiis quam istis. Non enim in manufacta Sancta [*Ms.* manufactis sanctis] Jesus introivit, exemplaria verorum: sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis. Neque
D ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in Sancta per singulos annos in sanguine alieno: alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi: nunc autem semel in consummatione sæculorum, ad destitutionem peccati, per hostiam suam apparuit. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium: sic et Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata; secundo sine peccato apparebit exspectantibus se, in salutem.

[*Cap.* X.] Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, per singulos

[a] In eodem ms., *non permanserunt*, cum Græco οὐκ ἐνέμειναν.

annos eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, numquam potest accedentes perfectos facere: alioquin cessassent offerri: ideo quod nullam haberent ultra conscientiam peccati, cultores semel mundati: sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit. Impossibile enim est [*Ms.* erat] sanguine taurorum et hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit: Hostiam, et oblationem noluisti: corpus autem aptasti mihi: holocautomata [a] pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi: Ecce venio: in capite libri scriptum est de me: Ut faciam [*Ms.* facerem], Deus, voluntatem tuam. Superius dicens: Quia hostias, et oblationes, et holocautomata pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi: Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam: aufert primum, ut sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel [*Ms.* in semel]. Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, et easdem sæpe offerens hostias, quæ numquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero exspectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Una enim oblatione, consummavit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos et Spiritus sanctus. Postquam enim dixit: Hoc autem testamentum, quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus: Dando leges meas in cordibus eorum, et in mentibus eorum superscribam eas: et peccatorum, et iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato. Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam, et viventem per velamen, id est, carnem suam, et sacerdotem magnum super domum Dei: accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda a conscientia mala, et abluti corpus aqua munda, teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem (fidelis enim est qui repromisit), et consideremus invicem in provocationem charitatis, et bonorum operum: non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam: sed consolantes, et tanto magis quanto videritis appropinquantem diem. Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia: terribilis autem quædam exspectatio judicii, et ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios. Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et spiritui gratiæ contumeliam fecerit! Scimus enim qui dixit: Mihi vindicta, et ego retri-

A buam. Et iterum: Quia judicabit Dominus populum suum. Horrendum est incidere in manus Dei viventis. Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum, et in altero quidem, opprobriis et tribulationibus spectaculum facti: in altero autem, socii taliter conversantium effecti. Nam et vinctis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam. Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est; ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. Adhuc enim modicum aliquantulum, qui venturus est, veniet, et non tardabit. Justus autem meus ex

B fide vivit: quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autem nos sumus subtractionis filii in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ.

[*Cap.* XI.] Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. In hac enim testimonium consecuti sunt senes. Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent. Fide plurimam hostiam Abel, quam Cain, obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibente muneribus ejus Deo: et per illam defunctus adhuc loquitur. Fide Henoch translatus est, ne videret mortem, et non inveniebatur, quia transtulit illum Deus: ante translationem enim testimonium habuit placuisse Deo. Sine fide autem impossibile est pla-

C cere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit. Fide Noe, responso accepto de iis quæ adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam in salutem domus suæ, per quam damnavit mundum: et justitiæ, quæ per fidem est, hæres est institutus. Fide qui vocatur Abraham, obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem: et exiit, nesciens quo iret. Fide demoratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando, cum Isaac et Jacob cohæredibus repromissionis ejusdem. Exspectabat enim fundamenta habentem civitatem: cujus artifex et conditor Deus. Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptionem seminis accepit, etiam præter tempus ætatis: quoniam fide-

D lem credidit esse eum, qui repromiserat. Propter quod et ab uno orti sunt (et hoc emortuo) tamquam sidera cœli in multitudinem, et sicut arena, quæ est ad oram maris, innumerabilis. Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes, et salutantes, et confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi: nunc autem meliorem appetunt, id est, cœlestem. Ideo non con-

[a] Verius conjunctionem *et* Palatinus ms. addit: Græce, καὶ περὶ ἁμαρτίας; quam et paulo post lectionem denuo idem cum Græco servat.

funditur Deus vocari Deus eorum : paravit enim illis civitatem. Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur, et unigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones ; ad quem dictum est : Quia in Isaac vocabitur tibi semen : arbitrans quia et a mortuis suscitare potens est Deus : unde eum et in parabolam accepit. Fide et de futuris benedixit Isaac, Jacob, et Esau. Fide Jacob, moriens, singulos filiorum Joseph benedixit : et adoravit fastigium virgæ ejus. Fide Joseph, moriens, de profectione filiorum Israel memoratus est, et de ossibus suis mandavit. Fide Moyses, natus, occultatus est mensibus tribus a parentibus suis ; eo quod vidissent elegantem infantem, et non timuerunt regis edictum. Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem, majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum, improperium Christi : aspiciebat enim in remunerationem. Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem regis : invisibilem enim tamquam videns sustinuit. Fide celebravit Pascha, et sanguinis effusionem : ne qui vastabat primitiva, tangeret eos. Fide transierunt mare Rubrum tamquam per aridam terram, quod experti Ægyptii, devorati sunt. Fide muri Jericho corruerunt, circuitu dierum septem. Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. Et quid adhuc dicam ? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Jephte, David, Samuel, et prophetis : qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum : acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Alii autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem. Alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt : circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti : quibus dignus non erat mundus : in solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis, et in cavernis terræ. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.

[*Cap.* XII.] Ideoque et nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen : aspicientes in auctorem fidei, et consummatorem Jesum, qui proposito sibi [*Ms.* ibi] gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet. Recogitate enim eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem : ut ne fatigemini, animis vestris deficientes. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis, adversus peccatum repugnantes : et obliti estis consolationis, quæ vobis tamquam filiis loquitur, dicens : Fili mi, noli negligere disciplinam Domini : neque fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, castigat : flagellat autem omnem filium, quem recipit [*Ms.* recepit]. In disciplina perseverate. Tamquam filiis vobis offert se Deus : quis enim filius, quem non corripit pater ? Quod si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt omnes : ergo adulteri, et non filii estis. Deinde patres quidem carnis nostræ, eruditores habuimus, et reverebamur eos : non multo magis obtemperabimus Patri spirituum, et vivemus ? Et illi quidem in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem suam erudiebant nos : hic autem ad id, quod utile est in recipiendo sanctificationem ejus. Omnis autem disciplina, in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris : postea autem fructum pacatissimum [*Ms.* potissimum] exercitatis per eam reddit justitiæ. Propter quod, remissas manus, et soluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur. Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum : contemplantes, ne quis desit gratiæ Dei : ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, et per illam inquinentur multi. Ne quis fornicator, aut profanus, ut Esau : qui propter unam escam vendidit primitiva sua. Scitote enim quoniam et postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est : non enim invenit pœnitentiæ locum, quamquam cum lacrymis inquisisset eam. Non enim accessistis ad tractabilem montem, et accensibilem ignem, et turbinem, et caliginem, et procellam, et tubæ sonum, et vocem verborum, quam qui audierunt, excusaverunt se, ne eis fieret verbum. Non enim portabant quod dicebatur : Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur. Et ita terribile erat quod videbatur. Moyses dixit : Exterritus sum, et tremebundus. Sed accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, et judicem omnium Deum, et spiritus justorum perfectorum, et testamenti novi mediatorem Jesum, et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel. Videte, ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum, qui super terram loquebatur : multo magis nos, qui de cœlis loquentem nobis avertimus. Cujus vox movit terram tunc : nunc autem repromittit, dicens : Adhuc semel ; et ego movebo non solum terram, sed et cœlum. Quod autem, Adhuc semel, dicit : declarat mobilium translationem tamquam factorum, ut maneant ea quæ sunt immobilia. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam : per quam serviamus placentes Deo, cum metu et reverentia. Etenim Deus noster ignis consumens est.

[*Cap.* XIII.] Charitas fraternitatis maneat [a] in vo-

[a] Voculas *in vobis*, juxta Græcum textum Palatinus ms. ignorat.

bis. Et hospitalitatem nolite oblivisci, per hanc enim A latuerunt [*Ms.* placuerunt] quidam, angelis hospitio receptis. Mementote vinctorum, tamquam simul vincti; et laborantium, tamquam et ipsi in corpore morantes. Honorabile connubium in omnibus, et thorus immaculatus. Fornicatores enim, et adulteros judicabit Deus. Sint mores sine avaritia, contenti præsentibus: ipse enim dixit: Non te deseram, neque derelinquam. Ita ut confidenter dicamus: Dominus mihi adjutor; non timebo quid faciat mihi homo. Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei: quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem. Jesus Christus heri, et hodie: ipse et in sæcula. Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci. Optimum est enim gratia stabilire cor, non escis: quæ non profuerunt ambulan- B tibus in eis. Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus portantes. Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini ejus. Beneficentiæ autem, et communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. Obedite præpositis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes: hoc enim non expedit vobis. Orate pro nobis: confidimus enim quia bonam conscientiam habemus in omnibus bene volentes conversari. Amplius autem deprecor vos hoc facere, quo celerius restituar vobis. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium, in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni bono, ut faciatis ejus voluntatem: faciens in vobis quod placeat coram se per Jesum Christum: cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen. Rogo autem vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii. Etenim perpaucis [*Ms.* præpaucis] scripsi vobis. Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum; cum quo (si celerius venerit) videbo vos. Salutate omnes præpositos vestros, et omnes sanctos. Salutant vos de Italia [a] fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

Explicit Epistola B. Pauli apostoli ad Hebræos.

[a] Nomen *fratres*, quod et in Græco textu tacet, Palat. quoque ms. ignorat.

---

[a] PROLOGUS SEPTEM EPISTOLARUM CANONICARUM.

Non idem ordo est apud Græcos, qui integre sa- C piunt, et fidem rectam sectantur, Epistolarum septem, quæ Canonicæ nuncupantur, qui in Latinis codicibus invenitur: ut, quia [*Mart.* quod quia] Pe-

[a] Hieronymi hunc prologum non esse, sed hominis cum sequioris multo ætatis, tum subsellii pene infimi, certis adeo argumentis recentiores critici atque ipse etiam Martianæus evincunt, ut si demonstrare idipsum velimus, actum agere videamur; clamat enim vero totus orationis contextus, e Hieronymianis laciniis hinc inde male consarcinatus: stylus ipse incomptus, ubi de suo quædam Auctor subnectit: fluxæ sententiæ, et posteriora sæcula redolentes, ut est prima illa de ordine Epistolarum *apud Græcos, qui integre sapiunt, et fidem rectam sectantur:* nova etiam vocabula, ut cum *Canonicas* nuncupari ait has Epistolas, quas *Catholicas* continuo Hieronymus dixit: aliaque ejusmodi, quæ longum est persequi, et quæ habes in calce libri a Benedictino Editore refutata: sed et pridem a Richardo Simonio Critic. Novi Testamenti tom. I, c. 18, et in Itinerario P. Martene part. II, pag. 79. Erit proinde, cui magis fortasse placuisset, penitus hinc rejici, atque inter supposita scriptum istud amandari. Verum cum et mss. passim illud habeant quos inter et nostri mox laudandi, et vetustiores pleræque omnes Bibliorum editiones, ut Norimbergensis anni 1475, Veneta an. 1498, Basileensis an. 1506, Parisiens. an. 1565, duæ Lugdunenses an. 1520 et 1589, Antuerp. 1617, etc., satius visum est, alio, ut hic vides, charactere, ad alieni fetum Auctoris significandum, describi. Jam quod nostros codices spectat, nullus e tribus melioris notæ, quos in consilium adhibuimus, Hieronymi nomen præfert in inscriptione. Est autem primus cæteris, quot vidimus, antiquior, ex Bibliotheca olim Nonantulana, nunc S. Crucis in Jerusalem de Urbe: alter Veronensis in Bibliotheca Fratrum Observantium S. Bernardini, qui liber cum novum Testamentum universum complectatur, Apocalypsim tamen non habet. Tertius apud nos est, quem ex musæo quopiam Mediolanensi accepimus. Sed et sæpe alios ejusmodi magno numero in Italiæ bibliothecis offendere est, ac præsertim Florentiæ in S. Marci, et Laurentiana, ut vicissim alios, tametsi rariores, qui audaciore mendacio præscribunt Hieron. nomen. Dicemus suo loco infra de aliis, qui eum Epistol. S. Joannis versiculum de cœlestibus testimoniis, cujus afferendi gratia, præfatio isthæc adornata est, vel omittunt, vel nonnihil a vulgata lectione diversum recitant. Hæc interim sufficient amoliendæ fœdissimæ omnium calumniæ, qua Faustus Socinus, nefariæ suo de nomine sectæ caput, Hieron. petiit, quasi verum D hujusce prologi Auctorem: *Qui cum*, inquit, *nactus forte fuisset exemplar aliquod, aut etiam plura exemplaria, in quibus particula illa* (triplicis scilicet testimonii, Patris, Verbi, et Spiritus sancti in cœlo testantium) *adjecta fuerat, adversus fidem aliorum exemplarium tam Latinorum quam Græcorum lectionem particulæ illius, tamquam germanam defendere, ac promovere cœpit, conquerens public̣e, cum culpa et fraude hæreticorum abrasam a vulgatis codicibus fuisse.* S. enim Pater minime omnium hæc scripsit: neque suo ævo particula illa ex Latinis aut Græcis exemplaribus exciderat: neque demum monstrum illud

trus primus est in numero apostolorum, primæ sint A evangelistas dudum ad veritatis lineam correximus: ita has proprio ordini, Deo nos juvante, reddidimus. etiam ejus Epistolæ in ordine cæterarum. Sed sicut

hominis eruperat ex inferno specu, qui obviam sæpissime scribarum oscitantiam, in sacri textus calumniam traheret. Videatur Martianæus.

« Censoriam nuperi scriptoris virgulam jam sensit hic prologus septem Epistolarum Canonicarum in quem etiam nostras exspectare se animadversiones indicavit idem auctor, cum ne manuscripto præsertim Evangeliorum Cantabrigiensi disputationem instituit. Ab eo igitur sic provocati timemus, ne qui dixit quidquid voluit, audiat a nobis quod nequaquam velit. Non enim possumus aliquid adversus veritatem, sed pro veritate. Cui semel si nobiscum studuerit, quæcumque eum incuriose, nec plena fide scripsisse demonstrabimus, simpliciter ipse confiteri, et emendare tenebitur. Et quia veritatis pura lux lectori affulgere minime posset, nisi prius mendaciorum ac errorum tenebræ removerentur, instituti nostri erit ea primum observare quæ in nupera Historia Critica novi Testamenti dissona rerum veritati reperiantur. Iis vero discussis atque dissertis, quomodo sese res habeant in veteribus libris, summa fide ac pari diligentia proponemus.

« Quod ergo primum observat de ista præfatione, primo vol. Historiæ suæ Criticæ novi Testamenti capite decimo octavo, non satis accuratum est, nec ad verum accedit. Nam cum asserat præsentem prologum inveniri in exemplaribus Latinis ante sexcentos tantum annos descriptis: in aliis autem antiquioribus mss. non ita constanter reperiri: aut fides in eo vacillat, aut diligentiæ nonnihil desideratur. Quippe quod certum sit rariores esse vetustissimos Bibliorum codices, in quibus abest prologus, quam illi qui eumdem habent ascriptum. Ac ne quis his dictis scriptorem criticum protelare me putet, libros citabo assertionis meæ locupletissimos testes. Duo exstant in bibliotheca Regia sacrorum Bibliorum vetustissimi codices mss., duo pariter ejusdem ætatis et dignitatis in bibliotheca Colbertina. Regii his numeris 3561 et 3564 notati visuntur: Colbertini vero num. 1 et 158. Omnia isthæc exemplaria ante tempora Caroli Calvi, vel eodem tempore exscripta dignoscuntur, nullo refragante: e quatuor tamen istis mss. præstantissimis, ac optimæ notæ, tres insigniores habent prologum memoratum ante septem Epistolas Canonicas descriptum. Unde evidens argumentum exsurgit contra opinionem nuperi critici; maxime si huic auctoritati accedat eadem probatio e manuscriptis iterum quatuor bibliothecæ nostræ San Germanensis, ubi supersunt nobis tum propria, tum Corbeiensis monasterii exemplaria venerandæ antiquitatis, ante octingentos annos in membranis exarata. Ut in Regiis et Colbertinis codicibus, ita et in nostris evenit: nam nullus inter eos est præter notatum numero 15, qui non habeat prologum ad septem Epistolas Apostolicas. Quos qui consulere voluerit, numeris istis designatos habeat, 2, 4 et 23. Ex octo igitur mss. codicibus antiquioribus, sex sunt qui constanter retinent præfationem, passim Hieronymo ascriptam: in recentioribus autem nec semper, nec ubique descripta legitur: abest enim in Colbertinis codicibus num. 6155, et 6180. Certe, si bene memini, frequentius etiam in iis desideratur, quam in jam laudatis vetustioribus. Hunc namque prologum cum in multis codicibus ante quadringentos annos exscriptis, in Occitania dudum, et in Aquitania positus requirerem, ab iis abesse mihi non raro videbatur, ut mea memoria est. Quod quidem etsi non esset, nihil confert absentia prologi in aliquot vetustioribus libris ad probationem ejus falsitatis. Quia nonnullæ præfationes genuinæ Hieronymi absunt similiter in quibusdam vetustissimis mss., verbi gratia in ms. Regio num. 3564, abest præfatio in librum Ezræ; quodque magis mirere, abest in tribus exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis præfatio Hieronymi in Psalterium ex Hebræo conversum. Perridiculum vero foret propter talem librariorum veterum incuriam, Hieronymo abjudicare prædictas præfatiunculas, quæ cum ejus inscriptione in tot aliis mss. cod. leguntur scriptæ. Nihil itaque urget argumentum suppositionis prologi, quam ex ejus absentia in nonnullis codicibus antiquis probare contendit nuperus auctor.

« Notat secundo nomen Hieronymi nec alterius scriptoris fuisse positum ad frontem prologi in aliquot mss. antiquioribus: indeque colligit rationi consentaneum esse, ut credamus eam præfatiunculam auctorem Hieron. non habuisse. Sed pace viri hujus studiosi dixerim, parum exercitatos eos esse in lectione veterum codicum, qui tam levibus conjecturis suam astruunt opinionem. Quia manifestissime comprobatur nullum nomen apponi sæpius in titulo Hie- B ronymianarum præfationum, quando a librariis dormitantibus reperiuntur descriptæ. Hujus generis sunt mss. cod. Bibliorum sequentes: Codex monasterii nostri Montis-Majoris apud Arelatem; codex emin. card. de Bonzi, qui exstat in ejus bibliotheca Narbonensi: Canon Hebraicæ veritatis, Carcassonensis Ecclesiæ: codex denique monasterii nostri B. Mariæ Deauratæ apud Tolosates. In his omnibus exemplaribus omissum est quodcumque nomen auctoris in præfationum inscriptione; atque ibi hoc modo legitur: *Incipit Præfatio de libro Josue; Incipit Prologus in libris Regum; Incipit Præfatio in Job; Prologus in Libris Esdræ;* et ita de cæteris. Nec solum illi, sed et codic. Regii, Colbertini, ac San. Germanenses nomen Hieronymi omittunt passim. Regius 1564 sic Danielis prologum inscribit: *Incipit Prologus in Daniele propheta.* Colbertinus antiquissimus num. 61: *Incipit Præfatio Jesu Nave, et Judicum.* Et in librum Jeremiæ: *Incipit Prologus Jeremiæ prophetæ.* C San-Germanensis noster n. 15 initio Paralipomenon ita legit: *Incipit Liber Dabre-Jamim... Incipit Prologus. Si Septuaginta,* etc. Et ne diutius in iis recensendis immoremur, codex Bibliorum San-Germanensis n. 164 descriptas retinet præfationes S. Hieronymi absque ulla epigraphe, seu inscriptione. Videat nunc criticus noster, quantum distent ejus conjecturæ ab ipsa rerum experientia, usuque quotidianæ lectionis; id est, ab ipsa explorata rerum veritate.

Tertio loco veritati consonum est quod ait, prologum hunc non inveniri in manuscripto Regio codice num. 3564; sed falsus est omnino, cum ait duos esse ejusdem ætatis codices manuscriptos in Bibliotheca nostra sancti Germani a Pratis, in quibus non legitur prologus septem epistolarum canonicarum. In omnibus namque manuscriptis ejusdem bibliothecæ nostræ codicibus a nobis diligenter examinatis, si unum excipias notatum num. 15, invenitur ille prologus perfectus et integer, omnibusque D suis numeris absolutus.

« Errorem illum quartus excipit, si tamen unus, et non multiplex invenitur, ubi nititur ostendere auctorem collectionis Bibliorum, qui primus omnes libros Vulgatæ Latinæ, id est, veteris ac novi Testamenti, uno volumine complexus est, edidisse prologum positum in fronte Epistol. Canonicarum. Certum est, inquit, præfatiunculam in exemplari Caroli Calvi affixam initio Actuum Apostolorum, non fuisse in hunc finem scriptam ab Hieron., sed esse desumptam ex ejusdem prologo majori, quem Galeatum vocamus; hisque verbis concepta legitur: *Actus Apostolorum nudam quidem resonare historiam videntur, et nascentis Ecclesiæ historiam texere: sed si noverimus,* etc. Incogitantia hæc illi excidisse mani-

Est enim prima earum una Jacobi, Petri duæ, Joannis tres, et Judæ una. Quæ si, ut ab eis digestæ sunt, ita quoque ab interpretibus fideliter in Latinum verterentur eloquium, nec ambiguitatem legen-

festum est: nam quis nesciat in prologo Hieron. Galeato altum esse silentium de libris Novi Testamenti? Quam allucinationem nec suis confœderatis criticus auctor condonasset, si quemquam eorum in stylo decretorio, pro epist. Hieronymi ad Paulinum, prologum Galeatum recitare deprehenderet. Hujus erroris occasione venit in mentem ridicula percontatio, qua aliquando vir cæteroqui doctus quærebat a nobis, quomodo in Canone Hebr. veritatis positum esset testimonium prioris Epist. B. Joannis, ubi sermo est de Patre et Filio et Spiritu sancto. Puduit utique nos eruditum hominem adeo rudem repertum in studio divinarum Scripturarum, ut caput quintum Epist. I Joannis apostoli requireret in Pentateucho Mosis, aut in ordine Prophetarum, vel Hagiographorum. Sed ad propositum redeamus. Præfatio posita ad frontem Actuum Apostolorum in ms. Regio Caroli Calvi excerpta est ex epistola S. Hieron. ad Paulinum, ubi post summarium, ac mysticam expositionem veteris Testamenti, tangit et novum breviter Testamentum, cursim indicans quid unusquisque liber contineat. De hac Epist. sumptas novimus illas partes, quæ leguntur in mss. cod. descriptæ in modum præfationis ad frontem singulorum voluminum tam veteris, quam novi Testamenti. Unde nequaquam caruit aliqua præfatiuncula Hieronymiana auctor collectionis Vulgatæ Latinæ, ut novam ipse cudere cogeretur juxta sententiam nuperi critici: nam in eadem epist. ad Paulinum pulchre de Epistolis septem Canonicis hæc habet Hieron.: *Jacobus, Petrus, Joannes, et Judas, septem Epistolas ediderunt tam mysticas, quam succinctas, et breves pariter et longas, breves in verbis, longas in sententiis; ut rarus sit, qui non in earum lectione cæcutiat.* In ms. Colbertino n. 158 posita leguntur verba isthæc in fronte septem Epistolarum, licet imprudens nescio quis emendator ea expungere tentaverit. Eodem quoque loco scripta sunt in aliis tribus mss. ejusdem bibliothecæ Colbertinæ, quorum hæ sunt notæ numericæ, 2767, 3214 et 6419. Potuit igitur qui primus Vulgatæ Latinæ libros compegit, hac uti Præfatiuncula ante septem Epist. Canonicas; sicut nonnulla posuit in fronte Actuum, et Apocalypseos, desumpta ab Hieronymo ad Paulinum scribente. Ruit proinde moles argumentorum critici nostri, quia tota pendet e conjecturis, quibus aberrare eum satis superque demonstravimus. Nos aliam viam ingressi, suppositionem prologi, de quo nunc agitur, manifestam facere conabimur aliquot validioribus argumentis.

« Primum petitur abs nomine Epistolarum *Canonicarum*, quod Hieron. ignotum erat, ut probare in promptu est ex ejusdem verbis, quæ non uno loco leguntur in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum. In Petro itaque, sive capite primo hujus operis in hunc modum scribit: *Simon Petrus.... scripsit duas Epistolas, quæ Catholicæ nominantur: quarum secunda a plerisque ejus esse negatur, propter styli cum priore dissonantiam.* In Jacob eadem inculcat, dicens: *Jacobus, qui appellatur frater Domini.... Jerosolymorum episcopus ordinatus, unam tantum scripsit Epistolam, quæ de septem Catholicis est, quæ et ipsa ab aliquo quodam sub nomine ejus edita asseritur: licet paulatim, tempore procedente, obtinuerit auctoritatem.* In Juda denique de septem Epist. idem annectens, totum capitulum ita contexuit: *Judas, frater Jacobi, parvam quidem, quæ de septem Catholicis est, Epistolam reliquit. Et quia de libro Enoch, qui apocryphus est, in ea assumit testimonium, a plerisque rejicitur. Tamen auctoritatem vetustate jam et usu meruit, et inter sanctas Scripturas computatur.* Vides ergo, lector, nomen *Canonicarum* Epistolarum nusquam ab Hieron. fuisse usurpatum: sed cum de ipsis aliquid scriberet, dixisse semper, *quæ Catholicæ nuncupantur*: vel, *quæ de septem Catholicis est.* Contra vero artifex suppositítii prologi non aliter quam *Canonicas* appellat: *Non idem ordo est,* inquit *Epistolarum septem, quæ Canonicæ nuncupantur,* etc. Ex hac autem appellatione non levis est conjectura auctorem prologi scripsisse post ætatem Cassiodori, qui easdem septem Epist. vocat *Canonicas* lib. de Institutione Divinarum Litterarum c. 8: *Octavus codex,* ait ille, *Canonicas Epistolas continet apostolorum.* Et iterum: *Sed cum de reliquis Canonicis Epistolis magna nos cogitatio fatigaret, subito nobis codex Didymi Græco stylo conscriptus in expositionem septem Canonicarum Epistolarum, Domino largiente, concessus est.* Hoc diverso usu vocandi Epist. septem apostolorum, facile auctorem ab Hieron. diversum, ac ætate inferiorem deprehendimus in prologo illis affixo. Catholicas appellat Hieron. cum Athanasio in epist. festiva, et cum auctore Synopseos eidem ascripta: Canonicas autem eas nominat cum Cassiodoro falsus ille Hieronymus scriptor suspecti prologi. Tamen synodus Laodicena easdem Epist. Canonicas appellavit, cum divinarum Scripturarum indicem ac Catalogum proposuit. At hoc nomine, ut sciam, nullibi recensentur ab Hieronymo, qui Catholicas semper Epist. nominare consuevit. Hincque non obscure probamus, alium esse ac plane ab Hieron. diversum scriptorem illum prologi controversi, quisquis tandem ille fuerit, sive Victor Vitensis, sive anonymus aliquis, qui prior uno corpore omnes libros Vulgatæ Latinæ studuit colligare.

« Suppositionem ejusdem prologi iterum exploratam habere possumus, eo quod hujus auctor glorietur quasi magnam rem, ac utilitatem non mediocrem Ecclesiæ Dei procurarit, ordini proprio restituens septem Epistolas Canonicas: dicatque seriem ipsarum diversam esse apud Græcos Orthodoxos, et in Latinis exemplaribus. Hoc namque posterius falsum est omnino ex Canone 59 vel 60 synodi Laodicenæ, ubi hoc ordine leguntur positæ Epistolæ septem: *Jacobi una, Petri duæ, Joannis tres, Judæ una.* Eamdem seriem Epistolarum observat Athanasius Epist. festiva, et auctor Synopseos Scripturarum apud Athanasium. Gregorius quoque Nazianzenus carmine de genuinis Scripturis, Joannes Damascenus l. IV de fide Catholica c. 18, ac Nicephorus P. C. ad finem Chronologiæ; e quo Anastasius Bibliothecarius sic Latine reddidit: *Catholicæ Epistolæ: Jacobi una, Petri duæ, Joannis tres, Judæ una: simul septem, versus vero* I. CCC. Unde ergo habuit falsus ille Hieronymus non eumdem esse ordinem *apud Græcos, qui integre sapiunt, et fidem rectam sectantur, Epistolarum septem, quæ Canonicæ nuncupantur, qui in Latinis codicibus invenitur;* duasque Petri Epistolas priores esse apud eos *in ordine cæterarum?* Quis magis apud Græcos fidem rectam sectatus est, quam *Athanasius, Gregorius* Theologus, et *Joannes* Damascenus? Penes eos tamen idem est ordo Epistolarum septem Catholicarum, seu Canonicarum, *qui in Latinis codicibus invenitur.* Quid vero tantæ utilitatis inesse potest in illa serie Epistolarum, in qua Jacobi Epist. prima ponitur, ut hunc ordinem a se restitutum auctor prologi æquipararet puritati ac integritati Evangelistarum? *Sed sicut,* inquit, *Evangelistas dudum ad veritatis lineam correximus, ita has proprio ordini, Deo nos juvante, reddidimus.* Nihil facit sanæ doctrinæ, neque rectæ fidei, si primo loco, vel ultimo ponatur Epist. Jacobi: modo Canonicæ Scripturæ auctoritatem eidem ascribamus cum Ecclesia Cathol. Sint priores Petri; sint ultimæ Joannis; sit media Jacobi; et altera Judæ: nihil inde lucrantur qui fidem rectam sectantur; nihil illis etiam deperit, quibus plus inest reverentiæ erga verbum Dei, quam curiositatis in peculiaris lectionis ordine retinendo. Hunc etiam Episto-

tibus facerent, nec sermonum sese varietas impugnaret [*Al.* varietates impugnarent]: illo præcipue A loco ubi de unitate Trinitatis in prima Joannis Epistola positum legimus. In qua etiam ab infidelibus

larum Canonicarum ordinem, quem tanti fecit falsus Hieronymus, a vero Hieronymo in sua editione neglectum fuisse novimus, si Cassiodoro fides habeatur. Nam studiosissimus vir Cassiodorus varias Scripturæ divinæ cum recensuerit divisiones, numquam in illis meminit ordinis Epistolarum, quem *proprium* vocat scriptor prologi suspecti. Quinimmo alium diversum affert capite duodecimo de Institutione divinarum Litterarum, cujus capitis inscriptio ista est: *Divisio Scripturæ divinæ secundum Hieronymum.* In hac igitur divisione Hieronymiana, seu Catalogo librorum Scripturæ sacræ, post recensitos Evangelistas, sic legimus apud Cassiodorum: *Post hos sequuntur Epistolæ apostolorum: Petri duæ, Pauli quatuordecim, Joannis tres, Jacobi una, Judæ una, Actuum apostolorum Lucæ liber unus, et Apocalypsis Joannis liber unus.* Quam librorum seriem si veram esse, ac Hieronymo propriam crediderimus, nec Cassiodoro disserenti denegetur fides; impostorem prologi scriptorem pronuntiare fas erit. His adde canonem B Scripturarum apud August. lib. II de Doctrina Christiana, c. 8, ubi talis exstat ordo Epistolarum Canonicarum: *His quadraginta quatuor libris Testamenti Veteris terminatur auctoritas: Novi autem quatuor libris Evangelii.... quatuordecim Epistolis Pauli Apostoli.... Petri duabus, tribus Joannis, una Judæ, et una Jacobi, Actibus Apostolorum libro uno, et Apocalypsis Joannis libro uno.* Augustinum autem quis nesciat editionem Hieronymianam in novo Testamento secutum fuisse, eamque cæteris omnibus prætulisse versionibus Latinis? Qui fit ergo, ut ordinem Epistolarum Canonicarum minime curaret editionis Hieronymianæ perpetuus laudator: susquedeque illud haberet, quod, *Deo juvante*, restituisset catholicus interpres? Plus igitur momenti in hac Epistolarum serie restituta posuit prologi conditor, quam Augustinus ac Hieronymus locis citatis posuisse reperiantur. Et eam ob rem alius ab Hieronymo dicendus est, quisquis tandem fuit qui propriam scriptionem glo- C riosi nominis auctoritate defendere ac fulcire quæsivit. Scimus quidem Hieronymum in epistola ad Paulinum, eodem ordine, quo nunc habentur Epistolæ in Bibliis Latinorum, disseruisse de Jacobo, Petro, Joanne, et Juda apostolis. Sed aliud est seriem persequi vulgarem, usuque receptam, aut certe apud diversos diversam: aliud maximum operæ pretium se facturum sperare in restitutione ordinis, proprii putati, Epistolarum Canonicarum. Non desunt hodie mss. codices Latini, in quibus descriptæ leguntur hujusmodi Epistolæ juxta seriem Græcorum, qui Petri Epistolis primum locum tribuunt. Nam Colbertinæ bibliothecæ codex Bibliorum ms. sub numero 245 hunc ordinem observat inter Canonicas Epistolas, Petri II, Jacobi I, Joannis III, Judæ I. In eo tamen libro legimus testimonium Epistolæ primæ B. Joannis, ubi Pater, Verbum, et Spiritus sanctus unum esse dicuntur. Ex his planum est, nisi fallat nos opinio, ordinatorem, seu restitutorem ordinis D septem Epistolarum Canonicarum, eumdemque prologi auctorem, Hieronymo ætate inferiorem esse.

« Jam si ex stylo judicium habeamus de auctore præfationis, fraus illico apparet in verbis ejus. Non enim Hieronymianum stylum, et formam eloquii exprimere potuit, sed inter ipsas præstigias, et alterius personam, qua se fraudulenter induit, longe ab Hieronymo diversum se ostendit. Simile habet argumentum præfatio Hieronymi in duodecim minores prophetas, cum prologo supposititio ejusdem in septem Epistolas Canonicas; dissimiles autem phrases, ac periodi in utroque inveniuntur inæquales. Initio præfationis genuinæ ita scribit Hieronymus: *Non idem ordo est duodecim prophetarum apud Hebræos, qui et apud nos. Unde secundum id, quod ibi legitur, hic quoque dispositi sunt.* At initio falsi prologi aliter iidem sensus exprimuntur: *Non idem ordo est apud Græcos, qui integre sapiunt, et fidem rectam sectantur, Epistolarum septem, quæ Canonicæ nuncupantur, qui in Latinis codicibus invenitur. Quod, quia Petrus primus est in numero apostolorum, primæ sint etiam ejus Epistolæ in ordine cæterarum.* Confidenter dicam nihil esse in toto illo verborum ambitu, quod phrasim ac stylum sapiat Hieronymi. Et ubi invenias apud Hieronymum infimæ Latinitatis illud *quodquia?* Abhorret prorsus tanta barbaries ab eloquentia Hieronymiana: abhorret et ipse tantis sermonum vitiis, quæ in contextu illius prologi sæpius occurrunt. Unde falsus ac supposititius jure habendus est, quamvis Eustochii virginis ibi nomen audiatur. Solent enim tergiversatores, inquit falsus Ambrosius in Epist. ad Thessalonicenses, sub nomine clari alicujus viri Epistolam fingere: ut auctoritas nominis possit commendare quod per seipsum recipi non potest. Ita sub nomine Hieronymi multa inveniuntur conficta successu temporum, quæ tanto viro prorsus indigna sunt, nec ætati ejus possint convenire. In duobus mss. codicibus monasterii nostri S. Andreæ secus Avenionem, hoc modo inscriptum legi sermonem quemdam de Assumptione B. Mariæ Virginis: *Incipit sermo beati Hieronymi presbyteri ad Paulam et Eustochium, et ad virgines sub ea degentes, de Assumptione Sanctæ Mariæ.* Nihil ergo juvat in falso opere nomen Hieronymi, nihil apostrophæ ad Paulam et Eustochium conferunt auctoritatis; cum multis aliis argumentis fraus scriptionis confictæ ac supposititiæ demonstratur.

« Cæterum hunc prologum supposititium nomine Hieronymi inscribunt plures mss. codices etiam antiqui. Corbeiensis codex num. 23 in bibliotheca San-Germanensi nostra, minio titulum istum descriptum retinet: *Incipit Prologus sancti Hieronymi presbyteri.* Eodem modo legit codex Bibliorum Perantiquus, qui nunc exstat in Colbertina Bibliotheca sub num. 158: nomen tamen Hieronymi secunda manu videtur in eo adjectum. In mss. duobus S. Andreæ secus Avenionem, his verbis præscribitur: *Incipit Prologus beati Hieronymi presbyteri in VII Epistolas Canonicas.* Nonnulli alii vetustiores ac recentiores similiter. Cæteri autem absque nomine alicujus auctoris: *Incipit Prologus septem Epistolarum Canonicarum.* Hactenus de prologo, ac de ejus inscriptione.

« Nunc ire pergamus ad Testimonium Joannis, cujus occasione nobis conscriptus videtur prologus suppositus Hieronymo. Sed laciniosæ disputationis fastidia fugientes, et in arctum verba compingentes, monemus lectorem, versiculum 7 cap. V Epistolæ I Beati Joannis desiderari in multis vetustissimis exemplaribus mss. et in pluribus ejusdem ætatis suppleri ad margines librorum: in recentioribus vero semper adesse, non tamen eodem ordine; quia in iis sæpissime versiculus octavus, id est, ea quæ leguntur v. 8 in Vulgata Latina, præcedit versiculum septimum juxta consequentem textus sacri dispositionem: *Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in terra: Spiritus, et aqua, et sanguis; et hi tres unum sunt. Et tres sunt qui testimonium dant in cœlo: Pater, Verbum, et Spiritus sanctus: et hi tres unum sunt.* Et eodem tenore Trinitatis incomprehensibilis testimonium supplent plures mss. codices antiquiores, in quibus prima librariorum manu omissum fuisse diximus. Res quidem ita se habet in mss. omnibus codicibus, tum vetustis, tum recentioribus; sed si meminerimus hujusmodi prætermissiones proclivi lapsu, et casu involuntario irrepere apud antiquos notarios, nullum movebit tanta codicum veterum discordia. Nihil enim facilius factu est, quam

translatoribus multum erratum esse a fidei veritate comperimus : [a] trium tantum vocabula, hoc est, A aquæ, sanguinis, et spiritus, in sua editione ponentes; et Patris, Verbique, ac Spiritus testimonium

omittere verba, quæ secundo eadem ac consequenter leguntur. Neque librorum genus aliquod reperies, ubi non inoleverint similia omissionum vitia. Docet Hieronymus lib. vi Comment. in Jeremiæ caput xxx multa fuisse prætermissa in LXX Interpretibus, quia secundo dicebantur. Insignis est ille locus, qui rem nostram plane conficiat, ideo integrum cum suo contextu sacro proponere juvabit. Jeremiæ igitur capite xxx, vers. 14 et 15, sic legimus scriptum : *Omnes amatores tui obliti sunt tui, teque non quærent : plaga enim inimici percussi te castigatione crudeli : propter multitudinem iniquitatis tuæ dura facta sunt peccata tua. Quid clamas super contritione tua ? insanabilis est dolor tuus : propter multitudinem iniquitatis tuæ, et propter dura peccata tua feci hæc tibi.* Quod Commentariis suis Hieronymus illustrans, apposite hæc inter multa observavit : *Quodque sequitur*, inquit, *Quid clamas super contritione tua ? insanabilis est dolor tuus propter multitudinem iniquitatis tuæ, in LXX non habetur : videlicet quia secundo dicitur, propter multitudinem iniquitatis tuæ, et dura peccata tua ; et qui scribebant a principio additum putaverunt.* Quatuor itaque prætermissa sunt commata in Exemplaribus Græcis LXX Interpretum ; quia eadem verba secundo dicta sunt, et replicata apud Jeremiam prophetam. Sed commodiorem adhuc locum, sive exemplum efficacius ad probationem omissionis nostræ nacti sumus in libro Josue, cap. xxi, vers. 36, secundum versuum Vulgatam divisionem et enumerationem. Nam ternæ repetitiones eorum verborum, *Civitates quatuor cum suburbanis ejus*, quæ leguntur v. 35, 36 et 37, erroris ansam præbuere scriptoribus, qui medium, id est, 36 versiculum prætermiserunt decepti similitudine, vel eadem sermonis clausula, quæ non solum incuriosorum, sed diligentium nonnumquam obtutus confundit in describendo libros. Hinc apud Hebræos plures habebantur mss. codices antiquiores, ubi verba versiculi 36 deerant prorsus, uti absunt in veracioribus Latinis exemplaribus versionis Hieronymianæ, quam hoc Josue loco consuli volumus columna 275 et seqq. istius editionis nostræ. Quod igitur apud Hebræos et apud Græcos librorum exscriptores non raro evenit ; cur apud Latinos similes omissiones prudens lector inficiabitur ? Proclivis est omnino lapsus in Epistola I Beati Joannis, capite quinto, v. 7 et 8, propter eadem verba, quæ secundo dicuntur, nempe, *tres sunt qui testimonium dant*; et iterum, *et hi tres unum sunt.* Qui enim a principio scribebant Græca novi Testamenti exemplaria, postquam posuerant in membranis, *ὅτι τρεῖς εἴσιν οἱ μάρτυροῦντες*, id est, *quia tres sunt, qui testimonium dant* ; ad exemplar, quod præ oculis habebant, recurrentes, facile priora cum postremis sociare potuerunt, relictis omnibus intermediis : et ita errore librariorum in plurimis libris duo versiculi in unicum coaluerunt. Cumque sequi debuissent, *in cœlo : Pater, Verbum, et Spiritus sanctus : et hi tres unum sunt* : consequenter ad jam dicta verba, ὅτι τρεῖς εισὶν, etc., posuerunt ista alterius versiculi : ἐν τῇ γῇ· τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ *τὸ αἷμα· καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν*, id est, *in terra : Spiritus, et aqua, et sanguis : et hi tres unum sunt.* Hujusmodi exemplaribus imperfectis usi sunt apud Latinos qui Græca Epistolæ Joannis convertentes, integrum versiculum omittunt, ubi *Pater, Verbum, et Spiritus sanctus*, unum esse dicuntur. Nec quidquam officit emendationi Hieronymianæ mutilati exemplaris defectus ; etiamsi concedamus ipsam non habuisse versiculum 7 cap. v Epistolæ I S. Joannis : sicut nec nocet, quod in vera S. Doctoris editione libri Josue, de quo supra dicebamus, abfuerit eadem pericope, quæ in exemplaribus Hillelis non inveniebatur. Fidem econtra probant interpretis defectus translationis non absimiles exemplari primigenio. Neque vero de veritate Hebraica, vel Græca, nonnulla testimonia mutat, qui fidus est interpres. Itaque sive omissum dixeris versiculum unum ab Hieronymo, sive non prætermissum in Epistola Joannis : nihil inde lucraberis præter incuriam, aut errorem veterum scriptorum, qui in pluribus exemplaribus duos versiculos in unum cogunt.

« Id si non erat, quare sanctissimus martyr Cyprianus scripsit lib. de Unitate Ecclesiæ, *De Patre, et Filio, et Spiritu sancto scriptum est, et hi tres unum sunt ?* Ubi hæc scripta sunt, nisi in versiculo septimo capitis quinti Epistolæ prioris S. Joannis ? Quare citatur testimonium illud a Victore Vitensi, Fulgentio, aliisque antiquioribus scriptoribus ? Num conflictum ab illis ; aut ad suos sensus aptatum fuisse dixeris absque temeritatis nota ? Non sic B præcessores nostri, quibus curæ fuit e Patribus multa colligere ad confirmationem ejus testimonii, quod in Joannis Epistola legebant. Testis est ms. Corbeiensis codex perantiquus et optimæ notæ, qui Actus Apostolorum, septemque Canonicas Epistolas cum Joannis Apocalypsi, uno volumine complectitur ; notatus autem est in Bibliotheca nostra San-Germanensi numero 23. In hujus ultima pagina et folio extrario, hæc attexuit testimonia exscriptor voluminis ; ut comprobata esset fides Scripturæ, de qua impræsentiarum sermonem instituimus. Ita igitur in eo scriptum reperi :

« *Quoniam tres sunt qui testimonium dicunt in terra, Spiritus, aqua, et sanguis. Et hi tres unum sunt in Christo Jesu. Et tres sunt qui testimonium dicunt in cœlo : Pater, Verbum, et Spiritus sanctus. Et hi tres unum sunt.*

« *Item. Hi sunt qui testificantur in cœlo, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus : et hi tres unum sunt.*

« *Athanasius. Tres sunt qui testimonium dicunt in* C *cœlo : Pater, et Verbum, et Spiritus : et in Christo Jesu unum sunt.*

« *Fulgentius. Tres sunt qui testimonium perhibent in cœlo : Pater, Verbum, et Spiritus : et tres unum sunt.*

« Ingenue fatemur simplicem hujus exscriptoris fidem ac diligentiam magis nobis placuisse, quam totus ille verborum apparatus nuperi critici, quo sacri contextus auctoritatem in Epist. I B. Joannis elevare gestit. Nec sine aliquo animorum mœrore videre possumus auctorem communionis Catholicæ omnibus nervis contendentem, ut probet verba hæc Epist. I Joan. c. v, vers. 7 : *Quoniam tres sunt qui testimonium dant in cœlo : Pater, Verbum, et Spiritus sanctus : et hi tres unum sunt*, addita temeritate librariorum veterum ; nec ab auctore hagiographo fuisse conscripta. Proh dolor ! siccine additamenta librariorum, pro textu sacro nobis obtruderet Ecclesia Dei, columna et firmamentum veritatis ; in iis maxime Scripturæ sacræ sententiis, unde pendet D fides sanctissimæ Trinitatis ? Sed Ecclesiæ, inquit, auctoritas hodie nobis ingerit testimonium illud, ut authenticam Scripturam. Quasi vero aliqua Ecclesiæ Christi auctoritas corruptelas, interpolationes, et cætera librariorum additamenta, in verbum Dei et in Canonicam Scripturam possit convertere. Nihil dicitur obtusius ; nihil divinarum Scripturarum fidei magis exitiale. Unde saniora apprecamur consilia homini litterato, qui obsequium putabat se præstitisse Deo in sua Historia Critica Scripturæ sacræ : etsi plurima in ejus lucubrationibus reperiantur, quæ veterum Patrum traditiones, ac Scripturarum convellant auctoritatem. »

[a] Ms. S. Crucis, *trium modo rerum vocabula* ; alii, *trium tantummodo vocabula.* Tum, *in ipsa sua editione ponentibus*, et mox *omittentibus.*

omittentes : in quo maxime et fides Catholica roboratur, et Patris et Filii ac Spiritus sancti una divinitatis substantia comprobatur. In cæteris vero Epistolis, quantum a nostra aliorum distet editio, lectoris prudentiæ derelinquo. Sed tu, virgo Christi Eustochium, dum a me impensius Scripturæ veritatem inquiris, meam quodam modo senectutem invidorum dentibus corrodendam exponis; qui me falsarium corruptoremque sanctarum pronuntiant Scripturarum. Sed ego in tali opere nec æmulorum meorum invidentiam pertimesco : nec sanctæ Scripturæ veritatem poscentibus denegabo.

B. JACOBI APOSTOLI
INCIPIT
EPISTOLA CATHOLICA.

[*Cap.* I.] Jacobus Dei et Domini nostri Jesu Christi servus, duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, salutem. Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis : scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habet : ut sitis perfecti et integri, in nullo deficientes. Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat, et dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans : qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur, et circumfertur. Non ergo æstimet homo ille quod accipiat aliquid a Domino. Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua: dives autem in humilitate sua, quoniam sicut flos feni transibit. Exortus est enim sol cum ardore, et arefecit fenum, et flos ejus decidit, et decor vultus ejus deperiit; ita et dives in itineribus suis marcescet. Beatus vir, qui suffert tentationem : quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. Nemo, cum tentatur, dicat, quoniam a Deo tentatur : Deus enim intentator malorum est : ipse autem neminem tentat. Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus, et illectus. Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum : peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem. Nolite itaque errare, fratres mei dilectissimi. Omne datum optimum, et omne donum perfectum, desursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus. Scitis, fratres dilectissimi. Sit autem omnis homo velox ad audiendum; tardus autem ad loquendum, et tardus ad iram. Ira enim viri, justitiam Dei non operatur. Propter quod abjicientes omnem immunditiam et abundantiam malitiæ, in mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest salvare animas vestras. Estote autem factores verbi, et non auditores tantum, fallentes vosmetipsos. Quia si quis auditor est verbi, et non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum nativitatis suæ in speculo : consideravit enim se, et abiit, et statim oblitus est qualis fuerit. Qui autem perspexerit in legem perfectam libertatis, et permanserit in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor operis : hic beatus in facto suo erit. Si quis autem putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio. Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem, hæc est : Visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum, et immaculatum se custodire ab hoc sæculo.

[*Cap.* II.] Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriæ. Etenim si introierit in conventum vestrum vir aureum annulum habens in veste candida, introierit autem et pauper in sordido habitu, et intendatis in eum qui indutus est veste præclara, et dixeritis ei : Tu sede hic bene : pauperi autem dicatis : Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum : nonne judicatis apud vosmetipsos, et facti estis judices cogitationum iniquarum? Audite, fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide et hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se? Vos autem exhonorastis pauperem. Nonne divites per potentiam opprimunt vos, et ipsi trahunt vos ad judicia? Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod invocatum est super vos? Si tamen legem perficitis regalem secundum Scripturas : Diliges proximum tuum sicut teipsum : bene facitis : si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti a lege quasi transgressores. Quicumque autem totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus. Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit et, Non occides. Quod si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis. Sic loquimini, et sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari. Judicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam, superexaltat autem misericordia judicium. Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides salvare eum? Si autem frater et soror nudi sint, et indigeant victu quotidiano, dicat autem aliquis ex vobis illis : Ite in pace, calefacimini, et saturamini : non dederitis autem eis, quæ necessaria sunt corpori, quid proderit? Sic et fides, si non habeat opera, mortua est in semet-

ipsa. Sed dicet quis : Tu fidem habes, et ego opera habeo. Ostende mihi fidem tuam sine operibus : et ego ostendam tibi ex operibus fidem meam. Tu credis quoniam unus est Deus : bene facis : et dæmones credunt, et contremiscunt. Vis autem scire, o homo inanis, quoniam fides sine operibus mortua est? Abraham pater noster, nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius : et ex operibus fides consummata est? Et suppleta est Scriptura, dicens : Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam, et amicus Dei appellatus est. Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, et non ex fide tantum? Similiter et Rahab meretrix, nonne ex operibus justificata est, suscipiens nuntios, et alia via ejiciens? Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est.

[*Cap.* III.] Nolite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quoniam majus judicium sumitis. In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Potest etiam freno circumducere totum corpus. Si autem equis frena in ora mittimus ad consentiendum nobis, et omne corpus illorum circumferimus. Ecce et naves, cum magnæ sint, et a ventis validis minentur, circumferuntur a modico gubernaculo, ubi impetus dirigentis voluerit. Ita et lingua modicum quidem membrum est, et magna exaltat. Ecce quantus ignis quam magnam silvam incendit! Et lingua ignis est, universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, et inflammat rotam nativitatis nostræ, inflammata a gehenna. Omnis enim natura bestiarum, et volucrum, et serpentium, et cæterorum domantur, et domita sunt a natura humana : linguam autem nullus hominum domare potest : inquietum malum, plena veneno mortifero. In ipsa benedicimus Deum et Patrem : et in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt. Ex ipso ore procedit benedictio, et maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri. Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem, et amaram aquam? Numquid potest, fratres mei, ficus uvas facere, aut vitis ficus? Sic neque salsa dulcem potest facere aquam. Quis sapiens, et disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. Quod si zelum amarum habetis, et contentiones sint in cordibus vestris : nolite gloriari, et mendaces esse adversus veritatem. Non est enim ista sapientia desursum descendens : sed terrena, animalis, diabolica. Ubi enim zelus et contentio, ibi inconstantia, et omne opus pravum. Quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, et fructibus bonis, non judicans, sine simulatione. Fructus autem justitiæ, in pace seminatur facientibus pacem.

[*Cap.* IV.] Unde bella et lites in vobis? Nonne A hinc? ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris? Concupiscitis, et non habetis : occiditis, et zelatis, et non potestis adipisci : litigatis, et belligeratis, et non habetis, propter quod non postulatis. Petitis, et non accipitis, eo quod male petatis : ut in concupiscentiis vestris insumatis. Adulteri, nescitis, quia amicitia hujus mundi inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur. An putatis quia inaniter Scriptura dicat : Ad invidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis? Majorem autem dat gratiam. Propter quod dicit : Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Subditi ergo estote Deo : resistite autem diabolo, et fugiet a vobis. Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis. Emun- B date manus, peccatores : et purificate corda, duplices animo. Miseri estote, et lugete, et plorate : risus vester in luctum convertatur, et gaudium in mœrorem. Humiliamini in conspectu Domini, et exaltabit vos. Nolite detrahere alterutrum, fratres. Qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum, detrahit legi, et judicat legem. Si autem judicas legem, non es factor legis, sed judex. Unus est legislator et judex, qui potest perdere, et liberare. Tu autem quis es, qui judicas proximum? Ecce nunc qui dicitis : Hodie, aut crastino ibimus in illam civitatem, et faciemus ibi quidem annum, et mercabimur, et lucrum faciemus : qui ignoratis quid erit in crastino. Quæ est enim vita vestra? vapor est ad modicum parens, et deinceps exterminabitur. Pro eo ut dicatis : Si C Dominus voluerit; et : Si vixerimus, faciemus hoc, aut illud. Nunc autem exsultatis in superbiis vestris. Omnis exsultatio talis, maligna est. Scienti igitur bonum facere, et non facienti, peccatum est illi.

[*Cap.* V.] Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis vestris, quæ advenient vobis. Divitiæ vestræ putrefactæ sunt : et vestimenta vestra a tineis comesta sunt. Aurum et argentum vestrum æruginavit : et ærugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in novissimis diebus. Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est a vobis, clamat : et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit. Epulati estis super terram, et in luxuriis enutristis corda vestra, in D die occisionis. Addixistis, et occidistis justum, et non restitit vobis. Patientes igitur estote, fratres, usque ad adventum Domini. Ecce agricola exspectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum, et serotinum. Patientes igitur estote et vos, et confirmate corda vestra, quoniam adventus Domini appropinquavit. Nolite ingemiscere, fratres, in alterutrum, ut non judicemini. Ecce judex ante januam assistit. Exemplum accipite, fratres, exitus mali, laboris, et patientiæ, prophetas, qui locuti sunt in nomine Domini : Ecce beatificamus eos, qui sustinuerunt. Sufferentiam Job audistis, et finem Domini vidistis, quoniam misericors Dominus est, et miserator. Ante omnia autem, fratres mei, nolite

jurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem sermo vester : Est, est : Non, non : ut non sub judicio decidatis. Tristatur aliquis vestrum ? oret. Æquo animo est? psallat. Infirmatur quis in vobis ? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini : et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus : et si in peccatis sit, remittentur ei. Confitemini ergo alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salve- A mini : multum enim valet deprecatio justi assidua. Elias homo erat similis nobis passibilis : et oratione oravit, ut non plueret super terram, et non pluit annos tres, et menses sex. Rursum oravit, et cœlum dedit pluviam, et terra dedit fructum suum. Fratres mei, si quis ex vobis erraverit a veritate, et converterit quis eum, scire debet, quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum.

Explicit Epistola Catholica B. Jacobi apostoli.

B. PETRI APOSTOLI
INCIPIT
EPISTOLA PRIMA.

[*Cap.* I.] Petrus apostolus Jesu Christi, electis advenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, et Bithyniæ, secundum præscientiam Dei Patris, in sanctificationem Spiritus, in obedientiam, et aspersionem sanguinis Jesu Christi : Gratia vobis et pax multiplicetur. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, et incontaminatam, et immarcescibilem, conservatam in cœlis in vobis, qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem, paratam revelari in tempore novissimo. In quo exsultabitis : modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus : ut probatio vestræ fidei multo pretiosior auro (quod per ignem probatur) inveniatur in laudem, et gloriam, et honorem, in revelatione Jesu Christi : quem cum non videritis, diligitis, in quem nunc quoque non videntes creditis : credentes autem exsultabitis lætitia inenarrabili, et glorificata. Reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum. De qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt : scrutantes in quod, vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi : prænuntians eas, quæ in Christo sunt, passiones, et posteriores glorias : quibus revelatum est, quia non sibimetipsis, vobis autem ministrabant ea, quæ nunc nuntiata sunt vobis per eos, qui evangelizaverunt vobis, Spiritu sancto misso de cœlo, in quem desiderant angeli prospicere. Propter quod succincti lumbos mentis vestræ, sobrii perfecte sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam, in revelationem Jesu Christi : quasi filii obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desideriis : sed secundum eum, qui vocavit vos, Sanctum ; et ipsi in omni conversatione sancti sitis : quoniam scriptum est : Sancti eritis, quoniam ego Sanctus sum. Et si patrem invocatis eum, qui sine acceptione personarum judicat secun- B dum uniuscujusque opus, in timore incolatus vestri tempore conversamini. Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis : sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, et incontaminati : præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem novissimis temporibus propter vos, qui per ipsum fideles estis in Deo, qui suscitavit eum a mortuis, et dedit ei gloriam, ut fides vestra, et spes esset in Deo. Animas vestras castificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore, simplici ex corde invicem diligite attentius : renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei vivi, et permanentis in æternum. Quia omnis caro ut fenum : et omnis gloria ejus tamquam C flos feni : exaruit fenum, et flos ejus decidit. Verbum autem Domini manet in æternum. Hoc est autem verbum, quod evangelizatum est in vos.

[*Cap.* II.] Deponentes igitur omnem malitiam, et omnem dolum, et simulationes, et invidias, et omnes detractiones, sicut modo geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscite : ut in eo crescatis in salutem : si tamen gustastis, quoniam dulcis est Dominus. Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum, et honorificatum : et ipsi tamquam lapides vivi superædificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum. Propter quod continet Scriptura : Ecce pono in Sion lapidem summum an- D gularem, electum, pretiosum : et qui crediderit in eum, non confundetur. Vobis igitur honor credentibus : non credentibus autem, lapis quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, et lapis offensionis, et petra scandali, his qui offendunt verbo, nec credunt in quo et positi sunt. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis : ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admi-

rabile lumen suum. Qui aliquando non populus, A nunc autem populus Dei, qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. Charissimi, obsecro vos tamquam advenas et peregrinos abstinere vos a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam, conversationem vestram inter gentes habentes bonam : ut in eo, quod detrectant de vobis tamquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis. Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum : sive regi, quasi præcellenti : sive ducibus, tamquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum : quia sic est voluntas Dei, ut bene facientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed sicut servi Dei. B Omnes honorate ; fraternitatem diligite ; Deum timete ; regem honorificate. Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis, et modestis, sed etiam dyscolis. Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens injuste. Quæ enim est gloria, si peccantes, et colaphizati suffertis ? Sed si bene facientes patienter sustinetis, hæc est gratia apud Deum. In hoc enim vocati estis : quia et Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus. Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus : qui cum malediceretur, non maledicebat : cum pateretur, non comminabatur : tradebat autem judicanti se injuste : qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum : ut peccatis C mortui, justitiæ vivamus : cujus livore sanati estis. Eratis enim sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem et episcopum animarum vestrarum.

[*Cap.* III.] Similiter et mulieres subditæ sint viris suis : ut et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant, considerantes in timore castam conversationem vestram. Quorum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, indumenti vestimentorum cultus : sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti, et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. Sic enim aliquando et sanctæ mulieres, sperantes in Deo, ornabant se, subjectæ propriis viris. D Sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans : cujus estis filiæ benefacientes, et non pertimentes ullam perturbationem. Viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tamquam et cohæredibus gratiæ vitæ : ut non impediantur orationes vestræ. In fine autem, omnes unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles : non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed econtrario benedicentes : quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere, et dies videre bonos, coerceat linguam suam a malo, et labia ejus ne loquantur dolum. Declinet a malo, et faciat bonum : inquirat pacem, et sequatur eam : Quia oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum : Vultus autem Domini super facientes mala. Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Sed et si quid patimini propter justitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, et non conturbemini. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est, spe. Sed cum modestia, et timore conscientiam habentes bonam : ut in eo, quod detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo conversationem. Melius est enim benefacientes (si voluntas Dei velit) pati, quam malefacientes. Quia et Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu. In quo et his, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit : qui increduli fuerant aliquando, quando exspectabant Dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca : in qua pauci, id est octo animæ salvæ factæ sunt per aquam. Quod et vos nunc similis formæ salvos facit baptisma : non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum per resurrectionem Jesu Christi, qui est in dextera Dei, deglutiens mortem, ut vitæ æternæ hæredes efficeremur : profectus in cœlum, subjectis sibi angelis, et potestatibus, et virtutibus.

[*Cap.* IV.] Christo igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini, quia qui passus est in carne, desiit a peccatis : ut jam non desideriis hominum, sed voluntate Dei, quod reliquum est in carne, vivat temporis. Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem gentium consummandam, his qui ambulaverunt in luxuriis, desideriis, vinolentiis, comessationibus, potationibus, et illicitis idolorum cultibus. In quo admirantur non concurrentibus vobis in eamdem luxuriæ confusionem, blasphemantes. Qui reddent rationem ei, qui paratus est judicare vivos et mortuos. Propter hoc enim et mortuis evangelizatum est : ut judicentur quidem secundum omnes in carne, vivant autem secundum Deum in spiritu. Omnium autem finis appropinquavit. Estote itaque prudentes, et vigilate in orationibus. Ante omnia autem, mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes : quia charitas operit multitudinem peccatorum. Hospitales invicem sine murmuratione. Unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, quasi sermones Dei : si quis ministrat, tamquam ex virtute, quam administrat Deus : ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum : cui est gloria, et imperium in sæcula sæculorum : Amen. Charissimi, nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis fit, quasi novi aliquid vobis contingat : sed communicantes Christi passionibus gaudete, ut et in revelatione gloriæ ejus gaudeatis exsultantes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis : quo

niam quod est honoris, gloriæ, et virtutis Dei, et qui est ejus Spiritus, super vos requiescit. Nemo autem vestrum patiatur, ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem ut Christianus, non erubescat: glorificet autem Deum in isto nomine. Quoniam tempus est, ut incipiat judicium a domo Dei. Si autem primum a nobis, quis finis eorum, qui non credunt Dei Evangelio? Et si justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt? Itaque et hi, qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fideli Creatori commendent animas suas in benefactis.

[*Cap.* V.] Seniores ergo, qui in vobis sunt, obsecro, consenior et testis Christi passionum: qui et ejus, quæ in futuro revelanda est, gloriæ communicator: pascite qui in vobis est, gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntarie: neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. Similiter, adolescentes, subditi estote senioribus. Omnes autem invicem humilitatem insinuate, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis: omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Sobrii estote, et vigilate: quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret: cui resistite fortes in fide: scientes eamdem passionem ei, quæ in mundo est, vestræ fraternitati fieri. Deus autem omnis gratiæ, qui vocavit nos in æternam suam gloriam in Christo Jesu, modicum passos ipse perficiet, confirmabit, solidabitque. Ipsi gloria, et imperium in sæcula sæculorum. Amen. Per Silvanum fidelem fratrem vobis, ut arbitror, breviter scripsi: obsecrans et contestans, hanc esse veram gratiam Dei, in qua statis. Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone coelecta, et Marcus filius meus. Salutate invicem in osculo sancto. Gratia vobis omnibus, qui estis in Christo Jesu. Amen.

Explicit Epistola B. Petri apostoli I.

B. PETRI APOSTOLI

INCIPIT

EPISTOLA SECUNDA.

[*Cap.* I.] Simon Petrus, servus et apostolus Jesu Christi, iis qui coæqualem nobiscum sortiti sunt fidem in justitia Dei nostri, et Salvatoris Jesu Christi. Gratia vobis et pax adimpleatur in cognitione Dei, et Christi Jesu Domini nostri: quomodo omnia nobis divinæ virtutis suæ, quæ ad vitam, et pietatem donata sunt, per cognitionem ejus, qui vocavit nos propria gloria et virtute, per quem maxima et pretiosa nobis promissa donavit: ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ: fugientes ejus, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem. Vos autem curam omnem subinferentes, ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem. Hæc enim si vobiscum adsint, et superent, non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Domini nostri Jesu Christi cognitione. Cui enim non præsto sunt hæc, cæcus est, et manu tentans, oblivionem accipiens purgationis veterum suorum delictorum. Quapropter, fratres, magis satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis: hæc enim facientes, non peccabitis aliquando. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri, et Salvatoris Jesu Christi. Propter quod incipiam vos semper commonere de his, et quidem scientes et confirmatos vos in præsenti veritate. Justum autem arbitror quamdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitionem: certus quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod et Dominus noster Jesus Christus significavit mihi. Dabo autem operam et frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis. Non enim doctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Jesu Christi virtutem et præsentiam; sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim a Deo Patre honorem et gloriam, voce delapsa ad eum hujuscemodi a magnifica gloria: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite. Et hanc vocem nos audivimus de cœlo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto. Et habemus firmiorem propheticum sermonem: cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris: hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.

[*Cap.* II.] Fuerunt vero et pseudoprophetæ in populo; sicut et in vobis erunt magistri mendaces, qui introducentes sectas perditionis, et eum, qui emit eos, Dominum negant, superducentes sibi celerem perditionem. Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur: et in avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur: quibus judicium jam

olim non cessat; et perditio eorum non dormitat. Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari. Et originali mundo non pepercit, sed octavum Noe justitiæ præconem custodivit, diluvium mundo impiorum inducens. Et civitates Sodomorum et Gomorrhæorum in cinerem redigens, eversione damnavit: exemplum eorum, qui impie acturi sunt, ponens : et justum Lot oppressum a nefandorum injuria, ac luxuriosa conversatione eripuit : aspectu enim, et auditu justus erat: habitans apud eos, qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabant. Novit Dominus pios de tentatione eripere : iniquos vero in diem judicii reservare cruciandos : magis autem eos, qui post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant, dominationemque contemnunt, audaces, sibi placentes, sectas non metuunt introducere blasphemantes : ubi angeli fortitudine et virtute cum sint majores, non portant adversum se exsecrabile judicium. Hi vero velut irrationabilia pecora, naturaliter in captionem et in perniciem in his quæ ignorant blasphemantes, in corruptione sua peribunt, percipientes mercedem injustitiæ, voluptatem existimantes diei delicias : coinquinationes, et maculæ deliciis affluentes, in conviviis suis luxuriantes vobiscum, oculos habentes plenos adulterii, et incessabilis delicti. Pellicientes animas instabiles, cor exercitatum avaritia habentes, maledictionis filii ; derelinquentes rectam viam, erraverunt, secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit : correptionem vero habuit suæ vesaniæ, subjugale mutum animal, hominis voce loquens, prohibuit prophetæ insipientiam. Hi sunt fontes sine aqua, et nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reservatur. Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ eos, qui paululum effugiunt, qui in errore conversantur : libertatem illis promittentes, cum ipsi servi sint corruptionis : a quo enim quis superatus est, hujus et servus est. Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri, et Salvatoris Jesu Christi, his rursus implicati superantur : facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem, retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato. Contigit

A enim eis illud veri proverbii : Canis reversus ad suum vomitum : et : Sus lota in volutabro luti.

[*Cap.* III.] Hanc ecce vobis, charissimi, secundam scribo epistolam, in quibus vestram excito in commonitione sinceram mentem : ut memores sitis eorum, quæ prædixi, verborum a sanctis prophetis, et apostolorum vestrorum, præceptorum Domini et Salvatoris. Hoc primum scientes, quod venient in novissimis diebus in deceptione illusores, juxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes : Ubi est promissio, aut adventus ejus? ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creaturæ. Latet enim eos hoc volentes, quod cœli erant prius, et terra, de aqua et per aquam consistens Dei verbo : per quæ ille tunc mundus aqua inundatus periit. Cœli
B autem qui nunc sunt, et terra, eodem verbo repositi sunt, igni reservati in diem judicii, et perditionis impiorum hominum. Unum vero hoc non lateat vos, charissimi, quia unus dies apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus. Non tardat Dominus promissionem suam sicut quidam existimant : sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti. Adveniet autem dies Domini, ut fur : in quo cœli magno impetu transient, elementa vero calore solventur, terra autem, et quæ in ipsa sunt opera, exurentur. Cum igitur hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus, exspectantes, et properantes in adventum diei Domini, per quem cœli ardentes solventur, et elementa ignis
C ardore tabescent! Novos vero cœlos, et novam terram secundum promissa ipsius exspectamus, in quibus justitia habitat. Propter quod, charissimi, hæc exspectantes, satagite immaculati et inviolati ei inveniri in pace. Et Domini nostri longanimitatem, salutem arbitremini : sicut et charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi patientiam scripsit vobis, sicut et in omnibus epistolis, loquens in eis de his : in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles depravant, sicut et cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Vos igitur, fratres, præscientes custodite : ne insipientium errore traducti excidatis a propria firmitate. Crescite vero in gratia, et in cognitione Domini nostri, et
D Salvatoris Jesu Christi. Ipsi gloria, et nunc, et in diem æternitatis. Amen.

Explicit Epistola B. Petri apostoli II.

B. JOANNIS APOSTOLI

INCIPIT

EPISTOLA PRIMA.

[*Cap.* I.] Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ, et manifestata est, et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis : quod vidimus, et audivimus, annun-

tiamus vobis, ut et vos societatem habeatis nobiscum, et societas nostra sit cum Patre, et cum Filio ejus Jesu Christo. Et hæc scribimus vobis, ut gaudeatis, et gaudium vestrum sit plenum. Et hæc est annuntiatio, quam audivimus ab eo, et annuntiamus vobis : Quoniam Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ. Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, et in tenebris ambulamus, mentimur, et veritatem non facimus. Si autem in luce ambulamus, sicut et ipse est in luce; societatem habemus ad invicem, et sanguis Jesu Christi, Filii ejus, emundat nos ab omni peccato. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus; ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra; fidelis est, et justus, ut remittat nobis peccata nostra, et emundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus quoniam non peccavimus; mendacem facimus eum, et verbum ejus non est in nobis.

[*Cap.* II.] Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum : et ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Et in hoc scimus quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observemus. Qui dicit se nosse eum, et mandata ejus non custodit, mendax est, et in hoc veritas non est. Qui autem servat verbum ejus, vere in hoc charitas Dei perfecta est : et in hoc scimus, quoniam in ipso sumus. Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare. Charissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio. Mandatum vetus, est verbum quod audistis. Iterum mandatum novum scribo vobis, quod verum est et in ipso, et in vobis : quia tenebræ transierunt, et verum lumen jam lucet. Qui dicit se in luce esse, et fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, et scandalum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo eat : quia tenebræ obcæcaverunt oculos ejus. Scribo vobis, filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen ejus. Scribo vobis, patres, quoniam cognovistis eum, qui ab initio est. Scribo vobis, adolescentes, quoniam vicistis malignum. Scribo vobis, infantes, quoniam cognovistis patrem. Scribo vobis, juvenes, quoniam fortes estis, et verbum Dei manet in vobis, et vicistis malignum. Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo : quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ : quæ non est ex Patre, sed ex mundo est. Et mundus transit, et concupiscentia ejus. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum. Filioli, novissima hora est : et sicut audistis quia Antichristus venit, et nunc Antichristi multi facti sunt : unde scimus, quia novissima hora est. Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Nam, si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum : sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis : sed vos unctionem habetis a Sancto, et nostis omnia. Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam : et quoniam omne mendacium ex veritate non est. Quis est mendax, nisi is qui negat, quoniam Jesus est Christus? Hic est Antichristus, qui negat Patrem, et Filium. Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet : qui confitetur Filium, et Patrem habet. Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat. Si in vobis permanserit quod audistis ab initio, et vos in Filio et Patre manebitis. Et hæc est repromissio, quam ipse pollicitus est nobis, vitam æternam. Hæc scripsi vobis de his, qui seducunt vos. Et vos unctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis, ut aliquis doceat vos; sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, et verum est et non est mendacium. Et sicut docuit vos, manet in eo. Et nunc, filioli, manete in eo, ut cum apparuerit, habeamus fiduciam, et non confundamur ab eo in adventu [*Al.* adventum] ejus. Si scitis quoniam justus est, scitote quoniam et omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est.

[*Cap.* III.] Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus. Propter hoc mundus non novit nos : quia non novit eum. Charissimi, nunc filii Dei sumus : et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus : quoniam videbimus eum sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut et ille sanctus est. Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit : et peccatum est iniquitas. Et scitis quia ille apparuit, ut peccata nostra tolleret : et peccatum in eo non est. Omnis qui in eo manet, non peccat : et omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum. Filioli, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est : sicut et ille justus est. Qui facit peccatum, ex diabolo est : quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit : quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. In hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli. Omnis qui non est justus, non est ex Deo, et qui non diligit fratrem suum : quoniam hæc est annuntiatio, quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum. Non sicut Cain, qui ex maligno erat, et occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera ejus maligna erant : fratris autem ejus, justa. Nolite mirari, fratres, si odit vos mundus. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte : omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem. In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere. Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo : quomodo charitas Dei manet in eo? Filioli mei, non

diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate. In hoc cognoscimus quoniam ex veritate sumus : et in conspectu ejus suadebimus corda nostra. Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum : major est Deus corde nostro, et novit omnia. Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum : et quidquid petierimus, accipiemus ab eo. Quoniam mandata ejus custodimus, et ea, quæ sunt placita coram eo, facimus. Et hoc est mandatum ejus : Ut credamus in nomine Filii ejus Jesu Christi : et diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. Et qui servat mandata ejus, in illo manet, et ipse in eo : et in hoc scimus quoniam manet in nobis de Spiritu, quem dedit nobis.

[*Cap.* IV.] Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint : quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei : omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est : et omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est; et hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, et nunc jam in mundo est. Vos ex Deo estis, filioli, et vicistis eum, quoniam major est qui in vobis est, quam qui in mundo. Ipsi de mundo sunt : ideo de mundo loquuntur, et mundus eos audit. Nos ex Deo sumus. Qui novit Deum, audit nos; qui non est ex Deo, non audit nos: in hoc cognoscimus Spiritum veritatis, et spiritum erroris. Charissimi, diligamus nos invicem : quia charitas ex Deo est. Et omnis qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscit Deum. Qui non diligit, non novit Deum : quoniam Deus charitas est. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. In hoc est charitas : non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, et misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Charissimi, si sic Deus dilexit nos : et nos debemus alterutrum diligere. Deum nemo vidit umquam. Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, et charitas ejus in nobis perfecta est. In hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, et ipse in nobis : quoniam de spiritu suo dedit nobis. Et nos vidimus, et testificamur, quoniam Pater misit Filium suum Salvatorem mundi. Quisquis confessus fuerit quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo. Et nos cognovimus, et credidimus charitati, quam habet Deus in nobis. Deus charitas est : et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo. In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum : ut fiduciam habeamus in die judicii : quia sicut ille est, et nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charitate : sed perfecta charitas foras mittit timorem : quoniam timor pœnam habet. Qui autem timet, non est perfectus in charitate. Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos. Si quis dixerit quoniam diligo Deum, et fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt; Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? Et hoc mandatum habemus a Deo : ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum.

[*Cap.* V.] Omnis qui credit, quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est. Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit et eum qui natus est ex eo. In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos Dei, cum Deum diligamus, et mandata ejus faciamus. Hæc est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus : et mandata ejus gravia non sunt. Quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum : et hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Jesus est Filius Dei? Hic est qui venit per aquam et sanguinem, Jesus Christus : non in aqua solum, sed in aqua et sanguine. Et spiritus est, qui testificatur, quoniam Christus est veritas. Quoniam tres sunt [a],

[a] Ita ad litteram tres quoque nostri mss. dudum laudati habent. Addendum de aliis, quod ferme unum est ad hunc locum, quod non sit dictum prius. In uno Veronensis canonicorum bibliothecæ, majusculis, ut vocant, litteris maximam partem exarato, et, quod est alterum probæ vetustatis indicium, nulla capitum aut versuum partitione distincto, non cœlestia, quæ tantopere urgentur, sed terrena testimonia, sive prius illud isocolon, *tres sunt qui testimonium dant in terra*, etc., desiderantur. Puto autem hinc novo argumento planissime demonstrari, nonnisi librariorum festinationi, ac tam sæpe obvio errori, ubi eadem recurrunt verba, tribuendum eorum quoque codicum defectum, in quibus cœlestia, sive Patris, Verbi ac Spiritus sancti, sunt prætermissa. Nam cum illum amanuensis culpæ nemo hominum non tribuet : cur non et alteram pari pacto aliis in libris tribuat, nulla patitur ratio. Immo vero, ut in isto codice error ipse describentis, alterius isocoli recursum evidentissime indicat : ita in aliis Græcis æque ac Latinis, manifeste ex eo liquet peccatum esse capite, ubi eadem omnino est ratio; neque enim potuit umquam, nisi ob similium ac pene eorumdem verborum repetitionem, vitium incurri. Porro aliter alii ob eam causam peccant. In uno Florentinæ bibliothec. S. Marci, qui num. 35 prænotatur, totus deest versiculus septimus, sextus autem ita desinit : *et Spiritus est, qui testificatur, quia Christus est veritas* : in margine autem alia manu septimus et octavus inverso ordine ita supplentur, *Quia tres sunt qui testimonium dant in terra*, etc. In alio Laurentiano pluteo VI, num. 10, ad eum locum sic pridem legebatur : *Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, et sanguis, et tres unum sunt. Sicut tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus; et tres unum sunt.* Quæ posterior manus emendavit, voculis *in terra*, in priori isocolo expunctis, tum repositis *perhibent de cœlo*, pro *dant*, etc. At vero de Hieronymiano exemplari miror, quod quis sibi potuit persuadere, eam particulam testimoniorum de cœlo testantium defuisse. Cum enim ita sibi utraque respondeat, tamque arcte junctæ sint ambæ inferiori contextui, ut series, ubi alterutra desideretur, manca omnino sit atque hiulca, minime potuit S. Pater, si jam tum in suo, aut aliis in libris error inoleverat, non animadvertisse. Cæterum nota sunt pro ejus versiculi germanitate testimonia Patrum Africanorum, Tertulliani, Cypriani, Eugenii, Fulgentii, Vigilii, Victoris, e quatuor centum Episcoporum in fidei professione, quam Wandalorum regi obtulerunt. Major omni exceptione est Cassiodorus in Complexionibus, utpote qui ex Romana, non Africana Ecclesia fuerit, ac porro sedulus, supra quam dici

qui testimonium dant in cœlo : Pater, Verbum, et A Spiritus sanctus : et hi tres unum sunt. Et tres sunt, qui testimonium dant in terra : Spiritus, et aqua, et sanguis : et hi tres unum sunt. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est : quoniam hoc est testimonium Dei, quod majus est, quoniam testificatus est de Filio [*Al. add.* suo]. Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui non credit Filio, mendacem facit eum : quia non credit in testimonium, quod testificatus est Deus de Filio suo. Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Et hæc vita in Filio ejus est. Qui habet Filium, habet vitam : qui non habet Filium, vitam non habet. Hæc scribo vobis : ut sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei. Et hæc est fiducia, quam habemus B ad eum : Quia quodcumque petierimus secundum voluntatem ejus, audit nos. Et scimus, quia audit nos quidquid petierimus : scimus quoniam habemus petitiones, quas postulamus ab eo. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, et dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem : non pro illo dico, ut roget quis. Omnis iniquitas, peccatum est : et est peccatum ad mortem. Scimus quia omnis qui natus est ex Deo, non peccat ; sed generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum. Scimus quoniam ex Deo sumus : et mundus totus in maligno positus est. Et scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus, et vita æterna. Filioli, custodite vos a simulacris. Amen.

Explicit epistola B. Joannis apostoli I.

possit, sacrorum codicum inquisitor, cl. libri ejus editor march. Scipio Maffeius, nihil quod ad illud testimonium conferret, in Notis ad eum locum reliquum fecit.

B. JOANNIS APOSTOLI
INCIPIT
EPISTOLA SECUNDA.

Senior Electæ dominæ, et natis ejus, quos ego diligo in veritate, et non ego solus, sed et omnes, qui cognoverunt veritatem, propter veritatem quæ permanet in nobis, et nobiscum erit in æternum. Sit C vobiscum gratia, misericordia, pax a Deo Patre, a Christo Jesu Filio Patris, in veritate et charitate. Gavisus sum valde, quoniam inveni de filiis tuis ambulantes in veritate, sicut mandatum accepimus a Patre. Et nunc rogo te, domina, non tamquam mandatum novum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, ut diligamus alterutrum ; et hæc est charitas, ut ambulemus secundum mandata ejus. Hoc est enim mandatum, ut quemadmodum audistis [*Al.* audisti] ab initio, in eo ambuletis : quoniam multi seductores exierunt in mundum, qui non confitentur Jesum Christum venisse in carnem : hic est seductor et Antichristus. Videte vosmetipsos, ne perdatis quæ operati estis : sed ut mercedem plenam accipiatis. Omnis qui recedit, et non permanet in doctrina Christi, Deum non habet : qui permanet in doctrina, hic et Patrem et Filium habet. Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Ave ei dixeritis. Qui enim dicit illi Ave, communicat operibus ejus malignis. Plura habens vobis scribere, nolui per chartam et atramentum : spero enim me futurum apud vos, et os ad os loqui : ut gaudium vestrum plenum sit. Salutant te filii sororis tuæ Electæ.

Explicit Epistola B. Joannis apostoli II.

B. JOANNIS APOSTOLI
INCIPIT
EPISTOLA TERTIA.

Senior Gaio charissimo, quem ego diligo in veritate. Charissime, de omnibus orationem facio prospere te ingredi, et valere sicut prospere agit anima tua. Gavisus sum valde venientibus fratribus, et testimo- D nium perhibentibus veritati tuæ, sicut tu in veritate ambulas. Majorem horum non habeo gratiam, quam ut audiam filios meos in veritate ambulare. Charissime, fideliter facis quidquid operaris in fratres, et

hoc in peregrinos, qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu Ecclesiæ: quos, benefaciens, deduces digne Deo. Pro nomine enim ejus profecti sunt, nihil accipientes a gentibus. Nos ergo debemus suscipere hujusmodi, ut cooperatores simus veritatis. Scripsissem forsitan Ecclesiæ: sed is, qui amat primatum gerere in eis, Diotrephes, non recipit nos. Propter hoc si venero, commonebo ejus opera, quæ facit verbis malignis garriens in nos: et quasi non ei ista sufficiant; neque ipse suscipit fra- A tres, et eos, qui suscipiunt, prohibet, et de Ecclesia ejicit. Charissime, noli imitari malum, sed quod bonum est. Qui benefacit, ex Deo est: qui malefacit, non vidit Deum. Demetrio testimonium redditur ab omnibus, et ab ipsa veritate, sed et nos testimonium perhibemus: et nosti quoniam testimonium nostrum verum est. Multa habui tibi scribere: sed nolui per atramentum et calamum scribere tibi. Spero autem protinus te videre, et os ad os loquemur. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

Explicit Epistola B. Joannis apostoli III.

B. JUDÆ APOSTOLI

INCIPIT

EPISTOLA CATHOLICA.

Judas Jesu Christi servus, frater autem Jacobi, his B qui sunt in Deo Patre dilectis, et Christo Jesu conversatis, et vocatis. Misericordia vobis, et pax, et charitas adimpleatur. Charissimi, omnem sollicitudinem faciens scribendi vobis de communi vestra salute, necesse habui scribere vobis: deprecans supercertari semel traditæ sanctis fidei. Subintroierunt enim quidam homines (qui olim præscripti sunt in hoc judicium) impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, et solum Dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes. Commonere autem vos volo, scientes semel omnia, quoniam Jesus populum de terra Ægypti salvans, secundo eos, qui non crediderunt, perdidit: angelos vero, qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis C æternis sub caligine reservavit. Sicut Sodoma, et Gomorrha, et finitimæ civitates simili modo exfornicatæ, et abeuntes post carnem alteram, factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes. Similiter et hi carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt, majestatem autem blasphemant. Cum Michael archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus judicium inferre blasphemiæ: sed dixit: Imperet tibi Dominus. Hi autem, quæcumque quidem ignorant, blasphemant: quæcumque autem naturaliter, tamquam muta animalia, norunt, in his corrumpuntur. Væ illis, quia in via Cain abierunt, et errore Balaam mercede effusi sunt, et in contradictione Core perierunt. Hi sunt in epulis suis maculæ, convivantes sine timore, D semetipsos pascentes, nubes sine aqua, quæ a ventis circumferuntur, arbores autumnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ, fluctus feri maris, despumantes suas confusiones, sidera errantia: quibus procella tenebrarum servata est in æternum. Prophetavit autem et de his septimus ab Adam Enoch, dicens: Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis. Facere judicium contra omnes, et arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impie egerunt, et de omnibus duris, quæ locuti sunt contra Deum peccatores impii. Hi sunt murmuratores querulosi, secundum desideria sua ambulantes, et os eorum loquitur superba, mirantes personas quæstus causa. Vos autem, charissimi, memores estote verborum, quæ prædicta sunt ab apostolis Domini nostri Jesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores, secundum desideria sua ambulantes in impietatibus. Hi sunt, qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes. Vos autem, charissimi, superædificantes vosmetipsos sanctissimæ vestræ fidei, in spiritu sancto orantes, vosmetipsos in dilectione Dei servantes, exspectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam æternam. Et hos quidem arguite judicatos: illos vero salvate, de igne rapientes. Aliis autem miseremini in timore: odientes et eam, quæ carnalis est, maculatam tunicam. Ei autem, qui potens est vos conservare sine peccato, et constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in exsultatione in adventu Domini nostri Jesu Christi. Soli Deo Salvatori nostro, per Jesum Christum Dominum nostrum, gloria et magnificentia, imperium et potestas ante omne sæculum, et nunc, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

Explicit Epistola Catholica B. Judæ apostoli.

B. JOANNIS APOSTOLI
INCIPIT
APOCALYPSIS.

[*Cap.* I.] **Apocalypsis Jesu**[a] **Christi, quam dedit** A illi Deus palam facere servis suis, quæ oportet fieri cito : et significavit, mittens per angelum suum servo suo Joanni. Qui testimonium perhibuit verbo Dei, et testimonium Jesu Christi, quæcumque vidit. Beatus, qui legit et [*Ms.* et qui] **audit verba prophetiæ** [*Ms.* libri] hujus : et servat ea, quæ in ea scripta sunt : tempus enim prope est. Joannes septem Ecclesiis ; quæ sunt in Asia. Gratia vobis et pax ab eo, qui est, et qui erat, et qui venturus est ; et a septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt ; et a Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, et princeps regum terræ ; qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo, et fecit nos regnum et sacerdotes Deo et Patri suo : ipsi gloria, et imperium in sæcula sæculorum. Amen. Ecce B venit cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt. Et plangent se super eum omnes tribus terræ : Etiam : Amen. Ego sum A et Ω, principium et finis, dicit Dominus Deus, qui est, et qui erat, et qui venturus est, omnipotens. Ego Joannes frater vester, et particeps in tribulatione, et regno, et patientia in Christo Jesu, fui[b] in insula, quæ appellatur Patmos, propter verbum Dei, et testimonium Jesu [*Ms. add.* Christi]. Fui in spiritu in Dominica die, et audivi post me vocem magnam tamquam tubæ, dicentis : Quod vides, scribe in libro : et mitte septem Ecclesiis, quæ sunt in Asia, Epheso, et Smyrnæ, et Pergamo, et Thyatiræ, et Sardis, et Philadelphiæ, et Laodiciæ. Et conversus sum, ut viderem vocem, quæ loquebatur mecum. Et conversus C vidi septem candelabra aurea : et in medio septem candelabrorum aureorum similem Filio hominis, vestitum podere, et præcinctum ad mamillas zona aurea : caput autem ejus et capilli erant candidi tamquam lana alba, et tamquam nix, et oculi ejus tamquam flamma ignis, et pedes ejus similes aurichalco, sicut in camino ardenti, et vox illius tamquam vox aquarum multarum : et habebat in dextera sua stellas septem : et de ore ejus gladius utraque parte acutus exibat : et facies ejus sicut sol lucet in virtute sua. Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes ejus tamquam mortuus. Et posuit dexteram suam super me, dicens : Noli timere : ego sum primus, et novissimus, et vivus, et fui mortuus ; et ecce sum vivens in sæcula sæculorum, **et habeo claves mortis, et inferni.** Scribe ergo quæ vidisti, et quæ sunt, et quæ oportet fieri post hæc. Sacramentum septem stellarum, quas vidisti in dextera mea, et septem candelabra aurea : septem stellæ : angeli sunt septem Ecclesiarum : et candelabra septem, septem Ecclesiæ sunt.

[*Cap.* II.] Angelo Ephesi Ecclesiæ scribe : Hæc dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum : Scio opera tua, et laborem, et patientiam tuam, et quia non potes sustinere malos : et tentasti eos, qui se dicunt apostolos esse, et non sunt : et invenisti eos mendaces : et patientiam habes, et sustinuisti propter nomen meum, et non defecisti. Sed habeo [*Ms. add.* aliquid] adversum te, quod charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque unde excideris : et age pœnitentiam, et prima opera fac. Sin autem, venio tibi, et movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris. Sed hoc habes[c], quia odisti facta Nicolaitarum, quæ et ego odi. Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis. Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in Paradiso Dei mei. Et angelo Smyrnæ Ecclesiæ scribe : Hæc dicit primus, et novissimus, qui fuit mortuus, et vivit : Scio tribulationem tuam [*Ms. tac.* tuam] et paupertatem tuam, sed dives es : et blasphemaris ab his, qui se dicunt Judæos esse et non sunt, sed sunt synagoga Satanæ. Nihil horum timeas quæ passurus es. Ecce missurus est diabolus aliquos [*Ms. tac.* aliquos] ex vobis in carcerem, ut tentemini : et habebitis tribulationem diebus decem. Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ. Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis : Qui vicerit, non lædetur a morte secunda. Et angelo Pergami Ecclesiæ scribe : Hæc dicit qui habet romphæam utraque parte acutam : Scio ubi habitas, ubi sedes est Satanæ : et tenes nomen meum, et non negasti fidem meam. Et in diebus illis Antipas testis meus fidelis, qui occisus est apud vos ubi Satanas habitat. Sed habeo adversus te pauca : quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israel, edere[d], et fornicari : ita habes et tu tenentes doctrinam Nicolaitarum. Similiter pœnitentiam age : si quo minus [*Ms. add.* pœnitentiam egeris], veniam tibi cito, et

[a] Nomen *Jesu Christi*, noster, quem domi habemus, ms. tacet.

[b] Idem ms., *fui in spiritu in insula*, Græco tamen textu non annuente.

[c] Plus habet noster ms., *Sed hoc habes bonum*, Græco minime suffragante textu.

[d] Hic vero juxta Gr., φάγειν εἰδωλόθυτα ; ms. quoque noster verbo *edere* subdit, *de sacrificiis idolorum*, etc.

pugnabo cum illis in gladio oris mei. Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis: Vincenti dabo manna absconditum, et dabo illi calculum candidum: et in calculo nomen novum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit. Et angelo Thyatiræ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit Filius Dei, qui habet oculos tamquam flammam ignis, et pedes ejus similes aurichalco: Novi opera tua, et fidem, et charitatem tuam, et ministerium, et patientiam tuam, et opera tua novissima plura prioribus. Sed habeo adversus te pauca: quia permittis mulierem Jezabel, quæ se dicit propheten, docere, et seducere servos meos, fornicari, et manducare de idolothytis. Et dedi illi tempus ut pœnitentiam ageret: et non vult pœnitere a fornicatione sua. Ecce mittam eam in lectum: et qui mœchantur cum ea in tribulatione maxima erunt, nisi pœnitentiam ab operibus suis egerint. Et filios ejus interficiam in morte, et scient omnes Ecclesiæ, quia ego sum scrutans renes et corda: et dabo unicuique vestrum secundum opera sua. Vobis autem dico, et cæteris qui Thyatiræ estis: Quicumque non habent doctrinam hanc, et qui non cognoverunt altitudines Satanæ, quemadmodum dicunt, non mittam super vos aliud pondus: tamen id, quod habetis, tenete donec veniam. Et qui vicerit, et custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, et reget eas in virga ferrea, et tamquam vas figuli confringentur, sicut et ego accepi a Patre meo: et dabo illi stellam matutinam. Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.

[*Cap.* III.] Et angelo Ecclesiæ Sardis scribe: Hæc dicit qui habet septem Spiritus Dei, et septem stellas: Scio opera tua, quia nomen habes quod vivas, et mortuus es. Esto vigilans, et confirma cætera, quæ moritura erant. Non enim invenio opera tua plena coram Deo meo. In mente ergo habe qualiter acceperis, et audieris, et serva, et pœnitentiam age. Si ergo non vigilaveris, veniam ad te tamquam fur, et nescies qua hora veniam ad te. Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinaverunt vestimenta sua: et ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, et non delebo nomen ejus de libro vitæ, et confitebor nomen ejus coram Patre meo, et coram angelis ejus. Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis. Et angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit Sanctus et Verus, qui habet clavem David: qui aperit, et nemo claudit: claudit, et nemo aperit: Scio opera tua. Ecce dedi coram te ostium apertum, quod nemo potest claudere: quia modicam [*Ms.* modicum] habes virtutem, et servasti verbum meum, et non negasti nomen meum. Ecce dabo [*Ms.* tibi] de synagoga Satanæ, qui dicunt se Judæos esse, et non sunt, sed mentiuntur. Ecce faciam illos ut veniant, et adorent ante pedes tuos: et scient quia ego dilexi te. Quoniam servasti verbum patientiæ meæ, et ego servabo te ab hora tentationis, quæ ventura est in orbem universum tentare habitantes in terra. Ecce venio cito: tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam. Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius: et scribam super eum nomen Dei mei, et nomen civitatis Dei mei [*Ms. tac.* Dei mei] novæ Jerusalem, quæ descendit de cœlo a Deo meo, et nomen meum novum. Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis. Et angelo Laodiciæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit: Amen, testis fidelis, et verus, qui est principium creaturæ Dei. Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus: utinam frigidus esses, aut calidus: sed quia tepidus es, et nec frigidus, nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo. Quia dicis: Quod dives sum, et locupletatus, et nullius egeo: et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus, et nudus. Suadeo tibi emere a me aurum ignitum probatum, ut locuples fias, et vestimentis albis induaris, et non appareat confusio nuditatis tuæ, et collyrio inunge oculos tuos, ut videas. Ego quos amo, arguo, et castigo. Æmulare ergo, et pœnitentiam age. Ecce sto ad ostium, et pulso: si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi januam, intrabo ad illum, et cœnabo cum illo, et ipse mecum. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus. Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.

[*Cap.* IV.] Post hæc vidi: et ecce ostium apertum in cœlo; et vox prima, quam audivi, tamquam tubæ loquentis mecum, dicens: Ascende huc, et ostendam [a] tibi quæ oportet fieri post hæc. Et statim fui in spiritu: et ecce sedes posita erat in cœlo, et supra sedem sedens. Et qui sedebat, similis erat aspectui lapidis jaspidis et sardinis: et iris erat in circuitu sedis, similis visioni smaragdinæ. Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor: et super thronos viginti quatuor seniores sedentes, circumamicti vestimentis albis, et in capitibus eorum coronæ aureæ. Et de throno procedebant fulgura, et voces, et tonitrua: et septem lampades ardentes ante thronum, qui sunt septem spiritus Dei. Et in conspectu sedis tamquam mare vitreum simile crystallo: et in medio sedis, et in circuitu sedis, quatuor animalia plena oculis ante et retro. Et animal primum simile leoni, et secundum animal simile vitulo, et tertium animal habens faciem quasi hominis, et quartum animal simile aquilæ volanti. Et quatuor animalia, singula eorum habebant alas senas et in circuitu, et intus plena sunt oculis: et requiem non habebant die ac nocte, dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, et qui est, et qui venturus est. Et cum darent illa animalia gloriam, et honorem, et benedictionem sedenti super thronum, viventi in sæcula sæculorum; procidebant viginti quatuor seniores ante sedentem in throno, et adorabant viventem in sæcula sæculorum, et mittebant coronas suas ante

[a] Noster ms. *ostendam, quæ oportet cito fieri*, etc.

thronum, dicentes : Dignus es, Domine Deus noster, accipere gloriam, et honorem, et virtutem : quia tu creasti omnia, et propter voluntatem tuam erant, et creata sunt.

[*Cap.* V.] Et vidi in dextera sedentis supra thronum, librum scriptum intus et foris signatum sigillis septem. Et vidi [*Ms.* audivi] Angelum fortem, prædicantem voce magna : Quis est dignus aperire librum, et solvere signacula ejus? Et nemo poterat, neque in cœlo, neque in terra, neque subtus terram, aperire librum, [a] neque respicere illum. Et ego flebam multum, quoniam nemo dignus inventus est aperire librum, nec videre eum. Et unus de senioribus dixit mihi : Ne fleveris : ecce vicit leo de tribu Juda, radix David, aperire librum, et solvere septem signacula ejus. Et vidi : et ecce in medio throni et quatuor animalium, et in medio seniorum, Agnum stantem tamquam occisum, habentem cornua septem, et oculos septem : qui sunt septem spiritus Dei, missi in omnem terram. Et venit, et accepit de dextera sedentis in throno librum. Et cum aperuisset librum, quatuor animalia, et viginti quatuor seniores ceciderunt coram Agno, habentes singuli citharas, et phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum : et cantabant canticum novum, dicentes : Dignus es, Domine, accipere librum, et aperire signacula ejus : quoniam occisus es, et redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, et lingua, et populo, et natione : et fecisti nos Deo nostro regnum, et sacerdotes : et regnabimus super terram. Et vidi, et audivi vocem angelorum multorum in circuitu throni et animalium, et seniorum : et erat numerus eorum [*Ms. tac.* eorum] millia millium, dicentium voce magna : Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem. Et omnem creaturam quæ in cœlo est, et super terram, et sub terra, et quæ sunt in mari, et quæ in eo : omnes audivi dicentes : Sedenti in throno, et Agno, benedictio, et honor, et gloria; et potestas in sæcula sæculorum. Et quatuor animalia dicebant : Amen. Et viginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas : et adoraverunt [b] viventem in sæcula sæculorum.

[*Cap.* VI.] Et vidi quod aperuisset Agnus unum de septem sigillis, et audivi unum de quatuor animalibus, dicens [*Ms. add.* mihi], tamquam vocem tonitrui : Veni, et vide. [c] Et vidi : et ecce equus albus, et qui sedebat super illum habebat arcum, et data est ei corona, et exivit vincens, ut vinceret. Et cum aperuisset sigillum secundum, audivi secundum animal, dicens : Veni, et vide. Et exivit alius equus rufus : et qui sedebat super illum, datum est ei, ut sumeret pacem de terra, et ut invicem se interficiant [*Ms.* interficerent] : et datus est ei gladius magnus. Et cum aperuisset sigillum tertium, audivi tertium animal, dicens : Veni, et vide. Et ecce equus niger; et qui sedebat super illum, habebat stateram in manu sua. Et audivi tamquam vocem in medio quatuor animalium dicentium : Bilibris tritici denario, et tres bilibres hordei denario, et vinum, et oleum ne læseris. Et cum aperuisset sigillum quartum, audivi vocem quarti animalis dicentis : Veni, et vide. Et ecce equus pallidus : et qui sedebat super eum, nomen illi Mors, et Infernus sequebatur eum; et data est illi potestas super quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, et morte, et bestiis terræ. Et cum aperuisset sigillum quintum, vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, et propter testimonium, quod habebant, et clamabant voce magna, dicentes : Usquequo, Domine (sanctus, et verus), non judicas, et non vindicas sanguinem nostrum de iis, qui habitant in terra? Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ; et dictum est illis, ut requiescerent adhuc tempus modicum, [d] donec compleantur conservi eorum, et fratres eorum, qui interficiendi sunt sicut et illi. Et vidi cum aperuisset sigillum sextum : et ecce terræ motus magnus factus est, et sol factus est niger tamquam saccus cilicinus : et luna tota facta est sicut sanguis : et stellæ de cœlo ceciderunt super terram, sicut ficus emittit grossos suos, cum a vento magno movetur. Et cœlum recessit sicut liber involutus : et omnis mons, et insulæ de locis suis motæ sunt. Et reges terræ, et principes, et tribuni, et divites, et fortes, et omnis servus, et liber, absconderunt se in speluncis, et in petris montium ; et dicunt [*Ms.* dicent] montibus, et petris : Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira Agni : quoniam venit dies magnus iræ ipsorum : et quis poterit stare?

[*Cap.* VII.] Post hæc vidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terræ [*Ms. tac.* terræ], ne flarent super terram, neque super mare, neque in ullam arborem. Et vidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei vivi; et clamavit voce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ, et mari, dicens : Nolite nocere terræ, et mari, neque arboribus, quoadusque signemus servos Dei nostri in frontibus eorum. Et audivi numerum signatorum, centum quadraginta quatuor millia signati, ex omni tribu filiorum Israel. Ex tribu Juda duodecim millia signati. Ex tribu Ruben duodecim millia signati. Ex tribu Gad duodecim millia signati. Ex tribu Aser duodecim millia signati. Ex tribu Nephthali duodecim millia signati. Ex tribu Manasse duodecim millia signati. Ex tribu Simeon duodecim millia signati. Ex tribu Levi duodecim millia signati. Ex tribu Issachar duodecim millia signati. Ex tribu Zabulon duodecim millia signati. Ex tribu Joseph duodecim

[a] Interserit idem ms., *et solvere signacula ejus.*

[b] Verba *viventem in sæcula sæculorum* ut in Græcis aliquot libris, ita et in ms. nostro desiderantur.

[c] Atque hæc iterum *Et vidi*, juxta Græcos aliquot libros, ms. noster ignorat.

[d] Noster ms., *donec compleatur numerus conservorum et fratrum eorum, qui interficiendi sunt*, etc.

millia signati. Ex tribu Benjamin duodecim millia signati. Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, et tribubus, et populis, et linguis; stantes ante thronum, et in conspectu Agni, amicti stolis albis, et palmæ in manibus eorum: et clamabant voce magna dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, et Agno. Et omnes angeli stabant in circuitu throni, et seniorum, et quatuor animalium; et ceciderunt in conspectu throni in facies suas, et adoraverunt Deum, dicentes: Amen. Benedictio, et claritas, et sapientia, et gratiarum actio, honor, et virtus, et fortitudo Deo nostro, in sæcula sæculorum. Amen. Et respondit unus de senioribus, et dixit mihi: Hi, qui amicti sunt stolis albis, qui sunt? et unde venerunt? Et dixi illi: Domine mi, tu scis, et dixit mihi: Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni. Et ideo sunt ante thronum Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo ejus; et qui sedet in throno, habitabit super illos. Non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque ullus æstus: quoniam Agnus, qui in medio throni est, reget illos, et deducet eos ad vitæ fontes aquarum, et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.

[*Cap.* VIII.] Et cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cœlo, quasi media hora. Et vidi septem angelos stantes in conspectu Dei: et datæ sunt illis septem tubæ. Et alius angelus venit, et stetit ante altare habens thuribulum aureum [a]: et data sunt illi incensa multa, ut daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum Dei. Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu angeli coram Deo. Et accepit angelus thuribulum, et implevit illud de igne altaris, et misit in terram, et facta sunt tonitrua, et voces et fulgura, et terræmotus magnus. Et septem angeli, qui habebant septem tubas, præparaverunt se, ut tuba canerent. Et primus angelus tuba cecinit, et facta est grando, et ignis, mixta in sanguine, et missum est in terram: et tertia pars terræ combusta est, et tertia pars arborum concremata est, et omne fenum viride combustum est. Et secundus angelus tuba cecinit: et tamquam mons magnus igne ardens missus est in mare: et facta est tertia pars maris sanguis, et mortua est tertia pars creaturæ eorum, quæ habebant animas in mari, et tertia pars navium interiit. Et tertius angelus tuba cecinit: et cecidit de cœlo stella magna ardens tamquam facula, et cecidit in tertiam partem fluminum, et in fontes aquarum: et nomen stellæ dicitur Absinthium: et facta est tertia pars aquarum in absinthium: et multi hominum mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ sunt. Et quartus angelus tuba cecinit, et percussa est tertia pars solis, et tertia pars lunæ, et tertia pars stellarum: ita ut obscuraretur tertia pars eorum, et diei non luceret pars tertia, et noctis similiter. Et vidi, et audivi vocem unius aquilæ volantis per medium cœli, dicentis voce magna: Væ, væ, væ habitantibus in terra, de cæteris vocibus trium angelorum, qui erant tuba canituri.

[*Cap.* IX.] Et quintus angelus tuba cecinit: et vidi stellam de cœlo cecidisse in terram, et data est ei clavis putei abyssi. Et aperuit puteum abyssi: et ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnæ: et obscuratus est sol et aer de fumo putei: et de fumo putei exierunt locustæ in terram, et data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ: et præceptum est illis, ne læderent fenum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem: nisi tantum homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis: et datum est illis, ne occiderent eos; sed ut cruciarent mensibus quinque: et cruciatus eorum ut cruciatus scorpii cum percutit hominem. Et in diebus illis quærent homines mortem, et non invenient eam: et desiderabunt mori, et fugiet mors ab eis. Et similitudines locustarum, similes equis paratis in prælium: et super capita earum tamquam coronæ similes auro: et facies earum tamquam facies hominum. Et habebant capillos sicut capillos mulierum; et dentes earum, sicut dentes leonum erant: et habebant loricas sicut loricas ferreas, et vox alarum earum sicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum: et habebant caudas similes scorpionum, et aculei erant in caudis earum: et potestas earum nocere hominibus mensibus quinque: et habebant super se regem angelum abyssi, cui nomen Hebraice Abaddon [*Ms.* Abdon], Græce autem Apollyon, Latine habens nomen Exterminans. Væ unum abiit, et ecce veniunt adhuc duo væ post hæc. Et sextus angelus tuba cecinit: et audivi vocem unam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante oculos Dei, dicentem sexto angelo, qui habebat tubam: Solve quatuor angelos, qui alligati sunt in flumine magno Euphrate. Et soluti sunt quatuor angeli, qui parati erant in horam, et diem, et mensem, et annum, ut occiderent tertiam partem hominum. Et numerus equestris exercitus vicies millies dena millia. Et audivi numerum eorum. Et ita vidi equos in visione: et qui sedebant super eos, habebant loricas igneas, et hyacinthinas, et sulphureas, et capita equorum erant tamquam capita leonum: et de ore eorum procedit ignis, et fumus, et sulphur. Et ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum, de igne, et de fumo, et sulphure, quæ procedebant de ore ipsorum. Potestas enim equorum in ore eorum est, [b] et in caudis eorum. Nam caudæ eorum similes serpentibus, habentes capita: et in his nocent. Et cæteri homines, qui non sunt occisi in his plagis, neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum suarum, ut non adorarent dæmonia, et simulacra aurea, argentea, et ærea, et lapi-

[a] Addit idem ms., *in manu sua.*
[b] Tacet noster ms. juxta Græcum textum verba, *et in caudis eorum.*

dea, et lignea, quæ neque videre possunt, neque audire, neque ambulare: et non egerunt pœnitentiam ab homicidiis suis, neque a veneficiis suis, neque a fornicatione sua, neque a furtis suis.

[*Cap.* X.] Et vidi alium angelum fortem descendentem de cœlo amictum nube, et iris in capite ejus, et facies ejus erat ut sol, et pedes ejus tamquam columnæ ignis: et habebat in manu sua libellum apertum: et posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram: et clamavit voce magna, quemadmodum cum leo rugit. Et cum clamasset, locuta sunt septem tonitrua voces suas. Et cum locuta fuissent septem tonitrua voces suas, ego scripturus eram: et audivi vocem de cœlo dicentem mihi: Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, et noli ea scribere. Et angelus, quem vidi stantem super mare, et super terram, levavit manum suam ad cœlum: et juravit per viventem in sæcula sæculorum, qui creavit cœlum, et ea quæ in eo sunt; et terram, et ea quæ in ea sunt; et mare, et ea quæ in eo sunt: Quia tempus non erit amplius: [a] sed in diebus vocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei, sicut evangelizavit per servos suos prophetas. Et audivi vocem de cœlo iterum loquentem mecum, et dicentem: Vade, et accipe librum apertum de manu angeli stantis super mare, et super terram. Et abii ad angelum, dicens ei, ut daret mihi librum, et dixit mihi: Accipe librum, et devora illum: et faciet amaricare ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulce tamquam mel. Et accepi librum de manu angeli, et devoravi illum: et erat in ore meo tamquam mel dulce, et cum devorassem eum, amaricatus est venter meus; et dixit mihi: Oportet te iterum prophetare gentibus, et populis, et linguis, et regibus multis.

[*Cap.* XI.] Et datus est mihi calamus similis virgæ, et dictum est mihi: Surge, et metire templum Dei, et altare, et adorantes [*Ms.* habitantes] in eo. Atrium autem, quod est foris templum, ejice foras, et ne metiaris illud: quoniam datum est gentibus, et civitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus: et dabo duobus testibus meis, et prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis. Hi sunt duæ olivæ, et duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes. Et si quis voluerit eos nocere, ignis exiet de ore eorum, et devorabit inimicos eorum: et si quis voluerit eos lædere, sic oportet eum occidi. Hi habent potestatem claudendi cœlum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum: et potestatem habent super aquas convertendi eas in sanguinem, et percutere terram omni plaga quotiescumque voluerint. Et cum finierint testimonium suum, bestia quæ ascendit de abysso faciet adversum eos bellum, et vincet illos, et occidet eos. Et corpora eorum jacebunt in plateis civitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma, et Ægyptus, ubi et Dominus eorum crucifixus est. Et

A videbunt de tribubus, et populis, et linguis, et gentibus corpora eorum per tres dies et dimidium; et corpora eorum non sinent poni in monumentis. Et inhabitantes terram gaudebunt super illos, et jucundabuntur; et munera mittent invicem, quoniam hi duo prophetæ cruciaverunt eos qui habitabant super terram. Et post dies tres et dimidium, spiritus vitæ a Deo intravit in eos: et steterunt super pedes suos, et timor magnus cecidit super eos qui viderunt eos. Et audierunt vocem magnam de cœlo dicentem eis: Ascendite huc. Et ascenderunt in cœlum in nube, et viderunt illos inimici eorum. Et in illa hora factus est terræmotus magnus, et decima pars civitatis cecidit; et occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia; et reliqui in timorem sunt missi, et

B dederunt gloriam Deo cœli. Væ secundum abiit: et ecce væ tertium veniet cito. Et septimus angelus tuba cecinit; et factæ sunt voces magnæ in cœlo dicentes: Factum est regnum hujus mundi, Domini nostri et Christi ejus, et regnabit in sæcula sæculorum. Amen. Et viginti quatuor seniores qui in conspectu Dei [*Ms.* Domini] sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, et adoraverunt Deum, dicentes: Gratias agimus tibi, Domine Deus omnipotens, qui es, et qui eras, et qui venturus es: quia accepisti virtutem tuam magnam, et regnasti. Et iratæ sunt gentes, et advenit ira tua, et tempus mortuorum judicari, et reddere mercedem servis tuis prophetis, et sanctis, et timentibus nomen tuum pusillis et magnis, et exterminandi eos qui corruperunt [*Ms.* corrum-

C punt] terram. Et apertum est templum Dei in cœlo, et visa est arca testamenti ejus [b] in templo ejus, et facta sunt fulgura, et voces, et terræmotus, et grando magna.

[*Cap.* XII.] Et signum magnum apparuit in cœlo: Mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus, et in capite ejus corona stellarum duodecim; et in utero habens, clamabat parturiens, et cruciabatur ut pariat. Et visum est aliud signum in cœlo: et ecce draco magnus rufus, habens capita septem et cornua decem, et in capitibus ejus diademata septem; et cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum cœli, et misit eas in terram: et draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, ut cum peperisset, filium ejus devoraret. Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea; et raptus est filius

D ejus ad Deum et ad thronum ejus; et mulier fugit in solitudinem, ubi habebat locum paratum a Deo, ut ibi pascant eam diebus mille ducentis sexaginta. Et factum est prælium magnum in cœlo: Michael et angeli ejus præliabantur cum dracone, et draco pugnabat, et angeli ejus; et non valuerunt [*Ms.* prævaluerunt], neque locus inventus est eorum amplius in cœlo. Et projectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus, et Satanas, qui seducit universum orbem; et projectus est in terram, et angeli ejus cum illo missi sunt. Et audivi vocem magnam in cœlo dicentem: Nunc facta est salus, et

[a] Pro *sed in diebus vocis*, etc., habet noster ms. *et vidi in fine vocis*, etc.

[b] Voces *in templo ejus* noster ms. tacet.

virtus, et regnum Dei nostri, et potestas Christi ejus; quia projectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. Et ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni, et propter verbum testimonii sui; et non dilexerunt animas suas usque ad mortem. Propterea lætamini, cœli, et qui habitatis in eis. Væ terræ et mari, quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet. Et postquam vidit draco quod projectus esset in terram, persecutus est mulierem quæ peperit masculum, et datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, ut volaret in desertum in locum suum; ubi alitur per tempus et tempora, et dimidium temporis, a facie serpentis. Et misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tamquam flumen, ut eam faceret trahi a flumine. Et adjuvit terra mulierem, et aperuit terra os suum, et absorbuit flumen quod misit draco de ore suo : et iratus est draco in mulierem, et abiit facere prælium cum reliquis de semine ejus qui custodiunt mandata Dei et habent testimonium Jesu Christi. Et stetit supra arenam maris.

[*Cap.* XIII.] Et vidi de mari bestiam ascendentem, habentem capita septem et cornua decem, et super cornua ejus decem diademata, et super capita ejus nomina blasphemiæ. Et bestia quam vidi similis erat pardo, et pedes ejus sicut pedes ursi, et os ejus sicut os leonis. Et dedit illi draco virtutem suam et potestatem magnam. Et vidi unum de capitibus suis quasi occisum in mortem; et plaga mortis ejus curata est. Et admirata est universa terra post bestiam; et adoraverunt draconem qui dedit potestatem bestiæ, et adoraverunt bestiam, dicentes : Quis similis bestiæ? et quis poterit pugnare cum ea? Et datum est ei os loquens magna et blasphemias; et data est ei potestas facere menses quadraginta duos. Et aperuit os suum in blasphemias ad Deum, blasphemare nomen ejus, et tabernaculum ejus, et eos qui in cœlo habitant. Et est datum illi bellum facere cum sanctis et vincere eos; et data est illi potestas in omnem tribum, et populum, et linguam, et gentem : et adoraverunt eam omnes qui inhabitabant terram, quorum non sunt scripta nomina in libro Vitæ Agni, qui occisus est ab origine mundi. Si quis habet aurem, audiat. Qui in captivitatem duxerit, in captivitatem vadet; qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Hic est patientia et fides sanctorum. Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra, et habebat [*Ms.* habentem] cornua duo similia Agni, et loquebatur sicut draco; et potestatem prioris bestiæ omnem faciebat in conspectu ejus ; et fecit terram et habitantes in ea adorare bestiam primam, cujus curata est plaga mortis [a]. Et fecit signa magna, ut etiam ignem faceret de cœlo descendere in terram in conspectu hominum. Et seduxit habitantes in terra, propter signa quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ, dicens habitantibus in terra ut faciant imaginem bestiæ quæ habet plagam gladii, et vixit. Et datum est illi ut daret spiritum imagini bestiæ, et ut loquatur imago bestiæ; et faciat ut quicumque non adoraverint imaginem bestiæ occidantur. Et faciet omnes pusillos, et magnos, et divites, et pauperes, et liberos, et servos, habere characterem in dextera manu sua, aut in frontibus suis. Et ne quis possit emere aut vendere, nisi qui habet characterem, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis ejus. Hic sapientia est. Qui habet intellectum computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est, et numerus ejus sexcenti sexaginta sex.

[*Cap.* XIV.] Et vidi : et ecce Agnus stabat supra montem Sion, et cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen ejus, et nomen Patris ejus scriptum in frontibus suis. Et audivi vocem de cœlo tamquam vocem aquarum multarum, et tamquam vocem tonitrui magni; et vocem quam audivi, sicut citharædorum citharizantium in citharis suis. Et cantabant quasi canticum novum, ante sedem et ante quatuor animalia et seniores; et nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati : virgines enim sunt. Hi sequuntur Agnum quocumque ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo et Agno. Et in ore eorum non est inventum mendacium, sine macula enim sunt ante thronum Dei. Et vidi alterum angelum volantem per medium cœli, habentem Evangelium æternum, ut evangelizaret sedentibus super terram, et super omnem gentem, et tribum, et linguam, et populum, dicens magna voce : Timete Dominum, et date illi honorem, quia venit hora judicii ejus; et adorate eum qui fecit cœlum, et terram, [b] mare, et fontes aquarum. Et alius angelus secutus est, dicens : Cecidit, cecidit Babylon illa magna quæ a vino iræ fornicationis suæ potavit omnes gentes. Et tertius angelus secutus est illos, dicens voce magna : Si quis adoraverit bestiam et imaginem ejus, et acceperit characterem in fronte sua aut in manu sua, et hic bibet de vino iræ Dei, quod mistum est mero in calice iræ ipsius, et cruciabitur igne et sulphure in conspectu angelorum sanctorum et ante conspectum Agni; et fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum, nec habent requiem die ac nocte qui adoraverunt bestiam et imaginem ejus, et si quis acceperit characterem nominis ejus. Hic patientia sanctorum est qui custodiunt mandata Dei et fidem Jesu. Et audivi vocem de cœlo dicentem mihi : Scribe : Beati mortui qui in Domino moriuntur. Amodo jam dicit Spiritus ut requiescant a laboribus suis; opera enim illorum sequuntur illos. Et vidi et ecce nubem candidam, et super nubem sedentem similem Filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, et in manu sua falcem acutam. Et alius angelus exi-

[a] Addit noster ms. *et vixit*, quod est ex inferiori contextu huc adscitum.

[b] Pro verbis *mare et fontes aquarum*, quemadmodum et in Græcis aliquot libris est καὶ πάντα τὰ αὐτοῖς, noster quoque ms. habet, *et omnia quæ in eis sunt*.

vit de templo, clamans voce magna ad sedentem su- A per nubem : Mitte falcem tuam et mete, quia venit hora ut metatur, quoniam aruit messis terræ. Et misit qui sedebat super nubem falcem suam in terram, et demessa est terra. Et alius angelus exivit de templo quod est in cœlo, habens et ipse falcem acutam. Et alius angelus exivit de altari, qui habebat potestatem supra ignem; et clamavit voce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens : Mitte falcem tuam acutam, et vindemia botros vineæ terræ, quoniam maturæ sunt uvæ ejus. Et misit angelus falcem suam acutam in terram, et vindemiavit vineam terræ, et misit in lacum iræ Dei magnum ; et calcatus est lacus extra civitatem, et exivit sanguis de lacu usque ad frenos equorum per stadia mille sexcenta.

[*Cap.* XV.] Et vidi aliud signum in cœlo magnum B et mirabile, angelos septem, habentes plagas septem novissimas. Quoniam in illis consummata est ira Dei. Et vidi tamquam mare vitreum mistum igne, et eos, qui vicerunt bestiam, et imaginem ejus, et numerum nominis ejus, stantes super mare vitreum, habentes citharas Dei : et cantantes canticum Moysi servi Dei, et canticum Agni, dicentes : Magna et mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens : justæ et veræ sunt viæ tuæ, rex sæculorum. Quis non timebit te, Domine, et magnificabit nomen tuum? quia solus pius es : quoniam omnes gentes venient, et adorabunt in conspectu tuo, quoniam [*Ms. add.* omnia] judicia tua manifesta sunt. Et post hæc vidi, et ecce apertum est templum tabernaculi testimonii in cœlo : et exierunt septem angeli habentes septem C plagas de templo, vestiti lino [*Ms.* lapide] mundo et candido, et præcincti circa pectora zonis aureis. Et unum de quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas, plenas iracundiæ Dei viventis in sæcula sæculorum. Et impletum est templum fumo a majestate Dei, et de virtute ejus : et nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum.

[*Cap.* XVI.] Et audivi vocem magnam de templo, dicentem septem angelis : Ite, et effundite septem phialas iræ Dei in terram. Et abiit primus, et effudit phialam suam in terram, et factum est vulnus sævum et pessimum in homines, qui habebant characterem bestiæ; et in eos, qui adoraverunt imaginem ejus. Et secundus angelus effudit phialam suam D in mare, et factus est sanguis tamquam mortui : et omnis anima vivens mortua est in mari. Et tertius effudit phialam suam super flumina, et super fontes aquarum, et factus est sanguis. Et audivi angelum aquarum dicentem : Justus es, [a] Domine, qui es, et qui eras sanctus, qui hæc judicasti : quia sanguinem sanctorum et prophetarum effuderunt, et sanguinem eis dedisti bibere : digni enim sunt. Et audivi alterum [b] ab altari dicentem : Etiam, Domine Deus omnipotens, vera et justa judicia tua. Et quartus angelus effudit phialam suam in solem, et datum est illi æstu affligere homines, et igni : et æstuaverunt homines æstu magno, et blasphemaverunt nomen Dei habentis potestatem super has plagas, neque egerunt pœnitentiam, [c] ut darent illi gloriam. Et quintus angelus effudit phialam suam super sedem bestiæ : et factum est regnum ejus tenebrosum, et commanducaverunt [*Ms.* comederunt] linguas suas præ dolore : et blasphemaverunt Deum cœli, præ doloribus et vulneribus [d] suis, et non egerunt pœnitentiam ex operibus suis. Et sextus angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphratem : et siccavit aquam ejus, ut præpararetur via regibus ab ortu solis. Et vidi de ore draconis, et de ore bestiæ, et de ore pseudoprophetæ [e] spiritus tres immundos in modum ranarum. Sunt enim spiritus dæmoniorum facientes signa, et procedunt ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei. Ecce venio sicut fur. Beatus qui vigilat, et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, et videant turpitudinem ejus. Et congregabit illos in locum, qui vocatur Hebraice Armagedon [*Ms.* Hermagedon]. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, et exivit vox magna de templo a throno, dicens : Factum est. Et facta sunt fulgura, et voces et tonitrua, et terræmotus factus est magnus, qualis numquam fuit, ex quo homines fuerunt super terram, talis terræmotus, sic magnus. Et facta est civitas magna in tres partes : et civitates gentium ceciderunt. Et Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ ejus. Et omnis insula fugit, et montes non sunt inventi. Et grando magna sicut talentum descendit de cœlo in homines : et blasphemaverunt Deum homines propter plagam grandinis : quoniam magna facta est vehementer.

[*Cap.* XVII.] Et venit unus de septem angelis, qui habebant septem phialas, et locutus est mecum, dicens : Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terræ, et inebriati sunt qui inhabitant terram de vino prostitutionis ejus. Et abstulit me in spiritu in desertum. Et vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiæ, habentem capita septem, et cornua decem. Et mulier erat circumdata purpura, et coccino, et inaurata auro, et lapide pretioso, et margaritis, habens poculum aureum in manu sua, plenum abominatione, et immunditia fornicationis ejus. Et in fronte ejus nomen scriptum, Mysterium : Babylon magna, mater fornicationum, et abominationum terræ. Et vidi mulierem ebriam de sanguine sancto-

[a] Ut in Græcis nonnullis, ita et in Latino apud nos ms. *Domine*, desideratur.

[b] Iterum verba *ab altari*, cum Græcis aliquot libris noster quoque ms. ignorat.

[c] Plus habet noster ms., *ut non adorarent dæmonia, ut darent illi gloriam.*

[d] Pronomen *suis*, hic et subsequenti proxime loco idem ms. tacet.

[e] Addit *exisse* noster ms., quod et in Græcis aliquibus, ἐξελθεῖν, habetur.

rum, et de sanguine martyrum Jesu. Et miratus sum, cum vidissem illam, admiratione magna. Et dixit mihi angelus : Quare miraris? Ego dicam tibi sacramentum mulieris, et bestiæ quæ portat eam, quæ habet capita septem, et cornua decem. Bestia, quam vidisti, fuit, et non est, et ascensura est de abysso, et in interitum ibit : et mirabuntur inhabitantes terram (quorum non sunt scripta nomina in libro Vitæ a constitutione mundi), videntes bestiam, quæ erat, et non est. Et hic est sensus, qui habet sapientiam. Septem capita, septem montes sunt, super quos mulier sedet, et reges septem sunt. Quinque ceciderunt, unus est, et alius nondum venit : et cum venerit, oportet illum breve tempus manere. Et bestia, quæ erat, et non est, et ipsa octava est : et de septem est, et in interitum vadit. Et decem [*Ms. tac.* Et decem] cornua, quæ vidisti, decem reges sunt : qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tamquam reges una hora accipient post bestiam. Hi unum consilium habent, et virtutem et potestatem suam bestiæ tradent. Hi cum Agno pugnabunt, et Agnus vincet illos : quoniam Dominus [a] dominorum est, et Rex regum, et qui cum illo sunt, vocati, electi, et fideles. Et dixit mihi : Aquæ, quas vidisti ubi meretrix sedet, populi sunt, et gentes, et linguæ. Et decem cornua, quæ vidisti in bestia, hi odient fornicariam, et desolatam facient illam, et nudam, et carnes ejus manducabunt, et ipsam igni concremabunt. Deus enim dedit in corda eorum, ut faciant quod placitum est illi : ut dent regnum suum bestiæ, donec consummentur verba Dei. Et mulier, quam vidisti, est civitas magna, quæ habet regnum super reges terræ.

[*Cap.* XVIII.] Et post hæc vidi alium angelum descendentem de cœlo, habentem potestatem magnam : et terra illuminata est a gloria ejus. Et exclamavit [b] in fortitudine, dicens : Cecidit, cecidit Babylon magna : et facta est habitatio dæmoniorum, et custodia omnis spiritus immundi, et custodia omnis volucris immundæ et odibilis : quia de vino iræ [*Ms.* de ira] fornicationis ejus biberunt omnes gentes : et reges terræ cum illa fornicati sunt : et mercatores terræ de virtute deliciarum ejus divites facti sunt. Et audivi aliam vocem de cœlo, dicentem : Exite de illa, populus meus : ut ne participes sitis delictorum ejus, et de plagis ejus non accipiatis. Quoniam pervenerunt peccata ejus usque ad cœlum, et recordatus est Dominus iniquitatum ejus. Reddite illi sicut et ipsa reddidit vobis : et duplicate duplicia secundum opera ejus : in poculo, quo miscuit, miscete illi duplum. Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit; tantum date illi tormentum et luctum : quia in corde suo dicit : Sedeo regina : et vidua non sum : et luctum non videbo. Ideo in una die venient plagæ ejus, mors, et luctus, et fames, et igne comburetur : quia fortis est Deus, qui judicabit illam. Et flebunt, et plangent se super illam reges terræ, qui cum illa fornicati sunt, et in deliciis vixerunt, cum viderent fumum incendii ejus : longe stantes propter timorem tormentorum ejus, dicentes : Væ, væ, civitas illa magna Babylon, civitas illa fortis : quoniam una hora venit judicium tuum. Et negotiatores terræ flebunt, et lugebunt super illam : quoniam merces eorum nemo emet amplius, merces auri, et argenti, et lapidis pretiosi, et margaritæ, et byssi, et purpuræ, et serici, et cocci [*Ms.* coccini] (et omne lignum thyinum, et omnia vasa eboris, et omnia vasa de lapide pretioso, et æramento, et ferro, et marmore, et cinnamomum), [c] et odoramentorum, et unguenti, et thuris, et vini, et olei, et similæ, et tritici, et jumentorum, et ovium, et equorum, et rhedarum, et mancipiorum, et animarum hominum. Et poma desiderii animæ tuæ discesserunt a te, et omnia pinguia et præclara perierunt a te, et amplius illa jam non invenient. Mercatores horum, qui divites facti sunt, ab ea longe stabunt propter timorem tormentorum ejus, flentes, ac lugentes, et dicentes : Væ, væ, civitas illa magna, quæ amicta erat bysso, et purpura, et cocco, et deaurata erat auro, et lapide pretioso, et margaritis : quoniam una hora destitutæ sunt tantæ divitiæ. Et omnis gubernator, et omnis qui in lacum navigat, et nautæ, et qui in mari operantur, longe steterunt, et clamaverunt videntes locum incendii ejus, dicentes : Quæ similis civitati huic magnæ? Et miserunt pulverem super capita sua, et clamaverunt flentes et lugentes, dicentes : Væ, væ, civitas illa magna, in qua divites facti sunt omnes, qui habebant naves in mari, de pretiis ejus : quoniam una hora desolata est. Exsulta super eam, cœlum, et sancti apostoli, et prophetæ : quoniam judicavit Deus judicium vestrum de illa. Et sustulit unus angelus fortis lapidem quasi molarem magnum, et misit in mare, dicens : Hoc impetu mittetur Babylon civitas illa magna, et ultra jam non invenietur. Et vox citharœdorum, et musicorum, et tibia canentium, et tuba non audietur in te amplius : et omnis artifex omnis artis non invenietur in te amplius : et vox molæ non audietur in te amplius : et lux lucernæ non lucebit in te amplius : et vox sponsi et sponsæ non audietur adhuc in te : quia mercatores tui erant principes terræ, quia in veneficiis tuis erraverunt omnes gentes. Et in ea sanguis prophetarum et sanctorum inventus est; et omnium qui interfecti sunt in terra.

[*Cap.* XIX.] Post hæc audivi quasi vocem tubarum multarum in cœlo dicentium : Alleluia : Salus, [d] et gloria, et virtus Deo nostro est : quia vera et justa judicia sunt ejus, qui judicavit de meretrice magna, quæ corrupit terram in prostitutione sua, et vindica-

[a] Pro *dominorum est*, in nostro ms. uno est verbo *dominatur*.

[b] Voces *in fortitudine*, cum nostro ms. Græci etiam nonnulli tacent.

[c] Plus habet noster ms., *et amomum*, *et odoramentorum*, etc., ut et in Græcis aliquot libris καὶ ἄμωμον, καὶ, etc.

[d] Voces, *et gloria*, ignorat noster ms. cum Græcis plerisque aliis.

vit sanguinem servorum suorum de manibus ejus. Et A iterum dixerunt: Alleluia. Et fumus ejus ascendit in sæcula sæculorum. Et ceciderunt seniores viginti quatuor, et quatuor animalia, et adoraverunt Deum sedentem super thronum, dicentes: Amen, Alleluia. Et vox de throno exivit, dicens: Laudem dicite Deo nostro, omnes servi ejus: et qui timetis eum, pusilli et magni. Et audivi quasi vocem [a] turbæ magnæ, et sicut vocem aquarum multarum, et sicut vocem tonitruorum magnorum, dicentium: Alleluia: quoniam regnavit Dominus Deus noster omnipotens. Gaudeamus, et exsultemus, et demus gloriam ei: quia venerunt nuptiæ Agni: et uxor ejus præparavit se. Et datum est illi, ut cooperiat se byssino splendenti et candido. Byssinum enim, justificationes sunt sanctorum. Et dixit mihi: Scribe: Beati, qui ad cœnam B nuptiarum Agni vocati sunt. Et dicit mihi: Hæc verba Dei vera sunt. Et cecidi ante pedes ejus, ut adorarem eum. Et dicit mihi: Vide, ne feceris: conservus tuus sum, et fratrum tuorum habentium testimonium Jesu. Deum adora. Testimonium enim Jesu, est spiritus prophetiæ. Et vidi cœlum apertum, et ecce equus albus, et qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis, et Verax: et cum justitia judicat, et pugnat. Oculi autem ejus sicut flamma ignis, et in capite ejus diademata multa, habens nomen scriptum, quod nemo novit nisi ipse. Et vestitus erat veste aspersa sanguine: et vocatur nomen ejus, Verbum Dei. Et exercitus qui sunt in cœlo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo et mundo. Et de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acu- C tus: ut in ipso percutiat gentes: et ipse reget eas in virga ferrea: et ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis. Et habet in vestimento, et in femore suo scriptum: Rex regum, et Dominus dominantium. Et vidi unum angelum stantem in sole, et clamavit voce magna, dicens omnibus avibus, quæ volabant per medium cœli: Venite, et congregamini ad cœnam magnam Dei; ut manducetis carnes regum, et carnes tribunorum, et carnes fortium. Et carnes equorum, et sedentium in ipsis, et carnes omnium liberorum, et servorum, et pusillorum, et magnorum. Et vidi bestiam, et reges terræ, et exercitus eorum congregatos, ad faciendum prælium cum illo, qui sedebat in equo, et cum exercitu ejus. Et apprehensa est bestia, et cum ea pseudopropheta: qui fecit signa D coram ipso, quibus seduxit eos, qui acceperunt characterem bestiæ, et qui adoraverunt imaginem ejus. Vivi missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure. Et cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius: et omnes aves saturatæ sunt carnibus eorum.

[*Cap.* XX.] Et vidi angelum descendentem de cœlo, habentem clavem abyssi, et catenam magnam in manu sua. Et apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus et Satanas, et ligavit eum per annos mille: et misit eum in abyssum, et clausit et signavit super illum, ut non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni: et post hæc oportet illum solvi modico tempore. Et vidi sedes, et sederunt super eas, et judicium datum est illis: et animas decollatorum propter testimonium Jesu, et propter verbum Dei, et qui non adoraverunt bestiam, neque imaginem ejus, nec acceperunt characterem ejus in frontibus, aut in manibus suis, et vixerunt, et regnaverunt cum Christo mille annis. Cæteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni. Hæc est resurrectio prima. Beatus, et sanctus, qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem: sed erunt sacerdotes Dei et Christi, et regnabunt cum illo mille annis. Et cum consummati fuerint mille anni, solvetur Satanas de carcere suo, et exibit, et seducet gentes, quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog, et Magog, et congregabit eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris. Et ascenderunt super latitudinem [*Ms.* altitudinem], terræ, et circuierunt castra sanctorum, et civitatem dilectam. Et descendit ignis a Deo de cœlo, et devoravit eos: et Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris, ubi et bestia et pseudopropheta [b] cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum. Et vidi thronum magnum candidum, et sedentem super eum, a cujus conspectu fugit terra et cœlum, et locus non est inventus eis [*Ms.* ab eis]. Et vidi mortuos, magnos et pusillos, stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt: et alius liber apertus est qui est Vitæ, et judicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorum. Et dedit mare mortuos, qui in eo erant; et mors et infernus dederunt mortuos suos, qui in ipsis erant: et judicatum est de singulis secundum opera ipsorum. Et infernus et mors missi sunt in stagnum ignis. Hæc est mors secunda [c]. Et qui non inventus est in libro Vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.

[*Cap.* XXI.] Et vidi cœlum novum, et terram novam. Primum enim cœlum, et prima terra abiit, et mare jam non est. Et ego Joannes vidi sanctam civitatem Jerusalem novam descendentem de cœlo a Deo, paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Et audivi vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis. Et ipsi populus ejus erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum Deus: et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno: Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi [d]: Scribe, quia hæc verba fidelissima sunt, et vera. Et dixit mihi: Factum est. Ego sum A et Ω: initium, et finis. Ego si-

[a] Idem ms. *tubæ* præfert, pro *turbæ*, consentientibus Græcis quibusdam exemplaribus, in quibus est, σάλπιγγος pro ὄχλου.

[b] Juxta Græcum textum, καὶ βασανισθήσονται, præponunt verbo *cruciabantur* noster aliique ex Corbeiensi Bibliotheca ms. libri *et* particulam, leguntque alio ferme sensu, *et cruciabuntur die ac nocte*, etc.

[c] Repetit idem ms. hic verba, *stagnum ignis*, facile ex libri albo in textum intrusa.

[d] Addit noster ms. hic nomen *angelus*.

tienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis. Qui vicerit, possidebit hæc, et ero illi Deus, et ille erit mihi filius. Timidis autem, et incredulis, et exsecratis, et homicidis, et fornicatoribus, et veneficis, et idololatris, et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure : quod est mors secunda. Et venit unus de septem angelis habentibus phialas plenas septem plagis novissimis, et locutus est mecum, dicens : Veni, et ostendam tibi sponsam, uxorem Agni. Et sustulit me in spiritu in montem magnum et altum [*Ms. tac.* et altum], et ostendit mihi civitatem sanctam Jerusalem descendentem de cœlo a Deo, habentem claritatem Dei : et lumen ejus simile lapidi pretioso tamquam lapidi jaspidis, sicut crystallum. Et habebat murum magnum et altum, habentem portas duodecim : et in portis angelos duodecim, et nomina inscripta, quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel. Ab oriente portæ tres, et ab Aquilone portæ tres, et ab Austro portæ tres, et ab Occasu portæ tres. Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, et in ipsis [a] duodecim nomina duodecim apostolorum Agni. Et qui loquebatur mecum, habebat mensuram arundineam auream, ut metiretur civitatem, et portas ejus, et murum. Et civitas in quadro posita est, et longitudo ejus tanta est quanta et latitudo : et mensus est civitatem de arundine aurea per stadia duodecim millia : et longitudo, et altitudo, et latitudo ejus, æqualia sunt. Et mensus est murum ejus centum quadraginta quatuor cubitorum, mensura hominis, quæ est angeli. Et erat structura muri ejus ex lapide jaspide : ipsa vero civitas, aurum mundum simile vitro mundo. Et fundamenta muri civitatis, omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum, jaspis; secundum, sapphirus : tertium, chalcedonius : quartum, smaragdus : quintum, sardonyx : sextum, sardius : septimum, chrysolithus : octavum, beryllus : nonum, topazius : decimum, chrysoprasus : undecimum, hyacinthus : duodecimum, amethystus. Et duodecim portæ, duodecim margaritæ sunt, per singulas : et singulæ portæ erant ex singulis margaritis : et platea civitatis aurum mundum, tamquam vitrum perlucidum. Et templum non vidi in ea. Dominus enim Deus omnipotens templum illius est, et Agnus. Et civitas non eget sole, neque luna, ut luceant in ea. Nam claritas Dei illuminavit eam, et lucerna ejus est Agnus. Et ambulabunt gentes in lumine ejus : et reges terræ afferent gloriam suam et honorem in illam. Et portæ ejus non claudentur per diem : nox enim non erit illic. Et afferent gloriam [*Mss. add.* suam] et honorem gentium in illam. Non intrabit [b] in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens, et mendacium, nisi qui scripti sunt in libro Vitæ [*Ms. add.* et] Agni.

[*Cap.* XXII.] Et ostendit mihi fluvium aquæ vitæ, splendidum tamquam crystallum, procedentem de sede Dei et Agni. In medio plateæ ejus, et ex utraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum, et folia ligni ad sanitatem gentium. Et omne maledictum non erit amplius : [c] sed sedes Dei et Agni in illa erunt, et servi ejus servient illi. Et videbunt faciem ejus : et nomen ejus [d] in frontibus eorum. Et nox ultra non erit : et non egebunt de lumine lucernæ, neque lumine solis, quoniam Dominus Deus illuminabit illos, et regnabunt in sæcula sæculorum. Et dixit mihi : Hæc verba fidelissima sunt, et vera. Et Dominus Deus spirituum prophetarum misit angelum suum ostendere servis suis quæ oportet fieri cito. Et ecce venio velociter. Beatus, qui [e] custodit verba prophetiæ libri hujus. Et ego Joannes, qui audivi, et vidi hæc. Et postquam audissem, et vidissem, cecidi ut adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat : et dixit [*Ms.* dicit] mihi : Vide ne feceris; conservus enim [*Ms. tac.* enim] tuus sum, et fratrum tuorum prophetarum, et eorum, qui servant verba [f] prophetiæ libri hujus : Deum adora. Et dicit mihi : Ne signaveris verba prophetiæ libri hujus : tempus enim prope est. Qui nocet, noceat adhuc; et qui in sordibus est, sordescat adhuc; et [g] qui justus est, justificetur adhuc; et sanctus, sanctificetur adhuc. Ecce venio cito, et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua. [h] Ego sum A et Ω, primus, et novissimus, principium et finis. Beati, qui lavant stolas suas [i] in sanguine Agni, ut sit potestas eorum in ligno vitæ, et per portas intrent in civitatem. Foris canes, et venefici, et impudici, et homicidæ, et idolis servientes, [j] et omnis qui amat, et facit mendacium. Ego Jesus misi Angelum meum, testificari vobis hæc in Ecclesiis. Ego sum radix et genus David, stella splendida et matutina. Et spiritus [*Ms.* sponsus] et sponsa dicunt : Veni. Et qui audit, dicat, Veni. Et qui sitit, veniat; et qui vult, accipiat aquam vitæ gratis. Contestor [k] enim omni audienti verba

[a] Neque Græcus textus, neque noster ms. τὸ *duodecim* hic repetunt.

[b] Ms., *Non intrabit in eam immundum, aut aliquid coinquinatum, et faciens abominationem*, etc.

[c] Latini alii codices magno numero, *et* pro *sed*, ut in Græco καὶ, habent. Mox pro *erunt*, legendum videatur minori numero *erit*, quemadmodum in Græco.

[d] Plus habet noster ms., *nomen ejus scriptum in frontibus*, etc. Græco tamen textu non annuente.

[e] Noster ms., *qui custodiet*.

[f] Tollit illud *prophetiæ* noster cum plerisque aliis Latinis mss. quemadmodum et Græcus ipse textus facit.

[g] Idem ms., *et justus justificetur adhuc*; alii magno numero, *et justus justitiam faciet adhuc*. S. Cyprianus bis hunc locum ita recitat : *Justus justiora faciat adhuc*.

[h] Integrum huncce versiculum, *Ego sum* A *et* Ω, *primus et novissimus, principium et finis*, qui tamen in Græco est, noster ms. ignorat.

[i] Verba quoque ista, *in sanguine Agni*, noster ms. cum plerisque aliis antiquis omittit; sed neque in Græco illa sunt. Mox propius ad Græcum veteres nonnulli codices Latini habent *et portis*, pro *et per portas* : noster *ut per portas*.

[j] Addit noster ms. de suo *et fornicatores*.

[k] Pro *enim*, noster cum plerisque aliis Latinis libris habet *ego*.

prophetiæ libri hujus: Si quis apposuerit ad hæc, apponet [*Ms.* apponat] Deus super illum plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ hujus, auferet [*Ms.* auferat] Deus partem ejus de [a] libro Vitæ, et de Civitate sancta, et de his, A quæ scripta sunt in libro isto. Dicit qui testimonium perhibet istorum: Etiam venio cito. Amen. Veni, Domine Jesu. Gratia Domini [b] nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

Explicit liber Apocalypsis B. Joannis Apostoli.

[c] LEGE CUM PACE BIBLIOTHECAM HIERONYMI PRESBYTERI BETHLEEM.

[a] Vetustiores Latini libri *de ligno* habent, pro *de libro*, juxta Græcum ἀπὸ τοῦ ξύλου.

[b] Voces *nostri*, et *Christi*, tum postremæ duæ *vobis. Amen*, omittunt tum Latini, tum Græci aliquot libri.

[c] Hoc modo legit in fine Epistolæ ad Hebræos codex ms. Bibliorum sacrorum S. Germani a Pratis, notatus numero 15; non enim juxta morem cæterorum mss. codicum terminat novum Testamentum Apocalypseos libro, sed Epistola ad Hebræos: post quam Epistolam in eodem codice antiquissimo et optimæ notæ sequitur liber *Pastoris*, qui nobis mu- B tilus superest, injuria temporum. *Legat* igitur *cum pace* quique studiosus *sancti Eusebii Hieronymi Divinam Bibliothecam*, quæ ut omnibus suis partibus constaret, Chronologicas atque Geographicas tabulas adjecimus pro coronide. Chronologiam autem dico antehac ineditam, tempore Caroli Magni ab anonymo adornatam, exscriptam vero in ms. codice Corbeiensi num. 2, ad finem sacrorum Bibliorum. Porro Geographicis hic utimur N. Sanson tabulis, quia propriam (si vita comes fuerit) ex Hieronymi operibus geographiam exhibebimus, cum ad librum *de Locis Hebraicis* ventum erit.

APPENDIX

AD

DIV. BIBLIOTHECAM S. HIERONYMI.

ABBREVIATIO CHRONICÆ.

ÆTAS PRIMA.

Adam cum esset centum XXX annorum genuit Seth. Seth autem habens annos CV genuit Enos, vivente Adam, et habente annos CCXXXV. Enos quippe habens annos XC genuit Cainan, vivente Adam, et habente annos CCCXXV. Cainan vero habens annos LXX genuit Malaleel, vivente Adam et habente annos CCCXCV. Malaleel habens annos LXIV genuit Jareth, vivente Adam, et habente annos CCCLX. Jareth autem habens annos CLXII genuit Enoch, vivente Adam, et habente annos DCXXII. Enoch vero habens annos LXV genuit Mathusalem, vivente Adam et habente annos DCLXXXVII. Et Mathusalem habens annos CLXXXVII genuit Lamech, vivente Adam, et habente annos DCCCLXXIV. Lamech enim habens annos CLXXXII genuit Noe. Noe habens annos D genuit Sem. Sem autem habens annos C diluvium factum est. Et hic perficitur numerus annorum millesimus sexcentesimus quinquagesimus sextus.

ÆTAS SECUNDA.

Anno secundo post diluvium, Sem annorum centum [a] duorum genuit Arfaxat. Arfaxat vero habens annos XXXV genuit Sale. Sale autem habens annos XXX genuit Heber. Heber autem habens annos XXXIV genuit Falech. Falech habens annos XXX genuit Reu. Reu habens annos XXXII genuit Seruch. Seruch ha- C bens annos XXX genuit Nachor. Nachor habens annos XXIX genuit Thara. Thara habens annos LXX genuit Abraham. Hic finitur numerus secundæ ætatis annos habens CCXII. Et fiunt simul anni duarum ætatum MDCCCCXLVIII.

ÆTAS TERTIA.

Abraham cum esset centum annorum genuit Isaac. Isaac autem habens annos LX genuit Jacob. Jacob habens annos XC genuit Joseph, qui vixit annos CX. Fueruntque ab eo usque ad egressionem filiorum Israel [b] usque ad Josue anni XL. A Josue ergo usque ad Othonielem, sunt anni XXVI. Et ab Othoniele usque ad Aoth, anni XL. Ab Aoth vero usque ad Debbora, fiunt anni LXXX. A Debbora autem usque ad Gedeonem, fiunt anni XL. Et a Gedeone usque ad Abimelech, anni XL. Ab Abimelech enim usque Thola, fiunt anni III. A Thola quippe usque ad Jair, anni sunt XXIII. A Jair vero usque ad Jephte, sunt anni XXII. Et de Jephte usque ad Abessan, fiunt anni D VI. De Abessa autem usque ab Achialonem, sunt anni VII. Ab Achialone usque ad Labdonem, fiunt anni X. A Labdone vero usque ab Samsonem, fiunt anni VIII. Et a Samsone usque Heli, anni XX. Ab Heli enim usque ad Samuelem, sunt anni XL. Et a Samuele usque ad Saulem, sunt anni XII. A Saule ergo usque ad David sunt anni XX. Hic perficitur

[a] Hoc non concordat cum textu sacro.

[b] Lege, *Fueruntque ab eo usque ad egressionem filiorum Israel anni* CXLV. *Et ab egressione filiorum Israel usque ad Josue*, etc. Ut liquet ex collecta summa annorum tertiæ hujus ætatis, et trium simul ætatum. Quamvis amanuensis quidam hoc errore deceptus, suum adjecerit, hanc in margine relinquens notam: *Ab Adam usque ad Mosen anni* MDCCCVIII pro MDCCCCLIII.

numerus tertiæ ætatis annorum DCCCCXLII. Et fiunt simul anni trium ætatum MMDCCCXC.

ÆTAS QUARTA.

A David usque ad Salomonem, fiunt anni XL. A Salomone autem usque ad Roboam, computantur anni XL. Et a Roboam usque ad Abiam, sunt anni XVII. Ab Abia usque ad Asa, fiunt anni III. Et ab Asa usque ad Josaphat, anni XLI. A Josaphat autem usque ad Joram, sunt anni XXV. De Joram ad Azariam, fiunt anni VIII. Et ab Azaria usque ad Athaliam, fit annus unus. Ab Athalia enim usque ad Joam, sunt anni VI. A Joa vero usque ad Amaziam, sunt anni XL. Et ab Amazia usque ad Oziam, sunt anni XXIX. Ab Ozia autem usque ad Joatham, fiunt anni LII. De Joatham usque ad Achaz, sunt anni XVI. Et ab Achaz usque ad Ezechiam, sunt anni XVI. Ab Ezechia ergo usque ad Manassen, sunt anni XXIX. A Manasse vero usque ad Amon, sunt anni LV. Ab Amon usque ad Josiam, sunt anni duo. Et de Josia usque ad Joachim, sunt anni XXXI. A Joachim usque ad Sedechiam, sunt anni XI. De Sedechia usque ad Nabuguorosor anni XI. Hic finitur numerus quartæ ætatis continens annos CCCCLXIII. Et anni quatuor ætatum fiunt simul MMMCCCLXIII.

ÆTAS QUINTA.

Sunt anni quintæ ætatis usque ad Cyrum XXX. A Cyro usque ad Cambisem, sunt anni XXX. A Cambise usque ad Darium anni IX. A Dario usque ad Xerxen anni XXXVI. A Xerxe usque ad Artaxerxen, sunt anni XXI. Et de Artaxerxe usque ad Darium, sunt anni XL. A Dario usque ad item Artaxerxen, anni XIX. Ab Artaxerxe autem usque item Artaxerxen, fiunt XL. Et ab Artaxerxe usque Arsen, anni XXVI. Ab Arse vero usque ad Darium fiunt anni IV. A Dario autem usque ad Alexandrum, sunt anni VI. Ab Alexandro enim usque ad Ptholemæum, sunt anni V. Et de Ptholemæo usque ad Philadelphum, fiunt anni XL. A Philadelpho usque ad Evergetem, anni XXXVIII. Ab Evergete autem usque ad Philaphatorem, fiunt anni XXVI. A Philaphatore enim usque ad Epiphanem, sunt anni XVII. Et de Epiphane usque ad Philometorem, anni XXIV. A Philometore quidem usque item ad Evergetem, anni XXXV. Et ab Evergete usque ad Soterem, sunt anni XXIX. A Sotere usque ad Alexandrum, anni XVII. Ab Alexandro vero usque ad Ptholemæum, fiunt anni X. A Ptholemæo usque ad Dionysium, anni VIII. A Dionysio vero usque ad Cleopatram, sunt anni XXX. Et a Cleopatra usque ad Julium Cæsarem, anni duo. A Julio usque ad Octavianum Augustum, sunt anni V. Et ab Octaviano Augusto usque ad Christum, fiunt anni XLII. Hic finitur quinta ætas annos habens DLXXX [*Lege* DLXXXIX]. Et fiunt simul anni quinque ætatum MMMDCCCCLII.

ÆTAS SEXTA.

A nativitate Domini nostri Jesu Christi usque ad Tiberium, numerantur anni [a] XXIV. A Tiberio vero usque ad passionem Christi, sunt anni XV [*Lege* XVIII, *ex Beda*]. Et a Christi passione usque ad Gaium, sunt anni V. A Gaio usque ad Claudium, anni IV. Et a Claudio usque ad Neronem, fiunt anni XIV. A Nerone vero usque ad Vespasianum, sunt anni XIV. Et de Vespasiano usque ad Titum, anni

A IX. A Tito usque ad Domitianum, anni duo. Et a Domitiano usque ad Nervam, anni XVI. A Nerva usque ad Trajanum, fit annus unus. A Trajano quidem usque ad Adrianum, anni XIV [*Pro* XIX]. Ab Adriano usque ad Antoninum, fiunt anni XXI. Et ab Antonino usque ad item Antoninum, anni XXIII. Ab Antonino autem usque ad Commodum, fiunt anni XIX. A Commodo enim usque ad Helvium Pertinacem, anni XIII. Et de Helvio usque ad Severum, fit annus unus. A Severo usque ad Antoninum Caracallam, sunt anni XVIII. Ab Antonino Caracalla usque ad Macrinum, anni VII A Macrino vero usque ad Aurelium fit annus unus. Et de Aurelio usque ad Alexandrum, anni IV. Ab Alexandro usque ad Maximinum, fiunt anni XIII. A Maximino quoque usque ad Gordianum, anni III. A Gordiano ad Philippum anni VI. Et a Philippo usque ad Decium, anni VII. A Decio usque ad Gallum et Volusianum, annus unus. A Gallo ad Valerianum anni duo. A Valeriano usque ad Claudium, anni XV. A Claudio enim usque
B ad Aurelianum, anni duo. Ab Aureliano usque ad Tacitum, anni V. A Tacito usque ad Probum, anni duo. A Probo ad Carum, anni V. Et a Caro usque ad Diocletianum, anni duo. A Diocletiano vero usque ad Constantinum, anni fiunt XX. De Constantino usque ad Constantium, anni XXX. A Constantio usque ad Julianum anni XXIV. Et a Juliano usque ad Jovianum, anni duo. A Joviano ergo usque ad Valentinianum fit annus unus. De Valentiniano usque ad Valentem, anni XI. Et de Valente usque ad Theodosium, anni IV. A Theodosio vero usque ad Archadium, anni XVII. Ab Archadio usque ad Honorium, anni XIII. Ab Honorio usque ad Theodosium, anni XV. A Theodosio usque ad Martianum anni XXVI. Et a Martiano usque ad Leonem, anni VI. A Leone vero usque ad item Leonem, anni XXVII. Item a Leone usque ad Zenonem fit annus unus. Et de Zenone usque ad Anastasium, fiunt anni XVI. Ab Anastasio vero usque ad Justinum, sunt anni XVII.
C Et a Justino usque ad Justinianum, anni IX. Item a Justiniano usque ad Justinum sunt anni XXXIX. Item a Justino usque ad Tiberium, anni XIII. A Tiberio usque ad Mauricium, fiunt anni IV. A Mauricio usque ad Focam sunt anni XX. A Foca usque ad Heraclium, anni VIII. Ab Heraclio usque ad [b]. . .

. . . .

fiunt anni XXVII. A Constantino usque ad Justinianum, anni XVII. A Justiniano usque ad Pippinum seniorem fiunt anni duo. A Pippino seniore usque ad Carolum, anni XXVII. A Carolo usque ad Pippinum et Carlomanum, anni XXVII. Et a Pippino et Carlomano usque dum Pippinus rex constitutus est, fiunt anni X. A Pippino vero usque ad Carlum et Carlomanum, anni XVII. Et a Carlo et Carlomano usque ad Carlum, fiunt anni IV. Et inde Domnus Karolus solus regnum suscepit, et Deo protegente,
D gubernat usque in præsentem annum feliciter, qui est annus regni ejus XLII, imperii autem IX. Sunt autem totius summæ ab origine mundi anni usque in præsentem annum MMMMDCCLXI [c]. A Hludowico Imperatore usque ad Hlotharium anni XXVII. A Hlothario imperatore usque ad Hlotharium filium ejus, anni XVIII.

[a] Legendum XIV, ut ex Beda colligere est, ex quo fere tota sumpta videtur hæc Chronologia.

[b] Hæc vetustate deleta legi minime potuerunt.

[c] Is est annus Christi 809. Cætera quæ sequuntur adjecta videntur.

ADMONITIO

IN SUBSEQUENTEM COLLECTIONEM VARIANTIUM LECTIONUM.

Variantes subsequentes Lectiones collegit in unum corpus clarissimus vir, summus in re archeologica, Blanchinus. Desiderio valde habentes in hac nova recensione Bibliothecæ Divinæ opus quam maxime locupletari, non dubitavimus in appendicem huc afferre documentum cujus opportunitas patet ex titulo : Divina Bibliotheca, seu Variantes Lectiones Veteris Testamenti juxta Hebraicam veritatem translati, et Novi Græcæ fidei redditi a S. Eusebio Hieronymo Stridonensi presbytero, nunc primum in lucem emissæ, ex antiquissimo codice manuscripto Toletanæ Ecclesiæ, Gothicis litteris scripto, et ad editionem Bibliorum Sacrorum F. Joannis Hentenii Nechliniensis, anno Domini 1569, Lugduni excussorum apud Gulielmum Rovillium, sub Scuto Veneto, diligentissime exacto, atque cum eadem editione summa fide collato, a doctissimo viro magistro Christophoro Palomares, cujus collationis exemplar autographum exstat in bibliotheca Vaticana, n. 50. *Documenti succincte sic exposita ratione, submittit judiciosus Collector præfationem ab ipso Christophoro exemplari suo præpositam, non alia admonitione jure putans clariore opus esse. Sic igitur se habet laudata præfatio :*

« En, candide lector, ex bibliotheca Toletanæ Ecclesiæ Vulgatæ editionis manuscriptum pervetustum exemplar, litteris Gothicis exaratum; quæ licet a Latinis elementis fluxerint, adeo tamen a Latina elegantia degeneraverunt, ut primo intuenti potius Hebræas aut peregrinas quasdam notas referant, quam Latinas; ac propterea difficillimæ lectu sint. Augent hanc difficultatem quarumdam litterarum inter se maxima similitudo, compendia dictionum, connexio verborum, rara periodorum distinctio, nulla ferme ortographiæ nec punctorum ratio; quo fit ut passim lector cogatur hærere, et de vera lectione dubitare. Universam istam difficultatem, assiduitate lectionis, et sedula cura superavi : atque ita integra fide lectiones istius exemplaris in margine hujus excussi transcripsi, denuo cum illo contuli et correxi, ne forte aliquæ falsæ subreperent : nonnullas etiam, quæ nimium ab excussis discrepabant, vel depravatæ videri poterant, iterum et tertio revisi, ut integrum et sincerum eumdem Gothicum codicem tibi exhiberem. Plurimas item lectiones a barbaro scriptore, et Latinæ linguæ prorsus ignaro vitiatas, quemadmodum scriptas reperi, exscripsi; quia sæpius ex eis conjici facile potest, quæ olim fuerit pura et germana lectio; istius tamen rei nullum judicium feci, quia cum hoc munus susceperim mandato illustrissimi D. D. mei Gasparis a Quiroga cardinalis et archiepiscopi Toletani, tantum mihi ab eo injunctum fuit, ut lectiones Gothicas, quæ ab excussis differunt, exciperem, illarum examen et lectionem relinquens congregationi a domino nostro Xisto Quinto factæ pro recognoscenda et exornanda Vulgata editione, cui præest doctissimus pariter acris ingenii, et maturi judicii vir, illustrissimus dominus cardinalis Caraffa. Enim vero, quamtumvis infelicem et barbarum exceptorem hic noster codex sit nactus, sua tamen vetustate multas lectiones maximi momenti, quæ valde utiles, et usui futuræ sunt, eis quibus sacrorum Bibliorum recognitio demandata est, conservavit, quæ temporis injuria in aliis codicibus interciderant. Qua porro ætate scriptum sit, certo sciri nequit; illud solum constat, sexcentesimo ab hoc anno Joannem quemdam Cordubensem episcopum ad alia exemplaria istum codicem tamquam vetustum castigasse, atque veluti e re pretiosissima donum ex eo fecisse Ecclesiæ Hispalensi, ut idem Joannes in fine hujus exemplaris scripsit caracteribus Gothicis majoribus, his verbis : *In nomine Domini Salvatoris nostri Jesu Christi. Auctor possessorque hujus libri, in quo vetus novumque omne sacrum Testamentum continetur, Servandus divæ memoriæ fuit : cum enim vero nutus eruditusque in beata Spalensi sede, postea cathedram Bastigitanæ meruit tenere : a quo inclito viro concessus est hic codex Joanni sodali intimoque suo. Qui etiam postquam in hanc eximiorem sedem Spalensis nutritus, et a patruo suo beatæ memoriæ Stephano sapientissimo luculentissimoque Spalensis episcopo eruditus, ac sacerdotii ordine dedicatus, ad Carthaginem sedem missus est episcopus; et item inde translatus, Cordubæ magnæque regiæque præsul electus, ex qua sede egregie incolomis corpore et mente, decrevit hunc codicem compte perfectum, Domino Deo offerre in supra fata Spalensis sede penes memoriam Sanctæ semperque Virginis Mariæ decimo kalendas Januarias æra millesima vigesima sexta, cum tali ditione, ut nullus clericorum audeat hunc codicem.... aut mutare a......, ac e supra fata sede. Et si quis, quod absit, fecerit, sit a Deo, et angelis suis, sanctisque omnibus condemnatus.* Hæc ille. Scimus autem ab hoc Joanne istum codicem ex aliis esse correctum, quia dicit, se hunc librum mittere compte perfectum : unde a libro Geneseos usque ad Apocalypsim in eo visuntur nonnulla verba erasa, quædam mutata, alia pleraque litteris Gothicis recentioribus inter lineas vel in margine addita; ea autem, quæ ita mutantur vel adduntur, non ejus generis sunt, de quibus suspicari possit, esse glossas ab aliquo studioso ascriptas (nullæ enim hujusmodi insunt); sed ipsamet loca indicant esse correctionem ex aliis libris factam, quod singulis in locis, istis verbis, *additur* vel *adduntur*, significavi, vel longiori oratione admonui. Quod si quæ in margine scripta inveni non recentius emendata, sed ex colore atramenti, et characteris forma, ea esse novi, quæ per oscitantiam idem scriptor prætermisit, et sarsit; hæc, inquam, non animadverti nec mutavi, sed tamquam certam et germanam lectionem intacta reliqui. Cæterum, ut brevitati et angustiæ marginis consulerem, quibusdam notis sum usus, quarum significatio hæc est : Ea quæ non habet Gothicus codex, sed in excusso redundant, linea — per medium secui; si una tantum littera adimenda fuit, transversa virgula ⁄ confodi; si ista, quæ his lineis auferuntur, quod frequenter accidit, a Joanne prædicto in margine vel inter lineas ex aliis exemplaribus suppleta sunt, cruce † super prima dictione et in margine posita, illis verbis, *additur* vel *adduntur*, significavi. Quæ autem excussus codex non habet, sed ei ex manuscripto sunt inserenda, hoc pyramidali tetragono caudato ◊ indicavi, ut lectio, quæ in margine hoc signo affecta est, eo in loco, ubi idem signum in contextu est fixum, inseratur, et cum excussa lectione copuletur; Varias lectiones asterisco ※ notavi, subter excussas deducta linea, ut loco eorum verborum, quæ asterisco et linea signata sunt, ea legantur, quæ etiam asterisco in margine sunt notata; Quando verba tantum transponi debent, ut ea, quæ posteriorem locum tenent, prius legantur, sub poste-

rioribus lineam produxi binis his " linearum frustis supra dictionem priorem fixis, eisdem frustis inter eas dictiones collocatis, ubi hæc posteriora verba prælegenda sunt; Demum, ne multa minuscula visum effugerent, hoc signum, §, lineis excussis præfixi, nihil aliud indicans quam in ea linea quidpiam esse vel ablatum vel immutatum. Hac igitur ratione totus codex (*a*) summa et sincera fide, ut res tanta postulat, a me est transcriptus, præter libros Baruch, et Psalmorum; nam ut tituli librorum tertii et quarti Regum in hoc exemplari præfantur, cum hæc editio sit ex translatione divi Hieronymi, qui in præfatione in Jeremiam fatetur, se Baruch prætermisisse, ideo in his Bibliis desideratur: et propter eamdem causam, psalmi hujus exemplaris non consentiunt cum excussorum versione, sed sunt ex translatione divi Hieronimi, quæ circumfertur inter ejus opera, ac propterea non fuit operæ pretium varias Psalmorum lectiones exprimere. Accipe igitur, humanissime lector, eo animo, quo tibi offertur, hoc vetustum Vulgatæ editionis exemplar; et si ex ingenti hoc nostró laborè vel unum verbum primæ suæ puritati restitueris, tantam curam, et operam in re hac impendisse gratissimum mihi erit. Toleti decimo quinto kalendas Novembris anni millesimi quingentesimi octuagesimi octavi. »

Cum vero præfationem hanc confecisset, opusque integrum vix esset typis mandaturus editor Palomares, ei curæ venit de novo præfari hæc ad lectorem:

« Ultimam manum jam imposueram, cum incidi in duo loca divi Hieronymi ex epistolis ad Lucinium Bæticum, et ad Theodoram ejus uxorem; ex quibus constat, adhuc vivente divo Hieronymo, ejus opera, quæ ad illum usque diem dictaverat (erat enim ætate decrepita) pervenisse ad Hispaniam Bæticam, in qua scriptum videtur hoc exemplar, ut conjectare licet ex verbis suprascriptis Joannis Hispalensis, Cordubæ episcopi (Hispalis enim et Corduba in Bætica sitæ sunt et quia in eodem exemplari, ut in præfatione monui, hæc editio dicitur esse secundum translationem divi Hieronymi, credere par est, istum codicem fuisse transcriptum ex libris dicti Lucinii, vel ex eis, qui ab illis descripti in Bætica ferebantur; ac propterea rem gratam me lectori facturum existimavi, si verba divi Hieronymi hic subjicerem. *Opuscula mea* (inquit, epist. 28, ad Lucinium Bæticum) *quæ non sui merito, sed tua bonitate desiderare te dicis, ad describendum hominibus tuis dedi; ac frequenter monui, ut conferrent diligentius, et emendarent.* (Et infra circa finem epistolæ:) *Ego insignia paupertatis, et quotidianæ symbola pœnitentiæ tibi et sorori tuæ misi; quatuor ciliciola apta proposito et usibus vestris, et codicem, hoc est Visiones Esdiæ, quas nuper historica explanatione disserui.* Et in epistola 29, ad Theodoram uxorem Lucinii Bætici, prosequens laudes Lucinii, ait: *Omnem substantiam suam dispersit et dedit pauperibus, ut justitia ejus maneret in æternum: nec patriæ suæ largitate contentus, misit Hierosolymarum, et Alexandrinæ Ecclesiæ tantum auri, quanto multorum possit inopia subveniri; quod cum multi mirentur, et prædicent, ego in illo magis laudabo fervorem et studium Scripturarum, quo ille desiderio opuscula nostra flagitavit; et missis sex notariis, quia in hac provincia Latini sermonis, scriptorumque penuria est, describi sibi fecit quæcumque ab adolescentia usque in præsens tempus dictavimus.* »

(*a*) Ut habeat lector plane intelligentiam signorum quæ adhibuerat magister Palomares in exemplari sua manu annotato, ea Blanchinus lectoris amantissimus sic exemplis elucidat.

Praxis notarum seu signorum, quibus codex Gothicus est descriptus in hoc excusso.

Capite I Genesis, numero 24, codex excussus habet, *terræ secundum species*: in margine habetur *juxta*; utrumque subtersignatum linea. Significatur, codicem Gothicum in hoc loco variare ab excusso, et legere, *terræ juxta species*.

In numero 26 excussus habet, *universæ terræ*; Τὸ *que* virgula secatur. Significat, illud *que* non haberi in Gothico codice, sed legere, *universæ terræ*.

Numero 27 excussus, *et creavit Deus hominem ad imaginem* (*imaginem, et* linea etiam secatur) *et similitudinem*: et in margine habetur, *Adduntur*. Significat, quod illa verba, *ad imaginem*, non sunt in contextu Gothici, sed quod litteris Gothicis sunt addita recentius a Joanne Cordubensi episcopo, de quo supra in nostra Præfatione; atque ita codex Gothicus legit, *et creavit Deus hominem ad similitudinem*, etc.

Cap. II Genesis, num. 19, excussus, *omne enim quod vocavit Adam*; in margine habetur, *nomen*, signatum pyramidali tetragono caudato. Significat, quod Gothicus legit, *omne enim nomen quod vocavit Adam*.

Cap. VII Genesis, num. 2, excussus: *tolles septena et* (*et*, virgula transversa feritur) *septena*. Virgula significat, quod illud et non habetur in Gothico, quia legit, *tolles septena septena*; semper enim virgulæ transversæ, vel lineæ secantes litteram aut litteras, dictiones vel lineas, significant, illa, quæ ita confodiuntur, non haberi in Codice Go-

A thico.

Cap. VII Genesis, num. 17, excussus, *quadraginta diebus super terram* (ante *super terram* ponitur tetragonus caudatus). In margine habetur, *et quadraginta noctibus* (cum eadem nota). Mea annotatio habet: Hæc verba scribuntur inter lineas litteris recentioribus. Significat, quod contextus Gothici codicis consentit cum lectione excussi, et quod inter lineas vel in margine illa verba a dicto Joanne sunt addita, ut legatur, *quadraginta diebus et quadraginta noctibus super terram*.

Paralip. I, cap. IX, num. 41, excussus, *Porro filii Micha, Phithon* (*Phithon* prænotatur tetragono). In margine habetur: *Filii* additur. Significat, quod Gothicus codex legit ut excussus; sed quod in margine additum est ab illo Joanne, vel ab altero, *filii*: ut legatur, *Porro filii Micha, filii Phithon*. Similiter ad Roman. XIV excussus, *scio et confido* (*et confido* notatur item tetragono). In margine habetur: *enim* additur. Item significat, quod lectio contextus codicis Gothici consentit cum excussi lectione, sed quod in margine additur, *enim*, ut legatur, *scio enim et confido*.

Secunda ad Chorinth. cap. V, num. 12, excussus, *non iterum* „ *commendamus* " *nos vobis*. Illa linearum frusta significant, hæc verba esse transposita in codice Gothico, atque

B ita legendum, *non iterum nos commendamus vobis*.

∽ Hæc nota index est, significans, aliquid esse mutatum in illa linea, cui præfigitur.

Animadvertendum, omnes lectiones, quæ sunt inter lineas vel in margine codicis Gothici, esse scriptas litteris Gothicis; eas nihilominus sæpe in annotationibus nomino recentiores, non quod non sint vetustissimæ, sed quia non sunt scriptæ a notario, qui scripsit universum hunc codicem, sed a prædicto Joanne, vel ab alio.

CODICUM DIVINÆ BIBLIOTHECÆ

VARIANTES LECTIONES.

PARS PRIMA,

COMPLECTENS LECTIONES VARIANTES VETERIS TESTAMENTI.

LIBRI GENESIS.

CAPUT I.

EDITIO BASILEEN. ANN. 1569. JO. ENTENII.—*Vers.* 22. Crescite. (*Desideratur primum folium in Gothico exemplari* TOLETANÆ ECCLESIÆ, *et ideo verba hujus capitis usque ad hunc locum in eo non habentur.*) — 24. (*Ex impress.*) secundum species : (*Ex Codice*) *juxta species.* — 26. universæque terræ : *universæ terræ.* — 27. ad imaginem et similitudinem : *et similitudinem.* (*Verba vero* ad imaginem *non habentur in contextu Gothici; sed litteris Gothicis sunt addita a Joanne Cordubensi, de quo in præfatione.*) — 31. cuncta quæ fecerat : *cuncta quæ fecit.*

CAPUT II.

Vers. 2. Septimo : (*Lectio vetus ita etiam habebat; sed modo litteris Gothicis vetustis, tamen recentioribus quam contextus, superscribitur* sexto.) — 3. diei septimo : *Deus diei septimo.* — 4. istæ sunt generationes : *istæ generationes.* — 15. in paradisum voluptatis : *in paradiso voluptatis.* — 18. faciamus ejus adjutorium simile sibi : *faciamus ei adjutorem similem sui.* —19. omne enim, quod vocavit: *omne enim nomen, quod vocavit.* — 24. Quamobrem relinquet homo patrem suum, et matrem, et adhærebit, etc. : *Quamobrem derelinquet homo patrem, et matrem suam, et adhærebit, etc.*

CAPUT III.

Vers. 2. Cur præcepit vobis Deus, ut non comederetis ex omni ligno paradisi? : *Cur præcepit Dominus Deus vobis ut non comederetis ex ligno paradisi?* —11. Cui dixit Dominus : *Cui dixit Deus.* — *Ibid.* de quo præceperam tibi : *quæ tibi præceperam.* (*Litteris recentioribus relativum* quæ *in* quod *mutatur.*) — 13. et dixit Dominus Deus : *et dixit Dominus.*—17. Comedes ex ea : *Comedes eam.*—19. Pane tuo : (*Cod.* Pane.) — 20. Et vocavit Adam nomen uxoris suæ, Heva : *Et vocavit Adam uxori suæ, Heva.* —23. Emisit eum Dominus Deus de paradiso : *et emisit eum Dominus de paradiso.*

CAPUT IV.

Vers. 1. uxorem suam Hevam; quæ, etc. : *uxorem suam; quæ, etc.* — *Ibid.* per Deum : *per Dominum.* — 4. Abel quoque obtulit de primogenitis: *Abel quoque de primogenitis.* — 7. peccatum tuum aderit: *peccatum aderit.*—9. nunquid custos : *nun custos.* — 14. Ecce ejicis : *Ecce ejicisti.* — *Ibid.* et ero vagus : *et ego vagus.* — *Ibid.* profugus in terra : *profugus super terram.* — 15. qui occiderit Cain, septuplum, etc. : *qui occiderit Cain, in septuplum, etc.* — *Ibid.* posuitque Dominus in Cain : *posuitque Dominus Cain.* —17. et peperit Henoch : *et peperit filium nomine Henoch.*—18. Irad genuit Maviael, et Mauiael : *Irad genuit Manuiahel, et Manuiahel.*—21. et nomen fratris ejus Jubal : *et nomen fratris ejus Jobal.* — 25. posuit mihi Deus : *posuit mihi Dominus.*

CAPUT V.

Vers. 1. nomen eorum Adam, in die, etc. : *nomen eorum Adam et Eva, in die, etc.*—3. et genuit filium ad imaginem : *et genuit ad imaginem.*— 4. genuitque filios : *et genuit filios.* — 11. Factique sunt omnes : *Facti sunt omnes.*—*Ibid.* quinque anni : *quinque annorum.* —13. Malaleel : *Maallehel.*—22. Henoch cum Deo : *Henoch cum Domino.*—24. Ambulavitque cum Deo et non apparuit; quia tulit eum Deus : —*Ambulavitque cum Domino, et apparuit* (*Habetur* non *inter litteras litteris recentioribus*); *quia tulit eum Dominus.* —28. Lamech : (*Habetur in margine litteris recentioribus.*)

CAPUT VI.

Vers. 1. et filias procreassent : *et filios procreassent.* — 2. filias hominum ; *filias eorum.* —3. eruntque dies illius : *eruntque dies vitæ illius.* — 4. isti sunt potentes : *isti potentes.* — 7. ab homine usque ad animantia, a reptili usque ad volucres cœli : *ab homine usque ad animantia, reptile usque ad volucrem cœli.* — 9. Hæ sunt generationes : *Hæ generationes.* — 13. disperdam eos cum terra : (*Additur* eos *litteris recentioribus.*) — 16. consummabis summitatem ejus : *consumabis summitatem.*—17. ut interficiam : *et interficiam.* — *Ibid.* subter Cœlum et universa : *subter Cœlum universa.* — 21. et comportabis apud te; et erunt tam tibi, quam illis in escam : *et portabis apud te; et erunt tam tibi, quam illis in cibum.*

CAPUT VII.

Vers. 2. tolles septena, et septena ; *tolles septena septena.*—*Ibid.* de animantibus vero immundis duo, et duo, masculum, etc. : *de animantibus vero immundis duo, duo, masculum, etc.*—3. de volatilibus cœli septena et septena : *de volatilibus cœli septena septena.* — 8. et de volucribus et ex omni : *et de volucribus ex omni.*—9. præceperat Dominus Noe : *præceperat Deus Noe.*— 10. inundaverunt super terram : *inundaverunt terram.* — 13. et uxor illius : *uxor illius.* —17. quadraginta diebus super terram : *quadraginta diebus* et quadraginta noctibus *super terram.* (*Verba* quadraginta noctibus *scribuntur litteris recentioribus.*) —18. vehementer enim inundaverunt : *vehementer inundaverunt.* —20. super montes ; *super omnes montes.*—24. obtinueruntque aquæ terram : *obtinueruntque aquæ terras.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. cunctorumque animantium : *cunctorum animantium.*—3. reversæque sunt aquæ : *reversæque aquæ.*—*Ibid.* centum quinquaginta dies, requievitque arca : *centum quadraginta dies, requievit arca.* — 7. et non revertebatur : *et revertebatur.*—9. extenditque manum suam: *extenditque manum.* — 13. exsiccata esset : *exsiccasset.*— 15. Deus : *Dominus.*— 17. cuncta animantia : *cunctaque animantia.* — *Ibid.* et universis reptilibus ; *et in universis reptilibus.* — 19. egressa sunt de arca : *egressa sunt.* — 21. cogitatio humani cordis : *cogitatio hominis cordis.* — *Ibid.* omnem animam viventem : *omnem animantem.*

CAPUT IX.

Vers. 1. replete : *implete.* — 2. super terram : *in*

terram. —5. de manu viri, et de manu fratris : *de manu viri et fratris.*—7. implete eam : *replete illam.* — 10. cunctisque : *cunctis.* — 12. Hoc est signum : *hoc signum.*—15. carnem vegetat : *carne vegetat.* — 16. quod pactum est inter Deum et omnem animam, etc. : *quod factum est inter Deum, et inter omnem animam, etc.*—19. Tres isti filii sunt Noe : *tres isti sunt filii Noe.*—*Ibid.* omne genus hominum : *omne genus.* —21. nudatus in tabernaculo : *nudatus jacuit in tabernaculo.*—23. verenda : (*Ita etiam modo legitur litteris recentioribus, erasa veteri lectione, quæ etiam a littera* v *incipiebat.*)—*Ibid.* aversæ erant : *versæ erant.* —26. Sem : (*Ita etiam modo legitur litteris recentioribus, cum* Cam *lectio antiqua haberet.*) — 28. Sitque Chanaan : *Sit Chanaan.*

CAPUT X.

Vers. 1. Hæ sunt generationes : *Hæ generationes.* —2. et Madai, et Javan : *et Madai, Javan.*—3. Ascenez et Riphath : *Aschanez et Nipheth.*—5. unusquisque secundum linguam suam et familias suas in nationibus suis : (*Hæc verba scribuntur in margine litteris recentioribus præter* suam et suas, *quæ neque in margine scribuntur.*)—7. filii autem Chus ; Saba, Hevila : *filii Chus; Saba, et Avila.* — 13. Ludim et Anamim : (*In margine sunt scripta litteris recentioribus.*)—14. Laabim et Nephthuim et Phetrusim et Chasluim : *Labaim Nephthuim, et Phetrusim et Caslaim.*—*Ibid.* et Caphtorim : *Caphtorim.*—16. et Gergesæum, et Hevæum, et Aracæum, Sinæum, et Aradium, Samaræum, et Hamathæum; e per hos : *Gerseum, Hevæum, et Aracæum, Asanneum, et Aradium, Samaritem, et Hamathæum; et post hæc.*—19. usque ad Gazan : *usque Gazan.*—*Ibid.* usque Lasa. Hi sunt filii : *usque Lesa. Hi filii.*—21. nati sunt, patre, etc.: *nati sunt, de patre, etc.* — *Ibid.* Japheth majore. filii Sem; Ælam et Assur : *Japheth priore. filii Sem; Ælam Assur.* — 23. Hus et Hul, et Gether, et Mes : *Cus et Hul, et Gothor, et Mosoch.*—27. et Adoran, et Uzal, et Decla, et Hebal : *et Aduran, et Uzal, Decla, et Heula.*—31. isti sunt filii : *isti filii.*

CAPUT XI.

Vers. 2. et habitaverunt : *at habitaverunt.* — 6. unum est labium : *unum labium.*—10. Hæ sunt generationes : *Hæ generationes.*—*Ibid.* Sem erat centum annorum : *Sem erat centum* quadraginta (*vel* decem) *annorum* (*quia non potest certo dignosci, utrum sit quadraginta, vel decem, quia nota horum numerorum, quæ Gothis simillima est, vetustate est ferme abrasa, sed potius videtur scriptum fuisse,* quadraginta).—19. vixitque Phaleg : *vixit Phaleg.*—21. ducentis septem annis : *trecentis septem annis.*—25. centum decem et novem annis : *centum decem annis.*—27. Hæ sunt autem generationes : *Hæ sunt generationes.* — *Ibid.* Abram, Nachor : *Abram, et Nachor.*—31. et Sarai nurum suam, uxorem *Abram* filii sui : (*Hæc verba adduntur in margine litt. Goth. vetust. alterius tamen scriptoris; atqui* Abram *neque in margine legitur.*)

CAPUT XII.

Vers. 2. faciamque te in gentem magnam, et benedicam tibi, et magnificabo nomen tuum : *faciamque te in gentem magnam et magnificabo semen tuum.* —6. et usque : *usque.*—7. ædificavit ibi altare : *ædificavit altare.*—8. orientem Bethel : *orientem in Bethel.*—*Ibid.* ab oriente Hai : *ab oriente Achi.*— *Ibid.* et invocavit nomen : *et invocavit ibi nomen.* — 12. dicturi sunt, uxor illius est : *dicturi sunt, quod uxor ipsius est.*—16. et famulæ : *et familiæ.* — 18. quidnam est hoc quod fecisti : *quidnam est quod fecisti.*— *Ibid.* indicasti mihi, quod : *indicasti, quod.*

CAPUT XIII.

Vers. 3. et Hai : *et Achi.* — 7. unde facta est, *unde et facta est.* — 9. ego dexteram ; *ego ad dexte-*
A *ram.* — *Ibid.* si tu dexteram : *si tu ad dexteram.* — 10. Dominus Sodomam : *Deus Sodomam.* — 12. Lot vero moratus : *Lot moratus.* — 14. Leva oculos tuos in directum, et vide : *leva oculos tuos et vide.* — *Ibid.* ad aquilonem et meridiem, ad orientem et occidentem : *ad aquilonem et ad meridiem, ad orientem et ad occidentem.* — 15. usque in sempiternum: *in sempiternum.* — 16. numerare pulverem terræ : *numerare pulverem.* —17. surge ergo, et perambula: *surge et perambula.* — *Ibid.* et in latitudine : *et latitudine.*

CAPUT XIV.

Vers. 1. Amraphel : *Amraphal.* — *Ibid.* Chodorlahomor : *Chodor rex Lacomer.* — 4. Chodorlahomor : *Codor Lagomer.* — 5. Chodorlahomor : *Chodor Lagomer.* — *Ibid.* in Astaroth et Carnaim : *in Astaroth Carnaim.*—7. venerunt usque ad fontem Misphat ; *venerunt ad fontem Mesphat.* — 9. Chodorlahomor : *Chodor lagomor.*— 10. et rex Gomorrhæ :
B *et Gomorrhæ.* — 13. Et ecce unus : *ecce unus.* — 15. percussitque eos, et, etc. : *percussitque eos nocte, et, etc.* — *Ibid.* Phœnicen : *Obat.* — 17. Chodorlahomor : *Chodor lagomor.* — 18. erat enim Sacerdos Dei Altissimi : (*Hæc verba tantum scribuntur in margine litteris vetustis, et alio atramento.*)

CAPUT XV.

Vers. 3. et ecce : *ecce.* — 9. et respondens : *respondens.* — 10. divisit ea per medium : *divisit per medium.* — 17. et lampas : *lampas.* — 20. et Cenezæos, Cedmonæos, et Hethæos : *et Cenezæos, et Ecethmoneos Hethæos.*

CAPUT XVI.

Vers. 1. genuerat sibi liberos : *genuerat liberos.* — 4. qui ingressus est ad eam : (*Adduntur litteris vetustis.*) — 7. in via Sur in deserto : *in via Sur.*
C — 10. multiplicans, inquit, multiplicabo semen : *multiplicans multiplicabo, inquit, semen.* — 15. Ismahel : *Smaelem.* — 16. Agar Ismahelem : *Agar Smaelem.*

CAPUT XVII.

Vers. 1. Dominus : *Deus.* — 3. Deus : *Dominus.* — 6. vehementissime : *vehementer.* — *Ibid.* ponam te : (*Additur* te.) — 7. seminis tui : *semini tuo.* — 10. pactum meum, quod : *pactum, quod.* — 16. et reges populorum orientur ex eo : *et reges populorum.* — 17. risit in corde suo, dicens : *risit, dicens in corde suo.* — 18. Ismahel : *Smael.* — 20. Ismahel : *Smael.* — 23. Ismahel : *Smael.* — 24. Abraham nonaginta et novem : *nonaginta novem.* — 25. Ismahel filius suus : *Smael filius ejus.* — 26. Ismahel ; *Smael.*

CAPUT XVIII.

Vers. 2. tabernaculi sui : *tabernaculi.* — 4. laventur pedes vestri : *lavate pedes vestros.* — *Ibid.* sub
D arbore. Ponamque buccellam : *sub arbore hac. Ponam buccellam.* — 5. et confortetur : *confortate.* — 11. Erant autem ambo : *erant enim ambo.* — *Ibid.* desierant : *desierat* (*Ita modo legitur, deleta antiqua lectione.*) — 16. oculos contra, etc. : *oculos suos contra, etc.* — 19. ut adducat : *et adducat.* — 20. Gomorrhæorum : *Gomorrhæ.* — 21. compleverint : *compleverunt.* — 22. converteruntque se : *converterunt se.* — 25. judicium hoc : *judicium.* — 27. respondensque Abraham : *respondens Abraham.* — 29. quadraginta ibi inventi : *quadraginta inventi.* — 30. non faciam : *non facio.* — 32. obsecro, inquit : *obsecro igitur.* — *Ibid.* et dixit : *dixit.* — 33. abiitque : *abiit.*

CAPUT XIX.

Vers. 1. vidisset eos, surrexit : *vidisset, surrexit.* — 2. proficiscemini : *proficiscimini.* — 3. et coxit : *coxit.* — 4. quam irent : *quam inirent.* — 10. intro-

duxerunt : *intromiserunt.* — 12. filios : *filium.* — 14. A filias ejus : *filias suas.* — *Ibid.* Surgite et egredimini : *Surgite, egredimini.* — 15. duas filias : *duas filias tuas.* — 17. locuti sunt ad eum, dicentes ; salva, etc. : *locutus est ad eum ; salva, etc.* — 18. dixitque : *dixit quoque.* — 26. respiciensque uxor : *respiciens uxor.* — 29. recordatus est Abrahæ ; et liberavit, etc. — *recordatus Abrahæ ; et liberavit, etc.* — 30. filiæ ejus cum eo : *filiæ ejus.* — 33. dederunt itaque : *dederuntque.* — 34. Ut salvemus : *et salvemus.* — 35. dederuntque etiam et illa nocte patri suo bibere vinum : *dederunt et illa nocte patri vinum.* — *Ibid.* vel quando : *nec quando.*

CAPUT XX.

Vers. 3. nocte : *noctis.* — 7. uxorem, et orabit pro te, quia propheta est : *uxorem, quia propheta est, et orabit pro te.* — 12. alias autem et vere : *alias autem vere.* — *Ibid.* et duxi eam in uxorem : *et accepi eam uxorem.* — 16. memento te deprehensam : B *mementoque te deprehensam.* — 18. concluserat enim Dominus : *concluserat Deus.*

CAPUT XXI.

Vers. 9. cum Isaac filio suo : *cum filio suo.* — 10. ejice ancillam hanc : *ejice ancillam.* — *Ibid.* filius ancillæ : *filio ancillæ.* — 16. contra : *e contra.* — 20. est juvenis : *est vir.* — 23. per Deum : *per Dominum.* — 25. vi : (*Additur* vi.) — 26. responditque : *respondit.* — 33. exercitus ejus : *militiæ ejus.*

CAPUT XXII.

Vers. 3. Deus : *Dominus.* — 5. ego autem et puer : *ego et puer.* — 8. dixit autem Abraham : *dixit Abraham.* — 9. alligasset : *conligasset.* — v. 10. filium suum : *filium.* — 12. Dominum : *Deum.* — 13. levavit Abraham : *levavitque Abraham.* — *Ibid.* hærentem cornibus : *hærentem cornibus suis.* — 15. vocavit autem angelus Domini : *vocavit autem Dominus.* C — 18. Benedicentur in semine tuo : (*Ab hoc loco, nempe a voce* tuo, *usque ad vers.* 11 *cap.* XXV *desideratur in Bibliis Gothicis, quia ablatum est integrum folium.*)

CAPUT XXV.

Vers. 11. Puteum nomine viventis : *puteum viventis.* — 12. Ismahel : *Smahel.* — 13. Ismahelis Nabaioth : *Smahelis Nabeoth.* — *Ibid.* Mabsam : *Mabsar.* — 14. Massa : *Massan.* 16. et Jetur et Naphis : *Jetur et Naves,* vel *Napes.* (*Similia valde sunt Gothis* a *et* u, *atque in hoc loco certo sciri nequit, ut sit legendum.*) — 16. Ismahelis ; et hæc : *Smahelis ; et hæc.* — 17. Ismahelis : *Smahelis.* — 21. deprecatusque est Isaac Dominum : *deprecatusque est Dominum.* — 23. dividentur : *dividuntur.* — 24. in utero ejus : *in utero.* — 25. vocatumque est nomen : *vocavitque nomen.* — 29. coxit autem Jacob pulmentum : *coxit autem pulmentum.* — 33. juravit ei Esau : *juravit Esau.* D

CAPUT XXVI.

Vers. 6. mansit itaque : *mansit autem.* — 8. et ibidem : *Ibid.* — 9. et accersito eo : *et accersito.* — *Ibid.* mentitus es eam sororem : *mentitus es sororem.* — 12. sevit autem Isaac : (*Ita videtur habuisse lectio vetus ; nunc vero, ea ablata, recentioribus litteris* seminavit Isaac *scribitur.*) — *Ibid.* in ipso anno : *in illo anno.* — 14. habuitque possessiones : *habuit quoque possessionem.* — *Ibid.* ob hoc : *ob hæc.* — 17. discedens : *descendens.* — 19. foderuntque in torrente, et repererunt aquam : *foderunt in torrente, et repererunt ibi aquam.* — 21. Foderunt autem et alium : *foderuntque alium.* — 25. invocato nomine : *invocato ibi nomine.* — 26. locum cum venissent : *locum venissent.* — 29. auctum benedictione : *ac cum benedictione.* — 34. uxores duas : *uxores*

CAPUT XXVII.

Vers. 7. de venatione tua : *venationem tuam.* — 8. consiliis meis : *sermonibus meis.* — 9. escas : *escam.* — 12. putet, me sibi : *putet, sibi.* — 13. et pergens : *et perge.* — 17. deditque pulmentum : *dedit pulmentum.* — 20. rursumque Isaac : *rursum Isaac.* — *Ibid.* ut occurreret : *ut cito occurreret.* — 21. accede ad me : *accede huc.* — *Ibid.* utrum tu sis : *utrum sis.* — 25. affer mihi, inquit : *offer, inquit, mihi.* — *Ibid.* etiam vinum : *etiam et vinum.* — 27. illi ait : *ait.* — 28. frumenti et vini : *frumenti et olei.* (*Ita videtur habuisse lectio vetus ; modo vero,* frumenti, vini, *et* olei, *superscribitur.*) — 29. sit ille maledictus : *sit maledictus.* — *Ibid.* benedixerit tibi : *Ita etiam in Codice ; sed in eo additur* tibi.) — 34. irrugiit : *rugiit.* — 36. in altera vice ; primogenita mea ante, etc. : *en alia vice ; primogenita mea en ante,* etc. — *Ibid.* et mihi benedictionem : *et benedictionem.* — 40. vives in gladio : *vives gladio.* — 41. venient dies luctus : *veniant luctus dies.* — *Ibid.* et occidam : *ut occidam.* — 45 *et* 46. filio in uno die ? dixitque Rebecca : *filio una die ? dixit quoque Rebecca.*

CAPUT XXVIII.

Vers. 1. benedixit eum : *benedixit.* — 5. pervenit : *venit.* — 7. parentibus suis : (parentibus, *additur in margine litteris recentioribus.*) — 9. Ismahelem : *Smahelem.* — *Ibid.* Ismahel : *Smahel.* — *Ibid.* Nabaioth : *Nabeoth.* — 12. et acumen : *et cacumen.* — 14. semen tuum : *germen tuum.* — *Ibid.* Occidentem et Septemtrionem : *Occidentem Septemtrionem.* — *Ibid.* et in semine : *et semini.* — 17. non est hic : *non hic.* — *Ibid.* et porta cœli : *et portæ cæli.* — 18. ergo Jacob mane : *ergo mane.* — 20. in via, per quam ego ambulo, et dederit mihi panem : *in viam, per quam ambulo, et dederit mihi panes.*

CAPUT XXIX.

Vers. 2. tres quoque greges : *tresque greges.* — 3. morisque erat : *moris quippe erat.* — 13. occurrit obviam ei : *cucurrit obviam.* — 14. postquam impleti : *postquam completi.* — 15. gratis servies : *gratis servias.* — 16. minor vero appellabatur : *minor appellabatur.* — 25. ad socerum suum : *ad socerum.* — 29 *et* 30. tradiderat ; tandemque potius : *dederat ; tandem potius.* — 33. audivit me Dominus haberi contemptui : *audivit Dominus haberi me contemptui.* — 34. Concepitque tertio, et genuit alium filium, dixitque : *concepit tertio, et genuit alium, dixitque.* — 35. et pererit : *et peperit.* — *Ibid.* et ob hoc : *ob hoc.*

CAPUT XXX.

Vers. 1. invidit Sorori suæ : *invidet Sorori.* — 10. edente filium : *edente filio.* — 13. quippe me : *quippe.* — *Ibid.* appellavit eum Aser : *appellavit nomen ejus Aser.* — 16. redeuntique ad vesperam Jacob de agro, egressa est in occursum ejus Lia, et ait ; ad me, inquit : *redeuntique ad vesperam Jacob, egressa est in occursum Lia ; et ad me, inquit.* — *Ibid.* dormivitque cum ea : *dormivit cum ea.* — 17. exaudivit Deus : *exaudivit Dominus.* — 19. Lia concipiens : *Lia concepit.* — 20. dotavit me : *ditavit me.* — 22. Recordatus quoque Dominus : *Recordatus est Dominus.* — 25. in patriam meam : *in patriam.* — 26. tu vero nosti : *tu nosti.* — 27. ait illi Laban : *et ait Laban.* — 30. antequam venirem ad te : *antequam venirem.* — *Ibid.* tibi Deus : *tibi Dominus.* — 31. at ille ait : *at ille.* — *ibid.* nihil volo : *nihil prorsus volo.* (*Ita videtur habuisse vetus lectio ; quia post vocem* nihil, p *semierasum est, et cætera sunt ablata, et atramento recentiori superscriptum* v *in dictione* volo.) — 33. respondebitque : *responditque.* — 33 *et* 34. argues. dixitque Laban : *arguent. Dixit Laban.* — 35. hircos, et arietes : *hircos, arietes.* — *Ibid.* cunctum autem : *ac cunctum.* — *Ibid.* tradidit : *et tradidit.* — 36. generum, qui pascebat : *generum suum,*

qui pascebat. — 37. et ex platanis : *et plataninas.* — *Ibid.* spoliata fuerant, candor apparuit : *scoriata fuerint, candore paravit.* — *Ibid.* integra fuerant : *integra erant.* —39. colore respersa : *colore dispersa.* — 40. virgas in canalibus : *virgas.* — *Ibid.* et nigra quæque, Laban : *quæque et nigra, Laban.* — 42. erat : *erant.*

CAPUT XXXI.

Vers. 1. quæ fuerunt Patris : *quæ fuit patris.* — — 3. maxime dicente : *maximeque dicente.* — 6. totis viribus servierim : *totis viribus meis servierim.* — 8. greges alba : *greges albæ.* — 11. Angelus Dei : *Angelus Domini.* — 12. universos masculos : *omnes masculos.* — 14. responderuntque Rachel : *responderunt Rachel.* — 16. tibi Deus, fac : *tibi, fac.* — 18. omnem substantiam suam : *omnem substantiam.* — 20. socero suo, quod : *socero, quod, etc.* — 21. pergeret : *pergerent.* — 23. comprehendit eum in Monte : *comprehendit in monte.* — 25. cumque ille consecutus fuisset eum : *cum ille consecutus eum.* — 26. quasi captivas : (*Ita etiam habet lectio vetus; litteris vero recentioribus* quasi captivas ducens *legitur.*) — 27. et citharis : *et cithara.* — 28 *et* 29. et nunc quidem. Valet, etc. : *et nunc valet quidem.* — *Item* 29. patris tui : *patris vestri.* — *Ibid.* contra Jacob : *cum Jacob.* — 20. Esto ad tuos : *et si tu ad tuos.* — 32. inveneris, aufer : *inveneris, et aufer.* — 35. accidit mihi : *accedit mihi.* — 36. timensque : *tumensque.* — *Ibid.* peccatum meum sic : *peccatum sic.* — 39. furtim perierat : *furti perierat.* — 40. fugiebatque somnus : *fugiebat somnus.* — 41. sicque per viginti : *sic per viginti.* — *Ibid.* pro gregibus tuis : *pro gregibus.* — 42. nisi Deus : *et nisi Deus.* — *Ibid.* et timor : *et timoris.* — *Ibid.* forsitan modo nudum : *forsitan nudum.* — 43. respondit ei Laban : filiæ meæ, et filii : *respondit Laban : filiæ et filii.* — 47. tumulum : *tumulus.* — 49. intueatur et judicet Dominus : *intueatur Dominus, et judicet.* — 53. intravit ergo Jacob : *intravit Jacob.* — 55. reversusque est in locum : *reversus in locum.*

CAPUT XXXII.

Vers. 1. Jacob autem abiit in itinere, quod cœperat : *Jacob quoque abiit in itinere, quo cœperat.* — 3. et nuntios : *nuntios.* — *Ibid.* in regionem Edom : *regionis. Edomi.* — 6. reversique sunt nuntii : *reversique nuntii.* — *Ibid.* in occursum tuum : *in occursum tibi.* —10. miserationibus tuis, et veritate tua, quam, etc. : *miserationibus, et veritatem, quam, etc. Ibid.* regredior : *egredior.* — 11. de manu fratris mei Esau : *de manu fratris mei, de manu Esau.* — 13. dormisset : *obdormisset.* (*Ita modo legitur litteris vetustis Gothicis, abrasa priori lectione.*) — *Ibid.* separavit de his : *separavit.* — 14. et arietes : *arietes.* — 15. cum pullis suis : *cum filiis suis.* — 17. habueris fratrem meum Esau : *habueris Esau fratrem meum.* — *Ibid.* cujus sunt ista : *cujus ista.* — 18. Domino suo : *Domino meo.* — 20. videbo illum, forsitan : *videbo, forsitan.* — 22. mature surrexisset : *mane surrexisset.* — 28. At ille : (*Adduntur verba* at ille.) — 30. vocavitque Jacob : *vocavit Jacob.* — 32. comedunt : *comedent.*

CAPUT XXXIII.

Vers. 4. collum ejus, et : *collum, et.* — 7. accessit quoque : *accessitque.* — *Ibid.* cum pueris suis : *cum liberis suis.* — 8. dixitque Esau : *ait Esau.* — *Ibid.* quas obviam habui : *quas obvias habui.* —*Ibid.* domino meo : *domino :* (*Additur* meo). — 9. At ille ait ; habeo plurima : *Et ille ; habeo, ait, plurima.* — 10. dixitque Jacob : *dixit Jacob.* — 13. dixitque Jacob ; nosti : *dixit Jacob ; nosti.* — 14. sicut videro, parvulos meos posse : (*Ita olim videtur scriptum fuisse in exemplari Gothico ; modo, illa abluta, ita habetur,* sic ut videre possim parvulos meos, *atque incertum est, utrum legendum sit* sicut *vel* sic ut.) — A 15. de populo, qui, etc. : *de populo meo, qui, etc.* — *Ibid.* viæ tuæ. Non est : *viæ tuæ. dixitque Jacob, non est.* (*Hæc verba,* dixitque Jacob, *in margine habentur ; sed videntur scripta eadem manu, qua contextus.*)

CAPUT XXXIV.

Vers. 2. adamavit eam, et rapuit : *adamavit, et rapuit.* — 8. adhæsit anima : *adhæsit animæ.* — 9. traditæ nobis : *contraditæ nobis.* — 12. augete dotem, et munera postulate ; et libenter, etc. : *augete dotem, munera postulate; libenter, etc.* — 15. et circumcidatur in vobis omnis : *ut circumcidatur in vobis omne.* — 17. si autem : *sin autem.* — 20. locuti sunt ad populum : *locuti sunt populo.* — 22. unum est, quo : *unum est, quod.* — 24. assensique sunt : *assensi sunt.* — 29. eorum et uxores : *et uxores eorum.* — 30. fecistis me Chananæis : *fecistis Chananæis.*

CAPUT XXXV.

B *Vers.* 1. Deo : *Domino.* — 2. mutate vestimenta vestra : *mutate vestimenta.* — 4. in auribus eorum : *in auribus earum.* (*Ita videtur habere; sed non plane legitur.*) — *Ibid.* eas subter terebinthum : *eas sub terebin.* — 5. recedentes : *cedentes.* — 7. nomen loci illius, domus Dei : *nomen loci, domus Dei.* — 8. sepulta est ad radices : *sepulta ad radices. Ibid.* nomen loci illius, quercus, etc. : *Nomen loci, quercus, etc.* — 16. egressus autem inde : *egressus inde.* — 18. appellavit eum Ben-iamin : *appellavit Ben-iamin.* — 19. sepulta est in via : *sepulta in via.* — *Ibid.* hæc est Bethlehem : *hæc est quæ ducit Euphratam.* (*Ita habet contextus; in margine vero litteris recentioribus* Bethlehem *scribitur; ut legatur.* hæc est quæ ducit Bethlehem.) — 23. Levi, et Judas : *Levi, Judas.* — — 26. hi sunt filii : *hi filii.*

CAPUT XXXVI.

Vers. 4 *et* 5. Rahuel; Oolibama genuit : *Raguel;* C *Oolibama edidit.* — 9. Hæ autem sunt : *hæ sunt.* — 10. nomina filiorum ejus : *nomina filiorum.* — *Ibid.* Rahuel quoque filius : *Raguel filius.* — 11. Sepho, et Gatham, et Cenez. Erat autem, etc. : *Sephu, et Gatham, et Cenez, et Core. Erat autem, etc.* — 12. Ada : *Ade.* — 13. Rahuel, Nahath et Zara, Samma : *Raguel, Nahath et Zara Semma.* — 14. Anæ : *Ana.* — 15. Sepho : *Sephu.* — 16 *et* 17. Ada; hi quoque filii Rahuel : *Ade; hi quoque filii Raguel.* — *Ibid.* Samma : *Semma.* — 17. hi autem duces Rahuel : *hi duces Raguel.* — 18 *et* 19. Anæ uxoris Esau. Isti sunt filii Esau, et hi duces eorum : *Ana uxoris Esau, et hi duces eorum.* — 20. isti sunt filii : *isti filii.* — 21. et Ana, et Dison, et Aser, et Disan : *et Anam, Deson, et Eser, et Desan.* — 22. Hori, et Hemam : *Horri, et Themam.* —23. Alvan et Manahat et Ebal et Sepho : *Aluhan, et Manehet et Ebal, Sephi.* — 24. Aia et Ana : *et Ahaia, et Aman.* — *Ibid.* asinas Sebeon : *asinos Sabahon.* — 25 : Dison : *Desan.* — 26. Dison : *Desan.* — *Ibid.* Eseban : *Esban.* — D 27. Zavan : *Zefan.* — 28. Disan : *Desan.* — 30. dux Dison, dux Eser, dux Disan : *dux Deson, dux Eser, dux Desan.* — 32. Bela : *Bale.* — 33. Bela : *Bale.* — 35. Avith : *Aakit.* — 38. Balanan : *Balaanan.* — 39. Adar : *Adad.* — *Ibid.* Phau : *Phou.* — *Ibid.* Meetabel filia Matred : *Methezabel filia Matrahid.* — 40. nomina ducum Esau : *nomina Esau.* — *Ibid.* Alua, dux Jetheth : *Aluhan, dux Jethetheth.* — 43. Mapsar, dux Magdiel : *Mabzar, dux Maldiel.* — *Ibid.* ipse est Esau : *ipse est pater Esau.*

CAPUT XXXVII.

Vers. 2. generationes ejus : (*Huc usque in Exemplari Gothico prætenditur caput præcedens.*) — *Ibid.* patrem crimine : *patrem suum crimine.* — 3. super omnes filios, eo quod, etc. : *super omnes filios suos, eo quod, etc.* — 4. a patre plus cunctis. (*Additur* plus.) — 5. fratribus suis, quæ : *fratribus, quæ, etc.*

— 8. Hæc ergo causa : *Hæc causa.* — 13. pascunt oves : *pascent oves.* — 14. ait ei : *ait.* — *Ibid.* prospera sint erga : *prospera sunt erga.* — *Ibid.* quid agatur : *quid agitur.* — 15. interrogavit quid quæreret : *interrogavit eum, quid quæris?* — 17. audivi autem : *audivi enim.* — 18. accederet : *accederat.* — 20. prosint somnia sua : *prosunt somnia sua.* — 21. audiens autem hoc : *audiens hoc.* — 23. ad fratres suos : *ad fratres.* — 24. in cisternam veterem quæ, etc. : *in cisternam quæ, etc.* — 25. Ismahelitas : *Smahelitas.* — 27. Ismahelitis : *Smahelitis.* — 28. Madianitis : *Smahelitis.* — *Ibid.* vendiderunt eum Ismahelitis : *vendiderunt Smahelitis.* — 30. ad fratres suos ait : *ad fratres ait.* — 31. quem occiderant : *quem coxerant, et ederant.* — 32. qui ferrent ad patrem, et dicerent : *qui ferret ad patrem, et diceret.* — 34. lugens filium suum : *lugens filium.* — 36. Madianitæ : *Madianæi.* — *Ibid.* in Ægypto Phutiphari : *in Ægypto, emitque eum Phutiphar.* — *Ibid.* militum : *militiæ.*

CAPUT XXXVIII.

Vers. 2. Sua : *Sue.* — 4. rursumque : *rursum.* — *Ibid.* vocavit Onan : *nominavit Onan.* — 7. fuit quoque Her : *fuit Her.* — 10. eo quod rem : *quod rem.* — 11. sicut fratres : *sicut et fratres.* — 12. Sua uxor : *Sue uxor.* — *Ibid.* Odollamites : *Adollamita.* — 17. rursumque : *rursum.* — 18. quem manu : *quem in manu.* — 20. Odollamiten : *Adollamiten.* — 21. interrogavit homines : *interrogavit hominem.* — 22. reversus est ad Judam, et dixit : *reversus ad Judam, dixit.* — 23. non potest : *non poterit.* — 24. dixitque Judas : *dixit Judas.* — 25. cum duceretur : *cum educeretur.* — 28. in qua : *in quo.* — 30. frater ejus : *frater.*

CAPUT XXXIX.

Vers. 1. princeps exercitus sui : *princeps exercitus.* — *Ibid.* Ismahelitarum : *Smahelitarum.* — 3. esse : (*Additur* esse.) — 7. injecit : *jecit.* — *Ibid.* oculos suos in Joseph : *oculos in Joseph.* — 10. et ille : *at ille.* — 11. accidit autem quadam die ut intraret Joseph in domum : *accidit autem ut quadam die intraret Joseph in Domum.* — 14. vocavit ad se homines : *vocavit homines.* — 18. reliquit pallium quod tenebam, et fugit : *reliquit pallium, et fugit.* — 21. misertus est illius, et dedit ei : *misertus illius, dedit ei.*

CAPUT XL.

Vers. 1. his itaque gestis : *his ita gestis.* — 4. et illi in custodia : *et illi qui in custodia.* (qui *additur.*) — 6. vidisset eos tristes : *vidisset tristes.* — 8 et 9. quid videritis. Narravit prior : *quod vidistis. Narravit prius.* — *Ibid.* somnium suum : *somnium.* — 10. in gemmas : *gemmas.* — 13. ministerii tui : *magisterii tui.* — 14. ut educat : *et educat.* — 21. porrigeret ei poculum : *porrigeret regi poculum.*

CAPUT XLI.

Vers. 3. et pascebantur : *pascebantur.* — 7. evigilans Pharao post quietem : *evigilans post quietem.* — 8. ad omnes conjectores : *ad conjectores.* — 11. præsagium : *præsagum.* — 13. in cruce : *in patibulo.* — 14. eductum de carcere : *eductus de carcere.* — 15. vidi somnia : *vidi somnium.* — *Ibid.* quæ audivi, te sapientissime conjicere : *et quia audivi, te prudentissime conjicere.* — 17. narravit ergo Pharao, quod, etc. : *narravit ergo illi, quod, etc.* — 22. vidi somnium : *vidi somnium aliud.* (aliud *additur.*) — 24. devoraverunt : *devorabant.* — 25. quæ facturus : *quod facturus.* — 29. Ecce septem : *et septem.* — 30. quos sequentur : *quos sequentes.* — *Ibid.* est enim fames : *est fames.* — 31. perditura est inopiæ : *perditura inopiæ.* — 32. sermo Dei : *sermo Domini.* — 34. per cunctas : *per singulas.* — 36. Et præparetur : *et paretur.* — *Ibid.* oppressura est : *pressura est.* — 39. et consimilem : *et similem.* —

A 41. Dixitque : *dicens quoque.* — 42. tulitque annulum : *tulit annulum.* — *Ibid.* dedit eum in manu : *dedit in manu.* — 43. fecitque eum ascendere : *fecitque ascendere.* — 44. rex Ægypti ad Joseph : *rex ad Joseph.* — 45. Aseneth filiam Phutipharis sacerdotis : *Asenneth Phutiphare filiam sacerdotis.* — *Ibid.* egressus est itaque : *egressus itaque.* — 46. triginta autem annorum : *triginta annorum.* — *Ibid.* et circuivit : *circuivit.* — 49. fuit abundantia : *fuit multitudo.* — 50. natique sunt Joseph : *nati sunt autem Joseph.* — 54. panis erat : *fames erat.* — 55. quidquid ipse vobis : *quidquid vobis.*

CAPUT XLII.

Vers. 6. Joseph erat princeps in Terra Ægypti : *Joseph princeps Ægypti.* — 9. ait ad eos : *ait.* — 11. pacifici venimus : *pacifice venimus.* — 13. At illi dixerunt : *et illi.* — 16. falsa sint : *falsa sunt.* — 17. tradidit ergo illos : *tradidit illos.* — 18. facite, quæ : B *facite, quod.* — 21. sunt ad invicem : *sunt invicem.* — *Ibid.* dum deprecaretur : *cum deprecaretur.* — 23. loqueretur ad eos : *loquebatur ad eos.* — 25. tollensque Simeon : *tollens Simeon.* — *Ibid.* jussit ministris : *jussitque ministris.* — 26. in asinis suis : *in asinis.* — 28. in sacco : *in sacculo.* — 30. exploratores esse provinciæ : *exploratores provinciæ.* — 32. cum patre nostro est : *cum patre nostro versatur.* — 34. et istum : *ut istum.* — 35. Saccorum : *Sacculorum.* — 36. et Beniamin : *Beniamin.* — 37. trade illum in manu : *trade in manu.* — *Ibid.* tibi restituam : *restituam.* — 38. et ipse solus : *ipse solus.* — *Ibid.* adversitatis : *adversi.*

CAPUT XLIII.

Vers. 2. emite nobis pauxillum : *emite pauxillum.* — 3. attestatione jurisjurandi : *testificatione jurandi.* — 4. si ergo vis : *si enim vis.* — 6. Dixit eis : *Dixit enim eis.* — 12. pecuniam quoque duplicem : *pecuniamque duplicem.* — 14. Deus autem meus omni- C potens : *Deus autem omnipotens.* — *Ibid.* tenet in vinculis, et, etc. : *tenet, et, etc.* — 15. tulerunt autem : *tulerunt ergo.* — 18. et nos : *nos.* — 20. audias nos : *audias.* — 21. saccos : *sacculos.* — 22. quæ nobis necessaria : *quæ necessaria.* — 23. in saccis : *in sacculis.* — 25. ingrederetur : *egrederetur.* — 26. domum suam : *domum.* — *Ibid.* in manibus suis : *in manibus.* — 27. interrogavit eos : *interrogavit.* — 28. servus tuus, pater noster, adhuc vivit : *servus tuus adhuc.*

CAPUT XLIV.

Vers. 1. pecuniam : *pecunias.* — 4. urbem exierant : *urbe exierant.* — *Ibid.* domus ait : *domus suæ.* — *Ibid.* inquit, et persequere : *inquit, persequere.* — 10. qui dixit eis : *qui dixit.* — 11. aperuerunt singuli : *aperuerunt singula.* — 17. vos autem abite : *vos abite.* — 18. accedens autem propius : *accedens propius.* — 26. descenderit : *descendet.* — 30. de- D pendeat : *pendeat.* — 32. servus tuus sim : *servus tuus.* — 34. patrem meum, absente, etc. : *patrem, absente, etc.*

CAPUT XLV.

Vers. 1. præcepit, ut egrederentur : *præcepit, egrederentur.* — 3. non poterant : *nec poterant.* — *Ibid.* nimio terrore : *nimio timore.* — 4. Joseph frater vester, quem, etc. : *Joseph, quem, etc.* — 6. est enim, quod : *est, quod.* — *Ibid.* poterit : *poterint.* — 17. fratribus suis dicens : *fratribus suis.* — 21. feceruntque filii : *fecerunt filii.* — 22. singulis quoque : *singulisque.* — 26. Joseph filius tuus vivit ; et ipse dominatur in omni, etc. : *Joseph vivit; et ipse dominatur omni, etc.* — *Ibid.* quo audito, Jacob, quasi, etc. : *quo audito quasi, etc.* — 27. illi e contra : *illi contra.*

CAPUT XLVI.

Vers. 2. ecce adsum : *adsum.* — 4. manus suas :

manum suam. — 5. surrexit autem Jacob : *surrexit Jacob* —7. nepotes, filiæ : *nepotes, et filiæ.*—8. ipse cum liberis : *ipsi cum liberis.* — 10. Jamuel : *Jemuel.* — *Ibid.* Sohar : *Saer.* — 11. et Cahath : *Cahath.* — 12. Onan : *Aanan.* — *Ibid.* et Onan in terra, etc. : *et Aanan in terra, etc.* — 13. Thola : *Tolath.* — *Ibid.* Simeron : *Semron.* — 15. filia sua : *filia.* — 16. Sephon et Aggi et Esebon et Suni et Heri et Arodi et Areli : *Sephion et Aggi Esebon et Soni Aheri et Arohedi et Ariheli.* — 17. Jamna : *Jemna.* — *Ibid.* filii Beria : *filii quoque Beria.* — *Ibid.* Melchiel : *Amelchiel.* —21. Becher et Asbel et Gera, et Naaman et Echi et Ros et Mophim : *Bochor, et Esbel Gera, et Neeman et Echi et Ros Mophim.* — 24. Jasiel : *Jesehel.* — *Ibid.* Jeser : *Jesar.* — 26. cunctæque : *cunctæ.* — *Ibid.* in Ægyptum : *Ægyptum.* — *Ibid.* egressæ sunt : *egressæ.* — *Ibid.* filiorum ejus : *filiorum.* — 27. sunt ei in terra : *sunt in terra.* — *Ibid.* omnes animæ : *omnis anima.* — *Ibid.* ingressæ sunt in Ægyptum : *ingressa est Ægyptum.* — 31. At ille : *et ille.* — *Ibid.* ad fratres suos : *ad fratres.* — 34. usque in præsens : *usque præsens.* — *Ibid.* omnes pastores : *pastores.*

CAPUT XLVII.

Vers. 2. constituit : *statuit.* — 11. terræ loco : *Terræ solo.* — 12. patris sui : *patris ejus.* — 15. emptoribus pretium : *emptores pretio.* — *Ibid.* morimur : *moriemur.* — 18. venerunt quoque : *veneruntque.* — 19. moriemur : *morimur.* — 24. reliquas permitto : *reliqua præmitto.* — *Ibid.* et in cibum : *in cibis.* — 29. mortis suæ : *mortis.* — *Ibid.* manum tuam : *manum.* — 30. majorum meorum : *majorum.*

CAPUT XLVIII.

Vers. 1. duobus filiis : *duobus filiis suis.* — 4. faciam te in turbis : *faciam in turmas.* — 6. nomine

A fratrum suorum : *nomina fratrum tuorum.* — 9. quos donavit mihi Deus in hoc loco : *quos dedit mihi Dominus in loco isto.* — 10. caligabant : *caligaverant.*— *Ibid.* deosculatus et circumplexus eos ; *osculatus est et circumplexus.* — 11. ad filium suum : *ad filium.* — 13. in sinistra sua, ad dexteram : *ad sinistram suam, id est ad dexteram Israel.* — 14. minoris : *junioris.* — 15. Jacob filiis Joseph : *Joseph filio suo.* — 17. manum super, etc. : *manuum super, etc.* — 19. minor erit illo : *junior major illo erit.* (*Ita habet exempl. Goth., præterquam quod inter dictiones* junior et major *duæ litteræ sunt erasæ, quæ legi nequeunt.*) — 20. benedicetur Israel : *benedicetur.*

CAPUT XLIX.

Vers. 1. congregamini, et annuntiem, quæ ventura sunt vobis in diebus novissimis : (*Adduntur in margine litteris vetustis.*) — 4. cubile : *cubiculum.* — 6. non veniat : *non eveniat.* — 8. laudabunt : *conlaudabunt.* — 10. de femore : *de femoribus.* — 11.
B lavabit in vino : *lavabit vino.* — *Ibid.* et in sanguine : *et sanguine.* — 12. pulchriores sunt oculi : *pulchriores oculi.* — *Ibid.* dentes ejus lacte : *dentes lacte.* — 13. et in statione : *et estatione.* — 14. inter terminos : *in terminos.* — 15. optima : *optimam.* — 19. ante eum : *ante Dominum.* — 23. et jurgati sunt : *et jurgatæ sunt.* — 26. Nazaræi : *Nazorei.* — 28. benedixitque singulis : *benedixitque eis.*—31. cum Rebecca conjuge sua : *cum Rebecca conjuge.*

CAPUT L.

Vers. 9. habuit quoque : *habuitque.* — *Ibid.* et equites : *equites.* — 11. vocatum est : *appellaverunt.* — 13. Ephron : *Ebron.* — 17. servo Dei patri tuo : *servis Dei patris tui.* — 18. proni adorantes : *proni in terram adorantes.* — 24. asportate ossa : *asportate vobiscum ossa.* — 25. mortuus est : *mortuusque est.*

LIBER EXODUS.

CAPUT I.

Vers. 1. In Ægyptum : *Ægyptum.* — 3. et Beniamin : *Beniamin.* — 5. erant igitur omnes animæ eorum, qui egressi sunt de femore Jacob, septuaginta : (*Omnia hæc verba non habentur in contextu exemplaris Gothici; sed litteris recentioribus in margine hæc scribuntur*, erant autem animæ eorum, qui egressi sunt de femore Jacob, septuaginta quinque.) — 6. cognatione sua : *cognatione illa.* — 10. inimicis : *virtus inimicis* (*Additur* virtus.) — 11. Ramesses : *Ramesse.* — 13. illudentes eis : *illudentes eis, et invidentes eis.* (*Adduntur verba* et invidentes eis.) — 14. vitam eorum. (*Additur* eorum.) — 16. obstetricabitis : *obstetricaveritis.* — 22. præcepit ergo : *præcepit autem.*

CAPUT II.

Vers. 1. et accepit : *accepit.* — 3. exposuit : *posuit.* — 8. matrem suam : *matrem ejus.* — 9. locuta filia : *locuta est filia.* (est *additur.*) — 11. egressus est ad fratres : *egressus ad fratres.* — *Ibid.* viditque afflictionem : *vidit afflictionem.* — 14. et judicem : *aut judicem.* — *Ibid.* timuit Moyses : *timuit ergo Moyses.* — 16. erant autem Sacerdotii : *erant Sacerdotii.* — *Ibid.* ad hauriendam aquam : *ad hauriendas aquas.* — 17. ejecerunt eos : *ejecerunt eas.* —19. aquam nobiscum : *aquam nobis.* — 22. peperit ei filium : *peperit filium.* — *Ibid.* patris mei : *pater meus erit.* — 23. ad Deum : *ad Dominum.* — 24. recordatus est fœderis, quod pepigit : *recordatus fœderis, quod pepigerat.* — 25. et respexit Dominus filios Israel, et liberavit eos : *respexit filios Israel, et cognovit eos.*

CAPUT III.

Vers. 1. soceri sui : *cognati sui.* — 2. de medio rubi : *de medio igni.* — 3. comburatur rubus : *com-*
C *bureretur.* (*Additur* rubus.) — 8. educam de terra : *educerem de terra.* — *Ibid.* quæ fluit : *qua fluit.* — 9. afflictionem eorum, qua, etc. : *afflictionem eorum, quum*, vel *quam, etc.* — 11. dixitque Moyses ad Deum : *dixit Moyses ad Dominum.* — 12. ego ero : (*Additur* ego.) — *Ibid.* cum reduxeris : *cum eduxeris.* — 13. ad Deum : *ad Dominum.* — 14 dixit Dominus : *dixit Deus.* — 17. et Pherezæi : *Pherezæi.* — 18. ibimus viam : *ibimus via.* — *Ibid.* in solitudinem : *per solitudinem.* — 20. extendamque : *extendam enim.* — *Ibid.* hic dimittet vos : *hæc dimittet eos.*

CAPUT IV.

Vers. 2. quid est quod : *quid est hoc, quod.* — 3. Dixitque Dominus ; projicito : *ait ; projice.* — 8. signi : (*Additur.*)— 10. et ex quo : *ex quo.* — 15. pone verba : *ponam verba.* — *Ibid.* et ego ero in ore tuo, et in ore, etc. : *ego ero in ore tuo, et ore, etc.* — 16. et ipse : *ipse.* — 18. socerum : *cognatum.* —
D *Ibid.* cui ait Jethro : *cui Jethro.* — 20. tulit ergo Moyses uxorem suam : *tulit Moyses uxorem.* — 23. filium meum, ut, etc. : *filium meum primogenitum, ut, etc.* — 26. Sponsus sanguinum tu mihi es ; ob, etc. : *Sponsus sanguinum, ob, etc.* — 28. pro quibus : *quibus.* — 29. seniores filiorum Israel : *seniores Israel.*

CAPUT V.

Vers. 1. ingressi sunt : *ingressus est.* — 3. dixeruntque : *dixerunt.* — 7. colligant stipulas : *colligant stipulam.* — 8. quam prius : *quos prius.* — 11. invenire poteritis : *invenire potueritis.* — 19. in malum : *in malo.* — 21. odorem nostrum : *sudorem nostrum.* — 22. reversusque est Moyses : *reversusque Moyses.* — *Ibid.* et ait : *ait.* — 23. ex eo enim, quo : *ex eo enim* die, *quod.* (*Additur* die.)

CAPUT VI.

Vers. 1. dixitque Dominus : *dixit Dominus.* — 6. Ego Dominus educam : *ego Dominus, qui educam.* — 8. et induxerim vos in terram : *et induxero in terram.* — 12. respondītque : *respondit.* — *Ibid.* audiet Pharao : *audiet me Pharao.* — 13. Locutusque est : *locutus est.* — 14. Israelis : *Israeli.* — 15. Jamuel : *Iemuel.* — *Ibid.* Sohar, et Saul : *Sohar et Aser et Saul.* — 16. et Caath : *Caath.* — 17. Lobni: *Lobeni.* — 18. Amram, et Isaar, et Hebron : *Ambram, et Isaar, et Hefron.* — *Ibid.* anni quoque : *annique.* — 20. Accepit autem Amram uxorem : *accepit autem uxorem Ambram.* — *Ibid.* et Moysen : *et Moysen et Mariam.* (*In margine hæc duo verba adduntur*, sororem eorum, *ut legatur*, et Mariam sororem eorum.) — 21. Nepheg : *Napheg.* — 23. Ithamar : *Inthamar.* — 24. Aser : *Asir.* — 25. de filiabus : *de filiis.* — 27. iste est Moyses : *iste Moyses.* — 29. quæ loquor : *quæ ego loquor.*

CAPUT VII.

Vers. 1. ecce constitui : *ecce ego constitui.* — *Ibid.* et Aaron : *Aaron.* — 2. et ille : *ille.* — 4. super Ægyptum : *in Ægyptum.* — 5. quia ego : *quod ego.* — *Ibid.* qui extende : *quod extende.* (*Ita habet lectio vetus; sed recentius superscribitur* cum.) — 11. fecerunt etiam ipsi : *fecerunt ipsi.* — *Ibid.* Ægyptiacas : *Ægyptias.* — *Ibid.* similiter : *similia.* — 12. virgas suas : *virgas.* — 15. conversa est : *versa est.* — 19. manum tuam : *manum.* — *Ibid.* et sit cruor: *et sit.* (*Additur* cruor.)

CAPUT VIII.

Vers. 5. manum tuam super fluvios : *manum super fluvium.* — 7. autem : *quoque.* — 8. dixit eis : *dixit.* — 9. ad Pharaonem : *Pharaoni.* — *Ibid.* et a servis tuis, et a populo tuo : (*Desunt in codice adversa verba.*) — 10. sicut Dominus Deus noster : (*Ita conjicitur habuisse exemplar Gothicum; sed modo, erasis aliquibus litteris, superscribitur*, sicut homo Dominus Deus noster.) — 11. et tantum : *tantum.* — 15. præceperat Dominus : *præceperat eis Dominus.* — 17. omnis pulvis : *omnisque pulvis.* — 18. feceruntque : *fecerunt.* — *Ibid.* ciniphes tam, etc. : *ciniphes in plaga tam, etc.* (*Adduntur* in plaga.) — 19. ad Pharaonem, digitus Dei est hic; induratumque est, etc. : *Pharaoni,* hic *digitus Dei est: induratum est, etc.* (*Additur* hic.) — 22. quoniam ego Dominus : *quoniam Dominus.* — 23. ponamque : *ponam.* — 24. et servorum : *et servos.* — 25. vocavitque : *vocavit.* — *Ibid.* ite, et sacrificate : *ite, sacrificate.* — *Ibid.* in terra hac : *in terra.* — 26. abominationes enim : *abominationes.* — 27. viam : *via.* — *Ibid.* præcepit nobis : *præceperit nobis.* — 29. orabo : *rogabo.* — *Ibid.* a servis suis : *a servis.* — 31. a servis suis : *a servis.* — *Ibid.* ne una : *nec una.* — 32. hac vice : *hac quidem vice.*

CAPUT IX.

Vers. 2. renuis, et retines eos : *renues, et retines eum.* — 9. et jumentis : *et in jumentis.* — *Ibid.* ulcera : *vulnera.* — 10. ulcera vesicarum : *vulnera vesicarum.* — 11. ulcera, quæ : *vulnera, quæ.* — 13. Dixitque : *Dixit quoque.* — 14. quod non sit similis mei in omni terra : *qui non sit similis mei.* — 15. extendens manum : *Extendam manum meam.* — 21. sermonem Domini : *verbum Domini.* — 22. et super jumenta : *et jumenta.* — 25. cunctamque herbam : *cunctam herbam.* — 27. et ego : *ego autem.* (*Additur* autem.) — 28. ut desinant : *ut desinat.* — 31. esset virens : *erat virens.* — 33. ex urbe : *et ex urbe.* — *Ibid.* nec ultra : *et nec ultra.* — 34. cessassent : *cessasset.*

CAPUT X.

Vers. 3. et dixerunt ei : *et dixerunt ad eum.* — 4. sin autem : *si autem.* — 10. et respondit Pharao : *et respondit* Pharao. (*Additur* Pharao.) — 12. super

A terram : *super eam.* — *Ibid.* residua fuerit : *residua fuit.* — 15. igitur herba : *igitur omnis herba.* — *Ibid.* in arboribus : *arboribus.* — *Ibid.* nihil quoque : *nihilque.* — *Ibid.* Ægypto : *Ægypti.* — 16. festinus. *festinans.* — 18. egressusque est Moyses de, etc. : *egressusque est de, etc.* — 21. super terram : *super omnem terram.* 22. extenditque : *extendit.* — 24. oves tantum : *oves autem.* — 26. in cultum Domini Dei : *in cultu Dei.* — 28. ad Moysen : *ad eum.* — *Ibid.* et cave : *cave.*

CAPUT XI.

Vers. 2. vasa argentea, et aurea : *vasa aurea, et argentea.* — 3. populo suo : *populo.* (*Additur inter lineas.*) — 5. a primogenito : *a primogenita.* — 10. omnia signa et ostenta : *omnia ostenta.*

CAPUT XII.

Vers. 4. possunt ad esum : *possint ad esum.* — 7. de sanguine ejus, ac ponent : *de sanguine, ac ponant.*
B — 10. residuum : *residui.* — 14. eam solemnem : *eam sanctam.* — 15. in die : *et in die.* — *Ibid.* erit fermentum : *erit fermentatum.* — *Ibid.* comederit fermentum : *comederit fermentatum.* — 17. in eadem enim ipsa : *in eadem ipsa.* — *Ibid.* generationes vestras : *generationibus vestris.* — 21. et immolate : *immolate.* — 22. tingite in sanguine : *tingite sanguine.* — *Ibid.* ex eo superliminare : *ex eo quod est in liminare.* — 23. transcendet ostium domus : *transcendet ostium.* — 27. super domos : *per domos.* — *Ibid.* liberans : *salvans.* — 29. primogenitum captivæ : *primogenitum ancillæ.* — 30. non jaceret : *non jacebat.* — 31. vocatisque, Pharao, Moyse, et, etc. : *vocatisque Moyse, et, etc.* — *Ibid.* et egredimini : *egredimini.* — *Ibid.* vos et filii : *et vos et filii.* — 35. præceperat Dominus Moysi : *præceperat Moyses.* — *Ibid.* vestemque plurimam : *vestesque plurimas.* — 36. populo coram : (*Ita conjicitur habuisse lectio antiqua; modo vero, abrasis aliquibus litteris, superscribitur*, populo suo Israel coram.) — 37. absque
C parvulis et mulieribus : *absque parvulis.* — 39. enim poterat : *enim poterant.* — *Ibid.* quicquam occurrerat : *quiddam occurrerant.* — 42. Nox ista est observabilis Domini, quando eduxi eos de terra Ægypti. (*Hæc verba adduntur in codice :* Nox ista est observabilis Domini, quando eduxi; *cætera desunt.*) — *Ibid.* debent omnes filii : *debent filii.* — 50. feceruntque : *fecerunt.* — 51. et eadem : *et in eadem.*

CAPUT XIII.

Vers. 2. de jumentis : *in jumentis.* — 5. celebrabitis : *celebrabis.* — 9. semper sit in ore : *semper in ore* (*Additur* sit). — 14. Dominus de Terra Ægypti : *Dominus de Ægypto.* — 15. nam cum induratus esset Pharao, et, etc. : *nam cum indurasset Pharao cor suum, et, etc.* — 16. ante oculos : *inter oculos.* — *Ibid.* in manu forti eduxit nos : *manu forti eduxerit nos.* — 17. non eos duxit : *non eos perduxit.*

D

CAPUT XIV.

Vers. 2. Sephon : *Sebon.* — 6. populum suum: *populum.* — 7. et quicquid : *quicquid.* — 9. erant in Phihahiroth contra Beel-Sephon : *erat in Phiharoth contra Beel Sebhon.* — 12. melius erat : *melius est.* — 15. loquere filiis : *dic filiis.* — *Ibid.* manum tuam : *manum.* — 16. in medio mari : *in medio maris.* — 17. et in curribus : *in curribus.* — 19. præcedebat castra : *præcedebat eos castra.* — 20. ita ut : *ut.* — 21. et vertit : *evertit.* — 22. a dextra eorum, et leva : *ad dextram eorum, et levam.* — 23. et omnis : *omnis.* — 26. manum tuam : *manum.* — *Ibid.* ut revertantur : *et revertantur.*

CAPUT XV.

Vers. 6. est in fortitudine : *est mihi in fortitudine.* — 8. in medio mari : *in medio maris.* — 9. et comprehendam : *comprehendam.* — 11. similis

tui : *similis tibi.* — *Ibid.* faciens : *et faciens.* — A
15. principes ; *duces.* — 16. donec pertranseat populus tuus, Domine : (*Non habentur in codice.*) — 19. eques Pharao : *equus Pharaonis.* — *Ibid.* in medio ; *per medio.* — 20. in manu sua : *in manu.* — 21. præcinebat, dicens : *præcinebant, dicentes.* — *Ibid.* ascensorem ejus dejecit : *ascensorem projecit.* — 23. in Mara : *in Marath.* — 26. Ego enim sum Dominus Deus ; *Ego enim Dominus.* — 27. in Elim filii Israel, ubi, etc. : *in Elim, ubi, etc.*

CAPUT XVI.

Vers. 3. panem : *panes.* — *Ibid.* induxistis : *eduxistis.* — 4. pluam vobis panes de Cœlo : *pluam vobis de Cœlo.* — 7. audivi enim ; *audivit enim.* — 8. murmurati estis : *murmurastis.* — 9. Dixit quoque : *dixitque.* — *Ibid.* congregationi filiorum Israel : *congregationi Israel.* — 13. cooperuit castra : *operuit castra.* — *Ibid.* per circuitum : *super circuitum.* — — 15. Manhu מנהו : (*Ita habetur inter lineas eodem atramento.*) — 22. in die autem : *in die vero.* — *Ibid.* venerunt autem omnes : *venerunt omnes.* — 23. quæ coquenda sunt : *quæ coquenda est.* — 25. Domini : *Domino.* — 26. est Domini, idcirco : *est Domino, idcirco.* — *Ibid.* invenietur : *invenitur.* — 27. venitque septima ; *venit septima.* — 28. custodire mandata : *servare mandata.*—29. tribuit vobis : *tribuerit vobis.* — *Ibid.* et nullus : *nullus.* — 31. appellavitque domus Israel : *appellavitque populus.* — 36. est ephi : *est æphi.*

CAPUT XVII.

Vers. 1. castramentati sunt : *castramenta est.* — 3. liberos nostros : *parvulos nostros.*—4. paululum, et lapidabit : *pauxillum, et lapidabunt.*—5. et ait Dominus : *ait Dominus.*—6. senioribus Israel : *senibus Israel.*—7. est ne Dominus : *est ne Deus.*—10. locutus erat : *locutus ei fuerat.*—14. sub cœlo : *de sub cœlo.*— 16. solii : *solius.*—*Ibid.* et bellum Domini : *et bellum Dei.*

CAPUT XVIII.

Vers. 1. fecerat Deus : *fecerat Dominus.* — *Ibid.* et quod eduxisset : *eo quod deduxisset.* — 8. Dominus Pharaoni : *Deus Pharaoni.* — *Ibid.* universumque : *universum.* — *Ibid.* et quod ; *quo.* — 11. quia magnus ; *quod magnus.* — 12. hostias Domino : *hostias Deo.* — *Ibid.* seniores Israel : *senes.* — *Ibid.* coram Deo : *coram Domino.* — 13. sedit Moyses : *sedit autem Moyses.* — 16. cumque : *cum.* — 19. ut referas : *ut reveles.* — 20. quod facere debeant : *quod facere.* — 21. sapientes et timentes Deum : *potentes et timentes Dominum.* — *Ibid.* constitue : *constituite.* — *Ibid.* et decanos : *decanos.* — 24. quæ illi suggesserat ; *quæ ille suggesserat.* — 27. cognatum suum : *cognatum.*

CAPUT XIX.

Vers. 7. convocatis majoribus natu populi : *vocatis majoris natu filiorum Israel.* — 10. sanctifica illos : *sanctifica illum.* — 11. in die enim ; *die autem.* — 12. et dices ad eos, cavete : *et dices, cavete.* — 13. tangent : *tanget.* — *Ibid.* opprimetur ; *obruetur.* — 14. lavissent : *lavassent.* — 15. et ne appropinquetis : *ne appropinquetis.* — 16. jamque advenerat ; *jam advenerat.* — 18. fumabat : *fumabat totus.* — *Ibid.* Dominus Deus super : *Dominus super.* — 19. Moyses loquebatur : *Moyses quidem loquebatur.* (*Additur quidem.*) — *Ibid.* et Deus : *et Dominus.* — 20. descenditque : *descendit.* — 21. ne forte velit : *ne forte velint.* — 22. qui accedunt : *qui ascendunt.* — 24. interficiat illos : *interficiet eos.*

CAPUT XX.

Vers. 1. locutusque est : *locutus quoque est.* — 4. et quæ in terra : *neque quæ in terra.* — 5. generationem eorum : *generationem his.* — 7. Domini tui : *Domini Dei tui.* 10. septimo autem die Sabathum Domini Dei tui est : *septimo autem die Sabbathi Domini Dei tui.* — *Ibid.* opus in eo tu, etc. : *opus tu, etc.* — 11. In die : *die.* — *Ibid.* benedixit Dominus ; *benedixit Deus.* — 12. et matrem tuam : *et matrem.* — 17. non concupisces domum : *non concupiscas rem.* — 19. non loquatur : *et non loquatur.* — 21. ad caliginem : *in caligine.* — 22. præterea Dominus : *præterea Deus.* — 22. locutus sim ; *locutus sum.* — 23. non facietis Deos : *non facietis mecum Deos.* — 25. cultrum super : *cultrum tuum super.*

CAPUT XXI.

Vers. 1. propones : *præpones.* — 6. et erit ei servus : *et erit servus.* — 7. exire : (*Additur* exire.) — 8. tradita fuerat, dimittet : *tradita fuerit, dimittat.* — *Ibid.* non habebit : *non habeat.* — 9. sin autem filio suo desponderit eam, juxta morem filiarum faciet illi : *si autem filio spoponderit eam, juxta morem filiarum faciat illi.* — 13. in quem : *quo.* — 14. per industriam : *de industria.* — *Ibid.* et per insidias ab
B altari meo evelles eum : *et per insidias* (refugerit ad altare meum,) *ab altario meo avelles, etc.* (*Conclusa verba adduntur in codice.*) — 15. aut matrem ; *et matrem.* — 16. qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur : (*Hæc verba translata sunt ut infra.*) — 17. morte moriatur. Si : *morte moriatur. Qui maledixerit patri suo et matri, morte moriatur.* — 19. percusserit : *percussit.* — 20. vel ancillam : *et ancillam.* — *Ibid.* in manibus : *in manu.* — 23. mors ejus : *mors ei.* — 28. si bos cornu percusserit virum, aut, etc. *si bos cornipetierit virum, ac, etc.* — *ibid.* obruetur : *obruatur.* — *ibid.* Dominus quoque : *Dominus quo.* — 29. cornupeta : *cornipeta.* — *ibid.* aut mulierem : *aut mulierem in utero habentem, et exiverit infans necdum formatus, damno mulctabitur ; quodcumque vir mulieris petierit, dabit cum dignitate : si autem formatus fuerit vel maturus, dabit animam pro anima.* (*Hæc omnia adduntur in margine litteris vetustissimis.*) — 30. quicquid : *quantum.* — 31. et filiam : *aut filiam.* — 35. dispertient : *divident.* —
C 36. si autem : *sin autem.*

CAPUT XXII.

Vers. 3. ipse venundabitur : *venundabitur.* — 5. restituet : *restituat.* — 6. invenerit spicas : *invenerit spinas.*—*Ibid.* succenderit : *incendit.*—8. si latet fur : *si latet.* — *Ibid.* manum in rem : *manum in rem.* (*Additur vero in.*) — 9. perveniet : *perveniat.* — 10. ad custodiam : *ad custodiendum.* — 16. habebit eam uxorem : *habebit uxorem.* — 20. præterquam : *præter.* — 21. enim et : *etenim.* — 23. ego audiam : *ego exaudiam.* — 26. reddes ei : *redde ei.* — 28. non maledices : *non maledicas.* — 29. reddere : *offerre.*

CAPUT XXIII.

Vers. 1. junges : *jungas.* — 3. judicio : *negocio.* — 5. te jacere : *te jacentem.* — 6. judicium pauperis : *judicio pauperis.* — 11. quicquid reliquum : *quicquid reliqui.* — 12. et refrigeretur : *ut refrigeretur.* — 15. septem diebus : *septem dierum.* — *Ibid.* in conspectu
D meo : *ante conspectum meum.* — 16. et solemnitatem messis : *solemnitatem mensis.* — *Ibid.* seminaveris : *serveris.* — *Ibid.* fruges tuas : *fruges.* — 17. Domino Deo tuo : *Domino Deo.* — 18. victimæ tuæ : *victimæ meæ.* — *Ibid.* solemnitatis tuæ : *solemnitatis meæ.* — 19. deferes : *defer.* — 21. peccaveris : *peccaveritis.* — 22. loquor, inimicus ero inimicis tuis, et affligam : (*Ita etiam legebatur in contextu Exemplaris Gothici ; modo vero, erasis aliquibus verbis prioris lectionis, in contextu, et in margine hoc modo legitur :* Loquor ad te, et custodieris testamentum meum ; eris mihi populus exuperans ab omni gente ; mea est enim omnis terra, vos autem eritis mihi regnum conservatum, et gens sancta : hæc ergo verba dices filiis Israel. Si autem audieritis vocem meam ; et feceritis omnia quæ dico vobis, inimicus ero inimicis tuis, et affligam, etc. *Hæc igitur adduntur litteris recentioribus.*) — 23. introducet te : *introducet.* —

26. in terra tua : *terra tua.* — 27. ingredieris : *introieris.* — 31. tradam in manibus : *tradam manibus.* — 33. non habitent : *non habitet.* — *Ibid.* te faciant : *te faciat.* — *Ibid.* certe erit : *certo erit.* A

CAPUT XXIV.

Vers. 2. solusque : *solus quoque.* — 4. ad radices : *ad radicem.* — 5. vitulos duodecim : (*Hæc verba abrasa sunt.*) — 9. de senioribus Israel : *e senioribus.* — 10. Deum Israel, et sub, etc. : *Dominum Israel; sub, etc.* — 11. manum suam : *manum.* — 13. montem Dei : *montem Domini.* — 18. diebus, et quadraginta noctibus : *dies, et quadraginta noctes.*

CAPUT XXV.

Vers. 2. accipietis : *recipietis.*— 3. debetis : *debeatis.* — 5. rubricatas, pellesque ianthinas : *rubicatas, pelles iacinthinas.* — 6. et thimiamata : *et in thimiama.* — 10. duos et semis : *duos semis.* — *Ibid.* similiter ac semissem : *similiter.* — 13. facies quoque : *faciesque.* — 17. et cubitum ac semissem : *semissem et cubitum.* — 22. propitiatorium ac de medio : *propitiatorium scilicet ac medio.* — 23. habentem duos cubitos longitudinis, et in latitudine : *habentes duos cubitos longitudine, et latitudine.*—28. ipsos quoque : *ipsosque.* — *Ibid.* de lignis : *de ligno.* — 29. acetabula : *acitabulam.* — 33. et lilia : *et lilium.* — *Ibid.* sphærulæque simul et lilia : *spheræque et lilium.* — 35. sphærulæ : *sphærula.* — 38. fiant auro : *fiant de auro.* B

CAPUT XXVI.

Vers. 1. ita facies : *ita fiet.* — 10. cum altero : *cum alio.* — 14. ianthinis : *iacinthinis.* — 17. fient : *fiant.* — 29. ipsas quoque : *ipsasque.* — *Ibid.* in eis : *eis.* — *Ibid.* aureas : (*Additur litteris vetustis.*) 35. in parte : *in latere.* — 36. opere plumario : *opere plumarii.*

CAPUT XXVII.

Vers. 4. quatuor annuli : *quatuor anguli.*— 6. æneis : *æreis.* — similiter et in latere : *similiter in latera.* — *Ibid.* ejusdem numeri ; *totidem numeri.* — 15. columnæ : *columnas.* — 16. in introitu : *introitu.* — *Ibid.* opere plumario : *opere plumarii.* — 21. oppansum est testimonio : *appensum est testimonii.* — *Ibid.* coram filiis : *a filiis.* C

CAPUT XXVIII.

Vers. 1. Eleazar : *et Eleazar.* — 2. Aaron fratri tuo : *fratri tuo.* — 4. facient : *faciant.* — 5. coccumque : *et coccumque.* — *Ibid.* et byssum : *et byssum retortam.* (*Additur* retortam.) — 8. purpura, coccoque : *purpura et cocco.* — 19. ligurius : *ligidius.*— 26. rationalis, in oris : *rationalis, et in oris.* — 28. annulis suis. (*Adduntur.*) — 29. ingredietur : *ingreditur.* — 30. ingredietur coram : *ingreditur coram.* 34. malum punicum : *malum.* — 38. obtulerunt et sanctificaverunt : *obtulerint et sanctificaverint.*—*Ibid.* sit ei : *sit eis.* — 42. ad femora : *ad femina.*

CAPUT XXIX. D

Vers. 2. crustulam : *scrutula.* — *Ibid.* conspersa sit : *conspersa sint.* — 4. cum filiis suis : *cum filiis.* — 5. vestimentis : (*Ita modo legitur, erasa veteri lectione.*) — 9. sacerdotes mihi : *sacerdotes mei.* — 10. applicabis : *manus applicabis.* — 12. de sanguine : *sanguinem.* — 17. ipsum autem arietem : *ipsum arietem.* — 18. in incensum : *incensum.* — *Ibid.* oblatio est Domino : *oblationes Domini.* — *Ibid.* victimæ Domini : *victimæ Dei.* — 20. extremum auriculæ dextræ : *extremum dexteræ auriculæ.* — 21. consecratisque ipsis : *consecratisque et ipsis.* — 23. tortamque panis : *tortam panis.* — 24. super manus : *super manum.* — 28. filiorum ejus : *filii ejus.* — 31. consecrationis : *consecrationum.* — 40. mensuram. (*Additur.*)—42. sacrificium est Domino : *sacrificium Domino.* — *Ibid.* generationes vestras : *generationibus vestris.*

CAPUT XXX.

Vers. 3. coronam : *coronulam.* — 8. collocabit eas : *collocat eas.* — 9. nec libabitis libamina : *nec liba libabitis.* — 13. nomen : (*Ita habebat lectio vetus; modo superscribitur* Dominum.) — *Ibid.* dimidium : *dimidimnum.* — 14. a viginti : *viginti.* — 18. inter tabernaculum : *in tabernaculum.*—19. in ea : *in eo.*— 23. quinquaginta siclos : *quinquaginta.* — 24. olei : *oleum.* — *Ibid.* mensuram : *mensura.* — 28. pertinet : *pertinent.* — 32. non facietis : *non faciatis.* — 35. thymiama. (*Additur.*) — 36. tabernaculo testimonii : *testimonio tabernaculi.*

CAPUT XXXI.

Vers. 4. quicquid fabrefieri potest ex auro, et argento, et ære : *fabre quicquid fieri potest ex auro, argento, œre.* — 8. et altaria : *et altare.* — 14. sabbathum meum : *sabbathum.* — 17. fecit Dominus : *fecit Deus.*

CAPUT XXXII.

Vers. 1. dixit, surge : *ait, surge.* — 2. et filiarum vestrarum : *et filiarum.* — 3. fecitque : *fecit.* — 9. ait Dominus ad Moysen : *ait ad Moysen.* — 11. Dominum Deum suum : *Dominum suum.* — 14. ne faceret malum : *ne faceret.* — 15. in manu sua : *in manu.* — 16. et factas opere Domini : *factas opere Dei.* — 25. ignominiam sordis : *ignominiam cordis.* — 26. congregatique sunt ad eum : *congregatique ad eum.* — 28. feceruntque : *fecerunt.* — *Ibid.* triginta tria millia : *tria millia.* — 29. et in fratre : *et fratre.* — 30. locutus et Moyses ad, etc. : *locutus est ad, etc.* — 31. peccatum maximum : *peccatum magnum.* — 32. facis : *facies.* — 34. quo locutus : *de quo locutus.* — 35. fecerat Aaron : *fecit Aaron.*

CAPUT XXXIII.

Vers. 1. ad Moysen dicens, vade, ascende : *ad Moysen, vade, et ascende.* — 4. audiensque : *audiens.* — 8. tergum Moysi : *postergum Moysi.* — 12. missurus es : *missurus sis.*—13. faciem tuam : *viam tuam.* — 15. præcedas : *præcedes.* — 16. ab omnibus : *in omnibus.* — 19. vocabo : *vocabor.* — 21. inquit, est locus apud me, et stabis : *inquit, locus apud me, stabis.*

CAPUT XXXIV.

Vers. 7. qui aufers : *qui auferes.* — *Ibid.* qui reddis iniquitatem patrum : *qui reddes iniquitatem patrum :* (*Additur* patrum.) — *Ibid.* progeniem : *generationem.* — 9. et auferas : *ut auferas.* — 10. populus iste : *populus.* — 11. mandavi tibi : *mando tibi.* — 16. accipies : *accipias.* — *Ibid.* et filios : *filios.* — 18. septem diebus : *septem dierum.* — *Ibid.* præcepi tibi : *præcepi.* — 19. masculini : *masculi.* — 27. cum Israel : *cum filiis Israel.* — 28. fuit ergo : *fecit ergo.* — 31. locutus est ad eos : *locutus ad eos.*

CAPUT XXXV.

Vers. 5. et prono : *et prompto.* — 6. et purpuram : *purpuram.* — 8. et ut conficiatur : *et conficiatur.* — 10. veniat : *veniet.* — 13. propositionis panibus : *propositio panis.* — 15. et oleum ; *oleum.* — 16. bases ejus : *basim ejus.* — 21. obtulerunt : *obtulit.* — *Ibid.* ad cultum : *in cultum.* — *Ibid.* erat : *erit.* — 23. habebat hyacinthum et purpuram : *habuit hyacinthum, purpuram.* — 24. argenti ærisque : *argenti, et auri, et æris.* — 25. neverant : (*Ita habebat antiqua lectio; modo superscribitur* noverant.) — 29. per manum ; *per manus.* — *Ibid.* cuncti filii : *cunctis filiis.* — 31. sapientia et intelligentia, et scientia, et omni, etc. ; *sapientiæ, et scientiæ, omni, etc.* — 34. Achisamech : *Macisamech.*

CAPUT XXXVI.

Vers. 1. præcepit Dominus : *præcepit Dominus fieri.* — 8. opus tabernaculi, cortinas, etc. : *opus tabernaculi Domini Dei Israel, cortinas, etc.* (*Adduntur,* Do-

mini Dei Israel.) — 19. janthinis: *hyacinthinis.* — 21. semis cubitum : *semicubitum.* — 22. jungeretur : *jungerentur.* — 29. quæ et junctæ : *quæ junctæ.* — *Ibid.* compaginem : *compagem.* — 30. argenteas sedecim : *argenteas simul sedecim.* — 33. Quoque vectem : *Quoque et vectem.* — 34. induci possent : *induci possint.* — 35. et purpura : *et purpura.* (*Sed additur* et.) — 36. columnas de lignis setim : *columnas setim.* — 38. æneas: *æneas, quas operuit auro.*

CAPUT XXXVII.

Vers. 1. semis cubitos : *semicubitos.* — 6. semis : *semise.*—9. et illud : *et illuc.*—16. et cyathos: *cyathos.* — *Ibid.* libamina : *liba.* (*Ita habet lectio vetus; modo* libamina *scribitur.*) —20. simul et lilia : *et lilia.*— 22. sphærulæ: *spheræ.* — 23. ubi ea quæ : *ubi quæ.* — *Ibid.* mundissimo: *purissimo.* —27. in eo: *in eos.*— 29. thymiamata : *thymiama.*

CAPUT XXXVIII.

Vers. 2. procedebant : *præcedebant.*— 5. retiaculi : *retinaculi.* —7. ex tabulatis: *ex tabulis.* — 9. fecit et atrium : *et atrium.*— 12. ad occidentem : *occidentem.* — *Ibid.* columnarum, et tota operis cælatura, etc.: *columnarum cælatura, etc.*—14. tenebant: *tenebat.*— 15. inter utraque : *utraque.* — *Ibid.* fecit : *facit.* — A *Ibid.* columnæque: *columnæ.*— 16. retorta : *torta.*— 17. cum cunctis cælaturis : *cum cælaturis.* — 22. quæ : *quas.* — 24. oblatum est : *oblatum.*— 30. ad usum : *ad usus.*

CAPUT XXXIX.

Vers. 3. possent : *possint.* — 7. superhumeralis : *humeralis.*— 13. et beryllus: *beryllus.* — 15. et catenulas : *catenulas.*—19. ne laxa: *ne laxè.*—*Ibid.* præcepit : *præceperat.* —20. tunicam : *et tunicam.* —23. purissimo: *mundissimo.*—24. tintinnabulum autem: *tintinnabulum.*—35. cum vasis suis: *cum vasis.*—36. lucernas : *lucernam.* — 37. et thymiama : *thymiama.* — 39. tentoria: *tentorium.*— 40. atrii, funiculosque, etc.: *atrii, et columnas cum basibus suis, funiculosque.* —43. completa: *expleta.*

CAPUT XL.

Vers. 3. tabernaculi testimonii : *tabernaculi.*—14. præceperat : *præceperat ei.*—15. prima die: *in prima* B *die.*—25. jusserat Domini Moysi : *jusserat Dominus.*— 26. tabernaculi testimonii: *tabernaculi.* — 27. in eo: *super eum.*—30. præceperat Dominus Moysi : *præceperat Dominus.*—31. in introitu: *introitu.*—*Ibid.* omnia perfecta sunt: *cuncta completa sunt atque perfecta.* —36. quippe: *quoque.*—*Ibid.* videntibus cunctis populis: *videntibus populis.*

LIBER LEVITICUS.

Hebraice, Vaicra, *id est*, et Vocavit.

CAPUT I.

Vers. 2. Dices : *dic.* — *Ibid.* ovibus: *de ovibus.*— 7. strue : *instrue.* —10. sive de capris holocaustum; agnum anniculum et absque, etc.: *sive capris holocaustum; masculum anniculum absque, etc.* (masculum *vero additur.*)—11. Aquilonem: *ad Aquilonem.*—14. de avibus holocausti, etc.: *holocaustum de avibus, etc.* — 15. offeret : *offerat.* — *Ibid.* faciet : *facies.* — 16. prope: *propter.*—17. supposito : *composito.*

CAPUT II.

Vers. 2. ponet: *ponent.*—4. consperso : *conspersos.* —5. conspersæ: *conspersa.*—6. divides eam: *divides eas.* *Ibid.* super eam oleum : *super oleum.*—7. simila: *similæ.* — 8. quam offerens: *quas offerens.* — 12. imponentur : *ponetur.* — 14. si autem : *sin autem.*— *Ibid.* torrebis igni: *torres eas igni.*—*Ibid.* in morem: *in modum.*—15. super ea oleum: *super oleum.*

CAPUT III.

Vers. 1. immaculata: *immaculatum.* (*Vel* immaculatam : *non certo discernitur utrum sit* u *vel* a.) — 2. immolabitur : *immolatur.* — *Ibid.* tabernaculi testimonii: *tabernaculi.*—5. adolebuntque ea super altare in, etc.: *adolebuntque ea sacerdotes in, etc.*—8. manum suam, *manum.*— 13. per altaris, etc.: *super altaris, etc.* — 17. adipem: *adipes.*

CAPUT IV.

Vers. 7. de eodem: *eodem.*—10. offertur : *aufertur.* — 12. lignorum struem: *lignorum in struem.* — 14. peccato suo: *peccato.*— 15. manus : *manus suas.*— 20. erit eis Dominus : *erit Dominus.*— 23. et postea intellexerit peccatum suum : (*Adduntur.*) — 26. fieri solet : erit. — *Ibid.* pro eo sacerdos, et pro peccato ejus : *pro eo, et pro peccatis ejus.*—30. de sanguine in, etc.: *de sanguine hostiæ in, etc.*—31. auferens : *auferent.*—35. pacificis cremabit super altare incensum, etc.: *pacificis et cremabit super altare in incensum, etc.*

CAPUT V.

Vers. 6. de gregibus: *de ovibus.*—*Ibid.* pro ea: *pro eo.*—7. sin autem : *si autem.*—8. pennulas: *pinnulas.* 10. in holocaustum: *holocaustum.*—11. columbarum, offeret pro peccato suo similæ, etc.: *columbæ, offerat pro peccato similam.* — *Ibid.* imponet : *imponat.* — 12. tradetque eam : *tradetque ea.* — *Ibid.*, ex ea: *ex toto.* — 14. locutusque est : *locutus est.* — 16. quintam partem ponet supra, tradens: *et quintam partem ponens supra, tradet.* — 19. in Domino : *in Dominum.*

CAPUT VI.

Vers. 1. locutusque est: *locutus est.*— 8. locutus- C que est: *locutus est.*—9. in eodem: *ex eodem.*—10. tolletque: *tollensque.* — *Ibid.* vorans: *vorax.* — 11. efferet: *efferat.*—15. odoris: *altaris.*—20. ejus: (*Non est in cod.*) — 24. locutus est autem : *locutus est.*— loquere Aaron: *loquere ad Aaron.* (*Abrasa alia antiqua lectione*, ad *superscribitur.*)—*Ibid.* ista : *ita.* (*Sed litteris recentioribus mutatur in* ista.)—29. de carnibus: *carnibus.*

CAPUT VII.

Vers. 2. immolabitur : *immolatur.* — 10. æqua : *æque.*—13. cum hostia: *cum hostiæ.*—*Ibid.* immolatur: *immoletur.*— 15. cujus carnes; *cujus carnem.*— *Ibid.* nec remanebit ex eis quicquam usque mane. Si voto, vel sponte quispiam obtulerit hostiam, eadem similiter edetur die; sed et si quid, etc. (*Adduntur in margine, erasis e contextu tribus aut quatuor verbis; et ubi in excussis legitur.* Si voto, vel sponte, *legitur in præfata margine.* Si vero sponte.) — 19. ex ea: *ea.*—28. locutusque est: *locutus est.*—29. Israel, di- D cens, qui, etc.: *Israel, qui, etc.*— 35. in die: *die.*— 36. et quæ: *quæ.*—37. et pacificorum: *pacificorum.*— 38. quam : *quas.*

CAPUT VIII.

Vers. fecitque Moyses: *fecit Moyses.* —*Ibid.* fores tabernaculi: fores.—6. lavisset: *libasset.*—7. induens eum : *induens.* — 9. Cidari quoque texit : *Citharis quoque texuit.* — 10. linivit: *levit.* — 11. labiumque: *labrum quoque.*—13. balteis: *balteo.*—*Ibid.* jusserat: *dixerat.* — 14. posuisset : *posuissent.* — 16. adipem vero : *adipem quoque.* — 17. et carnibus : *carnibus.* — 21. Domino : *Domini.* — *Ibid.* præceperat ei : *præceperat ei Deus.*—23. sanguine ejus, tetigit, etc.: *sanguine, et tetigit, etc.*— 31. consecrationis: *propositionis.* — *Ibid.* Dominus, dicens : *Dominus Deus, dicens.* — 32. reliquum : *reliqui.* — 33. quoque : *autem.* — *Ibid.* usque ad diem, quo complebitur;

usque quo compleatur. — 34. impræsentiarum : *et impræsentiarum.*

CAPUT IX.

Vers. 2. immaculatum : *immaculatos.*—3. anniculum : *anniculos.*—*Ibid.* in holocaustum : *holocaustum.* —7. Et dixit : *dixit et.* —*Ibid.* pro eis : *pro eo.*—10. adipemque : *adipem quoque.*—13. ipsam etiam : *ipsam quoque.*—22. ad populum : *contra populum.*—23. in tabernaculum : *tabernaculum.*—24. et ecce egressus : *et egressus.*

CAPUT X.

Vers. 4. fratres vestros : *fratres vestros.* (*Additur* vestro...)—7. ingredimini : *egrediemini.*—8. dixitque : *dixit quoque.*—9. et quando intrabitis in tabernaculum testimonii : *quando intratis tabernaculum Domini.*—12. Moyses : *Dominus.* — *Ibid.* ad Eleazar : *Eleazar.*—14. filii tui : *filii,*—15. elevaverunt : *elevaverint.*

CAPUT XI.

B *Vers.* 1. locutusque : *locutus.* — 2. Israel ; Hæc sunt, etc. : *Israel; Custodite omnia, quæ scripsi, ut sim Deus vester. Hæc sunt, etc.*—4. et inter : *sed inter.*—5. dividit, immundus : *dividet, immundus.*—6. dividit : *dividet.*—11. execrandumque : *et execrandum.* 13. et milvum : *milvum.*—18. et cygnum : *cignum.*—21. ambulabat quidem super : *ambulabat super.* — 26. sed non : *sed* non. (*Additur* non.)—*Ibid.* quicquid : *quisquis.* — 27. et qui : *qui.*— 28. cadavera : *cadaver.*— *Ibid.* omnia hæc : *omnia.*—29. hæc quoque : *hoc quoque.*—31. sunt : *sunt vobis.*—32. quicquam de morticinis eorum : *de morticinis eorum quicquam.*— 33. in quod : *in quo.*—34. fuerit super eum, *super eum fuderit.*— 37. polluet eam : *polluetur.* — 38. si : *sin.*—41. abominabile erit : *abominabile erit vobis.*— 44. quia ego : *quoniam et ego.* — 45. ego enim sum : *ego sum.*— *Ibid.* ut essem : *ut sim.* — *Ibid.* eritis, quia ego : *estote, quia et ego.* — 46. movetur : *moventur.*

CAPUT XII.

Vers. 1. Locutusque : *locutus.*— 4. triginta tribus diebus : *triginta diebus.*—*Ibid.* in Sanctuarium : *Sanctuarium.*— 5. pepererit : *peperit.*— *Ibid.* sexaginta sex : *sexaginta ac sex.*—6. sive pro filia : *sive filia.*— 7. orabit : *rogabit.*—*Ibid.* aut fœminam : *ac fœminam.* — 8. columbarum : *columbæ.*

CAPUT XIII.

Vers. 1. locutusque : *locutus.* — 2. cute et : (*Adduntur.*)—3. et ad arbitrium : *et arbitrio.*—4. coloris : *corporis.*—11. immunditiæ : *immunditia.*—14. caro : *carne.*—15. aspergitur : *aspergatur.*—18. Caro autem et, etc. : *Caro et, etc.*— 19. apparuerit : *fuerit.*—24. caro autem et, etc.: *caro et, etc.*—25. cute est humilior : *cute humilior.*—26. plaga : (*Additur.*)—29. vel barba : *vel in barba.*—30. fuerit : (*Additur.*)—31. viderit locum : *viderit et locum.* — 34. vestibus suis : *vestibus.*—36. quia aperte : *quia a parte.*—37. pronuntiet : *nuntiet.*—38. sive mulier : *et mulier.*—44. separatus est : *separatus.*—53. crevisse : *concrevisse.* —54. præcipiet : *præcipient.*— 57. si ultra : *si in ultra.*— *Ibid.* lepra volatilis : *lepra est volatilis.*— 58. lavabit aqua ea : *lavabit ea.*

CAPUT XIV.

Vers. 3. lepram : (*Additur.*)—4. vermiculumque : *vermiculum.*—5. in vase : *et in vase.*—7. hyssopo : *et hyssopo.*—7. ut jure : *et jure.*—9. radet : *radat.*—13. in loco sancto : *pro peccato.*— 16. coram : *contra.*— 22. duos pullos columbæ : *duos columbæ.*—24. levabit : *libabit.*—28. manus : *manuum.*—34. terram : *in terram.*—35. nuntians : *nuntiat.*—36. efferant : *efferdi.* —*Ibid.* intrabitque postea, ut : *intrabit post eam, et.* —38. claudet illam : *claudat eam.*—42. lapidesque : *lapides quoque.*—43. destruent : *destruant.*—48. lita fuerit : *lita est.*—49. in purificatione : *in purificationem.*

A —57. mundum quid vel immundum sit : *mundum sit, et immundum.*

CAPUT XV.

Vers. 2. dicite : *dicetis.* — 5. lectum : *lectulum.* — 7. qui tetigerit carnem ejus, lavavit vestimenta sua : et ipse lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. 8. Si salivam ejuscemodi homo jecerit super eum qui mundus est, lavabit vestimenta sua ; et lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum : (*Ab hoc loco in margine adduntur : et* vestem suam *legitur.*) — 10 vestimenta sua : *vestem suam.* — 11. omnis quem : *omne quod.* — *Ibid.* et lotus : *et ipse lotus.* — 13. retinet : *sustinet.* — 21. et in quo dormierit vel sederit diebus separationis suæ, polluetur. 22. Qui tetigerit lectum ejus, lavabit vestimenta sua ; et ipse lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum : (*Adduntur.*) — 23. et ipse lotus : *et lotus.* — 28. sanguis : *sanguinis.* — 29. columbarum : *columbæ.* — 31. immunditias : *immunditiam.* — 32. ista est : *ita est.* — *Ibid.* fluxum seminis : *fluxum* sanguinis vel *seminis.* (*Adduntur* sanguinis vel.)

CAPUT XVI.

Vers. 2. ut non moriatur : *ne moriatur.* — 4. cunctis : (*Additur.*) — 8. mittensque : *mittens.* — 11. immolabit : *immolabitque.* —16. tabernaculo : *tabernaculi.* — 23. Sanctuarium : *in Sanctuarium.* — 27. In Sanctuarium ut : *ut in Sanctuario.* — 32. initiatæ sunt : *initiatæ.* — 33. et expiabit sanctuarium, et tabernaculum testimonii, etc. : *expiabit tabernaculum, et sanctuarium testimonii, etc.* — 34. ut oretis : *et oretis.*

CAPUT XVII.

Vers. 2. dicens : *et dices.* — 4. quasi si : quasi (quasi *habebat lectio vetus* : *modo superscribitur* quia : an vero in veteri lectione esset si scriptum, *incertum est.*) — 5. ideo : *et ideo.* — 9. interibit : *peribit.* — 10. de domo : *de populo.* — *Ibid.* et disperdam : C *ut disperdam.* — 11. pro animæ piaculo : *pro anima piaculum.*— 12. Omnis : *ut Omnis.*— 13. apud vos : *inter vos.* — *Ibid.* atque aucupio : *aucupio.* — 15. vestimenta sua : *vestes suas.* — 16. vel corpus : *hec corpus.*

CAPUT XVIII.

Vers. 4. præcepta mea : *præcepta.* — 6. accedet : *accedat.* — 16. turpitudo fratris : *uxor fratris.* — 17. ignominiam : *turpitudinem.* — 19. accedes : *accedas.* — *Ibid.* fœditatem : *turpitudinem.* — 21. nomen Dei : *nomen Domini Dei.* — 22. commiscearis : *commisceberis.* — 30. et ne : *ne.*

CAPUT XIX.

Vers. 3. patrem suum et matrem suam timeat : *matrem et patrem suum timeat.* — 5. hostiam : *victimam.* — 8. portabitque : *portabit.* — 9. cumque messueris : *cum messueritis.* — *Ibid.* superficiem terræ : *superficiem earum.* — 11. decipiet : *decipiat.* — 12. nomen Dei : *nomen Domini Dei.* — 13. facies : D *facias.* — 14. offendiculum, sed timebis Dominum Deum : *offendicula; sed timebis Deum.* — 15. non consyderes personam pauperis : *non consyderes faciem potentis.*— 18. non quæras : *non quæres.*— *Ibid.* diliges : *dilige.* — 19. jumentum tuum : *jumenta tua.* — *Ibid.* agrum tuum : *agrum.* — 22. pro peccato : *pro delicto.* — *Ibid.* et repropitiabitur ei : *et propitiabitur ei.* (*Sed additur* ei.) — 23. germinant : *generant.* — *Ibid.* ex eis : *ex ea.* — 24. quarto autem anno : *quarto anno.* — *Ibid.* laudabilis Domino : *laudabili Domino.* —26. non comedetis cum, etc. : *non comedetis carnem cum*, etc. — 27. radetis : *radatis.* — 28. non incidetis carnes vestras : *ne incidetis carnem vestram.* — *Ibid.* aut stigmata : *et stigmata.* — 32. consurge : *surge.* — *Ibid.* Dominum Deum : *Deum.* — *Ibid.* ego sum Dominus ; *ego Dominus.*

CAPUT XX.

Vers. 3. sanctum meum : *sanctum meum.* (*Addi-*

tur meum.) — 4. qui dedit: *qui dederit.* — 5. ut fornicaretur: *ut fornicarentur.* — 6. et ariolos : *et ad ariolos.* — 7. ego sum Dominus : *ego Dominus.* — 12. si quis dormierit cum nuru sua, uterque moriatur; quia scelus operati sunt, sanguis eorum sit super eos: (*Adduntur.*) — 15. morte moriatur : *moriatur.* — 17. populi sui : *populi.* — 20. avunculi sui : *avunculi.* —24. in hæreditatem : *hæreditatem.* — 25. ergo et vos : *ergo vos.* — *Ibid.* et avem mundam ab immunda : (*Adduntur.*) — *Ibid.* in pecore et avibus : *in pecore, et in avibus.*

CAPUT XXI.

Vers. 1. in mortibus : *in morte.* — 5. nec radent : *non radent.* — 10. vestimenta : *vestimenta sua.* — 13. ducet : *ducat.* — 14. viduam autem : *viduam.* — 17. non offeret : *non offerat.* — 21. non accedet : *non accedat.* — 24. et ad filios : *et filios.*

CAPUT XXII.

Vers. 3. ego sum Dominus : *ego Dominus.* — 8. in B eis; ego sum Dominus : *ab eis; ego Dominus.* — 10. vescentur ex eis : *vescetur eis.* — 13. habeat : *habet.* — 14. comedit : *comederat.* — 17. locutusque est : *locutus est.* — 18. et filios : *et ad filios.* —*Ibid.* apud vos : *inter vos.* — 19. ex capris : *capris.* — 21. pacificorum : *pacificam.* — *Ibid.* offerens, tam, etc. : *offerens, quicquid obtulerit tam,* etc. — *Ibid.* offeret : *erit.* (*Sed recentius mutatur in* offeret.) — 24. offeretis Domino : *offeretis.* — 25. voluerit : *voluerint.* — 28. illa : (*Ita habet lectio vetus; modo* ille *superscribitur.*)

CAPUT XXIII.

Vers. 1. locutusque : *locutus.* — 8. celebrior : *celeberrimus.* — *Ibid.* facietis : *fiet.* — 10. spicarum : *segetem.* — *Ibid.* et sanctificabit : *sanctificabit.* — 12. eodem die : *eo die.* — 18. in holocaustum : *in holocausta.* — 19. duosque : *duos quoque.* — 20. elevaverit : *libaverit.* — 21 erit in, etc. : *erit vobis in,* etc. (*Additur* vobis.) — 22. peregrinis dimittetis : *peregrinis carpenda dimittetis.* (*Additur* carpenda.) — *Ibid.* ego sum Dominus : *ego Dominus.* — 24. memoriale : *memorabile.* — 26. locutusque : *locutus.* — 28. omne opus servile : *omne opus.* — 31. habitationibus : *habitaculis.* — 37. holocausta : *et holocausta.* — 38. tribuetis : *tribuitis.*

CAPUT XXIV.

Vers. 2. ut afferant : *ut offerant.* — 3 fœderis : *fœderis Domini.* — 4. candelabrum mundissimum : *candelabrum testimonii mundissimum.* — 9. eruntque : *erunt.* — 10. Israelitæ : *Israelita.* — 11. nomen Domini : *nomen Dei.* — 16. multitudo populi : *multitu-*A *do.* — 18. qui percusserit animal, reddet : *qui percusserit, et occiderit animal, reddat.* — 20. inflixerit : *infixerat.* — 21. punietur : *morietur.* — 22. judicium sit : *judicium fuerit.*

CAPUT XXV.

Vers. 3. putabis : *potabis.* — 5. gignet : *gignit.* — 9. buccina : *buccinam.* — 10. rediet ad familiam : *redeat ad familiam.* — 11. atque metetis : *neque metetis.* — 12. oblata : *ablata.* — 17. quia ego : *ego.* — 18. et judicia custodite : *custodite.* — *Ibid.* absque ullo. (*Additur* ullo.) — 19. fructus suos : *fructus.* — 23. vendetur : *venit.* — 28. ut reddat : *unde reddat.* — *Ibid.* redibit : *redit.* — 31. si ante : *sin ante.* — 34. suburbana autem eorum non veneant : *suburbana autem non vendet.* — 38. et essem : *ut essem.* — 41. possessionem patrum : *possessionem suam vel patrum.* — 42. veneant conditione servorum : *venient conditione servili.* — 47. si invaluerit : *si invaluerint.* — 48. fratribus suis : *fratribus.* — 49. consanguineus : *consanguinei.* — 51. et prætium : *prætium.* — 55. sunt servi filii : *sunt filii.*

CAPUT XXVI.

Vers. 1. titulos : *titulo.* — *Ibid.* ego enim sum Dominus : *ego Dominus.* — 2. Sanctuarium meum : *a Sanctuario meo.* — 4. pluvias : *pluviam.* — 6. bestias : *bestias a vobis.* — 13. Ægyptiorum : *Ægypti.* — 16. animas vestras : *animas vestras.* (*Additur* vestras.) — 17. his qui, etc. : *inimicis qui, etc.* — 22. consument vos : *consumant et vos.* — *Ibid.* desertæque fiant : *desertæque fient.* — 23. si nec : *si non.* — *Ibid.* sed et ambulaveritis : *sed ambulaveritis.* — 25. et trademini in manibus hostium, postquam confregero baculum panis vestri : (*Adduntur.*) — 28. et ego : *ego.* — 29. comedatis carnes : *comedatis carnem.* — 33. civitates vestræ dirutæ : *civitates dirutæ.* —36. quasi gladium : *quasi* ante *gladium.* (*Additur* ante.) — *Ibid.* persequente : *sequente.* — 39. in iniquitatibus : *iniquitatibus.* — 40. ambulaverunt : *ambulaverint.* — 44. attamen etiam : *et tamen.* — 45. Dominus inter se : *Deus inter se.* — *Ibid.* per manum : *in manu.*

CAPUT XXVII.

Vers. 8. valebit : *valuerit.* — 17. quanto valere potest, tanto, etc. : *quantum valere potest, tantum,* etc. — 20. sin autem : *si autem.* 23. et dabit : *dabit.* — 27. æstimationem suam : *æstimationem tuam.* — *Ibid.* fuerit ante : *a te fuerit.* — 28. consecratur : *fuerit consecratum.* — *Ibid.* non veniet : *non vendetur.* — 32. bovis et ovis : *boves et oves.* — 33. et pro quo mutatum est : (*Desunt in cod.*)

LIBER NUMERI,

Hebraice, Vaiedabber, *id est,* et Locutus est.

CAPUT. I.

Vers. 10. Ammiud : *Ammiod.* — 12. Ammi-Saddai : *Ammiseddai.* — 13. Phegiel filius Ochran : *Phagiel filius Acharan.* — 14. de Gad, Elisaph : *de Gad, Elisaphath.* — 20. De Ruben : *de filiis Ruben.* (*Adduntur*, de filiis.) — 24. cognationum suarum recensiti sunt per, etc. : *cognationum suarum per,* etc. — *Ibid.* qui ad bella procederent : *qui potuissent ad bellum procedere, recensiti sunt.* — 28. ad bella : *ad bellum.* — 37. triginta quinque millia : *viginta quinque millia.* (*Veru confossum* viginta.) — 38. vicesimo anno : *viginti annis.* — 43. quadrigenti : *trecenti.* (*Veru confossum.*)— 45. omnis numerus filiorum : *omnes filii.* — 46. millia virorum quingenti, etc. : *millia quingenti,* etc. — 49. neque pones : *neque ponas.* — 50. et cuncta : *cuncta.* — 51. erigent : *erigent, et ipsis in giro castra constituentibus, reliqui secundum divisionem et tribuum tentoria collocabunt.* (*Hæc habentur* D *in margine, et videntur scripta eadem manu, qua contextus.*) — 53. fiat : *fiet.* — *Ibid.* custodiis tabernaculi : *custodiit singulorum tabernaculi.*

CAPUT II.

Vers. 5. fuit : *fuerit.* — 8. omnisque : *omnis.* — 9. annumerati sunt, fuerant centum : *annumerati sunt centum.* — 14. Eliasaph : *Elisaphath.* — 15. pugnatorum ejus, qui, etc. : *pugnatorum qui,* etc. — 17. erigetur ita et deponetur : *erigitur ita et deponitur.* — 18. Ammiud : *Ammiod.* — 21. cunctusque exercitus : *cunctus exercitus.* — 26. Ammisaddai : *Ammiseddai.* — 27. Ochran : *Ocharan.* — 33. præceperat : *præcepit.*

CAPUT III.

Vers. 3. repletæ : *repletæ sunt.* — 4. sunt enim Nadab : *sunt Nadab.* — Levitas : *Levitis.* (*Veru confossum.*) — 11. locutusque est : *locutus est.* — 14.

locutusque est : *locutus est.* — 18. Filii Gerson : *filii autem Gerson.* — 19. Oziel : *Eziel.* — 35. castrametabuntur : *castrametabitur.* — 40. et habebis : *habebis.* — 41. ego sum Dominus : *ego Dominus.* — 51. præceperat sibi : *præceperat ei.*

CAPUT IV.

Vers. 5. quod pendet : *quando deponent.* — 6. velamen ianthinarum : *velamine hyacinthinarum.* — *ibid.* hyacinthinum, et, etc. : *hyacinthinum pellium, et*, etc. — 7. hyacinthino : *in hyacinthino.* — 8. ianthinarum : *iacintinum.* — 9. operient : *operiant.* — 10. ianthinarum : *hyacinthinarum.* —11. ianthinarum : *hyacinthinarum.* — 12. ianthinarum : *hyacinthinarum.* — 14. ianthinarum : *hyacinthinarum.* —15. Sanctuarium : *tabernaculum.* — *Ibid.* ut portent involuta : et non *tangent* vasa Sanctuarii, ne moriantur. ista sunt onera filiorum Caath : (*Adduntur ; et* tangant *scribitur.*) — 16. incensum et sacrificium, quod semper, etc. : *incensum, et semper*, etc. — 17. Moysen et Aaron, dicens : *Moysen dicens.* — 21. locutusque est : *locutus est.* — 25. ianthinum : *hyacinthinum.* — 27. scient singuli cui debeant : *sciant singuli cui debent.* — 29. recensebis : *recensebitis.*— 36. et inventi : *inventi.* — 37. intrant : *intrat.* — 46. fecit : *fecerunt.* — 48. quingenti octoginta : *sexcenti triginta.*

CAPUT V.

Vers. 5. locutusque est : *locutus est.* — 8. erit sacerdotis, exemplo : *erunt Sacerdotis, excemplo.* — *Ibid.* hostia : *hostiæ.* — 10. a singulis : *a singulis*, excepto ariete, qui offertur pro expiatione, ut sit placabilis hostia. (*Adduntur litteris vetustis verba hæc postrema.*) — 15. offeret : *offerat.* — *ibid.* imponet : *ponet.* — 16. statuet coram : *statuet eam coram.* — 20. cum altero viro : *cum altero.* — 21. tumens : *tumescens.* — 23. scribetque : *scribet.* — 25. imponetque illud super : *imponetque super.* — 27. computrescet : *computrescit.* — 29. declinaverit a viro : *declinaverit mulier a viro.*

CAPUT VI.

Vers. 2. fecerint : *fecerit.* — 3. a vino : *vino.* — 4. ad acinum : *acinum.* — 22. locutusque : *locutus.* — 23. dicetis eis : *dicetis.* — 27. invocabuntque : *invocabunt.*

CAPUT VII.

Vers. 1. et omnia vasa : *et vasa.* — 10. dedicationem : *dedicatione.* — 14. aureis : *aureum.*—15. bovem de armento, et, etc. : *bovem, et*, etc. — 17. hæc est : *hæc sunt.* — 22. hircumque : *hircum.* — 23. boves duos, arietes quinque : (*Non habentur in cod.*) — 29. hircos quinque, agnos anniculos quinque : (*Non habentur in cod.*) — 30. Sedeur : *Sedur.* — 35. hircos quinque : (*Adduntur.*) — 42. Eliasaph : *Elisaphath.* — 47. in hostias : *in hostia.* — *ibid.* Eliasaph : *Elisaphath.* — 48. Ammiud : *Ammiod.* — 53. pacificorum : *pacificas.* — *Ibid.* Ammiud : *Ammiod.* — 55. simila conspersa oleo in sacrificium. 56. mortariolum aureum appendens decem siclos plenum, etc. : (*Adduntur.*) — 65. hircos quinque : (*Adduntur.*)—66. Ahi-ezer filius Ammi-Saddai : *Aciezer filius Ammiseddai.* — 67. phialam argenteam habentem septuaginta siclos (*Adduntur.*) — 71. Ahi-ezer filii Ammi-Saddai : *Aciezer filii Ammiseddai.* — 72. Ochran : *Acaran.* — 77. Ochran : *Acaran.* — 83. arietes : *et arietes.* — 84. dedicationem : *dedicatione.* — 85. siclos haberet una : *siclos una.* — 88. in hostias : *hostiæ.* — *Ibid.* dedicationem : *dedicatione.*

CAPUT VIII.

Vers. 2. candelabrum in australi parte erigatur. Hoc igitur præcipe, ut lucernæ contra boream e regione respiciant ad mensam panum propositionis : (*Desunt in codice.*) — *Ibid.* quam : *quas.* — 7. fuerint, tollent : *fuerint* coram Domino, *tollent.* (*Adduntur*, coram Domino.) — 11. in conspectu Domini : *coram Domino.* — 17. sunt enim omnia : *sunt omnia.* — 23. locutusque : *locutus.* — 26. sibi fuerint : *sibi fuerunt.* — *Ibid.* ipsa : *ipsi.*

CAPUT IX.

Vers. 5. ad vesperum in monte Sinai : *in tempore suo.* — 7. ut non valeamus : *ut valeamus.* — *Ibid.* tempore suo : *tempore illo.* 11. in mense : *mense* — 12. relinquent : *relinquant.* — 14. suas : *ejus.* — 16. quasi species : *species.* — 18. tabernaculum : *tentoria.* — 20. tentoria : *tabernacula.* — 21. nubes : *dies.* (*Lectio recentior* nubes *habet*). — 22. si vero biduo : *si biduo.* — *Ibid.* aut uno mense : *aut mense.* — *Ibid.* movebant : *movebantur.*

CAPUT X.

Vers. 1. Locutusque : *locutus.* — 4. multitudinis Israel : *multitudinis filiorum Israel.* — 5. si autem prolixior : *sin autem prolixius.* — 8. hoc sempiternum : *hoc legitimum sempiternum.*—13. per manum : *in manu.* — 18. Sedeur : *Sedur.* — 19. Surisaddai : *Suriseddai.* — 20. Eliasaph : *Elisaphath.* — 22. Ammiud : *Ammiod.* — 24. Beniamin erat dux : *Beniamin dux.* — 25. Novissimi : *novissime.* — *Ibid.* Ahiezer filius Ammi-Saddai : *Abiezer filius Ammiseddai.* — 26. Phegiel filius Ochran : *Phagiel filius Acaran.* — 27. princeps fuit Ahira : *princeps Ahira.* —*Ibid.* Enan : *Enam.* — 29. Raguel Madianitæ : *Raguelis Madianiti.* — *Ibid.* Dominus daturus est : *Dominus Deus noster donaturus est.* — 32. Dominus : *Dominus noster.* — 33. viam : *via.* — *Ibid.* arcaque : *arca.*— 34. incederent : *incederet.* — 36. aiebat : *agebat.*

CAPUT XI.

Vers. 1. audisset Dominus, iratus, etc. : *vidisset, iratus*, etc. — 2. ad Dominum : *Dominum.* — 6. respiciunt : *respicit.* —*Ibid.* oculi nostri : (*Desunt.*) — 12. Porta eos : *porta eam.* — 15. affliciar : *affligar.* — 16. senibus : *senioribus.* — *Ibid.* sint : *sunt.* — 17. sustentent tecum onus : *sustentent onus :* (*Additur* tecum.) — *Ibid.* et non : *ut non.* — 21. ad Dominum : (*Deest in cod.*) —26. Eldad : *Elidad.* — 27. Eldad : *Elidad.*—30. et majores : *et omnis majores :* (*Ita scribitur.*) — 32 : multitudinem : (*Deest in cod.*) — 34. desideraverat : *desideraverat carnes.*

CAPUT XII.

Vers. 1. uxorem ejus : *uxorem.* — 2. iratus est : *iratus est valde.* — 4. ad Aaron : *Aaron.*—8. et non : *non.* — 13. Deus : *Domine Deus.* — 15. revocata est : *revocaretur.*

CAPUT XIII.

Vers. 1. Profectusque est Populus de, etc. : *Profectus est de*, etc. —2. ad Moysen : (*Adduntur.*) — 5. Sammua : *Semmua.* — 8. Igal : *Jegal.* — 11. Geddiel : *Gaddiel.* — 15. Vapsi : *Napsi.* — 21. terræ : *terræ illius.* — 23. Achimam : *Achiahiman.* — 24. et ficis : *et de ficis.* — 32. qui fortior : *quia fortior.*

CAPUT XIV.

Vers. 10. cunctis videntibus filiis : *cunctis filiis.*— 11. detrahet : *detrahit.* — *Ibid.* credet : *credunt.*— 19. populi tui : *populi.* — 22. per decem : *decem* — 22. eorum ; nec quispiam ex illis, qui detraxit mihi : *eorum; filiis autem ipsorum dabo illam, qui sunt mecum hic, qui non noverunt bonum nec malum; id est omnibus, qui juniores sunt, et non tentaverunt me, dabo terram; nec quisquam ex illis, qui detraxerunt mihi.* (*Ita modo in margine legitur, erasis aliquibus verbis ex contextu veteris lectionis, quæ videtur habuisse sicut in excusis exemplaribus.*) — 31. autem : *quoque.* — 33. patrum : (*Additur.*) — 42. non enim est Dominus : *non est Deus.* — 43. concidens : *concidentes.* — *Ibid.* Horma : *Horna.*

CAPUT XV.

Vers. 1. Locutus est : *locutusque est.* — 3. et vi-

ctimam : *aut victimam.* — 8. impleas : *impleat.* — 11. facies : *facietis.* — 13. indigenæ : *indigena.*—21. Primitiva : *primitias.* — 25. peccaverunt : *prævaricati sunt.* — 26. per ignorantiam : *ignorantiam.* — 34. deberent : *debeant.* — 37. dixit quoque : *dixitque.*

CAPUT XVI.

Vers. 1. Isaar : *Gessar.* — 2. Consilii : *Concilii.*— 3. cumque : *cum.* — 5. locutusque : *locutusque que.* — 11. contra Dominum ? quis, etc. : *coram Domino quid,* etc. — 20. locutusque Dominus : *locutusque est Dominus.* — 24. Et Dathan : *Dathan.* — 27. uxoribus : *uxoribus eorum.* — 29. et cæteri : *cæteri.* — 31. eorum : *ejus.* — 32. substantia eorum : *substantia.*— 34. gyrum : *circuitum.* — 37. Sacerdoti : *Sacerdotis.* — 38. ut cernant : *ut cernat.*

CAPUT XVII.

Vers. 5. contra vos murmurant : *contra murmurant.*

CAPUT XVIII.

Vers. 5. Sanctuarii : *tabernaculi.*—8. locutusque : *locutus.* — 9. atque : *ac pro.* — *Ibid.* cedit : *cecidit.* —11. filiis tuis : *filiis.* — 15. erumpit : *erumpet.* — 16. siclis : *sicli.* — 19. salis est : *salutis erit.* (*Ita etiam legitur in* II *Paral.* XIII, 5. Pactum pacis. *habetur Ezechiel.* XXXIV, 35.)— *Ibid.* sempiternum : *sempiternum erit.* — 26. Cumque : *Cum.* — 27. ut reputetur : *et reputetur.* — 28. accipitis : *accipietis.* — 29. cuncta : (*Deest in cod.*)—32. oblationes : *oblationem.*

CAPUT XIX.

Vers. 1. Locutusque : *locutus.*—2. religio : *regio :* (*Veru notatur.*) — 3. tradetis : *trades.* — 5. tradiitis : *tradetis.* — 10. portaverat : *portaverit.* — *Ibid.* habebunt : *habebuntque.*—13. expiationis : *aspersionis.* — 17. tollentque : *tollent.*—18. ex eo : *et eo.*

CAPUT XX.

Vers. 1. sepulta : *sepulta est.* — 2. convenerunt : *coierunt.*— 3. in locum : *in montem.* — 6. clamaveruntque ad Dominum, atque dixerunt : Domine Deus, audi clamorem hujus populi, et aperi eis thesaurum tuum fontem aquæ vivæ, ut satiati cesset murmuratio eorum : (*Adduntur.*)—10. congregata : *congregata omni.* — *Ibid.* dixitque : *dixit.* — *Ibid.* num. : *numquid.* — 11. ut populus : *ut et populus.* — 14. hæc mandat frater tuus Israel : (*Adduntur.*)— 18. transibis : *transibitis.*

CAPUT XXI.

Vers. 7. oravitque : *oravit.* —8. æneum : (*Deest.*) — 9. posuit eum : *posuit.*—*Ibid.* cum percussi aspicerent : *percussi aspicientes :*—18. profectique sunt : (*Desunt in cod.*) — 19. in Nabaliel : *Nahaliel.* — 22. et vineas : *et in vineas.* — 26. Sehon regis : *regis Sehon.* — *Ibid.* fuerat : *erat.*—27. in proverbio : *proverbio.* — 30. jugum ipsorum ; *jugum enim eorum.* — *Ibid.* pervenerunt in Nophe, et usque Medaba : *pervenerunt usque in Ophe, et usque Madeba.*— 32. Jazer : *Jezer.* — 33. Edrai : *Edraim.*

CAPUT XXII.

Vers. 4. ipse autem erat : *ipse erat.* — 7. perrexeruntque : *perrexerunt.* — *Ibid.* cumque : *qui cum.* —8. hic nocte : *hic hac nocte.* — *Ibid.* mihi dixerit : *responderit mihi.*—*Ibid.* manentibus autem : *manentibus.*— 11. maledic ei : *maledic eis.*—12. Deus : *Dominus.*— 14. ad Balac : *Balac.* — 15. multo : (*Deest in cod.*) — 17. Dabo tibi : *dare.* — 19. et scire : *ut scire.*—21. asina sua : *asina.* — 22. Deus : *Dominus.* — 23. verberaret : *verberasset.* — 29. commeruisti : *conteruisti.*—30. at ille ait : *at ille.*—31. adoravitque eum : *adoravitque.* — 32 asinam tuam : *asinam.* — 35. vide ne aliud quam : *cave ne aliud quod.* — 37. ad Balaam : *Balac.* (*Ita habet lectio vetus; sed recentius scribitur in marg.* ad Balaam. *ut lectio integra sit.* Dixitque Balac ad Balaam.)

CAPUT XXIII.

Vers. 1. hic septem : *septem.* — 4. locutusque : *locutusque est.* — 8. quem Dominus : *quem Deus.*— 10. justorum : *istorum.* — 14. supra vitulis atque arietibus : *desuper vitulo atque ariete.* — 16. et hæc loqueris : *et loqueris.* — 26. et ille ait ; nonne dixi, etc. : *et ille, nonne ait, dixi.* — *ibid.* imperaret : *imperasset.* — 29. arietes : *arietes per singulas aras.* (*Adduntur verba* per singulas aras.)

CAPUT XXIV.

Vers. 2. in tentoriis : *in tentoriis suis.* — *Ibid.* Dei : *Domini.* — 4. Dei, qui : *Domini, qui.* — *Ibid.* cadit : *cadet.* — 8. Deus. *Dominus.* — 9. et ipse : *ipse.* — 10. vocavi : *adduxi.* — 16. Dei, qui : *Domini, qui.* — *Ibid.* Omnipotentis videt : *Omnipotens vidit.* — 18. et erit : *erit.* — 22. Cin : *Cain.* — 24. triremibus : *trieribus.*

CAPUT XXV.

Vers. 1. setim : *sathim.* — 4. avertatur : *auferatur.* — 5. ad judices : *ad principes et judices.* — 9. hominum : *hominis.* — 11. filii Aaron : (*Adduntur.*) — 14. Zambri : *Jambri.*

CAPUT XXVI.

Vers. 1. Eleazarum : *ad Eleazarum.* — 9. Abiron principes populi, qui, etc. : *Abiron, qui, etc.* — 12. et Jamin : *Jamin.* — 16. Her : *Heri.* — 17. Arod : *Arodi.* — 18. quarum : *quorum.* — 20. Selaitarum : *Selanitarum.* — 22. septuaginta sex millia : *septuaginta millia.* — 23. Tholaitarum : *Tholanitarum.* — 24. Semranitarum : *Semraitarum.* — 26. familia : (*Additur.*) — *Ibid.* Ialel : *Jaelel.* — *Ibid.* Ialelitarum : *Jaelelitarum.* — 30. Helecitarum : *Heletarum.* — 31. Sechem : *Sichem.* — *Ibid.* Sechemitarum : *Sichemitarum.* — 32. Semidaitarum : *Semidatarum.* — 35. Becher : *Bacher.* — *Ibid.* Becheritarum : *Bacheritarum.* — 37. quarum numerus fuit triginta duo millia : *quorum numerus triginta duo millia.* — 38. Bela, a quo familia Belaitarum : *Bale, a quo familia Baleitarum.* — 40. filii Bela, Hered, et Noeman. De Hered, familia Hereditarum : de Noeman, familia Noemanitarum : *et Noeman, a quo familia Noemanitarum.* — 41. numerus fuit quadraginta quinque millia sexcenti : *numerus quadraginta quinque millia sexcenti.* — 42. Suham, a quo familia Suhamitarum. hæ sunt cognationes, etc. : *Supham, a quo familia Suphamitarum. hæ cognationes, etc.*—43. Suhamitæ, quorum numerus erat sexaginta quatuor millia quadringenti : *Suphamitæ, quorum numerus est sexaginta tria millia quadringenti.* — 44. Iemnaitarum : *Jemnitarum.* — *Ibid.* a quo familia Iessuitarum ; Brie, a quo familia Brieitarum : *a quo Jessuitarum ; Beri, a quo Beritarum.*—45. filii Brie; Heber, a quo familia Heberitarum : (*Desunt in cod.*)—46. nomen autem : *nomen.* — *Ibid.* Sara : *Sarath.*—47. hæ cognationes : *hæ sunt cognationes.* — 48. Iesiel, a quo familia Jesielitarum : *Jeseel, a quo familia Jeseelitarum.*—*Ibid.* Guni, a quo familia Gunitarum : *Guni, a quo Gunitarum.* — 49. Sellem, a quo familia Sellemitarum : *Sallem, a quo familia Sallenitarum.*—51. est summa : *est lex summa.* (*Additur* lex.) —57. est numerus : *numerus.* — 58. Lobni : *Lobeni.* — *Ibid.* Core : *Cori.* — 62. qui non sunt : *quia non sunt.* — *Ibid.* possessio est : *possessio.* — 64. in deserto : *in monte.*

CAPUT XXVII.

Vers. 1. Noa : *Ona.* — 4. habet : *habuit.* — 7. in hæreditatem : *hæreditate.* — 10. dabitis : *dabis.* — 14. me voluistis : *voluistis.* — 17. vel : *et.* — 18. Dei : (*Additur.*)—22. tulisset Josue : *tulisset* Moyses *Josue :* (*Additur* Moyses.)

CAPUT XXVIII.

Vers. 5. partem hin : *partem.* — 8. oblationem ;

(*D. est.*) — *Ibid.* Domino : *Domini.* — 13. incensi : *incensum.* — 17. solemnitas : *solemnitas acimorum.* — 24. fomitem : *fomitatem.*—25. facietis : *faciatis.* — 27. et agnos : *agnos.* — 28. arietes duos : *arietas duas.*

CAPUT XXIX.

Vers. 2. et agnos : *agnos.*—4. unam decimam per, etc. : *unam et decimam decimæ per, etc.* (*Additur* decimæ.)—11. pro delicto : (*Desunt in cod.*)—*Ibid.* in expiationem : *pro expiatione.*—*Ibid.* et sacrificio : *in sacrificio.* — *Ibid.* eorum : *singulorum.* — 12. venerabilis, omne, etc. : *venerabilis*, et affligetis animas vestras, *omne, etc.* (*Adduntur rotunda verba.*) — 13. vitulos de armento tredecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim : et in libamentis eorum similæ oleo conspersæ tres decimas per vitulos singulos qui sunt simul vituli tredecim : et duas decimas arieti uno, id est simul arietibus duobus : et decimam decimæ agnis singulis qui sunt simul agni quatuordecim : *vitulum de armento unum*, B *arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem, et in sacrificiis eorum similæ oleo conspersæ tres decimas per vitulos singulos : duas decimas per arietem : decimam decimæ per agnos singulos; qui sint simul septem agni : et hircum pro peccato absque his quæ offerri pro delicto solent, in expiationem et holocaustum sempiternum in sacrificio et libaminibus eorum. Quinta decima vero die mensis septimi, quæ vobis erit sancta atque venerabilis, omne opus servile non facietis; sed celebrabitis solemnitatem Domino septem diebus, offeretisque holocaustum in odorem suavissimum Domino, vitulos de armento tredecim.* (*Alia, quæ, uti supra, in impresso sequuntur, et ansulis conclusimus, in codice non habentur.*) — 17. in die altero offeretis vitulos de armento duodecim : (*Desunt in cod.*)—*Ibid.* quatuordecim. Sacrificiaque, etc. : *quatuordecim. Et in libamentis eorum similæ oleo conspersæ tres decimas per vitulos singulos, qui sunt simul vituli tredecim, et duas arieti uno, id est simul arietibus duobus, et decimam decimæ agnis singulis : qui sunt simul agni qua-* C *tuordecim : et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, et sacrificio et libamina ejus : in die altero offeres vitulos de armento duodecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim. Sacrificia, etc.* — 18. celebrabitis : *celebrabis.*—19. Sacrificioque et libamine ejus : *Sacrificioque ejus et libamine.* — 21. celebrabitis : *celebrabis.* — 22. Sacrificioque et libamine ejus. v. 23. Die quarto offeretis : *Sacrificiaque ejus et libamina singulorum. Die quarto offeres.* — 24. Sacrificiaque et, etc. : *Sacrificiaque ejus et, etc.* — 26. offeretis : *offeres.* — 27. celebrabitis : *celebrabis.* — 29. offeretis : *offeres.* — 30. celebrabitis : *celebrabis.* — 32. offeretis : *offeres.* — 33. celebrabitis : *celebrabis.* — 37. celebrabitis : *celebrabis.* — 38. ejus : (*Deest.*) — 39. et in hostiis : *in hostiis.*

CAPUT XXX.

Vers. 1. omnia quæ ei : *cuncta quæ sibi.* — 4 et in D ætate : *ætate.* — 5. pollicita est : *placita est.* — 8. reddetque : *reddet.* 9. obstrinxerat : *obstrinxerit.* — 14. juramento : *voto.* — *Ibid.* sive faciat : *ut faciat.* — 15. in alteram diem : *in alteram.*

CAPUT XXXI.

Vers. 1, locutusque est : *locutusque.* — 4. ex Israel : *Israel.* — 5. de singulis : *de cunctis.* — 6. Phinees : *Phinee.* — *Ibid.* vasaque : *vasa quoque.* — 8. A gentis : *eorum.* — 12. Eleazarum ; *ad Eleazarum.*— 25. dixit quoque : *dixitque.*—29. dabis eam : *dabis.* — 30. quinquagesimum : *et quinquagesimum.* — 39. asini sexaginta unus : *asinæ* LXI. — 43. de media vero parte : *de media parte vero.* — *Ibid.* triginta septem. *triginta octo.*—45. quingentis : (*Deest in cod.*)

CAPUT XXXII.

Vers. 1. terras : *regiones.* — 3. Dibon : *Bidon.* — *Ibid.* Hesebon, et Elealé : *et Hesebon, Eleale.*—*Ibid.* Sabam : *Saba.*—4. terra : *terram.* — *Ibid.* regionis huberrimæ est : *regiones huberrimæ sunt.*—8. Cadesbarne ; *Cadesberne.* — 9. lustrata : *lustrati sunt.* — 14. Et ecce : *ecce.* — 15. Quod : *qui.* — 18. usque dum : *usque quo.* — 23. si autem : *sin autem.*—*Ibid.* in Deum : *in Domino.* —30. armati : (*Deest in cod.*) — 31. locutus est : *locutus.* — 32. trans Jordanem : *ante Jordanem.* — 34. Dibon : *Bidon.* — 35. et Jegbaa : *Jecbaa.* — 38. Nabo : *Nebo.* — *Ibid.* Sabama : *Sebama.* 41. Havoth-Jair : *Aahoth Jair id est villas Jair.* 42. Nobe : *Nohe.*

CAPUT XXXIII.

Vers. 3. Ramesse : *Ramasse.* — 10. egressi, fixerunt, etc. : *egressi venerunt in Depheca; fixerunt, etc.* — 12. in Dapheca : *in Depheca.* —13. de Daphca : *Depheca.* — 14. egressique : *egressi.* — *Ibid.* in Raphidim : *Raphidim.* — 18. in Rethma : *in Regma.*— 19. de Rethma ; *de Regma.* 22. egressique : *egressi.* — 31. in Bene-iaacan : *in Baneiecan.* — 32. Profectique de Bene-iaacan : *egressique de Baneiecan* — 33. unde : *inde.* — *Ibid.* Jethebatha . *Hietabatha.* — 34. Jethebatha : *Hietabatha.* — 36. Cades : *in Cades.* — 38. Aaron sacerdos : *Aaron.* — 42. Phunon : *Phinon.* — 43. Phunon : *Phinon.* — 45. Dibon-gad : *Bidongad* : — 46. Helmon : *Halmon.* —47. Helmon : *Halmon.* — 48. transierunt : *venerunt.* — 52. terræ : *regionis.* (*Regionis modo legitur, erasa veteri lectione, qua* terræ *videtur scriptum fuisse; relativum vero* illius *additur.*) — 54. paucioribus : *paucis.*

CAPUT XXXIV.

Vers. 1. dicens : (*Deest in cod.*) — 3. a solitudine : *a deserto.* — 4. in Senna : *Senna.* — 7. plagam : *partem.* — *Ibid.* incipiant pervenientes : *accipient.* — 8. venient : *venies.*— 9. ad Zephrona : *Zephrona.* — 11. Reblatha : *Rebla.* — *Ibid.* Cenereth : *Chenereth.* — 12. ad Jordanem : *Jordanem.* — 15. acceperunt partem suam : *accipient partes suas.* — 20. Ammiud : *Ammiod.* — 21. Elidad filius Chaselon : *Eliad filius Chaslon.* — 23. Ephod : *Ebod.* — 25. Pharnach : *Pharenach.* — 26. Ozan : *Azan.* — 27. Ahiud : *Aidod.* — 28. Phedael : *Phadael.* — 29. præceperat : (*Ita prius legebatur; modo* præcepit *superscribitur.*)

CAPUT XXXV.

Vers. 1. hæc quoque ; *hæcque.*—*Ibid.* ad Moysen : *ad Moysen*: (*Additur* ad.) — 4. spatio : *per circuitum spatia.* — 5. erunt : (*Deest in cod.*) — 6. et exceptis : *exceptis.* — 11. in præsidia : *præsidia.* — 12. illius : *illi.* — 19. interficietur : *percutiet.* — 20. jecerit : *injecerit.* — 24. quæstio ventilata : *quæstio fuerit ventilata.* — 34. me : *ne.*

CAPUT XXXVI.

Vers. 6. hæc lex : *hæc est lex.* — 10. ut fuerat : *ut sibi fuerat.*

LIBER DEUTERONOMII.

CAPUT I.

Vers. 1. Laban : *Lalan.* — 2. barne : *berne.* — 4. Astaroth : *Aseroth.* — 8. Abraham : *Abrahæ.* — 9. dixitque : *dixit quoque.* — 10. plurimi : *plurimæ.* — 15. et quinquagenarios : *quinquagenarios.* — 17. personarum : *peregrinarum.*—19. solitudinem : (*Deest in cod.*) — *ibid.* nobis : *vobis.* — *Ibid.* venissemus in : *venissetis usque in.* — 20. noster daturus est nobis : *vester daturus est vobis.* — 21. vide terram, quam Dominus tuus dat tibi ; *videte terram, quam Dominus Deus vester dabit tibi.* — *Ibid.* Deus noster patribus,

etc. : *Deus patribus, etc.*—*ibid.* quicquam : *quemquam.* A — 22. omnes : (*Deest in cod.*) — 27. traderet nos in manu : *traderet in manu.* — 28. et ad cœlum : *ad cœlum.* — 30. vester : *noster.* — 33. per ignem : *per diem.* — 40. in solitudinem : *per solitudinem.* — 44. qui : *et qui.* — *Ibid.* solent : *volens.*

CAPUT II.

Vers. 6. aquam : *et aquam.* — 7. novit : *qui novit.* — 8. habitabant : *habitant.* — 10. populus : *et populus.* — 14. quo : *quod.* — 19. et accedens : *ut accedas.* — *Ibid.* de terra : *terram.* — Ammonitæ vocant Zomzommim : *Amanitæ vocant Zozoim.* — 21. populus magnus : *populus magnus et multus.* — 22. Horrhæos : *Amorrhæos.* — 32. Jasa : *Jesa.* — 33. filiis suis : *filiis.* — 34. interfectis : *interfectisque.*

CAPUT III.

Vers. 3. Deus noster : *Deus vester.* — 4. omnem : *omnemque.* — 9. Sarion : *Sacrion.* — 10. ad Selcha : *Seleha.* — *Ibid.* in Basan : *et Basan.* — 12. tempore : *in tempore.* B — 13. cunctaque : *cuncta.* — 14. Jair : *Jacir.* — *Ibid.* regionem : *terram.* — *Ibid.* Jair : *Jacir.* — *Ibid.* Jair : *Jacir.* — 15. Machir : *et Machir.* — 16. dedi de terra : *dedi terram.* — *Ibid.* non medium : *non et medium.* — *Ibid.* confinium : *finium.* — 18. in tempore : *tempore.* — *Ibid.* Deus vester : *Deus noster.* — 19. atque : *vel.* — 28. dividet eis : *dividet ei.*

CAPUT IV.

Vers. 1. vestrorum : *nostrorum.* — 2. mandata Domini Dei : *mandata Dei.* — 5. Dominus Deus meus : *Dominus Deus.* — *Ibid.* facietis in terra ea : *facietis ea in terra.* — 6. et intelligens gens magna : *et intelligens magna.* — 7. sicut Deus : *sicut Dominus Deus.* — 10. audiant : *audiat.* — *Ibid.* discant : *discat.* — *Ibid.* vivunt in terra, doceantque : *vivit in terra doceatque.* — 11. ad radices : *ad radicem.* — *Ibid.* et nubes : *nubes.* — 13. ut faceretis : *ut doceretis.* — 21. C iratusque est : *iratus est.* — 22. moriar : *morior.* — *Ibid.* transibo : *transivi.* — 28. nec audiunt, nec comedunt, nec odorantur : *non audiunt, non comedunt, non odorantur.* — 30. autem : (*Deest in cod.*) — 31. quia Deus : *quia Dominus.* — 32. a summo cœlo : *a summo cœli.* — 33. Dei : *Domini.* — *Ibid.* vidisti : *vixisti.* — 34. tolleret : *tollat.* — *Ibid.* pro vobis : *vobis.* — 35. unum : *eum.* — 38. earum : *eorum.* — 39. ipse est : *ipse sit.* — 42. nec sibi fuerit : *nec fuerit.* — *Ibid.* et ad harum : *ut ad harum.* — 44. coram filiis : *contra filios!* — 48. et Hermon : *Hermon.*

CAPUT V.

Vers. 6. de domo : *et de domo.* — 9. et non : *neque.* — 14. et bos : *bos.* — 15. ut observares : *ut observes.* — 21. non concupisces : *nec concupisces.* — 22. vestram : *nostram.* — 24. vocem enim ejus : *vocem ejus.* — 27. tu magis : *tu autem.* — 28. audivi : *audi.* — 30. ergo : (*Deest in cod.*)

CAPUT VI.

Vers. 3. quæ præcepit tibi Dominus : *Hæc autem sunt præcepta et justitiæ et judicia, quæ præcepit Moyses filiis Israel in eremo, cum exissent de terra Ægypti.* (*Adduntur in cod.*) — 5. dilige : *diliges.* — 9. et ostiis : *et in ostiis.* — 12. de domo : *et de domo.* — 14. ibitis : *ibis.* — 18. juravit Dominus patribus : *juravit patribus.* — 19. locutus est : *locutus est tibi.* — 23. super qua : *pro qua.* — 24. ut bene : *et bene.* — 25. nostri : (*Additur in cod.*)

CAPUT VII.

Vers. 1. et Chananæum : *Chananæum.* — *Ibid.* majoris : *majores sunt.* — 2. Deus tuus : *Deus.* — 3. illius accipies : *ejus accipias.* — 10. disperdat : *disperdet.* — 24. Tradetque : *Tradet.* — *Ibid.* disperdes : *disperdet.* — 25. assumes : *assumas.* — 26. abominationi : *abominationes.*

CAPUT VIII.

Vers. 3. quod : *quem.* — *Ibid.* vivat : *vivet.* — 8. et oliveta : (*Adduntur in cod.*) — 9. ulla : *nulla.* — *Ibid.* perfrueris : *perfruaris.* — 11. ne quando obliviscaris : *ne obliviscaris.* — 13. boum : (*Deest in cod.*) — 19. oblitus Domini : *oblitus fueris Domini.* — *Ibid.* secutus fueris deos, etc. : *secutus deos, etc.*

CAPUT IX.

Vers. 2. Enacim : *Exim.* — 5. terras earum : *terram earum.* — *Ibid.* Isaac : *et Isaac.* — 6. justitias tuas : *justitiam tuam.* 9. tabulas lapideas pacti : *tabulas lapideas tabulas pacti.* — *Ibid.* Deus : *Dominus.* — 10. continentes : *et continentes.* — 11. lapideas tabulas : (*Desunt in cod.*) — 12. quem eduxisti : *quos eduxisti.* — 14. de sub cœlo : *sub cœlo.* — 27. duritiam : *in duritia.* — *Ibid.* impietatem : *impietates.* — 29. fortitudine tua magna : *fortitudine tua.* — *Ibid.* brachio tuo extento : *brachio extento.*

CAPUT X.

Vers. 4. quæ locutus : *quod locutus.* — 7. in Gadgad : *Gadgad.* — *Ibid.* Jetebatha : *Thabatha.* — 9. promisit ei Dominus Deus tuus : *promisit Dominus tuus.* — 10. noluit : *voluit.* — 13. præcipio tibi : *præcipio tibi.* (*Erasum est* tibi, *cum prius legeretur.*) — 17. et potens : *potens.*

CAPUT XI.

Vers. 6. substantia eorum : *substantia.* — 8. et possitis : *ut possitis.* — 14. dabit : *dabo.* — *Ibid.* et vinum : *vinum.* — 17. Dominus daturus : *Dominus Deus daturus.* — 28. obedieritis mandatis : *audieritis mandata.* — *Ibid.* ostendo : *ostendi.* — 29. vero : (*Deest in cod.*) — 31. ut habeatis : *et habeatis.*

CAPUT XII.

Vers. 3. de locis illis : *de locis illius.* — 8. facimus : *faciemus.* — 9. usque in præsens : *in præsens.* — 11. elegerit : *elegit.* — *Ibid.* et hostias : *hostias.* — 12. Levites qui in urbibus vestris commorantur : *Levitæ, qui in vestris finibus commorantur.* — 15. si autem : *sin autem.* — *Ibid.* esus : *esu.* — 18. et filia tua, et servus, etc. : *et filia, servus, etc.* — *Ibid.* Levites : *Levita.* — 19. Levitem in omni, etc. : *Levitam omni.* — 21. placeat : *placet.* — 23. debes animam comedere cum carnibus. 24. sed super terram fundes quasi : (*Hæc verba non habentur in veteri lectione contextus; sed adduntur in margine litteris recentioribus, eraso quopiam verbo, quod habebatur loco illius verbi,* debes.) — 29. disperdiderit : *disperserit.* — *Ibid.* egrederis : *ingrederis.* — 30. et ego colam : *ego colam.* — 31. abominationes : *aversiones.* — *Ibid.* et filias : *et filias suas.* — 32. minuas : *minues.*

CAPUT XIII.

Vers. 3. corde : *corde vestro.* — 4. ipsi servietis : *ipsi soli servietis* : (*Additur* soli.) — 9. et post : *post.* D — 13. averterunt : *everterunt.* — *Ibid.* urbis suæ : *urbis tuæ.* — *Ibid.* ignoratis : *ignorasti.* — 15. habitatores urbis : *habitatores urbis.* (*Sed additur* urbis.) — 18. custodiens : *custodies.*

CAPUT XIV.

Vers. 5. et capream, bubalum, etc. : *capream, et bubalum, etc.* — *Ibid.* pygargum, orygem, camelopardalum : *pipargon, orygem, camelopardum.* — 9. ex omnibus : *ex ea.* — 13. ixon : *ixion.* — 18. upupam quoque : *upupamque.* — 19. pennulas : *pinnas.* — *Ibid.* et non : *nec.* — 21. autem : (*Deest in cod.*) — 23. omni tempore : *in omni tempore.* — 27. est : *sunt.*

CAPUT XV.

Vers. 3. habebis : *habes.* — 4. Dominus Deus tuus : *Dominus.* — 6. fenerabis gentibus multis, et ipse a nullo accipies mutuum : (*Adduntur in cod.*) — 10. necessitatibus : *iniquitatibus.* — 11. versatur : *versan-*

tur. — 12. in septimo : *septimo.* — 14. torculari : *de torculari.* — 15. et liberaverit : *et inde liberaverit.* — *Ibid.* ego nunc præcipio : *ego præcipio.* — 17. usque in æternum : *in æternum.* — 19. quicquid est sexus : *quicquid sexus.*

CAPUT XVI.

Vers. 1. verni primum : *vernum primi.*—*Ibid.* Deo tuo : (*Deest in cod.*) — 2. de bobus : *bobus.* — 4. immolatum est : *immolatur.* — 6. nomen ejus : *Dominus Deus tuus.* (*His verbis semierasis, superscribitur.* nomen ejus.) — 7. maneque : *mane quoque.* — 11. et ancilla tua : *et ancilla.* — 14. in festivitate : *in festivitate tua.* — *Ibid.* et filia tua : *et filia.* — 15. tibi : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* frugibus : *fructibus.* — 16. masculinum tuum : (*Deest* tuum.) — *Ibid.* et in solemnitate : *et solemnitate.* — *Ibid.* et in solemnitate : *et solemnitate.* — 18. per singulas : *super singulas.*— 19. nec in alteram : *ne in alteram.* — 22. nec facies tibi atque constitues : *nec facies nemus nec constituas.* (*Ita modo legitur litteris recentioribus ; cum prius legeretur.* nec facies tibi atque constituas.)

CAPUT XVII.

Vers. 1. Domino Deo tuo : *Domini Dei tui.* — 2. intra unam portarum : *infra unam urbium.* — *Ibid.* Dominus Deus : *Dominus Deus tuus.* — *Ibid.* malum : *mala.* — 7. mittetur : *mittet.* — 9. illo tempore : *in illo tempore.* — 11. sequerisque : *sequeris.* — *Ibid.* neque : *vel.* — 12. Deo tuo : *Deo tuo.* (*Hoc loco in contextu inseruntur verba plurima capitis* XIX *et* XX, *videlicet numerum* 16 *capitis* XIX *usque ad numerum* 6 *capitis* XX *inclusive.*) — 13. intumescat : *intumebit.* — 14. terram : *in terram.* — 19. quæ in lege : *quæ lege.*

CAPUT XVIII.

Vers. 2. accipient : *accipiant.* — 3. ovem immolaverint : *ovem dum immolaverint.* — 5. enim (*Deest in cod.*)—*Ibid.* Domini, ipse et filii : *Domini Dei tui ipse et filius.* — 6. elegerit : *elegit.* — 9. dabit : *donaverit.* — 11. nec incantator, neque qui pythones consulat, nec divinos : *aut incantator ne pythones consulat, ne divinos.* — 12. omnia enim : *omnia ergo.*—14. tu autem a Domino Deo tuo aliter institutus es : (*Adduntur in cod.*) — 16. concio : (*Additur in cod.*) — 19. loquitur : *loquetur.* — 20. præcepi : *præcipio.* — 22. evenerit : *venerit.*

CAPUT XIX.

Vers. 3. sternens : *sternes.* — 6. percutiat : *percusserit.*— 8. Deus tuus : (*Desunt in cod.*) — 12. morietur : *moriatur.* — 13. non : *nec.* — *Ibid.* ut bene : *et bene.* — 15. fuerit : *fuerit deprehensus.*

CAPUT XX.

Vers. 1. equitatus : *equitatum.* — *Ibid.* habeas : *habes.* — 3. inimicos vestros : *inimicos nostros.* — 6. domum suam : *terram suam.* — 7. domum suam : *terram suam.* — 8. sicut ipse : *sicut et ipse.* — 9. fecerint : *dederint.* — 10. si quando : *quando.* —12. noluerit et cœperit : *noluerint, et cœperint.*—13. percuties omne quod in ea generis masculini est : *percuties in ea omne generis masculini.* — 14. civitate : *civitatibus.* — 17. et Jebusæum : *Jebusæum.* — 19. succides : *succidas.*— 20. instrue : *exstrue.*

CAPUT XXI.

Vers. 3. cæteris : (*deest in cod.*) — 5. quos elegerit Dominus Deus tuus ut ministrent ei : (*Adduntur in cod, et* elegit *scribitur.*) — 6. venient : (*Deest in cod.*) — 9. præcepit Dominus : *præcepit tibi Dominus.* — 12. eam : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* tuam : (*Additur in cod.*) — 14. dimittes : *dimitte.* — *Ibid.* poteris pecunia : *poteris eam pecunia.* — 15. genueritque ex eis : *genuerintque ex eo.* — 17. cuncta : (*Deest in cod.*)—18. audierit : *audiet.*—19. ducent : *educent.* — 20 luxuriæ : *luxuriis.* — 23. a Deo est qui : *est a Deo omnis qui.*

A

CAPUT XXII.

Vers. 3. de asino : *et de asino.* — 12. operiris : *operieris.* — 19. dimittere eam omnibus diebus vitæ suæ : *dimittere omni tempore.* — 20. inventa (*Deest in cod.*) —21. in domo patris : *in domo patris sui.* —25. repererit vir puellam : *reperitur puella.* — 26. animam ejus : *animam suam.* — 27. sola : *quia sola.* — 29. humiliavit illam ; non, etc. : *humiliavit eam uxorem non, etc.* (*Additur* uxorem.)

CAPUT XXIII.

Vers. 2. in Ecclesiam : *Ecclesiam.* — *Ibid.* ad decimam : *in decimam.* — 3. generationem : (*Additur.*) — *Ibid.* in æternum : *usque in æternum.* — 8. in Ecclesiam Domini : *in tertia generatione ecclesiam Dei.* — 9. Quando egressus : *quando ingressus.* — 10. pollutus sit : *fuerit pollutus.* — 12. castra ; (*Additur*). — 13. quo revelatus es : *quod revelatum est.* — 14. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et sint : *ut*
B
sint. — 18. in domo Domini Dei tui : *in domum Dei tui.* — *Ibid.* voverint : *voveris.* — 20. ingredieris : *ingrederis.* — 21. reputabitur : *reputabit.* — 25. segetem : *in segetem.*

CAPUT XXIV.

Vers. 4. poterit : *poterat.* — 8. plagam : *in plagam.* — 13. Domino Deo : *Domino Deo tuo.* — 15. contra te ad Dominum : *contra Dominum.* — 19. et pupillum : *pupillum.* — 20. collegeris : *colligens.* — 21. advenæ, pupilli, ac viduæ : *ad viduam, pupilli, et advenæ.*

CAPUT XXV.

Vers. 1. justum esse : *justum.* — *Ibid.* justitiæ palmam : *justitiam palam.* — 7. conjugem : *conjugium.*— 8. facient : *faciat.* — 9. senioribus : *mulieribus* : (*Ita legitur in veteri lectione contextus ; recentius vero in* senioribus *mutatur.*) — *Ibid.* et tollet calceamentum de pede : *et tollat calceamentum de pedibus.* — *Ibid.* sic fiet : *sic fit.* — 11. duo : (*Deest*
C
in cod.) — *Ibid.* miseritque : *miserit.* — 15. et verus : (*Desunt in cod.*) — 16. abominatur enim Dominus tuus eum qui, etc. : *abominatur eum Dominus qui, etc.* — 18. residebant : *residerant.* — *Ibid.* Deum : *Dominum.* — 19. cunctas : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* nationes in terra : *nationes multas in terra.*

CAPUT XXVI.

Vers. 2. frugibus tuis : *frugibus.* — 7. angustiam : *angustias.* — 10. primitias frugum terræ, quam Dominus dedit : *primitias terræ frugum quam Dominus Deus dedit.* — *Ibid.* et adorato : *adorato.* — 11. epulaberis : *et epulaberis.* — 12. Levitæ : *Levitis.* — 13. et pupillo : *pupillo.* — 16. ut custodias : *et custodias.* — 17. ut custodias cæremonias : *et custodias cæremonias.* — 19. et nomen : *et in nomen.*

CAPUT XXVII.

Vers. 2. levigabis : *legabis.* — 3. ut introeas ter-
D
ram : *et introeas in terram.* —4. levigabis eos calce : *levigabis calce.* — 5. non tetigit : *non tetigerit.* — 10. audies : *audiens.* — *Ibid* facies : *faciens.* — 13. et Aser, et Zabulon : *Aser, Zabulon.* — 16. matrem : *matrem suam.* — 19. perverterit : *pervertet.*

CAPUT XXVIII.

Vers. 1. si autem : *sin autem.* — 4. armentorum tuorum, et caulæ ovium tuarum : *armentorum, et caulæ ovium.* — 6. ingrediens : *et ingrediens.* — 9. suscitabit : *suscitabitque.* — 12. terræ tuæ : *terræ.* *Ibid.* benedicetque cunctis : *benedicet te in cunctis.* — 13. tamen : (*Deest in cod.*) 16. maledictus in agro : *et maledictus in agro.*—20. tu facies : *facies.* — 21. ingrederis : *ingredieris.* -- 22. percutiat : *percutiet.* — *Ibid.* ardore et : (*Desunt in cod.*) — 25. egrediaris : *ingrediaris.* — 27. egeruntur : *digeruntur.* — 29. palpare : *palpari.* — *Ibid.* cæcus : (*Additur in cod.*) — 30. dormiat : *dormiet.* — 35. percutiat :

percutiet. 40. defluent, et deperibunt : *defluunt, et peribunt.* 47. Domino Deo tuo : *Deo tuo.* — 48. omni : *omnium.* — 50, seni, nec, etc. : *seni honorem, nec,* etc. — 53. filiorum tuorum : *filiorum.* — *Ibid.* quæ : *quia.* — 55. ne det eis de, etc. : *nec det de, etc.* — 57 secundinarum : *secundarum.* — 58. Dominum Deum tuum : *Dominum tuum.* — 61. donec te conterat : *donec conterat.* — 62. pauci : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* qui prius : *quia prius.* — 63. ante : (*Deest in cod.*) — 65. tibi : (*Deest in cod.*)

CAPUT XXIX.

Vers. 2. Israel : *Israelem.* — 4. Dominus : (*Deest in cod.*)— *Ibid.* possunt : *possint.* — 6. ipse est : *ego sum.* — 7. occurrentes : *occurrens.* — 10. omnis : *omnisque.* — 11. advenæ qui tecum morantur : *advena qui tecum moratur.* — 13. in populum : *populum.* —*Ibid.* locutus est tibi : *locutus est Dominus Deus tuus tibi.* — 16. quomodo : *ut.* — 17. abominationes : *et abominationes.* — 20. deleat Dominus nomen : *deleat nomen.* — 22. plagas : *plagam.* — 23. in furore suo : *furore suo.* — 28. in furore, et in, etc. : *furore et in, etc.* — 29. universa legis : *universa verba legis.*

CAPUT XXX.

Vers 1. sermones : (*Deest in cod.*) — 2. et reversus *reversus.* — *Ibid.* imperiis ; *imperio.* — 3. reducet te Dominus Deus tuus de captivitate tua : *reducet Dominus Deus tuus captivitatem tuam.* 4. si ad cardines : *si cardines.* — 5. introducet : *reducet.*— 5. faciet, quam fuerint : *faciet Dominus quam fuerunt.* — 6. ut possis : *et possis.* — 7. convertet super, etc. : *convertet Dominus super, etc.* — *Ibid.* persequuntur : *persequentur.* — 9. in fructu : *fructu.* — *Ibid.* enim : (*Deest in cod.*) — 11. tibi : (*Deest in cod.*) — 12. nec in cœlo situm : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* ut audiamus : *et audiamus.* — *Ibid.* opere : (*Additur.*) — 13. qui e nobis : *quis e nobis.* — 15. proposuerim : *proposuerit.* — 16. et diligas : *ut diligas.* — *Ibid.* ingredieris : *ingrederis.* — 18. ingredieris : *ingrederis.* — 19. invoco : *voco.* — *Ibid.* vobis : (*Deest in cod.*)

CAPUT XXXI.

Vers. 1. itaque : *ergo.* — 2. et Dominus : *Dominus.* — 3. ergo : *enim.* — 4. facietque Dominus : *faciatque Deus.* — *Ibid.* delebitque : *delevitque.* — 6. ad conspectum : *a conspectu.* — *Ibid.* dimittet, nec, etc. : *dimittet te, nec, etc.* — 12. sermones legis hujus : *sermones ejus.* — 14. ut præcipiam ei ; Abierunt ergo Moyses, et Josue, et steterunt in tabernaculo testimonii : (*Desunt in cod.*) — 15. Dominus in columna : *Dominus ibi in columna.* — 16. ingreditur, ut habitet : *ingredietur, et habitabit.* — 17. invenient eum : *invenientque eum.* — *Ibid.* ut dicat : *ut dicant.* — 23. Dominus : (*Deest in cod.*) — 29. per opera : *in opera.* — 30. locutus est ergo : *locutus ergo.*

CAPUT XXXII.

Vers. 3. magnificentiam Deo : *magnitudinem Domino Deo.* — 5. et non filii : *non filii.* — 6. reddis : *reddes.* — *Ibid.* possedit te : *possedit.* — 7. memento : *mementote.* 8. juxta numerum filiorum Israel : *secundum numerum angelorum Dei filiorum Israel.* — 9 Domini populus ejus Jacob : *Domini Jacob populus ejus.* — 11. assumpsit eum : *assumpsit eos.* — 13. constituit eum super : *constituit super.* — 14. biberet : *biberent.* — 15. dereliquit Deum : *derelinquit Dominum Deum.* — *Ibid.* salutari suo : *salvatore suo.* — 17. diis : *dii.* — 27. Dominus : *Deus.* — 32. botri amarissimi : *botrus amaritudinis.* — 35. eis : (*Deest in cod.*) — 36. et clausi : *clausi.* — 37. dicet : *dicent.* — 39. videte : *videte videte.* — *Ibid.* sim solus : *sum solus.* — *Ibid.* non sit alius : *non est alius.* — *Ibid.* et ego vivere : *et vivere.* — 40. manum meam. (*Hæc non habentur in contextu; in margine vero hæc adduntur,* manum meam, et jurabo per dexteram meam.) — 43. erit terræ : *erit Deus terræ.* — 46. vobis ; *tibi.* — *Ibid.* implere : *imple* : (*Additur.*) — 48. in eadem die : *eadem die.* — 49. transituum : *transitum.* — 51. deserti : *deserto.*

CAPUT XXXIII.

Vers. 2. Sinai ; *Sina.* — 8. et doctrina tua viro sancto : *et doctrina tua Levi viro sancto.* — 9. matri suæ ; *matri.* — 11. oderunt eum : *oderunt.* — 12. confidenter in eo : *confidenter.* — *Ibid.* requiescet : *requiescit.* — 16. de frugibus ; et *de frugibus.* — *Ibid.* et de plenitudine : *et plenitudine.* — 18. in exitu tuo : *in tabernaculo tuo.* — *Ibid.* in tabernaculis tuis ; *in exitis tuis.*— 21. judicium suum ; *judicium.* — 23. de Nephthali ; *et Nephthali.* — 24. in oleo : (*Adduntur in cod.*) — 26. non est Deus alius ; *non est alius.* 29. beatus es tu ; *beatus tu.*

CAPUT XXXIV.

Vers. 7. centum et viginti : *centum viginti.*

LIBER JOSUE.

Argumentum in librum *Josue* quod incipit *Jesus filius Nave*, etc., non habetur in codice Gothico.

Hieronymi Præfatio in *Josue* quæ incipit *Tandem*, etc., habetur in cod.

PRÆFATIO HIERONYMI.

Impress. *linea* 12. inimici : Cod. *amici.* — *Lin.* 27. statuam contra : *statuam illa contra.* — *Lin.* 28. vel legentis : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* laborando ; *labore.* — *Lin.* 30. oblata : *ablata.* — *Lin.* 34. negligunt ; *non legunt.* — *Lin.* 46. litteris ; *de litteris.*

CAPUT I.

Vers. 1. Ut loqueretur : *loqueretur.*— 5. ita ero tecum : *ero et tecum.* (*Additur* et.) *Ibid.* te : (*Deest in cod.*) — 16. præcepisti : *præcipis.* — 18. moriatur : *morte moriatur.* — *Ibid.* tu : (*Additur.*)

CAPUT II.

Vers. 1. in abscondito : *abscondito.* — 6. autem : *vero.* — 10. feceritis; *fecerit.* — *Ibid.* quos : *quod.* — 11. ipse est Deus in cœlo : *ipse est in cœlo.* — 13. illorum : *meorum.* — 17. a juramento : *in juramento.* — 21. ita fiat ; *ita fiet.* — 22. qui fuerant ; *qui missi fuerant.*

CAPUT III.

Vers. 7. tecum sim : *tecum sum.* — 10. disperdet : *disperdat.*— 14. de tabernaculis suis : *de tabernaculis.* — 15. sui tempore : *sui quam tempore.* — *ibid.* impleverat : *impleret.* — 16. et ad instar : *et instar.*

CAPUT IV.

Vers. 3. fixeritis hac nocte : *fixeritis nocte.* — 5. inde : (*Deest in cod.*) — 9. Domini : (*Deest in cod.*) — 11. omnes : *homines.* — 12. fratres suos : *ante.* — 13. per plana : *super plana.*—19. die mensis primi : *mense, prima die mensis.* — 22. transivit : *descendit.* — 23. nostro aquas ejus in conspectu nostro : *vestro aquas ejus in conspectu vestro.*

CAPUT V.

Vers. 1. magni maris loca : *maris loca.* (*Ita videtur habuisse lectio vetus ; modo superscriptum est,* magno mari loco.) — *Ibid.* timentium : (*Ita habebat lectio vetus ; modo, ea semierasa,* timentis *legitur.*) — 3. fecit quoque : *fecitque Josue.* — 6. annos itineris : *annos in itineris.* — 12. præsentis terræ : *præsentis anni terræ.* — 13. evaginatum : *et evaginatum.*— 14. et adorans : *adorans.* — *Ibid.* servum suum, solve,

etc. : *servum suum, et dixit princeps militiæ Domini* A *ad Josue: solve*, etc.

CAPUT VI.

Vers. 1. tollent : *tollant.* — *Ibid.* est in jubileo, et præcedent : *es in jubileo et præcedant.* — 6. tollant : *tollent.* 7. præcedentes : *et præcedentes.* — 8. buccinis : *buccinas.* — 10. autem : (*Deest in cod.*) — 13. jubileo : *jubileis.* — 19. aut argenti : *et argenti.* — *Ibid.* tuis : *ejus.* 22. et omnia : *omniaque.* — 24. inventa sunt in ea : *in ea erant.*

CAPUT VII.

Vers. 1. Zabdi : *Zebdi.* — 2. Beth-aven : *Bethaun.* — 5. triginta sex : *triginta et sex.* — *Ibid.* usque ad Sabarim : *usque Sabarim.* — *Ibid.* et ad instar : *et instar.* — 13. coram hostibus tuis : *contra hostes tuos.* — 14. cognatio : *et cognatio.* — 17. Zare : *Zarai.* — *Ibid.* domos : *viros.* — *Ibid.* Zabdi : *Zebdi.* — 18. Zabdi : *Zebdi.* — 19. et ait Josue : *et ait.* — B 20. responditque Achan Josue : *respondit Josue Achan.* —23. tulerunt ad, etc. : *tulerunt ea ad, etc.* — 24. tollens itaque : *tollensque.* — *Ibid.* filios quoque et filias ejus, boves, etc. ; *filiosque ejus, et filias, boves, etc.* — 26. hodie : *in præsentem diem.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. dixit autem ; *dixit quoque.* — 5. ascendemus ; *accedemus.* — *Ibid.* fecimus : (*Ita habebat lectio vetus ; modo, ea abrasa superscribitur* fecerunt.) — 7. persequentibus : *sequentibus.* — 8. et sic : *sic.* — 14. direxitque : *direxit.* — 18. dixit : *dixitque.* — 19. elevasset : *levasset.* — 29. præcepitque Josue, et, etc. : *præcepitque, et, etc.*

CAPUT IX.

Vers. 1. versabantur in montanis, et campestribus, in maritimis ac littore ; *morabantur in montanis et in campestribus, in maritimis ac littoribus.* — *Ibid.* Chananæus, Pherezæus ; *et Chananæus, et Pherezæus.* — 4. callide : *et callide.* — 5. consuta erant : *consuerant.* — *Ibid.* ad viaticum ; *ob viaticum.* — 6. Galgalæ : *in Galgala.* — 7. possimus : *possumus.* — C 8. ait; quinam estis vos? aut, etc. ; *quinam, ait, estis? aut, etc.* — 10. qui fuerunt: (*Desunt in cod.*) — 11. eis, et dicite : *ac dicite eis.* — 15. ut : *quod.* — 20. pejeraverimus : *perjuraverimus eis.* — 26. de manu : *de manibus.*

CAPUT X.

Vers. 3. Jerimoth ad Japhia : *Jeremoth, ad Japhie.* — 5. Jerimoth : *Jeremoth.* — 6. convenerunt enim ; *convenerunt.* — 10. eos . (*Deest in cod.*) 11. ad Azeca : *Azeca.* — 12. Aialon : *Ailon.* — 17. urbis Maceda : *Maceda,* — 19. nec : *ne.* — 23. feceruntque ; *fecerunt.* — *Ibid.* adduxerunt : *eduxerunt.* — *Ibid.* Jerimoth : *Jeremoth.* — 24. adducti : *educti.* — *Ibid.* omnes viros Israel ; *omnes Israel.* — 29. transivit autem : *transivitque.* — 31. cum omni Israel : (*Desunt in cod.*) — 33. Horam : *Iram.* — *Ibid.* cum omni D populo : *cum populo.* — 35. in eadem ; *eadem.* — *Ibid.* Lachis ; *Lachi.* — 36. ascendit quoque ; *ascenditque.* — 38. Dabir : *Dabira.* — 40. et meridianam ; (*Desunt in cod.*) — 41. Gessen : *Gosson.* — 42. universosque, *universos.*

CAPUT XI.

Vers. 1. Jobad ; *Joab.* — 2. Generoth ; *Ceneroth.* — *Ibid.* regionibus : *in regionibus.* — 3. Chananæum quoque ; *Chananæumque.* — *Ibid.* Hevæum quoque qui, etc. : *Hevæum qui. etc.* — *Ibid.* Maspha : *Masphe.* — 4. turmis : *turbis.* — 8. Itaque : *ita.* — 9. fecitque : *fecit.* — *Ibid.* igni : (*Deest in cod.*) — 11. peremit : *permissit.* — 15. nec unum : *ne unum.* — 16. Gessen ; *Gossen.* — 19. enim : (*Deest in cod.*) — 21. et Anab : *Enab.* — 22. Azonto in quibus solum ; *Azotu in quibus solis.*

CAPUT XII.

Vers. 1. ad Solis ortum : *a Solis ortu.* — 3. Beth-Simoth ; et ab australi parte, quæ subjacet Asedoth, usque Phasga : *Bethsemoth et ab australi parte, quæ subjacent Asedoth, Phasga.* — 4. Salecha : *Salacha.* — 8. et in solitudine, ac in meridie : *et solitudine, ac meridie.* — 10. Rex Jerusalem unus, rex Hebron unus, rex Jerimoth unus : (*Desunt in cod.*) — 11. rex Lachis unus : *rex Lachis*, quæ est ex latere Bethel, *unus.* (*Adduntur in C. rotunda verba*). — 14. Hered : *Erth.* — 15. Adullam : *Adollam.* — 19. rex Madon unus, rex Assor unus, rex Semeron unus : (*Desunt in cod.*) — 22. Cedes : *Cades.* — *Ibid.* Jachanam : *Jachanem.*

CAPUT XIII.

Vers. 3. et Azotios : *Azoditos.* — 5. Baalgad ; *Baalged.* — 12. Edrai : *Edraim.* — 16. earum : *eorum.* — *Ibid.* Medaba : *Medeba.* — *Ibid.* Baalmeon, (*vers.* 18,) et Jassa, et Cedimoth; et Mephaath, et Cariathaim ; *Baalmaon, Jessa, et Cedmoth, et Mepheth, Cariathaim.* — 20. phogor : *pheyor.* — *Ibid.* Bethiesimoth : *Bethisimath.*—21. et omnes : *omnes.*—*Ibid.* et Recem, et Sur : *et Regem Sur.* — *Ibid.* habitatores : *et habitatores.* — 25. Jaser : *Jazer.* — 26. Betonim : *Batanim.* — 27. Beth-aram ; *Betheram.* — 30. Jair : *Air.* — 31. et Astharoth : *Astarath.*

CAPUT XIV.

Vers. 5. præceperat : *præcepit.* — 9. calcavit ; *calcaverit.* — 12. potuero : *potero.* — *Ibid.* promisit : *promiserat.* — 13. tradidit ei Hebron : *tradidit Hebron.* — *Ibid.* possessionem : *promissionem.* — 15. infer : *in terra.*

CAPUT XV.

Vers. 2. meridiem ; *in meridiem.* — 3. Addar, et circuiens Carcaa : *Dara et circuiens Cariathan.* — 5. ad Aquilonem ; *Aquilonem.*—5. Jordanis ; *Jordanem.* — 6. in Beth : *a Beth.* — *Ibid.* Beth-araba : *Bethaba.* — 7. et erunt : *et erit.* — 8. ad occidentem : *ad occidentalem.* — 9. Cariath-iarim : *in Cariath-iarim.* — 10. Thamna : *Thamnas.* — 14. Sesai : *Sisai.* — *Ibid.* Tholmai : *Thomai.* — 17. Cenez : *Cenezer.* — 18. suasa est a viro suo : *suasit ei vir ejus.* — 20. tribus : (*Deest in cod.*) — 22. et Adada, et Cedes ; *Adeda, et Cades.* — 23. Jethnan : *Anan.* — 25. Asor : *et Asor.* — 26. Sama : *Same.* — 27. Hassemon et Betpheleth : *Hasmon Betpheleth.* — 28. Hasersual et Bersabee et Baziothia, (*vers.* 29) et Baala, et Im et Esem, (*vers.* 30) et Eltholad et Cesil et Harma; (*vers.* 31) et Siceleg et Medemena et Sensenna, (*vers.* 32) Lebaoth et Selim et Aen et Remon. omnes civitates vigintinovem et villæ earum. (*vers.* 33) In campestribus vero, Estaol et Sarea et Asena, (*vers.* 34) et Zanoe : *Hasersuab, et Bersabee et Botiothinia, Baala et Us, Esmeel, Tholath, et Exiil, Charma, Sicelech, et Medemana, et Senna, Lebaoth, et Selim, et Enremnon. omnes civitates triginta novem et villæ earum. In campestribus vero, Est Aol et Saraa et Asena, et Azanoe.* — 35. Jerimoth : *Jeremoth.* — *Ibid.* Adullam ; *Adollam.* — 36. et Adithaim : *Adithaim.* — *Ibid.* Gedera et Gederothaim : *Gadera et Gaderothaim.* — 37. Hadasa et Madal-gad, (*vers.* 38) Delean et Masepha ; *Aseda, et Magdolga, Daleam et Mespha.* — 39. Baschath : *Basechath.* — 40. Chebbon : *Thebbon.* — *Ibid.* Leheman : *Lehemas.* — 41. Gideroth ; *Gaderoth.* — *Ibid.* et Bethdagon et Naama : *Bethdagon et Neema.* — 43. Nesib, (*vers.* 44) et Ceila et Achzib : *Nesibi, Ceila, Eagzip.* — 45. villulis : *villis.* — 46. Azotum : *Azutum.* — 47. cum vicis ; *cum viculis.* — *Ibid.* cum vicis : *cum viculis.* — *Ibid.* et mare : *mare.* — 48. Samir : *Sanir.* — *Ibid.* Socoth : *Sochot.*— 49. Danna et : *Ethnan.* — 50. Istemo et Anim, (*vers.* 51) Gosen et Olon, et Gilo : *Esthemon et Anim, Goen et Elon, Egilon.* — 52. Esaan : *Asaan.* — 53. et Janum : *Janum.* — 54. Athmatha : *Amatha.* — *Ibid.* hæc est ; *id est.* — 55.

Charmel et Ziph, et Jotha : *Chermel et Ziph et Jothe.* — 56. Zanoe : *Zanoa.* — 57. Accam Gabaa : *Accaroa et Gebal.* — 58. Halhul : *Elal.* — 59. Eltecon : *Eltenec.* — 61. Sachacha : *Scharcha.* — 62. et Nebsan : *Nebsan.* — *Ibid.* Salis : *Solis.*

CAPUT XVI.

Vers. 2. Archiatharoth : *Ocitharoith.* — 5. et factus est terminus filiorum Ephraim : (*Adduntur in cod.*) — 6. Machmethath : *Machathim et Thanath. Ibid.* Thanathselo : *Thamnaselo.* — 7. Naaratha : *Moaratha.* — *Ibid.* in Jericho : *Jericho.* — *Ibid.* ad Jordanem : *Jordanem.* — 8. pertransit : *pertransitque.*

CAPUT XVII.

Vers. 1. ipse enim est : *ipse est.* — 2. Esriel : *Asriel.* — *Ibid.* isti filii : *isti sunt filii.* — 3. et Hegla : *Hegla.* — *Ibid.* Thersa : *Thesa.* — 6. ejus : (*Deest in codice, et habetur.* Manasse.) — 7. Machmathath : *Maethoth.* — 9. ejus. (*Deest in cod.*) — 11. viculi ejus : *viculis ejus.* — *Ibid.* habitatores quoque : *similiterque habitatores.*—*Ibid.* similiterque : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Tenac cum viculis : *Tenac cum villis.* — 12. terra ipsa : *terra ista.* — 13. convaluerunt : *invaluerunt.*

CAPUT XVIII.

Vers. 9. perrexerunt, et lustrantes eam : *perrexerunt eam, et lustrantes terram.* — 11. filiorum : (*Deest in cod.*) — 14. ad meridiem : *a meridie.* — *Ibid.* ad occidentem : *et occidentem.* — 16. in Gehennom : *Gehennom.* — 18. Aben : *ad Aban.* — 19. ad australem plagam : *ab australi plaga.* — 20. et familias suas : *familias singulas.* — 22. Samaraim : *Semaraim.* — 23. et Avim : *Avim.* — *Ibid.* Ophera : *Ophra.* — 24. villa hemona et Ophni et Gabee : *villa hamona et Aphni et Gebee.* — 26. et Caphara : *Caphera.* — 27. Jarephel et Tharela, et Sela, Eleph : *Jerephel et Tharala, et Sela, Aleph.* — *Ibid.* filiorum ; (*Deest in cod.*)

CAPUT XIX.

Vers. 1. per cognationes : *juxta familias et cognationes.* — 2. Molada : *Moladan.* — 3. et Haser-sual, Bala et Asem : *et Hasersua, Bela et Asom.* — 5. et Haser susa : *Haser sua.* — 6. Beth-lebaoth : *Beth-labaoth.* — 7. Remmon et Athar : *Remnon et Ethar.* — 8. Beer Ramath : *et Ramoth.* — 9. possederunt in medio : *possederunt juxta cognationes eorum in medio.* — 11. Medalaa : *Marala.* — *Ibid.* Jeconam : *Jecenam.* — 12. Sared : *Sarid.* — *Ibid.* finem Cheseleth : *fines Chaseleth.* — *Ibid.* Dabereth : *Deberath.* — 13. usque : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Geth-hepher et Tacasin : *Geth-hapher Feleta et Casin.*—*Ibid.* Amthar : *Amphar.* — 14. Hanathon : *Henathon.* — *Ibid.* Jephtahel : *Sephthael.* — 15. et Careth et Naalol et Semeron et Jedala : *et Cartha, et Naalon et Semron et Jadela.*— 16. tribus : (*Deest in cod.*) — 18. Casaloth : *Caseloth.* — 19. Hapharaim et Seon : *Haphraim Seon.* — 20. Rabboth : *Rabbith.* — *Ibid.* Abes : *Aemes.* 21. En - hadda : *Ennadda.* — 22. Sehesima : *Sasima.* — 23. viculi : *viculis.* — 24. ceciditque sors, *cecidit sors.* — *Ibid.* filiorum : (*Deest in cod.*) — 25. Halcath et Chali et Beten, et Axaph, (*vers.* 26) et Elmelech et Amaad et Messal : *Eleachoth et Odali et Beten et Acsaph, Elammelech et Emmaath et Mesphal.* — 27. Bethemec et Neiel : *Bethlemec et Ael.* — 28. Abran . *Achran.* — *Ibid.* Hamon et Cana : *Abdon et Canaa.* — 31. urbesque : *urbes.* 32. sors : *pars.* — 33. Heleph. : *Haleph.* — *Ibid.* Adami : *Adamme* — 34. Hucuca . *Hucoca.* — *Ibid.* Azer : *Aser.*—35. et Cenereth : *Cenereth.*—36. Edema et Arama Asor, (*vers.* 37) et Cedes et Edrai, En hasor, (*vers.* 38) et Jeron et Magdalel, Horem et Bath-anath et Beth-sames : *Adama et Aram, Asor et Cades, et Hedrai, Nasor, et Jeron, et Magdalel, Horam et Bethana et Beth-semes.* — 41. Hir-semes : *Athir-se-*

A *mes.* — 42. Selebin : *Salabin.* — 43. Acron : *Accaron.* — 44. Elthece, Gebbethon et Balaath, (*vers.* 45) et Jud et Bane et Barac et Geth-remmon, (*vers.* 46) et Meiarcon et Arecon : *Elthecon, et Igabaton, et Balath, Jud et Banebarac, et Gethremmon ; atque Jeracon et Erecon.* — 47. percusserunt eam in ore : *percusserunt in ore.* — 48. tribus : (*Deest in cod.*)

CAPUT XX.

Vers. 3. nescius : *nesciens.* — 6. fugerat : *fugerit.* — 7. Cedes : *Cades.* — *Ibid.* Nephtali, et Sichen in monte : (*Adduntur in cod.*) — 8. et Ramoth in Galaad : *Ramoth Galaad.* —*Ibid.* et Gaulon : *Gaulon.*

CAPUT XXI.

Vers. 1. et Josue : *et ad Josue.* — 2. terræ : *terra.* — 4. egressaque est sors : *egressaque sors.* — 10. familias Caath Levitici, etc. : *familias suas Levitici, etc.* — 12. dederat : *dederant.* — 13. Lobnam : *Lebna.* — 14. Estemo ; (*vers.* 15) et Holon et Dabir, (*vers.* 16) et Ain, et Jeta, et Bethsames : *Estemon, et He-*

B *lon et Dabir, et Ain, et Jethan, et Bethsemes.* — 17. Gabae : *Gabe.* — 18. Almon : *Elmon.* — 21. cum suburbanis suis : (*Desunt in cod.*) — 22. Cibsaim : *Cebsaim.* — 23. Eltheco et Gabathon : *Elethecem et Jebbethon.* — 27. civitates : *civitatem.* — *Ibid.* Bosran : *Beesthara.* — 28. Dibereth ; (*vers.* 29) et Jaramoth : *Daberath Jeremoth.* — 30. Masal : *Masam.* — 31. Heleath : *Eleaquoth.* — 32. civitates confugii, Cedes in Galilæa, et Hammoth-dor : *civitatem confugii, Cades in Galilæa, et Hammath-dor.* — 34. Jecnam : *Jecenam.* — 35. Naalol : *Naalon.* — 36. Gad civitates : *quoque Gad civitatem.* — 37. tribu Ruben ultra Jordanem contra Jericho civitates refugii, Bosor in solitudine, Misor et Jaser et Jethson et Mephaath, civitates, etc. : *tribu quoque Ruben civitatem confugii, Bosor in solitudine, Gethson et Misor et Octo civitates, etc.* — 41. Deus : (*Deest in cod.*) — 43. fuit : *fecit.*

CAPUT XXII.

C *Vers.* 2. dixitque : *dixit.* — 3. imperium : *præcepta.* — 5. famulus : *servus.* —*Ibid.* omnibus : (*Deest in cod.*) — 7. occidentalem plagam : *occidentalem ejus plagam.* — 8. auro, ære : *auro, et ære.* — 17. vobis permaneat : *nobis permaneat.* — 19. terram possessionis vestræ, transite ad, etc. : (*Adduntur in cod.*) — 21. dimidia tribus : *dimidiæ tribus.* — 22. Deus Dominus : *Dominus Deus fortissimus Dominus Deus.* — *Ibid.* custodiat nos, sed puniat nos in, etc. : *custodiat, sed puniat in, etc.* — 25. et filii Gad : *et Gad.* — *Ibid.* in Domino : *in Domino Deo Israel.* — 27. et holocausta : *holocausta.* — *Ibid.* non est vobis : *non est vobis.* (*Additur* vobis.) — 30. legationis : *legationum.* — 32. retulit eis : *retulerunt eis.* — 34. et filii Gad : *et Gad.*

CAPUT XXIII.

Vers. 5. auferet : *auferat.* — 9. Deus : (*Deest in cod.*) — 13. non eas : *nos eas.* — 14. vobis esse pollicitus : *vobis pollicitus.* — *Ibid.* præterierit : *præteriet.*

CAPUT XXIV.

D *Vers.* 11. et Hethæus et Gergesæus . (*Adduntur in cod.*) — 22. ad populum : *ad populum ait.* (*additur* ait.) — 24. et obedientes erimus præceptis : *obedientes præceptis.* — 26. scripsit quoque : *scripsitque.* — *Ibid.* Domini : *Dei.* — 29. centum et decem : *centum decem.* — 32. quem emerat : *quam emerat.* — 33. in monte Ephraim : *in monte Ephraim. et in illo die accipientes Levitæ arcam testamenti Domini, circumtulerunt eam omnes fines filiorum Israel. et Phinees sacerdotium administravit, pro Eleazaro patre suo, quousque etiam ipse moreretur : et sepultus est in Gabaath in terram suam. filii autem Israel abeuntes singuli quique in locum suum, et in suam civitatem. factum est interjecto tempore, ut colerent Astantem, et Aseroth Deos gentium, quæ erant in circuitu eorum : propter quod tradidit illos Dominus in manus Eglon Regis Moab, qui dominatus est illis annis* XVIII.

LIBER JUDICUM.

CAPUT I.

Vers. 2. Ecce : *et ecce.* — *Ibid.* manus ejus : *manu ejus.* — 6. persecuti : *secuti.* — 7. Deus : *Dominus.* — 9. in campestribus : *et in campestribus.* — 10. Sesai, et Aimam : *Sisai et Ahimem.* — 13. Cenez : *Cenezer.* — *Ibid.* Axam ; (*Deest in cod.*) — 16. Cinæi : *Cenæi.* — *Ibid.* Arad : *Marath.* — 27. Tamach cum viculis suis et : (*Hæc non habentur in contextu ; in margine, ut pleraque alia, adduntur litteris recentioribus, et* Canach *in principio legitur.*) — 29. habitabat : *habitavit.* — 31. Ahalab, et Achazib, et Helba et Aphec, etc. : *Abab, et Achazib, et Aphec, etc.* — 33. quoque : (*Deest in cod.*) — 35. Salebim : *Salabim.*

CAPUT II.

Vers. 1. Galgalis : *Galgal.* — 6. filii Israel : (*Adduntur in cod.*) — 9. montis : *in montis.* — 13. dimittentes eum, et servientes Baal, et Astaroth : (*Adduntur in cod., et* Balac *legitur.*) — 14. iratusque Dominus : *juratus est Dominus.* — 17. audientes : *odientes.* — 21. in Israel : *super Israel.* — 22. experiar : *experiatur.* — 23. omnes nationes has : *has nationes.*

CAPUT III.

Vers. 2. et postea discederent : *ut postea discerent.* — 3. habitabat : *habitabant.* — 8. in manus : *in manu.* — 9. videlicet : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Cenez : *Cenezer.* — 18. socios : *cæteros.* — 19. circa eum : *cum eo.* — 21. femore suo : *femore.* — (suo *deest.*) — *Ibid.* ventrem : *ventre.* — 29. potuit : *poterit.*

CAPUT IV.

Vers. 2. in manus : *in manu.* — 4. prophetis : *prophetisa.* — 6. Barac : *Brarac.* — *Ibid.* Cedes : *Cades.* — 7. adducam : *ducam* — 8. mecum : (*Deest in cod.*) — 9. Cedes : *Cades.* — 11. Cedes : *Cades.* — 14. manus tuas : *manu tua.* — 16. exercitum : *exercitus.* — *Ibid.* caderet : *caderent.* — 17. erat autem : *erat enim.* — *Ibid.* Jabin regem : *Jabin et regem.* — 21. et malleum : *malleum.* — 24. crescebant : *crescebat.*

CAPUT V.

Vers. 1. in die dicentes : *in die canticum novum dicentes.* — 6. Sangar : *Sengar.* — 8. apparuerunt : *apparuerit.* — 10. super : (*Additur.*) — 12. surge, surge et loquere : *surge et loquere.* — 16. diviso contra se ruben, magnanimorum reperta est contentio : (*Desunt in cod.*) — 17. Galaad : (*Ita habebat lectio vetus; modo* Gad *superscribitur.*) — 18. alas suas : *animas suas.* — *Ibid.* Merome : *Rame.* — 19. Mageddo : *Mageddon.* — 21. Cadumim : *Cademim.* — 23. sanctissimorum : *fortissimorum.* — 24. et benedicatur : *benedicatur.* — 26. vulneri : *vulneris.* — 30. dividit : *dividet.* — 31. quievitque ; *quievit.*

CAPUT VI.

Vers. 1. fecerunt autem : *feceruntque.* — 8. eduxi vos de domo : *eduxi de domo.* — 12. angelus Domini : (*Desunt in cod.*) — 13. ei : (*Deest.*) — *Ibid.* mi : (*Deest.*) *Ibid.* omnia ? : *omnia mala ?* — *Ibid.* dereliquit nos Dominus, etc. : *dereliquit nos. etc.* — *Ibid.* in manus : *in manu.* — 21. panes : (*Deest in cod.*) — 24. cumque adhuc : *cum adhuc.* — 26. succideris : *succideris.* — 27. præceperat ei Dominus : *præceperat Dominus.* — 30. huc : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* quia : *qui.* — 31. ut pugnetis : *et pugnatis.* — 32. fodit aram : *sufodit altare.* — 34. se : (*Deest.*) — 35. nuntios : *nuntium.* — *Ibid.* Azer : *Aser.* — 36. facis : *facies.* — 38. implevit : *complevit.*

CAPUT VII.

Vers. 2. in manu : *in manus.* — 3. reversi : *reversa.* — 4. duc eos : *educ eos.* — 7. et tradam in manu tua Madian : (*Adduntur.*) — 8. omnem reli-
A quam : *omnem autem reliquam.* — 12. erant : (*Additur in cod.*) — 13. proximo suo; et in hunc modum referebat quod viderat, vidi somnium : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* pervenisset : *venisset.* — 14. enim : (*Deest in cod.*) — 15. Israel : (*Additur in cod.*) — 16. lagenasque : *lagenas quoque.* — 18. Domino et Gedeoni : (*Ita habebat lectio vetus; modo superscribitur,* gladius Domini, et Gedeonis.) — 20. lampades : *lampadas.* — 23. usque ad Beth-seca : *usque Bethseta.* — *Ibid.* Tabbath : *Tebba.* — *Ibid.* viri : *filii.* — 24. clamavit : *acceleravit.* — 25. interfecit : *interfecerunt.* — *Ibid.* Torculari : *Torcularibus.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. nos : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* jurgantes fortiter, et prope vim inferentes : (*Adduntur.*) — 2. melior : *melius.* — 3. vestras : *nostras.* — 5. Salmana reges : *Salmana et reges.* (*Additur* reges.) — 6. principes : (*Ita habebat lectio vetus ; modo,*
B *ea abrasa*, viri *legitur.*) — 7. et cum reversus fuero, victor in pace : (*Desunt in cod.*) — 8. cui : (*Deest.*) — 10. Bellatorum : *pugnatorum.* — 11. Nobe : *Nobee.* — 19. respondit : *ait.* — 23. vobis : (*Deest in cod.*) — 24. Ismaelitæ : *Smaelitæ.* — 28. per quadraginta : *quadraginta.* — 31. genuit ei filium : *genuit filium.* — 32. sepultus est in sepulcro : *sepultus in sepulcro.* — 33. sunt in Baalim : *cum Baalim.* — 34. de manibus inimicorum suorum omnium : *de manu omnium inimicorum suorum.*

CAPUT IX.

Vers. 1. domus patris matrisque suæ : *domus matris suæ.* — 2. quod : *quia.* — 4. phano Baal-berith : *phana Baalbriht.* — *Ibid.* sibi : (*Deest.*) — 5. in Ephra : *Ephra.* — *Ibid.* Joatham : *Jonathas.* — 6. stabat : *stat.* — 7. Joatham : *Jonatham.* — *Ibid.* ita ut audiat : *ita audiat.* — 11. cætera : (*Deest in*
C *cod.*) — 12. locutaque sunt ligna ad vitem ; *locuta quoque sunt ligna et ad vitem.* — 13. eis : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ligna : (*Deest.*) — *Ibid.* promoveri : *commoveri.* — 15. si autem : *sin autem.* — 19. lætamini : *lætemini.* — 20. Mello ; egrediaturque : *Mello,* eo quod frater vester sit; *egrediaturque :* (*Adduntur in cod. verba rotundi charact.*) — 21. ob metum : *metu.* — 23. Dominus : *Deus.* — 24. adjuverant : *adjuraverat.* — 25. præstolabantur : *præstolantur.* — 27. calcantes : *conculcantes.* — 28. Zebul : *Zabul.* — *Ibid.* Emor : *Semor.* — 35. portæ : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* autem : *itaque.* — 36. decipieris : *deciperis.* — 39. spectante : *speculante.* — 41. socios expulit : *socios ejus expulit.* — 42. ergo : *autem.* — 44. persequebantur : *sequebantur.* — 46. Berith : *Brith.* — 47. quoque : *vero.* — 49. qui circumdantes præsidium : *quos circumdantes præsidio.* — *Ibid.* turris : *urbis.* — 51. et clausa : *clausa.* — 52. ostio ignem :
D *ostio turris ignem.* (*Additur* turris.)

CAPUT X.

Vers. 1. Thola filius Phua : *Thoa filius Phoa.* — *Ibid.* Samir : *Sanir.* — 2. est : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Samir : *Sanir.* — 3. per : (*Deest in cod.*) — 4. Jair : *Air.* — *Ibid.* Jair : *Air.* — 5. Jair : *Air.* — 7. Dominus : (*Deest in cod.*) — 8. in terra : *terra* — 10. Dominum : (*Deest in cod.*) — 13. ultra : (*Deest in cod.*) — 15. Dixeruntque : *dixerunt.* — 16. quæ dicentes : *qui hæc dicentes.* — *Ibid.* Deo : (*Deest in cod.*) — 17. castrametati : *congregati.* — 18. ex nobis : *a nobis.*

CAPUT XI.

Vers. 1. fuit itaque in tempore illo : *fuit eo tempore.* — *Ibid.* Galaadites : *Galaatides.* — 2. Galaad uxorem : *Galaad et uxorem.* — *Ibid.* natus es : *natus.* — 3. Tob : *Hob.* — 5. auxilium sui : *auxilium sibi.* — *Ibid.* Tob : *Hob.* — 8. nunc : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* in Galaad : *in terra Galaad.* — 10. faciemus : *facia-*

mus. — 13. Arnon : *Ernon.* — 16. conscenderunt : A *ascenderunt.*— 17. dimitte me ut, etc. *dimitte ut, etc.* — *Ibid.* terram : *per terram.*— *Ibid.* quoque ad Regem : *quoque et ad Regem.* — 18. trans Arnon : *contra Ernon.* — 20. in Jasa : *in Jersa.* — 21. et percussit : *qui percussit.* — 22. Jeboc : *Jaboc.* — 24. ea quæ possedit : *eam qui possident.* — 27. et inter filios : *et filios.* — 32. tradidit Dominus : *tradidit eos Dominus.* — 34. revertente : *revertenti.* — *Ibid.* occurrit ei unigenita filia sua : *occurrit unigenita filia.* — 35. vestimenta, et ait : Heu me filia mi, decepisti me, et ipsa decepta es : *vestimenta sua, ait.* (*Cætera verba non habentur in contextu; sed in margine litteris recentioribus hac serie*, Heu filia, decepisti me et ipsa decepta es.) — 38. flebat : *flevit.*

CAPUT XII.

Vers. 1. incendemus domum : *incendemus te et domum.*— 3. in manus meas : *in manu mea.*— 6. Schibboleth : *Sebboleth.* — *Ibid.* Sibboleth : *Tebboleth.* — B *Ibid.* tempore : *die.* —7. judicavit itaque : *judicavitque.*— 11. Ahialon : *Ahilon.*— 13. Elel : *Allel.*— 15. Pharathon : *Pharaathon.*

CAPUT XIII.

Vers. 2. Manue : *Manoe.* — 5. enim : *autem.* — 6. maritum suum : *maritum.*— 7. nec siceram : *et siceram.* — *Ibid.* matris suæ : *matris.* — 8. Manue Dominum : *Manoe ad Dominum.* — 9. deprecantem Manue : *precantem Manoe.* — *Ibid.* Dei : *Domini.* — 12. Manue : *Manoe.* — 13. Domini ad Manue : *Dei ad Manoe.*— 15. Manue : *Manoe.*— *Ibid.* faciamus : *faciam.* — 16. si autem : *sin autem.* — *Ibid.* Manue : *Manoe.*— *Ibid.* Domini : *Dei.* — 19. Manue : *Manoe.* — 20. Manue : *Manoe.* — 21. Manue : *Manoe.*— 22. Dominum : *Deum.* — 25. Esthaol : *Esthaal.*

CAPUT XIV.

Vers. 2. matri suæ : *matri.*— 3. cui dixerunt ; *cui dixit.* C — *Ibid.* populo tuo : *populo meo.* — *Ibid.* de Philisthiim : *de filiabus Philisthiim.* — *Ibid.* accipe ; quia placuit : *accipe uxorem quæ placuit.*—4. eo enim : *hoc enim.*— 5. et rugiens : *rugiens.*— 6. decerperet : *concerperet.*— 7. oculis : *in oculis.*— 8. aliquot : *aliquos.*— 15. vocastis nos ad nuptias : *vocasti ad nuptias.*— 16. potuero? : *potero?*.— 17. ante eum : *apud eum.* — 18. vitula mea : *vitulam meam.*— 19. Ascalonem : *ad Ascalonem.*

CAPUT XV.

Vers. 1. aliquantulum : *aliquantum.* — *Ibid.* instarent : *adstarent.* — 7. petam : *expetam.* — 9. ubi : (*Deest in cod.*) — 11. imperent : *imperant.* — sic ; (*Deest in cod.*) — 12. quibus Samson, jurate, ait, et spondete mihi, quod : *Respondit, jurate mihi quod.* — 13. tulerunt eum : *tulerunt.* — 14. ita vincula : *ita et vincula.* — 15. arripiens : *et arripiens.*

CAPUT XVI.

Vers. 3. humeris suis : *humeris.* — 5. habeat : D *habet.* — *Ibid.* mille et centum : *mille centum.* — 7. nerviceis : *nervicis.* — 9. apud se : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* sputamine : *stamine.* — *Ibid.* est cognitum : *cognovit.* — 10. indica mihi quo : *indica quo.* — 13. cui respondit Samson : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* plexueris : *texueris.* — *Ibid.* et clavum his circum ligatum terræ fixeris : (*Adduntur in cod.*) — 15. amas ; *ames.* — 16. ei : (*Additur in cod.*) — 18. vidensque illa : *videns illa.* — 19. abigere : *abicere.* (*Forte* abjicere.) — 20. consurgens : *surgens.*— 23. Samson in manus nostras. (*Vers.* 24.) Quod etiam populus videns, laudabat Deum suum, eademque dicebat, tradidit Deus noster : (*Adduntur; et* populum *legitur.*) — 26. et recliner : *ut recliner.* — 27. spectantes : *spectabant.*— 28. pristinam Deus : *pristinam Domine Deus.*— 30. interfecit : *occidit.*— 31. vivens : *vivus.* — 32. Esthaol : *Esthaal.*

CAPUT XVII.

Vers. 1. fuitque : *fuit.* — 4. igitur eos matri : *igitur matri.* — *Ibid.* dedit eos : (*Additur* eos.) — 5. idola, implevitque unicus filiorum suorum manum : *idolum, implevitque unus filiorum suorum, manu.*—9. venisset : *venis?.* — 10. Dixitque Michas ; (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* mane apud : *mane, inquit, apud.*— 11. acquievit : *acquievitque.*

CAPUT XVIII.

Vers. 2. Sara et Esthaol : *Saraa et Esthaal.* — 4. et me mercede : *et mercede.* — 5. autem : *que.* — 6. respicit viam vestram, et iter, quo pergitis : *respiciat viam vestram, et iter per quod pergetis.* — 7. ei penitus : *eis penitus.* — 8. Esthaol : *Esthaal.* — 10. intrabimus ad securos : *intrabimus ad possidendum eam ad securos.* (*Adduntur*, ad possidendam eam.)— 11. igitur : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* Esthaol : *Esthaal.*— 12. Judæ, qui locus ex eo tempore Castrorum Dan nomen accepit, et est post tergum Cariath-iarim ; (*Adduntur in cod.*) — 17. fuerant : *sunt.* — *Ibid.* et ephod : *ephod.*—*Ibid.* sexcentis : *cum sexcentis.* (Cum *additur.*) — 19. in domo : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* an in una : *an una.* — 22. habitabant in ædibus : *erant in domo.* — 27. et quæ supra : *et quæ supra.* (*Additur* quæ.) — *Ibid.* in Lais : *Lais.*

CAPUT XIX.

Vers. 4. et amplexatus : *amplexatus.* — 7. velle ; (*Deest in cod*) — 8. Mane autem facto, parabat : *Mane facto, paravit.* — *Ibid.* Obsecro : *oro te.* — 9. declivior sit, et propinquat : *proclivior sit, et propinquet.* — 11. juxta : *contra.* — 15. voluit : *volebat.*— 16. et ecce apparuit homo : *ecce apparuit eis homo.* — 18. in Beth-lehem : *de Beth-lehem.* — 21. eum : *eos.*—*Ibid.* in convivium : *in convivio.*—23. fratres : *fratres mei.*—28. erat : *esset.*—29. partes ac frusta : *partes divisit ac frusta.* (*Additur* divisit.)

CAPUT XX.

Vers. 1. congregati : *conglobati.*—*Ibid.* Bersabee : *Bersebee.* — 3. scelus : (*Additur in cod.*) — 10. ei : (*Deest in cod.*)— 16. quoque : (*Deest in cod.*)— 18. Dominum : *eum.* — 21. egressique filii : *egressique inde filii.* — 22. filiis : *filii.* — 23. ad eos : *ad eum.* — 24. filios : (*Deest in cod.*)— 27. interrogaverunt : (*Ita habebat lectio vetus ; modo, ea abrasa,* in terra jacuerunt *superscribitur.*) — 31. ferebatur : *ferebat.* — *Ibid.* et altera : *altera.*— 35 in illo die : *illo die.* — 37. eam : (*Additur in cod.*)— 38. ut postquam ; *ut postquam.* (*Sed additur* ut.)— *Ibid.* ut ascendente in altum fumo, captam urbem demonstrarent : (*Adduntur suprascripta verba in cod. ;* et ascendente *legitur.*) — 39. persequebantur : *sequebantur.* — 43. atque prostrati : *atque ita prostrati.* (*Additur* ita.)

CAPUT XXI.

Vers. 2. et magno : *et cum magno.*— 5. se : (*Deest in cod.*)— 6. fratre suo Benjamin : *fratres suos filios Benjamin.*— 7. enim : (*Additur in cod.*)— *Ibid.* nos : (*Deest in cod.*) — 8. Et ecce : *ecce.* — *Ibid.* Jabes : *Jabis.* — 9. eo quoque : *eoque.* — 10. Jabes : *Jabis.* — 11. omne generis masculini : *omnes masculos.* — *Ibid.* autem : (*Deest in cod.*) — 12. Jabes : *Jabis.*— 13. eis : (*Deest in cod.*)— *Ibid.* eas : *eos.* — 14. veneruntque : *venerunt.* — *Ibid.* in illo tempore : *in Silo tempore.* — *Ibid.* Jabes : *Jabis.* — 15. pœnitentiam : *pœnitudinem.* — 18. enim : (*Deest in cod.*)— *Ibid.* juramento et maledictione qua, etc. *juratione et maledicto quod, etc.* — 19. Septentrionem urbis Bethel ad orientalem plagam ; *Septentrionalem plagam.* — *Ibid.* Lebona : *Lebna.* — 20. et latitate : *latete.*—21. rapite ex eis : *rapite eas.*—22. ac fratres : *aut fratres.*

LIBER RUTH.

CAPUT I.

Vers. 2. Et duo filii, alter Mahalon et alter Chelion Ephratæi : *e duobus filiis, alter vocabatur, Mahalon; et alter Chelion, Euphratæi.* — 4. Moabitidas : (*Additur in cod.*)— 6. et surrexit : *surrexit.* — 7. nuru : *nuru sua.* — *Ibid.* revertendi posita : *positæ revertenti.* — 8. matris vestræ : *patris vestri.* — 13. premit : *pressit.* — 14. rursum : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* reversa est : *reversa.* — 16. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et ubi : *ubi.* — 17. et te : (*Ita videtur habuisse lectio vetus; modo superscribitur* a te.) — 19. sunt simul, et venerunt : *simul venerunt.* (*Secundis curis codex habet, ut Editio.*) — 20. vocate me Mara : *vocate me Mara.* (*Additur vero* me.)

CAPUT II.

Vers. 1. viro : *vir.* — *Ibid.* opum : *facultatum.* — *Ibid.* clementis in me : *clementissimi.* — 3. nomine : (*Deest in cod.*) — 5. dixitque Booz juveni qui messoribus præerat : (*Adduntur in cod.*) — 8. B jungere : *junge te.* — 10. super terram : (*Adduntur litteris recentioribus, eraso quodam verbo; legique* A *prius* adorans eum, *conjectura est.*) — *Ibid.* et nosse : *ut nosse.* — 11. reliqueris : *dereliqueris.* — 15. apud te : *ante.*

CAPUT III.

Vers. 3. potumque : *potumve.*— 4. operitur : *operietur.* — 7. esset : *fuisset.*— 9. ait illi : *ait.* — *Ibid.* illaque : *illa.* — 10. juvenes pauperes : *juvenes sive pauperes.* — 11. enim : *autem.* — 13. ille : (*Deest in cod.*)—14. usque ad noctis, etc. : *usque noctis, etc.*—16. narravitque ei : *narravitque.* — *Ibid.* fecisset : *dixit.* — 17. Et ait; ecce sex modios hordei dedit mihi : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* socrum : *domum.* — (*Ita habet lectio vetus; sed* socrum *superscribitur litteris recentioribus.*

CAPUT IV.

Vers. 3. vendet : *vendit.* — 7. ut si quando : *si quando.* — *Ibid.* cessionis : *concessionis.* — 8. propinquo suo Booz : *propinquo Booz.* — *Ibid.* tuum : (*Deest in cod.*) — 9. populo, testes, etc. : *populo, ait, testes, etc.* — 11. sit : (*Additur in cod.* — *Ibid.* Ephrata : *Euphrata.* — 13. illi : (*Additur in cod.*) — 16. fungebatur : *fungebantur.*

LIBER PRIMUS SAMUELIS

Quem nos primum Regum dicimus.

HIERONYMI IN LIBROS REGUM PRÆFATIO.

(*Habetur in cod.*)

IMPRESS. *lin.* 14. et nomen : COD. *nomen.*—*Lin.* 17. et centesimus decimus octavus : (*Desunt in cod.*) —*Lin.* 44. facta ejus narrantur : *facta narrantur.*— *Lin.* 45. quem nos Regum ; *quem nos Regnorum.*— *Lin.* 47. quarto Regum : *quarto Regnorum.* — *Col.* 2. *Lin.* 3. Misle : *Misaloth.*—*Ibid.* Quartus : (*Deest in cod.*)—*Lin.* 4. Ecclesiasten : *et Ecclesiasten.*— *Ibid.* Coheleth : *Accoheleth.*—*Ibid.* Quintus, Canticum, etc : *et Canticum, etc.*—*Lin.* 52. in templo Dei : *in tabernaculo Dei* —*Lin.* 59. ea quæ viliora : *eadem quæ viliora.*

CAPUT I.

Vers. 1. Thohu : *Thahu.*—4. et immolavit : *ut immolaret* —5. tristis quia Annam : *tristi qui Annam.* (*Ita habet contextus; sed litteris recentioribus.* quia, *superscribitur.*)—6. exprobraret quod : *exprobraret eam eo quod.* — 7. ad templum : *templum.* — 9. domus Domini : *templi Domini.*—12. autem : *ergo.* —15. nimis : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* vinumque : *vinum.* — 17. et Deus : et *Dominus Deus.* (*Additur vero* et.) 21. ejus (*Additur.*) — 22. ut appareat : *et appareat.* — 23. et lactavit filium suum : (*Adduntur in cod.*) — 25. vitulum : *Ita etiam habebat contextus; modo vero* vitulos *superscribitur.*) — 26. Anna : (*Deest in cod.*) — 28. oravit : *adoravit.*

CAPUT II.

Vers. 1. Deo : *Domino.* — 5. repleti : *saturati.* — D 6. inferos : *infernum.* — 9. suorum : (*Deest in cod.*) — 11. in Ramatha : *Ramatha.* — 14. venientium : (*Non habetur in contextu; in margine autem* venienti *additur.*) — 19. immolaret : *immolarent.* — *Ibid.* solemnem : *solemnem, et votum suum.* —20. ei : (*Deest in cod.*)— 25. placari ei potest : *placari potest.* — 29. offerantur; (*Additur in cod.*) — 30. honorificaverit : *glorificaverit.* — 32. videbis æmulum : *videbis Christum æmulum.* — *Ibid.* in universis : *universis.* — 33. venerit : *venerint.* — 35. faciet : *faciat.*

CAPUT III.

Vers. 2. ergo : *autem.* — 5. et abiit : *abiit.* — 9. vocavit : *vocaret.* — 13. filios : *filios suos.* — 15. usque mane : *usque in mane.* — 17. celaveris me : *celaveris a me.*

CAPUT IV.

Vers. 1. illius : *illis.* — 2. Philisthæis : *a Philisthæis.* — 3. ut salvet : *et salvet.* — 6. est hæc : *est hæc.* — (*Additur vero* est.) — 7. dicentes (*Deest in cod*) — 9. sicut et illi servierunt nobis : *sicut illi servierunt vobis.* — 12. in die illa : (*Non habentur in cod.*)—13. Dei : *Domini.*—17. Respondens : *Respondit.*—*Ibid.* ille : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* Dei : *Domini.* —19. subiti : *subito.*—20. ejus : (*Desideratur in cod.*) —22. ait : *et ait.*

CAPUT V.

C *Vers.* 2. Tuleruntque : *tulerunt.*—3. ante : (*Additur in cod.*)— *Ibid.* eum : (*Deest in cod.*) — 6. et percussit in secretiori parte natium Azotum, et fines ejus : (*Non habentur in cod.*) — *Ibid.* in Civitate. (*vers.* 7.) Videntes, etc. : *Et percussit in secretiori parte natium Azotum et fines ejus. Videntes, etc.*—8. Gethæi : *Ethei.* —*Ibid.* circumduxerunt arcam Dei Israel : (*Adduntur in cod.*)—9. Domini per : *Dei super.*

CAPUT VI.

Vers 3. recedat : *recedet.*—4. ei : (*Deest in cod.*)— 5. terram : *terram vestram.*—6. aggravatis : *gravatis.* —7. unum : (*Additur in cod.*)—8. tolletisque : *tolletis.* — 9. finium : *confinium.* — *Ibid.* Bethsames, ipse : *Bethsemes ipsa.*—12. Bethsames : *Bethsemes.*—13. et elevantes oculos suos : *elevantes oculos.* — *Ibid.* cum vidissent ; (*vers.* 14.) Et plaustrum venit in agrum, etc. : *cum eam vidissent et plaustrum. Venit in agrum, etc.*—*Ibid.* conciderunt : *concidentes.*—15. Viri Bethsamitæ : *viri autem Bethsamitæ.* — 18. erat usque in die : *erat in die.*—19. eo quod Dominus : *quod Dominus.*— 21. reducite : *ducite.*

CAPUT VII.

Vers. 1. reduxerunt : *duxerunt.* — *Ibid.* Domini. (*vers.* 2.) Et factum est, ex qua die mansit arca : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* omnis domus Israel post Dominum. (*vers.* 3.) Ait autem Samuel ad universam : (*Hæc in margine habentur litt. recent., erasis e contextu quibusdam litteris.*)—*Ibid.* Dominum : *Dominum Deum vestrum.* — *Ibid.* Baalim : (*Non habetur in cod.*) — 5. Dominum : *ad Dominum.* — 10. Philisthiim inire prælium : *Philistheos inire cœperunt prælium.* (*Additur* cœperunt.)—11. viri : *filii.*—12. loci : (*Deest in cod.*) —13. ut venirent : *venire.*—14. Israeli : (*Non habetur in cod.*) *Ibid.* liberavitque : *liberavit.* — 16. Galgala : *Galgal.* —17. enim : (*Deest in cod.*)

CAPUT VIII.

Vers. 1. super : (*Deest in cod.*) — 2. Bersabee : *Bersebee.* — 6. ad Dominum : *Dominum.* — 9. jus regis qui regnaturus : *jussa regis qui regnaturus.* — 11. jus regis qui imperaturus : *jussa regis qui imperaturus.* — 16. etiam : *autem.* — 17. quoque : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT IX.

Vers. 1. Bechorath : *Becreth.* — 5. in terram Suph, dixit, etc. : *in terram Suph, et non invenissent, dixit, etc.* — *Ibid.* puerum : *puerum suum.* — 7. sisterliis : *satarciis.* — 9. Deum : *Dominum.* — *Ibid.* et eamus : *eamus.* — 13. comedent : *comedant.* — 16. terra : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* populum meum de manu Philisthinorum : (*Adduntur litteris multum vetustis.*) — 19. comedatis : *comedas.* — 20. ne sollicitus : *nec sollicitus.* — 26. cumque : *cum enim.*

CAPUT X.

Vers. 1. suum : *ejus.* — *Ibid.* in circuitu ejus sunt : *in circuitu sunt.* — *Ibid.* Deus : *Dominus.* — 5. Dei : *Domini.* — 8. quid : *quæ.* — 11. videntes : *viderunt.* — 12. respondit que alius : *respondensque alter.* — *Ibid.* ejus : (*Ita recentius scriptum est, abrasa priori lectione.*) — 19. autem : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* Deum : *Dominum Deum.* — 23. cucurrerunt : *concurrerunt.* — 24. non sit similis illi : *non est similis eis.*

CAPUT XI.

Vers. 4. hæc : (*Deest in cod.*) — 5. veniebat : *veniebat mane.* — 6. Domini : *Dei.* — 9. in Jabes : *Jabes.* — 12. num regnabit? : *non regnabit.*

CAPUT XII.

Vers. 2. incanui : *canui.* — 5. testis est Dominus : *testis Dominus.* — 6. adest : (*Non habetur in cod.*) — 11. Badan : *Bedan.* — 14. eritis et vos, et rex qui, etc. : *eritis vos, et rex vester qui, etc.* — 15. sermones ejus : *os Domini.* — 24. et ex toto : *ex toto.*

CAPUT XIII.

Vers. 1. erat : (*Deest in cod.*) — 2. duo millia : (*Non habentur in cod.*) — 7. in terram : *terram.* — *Ibid.* Galgala : *Galgal.* — 14. et præcepit ei Dominus ut esset dux super populum suum : (*Adduntur in cod.*) — 15. ascendit : *descendit.* — 17. prælianum : *prædandum.* — *Ibid.* Ephra : *Ephrata.* — 18. Sabaa : *Saba.* — 22. Saule et Jonatha : *Saul et cum Jonatha.* — 23. transcenderet : *transcenderent.*

CAPUT XIV.

Vers. 1. in quadam : *quadam.* — *Ibid.* Jonathas : *Jonathan* : (*Ita constanter legit codex Gothicus, ubi excussus, Jonathas.*) — 3. Achias : *Achia.* — *Ibid.* Jochabod : *Johabod.* — *Ibid.* quo : *quod.* — 5. ad meridiem : *a meridie.* — 6. Jonathas : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* multis : *multitudine.* — 10. manibus nostris : *manus nostras.* — 11. stationi Philisthinorum; dixerunt : *statio Philisthinorum dixit.* — 12. ostendemus : *ostendimus.* — 13. eum. Itaque, etc. : *eum, et cum vidissent faciem Jonathæ. Itaque, etc.* — 14. qua : *quam.* — 15. et per agros : *per agros.* — *Ibid.* sunt castra : *est terra.* — 21. qui erant : *et qui erant.* — *Ibid.* cum Saul : (*Additur cum.*) — 22. quoque : *enim.* — 23. ad Beth-aven : *Beth-aven.* — 24. viri Israel sociati sunt sibi : *vir Israel sociatus sibi est.* — 27. favum : *favo.* — 28. vir : (*Non habetur in cod.*) — 31. Aialon : *Ahilon.* — 33. autem : (*Deest in cod.*) — 36. Philisthæos : *Philisthiin.* — *Ibid.* Deum : *Dominum.* — 37. eos : *cum.* — *Ibid.* in die illa : (*Ita habet contextus; recens lectio in margine ita,* Dominus in die illa.) — 40. altera : *una.* — 41. Deus Israel da judicium : *Deus da indicium.* — *Ibid.* hæc iniquitas est in populo tuo : *ita est in populo tuo hæc iniquitas.* — 42. et inter Jonathan : *et Jonathan.* — 43. et indicavit ei : *et indicavit.* — 47. Et Saul : *At Saul.* — *Ibid.* Saba : *Saba.* — 49. et nomina : *nomina.* — 50. Achinoam : *Ahinoem.* — 51. fuit : *fuerat.*

CAPUT XV.

Vers. 2. Dominus : *Dominus Deus.* — 3. et percute : *percute.* — *Ibid.* parcas ei : *parcas eis.* — *Ibid.* ex rebus ipsius : *ex ipsis* — *Ibid.* et parvulum atque : *et a parvulo usque.* — 4. Juda : *de Juda.* — 6. recedite : *et recedite.* — 7. venias ad Sur : *venit Assur.* — 18. pugnabis : *pugna.* — 25. Dominus : (*Deest in cod.*) — 27. quæ et scissa : *quæ scissa.* — 33. concidit eum Samuel coram, etc. : *concidit Samuel Agag coram, etc.*

CAPUT XVI.

Vers. 1. providi enim in filiis ejus mihi regem : *providi enim mihi in filiis suis regem.* — 4. pacificusne est ingressus : *pacificus ingressus.* — 7. ego : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* autem : *enim.* — 10. itaque : *autem.* — *Ibid.* Non elegit Dominus ex istis, (*vers.* 11.) Dixitque Samuel ad Isai : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* veniat : *venerit.* — 16. Dominus noster, et : *Dominus noster rex, et.* — *Ibid.* quærent : *ut quærant.* — 17. ergo : (*Deest in codice.*) — 20. itaque : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* Saul : *Sauli.* 22. misitque : *misit ergo.* — 23. Domini malus arripiebat : *Dei malus arripiebat* (*Additur* malus.) — *Ibid.* enim : (*Non est in cod.*)

CAPUT XVII.

Vers. 2. Saul : (David *legebatur; sed modo abrasum est, atque recentiori atramento scribitur* Saul.) *Ibid.* filii : *viri.* — *Ibid.* ad pugnandum : (*Adduntur in cod.*) — 3. et Israel stabat supra montem ex altera parte : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* vallisque : *vallis, quæ.* — 6. æreus : (*Ita habet lectio vetus; modo superscribitur* ferreus.) — 13. et nomina : *hæc nomina.* — *Ibid.* tertius quoque Samma : *tertiusque Semma.* — 15. a Saul : *a Saule.* — 33. est : (*Non habetur in cod.*) — 34. et tollebat : *tollebantque.* — 35. persequebar : *sequebar.* — 36. quoniam quis est iste Philisthæus incircumcisus? (*Desunt in cod.*) — 37. eripuit : *eruit.* — 39. non usum : *nec usum.* — 40. projecit : *projecit.* — 42. Erat autem : *erat enim.* — 50. percussumque Philisthæum interfecit : (*Adduntur litteris vetustis.*) — 51. eduxit eum de vagina : *eduxit de vagina.* — 52. persecuti sunt Philisthæos : *persecuti Philisthæos.* — 52. portas : *portam.* — *Ibid.* de Philisthiim in via Saraim : *Philisthiim in via Sarim.* — 55. adolescens? *adolescens Abner?*

CAPUT XVIII.

Vers. 4. et arcum : *arcum.* — 5. se : (*Deest in cod.*) — 6. et in sistris : *et sistris.* — 8. autem : (*Deest in cod.*) — 10. Saul : *in Saul.* — *Ibid.* manu : *in manu.* — 13. intrabat : *stabat.* — 16. autem : (*Non habetur in cod.*) — 17. dixitque : *dixit autem.* — *Ibid.* autem : (*Non habetur in cod.*) — 20. dilexit autem David Michol filiam Saul alteram : *Dilexit autem Michol filia Saul altera David.* — 21. dixitque : *dixit ergo.* — *Ibid.* ad David : (*Non habetur in cod.*) — 25. ut fiat ultio de inimicis regis. Porro Saul cogitabat tradere David in manus Philisthinorum : (*Adduntur in cod.*) — 27. abiit cum viris : *abiit in Accaron cum viris.* — *Ibid.* ex : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* gener ejus : *gener regis.* — 28. quod : *quia.* — 29. factusque est : *factus est.* — 30. a principio autem egressionis : *a principio ingressionis.*

CAPUT XIX.

Vers. 3. ad patrem meum : *ad patrem meum bona.* — 9. manu sua : *in manu sua.* — 11. misit ergo : *misit autem.* — *Ibid.* suos in domum, etc. : *suos nocte in domum, etc.* — 12. deposuit : *et deposuit.* — 13. operuit eam : *operuit ea.* — 18 nuntiavit : *renuntiavit* — 19. autem : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* Ramatha : *Rama.* — 20. etiam : *autem.* — 21. misit et alios : *misit alios.* — 22. interrogavit : *interrogabat.* — *Ibid.* Rama-

tha : *Rama.*—23. Ramatha, et factus : *Rama et factus.*—*Ibid.* ingrediens, et prophetabat : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* Ramatha : *Rama.*—24. ipse : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT XX.

Vers. 1. Ramatha : *Rama.*—2 celavit me : *celavit a me.*—3. dicet : *dicit.*—6. si : *etsi.*—8. tecum : (*Deest in cod.*)—9. a me : *a te.*—11. veni et egrediamur foras in agrum : *veni egrediamur in agrum.*— 13. Jonathæ, et hæc addat : *In Jonathan, et hæc augeat.* —14. si vero : *si autem.*—15. in sempiternum, quando, etc. : *in sempiternum, aut si non fecero, quando, etc.*—16. et requisivit Dominus de manu inimicorum David : (*Desiderantur in cod.*) — *Ibid.* enim : (*Deest in cod.*)—19. quando : *quo.*—22. nihil est mali : *nihil mali.*—*Ibid.* in pace : (*Non habentur in cod.*)—23. autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* sumus : *fuimus.*—27. vacuus : (*Additur in cod.*)—33. a patre suo : *patri suo.*— 38. iterum : (*Non habetur in cod.*) —43. David; (*Desideratur in cod.*)

CAPUT XXI.

Vers. 1. Et dixit ei : *Et surrexit obviam et dixit ei.* —2. missus es a me : *emissus es.* — *Ibid.* et illum : *et in illum.*—3. ergo : *autem* —4. Sacerdos ad : (*Desunt in cod.*)—*Ibid.* David : (*Ita habebat contextus; modo vero, eo abraso,* Sacerdos *scribitur.*) — *Ibid.* a mulieribus? Et, etc. : *a mulieribus manducent. Et, etc.*—7. quidam : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* pastorum Saul : *pastorum Saul; hic pascebat mulas Saul* : (*Adduntur verba* hic pascebat...)— 8. gladium? quia : *gladium? da mihi quia, etc.* (*Sed adduntur verba* da mihi.)—11. dixeruntque servi : *dixeruntque ei servi.* —*Ibid.* ad eum : (*Non leguntur in cod.*)—12. David : (*Deest in cod.*)—13. coram eis : *coram Achis.*— 14. Et ait : *et cecidit ad ostia civitatis, et ait.* (*Adduntur,* cecidit...) —15. hiccine ingredietur domum meam? *dimittite illum hinc, et ne ingrediatur domum meam.*

CAPUT XXII.

Vers. 1. inde : (*Deest in cod.*) — 2. ære alieno : *a rege alieno.*—5. profectus est David et venit : *profectus David venit.*—*Ibid.* hareth : *Dareth.*—7. audite me nunc : *audite nunc.*—*Ibid.* agros et vineas : *agros aut vineas.*—8. vicem meam doleat : *vicem doleat.*—*Ibid.* insidiantem mihi usque hodie : *inimicum insidiantem mihi usque hodie;* (*Adduntur in cod. verba* insidiantem mihi.) — 9. Respondens autem Doeg : *Respondit Doeg.*—*Ibid.* sacerdotem : (*Additur in cod.*) —11. Rex : *Saul rex.* — *Ibid.* sacerdotem : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* Achitob : *Achitob sacerdotem.*—15. Dominum : *Deum.* —17. et non : *non.* — 18. ad Doeg : *ad Doeg Idumæum.* (*Additur* Idumæum.)—*Ibid.* Sacerdotes : *Sacerdotes Domini.*—19. percussit : *percusserunt.*— *Ibid.* et parvulos : *parvulos.*—*Ibid.* bovemque : *bovem.* — 21. Sacerdotes : (*Ita modo legitur, erasa veteri lectione.*)

CAPUT XXIII.

Vers. 1. Ceilam : *Ceila.*—2. percuties : *percutias.* —*Ibid.* et Ceilam salvabis : *et salvabis Ceila.* — 3. Ceilam : *Ceila* —4. rursum ergo : *rursumque.*—*Ibid.* Ceilam : *Ceila.*—5. ergo : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* Ceilam : *Ceila.*— 6. Ceilam : *Ceila.*— 7. autem : (*Non habetur in cod.*)—*Ibid.* Ceilam : *Ceila.*—*Ibid.* et seræ sunt : *et seræ.*—10. Ceilam : *Ceila.*—13. sexcenti, et : *sexcenti viri, et.*—*Ibid.* salvatus esset : *salvatus est.*—*Ibid.* exire : *rex ire.*—19. Hachila : *acile.*—20. desideravit : *desiderat.* —22. ergo : (*Deest in cod.*) —*Ibid.* ubi sit pes ejus, vel, etc. : *ubi sit pes ejus velociter, vel, etc.*—*Ibid.* eum ibi, recogitat, etc. — *eum ibi, ubi dixistis, recogitat. etc.*—23 certam : *incertam.* — 24. in Ziphante : *Ziphante.* — *Ibid.* Jesimon : *Jesimath.*—26. Et ibat Saul ad : *Stabat Saul, et servi ejus ad.*—*Ibid.* et viri ejus erant in latere : *et servi ejus in latere.*

A

CAPUT XXIV.

Vers. 4. caulas ovium : *caulas quoque ovium.*— 5. tibi : (*Deest in cod.*) — 7. vivit Dominus, quia nisi Dominus percusserit eum, aut dies ejus venerit ut moriatur aut descendens in prælium perierit, propitius mihi sit Dominus, ut non mittam manum meam in Christum Domini : (*Non habentur in cod.*) — 9. David post, etc. : *et David post, etc.*—*Ibid.* Saul, dicens, etc. : *David, dicens, etc.*—10. loquentium David : *loquentium et dicentium David* : (*Adduntur verba rot. charact.*) 11. cogitavit : *cogitavi.*—12. summitatem ; *oram.*—14. sicut et in, etc. : *sicut in, etc.* —15. persequeris : *sequeris.*—*Ibid.* persequeris : *sequeris.*—*Ibid.* persequeris : *sequeris.*

CAPUT XXV.

Vers. 1. autem ; (*Non habetur in cod.*)—*Ibid.* universus; (*Additur in cod.*)—*Ibid.* sepelierunt eum in, etc. : *sepelierunt in, etc.*—3. illius erat Nabal : *illius Nabal.*—6. meis : (*Ita habebat contextus ; modo* tuis

B *superscribitur.*)—7. in deserto : *in deserto oves.* (*Additur* oves.)—8. venimus : *venimus ad te.* (*Adduntur* ad te.)—10. et quis est : *aut quis est.*—12. dixerat : *dixerat Nabal.*—13. pueris : *viris.*—14. suis : (*Non habetur in cod.*)—15. fuimus : *sumus.*—17. recogita : *cogita.*—18. et quinque arietes coctos : (*Adduntur in cod.*)—20. et illa : *illa.*—21. et reddidit mihi malum pro bono : (*Adduntur in cod.*)—23. procidit : *corruit.*—25. ne : *non.*— *Ibid.* iniquum : *iniquissimum.*—26. nunc ergo domine mi : (*Adduntur, et* mi rex *legitur.*)—29. anima rotabitur : *animæ rotabuntur.*—31. ancillæ tuæ. Et ait, etc. : *ancillæ tuæ et tu benefacies ei. Et ait, etc.*—34. Nabal : *de Nabal.* (*Additur vero* de.)—43. Achi-noam : *Achinoem.*—44. David Phalti : *David alio viro Phalati.*

CAPUT XXVI.

Vers. 1. hachila : *achilæ.*—*Ibid.* solitudinis : *solitudinis in via.*—3. hachila : *achilæ.*—4. illuc : (*Non*

C *habetur in cod.*)—5. et Saulem : *Saulem.*—9. extendet : *extendit.* — 11. igitur : *autem.* — 12. David : (*Non habetur in cod.*)—*Ibid.* evigilaret : *vigilaret.*— 16. fecistis : *fecisti.*—*Ibid.* ubi sit scyphus : *ubi scyphus.* — 17. numquid vox hæc tua fili mi : *num vox hæc tua est fili mi.*—*Ibid.* et ait David : *et David.* — 21. enim : (*Non legitur in cod.*)—*Ibid.* in oculis tuis hodie : *in oculis tuis : hodie, etc.* (*Duo illa puncta præmittuntur* hodie.)—*Ibid.* enim : (*Non habetur.*)— 22. regis : (*Deest in cod.*)—23. hodie : (*Desideratur in cod.*)—*Ibid.* extendere : *levare.*

CAPUT XXVII.

Vers. 1. una : *in una.*—*Ibid.* ut desperet : *et desperet.*—3. et domus : *vir et domus.*—*Ibid.* duæ : (*Additur in cod.*)—*Ibid.* Achi-noam : *Achinoem.*—8. Gerzi : *Gedri.*—10. respondebat : *respondebatque.*

CAPUT XXVIII.

Vers. 1. præpararentur : *pararentur.*—*Ibid.* egre-

D dieris : *ingredieris.*—3. Ramatha : *Rama.*—8. et abiit : *abiit.*—*Ibid.* et ait illi : *et ait* —13. vidisti? Et ait, etc. : *vidisti indica mihi? Et ait, etc.* (*Adduntur verba rot. charact.*) —14. se : (*Deest in cod.*)—17. tuum : (*Non legitur in cod.*) —21. mea : (tua *modo superscribitur, cum antiqua lectio* mea *videatur habuisse.*)—22. et ponam : *ut ponam.*—*Ibid.* ut comedens : *et comedens.* —23. coegerunt autem eum servi : *coegerunt autem servi.*

CAPUT XXIX.

Vers. 1. ergo : *autem.* —*Ibid.* universa : (*Deest in cod.*) — 3. numquid : *num.*—4. prælium, ne, etc. : *prælium, et non sit consiliarius noster, ne, etc.* (*Adduntur verba* et non...) —*Ibid.* enim : (*Additur.*)— 8. quid enim feci : *quid enim mali feci.*

CAPUT XXX.

Vers. 5. duæ : (*Additur in cod.*)—*Ibid.* Achinoam :

Achinoem.—8. persequar latrunculos : *persequar an non latrunculos.* —*Ibid.* an non? : (*Non habentur in cod.*)—13. qui ait : *qui ait ei.*—14. plagam : *partem.* —15. ego : (*Deest in cod.*) — 19. quisquam : *quicquam.*—20. tulit universos : *tulit David universos.*— 21. jusserat : *jussit.* —22. iniquus de viris, qui ierant cum David : *iniquus, qui erat cum David* —*Ibid.* sufficiat : *sufficit.*—23. in manus nostras, (*vers.* 24) nec audiet vos quisquam : *in manu nostra, nec audiat vos quicquam.*—28. Esthamo : *Esthama.*—29. Jerameel : *Jerameli.*—30. Harama : *Rama.*—31. David et viri : *David ipse et viri.*

A

CAPUT XXXI.

Vers. 1. Interfecti : *vulnerati.* — 2. et in filios : *et filios.*—*Ibid.* Melchisua : *Melchisue.* — 4. terrore : *timore.*—*Ibid.* gladium suum : *gladium.*—7. filii : *viri.* —12. veneruntque : *et venerunt.* — *Ibid.* Galaad : (*Non habetur in cod.*)—*Ibid.* igni : (*Deest in cod.*)

(*Hic in Exemplari Gothico hæc habentur :*) Incipiunt capitula Libri secundi, secundum quosdam; nam secundum hanc S. Hieronymi editionem, quæ ex Hebræo translata est, primus et secundus Samuelis unus in Canone habetur.

LIBER SECUNDUS SAMUELIS

Quem nos secundum Regum dicimus.

CAPUT I.

Vers. 4. Fugit populus ex, etc. : *fuit populus a, etc.* — 5. ei. (*Deest in cod.*) — 6. Et ait : *ait.* — 12. eo quod : *quod.* — 13. tu : (*Non habetur in cod.*)— 15. suis : (*Desideratur in cod.*) —17. autem ; *itaque.* — 18. in libro : *in lege.* — *Ibid.* et ait : Considera Israel pro his qui mortui sunt super excelsa tua vulnerati. (*In contextu hæc verba non habentur ; eorum vero loco in margine ita scribitur :* Et dixit : Flete Israel de interfectis suis ac vulneratis.) — 20. in compitis : *in conspectu.*—21. veniant : *venient.*— 25. est : *es.*— 26. suum : (*Deest in cod.*)

B

CAPUT II.

Vers. 1. ad eum : (*Non habetur in cod.*) —2. Achinoam : *Achinoem.*— 6. et ego : *ego.*—10. cœpisset : *cœpit.* — 11. imperans : *imperasse.* — 12. pueri : (Puer *modo scribitur, erasa lectione priori.*) — 13. convenissent : *venissent.* — *Ibid.* in una parte : *ex una parte.* — 15. ergo : *enim.* — 19. neque : *sive.*— 21. urgeret : *ut urgeret.* — 22. et noli : *noli.* — 23. illum : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT III.

Vers. 1. longa : *grandis.*—2. ejus : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Achi-noam : *Achinoem.* — 3. Cheleab : *Chelaab.*— *Ibid.* Tholmai : *Tholomai.*—4. filius Abital : *Abiatal.* — 5. Egla : *Agla.* — 7. Raspha, filia Aia : *Respha filia Achia.* — 8. hodie, qui, etc. : *hodie ipse mihi feci hæc, qui, etc.* — *Ibid.* super domum : *cum domo.*— 11. potuit : *poterat.*— 12. Abner : (*Non habetur in cod.*)—14. Michol, quam, etc. : *Michol filiam Saul, quam, etc.*— 16. Bahurim : *ad Bahurim.*—*Ibid.* et revertere : *revertere.* — 18. ad David : *David.* — 23. erant : *fuerant.* — *Ibid.* nuntiatum est itaque Joab : *nuntiatumque est ad Joab.*— 25. ad te : (*Desiderantur in cod.*) — 27. adduxit : *abduxit.* — 28. Deum : *Dominum.* — 29. sustinens : *patiens.*— *Ibid.* et tenens : *tenens.* — 32. David : (*Non habetur in cod.*) — 39. unctus rex : *unctus sum rex.*

C

CAPUT IV.

Vers. 1. Isboseth : (*Desideratur in cod.*)— 4. tollens itaque : *tollensque.* — 6. ingressi sunt autem domum latenter assumentes spicas tritici, et, etc. : *et assumentes spicas tritici, latenter ingressi sunt domum, et, etc.* — 7. nocte : *die.* — 10. occidi eum in Siceleg : *occidi in Siceleg.* — *Ibid.* mercedem dare : *mercedem me dare.* — 11. nunc cum homines : *nunc homines.* — *Ibid.* non : (nunc *superscriptum est, abraso* non *de veteri lectione.*)—12. pueris suis : *pueris.*

D

CAPUT V.

Vers. 2. sed et heri : *sed heri.*—3. venerunt quoque et seniores Israel ; *veneruntque senes de Israel.* — *Ibid.* David in regem : *David regem.* — 5. super Judam : (*Desunt in cod.*) — 6. est David : *est ad David.*— 8. David : (*Desideratur in cod.*)— *Ibid.* abstulisset : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* in templum : *templum.* — 10. exercituum : (*Deest in cod.*) — 13. ergo : *autem.* — *Ibid.* David : (*Deest in cod.*) — 14. et Nathan : *Nathan.*— 15. Jebahar : *Ahiaar.*—*Ibid.* et Nepheg : *Nepheg.* — 16. et Elioda et Eliphalet : *Elida et Eliphelet.*—17. ergo : *vero.*— *Ibid.* David in regem : *David regem.* — 20. ergo : *autem.* — 21. sibi : *ibi.* — 23. contra eos : *obviam eis.* — 24. ut percutiat : *et percutiet.* — 25. Gabaa : *Gabee.*

CAPUT VI.

Vers. 2. David : (*Non habetur in cod.*)— *Ibid.* Domini : *Dei.* — 3. tuleruntque eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa; Oza autem et Ahio, filii Abinadab, minabant plaustrum novum : (*Adduntur in cod.*) — 6. Nachor : *Nachon.* — *Ibid.* Dei : *Domini.* — *Ibid.* declinaverunt eam : *declinaverunt ad eam.*—7. iratusque est : *iratus est.*— 9. in die illa : (*Adduntur in cod.*) —13. percutiebat in organis armigatis, et, etc. : (*Non habentur in cod.*) — 15. domus. (*Deest in cod.*) —16. in civitatem : *civitatem.*— *Ibid.* saltantem : *psallentem.* — 17. imposuerunt : *posuerunt.*—20. reversusque est : *reversus est.*— 21. in Israel : *Israel.* —22. meis : *tuis.* — 23. in diem : *ad diem.*

CAPUT VII.

Vers. 6. illa : (*Deest in cod.*)— *Ibid.* ambulabam : *ambulavi.*— 7. ædificastis : *ædificasti.*— 9. ubicumque : *in quibus.*— 11. prædicit : *prædicet.*— *Ibid.* faciat tibi Dominus : *faciet tibi.* — 15. a facie mea : *a facie tua.* — 16. faciem tuam : *faciem meam.* — 17. ad David : *David.* — 18. et quæ : *aut quæ.* — 19. Domine Deus, nisi, etc. : *Domine Deus, quia dilexisti me, nisi, etc.*—22. neque est : *neque enim est.* 23. ivit Deus : *ibit Dominus.* — *Ibid.* et Deum ejus. (*vers.* 24.) Firmasti enim tibi : *cujus es Deus, et firmasti tibi.* — *Ibid.* Domine Deus factus : *Domine factus.* — 26. ut magnificetur : *et magnificetur.* — 27. te oratione hac : *orationem hanc.* — 29. benedictione : *et benedictione.*

CAPUT VIII.

Vers. 3. Adar-ezer : *Adezer.* — *Ibid.* Ephraten : *Euphraten.* — 5. de Syria : *Syria.* — *Ibid.* Adarezer : *Adedezer.* — 6. servavitque Dominus : *servavit Dominus.* — 7. arma aurea, quæ, etc. : *arma aurea, et torques, quæ, etc.* — *Ibid.* Adar-ezer : *Adadezer.* — 8. Adar-ezer : *Adadezer.* — *Ibid.* et mare æneum et columnas et altare : (*Non habentur in cod.*) — 9 Adar-ezer : *Adadezer.* — 10. Adarezer : *Adadezer.* — *Ibid.* Adar-ezer : *Adadezer.* — *Ibid.* vasa aurea , et vasa argentea : *vasa argentea, et vasa aurea.* — 12. Adar-ezer : *Adadezer.* — 13. decem et octo : *duodecim.* — *Ibid.* viginti tria millia : *viginti millia.* — 16. Ahilud : *Ahiud.* — 17. Achimelec : *Abimelech.*

CAPUT IX.

Vers. 3. numquid superest : *num superest.* — 7. et tu comedes : *et comedes.* — 11. ad regem : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* faciet : *faciat.* — *Ibid.* mensam

meam : *mensam tuam.* — 12. serviebat ; *serviebant.* — 13. quia : *qui.* A

CAPUT X.

Vers. 5. David, manete, etc. : *David, dicens, manete, etc.* — *Ibid.* crescat barba vestra : *crescant barbæ vestræ.* — 8 ergo : *autem.* — *Ibid.* et Rohob : (*Deest in cod.*) — 12. Dei nostri : *Domini nostri.* — 14. Jerusalem : *in Jerusalem.* — 16. Adar-ezer : *Adadezer.* — *Ibid.* Adar-ezer : *Adadezer.* — 17. Helam : *Elema.* — 19. autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Adar-ezer : *Adadezer.* — *Ibid.* esse : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT XI.

Vers. 1. autem : *ergo, ut.* — 2. deambularet : *ambularet.* — 3. Hethæi : *Chethæi.* — 6. Hethæum : *Cethæum.* — 7. et venit Urias ad David : (*Adduntur in cod.*) 8. et egressus : *egressus.* — 9. descendit ad : *ascendit in.* — 10. de via venisti : *de via longinqua venisti.* — 11. animæ tuæ non, etc. : *animæ tuæ quod non, etc.* — 12. in die : *die.* — 13. dormivit in stratu : *dormivit similiter in stratu.* — 15. B belli : *prælii.* — 16. ubi sciebat : *quo sciebat.* — 17. Hethæus : *Cethæus.* — 21. Hethæus : *Cethæus.* — 24. Hethæus : *Cethæus.* 25. belli : *prælii.*

CAPUT XII.

Vers. 1. dixit ei, Duo, etc. : *dixit ei, responde mihi judicium, Duo, etc.* — 3. quæ : (*Deest in cod.*) — 4. quidam : (*Non habetur in cod.*) — 6. reddet : *reddat.* — *Ibid.* fecerit : *fecerat.* — 7. vir. Hæc, etc. : *vir, qui fecisti hanc rem. Hæc, etc.* — 9. Hethæum : *Cethæum.* — *Ibid.* in uxorem tibi : *uxorem.* — 10. Hethæi : *Cethæi.* — 12. autem : *vero.* — 15. in domum : *domum. Ibid.* percussit quoque : *percussitque.* — 22. vivat : *vivet.* — 24. ingressusque : *ingressus est.* — 31. quoque : *autem* — *Ibid.* in Jerusalem : *Jerusalem.*

CAPUT XIII.

Vers. 1. filii David Sororem speciosissimam : C *filio David esset Soror speciosissima.* — *Ibid.* adamaret : *adamaretque.* — 2. in eam : *eam.* — 3. autem : *enim.* — 5. languorem : *ægritudinem.* — *Ibid.* ut det : *et det.* — 12. in Israel. noli, etc. : *in Israel, noli, frater mi, noli, etc.* — 20. ei : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* numquid : *num.* — 23. ad Absalom : *Absalom.* — 27. itaque : *autem.* — *Ibid.* feceratque Absalom convivium, quasi convivium regis : (*Adduntur in cod.*) — 29. omnes : (*Deest in cod.*) — 32. Semmaa : *Sammaa.* 36. apparuerunt, et Filii : *apparuerunt Filii.* — *Ibid.* vocem suam : *voces suas.* — 37. Ammiud : *Ammiur.* — 39. Amnon : *Amnonis.*

CAPUT XIV.

Vers. 3. loqueris : *loquaris.* — *Ibid.* verba : *sermones.* — 9. sit : (*Deest in cod.*) — 14. aquæ : *aqua.* — 16. de hæreditate Domini : (*Non sunt in cod.*) — *Ibid.* simul. Dicat, etc. : *simul de hæreditate Dei. Dicat, etc.* — 7. sicut : *quasi.* — *Ibid.* Domini : *Dei.* D — 18. ei : (*Deest in cod.*) — 22. sermonem rex servi, etc. : *sermonem servi.* — 27. elegantis formæ : *eleganti forma.* — 29. ad eum : (*Non habentur in cod.*) — 30. succenderunt ergo servi Absalom segetem igni : (*Desiderantur in cod.*) — *Ibid.* succenderunt servi : *succenderunt pueri.* — 31. in domo ejus : *in domum suam.* — 32. et diceres : *ut diceres.* — 33. itaque : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* omnia : (*Desiderantur in cod.*) — *Ibid.* et intravit : *intravit.*

CAPUT XV.

Vers. 7. quadraginta : *quatuor.* — 12. cumque immolaret victimas, facta, etc. : *cum immolaret victimas, et facta, etc.* — 14. impleat : *impellat.* — 15. exsequemur : *exsequimur.* — 16. reliquit : *dereliquit.* — 18. pugnatores validi : *pugnatores et validi.* — *Ibid.* pedites : (*Additur in cod.*) — 20. compelleris. *impelleris.* — *Ibid.* quia : (*Deest in cod.*) — 21. mi rex, sive, etc. : *mi rex, ibo, sive, etc.* — 22. Gethæus, et omnes : *Gethæus et rex, et omnes.* — 23. omnesque flebant : *omnesque viri flebant.* — 24. Dei, et, etc. : *Dei a Bethlem, et, etc.* (*Adduntur* a Bethlem.) — *Ibid.* fœderis : (*Deest in cod.*) — 25. reporta arcam Dei : *reportate arcam Domini.* — 26. mihi : (*Non habetur in cod.*) — 29. ergo : (*Deest in cod.*) — 30. scandens : *ascendens.* — *Ibid.* ascendebat : *ascendebant.* — 31. et Achitophel : *Achitophel.* — *Ibid.* quæso Domine consilium Achitophel : *quæso consilium Achitophel Domine.* — 32. ei : (*Additur in cod.*) — 34. Absalom : *Absaloni.* — 36. enim : *autem.* — *Ibid.* quodcumque : *quod.*

CAPUT XVI.

Vers. 1. alligaturis : *ligaturis.* — 2. pueris : *servis.* — 3. domus : *Dominus.* — 4. Oro : *adoro;* (*Forte legendum,* at oro.) — 5. Bahurim : *ad Bahurim.* — *Ibid.* inde : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* procedebatque : *procedebat.* — 6. et a sinistro : *et sinistro.* — 7. loquebatur : *latebatur.* (*Vitiosa lectio est; forte* blatebatur *pro* blaterabat, *quod Gothicis familiare est, ut infra cap.* XIX, *num.* 9, certabatur *pro* certabat.) — 8. Dominus regnum : *Dominus universum regnum.* — *Ibid.* premunt : *nunc premunt.* — 10. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* fecerit ? : *fecerit Dominus ?* — 11. servis suis : *servis regis.* — *Ibid.* hic : (*Deest in cod.*) — 12. die : (*Desideratur in cod.*) — 14. venit itaque rex : *venitque rex.* — 15. ejus : *Israel.* — 17. ivisti : *venisti.* — 18. responditque : *respondit.* — *Ibid.* ad Absalom : *Absalom.* — *Ibid.* elegit : *elegerit.*

CAPUT XVII.

Vers. 2. Omnis populus : (*Desunt in cod.*) — 3. reverti : *revertenti.* — 5. Chusai : *Husai.* (*Ita semper constanter legit exemplar Gothicum.*) — 7. est : (*Desideratur in cod.*) — 10. omnis : (*Deest in cod.*) — 13. civitati illi funes : *civitatem illam funibus.* — 14. utile, ut induceret, etc. : *utile, ut videretur consilium Husai bonum coram Absalon, ut induceret, etc.* — 15. Sadoc et Abiathar : *ad Sadoc et ad Abiathar.* — 16. cito : (*Additur in cod.*) — 17. referrent : *ferrent.* — 20. eis : (*Deest in cod.*) — 23. consilium suum : (*Additur* suum.) — *Ibid.* surrexitque : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* domo sua : *in domo sua.* — 24. Israel cum eo : *Israel qui erant cum eo.* — 25. fuit : *erat.* — 27. Castra, Sobi : *Castra, Madian, Sobi.* — 28. polentam, et fabam, et lentem, et frixum : *pulmentum, et fabam et lentum frixum oleo.*

CAPUT XVIII.

Vers. 1. eos : *eum.* — 2. tertiam partem sub manu Joab : *tertiam sub manu Joab.* — *Ibid.* tertiam partem sub manu Ethai : *tertiam sub manu Ethai.* — 3. sive : *si.* — 5. principibus pro, etc. : *principibus Israel pro, etc.* — 8. fuit autem ibi prælium : *fuit ibi prælium autem.* — 9. insederat : *insedebat.* — 14. tulit ergo tres : *tulit ergo Joab tres.* — 18. suo, et, etc. : *suo, monimentum nominis mei, et, etc.* — 26. alter : (*Additur in cod.*) — 28. homines : *omnes.*

CAPUT XIX.

Vers. 5. ingressus ergo : *ingressus est ergo.* — *Ibid.* dixit : *et dixit.* — 6. et de servis tuis : (*Desunt in cod.*) — 9. certabat : *certabatur.* — 11. Abiathar : *ad Abiathar.* — *Ibid.* in domo ejus : *ut reducerent eum in domum ejus.* — *Ibid.* Juda : (*Non habetur in cod.*) — 13. es ? (*Additur in cod.*) — 15. usque in Galgala : (*Deest* usque.) — 17. servi cum eo : *servi erant cum eo.* — 19. egressus : *ingressus.* — 20. et idcirco : *sed idcirco.* — 22. mihi : (*Deest in cod.*) — 26. Et respondens : *qui respondens.* — *Ibid.* dixique : *dixi.* — *Ibid.* et ascendens ; *ascendens.* — 27. es : (*Non habetur in cod.*) — 29. ei : (*Deest in cod.*) — 34. dies : (*Desideratur in cod.*) 35. possum : (*Additur in cod.* — *Ibid.* sit : *fit.* — 36. procedam famu-

lus tuus ab Jordane tecum; non, etc. : *præcedam famulus tuus ad Jordanem tecum; nec, etc.* — 37. Chamaam : *Chamaa.* 38. Dixit itaque : *Dixitque.* — *Ibid.* Chamaam : *Chamaa.* — 40. Galgalam, et Chamaam : *Galgala, et Chamaa.* — 43. regem, magisque, etc. : *regem et primogenitus ego sum, magisque, etc.*

CAPUT XX.

Vers. 1. quoque ut ibi esset : *ut ibi esset quoque.* — *Ibid.* Seba : *Siba.* — *Ibid.* in David : *in domo David.* — *Ibid.* revertere : *vade.* — 2. Seba : *Siba.* — *Ibid.* Jerusalem : *in Jerusalem.* — 3. in custodiam : *custodiam.* — 6. Seba : *Siba.* — 7. quoque : (*Deest in cod.*) — 14. usque : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* Beth-maacha. — *in Bethmecha.* — 15. Beth-maacha : *Bethmecha.* — 17. Et ille respondit, Ego : *qui respondit ; ego sum.* — *Ibid.* Sermones : *Sermonem.* — 18. illa, sermo, etc. ; *illa dixit, rogantes rogant qui sunt in Abela, et in Dan dicentes, Sermo, etc.* — *Ibid.* proficiebant. (*vers.* 19.) Nonne ego sum quæ, etc. : *pertranseant. Non ego sum qui, etc.* — *Ibid.* matrem in Israel : *matrem Israel.* — 21. suam : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* recedemus : *recedimus.* — 23. ergo : *autem.* — *Ibid.* omnem : (*Non habetur in cod.*) — 24. Ahilud : *Ahiud.*

CAPUT XXI.

Vers. 1. sanguinum : *et sanguinem.* — 2. erant de filiis Israel : *sunt de Israel.* — *Ibid.* et voluit Saul percutere : *ne perimerent illos, et voluit Saul ut perculeret.* — 3. Quid faciam vobis ? et quod erit vestri piaculum, ut benedicatis hæreditati Domini ; (*Vers.* 4) dixeruntque ei Gabaonitæ : (*Adduntur in cod.*) — 6. ut : *et.* — 8. Aia : *Achia.* — *Ibid.* Michol : *Merob.* — 9. in monte : (*Desunt in cod.*) — 10. Aia : *Achia.* — 11. fecerat Respha, filia Aia : *fecit Respha, filia Achia.* — 13. colligentes : *colligens.* — 14. et Jonathæ : *et ossa Jonathæ.* — 16. Jesbi-benob : *Jesbidenob.* — 18. Saph : *Seph.* — *Ibid.* de genere gigantum : (*Adduntur in cod.*) — 20. vir fuit excelsus : *vir excelsus.* — *Ibid.* de origine : *de genere.* — 21. Et blasphemavit. *blasphemavit.*

CAPUT XXII.

Vers. 3. Deus fortis : *Deus meus fortis. Ibid.* liberabis : *liberabit.* — 6. inferni : *inferi.* — 7. veniet : *veniat.* — 8. concussa : *commota.* — *Ibid.* eis : (*Deest in cod.*) — 9. de ore : *de nare.* — *Ibid.* succensi : *incensi.* — 10. et inclinavit : *inclinavit.* — 12. latibulum : *latibulum suum.* — 13. fulgore : *fulgure.* — 14. dabit : *dedit.* — 15. fulgur et consumpsit : *fulgura consumpsit.* — 16. Domini, ab, etc. : *Domini et ab, etc.* — 18. et ab his : *ab his.* — 19. afflictionis meæ : *afflictionis et tribulationis meæ.* — 20. complacui : *placui.* — 29. tu

A Domine : (*Desunt in cod.*) — 32. quis est Deus : *quis Deus.* — *Ibid.* Deum nostrum ? : *Dominum nostrum ?* — 34. statuens : *statuit.* — 37. deficient : *deficiant.* — 38. convertar : *convertatur.* — 39. consumam eos : (*Non habentur in cod.*) — 40. accinxisti : *accingit.* — *Ibid.* incurvasti : *incurvabis.* — *Ibid.* subtus me : *sub me.* — 44. custodies me in, etc. : *custodies in, etc.* — *Ibid.* serviet : *servient.* — 45. filii alieni resistent mihi, auditu auris obedient mihi : (*Ita habebat lectio vetus ; modo, ea erasa, ita superscribitur* : auditu auris obaudient mihi, filii alieni resistent mihi.)

CAPUT XXIII.

Vers. 3. hominum : *omnium.* — 5. voluntas : *voluptas.* (*Ita scriptum inveni.*) — 8. fortium David-David sedens : *fortium David sedens.* — *Ibid.* interfecit : *interficit.* — 9. Ahohites : *Ahohi.* — 15. aquam de lacu : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* o : (*Deest in cod.*) — 20. in diebus : *diebus.* — 21. interfecit : *percussit.* — 25. Harodi, Elica de Harodi, (*vers.* 26) Heles de

B Phalti, Hira filius Acces : *Arari, Elica de Harodi, Helas de Phelethi, Hiras filius Sacces.* — 28. Ahohites Maharai Netophathites, (*vers.* 29) Heled filius Baana, et ipse Netophathites : *Achiothes Maharai Phathites.* — 29. de Gabaath : *delebeth* : (*Ita scriptum inveni.*) — 30. Pharathonites : *Phrathonites.* — 32. Eliaba de Salaboni : *Elialba de Salboni.* — *Ibid.* Jonathan : *Jonatha et Ara.* — 33. Sarar, Ararites : *Saar, Arorites.* — 34. Aasbai : *Saasbai.* — 38. Jethrites, Gareb et ipse Jethrites : *Bicthrites, Jereb et ipse Bicthrites.*

CAPUT XXIV.

Vers. 2. rex : *David.* — *Ibid.* Ber-sabee : *Bersebee.* — 4. principum exercitus : *principum ejus exercitus* : (*Additur vero* ejus.) — *Ibid.* principes militum : *princeps militum.* — 5. Gad : *Gaath.* — 6. Hodsi : *Hodsi.* — 10. transferas : *transeas.* — 11. videntem David : *videntem.* — 13. veniet : *veniat.* — 14. Coarctor : *arctor undique.* — *Ibid.* hominum : *homi-*

C *nis.* — 15. usque ad Bersa-bee : *usque Ber-sabee.* — 16. suam : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* afflictionem : *afflictionem eorum.* — *Ibid.* sufficit : *sufficit, sufficit.* — *Ibid.* nunc contine manum tuam : (*Adduntur, præter adverbium* nunc, *quod nec in contextu, nec in margine habetur.*) — 18. Autem : (*Additur in cod.*) — 20. transire : *venire.* — 21. et egressus : *egressus.* — 25. propitiatus : *repropitiatus.*

(*Ita habetur in cod. Gothico litteris majoribus, sicut et in fronte hujus libri, et sequentis* :) Explicit liber, qui secundum Septuaginta secundus habetur ; in hac autem sancti Hieronymi editione, quæ ex Hebræo est, primus et secundus Samuelis, unus in canone computatur.

LIBER TERTIUS REGUM.

Liber Regum tertius secundum Hebræos primus Malachim. (*Ita impress.*) : *Incipit Regum liber tertius secundum LXX, secundum vero S. Hieronymum secundus.* (*Ita habetur in cod. Goth. litteris majoribus.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Dies : *annos.* — 3. Sunamitidem : *Sunamitem.* — 6. valde secundus : *valde et secundus.* — 8. cerethi et pheleti : *Ethei.* — 9. Zohelet : *Zohel.* — 10. quosque : *quoque.* — 13. vade et ingredere : *vade ingredere.* — *Ibid.* Nonne tu : *non tu.* — 17. tuæ, Salomon, etc. : *tuæ, dicens, Salomon, etc.* — 22. rege, Nathan : *rege, ecce Nathan.* — 23. cumque introisset in, etc. : *cum introisset et stetisset ante, etc.* — *Ibid.* eum : (*Deest in cod.*) — 31. David in æternum : *David rex in æternum.* — 34. super Israel : *super Israel et Judam.* — 37. faciat : *fiat.* — 39. sumpsitque : *sumpsit.* — 42. nuntians : *annuntians.* — 43. enim : (*Deest in cod.*) — 47. Deus : *Dominus.* — 48. insuper et hæc : *insuper hæc.* — 49. ergo : (*Non habetur in cod.*) — 52. morietur : *morte morietur.*

CAPUT II.

Vers. 2. Ego ingredior : *Ecce ego ingrediar.* — 3. Et observa ut custodias mandata Domini : *Et observa custodias Domini.* — 6. ergo juxta : *ergo ei juxta.* —

D 7. Galaaditis : *Galaaditidis.* — 9. ut scias : *et scies.* — 11. triginta tribus : *triginta tribus annis.* — 13. Pacificusne est ingressus : *Pacificusne ingressus.* — 15. præposuerat : *proposuerat.* — 17. Sunamitidem : *Sunamitem.* — 19 : matri regis : *matris regis.* — 22. rex : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Sunamitidem : *Sunamitem.* — 24. collocavit me super : *collocavit super* : — 26. et quidem vir mortis es : *es quidem vir mortis* : — 30. et venit : *venit.* — *Ibid.* locutus est Joab : *locutus sum Joab.* — 32. viros justos melioresque se : *viros meliores quam se.* — *Ibid.* David : (*Non habetur in cod.*) — 34. Ascendit itaque : *ascenditque.* — 37. autem : *enim.* — 39. nuntiatumque est : *nuntiatum est.* — 42. fueris : *ieris.* — 43. ergo : (*Deest in cod.*) — 46. aggressus : *egressus.*

CAPUT III.

Vers. 3. autem : *itaque.* — 7. parvulus : *parvus.* —

— 9. populum tuum hunc : *populum hunc*. — 11. Dominus : *Deus*. — 12. similis tui : *tibi similis*. — 15. Jerusalem : *in Jerusalem*. — 20. intempestæ noctis : *intempesta nocte*. — 26. tibi sit : (*Deest* sit.) — 27. Respondit : *respondens*. — *Ibid*. et ait : (*Deest* et.) — *Ibid*. enim : *autem*:

CAPUT IV.

Vers. 3. Sisa : *Sesa*.— 6. Ahisar : *Athasar*.—*Ibid*. Adoniram : *Odoniram*. — 9. Salebim, et in Bethsames, et in Elon, et in Beth-hanan, (*vers*. 10) Bethhesed : *Salebrim, et in Bethsames, et Eloeni, Bethanam Beneseth*. — 11. habebat uxorem : *habuit uxorem*. — 12. Bana : *Pena*. — Thanach : *Thenach*. — *Ibid*. Maggeddo : *Maleddo*. — *Ibid*. mehula e regione Jecmaan : *mahula e regione leeman*. — 14. Abinadab : *Ahianaas*. — *Ibid*. Manaim : *Maiam*. — 15. Basemath : *Bathmath*. — 19. Amorrhæi : *Amorrhæorum*. *Ibid*. super : *insuper*. — 24. a Thaphsa : *Thaphsa*. — *Ibid*. usque ad Gazam : *usque Gazam*. — 30. et : (*Deest in cod.*) — 31. Ezrahite : *Ezralite*. — *Ibid*. Chalcol : *Chalcal*. — 32. quoque : *autem*.

CAPUT V.

Vers. 2. Salomon ; *et Salomon*. — 4. et : (*Deest in cod.*) — 6. servi tui : (*Desiderantur in cod.*) — *Ibid*. petieris : *præceperis*. — *Ibid*. quomodo : *quia*. — 7. Deus : (*Desideratur in cod.*) — 9. deponent : *deponant*. — 10. et ligna abiegna : (*Desunt in cod.*) — 12. dedit quoque : *deditque*. — 13. operarios : *operas*. — 15. fueruntque : *fuerunt itaque*. — 18. porro Giblii præparaverunt ligna et lapides ad ædificandam domum : (*Adduntur*, *et* Biblii *legitur*.)

CAPUT VI.

Vers. 1. autem : (*Deest in cod.*) *Ibid*. Domino : *Domini*. — 2. et viginti cubitos in latitudine : (*Non habentur in contextu ; in margine autem ita legitur*, latitudine xx.) — 6. et medium tabulatum sex cubitorum latitudinis : (*Non sunt in cod.*) — 9. domum : (*Additur in cod.*) — 10. quinque cubitis altitudinis, et operuit domum : (*Adduntur*) — 15. cedrinis : (*Deest in cod.*) — 18. tornaturas : *tornaturas suas*. — *Ibid*. juncturas suas : *juncturas*. — 20. purissimo, sed : *purissimo, et affixit laminas clavis aureis*. (*Verba* et affixit... *adduntur*.) — 24. unius : (*Deest in cod.*) — 25. in mensura : *mensura*. — 34. se ipsum : *se invicem*. — 39. suis : (*Deest in cod.*)

(*In hoc loco, scilicet pag*. 102, *habentur delineationes Templi ex utraque parte*.)

CAPUT VII.

Vers. 6. columnas : *columnas fecit*. — 8. sedebatur : *sedetur*.— 9. a fundamento ; *a fundamentis*. — 10. de lapidibus : *lapidibus*. — 15. columnam unam : *columnarum*. — 16. fusilia ex ære : *fusili ære*. — 18. singulorum : (*Additur in cod.*) — 21. Jachin : *Jachin firmitas*. (*Lectio contextus est ; inter lineas vero litteris recentioribus additur*, id est, *ut lectio integra sit*, Jachin id est firmitas.) — *Ibid*. Booz : *Booz id est a robore*. — 25. super : *desuper* : — 26. et tria millia ; *tria millia*. — 27. æneas : *æreas*. — 29. in juncturis : *inter juncturas*. — *Ibid*. et subter : *Et super*. — 30. respectantes : *respicientes*. — 32. sibi : (*Deest in cod.*) — 35. rotunditas : *runditas*. — 38. decem bases posuit, (*vers*. 39.) Et constituit : (*Adduntur in cod.*) — 51. in thesauris : *thesauris*.

(*In hoc loco, videlicet pag*. 104, *habentur delineationes* Domus Saltus Libani ; et aliæ, etc.)

CAPUT VIII.

Vers. 1. congregati sunt : *congregavit*. — 2. Bethanim : *Ethanim*. — 11. enim : *ergo*. — 13. solium : *thronum*. — 15. Salomon : (*Deest in cod.*) — 16. populum meum Israel de Ægypto : *populum de Ægypto*. — 19. mihi (*Non habetur in cod.*) — 23. super terram : *sub terra*. — 24. custodisti : *custodis*. — *Ibid*.

A quæ : *quæcumque*. — 26. Domine : (*Deest*.) — 29. super : *et super*. — *Ibid*. orat in loco isto ad te servus tuus : *orat te in loco isto servus tuus*. — 34. reduces : *reduc*. — 36. exaudi eos : *exaudies*. — *Ibid*. terram tuam, quam : *terram quam*. — 37. aut aerugo aut locusta, vel rubigo : *aut ærugo, locusta, rubigo*. — *Ibid*. inimicus ejus : *et inimicus ejus*. — 39. exaudies : *audias*. — 43. exaudies : *exaudias*. — *Ibid*. invocaverit te alienigena : *invocaverint te alienigenæ*. — 45. orationes eorum, et preces : *orationem eorum et precem*. — 46. peccaverint : *peccaverit*. — *Ibid*. inimicorum longe : *inimicorum suorum longe*. —48 fuerint : *sunt*. — 49. orationes : *orationem*. — *Ibid*. preces eorum : *preces*. — 52. exaudias : *exaudies*. — 59. faciat : *fiat*. — 63. mactavitque : *mactavit quoque*. — *Ibid*. et ovium : *ovium*. — 64. holocaustum : *holocausta*.

CAPUT IX.

Vers. 3. domum hanc, quam : *domum quam*. — 5. non auferetur vir de genere tuo de solio Israel : *non*
B *auferetur tibi vir de solio Israel*. — 6. cæremonias meas : *cæremonias*. — 7. projiciam a conspectu meo : (*Adduntur in cod.*) — 9. coluerunt eos : *coluerunt*. — 12 dederat : *dedit*. — 14. Salomonem : (*Deest in cod.*) — 24. Salomon : (*Non habetur in cod.*) — 25. Domino : *Domino Deo suo*. — *Ibid*. et adolebat thymiama coram Domino : (*Desunt in cod.*) — 26. Ailath : *Ailam*. — 28. detulerunt ad regem Salomonem : (*Ita etiam superscribitur, erasa veteri lectione*.)

CAPUT X.

Vers. 1. Saba : *Sabaa*. — 2. cum comitatu : *comitatu*. — *Ibid*. regem : (*Deest in cod.*) — 3. proposuit : *proposuerat*.—*Ibid*. regem ; *rem*. — 5. ordines : *ordinem*. — 7. et opera : (*Desiderantur in cod.*) — 9. complacuisti : *placuisti*. — 10. Saba : *Sabaa*. — 12. fulcra domus : *pulchram domum*. —13. Saba : *Sabaa*. — 15. afferebant : *offerebant*. — *Ibid*. vendentes : *videntes*. — 16. purissimo : *puro*. — 17. trecentæque
C minæ : *trecentæ minæ*.—*Ibid*. saltus : *silvæ*.—26. in Jerusalem : (*Adduntur in cod.*) — 28. educebantur : *adducebantur*. — *Ibid*. Negotiatores enim regis emebant de Coa : (*Adduntur in cod.*)

CAPUT XI.

Vers. 1. adamavit : *amabat*. — 5. Deam : *Deum*. — *Ibid*. idolum : *Deum filiorum*. — 6. David : (*Deest in cod.*) — 19. Pharaone valde, etc. : *Pharaone rege Ægypti*. — 22. obsecro te ut, etc. *obsecro ut, etc*. — 23. Adar-ezer : *Adedezer*. — 26. Ephrathæus : *Euphrathæus*. — *Ibid*. servus Salomonis : (*Desunt in cod.*) — *Ibid*. Serua, mulier vidua : *Saraa mulier vidua Seruvæ Salomonis*. — 27. et hæc est causa : *et hæc causa*.— 30. coopertus : *opertus*.— 33. Astarthen Deam : *Astaroth Deum*. — 38. mandata mea et, etc. ; *mandata et, etc*. — 39. semen : *domum*. — 40. Sesac : *Sar*. — 41. dierum : (*Deest in cod.*) — 42. omnem : (*Non habetur*.)

CAPUT XII.

D *Vers*. 2. vero : (*Deest in cod.*) — 6. huic : (*Non habetur in cod.*) — 7. ei : (*Non est in cod.*) — 9. dixitque ad eos : *dixit ad eos*. — 11. cecidit vos : *cecidit super vos*. — *Ibid*. cædam vos : *cædam*. — 13. ei : (*Additur in cod.*) —14. ego autem cædam : *ego cædam*. — 16. vade : *revertere*. — 20. constituerunt eum regem super omnem Israel : *constituerunt regem super Israel*. — 21. et bellatorum : *bellatorum*. — *Ibid*. domum : *regem*. — *Ibid*. filio : *filii*. — 22. autem : *vero*. — 27. Cor. (*Ita habuisse veterem lectionem conjectura est ; modo, ea erasa*, convertetur populus iste *legitur*.) — 28. in Jerusalem : *Jerusalem*. — 32. fuerat : *erat*. — 33. quem finxerat : *quæ finxerat*.

CAPUT XIII.

Vers. 5. Domini : *Dei*. — 6. oravitque : *oravit*. — 11. illa : *in illa*. — 13. Dixitque : *Dixit*. — 17. Non comedes panem, et non bibes aquam ibi, nec : *Non comedas panem et non bibas aquam, nec*. — 18. ut

comedat : *et comedat.*—29. intulit in civitatem prophetæ senis : *intulit illud in civitatem prophetes senex.* —30. heu, mi frater : *heu, frater.*

CAPUT XIV.

Vers. 3. enim : (*Deest in cod.*) — 5. qui : *quia.* — 8. esset : *est.* — 10. ecce : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* de Jeroboam : *de domo Jeroboam.* — 13. inferetur : *ingredietur.* — 20. dormivit cum, etc. : *dormivit Jeroboam cum, etc.* — 21. decem : *et decem.* — *Ibid.* annos : *annis* — *Ibid.* regnavit : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* Ammanitis : *Ammanites.* — 24. feceruntque : *fecerunt.*—28. in domum : *domum.*—29. et omnia : *et omnium.* — *Ibid.* sermonum : *verborum.* — 31. Abiam : *Abia.*

CAPUT XV.

Vers. 1. Abiam : *Abia.* — 4. ut suscitaret filium ejus post eum, et statueret Jerusalem : (*Adduntur in cod.*)—7. Abiam, et omnia : *Abia, et omnia.* — *Ibid.* Abiam, et inter : *Abia, et inter.* — 10. et uno anno : *uno anno.*—14. Domino : *Domino Deo suo.*—17. vel ingredi : (*Desunt in cod.*)—18. Tabremon : *Trabemon.* —23. omnium : (*Deest in cod.*) — 32. Baasa regem, etc.: *Baasa filium Achia regem, etc.*

CAPUT XVI.

Vers. 1. Baasa : *Baasam.* — 7. Baasa : *Baasam.* —11. ex ea : *ex eo.* — 12. ad Baasa : (*Desideratur in cod.*)—13. Baasa : *Baasæ.*—17. Ascendit : *Ascendens.*—*Ibid.* et obsidebant : *obsidebant.* — 22. prævaluit autem : *prævaluitque.* — 24. et vocavit : *vocavitque.*—25. fuerunt : *erant.* — 32. in templo Baal : *in templo Baali.*—34. Hiel : *Ahiel.*

CAPUT XVII.

Vers. 6. ei : (*Deest in cod.*) — 9. Sarephta : *Sereptha.*—10. Sarephta : *Sereptham.*—12. en colligo : *et colligo.* — 14. in qua : *qua.* —17. post hæc : *post verba hæc.*—19. Elias : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* posuit super, etc. : *posuit eum super, etc.* (*Additur vero* eum.) — 21. obsecro : *oro.* — 22. Et exaudivit : *exaudivit.*

CAPUT XVIII.

Vers. 4. et quinquagenos : (*Non habentur in cod.*) — 10. quia : (*Deest in cod.*) — 11. nunc tu dicis : *nunc dicis.*—12. et ingressus : *ingressus.*—*Ibid.* inveniens te : *inveniet te, et.* — 16. venitque : *venit ergo.*—23. sibi : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* ignem autem : *ignemque.*—24. propositio : *propositio, quam locutus est Elias.*—26. responderet : *responderet eis.* (*Additur* eis.)—36. Deus Abraham, et Isaac : *Deus Abraham, Deus et Isaac.*—37. exaudi me, Domine : *exaudi, Domine.* — 38. Domini : *a Deo de cœlo.* — 44. currum tuum : (*Desunt in cod.*)

CAPUT XIX.

Vers. 1. prophetas gladio : *prophetas Baal gladio.*
A (*Additur* Baal.) — 4. super : *subter.* — 11. transit : *transiet.* — *Ibid.* petras ante, etc. : *petras in spiritu ante, etc.* — 15. in viam : *in domum.* — *Ibid.* illuc : (*Deest in cod.*)—16. Abel-meula : *Abel-maula.* — 18. virorum : *universorum.*—*Ibid.* quorum genua : *genua quæ.*— *Ibid.* ante Baal : *Baal.* — *Ibid.* osculans manum : *osculans manu.*—19. Elias : (*Deest in cod.*)— *Ibid.* jugis bovum : (*Non habentur.*) — 20. oro, patrem : *oro te patrem.*

CAPUT XX.

Vers. 1. triginta duos : *triginta et duos.* — 3. ait : *et ait.* — 7. insidietur nobis, misit enim : *insidiatur nobis, misit ergo.*—9. in initio : *initio.*—10. sequitur : *sequuntur.*—11. ait : *et ait.*—12. Ben-adad : (*Deest in cod.*) — 13. ait ei : *ait.* — 18. At ille ait, sive : *At ille, sive ait.* — 20. veniebat : *venerat.* — 27. castraque metati sunt : *castrametati sunt.* — 29. dirigebantque : *dirigebant.* — *Ibid.* ex adverso hi, atque
B illi acies : *hi, atque illi acies ex adverso.* — 30. in civitatem : *civitatem.* — 31. itaque : (*Deest in cod.*) — 32. funiculos : *funes.*— 33. Ben-adad : *Ben-adad vivit.* (*Additur* vivit.) — *Ibid.* ad me : (*Desunt in cod.*) — 34. tulit : *abstulit.* — *Ibid.* reddam : *reddam tibi.* (*Additur* tibi.) — 37. inveniens : *conveniens.*—39. aut : *ut.*—*Ibid.* appendes : *appendens.* —41. eum : (*Deest in cod.*) — 43. in Samariam : *Samariam.*

CAPUT XXI.

Vers 1. tempore illo : (*Desunt in cod.*) — 6. tibi placet : *tibi commodius placet* : (*Additur* commodius.) — 8. et optimates : *et ad optimates.* — (*Additur* ad.) — 9. primos : *primates.* — 13. Deum et regem : *Deo et regi.* — 18. descendit : *descendet.* — 20. inimicum tibi? : *inimice mei?* — 23. de Jezabel : (*Additur* de.) — 26. factus est : *effectus est.* — 27. ambulavit : *ambulabat.* — 28. et factus est
C sermo : *factus est autem sermo.*

CAPUT XXII.

Vers 5. et equites mei, equites tui : *equites mei, et equites tui.* — 8. possumus : *possimus.* — 9. ergo : *itaque.* — 11. Chanaana : *Chanaan.* — 12. regis : *regis inimicos ejus.* — 13. ergo sermo : *ergo et sermo.* — 14. Dominus, hoc, etc. (*Non habetur* Dominus.) — 15. manus regis : *manu regis.* — 24. Chanaana : *Chanaan.* — 25. in cubiculum : *cubiculum.* — 30. Dixit itaque : *Dixitque.* — 34. Vir autem : *Unus autem.* — *Ibid.* in incertum : *incertum.* — 37. Samaria : *Samariæ.* — 39. autem : *vero.* — *Ibid.* sermonum : *verborum.* — 40. Ochozias : *Oozias.* — 43. erat : *est.* —49. poterant : *potuerant.* — 50. Ochozias : *Oozias.* — 51. Josaphat : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* cum eis : (*Desunt in cod.*) — 52. Ochozias : *Oozias.* — 54. servivit quoque : *servivitque.*

LIBER QUARTUS REGUM.

IMPRESS. Quartus Regum liber; secundum Hebræos Malachim Secundus : COD. *Incipiunt capitula libri* IV *secundum* LXX : *secundum vero Hebræos, et hanc editionem beati Hieronymi, Secundi. Incipit secundum* LXX *liber quartus; secundum vero, secundum* (sic) *Hieronymum, et Hebraicam veritatem, Secundus.*

CAPUT I.

Vers 2. Ochozias : *Oozias.* — *Ibid.* mea : (*Deest in cod.*) — 3. et ascende : *ascende.* — 4. Dominus : *Dominus Deus.* — 5. Ochoziam : *Ooziam.* — 6. mittis : *misisti.* — 7. ille : (*Deest in cod.*) — 9. sub : *cum.* — 10. sum : *sum ego.* — 11. Rursumque : *rursum.* — 13. Qui cum : *Quumque.* — 17. autem ; *ergo.* — 18. Ochoziæ : *Ooziæ.*

D CAPUT II.

Vers. 2. descendisset : *descendissent.* — 4. in Jericho : *Jericho.* — 6. Dixit autem ei Elias : *dixit autem Elias ad Eliseum.* — *Ibid.* usque ad Jordanem : *usque Jordanem.* — 10. tibi : (*Deest in cod.*) — 14. percussit aquas; et non sunt divisæ : (*Adduntur ; et pro* et non, *legitur* quæ non.) — 16. possunt : *possint.* — 23. in Beth-el : *Beth-el.* — 24. cum respexisset : *cum post se respexisset.*

CAPUT III.

Vers 1. Judæ : *Juda.* — 4. centum millia agnorum : *centum agnorum.* — 7. contra eum ad prælium : *contra Moab in prælium.* — *Ibid.* et equi mei : *equi mei.* — 9. igitur : (*Non habetur.*) — 10. Dominus :

(*Additur in cod.*) — 11. Dominum : *Deum.* — *Ibid.* aquam : *aquas.* — 12. rex Juda ; (*Non habentur in cod.*) — 13. in manus : *in manu.* — 14. Dixitque ad eum ; *Dixit autem.* — 15. nunc autem ; *nunc ergo.* — 16. facite alveum : *facite in alveum.* — 17. bibetis vos : *bibetis aquas vos.* — 26. gladios : *gladium.* — 27. reversi sunt : *regressi sunt.*

CAPUT IV.

Vers 4. ostium tuum ; *ostium.* — 5. illi offerebant vasa, et illa infundebat : (*Adduntur in cod.*) — 7. autem ; (*Deest in cod.*) — 8. facta est : *factum est.* — 10. ergo ei ; (*Additur* ei.) — *Ibid.* lectulum ; *lectum.* — 12. ad Giezi puerum suum, voca Sunamitidem istam. Qui cum vocasset eam, et illa stetisset coram eo, dixit : (*Adduntur in margine, erasis e contextu duobus tribusve verbis.*) — 15. ante ostium ; *ad ostium.* — 16. in hac : *et in hac.* — 19. doleo, caput meum doleo. At, etc. : *et caput meum, At, etc.* — *Ibid.* duc eum : *et duc eum.* — 20. duxisset : *adduxisset.* — 23. ob causam vadis ad eum? hodie : *ob causam vadis hodie?* — 31. ante : (*Deest in cod.*) — 36. Sunamitidem : *Sunamitem.* — 38. pone ollam grandem ; *pone ollam, ollam grandem.* — 41. cumque tulissent misit : *Et misit.* — 43. opponam ; *ponam.*

CAPUT V.

Vers. 13. Pater et si ; *Pater si.* — *Ibid.* nunc; (*Deest in cod.*) — 15. reversusque ad ; *reversusque est ad.* — *Ibid.* alius : (*Non habetur in cod.*) — 22. misit me ad te : *misit ad te.* — 23. ligavitque duo talenta argenti in, etc. ; *ligavit duo talenta in, etc.* — 24. viros ; *pueros.* — 27. usque ; (*Deest in cod.*)

CAPUT VI.

Vers. 1. autem : *ergo.* — 2. ut ædificemus : *et ædificemus.* — 5. caderet : *cadere.* — 10. Itaque : *ergo.* — 14. venisset : *venissent.* — 15. Heu, heu, heu, domine : *heu, heu domino.* — 18. ad Dominum ; *Dominum.* — 19 Dixit autem : *Dixitque.* — 21. Et ille ait : *At ille ait.* — 22. neque enim cepisti eos gladio et arcu tuo, ut percutias : (*Adduntur in cod.*) — 25. factaque est fames magna in Samaria : (*Adduntur in cod.*) — 26. quædam : (*Deest in cod.*)

CAPUT VII.

Vers. 2. in cœlo : *in cœlo aperiri.* (*Additur.* aperiri.) — 6. audire : *audiri.* — 7. asinos in castris : *asinos et mulos in castris.* — 8. rursum : *et rursum.* — 9. nuntiare : *indicare.* — 17. portæ : (*Deest in cod.*) — 18. erunt, et, etc. : *erunt in porta Samariæ, et.* — *Ibid.* in porta Samariæ : (*Desunt in cod.*; in *vero additur.*) — 19. In cœlo, numquid, etc. : *in cœlo aperiri, numquid, etc.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. ubicunque; *quocumque.* — 3. et pro agris : *et agris.* — 5. narraret ; *narrasset.* — *Ibid.* dixitque Giezi : *dixitque ei Giezi.* — *Ibid.* hic est Filius : *hic Filius.* — 6. Deditque ei rex : *Dedit rex.* — 8. ad Hazael : *Hazaeli.* — 12. dixit : *respondit.* — 14. recipies : *recipiet.* — 16. et Josaphat regis Juda : (*Non habentur in cod.*) — 18. in conspectu Domini : *coram Domino.* — 21. venitque : *venit.* — *Ibid.* et omnes : *et omnis.* — 24, 25, 26. Ochozias : *Aazias.* — 27. et fecit quod malum est coram Domino, sicut domus Achab : (*Adduntur in cod.*) — 29. in Ramoth : *in Rama.* — *Ibid.* Ochozias : *Aazias.* — *Ibid.* ibi : (*Additur in cod.*)

CAPUT IX.

Vers. 4. puer ; (*Additur in cod.*) — 5. mihi ad te, o princeps ; *mihi est ad te, princeps.* — 6. et ait ; *et dixit.* — 7. et ulciscar ; *et ut ulciscar.* — 11. hominem, et : *hominem insanum, et.* — 15. egrediatur : *ingrediatur.* — 16. Ochozias : *Aazias* (*et ita infra semper.*) — 17. ego : (*Deest in cod.*) — 18. pacata ne sunt : *pacata sunt.* — 19. numquid pax : *num pax.*

A — 20. autem : (*Non est in cod.*) — 25. Badacer : *Badaler.* — 26. reddam tibi in agro isto, dicit Dominus : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* et projice : *projice.* — 27. et percusserunt eum : (*Non habentur in cod.*) — *Ibid.* Jeblaam : *Jebbaam.* — 29. Anno : *in anno.* — 30. venitque Jehu in Jezrahel : *venit Jehu Jezrahel.* — 31. per portam : (*Adduntur in cod.*) — 33. ungulæ conculcaverunt : *ungulæ qui conculcaverunt.* — 34. introgressus : *ingressus.*

CAPUT X.

Vers. 2. firmas : *munitas.* — 5. nobis : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* quæcumque tibi placent : *quodcumque tibi placet.* — 8. nuntius, et : *nuntius ad eum, et.* — *Ibid.* ad duos : *in duos.* — 9. quis : *qui.* — 13. regis Juda : *in via regis Juda.* — *Ibid.* Qui responderunt : *At illi responderunt.* — 15. ad eum : *ad eum* Jehu. (*Additur* Jehu.) — 16. in curru suo : *curru suo.* — 20. Et dixit, Sanctificate diem solemnem Baal :
B (*Non habentur in contextu; sed in margine, ita,* Dixit, Sanctificate solemnitatem Baal.) — 21. qui non veniret. Et ingressi sunt templum Baal : (*Adduntur in cod.*) — 24. hominibus : *omnibus.* — 25. autem : *ergo.* — 27. Destruxerunt quoque : *destruxeruntque.* — 33. Aroer : *Arohel.* — *Ibid.* quæ : (*Additur in cod.*) — 35. Joachaz : *Joaz.*

CAPUT XI.

Vers. 2. Josaba : *Josapha.* — *Ibid.* abscondit eum a facie : *obscondit a facie.* — 4. Joiada : *Joiadas.* — 6. Tertia pars : *Tertia autem pars.* — *Ibid.* excubias : *excubitum.* — 6. excubias : *excubitum.* — 7. circa regem : *circum regem.* — 13. autem ; (*Deest in cod.*) — 15. Joiada : *Joiadas.* *Ibid.* septa : *consepta.* — 17. Joiada : *Joiadas.* — 18. populus : (*Deest in cod.*)

CAPUT XII.

Vers. 3. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* immolabat, et adolebat in excelsis incensum : *sacrificabat in ex-*
C *celsis, et adolebat incensum.* — 4. in templum : *templum.* — 5. domus, si quid, etc. *domus Domini, si quid, etc.* (*Additur* Domini.) — 9. Joiada : *Joiadas.* — 13. et omne : *omne.* — 21. Josachar : *Jozachar.*

CAPUT XIII.

Vers. 1. Joachaz : *Jouaz* (*Et infra ita semper.*) — 2. et non : *non.* — 3. eos : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* Hazael : *Hazaelis.* — *Ibid.* Hazael : *Hazaelis.* — 5. regis · (*Non habetur in cod.*) — 6. sed : (*Nec est in cod.*) — 11. sed : (*Deest in cod.*) — 12. et fortitudo : *sed et fortitudo.* — *Ibid.* dicrum ; (*Non habetur in cod.*) — 20. ergo : *autem.* — *Ibid.* autem : *quoque.* — 21. quod cum tetigisset ossa Elisei, revixit : *Quod ambulavit et tetigit ossa Elisei, et revixit.* — 23. et Isaac et Jacob ; et noluit disperdere, etc. : *Isaac, et noluit Dominus disperdere, etc.* — 25. Hazael : *Hazaelis.* — *Ibid.* Israel : *Israeli.*

CAPUT XIV.

D *Vers.* 1. in anno secundo : *anno secundo.* — 2. Joadan : *Joiadem.* — 4. incensum : (*Deest in cod.*) — 5. suos : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* regem : (*Nec est in cod.*) — 6. libro : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* legis : *lege.* — *Ibid.* in peccato : *pro peccato.* — 7. Jectehel : *Jasiecedel.* — 9. quæ est in Libano : (*Adduntur.*) — 10. contentus esto gloria, et sede in domo tua ; quare provocas malum, ut cadas tu et Judas tecum? ; (*Adduntur; et* gloriæ tuæ, *et* Juda, *legitur.*) — 15. Joas, quæ : *Joas* universa *quæ*; (*Additur* universa.) — 16. dormivitque : *dormivit.* — 20. asportaverunt in, etc. : *asportaverunt eum in, etc.* (*Additur* eum.) — 23. Juda : *Judæ.* — 25. Amathi : *Mathi.* — 26. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* carcere : *carceris.* — 27. de : (*Non habetur in cod.*) — 28. in Israel : *et Israel.*

CAPUT XV.

Vers. 1. Juda : *Judæ.* — 5. autem : (*Deest in cod.*)

— 11. verborum : *sermonum*. — 12. iste : *ipse*. — 14. in Samariam : *Samariam*. — 16. enim : (*Non habetur in cod.*) — 18. fecitque : *fecit*. — 20. singulos : *singulos annos*. (*Additur* annos.) — 24. fili Nabat, qui peccare fecit Israel : (*Desiderantur in cod.*) — 25. autem : (*Additur.*) — *Ibid.* Romeliæ : *Romoliæ*. — *Ibid.* Arie : *Arihet*. — 27. Romeliæ : *Romoliæ*. (*Et infra semper.*) — 20. Aion : *Ioan*. — *Ibid.* Machaa : *Maacha*. — *Ibid.* et universam : *universam*. — 30. autem : (*Deest in cod.* — *Ibid.* Osee filius Ela contra : *Osehela contra*.

CAPUT XVI.

Vers. 1. Juda : *Judæ*. — 4. immolabat quoque : *immolabatque*. — 5. obsiderent : *obsideret*. — 6. Ailam : *illam*. — 8. thesauris : *thesauro*. — 11. Sacerdos : (*Deest in cod.*) — 14. templi, et de, etc. : *templi, de, etc.* — 16. præceperat rex : *præceperat ei rex*. — 19. sermonum : *verborum*. — 20. David : (*Deest in cod.*)

CAPUT XVII.

Vers. 5. obsedit eam : *et obsedit eam*. (*Adduntur in cod.*) — 7. enim : *autem*. — 8. filiorum Israel, et, etc. : *filiorum Israel quia similiter fecerant, et intraverunt filii Israel, et, etc.* — 9. offenderunt : *irritaverunt*. 11. ibi : (*Deest in cod.*) — 13. et in Juda : *et Juda*. — *Ibid.* in manu : *per manus*. — 16. sibi : (*Non habetur in cod.*) — 17. ut irritarent : *et irritaverunt*. — 18. eos : (*Nec est in cod.*) — 20. tradidit eos in, etc. : *tradidit in, etc.* — 21. regem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Domino, et : *Domino Deo, et*. — 22. fecerat ; et non, etc. : *fecerat ; non, etc.* — 24. Avah : *Avatha*. — 26. et immisit in eos Dominus leones : et ecce, interficiunt eos, eo quod ignorent ritum Dei terræ : (*Adduntur ; et* ignorant *legitur.*) — 29. fecerant : *ædificaverant*. — *Ibid.* habitabat : *habitabant*. — 30. Cuthæi : *Cuthæni*. — 31. Anamelech : *Anamaleck*. — 35. colatis eos, et non : *colatis, et ne*. — 38. percussit : *pepigit*. — 41. patres : *parentes*.

CAPUT XVIII.

Vers. 2. Abi : *Abia*. — 3. quod erat bonum : *quod rectum erat*. — 4. æneum : *æreum*. — *Ibid.* nomen ejus Nohestan : *eum Naastan*. — 7. Rebellavit : *Rebellabat*. — 8. munitam : *muratam*. — 9. in Samariam : *Samariam*. — 11. collocavitque : *collocavit*. — 13. regis : (*Deest in cod.*) — 14. in Lachis : *Lachis*. — 17. Jerusalem : *in Jerusalem*. — 18. Sobna : *Sobnas*. — 20. audeas : *adeas*. — 22. dixeritis : *dixeris*. — 24. minimis ? : *minimissimis ?*. — 27. dicens : (*Deest in cod.*) — 28. et exclamavit : *et clamavit*. — 31. Nolite audire Ezechiam. Hæc enim dicit rex Assyriorum : (*Adduntur in cod.*) — 32. vini : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* terram olivarum ; (*Desiderantur in cod.*)

CAPUT XIX.

Vers. 4. audiat : *audiet*. — *Ibid.* audivit : *audierat*. — 7. gladio : *gladium*. — 10. Juda : *Judæ*. — 18. ex ligno : *ligno*. — 19. Doininus Deus solus : *Dominus solus*. — 21. sprevit te, et etc. : *sprevit, et etc.* — 22. tuam : (*Deest in cod.*) — 23. et electas abietes : *electas abietes*. — *Ibid.* et saltum : *saltum*. — 25. compugnantium : *pugnantium*. — 26. velut : *quasi*. — 27. egressum tuum, et introitum tuum ; *egressum, et introitum*. — 29. quæ repereris : *quod repereris*. — 35. in castris : *castra*. — *Ibid.* octoginta quinque millia : *octoginta millia*. — 37. Nesroch : *Neserach*. — *Ibid.* Asar-haddon : *Eseraddon*.

CAPUT XX.

Vers. 1. tu : (*Deest in cod.*) — 3. quæso : (*Non habetur in cod.*) — 5. et vidi : *vidi*. — 6. Et addam : *et ecce addam*. (*Additur ecce.*) — 9. ascendat : *descendat*. — 11. Invocavit : *Innuit*. (*Sed hac lectione veteri abrasa,* Invocavit *superscribitur.*) — 14. ad me : (*Desiderantur in cod.*) — 15. quæcumque sunt : *quæ sunt*. — 18. tollentur : *tollent*. — 21. Dormivitque : *dormivit*.

CAPUT XXI.

Vers. 3. aras : (*Additur in cod.*) 7. nomen meum in, etc. : *nomen meum ibi in, etc.* — 8. opere : *per*. — 14. in manus : *in manu*. — 15. malum coram : *malum magnum coram* (*Additur* magnum.) 17. ejus : (*Deest in cod.*) — 19. duobus quoque : *duobusque*. — *Ibid.* Messalemeth : *Messellameth*. — 21. servivitque. *servivit quoque*. — 26. sepelieruntque : *dormivitque cum patribus suis ; sepelieruntque*.

CAPUT XXII.

Vers. 1. triginta uno : *triginta et uno*. — *Ibid.* Hadaia de Besecath : *Fadaia de Beseceth*. — 4. ut confletur : *et confletur*. — *Ibid.* templi : (*Non habetur in cod.*) — 5. domus : *in domo*. — *Ibid.* templi : *templi Domini :* (*Additur* Domini.) — 6. Domini. (*Deest in cod.*) — 10. narravit quoque : *narravitque*. — 13. Domini : *Dei*. — 14. Asaia : *Asa*. — *Ibid.* prophetidem : *prophetem*. — *Ibid.* Araas : *Araa*.

CAPUT XXIII.

Vers. 2. universique : *universi*. — 4. eorum : (*Deest in cod.*) 10 Thopheth : *Thapheth*. — 11. Judæ : *Juda*. — 15. Idolo : *Idola*. — 16. misitque : *misit quoque*. — 20. est Jerusalem : *est in Jerusalem*. — 22. a diebus : *in diebus*. — 24. et abominationes : *abominationesque*. — *Ibid.* et Jerusalem ; *et in Jerusalem*. — 28. sermonum : *verba*. — 29. Nechao : *Nechae*. — 30. pertulerunt : *portaverunt*. — *Ibid.* Joachaz : *Joas*. — 31. Joachaz : *Joas*. — 35. vixitque : *vixit*. (*Forte* vicit.) — *Ibid.* Nechao in Reblata : *Nechac in Rebla*. — *Ibid.* talentis argenti et talento : *talenta argenti. et talenta*. — 34. Nechao : *Nechac*. — *Ibid.* Joachaz : *Joas*. — 35. juxta : *secundum*.

CAPUT XXIV.

Vers. 2. latrunculos Chaldæorum : (*Desiderantur in cod.*) — *Ibid.* filiorum : *filios ejus*. — 3. hoc verbum : *hoc per verbum*. — 8. Nohesta : *Nestha*. — 12. ipse et mater ejus et servi ejus, et principes ejus, et eunuchi ejus ; et suscepit eum rex Babylonis : (*Adduntur in cod.*) — 13. templo : *domo*. — 14. inclusorem : *clusorem*. — 16. inclusores : *clusores*. — *Ibid.* et bellatores : *bellatores*. — 17. Mathaniam : *Mathan*.

CAPUT XXV.

Vers. 4. Sedecias : (*Deest in cod.*) — 13. et bases : *et in bases*. — *Ibid.* omne : *omnium*. — 16. unum : *æreum*. — 17. retiaculum : *reticulum*. — 18. Saraiam : *Saraim*. — 21. interfecit eos in, etc. : *interfecit in, etc.* — 22. Ahicam : *Aciam*. — 23. Saraia filius Thanehumeth : *Sareia filius Thenaumec*. — 25. qui et mortuus : *qui mortuus*. — 26. consurgensque : *consurgens autem*. — *Ibid.* principes : *princeps*. — 27. in anno : *anno*. — 28. Et locutus : *Locutus*.

Explicit Malachin, id est Regum, secundum Septuaginta Liber IV ; secundum hanc vero beati Hieronymi, Secundus ; quia in Hebræo canone Primus et Secundus unum sunt. Similiter Tertius et Quartus idem sunt.

(*Hic ita habetur in exemplari Gothico litteris majoribus. Et sequitur* Isaias propheta *in eodem exemplari Gothico.*)

LIBER PARALIPOMENON PRIMUS.

Hebraice, Dibre Haiamim.

B. HIERONYMI PRÆFATIO.

In exemplari Gothico post librum Danielis habetur hæc præfatio ante librum Paralipomenon. IMPRESS. *lin.* 7. nostro silentio : COD. (*Adduntur in cod.*) — *Lin.* 37. hæc quæ : *hæc diceretur quæ.*—*Ibid.* interpretibus : (*Non est in cod.*)

Ad Domnionem et Rogatianum in librum Paralipomenon præfatio B. Hieronymi : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 3. Mathusale : *Mathusalam.* — 4. Noe, Sem: *Noe filii Noe, Sem.* (*Sed adduntur verba* Filii Noe.) — 5. et Magog, et Madai : *Magog, Madai.* — 8. et Phur : *Phut.* — 9. Sabathaca : *Sabatcha.* — 11. Laabim et Nephtuim, Phetrusim : *Labim, et Nepthurim, Phetrosim.* — 12. Caphtorim : *Caphturim.* — 13. primogenitum suum; Hethæum quoque (*vers.* 14) et Jebusæum et, etc. : *primogenitum ; et Hethæum, Jebusæum quoque et*, etc. — 15. Sinæum : *Asinceum.* —
B 17. Ælam : *Laham.* — *Ibid.* Aram. Hus : *Aram, filii Aram. Hus.*— *Ibid.* Gether : *Gothor.* — 18. autem genuit Sale : *autem genuit Cainam, Cainam genuit Sala.* (*Adduntur* genuit Cainam, Cainam.) — 28. Ismahel : *Smael.* (*Semper legitur in exemplari Gothico sine* I ; *sicut et* Srael, *et non* Israel.) — 30. et Masma: *Masma.* — 31. Jachur : *Jatur.* — 32. et Sue : *Sue.* — *Ibid.* Laomim : *Loommim.* — 33. Epher : *Apher.* — 35. et Core : *Core.* — 36. Sephi, Gathan, Cenez, Tamna, Amalec : *Sepha, Gothan, Cenez, de Thamar concubina genuit Amalech.* — 37. Nahath : *Nasth.*— *Ibid.* Samma : *Semma.* — 38. Loran : *Jotan.* — *Ibid.* Disan : *Disan. Filii Sobal, Halian, et Ebul.* —39. Hori. *Horri*—*Ibid.* Homam : *Hamam.*—*Ibid.* Thamna : *Thamma.* — 40. Alian, et Manahath, et Ebal, Sephi, et Onam : *Alban, et Menehit, et Ebul, et Sephi, et Honam. Filii Sebeon ; Ahaia et Anam.* — *Ibid.* Dison : *Disan, et Oolibama.* — 41. Dison ; Hamram, et Eseban : *Disan; Hamdam, et Esban.*—42. Zavan ; *Zelban.* — *Ibid.* Dison : *Disan.*—44. de Bosra : *de matre Bosra.* — 47. et Adad : *Adad.* — 49. Balanan : *Baalnan.* — 50. Phau : *Phou.* — *Ibid.* Meetabel : *Meezabel.* — *Ibid.* Mezaab : *Emizaab.* — 52. Phinum : *Phinom.*

CAPUT II.

Vers. 2. et Aser : *Aser.* — 3. Onan : *Aunan.* — *Ibid.* Chananitidis : *Chananitide, cui nomen erat Saba.* (*Adduntur verba* cui nomen....) — *Ibid.* Juda : *Judæ.* — 4. Juda : *Judæ.* — 6. Zamri : *Zabdi.* — *Ibid.* Darda : *Dardan.* — 7. Filii Charmi; Achar, qui, etc. : *filius Zabdi Carmi ; filius Carmi, Achan qui*, etc. — 9. Jerameel : *Jeremahel.* — *Ibid.* Calubi: (*Ita conjicitur habuisse lectio vetus; sed modo, ea abrasa*, Caleph *superscribitur.*) — 10. autem : (*Deest in cod.*) — 13. Simmaa : *Semmaa.* — 17. Amasa : *Amasan.* — 23. Aram oppida : *Aram et oppida.* — 24. Hesron : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* Ashur : *Assur.* — 27. primogeniti : *primogenitus.* — *Ibid.* Jamin : *et Jamin.* — 29. vero : (*Deest in cod.* — *Ibid.* ei : (*Non habetur in cod.*) — 30. autem : (*Nec est in cod.*) — 31. Oholai : *Oholi.* — 32. Jada : *Jadai.* — 33. fuerunt : (*Non habetur in cod.*) — 35. Ethei : *Eththei.* — 36. Ethei autem : *Et Eththei.* — 39. Helles et Helles : *Hellas, et Hellas.* — 41. autem : (*Deest in cod.*) — 42. Mesa : *Mosa.* — 43. Taphua : *Taphu.* — 44. Sammai : *Semmei.* — 45. Sammai, Maon; et Maon pater, etc. : *Semmei, Maon pater*, etc. — 46. Epha : *Ephra.* — *Ibid.* Mosa : *Musa.* — 47. autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Epha : *Apha.* — 51. Hariph : *Gader Harib.* — 52. Sobal : *Sobab.* — 53. Jethreci : *Ethrei.* — *Ibid.* et Semathei : (*Desunt*
A *in cod.*) — *Ibid.* Maserei : *Masrei.* — *Ibid.* Esthaolitæ : *Estholitæ.*

CAPUT III.

Vers. 1. Achinoam : *Achinoem.* — 2. Tholmai : *Tholmei.* — 3. Abital, sextum Jethraham : *Abituim, sextum Jetharam.* — 4. ei : (*Additur in cod.*) — 5. Simmaa et Sobab, et Nathan ; *Samma Sobab, Nathan.* — 7. Eliphalet : *Eliphal.* — *Ibid.* Nepheg : *Napheg.* — 8. nec non Elisama et Eliada, et Eliphelet : *nec non et Elisama Eliade, et Eliphalet.* — 9. habueruntque : *habuerunt.* — 11. Ochoziam : *Ooziam.* — 18. Phadaia, Senneser : *Phadaias, et Ennaser.* — 20. Hasabam quoque : *Hasabamque.* — 21. Jeseiæ : *Esaiæ.* — *Ibid.* Sechenias : *Secema.* — 22. filius Secheniæ Semeia ; cujus filii Hattus et Jegaal et Baria : *Filius Secemiæ, Semaia ; cujus filius Hattus et Jegal, et Baraia.* — *Ibid.* et Sesa : *Sesa.* — *Ibid.* sex numero : *sex in numero.* — 24. Eliasub : *Elisub.*

CAPUT IV.

Vers. 1. Sobal. (*vers.* 2) Raja : *Sabal. Reaia.* — *Ibid.* Sobal genuit Jahath : *Jabal genuit Jeth.* — *Ibid.* Ahumai et Laad : *Akimai et Jeth.* — 3. Asalelphuni : *Asalephuni.* — 5. Halaa : *Aala.* — 6. Ahasthari : *Esthani.* — *Ibid.* Naara : *Naaræ.* — 7. Halaa; Sereth, et Sahar et Ethnan : *Aalæ ; Sereth, Isaar, et Ethaan.* — 8. Saboba : *Sobaba.* — *Ibid.* Aharehel : *Aral.* — 9. Fuit : *Jabes fuit :* (*Additur* Jabes.) — 12. Tehinna : *Thena.* — 14. Mahonathi : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* Ophra. Saraia : *Orpha. Saraias.* — 15. Naham. filii quoque Ela, Cenez, (*vers.* 16) Filii quoque Jaleleel : *Nahem filius Ela, Cenez quoque filius Jaiel. Filii Jaleleel.* — 17. Epher : *Thepher.* — *Ibid.* Sammai : *Thamanhi.* — 18. Icuthiel patrem Zanoe : *Thicuthiel patrem Zano.* — *Ibid.* Bethiæ : *Ethethiæ.* — *Ibid.* Mered : *Maret.* — 20. Rinna : *Renna.* — *Ibid.* Jesi : *Zesi.* — *Ibid.* et Benzobeth : (*Adduntur in cod.*) — 21. Judæ : *Juda.* — 22. Lahem : *Laleem.* (*Ita habet lectio vetus; sed recentius superscribitur* Betleem.)
C — 23. sunt figuli : *sunt viri figuli.* — *Ibid.* et in sepibus : *et præsepibus.* — 24. Namuel : *Mamuel.* — 25. filius ejus Masma : (*Adduntur in cod.*) — 26. ejus : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* Semei filius ejus : (*Adduntur in cod.*) — 27. autem : (*Deest in cod.*) — 29. Bala : *Ballaa.* — 30. Horma : *Ornan.* — 31. Bethmarchaboth : *Beth-Marchatboth.* — *Ibid.* Hasar : *Hasa.* — *Ibid.* Saarim : *Saraim.* — 32. Etam et Aen, Remmon : *Methaim et Aen, et Remmon.* — 34. Mosobab : *Masobab.* — *Ibid.* Jemlech : *Iemelech.* — 35. Saraiæ : *Saraiael.* — 36. Asaia : (*Ita habebat lectio vetus ; modo mutatur in* Asael.) — *Ibid.* Ismiel et Banaia : *Simiel et Beneia.* — 39. Gador : *Dagor.* — 41. habitaveruntque : *habitaverunt.* — 42. Phaltiam : *Phalathiam.* — *Ibid.* filios Jesi : *filium Iesiæ.*

CAPUT V.

Vers. 2. qui erat : *cum esset.* — *Ibid.* Joseph : (*Additur in cod.*) — 3. Esron : *et ron.* — 4. Samia
D filius ejus, Gog : *Samaia filius Gog.* (*Additur vero* ejus.) — *Ibid.* filius ejus. Micha, etc. : *filius Micha*, etc. — 6. Thelgath-phalnasar : *Theglath-phalnasar.* — 7. ejus : (*Deest in cod.*) *Ibid.* per familias suas : (*Adduntur in cod.*) — 9. possidebant : *possidebat.* — 11. e regione eorum : (*Ita videtur habuisse lectio vetus; sed modo, ea abrasa*, et cognatio eorum *legitur.*) — *Ibid.* Selcha : *Secha.* — 12. Sapham : *Sepham.*— *Ibid.* Janai : *Janaai.* — 13. Jorai : *Jori.* — 14. Jara: *Jaro.* — 15. princeps : *principes.* — 17. Juda et in diebus Jeroboam ; *Judæ, et in diebus Jeroboæ.* —19. Naphis : *Naphei.* — 21. et asinos : *asinos.* — *Ibid.* et animas : *animas.* — 22. ad transmigrationem : *ad*

transmigrationem Babilonis. (*Additur* Babilonis.) — 25. Deus : *Dominus.* — 26. Thel gath - phalnasar : *Theglath-phalnasar.* — *Ibid.* Lahela : *Alæ.* — *Ibid.* et in Habor : *et Habor.*

CAPUT VI.

Vers. 1. et Merari : *Merari.* — 2. et Oziel : *Oziel.* — 8. et Sadoch : *Sadoch.* — 12. et Sadoch : *Sadoch.* — 17. Lobni : *Lobeni.* — 20. Lobni : *Leboni.* — 21. Joah : *Zoha.* — *Ibid.* Zara : *Zuari.* — 23. Abiasaph : *Abisaphac.* — 26. Sophai : *Sophei.* — 27. Eliab filius ejus, Jeroham filius ejus, Elcana filius ejus : *Eliab filius ejus, Elcana filius ejus, Jeroham filius ejus.* — 28. Vasseni, et, etc. : *Vasseni, Joel, et,* etc. — 29. Lobni : *Lobeni.* — 30. Haggia filius ejus, Asaja : *Haggi filius ejus, Saia.* — 34. Jeroham : *Eroham.* — 39. frater : *fratris.* — 40. Basajæ ; *Basiæ.* — 41. Athanai : *Athaniæ.* — 42. filii Zamma : (*Adduntur in cod.*) — 44. fratres : *fratris.* — 49. præceperat ; *præcepit.* — *Ibid* Dei ; *Domini.* — 50. autem ; (*Deest in cod.*) *Ibid.* Abisue : *Abiesu.* — 58. Esthemo : *Esthmo.* — *Ibid.* et Helon : *Helon.* — *Ibid.* suburbanis suis. (vers. 59) Asan quoque et Beth-semes : *suburbanis. Esan quoque et Meth-semes.* — 61. de cognatione sua : *cognationibus suis.* — 62. Nephthali et de, etc. : *Nephthali et de,* etc. (*Additur vero* et.) — 63. sorte : *sortem.* — 65. ex tribu filiorum Juda, et : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* suis : (*Non habetur in cod.*) — 68. Lecmaam : *Jemaam.* — *Ibid.* Beth-horon : *Bethhron.* — 69. remmon : *remnon.* — 70. Balaam : *Bualam.* — 73. Anem : *Anuem.* — 74. suis : (*Non habetur in cod.*) — 75. Asach : *Athac.* — 76. Cariathaim : *Cariathiarim.* — 78. adverso : *transverso.* — 79. Mephaath : *Misaat.* — 80. de : (*Non habetur in cod.*) — 81. et Hesebon : *Hesbon.*

CAPUT VII.

Vers. 1. Simeron : *Amaron.* — 3. Izrahia : *Ezrahia.* — *Ibid.* Jesia : *Jasia.* — 4. Cumque : *Et cum.* — *Ibid.* fortissimi, triginta : *fortissimi ad pugnandum triginta.* (*Adduntur,* ad pugnandum.) — 5. fratres quoque : *fratresque.* — *Ibid.* robustissimi ad, etc. : *robustissimi atque ad, etc.* 6. Bela et Bechor : *Bale et Bocho.* — 7. Bela : *Balæ.* — 8. Bechor : *Bochor.* — *Ibid.* Almath : *Calmathan.* — *Ibid.* Bechor: *Bochor.* — 10. filii autem Balan : (*Desiderantur in cod.*) — *Ibid.* Aod, et Chanaana, et Zethan : *Tahot, et Chanana, et Jotan.* —*Ibid.* Ahisahar : *et Ahisahar.* — 12. Hasim : *Asmi.* — 13. Jeser : *Asar.* — *Ibid.* Bala : *Balaa.* — 15. uxorem filiis suis Happhim et Saphan : *uxores filii suis Ophim et Sephaim.* — 16. Sares : *Saras.* — 18. Regina : (*Ita modo legitur, erasa veteri lectione.*) *Ibid.* Virum : (*Ita legebat lectio vetus; modo* filium.) — 19. Semida ; Ahin : *Semeida; Anin.* — 20. Suthala Bared : *Suthal, Abaret.* — *Ibid.* Thahath : *Thath.* — *Ibid.* Zabad : *Zadab.* — 23. ingressusque ; *Ingressus.* — *Ibid.* Beria : *Beriia.* —25. ejus : (*Deest in cod.*) — 26. Amiud, qui genuit : *Amiud genuit.* — 28. orientem Noran, ac : *orientalem Noran. ad.* — *Ibid.* Gazer et filiæ ejus, Sichem : *Gazen, et filiæ ejus Sechem.* — *Ibid.* ad Asa cum filiabus ; *Aza et filias.* — 29. Thanath ; *Thamnath.* — 30. Jemna : *Omna. Ibid.* Jessui : *Issui.* — 31. Barsaith : *Barzaith.* — 33. Chamaal, et Asoth ; *Chamaab, et Asoch.* —34. Roaga, et Haba : *Goaza, et Jaba.* — 36. Harnapher : *Arrapheth.* — 38. Jether : *Ither.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. Asbel : *Asbal.* — *Ibid.* Ahara tertium. v. 2. Nohaa : *Ora tertium, Nahaa.* — 3. Addar ; *Addor.* — 4. Naaman, et Ahoe : *Neman, Ahoe.* — 7. Naaman : *Nooman.* — 8. Saharaim : *Saarim.* — 9. Hodes : *Ede.* — *Ibid.* Molehon. v. 10. Jehus : *Molchon, Ihebus.* — 12. Samad : *Samaad.* — 13. *Baria* : *Bara.* — *Ibid.* Aialon : *Ahilon.* — 16. Joha: *Joaha.*— 17. Zabadia : *Gabadia.*— 18. Jobab : *Joab.* — 19. Jacim . *Jachim.*— 21. Baraia . *Baraiaith.*— 24. Ælam et Anathothia :— *Ahilam, et Anathia.* (*Ita habet vetus lectio ; recentius vero,* Ahilam et Anania, et Ailam et Ananatothia, *inter lineas scribitur.*) — 26. Otholia : *Chotholia.* — 27. Jeroham : *Eoran.* — 29. Abigabaon, et nomen, etc. : *Abi, Gabaon, et Jaihel nomen, etc.* — *Ibid.* Maacha : *Macha.* — 30. Cis, et Baal, et Nadab : *Chis, et Baal, et Ner.* — 31. Zacher, et Macelloth : *Zacer et Machelloth.* — 32. et Macelloth genuit Samaa : *Machelloth quoque genuit Samat.* — 33. Melchi-sua, et Abinadab et Esbaal : *Melchisue, et Esbaal, et Abinadab.* — 35. Tharaa et Ahaz : *Thahra, et Achaz.* — 36. et Ahaz genuit Joada ; et Joada genuit Alamath : *et Achaz genuit Almoth.* — 37. Banaa cujus filius fuit Rapha, de quo ortus est Elasa: *Baana cujus filius fuit Raphaim, de quo ortus est Sela.*—38. Ezricam : *Azricam.* — *Ibid.* Obdia, et Hanam : *Abadia, Hanam.* — 39. Jehus : *Hus.* — 40. fueruntque filii : *fuerunt filii.*

CAPUT IX.

Vers. 2. Israel : *et Israel.* — 3. Juda et de, etc.: *Juda de, etc.* —4. filius Ammiud, filii Amri, filii Omrai : *filii Ammiud, filius Semeri, filii Ornai.* — 6. Jehuel : *Jahuel.* — 8. Jeroham : *Hiroam.* — *Ibid.* Mochori : *Mochri.*—*Ibid.* filius Saphatiæ : *Saphatæ.*— *Ibid.* Jebaniæ : *Jabaniæ.*— 10. Jedaia : *Jedeba.*—12. Adaias : *Adias.* — *Ibid.* Phassur, filii Melchiæ ; et Maasa : *Phasor filii Melchiæ, et Masaia.* — *Ibid.* Mosollamith : *Mosollamoth.* — *Ibid.* Emer : *Emeri.* — 13. Dei *Domini.* — 15. Galal : *Gaalal.* — *Ibid.* filii Zechri : *filius Zechri.* — 16. qui : (*Additur in cod.*) — 17. Accub : *Sabuc.* — 19. Abiasaph : *Aliasaph.* — 20. Eleazari : *Eleazar.* — 21. Mosollamia : *Mosollam.* — *Ibid.* tabernaculi ; (*Additur in cod.*) — 22. constituerunt : *constituerat.* — 24. et ad aquilonem : *ad aquilonem.*— 31. Mathathias : *Matthias.* (*Additur in cod.*) — 33. moborantur, ut, etc. : *moborantur ita ut, etc.* — 35. Jehiel : *Juel.* — 36. et Cis, et Baal : *Isbaal.*— 37. Gedor : *Godor.*— 38. Samaan : *Semaan.* — 39. Melchisua : *Melchisue.* — 40. Jonathan, Merib-baal ; et meribbaal : *Jonathæ, Meribaal; et Meribaal.* — 41. Micha, Phiton : *Micha* filii *Phithon.* (*Additur* filii.) — *Ibid.* Tharaa ; *Thahara.* — 42. Alamath, et Azmoth, et Zamri. Zamri autem genuit, etc. : *Almath, et Azimoth, et Zaman, et Zaman genuit, etc.* — 43. vero genuit Banaa : *autem genuit Baana.* — *Ibid.* Elasa : *Iesa.* — *Ibid.* Asel : *Esel.*— 44. Asel sex filios : *Esel sex filios.*— *Ibid.* hi sunt filii Asel : *hi filii Esel.*

CAPUT X.

Vers. 1. viri : *filii.*— 2. Melchisua : *Melchisue.* — 3. Et aggravatum est prælium contra Saul : (*Adduntur in cod.* — *Ibid.* eum sagittarii : *eum viri sagittarii.*— 8. Philisthiim : (*Deest in cod.*)— 9. caput : *caput ejus.* — 12. cadavera *cadaver.* — 13. etiam : (*Additur in cod.*)

CAPUT XI.

Vers. 3. ergo : *autem.*— 6. omnis : (*Additur in cod.*)— 9. proficiebatque ; *proficiebat.* — 12. Ahohites : *Accites.* — 13. Phes-domim : *Aphes-domim.* — 14. Hi steterunt : *hic stetit.* — *Ibid.* defenderunt : *defendit.* — 15. tres : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* castrametati : *congregati.*— 21. et inter : *inter.* — 22. viri robustissimi : *vir robustissimus.* (*Ita modo legitur ; cum prius sicut in excusso fuisset scriptum.*) — *Ibid.* Cabseel : *Cabsael.* — 23. tenebat manu : *tenebat in manu.* — 25. pervenerat ; *pervenit.* — 26. viri ; (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* Elchanam : *Eleanan.* — 27. Sammoth : *Semmoth.* — 28. Ira : *Iras.* — 29. Ilai, Ahohites : *Hilai Ahothites.* —30. Maharai Netophathites : *Mirai Natophathites.* — *Ibid.* Heled filius Baana Netophathites : (*Non habentur in cod.*) — 31. Ribai ; *Rebai.* — 32. Hurai : *Huri.* — *Ibid.* Abiel Arbathites : *Abial Arabathites.*— 34. Assem ; *Assom.* — *Ibid.* Sage ; *Sega.* — 36. Hepher

Mecherathites, Ahia Phelonites. (*Vers.* 37.) Hesro Carmelites, Naarai filius Azbai. (*Vers.* 38.) Joel frater Nathan, Mibahar filius Agarai: *Aphel Mechorarites, Aia Phelonites, Asra Carmelites, Noori filius Azibi, Ioel frater Nathan, Mabar.* — 39. Naharai: *Noorai.* — 40. Ira Jethræus, Gareb Jethræus: *Iras Gethræus, Garebh Ietheus.* — 41. Hethræus: *Cethæus.* (*Ita modo legitur, cum lectio vetus haberet.* Hethæus.) — 42. Siza: *Seza.* — 43. et Josaphat: *et Saphat.* — 44. Ozia Astarothites: (*Adduntur; et Ozias legitur.*) — *Ibid.* Samma et Jehiel: *Samma et Zahiel.* — *Ibid.* Arothites; *Ororites.* — 46. Jeribai et Josaia filii Elnaem, et Jethma: *Jeribe, et Josoia fili Eluem, et Jethima.* — *Ibid.* Masobia: *Mosabia.*

CAPUT XII.

Vers. 3. Ahiezer: *Abizer.* — *Ibid.* Baracha: *Barachia.* — 4. Jeheziel: *Jeziel.* — *Ibid.* Jezabad: *Jezbad.* — 5. Eluzai: *Luzai.* — 6. et Jesia: *Ejesia.* — *Ibid.* Azareel: *Zrael.* — 8. et de Gaddi: *et Gaddi.* — 9. Obdias: *et Obdias.* — 12. Johanan: *et Johanan.* — 13. Machbanai: *Bechanai.* — 14. militibus: *millibus.* — 17. est; (*Non habetur in cod.*) — 18. Amasai: *Amessiam.* — 20. et Ednas: (*Desunt in cod.*) — 31. ex dimidia tribu: *ex dimidia parte tribus.* — 34. mille: *mille centum.* — *Ibid.* triginta et septem millia: *triginta septem millia.* — 35. viginti octo: *triginta octo.* — 38. expediti: *et expediti.* — *Ibid.* ut constituerent: *et constituerunt.*

CAPUT XIII.

Vers. 2. ut congregentur; *et congregentur.* — 5. cunctum Israel: *cunctum populum Israel.* — 8. et in citharis: *et citharis.* — 11. vocavitque: *vocavit.* — 12. Deum tunc temporis: *Dominum tunc eo temporis.* — 13. Gethæi: *Cethei.*

CAPUT XIV.

Vers. 2. est regnum suum super: *esset regnum super.* — 4. Samua: *Samum.* — 5. Elisua: *Elisa.* — 6. Noge: *Noge.* — *Ibid.* Japhia: *Japhie et.* — 8. autem: *igitur* — 10. et si: *si.* — 12. Dereliqueruntque: *dereliquerunt autem.*

CAPUT XV.

Vers. 1. locum: *domum.* — 3. præparaverat: *paraverat.* — 6. ducenti: *centum.* — 8. Semeias: *Semeias.* — 12. præparatus: *paratus.* — 15. Dei: (*Non habetur in cod.*) — 17. Casaiæ: *Casiæ.* — 18. Ani, Eliab: *Ani et Eliab.* — 20. Banaias: *Benejes.* — 22. Levitarum: (*Non est in cod.*) — *Ibid.* præerat, ad, etc.: *præerat et ad, etc.* — 24. Amasai: *Amasaia.* — *Ibid.* Jehias: *Aias.* — *Ibid.* Arcæ: *Arcæ Dei.* — 27. etiam indutus erat: *indutus erat etiam.*

CAPUT XVI.

Vers. 6. Jahiel: *Aziel.* — 9. ei: (*Deest in cod.*) — 36. hymnum Deo: *hymnus Domino.* — 42. Domino: *Deo.*

CAPUT XVII.

Vers. 2. Deus: *Dominus.* — 5. eduxi Israel: *eduxi filios Israel de terra Ægypti.* — 10. meo: (*Deest in cod.*) — 16. Deus, et, etc.: *Deus meus, et, etc.* — 17. Deus: *Deus meus.* — 25. auriculam: *aurem.* — 27. Domine: (*Deest in cod.*)

CAPUT XVIII.

Vers. 1. Philisthiim, et: *Philisthiim quindecim millia.* (*Adduntur* quindecim millia.) — 3. Adarezer: *Adadezer.* (*Et ita semper.*) — 4. equitum: *equites.* — *Ibid.* centum: *quadringentis.* — 8. nec non de Tebath et Chun: *nec non et de Tebath et cunctis.* — 9. Soba: *Suba.* — 10. misit Adoram: *misit ad Huram.* — *Ibid.* ei quod: *ei eo quod.* — *Ibid.* et expugnasset: (*Non habentur in cod.*) — 11. Idumæa: *Iduman.* — 13. Edom: *Edem.* — 16. Ai-melech: *Acimelech.* — *Ibid.* Susa: *Cusa.* — 17. quoque, *vero.*

CAPUT XIX.

Vers. 1. ejus: (*Additur in cod.*) — 2. pervenissent: *venissent.* — 3. consolarentur: *consolentur.* — *Ibid.* venerint: *venerunt.* — 4. David: (*Non habetur in cod.*) — 6. Soba: *Saba.* — 7. currum, et regem: *currum et equum et regem.* (*Adduntur* et equum.) — 9. portam civitatis: (*Ita habet lectio vetus; recentior vero* civitatem). — *Ibid.* ejus; (*Deest in cod.*) — 13. viriliter: *fiducialiter.* — 17. annuntiatum: *nuntiatum.*

CAPUT XX.

Vers. 4. initum est bellum: *initum bellum.* — *Ibid.* Sobochai Husathites, Saphai de genere Rapham, et humiliavit eos. (*Vers.* 5.) Aliud quoque bellum gestum est adversus Philisthæos, in quo percussit: (*Adduntur in cod.*) — 6. Rapha: *Raphaim.* — *Ibid.* Rapha: *Raphaim.*

CAPUT XXI.

Vers. 3. Joab, Augeat, etc.: *Joab, et dixit, Augeat, etc.* — 5. Davidi: *David.* — *Ibid.* inventus est omnis numerus Israel, etc.: *inventus omnis Israel numerus, etc.* — *Ibid.* quadringenta: *trecenta.* — 6. Joab: (*Deest in cod.*) — 7. jussum erat: *jusserat.* — 8. obsecro, aufer: *obsecro, Domine, aufer.* — 9. Davidis: (*Non habetur in cod.*) — 10. ei: (*Nec est in cod.*) — 12. pestilentiam; aut: *pestilentiam; famis aut.* — 16. proni: *et proni.* — 18. Davidi, ut: *David et ut.* — *Ibid.* exstrueretque: *exstrueret.* (*Ita modo legitur, erasa veteri lectione.*) — 19. ei: (*Additur in cod.*) — 20. angelum: *angelum Domini.* — 21. veniret: *venisset.* — 22. areæ tuæ: *in area.* — 23. præbebo: *offero.* — 30. Deum: *Dominum.*

CAPUT XXII.

Vers. 2. Dei: *Domini* — 5. autem: (*Deest in cod.*) — 8. ad me: (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* bella: (*Additur in cod.*) — 9. filius qui: *filius autem qui.* — 13. et viriliter: *viriliter.* — 14. paupertate: *paupertatula.* — 18. vestro: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* terra: (*Additur in cod.*) — 19. ædificatur: *ædificabitur.*

CAPUT XXIII.

Vers. 3. viginti: *triginta.* — 5. canentes: *concinnentes.* — 8. princeps Jahiel: *principes Hiehiel.* — 9. Semei; Salomith et Hosiel: *Semei; Salomith et Oziel.* — 12. Oziel: *Eziel.* — 13. Sanctasanctorum: *Sanctasanctorum.* — *Ibid.* adoleret: *adolerent.* — 18. Salomith: *Salomith.* — 19. Jeriau: *Jerians.* — 20. Micha primus, Jesia: *Melmicha primus, Thesias.* — 23. Jerimoth: *Therimut.* — 29. et ad lagana: *ad lagana.* — *Ibid.* torrendum: *ferventem.*

CAPUT XXIV.

Vers. 1. Abiu: *Abiud.* — 2. Abiu: *Abiud.* — 3. Ahi-melech: *Abimelech.* — 4. domos suas octo: *domos octo.* — 5. principes Dei: *principes domus Dei.* — 6. Achimelech: *Abimelech.* — 7. Jedei: *Jedeie.* — 9. Melchia: *Melchias* — 11. Jesua: *Jhesu.* — 14. Belga: *Begaz.* — *Ibid.* Emmer: *Semmer.* — 15. Aphses: *Ophses.* — 16. Hezechiel: *Jezecel.* — 17. Gamul: *Agamul.* — 18. Dalaian: *Daloia.* — *Ibid.* Maazian: *Maaziahu.* — 19. sua: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et juxta: *juxta.* — *Ibid.* præceperat: *præcepit.* — 20. Subael; et de filiis Subael, Jehedia: *Subahel; et filius Subahel, Jedeia.* — 22. Isaari vero filius Salemoth: *Isaaris vero Salemoth.* — *Ibid.* filiusque Salemoth Jahath: *filius quoque Salemoth Jad.* — 23. filiusque ejus Jerau-primus: *filiusque ejus primus Iheriahu.* — *Ibid.* Jahaiel, tertius, Jecmaan: *Jaziel, tertius, Jecmoam.* — 26. Oziau: *Joeziau.* — 27. Oziau et Soam: *Mooli et Soem.* — 31. Ahi-melech: *Abimelech.*

CAPUT XXV.

Vers. 1. et Heman : *Heman.* — 3. Jeseias, et Hasabias : *Isaias, et Sabias.* — 4. Bocciau, Mathanian, Oziel Subuel : *Bocciahu, Mathanau, Oziel Sudubiel.* — *Ibid.* Eliatha : *Eliatha.* — *Ibid.* Romenthi-ezer : *Romethiezer.* — *Ibid.* Mahasioth : *Mazioth.* — 5. regis : *regem.* — 8. Miseruntque : *miserunt.* — 9. prima : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* Secunda Godoliæ, ipsi et filiis ejus, et fratribus ejus duodecim : *filiis, et fratribus ejus duodecim secunda Godoliæ, ipsi et filiis ejus, et fratribus duodecim.* — 14. Isreela : *Israela.* — 15. Jesaiæ : *Isaiæ.* — 18. Azareel : *Ezrael.* — 26. Mellothi : *Melloth.* — 29. Geddelthi : *Godollathi.* — 30. Mahazioth : *Maziath.* — 31. Romemthi-ezer : *Romathiezer.*

CAPUT XXVI.

Vers. 1. Coritis : *Corintis.* — 3. Ælam quintus, Johanan : *Ailam quintus Johana.* — 7. Raphael, et Obed, Elzabad, et fratres, etc. : *Rahael, et Obediel, et Zabab, fratres, etc.* — *Ibid.* Elieu : *Heliu.* — *Ibid.* Samachias : *Semechias.* — 8. eorum fortissimi : *eorum viri fortissimi.* — 9. Meselemiæ : *Mesallamiæ.* — *Ibid.* eorum : (*Deest in cod.*) — 10. eum : (*Additur in cod.*) — 13. ergo : *autem.* — 16. Sephim : *Sephima.* — 18. biniqne : *bini.* — 20. Dei : *Domini.* — *Ibid.* Sanctorum : *Sanctorum filiorum Core, et Merari.* — 21. filii quoque Ledan : *filii Leedan.* — *Ibid.* Ledan et Gersonni, etc. : *Leedan et Gersonni, etc.* — 22. Zathani : *Zetham.* — 23. Ozihelitis : *Ozihelitibus.* — 25. Zechri, et : *Jecri, sed.* — 26. ipse Selemith : (*Desunt in cod.*) — 27. consecraverant : *consecraverat.* — 29. Isaaritis : *Saaritis.* — *Ibid.* et filiis : *filii.* — *Ibid.* ad docendum : *ad occidendum.* — 31. Jeria : *Jerias.* — *Ibid.* inventi sunt viri : *inventi viri.*

CAPUT XXVII.

Vers. 3. princeps : *principes.* — 4. Dudia : *Dudi.* — *Ibid.* partem : (*Deest in cod.*) — 8. Samaoth Jezerites : *Samoth.* — 11. Husathites : *Husothites.* — 13. Netophathites : *Neophathites.* — 16. præerant in Israel : *præerat Israel.* — *Ibid.* dux : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* Saphatias : *Saphatath.* — 18. Juda : *Jude.* — 19. Ozriel : *Oziel.* — 20. Phadaiæ : *Phadiei.* — 25. regis fuit Azmoth : *regis David fuit Azomoth.* — 27. Semeias : *Semaias.* — 28. Gederites : *Gaderites.* — 29. Saron : *Sarona.* — 30. et super asinos, Jadias Meronathites. (*Vers.* 31.) super oves quoque Jaziz Agarenus : *super oves quoque Jaziz Agarenus ; et super asinos Madias Meronathites.* — 32. Hachamoni : *Hachomoni.*

CAPUT XXVIII.

Vers. 1. igitur : *autem.* — 5. Dominus : *Deus.* — 8. Domini : (*Non habetur in cod.*) — 18. dedit ; ut, etc. : *dedit ; et ut, etc.*

CAPUT XXIX.

Vers. 1. enim : *autem.* — 2. domus Dei : *domus Domini Dei.* — *Ibid.* ligna : *lignum.* — *Ibid.* et lapides : *lapides.* — *Ibid.* omnemque : *omnem.* — 3. domum Dei : *domum Domini Dei.* — *Ibid.* præparavi : *paravi.* — 4. templi. (*Vers.* 5.) Et ubicunque : *templi.* 5. *Ubicunque.* — *Ibid.* ubicunque opus est argentum : *ubicunque argentum.* — 6. principum ; (*Non habetur in cod.*) — 8. thesauros : *thesaurum.* — *Ibid.* Jahiel : *Mihehiel.* — 10. in æternum : *et in æternum.* — 14. dedimus : *damus.* 19. tua, testimonia : *tua, et testimonia.* — 27. fuerunt : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* in Jerusalem annis triginta tribus : *in Jerusalem triginta tribus.*

LIBER SECUNDUS PARALIPOMENON.

CAPUT I.

Vers. 4. Autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* præparaverat : *paraverat.* — 14. sibi ; (*Non habetur in cod.*) — 16. autem : (*Nec habetur in cod.*) — *Ibid.* emebant : *coemebant.*

CAPUT II.

Vers. 4. ut consecrem : *et consecrem.* — *Ibid.* solennitatibus Domini : *solennitatibus nomini Domini.* — 7. ære et ferro : *ære ferro.* — *Ibid.* cælaturas : *cælata.* — 8. mitte mihi, et, etc. : *mitte mihi cipresina et, etc.* — *Ibid.* noverint : *sciant.* — *Ibid.* servi mei cum servis tuis : *servi tui cum servis meis.* — 10. dabo in cibaria : *dabo cibaria.* — *Ibid.* sata viginti millia : *sata viginti millia, et vini viginti millia metretas.* — 14. ære : *et ære.* — 16. quot : *quæ.* — *Ibid.* tuum autem erit : *tuum erit.* — 17. quinquaginta tria millia et sexcenti : *quinquaginta millia et tria millia sexcenti.* — 18. de montibus : *in montibus.*

CAPUT III.

Vers. 3. cubitos : *cubitorum.* — *Ibid.* cubitos : *cubitorum.* — 11. cherubim viginti cubitis extendebantur : *cherubim utrisque viginti cubitis tendebantur.* — 12. ejus : *ejusdem.* — 13. exteriorem : *interiorem.* — 14. cocco : *coccino.* — *Ibid.* cherubim : *cerufim.* (*Ita fere semper legit.*) — 17. Jachin, et quæ ad lævam Booz : *Jachin, hoc est, firmitas, et quæ ad lævam, Booz, hoc est, in robore.*

CAPUT IV.

Vers. 1. longitudinis : *altitudinis.* — *Ibid.* et decem cubitorum altitudinis : (*Desunt in cod.*) — 4. impositum : *positum.* — *Ibid.* ad aquilonem : *aquilonem.* — *Ibid.* ad occidentem : *occidentem.* — 5. capiebatque tria : *capiebatque mensuræ tria.* — 7. jusserat : *jussa erant.* — 11. lebetes, et, etc. : *lebetas quoque tridentes, et, etc.* — 16. lebetes : *lebetas.* — 19. Dei : *Domini.* — *Ibid.* et mensas : *mensas.* — 21. omnia de auro mundissimo facta sunt : (*Non habentur in cod.*) — 22. Thymiateria : *Thymiamataria.*

CAPUT V.

Vers. 1. domus : (*Additur in cod.*) — 3. itaque ad regem omnes : *igitur omnes.* — 11. adhuc in illo : *adhuc illo.* — 12. cymbalis : *et cymbalis.* — 13. et dicere : *et dicerent.* — 14. ne possent : *nec possent.*

CAPUT VI.

Vers. 3. rex : (*Deest in cod.*) — 4. quod locutus : *quod ore locutus.* — 7. Domini : (*Deest in cod.*) — 10. suum : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* Domini : (*Nec habetur in cod.*) — 13. altitudinis : *in altum.* — 19. et audias : *ut audias.* — *Ibid.* fudit : *fundit.* — 21. exaudires : *exaudias.* — *Ibid.* et exaudias : *exaudi.* — *Ibid.* exaudi : *et exaudi.* — 25. tu exaudies : *tu exaudi.* — 28. ærugo : *æruca.* — 32. Externum : *Externus.* — 34. populus tuus ad, etc. : *populus tuus Israel ad, etc.* — 36. peccaverint : *et peccaverint.* — *Ibid.* eos : (*Deest in cod.*) — 37. in corde : *corde.* — *Ibid.* egerint : *et egerint.* — 38. sua in terra : *sua et in terra.* — 39. tu exaudies : *ut exaudias.* — 41. salutem : *justitia.*

CAPUT VII.

Vers. 2. templum Domini. Sed, etc. : *templum. Sed, etc.* — 5. in sæculum : *in æternum.* — 7. adipes : *adipem.* — 16. cor meum ibi : *ero ibi.* — 18. qui non sit : *qui sit.* — 19. dereliqueritis : *reliqueritis.*

CAPUT VIII.

Vers. 6. quæcunque : *quæ.* — 7. et Amorrhæis : *Amorrhæis.* — 10. regis : (*Non habetur in cod.*) — 11. rex : (*Nec habetur in cod.*) — *Ibid.* est in eam : *est eam.* — 14. in divisionibus suis : *juxta dispositiones suas.* — 17. Asiongaber : *Gesion.* — *Ibid.* quæ : *quod.*— 18. manus : *manum.*— *Ibid.* abierunt : *venerunt.* — *Ibid.* attulerunt : *tulerunt.*

CAPUT IX.

Vers. 2. quod non perspicuum ei fecerit : *quod ei non perspicuum fecerit.* — 4. et cibaria : *cibaria.* — *Ibid.* quoque et vestes : *quoque ejus, et vestimenta.*— 5. verus est sermo : *verus sermo.* — 7. te omni : *te in omni.* — 8. servare : *salvare.* — *Ibid.* judicia : *judicium.*— 12. et multo : *multo.*— 13. sex talenta : *sex millia talenta.*—15. expendebantur : *expendebantur trecenti.* — 16. scuta : (*Deest in cod.*) — 18. sex quoque : *sexque.* — 19. regnis : *regionibus.* — 22. præ : (*Non habetur in cod.*) — 23. reges : (*Ita habebat lectio vetus; sed, ea erasa*, populi *superscribitur.*) — *Ibid.* ut audirent : *et audire.* — 26. et usque : *id est usque.* — 29. autem : *vero.* — *Ibid.* Silonitis : *Selonitis.*

CAPUT X.

Vers. 1. constituerent : *constitueret.* — 10. ut : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ei : (*Non habetur in cod.*)— 11. cædam vos scorpionibus : *cædam scorpionibus.*— 13. dura : *dure.* — 14. Ego vero cædam : *Ego cædam.* — 15. Dei : *Domini.* — *Ibid.* Silonitis : *Selonitis.*— 18. misitque rex Roboam Aduram : *misitque Roboam Uriam.*

CAPUT XI.

Vers. 1. centum : *in centum.*— *Ibid.* millia : *millibus.*—*Ibid.* ad se regnum : *ad regnum.*— 5. autem : (*Additur in cod.*) — 7. Odollam : *Adollam.* — 10. Aialon : *Ahialon, et Abron.* — 12. fecit (*Additur in cod.*)— *Ibid.* summa : *multa.*— 16. ad immolandum victimas suas coram Domino : *ad immolandas victimas Domino.* — 18. Jerimoth : *Jerimath.* — 19. ei : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* Zoon : *Zoin.* —20. Post hanc quoque : *Post hanc autem.* — *Ibid.* Ethai : *Ithai.* — 21. concubinas autem : *concubinasque.* — *Ibid.* viginti octo filios : *viginti filios.* — 22. omnes : (*Deest in cod.*)

CAPUT XII.

Vers. 2. Sesac : *Sasac.*— 4. Juda : *Juda et* Beniamin : (*Additur* Beniamin.) — 5. Sesac : *Sasac.* — *Ibid.* Hæc dicit Dominus : (*Adduntur in cod.*)— *Ibid. et* 7 *et* 9. Sesac : *Sasac.* —*Ibid.* ab Jerusalem : (*Deest in cod.*)— 10. rex æneos : *rex Roboam æneos:* (*Additur* Roboam.) — 11. referebant eos ad, etc. : *referebant ad, etc.*— 12. siquidem in, etc. : *siquidem et in, etc.* — 13. autem : *quoque.*

CAPUT XIII.

Vers. 2. Michaia : *Maacha.* — *Ibid.* filia Uriel de Gabaa : (*Non habentur in cod.*) — 3. octoginta : *octingenta.* — 5. ejus in pactum salis? : *ejus pactum salutis?* (*Ita legitur Numer. cap.* XVIII, *num.* 19.) — 7. congregatique : *congregati.* — 9. de bobus et in arietibus : *in bobus, in arietibus.* — 10. Sacerdotesque ministrant : *sacerdotesque ejus ministrant.* — 14. bellum ex adverso : *bellum et ex adverso.* — 16. Deus : *Dominus.* — 18. confortati filii : *confortati sunt filii.* — 19. et filias : *et castella filias.* — *Ibid.* Jesana : *Jessena.* — 21. procreavitque viginti duos filios, et sedecim filias : *procreavit duodecim filios, et decem filias.*

CAPUT XIV.

Vers. 9. trecentis : *trecenta millia.*—10. ei : (*Deest in cod.*) — 12. Æthiopes : *Æthiopas.* — 14. urbes : (*Ita modo superscribitur, erasa veteri lectione, quæ videtur habuisse* turbas.) — 15. in Jerusalem : *Jerusalem.* (in *additur in cod.*)

CAPUT XV.

Vers. 1. Dei : *Domini.* — 2. dereliqueritis eum : *dereliqueritis.* — 4. reversi : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* reperient eum : *reperient.*— 10. in Jerusalem : *Jerusalem.* — 15. voluntate quæsierunt : *voluntate sua quæsierunt.* — 16. Maacham : *Maacha.* — *Ibid.* in luco : *in loco.*— 18. Eaque : *Ea.*— *Ibid.* Intulit : *tulit.*

CAPUT XVI.

Vers. 1. autem : (*Deest in cod.*)— *Ibid.* de regno : *regno.* — 2. autem : *ergo.* — 3. eum : (*Non habetur in cod.*) — 5. intermisit opus : *intermisit ædificare opus.* — 6. de Rama : *Rama.* — 7. Hanani : *Ananias.* — *Ibid.* evasit Syriæ : *evasit rex Syriæ.* — 9. Domini : *ejus.* — 10. interfecit de, etc. : *interfecit Asa de, etc.*— *Ibid.* in tempore : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* illo : *illos.* (*Sed ferme erasum est* s.) — 14. suo : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* posueruntque eum super lectum : *posueruntque super lectulum.*

CAPUT XVII.

Vers. 1: ejus : (*Non est in cod.*)— 2. Juda : *Judæ.* — *Ibid.* quas cœperat Asa : (*Adduntur in cod.*)— 3. primis, et non : *primis, et novissimis, et non.* — 7. Ben-hail : *Beneil.* — 8. Adoniamque : *Adoniam.* — *Ibid.* et Thob-adoniam : *Adon.* — *Ibid.* Joram : *Zoram.* — 9. populum : (*Deest in cod.*) — 11. sed et Philisthæi : *sed Philisthæi.* — 14. iste numerus : *iste est numerus.*— *Ibid.* robustissimi viri : *robustissimorum.*—15. hunc : *istum vero.*—16. illum : *istum.* — *Ibid.* Zechri : *Jechri.*— *Ibid.* virorum : (*Non habetur in cod.*) — 18. Jozabad : *Zoiabad.* — 19. in universo : *et in universo.*

CAPUT XVIII.

Vers. 2. persuasitque : *persuasit.*—4. Dixit : *Dixitque.* — *Ibid.* obsecro : *etiam.* — 5. igitur : *que.* — *Ibid.* At illi : *Et illi.* — 7. Est vir unus : *est autem vir unus.* (*Additur* unus.) — *Ibid.* loquaris rex : *loquaris ita rex.* — 8. ergo rex Israel unum : *ita rex unum.* — 10. Chanaana : *Chanaan.* — 12. ut et sermo : *ut sermo.*— 16. At ille : *Et ille.* — 17. Et ait : *ait.* — 19. alter : *alius.* — 21. ejus : *suorum.* — *Ibid.* Dixitque : *Dixit.* — 23. Chanaana : *Chananæ.* — 25. Amelech : *Amalech.* — 26. Mittite hunc : *mittite virum hunc.* (*Additur* virum.) — 29. Josaphat : *Josaphat regem Juda.* — *Ibid.* pugnam : *pugnandum.* — 31. auxiliatus est ei : *auxiliatus ei.* — 33. Israel : (*Additur in cod.*)— *Ibid.* ait : *dixit.*— 34. porro rex Israel stabat in curru suo : (*Adduntur in cod.*)

CAPUT XIX.

Vers. 1. in domum : *domum.* — 3. requireres Dominum Deum patrum tuorum : *requireres Deum.* —7. enim : (*Deest in cod.*) — 8. et Sacerdotes : *Sacerdotes.* — *Ibid.* ejus : *suis.* — 10. Dominum et ne veniat : *Deum et veniat.* — *Ibid.* super vestros : *super fratres vestros.* — *Ibid.* agentes : *agetis et.* — 11. vester : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* bonis : *bono.*

CAPUT XX.

Vers. 1. Ammonitis : *Ammanitis.* — 2. Asason : *Ason.* — 4. deprecandum Dominum : *precandum Deum.* — *Ibid.* eum : *Deum.* — 6. regnis : *regibus.* — *Ibid.* potest : *poterit.* — 7. omnes : (*Additur in cod.*) — 10. transirent : *transiret.* — 14. Jahaziel : *Jaziel.* — *Ibid.* Banaiæ : *Benaiæ.* — 15. Josaphat : *o Josaphat.* — 16. sis : *sus.* — 17. egrediemini : *egredimini.*— 20. Thecua : *Thecuæ.*— *Ibid.* viri : (*Deest in cod.*) — 21. eum : *Dominum.* — 24. Juda : *Judas.* — *Ibid.* speluncam : *speculam.*—26. quoniam : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* illum : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* Vallis : *Vallem.* — 27. et Josaphat ante eos in Jerusalem : (*Adduntur in cod.*)— 28. in Jerusalem : *Jerusalem.*— 31. et nomen : *nomen.*— *Ibid.* Selahi : *Salathi.* — 34. in libros : *in librum.* — *Ibid.* Israel :

(*Ita videtur habuisse lectio vetus; modo* Juda *legitur.*) A — 36. feceruntque : *fecerunt.*

CAPUT XXI.

Vers. 2. Azariam. (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Jahiel : *Hiehiel.* — 3. deditque eis : *dedit eis.* — *Ibid.* in · (*Additur in cod.*) — 4. autem : *ergo.* — 8. illis : *illius.* — 15. tui : (*Deest in cod.*) — 17. ei. (*Additur in cod.*) — 19. in : (*Additur in cod.*).

CAPUT XXII.

Vers. 1. regnavitque ; *regnavit autem.* — 2. et nomen : *nomen.* — *Ibid.* Athalia : *Otholia.* (*Et infra semper.*) — *Ibid.* filia : (*Additur in cod.*) — 8. everteret : *subverteret.* — 9. ipsum quoque : *ipsumque.* — *Ibid.* quis : (*Deest in cod.*) — 10. filius suus : *filius ejus.* — 11. Joas : *Joam.* — *Ibid.* absconditque eum cum, etc. : *absconditque cum, etc.*

CAPUT XXIII.

Vers. 1. Joiada : *Joiade pontifex.*—*Ibid.* Jeroham : *Jheroham.* — *Ibid.* Adaiæ : *Adeiæ.* — *Ibid.* Zechri : *Jechri.* — 3. Dei : *Domini.* — *Ibid.* Joiada : *Joiade.* — 4. ergo : (*Deest in cod.*)—5. ad portam : *in porta.* —8. omnia : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* qui impleverant : *qui jam impleverant.* — *Ibid.* et egressi erant : *et egressuri erant.*— 11. et testimonium : (*Non habentur in cod.*) — *Ibid.* sunt ei : *sunt.* — 14. Egressus autem : *egressus est autem.* — 17. aras : *aram.* — 18. Domini, sub : *Domini, et sub.*

CAPUT XXIV.

Vers. 5. Israel : (*Non habetur in cod.*) —*Ibid.* nostri : *vestri.* — *Ibid.* egere : *egerant.* — 7. enim : *autem.* — *Ibid.* Dei : *Domini.* — 10. ingressi : *universi.* — 11. constituerat : *instituerat.* —14. omnia. (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ministerium ad, etc. : *ministerium et ad, etc.* — 16. et cum domo : *et domo.* — C 23. venitque : *venit.* — *Ibid.* et Jerusalem : *et in Jerusalem.*— 24. in manibus : *manibus.*— *Ibid.* ignominiosa : *ignominiose.* — 25. Dimiserunt eum in, etc. : *dimiserunt in, etc.* — 26. Zabad : *Gabaath.* — *Ibid.* Semarith : *Sammarith.* — 27. instauratio : *instaurata.*

CAPUT XXV.

Vers. 1. Joiadan : *Joaden.* — 4. suis : (*Deest in cod.*) — 5. sursum : *sursumque.*— 6. centum millia : *centum viginti millia.* — *Ibid.* centum talentis : *centum millia talentis.* — 8. Deus : *Dominus.* — *Ibid.* et adjuvare : *adjuvare.* — *Ibid.* convertere : *vertere.* — 9. talentis quæ : *talentis argenti quæ.* — 10. itaque : *autem.* — *Ibid.* ad eum : (*Deest in cod.*) — 13. usque ad Beth-horon : *usque Beth-horon.* — 14. vero : *autem.*— 16. Deus : *Dominus.* — *Ibid.* quia : *qui et.*— *Ibid.* et insuper : *insuper et.* — 17. veni : *et veni.*— 18. At ille. (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* remisit nuntios, dicens : *remisitque Joas rex Israel ad Amasiam regem Juda, dicens.* — 24. Obededom : *Obedon.* — *Ibid.* in Samariam : in *Samariam.* (*Additur vero in.*) — 25. Joachaz : *Achaz.* — 26. autem : *vero.* — 27. fugisset in Lachis : *fuisset Lachis.*

CAPUT XXVI.

Vers 1. Juda. (*Additur in cod.*) — 5. Dominum : *Deum.* — *Ibid.* Dominum : *Deum.* — 7. et adjuvit eum Deus contra Philisthiim : (*Adduntur, et* Dominus *legitur.*) — *Ibid.* Arabes : *Arabas.*— *Ibid.* Gurbaal : *Gurba.* — *Ibid.* Ammonitas : *Ammanitas.* — 8. Appendebantque Ammonitæ : *pendebantque Ammanitæ.* — 9. ædificavitque : *ædificavit quoque.* — *Ibid.* super : (*Non habetur in cod.*) — 11. Jehiel : *Jeel.* — *Ibid.* Maasiæque : *Maasiæ quoque.* — 13. septem : *octo.* — 19. iratusque Ozias : *Iratusque est Ozias.* — 20. eo : (*Deest in cod.*) — 21. rex. (*Nec est in cod.*).

CAPUT XXVII.

Vers. 2. omnia quæ : *omne quod.* — 9. Joatham : (*Non est in cod.*).

CAPUT XXVIII.

Vers. 1. Viginti annorum : *viginti quinque annorum.* — 4. et thymiama : *thymiama.* — 5. Dominus Deus ejus in manus : *Dominus in manu.* — 6. Romeliæ : *Romoliæ.* — 9. venienti : *venientium.* — *Ibid.* ita ut ad cœlum pertingeret vestra crudelitas : (*Adduntur in cod.*) — 12. steterunt itaque : *steteruntque.* — *Ibid.* Mosollamoth : *Osollamoth.* — *Ibid.* Amasias : *Amasa.* — *Ibid.* Hadali : *Adadi.*— 15. omnesque : (*Deest in cod.*)— *Ibid.* unxissentque : *unxissent quoque.* — 18. Judæ : *Juda.* — *Ibid.* Aialon : *Ahilon.* — *Ibid.* Gamzo : *Gamgo.* — 19. enim : *autem.* — 20. Thelgath : *Thaglath.* — *Ibid.* qui. (*Non habetur in cod.*) — 22. et tempore : *et in tempore.* — *Ibid.* rex : (*Non habetur in cod.*) — 23. Darmasci : B *Damasci.* — *Ibid.* Syriæ : *Assiriæ.*— *Ibid.* ei : *ejus.* — 24. itaque : *igitur.*— *Ibid.* Dei : *Domini.*— *Ibid.* Dei : *Domini.* — 26. suorum : (*Non est in cod.*) — 27. sepelierunt eum in civitate : *sepelierunt in civitate.*

CAPUT XXIX.

Vers. 6. patres nostri : *patres vestri.* — 9. filii nostri : *et filii nostri.* — *Ibid.* ductæ : (*Non habetur in cod.*) — 10. avertet : *auferat.*— 11. colatisque : *colatis.* — *Ibid.* ei : (*Non habetur in cod.*) — 12. Mahath filius Amasai : *Maha filius Amasiæ.* — *Ibid.* Abdi, et Azarias filius Jalaleel : *Abdai et Azarias filius Jaileel.*— *Ibid.* autem : (*Non est in cod.*)— *Ibid.* Joah filius Zemma, et Eden filius Joah : *Joia filius Semma, et En filius Joaa.*— 14. Oziel : *Oziel hi fuerunt quatuordecim.* — 15. congregaveruntque : *congregaverunt.* — *Ibid.* ingressi sunt juxta : *ingressi juxta.* — 17. autem : *que.* — *Ibid.* prima : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* expiaveruntque : *expiaverunt.* — 18. sunt : (*Non habetur in cod.*) — 20. Ezechias rex adunavit omnes principes civitatis, et ascendit in domum Domini : *Ezechias rex ascendit in domum Domini, et adunavit omnes principes civitatis.* — 21. et arietes : *arietes.* — *Ibid.* dixitque : *dixit quoque.* — 22. immolaveruntque : *immolaverunt.* — 23. imposueruntque : *posueruntque.* — 24. coram : (*Deest in cod.*)— 25. manum : *manus.*— 27. laudes : laudare. — 30. sermonibus : *de sermonibus.* — *Ibid.* incurvato : *curvato.* — 31. etiam : (*Non est in cod.*) — 34. quippe : *quoque.*

CAPUT XXX.

Vers. 1. et : *ut.*—2. et principum, et universi : *et universorum principum universi.*—3. occurrerant : *occurrerant.* (*Ad.* n, *signum pluralis numeri.*)—*Ibid.* fuerat : *erat.* — 6. et Isaac : *Isaac.* — 10. Manasse usque ad Zabulon : *Manassem usque Zabulon.* — 12. ut facerent : *et facerent.* — 18. pro eis. (*Desunt in cod.*) — 22. pacificorum. (*Ita habebat lectio vetus; modo* D *pacificas legitur.*) — *Ibid.* et laudantes Dominum Deum patrum suorum : (*Adduntur in cod.*) — 23. etiam : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* et : (*Deest in cod.*) — 25. omnis turba : *est omnis terra.*

CAPUT XXXI.

Vers. 1. et de Ephraim : *de Ephraim.* — 2. autem : *vero.* — *Ibid.* videlicet : (*Non habetur in cod.*)—*Ibid.* et confiterentur : *ei confiterentur.* — 4. Jerusalem : *in Jerusalem.* — *Ibid.* ut possent : *et possint.* — 5. decimas obtulerunt. (*vers.* 6) sed et filii Israel et Juda qui habitabant in urbibus Juda obtulerunt : (*Adduntur.*) — 10. et remanserunt : *remanseruntque.* — 12. intulerunt ; *tulerunt.* — 13. Jahiel : *Eihel.* — *Ibid.* Jerimoth, Jozabad quoque ; et Eliel, et Jesmachias : *Erimoth, Joabad quoque, et Zehel et Thesmachias.* — 13. Dei : *Domini.*— 15. Semeias Amarias : *Sameias Samarias.* — *Ibid.* suis. (*Deest in cod.*) —

16. conducebat : *conducebant.* — 19. et Levitis : *Levitis.*—20. in omni Juda : *in domo Juda.*—21. Deum : *Dominum Deum.*

CAPUT XXXII.

Vers. 1. post quæ et hujuscemodi : *et post hujuscemodi.* — *Ibid.* et ingressus : *ingressus.* — 3. qui erant : *quæ erant.*— 5. instauravitque: *instauravit.*— 7. nec paveatis : *ne paveatis.* — 8. enim. (*Non est in cod.*) — *Ibid.* Deus : (*Desideratur in cod.*) — 10. habentes : *habetis.* — 11. decepit : *decipit.* — *Ibid.* de manu regis Assyriorum? : *de manu mea.* — 14. ut possit : *ut posset.* — 15. regionum : *regnorum.* — *Ibid.* de manu mea : *de hac manu.*— 17. scripsit plenas blasphemiæ : *misit plenas blasphemia.* — *Ibid.* populum suum : *populos suos.* — 18. personabat: *personabant.* — *Ibid.* eos : (*Additur in cod.*) 19. Israel : *Jerusalem.* —22. regis Assyriorum : (*Desunt in cod.*) —27. et auri et lapidis : *auri lapidis.* —28. caulasque pecorum : *caulas quoque pecoribus.* —29. sibi : (*Deest in cod.*) —30. fontem : (*Non habetur in cod.*) B —*Ibid.* Gihon : *Geon.*

CAPUT XXXIII.

Vers. 5. autem : *que.* — 6. transireque : *transire quoque.* — 7. et in Jerusalem : *in Jerusalem.* — 8. movere : *moveri.* — 11. in Babylonem : *Babylonem.* —12. coangustatus ; *angustatus.* — 13. ipse esset : *ipse est.*—14. Gihon : *Geon.*— *Ibid.* per circuitum: (*Desunt in cod.*) *Ibid.* Ophel ; *Aophel.*—16. præcepitque : *præcepit.* — 18. gestorum : *sermonum.* — *Ibid.* Deum : *Dominum.*—21. Amon : (*Non habetur in cod.*)—23. Domini : *Dei.*

CAPUT XXXIV.

Vers. 2. non : *nec.*—3. Jerusalem ab, etc. : *Jerusalem usque ab, etc.*—4. Baalim : *Baal.*—*Ibid.* et simulacra quæ superposita : *imo et simulachra quæ eis superposita.* — 5. præterea : *quoque.* —7. in Jeru- A salem : *Jerusalem.* — 8. Joachaz : *Abachaz.* — *Ibid.* Dei : (*Non habetur in cod.*) 9. et janitores de Manasse, et Ephraim : *janitores de Manasse et de Ephraim.* — 13. diversos : *varios.* — 14. legis Domini: *legis in domo Domini.* — 20. Abdon : *Abdo.* — *Ibid.* Asaæ : *Esaiæ.* — 22. prophetidem : *prophetem.* — *Ibid.* filii Hasra custodis vestium : (*Non habentur in cod.*)—*Ibid.* in Jerusalem : *Jerusalem.* —*Ibid.* narravimus : *memoravimus.* —27. Domini : *Dei.* —28. infereris : *effereris.*— *Ibid.* ejus : *suos.*—29. convocatis : *congregatis.* —30. in domum : *domum.* —32. omnes : (*Deest in cod.*)—33. ejus : (*Nec habetur in cod.*) —*Ibid.* Deo patrum suorum : (*Desunt in cod.*).

CAPUT XXXV.

Vers. 1. in Jerusalem : (*Non habentur in cod.*) —3. arcam : *arcam Domini.*—5. Et : (*Deest in cod.*) — 7. triginta millia : *viginti millia.* —8. populo : *templo.* — *Ibid.* Jahiel : *Jeiel.* — *Ibid.* commixtim : *mixtim.* — 9. et Semeias : *Semeias.* — *Ibid.* Jehiel, et Josabad : *Jahiel, et Jozabad.* — 11. Phase asperseruntque : *Phase Domino asperserunt.* —12. in libro: *in lege.* — 13. quod in lege : *quod lege.* — 18. Judæ: *Juda.*—*Ibid.* in Jerusalem : *Jerusalem.* — 20. processit : *præcessit.* —21. tibi est rex : *tibi rex.*

CAPUT XXXVI.

Vers. 2. Joachaz : (*Non habetur in cod.*) — 3. in Jerusalem : *Jerusalem.* — 8. regum : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* regnavit autem : *regnavitque.* — 9. regnavit : (*Deest in cod.*) — 10. patruum : *fratrem.* — 12. in oculis : *in conspectu.* — *Ibid.* Domini : *Dei.* —17. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* nec decrepiti: *ne decrepiti.* — *Ibid.* in manibus : *manibus.* — 19. destruxeruntque : *destruxerunt.* — 21. Ut compleretur : *Et compleretur.* — 22. Domini : (*Deest in cod.*) *Ibid.* fuerat : *est.*

Oratio Manasse regis Juda, cum captus teneretur in Babylone : (*Non habetur in exemplari Gothico.*)

ESDRÆ LIBER PRIMUS.

Hieronymi præfatio ad Domnionem et Rogatianum : (*Habetur in cod.*) — *Lin.* 6. difficultatis : *facultatis.*

CAPUT I.

Vers. 1. Jeremiæ : *Jeremiæ prophetæ.* — 3. in Jerusalem: *Jerusalem.* — *Ibid.* quæ est in Judæa, et ædificet domum Domini Dei Israel, ipse est Deus qui est in Jerusalem: (*Desunt in cod.*) — 4. Dei : *Domini.* — 5. Juda et Ben-iamin : *Judea de Beniamin.* — *Ibid.* ascenderet : *ascenderent.* — 6. et jumentis : *in jumentis.* — 7. Domini : (*Deest in cod.*).

CAPUT II.

Vers. 2. Jesua : *Jesu.* — *Ibid.* Rahelaia : *Relata.* — 4. Sephatia : *Sephetia.* —5. septuaginta quinque : *quinquaginta quinque.* — 6. filii Phahath : *filii Pheth.* — *Ibid.* Joab : (*Deest in cod.*)— 7. ducenti : *septingenti.* — 8. Zethua : *Zephua.* — 12. Azgad : *Aggad.* — 13. sex : *quinque.* — 19. Hasum : *Hasom.* — 22. quinquaginta sex : *quinquaginta quatuor.* —29. quinquaginta duo : *quadraginta duo.* — 35. sexcenti : *nongenti.* — 36. Sacerdotes : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Jadaia : *Idaia.* — 38. quadraginta septem : *quinquaginta septem.* — 40. Levitæ : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Odoviæ : *Odevia.* — 41. viginti octo : *viginti novem.* — 43. Nathinæi : (*Deest in cod.*) *Ibid.* Tabbaoth : *Tebbaoth.* — 46. Semlai, filii Hana : *Selmai, filii Anam.* — 47. Gaher, filii Raaia : *Gazer, filii Racaia.* — 48. Gazam : *Gazem.* — 49. filii Aza, filii Phasea, filii Besee : (*Desunt in cod.*) — 50. Asena ; *Asennaa.* — 51. Bacbuc: *Becboc.* — 52. Besluth : *Besloth.* — 54. Hatipha : *Hatupha.* — 55. Sotai, filii Sophereth : *Othei, filii Supheret.* —57. Asebaim : *Asubaim.* — 58. omnes Nathinæi : *omnes isti Nathinæi.* — 59. C Thelmela : *Thelmelaa.* — *Ibid.* Adon, et Emer : *Don et Mer.* — 61. Berzellai : *Berzallai.* — *Ibid.* Berzellai : *Berzallai.*—63. Athersatha : *Athersath.*— 65. ducenti : *ducentæ.*— 68. et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* de principibus patrum : (*Scribuntur litteris majoribus, quasi titulus.*)— 69. quadraginta : *quadringenta.* — *Ibid.* mnas; *minas.* — 70. universusque Israel : *universus Israel.*

CAPUT III.

Vers. 3. Dei : (*Deest in cod.*) — 5. Domino : *Deo.* — 9. stetitque : *fecit quoque.* — *Ibid.* in templo : *templo.* — *Ibid.* et filii: *filii.* — 12. etiam : (*Deest in cod.*)

CAPUT IV.

Vers. 2. immolavimus : *immolamus.* — 3. dixit eis : *dixit.* —*Ibid.* Deo nostro : *Domino Deo Israel.* — 5. autem : *quoque.* — *Ibid.* ad regnum : *ad annum.* — 6. in principio : *principio.* — 8. Scriba scripserunt: *Scriba Artaxerxes scripserunt.* — *Ibid.* unam : (*Deest in cod.*) — 9. Apharsathachæi : *Pharsatei.* — *Ibid.* Erchuæi : *Et Cufei.* — *Ibid.* Dievi, et Ælamitæ : *Deei,* D *Ælamitæ.* — 11. regi : (*Deest in cod.*) — 13. perveniet : *perveniat.* — 14. Nos autem : *Nos ergo.* — 15. concitantur : *concitant.* — *Ibid.* civitas ipsa : *civitas illa.* — 19. inveneruntque : *invenerunt.* — *Ibid.* a diebus : *diebus.* — 20. quoque ; *vero.* — 21. prohibeatis : *ut prohibeatis.* — 23. robore : *in robore.*

CAPUT V.

Vers. 2. Dei : *Domini.* —3. autem : (*Deest in cod.*) —*Ibid.* Thathanai : *Tantannai.* — *Ibid.* muros ejus : *muros hos.*— 6. Thathanai : *Thannai.* —7. sic : (*Deest in cod.*) — 8. opusque illud : *opus illud.* — 9. hos : (*Deest in cod.*) — 10. scripsimusque nomina eorum virorum : *quæ scripsimus nomina virorum.* — 11. ser-

monem : *sermone.* — 12. tradidit : *et tradidit.* — 14. A
Dei : (*Deest in cod.*) — 17. fuerit : *sit.*

CAPUT VI.

Vers. 2. Ecbatanis : *Athanis.* — *Ibid.* Medena : *Madena.* — 3. Dei ædificaretur quæ est in Jerusalem, in loco, etc. : *in Jerusalem Dei ædificetur, quæ est, in loco*, etc. — 5. in Jerusalem : *Jerusalem.* — 6. Sthar-butanai : *Sthar-Buzanai.* — *Ibid.* ab illis ; *ab eis.* — 7. ut : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* loco suo : *loco sancto suo.* — 12. Dei : (*Deest in cod.*) — 13. Thathanai : (*Additur illud* Tha.) — 14. Deo : *Domino Deo.* — *Ibid.* Artaxerxe : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Persarum : *Persarum et Artaxerxes.* — 19. Israel : (*Deest in cod.*) — 20. quasi unus : *quasi vir unus.* (*Additur* vir *litteris vetustis.*) — 21. omnes qui se separaverant : *omnis qui separaverat.*

CAPUT VII.

Vers. 1. Zarahiæ ; *Zaraiæ.* — 9. die mensis quinti : *mensis quinti.* — 10. autem : *enim.* — 17. vestri ;
B
(*Deest in cod.*) — 24. vobis quoque : *vobisque.* — *Ibid.* et cantoribus et janitoribus : *cantoribus, janitoribus.* — 28. suam : (*Deest in cod.*)

CAPUT VIII.

Vers. 1. Phahath : *Fet.* — 5. Ezechiel : *Jheziel.* — 6. De filiis Adan, Abed filius Jonathan ; et cum eo quinquaginta viri : (*Desunt in cod.*) — 7. Alam, Isaias filius Athaliæ : *Elam, Jasaias filius Nathaliæ.* — 8. Saphatiæ : *Saphaziæ.* — 9. Jahiel : *Hiehiel.* — 10. filius : *filii.* — 12. Azgad : *Ezeath.* — 13. Jehiel : *Jhehiel*, — 15. Ahava : *Ahavaa.* — 16. Semeiam, et Elnathan, et Jarib : *Semeam, et Elnatham, et Jaribus.* — *Ibid.* Joiarib : *Joaribus.* — 17. Eddo : *Eldon.* — *Ibid.* Dei nostri : *Domini.* — 19 fratresque ejus : *fratres ejus.* — 21. ibi : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Ahava : *Ahavaa.* — 23. Deum : *Dominum Deum.* — 24. et Hasabiam : *Hasabiam.* — 26. auri : *et auri.* — 27. crateres : *crateras.* — 29. appendatis coram, etc. : *appendatis ea*
C
coram, etc. — *Ibid.* in thesaurum : *et thesaurum.* — 31. Ahava : *Ahavaa.* — *Ibid.* manus Dei : *manus Domini Dei.* — 33. Meremoth : *Remoth.* — *Ibid.* Jozabed : *Jozadech.* — 35. populo : (*Deest in cod.*) — 36. qui erant de conspectu regis : (*Desunt in cod.*).

CAPUT IX.

Vers. 1. Ammonitarum : *Ammanita.* — 2. transgressione : *transmigratione.* — 3. barbæ : *barbam.* — 4. autem : *ergo.* — 5. meum : (*Deest in cod.*) — 6. nostrum : (*Deest in cod.*) — 7. graviter : *granditer.* — *Ibid.* et in gladium et in captivitatem et in rapinam et in confusionem vultus, sicut et die hac : (*Desunt in cod.*) — 8. daretur nobis pax : *daretur pax.* — 9. domum Dei : *nomen Dei.* — *Ibid.* ut daret : *et daret.* — 14. ad salutem : *et salutem.* — 15. Deus Israel justus es tu : *Deus noster justus tu.* — *Ibid.* stari : *stare.*

CAPUT X.

Vers. 1. Deum : *eum.* — *Ibid.* est : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et puerorum : *puerorum.* — *Ibid.* et flevit : *qui et flevit.* — 2. Jehiel de filiis Ælam : *Jhehiel de filiis Eliab.* — *Ibid.* in Israel : *Israel.* — 3. Domino : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* præceptum Domini Dei : *præceptum Dei.* — 6. filii : *filium.* — *Ibid.* transgressionem : *in transgressionem.* — 14. omnes : *homines.* — 15. Azahel : *Asahel.* — 16. feceruntque sic : *fecerunt sic.* — *Ibid.* domos : *domum.* — 18. Jarib : *Sarib.* — 20. Zebedia : *Zabedia.* — 21. Harim : *Herim.* — *Ibid.* Jehiel : *Jeel.* — 22. Elasa : *Elesa.* — 23. Jozabed : *Zozabet.* — *Ibid.* Phathaia : *Phaia.* — 24. et de cantoribus Eliasib : *de cantoribus Eliasab.* — 25. Remeia et Jezia : *Reemia et Ezia.* — 26. Ælam Mathania : *Elam, Methania.* — *Ibid.* Jehiel et Abdi : *Jhehiel et Abdia.* — 27. Et de filiis ; *de filiis.* — *Ibid.* Elioenai : *Elioena.* — *Ibid.* Mathania et Jerimuth et Zabad : *Methania et Jerimuth et Zabeb.* — 28. Athalai : *Athalaia.* — 29. Melluch : *Melluth.* — 30. Phahath : *Pheth.* — *Ibid.* Banaias et Maasias ; *Banaias Maasias.* — *Ibid.* Bennui : *et Bennui.* — 31. Et de filiis : *de filiis.* — *Ibid.* Jesue : *Jhesue.* — 33. Et de filiis : *de filiis.* — *Ibid.* Mathatha Zabad ; *Matthet, Asabeth.* — 34. Maaddi : *Maddi.* — 40. et Mechnedebai ; *Nechnedebai, Sisaia.* — 41. Selemiau, Semeria : *Selemau, et Semeria.* — 43. Nebo, Jehiel, Mathathias Zabad : *Neba, Jaiel, Mathathias, Zebed.* — *Ibid.* Joal, et Banaia : *Joel, Banaia.* — 44. ex eis : *ex his.* — *Ibid.* peperant ; *pepererant.*

LIBER NEHEMIÆ,

Qui et Esdræ secundus dicitur.

CAPUT I.

Vers. 2. Juda : *ex Juda.* — 3. et derelicti : *et qui derelicti.* — 4. diebus multis : *diebus tribus.* — 6. fiant aures tuæ auscultantes : *fiat auris tua auscultans.* — 7. tuum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* famulo ; *servo.* — 8. servo : *famulo.* — *Ibid.* cum transgressi : *cumque transgressi.* — *Ibid.* ego : *et ego.* — *Ibid.* in populos : *in populis.* — 9. præcepta : *mandata.* — *Ibid.* abducti : *adducti.* — *Ibid.* reducam : *inducam vos.* — 11. enim : *autem.*

CAPUT II.

Vers. 2. tristis est cum, etc. : *tristis eum, etc.* — *Ibid.* nescio quod in corde tuo est : *in corde tuo nescio quid est.* — 6. constitui ei : *constituit mihi.* — 8. ut tegere : *et tegere.* — *Ibid.* templi : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* muros : *muri.* — *Ibid.* domum quam : *domum in quam.* — 12. et non indicavi : *et indicavi.* — 13. nocte : *per noctem.* — 14. et ad aquæ : *et aquæ.* — 16. nesciebant : *nesciebat.* — *Ibid.* ego : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* loci : *locorum.* — 18. locutus esset : *locutus est.* — 20. vobis : *vobiscum.*

CAPUT III.

Vers. 1. gregis : *regis.* — 2. Zacchur : *Zecchur.* — 3. Asnaa : *Asunnaa.* — 4. juxta eum : *juxta eos.* — *Ibid.* Mosollam : *Mesollam.* — 7. Jadon : *Adon.* — *Ibid.* et Maspha : *et de Maspha.* — 8. Eziel : *Jeziel.* — *Ibid.* Araia aurifex : *Saraia aurifex* ; *et juxta eum ædificavit Rafaia, filius Alur.* — 9. Hur : *Huur.* — 10. juxta eum : *juxta eos.* — *Ibid.* Jedaia filius Haromaph : *Jeiaia filius Haromath.* — *Ibid.* Hasebonïæ : *Hasebeniæ.* — 11. Phahath : *Pheth.* — 12. et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ipse : *Osee.* — 14. acharam : *acharem.* — 15. filius Chol-hoza : *ædificavit filius Oholozai.* — 17. Hasebias : *Hasibias.* — 18. ædificaverunt fratres eorum Bavai : *ædificavit frater eorum*
D
Behui. — 19. et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Azer : *Ezer.* — 24. Henadad : *Henada.* — 25. Pharos ; *Pheros.* — 28. ad portam : *porta.* — 29. eum ædificavit Semaia ; *hunc ædificavit Semeia.* — 30. Selemiæ et Hanum filius Seleph : *Elemiæ, et Annon filius Selo.* — *Ibid.* Mosollam ; *Mesollam.* — 32. gregis : *regis.*

CAPUT IV.

Vers. 2. lapides de acervis pulveris : *lapidibus pulveris.* — *Ibid.* qui : (*Ita habebat lectio vetus ; modo cum superscribitur.*) — 5. et peccatum eorum : (*Desunt in cod.*) — 6. ad operandum : *ad ædificandum.* — 7. muri : (*Non habetur in cod.*) — 8. sunt : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* molirentur : *molierunt.* — 10. portantis ; *operantis.* — 12. ex omnibus ; *et omnibus.* — 13.

statui : *et statui*.—14. Et perspexi : *perspexi*.— *Ibid.* et magistratus : *et ad magistratus*.— *Ibid.* vestris, et uxoribus : (*Non exstant in cod.* vestris et.)— *Ibid.* domibus vestris : (*Deest in cod.* vestris.)—16. faciebat : *faciebant*.—21. faciamus : *faciemus*.

CAPUT V.

Vers. 5. et sicut : *sicut*. — 7. mecum : (*Deest in cod.*) — 8. vendetis fratres vestros et redimemus : *vendite fratres nostros et ememus*.—9. quare : *vere*.— 11. et vineas suas et oliveta : *vineas suas, oliveta*.— 12. reddemus : *reddimus*. — *Ibid.* quæremus : *quærimus*.—14. rex : (*Deest in cod.*)

CAPUT VI.

Vers. 1. Sanaballat : *Sanabellath* : (*Et ita fere semper.*) — *Ibid.* posueram : *imposueram*. — 2. ad me : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* Campo-ono ; *Campo-ano* : — 5. sua : (*Deest in cod.*) — 7. Judæa : *Juda*. — 9. enim : *autem*. — 10. Semaiæ : *Samaiæ*.—*Ibid.* portas ædis : *portam sedis*.—12. Tobias : *Tobia*. — 14. Noadiæ : *Semeiæ*. — 16. ergo : *autem*. — *Ibid.* esset opus hoc : *est hoc*.—18. Arca : *Jorei*.

CAPUT VII.

Vers. 2. Hanani : *Haneni*.— *Ibid.* de Jerusalem : *Jerusalem*. — *Ibid.* ipse enim quasi : *ipse enim erat quasi*.— 7. Josue, Nehemias, Azarias, Raamias, Nahamani : *Jhesue, Neemia, Azaria, Raamia, Nahamin*. —8. duo millia : *mille*.—9. Saphatia : *Saphatiæ*. — 11. Phahath : *Pheth*.—19. Beguai : *Badgovi*.—26. filii : *viri*.—28. Beth-azmoth : *Beth-amoth*.—29. Beroth : *Beloth*.— 30. Geba : *Gabaa*. — 34. alterius : (*Deest in cod.*) — 37. viginti : (*Non habetur in cod.*) — 39. Sacerdotes : (*Nec habetur in cod.*) — *Ibid.* Idaia in domo Jesua : *Adaia in domo Josua*. — 43. Levitæ : (*Deest in cod.*) —*Ibid.* et Cedmiel filiorum Oduiæ, Septuaginta quatuor : *et Cadmiel filiorum Daia Septuaginta tria*.—45. Ater : *Er*.—*Ibid.* triginta : *quinquaginta*. — 46. Soha, filii Hasupha : *Osa, filii Aspha*. — 47. Phadon : *Phado* —48. Selmai : *Selmon*. — 49. Gaber. (*vers.* 50) filii Raaia : *Guer, filii Raia*. — 50. Necoda : *Necuda*. — 51. Gezem : *Gazem*. — *Ibid.* Phasea : *Phasca*.—53. Bacbuc : *Bethbuc*.—54. Mahida : *Meida*.—56. Nasia : *Nesia*.— 57. Pharida : *Pherida*. — 58. Jahala, filii Darcon : *Jacchala, filii Dercon*.—59. Sabaim : *Abaim*.—61. Thelmela, Thelhaarsa : *Thelmelath, Thelassar*. — 62. quadraginta duo : *quinquaginta duo*. — 63. Habia filii Accos : *Obia, filii Acchor*. —65. staret : *surgeret*. — 67. qui erant : (*Desunt in cod.*) — 68. Equi eorum, septingenti triginta sex ; muli eorum ducenti quadraginta quinque : (*Desunt in cod.*)—69. eorum : (*Non habetur in cod.*)—70. *Huic versiculo præmittuntur in edito sequentia verba*, Hucusque refertur quid in commentario scriptum fuerit : exin Nehemiæ historia texitur. (*Non habentur in cod.*)—70. Athersatha : *Atharsatha*. — *Ibid.* triginta : (*In cod. hæc duo signa habentur*, XX.)—71. mnas : *minas*.—72. mnas : *minas*.—*Ibid.* et tunicas : *tunicas*.—73. in civitatibus suis : *in civitatibus*.

CAPUT VIII.

Vers. 1. erant : (*Deest in cod.*)—4. Mathathias, et Semeias, et Ania, et Uria : *Mathathias et Sema, et Anania, et Aaria*. — *Ibid.* Hasbadana : *Asepdana*.— 6. voce magna : *magno*.—7. Bani et Serebia : *Baani et Sereba*.— *Ibid.* Odia, Maasia. *Maasa*. — *Ibid.* Hanan, Phalaia, Levitæ : *Danam, Phalata, et Levitæ*. — 8. aperte : *apposuit*. — 9. et scriba et Levitæ ; *scriba et legerunt*.—10. his qui non præparaverunt : *ei qui non præparavit*.

CAPUT IX.

Vers. 1. et in saccis : *et saccis*.—4. surrexerunt : *surrexit*.—*Ibid.* Bani : *Baani*.—*Ibid.* Sabania, Bonni, Sarebias : *Sebnia, Bani Sarebias*.—*Ibid.* et Chanani ; et clamaverunt : *Chani ; et inclamaverunt*.—*Ibid.* ad

A Dominum : *Dominum*. — 5. Hasebnia : *Hasebia*. — *Ibid.* Odaia, Sebnia, Phathatia : *Odoia, Sebna, Phathia*.—*Ibid.* Benedicite : *et benedicite*.—6. cœlum et cœlum cœlorum : *cœlum cœlorum*. — *Ibid.* maria, et omnia quæ in eis sunt : (*Desiderantur in cod.*) — 8. et invenisti : *invenisti*. — *ibid.* Hethæi et Hevæi : *Chethei*.—*Ibid.* et implesti : *implesti*. — 19. per noctem : *in nocte*. — 20. dedisti qui, etc. : *dedisti eis qui, etc.*—23. de qua : *quam*. —28. exaudisti : *audisti*.—31. in : *et in*. — 32. ne avertas a facie tua omnem laborem : *ne avertas faciem tuam in omni labore*.— *Ibid.* et prophetas : *prophetas*. — 33. justus es in, etc. : *justus in, etc.* — 37. et corporibus : *et in corporibus*.— *Ibid.* et jumentis : *et in jumentis*.

CAPUT X.

Vers. 3. Amarias, Melchias : *Amaria, Melchia*. — 5. Harem. Merimuth : *Amer, Mermuth*.— 8. Maazia, Belgai : *Mazia, Belga*.—9. Azaniæ : *Azariæ*.—*Ibid.* Henadad : *Edendada*.—10. Sebenia : *Secenia*.—*Ibid.*
B Odaia ; *Odedia*. — 13. Odaia : *Odia*. — 14. Pharos, Phahath : *Pheros Pheth*. — *Ibid.* Zethu : *Zeddu*. — 15. Bonni : *Bonnin*. — 16. Adonia, Begoai : *Odonia, Behoai*.—18. Odaia : *Odovia*.—19. Hareph : *Ares*.— 20. Megphias : *Necphia*.—22. Pheltia : *Pheletia*. — *Ibid.* Anaia : *Ania*. — 24. Phalea, Sobec ; *Phalean, Sobee*. — 25. Rehum, Maasia. (*vers.* 26) Echaia : *Rehum, Asebna, Math-sia, Ethaia*. — 27. Haran : *Haren*.— 28. omnes qui poterant : *omnis qui poterat*. —30. et ut non : *et non*.—32. statuemus : *statuimus*. — *Ibid.* domus Dei nostri, ad, etc. : *domus Domini Dei nostri, et ad, etc.* — 34. populum ut inferrentur : *populos ut inferremus*.—*Ibid.* a temporibus : *temporibus*. — 35. et ut afferremus : *ut afferremus*. — 36. ministrant : *ministrabant*. — 38. in domo : (*Deest in cod.*) *Ibid.* in domo : (*Nec est in cod.*)—39. dimittemus : *dimittimus*.

CAPUT XI.

Vers. 1. plebs : *sors*. — *Ibid.* novem vero partes
C in civitatibus : (*Non habentur in cod.*)—3. autem : *Non habetur in cod.*) — 4. de filiis : (*Nec habentur in cod.*)— 5. Maasia : *Amasia*. — *Ibid.* Silonitis : *Salomites*.—6. omnes hi filii : *omnes filii*.—*Ibid.* novem : *octo*.—7. Colaia : *Coloia*.—*Ibid.* Masia, filius Etheel, filius Isaia, (*vers.* 8) et post eum Gebbai : *Amasia, filius Setheel, filius Isai et post eum Gabbai*. —9. Judas : *Juda*.—11. Meraioth, filius Achitob : *Maraioth, filius Achitub*.—12. Phelelia : *Phelia*.—13. Amassai filius Azreel : *Amassa filius Azriel*. — 15. Semeia filius, Hasub, filius Azaricam : *Secema filius Asob, filius Azricam*.—16. omnia : (*Deest in cod.*)—17. Mathania : *Mathanai*.—*Ibid.* Zebedei : *Zebdei*.—*Ibid.* princeps : *principes*. — *Ibid.* ad confitendum : *confitendum*. — *Ibid.* Becbecia : *Becccia*.— *Ibid.* ejus, et Abda filius Samua, filius Galal : *suis, et Abdia filius Sammua, filius Galalal*.—19. Acub : *Accob*.—20. unusquisque : (*Deest in cod.*) — 21. Ophel : *obel*. — *Ibid.* Siaha : *Siaca*. —22. De filiis Asaph cantores : *filius Asaph*
D *cantoris*.—24. Phathahia filius Mesebel de filiis Zara : *Phatahia filius Mesezebel de filiis Zera*.—26. Jesue : *Jhesue*. — 29. in Remmon : *in Aim Remon*. — *Ibid.* Saraa : *Sara*. — 30. Zanoa : *Zonoa*. — *Ibid.* et in filiabus : *et filiabus*. — 31. Mechmas : *Machmas*. — *Ibid.* Hai, et Beth-hel : *Asa Beth-hel*.—32. Anania : *Anania Neballa, Loth*. — 33. Asor, Rama, Gethaim, (*vers.* 34) Hadid Seboim, et Neballat : (*Non habentur in cod.*)—36. Judæ : *Juda*.

CAPUT XII.

Vers. 1. hi sunt autem sacerdotes : *Et hi sacerdotes*.—*Ibid.* Jeremias Esdras : *Jheremias Esdra*.— 2. Hattus : *Hattu*.—3. Sebenias : *Seccenia*. — *Ibid.* Merimuth. (*vers.* 4) Addo, Genthon, Abia : (*Non habentur in cod.*)—5. Belga : *Ibelga*.— 6. Joiarib : *Joarib*. — 7. Sellum, Amoc, Helcias. Idaia : (*Non habentur in cod.*)—8. Jesua : *Jesue*.—*Ibid.* Serebia : *Sarabia*. —10. et Eliasib : *Eliasib*. — 11. et Jonathan : *Jona-*

than. — 12. et principes : *principes.* — *Ibid.* Maraia ; Jeremiæ : *Amaria, Jeremia.*—13. Esdræ : *Esdra.* — 14. Milicho : *Ineulicho.*—15. Haram : *Harem.*— 16. Zacharia : *Zachariæ.*—*Ibid.* Mosollam : *Mesollam.*— 18. Belgæ : (*Deest in cod.*)—19. Mathanai ; Jodaiæ : *Mathan Jadaiæ Azzi ; Salaiæ.* — 22. Johanam : *Jonan.*—24. Jesue : *Josue.*—25. Telmon : *Telmoan.*— 27. et cantico, et in cymbalis : *et in cantico, in cymbalis.* — 28. autem filii cantorum de, etc. : *ergo filii cantorum et de.* — 33. Esdras : *Esdra.*— *Ibid.* Jeremias : *Jeremia.* — 34. Michaiæ : *Michaia.* —35. Semeia, et Azareel, Malalai : *Semeie, et Azarel, et Malalai.*— *Ibid.* Maai : *Mai.*— 38. gregis : *regis.* — 40. Miamin : *Minaamim.* — *Ibid.* Zacharia, Hanania : *Zacharias Hananias.*— 41. Et clare : *clare.* — 42. et immolaverunt : *immolaverunt.*— 43. actionis : *actiones.*—*Ibid.* et Levitis : *et in Levitis.*

CAPUT XIII.

Vers. 1. volumine Moysi : *volumine legis Moysi.*— *Ibid.* Ammonites : *Ammanites.* — 2. conjunxerint : *conduxerunt.*— *Ibid.* eis : *ei.*— 4. præpositus : *positus.* — 5. et decimam frumenti, vini : *decimam frumenti, et vini.* — 6. quia anno : *quia in anno.* — 9.

A emundaverunt gazophylacium : *mundaverunt gazophylacia.*—10. quod : *quoniam.*—*Ibid.* et de his : *de his.* — 12. apportabat : *apportabant.* — *Ibid.* frumenti, vini : *frumenti, et vini.* — 13. Phadaiam : *Sadaiam.* 15. portantes : *et portantes.* — *Ibid.* et inferentes : *inferentes.* — *Ibid.* die Sabbathi : *in die Sabbathi.* — *Ibid.* ut in die : *in die.*— 16. et Jerusalem : *in Jerusalem.*—18. noster : (*Deest in cod.*)—19. Jerusalem in die, etc. : *Jerusalem die, etc.* — *Ibid.* usque post : *usque in post.* — 21. venerunt in sabbatho : *venerunt in Jerusalem in sabbatho.*—23. Ammonitides : *Ammanitides.*—24. ex media parte : (*Desunt in cod.*)—*Ibid.* populi et populi : *populi.*— 25. Et cecidi ex eis : *cedi ex ipsis.* — *Ibid.* in Deo : *in Domino.* — *Ibid.* et non : *ut non.* — 26. numquid non in hujuscemodi peccavit : *numquid hujuscemodi re peccavit.* — 27. numquid et nos : *numquid nos.* — 30. igitur : *Et.* — 31. primitiis : *primitivis.* — *Ibid.* amen : *amen*;

In editione sequitur liber Esdræ tertius. *In exem-* B *plari autem Gothico, cum sit secundum translationem divi Hieronymi, qui Tertium et Quartum libros Esdræ apocryphos reputat in prologo super Esdram, non habentur prædicti libri. Continentur in impress. a pag.* 148 *usque ad* 159. *In cod. sequitur* liber Esther.

LIBER TOBIÆ.

Hic liber in exemplari Gothico habetur post Ecclesiasticum.

Hieronymi ad Chromatium et Heliodorum in Tobiam præfatio : (*Hæc præfatio habetur in cod. Goth.*).

CAPUT I.

Vers. 3. Concaptivis : *captivis.* — *Ibid.* ejus : (*Deest in cod.*) — 6. Deum Israel : *Deum suum Israel.* —10. quem : (*Non habetur in cod.*) — 12. cum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ipse : *iste.* — 13. Deus : *Dominus.* — 15. ad omnes : *per omnes.* —17. in : (*Non habetur in cod.*) — 18. ejus : *Additur in cod.* — 19. quotidie : (*Non habetur in cod.*) — 20. nudisque : *nudis.*—22. tulit omnem : *tulit ei omnem. Ibid.* ejus : C (*Deest in cod.*) —24. quadraginta quinque : *quadraginta et quinque.*

CAPUT II.

Vers. 2. ut : *et.* — 3. ei : (*Deest in cod.*) — 10. in domum suam : *domum.* — 12. Dominus : *Deus.* — 15. irridebant : *et irridebant.* — 22. irata : *ita.*

CAPUT III.

Vers. 3. et ne vindictam : *ne vindictam.*— 4. ideo : *et.* — *Ibid.* et in fabulam et in improperium : *et improperium.* — 6. in pace : *jam a te.* — 7. Sara filia Raguelis in Rages civitate Medorum, et ipsa : *Sarra filia Rague in civitate Medorum ut et ipsa.* — 9. increparet : *increpasset.* — 10. et occidere me : *et me occidere.* — *Ibid.* viros : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* superius cubiculum : *superiori cubiculo.* — 11. cum : (*Deest in cod.*) — 13. Deus : *Domine Deus.* — *Ibid.* qui cum : *quia cum.* — 14. dirigo : *converto.* — 15. hujus : (*Deest in cod.*) — 18. non cum libidine : *non* D *libidine.* —21. pro certo : *certum.* — *Ibid.* Quod : *quia.* — 22. venire : *pervenire.* — 25. ambos : (*Non habetur in cod.*)— *Ibid.* sunt orationes in conspectu Domini recitatæ : *fuerat oratio recitata.*

CAPUT IV.

Vers. 2. fundamentum : *fundamenta.* — 5. sepelias : *sepelies.* — 6. autem :(*Non habetur in cod.*)— *Ibid.* habeto : *habe.*—*Ibid.* peccato : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Domini Dei nostri : *Dei tui.* — 7. tuam : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Domini : *Dei.* — 9. tibi : (*Deest in cod.*) — 12. facientibus : *qui faciunt.* — 13. patiaris : (*Non habetur in cod.*) — 14. sumpsit : *consumpsit.* — 15. tui : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* non remaneat : *non maneat.* — 16. oderis : *odis.* — 17. et egenis : *egenis.* — 18. vinum tuum super : *vinum super.* — 21. dum adhuc infantulus esses : *dum infantulus essem.* — 22. restituas : *restitues.* — 23. habebimus : *habemus.*

CAPUT V.

Vers. 1. suo : (*Deest in cod.*) — 2. et ego eum ignoro : *neque ego illum.* — *Ibid.* per quam : *qua.*— 3. illius : (*Deest in cod.*) — 4. eam : (*Nec habetur in cod.*) — 6. eum : (*Non est in cod.*) —10. Tobias : (*Deest in cod.*) — 14. civitatem : (*Deest.*) — 15. Ego ducam et reducam eum ad te : *Ego eum ducam, et reducam ad te.* — 17. quæris : *queres.* — 21. ait : *dixit.* —22. tunc : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* in via portanda : *adportanda.* —*Ibid.* suo : (*Non habetur in cod.*) — 24. fuisset : *esset.* — 27. quod : *quoniam.*

CAPUT VI.

Vers. 1. Profectus est autem Tobias, et canis secutus, etc. *Profectusque est Tobias, et canis ejus secutus, etc.* (*Additur* ejus.) — 3. Tobias : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* invadit me : *invadet me.* — 5. et fel : *et fel ejus.* — 6. tulerunt : *sustulerunt.* — 7. Azaria : *Azarias.* —8. Angelus : (*Deest in cod.*)— *Ibid.* omne genus dæmoniorum : *omne dæmonium.* — 9. Et fel valet ad unguendos oculos in quibus fuerit albugo, et sanabuntur : (*Adduntur in margine, præter verbum* valet.) — 11. Saram : *Sarram.* — 13. in uxorem : *uxorem.* —14. hoc audivi : *hæc audivi.* — 15. ad inferos : *ad infernum.* — 17. se, et : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* libidini ita vacent : *libidini vacent.* — *Ibid.* quibus : *in quibus.* — 22. libidine : *libidinis.*

CAPUT VII.

Vers. 5. loqueretur : *loquerentur.* — 8. Sara : *Sarra.* (*Et ita semper.*) — 9. prandium : *prandendum.* 11. qui ingressi sunt ad eam : (*Non habentur in cod.*) — 13. preces : *præcesserit vos.* — 14. eam tradam : *eam non tradam.*— 19. illuc : *in eum.* — *Ibid.* filiam, et, etc. : *filiam suam, et, etc.* — 20. mea. (*Deest in cod.*).

CAPUT VIII.

Vers. 3. tunc : (*Non habetur in cod.*) — 4. et deprecemur : *deprecemur.* — 5. sicut gentes : *sicut et gentes.* — 7. terræ, mareque et fontes, et flumina, et omnes creaturæ tuæ : *terra, et mare fontes et flumina et omnis creatura tua.*—9. conjugem : (*Deest in cod.*) — 11. cum eo : (*Non habentur in cod.*) — 12. forte :

(*Nec habetur in cod.*) — 15. misit : *mittens*. — *Ibid.* A
Quæ : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* reperit eos : *reperitque eos*. — *Ibid.* salvos et : (*Desunt in cod.*) — 16. Dominum : *Deum*. — 17. contigit quemadmodum : *contigit nobis quemadmodum*. — 19. plenius : *in plenius*. — 23. se ; *eum*.

CAPUT IX.

Vers. 1. Azaria : *Azarias*. — 3. te : (*Deest in cod*). — *Ibid.* civitatem : (*Non habetur in cod.*) — 4. quoniam : *quod*. — 5. Et certe : *Per te*. — *Ibid.* adjuravit : *conjuraverit*. — 6. civitatem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ab eo : (*Desunt in cod.*) — 8. invicem : *alterutrum*. — *Ibid.* et flevit Gabelus, benedixitque Deum : (*Non habentur in cod.* — 9. Deus Israel : *Dominus Deus Israel*. — 11. et videatis : *ut videatis*.

CAPUT X.

Vers. 4. irremediabilibus : *irremissibilibus*. — *Ibid.* spem. *spes*. — 5. simul : (*Deest in cod.*) — 9. ait : *dixit*. B
10. in puellis : *et in puellis*. — *Ibid.* in camelis : *et in camelis*. — *Ibid.* et in vaccis : (*Non habentur in cod.*) — 12. suam : (*Nec habetur in cod.*) — *Ibid.* ire : (*Non habetur in cod.*) — 13. soceros : *socros*.

CAPUT XI.

Vers. 1. Charan : *Charran*. — 2. Dixitque angelus : *Dixit Angelus*. — 4. cumque hoc : *cum hoc*. — 5. autem : *vero*. — *Ibid.* quotidie : (*Non habetur in cod.*) 8. scias enim quoniam : *sciens. n. quod*. — 9. simul fuerat : *simul cum eis fuerat*. (*Adduntur* cum eis.) — 10. Et consurgens : *Unde contingit ut exsurgens*. — *Ibid.* ejus : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* occurrit obviam : *occurrit in obviam*. — 11. ambo : (*Non habetur in cod.*) — 12. Deum : *Dominum*. — 13. patris sui. (*vers.* 14.) Et sustinuit : *patri suo. Et sustinens*. — *Ibid.* et cœpit : *cœpit*. — 16. Deum : *Dominum*. — — 17. salvasti : *sanasti*. — *Ibid.* ego : (*Deest. in cod.*) — 18. illa : *alia*. — 20. Achior : *Achor*. — *Ibid.* et C
congratulantes : *congratulantes*. — 21. cum gaudio : *gaudio*.

CAPUT XII.

Vers. 1. Tobias : *Tobiam*. — 2. patri suo : (*Desunt in cod.*) — 3. recepit : *suscepit*. — *Ibid.* ipse : (*Non habetur in cod.*) — 4 roges : *rogemus*. — *Ibid.* medietatem : (*Deest in cod.*) — 6. Tunc dixit eis : *dixitque eis*. — 7. honorificum est : *honorificum*. — 8. recondere : *condere*. — 9. facit invenire misericordiam, et vitam : *faciet invenire vitam*. — 12. tuum : (*Deest in cod.*) *Ibid.* eos : (*Non habetur in cod.*) — 13. Deo : *Domino*. — 16. cumque hæc audissent, turbati sunt, et trementes ceciderunt super terram in faciem suam : *cumque hæc audissent, ceciderunt super faciem suam*. — 18. eram : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT XIII.

Vers. 1. suum : (*Deest in cod.*) — 2. ad Inferos : *ad Infernum*. — 4. inter : *in*. — *Ibid.* enarretis : *narretis*. — *Ibid.* omnipotens : (*Non habetur in cod.*) — 6. nobiscum, et cum timore : *vobiscum et timore*. — 9. in eo : *in Deo*. — 12. tuis : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* suum : *tuum*. — 15. enim : (*Deest in cod.*) — 16. benedictique erunt : *benedicti erunt*. — 17. omnes : (*Non habetur in cod.*) — 19. a cunctis tribulationibus ejus ; Dominus Deus noster : (*Non habentur in cod.*) — 21. et smaragdo : *smaragdo*. — 22. cantabitur : *cantabunt*. — 23. Benedictus Dominus, qui exaltavit : *Benedictus qui excitavit*. — *Ibid.* Amen : (*Deest in cod.*)

CAPUT XIV.

Vers. 1. Tobias : (*Non habetur in cod.*) — 5. suos : *ejus*. — 6. excidit verbum Domini : *excedit verbum Dei*. — 7. Dei : (*Deest in cod.*) — 8. et relinquent gentes idola sua : (*Non habentur in cod.*) — 9. reges terræ : *Nec habentur in cod.*) — *Ibid.* Regem : *Deum*. — 11. tempore in veritate et in tota : (*Non habentur in cod*) — 12. in uno sepulcro : *in sepulcro*. — 14. sua : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et filiorum filiis : (*Desunt in cod.*) — 16. Domini cum gaudio sepelierunt eum. (*vers.* 17.) Omnis autem cognatio ejus : *Dei cum gaudio sepelierunt eum omnis cognatio ejus*. — *Ibid.* et in sancta : *et sancta*. — *Ibid.* habitantibus in terra : *habitatoribus terræ*.

LIBER JUDITH.

Hieronymi præfatio in librum Judith : (*Habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 3. Earum : *eorum*. — *Ibid.* posuitque : *atque*. — 4. Et gloriabatur : *Exsultabatur*. — 6. Ragau : *Ragath*. — *Ibid.* Jadason : *Hiadasin*. — 7. elevatum : *elatum*. — 9. ad Jerusalem : *Jerusalem*. — *Ibid.* terminos : *montes*. — 11. et remiserunt : *et miserunt*. — 12. indignatus Nabuchodonosor : *indignatus est Nabuchodonosor*. — *Ibid* juravit : *et juravit*. — *Ibid.* regionibus : (*Deest in cod.*)

CAPUT II.

Vers. 2. natu : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* et bellatores : *bellatores*. — 5. ei : (*Deest in cod.*) — 6. tuus ulli : *meus illi*. — 12. Ange : *Gange*. — *Ibid.* omnem : (*Non habetur in cod.*) — 13. Melothi : *Meluthi*. — *Ibid.* Ismahel : *Srael*. — *Ibid.* Cellon : *Telcon*. — 14. tibi : *ibi*.

CAPUT III.

Vers. 1. Libyæ : *alibie*. — 2. patiamur : *patiamini*. — 3. et armenta : *armenta*. — *Ibid.* gregesque ovium et caprarum equorumque : *greges ovium caprarumque, equorum*. — 4. nostra : (*Deest in cod.*) — 5. etiam : *autem*. — 7. cum equitibus : (*Desunt in cod.*) — 8. sibi : *secum*. — 13. Holofernis : *ab Holofernis*. — 14. Sobal : *Subal*.

CAPUT IV.

Vers. 1. Juda : *Judææ*. — 2. fecerat : *fecerit*. — 4. circumdederunt vicos : *circumdederunt omnes vicos*. — 5. Esdrelon : *Esdraelon*. — *Ibid.* viæ : (*Non habetur.*) — 8. et orationibus : (*Desunt in cod.*) — 10. ad Dominum Deum Israel : *ad Deum*. — *Ibid.* pollutionem : *pollutionibus*. — *Ibid.* et flerent in opprobrium gentibus : (*Non habentur in cod.*) — 12. exaudiet : *exaudivit*. — 13. sanctis : *sanctorum*. — 17. Et ex toto : *Ex toto*.

CAPUT V.

Vers. 2. in iracundia : *iracundia*. — 4. et quare : D
quare. — *Ibid.* nos : (*Non habetur in cod.*) — 5. audire : (*Non habetur.*) — 9. Charan : *Charran*. — 10. Dominum : *Deum*. — 11. a se : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* et ad suum servitium revocare : (*Non habentur in cod.*) — 14. occupaverunt : *occurrerunt*. — 17. a cultu : *a cultura*. 22. a multis : *multis*. — 23. autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Dominum : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* possident : *possiderunt*. — *Ibid.* sanctorum : *eorum*. — 24. et ascendamus : *ascendamus*. — 25. vero : *autem*. — 26. hæc : (*Non habetur in cod.*) — 28. ascendamus : *ascendemus*.

CAPUT VI.

Vers. 1. vehementer : (*Deest in cod.*) — 4. probabis : *probabit*. — *Ibid.* per : (*Non habetur in cod.*) — 5. obtinet : *obtinuit*. — 7. servis ut, etc. : *servis suis ut, etc.* — *Ibid.* et perducerent : *ut ducerent*. — 11. Simeon : *Simeonis*. — 12. propter hoc verbum : (*Non habentur in cod.*) — 13. et quemadmodum :

A quemadmodum. — *Ibid.* Israelitis hac, etc. : *Israelitis populis hac, etc.* — *Ibid.* vicerit : *vinceret.* — *Ibid.* et ipsum : *etiam ipsum.* — *Ibid.* propter hoc quod : *propter quod.* — 14. Dominum : *Deum.* — 16. itaque : *jam.* — 17. cujus tu virtutem : *cujus virtutem.* — 18. tibi : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* nobiscum : (*Non habetur in cod.*) — 19. Tunc Ozias : *Ozias autem.* — *Ibid.* ei ; (*Deest in cod.*) — 21. convocatus est omnis : *convocatus omnis.*

CAPUT VII.

Vers. 2. juventutis : *juventutes.* — 3. ad Chelmon : *Chelmon.* — 5. per loca : *super loca.* — 6. et incidi : *incidi.* — 9. aquam : (*Deest in cod.*) — 10. in montibus : *civitatem montibus.* — *Ibid.* coram satellitibus : *coram omnibus satellitibus.* — 11. Bethuliam : *in Bethuliam.* — *Ibid.* populis : *populo.* — 12. juvenes, et parvuli : *juvenes, senes, et parvuli.* — 16. Dominum : *Deum.* — *Ibid.* viderimus : *videamus.* — *Ibid.* et infantes nostros : (*Desunt in cod.*) — 17. ut sit : *et sit.* — 19. iniquitatem : *iniquitates.* — 24. dabit : *dat.* — 25. transactis : *transitis.* B

CAPUT VIII.

Vers. 1. verba : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Raphaim, filii Achitob : *Raphoim filii Achitob, filii Eli.* — *Ibid.* Simeon : *Simeonis.* — 2. hordeaceæ, (*vers.* 3) instabat : *hordiariæ, stabat.* — 4. ejus : (*Deest in cod.*) — 7. copiosam : *multam.* — 9. Charmi : *Charmin.* — 13. diem : *dies.* — 14. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* fusis : (*Deest in cod.*) — 15. comminabitur : *condemnabitur.* — 17. faciat nobiscum cito misericordiam suam : *fiat nobiscum misericordia sua.* — 20. humiliabit : *humiliat.* — 21. vos estis : *vos qui estis.* — *Ibid.* et ex vobis : *ex vobis.* — *Ibid.* ad eloquium vestrum : *eloquio vestro.* — 24. impatientiam suam et improperium : *patientiam suam in improperium.* — 27. quibus quasi servi corripimur : *quasi servi qui corripimur.* — *Ibid.* et non : *non.* — *Ibid.* evenisse : *venisse.* — 30. quod ; (*Deest in cod.*) — *Ibid.* cognoscitis : *cognoscitur.* C — 33. ut : (*Deest in cod.*) — 34. et Dominus : *Deus.*

CAPUT IX.

Vers. 1. ascendentibus : *abscedentibus.* — *Ibid.* clamabat : *clamavit.* — 8. eos : (*Non habetur in cod.*) — 9. et in scutis : (*Nec habetur in cod.*) — 11. nominis : *honoris.* — 13. laqueo : *gladio.* — 14. virtutem, ut, etc. : *virtutem ejus, ut, etc.* — 15. hoc : (*Nec habetur in cod.*) — *Ibid.* dejecerit : *abjecerit.* — 16. tua est, nec, etc. : *tua, nec, etc.* — 17. exaudi me miseram : *exaudi miseram.* — 18. sanctificatione tua permaneat : *sanctificatione permaneat.*

CAPUT X.

Vers. 1. in : (*Deest in cod.*) — 3. myrto : *mirro.* — *Ibid.* super caput suum : *capiti suo.* — 5. ascopam : *ascopiam.* — *Ibid.* lapates : *palatas.* — 6. venissent : *venisset.* — 8. eam, dimiserunt : *eam, et dimiserunt.* — 9. omnes : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* fiat, fiat : *Amen.* D — 10. per : (*Non habetur in cod.*) — 11. aut : *et.* — 13. faciem : *aciem.* — *Ibid.* secreta : *secretum.* — *Ibid.* ostendam illi quo auditu, etc. : *ostendam quo audito, etc.* — 14. illi : (*Deest in cod.*) 18. contemnat : *contemnit.* — 20. elevaverunt : *levaverunt.*

CAPUT XI.

Vers. 5. ejus : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* ad corruptionem : *ad correctionem.* — 8. populum, quod : *populum istum quod.* — 9. et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Deum : *Dominum.* — *Ibid.* tremor tuus : *cor eorum mortuum.* — 11. Denique : *nam.* — 12. et sancta : *sancta.* — *Ibid.* Dei : (*Non habetur in cod.*) — 14. Deum : *Dominum.* — 15. reddat : *reddet.* — *Ibid.* canis : (*Non habetur in cod.*) — 17. hæc ipsa : *hoc ipsum.* — 20. tu : (*Deest in cod.*)

CAPUT XII.

Vers. 2. Cui respondit Judith, et dixit : *Cui respondens Judith, dixit.* — 6. ad adorandum Deum : *ad orandum Dominum.* — 10. in quarto die : *quarto die.* — *Ibid.* suum : (*Deest in cod.*) — 12. ut manducet : *et manducet.* — 19. coram ipso : (*Desunt in cod.*)

CAPUT XIII.

Vers. 9. Deus in hac, etc. : *Deus Israel in hac, etc.* — 14. presbyteros : *principes.* — 15. occurrerunt : *concurrerunt.* — *Ibid.* sperabant : *speraverant.* — 16. congyraverunt : *congregaverunt.* — 18. adimplevit : *implevit.* — 19. et ecce : *ecce.* — *Ibid.* ubi : *obiit.* — 20. commorantem : *morantem.* — 21. confitemini : *confiteamur.* — 24. vulnera : *vulnere.* — 25. ita : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Domini : *tuæ.* — 27. Judith : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* te : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* se : (*Deest in cod.*) — 28. Et ut probes : *ut probes.* — 31. a Deo tuo : *Deo tuo.* — *Ibid.* magnificabitur super te Deus Israel : *Magnificabit Deum Israel super te.*

CAPUT XIV.

Vers. 8. Holofernis : (*Deest in cod.*) — 9. egressum : *ingressum.* — 11. regis : (*Non habetur in cod.*) — 12. nos ad : (*Desunt in cod.*) — 14. vidensque : *vidit jacens.* — 16. et dixit : *et ait.*

CAPUT XV.

Vers. 2. festinabant : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* audierant, fugientes : *audierant, conarentur, fugientes.* — *Ibid.* collium : *vallium.* — 3. secuti sunt : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* Descenderuntque : *descenderunt.* — 4. agmine persequentes : (*Non habentur in cod.*) — 5. Itaque : *quoque.* — 7. onustati : *honestati.* — 8. omnia quæ : *quæque.* — *Ibid.* et jumentis et universis : *in jumentis et in universis.* — *Ibid.* maximum : *magnum.* — 9. suis : (*Deest in cod.*)

CAPUT XVI.

Vers. 2. illi : (*Non habetur in cod.*) — 5. ex montibus : *rex a montibus.* — 8. dissolvit : *disperdit.* — 9. vestimento : *vestimenta.* — *Ibid.* vestimento : *vestimenta.* — 10. et colligavit : *colligavit.* — *Ibid.* accepit stolam novam : (*Non habentur in cod.*) — 14. enim : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* Dei : (*Nec est in cod.*) — 15. Deo : *Domino* : — 16. tua : (*Deest in cod.*) — 22. Et factum est : *factum est.* — 25. vasa : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* de cubili ipsius obtulit : (*Non habentur in cod.*) — 26. virtuti castitas : *virtus castitatis.* — 31. festivitatis : *festivitatem.* — *Ibid.* accipitur : *accepit.*

In Exemplari Gothico sequitur liber Machabæorum.

LIBER ESTHER.

Hieronymi in librum Esther præfatio. (*Deest in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Viginti septem : *viginti et septem.* — 2. Susan : *Susa.* — 3. inclytis : (*Deest in C.*) 4. gloriæ : (*Non habetur.*) — 5. Susan : *Susis.* — 6. ærei : *aerei.* — *Ibid.* et argentei super : *super argentei.* — 7. erant : *fuerant.* — 8. abundans : *et abundans.* — 10. Bazatha : *Bazathan.* — *Ibid.* Zethar. *Zarath.* — 11. ut ostenderet : *et ostenderet.* — 14. Marsana : *Marsena.* — 16. læsit : *contempsit.* — 18. parvipendent : *parvipendant.* — 19. Si : *Et si.* — *Ibid.* illa : (*Deest in cod.*) — 21. ejus : *istud.*

CAPUT II.

Vers. 3. adducant eas ad civitatem Susan : *adducant ad civitatem Susis.* — *Ibid.* tradant eas in : *tradant in.* — 7. Edissæ : *Edessæ.* — *Ibid.* patre : *pa-*

rente. — 8. mandatum : *mandata.* — 9. et præcepit A eunucho : (*Desunt in cod.*) — 10. enim præceperat ei : *autem præceperat.* — 13. ad regis cubiculum : (*Non habentur in cod.*) — 15. Abihail ; *Abail.* — 17. adamavit ; *amavit.* — 20. nec dum : *necdumque.* — *Ibid.* enim : (*Deest in cod.*) — 21. Bagatan : *Bagaddan.* — 23. appensus est uterque : *appensus uterque.* — *Ibid.* mandatumque est historiis : *mandatumque historiis.*

CAPUT III.

Vers. 1. Amadathi : *Madaddi.* — *Ibid.* et posuit : *posuit.* — 2. genua : *genu.* — 6. magisque : *magis quoque.* — 10. Amadathi de progenie : *Madathi progenie.* — 11. tu : (*Non habetur in cod.*) — 12. ejusdem mensis ; et scriptum, etc. : *ejus scriptum.* — — 13. omnes : (*Deest in cod.*) — 15. Susan ; *Susis.* — *Ibid.* Judæis : (*Non habetur in cod*)

CAPUT IV.

Vers. 3. jejunium, ululatus et fletus : (*Non ha- B bentur in cod.*) — 4. indueret eam : *induerent eum.* — 5. præcepit ei ut : *præcepit ut.* — 6. ivit : *ibat.* — 8. exemplar quoque : *exemplarque.* — *Ibid.* Susan : *Susis.* — 11. non vocatus : *invocatus.* — 13. quia : *quæ.* — 16. Susan : *Susis.* — *Ibid.* non vocata : *invocata.* — 17. præceperat : *mandaverat.*

CAPUT V.

Vers. 1. suum : (*Deest in cod.*) — 2. oculis : *in oculis.* — 3. petieris dabitur tibi : *mei petieris dabo tibi.* — 5. eis : *ei.* — 8. eis : (*Deest in cod.*) — 9. nec motum : *ne motum.* — 10. reversus in, etc. : *reversus est in, etc.* — *Ibid.* suos : (*Non habetur in cod.*) — 11. suos : (*Deest in cod.*) — 12. pransurus sum : *pransuri sumus.*

CAPUT VI.

Vers. 3. Dixerunt : *dixeruntque.* — 4. rex : (*Deest in cod.*) — 6. Aman : (*Non habetur in cod.*) — 10. fac ut : *fac itaque ut.* — 13. et amicis : (*Non habentur* C *in cod.*)

CAPUT VII.

Vers. 2. etiam secunda : *etiam in secunda.* — *Ibid.* ut detur tibi ? et quid vis fieri ? : *et quid vis fieri ? ut detur tibi?* — 8. regis : *ejus.* — 9. *et* 10. paraverat : *præparaverat.* — *Ibid.* quievit : *requievit die illo.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. die illo : (*Non habentur in cod.*) — 3. locuta ad, etc. : *locuta est ad, etc.* — 4. prætendit : *protendit.* — 5. et si : (*Desunt.*) — *Ibid.* in oculis : *coram oculis.* — 6. enim : (*Deest in cod.*) — 8. auderet : *audebat.* — 9. tempus : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* ad Æthiopiam : *Æthiopiam.* — *Ibid.* Judæis, prout : *judices, ut.* — 10. obsignatæ : *signatæ.* — 13. hæc : (*Deest in cod.*) — 14. nuntia : *nuntios.* — *Ibid.* Susan : *Susis.* — 15. fulgebat : *fulgens.* — *Ibid.* ærinis : *aerinis.* — *Ibid.* portans in capite : *portans capite.* — *Ibid.* et amictu serico ; *amictus sirico.* — D 16. nova : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* gaudium : *et gaudium.* — 17. regis : (*Nec habetur in cod.*) — *Ibid.* præcepta : *jussa.* — *Ibid.* Grandis enim cunctos Judaici nominis terror invaserat : *Grandis enim timor Judaici nominis invaserat.*

CAPUT IX.

Vers. 2. et oppida : *oppida.* — *Ibid.* penetraret : *penetrabat.* — 3. ac : (*Deest in cod.*) — 4. posse : *esse.* — 6. Susan : *Susis.* — *Ibid.* extra decem : *et decem extra.* — 7. Esphatha : *Sesphatha.* — 8. Phoratha, et Adalia, et Aridatha : *Phorotha, et Adalia, et Adridatha.* — 9. Arisai : *Arisa.* — *Ibid.* Jezatha : *Aaizatha.* — 10. quos cum occidissent, prædas de substantiis eorum agere noluerunt : (*Non habentur in cod.*) — 11. Susan : *Sunsis.* (*Et infra semper.*) — 16. contingeret : *contingerit.* — 17. gaudio : *gaudiis.* — 19. ac villis : *et in viculis.* — *Ibid.* Adar : (*Deest in cod.*) — 21. solenni : *solennia.* — *Ibid.* honore : (*Non habetur in cod.*) — 22. essentque dies isti : *esset quæ ista dies.* — 24. enim : *vero.* — 25. in caput : *super caput.* — 26. sunt : (*Deest in cod.*) — 27. sustinuerunt : *sustinuerint.* — *Ibid.* sunt : *sint.* — *Ibid.* quos : *quam.* — 29. filia Abihail : (*Non habentur in cod.*) — *Ibid.* etiam : (*Deest in cod.*) — 31. constituerant : *constituerat.* — 32. continentur : *continetur.*

CAPUT X.

Vers. 2. qua : *quæ.* — 3. Judaici : *Judæi.* — *Ibid.* apud : *inter.* — *Ibid.* pertinerent : *pertinerent.* FINIT. (*Ita habet Exemplar Gothicum.*)

In impress. : Quæ habentur in Hebræo, plena fide expressi. Hæc autem quæ sequuntur, scripta reperi in editione vulgata, quæ Græcorum lingua et litteris continentur : et interim post finem libri hoc capitulum ferebatur, quod juxta consuetudinem nostram obelo, id est veru prænotavimus : (*Itidem et hæc habentur in cod.*) — 4. Dixitque : *Dixit.* — 9. malis : (*Deest in cod.*) — 10. et alteram : *alteram.* — 11. utraque : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* statutum : *statum.* — 12. misertus est hæreditatis : *misertus hæreditatis.* — 13. isti in mense : *isti mense.*

CAPUT XI.

Vers. 1. Dositheus : *Dosideus.* — *Ibid.* ferebat : *referebat.* — *Ibid.* filium in Jerusalem : *filium Jerusalem.*

In impress. : Hoc quoque principium erat in editione vulgata, quod nec in Hebræo, nec apud ullum fertur interpretum : (*In cod.* : Hoc quoq. in principio erat in editione vulgata, quod nec in Hebræo, nec apud illum fertur interpretem.) — 2. Jairi : *Jaeri.* — 4. Juda : *Judæ.* — 6. magni : (*Deest in cod.*) — 10. clamaveruntque ad Deum : *clamaverunt ad Dominum.* — 12. de strato : *de stratu suo.*

CAPUT XII.

Vers. 6. bugeus : *Agageus.*

In impress. : Huc usque procemium. Quæ sequuntur, in eo loco posita erant ubi scriptum est in volumine : *Et diripuerunt bona vel substantias eorum* : quæ in sola vulgata editione reperimus : (*In cod.* : Huc usque procemium. Quæ sequuntur, in eo loco positum erat ubi scriptum est in volumine : *Et diriperent bona vel substantias eorum* : quæ in sola vulgata editione comperimus. — Epistolæ autem hoc exemplar fuit : (*Ita et cod.*)

CAPUT XIII.

Vers. 1. maximus : *magnus.* — *Ibid.* salutem : *salutem dicit.* — 2. clementia et lenitate : *clementiæ lenitate.*

Post versic. 7 hæc habentur in edit. : Hucusque exemplar epistolæ. (*Ita et in Gothico.*)

In impress. : Quæ sequuntur post eum locum scripta reperi ubi legitur : *Pergensque Mardochæus fecit omnia quæ ei* (*ei deest in cod.*) *mandaverat Esther.* Nec tamen habentur in Hebraico; et apud nullum penitus (penitus *non habetur in cod.*) feruntur interpretum.

Vers. 9. enim : (*Deest in cod.*) — 12. non pro superbia : *non superbia.* — 14. timui ne honorem : *timui honorem.* — 15. nostri : (*Non habetur in cod.*) — 17. tuum, Domine, et ne claudas : *tuum et non claudas.*

CAPUT XIV.

Vers. 2. antea : (*Non habetur in cod.*) — 7. enim : (*Deest in cod.*) — 9. laudantium te : *te canentium.* — 11. sceptrum : *sancte Pater thronum.* — 12. Domine : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* universæ potestatis : *universæ, Domine, potestatis.* — 14. in manu tua : *manu tua.* — *Ibid.* qui habes : *habens.* — 17. et non : *non.*

CAPUT XV.

Hæc quoque addita reperi in editione vulgata. (*Ita et habentur in Gothic.*) — *Vers.* 2. memorare : *memor.* (Post vers. 3. *habentur hæc :*) Nec non et ista quæ subdita sunt. (*Habentur etiam in Gothic.*) — 9. residebat : *sedebat.* — 10. elevasset : *levasset.* — 13. Non morieris : *Non enim morieris.* — 18. et pene exanimata est : (*Desiderantur in cod.*) — 19. ejus consolabantur : *ejus et consolabantur.*

CAPUT XVI.

Exemplar epistolæ regis Artaxersis, quam pro Judæis ad totas regni sui provincias misit, quod et ipsum in Hebraico volumine non habetur. (*Habentur*

A *hæc verba in exemplari Gothico.*) — *Vers.* 4. gratias non agere beneficiis, et : *gratiam agere beneficii , sed.* — *Ibid.* arbitrantur : *arbitrabantur.* — 5. omnium : *omni.* — *Ibid.* subvertere : *evertere.* — 6. et ex sua : *ex sua.* — 7. et ex veteribus : *ex veteribus.* — 10. Amadathi : (*Additur* da *in cod.*) — 12. ut regno : *ut et regno.* — 17. direxerat : *misserat.* — 18. pendet : *pendent.* — 19. proponatur : *præponatur.* — 20. die : (*Non habetur in cod.*) — 21. eis : (*Deest in cod.*) — 23. omnes : *ad omnes.*— *Ibid.* insidiantur regno eorum : *insidiatur regno Persarum eorum.* — 24. et civitas : *vel civitas.*

In exemplari Gothico sequitur liber Sapientiæ.

LIBER JOB.

B. HIERONYMI PRÆFATIO.

Impress. lin. 17. maxima detruncabitur : Cod. *maxima voluminis detruncabitur.*— *Lin.* 24. obliquis : *obolicus.*— *Col.* 4, *lin.* 12. pedum : *lege.* — *Lin.* 41. pulchros codices : *pulchros habere codices.*

Alia ejusdem præfatio et argumentum in librum Job non habentur in exemplari Gothico.

CAPUT I.

Vers. 3. Et tria millia camelorum : *Et tria millia capræ, ac tria millia camelorum.* — 5. diebus : *diebus suis.* (*Additur* suis.)—7. respondens, ait : *respondit.*— 10. substantiam per, etc. : *substantiam ejus per , etc.* —11. in faciem : *in facie.*—18. Adhuc : (*Deest in cod.*) —*Ibid.* et dixit : *et ait.*—20. vestimenta sua : *tunicam suam.* — 21. sicut Domino placuit, ita factum est : (*Adduntur in cod.*)—22. labiis suis : (*Desunt in cod.*)

CAPUT II.

Vers. 2. ut diceret : *et diceret.* — 5. in faciem benedicat tibi : *in facie tua ben dicet.*—9. tu : (*Deest in cod.*) — 10. Dei : *Domini.*— 11. audientes : *cum audissent.*— *Ibid.* Job : (*Deest in cod.*)— *Ibid.* Naamathites : *Themanites.* — 12. vestibus sparserunt : *vestibus suis sparserunt.* (*Additur* suis.)

CAPUT III.

Vers. 10. Quia : *qui.*— 24. tamquam : *quasi.*

CAPUT IV.

Vers. 2. poterit? : *possit?*—6. ubi est timor tuus, fortitudo, etc. : *timor tuus, et fortitudo.*— 11. Leonis : *Leonum.* — 19. habitant domos : *habitant in domos.*— *Ibid.* a tinea : *tinea.* — 20. de mane : *a mane.*

CAPUT V.

Vers. 1. ad : (*Additur in cod.*) 2. virum : *vere virum.* — 5. sitientes : (*Additur in cod.*) — 7. volatum : *volandum.* 9. facit : *fecit.* — 21. venerit : *supervenerit.* — 22. bestias : *bestiam.* — 26. acervus tritici : (*Desunt in cod.*)

CAPUT VI.

Vers. 2. calamitas quam : *calamitates quas.* — 6. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* esse : (*Additur in cod.*) — 10. Sancti : (*Ita habebat lectio vetus; modo* s *additur, ut* Sanctis *legatur.*)—19. Thema : *Themam.* —22. et de substantia : *de substantia.*—*Ibid.* donate : *et donate.*—25. me : (*Deest in cod.*)

CAPUT VII.

Vers. 2. cervus : (*Ita habebat lectio vetus ; modo autem* servus.) — 13. lectulus : *lectus.* — 17. eum : (*Additur in cod.*)—*Ibid.* quid : *qui.* — 19. me : (*Additur in cod.*) —21. aufers : *auferes.*—*Ibid.* ecce nunc in pulvere : *ecce in pulvere.*

CAPUT VIII.

Vers. 3. aut : *et.*—11. virere : (*Ita habebat lectio vetus; modo* vivere.) — 22. tabernaculum impiorum non subsistet : *tabernacula impiorum non subsistent.*

B

CAPUT IX.

Vers. 1. ait : *dixit.* — 3. pro mille : *de mille.* — 11. eum : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* intelligam : *intelligam eum.* — 12. ita : (*Non habetur in cod.*) — 14. ut : *qui.*—18. concedit : *concedet.*—20. ostendero : *ostendere.* — 22. est quod : *est enim quod.* — 24. in manus : *in manu.*

CAPUT X.

Vers. 1. animam meam vitæ meæ : *animæ meæ vita mea.* — 4. videbis? : *vides?* . — 16. leænam : *leæna.*

CAPUT XI.

Vers. 6. ab eo : *a Deo.* — 10. contradicet ei ? : *contradicet ei , vel quis dicere potest , cur ita facis ?* (*Adduntur in cod.*) — 18. defossus : *defessus.*

CAPUT XII.

Vers. 2. morietur : *moratur.* — 6. Deum cum : C *Deum tamquam inquisitio non sit futura.* (*Adduntur in cod.*) — 11. fauces : *faucis.* — 15. et : (*Deest in cod.*) — 19. inglorios : *ingloriosos.* — 22. revelat : (*Ita habebat lectio vetus ; modo* revelat.) — *Ibid.* in lucem : *in luce.* — 23. subversas in, etc. : *subversas eas in, etc.*

CAPUT XIII.

Vers. 11. conturbabit : *turbabit.*— 17. sermonem meum : *sermones meos.* — 22. ego : (*Deest in cod.*) —27. pedem meum : *pedes meos.*

CAPUT XIV.

Vers. 2. qui : (*Non habetur in cod.*)— *Ibid.* egreditur : *egredietur.* — 4. conceptum : *conceptu.* — 5. præteriri : *præterire.* — 7. virescit : *virescet.* — 8. emortuus : *mortuus.*— 10. vero : (*Non habetur in cod.*)—13. et abscondas : *ut abscondas.* —19. terra : (*Deest in cod.*)— 20. transiret : *pertransiret.* — 22. vivet : *vivit.*

CAPUT XV.

D *Vers.* 9. ignoremus? : *ignoramus ?* . — 15. nemo immutabilis, et, etc. : *immutabilis est, et, etc.* (*Additur* nemo.) — 16. aquam iniquitatem ? : *quasi aquas iniquitates ?* . — 21. ille semper insidias : *ille insidias.*—22. ad lucem : (*Adduntur in cod.*)—25. Deum : *Dominum.*— 28. tumulos : *tumulo.*—29. terra : *terram.*—32. dies ejus impleantur : *dies impleantur.* — *Ibid.* arescent : *arescit.*

CAPUT XVI.

Vers. 13. me : (*Deest in cod.*) — 15. vulnere : *vulnera.* — 16. carnem meam : *Corpus meum.* — 22. hominis : (*Additur in cod.*)

CAPUT XVII.

Vers. 14. es : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT XVIII.

Vers. 2. jactabis? : (*Ita modo legitur ; cum prius legi videretur* jactabitis?) — 3. vobis? : (*Ita etiam legebatur ; modo* te?)—8. pedes suos : *pedem suum.*

— 10. semitam : (*Ita modo legitur*, *erasa veteri lectione.*) — 11. involvent eum pedes : *involvent pedes.* — 14. suo : (*Ita etiam legitur*, *erasa veteri lectione.*)

CAPUT XIX.

Vers. 25. vivit : *vivat.*—*Ibid.* die : (*Deest in cod.*) — 27. sinu meo : *sinu meo, et hæreditas mea in Deo meo.* (*Habentur inter lineas litteris vetustis*, *ac videntur scripta eadem manu*, *qua contextus.*) — 29. iniquitatum : *iniquitatis.*

CAPUT XX.

Vers. 3. qua me : (quam *habet lectio vetus; modo* e *additur, ut legatur* qua me.)— 17. torrentes : *torrentis.*— 20. concupierat : *cupierat.*—*Ibid.* poterit : (*Ita legitur. abrasa veteri lectione.*)—22. super eum : *in eum.* — 26. occultis : *occ'lis.* —28. Dei : *Domini.* 29. hominis : (*Ita legitur*, *abrasa veteri lectione*, *qua videtur scriptum fuisse* omnis.) — *Ibid.* a Deo : *de Deo.*

CAPUT XXI.

Vers. 6. concutit : *concutiet.* — 10. abortivit : *abortit.* — 15. Quis : *quid.* — 17. eis : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* inundatio : *indignatio.* (*Ita habebat lectio vetus; modo* inundatio *superscribitur.*) — 19. reddiderit : *reddiderint.* — 21. numerus mensium : *numerus dierum.* — 22. scientiam : *scientia.* — 33. Cocyti : (*Ita legitur, ablata veteri lectione.*)

CAPUT XXII.

Vers. 4. timens arguet te : *timens te arguet te.* — 5. plurimam : (*Additur in cod.*) — 11. oppressum iri : *opprimendum.* — 12. verticem : *vertices.* — 16. fundamentum : *fundamenta.* — 17. æstimabant : *extimebant.*—22. ejus : (*Deest in cod.*)—25. Omnipotens contra : *Omnipotens adjutor tuus contra.* — *Ibid.* coacervabitur : *coacervabit.* — 29. oculos : *oculos suos.*— 30. in munditia : *munditia.*

CAPUT XXIII.

Vers. 9. agam : *agat.* — 14. cumque expleverit : *cum expleverit.* — 17. enim : (*Deest in cod.*)

CAPUT XXIV.

Vers. 6. oppresserint : *oppresserant.* — 12. patitur : *patiatur.* — 13. Ipsi : (*ita modo legitur*, *erasa veteri lectione.*) — *Ibid.* Lumini : *luminis.* — 18. vinearum : *vinearum de sinu enim pupillorum rapuerunt.* —19. transeat : *transeant.*—23. sunt : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT XXVI.

Vers. 2. numquid imbecilis? : *nunquid imbecili?*

CAPUT XXVII.

Vers. 7. Sit ut : *sicut.* — 10. Deum omni, etc. : *Deum in omni, etc.* — 16. lutum : (*Deest in cod.*)— 19. auferet : *aufert.*

CAPUT XXVIII.

Vers. 4. eos : *et eos.* — 7. eam : (*Deest in cod.*)— —8. institorum : *institutoris.* — 18. comparatione : *in comparatione.* —20. est : (*Non habetur in cod.*) — 25. in : (*Nec habetur in cod.*)

CAPUT XXIX.

Vers. 2. Deus : (*Additur in cod.*) — 12. eo : (*Deest in cod.*) — 13. perituri : (*Ita modo legitur*, *erasa veteri lectione.*)—14. et vestivi me, sicut vestimento et : *ut vestimento vestivi me ut.* (*Ita modo legitur*, *erasa vet. lect.*, *quæ habuisse videtur*, ut vestivi me et diademate.) — 19. messione : *menssione.* — 20. in-taurabitur : *restaurabitur.*—25. primus : *prius.*

CAPUT XXX.

Vers. 1. partes : (*Modo legitur* patres, *erasa veteri lectione.*)—2. putabantur : *potabantur.* —4. radix : *radices.* — *Ibid.* erat : *erant.* — 19. assimilatus sum favillæ : *assimilatus favillæ.*— 23. ubi constituta est domus omni viventi : *ubi constituta domus est viventis.* (*Ita habet lectio vetus; modo* omnis *additur*, *ut legatur* omnis viventis.)—24. consumptionem meam : *consumationem eorum.*

CAPUT XXXI.

Vers. 2. haberet : *habet :* (*Ita habebat lectio vetus; sed superscribitur* haberet.) — 3. injustitiam? : *iniquitatem?* — 5. et : *aut.* — 6. appendat : *appendet.* — 24. et : *si.*—29. ad ruinam : *de ruina.*—34. expavi : (*Ita habebat lectio vetus; sed modo* exspectavi *superscribitur.*)—35. auditorem : *adjutorem.*—39. animam : *animas.*

CAPUT XXXII.

Vers. 1. sibi videretur : *sibi esse videretur.* — 2. est : (*Non habetur in cod.*)—*Ibid.* est : (*Nec habetur in cod.*) — 6. meam : (*Deest in cod.*) — 10. etiam : (*Non habetur in cod.*) —*Ibid.* sapientiam : *scientiam.* —13. non homo : *et non homo.*

CAPUT XXXIII.

Vers. 9. ego, et absque delicto : *ego absque peccato.* — 14. repetit : *repetet.* — 16. disciplina : *disciplinam.* — 17. avertat : *avertet.* — 23. unus : *unum.* — 24. et : (*Deest in cod.*) — 30. luce : *lumine.*

CAPUT XXXIV.

Vers. 11. eis : (*Deest in cod.*) — 14. dixerit : *direxerit.*—15. cinerem revertetur : *cinere vertetur.* — 25. inducet noctem : *possuit tenebras.* — 29. est. *Ibid.* est : (*Non habentur in cod.*) — 33. expetit : *expectat.* — 36. homine : *hominibus.* — *Ibid.* iniquitatis : (*Ita modo legitur*, *cum in veteri lectione* iniquitates *conjiciatur fuisse scriptum.*) — 37. addit : *addidit.*

CAPUT XXXV.

Vers. 13. audiet : *exaudiet.*

CAPUT XXXVI.

Vers. 6. tribuit : *tribuet.* — 7. illic : *illi.* — 9. et scelera eorum : (*Adduntur in cod.*) — 10. ut corripiat et loquetur : *et corripiet, et loquentur.* — 11. si autem : *sin autem.* — 16. habente : *habentis.* — 20. noctem : *nocte.* — 22. similis in legislatoribus : *similis latoribus.*—23. potest : *poterit.*—27. effundit : *infundet.*—31. escas : *escam.*

CAPUT XXXVII.

Vers. 3. super : *sub.* — 8. latibulum : *latibulum suum.* (*Ita legitur*, *erasa veteri lectione.*) — 11. spargunt : *adspargunt.* — 15. præcepit : *præceperit.*—18. solidissimi : *solidissime.*—22. aurum : *eurum.*

CAPUT XXXVIII.

Vers. 23. et : (*Deest in cod.*) — 31. Pleiadas : *Pleiadis.*—32. terræ : *hominum.*—38. glebæ : *glebæ ejus.* (*Additur* ejus.) — 2. specubus : *speluncis.* — 3. vagantes : *vagientes.* (*Hi versus habentur in fine capitis* XXXVIII.)

CAPUT XXXIX.

Vers. 13. reddat : *reddet.* — 16. Penna struthionis similis est pennis : *Pinna struthionum similis est pinnis.* —21. equum : *equitem.* — 24. armatis : *armatus.* — 28. ubi audierit : *ubi autem audierit.* — 30. numquid : *aut.* — 31. commoratur : *moratur.* — 38. non addam : *nihil addam.*

CAPUT XL.

Vers. 1. dixit : *ait.* —3. facies : *facis.* — 6. in : (*Deest in cod.*) — 12. stringit : *constringit.* — 13. fistulæ : *fistula.* — 18. et habet : *habet enim.* — 21. aut : *et.* — 24. ancillis : (*Ita conjicitur habuisse lectio vetus; modo* ascellis *legitur.*

CAPUT XLI.

Vers. 3. et verbis : *verbis.* — 4. medium : *in medium.* — 8. adhærebit : *hærebunt.* — 13. præcedit : *præcedet.*—22. profundum mare; et : *fundum maris.*

CAPUT XLII.

Vers. 8. offerte : (*Ita videtur habuisse lectio vetus : modo* offerat *legitur.*) — *Ibid.* ad me : *Desunt in cod.*) —10. quoque : *autem.* — 12. et mille : *mille.* — 13. Et fuerunt : *fueruntque.* — 14. Cassiam : *Cassia.* — *Ibid.* Cornustibii : *Cornustibie.*

In edito sequitur Prologus B. Hieronymi in Psalterium, quod secundum Septuaginta editionem correxit. Ista præfatiuncula non habetur in exemplari Gothico. sed illa quam scripsit ad Sophronium, quæ incipit : Scio quosdam putare, *etc., quæ habetur tom.* VII *Operum D. Hieronymi ante versionem Psalmorum juxta Hebraicam veritatem. Quod Psalterium habet exemplar Gothicum ; ac propterea cum alia versio sit quam ea, quæ in hoc excusso habetur, non duximus illam cum ista conferre. In impress. præfatum Psalterium sequitur usque ad pag.* 203.

LIBER PROVERBIORUM,

Quem Hebræi Misle *appellant.*

CAPUT I.

Vers. 4. Adolescenti scientia : (*Lectio vetus* adolescenti et *habebat*; *sed modo* adolescentibus scientia *legitur.*) — 7. sapientiæ : *scientiæ.* — *Ibid.* despiciunt : *despicient.* — 17. autem : *enim.* — *Ibid.* pennatorum : *pinnatorum.* — 22. cupiont : *cupiunt.* — (23. vobis : *Deest in cod.*)— 26. id : (*Non habetur.*)

CAPUT II.

Vers. 6. prudentia et scientia : *sapientia et prudentia, procedet.* (*Verbum* procedet *non est de contextu, sed additur in margine*) — 12. et : (*Non habetur in cod.*) — 15. sunt : (*Non habetur in cod.*) — 18. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* inferos : *impios.* — 20. custodias : *custodies.*

CAPUT III.

Vers. 3. cordis tui ; (*vers.* 4) et invenies : *cordis tui dic sapientiæ, soror mea es; et prudentiæ, voca amicam.* (*Adduntur.*) — 7. Deum : *Dominum.* — 9. frugum tuarum ; et implebuntur : *frugum tuarum deliba ei; et implebuntur.* (*Adduntur in cod.* deliba ei.) — 14. auri et argenti primi : *argenti et auro primo.* (*Inter lineas additur* in , *ut legatur* plurimo.) — 26. enim : (*Deest in cod.*) — 28. possis dare; (*vers.* 29) ne moliaris : *possis dare ; non enim scis quid superventura pariet dies.*

CAPUT IV.

Vers. 6. conservabit : *servabit.* — 7. posside : (*Ita habebat lectio vetus; modo* possides.)—*Ibid.* acquire : *quære.* — 11. ducam : *duxi.* — 13. via : *vita.* — 27. neque : *et.* — *Ibid.* enim : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* cursus : *gressus.* — *Ibid.* producet : *perducet.*

CAPUT V.

Vers. 2. conservent. (*vers.* 3.) Favus, etc., : *servent; ne intenderis fallaci mulieri. Favus, etc.* — 11. tuas : (*Deest in cod.*) — 19. in omni : *omni.* — 20. in sinu : *sinu.*

CAPUT VI.

Vers. 5. manu : *insidiis.* — 8. in æstate : *æstate.* — 10. manus : *manibus pectus.* — 13. terit : *teret.* — 14. et omni : *et in omni.* — 15. extemplo : *exemplo* — 17. effundentes : *effodientes.* — 26. est : (*Non habetur in cod.*) — 30. culpa : *culpæ.* — 35. acquiescet : *acquiescit.*

CAPUT VII.

Vers. 1. Fili, honora Dominum, et valebis; præter eum vero ne timueris alienum : (*Non habentur in cod.*) — 3. scribe : *et scribe.* — 5. custodiat : *custodiant.* — 8. per plateas juxta angulum, et prope : *in platea juxta angulum et propter.* — 10. decipiendas : *capiendas.* — 16 : stravi : *et stravi.* 18. uberibus, et fruamur cupitis amplexibus donec illucescat dies : *uberibus donec illucescat dies, et fruamur cupitis amplexibus.* — 20. in domum : *domum.* — 23. quod : *quia.* — 24. fili mi ; *fili.* — *Ibid.* verbis : *verba.* — 26. interfecti : *vulnerati.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. non : (*Additur in cod.*) — 11. opibus : (*Non habetur in cod.*) — 14. est : (*Nec habetur in cod.*) — *Ibid.* prudentia mea : *prudentia et mea.* — 18. superbæ : *superfluæ.* — 19. enim : (*Non habetur in cod.*) — 36. lædet : *lædit.* — *Ibid.* diligunt : *diligent.*

CAPUT IX.

Vers. 3. et ad mænia : *et mænia.* — 9. accipere : *percipere.* — 12. autem : (*Deest in cod.*) — 14. sedit : *sedet.* — 18. Qui enim applicabitur illi, descendet ad inferos : nam qui abscesserit ab ea, salvabitur : (*Desunt in cod.*)

PARABOLÆ SALOMONIS.

CAPUT X.

Vers. 2. Nil : *Non.* — 6. Domini : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* operit iniquitas : *operiet iniquitate.* — 8. corde : *corda.* (*Forte* cordata.) — *Ibid.* suscipiet : *suscipit.* — 10. et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* verberabitur : *verberabitur, at qui palam arguit pacificat.*— 11. iniquitatem : *iniquitate.* — 17. custodienti : *custodientibus.* — *Ibid.* relinquit : *odit.* — 21. morientur : *moriuntur.* — 22. eis : *ei.* — 23. prudentia : *prudenti.* — 30. super : *in.*

CAPUT XI.

Vers. 2. et contumelia : *contumelia.* — *Ibid.* est : (*Non habetur in cod.*) — 5. diriget : *dirigit.* — *Ibid.* corruet : *corruit.* — 8. tradetur : *traditur.* — 13. est, celat amici commissum : *est, animi celat commissum.* — 14. corruet : *corruit.* — 15. affligetur : *affligitur.* — 17. etiam : (*Non habetur in cod.*) — 26. maledicetur : *maledicitur.* — 28. confidit : *confidet.* — 29. possidebit : *possidet.*

CAPUT XII.

Vers. 2. in : (*Deest in cod.*) — 4. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* ejus quæ confusione : *suis quæ confusioni.* — 9. et sufficiens : *sufficiens.* — 11. Qui suavis est in vini moderationibus , in suis munitionibus relinquit contumeliam : (*Non habentur in cod.*) — 12. monimentum (munimentum , *modo scribitur, erasa veteri lectione , qua* monumentum *fuisse scriptum conjectura est.*) — 13. effugit : *effugiet.* — 14. de fructu oris sui unusquisque, etc. : *de fructu oris homo, etc.* — 17. judex : *index.* — *Ibid.* testis est : (*Additur* est.) — 18. sanitas est : (*Additur* est.) — 22. Abominatio est Domino : *Abominatio Domino :* (*Additur* est.)

CAPUT XIII.

Vers. 5. autem : (*Deest in cod.*) — 6. peccatorem : *peccatores.* — 9. Lux justorum : *Lux autem justorum.* — *Ibid.* autem : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* extinguetur : *extinguatur. Animæ dolosæ erant in peccatis, justi vero misericordes sunt, et miserentur.* — 10. autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* cum : (*Non

habetur in cod.) — 13. Animæ dolosæ errant in peccatis; justi autem misericordes sunt et miserantur: (*Non habentur.*) — 17. autem: (*Deest.*) — 18. acquiescit: *acquiescet.* — 20. efficietur: *efficitur.* — 21. persequitur: *sequetur.* — 22. relinquit: *relinquet.* — 23. aliis: *alii.* — 24. virgæ, odit, etc.: *virgæ suæ, odit, etc.* — 25. comedit: *comedet.*

CAPUT XIV.

Vers. 1. mulier: (*Additur.*) — *Ibid.* ædificat: *ædificabit.* — 3. autem: (*Deest.*) — 4. manifesta est fortitudo: *manifesta fortitudo.* — autem: (*Deest in cod.*) — 7. nescit: *nescito.* 10. in: (*Additur in cod.*) — 11. tabernacula justorum: *tabernacula autem justorum.* — 13. occupat: (*Ita habebat lectio vetus; modo* occupabit.) — 15. filio doloso nihil erit boni: servo autem sapienti prosperi erunt actus, et dirigetur via ejus: (*Non habentur in cod.*) — 16. a malo: *malum.* — 21. pauperis: *pauperi.* — *Ibid.* Qui credit in Domino misericordiam diligit: (*Non habentur in cod.*) B — 23. bono: (*Nec habetur in cod.*) — *Ibid.* ibi: (*Additur in cod.*) — 31. pauperis: *pauperi.* — 34. autem: (*Deest in cod.*)

CAPUT XV.

Vers. 4. autem: (*Non habetur in cod.*) — 5. in abundanti justitia virtus maxima est; cogitationes autem impiorum eradicabuntur: (*Non habentur in cod.*) — 10. vitæ: (*Deest in cod.*) — 16. insatiabiles: *instabiles.* — 19. pigrorum: *impiorum.* — 21. suos: (*Non habetur in cod.*) — 24. semita: *semitæ.* — 26. firmabitur ab eo: (*Non habentur in cod.*) — 27. per misericordiam et fidem purgantur peccata; per timorem autem Domini declinat omnis a malo: (*Desiderantur in cod.*) — 28. meditabitur obedientiam; os, etc.: *meditatur obedientiam; et os, etc.* — 32. qui autem acquiescit: *qui acquiescet.* — 33. præcedit: *præcedet.*

CAPUT XVI.

Vers. 1. Domini: *Dei.* — 2. hominis: *hominum.* C — 5. est: (*Additur in cod.*) — *Ibid.* manus: *manu.* — *Ibid.* initium viæ bonæ facere justitiam; accepta est autem apud Deum magis, quam immolare hostias: (*Non habentur in cod.*) — 10. non: *nec.* — 11. seculi: (*Non est in cod.*) — 17. viam suam: *viam suam. Qui excipit disciplinam in bonis erit; qui autem custodit increpationes, sapiens fiet. Qui custodit vias suas, custodit animam suam; diligens autem vitam, parcet ori suo.* — 18. exaltatur: (*Ita habebat lectio vetus; modo* exaltabitur.) — 21. reperiet: *percipiet.* — 24. sanitas: *et sanitas.* — 25. homini: (*Ita habebat lectio vetus; modo autem* hominibus.) — *Ibid.* novissima ejus ducunt: *novissimum ejus ducit.* — 29. ducit: *deducet.* — 30. prava: *mala.* — 31. quæ: (*Deest in cod.*) — 32. expugnatore urbium: *expugnator est urbium.*

CAPUT XVII.

Vers. 5. ruina: *in ruina.* — 8. vertit: *verterit.* — 11. mittetur: *mittitur.* — 13. recedet: *recedit.* D — 15. qui: *Et qui.* — 16. possit: *posset.* — *Ibid.* Qui altam facit domum suam, quærit ruinam; et qui evitat discere, incidet in mala: (*Non habentur in cod.*) — 18. spoponderit: *sponderit.* — 19. discordias: *discordiam.* — *Ibid.* os suum: *ostium suum,* — 23. de: (*Additur in cod.*) — 28. reputabitur: *putabitur.*

CAPUT XVIII.

Vers. 5. in judicio: (*Desunt in cod.*) — 6. miscent se rixis, et os ejus jurgia provocat: *inmiscent se rixis, et ore ejus jurgia provocant.* — 8. pigrum dejicit timor; animæ autem effeminatorum esurient: (*Non habentur in cod.*) — 21. diligunt: *continent:* (*Modo ita legitur, erasa veteri lectione, qua videtur fuisse scriptum* diligunt.) — *Ibid.* comedent: *comedunt.* — 22. mulierem bonam: (*Ita modo legitur, erasa vet. lect.*) — *Ibid.* Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum; qui autem tenet adulteram, A stultus est et insipiens: (*Non habentur in cod.*) — 23. affabitur: *effabitur.*

CAPUT XIX.

Vers. 1. dives: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* sua et: (*Non habentur in cod.*) — 2. offendet: *offendit.* — 3. et contra: *contra.* — 6. tribuentis: *tribuenti.* — 11. noscitur: *loquitur.* — 12. et hilaritas: *hilaritas.* — 16. negligit viam suam: *negliget vias suas.* — 17. pauperis: *pauperi.* — 18. autem: (*Additur in cod.*) — 22. melior est pauper: *melior pauper.*

CAPUT XX.

Vers. 2. et: (*Additur in cod.*) 4. ergo: autem. — 11. et recta sint: *et si recta sunt.* — 19. ambulat: *ambulet.* — 20 maledicit: *maledicet.* — 25. retractare: *tractare.* — 26. incurvat: *curvat.* — 30. Livor vulneris absterget: *Labor vulneris abstergit.*

CAPUT XXI.

Vers. 3. placet: *placent.* — 4. est: *et.* — 5. est: (*Abrasum est in cod.*) — 6. et excors: (*Adduntur in cod.*) — 12. a malo: *in malum.* — 13. obthurat: *obdurat.* — 21. justitiam: *et justitiam.* — 22. destruxitque: *et destruxit.* — 27. quæ: *quia.* — 28. loquetur: *loquitur.*

CAPUT XXII.

Vers. 3. videt: *vidit.* — 5. autem: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* recedit: *recedet.* — 6. recedet ab ea: *recedit ab eo.* — 8. virga iræ suæ consummabitur: *virgam iræ suæ consummabit.* — 9. pronus: (*Ita modo legitur, abrasa veteri lectione, qua conjicitur scriptum fuisse* promptus.) — *Ibid.* victoriam et honorem acquiret qui dat munera; animam autem aufert accipientium: (*Desunt in cod.*) — 17. Fili mi: (*Desunt in cod.*) — 18. labiis: (*Ita modo legitur; lumbis videtur prius fuisse scriptum.*) — 21. respondere ex his illis qui miserunt te: *responderes illi qui miserit te.* — 23. et configet eos, qui confixerunt animam ejus: (*Desunt in cod.*)

CAPUT XXIII.

Vers. 1. apposita sunt: *posita sint.* — 2. in potestate animam: *potestatem in animam.* — 5. pennas: *pinnas.* — 10. agrum: (*Ita habebat lectio vetus; modo* agros.) — 15. recta: *rectum.* — 17. Non: *Nc.* — 21. symbola: (*Ita habebat lectio vetus; modo* sibila.) — 28. viderit: *invenerit.* — 30. commorantur: *morantur.* — *Ibid.* calicibus: *calcibus.* (*Ita habebat lectio vetus; modo* calicibus.) — *Ibid.* epotandis: *potandis.* — 32. sed: *et.* — 33. extraneas: *extranea.*

CAPUT XXIV.

Vers. 10. lapsus: *lassus.* — 14. spem: (*Deest in cod.*) — 22. consurget: *consurgit.* — 23. Hæc quoque sapientibus: *Hæc quoque de Sapientibus.* (*Hæc verba litteris majoribus scribuntur quasi Titulus.*) — 24. dicunt: *dicit.* — *Ibid.* eos: *eum.* — 25. eum: (*Deest in cod.*) — 26. deosculabitur qui recta verba respondet: *deosculabuntur respondentia verba recta.* — 27. et postea: *ut postea.* — 31. et operuerant: *et aperuerant.* (*Additur vero* et.) — *Ibid.* ejus: (*Additur in cod.*) — 32. usquequo, piger, dormies? usquequo de somno consurges?: (*Desunt in cod.*) — 34. tibi: (*Additur in cod.*)

CAPUT XXV.

Vers. 1. Juda: *Judæ.* — 2. est: (*Non habetur in cod.*) — 9. gratia et amicitia liberant, quas tibi serva, ne exprobrabilis fias: (*Desunt in cod.*) — 15. lenietur: *linitur.* — *Ibid.* confringet: *confringit.* — 17. satiatus oderit: *satiatus tui oderit.* — 18. suum: (*Non habetur in cod.*) — 20. qui: *et qui.* — *Ibid.* sicut tinea vestimento, et vermis ligno; ita tristitia viri nocet cordi: (*Non habentur in cod.*)

CAPUT XXVI.

Vers. 2. sicut : *nam sicut.* — *Ibid.* alta : *aliam.* — 4. responde : *respondeas.* — 6. verba : *verbum.* — 7. habet : *habeat.* — 12. insipiens : *stultus.*— 13. Leo est in via, et leæna : *leæna est in via, leo.*—15. super : *sub.* — 17. impatiens, et : *et impatiens.* — 26. consilio : *concilio.* — 27. incidet : *incidit* .

CAPUT XXVII.

Vers. 1. ignorans : *ignoras.* — 4. furor : *furorem.* — *Ibid.* spiritus : (*Deest in cod.*) — 7. et : (*Non habetur in cod.*) — 8. dereliuquit : *relinquit.*— 11. Sapientiæ : *Sapientiam.* — *Ibid.* possim : *possis.*—14. benedicit : *benedicet.* — 20. numquam : *non.* — 21. Cor iniqui inquirit mala , cor autem rectum inquirit scientiam : (*Non habentur in cod.*)— 22. feriente desuper : *feriente pede desuper.* — 27. tuos , et in , etc. : *tuos, in , etc.*

CAPUT XXVIII.

Vers. 2. quæ dicuntur, vita ducis : *quo ducuntur, vita principis.* — 5. non : (*Deest in cod.*) — 6. itineribus : (*Ita legitur, erasa veteri lectione.*) — 7. autem : (*Deest in cod.*)— 9. aures suas : *aurem suam.* —10. ejus : (*Non habetur in cod.*)—12. est : (*Nec est in cod.*) — 13. autem : (*Deest in cod.*)—17. fugerit : *fuerit.*—18. graditur : *ingreditur.*—19. autem : (*Deest in cod.*)—20. ditari : *dives fieri.* — 24. subtrahit : *subtrahet.* — *Ibid.* et a matre : *et matre.* — *Ibid.* esse : *est.*—25. dilatat, jurgia, etc. : *dilatat os suum, jurgia, etc.* (*Adduntur* os suum.)—26. ipse laudabitur : *iste salvabitur.*

CAPUT XXIX.

Vers. 1. ei : (*Non habetur in cod.*) — 2. gemet : *gemit.* — 6. involvet : *involvit.* — 8. vero : (*Additur in cod.*)— 10. autem : (*Deest in cod.*) — 12.
A habet : *habebit.* — 15. tribuit : *tribuet.* — *Ibid.* voluntati : *voluptati.*— 18. vero : (*Non habetur in cod.*) — 20. stultitia : *stulti.* — 21. nutrit : *nutrierit.* — 24. participat odit animam suam ; adjurantem : *partitur, odit animam suam ; aut si jurantem.* — *Ibid.* audit : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* indicat : (*Ita modo legitur , abrasa vet. lect. qua* judicat *scriptum fuisse videtur.*) — 27. Abominantur justi virum impium : *Abominatio justorum vir iniquus.* — *Ibid.* et abominantur impii , etc. : *abominantur autem impii , etc.*— *Ibid.* Verbum custodiens filius , extra perditionem erit : (*Desunt in cod.*)

CAPUT XXX.

Vers. 4. et : *aut.* — 9. nomen Dei : *nomen Domini Dei.* — 14. suis : (*Deest in cod.*)— 16. satiatur : *satiabitur.* — *Ibid.* aqua (*Non habetur in cod.*) — 17. effodiant eum : (*Additur* eum.)—20. est et via : *est via.* — 21. quartum non : *quartum quod non.*—23. et per ancillam : *per ancillam.* — 24. minima : *animæ.* —
B 25. qui præparat : *quæ præparant.*—27. suas : (*Deest in cod.*) — 29. quod incedit : *quod non incedit.*—32. apparuit : *apparuerit.* — *Ibid.* suo : (*Deest in cod.*) — 33. eliciendum : (*Ita habebat lectio vetus ; sed, ea abrasa* , ejiciendum *scribitur.*)

VERBA LAMUELIS REGIS,

VISIO QUA ERUDIVIT EUM MATER SUA.

(*In Cod. habetur* Lamuel.)

CAPUT XXXI.

Vers. 7. sui (*Deest in cod.*)—11. confidit : *confidet.* — 17. fortitudine : *fortiter.* — 18. et vidit : (*Desunt in cod.*)— 22. stragulatam : *stragulam.*— 27. otiosa : *otiosum.*

ECCLESIASTES,

Qui ab Hebræis Coheleth *appellatur.*

CAPUT I.

Vers. 1. Ecclesiastæ : *Ecclesiastes.* — 2. et : (*Deest in cod.*) — 6. Meridiem : (Diem *habebat lectio vetus ; sed* meridiem *modo.*)— *Ibid.* in circuitu : *circuitu.* — 7. in mare : *mare.* — 8. saturatur : (*Ita habebat lectio vetus ; modo* saturabitur.) — *Ibid.* impletur : (*Additur in cod.*) — 11. nec : *ne.* — 13. et investigare : *investigare.* — *Ibid.* occuparentur : *occupentur.*—16. sapienter et didici : *et didici sapienter.* — 17. errores : *errorem.* — 18. addit et laborem : *addit dolorem.*

CAPUT II.

Vers. 1. ergo : *ego.* — 3. meum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* quo : *quod.* — 4. et plantavi : *plantavi.* — 6. et : (*Deest in cod.*) — 7. habui : *adhibui.* — 10. meum : (*Desideratur in cod.*)— 12. factorem suum : *factoremque suum.* — 13. quod : *quia.* — 15. et stulti : *stulti.* — 16. similiter ut stulti : *similiter stulti.* — *Ibid.* perpetuum : *æternum.* 17. cuncta vanitatem et : *cunctam vanitatem atque.* — 18. qua : *quæ.*— 19. futurus : (*Additur in cod.*) 21. quæsita dimittit : *quæ sint admittit.* —22. afflictione : *afflictio.* — 23. hoc : *hæc.*— 25. devorabit : *manducabit.* — 26. Deus : (*Non habetur in cod.*)— *Ibid.* est : (*Deest in cod.*)

CAPUT III.

Vers. 5. amplexibus : *complexibus.* — 21. Adam : *hominum.* — *Ibid.* si : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT IV.

Vers. 1. alia : *alias.* — *Ibid.* et vidi calumnias : (*Adduntur in cod.*) — 3. feliciorem : *fœlicem.* — 4. est : (*Non habetur in cod.*) — 5. comedit : *comedet.* — 8. in hoc : *et hoc.* — 10. soli : *uni.* — *Ibid.* se :
C (*Deest in cod.*) — 13. prævidere : *providere.* — 14. quod de : *quod et de.* — *Ibid.* consumatur : *consumitur.*— 17. et appropinqua ut audias : (*Adduntur in cod.*

CAPUT V.

Vers. 2. invenietur : *invenitur.* — 5. facias : *faciat.* —*Ibid.* contra sermones tuos : *super sermonem tuum.* — 6. plurimæ sunt vanitates : *plurimæ vanitates.*— 7. super : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* hos : *hoc.* — 9. fructum non capiet : *fructus non accipiet.*

CAPUT VI.

Vers. 3. liberos : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ego : (*Additur in cod.*) — 4. enim : (*Additur in cod.*)— *Ibid.* delebitur : *tradetur.* — 9. sed et hoc : *sed hoc.* — 10. in : (*Deest in cod.*) — 11. multamque : *multam.*

CAPUT VII.

Vers. 3. futurum : *futurus.* — 4. per tristitiam :
D *præ tristitia.* — 8. perdet : *perdit.*— 11. interrogatio : *cogitatio.* — 13. enim : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* protegit sapientia, sic protegit, etc. : *proteget sapientia, sic proteget, etc.* — *Ibid.* plus : *amplius.* — 22. servum maledicentem : *servum tuum maledicentem.* — 27. venatorum : *venenatorum.* (*Ita habebat lectio vetus ; nunc ut in excussa.*) — 28. dixit : *dicit.* — 30. quod : *quid.* — *Ibid.* miscuerit : *immiscuerit.*

CAPUT VIII.

Vers. 8. potestate : *ditione.* — 10. cum : *dum.* — *Ibid.* est : (*Non habetur in cod.*) — 13. transient : *transeant.* — *Ibid.* Domini : *Dei.* — 14. mala : *multa.* — *Ibid.* judico : *judicio.* — 15. suæ : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Deus : *Dominus.* — 17. inveniat : *inveniet.*

CAPUT IX.

Vers. 2. dejerat : (*Ita habebat lectio vetus; modo dixerat.*) — 3. deducentur : *deducuntur.* — 4. vivus : *vivens.* — 5. esse : (*Non habetur in cod.*) — 9. et in labore : *et in labore.* (*Additur vero in.*) — 11. ad aliud : *alio.* — 12. in : (*Deest in cod.*) — 15. inventusque est in ea : *inventusque in ea.* — *Ibid.* et liberavit : *liberavit.*

CAPUT X.

Vers. 8. incidet : *incidit.* — 9. affligetur : *affligitur.* — 10. hebetatum fuerit : *habetatum erit.* — 11. detrahit : *detrahet.* — 13. novissimum : *novissimus.* — 14.
A quid post se futurum sit quis ei : *quod post futurum est quis illi.* — 19. risum : *risu.* — 20. quia et aves cœli portabunt : *quia aves cœli portabit.* — *Ibid.* pennas : *pinnas.*

CAPUT XI.

Vers. 3. in : (*Additur in cod.*) — 6. semen tuum : *sementem tuam.* — 9. ergo : (*Deest in cod.*) — 10. enim : (*Additur in cod.*)

CAPUT XII.

Vers. 2. tenebrescant : *tenebrescat.* — 4. humilitate : *humilitate.* — 8. et : (*Non habetur in cod.*) — 11. consilium : *concilium.* — 14. errato : *abscondito.*

CANTICUM CANTICORUM SALOMONIS,

Quod Hebraice dicitur Sirhasirim.

CAPUT I.

Vers. 1. Osculetur me, etc. : [⁏ *Vox Ecclesiæ :*] *Osculetur me.* (*Hæ voces signatæ sunt in margine exemplaris Gothici, et quia videntur scriptæ eadem manu qua contextus, propterea eas transcripsi, et hac ⁏ nota signavi.*) — 4. in odorem unguentorum tuorum : (*Desunt in cod.*) — 5. Nigra : [⁏ *Vox sinagogæ :*] *Nigra.* — 6. decoloravit. (*decoravit habebat lectio vetus; modo ut in excusa.*) — *Ibid.* vineis : *in vineis.* — 7. Indica ; [⁏ *Vox Ecclesiæ :*] *indica.* — 8. Si ignoras : [⁏ *Vox Christi :*] *Si ignoras.* — *Ibid.* pulcherrima : *pulchra.* — 10. monilia : *manilia.* — 13. Fasciculus ; [⁏ *Vox Ecclesiæ :*] *Fasciculum.* — 15. Ecce : [⁏ *Vox Christi :*] *Ecce.* — 16. Ecce [⁏ *Vox Ecclesiæ :*] *Ecce.* — 17. tigna : *tecta.*

CAPUT II.

Vers. 1. ego : [⁏ *Vox Christi :*] *ego.* — 3. sicut, etc. : [⁏ *Vox Ecclesiæ :*] *sicut.* — *Ibid* quem : *quam.* — 7. quoadusque ipsa : *quoad ipsa.* — 9. en : *ecce.* — 10. surge : [⁏ *Vox Christi :*] *surge.* — *Ibid.* propera, amica mea : *proxima mea.* — *Ibid.* columba mea : (*Desunt in cod.*) — 12. nostra : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* putationis : *potationis.* — 13. florentes : *florent.* — 15. vulpes parvulas : *vulpes vulpes parvulas.* — 16. dilectus, etc. : [⁏ *Vox Ecclesiæ :*] *dilectus.* — 17. hinnuloque : *aut hinnulo.*

CAPUT III.

Vers. 1. noctes : *noctem.* — 4. pertransissem : *transissem.* — 6. Quæ, etc. : [⁏ *Vox Christi :*] *Quæ.* — 7. En : [⁏ *Ecclesia de Christo dicit :*] *En.* — 8. et ad bella : *et bella.* — 11. desponsationis : *dispositionis.*

CAPUT IV.

Vers. 1. Quam, etc. : [⁏ *Vox Christi :*] *Quam.* — *Ibid.* monte : *montibus.* — 3. ita et genæ : *ita genæ.* — 8. sponsa mea, veni : *sponsa, veni.* — 10. et odor : *ecce odor.*

CAPUT V.

Vers. 1. Veniat, etc. : [⁏ *Vox Ecclesiæ :*] *Veniat.*
B — *Ibid.* veni, etc. : [⁏ *Vox Christi :*] *Veni.* — *Ibid.* et bibite : *bibite.* — 2. vox, etc. : [*Vox Ecclesiæ :*] *Vox.* — *Ibid.* Aperi, etc. : [⁏ *Vox Christi :*] *Aperi.* — 4. Dilectus, etc. : [⁏ *Vox Ecclesiæ :*] *Dilectus.* — *Ibid.* suam : (*Additur in cod.*) — 5. et : (*Deest in cod.*) — 6. ostii mei aperui : *ostii aperui.* — 7. et vulneraverunt me : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* meum : (*Additur in cod.*) — 9. Qualis, etc. : [⁏ *Vox sinagogæ ad Ecclesiam :*] *Quis, etc.* — 10. Dilectus, etc. : [⁏ *Vox Ecclesiæ ad sinagogam :*] *Dilectus.* — 13. areolæ : *areola.* — 16. ipse : *iste.* — 17. Quo, etc. : [⁏ *Vox sinagogæ ad Ecclesiam :*] *Quo.*

CAPUT VI.

Vers. 1. Dilectus etc. : [⁏ *Vox Ecclesiæ ad sinagogam :*] *Dilectus.* — *Ibid.* aromatum : *aromatis.* — 3. Pulchra etc. : [⁏ *Vox Christi :*] *Pulchra.* — *Ibid.* ordinata : *ordinatæ.* — 5. ascenderunt : *ascendunt.* — 6. sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque occultis tuis : (*Adduntur in cod.*) — 9. castrorum : (*Ad-*
C *ditur in cod.* — *Ibid.* ordinata? : *ordinate?* — 10. convallium, et : *convallis, ut.* — 11. conturbavit : *turbavit.* — 12. Sunamitis : *Sulamitis.* (*Ita habebat lectio vetus ; modo ut in excussa.*)

CAPUT VII.

Vers. 1. Sunamite : *Sulamite* : (*Nunc etiam Sunamite.*) — *Ibid.* filia : *filiæ.* — *Ibid.* monilia : *manilia.* — 8. et apprehendam : *apprehendam.* — 11. Veni, etc. : [⁏ *Vox Ecclesiæ ad Christum :*] *Veni.* — 13. in portis : *in hortis.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. deosculer te : (*Deest te in cod.*) — 4. neque : *et.* — 5. Quæ est : [⁏ *Vox sinagogæ ad Ecclesiam :*] *Quæ est.* — *Ibid.* innixa : *et nixa.* — 6. Pone, etc. : [⁏ *Vox Ecclesiæ ad sinagogam :*] *Pone.* — *Ibid.* est : (*Non habetur in cod.*) — 7. despiciet : *despicient.* — 13. habitas : *habitat.* — 14. et assimilare : *assimi-*
D *lare.*

(*In exemplari Gothico, sequitur* Daniel.)

LIBER SAPIENTIÆ.

CAPUT I.

Vers. 5. A superveniente : *superveniente.* — 8. non potest latere, nec : *non poterit latere, sed nec.* — 9. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* sermonum : *sermonis.* — *Ibid.* ad Deum : *ad Dominum.* — *Ibid* iniquitatum : *iniquitatis.* — 11. sermo obscurus : *responsum absconditum.* — *Ibid.* occidit : *occidet.* — 14. in terra : *in terra viventium.* — 15. Justitia enim perpetua est et immortalis : *Justitia enim immortalis est.* — 16. impii autem, etc. : *injustitia enim, mortis est acquisitio ; impii autem, etc.*

CAPUT II.

Vers. 1. est tempus : (*Additur in cod. est.*) — 2. tanquam non : *tanquam qui nati non.* — *Ibid.* flatus : *afflatus.* — *Ibid.* commovendum : *comburendum.* — 3. extinctus : *extincta.* — *Ibid.* nostrum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* mollis aer : *lubricus aer.* — *Ibid.* et transibit vita nostra tanquam vestigium nubis : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* nebula : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* dissolvetur : *difundetur.* — 4. et nomen , etc. : (*Hoc in loco integra linea erasa est, et litteris Gothicis recentioribus, quæ sequuntur, sunt superscripta :* Et vita nostra tan-

quam vestigia nubis, et sicut nebula dissolvetur, quæ effugata est a radiis solis, et a calore illius aggravata. Et nomen, etc. — 5. Umbræ enim transitus est tempus nostrum, et non : (*Hæc etiam verba scribuntur litteris Gothicis recentioribus, in principio eorum quibusdam vetustis abrasis.*) — *Ibid.* revertitur : *revertetur.* — *Ibid.* in juventute : *juventute.* — 7. pratum : *paratum.* — 9. Nemo *vestrum* exors sit luxuriæ nostræ ; ubique. (*Hæc etiam verba sunt recentius scripta, aliquibus vetustis abrasis ; et* nostrum *scribitur loco* vestrum.) — 10. veterano nec revereamur : *veterani revereamur.* — 11. invenitur : *invenietur.* — 12. contrarius est operibus : *contrarius operibus.* — 13. se scientiam Dei habere : *scientiam Dei se habere.* — 15. nobis : *enim nobis.* — *Ibid.* vita : *et vita.* — 19. ut sciamus : *et sciamus ;* — 20. ei : (*Deest in cod.*) — 24. autem : (*Non habetur in cod.*) — 25. autem : *ergo.*

CAPUT III.

Vers. 2. et : (*Non est in cod.*) — 7. justi : (*Deest in cod.*) — 9. electis ejus : *dilectis illius.* — 11. eorum : *illorum sunt.* — 12. sunt : (*Non habetur in cod.*)—13. et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* habebit fructum : *habebit enim fructum.* — *Ibid.* sanctarum : (*Additur in cod.*) — 15. concidit : *concidet.* — 18. Et : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* fuerint : *erunt.* — 19. consummationis : *consummationes.*

CAPUT IV.

Vers. 1. immortalis est enim memoria : *immortalitas enim est in memoria.* — *Ibid.* quoniam et apud : *quoniam apud.* — 2. eam : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* se eduxerit : *seduxerit.*—4. a vento : *vento.* — 5. enim : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* inutiles, et acerbi : *inutiles sunt et acerbi.* — 6. in : (*Deest in cod.*) — 7. si morte : *si qua morte.* — 10. factus dilectus : *factus est dilectus.* — 11. aut ne fictio : *aut afflictio.* — 12. inconstantia : *instantia.*—14. præcordiis talia : *præcordiis suis talia.* — 17. enim : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* de illo : *de illis.* — 19. periet : *peribit.*

CAPUT V.

Vers. 2. insperatæ salutis dicentes intra se : *insperatæ salutis gementes præ angustia spiritus dicent inter se.* (*Adduntur* gementes præ angustia spiritus.) — 3. in derisum : *in risu.* — 5. ecce quomodo : *quomodo* ergo. (*Additur vero* ergo.) — 6. intelligentiæ : (*Additur in cod.*) — 7. et ambulavimus vias : *ambulavimus solitudines.* — 8. Quid : *Quod.* — 9. præcurrens : *percurrens.* — 11. cujus nullum invenitur : *et nullum invenietur.* — *Ibid.* transvolavit : *volavit.* *Ibid.* invenitur : *invenietur.* — 12. sagitta emissa : *sagittæ emissæ.* — 14. in inferno hi qui : (*Adduntur in cod.*) — 15. est, quæ a vento tollitur : (*Adduntur in cod.*) — 17. et in brachio sancto suo : *et brachio suo.* — 18. Et accipiet armaturam zelus : (*Ita habet lectio vetus ; recentius vero in hæc mutatur,* Et accipient armaturam cœli.) — 20. inexpugnabile : *inexpugnabilem.* — 21. acuet autem diram iram : *acuet autem iram.* (*Ita habet lectio vetus ; recentius vero additur* duram.) — 22. et ad, etc. : (*Deest* et.) — 23. excandescet : *et excandescet.* — 24. perducet : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* illorum : (*Deest in cod.*)

CAPUT VI.

Vers. 1. vires : *virtus.* — *Ibid.* prudens quam : *prudens magis quam.* —7. conceditur : *concedetur.* — 8. cujusquam Deus, nec reverebitur magnitudinem cujusquam : *cujusdam Dominus, nec reverebitur magnitudinem cujusdam Deus.* — 9. cruciatio : *cruciatus.* — 10. ergo reges : *ergo, o reges.* — 11. juste judicabuntur : *justa justificabuntur.* — *Ibid.* justa : *ista.* — 13. marcescit : *marcescat.* — *Ibid.* invenitur : *invenietur.* — 14. prior : *priorem.*—foribus : *in foribus.*— 16. ergo : *enim.* — 17. in viis ostendet : *in viis suis ostendet.* — *Ibid.* hilariter : *hilarior.*—18. est disciplinæ : *est* et *disciplinæ.* (*Additur* et.) — 19. custodia : *custoditio.* —21. deducit : *deducet.*— *Ibid.* perpetuum :

A (*Additur in cod.*) 22. et sceptris o reges : *et stematibus reges.* — 24. sacramenta : *sacramentum.* — 25. talis homo : *ista.* — 26. sapientium : *sapientiæ.*

CAPUT VII.

Vers. 1. omnibus : *hominibus.* — *Ibid.* factus : *finctus.* — 2. decem : (*Ita modo legitur, erasa veteri lectione, qua novem videtur fuisse scriptum.*) — *Ibid.* coagulatus sum in sanguine : *coagulatus in sanguine.* — 3. in similiter : *similiter in.* — *Ibid.* et primam : *primam.*—*Ibid.* omnibus : *hominibus.*—4. in involumentis : *involumentum.*—7. venit in me : *invenit me.*— 10. dilexi illam et proposui pro luce habere : (*Hæc scribuntur in margine, abrasa e contextu una alterave dictione.*)— *Ibid.* inextinguibile : *inextinctum.*—12. in omnibus : *in his omnibus.* — *Ibid.* me : (*Additur in cod.*)— 15. dedit (*additur in cod.*) — *Ibid.* digna horum : *digne ea.* — 16. operum scientiæ disciplina : *opera scientiæ et disciplina.* — 18. initium et : *initium enim et.* —
B *Ibid.* vicissitudinum permutationes, et consummationes temporum : (*Hæc superscribuntur, abrasa veteri lectione.*) — 20. virgultorum : *arborum.* — 22. intelligentiæ : *intelligibilis.* — *Ibid.* certus : *manifestus.* — *Ibid.* vetat : *vetet.* — 23. capiat : *capit.* — *Ibid.* intelligibilis : *intelligibiles.* — 24. ubique propter : *ubique et capit propter.* — 26. emanatio : *emundatio.* — *Ibid.* est : (*Desideratur.*) — *Ibid.* Dei syncera : *syncera Dei.* — *Ibid.* in eam : *in illa.* — 27. innovat : *invocat.* — *Ibid.* transfert : *transferens.* — *Ibid.* constituit : *constituet.* — 28. enim : (*Non est in cod.*) — 29. invenitur prior : *purior invenietur.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. ergo : *enim.* — 2. et exquisivi eam : *exquisivi.* — *Ibid.* quæsivi : *exquisivi.* — *Ibid.* mihi eam assumere : *mihi assumere.* — 5. Et : *Sed.* — 7. labores hujus magnas habent : *dilectio illius multas habet.* —*Ibid.* prudentiam : *sapientiam.* —*Ibid.* hominibus : *hominis.* — 8. multitudinem : *similitudinem.* — 10.
C propter : *per.* — *Ibid.* juvenis : *et juvenes.* — 11. et acutus : *acutus.* — 13. Præterea : *Et.* — 16. meam : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* non enim habet : *non habet enim.* — 17. immortalis : *immortalitas.* — 18. honestas : *divitiæ.* — 20. coinquinatum : *incoinquinatum.* — 21. possem : *possum.* — *Ibid.* sapientia : *summa sapientiæ.* — *Ibid.* adii : (*Ita modo superscribitur, erasa veteri lectione, qua* audivi *scriptum fuisse conjectura est.*)

CAPUT IX.

Vers. 1. patrum meorum : *parentum nostrorum.* (*Lectio recens est.*) — 2. facta est : (*Ita habebat lectio vetus ; modo, ea erasa,* factæ sunt *superscribitur.*) — 5. sum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* tuæ, homo, etc. : *tuæ sum, homo, etc.* — 8. et dixisti me ædificare : *dixisti ædificare.*—*Ibid.* altare : *aram.* — 9. sapientia tua : *sapientia.* — *Ibid.* et affuit : *affuit.* — *Ibid.* directum : *rectum.* — 10. magnitudinis tuæ : *agnitionis tuæ.* — *Ibid.* ut sciam : *et sciam.* — 11. ope-
D ribus : *actibus.* — 13. Deus : *Dominus.* — 15. corpus enim quod corrumpitur : *corruptibile enim corpus.* — 16. terra : *terris.* — *Ibid.* cum labore : (*Adduntur in cod.*) — 17. sciet : *scivit.* — 18. sint : *sunt.* — *Ibid.* didicerint : *didicerunt.* — 19. Nam per sapientiam sanati : *Et per sapientiam salvati.*

CAPUT X.

Vers. 1. primus formatus est : *primum finctus est.* — *Ibid.* a Deo : (*Non habetur in cod.*) — 3. fraternitas : *fraternitatis :* (*Ita modo legitur ; cum prius* fraternitas *fuisset scriptum.*) — 4. quod : *quem.* — *Ibid.* sanavit : *salvavit.* — 5. superbiæ : *nequitiæ.* — *Ibid.* extulissent : *contulissent.* — *Ibid.* conservavit : *servavit.* — *Ibid.* misericordiam : *misericordia.* — 7. quibus : *cujus.* — *Ibid.* incerto : *in consummato.* — *Ibid.* figmentum salis : *staticulus salis.* — 8. Sapientiam enim : *Sapientiam autem* — *Ibid.* et : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* suæ : (*Additur in cod.*) —

9. autem hos qui se observant : *enim hos qui sibi famulantur.* — 10. autem : (*Deest in cod.*) — 11. illum affuit illi, et honestum fecit illum : (*Hoc in loco erasa est integra linea, et subjecta verba superscribuntur*, illum affuit, et honestum illum fecit.) — 12. certamen forte dedit illi : *certaminis fortis bravium dedit ei.* — *Ibid.* potentior : *potens.* — 13. justum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* descenditque : *descendit.* — 14. deprimebant : *comprimebant.* — 16. servi Dei : *famuli Domini.* — 17. et deduxit : *deduxit.* — *Ibid.* luce stellarum per noctem : *flamma stellarum nocte.* — 18. et transtulit : *transtulit.* — *Ibid.* per aquam. (*Additur* per.)

CAPUT XI.

Vers. 2. desertis fixerunt casas : *secretis fixerunt tabernacula.* — 5. sui ; cum : *sui ; in eis cum.* — 6. deessent : *deesset.* — 8. Qui cum minuerentur : *Quo commonerentur.* — *Ibid.* dedisti illis : *illis autem dedisti.* — *Ibid.* insperatæ : *insperatæ* salutis : (*Additur* salutis.) — 14. Dominum : *Deum.* — *Ibid.* in : (*Non est.*) — 15. prava : *parva.* — *Ibid.* deriserunt, in finem : *deriserunt isti sicientes, in finem.* (*Adduntur* isti sicientes.) — 16. iniquitates : *iniquitatis.* — 18. invisa : *informi.* — 19. aut ignotas : *et ignotas.* — *Ibid.* immittentes : *committentes.* 25. eorum : *horum.* *Ibid.* aut fecisti : (*Desunt in cod.*) — 26. posset : *possit.* — 27. sunt Domine : *sunt Dominator Domine.*

CAPUT XII.

Vers. 1. Quam bonus et suavis est, Domine, spiritus : (*Superscribuntur litteris recentioribus, aliquibus verbis prioris lectionis erasis.*) — 2. Ideoque eos : *propter quod hos.* — *Ibid.* de quibus : *de* his *quibus* : (*Additur* his.) — *Ibid.* admones : *admonens.* — *Ibid.* et alloqueris : (*Additur* et.) — 3. Illos : *Et illos.* — *Ibid.* sanctæ tuæ : *sanctæ tuæ odiens.* — *Ibid.* quos exhorruisti : (*Adduntur in cod.*) — 5. suorum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et devoratores : (*Superscribuntur, erasa veteri lectione.*) — 7. terra : *in terra.* — 8. ut illos : *ut illas.* — 11. enim : (*Additur.*) — 12. in conspectu tuo : *in conspectum tuum.* — 13. Non : *nec.* — *Ibid.* judicium : (*Scribitur inter lineas, abrasa quadam littera post verbum* judicas.) — 15. perdidisti : *tu perdidisti.* — *Ibid.* condemnare : *condemnas, et.* — 17. et horum qui te nesciunt, audaciam traducis : *et hos qui sciunt audatia traducis.* (*Ita habet vetus lectio; recentius* audatiam *est scriptum.*) — 18. judicas, et, etc. : *judicas peccatores, et, etc.* — *Ibid.* volueris : *voles.* — 19. judicans : (*Non habetur in cod.*) — 20. possent : *possint.* — 22. et cum de : *et de.* — *Ibid.* misericordiam tuam : *misericordiam.* — 26. et increpationibus : *increpationis.* — 27. condemnationis eorum veniet super illos : *condemnationis illis venit.*

CAPUT XIII.

Vers. 1. in : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* quis : *qui.* — 3. Quorum si specie delectari deos putaverunt : *Quod si specie delectati deos estimaverunt.* — 4. ab illis quoniam qui hæc fecit : *ab ipsis quanto qui hæc constituit.* — 9. Dominum : *Dominatorem.* — 10. autem : *enim.* — *Ibid.* et similitudines : *similitudines.* — 11. secuerit : *secat.* — *Ibid.* usus : *ausus.* — 12. reliquiis : *reliquias.* — *Ibid.* ejus : *hujus.* — 13. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* faciat : *facit.* — *Ibid.* vacuitatem suam : *ostium suum.* — 14. fuco : *fusco.* — 15. faciat ei : *faciens illi.* — *Ibid.* et in pariete : *in pariete.* — *Ibid.* et confirmans : (*Additur* et.) 19. inutilis : *indigens.*

CAPUT XIV.

Vers. 1. feros : *feroces.* — 2. enim : *quidem.* — 4. es ex omnibus : (*Adduntur.*) — *Ibid.* sanare : *salvare.* — *Ibid.* aliquis adeat mare? (*vers.* 5.) Sed ut non essent vacua : (*Erasa veteri lectione, superscribitur*, aliquis adeat. Sed ut non esset vacua.) 5. propter hoc : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ratem : *rates.* — 6. Sed ab initio : *Sed et ab initio.* — 8. autem : *enim.* — *Ibid.* et ipsum : *ipsum.* — 11. Propter hoc et idolis nationum non erit respectus; quoniam creaturæ Dei in odium factæ sunt, et in tentationem animabus : *Propter quod et in idolis nationum erit dubitatio, quoniam creaturæ Dei in abominatione factæ sunt, et tentationem scanduli animis.* — 12. corruptio vitæ est : *corruptio vitæ.* — 14. hominum hæc adinvenit : *hominum venit.* — 15. fecit : *facit.* — *Ibid.* et illum : *illum.* — *Ibid.* quasi : (*Deest in cod.*) — 17. Et : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* palam : *facie.* — *Ibid.* hoc : (*Non habetur in ced.*) — *Ibid.* essent : *habitarent.* — *Ibid.* reges : *regem.* — 18. et : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* eximia diligentia : *eximium diligentiam.* — 19. illi : *huic.* — *Ibid.* assumpsit : *assumpserat.* — 20. hominum : (*Deest in cod.*) — *Ibid* abducta : *adducta.* — *Ibid.* fuerat : *est.* — 22. inscientiæ : *ignorantiæ.* — 23. sacrificia : *mysteria.* — 24. invidiam : *insidias.* — 25. et infidelitas : *infidelitas.* — 26. Dei : *Domini.* — *Ibid.* inconstantia : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* impudicitiæ : *impudicitia.* — 28. certe : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* pejerant : *perjurant.* — 29. noceri : *lædi.* — 31. jurantium : *juratorum.* — *Ibid.* in justorum : *in injustorum.*

CAPUT XV.

Vers. 2. apud te : (*Desunt in cod.*) — 6. sunt : (*Non habetur in cod.*) — 7. similiter quæ his sunt contraria : *quæ his sunt contraria similiter.* — 8. et cum labore vano : *Et male laborans vanum.* — *Ibid.* et post : *post.* — *Ibid.* se : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* quam : *quæ.* — 10. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* supervacua : (*Ita superscribitur, eraso priori verbo.*) — 11. qui se finxit et : *qui finxit eum et.* — *Ibid.* insufflavit : *flavit.* — *Ibid.* ei : *illi.* (*Sed additur.*) — 12. Sed et æstimaverunt lusum : *sed æstimaverunt ludum.* — 13. Hic : *Iste.* — *Ibid.* se : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* omnes delinquere : *omnes quoque delinquere.* — 15. percipiendum : *recipiendum.* — 16. illos : *illa.* — *Ibid.* illos : *illa.* — 18. miserrima : *deterrima.* — *Ibid.* illis : *aliis.*

CAPUT XVI.

Vers. 1. hæc et per : *hoc per.* — *Ibid.* digne : *digna.* — 5. colubrorum : *serpentium.* — 6. sed : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* in perpetuum : *usque ad finem.* — 7. te : (*Additur in cod.*) — 9. enim : *autem.* — 11. incidentes : *incedentes.* — 13. Tu es enim, Domine, qui vitæ : *Tu enim vitæ.* — 14. quidem : (*Non habetur in cod.*) — 15. sed tuam : *tuam autem.* — 16. aquis : *pluviis.* — *Ibid.* pluviis : *imbribus.* — *Ibid.* passi, et per, etc. : *passi sine excusatione, et per, etc.* — 17. vindex : *defensor.* — 19. exardescebat undique : *ardebat.* — 21. substantiam enim tuam et dulcedinem : *substantia enim tua dulcedinem.* — *Ibid.* quisque : *quis.* — 23. etiam suæ : *etiam viri suæ.* — 24. exardescit : *excandescit.* — 25. tunc in omnia : *tunc omni.* — *Ibid.* deserviebant ad voluntatem eorum qui a te desyderati sunt : *deserviebat ad voluntatem horum qui te intelligebant.* — 26. nativitatis fructus pascunt homines : *nativitates fructuum pascunt hominem.* — 28. prævenire solem ad benedictionem tuam : *pervenire solem ad gratiarum actionem.* — *Ibid.* te adorare : *te Deum adorare.* — 29. fides : *spes.* — *Ibid.* disperiet tanquam aqua supervacua : *disperibit tanquam aqua inutilis.*

CAPUT XVII.

Vers. 1. Domine : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* verba tua : *opera tua* : (*Adduntur in cod.*) — 4. illis : (*Non est in cod.*) — 5. nulla vis poterat : *nullam poterat.* — *Ibid.* lumen : *lucem.* — 6. quæ videbantur : *quæ non videbantur.* — 7. sapientiæ gloria correptio : *sapientia et gloria correpti.* — 8. promittebant : *permittebant.* — *Ibid.* perturbationes : *turbationes.* — 9. quem : *quum.* — *Ibid.* se : (*Additur in cod.*) — 10. Frequenter enim præoccupant pessima, redarguente conscientia : (*Desunt in cod.*) — 11. condemnationis : *condemnati.* — *Ibid.* perturbata : *conturbata.* — 13. computat : *putat.* — 15. animæ :

animi. — 16. reclusus : *inclusus.* — 19. precipitatarum petrarum : *præcipitatorum saxorum.* — *Ibid.* de altissimis : *e curvatis.* — 21. superventura illis erat : *superventuræ illis erant.*

CAPUT XVIII.

Vers. 1. tuis : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* per : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* te : (*Deest in cod.*) — 2. donum : (*Additur in cod.*) — 3. Propter quod ignis : *pro quibus ignem.* — 6. enim : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* cognata est a patribus : *cognita est a parentibus.* — 7. sanitas : *salus.* — 8. læsisti : *excruciasti.*— *Ibid.* et nos : *nos.*— 9. justitiæ legem in concordiam disposuerunt : *divinitatis legem in concordia disposuerunt eadem.*— *Ibid.* et bona : *bona.* — *Ibid.* recepturos justos, patri omnium decantantes laudes : *percepturos ustos patriam decantantes laudem.* — 11. est : (*Non habetur in cod.*) — 13. primum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* se : (*Additur in cod.*) — 15. exiliens : (*Deest in cod.*)— *Ibid.* de cœlo : *e cœlo.* — *Ibid.* sedibus : (*Additur in cod.*) — 17. malorum : *horrendorum.*— 18. mortis : (*Non habetur in cod.*) — 21. deprecari pro populis proferens : *propugnavit proferens.* — *Ibid.* allegans : *alligans.* — *Ibid.* necessitati : *calamitati.*— 22. in virtute : *virtute.* — *Ibid.* illum qui se vexabat : *vexatorem.* — 23. impetum : *iram.* — 25. His autem

A cessit : *Hæc autem his cessit* ; (*Ita superscribitur, erasa vel. lect.*) — *Ibid.* sola : *solita.*

CAPUT XIX.

Vers. 2. quoniam cum ipsi permisissent ut se educerent : *quoniam ipsi cum reversi essent ut seducerent.* — *Ibid.* consequebatur illos pœnitentiæ actus : *persequebantur illos pœnitentia acti.* — 3. luctum : *luctus.* — 4. illos : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* commemorationem : *memoriam.* — *ibid.* repleret punitio : *replerent punitione.* — 6. enim : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* refigurabatur : *figurabatur.* — 7. obumbrabat : *adumbrabat.* — 8. videntes tua mirabilia : *videntes mirabilia.*— 9. escam . (*Deest in cod.*)— *Ibid.* qui : (*Ita habebat lectio vetus : modo* quia.) — 10. terra muscas : *de terra sciniphes.*— 11. escas : *escam.* — 12. ascendit illis : (*Additur illis.*)— 13. advenas ; (*Ita modo superscribitur, erasa veteri lectione, qua* adventantes *legebatur.*) — *Ibid.* redigebant : *accipiebant.*— 14. hæc : *hoc.*—*Ibid.* quidem : *quis.*—*Ibid.* erat : *erit.* — 16. sicut illi in etc. : *sicut et illi qui in etc.* — 17. elementa dum convertuntur : *elementum convertebatur.* — *Ibid.* æstimari ex ipso visu certo potest : *est æstimare ex ipso certo visu.* — 19. supra suam virtutem : *suæ virtutis oblitus.* — 20. bonam : *ambrosiam.*— *Ibid.* tuum : (*Additur in cod.*)

ECCLESIASTICUS.

D. HIERONYMI PRÆFATIO.

IMPRESS. *lin.* 1. nobis et : *nobis est et.* — *Lin.* 2. alios : (*Ita superscribitur, erasa veteri lectione, quæ aliorum videtur habuisse.*)—*Lin.* 7. extraneos posse et discentes : *alios posse et dicentes.* — *Lin.* 8. amplius : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* lectionis : (*Deest in cod.*) — *Lin.* 12. discere, et illorum periti fieri ; *discerent et illorum peritia informati.* — *Lin.* 14. et attentiori studio lectionem facere, et veniam habere in illis in quibus videmur : *et attentior esse lectioni, et veniam dare in his in quibus videbimur.* — *Lin.* 16. et deficere : *deficere.*—*Lin.* 17 et verba : *verba.*—*Ibid.* quando inter se dicuntur. Nam in octavo et : *quum in alteram eloquutionem de propria lingua vertuntur. Octavo igitur et.* — *Lin.* 22. et cum multum : *cum multum.* — *Lin.* 23. fuissem : *fecissem.* — *Ibid.* ibi : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* relictos : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* parvæ : *parvos.* — *Lin.* 25. interpretandi librum istum ; et multa vigilia attuli doctrinam in spatio temporis ad illa quæ ad finem ducunt, librum istum dare, et illis qui volunt animum intendere et discere : *ad interpretandum hunc librum; et multa vigilia elaboravi, ut non fraudarentur eis qui volunt discere.*

CAPUT I.

Vers. 2. Et dies seculi : (*Adduntur in cod.*) — 3. dimensus : *mensus.* — 7. multiplicationem : *multiplicationum.* — *Ibid.* intellexit : *invenit.* — 8. et rex : *rex.* — 9. in spiritu : *spiritu.* — 11. Domini : *Dei.* — 16. graditur : *creditur.* — *Ibid.* agnoscitur : (*Ita superscribitur, erasa veteri lectione.*) — 17. Scientiæ : *scientia et.* — 18. Religiositas : (*Additur in cod.*) — 19. Dominum : *Deum. Ibid.* illius : *suæ.* — 20. est : (*Non habetur in cod.*)— 23. et vidit et dinumeravit eam : (*Adduntur in cod.*) — 26. scientiæ : *scientia et.* — 27. Domini : *Dei.* — 33. concupiscens : *concupisce.* — 35. illius : *tuos.*— 36. Ne : *non.* — 37. scandalizeris : *scandalizaberis.* — *Ibid.* in : (*Deest in cod.*)—39. absconsa : *abscondita.* — 40. ad Dominum : *ad Deum.*

CAPUT II.

Vers. 1. et in timore : *et timore.* — 7. Dominum : *Deum.* — 8. Dominum : *Deum.* — 9. Dominum : *Deum.* — *Ibid.* et in oblectationem veniet vobis misericordia. (*vers.* 10) Qui timetis dominum, diligite illum : (*Hæc verba non sunt de contextu ; sed alterius scribæ manu habentur in margine litteris gothicis vetustis.*) — 11. quia nullus speravit : *quis speravit.* (*Ita videtur scriptum in vet. lect., sed modo ut in excusa legitur.*) — 12. quis enim : (*Desunt in cod.*) — 13. remittet : *remittit.* — *Ibid.* die : *tempore.*—*Ibid.* et protector est : (*Non habentur in cod.*) — 15. et (*Deest in cod.*) — 16. et qui : *qui.* — 17. Dominus? : *Deus?.* — 18, 19, 20, 21. Dominum : *Deum.* — *Ibid.* custodiunt mandata : *custodient mandatum.* — 22. Domini ; *Dei.* — 23. est : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT III.

Vers. 1. filii sapientiæ : *fili sapientia.* — 2. filii, et, etc. : *filii dilecti, et, etc.* — 3. firmavit : (*Deest in cod.*) — 4. et in oratione : *in oratione.* — 6. suum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et in die orationis suæ exaudietur : (*Desunt in cod.*) — 7. obedit : *obaudit.* — 8. Dominum : *Deum* — 9. patientia : (*Ita superscribitur, erasa vel. lectione.*) — 13. sui : (*Additur in cod.*)— *Ibid.* filii : *filiis.*— 14. non : *ne.* — 17. et in die : *in die.* — *Ibid.* commemorabitur : *memorabitur.* — *Ibid.* glacies, solventur : *glacies ita solventur.* (*Additur* ita.) — 18. derelinquit ; *relinquit.* — 21. et : (*Additur in cod.*) — 22. quæsieris : *scrutaveris.* — *Ibid.* scrutatus fueris : *exquesieris.* — 24. noli scrutari : *non scruteris.* — 25. hominum : *hominis.* — 27. illo : *ipso.* — 28. pravus corde : *pravicordius.* — 29. in doloribus : *doloribus.* — 30. eradicabitur : (*Ita modo legitur ; cum prius* radicabitur *appareat fuisse scriptum.*)— *Ibid.* et non intelligetur : (*Adduntur in cod.*)— 33. resistit : *resistet.* — 34. prospector est ejus qui reddit : *conspector qui reddet.*

CAPUT IV.

Vers. 4. contribulati : *angustiati.* — 5. propter iram : (*Desunt in cod.*) — 6. animæ : (*Non habetur in cod.*)— *Ibid.* deprecatio : *precatio.*— 8. declina pauperi sine tristitia aurem : *inclina pauperi animam.* — *Ibid.* illi : (*Deest in cod.*) — 9. feras in anima tua : *feras animam tuam.* — 10. misericors : (*Additur in cod.*) — 11. tu : (*Deest in cod.*)— *Ibid.* obediens : *obaudiens.* — 12. inspirat ; *inspirabit.*

—13. placorem : *decorem.* — 16. judicabit : *judicat.* A
— 17. illorum : *illius.* 18. eligit : *eliget.* — 19. inducet : *inducit.* — *Ibid.* suis : *illius.* — 20. et lætificabit illum : (*Adduntur in cod.*) — 21. illi : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* thesaurizabit : *thesaurizat.* — 24. ne confundaris : *non confundaris.* — 27. Ne reverearis : *Non reverearis.* — 28. suo : *ejus.* — 29. verbo sensati : *verbis veritatis.* — 30. verbo : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* veritatis : *veritati.* — *Ibid.* confundere : *erubesce* : — 31. omni : (*Non habetur cod.*) — Pro justitia : *in justitia.* — *Ibid.* pro te : (*Additur.*)

CAPUT V.

Vers. 2. Ne ; *non.* — *Ibid.* in fortitudine tua : (*Desunt in cod.*) — 5. de propitiato peccato : *de propitiatu peccatorum.* — *Ibid.* adjicias : *adjicies.* — 7. proximant : *proximat.* — 8. ad Dominum et ne etc. : *ad Deum neque.* — 9. veniet : *venit.* — 10. non : *nihil.* — *Ibid.* in die : *in tempore.* — 11. omnis ; (*Deest in cod.*) — *Ibid.* in duplici : *duplici.* — 12. Domini : *Dei.* — 13. proferas : *proferes.* — 15. vero : (*Additur in cod.*) — 15. est : (*Non habetur in cod.*) — 16. et lingua tua ne capiaris : *in vita tua ne lingua tua capiaris* ; (*Ita modo superscribitur, erasa veteri lectione.*) — 18. magnum : *magnatem.*

CAPUT VI.

Vers. 1. peccator invidus : *peccator et invidus.* — 2. comedat : *comedet.* — 3. perdat : *perdet.* — 4. inimicis : *inimici.* — 5. lingua eucharis : *lingua gratiosa.* — 6. consiliarius sit : *consiliarii sint.* — 7. ne : *non.* — 9. convertitur : *egreditur.* — 10. permanebit : *permanet.* — 17. Deum : *Dominum.* — 19. et qui seminat : *et seminat.* — 21. hominibus : (*Additur in cod.*) — 23. manifesta : *manifestata.* — 32. eam : *te.* — 34. Si inclinaveris : *Et si inclinaveris.* — *Ibid.* audire, sapiens, etc. : *audire* doctrinam *sapiens, etc.* (*Additur* doctrinam.) — 35. sapientiæ : *sapientia.* — *Ibid.* effugiant a te : *effugiant te.* — 37. tuum : (*Deest in cod.*)

CAPUT. VII.

Vers. 3. fili : (*Non habetur in cod.*) — 9. animo tuo : *anima tua.* — 10. ne : *non.* — 12 animæ : *animæ suæ.* — *Ibid.* circumspector : *circum inspector.* — 16. laboriosa opera : *laboriosam operam.* — 19. vermis : *vermes.* — 21. Domini gratia : *Dei gratiæ.* — 24. attende illis : *attende in illis.* — 28. si : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* tuo : (*Non habetur in cod.*) — 29. Honora patrem : *Fili, honora patrem.* — 30. quoniam : (*Additur in cod.*) — 32. tua : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* ne : *non.* — 34. Da illis : *Da illi.* — 35. Domino et : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* Initia : *in vita.* — 38. consolatione : *rogatione.* — 40. novissima tua : *novissimorum tuorum.*

CAPUT VIII.

Vers. 3. enim : (*Deest in cod.*) — 8. inimico tuo : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* volumus : *nolumus.* — 9. in proverbiis : *proverbiis.* — 10. sapientiam et : (*Desunt in cod.*) — 11. ipsi ; *et ipsi.* — 12. dabis : (*Non est in cod.*) — 13. arguens : *redarguens.* — *Ibid.* eos : (*Additur in cod.*) *Ibid.* et : (*Deest in cod.*) — 15. quasi : *tanquam.* — 19. et cum : (*Additur* et.) — *Ibid.* non eas : *ne eas.* — 20. consilium non habeas : *ne consilium habeas.* — *Ibid.* diligere : *dicere.* — 21. ne facias : *non facias.* — *Ibid.* pariet : *pariat.* — 22. manifestes : *pandas.* — *Ibid.* falsam : (*Deest in cod.*)

CAPUT IX.

Vers. 5. scandalizeris in : *scandalizet te, et tedieris in.* — 6. Ne : *Non.* — 8. compta et ne : *composita, et non.* — 10. conculcabitur : *conculcatur* : (*Ita habebat lectio vetus, modo autem ut in excusa.*) — 11. exardescit : *exardescet.* — 12. ne sedeas : *non sedeas.* — 15. veterascet : *veterescat.* — 21. tuo : (*Additur in cod.*) — 23. Dei : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* enarratio : *narratio.* (*Sed additur in cod.*) — 24. in manu artificum opera laudabuntur, et princeps, etc. : *in manibus artificum opera laudabitur, et principes, etc.*

CAPUT X.

Vers. 1. Judex sapiens judicabit populum suum, et principatus sensati stabilis erit : (*Adduntur in cod.*) — 2. in ea : (*Adduntur in cod.*) — 4. execrabilis : *exclamabilis.* — 7. est : (*Non habetur in cod.*) — 12. præcidit : *præcidet.* — 13. morietur : *moritur.* — 15. est : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* eum : *eos.* — 17. ducum : *judicum.* — 19. Gentium evertit : *gentium superbarum evertit.* (*Additur vero* superbarum.) — 23. Deum : *Dominum.* — *Ibid.* exhonorabitur quod : *exhonorabitur hominum, quod.* — *Ibid.* mandata : *mandatum.* — 25. pauperum, timor Dei est ; non : *pauperum. Timor Dei est, non.* — 28. et disciplinatus : (*Additur* et.) — 29. te : (*Non habetur in cod.*) — 33. honorificatur : *honoratur.* — 34. autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* paupertate : *paupertate* sua : (*Additur* sua.)

CAPUT XI.

Vers. 1. exaltabit : *exaltat.* — 4. nec in die : *nec*
B *die.* — 6. oppressi : (*Additur* op.) — 9. re : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* et : (*Non habetur in cod.*) — 11. homo : (*Nec habetur in cod.*) — *Ibid.* abundabit : *abundat.* — 15. Sapientia et disciplina, et scientia legis apud Deum. Dilectio, et viæ bonorum apud ipsum. (*vers.* 16.) Error et tenebræ peccatoribus concreata sunt ; qui autem exultant in malis, consenescunt in malo : (*Non habentur in cod.*) — 18. Est : *Et est.* — *Ibid.* hæc est pars : *hæc pars.* — 20. et mors appropinquet : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* relinquat : *relinquet.* — *Ibid.* et morietur : (*Non habentur in cod.*) — 21. tuorum : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* uterasce : *veterasce.* — 22. Confide : *Fide.* — 23. enim : *autem.* — 26. mihi : (*Deest in cod.*) — 28. est : (*Non habetur in cod.*) — 32. fœtentium : *fœtantium.* — 33. imponet : *ponet.* — 34. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et : *Non est in cod.*) — 35. attende tibi : (*Ita habebat lect. vetus ; modo autem* attendete.) — 36. turbine : *torpore.* — *Ibid.* propriis : *proximis.*

C
CAPUT XII.

Vers. 2. Domino : *Deo.* — 3. enim : (*Non est in cod.* — *Ibid.* in : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* eleemosynas : *eleemosinam.* — 6. dare : *dari.* — 7. quæcumque feceris illi : (*Desunt in cod.*) — 8. agnoscetur : *agnoscitur.* — 9. malitia ; *malis.* — 10. nequitia : *malitia.* — 11. tuum : (*Non habetur in cod.*) — 12. nec sedeat ad dexteram tuam : (*Nec sunt in cod.*) — — *Ibid.* in loco tuo, ne, etc. : *in loco tuo nec sedeat ad dexteram tuam, ne, etc.* — 13. sic et qui ; *sic qui.* — 17. et : (*Non habetur in cod.*) — 18. in oculis suis lacrymatur inimicus : (*Desunt in cod.*)

CAPUT XIII.

Vers. 3. se : (*Deest in cod.*) — 8. deridebit : *deridebat.* — *Ibid.* derelinquet : *relinquet.* — *Ibid.* ad te : *contra te.* — 13. et ne longe sis ab eo : *nec longe abesto.* — 17. illa : *illum.* — 22. pars : *pax bona.* — 23. et : (*Deest in cod.*) — 24. sic et execratio : *sic execra-*
D *tio.* — 25. ab amicis suis : *ab amicis.* — 27. deceptus est : (*Additur* est.) — 28. ad nubes : *ad cœlos.* — 29. dicunt : *dicent.*

CAPUT XIV.

Vers. 3. ad : *ut.* — 7. facit : *faciet.* — 8. faciem suam, et : *faciem, et.* — 10. indigens : (*Non est in cod.*) — 13. vires tuas : *virtutem tuam.* — 18. veterascet : *veterascit.* — 19. Alia generantur, et alia dejiciuntur : *Alia generat, et alia decidit.* — 22. sapientia morabitur : *sapientia sua morabitur.* — 23. absconditis suis : *absconsis illius.* — *Ibid.* consistens : *consistet.* — 24. fenestras illius : *fenestras* ejus. (*Additur* ejus.) — 25. statuet : *statuit* — *Ibid.* requiescent in casula illius : *requiescunt in aula ejus.* — 26. statuet filios suos sub tegmine : *statuit filios suos sub tegumine.* — 27. protegetur : *et protegitur in.*

CAPUT XV.

Vers. 1. bona : *illud.* — 4. exaltabit : *inaltabit.* —

5. et adimplebit : *adimplebit.* — 8. invenientur : *invenientur.* — 10. Sapientiæ : *Sapientia.* — 11. quæ : *et quæ.* — 12. Non dicas ; *Ne dicas.* — *Ibid.* ei : *illi.* — 13. Dominus : *Deus.* — 15. servare : (*Deest in cod.*) — 17. quos voluerts : *quod voles.* — 20. Domini : *Dei.* — *Ibid.* agnoscit : *cognoscet.*

CAPUT XVI.

Vers. 1. nec : *non.* — *Ibid.* in illis : *cum ipsis.* — 2. ne : *non.* — 3. enim : (*Deest in cod.*) — 4. est : (*Non habetur in cod.*) — 7. exardebit : *Ibid.* exardescet : *exardescit.* — 8. destructi sunt : *destruxerunt.* — 12. exoratio : *ex oratione.* — 13. hominem : *homines.* — 14. sufferentia : *sufferentiam.* — 15. faciet : *facit.* — 16. A Deo : ab eo : (*Ita habebat lectio vetus ; nunc vero ut in excusa legitur.*) — 17. non agnoscar : (*Ita superscribitur, erasa veteri lectione, etc.*) — 18. Ecce : *Filii ecce.* (*Additur* ecce.) — *Ibid.* commovebuntur : (*Additur in cod.*) — 20. ab illo : (*Desunt in cod.*) — 21. procellam : *procella.* — 22. sed : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ejus : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* hominum : *omnium.* — 24. in corde : *ex corde.* — *Ibid.* tuo : (*Additur in cod.*) — 25. enarrare : *enarratione.* — *Ibid.* et in verbis meis attende in corde tuo : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* dico ; *dicam.* — *Ibid.* enuntio : *enuntiabo.* — 30. Anima : *animam.* — *Ibid.* autem ; (*Deest in cod.*) — *Ibid.* denudabit : *denudabit.* — *Ibid.* in ipsa ; *ipsa.*

CAPUT XVII.

Vers. 3. dominatus est : *dominatur.* — 10. constituit ; *statuit.* — *Ibid.* et justitiam : (*Desunt in cod.*) — 12. suo ; (*Additur in cod.*) — 16. Et omnia : *omnia.* — 17. per ; *super.* — 19. illis ; (*Deest in cod.*) — *Ibid.* interiores : *inferiores.* — 20. viam justitiæ et confirmavit : *vitam justitiæ et corroboravit.* — 22. Domini, et minue offendicula : *ejus. et minuetur offendiculum.* — 23. tua ; (*Deest in cod.*) — 24. altissimi Dei : *altissimi.* — 25. Deo ; (*Non habetur in cod.*) — 26. ante mortem confitere : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* confessio : (*Non habetur in cod.*) — 28. Domini ; *Dei.* — 29. quoniam non est immortalis filius hominis : (*Adduntur in cod.*)

CAPUT XVIII.

Vers. 4. autem : (*Deest in cod.*) — 7. Quid est homo, et quæ est gratia illius? et quid est bonum : *Quid homo, aut quid gratia illius? aut quid bonum?* — 8. maris deputati sunt : et sicut : *a mari deputatus est ; et quasi.* — 13. docet, et erudit : *et docet, erudit.* — 14. misereatur : *miseretur.* — *Ibid.* festinant : *festinat.* — 15. et in omni : *et omni.* — 16. quam datum : *est quam datus.* — 17. sed : *et.* — 18. datus : *datio.* — 21. infirmitatis : *infirmitatum.* — 22. ne ; *non.* — 24. Memento iræ in die : *Memento iræ in die in diem.* (*Ita habebat lectio vetus ; modo autem,* memento iræ in diem.) — 26. immutabitur : *mutatur.* — 27. metuit : *metuet.* — 29. verbi : *verbis.* — 30. — (*Hoc in loco, in cod. Gothico minio et majoribus litteris sequens titulus scribitur,* DE CONTINENTIA ANIMÆ.) — *Ibid.* voluntate : *volumptate.* (*Ita reperi scriptum.*) — 31. concupiscentias : *concupiscentiam.* — *Ibid.* tuis : (*Deest in cod.*) — 32. modicis ; assidua : *modicis delecteris ad duas.* — 33 seculo : *sc†o* (*Hoc compendio scribitur, ac potest legi* sæculo et sæculo.)

CAPUT XIX.

Vers. 4. est : (*Non habetur in cod.*) — 5. iniquitate : *iniquitati.* — *Ibid.* correptionem minuetur : *corruptionem, minuitur.* — 6. animam suam : *anima sua.* — 8. narrare : *enarrare.* — 9. custodiet te : *custodiet.* — *Ibid.* et sic aderit : *et si suasserit.* — 10. tuum : (*Deest in cod.*) — 13 forte non : *forte cum fecerit injuriam et non.* — *Ibid.* et dicat : *dicat.* — 14. dixerit : *dixerat.* — 16. lingua : *in lingua sua.* — *Ibid.* in : (*Non habetur in cod.*) — 20. et in ipsa : *et ipsa.* — 21. minuitur sapientia et deficiens : (*Ita habebat lectio vetus ; modo vero superscribitur*, deficit Sapientia, et deficiens deficit.) — 24. qui se nimium submittit a multa humilitate ; et est justus : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* suam : (*Deest in cod.*) — 25. vetetur : *vitetur.* — 27. enuntiant : *enuntiat.* — *Ibid.* ipse est prudens : *ipse prudens.*

CAPUT XX.

Vers. 1. Quam bonum : *Melius.* — 3. iniquum : *inique.* — 8. sumit : *assumit.* — 10. datum quod non est utile ; et est datum : *datio quæ non sit utilis ; et est datio.* — 11. propter : *post.* — 12. redimat : *redimit.* — *Ibid.* in ; (*Deest in cod.*) — 13. fatuorum : (*Ita modo legitur, erasa veteri lectione.*) — 16. expetit : *expetet.* — *Ibid.* est : (*Non habetur in cod.*) — 18. panem illius, falsæ linguæ sunt : *panis illius falsi linguæ erunt.* — 19. distribuit ; *distribuet.* — 20. in ; (*Non est in cod.*) — *Ibid.* venient : *veniet.* — 21. acharis : *acris.* — *Ibid.* vana in : *vana et in.* — 23. præ : *ab.* — 24. perdet : *perdit.* — *Ibid.* perdet : *perdit.* — 25. inimicum : *inimicus.* — 26. assidue : *assidua.* — 27. Potior : *potius.* — 28. illorum cum ipsis : *illius cum ipso.* — (*Hoc loco in exemplari Goth. sequens titulus habetur scriptus minio et majoribus litteris,* VERBUM PARABOLARUM.) — 29. ducet : *ducit.* — 30. inaltabit : *inaltavit.* — *Ibid.* frugum : *fructuum.* — *Ibid.* exaltabitur : *exaltatur.* — *Ibid.* vero : *verbo.* — 31. Xenia : *munera.* — *Ibid.* avertit : *avertet.* — 33. melior est qui celat : *melius in hominibus qui abscondunt.* — *Ibid.* homo : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* abscondit : *abscondunt.*

CAPUT XXI.

Vers. 1. dimittantur : *remittantur.* — 2. illa : *illam.* — 3. ejus : *eorum.* — 4. plagæ : *plaga.* — 5. Objurgatio : *Cataplectatio.* — *Ibid.* et domus quæ nimis locuples est annullabitur superbia : (*Desunt in cod.*) — 6. ejus : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* perveniet : *veniet.* — 9. suam : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* colligit lapides suos : *colligat lapides nudos.* — 11. pœnæ : *pœna.* — 15. ubi est : *ubi abundat.* — 17. confractum : *fractum.* — 18. et adjiciet : *et ad se adjiciet.* — *Ibid.* audivit : *audiet.* — 21. fatuo : (*Ita habebat lectio vetus ; modo superscribitur* fatuosa.) — *Ibid.* insensati : *sensati.* — 23. exaltat : *inaltat.* — 27. auscultare : *audire.* — 29. et in corde : *et corde.* — 30. animam suam : *animæ suæ.* — 31. permanserit : *manserit.*

CAPUT XXII.

Vers. 3. filia : *in filia.* — 4. confundit : *confundet.* — 7. conglutinat testam : *conglutinet testa.* — 8. excitat : *excitet.* — 9. Cum dormiente loquitur, qui enarrat stulto sapientiam ; et in fine narrationis dicit : *qui enumerat stulto, et in fine dicit.* — 10. deficit : *deficit.* — 14. ne : *non.* — 15. peccato : *in peccato.* — 17. quid : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* gravabitur ? : *gravabitur.* — 18. ferre : *portare.* — *Ibid.* imprudentem : (*Additur litteris vetustis.*) — 21. sicut paleæ in excelsis et cæmenta sine impensa : *sicut pali in excelsis, et citamenta in inspensa.* — 22. resistet : *resistit.* — 23. sicut Cor : *sic et Cor.* — *Ibid.* omni tempore non metuet : *in omni timore non metuit.* — *Ibid.* et : (*Additur in cod.*) — 24. pungens oculum deducit lachrymas, et qui pungit : *Pingens oculum producit lachrymas, et qui punget.* — 25. dissolvit : *dissolvet.* — 27. mysterii revelatione : *a mysteriis revelatio.* — 28. amico : *proximo.* — *Ibid.* et : (*Deest in cod.*) — 30. maledicta, et : *maledictæ.* — 31. a facie illius non me abscondam : et si mala mihi evenerint per illum sustinebo : *et a face illius non te abscondas, et si male mihi evenerit per eum sustinebo.* — 33. non : *ne.* — *Ibid.* perdat : *perdet.*

CAPUT XXIII.

Vers. 1. ne derelinquas : *non relinquas.* — *Ibid.* illa : *illis.* — *Ibid.* exprobratione : (*Deest in cod.*) —

2. superponit : *superponet.* — *Ibid.* parcant : *parcat.* — 3. et ne adincrescant : *ne adcrescant.* — *Ibid.* meorum : (*Deest.*) — 5. Extollentiam : *Et extollentiam.* — *Ibid.* desyderium averte : *desyderium* pravum *averte :* (*Additur* pravum.) — 7. Doctrinam : (*Hoc loco sequens titulus scribitur minio et majoribus litteris,* DE DOCTRINA ORIS.) — *Ibid.* periet labiis : *periet in labiis.* — 8. peccator : *et peccator.* — 13. delinquit : *delinquet.* — 15. Et : *enim.* — *Ibid.* inveniatur : *invenitur.* — 16. volutabuntur : *volutabunt.* — 17. indisciplinatæ loquelæ : *indisciplinose.* — 19. obliviscatur : *obliviscantur.* — *Ibid.* Deus : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* patiaris : *sentiaris.* — *Ibid.* tuæ maledicas : *tuæ ne maledicas.* — 21. adducit : *adducet.* — 24. non fatigabitur transgrediens : *non cessabit transgrediens a lecto suo.* — *Ibid.* usque ad finem. (*vers.* 25.) Omnis homo qui transgreditur lectum suum : (*Adduntur in cod.*) — 26. vereor? : *verebor ?.* — 27. intelligit : *intelliget.* — *Ibid.* hominis : *homo.* — 28. plus : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* sunt : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* et circunspicientes : *circunspicientes.* — *Ibid.* profundum : *profunda.* — *Ibid.* absconditas : *absconsas.* — 30. vindicabitur et quasi : *saltabitur quasi.* — *Ibid* speravit : *sperabit.* — 31. eo : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Domini : *Dei.* — 33. statuit : *constituit.* — 35. tradent : *trahent.* — 36. derelinquet : *delinquent.* — 37. est : (*Non habetur in cod.*) — 38. Gloria : *Et gloria.* — *Ibid.* enim : (*Deest in cod.*) — *In fine versus ultimi hujus capitis, nempe versus* 38. (*In hoc loco sequitur,* SAPIENTIÆ LAUS.)

CAPUT XXIV.

Vers. 2. ecclesiis : *ecclesia.* —3. in medio : *et in medio.* — *Ibid.* sui : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et : (*Non habetur in cod.*) — 7. in altissimis : *in altis.* — 11. et in his : *in his.* — *Ibid.* Domini : *ejus.*—12. Tunc : *Tum.* — *Ibid.* et dixit : (*Desunt in cod.*) — 13. inhabita : *habita.* — 16. in partes : *in parte.* — 18. quasi palma : *et quasi palma.* — 19. et quasi platanus exaltata sum juxta aquam in plateis : *juxta aquas et quasi platanus exaltata sum in plateis.* — 20. balsamum : *asphaltum.* (*Hæc lectio vitiosa videtur, et* aspalatum *legendum existimo; nam* asphaltum, *non inter aromata, sed inter species bituminis computatur ex Plinio lib.* VII, *cap.* 15, *et Hegesippo lib.* IV, *cap.* 18, aspalatum *vero lignum est odoriferum, de quo Plinius lib.* XXIV *cap.* 13, *lib.* XV *cap.* 7, *et Dioscorides lib.* I *cap.* 19.) — *Ibid.* aromatizans odorem : (*Hæc verba scribuntur litteris Gothicis recentioribus, erasa priori lectione, qua ita legi conjectura est,* et aspalatum odorem dedi, *rejecto participio* aromatizans.) — 21. gutta et quasi : *gutta quasi.* — *Ibid.* incisus : *incensus.* — 23. fructus : *flores.* — 28. generationes : *generatione.* — 32. et testamentum : *testamentum.* — 34. et in throno : *in throno.* — 38. perficit : *perfecit.* — 39. in : (*Deest in cod.*) — 41. Ego quasi trames : *Ego trames.* — *Ibid.* de fluvio : (*ita modo scribitur erasa veteri lectione.*) — 43. appropinquavit : *propinquavit.*— 44. antelucanum : ante *lucanum* (*Additur vero* ante.)— 45. omnes (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et inspiciam : *inspiciam.* — *Ibid.* Domino : *Deo.* — 46. prophetiam : *prophetam.* — 47. soli : *solum.*

CAPUT XXV.

Vers. 2. bene : (*Deest in cod.*) — 5. quomodo *et quomodo.* — *Ibid.* invenies ? : *invenies ea ?* : (*Additur* ea.) — 6. speciosum canitiei judicium : *speciosi judicibus cani.* — 7. Quam speciosa veteranis sapientia, et gloriosus intellectus, et consilium : (*Adduntur in cod.*) — 10. suorum : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* servivit : *servit.* — 14. se : (*Deest in cod.*) — 15. homo : (*Non habetur in cod.*) — 17. mulieris : *mulieris* est. (*Additur* est.) — 18. videbis : *videbit.* — 25. ingemuit vir ejus : (*Desunt in cod.*) — 26. cadat : *cadet.* — 28. respicias in : *respicies* in (*Additur* in.) — 29. et confusio : (*Additur* et.) — 32. debiles : *debilis.* — 33. morimur : *moriuntur.*

CAPUT XXVI.

Vers. 1. beatus vir : *beatus est vir.* — 9. Zelotypa : *infideli.* — 10. apprehendit : *apprehendat.* — 11. tegetur : *contegetur.*— 12. agnoscetur : *cognoscitur.*— 14. oculis : *oculi ejus.* — 15. aperiet : *aperiat.* — 16. delectabit : *delectat.* — 20. continentis : *continenti.* — 22. et : (*Deest in cod.*) — 28. a negligentia : *a mendacii crimine.* — *Ibid.* labiorum : *labii : Additur in cod.*)

CAPUT XXVII.

Vers. 1. avertit : *avertet.* — 2. Sicut : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* sic et inter : *sic inter.* — *Ibid.* peccatis : *peccatum.* — 3. cum delinquente : (*Desunt in cod.*) — 4. Domini : *Dei.* — *Ibid.* te : (*Non habetur in cod.*) — 5. percussura cribri remanebit pulvis : *pertussura cribri remanebit stercus.* — 7. ex cogitatu
B cordis hominis : *excogitatum hominis cor.* — 12. mutatur : *immutatur.* — 13. insensatorum : *sensatorum.* — 14. risus : *tractatus.* — 15. statuet : *statuit.* — *Ibid.* obthuratio : *obduratio.* — 19. persequeris : *persequaris.* — 20. et : (*Deest in cod.*) — 21. dereliquisti : *reliquisti.* — 24. animæ infœlicis : (*Desunt in cod.*) — 25. abjiciet : *abjicit.* — 26. condulcabit os suum : *indulcabit os tuum.* — 29. incidet : *decidet.* — *Ibid.* ponit : *parat.* — 30. consilium : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* adveniat illi : *veniat ei.* — 31. illi : *ei.* — 33. sunt : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT XXVIII.

Vers. 1. illi : *illius.* — 2. relinque : *dimitte.* — 7. ejus : (*Deest in cod.*) — 13. adducit : *adducet.* — 14. exardebit : *exardescit.* — 20. nec habebit amicum in quo requiescat : *nec habitabit cum requie.* — 21. comminuet : *comminuit.* — 23. et in vinculis : *et in vinculis.* (*Additur* in.) — 25. inferis : *inferus.* — 27. incident in illam, et exardebit in illis : *incidunt in*
C *illam, et exardescit in illos.* — *Ibid.* immittetur : *immittitur.* — *Ibid.* lædet : *lædit.* — 28. auribus tuis : (*Desunt in cod.*) — 30. et attende : *attende.* — *Ibid.* labaris : *laberis.* — *Ibid.* in mortem : *in morte.* (DE FŒNORE.)

CAPUT XXIX.

Vers. 1. suo : (*Deest in cod.*) — 2. tuo : *tibi.* — 5. accipiant, osculantur manus : *accipiat, osculatur manum.* — 6. tædii : *accidiæ.* — 7. adversabitur, solidi vix : *adversatus , solide et vix.* — 8. inimicum : *inimicus.* — 9. et pro honore : *pro honore.* — 11. fortior : *patiens.* — 13. tuum : (*Deest in cod.*) — 16. Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, et gratiam hominis quasi pupillam conservabit; (*vers.* 17.) et postea resurget et retribuet illis retributionem unicuique in caput illorum : (*Desunt in cod.*) — 23. derelinquetur : *relinquetur.* — 26. incidet : *incidit.* —*Ibid.* incidet : *incidit.*—28. hominis : (*Non habetur in cod.*) — 29. Melior est victus pauperis : *melius*
D *victus pauperi.* — 30. Minimum pro magno : *super minimum et maximum.* — 31. hospitandi : *hospitanti.* — *Ibid.* aget : *agit.* — 32. ingratos : (*Deest in cod.*) — 34. meorum : (*Non habetur in cod.*) — Filii in disciplina, etc. : *de Filiis.*

CAPUT XXX.

Vers. 6. contra inimicos : (*Non sunt in cod.*) — 8. evadit : *evadet.* — 15. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* immensus : *innumerus.* — 16. oblectamentum : *oblectatio.* — 18. abscondita : *absconsa.* — 19. manducabit : *manducat.* — 20. mercedes : *mercedem.* — 23. vita : *via.* (*Ita habebat lectio vetus, modo superscribitur* vita.) — 24 Cor : (*Additur in cod.*) — 25. Multos : *Multo.* — 26. minuunt : *minuent.* — 27. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* fiunt : *fient.*

CAPUT XXXI.

Vers. 1. tabefaciet : *tabefacit.* — 6. specie : *facie.*

— 10. illi gloria : *illi in gloria.* — 11. Domino : *Deo.* A
— *Ibid.* omnis : (*Deest in cod.*) — 12. — — (DE CONTINENTIA.) — *Ibid.* faucem : (*Ita legitur, erasa veteri lectione.*) — 13. si multa sunt : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* illam sunt. Memento, etc. : *illa sunt nostra sunt Memento, etc.* (nostra sunt *superscribitur, erasa veteri lectione.*) — 14. est : (*Non habetur in cod.*) — 16. erubescas : *obstupescas.* — 18. quæ sunt : (*Desunt in cod.*) — 19. Utere quasi homo frugi his quæ : *Utere, quasi homo frui quæ.* — 21. ne : *non.* — 23. tortura viro : *tortura ventris viro.* — 24. somnus sanitatis : *somnus autem sanitatis.* — 32. Æqua vita hominibus, vinum in sobrietate : *Æquavit in vita vinum hominibus.* — 35. et : (*Deest in cod.*) — 37. corpori : *corporis.* — *Ibid.* sobrius potus : (*Desunt in cod.*)

CAPUT XXXII.

Vers. 2. consydera : *conside.* — 3. accipias : *accipies.* — *Ibid.* corrogationis : *rogationis.* — 5. musicam : *musica.* — 6. auditus non est : *auditus est* (est B
etiam habet exemplar Gothicum; sed legendum videtur es.) — *Ibid.* sermonem : *sermonem.* (*Deest virgula.*) — *Ibid.* et importune : *importune et.* — 8. in jucundo : *jucundo.* — 12. quærens : *verens.* — 14. et ante verecundiam præibit gratia : (*Desunt in cod.*) — 16. conceptiones : *acceptiones.* — 17. ab omnibus : *in omnibus.* — 18. Dominum : *Deum.* — 19. ab ea : *in ea.* — 20. lumen accendent : *legem accendet.* — 22. disperdet intelligentiam : *disperiet intelligentia.* — *Ibid.* pertimescet : *pertimescit.* — 24. facias : *facies.* — 25. offendes : *offendus.* — *Ibid.* viæ. (*Additur in cod.*) — 27. omni : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* tuo : (*Deest in cod.*) — 28. confidit in illo non minorabitur : *confident in illo non minorabuntur.*

CAPUT XXXIII.

Vers. 1. conservabit : *conservat.* — 2. illidetur : *illudetur.* — 5. axis : (*Non habetur in cod.*) — 8. A Domini, etc. : *in Domini, etc.* — 9. festos ipsorum, et in illis dies : (*Adduntur in cod.*) — 10. ma- C
gnificavit : *sanctificavit.* — *Ibid.* et ex ipsis : *ex ipsis.* — 12. Ex : *Et ex.* — 14. et : (*Deest in cod.*) — 15. in : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* Duo contra duo, et unum : *Duo duo, unum.* — 16. evigilavi : *vigilavi.* — 21. aspiras, non : *aspiras, et non.* — 22. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* respicere : *aspicere.* — *Ibid.* in : (*Additur in cod.*) — 26. laxa : *et laxa.* — 30. in opera : *in opere.* — *Ibid.* curva : *grava.* — 31. quasi : *et sicut.* — *Ibid.* animæ comparasti : *animæ tuæ parasti* : (*Additur* parasti.) — 32. in fugam convertetur ; et si : (*Non habentur in cod.*) — 33. quæras : *quæres.*

CAPUT XXXIV.

Vers. 3. alterius : (*Deest in cod.*) — 5. vanitas : *divinitas.* — 6. phantasias patitur : *phantasiam patietur.* — 8. legis : (*Deest in cod.*) — *Ibid* fidelis : *fideli.* — 10. multiplicat : *multiplicavit.* — 11. Qui tentatus non est qualia scit ? qui implanatus est, abundabit nequitia : (*Non habetur in cod.*) 12. enar- D
rando : *narrando.* — 14. quæritur : *quæretur.* — *Ibid.* benedicetur : *benedicentur.* — 20. et vitam : *vitam.* — 25. pauperum : *pauperis.* 26. aufert : *fraudat.* — *Ibid.* occidit : *occidat.* — *Ibid.* suum : (*Non est in cod.*) — 27. facit mercenario : *facit mercede mercenario.* — *Ibid.* fratres sunt : (*Desunt in cod.*) — 28. illis : *illi.* — 31. exaudiet : *audiet.*

CAPUT XXXV.

Vers. 2. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* omni : (*Deest in cod.*) — 3. sacrificiis : *sacrificii.* — *Ibid.* super injustitias, et deprecatio pro peccatis recedere ab injustitia. (*vers.* 4.) Retribuet gratiam qui offert similaginem. (*Non habentur in cod.*) — 5. pro peccatis : (*Desunt in cod.*) — 7. Dei : *Domini.* — 15. Et noli : *Noli.* — 16. deprecationem : *precationem.* — 18. deducentem : *educentem.* — 19. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ascendunt : *ascendit.* — *Ibid.* usque ad cœlum : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* delectabitur : *delectans.* — 20. Deum : *Dominum.* — 21. humiliantis : *humiliantium.* — *Ibid.* propinquet, non consolabitur : *propinquet Domino corroborabitur.* — *Ibid.* aspiciat : *aspiciet.* — 22. elongabit : *longinquabit.* — *Ibid.* justos ; *injustos.* — *Ibid.* — ipsorum : *illorum.* — 24. reddat : *reddet.*

CAPUT XXXVI.

Vers. 1. lucem miserationum tuarum : *lumen miserationis tuæ.* — 2. ut cognoscant : *et cognoscant.* — 11. devoretur qui salvatur : *devorentur qui salvantur.* — 12 inimicorum : *iniquorum.* — 17. precationes : *prædicationes.* — 19. justitiæ : *justitiæ tuæ.* — *Ibid.* habitant : *inhabitant.* — 21. fauces contingunt : *faucibus contingunt cibum.* — *Ibid.* insensatum : *sensatum.* — 25. si : *sic.* — *Ibid.* curationis est et mitigationis et misericordiæ : *curationis et mitigationis misericordia.* — *Ibid.* secundum : *contra.* — 26. bonam : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* secundum : *contra.* — 27. ingemiscit egens : *gemiscit agens.*

CAPUT XXXVII.

Vers. 2. inimicitiam : *amicitiam.* — 3. illius : (*Deest in cod.*) — 4. oblectationibus : *oblectatione.* — 8. semetipso : *temetipso.* — 9. a consiliario serva : *a consiliario malo serva.* — *Ibid.* sit : *est.* 11. stet e contrario : *stet contrario.* — *Ibid.* eveniat : *eveniet.* — 12. de justitia, et cum muliere de his, etc. : *de justitia noli consiliari cum eo qui suspectum te habet ; et ab emulantibus tibi absconde consilium, et cum muliere de ea etc.* (*Adduntur* noli.... consilium) — *Ibid.* viro : (*Deest in cod.*) — 15. sed : (*Non habetur in cod.*) — 16. condolebit : *condolet.* — 17. tecum : (*Non habetur in cod.*) — 18. in excelso : (*Desunt in cod.* — 20 omnia opera : *omnem operam.* — 22. erudivit : *erudit.* — 23. in : (*Non est in cod.*) 24. Domino : *Deo.* — 27. benedictionibus et videntes : *benedictione, et vigentes.* — 33. aviditas : *apoplexia.* — 34. crapulam : *apoplexiam.*

CAPUT XXXVIII.

Vers. 2. enim omnis : (*Desunt in cod.*) — 5. amara : (*Additur in cod.*) — 7. sanitatis : *suavitatis.* — 9. infirmitate ne despicias te ipsum, sed ora Dominum : *virtute non despicias, sed ora ad Deum.* — 10. manus, et ab omni : *manum ab omni.* — 12. et enim illum Dominus creavit : (*Desunt in cod.*) — 14. sanitatem, propter conversationem : *sanctitatem propter conversionem.* — 16. contege : *conde.* — 17. autem : (*Deest in cod.*) — 19. cooperit : *cooperiet.* — *Ibid.* flectit : *flectet.* — 21. Ne : *Non.* — 22. huic nihil proderis et teipsum : *illi non proderis et temetipsum.* — 23. erit et tuum : *erit tuum.* — 26. et qui gloriatur : *et non gloriatur.* — *Ibid.* agitat : *agit.* — *Ibid.* enarratio : *narratio.* — 28. signaculo ; *signacula.* — 30. innovat : *innovabit.* — *Ibid.* oculus : *oculi.* — 31. imperfectionem : *inconsummationem.* — 32. in solicitudine : *in solitudine.* — *Ibid.* omnis. (*Deest in cod.*) — 33. suos : *ejus.* — 37. et in Ecclesiam : *in Ecclesiam.* — 39. animam suam : *animas suas.*

CAPUT XXXIX.

Vers. 1. Sapientiam : *Scientiam.* — *Ibid.* sapiens : (*Deest in cod.*) — 2. simul introibit : *conversabitur.* — 4. magnatorum : *magnorum.* — 7 Aperiet os suum in oratione, et pro delictis suis deprecabitur : (*Adduntur in cod.*) — 10. Et ipse : *ipse.* — 11. doctrinæ suæ : *doctrinæ.* — 14. gentes, et laudem : *gentes, laudem.* — 15. plus quam : (*Desunt in cod.*) — 17. rivos : *rivum.* — 19. et date : *date.* — 20. vestrorum et in : *vestrorum in.* — *Ibid.* citharis : *cyniris.* — 23. ipsius : *illius.* — 26. quærentur : *quæruntur.* — 29. in siccitatem : (*Desunt in cod.*) — 31. sal : (*Additur in cod.*) — 32. bona : *bonum.* — *Ibid.* sic et impiis : *sic impiis.* — 34. confundent : *effundent,*

— 36. impios : *impiorum*. 38. confirmatus sum : *confirmatus*. — *Ibid.* scripta : *inscripta*.

CAPUT XL.

Vers. 1. in matrem : *in matre*. — 2. Cogitationes: *Et cogitationes*. — 3. et : (*Deest in cod.*) 6. quasi : *tanquam*. — 7. et : (*Non habetur in cod.*) — 9. et contritio : *contritio*. — 11. enim : (*Nec habetur in cod.*) — 13. personabuntur : *manebunt*. — 16. evelletur : *evellentur*. — 19. computabitur : *computatur*. — 22. hoc : *hæc*. — 25. argentum est constitutio pedum : *argentum constituit pedem*. — 31. autem : *enim*. — *Ibid.* et : (*Deest in cod.*) — 32. imprudentis : *prudentis*.

CAPUT XLI.

Vers. 2. directæ : *rectæ*. — 6. tibi : (*Deest in cod.*) — 8. fiunt : (*Non habetur in cod.*) — 12. nascemini ; si, etc. : *nascemini ; et si, etc.* — 13. a maledicto : *maledicto*. — 17. invisus : *occultus*. — 18. sapientiam suam : *sapientiam*. — 19. revertimini : *reveremini*. — 20. bene : (*Deest in cod.*) — 21. a patre, et a matre : *patrem, et matrem*. — *Ibid.* a potente : *potente*. — 22. et a Judice : *et Judice*. — *Ibid.* a Synagoga : *et Synagoga*. — 23. iniustitia ; et de, etc. : *iniustitia ; de, etc.* — 26. a proximo : *proximo*. — *Ibid.* tuo, et ab, etc. : *tuo, ab. etc.*

CAPUT XLII.

Vers. 3. et de : *de*. — 4. ponderum, de, etc. : *ponderum, et de, etc.* — 5. filiorum, et servo : *filiorum servo*. — 6. claude : *clude*. — 8. fatui, et de, etc. : *fatui, de, etc.* — 10. suis : (*Deest in cod.*) — 11. confirma : *firma*. — *Ibid.* objectione : *abjectione*. — 13. vestimentis : *vestimento*. — 14. enim : (*Deest in cod.*) — 17. quæ : *quia*. — 19. occultorum : *oculorum*. — *Ibid.* ullus : *omnis*. — 21. suæ : (*Non habetur in cod.*) — 22. minuitur, et non eget : *minuetur et negat*. — 23. omnia : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* consyderare : *desyderare*. 24. vivunt : *vivent*. — *Ibid.* necessitate omnia obaudiunt : *necessitate obaudiunt*.

CAPUT XLIII.

Vers. 1. est : (*Non habetur in cod.*) — 3. exurit : *exuret*. — 5 festinavit iter : *festinabitur*. 7. minuitur : *minuetur*. — 9. gloriose : (*Non est in cod.*) — 11. deficient : *exardescent*. — 12. eum : (*Deest in cod.*) — 13. aperuerunt : *aptaverunt*. — 18. verberavit : *exprobravit*. — 19. et sicut : *sicut*. — 20. candoris : *coloris*. — 21. effundet : *effundit*. — *Ibid.* fiet : *fit*. — 22. ac aqua : *ab aqua*. — *Ibid.* omnem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* requiescet : *requiescit*. 23. Et devorabit montes, et exuret desertum, et extinguet viride : *devorabit montes, exuret desertum, extinguet viridem*. — 24. et ros : *ros*. — *Ibid.* efficiet : *efficit*. — 25. siluit : *silebit*. — *Ibid.* et cogitatione sua placuit abyssum : (*Desunt in cod.*) *Ibid.* Jesus : (*Deest in cod.*) — 26. Qui navigant mare, enarrant pericula ejus : *Qui navigat mare, narrat periculum ejus*. — *Ibid.* nostris : *non*. — 29. dicemus, et deficiemus in verbis : *dicimus, et deficimus verbis*. — 30. enim : *autem*. — 31. et mirabilis potentia ipsius. vers. 32. Glorificantes Dominum : (*Desunt in cod.*) — 34. comprehendetis : *habetis*. — 35. quis videbit eum et enarrabit? : *quis videt eum et narrabit?* — 36. his : *horum*. — 37. autem : *enim*. — LAUS PRIORUM PATRUM, etc. : DE LAUDE PATRUM.

CAPUT XLIV.

Vers. 2. gloriam : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* magnificentia sua : *magnificentiam suam*. — 3. potestatibus: *potentatibus*. — *Ibid.* prophetis : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* dignitatem : *dignitate*. — 5. peritia : *pueritia*. — *Ibid.* scripturarum : *in scriptura*. — 6. Homines divites in virtute pulchritudinis studium habentes : pacificantes in domibus suis : *viri prædicti in virtute multum studium habentes* — 7. Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, et in diebus suis habentur in laudibus : (*Desunt in cod.*) — 8. nomen : *semen*. — 9. perierunt : *et perierunt*. — *Ibid.* qui : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* nati : *facti*. *Ibid.* cum ipsis : *cum illis*. — 10. illi : *hi*. — *Ibid.* sunt : (*Non habetur in cod.*) — 11. permanent bona, vers. 12. hæreditas sancta nepotes eorum, et in testamentis stetit semen eorum. (vers. 13) et filii eorum propter illos usque in æternum manent : *perseverat bona hæreditas; nepotum illorum stetit semen in testamento, et filiorum ipsorum propter illos usque in æternum manet*. — 13. eorum : *illorum*. — (*Additur vero in cod.*) — 14. ipsorum : *sanctorum*. — *Ibid.* vivit in generationem et generationem : *vivet in generationes et generationes*. — 17. reconciliatio : *reconciliator*. — 23. Dominus : (*Deest in cod.*) — 27. illi : *illis*.

CAPUT XLV.

Vers. 1. Dilectus Deo : *Dilectus a Deo*. — 5. enim: (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* induxit : *introduxit*. — 6. cor ad præcepta : *coram præcepta*. *Ibid.* et legem : *legem*. — *Ibid.* suum : (*Non est in cod.*) — 8. ei : (*Deest in cod.*) — 9. et induit : *induit*. — *Ibid.* virtutis : *virtutum*. — 10. Circumpedes : *Circumpediles*. — 13. sculptis : *sculptilis*. — 14. expressam : *expresso*. — *Ibid.* et gloria : *gloria*. — 16. templum : *tempus*. — 17. consumpta : *consumata*. — 20 offerre : *adofferre*. — *Ibid.* placare pro populo : *placare populo*. — 21. et dedit : *dedit*. — 23. non : (*Deest in cod.*) — 25. frugum : *fructuum*. — 26. ipsis : *ipsius*. — *Ibid.* satietatem : *satietate*. — *Ibid.* nam et sacrificia : *nam sacrificia*. — 27. non : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ipse est enim : *ipse enim*. — 28. gloria est, imitando eum : *gloria in imitando ipsum*. — 30. illi : *ad illum*. — *Ibid.* sit : (*Non habetur in cod.*) — 31. et gloriam : *gloriam*. — *Ibid.* gentem : *gente*.

CAPUT XLVI.

Vers. 6. Altissimum : *excelsum*. — *Ibid.* virtutis valde fortis : *virtutes valde fortes*. — 9. et prohibere : *prohibere*. — *Ibid.* a peccatis : *peccatis*. — 11. in senectutem : *ad senectutem*. — *Ibid.* semen ipsius obtinuit : *semini ipsius tenuit*. — 13. qui : *quia* — 15. permanet in æternum, permanes : *permanet in æternum, permanet*. — 16. Deo : (*Deest in cod.*) — 17. Deum : *Dominus*. — 19. Dominum omnipotentem : *Deum potentem*.

CAPUT XLVII.

Vers. 1. hæc : *hoc*. — *Ibid.* David : *David regis*. — 2. separatus a carne : *separatus est a carne*. — 3. Cum : *In*. — *Ibid.* agnis : *hædis*. — *Ibid.* et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* in agnis : *cum agnis*. — 5. dejecit : *jecit*. — 6. ubi : *nam*. — *Ibid.* omnipotentem : *potentem*. — *Ibid.* in dexteram : *dexteram*. — 7. decem : (*Non habetur in cod.*) — 8. undique, et : *undique in æternum, et*. — *Ibid.* usque in æternum : (*Desunt.*) — 12. Dei : *Diei*. — 13. et exaltavit : *exaltavit*. — 16. anima sua : *anima tua*. — 18. sunt terræ : *sunt gentes terræ*. — 21. Potestatem : *Et potestatem*. — 22. gloria tua : *gloriam tuam*. — *Ibid.* ad liberos : *in liberos*. — *Ibid.* in cæteris stultitiam : *in citari in stultitiam*. — 23. imperare : *imperaret*. — 26. finem habuit : *requievit*. — 27. dereliquit : *reliquit*. — 29. dedit viam : *dedit Efrem viam*. — *Ibid.* Ephraim : (*Deest in cod.*) — 30. a terra : *de terra*. — 31. omnes nequitias : *omnem nequitiam*.

CAPUT XLVIII.

Vers. 1. facula : *fax*. — 2. sua : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* enim poterat : *poterat enim*. — 3. Verbo Domini contrivit : *verbum Domini exaltavit*. — 4. similiter sic : (*Desunt in cod.*) — 6. de lecto : *delicto*. — 8. ungis : *unges*. — 10. indiciis : *judiciis*. — *Ibid.* cor : *corda*. — 12. autem : (*Non habetur in cod.*) — 13. et in Elisæo : *et Elisæo*. — 15. operatus est : *opera ejus*. — 16. populus : *populum*. — 17. perpauca : *pauca*. — 18. Deo : *Domino*. — 20. Rabsacen, et sustulit : *Rabsacen, et abiit et sustulit*. — 22. expandentes : *patentes*. — *Ibid.* suas : (*Deest in cod.*)

— *Ibid.* cito : (*Non habetur in cod.*) — 24. Dejecit : *subjecit.* — *Ibid.* Domini : *Dei.*—26. retro : (*Non habetur in cod.*)—25. ostendit futura : *ostendit et futura.* A

CAPUT XLIX.

Vers. 2. ut : (*Non est in cod.*) — 4. ad Dominum cor : *Dominus ad cor.* — *Ibid.* ipsius et in, etc. : *ipsius in, etc.* — 6. Altissimi reges Juda : *potentes reges Judæ.* — 7. alienigenæ : *aliæ.* — 10. Cherubim : *Seraphim.* — 12. corroboraverunt : *rigaverunt.* — 13. Israel : *in Israel.* — 14. filium : (*Deest in cod.*) — 15. Et Nehemias : *Nehemias.* — *Ibid.* erexit : *fecit.* — 16. terra qualis : *terra talis, qualis.* — *Ibid.* nam et ipse : *nam ipse.* — 17. qui : (*Non habetur in cod.*) — 19. homines : *hominem.*

CAPUT L.

Vers. 1. suis : (*Additur in cod.*)— *Ibid.* templum : (*Deest in cod.*) — 2. et excelsi parietes : *excelsa parietis.* — 3. emanaverunt : *remanaverunt.* — 4. perditione : *pernitie.* — 5. prævaluit : *valuit.* — *Ibid.* ingressum : *ingressus.* — *Ibid.* amplificavit ; *amplificatus est.* — 8. refulgens : *efulgens.* — *Ibid.* vernis, et quasi : *verni, quasi.* — 11. extollens : *tollens.* — 14. et quasi : *quasi. Ibid.* plantatio : *plantatio* : (*Additur vero o.*) — *Ibid.* Libano : *Libani.* — 18. produ-ctilibus : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Deo : *Domino.* — 19. simul : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* properaverunt : *propriaverunt.* — *Ibid.* Deum : (*Non habetur in cod.*) — 22. a labiis : *labiis.* — 24. Et plus oravit Deum omnium, qui : *Et nunc orate Dominum omnium, quia.* — 26. nobiscum : *nobis* : (*Ita habet lectio vetus; recentius vero legitur ut in excusa.*) — 29. in codice : *in corde.* — *Ibid.* Sirach Jerosolymita : *Sirach Eleazari Jerosolymita*

ORATIO Jesu filii Sirach : *Incipit* ORATIO *Jesu filii Sirach.*

CAPUT LI.

Vers. 4. præparatis : *paratis.* — 5. portis tribulationum : *multis tribulationibus.* — 9. erit : *erat.* — 11. et cooperationis tuæ quæ a sæculo sunt : *et operationis quæ a sæculo est.* — 12. eruis : *erues.* — *Ibid.* Domine : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* manibus : *manu.* — 16. Et liberasti : *liberasti.* — *Ibid.* et eripuisti : *eripuisti.* — 17. et benedicam : *benedicam.* — 18. oberrarem, quæsivi : *oberrem, inquisivi.* —
B *Ibid.* in oratione : *oratione.* — 19. et florebit : *deflo-riet.* — 23. zelatus : *et zelatus* — 26. luxit : *lux.* — *Ibid.* anima mea, et ignorantias meas illuminavit : (*Desunt in cod.*) — 28. ipsa : *ipsis.* — 31. appropiate : *appropinquate.* — 33. argento, et, etc. : *argento sapientiam, et, etc.* — 34. suscipiat : *suscipiet.*

In exemplari Gothico sequitur liber Thobiæ.

PROPHETIA ISAIÆ.

(*In exemplari Gothico Isaias sequitur post* quartum librum Regum.)

B. HIERONYMI PRÆFATIO

AD PAULAM ET EUSTOCHIUM, IN TRANSLATIONEM ISAIÆ EX HEBRAICA VERITATE.

Impress. lin. 3. et aliquid : COD. *et eos aliquid.* —
C *Lin.* 4. vel operibus : *vel de operibus.* — *Lin.* 34. Babyloniæ : *Babylonium.* — *Lin.* 36. ejus : *ei.*

Argumentum in Prophetiam Isaiæ : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 3. Autem me : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* et populus : *populus.* — 4. filiis sceleratis : *filii scelerati.* — 8. derelinquetur : *relinquetur.* — *Ibid.* cucumerario, et sicut : *cucumerario, sicut.* — 15. exaudiam : *audiam.* — *Ibid.* enim : (*Deest in cod.*) — 21. judicii ? : *judicio?* — 24. Deus : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT II.

Vers. 3. venite, et ascendamus : *venite, ascendamus.* — 10. et abscondere in fossa : *abscondere fossa.* — 12. omnem superbum, et excelsum, et super : (*Desunt in cod.*) — 13. super omnes cedros : *super cedros.* — 22 ejus est; quia : *ejus; quia.*

CAPUT III.

Vers. 3. et Sapientem : *Sapientem et.*—5. et unusquisque : *unusquisque.* — 7. me : (*Non est in cod.*) — 9. Sodoma : *Sodomæ.* — 14. vineam, et : *vineam meam, et.* — *Ibid.* pauperis : *pauperum.* — 16. gradu : *gressu.* — 19. et discriminalia : *discriminalia.* — 20. palliola : *pallia.*

CAPUT IV.

Vers. 1. invocetur : *vocetur.* — 2. et gloria : *et in gloria.* — 3. in Jerusalem : *Jerusalem.* — 4. sordes : *sordem.* — *Ibid.* in spiritu : *spiritus.* — *Ibid.* spiritu ardoris : *spiritus ardoris.* — 5. in nocte : *per noctem.*

CAPUT V.

Vers. 3. viri : *vir.*— 5. ego : (*Deest in cod.*) — 7. justitiam : *injustitia.* — 8. agro : *ad agrum.* — 9. meis : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* hæc dicit Dominus exercituum : *hæc Domini exercituum.* — 14. ejus ad eum : *omnes ad eum.* — 19. ut videamus : *et videamus.* — 20. amarum in dulce : *amarum dulce.* — 24. blasphemaverunt : *exacerbaverunt.* (*Ita habet lectio vetus; sed litteris vetustis in marg. legitur ut in excusa.*) — 25. populum suum : *populos.* — *Ibid.* eum : *eos.* — *Ibid.* eum ; *eos.* — 26. elevabit : *levabit.* — 29. leonis, rugiet : *leonis, et rugiet.*

CAPUT VI.

Vers. 1. replebant : *implebant.* — 2. Seraphim : *Et Seraphim.* (*Inter lineas additur* duo, *ut legatur,* duo *Seraphim.*) — *Ibid.* stabant : *stabat* : (*Habet lectio vetus; sed recentiori atramento linea super a ponitur, ut legatur* stabant.) — 4. repleta : *impleta.* — 9. dices : *dic.*

CAPUT VII.

Vers. 4. ne : *non.* — *Ibid.* regis Syriæ : *et Syriæ.* — 5. Syria in malum : *Syria malum.* — 14. dabit Dominus ipse vobis : *vobis dabit Dominus ipse.* — 19. et in cavernis : *et cavernis.* — 23. in spinas et in vepres : *et spinas et vepres.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. detrahe : (*Ita habebat lectio vetus; modo*
D *detrahere.*) — 3. prædari : *prædare.* — 14. autem : *enim.* — 18. mei : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Israel : *Israelis.* — 19. a divinis : *divinis.* — *Ibid.* strident : *stridunt.* — *Ibid.* requiret visionem pro vivis a mortuis : *requirit pro vivis ac mortuis.* — 22. et angustia : *angustia.*

CAPUT IX.

Vers. 2. ambulabat : *habitabat.* — 3. qui : (*Deest in cod.*) — 6. et filius : *filius.* — *Ibid.* super humerum ejus : *ejus super humeros.* — *Ibid.* fortis, pater : *fortis dominator pater* : (*Additur* dominator *litteris vetustis.*) — 7. pacis non : *pacis ejus non.* — *Ibid.* et justitia : *et in justitia.* — 11. tumultum vertet. (*vers.* 12) Syriam : *tumultum, Vertet Syriam.*

CAPUT X.

Vers. 1. condunt : *colunt.* — 3. confugietis : *fugietis.* — 5. est : (*Non habetur in cod.*) — 8. Dicet : *dicit.* — *Ibid.* non : (*Deest in cod.*) — 12. et in Je-

rusalem : *et Jerusalem.* — *Ibid.* regis : *regi.* — 14. pennam : *pinnam.* — 23. et : (*Non est in cod.*) — 28. in Magron; apud Machmas commendabit : (*Adduntur in cod.*) — 30. Gallim : *Agallim.* — 31. Gabim : *Gebimso.*

CAPUT XI.

Vers. 2. super eum : *in eo.* — 11. Ælam : *Ælamitis.* — 14. humeros : *humero.* — 16. Israeli : *Israel. Ibid.* illa : (*Deest in cod.*)

CAPUT XII.

Vers. 2. Dominus et : *Dominus Deus et.*

CAPUT XIII.

Vers. 4. et : (*Non habetur in cod.*) — 7. contabescet : *tabescet.* — 10. obtenebratus : *et obtenebratus.* — 18. interficient : *interficiant.* — *Ibid.* miserebuntur : *misereantur.* — *Ibid.* parcet : *parcat.* — 22. ibi : (*Non habetur in exemplari Gothico; in margine autem litter. recent. loco ejus legitur* insulis.) — *Ibid.* ædibus : *diebus.*

CAPUT XIV.

Vers. 2. in locum : *ad locum.* — *Ibid.* et ancillas : *et in ancillas.* — 3. labore : *opere.* — 11. concidit : *et concidit.* — 32. fundavit : *fundabit.*

CAPUT XV.

Vers. 2. Medaba : *Medeba.* — *Ibid.* et omnis : *omnis.* — 3. ululatus : *ululat.*

CAPUT XVI.

Vers. 1. Domine : (*Deest in cod.*) — 2. transcensu Amon : *transgressu Arnon.* — 3. consilium : *concilium.* — *Ibid.* absconde : *abscondere.* — 8. erraverunt : *et erraverunt.* — 12. ingredietur : *ingreditur.* — 14. inultus : *multus.*

CAPUT XVII.

Vers. 5. Raphaim : (*Additur in cod.*) — 6. et relinquetur in eo : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* fructus : *fructum.* — 8. lucos : *et lucos.* — 12. multitudo : *multitudini.*

CAPUT XVIII.

Vers. 2. alius; ad gentem expectatam, et conculcatam : *alius; gentem axpectantem, expectantem et conculcatam.* — 6. super : *subter.*

CAPUT XIX.

Vers. 1. commovebuntur : *movebuntur.* — 2. civitatem, regnum : *civitatem, et regnum.* — 8. aquarum emarcescent : *aquæ marcescent.* — 10. flaccentia; omnes : *flagentia; et merebunt omnes.* — 11. Pharaonis : *Pharaoni.* — 17. in pavorem : *in die festivitatem.* — 23. Assyrios : *Assyriis.* — *Ibid.* Ægyptii : *Ægyptiis.* — 25. Ægypti : *Ægypto.*

CAPUT XX.

Vers. 2. tua : (*Non habetur in cod.*) — 4. iuvenem, et senem : *iuvenum, et senum.* — *Ibid.* ad : (*Deest in cod.*) — 6. dicet habitator : *dicet habitatores :* (*Ita habebat lect. vetus; modo autem.* dicent habitatores.) *Ibid.* liberarent : *liberaret.*

CAPUT XXI.

Vers. 5. in : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* principes; arripite : *principes Assyrii arripite.* (*Additur* Assyrii.) — 8. clamavit leo : *clamavit ut leo.* (*Additur* ut.) — 9. bigæ : *bis.* — *Ibid.* in terram : *in terra.* — 13. Dedanim : *Dodanim.*

CAPUT XXII.

Vers. 1. quoque : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* tu : (*Ita etiam habebat lectio vetus; modo autem* tui.) — 2. mortui in bello : *mortui tui in bello.* — 11. aquam : *aquæ.* — 12. ad calvitium : *et ad calvitium.* — 16. memoriale : *memoriam.* — 22. humerum : *humeros.* — 24. omne vas parvulum a vasis craterarum usque ad : (*Desunt in cod.*) — 25. Dominus exercituum : *Dominus Deus exercituum.*

CAPUT XXIII.

Vers. 3. Nili : *lini :* (*Ita modo legitur, erasa veteri lectione, qua crediderim* Nili *fuisse scriptum.*) — 4. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* enutrivi : *nutrivi.* — 7. in diebus : *a diebus.* — 13. suffunderunt : *suffoderunt.* 17. — merces : *mercedes.*

CAPUT XXIV.

Vers. 2. Sacerdos; et : *et sacerdos.* — 5. infecta : *interfecta.* — *Ibid.* quia : *qui.* — 6. ideoque insanient cultores eius : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* reliquentur : *derelinquentur.* — 13. fuerit : *fuerint.*

CAPUT XXV.

Vers. 1. Domine : *Dominus.* — *Ibid.* et confitebor : *confitebor.* — *Ibid.* cogitationes : *et congitationes.* — 5. æstus in siti : *æstum in sitim.* — *Ibid.* calore sub nube torrente : *calorem sub nube torrentem.* — 9. iste : *iste est.* — 10. requiescet : *requiescit.* — *Ibid.* sicuti teruntur paleæ in plaustro : (*Adduntur in cod.*) — 11. Et extendet manus suas sub eo : (*Adduntur; et* manum suam *legitur.*) — *Ibid.* humiliabit gloriam : *humiliabitur gloria.*

CAPUT XXVI.

Vers. 1. Sion : (*Non habetur in cod.*) — 2. et : (*Deest in cod.*) — 9. spiritu meo : *spiritus meus.* — 10. discet : *discent.* — *Ibid.* iniqua : *inique.* — 17. cum : *dum.* — *Ibid.* in : (*Non est in cod.*)

CAPUT XXVII.

Vers. 4. me : *mihi.* — *Ibid.* succendam eam : *succendam super eam.* — 8. mensura : *mensuram.* — 10. relinquetur et dimittetur : *relinquentur et dimittentur.* — 11. messes : *messis.* — *Ibid.* eas : *eam.*

CAPUT XXVIII.

Vers. 8. sordiumque, ita : *sordium, ita.* — 9. scientiam? : *scientia?.* — *Ibid.* auditum? : *auditus?.* — *Ibid.* avulsos : *expulsos.* — 10. manda remanda, expecta reexpecta : (*Desunt in cod.*) — 12. mea; (*Non habetur in cod.*) — 13. manda remanda; (*Non est in cod.*) — 16. angularem, prætiosum, in fundamento fundatum : *angulare prætiosum, in fundamentum.* — *Ibid.* non festinet : *in eum non confundetur.* — 17. mensura : *mensuram.* — 18. conculcationem : *conculcatione.* — 21. eius : (*Deest in cod.*) — 25. sparget : *spargit.* — *Ibid.* per ordinem : *in ordinem.* — *Ibid.* vitia : *vitiam.* — 26. illum in iudicio : *illud iudicio.* — *Ibid.* illum : *Illud.* — 27. circuibit : *circumiet.* — 28. nec ungulis : *nec in ungulis.*

CAPUT XXIX.

Vers. 1. expugnavit : *circumdedit.* — 3. obsidionem tuam. (*vers.* 4) humiliaberis, de : *obsidione tua humiliaberis. De.* — 8. expergefactus : *expertus.* — 9. et admiramini : *admiramini.* — *Ibid.* et inebriamini : *inebriabimini.* — 10. claudet : (*Ita habebat lectio vetus; modo* claudite.) — *Ibid.* prophetas et principes vestros : (*Non habentur hæc verba in veteri lectione exemplaris Gothici; in margine autem litteris vetustis sic legitur,* prophetæ et principes vestri.) — *Ibid.* vident : *videbant.* — 11. quem : *quæ.* — 15. et quis novit nos? : (*Non habentur in veteri lectione, sed inter lineas earum loco ita legitur,* et quis audiet nos?) — 17. charmel, et charmel : *chermel, et chermel.*

CAPUT XXX.

Vers. 2. sperantes : *expectantes.* — 3. fiducia umbræ : *fiduciam umbra.* — 4. Tani : *Taphnis.* — 5. auxilium, et in : *auxilium, nec in.* — 6. ONUS IUMENTORUM AUSTRI : (*Hæc verba scribuntur minio litteris majoribus quasi titulus.*) — 8. ergo : (*Deest in cod.*) — 9. Dei : *Domini.* — 12. dicit Sanctus : *dicit Dominus sanctus.* — 14. fragmentis : *fragmento.* — *Ibid.* in : *de.* — 15. Deus Israel : *Deus sanctus Israel.* —

16. voluces ascendemus ideo : (*Desunt in cod.*) — A
17. relinquamini : *derelinquamini.* — 21. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* et non declinetis : (*Desunt in cod.*) — 23. terræ erit : *terræ tuæ erit* : (*Additur tuæ.*) — 24. asinorum qui : *asinorum tuorum qui.* — *Ibid.* ventilatum est : *ut ventilatum est.*

CAPUT XXXI.

Vers. 1. Dominum : *Deum.* — 8. ejus : (*Deest.*)

CAPUT XXXII.

Vers. 7. pauper : *pauperi.* — 8. principe, cogitabit : *cogitabit principi.* — 10. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* annum vos : *annum et vos.* — 15. charmel ; et charmel : *Chermel, et chermel.* — 16. charmel : *chermel.*

CAPUT XXXIII.

Vers. 6. tuis : *suis.* — *Ibid.* scientia : *scientiæ.* — 10. nunc sublevabor : *et nunc sublimabor.* — 15. videat : (audeat *habebat lectio vetus ; modo superscribitur* videat.) — 23. tua : *tuus.* B

CAPUT XXXIV.

Vers. 1. Accedite : *Attendite.* — 14. onocentaurus : *onocentauris.* — 15. fovit in umbra : *fovit et possuit in umbra.* — 16. alter alterum : *alter ad alterum.*

CAPUT XXXV.

Vers. 4. pusillanimis : *pusillanimes.* — *Ibid.* et nolite : *nolite.* — 7. erat : *erant.* — *Ibid.* erit : (*Deest in cod.*) — 8. hæc : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* vobis : *nobis.*

CAPUT XXXVI.

Vers. 6. istum : (*Non habetur in cod.*) — 7. ipse : *iste.* — 11. ad nos : *nobis.* — 14. eruere : *liberare.* — 15. nos : *vos.* — 19. Samariam de manu mea ? Quis, etc. : *Samariam de manu mea, ut eruat Dominus Jerusalem de manu mea. Quis, etc.* — 21. rex dicens : C *rex eis dicens.*

CAPUT XXXVII.

Vers. 4. suus : *ejus.* — 7. ei : *eis.* — *Ibid.* audiet nuntium, et revertetur : *audient nuntium et revertentur.* — 12. Thalassar : *Thalar ?.* — 18. earum : *eorum.* — 19. lignum et lapis : *ligna et lapidis.* — 22. et : (*Deest in cod.*) — 25. exiccavi : *exiccabo.* — 28. cognovi : *ego cognovi.* — 29. per : (*Non habetur in cod.*) — 34. venit : *veniet.* — 36. omnes : *omnia.* — 38. Nesroch : *Nesrach.* — *Ibid.* Asarhaddon : *Asorhaddon.*

CAPUT XXXVIII.

Vers. 1. ei : *ad eum.* — 5. lachrymas tuas : *lachrymam tuam.* — 8. gradus quos : *gradus suos quos.* — 9. scriptura : *scripturæ.* — 11. quietis : *quiebit.* — 12. ablata est ; et convoluta est a me : *ablata est a me ; et convoluta est.* — *Ibid.* texente, vita mea, etc. : *texente* tela : (*Recenti atramento additur punctus, ut legatur*, telam. Vita mea, *etc.*) — 16. et in : *aut in.* D — 18. non expectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam : (*Desunt in cod.*) — 19. ipse : (*Deest in cod.*)

CAPUT XXXIX.

Vers. 1. Merodach Baladan filius : *Marodach Baldan filium.* — 4. Et dixit, quid, etc. : *Et dixit Isaias, quid.* — 7. genueris : *generaberis.*

CAPUT XL.

Vers. 1. dicit Deus : *dicit Dominus Deus.* — 2. advocate : *vocate.* — 8. manet : *stabit.* — 10. illo : *ipso.* — 12. liberavit : *liberabit.* — 14. scientiam : *scientia.* — 15. stilla : *stellæ.* — *Ibid.* stateræ : *stare.* — 18. aut : *et.* — 19. et laminis : *et in laminis.* — 20. statuat : *statuit.* — 21. scitis : *scietis.* — *Ibid.* audistis ? : *audietis ?.* — 23. inane : *inanes.* — 25. dicit sanctus ? : *dicit Spiritus sanctus ?.*

CAPUT XLI.

Vers. 2. vocavit : et *vocavit :* (*Additur* et.) — 3. persequetur : *persequentur.* — 6. auxiliabitur : *auxiliatur.* — 10. tibi : *tui.* — 14. tibi : *tui.* — 15. serrantia : *sarrantia :* (*Ita habebat lectio vetus ; modo ut in excusa legitur.*) — 26. dicamus, justus : *dicamus, quia justus.* — *Ibid.* prædicens : *prædicans.*

CAPUT XLII.

Vers. 1. proferet : *profert.* — 6. in fœdus populi : (*desunt in cod.*) — 7. aperires : *aperies.* — *Ibid.* educeres : *educes.* — *Ibid.* vinctum, de, etc. : *vinctos, et de, etc.* — 11. laudate, habitatores : *laudate eum, habitatores.* — 12. in : (*Non habetur in cod.*) — 13. egredietur, sicut : *egredietur et sicut.* — 15. gramen : *germen.* — 16. et ducam cæcos in viam quam nesciunt ; et in semitis quas ignoraverunt, ambulare eos faciam : (*Adduntur litteris vetustis, et legitur* deducam *et* via.) — 19. et quis : *quis.* — 22. omnes, et in, etc. : *omnes, in, etc.* — *Ibid.* direptionem, nec est : *direptionem, et non est.* — 23. attendat : *attendet.*

CAPUT XLIII.

Vers. 1. vocavi te nomine : *vocavi nomine.* — 7. formavi : *et formavi.* — 27. primus : *prius.*

CAPUT XLIV.

Vers. 1. audi, Jacob : *audi me, Jacob.* — 5. nomine Israel assimilabitur : *nomine Domini ad Israel similabitur.* — 6. Ego primus : *Ego sum primus.* — 7. annuntient : *annuntiet.* — 10. Quis formavit Deum : *Quis conflavit Deum.* — 11. confundentur ; fabri enim sunt : (*Non habentur in cod.*) — 13. et circino tornavit illud, et fecit, etc. : *et in circino tornavit illud, formavit illud et fecit, etc.* — 16. carnes comedit : *carnes coxit et comedit.* — 17. fecit et sculptile : *fecit sculptile.* — 18. obliti : *lutati.* — 19. coxi : *et coxi.* — 20. cor : *et cor.* — *Ibid.* dicet : *dicit.* — 21. formavi te, servus meus es tu, Israel : (*Adduntur in cod.*)

CAPUT XLV.

Vers. 4. nomine : *in nomine :* — 6. et qui : *et hi qui.* — *Ibid.* alter : *alter absque me.* — 14. manicis : *manibus.* — 18. ut : *sed ut.* — 19. quærite : *quæritis.* — *Ibid.* annuntians : *et annuntians.* — 20. et accedite : *accedite.* — *Ibid.* lignum : *signum.* — 23. egredietur : *et egredietur.* — *Ibid.* curvabitur omne genu : *curvabunt omnia genua.* — 24. dicet : *dicent.*

CAPUT XLVI.

Vers. 1. Confractus : *Conflatus.* — 2. portantem : *portantes.* — 4. ego : *et ego.* — 6. aurificem : *artificem.* — 13. et Israeli : *et in Israel.*

CAPUT XLVII.

Vers. 2. molam : (*Ita modo legitur, erasa veteri lectione.*) — 3. tacens : *tace.* — 10. et dixisti, Non est qui videat me. Sapientia tua et scientia tua, hæc decepit te : (*Adduntur in cod.*) — 11. nescies : *nescis.* — 14. sunt quasi stipula : *sunt, quasi stipulam.* — *Ibid.* calefiant : *calefaciant.*

CAPUT XLVIII.

Vers. 6. num annunciastis ? : *non annunciastis.* — *Ibid.* extunc : *Ex nunc.* — *Ibid.* sunt : (*Deest in cod.*) — 11. propter me : (*Hæc verba modo erasa sunt ; cum prius legerentur.*) — 16. fieret : *fierent.* — 17. qua ambulas : *quam ambulabas.* — 20. et : (*Deest in cod.*) — 22. produxit : *eduxit.* — 23. impiis, dicit Dominus : *dicit Dominus impiis.*

CAPUT XLIX.

Vers. 5. non : (*Erasum est ; cum prius fuisset scriptum.*) — 6. Ecce : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ut : *et.* — 7. ad abominatam gentem : *et abominatam gentem.* — 8. In : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* servavi te : *ser-*

libaverunt : *libaverint*. — 5. comburendos : *comburendum*. — *Ibid.* holocaustum Baalim : *holocaustis Baali*. — 6. vallis : *valles*. — 7. escam : *escas*. — 8. universa plaga : *omnes plagas*. — 9. et qui : *qui*. — 12. et ponam : *ut ponam*.

CAPUT XX.

Vers. 2. superiori in : *in superiori*. — 3. vocavit : *vocabit te*. — *Ibid.* nomen tuum : (*Desunt in cod.*) — 7. Seduxisti, etc. : CANTICUM *Seduxisti, etc.* (*Iste titulus scriptus est in marg. manu ejusdem scriptoris.*) — 11. nunquam : *non*. — 12. causam meam : *cor meum*. — 16. sunt : *sint*. — *Ibid.* pœnituit : *pœnitebit*. — 17. qui : *quia*.

CAPUT XXI.

Vers. 1. Melchiæ : *Elciæ*. — 2. et recedat : *ut recedat*. — 3. Sedeciæ : *Sedeciæ regi Judæ*. — 5. et in brachio : *et brachio*. — *Ibid.* in indignatione. (*Additur in.*) — 7. post hoc : *post hæc*. — *Ibid.* Babylonis, et in, etc. : *Babylonis, in, etc.* — *Ibid.* flectetur : *movebitur*. — 20. igni. (*vers.* 11.) Et domui regis Juda, audite verbum Domini. (*vers.* 12.) Domus David : *igni, et domo regis Juda. Audite verbum, Domini domus David*.

CAPUT XXII.

Vers. 4. ejus : *David*. — 5. solitudinem : *solitudine*. — 6. urbes inhabitabiles : *urbis inhabitabilis*. — 7. electas cedros tuas : *electam cedrum tuam*. — 10. egreditur quia : *egreditur et quia*. — 11. regem : *regis*. — 13. opprimet : *opprimit*. — *Ibid.* reddet ei : *reddit ei*. — 18. soror : *fratres*. — 23. Quæ : *Qui*. — 27. revertantur illuc ; non : *revertantur ; illuc non*. — 28. terram : *terra*.

CAPUT XXIII.

Vers. 2. Ideo : *Idcirco*. — *Ibid.* gregem meum, et ejecistis eos : *populum meum ejecistis, et*. — 5. veniunt : *venient*. — 8. adduxit : *reduxit*. — *Ibid.* ejeceram : *ejecerat*. — 9. AD PROPHETAS. (*Titulus est, ac rubrica scriptus.*) — 10. arefacta : *arefacti*. — 13. et prophetabant : *prophetabant*. — 14. adulterantium : *adulterium*. — *Ibid.* omnes ut Sodoma : *omnes Sodoma*. — 17. omni : *omnis*. — 19. egredietur : *egreditur*. — 27. narrat : *narrant*. — 35. proximum et : *proximum suum et*. — *Ibid.* Et quid locutus est Dominus : *Et quid locutus est*.

CAPUT XXIV.

Vers. 3. dixi, ficus : *dixi ficus, ficus*. — 9. et in parabolam, et in proverbium : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* in universis locis ad quæ : *omnibus locis ad quos*.

CAPUT XXV.

Vers. 1. Judæ, in anno : *Judæ dicens in anno*. — 2. Quod : *quæ*. — 3. Juda : *Judæ*. — *Ibid.* iste tertius et vicesimus annus : (*Non habentur in cod.*) — 9. et Nabuchodonosor : *et ad Nabuchodonosor*. — *Ibid.* illius : *ejus*. — 10. lumen : *vocem*. — 11. hæc : *ejus*. — 20. Ascalonis : *Ascaloni*. — *Ibid.* Accaron : *Accaroni* : — *Ibid.* Azoti : *Azotis*. — 21. et Idumææ : *Idumææ*. — *Ibid.* et filiis : *filiis*. — 22. terræ insularum qui sunt trans mare. (*vers.* 23) Et Dedan, et Thema : *terræ quæ sunt trans mare insularum. Et Dedam, et Themam*. — 26. cunctis quoque : *et cunctis*. — 28. exercituum, bibentes : *exercituum Deus Israel, bibentes*. 29. — incipiam : *incipio*. — *Ibid.* et immunes : *immunes*. — 30. calcantium : *cantantium*. — *Ibid.* terræ : *terræ dicit Dominus*. — 31. tradi : *tradet*. — 38. quia : (*Deest.*)

CAPUT XXVI.

Vers. 4. ut : *et*. — 8. præceperat : *præcepit* — 9. domo : *domum*. — 10. Juda verba : *Juda omnia verba*. — *Ibid.* in domum : *domum*. — 18 Morasthi : *Morasthim*. — *Ibid.* Juda : *Judæ*. — 19. fuerat : *erat*. — *Ibid.* nos facimus : *non faciemus*. — 24. Abicam : A *Ahiam*. — *Ibid.* in manus : *in manu*. — *Ibid.* et interficerent : *ut occiderent*.

CAPUT XXVII.

Vers. 3. et ad regem : *et regem*. — 5. homines : *hominem*. — 7. et filio ejus : *et filios ejus*. — *Ibid.* et filio filii : *et filios filii*. — 13. et fame : *fame*. — 18. domo Domini : *domum Domini*. — *Ibid.* domo regis : *domum regis*. — 19. reliqua : *reliquias*. — 22. ad diem : *in diem*.

CAPUT XXVIII.

Vers. 2. regis : (*Deest in cod.*) — 3. referri : *deferri*. — *Ibid.* domus : (*Non habetur in cod.*) — 5. stabat : *stabant*. — 6. referantur : *revertantur*. — 8. ante : (*Non habetur in cod.*) — 14. et bestias : *bestias*. — 16. ego : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* locutus es : *locutus es mendacium*.

CAPUT XXIX.

Vers. 1. propheta de Jerusalem : *propheta a Jerusalem*. B — 3. Elasa : *Elasam*. — *Ibid.* Gamariæ : *Gamaliæ*. — 6. et date : *date*. — 10. Cum cœperint : *Cumque cœperint*. — 11. quas ego cogito : *quas cogito*. — *Ibid.* finem : *fidem*. — 12. ibitis : *timebitis*. — *Ibid.* ego : (*Deest in cod.*) — 14. de loco ad quem : *ad locum a quo*. — 17. Hæc dicit Dominus exercituum : (*Non habentur in cod.*) — 18. et in fame : *et fame*. — *Ibid.* ejeci : *ejicio*. — 21. Achab filium Coliæ : *Achab filium Caliæ*. — *Ibid.* Maasiæ : *Amasiæ*. — 22. Judæ : *Juda*. — *Ibid.* Achab : *Ahab*. — 25. Maasiæ : *Amasiæ*. — 26. Joiade : *Joade*. — 28. fructus : *fructum*. — 30. Jeremiam, dicens : *Jeremiam prophetam, dicens*.

CAPUT XXX.

Vers. 4. et ad Judam : *et Judam*. — 6. parturientis : *parientis*. — 7. ex ipsa : *ex ipso*. — 8. dominabuntur : *dominabitur*. — 10. non : *ne*, — *Ibid.* bonis et : (*Desunt in cod.*) — 14. teque non quærent : *te non quærunt*. — 15. propter : (*Deest in cod.*) — C 19. ludentium : *laudantium*. — *Ibid.* minuentur : *imminuentur*.

CAPUT XXXI.

Vers. 3. Et in : *Et ait in* (*Additur in cod.* ait.) — 4. ludentium : *psalentium*. — 9. misericordia reducam : *precibus deducam*. — 10. custodiet : *custodivit*. — 14. animam : *animas*. — 18. transmigrantem : *transmigrationem*. — *Ibid.* convertar ; quia tu, Domine : *revertar ; quia tu Dominus*. — 20. conturbata : *turbata*. — 21. rectam : *directam*. — 24. minantes greges : *minantes oves gregis*. — 27. hominum : *hominis*. — — 32. educerem : *ducerem*. — 34. peccati eorum non memorabor : *peccatum eorum non ero memor*. — 35. sonant : *resonant*. — 39. norma : *normam*. — 40. cineres : *cineris*.

CAPUT XXXII.

Vers. 1. decimus octavus : *octavus decimus*. — 2. obsidebat : *obsidebant*. 7. emas : *emas eum* : — 12. Neri filii Maasiæ : *Neriæ filii Amasiæ*. — *Ibid.* D Hanameel patruelis : *Hanameel filii patruelis*. — 16. Neri : *Neriæ*. — 18. et potens : *potens*. — 19. cogitatu : *cogitatione*. — 20. hominibus : *omnibus*. — 23. obedierunt : *obaudierunt*. — 24. in manus : *in manu*. — 25. in manus : *in manu*. — 28 in manus : *in manu*. — *Ibid.* — in manus : *in manu*. — *Ibid.* capient : *capiet*. — 29. Baal : *Baali*. — 32. eorum : (*Deest in cod.*)—34. polluerent : *polluerunt*.—35 Baal : *Baali*. — 37. eos : *populum meum*. — 40. corde eorum, ut non recedant a me. (*vers.* 41.) Et lætabor super eis : *corda eorum ut timeant me. Et lætificabor super eos*. — 43. in manus : *in manu*.

CAPUT XXXIII.

Vers. 2. qui facturus est : *quæ futurus est Dominus*. — 4. Dominus Deus : *Dominus exercituum Deus*. — *Ibid.* et ad gladium : *et gladium*. — 5. quos : *quas*. 6. eis : *ei*. — *Ibid.* veritatis : *charitatis*. — 7. Juda :

Judæ.—10. nec : *et.*—14. venient : *veniunt.*— 16. vocabunt : *vocabit.* — 20. non sit : *non sint.* — 22. enumerari : *numerari.*—*Ibid.* non : (*Additur in cod.*)

CAPUT XXXIV.

Vers. 2. Dominus : *Dominus Israel.* — *Ibid.* in manus : *in manu.* — 4. Sedecia : *Sedecias.* — 9. Judæo et fratre : *Hebræo et in fratre* — 10. dominarentur eis : *dominarentur in eis.* — 11. servos et : *servos suos et.* — *Ibid.* et famulas : *et in famulas.* — 14. fratrem suum Hebræum : *fratrem suum liberum Hebræum.* — *Ibid.* serviet : *serviat.* — 17. vobis : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ad pestem et ad famem : *et pestem, et famem.* — 20. *bis* in manus : —21. *bis.* in manus : *in manu.* — *Ibid.* animas : *animam. Ibid.* in manus : *in manu.*

CAPUT XXXV.

Vers. 4. Hanan filii Jegedeliæ : *Enan filii Hideliæ.* — 8. ergo : *enim.* — 9. domos : *domum.* — 10. fuimus : *fecimus.* — 17. adducam : *adduco.* — *Ibid.* ad illos : *ad eos.*

CAPUT XXXVI.

Vers. 4. et : (*Deest in cod.*) — 7. indignatio est, quam : *indignatio quam.* — 9. autem : (*Non est in cod.*)—10. Spham : *Sabam.*—12. et ecce : *ecce.*— *Ibid.* et Dalaias : *et Delalas.* — *Ibid.* Elnathan : *Alnathan.* — 14. Selemie : *Semelæ.* — 18. eis : (*Deest in cod.*) — 21. circa regem : *juxta regem.* — 26. Jeremiel filio Amelech : *Iheramael et Selemiæ filio Amalec.* — 27. prophetam : (*Deest in cod.*)

CAPUT XXXVII.

Vers. 1. regem : *rex.* — 3. nobis Dominum : *nobis ad Dominum.* 4. de Ægypto : *Ægyptum.* — 6. in terram : *ad terram.* — 7. succendent eam igni : *succedent igni.* — 10. Chaldæorum ab Jerusalem propter exercitum Pharaonis. (*vers.* 11) Egressus est Jeremias de : (*Habentur in margine, abraso uno aut altero verbo de veteri lectione.*) — 15. ergastulum : *ergastula.* — 16. Sedecias rex : *rex Sedecias.*

CAPUT XXXVIII.

Vers. 1. Sapharias : *Saphatias.* — 2. vivens : *vivet.* — 3. tradendo : *tradens.* — 4. homo iste non : *homo hic non.* — *Ibid.* populo huic : *populo hujus.* — 6. Melchiæ : *Elciæ.* —*Ibid.* funibus in lacum in quo non : *in funibus et in lacu non :* (*Duo hæc verba* lacu non *perscribuntur litteris recentioribus, erasa veteri lectione.*) — 11. ergo : *itaque.*— *Ibid.* quæ : *qui.* — *Ibid.* antiqua quæ : *antiqua quæque.*—16. in manus: *in manu.* —18. Babylonis, tradetur : *Babylonis vivet anima tua.* (*Hæc verba erasa sunt ex contextu, sed ita ut legi possint; quis autem ea abstulerit scriptor, an ille, qui pleraque in hoc contextu mutavit et correxit, incertum est.*) — 22. in domo : *in domibus.* — *Ibid.* viri : *filii.* — 25. nos : *nobis.* — *Ibid.* est : *sit.*

CAPUT XXXIX.

Vers. 1. ejus : (*Deest in cod.*) — 6. ejus : *ejus quæ est in terra Emath.* —9. qui : *quæ.* — 10. eis : *illis.* — 11. Jeremia Nabuzardan : *Jeremia propheta Nabuzardan.*—*Ibid.* militum : *militiæ.* 12. facias ei : *facies ei.* — 13. Nabusezbaz : *Nebu et Sesban.*— 15. dicens : (*Deest in cod.*)

CAPUT XL.

Vers. 2. hoc : (*Non habetur in cod.*) — 4. tuo est quod elegeris : *tuo quo elegeris.* — 6. in terra : *in terra Judæa.* — 7. Cumque : *Cum ergo.* — 8. Nathaniæ : *Mathaniæ.* —*Ibid.* Thanehumeth : *Thenoemeth.* — 14. quod : *quia.*

CAPUT XLI.

Vers. 2. qui : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* erant. : (*Non est in cod.*) — 4. Occiderat : *occiderant.* — 5. et munera : *munera.* — *Ibid.* in manu : *in manibus.* — 6. ergo : *autem.* 7. ipsi : *ipse.*— 8. reperti sunt :
A *inventi sunt.* — *Ibid.* Ismahel : *Ismaelem.* — 10. duxit : *deduxit.* — 15. octo : *octuaginta.*

CAPUT XLII.

Vers. 1. principes bellatorum : *principes Juda bellatorum.* — *Ibid.* Osaiæ : *Josiæ.* — *Ibid.* ad magnum : *ad maximum.* — 3. et annuntiet : *ut annuntiet.* — 4. ad Dominum : *Dominum.* — 8. ad magnum : *ad maximum.* — 12. misericordias : *misericordiam.* — *Ibid.* in terra vestra : *in terram vestram.* — 14. pergemus : *fugiemus.* — 15. Juda : *Judæ.* — *Ibid.* ibi : (*Non est in cod.*) — 16. gladius : *gladium.* — 17. effugiet : *effugient.* — 19. *vos : vobis.* — 20. nostrum : *vestrum.* — 21. vestri : *nostri.* — 22. et fame : *fame.*

CAPUT XLIII.

Vers. 1. eum : *illum.* — 2. Josiæ. — *Osiæ.* — *Ibid.* Dominus Deus noster : *Dominus noster.* — *Ibid.* illic : *illuc.*—3. ut interficiat nos et traduci faciat : *et interficiant nos et traduci faciant.* 5. ut habitarent in terra
B Juda : (*Desunt in cod.*) — 6. et mulieres : *mulieres.* —*Ibid.* et Baruch : *ad Baruch.* — 7. Taphnis : *Taphnas.* — 11. mortem, in mortem : *morte, in morte.* — *Ibid.* captivitatem, in captivitatem : *captivitate in captivitate.* — *Ibid.* in gladium in gladium : *in gladio in gladio.* — 12. illos : *eos.*

CAPUT XLIV.

Vers. 1. habitabant : *habitant.* — *Ibid.* Magdalo : *Magdolo.* — 4. hujuscemodi : *hujus.* 7. parvulus . *et parvulus.* — *Ibid.* lactens : *lactans.* — *Ibid.* nec : *ne.* — 10. Non : *Et non.* —*Ibid.* meis : *ejus.* — 11. in vobis : *vobis.* — 12. et consumentur : *consumentur.* — 13. et fame et peste : *et in fame et in peste.* — 14. in terra Ægypti; et revertantur : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* in terram : *in terra.* — 16. Domini non : *Domini nostri non.*—17. egredietur: *egreditur.* — 18. tempore : (*Non est in cod.*) — 19. libandum ei libamina? *: libandum illi?.*

C
CAPUT XLVI.

Vers. 2. Judas : *Judæ.* — 4. equites : *equos.* — 8. habitatores : *habitatorem.* — 10. Domini Dei exercituum : *Domini exercituum.* — 12. et ambó : *ambo.* — 14. in Magdalo : *Magdalo.* — *Ibid.* sta et præpara te : *state et præparate.* — 17. Pharaonis : *Pharao.*—19. et inhabitabilis erit : *inhabitabilis.*— 24 *et* 26. in manum : *in manu.* — *Ibid.* Babylonis : *Babyloniæ.* — *Ibid.* in manum : *in manu.* — 27. requiescet : *quiescet.*

CAPUT XLVII.

Vers. 4. reliquis : *reliquiis.* — *Ibid.* Dominus : *Deus.* — 5. reliquiæ vallis : *reliquæ valles.* — 6. quiesces ?: *quiescis?*—7. et adversum maritimas ejus regiones, ibique condixerit illi? : *et adversus maritimas ejus regiones ibique condixerat ei.* (*Hæc ita nunc sunt scripta partim litteris recentioribus, partim vetustis; abrasis de lectione antiqua in principio duobus*
D *aut tribus verbis.*)

CAPUT XLVIII.

Vers. 1. Nabo : *Nabu.* — 10. fraudulenter : *desidiose.* — 12. laguncnlas : *laguenas.* — 17. virga fortis : *virga ejus.* — 19. et ei : *et eum.* — 21. Jasa : *Jaesa.* —24. prope sunt : *quæ prope est.*—27. ergo. *enim.* —*Ibid.* illum : (*Deest in cod.*) —31. clamabo, ad : *clamabo, et ad.* — 32. Sabama : *Sobema.* — 34. Jasa : *Jesa.* — *Ibib.* consternantem : *consternantem. Ibid.* Nenrim : *Nanrim.* — 38. super : *et super.* (*Post vers.* 47 *habentur hæc ;*) Hucusque judicia Moab : (*Et in cod. habentur :*) *Hucusque judicium Moab.*

CAPUT XLIX.

Vers. 1. Ad filios Ammon : (*Titulus est rubrica scriptus.*) — *Ibid.* non filii : *filii non.* — *Ibid.* hæreditate : *hereditatem.*—5. Deus : (*Non est in cod.*) —7 Ad Idumæam : (*Titulus est rubrica scriptus.*)—17. erit Idumæa : *erit in Idumæa.*—*Ibid.* et sibilabit : *sibilabit.*

— 19. ascendet : *ascendit.* — 22. et avolabit : *et volabit.* — 23. Ad Damascum : (*Titulus est rubrica scriptus.*) — *Ibid.* Emath : *Themath.* — *Ibid.* præ sollicitudine : *solicitudine.* — *Ibid.* potuit : *potuerunt.* — 24. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* in fugam : *in fuga.* — *Ibid.* angustia : *angustiæ.* — 28. Ad Cedar et ad regna Asor quæ percussit Nabuchodonosor rex Babylonis : (*Titulus etiam est, et deest* Nabucodonosor.) — 30. abite : *habitate.* — 31. nec : *nonc.* — 32. comam : *coma.* — 34. Quod factum est verbum Domini ad Jeremiam prophetam adversus Ælam in principio regni Sedeciæ, regis Juda, dicens : (*Titulus etiam est.*) — 37. mittam : *emittam.*

CAPUT L.

Vers. 2. Merodach : *Marodach.* — 3. solitudinem : *solitudine.* — 11. mugistis : *mugitis.* — 13. transibit : *transit.* — 19. Carmelus : *Carmelum.* — 23. contritus malleus : *contritus est malleus.* — *Ibid.* versa : *conversa.* — 29. illi : *ei.* — 35. et ad habitatores : *et habitatores.* — 38. erit : (*Deest in cod.*) — 39. inhabitabitur : *habitabitur.* — *Ibid.* in sempiternum : *ad sempiternum.* — *Ibid.* extruetur : *instruetur.* — 40. et non : *nec.* — 42. Babylon : *Babylonis.* — 43. Audivit rex Babylonis : (*Adduntur in cod.*) — 44. quis est enim : *quis enim.*

CAPUT LI.

Vers. 2. in die : *in diem.* — 3. tendit : *tendat.* — *Ibid.* ascendat : *ascendet.* — 5. et Juda a Deo suo Domino : *a Deo suo et Juda Domino.* — 6. ultionis est : *ultionis ejus est.* — 9. eamus : *eat.* — 11. ejus est ut : *ejus ut.* — 15. et præparavit : *præparavit.* —

A 16. ventum : *ventos.* — 17. Scientia : *Scientia sua.* — *Ibid.* in sculptili : *sculptili.* — *Ibid.* mendax est conflatio : *mendax conflatio.* — 19. hæreditatis ejus Dominus exercituum : (*Adduntur in cod.*) — 22. puerum : *parvulum.* — 25. in montem : *in monte.* — 27. buccina : *buccinam.* — *Ibid.* contra : *super.* — 29. conturbabitur quia evigilabit : *turbabitur terra, et turbabitur ; quia evigilavit.* — 42. Babylonem : *Babylon.* — 46. et iniquitas : *iniquitas.* — 47. venient : *venient.* — 48. ait Dominus : (*Desunt in cod.*) — 56. est super Babylonem : *est Babylon.* — *Ibid.* et apprehensi : *apprehensi.* — 57. Et inebriabo : *Inebriabo.* — *Ibid.* et duces : *duces.* — 58. latissimus suffossione suffodietur : *beatissimus suffossione fodietur.* — *Ibid.* in ignem : *in igne.*

CAPUT LII.

Vers. 1. erat : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* filia : *filiæ.* — 4. et ædificaverunt : *ædificaverunt.* — 6. fames civitatem : *fames in civitatem.* — 7. ejus : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* exieruntque : *et exierunt.* — 10. Juda :
B *Judæ.* — 12. nonus decimus : *decimus.* — 15. De pauperibus autem populi et de reliquo vulgo quod remanserat in civitate, et de perfugis qui transfugerant ad regem Babylonis, et cæteros de multitudine ; transtulit Nabuzardan princeps militiæ : (*Desunt in cod.*) — 16. et agricolas : *et in agricolas.* — 18. mortariola : *mortaliola.* — 21. digitorum : *cubitorum.* — 22. malogranata super coronam in circuitu, omnia ærea. Similiter columnæ secundæ et malogranata, vers. 23. Et fuerunt : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* et omnia : *omnia.* — 25. unum : (*Deest in cod.*) — 26. duxit : *adduxit.* — 31. tricesimo septimo : *tricesimo et septimo.* — *Ibid.* Juda : *Judæ.* — 34. vitæ ejus : *vitæ suæ.*

THRENI,

ID EST

LAMENTATIONES JEREMIÆ,

Quæ Hebraice Cinoth *inscribuntur.*

(*Titulus hic habetur in cod.*)

Et factum est, postquam in captivitatem redactus est Israel, et Jerusalem deserta est, sedit Jeremias propheta flens, et planxit lamentatione hac in Jerusalem, et amaro animo suspirans et ejulans dixit : (*Desunt in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 3. Judas : *Juda.* — 5. in captivitatem : *captivi.* — 6. Et egressus : *Egressus.* — 7. esset : *est.* — 10. in ecclesiam : *ecclesiam.* — 12. ut locutus : *sicut locutus.* — 14. in manum : *in manu.* — 15. virgini filiæ Judæ : *virginitati filiæ Judæ.* — 16. aquas : *aquam.* — 19. ipsi : *et ipsi.* — 20. Domine : (*Deest in cod.*) — 22. et vindemia : *et de vindemia.*

CAPUT II.

Vers. 1. caligine : *caliginem.* — *Ibid.* scabelli : *scabellum.* — 2. et dejecit : *dejecit.* — 3. furoris omne : *furoris sui omne.* — 6. et in opprobrium et in indignationem : *et opprobrio in indignatione.* — 7. in manus : *in manu.* — *Ibid.* in domo : *in domum.* 8. luxitque : *luxit.* — 11. contritionem filiæ populi : *contritione populi.* — 13. est : (*Non habetur in cod.*) — 14. tui : (*Deest in cod.*) — 15. per : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* Hæccine est : *Hæc est.* — 16. Et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* expectabamus : *expectavimus.* — 19. ad eum : *ad Deum.* — *Ibid.* avorum : *tuorum.* — *Ibid.* in capite : *in captivitate.*

CAPUT III.

Vers. 2. in tenebras : *in tenebris.* — 14. in deser-
C tum : *in derisu.* — 15. inebriavit : *et inebriavit.* — 23. Novi : *Novæ.* — 26. Dei : *Domini.* — 36. perverteret hominem : *perverterit homines.* — 38. nec mala nec bona : *mala pro bonis.* — 46. inimici : *inimici nostri.* — 55. lacu novissimo : *lacis novissimis.* — 57. quando : *qua.* — 59. illorum : (*Deest in cod.*) — 64. juxta opera : *juxta omnia opera.*

CAPUT IV.

Vers. 1. platearum ? : *platearum? Quomodo obtexit caligine in furore.* — 6. effecta : *facta.* — *Ibid.* filiæ : (*Additur in cod.*) — 13. Propter peccata : *Pro peccato.* — *Ibid.* et iniquitates : *iniquitate.* — 16. miserti : *miserati.* — 18. nostrarum : (*Deest in cod.*) — 19. nobis : (*Deest in cod.*) — 21. quæ : *qui.* — *Ibid.* Hus : (*Non habetur in cod.*) — 22. discooperuit : *discooperiet.*

Oratio Jeremiæ. (*Hic titulus non habetur in cod.*)

CAPUT V.

D *Vers.* 8. redimeret de : *redimeret nos de.* — 18. in eo : *in eum.*

PROPHETIA BARUCH.

Præfatio in librum Baruch prophetæ : (*Non est in cod.*)

(*Baruch non habetur in exemplari Goth., quia est secundum translationem divi Hieronymi ex Hebræo, qui in præfatione in Jeremiam dicit, se omisisse Baruch.*)

PROPHETIA EZECHIELIS.

Hieronymi in Ezechielem præfatio : (*Habetur in cod.*) A

CAPUT I.

Vers. 1. Quarto in quinta : *quarto mense in quinta.* — 5. ejus : *eorum.* — 9. pennæ : *pinnæ.* — 10. desuper : (*Deest.*)—11. *bis.* pennæ : *pinnæ.*—12. eorum : (*Non est.*) — 14. similitudinem : *similitudine.* — 19. simul : *pariter.* — 22. capita : *caput.* — 23. pennæ : *pinnæ.* — 24. multarum, quasi : *multarum, et quasi.* — *Ibid.* pennæ eorum : *pinnæ earum.* — 27. et desuper : *desuper.* — 28. aspectum : *aspectus.*

CAPUT II.

Vers. 10. scriptæ : *scripta.* — *Ibid.* et carmen : *carmen.*

CAPUT III.

Vers. 7. nolunt : *nolent.* — 15. ad Acervum : *Acervum.* — 17. domui : *domus.* — 19. tu autem : *tu vero.* — 20. fuerit, et : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* quia non annuntiasti ei, in peccato suo morietur : B (*Adduntur in cod.*) — 26. adhærere : *adhærescere.*— 27. Deus : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* domus exasperans est : *domus mea exasperans est.*

CAPUT IV.

Vers. 2. Et ordinabis adversus eam obsidionem : (*Adduntur in cod.*) — 3. eam murum : *eam in murum.* — *Ibid.* Domui : *domus.* — 4. iniquitatem : *iniquitates.* — 13. Dominus : *Dominus ad me.* — 14. ingressa in os ; *ingressa os.* — 16. ego : (*Deest in cod.*)—17. in : (*Deest in cod.*)

CAPUT V.

Vers. 1. et assumes : *assumes.* — 2. assumes : *assumens.* — 4. et ex eo : *ex eo.* — 7. sunt, et in præceptis : *sunt, in præceptis.* — *Ibid.* non estis : *estis.* — 9. quod : *quæ.* — 13. scient : *scietis.* — 16. mittam : *emittam.* — *Ibid.* in vobis : *vobis.*

CAPUT VI.

Vers. 4. et confringentur simulacra vestra : (*Adduntur in cod.*) — 7. sum : (*Non habetur in cod.*) — — 11. Deus : (*Non est in cod.*) —*Ibid.* manum tuam : *manu tua.* — *Ibid.* et peste : *peste.* — 13. excelso, et in : *excelso, in.*

CAPUT VII.

Vers. 3. immittam : *emittam.* — 6. venit : (*Deest in cod.*) — 7. contritio : *contractio.* — 9. imponam : *ponam.* — *Ibid.* sum : (*Non est in cod.*) — 10. contritio : *contractio.* — 13. regredietur : *egredietur.* — 15. foris ; et : *furoris ejus ; et.* — 19. die furoris : *die iræ furoris.* — 20. monilium : *manilium.* — *Ibid.* superbiam : *superbia.* — 21. et contaminabunt illud. (*vers.* 22) Et avertam faciem meam ab eis, et violabunt arcanum meum ; et introibunt in illud emissarii : (*Adduntur litteris vetustis.*) — 23. plena iniquitate : *plena est iniquitate.* — 27. princeps induetur : *principes induentur.*

CAPUT VIII.

Vers. 5. Et levavi oculos meos ad viam Aquilonis : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* idolum : *idoli.* — 12. domus : (*Non est in cod.*) — 14. ibi : (*Non habetur.*) — 16. et adorabant : *adorabant.* — 17. vidisti : *vides.* — 18. Ergo et ego : *Ergo ego.* — *Ibid.* ad : (*Deest in codice.*)

CAPUT IX.

Vers. 2. erat : (*Non habetur in cod.*) — 6. parvulos : *parvulum.* — *Ibid.* ne : *non.*

CAPUT X.

Vers. 2. Cherubim : *Cherub.* — 3. stabant : *stabat.* — 7. qui erat : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* in manus : *in manu.* — 8. pennas : *pinnas.* — 11. et non : *non.* — 12. pennæ : *pinnæ.* — 14. et facies : *facies.* — *Ibid.* et in tertio : *et tertio.* — 16. ibant : *ibat.* — *Ibid.* ea : *eam.* — *Ibid.* elevarent : *elevaret.* — *Ibid.* sed et ipsæ : *sed ipsæ.* — 19. a terra : *e terra.* — *Ibid.* ea : *eum.* — 21. Quatuor vultus : *Quatuor per quatuor vultus.* — 22. ingredi : *ingrediebantur.*

CAPUT XI.

Vers. 1. ad : (*Non habetur in cod.*) — 9. manum : *manu.* — 15. possessionem : *possessione.* — 17. et : (*Non est in cod.*) — 24. adduxitque : *et adduxit.* — *Ibid.* in Spiritu : *Spiritu.*

CAPUT XII.

Vers. 4. transmigrantis : *transmigrationis.* — 5. perfode : *perfodi.*— 7. mihi : *mihi Dominus.* — *Ibid.* manu ; et in : *manu ; in.* — 8. mane : (*Deest in cod.*) — 11. Ego portentum vestrum : *ergo, portentum sum.* — 12. oculo : (*Deest in cod.*) — 13. rete meum super eum : *murum meum super illum.* — *Ibid.* Babylonem : *Babylone.* — 13. Deus : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* dicetur in : *dicetur ultra in.* — 25. loquar ; et quodcunque : *loquar ; quodcunque.*

CAPUT XIII.

Vers. 12. linistis? : *delinistis ?* — 14. sum : (*Deest in cod.*) — 15. pariete : *parietem.* — *Ibid.* sunt qui liniunt : *est qui linivit.* — 19. pusillum : *pugillum.*

CAPUT XIV.

Vers. 11. sint : *sit.* — *Ibid.* eis : *ei.* — 16. si : *qui.* — *Ibid.* Deus : (*Non est in cod.*) —19. sanguine : *sanguinem.* — 21. quod et si : *quod si et.* — *Ibid.* immisero : *misero.*

CAPUT XV.

Vers. 2. de ligno : *ligni.* — 3. in eo : *de eo.* — 6. tradam : *tradidi.*

CAPUT XVI.

C *Vers.* 3. Chanaan : *Chananea.* — 4. et aqua : *et in aqua.* — 5. misertus : *miseratus.* — 6. Vive : (*Deest in cod.*)— *Ibid. in* quam : (*Additur* in.) — *Ibid.* vive : *vibe.* (*Ita scriptum reperitur.*) — 7. germen : *semen.* — *Ibid.* ingressa : incrassa : (*Forte* incrassata.) — 9. emundavi : *mundavi.* — 10. hyacintho : *hyacinthino.* — 13. polymito : *polymato.* — 14. gentes : *gentiles.* — 16. tuis : *meis.* — 17. atque : *et.* — 18. operuisti illas : *vestita es eis.* — *Ibid.* et thymiama : *thymiama.* — 20. generasti : *genueras.* — 21. immolasti : *immolantis.* — 22. fornicationes non : *fornicationes tuas non.* — *Ibid.* conculcata : *et conculcata.* — 27. justificationem tuam : *jus tuum.* — *Ibid.* in animas : *in manu.* — 30. hæc : (*Deest in cod.*) — 33. dona : (*Non habetur in cod.*) — 38. te judiciis : *te in judiciis.* — *Ibid.* in sanguinem : *in sanguine.* — 41. oculis : *conspectu.* — 45. tuarum es tu : *tuarum tu.* — 46. filiæ ejus quæ habitant : *filia ejus quæ habitat.* — 53. Sodomorum cum filiabus suis, et D conversione : (*Adduntur in cod.*) — 55. revertemini : *revertimini.*

CAPUT XVII.

Vers. 4. avulsit : *avellit.* — 8. ut : *et.* — 20. in sagena : *sagena.* — 21. agmine suo : *agmine.* — 23. et universum : *universum.*

CAPUT XVIII.

Vers. 8. et judicium : *judicium.* — 10. genuerit : *generaverit.* — 19. patris? : *patris sui ?.* — 20. morietur : *punietur.* — 30. unumquemque juxta : *unumquemque vestrum juxta.*

CAPUT XIX.

Vers. 2. enutrivit : *nutrivit.* — 6. et didicit : *di-*

dicit. — *Ibid.* homines : *hominem.* — 10. est : (*Non habetur in cod.*) — 11. palmitum : (*Ita habet contextus; sed in margine, manu ejusdem scriptoris,* frondium *scribitur.*)

CAPUT XX.

Vers. 1 quinto, in decima : *quinto mense in decima.* — 3. Nunquid : *Nun.* — *Ibid.* me : (*Additur in cod.*) — 5. manum meam pro eis, dicens ego Dominus Deus vester. (*vers.* 6.) in die illa levavi : (*Adduntur in cod.*)—10. eduxi eos in : *eduxi in.* — 11. faciens homo vivet : *faciet homo, et vivat.* — 12. essent : *esset.* — 18. nec in idolis : *nec idolis.* — 20. sint : *sit.* — 21. filii, in, etc. : *filii Israel, in, etc.* — 23. eos : *eis.* — 25. Ergo et ego : *Ergo ego.* — 28. ibi : *sibi.* —29. Quid : *quod.* — 32. et lapides : *lapides.* — 36. Dominus : *Dominus Deus.* — 37. fœderis : *ferreis.* — 38. eos : *vos.* — *Ibid.* et in terram : *et terram.* — *Ibid.* et scietis : *ut scietis.* — 39. ambulate et servite : *ne ambuletis, et ne serviatis.* — 43. Et recordabimini ibi viarum : *Ut recordabimini viarum.* — 44. meum, et non : *meum, non.*

CAPUT XXI.

Vers. 10. mei succidisti : *mei, dicit Dominus Deus, succidisti.* — 15. amicti ad : *amicti et ad.*

CAPUT XXII.

Vers. 2. nonne : *num.* — *Ibid.* non ne : *num.* — 12. meique : *mei quoque.* — 18. et ferrum : *ferrum.* — 25. rapiesque prædam, animas : *capiensque prædam, animam.* — *Ibid.* ejus : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* multiplicaverunt in : *multiplicaverunt. In, etc.*— 26. illius. Sacerdotes : *illius sacerdotes.* — 27. et ad perdendas : *et perdendas.*

CAPUT XXIII.

Vers. 4 minor : (*Deest in cod.*) — 5. Oolla : (*Additur in cod.*) — 7. eos electos : *eos et electos.* — *Ibid.* insanivit : *sanivit.* — 20. et sicut : *sicut.* — 21. confractæ sunt mammæ : *confractæ mammæ.* — 24. te judiciis : *te in judiciis.* — 27. tuam : (*Deest in cod.*) — 30. earum : *eorum.* — 33. *bis.* calice : *calicem.* (Calicem *lectio est recens; vetus autem ut excusa habet.*) — 34. epotabis : *potabis. Ibid.* hubera : *et hubera.* — 39. hæc : *hoc.* — 43. fornicatione sua : *fornicationibus suis.*

CAPUT XXIV.

Vers. 1. in mense : *mense.* — *Ibid.* die : (*Deest in cod.*) — 3. et loqueris : *loqueris.* — 8. Ut super inducerem : *Et super ducerem.* — 14. judicabo : *judicavi.* — 21. filiæ vestræ quas : *filiæ quas.*

CAPUT XXV.

Vers. 1. factus est sermo : *factum est verbum.* — 6. plausisti manu, et percussisti : *plausistis manu et percussistis.* — 7. tradam te in, etc : *tradam in, etc.* — *Ibid.* perdam de : *perdam te de.* — *Ibid.* scietis : *scies.* — 9. Beth-iesimoth : *Beth-simoth.* — *Ibid.* Beel-elmeon, et Cariathaim : *Beel-meon et Cariatharim.* — 15. vindictam : *in vindictam.*

CAPUT XXVI.

Vers. 7. ad Tyrum : *Tyrum.* — 9. vineas : *lineas.* — 10. cum egressus fuerit : *dum ingressus fueris.* — 17. assumentes : *sumentes.* — *Ibid.* cum habitatoribus : *cum habitatoribus :* (*Additur* cum.)

CAPUT XXVII.

Vers. 6. tuos; et transtra : *tuos; transtra.* — 8. Aradii : *Arabii.* — 9. Giblii : *Biblii.* — *Ibid.* ministerium variæ supellectilis tuæ : *ministerium; variæ supellectiles tuæ.* — *Ibid.* in populo negotiationis tuæ : *in populo, negotiationes tuæ.* — 10. exercitu tuo viri : *exercitu tuo filii Aradii cum exercitu viri.*— 13. institores : *institutores.* — 14. Thogormæ : *Thogomoria.* — 15. Dedan : *Dadan.* — 16. chodchod : *cocco.* — 17. institores : *institutores.* — 19. Mosel :

A *Mocem.* — 20. Dedan institores : *Dadan institutores.* — 23. et Chelma : *Chelma.*

CAPUT XXVIII.

Vers. 3. omne : *et omne.* — 13. smaragdus; aurum : *smaragdus, crisopassus, hyacinthus, et amethistus; aurum.* — 16. monte Dei : *monte sancto Dei.* — 18. et iniquitate : *et in iniquitate.* — 26. et plantabunt : *plantabuntque.*

CAPUT XXIX.

Vers. 1. decimo mense : *in decimo mense.* — *Ibid.* die : (*Deest in cod.*) — 3. et dices : *ad eos dices.* — 9. pro eo : *eo.* — *Ibid.* dixeris : *dixerit.* — 10. Syenes : *Synes.* —12. terrarum : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* et erunt : *erunt.* — 16. domui : *domus.* — 17. et septimo : *septimo.* — 20. operi quo : *operi pro quo.*

CAPUT XXX.

Vers. 8. Ægypto : *Ægyptum.* — 11. interfectis.
B (*vers.* 12.) Et faciam alveos fluminum aridos, et tradam terram : (*Adduntur litteris vetustis.*) — *Ibid. bis* in manus : *in manu.* — 13. non erit amplius, et dabo terrorem in terra Ægypti : (*Adduntur litteris vetustis.*) — 14. Alexandria : *Alexandriam.* — 17. Pubasti : *Bubasti.* — 20. mense : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT XXXI.

Vers. 1. in anno undecimo : *in undecimo anno.* — *Ibid.* mense : (*Deest in cod.*) — 3. et frondibus : *frondis.* — 8. illo : (*Non est in cod.*) — 10. sublimatus : *sublimatum.* — 11. in manus : *in manu.* — 12. succident : *succendent.* — 14. nemorosa atque frondosa : *nemorosum atque frondosum.* — *Ibid.* sublimitate sua : *sublimitate eorum.* — 17. eo descendent : *ea descenderunt.* — 18. cum eis : *cum his.*

CAPUT XXXII.

Vers. 2. earum : *eorum.* — 3. multitudine : *mul-*
C *titudines.* — *Ibid.* multorum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* extraham : (*Ita habebat lectio vetus; sed modo, ea erasa,* extrahent *superscribitur.*) — 4. abjiciam : *projiciam.* — 6. fetore : (*Ita habetur in contextu; in margine autem manu ejusdem scriptoris* pedore *scribitur.*) — 9. multorum : (*Non habetur in cod.*) — 20. omnes populos : *omnem populum.* — 23. novissimis lacis : *novissimum laci.* — 24. incircuncisi : (*Adduntur litteris vetustis elementa aldina; primis enim curis legebatur* incisi.) — 25. posuerunt cubile ejus in universis populis ejus : in circuitu ejus sepulchrum illius. Omnes hi incircumcisi, interfectique gladio : dederunt enim terrorem suum in terra viventium et portaverunt ignominiam suam cum his qui descendunt in lacum, in medio interfectorum : (*Adduntur litteris vetustis.*) — 29. et omnes : *omnes.* — 32. dedit terrorem suum : *dedi terrorem meum.*

CAPUT XXXIII.

Vers. 5. autem se custodierit : *autem custodierit.*
D — 6. captus : *mortuus.* — 9. non : *et non.* — *Ibid.* ipse in : *ipse enim in.* — 11. convertatur : *revertatur.* — 13. quod vita vivet : *quod vivat.* — 14. si autem : *sin autem.* — 15. et pignus : *pignus.* — 21. in decimo mense : *in duodecimo mense.* — 24. sumus : (*Deest in cod.*) — 25. funditis : *fundistis.* — 28. et in desertum : *et desertum.* — 29. cum : *dum.* — *Ibid.* eorum : (*Deest in cod.*) — 31. veniunt : *venient.* — *Ibid.* si : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* et audiunt : *audiunt.* — 32. es : (*Ita habet lectio vetus; inter lineas vero additur* t, *ut legatur* est.) — *Ibid.* et audiunt : *et audient.* — *Ibid.* faciunt : *facient.*— 34. fuerit : *fuerant.*

CAPUT XXXIV.

Vers. 4. confractum : *fractum.* — 8. pastores mei gregem : *pastores gregem.*— 10. non erit : *non erunt.* — 14. earum : *eorum.* — 16. erat : *fuerat.* — 17. arietum et hircorum : *arietem et hircum.* — 20. ad

vos : *ad eos.* — *Ibid.* ego : (*Deest in cod.*) — 24. eorum ; ego : *eorum super eos ; ego.* — 25. cum : (*Non est in cod.*) — 28. in gentibus : *gentibus.* — 29. ultra : *amplius.* — 31. homines : *omnes.*

CAPUT XXXV.

Vers. 6. Dominus : *Dominus Deus.* — 9. Deus : (*Non habetur in cod.*) — 10. erunt : *sunt.* — 13. derogastis : *rogastis.* — 15. dissipatus eris : *dissipaberis.*

CAPUT XXXVI.

Vers. 2. Eo : *pro eo.* — *Ibid.* sempiternæ : *sempiternas.* — 3. et conculcati : *conculcati.* — 4. Dei : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* desertis, et : *et desertis.*— 8. vestros germinetis : *vestros extendite ut germinetis.* — 10. civitates : *civitates vestræ.* — 12. eis in : (*Desunt in cod.*) — 17. et in studiis suis : (*Adduntur in cod.*) — 18. fuderunt : *efuderunt.* — 19. eorum : (*Non est in cod.*)— 20. Et ingressi : *Ingressi.*— 23. ait Dominus : (*Desunt in cod.*) — 30. fructum ligni, et genimina agri : *frumentum ligni et germina agri.* — 33. inhabitari : *habitare.* — 35. munitæ : *munitæ.* — 36. dissipata : *dissipatas.* — *Ibid.* inculta : *incultas.* — *Ibid.* sim : *sum.* — 38. plenæ : *plenæque.*

CAPUT XXXVII.

Vers. 1. Domini : *Dominus.* — 14. Dominus : *Dominus Deus.* — *Ibid.* locutus sum et feci, ait Dominus Deus : (*Adduntur in cod.*) — 16. unum : *unum.* — *Ibid.* sociorum : *sociis.* — *Ibid.* sociorumque ejus : *sociorum ejus.* — 17. in lignum : *lignum.* — 19. in lignum : *lignum.* — 22. in gentem : *gentem.* — 23. et cunctis : *et in cunctis.* — *Ibid.* emundabo : *mundabo.* — 26. eos : (*Non est in cod.*)

CAPUT XXXVIII.

Vers. 2. et terram : *terram.* — 7. præpara et instrue te, et omnem : *præparare et instruere te, omnem.* — 8. et congregata : *congregata.* — 11. hi : (*Non est in cod.*) — 12. et invadas : *invadas.* — 13. et auferas : *auferas.* — 16. ascendens ; *ascendes.* — *Ibid.* eris : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* sciant : *scient.*

CAPUT XXXIX.

Vers. 2. ascendere te faciam ; *ascendere faciam.* — 4. populi tui qui : *populus qui.* — 6. immittam : *emittam.* — *Ibid.* Dominus : *Dominus Deus.* — 9. comburent : *comburentur.* — 12. ut : *et.* — 17. carnem : *carnes.* — 22. ego Dominus : *ego sum Dominus.* — 28. congregaverim : *congregavero.*

CAPUT XL.

Vers. 1. quinto : *et quinto.* — 6. uno latitudinem : *uno in latitudinem.* — 7. thalamum uno : *calamum unum.* — *Ibid.* quinque cubitos : *quinque in cubitos.* — 16. et in vestibulis : *et vestibulis.* — 21. latitudinem : *latitudo ejus.* — 24. Eduxit : *duxit.* — 25. et latitudine viginti quinque cubitorum : (*Desunt in cod.*) — 30. longitudine : *in longitudine.* — 36. et frontem : *frontem.* — *Ibid.* et vestibulum : *vestibulum.* — 37. Et vestibulum : *Vestibulum.* — *Ibid.* ejus respiciebat ad atrium : *ejus in atrium.* — *Ibid.* et in octo : *et octo.* — 42. et latitudine : *latitudine.* — *Ibid.* et dimidii, et altitudine cubiti unius : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* quas ponent : *quam ponant.* — 43. earum : *eorum.* — *Ibid.* mensas : *mensa.* — 45. erit : (*Non est in cod.*)

CAPUT XLI.

Vers. 3. sex : *decem* — 9. erat : (*Non habetur in cod.*) — 11. ostium unum ad viam aquilonis, et : (*Desunt in cod.*)— 12. latitudinis : *altitudinis.* — 15, 16. ethecas : *ekthetas.* — *Ibid.* ligno : *lignum.* — 18. et palma : (*Desunt in cod.*) — 24. ost a : *ostiola.* — 25. sculptura : *scritura.* — *Ibid.* erant : *erat.* —

A *Ibid.* et grossiora erant : *erant et crassiora.* — 26. latitudinemque : *latitudinem.*

CAPUT XLII.

Vers. 1. introduxit : *eduxit.* — 3. lapide : (*Ita est superscriptum, erasa veteri lectione.*) — 6. de mediis : *de mediis ædificiis.* — *Ibid.* a terra cubitis quinquaginta : (*Desunt in cod.*) — 10. in faciem ædificii separati, et erant ante ædificium : *in facie ædificii separatum erant ante faciem.*— 12. quæ via erat : *quæ erat.* — 14. reponent : *ponent.* — 17. Aquilonis : *Aquilonem.* — 20. est murum ejus undique per circuitum longitudinem quingentorum cubitorum, et latitudinem quingentorum cubitorum : *est illud. Murum ejus undique per circuitum, longitudine cubitorum quingentorum.*

CAPUT XLIII.

Vers. 1. duxit : *eduxit.* — 2. viam : *portam.* — 5.
B gloria : (*Additur in cod.*) — 6. vir stabat : *vir qui stabat.* — 9. a me : (*Non sunt in cod.*) — 11. ut : *et.* — 12. Omnis finis : *Omnes fines.* — *Ibid.* hæc est ergo : *hæc ergo.* — 13. definitio ejus usque : *definitio usque.* — 14. minore usque ad crepidinem majorem : *majori usque ad crepidinem minorem.* — 15. ariel : (*Ita superscribitur, erasa veteri lectione.*) — 17. cubitos : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et sinus : *et in sinus.* — 18. sanguis. (*vers.* 19.) Et dabis sacerdotibus et : *sanguis a sacerdotibus atque.* — 22. in vitulo : *pro vitulo.* — 24. offeres eos in : *offeres in.*

CAPUT XLIV.

Vers. 3. portæ vestibuli ; *vestibuli portæ.* — 4. domus ; *domus Domini.* — *Ibid.* et vidi, et ecce implevit gloria Domini domum Domini : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* faciem meam. (*vers.* 5) Et, etc. : *faciem meam, et audivi vocem dicentis benedicta gloria Domini de loco suo.* (*Sed adduntur.*) — 6. me : (*Non est in cod.*) — 8. custodes : (*Non habetur in cod.*)—
C 9. Sanctuarium : *in Sanctuarium.* — 10. sed et Levitæ : *sed Levitæ.* — 14. et in universis : *et universis.* — *Ibid.* fient : *fiunt.* — 17. et : (*Deest in cod.*) — 19. egredientur : *ingredientur.* — *Ibid.* ministraverant : *ministraverunt.* — *Ibid.* et non : (*Additur non.*) — 20. suum : (*Non est in cod.*) — 21. bibet : *bibent.* — 24. solemnitatibus meis : *solemnitatibus.* — 25. et matrem et filium : *et ad matrem, filium.* — *Ibid.* et fratrem : *fratrem.* — *Ibid.* habuerit : *habuit.* — 28. enim possessio : *enim sum possessio.* — 30. primitiva : *primitiæ.* — 31. a bestia : *de bestia.*

CAPUT XLV.

Vers. 1. et latitudine : *et in latitudine.* — 2. erit : (*Non habetur in cod.*) — 3. et a mensura : *Et mensura.* — *Ibid.* longitudinem ; *longitudine ejus.* — 4. erit sacerdotibus : *erit a sacerdotibus.* — 9. et judicium : *judicium.*— 10. erit vobis : (*Adduntur in cod.*) — 11. Ephi : *Et erit Ephi.* — *Ibid.* erunt : (*Deest in*
D *cod.*) — 12. habet : *habeat.* — *Ibid.* quindecim sicli, minam : *decem quinque sicli, minam.*— 13. et sextam partem ephi de coro hordei : (*Adduntur in cod.*) — 16. principi : *principis.* — 17. erunt holocausta et sacrificium : *erunt in holocausta, et in sacrificium.* — 21. Paschæ : (*Deest in cod.*) — 23. caprarum : *caprarum quotidie.*

CAPUT XLVI.

Vers. 4. autem : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* offeret : *offert.* — 5. in agnis : *agnis.* — 7. de agnis : *agnis.* — 11. de agnis : *agnis.* — 18. de hæreditate : *hæreditatem.* — 19. quæ : *qui.* — 20. ubi : *et ubi.* — *Ibid.* efferant in atrium exterius : *offerant in atrio exteriori.*

CAPUT XLVII.

Vers 1. enim : *autem.* — 5. profundi : *profundæ.* — 6. eduxit : *duxit.* — 7. mare : *ad mare.* — 10. Et stabunt : *Vivent et stabunt.* — *Ibid.* erit : *erunt.*

— 12. egredientur : *egrediuntur.* — *Ibid.* ad medicinam : *in medicinam.* — 14. super : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* quam : *Quum.* — 15. Hethalon : *Bethalon.* — *Ibid.* Sedada, (*vers.* 16) Emath Berotha, Sabarim, quæ est inter terminum Damasci et confinium Emath, domus Tichon : *ad Ademath Berotha Sabarim quæ est in terminos Damasci et confinium Emath Domus Atthicon.* — 17. Aquilonem, terminus : *Aquilonem, et terminus.* — *Ibid.* plaga septentrionalis : *plaga autem Septentrionalis.* — 19. Thamar : *Themar.* — *Ibid.* hæc est : (*Desunt in cod.*)

CAPUT XLVIII.

Vers. 1. Hethalon : *Hethlon.* — *Ibid.* Enan : *Enon.*—2. Aseruna. (*vers.* 3) et super terminum Aser, a plaga orientali usque ad plagam Maris : (*Adduntur in cod.*) — 10. sed et ad : *sed ad.* — 12. de primitivis : *de primitiis.* — 13. viginti et quinque : *viginti quinque.* — 15. prophana : (*prourbana, modo legitur, antiqua lectione mutata, quæ videtur legisse* prophana.) — *Ibid.* et in suburbana : *et suburbana.* — 17. ad Meridiem : *in Meridie.* — *Ibid.* millia : (*Deest in cod.*) — 20. et in possessionem : *et possessionem.* — 21. et ad mare : *et mare.* — 22. in terminum Juda, et in terminum : *inter terminum Juda et inter terminum.* (*Ita legitur modo, cum prius in legeretur.*) — 25. occidentalem : *occidentis.* — 28. hæreditas : *et hæreditas.* — 29. tribubus : *tribus.* — 31. omnibus tribubus : *in omnibus tribuum.*

In exemplari Gothico sequitur Osee; Daniel vero habetur post librum Canticorum.

DANIELIS PROPHETIA.

Hieronymi in Danielem præfatio, *Danielem*, etc. : (*Habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 2. Dei ; *Domini.* — *Ibid.* et vasa intulit in domum thesauri Dei sui : (*Non sunt in cod.*) — 3. Asphenez : *Asphanaaz.* — 4. possent : *possunt.* — *Ibid.* doceret : *docerent.* — 7. Ananiæ, Sidrach : *et Ananiæ, Sedrac.*— *Ibid.* Abdenago : *Abdinago.* — 8. Proposuit : *Præposuit.*— 10. ad Danielem : *Danieli.* — 12. obsecro : (*Additur in cod.*) — 13. facies : *sic facies.* — 18. Nabuchodonosor : *Nabuchodonosor regis.*

CAPUT II.

Vers. 2. autem : *ergo.* — *Ibid.* et magi : *magi.* — *Ibid.* ut : *et.* — 4. somnium servis : *somnium tuum servis.* — 5. Et respondens : *Respondens.* — 8. novi quod : *novi quia.* — 10. et mago : *mago.* — 17. et Misaeli : *Misaeli.* — 18. et non : *ut non.* — 19. Deum : *Deo.* — 21. constituit : *constituet.* — 24. ingressus. — *regressus.* — 31. contra te : *coram te.*— 32. et femora : *feminalia.* — 33. autem : (*Deest in cod.*) — 34. de monte : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* ejus ferreis : *suis ferreis et fictilibus.* — 35. quæ : (*Non est in cod.*) — 36. Interpretationem : *et interpretationem.* — 38. quoque : *que.* — 41. testeam : *testæ.* — 43. Quod : *Quia.* — *Ibid.* semine : *semini.* — 44. cutem, et : (*Non sunt in cod.*) — 45. ventura : *futura.* — 46. sacrificarent : *sacrificarentur.* — 47. quoniam tu potuisti : *quoniam potuisti.* — 49. Sidrach, Misach, et Abdenago : *Sedrach, Misach, et Abdinago : (Ita infra semper.)*

CAPUT III.

Vers. 1. Dura : *Duram.* — 7. tribus : *et tribus.* — *Ibid.* constituerat : *constituit.* — 8. in ipso : *et in ipso.* — 12. ergo : *autem.* — 15. et psalterii : *psalterii.* — *Ibid.* omnisque : *et omnis.* — *Ibid.* statuam, quam : *statuam auream quam.* — 16. Nabuchodonosor : *Nabuchodonosor rex.* — 18. sit : (*Additur in cod.*) — 23. colligati ; (*Deest in cod.*) — *Ibid.* quæ sequuntur in Hebræis voluminibus non reperi : (*Habentur in cod.*) — 24. ambulabant ; *ambulantes.* — 25. in medio ignis : (*Non sunt in cod.*) — 26. laudabile ; *laudabilis.* — 32. nostrorum : (*Deest in cod.*) — 34. et ne : *et neque.* — *Ibid.* testamentum tuum : *testamentum.*— 39. tuam : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* animo contrito : *anima contrita.* — 40. tibi ; quoniam : *tibi et perfice subsequentes te.* — 41. sequimur te in : *sequimur in.*— 43. tuo, Domine : *tuo, magno, Domine.* — 45. et sciant : *sciant.* — *Ibid.* es Dominus : *Domine.* — 46. ministri regis : (*Desunt in cod.*) — 51. et benedictum : *benedictum.* — *Ibid.* tuæ sanctum : *tuæ quod est sanctum.*—65. Dei : (*Non est in cod.*) — 67. Benedicite frigus et æstas Domino, laudate et superexaltate eum in sæcula : (*Adduntur, et pro* æstas, cauma *legitur.*) — 84 *et* 85. Domini : (*Non habentur in cod.*) — 88. Misael : *et Misael.* — *Ibid.* liberavit nos de : *liberavit de.* — 90. omnes : (*Deest.*) — *Ibid.* confitemini ei quia in omnia sæcula : *confitemini quia in sæculum.* — *Inter vers.* 90 *et* 91. (Hucusque in Hebræo non habetur, et quæ posuimus de Theodotionis editione translata sunt) : (*Huc usque in Hebræo non habetur; et quæ posuimus, de Theodotione translata sunt.*) — 92. Respondit, et ait : *Respondit rex et ait.* — 94. et magistratus : *magistratus.* — *Ibid.* contemplabantur : *et contemplabantur.* — *Ibid.* etiam Saraballa : *et Saravera.* — 95. Misach : *et Misach.* — *Ibid.* omnem : (*Deest in cod.*) — 96. tribus et lingua : *et tribus et linguæ.* — 98. (*In principio hujus versiculi habentur hæc :*) CAP. IV.—*Ibid.* qui : *quæ.*

CAPUT IV.

Vers. 5. cui : *cujus.* — *Ibid.* ipso : *eo.* — 6. quoniam : *quem.* — *Ibid.* et solutionem earum : (*Desunt in cod.*) — 7. ecce arbor in medio terræ : *ecce in medio terræ arbor est : (Verbum* est *additur litteris vetustis.*) — 11. clamavit : *et clamavit.* — 12. æreo in : *æreo et in.* — *Ibid.* ejus in : *ejus sit in.* — 15. edicere : *dicere.* — 18. esca : (*Additur in cod.*)— 21. pervenit : *supervenit.* — *Ibid.* meum : (*Deest in cod.*) — 22. Ejicient : *Et ejicient.* — 24. tuas : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* ignoscet : *ignoscat.* — 28. Cumque : *Cum.* — 29. ejicient te : *ejicient.* — 30. et ex : *regem ex.* — 31. sempiternum : *æternum.* — 33. reversus : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* restitutus : *constitutus.* — *Ibid.* addita ; *reddita.* — 34. viæ : *via.*

CAPUT V.

Vers. 1. Balsasar : *Baltasar.* (*Et ita infra.*) — 4. æreos : *et æreos.* — 7. collo : *collo suo.* — 8. interpretationem indicare : *interpretationem* ejus *indicare.* (*Additur* ejus.) — 12. itaque Daniel : *itaque rex Daniel.*— 13. rex : (*Deest.*) — 14. sunt : *sint.*— 15. ejus : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* hujus sermonis edicere : *sermonis ejus dicere.* — 16. ejus : (*Non habetur in cod.*) — 19. et quos : *quos.* — 23. concubinæ tuæ vinum : *concubinæ vinum.* — *Ibid.* neque sentiunt : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* habet : *habebat.* — 29. regno : *regno suo.*

CAPUT VI.

Vers. 1. toto : (*Deest in cod.*) — 4. regni : *regis.* — *Ibid.* reperire : *invenire.* — 9. et Persis : *atque Persis.* — 10. constituam : *contra.*—*Ibid.* suo : (*Non est in cod.*) — 13. Judæ : *Judeæ.* — *Ibid.* orat : (*Deest in cod.*) — 14. illum : *eum.* — 20. Danielem : (*Non habetur in cod.*) — 23. vehementer rex gavisus : *rex gavisus vehementer.* — 24. comminuerunt : *comminuerent.*

CAPUT VII.

Vers. 4. Prima : *Et quatuor prima.* — *Ibid.* habebat aquilæ : *habebat ut aquilæ.* — *Ibid.* hominis : *ejus.* — 5. Et in dentibus ejus : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* dicebant : *dicebatur.* — 6. post hæc : *post hoc.*

— *Ibid.* quasi : (*Non est in cod.*) — 7. Post hæc : A *Post hoc.*—*Ibid.* ante eam : *antea.*—10. millia : *millies.* — 12. esset : *est.* — 15. Horruit spiritus meus, ego : (*Hæc superscribuntur, eraso uno verbo e contextu, quod fuisse pronomen ego conjectura est.*) — 17. sunt : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* quæ : (*Non habetur in cod.*) — 18. et seculum : *et in seculum.* — 19. quarta : (*Ita superscribitur, erasa veteri lectione.*) — *Ibid.* reliqua : *reliquias.* — 20. cornua ; et de : *cornua ; de.* — 22. excelsis : *excelsi.* — 27. subter : *sub.* — 28. mutata : *immutata.*

CAPUT VIII.

Vers. 2. Susan : *Susis.* — *Ibid.* regione : *civitate.* — 5. autem : (*Deest in cod.*) — 9. modicum : (*Non est in cod.*) — 11. magnificatum : *magnificatus.* — 14. et mane duo millia trecenti : *et mane dies duo millia trecenti.* — 15. ecce : *et ecce.* — 16. Ulai : *Elai.* — 18. sum : (*Non est in cod.*)

CAPUT IX.

Vers. 3. meum : (*Deest in cod.*) — 4. et confessus sum : (*Desunt in cod.*) — 5. iniquitatem : *inique.* — — 7. autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Juda : *Judæ.* — *Ibid.* et omni Israel : (*Adduntur in cod.*) — 11. libro : *lege.* — 12. statuit sermones : *statuit super sermones.* — *Ibid.* ut super induceret : *ut induceret.* — 14. super malitiam : (*Non sunt in cod.*) — 15. iniquitatem : *iniquitates.* — 16. et a monte : *et monte.* — 18. meus : (*Non est in cod.*) — 20. et prosternerem : *ut prosternerem.* — *Ibid.* conspectu Dei : *conspectu Domini.* — 21. vir : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* a principio : *principio.* — 23. autem : *enim.* — 24. prophetia : *prophetes.* — 26. populus qui eum negaturus est : (*Non sunt in cod.*)

CAPUT X.

Vers. 3. in : (*Deest in cod.*) — 7. autem : (*Deest in cod.*) — 9. et vultus : *vultusque.* — 15. verbis : *verba.* — 16. tua : (*Non est in cod.*) — 17. meo ? nihil in me : *suo ? nihil enim in me.* — 20. ergo : *enim.*

CAPUT XI.

Vers. 2. regnum : *regem.* — 17. illud : (*Non est in cod.*) — 24. Et abundantes : *abundantes.* — 26. ejus : (*Non est in cod.*) — 33. flamma et in : *flamma in.* — *Ibid.* et in rapina : *et rapina.* — 36. dirigetur : *diriget.* — 38 *et* 39. Maozim : *Moozim.* — *Ibid.* cognovit : *novit.* — *Ibid.* eis : (*Deest in cod.*) — 40. contra illum : *ad illum.* — *Ibid.* et in classe : *et classe.* — 41. multi : *multæ.* — 43. Lybiam : *Lybias.* — *Ibid.* Æthiopiam : *Æthiopias.* — 44. plurimos : *multos.*

CAPUT XII.

Vers. 1. ex : (*Deest in cod.*) — 7. elevasset : *levasset.* — *Ibid.* suam : (*Deest in cod.*) — 12. usque : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* quinque : *et quinque.* — 13. præfinitum : *prævenitum.* — *Ibid.* requiesces : *requiesce.* — *Ibid.* finem : *fine.* — *Ibid.* huc usque Danielem : *huc usque Daniel.* — *Ibid.* Quæ sequuntur : *Cætera quæ sequuntur.*

CAPUT XIII.

Vers. 1. Et erat : *Erat.* — 2. Deum : *Dominum.* — 3. enim : *autem.* — 4. pomarium : *pomerium.* — 7. pomario : *pomerio.* — 10. ergo : *autem.* — 11. sibi : (*Deest in cod.*) — 14. et nunc in communi : *tunc commune.* — 15. autem : *ergo.* — *Ibid.* pomario : *pomerio.* — 17 *et* 18. pomarii : *pomerii.* — *Ibid.* jusserat : *jusserant.* — 20. pomarii : *pomerii.* — *Ibid.* et nos in : *et in.* — 23. mihi absque : *mihi ut absque.* — 25. ad ostia pomarii, et aperuit : *et aperuit ostia pomerii.* — 26. famuli domus in pomario : *in pomerio fa-* B *muli domus.* — 27. autem : *enim.* — 32. decore : (*Ita habebat lectio vetus ; modo* dedecore.) — 36. pomario : *pomerio.* — *Ibid.* pomarii : *pomerii.* — *Ibid.* a se : (*Desunt in cod.*) — 38. pomarii : *pomerii.* — 41. et judicibus populi : *populi et judicibus.* — 47. tu : (*Deest in cod.*) — 50. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* senectutis : (*Additur in cod.*) — 54. colloquentes : *loquentes.* — 55. autem : *ad eum.* — 58. eos : (*Deest in cod.*) — 59. manet enim angelus Domini : *etenim angelus Dei.* — 60. itaque : *autem.* — 64. in conspectu populi : (*Desunt in cod.*)

CAPUT XIV.

Vers. 2. vinique : *vini quoque.* — 4. ei : (*Non est in cod.*) — 7. eis : *ad eos.* — 9. autem : *ergo.* — *Ibid.* Et venit rex cum Daniele in templum Belis : (*Desunt in cod.*) — 11. morte : (*Deest in cod.*) — 16. rex : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* signacula : *signa.* — 19. est : (*Non habetur in cod.*)—20. Tunc apprehen- C dit : *comprehendit.* — 24. adoro : *adorabo.* — 26. ergo : *autem.* — *Ibid.* fecitque massas : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* draconis : *draconi.* — 37. enim : (*Deest in cod.*) — 40. exclamavit : *clamavit.* — *Ibid.* eum : *eum de lacu leonum.* — 41. ejus : (*Non est in codice.*) — *Ibid.* in lacum : (*Desunt in codice.*)

In exempl. Goth. sequuntur libri Paralipomenon.

INCIPIUNT DUODECIM PROPHETÆ.

Hieronymi in XII prophetas præfatio; *Non idem,* etc. : (*Habetur in cod.*)

Alius prologus; *Regulæ sunt*, etc. : (*Non habetur in cod.*)

LIBER OSEE PROPHETÆ.

Præfatio in Osee prophetam, *Temporibus Oziæ*, etc. (*Habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Ezechiæ : *et Ezechiæ.* — 2. Domino : *Dominum.* — *Ibid.* fac tibi : (*Desunt in cod.*) — 3. ei : (*Non est in cod.*) — 5. Et : (*Deest in cod.*) — 9. dixit : D *dixit ei.* — *Ibid.* non ero vester : *non vester Deus.*

CAPUT II.

Vers. 2. ipsa non : *non ipsa.* — *Ibid.* et ego : *ego.* — 3. diem : (*Additur in cod.*) — 5. panes : *panem.* — 6. spinis : *in spinis.* — 11. neomeniam : *et neomeniam.* — *Ibid.* tempora : *temporum.* — 12. ejus : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* comedet eam bestia : *comedent illam bestiæ.* — 14. ducam : *deducam.* — 15. spem : *sepem.* — 18. percutiam cum eis : *percutiam eis.* — 19. et judicio : *et in judicio.* — *Ibid.* et in miserationibus : *et miserationibus.* — 20. mihi in fide : *mihi in sempiternum in fide.* — *Ibid.* Dominus : *Dominus Deus.* — 24. ipse dicet, Deus : *ipsi dicent, Dominus.*

CAPUT III.

Vers. 2. et dimidio coro hordei : (*Desunt in cod.*) — 5. novissimo : *in novissimo.*

CAPUT IV.

Vers. 1. Domino : *Domini.* — 6. scientiam repulisti : *scientiam sapientiam repulisti.* — *Ibid.* legis : *leges.* — 7. commutabo : *mutabo.* — 11. auferunt : *aufert.* — 14. conversabantur : *versabantur.* — 15. delinquat : *derelinquam.* — *Ibid.* juraveritis : *jurabitis.* — 19. confundentur : *confundetur.*

CAPUT V.

Vers. 4. Deum : *Dominum.* — *Ibid.* fornicationum : *fornicationis.*—5. Judas : *Juda.* —7. Dominum : *Domino.* — 8. Rama : *Ramaa.* — 9. correptionis in :

correptionis sed in. — 11. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* fractus : *factus.* — *Ibid.* sordes : *sordem.*

CAPUT VI.

Vers. 1. consurgent : *consurgant.* — *Ibid.* et revertamur : *revertamur.* — 2. sanabit : *sanavit.* — 3. diluculum : *diluculo.* — 5. verbis : *verbo.* — *Ibid.* tua : *mea.*

CAPUT VII.

Vers. 6. eos, mane ipse : *eos mane ; ipse.* — 7. non est : *et non est.* — 8. panis : (*Additur in cod.*) — 9. sed et cani : *sed cani.* — 12. volucrem : *volucre.* — 14. et vinum : *et super vinum.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. sit tuba : *sit ut tuba.* — 5. eos : *eis.* — 6. in : (*Deest in cod.*) — 7. in eo : *in eis.* — *Ibid.* quod et si : *quod si.* — 9. sibi ; Ephraim : *simul Ephraim.* — 10. conduxerint : *conduxerunt.* — 12. ei : *eis.* — 13. offerent : *affer, affer.* — *Ibid.* in : (*Additur in cod.*) — 14. civitates : *civitatem.*

CAPUT IX.

Vers. 1. populi ; quia fornicatus es a Deo tuo : *populus qui fornicatus est a Deo suo.* — 3. Ephraim in Ægyptum : *Israel Ægyptum.* — *Ibid.* comedit : *comedet.* — 4. comedent : *comedunt.* — *Ibid.* animæ : *anima.* — 5. facietis : *fecisti.* — 7. multitudo : *multitudinem.* — 8. factus est : (*Non sunt in cod.*) — 9. Profunde peccaverunt, sicut in diebus Gabaa : (*Desunt.*) — 10. uvas : *vas* : (*Ita habet contextus ; sed recentius* u *additur, ut legatur* uvas.) — 12. et si : *si et.* — *Ibid.* hominibus : *omnibus.* — 13. ut vidi : *ut vidit.* — *Ibid.* interfectorem : *interfectores.* — 14. da eis : (*Desunt in cod.*) — 15. Galgal : *Galgala.* — 16. et si : *si et.*

CAPUT X.

Vers. 1. altaria : (*Additur in cod.*) — 5. et æditui ejus super eum : (*Ita modo superscribitur, erasa veteri lectione.*) — 6. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* voluntate : *voluptate.* — 8. peccatum : *peccatus.* — *Ibid.* tribulus ascendet : *tribulos ascenderunt.* — *Ibid.* collibus : *colles.* — 11. ejus ; ascendam : *ejus reges et sacerdotes ascendam.* — 14. a domo : *in domo.* — *Ibid.* vindicavit : *judicabit.*

A

CAPUT XI.

Vers. 1. pertransiit : *pertransibit.* — 7. meus : (*Additur.*) — *Ibid.* pendebit : *pendebat.* — 8. ut : *sicut.*

CAPUT XII.

Vers. 6. ad Deum : *ad Dominum.* — 7. calumniam : *et calumniam.* — 9. Deus : (*Non est in cod.*) — 11. in Galaad : *Galgal.* — *Ibid.* Galgal bobus : *Galgalibus.* — 12. regionem : *regiones.* — 13. Dominus Israel : *Dominus Deus Israel.*

CAPUT XIII.

Vers. 2. feceruntque : *fecerunt.* — 3. matutina et B sicut : *matutinæ et quasi.* — 4. præter : *absque.* — 6. adimpleti : *et adimpleti.* — *Ibid.* saturati sunt ; elevaverunt : *saturati ; et elevaverunt.* — 7. ego : (*Deest in cod.*) — 10. reges : *regem.* — 11. in indignatione mea : *in indignationem meam.* — 13. enim : *autem.* — *Ibid.* contritione : *contradictione.* — 14. morsus tuus ero : *ero morsus tuus.* — 15. et adducet : *adducet.* — *Ibid.* omnis vasis : *hominis a vasis.*

CAPUT XIV.

Vers. 1. Deum : *Dominum.* — *Ibid.* pereant parvuli : *pereat. Parvuli.* — *Ibid.* elidantur et fetæ ejus : (*Adduntur in cod.*) — 2. in : (*Additur in cod.*) — 3. et dicite : *dicite.* — 4. pupilli : *populo.* — 5. diligam : (*Ita modo superscribitur, semierasa veteri lectione, qua dirigam fuisse scriptum vehemens conjectura est.*) — *Ibid.* ab eis : *ab eo.* — 6. sicut : *quasi.* — 7. erit quasi oliva gloria ejus ; et odor ejus ut Libani. (*vers.* 8) Convertentur : *erumpet quasi oliva gloria ejus ; qua-* C *si odor libani convertentur.* — 9. tuus : *ejus.*

PROPHETIA JOEL.

Prologus in Joel Prophetiam : (*Habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 7. Decorticavit : *decoriavit.* — 8. suæ : *tuæ.* — 14. vestri : *nostri.* — 16. nostri : *vestri.*

CAPUT II.

Vers. 4. aspectus : *et aspectus.* — 7. viri in viis suis gradientur, et non declinabunt a semitis suis : *vir in viis suis gradietur, et non declinabunt a viis suis.* — 10. tenebrati : *obtenebrata.* — *Ibid.* retraxerunt : *traxerunt.* — 13. malitia : *malitia hominum.* — 17. parce : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ut dominentur : *ut non dominentur.* — 19. eis : *in eo.* — *Ibid.* opprobrium in : *in opprobrium.* — 22. Nolite : *Noli.* — 23. sicut : (*Deest in cod.*) — 25. bruchus : *et bruchus.* — 27. sum ; et ego Dominus : *sum ; noli timere terra, sed exulta et lætare, quoniam magnificabit Dominus ut faceret, et ego Dominus.* — *Ibid.* amplius : *alius.* — 29. et ancillas : *et super ancillas.* — 31. convertetur : *vertetur.*

CAPUT III.

Vers. 4. reddetis : *reddidistis.* — 8. manibus : *manu.* — 10. Quia : (*Deest in cod.*) — 12. ascendant : *descendant.* — 15. obtenebrati sunt : *obtenebrescent.* — 17. alieni : *alienigena.*

PROPHETIA AMOS.

Præfatio in Amos Prophetiam : *Osias rex*, etc. : D (*Habetur sub nomine Divi Hieronymi.*)

Alia præfatio ex principio Commentariorum Hieronymi in Amos, *Hic Amos*, etc. : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 8. Reliqui : *reliquiæ.*

CAPUT II.

Vers. 1 et 3. Dominus : *Dominus Deus.* — 4. abjecerit : *abjecerint.* — *Ibid.* custodierit : *custodierint.* — 6. vendiderit pro argento : *vendiderint argento.* — 9. radices : *radicem.* — 11. Nazaræos : *in Nazaræos.* — 16. fugiet : *effugiet.*

CAPUT III.

Vers. 4. in saltu : *in silvam.* — 6. expavescet ? si : *expavescit ? sic,* — *Ibid.* fecerit ? : *fecit ?* — 8. rugiet : *rugiit.* — *Ibid.* Deus : (*Non est in cod.*) — 9 *bis.* ædibus : *diebus.* — 10. rapinas in ædibus : *rapinam in diebus.* — 12. Dominus : *Dominus Deus.* — *Ibid.* in Damasci grabato : *in Damasco gravati.*

CAPUT IV.

Vers. 4. Galgalam : *Galgala.* — 5. fermentato : *frumento.* — 9. aurugine : *aurigine.* — 10. usque : *et usque.* — 11. Deus : *Dominus.* — *Ibid.* ab incendio : *de incendio.*

CAPUT V.

Vers. 2. et : (*Deest in cod.*) — 3. egrediebantur : *egredietur.* — *Ibid.* egrediebantur : *egredientur.* — 5. Galgalam : *Galgala.* — 6. vivite : *vivetis.* — 8. et convertentem : *convertentem.* — *Ibid.* effudit : *effundet.* — 14. dixistis : *dixi.* — 15. Deus : (*Non est in cod.*) — 16. dicetur : *dicitur.* — 18. eam : *ea.* — 19. domum : *domum suam.* — 21. et projeci : *projeci.* — *Ibid.* et non capiam : *et non accipiam, et non accipiam, et non accipiam.* — 22. obtuleritis : *attuleritis.* — *Ibid.* respiciam : (*Ita modo legitur ; sed vetus lectio* recipiam *habebat.*) — 23. Aufer a me : *auferam.*

CAPUT VI.

Vers. 2. horum : *eorum.* — 3. solio : *soli.* — 8. domos ejus odi ; *domum ejus odivi.* — 9. reliqui : *relicti.* — 10. qui : *quia.* — *Ibid.* penes : *apud.* — 11. dicet : *dicit.* — 13. equi aut arari : *equi aut arare :* (*Ita modo legitur, erasa veteri lectione.*) — 14. nihili : *nihilum.* — 15. conterent : *conteret.* — *Ibid.* torrentem : *introitum.*

CAPUT VII.

A *Vers.* 3. Dominus super : *Dominus Deus super.* — *Ibid.* dicit : *dixit.* — 6. dicit : *dixit.* — 7. Dominus : *Dominus Deus.* — 8. cæmentarii : *cæmentariam.* — 12. gradere, fuge : *grande, refuge.* — 13. regni est : *regni ejus.* — 14. Responditque : *Et respondit.* — 16. super Israel : *super domum Israel.*

CAPUT VIII.

Vers. 2. eum : *per eum.* — 3. Deus : (*Non habetur in cod.*) — 5. ut : *et.* — 6. in argento : *argento.* — 7. ad finem : *in finem.* — 11. in terram : *in terra.*

CAPUT IX.

Vers. 1. fugient : *fugiet.* — 2. ad : *in.* — *Ibid.* educet : *deducet.* — *Ibid.* in cœlum inde detraham : *ad cœlum detraham.* — 5. et lugebunt : *lugebunt.* — *Ibid.* fluvius : *rivus.* — 11. et reedificabo aperturas murorum ejus, et ea quæ corruerant instaurabo : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* eum : *illud.* — 12. Ut possideant : *Ut et possideant.* — 14. inhabitabunt : *habitabunt.* B

PROPHETIA ABDIÆ.

Prologus in Abdiæ Prophetiam ; *Jacob patriarcha*, etc. : (*Habetur sub nomine divi Hieronymi.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Auditum : *Auditu.* — 2. tu es : *es.* — 3. petrarum : *petræ.* — *Ibid.* tuum : *suum.* — *Ibid.* Quis : *Qui.* — 5. per noctem : *pro nocte.* — 7. emiserunt : *immiserunt.* — *Ibid.* comedunt : *comedent.* — 9. a Meridie : *Meridie.* — 11. eum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ingrediebantur : *egrediebantur.* — 12. in die : *inedia.* — *Ibid.* lætaberis : *lætabaris.* — 13. emitteris : *mitteris.* — 14. exitibus : *exitibus* viarum : (*Additur* viarum.) — 15. convertet ; *convertens.* — 16. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* absorbebunt : *obsorbent.* — 17. domus : (*Ita modo superscribitur, ferme erasa veteri lectione, qua* Deus *scriptum fuisse aliqua conjectura est.*) — 19. ad Austrum sunt, montem : *ab Austro, montem.*

JONÆ PROPHETIA.

Prologus in Prophetiam Jonæ, *Jonam sanctum*, etc. ; (*Habetur in Exemplari Gothico.*)

CAPUT. I.

Vers. 2. Et vade in : *vade contra.* — *Ibid.* grandem : *magnam.* — *Ibid.* in ea : *in eam.* — 4. periclitabatur conteri. Et timuerunt : *periclitabatur, conterriti sunt.* — *Ibid.* Deum : *Dominum.* — 6. recogitet : *cogitet.* — 8. sit : *evenerit. Ibid.* quo vadis ? : *quis ?* — 10. enim : *ergo.* — 13. valebant : *valuerunt.*

CAPUT II.

Vers. 4. Et projecisti : *projecisti.* — 6. animam : *animam meam.* — *Ibid.* operuit : *cooperuit.* — 8. Domini recordatus : *Domini mei recordatus.* — *Ibid.* ut C veniat ad te oratio : *et veniet oratio.* — 9. derelinquunt : *derelinquerunt.* — 11. aridam : *arida.*

CAPUT III.

Vers. 2. in Niniven : *ad Niniven.* — 3. magna itinere : *magna de itinere.* — 5 jejunium : *jejunaverunt jejunium.* — 6. verbum : *nuncius.*

CAPUT IV.

Vers. 5. Orientem civitatis : *orientis civitatem.* — 7. et paravit Deus vermem ascensu diluculi : *Et præparavit Dominus Deus vermem et ascensum diluculo.* — 10. sub : (*Non est in cod.*) — 11. et jumenta multa ? : *et jumenta multa ? Sed parcam et miserebor eis quoniam magnum est nomen meum.*

MICHÆÆ PROPHETIA.

Prologus in Michææ Prophetiam, *Temporibus*, etc. : (*Habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 2. De templo : *in templo.* — 5. in scelere : *scelere.* — 6. revelabo : *concidentur.* — 7. Et omnia sculptilia ejus concidentur : (*Desunt in cod.*) — 8. velut : *quasi.* — 10. lachrimis ne ploretis ; in : *Lacrimas. Ne ploretis in.* — 11. est egressa quæ : *erit egressa qui.* — *Ibid.* stetit : *stridet.* — 12. quæ : *qui.* — *Ibid.* in portam : *in portis.* — 13. quadrigæ : *quadriæ.* — *Ibid.* habitanti Lachis ; principium : *habitantis Lachis ; principum.* — *Ibid.* est : (*Modo ita legitur ; cum prius in veteri lectione* estis *legeretur.*) — *Ibid.* in te : (*Adduntur litteris vetustis.*) — 14. emissarios : *emissorius.* — 15. quæ habitas in Maresa : *qui habitas in mare.*

CAPUT II.

Vers. 2. rapuerunt : *diripuerunt* : — 8. e contrario : D *contrario.* — *Ibid.* adversarium : *adversario.* — 10. ite : *abite.* — 11. loquerer : (*Ita modo superscribitur, erasa veteri lectione.*) — 12. a multitudine hominum : *multitudine omnium.* — 13. pandens : *pendens.* — *Ibid.* et ingredientur : *egredientur.*

CAPUT III.

Vers. 1. dixi : *dixit.* — 3. pellem : *pelles.* — 4. suis : *ejus.* — 7. Dei : *Dei in eis.* — 8 virtute : (*Ita etiam habebat lectio vetus ; modo autem* veritate.) — *Ibid.* Israel : *Israeli.* — 9. domus : (*Deest in cod.*)

CAPUT IV.

Vers. 1. erit : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* mons domus Domini : (*Ita modo legitur ; cum prius* mons Dei *fuisset scriptum.*) — 3. adversus : *contra.* — 4. exercituum : (*Non est in cod.*) — 5. nostri in : (*Ita superscribitur, erasa veteri lectione.*) — 6. ejeceram ;

abjeceram. —7. in reliquias : *in reliquas.*—8. et veniet : (*Desunt in cod.*) — 10. et habitabis : *habitabis.* — *Ibid.* ibi : *et ibi.* — 11. aspiciat : *aspiciet.* — 13. et tritura : *tritula.* — *Ibid.* quia : (*Additur* a.) — *Ibid.* interficies : *interficiam.* — *Ibid.* fortitudinem eorum Domino : *fortitudo eorum Dominum.*

CAPUT V.

Vers. 1. nos : *te.* — 2. Ephrata : *domus Ephrata.* — *Ibid.* parvulus es : *numquid parvula es.* — *Ibid.* ejus : (*Deest in cod.*) — 5. in domibus : *in montibus.* — 6. Nemrod : *Nehorot.* — 15. indignatione : *indignatione mea.* — *Ibid.* gentibus : (*Deest in cod.*)

CAPUT VI.

Vers. 4. Servientium : *servitutis.* — *Ibid.* et Aaron : *Aaron.* — 5. Galgalam : *Galgala.* — 6. et vitulos : *aut vitulos.* — 7. Dominus : *Deus.*— *Ibid.* fructum : *aut fructus.* — 8. tibi o homo : *tibi homo.* — *Ibid.*

A et quid Dominus requirat : *aut quid Dominus quærat.* — *Ibid.* solicitum : *solicite.* — *Ibid.* cum Deo : *cum Domino Deo.* —9. salus erit : *salus Domini erit.* — *Ibid.* approbabit : *appropriabit.*— 14. apprehendes: *apprehendens.* — 15. seminabis : *seminaberis.* — *Ibid.* et non metes : *et non metis.* — 16. Amri : *Omri.*

CAPUT VII.

Vers. 1. desyderavit : *desyderabat.* — 3. desyderium : *in desyderio.*— 6. et filia : *filia.* — *Ibid.* nurus : *et nurus.* — *Ibid.* adversus : *contra.* — 8. Dominus : (*Additur litteris vetustis.*) — 9. faciat : *faciet.* —*Ibid.* educet : *et educet.* —13. eorum : *suarum.*— 14. solos : *sole.*—16. et : (*Non est in cod.*)—*Ibid.* ponent : *ponet.*—18. immittet : *immittat.* —*Ibid.* misericordiam : *misericordia.* —19. deponet : *et deponet.* — 20. Dabis : *Dabit.* — *Ibid.* misericordiam : *et misericordiam.* — *Ibid.* jurasti : *juravit.*

PROPHETIA NAHUM.

Prologus in Prophetiam Nahum, *Nahum*, etc. ; (*Habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Nahum Elcesæi : *Nahum filii Elcesæi.* — 2. in hostes : *hostes.* — 3. turbine : *turbidine.* — 5. et orbis : (*Desunt in cod.*) —*Ibid.* omnes habitantes in eo : *omnis habitans in ea.* — 6. indignatio : *et indignatio.* -- *Ibid.* dissoluta : *dissipatæ.* — 8. prætereunte : *quasi prætereunte.* — 10. consumentur quasi : *consumetur. Quasi.* — 11. exibit : *exivit.* — *Ibid.* Dominum : *Deum.* — *Ibid.* pertranctans : *perpetrans.* — 12. attondentur : *tondentur.* — *Ibid.* affligam te ultra : *affligam ultra.* — 14. non : (*Additur in cod.*)

CAPUT II.

Vers. 1. custodiat : *custodit.* — 4. quasi : *velut.*

B — 10. Dissipata est, et scissa : *Dissipata, et discissa.* — *Ibid.* omnium : (*Deest in cod.*) — 11. quam : *quem.* — 12. necavit : *negavit.* — *Ibid.* suas, et cubile : *suas, sed et cubile.* — *Ibid.* rapina : *rapinis.* — 13. tuas : *ejus.*

CAPUT III.

Vers. 2. et equi frementis : *et equi frementes.* — *Ibid.* ferventis et equitis ascendentis : (*vers.* 3) Et micantis gladii ; et fulgurantis hastæ, et multitudinis interfectæ, et gravis ruinæ : *ferventes equites ascendentes; Emicantis gladii et fulgurantes hastæ et multitudinis interfectæ, et graves ruinæ.* — 6. et contumeliis : *contumeliis.*— 8. Alexandria : *ab Alexandria.* — *Ibid.* quæ habitat : *qui habitant.* — *Ibid.* aquæ : *aqua.* — 9. ejus, et : (*Desunt in cod.*) — 12. concussæ : *concussi.*—13. in : (*Deest in cod.*)—14. in : (*Nec habetur in cod.*)—17. ubi fuerint : (*Desunt in cod.*)

PROPHETIA HABACUC.

Prologus in Prophetiam Habacuc, *Quatuor*, etc. : (*Habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Onus quod vidit Habacuc propheta : (*Desunt in cod.*) — 3. Quare respicis contemptores et taces, conculcante impio justiorem se ? Et facies homines quasi pisces maris, et quasi reptilia non habentia ducem ? (*Desunt in cod.*) — 4. egreditur : *egredietur.* — 6. ut possideat : *et possideat.* —7. est : (*Non habetur in cod.*) — 8. nanque ejus de longe : *nanque de longe.*— 9. venient : *veniunt.* — 10. ipse : *et ipse.* — 11. spiritus : *spiritus ejus.* — 12. fortem : *forte.* — 13. iniqua : *inique.* — 17. expandit : *expandat.*

CAPUT II.

Vers. 3. visus : *visio.* — 4. erit : *est.* — 5. adimpletur : *adimplebitur.* — 15. et inebrians : *inebrians.* — 17. eos : *te.*— *Ibid.* et iniquitate : *et de iniquita-*

C *te.* — 18. fictor suus conflatile et : *finctor suus. Et conflavit illud.* — *Ibid.* fictor : *finctor.*

ORATIO HABACUC

PRO IGNORANTIIS.

CAPUT III.

Vers. 1. auditionem tuam : *auditum tuum.* — 6. et contriti : *conturbati.* — 7. vidi : *vident.* — 9. suscitabis : (*Ita modo legitur, erasa postrema littera, quæ videtur fuisse* t, *ut legeretur* suscitabit, *ut statim infra.*) — *Ibid.* tribubus : *tribus.* — *Ibid* locutus es : *locutus est.* — *Ibid.* fluvios scindes terræ : *fluvius scindens terram.* — 11. fulgurantis : *fulgurantes.* — 12. obstupefacies : *obstupescere facies.* — 16. a voce : *ad vocem.* — *Ibid.* ut requiescam : *et requiescam.*—17. arva : *herbæ.* — *Ibid.* præsepibus : *præsepio.* — 18. gaudebo, et : *gloriabor.* — 19. Deus Dominus : *Dominus Deus.*

SOPHONIÆ PROPHETIA.

Prologus in Sophoniæ Prophetiam, *Tradunt*, etc. : (*Habetur.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Filii Godoliæ, filii Amariæ, filii : *Filium Godoliæ, filium Amariæ, filium.*—*Ibid.* Judæ : *Juda.* —3. volatilia : *volatile.* — 9. omnem qui arroganter ingreditur : *omnes qui arroganter ingrediuntur.*—11. Pilæ : *filiæ.* —*Ibid.* disperierunt : *dis-*

D *pergerunt.* — 17. ut : (*Additur in cod.*) — 18. omnis terra : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* faciet cunctis : *faciet Dominus cunctis.*

CAPUT II.

Vers. 1. amabilis : (*Ita legitur, erasa veteri lectione.*) — 2. ante quam veniat super vos dies indignationis Domini : (*Non sunt in cod.*) — 3. qui : *quin.* — 5. inhabitator : *habitator.* — 6. pecorum :

ovium. — 7. visitavit eos Dominus : *visitabit Dominus.* — 8. quæ : *qui.* — 9. in æternum : *in sempiternum.* — *Ibid.* eos et residui : *illos residui.* — *Ibid.* illos : *eos.* — 11. viri : *vir.* — 12. vos Æthiopes : *vos et Æthiopes.* — 13. speciosam : *speciosa.* — 14. quoniam : *quum.* A

CAPUT III.

Vers. 2. disciplinam ; in Domino non est confisa : *disciplinam in Domino. Non est confixa.* — 5. mane mane : *mane.* — 6. disperdidi : *disperdit.* — 7. suscipies : *suscipe.* — 8. et effundam : *ut effundam.* — *Ibid.* eos indignationem : *eos omnem indignationem.* — 9. invocent : *vocent.* — 13. mendacium, et non : *mendacium, non.* — 17. salvabit : *salvabit te.* — *Ibid.* exsultabit : *et exsultabit.* — 19. eam quæ ejecta fuerat : *ea quæ electa fuerant.* (*Crediderim legendum* ejecta, *quia* l *et* i *sunt Gothis simillima.*) — 20. in tempore quo congregabo vos : *in tempore congregabo.*

AGGÆI PROPHETIA.

Prologus in Prophetiam Aggæi, *Jeremias*, etc. : (*Habetur in exemplari Gothico sub nomine divi Hieronymi.*)

CAPUT I.

Vers. 6. Sacculum : *sacellum.* — 8. ligna, et : *lignum.* — 12. Dei sui : *Domini sui.* — *Ibid.* eos : *ipsos.* — 13. suum : (*Deest in cod.*) — 14. suscitavit : *suscitabit.*

CAPUT II.

Vers. 4. sit : *sint.* — 6. pepigi : *placui.* — 12. sacerdotes : *sacerdotem* : (*Ita lectio vetus ; sed recentius mutatur sic* interrogate sacerdotes.) — 17. et intraretis : *intraretis.* — 20. vinea : *vineæ.*

PROPHETIA ZACHARIÆ.

Prologus in Zachariæ Prophetiam, *Secundo anno*, etc. : (*Habetur sub nomine divi Hieronymi.*) B

CAPUT I.

Vers. 1. Filii : *filium.* — 4. Ne sitis : *Et ne sitis.* — *Ibid.* de : (*Non habetur in cod.*) — 6. mandavi : *commendavi.* — 7. filii : *filium.* — 9. sint : *sunt.* — 10. perambulent : *perambularent.* — 12. jam : (*Deest in cod.*) 16. — super Jerusalem : *in Jerusalem.* — 17. exercituum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* affluent : *fluent.* — 19. ad angelum : *angelo.* — 21. Judam : *Judæam.* — *Ibid.* dispergerent eam : *dejicerent ea.*

CAPUT II.

Vers. 6. O, o fugite : *O fugite.* — 8. mei : *ejus.*

CAPUT III.

Vers. 1. et Satan : *et Satanas.* — 8. portendentes : *portentes.*

CAPUT IV.

Vers. 2. illud ; et septem : *illud ; septem et septem.* — 6. exercitu : *exercitu meo.* — 10. sunt : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* in universam terram : *super omnem terram.* — 13. mi : (*Deest in cod.*) — 14. splendoris : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT VI.

Vers. 6. in qua : *in quo.* — 10. a transmigratione : *transmigrationem.* — *Ibid.* Idaia : *Itaia.* — *Ibid.* domum : *in domum.*

CAPUT VII.

Vers. 1. in quarta : *quarta.* — 2. Sarasar : *Sanasar.* — 3. feci : (*Deest in cod.*) — 5. septimo per : *septimo mense per.* (*Additur* mense.) — 6. et bibistis : *et cum bibistis.* — 7. habitaretur? : *habitarentur?* — 11. recedentes : *recedentem.* — 12. ut : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Deus : *Dominus.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. exercituum, dicens : *exercituum ad me dicens.* — 3. medio : (*Non est in cod.*) — 5. complebuntur : *implebuntur.* — 7. Ecce : *Hæc dicit Dominus exercituum. Ecce.* — 8. medio : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* in justitia : *justitia.* — 10. neque : *et.* — 17. Dominus : *Dominus exercituum.* — 19. et jejunium : *jejunium.* — *Ibid.* Judæ : *Juda.* — *Ibid.* et lætitiam : *et in lætitiam.* — 22. et deprecandam : *ad deprecandam.* D

CAPUT IX.

Vers. 2. valde : *male.* — 5. timebit ; et Gaza, dolebit : *timebit timebit ; et Gaza, et dolebit.* — 7. dentium : *gentium.* — *Ibid.* in Juda : *Juda.* — 13. tuos : (*Non est in cod.*)

CAPUT X.

Vers. 2. et Somniatores locuti sunt frustra ; vane consolabantur : *et Somniatores frustra loquuti sunt vana, et consolabantur.* — 6. et exaudiam : *exaudiam.*

CAPUT XI.

Vers. 5. occidebant : *occiderunt.* — 7. gregem : *gregem meum.* — 8. siquidem et anima : *siquidem anima.* — 9. devorent : *vorent.* — 11. Et in irritum : *Et irritum.* — 14. et Israel : *et inter Israel.* — 16. C dispersum : *et dispersum.* — *Ibid.* et contritum : *contritum.* — *Ibid.* stat : *stabit.*

CAPUT XII.

Vers. 1. Dicit : *Dixit.* — 4. cæcitate : *in cæcitate.* — 8. sicut : *et sicut.* — *Ibid.* eorum : *ejus.* — 11. in Jerusalem : *Jerusalem.* — 14. familiæ : *familia.*

CAPUT XIII.

Vers. 3. configent : *confringent.* — 6. dicet ; His : *dicet his.* — 9. ducam : *deducam.* — *Ibid.* vocabit : *invocabit.*

CAPUT XIV.

Vers. 4. ad Occidentem : *Occidentem et.* — 7. vesperi : *vespertini.* — 8. et in hyeme : *et hyeme.* — 9. rex : *exercituum.* — 10. Remmon ad : *Remmon usque ad.* — 12. Tabescet : *Et tabescet.* — *Ibid.* contabescet : *tabescet.* — 15. et cameli : (*Adduntur in cod.*) — 16. reliqui : *relicti.* — *Ibid.* ab anno : *de anno.* — 18. ascenderint : *ascenderunt.* — 19. peccatum Ægypti, et hoc peccatum : *pactum Ægypti, et hoc erit pactum.* — *Ibid.* ascenderint : *ascenderunt.* — 21. et in Juda : *et Juda.*

PROPHETIA MALACHIÆ.

Prologus in Malachiæ Prophetiam : (*Habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 2. Dilexisti : *dilexit.* — 3. ejus : (*Deest in cod.*) — 6. pater ego sum : *pater sum.* — 8. ei : (*Additur in cod.*) — 9. vestra : *viri.* — 10. suscipiam : *suscipiet.* — 13. et exufflastis : *exufflastis.*

CAPUT II.

Vers. 5. meum : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* vitæ et pacis : *vita et pax.* — *Ibid.* pavebat : *pavebit.* — 10. vestrorum ? : *nostrorum ?* — 11. Judas : *Juda.* — 12. Disperdet : *Disperdat.* — *Ibid.* tabernaculis : *tabernaculo.* — *Ibid.* offerentem : *offerentes.* — 13. non respiciam ultra : *ultra non respiciam.* — 16. Deus : (*Non habetur in cod.*) — 17. quod dicitis : *quum diceretis.*

CAPUT III.

Vers. 5. opprimunt peregrinum : *oppriment peregrinos.* — 7. Et dixistis : *Et satiabo vos; et dixistis.* — 8. configitis : *configistis.* — *Ibid.* configimus : *confiximus.* — 9. Et in penuria : *In penuria.* — 10.
A Inferte : *Et inferte* — *Ibid.* horreum : *horreum meum.* — 12. terra desyderabilis : *terræ desyderabiles.* — 15. ædificati : *ædificatæ.* — 16. Tunc locuti sunt : (*Desunt.*) — *Ibid.* Dominum : *Deum.* — *Ibid.* coram eo timentibus Dominum : *coram timentibus Deum.* — 17. parcit : *parcet.* — 18. convertemini : *convertimini.* — *Ibid.* et inter : *inter.*

CAPUT IV.

Vers. 1. impietatem : *vanitatem.* — *Ibid.* dicit : *dicis.* — *Ibid.* derelinquet : *relinquet.* — 2. pennis : *pinnis.* — 4. ei : (*Deest in cod.*) — 5. Eliam prophetam : *Eliam Tesbitem prophetam.* — 6. convertet : *convertat.*

(*In exemplari Gothico sequitur* liber Job.)

LIBER PRIMUS MACHABÆORUM.

Præfatio in libros Machabæorum ; *Machabæorum*, etc. : (*Non habetur.*)

In primum librum Machabæorum argumentum ; *Primus liber*, etc. : (*Non habetur.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Alexander Philippi : *Alexander filius Philippi.* — *Ibid.* primus : *prius.* — 4. et exercitum : *exercitum.* — 11. tricesimo septimo : *tricesimo.* — 15. leges : *legem.* — 18. intravit in Ægyptum : *intravit Ægyptum.* — *Ibid.* et elephantis : *et in elephantis.* — 19. a facie : *faciem.* — 25. hominum : *omnium.* — *Ibid.* in superbia : *superbia.* — 27. et juvenes et virginis : *virgines et juvenes.* — 28. et : (*Deest in cod.*) — 32. magna : (*Non habetur in cod.*) — 36. peccatricem : *peccatorum.* — 38. et in diabolum : *et diabolum.* — 43. relinqueret : *relinquerunt.* — 45. servituti : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* ejus : *ei.* — 46. rex libros : *rex Antiochus libros.* — *Ibid.* manus : *manum.* — *Ibid.* et in omnes : *et omnes.* — *Ibid.* leges : *legem.* — 49. jussit : (*Deest in cod.*) — 52. fecissent : *fecisset.* — 55. super terram : *in terra.* — 57. et centesimo : (*Desunt in cod.*) — 60. observabat legem Domini secundum, etc. ; *observabant legem secundum*, etc. — 61. inveniebatur : *inveniebantur.* — *Ibid.* et mense : (*Desunt in cod.*)

CAPUT II.

Vers. 2. Johannem : *Johannam.* — 3. Simonem : *Simeon.* — 4. vocabatur : *cognominabatur.* — 5. cognominabatur : *vocabatur.* — 6. Juda : *Judæ.* — *Ibid.* et in Jerusalem : *et Jerusalem.* — 9. ceciderunt in gladio : *ceciderunt gladio.* — 12. ea : *eam.* — 15. thura : (*Deest in cod.*) — 19. et dixit : *ait.* — *Ibid.* discedant : *discedat.* — 21. justitias : *justitiam.* — 24. accensus est furor ejus : *ascendit furor ejus et.* — *Ibid.* et insiliens : *insiliens.* — 27. exclamavit : *clamavit.* — *Ibid.* in civitate : (*Desunt in cod.*) — 30. et sederunt : *ut sederent.* — *Ibid.* ejus : *eorum.* — *Ibid.* inundaverunt : *induraverunt.* — 31. erant : *erat.* — *Ibid.* quidam : (*Deest in cod.*) — 33. Antiochi : (*Non habetur in cod.*) — 34. non exibimus : (*Non habentur in cod.*) — 36. nec lapidem miserunt in eos : (*Desunt in cod.*) — 40. nunc : (*Deest in cod.*) — 41. die : *in die.* — 42. Judæorum : *Asidæorum.* — 43. facti sunt : *factum est.* — 44. iniquos : (*Deest in cod.*) — 46. finibus eorum et in, etc. : *finibus Israel in, etc.* — 47. manibus : *manu.* — 50. vestrorum : (*Deest in cod.*) — 54. Zelum : *Zelo.* — 55. implevit : *implet.* — *Ibid.* dux in Israel : *dux populi Israel.* — 59. et Azarias et Misael : *Azarias, Misael.* — 63. periit : *periet.* — 65. Simon : *Simeon.* — 67. et adducetis ; *et vos adducetis.* — 70. anno : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* sexto : *et sexto anno.*

CAPUT III.

Vers. 3. gloriam : *gaudium.* — 5. eos succendit : *succendit.* — 13. fidelium : (*Deest in cod.*) —
B *Ibid.* Ecclesiam secum : *Ecclesiam fidelium secum.* — 16. appropinquaverunt : *appropiaverunt.* — *Ibid.* ab : (*Deest in cod.*) — 17. contra : *ad.* — *Ibid.* et tam : (*Desunt.*) — 21. et legibus nostris : (*Non habentur.*) — 23. loqui : *loquens.* — 24. persecutus est : *persequebatur.* — 27. rex : (*Non habetur in cod.*) — 29. suis : (*Deest in cod.*) — 30. ut : *et.* — 31. Et consternatus : *consternatus.* — 34. omnibus quæ : *omnibus bonis quæ.* — 35. et ut mitteret : *ut mitteret.* — *Ibid.* memoriam eorum de loco : *memoriam de cœlo.* — 37. perambulabat : *perambulavit.* — 40. processerunt cum : *processerunt ut irent cum.* — *Ibid.* Emmaum : *Arimaum.* — 42. applicabant : *applicabat.* — *Ibid.* in interitum : *interitum.* — 46. in Israel : *Israel.* — 47. et cinerem imposuerunt capiti suo ; et disciderunt : *et cinere in capite suo ; et destituerunt.* — 48. libros : *librum.* — 49. Nazaræos : *Nazoræos.* — 51. facti sunt : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* in luctum et in humilitatem : *in luctu et humilitate.*
C — 53. faciem : *facies.* — 55. hæc : *hoc.* — 57. Emmaum : *Ammaum.* — 58. adversus nos : (*Desunt in cod.*) — 59. melius est nos : *melius nobis.*

CAPUT IV.

Vers. 2. percuterent : *percuteret.* — *Ibid.* illis : *illi.* — 3. Emmaum : *Ammaum.* — 5. noctu, et neminem : *nocte, neminem.* — 6. qui : *quia.* — *Ibid.* ad prælium : *prælio.* — 9. multo : (*Deest in cod.*) — 10. Dominus : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* memor erit : (*Desunt in cod.*) — 12. elevaverunt : *levaverunt.* — *Ibid.* eos : (*Deest in cod.*) — 13. erant : *fuerant.* — 15. omnes : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* in gladio : *gladio.* — *Ibid.* usque Gezeron et : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* usque ad : (*Non habentur in cod.*) — 18. nunc : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* postea : *post hoc.* — *Ibid.* securi : (*Non est in cod.*) — 19. ecce : (*Non habetur in cod.*) — 20. succenderunt : *succensa sunt.* — 24. canebant : *dicebant.* — *Ibid.* Deum : (*Deest in cod.*) — 26. autem : (*Non habetur in cod.*) — 27.
D consternatus animo : *consternatus est, et animo.* — 28. Lysias : (*Non est in cod.*) — 31. fundatur : *fundantur.* — 33. collaudent te omnes : *collaudent omnes.* — 34. prælium : (*Deest in cod.*) — 35. multiplicati rursus venirent : *multiplicatus rursus veniret.* — 39. Et sciderunt : *scidebunt.* — *Ibid.* super caput suum : (*Desunt in cod.*) — 41. emundarent : *mundarent.* — 45. illis : *illi.* — 48. erant : (*Deest in cod.*) — 51. et in cymbalis : *et cymbalis.* — 55. in faciem : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* eum : (*Deest in cod.*) — 56. sacrificium : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* salutaris : *salutaria.* — 59. et universa : *universa.*

CAPUT V.

Vers. 1. audierunt : *audirent.* — *Ibid.* Sanctuarium : *Sancta.* — 3. Arabathane : *Acrabathane.* — *Ibid.* quia : *qui.* — 11. parant : *parent.* — 12 et eripe : *eripe.* — 13. Tubin : *ibi.* — 15. et repleta est omnis Galilæa alienigenis : *et omni Galilæa alienigena.* — 17. autem :

enim.— 20. partiti : *dati.*— 23. assumpsit : *sumpsit.* —*Ibid.* erant illis : *erant cum illis.* — 24. et Judas : *Judas.*—*Ibid.* frater : *et fratres.*—25. eorum : (*Deest in cod.*)—26. Barasa : *Basara.*—30. elevassent : *alevassent.*— *Ibid.* et ecce : *ecce.*— *Ibid.* expugnabant : *expugnarent.*—32. et dixit exercitui : *exercitui dixit.* —*Ibid.* suo : (*Deest in cod.*)— 33. exclamaverunt : *clamaverunt.*—35. assumpsit : *sumpsit.*—38. et exercitus : *exercitus.*— 39. conduxerunt : *conduxit.*— 40. appropinquaverit : *appropiaverit.*— 43. a facie : *ante faciem.*— *Ibid.* erat in Carnaim : *est in Carmaim.*— 44. Carnaim : *Carmaim.*— *Ibid.* Judæ : *Juda.*— 50. se : (*Deest in cod.*)— *Ibid.* et tota nocte : *et nocte.*— 52. faciem : (*Non est in cod.*)—53. per : (*Nec habetur in cod.*) — 54. ex eis : *ex his.* — 55. erat : *erant.* — *Ibid.* Simon : *Simeon.*— 56. principes : *princeps.* — 59. illis : *ei.* — 60. Judææ : *Judæ.* — *Ibid.* illo die : *in illo die.* — *Ibid.* plaga : *fuga.*— 65. succendit : *et succendit.*— *Ibid.* igni (*Deest in cod.*) — 67. volunt : *vult.*—*Ibid.* exeunt : *exit.*— 68. diruit : *vidit.*—*Ibid.* et sculptilia : *spolia.* — *Ibid.* reversus : *regressus.*

CAPUT VI.

Vers. 1. perambulabat : *perambulabit.*—3. deprædari : *prædari.*— 4. in Babyloniam : *Babyloniam.*— 6. de castris quæ exciderunt : (*Desunt in cod.*)— 7. ædificaverant : *ædificaverat.*—8. ei : (*Non est in cod.*) — 9. per : (*Non habetur in cod.*)—10. solicitudine : *solitudine.*— 12. et abstuli : *abstuli.*— 16. nono : *et nono.*— 17. regnare : (*Deest in cod.*)— 20. convenerunt : *coirent.*—21. impii ex Israel : *ex impiis Israel.* — 27. et non : *nec.*— 28. hæc : (*Deest in cod.*)—29. et de insulis maritimis : *et insulis et maritimis.*— 30. ejus : (*Deest in cod.*)— 31. dies multos : *diebus multis.* — 32. movit : *admovit.* — *Ibid.* Bethzacharam : *Bethzachara.* — 33. in impetum : *impetum.* — *Ibid.* Bethzacharam : *Bethzachara.* — *Ibid.* se : (*Deest in cod.*) — 36. erat bestia : *erant, bestiæ.* — *Ibid.* ibi : (*Non habetur in cod.*)— 38. tubis exercitum : *tubis et exercitum.*— *Ibid.* constipatos : *constipati.*— 39. resplenduerunt : *et resplenduerunt.* — *Ibid.* montes ab eis, et resplenduerunt : (*Desunt in cod.*)— 40. alia : *alii.* — 41. et commovebantur : *commovebantur.*— *Ibid.* omnes : *et omnes.*—*Ibid.* terram (*Deest in cod.*) — *Ibid.* collisione : *collisionis.*— 45. a sinistris : *sinistris.*—46. se : (*Non est in cod.*)—48. applicuerunt : *applicuit.*—*Ibid.* regis : *rex.*— 49. erant eis : *erat ei.* —51. dies multos : *diebus multis.*—55. constituerat : *constituit.*—*Ibid.* ut : *et.*—*Ibid.* et regnaret : *ut regnaret.*— 56. esset : *est.*— *Ibid.* abierat : *ibi erat.*— *Ibid.* quærebat : *quærit.*— 57. et festinavit : *festinavit.*— 62. citius juramentum : *jus juramenti.*

CAPUT VII.

Vers. 1. primo : *et primo.*— 2. est domum : *est in domum.*— 6. omnes (*Deest in cod.*) — 7. credis, ut : *credes, et.* — 9. facere : *ut faceret.* — 11. enim : *autem.* — 16. in : (*Non habetur in cod.*) — 18. in eis : (*Desunt in cod.*)— 19. Bethzecha : *Bethzatha.*—*Ibid.* ad se : *a se.*— 23. erant, filiis : *erant in filiis.* — 24. Judææ : *Judæ.*—25. erant : *sunt.*— 29. se invicem : (*Non habentur in cod.*) — 32. exercitu : (*Non est in cod.*) — 37. Tu, Domine, elegisti domum istam : *Tu elegisti domum istam, Domine.*—38. cadant in gladio : *cadent gladio.*—39. horon : *heron.*—40. Adarsa : *adversa.*— *Ibid.* viris : (*Deest in cod.*)— 41. quia : *qui.* — 42. contere : *percute.*—*Ibid.* super : *contra.*—45. persecuti sunt : *persecutus est.*— *Ibid.* Adazer : *Adasor.*— *Ibid.* in : (*Non habetur in cod.*)— 46. Judææ : *Judæ.*— 48. lætitiam magnam : *lætitia magna.*

CAPUT VIII.

Vers. 2. et audierunt : *audierunt.*—4. locaque quæ longe erant : *locus qui longe erat.*—5. Persen Ceteorum : *Pers Citiorum.*—*Ibid.* in bello : *bello.*—6. et equitatum et currus : (*Non sunt in cod.*)— 8. Indorum et medos, et Lydos de optimis : *Medorum et Lydos, et*

A *Medos de omnibus.*— 10. redegerunt : *redierunt.* — 12. erant : (*Deest in cod.*) — 14. in ea : *ab ea.*— 16. homini : (*Deest in cod.*)— 18. et : (*Non est in cod.*)— *Ibid.* premerent : *premeret.* — 20 conscribere : *conscribi.* — 22. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* in : (*Non est in cod.*)— 23. ab eis. Quod, etc. : *ab eis in æternum. Quod, etc.*— 28. et adjuvantibus non dabitur : *adjuvantibus non dabunt.*— 31. ei : *eis.*

CAPUT IX.

Vers. 1. ut : *ubi.*— *Ibid.* et Bacchidem : *Bacchidem.*— 2. viam : *via.*— *Ibid.* Masaloth : *Mesaloth.*— 3. in mense : *et mense.* — *Ibid.* et quinquagesimi secundi : *quinquagesimi et secundi.* — 4. Beream : *Berea.*—7. defluxit exercitus suus : *defluxisset exercitus ejus.*— *Ibid.* et confractus : *confractus.*— 9. revertamur : *revertemur.*—*Ibid.* tunc : (*Deest in cod.*)—10. appropiavit : *appropinquavit.* — 12. clamabant : *clamabat.* — 13. ipsi : *ipsis.* — 16. eos : (*Deest in cod.*)

B — 17. ex illis : *illis.*— 19. et sepelierunt eum in sepulchro patrum suorum : (*Desunt in cod.*)— *Ibid.* in civitate Modim : *in Modim.*— 21. populum : (*Deest in cod.*)— 22. bellorum Judæ : *Judæ bellorum.* — *Ibid.* et magnitudinis ejus : (*Non habentur in cod.*) — 23. emerserunt : *et merserunt se.*— 26. in illos : *illos.*— 30. pro eo : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* in principem : *principem.*—33. aquam : *aquas.*—35. Jonathas : (*Non est in cod.*)—*Ibid.* Nabuthæos : *Nabathæos.*— 36. Madaba : *Madabas.*—37. renuntiatum : *nuntiatum.*—39. fratres ejus obviam : *fratres obviam.* — 40. montes : *montem.* — 42. vindictam : *vindicta.* — 43. magna : *multa.* — 45. divertendi : *revertendi.* — 47. suam : (*Non habetur in cod.*)— 48. dissiliit Jonathas : *siluit Jonathas.* — *Ibid.* et qui cum eo erant in Jordanem : (*Desunt in cod.*)—49. in Jerusalem : *Jerusalem.*—50. et in beth-el : *et beth-el.*— 57. Juda : (*Deest in cod.*)— 58. eos : (*Non est in cod.*)— *Ibid.* una nocte : *in una nocte.* — 64. Beth-bessen : *Bethbesse.* — 66. ejus : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* tabernaculis : *tabernaculo.* —

C 68. congressus : *congressio.* — 69. ipsorum : *suam.* — *Ibid.* multos ex eis occidit ; ipse autem cogitavit cum reliquis abire in regionem suam :(*Desunt in cod.*) — 71. vitæ ejus : *vitæ suæ.* — 73. ibi : *sibi.*

CAPUT X.

Vers. 5. omnium : (*Non habetur in cod.*) — 8. dedit ei rex potestatem : *dedit ei in potestatem.* — 11. opera, ut extruerent : *operam, ut instruerent.* — 13. locum : *locum suum.* —19. sis : (*Non habetur in cod.*) — 20. ut amicus : *et ut amicus.* — *Ibid.* et quæ : *ut quæ.* — *Ibid.* nobiscum : (*Deest in cod.*)—22. nimis : (*Non habetur in cod.*)— 24. illis : *illi.* — *Ibid.* sint : *sit.* — 25. eis : (*Non est in cod.*) — 26. audivimus : *et audivimus.* — 29. et tertias : *et tertiam.* — 30. die : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* in totum : *innotum.* — 33. — solvantur : *retro luantur.* — 34. tres dies post : *tres post.* — 36. Judæis : *eis.* — *Ibid.* sint : *sunt.* — 37. in legibus : *legibus.* — 38. Judææ : *Judæ.* —

D *Ibid.* ut : *et.* — 40. do singulis annis : *singulis annis dabo.*— 41. fuerit : *fuit.* — 43. confugerint : *fuerint.* —*Ibid.* est Jerosolymis : *est in Jerosolymis.* — *Ibid.* dimittantur : *dimittatur.* — 45. in Jerusalem : *Jerusalem.* — *Ibid.* Judæa : *Jerusalem.* — 46. fecerat : *fecerant.* — *Ibid.* tribulaverat : *tribulaverant.* — 48. contra : *ad.* — 49. duo : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Demetrii : *Alexandri.* — *Ibid.* Alexander : *Demetrius.* — 52. regressus : *ingressus.* — 54. ego : (*Non est in cod.*) — 56. quod : *quæ.* — 62. collocavit eum rex : *collocavit rex.* — 63. suis : (*Non habetur in cod.*) — 67, quinto : *et quinto.*— 69. rex : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ducem : (*Non habetur in cod.*) —70. adversum nos : (*Desunt in cod.*) — 72. terra sua : *terram suam.* — 73. et exercitum : *exercitum.* — 74. occurrit : *concurrit.* — 76. in civitate : *intra in civitatem.* — 80. et jecerunt jacula in populum : (*Non sunt in cod.*) — — 82. fatigati : *fugati.* — 83. per campum : *in campum.* — *Ibid.* et intraverunt : *intraverunt.* — *Ibid.*

ibi : (*Deest in cod.*) — 84. omnes : *eos.* — 86. Ascalonem : *Ascalona.* — 87. in Jerusalem : *Jerusalem.*

CAPUT XI.

Vers. 2. civitates, et occurrebant ei : (*Desunt in cod.*) — 3. autem : (*Non habetur in cod.*) — 4. igni : (*Nec est in cod.*)—*Ibid.* cæsi : *occisi.*—*Ibid.* fecerant : *fecerat.*—7. vocabatur : *vocatur.*—*Ibid.* in Jerusalem : *Jerusalem.*—10. pœnitet : *pœnituit.*—12. manifestatæ sunt : *manifestæ factæ sunt.* — 14. Alexander : *Ptolomeus.* — *Ibid.* temporibus : *diebus.* — *Ibid.* locis illis : *locis illius.* — 17. Zabdiel : *Gaddiel.* —21. Demetrium : (*Deest in cod.*) — 22. ad : (*Nec est in cod.*) — *Ibid.* arcem : (*Nec est in cod.*) — 26. fecit ei rex : *fecit rex.* — *Ibid.* ante eum : *ante ipsum.* — *Ibid.* in conspectu omnium amicorum suorum : *ante conspectum amicorum omnium.* — 28. faceret : *facerent.* — *Ibid.* et tres : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* toparchias, et : *toparchiam, id est.*—*Ibid.* et confines ejus : (*Non sunt in cod.*) — 34. illis : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Ramatham : *Ramathe.*—*Ibid.* sequestrari : *sequestra.*— *Ibid.* prius : (*Deest in cod.*) — 37. et in loco : *in loco.* — 38. Et videns : *Et vidit.* — *Ibid.* unumquemque : *quemque.* — *Ibid.* traxit : *contraxit.* — 39. murmuravit : *murmurat.* — *Ibid.* Emalchuel : *Emelchuel.* — 40. fecit : *fecerit.* — *Ibid.* ibi : *illic.* — 41. in Jerusalem : *Jerusalem.* — 43. mihi : (*Non est in cod.*) — 51. sua : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* in conspectu regis, et : (*Desunt in cod.*) — 53. abalienavit : *alienavit.* — *Ibid.* beneficia quæ : *beneficia ejus quæ.* — 54. hæc : *hoc.* — *Ibid.* sibi : (*Deest in cod.*) — 58. in ministerium : *et ministerium.* — 60. Ascalonem : *Ascalona.* — 61. inde Gazam : *in Gazim.* — *Ibid.* quæ : *quas.* — *Ibid.* est eam : *est eas.* — 66. cepit : *accepit.* — 67. Genesar : *Gennesar.* — 70. Absolomi : *Absalomi.* — 72. Jonatas : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* eos : *illos.* — *Ibid.* in fugam : (*Non sunt in cod.*) — 73. omnes : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* illuc : *illic.* — 74. alienigenis : *alienis.*

CAPUT XII.

Vers. 1. eos : (*Non habetur in cod.*)—2. spartiatas : *Spartas.* — 3. renovaremus : *renovetis.* — 5. est : (*Deest in cod.*) — 7. scriptum : *rescriptum.* — 9. solatio : *solatia.* — 11. in observationibus : *observationibus.* — 17. et reddant : *ut reddant.* — 18. benefacietis : *benefaciatis.* — 19. est : (*Non habetur in cod.*) — 23. et vestræ nostræ : *vestra nostra.* — *Ibid.* nuntiari : *renuntiare.*—26. renuntiaverunt : *nuntiaverunt.* — 28. in corde : *corde.* — 29. autem luminaria : *enim lumina.* — 31. vocabantur : *vocantur.* — 32. perambulabat : *perambulavit.* — 37. Caphetetha : *Cahetha.* — 40. ne forte : (*Desunt in cod.*) — 41. illi : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* venit Bethsan : *venit in Bethsan.* — 42. Jonatas : (*Non habetur in cod.*) — 45. autem : *enim.* — 48. Civitatis : (*Deest in cod.*) — 49. et in campum : *in campum.* — 50. At illi : *Et illi.* — *Ibid.* Jonatas : (*Non est in cod.*) — 52. erant : *fuerant.* — 53. conterere : *perdere.*

CAPUT XIII.

Vers. 2. in timore ascendit : *timor ascendit in.* — 4. omnes : (*Deest in cod.*) — 6. natos quoque nostros : *natosque vestros.* — *Ibid.* gratia : *gratis.* — 7. spiritus : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* populi : *populus.* — 11. in arce remansit : *in ea mansit.* — 14. loco : *in loco.* — *Ibid.* et quia commissurus esset cum eo prælium : (*Non sunt in cod.*) — 15. propter negotia quæ habuit : (*Desunt in cod.*) — 18. ei : (*Non est in cod.*) — 19. Et misit pueros, et centum talenta : (*Non habentur in cod.*) — 20. contereret : *contererent.* — 22. omnem : (*Deest in cod.*) — 23. Bascaman : *Bascama.* — *Ibid.* illic : (*Non habetur in cod.*) — 29. viderentur : *videntur.* — 30. est : (*Non habetur in cod.*) — 32. loco : *in loco.* — 35. ei : (*Deest in cod.*) — 37. babem : *behem.* — *Ibid.* misistis : *misisti.* — *Ibid.* remittere : *mittere.* — 39. in Jerusalem : *Jerusalem.* — 40. ex vobis : *in vobis.* — 42. summo : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Sacerdote, magno : *Sacerdote magno.* — *Ibid.* duce : *et duce.* — 43. comprehendit eam : *comprehendit.* — 45. dextras : *dextram.* — 48. habitationem : *in habitationem.* — 49. regionem : *in regionem.* — 50. acciperet : *acciperent.* 51.—die : (*Non est in cod.*)—*Ibid.* ex Israel : *in Israel.* — 54. vir esset : *vir præliis esset.* — *Ibid.* in (*Deest in cod.*)

CAPUT XIV.

Vers. 1. exercitum suum : *exercitus suos.* — *Ibid.* in : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ut : *Et.* — 2. Et audivit : *Et ut audivit.* — *Ibid.* et misit : *misit.* — *Ibid.* comprehenderet eum vivum : *comprehenderent eum vivum, et ut ducerent eum ad se.* — 3. duxit : *adduxit.* — 4. omnis : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* genti : *gentis.* — 8. Juda : (*Deest in cod.*) — 10. Et civitatibus tribuebat : *civitatibus tribuebam.* — 12. ficulnea sua ; et non erat : *ficulnea ; nec erat.* — 16. spartiatas : *spartia.* — 17. omnem : (*Deest in cod.*) — 18. in tabulis : *tabulis.* — 19. in Jerusalem : *Jerusalem.* — 20. principes : *princeps.* — 22. pristinam : (*Deest in cod.*) — 25. mnarum : *minarum.* — 26. ab eis : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* æreis : *aureis.* — 27. Et hoc est exemplum scripturæ : (*Desunt in cod.*) — 29. Jarib : *Israel.* — 33. Judææ : *Judæ.* — *Ibid.* Judææ : *Judæ.* — 36. et qui : *qui.* — 37. ad : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* in Jerusalem : *Jerusalem.* — 43. et scribantur : *et ut scribantur.* — 47. ei : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* gentis : *genti.*

CAPUT XV.

Vers. 1. rex : (*Non habetur in cod.*) — 3. et electam : *electam.* — 4. regionem : *regiones.* — 5. statuo tibi : *statuo vobis.* — *Ibid.* me omnes reges : *me reges.* — 8. Et omne debitum regis, et quæ futura sunt regi, ex hoc et in totum tempus remittuntur tibi : (*Non sunt in cod.*) — 11. maritimam : *maritima.* — 13. belligeratorum : *bellatorum.* — 14. vexabant : *vexabat.* — *Ibid.* vel egredi : (*Desunt in cod.*) — 18. murum : *minarum.* — 22. Arabæ : *Arbæ.* — 23. spartiatis et Delo : *spartionis Dello.* — *Ibid.* sicioni : *siccioni.* — *Ibid.* Cortynam et Cnidum : *Gortinam et Zenedum.* — 26. ad eum : *ei.* — 27. rupit : *inrupit.* — 29. in terra : *super terra.* — 32 *et* 33. ei : (*Non sunt in cod.*)— *Ibid.* sumpsimus : *assumpsimus.* — *Ibid.* detinemus : *detinimus.* — 35 expostulas : *expostulans.* — *Ibid.* et in regione : *in regione.* — 36. Athenobius : *ultum.* — 39. Judææ : *Judæ.* — *Ibid.* obstruere : *extruere.* — 41. Judææ : *Judæ.*

CAPUT XVI.

Vers. 1. in populo ipsorum : (*Desunt in cod.*) — 2. seniores : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et domus patris mei : (*Non habentur in cod.*) — 8. exclamaverunt : *clamaverunt.* — 10. in Judæam : *Judam.* — 14. Judææ : *Judæ.* — *Ibid.* in Jericho : *Jericho.* — *Ibid.* septuagesimo septimo : *septuagesimo.* — 16. surrexit : *et surrexit.* — 18. traderet ei regionem : *traderet regionem.* — 19. tollere : *ut tollerent.* — *Ibid.* dona : *dona multa.* — 23. ædificii : *ædificium.*

LIBER SECUNDUS MACHABÆORUM.

In Secundum librum Machabæorum argumentum : *Non habetur in exemplari Gothico.*

CAPUT I.

Vers. 1. Per Ægyptum : *in Ægypto.* — *Ibid.* Judæa et pacem bonam : *Judæ pacem bonam.* — 2. locutus : (*Deest in cod.*) — 3. et faciatis : *ut faciatis.* — 4. et faciat : (*Non habetur* et.) — 8. panes : *panem.* — 10. Jerosolymis : *in Jerosolymis.* — *Ibid.* et in Judæa : *et Judæa.* — *Ibid.* in Ægypto : *Ægypto.*

— 12. et sanctam civitatem : (*Desunt in cod.*) — 14. etenim : *ut enim.* — *Ibid.* Antiochus et amici ejus : (*Non sunt in cod.*) — 15. eas : *ejus.* — 16. cum intrasset : *et cum intrasset.* — *Ibid.* eos : (*Deest in cod.*) — 18. die : (*Nec est in cod.*) — *Ibid.* et vos : *vos.* — 19. et siccus : *siccus.* — 20. Persidis : *Persarum.* — 21. sacerdos : *sacerdotes.* — 27. et contemptos : *contemptos.* — 28. nos : (*Deest in cod.*) — 30. esset : *est.* — 31. esset : *fuisset.* — 32. sed et ex : *sed ex.* — 33. ut : *at.* — *Ibid.* res : (*Non habetur in cod.*) — 34. sacrificia : *sacrificium.* — 35. examinans : *determinans.* — *Ibid.* templum, ut probaret, etc. : *templum, et si quibus rex donaverat multa bona, accipiebat ex hoc et retribuebat innumera, ut probaret, etc.* — 36. hunc locum : *hoc.*

CAPUT II.

Vers. 1. transmigrabant : *transmigrabantur.* — 8. cum : (*Deest in cod.*) — 9. Magnifice etenim sapientiam tractabat : (*Non habentur in cod.*) — 12. comestum : *mandatum.* — 13. qualiter : *ut.* — *Ibid.* regibus : *regionibus.* — 14. acciderat : *accedebat.* — 15. perferant : *perferat.* — 16. facietis : *facitis.* — 17. et sanctificationem : (*Desunt in cod.*) — 18. nostri : (*Deest in cod.*) — 22. vindicarent : *et vindicarent.* — 23. in toto orbe : *toto orbe.* — *Ibid.* et leges : *ut leges.* — 25. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* narrationes : *locutionem.* — 26. volentibus : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* facilius : *facile.* — 27. assumpsimus : *assumimus.* — 29. authoribus : *authori.* — 30. curat : *conatur.* — 32. vitare brevianti : *vitæ brevitati.*

CAPUT III.

Vers. 1. animos odio habentes mala : *animo odio habentis mala.* — 2. fiebat ut et ipsi : *fidebat ut ipsi.* — *Ibid.* dignum : (*Deest in cod.*) — 5. eo tempore : *illo in tempore.* — 8. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* civitates : (*Non est in cod.*) — 10. et pupillorum : *aut pusillorum.* — 13. esse : (*Deest in cod.*) — 15. de depositis : *depositis.* — 16. videbat : *viderat.* — 17. efficiebatur : *manifestabatur.* — 18. gregatim : *congregati.* — 21. enim : *autem.* — 23. perficiebat : *perficere.* — *Ibid.* præsens : *in præsens.* — 24. Dei : (*Non est in cod.*) — 29. atque omni spe et salute privatus : (*Non habentur in cod.*) — 30. Dominum : *Deum.* — *Ibid.* omnipotente : *autem.* — 31. confestim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ut vitam : *et salutem.* — 32. rex : (*Deest in cod.*) — 35. recepto : *et recepto.* — 36. sub oculis suis viderat : *sibi oculis viderat.* — 37. esset : *est.* — 38. si quem : *siquidem.* — *Ibid.* eum : (*Non est in cod.*)

CAPUT IV.

Vers. 3. Simonis : *Simoni.* — 8. octoginta : *septuaginta.* — 10. annuisset : *agnovisset.* — 11. constituta, et per, etc. : *constituta, per, etc.* — *Ibid.* Eupolemi : *Epolesii.* — 17. hoc : *hæc.* — 19. Sacrificium : *Sacrificiis.* — 21. filios propter primates : *filio propter primatus.* — 22. inde : (*Non habetur in cod.*) — 23. Menelaum : *Menalaum.* — *Ibid.* Simonis : *Jasonis.* — 27. Menelaus : *Menalaus.* — 28. regem sunt evocati : *regem vocati.* — 29. Et Menelaus amotus est a Sacerdotio : *Menalaus motus est Sacerdotio.* — 30. regis concubinæ : *de concubinæ regis.* — 32. Menelaus : *Menalaus.* — *Ibid.* e templo : *templo.* — 34. Qui : *quod.* — *Ibid.* de asylo : *asylo.* — 35. etiam : *et.* — 37. itaque est animo : *itaque ad animam.* — *Ibid.* propter Oniam : (*Desunt in cod.*) — 38. accensis : *accensus.* — *Ibid.* et in eodem : *et eodem.* — *Ibid.* in Oniam : *Oniam.* — *Ibid.* condignam retribuente : *dignam tribuente.* — 39. divulgata : *vulgata.* — *Ibid.* exportato : *portato.* — 41. jecere : *jacere.* — 42. autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* conversi : *versi.* — 43. Menelaum : *Menalaum.* — 45. Menelaus : *Menalaus.* — *Ibid.* dare : (*Deest in cod.*) — 47. Menelaum : *Menalaum.* — *Ibid.* hos : (*Non est in cod.*) — 50. Menelaus : *Menalaus.* — *Ibid.* ad insidias : *et insidias.*

CAPUT V.

Vers. 3. equorum per ordines : *eorum per ordinem.* — 6. in cæde : *inde.* — 7. confusionem accepit : *confusione cepit.* — 8. exitium : *exercitus.* — 9. patria sua expulerat : *patria excluserat.* — 13. et mulierum : *mulierum.* — 14. vincti : *vincenti.* — *Ibid.* non minus autem venundati : (*Desunt in cod.*) — 15. etiam : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* universa terra sanctius, Menelao : *universæ terræ sanctiorem Menalao.* — 17. civitatem : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* Deus : *Dominus.* — 19. locum Deus : *ad locum Dominus.* — 20. socius bonorum : *socius et bonorum.* — *Ibid.* omnipotentis est, iterum, etc. : *omnipotentis, iterum, etc.* — 21. regressus : *reversus.* — 23. Garizim : *Garizi.* — *Ibid.* Menelaum : *Menalaum.* — 27. decimus : *de civibus.*

CAPUT VI.

Vers. 2. Garizim : *Gazarim.* — 4. Gentium : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ædibus : *diebus.* — 7. amara : *arma.* — 9. gentium : *gentilium.* — *Ibid.* miseriam : *misera.* — 13. adhibere : *exhibere.* — 14. advenerit : *venerit.* — 17. sint : *sunt.* — 18. unus : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* primoribus : *prioribus scribarum, vera ætate.* — 19. gloriosissimam : *gloriosam.* — 21. ei : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ut : *et.* — 22. viri : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* faciebant : *facerent.* — 23. cogitare cœpit : *cogitationem accepit.* — *Ibid.* ingenitæ : *ingenuæ.* — *Ibid.* actus : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* a Deo : *Deo.* — 24. adolescentes arbitrantes : *adolescentium, arbitrati.* — 25. tempus : (*Non est in cod.*) — 26. manum : *manus.* — 30. hæc : *hoc.* — 31. virtutis : (*Non est in cod.*)

CAPUT VII.

Vers. 1. septem : *et septem.* — *Ibid.* fratres una cum matre sua, etc. : *fratres cum matre, etc.* — *Ibid.* edere : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* carnes : *ad carnes.* — 2. Unus autem ex illis qui erat primus : *Unus autem qui erat ex illis.* — 3. iratus itaque : *iratusque.* — 4. prior : *primus.* — 6. aspiciet : *aspiciat.* — *Ibid.* in protestatione : *protestatione.* — 7. abstracta : *detracta.* — 8. sequenti : *sequentibus.* — 9. sic : (*Deest in cod.*) — 10. illuditur : *illudebatur.* — 13. vexabant similiter : *similiter vexabant.* — 15. in : (*Deest in cod.*) — 17. tu autem : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* magnam potestatem : *magna potestas.* — 18. sextum : *et sextum.* — *Ibid.* hoc : *hæc.* — 22. donavi : *dedi.* — 23. omnium : *hominis.* — *Ibid.* vitam : *et vitam.* — *Ibid.* vosmetipsos : *vos.* — *Ibid.* leges : *legem.* — 24. et cum juramento : *et juramento.* — *Ibid.* ei : (*Non habetur in cod.*) — 25. ad hæc cum : *et ad ista quoniam.* — *Ibid.* ei : (*Deest in cod.*) — 27. novem : *decem.* 28. te nate, ut : *nam te.* 29. ita fiet : *ita fit.* — *Ibid.* particeps : (*Nec est in cod.*) — 30. nobis : (*Deest in cod.*) — 35. Deus : (*Non habetur in cod.*) — 37. et fratres : *fratres.* — *Ibid.* est : *sit.* — 40. Domino : *Deo.* — 41. post filios : (*Desunt in cod.*)

CAPUT VIII.

Vers. 1. eduxerunt ad se sex millia virorum : *assumpserunt ad sex millia viros.* — 2. et misereretur : *misereretur.* — 4. quoque : *utique.* — 6. improvisus, succendebat eas : *improvisis, succendebat ea.* — 8. profectum : *perfectum.* — 9. primoribus amicum, datis ei de permistis : *prioribus amicum, datis et permistis.* — *Ibid.* et Gorgia : *Gorgia.* — *Ibid.* et in bellicis rebus experientissimo : (*Desunt in cod.*) — 10. ut regi : *regi ut.* — 11. coemptionem Judaicorum : *emptionem Judæorum.* — *Ibid.* esset : *erat.* — 12. autem ubi : *autem Machabæus ubi.* — 14. quam cominus : *quam in cominus.* — 15. et si : *si.* — *Ibid.* tamen : (*Deest in cod.*) — 16. hostibus : *cum hostibus.* — 17. loco sancto : *in locum sanctum.* — 18. et venientes : *venientes.* — 19. eos : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* quod :

(*Non est in cod.*)—*Ibid.* millia perierunt : *millia qui perierunt.*—23. Ad hoc etiam ab Esdra : *adhuc etiam ab Ezra.*—*Ibid.* adjutorii : *in adjutorium.*—26. reversi sunt : *reverterunt.*—33. eum : *eos.*—*Ibid.* incenderat : *incenderant.*

CAPUT IX.

Vers. 4. in ira : *ira.*—*Ibid.* se fugaverant : *fugerant.*—*Ibid.* suum : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* eo quod: *quod.*—5. Deus ; (*Non est in cod.*)—*Ibid.* enim ; *eum.* —6. ille : (*Deest in cod.*)—7. hoc : *hæc.*—8. isque qui : *is qui.*—*Ibid.* imperare : *inspirare.*—11. sui : (*Non habetur in cod.*)—12. nec : (*Non est in cod.*)—*Ibid.* ferre posset: *ferre non posset.*—17. se : (*Non est in cod.*)—18. deprecationis : *precationis.*—21. curam : *vestra.*—22. habens : *habeo.*—23. meus : (*Deest in cod.*)—26. Oro : *Orate.*—27. et communem : *communem.*—29. filium : (*Deest in cod.*)

CAPUT X.

Vers. 5. purificationem : *purgationem.*—*Ibid.* quinta : *et quinta.*—6. et in speluncis : (*Desunt in cod.*)—11. enim : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* negotia regis : *negotium regni.*—12. justi tenax : *justitiæ tenax.*—*Ibid.* constituit : *instituit.*—13. creditam sibi a Philometore deseruisset, et ad Antiochum nobilem : *cretes a Philometore nobile.*—19. Josepho, itemque Zachæo, eisque : *Josippo item Machabæus, et his.*—24. equitatu : *exercitu.*—25. Dominum : *Deum.*—26. adversariis : (*Deest in cod.*)—32. vero: *autem.*—34. At hi : *Et hi.*—35. incedentes : *accedentes.*—38. illis : *illi.*

CAPUT XI.

Vers. 3. Gentium : *Gentilium.*—6. Israel : (*Deest in cod.*)—10. cœlo : *loco.*—*Ibid.* super : (*Deest in cod.*)—11. more : (*Nec est in cod.*)—*Ibid.* in hostes : *hostibus.*—12. autem : *vero.*—*Ibid.* fugiens : *fugatus.*—13. omnipotentis : (*Non est in cod.*)—*Ibid.* innitentes : *nitentes.*—16. siquidem : *quidem.*—17. fuerant : *runt.*—18. Quæcumque : *quæque.*—*Ibid.* permittebant : *permittebat.*—19. et deinceps bonorum : *etiam deinceps honorum.*—21. mensis Dioscori, die vicesima : *Dioscori, die mensis vicesima.*—24. meo : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* postulare a nobis concedi sibi : *postulare concedere sibi.*—27. vero: *autem.*—*Ibid.* talis : (*Non est in cod.*)—29. Menelaus : *Menalaus.*—30. his igitur qui commeant : *hos igitur qui commaneant.*—*Ibid.* Xantici : *Xiandaci.*—31. Judaicis : *Judæi.*—*Ibid.* et prius : *prius.*—32. misimus : *misi.*—*Ibid.* Menelaum : *Menalaum.*—33. Xantici : *Xandaci.*—*Ibid.* die : (*Deest in cod.*)—34. autem : (*Non est in cod.*)—36. ad regem : (*Desunt in cod.*)—*Ibid.* indicavit : *judicavit.*—38. Xantici : *Xandaci.*

CAPUT XII.

Vers. 2. Gennæi : *gehennæ.*—6. nocte : *noctu.*—9. appareret ; *pareret.*—10. jam : (*Deest in cod.*)—11. dextram : *dextras.*—*Ibid.* se : (*Non est in cod.*)—13. firmam : *firmissimam.* 15. Jesu : (*Deest in cod.*)—18. non comprehenderunt : *comprehenderunt.*—21. Carnion : *Carnon.*—22. ab alio : *alio.*—23. virorum : *viros.*—26. regressus : *egressus.*—28. sua : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* confringit : *confregit.*—31. et exhortati : *exhortati.*—35. vero : *autem.*—38. Odollam : *Modollam.*—*Ibid.* purificati : *purificationis.*—42. oblivioni traderetur : *obliteraretur.*—*Ibid.* peccatis : *peccato.*—45. salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur : *salubris cogitatione pro defunctis cogitare, ut peccatis solvantur.*

CAPUT XIII.

Vers. 3. Menelaus : *Menalaus.*—*Ibid.* patria : *patriæ.*—*Ibid.* sperans se constitui : *sperans constitui.*—7. Menelaum : *Menalaum.*—9. nequiorem se patre suo Judæis ostensurus : *iniquiorem se Judæis ostensurum.*—10. eos : (*Deest in cod.*)—14. civitate : *et civitate.*—15. victori : *victoria.*—*Ibid.* fuerant : *erant.*—16. hostium castra repleverunt, rebusque prospere : *hostium replentes, rebus prospere.*—18. difficultatem : *difficultates.*—19. admovebat: *admoverat.*—*Ibid.* minorabatur : *minuebatur.*—21. Enuntiavit : *et nuntiavit.*—*Ibid.* est et conclusus : *conclusus est.*—24. ad Gerrenos : *Gerrenos.*

CAPUT XIV.

Vers. 6. seditiones : *seditionem.*—9. humanitatem tuam promulgatam omnibus : *pervulgatam omnibus humanitatem tuam.*—11. se : (*Deest in cod.*) 12. in Judæam : *Judæam.*—13. datis : (*Non est in cod.*)—*Ibid.* ut : (*Nec habetur in cod.*)—*Ibid.* eos vero : *et.*—14. congregatim : *segregatim.*—*Ibid.* prosperitates : *prosperitatem.*—15. constituit : *constituit eum.*—*Ibid.* custodiret : (*Deest in cod.*)—19. præmisit : *misit.*—*Ibid.* Theodotium : *Theodotum.*—21. et singulis : *et a singulis.*—24. ex animo, et erat viro : *ex animo vero.*—25. rogavitque : *rogavit.*—27. mittere : *mitti.*—31. cum : *ut.*—*Ibid.* sacerdotibus : *Deest in cod.*)—33. dicens : (*Nec est in cod.*)—35. universorum qui : *qui universitatis.*—36. omnium : (*Non habetur in cod.*)—40. sese : *se.*—41. in domum : *domum.*—42. agi : *ait.*—45. accensus animo : *accensis animis.*—*Ibid.* deflueret : *flueret.*—*Ibid.* et gravissimis vulneribus esset: (*Desunt in cod.*)

CAPUT XV.

Vers. 1. bellum : (*Deest in cod.*)—2. barbare : *barbara.*—3. ille : *at ille.*—*Ibid.* cœlo : *sæculo.*—6. cogitaverat : *cogitabat.*—7. Deo : *Domino.*—8. ad adventum : *adventum.*—9. certamina : *certaminum.*—10. ostendebat : *ostendens.*—11. exhortationibus : *orationibus.*—13. hoc : *hæc.*—15. dicentem : *dicentem ei.*—16. in quo ; *quo.*—17. civitas sancta : *civitas et sancta.*—*Ibid.* periclitarentur : *periclitaretur.*—18. itemque : *item.*—21. manus : *manum.*—22. qui : (*Deest in cod.*)—27. triginta quinque millia : *triginta millia.*—31. pervenisset : *convenissent.*—34. servavit : *conservavit.*—35. signum auxilii : *auxilium.*—37. quæ : *quod.*—*Ibid.* diei : *die.*—39. hoc : (*Deest in cod.*)

CODICUM DIVINÆ BIBLIOTHECÆ

VARIANTES LECTIONES.

PARS SECUNDA,

COMPLECTENS VARIANTES LECTIONES NOVI TESTAMENTI.

Hieronymi in Evangelistas ad Damasum præfatio : Novum opus, etc.

(*Non habetur in Cod. Goth.*)

SANCTUM J. C. EVANGELIUM SECUNDUM MATTHÆUM.

Hieronymi præfatio ex proœmio Commentariorum quos scripsit in Matthæum : Plures fuisse, *etc. : (Habetur in cod. Goth.)* — *Hieronymus in Catalogo Scriptorum ecclesiasticorum :* Matthæus, *etc. : (Non habetur.)*

CAPUT I.

Vers. 3. Zaram : *Zara.* — 5. Raab : *Racab.* — 6. David autem rex : *David rex.* — 17. itaque : *ergo.* — *Ibid.* ab : (*Deest in cod.*) — 20. apparuit in somnis : *in somnis apparuit.* — 25. cognoscebat : *cognovit.*

CAPUT II.

Vers. 1. Judæ : *Judææ.* — 5. ei : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* Judæ : *Judææ.* — 6. nequaquam : *numquid.* — 13. recessissent : *regressi essent.* — 16. tempus quod : *tempus stellæ quod.* (*Additur* stellæ.) — 19. angelus Domini apparuit : *apparuit angelus Domini.* — 20. enim qui : *enim omnes qui.* — 22. illo ire : *illac venire.* — 23. per prophetas : (*Desunt in cod.*)

CAPUT III.

Vers. 1. autem : (*Non habetur in cod.*) — 2. et : — (*Non est in cod.*) — 3. qui dictus : *de quo dictum.* 4. suos : *ejus.* — 5. exibat : *exibant.* — 6. ab eo in Jordane : *in Jordane ab eo.* — 7. ventura ira : *futura ira.* — 10. radicem : *radices.* — 12. suum in horreum : *in horreum suum.* — 16. ei : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* et venientem : *venientem.* — 17. Et ecce vox : *Et vox.*

CAPUT IV.

Vers. 4. dixit : *dixit ei.* — *Ibid.* in solo pane : *in pane solo.* — 10. dicit : *dixit.* — 14. adimpleretur : *impleretur.* — 16. vidit lucem : *lucem vidit.* — *Ibid.* umbræ : *et umbra.* — 17. Exinde : *Et exinde.* — 18. Jesus : (*Non habetur in cod.*) — 19. et ait illis : *et ait illis Jesus.* — *Ibid.* et faciam : *ut faciam.* — 25. et de Jerosolymis et de Judæa : *et Jerosolymis et Judæa.*

CAPUT V.

Vers. 11. fuerint, et : *fuerint homines, et.* (*Additur* homines.) — 17. quoniam : *quia.* — *Ibid.* aut prophetas : *et prophetas.* — 18. donec omnia : *donec ista omnia.* — 28. quia : *quoniam.* — 30. enim : (*Deest in cod.*) — 31. ei : *illi.* — 33. Domino : *Deo.* — 37. sit sermo autem : *sit autem sermo.* — 39. Dexteram maxillam tuam : *dextera maxilla tua.* — *Ibid.* et alteram : *alteram.* — 40. in judicio : *judicio.* — *Ibid.* dimitte : *remitte.* — 44. benefacite : *et benefacite.* — 46. diligitis : *diligatis.*

CAPUT VI.

Vers. 7. quod : *quia.* — 10. adveniat : *veniat.* — 11. supersubstantialem : *quotidianum.* — 13. ne nos
A inducas : *ne inducas nos.* — *Ibid.* Amen : (*Deest in cod.*) — 19. vobis : (*Non est in cod.*) — 20 demolitur : *exterminat.* — 22. si oculus tuus fuerit : *si fuerit oculus tuus.* — 23. fuerit nequam : *nequam fuerit.* — *Ibid.* erunt : *sunt.* — 25. plus : (*Non est in cod.*) — 33. ergo : *autem.* — *Ibid.* hæc omnia : *omnia hæc.* — 34. solliciti esse : *esse solliciti.* — *Ibid.* sibi ipsi : *ipse.*

CAPUT VII.

Vers. 2. remetietur : *metietur.* — 4. ecce : (*Deest in cod.*) — 10. petierit : *petet.* — 11. data : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* dabit : *non dabit.* — 12. illis : *eis.* — 13. est : (*Non habetur in cod.*) — 17. *et* v. 18. malos fructus : *fructus malos.*—*Ibid.* bonos fructus : *fructus bonos.* 22. in nomine tuo : *in tuo nomine.* — 25. super : *supra.* — 27. illius : *ejus.* — 29. et non : *non.*

CAPUT VIII.

Vers. 2. adorabat : *adoravit.* — 3. Jesus manum :
B *manum Jesus.* — 15. ei : *eis.* — 20. dixit ei : *dicit illis.* — *Ibid.* nidos; filius : *nidos, ubi requiescant; filius.* — *Ibid.* caput reclinet : *caput suum reclinet.* — 25. ad eum : (*Desunt in cod.*) — 26. dicit eis : *dicit eis Jesus.* — 29. Jesu : (*Deest in cod.*) — 30. multorum porcorum : *porcorum multorum.* — 31. autem : *vero.* — 33. de eis : *de his.* — 34. a finibus : *finibus.*

CAPUT IX.

Vers. 5. peccata : *peccata tua.* — *Ibid.* an dicere : *aut dicere.* — 6. ut autem sciatis : *ut sciatis autem.* — *Ibid.* quia : *quoniam.* — 9. inde : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* in telonio : *ad telonium.* (*Ita habebat lectio vetus ; modo, ea erasa, legitur ut in excusa.*)—13. est : Ita habebat lectio vetus : *modo sit superscribitur.*) — 18. adorabat : *adoravit.* — 23. turbam tumultuantem : *turbam multam tumultuantem.* — 27. inde Jesu : *Jesu inde.* — 28. cæci : *duo cæci.* — *Ibid.* hoc possum : *possum hoc.* — *Ibid.* dicunt
C ei : *dicunt enim.* — 30. eorum : *illorum.* — 33. apparuit : *paruit.* — 35. omnes civitates : *civitates omnes.* — *Ibid.* infirmitatem : *infirmitatem* in populo. (*Adduntur* in populo.)

CAPUT X.

Vers. 2. sunt hæc : *hæc sunt.* — 3. et Jacobus : *Jacobus.* — 5. dicens : *et dicens.* — 8. leprosos mundate : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* gratis date : *gratis reddite.* — 10. enim est : *est enim.* — 11. autem : (*Non est in cod.*) — 13. domus illa digna, veniet : *domus digna veniat.* — *Ibid.* revertetur ad vos : *ad vos revertatur.* — 14. vel civitate : *vel de civitate.* — 17. autem : *ergo.* — 18. et ad reges : *et reges.* — 26. ne : *non.* — *Ibid.* est opertum : *opertum est.* — *Ibid.*

revelabitur; et occultum quod non scietur : *revelatur neque occultum quod non sciatur.* — 28. timete eum : *eum timete.* — *Ibid.* et animam : *animam.* — 32. confitebitur : *confitetur.* — *Ibid.* et 33. in cœlis est : *est in cœlis.* — 34. quia pacem venerim mittere : *quia venerim mittere pacem.* — 37. plus quam : *super.*

CAPUT XI.

Vers. 6. est : (*Deest in cod.*) — 12. rapiunt : *diripiunt.* — 21. Corozain : *Corazain.* — 25. quia : *qui.* — *Ibid.* a sapientibus : *sapientibus.*

CAPUT XII.

Vers. 1. per sata, sabatho : *sabatho per sata.* — 2. facere sabbathis : *facere in sabbathis.* — 8. enim est : *est enim.* — 11. illis : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* habeat : *habet.* — 14. quomodo perderent eum : *ut perderent.* (*Additur* ut.) — 27. ego : *ergo.* — *Ibid.* judices vestri erunt : *erunt judices vestri.* — 31. *bis.* blasphemia : *blasphemiæ.* — 34. os loquitur : *os ejus loquitur.* — 35. thesauro profert : *thesauro suo profert.* — 43. invenit : *inveniet.* — 48. et qui : *aut qui.* — 50. meus frater : *meus et frater.*

CAPUT XIII.

Vers. 2. ut in naviculam : *ut naviculam.* — 4. cœli : (*Deest in cod.*) — 8. autem : *vero.* — 15. enim : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* videant oculis : *oculis videant.* — 16. quia : *qui.* — *Ibid.* quia : *quæ.* — 17. quippe : (*Deest in cod.*) — 26. tunc apparuerunt : *tunc et apparuerunt.* — 30. ea in : (*Desunt in cod.*) — 37. illis : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* hi sunt filii : *hi filii sunt.* — 43. audiendi : (*Additur in cod.*) — 44. vadit et vendit : *vadet et vendet.* — *Ibid.* emit : *emet.* — 50. mittent : *mittant.* — 56. sorores : *soror.* 57. sua : (*Deest in cod.*) — 58. illorum : *eorum.*

CAPUT XIV.

Vers. 2. Baptista; ipse : *Baptista, quem ego decollavi; ipse.* — 3. posuit in carcerem : *posuit eum in carcerem.* — 6. medio; et, etc. : *medio triclinio; et, etc.* — 8. sua, da mihi, etc. : *sua dixit, da mihi, etc.* — *Ibid.* hic : (*Non est in cod.*) — 12. corpus, et, etc. : *corpus ejus, et, etc.* — 14. eis : (*Additur in cod.*) — 18. mihi illos : *illos mihi.* — 19. super : *supra.* — *Ibid.* autem turbis : *autem dederunt turbis.* (*Additur* dederunt.) — 22. Jesus : (*Deest in cod.*) — 28. si : (*Additur in cod.*)

CAPUT XV.

Vers. 4. patrem, et : *patrem tuum, et.* (*Additur* tuum.) — 8. colunt me : *me colunt.* — 11. os, coinquinat hominem : *os hominum, coinquinat hominem.* — *Ibid.* ex ore : *ex ore hominis.* — 12. hoc : (*Non habetur in cod.*) — 29. ibi : *illic.* — 30. cæcos, claudos : *claudos, cæcos.* — 31. turbæ : *turba.* — *Ibid.* videntes mutos : *videntes autem mutos.* — 34. habetis panes : *panes habetis.* — 38. autem : (*Non est in cod.*)

CAPUT XVI.

Vers. 1. et rogaverunt : (*Adduntur in cod.*) — 2. illis : *eis.* — 3. dijudicare : (indicare *habebat lectio vetus; modo autem* judicare.) — *Ibid.* potestis? *potestis cognoscere?* — 4. prophetæ : (*Deest in cod.*) — 7. inter : *intra.* — 10. in quatuor : *et quatuor.* — 13. quem dicunt : *quem me dicunt.* — 15. Jesus : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* esse dicitis : *dicitis esse.* — 16. respondens Simon : *respondens autem Simon.* — 19. ligatum et in cœlis : *ligatum in cœlis.* — *Ibid.* solutum et in cœlis : *solutum in cœlis.* — 20. esset : *est.* — 21. Jerosolymam : *in Jerosolymam.* — 28. stantibus : *astantibus.*

CAPUT XVII.

Vers. 1. assumit : *assumpsit.* — 3. apparuerunt : *apparuit.* — 4. et Moysi : *Moysi.* — 7. et nolite : *nolite.* — 9. eis : (*Deest in cod.*) — 10. oporteat primum : *primum oportet.* — 18. illum : *ei.* — 20. Dixit : *dicit.* — *Ibid.* Jesus : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* quippe : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* illuc : (*Nec habetur in cod.*) — 22. dixit : *dicit.* — 24. ei : (*Non est in cod.*)

CAPUT XVIII.

Vers. 12. relinquit : *relinquet.* — 13. gaudet : *gaudebit.* — 15. eris : *es.* — 16. te non audierit : *non te audierit.* — 17. ecclesiam : *et ecclesiam.* — 26. orabat : *rogabat.* — *Ibid.* in me, et : *in me,* Domine, *et :* (*Additur* Domine.) — 27. Dominus : (*Additur in cod.*) — 30. redderet debitum : *redderet omne debitum.*

CAPUT XIX.

Vers. 4. qui : (*Deest in cod.*) — 7. dare : *dari.* — 9. et qui dimissam duxerit mœchatur : (*Adduntur in cod.*) — 10. hominis : *homini.* — 11. illis : (*Non habetur in cod.*) — 12. castraverunt : *eunuchizaverunt.* — 19. matrem tuam, diliget : *matrem et diliges.* — 22. enim : *autem.* — 23. dixit : *ait.*

CAPUT XX.

Vers. 1. est regnum : *est enim regnum.* — 4. dixit illis : *illis dixit.* — *Ibid.* vineam : *vineam* meam : (*Additur* meam.) — 7. vineam. Cum : *vineam meam, et quod justum fuerit dabo vobis. Cum.* — 8. factum : (*Non habetur in cod.*) — 16. vero : (*Deest in cod.*) — 17. Jesus Jerosolymam : *Jesus in Jerosolymam.* — 21. sinistram in regno : *sinistram tuam in regno.* — — 23. et sinistram : *et ad sinistram.* — 29. illis ab Jericho, secuta est eum turba multa : *eis ab Jericho secutæ sunt eum turbæ multæ.* — 34. eorum : (*Deest in cod.*)

CAPUT XXI.

Vers. 1. discipulos : *discipulos suos.* — 2. quod contra vos est : *quod est contra vos.* — 4. adimpleretur : *impleretur.* — 9. hosanna in altissimis : (*Non habentur in contextu; sed in margine litteris recentioribus scribitur,* Osanna in excelsis.) — 15. et pueros : *pueros.* — 16. dixit : *dicit.* — 17. illis abiit : *illis Jesus abiit.* — 21. ait eis : *Desunt in cod.*) — *Ibid.* tolle et : *tolle te et.* — *Ibid.* in mare : *in via.* — 24. eis : *illis.* — *Ibid.* vobis : (*Deest in cod.*) — 26. habent : *habebant.* — 28. vinea mea : *vineam meam.* — 29. Nolo. Postea autem pœnitentia motus abiit. (*vers.* 30.) Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait, eo, Domine. Et non ivit : *eo, Domine, et non ivit; accedens autem ad alterum dixit similiter, at ille respondens, ait, Nolo, postea vero pœnitentia motus abiit* : (*Huc usque superscribitur, erasa veteri lectione.*) — 31. quis ex : *quis ergo ex.* — *Ibid.* dicunt ei Primus : *dicunt Novissimus.* — 37. verebuntur filium : *verebuntur forsitan filium.* — 41 suam : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* reddent ei fructum : *reddant ei fructus.*

CAPUT XXII.

Vers. 6. contumeliis : *contumelia.* — 7. est : *est nimis.* — *Ibid.* succendit : *subvertit.* — 13. manibus et : (*Adduntur in cod.*) — 17. an non? : *aut non?* — 18. cognita autem Jesus nequitia : *cognovit autem Jesus nequitias.* — 19. numisma Census : *nominis Censum.* — 21. quæ sunt Cæsaris : *quæ Cæsaris sunt.* — 24. dixit : *dicit.* — 27. et : (*Non habetur in cod.*) — 30. enim : *autem.* — 32. Non est Deus : *Non dixit Deus.* — 46. ei respondere : *respondere ei.*

CAPUT XXIII.

Vers. 3. opera vero : *vero opera.* — *Ibid.* enim : (*Deest in cod.*) — 4. enim : *autem.* — 6. autem : *enim.* — 9. est : (*Non habetur in cod.*) — 13. quia : *qui.* — *Ibid.* homines : (*Ita superscribitur, erasa veteri lectione.*) — 14. quia : *qui.* — *Ibid.* orationes longas : *oratione longa.* — 15. quia : *qui.* — 19. est : (*Non habetur in cod.*) — 26. fiat id : *fiat et id.* — 27. quæ a foris : *quæ foris.* — 29. quia : *qui.* — 30. et dicitis : *et qui dicitis.* — 37. sub alas : *sub alas suas.*

CAPUT XXIV.

Vers. 1. et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ædificationes : *ædificationem.* — 3. signum adventus : *signum erit adventus.* — 6. enim : *autem.* — 10. in vicem : (*Ita superscribitur, erasa veteri lectione.* — 16. descendat : *descendet.* — 20. in : (*Deest in cod.*) — 22. breviati : *adbreviati.* — 28. illic : *illuc.* — 30. multa et majestate : *multa et gloria et majestate.* (*Adduntur* et gloria.) — 34. generatio hæc : *hæc generatio.* — 35. autem : *vero.* — 36. solus pater : *pater solus.* — 37. autem : *enim.* — 38. diebus ante : *diebus illis ante.* — *Ibid.* Noe in arcam : *in arcam Noe.* — 40. unus : *alter.* — 41. relinquetur : *relinquetur duo in lecto: unus assumetur et unus relinquetur.* — 43. est : *esset.* — 44. Ideo et vos : *Ideoque et vos.* — *Ibid.* qua nescitis hora : *nescitis qua hora.* — 48. facit : *faciet.* — 49. ebriosis : *ebriis.* — 51. ponet : *ponat.*

CAPUT XXV.

Vers. 1. erit : *est.* — 11. Novissime vero veniunt et reliquæ : *Novissime veniunt reliquæ.* — 13. itaque, quia : *itaque* et orate, *quia :* (*Adduntur* et orate.) — 15. profectus est statim : *statim profectus est.* — 17. et : (*Deest in cod.*) — 20. obtulit alia : *obtulit ei alia.* — 21. serve bone : *bone serve.* — 22. lucratus : *superlucratus.* — 23. serve bone : *bone serve.* — *Ibid.* super multa : *supra multa.* — 25. in terra : (*Adduntur in cod.*) — 27. committere : *mittere.* — *Ibid.* utique : (*Non est in cod.*) — 29. auferetur : *aufertur.* — 30. ejicite : *mittite.* — 38. cooperuimus : *operuimus.* — 40. fratribus meis : (*Adduntur in codice.*) — 41. dicet et his : *dicet his.* — *Ibid.* paratus : *præparatus.* — 44. aut : *vel.*

CAPUT XXVI.

Vers. 6. Jesus esset : *esset Jesus.* — 9. istud : *hoc.* — 10. huic : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* enim : (*Non habetur in cod.*) — 11. me autem non semper habetis : (*Adduntur in cod.*) — 12. hæc : *hoc.* — *Ibid.* hoc : (*Deest in cod.*) — 14. dicebatur Judas Iscariotes : *dicitur Judas Iscarioth.* — 17. die : (*Non est in cod.*) — 20. discumbebat cum : *discumbebat Jesus cum.*

A (*Additur Jesus.*) — 24. de illo : *de eo.* — 26. dediteque : *dedit.* — 29. novum : (*Additur in cod.*) — 33. numquam scandalizabor : *num scandalizabor?* — 35. oportuerit : *oportet.* — 38. mea usque : *mea valde usque.* — 39. Pater mi : *mi Pater.* — *Ibid.* sicut tu : *sicut tu vis.* — 41. est : (*Non habetur in cod.*) — 43. eorum : (*Additur in cod.*) — 47. eo : *ipso.* — 54. ergo : (*Deest in cod.*) — 56. adimplerentur : *implerentur.* — 57. Seniores : *Pharisei.* — 58. finem : *finem rei.* — 61. reædificare : *ædificare.* — 66. mortis : *morti.* — 67. ejus : (*Deest in codice.*) — 71. ancilla : (*Non habetur in codice.*) — 75. dixerat, Prius : *dixerat, quia Prius.*

CAPUT XXVII.

Vers. 1. autem : (*Deest in cod.*) — 3. quod : *quia.* — 5. argenteis in templo : *in templo argenteis.* — 8. ager ille Hacel-dama : *ager ille lingua eorum Hacel-dama.* — 9. a filiis : *filii.* — 11. illi : *ei.* — 14. ad : (*Non est in cod.*) — 15. populo dimittere : *dimit-*
B *tere populo.* — 19. ad eum : *ad illum.* — 21. præses : (*Deest in cod.*) — 23. illi magis : *illi multo magis.* — 25. ejus : *hujus.* — 29. flexo : *flexu.* — *Ibid.* ei : (*Non est in cod.*) — 32. Euntes : *Et exeuntes.* — 35. ut impleretur quod dictum est per prophetam, dicentem, Diviserunt sibi vestimenta mea; et super vestem meam miserunt sortem. (*vers.* 36.) Et sedentes servabant eum : (*Adduntur in cod.*) — 40. Vah : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* templum Dei, et : *templum, et.* — *Ibid.* illud reædificas : *reædificas illud.* — 41. dicebant : *dicentes.* — 42. credemus ei : *credimus ei.* — 43. confidit in Deo : *confidet in Domino.* — 44. crucifixi erant : *fixi erant.* (*Inter lineas habentur quædam litteræ semierasæ, quæ videntur legisse* cruci, *ut legeretur* crucifixi.) — 46. ut quid dereliquisti me? : *quare me dereliquisti?* — 48. et imposuit : *imposuit.* — 54. filius Dei : *Dei filius.*

CAPUT XXVIII.

C *Vers.* 3. vestimentum : *vestimenta.* — 7. præcedit : *præcedet.* — *Ibid.* prædixi : *dixi.* — 14. suadebimus : *suademus.* — 15. edocti : *docti.*

SANCTUM J. C. EVANGELIUM SEC. MARCUM.

Hieronymus in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum; Marcus Discipulus, etc. : (*Non habetur in cod. Goth.*)

CAPUT I.

Vers. 2. In Isaia propheta : (*Adduntur; non enim sunt de contextu, sed inter lineas hæc verba scribuntur litteris multo recentioribus.*) — *Ibid.* Ego : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ante te : (*Non sunt in cod.*) — 5. ad eum : *ad illum.* — *Ibid.* Jordanis : *Jordane.* — 8. baptizavi : *baptixo.* — *Ibid.* baptizabit spiritu : *baptizabit vos spiritu.* — 9. in diebus illis : *in illis diebus.* — *Ibid.* a Nazareth : *Nazareth.* — *Ibid.* a Johanne in Jordane : *in Jordane a Johanne.* — 10. cœlos apertos : *apertos cœlos.* — 13. illi : *ei.* — 16. secus : (*Additur in cod.*) — 19. componentes retia in navi : *in navi componentes retia.* — 20. vocavit illos : *illos vocavit.* — 24. qui : (*Ita legitur in contextu; sed inter lineas additur.* a. *vetustum, ut legatur* quia.) — 25. ei : (*Additur in cod.*) — 27. quænam : *quæ.* — *Ibid.* etiam : *et virtute et.* — 29. egredientes : *egrediens.* — 30. dicunt ei : (dicit *habebat lectio vetus; nunc vero superscribitur* dicunt illi.) — 31. apprehensa manu : *apprehensa autem manu.* — 34. ea loqui : *loqui ea.* — 35. egressus abiit : *egressus est et abiit.* — 36. prosecutus est eum : *persecutus eum.* — 39. et in omni Galilæa : *et omni Galilæa.* — 40. dicit ei, si vis : *dixit; Si vis.* — 41. ait illi, volo : *dixit, volo.* — 43. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* statimque ejecit illum : *statim et ejecit eum.* — 44. et dicit : *et dixit.* — 45. introire in civitatem : *in civitatem introire.* — *Ibid.* esset : *esse.*

CAPUT II.

Vers. 3. ad eum ferentes : *ferentes ad eum.* — 5. Cum autem vidisset : *Cum vidisset autem.* — 7. peccata : (*Additur in cod.*) — 9. an : *aut.* — 10. quia filius hominis habet potestatem : *quia potestatem habet filius hominis.* — 12. surrexit ille : *ille surrexit.* — *Ibid.* mirarentur : *admirarentur.* — 14. Levi : *Levin.* — 16. publicanis et peccatoribus : *peccatoribus et publicanis.* — 22. novum : *novellum.* — *Ibid.* dirumpit : *dirumpet.* — 26. nisi Sacerdotibus : *nisi solis Sacerdotibus.*

CAPUT III.

D *Vers.* 5. circumspiciens : *circuminspiciens.* — *Ibid.* illi : *illius.* — 7. Jesus autem : *et Jesus.* — 10. habebant : *haberent.* — 13. Et ascendens : *quoniam sciebant illum; et ascendens.* — 15. dæmonia : *dæmonia et ut circum euntes prædicarent Evangelium.* — 19. Iscariotem : *Iscarioth.* — 22. dicebant, Quoniam : *dicebant insanit, Quoniam.* — 24. regnum illud stare : *stare regnum illud.* — 25. potest : *poterit.* — 26. consurrexerit : *consurrexit.* — *Ibid.* poterit : *potest.* — 27. in domum : *domum.* — 28. blasphemaverint : *blasphemaverunt.* — 29. delicti : *judicii.* — 33. et fratres : *et qui sunt fratres.* — 34. circumspiciens : *circuminspiciens.*

CAPUT IV.

Vers. 1. ut navim : *ut in navim.* — 2. eos : *illos.* — 4. cœli : (*Deest in cod.*) — 6. exæstuavit : *æstuavit.* — *Ibid.* habebat : *haberet* — 8. unum triginta, unum sexaginta, et unum centum : *unum tricesi-*

mum, et unum sexagesimum, et unum centesimum. A (*Ita etiam infra.*) — 10. erant: *fuerant.* — 16. super: *supra.* — 17. et non habent: *et habent.* — *Ibid.* confestim: *statim.* — 19. reliqua concupiscentiæ: *reliquas concupiscentias.* — *Ibid.* efficitur: *efficiuntur.* — 20. super: *supra.* — 22. Non est enim: *non enim est.* — 24. adjicietur: *dicetur.* — 25. ab eo: *ab illo.* — 26. quemadmodum si homo jaciat: *quemadmodum jaciat homo.* — 31. granum: *enim.* — 35. in illa die: *illa die.* — 38. super: *supra.* — *Ibid.* illi: *ei.* — 39. tace, obmutesce: *tace, et obmutesce.* — 40. timore magno: *magno timore.* — *Ibid.* et ventus: *ventus.*

CAPUT V.

Vers. 2. occurrit de: *occurrit ei de.* — 3. poterat eum: *eum poterat.* — 5. die ac nocte: *nocte ac die.* — 7. altissimi: *summi.* — 9. Legio mihi nomen: *Legio nomen mihi.* — 13. et concessit eis statim Jesus: (*Adduntur in cod.*) — 16. qui viderant: *quæ viderant.* — 17. cœperunt eum: *eum cœperunt.* — 18. B deprecari: *rogare.* — 19. sit: *est.* — 21. ad eum: *ad illum.* — 24. comprimebat eum: *comprimebat illum.* — 26. fuerat: *erat.* — 28. vel: (*Additur in cod.*) — 29. quia: *quod.* 30. Jesus in semetipso cognoscens: *cognoscens Jesus in semetipso.* — *Ibid.* de illo: *de eo.* — 31. sui: *illius.* — 32. circumspiciebat: *circuminspiciebat.* — 33. vero: *autem.* — 35. eo loquente: *illo loquente.* — *Ibid.* ad archisynagogum: *ab archisynagogo.* — 36. audito verbo quod dicebatur: *verbo quod dicebatur audito.* — 37. se sequi: *sequi se.* — 38. videt: *vidit.* — 39. illis: *eis.* — 40. assumit: *assumpsit.* — *Ibid.* ingrediuntur ubi puella erat: *ingreditur ubi erat puella.* — 41. Thalitha: *Tahitha.* — *Ibid.* est: (*Non habetur in cod.*) — 42. magno: *maximo.*

CAPUT VI.

Vers. 1. eum discipuli sui: *illum discipuli illius.* — 2. ejus efficiuntur?: *illius efficiuntur?* — 3. Non ne hic est faber filius Mariæ: *Non ne iste est fabri* C *filius et Mariæ.* — 4. illis: *eis.* — *Ibid.* patria sua, et in domo sua, et in cognatione sua: *sua patria, et in cognatione sua, et in domo sua.* — 7. vocavit: *convocavit.* — 8. in via: *in viam.* — 10. in domum: *domum.* — 14. rex Herodes: *Herodes rex.* — *Ibid.* virtutes operantur: *operantur virtutes.* — 15. vero: *autem.* — *Ibid.* Quia: (*Deest in cod.*) — 18. Johannes Herodi: *Herodi Johannes.* — 19. Herodias: *Herodiadas.* — *Ibid.* nec: *et non.* — 20. sciens eum: *sciens enim eum.* — 24. Quæ: *Et:* (*Additur.*) — *Ibid.* At illa: *Et illa.* — 25. Cum: (*Additur in cod.*) — *Ibid.* petit: *petivit.* — 26. discumbentes: *recumbentes.* — 29. tulerunt: *attulerunt.* — 30. ei: *illi.* — 31. nec spatium manducandi: *nec manducandi spatium.* — 34. vidit turbam multam; *multam vidit turbam.* — *Ibid.* est super: (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* illos docere: *docere illos.* — 37. emamus ducentis denariis panes; et dabimus illis: *ememus denariis ducentis panes; et dabimus eis.* — 38. dicunt: *dicunt ei.* — 40. et quinquagenos: *et per quinquagenos.* — D 44. autem: (*Additur in cod.*) — 49. putaverunt phantasma: *putaverunt eum phantasma.* — 50. viderunt eum: *eum viderunt.* — *Ibid.* dixit eis: *dixit illis.* — 53. venerunt: *pervenerunt.* — 55. se: (*Deest in cod.*)

CAPUT VII.

Vers. 1. conveniunt: *convenerunt.* — 3. laverint: *lavent.* — 4. et a foro, nisi, etc.: *et a foro cum venerint, nisi, etc.* — 6. honorat: *honorant.* — 7. autem; (*Deest in cod.*) — *Ibid.* præcepta: *et præcepta.* — 8. traditiones, *traditionem.* — 10. vel: *aut.* — 12. dimittitis: *dimittetis.* — 13. possit: *posset.* — 18. estis? Non: *estis? Et non.* — 19. intrat: *introit.* — 21. malæ cogitationes: *cogitationes malæ.* — 24. domum: *in domum.* — 25. filia habebat: *habebat filia.* — 27. enim: (*Deest in cod.*) — 28. dixit illi: *dicit ei.* — *Ibid.* comedunt sub mensa: *sub mensa comedunt.* — 29. exiit dæmonium a: *et exiet dæmonium de.* — 30. supra: *super.* — 31. Decapoleos: *Decapoli.* — 33. auriculas ejus: *auriculas.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. in diebus illis: *in illis diebus.* — *Ibid.* multa esset: *esset multa.* — *Ibid.* discipulis, ait: *discipulis suis, ait.* — 2. misereor super turbam: *misereor turbæ.* — 3. enim ex eis: *ex eis enim.* — 4. illos quis poterit: *istos poterit quis.* — 12. signum quærit: *quærit signum.* — 13. ascendit: *ascendens.* — *Ibid.* navim et: (*Desunt in cod.*) — 14. panes sumere: *sumere panes.* — 15. Videte et: (*Non habentur in cod.*) — *Ibid.* Herodis: *Herodianorum.* — 17. ait illis Jesus: *Jesus ait illis.* — *Ibid.* panes: *panem.* — 20. Et dicunt: *dicunt.* — 22. Beth-saidam: *Beth saida.* — *Ibid.* eum ut illum: *illum ut eum.* — 23. si quid: *si aliquid.* — 25. ut clare videret: *videret ut clare.* — 26. misit: *dimisit.* — 27. interrogabat: *et interrogabat.* — *Ibid.* eis: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* esse homines: *homines esse.* — 29. esse dicitis: *dicitis esse.* — 31. eos: *illos.* — *Ibid.* pati multa: *multa pati.* — 33. sunt: (*Non habetur in cod.*) — 34. vult me sequi: *vult post me sequi.* — 35. faciet eam: *eam faciet.* — 36. animæ suæ faciat: *faciat animæ suæ.* — 37. commutationis: *commutationem.* — 38. confusus: *confessus.* — *Ibid.* verba mea: *mea verba.* — *Ibid.* confundetur: *confitebitur.*

CAPUT IX.

Vers. 1. stantibus: *adstantibus.* — 2. assumit: *assumpsit.* — *Ibid.* solos: *solus.* — 3. et candida: *candida.* — *Ibid.* non potest super terram: *super terram non potest.* — 4. cum Moyse: *et Moyses.* — 5. nos: *nobis.* — *Ibid.* et faciamus: *faciamus.* — 8. circumspicientes: *circuminspicientes.* — 9. cuiquam: *cui.* — 10. quid esset: *quod esset hoc.* — 13. et Elias: *Elias.* — 14. conquirentes: *conquærentes.* — 15. Jesum stupefactus est: *eum, stupefacti sunt.* — 17. filium meum ad te: *ad te filium meum.* — 18. Illum: *eum.* — 19. dixit: *dicit.* — 20. vidisset eum: *vidisset illum.* — *Ibid.* conturbavit illum: *conturbavit eum.* — 21. hoc: (*Deest in cod.*) — 22. misertus: *miserere.* — 23. autem: (*Non est in cod.*) — 25. præcipio tibi: *tibi præcipio.* — 26. exclamans: *clamans.* — 27. tenens manum ejus: *manum ejus tenens.* — *Ibid.* elevavit eum: *elevavit illum.* — *Ibid.* surrexit: *surrexit, et reddidit illum patri suo.* — 28. nos: (*Non habetur in cod.*) — 29. jejunio: *jejuniis.* — 32. interrogare eum: *eum interrogare.* — 33. esset: *essent.* — 34. quis eorum major esset: *quis esset illorum major.* — 37. unum: *autem.* — *Ibid.* misit me: *me misit.* — 39. nemo: *non.* — *Ibid.* male: *mala.* — 41. aquæ in nomine: *aquæ frigidæ in nomine.* — 42. quisquis: *si quis.* — 44. *et* 46. extinguitur: *extinguetur.* — 48. moritur: *morietur.* — *Ibid.* extinguitur: *extinguetur.* — 49. Omnis enim igne salietur, et omnis victima sale salietur: *Omnis enim victima salietur.*

CAPUT X.

Vers. 2. interrogabant eum: *interrogabant illum.* — 7. ad uxorem suam: *uxori suæ.* — 9. conjunxit: *junxit.* — 11. ait: *dicit.* — 14. enim est: *est enim.* — 15. intrabit: *introibit.* — 17. rogabat eum: *rogabat eum dicens.* — 18. Nemo bonus: *non est bonus.* — 19. feceris: *facias.* — 20. At ille. *Et ille.* — *Ibid.* hæc omnia observavi: *omnia hæc conservavi.* — 21. intuitus eum: *intuens eum.* — *Ibid.* dixit ei: *dixit illi.* — 22. in verbo, abiit: *in verbo ejus abiit.* — *Ibid.* multas possessiones: *possessiones multas.* — 23. et circumspiciens: *et circuminspiciens.* — 27. illos Jesus: *Jesus illos.* — 28. Et cœpit ei Petrus: *Cœpit Petrus ei.* — 29. Respondens: *Et respondens.* — *Ibid.* aut patrem aut matrem: *aut matrem aut patrem.* — 32. Jerosolymam: *in Jerosolyma.* — *Ibid.* illis: *eis.* — *Ibid.* essent ei: *ei essent.* — 33. morte: *morti.* — 35. ad eum: *ad illum.* — 37. dixerunt, Da, etc.:

dixerunt ei, Da, etc. — 39. baptizor: *baptizabor.* — A
41. et Johanne: *et de Johanne.* — 43. ita est: *est ita.* — *Ibid.* autem: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* voluerit fieri: *fieri voluerit.* — 47. Jesu fili David: *fili David Jesu.* — 48. ei: *illi.* — 51. respondens Jesus, dixit illi: *respondens illi, Jesus dixit.* — *Ibid.* Quid tibi vis: *Quid vis tibi.*

CAPUT XI.

Vers. 2. contra vos est: *est contra vos.* — 4. foris: (*Non est in cod.*) — *Ibid.* solvunt: *solverunt.* — 12. exirent a Bethania: *exiret Bethania.* — 14. ex te fructum quisquam: *quisquam fructum ex te.* — 15. in templum: *templum.* — 16. transferret vas: *vas transferret.* — 18. admirabatur: *admirabantur.* — 21. dixit ei: *dicit ei.* — 23. quia: (*Deest in cod.*) — 24. evenient: *venient.* — 26. vos: (*Additur in cod.*) — 28. dicunt ei: *dicunt illi.* — *Ibid.* dedit tibi: *tibi dedit.* — 31. dicet, Quare, etc.: *dicet nobis, Quare, etc.* — *Ibid.* ergo: (*Deest in cod.*) — 32. dixerimus: *dicemus.* — 33. dicunt Jesu: *dixerunt ad Jesum.*

CAPUT XII.

Vers. 1. sepem: *sepe.* — 3. ceciderunt: *cæderunt.* — 4. in capite: *capite.* — 14. quia: *quoniam* — *Ibid.* doces; licet dare: *doces; dic ergo nobis licet dari.* — 16. est imago hæc: *hæc imago est.* — *Ibid.* dicunt ei: *dicunt illi.* — 17. igitur: *ergo.* — 18. interrogabant: *interrogaverunt.* — 19. nobis scripsit: *scripsit nobis.* — *Ibid.* accipiat: *ut accipiat.* — *Ibid.* resuscitet: *suscitet.* — 21. nec: *non.* — *Ibid.* iste: (*Deest in cod.*) — 25. sunt: *erunt.* — 30. Deum: (*Non habetur in cod.*) — 33. tanquam: *sicut.* — 34. jam: (*Non est in cod.*) — 37. libenter: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* audivit: *audiebat.* — 42. vidua una: *una vidua.*

CAPUT XIII.

Vers. 1. structuræ: *structuræ templi.* — 3. et Johannes: (*Adduntur in cod.*) — 6. quia: *quod.* — 7. hæc: (*Deest in cod.*) — 8. enim gens contra gentem: *autem gens in gentem.* — 10. gentes primum: *gentes sed constantes state primum.* — *Ibid.* Evangelium: *Evangelium omnibus gentibus.* — 12. afficient eos: *eos afficient.* — 18. vero: *autem.* — 19. tribulationes: *tribulationis.* — 20. dies: *dies illos.* — 22. si fieri potest etiam: *si potest etiam fieri.* — 23. omnia: (*Additur in cod.*) — 25. et stellæ cœli erunt: *et erunt stellæ cœli.* — *Ibid.* in cœlis sunt: *sunt in cœlis.* — 29. quod in proximo: *quod proximo.* — 32. vel: *et.* — *Ibid.* pater: *pater solus.* — 33. et orate: (*Adduntur in cod.*) — 35. enim: (*Deest in cod.*)

CAPUT XIV.

Vers. 3. esset Bethaniæ: *esset Jesus Bethaniæ.* — *Ibid.* spicati: *pistici.* — 6. bonum opus operata est in me: (*Adduntur in cod.*) — 7. habetis: *habebitis.* — *Ibid.* habetis: *habebitis.* — 16. paraverunt pascha: *præparaverunt pascha.* — 18. tradet me: *me tradet.* — 19. ei: (*Deest in cod.*) — 20. manum: (*Deest in cod.*) — 21. tradetur: *traditur.* — *Ibid.* bonum erat ei: *bonum ei erat.* — 25. quia: *quod.* — 29. illi: *ei.* — 30. vocem bis: *bis vocem.* (*Additur vero* bis.) — 32. Gethsemani: *Gethsamani.* — 36. tibi possibilia sunt: *possibilia sunt tibi.* — 38. est: (*Non habetur in cod.*) — 41. ecce Filius hominis tradetur: *ecce traditur Filius hominis.* — 43. Iscariotes: *Iscarioth.* — *Ibid.* de duodecim: *ex duodecim.* — *Ibid.* cum eo: *cum illo.* — *Ibid.* et Scribis: *et ab Scribis.* — 44. eum: (*Non est in cod.*) — *Ibid.* caute: (*Non est in cod.*) — 45. ait, Rabbi: *ait, ave, Rabbi.* — 49. impleantur: *adimpleantur.* — 51. sequebatur eum: *se-*
B *quebatur illum.* — 54. ad ignem et calefaciebat se: *et calefaciebat se ad ignem.* — 60. objiciuntur: *dicuntur.* — 61. summus: (*Ita legebatur in contextu; modo autem erasæ sunt quædam litteræ, et legitur* unus: *in margine vero litteris recentioribus scribitur* summus.) — *Ibid.* dixit ei: *dicit ei.* — 62. sedentem a dextris: *a dextris sedentem.* — 64. mortis: *morti.* — 65. prophetiza: *prophetiza nobis, Christe.* — 68. dicas: *dicis.* — 72. gallus iterum: *iterum gallus.*

CAPUT XV.

Vers. 6. solebat dimittere: *dimittere solebat.* — *Ibid.* illis: (*Additur in cod.*) — 8. faciebat illis. Pilatus, etc.: *faciebat illis per dies festos, ut dimittere eis unum vinctum. Pilatus, etc.* — 9. respondit eis: *respondens eis.* — *Ibid.* et: (*Deest in cod.*) — 10. enim: *autem.* — 14. illis: *eis.* — 21. quempiam: *quemdam.* — 28. Et impleta: *Et adimpleta.* — *Ibid.* reputatus: *deputatus.* — 29. destruit: *destruis.* — *Ibid.* ædificat: *reædificas.* — 31. illudentes: *luden-*
C *tes.* — 35. Ecce: (*Non est in cod.*) — 39. hic homo: *homo hic.* — 40. erat: *et.* — 42. jam sero: *sero jam.* — 44. esset: *est.* — 45. corpus Joseph: *corpus Jesu Joseph.* — 46. advolvit: *apposuit.*

CAPUT XVI.

Vers. 1. Jesum: *eum.* — 3. revolvet: *revolvit.* — 4. viderunt: *vident.* — *Ibid.* quippe: *autem.* — 9. autem mane: *autem Jesus mane.* — *Ibid.* jecerat: *ejecerat.* — 11. esset: *est.* — 12. bis: *eis.* — *Ibid.* euntibus in, etc.: *euntibus eis in, etc.* — 19. sermonem: *sermone.*

SANCTUM J. C. EVANGELIUM SEC. LUCAM.

Hieronymus in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, Lucas Medicus: (*Non habetur in cod. Goth.*)

CAPUT I.

Vers. 3. Omnia a principio: *a principio omnibus.* — 6. autem: *enim.* — *Ibid.* Deum: *Dominum.* — 8. fungeretur in ordine: *fungeretur Zacharias in ordine.* — 10. populi erat: *erat populi.* — 22. egressus autem: *egressus est autem.* — 25. fecit mihi: *mihi fecit.* — 26. Deo: *Domino.* — 27. de domo: (*Adduntur litteris valde vetustis.*) — 28. Ave gratia: *Ave* Maria *gratia*: (*Additur* Maria.) — 50. a progenie in progenies: *in progenies et progenies.* — 54. recordatus: *memorari.* — 60. mater ejus dixit: *mater ejus Elisabeth* dixit: (*Additur vero* dixit.) — 63. scripsit: *et scripsit.* — 64. illico: *statim.* — 65. Judææ: *Judææ.* — 66. quis: *quid.* — 67. repletus: *impletus.* — 68. Dominus: (*Deest in cod.*) — 71. ex inimicis: *de inimicis.* — 72. sui Sancti: *Sancti sui.* — 77. eorum: (*Non est in cod.*)

CAPUT II.

Vers. 2. Syriæ Cyrino: *Cyrino Syriæ.* — 8. super: *supra.* — 23. masculinum: *masculum.* — 24. secundum quod dictum: *sicut scriptum.* — 27. in spiritu: (*Desunt in cod.*) — 28. ulnas suas: *manus suas.* — 31. parasti: *præparasti.* — 33. erat: *erant.* — 36. Pha-
D nuel: *Phanuelis.* — 38. Israel: *Jerusalem.* — 39. suam: (*Additur in cod.*) — 42. esset annorum: *esset Jesus annorum.* — *Ibid.* Jerosolymam: *Jerusalem.* — 50. ad eos: *ad illos.* — 51. cum eis: *cum illis.*

CAPUT III.

Vers. 1. autem: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Iturææ: (*Additur in cod.*) — *Ibid.* et Lysania Abilinæ: *Elysania ab Iliane.* — 2. Domini: *Dei.* — 3. regionem: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Jordanis: *Jordanem.* — 6. Dei: *Dei nostri.* — 8. cœperitis: *velitis.* — *Ibid.* quia potens est Deus: *quoniam potes Deus.* — 9. ad radicem: *ad radices.* — 12. autem: (*Deest in cod.*) — 14. autem: (*Nec est in cod.*) — *Ibid.* illis: (*Additur in cod.*) — 20. super: *supra.* — 26. Juda: *Judæ.* — 34. Abrahæ: — *Abraham.* — 35. Sarug: *Seruch.* — 37. Malaleel: *Malleel.*

CAPUT IV.

Vers. 1. à Jordane : *ab Jordane.* — 3. dic lapidi huic ut panis fiat : *dic ut hi lapides panis fiant.* — 4. Et respondit ad illum Jesus : *Et respondens illi Jesus.* — *Ibid.* vivet : *vivit.* — 5. in montem excelsum : (*Non sunt in cod.*) — 6. illi : *ei.* — *Ibid.* illa : *illam.* —9. super : *supra.* — 16. suam : (*Deest in cod.*) — 17. Isaiæ prophetæ : *prophetæ Isaiæ.* — *Ibid.* Et ut revolvit : *Et revolvit.* — 18. sanare contritos corde : (*Desunt in cod.*) — 24. Ait autem : *ait autem eis.* — 25. in Israel : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* clausum : *clusum.* — *Ibid.* facta esset : *facta est.* — 26. Sarepta : *Sarabta.* — 27. Naaman : *Neeman.* — 29. usque : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* super : *supra.* — 34. sine : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* qui : *quia.* — 35. ab eo : *de illo.* — 38. Jesus : (*Deest in cod.*) — 40. Cum autem Sol : *cum Sol autem.* — 44. synagogis : *synagoga.*

CAPUT V.

Vers. 3. eum a terra reducere : *eum, ut a terra reduceret.* — 10. Similiter autem Jacobum et Johannem filios Zebedæi, qui erant socii Simonis : (*Adduntur litteris vetustis.*) — *Ibid.* ait : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* jam homines : *jam enim homines.* — 11. eum : *illum.* — 12. et procidens : *procedens.* — *Ibid.* in faciem : *in faciem suam.* — 15. autem : (*Deest in cod.*) — 16. secedebat in desertum : *sedebat in deserto.* — 17. Et factum est : *factum est autem.* — *Ibid.* Domini erat : *erat Domini.* — 19. et per tegulas : *per tegulas.* — *Ibid.* eum : *illum.* — 23. Dimittuntur tibi peccata : *dimittentur tibi peccata tua.* — 24. habet potestatem : *potestatem habet.* — *Ibid.* tolle : *et tolle.* — 25. consurgens : *surgens.* — 26. sunt timore : *sunt omnes timore.* — 28. surgens secutus : *surgens et secutus.* — 30. publicanis et peccatoribus : *peccatoribus et publicanis.* — 32. ad pœnitentiam : *in pœnitentiam.* — 34. ipse : (*Deest in cod.*) — 36. novo vestimento immittit : *vestimento novo mittit.* — 37. rumpet : *rumpit.* — 39. vetus melius : *melius vetus.*

CAPUT VI.

Vers. 3. legistis : *legitis.* — *Ibid.* esurisset : *esuriret.* — *Ibid.* cum illo : *cum eo.* — 7. eum : *illum.* — 9. Sabbathis : *Sabatho.* — 16. Zelotes, et Judam : *Zelotes, Judam.* — *Ibid.* Iscariote : *Iscarioth.* — 23. enim : (*Deest in cod.*) — 26. benedixerint vobis : *vobis benedixerint.* — *Ibid.* enim : (*Non est in cod.*) —*Ibid.* pseudo-prophetis : *prophetis.* — 27. oderunt vos : *vos oderunt.* — 28. et orate : *orate.* — 33. hoc : *hæc.* — 35. benefacite : *et benefacite.* — *Ibid.* inde sperantes : *desperantes.* — 38. et confertam : *confertam.* — *Ibid.* quippe : *vero.* — 39. et similitudinem : *et hanc similitudinem :* (*Additur hanc.*) — *Ibid.* cadunt : *cadent.* — 40. si sit : (*Non habentur in cod.*) — 42. Aut quomodo : *Et quomodo.* — *Ibid.* videns? : *vides?.* — 43. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* quæ : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* facit fructus malos : *fructus malos facit.* — 44. enim : (*Non est in cod.*) — 45. thesauro : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* os loquitur : *os ejus loquitur.* — 47. sit : *est.* — 48. super : *supra.* — 49. similis est homini : *similis homini.* — *Ibid.* terram : *arenam.* — *Ibid.* cecidit : *concidit.* — *Ibid.* illius : *illa.*

CAPUT VII.

Vers. 1. sua : (*Non est in cod.*) — 4. cum : (*Nec est in cod.*) — 6. sum dignus : *dignus sum.* — 7. dignum arbitratus : *dignus arbitrari.* — 11. cum eo : *cum illo.* — 15. illum : *eum.* — 16. Deus visitavit : *visitavit Deus.* — 19. Jesum : *Dominum.* — 21. multos curavit : *curavit multos.* — 22. renuntiate : *dicite.* — 24. de Johanne dicere : *dicere de Johanne.* — 25. vestimentis : *vestibus.* — *Ibid.* delitiis, in domibus, etc. : *delitiis affluunt, in domibus, etc.* : (*Additur affluunt.*) — 31. Ait autem Dominus : (*Desunt in cod.*) — 33. autem : *enim.* — 36. illum quidam : A *quidam illum.* — 37. accubuisset : *accubuit.* — 38. tergebat : *tergebat eos.* — 39. est : *esset.* — *Ibid.* tangit eum : *eum tangit.* — 41. cuidam : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* ei : (*Non habetur in cod.*) — 42. eum plus diligit? Respondens : *eorum plus eum diligit? Et respondens.* — 43. dixit : *dixit illi.* — 45. intravi : *intravit.* — 47. tibi, remittuntur : *vobis, remittentur.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. civitates : *civitatem.* — 2. septem dæmonia : *dæmonia septem.* — 3. Chusæ : *Cuza.* — *Ibid.* Susanna : *Susannæ.* — 4. plurima : *multa.* — *Ibid.* properarent ad eum : *ad eum properarent.* — 8. Hæc : *Et hæc.* — 9. eum : (*Deest in cod.*) — 12. hi sunt : *sunt hi.* — 13. Nam qui supra : *Nam supra.* — *Ibid.* tempus credunt : *tempus non credunt.* — 14. et a solicitudinibus : *et solicitudinibus.* — 15. afferunt : *afferent.* — 16. supra : *super.* — 17. Non est enim : *Non enim est.*—*Ibid.* absconditum : *absconsum.* — 18.
B audiatis : *auditis.* — *Ibid.* auferetur ab illo : *aufertur ab eo.* — 19. adire eum : *adire ad eum.* — 22. autem : (*Deest in cod.*) — 23. Et navigantibus : *navigantibus autem.* — 25. ad invicem dicentes : *dicentes ad invicem.* — *Ibid.* et mari imperat : *imperat et mari.* — 26. Et navigaverunt : *navigaverunt autem.* — 27. ad terram : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* quidam : (*Additur in cod.*) — 31. in : (*Additur.*) — 32. autem : (*Deest in cod.*) — 35. sedentem a quo dæmonia exierant, vestitum : *a quo dæmonia exierant sedentem vestitum.* — 37. magno timore : *timore magno.* — 39. in : (*Non est in cod.*) — 40. erant autem : *erant enim.* — 41. venit : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et cecidit : *cecidit.* — *Ibid.* Jesu : *ejus.* — 42. unica filia : *filia unica.* — 43. fluxu sanguinis : *profluxu sanguinis ejus.* — 46. novi virtutem : *virtutem novi.* — 47. ante pedes : *ad pedes.* — *Ibid.* tetigerit : *tetigerat.* — 48. ei : *illi.* — 49. salvam te : *te salvam.* — 50. autem : (*Non habetur in cod.*) — 51. Domum : *ad Domum.* — *Ibid.* et Jacobum, et Johannem : *et Joannem et Jacobum.*
C — 52. puella : (*Deest in cod.*) — 53. quod : *quia.* — 55. dare : *dari.* — 56. erat : *fuerat.*

CAPUT IX.

Vers. 3. habeatis : *habentes.* — 7. omnia : (*Deest in cod.*) — 9. est autem : *autem est.* — *Ibid.* ego talia audio : *audio ego talia.* — 11. excepit eos : *excepit illos.* — *Ibid.* cura : *curari* (*Additur ri, ut legatur curari.*) — 19. vero : *autem.* — *Ibid.* unus propheta : *propheta unus.* — 22. oportet : *oportuit.* — 23. quotidie, et sequatur me : *et sequatur me quotidie.* — 28. et Jacobum, et Johannem : *et Johannem, et Jacobum.* — 29. oraret : *orasset.* — *Ibid.* et refulgens : *refulgens.* — 32. erant : (*Deest.*) — 34. intrantibus illis : *intrantibus autem illis.* — 39. apprehendit eum : *apprehendit illum.* — 41. vos et patiar : *vos quandiu et patiar.* — 42. illi : *illum.* — 45. eum interrogare : *interrogare eum.* — 47. apprehendit : *apprehendens.* — *Ibid.* et : (*Deest in cod.*)
D — *Ibid.* illum : *eum.* — 48. vos omnes : *omnes vos.* — 50. ad illum : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* prohibere : *prohibere eum.* — 55. dicens : *et dixit.* — 58. Dixit : *Et ait.* — 59. mihi : *me.* — *Ibid.* et : (*Non est in cod.*) — 60. Dixitque : *Dixit.* — 61. permitte mihi primum : *primum permitte mihi.* — *Ibid.* qui : *quæ.* — 62. ad aratrum et respiciens : *in aratrum et aspiciens.*

CAPUT X.

Vers. 2. suam : (*Non est.*) — 13. factæ sunt in vobis : *in vobis factæ sunt.* — *Ibid.* et cinere : *et in cinere.* — 15. ad cœlum : *in cœlum.* — 16. misit me : *me misit.* — 18. Satanam : *Satan.* — 19. super : *supra.* — 21. Spiritu : *Spiritu sancto.* — *Ibid.* quoniam : *quia.* — 22. quis : *qui.* — 23. videtis. Dico : *videtis, et aures quæ audiunt quæ auditis. Dico* : (*Adduntur verba et aures...*) — 25. illum : *eum.* — 30. suscipiens : *suspiciens.* — 31. eadem : *de eadem.* — 33. quidam :

quidem. — 34. in jumentum : *super jumentum.* — 36. videtur tibi : *tibi videtur.* — 40. curæ : *cura.*

CAPUT XI.

Vers. 1. in quodam loco : *in loco quodam.* — *Ibid.* sicut docuit et Joannes : *sicut Joannes docuit.* — 3. Panem : *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra, panem.* — *Ibid.* peccata : *debita.* — 5. habebit : *habet.* — 7. ostium clausum : *ostium meum clausum.* — *Ibid.* cubili : *cubiculo.* — 8. Et si ille : *Et ille si.* — *Ibid.* surgens : (*Erasum est; sed videtur olim fuisse scriptum.*) — *Ibid.* quotquot habet necessarios : *quod habet necessarium.* — 9. dico vobis : *vobis dico.* — 11. petit : *petet.* — 12. porriget : *porrigit.* — 14. admiratæ : *miratæ.* — 15. autem : (*Deest in cod.*) — 16. tentantes signum : *tentantes eum signum* : (*Additur* eum.) — 17. desolabitur : *desolatur.* — 18. ejus ? : *ipsius ?* — *Ibid.* me ejicere : *ejicere me.* — 19. ego : (*Deest in cod.*) — 22. eo : *illo.* — *Ibid.* auferet : *aufert.* — *Ibid.* confidebat : *fidebat.* — *Ibid.* distribuet : *distribuit.* — 23. contra : *adversum.* — 24. perambulat : *perambulabat.* — 25. et ornatam : (*Desunt in cod.*) — 26. Tunc : *Et tunc.* — *Ibid.* Et fiunt : *Et sunt.* — 28. Quinimmo : *manifestissime.* — *Ibid.* illud : (*Non est in cod.*) — 29. ei : *illi.* — *Ibid.* Prophetæ : (*Deest in cod.*) — 30. fuit Jonas : *Jonas fuit.* — 33. abscondito : *absconso.* — *Ibid.* supra : *super.* — 36. corpus tuum : *tuum corpus.* — 39. intus est vestrum : *intus vestrum.* — 40. etiam id quod de intus est : *etiam quod intus est.* — 42. Pharisæis, quia : *Pharisæi, qui.* — 44. apparent : *parent.* — 45. contumeliam nobis : *nobis contumeliam.* — 46. portare : *portari.* — 47. qui : *quia.* — 48. quod : *et.* — *Ibid.* quidem : (*Deest in cod.*) — 53. autem : (*Non habetur in cod.*) — 54. aliquid capere de : *capere aliquid ex.*

CAPUT XII.

Vers. 3. aurem : *aure.* — *Ibid.* cubiculis : *cubilibus.* — *Ibid.* tectis : *tecto.* — 5. timere : *timete.* — 7. omnes numerati sunt : *numerati sunt omnes.* — *Ibid.* pluris : *plures.* — 8. et Filius hominis : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* confitebitur : *confitebor.* — 9. negabitur : *denegabitur.* — 10. remittetur : *remittetur illi.* — 11. inducent : *induxerint.* — *Ibid.* et potestates : *et ad potestates.* — *Ibid.* aut quid respondeatis : (*Desunt in cod.*) — 12. quid : *quæ.* — *Ibid.* oporteat vos dicere : *oporteat dicere.* — 15. in : (*Additur in cod.*) — 16. fructus : *fruges.* — 17. quia : *quod.* — 22. vestræ : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* induamini : *vestiamini.* — 23. plus : (*Deest in cod.*) — 24. quia : *quoniam.* — *Ibid.* pluris : *plures.* — 27. neque : *non.* — 28. est in agro : *in agro est.* — 30. enim : (*Non est in cod.*) — 31. primum : (*Deest in cod.*) — 33. appropiat : *appropiet.* — 35. in manibus vestris : (*Desunt in cod.*) — 38. et ita invenerit : (*Non habentur in cod.*) — 39 et 44. quoniam ; *quia.* — 45. servos : *pueros.* — 47. servus : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* se : (*Non habetur in cod.*) — 48. non. (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et fecit : (*Adduntur in cod.*) — 53. in matrem : *in matrem suam.* — 57. vobis ipsis : *vobis.* — 58. ad Judicem : *apud Judicem.*

CAPUT XIII.

Vers. 1. ipso in tempore, nuntiantes : *ipso tempore, renuntiantes.* — *Ibid.* illi : (*Additur in cod.*) — 2. fuerint : *fuerunt.* — 4. Siloe : *Siloam.* — *Ibid.* fuerint : *fuerunt.* — 5. pœnitentiam non habueritis : *non pœnitentiam egeritis.* — 6. habebat quidam : *quidam habebat.* — 7. anni tres : *tres anni.* — *Ibid.* venio : *veni.* — 12. eam : (*Deest in cod.*) — 15. respondens : *respondit.* — *Ibid.* Dominus dixit hypocrita : *Dominus et dixit hypocritæ.* — *Ibid.* solvit : *solvet.* — 16. isto die : *in die.* — 18. simile æstimabo : *simile esse æstimabo.* — 25. vos : (*Deest in cod.*) — 27. vos : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* omnes : (*Nec habetur in cod.*) — 29. et Aquilone : *Aquilone.* — 30. bis. erunt : *erunt.* — 31. illi : (*Additur in cod.*) — 32. et dicite : *dicite.* — 33. die : (*Non habetur in cod.*) — 34. pennis : *pinnis.* — 35. deserta : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* videbitis me : *me videbitis.*

CAPUT XIV.

Vers. 1. Jesus : (*Deest in cod.*) — 3. respondens : *intuens.* — 5. ad illos : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* cadet : *cadit.* — 7. et : (*Non habetur in cod.*) — 8. illo : *eo.* — 13. et : (*Non est in cod.*) — 14. habent retribuere : *habent unde retribuere.* — 16. ei : (*Deest in cod.*) — 18. simul omnes : *omnes simul.* — 19. alter : *alius.* — 21. reversus servus : *reversus est servus.* — 26. et uxorem : *uxorem.* — *Ibid.* esse discipulus : *discipulus esse.* — 27. suam, et : *suam quotidie, et.* — 34. sal evanuerit : *sal quoque evanuerit.* — 35. est, sed foras mittetur : *erit, sed foras mittatur.*

CAPUT XV.

Vers. 4. eam ? : *illam ?.* — 5. imponit : *imponet.* — 7. agente : *habente.* — *Ibid.* nonaginta novem : *nonaginta et novem.* — 16. implere ventrem suum : *ventrem suum implere.* — 18. et ibo : *ibo.* — *Ibid.* dicam ei : *dicam illi.* — 19. jam : *etiam.* — 20. autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* super : *supra.* — *Ibid.* eum : *illum.* — 21. filius tuus. Dixit : *filius tuus, fac me sicut unum de mercenariis tuis. Dixit.* — *Ibid.* in manum : *in manu.* — 26. quid : *quæ.* — 32. oportebat : *oportet.*

CAPUT XVI.

Vers. 9. vobis dico : *dico vobis.* — 11. mammona : *mammone.* — *Ibid.* credat : *credet.* — 13. odiet : *odit.* — 18. alteram ducit : *ducit alteram.* — 20. Lazarus : *Eleazarus.* — 21. divitis, sed : *divitis, et nemo illi dabat, sed.* — 22. mendicus : *mendicans.* — 23. autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* vidit : *videbat.* — *Ibid.* Lazarum : *Eleazarum.* — 24. Lazarum : *Eleazarum.* — 25. Lazarus : *Eleazarus.* — 26. possint : *possunt.* — 27. te : (*Non habetur in cod.*) — 29. illos : *eos.* — 30. ad eos, pœnitentiam : *ad eos, persuadebit eis, et pœnitentiam.*

CAPUT XVII.

Vers. 1. ait ad discipulos suos : *ad discipulos suos ait.* — 2. utilius : *utile.* — *Ibid.* imponatur : *ponatur.* — 3. in te : (*Desunt in cod.*) — 5. Domino : *Domine.* — 7. pascentem, qui : *pascentem boves, qui.* (*Ita prius legebatur, sed modo erasum est* b, *ut legatur* oves.) — *Ibid.* dicat : *dicit.* — 8. dicit : *dicet.* — 9. ei : *sibi.* — 12. viri : (*Deest in cod.*) — 20. respondit : *respondens.* — 21. Ecce : (*Additur in cod.*) — 25. oportet illum : *illum oportet.* — 32. uxoris : *uxori.* — 33. quicumque : *qui.* — 34. in illa : *illa.* — *Ibid.* uno : (*Deest in cod.*) — 37. illis : *eis.* — *Ibid.* et aquilæ : *aquilæ.*

CAPUT XVIII.

Vers. 8. quia : (*Additur in cod.*) — 10. ascendebant : *ascenderunt.* — 14. Dico : *Amen dico.* — *Ibid.* ab illo : *ab illo Pharisæo.* — 15. Quod : *Quos.* — 16. pueros : *parvulos.* — *Ibid.* vetare eos : *eos vetare.* — 22. Adhuc unum : *Adhuc enim unum.* — 24. Jesus illum : *illum Jesus.* — 28. autem : (*Deest in cod.*) — 30. recipiat : *recipiet.* — 33. tertia die : *die tertia.*

CAPUT XIX.

Vers. 2. princeps erat : *erat princeps.* — 4. eum : *illum.* — 6. et excepit : *excepit.* — 9. sit : *est.* — 13. eis : *illis.* — 14. eum : *illum.* — 15. ut rediret : *dum rediret.* — *Ibid.* sciret : *scriberet.* — 17. bone serve, quia : *bone serve et fidelis, quia.* — *Ibid.* fuisti fidelis : *fidelis fuisti.* — 22. judico : *judicabo.* — *Ibid.* homo austerus : *austerus homo.* — 23. illam ? : *illud ?.* — 26. auferetur ab eo : *auferetur ab illo.* — 29. ad : (*Deest in cod.*) — 30. contra est : *contra vos est.* — 31. solvitis ? : *solvistis ?.* — *Ibid.* operam : *opera.* — 33. illis : *eis.* — 35. illum : (*Non est in cod.*) — 40. si hi tacuerint : *hi si tacuerint.* — 41. videns : *vidit.* — 42. et quidem : *equidem.* — 43. venient : *veniet.* — 44. tuos : (*Non est in cod.*)

CAPUT XX.

Vers. 3. Jesus: (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* unum: (*Deest in cod.*) — 5. intra: *inter.* — 9. plebem: *turbam.* — *Ibid.* fuit: *profectus est.* — 11. alterum servum: *servum alterum.* — 14. intra: *inter.* — *Ibid.* Hic est hæres, occidamus: *Hic hæres, venite occidamus.* — 19. hanc: *istam.* — 21. eum: *illum.* — *Ibid.* viam Dei in veritate: *in veritate viam Dei.* — 22. tributum dare: *dare tributum.* — 25. sunt Cæsaris: *Cæsaris sunt.* — *Ibid.* sunt Dei: *Dei sunt.* — 28. liberis: *filiis.* — 30. illam: *eam.* — 32. Novissime: *Novissima.* — 34. hujus sæculi: *sæculi hujus.* — 36. neque ultra mori: *neque enim mori ultra.* — 38. autem: (*Deest in cod.*) — 39. ei: (*Non habetur in cod.*) — 41. filium esse David: *filium David esse.* — 45. omni populo: *populo.*

CAPUT XXI.

Vers. 5. bonis lapidibus: *lapidibus bonis.* — 6. in: (*Deest in cod.*) — 8. eos: *illos.* — 12. trahentes: (*Non est in cod.*) — *Ibid.* præsides propter: *præsides ducemini propter.* (*Additur* ducemini.) — 21. ad montes: *in montes.* — *Ibid.* discedant: *non descendant.* — 22. ut: *et.* — 26. hominibus: *omnibus.* — 28. appropinquat: *appropinquabit.* — 32. generatio hæc: *hæc generatio.* — 38. manicabat: *magnificabat.* — *Ibid.* ad eum: (*Desunt in cod.*)

CAPUT XXII.

Vers. 3. Iscariotes: *Iscarioth.* — 10. introeuntibus vobis in: *introeuntibus in.* — 12. ostendet vobis: *vobis ostendet.* — 20. fundetur: *funditur.* — 22. Et quidem: *Equidem.* — 24. et: (*Deest in cod.*) — 28. estis: (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* tentationibus meis: *tentationibus multis.* — 30. meo: (*Non est in cod.*) — 33. tecum: (*Additur in cod.*) — 37. Et cum iniquis: *Eo quod cum injustis.* — *Ibid.* quæ sunt: *quæ scripta sunt.* — 38. duo gladii: *gladii duo.* — 39. illum: *cum.* — 42. calicem istum a me: *a me calicem istum.* — 47. vocabatur: *vocatur.* — 49. in:
C
A (*Deest in cod.*) — 50. unus: *unum.* — 52. Jesus: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* se: (*Additur in cod.*) — 53. manus: *manum.* — 54. duxerunt: *adduxerunt.* — 59. hic: (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* nam et Galilæus: *nam Galilæus.* — 61. dixerat: *dixit.* — 62. egressus foras Petrus: *egressus est Petrus foras.* — 64. prophetiza, quis: *prophetiza nobis, Christe, quis.* — 66. in concilium: *ad concilium.* — 67. credetis: *creditis.* — 68. respondebitis: *respondetis.* — 70. es: (*Deest in cod.*)

CAPUT XXIII.

Vers. 2. illum accusare: *accusare illum.* — 5. incipiens: *et incipiens.* — 8. de eo: *de illo.* — *Ibid.* ab eo fieri: *fieri ab eo.* — 9. eum: *illum.* — *Ibid.* illi: (*Non habetur in cod.*) — 14. accusatis: *accusastis.* — 16. ergo illum: *illum ergo.* — 20. autem: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* eos: *illos.* — 21. eum: *illum.* — 24. eorum: *illorum.* — 30. operite: *Cooperite.* — 35. et stabat: *stabat.* — *Ibid.* eum princeps cum eis:
B *illum principes cum Phariseis.* — 36. autem ei: *ei autem.* — *Ibid.* offerentes ei: *offerentes illi.* — 38. super eum: *super illum.* — 40. quod: *quum.* — 41. gessit: *fecit.* — 42. cum: *dum.* — 51. consilio: *concilio.* — *Ibid.* Arimathæa: *Arimathia.* — 55. eo: *ipso.*

CAPUT XXIV.

Vers. 1. portantes: (*Deest in cod.*) — 4. essent: *erant.* — 7. hominum: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* resurgere: *resurget.* — 11. crediderunt: *credebant.* — 15. fabularentur et: *fabularentur ad invicem et.* — 20. eum tradiderunt: *tradiderunt eum.* — 21. quod: *quo.* — 23. etiam: *esse.* — 29. advesperascit, et inclinata est jam dies: *ad vesperum jam declinavit dies.* — 30. cum eis: *cum illis.* — 32. in nobis: (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* nobis: (*Deest in cod.*) — 33. illis: *ipsis.* — 36. loquuntur: *loquerentur.* — *Ibid.* stetit Jesus: *Jesus stetit.* — 39. ego ipse: *ipse ego.* — 46. tertia die: *die tertia.* — 48. testes estis: *estis testis.* — 49. mitto: *mittam.*

SANCTUM J. C. EVANGELIUM SEC. JOANNEM.

Hieronymus in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, Joannes Apostolus: (*Hic prologus non ita habetur in exemplari Gothico; sed aliter multo, ut videatur conflatus ex hoc et aliis.*)

CAPUT I.

Vers. 4. Erat: *est.* — 13. *bis.* ex voluntate: (*In utroque loco ita legebatur; sed a quopiam antiquo Gotho superscribitur* voluptate.) — 15. ante me factus est: (*Adduntur litteris vetustis.*) — 16. et gratiam: *gratiam.* — 18. unquam; unigenitus: *unquam; nisi unigenitus.* — 19. Levitas: *Levites.* — 21. ergo?: *ergo es?* — *Ibid.* sum: (*Erasum est, cum prius legeretur.*) — 22. Quis: *Qui.* — 23. Ait, Ego vox: *Et ait, Ego sum vox.* — 24. erant: (*Deest in cod.*) — 26. stetit: *stat.* — 27. ejus corrigiam calceamenti: *corrigiam calceamenti ejus.* — 29. Jesum: *Christum.* — 31. manifestetur in Israel: *manifestaretur Israel.* — 34. Et ego vidi: et testimonium perhibui quia hic est Filius Dei: (*Adduntur litteris vetustis.*) — 37. et secuti: *secuti.* — 40. Petri: (*Non habetur in cod.*) — 45. Invenit: *Et invenit.* — 51. dicit ei: *dicit eis.* — *Ibid.* supra: *super.*

CAPUT II.

Vers. 1. Cana: *Canaan.* — 10. fuerint, tunc: *fuerint convivæ, tunc.* — *Ibid.* autem: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* bonum vinum: *vinum bonum.* — 11. Cana: *Canaan.* — 12. hoc: *hæc.* — 13. Jesus Jerosolymam: *Jerosolymam Jesus.* — 16. et nolite: *nolite.* — 17. sunt vero: *vero sunt.* — 20. tu in tribus: *tu tribus.* — 25. ei: (*Additur in cod.*)

CAPUT III.

Vers. 1. homo: (*Deest in cod.*) — 2. Jesum: *eum.* — 4. iterum: *iterato.* — 5. Spiritu: *Spiritu sancto.* — 8. sed nescis: *et non scis.* — 11. quia: (*Additur in cod.*) — *Ibid.* nostrum: (*Additur in cod.*) — 12. dixi: *dixero.* — *Ibid.* et: (*Deest in cod.*) — 16. Deus dilexit: *dilexit Deus.* — *Ibid.* daret; ut: *daret pro mundo, ut:* (*Adduntur verba* pro mundo.) — 18. credidit: *credit.* — 21. ejus: (*Additur in cod.*) — *Ibid.* quia: (*Ita modo legitur, semierasa veteri lectione, qua scriptum crediderim* quæ, *ut integra lectio fuerit*, opera quæ in Deo, etc.) — 22. hæc venit: *hæc autem venit.* — *Ibid.* demorabatur: *demorabantur.* — 24. Johannes in carcerem: *in carcerem Johannes.* — 25. autem: *ergo.* — 28. Non sum ego: *ego non sum.* — *Ibid.* illum: *Christum.* — 30. illum oportet: *illum autem oportet.*

CAPUT IV.

Vers. 1. quod: *quia.* — *Ibid.* baptizat: *baptizabat.* —
D 5. Joseph filio suo: *filio suo Joseph.* — 6. supra fontem: *super puteum.* — 9. mulier illa: *illa mulier.* — 11. unde habes: *unde ergo habes.* — 12. nobis: (*Additur in cod.*) — *Ibid.* puteum, et: *puteum hunc, et.* — 14. ego: (*Deest in cod.*) — 18. et nunc: *et hunc.* — 22. quod nescitis: *quem nescitis.* — *Ibid.* quod scimus: *quem scimus.* — 24. adorant: *adorent.* — 25. scio: *Domine, scio:* (*Additur* Domine.) — 28. illis hominibus: *hominibus illis.* — 30. ergo: (*Deest in cod.*) — 36. fructum: *fructus.* — 40. eum: *illum.* — 43. abiit: *fuit.* — 45. exceperunt: *et ceperunt.* — *Ibid.* ad diem: *in diem.* — 46. Cana: *Canaan.* — 47. adveniret: *advenisset.* — 52. habuerit: *habuerat.* — 53. ei: (*Non est in cod.*)

CAPUT V.

Vers. 2. super: (*Non habetur in cod.*) — 4. Do-

mini : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* descendebat secundum tempus : *secundum tempus descendebat.* — 9. ille : *homo.* — *Ibid.* ambulabat : *ambulavit.* — *Ibid.* in die illo : *in illo die.* — 10. ergo : (*Deest in cod.*) — — *Ibid.* Judæi illi : *illi Judæi.* — *Ibid.* tollere grabatum tuum : *grabatum tuum tollere.* — 11. sanum fecit : *fecit sanum.* — 13. enim : *autem.* — 15. fecit eum : *eum fecit.* — 20. et majora his demonstrabit ei opera : *et majora demonstravit opera.* — 22. omne judicium : *judicium omne.* — 24. habet : *habebit.* — *Ibid.* transiet a morte : *transit de morte.* — 26. habere vitam : *vitam habere.* — 27. etiam : *et.* — 28. venit : *veniet.* — 30. sicut : *sed sicut.* (*Additur* sed.) — *Ibid.* misit me : *misit me patris.* — 31. me ipso : *me.* — 32. testimonium quod : *testimonium ejus quod.* — 34. sed hæc : *sed hoc.* — 35. ad horum exsultare : *exsultare ad horam.* — 36. misit me : *me misit.* — 39. æternam : (*Deest in cod.*) — 44. vos potestis : *potestis vos.* — *Ibid.* Deo est : *est Deo.* — 45. sim : *sum.* — *Ibid.* accusat : *accuset.* — 47. verbis meis : *meis verbis.* — *Ibid.* credetis ? : *crederetis?.*

CAPUT VI.

Vers. 7. Respondit : *Respondens.* — 10. in loco : *in illo loco.* — 11. Jesus panes : *panes Jesus.* — 13. impleverunt : *impleti sunt.* — *Ibid.* quæ : *qui.* — 14. Jesus : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* signum : *signorum.* — 15. in montem ipse solus : *ipse solus in montem.* — 17. ad eos Jesus : *Jesus ad eos.* — 19. viginti quinque, aut triginta : *triginta quinque, aut triginta.* — 20. dicit : *dixit.* — 21. navis fuit : *fugiit navis.* — 23. manducaverant : *manducaverunt.* — *Ibid.* agente : *agentes.* — 24. in : (*Deest in cod.*) — 30. Quod : *Quid.* — 31. manducaverunt manna : *manna manducaverunt.* — 33. de cœlo descendit : *descendit de cœlo.* — 36. credistis : *credidistis.* — 38. de cœlo non ut faciam voluntatem meam : *non ut faciam voluntatem meam de cœlo.* — 39. enim : *autem.* — *Ibid.* ex eo, sed : *ex eo quicquam, sed.* — *Ibid.* illud in novissimo : *illum novissimo.* — 40. autem : *enim.* — *Ibid.* credit : *credet.* — *Ibid.* ego : (*Deest in cod.*) — 43. ergo Jesus : *ergo eis Jesus.* — 44. resuscitabo : *suscitabo.* — 49. manna in deserto : *in deserto manna.* — 50. de cœlo descendens : *qui de cœlo descendit.* — 55. *bis.* vere : *verus.* — 60. ei : (*Deest in cod.*) — 61. eis. (*Nec habetur in cod.*) — 64. non credentes : *credentes.* — 68. ei : (*Non est in cod.*) — 70. ego : *ergo.* — 71. Judam Simonis : *Simonem Judam.* — *Ibid.* ex duodecim : *de duodecim.*

CAPUT VII.

Vers. 1. volebat in Judæam : *volebat Judæam.* — 4. quippe : *enim.* — 7. quod : *quia.* — 8. ascendo : *ascendam.* — 12. in turba de eo : *de eo in turba.* — 17. ego a me ipso : *ego ipso a me.* — 18. eum : *illum.* — 22. ex Moyse : *a Moyse.* — 25. quærunt interficere : *quærunt Judæi interficere.* — 28. Jesus in templo docens : *docens in templo Jesus.* — *Ibid.* nescitis : *non scitis.* — 29. Ego scio eum; quia ab ipso : *Ego novi eum, et si dixero quia nescio eum, ero similis vobis mendax; et scio eum, qui ab ipso.* — 32. turbam : *et turbam.* — 33. eis : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* me misit : *misit me.* — 34. ego sum : *sum ego.* — 35. ad semetipsos : *ad se ipsos.* — 38. dicit : *dixit.* — 39. erat spiritus : *fuerat spiritus.* — *Ibid.* nondum erat : *nondum fuerat.* — 41. venit Christus : *Christus venit.* — 42. et de Bethleem : *et Bethleem.* — 44. eum : *illum.* — 45. illum ? : *eum ?.* — 48. ex principibus aliquis : *aliquis ex principibus.* — *Ibid.* credidit : *crediderunt.* — 50. Dixit : *Dicit.* — *Ibid.* erat : (*Deest in cod.*) — 51. prius audierit ab ipso : *audierit ab ipso prius.* — 52. scrutare, et vide : *scrutare Scripturas, et vide.* — — *Ibid.* a Galilea propheta : *propheta a Galilea.*

CAPUT VIII.

Vers. 6. Hoc : *hæc.* — 7. Ergo : *autem.* — 9. Jesus : (*Non habetur in cod.*) — 10. autem se : *se autem.* — 11. dixit : *dicit.* — *Ibid.* jam: (*Deest in cod.*) — 13. ei : (*Non est in cod.*) — 14. aut : *et.* — 20. Jesus : (*Non est in cod.*) — 23. de deorsum : *de deorsum.* (*Additur* de.) — 25. qui : *quia.* — 26. me misit : *misit me.* — 29. et non : *non.* — 31. manseritis : *permanseritis.* — 36. vos filius : *filius vos.* — 38. vidistis : *videtis.* — 47. ex Deo est : *est ex Deo.* — 52. prophetæ : et tu : *prophetæ mortui sunt; et tu.* — 53. prophetæ mortui : *prophetæ qui mortui.* (*Additur* qui.) — 54. Deus vester : *Deus noster.* — 59. abscondit se, et exivit de templo : *exivit de templo, et abscondit se.*

CAPUT IX.

Vers. 1. Jesus : (*Deest in cod.*) — 2. ejus : *sui.* — 5. sum in mundo : *in mundo sum.* — 9. autem : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* ei : *ejus.* — 10. tibi oculi? : *oculi tui ?.* — 11. vidi : *video.* — 16. est hic : *hic est.* — *Ibid.* inter eos : *in eis.* — 17. de illo : *de eo.* — 18. ergo Judæi : (*Adduntur in cod.*) — 21. autem : *ergo.* — *Ibid.* nos : (*Deest in cod.*) — 22. quoniam : *quia.* — *Ibid.* esse : (*Non est in cod.*) — 25. eis : (*Nec habetur in cod.*) — 26. quid fecit tibi ? quomodo : *quid fecit ? aut quomodo.* — 28. ergo : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* illius : *hujus.* — 30. meos oculos : *oculos meos.* — 32. quis aperuit : *aperuit quis.* — 39. Et dixit : *Dixit.* — 40. quidam : (*Deest in cod.*) — 41. videmus : *videtis.*

CAPUT X.

Vers. 6. Dixit eis Jesus : *dixit Jesus.* — 9. egredietur : *regredietur.* — 17. diligit pater : *pater diligit.* — 18. me ipso, et potestatem : *me ipso, potestatem.* — — *Ibid.* ponendi eam : *ponendi animam meam.* — 19. iterum : *itaque.* — 20. autem : *enim.* — 27. ego : (*Non est in cod.*) — 28. rapiet : *rapit.* — 32. ex patre : *a patre.* — *Ibid.* eorum : (*Deest in cod.*) — 33. ei : *ergo.* — 38. et si mihi : *et mihi.* — *Ibid.* pater in me est : *in me est pater.*

CAPUT XI.

Vers. 6. infirmabatur : *infirmatur.* — 7. dicit : *ait.* — 9. sunt horæ : *horæ sunt.* — *Ibid.* offendit : *offendet.* — 10. in : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* offendit : *offendet.* — 11. excitem : *suscitem.* — 13. Dixerat : *Dixit.* — 14. Jesus dixit : *dixit Jesus.* — 16. condiscipulos : *condiscipulos suos.* — *Ibid.* ut : *et.* — 20. ergo : *autem.* — 22. et : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* poposceris a Deo : *postulaveris ab eo.* — 24. in resurrectione : *in die resurrectionis.* — 25. Dicit : *Dixit.* — 27. Ait illi, utique : *Et ait illi Martha, utique.* — *Ibid.* Dei qui : *Dei vivi qui.* — 31. ergo : *igitur.* — 32. ergo : *autem.* — *Ibid.* dicit : *dixit.* — 33. venerant : *erant.* — *Ibid.* infremuit : *fremuit.* — 37. ex ipsis dixerunt : *dixit ex ipsis.* — 38. ergo : *autem.* — *Ibid.* erat : *fuerat.* — 39. Ait : *Et ait.* — *Ibid.* est enim : *enim est.* — 41. autem : *ergo.* — 44. Dixit eis Jesus : *Dicit Jesus.* — 45. et Martham : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* Jesus : (*Non est in cod.*) — 47. concilium : *consilium.* — *Ibid.* facimus : *faciemus.* — 48. nostrum locum : *nostrum et locum.* — 49. est ipsis : (*Non sunt in cod.*) — *Ibid.* nomine : (*Deest in cod.*) — 50. homo. (*Deest in cod.*) — 53. ergo : (*Nec est in cod.*) — 54. non in palam. *non palam.* — *Ibid.* ibi morabatur : *morabatur ibi.* — 57. cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum : *eum cognovisset ubi esset, indicarent, et apprehenderent eum.*

CAPUT XII.

Vers. 1. Lazarus fuerat : *fuerat Lazarus.* — 3. pedes ejus capillis suis : *capillis suis pedes ejus.* — 4. Dixit : *Dicit.* — 5. væniit : *vendet.* — 6. habens : *habebat.* — *Ibid.* ea : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* portabat : *exportabat.* — 8. habetis : *habebitis.* — *Ibid.* non semper : *semper non.* — 9. ut Lazarum : *ut et Lazarum.* — 16. erant scripta : *scripta erant.* — 18. et : (*Deest in cod.*) — 20. quidam Gentiles : *Gentiles quidam.* — 22. rursum : *autem.* — 27. ex hac hora : *ex hora hac.* — 28. nomen tuum : *tuum nomen.* — *Ibid.* Et clarificavi : *Et dixit ei, et clarificavi.* — 29.

dicebat tonitruum esse factum : *dicebant tonitruum factum est.* — 30. hæc vox : *vox hæc.* — 35. ut non vos tenebræ : *ut tenebræ vos non.* — 36. et abiit : (*Desunt in cod.*) — 38. credidit : *credit.* — 40. et induravit : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* eorum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et non : (*Additur* non.) — *Ibid.* eos : *illos.* — 42. e synagoga : *de synagoga.* — 46. ut : *et.* — *Ibid.* maneat. *manet.* — 47. custodierit : *custodierit ea.*

CAPUT XIII.

Vers. 1. autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* hora ejus : *ejus hora.* — 4. ponit : *posuit.* — 6. dicit : *dixit.* — *Ibid.* mihi lavas : *lavas mihi.* — 10. Qui lotus : *Qui semel lotus.* — 12. et : (*Non habetur in cod.*) — 15. ut : (*Additur in cod.*) — 16. major est eo : *major eo.* — 18. adimpleatur : *impleatur.* — *Ibid.* meeum panem : *meum panem.* — 19. ut cum factum fuerit, credatis : *ut credatis cum factum fuerit.* — 21. et dixit : *dicens.* — 24. dixit : *dicit.* — 27. dicit : *dixit.* — 28. ad : (*Deest in cod.*) — 29. dixisset : *diceret.* — *Ibid.* ut : (*Non habetur in cod.*) — 31. dixit : *dicit.* — 35. discipuli mei : *mei discipuli.* — 37. Petrus, Quare : *Petrus, Domine quare.* — 38. ei : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* pones ? : *ponis ?.* — *Ibid.* ter me : *me ter.*

CAPUT XIV.

Vers. 3. ut : *et.* — 6. ei : *eis.* — *Ibid.* et veritas : *veritas.* — 7. meum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et amodo : *amodo.* — *Ibid.* cognoscetis : *cognovistis.* — 9. sum : et non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt et : *fui ; et non cognovisti me Philippe, qui me vidit, vidit et.* — 10. autem : (*Deest in cod.*) — 14. me : (*Non habetur in cod.*) — 16. paracletum : *paraclitum.* — *Ibid.* ut maneat vobiscum : (*Adduntur in cod.*) — 17. Spiritum veritatis : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* cognoscitis eum ; quia apud vos manebit, et in vobis erit : *cognovistis eum ; quia apud vos manet, et in vobis est.* — 20. sum : (*Deest in cod.*) — 21. diligetur : *diligitur.* — 22. manifestaturus es nobis : *nobis manifestaturus es.* — 23. Jesus : *Dominus.* — *Ibid.* servabit, et Pater meus diliget : *servat, et Pater meus diligit.* — *Ibid.* mansionem : *mansiones.* — 24. servat : *observat.* — 26. Paracletus : *Paraclitus.* — *Ibid.* mittet : *mittit.* — *Ibid.* suggeret : *suggerit.* — 27. Pacem relinquo : *pacem meam relinquo* : (*Additur* meam.) — 30. mundi hujus : *hujus mundi.* — 31. hinc : (*Deest in cod.*)

CAPUT XV.

Vers. 4. nec : *et.* — 13. ponat quis : *quis ponat.* — *Ibid.* ego : (*Deest in cod.*) — 16. elegi : (*Additur in cod.*) — 17. invicem. Si : *invicem sicut dilexi vos. Si.* — 24. et me : *me.* — 25. habuerunt me : *me habuerunt.* — 26. paracletus : *paraclitus.*

CAPUT XVI.

Vers. 2. arbitretur : *arbitrabitur.* — *Ibid.* obsequium se : *se obsequium.* — 3. vobis : (*Deest in cod.*) — 4. vobis ab initio non dixi : *ab initio non dixi vobis.* — 5. Et nunc : *At nunc.* — 7. expedit vobis ut : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* paracletus : *paraclitus.* — 9. credunt : *crediderunt.* — 11. hujus mundi : *mundi hujus.* — *Ibid.* jam : (*Deest in cod.*) — 13. venerit Spiritus : *venerit ille Spiritus.* — *Ibid.* audiet : *audierit.* — 14. ille me clarificabit; quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis : (*Adduntur in cod.*) — 17. et videbitis : *videbitis :* (*Additur* et.) — 18. dicit : *dixit.* — 19. vobis : (*Non est in cod.*) — 20. contristabimini : *tristabimini.* — 23. dabit vobis. (*vers.* 24) Usque modo non petistis *quicquam* in nomine meo : (*Adduntur ; et* aliquid *legitur.*) — 26. ego : (*Additur in cod.*) — 28. Exivi a patre : (*Adduntur illa verba*, et exivi a patre.) — 30. scis : *nosti.* — *Ibid.* existi : *venisti.* — 32. Ecce venit hora, et jam venit, ut : *Ecce jam venit hora, etiam ut.* — *Ibid.* et non : *sed non.*

CAPUT XVII.

Vers. 3. Deum verum : *verum Deum.* — 7. quæ dedisti mihi, abs te sunt. (*vers.* 8) quia verba : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* quæ : (*Ita modo est emendatum ; cum vetus lectio quos haberet.*) — *Ibid.* vere : (*Additur in cod.*) — 11. hi : (*Non est in cod.*) — 12. eis periit : *his peribit.* — 14. eos odio : *odio eos.* — 15. a malo : *ex malo.* — 21. credat mundus : *mundus credat.* — 23. et me : *me.* — 24. illi : *illic.*

CAPUT XVIII.

Vers. 2. et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* eum, locum : *eum ipsum, locum.* — *Ibid.* frequenter Jesus : *Jesus frequenter.* — 4. itaque : *autem.* — *Ibid.* super se processit, et dixit eis, Quem quæritis ? : *super eum processit, et venit et dicit eis, Quid quæritis?* — 5. et Judas : *Judas.* — 9. ex eis : *ex ipsis.* — 10. pontificis servum : *servum pontificis.* — *Ibid.* auriculam ejus : *ejus auriculam.* — *Ibid.* servo : *servi.* — 11. tuum : (*Deest in cod.*) — 14. dederat : *dedit.* — 16. discipulus alius : *discipulus ille alius.* — *Ibid.* dixit ostiariæ : *dixit* ancillæ *ostiariæ* : (*Additur* ancillæ.) — 17. Dicit : *Dixit.* — 18. et Petrus : *Petrus.* — 21. sim : *sum.* — *Ibid.* hi sciunt : *sciunt hi.* — 22. assistens ministrorum : *de assistentibus ministris.* — 26. ei : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* abscidit : *absciderat.* — 28. a Caipha : *ad Caipham.* — *Ibid.* sed ut : *sed ut :* (*Additur vero* ut.) — 34. dixerunt tibi : *tibi dixerunt.* — 36. ex hoc mundo : *de hoc mundo.* — *Ibid.* mei utique : *utique mei :* (*Additur* mei.) — 37. ei : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* vocem meam : *meam vocem.* — 40. Clamaverunt ergo : *Et clamaverunt.*

CAPUT XIX.

Vers. 3. ad alapas : *palmas.* — 4. vobis eum : *eum vobis.* — *Ibid.* nullam invenio in eo causam : *in eo nullam causam invenio.* — 5. coronam spineam : *spineam coronam.* — 6. crucifige eum : *crucifige.* — 7. ei Judæi : *ergo Judæi, et dixerunt.* — 9. et dicit : *dicit.* — 11. datum esset : *esset datum.* — *Ibid.* me tradidit : *tradidit me.* — 12. quærebat Pilatus : *Pilatus quærebat.* — *Ibid.* omnis qui : *omnis enim qui.* — 13. autem : *ergo.* — 15. crucifige eum : *crucifige, crucifige eum.* — *Ibid.* Dicit : *Dixit.* — 17. locum : *locus.* — 18. crucifixerunt eum : *cruci eum fixerunt.* — 19. Judæorum legerunt : *legerunt Judæorum.* — 20. Latine : *Latine Rex Judæorum.* (*Adduntur* Rex Judæorum.) — 23. eum : *Jesum.* — 24. Scriptura impleretur : *impleretur Scriptura.* — *Ibid.* dicens : *quæ dixit.* — 25. juxta : *ante.* — 29. erat positum : *positum erat.* — 31. et tollerentur. (*vers.* 32) Venerunt ergo milites, et primi quidem fregerunt crura : (*Adduntur in cod.*) — 33. ut : *et.* — *Ibid.* jam : (*Deest in cod.*) — 38. Arimathæa : *Arimathia.* — 40. est Judæis : *Judæis est.*

CAPUT XX.

Vers. 2. illis : *eis.* — 4. duo : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* præcucurrit : *cucurrit.* — *Ibid.* primus : *prior.* — 5. vidit : *videt.* — 7. fuerat : *erat.* — 8. primus : *prius.* — 9. sciebant Scripturam : *sciebat Scripturas.* — 10. discipuli ad semetipsos : *ad semetipsos discipuli.* — 15. existimans quia hortulanus esset : *æstimans quia hortulanus est.* — 17. et patrem : *et ad patrem.* — *Ibid.* Ad Deum meum, et Deum vestrum : (*Adduntur in cod.*) — 19. ergo sero esset : *esset ergo sero.* — *Ibid.* una : (*Deest in cod.*) — 20. cum hoc : *hoc cum.* — 22. Hoc : *Et hoc.* — *Ibid.* dicit : *dixit.* — 23. et : (*Additur in cod.*) — 25. fixuram : *fixuras.* — 28. ei : (*Deest in cod.*) — 29. vidisti me Thoma credidisti : *vidisti me, et credidisti.*

CAPUT XXI.

Vers. 1. Jesus ad : *Jesus discipulis ad.* — *Ibid.* autem sic : *autem se sit.* — 2. Petrus : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* Nathanael qui erat a Cana : *Nathael qui erat a Canaan.* — 3. Et exierunt : *exierunt.* — *Ibid.* prendiderunt : *apprehenderunt.* — 6. Dicit eis mitte in : *Dixit eis mittite ad.* — *Ibid.* ergo : *ergo*

retia. — *Ibid.* jam : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* illud trahere præ : *illa trahere a.* — 7. Simon Petrus : *Simon itaque Petrus.* — 9. positas : (*Deest in cod.*) — 13. accipit : *accepit.* — *Ibid.* dat : *dabat.* (*Ita modo legitur; cum prius dat legeretur.*) — *Ibid.* eis piscem : *eis et piscem.* — 15. Simoni Petro Jesus : *Jesus Simoni Petro.* — *Ibid.* etiam Domine : (*Desunt in cod.*) — 16. ait illi : *dicit ei.* — *Ibid.* etiam : A (*Non est in cod.*) — 17. et dixit ei Domine tu omnia scis : *dicit ei, Domine, omnia tu scis.* — *Ibid.* tu scis : (*Desunt in cod.*) — 18. junior : *juvenior.* — 19. esset : *est.* — *Ibid.* Et cum hoc : *Et hoc cum.* — 20. quis : *qui* : (*Additur in cod.*) — 23. inter : *in* : (*Additur vero ter.*) — *Ibid.* moritur : *moreretur.* — *Ibid.* moritur : *morietur.* — 24. Ille : (*Deest in cod.*) — 25. posse : (*Non habetur in cod.*)

ACTA APOSTOLORUM.

CAPUT I.

Vers. 2. In diem : *in eumdem diem.* — 5. sancto non : *sancto quem et accepturi estis.* — 6. tempore hoc : *hoc tempore.* — 10. euntem illum : *eunte illo.* — 11. in cœlum : (*Deest in cod.*) — 13. in cœnaculum ascenderunt : *ascenderunt in cœnaculum.* — *Ibid.* manebant : *manebat.* — 15. viginti : *viginti viri.* — 17. est : *fuerat.* — 18. Et hic quidem possedit : *Hic itaque adquisivit.* — 19. Hacel-dema : *Haceldemach.* — 20. eorum : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* inhabitet : *habitet.* — 21. sunt congregati : *congregati sunt.* — 23. duos Joseph : *duos viros Joseph* : (*Additur viros.*) — *Ibid.* vocabatur Barsabas : *dicitur Barsabas.* — 24. nosti omnium : *omnium nosti.* B *signum.* — *Ibid.* Jerusalem : *in Jerusalem.* — 18. vocantes : *convocantes.* — 20. possumus quæ : *possumus nos quæ.* — 21. clarificabant id : *clarificabant Deum in id.* — *Ibid.* fuerat : *erat.* — 22. enim : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* amplius : *plus.* — *Ibid.* fuerat : *erat.* — 23. annuntiaverunt : *nuntiaverunt.* — 24. Domine : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* tu qui : *tu Deus qui.* — 27. vere : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* Pontifices : *Pontius.* — 28. tuum : (*Non habetur in cod.*) — 30. quod : *cum.* — 32. unum : (*Non habetur in cod.*) — 33. nostri : (*Deest in cod.*) — 34. vendentes afferebant : *vendentes prædia sua afferebant.* — 35. Dividebatur : *dividebant.* — 36. est interpretatum : *interpretatum est.* — 37. eum : *illum.*

CAPUT II.

Vers. 4. eloqui illis : *illis eloqui.* — 5. viri : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* est : *sunt.* — 9. Judæam : *et Judæam.* — 11. eos loquentes : *loquentes eos.* — 14. autem : *vero.* — *Ibid.* levavit : *elevavit.* — *Ibid.* Jerusalem : *in Jerusalem.* — 19. dabo : *dabunt.* — 20. manifestus ; *horribilis.* — 21. erit : (*Non est in cod.*) — 22. verba hæc : *hæc verba.* — *Ibid.* virtutibus : *in virtutibus.* — *Ibid.* Deus per illum : *per illum Deus.* — 24. juxta : *quoniam.* — *Ibid.* erat : (*Deest in cod.*) — 27. animam meam in inferno : *in inferno animam meam.* — 29. quoniam defunctus : *quoniam et defunctus.* — *Ibid.* sepultus est : *sepultus.* — 31. providens : *prævidens.* — 32. omnes nos : *nos omnes.* — 33. hunc quem : *hoc donum quod.* — 34. dicit : *dixit.* — 36. sciat ergo : *ergo sciat.* — *Ibid.* fecit Deus : *Deus fecit.* — 37. autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et ad reliquos : *et reliquos.* — *Ibid.* fratres ? : *fratres ? ostendite nobis.* — 38. vero ad : *vero ait ad.* — *Ibid.* Spiritus sancti : *sancti Spiritus.* — 40. etiam verbis plurimis : *autem pluribus verbis.* — 41. in die illa : *in illa die.* — 42. orationibus : *orationibus in Jerusalem.* — 43. in Jerusalem fiebant : *fiebant in Jerusalem.* — 46. circa : *per.*

CAPUT III.

Vers. 2. quidam vir qui : (*Desunt in cod.*) — 3. incipientes introire : *ingressuros.* — 4. respice : *aspice.* — 6. tibi do : *do tibi.* — 7. consolidatæ sunt bases : *consolidati sunt gressus.* — 8. intravit cum : *intravit una cum.* — *Ibid.* Deum : *Dominum.* — 10. illum : *eum.* — *Ibid.* estasi : *mentis consternatione.* — 11. cucurrit : *concurrit.* — 12. respondit : *ait.* — 13. negastis : *abnegastis.* — 16. vos : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* nomen : *nomine.* — *Ibid.* dedit integram : *dedit illi integram.* — 17. fecistis, sicut : *fecistis hoc sicut.* — 18. qui : *quæ.* — *Ibid.* sic implevit : *implevit sic.* — 20. refrigerii a : *refrigerii vobis a.* — 21. quidem cœlum suscipere : *cœlum quidem respicere.* — 22. quoniam : *quia.* — *Ibid.* suscitabit vobis : *vobis suscitabit.* — 23. anima : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* quæ : *quicumque.* — 24. annuntiaverunt : *et annuntiaverunt.* — 25. et in semine : *in semine.*

CAPUT IV.

Vers. 3. in eos : *eis.* — 4. virorum quinque : *virorum circiter quinque.* — 8. repletus Spiritu sancto Petrus : *Petrus repletus Spiritu sancto.* — 10. vobis sanus : *vobis hodie sanus.* — 12. aliud nomen : *nomen aliud.* — 13. comperto : *et comperto.* — *Ibid.* idiotæ : *imperiti.* — *Ibid.* et cognoscebant : *cognoscebant autem.* — 16. signum factum est : *factum est* C *signum.*

CAPUT V.

Vers. 5. audierunt : *audiebant.* — 6. amoverunt : *collegerunt.* — 7. ipsius : *ejus.* — 8. Respondit : *Dixit.* — *Ibid.* mulier : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* tanti agrum : *tanti pretii agrum.* — 9. autem ad : *autem ait ad.* — *Ibid.* et efferrent te : *efferent et te.* — 10. Confestim cecidit ante : *Et confestim cecidit ad.* — *Ibid.* ad : *juxta.* — 11. audierunt : *audiebant.* — 13. se conjungere : *conjungere se.* — 15. ac grabatis, ut : *et grabatis, et.* — *Ibid.* et liberarentur omnes ab infirmitatibus suis : (*Desunt in cod.* — 16. et multitudo : *multitudo.* — *Ibid.* Jerusalem : *in Jerusalem.* — *Ibid.* a spiritibus : *ab spiritibus.* — 18. injecerunt : *et injecerunt.* — 20. loquimini in templo : *in templo loquimini.* — 21. intraverunt : *introierunt.* — *Ibid.* concilium : *consilium.* — *Ibid.* adducerentur : *adducerent eos.* — 22. autem venissent : *venissent autem.* — 24. autem audierunt : *audierunt autem.* — *Ibid.* quidnam fieret : *quidnam esset istud.* — 25. sunt in templo stantes : *in templo sunt stantes.* — 27. illos : *eos.* — 31. principem et salvatorem Deus : *Deus principem et salvatorem.* — *Ibid.* Israeli : *Israel.* — 33. dissecabantur : *fremebant.* — *Ibid.* illos : *eos.* — 34. foras ad breve homines fieri : *pusillum foras Apostolos secedere.* — 35. super : *ab.* — 36. extitit Theodas : *extitit quidam Theodas.* — *Ibid.* aliquem cui : *aliquem magnum cui.* — *Ibid.* numerus virorum : *virorum numerus.* — *Ibid.* qui occisus est : *qui postea occisus est.* — *Ibid.* qui credebant : *quicumque credebant.* — *Ibid.* redacti : *redactus est.* — 37. avertit : *vertit.* — 38. Et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* est ex hominibus : *ex hominibus est.* — 39. Inveniamini : *videamini.* — 40. cæsis denun- D tiaverunt : *cæsis eis denuntiaverunt.* — *Ibid.* loquerentur in : *loquerentur amplius in.* — 41. sunt : *essent.* — *Ibid.* Jesu contumeliam pati : *Christi contumeliam pati.* — 42. Omni autem die non cessabant in templo et circa domos docentes, et evangelizantes Christum Jesum : *Omni autem die in templo, et per domos non cessabant docentes, et evangelizantes Dominum Jesum Christum.*

CAPUT VI.

Vers. 1. illis : *ipsis.* — *Ibid.* eo : (*Deest in cod.*) — 2. derelinquere : *relinquere.* — 3. Considerate : *Eligite.* — 8. fortitudine : *virtute.* — 9. et Asia : *et ab Asia.* — 13. falsos testes qui dicerent : *testes falsos dicentes.* — *Ibid.* locum sanctum : *locum hunc sanctum.*

CAPUT VII.

Vers. 1. Sacerdotum : *Sacerdotum Stephano.* — 2. Abrahæ : *Abraham.* — *Ibid.* Charan : *Charran.*

— 3. monstravero tibi : *tibi monstravero.* — 4. Charan : *Charran.* — 5. promisit dare : *promisit se dare.* — *Ibid.* ipsum : *illum.* — 6. Deus : *Deus ita.* — *Ibid.* accola : *advena.* — *Ibid.* quadringentis : (*Ita etiam habet lectio Gothica ; sed in duobus codicibus meis manuscriptis* quadringentis triginta *legitur ; atque ita legitur in hoc codice Gothico infra cap. XIII, num.* 20.) — 7. servient : *deservient.* — 12. frumentum : *frumenta.* — 13. et in secundo : *et secundo.* — 14. cognationem : *cognationem suam.* — 16. filii Sichem : *qui erat in Sichem.* — 17. Cum autem appropinquaret : *Cum appropinquaret autem.* — *Ibid.* promissionis, quam confessus erat : *repromissionis quam promiserat.* — 18. alius rex : *rex alius.* — 25. fratres : *fratres suos.* — 28. nunquid : *aut nunquid.* — 32. sum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Deus Isaac : *et Deus Isaac.* — 33. calceamentum : *calceamenta.* — *Ibid.* enim : *autem.* — 35. negaverunt : *abnegaverunt.* — *Ibid.* ducem ? : *judicem super nos ?.* — 37. suscitabit vobis : *vobis suscitabit.* — *Ibid.* ipsum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* audietis : *audite.* — 39. et aversi : *eum et conversi.* — 41. diebus illis : *illis diebus.* — *Ibid.* hostiam : *hostias.* — 42. et hostias : *aut hostias.* — 44. Deus : (*Non habetur in cod.*) — 51. et incircumcisis cordibus : *incircumcisi corde.* — *Ibid.* resistitis : *restitistis.* — *Ibid.* et vos : (*Desunt in cod.*) — 52. quem : *quem enim.* — *Ibid.* prænuntiabant : *pronuntiabant.* — 54. dissecabantur : *fremebant.* — 55. Cum autem : *Ipse autem cum.* — 56. stantem a dextris : *a dextris stantem.* — 58. pedes adolescentis : *pedes cujusdam adolescentis.* — 60. hoc : *hæc.*

CAPUT VIII.

Vers. 2. Curaverunt : *Comportaverunt.* — *Ibid.* eum : *illum.* — 3. Saulus autem : *Saulus vero.* — 4. verbum : *verbum Dei.* — 10. auscultabant : *intendebant.* — 13. etiam : *autem.* — 14. autem audissent : *audissent autem.* — *Ibid.* in : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* recepisset : *recepit.* — *Ibid.* ad eos : *ad illos.* — 16. illorum venerat : *eorum supervenerant.* — 20. existimasti : *existimas.* — 22. nequitia : *malitia.* — 24. veniat : *superveniat.* — 27. vir Æthiops : *vir quidam Æthiops.* — *Ibid.* Candaces : *Candacis.* — 30. eum : *illum.* — *Ibid.* dixit : *dixit illi.* — 32. sine voce : (*Desunt in cod.*) — 33. generationem ejus : *generationem autem ejus.* — *Ibid.* de terra : *a terra.* — 34. Philippo : (*Additur in cod.*) — 36. quis prohibet me : *quid me prohibet.* — 37. corde : *corde tuo.* — *Ibid.* ait : *dixit.* — *Ibid.* filium Dei : *Dei filium.* — *Ibid.* Christum : (*Non est in cod.*) — 39. autem : *enim.*

CAPUT IX.

Vers. 5. Et ille : *At ille.* — *Ibid.* durum est tibi : *durum enim tibi est.* — 6. Et tremens et stupens dixit, Domine, quid me vis facere ? : (*Desunt in cod.*) — 7. Et Dominus ad eum : (*Desunt.*) — *Ibid.* surge : *sed surge.* — 10. in visu Dominus : *Dominus in visu.* — *Ibid.* At ille : *Et ille.* — 11. ad eum, surge et vade : *ad illum ; surgens vade.* — *Ibid.* enim orat : *enim ipse orat.* — 13. a multis : *de multis.* — *Ibid.* fecerit sanctis tuis : *sanctis tuis fecerit.* — 19. autem cum : *autem simul cum.* — *Ibid.* per : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* dies aliquot : *aliquot dies.* — 20. ingressus : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* in synagogas : *in synagogis.* — *Ibid.* quoniam : *quia.* — 21. illos : *eos.* — 22. multo : (*Deest in cod.*) — 23. autem implerentur : *implerentur autem.* — 24. Saulo : *Paulo.* — *Ibid.* ac nocte : *et nocte.* — 25. autem cum discipulis nocte : *autem discipuli ejus nocte.* — 26. se jungere : *jungere se.* — *Ibid.* quod : *quia.* — 27. egerit : *ageret.* — 29. Gentibus : (*Deest in cod.*) — 32. ut : (*Nec habetur in cod.*) *Ibid.* transiret : *pertransiret.* — 34. sanet : *sanat.* 35. — 35. eum : *illum.* — *Ibid.* qui conversi : *qui et conversi.* — 36. Tabitha : *Tabithas.* — 39. ei : (*Deest in cod.*) — 40. genua oravit : *genua sua oravit.* 43. Simonem quemdam : *quemdam Simonem.*

CAPUT X.

Vers. 1. Italica : *Italia.* — 2. ac : *et.* — 3. is : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* diei nona : *nona diei.* — 6. cujus : *cui.* — *Ibid.* hic dicet tibi quid te oporteat facere : (*Non habentur in cod.*) — 7. illi parebant : *parebant ei.* — 9. horam sextam : *horam diei sextam.* — 10. illis : *ei.* — *Ibid.* excessus : *stupor.* — 15. commune ne : *ne commune.* — 17. fuerant : *erant.* — 19. ei : *Dei.* — 22. et timens : *timens.* — *Ibid.* habens ab : *habens bonum ab.* — 23. ergo : *igitur.* — *Ibid.* illis : *eis.* — 25. introisset Petrus, obvius venit ei Cornelius : *introiret Petrus obviam venit Cornelius.* — 27. abominatum : *illicitum.* — 29. ergo : *ego.* — *Ibid.* ad : *in.* — 30. hora nona : *horam nonam.* — *Ibid.* candida : *splendida.* — 31. et ait : *et ait mihi.* — *Ibid.* Dei : *Domini.* — 33. ergo : *igitur.* — 34. suum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* quia : *quoniam.* — 36. verbum misit : *verbum enim suum misit.* — *Ibid.* Deus : (*Deest in cod.*) — 38. a Nazareth : *Nazareth.* — *Ibid.* eum : *illum.* — *Ibid.* qui : *hic.* — 39. omnium quæ : *omnium horum quæ.* — *Ibid.* quem occiderunt : *quem et occiderunt.* — 41. præordinatis : *prædestinatis.* — 45. obstupuerunt ex : *obstupuerunt qui erant ex.* — 46. enim : *autem.* — 48. baptizari in nomine Domini Jesu Christi : *in nomine Jesu Christi baptizare.*

CAPUT XI.

Vers. 2. autem ascendisset : *ascendisset autem.* — *Ibid.* Jerosolymam : *in Jerosolymam.* — 3. introisti : *intrasti.* — 5. mentis : *mentis meæ.* — 6. In quod : *In quo.* — 8. Dixi autem : *Et dixi ad eum.* — *Ibid.* aut : *et.* — 9. ne commune : *commune ne.* — 10. omnia rursum : *rursum omnia.* — 11. viri tres confestim : *confestim tres viri.* — 12. hæsitans : *dubitans.* — *Ibid.* et sex : *sex.* — 15. cecidit : *decidit.* — 16. sum : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* verbi : *verborum.* — 17. credidimus : *credimus.* — 18. pœnitentiam dedit Deus ad vitam : *Deus pœnitentiam ad consequendam vitam dedit.* — 20. viri : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* loquebatur ad : *loquebatur et ad.* — 22. sermo ad : *sermo hic ad.* — *Ibid.* ad Antiochiam : *Antiochiam.* — 23. proposito cordis : *præposito cordis sui.* — 24. multa turba : *turba multa.* — 26. perduxit : *adduxit.* — *Ibid.* annum totum : *anno toto.* — *Ibid.* ibi : (*Non habetur in cod.*) — 28. Spiritum famem : *Spiritum sanctum famem.* — 29. singuli in : *singuli eorum in.*

CAPUT XII.

Vers. 1. Eodem autem tempore : *In illo tempore.* — 4. custodiendum : *custodire eum.* — 7. excitavit : *suscitavit.* — *Ibid.* velociter. Et ceciderunt : *velociter. Et surrexit ; et ceciderunt.* — 9. eum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* autem : *enim.* — 14. Et : (*Non est in cod.*) — 17. narravit : *enarravit.* — 18. factum esset de Petro : *de Petro factum esset.* — 22. et : (*Deest in cod.*)

CAPUT XIII.

Vers. 1. Simon : *Simeon.* — *Ibid.* Lucius Cyrenensis : *Licius Cyrenensius.* — *Ibid.* collectaneus : *collactaneus.* — 2. segregate mihi Saulum et Barnabam : *separate mihi Barnabam et Saulum.* — *Ibid.* ad : (*Non est.*) — 5. Salaminam : *Salamiam.* — 6. ad : (*Deest in cod.*) — 7. Saulo : *Paulo.* — 13. a Papho : *Papho.* — 14. Pergen : *a Pergen.* — *Ibid.* Antiochiam Pisidiæ : *Antiochiam quæ est Pisidiæ.* — 17. et in brachio : *et brachio.* — 19. gentes : *reges :* — 20. quinquaginta : *triginta* (*Vide supra cap.* VII, 6.) — *Ibid.* dedit judices : *dedit illis judices.* — 21. illis Saul : *illis Deus Saul.* — 22. cui testimonium : *cui est testimonium.* — 23. eduxit Israel : *suscitavit plebi Israeli.* — 25. ego, sed : *ego Christus, sed.* — 30. tertia die : (*Desunt in cod.*) — 31. qui visus : *qui et visus.* — 33. adimplevit : *implevit.* — *Ibid.* nostris : *vestris.* — *Ibid.* et in psalmo : *et psalmo.* — 38. annuntiatur, ab omnibus quibus : *annuntiatur et ab omnibus in quibus.* — 40. vobis : (*Deest in cod.*) —

41. Videte contemptores : *videte ergo contemptores.* — *Ibid.* opus : (*Deest in cod.*) — 44. Dei : *Domini.* — 46. loqui verbum : *verbum loqui.* — 47. lucem gentium : *lumine gentibus.* — 50. mulieres religiosas : *religiosas mulieres.*

CAPUT XIV.

Vers. 2. et ad iracundiam : *ad iracundiam.* — 3. dante : *et dantes.* — 7. Lystris : *in Lystris.* — 8. fidem haberet : *haberet fidem.* — 9. voce, surge : *voce, in nomine Jesu Christi surge.* — *Ibid.* et exilivit et ambulabat : *statim exilivit; et ambulavit.* — 12. volebat : *volebant eis.* — 14. his vanis : *his idolis vanis.* — *Ibid.* et mare : *mare.* — 16. nostra : *vestra.* — 18. supervenerant : *supervenientes.* — 20. Lystram : *Lystris.* — 21. exhortantesque : *exhortantes.* — 24. et loquentes verbum Domini in Pergen, descenderunt in Attaliam : *et loquentes in Pergen verbum Domini venerunt in Italiam.* — 27. morati : *Demorati.*

CAPUT XV.

Vers. 1. fratres, Quia, etc. : *fratres dicentes, Quia, etc.* — *Ibid.* salvari : *salvi fieri.* — 2. aliis : *illis.* — 3. ergo : *igitur.* — *Ibid.* pertransibant : *pertransierunt.* — 4. ab : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* Deus fecisset : *fecisset Deus.* — 5. quidam de : *quidam viri de.* — 7. quoniam : *quia.* — *Ibid.* Deus in nobis elegit : *in nobis elegit Deus.* — 10. cervices : *cervicem.* — 11. Jesu Christi credimus salvari : *Jesu credimus nos posse salvari.* — 12. Deus fecisset : *fecisset Deus.* — 14. visitavit : *suscitavit.* — 17. meum, dicit : *meum super illos, dicit.* — 18. est Domino : *Domino est :* (*Additur* Domino.) — 19. Deum : *Dominum.* — 20. et suffocatis et sanguine : *et a suffocatis et a sanguine.* — 22. ex eis : *ex se.* — *Ibid.* cognominabatur Barsabas et Silam : *cognominatur Barsaba et Sileam.* — 24. turbaverunt : *conturbaverunt.* — 26. nostri : (*Deest.*) — 27. Silam : *Sileam.* — 28. necessaria : *necessario.* — 29. et sanguine et suffocato, et fornicatione : *et a sanguine et a suffocato et a fornicatione.* — 30. ergo : *igitur.* — 32. Silas : *Sileas.* — 33. aliquanto : (*Non habetur in cod.*) — 34. Silæ ibi remanere; Judas autem solus abiit : *Sileæ remanere ibi, solus autem Judas abiit.* — 37. volebat secum : *volebat et secum.* — *Ibid.* et Johannem : *Johannem.* — *Ibid.* cognominabatur : *cognominatur.* — 38. ut qui : *quia.* — *Ibid.* de Pamphylia : *Pamphylia.* — *Ibid.* opus non : *opus quod missi fuerant non.* — 39. autem dissensio : *autem inter illos dissensio.* — 40. Sila : *Silea.* — *Ibid.* Dei : *Domini.* — 41. præcipiens custodire præcepta apostolorum et seniorum : (*Desunt in cod.*)

CAPUT XVI.

Vers. 1. viduæ fidelis, patre gentili : *Judææ fidelis, patre autem gentili.* — 2. Iconio : *Iconii.* — 3. eum propter : *eum ibi propter.* — *Ibid.* erat gentilis : *gentilis esset.* — 4. qui erant : *qui essent.* — 6. a Spiritu sancto : *a sancto Spiritu.* — 7. in Mysiam : *Mœsiam.* — *Ibid.* in Bithyniam : *Bithyniam.* — 8. Mysiam : *Mesiam.* — *Ibid.* Troadem : *Troade.* — 10. quod : *quia.* — *Ibid.* eis : *illis.* 12. Philippos : *Philippis.* — *Ibid.* consistentes : *conferentes.* — 14. Thyatirenorum, colens Deum, audivit : *Thyatiorum colens Deum, audiebat verbum.* — 15. et domus : *et omnis Domus.* — *Ibid.* coegit nos : *coegit eos.* — 16. pythonem : *Pythonis.* — 17. clamabat : *clamavit.* — 19. Silam : *Sileam.* — 21. morem quem : *sectam quam.* — 22. cucurrit : *concurrit.* — *Ibid.* jusserunt eos : *jusserunt illos.* — 23. custodi ut : *custodi carceris ut.* — 24. strinxit ligno : *strinxit in ligno.* — 25. Silas orantes, laudabant Deum : *Sileas adorantes laudabant Dominum.* — 26. fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia : *omnia fundamenta carceris. Et aperta sunt statim ostia omnia.* — 27. januas apertas : *apertas januas.* — 28. voce magna : *magna voce.* — *Ibid.* malefeceris : *feceris mali.* — 29. Paulo et Silæ ad pedes : *ad pedes Pauli et Sileæ.*

A — 35. Et cum : *Cumque.* — 37. homines Romanos : *homines cives Romanos.* — 39. de Urbe : *Urbem.*

CAPUT XVII.

Vers. 1. Amphipolim : *Pamphipolim.* — *Ibid.* venerunt : *pervenerunt.* — 2. Sabata tria : *tria Sabata.* — 3. Jesus Christus : *Christus Jesus.* — 4. Silæ, et de Colentibus Gentilibus : *Sileæ, et de colentibus gentiliumque.* — 6. hi qui : *hi sunt qui.* — 9. et accepta satisfactione a Jasone : *Et accepto satis ab Jasone.* — *Ibid.* et a cæteris : *et cæteris.* — *Ibid.* eos : *eum.* — 10. confestim per noctem : *per noctem confestim.* — *Ibid.* Silam : *Sileam.* — *Ibid.* venissent : *advenissent, statim.* — 11. erant : (*Deest in cod.*) — 12. ex eis : *ex his.* — *Ibid.* mulierum gentilium : *gentilium mulierum.* — 13. illuc : *illic.* — 14. Silas : *Sileas.* — 15. eum : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* ad Athenas : *Athenas.* — *Ibid.* Silam : *Sileam.* — 17. colentibus et in foro : *cum gentibus in foro.* — 18. seminator : *diseminator.* — *Ibid.* hic : (*Deest in cod.*)
B — *Ibid.* Alii vero novorum : *Alii vero dicebant novorum.* — 19. dicentes possumus : *dicentes non possumus.* — *Ibid.* est hæc : *hæc est.* — 20. quidnam : *quænam.* — 22. superstitiosos : *superstitiores.* — 23. vestra inveni : *vestra quæ colitis inveni.* — 24. habitat : *inhabitat.* — 27. aut : *et.* — 30. Et : (*Deest in cod.*) — 31. in quo : *quo.* — 33. sic : *et sic.* — 34. Dionysius Areopagita : *Dionysius et Areopagita.*

CAPUT XVIII.

Vers. 3. erant : *erat.* — 4. et disputabat : *et ingrediebatur.* — *Ibid.* interponens nomen Domini Jesu : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* suadebatque : *et suadebat.* — 5. Silas : *Sileas.* — *Ibid.* instabat verbo Paulus, testificans : *instabant verbo; Paulus autem testificans.* — *Ibid.* Christum Jesum : *Jesum Christum.* — 6. sua, dixit : *sua, Paulus dixit.* — *Ibid.* vestrum; mundus : *vestrum sit; mundus.* — 8. autem : (*Non est in cod.*) — 9. et ne taceas : *ne taceas.* — 10. apponetur tibi ut noceat : *apponet ut noceat.* — 11.
C autem annum : *autem ibi Annum :* — *Ibid.* apud eos : *in eis.* — 15. et legis : *legis.* — 16. Et minavit : *Et tunc abegit.* — *Ibid.* eum : *illum.* — 18. totonderat in Cenchris caput', habebat enim votum. (*vers.* 19) Devenitque Ephesum et illos ibi reliquit : *totonderant in Kenchris caput. Habebat enim votum. Deveneruntque Ephesum et illos quidem reliquit ibi.* — 20. tempore maneret : *tempore ibi maneret.* — 23. Galaticam : *Galatiam.* — *Ibid.* omnes : (*Deest in cod.*) — 24. genere : *natione.* — 25. sunt Jesu : *sunt de Jesu.* — 26. Domini : *Dei.* — 27. ire Achaiam : *ire in Achaiam.* — *Ibid.* crediderant : *crediderant per gratiam.* — 28. ostendens per : *ostendens eis per.*

CAPUT XIX.

Vers. 2. ad eos : *ad illos.* — *Ibid.* dixerunt : (*Non est in cod.*) — 3. ergo : (*Deest in cod.*) — 4. baptismo : *baptisma.* — 5. imposuisset illis : *posuisset eis.* — 6. venit : *continuo venit.* — 8. introgressus :
D *ingressus.* — 9. cujusdam : (*Deest in cod.*) — 11. quaslibet faciebat Deus : *modicas Deus faciebat.* — 13. circumeuntibus : *circumvenientibus.* — 14. Scevæ : *Sephæ.* — *Ibid.* septem filii : *filii septem.* — 16. illa : *ipsa.* — 19. eis : *his.* — 20. crescebat verbum Dei : *verbum Dei crescebat.* — 21. transita Macedonia et Achaia ire Jerosolymam dicens, Postquam : *transire a macedonia et Achaia, et ire Jerosolymam, dicens, quoniam postquam.* — 22. Erastum : *Aristum.* — 24. quos convocans et eos : *hic convocans eos.* — *Ibid.* hujusmodi erant opifices : *ipsiusmodi erant artifices.* — *Ibid.* est nobis acquisitio : *acquisitio est nobis.* — 27. sed et magnæ Dianæ : *sed magnæ deæ Dianæ.* — *Ibid.* reputabitur : *deputabitur.* — 29. tota : (*Non habetur in cod.*) — 31. Ecclesia confusa : *conventus confusus.* — 33. detraxerunt : *produxerunt.* — *Ibid.* autem : *ergo.* — *Ibid.* reddere rationem : *rationem reddere.* — 34. una est : *est una.* — *Ibid.* magna Diana : *magna est Diana.* — 35. scriba turbas : *scriba*

ad turbas. — 38. proconsules : *proconsulibus.* — 39. legitima Ecclesia : *legitimo conventu.* — 40. nullus obnoxius sit de quo : *causa sit nulla de qua nos.* — *Ibid.* ecclesiam : *conventum.*

CAPUT XX.

Vers. 1 et 2. et exhortatus : *exhortatus.* — 4. Sosipater : *Soba pater.* — *Ibid.* Tychicus : *Tylicus.* — 5. præcessissent : *processissent.* — *Ibid.* sustinuerunt : *sustinuebant.* — 6. Troadem in diebus : *Troadam iter dierum.* — *Ibid.* demorati : *morati.* — 7. cum : (*Deest in cod.*) — 8. copiosæ : *multæ.* — 9. Eutychus : *Eutycius.* — *Ibid.* diu Paulo, ductus somno : *Paulo diu deductus præ somno.* — 10. complexus dixit : *complexus eum dixit.* — *Ibid.* in ipso : *in eo.* — 13. per terram iter : *iter per terram.* — 14. invenisset : *prævenisset.* — 15. alia applicuimus : *alia die applicuimus.* — *Ibid.* sequenti die venimus : *sequenti venimus.* — 18. sum in Asiam : *sum Asiam.* — 22. alligatus ego : *ego alligatus.* — *Ibid.* sint : *sunt.* — 23. mihi protestatur : *protestatur mihi.* — *Ibid.* Jerosolymis : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* me manent : *meæ manent.* — 27. omne consilium : *omnem voluntatem.* — 29. rapaces : *graves.* — 33. Argentum et aurum : *Argentum autem et aurum.* — 36. oravit cum omnibus illis : *cum omnibus illis oravit.* — 38. deducebant : *ducebant.*

CAPUT XXI.

Vers. 1. Coum : *Chio* — 2. in : (*Deest in cod.*) — 3. apparuissemus : *paruissemus.* — *Ibid.* expositura erat : *erat expositura.* — 5. usque foras : *usque ad foras.* — 6. ascendimus navem : *ascendimus in navem.* — *Ibid.* in sua : (*Non sunt in cod.*) — 7. descendimus : *ascendimus.* — 8. unus : (*Deest in cod.*) — 9. quatuor filiæ : *filiæ quatuor.* — 11. Virum cujus : *Virum hunc cujus.* — 16. et : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* Jasonem : *Nasonem.* — 17. Libenter exceperunt : *benigne susceperunt.* — 18. introibat Paulus : *introivimus cum Paulo.* — *Ibid.* nobiscum : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* omnesque : *et omnes.* — 19. narrabat : *narravit.* — *Ibid.* Deus fecisset : *fecisset Deus.* — 20. sunt in Judæis : *sint Judæis.* — *Ibid.* omnes æmulatores : *omnes isti æmulatores.* — 21. discessionem : *discenssionem.* — *Ibid.* eos : (*Deest in cod.*) — 23. nobis viri : *nobis hic viri.* — 24. ambulas : *ambulans.* — 28. et legem et locum : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* violavit : *polluit.* — 29. enim Trophimum : *enim ante Trophimum.* — *Ibid.* introduxisset : *induxisset.* — 33. jussit eum alligari : *jussit ligari.* — *Ibid.* interrogabat quis esset, et : *interrogavit quis esset, aut.* — 34. cognoscere : *agnoscere.* — 36. enim : *autem.* — 37. mihi loqui : *loqui mihi.* — *Ibid.* aliquid : (*Deest in cod.*) — 40. stans : *instans.* — *Ibid.* lingua Hebræa : *Hebraica lingua.*

CAPUT XXII.

Vers. 2. loqueretur ad illos : *loquitur ad eos.* — 3. Et dicit : *Et dixit.* — *Ibid.* autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Gamaliel : *Gamalielis.* — *Ibid.* legis : (*Non habetur in cod.*) — 4. custodias. — *custodiam.* — 5. princeps sacerdotum mihi testimonium reddit : *principes sacerdotum testimonium mihi reddant.* — 10. dixit ad me : *dixit mihi.* — 12. vir secundum : *vir timoratus secundum.* — *Ibid.* habitantibus Judæis : *habitantibus Damasco Judæis.* — 13. Saule : *surge.* — 14. voluntatem : *salutem.* — 16. et baptizare : *baptizare.* — 22. audiebant : *audierunt.* — *Ibid.* hujusmodi : *ejusmodi.* — 27. dic mihi si tu Romanus es? *dic mihi, tu civis Romanus es?* — 28. multa summa : *multa pecunia.* — *Ibid.* natus sum : *natus.*

CAPUT XXIII.

Vers. 1. in : (*Non est in cod.*) — 2. ejus : *Pauli.* — 3. dixit ad eum : *ad eum dixit.* — 6. in concilio, Viri : *in concilio, dicens Viri.* — *Ibid.* et resurrectione : *et de resurrectione.* — 8. utraque : *utrumque.* — 9. pugnabant : *litigabant inter se.* — 10. magna dissensio : *dissensio magna.* — *Ibid.* ac deducere : A *et deducere.* — 11. et : (*Non est in cod.*) — 13. quam : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* viri : (*Non habetur in cod.*) — 14. qui accesserunt : *qui et accesserunt.* — *Ibid.* et dixerunt : *dixerunt.* — 18. Paulus rogavit : *Paulus vocans rogavit.* — 20. producas Paulum : *Paulum producas.* — 21. ex eis : *ex his.* — *Ibid.* amplius quam : *amplius.* — 22. præcipiens ne : *præcipiens ei ne.* — 23. convocatis : *vocatis.* — *Ibid.* usque Cæsaræam : *usque in Cæsaræam.* — 24. præparate : *præparent.* — *Ibid.* eum : (*Deest in cod.*) — 25. Timuit enim ne forte raperent eum Judæi, et occiderent, et ipse postea calumniam sustineret, tanquam accepturus pecuniam : (*Desunt in cod.*) — 26. Claudius : (*Deest in cod.*) — 27. est : *esset.* — 30. illi : *ei.* — 31. vero : *ergo.* — *Ibid.* Antipatridem : *Afhipatridem.* — 32. cum eo irent, reversi : *cum irent eo, reliqui re.* — 34. et cognoscens : *cognoscens.*

CAPUT XXIV.

Vers. 1. quodam : *quondam.* — 3. suscipimus : B *suscipiamus.* — *Ibid.* omni : (*Deest in cod.*) — 4. ut : (*Non habetur in cod.*) — 6. apprehensum : *apprehendimus.* — *Ibid.* voluimus secundum legem nostram judicare. (vers. 7.) Superveniens autem tribunus Lysias, cum vi magna eripuit eum de manibus nostris, jubens accusatores ejus ad te venire : (*Desunt in cod.*) — 7. a quo poteris : *a quo et poteris.* — *Ibid.* nos : (*Deest.*) — 10. dicere : *ut diceret.* — *Ibid.* te esse : *esse te.* — 11. mihi dies : *dies mihi.* — 13. me accusant : *accusant me.* — 14. patri Deo : *Deo Patri.* — 19. oportebat apud : *oportebat modo apud.* — *Ibid.* accusare : *accusarent.* — 21. inter : *ad.* — 22. de via hac : *de vi.* — *Ibid.* Lysias descenderit : *descenderit Lysias.* — 23. de suis prohibere : *prohibere de suis.* — 24. Christum Jesum : *Jesum Christum.* — 25. de : (*Deest.*) — 26. quod pecunia ei daretur : *quia pecunia daretur ei.* — 27. Portium Festum : *Portium nomine Festum.*

CAPUT XXV.

Vers. 3. adversus eum : *ab eo.* — *Ibid.* tendentes : C *tenentes.* — *Ibid.* interficerent eum : *eum interficerent.* — 4. servari Paulum : *servari quidem Paulum.* — 5. descendentes simul : *descendant simul Cæsaream.* — 6. descendit : *et descendit.* — 7. esset : *est.* — 8. Paulo rationem : *Paulo autem rationem.* — 9. gratiam præstare Judæis : *Judæis gratiam præstare.* — *Ibid.* respondens Paulo : *respondens autem Paulo.* — *Ibid.* de his judicari : *judicari de his.* — 10. ubi : *ibi.* — *Ibid.* sicut tu : *sicut et tu.* — 11. accusant me : *accusant in me.* — 12. concilio : *consilio.* — 13. Bernice : *Beronice.* — 14. derelictus : *relictus.* 16. Romanis consuetudo : *consuetudo Romanis.* — *Ibid.* accusatores, locumque defendendi : *accusatores suos, locum defendendi.* — 18. suspicabar : *suspicarer.* — 19. et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* affirmabat : *affirmat.* 22. dixit ad Festum : *ad Festum ait.* — *Ibid.* hominem audire : *audire hominem.* — *Ibid.* eum : *illum.* 23. Bernice : *Beronice.* — 24. interpellavit : *appellavit.* — *Ibid.* acclamantes : *clamantes.* — 25. morte D eum : *eum morte.* — *Ibid.* ad Augustum : *Augustum.* — *Ibid.* judicavi mittere : *judicavi eum mittere.* — 26. domino : (*Ita videtur habuisse lectio vetus; sed modo, ea erasa.* de eo *legitur.*) — *Ibid.* non habeo : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* produxi eum : *eum produxi.* — *Ibid.* quid : *quod.* — 27. causas : *causam.*

CAPUT XXVI.

Vers. 1. extenta manu : *extendens manum.* — 2. sim : *sis.* — 3. consuetudines et quæstiones : *consuetudinis et quæstionis.* — 7. et die : *ac die.* — *Ibid.* devenire : *pervenire.* — *Ibid.* rex : *o rex.* — 11. puniens eos : *perveniens eos.* — 12. dum irem : (*Adduntur in cod.*) — 14. loquentem : *dicentem.* — *Ibid.* est. (*Non habetur in cod.*) — 18. eorum : *cæcorum.* — 19. cœlesti visioni : *cœlestis visionis.* — 20. in : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* gentibus : *gentilibus.* — *Ibid.* ad Deum : *ad Dominum.* — 21. volentes me : (*Desunt in cod.*) — 24. loquente eo : *eo loquente.* — 25. Et

Paulus : *At Paulus.* — 28. ad Paulum : *ad Paulum ait.* — 29. etiam : *et.* — *Ibid.* audiunt hodie fieri tales : *audiunt me hodie tales fieri.* — 30. Bernice : *Beronice.* — 31. aut vinculis dignum quid : *dignum, aut vinculorum aliquid.* — 32. hic : *iste.*

CAPUT XXVII.

Vers. 1. navigare eum : *eum navigare.* — 2. ascendentes navem : *ascendentes autem navem.* — 3. permisit : *et permisit ei.* — 4. Cyprum : *Cypro.* — 5. navigantes : *enavigantes.* — 7. devenissemus : *venissemus.* — *Ibid.* Gnidum : *Cnidum.* — *Ibid.* juxta : *secundum.* — 8. Thalassa : *Thalassia.* — 9. jejunium : *autumnus.* — *Ibid.* consolabatur Paulus : *consolabatur eos Paulus.* — 11. magis credebat : *credebat magis.* — 12. possent : *possit.* — *Ibid.* portum : *in portu.* — 13. tenere, cum : *tenere consilium, cum.* — *Ibid.* legebant : *sublevabant.* — 14. multum : *multos.* — *Ibid.* ventus Typhonicus : *ventus vehemens Typhonicus.* — 16. autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Cauda, potuimus vix : *Caudæ, vix potuimus.* — 19. projecerunt : *projecerunt in mare.* — 20. autem sole : *sole autem.* — 21. Oportebat : *oportuerat.* — 23. Dei : *Domini.* — 24. Cæsari te : *Cæsari enim te.* — 26. autem quamdam : (*Desunt in cod.*) — 27. supervenit : *supervenisset.* — 28. Qui et summittentes : *Qui summittentes.* — *Ibid.* viginti : *viginti multitudinem.* — 29. ne : *necubi.* — 30. mare, sub : *mare, occasionem quærentes sub.* — *Ibid.* inciperent a prora : *a prora incipere.* — 33. die hodie : *hodie die.* — 35. et cum fregisset : *et fregisset.* — 37. septuaginta sex : *septuaginta et sex.* — 39. esset, terram : *esset nautæ terram.* — 40. sustulissent : *abstulissent.* — *Ibid.* et levato : *levato.* — *Ibid.* auræ flatum : *flatum auræ.* — 41. dithalassum : *vadosum, ubi*

A *duo maria conveniebant.* — *Ibid.* fixa : *infixa.* — 44. quosdam super : *quosdam vero super.*

CAPUT XXVIII.

Vers. 4. Ut vero viderunt : *Ut viderunt vero.* — *Ibid.* bestiam : *viperam.* — *Ibid.* ultio non sinit eum vivere : *æquitas eum vivere non permisit.* — 6. mori : *moriturum.* — *Ibid.* exspectantibus : *sperantibus.* — 8. cum : (*Deest in cod.*) — 12. Syracusam : *Syracusas.* — 13. legentes : *degentes.* — 14. ubi : *ibi.* — 15. ad Apii forum, ac tres Tabernas : *Ad Paforum et tribus tabernis.* — 16. venissemus : *pervenissemus.* — *Ibid.* Paulo manere sibimet cum : *Paulo apud semetipsum manere.* — 18. esset causa : *causa esset.* — 21. de te a Judæa : *adversum te a Judæis.* — 23. Cum constituissent autem : *Et cum constituissent.* — *Ibid.* suadensque : *suadebat.* — 26. ad eos : (*Desunt in cod.*) — 27. auribus graviter : *auribus suis graviter.* — *Ibid.* et convertantur, et sanem eos : *et convertant se, et sanem illos.* — 28. hoc :

B (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et ipsi : *ipsi et.* — 29. Et cum hæc dixisset, exierunt ab eo Judæi, multam habentes inter se quæstionem : *Et cum non essent intelligentes, egressi sunt Judæi, multa secum conquirentes.* — 30. autem biennio : *autem Paulus biennio.* — *Ibid.* suo conducto : *conducto suo.* — *Ibid.* et suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum; (*vers.* 31.) prædicans regnum Dei, et docens quæ sunt de Domino Jesu Christo cum omni fiducia, sine prohibitione : *disputans, et recipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum, Judæos atque Græcos, prædicans regnum Dei, et docens quoniam hic est Christus Filius Dei, per quem omnis mundus judicabitur, cum omni fiducia, sine prohibitione.*

EPISTOLÆ XIV PAULI APOSTOLI.

EPISTOLA PAULI APOSTOLI AD ROMANOS.

Hieronymus in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, Paulus Apostolus, etc. : (*Non habetur in cod.*)

Argumentum in Epistolam Pauli ad Rom. ex libro D. Augustini in expositione inchoata ejusdem Epistolæ. Epistola quam, etc. : (*Non habetur in cod. Goth.*)

Aliud Argumentum in eamdem Epistolam, Romani sunt, etc. : (*Habetur in cod. Goth.*) — *Lin.* 5 *a Corintho : Ab Athenis.* — *Ibid.* per Phœben ministram Ecclesiæ Cenchrensis : (*Non habentur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 3. Et : (*Deest in cod.*) — 11. vobis gratiæ : *gratiæ vobis.* — 13. habeam in : *habeam et in* — 16. Dei : (*Additur in cod.*) — 18. veritatem Dei in : *veritatem in.* — 20. et : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* ita : *ac.* — 25. est benedictus : *est Deus benedictus.* — 26. propterea : *propter quod.* — 27. feminæ : *feminarum.* — 28. ea : (*Deest in cod.*) — 29. homicidio : *homicidiis.* — 30. elatos, inventores : *elatos sibi placentes inventores* : (*Adduntur verba* sibi placentes.) — 32. etiam : *et.*

CAPUT II.

Vers. 4. Ignorans : *ignoras.* — 5. autem duritiam : *duritiam autem.* — *Ibid.* tuam : (*Deest in cod.*) — 7. quærunt : *quærentibus.* — 8. sunt ex contentione : *ex contentione sunt.* — 11. acceptio personarum : *personarum acceptio.* 12. lege peribunt : *lege et peribunt.* — 15. ipsorum : (*Additur in cod.*) — 16. cum : *qua.* 18. ejus : (*Non habetur in cod.*) — 19. esse ducem : *ducem esse.* — 20. et : (*Non est in cod.*) — 24. inter gentes : *in gentibus.* — 27. legis es? : *es legis?* — 28. in carne est circumcisio : *in carne circumcisio.* — 29. sed qui in abscondito, Judæus est : et circuncisio : (*Adduntur in cod.*)

CAPUT III.

Vers. 1. est : (*Non habetur in cod.*) — 5. est : (*Nec habetur in cod.*) — 6. hunc : (*Deest in cod.*)

C — 8. quidam nos : *nos quidam.* — 9. ergo? : *igitur?* — 22. credunt in eum : *in eum credunt.* — 25. proposuit : *posuit.* 26. est ex fide : *ex fide est.* — 30. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* justificat : *justificavit.*

CAPUT IV.

Vers. 3. dicit Scriptura : *Scriptura dicit.* — 9. etiam : (*Deest in cod.*) — 11. et illis : *illis.* — 12. non iis tantum qui sunt ex circumcisione, sed et iis qui sectantur : *eorum qui non solum ex circumcisione sunt, sed eorum qui sequuntur.* — *Ibid.* quæ est in præputio : (*Desunt in cod.*) — 14. abolita est (*Adduntur in cod.*) — 16. solum : *tantum.* — *Ibid.* pater est : *est pater.* — 17. cui credidisti : *cui credidit.* — *Ibid.* vocat ea quæ : *vocat quæ.* — *Ibid.* tamquam ea quæ : *tamquam quæ.* — 18. ei : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* et arena maris : *velut arena quæ est in littore maris.* — 19. infirmatus est fide : *est infirmatus in fide.* — *Ibid.* emortuum : *et mortuum.* — *Ibid.* esset annorum : *annorum esset.* — 23. autem : *enim.*

D

CAPUT V.

Vers. 1. ergo : *igitur.* — 2. et habemus accessum per fidem in gratiam istam : *et accesum habemus fidem in gratia ista.* — 5. autem non : *autem nos non.* — 6. est? (*vers.* 7). Vix : *est? justus pro injustis? Vix.* — *Ibid.* forsitan quis : *forsitan et quis.* — 8. charitatem suam : *suam charitatem.* — *Ibid.* quoniam cum : *quoniam si cum.* — 9. nunc justificati : *justificati nunc.* — 11. nunc : (*Deest in cod.*) — 12. peccatum in hunc mundum : *in hunc mundum peccatum.* — 13. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* esset : *erat.* — 18. in omnes homines : *omnes homines.* — *Ibid.* sic : *ita.* — *Ibid.* in omnes : *omnes.* — 20. ut abundaret : *ut ibi abundaret.* — *Ibid.* abundavit : *abundaret.* — *Ibid.* gratia : *et gratia.* — 21. in mortem : *in morte.*

CAPUT VI.

Vers. 2. vixemus : *vivimus.* 4. Christus surrexit :

Surrexit Christus.—8. autem : *enim.*—*Ibid.* Christo : *illo.* — 11. Domino nostro : (*Desunt in cod.*) — 14. enim vobis : *enim in vobis.* — 16. exhibetis : *exhibuistis.*—*Ibid.* obeditis : *obedistis.*—18. autem: (*Deest.*) — 19. ita : nunc : *ita et tunc.*— 20. fuistis : *eratis.* — 21. ergo : *enim.*— *Ibid.* in illis : (*Desunt.*)

A

CAPUT VII.

Vers. 2. ejus : (*Non habetur in cod.*) — 3. viri : (*Deest in cod.*) — 4. fructificemus : *fructificaremus.* — 13. operatum est mihi : *mihi operatum est.* — *Ibid.* peccans peccatum : *peccatum peccans.* — 19. bonum : (*Additur in cod.*) — 20. jam non operor : *non ego operor.* — 21. igitur : *autem.* 23. aliam : *alteram.*

CAPUT VIII.

Vers. 3. legi : *legis.* — *Ibid.* carnis : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* de peccato : *propter peccatum.* — 5. spiritum sunt; quæ : *spiritum; quæ.*—7. Deo: legi enim : *in Deum; legi autem.* — *Ibid.* est subjecta : *subjicitur.* — 9. in spiritu : (*Additur* in.) — 13. spiritu facta carnis mortificaveritis : *per spiritum facta carnis mortificetis.* — 15. filiorum : *filiorum* Dei : (*Additur* Dei.) — 16. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* reddit : *reddet.* — 20. subjecit eam in spe : *subjecit in spem.* — 22. ingemiscit et parturit : *congemiscit, et æque parturit.* — 23. illa : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Dei : (*Non habetur in cod.*) 26. inenarrabilibus. Qui, etc. : *inenarrabilibus, qui verbis exprimi non possunt. Qui,* etc. — 29. sui ; ut ipse sit : *ejus; ut sit ipse.* — 32. proprio filio : *filio suo.* — 33. adversus : (*Non est in cod.*) — 35. ergo : (*Deest in cod.*) *Ibid.* an fames? an nuditas, an periculum? an persecutio? *an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum?* — 38. neque virtutes : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* fortitudo (*vers.* 39.) neque altitudo : *fortitudines, neque excelsum.*

B

CAPUT IX.

Vers. 2. magna est : *est magna.* — 3. ego ipse : *ipse ego.* — 4. testamentum : *testamenta.* — *Ibid.* et legislatio : (*Additur* et.) — 5. quibus est Christus : *quibus Christus.* — 6. Israelitæ : *Israel.* — 7. qui : *quia. Ibid.* filii : *filii Abrahæ.* — 8. æstimantur : *æstimabuntur.* — 10. illa : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Rebecca : *Rebeccæ.* — *Ibid.* patris nostri : *patre nostro..* — 11. boni egissent aut mali : *egissent bonum aut malum.* — 15. miserebor cujus misereor : *misereor cui miserebor.*—17. in hoc : *hoc.*—*Ibid.* excitavi te, *te excitavi.*—18. cujus : *cui.*—22. Deus volens : *volens Deus.*—*Ibid.* apta : *aptata.*—23. vasa : *vasis.* — 25. et non dilectam : *dilectum.* (*Desunt in cod.*)—26. eis : (*Non est in cod.*)—27. arena : *arenæ.* —28. abbrevians : *brevians.*—30. Justitiam : *Justitia.* — 32. enim : (*Deest in cod.*)—33. credit : *crediderit.*

C

CAPUT X.

Vers. 2. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* habent : *habeant.* — 3. justitiam Dei : *Dei justitiam.* — 6. ascendet : *ascendit.* — 7. hoc : *id.* — *Ibid.* a mortuis : *ex mortuis.* — 8. Scriptura ? : (*Non est in cod.*) — 9. a mortuis : — *ex mortuis.* — 10. ore : *oris.* — 12. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* in omnes : *in omnibus.* — 14. credent : *credunt.* — 19. cognovit? Primus : *cognovit primus ?* — 20. sum a non : *sum non.* — 21. autem : *quid.*

D

CAPUT XI.

Vers. 1. de : (*Non est in cod.*) — 4. divinum responsum : *responsum divinum.* — 6. jam : (*Non habetur in cod.*) — 10. eorum : *illorum.* — 11. est : (*Non habetur in cod.*) — 14. et salvos : *ut salvos.* — 17. oleaster esses : *esses oleaster.* — 24. qui : (*Deest in cod.*) — 26. impietatem a Jacob : *impietates ab Jacob.*—30. illorum : (*Deest in cod.*)—36. ipsi gloria in sæcula. Amen : *ipsi gloria sæcula sæculorum.*

CAPUT XII.

Vers. 1. itaque : *autem.* — 2. et beneplacens : *placens.* — 3. unicuique : *et unicuique.* — *Ibid.* Deus divisit : *divisit Deus.* — 4. actum habent : *habent actum.* — 17. omnibus : (*Deest in cod.*)

CAPUT XIII.

Vers. 3. timori : *timoris.* — 4. malum : *male.* — 5. Ideo : *Ideoque.* — *Ibid.* etiam : *et.* — 6. Ideo : *Idcirco.* — 7. ergo : (*Deest in cod.*) — 8. proximum, legem : *proximum suum legem.* — 9. non falsum testimonium dices : (*Desunt in cod.*)

CAPUT XIV.

Vers. 2. se : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* olus : *olera.* — 4. Domino suo : *suo Domino.* — 5. autem : *vero.* — *Ibid.* judicat : (*Non habetur in cod.*) — 6. et gratias : *gratias enim.*—9. ut et mortuorum : *ut mortuorum.*—10. aut tu quare : *aut quare.*—*Ibid.* Christi : *Dei.*—11. flectetur : *flectet.*— 14. scio et : *scio* enim *et.* (*Additur* enim.) — 15. contristatur : *scandalizatur* : (*Inter lineas scribitur* aut contristatur.)—17. enim : (*Deest in cod.*)—20. Noli : *Nolite.* —*Ibid.* sunt munda : *munda sunt.*— 21. offenditur : *offendit.* — 22. fidem habes : *fidem quam habes.* — *Ibid.* quod probat : *quo probat.*

CAPUT XV.

Vers. 9. super : *supra.*—*Ibid.* propterea : *propter hoc.*—14. autem *enim.*—16. et : (*Non est in cod.*)— 19. Evangelium : *Evangelio.*— 20. prædicavi Evangelium hoc : *hoc prædicavi Evangelium.* — *Ibid.* nominatus : *prædicatus.*— 23. autem : (*Deest.*) — 24. si vobis : *si a vobis.* — 25. in : (*Deest.*) — 28. per vos proficiscar : *proficiscar per vos.*—30. Ergo : *igitur.* — *Ibid.* Sancti : (*Deest.*) — 31. in Jerusalem : *Jerosolyma.*—32. ut refrigerer : *et refrigerer.*

CAPUT XVI.

Vers. 1. est in Cenchris : *est Cenchris.* — 2. Sanctis : *satis.* —5. domesticam Ecclesiam eorum : *domestica eorum Ecclesia.* — *Ibid.* Epænetum : *Ephænetum.*—6. Nobis : *vobis.*—7. Juliam : *Juniam.*— 8. Jesu : (*Non habetur in cod.*) — 11. domo : (*Non est in cod.*) — 12. Persidem : *Persidam.*—14. Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen : *Asyncretum, Phlegonta, Hermen, Patrobam, Hermam.*—16. in : (*Additur in cod.*)—18. Hujuscemodi : *hujusmodi.*— 20. conterat : *conteret.*—22. vos ego : *vos* et *ego* : (*Additur* et.)—23. Caius : *Gaius.*—*Ibid.* universa Ecclesia : *universæ Ecclesiæ.*—24. Amen : (*Non est in cod.*)—27. et gloria : (*Desunt in cod.*)

EPISTOLA PAULI AD CORINTHIOS PRIMA.

Argumentum in primam Epistolam Pauli ad Corinthios, Corinthii, etc. : (*habetur in cod. Goth.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Jesu Christi : *Christi Jesu.* — 5. quod : *quia.* — 13. est Christus : *est ergo Christus.* — 14. Caium : *Gaium.* — 18. Dei virtus est : *virtus Dei est.*—20. conquisitor hujus sæculi? : *inquisitor hujus mundi?.*—28. et ea quæ : *et quæ.* —30. qui factus est nobis Sapientia : *vocati quia factus est Sapientia nobis.*

CAPUT II.

Vers. 1. in sublimitate : *per sublimitatem.* — 2. Jesum Christum : *Christum Jesum.* — 4. humanæ : (*Deest.*) — 6. vero : *autem.* — 7. quæ abscondita : *quod absconditum.* — 9. Quod : *quæ.* — 10. spiritum suum : *spiritum suum* sanctum : (*Additur* sanctum.) — 11. hominum scit : *scit hominum.* — 12. hujus : (*Non est in cod.*) — 14. enim est : *est enim.* — 16. qui : *aut quis.*

CAPUT III.

Vers. 2. Carnales estis : *estis carnales.* — 4. dicat : *dicit.* — 5. sicut : (*Additur in cod.*) — 8. au-

tem plantat : *plantat autem.* — 12. super : *supra.* — 13. Domini : (*Deest in cod.*)—14. super ædificavit : *super ædificat.* — 17. enim sanctum : *enim Dei sanctum.* — 18. Nemo se seducat : *Nemo* vos *seducat :* (*Additur* vos.) — 21. Nemo itaque : *itaque nemo.* — *Ibid.* hominibus : *omnibus.*

CAPUT IV.

Vers. 1. et : (*Additur in cod.*) — 8. regnetis : *regnaretis.* — *Ibid.* regnemus : *regnaremus.* — 9. quod : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* sumus mundo : *sumus huic mundo.* — 10. autem : (*Non habetur in cod.*) — 11. in hanc horam : *ad hanc horam.* — 17. commonefaciet : *commonefaciat.* — *Ibid.* Jesu : (*Non est in cod.*) — 19. ad vos cito : *cito ad vos.*

CAPUT V.

Vers. 4. cum virtute Domini nostri : *cum virtute Domini.* — 5. in die Domini nostri Jesu Christi : *in die Domini Jesu.* — 6. non est : *non.* — 10. exisse : *exire.* — 11. commisceri : *commisserim* : (*Ita habebat lectio vetus ; modo autem superscribitur lectio excusa.*)

CAPUT VI.

Vers. 11. nostri : *omnia mihi licent, sed non omnia ædificant.* — 13. has : *hæc.* — 15. sunt Christi : *Christi sunt.* — 19. sunt : *est.*

CAPUT VII.

Vers. 4. habet : *habeat.* — 7. donum habet : *habet donum.* — 8. et viduis : *sed viduis.* — *Ibid.* permanent : *maneant.* — 9. enim : (*Additur in cod.*) — 14. per mulierem fidelem : *in muliere fideli.* — 15. enim servituti subjectus est : *est enim servituti subjectus.* — *Ibid.* non Deus : *nos Dominus.* — 16. *bis.* facies ? : *facias ?.* — 21. fieri liber : *liber fieri.* — 24. in quo vocatus est : *invocatus est.* — *Ibid.* permaneat : *maneat.* — 25. autem : (*Deest in cod.*) — 29. et : (*Non est in cod.*) — 34. sancta et corpore : *sancta corpore.* — 35. et : (*Non habetur in cod.*) — 39. legi : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* liberata est : *liberata est a lege viri.* 40. autem : *enim.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. scientia inflat : *scientia autem inflat.* — 2. si quis autem se existimat : *si quis existimat se.* — 4. est : (*Deest in cod.*) — 8. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* si manducaverimus : *si non manducaverimus.* — *Ibid.* abundabimus : *deficiemus.* — *Ibid.* non : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* deficiemus : *abundabimus.*

CAPUT IX.

Vers. 1. Christum : (*Non est in cod.*) — 2. Et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* in Domino : (*Desunt in cod.*) — 5. mulierem sororem : *sororem mulierem.* — 6. ego solus : *solus ego.* — 7. et de fructu ejus non edit ? : *et fructum ejus non edet ?.* — 12. quare : *et.* — 13. in Sacrario : *in Sacrariis.* — *Ibid.* et qui altari deserviunt, cum altari : *qui altario serviunt cum altario.* — 15. Non autem scripsi : *Non scripsi autem.* — 16. Nam et si : *Nam si.* — *Ibid.* mihi est : *est mihi.* — 17. hoc : *hæc.* — 18. ut non : *et non.*

CAPUT X.

Vers. 8. tria : *quatuor.*—13. etiam cum tentatione : *cum tentatione etiam.* — 15. ipsi : (*Deest in cod.*) — 17. omnes qui : *nam omnes.* — *Ibid.* pane participamus : *pane, et de uno calice participamus.* — 20. et : (*Non est in cod.*) — 22. *et* 23. mihi : (*Non habetur in cod.*) — 28. immolatum : *immolatitium.* — 29. aliena : *alia.* — 31. sive aliud : *vel aliud.*

CAPUT XI.

Vers. 2. per omnia : *in omnia.* — 5. enim est : *est enim.* — 6. tondeatur : *et tondeatur.* — 7. suum ; (*Non est in cod.*) — *Ibid.* Dei est : *est Dei.* — 10. supra caput propter : *super caput suum propter.* — 12. vir per mulierem : *per mulierem vir.* — 13. vos ipsi : *In vobis ipsis.* — 17. non laudans : (*Ita nunc legitur lectio vetus* collaudans *habebat.*) — *Ibid.* convenitis : *venistis* (*Ita lectio vetus ; modo* convenistis.) — 18. inter vos : (*Desunt in cod.*) — 19. ut et qui : *et qui ut.* — 25. bibetis : *biberitis.* — 26. enim : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* calicem bibetis : *calicem istum bibetis.* — 27. hunc : (*Non est in cod.*) — 28. autem se ipsum : *se ipsum autem.* — 33. cum : *dum.* — 34. disponam : *disponam vobis.*

CAPUT XII.

Vers. 12. tamen : (*Deest in cod.*) — 13. in unum baptizati : *in unum corpus baptizati.* — *Ibid.* omnes in uno : *omnes uno.* — 15. quoniam : *Quia.* — *Ibid.* non sum de corpore : (*Additur* sum.) — 16. Quoniam : *quia.* — 23. membra esse : *esse membra.* — 24. deerat : *deerant.* — 26. gloriatur : *glorificatur.* — 30. loquuntur ? : *loquentur ?.* — 31. demonstro : *demonstrabo.*

CAPUT XIII.

Vers. 2. et si habuero omnem : *et habuero omnem.* — 3. ita : (*Non est in cod.*) — 11. autem : (*Nec habetur in cod.*) — 12. et cognitus : *et ego cognitus.* — 13. horum : *his.*

CAPUT XIV.

Vers. 2. enim : *autem.* — 4. qui autem prophetat ecclesiam ædificat : (*Adduntur in cod.*) — 5. interpretetur : *ut interpretetur.* — 6. vobis loquar : *loquar vobis.* — *Ibid.* aut in prophetia. aut in doctrina : *aut prophætia, aut doctrina.* — 7. sonituum : *sonitus.* — *Ibid.* id quod : *quod.* — 15. est : (*Non habetur in cod.*) — 16. qui supplet locum idiotæ : *quis supplet locum idiotæ ?.* — 18. meo : (*Deest in cod.*) — 19. et : (*Non est in cod.*) — 20. Fratres : *Fratres mei.* — *Ibid.* sensibus autem perfecti estote : (*Adduntur in cod.*) — 21. In lege scriptum est : *In lege enim scriptum est.* — 22. sed infidelibus : (*Adduntur in cod.*) — 23. aut : *et.* — 25. occulta cordis : *occulta etiam cordis.* — *Ibid.* fiunt : *fient.* — *Ibid.* sit : *est.* — 27. ut : (*Deest in cod.*) — 29. autem : (*Non habetur in cod.*) — 31. enim omnes : (*Adduntur in cod.*) — 33. et : (*Non est in cod.*) — 34. ecclesiis : *ecclesia.* — 40. in vobis : (*Desunt in cod.*)

CAPUT XV.

Vers. 5. hoc undecim : *hæc illis undecim.* — 10. ego autem : *autem ego.* — 14. resurrexit : *surrexit.* — *Ibid.* inanis : *vacua.* — 17. vana : *vacua.* — 21. quidem : *enim.* — 23. Christi qui in adventum ejus crediderunt : *Christi in adventu ejus.* — 26. Novissima autem inimica destruetur mors. Omnia enim subjecit sub pedibus ejus : *Omnia enim subjecit sub pedibus ejus. Novissime autem inimica destruetur mors.* — 27. sine dubio. præter eum qui subjecit ei omnia. (*vers.* 28) Cum autem subjecta fuerint illi omnia ; tunc et ipse Filius subjectus erit ei qui subjecit sibi : *sine dubio, non est quod non sit subjectum ei, præter eum qui subjecit ei omnia. Nam cum subjecta illi fuerint omnia, tunc ipse Filius subjectus erit illi qui sibi subjecit.* — 31. Jesu : (*Deest in cod.*) — 34. justi : *juste.* — *Ibid.* enim : (*Non habetur in cod.*) — 38. sicut : *prout.* — 39. alia volucrum, alia piscium : *alia caro volucrum, alia autem piscium.* — 41. solis, alia : *solis, et alia.* — 42. surget in incorruptione : *surgit in incorruptionem.* — 43. surget. *Ibid.* surget. (*vers.* 44) surget : *surgit.* — 45. sicut : *sic enim.* — 46. animale : *animale est.*—*Ibid.* spiritale : *spiritale est.* — 50. quia : *quoniam.* — 51. vobis : (*Additur in cod.*) — 53. incorruptionem : *incorruptelam.* — 55. stimulus. (*vers.* 56) stimulus : *aculeus.*

CAPUT XVI.

Vers. 7. aliquantulum : *aliquantum.* — 12. vobis notum facio, quoniam : *significo vobis quia.* — *Ibid.* ejus : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* cum ei vacuum fuerit : *cum oportunum fuerit.*—19. Ecclesia : *Ecclesia, apud quos et hospitor.* — 20. salutant vos omnes fratres : *salutant fratres vos omnes.* — 22. Dominum nostrum Jesum Christum : *Dominum Jesum.* — 23. Christi :

(*Deest in cod.*) — 24. Amen : (*Non habetur in cod.*) Anathema ; quod interpretatur perditio. Maranatha autem magis Syrum est, quam Hebræum, tametsi ex confinio utrarumque linguarum aliquid Hebræum sonet, interpretatur : Dominus noster venit, A ut sit sensus, perditio in adventu Domini eis qui eum non amant, et venisse, aut venturum esse non credunt. Finis.

Hoc est in cod. statim a fine epistolæ præcedentis : scriptumque est ab eodem scriptore, qui cætera scripsit.

EPISTOLA PAULI AD CORINTHIOS SECUNDA.

Argumentum in secundam Epistolam Pauli ad Corinthios, Post actam, *etc.* : (*Habetur.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Omnibus sanctis : *sanctis omnibus* : — 2. Domino Jesu : *Domino nostro Jesu.* — 6. et salute ; sive exhortamur pro vestra exhortatione et salute : (*Adduntur in cod.*) — 7. est : (*Non habetur in cod.*) — 9. Deo : *Domino.* — 10. nos eripuit : *eripuit nos.* — *Ibid.* eruit : *eruet.* — 11. facierum ; (*Deest in cod.*) — 12. hoc : (*Deest.*) — 13. cognoscitis : *cognovistis.* — 14. quod : *quia.* — 16. transire : *transirem.* — *Ibid.* venire : *venirem.* — 17. Cum ergo hoc : *cum hæc ergo.* B — 18. fuit : *sit.* — *Ibid.* et non : *et non sed est in illo, est.* — 22. qui et : *et qui.* — *Ibid.* nostris : *vestris.*

CAPUT II.

Vers. 1. ipsum : *ipse.* — 4. habeam : *habeo.* — 5. honerem : (honorem *prius legebatur, modo* honerem.) — 10. donastis : *donatis.*

CAPUT III.

Vers. 8. gloria ? : *gloriam ?.* — 9. in gloria est : *gloria est.* — 14. enim : (*Deest in cod.*) 15. Moyses : *Moysi.* — *Ibid.* positum est : *est positum.* — 16. ad Dominum : *ad Deum.*

CAPUT IV.

Vers. 5. prædicamus : *commendamus.* — *Ibid.* nostrum : (*Non est in cod.*) — 6. ipse : *qui. Ibid.* Christi Jesu : *Jesu Christi.* — 10. Jesu in : *Jesu Christi in.* — *Ibid.* manifestetur in corporibus nostris : *in cordibus nostris manifestetur.* — 14. suscitavit Jesum : *Suscitavit Dominum Jesum.* — *Ibid.* C suscitabit : *suscitavit.* — 15. multos in gratiarum : *multos gratiarum.* — 16. noster homo : *homo noster.*

CAPUT V.

Vers. 2. et in hoc : *et qui sumus tabernaculum in hoc.* (*Ita habebat lectio vetus ; modo autem* : tabernaculo.) — 4. tabernaculo : *corpore.* 12. commendamus nos : *nos commendamus.* — 14. urget : *arguet.* — 15. Christus : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ut et qui : *ut qui.* — 17. omnia : (*Non est in cod.*)

CAPUT VI.

Vers. 7. et a sinistris : *et sinistris.* — 8. ignoti : *ignorati.* — 16. dicit : *dixit.* — *Ibid.* inambulabo : *inter eos ambulabo.*

CAPUT VII.

Vers. 1. ergo : *igitur.* — 3. et ad convivendum : *et convivendum.* — 5. venissemus : *convenissemus.* — *Ibid.* sumus : (*Deest in c.*) — 9. contristati estis, sed D quia : (*Adduntur.*) — 12. habemus pro vobis coram ; *pro vobis habemus ad vos coram.* — 15. illum : *eum.*

CAPUT VIII.

Vers. 1. Notam : *Notum.* — 2. quod : *quoniam.* — *Ibid.* fuit : (*Non habetur in cod.*) — 7. Insuper : (*Deest in cod.*) — 13. æqualitate : *qualitate.* — 15. Qui multum : *Cui multum.* — *Ibid.* et qui modicum : *et cui modicum.* — 19. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* hanc gratiam : *hac gratia.* — 20. nobis : *nobis in gloria Domini.* — 22. in vos : *in vobis.* — 23. Christi : *Dei.* — 24. in facie : *in faciem.*

CAPUT IX.

Vers. 2. Quoniam et Achaia : *quoniam Achaia.* — 4. Macedones mecum : *mecum Macedones.* — 5. perveniant : *veniant.* — *Ibid.* repromissam : *promissam.* — *Ibid.* tanquam : *quasi.* — 7. aut ex necessitate : *aut necessitate.* — 8. autem : *enim.* — *Ibid.* omnem : *omnes.* — 13. in obedientia : *in obedientiam.* — *Ibid.* simplicitate : *simplicitatem.* — *Ibid.* communicationis in illos : *communicationis vestræ in illos.* — 14. et in ipsorum obsecratione : *et ipsorum obsecrationem.*

CAPUT X.

Vers. 1. ego : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* sum : (*Non habetur in cod.*) — 2. qua existimor : *qua existimo.* — 4. sunt : (*Non est in cod.*) — 7. confidit : *confidet.* — 8. Nam et si : *Nam si.* — *Ibid.* nobis : (*Deest in cod.*) — 11. hoc cogitet : *hoc ergo cogitet.* — *Ibid.* tales et : *tales sumus et.*

CAPUT XI.

Vers. 3. a simplicitate quæ : *a simplicitate et castitate quæ.* — 4. accepistis : *accipitis.* — *Ibid.* non : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* pateremini : *patremini.* — 5. fecisse a magnis : *fecisse in vobis a magnis.* — 6. Nam : (*Deest in cod.*) — 9. a Macedonia : *Macedonia.* — 10. Est : *Et est* : (*Additur vero* Et.) — *Ibid.* gloriatio : *gloria.* — 12. volunt : *vult.* — 13. sunt : (*Non habetur in cod.*) — 16. putet : *existimet.* — *Ibid.* esse : (*Deest in cod.*) — 17. Deum : *Dominum.* — *Ibid.* quasi in insipientia : *quasi insipientia.* — 21. In hac parte : (*Desunt in cod.*) — 22. Israelitæ sunt ; et ego : (*Non habentur in cod.*) — 23. et ego : (*Desunt in cod.*) — 25. in profundum : *in profundo.* — 29. infirmor ? : *infirmor* pro eo ?. (*Sed adduntur pro eo.*) — 31. Christi, qui : *Christi scit, qui.* — *Ibid.* sæcula, scit quod : *sæcula, quod.* — 32. comprehenderet : *comprehenderent.* — 33. in sporta : *in sportam.* — *Ibid.* sic : (*Deest in cod.*)

CAPUT XII.

Vers. 1. autem : (*Non habetur in cod.*) — 6. quis me : *quis in me.* — *Ibid.* super : *supra.* — *Ibid.* videt in me : *videt me.* — *Ibid.* aliquid : (*Non est in cod.*) — 11. a vobis debui : *debui a vobis.* — *Ibid.* fui : *feci.* — *Ibid.* supra : *super.* — 12. Apostolatus mei : *Apostoli.* — *Ibid.* in signis : *signis.* — 16. sed esto : *sed ex toto.* — 18, 19. vestigiis ? Olim putatis : *vestigiis olim ? Putatis.* — *Ibid.* ædificationem vestram : *vestram ædificationem.* — 21. et lugeam : *ut lugeam.*

CAPUT XIII.

Vers. 2. præsens : *præsens bis.* — *Ibid.* ante : (*Non habetur in cod.*) — 3. vobis : *vos.* — 4. et nos : *et si nos.* — *Ibid.* vivemus : *vivimus.* — 5. Christus Jesus : *Jesus Christus.* — 6. cognoscitis : *cognoscetis.* — 7. appareamus : *pareamus.* — *Ibid.* simus : *sumus.* — 9. quoniam : *quando.* — 10. destructionem : *destructionem vestram.* — 11. pacis et dilectionis : *dilectionis et pacis.* — 12. omnes sancti : *sancti omnes.* — 13. sit : (*Non habetur in cod.*)

EPISTOLA PAULI AD GALATAS.

Argumentum in Epistolam Pauli ad Galatas, Galatæ, *etc.* : (*Habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 7. Convertere : *subvertere.* — 8. quod : (*Non habetur in cod.*) — 10. an Deo : *aut Deo.* — 14. meos : (*Deest in cod.*) — 15. ex utero : *de utero.* — 16. ut evangelizarem : *et evangelizarem.* — 17. veni Jerosolymam : *veni in Jerosolymam.* — 22. facie : *faciei.* — *Ibid.* Christo : *Christo Jesu.*

CAPUT II.

Vers. 5. vos : (nos *modo legitur ; lectio vetus* vos *habuit.*)— 6. esse : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* aliquid : *nihil.* — *Ibid.* mihi : (*Non habetur in cod.*) — 11. Cephæ : *Petro.* — *Ibid.* vivis et non Judaice : *et non Judaice vivis.* — 18. iterum hæc : *hæc iterum.* — 21. gratis Christus : *Christus gratis.*

CAPUT III.

Vers. 1. obedire : *credere.* — *Ibid.* proscriptus : *præscriptus.* — *Ibid.* in vobis : (*Desunt in cod.*) — 2. a vobis volo : *volo a vobis.* — 3. ut : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* consummemini : *consummamini.* — 6. illi : *ei.* — 11. est : (*Deest.*) — 18. repromissionem : *promissionem.* — 26. estis : (*sumus legitur modo, erasa vet. lect.*)—*Ibid.* fidem in Christo : *fidem quæ est in Christo.* — 29. semen Abrahæ : *Abrahæ semen.*

CAPUT IV.

Vers. 1. a : (*Additur in cod.*) — 2. et actoribus A est ; *est et actoribus.* — 4. factum : *natum.* — 6. filii : *filii Dei.* —*Ibid.* clamantem : (*Ita habebat lectio vetus ; modo* clamantes.) — 9. cum : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* cognoveritis : *cognovistis.* — *Ibid.* sitis : *estis.* — 15. vobis jampridem : *vobis ? Jampridem.* — 27. clama : *exclama.* — 29. is : (*Non habetur in cod.*) — 31. Christus nos : *nos Christus.*

CAPUT V.

Vers. 8. ex eo : *ex Deo.* — 11. si : (*Non habetur in cod.*) — 16. desyderia : *desyderium.* — 17. sibi invicem : *invicem sibi.* — 19. impudicitia : (*Deest in cod.*) — 21. invidiæ, homicidia : *invidia, hæreses, homicidia.* — *Ibid.* sicut prædixi : *sicut et prædixi.*— 22. patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, (*vers.* 23) mansuetudo, fides : *longanimitas, bonitas, benignitas, fides, patientia, mansuetudo.*

CAPUT VI.

Vers. 6. verbo : *verbum.* — 7. irridetur : *derridetur.* — 16. Dei : (*Deest.*) — 17. Domini : (*Deest.*)

EPISTOLA PAULI AD EPHESIOS.

Argumentum in Epistolam Pauli ad Ephesios ; Ephesii, *etc.* : (*Habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Omnibus sanctis : *sanctis omnibus.*—*Ibid.* et : (*Non habetur in cod.*) — 5. Jesum : (*Non est in cod.*)—7. remissionem : *in remissione.*—*Ibid.* gratiæ : *gloriæ.*— 9. beneplacitum : *bonum placitum.*— 10. in dispensatione : *indispensationem.*—*Ibid.* instaurare : *restaurare.* — 11. nos : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* operatur omnia : *omnia operatur.* — 12. nos : (*Non est in cod.*) — 17. agnitione : *agnitionem.* — 18. et : (*Non habetur in cod.*) — 19. credimus : *credidimus.* — 20. illum : *eum.* — 21. etiam : *et.* — 22. Et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* dedit : *posuit.*

CAPUT II.

Vers. 4. qua : (*Non habetur in cod.*) —5. estis salvati : *salvi facti sumus.*—7. ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ suæ, in bonitate super nos in Christo Jesu : (*Adduntur in cod.*) — 8. estis : *sumus.* — 10. Jesu : *Non est in cod.*) — 11. eratis : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* dicebamini : *dicimini.* — 12. illo in tempore : *illo tempore.* — *Ibid.* hoc : (*Non est in cod.*) — 14. enim est : *est enim.* —*Ibid.* inimicitias : *inimicitiam.* — 16. et : *ut.* — *Ibid.* inimicitias : *inimicitiam.* — 20. Jesu Christo : *Christo Jesu.*

CAPUT III.

Vers. 1. Christi Jesu : *Jesu Christi.* — 4. mysterio : *ministerio.* — 6. Gentes esse : *esse gentes.* — *Ibid.* ejus : (*Deest in cod.*) — 8. investigabiles divitias : *incomprehensibiles divitiarum.* — 9. dispensatio : *disperatio.* — 10. Sapientia : *Sapientiæ.* — 17. Christum habitare : *habitare Christum.* — 18. et sublimitas : *sublimitas.* — 19. scientiæ : (*Non habetur in* B *cod.*) — 21. sæculi : (*Non est in cod.*)

CAPUT IV.

Vers. 1. vos ego : *vos fratres ego.* — 4. sicut vocati : *sicut et vos vocati.* — 6. est super omnes : *super omnes est.* — 7. Christi : *Christi in una spe vocationis vestræ.* — 8. dicit : *dixit.* — 10. impleret : *adimpleret.* — 13. agnitionis : *agnitionem.* — 14. et : *et qui.* — 16. et : *est.* — 17. et gentes : *gentes.* — 22. Deponite : *deponere.* — 28. tribuat : *retribuet.* — 29. ex ore : *de ore.* — *Ibid.* bonus ad ædificationem fidei : *bonus est ad ædificationem opportunitatis.*

CAPUT V.

Vers. 5. fornicator, aut immundus : *fornicator, aut impudicus, aut immundus.* — 11. redarguite : *et redarguite.* — 12. in occulto : *occulte.* — *Ibid.* et dicere : *dicere.* — 17. Dei : *Domini.* — 18. est luxuria : *est omnis luxuria.* — 22. subditæ : *subjectæ.* — 24. ejus : (*Deest in cod.*) — 25. se ipsum : *semet ipsum.* C — 26. eam : *in.* — *Ibid.* aquæ : *aqua.* — 28. Qui : *Quia qui.* — 31. suam : (*Non est in cod.*) — 33. uxorem suam : *suam uxorem.* — *Ibid.* timeat : *ut timeat.* — *Ibid.* suum : (*Deest in cod.*)

CAPUT VI.

Vers. 1. justum est : *est justum.* — 2. tuam : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* mandatum primum : *primum mandatum.* — 4. vos : (*Non habetur in cod.*) — 6. placentes : *placeatis.* — 8. quoniam : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* recipiet : *percipiet.*—9. illis : *servis.* — 11. armaturam : *arma.* — 12. quoniam : *quia.* — *Ibid.* tenebrarum harum : *harum tenebrarum.* — 13. armaturam : *arma.* — 16. ignea : *igne candentia.* — 21. sciatis : *cognoscatis.* — *Ibid.* vobis nota : *nota vobis.* — *Ibid.* Tychicus : *Ticius.* — 22. circa : *circum.* — *Ibid.* consoletur : *consolentur.*—24. Amen : (*Deest*)

EPISTOLA PAULI AD PHILIPPENSES.

Argumentum in Epistolam Pauli ad Philippenses, Philippenses, *etc.* : (*Habetur.*)

CAPUT I.

Vers. 5. Christi : (*Non est in cod.*) — 6. hoc : *in hoc.* — 7. mihi justum : *justum mihi.* — 9. et in omni : *et omni.* — 10. synceri et sine offensa : *synceres et sine offensione.* — 12. circa me sunt. (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* venerunt : *pervenerunt.* — 13. omnibus, (*vers.* 14) ut : *hominibus, et.*—*Ibid.* in vinculis : *vinculis.* — 15. quidem : *enim.* — 16. ex charitate : *in charitate.* — *Ibid.* defensionem : *defensione.* — *Ibid.* Evangelii positus sum (*vers.* 17). Quidam autem ex contentione Christum : (*Adduntur, eraso uno verbo, quod habebatur post dictionem* de- D fensione.) — 19. ad. : *in.* — 23. autem : *enim.* — *Ibid.* esse cum Christo : *cum Christo esse.* — 25. et permanebo : (*Adduntur in cod.*)—27. conversamini : *Conversemini.* — 28. illis est : *est illis.* — 29. donatum : *datum.* — 30. et vidistis : *vidistis.*

CAPUT II.

Vers. 1. si qua viscera miserationis : *si quid viscera et miserationes.*—4. consyderantes : *quærentes.*— 9. exaltavit illum : *illum suscitavit.* — *Ibid.* quod est : (*Desunt in cod.*) — 10. terrestrium : *et terrestrium.* — 12. mei : *mea.* — 19. me cito : *cito me.* — 21. enim quæ sua sunt quærunt : *enim sua quærunt.* — 22. quia : *quoniam.* — 23. ad vos : (*Desunt in cod.*)

CAPUT III.

Vers. 1. Eadem : *Eandem.* — 3. servimus Deo : *Deo servimus.* — 4. et ego : *ego. Ibid.* in carne : *et in carne.* — 6. in lege : *ex lege.* — 8. existimo : *et existimo.* — *Ibid.* arbitror : *arbitratus sum.* — 16. sapiamus, in : *sapiamus, et in.* — 18. quos : *quod.*— 19. est : (*Non habetur in cod.*) — 20. nostrum : (*Deest in cod.*) — 21. reformabit : *reformavit.* — *Ibid.* etiam possit : *possit etiam.*

A

CAPUT IV.

Vers. 2. Euchodiam : *Evodiam.* — *Ibid.* Synthychen : *Senticem.* — 3. te, germane : *te, charissime germane.*—7. corda vestra : *corda, et corpora, vestra* (*Adduntur* et corpora.) — *Ibid.* Jesu : *Jesu Domino nostro.* — 8. disciplinæ : (*Deest.*) — 12. constitutus : *institutus.*— 16. semel : *et semel.*—17. requiro : *quæro.* — *Ibid.* in ratione vestra : *in rationem vestram.*

EPISTOLA PAULI AD COLOSSENSES.

Argumentum in Epistolam Pauli ad Colossenses, Colossenses, *etc.* (*Habetur.*)

CAPUT I.

Vers. 2. Eis : *his.* — 3. Domino Jesu Christo : *Jesu Christo Domino nostro.* — 9. agnitione : *in agnitione.* — 12. Deo et Patri : *Deo Patri.* — *Ibid.* nos : *vos.* — 14. remissionem : *in remissione.* — 16. quoniam : *quia.* — 17. et omnia in ipso constant. (*vers.* 18) Et ipse : *Et omnia illi constant. Et in ipso constant omnia. Et ipse, etc.* (*Ita modo legitur, erasa una dictione de veteri lectione post verbum* omnia, *cujus loco* illi *superscribitur.*) — 19. plenitudinem inhabitare : *plenitudinem divinitatis habitare corporaliter.* — 20. reconciliare : *reconciliari.* — 21. Et inimici sensu, in : *inimici sensu, et in.* — 25. vobis : *vos.*— 28. omnem hominem : (*Adduntur in cod.*)

B

CAPUT II.

Vers. 2. Patris Christi Jesu : *Christi Jesu patris et Domini.* — 5. vestrum, et firmamentum : *vestrum et supplens id, quod est utilitati fidei vestræ et firmamentum.* — 6. Dominum : *Dominum* nostrum : (*Additur* nostrum.) — 7. fide : *in fide.* — *Ibid.* in illo in : (*Desunt in cod.*) — 9. inhabitat : *habitat.* — 11. Christi : *Christi Jesu.* — 12. operationis : *resurrectionis.* — 13. convivificavit eum : *convivificavit vos cum.* — 15. et expolians : *expolians.* — 16. in parte : *in parte :* (*Additur vero* in.)—18. nemo vos : *nemo ergo vos.* — *Ibid.* Et : *aut.* — *Ibid.* sensu : *sensus.* — 19. subministratum et constructum, crescit : *ministratum et conjuctum crescit in templum sanctum, in Domino, crescit.* — 20. ergo : (*Deest.*)— *Ibid.* hujus : (*Non habetur.*) — 21. contrectaveritis : *contractaveritis.* —22. præcepta : *præceptum.* — 23. non ad : *ad non.*

CAPUT III.

Vers. 3. est abscondita : *abscondita est.* — 4. Cum Christus : *cum autem Christus.* — *Ibid.* apparebitis cum ipso : *cum ipso apparebitis.* — 6. super filios : *in filios.* — 10. illum : *eum.* — 11. liber; sed : *liber; masculus et femina.* — 13. vobismetipsis : *vobis ipsis.* — *Ibid.* adversus aliquem habet : *adversum habet aliquem.* — 16. hymnis et canticis : *hymnis canticis.* — 17. Jesu Christi, gratias : *Jesu facite, gratias.* — 19. uxores : *uxores vestras.* — 24. quod : *quia.*

CAPUT IV.

Vers. 1. quod : *quoniam.* — 2. instate ; vigilantes in ea in : *instate ; vigilantes in.* — 6. sale sit : *sit sale.* — 7. Tychicus : *Titicus.* — ex vobis est : *est ex vobis.* — 10. salutat : *salutant.*— 11. mei : (*Deest in cod.*) — 12. omni : *omnibus.* — 13. illi perhibeo : *perhibeo illi.* — *Ibid. et* 15. Laodiciæ : *Laudociæ.* 16. in Laodicensium : *Laudocensium.* — *Ibid.* Laodicensium : *Laudocensium.* — 18. Gratia vobiscum. Amen : *Gratia Dei vobiscum, amen. Explicit Epistola ad Colossenses, scripta a Roma.* (*Ita habet Exemplar Goth., in quo statim sequitur* Epistola ad Laodicenses.)

EPISTOLA PAULI AD THESSALONICENSES PRIMA.

(*Hæc Epistola non habetur hoc loco in cod. Goth., sed habetur quæ sequitur.*)

C

INCIPIT EPISTOLA AD LAODICENSES.

Paulus non ab hominibus neque per hominem, sed per Christum Jesum fratribus qui sunt Laudociæ; gratia vobis et pax a Deo Patre, et Domino Jesu Christo. Gratias ago Christo per omnem orationem meam quod permanentes estis in eo, et perseverantes, promissum spectantes in die judicii, neque destituit vos, quorumdam vaniloquentia insinuantium, sed ut vos evertant a veritate Evangelii, quod a me prædicatur : et nunc faciet Deus, ut qui sunt ex me, perveniant ad profectum veritatis Evangelii, deservientes, et facientes benignitatem, operamque salutis vitæ æternæ : et nunc palam sunt vincula mea, quæ patior in Christo, in quibus lætor et gaudeo ; et hoc mihi est ad salutem perpetuam, quod ipsum fletum orationibus vestris est ad ministrantem Spiritum sanctum ; sive per vitam sive per mortem; est enim mihi vivere vita in Christo et mori gaudium, et ipsum in vobis faciet misericordia sua, ut eamdem dilectionem habeatis et sitis unanimes. Ergo, dilectissimi, ut audistis præsentiam mei, ita retinete et facite cum timore Dei; et erit vobis vita in æternum, est enim Deus qui operatur in vobis; et facite sine tractu quodcumque facitis; et quod est, dilectissimi, gaudete in Christo : et præcavete sordidos in lucro homines. Sint petitiones vestræ palam apud Deum, et estote firmi in sensu Christi : et quæ integra, et vera, et pudica, et justa, et amabilia sunt, facite : et quæ audistis, et accepistis, in corde retinete; et erit vobis pax. Salutant vos sancti. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. et facite legi Colossensium vobis. Finis.

Argumentum in primam Epistolam Pauli ad Thessalonicenses : (*Non habetur in cod.*) — *Lin* 4. falsos apostolos, nec : (*Desunt in cod.*)— *Lin.* 6. per Thichicum diaconum et Onesimum acolytum : (*Desunt.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Pax : *pax a Deo patre et Domino nostro Jesu Christo.* — 3 spei : *et spei.* — 5. sed in : *sed et in.* — *Ibid.* et in Spiritu sancto et in plenitudine : *et Spiritu sancto et plenitudine.*

CAPUT II.

Vers. 7. possemus vobis oneri : *possimus oneri.* — 9, laboris nostri, *laborum nostrorum.* — *Ibid.* in vobis : (*Non habentur in cod.*) — 13. illud : (*Deest in cod.*) — 16. salvi : *salvæ.*

CAPUT III.

Vers. 4. prædicebamus : *prædicabamus.* — 5. noster : *vester.*— 6. fidem : (*Deest in cod.*) — 11. Dominus noster Jesus Christus dirigat : *Dominus Jesus dirigat.* 12. charitatem in : *charitatem vestram in.*

D

CAPUT IV.

Vers. 1. oporteat vos : *vos oporteat.* — 2. dederim : *dederimus.* — *Ibid.* Jesum : *nostrum Jesum Christum.* — 3. Hæc enim : *Hæc est enim.* — 4. vas suum : *suum vas.* — 6. et nequis : *ut nequis.* — 7. immunditiam : *immunditia.* — 8. Itaque qui : *ita qui.* —*Ibid.* nobis : *vobis.* — 9. ipse enim vos a Deo : *ipsi enim vos a Domino.* — 10. illud facitis : *faciatis illud.* — 11. ut : (*Deest in cod.*)— 13. in adventu : *in adventum.* — 17. relinquimur : *relinquemur.*

CAPUT V.

Vers. 3. dolor in : *dolor partus in.*—7. nocte dormiunt et qui : (*Adduntur in cod.*) — 13. eis : *illis.* — 15. Videte : *Et videte.*—*Ibid.* invicem ; *et in invicem.*
A — 18. agite : *agentes.* — 23. per omnia; ut : *ad perfectum; et.* — *Ibid.* in adventu : *in adventum.*— 26. epistola hæc : *hæc epistola.* — 28. Amen : *Amen cum omnibus vobis.*

EPISTOLA PAULI AD THESSALONICENSES SECUNDA.

Argumentum in Epistolam secundam ad Thessalonicenses : (*Habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Christo : *Christo salutem.* — 3. semper Deo : *Deo semper.* — *Ibid.* uniuscujusque vestrum: *uniuscujusque omnium vestrum.* — 4. vestris : (*Non est in cod.*) — 5. regno : *in regno.* — 6. tribulationem : *retributionem.* — 7. vobis : *vos.* — *Ibid.* Domini : *Christi.* — 8. iis : *in his.* — 9. interitu : *interitum.* — 12. nostri et Domini : *et Domini nostri.*

CAPUT II.

Vers. 2. a vestro sensu, neque terreamini (*Adduntur in cod.*) — 5. Num : *Non.* — 8. eum : (*Deest in cod.*) — 9. et : (*Non est in cod.*) — 13. vos : *nos.*— 14. in quam : *in qua.* — 16. et Deus : (*Desunt in cod.*)

CAPUT III.

Vers. 1. Dei : *Domini.* — 3. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* confirmabit : *confirmavit.* — 7. quoniam non inquieti fuimus inter vos : (*Adduntur in cod.*) — 8. in labore et in fatigatione : *in omni labore et fatigatione.* — 11. ambulantes inquiete : *ambulare in quietem.* — 12. in Domino Jesu Christo : *in Christo Jesu.* — 14. et ne : *et non.* — 17. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* ita : (*Additur in cod.*)
B — 18. Amen : (*Deest in cod.*)

EPISTOLA PAULI AD TIMOTHEUM PRIMA.

Argumentum in primam Epistolam ad Timotheum : (*Habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 9. Lex justo : *justo lex.* — *Ibid.* et matricidis :(*Adduntur in cod.*)—13. fui : (*Deest.*)—15. quod : *quia.* — 18. tibi, Timothee : *tibi, fili Timothee.*

CAPUT II.

Vers. 2. castitate : (*Ita modo legitur, mutatis quibusdam litteris, quibus in veteri lectione* charitate *videtur scriptum fuisse.*) — 6. cujus : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* confirmatum est : (*Desunt in cod.*) — 11. prævaricationem : *prævaricatione.* — 15. permanserint : *permanserit.*

CAPUT III.

Vers. 2. ornatum pudicum : *pudicum ornatum.* — 12. Diaconi : *Diacones.* — *Ibid.* præsint : *præsunt* : — 13. bonum sibi : *sibi bonum.* — 14. me ad te venire : *venire me ad te.*

CAPUT IV.

Vers. 4. est : (*Non habetur in cod.*) — 7. autem : (*Deest in cod.*) — 16. insta in illis : *insta illis.* — *Ibid.* eos : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT V.

Vers. 5. speret : *sperat.*— *Ibid.* instet : *instat.*— 8. negavit : *denegavit.* — 11. fuerint in Christo nubere volunt : *fuerint; in Christo nubere volunt.*— 16. fidelis habet : *fidelis vel siqua fidelis habet.* — 20. Peccantes : *Peccantem.* — *Ibid.* et : (*Deest in cod.*) — 23. modico vino : *vino modico.* — 24. autem subsequuntur : *autem et subsequuntur.*

CAPUT VI.

Vers. 4. est : (*Non habetur in cod.*)— 5. esse pietatem : *esse Dei culturam et pietatem.* — 6. Est : *Dis-*
C *cede ab hujuscemodi. est* : (*Adduntur litteris vetustis.*) — 7. quod : *quia.* — 9. inutilia : *et inutilia.* — 10. quidam : (*Additur.*) —16. et lucem : *lucem.* —*Ibid.* inhabitat : *habitans.* — 17. Deo vivo qui: *Domino qui.* — 18. bonis operibus : *operibus bonis.*

EPISTOLA PAULI AD TIMOTHEUM SECUNDA.

Argumentum in Epistolam Pauli secundam ad Timotheum : (*Habetur in cod.*) — *Lin.* 3. ab urbe Roma : *a Laudocia.*

CAPUT I.

Vers. 3. A progenitoribus : (*Additur* a.) — *Ibid.* quod : *quam.* — 6. admoneo : *moneo.* — *Ibid.* per impositionem : *et impositione.* — 9. sua : (*Deest in cod.*) — 13. habe : (*Ita habebat lectio vetus; modo* habens *superscribitur.*) — *Ibid.* et in dilectione : *et dilectione.* — 15. qui in Asia : *qui Asia.* — 18. ministravit : *ministravit mihi.*

CAPUT II.

Vers. 6. percipere : *accipere.* — 8. Dominum : (*Non habetur in cod.*) — 12. negaverimus : *negavimus.* — 13. permanet : *manet.* — 14. contendere verbis ad nihil : *verbis contendere in nihil.* — 16. proficiunt : *proficient.* — 18. esse : (*Deest in cod.*) — 19. stat : *stetit.* — *Ibid.* discedat : *discedit.* — 20. in honorem : *sunt in honorem sanctificatum.* — 21. emundaverit : *mundaverit.* — 22. et : (*Non habetur in cod.*) — 25. veritati : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Deus det illis : *det illis Deus.*

CAPUT III.

Vers. 4. et : (*Deest.*) — 8. Mambres : *Mamres.* — 11. et : (*Deest.*) — 13. proficient : *proficiunt.* — *Ibid.* errorem mittentes : *errorem multos mittentes.*

CAPUT IV.

Vers. 1. Jesu Christo : *Christo Jesu.* — *Ibid.* et per adventum : *et adventum.* — 5. sobrius esto : (*Desunt in cod.*) — 8. corona justitiæ : *justitiæ co-*
D *rona.* — 10. reliquit : *dereliquit.* — *Ibid.* Thessalonicam : *in Thessalonicam.* — *Ibid.* Galatiam : *Galliam.* — 13. tecum : (*Non est in cod.*) — 14. reddet : *reddat.* — 15. Valde enim restitit verbis nostris : (*Adduntur in cod.*) — 16. imputetur : *reputetur.* — 17. autem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* confortavit : *confortabit.* — 20. Trophimum : *Firmum.* (*Ita habebat lectio vetus; modo vero* Trophimum *superscribitur.*) — 21. Salutant te Eubulus : *Salutat te Eubolus.* — 22. vobiscum : *nobiscum.*

EPISTOLA PAULI AD TITUM.

Argumentum in Epistolam Pauli ad Titum : (*Habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Apostolus autem Jesu Christi : *Apostolus Christi Jesu.* — 5. disposui tibi : *tibi disposui.* — 10. inobedientes : *et inobedientes.* — 12. proprius ipsorum propheta : (*Ita habebat lectio vetus; modo.* proprius ipsorum poeta. *superscribitur.*)

CAPUT II.

Vers. 4. suos : (*Deest in cod.*) — 5. sobrias :

(*Non est in cod.*) — *Ibid.* viris suis : *suis viris.* — 8. dicere de nobis : *de nobis dicere.*

CAPUT III.

Vers. 3. aliquando et nos : *et nos aliquando.* —
A *Ibid.* et invidia : *et in invidia.* — 9. et contentiones : *contentiones.* — 11. cum sit : (*Desunt in cod.*) — 12. Tychicum : *Ticium.* — *Ibid.* ad me venire : *venire ad me.* — 14. nostri : *nostris.* — 15. eos : (*Deest.*)

EPISTOLA PAULI AD PHILEMONEM.

Argumentum in Epistolam Pauli ad Philemonem : (*Habetur in cod.*)

CAPUT UNICUM.

Vers. 1. Christi Jesu : *Jesu Christi.* — 2. charissimæ : (*Non est in cod.*) — 6. quod est in vobis : *in nobis.* — 9. propter : *per.* — 10. pro : *de.* — 11. et mihi et tibi : *et tibi et mihi.* — 12. tibi : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* ut : *id est.* — 16. ut : (*Non habetur in cod.*) — 24. et : (*Deest in cod.*)

EPISTOLA PAULI APOSTOLI AD HEBRÆOS.

CAPUT I.

Vers. 1. loquens : *locutus est.* — 6. Et adorent : *adorent.* — *Ibid.* Dei : *ejus.* — 8. virga : *et virga.* — 11. omnes : *omnia.* — 12. eos : *ea.* — *Ibid.* ipse : (*Deest in cod.*)

CAPUT II.

Vers. 5. Deus : (*Non habetur in cod.*) — 6. quis : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Quid : *Quis.* — 8. omnia ei : *ei omnia.* — 10. et per quem omnia : (*Adduntur in cod.*) — *Ibid.* passionem consummare : *passiones consummari.* — 11. qui : (*Non est in cod.*) — 12. Nuntiabo : *Narrabo.* — 13. mei : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* dedit mihi : *mihi dedit.* — 18. est et eis : *est eis.*

CAPUT III.

Vers. 3. Amplioris : *Ampliori.* — 4. est : (*Non habetur in cod.*) — 11. quibus : *sicut.* — 12. malum : *malignum.* — 14. ad finem : *in finem.* — 15. in illa exacerbatione : *in exacerbatione.*

CAPUT IV.

Vers. 1. existimetur aliquis : *existimentur aliqui.* — 2. admistus : *admistis.* — 3. perfectis : *mundi factis.* — 4. enim quodam : *enim in quodam.* — *Ibid.* C requievit : *quievit.* — 8. alia : *aliquo.* — 9. populo : *populis.*

CAPUT V.

Vers. 3. admodum pro : *admodum et pro.* — 7. ad eum qui possit illum salvum facere a morte cum clamore valido : *ei qui possit salvum illum a morte facere cum clamore magno.* — 8. Filius : *Filius Dei.* — 9. factus est : *est factus.* — 10. secundum : *juxta.* — 12. sint : *sunt.*

CAPUT VI.

Vers. 1. Sermonem : *Sermonum.* — 4. facti sunt : *sunt facti.* — 6. rursus renovari : *renovari rursus.* — *Ibid.* filium Dei, et ostentui habentes : *et ostentui habentes Filium Dei.* — 11. vestrum : (*Deest in cod.*) — 16. est : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT VII.

Vers. 2. cui et decimas : *cui decimas.* — *Ibid.* quidem : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* autem et rex : *autem rex.* — 4. cui et decimas : *cui decimas.* — 8. contestatur : *contestatus est.* — 11. fuit : (*Non est in cod.*) — 12. ut et legis : *ut legis.* — 14. manifestum est enim : *manifestum enim.* — *Ibid.* sit : *est.* — 15. similitudinem : *ordinem.* — *Ibid.* exurgat : *exurget.* — 20. alii : *et alii.* — 21. cum qui : *eum quidem qui.* (*Additur* quidem.) — *Ibid.* eum : (*Deest in cod.*) — 24. maneat : *manet.* — 25. accedens : *accedente.* (*Ita habet lectio vetus; modo s additur, ut legatur* accedentes.) — *Ibid.* nobis : *eis.* — 26. peccatoribus : *peccatis.* — 27. necessitatem quotidie : *quotidie necessitatem.* — *Ibid.* populi : *populo.* — 28. homines constituit : *constituit homines.*

CAPUT VIII.

Vers. 2. Dominus : *Deus.* — 6. sancitum est : *sanctum est.* — 8. venient : *veniunt.* — 9. eorum : *illorum.* — 10. est : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* corde eorum : *corda illorum.* — 12. peccatorum eorum : *peccatum illorum.*

CAPUT IX.

Vers. 5. superque eam erant : *super quæ erant.* — B 6. Sacrificiorum officia consummantes : (*Adduntur in cod.*) — 8. propalatam : *prolatam.* — 10. et in potibus : *et potibus.* — 12. aut : *et.* — 14. emundavit : *et mundavit.* — *Ibid.* nostram : *vestram.* — 16. testamentum est : *testamentum.* — 21. similiter aspersit : *aspersit similiter.* — 22. secundum legem mundantur : *mundantur secundum legem.* — *Ibid.* effusione : *fusione.* — 24. manufacta sancta : *manufactis sanctis.* — *Ibid.* verorum : *virorum.* — *Ibid.* sed in ipsum : *sed ipsum.* — 27. est hominibus : *est in hominibus.*

CAPUT X.

Vers. 1. Umbram : *Umbra.* — 2. alioquin cessassent : *alioquin non ne cessassent.* — 6. placuerunt : *placuit.* — 7. in capite : *capitulo.* — *Ibid.* faciam : *facerem.* — *Ibid.* tuam : *tuam volui.* — 10. Jesu Christi semel : *Christi Jesu in semel.* — 15. nos et : *et nos.* — 16. Dando : *Dabo.* — *Ibid.* mentibus : *mentem.* — 18. est : (*Non habetur in cod.*) — 19. introitu : *introitum.* 25. consuetudinis est : *est consuetudinis.* — 27. autem : *namque est.* — 32. pristinos dies : *pristinorum dierum.* — 37. aliquantulumque : *quantulumcumque.* — 39. filii : (*Non est in cod.*)

CAPUT XI.

Vers. 2. In hac : *In hoc.* — *Ibid.* senes : *seniores.* — 5. habuit : — *habebat.* — 6. Deo : (*Non est in cod.*) — 7. est hæres : *hæres est.* — 9. demoratus : *moratus.* — 11. esse eum qui repromiserat : *esse qui promiserat.* — 12. hoc : *hæc.* — 15. ipsius : *illius.* — 16. civitatem : *civitatem sanctam.* — 19. eum et in : *eum in.* — 26. thesauro : *thesauris.* — 28. et sanguinis effusionem : *ex sanguinis effusione.* — 32. de Gedeon : *Gedeon.* — *Ibid.* David, Samuel : *David quoque et Samuel.* — 33. devicerunt : *vicerunt.* — 34. verterunt : *ceperunt.* — 40. non : *ne.*

CAPUT XII.

Vers. 3. ipsum : *ipsos.* — 4. enim : (*Non est in cod.*) — 7. enim filius : *enim est filius.* — 8. adulteri : *adulterini.* — 9. eruditores habuimus ; *habuimus eruditores.* — *Ibid.* revertebamur eos. num : *revertebamur non.* — *Ibid.* obtemperabimus Patri : *obtemperavimus. Patris.* — 13. quis : (*Deest in cod.*) — 18. montem et accessibilem : (tractabilem *ignem habebat lectio vetus; modo in margine* et accessibilem *additur.*) — 25. effugerunt : *refugerunt.* — 26. nunc : *modo.* — 27. dicit : *dixit.*

CAPUT XIII.

Vers. 1. in vobis : (*Adduntur in cod.*) — 2. placuerunt : *latuerunt.* — 3. morantes : *manentes.* — 6. adjutor : *adjutor est.* — 7. fidem. (*vers.* 8.) Jesus Christus : *fidem Jesu Christi.* — 9. abduci : *obduci.* — *Ibid.* est enim : *enim est.* — 15. ergo : *enim.* — 19. quo : *ut quo.* — 21. ejus voluntatem : *voluntatem ejus.* — *Ibid.* placeat : *placet.* — *Ibid.* cui est gloria : *cui gloria.*

EPISTOLÆ CATHOLICÆ.

EPISTOLA CATHOLICA JACOBI APOSTOLI.

(*Titulus ex codice Gothico:*)

INCIPIT EPISTOLA JACOBI APOSTOLI AD DUODECIM TRIBUS.

Hieronymus in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, Jacobus qui appellatur, *etc*: (*Desunt in cod.*)

Argumentum in Epistolam Catholicam Jacobi Apostoli, Jacobus apostolus, *etc.*: (*Non habetur.*)

CAPUT I.

Vers. 6. Fluctui maris qui: *tempestati maris, quæ.* — 7. non ergo: *ne enim.* — 8. est: (*Non habetur in cod.*) — 11. marcescet: *marcescit.* — 12. quoniam: *quia.* — 25. in lege perfectæ: *in legem perfectam.* — *Ibid.* in ea: (*Non habentur in cod.*)

CAPUT II.

Vers. 2. autem pauper: *autem et pauper.* — 4. judicatis: *judicastis.* — 8. perficitis: *perfecistis.* — *Ibid.* facitis; (*vers.* 9.) Si autem personas: *facis; si autem personam.* — 10. offendit: *offendat.* — 11. dixit: *dixerit.* — 12. sic: *propter quod sic.* — 14. proderit: *prodest.* — *Ibid.* poterit: *potest.* — 15. indigeant: *egeant.* — 16. ex vobis: *vestrum.* — 25. autem: (*Non est in cod.*) — *Ibid.* via ejiciens: *via eos ejiciens.* — 26. mortuum: *emortuum.*

CAPUT III.

Vers. 2. potest: *potens est.* — 3. equis: *equorum.* — *Ibid.* etiam: *et.* — 4. autem: (*Deest in cod.*) — 6. inflammata: *inflammaturque.* — 7. et cæterorum domantur: *etiam cæterorum domitantur.* — 8. plena: *plenum.* — 12. uvas: *olivas.* — *Ibid.* salsa: *sal-*
A *sa aqua.* — 14. sint: (*Non habetur in cod.*) — 15. enim: (*Non est in cod.*)

CAPUT IV.

Vers. 1. hinc: (*Deest in cod.*) — 2. belligeratis: et non: *belligeratis; non.* — 3. insumatis: *consummamini.* — 4. Dei? : *Deo?* — 5. An: *Aut.* — *Ibid.* habitat: *inhabitat.* — 9. et lugete: *lugete.* — 11. alterutrum: *de alterutrum.* — *Ibid.* mei: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* legem; non: *legem; jam non.* — 12. enim: (*Deest.*) — 13. qui: *quod.* — *Ibid.* ibi quidem: *quidem ibi.* — 14. Quæ est enim: *quæ enim est.* — *Ibid.* et deinceps: *deinceps.* — 15. et si vixerimus: *aut si vixerimus*: — 16. exultatis: *exultastis.* — 17. facienti; peccatum: *facienti; magis peccatum.*

CAPUT V.

Vers. 1. vestris: (*Deest in cod.*) — 3. vobis iram: (*Desunt in cod.*) — 4. quæ fraudata: *et qui fraudatus.* — *Ibid.* eorum: *ejus.* — 6. adduxistis et: *adduxistis.* — *Ibid.* justum; et non restitit: *justum*
B *non resistentem.* — 8. et confirmate: *confirmate.* — 10. patientiæ: *patientiæ exitus mali et longanimitatis.* — 11. eos: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* Dominus est: *est Dominus.* — 12. neque aliud: *neque per aliud.* — *Ibid.* sermo vester: *verbum vestrum.* — 13. Tristatur: *affligitur.* — 15. remittentur ei: *dimittetur ei.* — 18. terra dedit fructum: *terra fructum.* — 20. salvabit: *salvat.* — *Ibid.* operit: *cooperit.*

EPISTOLA PETRI APOSTOLI PRIMA.

Hieronymus in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum Simon, *etc.*: (*Non habetur.*)

Argumentum in Epistolam catholicam Petri primam, Discipulos Salvatoris, *etc.* (*Deest in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Jesu Christi: *Christi Jesu.* — *Ibid.* Cappadociæ: (*Additur in cod.*) — 2. Jesu Christi: *Christi Jesu.* — *Ibid.* multiplicetur: *adimpleatur.* — 3. qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis: *qui per magnam misericordiam suam regeneravit nos in spem vitæ æternæ, per resurrectionem a mortuis Jesu Christi.* — 7. prætiosior auro quod per ignem: *prætiosior sit auro quod perit et per ignem*: (*Additur vero sit.*) — *Ibid.* revelatione: *revelationem.* — 8. creditis: (*Deest in cod.*) — 11. in eis: *qui in eis erat.* — 12. desyderant: *concupiscunt.* — 13. sobrii: *vigilantes.* — *Ibid.* revelatione: *revelationem.* — 14. obedientiæ non configurati prioribus: *obeditionis, non configurantes vos illis prioribus.* — 15. in omni conversatione sancti sitis: *sancti estote in omni conversatione.* — 16. eritis, quoniam ego sanctus sum: *estote quoniam et ego sanctus sum Dominus Deus vester.* — 17. tempore conversamini: *tempore quo conversamini.* — 18. auro vel argento: *argento vel auro.* — 19. immaculati Christi et incontaminati, (*vers.* 20.) præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem novissimis temporis propter vos: *incontaminati et immaculati Christi Jesu. Ipse ergo qui et præcognitus est ante constitutionem mundi, et novissimo tempore datus et passus est; ipse accepit gloriam quam Deus verbum semper possedit, sine initio manens in patre, præcognitus quidem ante constitutionem mundi, manifestatus autem novissimis temporibus propter vos.* — 21. gloriam, ut fides: *gloriam, ita ut fides.* — *Ibid.* Deo: *Deum.* 22. vestras: (*Additur in cod.*) — *Ibid.* in obedientia charitatis: *ad obediendum veritati.* — *Ibid.* simplici ex corde invicem diligite attentius: *simplices ex corde puro invicem*
C *diligite perseverantes.* — 24. quia omnis caro ut fenum; et omnis gloria ejus: *propter quod omnis caro sicut fenum; et omnis gloria carnis.*

CAPUT II.

Vers. 1. invidias: *invidiam.* — 2. rationabiles sine: *rationabiles et sine.* — 3. quoniam: *quia.* — 5. ipsi: *vos.* — *Ibid.* domus spirituales sacerdotium sanctum, offerre: *domum spiritualem in sacerdotium sanctum, offerentes.* — 9. annuntietis ejus: *ejus annuntietis.* — *Ibid.* vocavit in admirabile lumen suum. (*vers.* 10.) Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei, qui non consecuti misericordiam; nunc autem misericordiam consecuti: *vocavit in illud admirabile lumen suum, qui aliquando non populus; nunc autem populus Dei; quorum aliquando non misertus est, nunc autem miseretur.* — 11. obsecro vos tanquam: *obsecro tanquam.* — *Ibid.* et peregrinos: *atque peregrinos.* — 12. detrectant: *detrahunt.* — *Ibid.* Deum: *Dominum.* — 13. igitur: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* creaturæ propter Deum: *ordinationi propter Dominum.* — 15. imprudentium: *insipientium.* — 18. in omni: *cum omni.* — *Ibid.* dominis, non: *dominis vestris, non.* — *Ibid.* discolis: *difficilioribus.* — 19. Dei conscientiam: *conscientiam Dei.* — 20. est gloria: *gloria est.* — *Ibid.* patienter: *et patientes.* — 21. passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum: *pro vobis passus est relinquens vobis exemplum.* — *Ibid.* vestigia: *vestigium.* — 23.
D maledicebat: *remaledicebat.* — *Ibid.* judicanti se injuste: *se judici judicanti injuste.* — 24. ipse: (*Deest in cod.*) — *Ibid.* vivamus. cujus livore sanati estis, *vers.* 25. Eratis enim sicut oves errantes: *viveremus, cujus vulnere sanati estis. Qui sicut oves errabatis.*

CAPUT III.

Vers. 1. mulierum: *uxorum suarum.* — 2. in timore castam conversationem vestram: *vestram in timore castam conversationem.* — 3. Quarum non sit: *Quarum sit non.* — *Ibid.* capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus (*vers.* 4. sed qui: *capillorum implicatio, aut auri*

circumpositio, *aut in habitu vestimentorum ornatus*; *sed ille*. — *Ibid.* absconditus est cordis : *absconditus cordis*. — *Ibid.* in conspectu Dei : *ante Deum*. — 5. et : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* sperantes in Deo : *quæ in Deum sperabant*. — 6. sicut Sara obediebat : *sicut et Sara obsequebatur*. — *Ibid.* estis : *estote*. — *Ibid.* pertimentes : *timentes*. — 7. infirmiori vasculo : *inferiori vaso*. — *Ibid.* impartientes : *impertientes*. — *Ibid.* honorem tanquam et cohæredibus gratiæ vitæ : (*Adduntur in cod.*) — 8. in fide autem : *in summa autem rei*. — *Ibid.* fraternitatis amatores : *fraternitatem amantes*. — 9. nec : *vel*. — 10. dies videre bonos : *cupit videre dies bonos*. — 11. Declinet a malo : *Declinet autem a malo*. — 12. in preces : *ad preces*. — 13. est qui : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* noceat, si boni æmulatores fueritis? : *nocebit si bonitatis sectatores fueritis?* — 14. beati. Timorem : *beati eritis. Metum*. — *Ibid.* et non : *neque*. — 15. satisfactionem : *responsionem*. — *Ibid.* de ea : *de fide et spe*. — *Ibid.* spe : (*Non est in cod.*) — 16. in eo quod detrahunt vobis confundantur qui calumniantur : *nec quod detrahunt de vobis, tanquam de malefactoribus*, *confundantur infamantes*. — 17. ut bene : *bene*. — *Ibid.* voluntas Dei velit : *velit voluntas Dei*. — 18. nostris : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* offerret : *adducat*. — 19. his qui in carcere erant spiritu veniens : *eis qui in carcere conclusi erant spiritalibus adveniens*. — 20. quando expectabant Dei patientiam : *quum spectaret Dei patientia*. — 21. facit : *fecit*. — *Ibid.* in Deum : *ad Deum*.

CAPUT IV.

Vers. 1. passo in carne : *in carne passo*. — *Ibid.* cogitatione : *Scientia*. — 2. desyderiis hominum : *hominum desyderiis*. — *Ibid.* voluntati : *voluntate*. — 3. Gentium : *hominum*. — *Ibid.* his : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* in luxuriis, desyderiis, vinolentiis : *libidinibus*, *et concupiscentiis*, *et ebrietate*. — 4. in quo admirantur non concurrentibus vobis in eamdem luxuriæ confusionem : *in quibus nunc obstupescunt non consurgere vos in eadem luxuriæ confusione*. — 6. homines : *hominem*. — 7. et vigilate in orationibus : *et sobrii in orationibus vigilantes*. — 8. autem : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* vobismetipsis : *vosmetipsos*. — *Ibid.* continuam : (*Ita habet lectio vetus; modo* : perpetuam.) — *Ibid.* operit : *cooperit*. — 11. ministrat : *administrat*. — *Ibid.* administrat Deus : *administrat ei Deus*. — *Ibid.* imperium : *potestas et virtus*. — *Ibid.* amen : (*Deest in cod.*) — 12. peregrinari : *expavescere*. — *Ibid.* fit, quasi : *fit nolite pavere*, *quasi*. — 14. eritis : *estis*. — *Ibid.* gloriæ : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* requiescet : *requiescit quod ab illis quidem blasfematur, a vobis autem honorificatur*. — 15. ut homicida : *qua homicida*. — 16. si autem ut : *si vero quasi*. — 17. est ut : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* incipiat judicium a domo : *inchoationis judicii de domo*. — *Ibid.* primum : *initium*. — *Ibid.* credunt : *crediderunt*. — 18. salvabitur; impius et peccator ubi parebunt? Itaque : *salvus fit peccator et impius ubi parebit? Ideoque*. — 19. commendent : *commendant*.

CAPUT V.

Vers. 1. qui : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* gloriæ communicator : *gloria*. — 3. ut dominantes in cleris sed formæ facti gregis ex animo. (*vers.* 4.) Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcessibilem : *quasi dominantes in clerum*, *sed forma facti gregi ex animo. Ut cum apparuerit princeps pastorum percipiatis illam floridam et immarcessibilem*. — 5. humilitatem insinuate : *quietem et humilitatem animi induite*. — *Ibid.* autem : (*Deest in cod.*) — 6. potenti : *illa potentissima*. — *Ibid.* visitationis : *visitationis suæ*. — 8. et : (*Deest in cod.*) — 9. scientes eamdem passionem ei quæ in mundo est, vestræ fraternitati fieri : *nihil verentes*, *scientes easdem passiones in omni*, *quæ est in mundo*, *fraternitate vestra*, *fieri*. — 10. confirmabit, solidabitque. (*vers.* 11.) Ipsi gloria et imperium : *et consummabit fundabitque; cui est virtus et potestas*. — 12. fidelem fratrem vobis : *vobis fidelem fratrem*. — *Ibid.* obsecrans : *consolans*. — 13. Ecclesia quæ est in Babylone coelecta : *quæ est in Babylone Ecclesia cumelecta*. — 14. Gratia : *pax*.

EPISTOLA PETRI APOSTOLI SECUNDA.

Argumentum in Epistolam secundam B. Petri apostoli, Simon Petrus, *etc.* : (*Non habetur in cod.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Sortiti sunt fidem in justitia : *adepti sunt fidem, justitiam*. — 2. cognitione : *regeneratione*. — 3. quomodo : *sicut*. — *Ibid.* pietatem, donata : *pietatem pertinent, donata*. — *Ibid.* qui vocavit nos : *quia vocavit nos in*. — 4. est, corruptionem. (*vers.* 5.) Vos autem curam : *est concupiscentiæ corruptionem. Sed et vos solicitudinem*. — *Ibid.* autem : *vero*. — 6. abstinentiam in abstinentia : *continentiam in continentia*. — 7. autem : *vero*. — 8. si vobiscum assint : *cum vobis presto sint*. — 11. Domini : *Dei*. — 12. incipiam vos semper commonere de his; et quidem scientes et confirmatos vos in : *non differam semper commonere vos de his; et quidem scientes*, *et corroboratos in*. — 13. tabernaculo : *corpore*. — 14. velox est depositio tabernaculi : *velocissima erit depositio corporis*. — 15. et frequenter habere vos post obitum meum ut, horum : *ut frequenter habere possitis, etiam post obitum meum*, *in quo horum*. — 16. indoctas : *commentitias*. — *Ibid.* præscientiam : *præsentiam*. — *Ibid.* illius magnitudinis. (*vers.* 17.) Accipiens enim a Deo patre honorem et gloriam, voce delapsa ad eum hujuscemodi a magnifica gloria, Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui : *ipsius magnitudinis. Accepit enim a Deo patre gloriam et honorem voce delata ad eum*, *hujusmodi magnifica gloria*, *Hic est filius meus dilectus in quo bene sensi*. — *Ibid.* ipsum audite : (*Desunt in cod.*) — 19. firmiorem : *certum*. — *Ibid.* attendentes : *intendentes*. — *Ibid.* caliginoso : *caligoso*. — *Ibid.* elucescat : *lucescat*. — 20. prophetia scripturæ : *prophetia, vel scripturæ*. — *Ibid.* non fit : *indiget*. — 21. inspirati, locuti sunt : *inspirante locuti sunt eum*.

CAPUT II.

Vers. 1. introducent : *subintroducent*. — *Ibid.* Dominum negant; super ducentes : *Dominatorem abnegantes; superducent*. — 4. rudentibus : *ruentibus Catenis*. — *Ibid.* cruciandos in judicium reservari : *in judicium reservari cruciandos*. — 5. impiorum : *super impios*. — 7. injuria ac luxuriosa conversatione eripuit : *impudica conversatione eruit*. — 8. operibus : *factionibus*. — 9. tentatione : *tentationibus*. — *Ibid.* reservare cruciandos : *cruciandos reservare*. — 10. concupiscentia : *concupiscentiam*. — *Ibid.* sectas : *majestatem*. — *Ibid.* introducere : (*Deest in cod.*) — 11. se execrabile : *se a Domino execrabile*. — 13. voluptatem existimantes diei delicias coinquinationis et maculæ; deliciis affluentes in : *existimantes voluptates diurnas delitias coinquinati et conmaculati delitiis affluentes*, *et in*. — 14. adulterii et incessabilis delicti. Pellicientes : *adulteriis et indesinentis delicti*, *illicientes*. — *Ibid.* avaritia : *avaritiæ*. — 15. ex Bosor qui mercedem iniquitatis amavit, (*vers.* 16) correptionem : *filii Beor*, *qui mercedem injustitiæ dilexit*, *increpationem*. — *Ibid.* mutum animal hominis : *mutum in hominis*. — 18. pelliciunt : *illiciunt*. — *Ibid.* effugiunt : *effugerunt*. — 19. illis : *aliis*. — *Ibid.* servi sint : *sint servi*. — *Ibid.* corruptionis : *peccati*. — 20. cognitione : *agnitionem*. — *Ibid.* his : *et*. — 21. ab eo quod illis traditum est : *a tradito sibi*. — 22. eis illud : *illis res*. — *Ibid.* luti : *ceni*.

CAPUT III.

Vers. 1. vestram excito : *excito vestram.* — 2. a sanctis prophetis : *sanctorum prophetarum.* — *Ibid.* Salvatoris : *Salvatoris nostri.* — 3. concupiscentias : *conscientias.* — 4. dicentes : *et dicentes.* — 5. consistens : *constitutam.* — 6. periit : *deperiit.* — 7. reservati : *servati.* — *Ibid.* impiorum hominum : *hominum impiorum.* — 8. hoc : (*Non est in cod.*) — 9. promissionem suam : *promissum suum.* — *Ibid.* quidam existimant : *quidam tarditatem existimant.*

A — *Ibid.* aliquos : *aliquem.* — 10. transient : *transcurrent.* — *Ibid.* terra autem : *et terra.* — 11. Cum igitur hæc omnia dissolvenda sint : *His ergo omnibus pereuntibus.* — *Ibid.* vos esse : *esse vos.* — 12. in adventum : *ad præsentiam.* — *Ibid.* quem : *quam.* — 13. habitat. (*vers.* 14.) Propter quod : *inhabitat. Quapropter.* — *Ibid.* satagite, immaculati et inviolati ei inveniri : *satis agite immaculati et inviolati apud eum reperiri.* — 15. arbitremini : *arbitramini.* — 17. custodite : *cavete.* — *Ibid.* traducti : *seducti.* — 18. nunc in : *nunc et in.*

EPISTOLA JOANNIS APOSTOLI PRIMA.

Argumentum in Epistolam primam Joannis apostoli, Rationem verbi, *etc.* : (*Non habetur.*)

CAPUT I.

Vers. 1. Fuit : *erat.* — 2. est : *est nobis.* — 3. quod vidimus : *quod ergo vidimus.* — 4. gaudeatis et : (*Non sunt in cod.*) — *Ibid.* vestrum : *nostrum.* — 6. quoniam societatem habemus : *nos societatem habere.* — *Ibid.* veritatem non facimus : *non facimus veritatem.* — 7. est in luce : *in luce est.* — *Ibid.* ad invicem : *cum eo.* — *Ibid.* emundat : *mundat.* — 9. si confiteamur : *si autem confiteamur.* — *Ibid.* peccata nostra, et emundet : *peccata, et emundet.* — 10. si : *Quod si.* — *Ibid.* peccavimus : *peccamus.*

CAPUT II.

Vers. 3. cognovimus : *cognoscimus.* — *Ibid.* observemus : *servemus.* — 5. Qui autem servat : *Nam qui custodit.* — 6. ipso : *eo.* — 7. mandatum novum : *novum mandatum.* — 8. verum est : *est verum.* — *Ibid.* vobis; quia : *nobis; quoniam.* — *Ibid.* verum lumen : *lumen verum.* — 10. Qui : *Nam qui.* — 11. quia : *quoniam.* — 13 adolescentes : *juvenes.* — 14. juvenes, quoniam : *adolescentes, quia.* — *Ibid.* manet in vobis : *in vobis manet.* — 16. carnis est, et : *carnis, et.* — *Ibid.* oculorum : *oculorum est.* — *Ibid.* ex mundo : *ex hoc mundo.* — 17. æternum : *æternum, quomodo Deus manet in æternum.* — 18. nunc Antichristi : *nunc autem Antichristi.* — *Ibid.* quia : *quoniam.* — 22. is : (*Non est in cod.*) — 23. qui confitetur : *qui autem confitetur.* — 24. in vobis permaneat : *permanet in vobis.* — *Ibid.* audistis ab initio : *ab initio audistis.* — 27. maneat : *permaneat.* — 29. et : (*Deest in cod.*)

CAPUT III.

Vers. 1. simus : *sumus.* — *Ibid.* quia non novit eum : *quia et ipsum ignoravit.* — 2. estis : *est.* — 3. hanc spem : *spem hanc.* — 5. scitis quia, *scimus quoniam.* — *Ibid.* nostra : (*Deest in cod.*) — 8. qui facit : *qui autem facit.* — *Ibid.* dissolvat : *solvat.* — 10. non est justus : *non facit justitiam.* — *Ibid.* ex Deo : *de Deo.* — 11. diligatis : *diligamus.* — 12. quid : *quod.* 13. vos : *nos.* — 14. translati sumus de morte ad vitam : *transivimus de morte in vitam.* — 15. semetipso : (*Deest in cod.*) — 16. cognovimus charitatem Dei : *cognoscimus charitatem ipsius.* — *Ibid.* animam suam pro nobis : *pro nobis animam suam.* — 17. mundi, et : *mundi hujus, et.* — *Ibid.* necesse habere : *egere.* — 18. neque : *tantum et.* — 20. si reprehenderit : *si non reprehenderit.* — 21. non : (*Additur.*) — *Ibid.* reprehenderit nos : *nos reprehenderit.* — 22. quicquid : *quodcumque.* — 23. alterutrum : *invicem.* — *Ibid.* mandatum nobis : *nobis mandatum.*

B

CAPUT IV.

Vers. 1. omni spiritui credere : *credere omni spiritui.* — *Ibid.* exierunt in mundum : *prodierunt in hunc mundum.* — 3. de quo : *quem.* — 4. eum : *eos.* — 5. eos audit : *audit eos.* — 6. qui non est ex Deo; non audit nos : *qui ex Deo non est; non audit nos :* (*Sed adduntur in cod.*) — 7. nos : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* quia : *quoniam.* — *Ibid.* diligit, ex : *diligit fratrem suum, ex.* — 12. Si : *Quod si.* — 13. cognoscimus : *intelligimus.* — 15. quoniam : *quia.* — 16. credidimus : *credimus.* — 17. Charitas nobiscum : *Charitas Dei in nobis.* — *Ibid.* quia sicut ille est, et nos sumus : *ut sicut ille est, et nos simus.* — 21. a Deo : *ab eo.*

CAPUT V.

Vers. 1. Jesus est Christus : *Jesus Christus.* — *Ibid.* eum qui genuit; diligit et eum : *genitorem; diligit eum.* — *Ibid.* natus est ex eo : *ex eo natus est.* — 2. natos Dei : cum Deum diligamus, et mandata ejus faciamus : *filios Dei; cum Deum diligimus, et mandata ejus servamus.* — 5. est qui : *est autem qui.* — *Ibid.* quoniam : *quia.* — *Ibid.* est filius Dei? : *filius Dei est?*

C — 6. Jesus Christus : *et spiritum Jesus Christus.* — *Ibid.* non in aqua : *et non in aqua.* — *Ibid.* sanguine : *sanguine et spiritu.* — *Ibid.* Et spiritus est qui : *Spiritus est qui.* — 7. Quoniam tres sunt qui testimonium dant in cœlo Pater, Verbum, et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt. (*vers.* 8.) Et tres sunt qui testimonium dant in terra; spiritus, aqua et sanguis, et hi tres unum sunt : *Quia tres sunt qui testimonium dant in terra spiritus, et aqua, et sanguis; et hi tres unum sunt in Christo Jesu, tres sunt qui testimonium dicunt in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus, et hi tres unum sunt.* — 9. quoniam : *quia.* — 10. Qui credit in filium Dei : *Quem misit Salvatorem super terram, et filius testimonium perhibuit in terra scripturas perficiens; et nos testimonium perhibemus, quoniam vidimus eum, et annunciamus vobis ut credatis; et ideo qui credit in filio Dei.* — *Ibid.* quia non credit in testimonium : *quoniam non credit in testimonio.* — 12. filium : *filium Dei.* — 13. scribo : *scripsi.* — 15. quia : *quoniam.* — 16. Qui : *Siquis.* — *Ibid.* petat,

D et dabitur ei, vita, peccati non ad mortem, Est peccatum ad mortem : non pro illo dico ut roget quis : *petat pro eo, et dabit ei vitam Deus, sed non his qui usque ad mortem peccant, est enim peccatum usque ad mortem; non pro illo dico ut postulet.* — 18. quia : *quoniam.* — 20. venit; et dedit : *venit; et carnem induit nostri causa, et passus est, et resurrexit a mortuis; assumpsit nos, et dedit.* — *Ibid.* filio ejus. Hic : *filio ejus Jesu Christo. Hic.* — 21. Amen : (*Deest.*)

EPISTOLA JOANNIS APOSTOLI SECUNDA.

Argumentum in Epistolam secundam Joannis Apostoli, Usqueadeo, *etc.* : (*Non habetur.*)

CAPUT UNICUM.

Vers. 1. Senior, Electæ Dominæ et natis : *Joannes senior Electæ Dominæ et filiis.* — 2. quæ : *qui.* — 3. et a Christo Jesu filio Patris : *et a Domino Jesu Christo filio Dei Patris.* — 5. alterutrum : *invicem.* — 7. exierunt : *prodierunt.* — *Ibid.* venisse : *venientem.* — 9. recedit : *credit.* — *Ibid.* Qui : *Nam qui.* — *Ibid.* et patrem et filium : *et filium et patrem.* — 12. plura : *multa.* — *Ibid.* futurum apud : *venturum ad.* — *Ibid.* plenum sit : *sit plenum.* — 13. Electæ : *Electa.*

EPISTOLA JOANNIS APOSTOLI TERTIA.

Argumentum in Epistolam tertiam Joannis Apostoli, Gaium Pietatis, *etc.* : (*Non habetur.*)

CAPUT UNICUM.

Vers. 2. De omnibus orationem facio prospere te ingredi et valere : *per omnia opto te bene agere et valere.* — 4. Majorem horum non habeo gratiam : *Majus autem horum non habeo gaudium.* — 6. testimonium : *qui testimonium.* — *Ibid.* benefacies : *benefacis.* — 7. gentibus : *gentilibus.* — 9. Diotrepes : *Diotrephes.* — 10. opera quæ : *opera maligna quæ* ; A (*Additur* maligna.) — *Ibid.* neque : *nec.* — 11. sed quod : *sed potius quod.* — *Ibid.* Qui bene : *Qui enim bene.* — *Ibid.* qui male : *qui autem male.* — 12. Demetrio : *De Demetrio.* — 13. Multa habui tibi scribere; sed nolui per atramentum et calamum scribere tibi, (*vers.* 14.) Spero autem protinus te videre, et os ad os loquemur. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim ; *Multa quidem habui scribere tibi ; sed nolo per atramentum et calamum scribere tibi. Spero autem me protinus te visurum, et os ad os loqui tecum. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta tu amicos nominatim. vale.*

JUDÆ APOSTOLI EPISTOLA CATHOLICA.

Hieronymus in Catal. Script. Eccles. Judas Frater, *etc.* : (*Deest in cod.*) *Argumentum in Epistolam Judæ apostoli*, Judas apostolus, *etc.* : (*Deest.*)

CAPUT UNICUM.

Vers. 1. Jesu Christi : *Christi Jesu.* — *Ibid.* sunt : (*Deest in cod.*) —*Ibid.* et Christo Jesu conservatis ; et vocatis : *et in Jesu Christo conservatis ; vocatis*, (*Additur* vocatis.) — 3. supercertari : *concertari.* — 4. homines qui : *homines impii qui.* — *Ibid.* impii : (*Non est in cod.*) — 5. semel : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* quoniam Jesus : *quoniam Deus semel*, —7. simili modo exfornicatæ : *quæ simili horum modo fornicatæ sunt.* — *Ibid.* sustinentes : *luentes.* — 8. similiter et hi carnem : *similiter et hi somniantes carnem.* — *Ibid.* autem : *vero.* — 11. via : *viam.* — *Ibid.* abierunt ; et errore : *abierunt, et redditioni Lamech confiderunt ; et erroris.* (*Adduntur verba* et redditioni...) — *Ibid.* et in contradictione : *et contradictione.* — 12. B maculæ : *maculati.* — *Ibid.* bis mortuæ eradicatæ : *eradicatæ bis mortuæ.* 13. feri : *feroces.* — *Ibid.* procella : *caligo.* — *Ibid.* servata est in æternum : *in æternum servata est.* — 15. contra omnes ; et arguere omnes impios : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* egerunt, et de omnibus duris, quæ : *egerunt et arguere omnes impios de omnibus quibus impie vixerunt, et de omnibus duris verbis, quæ* — 16. querulosi : *querelosi.* — *Ibid.* eorum : *illorum.* — 18. desyderia sua : *sua desyderia.* — *Ibid.* impietatibus : *impietatem.* —20. sanctissimæ nostræ fidei : *sanctissima vestra fide.* — 21. servate : *conservate.* — 23. et : (*Deest in cod.*) —24. vos conservare : *confirmare vos.* — *Ibid.* in adventu Domini nostri Jesu Christi : (*Desunt.*) — 25. et magnificentia : *magnificentia.*

APOCALYPSIS JOANNIS APOSTOLI.

(*Hoc argumentum præfertur Apocalypsi in cod. Goth. sine Auctore tamen.*)

Beatus Joannes apostolus, post passionem, atque ascensionem Domini, et Salvatoris nostri : in una urbium Asiæ, quæ appellatur Ephesus, Ecclesiam sua institutione constituit ; cui et usque in diem obitus sui præfuit : nam ibi præsentis vitæ cursu felicissime consummato, grandevus (ut historia ecclesiastica refert) et defunctus est, et sepultus. Is ergo cum fidem Christi, per totam Asiam Judæis et gentibus instantissime prædicaret, prius quam evangelium suum scriberet, ob eamdem, quam prædicabat fidem, a Domitiano Vespasiani filio, qui fratri Tito in regno successerat, quinto decimo imperii ejus anno, in Pathmo insula relegatus, hanc Apocalypsim scripsit : ut quemadmodum per Moysem (qui præ omnibus hominibus mansuetus exstitit) inchoatio libri Geneseos, ab incorruptibili principio sumpsit exordium ; ita per Joannem præ cæteris dilectum discipulis, in novi testamenti clausula, finis incorruptibilis redderetur ; dicente ipso, qui et in Moyse et Joanne locutus est, Ego sum A et Ω, primus et novissimus, principium et finis. Deus quippe charitas est, qui et principium sine principio, et finis sine fine est : Unde et Deitas (*forte legendum* Charitas) finis præcepti est. Et ideo in cunctis fere Scripturæ divinæ voluminibus nihil aliud insinuatur, quam Dei proximique dilectio. Sicut ergo plenitudo legis est charitas, ita hæc Apocalypsis, et veteris, et novi Testamenti perfecta plenitudo Legis est. Scripsit itaque juxta mystica septiformis Spiritus Sacramenta, ad septem Ecclesias ; quarum principes et in quibus, universas per totum orbem ecclesias, appellatione dignitatis angelicæ, vel in virtutibus laudat, vel arguit in deliciis. Finis.

CAPUT I.

Vers. 1. Apocalypsis : *Revelatio.* — *Ibid.* per : (*Non est in cod.*) — 3. et audit : *et qui audiunt.* — *Ibid.* hujus : (*Deest in cod.*) — 5. a Jesu : *ab Jesu.* — 6. nos regnum et sacerdotes : *nostrum regnum et* C *Sacerdotes.* — *Ibid.* Amen : (*Deest in cod.*) — 9. in Christo Jesu : *in Jesu.* — 11. quæ sunt in Asia : (*Non habentur in cod.*) — *Ibid.* et Pergamo : *Pergamo.* — *Ibid.* et Philadelphiæ : *Philadelphiæ.* — *Ibid.* Laodiciæ : *Laudociæ.* — 13. aureorum : (*Deest in cod.*) — 14. tanquam lana : *velut lana.* — *Ibid.* tanquam flamma : *velut flamma.* — 15. aurichalco : *ærichalco.* — *Ibid.* vox illius : *vox sermonum illius.*

CAPUT II.

Vers. 1. ambulat : *ambulabat.* — 4. pauca : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* primam : *pristinam.* — 7. Vincenti dabo edere : *Vincenti, dabo ei edere.* — 9. tuam : (*Non est in cod.*) — 10. aliquos : (*Non habetur in cod.*) — 12. romphæam utraque : *romphæam ex utraque.* — 13. illis : (*Non est in cod.*) — 14. quia : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* tenentes : (*Non habetur in cod.*) — 16. veniam : *venio.* — 17. dabo manna : *dabo edere manna.* — *Ibid.* illi . *ei.* — 18. tanquam : *ut.* — *Ibid.* aurichalco : *acrichalco.* — 19. et fidem D et charitatem tuam : *et charitatem, et fidem.* — *Ibid.* prioribus : *priorum.* — 20. pauca : (*Deest in cod.*)— *Ibid.* Jezabel : *Zezabel.* — *Ibid.* se dicit : *dicit se.*— *Ibid.* seducere : *seducit.* — 22. mittam : *mitto.* — *Ibid.* ab operibus suis egerint : *egerint ab operibus ejus.* — 23. in mortem : *in morte.* — 26. et custodierit : *et qui custodierit.* — 27. eas : *illas.*

CAPUT III.

Vers. 1. Ecclesiæ Sardis : *Sardis Ecclesiæ.* — 3. ad te : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* nescies : *nescis.* — 7. claudit ; claudit : *claudit ; et claudit.* — 8. Ecce : *Et ecce..* — 10. servabo te : *te servabo.* — 11. Ecce : (*Non est in cod.*) — 12. eum : *illum.* — 14. Laodiciæ : *Laudociæ.* — 16. evomere : *ejicere.* — 18. ut non : *et non.* — 20. intrabo : *introibo.*

CAPUT IV.

Vers. 2. cito : (*Deest in cod.*) — 5. qui : *quæ.* —

8. habebant alas senas in : *habent alas senas et in*. — A *Ibid.* habebant die ac : *habent die et*. — 9. viventi : *et viventi*. — 10. procidebant : *procident*. — *Ibid.* mittebant : *mittent*.

CAPUT V.

Vers. 3. neque : (*Deest in cod.*) — 5. dixit : *dicit*. — *Ibid.* solvere : (*Non est in cod.*) — 6. tanquam : *quasi*. — 7. accepit de dextera sedentis in throno librum : *accepit librum de dextera sedentis in throno*. — 8. aperuisset : *accepisset*. — 9. et cantabant canticum novum : *et cantant novum canticum*. — *Ibid.* Domine : (*Deest.*) — 10. regnabimus : *regnabunt*. — 13. est : (*Deest.*) — *Ibid.* et sub terra : *et quæ sub terram*. — *Ibid.* potestas in : *potestas Deo nostro in*. — 14. viginti quatuor. *Ibid.* in facies suas. *Ibid.* viventem in sæcula sæculorum : (*Desunt.*)

CAPUT VI.

Vers. 1. sigillis : *signaculis*. — 2. Et vidi : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* et exivit : *exivit*. — 3. et vide : (*Adduntur in cod.*) — 4. ei ut sumeret pacem de : ei *ut sumeret* pacem de : [*Adduntur verba rotund. charact.*] — *Ibid.* est ei : *est illi*. — 5. illum : *eum*. — 6. dicentium : *dicentem*. — 8. super eum : *desuper*. — 9. propter : (*Non est in cod.*) — 10. usquequo : *quousque*. — *Ibid.* et non vindicas : *et vindicas*. — 11. adhuc tempus : *tempus adhuc*. — *Ibid.* compleantur conservi eorum, et fratres : *impleatur numerus conservorum, et fratrum*. — *Ibid.* sicut et illi : *sicut illi*. — 12. et ecce : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* magnus factus est : *factus est magnus*. — *Ibid.* cilicinus : *cilinus*. — *Ibid.* tota facta est : *facta est tota*. — 13. de cœlo : *cœli*. — *Ibid.* emittit : *mittit*. — *Ibid.* cum : a vento : *cum vento*. — 15. et in petris : *et petris*.

CAPUT VII.

Vers. 1. ne flarent : *ne flaret ventus*. — 3. et mari : *neque mari*. — 9. magnam quam : *magnam stantem quam*. — 9. thronum et in conspectu : *thronum in conspectu*. — 11. Deum : (*Deest.*) — 12. actio, honor : *actio, et honor*. — 13. et dixit : *dicens*. — 15. habitabit : *habitat*. — 16. nec : *neque*. — 17. vitæ fontes : *fontes vitæ*. — *Ibid.* ab oculis : *ex oculis*.

CAPUT VIII.

Vers. 3. de orationibus : *orationibus*. — *Ibid.* Dei : (*Non est in cod.*) — 5. magnus : (*Deest in cod.*) — 6. præparaverunt : *paraverunt*. — 7. angelus : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* concremata : *combusta*. — 8. sanguis : *sanguinis*. — 9. eorum : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* habebant : *habent*. — 11. dicitur : (*Deest.*) — 12. et tertia pars lunæ et tertia pars stellarum : *et tertia pars stellarum et tertia pars lunæ*. — 13. ita ut : *ut*. — *Ibid.* pars tertia : *tertia pars*. — *Ibid.* noctis : *nox*. — 14. vocibus trium : *vocibus tubæ trium*.

CAPUT IX.

Vers. 1. ei : *illi*. — 2. et aperuit puteum abyssi : (*Adduntur in cod.*) — 3. putei : (*Deest in cod.*) — 4. suis : (*Non est in cod.*) — 5. eos : *illos*. — 6. et desyderabunt mori et fugiet mors ab eis : (*Superadditur, erasis aliquibus verbis de contextu*, et desiderabunt mori, et fugiet mors ab ipsis.) — *Ibid.* tanquam : *sicut*. — 9. earum : *illarum* : (*Additur in cod.*) — *Ibid.* equorum : *et equorum*. — 10. erant : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et potestas : *potestas*. — 11. habebant : *habent*. — *Ibid.* Latine habens : *Et Latine habet*. — 13. quatuor : (*Non est in cod.*) — 14. Euphrate : *Euphratem*. — 16. Et audivi : *Audivi*. — 18. Et ab his : *Ab his*. — *Ibid.* et ex fumo : *et fumo*. — *Ibid.* quæ procedebant : *qui procedebat*. — 19. habentes : *habentibus*. — 20. adorarent : *adorent*. — 21. neque a veneficiis suis : (*Desunt in cod.*)

CAPUT X.

Vers. 4. voces suas, ego : (*Non sunt in cod.*) — *Ibid.* mihi : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* et noli : *noli*. — 5. stantem : *stare*. — *Ibid.* super : *supra*. — 6. in eo : *in illo*. — *Ibid.* et ea quæ : *et quæ*. — *Ibid.* non erit amplius : *amplius non erit*. — 8 Et audivi vocem : *Et vox quam audivi*. — *Ibid.* et accipe : *accipe*. — *Ibid. bis.* super : *supra*. — 10. dixit : *dicit*. — *Ibid.* librum ; (*Deest.*) — 11. illum : *eum*. — 12. dixit : *dicit*. — *Ibid.* gentibus et populis : *populis et gentibus*.

CAPUT XI.

Vers. 1. et dictum est mihi : *dicens*. — 2. templum : (*Additur.*) — 5. voluerit eos : *eos voluerit*. — *Ibid. bis.* eorum : *illorum*. — 7. eos bellum : *illos bellum*. — *Ibid.* illos : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* eos : *illos*. — 8. jacebunt in plateis civitatis magnæ : *in plateis civitatis magnæ jacebunt*. — 9. de tribubus et populis : *de populis et tribubus*. — *Ibid.* per tres dies et dimidium ; et corpora eorum : (*Desunt in cod.*) *Ibid.* sinent : *sinunt*. — 10. mittent invicem : *mittent sibi invicem*. — *Ibid.* habitabant : *inhabitant*. — 12. eis : *illis*. — 14. et ecce : *ecce*. — 15. et Christi ejus : *Jesu Christi*. — 16. et qui venturus es : B (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* quia : *qui*. — 18. exterminandi : *exterminasti*.

CAPUT XII.

Vers. 1. magnum apparuit : (*Ita modo legitur; vetus lectio signum paruit habebat.*) — 2. clamabat : *clamat*. — *Ibid.* pariat : *pareret*. — 3. diademata septem : *septem diademata*. — 5. erat : *est*. — 6. habebat : *habet*. — *Ibid.* eam : *illam*. — 7. magnum ; (*Non est in cod.*) — 8 inventus est : *est inventus*. — 9. et projectus : *projectus*. — 10. in cœlo : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* illos : *eos*. — 11. eum : *illum*. — 13. esset : *est*. — 14. alæ duæ : *duæ alæ*. — *Ibid.* alitur : *alatur*. — 18. supra : *super*.

CAPUT XIII.

Vers. 1. nomina : *nomen*. — 3. vidi : (*Deest in cod.*) — 5. est ei potestas : *est illi potestas*. — 6. et tabernaculum ejus : (*Adduntur in cod.*) — 7. est datum : *datum est*. — *Ibid.* eos : *illos*. — *Ibid.* illi : C *ei*. — 8. adoraverunt : *adorabunt*. — 10. vadit : *vadet*. — 11. ascendentem : *descendentem*. — 12. fecit terram et habitantes : *facit terram et inhabitantes*. — 14. in terra : *terram*. — 15. et ut : *ut et*. — *Ibid.* adoraverint : *honoraverint*. — *Ibid.* occidantur : *occidatur*. — 16. Et faciet omnes : *Et faciet homines*. — *Ibid.* sua aut : (*Desunt in cod.*) — 17. et nequis : *ut nequis*. — *Ibid.* aut nomen : *nominis*.

CAPUT XIV.

Vers. 1. cum eo : *cum illo*. — 2. Citharædorum : *citharæ duorum*. — 4. ierit : *abierit*. — 5. eorum : *ipsorum*. — *Ibid.* ante thronum Dei : (*Desunt in cod.*) — 6. cœli : *cœlum*. — 7. mare : *et mare*. — *Ibid.* et omnia quæ in eis sunt ; (*Desunt in cod.*) — 8. est dicens : *est eum dicens*. — 9. et tertius : *et alius tertius*. — 11. ascendet in sæcula sæculorum ; nec habent : *in sæcula sæculorum ascendet ; nec habebunt*. — *Ibid.* ac nocte : *et nocte*. — 14. super : *supra*. — 15. alius : *alter*. — *Ibid.* ut metatur : *metendi*. — D 16. super : *supra*. — *Ibid.* et demessa est terra : *et messus est terram*. — 18. habebat potestatem supra : *habet potestatem super*. — 19. acutam : (*Deest in cod.*)

CAPUT XV.

Vers. 2. ejus : *illius*. — *Ibid.* super : *supra*. — 3. mirabilia sunt opera : *mirabilia opera*. — *Ibid.* justæ : *et justæ*. — *Ibid.* veræ sunt viæ : *veræ viæ*. — 4. te : (*Deest.*) — *Ibid.* es : (*Deest.*) — *Ibid.* manifesta : *magnificata*. — 6. et candido : *candido*.

CAPUT XVI.

Vers. 1. de templo : (*Desunt in cod.*) — *Ibid.* dicentem septem : *dicentem de cœlo septem*. — *Ibid.* Ite, et : (*Desunt in cod.*) — 2 et pessimum : *ac pessimum*. — *Ibid.* habebant : *habent*. — *Ibid.* et in eos : *et eos*. — 3. angelus : (*Deest in cod.*) — 5. Domine : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* quia : *qui*. — 6. sanctorum : *justorum*. — *Ibid.* effuderunt : *fuderunt*.

— *Ibid.* enim : (*Non est in cod.*) — 8. angelus : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* affligere homines et : *afficere homines in.* — 10 *et* 12. angelus : (*Deest in cod.*) — 13. immundos in : *immundos exeuntes in.* —14. et procedunt : *procedunt.* — *Ibid.* Dei : (*Deest.*) — 17. angelus : (*Deest.*) — 19. illi : *ei.* — 20. fugit : *fuit.* — 21. Deum homines : *homines Deum.*

CAPUT XVII.

Vers. 1. sedet : *sedit.* — 3. in spiritu in deserto : *in deserto in spiritu.*—7. dicam tibi : *tibi dicam.* — 12. accipient : *accipiunt.*—16. in bestia : *et bestiam.* — 17. corda : *corde.*— *Ibid.* placitum est illi : *illi placitum est.*

CAPUT XVIII.

Vers. 2. et custodia omnis volucris immundæ : (*Adduntur in cod.*)— *Ibid.* de vino iræ : *de ira.*—4. ut : *et.*—6. reddite illi sicut et ipsa : *reddit illi sicut ipsa.*—*Ibid.* vobis : (*Deest in cod.*)—8. ideo in una : *Et ideo una.*—9. se : (*Deest in cod.*)—12. merces : *mercem.*—*Ibid.* thyinum : *thyssinum.*— 13. cynamomum, et : *cynamomum et amomum et.* — *Ibid.* et ovium : *ovium.*—14. poma desyderii : *poma tua desyderii.*—*Ibid.* animæ tuæ discesserunt : *animæ discessit.*—*Ibid.* præclara : *clara.*—16. bysso : *byssino.* —*Ibid.* erat : *est.*—17. navigat : *navigabit.*—*Ibid.* in mari : *maria.* — 19. illa : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* habebant : *habitant.*— 21. civitas illa magna : *magna illa civitas.*—22. in te : *in ea.*—*Ibid.* artifex omnis : *artifex et omnis.*— *Ibid. bis.* in te : *in ea.*—23. in te amplius : *tibi amplius.*

CAPUT XIX.

Vers. 1. quasi vocem : *tanquam vocem magnam.*— *Ibid.* Laus : *Salus.*—3. ascendit : *ascendet.*— 4. seniores viginti quatuor : *viginti quatuor seniores.* — *Ibid.* Deum : (*Non est in cod.*)— *Ibid.* Allelu-Ia : *et Allelu-Ia.*— 6. quasi : *tanquam.*— *Ibid.* et sicut vocem aquarum multarum : (*Adduntur in cod.*)—9. *bis.* dixit : *dicit.*—11. Verax, et cum justitia : *Verax vocatur, et in justitia.*—14. et mundo : *mundo.* — 15. ejus : *ipsius.*— 16. clamavit : *clamabat.* — 17. cœli, venite et congregamini : *cœlum venite, congregamini.* —18. et servorum : *ac servorum.*—20. cum ea : *cum illo.*— *Ibid.* ignis : (*Non habetur in cod.*) — *Ibid.* et sulphure : *sulphure.*

CAPUT XX.

Vers. 3. et post : *post.*—4. ejus : (*Non est in cod.*) — *Ibid.* frontibus : *frontibus suis.*— *Ibid.* aut in manibus suis : (*Adduntur in cod.*)— 5. est : (*Non habetur in cod.*)—8. arena : *arenæ.*— 9. eos : *illos.*— 10. ubi et bestia : *ubi bestia.* — *Ibid.* cruciabuntur : *et cruciabuntur.*— 11. terra et cœlum : *cœlum et terra.* —13. infernus : *inferus.*—*Ibid.* suos : (*Deest in cod.*) — 14. infernus : *inferus.* — *Ibid.* Hæc est mors secunda : *Hæc mors secunda est stagnum ignis.*

CAPUT XXI.

Vers. 2. Et ego Joannes vidi sanctam civitatem Jerusalem novam descendentem : *Et civitatem sanctam Jerusalem novam vidi descendentem.*—4. ab oculis : *ex oculis.* — 5. dixit mihi : *dicit.* — 9. plenas : (*Deest in cod.*)—*Ibid.* veni et ostendam : *veni ostendam.*— 11. et : (*Deest in cod.*)— 12. angelos duodecim : *duodecim angelos.*—*Ibid.* inscripta : *scripta.*— 13. et ab aquilone : *ab aquilone.* — *Ibid.* et ab Austro : *ab Austro.*— *Ibid.* et ab occasu : *ab occasu.* — 16. de arundine : *in arundinem.* — *Ibid.* et longitudo et altitudo et latitudo ejus æqualia : *longitudo et latitudo et altitudo æqualia.*—17. murum : *muros.*—18. aurum mundum : *auro mundo.* — 19. jaspis : *jaspidis.*—20. sardius : *sardinus.*—21. sunt : *erant.*—22. Deus : (*Deest.*) — 24. gentes : (*Additur.*) — *Ibid.* in lumine : *per lumen.* — 27. non *nec.*— *Ibid.* abominationem faciens : *faciens abominationem.*

CAPUT XXII.

Vers. 1 fluvium : *flumen.* — 2. et ex : *ex.*—5. Et nox ultra non erit; et non egebunt lumine lucernæ, neque lumine solis, quoniam Dominus Deus illuminat *illos*, et regnabunt in sæcula sæculorum : (*Adduntur in cod.* ; *et eos habet.*) — 6. sunt et vera : *et vera sunt.*—8. Et postquam : *Postquam.* — *Ibid.* ostendebat : *annuntiabat.*—9. Vide : (*Deest in cod.*) — *Ibid.* enim : (*Non habetur in cod.*)— 10. dicit : *dixit.* —11. et qui justus est : *et justus.*—*Ibid.* justificetur : *justitiam faciat.*—15. Foris : *Et foris.*—17. Et Spiritus : *Spiritus.*— *Ibid.* et qui vult : *qui vult.*—*Ibid.* gratis : *gratis. Amen.*—18. Contestor enim omni audienti verba prophetiæ libri hujus, si quis apposuerit ad hæc; apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto. (*vers.* 19.) Et si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ hujus; auferet Deus partem ejus de libro vitæ, et de civitate Sancta, et de his quæ scripta sunt in libro isto. (*vers.* 20.) dicit qui testimonium perhibet istorum. Etiam venio cito; Amen. Veni, Domine Jesu (*vers.* 21.) Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen : (*Hæc non habentur in exempl. Gothico.*

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

FINIS TOMI VIGESIMI-NONI.